Norte 12

J

L 4

9
3 N
21

RERVM ANGLICARVM SCRIPTORES POST BEDAM PRAECIPVI, EX VETVSTISSIMIS CODICIBVS. MANVSCRIPTIS NVNC PRIMVM IN LVCEM EDITI.

WILLIELMI Monachi Malmesburiensis de gestis regum Anglorum lib. V.
Eiusdem Historiæ Nouellæ lib. II.
Eiusdem de gestis Pontificum Angl. lib. IIII.
HENRICI Archidiaconi Huntindoniensis Historiarum lib. VIII.
ROGERI HOVEDENI Annalium pars prior & posterior.
Chronicorum ETHELVVERDI lib. IIII.
INGVLPHI Abbatis Croylandensis historiarum lib. I.

Adiecta ad finem CHRONOLOGIA.

Cum Indice Rerum ac verborum memorabilium locupletissimo.

FRANCOFVRTI,
Typis Wechelianis apud Claudium
Marnium & heredes Ioannis Aubrij.
M. DCI.

SERENISSIMÆ POTENTISSIMÆQVE PRINCIPI ELIZABETHÆ, ANGLIÆ, FRANCIÆ, & Hyberniæ Reginæ, &c.

HISTORIÆ *nostræ particulam quidam non malè: sed qui totum corpus ea fide, eaq; dignitate scriptis complexus sit, quam suscepti operis magnitudo postularet, hactenus plane neminem extitisse constat. Nam* POLYDORVS, *vt homo Italus, & in rebus nostris hospes, & (quod caput est) neq; in rep. versatus, nec magni alioqui vel iudicii vel ingenii, pauca ex multis delibans, & falsa plerumq; pro veris amplexus, historiam nobis reliquit cum cætera mendosam, tum exiliter sane & ieiune conscriptam. Nostri ex fæce plebis historici, dum maiestatem tanti operis ornare studuerunt, putidißimis ineptiis contaminarunt. Ita factum est nescio qua huiusce insulæ infœlicitate, vt maiores tui, (serenißima Regina) viri maximi, qui magnam huius orbis nostri partem imperio complexi, omnes sui temporis reges rerum gestarum gloria facile superarunt, magnorum ingeniorum quasi lumine destituti, iaceant ignoti, & delitescant. Cui malo dum medicinam quærerem, neq; ita essem vel animo vacuus, vel ab illis subsidiis & quasi instrumentis historiæ scribendæ instructus, vt opus à fundamentis extruerem victurum, serisq; nepotibus temporum illorum memoriam transmissurum: feci tamen, quod potui, non inuitus, vt ex situ, & squalore, puluereq; eruerem, & in lucem primus emitterem vetustißimos rerum nostrarum authores, non illos quidem facundos, sed fidos rerum gestarum interpretes: eo consilio, vt alii, qui & otio abundarent & ingenio, hos quasi ad manum haberent rerum nostrarum commentarios, vnde sumerent, quæ ad tanti operis exædificationem pertinerent. Inter quos cum & narrationis fide, & iudicij maturitate principem locum teneat* GVILIELMVS MALMESBVRIENSIS, *homo, vt erant illa tempora, literate doctus, qui septingentorum plus minus annorum res tanta fide & diligentia pertexuit, vt è nostris prope solus historici munus explesse videatur: hunc mihi cum primis è tenebris eruendum, tuoq; Augustißimo nomini inscribendum*

curaui: vt qui olim sæculorum aliquot obscuritatem ingenii sui lumine discußit, nunc vicißim rediuiuus à serenißima Maiestate tua lucem & splendorem mutuetur. Huic proximi, sed longo forsan interuallo proximi HVNTINDONIENSIS, & HOVEDENVS, authores cum primis boni & diligentes, verißimique superiorum temporum indices: quibus INGVLPHVM à plurimis antiquitatum nostrarum sitientibus magnopere desideratum adiecimus, &, qui maiores tuos propinquo affinitatis gradu contingit, nobilitatis non minus quam antiquitatis causa ELVVARDVM. Iam vero non id agam, vt longiore oratione, cur in tuo potißimum nomine hoc quantulumcunq; operis apparere voluerim, ostendam: neq; rem per se exilem verborum amplitudine ornabo. Nam si, quod à Philosophis accepimus, dißimilis sit munerum & debitorum conditio, quod in muneribus magna eorum, quibus offeruntur, habenda ratio: debita vero vel minima maximis quibusque sunt persoluẽda: quid me hac in causa facere æquum fuit, quem diuinis Maiestatis tuæ virtutibus iampridem in tui obsequium & admirationem raptum, ita porro summis tuis beneficiis deuinxisti, vt me meaq; omnia non vsu solum & fructu, sed mancipio etiam ac nexu tua esse libentißime agnoscam? Et vero si recte ratiocinamur, cui potius Britannorum, Saxonum, Normannorum res gestas offerre debui, quam Maiest. tuæ, quæ non modo quas singuli singulas ditiones obtinuerunt, has vna vniuersas hæreditario iure adiisti, verum etiam omnes istorum omnium virtutes animo plane heroico es complexa? quæ sola tot annos in communibus Europæ totius tempestatibus dulcißimæ patriæ tuæ beatißimam tranquillitatem infudisti: quæ denique sola, quid in summa potestate summa bonitas poßit, tuo nos exemplo docuisti. Sed alterius sunt hæc operis, alterius temporis. Interim vero serenißimam Maiest. tuam supplicißime rogatam volo, vt quẽ hactenus beneficiis tuis quam amplißimis ornatum esse voluisti, eum deinceps regia tua & benignitate complecti, & authoritate tueri digneris. Deus optimus maximus Ma. tuam nobis reiq; publ. Christianæ quam diutißime incolumem conseruet.

Serenissimæ Ma. tuæ

devotissimus

HENRICVS SAVILE.

WILLIELMI MONACHI *Malmesburiensis*, DE GESTIS REGVM ANGLORVM, Libri V.

Eiusdem historiæ Nouellæ, libri duo.
Eiusdem de Pontificibus Anglorum, lib. quinque.

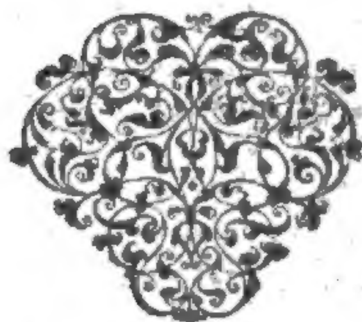

Anno ab incarnatione,

M. D C I.

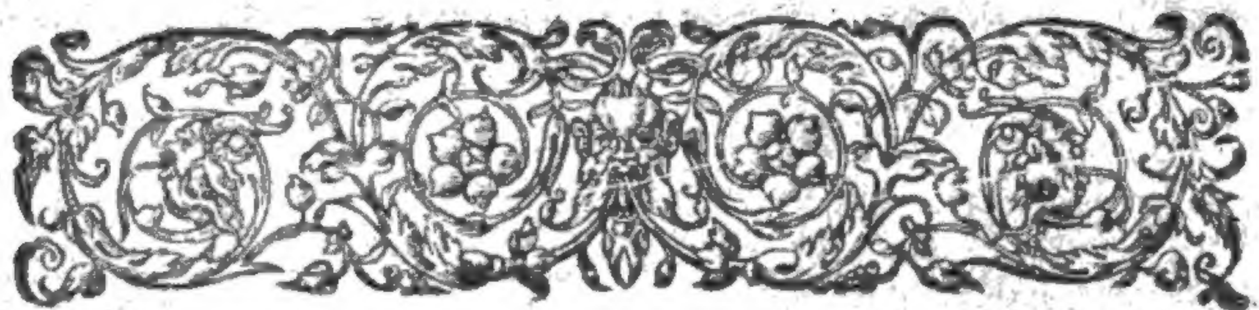

EPISTOLA AVTHORIS AD ROBERTVM COMITEM GLOCESTRIÆ, HENRICI PRIMI FILIVM naturalem.

DOMINO venerabili & famoso Comiti filio Regis *Roberto Willielmus* monachus Malmesburiæ salutem, & si quas valet orationes. Virtus clarorum virorum illud vel maxime in se laudãdum commendat, quod etiam longe positorum animos ad se diligendum inuitat. vnde inferiores superiorum virtutes faciunt suas, dum earum adorant vestigia, ad quarum aspirare non valent exempla. Porro totum ad maiorum redundat gloriam, quod ipsi & bonum faciunt, & minores ad se amandum accẽdunt. Vestrum est igitur, ô duces, si quid facimus boni: vestrum profecto, si quid dignum memoria scribimus. vestra industria est nobis incitamento, vt quia pericula vestra paci nostræ impenditis, vos vicissim per labores nostros omni æuo inclarescatis. Hinc est quod gesta regum Anglorum quæ nuper edidi, vobis potissimum consecranda credidi, Domine Comes venerabilis & merito amabilis. Nullum enim magis decet bonarum artium esse fautorem, quam te: cui adhæsit magnanimitas aui, munificentia patrui, prudentia patris: quos cum æmulus industriæ lineamentis repræsentes, illud peculiare gloriæ tuæ facis, quod literis insistis. Quid quod etiam notitia tua dignaris literatos, quos vel inuidia famæ, vel tenuitas fortunæ facit obscuros. Quia enim natura indulget sibi, quod quis probat in se ipso, non improbat in altero. consentaneos ergo sibi mores experiuntur in te literati, quos citra intellectum vllius acrimoniæ benignus aspicis, iucundus admittis, munificus dimittis. Nihil plane in te mutauit fortunæ amplitudo, nisi vt pene tãtum benefacere posses, quantum velles. Suscipe ergo (virorum clarissime) opus, in quo te quasi ex speculo videas: dum intelliget tuæ serenitatis assensus ante te summorum procerum imitatum facta, quam audires nomina. Continentiam autem huius operis Prologus primi libri exponit. quod si placuerit legere, materiam totam poteris de compendio colligere. illud à vestra dignitate impetratum velim, vt non mihi vertatur vitio quod sæpe per excessum alias quam in gente nostra peregrinatur narratio. Volo enim hoc opus esse multarum historiarum breuiarium, quamuis à maiore parte vocauerim gesta Regum Anglorum.

PROLO-

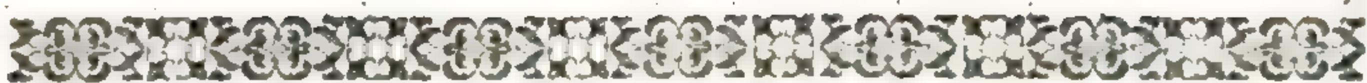

PROLOGVS.

Res Anglorum gestas Beda *vir maxime doctus & minime superbus, ab aduentu eorum in Brittanniam vsq; ad suos dies plano & suaui sermone * describit: Post eum non facile vt arbitror reperies, qui historiis illius gentis Latina oratione texendis animum dederit.* al. absoluit. *Viderint alij si quid earum rerum vel iam inuenerint, vel post hac inuenturi sint, noster labor licet in quærendo sollicitas duxerit excubias, frustra ad hoc tempus consumpsit operam. Sunt sane quædam vetustatis indicia chronico more & patrio sermone per annos domini ordinata. Per hæc obliuionis senium eluctari meruerunt quæcunq; post illum virum fluxerunt tempora. Nam de* Elwardo *illustri & magnifico viro, qui chronica illa Latine aggressus est digerere, præstat silere. Cuius mihi esset intentio animo, si non essent verba fastidio. Nec vero nostram effugit conscientiam domini* Edmeri *sobria sermonis festiuitate elucubratum opus, in quo à Rege orsus* Edgaro *vsq; ad* Willielmum *primum raptim tempora perstrinxit, & inde licentius euagatus vsque ad obitum* Radulfi *Archiepiscopi, diffusam & necessariam historiam studiosis exhibuit. Ita prætermissis à tempore* Bedæ 223. *annis, quos iste nulla memoria dignatus est, absq; literarum patrocinio claudicat cursus temporum in medio: vnde mihi cum propter patriæ charitatem, tum propter adhortantium autoritatem voluntati fuit interruptam temporum seriem sarcire, & exarata barbarice Romano sale condire, & vt res ordinatius procedat, aliqua ex his, quæ sæpe dicendus* Beda *dixit, deflorabo, pauca perstringens, pluribus valefaciens.*

*Procedat itaq; primus libellus de Anglorum gestis succinctus, ex quo Brittanniam occupauerunt vsq; ad regem ** Egbertum, *qui (varia sorte profligatis Regulis) Insulæ pene totius Monarchiam nactus est.* al. Egbirtum. *Sed cum quatuor ex Anglis potentissima pullulauerunt regna: Cantuaritarum, West Saxonum, Northanhimbrorum, Merciorum, quæ omnia sigillatim (si erit ocium) prosequi meditamur: prius de illo dicendum, quod & adoleuit maturius & exaruit celerius. Quod profecto fiet expeditius, si regna Orientalium Anglorum & Orientalium Saxonum post aliorum tergum posuero, quæ & nostra cura & posterorum memoria parum putamus digna.*

Secundus lib. ad aduentum Normannorum, producit lineam Regalium temporum.

*Tres reliqui in gestis trium regum versabuntur: his adiectis quæ diebus illorum alibi acciderunt, & celebrem sui notitiam, celebritate gestorum exigunt: Hæc ita polliceor, si conatui nostro diuinus fauor arriserit, & me præter scopulos * confragosi sermonis euexerit, ad quos* Elwardus *dum tinnula & emendicata verba venatur, miserabiliter impegit.* al. naufragosi. *Si quis vero, vt ille ait, si quis hæc quoque captus amore leget, sciat me nihil de retroactis, præter cohærentiam annorum pro vero pacisci, fides dictorum penes auctores erit. Quicquid vero de recentioribus ætatibus apposui, vel ipse vidi, vel à viris fide dignis audiui. Cæterum in vtramuis partem præsentium non magnipendo iudicium, habiturus vt spero, apud posteros post decessum amoris & liuoris, si non eloquentiæ titulum, saltem industriæ testimonium.*

DE ADVENTV ANGLORVM, ET REgibus Cantuariensium.

CAPVT I.

ANNO ab incarnatione Domini, 449. venerunt Angli & Saxones in Brittanniam, aduentus causam licet vsq;quaque decantatam, non ab re fuerit hic intexere: & vt quod intendo clarius elucescat, altius ordiendum. Romani Brittanniam per *Iulium Cæsarem* in latas leges iurare compulsam magna dignatione coluerunt, vt & in annalibus legere, & in veterum ædificiorum vestigiis est videre. Ipsi etiam principes qui toti pene orbi imperitarent huc aucupatis occasionibus libenter adnauigare, hic æuum solebant transigere. Denique *Seuerus* & *Constantius* imperatores amplissimi ambo apud insulam hanc diem functi & summo sunt honore funerati: quorum *Seuerus* ob Prouinciam ab incursione Barbarorum muniendam celebrem illam & vulgatissimam fossam de mari ad mare duxit. *Constantius* (vt aiunt) vir magnæ ciuilitatis *Constantinum* ex *Helena* stabularia susceptum, egregiæ spei iuuenem reliquit hæredem: qui ab exercitu Imperator consalutatus, expeditione in superiores terras indicta, magnam manum militum Brittannorum abduxit, per quorum industriam, triumphis

ad vota fluentibus breui rerum potitus, emeritos & laboribus functos, in quadam parte Galliæ ad occidentem super littus Oceani collocauit: vbi hodieq; posteri eorum manentes immane quantum coaluere, moribus linguaq; nonnihil à nostris Brittonibus degeneres.

SVCCEDENTIBVS annis in eadem insula, *Maximus* homo aptus imperio, si non contra fidem ad tyrannidem anhelasset, quasi ab exercitu impulsus purpuram induit, statimq; in Galliam transitum parans, ex prouincia omnem pene militem abrasit. *Constantinus* etiam quidam non multo post ibidem spe nominis imperator allectus, quicquid residuum erat militaris roboris exhausit: sed alter à *Theodosio*, alter ab *Honorio* interfecti, rebus humanis ludibrio fuerunt: copiarum quæ illos ad bellum secutæ fuerant, pars occisa, pars post fugam ad superiores Brittones concessit. Ita cum tyranni nullum in agris præter semibarbaros, nullum in vrbibus præter ventri deditos reliquissent, Brittannia omni patrocinio militaris vigoris viduata, omni artium exercitio exinanita conterminarum gentium inhiationi diu obnoxia fuit.

SIQVIDEM è vestigio Scotorum & Pictorum incursione mortales multi cæsi, villæ incensæ, vrbes subrutæ, prorsus omnia ferro incendioq; vastata: turbati insulani, qui omnia tutiora putarent quam prælio decernere, partim pedibus salutem quærentes fuga in montana contendunt, partim sepultis thesauris, quorum pleriq; in hac ætate defodiuntur, Romam ad petendas suppetias ire intendunt: Romani miseratione infracti, nihilq; antiquius æstimantes, quam fessis sociorum rebus opem * porrigere, semel & iterum proturbato hoste, operam suam exhibuerunt: Postremo longinquæ peregrinationis pertæsi aduentum in posterum excusant: discerent ipsi potius à Martio patrum calore non degenerare, armis & animis patriam defensare. Adiiciunt verbis formam muri pro sui tuitione construendi, ad propugnacula excubandi, in hostem si necesse sit, procursandi, & cætera quæ disciplina militaris exigit exequendi: post monita lachrymis miserorum comitati discedunt: abeuntes fœlix fortuna prosequens, votis suorum restituit. Tum vero Scotti desperati reditus audito nuncio, incunctantes & plus solito in Brittones irruere, murum complanare, paucos resistentes opprimere, prædas non ignobiles domum agere: at vero vulgus terræ reliquum ad palatium aduolat regis sui fidem implorans.

* al. impendere

ERAT eo tempore Rex Britanniæ *Vortigernus* nomine, nec manu promptus nec consilio bonus, imo ad illecebras carnis pronus omniumq; fere vitiorum mancipium: quippe quem subiugaret auaritia, inquietaret superbia, inquietaret luxuria: Deniq; vt in gestis Brittonum legitur, filiam suam spe regni sollicitatam stupro fregerat, & ex ea filium tulerat. hic in tantis tumultibus rem parui ponderans, opesq; regni commessationibus abliguriens, scortorum lenociniis deperibat. Excitatus tamē aliquando perstrepentium vocibus, super statu publico in medium consilit sententias magnatum suorum explorans: Itaq; vt ad summam redigam: placuit omnibus Anglos & Saxones è Germania euocandos, armis validos, sedibus vagos, geminum futurum commodum, vt armis inuicti facile hostes propulsarent: & hactenus locorum incerti, pro ingenti annumerarent beneficio, si vel squallidum solum, ieiunumq; cespitem ad habitandum suscepissent. Cæterum nunquam eos aliquid contra patriam molituros, quoniam genuinam feritatem morum emolliret memoria beneficiorum. Probato consilio mittuntur in Germaniam legati spectabiles sane viri, & qui digne personam patriæ induerent.

GERMANI audientes rem mille votis petitam à se vltro expostulari vicino pede paruerunt celeritatem negotii lętitiæ stimulis maturantes: valedicentes igitur aruis genitalibus, renunciantes parentum affectibus fortunæ vela committunt, placidoq; ventorum fauore, tribus longis nauibus quas illi * Ciulas vocant, Britanniam allabuntur. Venerunt autem & tunc & sequenti tempore de tribus Germaniæ populis, Anglis, Saxonibus, Iutis. Omnis enim fere terra quæ trans Oceanum Britannicum sub Septentrionali axe iacet, quia tantum hominum germinat, non iniuria Germania vocatur, licet multis prouinciarum limitibus distincta. Quapropter sicut hi quibus id muneris est lasciuientes arboris ramos solent succidere, vt reliquorum vitæ succo suo possit sufficere, sic incolæ aliquorum expulsione matrem alleuiant, ne tam numerosæ prolis pastu exhausta succumbat: sed vt facti minuant inuidiam sorte ducunt eliminandos. Inde est quod illius terræ homines inuenerunt sibi ex necessitate virtutem, vt natali solo eiecti peregrinas sedes armis vendicarent: Sicut Wandali qui olim protriuerunt Affricam, sicut Gothi qui possederunt Hispaniam, sicut Longobardi qui adhuc obsident Italiam, vt Normanni qui partem Galliæ armis domitam incolentes vocauerunt Normanniam. Ex hac ergo Germania primo venit in Brittanniam parua quidem manus sed quæ paucitatem suam virtute ful-

* al. Ceolas

tefulciret, ducibus *Hengisto & Horsa* commodæ indolis fratribus, haud obscura stirpe apud suos oriundis: erant enim abnepotes illius antiquissimi Woden, de quo omnium pene barbararum gentium regium genus lineam trahit, quemq; gentes Anglorum Deum esse delirantes, ei quartum diem septimanæ, & sextum vxori eius Freæ perpetuo ad hoc tempus consecrauerunt sacrilegio. In quibus vero locis Brittanniæ Angli vel Saxones vel Iuti habitationem locauerunt *Beda* non tacet. Nostrum propositum est quamuis affluat materia stilo non indulgere, sed tantum necessaria quæq; libare.

VENIENTIBVS igitur Anglis vndiq; occursum: à Rege impertitæ gratiæ, à populo effusus fauor, data fide, acceptaq; & tradita Tanathos insula incolatui eorum subuentũ. Accessit & pactum, vt illi inuictis vmbonibus sudores suos patriæ impenderent recepturi emolumenta militię ab his quorum saluti vigilias prętenderent. Paululũ in medio morę & ecce Scottos aduentantes faciliq; negotio cessuram sibi vt supra prædam æstimantes inuadunt Angli: illi vix dum collato pede fugam componunt, fugitantes eques insecutus à tergo cecidit, si non semel certatum: cumq; victoria semper consentiret Anglis vt ferè fit in rebus mortalium, & istis successus accendit audaciam, & illis timor aluit ignauiam: eoq; res processit vt nihil magis Scotti quam cum Anglis manus conserere cauerent.

INTEREA *Hengistus* non minus acer ingenio, quam alacer in prælio, aliquos ex suis (non abnuente Rege) patriam remittit, qui regis & populi inertiam, insulę opulentiam exponant, ampla venire volentibus præmia proponant: Illi mandata gnauiter exequuti breui cũ sexdecim nauibus reuertuntur, adducentes filiam *Hengisti* virginem vt accepimus, quæ esset & naturæ miraculum & virorũ spectaculum: regressis adornatur conuiuium: iubet *Hengistus* filiam fungi pincernæ munere, vt regis accumbentis oculos pasceret. Nec id frustra fuit. Nã ille (vt semper in fœminarum decorẽ adhinniebat) statim & formæ gratia, & gestuũ elegantia sauciatus animum, potiendę puellæ spem imbibit, nec distulit quin nuptias peteret patrem volentem cogens: ipse enim astu primo negare tam humiles nuptias rege indignas allegans Postremo quasi grauatus in sententiam transiit, totam Cantiam pro munere accipiens, vbi iamdudum omnis iustitia sub cuiusdam Gorongi laborabat regimine, qui tamen sicut omnes reguli insulę *Vortigerni* substernebantur monarchię: nec contentus hac liberalitate barbarus, sed abutens regis imprudentia, persuadet vti à Germania fratrẽ & filium virtutis viros euocet, scena composita, vt quia ipse ab Oriente prouinciam defensitaret, illi quoq; ab Aquilone Scottos fręnarent: ita rege conniuente ipsi (circumnauigata Brittannia) Orchades insulas adierunt, easq; gentes cũ Pictis & Scottis pari ærũna inuoluentes in Aquilonali parte insulæ quæ nunc Northanimbria vocatur tunc & deinceps assiderunt: nullus tamen ibi regio insigni, vel nomine vsus vsq; ad Idã, de quo regalis Northanimbrorũ adoleuit * linea. Sed hæc inferius, nunc q̃ cœperã attexam. *al. prosapia*

GVORTIMER filius *Vortigerni* haudquaquam vltra dissimulandum ratus, quod se Britonesq; suos Anglorum dolo peruerti cerneret, ad expulsionem eorum mentem intendit, simulq; patrem ad idem audendum incendit. Hoc igitur auctore post annos septẽ aduentus eorum fœdus fœdatum, & per viginti annos frequenter leuibus præliis, sed quater vt Chronica tradit, omnibus copiis depugnatum: Prima congressione æquã vtrinque fortunã discessum, dum hi Horsam fratrem *Hengisti*, illi *Katigis* alterum Regis filium magno iustitio desiderarent. In cæteris cum Angli superiorem semper manũ referrent pax conuenit, incentore belli *Guortimero* fatali sorte sublato, qui multum à facilitate patris abhorrens, egregie regnum moderaretur, si Deus siuisset. Sed eo extincto Brittonum robur emarcuit, spes imminutæ retro fluxerunt. Et iam tunc profecto pessum issent, nisi *Ambrosius* solus Romanorum superstes, qui post *Vortigernum* Monarcha regni fuit, intumescentes Barbaros eximia bellicosi *Arthuri* opera pressisset. Hic est Arthurus de quo Brittonũ nugę hodieq; delirant: dignus plane quem nõ fallaces somniarent fabulæ, sed veraces prædicarent historiæ, quippe qui labantem patriã diu sustinuerit, infractasq; ciuiũ mentes ad bellum acuerit. Postremo in obsidione *Badonici* montis fretus imagine Dominicæ matris, quam armis suis insuerat, nongentos hostium solus adorsus incredibili cæde profligarit. Contra Angli quamuis vario fortunæ lusu rotarentur, vacillantes suorũ acies aduentu compatriotarũ supplere, audentioribus animis in ferrum ruere: paulatim cedentibus accolis per totam se insulam extendere, simul Dei non aduersante consilio in cuius manu est omnium imperiorum mutatio: sed hæc processu annorum. Nam viuente *Vortigerno* nihil contra eos nouatum. Interea *Hengistus* vicio quodam humani ingenii vt quo plus habeas plus ambias fraude subornata generum ad conuiuiũ cum 300. suorum inuitat: cumq; frequentioribus poculis inuitatos ad tumultũ animasset, & vnumquemq; ex industria falsa dicacitate perstringeret, primo ad iurgia mox ad arma ventũ est. Ita Brittones ad vnũ iugu-

lati animas inter vina euomuere: Rex ipse captus datis tribus prouinciis libertatem redemit, seruitutem exuit. Post hæc anno 39, aduentus sui *Hengistus* diem clausit, vir qui successus suos non minus fraudibus quam viribus vrgens multumq; sæuitiæ genuinæ indulgens, omnia cruentius quam ciuilius agere mallet. Reliquit filium *Eisc* qui magis tuendo quam ampliando regno intentus paternos limites nunquam excessit. Consumptisq; annis 24. filium *Otham*, eiusdemque filium *Ermericum* habuit successores sibi quam auo aut proauo similiores: amborum temporibus 53. anni deputantur in chronicis: cæterum si singillatim vel communiter regnauerunt non discernitur.

al. Egilbertus

POST illos * *Ethelbertus* filius *Ermerici* rerum potitus 53. annos iuxta chronicam, iuxta Bedam 56. transegit: viderit lector quomodo hanc dissonantiam componat, nos eam quia admonuisse suffecerit in medio relinquimus. Hic primis pubescentis regni temporibus adeo vicinis regibus fuit ridiculo, vt vno & altero pulsus prælio vix suos terminos tutaretur. Postmodum cum adultiori ætati etiam consultior militiæ accessisset peritia, breui omnes nationes Anglorum præter Northanhimbros continuis victoriis domitas sub iugũ traxit: & vt externorum quoq; familiaritatem ascisceret, regis Francorum affinitatem filiæ eius nuptiis *Berta* sibi conciliauit. Tum vero Francorum contubernio gens eatenus barbara ad vnas consuetudines confœderata, syluestres animos indies exuere & ad leniores mores declinare. His addebatur *Letardi* Episcopi, qui cum Regina venerat cælebs admodum, vita, qua regem ad Christi Domini cognitionem etiam tacens inuitabat: quo factum est, vt postea beato *Augustino* prædicanti regis animus iam emollitus facile cederet, & primus de numero patrum suorum sacris sacrilegis renunciaret: vt quos regni præminebat potentia, fidei quoq; obumbraret gloria: hæc est profecto clara nobilitas & hæc superna virtus honestate vincere quos honore vincas. Quin etiam curam extendens in posteros, leges patrio sermone tulit, quibus bonis præmia decerneret, improbis per remedia seueriora occurreret, nihil super aliquo negocio in futurum relinquens ambiguum.

EXCESSIT anno post receptam Christi fidem vicesimo primo, *Edbaldo* filio regni tradens insignia, ille mox vbi metus abrupit frœna exsufflata Christianitate, nouercæ quoq; pudorem expugnauit: sed ne omnino in præceps ferretur diuinæ miserationis austeritas obicem opposuit. Confestim enim regulis quos pater sub iugum miserat rebellantibus, regni mutilatus dispendio, & per horas crebro afflatus dæmonio, cõtumacis perfidię pœnas pendebat. Quibus offensus successor *Augustini, Laurentius* dum post præmissos Comites prouincia cedere meditaretur, Dei animatus verbere sententiam reuocauit. Qua de re conuentus Rex, dum fidem dictorum pontificis plagę facerent, non aspernanter (vt aiunt) inflexus & Christianismi gratiam hausit, & incestis nuptiis valedixit. Verum vt in punienda perfidia terribilis exẽpli nota posteris inureretur, auitis finibus ægre licet retentis, nunquam ad paternum fastigium potuit aspirare. Cęterum tota vita integer in fide, nihil quod famam læderet commisit: Monasterium quoq; quod pater fundauerat, extra muros Cantuariæ in gentibus prædiis & amplissimis donariis illustrauit: quorum laudes & merita omnes Angli suspicere & prædicare debebunt, quod Christianam fidem leni credulitate & credula lenitate Anglię inualescere permiserint. Quis enim non iucunde speculetur quãtum æquitati conueniat, quantum dulcedini concinat responsum illud regis *Ethelberti*, quod eum primæ prædicationi *Augustini Beda* retulisse narrat, non posse se nouæ sectæ animum tam cito adhibere, relictis cultibus quos semper exercuerit cum tota Anglorum gente: veruntamen nulla illos molestia exacerbandos, quin potius prædicationis permissu & amplo victu iuuandos, qui tam longam à natali solo peregrinationem susceperint vt Anglis quæ optima putabant indulgenti benignitate communicarent. Nec infra promissionem factum fuit, donec sensim explorata fidei veritate & ipse cum subiectis numero fidelium sociatus est. Quid iste? nonne primo tempore magis carnis illecebra quam animi obstinatione deuians, magnam tamen vitæ Pontificum exhibebat veneratione͂, quorum negligebat fidem? deniq; (vt dixi) ob vnius facile conuersus iniuriam magno momento Christianitatis augmentis fuit. Ambo igitur laudabiles, ambo profusiora præconia emeriti, siquidem bonum quod ille magnanimiter inchoauerit, iste benigne confouerit.

al. 25.

CVI post * 24. regni annos defuncto successit *Ercombertus* filius ex *Emma* Francorum regis filia susceptus, & eodem numero annorum, sed meliori auspicio principatu functus, religione in Deum, pietate in patriam, iuxta insignis. Cum enim auus & pater citra destructionem idolorum fidem nostram coluissent, hic parum & inferius * deuotione regia arbitratus, si non destrueret propensiore consilio quod illi tacito damnarent iudicio, omnia Deorum sacella complanauit ad solum, vt nullum sacrilegii ad posteros manaret vestigium: præclare. Poterat enim vulgus phanaticæ superstitionis admoneri, quamdiu loca pului-

al. dignatione

puluinarium suorum non desineret intueri: atq; vt gentem suam ventri tantum indulgentem parcitati gulæ doceret insuescere, præcepit per omne regnum obseruari 40. dierum solenne ieiunium. Magnam prorsus tunc temporis rex rem aggressus, quem nec deliciarum luxus eneruare, nec regni sollicitudo à Dei cultu potuit auocare. Per hæc Dei fauore tutus, rebusq; domi & foris ex sententia cedentibus, tranquillissime consenuit. Cuius filia *Ercongotha* tanto soboles non indigna parente, æmulisq; virtutis lineamentis patri respondens Kalas monasterium apud Gallias sanctitudinis suæ luce vestiuit.

AT vero filius *Egbertus* per annos 9. patrio throno retento, nil memorabile fecit tam breuis imperii compendio, nisi quis aduentum *Theodori* Archiepiscopi & *Adriani* Abbatis temporum illius imputet gloriæ: doctorum virorum, & qui omnem literaturam imis medullis combiberant, quod nisi esset vsquequaq; detritum libenter pergerem referre quantum lucis tunc per eos orbi Brittannico infulserit, quomodo hinc Græci, hinc Latini palæstras literarum certantibus studiis in vnum contulerint, & insulam tyrannorum quondam nutriculam familiare Philosophiæ domicilium effecerint, sed & hoc & quicquid boni potest diebus *Egberti* adscribi attenuat facinus quo *Elbertum* & *Egelbrightum* filios patrui aut interemit, aut interimi æquanimiter passus fuit.

SVCCESSIT *Egberto* frater *Lotharius* alite mala regnum ingressus, quippe qui per 11. annos infestante *Edrico* filio *Egberti* frequenter & varia sorte ciuilibus bellis conflictatus nouissimeq; iaculo corpus traiectus, ipso vulnere inter medendum vitam effudit. Sunt qui non taceant fratres ambos cita morte merito crudelitatis absumptos, quod *Egbertus* filios patrui innocentes, vt dixi, occiderit: *Lotharius* martyres propalatos irriserit, quamuis prior & factum ingemuerit, & matri fratruelium partem insulæ Thanatos ad ædificandum monasterium concesserit.

NEC *Edricus* successu tyrannidis longum gloriatus est: sed citra biennium regno & vita spoliatus, patriam lacerandam hostibus exposuit. Continuo enim quidam *Ceduvalla* cũ fratre *Mollone*, aliàs sane bonus & efficax, digladiabile odium in Cantuaritas spirans, quantis potuit conatibus prouinciam inuasit olim diuturna pace feriatam, sed tunc intestino bello dissidentem, impune sibi cessuram arbitratus: sed non ita vt sperabat imparatos aut animi vacuos prouinciales offendit: siquidem post multa incommoda vicatim & oppidatim accepta, tandem animati ad manus veniunt: congressuq; superiores *Ceduvallam* in terga vertunt, fratremq; *Mollone* in tugurium quoddam compulso domunculam ipsam succendunt. Ita *Mollo* dum erumpendi in hostem deesset audacia, & totis circa tectum habenis regnarent incendia, inter flammas halitum eructauit. Non tamen *Ceduvalla* destitit, aut à prouincia pedem retulit, quin dolorem suum crebris accolarum dispendiis farciret, reiq; vltionem in successorem *Inam* transfunderet, sicut suo loco dicetur.

IN tam desperatis rebus Cantiæ sexennio circiter à regia successione claudicatum: septimo demum anno *Vvithredus* filius *Egberti*, cum apud suos inuidiam pressisset industria & apud hostes pacem locasset pecunia, magna spe ciuium allectus in regem, voti compotes fecit. Domi enim ciuilis, & bello inuictus Christianam religionem sanctissime coluit, potestatem amplissime porrexit: & vt nihil fœlicitati deesset, post 33. annos longæuus (quod mortales beatissimum putant) superstitibus eisdemq; hæredibus liberis tribus, fato functus est. Quorum *Edbertus* 23. *Edilbertus* 11. *Alricus* 34. annis paterna tenentes instituta haud decolore exitu regnum continuauerunt, nisi quod *Edilbertus* fortuito vrbis incendio, & *Alricus* infausto aduersus Mercios prælio gloriam temporũ suorum non parũ obnubilauerunt. Ita si quid accidit probri non tacetur, si quid prosperi parum in Chronicis notatur, siue q. consulto factũ est, siue quod naturæ vitio comparatũ est: quod cum sit bonorũ gratia breuis, æternum quæ nocuere dolent. Post illos nobile regũ germen exaruit, generosus sanguis effriguit, tunc impudentissim⁹ quisq; cui vel lingua diuitias, vel factio terrorem comparauerat, ad tyrannidẽ anhelare, tunc regio insigni indigne abuti: Quorũ *Edilbertus* idemq; *Pren* cũ biennio Cantuaritis imperitaret, in Mercios maiora viribus ausus & ab eisdem captus vinculis manus, corpus captiuitati præbuit: nec multo post ab hostib. laxatus, sed à suis non receptus, dubiũ quo fine defecit. Deinde eiusdẽ factionis & calamitatis hæres *Cuthredus* solo nomine 8. annis regnauit. Hinc regiæ dignitatis abortiuũ *Baldredus* postq̃ Cantiam 18. annis obsederat potius, quam rexerat, ab *Egberto* Rege West-saxonũ prælio pulsus in exilium concessit. Ita regnũ Cantiæ q. ab anno Dom. 449. steterat, annis 375. alterius potestati accessit. Sed quia primi regni q. de Anglis exercuit prosapiã paucis persecuti, quasi scintillam de antiquitatis fauilla excussimus, nunc regnum West-saxonum stylus ventilabit: quod à primo proximum, longo tamen interuallo inchoauit, ipsum est, q. multo situ marcescentibus cæteris inuicto vsq; ad aduentum Normannorum

vigore floruit, & alia vt ita dicam ſtrangulata faucibus auidis abſorbuit: hoc ergo ſi lineatim ad *Egbertum* prouexero, de reliquis duobus nauſeam longitudinis euitans aliqua ſubtexam, quæ cum in primo libro debitum finem inuenerint: ſecundus ſolos Weſt-Saxones intuebitur.

DE REGNO WEST-SAXONVM.

CAP. II.

REGNVM Weſt-Saxonum quo neq; magnificentius neq; diuturnius vllum Brittania vidit à quodam *Cerdicio* primum ebulliens, mox in magnum faſtigium euaſit: qui gente Germanus amplis maioribus quippe à Wodeno decimus, cum domeſticis conflictationibus ingentes ſpiritus aluiſſet, ſtatuit patria diſcedere, & armis famam dilatare. Id, animo communicato filio *Cenrico*, meditari auſus, conſentiente adoleſcente, qui proximis gloriæ paſſibus patrem vrgeret, in Brittanniam cum quinq; ceolis copias traiecit. Actum anno Dominicæ incarnationis quadringenteſimo nonageſimo quinto, poſt mortem *Hengiſti* 8. Ipſoq; die à Brittonibus bello exceptus vir veteris militiæ non difficulter arietantem multitudinem contudit & fugere compulit: quo ſucceſſu & ſibi profundam in reliquum ſecuritatem & prouincialibus quietem peperit. Nam nunquam poſt illum diē laceſcendum arbitrati in eius iura volentes conceſſere. Non tamen ille ignauo indulgens ocio feriabatur, quin potius crebras circumquaq; victorias extendens, poſt aduentum ſuum viceſimo quarto anno in Occidentali parte inſulæ, quam illi Weſt-ſexam vocant, monarchiam adeptus eſt: qua 16. annis functus fatum compleuit, regno toto præter inſulam Vechtam ad filium deuoluto. Ea enim indultu regiæ munificentiæ poteſtati *Withgari* nepotis ſui acceſſit. Is cum ſanguinis propinquitate tum bellandi artibus auunculo iuxta charus (eius enim ex ſorore nepos erat) celebrem in eadem inſula primo principatum, poſt etiam ſepulturam accepit. Porro *Cenricus* patre non inferior virtute regnum nonnihil ampliatum, poſt annos viginti ſex filio *Ceaulino* contulit.

HVIVS ſpectatiſſimum in præliis robur annales ad inuidiam efferunt quippe qui fuit Anglis ſtupori, Brittonibus odio, vtriſq; exitio. Horum exempla pro compendio ſubiiciam. *Ethelbertum* regem Cantuaritarum alias laudabilem, ſed tunc pro antiquitate familiæ primas partes ſibi vendicantem, ac per hoc auidius alienos fines incurſantem probe aggreſſus fuſis auxiliis ad ſua fugauit. Brittannos qui temporibus patris & aui vel prætento deditionis vmbone vel clauſtrorum muralium obiectu Gloceſtriæ & Cirenceſtriæ & Bathoniæ exitium effugerant, infeſta proſecutus animoſitate vrbibus exuit & in confragoſa ſaltuoſaq; loca hodieq; detruſit. Inter hæc tamen quia fatalis alea incertis iactibus in huius vitæ tabula mortales eludit, tantos bellorum ſucceſſus obfuſcauit luctus domeſticus: deniq; *Cuda* fratre immatura morte intercepto eiuſdemq; nominis filio ante ſe in pugna extincto ambobus prædicabilis ſpei iuuenibus, multum fœlicitatis ſuæ deceſſiſſe, non ſemel ſuſpirauit. Poſtremo ipſe diebus vltimis regno extorris miſerandum ſui ſpectaculū hoſtibus exhibuit. Quia enim in odium ſui quaſi claſſicū vtrobiq; cecinerat, conſpirantibus tam Anglis quam Brittonibus apud Wodenſdik cæſo exercitu anno 31. regno nudatus in exilium conceſſit & continuo deceſſit. Tunc fluitantes regni habenas direxerunt nepotes eius filii *Cuda Celricus* annis ſex, *Ceolfus* annis 14. Quorum tempore inferior, ſed virtute præſtantior omnem ætatem in bellis detriuit, quippe qui nulli vnquam ignauiæ locum dederit, quin ſua & tutaretur & protenderet.

POST illum filii *Celrici Cinegislus & Quicelmus* regni infulas æqua lance induerunt, ambo ſtrenui, ambo mutuis pietatis inter ſe certantes officiis, vt merito propter inſolitam Regibus concordiam fuerint præſentibus miraculo, futuris exemplo. Deniq; bella quāplurima, neſcias maiori virtute an moderatione, geſſerunt vel contra Brittannos, vel contra *Pendam* Regem Merciorū, hominem, vt ſuo loco dicetur, ad furta belli peridoneū: qui proprios egreſſus terminos, dum Cireceſtriam ſuis partibus applicare conatur, impetum concordium Regum non ferens, cum paucis profugit. *Quicelmum* ſane non mediocris culpa reſpergit, quod *Etvvinum* Northanhumbrorum Regem probatæ prudentiæ, virum ſubornato ſicario inſidiis appetiuerit. Sed ſi conſideretur illa gentilis ſententia, dolus an virtus quis in hoſte requirat, facile excuſabitur nihil præter ſolitum feciſſe, quod vellicatorem potentiæ quoquo modo voluerit de medio ſubtrahere. Nam & antea de regno Weſt-ſaxonum plurima decerpſerat, & tunc accepta irritatus iniuria, quoniam recruduerant odia, multa prouincialibus inflixit diſpendia. Euaſerunt tamen Reges, quibus non multo poſt per beatū *Birinum* Epiſcopum ſanctum cœleſtis infulſit doctrina, Regni

gni Anno 25. post aduentum beati *Augustini* Anglorum Apostoli 40. Inflexus illico *Cinegislus* emollito regali supercilio sacerdoti se in Baptismo libens substrauit. *Quicelmus* recalcitrauit aliquantisper, donec valetudine corporis admonitus, ne salutem animæ negligeret, deuotionem & ipse consortis æmulatus eodem anno carne solutus est. At vero *Cinegislus* sexennio post, longæ quietis gratia functus, anno regni 31. vitam clausit.

SVCCESSIT hæreditati filius eius *Kenevvalkius* primo Regni auspicio pessimis, medio & vltimo tempore optimis principibus comparandus. Potestate siquidem initiatus adolescens, qui regio luxu insolescens facta paterna in secundis ponebat, sine retractione Christianismum & legitimum matrimonium abiurauit: sed à *Penda* Rege Merciorum, cuius sorori repudium dederat bello impetitus & victus, ad regem Orientalium Anglorum confugit: vbi & propria calamitate & hospitis sedulitate fidem persuasus, triennio post resumptis viribus regnoq; recepto, iocundum suæ mutationis miraculum ciuibus exhibuit, in tantum fortis, vt qui antea nec suos fines impune defensitaret, nec longius ante imperium prorogaret, Brittannos antiquæ libertatis conscientia frementes, & ob hoc crebram rebellionem meditantes, bis omnino protriuit: primum in loco qui dicitur Witgeornesbrug: secundo iuxta montem qui dicitur Pene, & in *Wlpherum Pendæ* filium paternam vltus iniuriam, plurima illum parte regni mulctauit: religiosus adeo, vt primus antecessorum suorum in Wintonia templum Deo per id temporis pulcherrimũ construeret: quod loci posteritas in sede Episcopali fundanda, etsi augustiori peritia, per eadem tamen cucurrit vestigia. Ita munificus, vt nihil patrimoniorum cognatis negaret, quippe qui filio fratris pene tertiam regni partem magnanima liberalitate communicaret. Has animi regales dotes stimulis admonitionum animabant sanctissimi suæ prouinciæ Episcopi *Angilbertus* (de quo multa in gestis Anglorum *Bedæ* inuenies) & nepos eius *Leutherius* post ipsum septenni pontificio in West-saxonia functus: quod eo non prætermisi, quia de annis præsulatus eius *Beda* nihil expressum reliquit, mihi ex Chronicis cognitum dissimulare præter religionem videbatur: simul quia se ingerebat occasio, amplectenda erat prędicabilis viri mentio, qui Malmesburiense monasterium in quo terreni incolatus prætendimus militiam, acri & pene diuino mentis * intuitu ex humili ad amplissimum statum provexit, quod à quodam *Meyldulpho*, natione (vt aiunt) Scotto eruditione Philosopho, professione Monacho adeo angustis sumptibus elaboratum, vt inhabitantes quotidianum victum ægre expedirent, ipse diu multumq; librato consilio *Aldelmo* eiusdem loci Monacho, pro iure tunc Episcoporum regendum contradidit. De qua re, vt omnem sermo noster dubietatis deprecetur offensam, verba eius hic aliqua attexam.

* al. instructu

EGO Leutherius *gratia diuina Episcopus, Pontificatus Saxoniæ gubernacula regens, rogatus sum ab Abbatibus, qui sub iure Parochiæ nostræ cænobiali Monachorum agmini pastorali sollicitudine præesse noscuntur, vti terram illam, cui inditum est vocabulum* Maildulfesburch, Aldelmo *Presbytero ad degendam regulariter vitam conferri largiriq; dignarer. In quo videlicet loco à primo æuo infantiæ, atq; ab ipso tirocinio rudimentorum liberalibus literarum studiis eruditus, & in gremio sanctæ matris Ecclesiæ nutritus vitam duxit. Et ab hoc potissimũ hanc petitionem fraterna charitas suggerere videtur: Quapropter prædictorum Abbatum precibus annuens ipsum locũ tam sibi quam successoribus suis normam sanctæ regulæ solerti deuotione sequentibus fraterna petitione coactus vltroneus concedo. Actum publice iuxta flumen Bladon 8. Kalend. Septemb. Anno Incarnationis Do. 675.*

CVM igitur industria Abbatis accederet fauori Pontificis, tunc res monasterii in immensum efferri, tunc Monachi vndique aggregari: currebatur ad *Aldelmum* totis compitis: his vitæ sanctimoniam, his literarum scientiam desiderantibus. Erat enim vir ille cum religione simplex, tum eruditione multiplex, & qui famam virtute præiret, liberalium artium epotator, vt esset mirabilis in singulis, & in omnibus singularis. Mentior, si non hoc testantur codices de virginitate immortalis eius ingenii indices, quibus meo iudicio nihil dulcius, nihil splendidius: quamuis, vt est nostri seculi desidia, quibusdam pariant nauseam, non attendentibus, quia iuxta mores gentium varientur modi dictaminum. Deniq; Gręci inuolute, Romani circumspecte, Galli splendide, Angli pompatice dictare solent. Sane: quoniam dulce videtur maiorum inhærere gratiæ, eorumq; exemplis ignire memoriam. Non inuitus euoluerem quantos hic sanctus pro Ecclesiæ nostræ priuilegio sudores insumpserit, quot miraculis vitam insignierit, nisi quia alias auocamur: & facta eius etiam lippienti meracius apparent oculo, quam nostro possint adumbrari pænicello. Innumera signa quæ modo apud eius fiunt memoriam ostendunt præsentibus præteritæ illius vitę sanctimoniam. Habet ille ergo laudes suas, habet meritis paratam gloriam nostra oratio prosequatur historiam.

KENWALKIVS post 31. annos moriens, Regni arbitrium vxori *Sexburgæ* delegandum

putauit, nec deerat mulieri spiritus ad obeunda regni munia, ipsa nouos exercitus mollri, veteres tenere in officio, ipsa subiectos clementer moderari, hostibus minaciter infremere, prorsus omnia facere, vt nihil præter sexum discerneres: veruntamen plus quam animos fœmineos anhelantem vita destituit, vix annua potestate perfunctam.

al. triennium.

SEQVENS * biennium in regno transegit *Escuinus* regali prosapiæ proximus, quippe qui fuit *Cinegisli* ex fratre *Cuthgisto* abnepos, quo decedente vel morte sua, vel vi aliena (neutrum enim expedite inuenio) vacantem aulam successione legitima impleuit, *Kentuinus Cinegisli* filius, ambo notæ in bello experientiæ, siquidem ille Mercios, iste Brittannos anxia clade perculit, sed temporis breuitate miserandi. Nam imperium secundi non vltra nouennium prorogatum, primi biennium superior sermo absoluit. Et hoc secundum Cronicorum fidem: ceterum non eos regno integro imperitasse, sed inter se diuisisse *Beda* confirmat.

TVNC Regiæ indolis nobile germen *Cedvvalla* emicuit, *Ceaulini* ex fratre *Cuda* pronepos, immodice spei iuuenis, & qui nullam occasionem exercendæ virtutis præterire nosset. Qui cum iamdudum, efficacibus studiis bilem principum suæ patriæ irritasset, factione conspiratorum in exilium actus est. Hanc ille amplexatus iniuriam, vt omni milite spoliaret prouinciam, quicquid bello idoneum erat, * abduxit. Namq; seu miseratione fortunarum eius infracta, seu virtute delectata, tota pubes exulem secuta. Excepit primum impetum furentis Rex Australium Saxonum *Edelvvalkius* manum conserere ausus. Sed cum omni populo quem ductauerat fusus sero prærupti consilii pœnitentiam fecit. Animis suorum erectis *Cedvvalla* maturato insperatoq; reditu, æmulos potentiæ adortus regno abegit. Ita per biennium regno potitus, præclara rei bellicæ facinora consummauit: Australibus Saxonibus digladiabili odio infestus, successorem *Edelvvalkij Edricum* repetita occurrentem audacia, exitio dedit. Wechtam insulam fiducia Merciorum rebellantem parum abfuit quin deleret. Præterea Cantuaritas, vt supra in rebus eorum digessi, aggressus, crebras de illis victorias reportauit. Postremo vt supra diximus, fratre amisso regione discessit, plurimo accolarũ sanguine damnum consolatus suum. Inter hæc ardoum memoratu est, quantum etiam ante baptismũ inseruierit pietati, vt omnes manubias, quas iure prædatorio in suos vsus transcripserat, Deo decimaret. In quo etsi approbamus affectum, improbamus exemplum, iuxta illud: *Qui offert sacrificium de substantia pauperis quasi qui immolat filium in conspectu patris.* Iam vero quod Romam baptizandus contenderit, ibique à *Sergio* Papa baptizatus, & *Petrus* vocatus, adhucq; in albis positus supremum arbitrium fœliciter incurrerit, notius est, quam vt nostro indigeat illustrari relatu.

al. terrasit.

EO Romam eunte, regnum per *Inam* nouatum, qui *Cinegisli* ex fratre *Cuthbaldo* pronepos, magis pro insitiuæ virtutis industria, quam successiuæ sobolis prosapia in principatum ascitur, fortitudinis vnicum specimen, prudentiæ simulacrum, religione parem nescias: Quibus artibus vitam componens, domi gratiam, foris reuerentiam mercabatur. Adeo annis duobus de sexaginta, potestate functus, sine vllo insidiarum metu securus incanuit, sanctissim⁹ publici amoris lenocinator. Prima illi in Cantuaritas expeditio, in quos nondum de incendio *Mollonis* ira defremuerat. Prouinciales parumper resistere ausi, mox omnibus tentatis, & viribus in ventum effusis, cum nihil in pectore *Inæ* quod ignauiæ cõduceret reperissent, dispendiorũ suorum intuitu deditioni consulere: Tentant regium animum muneribus, sollicitant promissis, nundinantur pacem triginta millibus auri marcis vt pretio mollitus bellum solueret, metallo præstrictus receptui caneret. Qua ille pecunia suscepta, delicti gratiã fecit in regnum reuersus. Nec solũ Cantuaritæ, sed & Orientales Angli hæreditariũ exceperunt odium, omni nobilitate primo pulsa, post etiam bello fusa. Hæc de Præliorũ eius successu dicta, modum agnoscant suum: Cæterum quantus in Dei rebus fuerit, indicio sunt leges ad corrigendos mores in populo latæ: In quibus viuũ ad hoc tempus puritatis suæ resultat speculum. Indicio sunt Monasteria regiis sumptibus nobiliter excitata: Præcipue Glasconiense nostris quoq; diebus insignissimum, quod in quodam palustri recessu construxit, vt scilicet eo tenacius Monachi supernis inhiarent, quo castigatius terrena haurirent (cui quantum splendoris adiecerit, libellus ille docebit, quem de antiquitate eiusdem Monasterii elaboraui.) Affuit consilio pater *Aldelmus*, cuius ille præcepta audiebat humiliter, suscipiebat grãditer, adimplebat hilariter. Deniq; & priuilegium, quod pro libertate Monasteriorum suorũ ab Apostolico *Sergio* impetrauerat, libens confirmauit, & multa Dei famulis eius hortatu contulit, & ad extremum renitentẽ Episcopatu honorauit, licet vitam tanti viri mundo cita mors inuiderit. Vix enim annis quatuor Episcopatu functus animam cœlo thurificauit, Anno Dominicæ incarnat. septingentesimo nono, in vigilia sancti *Augustini* Anglorum Apostoli, Octauo Kalendarum Iunij.

[illegible] Fuerunt, qui dicerent eum Regis nepotem fuisse ex *Kentenio* fratre, sed non placuit nobis pro vero arrogare, quod magis videtur opinioni blandiri volaticæ, quam stabilitati conuenire historicæ, præsertim cum nusquam ab antiquo scriptum reperiatur, & chronica palam pronunciet *Inam* nullum fratrem habuisse præter *Inigildum*, qui paucis annis ante ipsum decessit. Non eget *Aldelmus*, vt mendaciis asseratur, tanta sunt de illo quæ indubiam depromant fidem, tot sunt quæ non veniant in litem. Habuit sane *Ina* sorores, *Cuthburgam* & *Quenburgam*. *Cuthburga Alfrido* Regi Northanimbrorum nuptui tradita, sed non post multum coniugio diducto, primum apud Berkengum sub Abbatissa *Hildelida*, mox ipsa Magistra regulæ, *Winburnæ* Domino placitam vitam transegit: vicus est modo ignobilis, tunc temporis insignis in quo frequens virginum chorus terrenis desideriis castratis, superos suspirabat amores. Accessit sacri cælibatus studio, & librorum *Aldelmi* de virginitate lectio Berkingensium quidem nomini dedicata: sed omnibus eandem professionem anhelantibus valitura. Habuit & vxorem *Ethelburgam*, fœminam sane Regij generis & animi: Quæ dũ crebro viri instillaret auribus, vt mundanis rebus vel extremis annis valefaceret, & ille hortantem de die in diem differret, astu tandem vincere parat. Cũ enim quadam vice apud villam ingenti tumultu Regales luxus explicuissent, postera die cum discessissent, villicus ex Reginę conscientia palatium quanta potuit deformitate, tam fimo pecudum, quam aggere ruderum infamat. Postremo in lecto vbi cubuerant, porcã nouiter enixam collocat. Interea cum iam plus milliario processum esset, illa maritum vxoriis delineamentis aggreditur, rogans vt illuc vnde abierant necessario pedem referant, magni discriminis rem fore, si non exaudiat. Re non difficulter impetrata, Rex videns locum pridie *Sardanapalicis* deliciis parem, nunc fœda solitudine deformem miratur, tacitoque iudicio oculi rem examinantes, ad mulierem rediêre. Tunc illa occasionem aucupata, lætumq; subridens: & vbi sunt, ait, Domine coniux, hesterni strepitus? vbi aulæa Sidoniis * fucis ebria? vbi Parasitorum discurrens petulantia? vbi Dædala vasa pondere metallorum mensas ipsas onerantia? vbi terra mariq; exquisita ad gulæ lenocinium obsonia? Nonne omnia fumus & ventus? nonne omnia transierunt? & væ his qui hæserint, quia simul transibunt. Nonne omnia sicut fluuius præceps & currens in mare? & væ his qui hæserint, quia scilicet trahentur. Cogita, quæso, quam miserabiliter defluent carnes, quę modo in deliciis nutriuntur. Nonne nos, qui ingurgitamur vberius, putrescimus miserius? Potentes potenter tormenta patientur, & fortioribus fortior instat cruciatio. Nec plura loquuta, maritum compulit in sententiam exemplo, quam multis annis frustra insusurrauerat verbo. Nam post triumphales bellorum manubias, post multarum virtutum gradus, summum culmen perfectionis meditatus, Romam abiit. Ibi ne pompam suæ conuersionis faceret, non publicis vultibus expositus, crinem deposuit, sed vt solius domini oculis placeret, amictu plebeio tectus clam consenuit: nec deerat tanti dux fœmina facti: quæ cum antea virum ad hoc audendum incitasset, tunc merentem verbis lenire, & labantem exemplis erigere, prorsus quod ad salutem eius spectaret, nihil dimittere. Ita mutua charitate connexi, temporibus suis viam hominum ingressi sunt. Non sine magnis miraculis, (vt accepimus) quibus diuina dignatio fœlicium coniugum sæpe respondet meritis.

al. fuctis

SVCCESSIT principatui *Edelardus Inæ* consanguineus, licet surgentes eius primitias frequenter interpolaret *Osvvaldus* regii sanguinis adolescens. Prouincialibus enim in rebellionem excitatis, bello Regem persequi conatus est: sed non multo post, illo fatali sorte sublato *Ethelardus* per 14. annos quietissime regnum retentum, *Guthredo* cognato reliquit: in quo pari annorum numero & virtute non dispari, aduersus *Ethelbaldum* regem Merciorum, & Brittones iugi exercitio victorias adipiscens, non minimum sudoris consumpsit.

ARRIPVIT Regnum *Sigebertus* vir apud suos sæuitia immanis idemq; foris ignauia perinfamis: quocirca omnium odio conspirante, post annum solio deturbatus, meliori locum fecit: sed vt fere in talibus fit, cum magnitudine calamitatis aliquos ad gratiam sui reuocasset: eorum virtute prouincia, quæ Hamptunshire dicitur, in obsequio detenta. Verum cum nec sic cessaret, & nece cuiusdam Cumbrani, qui fidelissime sibi adhæserat, cæteros in exitium suum armasset, ad abdita ferarum spelæa secessit. Illuc quoq; infortunio eum prosequente, à subulco confossus interiit. Ita crudelitas Regis omnem pene nobilitatem peruagata, in homine vltimæ sortis stetit.

SVSCEPIT Regni gubernacula *Kinevvlphus*, clarus & ille quidem morum compositione, militiæq; gestis: sed vno solo aduersus *Offam* Regem Merciorum propter Benesigtune prælio, quarto & 20. Regni anno victus, multisq; perinde damnis afflictus, fœdoq; etiam exitu finem vitæ sortitus est. Nam cum vno & triginta annis nec ignaue nec immo-

deſte regnaſſet, ſeu rerum gloria elatus, quod nihil ſibi obuiaturum crederet, ſeu poſteritati ſuę metuens, contra quam *Kineardum Sigeberti* fratrem increſcere cerneret, illum prouinciæ terminos coegit excedere. Qui cedendum tempori ratus, diſſimulato animo, quaſi volens, profugit. Mox cum furtiuis conuenticulis perditam improborum manum contraxiſſet, ſolitudinem Regis aucupatus, (nam animi cauſa rus conceſſerat) cum expeditis eo ſuperuenit, vbi dum illum alienis amoribus inſeruientem audiſſet, ex inſidiis domum foris obſedit. Rex ancipiti diſcrimine permotus, cum præſentibus ponderato conſilio fores occluſit, ſperans latrones vel mulcere alloquio, vel terrere imperio: cum neutrũ procederet, ira percitus in *Kineardum* inſiluit, minimumq; abfuit, quin vita priuaret: ſed à multitudine circumuentus, dũ cedere damnum gloriæ arbitratur, mortẽ probe vltus occubuit. Pauci ex clientela eius qui aderant, dum non manus dare, ſed herũ vindicare intẽdunt, obtruncantur. Extemplo fama tanti mali Principũ perlabitur aures, q̃ longe agebant excubias. Quorum qui maximus æuo & prudentia * *Eſricus*, cæteros exhortatus, ne necem Domini ſui in inſignem & perpetuam ſuam ignominiã inultam dimitterent, diſtrictis gladiis in coniuratos irruit. *Kineardus* primo cauſam ſuam agere, magna polliceri, cognationem prætendere: vbi nihil proficit ad reſiſtendum commanipulares accendit: dubium certamen fuit: his pro vita, illis pro gloria ſumma ope conantibus: tandem diu cunctata victoria, in iuſtiorem partem declinauit. Ita miſer ille, nequicquam fortiter faciens animam amiſit, non longum inſidiarum gloriatus ſucceſſum. Corpus regis Wintoniæ ſepultum, illius Rependunæ, quod erat tunc cœnobium nobile, nunc, vt audiui, pauco vel nullo incolitur habitatore.

* al. Oſricus

POST illum regnauit *Brithricus*, annis 16. pacis quam Belli ſtudioſior, artifex amicitias componere, externos blande appellare, domeſticis conniuere, in his duntaxat, quæ vigorem Regni non eneruarent: atq; vt ampliorem gratiam apud propinquos locaret, filiam *Offæ* regis Merciorum, eo tempore potentiſſimi, in coniugium accepit: de qua quod ſciam, nihil liberorum tulit. Cuius affinitate fultus, *Egbertum* ſolum regalis proſapiæ ſuperſtitem, quem validiſſimum ſuis vtilitatibus metuebat obicem, Franciam fugandum curauit. Nam & ipſe *Brithricus*, & cæteri infra *Inam* Reges, licet natalium ſplendore gloriantes, (quippe qui de *Cerdicio* originem traherent) non parum tamen à linea regiæ ſtirpis exorbitauerant. Illo igitur expulſo, ſecuro reſolui cœperat otio, cum gens Danorum piratica rapto viuere aſſueta, occulte tribus nauibus aduecta pacem prouinciæ confudit. Quæ ſcilicet manus ſoli vbertatem, inhabitantium virtutem ſpeculatum venerat, vt poſtea eius multitudinis, quæ totam pene inundauit Brittanniam, aduentu compertum eſt. Tunc enim furtiue in alta pace regni appulſi, regium vicum, qui proximus erat inuolauerunt, villicum ſuppetias ferentem leto dedentes ſed mox timore concurrentium amiſſa præda, ad naues refugerunt. Poſt *Brithricum*, qui apud Werham iacet, *Egbertus* conſcendit thronum auitum omnibus ante ſe regibus merito præferendus. Et nos ergo quia vſq; ad eius tempus narrationem extendimus, iam nunc ad Northanimbros (ſicut polliciti ſumus) animum flectamus.

DE REGNO NORTHANIMBRORVM.

CAP. III.

ET ſupra paucis libauimus, & nunc neceſſario repetimus, quod *Hengiſtus* confirmato in Cantia regno fratrem *Otham* & filium Ebuſam acris & probatæ experientiæ viros ad occupandas Aquilonares Brittannię partes miſerit. Illi imperatis inſiſtentes couenientem ſtudiis ſuis exitum habuerunt. Namq; ſæpenumero cum prouincialibus congreſſi, profligatiſq; qui reſiſtendum putauerant, reliquos in fidem acceptos placidæ quietis gratia mulcebant. Ita cum & ſuis artibus & ſubiectorum fauore nonnihil poteſtatis corraſiſſent, nunquam tamen regium nomen temerare meditati, eiuſdem mediocritatis formam in proximos poſteros declinauerunt. Annis enim vno minus centum, Northanimbri duces communi habitu contenti, ſub imperio Cantuaritarum priuati agebant: ſed non poſtea ſtetit hæc ambitionis continentia, ſeu quia ſemper in deteriora decliuus eſt humanus animus, ſeu quod gens illa naturaliter inflatiores anhelat ſpiritus. Anno itaq; Dominicæ Incarnationis 547. poſt mortem *Hengiſti* 60. Ducatus in Regnũ eſt mutatus, regnauitq; ibi primus *Ida* haud dubie nobiliſſimus, ætate & viribus integer, verũ vtrum ipſe per ſe principatũ inuaſerit, an aliorum conſenſu ſuſceperit parum definio, quia veritas eſt in abdito: Cæterum ſatis conſtat magna & veteri proſapia oriundũ, puris & defęcatis moribus multũ ſplendoris generoſis cõtuliſſe natalibus. Adeo bello inuictus domi ſeueritatem regiam genui-

genuina mansuetudine animi temperabat. Possem hoc loco istius & aliorum alibi lineam seriatim intexere, nisi quod ipsa vocabula barbarum quiddã stridentia minus quam vellem delectationis lecturis infunderent. Illud tamen non immerito notandum, quod cum *Wodenio* fuerint tres filii, *Weldegius*, *Withlegius*, & *Beldegius*: de primo, Reges Cantuaritarum: de secundo, Reges Merciorum: & de tertio, Reges West-saxonum & Northanimbrorum (præter duos, quos præcedens sermo nominare perget) originem traxerunt. Hic ergo Ida sicut absolute inuenio à *Beldegio* nonus, à *Wodenio* decimus, 14. annis in Regno permansit.

SVCCESSOR eius *Alla*, ex eodem quidem genere, sed diuerso à Wodenio tractu, sanguinem ducens, regnum efficaciter prouectum sudorum suorum titulis, per annos 30. nobiliter ampliauit. Huius tempore venales ex Northanimbria pueri, familiari, scilicet, & pene ingenita illi nationi consuetudine, adeo vt sicut nostra quoq; secula viderunt, non dubitarent arctissimas necessitudines, sub prætextu minimorum commodorum distrahere. Venales ergo ex Anglia pueri Romam deducti, saluti omnium compatriotarum occasionem dederunt. Nam cum miraculo vultus, & lineamentorum gratia, oculos ciuitatis inuitassent, affuit forte cum aliis, beatissimus *Gregorius*, tunc Apostolicæ sedis Archidiaconus, qui miratus tantam in mortalibus decoris compositionem, miseratus tam abiectam in captiuis conditionem, consulit astantes: qui genus? vnde domo? Responsum est, esse genere Anglos, prouincia Deiros, (Est enim Deira prouincia Northanimbriæ) *Allæ* Regi subditos, paganismo deditos: quorum extremum dolentibus suspiriis prosecutus, reliquis eleganter applausit, vt Angli Angelis similes de ira eruerentur, & Alleluia cantare docerentur. Nec mora, impetrata à *Benedicto* Papa licentia, ad prædicandum iter adoriri magnanima eximij viri spirauit industria: & profecto conceptum opus pietas explesset, nisi iam profectum factiosus amor ciuium reuocasset. Erat enim vir ille, cum virtutibus clarus, tum ciuibus charus, quippe qui spem illorum, quam de eo à puero combiberant, incredibili virtute superarit. Ita boni intentio tunc quidem frustrata, sed postmodum sub pontificatu eius laudabilẽ finem accepit, sicut suis lector locis inueniet. Me interim ista inseruisse non piguit, ne lecturorum conscientiam defraudarem de *Alla*, cuius mentionem perstrinxit patris *Gregorij* vita. Qui quanquam occasio maxima Christianitatis genti Anglorum fuerit, nihil vnquam seu Dei consilio, siue quodam infortunio de ea audire meruit. Sane ad filium eius manauit electio.

ALLA mortuo, adeptus est regnum* *Ethelricus Idæ* filius, post detritam in penuria ætatem, extrema canicie profectus, sed veloci morte de medio post annos quinq; sublatus. Miserabilis Princeps, & quem fama obscura prorsus occuleret, nisi filii conspicuus vigor patrem in speculam extulisset. *al. Edelricus.*

ITAQ; cum longo senio satietati vitæ satisfecisset, *Ethelfridus* Regnum ascendit. maior filiorum, qui teneritudinem annorum maturitate morum consolaretur: cuius gesta per scriptorum facetiam prolata in publicum, non nisi ordinis loco stili nostri expectant officium. Adeo in eius & sequentium laudibus *Beda* vigilauit ingenium, & illius quidem in confines sibi Northanimbros, eo familiarius, quo propinquius prospiciebat intentio: nostra vero lacinias illius carpet & componet oratio. Ne quis sane mihi vitio vertat, quia tam diffusa in arctum contrahitur historia, nouerit factum consilio, vt qui nauseauerint in illis obsoniis, in his mendicantes respirent reliquiis. Est enim verbum vsu tritum, antiquitate venerandum, Cibi qui minus sufficiunt, auidius sumuntur. *Ethelfridus* igitur (vt dicere cœperam) Regnũ nactus, primo acriter sua defendere, post & improbe aliena inuadere, gloriæ occasiones vndicunq; conflare. Multa prælia per eum inchoata prouide, & consummata egregie, dum nec illum à necessitate frœnaret inertia, nec ad temeritatem præcipitaret audacia. Testis est horum Degsa lapis, in illis regionibus percelebris locus, in quo Rex Scottorum *Edan*, qui successibus *Ethelfridi* inuidens, detractantem etiam in bellũ impulerat, non sine magno victoris discrimine victus, fugã iniit. Siquidẽ germanꝰ *Ethelfridi Tedbaldus*, caput periculis obiectans eo studiosius, quo fratri operã ostentare affectabat impensius, luctuosam victoriam reliquit, cum omnibus commanipularibus suis desideratus. Testis est Legionum ciuitas, quæ nunc simpliciter *Cestra* vocatur, quæq; ad id temporis à Brittannis possessa, contumacis in Regem populi alebat superbiam, ad cuius oppugnationem cum intendisset animum, oppidani, qui omnia perpeti, quam obsidionem mallent, simul & numero confisi, effuse in bellum ruunt: quos ille insidiis exceptos fudit, fugauitq;, prius in Monachos debacchatus, qui pro salute exercitus supplicaturi frequentes conuenerant. Quorum incredibilem nostra ætate numerum fuisse indicio sunt, in vicino cœnobio tot semiruti parietes Ecclesiarum, tot anfractus porticuum, tanta turba

ruderum, quantum vix alibi cernas: vocatur locus ille Banchor, tunc Monachorum famosum receptaculum, nunc mutatus in Episcopatum. Ita *Ethelfridus* rebus ad voluntatem foris scaturientibus, domesticum metum & intestinum periculum propulsare desiderans *Edvvinum Allæ* filium non aspernandæ probitatis iuuenem, regno & prouincia eliminat: at ille multo tempore incertis sedibus iactatus, multosq; olim amicos, procliuiores in hostem quam in fidem expertus: quia vt ille dixit:

Cum fueris felix multos numerabis amicos:
Tempora si fuerint nubila, solus eris:

TANDEM ad *Redvvaldum* Regem Orientalium Anglorum venit, apud quem deploratis casibus suis, cum resedisset regia dignatione tutus, aduenerunt Legati *Ethelfridi*, vel traditionem transfugæ, vel bellum denunciantes. Ille vxorij pectoris consilio roboratus, ne fidem amico datam illius minus corrumperet, super *Ethelfridum* paratis copiis inspe ratus aduolat: nihilq; minus quam insidias opinantem, præmeditatus aggreditur. Quod tunc solum virtus deprehensa potuit, intercluso fugæ spatio remedium in manus vertit. Quamuis igitur pene inermis, quamuis ancipiti periculo circumuentus, non prius tamen occubuit, quam interitu *Reinerij* filii *Redvvaldi* mortem suam compensasset. Hunc exitum post regni 24. annos habuit *Ethelfridus*, vsu quidem bellorum nulli secundus, sed diuinæ religionis penitus ignarus. Habuerat ex *Acca* filia *Allæ* sorore *Edvvini* filios duos, *Osvvaldum* duodennem, & *Osvvinum* quadrimum, qui tunc occiso genitore, nutriciorum diligentia fuga lapsi, Scotiam euadunt.

SIC igitur *Eadvvinus*, æmulis omnibus cæsis vel expulsis, pluribus laboribus emeritus, Regni fastigium iam non rudis ascendit. Cuius Dominio cum mox Northanimbrorum ceruicositas assurrexisset, accessit ad cumulum fœlicitatis mors maturata *Redvvaldi*. Nãque prouinciales, qui olim apud se exulantem promptæ audaciæ & impigri animi explorassent *Edvvinum*, vltro coniurata fide in eius ditionem conspirant. Ille *Redvvaldi* filio inani Regis nomine concesso, cætera moderabatur pro arbitrio. Ea tempestate spes atque opes Anglorum in illo sitæ: nec erat quælibet Brittanniæ prouincia, quæ non illius spectaret nutum, parata ad obsequium præter solos Cantuaritas. Hos enim immunes excursionis reliquerat, quippe qui iamdudum ad nuptias *Ethelburgæ* sororis *Edbaldi* Regis eorum mentem appulerat: quam cum longo tempore petitam, tandem aliquando impetrasset eo consilio, vt non contemneret habitam, quam diu suspirauerat dilatam, tanto illa duo Regna confœderata sunt officio, vt nihil esset vel in potestatibus diuersum, vel in moribus barbarum. Eadem præterea occasione Paulino prædicante, Domini Christi fides illis partibus infusa, primo Regem ipsum penetrauit: quam cum Regina marito inter coniugales affectus crebro inculcaret, & antistitis Paulini monitio suo loco non deesset. Diu ille cunctabundus & anceps, semel tamen susceptam imis inseruit præcordiis: tunc vicinos Reges ad fidem inuitare, tunc Ecclesiarum ædificia excitare, nihil quod ampliandę fidei congrueret negligere. Interea & deuotioni Regiæ serenus diuinitatis fauor arridebat: adeo vt non solum Brittanniæ gentes, Angli, Scotti, Picti, sed & Insulæ Orchadum, & Meuaniarum, quas nunc Anglesei, id est, Anglorum insulas dicimus, & arma eius metuerent, & potestatem adorarent. Nullus tunc prædo publicus, nullus latro domesticus, insidiator coniugalis pudoris procul, expilator alienæ hæreditatis exul, magnum id in eius laudibus & nostra ætate splendidum. Itaq; Imperii sui ad eos limites incrementa perducta sunt, vt iustitia & pax libenter in mutuos amplexus concurrerent osculorum, gratiã grata vicissitudine libantes: & fœliciter tunc Anglorum respublica procedere potuisset, nisi mors immatura temporalis beatitudinis nouerca, turpi fortunæ ludo, virum abstulisset patriæ. Ætatis enim 48. Regni 17. rebellantibus Regulis, quos sub iugum miserat, *Cedvvalla* Brittonum, & *Penda* Merciorum, cum filio interemptus miserabile varietatis humanæ fecit exemplum: nullo prudentia inferior, qui ne Christianam fidem, nisi diligentissime inspecta ratione voluit suscipere, susceptæq; nihil existimare comparabile.

OCCISO igitur *Edvvino*, filii *Ethelfridi*, iidemq; nepotes *Edvvini*, *Osvvaldus* & *Osvvius* iam adulti, iam vernantis iuuentæ florem induti repatriauerunt, simulq; qui ætate præstabat *Eanfridus*, cuius mentio superius excidit, regnum itaque in duo discretum est. Siquidem Northanimbria iamdudum in geminas secta prouincias, ex Deiris Allam, ex Berniciis Idam creauerat. Quapropter tunc filius patrui *Eadvvini Osricus* Deiram, *Eanfridus Ethelfridi* filius Bernitiam sortiti, hæreditarium ius se obtinuisse gloriabantur: ambo in Scotia sacris Christianis initiati, ambo vix dum potestatis compotes fidei transfugæ, non multo post infestante *Cedvvalla*, fidei relictæ pœnas dedêre. Annuum tempus inter has moras exactũ, *Osvvaldum* magnæ spei iuuenem, ad imperandi scientiam exercuit.

Is fide

is fide quam ferro instructior, (nam apud Scottos cum multa nobilium indole exulauerat) Baptismi gratiam meruerat, *Cedvvallum* rerum gestarum memoria elatum, virum, vt ipse dictitabat, in exterminium Anglorum natum, primo impe-u castris exuit, mox cum omnib. copiis deleuit. Cum enim quantulumcunq; exercitum vndecunq; conflasset, his sermonib. in bellum excitauit, vt aut vincendum sibi commilitones, aut moriendum nossent, nihil de fuga meditantes: exprobandi pudoris rem ventilari allegans, Anglos cũ Brittannis tam iniquo Marte confligere, vt contra illos pro salute decertarent, quos vltro pro gloria lacessere consuescent: itaq; libertatem audentibus animis & effusis viribus asserũt. Cæterum de fugæ impetu memoriam nullam: quare tam acriter & tanto conflictu vtrobique concursum, vt recte dictum sit, illum diem fuisse, quo nunquam Brittãnos tristior, nunquam Anglos afflasset hilarior: adeo alteri omnibus viribus consumptis, vlterius respirare non ausi: alteri sacra religione cum Regis magnanimitate consentiente in immensum prouecti. Deniq; ex eo tempore cultus idolorum ad cineres torpuit, & ipse regnum latioribus, quam *Eadvvinus*, terminis, citra vllam necem hominum 8. annis cum quiete coercuit. Huius regis laudes historia *Beda* panegyrico prosequitur stylo, quarũ nos competentes particulas, velut quodam complectemur Epilogo. Quantus enim in eius pectore fidei feruor coaluerit, facile ex hoc animaduertes, quod si quãdo *Antistes Aidanus* Scotice auditoribus facienda proponeret, & interpres deesset, confestim ipse Rex, quamuis indutus chlamydem, vel auro fulgẽtem, vel tyrios murices æstuantẽ, id munus non aspernãter corripiens, barbari sermonis inuolucrum propria lingua expediret. Vulgatissimum quoq; est, quod crebro appositis obsoniis, cum conuiuæ in cibos dentes acuerent, mentes intenderent, ipse voluptates frænarit, penuria sua pauperum mercatus gaudia: vnde arbitror etiam temporaliter absolutam esse cœlestis sententiæ fidem, quia diuinum quondam resultauit oraculum, dispersit, dedit pauperib⁹, iustitia eius manet in seculum seculi. Nam quod auditor mirari debeat, & inficiari non audeat, dextra illa regalis tantarum eleemosynarum largitrix, hodieq; cum brachio, cute & neruis incorrupta viget, totum vero corpus reliquum præter ossa in cineres dissolutum, communionem mortalitatis non euasit. Et sunt quidem nonnullorum sanctorum corporales exuuiæ, nullius omnino labis consciæ. Quapropter æstiment alii, quo examine iudicium suum ponderent, ego istud gratius, & euidentiori miraculo diuinius esse pronuntio: nam vsu etiam pretiosa degenerant, & quicquid videtur rarius, prædicatur vberius. Iam vero superfluus essem, si dicere affectarem, quam sedulus fuerit preces in altum porrigere, votis cœlos onerare. Adeo amplior est laus ista in *Osvvaldo*, quam vt nostra oratione indigeat cumulari. Quãdo enim rogatus negligeret, qui rebellione per *Pendam* regem Merciorum excitata, cum stipatoribus fusis ipse quoq; ferratam syluam in pectore gereret, nec atrocitate vulnerum, nec mortis confinio potuit argui, quin pro animabus fidelium suorum Domino Deo supplicaret? Ita vir ingentis in seculo gloriæ, magnæ apud Deum gratiæ animam exuens gratiosam, sui apud posteros profudit memoriam per miraculorum frequentiam: & merito. Res est enim non pertrita, sed coruo rarior albo, homines abundare diuitiis, & nolle lasciuire vitiis. Itaque defuncti brachia cum manibus & capite insatiabili victoris ira desecta & stipiti appensa. Et corpus quidem, (vt dixi) totum placido naturæ sinu confotum, in terrenum elementum abiit: brachia vero cum manibus, authore Deo, & teste veraci historico, inuiolata durãt. Ea à fratre *Osvvio* apud Bebbamburg vrbem (ita vocant Angli) composita scrinio, monstrata miraculo idem asserunt. Quo loci quia opinione fluctuo, vtrum ad hunc diem seruentur, præcipitem affirmationem non emitto: Sed quid alii historiographi temere sint professi ipsi viderint. mihi fama vilius constat, nec quicquam nisi absoluta fide dignum pronunciem. Caput tunc ab eodem germano Lindiffarni humatum, nunc Dunelmi inter brachia beatissimi *Cuthberti* teneri aiunt. Ossa reliqui corporis cum regina *Estrida* vxor *Ethelredi* regis Merciorũ, filia regis *Osvvi*, charitate patrui ducta *Bardenio* monasterio suo, quod est in regione Merciorum non longe à Lindocolino ciuitate, inferre vellet, iuerunt in repulsam monachi, inuidentes mortuo quietem ossium quem oderant viuũ, quod super eos bellico iure acceperat regnum: sed intempesta nocte per lucernam de cœlo super reliquias emissam edocti fatuum lenire timorem in æquitatem transiere vltro expostulantes quod ante reiecerant. Frequentabantur ibi virtutes diuinitus, sentiebatq; præcellentissimi martyris opem quicunque implorasset languidus. Reuiruit ex cadentis sanguine cãpi cespes plus solito florens, quo sanatus est sonipes, quem posti affixum sinuosis anfractib. ignis vitabundus effugit. Nec vacauit à virtute lauaturæ reliquiarũ eius puluisculus, quo mentis inops integritati rationis redditur. Occurrit medelæ, qui recentẽ cruore capitis imbiberat stipes, quo loco hausit sanitatẽ desperatus: diu istud monasteriũ

tanti thesauri conscium claruit habitantium sanctimonia & necessariorum copia: Præsertim postquam *Ethelredus* rex ibidem coronam tonsuræ monasticæ accepit, vbi & mausoleum eius, vsque in diem hodiernum visitur. Porrò post multos annos, beatissimi *Osvvaldi* ossa cum ea loca infestarent Barbari, Glœcestriam translata: locus iste tunc Monachos nunc Canonicos habens, non multo incolitur habitatore. Fuit igitur *Osvvaldus*, qui genti suæ primitias sanctitatis dederit, quippe nullus ante illum Anglus miraculis quod sciam claruerit. Qui post actam sancte vitam, large dando eleemosynas, crebras in Dei obsequia protelando excubias, postremo zelo Ecclesię Dei cum gentili bellum committēs, ante (quod optabat) effudit spiritum, quam (quod timebat) Christianitatis videret detrimentum. Nec fraudabitur profecto martyrum gloria, qui primo bonæ vitæ intendens, postmodum gloriosæ morti corpus impendens eorum triuit vestigia: & cumulatiori pene laude quod illi singuli se singulos, ille secum Deo consecrauit totos Northanimbros.

Eo igitur humanis rebus exempto, *Osvvius* frater eius apud Bernicios, *Osvvinus* filius *Osrici*, de quo superius dixi apud Deiros regnum occuparunt: quibus cum primo de prouinciarum diuisione modeste conuenisset: suspenso fœdere in sua pacifice discessum. Verum non multo post per homines, quibus nihil magis cordi erat quam discordias serere, pax incertis pactionibus sæpe ludificata, vltimo penitus abrupta inuentos abiit. facinus miserabile, fuisse qui regibus concordiam sodalitatis inuiderent, nec abstinerent, quin eos prælio, quantum in ipsis erat, committerent. Ibi tunc fortuna multis antea illecebris *Osvvinum* adulata, scorpiacea cauda persequebatur. Namque pro penuria exercitus bello abstinendum ratus suburbanum rus clanculo concesserat: statimque à suis proditus ab *Osvvio* interemptus est, vir egregie factus ad emerendam gratiam ciuium largitione pecuniæ, animæ quoque suæ vt ferunt non negligens mentis deuotione. Ità *Osvvius* integri regni compos nil non postea molitus est quo existimationem suam purgaret, quo maiestatem augeret, atrocis facti offensam probitate morum posteriorum imminuens, & primus quidem idemq; amplissimus laudum eius cumulus extitit, quia fratrem & auunculum nobiliter vltus, *Pendam* regem Merciorum, illud vicinorum excidium, illud perduellionum seminarium exitio dedit, ex quo tempore tam Merciis, quam omnibus pene Anglis, vel ipse præsedit, vel præsidentibus imperauit. Hinc totus ad officia pietatis conuersus, vt Dei beneficiis in se confluentibus digna sedulitate responderet, Christiani cultus infantiam pro nece germani in regno suo palpitantem viuacitate regia erigere, & pleno spiritu animare contendit. Eandemq; mox doctrina Scottorum adultam, sed in multis Ecclesiasticis obseruationibus fluctuantem, primo per *Angilbertum* & *Wilfridum*: Postremo per *Theodorum* Archiepiscopum Canonico statu informauit. De cuius in Angliam aduentu principi *Osvvio* debetur gratia, licet *Egbertus* rex Cantiæ pro iure prouinciæ multum illius delibet gloriæ, quin & domino famulantibus frequentia constituens habitacula: huius quoque boni patriam non reliquit exanguem. Quorum præcipuum monasterium tunc fœminarum, nunc monachorum ab Eboraco 30. millibus in Boreali parte situm, antiquo vocabulo Streaneshall, modo Witeby nuncupatur, quod ab insignis religionis fœmina *Hilda* cœptum, *Edelfleda* eiusdem regis filia in regimine succedens magnis fiscalium opum molibus auxit, vbi & patri post 28. annos regni defuncto, funera iusta persoluit. Illud cœnobium, sicut & omnia eiusdem religionis, tempore Danicæ infestationis, quam dicemus inferius, deletum multa sanctorum corpora perdidit. Nam & sanctissimæ viraginis *Hildæ* ossa tunc Glasconiam translata, & aliorum sanctorum alias nonnulla: nūc mutato nomine paululum pro tempore restauratum antiquæ opulentiæ vix tenue præsentat vestigium.

OSVVIO, cuius duo erant filii, minor *Egfridus* legitime susceptus, reprobato notho, successit; *Etheldritæ* vxoris sanctissimę meritis quam suis commendatior. denique duabus omnino rebus, quas quidem in gestis Anglorum legerim prædicandus, vel quod Domino vacare volenti serenus indulserit, vel quod beatum *Cuthbertum* lachrymis religiosa assentatione profusis in Episcopatum promouerit. Cæterū horret animus impietatis meminisse, quam in beatissimū *Wilfridum* grassatus euomuit, quoniam bonitatis illius nauseam concipiens, patriam clarissimo lumine viduauit. Idem in supplices proteruus, quo morbo nullum tyrannorum carere videas, Hybernense genus sane hominum innocens genuina simplicitate nil vnquam mali moliens vasta clade protriuit. At contra in rebelles ignauus, triumphosq; patris eludens imperium Merciorum amisit. quin & ab eorum rege *Ethelredo* filio *Pendæ* in bello fugatus fratrem quoque amisit. Veruntamen hæc postrema iuuentutis lubrico in *Wilfridum* vero commissa vxoris & Episcoporum consilio veritas rerum assignari iubet, præsertim cum *Beda* adulari nescius, cum in libro de vita Abbatum

suorum

suorum piissimum & Deo dilectissimum vocet. Postremo 15. regni anno expeditionem in Pictos agens cum illis in montes abditos consulto cedentibus peruicaciter instaret, cum omnibus fere copiis interiit: pauci fuga lapsi rem domi nunciauerunt: quamuis diuinus *Cuthbertus* pro futurorum conscientia, & iturum retinere temptauerit, & ipsa hora occisionis spiritum è cœlo sibi influentem hauriens, interfectum absens non tacuerit.

Egfridi necem cum insignior fama vbique loqueretur, etiam ad fratris *Alfridi* aures anxia pręcipiti peruenit epistola penna. Is quia nothus vt dixi erat, factione optimatū, quamuis senior regno indignus æstimatus, in Hyberniam seu vi, seu indignatione secesserat. Ibi & ab odio germani tutus & magno otio literis imbutus, omni Philosophia composuerat animum. Quocirca imperii habenis habiliorem æstimantes qui quondam expulerant vltro expetiuerunt, necessitas medelam ad preces refudit. Nec eos ille sua spe frustratus est: nam per decem & nouem annos summa pace & gaudio prouinciæ præfuit: nihil vnquam præter in persequutione magni *Wilfridi* quod liuor edax digne carpere posset admittens. Non tamen iisdem terminis quibus pater & frater regnum tenuit, quod Picti recenti victoria insolenter abusi Anglosque longa pace ignauiores aggressi fines eorum ab Aquilone decurtauerant.

HABVIT successorem filium *Osredum*, 8. annorum puerum, qui annis 11. regnum inumbrans turpemq; vitam sanctimonialium stupris exagitans, tandemq; cognatorum insidiis cęsus, eandem fortunam in ipsos refudit. Siquidem *Kenred* duobus & *Osricus* 11. annis regnantes hoc tantum memorabile habuerunt, quod domini sui licet merito (vt putabant) occisi sanguinem luentes, fœdo exitu auras polluere. Meruit sane quo lætior abiret *Osricus* multumq; vt gentilis ait, aliis iactantior vmbris, quod *Celvvlphum Kenredi* fratrem viuens sibi successorem adoptauerat. Conscendit igitur tremulum regni culmen *Celvvlphus* ab *Ida** septimus, & idoneus ad cętera, & cui non deesset literarum peritia acri animo & alacri studio comparata. Vadatur sermonis mei veritatem *Beda*, qui eo tempore, quo maxime scaturiebat literatis Brittannia: huic potissimum Anglorum historiam elimandam obtulit, eligens nimirum in illo authoritatem bene dicta roborandi propter imperium, & scientiam perperam dicta emendandi propter ingenium. *al. octau*.*

CVIVS anno quarto historicus *Beda* post multos in sancta Ecclesia libros elaboratos cœlestem patriam quam diu suspirauerat ingressus est anno dominicę Incarnationis 734 ętatis suæ quinquagesimo 9. vir quem mirari facilius quam digne prædicare posis, qui in extremo natus orbis angulo, doctrinæ corusco, terras omnes perstrinxerit. nam Brittannia, quæ à quibusdam alter orbis appellatur, quod Oceano interfusa non multis Cosmographis comperta est, habet in remotissima sui plaga locum natiuitatis & educationis eius, Scotiæ propinquum. Plaga olim & suaue halantibus monasteriorum floribus dulcis & vrbium à Romanis ædificatarum frequentia renidens: nunc vel antiquo Danorum vel recenti Normannorum, populatu lugubris, nihil quod multum animos alliciat prætendit. Ibi est Wira nec egenæ latitudinis, nec segnis gurgitis amnis, qui pelago influus naues serena inuectas aura placido ostii excipit gremio. Cuius vtrasque ripas *Benedictus* quidam Ecclesiis insigniuit, & monasteria ibidem construxit, alterum *Petri*, alterum *Pauli* nomine charitatis & regulę vnione non discrepantia. Huius industriam & patientiam mirabitur qui leget librum, quem *Beda* composuit, de vita eius & reliquorum Abbatum suorum. Industriam, quod copiam librorum aduexerit, quod artifices lapidearum ędium, & vitrearum fenestrarum primus omnium Angliam asciuerit, totum pene æuum talia trāsigendo peregrinatus. Quippe studio aduehendi cognatis aliquid insolitum amor patriæ & voluptas elegantiæ asperos fallebant labores. Neq; enim ante *Benedictum* lapidei tabulatus domus in Brittannia nisi perraro videbantur, neque perspicuitate vitri penetrata lucem ędibus solaris iaciebat radius. Patientiam, quod in possessione cœnobii beati *Augustini* apud Cantuariam libenter venienti *Adriano* cesserit, non reueritus beati *Theodori* Archiepiscopi supercilium, sed veneratus magisterium. Quod dum per alienas terras cursitat diu absens, subintroductum à monachis Wirēsibus (se inconsulto) Abbatem æquanimiter, imo magnanimiter tulerit, domumq; reuersus parilem illi honorē in cōsessu & in omni porro potestate cōmunicauerit. Quin & ictus paralysi tam valide vt nihil artuū ei esset flexibile, tertiū constituerit, quod alter, de quo diximus, eadē nō mitius decoqueretur valetudine. Cumq; morbus increscens iam quæreret vitalia, socio ad se delato solo nutu valedixit. Sed nec ille præstantius valuit rependere officium, vtpote qui propinquiorem tendebat ad exitum. nam ante *Benedictum* defunctus est.

SVCCESSIT *Celfridus*, sub quo res monasterii in immensum auctæ sunt. Is cum diutur-

no senio viuendi renunciasset desiderio, Romam ire proposuit senilem animam, vt sperabat dominis effusurus Apostolis: sed tamen voti effectu carens naturę debitum apud Lingonis ciuitatem iniit. Reliquiæ ossium posterioribus annis ad monasterium, deinde Danicæ vastationis tempore, cum ossibus beatæ *Hildæ* Glasconiam portatæ sunt. Horum Abbatum gratiam, quæ per se satis eminet, conspicuus alumnus eorum *Beda* in splēdidiorem excellentiam vrget. Siquidem scriptum est: Gloria patris filius sapiens, quod alter eum monachauerit, alter eum educauerit. Quod quia ipse *Beda* pro compendio notitiæ subiecit, omnem vitam suam breui Epilogo comprehendens, ipsius verba lector recognoscat licebit. nec in eis sermonibus, vel plus, vel minus ipsa nouę formæ producet necessitas. Ait ergo in fine Ecclesiasticæ Anglorum historiæ, vir tum in cæteris tum in hoc laudabilis, quod nihil quantulamcunque sui cognitionem posteritati non inuiderit.

Hæc de historia Britanniarum domino adiuuante digessi Beda *famulus Christi & presbyter Monasterij beatorum Apostolorum* Petri & Pauli *quod est ad* W*iremudan: qui natus in territorio eiusdem Monasterij cum essem septem annorum, cura propinquorum datus sum educandus reuerentissimo Abbati* Benedicto, *ac deinde* Ceolfrido *cunctumq; ex eo tempus vitæ in eiusdem Monasterij habitatione peragens, omnem meditandis scripturis operam dedi, atque inter obseruantiam disciplinæ regularis, & quotidianam cantandi in ecclesia curam, semper aut discere, aut docere, aut scribere dulce habui. nonodecimo autem vitæ meæ anno diaconatum, 30. gradum presbyteratus, vtrumq; per ministerium reuerentissimi Episcopi* Iohannis (*iubente* Ceolfrido *Abbate*) *suscepi, ex quo tempore accepti presbyteratus vsque ad annum ætatis meæ 59. meæ meorumq; necessitati ex opusculis venerabilium patrum breuiter hæc annotare siue etiam ad formam sensus, & interpretationis eorum adiicere curaui.*

DEINDE enumeratis 36. voluminibus quæ in 78. libris edidit, addidit: *teq; deprecor bone Iesu, vt cui propitius donasti verba tuæ scientiæ dulciter haurire, dones etiam benignus aliquando vt te fontem omnis scientiæ peruenire & parere semper ante faciem tuam: Præterea omnes ad quos hæc historia peruenire potuerit nostræ nationis legentes siue audientes, suppliciter precor, vt pro meis infirmitatibus & mentis & corporis apud supernam clementiam sæpius meminerint interuenire, & hanc mihi in suis quiq; prouinciis suæ remunerationis vicem rependant, vt qui de singulis prouinciis, siue locis sublimioribus, quæ memoratu digna atq; incolis grata crediderim, diligenter annotare curaui, apud omnes fructum piæ intercessionis inueniam.*

DEFICIT hic ingenium, succumbit eloquium nescientis quid plus laudem, librorum numerositatem, an sermonum sobrietatem. infuderat eum proculdubio non indigo haustu diuina sapientia, vt angusto vitæ spaciolo tanta elaboraret volumina. Quid? quod ferūt eum Romam iuisse, vt libros suos vel Ecclesiasticæ doctrinæ conuenire præsens assereret, vel si resultarent, Apostolico nutu corriperet. Veruntamen quod Romæ fuerit solide non affirmo, sed eum illuc inuitatum haud dubie pronuncio: quod hęc epistola clarum faciet, simul & quanti penderit eum Romana curia, vt eum tantopere desideraret.

SERGIVS *Episcopus seruus seruorum Dei*, Celfrido *religioso Abbati salutem. Quibus verbis ac modis clementiam Dei nostri, atq; inenarrabilem prouidentiam possumus effari, & dignas gratiarum actiones pro immensis circa nos eius beneficiis persoluere, qui in tenebris & vmbra mortis positos ad lumen scientiæ producit.* Et infra, *Benedictionis interea gratiam quam nobis per præsentem portitorem tua misit deuota religio, libenter & hilari animo, sicuti ab ea directa est nos suscepisse cognosce. Opportunis ergo ac dignis amplectenda tuæ sollicitudinis petitionibus arctissima deuotione fauentes, hortamur Deo dilectam tuæ religiositatis bonitatem, vt, quia exortis quibusdam ecclesiasticarum causarum capitulis, non sine examinatione longius innotescendis opus nobis sunt ad conferendum artes literaturæ imbuti, sicut decet Deo deuotum auxiliatorem sanctæ matris vniuersalis Ecclesiæ, obedientem deuotionem huic nostræ hortationi non desistas accommodare, sed absq; aliqua remoratione religiosum Dei famulum* Bedam *venerabilis monasterii tui presbyterum ad limina Apostolorum principum dominorum meorum* Petri & Pauli *amatorum tuorum ac protectorum, ad nostræ mediocritatis conspectum non moreris dirigere, quem fauente Deo sanctis tuis precibus non diffidas prospere ad te redire, peracta præmissorum capitulorum cum auxilio Dei desiderata solennitate. erit enim vt confidimus etiam cunctis tibi creditis profuturum, quicquid Ecclesiæ generali claruerit per eius præstantiam impertitum.*

ITA iam celebris erat fama vt in quæstionibus enodandis indigeret eo sublimitas Romana, nec vero vnquam Gallicanus tumor inuenit in Anglo, quod argueret merito. Adeo latinitas omnis eius fidei & magisterio palmam dedit. Nam & fidei sanæ & incuriosæ, sed dulcis fuit eloquentiæ, in omnibus explanationibus scripturarum diuinarum magis illa rimatus quibus lector Dei dilectionem & proximi combiberet, quam illa quibus vel sales libaret vel linguæ rubiginem limaret. Porro de vitæ illius sanctitate dubitare quenquam arcet

arcet illius dicti irrefragabilis veritas quod protulit mundo diuæ sophiæ maiestas, In maleuolam animam non introibit sapientia, nec habitabit in corpore subdito peccatis; quod de mundana sapientia profecto non dicit, quæ indifferēter hominum cordibus illabitur, & qua creberrime pessimi nullasq; ad extremum diem ponentes metas sceleribus pollere conspiciuntur, iuxta illud dominicum, filii huius seculi prudentiores filiis lucis in generatione sua sunt, sed illam sapientiam nominat quæ disciplinæ effugit fictum, & quæ seperat à cogitationibus quæ sunt sine intellectu, intellectum dico bene viuendi & bene dicendi: vnde pulcherrime *Seneca*, in lib. De causis commemorat, *Catonem* oratoris officium definientem dixisse, Orator est vir bonus, dicendi peritus. Emundabat ergo ecclesiasticus Orator prius conscientiam suam, vt sic accederet ad recludendam mysticorum scriptorum intelligentiam. Quomodo enim fieri potest vt seruiret vitiis, qui medullas intimas hauriret, qui totas cogitationes cōsumeret in scripturarum expositionibus? Nam vt ipse fatetur in lib. 3. super *Samuelem*: expositiones suæ si non aliud afferrent lectoribus emolumentum, hoc sibi non mediocriter valerent, quod dum hoc omni studio agebat, lubricum seculi & inanes cogitationes post tergum ponebat. defæcatus ergo vitiis subibat in interiora velaminis, quæ intus acceperat animo, foras efferens sermone castigato.

Veruntamen animi eius pura sanctitas, & sancta puritas, magis primo tempore obitus excelluit. Siquidem septem continuis hebdomadibus stomachi indignatione cibos nauseans, ægroque & angusto suspirio halitum producens adeo vt eum incommoditas lecto prosterneret, non tamen literalium studiorum proiecit operam. Totis enim diebus pręter debitum psalmodiæ pensum assiduis ad discipulos lectionibus, ruminandisq; & absoluendis quæstionum difficultatibus, grauedinem valetudinis decipere, suspensa interim cogitatione nitebatur. Euangelium quoq; *Iohannis*, quod difficultate sui mentes legentium exercet his diebus, lingua interpretatus Anglica, condescendit minus imbutis Latina: sub indeq; monebat discipulos dicēs, discite filioli, dum vobiscum sum. nescio enim quamdiu subsistam, & si post modicum tollat me factor meus & reuertatur spiritus meus ad eum qui misit illum, & in hanc vitam concessit venire diu vixi, bene consuluit dominus meus in hoc vitæ spatio: cupio dissolui & esse cum Christo.

Plerumq; spe metuq; libratis cum neutrum præponderaret, inferebat: horrendū est incidere in manus Dei viuentis; non ita inter vos vixi vt pudeat me viuere, sed nec mori timeo, quod bonum dominum habemus, sanctissimi Ambrosii morientis dictum imitatus Fœlix qui tam secura loquebatur cōscientia, vt nec viuere erubesceret, nec mori timeret: hic nō reueritus aspectus hominum, illic occultū Dei æquanimiter expectans arbitrium: sæpe vi doloris pressus his exemplis respirabat; aurum probat fornax, & virum iustum caminus tentationis. Non sunt condignæ passiones huius temporis ad futuram gloriam quæ reuelabitur in nobis Prosequebantur dicta lachrymæ, suspiriorumq; difficultas. Iam vero noctibus, quia deerant qui docerentur vel verba exciperent, lucubrabat ipse sibi pernox in gratiarum actione & psalmorum cantu, implens sapientissimi viri dictum, vt nunquam minus solus esset quam cum solus esset. Si quando vero sopor irreperet palpebris, qui erat modicus & grauis, confestim excussus turbatusq; affectum Deo semper intētum hac voce prodebat. Suscipe domine seruum tuum ne calumnientur me superbi; fac cum seruo tuo secundum misericordiam tuā Hæc & alia ex reliquiis memoriæ præteritæ vltro ori occurrebant exempla, quæ promebat per temporum interualla, prout leniebatur infesti morbi angustia. Feria vero 3. ante Ascensionem Domini inualescente ad extremum incommodo, modicus tumor in pedibus apparuit haud dubius vicinæ mortis præsagus & index. Tunc accita congregatione inunctus est & communicatus osculo cunctis libato, futuram sui memoriam a singulis implorans, nonnullis etiam familiariorem amicitiam emeritis xeniola, quæ in secretis habebat, largitus est. Die vero Ascensionis cum iam anima fragilem vsum corporis exosa egrediq; gestiens palpitaret, contra oratorium, in quo consueuerat orare, cilicio subiecto decumbens, illibato sensu & hilari vultu spiritus sancti gratiam inuitabat dicens: O rex gloriæ, domine virtutum, qui triumphator hodie super omnes cœlos ascendisti, ne derelinquas nos orphanos, sed mitte promissum patris in nos spiritum veritatis. hac oratione finita spiritum efflauit, subsequente & omnium narib. oppletis odore, qualem nec cynnama, nec balsama spirant, sed paradisiaco, & qualem vernalis vbicunq; locorum exhalat lætitia: humatus est tunc in eodem monasterio, sed modo cum beato *Cuthberto* Dunelmi situm fama confirmat.

Sepulta est cum eo omnis gestorum pene notitia, vsque ad nostra tempora. Adeo nullus Anglorum, studiorum eius ęmulus, nullus gratiarum eius sequax fuit, qui omissæ monetæ lineam persequeretur: pauci quos ęquus amauit Iesus, quamuis literis nō ignobiliter

informati, vita tota ingratum conſumpſerunt ſilentium: alii vix primis labris illas guſtantes, ignauum confouerunt otium. Ita cum ſemper pigro ſuccederet pigrior, multo tempore in tota inſula, ſtudiorum detepuit feruor. Magnum ignauiæ teſtimonium dabunt verſus Epitaphii ſui, pudendi prorſus, & tanti viri mauſoleo indigni.

Presbyter hic Beda, *requieſcit carne ſepultus:*
Dona Chriſte animam in cœlis gaudere per æuum:
Daq; illi ſophiæ debriari fonte, cui iam
Suſpirauit ouans, intento ſemper amore.

Poterit ne vlla excuſatione hic pudor extenuari, vt nec in monaſterio, vbi illo viuente totius literaturæ exultabat gymnaſium, potuerit inueniri homo, qui memoriam eius formaret, niſi exili & miſerabili ſtylo? Sed de hoc ſatis: Nunc quod in manibus repetam.

Celvvlphus citra grauitatem Chriſtianam æſtimans terrenis negotiis immori, poſt octo annos regni regem exuens, in Lindiſfarnenſi cœnobio monachicum habitum accepit: quo loci quanta meritorum gratia conuerſatus ſit, teſtatur celebris iuxta beatum *Cuthbertum* ſepultura, & multa ſuperne demiſſa miracula.

PROVIDERAT autem ne vacillaret reſpublica ſubſtituto in regnum *Egberto* patrui filio: quod ille acceptum, bonorum terens orbitas, 20. annos egregio moderamine coercuit. Habuit fratrem æquiuocum Archiepiſcopum Eboraci, qui & ſua prudentia, & germani potentia ſedem illam in genuinum ſtatum reformauit. Namque quod cuiuis geſta Anglorum legenti in promptu eſt *Paulinus* eiuſdem Eccleſiæ Eboracenſis primus antiſtes vi hoſtilitatis loco pulſus, & apud Roueceſtram diem obiens, ibidem illud inſigne pallii, quod ab *Honorio* Papa ſuſceperat, reliquit. Plures poſt eum tantæ vrbis præſules ſimplici Epiſcopatus nomine contenti nihil altius anhelauerant: At vero *Egbertus* intronizatus animoſioris ingenii homo, cogitans, quod ſicut ſuperbum eſt ſi appetas indebita, ita ignauum eſt ſi debita negligas, pallium multa throni Apoſtolici appellatione reparauit. Hic omnium liberalium artium armarium (vt ita dicam) & ſacrarium fuit, nobiliſsimamque bibliothecam Eboraci conſtituit, cuius rei teſtem idoneum aduoco *Alcuinum*, qui à regibus Angliæ pro pace miſſus ad regem magnum *Carolum*, & benigno apud eum fotus hoſpitio, in epiſtola ad *Eambaldum* tertio loco *Egberti* ſucceſſorem ait, *Laus & gloria Deo, qui dies meos in proſperitate bona conſeruauit, vt in exaltatione filii mei cariſsimi gauderem, qui laboraret vice mea in Eccleſia, vbi ego nutritus & educatus fueram, & præeſſet theſauris ſapientiæ, in quibus me magiſter meus dilectus* Egbertus *Archiepiſcopus hæredem reliquit. Item* Karolo Auguſto: *Date mihi exquiſitiores eruditionis ſcholaſticæ libellos, quales in patria habui, per bonam & deuotiſsimam magiſtri mei* Egberti *Archiepiſcopi induſtriam. Et, ſi placet ſapientiæ veſtræ, remittam aliquos ex pueris noſtris, qui excipiant inde quæque neceſſaria, & reuehant in Franciam flores Brittanniæ, & non ſit tantummodo in Eboraco hortus concluſus, ſed etiam in Turonica emiſsiones paradiſi.*

HIC eſt *Alcuinus* qui vt dixi, pro pace Franciam miſſus, ibi apud Carolum ſeu terræ amœnitate, ſeu regis humanitate captus reſedit, magniq; apud eum habitus imperialem animum quantum ab aulicis curis vacabat, Dialectica, & Rhetorica, & etiam Aſtronomia probe compoſuit. Erat enim omnium Anglorum, quos quidem legerim, poſt beatum *Aldelmum* & *Bedam*, doctiſsimus, multiſq; libris ingenii periculum fecit. Iacet in Fräcia apud S. *Paulum* de Cormarico: quod cœnobium *Carolus* magnus eius conſilio conſtruxit: vnde hodieq; quatuor monachorum victus & potus pro eiuſdem *Alcuini* anima quotidianę infertur eleemoſynæ in eadem Eccleſia.

SANE cum ad id locorum venimus, vt *Karoli* magni mentio vltro ſe ingereret, volo de linea regum Fräcorum, de qua multa fabulatur antiquitas, veritatem ſubtexere, nec multum à propoſito elongabor, quia progeniem eorum neſcire damnum duco ſcientiæ, cum & confines nobis ſint, & ad eos maxime Chriſtianum ſpectet imperium. Et forte quibuſdam non iniucundum videbitur, ſi hoc compendium percurrant, quibus magna volumina euoluere, non erit otium.

FRANCI a feritate morum Græco vocabulo dicti, quod iuſſu primi *Valentiniani* Imperatoris *Alanos* in Mæotidas paludes refugientes eiecerint. Parua gens prius & exilis, incredibile quantum breui adoleuerit decenni vectigalium indulgentia. Hoc enim pacto ante bellum ſalutis diſcrimen inierant. Ita accedente libertate in immenſum aucti, primo maximam Germaniæ partem, procedente tempore totas Gallias occupantes, ſigna ſua comitari coegere: vnde *Lotharingi* & *Alamanni* & cæteri Tranſrhenani populi, qui imperatori Teutonicorum ſubiecti ſunt, magis proprie ſe Francos appellari iubent, & eos quos

nos

nos putamus Francos, Galvvalas antiquo vocabulo quasi Gallos nuncupant. Quibus & ego assensum commodo, sciens quod *Karolus* magnus, quem regem Frãcorum fuisse, nemo est qui inficias eat, ea gentilicia lingua vsus sit, quam Franci Transrhenani terunt. Legenti vitam *Karoli* in promptu occurrit, quòd sermo meus à vero non exulat. Anno igitur incarnati verbi, quadringentesimo vicesimo quinto *Franci* primum regem habuerunt *Faramundum*. Nepos *Faramundi* fuit *Meroueus*, à quo omnes post eum reges Francorum vsque ad *Pipinum Meroningi* vocati sunt: Eodem modo & filii regum Anglorum à patribus patronymica sumpserunt, vt filius *Eadgari, Eadgaring, Edmundi* filius *Eadmunding* vocentur, & cæteri in hunc modum, communiter vero *Ethelingi* dicuntur. Naturalis ergo lingua Francorum communicat cum Anglis, eo quod de Germania gentes ambæ germinauerint. Fœliciter & potenter regnauerunt Meroningi vsque ad annum Incarnationis Domini sexcentesimum octogesimum septimum. Tunc enim *Pipinus* filius *Ansegisi* Comes palatii apud Transrhenanos Franco factus est. Is captatis occasionibus, quibus ambitum palliaret, dominum suum *Theodoricum* Meroningorum fæcem sub iugum misit; & vt facti leniret infamiam, specie tenus illi regis nomine donato, cuncta intus & foris regebat pro libito. Huius *Pipini* genealogia supra infraque cõtexitur ita: *Ausbertus* senator ex filia *Lotharii* patris *Dagoberti Blithilde* genuit *Arnoldum*; *Arnoldus* genuit sanctum *Arnulphum* Metẽsem episcopũ; *Arnulphus* genuit *Flodulphũ*, *Walcthisum*, *Anchisum*; *Flodulphus* genuit *Martinum* ducem, quem interfecit *Ebroinus*: *Walcthisus* genuit sanctissimum *Wandregesilum* Abbatem; *Anschisus* dux genuit *Ansegisum*; *Ansegisus* genuit *Pipinum*: Filius *Pipini* fuit *Carolus* *Tudites, quem illi *Martellum* vocant, quod tyrannos per totam Frãciam emergentes *al. Cudites* contuderit, Saracenos Gallias infestantes egregie depulerit. Hic paternæ sequax sententiæ, regis tenuit in clientela, Comitis contentus nomine: reliquit duos filios *Pipinum* & *Carolomannum*. *Carolomannus* (incertum qua de causa) sæculum relinquens tonsoratus est in monte Cassino. *Pipinus* à *Stephano* Papa successore *Zachariæ* apud sanctum *Dionysiũ* in regem Francorum & Patricium Romanorum coronatus est. Nam imperatoribus Constãtinopolitanis iamdudum à solita virtute degenerãtibus, nec vllam Italiæ vel ecclesiæ Romanæ opem ferentibus, quæ multis annis tyrannidem Longobardorum suspirauerant: idem Papa iniurias illorum potestati Francorum applorauit. Quapropter *Pipinus* alpibus transcensis *Desiderium* regem Longobardorum ita coarctauit, vt ablata Romanæ ecclesiæ restitueret, & ne repeteret, sacramẽto firmaret. Franciam reuersus, post aliquot annos obiit, superstitibus hæredibus liberis, *Carolo* & *Carolomanno*. *Carolomannus* post biennium, finem habuit. *Carolus* nomen magni ab effectu sortitus, duplo quam pater habuerat, regnum ampliauit; triginta & eo amplius annis simplici regis nomine fastigiatus, & ab imperatoria appellatione, quamuis sæpe ab *Adriano* Papa inuitaretur, temperans. Verum eodem Apostolico defuncto, cum consanguinei eius *Leonẽ* sanctissimum, qui successerat, plagis in ecclesia beati *Petri* affecissent, adeo vt linguam eius mutilarent, & lumina terebrarent, Romam ad reformandum statum ecclesiæ ire maturauit. Ibi in improbos vltionem executus tota hyeme resedit, Apostolicum per Dei miraculum plane loquentem, & clare videntem proprio tribunali restituens. Inter has moras Quirites, collato cum Præsule consilio, die natiuitatis domini *Augustum* inopinate acclamant. Quod cognomen, licet inuitus vt insuetum admisisset, postea tamen animositate, qua decebat, contra imperatores Constantinopolitanos defendens, *Ludouico* filio hæreditarium contradidit. Ex eius genere regnauere in illa regione, quæ nunc proprie Francia dicitur, vsque ad *Hugonem* cognomento *Capet*, à quo descendit modernus *Ludouicus*. Ex eadem progenie regnarũt in Alemannia & Italia vsque ad annum domini 912. Tunc enim *Conradus* rex Teutonicorum illud imperium arripuit. Huius nepos fuit *Ottho* maximus, nihil probitatis debens omnibus ante se imperatoribus, ita virtute & gratia mirabilis hæreditatem imperii posteris reliquit suis: nam modernus *Henricus* gener *Henrici* regis Angliæ ex eius sanguine lineam trahit.

SED vt ad inchoatum reuertar: *Alcuinus*, licet in Francia à *Carolo* magno monasterio beati *Martini* prælatus esset, non immemor compatriotarum, imperatorem in amicitia eorum continere, illos crebris epistolis ad bonum incitare. Dictorum eius hic pleraque intexam, quibus palam fiat, quam cito post obitum *Bedæ* in eius etiam ecclesia studium librorum emarcuerit, & post obitum *Egberti* regnum Northanimbrorum propter morum peruicaciam malorum pessum ierit.

Ait ergo ad Wirenses, apud quos Beda *vixerat & obierat, ex obliquo arguens fecisse, quod ne faciant rogat: assuescant pueri astare laudibus superni regis, non vulpium fodere cauernas, non leporum fugaces sequi cursus, discant nunc scripturas sacras, vt ætate perfecta alios docere possint. Re-*

cogitate nobilissimum nostri temporis magistrum Bedam *presbyterum, quale habuit in iuuentute discendi studium, qualem nunc habet inter homines laudem, & multo maiorem apud Deum remunerationis gloriam. Item ad Eboracenses: non pro auri auaritia, testis est mei cognitor cordis. Franciam veni, nec remansi in ea, sed Ecclesiasticæ causa necessitatis. Item ad* Offam *regem Merciorum: egoq; paratus eram cum muneribus* Caroli *regis ad vos venire, & ad patriam reuerti, sed melius mihi visum est propter pacem gentis meæ in peregrinatione remanere, nesciens quid fecissem inter eos, inter quos nullus securus esse, vel in salubri consilio proficere potest. Ecce loca sancta à paganis vastata, altaria periuriis fœdata, monasteria adulteriis violata, terra sanguine dominorum & Principum fœdata. Item ad* Egelredum *regem qui tertius post* Egbertum *regnauit. Ecce Ecclesia sancti* Cuthberti *sacerdotum sanguine aspersa, omnibus spoliata ornamentis, locus cunctis in Brittannia venerabilior paganis gentibus datur, ad deprædandum. Et vbi primum post discessum sancti Paulini ab Eboraco Christiana religio in nostra gente sumpsit exordium, ibi miseriæ & calamitatis cœpit initium. Quid significat pluuia sanguinis, quam in quadragesimali tempore in Eboraca ciuitate, quæ est caput totius regni, in Ecclesia beati* Petri *principis Apostolorum vidimus, de Borealibus domus sereno aere, de summo tecti minaciter cadere? Nonne potest putari à Borealibus partibus venire super terram sanguinem? Item* Osberto *patricio Merciorum: nostrum regnum Northanimbrorum pene periit propter intestinas dissensiones & fallaces iurationes. Item ad* Athelardum *Cantuariensem Archiepiscopum. Hoc dico propter flagellum, quod nuper accidit partibus insulæ nostræ quæ prope 340. annis à parentibus est inhabitata nostris. Legitur in libro* Gildæ *sapientissimi Brittonum, quod iidem Brittones propter auaritiam & rapinam principum, propter iniquitatem & iniustitiam iudicum, propter desidiam prædicationis Episcoporum, propter luxuriam & malos mores populi patriam perdidere. Caueamus hæc eadem vitia nostris temporibus inolescere, quatenus benedictio diuina nobis patriam conseruet in prosperitate bona, quam nobis sua misericordissima pietate donare dignatus est.*

Planum vt arbitror factum est, quantam labem, quantam pestem, obliuio literarum, & lubrici mores perditorum hominum Angliæ inuexerint: quæ verba ad cautelam legentium posita, hunc in ista historiola locum habeant.

Egbertus itaque, fratris in religione æmulus, comamq; tonsus, *Osvvlpho* filio, illeq; post annum à ciuibus innocenter cæsus Molloni locum fecit; Is 11. annis satis impigre regno functus, insidiis *Alredi* occubuit. *Aleredus* decimo regni, quod inuaserat, anno cedere à comprouincialibus compulsus est. *Ethelbertus* quoque filius Mollonis eorum con-

al. Alf- sensu rex leuatus, quinto anno ab eisdem expulsus est. Tunc rex * *Celvvoldus* acclama-

vvoldus. tus, post 11. annos perfidiam prouincialium ingemuit, sine culpa trucidatus, quod & celebris apud Haugustaldum sepultura, & diuina prætenderunt miracula. Et nepos suus filius *Aleredi Osredus* succedens, vixq; anno emenso expulsus, regnum *Ethelberto* (qui & *Athelredus* dictus est) euacuauit. Is filius Mollonis (qui quoque *Ethelvvaldus* vocabatur) fuit, regnumq; post 12. annos exilii recipiens, quatuor annis tenuit, quibus exactis fatum superiorum effugere non valuit misere occisus. Quare offensi plures Episcopi & optimates à patria fugere: quidam merito plexum affirmant, eo quod in occisione iniusta *Osredi*, consensum suum obligauerit, cui sufficere potuerit; quod principatu eiectus sedem illi restituerit. De huius regni exordio *Alcuinus* ita memorat, *Benedictus Deus qui facit mirabilia solus, nuper* Athelredus *filius* Ethelvvoldi *de carcere processit in solium, & de miseria in maiestatem: cuius regni nouitate detenti sumus, ne veniremus ad vos. De nece ita ad* Offam *regem Merciorum: Sciat veneranda dilectio vestra, quod dominus rex* Carolus *amabiliter & fideliter sæpe locutus est mecum de vobis, & in eo habetis fidelissimum amicum: ideo & vestra dilectioni digna dirigit munera, & per episcopales sedes regni vestri. Similiter* Ethelredo *regi & ad suas episcoporum sedes dona direxit. sed heu proh dolor, donis datis, & epistolis in manus missorum superuenit tristis legatio per missos, qui de Scotia per vos reuersi sunt, de infidelitate gentis & nece regis. Ita* Carolus, *retracta donorum largitate, in tantum iratus est contra gentem illam, vt ait, perfidam & peruersam, & homicidam dominorum suorum, peiorem eam paganis æstimans, & nisi ego intercessor essem pro ea, quicquid eis boni abstrahere potuisset, & mali machinari, iam fecisset.*

Post *Athelredum* nullus ad regnum ascendere ausus est, dum quisque superiorum sibi casum timeret, & otio inglorio tutus victitare quam ancipiti discrimine pendulus regnare mallet. Plerosque enim regum Northanimbrorum pene familiari exitio vitam exisse, ita cessante rectore per triginta tres annos, prouincia illa risui & prædæ finitimis fuit. Siquidem vbi Dani, quos ex verbis *Alcuini* loca sanctorum populatos fuisse supra ostendimus, domum regressi cæteris Insulæ copiam, habitatorumque ignauiam nun-

ciarunt:

ciarunt: barbari raptim copioseq; insulam petentes, illas vsq; in id tempus partes occupauere. Nam & regem multis annis habuere proprium, qui tamen ad Regis West-Saxonum spectaret arbitrium: transactis enim illis triginta tribus annis, hanc quoq; regionem cum cæteris obtinuit rex *Egbertus*, anno dominicæ incarnationis, 827. regni sui 28. cuius quia tempus attigimus, iam nunc promissionis nostræ recordati, de regno Merciorum pauca subiiciemus: quia & placet nobis dicendi parcimonia, & non arridet multa dicendorum materia.

DE REGNO MERCIORVM.
CAP. IIII.

ANNO Dominicæ Incarnationis, 626. post mortem *Hengisti*, anno 139. *Penda* quidam filius *Wibbæ* à Wodenio 10. stirpe inclytus, bellis industrius, idemq; phanaticus & impius apud Mercios regis nomen præsumpsit; cum iam quinquagenarius frequentibus contra finitimos excursionibus nutrisset audaciam. Itaque arrepto regno æger quiete animus, & qui nesciret quantum scelus esset sociali vincere bello, vrbes proximas quatere, compatriotarum fines regum * inquietare, prorsus magno tumultu & terrore agere. Quid enim non auderet qui lumina Britanniæ *Edvvinum* & *Osvvaldum* reges Northanimbrorum, *Sigebertum*, *Egricum* & *Annam* reges Orientalium Anglorum, in quibus generis claritas, & vitæ sanctitas conquadrabat, temeritate nefaria extinxit. *Kenvvalchium* quoque West-Saxonum regem bello bis terq; lacessitum, in exilium compulit, quamuis ille merito perfidiæ culpâ luerit, qua in Deum fidem illius abnegãdo, & in ipsum *Pendam* sororem eius repudiando peccauerat. Iam vero onerosum est dictu, quod omnibus occasionibus cædium inhians, & velut coruus ad nidorem cadaueris aduolans, vltro *Cedvvallæ* in auxilium accurrerit, & ad recuperandum regimen magno emolumento fuerit. Ita per triginta annos in cognatos grassatus, nihil aduersus exteras gentes memorandum commisit. Sed inuenit tandem effrænis cupiditas idoneum meritis finem. Siquidem ab *Osvvio*, qui *Osvvaldo* fratri successerat, magis per Dei virtutem quam per manum militarem cum auxiliis fusus, infernalium numerum animarum auxit. Habuit ex regina *Kinesvvitha* filios, *Wedam*, *Wlpherum*, *Ethelredum*, *Merevvaldum*, *Mercelinum*. filias duas *Kineburgam* & *Kinesvvitham*, ambas sancta continentia præcellentes. Ita parens perpetuo in Deum rebellis sanctissimos cœlo fructus effudit.

al. inequitare.

SVCCESSIT illi in parte regni *Weda* filius, *Osvvij* dono Australibus Merciis prælatus: strenuus ephœbus, & eiusdem *Osvvij* patre viuente gener. Nam filiam eius ea conditione acceperat, vt christianitatem amplectens idolis abrenunciaret; cuius fidei participem prouinciam suam arridente regni serenitate suffragante socero facere procurasset, nisi tam læta principia mors per insidias vxoris, vt dicitur, festinata succideret. Tunc regnum suscepit *Osvvius*, quod sibi & victoriæ in patrem & affinitatis iure in filium competere videbatur. Sed animositas prouincialium, non vltra triennium potuit ferre regnantem expulsis enim eius ducibus, *Wlpheroq; Pendæ* filio in omen regni acclamato, libertatem recepit.

Wlpherus, ne spem ciuium falleret, sedulo satagere, magnis & animi & corporis virib. vtilem se principem ostentare: deniq; Christianitatem vix in regno suo palpitãtem, & per fratrem initiatam fauore suo enixissime iuuit. Primis fere annis à rege West-Saxonum grauiter afflictus, sequentibus consilii viuacitate iniuriã propulsans, etiam ipsum Wecthæ insulæ dominio mutilauit: eandemq; ritus sacrilegos adhuc anhelantem, ad rectum tramitem inflectens, non multo post regi Australium Saxonum * *Ethelvvalkio*, quem in Baptismo susceperat gratia fidei dedit. Verum enimvero hæc, & quæcunq; eius bona inficit, & deprimit grauis simoniæ nota: quod primus regum Anglorum sacrum Episcopatum Londoniæ cuidam *Winæ* ambitioso venditarit. Habuit in matrimonio filiam *Erconberti* regis Cantuariorum *Ermenhildam*, & ex ea genuit *Kinredum* & *Werburgam* virginem sanctissimam, quæ Cestræ iacet. Frater eius *Merevvaldus Ermenburgam* filiam *Ermenredi* fratris eiusdem *Erconberti* vxorem habuit. Suscepitq; ex ea 3. filias *Milburgam*, quæ *Weneloch*, & *Mildritham* quæ Cantiæ, in monasterio sancti *Augustini* requiescit, & * *Milgitham*: & filium *Merefinum*. *Kineburgam Pendæ* filiam *Alfridus* rex Northanimbrorum duxit vxorem: quæ postmodum carnali copula fastidita, sanctimonialem habitum suscepit in monasterio, quod fratres sui *Wlpherus* & *Ethelredus* construxerant.

al. Aedelvvalkio.

al. Milditam.

Wlphero post decem & nouem annos defuncto: regnauit frater eius *Ethelredus* animi religione, quam pugnãdi exercitatione celebrior: denique vna & ipsa illustri expeditione

in Cantiā contentus ostendisse virtutem,reliqua vita otio inseruiit:nisi q; regem Northanimbrorū *Egfridum*,metas regni transilientem pugna adortus domū redire admonuerit, *Elsuuino* fratre cæso. Hanc sane cædē propensiore cōsilio, beato *Theodoro* Archiepiscopo satagente,congestis pecuniæ talentis apud *Egfridum* redemit. Post hæc regni anno 30.in Bardenia regulariter tonsus primo in monachum,mox in Abbatem alteratus est. Hic est qui contemporaneus *Ina* regis West-Saxonum priuilegium,quod sanctus *Adelmus* à Roma,vt prædiximus,attulit,sua quoq; authoritate roborauit. Regis Northanimbrorum *Egfridi* * *Ostgidam* sororem habuit vxorem,ex qua filium *Ceolredum* suscepit.

al. Ostgildam. Statuit sibi successorem *Kenredum* filium fratris *Wlpheri*,qui pietate in Deum,probitate in patriam perinsignis,magna morum sinceritate vitam cucurrit, quintoq; anno regni Romam ire pergens,reliquum temporis illic religiose compleuit,maxime miserando exitu militis compunctus; qui, vt *Beda* refert, cum confiteri scelera sua sanus superbisset,in mortis ianua constitutus aperte vidit dæmones authores ad supplicia, quibus animum indulserat blandientibus ad scelera.

al. Celredus. Post illum regnauit * *Ceolredus* patrui sui *Ethelredi* filius,sicut virtute contra *Inam* mirabilis,ita immatura morte miserabilis; siquidem non vltra octo annos regno satisfaciens, Licefeldæ conditus est,relicto *Ethelbaldo* hærede pronepote *Pendæ*,ex *Aluuio* fratre. Hic *al. perfunctus.* alta pace & multo tempore,id est,quadraginta vno annis rerum * perfruitus,& nouissime à subiectis occisus fortunæ rotam voluit:author necis eius *Bernredus* nil memorabile dedit,nisi quod mox ab *Offa* necatus,dignum finem insidiarum tulit. Huic *Ethelbaldo Bonifacius* Archiepiscopus Mogontiacensis, natione Anglus, qui postea martyrio coronatus est,misit epistolam,cuius hic partem subdam,vt videatur quam libere arguat vitia iam in gente Anglorum inoleuisse,quæ *Alcuinus* timebat ventura esse. Similiter & erit documētum ingens,in ostensis mortibus quorundam regum; quam districte Deus reos puniat, quos diu librata ira expectat.

Domino charissimo,& in Christi amore cæteris regibus Anglorum præferēdo *Ethelbaldo*, *Bonifacius* Archiepiscopus, legatus Germanicus Romanæ Ecclesiæ perpetuam in Christo charitatis salutem. *Confitemur coram Deo,quia quando prosperitatem vestram & fidem & bona opera audimus,lætamur:quando autem aliquid aduersum,vel in euentu bellorum, vel de periculo animarum de vobis cognoscimus,tristamur. Audiuimus enim quod eleemosynis intentus furta & rapinas prohibes, & pacem diligis, & defensor viduarum & pauperum es, & inde Deo gratias agimus. Quod vero legitimum matrimonium spernis,si pro castitate faceres,esset laudabile: sed quia in luxuria & in adulterio quoque cum sanctimonialibus volutaris,est vituperabile & damnabile. Nam & famam gloriæ vestræ coram Deo & hominibus confundit, & inter idolatras constituit, quia templum Dei violasti. Quapropter,fili charissime, pæniteat te & memora quā turpe sit,vt tu, qui multis gentibus dono Dei dominaris,ad iniuriam eius sis libidinis seruus. Audiuimus præterea quod optimates pene omnes gentis Merciorum tuo exemplo legitimas vxores deserant; & adulteras & sanctimoniales constuprent: quod quam sit peregrinum ab honestate,doceat vos gentis alienæ institutio. Nam in antiqua Saxonia, vbi nulla est Christi cognitio,si virgo in paterna domo, vel marita sub coniuge fuerit adulterata,manu propria strangulatam cremant: & supra fossam sepultæ corruptorem suspendunt,aut cingulo tenus vestibus abscissis flagellant eam castæ matronæ & cultellis pungunt, & de villa in villam missæ accurrunt nouæ flagellatrices, donec interimant. Insuper & Winedi, quod est fidelissimum genus hominum,hunc habent morem: vt mulier viro mortuo se in rogo cremati pariter arsura præcipitet. Si ergo gentiles Deum ignorantes tantum zelum castimoniæ habent, quid tibi conuenit, fili carissime, qui christianus & rex es? Parce ergo animæ tuæ, parce multitudini populi tuo pereuntis exemplo, de quorum animabus redditurus es rationem. Attende & illud: quod si gens Anglorum, sicut in Francia & Italia,& ab ipsis Paganis nobis improperatur, spretis legitimis matrimoniis per adulteria diffluit,nascitura ex tali commixtione sit gens ignaua, & Dei contemptrix, quæ perditis moribus patriam pessundet, sicut Burgundionibus & prouincialibus & Hispanis contigit, quos Saraceni multis annis infestarunt propter peccata præterita. Præterea nunciatum est nobis, quod multa priuilegia ecclesiarum, & monasteriorum auferens, ad hoc audendum duces tuos exemplo prouoces. Sed recogita quæso,quam terribilem vindictam Deus in anteriores reges exercuit eius culpæ conscios; quam in te arguimus. Nam* Celredum *prædecessorem tuum,stupratorem sanctimonialium,& ecclesiasticorum priuilegiorum fractorem, splendide cum suis comitibus epulantem malignus spiritus arripuit, & sine confessione & viatico cum diabolo sermocinanti,& legem Dei detestanti animam extorsit.* Osredum *quoque regem Deirorum & Berniciorum earundem culparum reum ita effrænem egit,vt regnum & iuuenilē ætatem contemptibili morte amitteret.* Carolus *quoque princeps Francorum, monasteriorum multorum euersor, & ecclesiasticarum pecuniarum in vsus proprios commutator, longa torsione & verenda morte consumptus est.*

Et infra,

vel infra. *Quapropter fili charissime, paternis & subnixis precibus deprecamur, vt non despicias consilium patrum tuorum, qui pro Dei amore celsitudinem tuam appellare satagunt. Nihil enim bono magis salubrius, quam si talia commissa cum arguuntur, libenter emendentur: quia per* Salomonem *dicitur, qui diligit disciplinam, diligit sapientiam. Ideo, fili charissime, ostendentes consilium ipsum contestamur, & obsecramus per viuentem Deum, & per filium eius Iesum Christum, & per Spiritum sanctum, vt recorderis quam fugitiua sit praesens vita, & quam breuis, & quam momentanea delectatio spurcae carnis, & quam ignominiosum sit, vt breuis vitae homo mala exempla in perpetuum posteris derelinquat. Incipe ergo melioribus moribus vitam componere, & praeteritos errores iuuentutis corrigere, vt hic coram hominibus laudem habeas, & in futuro aeterna gloria gaudeas. Valere celsitudinem tuam, & in bonis moribus proficere optamus.*

HVIVS epistolae competentes particulas huic libello pro rerum notitia insui, partim authoris verbis partim meis longas sententias, vt * videbatur, abbreuians: cuius facti non iniuste veniam paciscar, quod ad historiae ordinem festinantibus velocitate dictionis cōsulendum erat. Porro misit idem *Bonifacius Cuthberto* Archiepiscopo eiusdem tenoris epistolam, hoc adiiciens, vt Clericos, & sanctimoniales de tenuitate & pompa vestium argueret. Praeterea, ne miraretur, quod alienum negotium ageret, cum sua nihil interesset, quomodo & quibus moribus Anglorum gens viueret: sciret se à *Gregorio* Papa 3. sacramento astrictum ne conterminarū gentium mores Apostolicae notitiae subtraheret: quapropter blandis admonitionibus non succedentibus, acturum se, ne huiusmodi vitia Papam laterent. Sane de tenuitate vestium Clericalium, *Alcuinus Athelardum* Archiepiscopum, *Cuthberti* successorem oblique castigat, monens, vt cum Romam vadens *Carolum* magnum Imperatorem, nepotem *Caroli*, de quo superius *Bonifacius* locutus est, visitaret, non adduceret Clericos vel monachos versicoloribus & pompaticis vestibus indutos, quod non solerent Francorum clerici, nisi religiosis vestibus amici.

* al. videatur.

NEC inanes esse potuerunt tanti viri epistolae, quas ille legationis suae, & compatriotarum amoris intuitu vigilatis sensibus emittebat. Nam & *Cuthbertus* Archiepiscopus, & rex *Ethelbaldus* consilium coegere, emendaturi superflua quae ille increpasset. Cuius Synodi actionem multo gyro verborum volutatam, nunc supersedeo intexere, quae, vt opinor, conuenientius alium laboris nostri locum occupabunt, cum ad recēsionem episcoporum ventum fuerit. sed quia regum res in manu habemus, scriptum *Ethelbaldi* deuotionis eius index quod in eodem concilio factum est, subnectam.

Plerumq; contingere solet pro incerta temporum vicissitudine, vt ea quae multarum fidelium personarum testimonio consilioq; roborata fuerint, fraudulenter per contumaciam plurimorum, & machinamenta simulationis sine vlla consideratione rationis periculose dissipentur: nisi autoritate literarum, & testimonio chirographorum aeternae memoriae inserta sint. Quapropter ego Ethelbaldus *Merciorum rex, pro amore caelestis patriae, & remedio animae meae studendum esse prauidi, vt eam per bona opera liberam efficerem ab omni vinculo peccatorum. Dum enim mihi omnipotens Deus per misericordiam clementiae suae absq; vllo antecedente merito sceptra regiminis largitus est, ideo libenter ei ex eo, quod dederit retribuo. Huius rei gratia hanc donationem me viuente concedo, vt omnia monasteria, & ecclesiae regni mei à publicis vectigalibus, & operibus, & oneribus absoluantur: nisi instructionibus artium vel pontium, quae nulli vnquam relaxari possunt. Praeterea habeant famuli Dei propriam libertatem in fructibus syluarum & agrorum, & in captura piscium, nec munuscula praebeant, vel regi vel principibus, nisi voluntaria, sed liberi Deo seruiant, &c.*

BONIFACIO successit *Lullus*, & ipse natione Anglus, de cuius sanctitate vitę beatus *Goarus* loquitur, & hi versus quos iam inde à pueritia memini me audisse protestantur.

Antistes Lullus, *quo non est sanctior vllus:*
Pollens diuina, tribuente Deo, medicina
Occurrit morbis, vt totus praedicat orbis.

Veruntamen, vt historiam repetam, successit *Ethelbaldo Offa* quinto genu *Pendae* abnepos, vir ingentis animi, & qui omnia, quae mente concepisset, efficere proponeret, regnauitq; anno vno minus quadraginta. Huius gesta cum considero, animus haeret in dubio, vtrum probem an improbem. Ita in vno eodemq; homine modo virtutibus se vitia palliabant, modo virtutes vitiis succedebant, vt ambigeres, quo teneres nodo mutantem *Protea* vultus. singulorum documenta sermo percurret. Cum rege West-Saxonum *Kineuulfo* aperto marte congressus palmam leuiter obtinuit, quamuis esset ille bellator non ignobilis. Idem quum magis sibi dolo aestimaret successurum, regem * *Ethelbirthum* magnarum promissionum lenociniis ad se accitum, & intra palatium suum fraudulentis assentationibus delinitum inopinate capite spoliari fecit, regnumq; Orientalium Anglorum, quod ille tenuerat, inuasit indebite.

* al. Egelbrihtum.

Reliquias beati *Albani* ad illud tempus obscure reconditas, & reuerenter eleuari, & in scrinio, quãtum regia magnanimitas poterat, gemmis & auro decorata componi præcepit, basilica pulcherrimi operis ibi ædificata, & monachorum congregatione adunata. Idemq; in Deum peruicax, sedem Archiepiscopatus, olim Cantuariæ fundatam, in Lichefeldam transferre conatus est, inuidens scilicet Cantuaritis Archiepiscopatus fastigium. Quapropter * *Lambrithum* Archiepiscopum multis sudoribus fatigatum, crebrasq; sedis Apostolicæ, & noua & vetera edicta proferentem, tãdem omnium prædiorum quæ intra terminos suos erant, & episcopatuum ditione priuauit. Per *Adrianum* igitur Apostolicũ, quem verisimilibus assertionibus diu fatigauerat (sicut occupatis animis multa illicita subtrahi & subripi possunt) obtinuit, vt Archiepiscopatus Merciorum apud Lichefeldam esset, omnesq; pontifices Merciorum prouinciæ illi subiicerentur: quorum hæc fuerunt nomina; *Denebertus* Wigornensis Episcopus; *Werenbertus* Legecestrensis Episcopus; *Edulphus* Sidnacestrensis; *Wlpheardus* Herefordensis; & Episcopi Orientalium Anglorum; *Albeardus* Elmanensis; *Tidfrid* Dommucensis; vocabatur autem Episcopus Lichefeldensis *Aldulphus*. Remanserunt vero Archiepiscopo Cantuariensi *Lamberto* Episcopi 4. Londonensis, Wintonensis, Roffensis, & Selesiensis: horum Episcopatuum quidam adhuc manent, quidam alias translati, quidam venali ambitu alteris vniti. Nam Legecestrensis, & Sidnacestrensis, & Dommucensis (incertum quo euentu) hodie non extant. Nec porro in his rapacitas *Offæ* stetit, sed multarum ecclesiarum (inter quas Malmesburiensis) prædia publicus expilator abrasit: sed non diu canonicas regulas hæc temerauit iniquitas: namq; mox successor *Offæ Kenulphus*, nulli ante se regi potentia vel religione impar, missa *Leoni Adriani* successori epistola * *Athelardum* successorem *Lambrithi* in pristinam dignitatem subleuauit: vnde *Alcuinus* in epistola ad eundem *Athelardum*; *Audita prosperitate itineris vestri, & reuersionis in patriam, & quomodo ab Apostolico suscepti fuistis, toto cordis affectu gratias egi domino Deo nostro, qui magno clementiæ dono prospero itinere vestram viam direxit, & dedit vobis gratiam in conspectu Apostolici, votiq; compotem redire in patriam concessit, & primi doctoris nostri sanctissimam sedem ad pristinam dignitatem per te iterum exaltare dignatus est.* Regalis igitur epistolæ partem, simul & Pontificalis apponere dignum reor, quamuis anticipare seriem temporum videar: sed ideo hoc faciam, quod difficilius contexo interrupta, quam absoluo instituta.

al. Lambertum.

al. Adelardum.

DOmino beatissimo & vere amantissimo Leoni, *sanctæ & Apostolicæ sedis Romano Pontifici* Kenulphus *gratia Dei Rex Merciorum cum Episcopis ducibus & omni sub nostra ditione dignitatis gradu, sincerissimæ dilectionis in Christo salutem; Gratias omnipotẽti Deo semper agimus, qui Ecclesiam suo pretioso sanguine adquisitam, inter diuersas mundi huius procellas, nouis semper, prioribus ad vitam sumptis, suescit ducibus, ad portum salutis attrahere, eamq; noua luce infundere, quatenus nullo sit tenebrarum errore fuscata, sed viam veritatis inoffenso pede gradiatur: Vnde merito omnis per orbem exultat Ecclesia, quia cum omnium verus remunerator bonorum gloriosissimum gregis sui pastorem* Adrianum *perpetuo remunerandum super æthera duxisset, suis tamen ouibus pia erexit prouidentia pr\u00e6uium, qui scit ouile Dominicum ad caulas non inferius vitæ agitare. Nos quoque merito quos extremitas orbis tenet eodẽ modo præ cæteris gloriamur, quod illius sublimitas nostra salus, illius prosperitas nobis perennis exultatio, quia vnde tibi Apostolica dignitas, inde nobis fidei veritas innotuit: Quapropter opportunum arbitror tuis sanctis iussionibus aurem obedientiæ nostræ humiliter inclinari, & quæ tuæ pietati rite nobis sequenda videantur toto nisu implenda. Quæ vero rationi contraria deprehensa fuerint citius declinanda, ac interim à nobis omnimodo resecanda. Sed modo ego* Kenulphus *gratia Dei rex excellentiam tuam humiliter exoro, vt te sine offensione animi vestri de profectu nostro, vt optamus, liceat alloqui, quatenus in gremium me pietatis tuæ tranquilla pace percipias, & quem meritorum nulla facultas erigit, larga benedictionis tuæ vbertas ad plebem suam regendam locupletet; vt vna mecum gentem, quam vestra Apostolica authoritas fidei rudimentis imbuit, per intercessionem tuam contra impetus exterorum omnipotens erigat, & per se regnum, quod ipse Deus dedit nobis, dilatare dignetur. Hanc benedictionem omnes, qui ante me sceptro præfuere Merciorum, meruerunt ab antecessoribus tuis adipisci: hanc ipse humilis peto, & à vobis (o Sanctissime) impetrare cupio, quatenus in primis adoptionis sorte me tibi filiũ suscipias, sicut te in patris persona diligo, & totis obedientiæ virib. semper amplector. Decet enim inter tantas personas fides sancta seruari, & inuiolata charitas custodiri; quia paterna pietas filiorũ fælicitas in Deo esse credenda est, secundũ illud* Ezechiæ, *Pater filiis notã faciet veritatem tuã Domine. In quib. verbis te (amande genitor) implero, vt filio tuo, tametsi indigno, veritatẽ Domini tuis verbis sacrosanctis notã facere nõ deneges, vt per tuam sanã eruditionem, (Deo adiuuante) ad melioris vitæ propositũ merear peruenire. Quin ẽt dulcissime cum omnib. Episcopis nostris, & cuiuscunque apud nos dignitatis persona deprecor vt nobis de multimodis inquisitionibus, super quibus maximam subtilitatem vestram dignum duximus*

mus perquirere, benigne respondeas, ne sanctorum traditio Patrum, & ab illis tradita nobis regula, quasi incognita per aliquid vitietur in nobis, sed sermo tuus directus nobis in charitate & mansuetudine veniat, vt per Dei misericordiam profuturum in nobis perficiat fructũ. Primũ namq; est quod Pontifices nostri ac peritissimi quiq; in nobis dicunt, quod contra Canones & Apostolica statuta, quæ nobis à Patre beatissimo Gregorio *dirigente statuta sunt, sicut vos scitis, auctoritas Dorobernensis Metropolitani in duas scinditur parochias, cuius (eodem patre mandante) ditioni, subiacere debent Episcopi duodecim, sicut per Ecclesias nostras legitur in Epistola, quam fratri & Coepiscopo* Augustino *direxit, de duobus Londonia & Eboracæ Metropolitanis Episcopis, quam etiam apud vos haberi non dubitamus. Sed ipse primum Pontificalis apex, qui tunc Londoniæ sub honore & ornamento pallii fuerat conscriptus, pro eo Dorobernensi oblatus est, atq; concessus. Nam quia beatæ recordationis* Augustinus, *qui verbum Dei imperante beato* Gregorio, *Anglorum genti ministrabat, & gloriosissime Ecclesiis præfuit Saxoniæ, in eadem ciuitate diem obiit, & corpus illius in Ecclesia beati* Petri *Apostolorum principis, quam successor eius sanctus* Laurentius *sacrauit, conditum fuisset, visum est cunctis gentis nostræ sapientibus, quatenus in illa ciuitate Metropolitanus honor haberetur, vbi corpus eius pausat, qui his partib. fidei veritatem inseruit. Cuius itaq; sicut vos scitis, dignitatis honorem, primum Rex* Offa *propter inimicitiam cum venerabili*° Lamberto *& gente Cantuariorum acceptam, auertere, & in duas parochias dissipare nisus; & piissimus Coepiscopus & antecessor vester* Adrian° *rogatu prædicti Regis facere cœpit, quod prius nemo præsumpsit, & Merciorum præsulem pallio extulit. Neutrum tamen ex his culpamus, quos Christus vt credimus, æterna victoria triumphat. Sed tamen excellentiam vestram humiles exoramus, quibus à Deo merito sapientiæ clauis collata est, vt super hac causa cum sapientibus vestris quæratis, & quicquid vobis videatur, nobis postea seruandum rescribere dignemini; ne tunica Christi inconsutilis, alicuius inter nos dissensionis schisma patiatur; sed per vestram sanam doctrinam vt desideramus, ad veræ pacis vnitatem dirigatur. Magna enim humilitate simul & dilectione hæc tibi scripsimus, Papa beatissime, clemẽtiam tuam profusius precantes, quatenus ad ea, quæ à nobis necessario explicita sunt, benigne & iuste respondeas. Sed & illam Epistolam, quam* Athelardus *Archiepiscopus coram cũctis Prouincialibus Episcopis nostris multiplicius de suis, ac totius Brittanniæ causis & necessitatib. tibi scripsit, pio amore perscrutari digneris, & quicquid de rebus, quæ in ea scripta sunt, fidei normula poscat, pagina nobis veritatis patefacere memineris. Ergo præterito anno legationem meam etiam & Episcoporum per* Wadan *Abbatem misimus; Ac ille accipiens Legationem illam, segniter imò insipienter deduxit. Sed modo tibi munus modicum amoris gratia per* Brine *Presbyterum, &* Fildas *&* Ceolberth *ministros meos (pater amande) mitto: quod est 120. mancusas cum literis, precans te, vt benigne suscipias, & benedictionẽ tuam nobis donare digneris. Omnipotens Deus te longæuo tempore ad laudem suæ sanctæ Ecclesiæ custodiat incolumem.*

al. Lamberte.

Domino excellentissimo filio Kenulpho *Regi Merciorum prouinciæ Saxoniæ* Leo *Papa veniens ad sanctissima limina beatorum Apostolorum* Petri & Pauli, *tam orationis vota fideliter soluens, quam nostræ sedi Apostolicæ causam sui Sacerdotii suggerens, reuerendissimus & sanctissimus frater noster* Athelardus *Archiepiscopus Dorobernensis Ecclesiæ nobis obtulit vestræ regalis excellentiæ syllabas, quibus in duabus Epistolis à vobis directis plenus fidei rectæ, magnam humilitatem vestram reperientes, Omnipotenti Deo referimus grates, qui vestram prudentissimã excellentiã in omnib. armauit, ac decorauit, erga beatum* Petrum *Apostolorum principem, & nobiscum habere dilectionem, & in omnibus Apostolicis humiliter consentire censuris. Porro in vna ex illis Epistolis reperimus, qualiter gratia nostræ Apostolicæ functionis, si iuxta fuissetis animam vestram pro nobis posuissetis benigne; Imo & nostræ prosperitati multum in Domino congaudeatis, & cum nostræ dulcissimæ admonitionis literæ ad vestræ vnanimitatis perueniunt aures, cum omni suauitate & cordis gaudio spiritali, quasi filii paternũ munus suscipere fatemini. Fatebatur vero & hoc, quod aliquantulã ex vestra facultate benedictionẽ nobis offerri demandastis, 120. mãcusas, quas cũ magno amore pro anima vestræ salute suscepimus. Et prædictus Archiepiscopus cũ suis sociis honorifice ac benigne à nobis susceptus est, & adiuuari eũ in suis necessitatib. libenter fecimus. Interea credentes vestræ prudentissimæ excellentiæ, vbi ferebatur in ipsis tuis regalibus apicibus, quod nostris Apostolicis sanctionibus nullus Christianus cõtraire præsumit: Ideo totis nisibus nostris ea, quæ tuo regno expediunt, emittere, atq; prædicare conamur, vt ea, quæ nobis præfatus frater noster* Athelard° *Archiepiscopus seu tota Synodus Euangelicæ atq; Apostolicæ doctrinæ sanctorũq; patrũ, nec non prædecessorum nostrorum sanctorũ pontificũ Canonica censura pdicante, vestræ regali excellẽtiæ, seu cunctis principib. gentis vestræ, & vniuerso populo Dei edisserit, nequaq̃ in orthodoxa eorũ doctrina quippiã resistere debeatis, domino ac redẽptore nostro in Euãgelio dicẽte, vbi ait: qui vos recipit, me recipit; & q recipit Prophetã, in nomine pphetæ, mercedẽ pphetæ accipiet. Quãto magis p ipso sæpe domino archiepiscopo, quẽ nobis valde nimisq; collaudastis, sicuti & est videlicet clarissim° atq; peritissimus, & qa illũ scitis prudentẽ, bonis ornatũ morib°, Deo & hominib. dignũ fateor (fili dulcissime & amantissime atq; pstantissime rex bone) in his tuis assertionib. collau-*

damus Deum Omnipotentem, qui talem vobis demonstrauit antistitem, qui sicut verus pastor, indicere verbis secundum doctrinam sanctarum Scripturarum dignam pœnitentiam valeat, & eruere qui sub ditione sacerdotali eius existunt animas eorum ex inferno inferiori & ab igne inextinguibili deducens, eos & introducens in portum salutis: & offerre pro illis hostiam dignam, & immaculatam in conspectu diuinæ Maiestatis Omnipotenti Deo. Et quia multum nobis prænominatus Archiepiscopus in omni sanctitate sua & vitæ conuersatione vltro citroq; placuit, valde nimis ei credentes, ex auctoritate ei beati Petri *Apostolorũ principis, cuius vel immeriti vices gerimus, talem præbuimus præsulatum, vt si quisquam ex subiectis suis tam Regibus & Principibus quam vniuerso populo transgressus fuerit dominica mandata, excommunicet eum vsq; pœniteat, & si impœnitens fuerit, sit vobis sicut Ethnicus & publicanus. De* Athelardo *vero iam fato Archiepiscopo Dorobernensis Ecclesiæ, sicut à nobis poposcit vestrorum præsulum excellentia, vt ei iustitiam faceremus de ipsis diœcesibus suis, tam Episcoporum quam Monasteriorum quibus illicite, vt cognouistis, expoliatus est, & à venerabili sede eius, quas dudum tenuit, ablatæ sunt. Nos per omnia enucleatius trutinantes, in sacro scrinio nostro reperimus, sanctum* Gregorium *prædecessorem nostrum in integro ipsam parochiam numero duodecim beato* Augustino *sincello suo Archiepiscopo tradidisse, & confirmasse Episcopos cõsecrandi. Vnde & nos (veritate ipsa reperta,) ordinationes, seu confirmationes nostra Apostolica authoritate illi in integro, sicut antiquitus fuerunt, constituentes reddidimus & priuilegium confirmationis, secundum sacrorum Canonum censuram Ecclesiæ suæ obseruandum tradidimus.*

OFFA interea ne sibi fraudi forent dure in prouinciales admissa, vndiq; amicos Reges venans, pacemq; concilians, *Brithrico* Regi West-saxonum filiam *Ethelburgam* nuptui dedit, *Carolum* magnum Regem Francorum frequentibus legationibus amicum parauit, quamuis non facile quod suis artibus conduceret in *Caroli* animo inuenerit: discordauerant antea, adeo vt magnis motibus vtrobiq; concurrentibus, etiam negotiatorum commeatus prohiberentur: Est epistola* *Albini* huiusce rei index, cuius partem hic apponam, documentum ingens magnanimitatis & fortitudinis *Caroli*, qui omnem ætatem triuerit in bellis contra Paganos Deo rebelles.

al. Alcuini.

Antiqui inquit, Saxones, & omnes Fresonum populi instante Rege Carolo, *alios præmiis & alios minis solicitante, ad fidem Christi conuersi sunt. Sed & anno transacto idem Rex cum exercitu suo irruit super Sclauos, eosq; subegit suæ ditioni. Auares, quos nos Hunos dicimus, exarserunt in Italiam, & à ducibus præfati Regis Christianissimi, superati domum cum opprobrio reuersi sunt. Similiter & super Baugariam irruerunt, qui & ipsi ab exercitu Christiano superati, & dispersi sunt. Etiam eiusdem Christianissimi Regis duces & tribuni multam partem Hispaniæ tulerunt à Saracenis quasi trecenta millia in longum per maritima: sed, heu proh dolor, quod iidem maledicti Saraceni (qui & Agareni) tota dominantur Affrica & Asia maiori maxima ex parte. Nescio quid de nobis venturum sit: aliquid enim dissensionis diabolico fomento inflammante, nuper inter Regem* Carolum *& Regem* Offam *exortum est, ita vt vtrinq; nauigatio interdicta negotiantibus cesset: Sunt qui dicant nos pro pace esse in illas partes mittendos.*

IN his verbis præter illa, quæ superius notaui, poterit curiosus animaduertere quantum iam annorum effluxerit, ex quo Saraceni Affricam & Asiam maiorem inuaserint. Et profecto nisi Dei clementia ingenitum robur Francorum Imperatorum animasset, pridem Europam subiugassent. Adeo contemptis Imperatoribus Constantinopolitanis Siciliam & Sardiniam & Baleares insulas, & pene omnes terras quæ pelago cinguntur, præter Cretam & Rhodum & Ciprum, occupauerunt. Sed nostris diebus per Northmannos Siciliam, per Pisanos Corsicam & Sardiniam, per Francos & omnis generis Christianos ex Europa, magnam partem Asiæ: & ipsam Ierusalem relinquere coacti sunt, de quibus quia in consequentibus amplior erit declarandi locus: nunc ex verbis *Caroli* fœdus firmũ inter eum & *Offam* Regem Merciorum compactum subiiciam.

CAROLVS *gratia Dei Rex Francorum & Longobardorum, & Patricius Romanorum, viro venerando & fratri charissimo* Offæ *Regi Merciorum salutem. Primo gratias Omnipotenti Deo agimus de Catholica fidei sinceritate, quam in vestris laudabiliter paginis reperimus exaratam. De peregrinis vero, qui pro amore Dei & salute animarum suarum, beatorum Apostolorum limina desiderant adire, cum pace sine omni perturbatione vadant: sed si aliqui non religioni seruientes, sed lucrum sectantes inter eos inueniantur, locis opportunis statuta soluant telonia. Negotiatores quoq; volumus, vt ex mandato nostro patrocinium habeant in regno nostro legitime: Et si in aliquo loco iniusta affligantur oppressione, reclament se ad nos vel nostros Iudices, & plenam videbimus iustitiam fieri. Cognoscat quoq; dilectio vestra, quod aliquam benignitatem de dalmaticis nostris vel palliis ad singulas sedes Episcopales regni vestri vel* Ethelredi *direximus in Eleemosynam Domini Apostolici* Adriani, *deprecantes vt pro eo intercedi iubeatis, nullam habentes dubitationem beatam illius animam in requie esse, sed vt fidem & dilectionem ostendamus in amicum nostrum charissimum. Sed & de thesauro*

suæ humanarum rerum, quem Dominus Iesus nobis gratuita pietate concessit, aliquid per Metropolitanas ciuitates direximus, vestræ quoq; dilectioni vnum baltheum & vnum gladium Huniscum & duo pallia serica.

HÆC saltuatim verba Epistolæ decerpens, idcirco apposui, vt posteris elucescat amicitia *Offæ* & *Caroli*, cuius familiaritate fretus, licet multorum impeteretur odio, dulci tamen vitam consumpsit otio, & *Egfertum* filium ante mortem suam in Regem inunctum successorem dimisit. Ille sedulo paternæ immanitatis vestigia declinans, priuilegia omnium Ecclesiarum, quæ seculo suo genitor attenuauerat, prona deuotione reuocauit. Prædium quoq;, quod pater Malmesburiæ abstulerat, reddidit in manu *Cuthberti* tunc illius loci Abbatis, hortatu præfati *Athelardi* Archiepiscopi Cantuariæ, strenui sane & Deo digni viri; Quem *Athelardum* Abbatem fuisse ibi, ante *Cuthbertum* constans opinio asseuerat, hoc argumenti assumens, quod defunctum se eo loci tumulari fecerit. Itaque cum spes egregiæ indolis primis annis *Egferti* adoleret, sæua mors vernantis ætatis florem messuit: vnde *Osberto* patricio * *Albinus*, *Non arbitror quod nobilissimus iuuenis* Egfertus *propter peccata sua mortuus sit, sed quia pater suus pro confirmatione regni eius, multum sanguinem effudit.* Post quatuor ergo menses regni excedens, *Kenulphum* quinto genu nepotem *Pendæ* ex fratre *Kenvvalchio* Regem constituit. *al. Alcuinus.*

KENVLPHVS in primis magnus vir & virtutibus famam supergrediens, nihil quod liuor digne carperet vnquam admisit, domi Religiosus, in bello victoriosus, vir cuius merito laudes nitentur in altum, quamdiu æquus arbiter in Anglia inuenietur, laudandus tum regni sublimitate, tum mentis humilitate, qua enituit amplissime, quando, vt supra diximus dignitatem Cantuariç labefactatam refecit; parum faciens Rex Mundanum in sua Prouincia supercilium, dummodo antiquitus statutum non transgrederetur tramitem Canonum: Contra Cantuaritas successiuum ab *Offa* suscipiens odium, Regionem illam valde afflixit: regemq; eorum *Edbrithum* cognomine *Pren* vinctum abduxit. Sed non multo post humana miseratione mollitus, soluendum curauit. Nam apud Winchelcumbam, vbi Ecclesiam, quæ adhuc superest Deo exædificauerat, ipsa dedicationis die Regem captiuum ad altare manumittens libertate palpauit, memorabile clementiæ suæ spectaculum exhibens. Aderat ibidem Regiæ munificentiæ applausor *Cuthredus*, quem ille Cantuaritis Regem præfecerat. Sonabat basilica plausibus, platea fremebat discursibus, eo quod ibi in conuentu tredecim Episcoporum, decem ducum, nullus largitatis pateretur repulsam, omnes suffarcinatis marsupiis abirent. Nam præter illa xenia quæ magnates susceperant inæstimabilis scilicet precii & numeri, in vtensilibus, vestibus, equis electissimis, omnibus, qui agros non habebant, libram argenti; presbiteris marcam auri; Monachis solidum vnum; postremo toti populo multa erogauit. Idem cum Monasterium magnis redditibus, quantum hoc tempore incredibile videatur, ampliasset. 24. anno regni, funere suo honorauit. Filius eius *Kenelmus* puer admodum à sorore sua *Quendrida* innocue cæsus, nomen & decus Martyrij adeptus, ibidem pausat.

POST illum Regnum Merciorum nutabundum, & vt ita dicam, exangue, nihil quod litera dignetur meruit comminisci. Sed ne quis nos arguat semimutilatam historiam interrumpere, Regum succedentium nomina transcurram. *Ceolvvlphus* frater *Kenulphi* vno anno regnans, altero à *Bernulpho* expulsus est: *Bernulphus* 3. Regni anno ab * *Egbrithro* rege Westsaxonum victus & fugatus, mox ab Orientalibus Anglis occisus est, quod ille Orientalem Angliam, vt debitum Merciis regnum, à tempore *Offæ* inuadere tentasset. *Ludecanius* ab eisdem Anglis post biennem potestatem, vltionem antecessoris animo intendens, oppressus est. *Withlafius* in initio regni, ab eodem *Egbirtho* sub iugum missus, regnauit annis 13. & illi, & filio capitis & pecuniarum tributa persoluens. Eadem sorte *Berthvvlphus* 13. annis regnans, nouissime à piratis Danorum vltra mare fugatus est, *Burrhedus* accepta *Ethelsuida* filia Regis *Athulphi* filii *Egbrithi*, affinitate illius & vectigalium pensionem, & hostium deprædationẽ consolatus est; Sed post 22. annos ab eisdem patria deturbatus, Romam diffugit, ibiq; apud scholam Anglorum in Ecclesia sanctæ *Mariæ* tumulatus est. Vxor eius tunc quidem in patria residens, sed postea virum secuta apud Papiam extremam sortem incurrit. Tunc Regnum illud à Danis cuidam *Selvvlfo Burhredi* ministro traditum, & ne vltra placitum retineret, sacramento firmatum: Post paucos annos *Alfredus* nepos *Egbrithi* obtinuit. Ita principatus Merciorum, qui per tumidam gentilis viri insaniam, subito effloruit, tunc per miserã semiuiri ignauiam, omnino emarcuit, Anno Dominicæ incarnationis octingentesimo septuagesimo quinto. *al. Egbirto, & Egberto.*

DE REGNO ORIENTALIVM Anglorum.

CAP. V.

SED quia quatuor potentissima regna hucusq; non exiliter, vt arbitror, quantum lectio maiorum suggessit, perarauit stilus, nunc vt in procemio dixi, Orientalium Anglorum, & Orientalium Saxonum principatum idem post aliorum terga percurret. Namq; posterius regno Cantuaritarum, sed prius regno West-saxonum, pullulauit regnum Orientalium Anglorum. Primus ergo idemq; maximus apud Orientales Anglos rex fuit *Redvvaldus à Wodenio*, vt scribunt, decimum genu nactus: omnes quippe Australes Anglorum & Saxonum prouinciæ citra Humbram fluuium cum suis Regibus eius nutum spectabant. Hic est ille, quem superior relatio non tacuit *Ethelfridum* regem Northanimbrorum, pro *Edvvini* fauore trucidasse. Idem suadente eodem *Edvvino* baptizatus, consilio vxorio postmodum à fide desciuit. At vero filius eius *Eorpvvaldus* incorruptam Christianitatem complexus, inuiolatum spiritum Deo effudit, à *Richbarto* gentili innocenter peremptus. Huic successit * *Sigebertus* vir Deo dignus, frater eius ex matre, omnemq; Barbariem pro Francorum nutritura exutus: Namq; à *Redvvaldo* in exilium actus, eorumque diu contubernio fruitus, Sacramenta Christianitatis assumpserat, quæ potestati initiatus regno suo toti dignanter infudit, scholasque etiam literarum per loca instituit, quod pro magno certe debet prædicari, vt literarum dulcedinem per eum experirentur homines agrestes antea & fanatici. Adiutor studiorum fuit & Religionis incentor *Fœlix* Episcopus Burgundiæ Oriundus, qui nunc *Rameseiæ* requiescit: Porro *Sigebertus* seculo renuncians monasticæq; tonsuræ compos *Egrico* cognato thronum reliquit, cum quo à *Penda* rege Merciorum sociali bello appetitus, mortem oppetiit, cum fortior ipse malis, & professionis non immemor, virgam tantum manu gestaret. Successor *Egrici Anna* filius *Eni* fratris *Redvvaldi*, eodem furente *Penda* simili inuolutus exitio, gloriosæ propaginis numerositate fœlix emicuit, sicut secundus liber in suo loco insinuabit. Successit *Annæ* frater eius *Ethelherius*, & occisus est à Rege Northanimbrorum *Osvvio* cum *Penda* merito, quod ei concurreret in auxilium & fulciret exercitum, qui pessum dedisset fratrem & cognatum. Huius successor frater *Ethelvvaldus* continuatis successionibus regnum reliquit eiusdem *Ethelherij* filiis *Adulpho* & *Elvvoldo*: his *Beorna*: huic quoq; *Ethelredus* successit: huius filius fuit sanctus *Ethelbirthus*, quem *Offa* Rex Merciorum dolose interemit, vt dictum est & dicetur posterius. Pauci post eum in Orientali Anglia regnauerunt potentes vsq; ad sanctum *Edmundum*, pro violentia Merciorum, qui anno regni sui 16. ab *Hinguar* Pagano peremptus est. Ex quo in Orientali Anglia regnare desierunt Angli annis quinquaginta. Nouennio enim sine Rege, Paganis vastantibus prouincia subiacuit: Postea in Orientali Saxonia, *Guthrum* Rex Danus regnauit annis duodecim tempore Regis *Alfredi*. *Guthrum* habuit successorem æque Danum nomine *Eohric*: qui cum regnasset annis 14 peremptus est ab Anglis, eo quod inciuiliter in eos egisset: Nec tamen eis libertas assurrexit, Danorum comitibus vel eos prementibus, vel in Westsaxonum Reges acuentibus, donec *Edvvardus* filius *Elfridi* ambas prouincias, expulsis Danis, liberatis Anglis, suo, id est, Westsaxonico imperio adiecit, anno post occisionem Sancti *Edmundi* Regis & Martyris quinquagesimo, regni sui quinto decimo.

al. Sibertus.

DE REGNO ORIENTALIVM SAXONVM.

CAP. VI.

EODEM fere tempore quo cœpit Regnum Orientalium Anglorum, surrexit & regnũ Orientalium Saxonum: Et habuere quidem Orientales Saxones, per successionem Reges multos, sed aliis Regibus & maxime Merciis subiectos. Primus igitur apud eos regnauit *Sleda à Wodenio* decimus; eius filius *Sebertus*, nepos Sancti *Ethelberti* Regis Cantuariorum, ex sorore *Ricula* fidem suscepit Christi, prædicante Sancto *Mellito*, qui primus Londoniæ fuit Episcopus. Ea enim vrbs ad Orientales Saxones spectat. *Seberto* mortuo, filii eius *Sextedus & Sevvardus, Mellitum* expulerunt, nec multo post à Westsaxonibus occisi, tyrannidis in Christum pœnas pependere. Succedens eis *Sigbertus* cognomento *Paruus Sevvardi* filius reliquit Regnum *Sigeberto Sigebaldi* filio, qui fuerat frater *Seberti*. Hic *Sigebertus* hortatu Regis *Osvvij* in Northumbria ab Episcopo *Finano* baptizatus gentem suam ad fidem quam cum *Mellito* abiecerant, per Episcopum *Ceddum* reduxit; quiq; post gloriose administratum Regnum, gloriosius reliquit, à propinquis interemptus,

[illegible], eo quod Euangelici præcepti sequax hostibus serenus parceret, nec delinquentes, si pœniterent, rugato & duro vultu suspenderet. Post eum frater *Suvitelmus* regnauit, ab eodem *Ceddo* in Orientali plaga baptizatus. Eo mortuo *Sigherius* filius *Sigeberti Parui &* *Sebba* filius *Sevvardi* tenuerunt regnum. Verumtamen Sebbi sociante se defuncto, ipse quoq; 30. anno voluntarie regno decessit, Monachus (vt *Beda* refert) factus: filii eius *Sigebardus & Senfredus* post eum regnauerunt. Illis defunctis pauco tempore regnum moderatus est *Offa* filius *Sigherii*, iuuenis iocundi vultus & animi, ætatis floridæ, & maxime apud ciues amoris, qui hortatu *Kinesvvitha Pendæ* regis filiæ, cuius nuptias suspirauerat, cœlestes suspirare doctus amores, Romam cum *Kenedo* Rege Merciorum & beato *Egvvino* Episcopo Wictiorum iuit, ibiq; attonsus Regna cœlica suo tempore subiuit. Illi successit *Selredus Sigeberti* boni filius 38. annis: Quo perempto, principatus est Orientalibus Saxonibus *Suvithedus*, qui eodem anno, quo Cantuaritas *Egbertus* Rex Westsaxonum debellauit, ab eodem expulsus, Regnum vacuefecit. Londonia tamen cum circumiacentibus regionibus Merciorum Regibus, quamdiu ipsi imperitauerunt, paruit.

Dominabantur ergo Reges Cantuaritarum proprie in Kantia, In qua sunt hi duo Episcopatus, Archiepiscopatus Cantuariæ, & Episcopatus Rofensis.

Reges Westsaxonum dominabantur in Wiltshire, & Berckensi & Dorsetensi pago. Quorum est Episcopus vnus, cuius est modo sedes apud Sarum vel Salesburie, quondam erat vel Rammesburie, vel Schireburniæ.

Et in Southsexia quæ aliquanto tempore habuit proprium Regem. Eratq; sedes Episcopalis eius pagi antiquitus *Selesein*, quæ est Insula circumflua ponto, vt *Beda* narrat, vbi & beatus *Wilfridus* Monasterium construxit: nunc habitat Episcopus apud Cicestriam.

Et in pagis Southantunensi & Southereiensi, quibus est Episcopus, qui habet sedem Wintoniæ.

Et in pago Summersetensi, qui habebat Episcopum olim apud Welles, qui nunc est Bathoniæ.

Et in Dommonia quæ Deueneschire, & in Cornubia quæ nunc Cornugalliæ dicitur. Erantq; tunc duo Episcopatus, vnus in Credinton, alter apud Sanctum Germanum: nunc est vnus & est sedes eius Exoniæ.

Porro reges Merciorum dominabantur in pagis his, Glocestrensi, Wigorniensi, Warvvicensi: In his est Episcopus vnus cuius sedes est Wigorniæ.

Et in Cestrensi, & in Derbensi, & Statfordensi: In his est Episcopus vnus, & habet partem Warvvicensis, & Scrobberiensis, & est sedes apud ciuitatem Legionum, id est, Chestrum vel Couentriam. quondam erat Lychefildiæ.

Et in Herefordensi, habeturq; ibi Episcopus habens dimidium pagum Scrobberiæ, & partem Warvvicensis & Glocestrensis, possidens sedem in Herefordia.

Et in Oxenefordensi, Buckingensi, Hurtfordensi, Huntendunensi, dimidia Bedefordensi, Northhantunensi, Legecestrensi, Lincolniensi, quos regit Episcopus qui habet sedem apud Lyncolniam modo, quondam habebat apud Dorkecestram in Comitatu Oxoniensi.

Et in Legecestrensi, Notingensi, quorum Christianitas ad Archiepiscopum Eboracensem spectat: Habebaturq; ibidem olim proprius Episcopus, cuius sedes erat apud Legecestram.

Reges Orientalium Anglorum dominabantur in pago Grantebrigensi: Et est ibi Episcopus cuius sedes est apud Ely.

Et in Northfolcke & Southfolck quorum sedes est, apud Northvvich, quondam erat apud Helmam vel Theotford.

Reges Orientalium Saxonum dominabantur in Estsexa & Middlesexa, & dimidia Hurtfordensi, habebaturq; ibi & habetur Episcopus Londoniensis.

Reges Northanimbrorum dominabantur in omni regione quæ vltra Humbrã est flumen, vsq; ad Scotiam: Erantq; ibi Archiepiscopus Eboracensis, Episcopus Haugustaldensis, & Ripensis, & Lindesfarnensis, & de candida casa: Hangustaldensis, & Ripensis defecerunt, Lindesfarnensis translatus est in Dunelmum.

Hæ erant partitiones regnorum Angliæ, quamuis Reges pro vicissitudine temporum, modo hi, modo illi, terminos prætergrederentur pro fortitudine, vel pro ignauia amitterent: sed has omnes regnorum varietates, *Egbertus* animi magnitudine compescuit, & ea vni quadrans imperio, ad vniforme dominiũ, seruans vnicuiq; ꝓprias leges vocauit. Quo-

circa quia de recensione temporum fidem placitam absoluens vltra eius tempora excurri, hîc figam metam primo volumini, vt multifidus trames regnorum in vnius Westsaxonici terminetur compendium.

PROLOGVS LIBRI SECVNDI.

*DIV est, quod & parentum cura, & meapte diligentia libris insueui. Hæc me voluptas iam inde à pueritia cepit: hæc illecebra mecum annis parilibus adoleuit. Nam & ita à patre institutus eram, vt, si ad diuersa declinarem studia, esset animæ dispendium, & * famæ periculum. Quocirca memor sententiæ, Cupias quodcunq; necesse est, extorsi iuuentuti meæ, vt libenter vellem, quod non velle honeste non possem. Et multis quidem litteris impendi operam, sed aliis aliam. Logicam enim, quæ armat eloquium, solo libaui auditu: Physicam, quæ medetur corporis valetudini, aliquanto pressius * concepi: Iam vero Ethicæ partes medullitus rimatus, illius Maiestati assurgo, eo quod per se studentibus pateat, & animos ad bene viuendum componat: Historiam præcipue, quæ iocunda quadam gestorum noticia, mores condiens ad bona sequenda, vel mala cauenda legentes exemplis irritat. Itaq; cum domesticis sumptibus nonnullos exterarum gentium historicos conflassem, familiari otio quærere perrexi, si quid de nostra gente memorabile posteris posset reperiri. Hinc est, quod ab antiquo scriptis non contentus, ipse quoq; scripturire incepi; non vt scientiam meam, quæ pene nulla est, proponerem, sed vt res absconditas, quæ in strue vetustatis latebant, conuellerem in lucem. Quapropter opiniones volaticas despuens, Chronica longe lateq; corrogaui, sed nihil propemodum hac, fateor, profeci industria. Omnibus enim decursis inops remansi scientiæ, quippe ante non inueniens, quod legerem, quàm lecturire desinerem. Quæcunque vero de quatuor regnis ad liquidum edidici, primo libro indidi; in quibus, vt spero, non erubescet veritas, etsi forte alicui suboriatur dubietas. Nunc vsque ad aduentum Normannorum Regni Westsaxonici Monarchiam per succedentium inuicem Regum genesin, deducam. Quæ, si quis oculo bono videre dignabitur, hanc sub fraterna charitate regulam teneat:* Si ista tantum ante nouerit, non fastidiat, quod scripserim; si plura didicerit, non succenseat, quod non dixerim; *Immo dum viuo, mihi cognoscẽda communicet, vt meo stylo apponantur saltem in margine, quæ non occurrerunt in ordine.*

al. vita.

al. cepi.

DE EGBERTO REGE.
CAPVT I.

SVperiori volumini hic terminus obuenit, qui quatuor regna Brittanniæ in vnum coarctaret. Cuius potentiæ author * *Egbertus*, Regis *Inæ* de fratre *Inegildo* abnepos, amplo apud suos loco natus, & ingenue educatus à pueritia inter Westsaxones emicuit. Continuatio virtutum incendit inuidiam, & (quod fere à natura comparatum est, vt Reges iniquo intuitu aspiciant, si quos in spem regni adolescere videant) *Brictricus*, vt prædictum est, suspectum habens memorandæ indolis iuuenem è medio tollere cogitabat. Quod *Egbertus* præsentiens ad *Offam* regem Merciorum fuga lapsus est; Quem dum ille sedula diligentia obumbraret, consecuti sunt *Brictrici* nuncij, qui perfugam ad supplicium repeterent habentes in manibus traditionis pretium. Accedebat, quod suo Regi filiæ ipsius postulabant nuptias, vt genialis thori fœdus perpetuas inter eos contineret amicitias. Ita *Offa*, qui bellicis minis non cederet, ad blanditias conniuente, *Egberthus* transnauigato mari Franciam venit; quod Dei consilio factum intelligo, vt vir ille ad tantum regnum electus regnandi disciplinam à Francis acciperet. Est enim gens illa & exercitatione virium, & comitate morum cunctarum Occidentalium facile princeps. Hac igitur contumelia *Egbertus*, vt cote vsus est, qua, detrita inertiæ rubigine, aciem mentis expediret, & mores longè à gentilicia barbarie alienos indueret. Itaque defuncto *Brictrico* frequentibus suorum nunciis *Brittanniam* reuersus, moxque imperare iussus patriæ desideriis satisfecit, anno Dominicæ incarnat. octingentesimo, regnante in Francia *Carolo* magno anno 34. qui etiam 12. annis superuixit. Interea *Egbertus*, cum clementia, & mansuetudine subiectorum amorem redemisset, prima virium documenta in Brittannos, qui eam Insulæ partem inhabitant, quæ Cornugalliæ dicitur, dedit; quibus subiugatis, Aquilonares Brittannos, qui à prædictis brachio maris diuiduntur, tributarios fecit. Harum victoriarum fama cùm reliquos territaret, *Bernulphus* Rex Merciorum tumidum quid spirans gloriosumque arbitratus, si audacia sua cæterorum metum demeret, bellum

al. Egbirthus.

Egbirtho

Egbirtho indixit. Ille gloriæ damnum ducens si cederet, occurrit alacriter, consertaq; pugna fugit *Bernulphus*, victus miserabiliter. Factum est hoc bellum apud Hellendune, anno Domini octingentesimo sexto. Hoc euentu Westsaxo elatus, & animum ad altiora extendens, feruente adhuc victoria *Ethelvvlphum* filium cum *Alstano* Episcopo Schireburniæ, & electa manu in Cantiam misit, qui Prouinciam seu longo sopitam otio, seu virtutum suarum exanimatam nuncio dominatui Westsaxonico adiicerent. Missi efficaciter imperatis institerunt, regionemq; quaqua versum finibus suis cingitur, peruagati, minimoq; labore *Baltredo* rege vltra Tamensem fluuium expulso, Cantiam, * Southeriam, Australes, & Orientales Saxones, qui quondam ad antecessorum suorum ius pertinebant, suæ parti subdidere anno regni eius 24. Nec multo post Orientales Angli auxilio *Egbirthi* animati, Reges Merciorum *Bernulphum*, & *Ludecanum* continuatis exceptos insidiis, trucidarunt. Causa cædis fuit, quod ipsi solita contumacia fines externos inquietarent. Eorum successor *Withlasius* primo ab *Egbirtho* regno fugatus, mox in fidem tributariam acceptus principatum Westsaxonum ampliauit. Eodem anno Northanimbri, qui se solos remansisse, & omnium digito notari cernerent, timentes ne diu conceptam iram in ipsos effunderet, tandem vel sero datis obsidibus fauerunt deditioni. Ita tota Brittannia potius reliquum vitę per annos nouem tranquille cucurrit, nisi quod extremis fere diebus manus Danorum piratica litoribus eius appulsa otium regni fœdauit. Ita versatur humanarum rerum alea, vt primus omnibus Anglis imperitans cognatorum obsequia posset parui pendere, dum externus hostis se, suosq; hæredes non desineret incessere: Contra quos cum copiæ Anglorum constitissent, non solito lenocinio fortuna Regi adulata, in ipso conatu destituit. Siquidem cum meliore parte diei victoriam pene occupasset, iam prono in Oceanum sole palmam amisit: sed tamen beneficio tenebrarum adiutus victi dedecus euasit. Sequenti plane prelio ingentem multitudinem parua manu fudit. Postremo autem post annos regni triginta & septem & menses 7. decessit, sepultusq; est Wintoniæ magnas laudum occasiones filio relinquens, fœlicemq; fore pronuncians, si regnum, quod multa texuerat industria, ille consueta genti illi non interrumperet ignauia.

al. Sudreiam.

DE ETHELVVLPHO.

Cap. II.

ANNO Dominicæ Incarnationis * 837. *Ethelvvlphus*, (quem quidam *Athulphum* vocant) filius *Egberthi* regnum sortitus regnauit viginti annis, & quinq; mensibus, natura lenis, & qui sub quiete degere, quam multis prouinciis imperitare mallet: denique auito Westsaxonum regno contentus, cætera quæ pater subiugauerat, appendicia *Ethelstano* filio contradidit, qui quanto, & quo fine defecerit incertum. *Burthredum* regem Merciorum & additamento exercitus contra Brittones iuuit, & filiæ nuptiis non parum exaltauit. Piratas Danorum per totam Insulam vagantes, & inopinatis appulsionibus litora omnia infestantes non semel per se, & duces suos contudit, quamuis, vt est tessera bellorum, ipse in iisdē & frequentes & insignes calamitates acceperit, Londonia, & omni pene Cantia vastata. Obsistebat tamen semper ærumnis consiliariorum Regis viuacitas, qui nihil vnquam hostes impune delinquere paterentur, quin communi consilii vmbone in eos vlciscerentur. Habebat. n. duos suo tempore præcellentes præsules beatū *Svvithunum* dico Wintoniæ, & *Alstanum* Schireburniæ: hi videntes regem crassioris & hebetis ingenii, sedulis admonitionibus ad scientiam regnandi stimulabant. *Svvithunus* in terrenis nauseans dominum ad cœlestia informabat; *Alstanus* forensia quoq; nō negligenda ratus eundem contra Danos animabat, ipse pecunias fisco sufficiens, exercitum ipse cōponens. Multa per illum in talibus, & inchoata constanter, & terminata fœliciter, qui annales legerit, inueniet. Vixit in Episcopatu annis 50. beatus, qui tanto tēpore in procinctu bonorū operum fuerit: Quem libenter laudarem, nisi quod humana cupiditate captatus indebita vsurpauit, quando Monasteriū Malmesburiense suis negotiis substrauit. Sentimus ad hunc diē impudentiæ illius calumniam licet locus idē statim, eo mortuo, omnem illam eluctatus fuerit violentiam, vsq; ad nostrum tempus, quando in idem discrimen recidit. Ita sacra fames auaritiæ mortalia pectora exedit; ita magnificos, & illustres in cæteris viros in tartara trudit. *Ethelvvlphus* his duobus sustentatorib. fretus, & exteriora bene prouidere, & interiora nō despicere. Post triumphatos scilicet hostes ad Dei cultum conuersus 10. omniū hydarum intra regnum suū Christi famulis concessit, liberam ab omnibus functionibus, absolutā ab omnib. inquietudinibus. Sed quantula est hæc eius gloria? Romam cōposito regno abiit, ibiq; tributum q. Anglia hodieq; pensitat, sancto *Petro* obtulit

al. 838.

coram quarto *Leone* Papa, qui etiam antea *Elfredum* filium eius ad se missum honorifice susceperat, & Regem inunxerat. Ibi ergo integro moratus anno, Scholā Anglorum, quę (vt fertur) ab *Offa* Rege Merciorum primitus instituta proximo anno conflagrauerat, reparauit egregie. Inde domum per Gallias repatrians, *Iudith* filiam *Caroli* Regis Francorum in coniugium sumpsit.

Siquidem *Ludouicus Pius*, *Caroli* magni filius, quatuor filios habuit *Lotharium, Pippinum, Ludouicum, Carolum* cognomento *Caluum*: quorum *Lotharius*, etiam patre viuente, nomen Imperatoris vsurpans, regnauit annis quindecim in ea, quæ iacet iuxta Alpes parte Germaniæ, & nunc *Lotharingia* (quasi *Lotharii* regnum) dicitur, & in tota Italia cum Roma. In extremo vitæ aduersa valetudine vexatus, seculo renunciauit, Vir omnium ante se longe immanissimus, quippe qui proprium patrem crebro captiuatum in ergastulis vinxerit. Erat sane ille mansueti animi, & simplicis sed quia mortua *Ermengarda*, de qua priores liberos tulerat, *Carolum* ex *Iudith* vxore natum arctius exosculabatur, à *Lothario* inclementer exagitatus. *Pippinus* alter filius *Ludouici* regnauit in Aquitania, & Wasconia. *Ludouicus*, tertius filius *Ludouici*, præter Noricam, quam habebat, tenuit regna, quæ pater suus illi dederat, id est, Alemanniam, Turingiam, Austrasiam, Saxoniam, & Auarorum, id est, Hunorum regnum. *Carolus* vero medietatem Franciæ ab Occidente, & totam Neustriam, Brittaniam, & maximam partem Burgundiæ, Gothiam, Wasconiam, Aquitaniam, submoto inde *Pippino*, filio *Pippini*, & in Monasterio Sancti *Methardi* attonso; qui postea inde per fugam elapsus, & Aquitaniam regressus multo tempore fugiendo ibi latuit. Iterūque à *Ranulpho* præfecto perfide deceptus, comprӕhensus est, & ad *Carolum* deductus Siluanecto, perpetuo est exilio detrusus. *Lotharius* ante obitum patris decem, & octo annis inunctus ad Imperatorem contra fratres suos, id est, *Ludouicum*, piissimum Regem Baioariorum, & *Carolum*, exercitum duxit, adiuncto sibi *Pippino* cum Aquitaniorum populo in pago Antisiodorensi in loco, qui vocatur Fontanetum; In quo loco cum Franci cum omnibus nationibus sibi subiectis mutua se cæde prosternerent, ad vltimum *Ludouicus*, & *Carolus*, *Lothario* fugato, triumpharunt. Post cruentissimum vero prælium, pace inter eos facta, diuiserunt inter se Francorum Imperium, vt supra diximus. *Lotharius* vero ex *Ermēgarda* filia *Hugonis*, tres filios habuit, primum *Ludouicum*, cui Regnum Romanorum, & Italiam tradidit; alterum autem *Lotharium*, cui sedem Imperialem reliquit; tertium vero *Carolum*, cui Prouinciam gubernandam commisit. Decessit *Lotharius* anno Incarnationis Domini octingentesimo quinquagesimo quinto, Imperii, sui 33. Post cuius obitum *Carolus* filius eius, qui Prouinciam gubernabat, 8. anno moritur. Et dehinc *Ludouicus* Imperator Romanorum, & *Lotharius* fratres eius, regnum eius, hoc est, Prouinciam, inter se dispertiunt. *Ludouicus* autem Rex Noricorum, id est, Baioariorum, *Ludouici* Imperatoris filius, anno incarna. Domini octingentesimo sexagesimo quinto, post festiuitatem Paschalem regnum suum inter filios suos diuisit, & *Carolomanno* quidem dedit Noricā, id est, Baioariam, & Marcas contra Sclauos, & Longobardos; *Ludouico* vero Turingiā, Austrasios Francos, & Saxoniam dimisit; *Carolo* autem Alemanniam & Curwallam, id est, Comitatū Galliæ, reliquit. Ipse vero Ludouicus super filios suos fœliciter regnauit in omni potestate sua annis decem, & post hæc obiit anno incarnationis Domini octingentesimo septuagesimo sexto, cum regnasset annis 54. *Carolus* autem rex Occidentaliū Francorum anno 36. regni sui in Italiam pergens orationis gratia ad limina Apostolorum peruenit, ibiq; à cuncto populo Romano, Imperator eligitur, & à *Ioanne* Papa in Imperatorē consecratur 8. Kalendas Ianuarii, anno Dominicę incarnatiouis 875. Inde in Galliam prospere reuersus est. Anno autem regni 38. & Imperii tertio inchoante, in Italiam iterum perrexit, & colloquio *Ioannis* Papæ vsus in Galliam reuertens transcenso Ciniso monte præsentis luminis caruit visu 3. Nonas Octob. indictione 10. anno Dom. 877. cui successit in regno filius eius *Ludouicus*. Deinde anno regni sui 2. nec dum expleto, idem *Ludouicus* obiit in Compendio palatio, 6. Idus April. anno Dom. 879. Indictione 12. Deinde filii eius *Ludouicus* & * *Carolomānus* regnum eius inter se dispertiunt. Prædictus vero *Ludouicus* in pago Viminaco cū Normannis bellū gerens triumphum adeptus est, & non multo post obiit pridie Nonas Augusti anno Dom. 881. Indictione 15. Regnauit annos duos, menses tres, & dies 24. Cui successit in regno frater eius *Carolomannus*. Regnauit annis tribus, & diebus sex, deinde in *Ewellino* saltu in monte *Erico* à * fera singulari percussus est. Obiit anno Dom. incarnat. 884. Indictione 2. Octauo Idus Decembr. Deinde *Carolus* Rex *Suauorum*, filius *Ludouici* Regis Noricorū Monarchiam totius Imperii Francorū simul & Romanorū assumit anno verbi incarnati 885. Indictione 3. Cuius visionē, q̄a memorabilē puto, hîc dignū duco intexere.

al. Carolus

al. fera.

In nomine Domini summi Regis Regum. Ego Carolus *Dei gratuito dono Imperator*, *Rex* Ger-

Germanorum, & Patricius Romanorum, atq; Imperator Francorum sacra nocte Dominicæ diei post celebratum nocturnarum horarum diuinum officium, dum irem repausationis cubitum, & vellem dormitionis capere somnum, venit vox ad me terribiliter dicens, Carole *exiet à te modo spiritus tuus in hora non modica: statimq; fui raptus in spiritu, & qui me sustulit in spiritum, fuit candidissimus, tenuitq; in manu sua glomerem lineum clarissimi iubar luminis emittentem, sicut solent Cometæ facere quando apparent, cœpitque illum dissoluere, & dixit ad me, accipe filum glomeris micantis, & liga, ac nota firmiter in pollice tuæ dextræ manus, quia per illum duceris in laberintheas infernorum pœnas: & hoc dicto præcessit me velociter distorquens filum luciflui glomeris, duxitque me in profundissimas valles & igneas, quæ erant plenæ puteis ardentibus pice, & sulphure, plumboque, & cera, & adipe. Ibi inueni Pontifices patris mei, & auunculorum meorum; quos cum pauens interrogarem quid tam grauia paterentur tormenta, responderunt mihi,* Fuimus *Episcopi patris tui, & auunculorum tuorum, & dum debuimus illos, & populum eorum de pace, & concordia admonere, & prædicare, seminauimus discordias, & incentores malorum fuimus: Vnde nunc incendimur in his Tartareis suppliciis, & nos, & alij homicidiorum, & rapinarum amatores: huc etiam tui Episcopi & satellites venient, qui similiter amant nunc facere. Et dum hæc tremibundus auscultarem, ecce nigerrimi dæmones aduolantes cum vncis igneis volebant apprehendere filum glomeris, quem in manu tenebam, & ad se attrahere, sed reuerberantibus radiis illius glomeris non valebant filum attingere. Deinde post tergum meum currentes voluerunt me aduncinare, & in ipsos puteos sulphureos præcipitare: sed ductor meus, qui portabat glomerem, iactauit super scapulas suas filum glomeris, & duplicauit illum, traxitque post se fortiter, sicque ascendimus super montes altissimos igneos, de quibus oriebantur paludes, & flumina feruentia, & omnia metallorum genera bullientia, vbi reperi innumeras animas hominum, & principum patris mei, & fratrum meorum præcipitatas, alias vsque ad capillos, alias vsque ad mentum, alias vsque ad vmbilicum, clamaueruntque ad me eiulando, dum viximus amauimus tecum, & cum patre tuo, & cum fratribus tuis, & auunculis tuis facere prælia, & homicidia, & rapinas pro cupiditate terrena: Ideo in ista bullientia flumina, & metallorum diuersa genera sustinemus tormenta. Et cum ad hæc timidius attenderem, audiui retro me animas clamare, Potentes potenter tormenta patientur. Et respexi, & vidi super ripas fluminis bullientis fornaces piceas, & sulphureas, plenas magnis draconibus, & scorpionibus, & serpentibus diuersi generis, vbi quoque vidi aliquos patris mei principes, & meos & fratrum meorum, necnon, & auunculorum meorum dicentes mihi, heu nobis* Carole, *vides quam grauia habemus tormenta propter nostram malitiam, & superbiam, & mala consilia, quæ Regibus nostris, & tibi dedimus propter cupiditatem. Cumque ad hæc dolendo congemiscerem, cucurrerunt ad me dracones apertis faucibus, & plenis igne, & sulphure, & pice volentes me inglutire: At ductor meus triplicauit super me filum glomeris, à cuius radiis claritatis superata sunt ora eorum ignea, & pertraxit me validius, & descendimus in vnam vallem, quæ erat ex vna parte tenebrosa, ardens, velut clibanus ignis. Ex alia vero parte tam amœnissima, & splendidissima, vt nulla ratione dicere valeam, vertique me contra tenebrosam, & flammiuomam partem, vidique ibi aliquos reges generis mei in magnis suppliciis: & tunc nimis perterritus & constrictus angustiis, putaui me statim demergi in ipsis suppliciis à gigantibus nigerrimis, qui ipsam vallem inflammabant cunctis generibus igneum: & valde tremens, glomeris filo illuminante oculos meos, vidi à latere vallis paulisper albescere lumen, ibique duos fontes fluere. Vnus erat nimium calidus: alter vero clarus, & tepidus: & erant ibi duo dolia: Cumque illuc irem, filo glomeris regente gressus meos, intuitus super vnum, vbi erat aqua feruens, vidi ibi genitorem meum* Ludouicum *stare vsque ad fœmora, & nimis dolore grauatus, & angore percussus dixit ad me: domine meus* Carole *noli timere. Scio, quod reuertetur rursus spiritus tuus ad corpus tuum, & permisit te Deus huc venire, vt videres propter quæ peccata ego, & omnes, quos vidisti, talia toleramus supplicia. Vno enim die sum in isto feruentis dolii balneo, & altero die transmutor in isto suauissimo altero aquæ dolio, & hoc fit precibus Sancti* Petri, *& Sancti* Remigij, *cuius patrocinijs hactenus genus nostrum regale regnauit. Sed si mihi cito subueneris tu, & mei fideles Episcopi & Abbates, & omnis ordo Ecclesiasticus missis * Orationibus, Psalmodiis, vigiliis, & Eleemosynis, velociter liberatus ero de isto aquæ bullientis dolio. Nam frater meus* Lotharius, *& eius filius* Ludouicus *Sancti* Petri, *Sanctique* Remigij *precibus exempti sunt de istis pœnis, & iam ducti sunt in gaudium paradisi Dei: Dixitque ad me, respice sinistrorsum: cumque respexissem, vidi ibi duo dolia altissima bullientia: ista, inquit, tibi sunt præparata, nisi te emendaueris, & pœnitentiam egeris, de tuis nefandis delictis: cœpique tunc grauiter horrere, cumque cerneret ductor meus in tanto pauore esse spiritum meum, dixit ad me, sequere me ad dextrã luculentissimæ vallis paradisi. Et cum graderemur, contemplatus sum in ingenti claritate cum gloriosis regibus sedere* Lotharium *auunculum meum super lapidem topazium miræ magnitudinis, coronatum diademate pretioso, & iuxta eum filium suum* Ludouicum *similiter coronatum: videns me comminus accersi-*

* *al. ablationibus*

uit me blanda voce dicens, Carole, *successor meus nunc tertius in Imperio Romanorum, veni ad me. Scio quod per pœnalem locum venisti, vbi est pater tuus, frater meus positus in thermis sibi destinatis, sed per misericordiam Dei citissime de illis liberabitur pœnis, sicut & nos liberati sumus meritis Sancti* Petri, *sanctique* Remigii *precibus cui Deus magnum Apostolatum dedit super Reges, & super gentem Francorum; qui nisi quisquiliis nostræ propaganis suffragratus fuerit; & adiuuerit, iam deficiet* * *Genealogia nostra regnando, & imperando; Vnde scito, quoniam tolletur ocius potestas Imperii de manu tua, & postea breuissimo viues tempore. Tunc conuersus ad me* Ludouicus *dixit mihi, Imperium, quod hactenus tenuisti iure hæreditario, debet recipere* Ludouicus *filius filiæ meæ; Et hoc dicto, visum est mihi affore inpræsentiarum infantulum; tunc intuens in eum* Lotharius *auus eius dixit, Talis videtur ille infans esse, qualis ille puer fuit, quem statuit Dominus in medio discipulorum, & dixit: Talium est enim Regnum cælorum: dico vobis, quod Angeli eorum semper vident faciem patris mei, qui in cælis est. Tu vero redde illi potestatem Imperij per illud filum glomeris, quod in manu tenes. Disnodans ergo filum de pollice dextra mea, donabam illi Monarchiam omnem Imperii per illud filum: Statimque ipsum glomus fulgidum sicut iubar solis coadunatum est totum in manu illius; Sicque post hoc factum mirabile, reuersus est spiritus meus in corpore meo valde fessus, & conterritus. Denique sciant omnes (velint aut nolint,) quoniam secundum destinationem Dei in manus illius reuertetur totum Imperium Romanorum, & quod super ipsum non præualeo agere, præcipiente me articulo vocationis meæ, Deus, qui viuorum dominator est, & mortuorum, & illud perficiet, & confirmabit; cuius æternum regnum permanet sine fine in secula seculorum. Amen.*

al. progeniei.

Visionem istam, & regnorum partitionem verbis quibus scripta inueni, hic apposui. Hoc ergo *Carolo* vix duobus annis potestate integra Imperii & regni functo, successit in regno *Carolus* filius *Ludouici*, qui apud Compendium obiit. Hic est *Carolus*, qui filiam *Edvvardi* regis Anglorum duxit vxorem, deditque Normanniam *Rolloni* cum filia sua * *Gisla*, quæ esset vas pacis, pigneratrixque fœderis. At vero in Imperio successit *Carolo* isti *Arnulphus* Rex de genere Imperatorio, tutor *Ludouici* pueri, de quo visio superior narrat. *Arnulpho* ergo post 15. annos defuncto successit *Ludouicus* idem, quo mortuo, *Cunradus* quidam rex Teutonicorum imperauit. Huic successit filius *Henricus*, qui misit ad *Aethelstanum* Regem Anglorum pro duabus sororibus suis *Alditha & Editha*, quarum posteriorē filio suo *Othoni* collocauit; alteram cuidam duci iuxta Alpes nuptum dedit. Ita hodieque imperium Romanorum, & regnum Francorum ab antiqua vnione scissum, alterum Imperatores, alterum Reges habent. Sed quia multum à proposito excessi, dum me iuuat illustrium Francorum * seriem linearum protendere, iam nunc inceptam viam repetens ad *Ethelvvlphum* regrediar.

al. Gilla.

al. seriatim lineã.

Ille, vbi post annuam peregrinationem domum venit, filia *Caroli Calui* in matrimonium vt dixi ducta, aliter quam putabat, animos quorundam offendit. Siquidem *Ethelbaldus* filius eius, & *Alhstanus* Schireburnensis Episcopus, & *Enulphus* Somersetensis pagi Comes in eius contumeliam coniurati regno eum proturbare nitebantur, sed maturiori mediante consilio, regnum inter parentem, & prolem diuisum est. Iniusta ea fuit partitio. Adeo malignitas obtinuerat vt pars Occidentalis melior filio, deterior Orientalis patri daretur. Veruntamen ille incredibili clementia, (plusquam ciuile bellum formidans) æquanimiter filio cessit, prouinciales, qui eius dignitatem asserturi conuenerant, leni oratione cohibens. Ita, quamuis omnis controuersia pro alienigena vxore fuerit, magna illam dignatione habitam, throno etiam contra morem Westsaxonum iuxta se locabat. Nō enim Westsaxones regiam vel iuxta regem sedere, vel reginæ appellatione insigniri patiuntur, propter malitiam *Eadburgæ*, filiæ *Offæ* regis Merciorum Ea, vt prædiximus, *Brithrico* regi Westsaxonum nupta, benignum (vt aiunt) virum in perniciem infantum nequam consiliis armare, quos vero insimulare nequibat potionibus noxiis intercipere solebat. Cōpertum est in quodam adolescentulo regi dilectissimo, quem illa veneno sustulit, confestimque *Brithricus* decubuit, tabuit, & decessit eo quod ex potu sine reginæ nimirum conscientia prægustauerat. Effusus ergo rumor in vulgus veneficam regno excedere coegit. Illa ad *Carolum magnū* profecta forte cum vno filiorum stantem inuenit, oblatis xeniis, imperator ludibundus, & ioci plenus, eam, quem mallet, vel se, vel filium eligere præcepit. Tunc *Eadburga* contuitu viridis pulchritudinis ephœbum eligente, *Carolus* nonnihil motus respondet; si me elegisses, filium meum habuisses; sed quia filium meū elegisti, nec me, nec illum habebis. Itaque in monasterio locatam, quo vitam opulenter degere posset, non multo post depulit stupri reā. Huius malignitate percussi Saxones decretum, quod dixi, protulerunt. Sed id *Ethelvvlphus* benignitate sua infirmauit. Paucis vero ante mortē mensibus testamentū fecit, in quo post diuisionē regni inter *Ethelbaldū*, & *Ethelbrithū* filios, filiæ quo

quo

sue dotem emancipauit, semperq; ad finem seculi in omnis suæ hæreditatis decima hida pauperem vestiri & cibari præcepit, omniq; anno trecentas auri marcas Romam mitti; quarum beato *Petro* centum, & centum beato *Paulo* ad luminaria, centum Apostolico ad donaria expenderentur. Biennio ergo postquam à Roma venerat superuiuens defungitur, & Wintoniæ in Episcopatu sepelitur. Ego vero, vt ad seriem postliminio reuertar, apponam scriptum libertatis ecclesiarum, quod toti concessit Angliæ.

Regnante Domino nostro Iesu Christo in perpetuum; dum in nostris temporibus bellorum incendia, & direptiones opum nostrarum, necnon, & vastantium crudelissimas depradationes hostium, barbararum, Paganarumq; gentium multiplices tribulationes ad affligendum vsq; ad internecionem, ternimus tempora incumbere periculosa. Quamobrem ego Ethelwlphus *rex Occidentalium Saxonum, cum consilio Episcoporum, ac principum meorum consilium salubre, atq; vniforme remedium affirmaui, vt aliquam portionem terrarum hæreditariam antea possidentibus omnibus gradibus, siue famulis & famulabus Dei, Deo seruientibus siue laicis, semper decimam mansionem vbi minimum sit, tamen partem decimam in libertatem perpetuam perdonari diiudicaui, vt sit tuta ac munita ab omnibus secularibus seruitutibus, nec non regalibus tributis maioribus, & minoribus, siue taxationibus, quod nos dicimus* Witereden: *Sitq; libera omnium rerum pro remissione animarum nostrarum ad seruiendum Deo soli sine expeditione, & pontis instructione, & arcis munitione, vt eo diligentius pro nobis ad Deum preces sine cessatione fundant, quo eorum seruitutem in aliqua parte leuigamus. Placuit etiam Episcopis* Alhstano *Schireburnensis Ecclesiæ, &* Swithuno Wintoniensis *Ecclesiæ cũ suis Abbatibus, & seruis Dei consilium inire, vt omnes fratres & sorores nostræ ad vnamquamque Ecclesiam omni hebdomada die Mercurii, hoc est,* Weddensdai *cantent 50. Psalmos, & vnusquisque presbyter duas missas, vnam pro rege* Ethelwlpho. *Et aliam pro ducibus eius huic dono consentientibus, pro mercede & refrigerio delictorum suorum: & pro rege viuente dicant,* Oremus. Deus qui iustificas; *pro ducibus etiam viuentibus,* Prætende Domine; *postquam autem defuncti fuerint, pro rege defuncto singulariter, & pro principibus defunctis communiter, & hoc sit tam firmiter constitutum omnibus Christianitatis diebus, sicut libertas illa constituta est, quamdiu fides crescit in gente Anglorum. Scripta est autem hæc donationis cartula, anno dominicæ Incarnationis 844. indictione quarta, die quinto Nonas Nouembris, in Ciuitate* Wentana, *in Ecclesia Sancti* Petri *ante altare Capitale; & hoc fecerunt pro honore Sancti* Michaelis *Archangeli, & Sanctæ* Mariæ *reginæ gloriosæ Dei genetricis: simulq; & beati* Petri *Apostolorum principis, nec non, & sanctissimi Patris nostri* Gregorii *Papæ, atq; omnium Sanctorum. Et tunc pro ampliore firmitate rex* Ethelvvlphus *posuit cartulam super altare S.*Petri, *& Episcopi pro fide Dei acceperunt, & postea per omnes Ecclesias transmiserunt in suis parochiis, secundum quod prædictum est.*

Ab hoc rege Anglorum Chronica sursum versus vsq; ad *Adam* lineam Generationis regum texunt, sicut *Lucam* Euangelistam à Domino Iesu factitasse cognouimus; quod si ego etiam fecero, fortasse non erit superuacuum, quanquam timendum sit, ne barbaricorum nominum hiatus vulneret aures in talibus dissuetorum.

Ethelvvlphus fuit filius *Egberti*; *Egbertus Elmundi*; *Elmundus Easæ*; *Easus Eoppæ*; *Eoppa* fuit filius *Ingildi*, fratris *Ina* regis qui ambo fuerunt filii *Kenredi*; *Kenredus Celvvoldi*; *Celvvoldus Cudæ*; *Cuda Cudvvini*; *Cudvvinus Ceaulini*; *Ceaulinus Cinricii*; *Cinricius Creodingij*; *Creodingius Cerdicij*; qui primus fuit Rex Westsaxonum, *Cerdicius* * *Elicij*: *Elicius Eslij*: *Eslius Givvij*: al. Elecii. *Givvius* W*igij*: W*igius Frevveni*: *Frevvinus Fridegarij*: *Fridegarius Brondij*: *Brondius Beldegij*: *Beldegius* W*odenij*, de isto, vt sæpe diximus, processere reges multarum gentium: W*odenius* fuit *Fridevvaldi*: *Fridevvaldus* * *Frelasii*: *Frelasius Fimi*: *Fimus Godvvini*: *Godvvinus Gesiis*: *Gesius Tectii*: *Tectius Beovvini*: *Beovvinus Sceldij*: *Sceldius Sceaf*. Iste, vt quidam ferunt, in quandã Insulam Germaniæ * Scamphtã (de qua * *Iordanes* historiographus Gothorum loquitur) appulsus, naui sine remige puerulus posito ad caput frumenti manipulo dormiens, ideoq; *Sceaf* est nũcupatus, & ab hominib[9] regionis illius pro miraculo exceptus, & sedulo nutritus: adulta ætate regnauit in oppido, quod tunc *Slasvvich*, nunc vero * *Eitheisi* appellatur. Est autem regio illa Anglia vetus dicta, vnde Angli venerunt in Brittanniam inter Saxones, & *Giothos* constituta. *Sceaf* fuit filius *Heremodii*: *Heremodius Stermonii*: *Stermonius Hadræ*: *Hadra Gualæ*: *Guala Bedvvegii*: *Bedvvegius Stresæi*: hic vt dicitur, fuit filius *Noæ*.

al. Fridelasii. al. Scãdeam al. Iornãdes al. Hurthebj.

DE ETHELBALDO, ETHELBERTO, ET Ethelredo filiis Ethelvvlphi.

CAP. III.

ANNO Dom. 857. duo filii *Ethelvvlphi* regnum paternum partientes, * *Ethelbaldus* in Westsaxonia, * *Ethelbertus* in Cantia regnauerunt. *Ethelbaldus* ignauus, & perfidus pa-

al. Atheldus al. Ethelbrithus

tris eius thorum polluit, in coniugium *Iudith* nouercæ post parentis obitum deuolutus: sed post quinquennium eo defuncto, & Schireburniæ condito, totum regnum ad alterum deriuatum est. Huius tempore manus piratarum appulsa Hamptoniam, Wintoniam vrbem populosam direptioni dedit, sed mox à ducibus regiis impigre fugata multis suorum amissis, vltra mare veliuolauit, & pelago circumgyrato Thanatum insulam, quæ est in Cantia, elegit ad hyemandum. Cantuaritæ datis obsidibus, promissaq; pecunia, quieti indulsissent, nisi fracto fœdere, nocturnis excursionibus piratæ totam regionem popularentur. Quapropter coacto cœtu fœdifragos expulere. *Ethelbertus* autem strenue, dulciterq; regnum moderatus naturæ debitum soluit post regni quinquennium Schireburniæ sepultus.

Anno Dom. 867. *Ethelredus* filius *Ethelvvlphi* regnum paternum obtinuit eodem numero annorum quo fratres. Miserabili prorsus & dolenda sorte, vt immatura omnes occumberent morte, nisi quod tantis malis obstrepentibus, regii pueri magis optarent honestum exitum, quam acerbum Imperium. Adeo animose & fortiter pro patria certamini se dabant, vt non illis imputari debeat, si minus cedebat ex sententia, quod intendebat audacia. Deniq; memoriæ proditum, quod iste Rex nouies anno vno collatis, & infestis signis contra hostes conflixerit: varia licet fortuna, sæpius tamen victor: præter subitos excursus, quibus bellicæ artis gnarus populatores palantes crebro afflixit. Interfecti à parte Danorum Comites nouem, rex vnus, præterea populus sine computo.

Memorabilis præ cæteris pugna fuit, quam apud Esschendune fecit. Congregato namq; eo loci Danorum exercitu, & in partes diuiso: hinc duobus regibus illinc omnibus ducibus: rex cum fratre *Elfredo* aduentauit. Itaq; sortito par pari retulerunt vt *Ethelredus* contra Reges, *Elfredus* contra duces consisteret. Vtrorumq; exercituum animis erectis vesper iam occiduus bellum in crastinum protelauit. Vix ergo repente diluculo *Elfredus* paratus aderat: frater diuino intentus officio remanserat in tentorio, stimulatusq; nuncio paganos efferatis mentibus irruere, negauit se quoquam progredi, quoad esset finis officii. Quæ fides regis multum adiuuit fratrem *immaturitate iuuentæ præproperum, & iam progressum. Namq; iam acies Anglorum declinabant, & vrgentibus ex alto aduersariis fugam meditabantur, quod iniquo Christianis loco pugnaretur: cum ille cruce Dei consignatus ex insperato aduolat, hostem proturbans, ciuem in arma ciens, cuius virtute, simul & Dei miraculo Dani territi pedibus salutem committentes, fugere. Cæsus ibi rex *Oseg*, Comites quinq;, vulgus innumerum.

al. temeritate.

Meminerit interea lector, quod interim reges Merciorum, & Northanimbrorum, captata occasione aduentus Danorum, quorũ bellis *Ethelredus* insudabat, à seruitio Westsaxonum respirantes dominationem suam pene asseruerant. Ardebant ergo cunctæ sæuis popularibus prouinciæ, vnusquisq; regum inimicos magis in suis sedibus sustinere, quã compatriotis laborantibus opem porrigere curabat: ita dum maluit vindicare, quam præuenire iniuriam, socordia sua exanguem reddiderunt patriam. Dani sine obstaculo succrescere, dum, & prouincialibus timor increscerer, & proxima quæq; victoria per additamentum captiuorum, instrumentum sequentis fieret. Orientalium Anglorum pagi, cum vrbibus & vicis à prædonibus possessi: rex eorum Sanctus *Edmundus* ab eisdem interemptus, anno dominicæ Incarnationis octingentesimo septuagesimo, 12. Kalendas Decembris, temporaneę mortis compendio regnum emit ęternum. Mercij non semel obtriti obsidatu miserias suas leuauerunt, Northanimbri iamdudum ciuilibus dissensionibus fluctuantes aduentante hoste correxerũt discordiã. Itaq; *Osbirthum* Regem, quẽ expulerant, in solium reformantes, magnosq; moliti paratus obuiam procedunt, sed facile pulsi intra vrbem Eboracum se includunt: qua mox à victoribus succensa, cum laxos crines effusior flamma produceret tota depascens mœnia, ipsi quoq; conflagrati patriã ossib' texere suis. Sic Northanimbria bellico iure obtenta barbarorũ dominiũ multo post tempore pro cõscientia libertatis ingemuit. At vero Rex *Ethelredus* multis laboribus infractus obiit, & Winburniæ sepultus est.

DE *ALFREDO REGE.

al. Aluredo.

CAP. IV.

ANNO dominicæ Incarnationis, 872. *Elfredus* filius *Ethelvvlphi* iunior, qui vnctionem regiam, & coronam à Papa *Leone* olim Romæ susceperat, vt prædiximus, regnum accepit, & 28. & semis annos laboriosissime, & fortissime tenuit. laborum eius inextricabiles laberinthos sigillatim euoluere non fuit consilium: propterea quod fit legentium quędam confusio, gestorum per omnes annos recensio. Nam quia exercitus hostilis per eum,

vel

vel satellites eius ab vna parte regionis fugatus in alteram secedebat, rursusq; inde pulsus alia loca petebat, omnia rapinis & cædibus complens; eum quoq; scripto sequi, &, vt ita dicam, cũ eo insulam circuire, forsitan quis dixerit extremæ esse dementiæ: summatim igitur omnia exponam. Continuis nouem annis cum hostibus compugnans, modo incertis fœderibus illusus, modo in illudentes vltus, ad hoc tandem inopiæ coactus est, vt vix tribus pagis in fide rigentibus, id est, Hampteschire, Wilteschire, Somersete; etiam in insulam quandam palustri vligine vix accessibilem, vocabulo *Adelingiam* refugerit. Solebat ipse postea in tempora fœliciora reductus, casus suos iocunda hilariq; comitate familiaribus exponere, qualiterq; per beati *Cuthberti* meritum eos euaserit: sicut plærumque mos est mortalibus, vt eos illa iuuet meminisse, quæ olim horruerint excepisse. Nam cum quadam die in insula inclusus solus domi esset, sociis per oram fluminis ad piscandum dispersis, corpus curis ægrum sopori commisit; & ecce, *Cuthbertus* Lindiffarnensis quōdam episcopus, his verbis dormientem alloquitur; ego sum *Cuthbertus*, si audisti, misit me dominus, vt tibi prospera annunciem: quia enim Anglia iamdudum peccatorum pœnas enormiter luit; modo tandem Deus indigenarum sanctorum meritis super eam misericordiæ oculo respicit. Tu quoque tam miserabiliter regno extorris, gloriose post paucum tempus in solium reponeris, atque adeo tibi signum eximium dabo; venient hodie piscatores tui magnam vim grandium piscium corbibus euehentes, quod erit eo mirabilius, quia his diebus gelante aqua fluuius asperatus nihil tale sperari promittit: super hoc hodie gelido rore stillans aer omnem piscantium artem eludit, verum tu fortunæ secũdæ compos regaliter feceris, si adiutorem tuum Deum, & me eius nuncium competenti deuotione demerueris. Hæc dicẽs *Sanctus* regem soporatum sollicitudinibus exuit: matrem quoque probe cubantem, tenuesq; somnos propter leuamen curarum ad durum cubile inuitantem, eiusdem nuncii lætitia confortauit. Experrecti ambo vnum, & idem se somniasse frequenti verborum recursu iterabant, cum piscatores ingressi tantam piscium copiam exhibuere, vt cuiusuis magni exercitus ingluuiem exsaturare posse videretur. Nec multo post ergastulum exire ausus magnæ astutiæ periculum fecit. Regis enim Danorum sub specie mimi subiens tentoria vnius tantum fidelissimi fruebatur conscientia: ibi, vt ioculatoriæ professor artis, etiam in secretiora triclinii admissus, nihil fuit arcanum, quod non exciperet cum oculis tum auribus, puresq; dies ibi moratus, cum ex omnibus, quę noscere desiderauerat, animo satisfecisset suo, *Adelingiam* rediit, congregatisq; comitibus exponit inimicorum ocium, leueq; vincendi negotium. Cunctis ad audiendum erectis, ipse contractis vndecunq; auxiliis, exploratoribusq; præmissis, de sede barbarorũ certior redditus, eosq; repente adortus, incredibili strage cecidit; residui cum rege suo dederunt obsides, quod christianitatem susciperent, & ab Anglia discederent; quod & factum est. Nãque eorum rex *Gudrum*, quem nostri *Gurmundum* vocant, cum triginta proceribus, & omni pene populo baptizatus, & in filium à rege *Aelfredo* susceptus est. Datæ sunt ei prouinciæ Orientalium Anglorum, & Northanimbrorum, vt eas sub fidelitate regis foueret iure hæreditario, quas peruaserat latrocinio. Verum, quoniam non mutabit Aethiops pellem suam, datas ille terras tyrannico fastu vndecim annis proterens duodecimo vitam finiuit, posteris quoque perfidiæ successionem transmittens, donec à nepote istius *Elfredi Athelstano* subiugati, regem vnum Angliæ fieri, vel inuiti concesserint, sicut hic dies inuenit. Cæteri ex Dânis qui christiani esse recusassent, cum *Hastingo* mare transfretauerunt, vbi, quæ mala fecerunt, indigenæ norunt. Tota enim ora maritima vsq; ad mare Tyrrhenum grassati, Parisios, & Turonos, & multas alias vrbes, quæ vel super Sequanam, vel super Ligerim, nobiles Galliæ fluuios, sitæ sunt, ciuibus vacuarunt. Tunc corpora multorum sanctorum ab antiquæ requietionis sedibus eruta, & ad tutiora loca delata, peregrinas Ecclesias, vsque ad hoc tempus, cineribus nobilitarunt suis. Tunc beati *Martini* corpus, vt Sidonius ait totis venerabile terris, in quo post vitæ tempora viuit honos; *Antisiodorum* à clericis suis deportatum, & in Ecclesia beati *Germani* locatum, inauditis signis circumiacentium regionum homines excitabat. Cumq; aduentantes pro remediorum gratia plurima conferrent, quæ baiulorum onera palparent, vt fieri solet, ex pecuniæ partitione lis commissa, Turonicis totam vendicantibus, quod eorum herus oblatores mirabilibus inuitasset; indigenis contra referentibus, Germanum non disparem merito, æqualem officio, & videri quidem amborum esse potentiæ, sed præponderare prærogatiuam Ecclesiæ.

Ad laxandum dubietatis nodum quæritur, & ponitur inter duorum sanctorum corpora leprosus vix solo anhelitu palpitans, cætera tabidus, & in viuo cadauere iamprę mortuus; arcetur tota nocte humana custodia, vigilat tantum *Martini* gloria. Nam postera

die apparuit cutis hominis à parte illius splendida, à parte vero Germani solita deformitate lurida. Et ne darent euentui miraculum, obuertunt *Martino* latus morbidum. Iam vero cum prima aurora in lucem proreperet, à festinantibus ministris inuenitur vir tota cute integer, totus incolumis, prædicans beneuolentiam domestici præsulis, quæ cessit honori gratissimi hospitis. Ita Turonici & tunc, & deinceps, per patroni suffragium tuto familiare cumulabant marsupium, donec pacis aura clementior propriis eos penatibus inuexit. Latrunculi enim 13 annis Gallias infestantes, ad extremum ab *Ernulpho* Imperatore, & Brittannis multis præliis victi, in Angliam opportunum, scz. tyrannidis suffugium conuolauere. Quo spatio *Alfredus* totam insulam præter id quod Dani habebant, animo subdiderat suo. Volentes etiam Angli in eius potestatem concesserant, gaudentes se talem virum edidisse, qui posset illos in libertatem euehere. *Londoniam*, caput regni Merciorum cuidam primario, * *Ethelredo* in fidelitatem suam cum filia *Ethelfleda* concessit. Ille magna virtute, & fide agere, commissa tutari sedulo, Orientales, & Northanimbros iamdudum discessionem à rege parturientes in statu continuit, obsides præbere compellens. Quod quantum profecerit, sequens occasio probauit. Nam cum illis 13 annis pacis serenitate, & glebę vbertate Anglia gauderet, rediit Aquilonalis lues illa barbarorum. Iterum bella, iterum cædes, denuo Northanimbrorum, & Orientalium Anglorum coniurationes; sed nec aduenæ, nec indigenæ pari, qua superioribus annis, sorte perfuncti. Illi transmarinis præliis imminuti, * seueriores erant ad inuadendum: Isti vsu bellorum, & hortamentis regis animati, promptiores erant, non solum ad resistendum, sed ad lacessendum. Rex ipse impigre in omnibus * actionibus aderat, nota virtutis suæ specie alienos territans, & suos corroborans. Solus aduersum pectus hostibus inferre, solus inclinatam aciem restituere. Ostenduntur ab incolis loca singula, in quibus, vel malæ fortunæ copiam, vel bonæ persensit inopiam. Cum *Aelfredo* enim etiam victo, etiam iacente luctandum erat; adeo vt, cum omnino contritum putares, velut anguis lubricus de manu tenentis elapsus è cauernis subitus emergebat, sponte inimicos insultantes adoriens: Plærumque post fugam importabilis, & memoria repulsæ circumspectior, & ardore vindictæ audacior. Ex *Egelsvvitha* filia *Egelredi* Comitis tulit liberos *Ethelsvvitham*; & *Edvvardum*, qui post se regnauit; *Ethelfledam*, quæ nupta fuit *Ethelredo* Merciorum Comiti; *Ethelvvardum*, quem literatissimum perhibent; *Elfredam* & * *Elfgiuiam* virgines; valetudinis aduersæ fuit vt, qui semper, vel fisco, vel aliquo interaneorum morbo agitaretur. Sed hoc eum à Deo precibus exegisse aiunt, vt incommodorum admonitu, segnius illecebras mundanas amplecteretur.

al. Ethelredo.
al. segniores.
al. necessitatibus.
al. Elfledam.

Verum inter hæc, miranda, & insigni præconio prosequenda regis vita interior. Licet enim, vt quidam ait, leges inter arma sileant: ille inter stridores lituorum, inter fremitus armorum leges tulit, quibus sui, & diuino cultui, & disciplinæ militari assuescerēt. Et quia occasione barbarorum indigenæ etiam in rapinas anhelauerant, adeo vt nulli tutus commeatus esset sine armorum præsidio, centurias, quas *hundred* dicunt, & decimas, quas *tithingas* vocant, instituit, vt omnis Anglus legaliter duntaxat viuens, haberet, & centuriam & decimam. Quod si quis alicuius delicti insimularetur, statim ex centuria & decima exhiberet, qui eum vadarentur; qui vero eiusmodi vadem non reperiret, seueritatem legum horreret. Si quis autem reus, vel ante vadationem, vel post, transfugeret, omnes ex centuria & decima regis multam incurrerent. Hoc commento pacem infudit prouinciæ: vt etiam per publicos aggeres, vbi semitæ in quadriuium finduntur, armillas aureas iuberet suspendi, quæ viantium auiditatem riderent, dum non essent qui eas abriperent. Eleemosynis intentus priuilegia ecclesiarum, sicut pater statuerat, roborauit; & trans mare Romam, & ad sanctum *Thomam* in Indiam multa munera misit. Legatus in hoc missus *Sigelinus* Schireburnensis Episcopus cum magna prosperitate, quod quiuis hoc seculo miretur, Indiam penetrauit: inde rediens exoticos splendores gemmarum, & liquores aromatum, quorum illa humus ferax est, reportauit. Præterea munus omni obrizo pretiosius, partem dominici ligni à Papa *Marino* regi missam. Monasteria, vbi opportunum videbatur, construxit; vnum in *Adelingia*, vbi cum latuisse superior relatio meminit: ibiq; Abbatem Iohannem cōstituit, ex antiqua Saxonia oriundum; alterum vero in Wintonia, quod dicitur Nouum monasterium, vbi *Grimbaldum* Abbatem constituit, qui se euocante, & Archiepiscopo Rhemensi *Fulcone* mittente, Angliam venerat, cognitus quod se puerum olim (vt ferunt) Romam euntem benigno hospitio confouerat. Causa euocationis, vt literaturæ studium in Anglia sopitum & pene emortuum sua suscitaret industria. Schephtoniense etiam monasterium sanctimonialibus compleuit, vbi & Abbatissam filiam suam *Elfgiuam* instituit. habebat ex sancto *Devvi Asserionem* quendam scientia non igno-

bili instructũ, quem Schireburniæ fecit Episcopum. Hic sensum librorum *Boetii* de consolatione Philosophiæ planioribus verbis enodauit, quos ipse rex in Anglicam linguam conuertit. Præterea quia nullus in suo regno literarum erat peritus; euocauit ex Mercia *Wicciorum* episcopum *Werefrichum*, qui iussu regis dialogorum *Gregorii* libros, in Anglicum sermonem conuertit. Hoc tempore creditur fuisse *Iohannes Scottus*, vir perspicacis ingenii, & multæ facundiæ, qui dudum concrepantibus vndique bellorum fragoribus, in Franciam ad *Carolum Caluum* transierat, cuius rogatu Ierarchiam *Dionysii Areopagitæ* in Latinum de Græco verbum è verbo transtulit: composuit etiam librum quem περὶ φύσεων μερισμοῦ, id est, de Naturæ diuisione intitulauit, propter perplexitatem necessariarum quæstionum soluendam bene vtilem; si tamen ignoscatur ei in aliquibus, in quibus à Latinorum tramite deuiauit, dum in Græcos acriter oculos intendit. Succedentibus annis munificentia *Alfredi* allectus venit in Angliam, & apud monasterium nostrum a pueris quos docebat graphiis vt fertur perforatus, etiam Martyr æstimatus est, quod sub ambiguo ad iniuriam sanctæ animæ non dixerim; cum celebrem eius memoriam sepulchrum in sinistro latere altaris, & Epitaphii prodãt versus, scabri quidem & moderni temporis lima carentes, sed ab antiquo non adeo deformes.

Clauditur hoc tumulo sanctus, Sophista Iohannes,
Qui ditatus erat iam viuens dogmate miro,
Martyrio tandem Christi conscendere regnum,
Quo, meruit, sancti regnant per secula cuncti.

His collateralibus rex fretus liberales artes totis medullis indidit in tantum vt nullus Anglorum fuerit vel intelligendo acutior, vel interpretando elegantior; Quod eo magis erat mirum quia iam duodennis omnis literaturæ expers fuit. Tunc vero ludo benignæ matris inuitatus, vt pro munere libellum quem in manibus tenebat, acciperet, si cito addisceret, ioco literas ingressus, auiditate siticulosa combibit. Denique plurimam partem Romanæ Bibliothecæ Anglorum auribus dedit, opimam prædam peregrinarum mercium ciuium vsibus conuectãs; cuius præcipui sunt libri *Orosius*, Pastorale *Gregorÿ*, gesta Anglorum *Bedæ*, *Boætius* de consolatione Philosophiæ, liber proprius, quem patria lingua *handboc*, id est, manualem librum appellauit. Quin & prouincialibus grandem amorem studiorum infudit, hos præmiis, illos iniuriis hortando: neminem illiteratum ad quamlibet curiæ dignitatem aspirare permittens. Psalterium transferre aggressus, vix prima parte explicata viuendi finem fecit. In prologo pastoralis, dicit se idcirco ad interpretandos Angliæ libros animatum, quod ecclesiæ in quibus numerosæ à prisco Bibliothecæ continebantur, cum libris a Danis incensæ sint; propterea in tota insula studium literarum abolitum, quod quisque magis vereretur capitis periculum, quam sequeretur librorum exercitium. Quapropter se in hoc Anglis suis consulere vt nunc prælibarent tumultuarie, quod postea si forte pax rediret Latino ediscerent sermone. Ad omnes principales sedes librum hunc suo iussu conscriptum se velle transmittere, cum pugillari aureo in quo esset manca auri, nihil in ista vel aliis interpretationibus ex suo dicere, sed omnia à spectabilibus viris * *Pleigmundo* Archiepisc. Cantuariensi, *Asserione* Episcopo, *Grimbaldo* & *Iohanne* presbyteris hausisse. Postremo vt omnem vitam eius breuiter elucidem, viginti quatuor horas, quæ inter diem & noctem iugiter rotantur, ita diuidebat, vt octo horas in scribendo, & legendo, & orando, octo in cura corporis, octo in expediendo regni negotio transigeret. Erat in capella sua candela viginti quatuor partium, æditüusque, cui hæc delegabatur prouincia, vt per combustionẽ, candelæ regem de singulis admoneret officiis; dimidiam portionem omnium censuum iuste duntaxat adquisitorum monasteriis delegauit; cunctos præterea redditus in æquas duas partes diuidebat. Rursusque primam in tres, quarum primam ministris suis curialibus, secundam operatoribus, quos iugiter in nouarum ædium exstructionibus, mirabili & ignoto Anglis modo habebat; tertiam aduenis. Secunda pars redditúum ita diuidebatur, vt prima portio daretur pauperibus regionis suæ, secunda monasteriis, tertia scholasticis, quarta transmarinis ecclesiis. Iudiciorum à suis hominibus factorum inquisitor, perperam actorum asperrimus corrector. Illud insolitum, & inauditum, quod semper sinu gestabat libellum, in quo diurni cursus Psalmi continebantur, vt si quando vacaret, arriperet, & vigilanti oculo percurreret. Ita vitam egit magna cum finitimis gratia; & *Baldwino* Comiti Flandriæ *Ethelswida* filia data in coniugium, ex qua ille *Ernulphum* genuit & *Adulphum*. Iste à patre comitatũ Bononiæ accepit, ex altero sunt hodie Comites Flandriæ.

* *al. Pleimundo.*

Elfredus naturæ functus munere sepultus est Wintoniæ in monasterio suo. Ad cuius officinas instruẽdas, *Edwardus* filius eius sufficiẽs spaciũ terræ ab episcopo & canonicis

tunc temporis nundinatus, ad vnumquenq; pedem mancam auri publico pondere pensitauit. Stupenda profecto regis abstinentia, vt tanta se pateretur emungi pecunia, nolens scilicet de rapina pauperum offerre Deo sacrificium. Et erant ambæ Ecclesiæ sic vicinæ parietibus contiguis, vt voces cantantium aliæ obstreperent aliis. Vnde cum propter hoc tum propter cætera plurimas infœlix liuor effodiebat causas, quibus non modicas inuicem exsculperent offensas. Quapropter nuper illud cœnobium extra vrbem translatum sanius incolitur, liberius insignitur. Aiunt *Alfredum* prius in episcopatu sepultum, quod suum monasterium esset imperfectum, moxq; pro deliramento canonicorum dicentium regios manes re-sumpto cadauere noctibus per domos oberrare, filium successorem *Edvvardum* genitoris tulisse exuuias, & in nouo monasterio quieta sede composuisse. Has sane nænias sicut cæteras, vt credant nequam hominis cadauer post mortem dæmone agente discurrere Angli pene innata credulitate tenent, à gentilibus nimirum mutuantes, sicut ait *Virgilius*.

Morte obita quales fama est volitare figuras.

DE EDVVARDO FILIO AELFREDI.

CAP. V.

ANNO Dominicæ incarnationis nongentesimo primo regnum obtinuit *Edvvardus*, filius *Alfredi*, & tenuit viginti tribus annis; literarum scientia multum inferior patre, sed regni potestate incomparabiliter gloriosior. Siquidem ille duo regna Merciorũ, & West-Saxonũ coniunxerat, Merciorũ nomine tenus, quippe cõmendatũ duci *Ethelredo* tenẽs. Iste primũ mortuo *Ethelredo*, Mercios omnifariã, mox Occidentales, & Orientales Anglos, & Northanimbros, qui cũ Danis iam in vnam gentẽ coaluerant, & Scottos, qui Aquilonalẽ insulæ partẽ inhabitant: Brittones omnes, quos nos Wallenses dicimus bellis profligatos, suæ ditioni subegit: nec vnquã in aliqua pugna humiliorem manum habuit. Inuenit ingenium, quo excursus falleret Danorum. Vrbibus enim multis per loca opportuna, vel veterib. reparatis, vel nouis excogitatis, repleuit eas manu militari, quæ incolas protegeret, hostes repelleret. Nec frustra, adeo virtutes prouincialium in præliis occaluerant, vt si audirent inimicos aduentantes, rege etiam & ducibus inconsultis in certamen ruerent; eisq; semper numero, & scientia præliandi præstarent. Ita hostes contemptui militibus, regi risui erant. Deniq; noui qui ductu cuiusdam *Ethelvvoldi* filii patrui regis aduenerant, omnes ad vnum cum eo interfecti, veteres vel perempti, vel sub nomine Anglorum reseruati. *Aethelvvoldus* sane primis diebus huius regis multa molitus est, eiusque dominium dedignabatur asserens, se non inferiorem vel genere, vel virtute: sed à proceribus, qui fide obstricti fuerant, in exilium trusus piratas adduxerat; Cum quibus, vt dixi, cæsus, fecit documentum, stultum esse contra potentiores recalcitrare. De his licet merito *Edvvardus* laudetur, palma tamen potissimum debetur patri per meum arbitrium, qui tantæ potentiæ fecit auspicium. Inter hæc non prætermittatur soror regis *Ethelfleda Ethelredi* relicta, non mediocre momentum partium, fauor ciuium, pauor hostium, immodici cordis fœmina, quæ pro experta primi partus difficultate, perpetuo viri horruit complexum, protestans, non conuenire regis filiæ, vt illi se voluptati innecteret, quam tale incõmodum post tempus vrgeret. Virago potentissima multum fratrem iuuare consiliis, in vrbibus extruendis non minus valere, non discernas potiore fortuna, an virtute; vt mulier viros domesticos protegeret, alienos terreret. Decessit ante germanum quinquennio, sepultaq; est in monasterio sancti *Petri* Glocestriæ, quod ipsa cum viro *Ethelredo* ingenti cura extruxerat: eoq; ossa beati *Osvvaldi* regis, ex Bardenia transtulerat; sed illo, tempore sequenti Danorum destructo, aliud, quod nunc in eadem ciuitate præcipuum habetur, *Aldredus* Archiepiscopus Eboracensis instaurauit.

Rex quia filias multas habebat, dedit *Edgitham Carolo* regi Francorum filio *Ludouici Balbi* filii *Caroli Calui*, cuius filiam, vt dixi sæpe, *Ethelvvlphus* rex Roma rediẽs acceperat: & quia se occasio ingessit, vxores eius, & liberos nominatim prosequi non indignum ducet benignus auditor. Primogenitum *Ethelstanum* habuit ex *Egvvina* illustri fœmina, & filiam cuius nomen scriptum non in promptu habeo. Hanc ipse frater *Sithrico* Northanimbrorum regi nuptum dedit. Secundus filius *Edvvardi* fuit *Ethelvvardus* ex *Elfleda* filia Comitis * *Ethelini*, literis apprime institutus, multumq; *Elfredum* auum vultu & moribus præferens, sed cita post genitorem morte subtractus. Ex eadem vxore habuit *Edvvinum*, cuius interitus quæ opinio sit, posterius non constanter sed titubanter efferam. Tulit quoque ex ea sex

al. *Efelini.*

& sex filias *Edfledam, Edginam Ethelhildam, Ethildam, Edgitham, Elgifam*, prima & tertia cœlibatum Deo vouentes, *Elfleda* in facrato, *Ethelhilda* in laico tegmine terrenarum nuptiarum voluptatem fastidiere. Iacent ambæ Wintoniæ iuxta matrem tumulatæ. *Edginam* dedit pater *Carolo* regi, vt dixi: *Ethildam* frater *Ethelstanus Hugoni*, *Egditham & Elgifam* idem germanus misit *Henrico* Alemannorum imperatori, quarum secundam *Othoni* filio ille locauit, alteram cuidam duci iuxta Alpes. Suscepit etiam ex tertia vxore *Edgina* nomine, filios duos *Edmundum* & *Edredum* qui ambo post *Ethelstanum* regnauerunt: filias duas *Eadburgam* & *Edginam*. *Eadburga* sacrata Christo virgo Wintoniæ quiescit. *Edginam* speciositatis eximiæ mulierem, coniunxit frater *Athelstanus Ludouico* Aquitanorum principi. Filias suas ita instituerat, vt literis omnes in infantia maxime vacarent, mox etiam colum & acum exercere consuescerent; vt his artibus pudice impubem virginitatem transigerent; filios ita, vt primum eruditio plena literarum in eos confluerent, & deinde quasi Philosophi ad gubernandam rempublicam, non iam rudes procederent.

At vero *Carolus* iste gener *Edwardi*, multis calamitatibus a *Rollone* coactus, partem illi Galliæ, quæ nunc Normannia vocatur, concessit. Longum est prosequi, quot annis, & quanta audacia omnia inquietauerint Normanni, ab Occeano Brittannico (vt ante memoraui) vsque ad Tyrrhenum mare. Primo *Hasteng*, mox *Rollo*, qui nobili, sed per vetustatem obsoleta, prosapia Noricorum ortus, regis præcepto patria carens, multos quos vel æs alienum, vel conscientia scelerum exagitabat, magnis spebus sollicitatos secum abduxit. Itaque piraticam aggressus, cum vbique libera spatiaretur insania, apud Carnothum hæsit. Siquidem ciues nec armis nec muris confisi, beatæ dominæ *Mariæ* suffragium adorant. Camisiam quoque eiusdem virginis, quam *Carolus Caluus* cum aliis reliquiis a Constantinopoli aduexerat, in modum vexilli super propugnacula custodum trita pectoribus ventis exponunt; hostes visam ridere, & in eam per inane sagittas dirigere. non impune. Nam mox oculis obnubilatis, nec retro regredi, nec ante tendere valuere. Quod oppidani lætis animis conspicati multa eorum cæde, quantum fortuna aspirabat, gaudium suum satiarunt. Euasit tamen *Rollo*, quem fidei suæ Deus reseruabat. Nec multo post Rothomagum & confines vrbes armis obtinuit, Anno Domini octingentesimo septuagesimo sexto, anno vno ante obitum *Caroli Calui*, cuius filii filius *Ludouicus*, vt supradictum est, Normannos vicit quidem, sed non expulit. At vero *Carolus* frater istius *Ludouici*, nepos *Caroli Calui* ex filio *Ludouico*, vt prius tetigi, multotiens aduersis bellis expertus, nihil sibi fortunam restituere, quod aliis abstulisset: cum magnatibus librato consilio bonum esse liberalitatem ostentare regiam, cum non posset propulsare iniuriam, *Rollonem* pacifice accersiuit. Erat ille iam grandæuus, & ideo facile ad concordiam inclinatus est. Ita fœdus ictum est, vt Baptisma susciperet, & terram illam de rege sicut de domino suo cognosceret. Vbi considerari potuit ingenita, & effrænis viri barbaries, siquidem cum dono concesso astantes suggererent, vt pedem largitoris oscularetur; dedignatus genubus aduolui, apprehensum regis pedem, ad os suum stans attraxit. Illo resupinato secutus risus Normannorum, Francis reprehendentibus factum, excusat *Rollo* impudentiam, allegans prouinciæ suæ morem; ita rebus compositis Rothomagum rediit, ibique diem clausit.

Filius huius *Caroli* fuit *Ludouicus*, is a quodam *Isembardo*, qui ad Paganismũ versus, fidem luserat, irritatus, proceres suos de suffragio cõuenit; quibus nec responsum referentibus, *Hugo* quidam non magni nominis tyro filius *Rodberti* comitis Montis Desiderii, vltro pro domino duellũ expetiit, & prouocatorem interemit. *Ludouicus* cũ toto exercitu apud Põtinũ subsecutus, omnib. barbaris, quos ille adduxerat, vel occisis vel elapsis opimã laureã obtinuit. Sed non multo post, pro labore illius expeditionis extrema valetudine debilitatus, hæredem regni *Hugonem* illum instituit, prædicandę fidei & virtutis iuuenem. Ita prosapia *Caroli magni* in illo cessauit, seu quod vxor eius sterilis fuerat, seu quod pro breuitate vitæ absq; prole decesserat. *Hugo* alteram filiam *Edwardi* duxit vxorem, & genuit *Rodbertum*, *Rodbertus Henricum*, *Henricus Philippum*, *Philippus Ludouicum*, qui nunc in Francia regnat. Sed vt ad nostrum *Eadwardum* reuertar, quid eius tempore de renouãdis episcopatibus a Papa *Formoso* præceptum sit, iocundum puto memoratu: itaq; verbis eisdem, quib. inueni scripta interseram.

Anno, quo a natiuitate Domini transacti sunt anni nongenti quatuor, misit Papa *Formosus* in Angliam epistolas, quibus dabat excommunicationem, & maledictionem regi *Edwardo*, & omnibus subiectis eius, pro benedictione, quam dederat beatus *Gregorius* genti Anglorum a sede Sancti *Petri*. Nam per septem annos plenos destituta fuerat Episcopis omnis regio Geuisorum, id est, West-Saxonum. Quo audito, congregauit rex

Edwardus synodum Senatorum gentis Anglorum, cui præsidebat *Pleimundus* Archiepiscopus Cantuariensis interpretans districte verba Apostolicæ legationis. Tunc rex & Episcopi elegere sibi suisq; salubre consilium, & iuxta vocem Dominicam, (Messis quidem multa, operarii autem pauci) elegerunt, & constituerunt singulos Episcopos singulis prouinciis Geuisorum, & quod olim duo habuerunt, in quinq; diuiserunt. Acto consilio, Archiepiscopus Romam cum honorificis muneribus adiit, Papam cum magna humilitate placauit, decretum regis recitauit, quod Apostolico maxime placuit. Rediens in patriam in vrbe Cantuariæ vno die septem Episcopos septem Ecclesiis ordinauit; * *Fridestanum* ad Ecclesiam Wintoniensem, *Adelstanum*, ad Cornubiensem, *Werstanum* ad Schireborñensem, *Athelelmum* ad Wellensem, *Eidulfum* ad Cridiensem in Deuonia.

al. Frethelstanum.

Sed & aliis prouinciis constituit duos Episcopos Australibus Saxonib. virum idoneum *Bernegum*, & Merciis *Cenulphum*, ad ciuitatem *Dorcestria* in pago Oxoniæ: hoc etiam totum Papa firmauit, vt damnaretur in perpetuum, qui hoc infirmaret decretum.

Edwardus vniuersæ carnis viam ingressus, quiescit in eodem monasterio quo pater, quod ipse quoque magnis redditibus ampliauerat, in quo & ante quadriennium fratrem *Aethelwardum* sepelierat.

DE AETHELSTANO FILIO EDVVARDI.

CAP. VI.

ANNO Dominicæ Incarnationis, nongentesimo vicesimo quarto, *Aethelstanus* filius *Edwardi* regnare cœpit, tenuitq; regnum annis sexdecim. Frater eius * *Ethelwardus* paucis diebus post patrem vita decedens, sepulturam cum eodem Wintoniæ meruerat. Itaque magno consensu optimatum, ibidem *Aethelstanus* electus, apud regiam villam, quæ vocatur Kingston coronatus; quamuis quidam *Alfredus* cum factiosis suis (quia seditio semper inuenit complices) obuiare tentasset, cuius qui fuerit finis posterius verbis ipsius regis referemus. Occasio contradictionis, vt ferunt, quod *Aethelstanus* ex concubina natus esset. Sed ipse præter hanc notam (si tamen vera est) nihil ignobile habens, omnes antecessores deuotione mentis, omnes eorum adoreas triumphorum suorum splẽdore obscurauit. Adeo præstat ex te, quam ex maioribus habere quo polleas, quia illud tuum, istud reputabitur alienum. Noua monasteria quot, & quanta fecerit, scribere dissimulo. Illud non transiliam, quod vix aliquod in Anglia vetustum fuerit, quod non vel ædificiis, vel ornamentis, vel libris, aut prædiis decorauerit. Ita recentia ex professo, vetusta quasi aliud agens artifici benignitate insignibat. Cum *Sithrico* rege Northanimbrorum, data ei in matrimonium, vt prælocutus sum, vna ex sororibus, victurum fœdus percussit, quo post annum mortuo, prouinciam illam sibi subegit, expulso quodam *Aldulpho*, qui rebellabat. Et quia nobilis animus semel incitatus, in ampliora conatur, *Ludwalum* regem omnium Wallensium, & *Constantinum* regem Scottorum cedere regnis compulit. Quos tamen non multo post, miseratione infractus in antiquum statum sub se regnaturos constituit, gloriosius esse pronuncians regem facere quam regem esse. Postremum illi bellum cum *Analauo* fuit *Sithrici* filio, qui spe inuadendi regni, cum supradicto *Constantino* iterum rebellante, terminos transierat. Et *Aethelstano* ex consulto cedente, vt gloriosius iam insultantem vinceret; multum in Angliam processerat iuuenis audacissimus & illicita spirans animo, cui tandem magnis artibus ducum, magnis viribus militum apud * Bruneford occursum. Ille, qui tantum periculum imminere cerneret, astu exploratoris munus aggressus, depositis regiis insignibus, assumptaque manu cithara, ad tentorium regis nostri progreditur: vbi cum præ foribus cantitans, interdum quoque quateret dulci resonantia fila tumultu, facile admissus est, professus mimum, qui huiusmodi arte stipem quotidianam mercaretur. Regem & conuiuas musico acroamate aliquantisper deliniuit, cum inter psallendum omnia oculis scrutaretur. Postquam satietas edendi finem deliciis imposuisset; & seueritas administrandi belli, in colloquio procerum recrudesceret, iussus abire precium cantus accepit. Quod asportare nauseans sub se in terram defodit. Notatum id à quodam, qui olim militasset & confestim *Aethelstano* dictum est. Ipse hominem incusans eo quod hostem præ oculis positum non prodidisset, hoc responsum accepit, Idem Sacramentum quod tibi nuper, O rex feci, quondam *Analauo* dedi, quod si in ipso me vidisses violare, de te quoque posses exemplum simile cauere. Sed dignare famuli audire consiliũ, vt hinc tentoriũ amoueas, alioq; loco, vsq; dũ partes relictæ veniẽt, manens, inimicum petulanter insultantem modesta cunctatione frangas. Dicto probato, discess-

al. Elwardus.

al. Breneseeld.

discessum est illinc. * *Analauus* nocte paratus Episcopum quendam, qui vespere ad exercitum venerat, nesciusq; rerum gestarum, pro viridantis campi * æquore, ibi tabernaculum tetenderat, cum tota familia cecidit. Tum vltra progrediēs regem ipsum imparatum offendit, quippe qui nihil tale hostem ausurum timens largæ quieti indulserat. Sed cum tanto fremitu stratis excussus, suos quantum per id noctis poterat, ad bellum acueret, gladius eius fortuitò vagina excidit. Quocirca cum omnia formidinis & cæci tumultus plena essent, inclamato Deo & sancto *Aldelmo*, (erat enim ei ex antiquis progenitoribus consanguineus) reductaq; ad vaginam manu, inuenit ensem, qui hodieq; pro miraculo in thesauro regum seruatur. Et sane (vt aiunt,) vna parte sectilis, nec vnquam auri vel argenti receptibilis. Hoc dono Dei fretus, simulq; quia dies illucescebat Noricum adorsus tota die vsque ad vesperam indefessus fugauit cum exercitu; cecidit ibi rex Scottorum *Constantinus*, perfidæ animositatis & viuacis senectæ homo, aliiq; reges quinque, Comites duodecim, omnisq; pene Barbarorum cōgeries, pauci qui euaserant, pro fide Christi suscipienda conseruati.

al. Analafus.
al. planitie.

De hoc rege nō inualida apud Anglos fama seritur, quod nemo * legalius, vel literatius rempublicam administrauerit. Quanquam literas illum sciisse, pauci admodum dies sunt, quod didicerim in quodam sane volumine vetusto, in quo scriptor cum difficultate materiæ luctabatur, iudicium animi sui non valens pro voto proferre. Cuius hic verba pro compendio subiicerem, nisi quod vltra opinionem in laudibus principis vagatur, eo dicendi genere, quod suffultum rex facundiæ Romanæ *Tullius* in Rhetoricis appellat. Eloquium excusat consuetudo illius temporis, laudum nimietatem adornauit fauor *Aethelstani* adhuc viuentis. Pauca igitur familiari stylo subnectam, quæ videantur aliquod conferre emolumentum ad dignitatis eius documentum.

al. validius.

Rex *Eadwardus* post multa & in bello, & in toga nobiliter cōsummata, paucis ante obitum diebus, vrbem legionum fiducia Brittonum rebellantem, à cōtumacia compescuit. Ibiq; præsidio militum imposito apud Ferendunam villam tactus valetudine vitam præsentem exuit; & Wintoniæ vt prædixi humatus est. Tunc iussu patris in testamento, *Aethelstanus* in regem acclamatus est, quem iam tricennalis ætas & sapientiæ maturitas commendabant. Nam & auus *Alfredus* prosperum ei regnum olim imprecatus fuerat, videns & gratiose complexus speciei spectatæ puerum & gestuum elegātium; quem etiam præmature militem fecerat, donatum chlamyde coccinea, gemmato baltheo, ense Saxonico cum vagina aurea. Post hæc in curia *Ethelsledæ* filiæ & generi *Ethelredi* educandum curauerat, vt multo studio amitæ, & præclarissimi ducis ad omen regni altus, gloria virtutum, calcauit & pressit inuidiam, post mortem patris & interitū fratris in regem apud Kingston coronatus est. Vnde pro tantorum successuum gloria, & illius diei lætitia, (non iniuria) versificus exclamat.

Regia progenies produxit nobile stemma
Cum tenebris nostris illuxit splendida gemma,
Magnus Aethelstanus *patriæ decus, orbita recti,*
Illustris probitas de vero nescia flecti.
Ad patris edictum datus in documenta scholarum,
Extimuit rigidos ferula crepitante magistros:
Et potans auidis doctrinæ mella medullis,
Decurrit teneros, sed non pueriliter annos.
Mox adolescentis vestitus flore iuuentæ,
Armorum studium tractabat, patre iubente.
Sed nec in hoc segnem senserunt bellica iura:
*Id quoq; posterius * iurauit publica cura.* *al. cognouit.*
Functus erat fato pater omni præclarus æuo,
Perpetua fama victurus secula cuncta;
Tunc iuuenis nomen regno clamatur in omen,
Vt fausto patrias titulo moderetur habenas;
Conueniunt proceres & componunt diadema,
Pontifices pariter dant infidis anathema,
Emicat in populis solito festiuior ignis,
Et produnt variis animi penetralia signis.
Ardet quisq; suum regi monstrare fauorem;
Hic timet, hic sperat, pellis spes ampla timorem,

Feruet & exundat, regali regia luxu,
Spumat vbiq; merum, fremit ingens aula tumultu,
Discurrunt pueri, celerant inuncta ministri;
Deliciis ventres cumulantur carmine mentes,
Ille strepit cithara, decertat plausibus iste,
In commune sonat, tibi laus, tibi gloria Christe.
Rex non inuitus, oculis hunc haurit honorem,
Omnibus indulgens, proprium dignatur amorem

Transacta consecrationis celebritate, *Adelstanus*, ne spem ciuium falleret, & inferius opinione se ageret: omnem omnino Angliam solo nominis terrore subiugauit, præter solos Northanimbros. Nam præerat illis *Sibtricus* quidam, gente & animo barbarus, cognatus illius *Gurmundi*, de quo in gestis *Alfredi* regis legitur, qui cum antecessorum regum potentiam, rugatis narib. derisisset, huius affinitate vltro supplicib. nunciis expetiit: Ipse quoq; festino pede subsequutus verba legatorum asseruit. Quare & sororis copula, & multiplicibus xeniis muneratus, perpetui fœderis fundamenta iecit. Sed, vt prædictum recolo, post annum vita deturbatus, occasionem *Ethelstano* exhibuit, vt Northumbriam suę parti iungeret, quæ sibi & antiquo iure, & noua necessitudine competeret. Fugit tunc *Analafus* filius *Sicthrici* in Hyberniam, & frater eius *Godefridus* in Scotiam; subsecuti sunt è vestigio regales missi ad *Constantinum* regem Scottorum, & *Eugenium* regem Cumbrorum, transfugam cum denunciatione belli repetentes. Nec fuit animus Barbaris, vt contra obmutirent, quin potius sine retractione, ad locum, qui *Dacor* vocatur, venientes, se cum suis regnis Anglorum regi dedidere. In cuius pacti gratiam filium *Constantini* baptizari iussum, ipse de sacro fonte suscepit. Euasit tamen *Godefridus*, inter apparatus itinerantium fuga cum quodam *Turfrido* diuersarum partium dulce lapsus: moxq; Eboracum obsidens, oppidanosq; nunc precibus, nunc minis ad deditionem sollicitans, & neutrum pro voto expediens, abscessit. Nec multo post in quodam castro ambo conclusi, custodientium perspicaciam fugiendo luserunt. Quorum *Turfridus* mature diem obiit in pelago naufragus, præda piscibus expositus. *Godefridus* multis miseriis terra mariq; iactatus, ad postremum supplex ad curiam venit. Ibi pacifice susceptus à rege, quatuorq; diebus profusissime cum eo conuiuatus naues suas repetiit, pirata vetus, & in aqua sicut piscis viuere assuetus. *Adelstanus* interea castrum, quod olim Dani in Eboraco obfirmauerant, ad solum diruit, ne esset, quo se tutari perfidia posset: pręda quæ in castro reperta fuerat, & ea quidem amplissima, magnifice & viritim diuisa est. Hoc enim vir ille animo imperauerat suo, vt nihilopum ad crumenas corraderet; sed omnia cõquisita, vel monasteriis, vel fidelibus suis munificus expenderet. In hoc enim thesauros paternos, in hoc victoriarum suarum titulos tota vita euacuabat. Deo famulantibus pronus & dulcis, laicis iocundus, & comes, magnatibus pro contuitu maiestatis serius, minoribus pro condescensione pietatis, deposito regni supercilio, affabiliter sobrius. Statura vt accepimus, quæ iustam non excelleret, corpore deducto, capillo, vt ipsi ex reliquiis eius vidimus, flauo, filis aureis pulchre intorto. Ciuibus admiratione fortitudinis & humilitatis percharus, rebellibus inuicta constantia fulmineus, North-Wallensium, id est, Brittonum Aquilonalium regulos apud Herefordensium vrbem coegit occurrere, & aliquandiu calcitrantes in deditionem transire. Ita quod nullus ante eum rex vel cogitare præsumpserat, ipse in effectum formauit, vt ei nomine vectigalis annuatim viginti libras auri trecentas argenti penderent, boues 25. millia annumerarent. Præterea quot liberet canes, qui odorisequa nare spelæa ferarum & diuerticula deprehenderent, volucresq; quæ aliarum auium prædam per inane venari noscerent. Inde digressus in Occidentales Brittones se conuertit, qui Cornewallenses vocantur, quod in Occidente Brittanniæ siti, cornu Galliæ ex obliquo respiciunt. Illos quoque impigre adorsus, ab Excestra, quam ad id temporis æquo cum Anglis iure inhabitarant, cedere compulit, terminum prouinciæ suæ citra Tambram fluuium statuens, sicut Aquilonaribus Brittannis amnem Waiam limitem posuerat. Vrbem igitur illam, quam contaminatæ gentis repurgio defæcauerat, turribus muniuit, muro ex quadratis lapidib. cinxit. Et licet solum illud ieiunum, & squalidum vix steriles auenas, & plærumque folliculum inanem sine grano producat, tamen pro ciuitatis magnificentia, & incolarum opulentia, tum & aduenarum frequentia, omne ibi adeo abundat mercimonium, vt nihil frustra desideres, quod humano vsui conducibile existimes. Plurima eius insignia tam in vrbe illa, quam in finitima Regione visuntur, quæ melius indigenarum ore, quam nostro stylo pingentur.

Propter

Propter hoc tota Europa laudes eius prædicabat, virtutem in cœlum ferebat, fœlices se reges alienigenæ non falso putabant, si vel affinitate vel muneribus, eius amicitias mercarentur, *Haroldus* quidam Rex Noricorum misit ei nauem, rostra aurea & velum purpureum habentem, densa testudine clipeorum inauratorum intrinsecus circumgyratam. Missorum nomina fuerunt *Helgrim* & *Offrid*, qui regaliter in vrbe Eboraca suscepti, sudorem peregrinationis præmiis decentibus extersere. *Henricus* primus filius *Conradi* (multi enim huius nominis fuere) Rex Teutonicorum & Imperator Romanorum sororem eius vt ante dictum est, filio *Othoni* expostulauit, tot in circuitu regibus prætermissis, progeniei generositatem & animi magnitudinem in *Adelstano* è longinquo conspicatus. Adeo enim hæc duo in eo consentiens habitaculum effecerant, vt nullus esset vel genere clarior, & illustrior, vel animo audacior, & efficacior. Quare perpenso consilio, quod quatuor sorores haberet, in quibus præter ætatis discrimen nihil de formæ gratia dissideret, duas postulanti Cæsari misit, Quas ille quomodo nuptum locauerit, iam sermo præoccupauit; tertiam legitima copula sortitus est comparem *Ludouicus* Aquitanorum princeps, de genere *Caroli* magni superstes; quartam, in qua omne coagulum pulchritudinis, quod cæteræ pro parte habent, naturaliter confluxerat. *Hugo* rex Francorum per nuncios à germano expetiit. Princeps huiusce legationis fuit *Adulphus*, filius *Baldewini* Comitis Flandriæ, ex filia regis *Edwardi Ethelswitha*. Is cum in conuentu procerum apud Abandunam proci postulata exposuisset, protulit munera sane amplissima, & quæ cuiuslibet auarissimi cupiditatem incunctanter explerent, odores Aromatum qualia nunquam in Anglia antea visa fuerant; honores gemmarum præsertim *Smaragdorum*, in quorum viriditate sol repercussus oculos astantium gratiosa luce animaret: Equos cursores plurimos, cum phalaris fuluum (vt *Maro* ait) mandentes sub dentibus aurum; vas quoddam ex onichino ita subtili cælatoris arte, sculptum, vt vere fluctuare segetes, vere germinare vites, vere moueri hominum imagines viderentur, ita lucidum & politum vt vice speculi vultus intuentium æmularetur: Ensem *Constantini* magni in quo literis aureis nomen antiqui possessoris legebatur, in capulo quoque super crassas auri laminas clauum ferreum affixum cerneres, vnum ex quatuor quos Iudaica factio Dominici corporis aptarat supplicio: Lanceam *Caroli* magni, quam, Imperator inuictissimus contra Saracenos exercitum ducens, siquando in hostem vibrauerat, nunquam nisi victor abibat, ferebatur eadem esse quæ Dominico lateri centurionis manu impacta, preciosi vulneris hiatu paradisum miseris mortalib. aperuit: Vexillum beatissimi Martyris *Mauricii*, & *Thebææ* Legionis principis, quo idem Rex in bello Hispanico quamlibet infestos & confertos inimicorum cuneos dirumpere, & in fugam solitus erat cogere: Diadema ex auro quidem multo, sed magis gemmis pretiosum, quarum splendor ita in intuentes faculas luminis iaculabatur, vt quanto quis certaret visum intendere, tanto magis reuerberatus cogeretur cedere: Particulam sanctæ & adorandæ crucis cristallo in clusam, vbi soliditatem lapidis oculus penetrans potest discernere, qualis sit lignis color, & quæ quantitas: portiunculam quoq; Coronæ spineæ eodem modo inclusam, quam ad derisionem regni, militaris rabies sacrosancto imposuit capiti. His tantis & tam elaboratis donis magnificentissimus Rex gauisus, non minoribus pene respondit beneficiis, quin & anhelantis animum nuptiis sororis refecit; Et cæteris quidem successores Reges dotauit; Partem vero Crucis & Coronæ Malmesburiæ delegauit, quorum sustentaculo adhuc credo vigere locum illum tot libertatis naufragia, tot calumniatorum iniurias passum. Nam ibidem *Elwinum* & *Ethelwinum* filios patrui sui *Ethelwardi*, quos in bello contra *Analafum* amiserat, humari honorifice iussit, sui quoque corporis requiem ibidem futuram denuntians: de quo bello tempus est, vt illius versifici, de quo omnia hæc excerpsimus, sententiam ponamus.

Transierat quinos & tres & quatuor annos,
Iure regens ciues, subigens virtute tyrannos:
Cum redit illa lues Europæ noxia labes.
Iam cubat in terris fera barbaries Aquilonis,
Iam iacet in campo pelago pirata relicto,
Illicitas toruasq; minas Analauus *anhelans*
Bacchanti furia Scottorum rege volente,
Commodat assensum Borealis terra serenum,
Et iam grande tument, iam terrent æra verbis:
Cedunt indigenæ, cedit plaga tota superbis.

Nam quia Rex noster fidens alacrisq; iuuenta,
Emeritus pridem detriuerat otia lenta,
Illi continuis fœdabant omnia prædis,
Vrgentes miseros iniectis ignibus agros,
Marcuerant totis viridantia germina campis,
AEgra seges votum deriserat agricolarum,
Tanta fuit peditum tam barbara vis equitantum,
Innumerabilium concursus quadrupedantum.
Exciuit tandem fama querimonia Regem,
Ne se cauterio tali pateretur inuri,
Quod sua barbaricæ cessissent arma securi.
Nec mora victrices ducentia signa cohortes,
Explicat in ventum vexilla ferocia centum,
Cruda virûm virtus decies bis millia quina,
Ad stadium belli comitantur præuia signa.
Hic strepitus mouit prædatorum Legiones,
Terruit insignis venientûm fama latrones,
Vt posita præda proprias peterent regiones.
At vulgus reliquum miseranda strage peremptum,
Infecit bibulas tetris nidoribus auras,
Fugit Analafus *de tot modo millibus vnus,*
Depositum mortis, fortunæ mobile munus,* — al. nobile.
Post Athelstanum *rebus momenta daturus.*

Hic locus videtur exigere, vt initium *Elfredi*, de quo superius fidem promissæ narrationis astrinxi, regis sermonibus exponam. Nam quia Malmesburiam corpora cognatorum deferri, & ad caput sepulchri sancti *Aldelmi* tumulari iusserat; Ita locum illum coluit in posterum, vt nihil desiderabilius, nihil haberet sanctius. Multa ibi largitus prædia chartis quoq; confirmauit, in quarum vna post donationem subiecit.

Sciant sapientes regionis nostræ non has præfatas terras me iniuste rapuisse, rapinamq; Deo dedisse, sed sic eas accepi quemadmodum iudicauerunt omnes optimates regni Anglorum, insuper & Apostolicus Papa Romanæ Ecclesiæ Iohannes. Elfredo *defuncto, qui nostræ fælicitati, & vitæ æmulus extitit, nequitiæ inimicorum nostrorum consentiens, qui me voluerunt patre meo defuncto, cæcare in vrbe* Wintonia, *si non me Deus sua pietate eripuisset; sed denudatis eorum machinamentis remissus est ad Romanam Ecclesiam, vt ibi se coram Apostolico* Iohanne *iureiurando defenderet. Et hoc fecit coram altare sancti* Petri, *sed facto iuramento cecidit coram altari, & manibus famulorum suorum portatus est ad scholam Anglorum, & ibi tertia nocte vitam finiuit. Et tunc Apostolicus ad nos remisit, & quid de eo ageretur à nobis consuluit: an cum cæteris Christianis corpus eius poneretur. His peractis & nobis renũciatis, optimates regionis nostræ, cum propinquorum illius turma efflagitabant omni humilitate, vt corpus illius per nostram licentiam cum corporibus poneretur Christianorum; Nosq; illorum efflagitatione consentientes. Romam remisimus, & consentiente Papa positus est ad cæteros Christianos, quamuis indignus. Et sic iudicata est mihi tota possessio eius in magnis & modicis. Sed & hæc apicibus prænotauimus literarum, ne quamdiu Christianitas regnat, aboleatur. Vnde mihi præfata possessio, quam Deo & sancto* Petro *dedi, donatur, nec iustius noui, quam Deo & sancto* Petro *hanc possessionem dare, qui æmulum meum in conspectu omnium cadere fecerunt, & mihi prosperitatem regni largiti sunt.*

In his verbis Regis sapientiam, & pietatem eius in Dei rebus suspicere par est: Sapientiam; eo quod animaduerteret iuuenis præsertim, non esse Deo gratiosum de rapina holocaustum; Pietatem; eo quod munus vltione diuina collatum, Deo potissimum non ingratus rependeret. Præterea datur animaduertendum, quod tũc basilica sancti *Petri* primaria in Cœnobio fuerit, quæ nunc in secundis habetur; Ecclesia beatę *Mariæ*, quam Monachi modo frequentant, postea diebus *Edgari* sub Abbate *Elfrico* ædificata. Et hæc quidem fide integra de rege conscripsi; sequentia magis cantilenis per successiones tẽporum detritis, quam libris ad institutiones posteriorum elucubratis didicerim. Quæ ideo apposui non vt earum veritatem defendam, sed ne lectorum scientiam defraudem. ac primum de natiuitate referendum.

Erat in quadam villa opilionis filia eleganti specie puella, quæ quod non contulissent natales formæ mercabatur gratia: Huic per visum monstratur prodigium, lunam de suo ventre splendere, & hoc lumine totam Angliam illustrari. Quod cum mane detulisset ad sodales ludo, ab illis non ioculariter exceptum confestim villicę aurib. quæ Regis filios

filios nutrire solebat, insonuit. Illa rem examinans puellam intra lares suos receptam, filiæ loco habuit, cultioribus vestimentis, cibis delicatioribus, gestibus facetioribus, virgunculam informans; non multo post filius Regis *Aelfredi Edwardus*, itineris casu per villam transiens, ad domum diuertit infantilium olim consciam rudimentorum. Neque enim integrum famæ suæ rebatur, si nutricem suam salutare fastidiret; vbi visæ virginis amore captus, noctem petiit. Ipsa vno complexu grauidata cum peperisset filium *Aethelstanum*, somnii fidem absoluit. Nam cum ille pueritia mortua in adolescētiam euaderet, magnam spem regiæ indolis dabat, præclaris facinoribus approbatus. Itaq; Rege *Eadwardo* defuncto, filius eius *Elwardus* ex legitima coniuge creatus, patrem cita morte secutus est. Tunc omnium spebus in *Athelstanum* erectis, solus *Aelfredus* magnæ insolentiæ homo cum suis clam restitit, quoad potuit, dedignatus subdi Domino, quem suo non delegisset arbitrio. Quo, vt superius rex retulit, prodito & * exanimato, fuere, qui fratrem Regis *Edwinum* insidiarum insimularent. Scelus horrendum & fœdum, quod sedulitatem fraternam sinistra interpretatione turbarent. *Edwinus* per se & per internuncios fidem germani implorans, & licet sacramento delationem infirmans in exilium actus est. Tantum quorundam mussitatio apud animum in multas curas distentum valuit, vt ephœbum etiam externis miserandum, oblitus consanguineæ necessitudinis expelleret; Inaudito sane crudelitatis modo, vt solus cum Armigero nauem conscendere iuberetur, sine remige & remigio vacuam, præterea vetustate quassatam. Diu laborauit fortuna, vt insontem terræ restitueret. Sed cum tandem in medio mari furorem ventorum vela non sustinerent, ille adolescens delicatus & vitæ in talibus pertæsus, voluntario in aquas præcipitio mortem conscíuit. Armiger saniori consilio passus animam producere, modo aduersus fluctus eludendo, modo pedibus subremigando, domini corpus ad terram detulit angusto scilicet à Douorria in Whitsand mari. *Athelstanus* postquam ira deferbuit, animo sedato factum exhorruit, septenniq; pœnitentia accepta, in delatorem fratris animose vltus est. Erat ille pincerna Regis & per hoc ad persuadenda, quæ excogitasset, accommodus. Ita cum forte die solenni vinum propinaret in medio triclinio vno pede lapsus altero se recollegit. Tūc occasione accepta fatale sibi verbum emisit, *Sic frater fratrem adiuuat*. Quo rex audito perfidum obtruncari præcepit, sæpius auxilium Germani, si viueret increpitans, & mortem ingemiscens.

al. examinato.

Hæc de fratris nece etsi verisimilia videantur, eo minus corroboro quo mirabilem suæ pietatis diligentiam in reliquos fratres intenderet. Quos cum pater puerulos admodum reliquisset, ille paruos magna dulcedine fouit, & adultos Regni consortes fecit. De sororibus suis superius lectum est, quanta maiestate prouexerit, quas pater & innuptas & indotatas reliquerat. Vitæ termino expleto, & quidem immaturo *Athelstanus* Glocestriç diem clausit. Exuuiç triumphales Malmesburiam delatæ, & sub altari tumulatę sunt. Portata ante corpus multa in argento & auro donaria, simul & sanctorum reliquiæ de transmarina Brittannia emptæ. In talibus enim patris thesauros, quos ille, diu coaceruatos, & intactos reliquerat, consumpsit; somnio, vt ferunt, admonitus, *Vir, qui parum ætati vixit, multum gloriæ.*

DE EADMVNDO EDREDO ET EDVVIO REGIBVS.

CAP. VII.

ANNO Dominicæ incarnationis 940. *Edmundus* frater *Athelstani* adolescens 18. circiter annorum, tenuit regnum annis 6. & semis. Huius tempore Northanimbri redinitua meditantes prælia, pactum, quod cum *Athelstano* pepigerant, corrupere, & *Analafum* ab Hybernia reuocatum, statuerūt Regem. At vero *Edmundus*, qui existimaret iniurium, si non fraternæ victoriæ reliquias prosequeretur, copias contra desertores ductitauit. Quibus mox loco cedentibus, omnes ciuitates citra Humbram fluuium suæ potentiæ redegit. *Analafus* cum quodam regulo *Reinaldo* filio illius *Gurmundi*, de quo in gestis *Elfredi* tetigimus, animum regis tentans deditionem sui obtulit; Christianitatem fidei suæ obsidem protestans, & professus. Sed non diu barbaricus animus in sententia mansit, quin & sacramentum læderet, & Dominum irritaret. Quapropter anno sequenti pulsus perpetuo exilio pœnas luit. Prouincia, quæ vocatur Cumberland, regi Scottorum *Malcolmo*, sub fidelitate iurisiurandi commendata est. Inter ea beneficia, quæ diuersis Ecclesiis contulit, miro affectu Glastoniensem Ecclesiam magnis prædiis & honoribus sublimauit: & priuilegium in hæc verba concessit. *In nomine Domini nostri Iesu Christi, Ego* Edmundus

rex Anglorum, cæterarumque gentium gubernator & rector, cum consilio & consensu optimatum meorum, pro æternæ retributionis spe & relaxatione peccaminum meorum, concedo Ecclesiæ sanctæ Dei genetricis Mariæ Glastoniæ, & venerabili viro Dunstano, quem ibidem Abbatem constitui, libertatem & potestatem, iura, consuetudines & omnes foresfacturas omnium terrarum suarum, id est, Burhgeritha, & hundred setena, athas, & ordelas, & infangetheofas, hamsone, & fridebrice, & forstel, & toll, team, in omni regno meo, & sint terræ suæ sibi liberæ & solutæ ab omni calumnia, sicuti meæ mihi habentur. Sed præcipue ipsa villa Glastoniæ, in qua celeberrima vetusta Ecclesia sanctæ Dei genetricis sita est, præ cæteris sit liberior cum terminis suis. Abbati eiusdem tantummodo potestas sit, tam in notis quam in ignotis causis, in modicis & in magnis, & in his etiam quæ sunt super & subter terram, in aridis & in riuis, in syluis & in planis, & eandem authoritatem puniendi & dimittendi delinquentium in ea commissa habeat, quam mea curia: quemadmodum mei antecessores concesserunt, & statuendo confirmauerunt: videlicet Edwardus pater meus, & * Elfredus pater eius, & Cenwines, Ines, & Cuthredus & alii quamplures, qui locum illum honorantes gloriosum habuerunt. Et ne quisquam mortalium seu Episcopus, vel Dux, aut Princeps, aut quilibet ministrorum eorum audeat eam omnino intrare causa placitandi, vel capiendi, vel quicquam faciendi, quod contrarium fore possit inibi Deo seruientibus, Dei indictione prohibeo. Quisquis igitur beneuola mente meam donationem amplificare satagerit, in hoc præsenti seculo vita illius prospera, feliciter, longiturne gaudia teneat. Si quis autem propria temeritate violenter inuadere præsumpserit, sciat se proculdubio ante tribunal districti iudicis titubantem tremebundumq; rationem redditurum: nisi prius digna satisfactione emendare maluerit. Acta est præfata donatio anno ab incarn. Dom. Iesu Christi. 944. Indict. 1. scriptaq; est literis aureis in libro Euangeliorum, quem eidem Ecclesiæ obtulit eleganti opere satis compositum. Verum tantos & tam fælices successus miserandus decolorauit exitus. Siquidem latrunculus quidam *Leof*, quem propter latrocinia eliminauerat, post sexennium regressus, in solemnitate Sancti *Augustini* Anglorum Apostoli Cantuariæ primi Archiepiscopi inopinus apud * *Pulchresecherche* inter conuiuas regios assedit; quo scilicet die Angli festiue solebāt obsonari, pro primi prædicatoris sui memoria, & forte iuxta ducem recumbebat, quem Rex ipse partibus de cœna dignatus fuerat. Id ab eo solo animaduersum, cæteris in vina spumantibus; itaq; bili concitata, &, vt eum fata agebant, è mensa prosiliens, prædoni in capillos inuolat, & ad terram elidit; Ille latenter sicam de vagina eductam in pectus regis superiacentis quanto potuit conatu infixit. Quo vulnere exanimatus, fabulæ ianuā in omnē Angliam de interitu suo patefecit. Latro quoq; mox cōcurrentibus satellitib. membratim dissectus, prius nonnullos sauciauit. Præuiderat tam infamem finē beatus *Dunstanus* tunc Glastoniensis Abbas, dæmonis ante se saltantis gesticulationibus & plausibus edoctus scurrilibus. Quocirca equo concito curiam properans, in medio itinere gestę rei nuncium accepit. Communi ergo decretum consilio, & huius Glastoniam delatum corpus, ibiq; in Aquilonali parte turris magnifice humatū. Id cū voluisse pro familiari Abbatis amicitia per nōnulla claruerat indicia. data in inferias villa in qua occubuerat, vt quæ semel conscia fuerat homicidii, semper in posterū pro anima eius esset adiutrix beneficii.

al. Ebredus.

al. Purelecerne.

Huius anno quarto, anno Dominicæ incarnationis 954. *Willielmus* filius *Rollonis*, Dux Normannorum dolo in Francia occisus est: quod non immerito factum maiores tradūt. * *Rinulphus* siquidem vnus procerum Normanniæ in simultatem, nescio qua de causa, veniens cum *Gulielmo* multis illum assultibus * afflixit. Militabat filius eius *Anschetillus* Comiti, qui, vt domino placeret, ausus est temerare naturam, vt patrem duello caperet, & in potestatem comitis traderet; maximo tamen Sacramēto credulus, ne quicquam iniuriæ præter vincula pateretur. Sed sicut semper nequitia causas malorum comminiscitur, post non multum tempus afficta occasione comes *Anschetillum* in Papiam dirigit, Epistolam de sua ipsius nece ad ducem Italiæ portantem. Ille permenso itinere vrbem introiens, magnifice susceptus est, porrectis literis dux fraudem miratus diriguit: quod insignis festiuitatis miles iuberetur interfici. Sed quia tantæ famæ Comiti resultare non esset consilium, *Anschetillum* iam ciuitatem egressum excepit insidiis mille, vt fertur equitum. Vbi ille cum sociis, quos lectissimos ex omni Normannia adduxerat, diu violentiæ restitit, sed tādem mortem suam multis cæsis compensans, non ignaue occubuit. Solus ex vtraque parte *Balso* Normannus superstes, vir exigui corporis, sed immanis fortitudinis, quamuis quidam per ironiam dicant eum curtum vocatum, solus inquam ciuitatem obsedit, solus gladio suo ciues, quoad visum est, exterruit. Hoc incredibile non iudicabit, qui cogitabit, quantum conetur hominis audacis desperatio, & quam parum valeant illi prouinciales in prælio. Inde repatrians querelam apud Regem Francorū, de domini sui perfidia deposuit. Nam & *Rinulphum* fama ferebat in vinculis esse cæcatū. Quare ad iudicium euocatus

al. Riulfus.

al. infestabat.

Parisiis

Pariſiis & ab obuio ſibi *Balzone* ſub ſpecie colloquii obtruncatus, in medio, vt aiunt, Sequanæ perfidiæ ſuæ, & iræ illius ſatisfecit. Interitus eius diutinam inter Francos & Normannos diſcordiam peperit, donec per induſtriam *Richardi* filius ipſius, finem accepit virtute ſua dignum. Porro veraciores literæ dicunt, illum contractis inimicitiis cum *Ernulpho* Comite Flandriæ, vnum ex Caſtellis eius per uaſiſſe: à quo ſimulata voluntate fœderis ad colloquium euocatum, conſertoq; ſermone in naui per *Balzonem* obtruncatum: Clauem ad eius cingulum inuentam ſeræq; familiaris ſcrinii compoſitam, Monachilium indumentorum intus inuolutorum indicium feciſſe, quod ſemper inter bella meditaretur modo fore apud * *Gunteſium*, quem locum à tempore *Haſtengi* deſertum, ipſe fructuoſis ſentibus eruderauerat, & ad hunc ſtatum, qui modo eſt, principali indulgentia erexerat.

al. Gimmegium.

Anno Dominicæ incarnationis 946. *Edredus* tertius ex filiis *Edwardi* regnum ſuſcipiens, rexit annis 9. & dimidio. Eius magnanimitas à patre & fratribus non degenerans, hanc ſummam dedit Northanimbros, & Scottos facile ad Sacramentum ſuæ fidelitatis adactos, & mox fœdifragos quodam *Iricio* Rege ſuper ſe ſtatuto, pene ex hominibus deleuit, tota Prouincia fame ferroq; fœdata. Archiepiſcopum Eboraci *Wlſtanum*, qui compatriotis in transfugio conniuere diceretur, diu in vinculis tentum, poſtea clericalis reuerentiæ reſpectu, venia donatum laxauit. Ipſe interea Sanctorum pedibus acclinus Deo, & *Dunſtano* vitam deuouerat, cuius monitis tortiones crebras corporis patienter ferre, orationes continuare, prorſus palatium ſuum gymnaſium virtutum facere. Deceſſit magno luctu hominum, ſed gaudio Angelorum proſecutus, ſiquidem *Dunſtanus* nuncio ægrotantis audito, cum illuc ſonipedem calcaribus vrgeret, vocem deſuper tonantem audierit; Modo Rex *Eadredus* obdormiuit in Domino, requieſcit Wintoniæ in Epiſcopatu.

Anno Dominicæ incarnationis 955. *Edwius* filius *Eadmundi* fratris *Æthelſtani* ſuperioris Regis, regno potitus tenuit annis quatuor, petulans adoleſcens, & qui ſpecioſitate corporis in libidinibus abuteretur. Deniq; proxime cognatam inuadens vxorem eius forma deperibat, ſapientum conſilia faſtidiens. Ipſo quippe de quo in Regem ſacratus fuerat, frequentiſſimo conceſſu procerum, dum de rebus ſeriis & regno neceſſariis inter eos ageretur, è medio, quaſi ludibundus prorupit in triclinium & in complexum ganeæ deuolutus. Fremere omnes facti verecundiam, & inter ſe muſſitare; ſolus *Dunſtanus*, iuxta nominis ſui firmitatem, nihil regale ſupercilium veritus, laſciuientem iuuenem violenter de cubiculo extraxit, & per *Odonem* Archiepiſcopum pellicem repudiare coactum, perpetuum ſibi inimicum fecit. Mox etenim miſerrimis ſatellitibus ſubnixus, omnes in tota Anglia Monaſtici ordinis homines prius nudatos facultatum auxilio, poſt etiam deportatos exilio, calamitatibus indignis affecit. Ipſum *Dunſtanum* Monachorum principem in Flandriam propellit. Ea tempeſtate facies Monachorum fœda & miſerabilis erat. Nam & Malmesburienſe cœnobium, pluſquam ducentis ſeptuaginta annis à Monachis inhabitatum, clericorum ſtabulum fecit. Sed tu domine Ieſu creator & recreator noſter, bone artifex multumq; potens formare noſtra deformia per illos homines irregulares, & vagos; theſaurum tuum tot annis abditum in lucem propalaſti beati *Aldelmi* corpus dico, quod ipſi de terra eleuatum in ſcrinio locarunt. Acceſſit clericorum gloriæ regalis liberalitas, vt daret Sancto prædium, amplitudine, & vicinitate ipſa peropportunum. Cæterum longe horret noſtra memoria, quam immanis fuerit in reliqua cœnobia, & propter ætatis lubricum, & propter pellicis conſilium, quæ tenerum iugiter obſidebat animum. Sed ignoſcat dolori meo anima, iamdudum in requie collocata per *Dunſtani* interuentum: dolor, inquam, me cogit illum adiudicare, *Quia priuata vtilitas publico damno non præiudicat, Imo commune diſpendium priuato commodo præponderat.* Luit ille pœnas auſus temerarii, etiam hac in vita maxima parte regni mutilatus. Qua percuſſus iniuria viuendi finem fecit, Wintoniæ in nouo Monaſterio tumulatus.

DE REGE EADGARO EADMVNDI REGIS FILIO.

CAP. VIII.

ANNO Dominicæ incarnationis 959. *Eadgarus* honor ac deliciæ Anglorum filius *Eadmundi*, frater *Eadwini*, iuuenculus annorum 16. Regnum adipiſcens eodem numero ferme tenuit. Res eius multum ſplendide etiam noſtro celebrantur tempore. Affulſit annis illius diuinitatis amor propicius, quem ipſe mercabatur ſedulo deuotione animi & viuacitate conſilii. Deniq; vulgatū eſt, ꝙ eo naſcente vocem Angelicā *Dunſtan⁹* excepit,

Pax Angliæ quamdiu puer iste regnauerit, & Dunstanus noster vixerit. Respondit veritas rerum cœlesti oraculo. Adeo illis viuentibus splendor Ecclesiasticus effloruit, & tumultus bellicus emarcuit. Nec vllus fere annus in Chronicis præteritus est, quo non magnum & necessarium patriæ aliquid fecerit; quo Monasterium nouum non fundauerit. Nullas insidias domesticorum, nullum exterminium alienorum sensit. Regem Scottorum * *Kunadium*, Cumbrorum *Malcolmum*, Archipiratam * Maccusium, omnesq; Reges Wallensium, quorum nomina fuerunt Dusual, Gifreth, Huual, Iacob, Iudethil ad curiam coactos, vno & perpetuo sacramento sibi obligauit. Adeo vt apud Ciuitatem Legionum sibi occurrentes in pompam triumphi, per fluuium Dee illos deduceret. Vna enim naui impositos, ipse ad proram sedens remigare cogebat, per hoc ostentans regalem magnificentiam, qui subiectam haberet tot Regum potentiam. Deniq; fertur dixisse tunc demum posse successores suos gloriari se Reges Anglorum esse, cum tanta prærogatiua honorum fruerentur. Vnde factum est, vt fama eius per ora omnium volitante, Alienigenæ, Saxones, Flandritæ, ipsi etiam Dani huc frequenter annauigarent *Eadgaro* familiares effecti, quorum aduentus magnum Prouincialibus detrimentum peperit, quod à Saxonibus animorum inconditam ferocitatem, à Flandritis corporum eneruem molliciem, à Danis potationem discerent; homines ante hæc in talibus integri, & naturali simplicitate sua defensare, aliena non mirari. Inde merito iureq; culpant eum literæ. Nam cæteras infamias, quas post dicam, magis resperserunt cantilenæ.

al. Kinaldium.

al. Malcusium.

Eo tempore micuerunt per Angliam Sanctorum virorum lumina, vt crederes è cœlo arridere sydera. Quorum sæpe nominatus *Dunstanus*, prius Abbas Glastoniæ, postea Episcopus Wigorniæ, mox Archiepiscopus Cantuariæ multæ in seculo potentiæ, magnæ apud Deum gratiæ, illic *Martham*, illic exhibebat *Mariam*. Ipse artium liberalium in tota Insula post Regem *Alfredum* excitator mirificus; ipse regalium locorum reparator munificus; in Reges & delinquentes Duces insonare terribile; pauperes, & mediocres iuste sustentare. In tantum & in friuolis pacis sequax, vt quia compatriotæ in tabernis conuenientes, iamq; temulenti pro modo bibendi cõtenderent, ipse clauos argenteos vel aureos vasis affigi iusserit, vt dum metam suam quisq; cognosceret, non plus subseruiente verecundia, vel ipse appeteret, vel aliũ appetere * cogeret. Plura & non contemnenda de viro volentẽ dicere reuocat Cantuariæ cantor * *Osbernus*, qui eius vitam Romana elegantia composuit, nulli nostro tempore stylo secundus, musica certe omnium sine controuersia primus. Simul quoniam, si gratia diuina comitetur dispositum, proposui post nomina Regum, omnium Episcoporum Angliæ cuiuscunq; Prouinciæ nomina saltim * discurrere, & ad scientiã nostrorum procudere; si quid dignum valuero, de antiquitatis moneta exculpere. Veruntamen quantum efficax fuerit sanctitas & probitas discipulorum suorum, indicio est * *Athelvvoldus* ex Monacho Glastoniensi Abbas Abendoniensis, idemq; post hæc Episcopus Wintoniensis, tot, & tanta Monasteria fecit, quod vix modo credibile videatur, vt talia fecerit Episcopus vrbis vnius, qualia vix posset Rex Angliæ totius. Fallor, & præcipiti sententia pecco, si non palam sit quod dico. Quantula sunt cœnobia Heliense, Burchense, Torniense, quæ ille à fundamentis suscitauit & sua industria perfecit. Quæ cum semper exactorum vellicet nequitia, sunt nihilominus habitatoribus suis sufficientia; Huius vitam *Wlstanus*, quidam Cantor Wintoniensis, discipulus eius, scilicet & alumnus composuit stylo mediocri. Fecit & aliud opus de tonorum harmonia valde vtile, eruditi Angli indicium, homo vitæ bonæ & eloquentiæ castigatæ. Tunc quoq; *Osvvaldus*, *Odonis* Archiepiscopi (qui ante *Dunstanum* fuerat) nepos, ex Monacho Floriacensi Wigorniæ Episcopus, & Eboraci Archiepiscopus titulos non inferiores cæteris promeruit. Nam easdem terens orbitas Monachorum regulam iure suo ampliauit, & Monasterium Rameseiæ in quodam palustri loco ædificauit. Sedem Episcopalem Wigorniæ, clericis non vi expulsis sed arte sancta circumuentis, repleuit Monachis Regularibus. Expulerat antea regali iussione *Ethelvvoldus* Episcopus clericos de Wintonia, qui cum data à Rege sibi optione, vt aut regulariter viuerent, aut loco cederent, magis vitam mollem elegissent, tunc tota Insula incertis vagabantur sedibus. Ita his tribus viris agentibus, quasi triformi lumine, Angliam serenante, densæ vitiorum tenebræ euanuêre. Quo factum est, vt *Edgarus* Glastoniensem Ecclesiam, quam semper præ omnibus dilexit, magnis possessionibus amplificaret; & in omnibus, quæ ad Ecclesiæ decorem siue vtilitatem pertinent tam interius quam exterius inuigilaret. Priuilegium sane, quod eidem Ecclesiæ contulit, huic nostræ historiæ, sicut in eorum antiqua scedula legi, non est absurdum inserere. *Gloriosæ recordationis* Edgarus, *Anglorum Rex filius* Edmundi *regis, cuius studium diuinis cultibus potissimum inuigilabat, ad Monasterium Sancta*

al. cognosceret.

al. Orbernus:

al. transcurrere.

al. Adelvvoldus.

ctæ Dei genetricis Mariæ *in Glastingabiri frequenter adueniens, & eundem locum clariori præ cæteris dignitate excolere summo elaborans studio, plura, admodumque magnifica priuilegia contulit communi Episcoporum, Abbatum, primorumque consilio. Quorum primum vt nullus nisi eiusdem loci Monachus, ibidem fungatur Abbatis nomine vel officio; nec alius nisi quem secundum tenorem regulæ concorditer elegerit parilis conuentus assensio. Quod si alterius loci Abbatem vel Monachum eidem loco præfici necessitas ingruerit, non alium assumi censuit, nisi quem congregatio ipsius Monasterii secundum timorem Dei sibi præesse elegerit: tamen ne hoc fiat, obseruato omnimodo, si ibidem quispiam vel extremus congregationis illi officio aptus reperiri potuerit. Monachis siquidem electionem sui Abbatis perpetuo manere censuit; sibi vero suisq; hæredibus tribuendi fratri electo pastoralem baculum potestatem retinuit. Sanxit etiam, vt quoties Abbas loci vel Monachi aliquos suorum sacris ordinibus insigniri decernerent, à quocunq; præsulum canonice ordinatum, aut in illius sede aut in eodem Sanctæ* Mariæ *Glastingensi Monasterio tam Monachos quam clericos, quos idoneos indicarent ad titulum Sanctæ* Mariæ *ordinari facerent. Concessit etiam vt sicut ipse in propria ita totius insulæ causas in omnibus tam Ecclesiasticis quam secularibus negotiis absq; vllius contradictione Abbas aut conuentus corrigeret. Nec vlli omnino insulam natiuitatis suæ consciam siue Episcopus, siue dux, aut Princeps, aut cuiuscunq; ordinis alius licitum foret intrare, causa quippiam faciendi quod contrarium inibi Deo seruientibus esse possit: sicut & prædecessores sui sanxerunt, & priuilegiis suis confirmauerunt: videlicet* Cemwines Ines, Ethelardus, Cuthredus, Elfredus, Edwardus, Ethelstanus, Edmundus, *omnino prohibuit. Vbi ergo generali assensu, vt dictum est Pontificum, Abbatum optimatumque suorum hæc priuilegia ipsi loco conferre disposuit, lituum proprium ebore decentissime formatum, auroque decoratum super altare Sanctæ Dei genetricis posuit; ipsiusq; donatione eidem Sanctæ Dei genetrici ac suis* Monachis *ea perpetualiter possidenda attribuit. Eundemque lituum mox in sui præsentia fecit secari in medium, ne eum cuiquam dare vel vendere posset quilibet, Ablatum sequentiam præcipiens partem illius seruari in loca ad iam dictæ donationis testimonium. Recogitans vero quam multa temeritas humanæ leuitatis, quibusque solet subrepere, verensque ne forte quis in posterum vel hæc priuilegia loco illi auferre, vel Monachos inde moliretur eiicere: inclito Domino* Iohanni *Papæ, qui* Octauiano *in regiminis honore successerat, direxit idem Chirographum regiæ liberalitatis, orans, vt & ipse hæc roboraret scripto Apostolicæ authoritatis. Qui benigne directam suscipiens legationem, concordi assensu Romani concilij sancita ab iis firmauit, scribendo Apostolicæ authoritatis præceptionem; terribiliter intorquens in violatores, si qui forte emerserint perpetui anathematis vltionem. Igitur Domini prædicti Apostolici eidem loco directum testamentum venustæ recordationis Rex* Edgarus *super aram beatissimæ Dei genetricis* Mariæ *ibidem ad perpetuale posuit monumentum: iubens diligenter asseruari in posterum ad notitiam quorumque sequentium.* Ea etiam vtraq; ne videamur talia commentari, his gratum habuimus subdere aduersus eos, qui non vt pastores per ostium intrare, sed vt fures & latrones in idem ouile Sanctæ *Mariæ* aliunde quærunt irrumpere. *Nouerit cunctorum notitia fidelium quod ego* Iohannes 12. *Conditoris clementia Sanctæ Romanæ sedis existens indignus Papa, gloriosi Anglorum Regis* Edgari, *nec non & Sanctæ Dorouernensis Ecclesiæ Archipræsulis* Dunstani *summisse pulsatus rogatu pro Monasterio Sanctæ* Mariæ, *videlicet Glastingeberi, quod ipsi acti amore superni Regis in multis & magnis possessionibus ditauerant, Monachorum inibi multiplicantes normam; præceptoque regali firmauerant, quod & ipse facere non differam. Quorum assentiens benignæ petitioni in sinu Romanæ Ecclesiæ & beatorum Apostolorum protectione eundem locum suscipio & priuilegiis astruo & corroboro; quo fine tenus, in eo, quo nunc pollet permaneat Monachali ordine. Ipsi quoque Monachi de suis sibi adhibeant pastorem. Ordinatio vero tam Monachorum quam clericorum in arbitrio Abbatis & conuentus sit. Decernimus etiam vt nulli omnino hominum eandem insulã causa placitandi, vel aliquid aliud perscrutandi aut corrigendi intrare liceat. Si quis autem id molitus fuerit contraire, aut possessiones eiusdem Ecclesiæ auferre, retinere, minuere vel temerariis vexationibus fatigare, ex authoritate Dei Patris, & Filii & Spiritus Sancti, sanctæque Dei genetricis* Mariæ, *ac Sanctorum Apostolorum* Petri & Pauli, *omniumque Sanctorum, perpetuæ sit addictus maledictioni, nisi resipuerit. Omnibus vero eidem loco iusta seruantibus sit pax Domini nostri Iesu Christi, Amen: Nostraque stipulatio inconuulsa permaneat.* Actum tempore * *Ælfardi* eiusdem Monasterii Abbatis. Hæc igitur prædictus Rex *Edgarus* duodecimo anno regni sui sacro scripto Londoniæ confirmauit, eodemque anno, qui fuit nongentesimus sexagesimus quintus Dominicæ incarnationis præfatus Papa Romæ in generali Synodo authorizauit; cunctosque potioris dignitatis, qui præfuerunt eidem Concilio generali, ea corroborare imperauit. Perpendant ergo contemptores tantæ comminationis, quantæ subiaceant sententiæ excommunicationis: & quidem beato *Petro* [Apostolo] principi Apostolorum Christus legandi soluendique præsulatum, clauesq; simul tradidit regni cœlorum. Cuique autem fideli constat perspi-

al. Elwardi.

cuum atq; euidens, quod huius Apoſtoli vicarius poteſtatiſq; potiſſimum ſit hæres Romanæ Eccleſiæ præſidens. Huic Sanctæ memoriæ *Iohannes* laudabiliter præfuit ſuo tempore, vt hodieque viget glorioſa recordatione, promotus ad id Dei totiuſq; populi electione. Si ergo decretum beati *Petri* Apoſtoli ratum, conſequenter & *Iohannis* Apoſtolici ratum. Sed nemo vel demens ratum eſſe *Petri* Apoſtolici decretum denegat; nemo igitur ſane mentis diſſimile fore *Iohannis* Apoſtolici decretum repugnat. Aut itaq; iſti cōcedentes beato *Petro* ſuiſq; ſucceſſoribus collatam à Chriſto poteſtatem, tranſgredi ceſſabunt tanti interdicti authoritatem; aut floccipendentes, cum Diabolo ſuiſq; complicibus præſcriptæ maledictionis ſibi adquirent perpetuitatem. Conſtat ergo neminem extraneorum idem cœnobium ſibi præripuiſſe, quem non conſtiterit, (nec ſine dedecore) amiſiſſe; nullaq; Monachorum machinatione ſed Dei iudicio ob Sanctæ authoritatis vltionem id cuiq; eorum accidiſſe. Nemo itaq; hæc legens deſpiciat, nemo vel ſubiraſcendo ſe palam notabilem faciat. Nam ſi iraſcitur pro alio forte prolatum de ſe dictum fatebitur. Tunc ordo Monaſticus iamdudum lapſus præcipue caput erexit, vnde factum eſt vt denuo Monaſterium noſtrum in priſtinam libertatem euaderet. Quod conuenientius opinor ipſius verbis Regis notificare.

Ego *Edgarus* totius Albionis Baſileus, nec non maritimorum ſeu Inſulanorum Regum circumhabitantium, adeo vt nullius progenitorum meorum ſubiectione largiflua Dei gratia ſuppetente, ſublimatus; quid Imperii mei potiſſimum Regi Regum dono darem, tanti memor honoris ſollertius ſæpe tractaui. Piæ igitur fautrix deuotionis peruigili meæ ſtudioſitati ſuperna ſubito inſinuauit pietas, quæq; in regno meo ſancta reſtaurare Monaſteria, quæ velut muſciuis ſcindulis carioſiſq; tabulis tigno tenus viſibiliter diruta: ſic quod maius eſt, intus à ſeruitio Dei ferme vacua fuerant neglecta. Idiotis nempe clericis eiectis nulli regularis Religionis diſciplinæ ſubiectis; plurimis in locis ſanctioris ſeriei, ſcilicet Monachici habitus præfeci paſtores, ad ruinoſa quæque Templorum reintegranda opulentos eis fiſcalium munerum exhibens ſumptus. Quorum vnum nomine *Eluricum*, virum in omnibus Eccleſiaſticum, famoſiſſimi coſtitui cuſtodem cœnobii quod Angli bifario vocitant onomate Maldelmesburh. Cui pro commoditate animæ meę ob ſaluatoris noſtri eiuſq; ἀειπάρθενον, ſemper virginis *Mariæ*, nec non Apoſtolorum *Petri & Pauli* Aldelmiq; almi præſulis honorem, particulam terræ & nominatim terram cum pratis, & ſiluis munifica liberalitate reſtitui. Hæc à prædictis accommodata clericis à contentioſo iniuſte poſſeſſa eſt, * *Edelnoto*: ſed ſuperſtitioſa ſubtilique eius diſceptatione à ſapientibus meis audita, & conflictatione illius mendoſa ab eiſdem me præſente conuicta, Monaſteriali à me reddita eſt vſui; Anno Dominicæ incarnationis nongenteſimo ſeptuageſimo quarto, regni vero mei 14. Regiæ conſecrationis primo.

al. Edelnodo.

Interea non indecens opinor, ſi quiddam quod ei diuinitus oſtenſum eſt, ſtylo commendem. Venerat in ſaltum venationis feracem, vtq; fit plerumq; ſociis ad inſequendas feras, diſperſis per deuia, ſolus remanſerat. Itaq; continuatione curſus, ad egreſſum nemoris perueniens conſtitit ſodales opperiens; Nec mora grauante nutantia lumina ſomno, pedes efficitur, vt tranſacti laborem diei temperaret modica quietis voluptas. Iacebat ergo ſub malo ſiluatica ſtratus, vbi penduli per circuitum rami foliatam effecerant cameram. Laſſitudine itaque ſuadente, riuus ſubter ſcatebris loquacibus fluens ſoporem inuitabat; tum canis fœmina, cui cura ferarum veſtigia inſequi prægnans & iuxta pedes accubans dormientem exterruit. Namque matre tacente, catuli aluo incluſi, latratus multiformes, & ſonoros reddidere, quodam nimirum ſui carceris gaudio incitati. Hoc monſtro attonitus, dum ad cacumen arboris oculos intendit, vidit poma vnum, & alterum delapſa in fluuium, quorum colliſione bullis aquatilibus inter ſe criſpantibus, vox articulata inſonuit, Well is thee! *id eſt, bene eſt tibi. Nec multo poſt vndarum voluminibus agentibus vrceolus ſuper aquam apparuit, & poſt vrceolum vrceus exundans aqua: Nam alter vacuus erat, & quamuis crebro gurgitis impulſu maiorem minor vrgeret, vt ſcilicet aquas ſuas in illum infunderet, nunquam tamen obtinere potuit quin vrceolus vacuus recederet, iterumque quaſi ſuperbo geſtu victor vrceum impeteret. Domum itaque regreſſus, vt dicit* Pſalmiſta, *geſtu exercitabatur, & ſcopebat ſpiritum ſuum. Sed conuenit eum mater, vt ſerenaret frontem & animum: ſibi ſtudio futurum, vt appellaret Deum, qui noſſet ænigmata inſpiratione ſua patefacere. Quo admonitu retudit ille mæſtitiam, & ſoluit in ocia curas, conſcius maternæ ſanctitatis cui ſoleret Deus multa reuelare. Erat illa vocabulo* Elfgifa *bonis operibus intenta, pietate & dulcedine prædita, vt etiam reos, quos triſtis ſententia Iudicum palam damnauerat, ipſa occulte redimeret. Precioſus amictus, qui pleriſque mulieribus eſt leno ſoluendi pudoris, illi erat ſupellex munificentiæ, vt quamlibet operoſam veſtem conſpecto ſtatim largiretur pauperi. Speciem corporis, & artificium manuum in ea liuor quoque laudaret, cum nihil reprehendere poſſet. Hac igitur intimis medullis vaticinium combibens,* po-

postero mane filio dixit; Latratus catulorum, quem matre quiescente dedere, significat, quod post suum obitum quiescentibus illis, qui modo viuunt & valent, nondum nati nebulones contra Dei latrabunt Ecclesiam. Sane quod vnum pomum secutum est alterum, ita vt ex collisione secundi in prius videretur vox sonuisse, Well is thee, *innuit, quod ex te, qui modo arbor es totam inumbrans Angliam, duo procedent filii, [factores vel] fautores secundi extinguent primum: tunc diuersæ partis incentores dicent pueris vtrisq;* Well is thee, *quod mortuus regnabit in cælo, viuus in seculo. * Nam quod vrceus maior minorem implere non poterat, hoc designat, quod gentes Aquilonales, qui numerosiores sunt quam Angli, Angliam post mortem tuam impetent; & quamuis crebro compatriotarum aduentu, ruinas suas suppleant, nunquam hunc Angulum mundi poterunt implere, quin potius Angli nostri cum maxime victi videbuntur, eas expellent, eritq; sub suo & Dei arbitrio vsque ad præfinitum tempus à Christo, Amen.* al. Iam vero.

Huius vaticinii veritatem lectio posterior patefaciet. Considerari ergo debet parentis & prolis indubitata sanctitas, quod alter viderit ęnigma vigilans sine obstaculo, & altera soluerit problema de longe porrecto Prophetiæ oraculo; Sanctitatique morum communicabat seueritatis animositas vt nullum cuiuscunq; dignitatis hominem leges eludere impune permitteret. Nam eius tempore priuatus latro nemo, popularis prædo nullus nisi qui mallet in fortunas alienas grassari propriæ vitæ dispendio. Quomodo enim ausus hominum præteriret, qui etiam omnis generis feras sanguinis auidas ex regno exterminare cogitaret, *Ludwaloq;* Regi Wallensium edictum imposuerit, vt sibi quotannis tributum trecentorum luporum pensitaret, quod cum tribus annis fecisset, quarto destitit, nullum se vlterius posse inuenire professus.

Præterea licet, vt fertur, staturæ fuerit, & corpulentiæ perexilis; tantas vires in illo corpusculo dignatio naturæ incluserat, vt vltro ad congrediendum lacesceret quemcũq; audacem nosset; hoc maxime timens, ne in tali colludio timeretur. Denique in quodam conuiuio, vbi se plærunq; fatuorum dicacitas liberius ostentat, fama est, * *Kinnadium* regem Scottorum ludibunde dixisse, Mirum videri, tam vili homuncioni tot prouincias subiici. Itaq; à quodam mimo sinistra aure acceptum, & *Eadgaro* postmodum solemni cõuitio in os obiectum. At ille re suis relata *Kinnadium* quasi magni mysterii consultandi gratia accersiuit, longeq; in syluam seducto, vnum ex duobus, quos secum attulerat, ensibus tradidit; Et nunc inquit licebit vt vires tuas experiar cum soli simus. Iam enim faxo vt appareat, quis alteri merito supponi debeat, tu quoq; ne pedem moueas, quin mecum rem ventiles. *Turpe est n. Regi in conuiuio esse dicaculum, nec esse in prælio promptulum.* Confusus ille nec verbo mutire ausus, ad pedes domini Regis procidit, simplicis ioci veniam precatus, & confestim consecutus. Quid illud? omni æstate, emensa statim Paschali festiuitate, naues per omnia littora coadunari præcipiebat; ad Occidentalem Insulæ partem cum Oriẽtali classe, & illa remissa cum Occidentali ad Borealem, inde cum Boreali ad Orientalem remigare consuetus; pius scilicet explorator, ne quid Piratæ turbarent. Hyeme & vere per omnes prouincias equitando, iudicia potentiorũ exquirebat, violati iuris seuerus vltor: In hoc iustitiæ, in illo fortitudini studens, in vtroq; Reipublicæ vtilitatibus consulens. al. Kinaldium.

Sunt qui ingenti eius gloriæ næuum tentent apponere, dicentes, primis temporibus fuisse crudelem in ciues, libidinosum in virgines, Verbi gratia prioris exemplum ponunt; *Athelwoldus* quidam erat sui temporis Comes egregius & à secretis; huic Rex iniunxerat negotium, vt * *Elfthridam* filiam *Ordgari* ducis Deuonensium, quæ forma sui oculos relatorum pellexerat, quatenus eam Regiis auribus commendarent; huic, inquam præceperat vt illam adiret speculatum, nuptias conciliaturus si veritas famæ conquadraret. Ille viam celerans, nihilque præter opinionem comperiens, celato apud parentes nuncio, suis potius vsibus puellam applicuit. Rediens ad Regem, quæ suis partibus conducerent, allegat speciei vulgaris & quotidianæ, pusiolam esse, nec tantæ maiestati conuenire. Reducto ab his animo & aliis amoribus intento, delatores nunciant, quanta illum *Ethelwoldus* astutia emunxerat. Ille clauo clauum expellens, fraude scilicet fraudem eludens, frontem serenam Comiti ostendere, diem quo visitaret tam laudatam mulierem quasi ioco edicere. Qui iam terribili ioco exanimatus, præcurrit ad coniugem, rogans, vt suæ saluti consuleret, & quantum posset vestibus se deformaret, tunc primum aperiens facti sui consilium. Sed quid non præsumit fœmina? ausa est primi amatoris & primi coniugis fidem fallere, & speculo vultum comere; nihil omittens, quod ephœbi & potentis lumbos pertentaret. Nec citra propositum accidit. Visam enim adeo inarsit, vt dissimulato odio Comitem in syluam Warewelle (quæ vocatur Harewoode) gratia venandi accitum iaculo traiiceret. Vbi cum filius occisi nothus familiari * visu superuenisset, & à Rege interrogatus esset, qualiter, ei talis venatio placeret; respondisse fer- al. Elfridam. al. visa.

tur, bene Domine Rex, quod tibi placet mihi displicere non debet; quo dicto ita tumentis animum mansuefecit, vt nihil charius in vita sua post hæc haberet, quam iuuenem illum, tyrannici facti offensam in patrem sedulitate regia in filium alleuans. Ob illius sceleris expiationem ibidem Monasterium ab *Elsthrida* ædificatum sanctimonialium frequentia inhabitatur.

Huic exemplo crudelitatis adiunctum aliud libidinis. Virginis Deo dicatæ audiens pulchritudinem, violenter eam à Monasterio abstraxit, abstractæ pudorem rapuit, & non semel thoro suo collocauit. Quod cum aures beati *Dunstani* offendisset, vehementer ab eo increpatus, septennem pœnitentiam non fastidiuit, dignatus Rex affligi ieiunio, simulq; diademate carere septennio.

Subiiciunt tertium, in quo vtrumq; appareat vitium; Rex, inquiunt, *Edgarus* veniens Andeueram, quæ est vicus non longe à Wintonia, cuiusdam ducis filiam cuius fama formæ percrebuerat, adduci præcepit. Mater puellæ, quæ concubinatum filiæ dedignaretur, adiuta noctis tenebris ancillam cubili apposuit, virginem sane nec inelegantem, nec illepidam. Euoluta nocte, cum aurora in lucem prorumperet, mulier conata surgere, interrogataq; quid festinaret, ad opus cotidianum Dominæ persoluendum respondit: ægre licet retenta Regis genibus super statu miseriarum suarum applorat, pro mercede connubii redderet ingenuitatem. Decere magnanimitatem eius, vt Regiæ voluptatis conscia Dominorum crudelium vlterius non ingemisceret imperia. Tunc illa felle commoto, & formidabile ridens, cum in animo fluctuaret hinc de famula miseratio, hinc de domina indignatio; quasi in iocos effusus, vsum obsequiorum pœnamq; remittit. Mox antiquis dominatoribus (vellent nollent) dominantem magna sublimauit dignatione, dilexit vnice integram lecti vni deferens fidem, quoad legitimam vxorem accepit *Elsridam* filiam *Ordgari*. De qua *Edmundum* qui ante ipsum quinquennio decedens *Rumesciæ* iacet, & qui post eum regnauit, * *Ethelredum* tulit. Nam de *Egelsleda*, cognomento candida filia *Ordmeri* ducis potentissimi *Edwardum* genuit, & sanctam *Editham* de * *Wlfritha*, quam certum est non tunc sanctimonialem fuisse, sed timore Regis puellam laicam se velauisse, moxque eandem arrepto velo lecto imperiali subactam: Vnde offensum beatum *Dunstanum*, quod illam concupisset, quæ vel vmbratice sanctimonialis fuisset, vigorem Pontificalem in eum egisse.

al. Egelredum. *al. Wlfrida.*

Sed hæc quomodocunq; se habeant illud constat, quod à 16. ætatis suæ anno, quo Rex constitutus est, vsq; ad 30. sine regio insigni regnauerit. Tunc enim principibus, & omnis ordinis viris, vndiq; confluentibus, cum magna gloria Bathoniæ coronatus est, nec nisi triennio superuixit, sepultusq; est Glastoniæ. Nec illud * obluctandum quod cum Abbas *Ailpardus* eius tumulum anno incarnationis Domini 1052. effodisset, inuenit corpus * illius labis conscium. Quod cum eum ad reuerentiam debuisset inflectere, ad audaciam leuauit. Nam quia locellus quem parauerat difficilem pro magnitudine corporis minabatur ingressum, regales exuuias ferro temerauit. Vnde continuo sanguis vndatim emicans astantium corda pauore concussit. Ita regium corpus in scrinio, quod ipsi Ecclesiæ contulerat super altare locatum est cum capite Sancti *Apollinaris*, & reliquiis *Vincentii*, martyris, quæ ille magno empta decori domus Dei adiecerat. Temeratorem porro sacri corporis mox animus reliquit, nec multo post Ecclesia egressum fracta ceruice mors inuenit. Nec in his hæsit regiæ sanctitatis ostensio, sed in vlteriora processit, sanato ibi furioso & cæco. Merito ergo non infirma inter Anglos fama est nullum nec eius nec superioris ætatis Regem in Anglia recto & æquilibri iudicio *Edgaro* comparandum. Ita nihil vita eius sanctius nihil iustitia probabiliuis fuit, exceptis vitiis, quę postea amplis virtutibus deleuit: qui patriam suam præclara fortitudine illustrem reddiderit, & rerum gestarum claritate, & Deo seruientium multiplicitate, post mortem eius res & spes Anglorum retro sublapsæ sunt.

al. obliterandum. *al. nullius labis conscium.*

DE SANCTO EDWARDO REGE ET *Martyre filio Edgari.*

CAP. IX.

ANNO Dominicæ incarnationis nongentesimo septuagesimo quinto, *Edwardus* filius *Edgari* regnare cœpit, & tribus annis & dimidio potestate potitus est. Illum *Dunstanus*, & cæteri Episcopi consentanei regali culmine sublimarunt, contra voluntatem quorundam, vt aiunt, optimatum & nouercæ, quæ vix dum 7. annorum puerulum *Ethelredum* filium suum prouehere conabatur, vt ipsa potius sub eius nomine imperitaret. Ex

tunc

tunc malitia hominum pullulante fœlicitas regni imminuta. Tunc visæ Cometæ, qui vel pestē prouincialium, vel regni mutationem portendere pro vero asseuerabatur. Nec mora secuta sterilitas arui, fames hominum, mors iumentorum, apud vicum regium, qui vocatur *Calna*, casus insolitus. Nam defuncto *Eadgaro* Clerici quondam ab Ecclesiis expulsi rediuiua prælia suscitarunt, dicentes, ingens esse & miserabile dedecus, vt nouus aduena veteres colonos migrare compelleret, hoc nec Deo gratum putari, qui veterem habitationem concessisset, nec alicui probo homini, qui sibi idem timere posset, quod aliis præiudicio accidisse cerneret. Ea de re inclamores & iras surrectū, & ad *Dunstanum* perrectū est, præcipue proceribus, vt laicorum est, succlamantibus præiudicium, quod clerici passi fuerant iniuste, leniori consilio succidi debere. Nam & vnus eorum *Elferius* omnia pene monasteria, quę reuerentissimus * *Æthelwoldus* monachus, & *Wentanus* Episcopus cōstruxerat in prouincia Merciorum magna vsus insolentia euertit. Itaq; frequenti synodo coacta primum Wintoniam ventū. Quis ibi fuerit finis certaminis, aliç literç docent, Dominicā imaginem expresse locutam clericos, eorumq; fautores confudisse; sed adhuc nō sedatis animis, Calnæ consilium indictum; vbi cū in cœnaculo, absente propter ętatem rege, considentibus totius Angliæ senatoribus magno conflictu & controuersia res ageretur, & validissimum illum murum Ecclesiæ, *Dunstanum* dico, multorū conuiciorum iacula impeterent, nec quaterent, suas partes cuiuscunq; ordinis viris summo studio tuentibus solarium totum repente cum axibus & trabibus dissiluit & concidit. Omnibus ad terram elisis, solus *Dunstanus* stans super vnam trabem quæ superstes erat euasit probe. Reliqui vel exanimati vel perpetui languoris compede detenti. Hoc miraculum Archiepiscopo exhibuit pacem de clericis omnib. Anglis tūc & deinceps in eius sententiā concedentibus.

* al. Adelwoldus.

Interea Rex *Eadwardus* fratrem puerulum, & nouercam pietate congrua colere, solum nomen Regis habere; illis cætera permittere, paternæ religionis vestigia rimari, bonis consiliis aurem & animum accommodare: at mulier nouercali odio vipereum dolum ruminans, vt nec nomen regis filio deesset, insidias priuigno struere, quas hoc modo consummauit. lassus venatione reuertebatur propter laborem siti anhelus; comites quo quēque casus tulerat canes consectabantur, auditoq; quod illi in contigua villa habitarent, equo concito illuc contendit iuuenculus solus nihil propter innocentiam metuens, aliorum quippe animus pro suo ponderans. Tunc illa muliebri blanditia aduentantem alliciens sibi fecit intendere, & post libata basia poculum porrectum auide haurientem per satellitem sica transfodit, quo vulnere saucius, cum quantis poterat animæ reliquis, sonipedem calcaribus monuisset ad suos reuerti, vno pede lapsus, alteroq; per deuia & saltus tractus vndante cruore indicia interitus sui sequentibus dedit. Tunc quidem sine honore apud Werham sepeliri iusserunt, inuidentes scilicet mortuo cespitem Ecclesiasticum, cui viuo inuiderunt decus regium. actitabant igitur publicam & festiuam lætitiam, quod cum corpore pariter infodissent memoriam. Sed affuit diuinæ serenitatis assensus, qui innocenter cæsum miraculorum sublimaret gloria. Adeo cœlestia iudicia humanis pręponderant, ibi ostensa de cœlo lumina, ibi claudus gressum composuit, ibi mutus organum resumpsit, ibi prorsus omnis inualitudo sanitati locum fecit. Sparsus rumor per totam Angliam, Martyris merita prædicabat. Quo excita interfectrix, iter illuc adoriebatur, iamque equum inscensum stimulis vrgebat, cum manifestū Dei iram persensit. Animal nāq; familiare quo sedere consueuerat antea, ventis pernicius quod auras ipsas præcurreret, tunc nutu Dei stabat immobile, instabant ministri, hinc flagris, illinc clamoribus, vt potentem heram, qua solebat alacritate eueheret. Cassus labor consumitur, mutato quoque iumento casus idem sequitur; intellexit licet tarde brutum pectus, quo portentum illud respiceret, quapropter quod per se non meruit per alium fieri consensit. Namque *Elferius* ille quem supra culpaui, eo quod monasteria destruxisset, temeritatis pœnitens multoq; gemitu animi angens, sacro scilicet corpori de ignobili loco leuato iustas & egregias inferias apud Sceptoniam soluit, non tamen effugit, sed post annum vermibus, quos pediculos dicimus consumptus est. Et quoniam animus indisciplinatus ipse sibi tormentum est, patiturque suos etiam hic mens anxia manes, *Elfrida* de illo regali supercilio inclinata dire pœnituit, adeo vt multis annis apud * *Werewellam* carnem in deliciis nutritam, cilicio conuolueret, noctibus solo strata sine ceruicali somnum hauriret, cruces præterea quascunq; posset corpori comminiscens; speciosa mulier & pulchre viro sobria, sed quod tantum nefas commisit pœna digna. Creditumq; & celebriter vulgatum quod propter eius in *Edwardum* insolentiam, multo post tempore tota patria seruitutem infremuisset barbaricam.

* al. Werwellam.

Certe apud Sceptoniam splendidum regiæ sanctitudinis refulgurat speculum; quoniā

illius meritis deputatur, quod eo loci multus deuotarum Deo fœminarū chorus claritate religionis terras illas irradians etiam ipſa perſtringit ſydera. Illic ſacræ virgines nullius penitus corruptelæ conſciæ, illic religioſæ continentes poſt primi thori damna ſecundi ignis neſciæ; in quarum omnium moribus ita facetus pudor cum ſeuera conſentit elegantia, quod nihil ſupra. Deniq; incerto hæreas quid potiſſimum prædicare velis an aſſiduitatem ad Dei famulitium, an affabilitatem ad hominum colloquium, vnde non iniuria credulitas apponitur dicentibus, quod per illarum orationes totus ſuſtentatur orbis, qui iampridem ſuis vacillat peccatis.

DE ETHELREDO ET EDMVNDO.

CAP. X.

ANNO Dominicæ incarnationis 979. *Ethelredus* filius *Edgari* & *Elfredæ* regnum adeptus, obſedit potius quam rexit annis 37. Eius vitæ curſus ſæuus in principio, miſer in medio, turpis in exitu aſſeritur. Ita parricidio, cui conniuentiam adhibuerat, immanis ita fuga, & mollitie infamis, ita morte miſerabilis fuit. Ignauiam eius prædixerat *Dunſtanus* fœdo exemplo admonitus. Nam cum puſiolus in fonte baptiſmi mergeretur circumſtantibus Epiſcopis alui profluuio ſacramenta interpolauit; quare ille turbatus, per Deum, inquit, & matrem eius ignauus homo erit. Vidi ſcriptum, quod cum decennis puer fratrem necatum conclamari audiret fleto ſuo furentem genetricem adeo irritauit, vt quia flagellum ad manum non habebat, arreptis candelis innocentem cæderet, nec prius deſiſteret quam pene exanimem & ipſa lachrymas infunderet. Quapropter tota vita ita candelas exhorruit in poſterum, vt nunquam ante ſe pateretur inferri lumen earum. Matris ſuffragio proceribus congregatis dies dicta vt *Dunſtanus* adueniret regem iure Archiepiſcopi coronaturus, ille licet infenſus eſſet, ſuperſedit reſiſtere Pontifex æui maturioris, & in ſecularibus emeritus. Iam vero diadema componens non ſe continuit quin ſpiritum propheticum totis medullis hauſtum ore pleno effunderet; quia, inquit per mortem fratris tui aſpiraſti ad regnum, audi verbum Domini, Hæc dicit Dominus Deus, non delebitur peccatum ignominioſæ matris tuæ, & peccatum virorum qui interfecerunt conſilio illius nequam niſi multo ſanguine miſerorū prouincialium, & venient ſuper gentem Anglorū mala qualia non paſſa eſt ex quo Anglia fuit vſq; ad tempus illud, nec multo poſt, id eſt, anno eius tertio venerunt Hamptuniam portum iuxta Wintoniam ſeptem naues piratarum & populata ora maritima refugerunt in altum, quod ideo non præterii, quia multus ſermo fertur apud Anglos de his ratibus.

Surrexerat inter Regem ipſum & Epiſcopum Roffenſem ſimultas, incertum qua de cauſa quocirca ciuitatem exercitum duxit, mandatum ei ab Archiepiſcopo vt furore deſiſteret, nec ſanctum *Andræam* in cuius tutela Epiſcopatus eſt, irritaret, ſicut ad indulgendum facilem, ita ad vlciſcendum terribilem. Verborum nuditate contempta adornat præceptum pecunia & mittit centū libras vt obſidionē ſolueret, emptus pretio abiret, quo ille accepto receptui cecinit præcinctum militem feriari permiſit. Miratus *Dunſtanus* hominis cupiditatem hæc per nuncios retulit, quoniam prætuliſti argentum Deo, pecuniam Apoſtolo, cupiditatem mihi, velociter venient ſuper te mala, quæ locutus eſt Dominus, ſed hæc me viuente non fient, quia & hæc locutus eſt Dominus. Iam vero poſt beati viri obitum, qui decimo anno regni eius fuit, properant impleri prædicta, feſtinant conſummari prænunciata. Danis enim omnes portus infeſtantibus & leuitate piratica vbique diſcurrentibus, dum neſciretur vbi eis occurri deberet, decretum à *Siricio* Archiepiſcopo poſt *Dunſtanum* ſecundo, vt repellerentur argento qui non poterant ferro. Ita decem millia librarum ſoluta cupiditatem Danorum expleuere. Exemplum infamię & viris indignum, libertatem pecunia redimere, quam ab inuicto animo nulla violentia poſſit excutere. Et tunc quidem paulisper ab incurſibus ceſſatum, mox vbi vires otio reſumpſerunt ad ſuperiora reditum. Tantus timor Anglos inceſſerat vt nihil de reſiſtendo cogitarent; ſi qui ſane antiquæ gloriæ memores obuiare & ſigna colligere tentaſſent, hoſtium multitudine, & ſociorum defectione deſtituebantur. Defectionis ſignifer fuit *Elfricus* quidam, quem congregatis nauibus Rex præfecerat, qui cum nauali certamine fortunam experiri debuiſſet, nocte qua dies pugnæ illuceſcebat transfuga vilis ad hoſtes conceſſit, prius per nuncios monitos quid cauerent: & quamuis pro culpa perfidiæ filium eius Rex cæcari iuſſerit, iterum redijt, iterumq; defecit. Northanimbria tota populata hoſtes pugna excepti & fugati ſunt Londonia obſeſſa ſed à ciuib9 probe defenſa. Quocirca obſeſſores afflicti & deſperantes poſſe capi ciuitatē, diſceſſerunt, totāq;

pro-

prouinciam ab Oriente vaſtantes, Regem ad pecuniam 16. Millium librarum ſoluendum coegerunt. quin etiam regem eorum *Analafum* datis obſidibus ad ſe venire fecit, baptizatumq́; de fonte ſuſcepit, & regali munificentia donatum ſacramento conſtrinxit, ne vnquam reuerteretur in Angliam. Sed non ſic malum quieuit. Nam ſemper vt Hydræ capitibus hoſtibus ex Danemarcia pullulantibus nunquam caueri poterat. Occidentalis prouincia, quæ Deueneſchire vocatur peſſundata, euerſis monaſteriis & Exonia vrbe incenſa, Cantia deprædationi data, vrbs Metropolitana & patriarcharũ ſedes conflagrata, ipſe Patriarcha ſanctus & reuerentiſſimus vir *Elfegus* abductus, & in vinculis tentus, ad extremum cum ruſticos ſuos expilare cogeretur ad ſe redimendũ & abnueret, lapidatus & ſecuri percuſſus. anima cœlum glorificauit. occiſum Deus ſublimat; adeo vt Dani, qui in necem eius graſſati fuerant viſo miraculo q lignum aridum ſanguine ipſius litũ ſub nocte vna reuiruerat, certatim in oſcula defuncti ruerent, certatim colla ſubiicerent. Ita naturali ceruicoſitate ſubtracta ſacrum corpus Londoniam euehi patiuntur. Ibi glorioſe ſepultum, & poſt decem annos ab omni corruptionis labe immune leuatum Archiepiſ. ſuũ Cantuariæ nobilitauit. Durat ad hoc tempus & recens ſanguis & illibata integritas, miraculoq́; ducitur poſſe cadauer exanimari & non poſſe tabeſcieri, & ne longum faciam ſigillatim enumeratis prouinciis quas vaſtarunt, hoc ſit ad ſummam complecti, quod cum numerentur in Anglia triginta duo pagi, illi iam 16. inuaſerant, quorum nomina propter barbariem linguæ ſcribere refugio. Rex interea ſtrenuus, & pulchre ad dormiendum factus tanta negotia poſtponens oſcitabatur, & ſi quando reſipuerat vt vel cubito ſe attolleret: confeſtim vel grauante deſidia, vel aduerſante fortuna in miſerias recidebat. Exagitabant illum vmbræ fraternæ diras exigentes inferias. Quis poſſit enumerare, quoties exercitum congregauerit? quoties naues fabricari iuſſerit? quoties duces vndecunque euocauerit & nihil horum vnquam proceſſerit? Nam exercitus principe carens, & diſciplinæ militaris ignarus, aut ante congreſſionem dilabebatur, aut in ipſo conflictu facile cedebat. Valet multum in bellis ducis præſentia; valet ſpectata in talibus audacia, valet vſus & maxime diſciplina, quibus, vt dixi, carens exercitus, prouincialibus irrecuparabili diſpendio, hoſtibus miſerabili erat ludibrio. Eſt illud genus hominum, ſi non coerceatur ante bellum, in rapinas promptum; ſi non animetur in bello ad fugam pronum. Naues ad tutandam oram maritimam fabricatas cum in anchoris conſtitiſſent, repente coorta tempeſtas corripuit, & colliſas inter ſe diſiectis armamentis inutiles reddidit. Paucæ de reliquiis multarum factæ impetu cuiuſdam *Wlnodi*, quem Rex exlegatum eiecerat, ſubmerſę, vel incenſæ, ſpem totius Anglię fefellerunt. Duces ſi quando ad conſiliũ conueniſſent, pars hoc, pars illud elegerunt, vix aut nunquam in bonam ſententiam cõuenire. Magis enim de ſimultatibus domeſticis, quam de publicis neceſſitatibus conſultabant. Iã vero ſi quid vrgente periculo, vtile & arcanum decreuiſſent; ſtatim ad Danos per proditores deferebatur. Nam præter *Elfricum Elferii*, qui ſuperiorem regem occiderat, ſucceſſorem, erat in talibus improbe idoneus *Edricus*, quem Rex Merciorum comitatui pręfecerat: fęx hominum, & dedecus Anglorum, flagitioſus helluo, verſutus nebulo, cui non nobilitas opes pepererat, ſed lingua & audacia comparauerat. Hic diſſimulare cautus, fingere paratus, conſilia regis vt fidelis venabatur, vt proditor diſſeminabat. Sæpe ad hoſtes miſſus pacis mediator, pugnam accendit. Cuius perfidia tum crebro huius regis tempore, tum vel maxime ſequentis apparuit: de qua poſterius dicam. Solus ex omnibus comes Orientalium Anglorum *Vlkillus* tunc impigre contra inuaſores reſtitit. Ita vt quamuis nomen victoriæ ad hoſtes conceſſiſſet, multo plus afflicti, qui vicerant, quam qui victi fuerant æſtimarentur. Nec ſane piguit barbaros veritatem confiteri, cum multoties illam victoriam deplorarent. Et emicuit præcipue poſt mortem *Ethelredi* virtus Comitis in illo bello, quod omnem florem prouinciæ demeſſuit. Vbi & ipſe à tergo circumuentus, dum cedere pudori ducit, audaciam regi ſanguine ſuo peperit. Sed hoc poſtmodum. Tunc vero ne quid miſeriæ regi *Ethelredo* deeſſet, fame per totam Angliam bebacchante, vulgus, quod bello reliquum erat, abſumptum inedia. Hoſtes adeo libere in regione vagabantur, vt per quinquaginta millia prædam per terram ad naues conuectarent, nullas prouincialium inſidias formidantes. His malis vndique ſtrepentibus, rurſus conſilium volutabatur, vt pecunia bellum leuaretur. Et factum eſt. Nam poſt viginti quatuor millia libræ, mox triginta millia datæ, quod quantum profecerit, ſequens tempus oſtendit. Veruntamen multa mihi cogitanti mirum videtur, cur homo vt à maioribus accepimus, neque multum fatuus, neque multum ignauus, in tam triſti pallore tot calamitatum vitam conſumpſerit. Cuius rei cauſam ſi quis me interroget, non facile reſpondeam, niſi Ducum defectionem, ex ſuperbia regis prodeuntem. Illorum perfidiam ſer-

mo præoccupauit: de ipsius insolentia nunc dicam, quæ adeo intolerabilis erat, vt nec propriis affectibus parceret. Nam præter Anglos, quos nullis causis extantibus exhæredabat, vel affícto crimine opibus emungebat; præter Danos, quos leuibus suspicionibus omnes vno die in tota Anglia trucidari iusserat, vbi fuit videre miseriam, dum quisque charissimos hospites, quos etiam arctissima necessitudo dulciores effecerat, cogeretur prodere, & amplexus gladio deturbare. Præter hæc etiam in vxorem adeo proteruus erat, vt eam vix dignaretur, sed cum pellicibus volutatus regiam maiestatem infamaret. Illa quoq; conscientiam alti sanguinis spirans in maritum tumebat, quod se nec pudor ingenuus, nec fœcunditas commendaret. Nam duobus liberis *Elfredo & Edwardo* penates viri compleuerat. Ea fuerat filia *Richardi* Comitis Normanniæ, filii *Gulielmi*, qui post patrem quinquaginta duobus annis illi Ducatui præfuit, & vicesimo octauo anno huius regis vitam finiuit. Iacet apud Fiscannum cœnobium, quod ipse aliquantis redditibus ampliatum regula monastica per *Gulielmum* quondam Abbatem Diuionensem insigniuerat. Vir eximius, qui etiam *Ethelredum* sæpe iniuriis pulsauerit, quod cum auditum Romæ esset, non passa sedes Apostolica duos Christianos digladiari, misit in Angliam *Leonem* Treuerensem Episcopum, vt pacem componeret; cuius legationis Epistola hæc est.

EPISTOLA IOHANNIS PAPAE, decimi quinti.

IOHANNES *quintus decimus sanctæ Romanæ Ecclesiæ Papa, omnibus fidelibus salutem. Nouerint omnes sanctæ matris Ecclesiæ fideles, & nostri vtriusque ordinis per clymata seculi dilatati, qualiter nobis relatum est à compluribus, de inimicitia* Ethelredi *Saxonum Occidentalium regis, necnon &* Richardi *Marchionis; vnde nimium tristis effectus vtpote de filiis nostris spiritualibus, tandem inito salubri consilio accersiui quendam Aprocrisiarium nostrum* Leonem, *vice Episcopum sanctæ* Treuerensis *Ecclesiæ, & misi eum illuc cum literis nostris exhortatoriis, vt resipiscerent ab hac superstitione. Qui transiens vastas intercapedines terrarum, tandem marinos transmeauit fines, & in die* * *Natiuitatis Domini, peruenit ante conspectum regis præfati, moxq́; ex parte nostra salutato obtulit literas, quas illi miseramus; qui accersitis cunctis sui regni fidelibus vtriusque ordinis sapientioribus, ob amorem & timorem Dei omnipotentis, necnon & sancti* Petri *Apostolorum principis, & per nostram admonitionem paternam, firmissimam concessit pacem, cum omnibus filiis & filiabus suis præsentibus & futuris, & cum omnibus fidelibus suis sine dolo. Qua de re misit* Edelsinum *sanctæ* Schireburnẽtis *Ecclesiæ præsulem, necnon* Leofstanum *filium* Alfwoldi *&* Wlstani *filium* * Ederelnothum, *qui transierunt marinos fines, & peruenerunt vsq; ad* Richardum *præfatum Marchionem. Qui & monita nostra pacifice suscipiens, simulq́; audiens decretum supra fati regis, libenti animo pacem firmauit eandem cum filiis suis & filiabus præsentibus & futuris, & cum omnibus fidelibus suis, ea rationis tenore, vt si aliquis eorum vel ipsi iniuste aliquid contra alterum perpetrauerint, digna emendatione purgetur. Paxq́; maneat perpetualiter & inconuulsa, sacramentorum vtrinsq́; partis stigmate stipulata. Ex parte scilicet regis* Ethelredi, Edelsinus *præsul Sanctæ* Schireburnensis *Ecclesiæ, &* Leofstanus Alfwoldi *filius &* Ederelnothus Wlstani *filius. Ex parte* Richardi, Rogerius *Episcopus,* Rodulphus Hugonis *filius,* * Truteno *filius* Thurgis. *Actum* Rothomago *Kalend. Martii, anno ab incarnatione Domini, nongentesimo nonagesimo primo. Indictione quarta. Et de hominibus Regis vel de inimicis suis, nullum* Richardus *recipiat, nec rex de suis sine sigillo eorum.*

al. Natalis.

al. Ethelnodum.

al. Turstinus.

De hoc sane *Iohanne* qui & *Gerbertus* dictus est non absurdum erit (vt opinor) si literis mandemus quæ per omnium ora volitant. Ex Gallia natus Monachus à puero apud Floriacum adoleuit; moxque cum Pytagoricum biuium attigisset, seu tædio Monachatus, seu gloriæ cupiditate captus nocte profugit Hispaniam animo præcipue intendens vt Astrologiam, & cæteras id genus, artes à Saracenis addisceret. Hispania olim multis annis à Romanis possessa, tempore *Honorii* imperatoris in ius Gothorum concesserat; vsque ad tempora beati Gregorii, tunc per *Leandrum* Episcopum Hispanensem, & per *Richardum* regem fratrem *Hermingildi*, quem pater nocte Paschali pro fidei confessione interfecerat Gothi Catholico choro vniti sunt. Successit *Leandro Isidorus* doctrina, sanctitateq; nobilis; cuius corpus nostra ætate *Aldefonsus* rex Gallitiæ Toletum transtulit, ad pondus auro comparatum. Saraceni enim, qui Gothos subiugarant, ipsi quoq; à *Carolo magno* victi Gallitiam & Lusitaniam maximas Hispaniæ prouincias amiserunt. Possident vsq; hodie superiores regiones. Et sicut Christiani Toletum, ita ipsi Hispalim, quam *Sibiliã* vulgariter vocant, caput regni habent, diuinationibus & incantationibus more gentis familiari studentes. Ad hos igitur (vt dixi) *Gerbertus* perueniens, desiderio satisfecit. Ibi vicit scientia

Ptole-

Ptolemaeum in Astrolabio, *Alcandraeum* in Astrorum interstitio, *Iulium Firmicum* in fato. Ibi quid cantus & volatus auium portendit, didicit. Ibi excire tenues ex inferno figuras; ibi postremo quicquid vel noxium vel salubre curiositas humana deprehendit. Nam de licitis artibus Arithmetica, Musica, & Geometria, nihil attinet dicere, quas ita ebibit, vt inferiores ingenio suo ostenderet, & magna industria reuocaret in Galliam omnino ibi iam pridem obsoletas. *Abacum* certe primus à Saracenis rapiens, regulas dedit, quæ à sudantibus abacistis vix intelliguntur. Hospitabatur apud quendam sectę illius Philosophũ, quem multis primo expensis, post etiam promissis demerebatur. Nec deerat Saracenus quin scientiam venditaret, assidere frequenter, nunc de seriis, nunc de nugis colloqui, libros ad scribendum præbere. Vnus erat codex totius artis conscius, quem nullo modo elicere poterat. Ardebat contra *Gerbertus* librum quoquo modo ancillari. *Semper enim in vetitum nitimur, & quicquid negatur pretiosius putatur.* Ad preces ergo conuersus orare per Deum, per amicitiam, multa offerre, plurima polliceri. Vbi id parum procedit nocturnas insidias tentat. Ita hominem (conniuente etiam filia, cum qua assiduitas familiaritatem parauerat) vino inuadens, volumen sub ceruicali positum arripuit, & fugit. Ille somno excussus, indicio stellarum, qua peritus erat arte, insequitur fugitantem. Profugus quoq; respiciens, eademq; scientia periculum comperiens sub ponte ligneo, qui proximus erat, se occuluit, pendulus & pontem amplectens, vt nec aquam nec terram tangeret. Ita quærentis auiditas frustrata domum reuertitur. Tunc *Gerbertus* viam celerans, deuenit ad mare. Ibi per incantationes Diabolo accersito, perpetuum paciscitur dominium si se ab illo, qui denuo insequebatur, defensatum vltra pelagus eueheret. Et factum est. Sed hæc vulgariter ficta crederet aliquis, eo quod soleat populus literatorum famam lædere, dicens illum loqui cum dæmone, quem in aliquo viderint excellentem opere. Vnde *Boetius* in libro de Consolatione Philosophiæ, queritur propter studium sapientię se de talibus notatum, quasi conscientiam suam sacrilegio polluisset ob ambitum dignitatis. Non conueniebat, inquit, vilissimorum me spirituum præsidia captare, quem tu in hanc excellentiam componebas, vt consimilem Deo faceres. Atqui hoc ipso videmur affines maleficio, quod tuis imbuti disciplinis, tuis instituti moribus sumus. Hæc *Boetius*. Mihi vero fidem facit de istius sacrilegio, inaudita mortis excogitatio. Cur enim se moriens, vt postea dicemus, excarnificaret ipse sui corporis horrendus lanista, nisi noui sceleris conscius esset. Vnde in vetusto volumine quod in manus meas incidit, vbi omnia Apostolicorum nomina continebantur & anni, ita scriptum vidi. *Ioannes* qui & *Gerbertus* menses decem: hic turpiter vitam suam finiuit.

Gerbertus Galliam repatrians, publicasq; scholas professus artem magisterii attigit; habebat conphilosophos, & studiorum socios, *Constantinum* Abbatem monasterii sancti *Maximini*, quod est iuxta Aurelianis, ad quem edidit regulas de Abaco: * *Ethelbaldum* Episcopum, vt dicunt, Winteburgensem, qui & ipse monimenta ingenii dedit in Epistola, quam facit ad *Gerbertum* de quæstione diametri super *Macrobium*, & in nonnullis aliis. *al. Adelboldum.* Habuit discipulos prædicandæ indolis & prosapiæ nobilis, *Robertum* filium *Hugonis* cognomento *Capet Othonem*, filium *Othonis* imperatoris. *Robertus* postea Rex Franciæ magistro vicem reddidit, & Archiepiscopum Rhemensem fecit. *Extant* enim apud illam Ecclesiam doctrinæ ipsius documenta, horologium arte mechanica compositum, organa hydraulica, vbi mirum in modum per aquæ calefactæ violentiam ventus emergens implet concauitatem barbiti, & per multiforatiles transitus æreæ fistulæ modulatos clamores emittunt. Et erat ipse Rex in Ecclesiasticis cantibus non mediocriter doctus, & tum in hoc, tum in cæteris multum Ecclesiæ profuit. Deniq; pulcherrimam sequentiam, Sancti Spiritus, nobis assit gratia, & responsorium, Iuda & Ierusalem contexuit, & alia plura, quæ non pigeret me dicere, si non alios pigeret audire. *Otho* post patrem Imperator Italiæ, *Gerbertum* Archiepiscopum Rauennatem, & mox Papam Romanum creauit. Vrgebat ipse fortunas suas fautore Diabolo, vt nihil quod semel excogitasset, imperfectum relinqueret. Deniq; thesauros olim à gentilibus defossos, arte necromantiæ, molibus eruderatis inuentos cupiditatibus suis implicuit. Adeo improborum in Deum vilis affectus, & eius abutuntur patientia, quos ille redire mallet quam perire. Sed reperit tandẽ vbi magister suus hæreret, & vt dici solet, quasi cornix cornici oculos effoderet, dum pari arte tentamentis eius occurreret. Erat iuxta Romam in campo Martio statua, ærea aut ferrea incertum mihi, dextræ manus indicem digitum extentum habens, scriptum quoq; in capite, *hic percute*. Quod superioris æui homines ita intelligendum rati, quasi ibi Thesaurum inuenirent; multis securium ictibus innocentem statuam laniauerant. Sed illorũ *Gerbertus* redarguit errorem, longe aliter ambiguitate dissoluta. Namque meridie, sole in

centro existente, notans quo protenderetur vmbra digiti, ibi palum figit, mox superueniente nocte, solo cubiculario laternam portante comitatus, eo contendit. Ibi terra solitis artibus dehiscens latum ingredientibus patefecit introitum; conspicantur ingentem regiam, aureos parietes, aurea lacunaria, aurea omnia, milites aureos aureis tesseris quasi animum oblectantes; regem metallicum cum regina discumbentem, apposita obsonia, astantes ministros, pateras multi ponderis & pretii, vbi naturam vincebat opus. In interiori parte domus carbunculus lapis inprimis nobilis, & paruus intuitu tenebras noctis fugauit. In contrario angulo stabat puer arcum tenens extento neruo, & arundine intenta. Ita in omnibus cum oculos spectantium ars preciosa raptaret, nihil erat quod posset tangi etsi posset videri. Continuo vt quis manum ad contingendum aptaret, videbantur omnes illæ imagines prosilire, & impetum in præsumptorem facere. Quo timore *Gerbertus* pressus, ambitum suum fregit, sed non abstinuit cubicularius, quin mirabilis artificii cultellum, quem mensæ impositum viderat, abriperet; arbitratus scilicet in tanta præda, paruum latrocinium posse latere. Verum mox omnibus imaginibus cum fremitu exsurgentibus, puer quoq; emissa arundine in carbunculum tenebras induxit, & nisi ille monitu Domini cultellum reiicere accelerasset, graues ambo pœnas dedissent. Sic insatiata cupiditatis voragine, laterna gressus ducente discessum. Talia illum aduersis pręstigiis machinatum fuisse, constans vulgi opinio est. Veruntamen si quis verum diligenter exculpat, videbit non *Salomonem*, cui Deus ipse dederat sapientiam, huiusce inscium commenti fuisse. Vt enim *Iosephus* author est, Thesauros multos cum Patre defodit in loculis, qui erant (inquit) mechanico modo reconditi sub terra: nec *Hircanum* prophetia, & fortitudine clarum, qui vt obsidionis leuaret iniuriam, de *Dauidis* sepulchro tria millia talenta auri arte mechanica eruit, vt obsessori partem enumeraret, parte Zenodochia cōstrueret. At vero *Herodes* qui magis præsumptione, quam consilio idem aggredi voluit, multos ex satellitibus igne ex interiore parte prodeunte amisit. Prӕterea cum audio Dominum Iesum dicentem. Pater meus vsque modo operatur & ego operor; credo quod qui dederit virtutem *Salomoni* super Dæmones, vt idem historiographus testatur, adeo vt dicat suo etiam tempore viros fuisse, qui illos ab obsessis corporibus expellerent, apposito naribus patientis annulo habente sigillum, à *Salomone* monstratum, credo, inquam, quod & isti hanc scientiam dare potuerit, nec tamen affirmo quod dederit.

DE QVODAM PRODIGIO.

SED hæc lecturis relinquens, dicam quid à quodam loci nostro Monacho genere Aquitanico, ætate prouecto, arte medico, in pueritia audisse me memini. Ego, aiebat, septennis, despecta exilitate patris mei, municipis Barcinonensis admodum tenuis, transcendens niues Alpinas in Italiam veni. Ibi vt id ætatis pusio summa inopia victum quæritans, ingenium potius quam ventrem colui. Adultus autem multa illius terræ miracula oculis hausi, & memoriæ mandaui: Inter quæ vidi montem perforatum vltra quem accolæ ab antiquo æstimabant thesauros Octauiani *reconditos. Ferebantur etiam multi causa scrutandi ingressi per anfractus, & semita viarum intercepti perisse. Sed quia nullus fere timor auidas mentes ab incœpto reuocat, ego cum sodalibus meis viris circiter duodecim, seu prædandi, seu videndi studio, illud iter meditabar ingredi. Itaque* Dædali *secuti ingenium, qui* Theseum *de Laberintho filo eduxit prævio, nos quoque glomus ingens portantes paxillum in introitu fiximus; ibi principio fili ligato accensis laternis, ne præter deuia etiam cæcitate impediremur, deuoluto glomere, & per vnum quodque milliarium paxillo apposito, sub cauerna montis quomodocunque iter nostrū direximus. Cæca erant omnia, & magni horroris plena; vespertiliones de concauis egredientes oculos & ora infestabant: semita arcta, & à læua præcipitio, & subterlabente fluuio timenda. Vidimus tramitem vestitum nudis ossibus, fleuimus cadauera tabo adhuc fluentia hominum, quos eadem quæ nos, spes raptasset, post introitum non valentium inuenire exitum. Tandem aliquando post multos timores, ad egressum vlteriorem peruenientes, vidimus stagnum aquis crispantibus placidum, vbi dulcibus illis allapsibus alludebat vnda littoribus; pons æreus vtramque ripam continuabat; vltra pontem videbantur miræ magnitudinis equi aurei, cum assessoribus æque aureis, & cætera quæ de* Gerberto *dicta sunt. In quibus die medio iubar Phœbi infusum, duplicato fulgure oculos intuentium hebetabat. Nos qui hæc eminus videntes propriori aspectu delectaremur asportaturi, si sors sineret, aliquam splendidi metalli crustam; hortamine alterno animati stagnum trasire paramus. Sed nequicquam. Dum enim quidam cæteris præruptior citeriori margini pontis pedem imponeret, continuo (quod mirum auditu sit) illo depresso, vlterior eleuatus est, producens rusticum æreum, cum æreo malleo,*

quo

*quo ille vndas verberans, ita obnubilauit aera, vt diem cœlumq́; subtexeret. Retracto pede, pax fuit, tentatum idem à pluribus idemq́; expertum. Itaq; desperato transitu, aliquantum ibi constitimus, & quamdiu potuimus solo saltem visu libauimus aurum. Mox per vestigia fili regressi pateram argenteam reperimus; qua in frusta desecta, & minutatim partita pruritum auiditatis nostræ tantummodo irritantes, non fami fecimus satis. Postero die collato consilio, magistrum quendam illius temporis audiuimus, qui dicebatur nomen Domini ineffabile scire, interrogatus scientiam non inficiatur, adiiciens quod tanta esset nominis eius virtus, vt nulla ei magia, nulla ei Mathesis obsistere posset. Ita multo pretio redemptus, ieiunus & * confessus, nos eodem modo paratos, duxit ad fontem. De* al. confusus. *quo hausta aqua in fiala argentea, tacens digitis literas figurabat, donec oculis intelleximus, quod sis. ore effari nequiremus. Tunc fiducialiter ad montem accessimus, sed exitum vlteriorem à dæmonibus credo obstipatum offendimus, inuidentibus scilicet nomini Dei, quod eorum commenta refelleret. Venit mane ad me Necromanticus Iudæus, quem audita gestorum fama exciuerat; percunctatusq́; rem, vbi socordiam nostram accepit multo cachinno bilem succutiens, quin tu, inquit, videas, licebit, quantum potentia mea artis valeat. Et incunctanter montem introiens, non multo post egressus est, multa quæ vltra fluuium notaueram, ad indicium transitus sui afferens, puluerem sane locupletissimum, quo quicquid contingeretur, in aurum flauescebat; non quod ita pro vero esset, sed quod ita videretur, quoad aqua dilueretur. Nihil enim quod per Necromantiam fit, potest in aqua aspectum fallere intuentium.* Confirmat veritatem sermonis mei, res quæ eodem tempore acciderat.

Erant in strata publica, qua Romam itur, duæ aniculæ, quibus nihil bibacius, nihil putidius, vno commorantes tugurio, vno imbutæ maleficio: hæ hospitem, si quando superueniebat solus, vel equam, vel suem, vel quodlibet aliud videri faciebant; & mercatoribus vænum proponebant, nummos inde acceptos abligurientes. Et forte quadam nocte quendam ephœbum, qui motibus histrionicis victum exigeret, excipientes hospitio, asinum videri fecerunt, magnum suis commodis emolumentum habentes asinum, qui transeuntium detineret oculos miraculo gestuum. quocunque enim modo præcepisset anus, mouebatur asinus. Nec amiserat intelligentiam, etsi amiserat loquelam. Multum itaq; quæstum conflauerant vetulæ, vndique confluente multitudine vulgi, ad spectandos ludos asini. Rumorq́; vicinum diuitem aduocauit, vt quadrupedem non pauculis nummis in vsus suos transferret; admonitus vt si perpetuum vellet habere histrionem, arceret eum aqua. Custos ergo appositus mandatum seuere exequebatur. Præteriit plurimum tempus: Asinus quando temulentia dominum suum in gaudium excitasset, conuiuas iocis suis lætificabat. Sed sicut rerum omnium fastidium est, dissolutius post hæc haberi cœpit, quapropter incautiorem nactus custodiam, abrupto loro effugiens, in proximum lacum se proiecit: & diutius in aqua volutatus, figuram sibi humanam restituit. Custos ab obuiis sciscitatus, illumque vestigiis insecutus, interrogatus an vidisset asinum, refert ille se asinum fuisse, modo hominem, omnemq́; casum exponit. Miratus famulus ad dominum detulit; dominus ad Apostolicum Leonem, *dico nostro seculo sanctissimum; conuictæ anus idem fatentur. Dubitantem Papam confirmat* Petrus Damianus *literaturæ peritus, non mirum si hæc fieri possent. Productoq; exemplo de* Simone Mago, *qui* Faustinianum *in* Simonis *figura videri, & à filiis horreri fecit, instructiorem de cætero in talibus reddidit.*

Hæc Aquitannici verba ideo inserui, ne alicui mirum videatur, quod de *Gerberto* fama dispersit, fudisse sibi statuæ caput, certa inspectione syderum, cum videlicet omnes planetæ exordia cursus sui meditarentur, quod non nisi interrogatum loqueretur, sed verum vel affirmatiue vel negatiue pronunciaret. Verbi gratia, cum diceret *Gerbertus*, ero Apostolicus? responderet statua, Etiam. Morior antequam cantem missam in Ierusalem? Non. Quo illum ambiguo deceptum * ferunt, vt nihil excogitaret pœnitentię, qui animo blandiretur suo de longo tempore vitæ. quãdo enim Ierosolymam ire deliberaret, vt mortem stimularet? Nec prouidit, quod est Romę Ecclesia Ierusalem dicta, id est, visio pacis: quod quicunq; illuc confugerit, cuiuscunque criminis obnoxius, subsidium inueniet. Hanc in ipsius vrbis rudimentis asylum accepimus dictam, quod ibi *Romulus*, vt augeret ciuium numerum, statuisset omnium reorum refugium. Ibi cantat missam Papa tribus Dominicis, quibus prætitulatur Statio ad Ierusalem. Quocirca cum vno eorum dierum *Gerbertus* ad missam se pararet inualetudinis ictus ingemuit, eademq́; crescente decubuit; consulta statua deceptionem suam & mortem cognouit. Aduocatis igitur Cardinalibus, diu facinora sua deplorauit; quibus inopinato stupore percussis, nec aliquid valentibus referre, ille insaniens & præ dolore ratione hebetata minutatim se dilaniari, & membratim foras proiici iussit. Habeat inquiens, membrorum officium, qui eorum quæsiuit hominum; namq; animus meus nunquam illud adamauit sacramentum imo sacrilegium.

al. fertur.

Et quia diuerticulum feci, puto non inhonestum, si dicam quod in Saxonia tempore istius regis accidit, & non adeo notum, anno Dominicæ incarnationis, 1012. Melius est

spatiari in talibus quam immorari in rebus eius ignauis, & tristibus. Quod profecto erit iocundius si ab antiquitate scriptum illius, qui passus est, apposuero: simul & propius vero videbitur, quam si meis texuissem literis. Præterea non indecens opinor, si multicolori stylo varietur oratio.

Ego Ethelbertus *peccator, & si vellem celare quod in me factum est, diuinum iudicium, mẽbrorũ meorum tremor proderet; quod quemadmodũ factum sit referam, vt omnibus innotescat, quanta sit pœna inobedientia. Eramus ad Vigilias Natalis Domini, in villa quadam Saxoniæ, vbi erat ecclesia* Magni *Martyris, presbyter nomine* Robertus *missam primam inchoauerat; ego in cœmiterio cum sodalibus octodecim, viris quindecim, fœminis tribus, choreas ducens, & cantilenas seculares perstrepens, ita sacerdotem impediebam, vt ipsa verba nostra intra sacrosancta missarum solẽnia resonaret. Quocirca mãdato nobis vt taceremus & neglecto, imprecatus est, dicẽs. Placeat Deo & sancto* Magno *vt ita cantantes permaneatis vsq; ad annum. Verba pondus habuerunt. Filius presbyteri* Iohannis *sororem suam nobiscum cantantem, per brachium arripuit, statimq; illud à corpore auulsit, sed gutta sanguinis non exiit. Ipsa quoque toto anno nobiscum permansit choreas ducens, & cantans, pluuia non cecidit super nos, nec frigus, nec calor, nec fames, nec sitis, nec lassitudo nos affecit. indumenta nec calceamenta nostra attriuimus; sed quasi vecordes cantabamus. Primum ad genua, mox ad fœmora terra demersi sumus. Fabrica tecti aliquando nutu Dei super nos erigebatur, vt pluuias arceret. tandem euoluto anno* Herbertus *ciuitatis Coloniensis Episcopus à nodo, quo manus nostræ ligabantur, nos absoluit, & ante altare sancti* Magni *reconciliauit. Filia presbyteri cum aliis duabus continuo efflauit, cæteri continuis tribus diebus & noctibus dormiuimus, aliqui postea obierunt, & miraculis coruscant, cæteri pœnam suam tremore membrorum produnt.* Datæ sunt nobis hæ literæ à domino *Peregrino Herberti* successore, anno Dominicæ incarnationis millesimo tertio decimo.

In hac vrbe (quæ olim *Agrippina* ab *Agrippa* genero *Augusti* dicta, postea à *Traiano* Imperatore Colonia denominata est, quod ibi in Imperium allectus, colonias ciuium Romanorũ eò deduxerit:) In hac inquam ciuitate fuit Episcopus quidam præclarus religione, quamuis turpis corpore; cuius vnum miraculum, quod moriens prędixit, referam, si prius dixero, quam insolitus casus eum in tanto culmine fastigiauerit. Imperator terræ illius, Dominica illa, quæ vocatur quinquagesima, venatum pergens, solus ad oram syluæ deuenit, omnibus comitibus dispersis, iuxta quam habebat Ecclesiam ille presbyter agrestis, deformis sane, & pene portentum naturæ. Imperator militem se mentitus suppliciter rogat missam, ille confestim parat, alter interea voluebat animo, quare Deus, à quo formosa cuncta procedunt, tam deformem hominem sacramẽta sua conficere sineret, mox cum ad versum tractus ventum esset, *Scitote, quoniam Dominus ipse est Deus*, sacerdos, socordiam pueri familiaris increpitans respexit, & concitatiori voce quasi cogitanti imperatori responderet; dixit, *Ipse fecit nos, & non ipsi nos.* Quo dicto percussus Imperator æstimans eum propheticum virum, inuitum & renitentem sublimauit in Archiepiscopum Coloniæ, quod tamen semel susceptum dignis moribus honestauit: bene agentes blande appellare, improbos excommunicationis stigmate inurere sine personarum acceptione. Multa illius acta constanter accolæ prædicant, quorum vnum pro suscepti operis breuitate lector percurret. In monasterio sanctimonialium vrbis illius erat virgo quædam, quæ illic magis parẽtum officio, quam bonæ vitæ studio adoleuerat; hæc & speciei lenocinio, & dulci ad omnes colloquio amatores inuitabat, sed cum cæteri vel timore Dei, vel pro infamia seculi cupiditates suas cohiberent; vnus, quem & opum congeries, & alta progenies in proteruiam accenderant, abrupit quod legis quod iustitiæ, puellæ virginale expugnare ausus; abductamq; domum loco iustæ coniugis habuit. transiit multum tempus in Abbatissæ precibus, in propinquorum admonitionibus, ne tam fœdo facinori assuesceret. ille surdis auribus admonentes transiens, velut pelagi rupes immota resistit. At tum
al. igitur forte antistes aberat, Curiæ curis implicitus, regresso res nunciatur, mandat* ille continuo, vt ouis ouili restituatur; ita multis verbis vltro citroq; habitis mulier monasterio redditur. Sed non multo post abscessu pontificis aucupato abripitur. tunc in delinquentem excommunicatio promulgatur, ita vt nullus ciuium cum eo colloqui, nullus conuiuari auderet. quam ille iniuriam parui pensans, in prædia iuris sui longe abiit, non vt præceptũ foueret, sed vt arbitrium fugeret. ibi cum excommunicata sua vitam transigens, homo factiosus, & potens. Sed cum Deus Episcopum ad superos euocaret, & graui dolore membra depastus in lecto decumberet; conuenerunt vndique compatriotæ, vt extremæ benedictioni beati viri communicarent; solus ille venire non præsumens, subornauit aliquos, qui pro se loquerentur. Eius nomen auditum primo pontifex gemitu excepit, inde subiecit verba; verba ipsa dicturus sum. *Si miser ille maledictam illam mulierem deseruerit, sit*

abso-

lutis: si perstiterit posteriori anno hac eadem die & hora qua ego decedam, sit ante Deum reddere rationẽ paratus: videbitis autem me quando signum ad sextam insonuerit efflare. nec fides verbis defuit, nam & iste hora, qua prædixerat, defunctus, & ille anno euoluto eadem die & hora cum amica fulmine ictus & exanimatus est.

At vero rex *Ethelredus* martyrizato, vt prædiximus, *Elphego*, dedit Episcopatum cuidam Episcopo Liuingo. Resederat autem in Anglia *Turkillus* Danus, qui fuerat incentor, vt lapidaretur Archiepiscopus; habebatq; Orientales Anglos suæ voluntati parentes. Nam cæteri, dato ab Anglis octo millium librarum tributo, per vrbes & agros, quo quisque commodius poterat, dilapsi; quindecim eorum naues cum hominibus regis fidem secutæ. *Turkillus* interea regem patriæ suæ *Swanum* nunciis accersit, vt Angliam veniat, præclaram narrat esse patriam & opimam, sed regem stertere; illum Veneri vinoque studentem nihil minus quam bellum cogitare. Quapropter odiosum suis, ridiculum alienis, duces inuidos, prouinciales infirmos, primo stridore lituorum prælio cessuros.

Erat *Swanus* in sanguinem pronus, nec ei magno hortamento opus erat, nauibus itaque paratis transitum maturauit; Sanvwich vocatur portus, vbi appulit, vltionem præcipue *Gunhildis* sororis intendens animo. Hæc non illepidæ formæ virgo Angliam cum *Pallingo* marito potenti Comite venerat, & accepta Christianitate, obsidem se Danicæ pacis fecerat. Eam cum cæteris Danis infaustus furor *Edrici* decapitare iusserat, pronunciantem quod sui sanguinis effusio magno toti Angliæ foret dispendio. Et illa quidem mortem præsenti tulit animo, quia nec moritura expalluit, nec mortua, consumpto etiam sanguine, vultum amisit, occiso prius ante ora marito, & filio commodæ indolis puero, quatuor lanceis forato. Tunc ergo *Swanus* per Orientales Anglos profectus in Northanimbros, ditioni suæ eos sine pugna subdidit, non quod in illorum mentibus genuinus ille calor, & dominorum impatiens refriguerit, sed quod princeps eorum *Vthredus* primus exemplum defectionis dederit. Illis sub iugum missis, cæteri quoque omnes populi, qui Angliam ab Aquilone inhabitant, vectigal & obsides dederunt. Mox ad Australes regiones veniens Oxenefordenses & Wintonienses leges suas adorare coegit; soli Londonienses regem legitimum intra mœnia tutantes portas occluserunt. Dani contra ferocius assilientes, spe gloriæ virtutem alebant. Oppidani in mortem pro libertate ruebant, nullam sibi veniam futuram arbitrantes, si regem desererent, quibus ipse vitam suam commiserat. Ita cum vtrinque acriter certaretur, iustior causa victoriam habuit ciuibus magna ope conantibus, dum vnusquisque sudores suos principi ostentare, & pro eo pulchrũ putaret emori. Hostium pars prostrata, pars in flumine Tamesi necata, quod in præcipiti furore pontem non exspectauissent. Lacero agmine petit *Swanus* Bathoniam, ibi * *Ethelmerus* Occidentalis regionis Comes cum suis omnibus manus ei dedit. Nec adhuc flecterentur Londonienses, tota iam Anglia in clientelam illius inclinata, nisi *Ethelredus* præsentia eos destitueret sua. Quippe homo inertiæ deditus, & formidine meritorum nullum sibi fidelem metiens, belliq; & obsidionis necessitatem subterfugiens, illos fuga sua reliquit in medio. Quocirca rebus extremis medentes, compatriotarum exemplo se dedidere. Laudandi prorsus viri, & quos Mars ipse collata non sperneret hasta, si Ducem habuissent. Cuius dum vel sola vmbra protegerentur, totius pugnæ aleam, ipsam obsidionem etiam, non paucis mensibus luserant. Ille interea naturalis desidiæ conscientiam excitans, ab vrbe profugit; cumque clandestinis itineribus Hamptoniam venisset, inde *Wetham enauigauit. Ibi Abbates & Episcopos, qui nec in tali necessitate dominum suum deserendum putarent in hanc conuenit sententiam. Viderent, quam in angusto res essent suæ, & suorum se perfidia Ducum auito extorrem solio, & opis egentem alienæ, in cuius manu aliorum solebat salus pendere; quondam Monarcham & potentem, modo miserum & exulem, dolendam sibi hanc commutationem, quia facilius toleres opes non habuisse, quam habitas amisisse. Pudendam Anglis eo magis, quod deserti ducis exemplum processurum sit in orbem terrarum. Illos amore sui sine sumptibus voluntariam subeuntes fugam, domos & facultates suas prædonibus exposuisse, in arcto esse victum omnibus, vestitum deesse pluribus: probare se quidem fidem illorum, sed non reperire salutem. adeo iam subiugata terra, obseruari littora, vt nusquam sine periculo sit exitus. Quapropter consulerent in medium, quid censerent faciendum. Si maneant, plus à ciuibus cauendum quam ab hostibus. Forsitan enim crucibus suis noui domini gratiam mercarentur. & certe occidi ab hoste titulatur fortunæ, prodi à ciue addicitur ignauiæ. Si ad exteras gentes fugiant, gloriæ fore dispendium, si ad notas metuendum ne cum fortuna colerent animum. Plærosq; enim probos & illustres viros hac

* *al. Edelmerus.*

al. Wetham, id est, insulã Vectam.

occasione cæsos. experiendam tamen sortem, & tentandum pectus *Richardi* Ducis Normannorum; qui si sororem & nepotes non ingrato animo susceperit, se quoque nō aspernanter protecturum. Vadabitur enim, inquit, mihi meam salutem coniugi & liberis impensus fauor. Quod si ille aduersum pedem contulerit, non deerit mihi animus, plane non deerit, quin malim hic gloriose occumbere, quam illic ignominiose viuere. Quocirca hoc interim mense Augusto dum clementior aura cōponit pelagus, *Emma* ad fratrem nauiget; communia pignora apud eum depositura; sint comites eorum Episcopus de Dunelmo, & Abbas de Burgo. Ego hic vsq; ad natalem Domini manebo, si bona nunciauerit, subsequuturus continuo.

Soluto conuentu paretur ab omnibus: nauigant illi Normanniam, ipse serenæ famæ auidus interim residet. Mox à transmarinis nunciatum partibus, *Richardum* suscepisse sororem magna alacritate, regem quoque inuitare, vt suos dignetur lares. Ita *Ethelredus*, mense Ianuario Normanniam veniens, miserias suas sedulitate hospitis consolatus est. Erat ille *Richardus* filius *Richardi* primi, qui fœlicitate & probitate sua patrem æquarit: certe in Dei rebus maior. Cœnobium Fiscanense, quod pater inchoauerat, iste ad summum manum euexit. Orationibus & frugalitati adeo intentus, vt nullum monachum, nullū heremitam desiderares. Humilitate cernuus, vt lacessentium ceruicositates patentia sibi substerneret denique fertur quod noctibus custodias famulorum fallens, incomitatus ad matutinas monachorum venire solitus fuerit, genu flexionibus vsque ad lucem incumbens. Id præsertim apud Fiscanum exercens quadam nocte maturius se agebāt, cumq; inuenisset ostium obseratum excusso violentius pessulo, soporem Sacristæ turbauit. Ille miratus in tali noctis horrore pulsantis strepitum, surrexit, vt videret tam audacis facti conscium; reperiensq; vt videbatur rusticum, plebeio tectum amictu, non potuit animo suo imperare, vt manibus temperaret; sed vehementi felle commotus crinem inuadit, multos illustri viro colaphos infringens; durat ille incredibili patientia, nec mutire dignatus. Postero die querelam in capitulo deposuit, iraque simulata, monachum ad vicum Argentias sibi præcepit occurrere, minitans se vlturum in eius peruicacia, quod tota loqueretur Gallia. Die dicta monacho astante & præ metu pene exanimato, rem proceribus exponit, atrocitatem facti per amplificationem exaggerans; conantem reum respondere callidis obiectionibus aliquandiu suspendit. Postremo vt iocundior esset miserationis materia, ab optimatibus clementer iudicatum absoluit, totumq; vicum illum, qui optimi vini ferax esse dicitur, cum appendiciis suis officio eiusdem Sacristæ addixit, pronuntians optimum esse monachum, qui bene custodiens munus iniunctum, nec percitus ira laxauerit silentium. Post viginti & octo annos Ducatus mortis viam ingrediens iubet corpus suum sepeliri ad ostium Ecclesiæ, vbi & pedibus calcantium, & stillicidiis ex alto rorantibus esset obnoxium. Sed nostro tempore *Gulielmus* loci illius Abbas tertius, rem deformem esse permensus longam sustulit inuidiam, & inde leuatum ante maius altare locauit. Habuit fratrem *Robertum*, quem Archiepiscopum fecit Rothomagi, in hoc sane non parua macula gloriam aspergens. Nam ille immaniter honore abusus, multa primo facinora, multa flagitia commisit; sed post in senium vergēs, eleemosynis largissimis haud dubiè quædam deleuit. Post *Richardum* filius eiusdem nominis principatum sortitus vixit anno vix vno. Opinio certe incerta vagatur, quod conniuentia fratris *Roberti*, quem *Richardus* secundus ex *Iuditha* filia Comitis Brittonum *Conani* susceperat, vim iuueni venefica consciuerit. Cuius rei gemens conscientiam, Ierosolymam post septem annos comitatus abierit; magnæ laudis causam tunc temporis adorsus, vt iter motibus suspectum barbaricis, ritibus diuersum Saracenis, cum paucis inuaderet. Pertendit tamen nec abstitit totam * viam salubriter emensus, multoque auro introitum mercatus, illud Christianorum decus, sepulchrum, dico, dominicum nudipes & lachrymans veneratus est. Hoc labore apud Deum (vt credimus) fœderata gratia, domumque reuertens apud Niciam vrbem Bithiniæ dies impleuit, veneno vt dicitur interceptus; authore ministro *Radulpho* cognomēto *Mowino*, qui scelus illud spe ducatus animo suo extorserit. Sed Normanniam regressus, re cognita ab omnibus quasi monstrum exufflatus in exilium perpetuum discessit. Successit *Roberto Gulielmus* filius puerulus, de quo in consequentibus dicturus, nunc quod instat repetam.

al. vitam.

Swanus interea, modo quo diximus, inuasam Angliam rapinis, & cædibus vrgebat; prouincialium substantiæ prius abrasæ; mox proscriptiones factæ. Hæsitabatur totis vrbibus quid fieret; si pararetur rebellio, assertorem non haberent; si eligeretur subiectio, placido rectore carerent. Ita priuatæ & publicæ opes ad naues cum obsidibus deportabantur, quod non esset dominus ille legitimus, sed tyrannus atrocissimus. Sed non diu

propitia

propitia diuinitas in tanta miseria siuit fluctuare Angliam. siquidem peruasor continuo ad Purificationem sanctæ *Mariæ*, ambiguum quâ morte, vitam effudit. Dicitur quod terram sancti *Edmundi* regis & Martyris depopulanti, idem Martyr per visum apparuerit, leniterq; de miseria suorum conuenientum, insolentiusq; respondentem in capite percuserit: quo dolore tactum, in proximo vt prædictum est, obiisse. Dani *Cnutonem* filium *Swani* in regem eligunt. Angli contra, naturalem dominum chariorem sibi pronunciantes, si regalius se, quam consueuerat ageret, e Normannia *Aethelredum* regem accersunt. Ille primo mittit *Edwardum* filium, qui fidem principum, fauoremq; vulgi præsens specularetur. qui vbi omnium vota in bonam partem vidit conuenientia, securus pro patre reuertitur. Ita rex regressus, & lætis plausibus Anglorum delinitus, vt familiarem desidiam videretur excussisse, maturauit contra *Cnutonem* exercitum colligere, qui tunc temporis in Lindesia, vbi eum genitor cum ratibus & obsidibus dimiserat; tirones & equos exigebat, vt pariter coactis viribus in imparatos se effunderet, grauiter, vt ipse dictitabat, in desertores vlturus. sed dolo qualem ipse machinabatur præuentus terga ostendit; Tunc ægre saluatus, & in altum cum reliquiis prouectus, ab Oriente vsque in Austrum mari Brittanniæ circuito ad Sandwich appulit. ibi humano & diuino iure contempto, obsides, quos habebat, magnæ nobilitatis, & elegantiæ pueros, naribus & auribus truncatos quosdam etiam eiurauit. sic in insontes grassatus, & magnum quid egisse gloriatus patriam petiit. Eodem anno fluctus marinus, quem Græci *Euripum*, nos *Ledonem* vocamus, mirum in modum excreuit, quantum nulla hominum memoria potest attingere; ita vt villas vltra multa milliaria submergeret, & habitatores interceptos necaret. Sequenti autem anno apud Oxenford magnum concilium est congregatum Danorum & Anglorum. vbi rex nobilissimos Danorum *Sigeferdum* & *Morcardum* interfici iussit, delatione proditoris *Edrici* perfidiæ apud se insimulatos. Is illos fauorabilibus assentationib. deceptos, in triclinium pellexit, largiterq; potatos satellitibus ad hoc præparatis anima exuit. Causa cædis ferebatur, quod in bona eorum inhiauerat. clientuli eorum necem dominorum suorum vindicare conantes armis repulsi & in turrim Ecclesiæ sanctæ *Fridesuuidæ* Oxoniæ coacti: vnde dum eiici nequirent, incendio conflagrati sunt. Sed mox Regis pœnitentia eliminata spurcitia, sacrarium reparatum; Legi ego scriptum, quod in archiuo eiusdem Ecclesiæ continetur index facti. Vxor *Sigeferdi* Malmesburiam in captionem est abducta, spectabilis nobilitatis & formæ fœmina. quapropter *Edmundus* Regis filius dissimulata intentione in partes illas iter arripiens visam concupiuit, concupitæ communionem habuit. Sane patris eludens conscientiam, qui domesticis & alienis esset ridiculo. Erat iste *Edmūdus* non ex *Emma* natus, sed ex quadam alia, quam fama obscura recondit. Præter * istud, *al. illud.*
integer in cæteris prædicādæ indolis iuuenis, magni roboris & animo & corpore, & propter hoc ab Anglis Irenside, id est, ferreum latus nuncupatus, qui patris ignauiam, matrisq; ignobilitatem virtute sua proba premeret, si Parcæ parcere nossent. Nec mora nuptæ consilio Comitatū *Sigeferdi*, qui apud Northanimbros amplissimus erat, à patre petitum, nec impetratum suapte industria vendicauit: hominibus eius Prouinciæ in obsequium eius facile cedentibus.

Eadem æstate *Cnuto* compositis rebus in Danamarchia, fœderata cum finitimis regibus amicitia venit Angliam eo animo vt aut moriendum sibi proponeret. Itaque à Sandwicho Cantiam, inde in West-Saxoniam progrediens, omnia incendijs, cædibusq; fœdabat, Rege apud Cosham morbo decumbente. Tentauit quidem *Edmundus* occurrere, sed ab *Edrico* præpeditus, copias interim tuto loco continuit. At *Edricus* non vltra dissimulandum ratus, quin artes suas aperta fronte nudaret, ad *Cnutonem* cum 40. nauibus defecit: omnis quoq; West-Saxonia datis obsidibus, & armis idem fecit. Mercij vero numero & spe congregati, se ad resistendum offerebant; veniret modo rex, & quo progrediēdum esset præciperet, duceret secum proceres Lōdoniæ, paratos esse sanguinem suum patriæ impendere. Ille solitus salutem suam muris committere, non in hostem excurrere, Londoniæ degebat propter proditores, vt aiebat, nusquam procedens. Alter interea partibus suis vrbes, & vicos applicare, nullo tempore feriari, noctibus consultare, diebus pugnare. *Edmundus* diu deliberato consilio in tanta rerum angustia optimum factu arbitratus, si vrbes, quæ defecerant, pugnando reciperet, in eundem sensum *Vthredum* quendam Transhumbranum Comitem adduxit. Cęteras enim, quæ adhuc dubio fauore pendebant, confirmandas putabant, si de rebellantibus graues pœnas sumerent. sed *Cnuto* non minori præditus astutia, simili eos ingenio circumuenit. Nam commendatis West-Saxonibus & Merciorum parte, quam subiecerat ducibus suis, ipse in Northanimbros profectus, depopulatione locorum *Vthredum* ad sua defensanda redire coegit. Itaque licet

se dedisset, barbarica leuitate iussus est iugulari. Comitatus eius datus est *Iricio* quem postea æquales partes sibi vendicantem; Cnuto ab Anglia expulit. Ita subiectis omnibus *Edmundum* per semetra fugitantem non prius persequi destitit, quam Lōdoniam ad patrem peruenisse cognosceret. Tunc vsque post Pascha quieuit, vt cum omnibus copiis vrbem adoriretur. Sed præuenit conatum eius mors *Ethelredi*. Nam in initio quadragesimę die sancti *Gregorii* animam laboribus & miseriis natam efflauit. iacet apud sanctum *Paulum* Londoniæ. Oppidani *Edmundum* in regem conclamant. Ipse mox congregato exercitu apud Pennam iuxta Gillingham Danos fugauit diebus rogationum. Post festum sancti *Iohannis* ad Scorstanum iisdem congressus æquis manibus discessit. Anglis suis initium fugæ facientibus authore *Edrico*, qui in parte aduersariorum stans, & gladium manu tenens, quem in pugna, quodam rustico impigre cæso, cruentarat; Fugite, inquit, miseri fugite, ecce rex vester hoc ense occisus est. Fugissent Angli continuo nisi Rex cognita re in editum quendam collem procederet, ablata galea caput suum commilitonibus ostendens. Tunc quantis poterat viribus hastile ferreum intorqueris in *Edricum* misit, sed ab illo præuisum & vitatum, in militem prope stantem peccauit adeo vt alterum quoque affigeret. Nox prælium diremit, aciebus quasi ex conniuentia discedentibus, Anglis tamen victoriam pene sperantibus. quo facto, West-Saxonum conuersi animi dominum legitimum cognouerunt. Ipse Londoniam contendit, vt bene meritos ciues liberaret, quos pars hostium statim post discessum suum incluserat. fossa etiam vrbem, qua fluuio Tamesi non alluitur, foris totam cinxerat, multaq; vulnera fecerat, & acceperat. Itaque audito Regis aduentu per prona inuadunt, subsecutus eos è vestigio, & trāsito vado, quod Brenford dicitur, victoriosa strage eos deleuit. Reliqua multitudo, quæ cum *Cnutone* remanserat, *Eadmundo*, aliquantum feriato & partes suas componente, Londoniam iterum terra, flumineq; obsidet; sed ab oppidanis magnanimiter pugnantibus repulsa, iram in collimitaneam Merciam effudit, vicos & villas rapinis, incendiis, cædibusq; depopulans. Optima præda ad naues conuecta, quas in amne Medeguaia cōgregauerat. fluuius ille Rofensem vrbem præterfluens, violentus, & rapaci gurgite minax mœnia pulchra lauat. Inde quoque rege pugnante fugata, præoccupatoq; vado, quod superius nominaui Brenford, insigni cæde profligata. Conantem vlterius tendere *Edmundum*, vt reliquias prędonum persequeretur ad internecionem: vafer ille & pessimus *Edricus* reuocauit, ficto iamdudum animo in gratiam reuersus. Consilio enim *Cnutonis* cum *Edmundo* erat, vt eius meditationes renunciaret. vltimus ille dies Danis profecto fuisset, si perseuerandum rex putasset. Sed præuentus (vt dixi) susurro proditoris, qui hostes nihil vltra ausuros affirmaret, maturum sibi exitium & Angliæ toti parauit. Namq; illi, data via fugiendi, iterū in vnum coaluere, orientales Anglos bello infestantes, ipsum quoque regem suppetias ferentem, apud * Assandunam cedere coegerunt. Auspicium fugæ fuit ille ex consulto, quem totiēs nominare pudet. Pauci qui gloriæ suæ non immemores & alterutros excitantes cuneum fecerunt, ad vnum interempti. Ibi *Cnuto* regnum expugnauit, ibi omne decus Anglorum occubuit, ibi flos patriæ totus emarcuit. Inter quos *Vlkillus* Estanglorum Comes perpetuam famam meritus tempore *Swani*, quando primus omnium piratas adorsus spē dedit posse illos superari; & præcipui tunc viri Abbatis & Episcopi. *Edmundus* inde pene solus pedem referens, Glocestriam venit, vt ibi recollectis viribus hostes recenti victoria otiosos sicut putabat aggrederetur. Nec *Cnutoni* audacia defuit, quin fugientem insequeretur. Ita cum infestis signis constitissent, *Edmundus* singularem pugnam petiit, ne duo homunculi propter ambitionem regnandi tot subiectorum sanguine culparentur, cum possent sine dispendio fidelium suorum fortunam experiri. Magnam vtrilibet laudem futuram, qui suo potissimum periculo tantum regnum nancisceretur. Hæc cum *Cnutoni* renunciarentur, abnuit prorsus, pronuncians, animo se quidem excellere, sed contra tā ingentis molis hominem corpusculo diffidere: verum, quia ambo non indebite regnum efflagitent, quod patres amborum tenuerint, conuenire prudentiæ, vt depositis animositatibus Angliam partiantur. Susceptum est hoc dictum ab vtroq; exercitu, & magno assensu firmatum, quod & æquitati quadraret, & mortalium paci tot miseriis defatigatorum placide consuleret. Ita *Edmundus* vnanimi clamore omnium superatus, concordiæ indulsit, fœdusq; cum *Cnutone* percussit, sibi West-Saxoniam, illi concedens Merciam. Nec multo post in festo sancti *Andreæ*, ambiguum quo casu extinctus, Glastoniæ iuxta *Edgarum* auum suum sepultus est. Fama *Edricum* infamat, quod fauore alterius mortem ei per ministros porrexerit. Cubicularios regis fuisse duos quibus omnem vitam suam commiserat: quos pollicitationibus illectos, & primo immanitatem flagitii exhorrentes, breui complices suos effecisse: Eius consilio ferreum vncum ad naturæ requisita sedenti in locis posteriora

al. Alsundunam.

posteriora

posterioribus adegisse. Frater eius ex matre *Edwinus* non aspernandę probitatis adolescens per proditorem *Edricum* Anglia iubente *Cnutone*, cessit, diuq; terris iactatus & alto, angore animi, vt fit corpus infectus, dum furtiuo reditu apud Anglos delitescit, defungitur; & apud Tauistochium tumulatur. Filii eius *Edwius* & *Edwardus* missi ad regem Sueuorum, vt perimerentur, sed miseratione eius conseruati, Hunorum regem petierunt, vbi dum benigne aliquo tempore habiti essent, maior diem obiit, minor Reginæ sororem *Agatham* in matrimonium accepit. Fratres ex *Emma Elfredus* & *Edwardus* toto tempore, quo *Cnuto* vixit, in Normannia tutas fouere latebras. De illorum in patriam restitutione, *Richardum* auunculum nihil egisse comperimus, quin & sororem suam *Emmam* hosti & inuasori nuptum collocauit. Ignores maiori illius dedecore qui dederit; an fœminæ, quæ consenserit, vt thalamo illius caleret, qui virum infestauerit, filios effugauerit. Porro * *Robertus*, quem superius diximus Ierosolymam iuisse multotiens, congregatis nauibus, & impositis militib. profectionē parauit, subinde iactitās se pronepotes suos coronaturum. & proculdubio fidem dictis explesset, nisi quia (vt a maioribus accepimus) semper eiventus aduersabatur cōtrarius, per occultum scilicet Dei iudicium, in cuius voluntate sunt potestates omnium regnorum. Reliquiæ ratium multo tempore dissolutarum Rothomagi adhuc nostra ætate visebantur.

al. Rodbertus.

DE CNVTONE REGE.

CAP. XI.

ANNO incarnationis Dominicæ millesimo decimo septimo *Cnuto* regnare cœpit, & viginti annis regnauit; iniuste quidem regnum ingressus, sed magna ciuilitate & fortitudine vitam componens. Primis diebus regnum in quatuor partitus, sibi WestSaxones, *Edrico* Mercios, *Turkillo* orientales Anglos, *Iricio* Northanimbros. ac primo interfectores *Edmundi*, qui vltro spe ingentis præmii rē detulerāt, apud se interim celatos, magna frequentia populi produxit in medium, palamq; genus insidiarum professos supplicio affecit. Eodemq; anno *Edricus*, quem digne infamare non possum, iussu regis, arte qua multos frequenter circumuenerat, ipse quoque conuentus, putidum spiritum transmisit ad inferos. Nam nescio, qua simultate orta, dum asperius colloquerentur, ille fiducia meritorum beneficia sua Regi quasi amicabiliter improperans, ait, *Edmundum* pro te primo deserui, post etiam ob fidelitatem tuam extinxi. quo dicto *Cnutoni* facies immutata iram rubore prodidit. & continuo prolata sententia, merito ergo, inquit, & tu moriere, cum sis læsæ maiestatis reus, in Deum & in me, qui dominum proprium, & fratrem mihi fœderatum occideris. *Sanguis tuus super caput tuum quia os tuū locutum est contra te, quod misisti manus in Christum Domini.* Mox ne tumultus fieret, in eodem cubiculo proditor fauces elisus, & in Tamesim fluuium per fenestram præcipitatus perfidiæ meritum habuit. Succedente tempore *Turkillus* & *Iricius* ab Anglia captatis occasionibus eliminati, natale solum petierunt. Quorum primus qui incentor necis beati * *Alphegi* fuerat, statim vt Danamarchiæ littus attigit, à ducibus est oppressus. Ita cum omnis Anglia pareret vni, ille ingenti studio Anglos sibi conciliare, æquum illis ius cum Danis suis in consessu, in consilio, in prælio concedere: Qua de re, vt pędixi, vxorem superioris Regis è Normannia accersiit, vt dum consuetæ Dominæ deferrent obsequium, minus Danorum suspirarent imperium. Simul eo facto *Richardi* alliciens gratiam, vt parum de nepotibus cogitaret, qui alios ex *Cnutone* se suscepturum speraret. Monasteria per Angliam suis & patris excursionibus partim fœdata, partim eruta reparauit. loca omnia, in quibus pugnauerat, & præcipue Aschendune Ecclesiis insigniuit; ministros instituit, qui per succidua seculorum volumina Deo supplicarent pro animabus ibi occisorum. Ad consecrationem illius Basilicæ & ipse affuit, & optimates Anglorum & Danorum donaria porrexerunt. Nunc, vt fertur, modica est Ecclesia presbytero parochiano delegata. Supra corpus beatissimi *Edmundi*, quem antiquiores Dani interfecerant, Basilicam animositate Regia construxit, Abbatem & Monachos instituit, prædia multa, & magna contulit. præstat hodieque * donorum eius amplitudo integra, quod locus ille infra se aspiciat omnia penę Angliæ cœnobia.

al. Elfegi. *al. Danorum.*

Corpus beati * *Alphegi*, apud sanctum *Paulum* Londoniæ tumulatum, ipse suis manibus inde leuauit, & ad propria remissum, dignis assentationibus veneratus est. Ita omnia, quæ ipse, & antecessores sui deliquerant, corrigere satagens, prioris iniustitiæ næuū apud Deum fortassis, apud homines certe abstersit. Wintoniæ maximæ munificentiæ

al. Elfegi.

ſuæ magnificentiam oſtendit, vbi tanta intulit, vt moles metallorum terreat aduenarum ſplendor gemmarum reuerberet intuentium oculos; *Emmæ* ſuggeſtu, quæ in talibus theſauros dilapidabat ſanctitate prodiga, dum ille in exteris terris dura meditaretur prælia. Nam neſcia virtus eius ſtare loco, nec contenta Danamarchia, quam auito, & Anglia, quam bellico iure obtinebat, martem in Sueuos tranſtulit. Sunt illi Danis contermini, pertinacioribus ſtudiis iram *Cnutonis* emeriti, ſed primo exceptus inſidiis, multos ex ſuis amiſit, poſtremo reparatis viribus reſiſtentes in fugam vertit; Reges gentis *Vlf* & * *Eiglaf* ad deditiones pacis adduxit, promptiſſimis ea pugna Anglis, hortante *Godwino* Comite vt priſtinæ gloriæ memores, robur ſuum oculis noui domini aſſererent; illud fuiſſe fortunæ quod ab eo quondam victi fuiſſent, iſtud virtutis quod illos premerent qui eum viciſſent. Incubuere igitur viribus Angli, & victoriam conſummantes Comitatum duci, ſibi laudem parauerunt. Rediens inde domum totum Regnum Noricorum ſubegit, effugato Rege * *Olauo*, qui poſteriori anno, vt animos prouincialium ſuorum tentaret, cum parua manu in regnum regreſſus, infidos ſibi ſenſit, cum ſuis cæſus.

al. Eigalſ.

al. Olano.

Cnuto decimo quinto anno regni ſui Romam profectus eſt, Ibi aliquantis diebus commoratus, & eleemoſynis per Eccleſias peccata redimens, nauigio Angliam rediit. Et mox Scotiam rebellantem, regemq; *Malcolmum*, expeditione illuc ducta, paruo ſubegit negotio. Veruntamen non inoperoſum videbitur, ſi Epiſtolam, quam Roma digrediens, Anglis ſuis per Liuingum Tauiſtokenſem Abbatem, mox Epiſcopum Eridintunenſem miſit, apponam, ad documentum emendationis vitæ, & regalis vitæ magnificentiæ.

al. Egelnotho.

Cnuto *rex totius Angliæ, & Danamarchiæ, & Norwergiæ, & partis Suanorum*, * *Ailnotho Metropolitano*, & Alfrico *Eboracenſi*, *omnibuſq; Epiſcopis & Primatibus, & toti genti Anglorum, tam nobilibus quam plebeis ſalutem. Notifico vobis me nouiter iſſe Romam, oratum pro redemptione peccaminum meorum, & pro ſalute Regnorum, quiq; meo ſubiacent regimini populorum. Hanc quidem profectionem Deo iam olim deuoueram; ſed pro negotiis regni, & cauſis impedientibus, huc vſque non poteram perficere. Nunc autem ipſi Deo meo omnipotenti valde humiliter gratias ago, quod conceſſit in vita mea* Petrum & Paulum *beatos Apoſtolos, & omne ſanctuarium, quod intra vrbem Romam aut extra addiſcere potui expetere, & ſecundum deſiderium meum, præſentialiter venerari & adorare Et ideo hoc maxime patraui, quia à ſapientibus didici, ſanctum* Petrum *Apoſtolum magnam poteſtatem accepiſſe à Domino ligandi atque ſoluendi, clauigerumq; eſſe regni cæleſtis; & ideo ſpecialiter eius patrocinium apud Deum expetere valde vtile duxi. Sit autem vobis notum, quia magna congregatio nobilium in ipſa ſolemnitate Paſchali, ibi cum domino Papa* Iohanne, *& Imperatore* Cuntado *erat, ſcilicet omnes principes gentium, à monte Gargano, vſque ad iſtud proximum mare; qui omnes me & honorifice ſuſcepere, & magnificis donis honorauere. Maxime autem ab Imperatore donis variis & muneribus pretioſis honoratus ſum, tam in vaſis aureis & argenteis, quam in palliis & veſtibus valde pretioſis. Locutus ſum igitur cum ipſo Imperatore & domino Papa, & Principibus, qui ibi erant, de neceſſitatibus totius populi mei, tam Angli, quam Dani, vt eis concederetur lex æquior, & pax ſecurior in via Romam adeundi, & ne tot clauſuris per viam arcerentur, & propter iniuſtum teloneum fatigentur. annuitq; poſtulatus Imperator, &* Rodulphus *Rex, qui maxime ipſarum clauſurarum dominator, cunctiq; principes edictis firmarunt, vt homines mei tam mercatores, quam alii orandi gratia viatores, abſque omni angaria clauſurarum & telonearioꝛum, cum firma pace Romam eant, & redeant. Conqueſtus ſum iterum coram domino Papa, & mihi valde diſplicere dixi, quod mei Archiepiſcopi in tantum angariabantur immenſitate pecuniarum, quæ ab eis expetebantur, dum pro pallio accipiendo ſecundum morem Apoſtolicam ſedem expeterent, decretumq; eſt, ne id deinceps fiat. Cuncta enim quæ à domino Papa, & ab Imperatore, & à Rege* Rodulpho, *cæteriſque principibus, per quorum terras nobis tranſitus eſt ad Romam, pro mea gentis vtilitate poſtulabam, libenter annuerunt, & conceſſa etiam Sacramento firmauerunt, ſub teſtimonio quatuor Archiepiſcoporum, & viginti Epiſcoporum, & innumeræ multitudinis Ducum & nobilium quæ aderat. Quapropter Deo omnipotenti gratias magnificas reddo, quia omnia, quæ deſideraueram, prout mente decreueram, proſpere perfeci, votiſque meis ad velle ſatisfeci. Nunc itaque ſit notum, quia ipſi Deo ſupplex deuoui vitam meam à modo in omnibus iuſtificare, & Regna mihi ſubdita, populoſque iuſte & pie regere, æquumque iudicium per omnia obſeruare, & ſi quid per meæ iuuentutis intemperantiam, aut negligentiam hactenus, præter id quod iuſtum erat, eſt actum, totum Deo auxiliante diſpono emendare. Idcirco obteſtor, & præcipio meis conſiliariis, quibus regni conſilia credidi, ne vllo modo aut propter meum timorem, aut alicuius potentis perſonæ fauorem, aliquam iniuſtitiam à modo conſentiant, vel faciant pullulare in omni regno meo. Præcipio etiam omnibus vicecomitib. & præpoſitis vniuerſi regni mei, ſicut meam volunt habere amicitiam, aut ſuã ſalutem; vt nulli homini nec diuiti, nec pauperi, vim iniuſtã inferant; ſed omnib. tam nobilibus quã ignobilibus ſit fas iuſta lege potiundi, à qua nec propter fauorem regium, nec propter alicuius potentis perſonam*

ſonam,

sonam, nec propter mihi congerendam pecuniam, ullo modo deuient. quia nulla mihi necessitas est, vt iniqua exactione pecunia mihi congeratur. Ego itaq; notum vobis fieri volo; quod eadem via, qua exiui regrediens, Danamarchiam vado, pacem & firmum pactum omnium Danorum consilio compositurus cum eis gentibus, quæ nos & vita & regno priuare, si eis esset possibile, volebant: sed non potuerunt, Deo scilicet virtutem eorum destruente, qui nos sua benignitate in regno & honore conseruet. omniumq; inimicorum nostrorum potentiam adnihilet. Composita deniq; pace cum gentibus, quæ in circuitu nostro sunt, dispositoq; & pacato omni regno nostro hic in Oriente, ita vt à nulla parte bellum, aut inimicitias aliquorum timere habeamus, quam citius hac æstate apparatum nauigij habere potero, Angliam venire dispono. Hanc autem Epistolam iam præmisi, vt de mea prosperitate omnis populus regni mei lætificetur; quia vt vos ipsi scitis, nunquam memet ipsum, nec meum laborem abstinui, nec adhuc abstinebo impendere, pro omnis populi mei necessaria vtilitate. Nunc igitur obtestor omnes Episcopos meos & regni mei præpositos, per fidem quam mihi debetis & Deo, quatenus faciatis, vt antequam Angliam veniam, omnium debita, quæ secundum legem antiquam debemus sint persoluta, scilicet eleemosyna pro aratris, & decimæ animalium ipso anno procreatorum, & denarij, quos Romam ad Sanctum Petrum *debetis siue ex vrbibus, siue ex villis, & mediante Augusto decimæ frugum, & in festiuitate sancti* Martini *primitiæ seminum ad Ecclesiam sub cuius parochia quisq; degit, quæ Anglice * Curescet nominatur. Hæc & alia; si cum venero, non erunt persoluta, regia exactione secundum leges in quem culpa cadit, districte absq; venia comparabit.* Nec dicto deterius fuit factum. Omnes enim leges ab antiquis regibus, & maxime ab antecessore suo *Ethelredo* latas sub interminatione regiæ mulctæ perpetuis temporibus obseruari precepit. in quarum custodia etiam nunc tempore bonorum sub nomine Regis * *Edwardi* iuratur, non quod ille statuerit, sed quod obseruauerit.

al. Chirefceth.

al. Eadpardi.

Erant tūc in Anglia summi & sapeintissimi viri, quorum precipuus *Egelnothus* Archiepiscopus post *Liuingum*; Hic ex decano summus Sacerdos multa opera prædicabili memoria digna fecit. regem ipsum auctoritate sanctitudinis, in bonis actibus mulcens in excessibus terrens, sedem Archiepiscopatus & prius præsentia corporis sancti *Elphegi* sublimauit, & postea Romæ præsens in pristinam dignitatem reparauit. Domum rediens, apud Papiam brachium sancti *Augustini* doctoris, centum talentis argenti, & talento auri comparatum, apud Couentreiam misit. Porro *Cnuto* Glastoniensem Ecclesiam, vt fratris sui *Edmundi* manes inuiseret, (sic enim eum vocare solitus fuerat) festinauit: factaq; oratione super sepulchrum, pallium misit versicoloribus figuris pauonum, vt videtur, intextum. Astabat regio lateri supradictus * *Edelnothus*, qui septimus Glastoniensis cœnobii præsidebat Cathedræ Cantuariensi. Primus * *Bricthwaldus*, secundus *Athelmus*, qui primus Wellis Episcopus: tertius nepos eius *Dunstanus*; quartus *Egelgarus*, qui noui Monasterii Wintoniæ Abbas primus, deinde Cicestrensis Episcopus; quintus * *Siricius*, qui factus Archiepiscopus nutriculæ suæ septem dedit pallia, de quibus in anniuersario eius tota antiqua ornatur Ecclesia: sextus *Elfegus*, qui ex Prioratu Glastoniæ primus factus est Abbas Bathoniæ, deinde Episcopus Wintonensis: septimus *Ethelnothus*, qui cum regi antecessorum suorum priuilegia ostendisset, rogauit & rogando obtinuit, vt scripto regio in hæc verba confirmaret.

al. Egelnothus.

al. Bricwaldus.

al. Siricus

Regnante in perpetuum Domino, qui sua ineffabili potentia omnia disponit atque gubernat, vicesq; temporum, hominumq; mirabiliter discernens, terminumque incertum, prout vult, æquanimiter imponens, & de secretis naturæ mysteriis misericorditer docet, vt de fugitiuis & sine dubio transitoriis mansura regni Dei suffragio adipiscenda sunt: Quapropter ego Cnut *rex Anglorum, cæterarumq; gentium in circuitu persistentium gubernator & rector, cum consilio & decreto Archipræsulis nostri* Edelnothi, *simulq; cunctorum Dei sacerdotum, & consensu optimatum meorum, ob amorem cælestis regni, & indulgentiam criminum meorum, & relaxationem peccaminum fratris mei regis* Edmundi, *concedo Ecclesiæ Sanctæ Dei genetricis* Mariæ *Glastoniæ, iura & consuetudines in omni regno meo, & omnes foris facturas omnium terrarum suarum; & sint terræ eius sibi liberæ & solutæ ab omni calumnia, & inquietatione, sicuti meæ mihi habentur. Verum illud præcipue ex Omnipotentis Patris & Filii & Spiritus Sancti auctoritate, & perpetuæ Virginis interdictione prohibeo, & vniuersis regni mei præpositis & primatibus super suam salutem præcipio, vt nullus omnino illam Insulam intrare audeat cuiuscunq; ordinis, aut dignitatis sit, sed omnia tam in Ecclesiasticis quam in secularibus causis tantummodo Abbatis iudicium & conuentus expectent. sicuti prædecessores mei sanxerunt, & priuilegiis confirmauerunt:* Cenwines, Ines, Cuthredus, Ailredus, Alfredus, Edwardus, Ethelredus, Ailstanus, *& gloriosissimus* Edmundus, *& comparabilis* Edgarus. *Si quis autem quouis deinceps tempore sub aliqua occasione interrumpere, atque irritum facere huius priuilegii testamentum nisus fuerit, sit à consortio piorum vltimi examinis ventilabro dispertitus. Si quis vero beneuola intentione hæc facere, probare, & defensare studuerit, beatissima Dei genetrix*

Mariæ *& omnium Sanctorum intercessione amplificet Deus portionem eius in terra viuentium: Scripta est huius priuilegii donatio, & promulgata in lignea basilica sub præsentia Regis* Cnutonis *Anno ab incarnatione Dominica 1032. Indictione.* Eiusdem etiam Archipræsulis monitu, Rex ad transmarinas Ecclesias pecunias mittens, maxime Carnotum ditauit; vbi tunc florebat *Fulbertus* Episcopus in sanctitate & philosophia nominatissimus. Qui inter cætera industriæ suæ documenta Ecclesiæ Dominæ nostræ sanctæ *Mariæ*, cuius fundamenta iecerat, summam manum mirifico effectu imposuit. quam etiam pro posse honorificare studens, musicis modulationibus crebro extulit. Quanto enim amore in honorem Virginis anhelauerit, poterit coniicere, qui audierit cantus cœlestia vota sonantes. Extat inter cætera opuscula eius Epistolarum volumen; in quarum vna gratias agit *Cnutoni* magnificentissimo Regi, quod largitatis suæ viscera in expensas Ecclesiæ Carnotensis effuderit.

Eius anno decimo quinto *Robertus* Rex Frãcorum, de quo supra prælibauimus, vitam clausit; vir eleemosynis deditus, adeo vt festis diebus cum amiceretur, & exueretur regiis insignibus, si non aliud haberet ad manum, ipsa vestimenta pauperibus distribueret, nisi ex industria vestiarii egenos importune petentes arcerent. Habuit duos filios *Odonem &* *Henricum*; *Odo* maior natu hebes, alter astutus & vehemens. Diuiserat in amorem prolem vtramq; parens vterque; Pater primogenitum amplectebatur, dictitans successurum; mater minorem fouebat, cui, etsi non per ætatem, per prudentiam certe regnum deberetur. Ita vt sunt fœminæ in incepto pertinaces, nõ prius abstitit, quam omnes duces, qui regno Francorum famulantur, præmiis & pollicitis ingentibus in sua vota transduceret. *Henricus* ergo, maxime annuente *Roberto* Normanno, coronatus est, priusquam pater plane expirauerat. Cuius beneficii obnoxius cum ille, vt superius dixi, Ierosolymam iret, *Willelmum* filium eius puerulum contra desertores enixissime iuuit. At *Cnuto* transcursa vitæ meta Sceptoniæ defunctus, & Wintoniæ sepultus est.

DE REGE HAROLDO, ET HARDECNVT.

CAP. XII.

al. Alfelmi.

ANNO Dominicæ incarnationis millesimo tricesimo sexto *Haroldus*, quem fama filium *Cnutonis* ex filia* *Elfelmi* Comitis loquebatur, regnauit annis quatuor & totidem mensibus. Elegerunt eum Dani & Londoniæ ciues, qui iam pene in Barbarorum mores propter frequentem conuictum transierant. Angli diu obstiterunt, magis vnum ex filiis *Ethelredi*, qui in Normannia, vel *Hardecnutum* filium *Cnutonis* ex *Emma*, qui tunc in Danamarchia erat, regem habere volentes. Maximus nunc pugnator iustitiæ fuit *Godwinus* Comes, qui etiam pupillorum tutorem se professus, Reginam *Emmam*, & Regias gazas custodiens, resistentes vmbone nominis sui aliquandiu depulit. sed tandem vi & numero impar, cessit violentiæ. *Haroldus* sceptro confirmato nouercam exiliauit. Illa in Normannia nihil sibi tutum arbitrata, vbi, defunctis fratre & nepotibus, recens deserti orphani feruebat inuidia, in Flandriam transiit ad *Baldwinum* Comitem expertum probitate virum. Qui postea defuncto Rege *Henrico*, qui *Philippum* paruum reliquerat filium, regnum Francorum nobiliter aliquantis annis rexit, fideliterq; adulto (nam eius amitam vxorem habebat) restituit. Huius sub vmbra *Emma* securum triennium egit. quo peracto, *Haroldus* apud Oxenefordiam mense Aprili defunctus Westmonasterio tumulum habet. Tunc Anglis & Danis in vnam sententiam conuenientibus, propter *Hardecnutum* missum, ille per Normanniam in Angliam mense Augusto venit. Nam filii *Ethelredi* iam fere omnibus despectui erant, magis propter paternæ socordiæ memoriam, quam propter Danorum potentiam. *Hardecnutus* biennio præter dies decem regnans, spiritum inter pocula apud Lamudam iuxta Londoniam amisit, & Wintoniæ iuxta patrem sepultus est: Iuuenis, qui egregiam pietatem animi in fratrem & sororem ostenderit. Germanum enim *Edwardum* annosæ, peregrinationis tædio, & spe fraternæ necessitudinis, natale solum reuisentem, obuiis, (vt aiunt) manibus excipiens indulgentissime retinuit. Veruntamen immaturus in cæteris, per *Alphricum* Eboracensem Archiepiscopum, & alios, quos nominare piget, *Haroldi* cadauere defosso, caput truncari, & miserando mortalibus exemplo, in Tamesem proiici iussit. Id à quodam piscatore exceptum sagena, in cœmiterio Danorum Londoniæ tumulatur. Tributum inexorabile & importabile Angliæ imposuit, vt classiariis suis per singulas naues * viginti marcas ex pollicito pensitaret. Quod dum importune per Angliam exigitur, duo infestius hoc munus

al. triginta.

exequentes

exequentes à Wigornię ciuibus extincti sunt. Quapropter per Comites suos vrbe incensa & depopulata, fortunisque ciuium abrasis, contumeliam famæ, & amori suo detrimentum ingessit. Sane ne silentio premam, quod de primogenito * *Ethelredi Elfredo* rumigeruli spargunt. Ille inter mortem *Haroldi*, & expectationem *Hardecnuti* fluctuans, regnum ingressus, compatriotarum perfidia & maxime *Godwini*, luminibus orbatus est apud *Gillingeham*. inde ad cœnobium Heliense directus, miseram vitam pauco tempore pane cibario sustentauit; omnibus decapitatis comitibus præter decimos, nam sors decimum quenque morti exemerat. Hæc quia fama serit, non omisi: sed quia Chronica tacet, pro solido non asserui. Hac de causa *Hardecnutus*, *Liuingo* Cridintunensi Episcopo, quem facti auctorem fama asserebat, infensus, illum Episcopatu expulit: sed post annum pecunia serenatus restituit. *Godwinum* quoque obliquis oculis intuitus, ad sacramentum purgationis compulit. Apposuit ille fidei iuratæ * zenium, vt gratiam plenam redimeret, locupletissimum sane, & pulcherrimum, ratem auro rostratam, habentem octoginta milites, qui haberent in brachiis singulis armillas duas, vnamquamque sedecim vnciarum auri, in capitibus cassides deauratas, securim Danicam in humero sinistro, hastile ferreum dextra manu gestantes; & ne singula enumerem, armis omnibus instructos, in quibus fulgor cum terrore certans, sub auro ferrum occuleret. Cæterum, vt dicere cœperam, *Hardecnutus* * *Gunhildam* sororem, filiam *Cnutonis* ex *Emma*, spectatissimæ speciei puellam, à multis procis tempore patris suspiratam, nec impetratam, *Henrico* Imperatori Alemannorum nuptum misit. Celebris illa pompa nuptialis fuit, & nostro adhuc seculo etiam in triuiis cantitata: dum tanti nominis virgo ad nauem duceretur, stipantibus omnibus Angliæ proceribus, & in expensas conferentibus, quicquid absconderet vel Marsupium publicum, vel ærarium Regium. Ita ad sponsum perueniens, multo tempore fœdus coniugale fouit. postremo adulterii accusata, puerulum quęndam fratris sui alumnum quem secum ex Anglia duxerat, delatori giganteæ molis homini ad monomachiam opposuit, cæteris clientibus inerti timore refugientibus. Itaque conserto duello per miraculum Dei insimulator succiso poplite eneruatur. *Gunhildis* insperato triumpho tripudians, viro repudium dedit; nec vltra minis aut delinimentis adduci potuit, vt thalamo illius consentiret, sed velum sanctimonialium accipiens in Dei seruitio placido consenuit otio.

al. Egelredi. al. Gulingeham. al. exenium. al. Gunildam.

Erat imperator multis & magnis virtutibus prædītus, & omnium pene ante se bellicosissimus, quippe qui etiam Vindelicos & Leuticios subegerit, cęterosq; populos Sueuis conterminos, qui vsque ad hanc diem soli omnium mortalium paganas superstitiones anhelant. Nam Sarraceni, & Turci Deum creatorem colunt, *Mahomet* non Deum, sed Dei prophetam æstimantes. Vindelici vero fortunam adorant, cuius Idolum loco nominatissimo ponentes, cornu dextræ illius imponunt plenum potu illo, quem Græco vocabulo ex aqua & melle *Ydromellum* vocamus. Idem sanctus *Hieronymus* Ægyptios, & omnes pene Orientales fecisse, in decimo octauo super *Isaiam* libro confirmat; vnde vltimo die mensis Nouembris in circuitu sedentes in commune pręgustant, & si cornu plenum inuenerint, magno strepitu applaudunt, quod eis futuro anno pleno copia cornu responsura sit in omnibus; si contra gemunt. Hos ergo *Henricus* ita tributarios effecerat, vt omnibus solemnitatibus, quibus coronabantur Reges, eorum quatuor lebetem, quo carnes condiebantur in humeris suis per annulos quatuor vectibus ad coquinam vectitarent.

Præterea crebro tumultibus regni expeditus, cum se communioni & hilaritati dedisset ioci plenus, vt sat erit duobus probare exemplis. sororem sanctimonialem vnice diligebat, vt suo eam lateri deesse non pateretur, sed semper triclinium eius suo coniungeret. Dum igitur quadam hyeme, quæ niuibus & pruinis aspera inhorruerat, vno diu loco detineretur, clericus quidam curialis familiarior iusto puellæ effectus, crebro nocturnas in cubiculo eius protelabat vigilias. Et quamlibet multimodis tergiuersationibus nequitiam palliaret, aduertit illud aliquis (quod difficile sit crimen non prodere vultu, vel gestu) & iam vulgo rem ventilante, solus nesciebat Imperator, & sororem suam pudicam credere audebat. sed cum quadam nocte cupitis fruerentur amplexibus, & diutius se voluptas protenderet, illuxit mane, & ecce nix omnem terram operuerat. tunc clericus qui se deprehendendum per vestigia in niue timeret, persuasit amicæ suæ, vt dorso eius impositus angustias illas euaderet. Illa non refutans impudentiam, dummodo vitaret verecundiam, leuat tergo amasium, & extra curiam effert. Et forte tunc Imperator minctum surrexerat, & per fenestram cœnaculi * despiciens videt clericum equitantem. Primo quidem visu hebetatus, sed re diligentius explorata, pudore & indignatione obmutuit. Interea hæsitâti

al. respiciens.

vtrum peccatum impunitum dimitteret, vel peccantes honeste redargueret, obuenit occasio, vt Episcopatum vacantem daret clerico; hæc verba auribus insusurrans, Tu, inquit, accipe Episcopatum, & vide ne vlterius inequites mulierem; Itē dans Abbatiam sanctimonialium * germanæ, esto, ait, Abbatissa, nec vltra patiaris clericum equitantem. Confusi illi, qui tam graui dicto se sentirent lapidatos, desiuerunt à flagitio, quod diuinitus inspiratum putabant à Domino.

al. forori.

Item habebat clericum in curia suá, qui & literarū peritiam, & vocis elegantiam vicio corporis deformabat, quod meretriculam villæ dementer ardebat; cum qua nocte quadam solenni volutatus mane ad missam Imperatoris aperta fronte astabat. dissimulata scientia, mandat ei Cæsar, vt se paret ad Euangelium, quod eius melodia delectaretur; erat enim Diaconus: Ille pro peccati conscientia, multis præstigiis subterfugere; Imperator contra nunciis vrgere, vt probaret eius constantiam; ad extremum prorsus abnuenti, ego, inquit Cæsar, quia non vis parere mihi in tam facili obsequio, extorrem te totius terræ meæ præcipio. Clericus amplexus sententiam abscessit cōtinuo; missi pedissequi, qui eum persequerentur, vt si perseuerandum putaret, iam vrbem egressum reuocarent. Ita incūctanter compilatis omnibus suis, & in sarcinulas compositis, iam profectum magnaq; violentia retractum *Henrici* præsentiæ sistūt. qui lætum subridens, probe ait, fecisti & gratulor probitati tuæ, quod pluripenderis Dei timorem, quam patriam, respectum cœlestis iræ, quam minas meas; quapropter habeto Episcopatum, qui primus in Imperio meo vacauerit, tantum indecenti amori renunties.

Et quia nihil constans est in humanis gaudiis quoddam triste portentum tempore eius accidit. quod non tacebo.* *Fuldēse cœnobium est in Saxonia, sancti* Galli *corpore insigne, & prædiis ditatum permagnificis. Eius loci Abbas sexaginta millia bellatorum Imperatori præbet in hostem, habetq; ex antiquo priuilegium, vt in præcellentibus festiuitatibus ad dextram eius consideat. Hic ergo* Henricus *Pentecosten apud* Mogontiam celebrabat. Paulo ante Missam cum sedilia pararentur in Ecclesia, inter cubicularios Abbatis, & Archiepiscopi iurgium agitatum, vtrorum dominus iuxta Cæsarem sederet, illis prærogatiuam antistitis, istis priscum morem referentibus. Vbi verbis parum ad concordiam proceditur (vt habent Germani, itemq; Teutones indomitum animum) ad pugnam ventum est. itaq; pars sudes arripere, pars saxa iacere, pars enses euaginare; postremo quicquid primum ira inuenisset, eo pro armis vti. ita furore per Ecclesiam grassante, pauimentum sanguine inundauit. sed statim Episcopis conuolantibus pace inter reliquias dissidentium statuta, templum purgatum, Missa festiuis clamoribus acta. cum vero, mira subiiciam, sequentia cantata, & versum,* Hunc diem gloriosum fecisti *chori conticuissent, vox ab aere lapsa late insonuit.* Hunc diem bellicosum ego feci. *rigentibus cæteris, Imperator diligentius intendens muneri, lætitiamque intelligens inimici, Tu, inquit, omnis malitiæ inuentor, simul & incentor, diem bellicosum, & arrogantibus luctuosum fecisti; sed nos per Dei gratiam, qui illum gloriosum fecit, pauperibus gratiosum reddemus. Et mox re incepta sequentia, solemni ploratu spiritus Sancti gratiam inuitabant, intelligeres illum aduentasse illis cantantibus, istis lachrymantibus; omnibus pectora tundentibus. Finita Missa, egenus, per præcones conclamatis omnes dapes, qui sibi & curialibus parabantur, in vsus eorum exhausit: ipse obsonia apponens, ipse iuxta disciplinam ministrorum de longe consistens, ipse superflua ciborum abstergens.*

al. Flundense.

al. Mogōtium.

*Tempore** Conradi *patris à quodam clerico fistulam tulerat argenteam, qua pueri ludo aquam iaculantur, pactus Episcopatum cum foret imperator; Adultus repetenti pollicitum impigre dederat. nec multo post aspera valetudine correptus decubuit; morbo crescente triduo exsensus & mutus iacuit, cum in solo pectore vitalis halitus palpitaret; nec aliud vitæ indicium erat, quam quod manu ad nares apposita, quantuluscunq; sentiebatur anhelitus. Episcopi præsentes triduano indicto ieiunio, lacrymis & votis pro vita Regis superos pulsabant. quibus, vt credi fas est, remediis conualescens, accitum Episcopum, quem iniuste fecerat, sententia consilii deposuit: professus se toto triduo dæmones infestos vidisse, flammam in se per fistulam iaculantes adeo pertinacem, vt noster ignis in comparatione illius, iocus putetur, & nihil calere. Iuuenem inter hæc semiustulatum aduentasse, ferentem immensæ magnitudinis calicem aureum aqua plenum; cuius visione & laticis aspergine delinitum extinctis ardoribus in sanitatem euasisse. Ephœbum illum beatum fuisse* Laurentium, *cuius Ecclesiæ tectum longa carie dissolutum compaginauit, & præter alia xenia calice aureo honorificauit.*

al. Cuonradi.

Occurrunt hoc loco quæ de illo viro feruntur magna miracula, vt de cerua, quæ illum inimicos fugitantem, vltra inuadibilem fluuium, dorso euexerit, & quibusdā aliis, quibus ideo supersedeo, quia æstimationem lectoris supergredi nolo. Obiit octauo decimo anno imperii emenso, & apud Spiram conditus est, quam ipse ex antiquissima & diruta nemeto ita nominatam nouauit. Epitaphium eius hoc est.

Cæsar

CAEsar tantus eras, quantus & orbis;
At nunc in modico clauderis antro.
Post hæc quisq; sciat se ruiturum,
Et quod nulla mori gloria tollat.
Florens Imperii gloria quondam,
Desolata suo Cæsare marcet,
Hanc vltra speciem non habitura.
Quam tecum moriens occuluisti.
Leges à senibus patribus auctas,
Quas lassata diu raserat ætas.
Omnes vt fuerant ipse reformans,
Romanis studuit reddere causis.
Tu longinqua satis regna, locosq;,
Quos nullus potuit flectere Cæsar,
Romanis onerans viribus artus,
Ad ciuile decus excoluisti.
O quanto premitur Roma dolore,
Desolata prius morte Leonis:
Nunc, Auguste, tua funera languens,
Bino se viduam lumine plangit.
Quæ te non timuit patria viuum?
Vel quæ non doluit te Cæsar *obisse?*
Nam sic latus eras iam superatis,
Et sic indomitis gentibus asper;
Vt, quæ non timuit, iure doleret,
Et, quæ non doluit, iure timeret.
Luge Roma tuum nomen in vmbris,
Et defecta duo numina luge.

Sane iste *Leo*, de quo Epitaphium loquitur, fuerat Romæ Apostolicus, ex *Brunone* Spirensi Episcopo ita vocatus, & prouectus. Magnæ & mirabilis sanctitatis, cuius Romani multa miracula per orbem ferunt. Obierat ante *Henricum* Imperatorem, post * quinque annos Apostolatus. *al. quindecim.*

DE SANCTO EDVVARDO FILIO Ethelredi Regis.

CAP. XIII.

ANNO Incarnationis Dominicæ millesimo quadragesimo secundo, sanctus *Edwardus* filius * *Ethelredi* suscepit regnum; mansitq; in eo annis viginti quatuor non plenis *al. Egelredi.* vir propter morum simplicitatem parum Imperio idoneus; sed Deo deuotus, ideoq; ab eo directus. Deniq; eo regnante nullus tumultus domesticus, qui non cito comprimeretur, nullum bellum forinsecus; omnia domi, forisq; quieta, omnia tranquilla, quod eo magis stupendum, quia ita se mansuete ageret, vt nec viles homunculos verbo lędere nosset. Nam dum quadam vice venatum isset, & agrestis quidam stabulata illa, quibus in casses cerui vrgentur, confudisset, ille sua nobili percitus ira, per Deum, inquit, & matrem eius tantundem tibi nocebo, si potero. Egregius animus, qui se regem in talibus non meminisset, nec abiectæ conditionis homini se posse nocere putaret. Erat interea eius apud domesticos reuerentia vehemens, apud exteros metus ingens. fouebat profecto eius simplicitatẽ Deus, vt posset timeri, q̃ nesciret irasci. Sed quamuis vel deses vel simplex putaretur, habebat Comites, qui eum ex humili in altũ conantem erigerent: *Siwardũ* Northanimbrensium, qui eius iussu cum Scottorum Rege * *Makbetha* congressus vita regnoque spoliauit; ibidẽq; *Malcolmum* filium regis Cumbrorum regem instituit. *Leofricum* Herefordensium, qui eum contra simultates *Godwini* fauore magnifico tutabatur, quod ille fidente conscientia * Mericorum minus Regem reuereretur. *Leofricus* cũ coniuge sua *Godisa* in Dei rebus munificus, Monasteria multa cõstituit; Couentriæ sanctę *Mariæ*, *Stow*, Wenelok, Leonense, & nonnulla alia; Cæteris ornamenta & prædia, Couentreiæ corpus suũ cum maximo apparatu auri & argenti delegauit. *Haroldum* Westsaxonum filium *Godwini* qui duos fratres reges Wallensium *Ris*, & *Griffinum*, solertia sua in mortem egerit; omnẽque illam barbariem, ad statum prouinciæ sub regis fide * redegerit. Fuerunt tamen non *al. Macheta.* *al. meritorum.* *al. subegerit.*

nulla, quæ gloriam temporum deturbarent; Monasteria tunc Monachis viduata, praua iudicia à peruersis hominibus commissa, supellex matris eius præcipiente illo penitus abrasa. Sed harum rerum inuidiam amatores ipsius ita extenuare conantur. Monasteriorum destructio, peruersitas iudiciorum, non eius scientia, sed per *Godwini*, filiorumq; eius sunt commissa violentiam, qui Regis indulgentiam ridebant; postea tamen ad eum delata, acriter illorum exilio vindicata mater.

Angustos filii iamdudum riserat annos.

Nihil vnquam de suo largita, hæreditario scilicet odio parentis in prolem. Nam magis *Cnutonem* & amauerat viuum, & laudabat defunctum. Præterea congestis vndecunque talentis crumenas infecerat pauperum oblita, quibus non patiebatur dari nummum, ne diminueret numerum. Itaque quod iniuste coaceruauerat, non iniuste ablatum: vt egenorum proficeret compendio, & fisco sufficeret regio. Hæc referentibus etsi plurimum fides adhiberi debeat; sanctam tamen mulierem fuisse comperio, & thesauros suos in ornamenta Ecclesiæ Wintoniæ & aliarum fortassis expendisse. Sed vt ad superiora redeam. *Hardecnuto* mortuo, *Eadwardus* tam tristi nuncio accepto, incertumque fluctuans, quid ageret, & quo se verteret, nesciebat. Multa voluenti potior sententia visa, vt *Godwini* consilio fortunas suas trutinaret. Conuentus ille per legatorios, vt pace præfata colloquerentur, diu hæsitabundus & cogitans tandem non abnuit, venientem ad se, conantemque ad genua procumbere alleuat: *Hardecnuti* mortem exponentem, orantemque in Normanniam reditus auxilium ingentibus promissis * onerat. Melius esse, vt viuat gloriosus in Imperio, quam ignominiosus moriatur in exilio. Illum *Ethelredi* filium, *Eadgari* nepotem, iure ei competere Regnum æuo maturo, laboribus defæcato, scienti administrare principatum per ætatem seuere, miserias prouincialium pro pristina egestate temperare. Id quo minus fiat nihil obstare, si sibi credendum putet, suam authoritatem plurimum in Anglia ponderari: Quo se pronior inclinauerit, eo fortunam vergere; si auxilietur, neminem ausurum obstrepere, & è conuerso. Pacifcatur ergo sibi amicitiam solidam, filiis honores integros, filiæ matrimonium: breuî futurum vt se regem videat, qui nunc vitæ naufragus, exul spei alterius opem implorat.

al. honorat.

Nihil erat, quod *Edwardus* pro necessitate temporis non polliceretur; Ita vtrinq; fide data, quicquid petebatur sacramento firmauit. Nec mora * *Gilingeham* congregato consilio, rationibus suis explicitis regem effecit, Dominio palam omnibus dato. Homo effectati leporis, & ingenue gentilitia lingua eloquens, mirus dicere, mirus populo persuadere quæ placerent. Quidam auctoritatem eius sequuti, quidam muneribus flexi, quidam etiam debitum *Edwardi* amplexi, pauci qui præter æquum & bonum restitere, & tunc censorie notati, & postmodum ab Anglia expulsi. *Edwardus* die solenni Paschæ, magna pompa apud Wintoniam coronatus; & ab *Edsio* Archiepiscopo sacra regnādi præcepta edoctus; quæ ille tunc memoria libenter recondidit, & postea sancte factis propalauit. Idem *Edsius* posteriori anno in incurabilem morbum incidens, successorem sibi Abbatem Abendoniæ *Sywardum* statuit, ante cum Rege tantum & Comite communicato consilio; ne quis ad tantum fastigium aspiraret indignus, vel prece, vel pretio. Non multo post *Edgitham* filiam *Gothwini* rex in connubium accepit; fœminam in cuius pectore omnium liberalium artium esset gymnasium, sed paruum in mundanis rebus ingeniū, quam cum videres, si literas stuperes, modestiam certe animi, & speciem corporis desiderares. Hæc & viuo marito & mortuo, probri suspicione non caruit; sed moriens tempore regis *Willielmi*, iureiurando astantibus de perpetua integritate vltro satisfecit. Nuptam sibi rex hac arte tractabat, vt nec thoro amoueret, nec virili more cognosceret. Quod an familiæ illius odio, quod prudenter dissimulabat pro tempore; an amore castitatis fecerit, pro certo compertum non habeo. Illud celeberrime fertur, nunquam illum cuiusquam mulieris contubernio pudicitiam læsisse. Sed quia ad id locorum ventum est, lectorem præmonitum volo, quod hic quasi ancipitem viam narrationis video, quia veritas factorum pendet in dubio. Siquidem aliquantos Normannos rex accersierat, qui olim inopiā exulis pauculis beneficiis leuarant. Inter quos *Robertum*, quem ex Monacho Gemmeticēsi Episcopum Londoniæ, & post Archiepiscopum Cantuariæ statuerat. Hunc cum reliquis Angli moderni vituperant delatorem *Godwini* & filiorum eius, hunc discordiæ seminatorem, hunc Archiepiscopi emptorem; *Godwinum* & natos magnanimos viros & industrios auctores & tutores regni *Edwardi*, non mirū si succenterint, quod nouos homines, & aduenas sibi præferri viderent. Nunquam tamen contra regem quem semel fastigauerint, asperum etiam verbum loquutos. Contra, Normanni sic se defensitant, vt dicant & eum & filios magna arrogantia & infidelitate, in Regem, & in familiares eius egisse, æquas sibi

al. Lundoniam.

sibi partes in Imperio vendicantes; Sæpe de eius simplicitate solitos nugari, sæpe insignes facetias in illum iaculari. Id Normannos pati nequiuisse, quin illorum potentiam, quantum possent eneruarent. Deniq; Deum monstrasse, quam sancto animo *Godwinus* seruierit. Nam cum post piraticas rapinas, vnde dicemus inferius, priori gratiæ redditus esset; & in conuiuio cum Rege discumberet, orto sermone de *Elfredo* Regis fratre; Tu, inquit, ô Rex ad omnem memoriam germani tui, rugato me vultu video quod aspicias. Sed non patiatur Deus, vt istam offam transglutiam, si sui conscius alicuius rei, quæ spectaret ad eius periculum, vel tui incommodum. Hoc dicto, offa, quam in os miserat, suffocatus ad mortem oculos vertit. Inde ab ipso filio eius *Haroldo*, qui Regi astabat, sub mensa extractus in Episcopatu Wintoniæ sepultus est.

Propter istas vt dixi altercationes periclitatur oratio, dum quod ex asse verum definiam non habeo, vel propter naturale vtrarumq; gentium dissidium; vel quia ita se res habet, quod Angli aspernanter ferant superiorem, Normanni nequeant pati parem. Sed de moribus eorum in sequenti libro pergam dicere, cum de aduentu Normannorum in Angliam occasio se obtulerit. Nunc quanta veritate potuero perstringam de simultate Regis in *Godwinum*, & filios eius.

Eustachius Comes erat Bononiæ, pater *Godefridi & Baldwini*, qui nostro tempore Reges Ierosolymorum fuerunt. Habebatq; sororem Regis *Godam* legitimis nuptiis desponsatam, quæ ex altero viro *Waltero* Medantino filium tulerat *Radulphum*, qui eo tempore erat Comes Herefordensis, ignauus & timidus, qui Wallensibus pugna cesserit, Comitatumq; suum & vrbem cum Episcopo ignibus eorum consumendum reliquerit. Cuius rei infamiam mature perueniens *Haroldus* virtutibus suis abstersit. *Eustachius* ergo transfretato mari de Whitsand in * Douoriam *Edwardum* Regem, nescio qua de causa, adiit. *al. Doueram.* Colloquutus cum eo, & re impetrata quam petierat, per Doroberniam redibat, vnus antecursorum eius ferocius agens cum ciue, & vulnere magis, quam prece aut pretio hospitium exigens, illum in sui excidium inuitauit. Quo cognito *Eustachius* ad vlciscendam necem serui, cum toto comitatu profectus, homicidam quidem cum aliis decem & octo interemit, sed ciuibus ad arma conuolantibus, 21. ex suis amisit, innumeris vulneratis, ipse vix cum altero ipso tumultu subterfugit. Inde ad Curiam pedem referens, * nactusq; *al. actusq;* secretum suæ partis patronus assistens, iram Regis in Anglos exacuit. *Godwinus* per nuncios ad Curiam accitus venit. Exposita causa, & præcipue Rege insolentiam Dorobernensium accumulante, intellexit vir acrioris ingenii vnius tantum partis auditis allegationibus non deberi proferri sententiam. Itaque quamuis Rex iussisset illum continuo cum exercitu in Cantiam proficisci, in Dorobernenses grauiter vlturum, restitit. Et quod omnes alienigenas apud Regis gratiam inualescere inuideret; & quod compatriotis amicitiam præstare vellet: Præterea videbatur eius responsio in rectitudinem propensior, vt magnates illius Castelli blande in Curia regis de seditione conuenirentur; si se possent explacitare illæsi abirent; si nequirent, pecunia vel corporum suorum dispendio, regi, cuius pacem infregerant, & Comiti, quem læserant, satisfacerent. Iniquum videri vt quos tutari debeas, eos ipse potissimum inauditos adiudices, ita tunc discessum est, *Godwino* parui pendente regis furorem quasi momentaneum. Quocirca totius regni proceres iussi Glocestriam conuenire, vt ibi magno conuentu res ventilaretur. Venerunt eo etiam Northanimbri Comites tunc famosissimi, *Sywardus & Leofricus*, omnisque Anglorum nobilitas. Soli *Godwinus*, eiusque filii, qui se suspectos scirent, sine præsidio armorum veniendum non arbitrati, cum manu valida Beuerstane restiterunt; famam ferentes in vulgus, quod ideo exercitum adunassent, vt Wallenses compescerent; qui tyrannidem in regem meditantes, oppidum in pago Herefordensi obfirmauerant, vbi tunc *Swanus* vnus ex filiis *Godwini* militiæ prætendebat excubias. Sed Wallenses iam audientiam præuenerant, & conspirationis accusatos, inuisos toti curiæ fecerant; adeo vt rumor spargeretur, quod in eodem loco Regius exercitus eos adoriretur. Quo accepto *Godwinus* ad coniuratos classicum cecinit, vt vltro Domino Regi non resisterent; sed si conuenti fuissent, quin se vlciscerentur loco non cederent. Et profecto facinus miserabile, & plusquam ciuile bellum fuisset, nisi maturiora consilia intercessissent. Ita quantulacunque concordia interim inita, iterum præceptum, vt Londoniam concilium congregaretur; Mandatum *Swano* filio *Godwini*, vt fuga sua Regis iram mitigaret. *Godwinus & Haroldus* quantocius ad consilium hac conuentione venirent inermes, duodecim solum homines adducerent: seruitium militum, quas per Angliam habebant, regi contraderent. Contra, illi negare, non posse se ad conuenticulum factiosorum sine vadibus, & obsidibus pergere: domino suo in militum deditione parituros, tum præterea in omnibus præter

gloriæ & salutis periculum. Si veniant inermes vitæ timeri dispendium; si paucos stipatores habeant, gloriæ foret opprobrium. Obstinatius obfirmarat Rex animum, ne adquiesceret precibus supplicantium. Itaq; prolatum edictum, vt intra quinq; dies Anglia excederet. *Godwinus & Swanus* Flandriam, *Haroldus* concessit Hiberniam. Comitatus eius attributus *Elgaro Leofrici* filio viro industrio, quem ille suscipiens tunc rexit nobiliter, reuersoq; restituit libenter. Et postea *Godwino* mortuo, cum *Haroldus* parentis ducatum impetrasset, repetiit audacter, aliquanto tamen tempore inimicorum accusatione exiliatus. Omnis reginæ substantia ad vnum nummum emuncta; ipsa regis sorori apud Wakewellam in custodiam data, ne scilicet omnibus suis parentibus patriam suspirantibus sola sterteret in pluma. Posteriori anno exulum quisque de loco suo egressi Brittanicum mare circumuagari, littora piraticis latrociniis infestare, de cognati populi opibus prædas eximias conuectare. Contra quos à regis parte, plusquam sexaginta naues in anchoris constiterunt. Præfecti classis *Odo & Radulphus* Comites, & Regis cognati. Nec segnem sensit Regem illa necessitas, quum & ipse in naui pernoctaret, & latronum exitus specularetur, sedulo explens consilio, quod manu nequibat præ senio. Sed cum cominus ventum esset, & iam pene manus consererentur, nebula densissima repente coorta, furentum obtutus confudit; miseramq; mortalium audaciam compescuit. Deniq; *Godwinus* eiusque comites, eo vnde venerant, vento cogente reducti; & non multo post pacifico animo repatriantes, Regem apud Lundoniam inuenerunt: orantes veniam admissi sunt. Senex ille, & fama & lingua potens ad flectandos animos audientium, probe se de omnibus quæ obiectabantur, expurgauit. Tantumque breuî valuit, vt sibi liberisque suis honores integros restitueret; Normannos omnes ignominiæ notatos, ab Anglia effugaret; prolata sententia in *Robertum* Archiepiscopum eiusq; complices, quod statum regni conturbarant, animum regium in prouinciales agitantes. Verum ille non expectata violentia sponte profugerat, cum sermo pacis componeretur; Romamque profectus & de causa sua sedem Apôstolicam appellans, cum per Gementicum verteretur, defunctus ibiq; sepultus est in Ecclesia sanctæ *Mariæ*, quam ipse præcipuo, & sumptuoso opere construxerat. Inuasit continuo illo viuente *Stigandus*, qui erat Episcopus Wintoniensis Archiepiscopatum Cantuariæ; infamis ambitus pontifex, & bonorum vltra debitum appetitor, qui spe throni excelsioris Episcopatum Saxonum Australium deserens Wintoniam insedit, illam quoq; cum Archiepiscopatu tenuerit. Quapropter ab Apostolica sede nunquam pallium meruit, nisi quod *Benedictus* quidam peruasor Apostolatus misit, pecunia scilicet ad persuadendum corruptus, vel quod mali gratificantur similibus. Sed ille mox à *Nicholao*, qui ex Episcopo Florentiæ legitime Papatum susceperat, expulsus zelo fidelium, indebitum nomen exuit. *Stigandus* quoque tempore Regis *Willielmi* Conquæstoris per Cardinales Romanos degradatus, perpetuisque vinculis innodatus, inexplebilis auiditatis nec moriens fecit finem. Siquidem eo mortuo, clauicula in secretis reperta, quæ seræ cubicularis scrinii apposita, thesaurorum innumerabilium dedit indicium chartas, in quibus notata erat & metallorum qualitas, & ponderum quantitas, quæ per omnia prædia compilator auarus defoderat. Sed hæc postmodum; nunc de *Godwino*, quod inchoaueram determinabo.

Habuit primis annis vxorem *Cnutonis* sororem, ex qua puerum genuerat; qui primis pueritiæ annis emensis, dum equo, quem ab auo acceperat, puerili iactantia superbiret; ab eodem in Tamesem fluuium portatus voragine aquæ suffocatus interiit, mater quoque ictu fulminis exanimata, sæuitiæ pœnas soluit; quod dicebatur agmina mancipiorum in Anglia coempta, Danamarchiam solere mittere; puellas præsertim, quas decus & ætas pretiosiores facerent, vt earum deformi commercio cumulos opum aggeraret. Post eius obitum aliam duxit, cuius genus non reperi, de qua liberos tulit, *Haroldum*, *Swanum*, *Wlnodum*, *Tostinum*, *Girtham*, *Leofwinum*. *Haroldus* post *Edwardum* Rex aliquot mensibus fuit, & à *Willielmo* apud Hastingas victus, vitã & regnũ cum duobus fratribus iunioribus amisit. *Wlnodus* à rege *Edwardo* Normanniam missus, quod pater eum obsidem dederat, ibi toto tempore *Edwardi* inextricabili captione irretitus, regnante *Willielmo* in Angliam remissus in vinculis Sarisburiæ consenuit. *Swanus* peruersi ingenii, infidi in regem, multotiens à patre & fratre *Haroldo* disciuit; & pirata factus, prædis maritimis virtutes maiorum polluit. Postremo pro conscientia Brunonis cognati interempti, & vt quidam dicunt, fratris Ierosolimam abiit; indeque rediens à Saracenis circumuentus & ad mortem cæsus est. *Tostinus* à Rege *Edwardo* post mortem *Siwardi* Northanimbriæ comitatui prælatus, pene decennio prouinciæ præfuit: quo exacto asperitate morum Northanimbros in rebellionem excitauit. Solitarium enim repertum ex regione fugauerunt,

pro

pto contuitu ducatus occidendum non arbitrati: homines eius & Anglos & Danos obtruncarunt, equos & arma, & supellectilem omnem corradentes. Rumore ad Regem delato, turbataq; patria, *Haroldus* iuit obuiam, vt propulsaret iniuriam. Northanimbri licet non inferiores numero essent, tamen quieti consulentes, factum apud eum excusant, se homines libere natos, libere educatos, nullius ducis ferociam pati posse, à maioribus didicisse aut libertatem aut mortem. Proinde si subditos velit, *Marcherium* filium *Elgari* eis præficiat Rex expertum quam dulciter sciant obedire, si dulciter tractati fuerint. Hæc *Haroldus* audiens, qui magis quietem patriæ, quam fratris commodum attenderet, reuocauit exercitum, & audito rege firmum ducatum *Marcherio* constituit. *Tostinus* infensus omnibus, cũ vxore & liberis Flandriam abiit, ibiq; interim vsq; ad *Edwardi* obitum fuit, qui literis nostris differetur interim dum dixero, quod eius tempore Romę accidisse à senioribus didicimus.

Erat Papa *Gregorius* sextus, ante dictus *Gratianus*, magnæ religionis & seueritatis. Is ita Romani apostolatus statum, per incuriam antecessorum suorum diminutum inuenit, vt præter pauca oppida vrbi vicina, & oblationes fidelium, pene nihil haberet, quo se sustentaret. Ciuitates & possessiones in longinquo positæ, quæ ad ius Ecclesiæ pertinebant, à prædonibus ablatæ; tramites publici, & strata viarum per totam Italiam à latronibus stipabantur, vt nullus peregrinus nisi cum maiori manu impune transiret. Feruebãt totis semitis insidiatorũ examina, nec inueniebat viator, quo colludio euaderet. Ita in vacuũ, sicut in pecuniosum furebatur, nec supplex habere gratiam, nec resistens pati poterat violentiam. Cessatũ est ab omni prouincia Romã iter aggredi, q; mallet quislibet per domesticas Ecclesias nummos suos diuidere, quam latrunculos propriis laboribus pascere. Quid in vrbe vnico olim habitaculo sanctitatis? ibi in medio foro sicarii vagabantur, gen* hominũ infidum & versutum. Si quis semitarum obseruatores aliquo transisset artificio, capitis scilicet periculo Apostoli Ecclesiam videre cupiens, in sicarios incidens, nullo modo sine substantiæ, vel salutis damno domũ reuerteretur. Super ipsa corpora sanctorũ Apostolorum & martyrũ, supra sacra altaria gladii nudabantur, & oblationes accedentium vix dum appositæ de manibus abripiebantur, abreptæ in cõmessationes, & scortorũ abusiones consumebantur. Tantorum malorum turbo *Gregorii* papatum offendit. Ille primo leniter, & vt decet pontificem magis amore, quam terrore cũ subiectis agere; delinquentes verbis plus quam verberibus premere; vrbani à peregrinorum infestatione, à rapina sacrorũ cessarent. Alterũ esse contra naturam, vt ille qui cõmuni vesceretur aere, non communi frueretur pace: Christiano inter Christianos libere, quo liberet, progrediendum, dum omnes sint ex vno famulitio, omnes vnius sanguinis coniuncti coagulo, redempti pretio. Alterum contra Dei mandatũ, q; præcepit, vt qui altario deseruiunt, de altario viuant. Præterea domum Dei decere esse domum orationis, non speluncam latronum, nõ gladiatorũ conuenticulũ. Permitterent oblationes transire in vsus Sacerdotũ, vel in expẽsas pauperũ: Prouisurũ se illis quos egestas ad rapinas cõpelleret, vt aliquo honesto officio stipẽ haberent; quos cupiditas exagitabat, ipsi sibi pro Dei timore, & seculi honestate modum ponerent. Inuasores Ecclesiastici patrimonii mandatis & Epistolis inuitauit, vt aut indebita redderent, aut se iure illa tenere in Senatu Romano probarent. Si neutrum facerent Ecclesiæ membra se non esse cognoscerent, qui capiti Ecclesiæ beato *Petro*, & eius vicario resultarent. Talia frequenter concionatus, & aut parũ aut nihil proficiens, seuerioribus remediis inueterato morbo tentauit occurrere. Cauterio itaq; excõmunicationis omnes ab Ecclesiæ corpore remouit; vel qui talia facerent; vel qui agentibus conuiuio, vel ẽt colloquio participarent. Hæc ille pro suo officio satis agebat, sed pene in pernitiem versa sedulitas. Nam vt ille dicit, *qui arguit derisorem ipse sibi iniuriam facit*. Maligni illi leui admonitione perstricti contra furere, minis auras territare, muros vrbis armis circumsonare, adeo vt pene Papam interimerent. Itaq; ferro abscissionis vtendum iudicans; arma vndecunq;, & equos conquisiuit, milites & equites adornauit. Ac primum Basilicam beati *Petri* præoccupans, raptores oblationum vel extinxit vel effugauit. Inde fortunam sibi aspirare videns, longius progreditur, & si qui resisterent occisis, prædia omnia & oppida multis temporibus amissa; in antiquum ius reformauit. Itaque pax per multorum segnitiem exulans, per vnum hominem in patriam rediit. Securi peregrini insuetas viarum terebant orbitas, læti per vrbem antiquis oculos pascebant miraculis, cantitantes donis factis repatriabant. Quirites interea rapto viuere assueti, sanguinarium vocant illum, & indignum esse, qui Deo offerret sacrificium tot cædium conscius; & vt fieri solet, quod morbus obloquii ab vno serpat in omnes; ipsi etiam Cardinales argumenta populi probabant; adeo vt cum beatus ille valetudine, qua defunctus est, decumberet: consilio inter

se prius habito, ausu temerario admonerent, ne se in Ecclesia sancti *Petri* cum cæteris Apostolicis tumulari præciperet, qui tot hominum mortibus officium fœdasset. Tum ille recollecto spiritu toruisque luminibus minax hanc orationem habuit.

Si in vobis vel scintilla rationis humanæ, vel scientia diuinæ authoritatis esset, tam præcipiti suasione non conueniretis Pontificem vestrum; qui quantum vixi, & patrimonium meum in vestra cōmoda effudi, & postremo famam mundi pro vestra liberatione neglexi. Et si alii hæc, quæ proscinditis, attexerent, par erat os obsistere, opiniones stultorum melioribus interpretationibus lenientes. Cui quæso thesaurizaui? forsitan mihi, at thesauros antecessorum meorum habebam, qui cuiuslibet auaritiæ sufficerent, quibus salutem, quibus libertatem restitui? referetis quod mihi. At adorabar à populo & libere, quæ volebam, actitabam; applaudebatur mihi totis orationibus, acclamabatur in laudes meas totis diebus. Has laudes, hos plausus abstulit mihi vestræ tenuitatis contuitus. Ad vos flexi animum, & seuerius agendum æstimaui. Fortunarum vestrarum titulos prædo impius abligurriebat, vos inopem vitam diurno pane agebatis. Ille de oblationibus vestris, pretiosa sibi serica mercabatur; vos populari, & dissuto amictu oculos mouebatis meos. Itaq; cum hæc nequirem pati, bellum aliis indixi, vt damno ciuium emerem gloriam clericorum. Sed, vt modo experior, in ingratos beneficia collata perdidi, quod alii per angulos mussitant, vos euomitis in publicum. Et libertatem quidem probo, sed pietatem requiro. Morientem patrem filii de sepultura sua exagitant. communem mortalium domum mihi negabitis? Non arcetur ab introitu Ecclesiæ meretricula, non vsurarius, nec latro; & vos Papam ingredi prohibetis? Quid refert an mortuus, an viuus sacrarium introeat, nisi quod viuus multis tentatur illecebris, vt nec in Ecclesia macularum subsistat immunis, ibi sæpe peccandi reperiens materiam, vbi venerat diluere culpam; mortuus peccare nesciat, imo peccare non possit, supremo carens viatico. Quam immanis igitur barbaries, vt hunc à domo Dei excludas, cui peccandi desit & voluntas & facultas. Quapropter filii tam præruptæ audaciæ pœnitentiam agite, si forte vobis remittat Deus hanc noxam. Stulte enim & amare loquuti estis ad hanc horam. Sed ne putetis me sola niti authoritate, rationem accipite. Omnis actus hominis secundum intentionem cordis debet examinari, vt eo vergat facti iudicium, vnde processit faciendi consilium. Fallor si non idem veritas dicit, si oculus tuus fuerit simplex totum corpus tuum lucidum erit, si vero nequam fuerit, totum corpus tenebrosum erit. Crebro me miserabilis conuenit egenus, vt eius leuarem inopiam; ego futurorū inscius, non abnui, sed diuersis monetis onustatum dimisi. Discedens ille in publico aggere latronem offendit, incautus cū eo sermonem conseruit, prædicans sedis Apostolicæ indulgentiam, & vt fidem dictorum probaret, marsupium protulit. Interim dum itur multaq; confabulatione via fallitur, dolosus ille paulisper remoratus, caputq; peregrini claua, quam ferebat, affligens, nec mora extinxit. Surreptisque denariis gloriatus est de homicidio, quod persuaserat pecuniæ cupido. Nunquid ergo me inde recte iudicabitis, qui peregrino dederam, vnde causam mortis incurreret? Neq; enim ille quamuis crudelissimus hominem pessundaret, nisi auidis sinibus nummos infarcire speraret. Qui dicam de legibus forensibus & Ecclesiasticis? Nonne in eis vnum, idemq; factum diuerso respectu, & punitur & laudatur? animaduertitur in latronem, quod occiderit hominem in occulto, probatur in milite si fuderit hostem in bello. Ita homicidium in illo vituperabile, & in isto laudabile cēsetur, quia iste pro salute patriæ, ille occiderit pro auiditatis ingluuie. Laudatus est olim prædicandæ memoriæ prædecessor noster Adrianus *primus, quod inuestituras Ecclesiarum* Carolo Magno *concesserit; ita vt nullus electus consecraretur ab Episcopo, nisi prius à rege insigniretur & annulo & baculo. Contra, laudatur in nostri sæculi pontificibus, quod has donationes tulerunt principibus. Poterat tunc rationabiliter concedi, quod nunc laudabiliter debet auferri. Cur ita? Quod erat animus* Magni *aduersus auaritiam inuictus, nec facile inuenisset aditum aliquis nisi intrasset per ostium. Præterea per tot terrarum intersitia nequibat requiri sedes Apostolica, vt vnicuique electo accommodaret assensum suum, dum esset prope rex, qui nihil per auaritiam disponeret, sed iuxta sacra canonum scita religiosas personas Ecclesiis introduceret. Nunc omnia palatia regum, luxus & ambitus occupauit. Quare merito libertatem suam sponsa Christi asseuerat, ne illam tyrannus ambitioso vsurpatori prostituat. Ita in vtramuis partem potest causa mea infirmari, vel allegari. Non est Episcopi officium, vt ipse committat vel committi iubeat prælium: cæterum spectat ad munus Episcopi, vt si videat naufragari innocentiam, & manu & lingua occurrat. Sacerdotes* Ezechiel *accusat, quod non steterint ex aduerso, nec opposuerunt clypeum pro domo Israel in die Domini. Duæ sunt scilicet personæ in Ecclesia Dei ad resecanda vitia constitutæ: vna quæ exacuat eloquium, altera, quæ portet gladium. Ego, vt vos mihi testes esse potestis, non neglexi meas partes: quoad speraui proficere, armaui linguam; illum cuius interest rem agere gladio, certiorem feci nuntio; occupatum se rescripsit bello* Vindelicorum, *rogans vt meis laboribus suis expensis non grauarer deturbare latronum conciliabula. Si renuissem, quam excusationem Deo offerrē, cum Imperator suas in me partes refudisset? viderem cædem ciuium, damnū peregrinorum, & dormitarem? At qui parcit latroni, occidit innocentem, sed obiicietur non esse sacerdotis, vt se cæde cuiuslibet immaculet: & ego concedo, si ille se inquinat, qui sontem premēs insontem liberat. imo vero imo beati,*

qui

qui custodiunt iudicium & faciunt iustitiam in omni tempore. Sacerdotes fuerunt amplissima laude famosi, Phinees, Mathathias, *ambo sacra tiara frontem insigniti, ambo sacerdotalibus stolis amicti, ambo tamen in delinquentes manu vlti sunt. Alter venereos amplexus pugione confodit: alter immolantem immolatitio cruori commiscuit. Si ipsi quasi spissas legis tenebras palpantes pro ipsis vmbraticis mysteriis zelo diuino efferati sunt; nos aperta fronte veritatem contuentes, patiemur sacra nostra prophanari?* Azarias *sacerdos Regem* Oziam *thurificantem expulit, & proculdubio non dubitasset occidere, nisi ille accelerasset cedere. Praeuenit Episcopalem manum plaga diuina, vt lepra depasceretur illius cadauer, cuius animus anhelasset illicita. Deturbata fuit regis deuotio, & non deturbabitur Latronis ambitio? Parum est quod excuso, si non & laudem factum meū. Contuli. n. illis beneficium, quibus videor contulisse exitium, pœnā minui qui mortem accelerani. Sceleratus. n. quanto plus vixerit, tanto plus peccabit; nisi forte quem Deus singulari exemplo respexerit. Mors in comuni bona est omnibus, per eam iustus reponitur in cœlestibus, iniustus ponit ferias sceleribus: malus dat flagitiis terminū, bonus pertendit ad brauiū; sanctus propinquat ad palmam, peccator flectat ad veniam, quod * figit flagitiis metam.* al. fligit. *Gratiae igitur mihi habendae sunt illorum vice, qui tantis miseriis excepti sunt meo munere. Haec habui, quae pro me dicerē, vt vestras assertiones euacuarē. Sed quoniā & mea & vestrae ratiocinationes falli possunt, cōmittamus omnia diuino examini: corpus autē meum antecessorū meorū more compositū, ante ianuas Ecclesiae sistite, ianuae seris & repagulis dānentur, si Deus voluerit vt ingrediar, applaudetis miraculo; sin min⁹, de cadauere meo facite, quod potius vestris insederit animis.*

*Hac permoti oratione, cum ille extremum efflasset spiritum, ante portas seris occlusas, exanimis praesulis exuuias deportant: sed mox diuinitus turbo emissus omnia repagulorum obstacula dirumpens, valuas etiam ipsas vehementi patefactas impetu ad parietem impulit. Populus assans acclamat in gaudium. Pontificis corpus * cum presbyteris celebri veneratione locatum.* al. cum patribus.

*Iisdem diebus simile huic contigit in Anglia, non superno miraculo sed inferno praestigio, quod cum retulero, non vacillabit fides historiae, etsi mentes auditorum sint incredulae. Ego illud à tali viro audiui, qui se vidisse iuraret, cui erubescerem non credere. Mulier in Berkleia mansitabat maleficiis, vt post patuit, insueta, augurio rum veterum non inscia; gulae patrona, petulantiae arbitra, flagitiis non ponens modum, quod esset adhuc citra seniū, vicino licet pede pulsans senectutis aditum. Haec, cum quadam die conuiuaretur, cornicula, quam in delitiis habebat, vocalius solito, nescio quid, cornicata est; quo audito dominae cultellus excidit, simul & vultus expalluit; & producto gemitu, hodie, ait, ad vltimum sulcum meum peruenit aratrum; hodie audiam, & accipiam grande incommodum. Cū dicto, nuncius miseriarum intrauit, percunctatus quid ita vultuosus aduentaret: Assero, inquit, tibi ex villa illa, & nominauit locum, filii obitum & totius familiae ex subita ruina interitum. Hoc dicto & dolore fœmina pectus saucia continuo decubuit, sentiensque morbum prorepere ad vitalia, superstites liberos monachum & monacham pernicibus inuitauit epistolis, aduenientes voce singultiente alloquitur. Ego filii quondam meo miserabili fato daemonicis semper artibus inseruiī, ego vitiorum omnium sentina, ego illecebrarum magistra fui. Erat tamen inter haec mala, spes vestrae religionis, quae miseram palparet animam; de me desperata in vobis reclinabar, vos proponebam propugnatores aduersus daemones, tutores contra saeuissimos hostes. Nunc igitur quia ad finem vitae accessi, & illos habebo exactores in pœna, quos habui suasores in culpa; rogo vos per materna vbera, si qua fides, si qua pietas, vt mea saltem attentetis alleuiare tormenta: & de anima quidem prolatam sententiam non reuocabitis, corpus vero forsitan hoc modo seruabitis. Insuite corio ceruino, deinde in sarcophago lapideo supinate, operculum plumbo & ferro constringite, super haec lapidem tribus catenis ferreis, magni scilicet ponderis, circundate: psalmicines sint quinquaginta noctibus, eiusdemque numeri missae diebus, qui aduersariorum excursus feroces leuigent. Ita si tribus noctibus secure iacuero, quarta die infodite matrem vestram humo: quanquam verear, ne fugiat terra sinibus me recipere & fouere suis, quae totiens grauata est malitiis meis. Factum est vt praeceperat, illis magno studio incumbentibus. Sed proh nefas nil lachrymae valuere piae, nil vota, nil preces, tanta erat mulierculae malitia, tanta Diaboli violentia. Primis enim duabus noctibus, cū chori clericorum psalmos circa corpus concreparent, singuli daemones ostium Ecclesiae immani obice clausum, leui negotio defringentes, extremas catenas diruperunt, media, quae operiosius elaborata erat, integra remansit. Tertia nocte circa gallicinium, strepitu aduenientium hostium omne monasterium à fundamentis * visum est euerti: vnus caeteris & vultu terribilior, &* al. moueri visum. *statura eminentior, ianuas maiori vi concussas in fragmenta deiecit. Diriguere clerici metu, steteruntque comae & vox faucibus haesit. Ille arroganti, vt videbatur gestu ad sarcophagum accessit, inclamatoque nomine, fœminae, vt surgeret imperauit; qua respondente quod nequiret pro vinculis, solueris inquit, & malo tuo, statimque catenam, quae caeterorum ferociam eluserat, nullo conamine vt stuppeū vinculum dirupit. Operculum etiam tumbae pede depulit, apprehensamque manu palam omnibus ab Ecclesia extraxit. Vbi prae foribus niger & superbus equus hinniens videbatur, vncis ferreis per totū tergum protuberantibus: super quos misera imposita mox ab oculis intuentium cum toto sodalitio disparuit. Audiebātur tamen clamores per quatuor fere milliaria miserabiles suppetias orantis. Ista in-*

credibilia non iudicabit, qui legerit beati Gregorii *dialogum, qui refert in quarto libro nequam hominem in Ecclesia sepultum, à dæmonibus foras eiectum. Apud Francos quoque non semel auditum est, quod dicam,* Carolum Marcellum *insignis fortitudinis virum, qui Saracenos Gallias ingressos, Hispaniam redire compulit; exactis diebus suis, in Ecclesia Sancti* Dionysii *sepultum. Sed quia patrimonia omnium pene monasteriorum Galliæ pro mercede commilitonum mutilauerat, visibiliter à malignis spiritibus è sepulchro abreptum, ad hanc diem nusquam visum. Deniq. illud reuelatum Aurelianensi Episcopo, & per eum in vulgus seminatum.*

*Verum vt Romam reuertar, eiusdem vrbis ciuis, ephebus ætate, locuples opibus, genere senatorio sublimis: vxorem nouiter duxerat, sodalibus suis accitis conuiuium frequens parauerat. Post cibum cum minutioribus poculis hilaritatem inuitassent, in campum prodeunt, vt oneratos dapibus stomachos, vel saltu, vel iactu; vel aliquo exercitio attenuarent. Ipse Rex conuiuii ludi signifer, pilam poposcit, interim annulum sponsalitium digito extento statuæ æreæ, quæ proxime astabat, composuit. Sed cum pene omnes solum impeterent, suspiriosus extis incalescentibus, primus se à lusu remouit, annulum repetens inuenit statuæ digitum vsq. ad volam curuatum. Diu ibi luctatus, quod nec annulum eiicere, nec digitum valeret frangere, tacite discessit, re sodalibus celata, ne vel præsentem riderent, vel absentem annulo priuarent. Ita nocte intempesta cum famulis rediens, digitum iterum extentum, & annulum subreptum miratus est. Dissimulato damno nouæ nuptæ blanditiis delinitus est. Cumq. hora * cubandi venisset, seq. iuxta vxorem collocasset, sensit quiddam nebulosum & densum inter se & illam volutari, quod posset sentiri, nec posset videri, hoc obstaculo ab amplexu prohibitus, vocem etiam audiuit, mecum concumbe, quia hodie me desponsasti; ego sum venus cuius digito apposuisti annulum, habeo illum, nec reddam. Territus ille tanto prodigio, nihil referre ausus est, nec potuit; insomnem illam noctem duxit, tacito iudicio rem examinans. Elapsum est in hoc multum tempus, vt quacunq. ille hora gremio vellet coniugis incumbere, illud idem sentiret & audiret: alias sane valens & domi aptus & militiæ. Tandem querelis vxoris commonitus rem parentibus detulit: illi habito consilio, Palumbo cuidam suburbano presbytero negotium pandunt; erat is Necromanticis artibus instructus, Magicas excitare figuras, dæmones territare, & ad quodlibet officium impellere. Pactus ergo grande mercimonium, vt si amantes coniungeret, multo ære fulciret marsupium, in omne se ingenium notis artibus excitauit, compositamq. Epistolam iuueni dedit. Vade inquiens, illa hora noctis in compitum, vbi se findit in quadruuium, & stans tacite considera, transient ibi figuræ hominum vtriusq. sexus, omnis ætatis, omnis gradus, omnis postremo conditionis, quidam Equites, quidam pedites, alij vultum in terram deiecti, alii tumido supercilio elati, & prorsus quicquid ad letitiam vel tristitiam pertinet, in eorum videbis & vultibus & gestibus; nullum eorum compellabis, etsi loquatur tecũ; sequetur illam turbam quidam reliquis statura procerior, forma corpulentior, curru sedens: huic tacitus Epistolam trades legendam, fiet è vestigio quod voles, fac tantũ præsenti animo sis. Aggreditur ille iter præceptum, & nocte sub diuo astans, fidem dictorũ presbyteri visu explorat. Nihil enim fuit quod minus promissis desiderares. Inter cæteros quoq. transeuntes vidit mulierem ornatu meretricio mulam inequitantem, crinis solutus humeris inuolutabat, quem vitta aurea superne constrinxerat, in manibus aurea virga, qua equitaturam regebat, ipsa pro tenuitate vestium pene nuda, gestus impudicos exequebatur. Quid plura? vltimus qui Dominus videbatur oculos terribiles in iuuenem exacuens ab axe superbo Smaragdis & vnionibus composito causas aduentus exquirit: nihil ille contra, sed protenta manu porrigit Epistolam: Dæmon notum sigillum non ausus contemnere legit scriptũ, moxque brachiis in cœlum elatis, Deus inquit, omnipotens, in cuius conspectu omne peccatum est tanquam fœtor, quamdiu patieris nequitias* Palumbi *presbyteri? Nec mora satellites à latere suo misit Diabolus, qui annulum extorquerent à venere, illa vultũ tergiuersata vix tandem reddidit. Ita iuuenis voti compos sine obstaculo potitus est diu suspiratis amoribus. Sed* Palumbus *vbi dæmonis clamorem ad Deum de se audiuit, finem dierum sibi præsignari intellexit. Quocirca omnibus membris vltro truncatis miserabili defunctus est pœnitentia, confessus Papæ coram populo Romano inaudita flagitia.*

* al. cumbendi.

Tunc corpus Pallantis *filii* Euandri, *de quo* Virgilius *narrat, Romæ repertum est illibatum ingenti stupore omnium, quod tot secula incorruptionem sui superauit. Quod ea sit natura conditorum corporum, vt carne tabescente cutis exterior neruos, nerui ossa contineant. Hiatus vulneris quod in medio pectore* Turnus *fecerat, quatuor pedibus & semis mensuratum est. Epitaphium huiusmodi repertum est.*

Filius Euandri Pallans, quem lancea *Turni*
Militis occidit, more suo iacet hîc.

Quod non tunc crediderim factum, licet dicatur Carmentis *mater* Euandri *Latinas literas inuenisse, sed ab* Ennio, *vel alio aliquo antiquo compositum; ardens lucerna ad caput inuenta arte Mechanica, vt nullius flatus violentia, nullis liquoris aspergine valeret extingui. Quod cum multi mirarentur, vnus vt semper aliqui solertius ingeniũ in malo habent, stylo subtus flammam foramen fecit*

ita

ita introducto aere ignis euanuit. Corpus muro applicitum vastitate sui mœnium altitudinem vicit, sed procedentibus diebus stillicidiis rorulentis infusum communem mortalium corruptionem agnouit, cute soluta & neruis effluentibus.

Tunc quoque in confinio Brittanniæ & Normanniæ portentum visum est, in vna vel potius duabus mulieribus; duo erant capita, quatuor brachia, & cætera gemina omnia vsque ad vmbilicum; inferius duo crura, duo pedes, & cætera omnia singula. Ridebat, comedebat, loquebatur vna: flebat, esuriebat, tacebat altera. Ore gemino manducabatur, sed vno meatu digerebatur. Postremo vna defuncta, superuixit altera, portauit pene triennio viua mortuam, donec & mole ponderis, & nidore cadaueris ipsa quoque defecit. Putatum est à quibusdam, & literis etiam traditum, quod hæ mulieres Angliam & Normanniam significauerint. Quæ licet spaciis terrarum sint diuisæ, sunt tamen sub vno domino vnita. Hæ quicquid pecuniarum auidis faucibus insorbuerint, in vnam lacunam defluit, quæ sit vel principum auaritia, vel circumpositarum gentium ferocia, mortuam, & pene exhaustam Normanniam vigens pecuniis sustentat Anglia, donec & ipsa fortassis succumbat exactorum violentia, fœlix si vnquam in libertatem respirare poterit, cuius inanem iamdudum prosequitur vmbram. Nunc gemit calamitatibus afflicta, pensionibus addicta. Causam huiusce calamitatis describam, si prius quædam dixero ad rem pertinentia. Quia enim forensia gesta, & negotia bellica regum Anglorum huc vsque contexui, libet aliquantisper in sanctitate quorundam spatiari. Simulque considerandum, quatenus diuinæ pietatis fulgor ab initio fidei populum illum circumfulserit, quod nusquam gentium vt opinor, reperies tot sanctorum corpora post mortem illibata, incorruptionis illius extremæ simulachrum præferentia. Quod ideo fieri credo cœlitus, vt natio pene extra orbem posita, ex consideratione incorruptelæ sanctorum, fidentius ad spem resurrectionis animaretur. Et sunt sane quinque omnino quos nouerim (cæterum plures accolæ prædicant sui) Sancta Etheldritha *&* Wiburga *virgines, Rex* Edmundus, *Archiepiscopus* Alphegus, Cuthbertus *antiquus pater, omnes inuiolatis cute & carne flexibilibus articulis extremus vitali quodam tepore speciem dormientium meditantes. Quis enumeret cæteros omnifariæ conditionis & professionis sanctos? Quorum nuncupatim nomina & vitas persequi, nec propositum nec otium, quanquam otij tempus olim fuerit super: sed tacebo, ne maiora viribus videar polliceri. Atque adeo nullum de plebe necesse est nominare, sed tantum regiæ stirpis pueros, puellasue, vt cœpta materia orbitas ducam: plerosque innocenter cæsos, quos non humana coniectura, sed diuina ratio martyres consecrauit. Vnde datur cognosci, quantam fecerunt licentiæ voluptatum parcimoniam, qui tam facilis necis compendio, cœlestem occupauerunt gloriam.*

In laudibus beatissimi Oswaldi *Regis & martyris, in superiori libro aliquandiu versata est oratio; cuius sanctitatis fuere indicia, cum cætera, tum illud, quod secundum quædam exemplaria, in gestis Anglorum asseritur. In Selesiensi cœnobio, quod Sanctæ religionis* Wilfridus *monachis Northanimbris repleuerat, exitialem morbum exortum multos necasse, reliquos triduano indicto ieiunio pestem pellere tentasse. Secunda die ieiunij, beatos Apostolos* Petrum & Paulum *puero eadem valetudine decumbenti apparentes, his illum animasse: Non eum debere metuere mortem imminentem, quæ sit & præsentis languoris exitus, & vitæ perennis introitus. Cæterum neminem de illo Monasterio in hac pestilentia moriturum, quod Deus præclari Regis* Oswaldi *concesserit meritis, pro compatriotis eadem die supplicantis. Hunc enim esse diem, quo idem Rex peremptus à perfidis stellatum in momento tribunal conscenderit. Quærerent ergo in albo, quo mortuorum scribebantur nomina, & si ita inuenirent, soluto ieiunio, securitati & lætitiæ indulgentes, Missarum solennia Deo & sancto Regi concinerent. Huic autem visioni pueri mors è vestigio subsequuta, martyrisque dies, in martyrologio inuenta, simul & expulsio morbi ab omni prouincia adeo fuit attestata, vt nomen* Oswaldi *ex tunc inter martyres notaretur, quod pro recenti funere fidelium antea numero sociabatur. Merito ergo, merito, inquam, laudandus, cuius gloriam diuinus assensus approbato extulit indicio, vt eum Missarum præciperet celebrari præconio, inusitato, vt opinor, mortalibus exemplo. Ne autem videantur friuola, prohibet indubitata historici authoritas, simulq; beatus Episcopus* Acca *relatoris symmistes.*

Egbertus Rex Cantuariorum filius *Ercomberti*, de quibus supra dixi, habuit cognatos iuuenes, vicino consanguinitatis gradu, lineam regum contingentes, *Ethelredum &* * *Ethelbrithum* filios scilicet *Ermenredi* patrui sui. Hos ille in spem regni adolescere metuens, salutiq; suæ timens, ægro & miserabili victu, circa se aliquandiu habitos, tandem contuitum suum eis inuidens ab aulę frequentia remouit. Mox per ministrum suum nomine * *Thurne*, quod tonitruum sonat, occulte interemptos, scobi profundæ immersit, arbitratus posse latere homicidium, quod commisisset clam visibus hominum. Sed diuinus ille oculus, quem arcana cordium non fallunt, tulit in lucem insontes, multas ibi largitus sanitatum gratias, quoad vicini commoti rudera illa tumultuario cespite corporibus iniecta effodientes fossam ad speciem sepulchri dirigunt, Ecclesiola super ædificata. Ia-

* *al. Egilbirhtum.*

al. Thunre.

cuere ibi vsq; ad tempus Regis *Edgari*. Tunc enim à beato *Oswaldo* Archiepiscopo Wigorniensi leuata, & ad cœnobium Rameseiæ deportata sunt. Ex qua die multis se miraculis manifestarunt, supplicum votis exorabiles.

Offa Rex Merciorum pro confirmatione, vt putabat, regni sine vllo delectu amici vel inimici, multos potentes trucidauit: inter quos *Ethelbirthum* Regem, nefariam rem in procum filiæ operatus. Verum illius mors innocua, breui regno filii *Offæ* creditur vt supra dixi, vindicata. Quin & Deus adeo euidentibus signis sanctitatem eius prodidit, vt hodieq; sedes Episcopalis Herefordiæ sub ipsius nomine consecretur. Nec ineptum debet videri aut incongruum, quod antecessores nostri probi & religiosi viri vel taciturnitate tollerauerunt, vel authoritate roborauerunt.

al. teneræ ætati.

Quid Sancto Kenelmo* *teneræ ætatulæ puero, stylus hic comminiscetur dignum. Hunc pater* Kenulphus *Rex Merciorum septennem* Quendridæ *sororis fidei educandum reliquit. Sed illa falso sibi Regnum præsagiens, fraterculum tollendum de medio, satelliti, qui alumnus erat, commendauit. Is insontem causa remittendi animum vel recreandi quasi venatum ducens, inter frutecta obtruncatum occuluit. Et mirum dictu, quod fraus tam celate in Anglia commissa Romæ diuinitus innotuit. Siquidem membrana super altare Sancti* Petri *superne columba ferente delapsa, necis & sepulchralis loci per ordinem index. Quæ quia elementis Anglicis erat conscripta, à Romanis & aliarum gentium hominibus qui aderant, frustra legi tentata. Sed salubriter & in tempore astitit Anglus, & lingua involucrum latialiter Quiritibus euoluens, effecit, vt Apostolici Epistola regibus Anglis compatriotam martyrem indicaret. Quapropter frequenti cœtu innocentis corpus leuatum* * Winchelcumbam *vehebatur. Ita clericorum vocali cantu, & laicorum alacri plausu parricidalis fœmina commota est, è fenestra cœnaculi in quo stabat caput extulit; & forte Psalterium præ manibus habens continuatione lectionis ad Psalmum peruenerat,* Deus laudem meam, *quem à fine, nescio quo præstigio, retrograde dicens, nitebatur lætitiam cantantium infirmare. Tum vero vi diuina lumina venefica cauis orbibus euulsa cruore versum polluerant. Hoc opus eorum, qui detrahunt mihi apud dominum, & qui loquuntur mala aduersus animam meam. Cruoris signa extant hodie, immanitatem mulierculæ, & Dei vltionem spirantia. Corpusculum Sancti celebriter colitur, nec vllus fere locus in Anglia maiori ad festum aduentantium veneratur frequentia. Exigit hoc & antiquæ sanctitatis persuasio, & miraculorum crebra exhibitio.*

al. Winchelcumbā.

al. Ethelfledæ. *al. infaustus.*

Nec vacabunt laude tua pagina nostræ, felix puer Wistane *fili* Wimundi, *filij* Withlafii, *regis Merciorum &* * Elfledæ *filiæ* Celwlfi, *qui fuit patruus* Kenelmi; *te inquam non tacebo, quem* Berfertus *cognatus nefarie interemit. Norintque posteri, si qui has literas cognitione dignas duxerint, nihil in seculo indolis tuæ nobilitate gloriosius, qua irritatus * infestus latro te mortificauerit, nihil in Deo puritate tua innocentius, qua inuitatus internus arbiter te honorificauerit. Nam cœlo demissa columba lucifera, densaq; noctis dirumpens pallia, profundæ caueæ scelus detexit, carnificis nequitiam arguit. Quapropter veneranda reliquiæ leuatæ parentum officio Rapendunæ locata sunt, tunc temporis famoso monasterio: nunc est villa Comitis Cestrensis, cuius gloria pro situ vetustatis exoleta. Nunc * Eueshanum inhabitas, dignus qui fauentium votis serenus indulgeas.*

al. Euesamum.

De sanctitate regum Orientalium Saxonum & Orientalium Anglorum, Beda *multa retulit, quorum regnorum genealogiam huius operis primo libro breuiter intexui; quia plena gesta regum nusquam potui inuenire. Veruntamen de sancto* Edmundo, *quem seculum* Bedæ *non attigit, amplior procudetur oratio; qui in Orientali Anglia principatum tenuit. Prouincia illa ab Austro, & ab Oriente cingitur Oceano, ab Aquilone paludum vligine & stagnorum rapaci voragine; quæ trium, vel duum * millium spatio latitudine, infinitaque longitudine protensa, incolarum vsui piscosam prabent exuberantiam; ab Occidente reliquæ insulæ continua, sed defossa humo ad instar muri aggere permunita; Pecorum pabulis, ferarum capturis humus egregia, cœnobiis referta, congregationibus monachorum numerosissimis inter ipsas stagnorum insulas institutis, gens læta, & lepida facetaq; festiuitate iocorum ad petulantiam pronior. Hic regnauit* Edmundus *vir Deo deuotus, auita prosapia regum excellens: qui cum aliquot annis pacifice prouinciæ præfuisset, nulla temporum mollitie virtutem eiurare impulsus. Danorum duces* Hinguar & Hubba *Northanimbrorum & Orientalium Anglorum depopulari prouincias venere. Quorum primus regem non resistentem, sed armis proiectis solo pronum & orantem cœpit, & post nonnulla tormenta decapitauit. Emicuit post necem beati viri transacta vitæ puritas, miraculis inauditis. Caput à corpore lictorũ sæuitia diuisum, dumeta proiicientibus Danis occuluerant. Quod dum ciues quærerent hostem abeuntem vestigiis insecuti, funeri regio iustas soluturi inferias, iocunda Dei munera hausere; exanimati capitis vocem expressam, omnes ad se lustratores inuitantis: Lupum, feram cadaueri assuetam lacertis illud complexum innoxiam prætendere custodiam: Eundem more domestici animalis baiulos post tergum modeste ad tumbam secutum nullum læsisse, à nullo læsum esse. Tunc pro tempore humi traditum corpus venerabile, terreæ gleba superiecta, & exilis pretii lignea capella superstructa. Sed ad-*

al. milliariorum.

tre

transfixantibus prouincialibus virtus martyris semisopitas mentes eorum ad sui reuerentiam signis excitans. Et leue quidem ac frigidum sit, sed primum eius experimentum, quod subiiciam. Latrunculos noctu sacram aedem expilare aggressos, immissis loris in ipsis conatibus irretiuit, formoso admodum spectaculo, quod praeda praedones tenuit; vt nec coepto desistere, nec inchoata valerent perficere. Quapropter Theodredus *Londoniae praesul qui apud sanctum* Paulum *iacet, plebeiae machinae diuturnam sustulit * inuidiam, augustius aedificium super veneranda membra molitus; quae & miranda incorruptione & lacteo quodam candore, gloriam sanctae animae praedicabant. Caput olim à vertice reuulsum, nunc reliquo corpori compaginatum, signum tamen Martyrij coccinea cicatrice praetendens. Porro illud humana miracula excedit, hominis mortui crines & vngues sensim pullulare, quos* Ofwen *quaedam sancta mulier, quotannis tonderet hos, illos desecaret, sacra veneratione posteris futuros. Sancta temeritas foeminae, quae caesum cerneret, & contrectaret artus, quibus omnis inferior hic est mundus. At non ita* Leofstanus *praecipitis, & effrenatae audaciae adolescens, qui sibi corpus martyris; nimis insolentibus ostendi exegerat: fama, vt dicebat, incertum fide oculorum ponderare desiderans. Ideoque praerupti ausus poenam tulit, amens effectus, & post modicum scaturiens vermibus, & mortuus. Nouit profectò quod olim consueuerat, nouit* Edmundus *modo facere.* al. Inuiriā

Parcere subiectis & debellare superbos.

Quibus artibus ita sibi omnis Brittanniae deuinxit incolas, vt beatum se in primis astruat, quicunque nobium illius, vel nummo vel valenti illustraret. Ipsi quoque reges aliorum domini seruos se illius gloriantur, & coronam ei regiam missitant, magno si vti volunt redimentes commercio. Exactores vectigalium, qui alias bacchantur fas nefasque iuxta metientes, ibi supplices citra fossatum sancti Edmundi *litigationes sistunt, experti multorum poenam, qui perseuerandum putarunt.*

Nomina quoque puellarum regii generis aliquarũ oris mei perstringet praeconiũ; praefata breuitatis venia, quam non fastidii nausea, sed miraculorum facit inscitia. *Anna* Rex Orientalium Anglorum habuit filias tres, * *Etheldritham*, * *Etdelburgam*, & *Sexburgam*. *Etheldritha* duobus viris nupta, foelici (vt *Beda* author est) continentia, sine vlla pudoris iactura, sine vlla libidinis vrtica, perpetuae virginitatis lauream coelo victrix exhibuit. *Edelburga* in monasterio Galliae, quod dicitur Brigis, sanctimonialis primum, dehinc Abbatissa illibatae integritatis signaculo floruit, & speciosum certe, quod ambae sorores sicut concupiscentiam carnis in se viuae domuerant, ita defunctae incorruptam eandem praeferunt: illa in Anglia, ista in Gallia, vt earum sanctitas quae abunde fulgurat, sufficiat geminos irradiare polos. *Sexburga Ercomberto* Regi Cantuariorum in matrimonium data, & post mortem eius velata, in eodem monasterio, quo soror *Ethelreda* praedicatur Sancta. Habuit ex illo Rege *Ercomberto* duas filias *Ercongotam*, & **Ermenildam*. De *Ercongota* scire volentes lectio *Bedae* informabit. *Ermenilda* Wlferio Regi Merciorum locata, habuit filiam *Werburgam* virginem sanctissimam. Sanctae vtraeque, mater scilicet sancta *Ermenilda* apud Hely, vbi post matrem *Sexburgam* Abbatissa fuit; & filia apud ciuitatem Legionum pausant, in monasterio eiusdem vrbis, quod construxit nouiter *Hugo* Comes Cestrensis, eiectis inde pauculis clericis, qui ibidem foedo & pauperi victu vitam transigebant. Earum & praecipue iunioris ibi laudantur merita, extolluntur miracula. Cumque omnibus petitionibus sint incunctanter fauorabiles, maxime orationes foeminarum & puerorum vicino & contiguo auxilii pede attingunt.

al. Etheldredam.
al. Adelburgam.

Frater Wlferii Werewaldus *ex* Ermenberga, *filia* Ermenredi *fratris* Ercomberti *regis Cantuariorum tulit duas filias*, Mildritham & Milburgam. Mildritha *in Taneto insula Cantiae, quam matri suae in solutionem necis fratrum suorum* Ethelredi & Egelberti *dederat rex* Egbertus; *coelibatui dans operam, ibidem vitae metam incurrit. Sequenti tempore ad coenobium sancti* Augustini *Cantuariã translata, eximia monachorum sedulitate honoratur, pietatis fama & dulcedinis iuxta vocabulum suum in cunctos aeque praedicabilis.*

Et quamuis ibi pene omnes monasterii anfractus pleni sint sanctorum corporibus, nec eorum paruae nominis aut meriti, sed quorum singula per se possent illustrare Angliam, nulla tamen illa colitur inferius, quin immo amatur & memoratur dulcius. Adest illa se diligentibus nullos surda transiens aure, salubri consulens animae.

Milburga *apud* Weneloch *requiescit, olim ab accolis nota, sed post aduentum Normannorum, dum nesciretur locus sepulchri, aliquandiu obliuioni data. Nuper vero adunato ibi conuentu monachorum Cluniacensium, dum inchoata noui templi machina, quidam puer per pauimentum concitatius cursitaret, effracta mausolei fouea, propalam corpus virginis fecit; tunc Balsamici odoris aura per Ecclesiam spirante altius leuatum tot miracula praebuit, vt cateruatim eo populorum vnde confluerent. Vix patuli campi capiebant agmina viatorum, dum aequis vmbonibus diues & mendicus se agerent, cunctos in commune praecipitante fide. Nec cassum euentum res habuit, adeo vt nullus inde*

nisi extincta vel mitigata valetudine discederet, nonnullosq; regius morbus medicis sane incurabilis per merita virginis relinqueret.

al. Ethelswitha. Edwardus *senior de quo superius multa retuli, suscepit ex vxore* * Elfgiua *filias multas, inter quas &* Edburgam, *quæ dum trima esset, spectabile futuræ sanctitatis dedit periculum. Explorare volebat pater, vtrũ ad Deum an ad seculum declinatura esset pusiola; posueratq́; in triclinio diuersarum possessionum ornamenta, hinc calicem & Euangelia, inde armillas & monilia. Illuc virguncula vlnis nutricis blandientis allata, genibus parentis assedit, iussaque vtrum vellet eligere toruo aspectu secularia respuens, prompteque manibus raptans euangelia & calicem, puellari adorauit innocentia. Exclamat cœtus assidentium, auspicium futuræ sanctitatis in puella exosculatus, pater ipse arctioribus basiis dignatus sobolem. Vade, inquit, quo te vocat diuinitas, sequere fausto pede quem elegisti sponsum; & profecto & ego & coniux fœlices, si à filia religione victi fuerimus. Ita sanctimonialium habitu induta, cunctas sodales ad amorem suum in vrbe* Wintonia *sedulitate obsequii inuitabat. Nec resupinabat eam alta prosapiæ magnitudo, quod generosum putaret in Christi inclinari seruitio. Crescebat cum ætate sanctitas; adolescebat cum adulta humilitas; in tantum vt singularum soccos furtim noctu subriperet; & diligenter lotos & inunctos lectis rursum apponeret. Quapropter, licet multis miraculis Deus viuentem insignierit, istud exemplum magis in causa prædico; quod omnia opera eius inchoabat charitas, & consummabat humilitas. Denique deuotionem pectoris & integritatem corporis eius miracula in vita, & post mortem commendant plurima, quæ templorum eius æditui* Wintoniæ *& * Perscore nescientibus viua voce pronunciant.*

al. Perssore. *Edgari* regis filia beata *Edgitha* Wiltonense cœnobium sedem ossium suorum dulcibus exuuiis exornat, amore fouet; vbi ab infantia scholæ dominicæ tradita, incorrupta semper virginitate & frequentibus excubiis Dei gratiam demerebatur, natalium tumorem mentis ingenuitate premens. Vnum à maioribus accepi, quod non mediocriter iudicium offendebat hominum, fallens videlicet oculos eorum auratarum apparatu vestium: siquidem cultioribus indumentis, iugiter ornata procederet, quam illius sanctitudo exposceret. Vnde à sancto *Ethelwaldo* palam increpata, respondisse fertur, nec inepte nec infacete, Verax & irrefragabile iudicium Dei, sola mortalium operitur conscientia; nam & in sordibus luctuosis potest esse iactantia. Quapropter puto, quod tam incorrupta mens potest esse sub istis vestibus, quam sub tuis discissis pellibus. Hoc dicto repercussus pontifex, & veritatem dicti approbans taciturnitate sua, lætumq; erubescens quod scintillante puellæ sententia fuerit iniustus, siluit. Viderat illam sanctus *Dunstanus* in consecratione Basilicæ sancti *Dionysii*, quam illa in amorem matris ædificauerat, pollicem dextrum frequenter protendere, & signum crucis fronti è regione pingere; delectatusque admodum, nunquam, inquit, putrescat hic digitus. Continuoq; intra Missarum agenda, prorupit in lachrymas adeo profluas, vt singultienti voce discipulum prope astantem cõcuteret; reiq; causam quæsitus, cito, ait, hæc florida rosa marcescet; cito auis dilecta Deo auolabit. Post sex ab hoc die septimanas consecuta est è vestigio rerum veritas pontificale vaticinium. Namque illa nobilis propositi tenax, prædicta die circa *imminentem

al. iuuenta. terminum efflauit; cum esset annorum viginti trium. Nec multo post idem beatus vidit somnii visione sanctum *Dionysium* virginem amicabiliter manu tenentem, & ex oraculo diuino constanter iubentem, vt à famulis honorificaretur in terris, sicut à sponso & domino venerabatur in cœlis. Ita crebrescentibus ad tumbã miraculis, edictum vt corpus virgineum leuaretur, & altius efferretur; inuentumq; in cineres totum resolutum præter digitum & aluũ & aluo subiecta, vnde disputantibus nonnullis, vni ex his, qui viderant, dormienti virgo ipsa astitit dicens; non mirum esse si partes illæ corporis putruerint; quod

al. habeat vsus *fuerit exanimata corpora in quosdam arcanos naturæ illius sinus defluere, & ipsa vtpote puella membris illis peccauerit; cæterum iuste ventrem nulla corrumpi putredine, qui nulla sit aculeatus vnquam libidine, sed immunem se fuisse crapulæ & carnalis copulæ. Sane ambę istæ virgines meritis suis singula fulciunt cœnobia, adunatis in vtroq; multarum sanctimonialium cœtibus, quæ dominabus & magistris suis vocantibus ad gratiam, respondent per obedientiam. Fortunatus, qui virginalium orationum particeps fuerit, quarum deuotioni se Dominus Iesus placido indulget assensu. Nam vt de Sceptoniensibus dixi, omnes iamdudum virtutes terris relictis cœlum petiere; in solis fere sanctimonialium mentibus, si vspiam terrarum sint, illas reperies, (quod mihi sanctorum virorum pace dixisse licuerit) quia multum laudandæ sunt fœminæ, quæ dissimulata sexus infirmitate, certantibus studiis seruantes continentiam, opimam ad superos euehunt victoriam.

Plures è familia regia vtriusque sexus cognouisse, ad rem referre arbitror: vt sciatur quod à virtutibus maiorum Rex *Edwardus*, de quo ante digressionem dicebam, minimo

nime degenerauerit. Denique miraculis, & prophetiæ spiritu, sicut deinceps dicam, claruit. In exactionibus vectigalium parcus, quippe qui & exactores execraretur; in cibis & potibus regalis luxus immunis; in præcipuis festiuitatibus, quamuis amiciretur vestibus auro intextis, quas regina sumptuosissime elaborauerat, ita temperans erat, vt nec maiestati suæ deesset, nec tamen supercilium attolleret; magis Dei de his munificentiam, quam mundialem gloriam mente versans. Vnum erat, quo in hoc seculo animum oblectaret suum, cursus scilicet canum velocium, quorum circa saltus latratibus solebat lætus applaudere; volatus volucrum, quorum natura est, de cognatis auibus prædas agere. Ad hæc exercitia continuis diebus post audita mane officia diuina intendebat. Cætera vir Deo voluntarie deditus, inter regni negotia viuebat Angelum, pauperibus hospitibusque, maxime transmarinis & religiosis benignus appellando, munificus dando, & ad illorum sanctitatem monachos suæ patriæ inuitando. Erat discretæ proceritatis barba & capillis cygneus, facie roseus, toto corpore lacteus, membrorum habitudine commoda peridoneus.

Viderat quondam somnii reuelatione seculi illius fælicitatem Brihtwoldus * *Wiltunensis Episcopus, viderat & annunciauerat. Nam dum tempore regis* Cnutonis, *cœlestibus apud Glastoniam lucubraret excubiis, subiissetq́ illum cogitatio quæ frequenter angebat, de regia stirpe pene deleta; hæc meditanti sopor irrepsit, &, ecce, in superna raptus videt Apostolorum principem* Petrum, *ipsum* Edwardum, *qui tunc in Normannia exulabat in regem consecrare, cœlibe designata vita, & certo viginti quatuor annorum numero regni computato. Eidemq́ conquerenti de posteritate, respondere, Regnum Anglorum est Dei: post te prouidit regem ad placitum sui.*

al. Wintoniensis.

Porro vt iam de miraculis dicam; adolescentula iuxta parilitatem natalium virum habens, sed fructu coniugii carẽs, luxuriantibus circa collum humoribus, turpem valetudinem contraxerat, glandulis protuberantibus horrenda. Iussa somnio lauaturam regis exquirere, Curiam ingreditur, rex ipse per se opus pietatis adimplens, digitis aqua intinctis collum pertractat mulieris, medicam dextram sanitas festiua prosequitur, lætalis crusta dissoluitur, ita vt vermibus cum sanie profluentibus, omnis ille noxius tumor * recederet. Sed quia hiatus vlcerum fœdus & patulus erat, præcepit eam vsque ad integram sanitatem, curialibus stipendiis sustentari; veruntamen ante septimanam exactam ita obductis cicatricibus venusta cutis rediit, vt nihil præteriti morbi discerneres; post annum quoq; geminam prolem enixa, sanctitatis *Edwardi* miraculum auxit.. Multotiens eum in Normannia hanc pestem sedasse ferunt, qui interius eius vitam nouerunt. Vnde nostro tempore quidam falsam * insinuunt operam, qui asseuerant istius morbi curationem non ex sanctitate, sed ex regalis prosapiæ hæreditate fluxisse.

al. resideret. *al. insumunt.*

Cæcatus quidam, quo incommodo incertum, rumorem frequentem in curia perseuerat sanitatem se recepturum, si aqua ex ablutione manuum regis * oculos tangeret. Id ad se delatum non paucis nunciis ille riserat, referentes rugato aspectu inspectatus: peccatorem se esse, opera sanctorum virorum sibi non conuenire. Verum ministri non negligendum arbitrati, eo nesciente, sed in Ecclesia Dei orante, credulitatem faciunt. Namque confestim vt lotus est aqua, diuturnis tenebris exulantibus; lux tempestiua orbes impleuit, læto fragore plaudentium suscitato; rex causam percunctatus edidicit. Moxq́; certitudine visus eius comperta, quod scilicet digitos suos in oculos sanati intentans, illum reducto capite cauere cerneret, gratias Deo porrectis in cœlum manibus egit. Eodem modo sanauit cæcum quendam Lincolniæ, qui multis annis superuixit regalis index miraculi.

al. oculis tangeretur.

Et vt perfectam viri virtutẽ, in hac præsertim potentia, cognoscas, subiiciam quod mireris. Wulwinus *quidam cognomento* * Spillicora, *filius* Wulmari *de Nutegareshale, quodam die in sylua Bruelle ligna cædens, dum diuturno post laborem sopori indulsisset, sanguine, vt credo circa oculos coagulato, visum decem & septem annis amisit; quibus euolutis somnio edoctus, octoginta & septem Ecclesias circumiuit, remedium cæcitatis à sanctis efflagitans. Postremo ad regis curiam veniens, vestibulum cameræ, aduersantibus cubiculariis, frustra diu triuit. Sed perstitit improbus pulsator, donec ægre admodum rege ipso iubente admissus est. Audiẽs quippe somnium innocue responderat per dominã meam sanctã* Mariam *multum grate feram, si Deus voluerit per me misero misereri. Itaq́ quanquam nihil de miraculis auderet, coactus à ministris cum aqua cæco manum imposuit. confestim sanguine ex oculis vbertim stillante clamorem alacrem sanatus produxit; video te rex, video te rex. Ita videns regali pallatio multis temporibus apud* * Winlesores, *nam ibi curatus fuerat, præfuit, sanatoris annos longæuitate vitæ transcendens. Ipso die ex eadem aqua, tres cæci & vnus monoculus, qui regali eleemosyna pascebantur, sanati sunt, ministris plena fide liquorem salutiferum largientibus.*

al. Spillicora. *al. Windeshores.*

Die sancti Paschæ ad mensam apud Westmonasterium *assederat, diademate fastigiatus, & opti-*

matum turma circumuallatus. Cumq; alii longam quadragesimæ inediam recentibus cibis compensantes, acriter comederent, ille à terrenis reuocato animo, diuinum quiddam speculatus, mentes conuiuantium permouit ampliorem perfusus in risum; nulloq; causam lætitiæ perquirere præsumēte, tunc quidem ita tacitum, donec edendi satietas obsoniis finem imposuit. Sed remotis mensis cum in triclinio regalibus exueretur, tres optimates eum prosequuti, quorum vnus erat Comes Haroldus, *secundus Abbas, tertius Episcopus, familiaritatis ausu interrogant quid riserat; mirum omnibus, nec immerito videri, quare in tanta serenitate diei & negotii, tacentibus cæteris, scurrilem cachinnum eiecerit. Stupenda, inquit, vidi, nec ideo sine causa risi. Tum illi, vt moris est humani ingenii, sciscitari & quærere causam ardentius; vt * supplicibus dignanter rem impertiatur. Ille multum cunctatus tandem instantibus mira respondit: septem dormientes in monte Cælio requiescere iam ducentis annis in dextro iacentes latere; sed tunc in hora ipsa risus sui, latus inuertisse sinistrum; futurum vt septuaginta quatuor annis ita iaceant; dirū nimirum miseris mortalib. omen. Nam omnia ventura in his septuaginta quatuor annis, quæ dominus circa finē mundi prædixit discipulis suis: gentē contra gentem surrecturam, & regnum aduersus regnum, terræmotus per loca, pestilentiam & famem, terrores de cælo, & signa magna, regnorum mutationes, gentilium in Christianos bella, item Christicolarum in paganos victorias. Talia mirantibus inculcans passionem septem dormientium & habitudines corporum, quas nulla docet litera, ita prompte disseruit; ac si cum eis quotidiano victitaret contubernio. His auditis Comes militem, Episcopus clericum, Abbas monachum, ad veritatem verborum exsculpendam;* Manicheti *Constantinopolitano imperatori misere, adiectis regis sui literis & muneribus. Eos ille benigne secum habitos Episcopo Ephesi destinauit, epistola pariter quam sacram vocant comitante; vt ostenderentur legatis regis Angliæ septem dormientium martyriales exuiæ. Factumque est vt vaticinium regis* Edwardi *græcis omnibus comprobatum, qui se à patribus accepisse iurarent super dextrum illos latus quiescere; sed post introitum Anglorum in speluncam; veritatem peregrinæ prophetiæ contubernalibus suis prædicerent. Nec moram festinatio malorum fecit, quin Agareni & Arabes, & Turci, alienæ scilicet à Christo gentes Syriam & Liciam & minorem Asiam omnino; & maioris multas vrbes, inter quas & Ephesum, ipsam etiam Hierosolymā depopulati super Christianos inuaderent. Tunc etiam mortuo* Manichete *Constantinopolitano Imperatore,* Diogenes *&* Michaelius, *ac* Bucinacius *&* Alexius *vicissim se de Imperio præcipitarunt. quorum vltimus vsque ad nostra tempora durans,* Iohannem *filium reliquit hæredem, astutia & fraudibus quam probitate notior; multa noxia in peregrinos sacri itineris machinatus, Anglorum tamē fidem suspiciens, præcipuis familiaritatibus suis eos applicabat, amorem eorum filio transcribens. His septem annis proximis tres Papæ,* Victor, Stephanus, Nicolaus *Apostolatus vigorem continuis mortibus labefactarunt, E vestigio quoque* Hēricus *pius Romanorum Imperator defunctus est, successoremq;* Henricum *filium habuit, qui multas oppressiones vrbi Romanæ fatuitate nequitiaq; sua intulit. Eodem anno* Henricus *Rex Francorum miles strenuus & bonus potionis haustu interiit. Non multo post cometes, stella, vt ferunt, mutationes Regnorum prætendens, longos & flammeos crines per mane ducens apparuit. Vnde pulchre quidam nostri Monasterii Monachus* * Elmerus *nomine viso coruscantis astri terrore conquiniscens; venisti, inquit, venisti, multis matribus lugende; dudum est quod te vidi, sed nunc multo terribiliorem te intueor, patriæ huius excidium vibrantem. Is erat literis, quantum ad id temporis, bene imbutus, æuo maturus, immanem audaciam prima iuuentute conatus. Nam pennas manibus & pedibus, haud scio, qua innexuerat arte, vt* Dædali *more volaret, fabulam pro vero amplexus; collectaq; è summo turris aura spacio stadii & plus volauit; sed venti & turbinis violentia, simul & temerarii facti conscientia, tremulus cecidit, perpetuo post hæc debilis, & crura effractus. ipse ferebat causam ruinæ quod caudam in posteriori parte oblitus fuerit.*

al. vt supplicibus rem diligentius impertiret.

al. Eilmerus.

Similem huic prophetiam Edwardus *moriens exhibuit, quam hic per anticipationem dicam. Cum enim biduo elinguis iacuisset, die tertio post soporem grauiter ac profunde suspirans; Deus inquit Omnipotens, si non est fantastica illusio, sed verax visio, quam vidi; da mihi facultatem eam astantibus exponendi, aut è conuerso. Itaq; mox expedita loquela; duos inquit modo Monachos vidi mihi assistere, quos adolescens olim in Normannia videram, religiosissime vixisse, & Christianissime obiisse. Hi se Dei nuntios præfati talia ingessere; quoniam primores Angliæ duces, Episcopi & Abbates, non sunt ministri Dei, sed diaboli, tradidit Deus hoc regnum post obitum tuum anno vno & die vno in manu inimici, peruagabunturq; dæmones totam hanc terram. Cumq; ego hæc me ostensurum populo dicerem, illumq; pœnitentia facta liberandum, præmisso exemplo Niniuitarum promitterem; neutrū, aiunt, erit: quia nec ipsi pœnitebunt, nec Deus ipsis miserebitur. Et quando inquam tantarum calamitatum remissio sperari poterit: tūc inquiunt, quasi si arbor viridis succidatur in medio, & pars abscissa deportetur à stipite trium iugerū spatio, cū sine quolibet adminiculo suo iterum connexa trunco cœperit & floribus pubescere, & fructus protrudere ex coalescentis succi amore pristino, tunc demum poterit sperari talium malorum remissio.*

Huius

Huius vaticinii veritatem, quamuis cæteris timentibus, tunc *Stigandi* Archiepiscopi risus excepisset, dicentis vetulum accedente morbo nugas delirare. Huius ergo vaticinii veritatem nos experimur; Quod scilicet Anglia facta est exterorum habitatio & alienigenarum dominatio. Nullus hodie Anglus vel Dux, vel Pontifex, vel Abbas; Aduenæ quiq; diuitias & viscera corrodunt Angliæ; Nec vlla spes est finiendæ miseriæ. Cuius mali causam, tempus est sicut dudum spopondi, vt sermo noster paucis absoluere tentet.

Rex *Edwardus* pronus in senium, quod ipse non susceperat liberos, & *Godwini* videret inualescere filios, misit ad Regem Hunorum, vt filium fratris *Edmundi Edwardum*, cum omni familia sua mitteret. Futurum, ait, vt aut ille aut filii sui succedant regno hæreditario Angliæ; Orbitatem suam cognatorum suffragio sustentari debere. Ita venit *Edwardus*, sed continuo apud sanctum *Paulum* Londoniæ fato functus est, tribus liberis superstitibus; vir neque promptus manu, neque probus ingenio; *Eadgaro*, qui post occisionem *Haroldi* à quibusdam in regem electus est, & vario lusu fortunæ rotatus, nunc pene decrepitũ diem ignobilis ruri agit; *Christina*, quę sanctimoniali habitu apud Ramesciam consenuit; *Margarita*, quam *Malcolmus* Rex Scottorum legitimo matrimonio duxit. Hæc numerosa prole fœcunda habuit filios *Edgarum* & *Alexandrum*, qui post patrem regnauerunt in Scotia successione continua. Nam senior *Edwardus* in bello cum patre occubuit; iunior *Dauid* mansuetudine, & sapientia celebris, rex Scotiæ modo habetur; Filias, *Matildem*, quam nostro seculo Rex *Henricus*, *Mariam*, quam *Eustachius* iunior Comes Bononiæ vxores duxerunt. Rex itaque defuncto cognato, quia spes prioris erat soluta suffragii, *Willielmo* Comiti Normanniæ successionem Angliæ dedit. Erat ille hoc munere dignus, præstans animi iuuenis, & qui in supremum fastigium alacri labore excreuerat; Præterea proxime consanguineus, filius *Roberti* filii Richardi secundi, quem fratrem fuisse *Emmæ* matris *Edwardi* non semel est, quod diximus. Ferunt quidam ipsum *Haroldum* à rege in hoc Normanniam missum; alii secretioris consilii conscii inuitum venti violentia illuc actum, quo se tueretur inuenisse commentum; quod, quia propius vero videtur, exponam. *Haroldus* in prædium iuris sui Boseam venerat: ibi vt animum oblectaret suum, piscatorium conscendit nauigium; & interim quidem longiusculo ludo in altum proceditur; sed subito aduersa tempestate coorta, ipse cum sodalibus in Pontiuum pagum compellitur. Homines regionis illius pro more gentis insito, repente ex omni parte conuolauere, inermes ab armatis, pauci à pluribus (quod facile fuit) oppressi, manus manicis, pedes compedibus præbuere. *Haroldus* astuto pectore volens casus remedium, hominem promissis ingentibus sollicitatum, ad *Willielmum* misit; missum se à Rege Normanniam, vt quod minores nuntii balbutierant, ipse potissimum sua confirmaret præsentia; in vinculis à *Gowine* Potiui Comite detineri, quo minus mandata exequatur; Barbarum & effrænatum morem regionis esse, vt qui euaserant in mari naufragium, in terra inuenirent periculum; conuenire tanti nominis viro, ne impunitum dimittat; quod fidem eius appellantibus vincula iniecta nonnihil de maiestate ipsius diminuerint; si pecuniis exuenda captiuitas esset, libens daret *Willielmo* Comiti non semiuiro * *Gwidoni*. Ita *Haroldus* *Willielmo* mandante liberatus, & ab ipso * *Gwidone* Normanniam ductus est. Comes eum magna dignatione, gentilitio ornatu in cibis & vestibus coluit; & vt notiorem faceret, simul & virtutem experiretur, Britannica expeditione, quam tunc forte susceperat, secum habuit. Ibi *Haroldus* & ingenio & manu probatus, Normannum in sui amorem conuertit; atque vt se magis commendaret, vltro illi tunc quidem castellum Doroberniæ, quod ad ius suum pertineret, & post mortem *Edwardi* regnum Anglicum sacramento firmauit. Quare & filiæ adhuc impubis desponsione, & totius patrimonii amplitudine donatus, familiarium partium habebatur. Nec multum temporis intercessit, quod illo domum reuerso rex in natale domini apud Londoniam coronatus est, ibidemq; morbo ictus quo se moriturum sciret, Ecclesiam Westmonasterii die Innocẽtium dedicari præcepit. Ita æui plenus & gloriæ, simplicem spiritum cœlesti regno exhibuit, & in eadem Ecclesia die *Theophaniæ* sepultus est, quam ipse illo compositionis genere primus in Anglia ædificauerat, quod nunc pene cũcti sumptuosis æmulantur expensis. Progenies West Saxonum, quæ in Brittannia à *Cerditio* quingentis & septuaginta vno annis, ab *Egberto* ducentis & sexaginta vno regnauerat, in illo ad regnandum omnino defecit. Nam recenti adhuc regalis funeris luctu, *Haroldus* ipso *Theophaniæ* die, exorta à principibus fide arripuit diadema, quamuis Angli dicant à Rege concessum: quod tamen magis beneuolentia, quàm iudicio allegari existimo, vt illi hæreditatem transfunderet suam, cuius semper suspectã habuerat potentiam. Quamuis, vt non celetur veritas, pro persona quã gerebat, regnũ prudentia & fortitudine gubernaret, si legitime suscepisset. Deniq; viuente *Edwardo* quęcunq; contra eũ bella incensa sunt,

* al. *Godwin.*
* al. *Godwine.*

virtute sua compressit, cupiens se prouincialibus ostẽtare, in regnum scilicet spe prurienti anhelans. *Griffinum* vt supra dixi regem Wallensium & prius bello vicit, & postmodum multis nisibus resurgere conantem capite priuauit. Successores duos ex satellitibus suis fratres eiusdem *Griffini Blegent* & *Riuallonem*, qui eum obsequio demeruerant, constituẽs. Eodem anno *Tostinus* à Flandria in Humbram nauigio sexaginta nauium delatus, ea quæ circa oram fluminis erant, piraticis excursionibus infestabat. sed ab *Edwino* & *Morchardo* concordis potentiæ fratribus impigre de Prouincia pulsus, versus Scotiam vela conuertit. ibi Regi Noricorum *Haroldo Haruagre* obuio manus dedit, qui cum trecentis nauibus Angliam aggredi meditabatur. Ambo ergo consertis vmbonibus terram transhumbranam populabantur; germanos recenti victoria feriatos, qui nihil minus quam talia latrocinia metuerent, aggressi, victos intra Eboracum includunt. *Haroldus* nuntio accepto, cunctis viribus eo contendit; pugna ingens commissa vtrisque gentibus extrema nitentibus; Angli superiorem manum nacti Noricos in fugam egerunt. sed tantorum, & tot virorum victoriam (quod forsitan posteritas difficile credat) vnus Noricus multa horá interpolauit. Siquidem in ingressu pontis qui *Standford-brigge dicitur consistens, vno & altero & pluribus nostræ partis interemptis, omnes à transitu arcuit. Inuitatus ad deditionem, vt tanti roboris homo largam clementiam Anglorum experiretur; inuitantes ridebat, subinde rugato vultu increpitans imbecillis animi homines, qui nequirent vni resistere. Nemine itaque propius accedente, quod inconsultum æstimarent cum illo cominus congredi, qui salutis omne viaticum desperatus effunderet; vnus ex collateralibus Regis iaculum ferreum in eum eminus vibrat, quod ille, dum gloriabundus proludit, ipsa securitate incautior terebratus, victoriam Anglis concessit. Continuo enim libero transitu exercitu traiectus, Noricos palantes à tergo cæcidit. Rex *Haruagre* & *Tostinus* interempti, regis filius cum omnibus nauibus domum clementer remissus; *Haroldus* triumphali euentu superbus nullis partibus prædæ commilitones dignatus est. Quapropter multi, quo quisque poterat, dilapsi, regem ad bellum Hastingense proficiscentem destituere. Nam præter stipendiarios & mercenarios milites, paucos admodum ex prouincialibus habuit. vnde, cum suis, quos ductabat post nouem menses & aliquot dies accepti regni, astutia *Willielmi* circunuentus, fusus est; leui videlicet belli negotio, sed occulto & stupendo Dei consilio; quod nunquam postea Angli communi prælio in libertatem spirauerint; quasi cum *Haroldo* omne robur deciderit Angliæ, qui certe potuit, & debuit (etiam per inertissimos) soluere pœnas perfidię. Nec hæc dicens virtuti Normannorum derogo, quibus tum pro genere, tum pro beneficiis fidem habeo. Sed mihi videntur errare, qui Anglorum numerum accumulant, & fortitudinem extenuant. Ita Normannos dũ laudare intendũt, infamia respergunt. Insignis enim plane laus gentis inuictissimę, vt illos vicerit, quos multitudo impeditos, ignauia fecerit timidos; Immo vero pauci & manu promptissimi fuere, qui charitati corporum renuntiantes, pro patria animas posuerunt. Sed quia hæc diligentiorem relationem expectant, nunc dabo secundo libello terminum; vt & mihi dictandi & aliis lectitandi reuirescat studium.

**al. Stanfronbrig.*

PROLOGVS LIBRI TERTII.

DE Willielmo *Rege scripserunt diuersis incitati causis & Normanni, & Angli: Illi ad nimias efferati sunt laudes, bona malaque iuxta in cælum prædicantes; isti pro gentilibus inimicitiis, fœdis dominum suum proscidere conuitiis. Ego autem, quia vtriusq; gentis sanguinem traho, dicendi tale temperamentum seruabo; bene gesta, quantum cognoscere potui, sine fuco palam efferam; perperam acta quantum sufficiat scientiæ, leniter & quasi transeunter attingam; vt nec mendax culpetur historia, nec illum nota inurãm censoria, cuius cuncta pene, etsi non laudari, excusari certe possunt opera. Itaque de illo talia narrabo libenter & morose, quæ sint inertibus incitamento, promptis exemplo, vsui præsentibus, iocunditati sequentibus. Verum in his protrahendis non multum temporis expendam impendium; quæ nulli emolumentum, imo legenti fastidium, scribenti pariant odium. Satis superque sufficiunt, qui*

genuino

genuino molari facta bonorum lacerent. Mihi hæc placet prouincia, vt malum quantum queo sine veritatis dispendio extenuem, bona non nimis ventose collaudem. De qua moderatione, vt æstimo, veri qui erunt arbitri, me nec timidum nec inelegantem pronunciabunt. Hoc itaque non solum de Willielmo, *sed & de duobus filiis eius stylus obseruabit, vt nihil nimie, nihil nisi vere dicatur. quorum primus parum quod laudetur egit, præter primos regni dies, tota vita damno Prouincialium comparans fauorem militum. secundus patri quam fratri morigeratior, inuictum animum inter aduersa & prospera rexit: cuius expeditiones si attendas, ignoras, cautior, an audacior fuerit: si fortunas aspicias, hæsites beatior, aut boni euentus indigentior fuerit. Sed de talibus tempus erit vt lector arbitretur. Nũc tertium volumen incepturus, satis reor egisse, vt attentum & docilem facerem, ipse sibi benigne persuadebit, vt beneuolus sit.*

DE WILLIELMO PRIMO.

Robertus alter filius *Richardi* secundi, postquam septem annis gloriose ducatum Normanniæ tenuit, Ierosolymam * pergere mentem appulit. Habebat tunc filium septennem ex concubina susceptum, cuius speciem in choreis saltitantis forte conspicatus, non abstinuit, quin sibi nocte coniungeret; deinceps vnice dilexit, & aliquandiu iustæ vxoris loco habuit, Puer ex ea editus, *Willielmus* a nomine abaui dictus; cuius magnitudinem futuram matris somnium portendebat, quo intestina sua per totam Normanniam & Angliam extendi, & dilatari viderat: Ipso quoque momento, quo partu laxato in vitam effusus pusio humum attigit, ambas manus iunco, quo puluis pauimenti cauebatur, impleuit, stricte quod corripuerat compugnans. Ostensum visum mulierculis læto plausu gannientibus obstetrix quoque fausto omine acclamat puerum regem futurum.

al. Rodbertus. *al. peregre.*

Paratis ergo omnibus, quæ Ierosolymitani itineris viaticum informarent, apud Fiscanum consilium proceribus indicitur. Ibi iubente patre in nomen & fidem *Willielmi* ab omnibus iuratur: *Gilebertus* Comes tutor pupilli constituitur, tutela tutoris Regi Frãcorum *Henrico* assignatur. *Roberto* ceptam viam expediente, Normanni omnes communi vmbone patriam per sua quisq; munimenta tutari, paruum herum ex amore venerari. Stetit hæc fides vsque ad famam obitus eius; qua vbiq; gentium disseminata, cũ fato mutatus amor, mox quisq; sua munire oppida, turres agere, frumenta cõportare, causas aucupari, quibus quamprimum à puero dissidium meditarentur. Inter hæc ille haud equidẽ reor sine Dei auxilio, qui eum tanto principaturum præuiderat imperio, tutus adolescebat; cum solus pene *Gisslebertus* æquum & bonum armis defensitaret suis. Cæteri studiis partium agebantur. Iam vero interfecto *Gissleberto* à *Radulpho* patruele suo, vbiq; cædes, vbiq; ignis versabãtur. Clarissima olim patria intestinis dissensionibus exulcerata, pro latronum libito diuidebatur; vt merito posset querimoniam facere, *Væ terra cuius Rex puer est.* At ille vbi primũ potuit per ætatem, militiæ insignia à Rege Francorum accipiens, prouinciales in spem quietis erexit. Sator discordiarum erat *Gwido* quidam Burgundus à patre, nepos *Richardi* secundi è filia; infantiam cum *Willielmo* concurrerat, tunc quoque ianuas adolescentiæ pariter vrgebant. Conuictus familiaritatem, familiaritas amicitiam parauerat. huc accedebat quod ei Brionium & Vernonium castella dederat, nihil pro sanguinitate negãdum putans. Horum Burgundus immemor, affictis criminibus, quibus id facere merito videretur, abalienauit se à Comite. Lõgum est & non necessarium si persequar, quæ hinc inde acta, quæ castella capta. repererat enim perfidia socios, *Nigellum* Vice-Comitem *Constantini*, *Radulphum* Vice-comitem Tembaiocensem, *Haimonem* dentatum auum *Roberti*, qui nostro tempore in Anglia multarum possessionum incubator extitit. Cum his per totam Normanniam grassabatur prædo improbissimus inani spe ad Comitatum illectus. Necessitas Regem tutorem exciuit, vt desperatis partibus pupilli succurreret. Itaq; paternæ beneuolentiæ recordatus, quod eum fauore suo in Regnum sublimauerat, apud Walesdunas in defectores irruit. Cæsa illic multa eorum millia, multi fluminis * Oluæ rapacitate intercepti, quod in arcto locati, equos ad transuadandos vortices instimularent. *Gwido* vix elapsus Brionio se recepit, inde per *Willielmum* expulsus, non ferens probri famam, vltro Burgundiam, natiuum scilicet solum contendit. Nec ibi inquietus animus quietem inuenit. Nam à Comite illius prouinciæ fratre suo *Willielmo*, quem insidiis impetiuerat, fugatus, incompertum est, quem finem habuit. *Nigellus* & *Ranulphus* in fidem recepti sunt; *Haimo* in acie cæsus, cuius insignis violentia laudatur, quod ipsum regem equo deiecerat:

al. Olna.

quare à concurrentibus stipatoribus interemptus, pro fortitudinis miraculo regis iussu egregie tumulatur. Tulit huius gratiæ stipendium Rex *Henricus* à Normanno domino contra *Gaufredum* * *Martellum* apud Molendinum Herle, quod castrum in Andegauensi Regione est, summa vi adiutus. Nam iam in virile robur excreuerat, maioribus natu, & pluribus solus metuendus; solus caput discriminibus inferre, solus vel cum paucis in confertissimos diuersæ partis insilire. Quapropter ab illa expeditione laudatæ fortitudinis specimen & amicitiarum apud regem culmen retulit: adeo vt quasi paterno consilio sæpe admoneret, ne ad pericula promptus vitam suam despiceret, quæ esset Francis decori, Normanniæ tutamento, vtrisque exemplo.

al. Marcellus.

Eo tempore erat Comes Andegauorum *Gaufridus* cognomento *Martellus*, quod ipse sibi vsurpauerat, quia videbatur sibi felicitate quadam omnes obsistentes contundere. Denique dominum suum Comitem Pictauensem aperto Marte cepit, ferreisq; vinculis innodatum ad ignobiles pacis conditiones adduxit, Burdegala, & confinibus vrbibus cederet, de cæteris annuum vectigal pensitaret. Sed ille, vt creditur, pro ferri iniuria & ciborum inedia beneficio opportunæ mortis post triduum perpetuæ ignominiæ exemptus est. Tum *Martellus*, ne quid deesset impudentiæ; nouercam defuncti matrimonio sibi copulauit, fratres in tutelam recipiens, quoad possent principatui regendo sufficere. Mox *Theobaldi Blesiensis* Comitis ingressus limites, vrbem Turonicam obsedit; ipsum ciuibus suis auxilium ferre volentem, consortio ærumnæ implicuit. Siquidem captus, & in ergastulo reclusus, vrbem sibi omnibusque suis hæredibus in posterum abiurauit. Pudendam miseriam hominis quis dixerit? vt pro ambitione quantulæcunque vitæ, tantæ vrbis dominio successores suos perpetuo fraudaret, *licet seueriores plerumque aliorum arbitri simus, quia ipsi nobis consulere nouerimus, si forte in talibus deprehensi fuerimus.* Ità *Martellus* tantarum virium augmento turgidus, etiam Normannum Comitem Allentii castelli possessione vellicauit, pronis in perfidiam habitatoribus. Qua is irritatus iniuria, par pari retulit, & Danfrunt, quod tunc erat Comitis Andegauorum, obsidione coronauit. Nec mora, obsessorum querelis commonitus *Gaufridus*, non segnis aduolat innumero stipatus milite. Nuntio aduenientis accepto, *Willielmus Rogerium* de monte Gomerico, & *Willielmum* filium *Osberni* exploratum mittit; Illi pro alacritate iuuentæ breui multa milliaria progressi, equitantem *Martellum* conspicati, certiorem de domini sui audacia faciunt. Ille contra fremere, immania minari, postridie se illuc venturum, ostensurum mundo quam præstet in armis Andegauensis Normanno: simul eximia arrogantia colorem equi sui, & armorum insignia, quæ habiturus sit, insinuat. At exploratores non minori fastu, eadem de *Willielmo* annunciantes, regrediuntur, & suos in certamen accendunt. Hæc ideo seriatim retuli, vt *Martelli* tumor legentibus elucescat. Cæterum nihil tunc de solita magnanimitate ausus, antequam in manus veniretur, terga ostendit. Quo audito, Alentini se dedidere, pacti membrorum salutem. Post etiam Danfruntini feliciora signa sequuti sunt.

Posterioribus annis rebellauit *Willielmus* Comes de Archis, patruus eius, sed nothus, à primis auspiciis ducatus infidus, & versipellis. Nam & in obsidione Danfronti clam profugerat, & multis sæpe animi sui latebras aperuerat. Quapropter *Willielmus* quibusdam, quos fideles falso arbitrabatur, firmitatem castelli commiserat: verum ille astu, quo callebat, multa largiendo, plura pollicendo in suas partes eosdem traduxit. Munitione igitur potitus, bellum domino suo denunciauit. Ille solito more alacerrime Archas obsedit, dissuadentibus amicis, palam professus, nihil latrones ausuros, si in conspectum eius venissent. Nec promissio fide caruit; namq; plusquam 300. milites, qui pabulatum & populatum processerant, eo pene solo conspecto intra munitiones, refugere. Dux sine sanguine rem peragere volens, obfirmato contra Archas castello, ad alia, quæ magis vrgebant, bella conuersus est; simul quia sciebat regem Francorum iam pridem, nescio qua simultate sibi infensum, ad opem obsesso ferendam aduentare. Namq; *prædicandi moderaminis consilio quamuis iustiorem causam habere videretur, cum eo decernere ferro cauebat, cui & pro sacramento & pro suffragio obnoxius erat. Reliquit tamen primates aliquos, qui impetum regium tardarent, quorum astutia insidiis exceptus, *Isembardum* Pontiui Comitem coram se obtruncari, *Hugonem Bardulfum* capi merito ingemuit. Nec multo post dulcem Franciam quia res male cesserat, repetente, Comes Arcensis fame tabidus, & vix ossibus hærens deditioni consensit, ad exemplum clemētiæ, ad indicium industriæ, vitæ & membris reseruatus. Huiusce obsidionis interuallo populus Castri, quod molendinis dicitur, exolescens ad partes regis incentore quodam *Gwalterio* transiit. Imponitur ibidem segnis militum manus, præfecto *Gwidone* fratre Comitis Pictauensis. Is aliquantis diebus sedulo

al. prædicandi.

militiæ

militiæ munia executus est: verum crebrescente fama Archensis victoriæ, Franciam elapsus, non leue incrementum accessit ducalis gloriæ.

Nec Rex *Henricus* otio indulsit, quin grunniret exercitus suos ludibrio fuisse *Willielmo*; coactis itaq; omnibus viribus, & copiis bipartitis, totam inundauit Normanniam. Ipse de parte Galliciæ Celticæ, quæ inter Garumnam & Sequanam fluuios iacet, quicquid militum erat suo ductu trahés; *Odonem* fratrem populo Galliæ Belgicæ, quæ est inter Rhenum & Sequanam, præficiens. Eodem modo *Willielmus* suos, qua poterat, animositate diuisit, iuxta Regis castra sensim obambulans, quę iam in *Ebroicensi pago metabatur, vt nec cominus pugnandi copiam faceret, nec Prouinciam coram se vastari sineret. Duces eius *Robertus* Comes Aucensis, *Hugo* Gornascensis, *Hugo* mõtis fortis, *Willielmus Crispinus* ad Castellum quod mortuum mare vocatur, infestis signis contra *Odonem* constitere. Nec ille pro numero militum, quo tumebat, moram pugnæ fecit, sed parũper resistere ausus, mox impetum Normannorum non ferens, terga nudauit, omen fugæ primus auspicatus: Ibi dum *Guido* Pontiui Comes studiosius vltioni fratris intendit, captus fatalem familiæ suæ manum exhorruit, præterea plures alii præcellentes opibus, turgentes maiorũ natalibus. Hunc successum ex *aduentantibus cognitum, *Willielmus* circum Regis tentoria nocte intempesta præconari curauit. Quo audito, post aliquot dies, quos in Normannia egit, refugit in Franciam; nec multo post tempore discurrentibus vtrobiq; nunciis, pacifice conuentum, vt Regii captiui absoluerentur, Comes erepta, vel eripienda *Martello* iure vendicaret legitimo.

al. Ebricensi.

al. aduenientibus.

Longum est, & non necessarium referre quantæ inter eos contentiones versatæ sunt, quomodo *Willielmus* semper superiorem manum retulerit. Quid quod inęstimabili præsumptione fortitudinis, nunquam subito, nec nisi prænunciata die illum aggredi dignatus, nostri temporis morem animi magnitudine cõtempserit? Illud quoq; prætereo, quod iterum ruptis amicitiis, rex *Henricus* Normanniam ingressus, per pagum Exiomensem vsque ad fluuium Diuæ peruenerit, iactitans solum Oceanum progressioni suæ esse obstaculum. Verum *Willielmus*, qui se videret propter fidei dissimulationem immoderate premi, tunc tandem conscius virtutis arma concutiens, Regias copias, quæ circa flumen erãt (nam pars paulo ante eius aduentu audito transuadauerat) tanta internitie cecidit, vt nihil postea Francia plus metuerat, quàm Normãnorum ferociam irritare. Terminum discordiarum fecit properata mors *Henrici*, nec multo post *Martelli*. Rex moriens *Baldewino* Comiti Flandriæ tutelam admodum paruuli *Philippi* filii delegauit. Is erat fide, & sapientia æque mirandus, præuiridantibus membris incanus, præterea Regiæ sororis connubio sublimis: filia eius *Mathildis Willielmo* iamdudum nupserat; fœmina nostro tempore singulare prudentię speculum, pudoris culmen. Hinc factum est, vt pupilli, & generi mediator tumores ducum, & prouincialium salubri proposito compesceret.

Sed, quia totiens *Martelli* se occasio ingessit, genealogiam Comitum Andegauensium, quantum relatoris nostri memoria attigit, transcurram. *Fulco* antiquior pluribus annis vsque ad senium illum moderatus Comitatum multa fecit industrie, multa egregie. Vnum omnino est, quo eum notari audierim, quod *Herbertum* Comitem Cinnomanensem Sanctonas sponsione vrbis illectum, in medio colloquio ab apparitoribus arctari, &, quibus placuit, conditionibus irretiri fecit. Cæterum sanctus, & integer extremis fere annis filio sæpe dicto *Gaufrido* principatu viuens cessit. Ille in prouinciales (immane,) quam dure, in ipsum collatorem honoris quam superbe actitans, iussusq; magistratum, & fasces deponere, adeo sibi arrogauit, vt contra patrem arma sumeret. Tunc senis frigidus iam & effœtus sanguis ira incaluit, filiumq; iuueniliter insultantem paucis diebus maturiori consilio adeo infregit, vt per aliquot milliaria sellam dorso euehens, pronum se cum sarcina ante pedes patris exponeret. Ille, cui vetus animositas adhuc palpitaret, assurgens, & pede iacentem pulsans, victus es tandem victus ter quaterq; ingeminat. superfuit victo spiritus, & quidem egregius vt responderet; *Tibi pater soli, quia pater es, victus, cæteris omnibus inuictus sum.* Hoc relatu tumentis animus emollitur, patriaq; pietate verecundiam prolis consolatus, principatui restituit, monitum, vt maturius se ageret; prouincialiũ fortunas & pacem, suum esse decus ad extraneos, commodum ad domesticos. Eodem anno veteranus, & secularibus stipẽdiis emeritus, iam de animæ viatico cogitans Ierosolymam adiit; ibi à duobus seruis sacramento adactis, vt quod iuberet, facerent; per publicum ad sepulchrum Domini nudus, inspectantibus Turcis, tractus est. Alter *restem ligneum collo eius intorserat, alter flagellis terga expoliati vrgebat: inter hæc ille clamabat, Accipe Domine miserũ *Fulconem*, periurum tuum, fugitiuum tuũ; confessam dignare animam meam Domine *Iesu Christe*. Nec tamẽ, quod desiderabat, tunc impetrauit, sed domũ placide regressus post

al. vestẽ.

aliquot annos obiit. Filii eius *Gaufridi* præruptam audaciam superior narratio patefecit. Is moriens *Gaufrido* sororis filio hereditatem suam contradidit, sed industriam seculi transfundere non potuit. Nam ille simplicium morum iuuenis magis in Ecclesiis orare, quam arma tractare cōsuetus, homines regionis illius, qui quiete victitare nescirent, in cōtemptū sui excitauit. Quare tota terra prædonibus exposita, *Fulco* frater illius vltro ducatū corripuit. *Fulco* * *Rhetin* dictus quod germani simplicitati crebro infrendens, ad vltimum honore spoliatum perpetua custodia coercuerit. Habuit vxorem quæ pruritu altioris nominis allecta, illo relicto *Philippo* regi Francorum nupsit, quam, is immemor dicti.

al. Rechin.

Non bene conueniunt, nec in vna sede morantur
Maiestas & amor,

tanta venere ardebat; vt cum aliis omnibus imperare cuperet, ab ea sibi imperari æquanimiter ferret. Denique omnium digitis quasi fatuus notari, ab omni orbe Christiano excommunicari propter eius libidinem aliquantis annis sustinuit. Filii *Fulconis* fuerunt *Gaufridus* & *Fulco*; *Gaufridus* cognomen *Martelli* hæreditarium sortitus, suis sudoribus ampliauit, tanta pace & quiete per terras illas parta, quantā nemo viderit, nemo visurus sit. Quapropter suorum insidiis necatus, egregiæ probitatis decus luit: *Fulco* in Regimine succedens, adhuc in rebus humanis versatur, de quo forsitan tempore Regis *Henrici* dicturus, nunc de *Willelmo* explanabo quod restat.

Ille vbi ciuile dissidium multo exercitio composuit, rem maioris gloriæ animo sequens terras, olim Normanniæ appendices, quæ longo vsu insoleuerant, restituere intēdit; Cinnomanicū dico Comitatū, & Brittanniam. Quorū Cennomanius dudū à *Martello* succensa, & domino suo *Hugone* priuata, tunc nuper aliquantulū sub *Herberto Hugonis* filio respirauerat: qui vt tutior contra Andegauensem esset, *Willielmo* se manibus dederat, in eius fidelitatē sacramento iuratus: Præterea filiā ipsius petierat, & despōderat; quæ priusquam nubilib. annis matura coniugio fieret, ille morbo decessit; Hæredem sibi *Willielmum* pronuntians, adiuratis ciuibus ne aliū susciperent: habituri, si vellēt, lenē & probū dominum; si nollent, recti sui exactorem immodicū. Quo defuncto, Cinnomanēses magis ad *Gwalterium* Medantinum declinantes, cui soror *Hugonis* nupserat, sero tandem, vt *Willielmum* susciperent, resipuere, grauib. sæpe damnis admoniti. Illud fuit tēpus, quo *Haroldus* inuitus Normanniam importuna sibi aura, est euectus: Quem, sicut supra dictum est, *Willielmus* in Brittannicam expeditionem duxit, volens eius manum explorare; simul, & strictiori consilio apparatum ostentans suum conspicaturo quantum præstaret Anglicis bipēnibus ensis Normannicus. *Alanus* tunc ibi Comes viridis iuuenta, & præcellens robore *Eudonem* patruum vicerat, multa egregie fecerat, *Willielmum* non solum non timebat, sed & irritabat. at ille Brittanniam vt hereditarium solum calumnians, quod eam *Carolus Rolloni* cum filia sua *Gisla* dederat, breui effecit, vt vltro *Alanus* adueniens suppliciter se suaq; dederet. Sed, quia de Brittannia parum alias dicturus sum, hic quoddam miraculum, quod illis ferme diebus in Nannetis ciuitate contigit, paucis inseram.

Erant in vrbe illa duo clerici non dum patientibus annis Presbyteri; Id officium magis precario quam bonæ vitæ merito ab Episcopo loci exegerant: denique alterius miserandus exitus superstitem instruxit, quam fuerint antea in inferni lapsum præcipites. Cæterum quod ad scientiam literarum tendit, ita edocti, vt aut parum aut nihil ipsis deberent artibus; à reptantibus infantiæ rudimentis adeo iocundis amicitiæ officiis æmuli, vt iuxta Comici dictum, manibus pedibusq; conādo periculum, etiam si necesse esset, capitis pro inuicem facerent. Quare die quadam liberiorem animū à curis forinsecis nacti, in secreto conclaui huiusmodi sententias fudere: Pluribus se annis nunc literis, nunc seculi curis mentes exercuisse, nec satiasse, magis ad distortum, quam ad rectum intentas: Inter hæc, illum acerbum diem sensim appropinquare, qui societatis suæ inextricabile in vita vinculum disrumperet: vnde præueniendum mature, vt fides, quæ conglutinarat viuentes, primo mortuum comitaretur ad manes. Paciscuntur ergo, vt quisquis eorum ante obiret, superstiti vel vigilanti, vel dormienti appareret, infra triginta proculdubio dies, si fiat, edocturus, quod secundum Platonicos mors spiritum non extinguat, sed ad principium sui Deum tanquam è carcere emittat; sin minus, Epicureorum sectæ concedendum, qui opinantur animam corpore solutam in aerem euanescere, in auras effluere. Ita data acceptaq; fide quotidianis colloquiis sacramentum frequentabant. nec multum in medio, & ecce, mors repentina imminens indignantem halitum vni eorum violenter extraxit; remansit alter, & serio de socii sponsione cogitans, & iam iamq; affuturum præstolans cassa opinione triginta diebus ventos pauit, quibus elapsis, cum desperans, aliis negotiis auocasset otium, astitit subito vigilanti, & quiddam operis molienti, vultu, qualis solet esse morientium anima fugiente, exanguis; Tum tacentem viuum prior mortuus compellans, agnoscis me, inquit? agnosco respondit, & non tantum de insolita tua turbor præsentia, quantum de diuturna moror absentia: At ille vbi tarditatem aduentus excusauit, tandem

tandem, ait, tandẽ expeditis morarum nexibus venio; sed aduentus iste tibi si voles (amice) erit commodus, mihi omnino infructuosus; quippe qui, pronũciata, & acclamata sententia sempiternis sim deputatus suppliciis. Cumq; viuus ad ereptionem mortui omnia sua Monasteriis, & egenis expensurum, seq; dies & noctes ieiunus & orationibus continuaturum promitteret; fixum est, inquit, quod dixi, quia sine pœnitentia sunt iudicia Dei, quibus in sulphuream voraginem inferni demersus sum; Ibi dum rotat astra polus, dũ pulsat littora pontus, pro criminibus meis voluar; Inflexibilis sententiæ manet rigor æternus, æterna & innumera pœnarum genera comminiscens, totus modo mundus valitura remedia exquirat. Et vt aliquam experiaris ex meis innumerabilib. pœnis, protendit manum sanioso vlcere stillantem, & en ait, vna ex minimis, videtur ne tibi leuis? Cum leuem sibi videri referret, ille, curuatis in volam digitis, treis guttas defluentis tabi super eum iaculatus est, quarum duæ tempora, vna frontem contingentes, cutem & carnem, sicut ignito cauterio penetrarunt foramen nucis capax efficientes. Illo magnitudinem doloris clamore testante, hoc, inquit mortuus, erit tibi quãtum vixeris, & pœnarum mearum graue documentũ, & nisi neglexeris, salutis tuæ singulare monumentum. Quapropter dũ licet, dũ nutat ira, dum pendula Dei te operitur clementia, muta habitũ, muta animũ, Redonis Monachus effectus ad sanctum Melanium. *Ad hæc verba viuo respondere nolẽte, alter eum oculi vigore perstringens, si dubitas (inquit) conuerte miser, lege literas istas, Et simul cum dicto manum expandit tetris notis inscriptam, in quibus Sathanas & omne inferiorum satellitium gratias omni Ecclesiastico cœtui de tartaro emittebant, quod cum ipsi in nullo suis voluptatibus deessent, tum tantum numerum subditarum animarum paterentur ad inferna descendere prædicationis incuria, quantum nunquam retroacta viderunt secula. his dictis loquentis aspectus disparuit, & audiens omnibus suis per Ecclesias & egenos distributis, sanctum* Melanium *adiit, omnes audiẽtes, & videntes de subita conuersione, & illustri conuersatione, admonens, vt dicerent, hæc est mutatio dextræ excelsi.*

Ista pro vtilitate legentium me inseruisse non piguit; nunc de *Willielmo* loquar. Nam quia breuiter, nec vt puto inutiliter, res eius, quas duntaxat Comes in Normannia annis triginta actitauit, percurri; modo aliud narrandi exordium ordo temporum flagitat, vt de regno eius, quantum nostra scíscitatio penetrare potuit, mendacium arguam, veritatem pronuntiem. Rex *Edwardus* fato functus fuerat, Anglia dubio fauore nutabat, cui se rectori committeret incerta, an *Haroldo*, an *Willielmo*, an *Edgaro*. Nam & illum pro genere proximum regno, proceribus rex commendauerat, tacito scilicet mentis iudicio, sed prono in clementiam animo. Quare, vt prædixi, Angli diuersis votis ferebantur, quamuis palam cuncti bona *Haroldo* imprecarentur; Et ille quidem diademate fastigatus nihil de pactis inter se, & *Willielmum* cogitabat, liberatum se sacramento asserens, quod filia eius, quam desponderat citra nubiles annos obierat. fertur enim vir ille non paucis virtutibus præditus, parum aduersus perfidiam sibi consuluisse, dummodo posset quibuscunq; præstigiis hominũ ratiocinationes suspendere: Præterea, qui putaret minas *Willielmi* nunquã ad factum erupturas, quod ille conterminorum ducum bellis implicaretur, totum animum ocio cum subiectis indulserat. Nã profecto nisi quod Noricorum regem aduentare didicit, nec militem conuocare nec aciem dirigere dignatus fuisset. Alter interea illũ per nuncios leniter conuenire. de rupto fœdere expostulare, precibus minas insuere, sciret se ante annum emensum, ferro debitum vindicaturum, illuc iturum, quo *Haroldus* tutiores se pedes habere putaret. Contra, ille, quæ dixi de puellæ nuptiis referens, de regno addebat præsumptuosum fuisse. quod absque generali senatus & populi conuentu & edicto, alienam illi hæreditatem iurauerit: Proinde stultum sacramentum frangendum. Nam si iusiurandum vel votum quod puella in domo patris nesciis parẽtibus de suo corpore volens fecerit, iudicatur irritum; quanto magis, quod ille sub regis virga cõstitutus nesciente omni Anglia de toto regno necessitate temporis coactus impegerit, * videatur non esse ratum: Præterea iniquum postulat, vt imperio decedat, quod tanto fauore ciuium regendum susceperit, hoc nec prouincialibus gratum, nec militibus tutum. *al. iudicatur.*

Ita reuertebantur inanes nuntii, vel veris, vel verisimilibus argumentis præstricti: Sed Comes toto illo anno bello necessaria expediebat, largis sumptibus milites continebat suos, alienos inuitabat; Ordines, aciesq; ita instituebat, vt milites proceri corpore, præcellentes robore essent: duces & antesignani, præter scientiam rei militaris, etiam consilii & ætatis maturitate pollerent; vt si singulos vel in acie vel alibi cerneres, non proceres sed reges putares: Ita Episcopi & Abbates illius temporis religione, ita optimates magnanima liberalitate certabant, vt mirũ sit [* quod nõdum 60. annis euolutis, vtraq; turba abortium bonitatis effecti, iurata bella contra iustitiam susceperint: Illi pro ambitione sacrorum,

[al. quod paucissimis annis euolutis plerumque & omnia pene in vtrisq; ordinibus mutata videas. Illi in quibusdam hebetiores sed largiores: isti in omnibus prudentiores, sed tenaciores vtrique: tamen in defensanda patria manu valida, consilio prouida, fortunas suas euehere, inimicorum deprimere parati.

magis distortum, quam æquum & bonum amplectentes; Isti reiecto pudore, vndecunq; captatis occasionibus, compendia pecuniarum velut quotidianam stipem emendicantes.] Verum tunc *Willielmi* industria cum prudentia Dei consentiens, iam spe Angliam inuadebat, &, ne iustam causam temeritas decoloraret, ad Apostolicum, qui ex *Anselmo* Lucensi Episcopo *Alexander* dicebatur, misit, iustitiam suscepti belli, quantis poterat facundiæ neruis allegans. *Haroldus* id facere supersedit, vel quod turgidus natura esset, vel quod causæ diffideret, vel quod nuntios suos à *Willielmo*, & eius complicibus, qui omnes portus obsidebant, impediri timeret. Quare perpensis apud se vtrinq; partibus, Papa vexillum in omen regni *Willielmo* contradidit, quo ille accepto, conuentum magnum apud Lillibonam fecit, super negotio singulorum sententias sciscitatus. Cumq; omnes eius voluntatem plausibus excipientes magnificis promissis animasset, commeatum nauium omnibus pro quantitate possessionum, indixit. Ita tunc discessum, & mẽse Augusto ad sanctum *Walericum* in commune ventum, Portus * ita per metonymiam dicitur. Congregatis itaq; vndecunq; nauibus, fœlix exspectabatur aura, quæ illas ad destinatum eueheret. Qua multis diebus remorante, vulgus militum, vt fieri solet, per tabernacula mussitabat, Insanire hominem, qui vellet alienum solum in ius suum * refundere; Deum contra tendere, qui ventum arceret; idem patrem voluisse, eodemq; modo inhibitum; fatale illi familiæ esse, vt altiora virib. spirans Dominum aduersantem experiatur. Ista per publicum ferebantur, quæ possent fortium robur eneruare: dux itaq; facto cum senioribus consilio, corpus sancti *Walerici* foras efferri, & pro vento deprecando sub diuo exponi iussit: nec mora intercessit, quin prosper flatus carbasa impleret. Tunc lætus clamor exortus omnes ad naues inuitauit: Comes ipse à continenti primus in altum prouectus, cæteros in medio fere mari anchoris iactis sustinuit. Omnibus itaq; ad prætoriæ puppis vermiculatum velum conuolantibus, post cibum sumptum placido cursu Hastingas appulerunt. In egressu nauis pede lapsus euentum in melius commutauit, acclamãte sibi proximo milite, Tenes, inquit, Angliam Comes, rex futurus. Omnem exercitum à præda continuit, parcendum rebus, quæ suæ forent, prælocutus; continuitq; quindecim diebus, adeo se quiete agens, vt nihil minus quam bellum cogitare videretur.

al. ille.

al. fundere.

Interea *Haroldus* de pugna Noricorum reuertebatur, sua æstimatione fœlix, quod vicerat; meo iudicio contra, quod parricidio victoriam compararat. allatoq; ad se nuntio aduentus Normannici, sicut erat cruentus in armis, paucissimo stipatus milite Hastingas pertendit. Præcipitabant eum nimirum fata, vt nec auxilia conuocare vellet; nec, si vellet, multos parituros inueniret: Ita, vt ante dixi, omnes illi erant infensi, quod solus manubiis Borealibus incubuerat. Præmisit tamen qui numerum hostium & vires specularentur, quos intra castra deprehensos *Willielmus* circum tentoria duci, moxq; largis eduliis pastos, domino incolumes remitti iubet. Redeuntes percunctatur *Haroldus*, quid rerum apportent: Illi verbis amplissimis ductoris magnificam confidentiam prosequuti, serio addiderunt, pene omnes in exercitu illo Presbyteros videri, quod totam faciem cum vtroq; labro rasam haberent. Angli enim superius labrum pilis incessanter fructicantibus intonsum dimittunt, quod etiam gentilium antiquis Brittonibus fuisse *Iulius Cæsar* asseuerat in Libro belli Gallici. Subrisit rex fatuitatẽ referẽtium, lepido insecutus cachinno, quia non essent Presbyteri, sed milites armis validi, animis inuicti. Rapuit ergo ex ore ipsius sermonem *Gurtha* frater, plus puero adultus, & magnæ vltra ætatem virtutis & scientiæ. Cũ (inquit) tantam fortitudinem Normanni prædices, indeliberatum æstimo cum illo confligere, * quo & robore & merito inferior habearis. Nec enim ibis in inficias, quin illi sacramentum vel inuitus vel voluntarius feceris. proinde consultius ages, si instanti necessitati te subtrahens, nostro periculo colludium pugnæ tentaueris. nos omni iuramento expediti iuste ferrum pro patria stringemus. Timendum ne, si ipse decernas, vel fugam, vel mortem oppetas: sed nobis solis præliantibus, causa tua vtrobiq; in portu nauigabit; quia & fugientes restituere, & mortuos vlcisci poteris.

al. qui.

Noluit effrænata temeritas aurem placidam monenti commodare, existimans inglorium & anteactæ vitæ opprobrium cuicunq; discrimini terga nudare. eademq; impudentia, vel, vt indulgentius dicam, imprudentia Monachum *Willielmi* legatum, nec bono vultu dignatus turbide abegit; hoc tantum imprecans, vt Deus inter eum & *Willielmum* iudicaret. Afferebat ille tria; vt vel regno secundum conditiones descenderet; vel sub eo regnaturus teneret; vel certe spectante vtroq; exercitu, gladio rem vẽtilarent. Calũniabatur .n. *Willielmus* regnum, eo quod Rex illi *Edwardus* concesserat, cõsilio *Stigandi* Archiepiscopi, & *Godwini* & *Siwardi* Comitum: eiusq; doni obsides filiũ & nepotẽ *Godwini* Normanniã miserat. Si id negare velit *Haroldus*, iudicio se sedis Apostolicę vel pręlio acturum:

quibus

quibus omnibus ſolo,quod dixi,nuncius fruſtratus reſponſo,diſceſſit, ſuiſq; ad dimicandum viuaciores animos dedit.

Ita vtrinque animoſi duces diſponunt acies,patrio quiſque ritu: Angli,vt accepimus, totam noctem inſomnem cantibus potibuſq; ducentes, mane incunctanter in hoſtem procedunt; Pedites omnes cum bipennibus,conſerta ante ſe ſcutorum teſtudine, impenetrabilem cuneum faciunt.quod profecto illis ea die ſaluti fuiſſet,niſi Normanni ſimulata fuga,more ſuo confertos manipulos laxaſſent. Rex ipſe pedes iuxta vexillum ſtabat cum fratribus,vt in commune periculo æquato,nemo de fuga cogitaret. Vexillum illud poſt victoriam Papæ miſit *Willielmus*,quod erat in hominis pugnantis figura, auro, & lapidibus arte ſumptuoſa contextum.

Contra Normanni tota nocte confeſſioni peccatorum vacantes, mane Dominico corpore communicarunt, pedites cum arcubus & ſagittis primam frontem muniunt, equites retro diuiſis alis conſiſtunt. Comes vultu ſerenus, & clara voce ſuæ parti vtpote iuſtiori Deum affuturum pronuncians arma popoſcit:moxq; miniſtrorum tumultu loricam inuerſam indutus,caſum riſu correxit; vertetur inquiens, fortitudo ducatus mei in regnum. Tunc cantilena * *Rollandi* inchoata, vt Martium viri exemplum pugnaturos accenderet:inclamatoq; Dei auxilio,prælium vtrinq; conſertum, bellatumq; acriter, neutris in multam diei horam cedentibus.Quo comperto, *Willielmus* innuit ſuis, vt ficta fuga,campo ſe ſubtraherent. Hoc commento, Anglorum cuneus ſolutus, quaſi palantes hoſtes à tergo cæſurus,exitium ſibi maturauit. Normanni enim conuerſis ordinibus reuerſi diſperſos adoriuntur,& in fugam cogunt;Ita ingenio circumuenti pulchrā mortem pro patriæ vltione meruere: nec tamen vltioni ſuæ defuere, quin crebro conſiſtentes,de inſequentibus inſignes cladis aceruos facerent. Nam occupato tumulo Normannos calore ſuccenſos,acriter ad ſuperiora nitentes in vallem deiiciunt, leuiq; negotio in ſubiectos tela torquentes,lapides rotantes,omnes ad vnum fundunt.Item foſſatum quoddam præruptum compendiario & noto ſibi tranſitu euadentes, tot ibi inimicorum conculcauere,vt cadauerum cumulo planitiem campi æquarent. Valuit hæc viciſſitudo,modo illis,modo iſtis vincentibus,quantum * *Harolus* vita moram fecit. At vbi iactu ſagittæ violato cerebro procubuit,fuga Anglorum perennis in noctem fuit. Emicuit ibi virtus amborum ducum.

* al. Rollando.

* al. Haraldo.

Haroldus non contentus munere Imperatorio,vt hortaretur alios, militis officium ſedulo exequebatur;ſæpe hoſtem cominus venientem ferire, vt nullus impune accederet, quin ſtatim vno ictu eques & equus procíderent. Quapropter, vt dixi, eminus lætali arundine ictus mortem impleuit.Iacentis femur vnus militū gladio proſcidit, vnde à *Willielmo* ignominiæ notatus,quod rem ignauam,& pudendam feciſſet,militia pulſus eſt.

Item *Willielmus* ſuos clamore,& præſentia hortari, ipſe primus procurrere, confertos hoſtes inuadere.Ideo dum vbiq; ſæuit,vbiq; infrendet, tres equos electiſſimos ſub ſe confoſſos eo die amiſit. Perſtitit tamen magnanimi ducis & corpus & animus,quāuis familiari ſuſurro à cuſtodibus corporis reuocaretur,perſtitit (inquam) donec victoriam plenam ſuperueniens nox infunderet. Et proculdubio diuina illum manus protexit,vt nihil ſanguinis ex eius corpore hoſtis hauriret,quamuis illum tot iaculis impeteret.

Illa fuit dies fatalis Anglis,funeſtum excidium dulcis patriæ, pro nouorum dominorum commutatione.Iam enim pridem moribus Anglorū inſueuerat,qui varii admodum pro temporibus fuere: Nam primis aduentus ſui annis vultu & geſtu barbarico, vſu bellico,ritu fanatico viuebant; ſed poſtmodum Chriſti fide ſuſcepta, paulatim & per incrementa temporis,pro ocio quod actitabant exercitium armorum in ſecundis ponentes,omnem in religione operam inſumpſere.Taceo de pauperibus, quos fortunarum tenuitas plærumq; continet,ne cancellos iuſtitiæ tranſgrediantur:prętermitto graduum Eccleſiaſticorum viros, quos nonnunquam profeſſionis contuitus, ſed & infamiæ metus à vero deuiare non ſinit. De regibus dico,qui pro amplitudine ſuæ poteſtatis licenter indulgere voluptatibus poſſent;Quorum quidam in patria,quidam Romæ, mutato habitu,cœleſte lucrati ſunt regnum,beatum nacti commercium. Multi ſpecie tenus tota vita mundū amplexi,vt theſauros egenis effunderent,Monaſteriis diuiderent. Quid dicam de tot Epiſcopis,Heremitis,Abbatibus?nonne tota Inſula indigenarum tantis reliquiis fulgurat, vt vix aliquem vicum inſignem prætereas,vbi noui Sancti nomen non audias;quam multorum etiam periit memoria,pro ſcriptorum inopia. Veruntamen literarum, & religionis ſtudia ætate procedente obſoleuerunt,non paucis ante aduentum Normānorum annis. Clerici literatura tumultuaria contenti,vix ſacramentorū verba balbutiebant: ſtupori & miraculo erat cæteris,qui grammaticam noſſet. Monachi ſubtilibus indumentis & indiſ-

ferenti genere ciborum regulã ludificabant. Optimates gulæ, & veneri dediti, Ecclesiam more Christiano mane non adibant; sed in cubiculo, & inter vxorios amplexus, matutinarum solemnia, & Missarum à festinante presbytero auribus tantum libabant. Vulgus in medio expositum, præda erat potentioribus, vt vel eorum substantiis exhaustis, vel etiam corporibus in longinquas terras distractis, aceruos thesaurorum congererent, quanquam magis ingenitum sit illi genti commessationibus, quam operibus inhiare. Illud erat à natura abhorrens, quod multi ancillas suas ex se grauidas, vbi libidini satisfecissent, aut ad publicum prostibulum, aut ad æternum obsequium vendicabant. Potabatur in commune ab omnibus, in hoc studio noctes perinde vt dies perpetuantibus, paruis & abiectis domibus totos sumptus * absumebant: Francis & Normannis absimiles, qui amplis & superbis ædificiis modicas expensas agunt. Sequebantur vitia ebrietatis socia, quæ virorum animos effæminãt. Hinc factum est, vt magis temeritate & furore præcipiti, quam scientia militari *Willielmo* congressi, vno prælio & ipso perfacili, seruituti se patriamq; pessundederint. *Nihil enim temeritate leuius, sed quicquid cum impetu inchoat, cito desinit, vel compescitur.* Ad summam, tunc erant Angli vestibus ad medium genu expediti, crines tõsi, barbas rasi, armillis aureis brachia onerati, picturatis stigmatibus cutem insigniti; In cibis vrgentes crapulam, in potibus irritantes vomicam. Et hæc quidem extrema victoribus suis participarunt, de cæteris in eorum mores transeuntes. Sed hæc mala de omnibus generaliter Anglis dicta intelligi nolim. Scio clericos multos tunc temporis simplici via semitam sanctitatis triuisse: scio multos Laicos omnis generis & conditionis in hac eadem gente Deo placuisse: facessat ab hac relatione inuidia, non cunctos pariter hæc inuoluit calumnia. *Verum sicut in tranquillitate malos cum bonis fouet plerumq; Dei serenitas, ita in captiuitate bonos cum malis nonnunquam eisdem constringit seueritas.*

*al. abligurriebant.

Porro Normanni, (vt de eis quoque dicamus) erant tunc, & sunt adhuc vestibus ad inuidiam culti, cibis citra vllam nimietatem delicati: Gens militiæ assueta, & sine bello pene viuere nescia, in hostem impigre procurrere; & vbi vires non successissent, nõ minus dolo, & pecunia corrumpere. Domi ingentia ædificia (vt dixi) moderatos sumptus moliri, paribus inuidere, superiores prætergredi velle, subiectos ipsi vellicantes ab alienis tutari: Dominis fideles, moxq; leui offensa infideles. Cum fato ponderare perfidiam, cum nummo mutare sententiam. Cæterum omnium gentium benignissimi aduenas æquali secum honore colunt; Matrimonia quoque cum subditis iungunt; religionis normam in Anglia vsquequaq; emortuam aduentu suo suscitarunt; videas vbiq; in villis Ecclesias, in vicis & vrbibus Monasteria nouo ædificandi genere consurgere; recenti ritu patriam florere, ita vt sibi perisse diem quiq; opulentus existimet, quem non aliqua præclara magnificentia illustret. Sed quia de his satis dictum, *Willielmi* gesta prosequamur.

Ille vbi perfecta victoria potitus est, suos sepeliendos mirifice curauit; hostibus quoq; si qui vellent, idem exequendi licentiam præbuit. Corpus *Haroldi* matri repetẽti sine pretio misit, licet illa multum per legatos obtulisset. Acceptum itaq; apud Waltham sepeliuit, quam ipse Ecclesiam ex proprio cõstructam in honore sanctæ Crucis, Canonicis impleuerat. Sensim ergo *Willielmus* (vt triumphatorem decebat) cum exercitu suo non hostili, sed regali modo progrediens, vrbem regni maximam Londoniam petit. Moxq; cum gratulatione ciues omnes effusi obuiam vadunt. Prorupit omnibus portis vnda salutantium, auctoribus magnatibus, præcipue *Stigando* Archiepiscopo Cantuariensi, & *Aldredo* Eboracensi. Nam præcedentibus diebus, *Edwinus* & *Morchardus* amplæ spei fratres, apud Londoniam audito interitus *Haroldi* nuntio, vrbanos sollicitauerunt, vt alterutrum in regnum subleuarent. Quod frustra conati, Northanimbriam discesserant, ex suo conlectantes ingenio, nunquam illuc *Willielmum* esse venturum. Cæteri proceres *Edgarum* eligerent, si Episcopos assertores haberent. Sed proximo vrgente periculo, & domesticæ litis dissidio, nec illud quidem effectum. Ita Angli, qui in vnam coeuntes sententiam potuissent patriæ reformare ruinam, dum nullum ex suis volebant, induxerunt alienũ. Tunc ille haud dubie rex conclamatus, die natalis Domini coronatus est ab *Aldredo* Archiepiscopo. Cauebat enim id munus à *Stigando* suscipere, quod esset is Archiepiscopus non legitime.

Omnium deinde bellorum, quæ gessit, hæc est summa: vrbem Oxoniam rebellantem leuiter subegit, diuino scilicet iutus auxilio, quod pars muralis vltro decidens, ingressum illi patefecerit. Nam & ipse eam audacius assilierat, protestans homines irreuerentes Dei destituendos suffragio; quia vnus eorum super murum stans nudato inguine auras sonitu inferioris partis turbauerat, pro contemptu videlicet Normannorum. Eboracum ciuitatem vnicum rebellionum suffugium, ciuibus pene deleuit, fame & ferro necatis. Ibi enim

rex

Rex Scottorum *Malcolmus* cum suis, ibi *Edgarus*, *& Marcherius*, *& Weldeoffus*, cum Anglis & Danis nidum tyrannidis sæpe fouebant; sæpe duces illius trucidabant, quorum sigillatim exitus si commemorauero, fortasse superfluus nō ero, licet fastidii discrimen immineat, dū relatori, si forte secundū dictores suos mentiatur difficilis sit regressus ad veniā.

Malcolmus omnes Anglorum profugas libenter recipiebat, tutamentum singulis quantum poterat impendens; *Edgarum* præcipue, cuius sororem, pro antiqua memoria nobilitatis, iugalem sibi fecerat. Eius causa conterminas Angliæ prouincias rapinis & incendiis infestabat; non quod aliquid ad regnum illi profuturum arbitraretur, sed vt *Willielmi* animum contristaret, qui Scotticis prædis terras suas obnoxias indignaretur. Quapropter *Willielmus* coacta peditum & equitum manu, aquilonares insulæ partes petiit: & primo vrbem Metropolim, quam Angli cum Danis & Scottis obstinate tenebant, in deditionem accepit, ciuibus longa inedia consumptis; maximum quoq; hostium numerum, qui obsessis in auxilium conuenerant, ingenti & graui prælio fudit, non incruentā sibi victoria multos suorum amittens. Tunc totius regionis vicos & agros corrumpi, fructus & fruges igne vel aqua labefactari iubet; maritima maxime, cum propter recentem iram, tum quod *Cnutonem* Danorum Regem filium *Swani* sua vi aduentare rumor sparserat. Ea præcepti ratio, vt nihil circa oram maritimam prædo piraticus inueniret secum asportaturus, si citius remeandum; vel fami consulturus, si diutius manendum putaret. Itaq; prouinciæ quondam fertilis, & tyrannorum nutriculæ, incendio, præda, sanguine, nerui succisi, humus per sexaginta & eo amplius milliaria, omnifariam inculta, nudum omnium solum vsq; ad hoc etiam tempus; vrbes olim præclaras, turres proceritate sua in cœlum minantes, agros lætos pascuis, irriguos fluuiis, si quis modo videt peregrinus, ingemit, si quis superest vetus incola, non agnoscit.

Malcolmus, antequam ad manus veniretur, se dedidit; totoq; *Willielmi* tempore, incertis & sæpe fractis fœderibus æuum egit. Sed filio *Willielmi Willielmo* regnante simili modo impetitus falso sacramento insequentem abegit. Nec multo post, dum fidei immemor superbius prouinciam inquietaret, à *Roberto* de Molbreia Comite Northanimbriæ, cum filio cæsus est. Humatusq; multis annis apud * Tinemuth, nuper ab *Alexandro* filio Scotiam ad Dunfermelin portatus est. *al. Tinnemuham.*

Edgarus cum *Stigando & Aldredo* Archiepiscopis regis dedititius, sequenti anno facto ad Scottum transfugio, iusiurandum maculauit. Sed cum ibi aliquot annos degens, nihil ad præsens commodi, nihil ad futurum spei, præter quotidianam stipem nactus esset, Normanni liberalitatem experiri pergens ad eum tunc vltra mare degentem nauigauit. Quod regi gratissimum ferunt, vt incentore bellorum Anglia vacaret. Nam & vltro solitus erat, quoscunq; Anglos suspectos haberet, quasi honoris causa Normanniam ducere, ne quicquam se absente in regno turbarent. Receptus ergo *Edgarus*, & magno donatiuo donatus est, pluribusq; annis in curia manens, pedetentim pro ignauia (& vt mitius dictum sit) pro simplicitate contemptui haberi cœpit. Quantula enim simplicitas, vt libram argenti, quam quotidie in stipendio accipiebat, regi pro vno equo perdonaret? Subsequenti tempore cum *Roberto* filio *Godwini* milite audacissimo *Ierosolymam* pertendit. Illud fuit tempus, quo Turci *Baldwinum* Regem apud Ramas obsederunt: qui cum obsidionis iniuriam ferre nequiret, per medias hostium acies effugit, solius *Roberti* opera liberatus præeuntis, & euaginato gladio dextra leuaq; Turcos cædentis. Sed cum successu ipso truculentior, alacritate nimia procurreret, ensis manu excidit. Ad quem recolligendum cum se inclinasset, omnium incursu oppressus, vinculis palmas dedit. Inde Babyloniam (vt aiunt) ductus cum Christum abnegare nollet, in medio foro ad signum positus, & sagittis terebratus, martyrium consecrauit. *Edgarus* amisso milite regressus, multaq; beneficia ab imperatoribus Græcorum & Alemannorum adeptus (quippe qui etiam eum retinere pro generis amplitudine tentassent,) omnia pro natalis soli desiderio spreuit. *Quosdam enim profecto fallit amor patriæ, vt nihil eis videatur iocundum, nisi consuetum hauserint cœlum.* Vnde *Edgarus* fatua cupidine illusus, Angliam rediit, vbi (vt superius dixi) diuerso fortunæ ludicro rotatus, nunc remotus & tacitus canos suos in agro consumit.

Edwinus & Morcardus erant fratres, filii *Elfgari*, filii *Leofrici*. Hi comitatum Northanimbriæ susceperant, & communi vmbone pacifice tuebantur. Nam (vt prædixi) paucis diebus ante mortem regis sancti *Edwardi*, prouinciales Aquilonis in rebellionem surrexerant, & *Tostinum* Comitem suum expulerant, petierantque & acceperant vnum è fratribus dominum, annitente *Haroldo*. Fiebant ista, vt à consciis accepimus, infenso rege, quia *Tostinum* diligeret. Sed morbo inualidus, senio grauis, pene iam despectui omnibus haberi cœperat, vt dilecto auxiliari non posset. Quare ex animi ægritudine maiorem

valetudinem corporis contrahens, non multo post decessit. Perstitit in incœpto *Haroldus*, vt fratrem exlegaret. Quocirca ille prius piraticis excursibus auitos triumphos polluens, mox cum Rege Noricorum (vt supra scripsi) cæsus est. Cadauer eius indicio verrucæ inter duas scapulas agnitum, sepulturam Eboraci meruit. Tunc *Edwinus & Morcardus* (*Haroldo* iubente) manubiales prædas Londoniam tulere; nam ipse ad Hastingensem pugnam festinabat, vbi iam partam victoriam falso præsagus somniabat. At eo interempto germani ad terras suæ potestatis profugientes, aliquot annis pacem *Willielmi* turbauerunt clandestinis latrociniis syluas infestantes, nec vnquam cominus, & aperte Martem agentes; sæpe etiam capti plærumq; se dediderunt; sed miseratione iuuenilis decoris, & gratia nobilitatis impune dimissi· postremo nec vi nec dolo hostium, sed suorum perfidia trucidati regem ad lachrymas flexerunt, quibus ipse & coniugia cognatarum, & amicitiæ dignationem iam pridem indulsisset, si quieti adquiescere vellent.

Weldeofus amplæ prosapiæ Comes multam familiaritatem noui Regis nactus fuerat, quod ille præteritarum offensarum immemor, magis illas virtuti, quam perfidiæ attribuerat. Siquidem *Weldeofus* in Eboracensi pugna plures Normannorum solus obtruncauerat, vnos & vnos per portas ingredientes decapitans: neruosus lacertis, thorosus pectore, robustus & procerus toto corpore, filius *Siwardi* magnificentissimi comitis, quem *Digera* Danico vocabulo, id est, fortem cognominabant. Postmodum vero victis partibus, sese sponte dedens, & *Inditha* neptis Regis connubio, priuataque amicitia donatus, non permansit in fide, prauum ingenium cohibere impotens. Compatriotis enim omnibus, qui existimarant resistendum esse, cæsis vel subiectis, etiam in *Radulphi de Waher* perfidia se immiscuit, sed coniuratione detecta, comprehensus diu in vinculis tentus, vltimo spoliatus capite, Croilando sepultus est; quamuis quidam dicant, necessitate interceptum non voluntate addictum, infidelitatis sacramentum agitasse. Anglorum est illa excusatio: nam cætera Normanni asserunt, Anglorumque qui plurimum præstant. Quorum astipulationi diuinitas suffragari videtur, miracula multa & ea permaxima, ad tumbam illius ostendens. Aiunt enim eum in catenas coniectum, quotidianis singultibus perperam commissa diluisse.

Inde propositum regis fortassis merito excusatur, si aliquando durior in Anglos fuerit, quod pene nullum eorum fidelem inuenerit. Quæ res ita ferocem animum exasperabant, vt potentiores primum pecuniis, mox terris, nonnullos etiam vita exueret. Quin etiam *Cæsarianum* secutus ingenium, qui Germanos in Arduena maxima sylua abditos, & inde crebris eruptionibus exercitum suum affligentes, nō per Romanos suos, sed per Gallos fœderatos expulit; vt dum alienigenæ alterutros transfoderent, ipse sine sanguine triumphum duceret. Idem (inquam) *Willielmus* in Anglos egit. Nam contra quosdam, qui post primam infœlicis ominis pugnam Danemarchiam & Hyberniam profugerant, & valida congregata manu tertio anno redierant; Angligenum exercitum, & ducem obiecit, Normannos feriari permittens: ingens sibi leuamen prouidens, vtrilibet vincerent. Nec eum cogitatio lusit. Nam vtriq; Angli aliquandiu digladiati inter se, palmam otiosam regi refudere. Aduenæ Hyberniam fugati; regii maxima sui clade nomen inane victoriæ amisso duce mercati; vocabatur * *Isednodus* domi belloq; Anglorum temporibus iuxta insignis, pater *Hardingi*, qui adhuc superest, magis consuetus linguam in lites acuere, quam arma in bello concutere. Ita laicorum potentia subruta, stabili quoq; obfirmauit edicto, vt nullum gentis eius monachum, vel clericum ad aliquam dignitatem conari pateretur. A *Cnutonis* quondam regis facilitate immaniter abhorrens, qui victis honores integros exhibuit. Vnde factum est, vt eo defuncto indigenæ aduenas leuiter expellerent, sibique antiquum ius vendicarent. At iste certis de causis viuentes quosdam canonice deposuit; & in locum illorum, qui morerentur, cuiuscunque gentis industrium hominem, præter Angligenam imposuit. Exigebat hoc, nisi fallor, indurata in Regem peruicacia: cum sint Normanni (vt ante dixi) in conuiuentes aduenas naturali benignitate procliues.

al.is Ednodus.

Radulphus, de quo prius tetigi, erat per donum Regis Comes Northfolki & Suthfolki Britto ex patre, distorti ad omne bonum animi. Is quod cognatam regis filiam *Willielmi*, filij *Osberni* desponderat, maiora iusto mente metiens, tyrannidem adoriri meditabatur. Itaq; ipso nuptiarum die magnis apparatibus conuiuium agitatum, (quod Normannorum gulæ iam Anglorum luxus influxerat) ebriis conuiuis, & vino tumentibus, amplo verborum ambitu propositum suum aperit. Illi, quia in eorum animo pro potu omnis ratio caligabat, ingenti plausu dicenti acclamant. Ibi *Rogerus* Comes Herefordensis vxoris *Radulphi* frater, ibi *Welldeofus*, ibi præterea quam plurimi in necem regis coniurant. Sed postero die cū digesto calore vini, temperatior aura corda quorundā afflasset, maior pars

facti

facti pœnitens à conuiuio est dilapsa. Vnus eorum (*Weldeofus* fertur) qui consilio *Lanfranci* Archiepiscopi Normanniam vltro enauigans, rem regi causa sua duntaxat celata detulit. At Comites in incœpto persistere, prouinciales suos quisq; in tumultum excitare. Sed obsistebat eis Deus, omnes conatus eorum in irritum deducens. Mox enim re comperta duces regis, qui custodiam prętendebant, *Radulphum* ad hoc calamitatis compulere, vt arrepta naue apud Norwich, mari se committeret. Vxor eius pacta membrorum salute, traditoq; castello maritum secuta. *Rogerus* à Rege vinculis irretitus, tota vita carcerem frequentauit, vel potius incoluit, detestandæ perfidiæ iuuenis, nec moribus patrissans.

Siquidem genitor eius *Willielmus* filius *Osberni* principis, optimis comparandus fuerit, haud scio an etiam præponendus. Eius consilio Rex *Willielmus* primo animatus ad inuadendam Angliam: mox virtute adiutus, ad manu tenendam. Erat in eo mentis animositas, quam commendabat manus pene prodiga liberalitas. Vnde factum est, vt militum multitudine, quibus larga stipendia dabat, hostium auiditatem arceret, ciuium sedulitatem haberet. Quare pro effusis sumptibus, asperrimam Regis offensam incurrit; quod gazas suas improuide dilapidaret. Manet in hunc diem in comitatu eius apud Herefordum, legum, quas statuit, inconcussa firmitas; vt nullus miles pro qualicunq; commisso plus septem solidis soluat: cum in aliis prouinciis ob paruam occasiunculam in transgressione præcepti herilis, viginti vel viginti quinque pendantur. Sed tamen secundos euentus turpi fine fortuna conclusit, dum tanti regni sustentator, Angliæ & Normanniæ consiliarius, pro fœminæ cupidine Flandriam pergens, ab insidiatoribus impetitus interiit. Nam *Baldwinus* antiquus ille (de quo superius dixi) pater *Matildis*, duos filios habuit; *Robertum*, qui patre superstite Comitissam *Frisia* vxorem nactus, *Frisonis* cognomen accepit *Baldwinum*, qui post patrem aliquot annis Flandriæ præfuit, immatureque fato functus est; superstitibus duobus liberis *Arnulpho & Baldwino, de Richeldæ* vxore, quorum tutelam Regi Francorum *Philippo*, cuius amitæ filius erat, & *Willielmo* filio *Osberni* commendauerat. Libens id munus suscepit *Willielmus*, vt fœderatis cum *Richęlde* nuptiis, altius nomen sibi pararet. At illa fœmineo fastu altiora sexu spirans, nouaq; à prouincialibus exigens tributa, in perfidiam illos excitauit. Misso quippe propter *Robertum Frisonem* nuncio, vt supplicantis patriæ habenas acciperet, omnem fidelitatem *Arnulpho*, qui iam Comes dicebatur, abiurant. Nec vero defuere, qui pupilli partes fulcirent. Ita multis diebus Flandria intestinis dissensionibus conturbata. Id filius *Osberni* qui totus in amorem mulieris concesserat pati nequiuit, quin militari manu coacta Flandriam intraret: susceptusq; primo ab his quos tutari venerat, post paucos dies securus de castello in aliud equitabat, expeditus cum paucis; Contra, *Friso* quem huiusmodi fatuitas non latebat, occultatis insidiis, inopinum excepit, & nequicquam fortiter agentem, ipsum & nepotem suum *Arnulphum* cecidit.

Ita Flandria potitus, sæpe *Willielmum* Regem, Normannicis prædis irritauit. Filia eius *Cnutoni* Regi Danorum nupsit, de qua genitus est *Carolus*, qui modo principatur in Flandria. Pacem cum *Philippo* Rege comparauit, data sibi in vxorem priuigna, de qua ille *Ludouicum* tulit, qui modo regnat in Francia. Nec multo post pertæsus connubii, (quod illa præpinguis corpulentiæ esset) à lecto remouit, vxoremq; Andegauensis Comitis contra fas & ius sibi coniunxit. Eorum affinitate tutus * *Rothbertus*, nihil quod deploraret, *al. Rodbertus.* suo tempore vidit, licet *Baldwinus* frater *Arnulphi*, qui in Hanoea prouincia, & castello Valentianis comitatum habuit, Regis *Willielmi* auxilio plures assultus faceret. Tribus ante mortem annis, iam canis sparsus caput, Ierosolymam contendit pro peccatorum alleuiamento. Regressus, mundanis inuolucris renunciauit, finem vitæ quietus à negotiis Christiana sollicitudine operiens. Filius eius Robertus fuit ille, qui in expeditione Asiatica (quam nostris diebus Europa contra Turcos mouit) mirandus innotuit. Sed, nescio quo infortunio, postquam domum reuersus est, nobilem illum laborem decolorauit, in quodam (quod vocant) Turnamento ad mortem læsus. Nec filiũ eius *Baldwinum* fortuna excepit fœlicior, qui vltro in Normannia Regis Anglorum *Henrici* vires lacessens, iuuenilis audaciæ temeritatem luit. Nãq; conto in capite percussus, multorũq; medicorum promissis illusus, vitæ metam abrupit; *Carolo* illi (de quo supra diximus) principatu tradito.

At vero Rex *Willielmus* in subiectos leniter, turbide in rebelles agens, fœliciter omni Anglia potiebatur, Wallenses omnes tributarios habens. Iam vero trans mare nunquam ociosus Cenomanico solo pene exterminium indixit, ducta expeditione illuc de Anglis, qui sicut facile in solo suo potuerunt opprimi, ita in alieno semper apparuerunt inuicti. Apud Dolum castellum transmarinæ Brittanniæ, dum (nescio qua) simulate irritatus, manum illuc militarem duxisset, innumeros ex suis desiderauit. *Philippum* regem Frã-

eorum, cuius amitæ filiam vxorem duxerat, semper infidum habuit, quod scilicet ille tantam gloriam viro inuideret, quem & patris sui & suum hominem esse constaret. Sed *Willielmus* nihilo secius eius conatibus improbe obuiabat, quamuis primogenitus filius eius *Robertus* fatuo consilio * contra patrem illi assisteret. Vnde contigit, vt in quodam assultu apud *Gibboracum*, filius patri resultans, eo vulnerato equum ipsius confoderet; *Willielmus* medius filiorum saucius abiret, multi ex regiis caderent. Cæterum tota vita ita fortunatus fuit, vt exteræ & remotæ gentes, nihil magis, quam nomen eius timerent. Prouinciales adeo nutu suo substrauerat, vt sine vlla contradictione primus censum omnium capitum ageret, omnium prædiorũ redditus in tota Anglia notitiæ suæ per scriptum adiiceret, omnes liberos homines cuiuscunq; essent, suæ fidelitati sacramento adigeret. Solus eius maiestatem concutiebat *Cnuto* Rex Danorum, qui & affinitate *Roberti Frisonis*, & suapte potentia in immensum extollebatur, rumore in populos sato, quod Angliam inuaderet, debitum sibi pro affinitate antiqui *Cnutonis* solum: & profecto fecisset, nisi Deus eius audaciam vento cotrario infirmasset. Quæ res admonuit, vt genealogiam regum Danorum, qui post nostrum *Cnutonem* fuere, strictim abbreuiem, de Noricis quoque pauca inserturus.

al. conatibus eius assisteret.

Ei, vt dictum est ante, successit *Haroldus* in Anglia, *Hardecnutus* in Danemarchia & filii eius. Nam Noricam, quam subegerat, recuperauit *Magnus* filius *Olaui*, quem in gestis *Cnutonis* nostri, dixi à prouincialibus suis necatum esse. *Haroldo* in Anglia defuncto, ambo regna tenuit *Hardecnutus* pauco tempore. Quo mortuo successit *Edwardus* simplex, auitoque regno contentus transmarinum imperium, vt laboriosum & barbarum despuit. Tunc Rex Danorum leuatus est, *Swanus* quidam haud dubie nobilissimus; cuius cum Regnum aliquot annis prosperaretur, *Magnus* Rex Noricorum (consentientibus Danis quibusdam) illum vi bellica expellens, suo animo terram subiecit. Eiectus *Swanus* Regem Sueuorum adiit, eiusque auxilio cum Sueuos & Vindelicos, & Gothos corrasisset, rediit vt regnum reformaret. Sed conspirantibus Danis, qui potestatem *Magni* diligerent, prioris fortunæ calamitatem expertus est. Ingens illud & memorabile in ea barbarie prælium fuit, quo nunquam vel discrimen formidabilius, vel omen lætius Dani viderunt. Deniq; ad hoc tempus votum illibatum custodiunt, quo se ante pugnam constrinxerunt, vt Vigiliam sancti *Laurentii* cunctis in posterum seculis ieiuniis, & eleemosynis sacrarent. Eo enim die certatum est, & tunc quidem *Swanus* fugit, sed non multo post mortuo *Magno*, regnum suum integre recepit.

Successit *Magno* in Norica *Swanus* quidam, *Herdhand* cognominatus, non de regia progenie, sed manu & caliditate prouectus; illi *Olauus*, patruus *Magni* (quem sanctum ferunt) *Olauo Haroldus Harnagus* frater Olaui, qui etiam imperatori Constantinopolitano dudum iuuenis militauerat. Cuius iussu pro stupro illustris fœminæ leoni obiectus belluam immanem nudo lacertorum nisu suffocauit. Hic in Anglia ab *Haroldo* filio *Godwini* cæsus est; filii eius *Olauus, & Magnus* regnum paternum partiti, sed *Magno* præmature mortuo, *Olauus* totum occupauit. Illi successit filius *Magnus*, qui nuper in Hybernia, dum illuc temere appulisset, miserabiliter occisus est. Ferunt *Magnum* superiorem filium *Haroldi* post mortem patris ab *Haroldo* rege Angliæ clementer domum dimissum, illius beneficii memoria *Haroldum* filium *Haroldi* post victoriam Willielmi ad se venientem benigne tractasse; eundemque in expeditione socium habuisse, quam in Angliam tempore Willielmi iunioris dixit; quando & Orcadas & * Mauenias insulas sibi subiecit, & occurrentes Comites *Hugonem* Cestrensem, & *Hugonem* Salopesberiensem, priorem fugauit, secundum interemit. Filii vltimi *Magni, Hasten, & Siwardus*, regno adhuc diuiso imperitant. Quorum posterior adolescens speciosus & audax, non multum est quod Ierosolymam per Angliam nauigauit; innumera, & præclara facinora contra Saracenos consummans, præsertim in obsidione Sydonis, quæ pro conscientia Turcorum immania in Christianos fremebat.

al. Menauias.

Sed *Swanus* (vt dixi) in Regno Danorum restitutus, ægre quietem ferens, in Angliam bis *Cnutonem* filium misit; primo cum trecentis, secundo cum ducentis nauibus. Prioris classis socius fuit *Osbernus* frater *Swani*, sequentis * *Bacco*; vtriq; (accepta pecunia) conatus adolescentis fregere, domum sine effectu repatriantes. Quare à *Swano* Rege graui contumelia inusti; quod fidem pecunia læsissent, in exilium acti sunt. *Swanus* ad mortem veniens, omnes iuramento prouinciales constrinxit, vt quia quatuordecim filios habebat, omnibus per ordinem regnum delegarent, quantum ipsa soboles durare posset. Eo igitur defuncto, successit filius *Haroldus* annis tribus; illi *Cnuto*, quem pater in Angliam miserat. Is veteris repulsæ memor (vt accepimus) mille, & eo amplius nauium in Angliam parat;

al. Hauecco.

parat; auxilio erat ei socer *Robertus Friso* sexcentarum nauium dominus. Sed duobus penè annis venti aduersitate coercitus, voluntatem mutauit, pronuntians non sine Dei nutu esse, quod transfretare nequiret. Verum postmodum quorundam colloquiis deprauatus, qui difficilitatem transitus anicularum maleficiis imputabant, optimatibus, quorum fœminæ de hoc insimulabantur, pensiones importabiles indixit; *Olauum* quoque fratrem factionis eiusdem principem accusatum, vinculis irretiuit, & socero in exilium misit. Quapropter barbari libertatis suæ iniuriam non ferentes, intra ecclesiam quandam altare amplexum, & emendationem promittentem trucidarunt. Aiunt eo loci multa miracula cœlitus ostensa, quod fuerit vir ille ieiuniis, & eleemosynis deditus, & qui in legum transgressores, magis diuinas, quàm suas persequeretur contumelias; vnde & ei martyris honor consecratus est à Papa Romano. Post eum homicidæ, vt inuidiam facti aliquo bono compensarent, *Olauum* à vinculis decem millibus marcarum argenti redemerunt. Hinc octo annis ignaue imperitans, regnum fratri *Henrico* reliquit. Is viginti & nouem annis modeste viuens, Ierosolymam adiit, medioq; * mari spiritum euomuit. Quintus nunc *Nicolaus* in regno subsistit. *al. maris.*

Rex igitur Danorum (vt dixi) solus erat obstaculum, ne *Willielmus* continua feriaretur lætitia, cuius respectu tantam multitudinem stipendiariorum conducebat militum, ex omni, quæ citra montes est, prouincia, vt eorum copia regnum grauaret. Sed ipse pro magnanimitate sua, dispendium expensarum non sentiens, etiam *Hugonem Magnum* Regis Francorum fratrem, cum illius commilitio inter militares numeros sibi seruiturum redegerat. Animabat, & excitabat ipse virtutem suam, propter *Roberti Wiscardi* memoriam, pronuncians pudendum, si illi fortitudine cederet, quem nobilitate præiret. Siquidem *Robertus*, mediocri parentela in Normannia ortus, quæ nec humi reperet nec altum quid tumeret, paucis ante aduentum *Willielmi* in Angliam annis, cum quindecim militibus abierat Apuliam, penuriam necessariorum gentis illius ignauæ stipendiis correcturus. Nec multi fluxerunt anni, quod stupendo Dei munere totam terram in potestatem accepit. Nam vbi viribus destituebatur, ingenio callebat, oppida primo, mox ciuitates suæ ditioni associans. Ita ergo profecit, vt se ducem Apuliæ & Calabriæ, fratrem *Richardum* principem Capuæ, alterum *Rogerum* Comitem * Siciliæ faceret. Postremo data Apulia filio *Rogero*, cum altero filio * *Boamundo* Adriaticum pelagus transiuit; statimq; Dyrrachio capto super *Alexium* imperatorem Constantinopolitanum vlterius progrediebatur; sæuientem retinuit nuncius *Hildebrandi* Apostolici. Imperator enim Alemannorum *Henricus* filius *Henrici* (de quo supra memorauimus) iratus contra Papam, quod excommunicationem in eum propter inuestituras Ecclesiarum promulgauerat, cum exercitu veniens Romam, obsedit, *Hildebrandum* expulit, *Guibernum* Rauennatem introduxit. Quo per literas expulsi *Wiscardus* audito, relicto filio *Boamundo* cum militibus, vt inchoata paterna persequeretur, Apuliam rediit; contractaq; velociter Apulorum & Normannorum manu, Romam tendebat. Nec sustinuit nuncium aduenientis *Henricus*, quin cũ falso Papa sola fama territus terga daret. Vacua ab obsessoribus Roma, legitimum Præsulem accepit; sed non multo post eadem violentia, qua prius, amisit. Tunc quoq; *Alexius* audiens *Rodbertum* ad sua necessario reuocatum, summamq; bello manum imponere sperans, super *Boamundum*, qui partes relictas tuebatur, irruit. Sed Normannus gentilitii roboris tenax adolescens, arietantes Græcos, & cæteras, quæ conuenerant, gentes, vsu militari, quãuis multum numero inferior, fugæ tradidit. Eodem quoq; tempore Veneti, gens mari assueta, *Wiscardum*, propter quæ venerat sedatis, transfretare volentem aggressi, superiorem calamitatem sensere, pars mersi & cæsi, pars fugati. Ille cœptam enauigans viam multas ciuitates *Alexii* suæ voluntati applicuit. Sustulit imperator maleficio, quem virtute nequibat, vxori ipsius connubium augustale mentitus; cuius insidiis elaboratum virus hauriens interiit, meliorem exitum, si Deus voluisset, emeritus; inuincibilis hostili ferro, & domestico obnoxius veneno. Sepultus est apud Venusam Apuliæ habens Epitaphium.

al. Silicia *al. Boadmundo.*

Hic terror mundi Wiscardus, *hic expulit vrbe,*
Quem Ligures Regem, Roma, Lemannus habent.
Parthus, Arabs, Macetumq; phalanx non texit Alexin,
At fuga, sed Venetum nec fuga nec pelagus.

Verum, quia Hildebrandi *mentio se ingessit, de eo dicam, quæ non friuolo auditu hausi, sed seria relatione eius audiui, qui se illa ex ore* Hugonis *abbatis Cluniacensis audisse iuraret. Quæ ideo admiror, & prædico, quia cogitationes aliorum prophetico mentis intuitu pronunciabat.* Alexander *Papa efficax ipsius studium conspicatus, Cancellis Apostolorum præfecerat. Circuibat ergo pro*

sui contuitu officij prouincias, vt perperam acta corrigeret. Accurrebatur ab omnibus ordinum hominibus, decisiones diuersorum negotiorum postulantibus. Cuncta ei submittebatur secularis potentia, tum pro sanctitatis, tum pro ministerii eius reuerentia. Vnde die quadam, cum solito maior ad equitandum esset turma, Abbas prædictus in extremo agmine cum monachis suis sensim progrediebatur; visoq; eminus tanto viri honore, quod tot mundanæ potestates nutum illius præstolarentur; huiusmodi sententias ventilabat animo, homuncionem exilis staturæ despicabilis parentelæ, quod Dei iudicio tot diuitum sepiri famulitio, tumere illum proculdubio & metiri altiora merito pro tot obambulatorum obsequio. Vix hoc (vt dixi) mente versarat, cum Archidiaconus, reflexo equo & calcaribus incito à longe clamans & Abbatem obuncans, tu, tu, (inquit) male cogitasti, falso infamans huiusce duntaxat rei innocentem: non enim mihi gloriam hanc (si gloria dici potest) quæ cito transit, vel ego imputo, vel ab aliis imputari volo, sed beatis Apostolis, quorum exhibetur priuilegio. Suffusus ille pudore, nec quicquam inficiari ausus, hoc solum retulit; quæso (domine) quomodo nosti cogitatum meum, quem nulli communicaui? ab ore tuo (ait) quasi per fistulas ad aures meas omnis illa cogitatio deducta est.*

* al. eis submittebatur secularibus.

Item in eadem prouincia Ecclesiam vrbanam ingressi, ante aram continuatis & iunctis lateribus se prostrauerant; in multam horam protracta oratione, respexit Archidiaconus Abbatem, turbulento rictu infrendens; ille cum diutius oratum esset, fores egressus, causamq; commotionis percunctatus, responsum accepit, si me amare vis, caue ne me vlterius hac iniuria expugnes. Dominus meus Iesus Christus, speciosus ille præ filiis hominum, postulationibus meis visibiliter astabat, intendens dictis, & serenis fauens oculis; sed tuæ orationis addictus violentia, me deseruit, ad te conuersus: puto quod tu ipse non diffiteberis esse genus iniuriæ, si amico eripias authorem salutis suæ. Præterea prænoueris mortalitatem hominum, & huic loco imminere excidium; cuius coniecturæ signum habeo, quod Angelum domini super altare stantem vidi euaginatum gladium stringere, & huc atque illuc rotare. Futuræ cladis notabilius habeo indicium, quod tam spissus & nebulosus aer, prouinciam istam circumuolat vt vides. Maturemus igitur profugium, nisi cum aliis velimus subire exitium. His dictis introeuntes diuersorium, ad curam corporis assidere continuoq; dapibus appositis, extortus in domo luctus auiditatem esurientium repressit; siquidem vnus & alter, & mox plures è familia, dubium qua pernicie interempti, animas subito amiserunt: tum eadem peste per vicinas ædes grassante, ascensis mulis diffugiunt, festinationem viæ stimulis timoris accelerantes.

In Gallia vice Papæ præsederat consilio, ibiq; plures Episcopi, olim per Symoniam in Ecclesias introducti, degradati potioribus locum dedere. Vnus erat, quem suspicio istius Apostasiæ insimulabat, sed nullis testibus argui, nullis argumentis confutari poterat: quem cum putares constrictum maxime, more anguis lubrici elapsum mirareris; ita dicendi arte callebat, vt omnes eluderet. Tunc Archidiaconus, Cesset hominis eloquium, producatur in medium diuinum oraculum; scimus profecto quod Episcopalis gratia Sancti spiritus munus est, & quisquis Episcopatum mercatur, sancti spiritus donum posse comparari pecunia opinatur. Coram nobis ergo qui iudicio spiritus sancti congregati sumus, dicat iste, Gloria patri & filio, & spiritui sancto, quod si expresse & sine titubantia dixerit, constabit apud me, illum non venaliter sed legitime præsulatu functum: libens hanc conditionem ille accepit, nihil minus quam horum verborum difficultatem ratus; & vere Gloria patri & filio, *integre protulit, sed in* spiritui Sancto *hæsit. Suscitato cunctorum strepitu, nullo conatu vel tunc, vel in reliquo vitæ spacio spiritum Sanctũ nominare potuit. Huius miraculi testis fuit Abbas sæpe nominatus, qui deiectum Episcopum per loca secum ducens, illius rei experimentum sæpe risit; de quorum verborum certitudine dubitantem, omnis Europa confutat, quæ Cluniacensis religionis numerum, per eum augmentatum non nescit.*

Alexandro ergo defuncto, successit *Hildebrandus*, (*Gregorius* 7. dictus.) Hic quod alii inusitauerant palam extulit excommunicans electos, qui inuestituras Ecclesiarum de manu laici per annulum, & baculum acciperent. Vnde *Henricus* imperator Alemannorum fremens, quod sine sua conscientia talia præsumeret, illum (vt prædixi) post vndecim annos Roma deturbauit, *Guiberto* inducto: nec multo post lætali morbo Papa ictus, quo se moriturum non ambigeret, rogatus est à Cardinalibus, vt Papam constitueret, beati *Petri* exemplum referentibus, qui lactantis Ecclesiæ rudimentis, viuens *Clementem* præfecerat. Negauit ille idem exemplum secuturum, quod ab antiquo conciliis esset vetitum. Consilium vero se daturum, si vellent hominem in seculo potentem, eligerent *Desiderium* Abbatem Cassinensem, qui salubriter & in tempore numero militari violentiam *Guiberti* infringeret; sin Ecclesiasticum & eloquentem, acciperent Episcopum Hostiensem *Odonẽ*. Ita obiit vir apud Deum fœlicis gratiæ, apud homines austeritatis fortassis nimiæ. Deniq; fertur, quod inter eum & imperatorem primi tumultus initio, illũ nudipedem & forcipes cum scopis portantem, nec ẽt foribus admiserit abominatus hominem sacrilegum, & sororii incesti reum. Abscessit *Cæsar* exclusus, repulsam eam multorum necis causam pro-

protestans. Statimq; quæcunq; posset incommoda Romanæ sedi infligens, è diuerso fautores Papæ in tyrannidem excitauit. Siquidem rebellante quodam *Radulpho*, iussu ipsius Apostolici, qui ei coronam ex parte Apostolorum miserat, bellorum fragoribus vndique conflictatus est. Sed ille semper aduersis superior, & illum & cæteros improbe assurgentes tandem oppressit. Postremo non aliorum impetu, sed domestico filiorum odio imperio extrusus, miserabilem vitæ terminum habuit. Successit *Hildebrando*, *Desiderius*, *Victor* appellatus, sed ad primam Missam, incertum quo discrimine, cecidit exanimatus, calice (si dignum est credere) veneno infecto. Tunc in *Odonem* declinauit electio; is natione Gallus, primum Rhemensis Archidiaconus, inde Prior * Cluniacensis, mox Episcopus Hostiæ, vltimo Papa Romæ *Vrbanus* vocatus est. *al. Duniacensis.*

Hactenus circumuagari licuerit, dum occasione gestorum *Willielmi* quædam succurrebant, quæ prætermittenda non putabam: nunc familiarem eius vitam, & mores interiores lector qui volet, audiet. Inprimis Dei famulis humilis, subiectis facilis, in rebelles inexorabilis erat. Religionem Christianam, quantum secularis poterat, ita frequentabat, vt quotidie Missæ assisteret, vespertinos, & matutinos hymnos audiret. Monasteria, vnum in Anglia, alterum in Normannia construxit. Primum Cadonis, quod Sancto *Stephano* consecrauit, opportunis prædiis & magnificentissimis donariis insignitum, vbi & *Lanfrancum* Abbatem, post etiam Cantuariæ Archiepiscopum instituit; virum antiquis scientia & religione comparandum, de quo serio dici potest, Tertius è cœlo cecidit *Cato*; adeo cœlestis sapor pectus eius, & palatum infecerat; adeo latinitas omnis in liberalium artium scientiam, per doctrinam eius se incitabat; adeo ipsius exemplo, vel metu professio monastica in religione sudabat. Non tunc Episcoporum ambitus, non tunc Abbatum venalitas proficiebat. Ille maioris gloriæ, amplioris gratiæ apud Regem & Archiepiscopum erat, qui tenacioris sanctitudinis opinionem habebat. Alterum monasterium Hastingis * ædificauit Sancto *Martino*, quod cognominatur de bello, quia in eo loco principalis Ecclesia cernitur, vbi inter confertos cadauerum aceruos *Haroldus* inuentus fuisse memoratur. *al. construxit.* Pene puer & maturiore ætate sapiens, patruum suum *Malgerium*, ab Archiepiscopatu Rotomagensi remouit. Is erat literis quidem non mediocriter cultus, sed pro natalium conscientia professionis oblitus, venationibus & auium certaminibus, sępius iusto intendebat, & gazas Ecclesiasticas conuiuiis profusioribus insumebat. Cuius rei fama crebrescente, tota vita pallii vsu caruit; quod negaret sedes Apostolica honoris huiusce priuilegium, homini, qui sacratum negligebat officium. Vnde crebro conuentus, expostulante nepote patruelis offensas, cum nihilo reuerentius se ageret, cogente vltima necessitate degradatus est. Ferunt quidam arcanam esse depositionis causam; * *Matildem*, quam *Willielmus* acceperat, proximam sibi sanguine fuisse. Id Christianæ fidei zelo, *Malgerium* non tulisse, vt consanguineo cubili fruerentur: sed in nepotem & comparem excommunicationis iaculum intentasse. *al. Maltildem.* Ita cum iræ adolescentis vxoriæ querelæ accederent, excogitatas occasiones, quibus persecutor peccati sede pelleretur. Sed postmodum prouectioribus annis pro expiatione sceleris, illum Sancto *Stephano* Cadonis monasteriũ ædificasse, illam beatæ Trinitati in eodem vico idem fecisse; vtroq; pro sexu suo personas inhabitantium eligente.

Malgerio *successit* Maurilius *Fiscanensis Monachus multis virtutibus, sed maxime abstinentia laudatus. Is post bene & sancte actam vitam, cum ad extremum Deo vocante venisset; vitali priuatus halitu ferme dimidia die iacuit defunctus. Veruntamen cum iam pareretur in Ecclesiam ferri, anima resumpta circumstantes lachrymabili gaudio perfudit: stupentes hoc sermone corroborat; Attenti animo estote, vltima pastoris vestri verba excipientes. Naturali morte resolutus fui, sed vt vobis intimarem quæ vidi, reductus sum; nec aliquanto diutius subsistam, quia in Domino soporari delectat. Ductores spiritus mei vultibus & vestibus ad omnem elegantiam erant compositi; concordabat verborum lenitas cum nitore vestium, vt nihil desiderarem præter talium virorum obsequium. Itaq; blandis assentationibus gauisus, ibam vt fere mihi videbatur versus orientem. Promittebatur mihi sedes paradisiaca, non multo post intranda. In momento præterita Europa, ingressi Asiam, venimus Ierosolymam, ibi sanctis adoratis Iordanem pertendimus, citerioris ripæ accolæ ductorum meorum contubernio mixti, lætum cœtum fecere. Ego visendi vlteriora studio transitum maturabam. Tunc comites Deum præcepisse ferunt vt ante dæmonum visione terrificarer, quatenus veniales culpæ quas confessione non dilueram, pauore horrendarum formarum purgarentur. Cum dicto astitit alteri parti, tanta dæmonum vis hastilia acuta vibrantium, ignes efflantium, vt ager ferreus, aer flammeus videretur. Eorum * horrore ita sum affectus, vt si terra dehisceret, si cœlum patesceret, tuto mihi vtrobiq; refugiendum non æstimarem. Ita meticulosus, dum quo vadam dubito, repente, (* vt hæc dicens vestræ saluti nisi negligitis consulerem) halitum recepi confestim effusurus; di-* *al. horrorum.* *al. ad he-*

xit, & cum verbo pene spiritum emisit. Corpus in Ecclesia Sancta Mariæ *tunc humi defossum miraculo (vt aiunt) diuino altius tribus pedibus super terram eleuatum est.*

Porro *Willielmus* propositi quod in Normannia cœperat tenax, *Stigandum* perperam & falso Archiepiscopum, per Cardinales Romanos, & *Ermenfredum* Episcopum Sedunensem deponi passus est. Successit ei in Wintonia *Walkelinus*, cuius bona opera famam vincentia vetustatem obliuionis à se repellent, quamdiu sedes Episcopalis ibi durabit. In Cantia *Lanfrancus* (de quo supra dixi) qui talis Anglię Dei dono emicuit.

> *Qualis discutiens fugientia Lucifer astra,*
> *Cum roseo clarum prouehit ore diem.*

Ita ipsius industria monachicum germen effloruit, ita eo viuente vigor pontificalis induruit. Eius consilio Rex pronum se fecerat, vt nihil negandum duceret, quod is faciendum diceret. Ipsius etiam impulsu ambitum nebulonum fregerat qui consueto more mancipia sua Hyberniam venditabant, cuius facti præconium cui potius imputem, *Lanfranco*, an *Wlstano* Wigorniæ antistiti, pro vero non discerno, qui regem pro commodo venalitatis, quod sibi pensitabatur, renitentem vix ad hoc coegerint, nisi quod *Lanfrancus* laudauerit, *Wlstanus* præceperit authoritate Episcopali pro conscientia sanctitatis abvnde exuberans: homo quo nullus vnquam iustior, nullus nostro seculo par illi apparuerit miraculorum potentia, & prophetali gratia; quorum aliqua intendo dicere posterius, si tamen sanctissimis illius placuerit sensibus.

Veruntamen, quia alea fortunæ incertis iactibus voluitur, multa tunc temporis aduersa peruenerunt. Fœda inter Abbatem Glasconiæ, & monachos eius discordia, ita vt post verborum lites ad arma ventum sit. Coacti ergo intra Ecclesiam monachi, Sancto altari miserias suas applorabant. Sed irruentibus militibus, duo ex eis interfecti, 14. vulnerati, cæteri repulsi. Nam & furor militum etiam crucifixum sagittis inhorrere fecerat. Huius noxæ crimine infamatus Abbas, tota vita regis exilio deportatus est, eoque defuncto pro redemptione peccati auxiliaribus annumerata pecunia honori restitutus est.

Miserabilis & infanda cædes *Walkerii* Dunelmensis Episcopi, quem Northanimbri populus semper rebellioni deditus, abiecto sacrorum ordinum respectu, multis impetitum conuitiis trucidarunt. Fusus ibi non paucus numerus Lotharingorum, quod præsul ipse nationis eius erat. Causa cædis hæc fuit, erat Episcopus præter pontificatum custos totius Comitatus; præfeceratq; rebus forensibus *Gilebertum* cognatum, interioribus *Leobinum* clericum, ambos in rebus commissis strenuos, sed effrænes. Tolerabat Episcopus eorum immodestiam gratia strenuitatis inductus, & quia eos eleuarat, cumulum benignitatis augebat. *Indulget enim natura sibi placidoq; fauore suis arridet ipsa muneribus.* Is *Leobinus Liwlphum* beatissimi *Cuthberti* ministrum adeo dilectum, vt ipse sanctus coram vigilanti assistens placita imperaret: Hunc inquam *Liwlphum*, per *Gilebertum* obtruncari fecit, liuore ictus quod amplioris amicitiæ locum apud pontificem pro conscientia, & æquitate iudiciorum haberet. Perculsus nuncio *Walkerius* furenti parentelæ defuncti legalis placiti iudicium opposuit protestatus *Leobinum* suæ suorumq; necis authorem. Vbi ventum ad placitum, nullis effera gens rationibus emolliri potuit, quin in Episcopum referret culpam, quod ambos homicidas in curia eius post necem *Liwlphi* familiariter diuersatos vidissent. Surrectum ergo in clamores & iras, & *Gilbertus* de Ecclesia, in qua cum Episcopo sederat, vltro egrediens, vt suo periculo vitam domini mercaretur, impie occisus. Tũ præsul præ ianuis pacem prætento ramo offerens, rabiem vulgi expleuit interemptus, fomes etiam mali *Leobinus* semiustulatus, quod nisi Ecclesia cremata exire nolebat, exiliens mille lanceis exceptus est. Prædictum id ab *Edgitha* relicta Regis *Edwardi*. Nam cum olim *Walkerium* vidisset Wintoniæ ad consecrandum duci, cæsarie lacteolum, vultu roseum, statura prægrandem; pulchrum, hic ait, martyrem habemus, coniectura viz. immodestæ nationis ad præsagiendum inducta. Successit ei *Willielmus* Abbas sancti Carilesi, qui monachos in Dunelmo posuit.

Præterea anno antequam moreretur proximo, mortalitas hominum & iumentorum, vis tempestatum frequens violentia fulgurum, quantam nemo viderat, nemo audierat. Illo quoq; anno quo obiit, promiscua febris plusquam dimidiam partem plebis depasta; adeo vt plures incommoditas morbi extingueret; deinde pro intemperie aeris fames subsequuta vulgo irrepsit, vt quod febribus erat reliquum, ipsa corriperet.

Præter cæteras virtutes, præcipue in prima adolescentia castitatem suspexit, in tantum vt publice sereretur nihil illum in fœmina posse. Veruntamen ex procerum sententia matrimonio addictus, ita se egit vt pluribus annis nullius probri suspicione notaretur.

taretur. Tulit ex *Matilde* liberos multos, quæ & marito morigera & prole fœcunda, nobilis viri animum in sui amoris incitabat aculeum; quanquam non desint, qui ganniant eum cœlibatui antiquo renunciasse; cum regia potestas accreuisset, volutatum cum cuiusdam presbyteri filia, quam per satellitem succiso poplite *Matildis* sustulerit. Quapropter illum exhæredatum, illam ad mortem fræno equi cæsam. Sed hoc de tanto rege credere dementiæ ascribo, hoc constanter asseuerans, quod aliquantula simultas inter eos innata extremis annis fuerit pro *Roberto* filio, cui mater manum militarem ex fisci redditibus sufficere dicebatur. Verum propter hoc nihil coniugalis gratiæ diminutum ipse ostendit, dum quatuor annis ante se defunctam, & magnificentissimis inferiis extulit, & lachrymis per multos dies vbertim prosecutus, amissæ charitatem desiderauerit, quin ex eo tempore si credimus, ab omni voluptate desciuit. Sepulta est regina Cadonis in Monasterio sanctæ Trinitatis. Eiusdem pietatis indicium in *Edgstha* reginæ funere curando non minus fuit, quæ apud Westmonasterium studio eius prope coniugem locata, habet tumbam argenti auriq; expensis operosam.

Filios habuit, *Robertum, Richardum, Willielmum, Henricum*. Posteriores duo post eum successione continua in Anglia regnauere: *Robertus* patre adhuc viuente, Normanniam sibi negari ægre ferens, in Italiam obstinatus abiit, vt filia *Bonifacii* Marchionis sumpta, patri partibus illis adiutus aduersaretur; sed petitionis huiusce cassus, *Philippum* Regem Francorum contra patrem excitauit. Quare & genitoris benedictione & hæreditate frustratus, Anglia post mortem eius caruit, comitatu Normanniæ vix retento. Ea quoq; post nouem annos, fratri *Willielmo* pro pecunia inuadata, Asiaticam expeditionem cum cæteris Christianis aggressus est. Inde transactis quatuor annis, clarus militiæ gestis regressus, Normanniæ sine difficultate immersit, quod germano *Willielmo* nuper defuncto; *Henricus* rex nouitate tener, Angliam in fide tenere satis habuit; sed quia de hoc alias dicendum est, nunc cœptam de filiis *Willielmi Magni* narrationem terminabo.

Richardus magnanimo parenti spem laudis alebat, puer delicatus; & vt id ætatulæ pusio altum quid spirans. Sed tantam primæui floris indolem mors acerba cito depasta corrupit. Tradunt ceruos in Noua foresta terebrantem, tabidi aeris nebula morbum incurrisse. Locus est, quem *Willielmus* pater, desertis villis, subrutis Ecclesiis, per triginta & eo amplius milliaria in saltus & lustra ferarum redegerat, infando prorsus spectaculo, vt vbi ante vel humana conuersatio, vel diuina veneratio feruebat, nunc ibi cerui & capreoli, & cæteræ illud genus bestiæ petulanter discursitent: nec illæ quidem mortalium vsibus communiter expositæ. Vnde pro vero asseritur, quod in eadem sylua *Willielmus* filius eius, & nepos *Richardus* filius *Roberti* comitis Normanniæ mortem offenderint, seuero Dei iudicio ille sagitta pectus, iste collum traiectus, vel vt quidam dicunt, arboris ramusculo equo pertranseunte fauces appensus.

Filiæ ipsius fuerunt quinq; prima *Cæcilia* Cadonensis Abbatissa, quæ viuit, altera *Constantia* Comiti Brittanniæ *Alano Fergant* in coniugium data, austeritate iustitiæ prouinciales in mortiferam sibi potionem exacuit; tertia *Adala Stephani* Blesensis Comitis vxor, laudatæ in seculo potentiæ virago, nouiter apud Marcenniacum sanctimonialis habitum sumpsit. Duarum aliarum nomina exciderunt; vnius, quæ *Haroldo* (vt diximus) promissa, infra maturos coniugii annos obiit; alterius, quæ *Aldefonso* Galliciæ Regi per nuncios iurata, virgineam mortem impetrauit à domino. Repertus in defunctę genibus callus crebrarum eius orationum index fuit.

Patris memoriam quantis poterat occasionibus extollens ossa olim Niceæ condita sub extremo vitæ tempore per legatum transferebat; sed ille prospere rediens, audita morte *Willielmi*, apud Apuliam resedit, sepultis ibi illustris viri exuuiis. Matrem quantum vixit insigni indulgentia dignatus est, quæ ante patris obitum cuidam *Herlewino* de Comitis villa mediocrium opum viro nupserat. Ex eo *Willielmus* fratres habuit: *Robertum*, quem Comitem Moritonii fecit, crassi & hebetis ingenii hominem: *Odonem*, quem ad Episcopatum Baiocensem prouexit Comes, Comitem Cantiæ Rex instituit. Callidioris pectoris ille totius Angliæ vicedominus sub Rege fuit, post necem *Willielmi* filii *Osberni*. Itaq; in aggerandis thesauris mirus * tergiuersari, mirę abstinentiæ, pene Papatum Romanum absens à ciuibus mercatus fuerat, peras peregrinorum Epistolis, & nummis infarciens. Cui* futuri itineris opinione cum certatim ex toto regno ad eum milites concurrerent, rex indigne ferens compedibus irretiuit, præfatus non se *Baiocarum* Episcopum, sed Comitem Cantiæ prendere: clientes eius minis impulsi tantam auri copiam prodidere, vt nostri seculi æstimationem superaret fului congeries metalli. Deniq; & cullei plures è fluuiis extracti, quos per certa loca sublatis consciis infoderat plenos auro molito. Post mortem

al. tergiuersari mira astutia.

fratris absolutus, nepotiq; *Willielmo* aduersatus, partem *Roberti* fouebat; sed tunc quoq; male cedente fortuna extorris Anglia Normannico nepoti, & Episcopatui insistebat. Deinde cum eodem Ierosolymitanam viam ingressus, Antiochiæ in obsidione Christianorum finem habuit.

Exterarum nationum homines dignanter ad amicitiam admisit, indifferenter honoribus extulit, eleemosynæ curam habuit; transmarinis Ecclesiis multas possessiones in Anglia largitus est, nec vllum fere monasterium præsertim in Normannia vel eius, vel ducum munificentia transiit, vt Angliæ copia tenuitas illorum sustentaretur. Ita eius tempore vltro citroq; cœnobialis grex excreuit, monasteria surgebant religione vetera, ædificiis recentia. Sed hic animaduerto mussitationem dicentium, melius fuisse, vt antiqua in suo statu conseruarentur, quam illis semimutilatis de rapina noua construerentur.

Iustæ fuit staturæ, immensæ corpulentiæ, facie fera, fronte capillis nuda, roboris ingentis in lacertis, vt magno sæpe spectaculo fuerit, quod nemo eius arcum tenderet, quem ipse admisso equo pedibus neruo extento sinuaret; magnæ dignitatis sedens & stans, quanquam obæsitas ventris nimis protensa regium corpus deformaret, commodæ valetudinis, vt qui nunquam aliquo morbo periculoso præter in extremo decubuerit; exercitio nemorum adeo deditus, vt (sicut prædixi) multa millia eiectis habitatoribus siluescere iuberet, in quibus à cæteris negotiis auocatus animum remitteret. Conuiuia in præcipuis festiuitatibus sumptuosa & magnifica inibat. Natale Domini apud Glocestriam, Pascha apud Wintoniam, Pentecostem apud Westmonasterium agens quotannis quibus in Anglia morari liceret; omnes eo cuiuscunq; professionis magnates regium edictum accersebat, vt exterarum gentium legati speciem multitudinis, apparatumque deliciarum mirarentur. Nec vllo tempore comior aut indulgendi facilior erat, vt qui aduenerant largitatem eius cum diuitiis conquadrare vbiq; gentium iactitarent. Quem morem conuiuandi primus successor obstinate tenuit, secundus omisit.

Sola est de qua merito culpetur pecuniæ cupiditas, quam vndecunq; captatis occasionibus, nihil vnquam pensi habuit, quin corroderet; faceret, diceret nonnulla, & pene omnia, tanta maiestate indigniora, vbi spes nummi effulsisset. Non est hic aliquid excusationis quod afferam, nisi quod quidam dixit, necesse est vt multos timeat, quem multi timent. Nam ille pro timore inimicorum prouincias suas pecunia emulgebat, qua impetus eorum vel tardaret, vel etiã propelleret, persæpe vt fit in rebus humanis viribus cassatis, fidem hostilem præmio pignoratus; regnat adhuc & indies augetur huiusce dedecoris calamitas, vt & villæ & Ecclesiæ pensionibus supponantur, & ne hoc quidem perpetua exactorum fide, sed quicunq; plus obtulerit, statim pactis irritis prioribus palmam habeat.

Extremo vitæ tempore in Normannia habitans, contractis inimicitiis cum rege Francorum aliquantisper se continuit; cuius abutens patientia *Philippus* fertur dixisse, Rex Angliæ iacet Rotomagi, partu absolutarum more fœminarum cubile fouens, iocatus in eius ventrem quem potione alleuiarat. Quo præstrictus conuitio, respondit: Cum ad Missam post partum iero, centum millia candelas ei libabo. Talia per resurrectionem, & splendorem Dei pronuncians, quod soleret ex industria talia sacramenta facere, quæ ipso habitu oris terrificum quiddam auditorum mentibus insonarent.

Nec multo post *Augusto* mense declinante, quando & segetes in agris, & botri in vineis, & poma in viridariis, copiam sui volentibus faciunt, exercitu coacto, Franciam infestus ingreditur; omnia proterit, cuncta populatur; nihil erat quod furentis animum mitigaret, vt iniuriam insolenter acceptam multorum dispendio vlcisceretur. Postremo Mundantium ciuitatem iniectis ignibus concremauit, combusta illic Ecclesia beatæ *Mariæ*; reclusa vna vstulata, quæ spelæum suum, nec in tali necessitate deserendum putauit; fortunæ omnes ciuium pessundatæ. Quo successu exhilaratus, dum suos audacius incitat vt igni adiiciant pabula, propius flammas succedens, foci calore, æstusque autumnalis inæqualitate morbum nactus est. Dicunt quidam quod præruptam fossam sonipes transiliens interanea sessoris diruperit, quod in anteriori parte sellæ venter protuberabat. Hoc dolore affectus receptui suis cecinit, Rotomagumque reuersus, crescente indies incommodo, lecto excipitur. Consulti medici, inspectione vrinæ certam mortem prædixere. Quo audito querimonia domum repleuit, quod eum præoccuparet mors emendationem vitæ iamdudum meditantem. Resumpto animo, quæ Christiani sunt, executus est in confessione & viatico. Normanniam inuitus & coactus *Roberto*, Angliam *Willielmo*, possessiones maternas *Henrico* delegauit. Vinctos suos omnes educi & solui thesauros efferri, & ecclesiis dispergi præcepit. Certũ numerum pecuniæ ad reparationem Ecclesiæ nuper crematæ ipse indixit. Ordinatis ergo bene rebus, octauo Idus Septembris decessit,

fit, anno vitæ quinquagesimo nono, regni 22. comitatus quinquagesimo secundo Dominicæ incarnationis millesimo octogesimo septimo. Ille fuit annus quo *Cnuto* Rex Danorum (vt supra diximus) interemptus est; quo Sarraceni Hispani in Christianos efferati, mox ab *Aldefonso* Regi Galliciæ ad sua redire coacti, etiam vrbibus, quas olim tenuerant, inuiti cessere.

Corpus regio solenni curatum, per Sequanam fluuium Cadonom delatum; ibi in magna frequentia ordinatorum, laicorum pauca, humi traditum. Varietatis humanæ tunc erat videre miseriam, quod homo ille totius olim Europæ honor, antecessorumque suorum omnium potentior, sedem æternæ requiei sine calumnia impetrare non potuit. Namq; miles quidam, ad cuius patrimonium locus ille pertinuerat, clara contestans voce rapinam, sepulturam inhibuit, dicens, auito iure solum suum esse, nec illum in illo loco quem violenter inuaserat pausare debere. Quocirca volente *Henrico* filio qui solus ex liberis aderat, centum libræ argenti * litigatori persolutæ audacem calumniam compescuere. Nam tunc *Robertus* primogenitus in Francia contra patriam bellabat. *Willelmus* antequã pater plane exspirauerat, Angliam enauigauerat, vtilius ducens suis in posterum commodis prospicere, quam exequiis paterni corporis interesse. Porro in dispertienda pecunia nec segnis, nec parcus, omnem illum thesaurum Wintoniæ totis annis regni accumulatum ab arcanis sacrariis eruit in lucem; monasteriis aurum; Ecclesiis agrestibus solidos quinque argenti; vnicuique pago centum libras, viritim egenis diuidendas largitus. Patris etiam memoriam ingenti congerie argenti & auri cum gemmarum luce conspicue adornauit.

al. litigario.

Fuit hoc tempore *Berengarius* Turonensis hæresiarcha, qui panem & vinum in altari apposita, post consecrationem sacerdotis, verum & substantiale corpus Domini (sicut sancta Ecclesia prædicat) esse denegabat. Iamq; scatebat omnis Gallia, eius doctrina per egenos scholares (quos ipse quotidiana stipe sollicitabat) disseminata. Vnde soliditati catholicæ timens sanctissimæ memoriæ *Leo* Papa, Vercellis contra eum instituto concilio, tenebras nebulosi erroris Euangelicorum testimoniorum fulgore depulit; sed cum post obitum eius virus hæreseos diu in finibus quorundam nebulonum confotum iterum erumperet; *Hildebrandus* cum Archidiaconus esset Turonis, mox Papa Romæ adunatis conciliis, conuictum ad dogmatis sui anathema compulit; quæ scripta suis locis, qui desiderat, inueniet. Responderunt ei libris *Lanfrancus* Archiepiscopus, sed præcipue & fortiter *Guimundus* prius monachus de sancto *Leofredo* Normanniæ, postea Episcopus Auersanus Apuliæ nostri temporis eloquentissimus. Porro licet *Berengarius* primum calorem iuuentutis aliquarum hæresium defensione infamauerit, æuo austeriore ita resipuit, vt sine retractatione, à quibusdam habeatur sanctus, innumeris bonis maxime autem humilitate & eleemosynis approbatus, largarum possessionum dispertiendo dominus, non abscondendo & adorando famulus: fœmineæ venustatis adeo parcus, vt nullam conspectui suo pateretur admitti ne formã videretur delibasse oculo, q̃ non pruriebat animo. Nõ aspernari pauperem, non adulari diuitem; secundum naturam viuere, habens victum & vestitum iuxta Apostolum his contentus esse. Vnde eum laudat Cenomanensis pontifex *Hildebertus* in primis versificator eximius, cuius verba propterea inserui, vt prædicabilis Episcopi affectum in magistrum ostendam, simul & doctrina eius erit exemplo posteris, qua quomodo viui debeat instituit etsi fortasse metas veræ laudis amore incitatus transilierit.

Quem modo miratur semper mirabitur orbis,
Ille Berengarius *non obiturus obit.*
Quem sacra fidei fastigia summa tenentem,
Iam quinta dies abstulit, ausa nefas.
Illa dies damnosa dies, & perfida mundo,
Qua dolor & rerum summa ruina fuit;
Qua status Ecclesiæ, qua spes, qua gloria cleri,
Qua cultor iuris, iure ruente ruit.
Quicquid Philosophi, quicquid cecinere Poetæ,
Ingenio cessit eloquioq; suo.
Sanctior & maior sapientia maius adorta,
Impleuit sacrum pectus & ora Deo.
Pectus eam voluit, vox protulit, actio prompsit,
Singula facteri sic studuere suo.
Vir sacer & sapiens, cui nomen crescit in horas,

Quo minor est quisquis maximus est hominum.
al. sensus. *Cui * census peperit partos seruauit honores,*
Cui potior pauper diuite, iusq; lucro.
Cui nec desidiam, nec luxum Res dedit ampla,
Nec tumidum fecit multus & altus honos.
Qui nec ad argentum nec ad aurum lumina flexit,
Sed doluit quotiens cui daret hac, aberat.
Qui non cessauit inopum fulcire ruinas,
Donec inops dando pauper & ipse fuit.
Cuius cura sequi naturam, legibus vti,
Et mentem vitiis, ora negare dolis,
Virtutes opibus, verum præponere falso,
Nil vacuum sensu dicere, nil facere,
Lædere nec quenquam, cunctis prodesse, fauorem
Et populare lucrum pellere mente, manu.
Cui vestis textura rudis, cui non fuit vnquam,
Ante sitim potus, nec cibus ante famem.
Quem pudor hospitium statuit sibi, quamq; libido,
Incestos superat, tam superauit eam.
Quem natura parens cum mundo contulit, (inquit,)
Degenerant alii, nascitur iste mihi.
Quæq; vagabatur, & pene reliquerat orbem,
Inclusit sacro pectore iustitiam.
Vir sacer à puero, qui quantum præminet orbi,
Fama, tam famæ præminet ipse sua.
Fama minor meritis cum totum peruolet orbem,
Cum semper crescat, non erit æqua tamen.
Vir pius atq; grauis, vir sic in vtroq; modestus,
Liuor vt in neutro rodere posit eum.
Liuor enim deflet, quem carpserat antea nec tam,
Carpsit & odit eum, quam modo laudat, amat.
Quam prius ex vita, tam nunc ex morte gemiscit,
Et queritur celeres huius abisse dies.
Vir vere sapiens, & parte beatus ab omni;
Qui cælos anima, corpore ditat humum.
Post obitum viuam secum, secum requiescam,
Nec fiat melior sors mea sorte sua.

Videas in his versibus quod laudis excesserit modum Episcopus, sed sic se ostentat eloquentia, tali gestu procedit aureus lepos, eo modo.

Fundit purpureos diues facundia flores.

Berengarius plane quamuis ipse sententiam correxerit, omnes tamen, quos ex totis terris deprauauerat, conuertere nequiuit: *Adeo pessimum est alios exẽplo vel verbo à bono infirmare, quia fortassis peccatum te grauabit alienum, cum deletum fuerit tuum.* Quod Episcopum Carnotensem *Fulbertum*, quem Domini mater *Maria* olim ægrotum lacte mammillarum suarum visa fuerit sanare prædixisse aiunt. Nam cum in extremis positum multi visitarent, & ædium capacitas vix confluentibus sufficeret, ille inter oppositas cateruas oculo longe rimatus, *Berengarium* nisi, quo valuit, expellendum censuit, protestatus immanem dæmonem propter eum consistere, multosq; ad eum sequendum blandiente manu, & illice anhelitu corrumpere; Quin & ipse die Epiphanicorum moriens, genituq; producto recordatus, quod miseros quondam adolescens primo erroris calore secta sua infecerit: Hodie, inquit, in die apparitionis suæ apparebit mihi Dominus meus *Iesus Christus* propter pœnitentiam vt spero ad gloriam, vel propter alios, vt timeo, ad pœnam.

Nos sane credimus post benedictionem Ecclesiasticam, illa mysteria esse verum corpus, & sanguinem saluatoris, adductis & veteris Ecclesiæ auctoritate, & multis nouiter ostensis miraculis; Quale fuit illud, quod beatus Gregorius *exhibuit Romæ; quale quod* Paschasius *narrat contigisse Alemanniæ. Presbyterum* Plegildum, *visibiliter speciem pueri in altare contrectasse, & post libata oscula in panis similitudinem conuersum, Ecclesiastico more sumpsisse, quod arroganti cauillatione ferunt* Berengarium *carpere solitũ, & dicere, speciosa certe pax nebulonis, vt cui oris præbuerat basiũ,*

dentium

dentinm inferret exitium; quale de pusione Iudaico; quod in Ecclesiam cum coaequaeuo Christiano forte & ludibunde ingressus, vidit puerum in ara membratim discerpi, & viritim populo diuidi; Id cum innocentia puerili parentibus pro vero assereret, in rogum detrusum, vbi occluso ostio aestuabat incendium, multis postea horis sine iactura corporis, exuuiarumq; & etiam criniũ à Christianis extractum; Interrogatusq; quomodo voraces ignium globos euaserit, respondit, Illa pulchra fœmina, quam vidi sedere in cathedra, cuius filius populo diuidebatur, semper mihi in camino astitit ad dextram, flammineas minas, & fumea volumina peplo suo summonens.

Tunc in prouincia Wallarum, quæ Ros vocatur, inuentum est sepulchrum *Walweni*, qui fuit haud degener *Arturis* ex sorore nepos; Regnauitq; in ea parte Brittanniæ, quæ adhuc Walwertha vocatur; miles virtute nominatissimus, sed à fratre & nepote * *Hengistii* de quibus in primo libro dixi, regno expulsus, prius multo eorum detrimento exilium compensans suum. Communicans merito laudi auunculi, quod ruentis patriæ casum in plures annos distulerit. Sed *Arturis* sepulchrum nusquam visitur, vnde antiquitas næniarum adhuc eum venturum fabulatur: Cæterum alterius bustum, vt præmisi, tempore *Willielmi* Regis repertum est, super oram maris quatuordecim pedes longum, vbi à quibusdam asseritur ab hostibus vulneratus, & naufragio eiectus, à quibusdam dicitur à ciuibus in publico epulo interfectus. Veritatis ergo noticia labat in dubio, licet neuter eorum defuerit famæ suæ patrocinio.

al. Haste [illegible]

Illa fuit tempestas, qua *Henrici*, (de quo inter gesta *Willielmi* locutus sum) miserabile & pene funestum per quinquaginta annos Alemannia ingenuit imperium. Erat is neq; ineruditus neq; ignauus, sed fato quodam ab omnibus ita impetitus, vt rem religionis tractare sibi videretur, quisquis in illum arma produceret. Habebat duos filios * *Coanradum* & *Henricum*; prior nihil impium contra parentem ausus, subiugata Italia apud Aretium ciuitatem Tusciæ dies expleuerat; alter patrem aliquantulum ab externis feriatum primo æui tyrocinio aggressus, cedere imperio compulit; nec multo post defunctum Imperialibus inferiis extulit. Viuit adhuc eiusdem sententiæ pertinaciter sequax, pro qua patrem persequẽdum putauerat. Nam & inuestituram Ecclesiarum per baculum & annulum donat, & sine suo arbitratu Papam electum non legitimum æstimat; licet *Calixtus*, qui modo Apostolicæ sedi præsidet, immodicam viri auiditatem egregie inhibuerit. Verum de his plura me dicturum lector præstoletur, cum series narrationis expetierit.

al. Cunratoris.

Porro *Hildebrando* Papa (vt dixi) mortuo, & *Vrbano* a Cardinalibus electo, Imperator hæsit in proposito, vt *Guibertum* præferret, & Papam dictitaret, Romęq; altero expulso inferret. Sed æquiori (vt videbatur) causæ affuit militia *Matildis Marcisæ*, quę oblita sexus, nec dispar antiquis amazonibus ferrata virorum agmina in bellum agebat fœmina; Eius posteriori tempore suffragio *Vrbanus* thronum adeptus Apostolicum, securum per vndecim annos actitauit ocium. Post eum *Paschalis* consputa *Henrici* scientia a Romanis institutus est. Grauabat superãs adhuc viuẽdo *Wibertus* auras, vnicus schismatis sator, nec vnquam quoad vixit peruicaciam deposuit, vt iustitiæ manus daret; Imperatoris pronuntians iudicium sequendum, non lanistrarum, vel pellificum Romanorum. Quare ambo ab *Vrbano* frequentibus consiliis excommunicati arguto sententiam suspendebant ludibrio. Inter hæc erant multa quæ in Cæsare probares; quod esset ore facundus, acer ingenio, multa eruditus lectione, impiger eleemosynis, prorsus in eo animi corporisq; bona cerneres; ad arma prompte concurrere, vt qui sexagies & bis acie collata dimicarit; iuste lites componere; cum res non successit, querelis in cœlum conuersis inde opem expectare. plures inimicorum eius, vitam exitu miserando conclusere.

Audiui virum veracissimum referentem quod quidam ex aduersariis eius, homo impotens & factiosus, dum resupinatis ceruicibus in conuiuio resideret, ita à muribus repente circumuallatus est vt nusquam esset effugium; tantus erat numerus bestiolarum, vt in quamlibet ampla prouincia tot esse non putarentur. Itaq; fustibus, & subselliorum, quæ ad manum occurissent, fragminibus, diu in eas saeuitum, nec quicquam profectum; & quamuis à cunctis repellerentur, nulli tamen noxam vicariam referebant; Illum solum dentibus, illum terribili quodam occentu persequebantur. Quapropter à famulis vltra sagittæ iactum in pelagus prouectus, nec sic violentiam euasit; continuo enim tanta vis murium ponto inundauit, vt marmor paleis constratum iurares. Sed cum iam tabulata nauis corroderent; & naufragium indubitatum aqua per rimulas ingrediens minaretur, seruientes puppem ad littus retorquent. Tunc vero animalia iuxta carinam annauigantia, priora ad terram perueniunt; Ita miser ille in aridam expositus, moxq; totus dilaceratus, horrendum murium famem expleuit.

Adeo minus hoc mirum iudico, quia certum est, in Asiaticis Regionibus, si Leopardus aliquem mordicus attigerit, confestim murium copiam aduentare, vt vulneratum commingant, immundum vrinæ diluuium comitari hominis exitium; sin vero arcentium ministrorum sedulitate intra

nouem dies vitata fuerit pernicies, aduocari medicorum industriam profecto valituram. Conspicatus est relator meus quendam eiusmodi saucium, cum desperaret in terra salutem, in altum iactis anchoris processisse; nec mora plusquam mille mures annasse, corticibus malorum granatorum, quorum medullas exederant inclusos, mirabile dictu, sed obstrepentibus nautis demersos. Nihil enim ille parens rerum creatum destituit ingenio, nihil porro noxium sine remedio.

al. Maurianus.

Sub isto imperatore regnante floruit * *Maurinianus Scotus*, qui primo Fuldensis Monachus, mox apud Mogontiacum inclusus, contemptu præsentis vitæ, gratiam futuræ demerebatur. Is longo vitæ otio, chronographos scrutatus, dissonantiam cyclorum *Dionysii* exigui ab Euangelica veritate deprehendit. Itaq; ab initio seculi annos singulos recensens viginti duos, qui circulis prædictis deerant, superaddidit, sed paucos, aut nullos suæ sententiæ sectatores habuit. Quare sæpe mirari soleo, cur nostri temporis doctos hoc respergat infortunium, vt in tanto numero discentium, in tam tristi pallore lucubrantium, vix aliquis plenam sciētiæ laudem referat. *Adeo inueteratus vsus placet; adeo fere nullus nouis licet probabiliter inuentis, serenitatē assensus pro merito indulget; Totis conatibus in sententiam veterum reptatur, omne recens sordet. ita quia solus fauor alit ingenia, cessante fauore obtorpuerunt omnia.*

Sed quia Fuldense cœnobium nominaui, dicam quod ibidem accidisse vir reuerendus mihi narrauit, Walkerius *Prior Maluerniæ, cuius verbis, qui non credit iniuriam religioni facit. Non (ait) plusquam quindecim anni sunt, quod in eodem loco, exitialis lues grassata prius Abbatem corripuit, mox multos Monachorum extinxit: superstites primo quisq; sibi timere, orationes & eleemosynas largiores facere. Sed processu temporis, vt est omnium hominum natura, pedetentim metu dempto omittere; Cellerarius præsertim qui palam & ridicule clamitaret, non posse penum tot expensis sufficere; sperasse se nuper aliquod alleuiamentum, pro tot elationibus funerum; nihil vltra spei esse, si quod viui nequissent mortui consumerent. Itaq; cum quadam nocte propter necessaria soporem distulisset diu, tandem elaqueatis morarum retibus in dormitorium ire pergebat; Et ecce rem miram auditurus es, videt in capitulo Abbatem, & omnes, qui obierant, illo anno, ex quo excesserant ordine sedere; timidus & effugere gestiens, vi retractus est; Increpitus & Monastico more flagellis exercitus, audiuit verba Abbatis in hanc omnino sententiam, Stultum esse de alterius morte emolumento inhiare, cum sors cuiusq; sub eodem pendeat fato; Impium esse cum Monachus omnem vitam in Ecclesiæ consumpserit obsequio, vt careat saltem vnius anni post mortem stipendio: Illum citissime obiturum, sed quicquid pro eo fieret ad aliorum, quibus abstulerat refundendum commodum; iret modo & alios corrigeret exemplo, quos corruperat verbo; abiit ille, & nihil se vanum vidisse tam recentibus plagis, quam proximo sui obitu monstrauit.*

Interea dum alia agimus, irrepsit materia, & voluntas accessit, vt quid tempore *Willielmi* Regis definitum sit de controuersia quæ adhuc inter Archiepiscopos Cantuariensem & Eboracensem volutatur, describam. De qua re vt plane norint posteri, quid inde antiqui patres senserint, apponam.

GREGORIVS PAPA AVGVSTINO PRIMO ANGLORVM Archiepiscopo Doroberniæ.

TVa fraternitas non solum eos Episcopos, quos ordinauerit, neq; hos tantummodo, qui per Eboracensem Episcopum fuerint ordinati, sed etiam omnes Brittanniæ sacerdotes habeat, Domino nostro Iesu Christo *auctore, subiectos.*

BONIFACIVS IVSTO, ARCHIEPISCOPO DOROBERNIAE.

ABsit ab omni Christiano vt ex illa ciuitate Dorobernia aliquid minuatur, aut in aliud mutetur, nunc, vel futuris temporibus, quæ à prædecessore nostro Domino Papa Gregorio *statuta sunt, quoquo modo res humanæ quassentur; sed magis ex auctoritate beati* Petri *Apostolorum principis, id ipsum præcipientes firmamus, vt in Dorobernia ciuitate semper in posterum Metropolitanus totius Brittaniæ locus habeatur, omnesq; prouinciæ regni Anglorum, vt præfati loci Metropolitanæ Ecclesiæ subiiciantur immutilata & perpetua stabilitate decernimus. Hanc autem Ecclesiam vtpote specialiter consistentem sub potestate & tuitione sanctæ Romanæ Ecclesiæ, si quis conatus fuerit imminuere, eiq; de cōcessæ potestatis iure quicquid abstulerit, auferat eum Deus de libro vitæ, sciatq; se sub anathematis vinculis esse nodatum.*

ALEXANDER WILLIELMO REGI ANGLORVM.

CAusam Alricii, *qui olim Cicestrensis Ecclesiæ dictus est Episcopus, diligenter retractandam, & desi-*

definiendam fratri nostro Episcopo Lanfranco commisimus. Item sibi negotium, de discernenda lite, quæ inter Archiepiscopum Eboracensem, & Episcopum Dorcacestrensem de * pertinentia diœcesis eorum est, firmiter iniungendo commendauimus, vt hanc causam diligentißima perquisitione pertractet, & iusto fine determinet. In causis autem pertractandis & definiendis, ita sibi nostræ, & Apostolicæ auctoritatis vicem dedimus, vt quicquid in eis iusticia dictitante determinauerit; quasi in nostra præsentia definitum, deinceps firmum & indissolubile teneatur. al. pertinacia.

Anno ab incarnatione Domini nostri Iesu Christi millesimo septuagesimo secundo, Pontificatus autem domini Papæ Alexandri vndecimo, regni vero Willielmi gloriosi Regis Anglorum, & ducis Normannorum sexto, ex præcepto eiusdem Alexandri Papæ annuente eodem Rege, in præsentia ipsius & Episcoporum, atq; Abbatum, ventilata est causa de primatu, quem Lanfrancus Dorobernensis Archiepiscopus, super Eboracensem Ecclesiam iure suæ Ecclesiæ proclamabat; Et de ordinationibus quorundam Episcoporum, de quibus ad quem specialiter pertinerent certum minime constabat; & tandem aliquando diuersis diuersarum scripturarum auctoritatibus probatum atq; ostensum est, quod Eboracensis Ecclesia Cantuariensi Ecclesiæ debeat subiacere, eiusq; Archiepiscopi vt Primatis totius Brittanniæ dispositionibus in iis, quæ ad Christianam Religionem pertinent, in omnibus obedire. Subiectionem vero Dunelmensis, hoc est, Lindisfarnensis Episcopi, atq; omnium Regionum à terminis Lichfildensis Episcopi; & Humbriæ magni fluuii vsq; ad extremos Scotiæ fines, & quicquid ex hac parte prædicti fluminis, ad parochiam Eboracensis Ecclesiæ iure competit, Cantuariensis Metropolitanus Eboracensi Archiepiscopo eiusque successoribus in perpetuum obtinere concessit. Ita vt si Cantuariensis Archiepiscopus Concilium cogere voluerit, vbicunque ei visum fuerit, Eboracensis Archiepiscopus sui præsentiam cum omnibus sibi subiectis Episcopis ad nutum eius exhibeat, & eius Canonicis dispositionibus obediens exsistat. Quod autem Eboracensis Archiepiscopus professionem Cantuariensi Archiepiscopo facere etiam cum sacramento debeat; Lanfrancus Dorobernensis Archiepiscopus ex antiqua antecessorum suorum consuetudine ostendit; sed ob amorem Regis Thomæ Eboracensi Archiepiscopo sacramentum relaxauit, scriptamq; tantum professionem recepit, non præiudicans successoribus suis, qui sacramentum cum professione à successoribus Thomæ exigere voluerint. Si Archiepiscopus Cantuariensis vitam finierit, Eboracensis Archiepiscopus Doroberniam veniet, & eum qui electus fuerit, cum cæteris præfatæ Ecclesiæ Episcopis, vt primatem proprium iure consecrabit. Quod si Eboracensis Archiepiscopus obierit, is qui ei successurus eligitur, accepto à Rege Archiepiscopatus dono, Cantuariam vel vbi Cantuariensi Archiepiscopo placuerit, accedet, & ab ipso ordinationem canonico more suscipiet. Huic constitutioni consenserunt præfatus rex & Archiepiscopi Lanfrancus Cantuariensis, & Thomas Eboracensis, & Hubertus sanctæ Romanæ Ecclesiæ subdiaconus, & præfati Alexandri Papæ legatus, & cæteri, qui interfuerunt Episcopi & Abbates. Ventilata est autem hæc causa prius apud Wentanam ciuitatem in Paschali solennitate in capella Regia, quæ sita est in castello; postea in villa Regia, quæ vocatur Windleshore, vbi & accepit finem in præsentia Regis, Episcoporum & Abbatum diuersorum ordinum, qui congregati erant apud curiam Regiam in festiuitate Pentecostes. Signum Willielmi Regis signum Mathildis Reginæ. Ego Hubertus sanctæ Romanæ Ecclesiæ * lector, & domini Alexandri Papæ legatus subscripsi. Ego Lanfrancus Dorobernensis Archiepiscopus subscripsi; Ego Thomas Eboracensis Archiepiscopus subscripsi. Ego Willielmus Londinensis Episcopus consensi: Ego Heremannus Schirebornensis Episcopus subscripsi: Ego Wlstanus Episcopus Wigorniensis subscripsi: Ego Walterus Herefordensis Episcopus consensi: Ego Giso Wellensis Episcopus consensi: Ego Remigius Dorcacensis Episcopus subscripsi: Ego Walkelmus Wentanus Episcopus subscripsi: Ego Herefastus Episcopus Helmeanensis subscripsi: Ego Stigandus Cicestrensis Episcopus consensi: Ego Siwardus Rofensis Episcopus consensi. Ego * Osbertus Exoniensis Episcopus consensi: Ego Odo Baiocensis Episcopus, & Comes Cantiæ consensi: Ego Goffridus Constantiensis Episcopus, & vnus de primatibus Anglorum consensi. Ego Scotlandus Abbas cœnobii Sancti Augustini consensi: Ego Thurstanus Abbas cœnobii quod in Insula, quæ Hely dicitur, situm est consensi: Ego * Elnothus Glastoniensis Abbas consensi: Ego Elfwynus Abbas cœnobii, quod Rameseia dicitur, consensi: Ego Wlnothus Abbas cœnobii, quod Certeseie dicitur, consensi: Ego Ailfwinus Abbas cœnobii de Euesham consensi: Ego Fridericus Abbas sancti Albani consensi: Ego Goffridus Abbas cœnobii Sancti Petri, quod non longe à Londonia situm est, consensi: Ego Baldwinus Abbas cœnobii Sancti Edmundi consensi: Ego Turaldus Abbas de Burgo consensi: Ego Adelelmus Abbas Abindoniæ consensi: Ego Rualdus Abbas noui Monasterii Wintoniæ consensi.

al. subdiaconus. al. Osbernus. al. Eilnodus.

Decet Christianum quemque Christianis legibus subiacere, nec iis quæ à sanctis patribus salubriter instituta sunt, quibuslibet rationibus contraire. Hinc namque iræ, dissensiones, inuidiæ, contentiones, cæteraque procedunt, quæ amatores suos in pœnas æternas demergunt. Et quanto quisque altioris est ordinis, tanto impensius debet diuinis obtemperare præceptis. Propterea ego Thomas ordinatus iam Eboracensis Ecclesiæ Metropolitanus Antistes, auditis cognitisque rationibus,

absolutam tibi Lanfrance, *Dorobernensis Archiepiscope, tuisq; successoribus, de canonica obedientia professionem facio. & quicquid à te vel ab eis iuste & canonice mihi iniunctum fuerit, seruaturum me esse promitto. De hac autem re dum à te adhuc ordinandus essem, dubius fui, Ideoq; tibi quidem sine conditione, successoribus vero tuis conditionaliter obtemperaturum me esse promisi.*

Habebat autem ex antiquo, sicut in primo libro dixisse me memini Cantuariensis Archiepiscopus hos Episcopos; Londoniensem, Wintoniensem, Roffensem, Shireburnensem, Wigorniensem, Herefordensem, Lichfeldensem, Selesiensé, Legacestrésem, Elmanensem, Sidnacestrensem, Dommucensem; Additi sunt tempore Regis *Edwardi* senioris Cornubiensis, Cridiensis, Wellensis in West-Saxonia, & in Merciis Dorcacensis, vt in secundo libro dixi.

Eboracensis autem Archiepiscopus habebat omnes trãs Humbram Episcopos suę ditioni subiectos, Ripensem, Haugustaldensem, Lindesfardensem, illum de candida casa, quæ nunc Witerne dicitur; & omnes Episcopos Scotiæ & Orchadum; sicut Cãtuariensis habet Episcopos Hiberniæ & Wallarum. Perierunt autem iamdudum Episcopatus Ripensis & Haugustaldensis vi hostilitatis; & Legecestrensis, & Sidnacestrensis & Dommucẽsis, quo nescio modo. Porro autem tempore Regis *Edwardi* simplicis Cornubiensis & Cridiensis vniti sunt, & translatus est Episcopatus in Exoniam. Sub Rege *Willielmo*, in isto eodem Concilio pronunciatum est, secundum scita canonum; vt Episcopi transeuntes de villis constituerent sedes suas in vrbibus diœcesium suarũ; Lichefeldensis ergo migrauit in Cestriam, quæ olim ciuitas Legionũ dicebatur; Selesiensis in Cicestriã, Elmanensis in Thethfordiam primo, nunc ab *Hereberto* Episcopo in Norwich; Schireburnensis in Salesburiam; Dorcacestrensis in Lincolniam. Nam Lindesfarnensis pridem veteri tempore transierat in Dunelmum; & nuper Wellensis in Bathoniam.

In hoc conuentu *Lanfrancus*, qui erat adhuc rudis Anglus, quæsiuit à seniorib. Episcopis, qui esset ordo sedendi in Concilio, antiquo more statutus. Illi vero excusata difficultate responsi, in diem distulerunt posterũ: Et tunc diligentissime aduocata memoria hũc se vidisse morem asseruere; vt Cantuariensis Archiepiscopus Concilio præsidens habeat à dextro latere Archiepiscopum Eboracẽsem, & iuxta eum Episcopum Wintoniensem, à sinistro autẽ Londoniensem. Quod si vt contingit pro aliqua necessitate Cantuariensis Primas aduentũ suum excusauerit, vel obitu defuerit, Eboracensis Archiepiscopus Concilio Præsidens habeat à dextra Londoniensem Episcopum & à sinistra Wintoniensem; cæteri secundum tempora ordinationum sedilia sua agnoscant.

Tunc quoque querela Archiepiscopi Eboracensis de clamore in Wigorniensem & Dorcacestrensem Episcopos decisa & sopita est. Namq; dicebat eos suæ ditioni subiacere debere; Quod cum iam dudum muto silentio ruminasset, Romam cum *Lanfranco* profectus, vt pallia sua ab Apostolico reciperent, palam audiente Senatu Romano extulit. Tum vero *Lanfrancus*, quamuis ad omnes iniurias inconcussæ soliditatis esset, non nihil tamen tam proterua, & ante sibi inaudita postulatione turbatus, iræ motum vultu prodidit, verbis aliquandiu intra fauces deuoratis: At *Alexander* Papa qui grauaretur *Lanfrancum* contristare, (nam & venienti dignanter assurrexerat professus illud insigne reuerentiæ non se detulisse honori Archiepiscopi sed amori Magisterii,) tunc quoque iudicandi inuidiam à se reiecit, arbitrium litis traiiciens in Anglorum concilium. Quapropter vt dixi res multum diuq; ventilata, in hoc Concilio hunc sortita est terminum, vt quia citra Humbram essent, hi Episcopi Cantuariensi applicarentur, omnes vero trãshumbranos Eboracensis obtineret.

Hic sancta simplicitas beati *Wlstani* Wigorniẽsis Episcopi, immo magnanima in Deo confidentia laudanda, & plausu excipienda est. Cum enim & de hac re, & de parua scientia literarum pulsatus foras exisset, vt strictiori consilio respõsum comeret suum, à tumultibus remoto animo, Crede mihi, inquit, nondum cantauimus horam sextam, Cantemus ergo. Tunc quoque sociis referentibus, vt prius propter quod venerant, expedirẽt, quod satis superq; sufficeret cantibus tempus, regem & proceres si hæc audierint risui se haberi opinaturos, Prius crede mihi, inquit, faciamus Dei seruitium, & post agitabimus hominum litigium. Hora igitur cantata nulla excogitata falsi tergiuersatione, nullo commentato veri splendore, confestim aulam consilii ingredi pergebat. Suis eum retinere tentantibus persuaderi non potuit, quin potius timentibus causæ, pro certo noueritis, ait, me hic visibiliter videre beatos Archiepiscopos *Dunstanum* Cantuariensem, & *Oswaldum* Eboracensem, qui hodie suis precibus me tuentes, falsiloquorum acumen hebetabunt. Ita data benedictione Monacho minimæ facundiæ viro, sed Normannicæ linguæ sciolo, rem perorãs obtinuit, vt qui suæ diœcesis ante indignus putabatur regimine, ab Archiepiscopo Ebo-

po Eboraci suppliciter rogaretur, vt suas dignaretur lustrare partes, quo ipse pro timore hostium vel sermonis ignorantia cauebat accedere.

Verum ego non vlterius lectorum expectationem macerabo, qui hoc forsitan non libenter intuentur, quia gesta *Willielmi* successorum præstolantur; Quamuis nisi me nimius amor mei fallit, nulli varietatem relationum displicituram opinor, nisi si quis tam tetricus est, vt *Catonis* supercilium æmuletur. Sed alia in quarto, & quinto libro, qui volet experietur; Nam tertius debitum agnoscit modum.

PROLOGVS LIBRI QVARTI.

SCIO plerisq; ineptum videri, quod gestis nostri temporis Regum scribendis stylum applicuerim, dicentibus quod in eiusmodi scriptis sæpe naufragatur veritas, & suffragatur falsitas. Quippe præsentium mala periculose, bona plausibiliter dicuntur. Eo fit (inquiunt) vt quia modo omnia magis ad peius, quam ad melius sint procliuia, scriptor obuia mala propter metum prætereat. & bona, si non, sunt, propter plausum confingat. Sunt alii, qui, nos ex segnitia sua metiente, impares tanto muneri existimant, & hoc studium praua suggillatione contaminant. Quapropter iam pridem, vel illorum ratiocinio, vel istorum fastidio perculsus, in otium concesseram silentio libenter adquiescens. sed dum aliquandiu solutus inertia vacassem, rursus solitus amor studiorum aurem vellit, & manum iniecit, propterea quod nec nil agere possem, & istis forensibus & homine literato indignis curis me tradere non nossem. Accesserunt amicorum meorum stimuli, quorum vel tacitæ suggestioni deesse non debui. Et illi quidem modeste iam prurientem impulere, vt cœptum prosequerer. Illorum itaque, quos penitus reposito amore diligo, hortatibus animatus assurgo, vt ex pectoris nostri promptuario victurum apud se amicitiæ pignus contineant. Quocirca illorum, qui mihi timent, vt aut odiar, aut mentiar beneuolentiæ gratuita sub ope Christi *satisfaciam, vt nec falsarius, nec odiosus inueniar. sic enim bene & secus acta perstringam, vt, quasi inter Syllam & Charibdim illæso volante nauigio, nil desit sententiæ, etsi aliquid deesse putetur historiæ. Porro illis, qui alieni laboris onus sua æstimatione premunt, hoc respondeo, quod olim* Ieronymus *canibus suis obiecit: Si placet legant, si non placet abiiciant, quia & ego hæc non fastidiosis ingero, sed studiosis, si qui dignentur consecro. Quod & isti viri continue pronuntiabunt, si non de his sunt, de quibus dicitur,* Stulti facile possunt conuinci, difficile compesci. *Dicam igitur in hoc libro, qui operis huius est quartus, quicquid de* Willielmo *filio* Willielmi *magni dici poterit; vt nec veritas rerum titubet, nec principalis decoloretur maiestas. Ibunt & in istas paginas quædam, quæ sub eo, vel in hac terra tristia, vel alias gloriosa acciderunt, quantum duntaxat nostra scientia attingere potuerit. Præsertim de peregrinatione Christianorum in Ierusalem, quam hic apponere non erit iniurium, quia tam famosam his diebus expeditionem audire sit operæ pretium, & virtutis incitamentum. Neque vero confido, quod hæc à me quam ab aliis qui scripserunt, commodius dicantur, sed vt, quod à multis scribitur, à multis legatur. Verum ne tam diu proœmiari lecturo generet nauseam, iam nunc, quod intendo, incipiam.*

DE WILLIELMO SECVNDO.

W*ILLIELMVS* igitur filius *Willielmi* natus est Normanniæ, pluribus annis antequam pater Angliam adiret; ingenti cura parentum altus, cum & illi naturaliter inesset ingentia parturiens animus, ad culmen supremæ dignitatis euasit. Incomparabilis procul dubio nostro tempore princeps; si non eum magnitudo patris obrueret, nec eius iuuentutē fata præcipitassent, ne per ætatē maturiorē aboleret errores licentia potestatis, & impetu iuuenili contractos. Emēsa pueritia, in militari exercitio adolescentiā egit, equitare, iaculari, certare cū primæuis obsequio, cū çquæuis officio. Iacturā virtutis putare, si forte in militari tumultu alter eo prior arma corriperet, & nisi prim⁹ ex aduerso ꝓuocaret, vel prouocātē deiiceret. Genitori

in omnibus obsequelam gerens, eius se oculis in bello ostentans, eius lateri in pace obambulans. Spe sensim scaturiente, iam successioni inhians, maxime post abdicationem fratris maioris, cum & tirocinium minoris * nihil suspiceret. Ita a patre vltima valetudine decumbente in successorem adoptatus, antequam ille extremum efflasset, ad occupandum regnum contendit: Moxq; volentibus animis prouincialium exceptus, & claues thesaurorum nactus est; quibus fretus totam Angliam animo subiecit suo. Accessit & fauori eius maximum rerum momentum Archiepiscopus *Lanfrancus*, eo quod eum nutrierat, & militem fecerat. quo authore & annitente, die sanctorum *Cosmæ* & *Damiani* coronatus, reliquo hyemis quiete & fauorabiliter vixit.

al. nonnihil.

QVA exacta mox in initio veris, primus conflictus contra *Odonem* patruum Episcopum Baiocensem fuit. Namque, cum ille (vt dixi) solutus à vinculis *Robertum* nepotem in Comitatu Normanniæ confirmasset, Angliam venit, recepitque à rege Comitatum Cantiæ. sed cum omnia non suo arbitratu (vt olim) in regno disponi videret (Nam *Willielmo* Dunelmensi Episcopo commendata erat rerum publicarum administratio) liuore ictus, & ipse à rege desciuit. & multos eodem susurro infecit, *Roberto* regnum competere, qui sit & remissioris animi, & iuueniles stultitias multis iam laboribus decoxerit: Hunc delicate nutritum, animi ferocia (quam vultus ipse demonstret) prætumidum, omnia contra fas & ius ausurum: breui futurum, vt honores iamdudum plurimis sudoribus partos amittant: Nihil actum more patris, si quos ille vinxerit, iste trucidet. Hęc ipse, hæc *Rogerius* de monte Gomerico, hæc *Galfridus* Constantiẽsis Episcopus cum nepote *Roberto* Comite Humbrensium, & cum reliquis primo clam fremebant, post etiam palam, per veredarios missis Epistolis, frequentabant. Quin etiam *Willielmus* Dunelmensis Episcopus quem rex à secretis habuerat, in eorum perfidiam concesserat. quod grauiter tulisse regem ferunt, quia, cum amissæ charitatis dispendio, remotarum Prouinciarum frustrabatur compendio. Itaque *Odo* prædam omnem Rouecestriam comportabat, regios fiscos in Cantia deuastãs, maxime terras Archiepiscopi, immortale in eum odium anhelans, quod eius consilio à fratre se in vincula coniectum asserebat. sed nec fides verborum vacillabat. Nam cum olim *Willielmus* senior apud *Lanfrancum* quereretur se à fratre deseri, tu (inquit) prẽde eum, & vinci. Et quid, (respondit ille) quia clericus est? Tunc Archiepiscopus lepida hilaritate (vt ait *Persius*) Crimina rasis librans in antithetis. Non (dixit) Episcopum Baiocarum capies, sed Comitem Cantiæ custodies. *Gaufridus* Episcopus cum nepote Bathoniam & Bercheleiam partẽ pagi Wultensis depopulans manubias apud Bristow collocabat. *Rogerius* de mõte Gomerico exercitum suum à Scrobesbiria cum Walensibus mittens, coloniam Wigorniensem prædabatur. Iamque Wigorniam infestus aduenerat, cum regii milites, qui prætendebant freti benedictione *Wlstani* Episcopi, cui custodia castelli commissa erat, pauci multos effugarunt; pluribusque sauciis, & cæsis, quosdam abduxerunt. Præterea *Rogerius* * *Bigod* apud Norwich, & *Hugo de* * Grentemeisnil apud Legecestre suis quisq; partibus rapinas vrgebant. Ita totis defectionis viribus in eum, cui nec prudentia nec fortuna deerat, frustra sæuiebatur. Namque ille videns Normannos pene omnes in vna rabie conspiratos, Anglos probos & fortes viros, qui adhuc residui erãt, inuitatoriis scriptis arcessit. quibus super iniuriis suis querimoniam faciens, bonasque leges & tributorum leuamen, liberasque venationes pollicens, fidelitati suæ obligauit. Nec minori astutia *Rogerium* de monte Gomerico secum dissimulata perfidia equitantem circumuenit. Seorsum enim ducto magnam ingessit inuidiam, dicens, se libenter imperio cessurum, si illi & aliis videatur, quos pater tutores reliquerat. Non se intelligere quid ita effrænes sint: si velint, pecunias accipiant pro libito: si augmentum patrimoniorum, eodem modo; prorsus, quæ velint, habeant; tantum videant ne iudicium genitoris periclitetur. quod si de se putauerint aspernandum, de se ipsis caueant exemplum. Idem enim se regem, qui illos duces fecerit. His verbis Comes, & pollicitationibus incensus, qui primus factionis post *Odonem* signifer fuit, primus defecit. Continuo ergo in desertores profectus castella patrui sui Tunebrige & Peuensel effregit, ipso in posteriori intercepto, captum ad quod libuit, iusiurandũ impulit, vt Anglia decederet & Rouecestriam traderet. Ad quod implendum eum, cum fidelibus suis præmisit, lento pede præeuntes subsecutus. Erat tunc apud Rouecestram omnis pene iuuentutis ex Anglia & Normannia nobilitas. Tres filii *Rogerii* Comitis & *Eustachius* Bononiæ iunior, multique alii quos infra curam nostram existimo. Regii cum Episcopo pauci & inermes, (quis enim eo præsente insidias timeret?) circa muros desiliunt, clamantes oppidanis, vt portas aperiant: Hoc Episcopum præsentem velle, hoc Regem absentem iubere. At illi de muro conspicati, quod vultus Episcopi cum verbis oratorum non conueniret, raptim apertis portis ruunt, * equis inuolant, omnesque

al. Bidgot.
al. Grẽtesmeisnil.
al. equos.

omnesq; cum Episcopo vinctos abducunt. Rumor facti ad Regem cito perlabitur. Seuerior ille malis, iramq; intra conscientiam resorbens, Anglos suos appellat, iubet, vt compatriotas aduocent ad obsidionem venire, nisi si qui velint sub nomine * Nidering / quod nequam sonat, remanere. *al. Niderling.* Angli, qui nihil miserius putarent, quam huiusce vocabuli dedecore aduri, cateruatim ad Regem confluunt, & inuincibilem exercitum faciunt. Nec diutius potuere pati oppidani, quin se traderent, experti quamlibet nobilem, quamlibet consertam manum aduersus regem Angliæ nihil posse proficere. *Odo* secundo captus, perpetuo Angliam abiurauit. Dunelmēsis Episcopus vltro mare transiuit, quem Rex verecundia præteritæ amicitiæ indemnem passus est effugere. Cæteri omnes in fidem recepti. Inter has obsidionis moras homines Regis mare custodientes, quosdam quos Comes Normanniæ in auxilium perfidorum miserat, partim cæde, partim naufragio oppressere; reliqui fugam intendentes & suspendere carbasa conati, moxq; vento cessante destituti ludibrio nostris, sibi exitio fuere. Nam ne viui caperentur è transtris se in mare præcipitarunt.

Postero anno, *Vt dolor semper retractatione acescit.* Magno scrutinio Rex agere cœpit, quo modo iniurias suas vltum iret, & vicariam fratri referret contumeliam. Itaq; castrum *Sancti Walerici*, & portum vicinum, & oppidum, quod Albamarla vocatur, sollertia sua acquisiuit, pecunia custodes corrumpens. Nec fuit animus Comiti vt resisteret, sed domino suo regi Franciæ per nuncios violentiam fratris exposuit, suppetias orans. Et ille quidem iners, & quotidianam crapulam ructans, ad bellum singultiens ingluuie veniebat. sed occurrerunt magna pollicenti nummi regis Angliæ; quibus infractus, cingulum soluit, & conuiuium repetiit. Ita bello intestino diu laborauit Normannia: modo illis, modo istis vincentibus; proceres vtriusq; furorem incitabant, homines leuissimi in neutra parte fidem habentes. pauci quibus sanius consilium, consulentes suis commodis quod vtrobiq; possessiones haberent, mediatores pacis fuere, vt Comiti rex Cinomannes adquireret, Comes regi castella, quæ habebat, & Fiscanum cœnobium concederet. Iuratum est hoc pactum, & ab vtrorumq; hominibus sacramento firmatum.

Nec multo post rex mare transiit, vt fidem promissorum expleret. Ergo vterq; dux ingentes moliebantur conatus, vt Cinomannes inuaderent. sed obstitit iam paratis, iamque profecturis *Henrici* fratris minoris animositas, qui frenderet propter fratrum auaritiam, quod vterq; possessiones paternas diuiderent, & se omnium pene expertē non erubescerent. Itaq; in montem *S. Michaelis* armatus incedit, & crebris excursibus, obsidentem militiam Germanorum contristauit. In ea obsidione * præclarum specimen morum in rege & comite apparuit; in altero mansuetudinis, in altero magnanimitatis. Vtriusq; exempli notas pro legentium notitia affigam. *al. præclarum.*

Egressus rex tabernaculo, vidensq; eminus hostes superbe inequitantes, solus in multos irruit, alacritate virtutis impatiens, simulq; confidens, nullum sibi ausurum obsistere. moxq; occiso sub fœminibus deturbatus equo, quem eo die quindecim marcis argenti emerat, etiam diu per pedem tractus est: sed fides loricæ obstitit ne læderetur. Iamq; miles, qui deiecerat, manum ad capulum aptabat vt feriret, cum ille periculo extremo territus exclamaret, Tolle nebulo, rex Angliæ sum ego: Tremuit nota voce iacentis vulgus militum, statimq; reuerenter de terra leuato alterum equum adducunt. Ille non expectato ascēsorio sonipedem insiliens, omnesq; circumstantes viuido perstringens oculo, Quis inquit me deiecit? Mussitantibus cunctis, miles audacis facti cōscius, non defuit patrocinio suo dicens: Ego qui te non putaram esse regem sed militem. Tum vero rex placidus, vultuq; serenus, Per vultum ait de *Luca*, (sic enim iurabat) meus à modo eris, & meo albo insertus laudabilis militiæ præmia reportabis. Macte animi amplissime rex: quod tibi præconium super hoc dicto rependam? A magni quondam *Alexandri* non degener gloria, qui Persam militem se à tergo ferire conatum, sed pro perfidia ensis spe sua frustratum, incolumen pro admiratione fortitudinis conseruauit.

Iam vero vt de mansuetudine Comitis dicam, cum obsidio eo vsq; processisset vt aqua deesset obsessis, misit *Henricus* nuncios Comiti, qui eum de siti sua conueniant. Impium esse vt eum aqua arceant, quæ esset communis mortalibus. Aliter, si velit, virtutem experiatur, nec pugnet violentia elementorum, sed virtute militum. Tum ille genuina mentis mollitie flexus, suos qua prętendebant, laxius habere se iussit, ne frater siticulosus potu careret. quod cum relatum regi esset, vt semper calori pronus erat, Comiti dixit. Bene scis actitare guerram, qui hostibus præbes aquæ copiam: & quomodo eos domabimus si eis in pastu & in potu indulserimus. At ille renidens illud come & merito famosum verbum

emisit, Papæ dimitterem fratrem nostrum mori siti? & quem alium habebimus, si eum amiserimus? Ita rex deridens mansueti hominis ingenium, resoluit prælium, infectaq; re, quam intenderat: quod cum Scottorum & Walensium tumulus vocabant, in regnum cum ambobus fratribus se recepit.

Statimq; primo contra Walenses, post in Scottos expeditionem mouens, nihil magnificentia sua dignum exhibuit, militibus multis desideratis, iumentis interceptis. Nec tum solum sed multotiens parua illi in Walenses fortuna fuit, quod cuiuis mirum videatur, cum ei alias semper, alea bellorum fœlicissime arriserit. Sed ego intelligo pro soli inæqualitate, & cœli inclementia, sicut rebellionem eorum adiutam, ita eius virtutem impeditam. Porro rex *Henricus* excellentis ingenii vir, qui modo regnat, inuenit, qua commenta illorum labefactaret arte, Flandricis in patria illorum collocatis, qui eis pro claustro sint, & eos perpetuo coerceant. At vero tunc satagente *Roberto* Comite, qui familiarem iam dudum apud Scottum locauerat gratiam, inter *Malcolmum & Willielmum* concordia inita: veruntamen multis controuersiis vtrobiq; habitis, & fluctuante, propter vtrorumque animositatem, iustitia, *Malcolmus* vltro Glocestriam venit, æquis duntaxat conditionibus, multus pro pace precator. Nec quicquam obtinuit, nisi vt in regnum indemnis abiret, indignante rege dolo capere, quem virtute subegisset. Idemq; proxima hyeme ab hominibus *Roberti* Comitis Humbronensium magis fraude, quam viribus occubuit. Cuius interitus accepto nuntio, vxor *Margareta* eleemosynis & pudicitia insignis, fastidiens huius lucis moram, mortem precario exegit à Deo. Ambo cultu pietatis insignes, illa præcipue. Namq; toto vitæ tempore 24. pauperes habuit, vbicunq; locorum erat, quos cibis, & vestibus reficiebat. Cæterum in quadragesima sacerdotum cantum præueniens, noctibus in templo excubabat, triplicibus matutinis ipsa insistens, de Trinitate, de cruce, de sancta *Maria*. inde psalterium cum lachrymis vestem infundentibus, pectus succutientibus. Tēplo digrediens pascebat pauperes, primo tres, mox 9. inde 24. postremo 300. ipsa cum rege assistens, & manibus aquam infundens. *Edgarum* filium eius expulsum à patruo *Willielmus* reformauit solio, egregia plane, & quæ tantum virum decebat, pietate, vt paternarum iniuriarum immemor filium supplicem restitueret regno.

Excellebat in eo magnanimitas, quam ipse processu tēporis nimia seueritate obfuscauit, ita in eius pectus furtim vitia pro virtutibus serpebant, vt discernere nequiret. Diu dubitauit mundus, quo tandem vergeret, quo se inclinaret indoles eius. Inter initia viuente *Lanfranco* Archiepiscopo ab omni crimine abhorrebat, vt vnicum fore regum speculum speraretur. Quo defuncto aliquandiu varium se præstitit æquali lance vitiorum atque virtutum. Iam vero postremis annis * bonorum gelante studio, incommodorum seges succrescens incaluit. Et erat ita liberalis quod prodigus, ita magnanimus quod superbus, ita seuerus quod sæuus. Liceat enim mihi pace maiestatis regiæ verum non occuluisse: quia iste parū Deū reuerebatur, nihil homines. quod indiscretum si quis dixerit non peccabit, quia à sapientib. tenenda est moderatio, vt Deus timeatur omni tēpore homo pro tēpore. Erat is foris, & in cōuentu hominum tumido vultu erectus, minaci oculo astantē defigens, & affectato rigore feroci voce colloquentē reuerberans. quantū coniectari datur metu inopiæ, & aliorum perfidiæ plus iusto lucris & seueritati deditus: intus, & in triclinio cum priuatis omni leuitati accommodus multa ioco trāsigebat. Facetissimus quoque de aliquo suo perperam facto cauillator, vt inuidiam facti dilueret, & ad sales transferret. Sed de liberalitate eius, qua se ipsum fallebat, post etiam de cæteris sermo prolixior erit, vt ostendam quanta vitia in eo sub prætextu virtutum pullularint.

al. omni gelāte studio virtutū, vitiorum in eo calor efferbuit.

Sunt enim duo omnino genera largorum, alteri prodigi, alteri liberales dicuntur. prodigi sunt, qui in ea pecunias suas effundunt, quorum memoriam aut breuem, aut nullam omnino relicturi sunt in seculo, nec eleemosynam habituri in Deo: liberales sunt, qui captos à prædonibus redimunt, aut inopes subleuant, aut æs alienum amicorum suscipiunt. Est ergo largiendum, sed diligenter & moderate: plures enim patrimonia sua effudere inconsulte largiendo. *Quid vero est stultius quam quod libenter facias, curare ne diutius facere possis.* Itaque quidam cum non habeant quod dent, ad rapinas conuertuntur, maiusq; odium assequuntur ab iis, quibus auferunt, quam beneficium ab iis, quibus contulerunt. quod huic regi accidisse dolemus. Nam quia cum primis initiis regni metu turbarum milites congregasset, nihil illis denegandum putauit, maiora in futurum pollicitus. Itaque quia paternos thesauros impigre euacuerat, & modicæ ei pensiones numerabantur, iam substantia defecerat, sed animus largiendi non deerat, quod vsu donandi pene in naturam verterat. homo, qui nesciret, cuiuscunq; rei effringere pretium, vel æstimare com-

commercium, sed cui pro libito venditor distraheret mercimonium, & miles pacisceretur stipendium. Vestium suarum pretium in immensum extolli volebat, dedignans si quis alleuiasset. denique cum quodam mane calciaretur, nouas caligas interrogauit cubicularium quanti constitissent, cũ ille respondisset tres solidos, indignabũdus & fremẽs, fili ait meretricis, ex quo habet rex caligas tã exilis pretii, vade & affer mihi emptas marca argenti. Iuit ille, & multo viliores afferens, quanti præcepisset emptas, ementitus est. Atqui inquit rex istæ regiæ conueniunt maiestati. Ita cubicularius ex eo pretium vestimentorum eius pro voluntate numerabat, multa perinde suis vtilitatibus nundinatus.

Excitabat ergo totum Occidentem fama largitatis eius, Orientem vsque pertendens. veniebant ad eum milites ex omni, quæ citra montes est, Prouincia, quos ipse profusissimis expensis munerabat. Itaq; quũ defecisset quod daret, inops & exhaustus ad * rapinas conuertit animum. Accessit auidæ menti fomes cupiditatum *Ranulfus* clericus ex infimo genere hominum lingua & * assiduitate prouectus ad summum. Is si quando edictum regium processisset, vt nominatum tributum Anglia penderet, duplum adiiciebat expilator diuitum, exterminator pauperum, confiscator alienarum hæreditatum. Inuictus causidicus, & cum verbis tum rebus immodicus, iuxta in simplices vt in rebelles furens. subinde *cachinnantibus quibusdam ac dicentibus, solum esse hominem qui sciret sic agitare ingenium, nec aliorum curaret odium, dummodo complacaret Dominum. Hoc authore sacri Ecclesiarum honores mortuis pastoribus vęnum locati; Audita namq; morte cuiuslibet Episcopi, vel Abbatis cõfestim clericus regis admittebatur, qui omnia inuenta scripto exciperet, omnesq; in posterũ redditus fisco regio inferret. Interea quærebatur quis idoneus in loco defuncti substitueretur, non pro morum sed pro nummorũ experimẽto: dabaturq; tandem honor, vt ita dicam, nudus, magno tamen emptus. Hæc eo indigniora videbantur, quod tempore patris post decessum Episcopi vel Abbatis omnes redditus integre custodiebantur substituendo pastori resignandi, eligebanturq; personæ religionis merito laudabiles; at vero pauculis annis intercedentibus omnia immutata. Nullus diues nisi nummularius, nullus clericus, nisi causidicus, nullus Presbyter, nisi, (vt verbo parum latino vtar) firmarius. Cuiuscunq; conditionis homũculus, cuiuscunq; criminis reus statim vt de lucro regis appellasset, audiebatur; ab ipsis latronis faucib. resoluebatur laqueus, si regale commodum promisisset. Soluta militari disciplina curiales rusticorum substantias depascebantur, insumebant fortunas à buccis miserorum cibos abstrahentes. Tunc fluxus crinium tunc luxus vestium, tunc vsus calceorum cum arcuatis aculeis inuentus. mollitie corporis certare cũ fœminis, gressum frangere, gestu soluto, & latere nudo incedere adolescentium specimẽ erat. Eneru es, emolliti, quod nati fuerãt inuiti manebãt, expugnatores alienæ pudicitiæ, prodigi suę. Sequebantur curiã effœminatorũ manus, & ganearum greges, vt non temere à quodam sapiente dictum sit. * fœlicem fore Angliam si *Henricus* regnaret. Talia coniectans quod is ab adolescentia obscœnitates execraretur.

al. lucra.

al. calliditate.

al. cachinnante rege ac dicente

al. Curia regis Angliæ non est maiestatis diuersoriũ sed exoletorum prostibulum.

Adiicerem his si necesse esset, quod *Anselmus* Archiepiscopus ista corrigere conatus, sed societate suffraganeorum suorum destitutus spõte discesserit, * nequitiæ temporis cedens. *Anselmus*, quo nemo vnquam iusti tenacior, nemo hoc tempore tam anxie doctus, nemo tam penitus spiritualis fuerit, pater patrię, mundi speculum. Hic cum iamiamq; nauigaturus esset, in portu ventos expectaret, vt prædo publicus expilatus est. Manticis omnibus, & bulgis in medium prolatis & exquisitis. de cuius iniuriis plura dicerem si quicquam hoc solo sol vidisset indignius. simul & supersedendum est in historia, quam reuerendissimi *Edmeri* præoccupauit facundia.

al. Ad decus temporum illorum pertinet.

Vides quantus è liberalitate quam putabat, * fomes malorum eruperit. In quibus corrigendis, quia ipse non tam exhibuit diligentiam, quam prætendit negligentiam, magnam, & vix abolendam incurrit infamiam. immerito credo, quia se nunquam tali supponeret probro, qui se tanto meminisset prælatum imperio. Hæc igitur inelaborato & celeri sermone conuoluo, quia de tanto rege mala dicere erubesco; in deiiciendis, & extenuandis malis elaborans.

al. duritia.

al. gurges vitiorum.

Insolentiæ in Deum Iudæi suo tempore dedere indicium. semel apud Rothomagum vt quosdam ab errore suo refugos ad Iudaismum reuocarent muneribus inflectere conati, alia vice apud Londoniam contra Episcopos nostros in certamen animati. quia ille ludibundus, credo, dixisset, quod si vicissent Christianos apertis argumentationibus confutatos in eorum sectam transiret. Magno igitur timore Episcoporum, & clericorum res acta est, pia sollicitudine fidei Christianæ timentium. Et de hoc quidem certamine nihil Iudæi præter confusionem retulerunt, quamuis multotiens iactitarent se non oratione, sed factione superatos.

Posteriori tempore, id est, anno regni eius ferme 9. cum *Robertus* Comes Normannorum Ierosolymam eundi monitione Papæ *Vrbani*, (vt posterius dicetur) impetum cepisset; Normanniam fratri suo pro pecunia 10000. marcarum inuadatus est. Itaq; importabilis pensionis edictum per totam Angliam cucurrit. Tunc Episcopi, & Abbates frequentes curiam adeunt super violentia querimoniam facientes, Non se posse ad tantum vectigal sufficere, nisi si miseros agricolas omnino effugarent. Quibus curiales turbido vt solebãt vultu, Non habetis, inquiunt, scrinia auro & argento cõposita, ossibus mortuorum plena: nullo alio responso obsecrantes dignati. Ita illi intelligentes quo responsio tēderet, capsas sanctorum nudauerunt, crucifixos despoliauerunt, calices conflarunt, non in vsum pauperum, sed in fiscum regium, quicquid enim pene sancta seruauit auorum parcitas, illorum grassatorum absumsit auiditas.

Nihilo secius in homines grassabantur, primo pecuniam, deinde terras auferentes. Non pauperem tenuitas, non opulentum copia tuebatur: venationes, quas rex primo indulserat adeo prohibuit, vt capitale esset supplicium prendisse ceruum. Quapropter multa seueritate, quam nulla condiebat dulcedo, factum est, vt sæpe contra eius salutem à ducibus coniuraretur. quorum vnus *Robertus* de Molbreie Comes Humbronensium orta inter eum & regem non modica controuersia verborum, in prouinciam iuris sui abiit ingentia contra dominum suum molimina conaturus: sed subsequente illo captus, & æternis vinculis irretitus est. Alter *Willielmus* de Hou proditionis apud regem accusatus, delatoremq; ad duellum prouocans, dum se segniter expurgat cæcatus, & extesticulatus est. Plures illa delatio inuoluit, innocentes & probos viros. Ex his fuit *Willielmus* de Alderia speciosæ personæ homo, & compater regis. Is patibulo affigi iussus *Osmundo* Episcopo Salesberiæ confessus, & per omnes Ecclesias oppidi flagellatus est. Itaque dispersis ad inopes vestibus ad suspendium nudus ibat, delicatam carnem frequentibus super lapides genuflectionibus cruentãs. Episcopo & populo sequente ad locum supplicii ita satisfecit, Sic Deus, inquit, adiuuet animam meam & a malis eruat, vt de hac re, qua accusor immunis sum. Et quidem sententia de me prolata non reuocabitur, sed volo omnes homines innocentiæ meæ esse conscios. Tunc dicta commendatione animæ & aspersa aqua benedicta Episcopus discessit. ille appensus est admirando fortitudinis spectaculo, vt nec moriturus gemitum, nec moriens produceret suspirium.

Veruntamen sunt quædam de rege præclaræ magnanimitatis exempla, quæ posteris non inuidebo. Venationi in quadam sylua intentum nuncius detinuit, ex transmarinis partibus, obsessam esse ciuitatem Cinomannis, quam nuper fratre profecto suæ potestati adiecerat. Statim ergo vt expeditus erat retorsit equum, iter ad mare conuertens. Admonentibus ducibus exercitum aduocandum, paratos componendos, Videbo inquit, quis me sequetur, putatis me non habiturum homines? si cognoui iuuentutem meam, etiam naufragio ad me venisse volet. hoc igitur modo pene solus ad mare peruenit. Erat tunc nubilus aer, & ventus contrarius, flatus violentia terga maris verrebat. Illum statim transfretare volentem nautæ exorant, vt pacem pelagi, & ventorum clementiam operiatur. Atqui, inquit rex, nunquam audiui regem naufragio interiisse. Quin potius soluite retinacula nauium, videbitis elementa iam conspirata in meum obsequium. Ponto transito obsessores audita eius fama dissiliunt. Author turbarum quidam Helias capitur; cui ante se adducto rex ludibundus, Habeo te magister, inquit. At ille cuius alta nobilitas nesciret etiam in tanto periculo sapere, humilia loqui: fortuito inquit me cœpisti, si possem euadere noui quid facerem. Tunc *Willielmus* præ furore fere extra se positus, & obuncãs Heliam, tu, inquit, nebulo, tu quid faceres? Discede, abi, fuge, concedo tibi, vt facias quicquid poteris: & per vultum de *Luca* nihil si me viceris pro hac venia tecum paciscar. Nec inferius factum verbo fuit, sed continuo dimisit euadere, miratus potius quã insectatus fugiẽtem. Quis talia de illiterato homine crederet? & fortassis erit aliquis qui *Lucanum* legens falsò opinetur *Willielmum* hæc exempla de *Iulio Cæsare* mutuatum esse. Sed non erat ei tantum studii vel otii, vt literas vnquam audiret. Immo calor mentis ingenitus, & conscia virtus eum talia exprimere cogebant. Et profecto si Christianitas nostra pateretur, sicut olim anima *Euforbii* transisse dicta est in *Pythagoram Samium*, ita possit dici, quod anima *Iulii Cæsaris* transierit in regem *Willielmum*.

Vnum ædificium, & ipsum permaximum domum in Lõdonia incepit, & perfecit, non parcens expensis dummodo liberalitatis suæ magnificentiam exhiberet; & mores quidem eius ex his, quæ diximus, animaduertere poterit lector.

Si quis vero desiderat scire corporis eius qualitatẽ, nouerit eum fuisse corpore quadrato, colore rufo, crine subflauo, fronte fenestrato, oculo vario, quibusdam intermicantibus guttis

guttis distincto, præcipuo robore, quanquam non magnæ staturæ, & ventre paulo proiectiore. Eloquentiæ nullius, sed titubantia linguæ notabilis, maxime cum ita succresceret. Plura sub eo subita, & tristia acciderunt, quæ singulatim per annos eius digeremus, veritati maxime secundum chronicorum fidem inseruientes.

Secundo anno regni eius terræ motus ingẽs totam Angliam exterruit, tertio Idus Augusti horrendo miraculo, vt ædificia omnia eminus resilirent, & mox pristino more residerent. Secuta est inopia omnium fructuum, tarda maturitas frugum, vt vix ad festum sancti *Andreæ* messes reconderentur.

Quarto anno tumultus fulgurum, motus turbinum, deniq; Idus Octobris apud Wincelcumbam ictus de cœlo immissus latus turris impulit tanta vi, vt debilitata maceria in confinio tecti ingens foramen ad modum humanæ grossitudinis aperiretur. Ibi ingressus trabem maximam perculit, vt fragmina spargerentur per totam Ecclesiam, quin & crucifixi caput cum dextra tibia, & imaginem sanctæ *Mariæ* deiecit. Secutus est odor teterrimus, hominum importabilis naribus. Tandem monachi fœlici ausu irrumpentes benedictæ aquæ aspergine præstigias inimici effugarunt.

Quid illud omnibus incognitum seculis? discordia ventorum inter se dissidentium ab Euro-austro veniens 16. Kalendas Nouembris Lundoniæ plusquam* sexcentas domos effregit. Cumulabantur Ecclesiæ cum domibus, maceriæ cum parietibus. Maius quoq; scelus furor ventorum ausus tectum Ecclesiæ *Mariæ*, (quæ ad arcus dicitur) pariter subleuauit, & duos homines ibi obruit. Ferebanturq; tigna cum trabibus per inane spectaculo à longe visentibus, timori prope stantibus ne obruerentur. Quatuor enim tigna sex & viginti pedes longa, tanta vi in humum impacta sunt, vt vix quatuor pedes extarent. Notabili visu quomodo stratæ publicæ duritiem perruperint, eo ibi ordine posita, quo in tecto manu artificis fuerant locata, quoad ob impedimenta transeuntium ad planitiem terræ sunt desecta, quod aliter erui nequirent.

al. centenas.

Quinto anno eadem violentia fulminis apud Salesberiam tectum turris Ecclesiæ omnino disiecit, multumq; maceriam labefactauit, quinta sane die postquam eam dedicauerat *Osmundus* præclaræ memoriæ Episcopus.

Sexto anno tantum fuit pluuiarum diluuium, tanta tempestas imbrium, quantum nullus meminerat. Mox accedente hyeme fluuii ita sunt congelati, vt essent peruii equitantibus, & plaustra ducentibus. Nec mora resoluto gelu impetu glacialium crustarum pontes effracti.

Septimo anno propter tributa, quæ rex in Normãnia positus edixerat, agricultura defecit; qua fatiscente fames è vestigio, ea quoque inualescente mortalitas hominum subsecuta, adeo crebra, vt deesset morituris cura, mortuis sepultura. Tunc etiam Walenses in Normannos efferati, Cestrensem pagum & partem Scrobesburiensis depopulati Angleseiam armis obtinuere.

Decimo anno Kalendas Octobris apparuit cometes 15. diebus maiorem crinem emittens ad Orientem, minorem versus Euroaustrum, Apparuerunt & aliæ stellæ quasi iacula inter se emittentes. Ille fuit annus, quo *Anselmus* lux Angliæ vltro tenebras erroneorum effugiens Romam iuit.

Vndecimo anno rex Noricorum *Magnus* cum *Haroldo* filio *Haroldi* regis quondam Angliæ, Orchadas insulas & Meuanias, & si quæ aliæ in Oceano iacent, armis subegit; iamq; Angliam per Angleseiam obstinatus petebat. Sed occurrerunt ei Comites *Hugo* Cestrensis, & *Hugo* Scrobesberiensis, & antequam continentem ingrederetur armis eum expulerunt. Cecidit ibi *Hugo* Scrobesberiensis eminus ferreo hastili perfossus.

Duodecimo anno fluctus marinus per Tamesin fluuium ascendit, & villas multas cum hominibus mersit.

Tertiodecimo anno, qui & extremus vitæ fuit, multa aduersa: hoc quoq; maxime horrendum, quod visibiliter diabolus apparuit hominibus in saltibus & deuiis, transeuntes allocutus. Præterea in pago Berrucheschire in villa * Hamstede continuis 15. diebus fons sanguinem tam vbertim manauit, vt vicinum vadum inficeret. Audiebat ille hoc, & ridebat: nec sua somnia de se nec aliorum visa curans.

al. Fing-hamsted.

Multa de illius nece & præuisa & prædicta homines ferunt, quorum trita probabilium relatorum testimonio lecturis communicabo. *Edmerus* nostrorum temporum historicus sinceritate veritatis laudandus dicit nobilem illum exulem *Anselmum*, cum quo pariter omnis religio exulabat, Marcenniacum venisse, vt *Hugonis* Abbatis Cluniacensis conscientiæ querelas curarum suarum ingereret. Ibi cum de rege *Willielmo* sermo volutaretur, Abbatem prædictum dixisse, Proxima nocte regem illum ante Deum ductum, & adiu-

dicatum librato iudicio tristem damnationis subiisse sentētiam. Id quo modo nosset, nec tunc ipse exposuit, nec aliquis audientium requisiuit. Veruntamen pro contuitu religionis eius nulli præsentium de fide dictorum inhæsit ambiguum. Eius erat vitæ *Hugo*, eius famæ, vt omnes eius * suspicerent eloquium, mirarentur consilium, quasi ex cœlesti audito insonuisset oraculum. Nec multo post occiso, vt dicemus, rege, venit nuncius, vt sedem suam dignaretur Archiepiscopus.

al. suscipérent.

Pridie quam excederet vita, vidit per quietem se phlebotomi ictu sanguinem emittere, radium cruoris in cœlum vsque protentum lucem obnubilare, diem interpolare. Ita inclamata sancta *Maria* somno excussus lumen inferri præcepit, & cubicularios a se discedere vetuit. Tunc aliquot horis antelucanis nonnihil vigilatum. Paulo post cum iam aurora diem inuehere meditaretur, Monachus quidam transmarinus retulit *Roberto* filio *Hamonis* viro magnatum principi somniū, quod eadem nocte de rege viderat, mirum & horrendū: quod in quandam ecclesiam venerit superbo gestu, & insolenti, vt solebat, circumstantes despiciēs. Tunc crucifixū mordicus apprehendens brachia illi corrosit crura pene truncauerit. Crucifixum diu tolerasse, sed tandem pede ita regem depulisse, vt supinus caderet: ex ore iacentis tam effusam flammam exisse, vt fumeorum voluminum orbes ēt sydera lamberent. Hoc somnium *Robertus* non negligendum arbitratus, regi confestim, quod ei a secretis erat, intulit. At ille cachinnos ingeminās, Monachus, inquit, est, & causa nummorū monachaliter somniat, date ei centum solidos. multum tamen motus diu cunctatus est, an in syluam sicut intenderat, iret, suadentibus amicis ne suo dispendio veritatem somniorum experiretur. Itaq; ante cibum venatu abstinuit seriis negotiis crudelitatē indomitæ mentis eructuans; ferunt ea die largiter epulatum, crebrioribus quam consueuerat poculis frontem serenasse. Mox igitur post cibum in saltū contendit paucis comitatus, quorum familiarissimus erat *Walterus* cognomento *Tirel*, qui de Francia liberalitate regis adductus venerat. Is cæteris per moram venationis, quo quemq; casus tulerat dispersis, solus cum eo remanserat. Iamq; Phœbo in Oceanum procliui rex ceruo ante se transeunti extento neruo & emissa sagitta non adeo sæuum vulnus inflixit, diutine adhuc fugitantem viuacitate oculorum prosecutus, opposita contra violentiam solarium radiorum manu. Tunc *Walterus* pulchrum facinus animo parturiens, vt rege alias interim intento ipse alterum ceruum qui forte propter trāsibat, prosterneret; inscius, & impotens regium pectus, (Deus bone) lethali arundine traiecit. Saucius ille nullum verbum emisit, sed ligno sagittæ quantum extra corpus extabat effracto, moxq; super vulnus cadēs mortem accelerauit. Accurrit *Walterus*, sed quia nec sensum, nec vocem hausit, perniciter cornipedem insiliens, beneficio calcarium probe euasit. Nec vero fuit qui persequeretur illis conniuentibus, istis miserantibus, omnib. postremo alia molientibus; pars receptacula sua munire, pars furtiuas prædas agere, pars nouum regē iamiamq; circumspicere. Pauci rusticanorum cadauer in rheda caballaria compositum Wintoniam in episcopatum deuexere, cruore vndatim per totam viam stillante. Ibi infra ambitum turris multorum procerum conuentu, paucorum planctu terræ traditum. Secuta est posteriori anno ruina turris, de qua re, quæ opiniones fuerint, parco dicere, ne videar nudis nugis magis credere; præsertim cum pro instabilitate operis machina ruinam fecisse potuisset, etiamsi ipse nunquam ibi sepultus fuisset. Obiit anno Dominicæ incarnationis 1100. regni 13. Nonas Augusti, 4. maior quadragenario, ingentia præsumens, & ingentia, si pensa Parcarum euoluere, & violentiam fortunæ abrūpere, & eluctari potuisset, facturus. Tanta vis erat animi, vt quoduis sibi regnum promittere auderet. Deniq; ante proximā diem mortis interrogatus, vbi festum suum in natali teneret, respondit Pictauis, quod Comes Pictauensis Ierosolymam ire gestiens ei terram suam pro pecunia inuadaturus dicebatur. Ita paternis possessionibus non contentus maiorisq; gloriæ spe captatus indebitis incubabat honoribus. Vir sacrati ordinis hominibus pro damno animæ, cuius salutem reuocare nequeant, maxime miserandus; stipendiariis militib. pro copia donatiuorum mirandus; prouincialibus, quod eorum substantias abradi sinebat, non desiderandus. Nullum suo tempore consilium fieri memini, in quo delictis eneruatis vigor Ecclesiasticus cōfirmaretur. Ecclesiasticos honores diu antequam daret, deliberabat, siue pro cōmodo siue pro trutinādo merito. Vtpote qui eo die, quo excessit tres Episcopatus, & 12. Abbatias desolatas pastorib. in manu sua teneret. Quin & accepta occasione, qua inter se dissiderēt *Vrbanus* in Roma, *Guibertus* in Rauenna tributū Romanæ sedi negauit: pronior tamen in *Guiberti* gratiam, quod fomes & incentiuum inter eum & *Anselmum* fuerat discordiæ quod ille vir Deo dilectus *Vrbanum* Apostolicum, alterum apostatam pronunciauit.

al. Cistercensis.

Eius diebus religio * Cistellensis cœpit, quæ nunc optima via summi in cœlū processus & cre-

& creditur & dicitur. De qua hîc loqui suscepti operis non videtur esse contrarium, quod ad Angliæ gloriam pertineat: quæ talem virum produxerit, qui huiusce religionis fuerit & author & mediator. Noster ille, & nostra puer in palestra primi æui tirocinium cucurrit. Quapropter si non inuidi sumus eo illius bona complectimur gratiosius, quo agnoscimus propinquius. Simul & laudes eius attollere mihi est animus: *Quia ingenua mens est, si bonum in alio probes, quod in te non esse suspires*. Is fuit *Hardingus* nomine apud Anglos, nõ ita reconditis natalibus procreatus. A puero * Sciréburniæ monachus; sed cum adolescentem seculi vrtica sollicitaret pannos illos perosus, primo Scotiam, mox Franciam cõtendit. Ibi aliquot annis literis liberalibus exercitus diuini amoris stimulos accepit. Namque cum pueriles ineptias robustior ætas excluderet, Romam cum consorte studiorum clerico profectus est. Nec illos continuatio, & difficultas itineris, & facultatum penuria vnquam cohibere potuit, quin quotidie totum Psalterium, & euntes, & redeuntes cantitarent. Profecto iam prædicabilis viri spirabat animus, quod non multo post per Dei gratiam est adorsus. Nam Burgundiam regressus, in Molesmo nouo, & magno monasterio crinem abiecit, & prima quidem elementa regulæ olim visa facile recognouit, cum vero ei alia proponerentur obseruanda, quę nec in regula legerat, nec vsquam viderat, rationem eorum efflagitare cœpit modeste sane, & vt monachum decet. Ratione inquiens supremus rerum author omnia fecit, ratione omnia regit, ratione rotatur poli fabrica, ratione ipsa etiam, quæ dicuntur errantia torquentur sydera: ratione mouentur elementa; ratione & * æquabilitate debet nostra subsistere natura. Sed quia per desidiam à ratione sæpe decidit, leges quondam multæ latæ, nouissime per beatum *Benedictum* regula diuinitus processit, quæ fluxum naturæ ad rationem reuocaret. In qua, etsi habentur quædam, quorum rationem penetrare non valeo, authoritati tamen acquiescendum censeo. Ratio enim & authoritas diuinorum scriptorum quamuis dissonare videantur, vnum idemq; sunt. Namq; cum Deus nihil sine ratione creauerit, & recreauerit: qui fieri potest, vt credam sanctos patres sequaces scilicet Dei, quicquam præter rationem edicere; quasi soli authoritati fidem debeamus adhibere. Itaque illorum, quæ procuditis, aut rationem, aut authoritatem afferte. Quamuis non multum debeat credi, si quid humanæ rationis possit allegari, quod æquipollentibus argumentis valeat eneruari. Quapropter ex regula, quæ ratione & authoritate nixa vtpote omnium iustorum spiritu dictata est, date exempla, quod si non potestis, frustra profitemini illius prærogatiuam, cuius contemnitis sequi doctrinam.

al. Cineburnia.

al. æquilibritate.

Huiusmodi sententia ab vno, vt fit, serpens in alios, merito mouit corda Deum timentium, ne forte in vacuum currerent, aut cucurrissent. Frequentibus ergo capitulis disputatio agitata, hunc habuit finem, vt ipse Abbas sententiam probaret, supersedendum superfluis, solam medullam regulæ vestigandam. Ita duo fratres electi in quibus scientia literarum cum religione quadraret, qui vicaria collatione authoris regulæ voluntatem inquirerent, inquisitam aliis proponerent. Abbas sedulo agere, vt totus conuentus assentiretur: sed *quia difficile à mentibus hominum auellitur, quod ex antiquo insederit, quia initi expuunt, quod prima saliua combiberunt*; pene omnes recipere recusarunt res nouas, quia antiquas diligebant. Soli 10. & 8. in quibus *Hardingus*, qui & *Stephanus*, sanctâ obstinatione peruicaces cum Abbate suo cœnobium derelinquunt; pronunciantes non posse regulæ puritatem custodiri in loco, vbi & opum congeries & ciborum indigeries etiam reluctantem animũ offocarent. Igitur Cistellas venere locum prius saltuosum, nunc ita frequenti religione monachorum conspicuum, vt diuinitatis ipsius conscius, non immerito æstimetur. Ibi suffragio Archiepiscopi Viennensis, qui nunc Apostolicus est, memorabile & omni seculo venerabile opus cœptarunt.

Et plura certe videntur aspera, sed hæc præcipue: nihil pelliceum, aut lineum vestiunt, nec illud quod subtiliter texitur laneum, quod nos flamineum vocamus, nunquam femoralia, nisi in itinere directi habent, quæ reuertentes lota restituunt. Duas tunicas cum cucullis habentes, hyeme augmentum non assumunt, sed æstate, si volunt, leuamen accipiunt. Vestiti dormiunt & cincti, ne vllo tempore post matutinas ad lectos redeunt. Sed ita horam matutinarum temperant, vt ante laudes lucescat, ita regulæ incubantes, vt nec iota vnum, nec apicem prætereundum putent. Statim post laudes Primam canunt, post primam in opera horis constitutis exeunt, quicquid faciendum, vel cantandum est die sine aliena lucerna consummant. Nullus ex horis diurnis, nullus ex completorio vnquam deest, præter infirmos, cellarius & hospitarius post auditum completorium seruiunt hospitibus, summo tamen studio silentium seruantes. Abbas nihil sibi nisi quod aliis, licere permittit, vbiq; præsens, vbiq; gregis sui curam circumferens. Solummodo

edentibus non adest, quia mensa eius cum peregrinis & pauperibus est semper. Nihilominus vbicunq; sit, verborum vel obsoniorum abstemius: quia nec ipsi, nec aliis vnquã, nisi duo fercula apponuntur; sagimen & carnes nunquam nisi infirmis. Ab Idibus Septemb. vsq; in Pascha nullius festiuitatis contuitu præter dies Dominicos, nisi semel in die ieiunium soluunt. Nunquam claustrum nisi causa operandi egrediuntur, nec ibi, nec vsquam, nisi Abbati aut Priori inuicem colloquentes. Horas canonicas indefesse continuant, nulla appendentia extrinsecus adiicientes, præter vigiliam pro defunctis. Cantus & hymnos Ambrosianos quantum ex Mediolano addiscere potuerunt, frequentant in diuinis officiis. Hospitum & infirmorum curam habentes, importabiles corporibus suis pro animarum remedio comminiscuntur cruces.

Hæc ille Abbas primo ingenti impetu & ipse faciebat, & alios compellebat. Sed temporis intercessu pœnituit homo delicate nutritus, & ægre ferens tam diutinam ciborum parcimoniam. Cuius voluntatem monachi apud Molesmum residui cognoscentes verbis quibusdam incertum, an & epistolis per obedientiam Papæ astu quodam eum ad monasterium retrahunt, volentem cogentes. Quasi enim diffatigatus improbitate supplicum, angustos parietes reliquit pauperum, augustiorem repetens thronum. Secuti sunt ex Cistellis omnes, qui cum eo venerant, præter octo. Illi pauci numero, sed multi merito, Abbatem *Albericum* quendam ex suis, Priorem *Stephanum* constituunt. Nec ille in vita moratus plus octennio, supremo fœliciter cõuentus est arbitrio. Tunc haud dubie nutu diuino *Stephanus* absens etiam in Abbatem eligitur, dux olim facti totius, speciale & insigne nostrorum dierum decus. Cuius quanti sit meritum testantur Abbatiæ 16. iam per eum factæ, 7. cœptæ. Ita ipse resona Dei tuba circumpositos cum verbo, tum exemplo in cœlum dirigit, nihil infra præceptum faciens: sermone comis, facie iocundus, animo semper in domino lætus. Hinc palam præclari vultus gaudium, hinc clam, illud desuper veniens irriguum; quia incolatum istum fastidiens, patriam continuo amore desideret. Per hæc fauorabilis cunctis habetur, quia *Deus amorem viri quem diligit, in animos hominum dignanter refudit*. Quocirca beatum se computat terræ illius indigena quisquis per illius manum pecunias suas transmittit ad Deum. Plura quidem ille accipit, sed paucis in suos suorumq; vsus expensis, cætera in egenos, monasteriorumq; ædificationem confestim dispertit. Est enim *Stephani* marsupium omnium egentium publicum ærariũ. Abstinentiæ illius est indicium, quod nihil ibi, sicut in cæteris cœnobiis, videas fulgurare auro, renitere gemma, micare argento. Nam vt Gentilis ait *in Sancto quid facit aurum?* Nos in sacratis vasis parum putamus actum, nisi crassi crustam metalli obumbret honor lapidum, vel topaziorum flamma, vel ametistorum viola, vel smaragdorum lux herbida, nisi tunicæ sacerdotales auro ludant, nisi multicoloribus parietes picturis reniteant, & solem ad lacunar sollicitent. At vero illi, ea quæ prima mortales falso æstimant, in secundis habentes omne studium in ornandis moribus ponunt magisq; amant splendidas mentes, quam auratas vestes; scientes, quod benefactorum retributio optima est, munda frui conscientia. Quin etiam laudabilis Abbatis clementia cum vel vult, vel velle se simulat aliquid de iugo regulæ inflectere, illi contra nituntur: non multum vitæ suæ superesse dicentes, nec tam diu se victuros quam vixere: sperare se duraturos in proposito, & successuris futuros exemplo, qui si flexi fuerint, peccabunt. Et profecto fiet pro humana debilitate, cuius perpetua lex est, vt nihil maximis laboribus partum possit diu consistere. Sed vt omnia quæ de illis dicta sunt, vel dici possunt in summam conferam, sunt hodie monachi Cistellenses omnium monachorũ exercitium, studiosorum speculũ, desidiosorum œstrũ.

His temporibus in Anglia tres Episcopatus ex antiquis sedibus transiere alias; Wellensis in Bathoniam per *Iohannem*, Cestrensis per *Robertum* in Couentriam, Tedfordensis per *Herbertum* in Northwich: omnes maiori ambitu, quam vt tantorum virorum debuisset interesse studio. Denique, vt primum de postremo dicam, *Herbertus*, cognomento *Losinga*, quod ei ars adulationis impegerat, ex Abbate Ramesiensi emit Episcopatum* Tedfordensem patre quoq; suo *Roberto* eiusdem cognominis, in Abbatiam Wintoniæ intruso. Fuit ergo vir ille magnus in Anglia Symoniæ fomes, Abbatiam, Episcopatumque nummis aucupatus. Pecunia scilicet regiam sollicitudinem inuiscans, & principum fauori non leues promissiones assibilans, vnde quidam egregie tunc temporis versificus ait:

*al. Thedferdensẽ.

Surgit in Ecclesia monstrum genitore Losinga,
Symonidum secta, canonum virtute resecta.
Petre *nimis tardas, nam Symon ad ardua tentat,*
Si præsens esses, non Symon ad alta volaret.

Prob

Proh dolor: Ecclesiæ nummis venduntur, * *& are,* al. & ita fra.
Filius est præsul, pater Abbas Symon vterq;.
Quid non speremus si nummos possideamus?
Omnia nummus habet, quod vult facit, addit, & aufert.
Res nimis iniusta nummus fit Præsul, & Abba.

VEruntamen erroneum impetum iuuentutis aboleuit pœnitentia, Romam profectus seuerioribus annis, vbi loci Symonicum & baculum & annulum deponens indulgentia clementissimæ sedis iterum recipere meruit; quod Romani Sanctius & ordinatius censeant, vt Ecclesiarum omnium sumptus suis potius marsupiis seruiant, quam quorumlibet regum vsibus militent. Ita *Herbertus* domum reuersus sedem Episcopalem, quæ quondam fuerat in Elmam, & tunc erat apud Tedford ad insignem mercimoniis, & populorum frequentia vicum transtulit nomine Norwich. Ibi monachorum congregationem numero & religione percelebrem instituit, omnia iis necessaria ex nummis mercatus domesticis. Prouidens scilicet successorum querelæ, nullas Episcopi terras monachis largitus est, ne illi Dei famulos fraudarent victualibus, si quid donatum offendissent, quod suis competeret rebus. Præterea apud Tedford monachos Cluniacenses instituit, quod sint illius cœnobii professores vbiq; pene gentium dispersi, locupletes in seculo & splendidissimæ religionis in Deo. Ingenti ergo, & numerosa virtutum gratia præteritarum offensarum molem obumbrauit, disertitudinis & literarum copia, nec minus secularium rerum peritia, Romanæ quoq; celsitudini suspiciendus. Fuitq; *Herbertus* mutatus, (vt *Lucanus* de Curione dixit,) *momentum & mutatio rerum*, sicut tempore istius regis Symoniæ causidicus ita posterius propulsator inuictus, neq; ab aliis fieri voluit, quod se præsumptum quondam iuuenili feruore indoluit. Præ se semper, vt aiunt ferens *Ieronymi* dictum, *Errauimus iuuenes emendemus senes.* Postremo quis in illius facti laudem digne pergat, quod Episcopus non multum pecuniosus tam nobile monasterium fecerit, in quo nihil frustra desideres, vel in ædificiorum sublimium specie, vel in ornamentorum pulchritudine vel in monachorum religione, & ad omnes sedula charitate. Hæc & viuum spe fœlici palpabant, & defunctum, si non vana fides pœnitentiæ, super æthera tulerunt.

Iohannes erat Episcopus Wellensis natione Turonicus, vsu non literis medicus probatus. Is defuncto Abbate Bathonensi Abbatiam à rege non grauate obtinuit, eo quod & in curia venum omnia agebantur, & auiditatem videbatur palliare ratio, vt vrbs tam insignis nomen celebrius acciperet ex Episcopio. Itaq; primo in monachos seueritatem exercere: quod essent & hebetes, & sua æstimatione barbari, omnes terras victualium ministras subtrahens, pauculumque victum per laicos suos exiliter inferens. Sed procedentibus annis factis monachis nouis mitius se agere, aliquantulum terrarum qua se hospitesq; suos quoquomodo sustentarent indulgens Priori. Et quamuis primo cepisset austerius, multa nobiliter per eum ibi cœpta & consummata in ornamentis & libris, maximeque monachorum congregatione, qui sunt scientia literarum & sedulitate officiorum iuxta prædicabiles. Cæterum nunquam nec etiam moriens emolliri potuit, vt plena manu terrarum seruitium manumitteret, successoribus suis non imitandum relinquens exemplum.

Erat in Cestrensi diœcesi cœnobium couentreia nomine, quod Comes magnificentissimus *Lefricus*, vt supra fatus sum, cum vxore * *Godieua* constituerat, tanto auri & argenti spectaculo, vt ipsi parietes Ecclesiæ * angusti viderentur thesaurorum receptaculis, miraculo porro magno visentium oculis. Hoc *Robertus* eiusdem prouinciæ Episcopus inhians non Episcopaliter inuolauit. Ex ipsis Ecclesiæ gazis surripiens, vnde datoris manum suppleret, vnde Papæ occupationes falleret, vnde auiditati Romanorum irreperet; pluresq; ibi annos moratus nihil probitatis exhibuit. Adeo tecta ruinam minitantia nunquam periculo exemit, adeo sacras opes dilapidans peculatus crimen incurrit, repetundarum reus futurus Episcopus, si esset accusator paratus. Monachos miserabili stipe cibans, nec ad regularis ordinis amorem curauit attendere, nec nisi ad popularem literaturam passus est ascendere, ne vel ciborum affluentia delicatos, vel regulę rigor, & scientiæ vigor contra se faceret elatos. Agresti igitur victu & triuiali litera contenti, satis habebant, si vel saltem quieti viuere possent. Quin etiam moriturus parui faciens scita canonũ quibus edicitur pontifices in suis sedibus sepeliri debere, nõ apud Cestram, sed apud Couentreiam se tumulatum iri præcepit, sua opinione relinquens successuris non indebitum calumniandi, sed quasi ius legitimum vindicandi.

al. Gœdidiua.
al. angusti viderentur thesaurorum spectaculis.

Hic occasio temporum *Willielmi*, translationem *Augustini* præcellentissimi Anglorum Apostoli cum sociis suis exponi animaret, nisi peritissimi *Goscelini* præcurrisset ingenium; *Goscelini*, qui monachus de Sancto *Bertino* cum *Heremanno* Episcopo Salesberiæ quondam Angliam venerat, insignis literarum & cantuum peritia. Is multo Episcopatus & Abbatias perlustrans tempore præclare scientiæ multis locis monumenta dedit, in laudibus Sanctorum Angliæ post *Bedam* secundus. Musicæ porro palmam post *Osbernũ* adeptus. Denique innumeras Sanctorum recentium vitas stylo extulit, veterum vel hostilitate amissas, vel informiter editas comptius renouauit. Huius quoq; translationis seriem ita expoliuit, vt eam præsentibus monstrasse digito, futurorumq; videatur subiecisse oculo. Fœlix lingua, quæ tot sanctis seruierit, fœlix pectus, quod tot vocales melodias emiserit, præsertim cum in eius conuersatione certaret honestas doctrinæ. Veruntamen quia de quibusdam Episcopis parum laudanda huc vsq; contexui, aliquos alterius modi, disparisq; vitæ, sed contemporaneos introducam Episcopos. Ne ita videatur nostrum obtorpuisse seculum, quod non aliquem producat sanctum. Sed hanc sponsionem sequenti libro post enarrata gesta *Henrici* regis, cui placuerit, experietur.

CAP. II.

NVNC iter Ierosolymitanum expediam scripto, aliorum visa, & sensa meis verbis allegans. Porro inde sicut se occasio ingesserit, de situ, & diuitiis Constantinopoleos Antiochiæ & Ierusalem ex scriptis maiorum deflorata subtexam; vt qui ea ignorat, & hęc forte inuenerit, in promptu habeat, quæ aliis cognoscenda ipse proponat. Sed ad hæc enarranda feruentiore opus est spiritu, vt consummem efficaciter, quod incipio tam hilariter. Appellata igitur vt mos est diuinitate tale aucupabor exordium.

Anno ab incarnatione 1095. Papa *Vrbanus* secundus qui præsidebat Apostolico culmini, euasis Alpibus venit in Gallias, aduentus causa ferebatur perspicua, quod violentia *Guiberti* Roma extrusus citramontanas ad sui reuerentiam sollicitaret Ecclesias. Illud repositius propositum non ita vulgabatur, quod *Boamundi* consilio pene totam Europam in Asiaticam expeditionem moueret, vt in tanto tumultu omnium prouinciarum facile obæratis auxiliaribus, & *Vrbanus* Romam & *Boamundus* Illyricum, & Macedoniam peruaderent. Nam eas terras, & quicquid præterea à Dyrrachio vsq; in Thessalonicam protenditur, *Guiscardus* pater super *Alexium* acquisierat, idcirco illas *Boamundus* suo iuri competere clamitabat, inops hæreditatis Apulæ, quam genitor *Rogero* minori filio delegauerat. Veruntamen quæcunque transeundi fuerit occasio, magno & illustri aduentus eius fuit Christianis emolumento. Coactum ergo est apud Clarum montem concilium, quę clarissima est vrbs Aruernorũ. Numerus Episcoporum & Abbatum 310. vbi aliquot diebus primo de Catholica fide, & inter se dissidentium pace tractatus prolixe habitus. Nam præter flagitia, quibus singuli licenter incubabant, ad hoc calamitatis omnes cisalpini deuenerant, vt nullis vel minimis causis extantibus quisq; alium caperet, nec nisi magno redemptum abire sineret. Præterea Symonicus anguis ita lubricum caput erexerat, ita venenato fotu mortiferi germinis oua vaporauerat, vt totus orbis lethali sibilo infectus Ecclesiasticos honores corrumperet. Tunc.n. non dicam Episcopi ad Ecclesias, sed nec quilibet ad quoscunque ordines, nisi per pecunias aspirabat. Tunc legitimis vxoribus exclusis multi contrahebant diuortium, alienum expugnantes matrimonium, quare quia in his, & in illis erat confusa criminum sylua ad pœnam quorundam potentiorum designata sunt nomina. Vnde ne longum faciam totius actionem consilii subnectam quædam meis sermonibus pro compendio breuians.

In consilio apud clarum montem sub præsentia domini Vrbani *Papæ hæc capitula finita sunt. Quod Ecclesia Catholica sit in fide casta, libera ab omni seruitute; vt Episcopi vel Abbates vel aliquis de clero aliquam Ecclesiasticam dignitatem de manu principum vel quorumlibet laicorum non accipiat. Quod clerici in duabus Ecclesiis, vel ciuitatibus præbendas non habeant. Quod aliquis simul Episcopus, & Abbas esse non possit. Quod Ecclesiasticæ dignitates à nullo vel emantur vel vendantur. Quod nullus cuiuslibet sacri ordinis carnali commercio vtatur. Quod eis, qui ignorantes canonum prohibitionem canonias emerunt, ignoscatur. Quod eis, qui scienter emptas à se, vel à parentibus suis possederunt, auferantur. Quod nemo laicorum à capite ieiunii, nemo clericorum à quadragesima vsq; in Pascha carnes comedat. Quod omni tempore primum ieiunium, quatuor temporum prima hebdomada quadragesimæ fiat. Quod ordines omni tempore vel in vespere Sabbati vel perseuerante ieiunio in dominica celebrentur: vt in Sabbato Pascha, non nisi post horam nonam officium celebretur: Vt ieiunium secundum in hebdomada Pentecostes celebretur. Quod ab aduentu*

De-

Domini vsq; ad Octauas Epiphaniæ & à Septuagesima, vsq; ad Octauas Pascha, & à prima die Rogationum, vsq; ad Octauas Pentecostes, & à quarta feria Occidente sole omni tempore, vsq; ad secundam feriam Oriente sole treuia Dei custodiatur. Quod qui Episcopum ceperit, omnino exlex habeatur. Quod qui sacri ordinis viros, vel eorũ famulos ceperit, anathema sit. Quod qui Episcoporum vel clericorum morientium bona ceperit, anathema sit. Quod qui vsq; ad sextam generationem consanguinitati se copulauerit anathema sit. Quod nemo in Episcopum eligatur, nisi presbyter, aut Diaconus, aut subdiaconus, & cui natalium dignitas suffragatur, nisi maxima necessitate & licentia Papæ. Quod filii presbyterorum & concubinarum ad presbyteratum non promoueantur, nisi prius ad religiosam vitam transierint. Quod qui ad Ecclesiam, vel ad crucem confugerit data membrorum impunitate iustitiæ tradatur vel innocens liberetur. Quod vnaquæq; Ecclesia decimas suas habeat, nec ad aliam transeat. Quod laicus decimas nec emat, nec vendat. Quod pro sepultura mortuorum pretium non exigatur. In eo concilio excommunicauit dominus Papa Philippum *Regem Francorum, & omnes, qui eum vel Regem, vel dominum suum vocauerint, & ei obedierint, & ei locuti fuerint, nisi quod pertinet ad eum corrigendum. Similiter & illam maledictam coniugem eius, & omnes qui eam reginam, vel dominam nominauerint, quousq; ad emendationem venerint, ita vt alter ab altero discedat. Similiter* Guibertum *Rauennatem, qui se Papam appellat:* & Hẽricum *Imperatorem Alemannorum, qui eum manu tenet.*

Posteris diebus processit sermo ad populum sane luculentus & efficax, qualem decet sacerdotis esse, de Christianorum expeditione in Turcos, quem sicut ab auditoribus accepi placuit posteris transmittere integro verborum sensu custodito. Illius enim facundiæ vigorem seruare, quis poterit? Nobiscum agetur fœliciter, si propinquam terentes orbitam, per aliquod diuerticulum redeamus ad sententiam.

Multa inquit (fratres charissimi) diebus his vobis dicta recolitis, quædam in concilio nostro iussa, quædam inhibita. Inconditum & confusum scelerum Chaos exigebat multorum dierum interstitium, veternus morbus volebat cauterium. Dum enim indulgenti fune clementiæ dimittimus lineam, multa modo apostolatus nostri offendit officium, quæ præscinderet, nulla quibus parceret. Sed fuerit hactenus humanæ fragilitatis, ꝙ peccastis quod illecebrarũ inuolucris sopiti cœlestem exasperastis misericordiam, suspensam paruipendendo iracundiam. Fuerit mundanæ temulentiæ, quod legitima non curantes matrimonia alieni cubilis non pensastis iniuriam. Fuerit auiditatis nimiæ, quod fratres vestros illo magno & eodem pretio emptos, vt quisque poterat illaqueantes contumeliose pecuniis emunxistis. Nunc vobis inter ista peccatorum naufragia constitutis portus placidæ quietis aperitur, nisi negligatis. Parui laboris in Turcos compendio retribuetur vobis perpetuæ statio salutis. Comparate nunc labores, quos in scelerum exercitio habuistis, & eos quos in itinere, quod præcipio, habituri estis. Plures vel adulterii, vel homicidii meditatio dat timores (nihil enim timidius nequitia, *vt ait* Salomon) *multos labores, quid enim laboriosius iniustitia? qui autem ambulat simpliciter ambulat confidenter. Horum laborum horum timorum exitus erat peccatum. Stipendium autem peccati mors, mors vero peccatorum pessima. Nunc à vobis par labor atque metus pretio meliore petuntur. Horum laborum erit causa charitas, si sic præcepto dominico admoniti animas pro fratribus ponatis: charitatis stipendium erit gratia Dei, Dei gratiam sequetur vita æterna. Ite ergo fœliciter, ite confidenter, ad inimicos Dei persequendos. Illi enim iam pridem (proh quantus Christianorum pudor) Syriam, Armeniam, omnem postremo Asiam minorem, (cuius prouinciæ sunt Bithinia, Phrygia, Galatia, Lidia, Caria, Pamphilia, Isauria, Licia, Cilicia) occuparunt, nunc Illiricum, & omnes inferiores terras insolentes inequitant, vsq; ad mare, quod brachium S.*Georgii *vocatur. Quid quod Dominicum monumentum vnicum fidei pignus ditioni suæ vendicant, & eius vrbis introitũ peregrinis nostris venditant, quæ solis christianis patere deberet si aliquod solitæ virtutis vestigiũ eis inesset. Hoc si solum esset frontes nostras onerare sufficeret, iã vero quis ferat nisi multũ iners, nisi Christianæ gloriæ inuidus, quod non ex æquo diuisimus orbẽ. Illi Asiam tertiã mundi partẽ, vt hæreditarium nidũ inhabitant, quæ à maioribus nostris æqua duabus residuis partibus, & tractuũ longitudine, & prouinciarũ magnitudine non immerito æstimata est. Ibi olim deuotionis nostræ rami pullularunt. Ibi Apostoli omnes præter duos mortes suas cõsecrarunt, ibi modo Christicolæ si qui supersunt paupercula agricolatu transigentes inediã, nefandis illis vectigal pensitãt, vel taciti suspiriis vestræ libertatis desiderantes conscientiã, quia perdidere suam. Illi Affricam alteram orbis partẽ 200. iã annis & eo amplius armis possessam tenẽt, quod ideo Christiani honoris periculũ pronuncio, quia fuerit terra illa olim præclarorũ ingeniorũ altrix, quæ diuinis scriptis omnẽ vetustatis sitũ à se repellent, quamdiu fuerit, qui Latinas literas legat. Norunt literati quod loquor. Tertiũ mũdi clima Europa restat, cuius quantulã partem inhabitamus Christiani? Nã omnem barbariẽ, quæ in remotis insulis glacialẽ frequentat Oceanũ, quia more belluino victitat Christianã quis dixerit. Hãc igitur nostri mundi portiunculã Turci & Saraceni bello premũt. Iãq; à 300. annis Hispania, & Balear. insulis subiugatis reliquũ est spe deuorãt, homines inertissimi, & q cominꝰ pugnãdi fiduciã non habẽtes fugax bellũ di-*

ligunt. Nunquam enim Turcus pede conserto martem audet, sed pulsus loco longe tendit neruos, & permittit vulnera ventis, & quia habet tela mortifero succo ebria, in hominem, quem percutit, non virtus, sed virus mortem facit. Quicquid igitur ait fortuna non fortitudini attribuerim, quod pugnat fuga & veneno. Constat profecto, quod omnis natio, quæ in ea plaga nascitur nimio solis ardore siccata amplius quidem sapit, sed minus habet sanguinis, ideoq; vicinam pugnam fugiunt, quia parum sanguinis se habere norunt. Contra populus, qui oritur in arctois pruinis, & remotus est à solis ardoribus inconsultior quidem, sed largo & luxurianti superbus sanguine promptissime pugnat. Vos estis gens in temperatioribus mundi prouinciis oriunda, qui sitis & prodigi sanguinis ad mortis vulnerúq; contemptum, & non careatis prudentia. Namq; & modestiam seruatis in castris, & in dimicatione vtimini consiliis. Itaq; scientia & fortitudine præditi aggredimini memorabile iter. Totis seculis prædicandi, si fratres vestros periculo exueritis, præsentibus ex Dei nomine præcipio, absentibus mando. Ituri & Christianitatem propugnaturi specimen crucis vestibus insigniant, vt intestinæ fidei foras amorem prætendant, habentes per Dei concessum, & beati Petri *priuilegium omnium absolutionem criminum, & hac interim lætitia laborem itineris alleuiant, habituri post obitum fœlicis martyrii commercium. Ponentes ergo ferias sceleribus, vt saltem in his regionibus liceat Christianis pacifice viuere, Padite, illam fortitudinem, prudentiam illam, quam in ciuili conflictu habere consuestis, iustiori effundentes prælio. Ite prædicabiles per orbem milites, ite & prosternite ignauas gentes. Eat famosa Francorum virtus cum appendiciis sibi gentibus solo sui nominis terrore totum orbem motura. Sed quid diutius vos immorer, vt fortitudinem gentilium verbis extenuem. Immo proponite animis vestris Deificam sententiam.* Angusta est via quæ ducit ad vitam. *Esto ergo vt sit semita itinerantium arcta, plena mortibus, suspecta periculis: sed hæc eadem vos amissam duces ad patriam. Per multas nimirum tribulationes oportet vos ingredi in regnum Dei, spectate ergo animo, si prensi fueritis cruces, spectate catenas, quæcunq; deniq; possunt tormenta infligi; operimini pro fidei vestræ robore horrenda supplicia, vt si necesse fuerit, damno corporum agatis animarum remedium; mortem ne timetis (viri fortissimi fortitudine & audacia præstantes)? Nihil certe poterit comminisci in vos humana nequitia, quo superna pensetur gloria. Non enim sunt condignæ passiones huius temporis ad futuram gloriam quæ reuelabitur in nobis. An nescitis quod viuere hominibus est calamitas, mori fœlicitas? Hæc vobis doctrina, si recordamini, cum lacte matrum affusa est sacerdotum verbo, hanc maiores vestri martyres prætenderunt exemplo. Mors enim à cœnulento carcere liberat animas ad proprium locum pro meritis euolaturas. Mors accelerat bonis patriam; mors præscidit reis malitiam, per mortem ergo liberæ animæ vel oblectantur gaudiis, spe meliora præsumentes, vel fruuntur suppliciis nihil peius timentes. Dum autem vinculis corporum irretiuntur, trahunt ab ipsis terrulenta contagia, & (quod veraciter quis dicat) mortuæ sunt. Nec enim luteum cœlesti, nec diuinum mortali pulchre cohæret. Plurimum quidem potest anima etiam nunc corpori iuncta: instrumentum enim suum viuificat, latenter id mouens, & vltra mortalem naturam gestis producens. Veruntamen cum sarcina, qua in terram trahitur, absoluta proprium locum receperit, beatam & vndiq; liberam participat fortitudinem, quomodocunq; diuinæ naturæ inuisibilitati communicans. Gemino ergo functa officio, corpori vitam ministrat, cum adest, causam vero mutationis cum recedit. Videtis quam iocunde anima in dormiente corpore vigilet, & à sensibus seducta pro diuina cognatione multa futura prauideat. Cur ergo mortem timetis, qui somni requiem, quæ instar mortis est, diligitis? Res est nimirum dementia pro cupiditate breuis vitæ inuidere sibi perpetuam. Quin potius (fratres charissimi) si ita contigerit, ponite pro fratribus animas vestras, vacuate ab impiis Dei sacrarium, extrudite latrones; inducite pios: nulla vos necessitudinis pietas contineat, quia prima hominis pietas in Deum. Nullum natalis soli charitas tricet, quia diuersis respectibus Christiano totus est mundus exilium, & totus mundus patria. Ita exilium patria, & patria exilium. Nullum patrimoniorum amplitudo remoueatur, quia ampliora sunt, quæ promittuntur. Nec ea, quæ inani spe miseris adulentur, vel ignauam mentem pigro rerum medicamine palpent, sed crebris exemplis exhibita frequenti vsu comprobata. Et hæc quidem sunt dulcia, sed caduca, & quæ cum temporibus suis centuplicatum pretium importent. Hæc edico, hæc mando terminumq; proximi veris affigo. Aderit Deus euntibus, vt eis bonus arrideat annus, cum copia frugum, tum serenitate temporum. Morituri cœli intrabunt triclinium, victuri videbunt sepulchrum dominicum. Et quæ maior fœlicitas, quam vt homo in terris agens videat loca illa, in quibus cœlorum Dominus conuersatus est humanitus. Fœlices, qui ad hæc vocantur munia, vt illa nanciscantur munera: fortunati qui ista meditantur prælia, vt illa consequantur præmia.*

Huiusce orationis tenorem scripsi, pauca propter veritatem dictorum incastigato sermone depromens, plura manumittens. Hinc igitur populus auditorum accensus, iudicium animi clamore attestatur, fauens sermocinationi, fauens peregrinationi. Statimque in concilio proceres nonnulli Papæ genibus * affusi, se suaque Dei militiæ consecrarunt. E quibus fuit, *Aimarus* insignis potentiæ Podiensis Episcopus, qui postea exercitũ illum auxit prudentia: rexit eloquentia. Igitur Nouembri mense, in quo consilium actum

al. acclines.

fuerat

fuerat, à singulis in sua discessum. Continuoq; fama boni totum dilapsa per orbem dulci christianorum animos infecit aura, qua circumquaq; spirante nulla fuit tam remota gens tam abdita, quæ non sui partem mitteret. Nam non solum mediterraneas prouincias hic amor mouit, sed & omnes, qui vel in penitissimis insulis, vel in nationibus barbaris Christi nomen audierant. Tunc Wallensis venationem saltuum, tunc Scottus familiaritatem pulicum, tunc Danus continuationem potuum, tunc Noricus cruditatem reliquit piscium. Destituebantur agri cultoribus, ædes habitatoribus, totis porro migrabatur vrbibus. Nullus necessitudinum amor, affectus patriæ vilis, solus Deus præ oculis, quicquid in horreis, quicquid in tricliniis repositum, responsurum erat vel auari votis agricolæ, vel thesaurorum incubatoris, deseritur, in solum Hierosolymitanum iter esuritur. Gaudium erat euntibus, mæror remanentibus. Quid dico remanentibus? Videres maritum cum matrona, cum omni postremo familia euntem; rideres carpentis impositos totos in iter transferre penates. Angustus erat limes trāseuntibus, arctus trames itinerantibus, sic ruebant agmina serie longa trahentia. Opinionem hominū vincebat numerus quāuis æstimarentur sexagies centū millia itinerantium. Nunquam proculdubio tot gentes in vnam coiere sententiam, nunquam tanta barbaries imperio vni & pene nulli ceruicositatem substrauit suam. Præcipuum enim erat videre miraculum, cum tam infinita multitudo sensim per terras Christianorum, & non prædabunda procederet, & non esset qui coerceret. Feruebat in omnibus alterutra dilectio, vt si penes aliquem quid repertum esset, q; suum non esse cognosceret, per multos dies passim agnoscendum proponeret; suspendebaturq; interim inuentoris auiditas, dū forte illius qui perdiderat, corrigeretur necessitas.

Iamq; aduenerat desiderantibus mensis Martius, quando senecta brumali deposita, mundus vernali vestitus iuuenta, in plagam orientis ituros inuitabat: nec illi moras nexuere, tantus ardor animos inuaserat. *Godefridus* dux Lotharingorum per Pannoniam iter instituit, nulli vnquam militi virtute secundus, de antiqua *Caroli Magni* linea originem trahens; & cui vere plurimus inerat *Carolus*, tam sanguine, quam mente. Sequebantur eum Frisones, Lotharingi, Saxones, & quicquid gentium inter Rhenum & Garumnam fluuios iacet. Per Dalmatiam iter adorti, *Raimundus* Comes de sancto Ægidio, *& Aimarus* Podii Episcopus, par insigne virtutis, viri armis in hostes, pietate in Deum splendidi. Sub signis eorum militabant Gothi & Guascones, & quicunque populus in Piræneum & Alpes diffunditur. Præuenerat eos compendio *Boamundus*, loco Appulus, gente Normannus. Namque is apud Brundusium nauibus conscensis, Dirrachioque appulsus, inde itinere pedestri Constantinopolim per notos sibi tramites contendit. Ductu eius agebat prælium Italia, & quæcunq; contermina prouincia à Tirrheno mari in Adriaticum protenditur. Hi omnes apud Constantinopolim pariter conuenientes nonnihil mutuæ lætitiæ habuere. Ibique *Hugonem Magnum Philippi* Regis Francorum fratrem inuenere, quod is inconsulte & cum raro milite terras imperatoris ingressus, & ab hominibus eius captus in libera custodia habebatur. At vero *Alexius* huius ciuitatis imperator horum procerum aduentu territus, volens, sed quasi precibus coactus captionis gratiam fecit: homo tergiuersatione famosus, & nihil vnquam magnum nisi dolo machinatus. Ipse *Guiscardum* (vt superius dixi) veneno, vxoremque eius corruperat auro; fidem coniugalem falso per internuncios pactus. Ipse denique *Willielmum* Comitem Pictauensem in insidias Turcorum inductum, & 60. millibus armatorum priuatum, pene solum effugere permisit, indignatus super eius responso, quo Græco negauerat hominium. Ipsum postremo *Boamundum* posteriori tempore contra se venientem, vt iniurias peregrinorum vlcisceretur, bis terque insidiis impetiuit. Sed cum parum promoueret, *Guidone* fratre & toto pene spoliauit exercitu, notis artibus toxica vel fluminibus vel vestibus infundens. Sed hæc postmodum. Tunc vero exercitum vrbe arcens, proceribusque blande collocutus, tantum Graia facundia valuit, vt à singulis hominium, & sacramentum exigeret: quod illi nihil doli machinarentur: quod vrbes imperio suo appendices, si adquirere possent, redderent, sanguinis sui periculo alienum mercantes commodum. Soli *Raimundo* visa est antiquior tuendæ libertatis gratia, vt nec ipsi suum substerneret hominium, nec profiteretur sacramentum. Itaque coactis omnibus viribus Niceam vrbem Bithiniæ aggrediuntur. Ipsam enim primitus placuerat inuadi, quod & viantibus obsisteret, & mortem peregrinorum nuper ibi occisorum vltum ire animati essent. Namque *Walterus* quidam miles probatus, sed præceps (*quia vix in homine vno sapientiam & audaciam conspicaberis, quod altera moretur altera præcipitet,*) incircumspecte circa mœnia cursitans cum multa manu occubuerat. Eam manum *Petrus* heremita prædicationibus suis de patria pellexerat.

Iam vero mense Septembri, *Robertus* Normannorum Comes, frater *Willielmi Regis*, cuius titulum hic liber gestat, iter illud adoriri gestiens, habuit socios *Robertum* Flandrensem, *Stephanum* Blesensem sororis maritum. Omnes amplæ prosapiæ comites, & quibus virtus citra genus non erat. Parebant eis Angli, & Normanni, & Occidentales Franci, & Flandriæ, & omnium populorum cunei, qui ab Oceano Brittannico vsque ad Alpes mediterraneo tractu iacent. Ita in viam profecti reperiunt apud Lucas Papam *Vrbanum*, qui *Guiberto* infensus, (vt dixi) auxilio *Mathildis* Italiam, & vrbem circumsonabat armis. Iamq; tantum promouerat, vt *Quirites* ad gratiam eius versi, *Guibertinos* tum verbis tum verberibus lacesserent; nec erat alterutris vel in Ecclesiis, vel in triuiis parcendi animus, donec *Guibertus* viribus Impar *Vrbano* sedem vacuefecit Alemanniam lapsus.

De Roma, quæ quondam domina orbis terrarum, nunc ad comparationem antiquitatis videtur oppidum exiguum, & de Romanis olim rerum dominis, genteque togata, qui nunc dicuntur, hominum inertissimi, auro trutinantes iustitiam, pretio venditantes canonum regulam; De vrbe inquam, & vrbicis quicquid conarer dicere præuenerunt versus *Hildeberti* Cinomanensis primo Episcopi, post etiam Turonensis Archiepiscopi. Quos hic cum inseruero, non ideo faciam, vt alieno labore partam gloriam in me transferam, sed erit ingenuæ mentis indicium, si eius non inuidus gloriæ apponam testimonium * venustæ facundiæ.

* al. venusta.

Par tibi Roma nihil, cum sis prope tota ruina,
Quam magni fueris integra fracta doces.
Longa tuos fastus ætas destruxit, & arces,
Cæsaris, *& superum templa palude iacent.*
Ille labor, labor ille ruit, quem dirus Araxes,
Et stantem tremuit, & cecidisse dolet,
Quem gladii regum, quem prouida iura senatus,
Quem superi rerum constituere caput,
Quem magis optauit cum crimine solus habere,
Cæsar, *quam socius, & pius esse socer,*
Qui crescens studiis tribus hostes, crimen, amicos,
Vi domuit, secuit legibus, emit ope,
In quem dum fieret, vigilauit cura priorum,
Iuuit opus pietas, hospitis vnda locum,
Materiam, fabros, expensas, axis vterq;
Misit, se muris obtulit ipse locus:
Expendere duces thesauros, fata fauorem,
Artifices studium, totus & orbis opes.
Vrbs cecidit, de qua si quicquam dicere dignum.
Moliar, hoc potero dicere, Roma fuit.
Non tamen annorum series, non flamma, nec ensis,
Ad plenum potuit hoc abolere decus.
Cura hominum potuit tantam componere Romam,
Quantam non potuit soluere cura Deum.
Confer opes, marmorq; nouum, superumq; fauorem,
Artificum vigilent in noua facta manus:
Non tamen aut fieri par stanti machina muro,
Aut restaurari sola ruina potest.
Hic superum formas superi mirantur & ipsi,
Et cupiunt fictis vultibus esse pares.
Non potuit natura Deos hoc ore creare,
Quo miranda Deum signa creauit homo.
Vultus adest his numinibus, potiusq; coluntur,
Artificum studio, quam Deitate sua.
Vrbs fœlix, si vel dominis vrbs illa careret,
Vel dominis esset turpe carere fide.

PAruane sunt hæc ad demonstrandam in tanta vrbe vel olim bonorum dignitatem, vel modo malorum maiestatem? Sed, ne quid honori desit, adiiciam & portarum numerum.

rum, & multitudinem sacrorum cinerum, & ne aliquis obscuritate verborum causetur se à cognitione rerum reiici, erit sermo quotidianus & leuis.

Prima porta Cornelia, quæ modo dicitur porta sancti *Petri*, & via Cornelia. Iuxta eam Ecclesia beati *Petri* sita est, in qua corpus eius iacet, auro & argento, & lapidibus parata, & nullus hominum scit numerum sanctorum Martyrum, qui in eadem Ecclesia pausant. In eadem via est Ecclesia altera, in qua requiescunt sanctæ virgines *Rufina & Secunda*. In tertia Ecclesia sunt *Marius & Martha & Audifax, & Abacuc* filii eorum.

Secunda porta Flaminea, quæ modo appellatur Sancti *Valentini*, & Flaminea via. & cum ad pontem * Molbium peruenit vocatur via Rauennana, quia ad Rauennam ducit. Ibi in primo milliario foris sanctus *Valentinus* in sua Ecclesia requiescit. *al. Miluium.*

Tertia porta * Portitiana, & via eodem modo appellata, sed cum peruenit ad Salariam nomen perdit, & ibi prope in eo loco, qui dicitur Cucumeris, requiescunt Martyres, *Festus, Iohannes, Liberalis, Diogenes, Blastus, Lucina*, & in vno sepulchro * 260, & in altero 30. *al. Porciniana.* *al. 240.*

Quarta porta & via Salaria, quæ modo Sancti *Siluestri* dicitur. Ibi iuxta viam sanctus *Hermes* requiescit, & Sancta *Vasella, & Prothus, & Iacinctus, Maxilianus, Herculanus, Crispus*; & in altero loco prope requiescunt Sancti Martyres *Pamphilus & Quirinus* 70. gradibus in imo terræ. Deinde basilica sanctæ *Fælicitatis*, vbi requiescit illa, & *Silanus* filius eius & non longe *Bonifacius* Martyr. Ibidem in altera Ecclesia sunt *Crisantus, & Daria, & Saturninus, & Maurus, & Iason* & mater eorum *Hilaria*, & alii innumerabiles. Et in altera basilica, sanctus *Alexander, Vitalis, Martialis*, filii sanctæ *Fælicitatis*. Et Sanctæ 7. virgines, *Saturnina, Hilarina,* * *Dunanda, Rogantina, Serotina, Paulina, Donata*. Deinde basilica Sancti *Siluestri*, vbi iacet marmoreo tumulo coopertus, & Martyres, *Celestinus, Philippus, & Fælix*, & ibidem Martyres 365. in vno sepulchro requiescunt; & prope *Paulus, & Crescentianus, Prisca, & Semetrius,* * *Praxides, Potentiana* pausant. *al. Dominanda.* *al. Praxedis.*

Quinta porta Numentana. Ibi Sanctus *Nicomedes* presbyter, & Martyr. itemque via eodem modo dicitur. Iuxta viam sanctæ *Agnetis*, & Ecclesia & corpus, in altera Ecclesia, Sancta *Emerenciana* & Martyres, *Alexander, Fælix, Papias*, in septimo milliario eiusdem viæ Sanctus Papa *Alexander*, cum *Euentio, & Theodolo* pausant.

Sexta porta, & via Tiburtina quæ modo dicitur Sancti Laurentii, iuxta hanc viam iacet sanctus *Laurentius* in sua Ecclesia, & *Habundius* martyr. Et ibi prope in altera Ecclesia pausant hi Martyres, *Ciriaca, Romanus, Iustinus, Crescentianus*. Et ibi non longe, basilica sancti *Hyppoliti*, vbi ipse cum familia sua pausat, id est, decem & octo. Et ibi requiescunt beata * *Trifonia* vxor *Decij*, & filia eius *Cirilla, & Concordia* nutrix eius. Et in altera parte viæ eius est Ecclesia *Agapiti* Martyris. *al. Trifena.*

Septima porta modo Maior dicitur, olim * Seracusana dicebatur, & via Lauicana dicitur, quæ ad beatam *Helenam* tendit. Ibi sunt prope, *Petrus, Marcellinus, Tyburtius, Geminus, Gorgonius*, & quadraginta milites, & alii innumerabiles: & non longe sancti quatuor coronati. *al. Sircurana.*

Octaua porta sancti *Iohannis*, quæ apud antiquos * Assenarica dicebatur. Nona porta * Metrosa dicitur, & coram istis ambabus via Latina iacet. Decima porta & via Latina dicitur. Iuxta eam quiescunt in vna Ecclesia Martyres, *Gordianus, & Epimachus, Sulpicius, Seruilianus, Quintinus, Quartus, Sophia,* * *Triphenus*. Et ibi prope in alio loco *Tertullinus*, & non longe Ecclesia beatæ *Eugeniæ*, in qua iacet & *Claudia* mater eius, & *Stephanus* Papa cum clero suo numero 19. & *Nemesius* diaconus. *al. Assenarica.* *al. Metronsi.* *al. Triphonius.*

Vndecima porta, & via dicitur Appia. Ibi requiescunt sanctus *Sebastianus, & Quirinus*, & olim ibi requieuerunt Apostolorum corpora. Et paulo propius Romam sunt martyres. *Ianuarius, Vrbanus, Xenon, Quirinus, Agapetus, Fælicissimus*. Et in altera Ecclesia *Tyburtius Valerianus, Maximus*, nec longe Ecclesia *Ceciliæ* Martyris, & ibi reconditi sunt *Stephanus, Sixtus, zefferinus, Eusebius, Melchiades, Marcellus, Eutichianus, Dionysius, Antheros, Poncianus, Lucius* Papa, *Optacius, Iulianus, Calocerus, Parthenius, Tharsicius,* * *Politanus* Martyres. Ibidem Ecclesia sancti *Cornelii* & corpus. Et in altera Ecclesia sancta *Sotheris*. & non longe pausant martyres, *Hyppolitus, Adrianus, Eusebius, Maria, Martha, Paulina, Valeria, Marcellus*, & prope Papa *Marcus* in sua Ecclesia. Inter viam Appiam & viam Ostiensem est via Ardeatina. vbi sunt *Marcus & Marcellianus*. Et ibi iacet *Damasus* Papa in sua Ecclesia. & non longe sancta *Petronilla, & Nereus, & Achilleus*, & alii plures. *al. Policamus.*

Duodecima porta & via * Ostensa dicitur, modo porta sancti *Pauli* vocatur, quia iuxta eam requiescit in Ecclesia sua. Ibidemque *Timotheus* Martyr: & non longe in Ecclesia *al. Ostiensis.*

Sanctæ *Tecla* sunt Martyres *Fœlix & Audactus, & Nemesius*. In aqua Salina est caput *Anastasii* Martyris.

Tertia decima porta Portuensis dicitur, & via, ibi prope in Ecclesia sunt Martyres *Felix, Alexander, Abdon & Sennes, Symeon, Anastasius, Polion, Vincentius, Milex, Candida, & Innocentia*. Quartadecima porta & via Aurelia, quæ modo porta sancti *Pancratii* dicitur, quod iuxta eam requiescit in sua Ecclesia, & alii martyres, *Paulinus, Arthemius*, sancta *Sapientia*, cum tribus Filiabus Fide, Spe, & Charitate. In altera Ecclesia, *Processus, & Martinianus*, & in tertia *Fœlices* duo, & in quarta *Calixtus, & Catepodius*, & in quinta Sanctus *Basilides*. Duodecimo intra vrbem milliario in monte *Celio* sunt Martyres, *Ioannes & Paulus* in sua domo, quæ facta est Ecclesia post eorum Martyrium, & *Crispinus, & Crispinianus* & sancta *Benedicta*. In eodem monte est Ecclesia Sancti *Stephani* protomartyris, & ibi reconditi sunt Martyres, *Primus, & Fœlicianus*, in monte Auentino sanctus *Bonefacius*, & in monte Nola Sancta *Tatiana* pausant.)

Hæc sunt Romana sanctuaria, hæc sunt in terris diuina pignora. & tamen inter hoc quasi cœleste promptuarium insano furore gens ebria, tunc, cum illuc peregrini venerunt, fœdo ambitu omnia turbabant, & supra ipsa sanctorum corpora ciuilem libabant sanguinem, dum non possent satiare pecuniarum libidinem. *Vrbani* igitur benedictione freti comites transita Tuscia, & Campania per Apuliam Calabriam venere, statimq; mare transissent, nisi consulti nautæ propter austrorum violentiam vetuissent. Quapropter Normannus & Blesensis Comites, qua quisq; poterat, hyemem fouere apud amicos perendinantes. Solus Flandrensis ventis vela credidit, præcipiti consilio fœliciter vsus: ideoq; gregariorum vulgus pars propter inopiam domum reuertit, pars pro intemperie soli morbo defecit. Nec non & residui duces, vt videre placatum classibus æquor, vernali sole redeunte, maris fidem experti & *Christi* auxilio illæsi duobus portibus excepti applicuere. Inde per Thessaliam cuius Metropolis est Thessalonica, Thraciam & hinc Constantinopolim venere. Multi pauperum illa via morbo & inedia extincti, multi in vado, quod pro rapiditate Diaboli dicitur, * intercepti. pluresq; profecto perissent nisi equi emissarii in aduersum amnem oppositi violenti gurgitis vortices fregissent. Ita quibusdam vita procurata reliqui * equis transducti: Omnis itaque multitudo 15. dierum spatio præteritorum laborum indulsit solatio, positis castris in suburbano ciuitatis, de qua quia locus se obtulit pauca dicenda.

al. suffocati.
al. aquis.

Constantinopolis primum Bizantium dicta. formam antiqui vocabuli præferunt Imperatori nummi * Bizantini vocati. hanc diuinitus mutasse nomen, *S. Aldelmus* auctor est in libro de virginitate, huiusmodi sententia est. *Constantino* in eadem vrbe soporato, visa est astitisse vetula rugis anilibus frontem arata; mox imperiali chlamyde amictam in iuuenculam refloruisse, viridisq; formæ decore *Constantini* pellexisse oculum, vt non abstineret, quin porrigeret ei osculum. Tunc * *Elenam* matrem, quæ adesset dixisse, hæc tua semper erit, nec vnquam morietur, nisi in fine seculi. Huius somnii solutionem *Augustus* extruso sopore ieiuniis, & eleemosynis extrahebat è cœlo. Et ecce post octo dies iterum soporatus, visus est videre *Siluestrum* Papam paulo ante defunctum, qui dulci luminū risu perstringens discipulum, consueta, inquit, egisti prudentia, vt quod intellectum effugeret hominis, à Deo expectares exoluendum nodum ænigmatis. Hęc igitur, quam vidisti anicula, est ciuitas ista, æui situ decrepita, cuius iam vetustate quassa mœnia, & vicinam ruinam minantia reparatorem desiderant. Sed tu eam muris reformans, & opibus, vocabulo quoq; insignies tuo, & regnabit in ea perpetuo imperatoria progenies. Non tamen tuo arbitratu fundamenta iacies, sed ascenso sonipede, cui quondam rudis Christicola insidens Apostolorum Romæ circuisti Ecclesias, laxatis habenis, quo volet eundi promptum illi cedes arbitrium, habebisq; in manu hastam regiam, cuius cuspide in terram tracta muri scribentur vestigia. Consules ergo cuspidis in terra magisterium quo ordine disponi debeant fundamenta mœnium.

al. Bizantium.
al. Helenā

Paruit *Augustus* visioni procliue, & ciuitatem æquam Romæ constituit, * professus non debere Imperatorem Romæ principari, vbi à *Christo* principabantur coronati Apostoli, fecit in ea duas Ecclesias, quarum vna *Hirenis*, altera dicitur Apostolorum; inuehens illuc numerosa sanctorum corpora, qui possint contra incursus hostium cœleste impetrare patrocinium. Statuas quoq; triumphalium virorum à Roma deductas, & simulacra Deorum ad videntium ridiculū, & tripodas Delficos in circo dedit, ad spectaculum simul & ciuitatis ornamentum. Gratumq; admodum fuisse ferunt imperiali animo, vt illic vrbem diuino iussu fundaret, vbi & soli vbertas & cœli temperies mortalium saluti conueniret. Quia enim in Brittannia natus fuerat, ardores solis exosus erat. Est vero

al. lege cōfessus.

Thra-

Thracia vna Europæ Prouincia vt Poetæ quoq; canunt * Ebrei fluminis glacie, & Bistonio Aquilone perfrigida, [al. Hebri.] vicina Mesiæ, cuius, vt ait *Virgilius*, *Mirantur Gargara messes*. At vero Constantinopolis circumflua Ponto, Europæ, atq; Asiæ carpit vtrinq; libratam temperiem, quod Aquilonares hiatus mulceat è proximo veniens Asiaticus Eurus. Porrigitur ergo vrbs ingentibus mœniis sed eam augustat conuenarũ innumerus populus. Quapropter rupium molibus, & arenarum cumulis profundo iniectis longe itur in salum, & nouo commento tellus inuenta veteres contrahit vndas. Stupet itaque mare peregrinos vitreo in gurgite campos, vrbemq; suam totis terrarum commodis cingit & pascit: Est enim ciuitas vndiq; præter ad Aquilonem mari magno cincta, ambitu murorum iuxta situm pelagi angulosa, * viginti millia passuum muro complexa. [al. duodecim.] Danubius, qui & Hister, occultis canalibus vrbi sub terra influit, diebusque constitutis ablato pessulo inductus cœnum platearum pelago importat. Certauere zelo Imperiali *Augusti* singuli decorem addere, * quique arbitrantes aliquid se institutæ debere operæ; iste sanctorum reliquiis, [al. quisq;.] ille diuitiis, *Constantinus* omnibus.

Regnauerunt in ea post *Constantinum* magnum Imperatores, quorum hæc sunt nomina. *Constantinus* filius eius, *Iulianus* apostata, *Iouinianus*, *Valens*, *Theodosius* maior, *Archadius*, *Theodosius* minor, *Marcianus*, *Leo* primus, * *Zeno*, *Anastasius*, *Iustinus* maior, *Iustinianus*, [al. Teno.] (hic literis & bellis nobilis, fecit in Constantinopoli Ecclesiam diuinæ sapientiæ, id est, Domino *Iesu Christo*, quam Agiam Sophiam cognominauit; opus, vt ferunt, omnibus per orbem ædificiis magnificentius, quodque certa rerum facie inspectum vincat ampullata verba referentium) *Iustinus* minor, *Tiberius*, *Mauricius*, primus Græcus, *Focas*, *Heraclius*, *Heraclonas*, *Constans*, *Constantinus* filius *Heraclij*, (Iste Romam veniens, & quod reliquum erat ornatus antiqui corradens, tegulis etiam æreis fastigia Eclesiarum nudauit. triumpho scilicet apud Constantinopolim de hisce manubiis inhians. Sed ei infœliciter illa cessit auiditas, quia continuo apud Siracusas extinctus, Saracenis Alexandriam deferentibus omnes illas reliquit exuuias) *Constantinus*, *Leo* secundus, *Iustinianus*, Iterum *Iustinianus*, *Tiberius*, *Anastasius*, *Philippicus*, *Theodosius*, *Leo* tertius; Hi omnes regnauerunt & in Constantinopoli & in Roma: sequentes tantum in Constantinopoli: *Constantinus*, *Leo*, *Constantinus*, *Nicephorus*, *Stauratius*, *Michael*, *Theophilus*, *Michael*, *Basilius*, *Leo*, *Alexander*, *Constantinus*, Romani duo, *Nicephori*, *Focas*, *Ioannes*, *Basili'*, *Romanus*, *Michael*, *Constantinus*, *Theodora* Imperatrix, *Michael*, *Sachius*, *Constantinus*, *Romanus*, *Diogenes*, *Nicephorus*, *Buthanus*, *Michael*: Hic per *Alexium* depulsus Imperio ad *Guiscardum* in Apuliam clandestinam fugam composuit, traditaq; illi potestate aliquid se opinatus est * fecisse quod noceret *Alexio*. [al. effecisse quo.] Vnde *Guiscardo* magna aggrediendi increuit animus: vt inani spe niteretur sibi acquiri posse per industriam, quod alter amiserat per * ignauiam. [al. ignominiam.] Sed quantum istis profecerit præcedens liber patefecit. Est in eadem ciuitate lignum Domini ab Helena de Ierosolymis delatum. Requiescunt ibi Apostoli *Andraas*, *Iacobus* frater Domini, *Mathias*: Prophetæ *Elizeus*, *Daniel*, *Samuel*, & alii plures: *Lucas* Euangelista, Martyres innumerabiles, Confessores, *Ioãnes*, *Chrysostomus*, *Basilius*, *Gregorius Nazianzenus*, *Spiridion*; Virgines, *Agatha*, *Lucia*, Omnesq; postremo sancti, quorum corpora illuc ex omnibus regionibus Imperatores conuehere potuerunt.

Normannus itaq; & Blesensis Comites hominium suum Græco * postrauerunt. [al. prostituere.] Nam iam Flandrita transierat, & id facere fastidierat, quod se meminisset natum, & educatũ libere. Alii data fide, acceptaq; Niceam pertendunt hebdomada ieiunii prima, quam iam cæteri à medio Maij obsederant. Ita coniunctis virib. multæ vtrinq; mortes actę sunt: cum ab oppidanis facile in subiectos telorum omnia genera rotarentur, nec alicuius licet inertissimi manus in confertos frustraretur. Quin & exanimatorum cadauera Turci vncis ferreis innumerum trahebant, ludibrio, nostrorum excarnificanda, vel ablatis vestibus deiicienda. Doluerunt id Franci: nec prius abstiterunt ferro exercere dolorem, quam Turci extremis malis fessi die solstitii æstiualis per clandestinos nuntios Imperatori se dedidere. Ille, qui nihil præter commodũ suum pensare nosset, denunciauit Francis vt abirent: malens vrbẽ seruari Turcorum apertæ perfidiæ, quam Francorum suspectæ potentiæ. Iussit tamen distribui argentum & aurum optimatibus, nummos æreos inferioribus, ne se irremuneratos quererentur. Ita Turci, qui iam à 50. annis Bithyniam, quæ est pars minoris Asiæ, quam Romaniam dicunt, Euphrate transito possederant, in superiores fuga terras cõcessere. Veruntamen ausi sunt, obsidione soluta, exercitũ vltra progredientem incessere, auctore quodam *Solimanno* cui dominium totius Romaniæ * obuenerat. [al. obtigerat.] Is coactis sagittariorum millibus æstimatione 360. nostros nihil minus quam bellũ meditantes, tanta vi aggressus est; vt ferreo imbre sagittarũ inundante perterriti omnes incũctanter dorsa nu-

darent. Et tum forte dux *Godefridus*, *& Hugo* magnus, & *Raimundus*, aliam viam inuaserant; vt & inimicorum solum latius popularentur; & suis pabula compararent facilius. At vero Normannus ancipiti discrimine permotus, aduentum Turcorum, expeditis cursoribus, *Godefrido* & cæteris per tutos tramites intimauit. Illi moræ nescii signis in hostem conuersis socios eripuere periculo. Nãq; hi iam indiscrete in tentoriis suis necabantur, nihil bello intenti, solis lachrymis & precibus auras implentes. Nec rimabatur hostis vulneri aditum, sed in notos fortunam emittens, nunquam pro densitate cuneorum inanẽ referebat manum. Sola erat mortis dilatio, quod quia iuxta quoddam arundinetum pugnabatur, equi Turcorum impediti liberis non exultabant cursibus. Sed tandem visis antesignanis optimatum venientium, nostri ex arundineto prodeunt; & acclamato signo militari, Deus vult, dissipatos ordines hostium inuadunt sociis vt ex altera parte feriant innuentes. Ita Turci, cum vtrimq; premerentur, nescio quid dirum stridentes vlulatibus in cœlum actis diffugere. Nec solito more pugna fugaci vsi, sed abiectis arcubus maius aliquid quam humanum timorem continua trium dierum fuga testati sunt. Nec erat qui eos fugaret; quia equi nostrorum vix ieiuno cespite vitam sustentantes, alacrem persecutionem negabant, lasso statim ilium pulsu defectionem suam ostendentes. Erat enim Asia terra quondam frugum feracissima, ita moderno & antiquo tempore Turcis sæuientibus expilata, vt vix raro exercitui alimoniam ministrare sufficeret, nedum tantæ multitudini, quæ totas segetes depastura, totos amnes epotatum videretur. Æstimabantur enim cum à * Nicea discessere septingenta millia, pars reliqua vel ferro interempta, vel valetudine minuta, maior domos dilapsa.

al. antea.

Inde ergo per Antiochiam Pisidiæ, & Iconium vrbes Eracleam venere. Ibi signum in cœlo viderunt modo ensis fulminei figuratum, mucrone versus Orientem protento. Iãq; à Kalendis Iunii cum Niceam deseruerant, Octobris mensis nonæ voluebantur, quando Antiochiam Syriæ venere. Cuius situm commemorarem, nisi auiditatem meam præoccupasset Ambrosiana in Egesippo facundia: simul & quod vereor, ne mihi vertatur vicio, quod tam frequenter in digressionibus peregrinatur narratio. Veruntamẽ quantum suscepti operis necessitas postulat, dicam.

Ciuitas est maximo muro circumdata, montem etiam mœnibus * complexa, à *Seleuco* Rege Asiæ nomine *Antiochi* patris cognominata, post Romam, & Constantinopolim, & Alexandriam quarto per orbem loco cunctis ciuitatibus prælata; mœnibus tuta, montibus ardua; magis ingenio quam vi, si vnquam capiatur obtinenda. Fluuius illi proximus, quem modo * Feruum, quondam Orontem vocatum intelligo, duodecimo ab vrbe milliario excipitur pelago, fluentis rapacibus, & ipso impetu frigidioribus salubris auræ temperie saluti medetur * ciuium. Commeatum quoq; nauium oppidanis inuehens, perseuerantiam obsidentium quantolibet tempore deridet. Ibi primum Christiani olim nominis venerabile vocabulum excogitatum. Inde *Paulus* Religionis huius incentiuum, & fomes ad prædicandum processit. Ibi beatus *Petrus* primi Antistitii cathedram sedit. In cuius honore fundatà illic Ecclesia toto Turcorum tempore illibata permansit. Nec minus altera in honore sanctæ *Mariæ* consecrata, decore sui oculos spectantium tenebat mirum in modum, vt cuius persequebantur fidem, reuererentur ædem.

al. circũplexa.
al. Fernũ.
al. ciuica.

Hanc itaq; ciuitatem Franci ab Octobri vsque ad Iunium * circumsedere, tentoriis circum murum amne transito locatis, perspectaq; difficultate * capiendi, timiditati quorundam obuiandum arbitrati, omnes pariter proceres sacramento fecere obsidioni non ponendas ferias, quoad vel vi, vel ingenio prenderetur ciuitas. Et, vt quod intendebant facilius implerent, castra cis fluuium constituerunt multa, quibus impositi milites excubias prætenderent. *Aoxianus* quoq; ciuitatis Ammiratus, videns, Francos non ioco & ieiune agere, sed ciuitatem serio impetere, *Sansadolem* filium ad Soldanum Imperatorem Persidis misit: qui Francorum audaciam exponens suppetas * expeteret, Soldanus apud Persas, qui apud Romanos *Augustus* totius Orientis & omnium Saracenorum rector. Quod ideo vt æstimo tamdiu manet & propagatur imperium, quod gens illa parum (vt dixi) bellicosa, & viuacis sanguinis inops, semel acceptum nescit dediscere seruitium ignorantq; vt *Lucanus* ait,

al. circũsedere.
al. expugnandi.
al. oraret.

Idcirco datos ne quisquam seruiat enses.

At vero gens Occidentalis audax, & effera, diuturnam vnius populi dedignatur dominationem: sæpe se seruitio exuens, & de vno in aliud transferens. Denique Romanum Imperium prius ad Francos, post ad Teutones declinauit: Orientale apud Persas semper durat.

Ad

Ad huius ergo Imperii principem *Sansadoles* missus viam studio celerabat iuuenili. Pater interim in custodia vrbis Imperatorio non deerat muneri. Nec contenta virtus inclusorum sua tutari, nostros vltro lacessebat: crebro illos, & subito, pabulantes & nundinantes aggressa. Nam de inuentis nauibus pontem facientes nundinas vltra fluuium instituerant. Ope igitur *Christi* pertinaces sumptis armis hostes audacter propellere: vt nunquam eos superiorem gloriam paterentur referre. Cuius contumeliæ vltionem in Syros & Armenios ciuitatis indigenas Turci infundebant, balistis & petrariis capita interemptorum in castra Francorũ emittẽtes, vt illos eo modo ad dolorem incenderent.

Et iam deuastatis omnibus circa vrbem, quæ ad victum poterant parari: temeraria fames, quæ tuta etiam expugnare solet, exercitum incessere cœperat. adeo vt nondum surgentibus in altam segetem culmis, quidam siliquas fabarum nõdum adultarum pro summis deliciis amplecterentur: Alii carnes iumẽtorum, alii coria aquis mollita, quidam carduos parum coctos per abrasas fauces vtero demittebant: quidam vel mures, vel talium quid deliciarum poscentibus aliis venundabant, & esurire sustinebat prolato ieiunus vẽditor auro. Nec defuerunt qui cadauera cadaueribus infarcirẽt; humanis pasti carnibus, longe tamen, & in montibus, ne nidore carnis adustæ cæteri offenderentur. plures spe reperiendæ alimoniæ ignotis vagabantur semitis, & à latrunculis viarum gnaris trucidabantur. Sed non multo post ciuitas deditioni consensit.

Boamundus enim, solertis ingenii vir, ea parte qua prætendebat principem quendam Turcum, maximæ turris custodem, promissis ingentibus ad proditionem per internuntios solicitauerat. Ille quoque vt infamiam proditionis insigni excusatione palliaret, *Boamundo* filium in obsidatum dedit, *Christi* edicto, quod per somnium didicisset, id se facere professus. Suos igitur ad turrim *Boamundus* admouit, prius clandestino astu perpetuum à proceribus ciuitatis * Dominium nactus, si possit adquirere. Ita Franci per funeas scalas *al. dimi.* nocte intempesta in murum euecti, vexilloq; *Boamundi* quod vermiculatum erat ventis in fastigio turris exposito: signum Christianum lætis fragoribus ingeminant; *Deus vult, Deus vult.* Turci experrecti, & soporis penuria inertes fugam per angiportus inuadunt. Districtis nostri gladiis insecuti, magnas de inimicis strages aceruant. In ea fuga cecidit *Auxianus* vrbis Ammiratus, à quodam rustico Syro decollatus. Caput eius Francis allatum ridiculo & gaudio fuit.

Nec diu opima victoria lætati, postero die Turcorum obsidionem extra muros ingemuere. Venerant illi à *Sansadole* inuitati duce *Corbaguath* satrapa Orientali, qui ab Imperatore Persidis acceperat trecenta millia cum viginti septem ammiratis. Horum sexaginta millia in arcem vrbis per scopulos ascendere, aduocantibus eos Turcis, qui adhuc ibidem remanserant. Itaque illi crebris excursibus Christianos potissimum fatigabant, nec erat vlla spes nisi in Dei auxilio: cum bello infestatis cresceret inedia; inedia semper magnorum comes prima malorum. Quapropter triduano prius cum litaniis exacto ieiunio, legatus *Petrus* heremita mittitur ad Turcos. Is familiari sibi eloquio ista prosecutus est, Vt Turci Christianorum terras, quas olim peruaserant indebite, nunc euacuant voluntarie. Iustum esse, vt sicut Christiani non vrgent Persiam, ita Turci non infestent Asiam. Proinde aut libenti discessu natiuum solum repetant; Aut mane futuro bellum expectent; sortem per duos vel quatuor vel octo experiantur, ne periculum ad totum vergat exercitum.

Non erat *Corbaguath* eius facilitatis vt legatum dignaretur responso: sed scacchis ludens & dentibus infrendens inanem dimisit. Hoc tantum dicto, iam conclamatam esse Francorum superbiam. Ille quoque concite rediens exercitum de insolentia Turci certiorem reddidit. Tunc omnes alterutrum se animantes, etiam per præconem clamare fecere, vt quisq; nocte illa equo suo pro posse prębenda porrigeret, ne sequenti die multiformibus gyris fatigatus deficeret. Iamque mane inclaruerat, cum per acies dispositi, vexillis in hostem infestis prodeunt. Primam turmam duxere duo *Roberti*, Normannus, & Flandrensis, & *Hugo* magnus: Secundam dux *Godefridus*: Tertiam Podiensis Episcopus. *Boamundus* in extremo agmine, cæteris subsidio futurus. *Raimundus* in vrbe remanserat, qui nostris receptui prouideret, si necesse foret. Hoc Turci eminus conspicati, primo quid esset hæsere. Mox cognito vexillo Episcopi, quod eum maxime metuerent, quia illum Papam Christianorum & incentorem bellorum dicerent; antequam ferirentur, videntes quod nostri tam animosi & incunctanter procederent, terga dedere. alteri quoq; insperato exilientes tripudio cedentes cecidere, quantum vel peditum ilia, vel equitum calcaria sufficere potuerũt. Persuadebãtq; sibi videre antiquos Martyres, qui olim milites fuissent, quiq; mortis precio parassent præmia vitæ, *Georgium* dico & *Demetrium* vexillis

leuatis à partibus montanis accurrere, iacula in hostes, in se auxilium vibrantes. Nec diffitendum est affuisse Martyres Christianis, sicut quondam Angelos Macchabæis simili duntaxat causa pugnantibus. Reuersi vero in prædam, tanta in illorum castris reperiunt, quæ cuiuslibet auarissimi exercitus satietatem possent vel temperare, vel extinguere. Hoc prælium actum est anno incarnationis Dominicæ millesimo nonagesimo octauo, quarto Kalendarum Iulii. Nam pridie nonas Iunii capta fuerat vrbs. Mox Kalendis Augusti sequentibus Podiensis Episcopus Christianorum vexillifer illius boni auctor præcipuus communi mortalium conditioni fœliciter manus dedit, & *Hugo* magnus concessu vt aiunt Heroum Franciam rediit, causatus continuam viscerum tortionem.

Sed cum septem mensibus Antiochiæ morati præteritos labores tam diuturna quiete abstersissent: iter iamdudum inceptum resumere meditabatur. Primusq; *Raimundus*, nullius vnquam ignauiæ conscius, & cui semper * cura, primum in procinctu militari esse. & post eum *Roberti*, & *Godefridus* viam moliti. solum *Boamundum* florentissimæ ciuitatis aspectus & pecuniarum fames continuit, vt interim differret. Sed latebat sub cupiditate ratio persuasibilis, qua diceret Antiochiam non sine principe Turcis exponendam continuo inuolaturis. Residit ergo in vrbe, & *Raimundi* homines, qui vicum vnum tenebant, improbus exactor mœnibus expulit. At vero cæteri per Tripolim, & Berithum, & Tyrum, & Sydonem, & Accaronem, & Caipham, & Cæsaream Palestinæ transeuntes, ibi à dextra dimittentes maritima, peruenerunt Ramulam, à quibusdam ciuitatibus gratanter excepti, quarundam subiectione virtutem suam insignientes. Non enim diutius moram protelari consilium erat; quod Aprilis mensis erat, & campestres fruges in maturas messes coaluerant. Ramula est ciuitatula, muro indiga, beati *Georgii*, si famæ credimus, Martyrii conscia. Cuius ibi ab antiquo fundatam Ecclesiam Turci nonnihil deformauerant; tunc metu Francorum subreptis omnibus suis in montana dilapsi. Sequenti mane dubio adhuc diei & noctis confinio, *Tancredus* nepos *Boamundi*, præstans animi miles, sumptis armis, & quidam alii Bethleem pertendunt, loca vicina explorare cupientes. Syri, qui essent in loco progressi obuiam, lætitiam suam desiderio lachrymante prodebant, saluti eorum pro paucitate nimirum metuentes. Nam non multo plus quam centum milites venerant. At illi supplicibus votis sacram ædem venerati, confestim Ierosolymam intentis animis inuadunt. Turci quoq; pro fiducia virium mentibus efferati foras exiliunt, in nostros aliquantisper arietantes. Totus enim iam exercitus aduentarat. Sed mox Francis annitentibus summoti hostes claustrorum muralium obiectu salutem suam tutabantur.

al. cura vita.

De situ & positione Ierusalem nihil me dicere copia scriptorum admonet, nec necesse est, vt in hoc campo mea exultet oratio. Adeo fere omnium notitiæ patet: quod *Iosephus*, quod *Eucherius*, quod *Beda* scripsere. Quis enim nesciat eam à *Melchisedec* Salem, à *Iebuseis* Iebus, à *Salomone* Ierosolymam vocatam. Quis non audierit quotiens sub aduerso marte cadens ciues ruinis sepelierit suis, vel *Nabugodonosor*, vel *Tito*, vel *Adriano* agentibus. *Adrianus* ille fuit, qui Ierosolymam ex suo cognomine cognominatam Heliam orbiculato & maiore murorum ambitu ædificauit, vt locum Sepulchri Dominici, quod olim extra fuerat, amplecteretur. Nam & mons Sion intra vrbem receptus pro arce supereminet. Fons intra nullus, sed cisternis ad hoc pręparatis colliguntur latices siti ciuium profuturi. quod ipsius vrbis situs supercilio ab Aquilone montis Syon incipiens, ita sit molli cliuo dispositus, vt pluuia ibi decidens, nequaquam lutum faciat, sed instar fluuiorum vel in cisternis excipiatur, vel per portas defluens torrentem Cedron augeat. Ibi Templum Domini & Templum quod dicunt *Salomonis*, quibus incertum auctoribus ædificata; Turcorum celebri frequentia colebatur: Templum præsertim Domini, quod quotidianis venerabantur excubiis, Christianosq; ingressu arcebant, simulachro *Mahumet* ibidem collocato. Ibi * decẽti opere compacta Ecclesia sancti Sepulchri capax, à *Constantino* magno ædificata, nullam vnquam ab inimicis fidei tulit iniuriam, metu sicut coniicio pro igne cœlesti perculsis, qui quotannis in vigilia Pascæ lampadibus serenus infulget. Quod miraculum quando cœperit, vel si ante tempora Saracenorum fuerit, nullius historiæ cognitione discernitur. Legi ego in scripto *Bernardi* Monachi, quod abhinc annis ducẽtis quinquaginta, id est, anno incarnationis octingentesimo septuagesimo idem Ierosolymã profectus, ignem illum viderit, hospitatusq; fuerit in Xenodochio, quod idem gloriosissimus *Carolus* magnus construi iusserat. vbi & Bibliothecam ingentis expensæ compegerat. Tãtamq; & Ægypti & per id locorum commemorat pacem Christianos sub Turcorum dominio habuisse, vt si alicui vianti in mediis forte triuiis iumentum, quo necessaria veheret defungeretur, ille relictis sarcinis ad proximam vrbem expeditus, pro auxilio pergeret, omnia quæ dimiserat illibata proculdubio reperturus. Nullus tamen ibi Christianus alienigena

al. tereti.

gena secure viuere pro exploratorum suspicione poterat, nisi sigillo Imperatoris Babylonii fretus. Indigenæ pacem Turcorum tribus annuis talentis vel Bizantinis redimebant. Veruntamen quia *Bernardus Theodosii* tunc Patriarchæ nomen non tacet, ipsa me monet occasio, vt omnia Patriarcharum nomina proponam.

Iacobus frater Domini, filius *Ioseph*, *Simon* filius *Cleopha* consobrinus *Christi*, (*Cleophas* autem fuit frater *Ioseph*,) *Iustus*, *Zacheus*, *Tobias*, *Beniamin*, *Iohannes*, *Machabeus*, *Philippus*, *Seneca*, *Iustus*, *Leui*, *Effrem*, *Iesse*, *Iudas*, (hi quindecim circumcisi fuerunt) *Marcus*, *Cassianus*, *Publius*, *Maximus*, *Iulianus*, *Gaius*, (iste primus celebrauit Pascha & Quadragesimam more Romanorum) *Symmachus*, *Gaius*, *Iulianus*, *Capito*, *Maximus*, *Antonius*, *Valens*, *Docilianus*, *Nancissus*, *Dinus*, *Germanio*, *Gordius*, *Alexander*, *Mazabanus*, *Irmeneus*, *Zabdas*, *Ermon*, *Macharius*, (huius temporibus inuenta est sancta crux à beata *Helena*) *Ciriacus*, *Maximus*, *Cirillus*, iste construxit Ecclesiam sancti Sepulchri & montis Caluariæ, & Bethleem & vallis *Iosaphat*. Hi omnes vocati sunt Episcopi. Post hos surrexere Patriarchæ: *Cirillus* protus Patriarcha, *Iohannes*, *Prailius*, *Iuuenalis*, *Zacharias*, (in cuius tempore venit * *Cosrol* rex Persarum Ierusalem, & destruxit Ecclesias Iudeæ & Ierusalem, & occisa sunt ab exercitu suo triginta sex millia Christianorum) *Modestus*, (iste constitutus est Patriarcha ab *Heraclio*, Imperatore, postquam reuersus est victor de Perside) *Sophronius*, (cuius temporibus venere Saraceni, & eiecerũt Christianos omnes de Ierusalem, excepto Patriarcha, quem ob reuerentiam sanctitatis ibi dimiserunt. Illud fuit tempus, quo Saraceni totã Ægyptum, & Aphricam, & Iudæam, & etiam Hispaniam, & Baleares insulas peruaserunt. Partem Hispaniæ abstulit iis *Carolus* magnus, reliquam, & omnes, quas nominaui terras possident vsque hodie annis abhinc circiter quingentis) *Theodorus*, *Ilia*, *Georgius*, *Thomas*, *Basilius*, *Sergius*, *Salomontes*, *Theodosius*, hũc *Theodosium* fuisse Abbatem *Bernardus* memorat, & raptum de monasterio suo, quod distabat ab Ierusalem quindecim millibus, & factum fuisse Patriarcham Ierosolymæ; Tunc etiam Patriarcham *Michaelem* dicunt fuisse Patriarcham Babylonis super Ægyptum, translato Patriarchatu Alexandriæ in Babylonem; *Ilia*, *Sergius*, *Leonthos*, *Athanasius*, *Christodolus*, *Thomas*, *Ioseph*, *Orestes*, (in cuius tempore venit *Achim* Soldanus de Babylonia, nepos *Orestis* Patriarchæ, & misit exercitũ suum Ierusalem, & destruxit omnes Ecclesias. scilicet quatuor millia; & auunculum suum Patriarcham adduci fecit Babyloniam & ibidem occidi) *Theophilus*, *Nicephorus*, (hic ædificauit casam sancti Sepulchri, quæ nunc est fauente Soldano *Achim*) *Sophronius*, (in cuius tempore Turci Ierosolymam venientes pugnauerunt cum Saracenis, & omnes interfecere, & obtinuere ciuitatem; Christiani autem remanserunt ibi sub dominio Turcorum) *Cuthimus*, *Simeon*, huius tempore venerunt Franci & expugnauerũt Ierosolymam, & liberauerunt eam de manibus Turcorum, & regis Babyloniæ.

al. Cosdroa.

Anno igitur Ierosolymitanæ peregrinationis quarto, post captam Niceam tertio, post Antiocheam secundo, obsessa est à Francis Ierusalem. Vrbs bellorum maxima merces, blandimentum laborum, supremæ spei viaticum. Erat tunc Iunii mensis dies septimus, nec quicquam sibi obsessor verebatur in cibatu, vel in potu, quod messis in agris, vuæ in vineis maturauerant, sola iumentorum cura erat * miserabilis, quæ pro qualitate loci & temporis nullo sustentabantur irriguo. Nam & fontis Siloe recessus, qui horis incertis dulcibus scatet aquis, tunc calor solis ebiberat. Fons ille si quando pluuialibus aquis pascitur, torrentem Cedron auget, indeq; vndiuomo impetu in vallem *Iosaphat* decurrit. Sed hoc admodum raro, quia nullus eius augmenti, vel decrementi certus est terminus. Quocirca nostros ad aquationem iumentorum crebro dispersos hostes è cauernis egredientes inopine cædebant. Interea duces suo quisque muneri, *Raimundus* vero turris *Dauidicæ* impiger assistebat. Hæc ab occasu solis vrbem muniens, ad medium fere tabulatu quadratorum lapidum plumbo infuso compaginata, omnem metum obsidentium paucis intus defendentibus repellit. Itaque videntes vrbem ad capiendum propter prærupta montium, & firmitatem mœnium, & ferocitatem hostium difficilem, machinas fieri præcepere. Et prius quidem obsessionis die septimo fortunam scalis erectis tentarunt, in resistentes volaticas moliti sagittas. Sed quia erant scalæ paucæ, & ascendentibus damnosæ, quod vulneribus vndiq; expositi nulla parte protegerentur; consilium mutarunt. Vnum fuit machinamentum quod nostri suem, veteres vineam vocant, quod machina leuibus lignis colligata, tecto tabulis, cratibusque contexto, lateribus crudis coriis * communitis, protegit in se * subsidentes, qui quasi more Suis ad murorum suffodienda penetrant fundamenta. Alterum fuit pro lignorum penuria turris non magna in modum ædificiorum facta, * *Berefreid* appellant, quod fastigium murorum æquaret. Hoc machinamentum dum fieret, moram obsidioni dedit pro fabrorum inscitia, &

al. miseria
al. munitis
al. subsistentes.
al. Berfreit

lignorum penuria. Et iam quartus decimus dies Iulii voluebatur, cum hi admotis vineis murum suffodere, hi turrem promouere cœperunt. Quod vt opportunius fieret, membratim disiunctam, ad muros tulere; ibique, prope quantum à iactu sagittæ cauere poterāt, compaginata rotarum volubilitate pene muro cōiunxere. Interea funditores lapidibus, sagittarii iaculis, arcubalistæ telis, quisque suum * exercentes officium, instare, & propugnatores de muro summouere; Milites quoque virtute incomparabiles turrim ascendere, æquo iam pene Marte telis, & lapidib. in hostes agentes. Nec illi feriis vacabant, sed omnē virtuti salutem committentes, adipem, & oleum ignitum in turrim, & in milites fundabalis iaculabantur, multorum mortibus sui voti se compotes gloriantes. Ita toto illo die certatum, vt neutra pars se victam putaret. Sequenti die, qui erat quintusdecimus Iulii ad suprema ventum. Namque Franci, pridiani certaminis euentu eruditiores, fasces oleagino succo viuidas in turrim muro proximam, & eius custodes iecerunt. At flamma vento agente in comas erecta primo ligna, postea lapides corripiens custodes effugauit. Quin & tigna, quæ Turci è muro pendula dimiserant, vt turrim, si propius admoueretur reducto nisu brachiorum arietando effringerent, Franci funibus desectis ad se traxere, & de machina in murum iactis, cratibusque constratis pontem, qui turrim, & mœnia continuaret, fecerunt. Ita perfidis versum in exitium, quod parauerant ad remedium. Tum vero & fumeis flammarum globis, & nostrorum audacia hostes infracti fugam ineunt. Alii in murum, & inde in vrbem progredientes, quantum illa animorum lætitia exigebat, manibus egere. Et hæc quidem victoria in parte *Godefridi*, & duorum *Robertorum* euenit. Ignorabat hoc *Raymundus*, donec fugitiuorum clamor, & se de muro vltro præcipitantium timor, (qui dum mortem fugiunt, mortem inuadunt) vrbem captam prodidit. Quod intuitus strictisque gladiis in fugientes irruens, quantum animositati suæ sufficere iudicauit, iniurias Dei vltum ire festinabat. Quingentos quoque Æthiopas, qui in arcem *Dauid* refugi claues portarum, pollicita membrorum impunitate, tradiderant, spectato præsentis pacis commodo incolumes Ascalonem dimisit. Nec vllum erat tunc Turcis refugium, ita & supplices, & rebelles insatiabilis victorum ira consumebat. Decem millia in Templo *Salomonis* interfecta, plura ex fastigiis Templorum, & arcis præcipitata. Post hæc cadauera cumulata igne immisso in aerium resoluta sunt elementum, ne sub diuo in tabem fluentia inerti attraherent contagia mundo. Ita cęde infidelium expiata vrbe, sepulchrum Domini, quod tamdiu desiderauerant, pro quo tot labores tulerant, supplicibus cordibus, & corporibus petierunt. Quot ibi precum thurificatione cœlum incenderint, quot lacrymis Deum in gratiam reuocauerint, nullus vnquam profiteor euolueret; non si veterum pompatica eloquentia procederet, nō si *Orpheus*, qui vocalibus fidibus auritos, vt dicitur, scopulos flexit, resurgeret. Cogitetur igitur potius, quam dicatur.

al. exercens.

Illud insigne continentiæ in omnibus optimatibus exemplum fuit, quod nec eo die, nec consequentibus quisquam respectu prædæ auocauit animum, quin cœptum persequerentur triumphum. Solus *Tancredus* intempestiua cupidine occupatus, quædam prætiosissima de Templo *Salomonis* extulit: sed postmodum sua conscientia, & aliorum conuentus colloquio vel eadem, vel appreciata loco restituit. Tum quicunque egenus vel domum, vel aliquas diuitias inuasit: nunquam vlterius vllius locupletis tulit conuitium, sed semel possessa in ius adoptauit hæreditarium. Nec mora prælucidum illud Christianę nobilitatis speculare, in quo velut in splendido lacunari omnium virtutum repercutiebatur iubar, *Godefridus* in regem eligitur omnibus non ignaua spe conferentibus, nullo modo posse decentius prospici Ecclesiæ vtilitatibus; dilato interim de Patriarcha consilio, qui Romani Papæ deberet substitui iudicio.

At vero Babylonis Imperator, non illius, quæ à *Nemroth* facta, à *Semiramide* aucta, nunc asseritur deserta: sed illius, quam *Cambyses Cyri* filius ædificauit in Ægypto, in loco vbi quondam fuerat Taphnis. Imperator ergo Babylonis, diu conceptas in Francos iras parturiens, misit ducem militiæ, qui eos de regno suo, vt dictitabat, propelleret. Ille præcepta maturans munia, cum audisset captam Ierusalem maiori cura stimulauit negotium, quāquam antea nil segnitiei admisisset. Eratque barbaro animus, vt Christianos in Ierusalem obsideret; & post victoriam, quam iam mente somniabat, falso præsagus sepulchrum Domini à fundo erutum dilapidaret. Nostri, qui nil minus diligerent quam obsidiales ærumnas denuo * perpeti, sumpta ex Dei parte audacia, ex vrbe versus Ascalonem prodeunt, obuia hostibus inferentes pectora, portabantque secum Dominici ligni, quam quidam Syrus ciuis Ierosolymitanus auita successione domi custoditam propalauerat. Fœlix plane, & fidele furtum, vt toto tempore Turcis celaretur mysterium. Ingentem ergo prædam pecorum, & pecudum * iuxta Ascalonem nacti, generale proposuerūt edictum, vt omnia in pa-

al. experiri.

al. secus.

in patulis campis relinquerent, ne postero mane pugnaturis impedimento forent: satis superq; se prædam habituros, si vincerent, dummodo expediti diuinas vlciscerentur iniurias. Itaq; mane iam * prodeunte exercitu videres supero, credo, instinctu, cornibus erectis pecora lateribus militum obambulantia, nec vlla posse abigi violentia. al. procedente. Quod eminus hostes intuiti, & solarib. radiis visus hebetati, animis ante prælium conciderunt, quod crederent innumeram esse aduersariorum manum: quamuis ipsis non deesset militaris copia multo exercitio ad prælium præparata. Lentius itaq; procedentes Francos, bipartito agmine, & sinuatis alis includere conati sunt. Sed duces, & maxime *Robertus* Normannus, qui antesignanus erat, arte artem, vel potius virtute calliditatem eludentes; sagittariis & peditibus deductis, medias gentilium perruperunt acies. Eques quoq; *Lotharingus*, qui in extremo agmine cum domino suo erat, à lateribus inuolitans libertatem fugæ, & campos abstulit omnes. Ita Turci ab anterioribus penetrati, & ab exterioribus inclusi, * ad voluntatem victorum cæsi sunt; al. ad sa- tietatem reliqui, noctis quæ imminebat beneficio liberati. Multum aureæ supellectilis in eorum castris inuentum: multum gemmarum, quarum raritas in nostris regionibus incognita, ibi natiuo decore refulgurat. nec vlla victoria lætior fuit Christianis, quod incruenti opima retulerunt spolia.

Ierusalem itaq; reuersi, cum statiua multorum dierum requie vires reformassent, quidam suspirantes in natalis soli desiderium marinum adornarunt reditum. Soli *Godefridus*, & *Tancredus* remanserunt: prædicabiles profecto principes, & quorum titulis nullas vnquam affiget metas postera, si rectum iudicet, ætas: viri, qui ab extremo Europæ frigore in importabiles se Orientis calores immerserunt, vitæ suæ prodigi, dummodo Christianitati laboranti succurrerent; Qui præter metum barbaricorum incursuum, semper pro incommoditate ignoti populi suspecti, securitatem quietis & sanitatis in patria contempserint, & pauculi numero tot inimicorum vrbes, fama & effectu virtutum presserint; memorabili fiduciæ Dei exemplo, vt illic non dubitarent subsistere, vbi vel pestifero afflarētur aere, vel Saracenica occiderentur rabie. Cedant ergo poetarum præconia: nec priscos heroas vetus attollat fabula. Nihil vnquam horum laudi comparabile vlla genuere secula. Nam & si qua fuit illorum virtus, in sepulchrales fauillas post mortem euanuit: quod potius in mundialis pompæ fumum, quam in vllius boni solidum effusa fuerit. Istorum autem fortitudinis sentietur vtilitas, & ostendetur dignitas, quamdiu orbis volubilitas, & sancta vigebit Christianitas. Quid vero de disciplina, & abstinentia totius exercitus dicā? Nulla ibi ventris ingluuies, nulla fuit penis illuuies, quæ nō continue vel ducū auctoritate, vel Episcoporum sermone corrigeretur. Nulla prędandi per terras Christianorum cupido: nulla inter se controuersia, quæ nō facile mediatorum iudicum cognitione recideretur. Quapropter, quia tam ordinati exercitus laus ad pręlatorum redundat gloriam, singulorum procerum facta & exitus scripto insigniam: nec quicquam veritati secundum relatorum meorum credulitatem subtraham. Nullus vero, cui amplior prouenit gestorū notitia, me pro incurioso arguat; quia trans Oceanum Brittannicū abditos vix tenui murmure rerum Asianarum fama illustrat.

Initium ergo laudum rex *Godefridus*, qui *Eustachii* Comitis Bononiensis, de quo tempore regis *Edwardi* dixi, filius, materno excellētior genere, ad *Caroli* magni spectabat lineam. Siquidem mater *Ida* nomine, *Godefridi* antiqui Lotharingorum ducis filia, habuit fratrem à genitoris nomine *Godefridum* dictum cognomento *Bocardum*. Illud fuit tempus, quando *Robertus Friso* (de quo superius locutus sum) mortuo *Florentio* Frisiæ duce, vxorem eius *Gertrudam* duxit; priuignum *Theodoricum* in successionem Ducatus prouehens. Non tulit hoc *Bocardus*: sed *Frisonem* expellens regionem suis * voluptatibus addixit: al. voluntatibus vltus se ille insidiis, qui non posset præliis, per Flandritas suos sedentem ad secreta naturæ extinxit, ferro per verenda immisso. Ita priuignus beneficio victrici successit ducatui. Vxor huius *Godefridi* fuit *Matildis* * *Marcisa*, al. Marsisca quam superior liber prædicat: quæ mortuo marito ducatum impigre contra Imperatorem retentauit, maxime intra Italiam: nam Lotharingiam, & inferiores terras Imperator obtinuit. *Ida* ergo, vt dicere inceperam, magnis spebus ad Comitatum Lotharingorum petendum, filium *Godefridum* erexit. Namque seniori filio *Eustachio* hæreditas paterna obtigerat: minor *Baldwinus* pueriles adhuc annos terebat. *Godefridus* habilem ad arma ætatem nactus Imperatori *Henrico*, (de quo proximus liber loquitur) militiam suam consecrauit. Ingentibus ergo sudoribus eius in se transferens amicitiam, egregia liberalitate *Cæsaris* totam pro stipendio accepit Lotharingiam. Vnde factum est, vt orta inter Papam & *Henricum* simultate, cum eo ad oppugnandam Romam profectus, eam partem, quæ vigiliis suis obseruabatur, primus prorumperet, magnam fenestram irrupturis aperiens. Ita potissimū sudans, & præferuidis venis suspiriosus

cellarium subterraneum, quod forte se discursanti obtulerat: ingressus est; ibi cum nimio vini haustu intemperantiam sitis placasset, febrem quartanam iniit. Dicunt alii venenato falerno infectum: quod soleant Romani & illius terræ homines totis infundere toxica tonnis. Alii, ei partem illam mœnium forte obtigisse, vbi Tiberis influens mane sæuas exhalat nebulas, quarum pernicie omnes milites eius præter decem interiisse: ipsum amissis crinibus, & vnguibus dubie conualuisse. Veruntamen quodlibet horum fuerit, constat eum nunquam continuæ, sed lentæ febris incommodo vacasse: donec audita fama viæ Ierosolymitanæ illuc se iturum vouerit, si Deus propitius ei salutem largiretur. Quo voto emisso, ita ducis vires refloruisse, vt nodosos integer art⁹, & spatioso erectus pectore quasi squalentibus annis exutus, recenti emicaret iuuenta. Quare diuinis beneficiis in se confluentibus responsurus Ierosolymam iuit vel primus, vel cum primis, magnas in bellum cateruas trahens. Et quamuis durum & exercitatum militē haberet, nullus tamen eo vel prior in congressu, vel promptior in effectu habebatur. Deniq; notum est, quod Turcum in Antiochena obsidione singularem pugnam poscētem medium à lateribus gladio Lotharingo dissecuerit, & iam palpitabat aruis medietas hominis, cum alteram cornipes volucri cursu asportauit: adeo firme nebulo insederat. Alterum * equo cōgressum, librata in caput spatha à vertice ad inguina diffiderit: nec adhuc ictus horrendus steterit, sed sellam, & spinam equi penitus disciderit. Audiui veracem hominem referentem vidisse se quod subiiciam; In ipsa obsidione militem Ducis pabulari progressum, & à leone inuasum, obiectu clypei mortem aliquandiu distulisse: Indoluisse *Godefridum* viso, & venabulo feram transfodisse: illam sauciam, & dolore acrius sæuientem, in principem irruisse adeo, vt ferro quod extabat è vulnere tibiam eius læderet; & nisi properasset gladio belluam euiscerare, illud virtutis specimen potuisset dente ferino interire. His successibus clarus in regem Ierosolymæ leuatur, propterea quod esset genere & virtute conspicuus, nec tamen superbus: paruum admodum & finibus angustum fuit regnum, quod præter paucas in circuitu villas nullas vrbes haberet. Nam & infesta Regis valetudo, quam statim post bellum Babylonicum incurrerat, ferias bellis dedit, vt nihil acquireretur, & diuina solertia barbaricas auiditates toto illo anno probe compescuit, vt nihil amitteretur. fama est Regem otii desuetudine febrem antiquam nactam fuisse. Sed ego coniicio Deum placitam sibi animam, & tot laboribus emeritam in melius regnum transferre mature voluisse, ne malitia mutaret animā ipsius, aut fictio deciperet intellectum illius. Igitur tota temporis referente annuum regni spatium, placida morte resolutus, & sub Golgotana rupe tumulatus est. Rex inuicti sicut in ferrum, sic in mortem animi: qui lachrymas astantium sæpe benignus coercuit; interrogatusq; de successore, neminem nominatim, sed tantummodo eum, qui dignus foret, pronuntiauerit; nec vnquam regium insigne ferre sustinuerit, professus nimiam esse arrogantiam: si coronaretur ipse ad gloriam in ea vrbe, in qua Deus coronatus fuerat ad contumeliam. Obiit 15. Kal. August.

al. æquo.

Eo defuncto *Tancredus*, & alii proceres *Baldwinum* fratrem eius futurum regem pronuntiant, qui tum in Mesopotamia morabatur. Nam *Eustachius* senior, qui cum *Godefrido* Ierosolymam venerat, iamdudum hæreditarium solum repetierat. *Baldwini* actus integra & breui veritate apponentur, fidei soliditate accommodata dictis *Fulcherii* Carnotensis, qui capellanus ipsius aliquanta de ipso scripsit, stylo non quidem agresti, sed vt dici solet sine nitore ac palæstra, & qui alios admonere potuit, vt accuratius scriberent. *Baldwinus* igitur iter sanctum cum cæteris adorsus, multos milites habuit indolis suæ complices. Quibus fretus, nouos sibi exercitus ipse moliri, splendidas occasiones aucupari, quibus virtus enitescere posset. Deniq; non contentus communi omnium laude, trium dierum ab Antiochia spacio à reliquis discedens, Tharsum Ciliciæ vrbem nobilem voluntate ciuium recepit: Tharsum quondam *Pauli* Apostoli alumnam, in cuius honore ibi Ecclesia Episcopatus cernitur. Voluntarie Tharsenses se eius clientelæ subdidere, quod essent Christiani, & ipsius patrocinio se sperarent à Turcis protegi. Certatim itaq; Cilices in eius ius transiere maxime post Turbexhel flexum, quod est oppidum natura inuictum, cuius nutum inferiora spectarent castella. Quo, vt dixi, dedito, cætera eius iudicium secuta. Nec solum Cilicia, sed Armenia, & Mesopotamia familiaritatem viri appetiuere. Erant enim hæ terræ pene Turcorum dominio liberæ, sed inequitationibus infestatę. Quare dux Edessæ vrbis, qui & ciuium odio & hostium gladio premeretur, literas necessitatis suæ interpretes *Baldwino* misit. veniret ergo quantocius adoptionis præmio laborem veniendi consolaturus: namq; ipse sexus vtriusq; prole carebat. Ea est vrbs in Mesopotamia Syriæ vbere glebæ redditu, & negociatorum mercimoniis nominatissima: distans ab Euphrate viginti milliariis, ab Antiochia centum. Edessam Græci, Syri Rothasiam dicunt. Ita *Baldwinus*,

dwinus, exacto à legatis fidelitatis sacramento, cum sexaginta nouem solum militibus Euphratem tra[...]ctauit, spectaculo mirando, seu dicere velis fortitudinis, seu temeritatis, vt inter circumfusas barbarorum nationes, quas alter haberet pro gente vel pro incredulitate suspectas cum tantillo exercitu non hæsitaret procedere. Et ab Armeniis quidem, & Syris grato excipiebatur gaudio, & indulgēti fouebatur hospitio cum crucibus & candelabris per tramites occurrentibus. Turci autem posterius agmen tentare aggressi, solertia *Baldwini* omnibus frustrati sunt insidiis, Samosatenis exemplum fugæ facientibus. Samosata est ciuitas vltra Euphraten, de qua fuit *Paulus* Samosatenus, cuius hæresim confutatam in historia *Eusebii* leget, qui volet. Hanc etiam si bene occurrit memoriæ, dicit *Iosephus* obsedisse *Antonium* quando ad eum venit *Herodes*. Huius igitur vrbis incolæ Turci qui primi fuissent in Francos audaciæ incentiuum, primæ defectionis dedere auspicium. Itaque *Baldwinus* tuto Edessam perueniens nihil inferius, quam sperabat inuenit. Nam & * inuitatoriis profuso fauore susceptus, & non post multum tempus, illo à perfidis ciuibus *al. inuita-*
dilaniato, legitimum vrbis ducatum adeptus, toto tempore, quo Frāci apud Antiochiam, *toriis*
& Ierosolymam laborauerunt, non immunis bellorum fuit, frequentibus assultibus hostes contristans suos.

At vero Nouembri mense admonitus à *Boamundo* principe Antiochiæ, vt iter Ierosolymæ iam tandem experirentur, profectionem composuit, propulsatisq; solo candidi vexilli visu (quod insigne in prælio habebat) Turcis, qui sperato eius discessu pacem læserāt, à dextra relinquens Antiochiam, venit Laodiciam. Ibi liberalitate *Raimundi* Comitis, qui ciuitati principabatur, tenui prętio sufficientiam stipis mercatus, Gibello transito recentibus vestigiis *Boamundum* insecutus est, qui cum fixis tentoriis operiebatur. Iunxit se cum eis communione viæ *Daibertus* Pisanus Archiepiscopus, qui nauigio multis sibi sociatis ciuibus Laodiciam applicuerat: & præterea duo alii Episcopi. Ita iunctis agminibus computabātur æstimatione librata viginti quinq; millia. Quorum multi terras Sarracenorum ingressi pro charitate mercimonii fame conclusi; multi ex equitibus in pedites mutati, equis inedia interceptis. Accedebat miseriis imbrium affluentia; quod in illis terris quasi præcipiti torrente pluuia hybernis duntaxat mensibus inundet. Itaq; pauperes carentes mutatoriis algido rigore moriebantur, quam pluribus diebus nulli tecto succedentes. Et huius quidem calamitatis nullum erat remedium, quod & tentoria, & ligna deficerent. At vero famem nonnihil leuabant, arundines mellitas continue dentibus terentes, quas cannamellas, composito ex canna, & melle, nomine vocant. Sic hi, omnino à Tripolitanis & Cæsariensibus immenso ære necessaria nacti, Ierosolymam venere solstitii brumalis die. Occurrit illis ad portas rex *Godefridus* cum *Eustachio* fratre, quem ad hoc tempus detinuerat, nihil gratiarum & liberalitatis in eorum omittens obsequio. Illi peractis in Bethleem ex more Dominicæ natiuitatis solennibus *Daibertum* patriarcham constituere. In quo facto *Vrbani* Papæ consensum obligatum non ambigo: quod esset is & reuerendus senio, & potens eloquio, & pollens marsupio. Igitur post Circumcisionem Domini sumptis in Iericho palmis, quod insigne peregrinantium antiquitas instituit, sedes quisq; suas raptim repetere properarunt. Causa festinationis erat putor inconditorum cadauerum, quorum ita exhalabat cœnum, vt ipsum violaret cœlum. Quocirca tabida pestis in auras effluens multos ex his qui nouiter venerant lætho dedit: cæteri per vrbes maritimas Tiberiadem, dico, & Cæsaream *Philippi* maturauerunt iter, quod eos tenuitas victus, & hostilis metus vrgebant. Sed fami, vt dixi, consuluere pedum celeritate, & trecentorum militum, qui eos de Baldac castello infestabant, furori prospexerunt militaris artis calliditate. Namq; simulata paulisper fuga, vt ipsi de angustiis locorum euadentes Turcos inducerent, consulto cessere, sed mox retrouersi dispersos hostes pro libito fudere. Putauerant illi nostros pugnæ inhabiles, quod essent clypei eorum, & arcus pluuiali abundantia lentati: nesciebantq;, quod non in armorum, vel in tegminum fiducia, sed in excellenti vi animorum, & crudo robore brachiorum victoria virorum consistit.

Et tum quidem *Baldwinus*, Edessam, *Boamundus* vero Antiochiam incolumes remearunt. Initio autem Iulii mensis licentia famæ *Baldwini* auribus detulit, splendidum ducum nostrorum margaritum offuscatum, *Boamundum* scilicet captum, & in catenas eiectum, à quodam *Danisman* gentili, & in illis terris potenti. Quapropter Edissenorum & Antiochenorum manu coacta insignem Christianorum contumeliam vlcisci sperabat. Porro Turcus, (qui magis fraude & euētu quam virtute & militia ducem cepisset, quod cū paucis ad Meletimam vrbem recipiendam venerat) sciens Francos pro rei pudore viribus extremis in se vsuros, in sua se recepit, compositis sane ordinib. non quasi fugam intenderet, sed quasi triumphum duceret. Tunc *Baldwinus* vltra Meletimam duorū dierum viam

progressus, cum videret hostem belli necessitatem declinare, redeundum putauit, & ante tamen vrbem in suos vsus non inuito præfecto *Gabriele* transduxit.

Interea perlato ad se nuncio de fratris obitu, prouincialium ac ducum in eius electionem consensu commendata Edessa *Baldwino* cognato arctissimæ necessitudinis propinquitate coniuncto; & præter hæc, neq; imprudenti neq; ignauo ad Ierosolymitanum regnum mentem impulit. Congregatis ergo equitibus ducentis, & peditibus septingentis, iter plenum mortis & periculorum ingressus, vnde audaciæ tantæ contuitu multi, quos falso fideles arbitrabatur, fuga clandestina delapsi. Ille cum reliquis Antiochiam petiit, ingens momentum desolatis futurus cõsilio sagacis mẽtis informans, vt *Tancredum* peterent in ducatum. Inde per Gibelium & Laodiceã venit Tripolim: cuius verbis Ammiratus natione quidem Turcus, sed genio naturali clementiæ visceribus profusus, extra muros illi victui necessaria destinauit; adiecto quinetiã benignitatis mãdato, vt prudẽter se ageret, quia* *Ducach* rex Damascenorum tramitem angustum occupauerat, per quem illum venturum audierat. Ille, quem puderet minis Saracenis moueri, constanti animo, quo proposuerat, contendit. Sed ad locum veniens fidem Ammirati probauit. Est enim, citra ciuitatem Berithum milliariis circiter quinque, locus omnino angustus iuxta mare, quem & prærupta rupium & arcta collium adeo coercent, vt centũ viri faucibus illis positi, quantumuis numerum itinerantium aditu prohibere queant. Locus est ineuitabilis de Tripoli Ierosolymam euntibus. Huc ergo *Baldwinus* veniens speculatores misit, qui situm loci, & vires hostium renũciarent. Regressi legati difficultatem faucium, & aduersariorum, qui insederant, fiduciam vix pro timore intellecti anhelarunt. At *Baldwinus*, qui parum ab optimo, qui vnquam fuerit, milite distaret, nihil perterritus aciem dispositam in eos constanter instituit. Tunc *Ducach* mittit aliquos, qui prælia prima lacessant, eliciantque incautos, retentans ampliores vires in locis opportunis. Itaque illi primo magno impetu venire, mox subinde subterfugere, vt nostros in angustias deducerent. Nõ latuit *Baldwinum* huiuscemodi calliditas; sed antiquæ militiæ vsu instruct⁹, suis, vt fugam simularent, innuit, simul & vt suspicionẽ metus vrgeret, sarcinas & impedimẽta, quę iã deposuerãt resumi, & iumẽta stimulis agitari; quin & ordines laxari, vt hostes incurrerẽt, edixit. Tũ vero hoc viso Turci exultare, & dirũ frendentes, vt *Eumenides* exululare crederes, nostros insequi. Quidam ascensis nauibus littora præoccupare, quidam equis præcurrere, & peregrinos incaute iuxta mare ambulãtes interimere. Nec Franci simulatam fugam omisere, donec ad planitiem, quam oculis destinauerãt, peruenirent. Nullique tumultus excussere viris mentes, quinimmo necessitas, qua intercepti erant, aluit, & ministrauit audaciam, & pauci terraque marique innumeras sustinuere manus. Nãque vt visum est satis metum finxisse, confertis ordinibus, & conuersis signis inimicos iam iamque incursantes inclusere. Ita versa rerum facie, qui vicerant victi, & victi fuere victores. Turci perniciosa clade prostrati, reliqui ad naues præcipiti studio fugientes, cum in altum plus iactu sagittæ processissent, ita nauigium remis, & totis pectoribus innixi propellebant, quasi manibus aduersariorum ad terram retrahi possent. Et vt miraculum non sicut opinabile dubites, sed sicut visibile quodammodo palpes, solummodo quatuor Christiniani milites fusi victoriam cæteris sanguine peperere suo. Quapropter confirmo, quod nunquam Christicolæ à Paganis vincerentur, si ante bellum fortitudinem suã cœlestibus fulcirent præsidiis, & in bello armis suis amicas superorum applicarent virtutes. Sed quia in pace omnibus se ingurgitant flagitiis, & in pugna sola nituntur audacia; ideo, nec immerito, multoties fortitudo eorum deuiat à bona fortuna. Comes ergo pulchro triumpho exultans, cum reuersus esset ad spolia cæsorum detrahenda, non paucos Turcos offendit viuos, quos damni corporis immunes, sed pecuniis inanes dimisit. Ipse cum suis, ne aliqua fraus lateret retro secedens, nocte illa sub oliuarum virgultis requieuit. Sed mox diluculo cum expeditis ad angustias accessit fide oculata visurus loci naturam, intuitusque omnia tuta esse (nam Turci qui pridie circa montem discursibus lasciuierant, nocte intempesta, cæde suorum visa, omnes diffugerant) significatione fumi facta, sicut conuenerat, sociis discessum hostium intimauit. Illi morarum vinculis absolutis ducem continuo secuti. Tunc Berithi Ammiratus victum *præeũtibus misit, pro virtute tanti exercitus stupefactus. Idẽ & Tyrii & Sidonii, & Acharonitę, qui & *Tholoamitæ, fecere, tacito metu Francorum fortitudinem suspicientes. Nec minus homines *Tancredi*, qui in Caipha erant, liberales fuere, quamuis ipse absens esset. Castri illius nomen antiquum reperire nequeo; quia omnes mediterraneæ ciuitates, quas in Iosepho legimus, quondam fuisse, modo vel non sunt, vel in viculos immutatæ nomina perdiderunt, maritimæ integræ manent. Ita per Cæsaream Palestinæ & Azotum in Ioppem ventum.

al. Duchac

al. præter euntibus.

al. Ptholomaica

Vbi

Vbi prima illi gratulatio regni fuit, ciuibus ingenti gaudio portas aperientibus.

Igitur a Ioppitis Ierosolymam deductus, & ibi fauorabiliter exceptus dierum * septem spacio quieti satisfecit. Inde ne Turci dubitarent indolem regni eius magno eorum malo adolescere, versus Ascalonem expeditionem mouit. Cumq; non longe ab vrbe vires suas ostentaret, impetentes Ascalonitas facili opera depulit; opportunum tempus ad id, quod mente intendebat, operiens. Deniq; repulsionem illorum gloriæ suæ tunc sufficere arbitratus, in montana receptui cecinit, vt hostes persequeretur. Nec non & inimicorum damno necessaria suis conquisiturus: qui pro penuria terræ fame singultiebant, quia illo anno messis ægra victum negauerat, spem prouinciæ sterili prouentu decipiens. Itaque montana conscendit, quo habitatores terræ Turci relictis villis concesserant, Syros secum in penitus abditos specus immergentes. Sed inuenere Franci quo commenta fugitiuorum fallerent, fumo in ora cauernarum immisso: quo latrones fugati pertinaciam amisere, vni & vni egredientes. Ita Turci ad vnum omnes interfecti, Syri reseruati. Inde digressus exercitus, Arabiamq; petiturus, busta præteriit patriarcharum *Abrahæ, Isaac, Iacob*, & trium matronarum *Saræ, Rebeccæ, Liæ.* Locus est in Hebron, distans a Ierosolymis tredecim millibus. Nam corpus *Ioseph* iacet in Neapoli, quæ olim Sichem dicta est, marmore candido tectum, omnibusq; transeuntibus perspicuum. visunturq; ibi fratrum eius mausolea, sed inferiori gloria. Venit ergo exercitus in vallem, vbi quondam Deus Sodomam, & Gomorram subuertit, cœlestem flammam in scelestos iaculatus. Ibi lacus per octodecim millia diffunditur nullius viuentis capax: præterea tractatu adeo horribilis, vt potantium ora torqueat, & gustu amaro rictus distendat. Valli mons prominet, per loca scrobes salsas eructans, & quasi congelato vitro totus perlucidus. Vbi colligitur quod quidam nitrum, quidam salis gemmam vocant. Euadentes ergo lacum venerunt ad villam sane locupletissimam, & mellitis pomis, quæ dactylos dicunt, fœcundam, quorum esu se infarcientes vix lacunas ventrium implere, vix ingluuiem faucium præ dulcedine temperare valebant. Cætera timore incolarum abrasa præter aliquantos Æthiop[es] ferrugineam capillorum lanugine fuliginem prætendentes. Quorum cædē nostri æstimantes infra virtutem suam non eos ira, sed risu dignati sunt. Huic villæ subiacet vallis, in qua hodieq; silex cernitur, quo percusso *Moyses* mussitanti populo aquas infudit. Larex adhuc tam vberi & præcipiti riuo influit, vt molendinorum vertigines impetu suo rotet. Tum in decliui montis extat Ecclesia in honore legiferi *Aaron* ædificata; vbi ipse mediante & cooperante fratre serebat cum Deo alloquia. Ibi à præuiis viarum gnaris, qui ex Saracenis Christiani essent, addiscentes inde vsque ad Babylonem nihil esse nisi ieiunum solum, & omnium bonorum indigum: Ierosolymam reuersi sunt, primitias regni tot hostilium regionum subiectione Deo consecraturi.

Paratis igitur regalibus insigniis magna gloria in Bethleem die Dominicæ natiuitatis à *Daiberto* patriarcha coronatus est *Baldwinus*, fausta omnibus acclamantibus. Nam ex tunc & deinceps nihil non venerationis regiæ, & ipse labore suo est meritus, & aliorum fauore adeptus, quamuis minimi & pene dico pudendi regni dominus. Quare decet Christi Domini clementiam suspicere, & in potentiæ illius contuitu spatiari, cuius suffragio timeri Christiani possent, qui officere nequirent. Vix enim in tota militia, 400. milites erant, & tot pedites, qui Ierosolymam, & Ramulam, & Caipham, & Ioppe custodirent. Nam qui veniebant nauigio, intuto tamen inter tot hostium portus animo sanctis adoratis statim repatriandum censebant, pedestri via penitus interclusa. Cumulabat quinimmo difficultatem, quod Martio mense *Tancredus* discesserat Antiochiæ principaturus, & nec ipse regi, nec rex ipsi auxilium pro viæ longitudine conferre valebant; adde quod si necessitas exposceret sine irreparabilis discriminis metu gentem suam de vno in aliud castrum ne transduceret. Euidens ergo miraculum pronuntio, quod Dei solius tutum suffragio tanta barbarorum horrebat natio.

Illo anno, qui fuit Dominicæ incarnationis, millesimus centesimus primus, ignis sacratus, qui solebat vigiliam Paschæ illustrare, tardauit plus solito. Sabbato enim lectis alternatim lectionib. Græce & Latine, repetitoq; ter Kyrieeleeson & * Clarasiorum melodia, perstrepente, cum necdum appareret ignis, & iam occiduus sol vesperam vrgeret, noctem inueheret, ab omnibus cum mœrore in domos discessum. Placuerat enim perpenso consilio, vt illa nocte omni homine vacaret sancti Sepulchri Ecclesia, ne aliquis cui vlcerosa squalebat conscientia, Deum magis irritaret ingerendi impudentia. Iamq; diluculo sensim in lucem serpente, processio Latinorum ad templum *Salomonis* edicitur, vt ibi oraturi Dei misericordiam inuitarent. Idem circa sepulchrum Domini faciebant Syri, vi doloris barbas & capillos vellicantes. Nec diu potuerunt pati diuina viscera, confestim igne

al. sex.

al. Clarasyrorum

in vnam lampadem sepulchri immisso. Quem cum aduertisset Syrus per fenestram scintillantem plausu manuum lætitiam procedens cursum patriarchæ accelerauit. Ille clauibus, quas gestabat, adytum ædiculæ sepulchralis aperiens, cœleste munus cereo accenso extulit, omnibus ad hoc concurrentibus communicans. Mox per omnem Ecclesiam cæteræ diuinitus accensæ sunt lampades, mirum in modum illa, quæ proxime illuminanda esset, fumo præmisso vicinam accensionem docente. Sic nimirum Christi vetus artificium nouit quos amat terrere vt mulceat, & in materiam transeat laudis comminatio potestatis. Quia.n. dona Dei vsitata assiduitate ipsa vilescunt hominibus; plærunq; assensum indulgentiæ suę raritate commendat, vt ametur gratius, quod desideratũ fuerat ardẽtius.

Tunc stolus nauium Ianuensium & Pisanorum Laodiceam applicuerat, & inde Ioppen prospero cursu nauigauerat; nautæq; tractis ad terram ratibus, Ierosolymæ cum rege Pascha exegerant. Quorum ipse virtutem pretio [illegible] tus, tertiam partem pecuniæ pepigit de omnibus vrbibus, quas adquirere possent [illegible] um vnum ciuitatis, quem eligerẽt, ita præcipites auriq; cupidine cæcos magis, qua [illegible] o Dei amore impulit, vt sanguinem suum nundinantes statim *Azotum* obsiderent, & ad deditionem post tres dies flecterẽt. Nec vero difficulter oppidani se dedidere, iram regis, si vi caperentur, reueriti, quia præterito anno *Godefridum* idem aggressum acriter repulerant, maleficio fortunæ adiuti. Siquidem cum ille suos ascensu scalarum in muros promouisset, iam victores, iam fastigia mœnium tenentes, repentinus ligneæ turris casus, quæ forinsecus muro adiecta erat, viros victoria priuauit, & plures extinxit; plures capti & sæuitia Saracenorum dilaniati. Inde Cæsaream Palestinæ *Baldwinus* totis viribus, & obfirmato robore obsidens, cum videret ciuium pertinaciam & expugnandi difficultatem, machinas compaginari præcepit. factæ ergo petrariæ, facta turris ingens 20. cubitis altitudinem muri vincens. At vero nostri moræ impatientes, & tam diutinæ impotes expectationis, scalis erectis murum superare aggressi obstinatione virium ad superiora euasere, conscientia virtutis frementes, quod iam 15. diebus Saracenicis bellis intenti, tãti temporis spacium perdidissent. Quamuis igitur extrema vi a Cæsariensibus certaretur multos molares in ascendentes voluentibus, illi dissimulato periculo *cuneo obstantes perrupere, brachiis exertis, & strictis gladiis rem agentes. Turci vlterius non ferentes, fugamq; adorsi, vel ipsi se præcipitauerunt, vel hostili manu occubuerũt. Plures seruituti, pauci redemptioni seruati, inter quos Ammiratus vrbis, & Episcopus, quem *Archadium* vocant. Eratq; spectaculum, quod videnti cachinnum excuteret, dum Turcus in collo Christiani pugno percussus Byzantinos euomeret. Nam miseri extremæ inopiæ metu mares intra gingiuas, fœminæ intra non dicenda, nummos absconderant; vides quod aperte loqui erubescit oratio. Sed intelligit profecto lector quod volo, immo quòd nolo dicere.

* al. cuneos

Nec adhuc quieuit Imperator Babylonis, quin ducem & exercitum ad expugnandos Francos missitaret. Illi nauigio Ascalonem appulsi, mox iuxta Ramulam cursitarunt. curis regis abutentes, qui tunc Cæsariensi bello tenebatur. Agrorum igitur depopulatione ad congrediendum crebrius illum irritarunt. At ille non impari calliditate, vt calor indomitus deferuesceret, vetito instantes passus languescere bello; hac effecit cunctatione, vt plerique morarum pertæsi dilaberentur, reliquos qui essent 11. millia equitum, 21. millia peditum cum suis 250. equitibus, peditibus paulo minus 700. inuasit. Paucaq; cum militib. locatus, quib. si perstarent, victoriam, si morerentur, gloriam promitteret, si fugerent, longe Franciam esse commoneret, primus in hostes irruit, productoq; aliquantum certamine, cum acies suas labare cerneret, desperatis rebus occurrit. Ita nota sui specie Turcos proturbãs, conto ducem prostrauit, quo interempto tota diffugere agmina. Nostri, qui principio pugnæ ita circumsepti fuerant, vt nullus alterum videret, tunc dominicæ crucis vexillo præuio adeo virtutem exercuerunt, vt quinq; millia trucidarent ex Francis 80. equites, pedites paulo plus desiderati. Porro sequentes successus solatio fuerunt, quod equites 500. Arabas interemerunt. Illi ante Ioppen biduo cucurrerant, sed parũ explicantes Ascalonem redibant, visoq; eminus exercitu nostro, suos esse sperantes tanquam triumphantibus congratulari obuiam ibant. Sed tandem aliquando iaculis in se emissis intelligentes Francos esse, perinde palluerunt, sicut nudis qui pressit calcibus anguem, vt Poetæ verbo vtar. Itaq; ipso stupore hebetes terga cædentibus exhibuere. Ita rex Ioppen perueniens errorem epistolæ, quæ *Tancredo* à Ioppitis missa falso regem cum exercitu extinctum nunciauerat, veraciori scripto correxit. Iamq; *Tancredus* iter ad Ierosolymam parauerat, cum nuncius veniens ostenso sigillo regio mœstitiam depulit, lætitiam reformauit.

Longum est si velim explicare omnia eius certamina, quomodo Tiberiadẽ, Sidonem, Accaronem, id est, Ptolemaidem, quomodo postremo cũctas maritimas vrbes subegerit: quo

quo modo pene omnem diem Turcorum mortibus insignierit, aut assultu clandestino aut bello publico. ingentes operas eiusmodi desiderat relatio hominis, qui ampullato eloquio, & curioso abundet otio. Nobis vtrumq; deest, & quod maxime obest rerum expedita scientia: omnia vero indulgenti famæ credere, & facilitatem auditorum fallere veracis * historici non debet esse. Quocirca illa solummodo, quæ * scripto comperi, apponam, quibus ad vnguem comprobetur gloriosa viri deuotio, & gratia victura in seculo. illudq; constanter asseuerauerim, parua manu magna illum prælia persæpe lusisse: nec vnquam campum fugisse præter apud Ramulam & apud * Acharonem. Enimuero ambas fugas prædicabiles exceperunt victoriæ, quod magis inconsiderata virtute, quam timore prouenerint, sicut paucis insertis lector agnoscet.

al. historia

al. scripta

al. Accaronem.

Eo Septemb. cuius 7. Idus prædictum fuit prælium, *Willielmus* Comes Pictauensis Ierosolymam perrexit multa secum ducens agmina, vt æstimarentur 60. millia militum, & multo plura peditum. Iuit cum eo *Stephanus* Comes Burgundiæ, & *Hugo* Lizianensis, frater *Raimundi* comitis, & *Hugo magnus*, & *Stephanus* Blesensis, antiquæ discessionis improperium noua & excogitata virtute sarcire cupientes. Itaq; per Constantinopolim profectus, cum insolenti responso (vt superius dixi) *Alexium* offendisset, illo non curante, vel potius procurante Solimanni incurrit insidias, qui sciens exercitum fame & siti laborare, quod aliquantis diebus errabundi per palustria, & inuia loca iuerant, cum 300. millibus sagittariorum occurrit. Nulla vnquam luctuosior Francis pugna visa, quia nec timidum fuga, nec audacem virtus poterat eripere discrimini. quod in arcto loco pugnaretur, & in confertos sagittarum nubes non frustraretur. Interfecta igitur plusquam 100. millia præda omnis abducta: ita *Solimannus* ex manubiis Francorum claras manibus suorum nactus inferias, dispendium Niceæ vltus est. Sed quia multis tramitibus itum erat, nec omnes cęsi, nec omnia direpta. Nam præter Pictauensem, qui pene ad pudenda nudatus erat, cæteri omnes comites prõpte sua defensitauerant. Omnes ergo recollectis ex fuga militibus præter *Hugonem magnum*, quem mortuum Tharsensis ciuitatis vrna excepit, Antiochiam conuolarunt; in quibus *Tancredus* egregiæ pietatis miles ingentem munificentiæ suæ gratiam ostendit, cunctos quatenus poterat pecuniis sustentans, *Willielmum* pręcipue, quem fortunæ vicissitudo eo afflictauerat inuidiosius, quo ante prouexerat serenius, qui præter gazas, quarum damno non adeo afficiebatur, quod caducę sunt, & reparabiles, ex tot militibus eximiis solus pene remanserat superstes. Ita recreatis animis iter moliti, vndecunque belli occasiones quærebant, sensit sitim furentium prima Tortuosa ciuitas: qua persuasa & direpta non modicum præteritas ærumnas releuarunt. Inde ad angustias, de quibus superius dixi venerunt, vbi eos rex iampridem operiebatur, contra Turcos, si prohibere vellent, opem laturus. Eius virtute defensi, & benigno apud Ioppem hospitio excepti Ierosolymam proximo Pascha contenderunt, vbi sacrosanctum ignem lętis hauserunt oculis, deuotis adorarunt animis. Posthęc reuersi Ioppem ascensis nauibus, patriam quisque suam redire meditabatur. Quorum Pictauensis continua venti prosperitate prouectus patriam tenuit: cæteri retro violenter acti.

Iam vero mense Maio * inchoante Turci & Arabes Ramulam obsederunt, superioris anni damnum noui exercitus supplemento, eodem reficientes numero. Episcopus vrbis prudenter opportunitate spectata, cauit sibi loco, Ioppem latenter profectus. Iamq; exierat credens falso asserentibus non esse hostes plusquam quingentos; itaq; nec aciem dirigere, nec pedites conuocare curauit, tantum milites regem sequi cornicines monuerunt, multum amicis suadentibus vt Turcorum fraudes caueret. *Stephani* duo Blesensis & Burgundus regem equis insecuti, ne desides & inglorii, sed triumphalis pompæ * conscii terras repeterent suas. sed aliam, quam opinabantur, gloriam, aliam victoriam fata parabant viris. Namq; rex visa hostium multitudine, dum se frustratum opinione cognosceret ira mentem saucius, & magnanimitatis conscientia fremens, quid faceret, hæsitabat. Si cederet, præteritæ gloriæ ignominiam: si pugnaret, suorum mortes animo volutabat. Veruntamen, vicit calor ingenitus, & terga iam dabat metus, cum commilitonum hortatibus animatus, vt fugam in castellum per medios hostes intẽderet, acquieuit. Cæteri cum clamore secuti densissimas perruperunt acies, animas suas Deo consecrantes, & mortes impigre vlti; comites quoq; feriendo defatigati adeo vt manus gladiis obrigescerẽt, neci succubuerunt. Rex in arcem lapsus ex 200. quos duxerat, aliquantos socios habuit, quib. orãtibus vt vitam dignaretur fugiendo producere, sua pericula mundo parui ponderis esse, illius vitam ad multorum profectum valere, vtpote qui omni seculo sit virtutis spectaculum, quamuis in fractis rebus ingenti animi cõstantia, dignum se credidit vita. Itaq; quinq; militibus comitatus in montana rependo insidiantes elusit. Militum vnus fuit *Robertus*

al. mediante

al. consocii

Anglus, vt superius dixi, cæteros notitiæ nostræ fama tam longinqua occuluit. Ille cum tribus aliis comprehensus est, quintus euasit cum rege. Turci extremam vim furoris in illos, qui euaserant in arcem, effuderunt, in quibus fuit *Hugo* Lizianensis, & *Gaufredus* Vindecinensis: tres tantum superstites Ierosolymitanis nuncii miseriarum fuerunt. Rex interdiu latens, noctu per auia cornipedem cursu exhaustum stimulans Azotum peruenit, pulchro, & ad miraculum Dei prono salutis euentu, quod paulo ante Turci discesserant, qui iam biduo circa vrbem prædas egerant. Inde Ioppen nauigio veniens Ierosolymitanis epistolam de vitæ suæ certitudine legauit. Portitor chartæ fuit homuncio Syrus, qui etsi inueniretur, habitus vilitate, & sermonis noti commercio insidiantes falleret. Hic notis sibi per deuia compendiis perfidorum pericula declinans, tertio die Ierosolymam peruenit. Tum equites, qui vrbem tutabantur iunctis sibi auxiliarium peditum turmis ad Ioppen profecturi, iter mari proximum direxerunt mediterraneis deuitatis. extremi tamen agminis Turcis vrgentibus interfecti, quod vel equis vel peditibus destituebantur. Ita congregatis ex Ierosolymis nonaginta equitibus ex Tyberiade octoginta, quos *Hugo* dux strenuissimus adduxerat in subsidium, armigeri quoque pro penuria in locum militum allecti. Postera ergo die moram pugnæ absoluit, Turcis iam adeo ferocibus, vt paratis machinis murum Ioppes aggredi meditarentur. Præuentum hoc *Baldwini* diligētia, & Dominica cruce præuia, qua superius bellum caruerat. Totis regni viribus alacriter itum in hostes; acriter certatum. at illi more solito nostros circumgyrantes, actum de Christianis putarunt hilari vlulatu vociferantes: sed affuit, qui de cœlo respexit tandem Dominus Iesus, Francisq; animositatem ingerens inimicos campo priuatos coniecit in fugam. Hoc etiam in anteriori prælio factum est, vt non semel eiecti tentoriis, postea multitudine superarint. Tum autem cum pedites eminus sagittis, & equites lanceis comminus ferirent, omni spe pedibus commissa fugere perseuerauere.

Altera illi pugna posterioribus annis fuit, in qua milites nostri Turcorum copia pressi & in fugam acti, etiam salutare vexillum amisere. Sed cum longiuscule fugissent, reuersi sunt, pudor famæ trepidos animauit, vt ignominiam propulsarent. Ingens ibi pugna virorum fuit collato pede, & aduerso pectore rem agentium. Nostri crucem reportarunt, fusis aduersariis campum vindicantes. Ceciderunt ibi plures, quos ego quoque noram, inter quos *Godefridus*, abnepos eius nothus, iam inde à pueritia vmbram virtutis vultu colorans, veritatem animo spirans. Ambæ ergo fugæ fuere in principio quasi fomentum ignominiæ, sed in fine verax alimentum gloriæ. Illa nominatior, sed ista fructuosior. Deinde ad supplementum rerum, quas amiserat, simul & ad legitimum connubium non multo post Comitissa Siciliæ Ierosolymam venit, tantas gazas cubiculo regis inferens, vt mirum cuiuis videatur, vnde mulier tam infinitos pretiosæ supellectilis cumulos coacervarit; & tunc quidem illam thoro recepit, sed non multo post dimisit. Aiunt incommodo tactam, quo eius genitalia Cancer morbus incurabilis * exesit. Illud constat, regem prolis inopem fuisse; nec mirū si homo cuius ocium erat ægrescere, vxoris amplexus horruerit, omnem ætatem in bellis deterens. Quibus laboribus effecit, vt admirabilis & pene diuina virtus eius fuerit præsentibus stimulo, futura posteris miraculo. Obijt in expeditione Arabica mense Aprili, & publico funere Ierosolymis iuxta fratrem tumulatus cum decimo septimo anno regni quartus accresceret mensis. vir multis laboribus emeritus, & cuius gloriæ nullus prætendit nubila liuor, nisi quod fuerit pecuniæ iusto tenacior, sed huius culpæ facilis, & vera erit excusatio, si consideretur quod necessaria in remanentes effusio munerum inhibuerit, quo minus mercaretur fauorem abeuntium.

al. excertit

Successit ei *Baldwinus* cognatus dux * Edissæ, quem moriens regem denunciauerat antiquis iam stipendiis laudatum. Ille * multis annis regnum impigre tutatus, etiam auxit Antiocheno principatu, quem occiso *Rogerio* filio *Richardi* obtinuit. Vtrasq; ergo regiones egregio moderamine rexit, minori quidem præsumptionis rōcho sed maiori & consultiori prouidentia. Quamuis sint, qui eius opinionem lacerent, tenacitatis eum nimiæ arguentes. Quare cum præterito anno non longe ab Ierosolyma equitantem Turci cepissent, paucis aut nullis gemitibus sui eum desiderarunt. Latuitque pene anno & incolas, & rumigerulos, quo terrarum abductus, si superis auris vesceretur, necne. * Refutarunt porro Ierosolymitæ vel regem facere, vel ordinem & ducatum militum interrumpere, quo ad rei certitudo sciretur, propter eius absentiam in nullo infractiores. Postmodum vero cognito loco, quo vinculatus fuerat, milites audacissimi, speciem negotiatorū mentiētes, armis sub vestib. occultatis, oppidū ingressi regē eripuere discrimini, protestati nō se id conferre eius auaritiæ, sed *GoZelini* de Turbexel gratiæ, qui nihil vnquā pensi fecerat, quin

al. Edessa
al. ad hoc tempus
al. Recusserunt

quin omnia, quæ posset, militibus erogaret, vixit diu frugi homo, & nulli, præter hanc culpam infamiæ obnoxius. Principatus Antiochenus ad * *Boamundum* [al. *Boamundi.*] spectat filium, de quo nunc dicam.

Boamundus, Roberti Guiscardi ex Normannia filius fuit. Alter *Rogerus* ex Appula genitus, qui cognomen marsupii a patre meruit, quod paterno & curioso intuitu deprehendisset eum iam à tenero libenter nummos numerare. Nam Boamundus ætatis maiusculæ nihil erat quod retineret, sed etiam puerilia xenia dispertiret. Itaque *Rogerus* Apuliam, quæ sibi materno genere competere videbatur, accepit. *Boamundus* cum genitore ad Dyrrachinum bellum profectus est. Cumque oppidani fiducia mœnium iactitarent ideo vrbem Durrachium nominatam, quod contra omnes obsidiones imperterrita duraret: & ego (inquit *Guiscardus*) vocor *Durandus*, & eousq; in obsidione durabo, quo ciuitati nomen auferam: vt non Durrachium sed Mollucium à modo dicatur. Cuius responsi constantia effecit, vt confestim pauefacti portas aperirent. Ita tutus à tergo cæteras vrbes, vsq; ad Thessalonicam leuiore labore subegit. Iamq; illuc peruenerat, iam *Alexium* tum per se, tum per filium vinci posse docuerat, cum vxoria fraude deceptus ingens * dispositum [al. *depositum.*] morte destituit. Tum vero *Boamundus* Apuliam reuersus aliquot castella fraterna indulgentia tenuit, multa ipse virtute & prudentia conquisiuit. Nam ad fratrem specie tenus ducatus peruenerat, alterum bello * meliorem [al. *meliores.*] secuti. Iam vero parui momenti fuit, quod paterni propositi sequax *Guibertum* repellens *Vrbano* validissime astitit, & cunctantem impulit, vt Gallias ad concilium Clari montis accederet, quo cum *Raimundi* prouincialis Comitis, & Episcopi Caturicensis epistolæ inuitabant. Concilioq; celebrato libens occasionem accepit, & in Græciam copias traiecit, subindeq; promouens exercitum modeste *Raimundum & Godefridum*, operiebatur. Quibus venientibus sociatus magnum incitamentum cæteris erat disciplinæ militaris scientia, & virtute nulli secundus. Sed quia quæ cum cæteris fecit, communi laudi sors attribuit, & quomodo captus fuerit anterior sermo notitiæ dedit, nunc qualiter se seruitio exuerit, dicendum. * Danisman [al. *Danisman.*] enim cum videret nihil vtilitatibus suis applicari, quod tantum virum teneret, inflexus animo de pacis conditionibus actitare cœpit, nam nec illum occidere, nec effusa in se Christianorum odia concitare, nec sine spebus in perpetuum valituræ pacis dimittere volebat. Pollicitus ergo *Boamundus* continuam gentili concordiam, reuertit Antiochiam argenteos compedes, quibus illigatus fuerat, deferens secum, à suis ergo exceptus plausibiliter, Laodiceam, & cæteras vrbes, quas *Tancredus* acquisierat, suscepit, ne videretur oscitare otio, dum auunculus suspiraret in ergastulo. Nec multo post Gallias venit offerens catenas sancti *Leonardi* honori, quæ sibi fuerant oneri. Fertur enim in primis sanctus ille absoluendorum vinculorum potens, vt videntibus, nec mutire audentibus aduersariis, pondera sua captiuus libere asportet. Ita ducta vxore filia Regis Francorum, & altera *Tancredo* missa repetiit Apuliam, sequentibus se Francorum proceribus, qui spe maioris commodi patriam deserebant, simul & spectaturi cominus, quid viua virtutis species, efficeret, quam tam insignis fama vbiq; loqueretur. Itaque ille dispositis apud Apuliam rebus suis, denuo in *Alexium* efferatus est, prætendens belli causam peregrinorum iniuriam, qua ille perinfamis erat. Sed parum & prope nihil gessit prospere solertis Imperatoris deceptus astutia, qui omnes duces eius aut pecuniis obæratos ab eo alienauit, aut veneno, vt dixi, sustulit. Quapropter animo deiectus Apuliam rediit, ibiq; post paucos dies, dum ad Antiochiam iter meditaretur, defungitur ætate citra senium, prudentia infra nullum, relicto tenerioris æui filio, vir in aduersis constans, in prosperis circumspectus. Nam & pro suspicione noxiæ potionis paratum commentus erat remedium, cultellum, qui ante ora comedentis infixus, sudore, mirum dictu, prodebat manubrii, si quid tecto illatum esset veneficii. Post eum *Tancredus* Antiochiæ principatui præfuit, haud pudendus auunculo nepos. Qui cum & ipse communem mortalium viam obitu præpropero triuisset, successit *Rogerius* filius *Richardi*. Is gloriæ antecessorum in bellis non impar, ignominiam tamen auaritiæ incurrit. Quapropter cum eum milites cauerent, stipendiario milite pene nullo & indigena raro Turcis congressus occubuit mortem suam non ignaue vltus. Nã cum ab Turcis captus & deloricatus, iuberetur ensem reddere, negauit se vlli redditurum nisi duci, quod omnes infra dignitatis suæ deditionem aspiceret. Credidit infœlix Ammiratus simulatis vocibus, & iam galea caput nudatus porrexit manum, vt reciperet *Rogerij* gladium. Tunc vero ille infrendens, & totis fortitudinis reliquiis in ictum se cogens Turco caput decussit, moxq; perfossus excogitato genere virtutis dedecus seruitutis effugit. Eius mortem *Baldwinus* secundus Rex Ierosolymorum vltus insigniter, principatum ciuitatis & filiam suam *Boamundo* filio *Boamundi* seruauit fideliter.

Raimundus fuit filius *Willielmi* antiquissimi Tholosæ comitis qui vir acer & efficax patriam antecessorum suorum socordia obscuram titulis suis reddidit illustrem. Vxor eius *Almodis* multis vicissim desponsata multam ex omnibus sobolem tulit, insano muliercula pruritu & irreuerenti, vt cum ei longo vsu vir displicuisset, alias migraret nouos impletura penates; denique primum Arelatensi Comiti nupta, mox illius pertæsa. Huic *Willielmo* se coniunxit, cui cum duos peperisset filios, Barcinonensem ad connubium illexit Comitem. Porro Willielmus mortis confinis foribus Tolosanum comitatum dedit filio æquiuoco, sed moribus absono, quod esset crassioris ingenii nihil Tolosani contra eum nouarent familiæ illius dominatui assueti. *Raimundus* vero viuacioris spiritus Caturcensem accepit & immane, quantum auxit, Arelatensi & Narbonensi & Prouinciali, & Lemouicensi adiunctis. Tolosam quoq; à germano emit pluribus annis ante magni motus viam profecto Ierosolymam. Sed hæc multi temporis intercessu & ætate impensa labori. Itaque pugnis semper assiduus legitimam vxorem non desiderauit, multinubo concubinatu voluptatem exercens. Deniq; ex vna pellicum filium natum *Bertrannum* cognatione, & hæreditate dignatus est, quod in aliquantis patrissaret. Cui vxorem coniunxit *Matildis* Marcissæ neptem ex Longobardia natam, vt illius affinitate, * illius prouinciæ partes tutaretur. Ipse quoq; extremis fere annis vxorem asciuit filiam Regis Tarraconensis, splendidam dotem pactus, æternam scilicet prouinciarum conterminarum pacem. Nec multo post niuem capitis respiciens Ierosolymitanum iter vouit, vt lassi & effœti corporis vires iam vel sero Deo deseruirent; authore præcipue Caturcensi Episcopo, cuius præcipua opera ipse impugnatus semper fuerat: etiam in quodam duello altero lumine priuatus, cuius insigne calamitatis præ se ferens non solum non occultabat, sed etiam vltro gloriabatur specimen nobilis militiæ ostentans. Tunc autem mutua fœderati amicitia, vt senectutem suam diuinis consumerent cultibus: *Vrbano* iam in prædicationem prono stimulos addidere, vt transitis Alpibus potissimum apud clarum montem concilium cogeret, quod esset ea ciuitas, & illorum patriæ propinqua, & ex tota Gallia venientibus oportuna. Veruntamen in ipso ad concilium itinere pontifex obitu defecit. Successit curæ illius pontifex Podii, de quo supra diximus, cuius hortatibus animatus, & vmbone protectus *Raimundus* primus omnium laicorum crucem accepit, adiiciens voto vt nunquam in patriam rediret, sed potius duraturo in Turcos labore ruinam præteritatum iniquitatum extenuaret. Iam vero in itinere plura dedit indicia fortitudinis, ad laborē primus, ad quietem vltimus; plura etiam patientiæ, quod parte Antiochiæ, quam præoccupauerat, *Boamundo*, & turri *David*, *Godefrido* libenter cesserit. Sed tandem nimiis exactionibus quorundam fracta patientia in deditionem vrbis Ascalonensis decidit. Siquidem in primo Francorum aduentu oppidani exploratis omnium ducum nostrorū moribus ipsum in patronum elegere, quod multi eo antea à monte * Pessulano nauigio venientes negotiatum, fidem eius, & virtutem in cœlum tulerant. Itaq; traditis clauibus sacramento ducē adegere vt nulli Christianorum potestatem vrbis refunderet, si ipse vel nollet tenere, vel nequiret. Tunc à proceribus mussitatum est expostulantibus vrbem regis dominio, quod ei parum valeret regnum, si non haberet Ascalonem, quæ hostibus esset receptaculo, nostris obstaculo. Et Rex quidem leniter, vt omnia, & vultu tranquillo conueniente moribus, rem allegabat, cæteri peruicacius, hæc illa verba parui pendebat, non infirmis rationibus dicta eorum cassa faciens; omnes socios suos iam sibi receptui cōsuluisse, partim patriam deuectos, partim acquisitam inhabitantes prouinciam. Se solum abiurata natali terra nec illuc posse redire, nec * hîc receptum habere; cessisse se in aliis, hoc modo paterentur, vt Ascalonem in fidelitatem sancti Sepulchri teneret, cæterū ne redderet sacramento fecisse. Quo audito cuncti strepere, cupidum & perfidum vocare, vt vix manibus temperarent. Contumeliæ huius rubore Comes suffusus ab æqui boniq; viri desciuit officio inimicis Dei claues contradens, & metum peierandi multorum in posterum sanguine compensans: Neque enim ad hunc diem ciuitas illa capi vel vi, vel ingenio potuit: Quia & plures ex hominibus illius vrbis affluenti opulentia delectati fidei transfugio ciuium charitatem meruere. Ita vir ille Ierosolymam egressus Laodiceam venit qua subiugata aliquantum ibi moratum nexuit. Cumque Constantinopolim iuisset, obtinuit Laodiceam *Tancredus* vi an amore ambiguum. Ille interim Byzantio commoratus, prudentia, qua vigebat effecit vt *Alexii* gratiam haberet. Vnde contigit vt imperatoris benignitate per tuta deductus societate ærumnarum non implicaretur, quas *Willielmum* Pictauensem, & cæteros superius incurrisse diximus, cum quibus Tortosam ciuitatem cepit, sed illis vltra euntibus solus possedit. Et vt latius vires suos spargeret, oppidum contra Tripolim, quod castellum peregrinorum vocant, firmauit, & ibi *Herbertum* Episcopū ex abbate constituit. Et, vt quasi

al. illas.

al. Pilleris.

al. hac.

quassæ suorum vires aliquanta quiete coalescerent, cum Tripolitanis in septennium fœdus iecit. Veruntamen ante præstitutum terminum pax rupta est deprehenso intra castellum quodam oppidano cum pugione toxicato, quem sub fœmore occuluerat. Tum profecto Tripolitanæ victoriæ supremam manum imposuisset, nisi prope diem mors adueniens p̄sentis vitæ spiritū subduxisset ingentia parturientē. Cuius morte audita *Willielmus* de monte Pessulano, & cæteri duces prouinciæ *Willielmum* peregrinum, quem in ipsa obsidione ex Hispania susceperat, vix quadrimum in patriam deuehendum curarunt sollicita omnium spe in successionem educandum. Nec inuitus *Bertrannus* * factum, quamuis se inconsulto, audiuit, vt paternas adoreas instauraret. Itaque innumero succinctus milite pręcipueq; Ianuensibus, & Pizanis annitentibus, qui de coniugis cognatione erant, Tripolim terra, mariq; aggressus est, diuturnaq; obsidione fractam in potestatem redegit. Successit ei *Pontius* ex Longobarda filius, adolescens gloriæ maiorum æmulus, sortitusque est iugalem *Tancredi*, quondam Antiocheni principis vxorem. Id enim ille moriens præceperat, protestatus adolescere in ephœbo, & Christianorum commodum, & Turcorum omnifariam dispendium. *Pontius* ergo Tripoli principatur, sancti Sepulchri se profitens seruum, auitum scilicet & paternum secutus exemplum.

al. fratre.

Robertus filius *Willielmi* Anglorum Regis primi, natus in Normannia spectatæ iam virtutis habebatur adolescens, quando pater Angliam venit, fortitudinis probatæ quanquam exilis corporis, & pinguis aqualiculi. Inter bellicas patris alas excreuit primæuo tyrocinio, parenti in omnibus morem gerens. Veruntamen iuuentæ viridem indutus calorem, Normanniam se à patre adhuc viuente fatuorum sodalium instinctu impetrare posse sperauit. Quod cum ille negasset terrisonæ vocis roncho iuuenem abigens, iratus abscessit *Robertus*, multisque assultibus patriam infestauit. Primo quidem excutiente genitore cachinnos, & subinde dicente per resurrectionem Dei probus erit *Robelinus* curta ocrea: hoc enim erat eius cognomen, quod esset exiguus, cæterum nihil habens quod succenseres, quia nec illepidæ formæ, nec infaceti eloquii, nec virtutis imbecillæ, nec eneruis erat consilii. Posterius vero Rex adeo effera succensus est ira, vt eum & benedictione vltima, & hæreditate fraudaret Anglica, Comitatu tantum Normanniæ, ægre licet & improbe retento. Post nouem annos Ierosolymitanæ viæ laboribus periculum suę fortitudinis fecit, & in multis quidem mirabilis apparuit, vt nunquam à Christiano vel pagano potuerit ex equite pedes fieri. Tum vero maxime in bello Antiocheno, cuius ipse victoriam pulchra experientia nobilitauit. Nam cum Turci, vt diximus, subito terrefacti fugæ se dedissent, nostrique palantes vehementer impeterent, * *Corbanach*, dux genuinæ virtutis memor retento equo, suos inclinauit, famulos ignauos, & annosarum victoriarum oblitos vocans, vt victores quondam orientis paterentur se ab aduena, & pene inermi populo finibus excludi. Quo clamore multi resumentes animum Francos cōuersi vrgere, & propiores cedere cœpere, *Corbanach* suos animante & hostes feriente, vt Imperatoris, & militis officium probe exequeretur. Tum vero Normannus Comes & *Philippus* clericus filius *Rogerii* comitis de monte Gomerico, & *Warinus* de * Taneo castello Cenomannico mutua viuacitate se inuicem hortati, qui simulata ante fuga cedebant, conuertunt cornipedes, & quisque suum comparem incessens deiiciunt. Ibi *Corbanach* quamuis Comitem cognosceret, solo tamen corpore mensus, simul & fugere inglorium arbitratus, audaciam congressus morte propinqua luit, vitali statim spiritu priuatus. Cuius nece visa Turci qui iam gloriabundi vlulabant spe recenti exinaniti fugam iterarunt, in eo tumultu *Warinus* cecidit, *Robertus* cum *Philippo* palmā retulit. *Philippus* hac militia * præcluus sed Ierosolymis, vt fertur, bono fine functus præter exercitium equestre literis clarus. Ita *Robertus* Ierosolymam veniens, indelebili macula nobilitatem suam respersit, quod regnum consensu omnium sibi vtpote regis filio delatum recusaret, non reuerentiæ, vt fertur, contuitu, sed laborum inextricabilium metu. Veruntamen patriam reuerso, in qua licenter se delicatis voluptatibus inseruiturum putauerat, affuit pro hac culpa (vt credo) Deus misericorditer vbiq; sæuiens, & omnes eius dulcedines amarissimis offensionibus offuscans, sicut consequenti scripto palam fiet.

al. Corbaguath. *al. Tanca.* *al. præclusus.*

Vxorem filiam *Willielmi* de conuersana, quam rediens in Apuliam duxerat, cuius elegantissimæ speciei prodigium vix vllius disertitudinis explicabit conatus, post paucos annos morbo amisit, deceptam, vt dicunt, obstetricis consilio, quæ pro affluentis lactis copia puerperæ mammas stricta præceperat illigari fascia. Sed accessit tantorum malorum grande solatium filius ex coniuge susceptus, qui *Willielmus* dictus vaticinio nominis auiti, spem egregiæ * indolis aleret in posterum. Pecuniam infinitam, quam socer eius dotis nomine annumerarat, vt eius commercio Normanniā exueret vadimonio, minorum

al. probitatis.

& nebulonum finibus ita ingessit, vt pauculis diebus nec nummus superesset. Præcipitauit quoq; eius infamiam inconsultus aduentus in Angliam, vt regnum *Henrico* fratri eriperet, sed desertorũ, qui eum inuitauerant, destitutus auxilio, germani paci facile acquieuit, vtriusq; partis ducum arbitrio trium millium marcarum annuum donum ab Anglia verbo tenus habiturus. Nam promiserat ista Rex non daturus, sed fratris facilitatem non nesciens blandam credulitatem luserat, dum interim calor bellicus deueruesceret. Porro ille quasi cum fortuna certaret, vtrum plus illa daret, an ipse dispergeret, sola voluntate reginę tacite postulantis comperta, tantam massam argenti benignus in perpetuum ignouit; accliues fœminei fastus preces pro magno exosculatus. Erat enim eius in baptismo filiola, offensarum igitur immemor erat, culparum, quatenus non debet, remissior, omnibus pro voto respondens adeuntibus, ne tristes dimitteret etiam, quæ dare non possit, cõpromittens. Qua morum dulcedine, qua laudari, & subiectorum amorem mereari debuerat, adeo in contemptum sui Normannos exacuit, vt nullius eum momenti æstimarent. Tunc enim potentum quisq; sibi aduersari, tunc manubiæ prædarum per totam regionem agi, tunc vulgus expoliari. Quas incommoditates comiti prouinciales deferentes nullum referebant auxilium, dum ille primo commotus, mox vel munusculo, vel temporis intercessu ira languescente leniebatur. Idcirco extremis malis admoniti opem Regis *Henrici* censuere implorandam, vt laboranti patriæ succurreret. Ille Cæsarianæ sententiæ assistens, *Si violandum est ius gratia ciuium violandum est, aliis rebus pietatem colas*, non semel in Normanniam vires traiecit, vt laboranti iustitiæ manum daret: tantumque postremo valuit, vt totum terram præter Rothomagum, & Falesium, & Cadomum subiugaret. Iamque *Robertus* ad hoc venerat, vt in vicis illis pene se altero, vagaretur, precarium victum à Burgensibus nundinaturus. Quare offensi Cadomenses non diu in fide mansere; sed Rege per nuncios admonito portis ferratis, & repagulis obiectis vrbem clausere. Quo *Robertus* cognito effugere gestiens, vix permissus est, armigero tamen cum cubiculi pannis retento. Inde raptim, Rothomagum veniens, dominum suum Regem Francorum, & cognatum Comitem Flandrensem de suffragio conuenit: sed nullo impetrato ad bellum publicum venit vltimam fortunam expertutus. Qua illum infœlici pede persequente captus, & ad diem mortis in libera tentus custodia laudabili fratris pietate: quod nihil præter solitudinem passus sit mali, si solitudo dici potest, vbi & custodum diligentia, & iocorum præterea & obsoniorum non deerat frequentia. Tenebatur ergo sociorum omnium * vitæ superstes, nec * vnquam vsque ad obitum relaxatus. Patria lingua facundus, vt sit iocundior nullus, in aliis consiliosus, vt nihil excellentius, militiæ peritus, vt si quis vnquam; pro mollitie tamen animi nunquam regendæ reipubl. idoneus iudicatus. Veruntamen quia iam superius dixi, quæcunq; noram de *Hugone Magno*, & Blesensi, & Flandrensi Comitibus non incongrue, (vt opinor) quartum librum hac meta cõcludam.

al. viæ. al. & vtrum aliquãdo sit exiturus vero vacillante in dubio.

PROLOGVS LIBRI QVINTI.

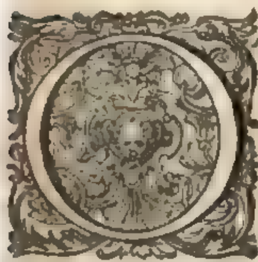

ORDINE *rerum vocante tempus* Henrici *regis ingressi sumus. Cuius gesta styli officio posteris tradere, maioris quam à nobis debeat est opera. Nam etsi sola, quæ nostras aures attigerunt, scripto mandarentur, cuiuslibet eloquentissimi neruos fatigare, & grandia possent armaria grauare. Quis ergo conetur omnia illa consiliorum pondera, illa gestorum regalium molimina enucleatim retexere? altioris sunt ista negotii & otiosioris animi. Vix hoc auderet vel* Cicero *in prosa, cuius adorat sales totã latinitas, vel si quis versuum fauore* Mãtuanum *iacepit poetam. Adde quod dum ambiguis relatoribus fidem detraho, homo procul ab aulicis mysteriis, secretus maiora gesta ignorans, paucis manum appono. Quare verendum est, ne dum litera distant ab animi voto, minor videatur, cuius gesta multa prætereo. Veruntamen huius culpæ, si culpa dicenda est, bona erit apud illum deprecatio, qui meminerit me, nec omnia eius gesta potuisse nosse, nec omnia, quæ nouerãm, scriptum iri debuisse: Alterum exegerit persona mea exilitas, alterum coactura sit lecturorum satietas. Pauca igitur rerum eius liber hic quintus suo vendicabit gremio cætera proculdubio & feret fama, & victura in posteros feret memoria. Nec vero à proposito priorum quatuor degenerabit, sed quædam, quæ hic & alias eius acciderunt tempore procudet, quæ forsitan vel non scripta, vel multis sunt incognita. Occupabunt itaq; ista magnam partem voluminis præfata venia tam longarum digressionum & in hoc, & in aliis.*

De

DE HENRICO PRIMO.

HEnricus iunior filius *Willielmi Magni* natus est in Anglia anno tertio postquam pater eam adierat; infans iam tum omnium votis conspirantibus educatus egregie, q; solus omnium filiorum *Willielmi* natus esset regie, & ei regnum videretur competere. Itaq; tyrocinium rudimentorum in scholis egit liberalibus, & literarum mella adeo auidis medullis indidit, vt nihil postea bellorum tumultus, nulli curarum motus eas excutere illustri animo possent. Quamuis ipse nec multum palam legeret, nec nisi summisse cantitaret. Fuerunt tamen (vt vere confirmo) literæ, quamuis tumultuarie libatæ, magna supellex ad regnandi scientiam, iuxta illam *Platonis* sententiam, qua dicit *Beatam esse remp. si vel Philosophi regnarent, vel reges Philosopharentur*. Philosophia ergo non adeo exiliter informatus, sensim discebat, vt successu temporis prouinciales mitius contineret, milites nonnisi diligentissime explorata necessitate commitere sineret. Itaque pueritiam ad spem regni literis muniebat, subinde patre quoq; audiente iactitare Prouerbium solitus: *Rex illiteratus, asinus coronatus*. Ferunt quinetiam genitorem non prætereuntem, notata morum eius compositione quibus viuacem prudentiam aleret, ab vno fratrum læsum, & lachrymantem his animasse, *Ne fleas fili, quoniam & tu rex eris*.

Vicesimo ergo primo regni paterni anno, ætatis 19. in Pentecoste apud Westmonasterium sumpsit arma à patre, cum quo tunc Normanniam nauigans non multo post præsens funeri eius astitit, cæteris fratribus, quo quemq; spes tulerat, dilapsis, vt superior sermo non occuluit. Quapropter paterna benedictione, & materna hæreditate simul, & multiplicibus thesauris nixus supercilium germanorum parum faciebat, vtriq; vel assistens, vel aduersans pro merito; inclinatior porro *Rodberto* pro mansuetudine, eius lenitatem suo rigore satagebat acuere. Contra ille noxia facilitate delatoribus credulus, fratrem immeritum iniuriis vexabat, quas vel breuiter taxare non erit incongruum.

Eo tempore, quo frementibus aduersus *Willielmum* secundum Angliæ proceribus, *Robertus* in Normanniam ventum expectabat ad nauigandum: *Henricus* in Brittanniam eius iussu abscesserat. Tum ille occasione aucupata omnem illam pecuniarum vim testamento patris a dolescentulo legatam, quæ erat trium millium marcarum, in stipendiarios suos absumpsit. Id *Henricus* reuersus licet forsitan ęgre tulisset taciturna pręteriit industria. Enimuero nunciata pacis compositione in Anglia, deposita militia ferias armis dedere. Comes in sua, iunior in ea, quæ frater suus dederat, vel promiserat, discessit. Namq; & in acceptum promissa referebat custodiens turrim Rothomagi in eius fidelitatem; sed delatione pessimorum cessit in aduersum fidelitas, & nulla sua culpa in ipso eodem loco *Henricus* libere custoditus est, ne seruatorum diligentiam effugio luderet. Post mediū annum laxatus, fratri *Willielmo* inuitanti seruiturum se obtulit. at ille nihilo modestius ephebum remunerans, plus anno inanibus sponsionibus egentē distulit. Quapropter *Roberto* emendationem facti per nuncios promittente, Normanniam venit amborum fratrū expertus insidias. Nam & Rex pro repulsa iratus, vt retineretur, frustra mandarat; & comes accusatorum lenociniis mutatus voluntatem verterat, vt blanditiis attrectatum non ita facile dimitteret. Verum ille Dei prouidentia, & sagaci sua diligentia cuncta euadens pericula, occupatione Abrincarum & quorundam castellorum coegit fratrem libenter paci manum dedere. Nec multo post *Willielmo* veniente in Normanniam, vti se de fratre *Roberto* vlcisceretur, Comiti obsequelam suam exhibuit Rothomagi prouentus. Deniq; regios eo interdiu venientes, qui dolo ciuium totam iampridem occupauerant vrbem, probe expulit admonito per nūcios Comite, vt ille à fronte propelleret, quos ipse à tergo vrgeret. Vnde factum est, vt *Conanū* quendam proditionis apud Comitē insimulatum, quem ille vinculis irretire volebat, arbitratus nihil calamitosius posse inferri misero quam vt exosum spiritū in ergastulo traheret. Hunc ergo *Conanum Henricus* suæ curæ seruatum iri postulauit. Quo concesso in superiora Rothomagensis turris eum duxit, iussoq; vt late circumposita diligenter ex arcis ędito specularetur, sua per ironiam omnia futura pronuncians, inopinum ex propugnaculo deturbans in subiectum Sequanam præcipitauit. Comitibus, qui secum aderant pariter impellentibus protestatus, nullam vitæ moram deberi traditori, quoquo modo alieni hominis posse tolerari iniurias, illius vero, qui tibi iuratus fecerit hominium, nullo modo posse differri supplicium, si fuerit probatus perfidiæ. Parum hic labor apud *Robertum* valuit, virum animi nobilis, qui statim ad ingratitudinem flexus bene meritum vrbe cedere coegit. Illud fuit tempus, quo vt supra lectum est, apud montem sancti *Michaelis* ambobus fratribus *Henricus* pro sui salute, simul & gloria restitit. Ita cum vtriq; germano fuerit fidelis, & efficax; illi nullis adolescentem possessionibus dignati ad maiorem prudentiam æui processu penuria * victualium informabant.

* al. menstualium.

Occiso vero Rege *Willelmo*, vt supra dictum est, post iusta funeri regio persoluta, in Regem electus est, aliquantis tamen ante controuersiis inter proceres agitatis, atque sopitis, annitente maxime Comite Warwicensi *Henrico*, viro integro, & sancto, cuius familiari iamdudum vsus fuerat contubernio. Itaq; edicto statim per Angliam misso iniustitias a fratre, & *Ranulpho* institutas prohibuit, pensionum, & vinculorum gratiam fecit, effœminatos curia propellens, lucernarum vsum noctibus in curia restituit, qui fuerat tempore fratris intermissus; aliquarum moderationem legum reuocauit in * solitum sacramento suo & omnium procerum, ne luderentur, corroborans. lætus ergo dies visus est reuirescere populis, cum post tot anxietatum nubila serenarum promissionum infulgebant lumina. Et ne quid profecto gaudio accumulato abesset, *Ranulpho* nequitiarum fæce tenebris ergastularibus incluso propter *Anselmum* pernicibus nunciis directum. Quapropter * certatim plausu Plebeio concrepante in Regem coronatus Londoniæ nonis Augusti, quarto post obitum fratris die. Hæc eo studiosius celebrabantur, ne mentes procerum electionis quassarentur pœnitudine, quod ferebatur rumor *Rodbertum* Normanniæ Comitem ex Apulia aduentantem iã iamq; affore. Nec multo post suadentibus amicis, at maxime Pontificibus, vt remota voluptate pellicum, legitimum amplecteretur connubium, die Sancti *Martini* accepit *Matildam*, filiam *Malcolmi* Regis Scottorum. Cuius amori iampridem animum impulerat parui pendens dotales diuitias, dummodo diu cupitis potiretur amplexibus. Erat enim illa licet genere sublimis, vtpote Regis *Edwardi* ex fratre *Edmundo* abneptis, modicę tamen domina supellectilis, vtroq; tunc parente pupilla, de qua posterius vberior erit narrandi materia.

al. solidũ.

al. statim.

Robertus interea Normanniam veniens Comitatum suum obsistente nullo recepit, quo audito omnes pene huius terræ optimates fidei regi iuratæ transfugæ fuere, quidam nullis extantibus causis, quidam leuibus occasiunculis emendicatis quod nollet iis terras, quas vellent, vltro pro libito eorum impertiri. Soli *Robertus* filius *Haymonis & Richardus* de Recuers, & *Rogerius* * Bigod, & *Robertus* Comes de Mellento cum fratre *Henrico* iustas partes fouebant. Cæterum omnes vel clam pro *Roberto*, vt Rex fieret, mittere, vel palam contumeliis dominum inurere, *Godricum* eum & comparem * *Godítham* appellantes. Audiebat hæc ille, & formidabiles cachinnos iram differens eiiciebat, stultitias fatuorum insania obiectas artificioso silentio dissoluens, blandus odii dissimulator, sed pro tempore immodicus retributor, accessit temporum turbini versutia *Ranulphi*. Namque ille sollicitato per nuncios dapifero suo funem sibi afferri impetrauit. Funem minister aquæ baiulus (proh dolor) amphora immensum detulit. Quo ille muro tertis demissus, si læsit brachia, si excoriauit manus, parum curat populus. Inde Normanniam euadens Comiti iam anhelanti, & in feruorem prælii prono addidit calcaria, vt incunctanter veniret.

al. Bigot.

al. Goldinam.

Secundo ergo *Henrici* anno mense Augusto applicans apud Portesmouthe, copias suas in omnem regionem exposuit, effudit, obiecit. Nec vero Rex segnitiei deditus fuit, sed innumeram è regione manum contraxit, dignitatem suam, si necesse foret, assertutus. Nã licet principibus deficientibus, partes eius solidæ manebant, quas *Anselmi* Archiepiscopi, cum Coepiscopis suis, simul & omnium Anglorum tutabatur fauor. Quapropter ipse Prouincialium fidei gratus, & saluti prouidus, plærumq; cuneos circuiens docebat, quomodo militum ferociam eludentes clypeos obiectarent, & ictus remitterent. quo effecit, vt vltroneis votis pugnam deposcerent in nullo Normannos metuentes. Sed satagentibus sanioris consilii hominibus, qui dicerent pietatis ius violandum, si fraterna necessitudo prælio concurreret, paci animos accommodauere reputantes, quod si alter occumberet, alter infirmior remaneret, cum nullus fratrum præter ipsos superesset. Sed & trium millium marcarum promissio leuem Comitis fallebat credulitatem, vt procinctu soluto de tanta pecunia menti blandiretur suæ, quam ille posteriori statim anno voluntati reginæ libens, quod illa peteret, condonauit.

Posteriori anno rebellauit *Robertus* de Belesmo, maior filiorum *Rogerii* de monte Gomerico obfirmans contra Regem castella Brigas, & Arundellum, comportatum eo frumentum ex omni regione Scrobesberie, & quicquid necessarium bellum efflagitat, deuectum. Nec minus castellum Scrobesberiense rebellioni consensit, Wallensibus pro motu fortunæ ad malum pronis. Rex itaq; animo rigens, omniaq; aduersa virtute premẽs militia coacta Brigas obsedit, vnde iam in Arundellum transierat *Robertus* alimentorum copia, & militum ferocia satis abundeq; munitum locum præsumens. Sed paucos post dies oppidani & formidine conscientiæ, & fortitudine regię militię flexi se dedidere. Quo audito ab incepto tumore Arundellum destitit, regali se addicens clientelæ, egregia sane con-

conditione, vt dominus suus integra membrorum salute Normanniam permitteretur abire. Porro Scrobesberienses per *Radulphum* tum Abbatem Sagii, postea Cantuariæ archiepiscopum regi misere castelli claues deditionis præsentis indices, futuræ deuotionis obsides. Ita dissensionis incendium, quod putabatur fore magnum, paucissimis diebus in cineres consenuit. Et desertorum, semper nouis rebus inhiantium, auiditatem coercuit. *Robertus* cum fratribus *Ernulpho*, qui paternum cognomen sortitus fuerat, & *Rogerio* Pictauensi (q; ex ea regione vxorem acceperat sic dicto) Angliam perpetuo abiurauit, sed vigorem sacramenti temperauit adiectio, nisi regi placito quandoq; satisfecisset obsequio.

Tunc fax bellorum immissa Normanniæ, perfidorum admixtione, quasi rogalibus alimentis animata conualuit, circumquaq; posita corripiens. Est enim Normannia opportuna, & patiens malorum nutricula, quamuis non multo tractu regionum diffusa. Itaque diu seditiones intestinas probe tolerat, & pace reddita in fœcundiorē statum mature resurgit, turbatores suos illius Prouinciæ diffisos cum libuerit in Franciam liberis anfractibus emittens. Contra Anglia nec diu infestos patitur, sed semel intra sinum suum receptos vel dedit, vel extinguit, nec popularibus attrita rediuiuum cito caput attollit. Quocirca Normanniam Belesmitanus veniens & tunc, & deinceps habuit malignitatis suæ complices, & (ne parum videretur) illices. In his erat *Willielmus* Comes Moretolii, filius *Roberti* Regis patrui. Is semper à puero *Henrici* gloriæ inuidus, tum maxime in aduentu Normanni prauum animum extulit. Non enim contentus duobus Comitatibus Moretolii in Normannia, & Cornugalliæ in Anglia, Comitatum Cantiæ, quem *Odo* patruus habuerat, à Rege exigebat : infestus & improbus adeo, vt in fama arrogantia se deuotaret non induturum chlamydem, nisi à patruo, (vt dictitabat) sibi refusam consequeretur hæreditatem. Sed tunc quidem suspensi calliditate responsi frustratus est Rex prudentissimus hominem. Discussis vero turbinibus, serenaq; pace reddita, non solum, quæ petebat, non annuit, verumetiam indebite retenta repetere cœpit : modeste tamen & iudiciali placito, vt nihil quod faceret videretur resultare iuri, & calcitrare ab æquo. Tunc vero *Willielmus* sententia iudicii expunctus, indignabundus, & fremens Normanniam abiit. Ibi præter assultus, quos Regiis castellis irritus fecerat, in *Richardum* quoq; Comitem Cestrensem *Hugonis* filium debacchatus, nonnulla partibus eius appendicia inuasit, carpsit, abrasit. Erat ille tūc pro ætate paruulus, & regis fidei, tutelæq; accommodatus.

Hi ergo duo factionum capita, rebellionum incentiua cum aliis quos nominare pudet, patriam populationibus late contristabant. Consumebanturq; frequentes, sed cassæ apud Comitem querelæ prouincialium de violentia clamantium. Mouebatur his ille, sed rebus suis timens, ne exacerbati eius interpolarent otium, dissimulabat. At vero Rex *Henricus* pro fratris infamia, quam cumulabat patriæ miseria, dolorem transeuntem ferre nequibat; crudele & à boni principis officio longe esse permensus, quod impii homines pauperum fortunis ingluuiem suam vrgebant. Itaque fratrem ad se accitum in Angliam semel blande verbis, post vero in Normanniam veniens non semel dure bellis admonuit, vt Comitem non Monachum ageret. Nam & incentori *Willielmo* omnia, quæ habebat in Anglia, abstulit, castella ad solum complanauit. Sed cum ad pacem nihil promoueret, diu deliberatione consilii regia sublimitas curis pectus exercuit, vtrum fraternæ necessitudinis oblitus patriam discrimini eriperet, an indiscretam pietate fluctuare permitteret. Et profecto commune commodum, & pietas priuatæ necessitudinis intuitu terga dedisset, nisi (vt aiunt) *Paschalis* Apostolicus dubitantem ad opus Epistolis impelleret, asseuerans facundia, qua vigebat non fore ciuile bellum, sed præclare patriæ prædicandum emolumentum. Itaq; Normanniam veniens breui totam cepit, vel potius recepit, omnibus ad eius dominium confluentibus, vt fessæ prouinciæ vigore, quo pollebat, consuleret. Non tamen sine sanguine tantam victoriam consummans, multos ex charissimis amisit. Inter quos *Rogerium* de Glocestre probatum militem in obsessione Falesii arcubalistæ iactu in capite percussum, præterea *Robertum* filium *Haymonis*, qui conto ictus tempora, hebetatusq; ingenio non pauco tempore quasi captus mente superuixit. Merito mulctatum fuerunt, quod eius liberandi causa Rex *Henricus* Baiotas ciuitatem, cum principali Ecclesia ignibus absumpserit. Sed vtriq; vt speramus, purgabile fuit. Nam & detrimenta Ecclesiæ Rex mirifice resarciuit, & *Robertus* Monasterium Theochesberiæ suo fauore, non facile memoratu, quantum exaltauit, vbi & ædificiorum decor, & Monachorum charitas aduentantium rapit oculos, & allicit animos. Horum dispendium, vt fortuna sarciret, summam manum ingruente bello imposuit, venientemq; contra se cum non contemnenda manu fratrem, & *Willielmū* Comitem Moretolii & *Rober-*

sum Belesmi ditioni eius facili opera contradidit. Hoc bellum actum est apud Tenersebrei castellum Comitis Moritoliensis, sabbato in sancti *Michaelis* vigilia. Idem dies ante 40. circiter annos fuerat, cum *Willielmus* primus Hastingas appulit, prouido forsitan Dei iudicio, vt eo die subderetur Angliæ Normannia, quo ad eam subiugandam olim venerat Normannorum copia. Captus est ibi Comes Moretolii, qui eo venerat studiosam sui operam oppidanis pollicitus, simul & iniurias suas vltum iri sperãs. Sed (vt dixi) pressus, squaloris carcerei tota vita accolatum accepit, viuacitate mentis & alacritate iuuentutis nonnihil laudandus, sed pro perfidia finem asperum emeritus. Et tunc quidem Belesmensis in ipso exordio mortem cauit effugio: sed dum postmodum clandestinis factionibus Regem irritasset, & ipse captus cæterorum inuolutus est periculo, ad mortem perpetuo inclusus ergastulo. Vir pro incompositis moribus intolerabilis, & in aliorum delicta inexorabilis: præterea sæuitia notabilis cum in aliis tum in hoc, quod puerulum ex baptismo filiolum, quem in obsidatum acceperat, pro modico delicto patris excæcauerit, lumina miselli vnguibus nefandis abrumpens; simulationis & argutiarum plenus, frontis sereno, & sermonum affabilitate credulos decipiens, gnaros autem malitiæ exterritans, vt nullũ esset maius futuræ calamitatis indicium, quã prætensæ affabilitatis eloquiũ.

Ita Rex clarus successibus ouans in regnum regressus est composita pace in Normannia, qualem nulla ætas meminit, qualem nec ipse pater magno illo rerum, & verborum* fastu vnquam efficere potuit. In cæteris quoq; genitoris æmulus rapinas curialium, furta, stupra, edicto compescuit; deprehensis oculos cum testiculis euelli præcipiens. Contra trapezitas (quos vulgo monetarios vocant) præcipuam sui diligentiam exhibuit, nullum falsarium, quin pugnum perderet, impune abire permittens, qui fuisset intellectus falsitatis suæ commercio fatuos irrisisse.

al. roncho

Scottorum Reges lenitate sua palpauit morem fratris æmulatus. Siquidem ille *Duncanum* filium *Malcolmi* nothum, & militem fecit, & Regem Scottorum mortuo patre constituit. Sed eo patrui *Duuenaldi* fraude interempto, *Edgarum* in regnum promouit, præfato *Duuenaldo* astutia *Dauid* iunioris, & viribus *Willielmi* extincto. *Edgaro* fatali sorte occumbente, *Alexandrum* successorem *Henricus* affinitate detinuit, data ei in coniugium filia notha, de qua ille viua nec sobolem, quod sciam tulit, nec ante se mortuam multum suspirauit. Defuerat enim fœminæ, vt fertur quod desideraretur, vel in morum modestia, vel in corporis elegantia. *Alexandro* maioribus suis apposito, *Dauid* iunior filiorum *Malcolmi*, quem Rex Comitem fecerat & connubio insignis fœminæ donauerat, solium Scottorum ascendit. Iuuenis cæteris curialior, & qui nostrorum conuictu, & familiaritate limatus à puero, omnem rubiginem Scotticæ barbariei deterserat. Deniq; regno potitus mox omnes compatriotas triennalium* tributorum pensione leuauit, qui vellent habitare cultius, amiciri elegantius, pasci accuratius. Neq; vero vnquam in acta historiarum relatum est tantæ sanctitatis tres fuisse pariter Reges, & fratres, maternæ pietatis nectar redolentes. Namq; præter victus parcitatem, eleemosynarum copiam, orationum assiduitatem, ita domesticum regibus vicium euicerunt, vt nunquam feratur in eorum thalamos, nisi legitimas vxores isse, nec eorum quenquam pellicatu aliquo pudicitiam contristasse. Solus fuit *Edmundus* *Margaritæ* filius à bono degener, qui *Duuenaldi* patrui nequitiæ particeps, fraternæ non inscius necis fuerit, pactus scilicet regni dimidium. Sed captus & perpetuis compedibus detentus ingenue pœnituit, & ad mortem veniens cum ipsis vinculis se tumulari mandauit, professus se plexum merito pro fratricidii delicto.

al. cubitorum.

al. Gwalenses.

* Wallenses Rex *Henricus* semper in rebellionem surgentes crebris expeditionibus in deditionem premebat, consilioq; salubri nixus, vt eorum tumorem extenuaret: Flandrenses omnes Angliæ accolas eo traduxit. Plures enim, qui tempore patris pro matris paterna cognatione confluxerant, occultabat Anglia, adeo vt ipsi regno pro multitudine onerosi viderentur. Quapropter omnes cum substantiis & necessitudinibus apud Ros prouinciam Walliarum velut in sentinam congessit, vt & regnum defæcaret, & hostium brutam temeritatem retunderet. Nec eo secius illuc expeditionem pro temporum opportunitate dirigebat; in quarum vna, incertum, cuius audacia eminus insidianti arundine impetitus probe & pulchre euasit, fideliter hamatæ thoracis adiutus beneficio, & simul perfidiam frustrante Dei consilio. Sed nec tunc autor teli eminuit, nec vnquam postea inuestigari valuit, quamuis ille statim non hæsitasset dicere, sagittam non à quolibet Wallensi, sed à prouinciali emissam, per mortem domini nostri talia pronuncians, quem morem iurandi, vel iræ nimietas, vel rei serietas ab ore principis extorquebat. Nam & ea hora in proprio solo, non in hostica regione progrediebatur sensim, & caute exercitus, vt nihil minus, quam insidias quis opinari possit. Nec tamen intestini discriminis metu pe-

dem

dem ab incepto retulit, donec Wallenses, datis obsidibus nobilium suorum filiis, cum aliquanta pecunia, & multo peculio regiæ magnanimitatis motum sedarent.

Brittones transmarinos, quos adolescens vicinos castellis suis * Danfronto, & monti S. *Michaelis* habuerat, pecuniis ad obsequium transducebat. Est enim illud genus hominum egens in patria, aliasq; externo ære laboriosæ vitæ mercatur stipendia. Si dederis, nec ciuilia sine respectu iuris & cognationis detrectans prælia, sed pro quantitate * nummorum ad quascunq; voles partes obnoxium. Huius consuetudinis ille non inscius, si quando opus habuisset stipendiariis militibus multa perdebat in Brittones, fidem perfidæ nationis nummis suis mutuatus.

al. Dranfonto.

al. munerum.

Robertum Comitem Flandriæ primis regni sui temporibus offendit hac causa *Baldwinus* senior huius *Roberti* auus: *Willielmum* in Angliam venientem arguto quo pollebat, consilio, & militum additamento viuaciter iuuerat. His ille illustres crebro retributiones refuderat, omnibus, vt ferunt, annis trecentas argenti marcas pro fide, & affinitate socero annumerans. Ea munificentia, in filio *Baldwino* non imminuta, hæsit in *Roberti Frisonis* malitia, quam superior non præteriit sermo. Porro iste *Robertus Frisonis* filius omissum munus à *Willielmo* 2. non difficulter impetrauerat, quod, & is cognationem prætenderit: & ille inuictum animum in spargenda pecunia haberet. Verum *Henricus* maiori pondere rem ventilans, vt nec indebite adamaret pecunias, nec nisi debite dilapidaret habitas: *Roberto* ab Ierosolyma reuerso, & quasi pro Imperio 300. argenti marcas exigenti, in hanc respōdit sententiam: Non solitos reges Angliæ Flandritis vectigal pendere, nec se velle libertatem maiorum macula suæ timiditatis fucare. Quapropter si suo committat arbitrio libenter se, quod opportunitas siuerit, vt cognato & amico dare, si vero in exactione permanendum putauerit, omnino negare. Hac ille ratione deiectus, animum multo tempore in regem tumuit, sed parum aut nihil simultatibus adiutus, mansuetudini mentem accommodauit, expertus regem posse flecti precario, non fastu tyrannico. Iam vero *Baldwino* filio eius varietas temporum causas irarum in regem dedit. Siquidem *Willielmum* filium *Roberti* Normanni volens hæreditati intrudere, alienis se spōte negotiis immiscuit, crebroque castella Regis in Normannia inopinatis fatigabat assultibus. Magnum incommodum, si fata siuissent, terræ minatus. Sed apud Archas maiori manu militum, quam timebat exceptus mortem maturauit, crebris ictibus galea quassata cerebrum violatus. Causam ferunt morbi augmentati, quod ea die allium cum auca præsumpserit, nec nocte Venere abstinuerit. Hic intueantur posteri eximium regalis pietatis exemplum, quod medicum peritissimum decumbenti miserit, illachrymatus, si credimus, morbo perire, quem pro admiratione fortitudinis saluari maluisset. Successor eius *Carolus* nulla molestia vires Regis inquietauit, primo fœdere suspenso, mox etiam confirmato amicitiam eius amplexus.

Philippus Rex Francorum regi nostro nec vtilis, nec infestus fuit, propterea quod esset ventri magis, quam negotiis deditus, nec præterea castellis eius collimitaneus. Pauca enim, quæ tunc habebat in Normannia, magis Brittanniæ, quam Franciæ vicina erant. Adde quod (vt superius dixi) *Philippus* accedente senio, libidine grauis, comitissæq; Andegauensis specie lusus, illicitis ardoribus defœneratus famulabatur. Quocirca ab Apostolico excommunicatus, cum in villa, qua mansitabat, nihil diuini seruitii fieret, sed discedente eo tinnitus signorum vndiq; concreparent, insulsam fatuitatem cachinnis exprimebat; Audis inquiens, bella quomodo nos effugant; adeo erat omnibus Episcopis Prouinciæ suæ derisui, vt nullus eos desponsaret præter *Willielmum* Archiepiscopum Rothomagensem. Cuius facti temeritatem luit multis annis interdictus, & vix tandem aliquando per *Anselmum* Archiepiscopum Apostolicæ communioni redditus. *Philippo* interea nulla mora insanæ temulentiæ satietatem fecit, nisi quod in extremo vitæ tactus morbo Monachicum apud Floriacum accepit habitum, pulchrius & fortunatius illa, quod ætate & sanitate integra nec specie rugata apud fontem *Eura'di* sanctimonialium appetiit velum. Nec multo post præsenti vitæ vale fecit, Deo forsitan prouidente non posse delicatæ mulieris corpus religionis laboribus inseruire.

At vero *Ludouicus* filius *Philippi* varium se præstitit, in neutra parte bene constans. Primo enim tempore plurimus in fratrem irarum, auctor *Henrico* ad capiendam Normanniam fuit, corruptus videlicet Anglorum spoliis, & multo regis obryzo. Non quod ille obtulerit, sed quod alter inuitauerit vltro adhortans, ne clarissimæ olim patriæ neruos dissimulatione sua succidi sineret. Postea verò simultas inter eos exorta est pro *Theobaldo* Comite Blesensi, filio *Stephani*, qui apud Ramulam occubuit, quod *Theobaldus* susceptus erat *Stephano* ex *Adala* filia *Willielmi Magni*. Diu igitur ex parte Regis nostri la-

bores viarum consumpserunt nuncii, vt dignaretur *Ludouicus* satisfactionem *Theobaldi*. Ille vero parui faciens preces, *Theobaldum* ab Apostolico denotari fecit quasi arrogantem, & Deo rebellem, qui præter austeritatem morum, quæ omnibus videbatur intolerabilis, ferebatur dominum suum fraudare auitis possessionibus. Itaque diu productis inimicitiis, cum vterq; grossum tumeret, ne alter alteri pro persona cederet, *Ludouicus* Normanniam venit inflatiori anhelitu late omnia exhauriens. Nunciabantur hæc regi, qui apud Rothomagum se continebat quoad vulgus militum aures eius infestaret, pateretur repelli *Ludouicum*, hominem aqualiculi pondere olim lectum fouentem : sed nunc pro dissimulatione sua minis auras onerantem. Ille paterni memor exempli fatuitatem Franci patientia extundere, quam viribus repellere malebat. Quinetiam milites benigne appellando hac ratione mulcebat. Non debere eos mirari, si sanguinis eorum prodigus esse caueret, quos sibi fideles non modicis experimentis approbasset. Impium esse, vt ad regnum sibi parandum eorum glorietur mortibus, qui vitam suam pro eius salute vltroneis deuoueant certaminibus: Illos regni sui nutritos pietatis alumnos, quapropter boni principis se velle sequi exemplum, vt modestia sua eorum remoretur impetum, quos ita paratos pro se videat ad moriendum. Postremo cum videret prudentiam suam sinistra interpretatione turbari, & ignauiam vocari in tantum, vt *Ludouicus* prope Rothomagum quatuor milliariis ignes faceret, prædas ageret, maiori fortitudine vim animi concussit, & procinctu parato vicit egregie, præteritas dissimulationes feroci puniens victoria. Verũtamen aliquanto post pax parta est, *Quia & omnium rerum est vicissitudo, & nummi quaslibet iniurias leuant, ad persuadendum quod intendunt potentes.* Quare Willielmus filius Regis nostri homagium Regi Francorum de Normannia fecit, iure legitimo de eo Prouinciam cogniturus. Illud fuit tempus quo idem puer filiam *Fulconis* Comitis Andegauensis despondit, & accepit patris prudentia satagente, vt hinc pecunia, hinc affinitate mediante nihil contra filium turbaretur.

His diebus *Calixtus* Papa, de quo posterius dicam plura, præsentiam suam prope Normanniam exhibuit. Cuius colloquio potitus Rex Angliæ, Romanos prudentiam Normannorum mirari & prædicare coegit. Namq; ille (vt fertur) infesto venerat animo, vt eum asperius conueniret, quare fratrem & Sancti Sepulchri peregrinum in captione teneret. Sed responso principis, quod erat simile veri, & probabilibus argumentis perstrictus parum contra retulit. Possunt enim communes ad quamlibet partem inflecti pro facundia orationis, præsertim cum non contemnatur eloquentia, quam pretiosa condiunt xenia. Et vt nihil cumulatæ pompæ deesset, adolescentulos clarissimi generis, filios Comitis de Mellento, vt contra Cardinales de Dialectica disputarent, subornauit. Quorum tortilibus sophismatibus cum pro viuacitate rationum obsisti nequirent, non puduit Cardinales confiteri, maiori occiduas plagas florere literarum peritia, quam ipsi audissent, vel putassent in patria. Itaque hæc collocutio hunc finem meruit, vt pronunciaret Apostolicus nihil Anglorum regis causa iustius, prudentia eminentius, facundia vberius.

Horum puerorũ pater erat Comes de Mellento *Robertus*, (vt dixi) filius *Rogerii* de Bello monte, qui Pratellum cœnobium Normanniæ construxit, homo antiquæ simplicitatis & fidei, qui crebro à Willielmo primo inuitatus, vt Angliam veniret largis ad voluntatem possessionibus munerandus, supersedit pronuncians patrum suorum hæreditatem se velle fouere, non transmarinas & indebitas possessiones vel appetere, vel inuadere. Hic duos filios habuit *Rodbertum* istum, & *Henricum*. *Henricus* Comes Warwicensis dulcis, & quieti animi vir, congruo suis moribus studio vitam egit & clausit. Alter astutior & pro moribus ad versutiam cordis, præter paternam hæreditatem in Normannia, & ingentia prædia in Anglia, castellum, quod matris suæ frater *Hugo* filius *Gualeranni* tenuerat, Mellentum nomine, à Rege Franciæ nundinatus est pecunia. Qui cum superiorum regum tempore spe sensim pullulante in gloriam procederet, huius ætate summo prouectu effloruit, habebatq; eius consiliũ, quasi quis diuinum consuluisset sacrariũ. Iamque non immerito assecutus æstimabatur, quod esset æui maturus ad consulendum, suasor concordiæ, dissuasor discordiæ, & prorsus ad quod intenderet, pro viribus eloquentiæ citissimus persuasor. Ingentis in Anglia momenti, vt inueteratum vestiendi, vel comedendi exemplo suo inuerteret morem. Deniq; consuetudo semel prandendi in omnium optimatum curiis per eum frequentabatur, quam ipse causa bonæ valetudinis acceptam nunciis à Constantinopolitano Imperatore *Alexio*, suo, (vt dixi) cæteris refudit exemplo. Quod tamen magis parcitate dapsilitatis fecisse, & docuisse, quam timore cruditatis, & indigeriei immerito culpatur, quia nemo eo, vt fertur, in dapibus aliis sumptuosior, vel

sibi

sibi moderatior fuit. In placitis propugnator iustitiæ, in guerris prouisor victoriæ; dominum regem ad seueritatem legum custodiendam exacuens: ipse non eas sequens, sed proponens, expers in reges perfidiæ, in cæteros eius persecutor.

Habebat præterea Rex *Henricus* Episcopum Saresburiensem *Rogerium* à secretis, cuius maxime nitebatur consilio. Nam & ante regnum omnibus suis præfecerat Rex, primum Cancellarium, mox Episcopum constituerat, prudentiam viri expertus. Sollerter administrati Episcopatus officium spem infudit, quod maiori dignus haberetur munere. Itaq; totius regni moderamen illius delegauit iustitiæ siue ipse adesset Angliæ, siue moraretur Normanniæ. Refugit Episcopus tantis se curis inuoluere, nisi tres Archiepiscopi Cantuarienses *Anselmus*, *Radulphus*, *Willielmus*, & postremo Papa iniunxissent ei munus obedientiæ. Sategit ita fieri *Henricus* non nescius, quod fideliter sua tractaret commoda *Rogerius*, nec defuit ille spei regiæ, sed tanta integritate, tanta se agebat industria, vt nulla cõtra eum conflaretur inuidia. Deniq; Rex plærumq; triennio, nonnunquam quadriennio & eo amplius in Normannia moratus. Inter hęc Ecclesiastica officia non negligere, sed quotidie omnia mane honeste persoluere, vt expeditius, & tutius cæteris posset accedere. Põtifex magnanimus, & nullis vnquam parcens sumptibus, dum quæ facienda proponeret ædificia, præsertim consummaret. Quod cum alias, tum maxime in Saresberia, & Malmesberia est videre. Fecit enim ibi ædificia spatio diffusa, numero pecuniarum sumptuosa, specie formosissima: Ita iuste composito ordine lapidum, vt iunctura perstringat intuitum, & totam maceriam vnum mentiatur esse saxum. Ecclesiam Saresburiensem, & nouam fecit, & ornamentis excoluit, vt nulli in Anglia cedat, sed multas præcedat, ipseque non falso possit dicere: *Domine dilexi decorem domus tuæ.*

Hyberniensium Regem *Murcardum* & successores eius, quorum nomina fama non extulit, ita deuotos habuit noster *Henricus*, vt nihil nisi quod eum palparet, scriberent, nihil nisi quod iuberet, agerent: quamuis feratur *Murcardus*, nescio qua de causa, paucis diebus inflatius in Anglos egisse, sed mox pro interdicto nauigio, & mercimonio nauigantium tumorem pectoris sedasse. Quanti enim valeret Hybernia, si non adnauigarent merces ex Anglia; ita pro penuria, imo pro inscientia cultorum ieiunum omnium bonorum solum, agrestem & squalidam multitudinem Hybernensium extra vrbes producit: Angli vero, & Franci cultiori genere vitæ vrbes nundinarum commercio inhabitant. *Paulus* Orcadum Comes, quamuis Noricorum Regi hæreditario iure subiectus, ita Regis amicitias suspiciebat, vt crebra ei munuscula missitaret. Nam & illa prona voluptate exterarum terrarum miracula inhiabat, Leones, Leopardos, Lynces, Camelos, quorum fœtus Anglia est inops, grandi, (vt dixi) iucunditate à regibus alienis expostulans. Habebatque conseptum, quod Wodestoke dicitur, in quo delicias talium rerum confouebat. Posueratq; ibi animal, quod strix vocatur, missum sibi à *Willielmo* de monte Pislerio, de quo animali *Plinius* secundus in octauo naturalis historiæ libro, & *Isidorus* de etymologiis memorant: Esse animal in Africa, quod Africicii genus dicunt, coopertum hispidis setis, quas in canes insectantes naturaliter emittant, sunt vero, (vt vidi) palmo & plus longe in vtraq; summitate acutę, similes pennis aucarum, vbi desinunt plumæ, sed paulo plus grossæ, nigro, & albo quasi intertinctæ.

Illud præter cætera *Henricum* insigniebat, quod quamuis pro tumultibus Normannicis sæpe, & diu regno suo deesset: ita timore suo rebelles frænabat, vt nihil pacis in Anglia desiderares. Quocirca etiam exteræ gentes illuc, velut ad vnicum tutæ quietis portum libenter appellebant. Deniq; *Siwardus* Rex Noricorum primo æui processu fortissimis conferendus, incepto itinere Ierosolymitano, rogataque regis pace in Anglia tota resedit hyeme, plurimoque per Ecclesias auro expenso, mox, vt Fauonius ad serenitatem pelagi vernales portas aperuit, naues repetiit, prouectusque in altum, Baleares insulas, quæ Maiorica & Minorica dicuntur, armis territans, faciliores ad subigendum præfato *Willielmo* de monte Pislerio reliquit. Inde pertendit Ierosolymam omnibus nauibus incolumibus præter vnam, quæ dum retinacula à portu absoluere tardat, absorpta est immani voragine (quam inter Sequanica, & Aquitanica littora esse *Paulus* historicus Longobardorum asseuerat) tanto vndarum impetu, vt ad triginta milliaria garrulitas discernatur aquarum. Ierosolymam veniens, Tyrum & Sidonem vrbes, quas mare allambit, ad Christianitatis gratiam obsedit, effregit, subegit. Mutato itinere Constantinopolim ingressus, nauem aureis rostratam draconibus fastigio sanctæ *Sophiæ* pro tropheço affixit, hominibus suis in eadem vrbe cateruatim morientibus remediũ excogitauit, vt reliqui parcius, & aqua mixta vinum biberent. Ingenti ingenii acrimonia, vt porcino iecore mero iniecto, moxq; pro asperitate liquoris resoluto, idem in hominib. fieri primo præsagiret;

post etiam quodam defuncto exenterato visu addisceret. Quare contuitu prudentiæ, & fortitudinis, quæ grande quid pollicebantur, Imperatore illum retinere tentantem spem eius, qua iam aurum Noricum deuorauit, pulchre cessauit, impetrata ad proximam vrbē licentia, cistas thesaurorum plumbo impletas, & obsignatas apud eum deponens quasi citissimi reditus vades. Ita ille illusus est: alter pedes domum contendit.

Sed enim vt ad *Henricum* regrediatur oratio, erat ille in rebus suis prouidendo efficax, defendendo pertinax, bellorum quatenus posset cum honestate repressor, cum vero decreuisset non pati impatiendus iniuriarum exactor, obuia pericula virtutis vmbone decutiens, odii & amicitiæ in quemlibet tenax, in altero nimio irarum æstui, in altero regiæ magnanimitati satisfaciens. Hostes videlicet ad miseriam deprimens, amicos & clientes ad inuidiam efferens. Nam & hanc curam vel primam, vel maximam boni principis Philosophia proponit, vt parcat subiectis, & debellet superbos. Iustitiæ rigore inflexibilis Prouinciales quiete, proceres dignanter continebat; fures, & falsarios latentes maxima diligentia perscrutans, inuentos puniens, paruarum quoq; rerum non negligens. Cum nummos fractos licet boni argenti venditoribus non recipi audisset, omnes vel frangi vel incidi præcepit. Mercatorum falsam vlnam castigauit brachii sui mensura adhibita, omnibusq; per Angliam proposita. Curialibus suis vbicunq; villarum esset, quantum à rusticis gratis accipere, quantum, & quoto pretio emere debuissent, edixit; transgressores vel graui pecuniarum mulcta, vel vitæ dispendio afficiens. Principio regni, vt terrore exempli reos inureret, ad membrorum detruncationem, post ad pecuniæ solutionem procliuior, pro morum ergo prudentia, vt fere fert natura mortalium, optimatibus venerabilis, Prouincialibus amabilis habebatur. Quod si qui maiorum iurati sacramenti immemores à fidei tramite exorbitarent, continuo & consiliorum efficacia, & laborum perseuerantia erroneos reuocabat ad lineam, per asperitatem vulnerum detrectantes reducens ad sanitatem animorum. Nec facile, quam diuturnos sudores in talibus effuderit, enumerem, dum nihil patitur inultum, quod à delinquentibus commissum dignitati suæ non esset consentaneum. Pugnarum erat maxima causa, Normannia, vt ante dixi, in qua ipse pariter multis annis degens, Angliæ quoq; prospiciebat, nullo audente caput erigere dum ille audaciam, ille suspiceret prudentiam. Nec vere propter rebellionem aliquorum procerum vnquam suorum appetitus est insidiis, nisi semel: auctor earum fuit quidam cubicularius plebeii generis patre, sed pro regiorum thesaurorum custodia famosi nominis, homine natus. Is deprehensus & facile confessus pœnas perfidiæ acriter luit, præter hoc tota vita securus animos omnium timori, sermones amori obstrictos habebat.

Statura minimos supergrediens, à maximis vincebatur, crine nigro, & iuxta frontem profuso, oculis dulce serenis, thoroso pectore, carnoso corpore, facetiarum pro tempore plenus, nec pro mole negotiorum, cum se communioni dedisset, minus iucundus: minus pugnacis famæ *Scipionis* Africani dictum repræsentabat, *Imperatorem me mater mea, nō bellatorem peperit.* Quapropter sapientia nulli vnquam modernorum Regum secundus, & pene dicam, omnium antecessorum in Anglia facile primus, libentius bellabat consilio, quam gladio. Vincebat, si poterat sanguine nullo, si aliter non poterat, pauco. Omnium tota vita omnino obscœnitatum cupidinearum expers, quoniam (vt à consciis accepimus) non effræni voluptate, sed gignendæ prolis amore mulierum gremio infunderetur: nec dignaretur aduenæ delectationi præbere assensum, nisi vbi regium semen procedere posset in effectum: effundens naturam vt dominus, non obtemperans libidini vt famulus, cibis indifferenter vtens, magisq; explens esuriem, q̃ multis obsoniis vrgens ingluuiē: potui nunquam præter sitim indulgens; continentiæ minimum excessum cum in suis, tū in omnibus execrans; somnii grauis, & quem frequens roncatio interrumperet, facultatis in dicendo magis fortuitæ, quam elaboratæ; non præcipitis, sed maturæ.

Pietatis in Deum prædicandæ Monasteria in Anglia & Normannia construxit, quibus quia nondum supremam manum imposuit, ego quoq; interim iudicium meum differrem, nisi me Radingensium fratrum charitas tacere non fineret. Hoc ille cœnobium inter duo flumina Kenetam & Tamesim constituit, loco vbi pene omnium itinerantium ad populosiores vrbes Angliæ posset esse diuersoriū, posuitq; ibi monachos Cluniacenses, qui sunt hodie præclarū sanctitatis exemplū; hospitalitatis indefessæ & dulcis indiciū: videas ibi quod non alibi, vt plus hospites totis horis venientes, quam inhabitantes insumant. Præproperū me & adulatorem fortasse quis dixerit, quod nunc primū nascentem religionem tanto efferam præconio, nesciens quid ventura pariat dies. Sed ipsi (vt spero) cū Dei gratia enitentur vt in bono durent, Ego nō erubesco, si sanctis viris blandiar, & bonum q̄ in me non habeo, in aliis admirer. Inuestituras ecclesiarum Deo & sancto *Petro* remi-

misit, post multas controuersias inter eum & Anselmum Archiepiscopum habitas, vix tãdem ad consentiendum pro ingenti Dei gratia, ingloriosa de fratre victoria inflexus. Sed harum causarum tenorem multo verborum circuitu egit dominus Edmerus. nos pro pleniore notitia Paschalis sæpe dicti Apostolici scripta ad hanc rem pertinentia subnectemus.

Paschalis Episcopus Henrico regi salutem. In literis, quas nuper ad nos per familiarem tuum, nostra dilectionis filium, clericum Willielmum transmisisti, & persona tua sospitatem cognouimus, & successus prosperos, quos tibi superatis regni aduersariis benignitas diuina concessit. Audiuimus præterea optatam virilem sobolem ex ingenua te & religiosa coniuge suscepisse. Quod profecto cũ nos lætificauerit, oportunum rati sumus, nunc tibi præcepta, & voluntatem Dei validius inculcare, cum amplioribus beneficiis benignitati eius te prospicis debitorem. Nos quoq; diuinis beneficiis benignitatem nostram penes te sociare optamus, sed graue nobis est, quia id à nobis videris expetere, quod omnino præstare non possumus. Si enim consentiamus aut patiamur inuestituras à tua excellentia fieri, & nostrum proculdubio & tuum erit immane periculum. Qua in re contemplari te volumus quid aut non faciendo perdas, aut faciendo conquiras. nos enim in prohibitione hac nihil amplius obedientiæ, nihil liberalitatis per Ecclesias hanc iscimur, nec tibi debitæ potestatis, aut iuris subtrahere quicquam nitimur, nisi vt erga te Dei ira minuatur, & sic tibi prospera cuncta contingant. Ait enim Dominus Honorificantes me honorificabo, qui autem contemnunt me erunt ignobiles. Dices itaq; Mei hoc iuris est. Non vtiq; non est Imperatorium, non regium sed diuinum. Solius illius est, qui dixit, Ego sum ostium. vnde pro ipso te rogo, cuius hoc munus est, vt reddas hoc ipsi, ipsi dimittas, cuius amori etiam quæ tua sunt debes. Nos autem cur tuæ obniteremur voluntati, cur obsisteremus gratiæ? nisi Dei sciremus nos in huius negotii consensu volũtati obuiare, gratiam amittere. Cur tibi quicquam negaremus? quod cuiquam esset mortalium concedendum, quum beneficia de te ampliora sumpserimus. Prospice (fili charissime) vtrum decus an dedecus tibi sit, quod sapientissimus & religiosissimus Gallicanorum Episcoporum Anselmus, propter hoc tuo lateri adhærere, tuo veretur in regno consistere. Qui tanta de te bona hactenus audierant, quid de te sentient? quid loquentur, cum hoc fuerit in regionibus diuulgatum? Ipsi, qui coram te tuos excessus extollunt, cum præsentia tua caruerint, hoc profecto validius infamabunt. Redi ergo (charissime fili) ad cor tuũ propter misericordiam Dei, & propter amorem vnigeniti deprecamur: reuoca pastorem tuum, reuoca patrem tuum, & si quis quod non opinamur, grauius aduersus te gesserit, si inuestituras auersatus fuerit, nos iuxta voluntatẽ tuam, quantum cum Deo possumus, moderabimur: tu tamen talis repulsæ infamiam à persona tua & regno remoueas. Hæc si feceris & si grauia qualibet à nobis petieris, quæ cum Deo præberi facultas sit, profecto consequeris, & pro te Dominum ipso adiuuante exorare curabimus, & de peccatis tam tibi, quam coniugi tuæ sanctorum Apostolorum meritis indulgẽtiam & absolutionem faciemus. Filium autem tuum, quem ex spectabili & gloriosa coniuge suscepisti, quem (vt audimus) egregii patris Willielmi nomine nominasti, tanta tecum imminentia confouebimus vt qui te vel illum læserit, Romanam Ecclesiam videatur læsisse. Datum Lateranis 9. Kal. Decembris.

Paschalis Anselmo. Suauissimas dilectionis tuæ accepimus literas, charitatis calamo scriptas. In his reuerentiam deuotionis tuæ complectimur, & perpendentes fidei tuæ robur, & piæ sollicitudinis instantiam exultamus, quia gratia Dei tibi præstante auxilium, te nec promissa sustollunt, nec minæ concutiunt. Dolemus autem, quia cũ fratres nostros Episcopos, legatos regis Anglorum benigne susceperimus, quæ nec diximus iis, nec cogitauimus, redeuntes ad propria retulerunt. Audiuimus enim eos dixisse, quia si rex in aliis bene ageret, nos inuestituras Ecclesiarũ nec prohibere, nec factas excommunicare: & quod ideo nolebamus chartæ committere, ne sub occasione ea cæteri principes in nos inclamarent. Vnde Iesum qui corda & renes scrutatur, in animam nostram testem inuocamus si ex quo huius sanctæ sedis curã suscepimus gerere, hoc immane scelus vel descendit in mentem. Et infra. si ergo virgam pastoralitatis signum, si annulum signaculum fidei tradit Laica manus, quid in Ecclesia Pontifices agunt? Episcopos autem, qui veritatem in mendacium commutauerunt, ipsa veritate, quæ Deus est, in medium intraducta, à beati Petri gratia, & à nostra societate secernimus, donec Romanæ Ecclesiæ satisfaciant. Quicunq; vero inter prædictas inducias inuestituras consecrationum acceperunt, à consortio nostro & Ecclesiæ alienos habemus.

Paschalis Anselmo Quod Anglici regis cor ad Apostolicæ sedis obedientiam Omnipotentis Dei dignatio inclinauit, eidem miserationũ Domino gratias agimus, in cuius manu corda regum versantur. Hoc nimirum tuæ charitatis gratia, tuarumq; orationum instantia factum credimus: vt in hac parte populum illum, cui tua sollicitudo præsidet, miseratio superna respiceret. Quod autem & regi, & iis, qui videntur obnoxij, adeo condescendimus, eo affectu & compassione factum noueris, vt eos, qui iacebant, erigere valeamus. te autem (in Christo venerabilis & charissime frater) ab illa prohibitione, siue (vt tu credis) excommunicatione absoluimus, quam ab antecessore nostro sanctæ memoriæ Vrbano Papa aduersus inuestituras aut hominia factam intelligis. Tu vero eos,

qui aut inuestituras accipere, aut inuestitos benedicere, aut hominia facere, cum ea satisfactione, quam tibi per communes legatos Willielmum *ac* Baldwinum *viros fideles, & veridicos significauimus, Domino cooperante suscipito, & eos vice nostræ auctoritatis absoluito quos vel ipse benedicas, vel à quibus volueris, benedici percipias, nisi in iis aliud forte reperias, propter quod à sacratis honoribus sint repellendi. Si qui vero deinceps præter inuestituras Ecclesiarum prælationes assumpserint, etiamsi regi hominia fecerint, nequaquam ob hoc à benedictionis munere arceantur, donec per Omnipotentis Dei gratiam ad hoc omittendum cor regium tuæ prædicationis imbribus molliatur. Præterea super Episcopis, qui falsum (vt nosti,) à nobis rumorem retulerunt, cor nostrum commotum est vehementius, quia non solum nos læserunt, sed multorum simplicium animas deceperunt, & regem aduersus charitatem sedis Apostolicæ impulerunt. vnde & inultum eorum flagitium Domino cooperante non patimur. Sed quia filii nostri regis instantia pro iis nos pulsat attentius, etiam ipsis communionis tuæ participium non negabis. Sane regem & coniugem, & proceres illos, qui pro hoc negotio cum rege ex præcepto nostro laborauerunt, quorum nomina ex supradicti* Willielmi *suggestione cognosces, iuxta sponsionem nostram à peccatis, & pœnitentiis absolues. Rothomagensis Episcopi causam tuæ deliberationi committimus, & quod ei indulseris, indulgemus.*

Hæc *Paschalis* summus Papa pro Ecclesiarum Dei libertate sollicitus agebat. Fuerunt autem Episcopi, quos mendacii arguit, *Girardus* Archiepiscopus Eboracensis, & *Herbertus* Norwicensis: quorum errata reprehenderunt veraciores Legati *Willielmus*, postea Exoniensis Episcopus, & *Baldwinus* Beccensis Monachus. Eratq; tunc *Anselmus* Archiepiscopus iterum tempore istius Regis Lugduni exul, apud *Hugonem* eiusdem ciuitatis Archiepiscopum, quando Epistola prima, quam apposui emissa est: quia nec ipse vllo desiderio veniendi tenebatur, nec rex animositatem suam pro copia susurronum sedari patiebatur. Diu ergo & reuocare illum, & monitionibus Apostolicis obsecundare distulit, non elationis ambitu, sed procerum, & maxime Comitis de Mellento instinctu, qui in hoc negotio magis antiqua consuetudine, quam recti tenore rationem reuerberans, allegabat multum regiæ maiestati diminui, si omittens morem antecessorum non inuestiret electum per baculum, & annulum. Veruntamen rex diligentius inspecto, quid viuida Epistolarum ratio, quid diuinorum munerum in se vbertim confluens admoneret largitio: inuestituram annuli, & baculi indulsit in perpetuum; retento tamen electionis, & regalium priuilegio. Coacto ergo apud Londoniam magno Episcoporum, & procerum, Abbatumq; consilio, multa Ecclesiasticarum & secularium rerum ordinata negotia, decisa litigia. Nec multo post vno die quinq; sunt ordinati Episcopi in Cantia ab *Anselmo* Archiepiscopo: *Willielmus* ad Wintoniam, *Rogerius* ad Salesberiam, *Willielmus* ad Exoniam: *Reinaldus* ad Herefordam, *Vrbanus* ad Glamorgan. Itaq; controuersia frequentibus dissensionibus agitata, plurimoq; *Anselmi* ad Romam itu, & reditu ventilata, laudabilem finem accepit.

Vxor Regis ex antiqua & illustri regum stirpe descendit *Matildis*, filia Regis Scottorum (vt prædixi) à teneris annis inter sanctimoniales apud * Wiltoniam, & Rumesium educata, literis quoq; fœmineum pectus exercuit. vnde vt ignobiles nuptias respueret, plusquam semel a patre oblatas, peplum sanctæ professionis index gestauit. Quapropter cum rex susciperet eam thalamo, res in disceptationem venit, nec nisi legitimis productis testibus, qui eam iurarent sine professione caussa procorum velum gessisse, Archiepiscopus adduci potuit ad consentiendum. Hæc igitur duob. partubus altero alterius sexus cõtenta, in posterum & parere & parturire destitit: æquanimiterq; ferebat, rege alias intento, ipsa curiæ valedicere, Westmonasterio multis annis morata. nec tamen quicquam ei regalis magnificentiæ deerat, sed indefessa frequentia, vndæ salutantiũ, & totis apportantium temporib. accipiebantur & vomebantur superbis ædib. hoc regis iubebat liberalitas, hoc ipsius gratia & dulcis attrahebat benignitas. sanctitudinis egregiæ, nõ vsquequaq; despicabilis formæ, maternæ pietatis æmula, nihil sinistrũ quantum ad se morib. admittens, præter regiũ cubile, pudoris integra nulla ẽt suspicione læsa, cilicio sub regio cultu conuoluta, nudipes dieb. quadragesimæ terebat Ecclesiarum limina. Nec horrebat pedes lauare morbidorum, vlcera sanie destillantia contrectare, postremo longa manib. oscula protelare, mẽsam apponere. Erat ei in audiendo seruitio Dei voluptas vnica, ideoq; in clericos bene melodos inconsiderate prodiga, blande quoscunq; alloqui, multa largiri, plura polliceri. Inde liberalitate ipsius per orbem sata, turmatim huc aduentabant scholastici cum cantibus, tum versibus famosi; fœlicemq; se putabat, qui carminis nouitate aures mulceret dominæ. Nec in his solum expensas conferebat, sed etiam omni generi hominum, præsertim aduenarum, qui munerib. acceptis famam eius longe per terras venditarent. Est. n. cupiditas gloriæ ita innata mentib. hominũ, vt vix aliquis bonæ cõscientiæ pretiosis contentus

*al. Wintoniam

tentus fructibus, si quid bene fecerit, non dulce habeat efferri in vulgus. vnde aiunt, & constat dominæ esse surreptum, vt extraneos, quos posset, præmiis deliniret, cæteros promissis aliquando efficacibus, aliquando & sæpius inanibus suspenderet. Eo effectum est, vt prodige donantium non effugeret vitium, multimodas colonis suis deferens calumnias, inferens iniurias, auferens substantias, quo bonæ largitricis nacta famã, suorum parui pensaret contumeliam. Sed hæc qui recte iudicare volet, consiliis ministrorum imputabit, qui more harpyarum quicquid poterant corripere vnguibus, vel infodiebant marsupiis, vel insumebant conuiuiis. Quorum fœculentis susurris aures oppleta, næuum honestissimæ menti contraxit, de reliquo factis omnibus approbanda, & sancta. Inter hæc erepta est patriæ magno prouincialium damno, suo nullo. nã & funus nobiliter curatum apud Westmonasterium, quietem accepit, & spiritus se cœlum incolere non friuolis signis ostendit. Obiit regno post 17. annos, & * septem menses libẽter relicto, fatum parentum experta, qui pene omnes virente potissimum æuo excessere mundo. successit thoro eius, sed non ita cito *Adala* filia ducis de Lauanio, quod est castellum caput Lotharingię.

al. sex.

Filium habuit rex *Henricus* ex *Matilde* nomine *Willielmum* dulci spe, & ingenti cura in successionem educatum, & prouectũ. Nam & ei, vix dum 12. annorum esset, omnes liberi homines Angliæ & Normanniæ, cuiuscunque ordinis & dignitatis, cuiuscunque domini fideles, manibus & sacramento se dedere coacti sunt. Filiam quoque *Fulconis* Comitis Andegauensis vix nubilem ipse etiam impubis despõdit, & accepit dato sibi à socero comitatu Cenomannico pro munere sponsalicio. Quin & Ierosolymã *Fulco* ire contendens, commendauit comitatũ regi suum, si * veniret, futurum profecto generi, si non rediret. Plures ergo prouinciæ spectabant nutum pueri, putabaturque regis *Edwardi* vaticinium in eo cõplendum: ferebaturque spes Angliæ modo arboris succisa, in illo iuuenculo iterum floribus pubescere, fructus procudere, & ideo finem malorũ sperari posse. Deo aliter visum. huiusmodi enim opinionẽ tulerũt auræ, q; cũ proxima dies vrgebat fato satisfacere. Enimuero socero tunc annitente, simulq; *Theobaldo* filio *Stephani*, & *Adala* amitæ *Ludouicus* rex Franciæ Normanniam concessit puero, vt facto sibi hominio possideret eam iure legitimo. ordinabat hæc, & efficiebat prudentissimi patris prudentia, vt hominium, quod ipse pro culmine imperii fastidiret facere, filius delicatus, & qui putabatur viam seculi ingressurus, non recusaret. His agitandis & placita concordia componendis quatuor annorum tempus rex impendit, in Normannia toto hoc tempore moratus. Veruntamen tam splendidæ & excogitatę pacis serenum, tam omnium spes in speculam erectas confudit humanæ sortis varietas. Namque indicto in Angliam reditu, rex sub ipso noctis crepusculo 7. Kal. Decembris apud * Barbelflut naues soluit, cumque, qui impleuerat carbasa, ventus fœliciter regno & amplæ fortunæ inuexit. At vero adolescentulus iam septendecim annorum, & paulo plus, cui nihil deliciarum præter nomen Regis pro paterna indulgentia deesset, aliam sibi nauem parari præcepit, omnibus pene adolescentulis procerum filiis quasi pro colludio ætatis puerilis eo accurrentibus: quin & remiges immodice mero ingurgitati, voluptate nautica, quam potus ministrabat, mature illos, qui præcesserant, post tergum relinquendos clamitabant. Erat enim nauis optima tabulatis nouis & clauis recenter compacta. Itaque cæca iam nocte iuuentus sapientiæ indiga, simulque potu obruta nauem a littore impellunt. Volat illa pennata pernicior arundine, & crispantia maris terga radens, imprudentia ebriorum impegit in scopulum non longe à littore supra pelagus extantem. consurgunt ergo miseri, & magno clamore ferratos cõtos expediunt, diu certantes, vt nauem à rupe propellerent: sed obsistebat fortuna omnes eorum conatus in irritum deducens. Itaque & remi in saxum obnixi crepuere, concussaque prora pependit. Iamque alios vndis exponebat, alios ingressa per rimas aqua enecabat, cum iam eiecta scapha filius Regis excipitur, saluarique potuisset ad littus regressus, nisi soror eius notha Comitissa* Perticiæ in maiori naue cum morte luctans, fœmineo vlulatu fratris opem implorasset, ne tam impie se relinqueret. ille misericordia infractus lembum carinæ applicari iussit: vt sororem exciperet, mortem misellus pro clementiæ teneritudine indeptus. continuo enim multitudine insilientium scapha victa subsedit, omnesq; pariter fundo inuoluit. Euasit vnus & ille agrestis: qui tota nocte malo supernatans, mane totius tragœdiæ actum expressit. Nulla vnquam nauis fuit Angliæ tantæ miseriæ, nulla toto orbi tam patulæ famæ. periit ibi cũ *Willielmo* alter filius regis *Richardus*, quem ante regnum ex prouinciali fœmina susceperat, iuuenis magnanimus, & patri pro obsequio acceptus: *Richardus*, Comes Cestriæ, & frater eius *Otnellus* nutricius, & magister filii Regis: filia Regis Comitissa Perticæ, & neptis eius soror *Theobaldi* Comitissa Cestriæ. Præterea quisquis erat in curia lectissimus miles,

al. viueret.
al. Barbefluit.
al. Perticæ.

vel ca-

vel capellanus, vel optimatum filii ad militiam prouehendi. accurrerant enim vndiq; (vt dixi) non leue gloriæ suæ numeraturi commodum, si filio Regis vel deferrent ludicrum, vel conferrent obsequium. Accumulauitq; calamitatem difficultas inueniendorum cadauerum, quia dispersis per littora quæsitoribus nullum facile repertum est, sed ierunt tam delicata corpora æquoreis crudelia pabula monstris. Iuuenculi ergo morte cognita res mirum in modum mutatæ. Parens enim cœlibatui renuntiauit, cui post mortem *Mathildis* studuerat, futuros hæredes ex noua coniuge iamiamq; operiens. Socer ex Ierosolymis domum reuersus, partibus *Willielmi* filii *Roberti* Normanni Comitis improbus astitit, tradens ei alteram filiam nuptum, & Cenomannicum Comitatum. Irarum stimulos in regem acuebat dos filiæ, post mortem filii in Anglia retenta.

Filiam *Matildem* ex *Matilde* susceptam dedit Rex *Henricus Henrico* Imperatori Alemaniæ filio *Henrici*, de quo tertius liber memoriam fecit. Fuit hic *Henricus* quintus eius nominis apud Teutonicos Imperator. Qui licet pro contumeliis Apostolicæ sedis patri grauiter succensuisset, ipse tamen eiusdem sententiæ sequax, & propugnator suo tempore fuit infestus. Namq; cum *Vrbano* Papæ *Paschalis* successisset, vir nullo virtutis genere carens, rursus quæstio de inuestituris Ecclesiarum, rursus bella, rursus lites agitari, neutris partibus loco cedentibus. Imperator omnes Episcopos, & Abbates regni sui, quod citra montes est, fautores habebat: quia *Carolus* magnus pro contundenda gentium illarum ferocia, omnes pene terras Ecclesiis contulerat, consiliosissime perpendens; Nolle sacri ordinis homines tam facile, quam Laicos fidelitatem domini reiicere: præterea si Laici rebellarent, illos posset excommunicationis auctoritate & potentiæ seueritate compescere. Papa vltramontanas Ecclesias suæ rationi subiecerat, parumque suscipiebant vrbes Italiæ *Henrici* dominium, seruitio se putantes exutas post *Conradi* fratris eius interitum, qui à patre relictus Longobardiæ in regem, apud Aretium obierat diem. at vero *Henricus* antiquis Cæsaribus in nullo virtute deiectior, post pacatum regnum Teutonicum præsumebat animo Italicum, rebellionem vrbium subiugaturus, quæstionemq; de inuestitura suo libito decisurus. Sed iter illud ad Romam magnis exercitationibus pectorum, magnis angoribus corporum consummatum. *Dauid* Scottus Bancornensis Episcopus exposuit magis in Regis gratiam, quam historicum deceret, accliuus. denique & inauditam violentiam, quod Apostolicum cepit, quamuis libere custodierit, laudi ducit, ab exemplo, quod *Iacob* Angelum violenter tenens benedictionem ab eo extorsit. Præter hæc laborat asserere dictum Apostoli, *Nemo militans Deo, implicat se negotiis secularibus*, non aduersari cupiditatibus pontificum per laicos inuestitorum, quia non sit seculare negotium, si clericus laico fecerit hominium. Quæ quantum sint friuola cuiuslibet diiudicabit prudentia. Ego interim ne bonum virum verbo videar premere, statuo indulgendũ, quia non historiam, sed Panagyricum scripsit. Nunc vero priuilegium, & conuentionem violenta trium septimanarum captione à Papa extorta veraciter inseram, & qualiter non multo post religiosiori consilio eneruata sunt, subiiciam.

Dominus Papa Paschalis *non inquietabit dominum regem, nec eius imperium vel regnum de inuestitura Episcopatuum, & Abbatiarum, neq; de iniuria sibi illata, & suis in persona & bonis, neque aliquod malum reddet sibi, vel alicui personæ pro hac causa; & penitus in personam regis* Henrici *nunquam anathema ponet, nec remanebit in domino* Papa, *quin coronet eum, sicut in ordine continetur, & regnum & imperium officii sui auxilio eum tenere adiuuabit pro posse suo. Et hoc adimplebit dominus Papa sine fraude, & malo ingenio.* Hæc sunt nomina illorum Episcoporum, & Cardinalium, qui præcepto domini Papæ *Paschalis* priuilegium & amicitiam domino *Henrico* imperatori sacramento confirmauerunt, *Petrus* Portuensis Episcopus. *Censius* Sabinensis Episcopus, *Robertus* Cardinalis sancti *Eusebii*, *Bonifacius* Cardinalis sancti *Marci*, *Anastasius* Cardinalis sancti *Clementis*, *Gregorius* Cardinalis Apostolorum *Petri* & *Pauli*, item *Gregorius* Cardinalis sancti * *Chrysogoni*, *Iohannes* Cardinalis sanctæ *Potentianæ*, *Risus* Cardinalis sancti *Laurentii*, *Remerus* Cardinalis sanctorum *Marcellini* & *Petri*, *Vitalis* Cardinalis sanctæ *Balbinæ*, * *Cuzo* Cardinalis sancti *Marci*, *Theobaldus* Cardinalis *Iohannis* & *Pauli*, *Iohannes* Decanus in schola Græca, *Leo* Decanus sancti *Vitalis*, *Albo* Decanus Sergii, & Bachii.

al. Grisogoni

al. Teuzo

Ipse etiam hoc sacramentum fecit. *Ego* Henricus *rex liberos dimittam, quarta vel quinta feria proxima, & dominum Papam, & Episcopos, & Cardinales, & omnes captiuos, & obsides, qui pro eo, vel cum eo capti sunt, & secure perduci faciam intra portas transtiberinæ ciuitatis, nec vlterius capiam, aut capi permittam eos, qui in fidelitate domini* Paschalis *permanent: & populo Romano & transtiberinæ ciuitati pacem & securitatem seruabo, tam per me, quam per meos in personis, qui pacem mihi seruauerint. Dominum Papam fideliter adiuuabo, vt Papatũ suum quiete & secure teneat. Patrimonia & possessiones Romanæ Ecclesiæ, quæ abstuli restituam, & cuncta quæ habere debet more ante-*

antecessorum suorum recuperare, & tenere adiuuabo, bona fide, sine fraude, & malo ingenio: & domino Papæ Paschali *obediam, saluo honore regni & imperii, sicut catholici imperatores catholicis pontificibus Romanis.* Et isti sunt iuratores ex parte ipsius regis. *Fridericus* Coloniensis Archiepiscopus, *Godebardus* Tridentinus Episcopus, *Bruno* Spirensis Episcopus, *Berengarius* Comes, *Albertus* Cancellarius, *Hermannus* Comes, *Fridericus* Comes Palatinus, *Bonifacius* Marchio, *Albertus* Comes de Blandriaco, *Fridericus* Comes, *Godefridus* Comes, *Warnerius* Marchio.

Hac conuentione expleta & prædictorum Episcoporum, & Cardinalium sacramento confirmato, osculo vtrinq; dato, dominus Papa 4. Idus Aprilis Dominica *Quasi modo geniti* Missam celebrauit, in qua post communionem suam, & ministrorum altaris, imperatori corpus, & sanguinem Domini dedit in hæc verba. Hoc dominicum corpus, quod sacrosancta retinet Ecclesia, natum ex *Maria* virgine, eleuatum in cruce pro redemptione humani generis, damus tibi (fili charissime) in remissione peccatorum tuorum, & in conseruationem confirmandæ pacis, & veræ amicitiæ inter me & te, & regnum & sacerdotium. Altero vero die Apostolicus & rex ad columnas, quæ sunt in foro conuenerunt, dispositis præsidiis loricatorum vbicunq; videbatur opus esse, ne impediretur regis consecratio. Et in argentea porta receptus est rex ab Episcopis, & Cardinalibus, & toto clero Romano, & cepta oratione, quæ in ordine cõtinetur ab Ostiensi Episcopo, quoniam *Albanus* deerat, à quo debuisset dici, si adesset, ad mediam rotam ductus est, & ibi recepit secundam orationem a Portuensi Episcopo, sicut præcipit Romanus ordo. Deinde duxerunt eum cum Letaniis, vsq; ad confessionem Apostolorum, & ibidem imposita sibi corona ab ipso Apostolico in imperatorem est consecratus. Post impositam coronam Missa de resurrectione Domini est celebrata, in qua ante communionem dominus Papa priuilegium imperatori propria manu dedit, in quo sibi & regno suo, quod hic scriptum est, concessit, & in eodem loco sub anathemate confirmauit.

Paschalis *Episcopus seruus seruorum Dei charissimo in Christo filio, & per Dei omnipotentis gratiam Romanorum imperatori Augusto* Henrico *salutem, & Apostolicam benedictionem. Regnum vestrum sanctæ Romanæ Ecclesiæ cohærere diuina dispositio constituit, prædecessores siquidem vestri probitatis & prudentiæ amplioris gratia, Romanæ vrbis coronam & imperium cõsecuti sunt. Ad cuius videlicet coronæ, & imperii dignitatem, tuam quoq; personam (fili charissime* Henrice*) per nostri sacerdotii ministerium maiestas diuina prouexit. Illud igitur dignitatis * priuilegium, quod prædecessores nostri vestris prædecessoribus catholicis imperatoribus concesserunt, & priuilegiorum paginis confirmauerunt, nos quoq; tuæ dilectioni concedimus, & præsentis priuilegii pagina confirmamus, vt regni tui Episcopis, vel Abbatibus libere præter violentiam, vel Symoniam electis, inuestiturã virga, & annuli conferas, post inuestitionem vero canonice consecrationem accipiant ab Episcopo, ad quem pertinuerit. Si quis autem à clero, vel populo præter assensum tuum electus fuerit, nisi à te inuestiatur, à nemine consecretur, exceptis nimirum illis, qui vel in Archiepiscoporum, vel in Romani pontificis solent dispositione consistere. Sane Archiepiscopi, vel Episcopi libertatẽ habeant à te inuestitos Episcopos, vel Abbates canonice consecrandi. Prædecessores enim vestri Ecclesias regni sui tantis regalium suorũ beneficiis ampliarunt, vt regnum ipsum maxime Episcoporum, vel Abbatum præsidiis oporteat cõmuniri, & populares dissensiones, quæ in electis omnibus sæpe contingunt, regali oporteat maiestate compesci. Quamobrem prudentiæ tuæ, & potestati cura debet sollicita imminere, vt Romanæ Ecclesiæ magnitudo, & cæterarum salus, tuis Deo præstante beneficiis, & seruitiis conseruetur. Si qua igitur Ecclesiastica, vel secularis persona hanc nostræ concessionis paginam sciens, contra eam temerario ausu venire tentauerit, anathematis vinculo, nisi resipuerit, innodetur, honorisq; ac dignitatis suæ periculum patiatur. Obseruantes autem hoc misericordia diuina custodiat, & personam, potestatemq; tuam ad honorem suum & gloriam fæliciter imperare concedat.*

al. illam prærogatiuam.

Peracto itaq; toto ipsius consecrationis officio Apostolicus & imperator complexis inuicem dextris iuerunt cum celebri pompa ad cameram, quæ est ante confessionem sancti *Gregorii*: vt ibi deponeret Apostolic⁹ sua sacerdotalia, imperator autem sua regalia. Imperatori autem exeunti de camera, & suis regalibus exuto, occurrerunt Romani patricii cum aureo circulo, quem imposuerunt imperatori in capite, & per eũ dederunt sibi summum patriciatum Romanæ vrbis, communi consensu omnium, & volenti animo.

Omnem hanc ambitionem priuilegiorum & consecrationis, verbo de scriptis præfati *David* transtuli, quæ ille (vt dixi) pronius, quam deberet, ad gratiam regis inflexit. Sequenti vero anno congregatum est consilium Romæ non tam præcipiente, quam conniuente Papa, & priuilegium illud irritum factũ est. Authores fuere huiusce mutationis, Archiepiscopus * Viennensis, qui postea sedẽ Apostolicã rexit, & Episcopus Engolismensis *Girardus* nomine, qui coepiscopos ad hæc exinanienda irritabant. Eius consilii hæc est ergo actio.

al. Ecolismensis

Anno ab incarnatione Domini 1112. indictione quinta, anno domini Papæ *Paschalis* secundi 13. mense Martio, 15. Kalend. Aprilis, celebratū est concilium Romæ Lateranis in basilica Constantiniana. In qua cum dominus Papa *Paschalis* resedisset, cum Archiepiscopis, Episcopis & Cardinalibus, & varia multitudine clericorū & laicorū vltima die concilii facta corā omnib. professione catholicę fidei, ne quis de fide ipsius dubitaret, dixit. *Amplector omnē diuinā scripturā veteris, ac noui testamenti, legem à* Moyse *scriptam, & à sanctis prophetis, amplector 4. euangelia, septem canonicas epistolas, epistolas gloriosi doctoris beati* Pauli *Apostoli, sanctos canones Apostolorum, quatuor concilia vniuersalia sicut quatuor Euangelia, Nicenum, Ephesinum, Constantinopolitanum, Chalcedonense, præterea Antiochenū concilium, & decreta sanctorum patrum Romanorum pontificum, & præcipue decreta domini mei Papæ* Gregorii *septimi, & beatæ memoriæ Papæ* Vrbani. *Quæ ipsi laudauerunt, laudo, quæ tenuerūt, teneo, quæ confirmauerūt, confirmo, quæ damnauerunt, damno, quæ repulerunt, repello, quæ interdixerunt, interdico, quæ prohibuerunt prohibeo, in omnibus & per omnia semper in his perseuerabo.* Quibus expletis surrexit pro omnibus *Girardus* Engolismensis Episcopus, legatus in Aquitania, & communi assensu domini Papæ *Paschalis*, totiusq; consilii legit hanc scripturam.

al. iure *Priuilegium illud quod non est priuilegium, sed * vere debet dici priuilegium pro liberatione captiuorum, & Ecclesiæ, à domino* Paschali *Papa per violentiam regis* Henrici *extortū, nos omnes in hoc sancto concilio cum domino Papa congregati canonica censura, & Ecclesiastica authoritate iudicio sancti Spiritus damnamus, & irritum esse iudicamus, atq; omnino quassamus, & ne quid authoritatis, & efficaciæ habeat, penitus excommunicamus. Et hoc ideo damnatū est, quia in eo priuilegio continetur, quod electus à clero canonice & populo, à nemine consecretur, nisi prius à rege vestiatur: quod est contra Spiritum sanctum & canonicam institutionem. perlecta vero hac charta acclamatum est ab omnibus & vniuerso consilio, Amen, Amen, fiat, fiat.*

Archiepiscopi, qui cum suis suffraganeis interfuerunt, hi sunt: *Iohannes* Patriarcha Venericus, *Sennes* Capuanus, *Landulfus* Beneuentanus, Amalsitanus, Regitanus, Hydrontinus, Brundisinus, Capsanus, Gyrontinus: & Græci, *Rosanus* Archiepiscopus sanctæ *Seuerinæ*: Episcopi vero, *Censius* Sabinensis, *Petrus* Portuensis, *Leo* Hostiensis, *Cono* Prænestinus, *Girardus* Engolismensis, *Galo* Leonensis legatus pro Bituricensi, & Vienensis Archiepiscopus, *Rogerius* Wlturinensis, *Gaufridus* Senensis, *Rollandus* Populonensis, *Gregorius* Tarracinēsis, *Willielmus* Turianus, *Willielmus* Syracusanus legatus pro omnib. Siculis: & alii fere cētum Episcopi. *Siwinus* & *Iohannes* Tusculanus Episcopus, cū essent Romæ, illa die cōcilio non interfuerunt, qui postea lecta dānatione priuilegii consenserunt & laudauerunt.

Ferebantur ista per orbem, nec dissimulabat omnis Gallia imperatorē execrari ecclesiastici zeli vigore in eum intentato. His commotus Romam 17. anno *Paschalis* Papæ contendit, acrius in illum vlturus. Sed hic fœlici transitu mundanas effugerat ærumnas, ridebatq; in requie positus ex alto contumacis *Cæsaris* minas, cuius morte accepta alacrius imperator celerabat viam, vt *Iohanne Gritano*, superioris Papæ Cancellario, qui iam electus, & *Gelasius* dictus fuerat, eiecto, *Mauricium* Bracarensem Episcopum cognomento *Burdinum* intruderet. Sed hæc epistola *Gelasii* certius proponet.

Gelasius *seruus seruorum Dei Archiepiscopis, Episcopis, Abbatibus, clericis, principibus, & cæteris per Galliam fidelibus salutem. Quia vos Romanæ Ecclesiæ membra estis, quæ in ea nuper acta sunt, dilectioni vestræ significare curamus. Siquidem post electionem nostram dominus imperator furtiue, & inopinata velocitate Romam veniens nos egredi compulit. Pacem postea & minis & terroribus postulauit, dicens; quæ posset se facturum, nisi nos ei iuramento pacis certitudinem faceremus: ad quæ nos ista respondimus, De controuersia quæ inter Ecclesiam & regnū est, vel conuentioni vel iustitiæ libēter acquiescimus loco & tempore competenti videlicet Mediolani, vel Cremonæ in proxima beati* Lucæ *festiuitate, fratrum nostrorum iudicio, qui à Deo sunt indices constituti in Ecclesia, & sine quibus hæc causa tractari non potest. Et quoniam dominus imperator à nobis securitatem quærit, nos verbo & scripto eam promittimus nisi ipse eam interim impediat. Alias .n. securitatē facere, nec honestas Ecclesiæ, nec consuetudo est. Ille statim die post electionē nostram * 44. Bracensem Episcopum, anno præ-* al. 45 *terito à domino prædecessore nostro* Paschali *Papa in concilio Beneuenti excommunicatum in matris Ecclesiæ gremium ingessit. Qui etiam cum per nostras olim manus pallium accepisset, eidem domino nostro, & catholicis successoribus, quorum primus ego sum, fidelitatem iurauit. In hoc autem tanto facinore, nullum de Romanis dominus imperator* (*Deo gratias*) *socium habuit: sed* W*ibertini soli,* Romanus *de sancto Marcello,* Censius, *qui dicebatur sancti* Chrysogoni, * Teuto, *qui multo per Daciam debacchatus est tempore, tam infamem gloriam celebrarūt. Vestra igitur experientia, literarum præsentium perceptione mandamus, vt super his per Dei gratiam communi deliberatione tractantes, ad matris Ecclesiæ vltionem communibus, præstante Deo, auxiliis, sicut oportere cognoscitis, accingamini. Datum Gaitæ 17. Kalend. Februar.*

al. Teucro

Expulsus

Expulsus autem *Gelasius* Salerni nauibus conscensis inde venit Genuam, indeque itinere pedestri Cluniacum contendens ibidem obijt. Tunc, id est, anno Dominicæ incarnationis 1519. Cardinales, qui cum *Gelasio* venerant, simulque omnis ecclesia cisalpina *Guidonem* Archiepiscopum Viennensem in Papam grandi paratu leuantes, *Calixtum* vocarunt, religionis & efficaciæ ipsius intuitu sperantes, se per illius potentiam, quod esset in auxiliando facultatis maximæ, imperatoris viribus obniti posse. Nec ille credulos spei effectu exinaniens, mox consilio Remis celebrato inuestitos, vel inuestiendos à laicis, ab Ecclesiis remouit, pariter & imperatorem, nisi resipisceret, inuoluens. Ita tempore aliquãto in inferioribus plagis moratus, vt partes suas augeret, Romam compositis in Gallia rebus venit, libenterq; a ciuibus (nam iam imperator discesserat) receptus est. Tum *Burdinus* in medio relictus, Sutrium effugit, multis peregrinorum calamitatib. Papatum suum fouere meditatus. Sed quo modo inde sit eiectus, sequenti epistola cognosces.

Calixtus *Episcopus seruus seruorum Dei, dilectis fratribus, & filiis Archiepiscopis, Episcopis, Abbatibus, Prioribus, & cæteris tam clericis, quam laicis beati* Petri *fidelibus per Gallias constitutis, salutem, & Apostolicam benedictionem. Quia dereliquit populus legem Domini, & in iudiciis eius non ambulabat, visitat dominus virga iniquitates eorum & verberibus peccata eorum. Paternæ tamen conseruans viscera pietatis, de sua confidens misericordia non relinquit. Diu siquidem peccatis exigentibus per illud Teutonicorum regis idolum,* Burdinum *videlicet, fideles Ecclesiæ conturbati sunt, & alii quidem capti sunt, alii vsq; ad mortem carceris maceratione afflicti sunt. Nuper autem festis Paschalibus celebratis, cum peregrinorum & pauperum clamores ferre penitus non possemus, cum Ecclesiæ fidelibus ab vrbe digressi sumus, & tamdiu Sutrium obsedimus, donec diuina potentia, & supradictum Ecclesiæ inimicum* Burdinum, *(qui diabolo nidum ibidem fecerat) & locum ipsum omnino in nostram tradidit potestatem. Rogamus itaq; charitatem vestram vt pro tantis beneficiis vna nobiscum regi regum gratias referatis, & in Catholicæ Ecclesiæ obedientia, & seruitio constantissime maneatis, retributionem debitam in præsenti & futuro ab omnipotente Domino, per gratiam eius recepturi. Rogamus etiam, vt has literas alter alteri præsentari, omni remota negligentia, faciatis. Datum Sutrii, 5. Kalend. Maii.*

Vrbana omnino, & excogitata facetia, vt eum, quem oderat, regis Teutonici vocaret idolum, quod ille *Mauritius* peritiam, tum in literis, tum in ciuilibus negotiis magni pensaret. Erat hic, vt dixi, Bracarẽsis Episcopus, quæ est ciuitas Hispaniæ, quem multum quislibet reuereri, & pene adorare pro viua, & magna industriæ specie debuisset: nisi tam famoso facinore enitescere maluisset. Nec enim sanctissimam sedem nummis nundinari dubitasset, si tam desperatus inueniretur venditor, quam paratus erat emptor. Tum autem captus & monachus factus in caueam (monasterium ita vocant) directus est.

Processit vlterius in augendo bono laudabilis Papæ magnificentia, vt illam effrænem, & ingenitam Romanorum cupiditatem cohiberet. Nullæ ipsius tempore viantibus circa Romam insidiæ, nullæ vrbem ingressis iniuriæ. Oblationes apud sanctum *Petrum* (quas pro petulantia, proq; libidine potentes diripiebant, anteriores Apostolicos, qui vel mutire auderent, indignis afficientes contumeliis) *Calixtus* reuocauit ad medium, scilicet ad Apostolicę sedis rectoris publicum vsum Nec quicquam in eius pectore pecuniarum, vel habendarum ambitus, vel habitarum amor operari bono abhorrens potuit. Adeo vt Anglos peregrinos magis ad Sanctum dictum, quam Romam pergere admoneret pro viæ longitudine, ad illum locum bis euntibus idem benedictionis refundendũ commodum, quod habent, qui semel Romam irent. Quid quod illam inueteratam inuestituræ cõtrouersiam inter regnum & sacerdotium, quæ iam plus quam quinquaginta annis turbas fecerat, adeo vt aliquo hæresis fautore morbo, vel morte succiso, illico quasi hydræ capita plura pullularent, ipse sua industria abrasit, decidit, deleuit, vel euellit, Teutonicæ animositatis colla vigore securis Apostolicæ decutiens. Quod & eius & Apostolici professiones mundo his dictis ostendent.

Ego Calixtus *Episcopus seruus seruorum Dei tibi dilecto filio* Henrico *Dei gratia Romanorum imperatori* Augusto, *concedo electiones Episcoporum, & Abbatum Teutonici regni, qui ad regnum pertinent, in præsentia tua fieri absq; Symonia, & absq; vlla violentia. Vt si qua inter partes discordia emerserit, Metropolitani, vel prouincialium consilio, vel iudicio, saniori parti assensum, vel auxilium præbeas. electus autem regalia à te recipiat, & quæ ex his iure tibi debet, faciat, ex aliis vero partibus imperii consecratus infra 6. menses regalia à te per sceptrũ recipiat, & quæ ex his iure tibi debet, faciat, exceptis omnib. quæ ad Romanam Ecclesiam pertinere noscuntur. De quibus vero mihi querimoniam feceris & auxilium postulaueris, secundũ officii mei debitum auxilium tibi præstabo. Do tibi veram pacem, & omnibus, qui in tua parte sunt, vel fuerunt tempore huius discordiæ.* Vale.

In nomine sanctæ & indiuiduæ trinitatis. Ego Henricus *Dei gratia Romanorum imperator* Augustus *pro amore Dei & sanctæ Romanæ Ecclesiæ, & domini* Calixti *Papæ, & pro remedio animæ meæ dimitto Deo, & sanctis Apostolis* Petro & Paulo, *sanctæque catholicæ Ecclesiæ omnem inuestituram per annulum & baculum, & concedo in omnibus Ecclesiis, quæ in regno vel imperio meo sunt, canonicam fieri electionem, & liberam consecrationem. Possessiones & regalia beati* Petri *quæ à principio huius discordiæ, vsque ad hodiernum diem, siue tempore patris mei, siue etiam meo ablata sunt, quæ habeo, eidem Ecclesiæ sanctæ Romanæ restituo, quæ non habeo, vt restituantur fideliter iuuabo. Possessiones etiam omnium aliarum Ecclesiarum, & principum, & omnium aliorum tam laicorum, quam clericorum, quæ in guerra ista amissæ sunt, consilio principum, vel iusticia, quas habeo reddam, quas non habeo fideliter vt reddantur, iuuabo. Et do veram pacem domino Papæ* Calixto, *& sanctæ Romanæ Ecclesiæ, & omnibus qui in parte ipsius sunt, vel fuerunt, & in quibus sancta Romana Ecclesia auxilium postulauerit fideliter iuuabo, & de quibus mihi querimoniam fecerit, debitam sibi faciam iusticiam. Hæc omnia acta sunt consensu, & consilio principum, quorum nomina subscripta sunt.* Albertus *Archiepiscopus Moguntiæ*, Fredericus *Coloniensis Archiepiscopus, Ratisbonensis Episcopus, Babenburgensis Episcopus*, Bruno *Spirensis, Augustensis, Traiectensis, Constantiensis, Abbas Foldensis*, Heremannus *dux*, Fredericus *dux*, Bonifacius, *Marchio* Theobaldus *Marchio*, Ernulfus *Comes Palatinus*, Othbertus *Comes Palatinus*, Berengarius *Comes.*

Sedato itaque tam veterno morbo, qui Ecclesiæ statum conturbauerat, magnum gaudium quisquis Christiane sapuit, accepit, quod is imperator, qui proxima fortitudinis gloria acriter *Caroli magni* inuaderet vestigia, etiam à deuotione ipsius in Deum non degeneraret: qui præter Teutonici regni nobiliter sopitas rebelliones, etiam Italicum ita subegit, vt nullus adeo. Ter enim in decennio Italiam ingressus vrbium tumorem compescuit, primo aduentu Nouariam, Placentiam, Aretium, secundo, & tertio Cremonam, & Mantuam incendio exterminans. sed & Rauennæ motum paucorum obsidione dierũ leniuit. Namque Pisani, & Papienses cum Mediolanensibus amicitiam eius, quam vim experiri malebant. Huic, (vt ante fatus sum) filia regis Angliæ nupta exhibebat patrem fortitudine, matrem religione: contendebat in ea pietas industriæ, nec quod magis probares, discerneres facile.

Erat tunc *Willielmus* Comes Pictauorum fatuus & lubricus, qui priusquam de Hierosolyma, (vt superiore libro lectum est) rediit, ita omne vitiorum volutabrum premebat quasi crederet omnia fortuito agi, non prouidentia regi. Nugas porro suas, falsa quadam venustate condiens, ad facetias reuocabat, audientium rictus cachinno distendens. Denique apud castellum quoddam * Iuor habitacula quædam, quasi monasteriola, construens Abbatiam pellicum ibi se positurum delirabat, nuncupatim illam & illam, quæcunque famosioris prostibuli esset, abbatissam, vel priorem, cætera vero officiales instituturum cantitans, legitima quoque vxore depulsa vicecomitis cuiusdam coniugem surripuit, quam adeo ardebat, vt clypeo suo simulachrum mulierculæ insereret, perinde dictitans se illam velle ferre in prælio, sicut illa portabat eum in triclinio. vnde increpitus & excõmunicatus à *Girardo* Engolismorum Episcopo, iussusque illicitam venerem abiicere Antea, inquit, crispabis pectine refugum à fronte capillum, quam ego vicecomitissę indicam repudium, cauillatus in virum cuius pertenuis cæsaries pectinem non desideraret. Nec minus, cum *Petrus* pręclare sanctitatis Pictauorum Episcopus eum liberius argueret, & detrectantem palam excommunicare inciperet, ille præcipiti furore percitus crinem antistitis inuolat, strictumque mucronem vibrans; Iam, inquit, morieris, nisi me absolueris. Tum vero præsul timore simulato inducias petens loquendi, quod reliquum erat excommunicationis, fidenter perorauit, ita Comitem à christianitate suspendens, vt nec cũ aliquo conuiuari, nec etiam loqui, auderet, nisi mature resipisceret. Ita officio suo, vt sibi videbatur peracto, martyriique trophæum sitiens collum protendit; feri, inquiens feri. At *Willielmus* refractior consuetum leporem intulit, vt diceret, tantum certe te odio, vt nec meo te digner odio, nec cœlum vnquam intrabis meæ manus ministerio. Veruntamen post modicum viperio * meretriculæ infectus sibilo, incesti dissuasorem detrusit exilio. Vbi beato fine conclusus, frequentibus, & magnis miraculis innuit mundo, quam gloriose viuat in cœlo. Quibus auditis Comes dicacitate insolenti non abstinuit, professus palam pœnitere se, quod non ei iamdudum mortem accelerasset, vt ipsi animæ sanctæ grates haberet potissimum, cuius furore cœleste mercatus esset commodum. Vitam *Petri* & mortem versus isti commendant.

al. Mort.

al. muliercula.

DE VIVO DICTVM EST.

Corpus, opes, studium, mores, cibus asper, egenus,

Lectio

Lectio, probra, domat, carpit, alit, fugiunt.
Virtutes, culpas, fructum, colit, amputat, auget:
Ius litem, pacem, protegit, odit, amat.
Fert misero, tribuit peccanti, seruat amico
Auxilium, veniam, continuamq́; fidem.
Mente Maria *vacat, sed in actum* Martha *laborat,*
Est intenta gregi Martha, Maria *Deo.*
Sic apud hunc regnat Deus intra, proximus extra,
Hic desiderio, proximus obsequio.
Diligit ille Rachel, *nec* Leam *ferre recusat,*
Vxoremq́; nouus duxit vtramq́; Iacob:
Huius amat vultum, iuuat huius carpere fructum,
Cum sit pulchra Rachel, *fertiliorq́;* Lea.

DE MORTVO DICTVM EST.

Exutus rebus, intentus, pulsus ab vrbe
Præsul pauperiem vincla fugamq́; tulit.
Nunc diues, liber, stabilis, sua præmia, Christum,
Astra, capit, sequitur, possidet iste Petrus.
Vitam religio, mentem discretio, famam
Lux operum, studium lectio, verba modus,
Iudicium ius, iustitiam rigor, ora venustas,
Ornabant pietas viscera, virga manum,
Promouit, priuauit eum, profugumq́; recepit,
Papa, Comes, Christus *ordine, sede, polo.*

Huius *Petri* fuerunt contemporanei & in religione socii *Robertus* de * Arbeisel & *Bernardus* Abbas Turinensis, quorum primus omnium huius temporis sermocinatorum famosissimus, & profusissimus: tantũ non spumea, sed mellea viguit eloquentia, vt hominibus certatim opes congerentibus illud egregium sanctimonialium monasterium apud fontem *Ebraldi* construeret, in quo tota seculi voluptate castrata fœminarum Deo deuotarum quanta nusquam multitudo in Dei feruet obsequio. Nam præter cæterarum illecebrarum abdicationem, quantulum illud est, quod in nullo loco loquuntur nisi in capitulo, proposita à magistro perennis taciturnitatis regula, quia semel laxato silentio fœminæ pronæ sunt ad mussitandum friuola. Alter famosus paupertatis amator, in saltuosum & desertum locum, relicto amplissimarum diuitiarum cœnobio, cum paucis concessit, ibiq́;, quia lucerna sub modio latere non potuit, vndatim multis confluentibus monasterium fecit, magis insigne religione monachorum, & numero, quam fulgore pecuniarum, & cumulo. *al. Arbreisel*

Et ne Anglia expers boni putetur, quis possit præterire *Serlonem* Abbatem Glocestrensem, qui locum illum ex humili & pene nullo ad gloriosum prouectum extulit? Nota est omnibus Anglis Glocestrensis discreta religio, quam infirmus possit suspicere, nec possit fortis contemnere. Hoc illis signifer *Serlo* intulit, vt nequid nimis. Quamuis vt erat bonis humilis, ita superbis minax atque terribilis. Ad quod firmandum versus de eo *Godefridi* Prioris in medium adducam.

Ecclesiæ murus cecidit, Serlone *cadente,*
Virtutis gladius, buccina iustitiæ,
Vera loquens, & non vanis sermonibus vtens,
Et, quos corripuit, principibus placuit.
Iudicium præceps, contrarius ordinis error,
Et leuitas morum non placuere sibi.
Tertius à Iano *mensis lux tertia mensis*
Cum nece suppressum vita leuauit eum.

Quis *Lanzonem* taceat, qui ea ætate nullo inferius sanctitate floruit, monachus Cluniacensis, & Prior sancti *Pancratii* in Anglia. qui probitate sua ita locum illum reuerentiæ monachilis gratia nobilitauit, vt vnicum bonitatis pro vero asseratur esse domicilium.

De cuius vita, quia quicquid dixero infra illius merita esse denuncio, solum illius obitum verbis, quibus scriptũ inueni apponam, vt liquido pateat, quam gloriose vixit, qui tam gratiose obiit.

Pius Dominus, qui flagellat omnem filium, quem recipit, qui iustos suæ socios passionis simul & consolationis fore promittit, tam acerbo languore dominum *Lanzonem* triduo passionem suam præuenire permisit: vt si aliquis ex terrena conseruatione mundissimæ menti eius puluis adhæsit, illa cum tribulatione excussum esse non sit ambiguũ. Cũ enim dicat tantus Apostolus, qui super dominicum pectus recubuit, *Si dixerimus, quia peccatum non habemus, ipsi nos seducimus, & veritas in nobis non est.* Cumque peccatum omne aut leuius hic, aut in futuro grauius iudicet Christus; noluit ei aliquid offensionis post mortem occurrere, quem se toto corde sciebat amare. Ideoque si quid in eo examinandum iudicabat, voluit in iuuentute decoquere. Huic nempe assertioni fiducia morientis attestata est. Nam cum quinta feria ante passionem Domini incolumis, dicto ex quotidiana quadragesimæ consuetudine Psalterio, se hora tertia Missam celebraturus vsque ad casulam induisset, & vsque ad incipiendam Missam, quæque dicenda erant, prædixisset, subito languore tam molesto corripitur, vt ipse, quæ induerat, vestimenta exuens, etiam non plicata reliquerit. Egressusque oratorio sine intermissione per biduum, hoc est, vsque ad Sabbatum conteritur. non sedendo, non ambulando, non iacendo, non stando, neque dormiendo vllam omnino requiem habẽs. Nunquam tamen noctibus est locutus rogantibus fratribus, vt silentium solueret, nõ acquieuit, rogans ne monachatus sui pudicitiã libarent, quod nunquam postquam monachicum habitum accepisset a completorio exiens vsque ad sequentis diei primam locutus fuisset. Sabbato autem sequenti dum ita quassatus se putaret iam iamque defungi, surgentes ad matutinam Synaxim fratres, ad se inungendum venire præcepit; quos cum inunctus ex more osculari voluisset, nimio eorum compulsus amore, non iacendo, nec sedẽdo, sed quamuis ad mortem anxiatus, inter brachia sustentatus, stando osculatus est. Die illucescente in capitulũ ductus cum sedisset, fratres ante se omnes venire rogauit, quibus paternã benedictionem & absolutionem impertiens, idem sibi ab iis voluit impertiri. Postea docuit, quid, si obiret, eis esset agẽdum. Sicq; regressus est vnde venerat, reliquum diei cum sequenti Dominica aliquãto quietius trãsigens, cum ecce post hæc, id est, post Dominicam imminentis mortis indicia deprehenduntur, & ipse manibus ablutis, pexo capite Missam auditurus oratoriũ ingreditur sumptoque corpore & sanguine Domini ad lectum regressus est. Post modicum obmutuit, fratres ante illum venientes sigillatim benedicebat, simili modo totum conuẽtum. At vero oculis in cœlum erectis, vtraque manu dominum Abbatem cum omnibus sibi commissis benedicere nitebatur. Rogatus autem a fratribus vt apud Dominum ad quem ibat, eorum memor esset, capite inclinando benignissime acquieuit. Hęc & his similia cum fecisset, innuit sibi porrigi crucem: quam capite imo toto corpore inclinato adorans, manibus amplexans, læto ore salutare videbatur, & iocundo affectu deosculabatur, cum illico astantes migrando percellit, raptusque in manibus eorum viuus adhuc in presbyteriũ ante altare S. *Pancratii* defertur. Vbi aliquandiu superuiuens, roseo faciei rubore suauis eadem diei hora, qua purgãdus, infirmat⁹ est, cariturus perenniter omni malo purus migrauit ad Christum. Et vide quam * mirabiliter in eo cuncta concurrerunt: passio serui cum passione Domini; hora incipientis infirmitatis, cum hora incipientis æternæ salutis; quinque dies, quos sustinuit, ægritudinis quinis corporis sensibus, quibus nemo vitat peccatum, emundandis. Porro quod quinto die nec dum transacto decessit, vt reor, innuit eum in vltimo sensu, qui tactus dicitur, non perfecisse peccatum. Tertia vero diei hora, qua & infirmatus est, & moriendo in vitam ingressus est æternam, quid aliud insinuat, quam eandem Sp. S. gratiã, qua omnem eius vitam gubernatã cognoscimus, & infirmato & obeunti euidẽter affuisse. Vt etiã esse supparẽ illis patrib. nostris, *Odoni* sc. atq; *Odiloni*, & merito & præmio non ambigamus: insigne quiddam illis concessum, huic quoque collatum est. Cũ enim illis contulerit Dominus, vt octauo die solennitatum, quas præ cæteris diligebant, transirent. Nam & beatus *Odo* festiuitatem beati *Martini*, & sanctus *Odilo* natiuitatem Domini præcipue amabant, in quorum octaua die vterque decessit. Domino *Lanzoni*, qui præ cæteris huius æui hominibus regulam sancti *Benedicti* obseruabat, & beatam Dei genetricem, eiusque solennia singulari venerabatur affectu, contulit, vt solita sibi consuetudine, & in transitu sancti *Benedicti*, & in festiuitate sanctæ *Mariæ* (quæ annunciatio Dominica dicitur) maiorem Missam in conuentu celebraret, & octauo a prædicto sancti *Benedicti* transitu die præuentus infirmitate, octauo nihilominus die ab Annunciatione Dominica

* al. mutabiliter.

Dominica migraret ad Christum. Igitur qui vitam domini *Lanzonis* ignorat, quam placẽs Deo fuerit, ex fine colligat, nec vsitato morientiũ more prædicta illa contigisse nobiscum credat, quem Spiritus sancti charismatibus nemine huius temporis inferius ditatum sciat.

Nec memoria *Godefridi* Prioris Wintoniensis ire debet in perditum, qui temporibus his literatura & religione insignis fuit. Literaturam protestantur libri plures, & epistolæ familiari illo & dulci stylo editæ, maximeq; Epigrammata, quæ Satyrico modo absoluit, præterea versus de primatum Angliæ laudibus. Quid? omne diuinum officium, quod agresti quadam vetustate obsoletum, per industriam suam natiua excultum venustate fecit enitescere: Religionis & hospitalitatis normam pulchre inchoatam deliniauit in monachos, qui hodieq; ita in vtrisq; Prioris terunt vestigium, vt aut nihil, aut parum iis desit ad laudis cumulum. Deniq; est in ea domo hospitium, terra, mariq; venientium quantum libuerit diuersorium, sumptu indeficienti, charitate indefatigata. Inter hæc inerat sancto viro morum humilitas, vt nihil ex illo vnico Philosophiæ promptuario redoleret nisi humile, procederet nisi dulce. Quantula vero potest videri hæc eius laudatio? Quotus enim quisq; est, qui vel minimum literis imbutus non alios infra dignitatem suam opinetur tumido gestu, & pompatico incessu præ se ferens conscientiam literarum. Veruntamen, ne quid perfectionis sanctæ deesset animæ multis annis ille grabbatum fouit, camino diuturnæ tabis medullas, & peccata excoctans.

Sed quid de talibus plura? erant prorsus tũc in Anglia multi scientia illustres, religione celebres, quorum virtus eo probabilior, quo seculo senescente constantior & viridior. Laudabiliter igitur viuendo fidem præteritis faciebant historiis, ne vetera possint falsitatis argui, cum nouorum exemplo probentur potuisse fieri. Quin etiam si qui essent Ecclesiarum prælati, qui viderentur ab antiquorum sanctitate degeneres, in mundialibus scilicet efficaces, in spiritualibus desides, tales, inquam, si qui essent, sumptuosis locorum cultibus conabantur errata obumbrare. Erigebat quisq; templa recentia, sanctorumq; suorum argento & auro amiciebat corpora, nihil prætermittẽdo charitate sumptuum, quod ad gratiam possit allicere oculos intuentium. Quorum est *Ranulphus* superius nominatus, qui apud Dunelmum factus Episcopus in ædificiis monachorum nouis, & beati *Cuthberti* veneratione nonnullam gloriam nomini suo commentus est. Cuius extulit famam sancti corporis translatio, quod è mausoleo leuatum cunctis volentibus fecit conspicuum. Tractauit illud ausu fœlici *Ranulphus* tunc Abbas Sagii, postea Cantuariæ Archiepiscopus, & propalam illibatum protulit, quod quibusdam venisset in dubium, vtrum olim vulgatum adhuc de integritate compaginis duraret miraculum. Eodemq; fere tempore in * Eliensi cœnobio sub Abbate *Richardo* virginales exuuiæ beatæ *Etheldridæ* integræ visæ: videntibus stupori & plausui fuere. Monasterium illud nuper à rege *Henrico* in Episcopatum mutatum, primum *Heruæum* accepit Episcopum, qui pro penuria victualium Bancornensem, vbi intronizatus fuerat, deseruerat locum. Et ne Lincolliensis pontifex mutilatam suam quereretur diœcesim, ex rebus Eliensis cœnobii damnum rex sarciuit, querelam composuit. Sane quicquid eius tempore de primatu duorum Metropolitanorum Cantuariensis, & Eboracensis sit vel iusticiæ surreptum, vel violentia præsumptum, dicam cum ad ordinem venero. Iam enim terminata serie regum, de successione totius Angliæ pontificum mihi video esse dicendum. In quo vtinam afflueret vber dicendi copia, ne vlterius sub obliuione iaceant tam præclara patriæ lumina. Et quidem erunt multi fortassis in diuersis regionibus Angliæ, qui quædam aliter, ac ego dixi, se dicant audisse, vel legisse. Veruntamen si recto aguntur iudicio, non ideo me censorio expungent stylo. Ego enim veram legem secutus historiæ, nihil vnquam posui, nisi quod à fidelibus relatoribus, vel scriptoribus addidici. Porro quoquo modo hæc se habeant, priuatim ipse mihi sub ope Christi gratulor, quod continuam Anglorum historiam ordinauerim post *Bedam* vel solus, vel primus. Si quis igitur, sicut iam susurrari audio post me scribendi de talibus munus attentauerit, mihi debeat collectionis gratiam, sibi habeat electionis materiam.

al. Heliensi

Hæc habui (domine venerabilis Comes) de gestis Anglorum, quæ dicerem, ab aduentu eorum in Angliam vsque in annum * vicesimum fœlicissimi regni patris vestri. Cætera proprium occupabunt libellum, si benignum istis non negaueritis vultum. Hoc autem opus postquam absolui, circumspectis plurimis vobis potissimum delegandum credidi. Cum enim alios considero, in vno nobilitatem, in altero militiam, in isto literaturam, in illo iusticiam, in paucis munificentiam inuenio. Itaque in aliis aliqua, in singulis singula, in vobis admiror vniuersa. Si quis enim vnquam fuit nobilis, vos in ea re præcellitis, cuius genus à præcellentissimis regibus, & Comitibus lineam trahit, animus * à morib.

al. vicesimum nouellum

al. amoribus

imitationem conducit. Habetis ergo à Normannis bellandi peritiam, à Flandrensibus liniamentorum gratiam, à Francis generositatis eminentiam. De militiæ porro vestræ industria quis hæsitat, cum eam excellentissimus pater in vobis suspiciat? Cum enim aliqui motus in Normannia nunciantur, vos præmittit, vt virtute vestra profligentur suspecta, sagacitate redintegretur concordia. cum redit in regnum, vos reducit, vt sitis ei foris tutelæ, domi lætitiæ, ornamento vbique.

Literas ita fouetis, vt cum sitis tantarum occupationum mole districti, horas tamen aliquas vobis surripiatis, quibus aut ipsi legere, aut legẽtes possitis audire. Digno itaq; moderamine fortunæ vestræ celsitudinem componitis, dum nec militiam propter literas postponitis, nec literas propter militiam, vt quidam, conspuitis. In quo etiam scientiæ vestræ patescit miraculum, quia dum libros diligitis, datis iudicium, quam auidis medullis fontem eorum combiberitis. Multis siquidem res etiam cum non habentur, desiderantur, philosophiam nullus amabit, qui eam extrema satietate non hauserit. Iusticiæ vestræ fama regiones etiam nostras attigit; a vobis siquidem prauum iudicium nunquam extorsit vel personæ sublimitas, vel fortunæ tenuitas. Nihil reperit in vestro pectore quod suis conducat artibus, qui iusticiam labefactare conatur, seu oblatione muneris, seu delinimento fauoris. Munificentiæ vestræ pecuniæq; contemptum prætendit * Teokesberiæ cœnobium. De quo (vt audio) non solum xenia non corroditis, sed etiam vltro missa remittitis. Quantum hoc sit isto præsertim tempore, quantæ in seculo gloriæ, quantæ apud Deum gratiæ ipsi certe intelligitis. Beata est igitur secundum sententiam *Platonis* respublica, cuius rector est Philosophus, cuius princeps non delectatur muneribus. Plura de talibus dicerem, nisi & suspicio meæ adulationis, & laudanda modestia vestri pudoris dicturientem cohiberet. Sane quæ dixi, non prætermittere fuit consilium, vt per officium linguæ meæ probitas vestra posteros non lateat; & ipsa de virtute in virtutem proficere contendat. Et quidem iamdudum quibusdam persuadentibus ferebat animus, vt quæ prætereunda non putarem, per succiduos semper annos huic operi apponerem. Sed consultius videtur alium de talibus librum procudere, quam iam absoluto frequenter noua insuere. Nec vero quisquam superfluam me operam dicat insumere, si clarissimi omnium sua ætate regum gesta propono. Multa enim sublimitati eius mea humilitas debet, & adhuc plura debebit, vt si nihil aliud esset, quod se talem filium habere gauderet. Nam & olim fœlici sorte susceptum, non perfunctorie, vt hodie claret, literis erudiri præcepit, post etiam amplissimarum possessionum fecit Dominum, nunc postremo paternum in vos reclinat affectum. Sit ergo hic liber, vt est, vestræ gloriæ absolute consecratus, in altero erit idem vitæ, qui scripturæ terminus. Quod superest, munus meum dignanter suscipite, vt gaudeam grato cognitoris arbitrio, qui non erraui eligendi iudicio.

*al. Theochesberiæ

PROLOGVS AD ROBERTVM COMITEM GLOCESTRIÆ.

DOMINO *amantissimo* Roberto *filio regis* Henrici, *& consuli Glocestrensi* Willielmus *bibliothecarius Malmesberiæ post emerita trophæa in terris, triumphare in cœlis. Pleraq; gestorum præcellentis memoriæ patris vestri stylo apponere non neglexi, & in quinto libro regalium, & in tribus libellis, quibus Chronica dedi vocabulum. Nunc ea, quæ moderno tempore magno miraculo Dei acciderunt in Anglia, vt mandentur posteris desiderat animus vestræ serenitatis: pulcherrimum plane desiderium, & vestrorum omnium simile. Quid enim plus ad honestatis spectat commodum? quid magis cõducit æquitati? quam diuinam agnoscere circa bonos indulgentiam, & erga peruersos vindictam. Quid porro iocundius? quam fortium facta Virorum monumentis tradere literarum: quorum exemplo cæteri exuant ignauiam, & ad defendendam armentur patriam. Quod quia officio styli mei præceptum est fieri, ordinatius puto posse historiam transigi, si paulo altius repetens, à reditu imperatricis in Angliam post viri decessum seriem contexam annorum. Itaq; primo vocata in auxilium, vt decet, diuinitate, rerum veritatem scripturus, nihilque offensæ daturus aut gratiæ, ita incipiam.*

HISTO-

HISTORIAE NOVELLAE.

LIB. I.

ANNO *Henrici* Regis Anglorum 26, qui fuit incarnationis Dominicæ, milleſimus, centeſimus, viceſimus ſextus, *Henricus* Imperator Alemannorum, cui præfati Regis filia *Mathildis* nupſerat, in ipſo ætatis & victoriarum flore obiit. Morabatur eo tempore Rex noſter Normanniæ, ad pacificandos, ſi qui in eis partibus fierent motus. Qui vbi primũ obitum generi accepit nõ multo poſt honoratis viris à ſe miſſis filiam reuocauit. Inuita, vt aiunt, Imperatrix rediit, quod dotalibus regionibus conſueta eſſet, & multas ibidem poſſeſſiones haberet. Conſtat certe aliquos Lotharingorum & Longobardorum Principes ſuccedentibus annis plus quam ſemel Angliam veniſſe, vt eam ſibi dominam requirerent: ſed fructu laborum caruiſſe, cogitante Rege vt filiæ connubio inter ſe & Andegauenſem Comitem pacem componeret. Mirum enim in modum vir ille omnium Regum, quos noſtra & etiam patrum noſtrorum tenet memoria, maximus; ſuſpectam tamen ſemper habuit Andegauenſium potentiam. Hinc eſt quod ſponſalitia, quæ *Willielmus* nepos ſuus Comes poſtea Flandriæ cum filia Comitis Andegauenſis *Fulconis*, poſtea Regis Ieroſolymorum contracturus eſſe dicebatur, diſſoluit, & caſſauit. Hinc eſt quod aliam eiuſdem filiam filio ſuo Willielmo impubi vix dum adoleſcenti coniunxit. Hinc eſt quod hanc filiam ſuam, (de qua incepimus loqui) poſt imperatorium thorum eiuſdem *Fulconis* filio nuptum collocauit; ſicut ſermo procedens dicere perget.

Anno 27. regni ſui Rex *Henricus* Angliam venit menſe Septembri, adducens ſecum filiam ſuam. Primo vero natali conuocato apud Londoniam magno cleri & optimatum numero, vxori ſuæ filiæ ducis Louannenſis, quam poſt obitum *Mathildis* duxerat, comitatum Saloperiæ dedit. Quam videlicet fœminam dolens non concipere, dum & perpetuo ſterilem fore timeret, de ſucceſſore Regni merito anxius cogitabat. De qua re antea multum diuque deliberato Concilio, tunc in eodem Concilio omnes totius Angliæ optimates, Epiſcopos etiam & Abbates ſacramento adegit, & obſtrinxit: vt ſi ipſe ſine hærede maſculo decederet, *Mathildem* filiam ſuam quondam imperatricem incunctanter & ſine vlla retractione dominam reciperent: præfatus quanto damno patriæ fortuna *Willielmum* filium ſuum ſibi ſurripuiſſet, cui iure regnum competeret; nunc ſupereſſe filiam, cui ſoli legitima debeatur ſucceſſio, ab auo, auunculo, & patre regibus, & à materno genere multis retro ſeculis. Siquidem ab *Egbirtho* Weſtſaxonum Rege, qui primus cæteros inſulæ Reges vel expulit, vel ſubegit, anno Dominicæ incarnationis octingeſimo ſub quatuordecim regibus, vſq; ad eiuſdem incarnationis annum milleſimum quadrageſimum tertium, quo Rex *Edwardus*, qui apud Weſtmonaſterium iacet, in regnum ſublimatus eſt. Nec vnquam eiuſdem regalis ſanguinis linea defecit nec in ſucceſſione regni claudicauit. Porro *Edwardus* illius progeniei vltimus, idemq; & præclariſſimus, proneptem ſuam *Margaritam* ex fratre *Edmundo* Irenſide, *Malcolni* Regis Scottorum nuptiis copulauit: quorum filia, *Mathildis*, huius Imperatricis mater extitit. Iurauerunt ergo cuncti, quicunq; in eodem Concilio alicuius videbantur eſſe momenti: primo *Willielmus* Cantuariæ Archiepiſcopus, mox cæteri Epiſcopi, nec minus Abbates. Laicorum primus iurauit *Dauid* Rex Scotiæ, eiuſdem imperatricis auunculus: tunc *Stephanus* Moritonij Comes & Bononiæ, nepos *Henrici* Regis, ex ſorore *Adala*: mox *Robertus* filius Regis, quem ante regnum ſuſceperat, & Comitem Gloceſtriæ fecerat. Notabile fuit (vt fertur) certamen inter *Robertum & Stephanum*, dum æmula laude virtutum inter ſe contenderent quis eorum prior iuraret: illo priuilegium filii, iſto dignitatem nepotis ſpectante. Ita obſtrictis omnibus fide & ſacramento, tunc quidem à quoq; in ſua diſceſſum eſt: poſt Pentecoſten vero miſit Rex filiam ſuam in Normanniam, iubens eam per Rotomagenſem Archiepiſcopum deſponſari filio prædicti *Fulconis*, adoleſcenti magnæ nobilitatis, & prædicandi roboris. Nec diſtulit quin ipſe quoq; Normanniam nauigaret, eoſq; matrimonio coniungeret. Quo facto quodam vaticinio omnes prædicabant, vt poſt mortem eius à ſacramento deciſcerent. Ego *Rogerium* Salesberienſem Epiſcopum ſæpe audiui dicentem, ſolutum ſe à ſacramento, quod imperatrici fecerat. Eo enim pacto ſe iuraſſe, ne Rex præter conſilium ſuum & cęterorum procerum filiam cuiquam nuptum daret extra regnum eius matrimonii nullum authorem, nullum fuiſſe conſcium: niſi *Robertum* comitem Gloceſtriæ, & *Brianum* filium Comitis, & Epiſcopum Luxonienſem. Nec vero hoc idcirco dixerim, q; credã vera fuiſſe verba hominis, q; ſe vnicuiq; tẽpori pro volubilitate fortunę ac-

commodare nosset : sed sicut verax historicus opinionem prouincialium scriptis appono.

Reliquos annos vitæ & Regni *Henrici* breuiter percurrere libet, vt nec rerum cognitione fraudentur posteri, nec in iis, quæ minus ad hanc historiam pertinent, prolixius immorari videar. Anno 28. rediit in Angliam à Normannia Rex. Anno 29. quiddam accidit in Anglia, quod mirum videatur crinitis nostris, qui obliti quid nati sunt, in muliebris sexus habitum capillorum longitudine seipsos transformant. Quidam prouincialium militum magno crinium luxu superbiens, conscientiaq; stimulante perterritus, visus est sibi videre in somnis, quasi aliquis eum capillorum suorũ criniculis suffocaret. Quare somno excussus, quicquid superfluebat comarum cito abscidit. Cucurrit exemplum per Angliã, & (sicut recens pœna mentem mouere solet) omnes pene milites ad iustum modũ crines suos rescindi æquanimiter tulerunt. Sed nõ diu stetit hęc sanctitas. Vix enim anno elapso, cuncti qui sibi curiales esse videbantur, in prius vitium reciderunt: longitudine capillorum cum fœminis certabant; & vbi crines deficiunt inuolucra quædam innodabant [illegible] vel potius ignari sententiæ Apostolicæ: *Vir si comam nutrierit, ignominia est illi.*

Anno 30. Rex *Henricus* transiit in Normanniam; Eo anno defuncto Papa *Honorio* magna contentione eligendi Apostolici Romana fluctuauit Ecclesia. Erant tunc in eadem vrbe duo famosissimi Cardinales *Gregorius* Diaconus S. Angeli, & *Petrus* presbyter Cardinalis filius *Leonis* Romanorum principis: ambo literis & industria insignes; nec erat facile discernere populo quisnam eorum iustius eligeretur à clero. Præuenit tamen pars, quæ fauebat *Gregorio*, vt pontifex ordinatus vocaretur *Innocentius*. Sparsus est etiam rumor in plebem, quod adhuc *Honorius* spiraret, & ita fieri præciperet. Authores fuerunt huius ordinationis *Willielmus* Prænestinus Episcopus, *Matthæus* Albanensis, *Cuonradus* Sabinensis, *Iohannes* Ostiensis, *Petrus* Cremensis de titulo sancti *Grisogoni*, *Haimericus* Cancellarius. At vero pars altera sepulto iam *Honorio*, annitentibus fratribus *Petri* locupletissimis Romanorum & potentissimis, eum electum & sacratum vocauit *Anacletum*. Maximus huius ordinationis hortator & author *Petrus* Portuensis Episcopus fuit. Cuius Epistolam si posuero, ea omnem controuersiam aperiet, pronior tamen in *Anacletum*.

Petrus Portuensis Episcopus quatuor Episcopis Willielmo *Prænestino*, Matthæo *Albanensi*, Cuonrado *Sabinensi*, Ioanni *Ostiensi*. *Quanta sit pro vobis tribulatio cordis mei, ille solus nouit, qui omnia nouit: vobis quoque meis literis cognitum saltem iam ex parte fuisset, nisi Ecclesiæ sententia & communis authoritas prohiberet. De commendatione seu vituperatione personarum, de quibus nunc sermonum varietas agitatur, non est huius temporis iudicare: est qui quærat & iudicet. Si tamen quisquam præsto fuerit accusare, præsto erit & qui debeat respondere: præsertim cum in vestro & meo immo in totius Ecclesiæ conspectu vterq; sapienter vixerit & honeste, & quæ officii sui erant plena hucusq; exercuerint libertate. Abstinere vos potius conuenit à sermonibus otiosis, & verbis præcipitationis. Si de rumoribus agitur longe se aliter habent res, quam vestræ apud me protestantur literæ. Ad hæc si verba, quæ posuistis, si ordinis rationem attenditis (vt salua reuerentia vestra loquar) factionem illam vestram qua confidentia qua fronte electionem vocare præsumitis? cur illum [illegible] dicitis ordinatum, cum prorsus in causa eius ordo non fuerit? siccine didicistis Papam eligere? in angulo, in abscondito, in tenebrosis, & vmbra mortis? si mortuo Papæ viuum succedere volebatis, cur mortuum viuere prædicabitis? multo melius erat mortuo humanitatem impendere, & [illegible] latio cogitare. Sed ecce! dum de mortuo solatium viuo requiritis, & viuum & mortuum pariter suffocatis. Postremo nec vestrum, sicut nec meum fuit eligere: sed potius electum à fratribus [illegible] vel approbare. Quia igitur neglecto ordine, contempto canone, spreto etiam ipso à vobis condito anathemate, me inconsulto Priore vestro, inconsultis etiam fratribus maioribus & Prioribus, [illegible] iam vocatis aut expectatis: cum essetis nouitii, & in numero breui paucissimi facere præsumpsistis, pro infecto habendum esse, & nihil omnino existere ex ipsa vestra æstimatione potestis aduertere. [illegible] nobis Dominus affuit, & viam qua errori vestro contraire possemus, ostendit. Fratres [illegible] vestri Cardinales (quorum præcipua in electione potestas) cum clero vniuerso expetente populo, [illegible] honoratorum consensu, in luce, in manifesto, vnanimi voto & desiderio delegerunt dominum Petrum Cardinalem in Romanum Pontificem* Anacletum. *Hanc ego electionem Canonice celebratam conspexi & authore Deo confirmaui. Hunc Ecclesia suscipit, & veneratur: Hunc per Dei gratiam episcopi & Abbates, Principes capitanei, & Barones, quidam per seipsos, quidam per nuncios [illegible] videntibus nobis frequentant. Deprædationem illam & crudelitatem, quam prætenditis, [illegible]. Quicunq; ad eum pro responsis seu negotiis suis veniunt benigne suscipiuntur, [illegible] tantur. Redite iam, redite ad cor: nolite schisma in Ecclesia facere ad animarum subuersionem [illegible] ulterius laborare: teneat vos timor Domini, non pudor seculi. Nunquid qui dormit, non adiciet vt resurgat? desistite iam mendaciis, in quibus impii spem suam penitus constituerunt. Dominus* Tiburtinus

in [illegible]

in scriptis suis cum sacramento testificatus est, dicens quod ego diaconum sancti Angeli solum idoneum iudicaui ad Pontificatus ordinem. Videat ipse quid dixerit: ego in occulto locutus sum nihil; non est aliquis, qui hoc verbum ab ore meo vnquam audierit. Hæc fuit sententia mea semper, vt non nisi sepulto Papa, de successoris persona mentio haberetur. Vnitatem Ecclesiæ tenui, & tenebo: veritati & iustitiæ adhærere curabo, confidenter sperans quia iustitia & veritas liberabit me. Sic prędictus *Petrus* Portuensis episcopus in *Petrum Leonis* filium pronior scripsit. Nec vero pars altera cessabat, quin & ipsum *Petrum* catulum leonis diceret, & fautores eius factionis complices nominaret. Et illi quidem varia inter se dubiis de rebus agebant. *Innocentius* vero exclusus Roma, transcensis Alpibus Galliam contendit. Ibi ab omni citramontana Ecclesia incunctanter susceptus est: quin etiam & rex *Henricus*, qui non leuiter à sententia, quam semel proposuisset, deiici nosset, illi apud Carnotum vltro manus dedit: & apud Rotomagum non modo suis, sed optimatum, & etiam Iudęorũ muneribus eum dignatus est. Nec vero *Innocentius* quamuis ab Anglorum & Francorum regibus simul & ab Imperatore Alemannorum valde iuuaretur, nunquam tamen quiete potiri potuit, quoad *Anacletus* Romanæ Ecclesiæ sedem teneret. At vero ipso *Anacleto* octauo præsumpti, (vt dicebatur) sui Episcopatus anno defuncto dominus *Innocentius* inconcussa ad hoc tempus pace Apostolica fruitur dignitate.

Anno tricesimo primo regni sui Rex *Henricus* rediit in Angliam, Imperatrix quoque eodem anno natali solo aduentum suum exhibuit, habitoq; non paruo procerum conuentu apud Northantonam priscam fidem apud eos, qui dederant, nouauit, ab iis, qui nõ dederant, accepit. Eodem anno *Lodouicus* Rex Francorum & in senium vergens, & nimia corpulentia grauis, filium coronari iussit, vt regni successorem. Quo non multo post casu equi exanimato, alterum per manum Pontificis Romani diademate insigniuit. Is vt ferunt ab antiqua Francorum fortitudine non degenerans, etiam Aquitaniam iuri suo per vxoris dotale fœdus acquisiuit, quam post *Ludouicum Caroli* Magni filium in proprio dominatu Francorum Reges non habuisse noscuntur.

Anno 31. Regni *Henrici* infesta lues domesticorum animalium totam peruagata est Angliam. Plenæ porcorum haræ subito vacuabantur: integra boum præsæpia repente destituebantur: durauit sequentibus annis eadem pestis, vt nulla omnino totius Regni villa huius miseriæ immunis, alterius incommoda ridere posset. Tunc etiam contentio inter *Bernardum* Episcopum Meneuensem, & *Vrbanum* Landauensem de iure parochiarum, quas idem *Vrbanus* illicite vsurpauerat, æterno fine sopita est. Tot enim ad curiam Romanam appellationibus, tot itinerum expensis, tot causidicorum conflictibus multis annis ventilata, tandem aliquando morte *Vrbani* apud Romam soluta, vel potius decisa est. Nam & Apostolicus æquitate rei perpensa, religioni & iustitiæ Meneuensis Episcopi, qua decebat sententia satisfecit. Eodem etiam anno *Willielmus* Archiepiscopus Cantuariæ legationem in Angliam Romanæ sedis indulgentia personaliter impetrauit.

Anno tricesimo secundo regni pridie transacto, *Henricus* nonis Augusti, (quo die quondam apud Westmonasterium coronæ culmen acceperat) Normanniam nauigauit. Vltimus ille fatalisq; regni transitus fuit. Mira tunc prorsus prouidentia deitatis rebus illusit humanis, vt eo die nauem ascenderet, nunquam viuus reuersurus, quo dudum coronatus fuerat, tam diu, & tam fœliciter regnaturus. Erant tunc (vt dixi) nonæ Augusti: & feria quarta prosecuta sunt elementa dolore suo extremum tanti principis transitum. Nam & sol ipsa die hora sexta tetra ferrugine (vt Poetæ solent dicere) nitidum caput obtexit, mentes hominum eclipsi sua concutiens: & feria sexta proxima primo mane tantus terræ motus fuit; vt penitus subsidere videretur horrifico sono sub terris ante audito. Vidi ego & in eclipsi stellas circa solem: & in terræ motu parietem domus, in qua sedebam, bifario impetu eleuatum, tertio residisse. Fuit ergo rex in Normannia triennio continuo, & tanto plus quantũ est inter nonas Augusti, quo die (vt dictum est) mare transiit, & Calendas Decembris, qua nocte discessit. Nec vero dubitandum, multa eum, quæ non immerito scribi deberent, in Normannia gessisse: sed consilium fuit præterire, quæ ad nostram notitiam non integre peruenere. Opiniones reditus eius in Angliam multæ, siue fato quodam, siue diuina voluntate omnes frustratæ.

Regnauit ergo annis 35. Et à nonis Augusti vsque ad Calendas Decembris: id est, mensibus quatuor, diebus quatuor minus. Apud Leonas exercitio venationis intentus valetudine aduersa correptus decubuit. Qua in deterius crescente, euocauit ad se *Hugonem*, quem primo ex Priore de Lewis Abbatem apud Radingas: mox Rotomagi Archiepiscopum fecerat, merito sibi, & hæredibus suis pro tantis beneficiis obnoxiũ. Opti-

mates rumor ægritudinis celeriter contraxit. Affuit & *Robertus* filius eius Comes Glocestriæ, qui pro integritate fidei, & virtutis eminentia victuram in omne seculum memoriam sui nominatim promeruit. A quibus de successore interrogatus, filiæ omnem terram suam citra & vltra mare legitima & perenni successione adiudicauit: marito eius subiratus, quod eum & minis & iniuriis aliquantis irritauerat. Septimo incommodi die transacto, nocte iam intempesta naturæ cessit. Cuius magnanimos mores hic dicere supersedeo; quia in quinto libro regalium gestorum plenissime illos contexui. Quam Christiane obierit, hæc subsequens Epistola supradicti Rotomagensis Archiepiscopi docebit.

Domino & patri suo Innocentio *Papa seruus* Hugo *Rotomagensis sacerdos obedientiæ debitum. De Domino meo Rege, non sine dolore memorando, piæ paternitati vestræ notificandum duximus: quia subita præuentus ægritudine nos, missis quam citissime legatis suis, ægritudinis suæ solatiis voluit interesse. Venimus ad ipsum, & cum ipso plenum mæroribus confecimus triduum: prout ei dicebamus ipse ore proprio sua fatebatur peccata, & manu propria pectus suum percutiebat, & malam voluntatem dimittebat. Consilio Dei & nostro & Episcoporum emendationem vitæ suæ obseruaturum sese promittebat. Sub ista promissione pro nostro officio tertio eum & per triduum absoluimus. Crucem Domini adorauit, corpus & sanguinem Domini deuote suscepit, eleemosynam suam disposuit ita dicendo: Soluantur debita mea, reddantur liberationes, & solidatæ, quæ debeo: reliqua indigentibus distribuantur. Vtinam sic fecissent qui thesauros eius tenebant & tenent. Tandem illi authoritatem de vnctione infirmorum, quam Ecclesia à beato* Iacobo *Apostolo suscepit, studiose proposuimus: & ipsius pia petitione oleo Sancto eum inunximus: sic in pace quieuit: pacem det ei Deus, quia pacem dilexit.* Hæc præfatus Rothomagensis, Archiepiscopus, de fide Regis *Henrici* morientis vere contestatus est.

Funus regaliter curatum, Proceribus vicissim portantibus, Rothomagum vsq; delatum est: Illic in quodam recessu Ecclesiæ maioris exenteratum est: ne diuturnitate corruptum nares assidentium vel astantium exacerbaret: reliquiæ interaneorum in cœnobio Sanctæ *Mariæ* de pratis iuxta vrbem humatæ: quod ipse vt audio à matre sua inchoatum, non paucis compendiis honorauerat. Corpus Cadomi seruatum, quousque serenas auras paulo clementior hyems inueheret, quæ tum aspera inhorrebat. Interea *Stephanus* Comes Moritonii & Bononiæ, nepos Regis *Henrici* (vt supra dixi) qui post Regem Scotiæ primus Laicorum fidem suam Imperatrici obstrinxerat in Angliam per Witsand maturauit aduentum. Imperatrix certis ex causis, simul & frater eius *Robertus* Comes Glocestriæ cum omnibus pene proceribus redire in Regnum distulerunt. Quædam tamen castella in Normannia, inter quæ præcipuum Danfrontum partibus hæredis se applicuere. Constat sane illo die, quo *Stephanus* appulsus est Angliam, summo mane contra naturam hyemis in regionibus nostris terricrepum sonum tonitrui cũ horrendo fulgure fuisse vt paulo minus mundus solui æstimaretur. Ille vero à Londoniensibus & Wintoniensibus in regem exceptus est: etiam *Rogerium* Saresberiensem Episcopum, & *Willielmum* de ponte arcus, custodes thesaurorum regalium ad se transduxit. Ne tamen veritas celetur posteris, omnes eius conatus irriti fuissent, nisi *Henricus* frater eius Wintoniensis Episcopus, qui modo Apostolicæ sedis legatus est in Anglia, placidum ei commodasset assensum spe scilicet captus amplissima, quod *Stephanus* aui sui *Willielmi* in regni moderamine mores seruaret, præcipueq; in Ecclesiastici vigoris disciplina. Quapropter districto sacramento, quod à *Stephano Willielmus* Cantuariæ Archiepiscopus exegit de libertate reddenda Ecclesiæ & conseruanda, Episcopus Wintoniensis se mediatorem & vadem apposuit. Cuius sacramenti tenorem postea scriptum inditum loco suo non prætermittam. Coronatus est ergo in Regem Angliæ *Stephanus* vndecimo Kalendas Ianuarii Dominica vicesima secunda die post excessum auunculi: anno Dominicæ incarnationis 1135. tribus Episcopis præsentibus, Archiepiscopo, Wintoniensi, Saresberiensi, nullis Abbatibus, paucissimis Optimatibus. Vir quidẽ impiger, sed imprudens armis strenuus, immodici animi ad quælibet ardua inchoanda, lenis, & exorabilis hostibus, affabilis omnibus. Cuius cum dulcedinem in promissis suspiceres, veritatem tamen dictorũ, & promissorum efficaciam desiderares. Vnde fratris consilium non multo post lapso tempore postponebat, cuius (vt dixi) auxilio munitus, & aduersantes summouerat, & ad regnum ascenderat.

Anno Dominicæ incarnationis 1135. Regis *Henrici* corpus leuibus flabris spirantibus statim post natale Domini impositum naui Angliam deuectum est: & apud Radingense cœnobium, (quod foris prædiorum magnitudine, intus religiosorum monachorum ordine decorauerat) præsente regni successore humatum est. Postea vero Rex *Stephanus* in Northũbria paulo ante quadragesimam contendit, vt *David* regem Scotiæ, qui diuersa senti-

sentire dicebatur, conueniret. Nec difficile ab eo quod voluit impetrauit, quia & ille morum lenitate, & propiori iam senectute infractus, libens in ocium vel veræ, vel simulatæ pacis concessit. Eodem anno post Pascha *Robertus* Comes Glocestriæ venit in Angliam, cuius prudentiam maxime *Stephanus* verebatur. Is dum esset in Normannia multa cogitatione fatigarat animum, quidnam sibi super hoc negotio statuendum putaret. Si enim regi *Stephano* subderetur, contra sacramentum, quod sorori fecerat, videbat fore: si refragaretur nihil sorori vel nepotibus profuturum sibi certe immaniter nociturum intelligebat. Habebat enim (vt supra tetigi) Rex immensam vim thesaurorum, quos multis annis auunculus aggesserat. Æstimabantur denarii, & ij exquisitissimi fere ad centum millia libras: erant & vasa tam aurea, quã argentea magni ponderis, & inæstimabilis pretii, & antiquorum regum, & *Henrici* potissimum magnanimitate congesta. Hanc copiam gazarum habenti auxiliatores deesse non poterant: præsertim cum esset ipse in dando diffusus, & (q. minime principem decet) prodigus. Currebatur ad eum ab omnium generum militibus, & à leuis armaturæ hominibus, maximeq; ex Flandria & Brittannia. Erat genus hominum capacissimum, & violentissimum, qui nihil pensi haberent, vel cœmeteria frangere, vel Ecclesias expilare, religiosi quinetiam ordinis viros non solum equis proturbare, sed & in captionem abducere: nec solum aduenæ, sed etiam indigenæ milites, qui pacem Regis *Henrici* oderant, quod sub ea tenui victu vitam transigebant. Hi omnes gratanter principi assenserant, quem leui negotio ad sua commoda inflectere possent, Prouincialium dispendio suas fortunas vrgentes. Erat præterea *Stephanus*, cum esset comes, facilitate morum, & communione iocandi, considendi, consuescendi etiam cum infimis, amorem tantum demeritus, quantum vix aliquis mente concipere queat: Et iam omnes proceres Angliæ in eius assensum pronis mentibus transierant. Erat quidem anxius prudentissimus Comes, vt illos delicti coargueret, & ad saniorem sententiam præsenti colloquio reuocaret. Nam viribus obuiare nulla propter pręfatas causas dabatur facultas, cui nimirum nec in Angliam venire liberum erat: nisi quasi defectionis eorum particeps, mẽtis suæ arcanum ad tempus dissimularet. Itaq; homagium Regi fecit, sub conditione quadam, scilicet quamdiu ille dignitatem suam integre custodiret, & sibi pacta seruaret, spectato enim iamdudum Regis ingenio instabilitatem fidei eius præuidebat.

Eodem anno non multo post aduentum Comitis, iurauerunt Episcopi fidelitatem Regi, quamdiu ille libertatem Ecclesiæ & vigorem disciplinæ conseruaret. Ipse quoque iurauit iuxta tenorem scripti, quod sic habetur in subditis. *Ego* Stephanus *Dei gratia assensu cleri & populi in Regem Angliæ electus, & à Domino* Willielmo *Archiepiscopo Cantuariæ, & Sanctæ Ecclesiæ Romanæ Legato consecratus, & ab* Innocentio *Sanctæ sedis Romanæ Pontifice postmodum confirmatus, respectu & amore Dei sanctam Ecclesiam liberam esse concedo, & debitam reuerentiam illi confirmo. Nihil me in Ecclesia, vel in rebus Ecclesiasticis symoniace acturum, vel permissurum esse promitto. Ecclesiasticarum personarum & omnium clericorum, & rerum eorum iustitiam & potestatem, & distributionem bonorum Ecclesiasticorum in manu Episcoporum esse perhibeo & confirmo. Dignitates Ecclesiarum priuilegiis earum confirmatas, & consuetudines earum antiquo tenore habitas, inuiolate manere concedo & statuo. Omnes Ecclesiarum possessiones & tenuras, quas die illa habuerant, qua* Willielmus *Rex auus meus fuit viuus & mortuus, sine omnium calumniantium reclamatione eis liberas & absolutas esse concedo. Si quid vero de habitis aut possessis ante mortem Regis, quibus modo careat, Ecclesia deinceps repetierit, indulgentiæ & dispensationi meæ, vel discutiendum, vel restituendum reseruo. Quæcunq; vero post mortem Regis liberalitate regum, largitione principum, oblatione vel comparatione, vel qualibet transmutatione fidelium collata sunt, confirmo pacem me & iustitiam in omnibus facturum & pro posse meo conseruaturum promitto. Forestas, quas* Willielmus *Rex auus meus, &* Willielmus *secundus auunculus meus instituerunt & tenuerunt, mihi reseruo. Cæteras omnes, quas* Henricus *Rex superaddidit, Ecclesiis & regno quietas reddo & concedo. Si quis autem Episcopus vel Abbas, vel alia Ecclesiastica persona ante mortem suam rationabiliter sua distribuerit, vel distribuenda statuerit, firmum manere concedo. Si vero morte præoccupatus fuerit, pro salute animæ eius Ecclesiæ concilio eadem fiat distributio. Dum vero sedes propriis fuerint pastoribus vacuæ, & ipsæ & omnes earum possessiones in manu & custodia clericorũ, vel proborum hominum eiusdem Ecclesiæ committantur, donec pastor canonice substituatur. Omnes exactiones & mescheningas, & iniustitias, siue per vice Comites, vel per alios quoslibet male inductas funditus extirpo. Bonas leges, & antiquas, & iustas consuetudines in murdris, & placitis, & aliis causis obseruabo, & obseruari præcipio, & constituo: apud Oxeneford anno incarnationis Domini 1136. regni mei primo.* Nomina testium, qui multi fuerunt, apponere fastidio: quia pene omnia ita perperam mutauit, quasi ad hoc tantum iurasset, vt præuaricatorem sacramenti se regno toti ostenderet. Liceat enim mihi pace mansuetissimi hominis verum non occu-

lere: qui si legitime regnū fuisset ingressus & in eo administrando credulas aures maleuolorum susurris non exhibuisset, parum ei profecto ad regiæ personæ decorē defuisset. Itaque sub eo aliquarum Ecclesiarum thesauri direpti, possessiones terrarum Laicis datæ: al. & Ecclesiæ clericorum alienis venditæ, Episcopi capti, * vel res suas abalienare coacti: Abbatiæ vel amicorum gratia, vel relaxatione debitorum indignis concessæ. Sed hæc non tam illi, quàm consiliariis eius ascribenda, puto, qui persuadebant ei, nunquam eum debere carere denariis, dum Monasteria essent referta thesauris.

Anno Dominicæ incarnationis 1137. Rex primo tempore quadragesimæ transiit mare. Comes etiam, pertentatis illorum & cognitis animis, quos datæ fidei, tenaciores esse nouerat, dispositoq; quid deinceps agendum decerneret, ipse die Paschæ mare ingressus, plenaque fœlicitate in terram euectus est. Nec multo post malignitatem aduersæ fortunę paulo minus expertus est. Rex enim cum incentore quodā *Willielmo* de Ipre insidiis intercipere conatus est. Comes autem per quendam insidiarum conscium præmonitus, paratos sibi euitauit dolos: & curia, quo sæpe inuitabatur, aliquantis diebus abstinuit. Rex consternatus animo, quod insidiis parum profecisset, astutia agendum ratus, serenitate vultus & gratuita confessione magnitudinem culpæ attenuare studuit. Iurauit tamen verbis pro placito Comitis conceptis, se nunquam vlterius tanto sceleri affuturum. Et vt magis in gratiam reciperetur, manu Archiepiscopi *Hugonis* Rothomagensis in manum *Roberti* missa sacramentum solidauit. Et hęc quidem egit ille, sed nunquam plenam ei exhibuit amicitiam, cuius semper suspectam habebat potentiam. Itaque coram Comite pulchre iocundeque Comitem illum appellans, retro maledicis verbis mordebat, & quibus poterat possessionibus vellicabat. *Robertus* quoque arte artem eludens, occultabat fronte animum, pacificeq; regem in Regnum redire dimittens, ipse commodis suis in Normannia manens intendit. Ita *Stephano* multis tumultibus in Anglia impedito, & nunc super vnos, nunc super alios irruente, vt merito illi, quod de Ismaele dictum est, coaptari posset: *Quia manus omnium contra illum, & illius contra omnes*: *Robertus* toto anno illo securum in Normannia egit otium. Rex prompte contra sibi resistentes, crebro, (vt ferebatur) dicere solebat: Cum me in Regem elegerint, cur me destituunt? per nascentiam Dei nunquam Rex deiectus appellabor. *Robertus* quasi positus in specula rerum prouidebat exitum, & ne de iuramento, quod sorori fecerat, erga Deum & homines perfidiæ notaretur, sedulo cogitabat.

Anno Dominicæ incarnationis 1138. intestinis dissidiis Anglia quatebatur. Multi siquidem, quos vel nobilitas generis, vel magnitudo animi, vel potius viridioris ætatis audacia ad illicita præcipitabat, à Rege hi prædia, hi castella, postremo quæcunq; semel collibuisset, petere non verebantur. Quæ cum ille dare differret, excusata mutilatione regni, vel quod eadem alii calumniarentur, aut etiam possiderent: illi continuo ira commoti castella contra eum obfirmabant, prædas ingentes ex eius terris agebant. Nec vero ille aliquorum defectione frangebatur animo: sed modo hic, modo illic subitus aderat, semperque suo magis, quam resistentium damno rem conficiebat. Multis enim, & magnis laboribus suis in cassum effusis, datis vel honoribus, vel castellis simulatam ad tempus pacem ab illis promerebatur. Denique multos etiam Comites, qui ante non fuerant, instituit: applicitis possessionibus & redditibus, quæ proprio iure regi competebant. Erant illi auidiores ad petendum, & is profusior ad dandum. Quia fama per Angliam volitabat, quod Comes Glocestriæ *Robertus*, qui erat in Normannia, in proximo partes sororis foret adiuturus, Rege tantummodo ante diffidiato. Nec veritas rerum famæ leuitatem destituit. Celeriter enim post Pentecosten missis à Normannia suis Regi, more maiorum amicitiam & fidem interdixit, homagio etiam abdicato, rationē præferens quam id iuste faceret, quia & Rex illicite ad regnum aspirauerat, & omnem fidem sibi iuratam neglexerat, ne dicam mentitus fuerat: ipsemet quin etiam contra legem egisset, qui post sacramentum, quod sorori dederat, alteri cuilibet ea viuente se manus dare non erubuisset. Animabant nimirum mentem eius multorum religiosorum responsa, quos super negotio consuluerat: nullo modo eum posse sine ignominia vitam præsentem transigere, vel mereri beatitudinem futuræ, si paternæ necessitudinis sacramentum irritum haberet. Adde quod etiam Apostolici decreti præ se tenorem ferebat, præcipientis, vt sacramento, quod præsente patre fecerat, obediens esset. Cuius decreti paginam posteriori libello indicere curabo. Hæc vir ille, qui plena satietate literarum scientiam combiberat, magno fructui sibi fore in posterum sciebat. Cæterum Rex ægre ferens Comitis magnanimitatem, omnibus eum possessionibus in Anglia priuauit, quantum in ipso fuit; & quædam eius castella complanauit. Solum Bristoue remansit, vt non solum hostes expelleret, sed

etiam

etiam crebris incursionibus Regem fatigaret. Sed quia primum librum nouellæ historiæ à reditu Imperatricis (post mortem mariti) ad patrem, hucusq; protraxisse suffecerit: nunc secundum ordiemur ab eo anno, quo eadem virago in Angliam venit, ius suum cõtra *Stephanum* assertura.

HISTORIAE NOVELLAE.

LIB. II.

ANNO Dominicæ incarnationis 1139. venenum malitiæ diu in animo *Stephani* Regis nutritum, tandem erupit in publicum. Serebantur in Anglia rumores iam iamque venturum è Normannia Comitem *Robertum* cum sorore. Qua spe cum multi à Rege non solum animo, sed & facto deficerent, ipse iniurias suas multorum dispendiis sarciebat. Plures etiam pro sola suspicione diuersarum contra se partium in curia sua contra decus Regium captos, & ad redditionem castellorum, & ad quascunque voluit conditiones abduxit. Erant tunc duo in Anglia Episcopi potentissimi, *Rogerius* Salesberiensis, & nepos eius ex fratre, *Alexander* Lincolniensis. *Alexander* ad tutamen (vt dicebat) & dignitatem Episcopij castellum de Newerche construxerat. *Rogerius*, qui ædificiorum constructione magnanimum se videri vellet, plura apud Sciteburnam, & apud Diuisas multum terrarum ædificiis amplexus, turritas moles erexerat. Apud Malmesberiam in ipso cœmiterio ab Ecclesia principali vix iactu lapidis castellum inchoauerat. Castellum Salesberiæ, quod Regii iuris proprium esset ab *Henrico* Rege impetratum, muro cinctum, custodiæ suæ attraxerat. His moti quidam potentes Laici, qui se à clericis & opum congerie, & municipiorum magnitudine superatum iri dolerent, cæcum intra pectus vulnus alebant inuidiæ. Itaque conceptas querimonias Regi effundunt, Episcopos oblitos ordinis in castellis ædificandis insanire, nulli dubium esse debere, quin hæc ad perniciem Regis fierent omnia, dum illi statim vt venisset imperatrix cum traditione castellorum Dominæ occurrerent, paternorum scilicet beneficiorum memoria inducti. Præueniendos ergo citius, & ad deditionem munitionum arctandos, alioquin Regem seram pœnitentiam acturum, cum in potestate hostium videret, quæ si saperet sibi apponere potuisset. Hæc optimates sæpius. Ille, quamuis eis nimio esset fauore obnoxius, aliquandiu auribus suis blandientes dissimulauit audire, molliens dilationis amaritudinem, vel religionis in Episcopis gratia, vel (quod magis opinor) suæ detractionis inuidia. Deniq; illorum, quæ proceres suaserant, effectum non distulit, cum primum volenti se occasio ingessit. Ea fuit huiusmodi.

Apud Oxeneford circa 8. Calendas Iulii facto conuentu magnatum, prædicti quoque Pontifices aduenerunt. Inuitus valde Salesberiensis hanc expeditionem incepit. Audiui eum dicentem verba in hanc sententiam: Per Dominam meam sanctam *Mariam* (nescio quo pacto) reluctatur mens mea huic itineri. Hoc scio, quod eius vtilitatis ero in curia, cuius est equinus pullus in pugna. Ita præsagiebat animus mala futura. Tunc quasi fortuna famulari videretur voluntati Regis, concitatus est tumultus inter homines Episcoporum, & *Alani* Comitis Brittanniæ pro vendicandis hospitiis, euentu miserabili, vt homines Episcopi Saresberiensis mensæ assidentes, semesis epulis ad pugnam prosilirent. Primo maledictis, mox gladiis res acta. Satellites *Alani* fugati, nepos eius paulo minus occisus: victoria non incruenta Episcopalibus cessit, multis sauciatis, vno etiam milite occiso. Rex occasionem aucupatus, per antiquos incentores conueniri iussit Episcopos, vt curiæ suæ satisfacerent de hoc, quod homines eorum pacem ipsius exturbassent: modus satisfactionis foret, vt claues castellorum suorum quasi fidei vades traderent. Illos ad satisfaciendum paratos, sed de deditione castellorum cunctantes ne abirent arctius asseruari præcepit. Itaque *Rogerium* Episcopum absque vinculis, Cancellarium, qui nepos, vel plusquam nepos eiusdem Episcopi esse ferebatur, compeditum duxit ad Diuisas, scilicet castellum multis, & vix numerabilibus sumptibus, non (vt præsul, ipse dictabat) ad ornamentum, sed (vt se rei veritas habet) ad Ecclesiæ detrimentum ædificatum. In ipsa obsessione castella Salesberiæ, Sciteburniæ, Malmesberiæ Regi data: Ipsæ Diuisæ post triduum redditæ, cum sibi vltroneum ieiunium Episcopus indixisset, vt hac angustia sua animositatem Episcopi Elyensis, qui eas occupauerat, flecteret. Nec Episcopus Lindecolniensis obstinatius egit, redditione castelli liberationem mercatus.

Hoc Regis factum in diuersas sententias soluit ora multorum. Quidam dicebant iure castellis alienatos Episcopos videri, qui præter scita canonum ædificassent: Illos

Q

Euangelistas pacis esse debere, non architectos domorum, quæ autoribus forent refugium maleficii. Hæc amplioribus rationibus & sermonibus agebat *Hugo* Archiepiscopus Rotomagi, quantum illa facundia poterat maximus Regis propugnator. Alii contra, quorum partibus assistebat *Henricus* Wintoniensis Episcopus, sedis Apostolicæ in Anglia legatus, frater Regis *Stephani*, vt ante dixi: quem nec fraterna necessitudo, nec periculi metus à vero exorbitare cogebat. Sic porro dicebat; Si Episcopi tramitem iustitiæ in aliquo transgrederentur, non esse Regis, sed Canonum iudicium: sine publico & Ecclesiastico concilio illos nulla possessione priuari debuisse; Regem id non ex rectitudinis zelo, sed commodi sui compendio fecisse, qui castella non Ecclesiis, ex quarũ sumptibus, & in quarum terris constructa erant, reddiderit: sed Laicis, eisdemq; parum religiosis contradiderit. Ista vir ille cum priuatim, tum etiam publice coram rege affirmans, eiusdemq; aures de liberatione & restitutione Pontificum appellans, omnem consumpsit operam, in nullo auditus. Quapropter vigorem canonum experiendum ratus, concilio quod quarto Calend. Septembris celebraturus erat Wintoniæ, fratrem incunctanter adesse pcepit.

Dicto die omnes fere Episcopi Angliæ cum *Theobaldo* Archiepiscopo Cantuariensi, qui *Willielmo* successerat, venerunt Wintoniam. Archiepiscopus Eboracensis *Turstanus* pro valetudine, qua grauabatur: vix enim animi viribus corpus regebat: cæteri vero pro guerra literis absentiam suam excusarunt. Lectum est primo in concilio decretum *Innocentii* Papæ, quo iam à Calendis Martii (si bene commemini) partes sollicitudinis suæ idem Apostolicus domino Episcopo Wintoniensi iura legationis in Anglia iniunxerat. Exceptum id summo fauore, quod diuturnitate temporis temperantiam suam ostendens Episcopus, non se prærupta legatum promulgasset iactantia. Processit deinceps in concilio sermo eiusdem latiariter ad literatos habitus, de indignatione captionis Episcoporum, quorum Salesberiensis in camera curiæ, Lindecolniensis in diuersorio suo intercepti essent, Helyensis exemplum simile veritus, veloci profugio ad Diuisas se calamitati exemisset. Scelus miserabile regem ab incentoribus ita fuisse seductum, vt hominibus suis præsertim Episcopis, in curiæ suę pace manus iniici iussisset. Adiecta esset regio dedecori cœlestis iniuria, vt sub obtentu culpæ Pontificum Ecclesiæ possessionibus suis spoliarentur: Sibi regis contra legem Dei excessum tanto dolori esse: vt mallet se multo dispendio & corporis & rerum suarum affici, quam Episcopalem celsitudinem tanta indignitate deiici: Quin etiam regem de emendatione peccati multotiens admonitum; postremo tunc concilii vocationem non abnuisse. Proinde archiepiscopus & cæteri consulerent in medium, quid opus esset facto: se ad executionem concilii nec pro Regis amicitia, qui sibi frater erat, nec pro damno possessionum, nec etiam pro capitis periculo defuturum.

Cum hæc ille sensim per amplificationem exponit, Rex causæ suæ non diffisus, Comites in concilium misit, quærens cur vocatus esset. Responsum est à Legato ex compendio: Non debere illum, qui se *Christi* fidei subiectum meminisset, indignari, si à ministris *Christi* ad satisfactionem vocatus esset, tanti reatus conscius, quantum nostra secula nunquam vidissent. Gentilium quippe seculorum opus esset, Episcopos incarcerare, & possessionibus suis exuere. Dicerent ergo fratri, quod si concilio suo placidum commodare dignaretur assensum, tale illi Deo authore largiretur, cui nec Ecclesia Romana, nec Curia Regis Franciæ, nec Comes *Theobaldus* frater amborum (sapiens profecto vir & religiosus) ex ratione contraire posset, sed quod fauorabiliter complecti deberent. Consulte vero in præsentiarum Rex faceret, si vel rationem facti sui redderet, vel Canonicum iudicium subiret: Ex debito etiam oportere, vt Ecclesiæ faueret, cuius sinu exceptus non manu militum in regnum promotus fuisset. Sic cum dicto Comites egressi, nec multo post prouiso responso reuersi sunt. Comitabatur eos quidam *Albricus de Ver*, homo causarum varietatibus exercitatus: Is responsum Regis retulit, & quantum potuit causam Antistitis *Rogerii* (Episcopus enim *Alexander* abierat) grauauit: Modeste tamen sine vlla verborum contumelia: quamuis quidam Comitum stantes iuxta, crebro loquelam eius interrumperent, probra in Episcopum iacientes.

Hæc ergo fuit summa dictorum *Albrici*: Multis iniuriis *Rogerium* Episcopum affecisse Regem *Stephanum*: rarissime ad curiam Regis venisse: quin homines sui de eius potentia præsumentes seditiones mouissent. Qui cum sæpe alias, tum nuper apud *Oxenefordo* fecissent impetum in homines, & in ipsum nepotem Comitis *Alani*: in homines etiam *Herui* de Leions, qui esset tantæ nobilitatis, tanti supercilii, vt nunquam Regi *Henrico* petenti animum indulserit in Angliam venire. Iniuriam ergo Regi *Stephano* redundare, pro cuius amore venerit, quod ei tanta vis illata sit. Episcopum Lincolniensem ex veteri odio in *Alanum* seditionis per homines suos authorem fuisse: Episcopum Salesberien-

beriensem inimicis Regis clam fauere, dissimulata interim pro tempore versutia. Id Regem ex multis indubitanter comperisse: eoq; potissimum, quod *Rogerium* de Mortemer cum militibus Regiis, quos ductitabat in summo de Bristowensibus metu, nec vna nocte idem Episcopus Malmesberiæ manere dimisisset. Omnibus esse in ore, quod statim vt Imperatrix venisset, ille se ad eam cum nepotibus & castellis conferret. *Rogerius* itaq; captus sic, non vt Episcopus, sed vt Regis seruiens, qui & procurationes eius administraret, & solidatas acciperet. Castella non per violentiam Rex eripuerit, sed Episcopi ambo gratanter reddiderint: vt calumniam de tumultu, quem in Curia concitauerant, euaderent. Aliquantulum pecuniarum Rex in castellis inuenerit, quæ ipsius legitime essent: quia eas tempore *Henrici* Regis auunculi, & antecessoris sui, ex fisci Regii redditibus Episcopus *Rogerus* collegisset. Eis tamen, sicut & Castellis idem præsul pro timore commissorum in Regem libens cesserit: inde non deesse testes Regi. Ipsum proinde velle, vt pacta inter se & Episcopos rata permanerent.

Reclamatum est ab Episcopo *Rogerio* contra sermones *Albrici*, quod nunquam Regis *Stephani* minister fuisset, nec ipsius solidatas accepisset. Minæ quinetiam ab animoso viro, & qui malis erubesceret frangi, prolatæ, si iustitiam de rebus sibi ablatis in illo Concilio non inueniret, eam in audientia maioris curiæ quærendam. Leniter Legatus, vt cætera: Omnia quæ dicuntur contra Episcopos prius in Concilio Ecclesiastico & accusari, & an vera essent, decuisset inquiri, quam in indemnes contra Canonum decreta sententiam proferri. Rex itaque faciat, quod in forensibus iudiciis legitimum est fieri, vt reuestiat Episcopos de rebus suis. Alioquin iure gentium dissaisati non placitabunt. Dictis in hunc modum vtrobique multis, causa petitu Regis in posterum diem dilata, nec minus in crastinum, ad aduentum Archiepiscopi Rotomagensis postridie prolongata. Is vbi venit, omnium suspensis animis, quidnam afferret: dixit se concedere, vt castella Episcopi haberent, si se iure habere debere per Canones probare possent: q; quia non possent, extremæ improbitatis esse contra Canones niti velle. Et esto, (inquit) iustum sit, vt habeant: Certe, quia suspectum est tempus, secundum morem aliarum gentium optimates omnes claues munitionum suarum debent voluntati Regis contradere, qui pro omnium pace debet militare. Ita omnis controuersia Episcoporum infirmabatur. Aut enim secundum Canonum scita iniustum est, vt habeant castella, aut si hoc pro indulgentia principali toleratur, vt tradant claues necessitati temporis debent cedere. His addidit prædictus causidicus *Albricus* significatum esse Regi, quod minarentur inter se Pontifices, pararentque aliquos ex suis contra eum Romam mittere. Et hoc (ait) laudat vobis Rex, ne quisquam vestrum præsumat facere, quia si quis contra voluntatem suam & regni dignitatem ab Anglia quoquam iret, difficilis ei fortassis reditus esset. Ipse quinetiam, quia se grauari videt, vltro vos ad Romam appellat. Hæc postquam Rex partim quasi laudando, partim minando mandasset, intellectum est, quo tenderet. Quapropter ita discessum est, vt nec ipse censuram Canonum pati vellet: nec Episcopi eam consultum exercere ducerent duplici ex causa, seu quia principem excommunicare sine Apostolici conscientia temerarium esset, seu quoniam audirent, quidam etiam viderent gladios circa se nudari. Non enim iam ludicra erant verba, sed de vita, & sanguine pene certabatur. Non omiserunt tamen Legatus & Archiepiscopus, quin tenorem officii sui prosequerentur. Suppliciter enim pedibus Regis in cubiculo affusi, orauerunt, vt misereretur Ecclesiæ, misereretur animæ & famæ suæ, ne pateretur fieri dissidium inter Regnum & Sacerdotium. Ille dignanter assurgens, quamuis à se facti eorum amoliretur inuidiam, malorum tamen præuentus consiliis, nullam bonorum promissionum exhibuit efficaciam.

Calendis Septembris solutum est Concilium. Pridie vero Calendarum Octobrium Comes *Robertus* tandem nexus morarum eluctatus, cum sorore Imperatrice inuectus est Angliæ, fretus pietate Dei, & fide legitimi sacramenti. Cæterum multo minore armorum apparatu, quam quis alius tam periculosum bellum aggredi tentaret. Non enim plusquam centum & quadraginta milites tunc secum abduxit. Testimonio veridicorum relatorum sermo mens nititur, dicerem nisi adulatio videretur non imparem fuisse *Iulio Cæsari* duntaxat animo, quem *Titus Liuius* commemorat quinque solum cohortes habuisse, quando ciuile bellum inchoauit, cum quibus inquiens Orbem terrarum adorsus est: quamuis iniqua comparatione *Iulius & Robertus* conferantur. *Iulius* enim veræ fidei extorris, in fortuna sua, (vt dicebat) & legionum virtute spem reclinabat. *Robertus* Christiana pietate insignis, in Sancti Spiritus & Dominæ sanctæ *Mariæ* patrocinio totus pendulus erat. Ille in tota Gallia, & partim in Germania, & Brittannia

fautores habens, omnem etiam Romanam plebem, excepto senatu, muneribus sibi deuinxerat. Iste præter paucissimos, qui fidei quondam iuratæ non immemores erant, in Anglia Optimates vel aduersantes, vel nihil adiuuantes expertus est. Appulit ergo Arundel, ibiq; nouercæ suæ, quam amissa matre Imperatricis (vt præfatus sum) *Henricus* Rex quondam lecto copulauerat, tuta (vt putabat) custodia sororem interim delegauit: Ipse per tam confertam barbariem, vix dum (vt audiui) duodecim militibus comitatus, Bristowe contendit: occurrēte sibi medio itineris *Briano* filio Comitis de Walingeford. Nec multo post cognouit sororem ex Arundel profectam. Nouerca enim fœminea leuitate fidem totiens etiam missis in Normanniam nunciis promissam fefellerat. Dedit ergo Rex Imperatrici Wintoniensis Episcopi *Henrici*, & Comitis Mellentensis *Waleranni* conductum, quem cuilibet quamuis infestissimo inimico negare laudabilium militum mos nō est. Et *Waleranus* quidem vltra Calnam tendere supersedit, Episcopo in conductu perseuerante. Contractis ergo Comes celeriter copiis ad metas à Rege datas aduenit, sororemque Bristowe ad tutiora perduxit. Recepit illam postea in Glocestriam *Milo*, qui castellum eiusdem vrbis sub Comite habebat, tempore Regis Henrici, dato ei homagio & fidelitatis sacramento. Nam eadem ciuitas caput est sui Comitatus.

Tota itaque regio circa Glocestriam vsque profundas Gualas, partim vi, partim beneuolentia pedetentim residuis illius anni mensibus se dominæ Imperatrici applicuit. Aliquanti castellanorum intra munitiones suas se contutantes, exitum rerum speculabantur. Ciuitas Hereford sine difficultate recepta, pauci milites in castello animis obstinatis se includentes, a foris obsessi. Appropinquauit Rex si forte laborantibus opem aliquam comminisci posset: sed frustratus voto inglorius discessit. Equitauit etiam iuxta Bristow, superiusque contendens, villasque, quæ in circuitu Dunestore erant, combussit, nihil omnino (in quantum valebat) reliquum faciens, quod posset inimicis suis esui, vel alicui vsui esse.

Tertio Idus Decembris *Rogerius* Episcopus Salisberiæ febrem quartanam, qua iamdudum quassabatur, beneficio mortis euasit. dolore animi aiunt eum contraxisse valetudinem, vtpote tantis & tam crebris à Rege *Stephano* pulsatum incommodis. Eum mihi videtur Deus exemplum diuitibus pro volubilitate rerum exhibuisse, ne sperent in incerto diuitiarum: quas quidam (vt ait Apostolus) appetentes à fide naufragauerunt. Insinuatus est primo Comiti *Henrico*, qui postmodum Rex fuit, pro prudentia res domesticas administrandi, & luxum familiæ cohibendi. Fuit enim *Henricus* ante regnum in expensis parci animi & frugi, penuria scilicet rei familiaris astrictus, fratribus *Willielmo & Roberto* arroganter eum tractantibus. Cuius cognitis moribus *Rogerius* ita eum tempore inopiæ demeruit, vt cum ille solium Regni ascendisset, nihil ei aut parum negaret, quod ipse petendum putasset: largiri prædia, Ecclesias, præbendas clericorum Abbatias integras Monachorum, ipsum postremo regnum fidei eius committere: Cancellarium in initio regni, nec multo post Episcopum Salesberiæ fecit. *Rogerius* ergo agebat causas, ipse moderabatur expensas, ipse seruabat gazas. Hoc quando Rex erat in Anglia, hoc sine socio & teste, quando (quod crebro & diu accidit) morabatur Normanniæ. Nec solum à Rege, sed & ab optimatibus, ab iis etiam, quos fœlicitatis eius inuidia clam mordebat, maximeque à ministris & debitoribus Regis, ei, quæcunque pene cogitasset, conferebantur. Si quid possessionibus eius contiguum erat, quod suis vtilitatibus conduceret, continuo vel prece, vel pretio, sin minus violentia extorquebat. Ipse singulari gloria (quantum nostra ætas reminisci potest) in domibus ædificandis, splendida per omnes possessiones suas construxit habitacula, in quibus solum tuendis successorum eius frustra laborabit opera, sedem suam mirificis ornamentis, & ædificiis citra vllam expensarum parcimoniam extulit in immensum. Erat prorsus mirum videre de homine illo: Quanta eum in omni genere dignitatum opum sequebatur copia, & quasi ad manum affluebat? quantula illa gloria, qua quid posset accidere maius, quod duos nepotes suæ educationis opera honestæ literaturæ & industriæ viros, effecit Episcopos? nec vero exilium Episcopatuum, sed Lindocoliensis, & Heliensis, quibus opulentiores nescio si habeat Anglia. Sentiebat ipse quantum posset, & aliquanto durius, quam talem virum deceret, diuinitatis abutebatur indulgentia. Deniq; sicut Poeta quidam de quolibet diuite dicit,

Diruit, ædificat, mutat quadrata rotundis:

Ita *Rogerius* Abbatias in Episcopatum, res Episcopatus in Abbatiam alterare conatus est. Malmesberiense & Abbedesberiense antiquissima cœnobia (quantum in ipso fuit) Episcopatui delegauit. Sciteburnensem Prioratum, qui proprius est Episcopi Salesberien-

riensis, in Abbatiam mutauit: Abbatia de Hortuna proinde destructa & adiecta. Hæc tempore Regis *Henrici*, sub quo res eius (vt dixi) magnis successibus floruerunt; sed enim sub *Stephano* (sicut prædixi) retro sublapsæ sunt: nisi q. in initio regni eius nepotibus suis vni Cancellariam, alteri Thesaurariam, sibi Burgum Malmesberiæ impetrauit, subinde Rege familiaribus suis ingeminante; Per nascentiam, Dei medietatem Angliæ darem ei, si peteret, donec tempus pertranseat: Ante deficiet ipse in petendo, quam ego in dando. Posterioribus annis fortuna nimium ante & diu blandita ei, ad extremũ scorpiacea crudeliter hominem cauda percussit. Quale fuit illud, quod ante ora sua vidit homines de se bene meritos sauciari, & familiarissimum militem obtruncari: postero die seipsum, & (vt supra fatus sum) nepotes suos potentissimos Episcopos, vnum fugari, alterum teneri, tertium dilectissimum sibi adolescentem compedibus vinciri: post redditionem castellorum thesauros suos diripi, & se postmodum in Concilio fœdissimis conuitiis proscindi: Ad vltimum cum apud Salesberiam pene anhelaret in exitum, quicquid residuum erat nummorum & vasorum, quod scilicet ad perficiendam Ecclesiam super altare posuerat, se inuito asportari. Extremum puto calamitatis, cuius etiam me miseret; quod cum multis miser videretur, paucissimis miserabilis erat. Tantum liuoris & odii ex nimia potentia contraxerat, & immerito apud quosdam, quos etiam honoribus auxerat.

Anno incarnati Verbi 1140. Monachi abbatiarum, quas *Rogerius* Episcopus contra fas tenuerat, Rege adito antiqua priuilegia & Abbates habere meruerunt. Electus est in Abbatem Malmesberiæ à Monachis secundum tenorem priuilegii, (quod beatus *Aldelmus* à *Sergio* Papa iam ante 466. annos impetrauerat, & à Regibus Westsaxonum *Ina*, Merciorum *Ethelredo* roborari fecerat) eiusdem loci Monachus *Ioannes*, vir benignitate morum, & animi liberalitate apprime insignis. Probauit Legatus causam, improbauit personam. Nullo enim modo menti eius persuaderi poterat Regem præter dationem pecuniæ electioni consensisse. Et quidem aliquantum nummorum promissum fuerat causa libertatis Ecclesiæ, non electionis personæ. Itaq; *Iohannes*, quamuis immatura morte anno eodem præreptus fuerit, æternam tamen, & laudabilem sui memoriam cunctis post se seculis dereliquit: Nullus enim (vere fateor) eius loci Monachus tantæ magnanimitatis facto assisteret, nisi *Iohannes* inchoasset. Itaq; habeant successores eius laudem, si libertatem Ecclesiæ tutati fuerint, ipse proculdubio eam à seruitute vendicauit.

Totus annus ille asperitate Guerræ inhorruit. Castella erant crebra per totam Angliam, quæque suas partes defendentia, imo (vt verius dicam) depopulantia. Milites castellorum abducebant ab agris & pecora & pecudes, nec Ecclesiis, nec cœmiteriis parcentes. Domibus miserorum ruricolarum vsq; ad stratum expilatis ipsos vinctos incarcerabant: nec nisi omnibus quæcunque habebant, & quæcunq; quocunq; modo acquirere poterant, in redemptionem consumptis dimittebant. Plures in ipsis tormentis, quibus ad se redimendum constringebantur, dulces efflabant animas, quod solum poterant Deo miserias suas applorantes. Et quidem ex voluntate Comitis legatus cum Episcopis omnes effractores cœmiteriorum, & violatores Ecclesiarum, & qui sacri vel religiosi ordinis hominibus, vel eorũ famulis manus iniecissent, multoties excommunicauit: sed nihil propemodũ hac profecit industria. Erat ergo videre calamitatem, Angliam præclarissimam quondam pacis mitriculam, speciale domicilium quietis, ad hoc miseriæ deuolutam esse, vt nec etiam episcopi, nec Monachi de villa in villam tuto possent progredi. Sub *Henrico* Rege multi alienigenæ, qui genialis humi * turbellis exagitabantur, Angliam adnauigabant, & sub eius alis quietum otium agebant. Sub *Stephano* plures ex Flandria & Brittannia rapto viuere assueti spe magnarum prædarũ Angliam inuolabant. Comes interea modeste agere se, nihil magis cauere, quam ne vel paruo detrimento suorum vinceret. Magnates Anglorum quos ad religionem iusiurandi seruandam flectere nõ posset, satis habebat in officio continere, vt qui nihil adiuuare vellent, minus nocerent. *Volens* secũdum Comicũ *quod posset, dũ non posset, quod vellet*. Vbiq; tamen fieri cõmode posse videbat, & militis, & ducis probe officiũ exequebatur, deniq; munitiones, quæ potissimum partibus susceptis nocebant, strenue debellabat. Fratrem ẽt suum * *Rainaldũ* in tanta difficultate temporis Comitem Cornubiæ creauit. Nec vero minor erat regi animus ad adeunda quæ sibi competebant munia, qui nullã occasionem prætermittebat, quo minus sæpe & aduersarios propulsaret, & sua defenderet. Sed frustrabatur successibus, vergebantq; in peius omnia pro iustitiæ penuria. Iamq; caritas annonæ paulatim crescebat; & pro falsitate difficultas monetæ tanta erat, vt interdũ ex decẽ, & eo amplius solidis vix duodecim denarii reciperentur. Ferebatur ipse Rex pondus denariorũ, q. fuerat tempore regis *Henrici*, alleuiari iussisse; quia exhausto prædecessoris sui immenso illo thesauro tot militum ex-

al. inquietationib.*

al. Raginaldum.

pensis nequiret sufficere. Erant ergo Angliæ cuncta venalia & iam non clam, sed palam Ecclesiæ, & Abbatiæ vænum distrahebantur.

Eo anno in Quadragesima 13. Kal. Aprilis, hora nona, feria quarta fuit eclipsis per totam Angliam, vt accepi. Apud nos certe, & apud omnes vicinos nostros ita notabiliter solis deliquium fuit, vt homines (quod tunc fere vbique accidit) mensis assidentes primum antiquum chaos timerent, mox re cognita progredientes stellas circa solem cernerent. Cogitatum & dictum est à multis non falso Regem non perannaturum in Regno.

Sequente hebdomada ipso tempore passionis 7. Kal. Aprilis, *Robertus* quidam filius *Huberti* immanis ac barbarus, & ad furta belli peridoneus castellũ de Diuisis clanculo intercepit. Homo cunctorum, quos nostri seculi memoria complectitur, immanissimus, in Deum etiam blasphemus. Vltro quippe gloriari solebat se interfuisse vbi viginti quatuor Monachi pariter cum Ecclesia concremati fuerint. Idem se in Anglia factitaturum & Deum contristaturum deprædatione Wiltoniensis Ecclesiæ, & subuersione Malmesberiensis cum Monachorum illius loci omnium cæde. Id se muneris eis repensurum, quod Regem ad nocumentum sui admisissent. Hoc enim illis imponebat, sed falso. Hisce auribus audiui, quod si quando captiuos, (q; quidem rarissime fuit) immunes absq; tortionibus dimittebat, & gratiæ ipsi de Dei parte agebantur, audiui (inquam) eum respondisse, nunquam mihi Deus grates sciat. Captiuos melle litos flagrantissimo sole nudos sub diuo exponebat, muscas, & id genus animalia ad eos compungendum irritans. Iam vero nactus Diuisas, iactare non dubitauit se totam regionem à Wintonia vsque ad Londoniam per id castellum occupaturum, & ad tuitionem sui pro militibus Flandriam missurum. Hæc facere meditantem vltio cœlestis impediuit per Iohannem quendam magnæ versutiæ virum, qui apud Merlebeorge castellum habebat. Ab eo siquidem vinculis innodatus, quia Diuisas Dominę suę Imperatrici reddere detrectabat, more latronum suspensus est. Miro circa sacrilegum Dei iudicio concitato, vt non à Rege, cui aduersabatur, sed ab illis quibus fauere videbatur, exitium tam turpe meruerit. Mortis illius authores digno attollendi præconio, qui tanta peste patriam liberarent, ac intestinum hostem iuste damnarent.

Eodem anno in Pentecoste resedit Rex Londoniæ in turri, Episcopo tantummodo Sagiensi præsente: cæteri vel fastidierunt, vel timuerunt venire. Aliquanto post mediante Legato colloquium indictum est inter Imperatricem & Regem, si forte Deo inspirante pax reformari posset. Conuentum iuxta Bathoniam misso ex parte Imperatricis *Roberto* fratre, & cæteris suis: ex parte Regis Legato & Archiepiscopo, simul & regina. Sed inaniter inquam, triuerunt & verba, & tempora, infectaque pace discessum. Nec fuit ambarum partium æquum dissidium, dum Imperatrix ad bonum pronior, Ecclesiasticum non se vereri iudicium mandasset, & Rex illud quam maxime caueret, consiliis illorum male credulus, qui nihil minus, quam pacem vellent. Dum ei dominari ad vtilitates suas valerent: Postremo Septembri Legatus, qui nosset officii sui potissimum interesse, vt pax conueniret, pro ea restituenda laborem itineris transmarini aggressus, in Galliam nauigare maturauit. Ibi à Rege Franciæ & Comite *Theobaldo*, multisq; religiosi ordinis personis, magno, & sollicito tractatu de pace Angliæ habito, reuersus est in fine pene Nouembris salubria patriæ mandata referens, si esset, qui verba factis apponeret. Et plane Imperatrix & Comes confestim assensere, Rex vero de die in diem producere, postremo in summa frustrari. Tum demum Legatus se intra se continuit, rerum exitum, vt cæteri, speculaturus. Quid enim attinet contra torrentem brachia tendere? & cum *laboribus non nisi odium quærere, extrema sit*, (vt quidam ait) *dementia*.

Anno incarnationis Dominicæ 1142. inextricabilem laberinthum rerum, & negotiorum, quæ acciderunt in Anglia, aggredior euoluere; ea causa ne per nostram incuriam lateat posteros, cum sit operæ pretium cognoscere volubilitatem fortunæ, statusq; mutabilitatem, Deo duntaxat permittente vel iubente; Itaq; quia moderni non mediocriter & merito reprehendunt prædecessores nostros, qui nec sui, ne suorum post *Bedam* vllam reliquerunt memoriam; Ego qui à nobis hanc proposui summouere infamiam, debeo apud lectores bonam, si recte iudicabunt, pacisci gratiam.

Rex *Stephanus* ante natale à Lindocolina prouincia pacifice abcesserat, Comitemque Cestrensem, & eius fratrem honoribus auxerat. Is Comes filiam Comitis Glocestrensis iamdudum à tempore Regis *Henrici* duxerat. Ciues interim Lindocolinæ ciuitatis, qui vellent apud Regem grandem locare amicitiam, eum Londoniæ manentem per nuntios certiorem faciunt ambos fratres in castello eiusdem vrbis securos resedisse, eos nihil minus quam Regis aduentum opinantes leui negotio posse circumueniri; se daturos

ope-

operam, vt quam occultissime Rex castello potiatur. Ille qui nullam occasionem ampliandæ potestatis omittere vellet, lætus eo contendit. Ita fratres circumuenti, & obsessi sunt in ipsis natalis Dominici feriis. Iniquum id visum multis, quia (sicut dixi) suspicione nulla rancoris ab eis ante festum abcesserat, nec modo more maiorum amicitiam suam eis interdixerat, quod diffidiare dicunt. Porro Comes Cestrensis, quamuis ancipiti periculo inuolutus, probe tamen castelli angustias euasit. Non definio qua versutia, siue consensu aliquorum obsidentium, siue, quia virtus deprehensa solet multis modis quærere, & plærunque inuenire consilium. Itaque non contentus sua solum liberatione, de salute fratris, & vxoris, quos in castello reliquerat, sollicitus animum partes versabat in omnes. Sanior sententia visa flagitare à socero auxilium, quamuis animos eius iamdudum nonnullis ex causis offendisset, maxime quia in neutro latere fidus videretur esse. Misit ergo perpetuam per nuntios pactus fidelitatem Imperatrici, si respectu pietatis magis, quam vllius sui meriti, periclitantes, qui in ipsis captionis faucibus tenebantur eximeret iniuriæ.

Non habuit Comes Glocestriæ difficiles aures, indignitatem rei non ferens. simul etiam pertæsus moræ, quia præclarissima patria causa duorum hominum intestinis rapinis & cædibus vexabatur; maluit (si Deus permisisset) rem in extremos deducere casus. Sperabat etiam diuinum in incepto fauorem, quia Rex generum suum nullis eius culpis iniuriauerat, filiam obsidebat, Ecclesiam beatæ Dei genetricis de Lindocolino incastellauerat. Hæc quanti apud mentem principis esse debebant? Nonne præstaret mori & gloriose occumbere, quam tam insignem contumeliam pati? vlciscendi ergo causa Deum & sororem, simulq; necessitudines suas liberandi dedit se discrimini. Comitati sunt eum impigre suæ fautores partis, quorum erat maior exhæredatorum numerus, quos in Martem accendebat rerum amissarum dolor, & conscia virtus. Quamuis toto itinere, quod protenditur à Glocestria in Lindocolinum, ipse callide intētionem dissimularet, quibusdam ambagibus totum exercitum præter paucissimos suspendens.

Ventum ad supremum ipsa die Purificationis beatissimæ *Mariæ* ad flumen, quod inter duos exercitus præterfluebat, Trenta nomine, quod & ortu suo, & pluuiarum profluuio tam magnum fuerat, vt nullatenus vado transitum præberet. Tum demum & genero, qui cum manu valida occurrerat, & cæteris, quos duxtauerat, detegens animum, hoc sibi propositum iam dudum esse adiecit, quod nulla vnquam necessitate terga verteret: vel moriendum, vel capiendum esse, si non vicisset. Cunctis igitur bona spe ipsum implentibus (mirabile auditu) illico belli discrimen initurus, prædicti rapacitatem fluminis cum omnibus suis nando transgressus est. Tantus erat Comiti ardor finem malis imponere, vt mallet vltima experiri, quam regni calamitatem vlterius protendi. Nam & Rex cum Comitibus quam pluribus, & non inerti militum copia, bello se animose, intermissa obsidione, obtulerat. Tentauere primo regii proludium pugnæ facere, quod Iustam vocant, quia tali arte erant periti. At vbi viderunt, quod consulares, vt ita dictum sit, non lanceis eminus, sed gladiis cominus rem gererent, & infestis viribus, & vexillis aciem regalem perrumperent, fuga sibi omnes ad vnum Comites consuluere. Pauci barones prædicandæ fidei & fortitudinis, qui regem, nec in hac necessitate, deserendum ducerent, capti sunt. Rex ipse, quamuis ad se defensandum non ei defuisset animus, tandem à militibus Comitis Glocestriæ circumquaq; aggressus, ictu lapidis cuiusdam terræ procubuit: à quo autem id factum fuerit, ignoratur, ita omnibus circa se vel captis, vel fugatis, cedendum pro tempore, & teneri sustinuit. Prædicandus itaque Comes Glocestriæ præcepit regem viuum & illæsum asseruari, non passus etiam vllo exprobrationis conuitio illum proscindi: & quem iratus modo impugnabat regno fastigiatum, placidus, ecce! protegit triumphatum, vt compositis iræ, & lætitiæ motibus, & consanguinitati impenderet humanitatem, & in captiuo diadematis respiceret dignitatem. vulgus ergo ciuium Lindocolinū multa parte obtrūcatum est, iusta ira illorum, qui vicissent, nullo dolore illorum, qui victi essent, quod ipsi principium, & fomes istius mali fuissent.

Rex iuxta morem illius generis hominum, quos captiuos nominant, Imperatrici à fratre præsentatus Glocestriæ, post etiam ad Bristow ductus, & ibi honorifice præter progrediendi facultatem seruatus est primo: succedenti vero tempore propter insolentiam quorundam palam & probrose dictitantium non expedire Comiti, vt regem, secus ac ipsi vellent, seruaret, simul &, quia ipse ferebatur plus quam semel vel elusis, vel delinitis custodibus extra statutam custodiam noctu præsertim inuentus, annulis ferreis innodatus est.

Interim & Imperatrix & Comes apud Legatum fratrem eius nuntiis egerunt, vt ipsam

tanquam *Henrici* Regis filiam,& cui omnis Anglia,& Normannia iurata esset, incunctanter in Ecclesiam & regnum reciperet. Quarto decimo Kalẽd. Martij, eo anno prima Dominica Quadragesimæ fuit. Ita mediantibus, vtrobiq; nuntiis ad hoc res expedita, vt ad colloquium in patenti planitie camporum citra Wintoniam cõueniretur. Ventum ergo Dominica tertia Quadragesimæ pluuioso,& nebuloso die, quasi mœstam causę vicissitudinem fata portenderent. Iurauit,& affidiauit Imperatrix Episcopo, quod omnia negotia maiora in Anglia,& præcipue donationes Episcopatuum & Abbatiarum eius nutum spectarent, si eam ipse cum Sancta Ecclesia in Dominam reciperet, & perpetuam ei fidelitatem teneret. Idem iurauerunt cum ea, & affidiauerunt pro ea *Robertus* frater eius Comes Glocestriæ, & *Briannus* filius Comitis Marchio de Walingaford, & Milo de Glocestria, postea Comes de Hereford, & nonnulli alii. Nec dubitauit Episcopus Imperatricem in Dominam Angliæ recipere,& ei cum quibusdã suis affidiare, quod quandiu ipsa pactum non infringeret, ipse quoque fidem ei custodiret. Crastino, quod fuit quinto nonas Martii honorifica facta processione recepta est in Ecclesia Episcopatus Wintoniæ, Episcopo eodemq; Legato eam ducente in dextro latere, *Bernardo* vero de Sancto *David* Episcopo in sinistro. Affuerunt præterea Episcopi, *Alexander* Lincolinensis, *Robertus* Herefordiæ, *Nigellus* de Hely, *Robertus* de Bathonia: Abbates etiam *Ingulfus* de Abbendonia, *Edwardus* de Radingis, *Petrus* de Malmesberia, *Gilbertus* de Glocestria, *Rogerius* de Theochesberia, & nonnulli alii. Paucis post diebus *Theobaldus* Cantuariæ Archiepiscopus venit ad Imperatricem apud *Wintoniam inuitatus à Legato. distulit sane fidelitatẽ Dominæ facere, inconsulto rege alias diuertere, famæ & personæ suæ indignum arbitratus. Itaq; & ipse, & pleriq; præsules cum aliquantis Laicis permissi ad regem ire, & colloqui, dignanterq; impetrata venia, vt in necessitatem temporis transirent, in sententiam Legati cessere. Pascha, quod tunc fuit 3. Calend. Aprilis Imperatrix apud Oxeneford egit, à cæteris in sua discessum.

al. Wiltoniam

Feria secunda post octauas Paschæ concilium Archiepiscopi Cantuariæ *Theobaldi*, & omnium Episcoporum Angliæ, multorumq; Abbatum Legato Præsidente Wintoniæ ingenti apparatu inceptum. Si qui defuerunt, Legatis & literis, causas cur non venissent, dederunt. Cuius concilii actioni, quia interfui, integram veritatem rerum posteris non negabo. Egregie quippe memini. ipsa die post recitata scripta excusatoria quibus absentiam suam quidam tutati sunt, seuocauit in partem Legatus Episcopos, habuitq; cum eis arcanum consilii sui, Mox Abbates, postremo Archidiaconi conuocati. ex consilio nihil processit in publicum, volutabatur tamen per omnium mentes, & ora, quid foret agendum.

Feria tertia hoc fere sensu Legati cucurrit oratio. *Dignatione Papæ se vices eius in Anglia tenere. Ideoq; per eius authoritatem Clerum Angliæ ad hoc conciliũ congregatũ, vt de pace Patriæ, quæ grandi periculo naufragabatur, consuleretur in medium. Tempore regis* Henrici *auunculi sui singulare domicilium pacis in Anglia fuisse, ita vt per viuacitatem, animositatem, industriam eiusdem præcellentissimi viri non solum indigenæ cuiuscunq; potentiæ vel dignitatis essent, nihil turbare auderent, sed etiam eius exemplo finitimi quicunq; Reges,& Principes in otium & ipsi concederent,& subiectos vel inuitarent; vel impellerent. Qui videlicet Rex nonnullis ante obitum annis filiæ suæ quondam Imperatrici (quæ sola sibi proles ex desponsata quondam coniuge supererat) omne regnum Angliæ, simul & ducatum Normanniæ, iurari ab omnibus Episcopis, simulque Baronibus fecerit, si successore masculo ex illa, quam ex Lotharingia duxerat, vxore careret. Et inuidit (inquit) atrox fortuna præcellentissimo auunculo meo, vt sine masculo hærede in Normannia decederet. Itaq; quia longum videbatur Dominam expectare, quæ moras ad veniendum in Angliam nectebat (in Normannia quippe residebat) prouisum est paci Patriæ,& regnare permissus frater meus. Enimuero quamuis ego vadem me apposuerim inter Deum & eum, quod sanctam Ecclesiam honoraret,& exaltaret,& bonas leges manu teneret, malas vero abrogaret; piget meminisse, pudet narrare, qualem se in regno exhibuerit. quomodo in præsumptores nulla iustitia exercitata, quomodo pax omnis statim ipso pene anno abolita: Episcopi capti,& ad redditionem possessionum suarum coacti: Abbatiæ venditæ; Ecclesiæ thesauris depilatæ: Consilia prauorum audita, bonorum vel suspensa, vel omnino contempta. Scitis quoties eum tum per me, tum per Episcopos conuenerim, concilio præsertim anno præterito ad hoc indicto,& nisi odium nihil acquisierim. Nec illud quenquam, qui recte pensare velit, latet, debere me fratrem meum mortalem diligere, sed causam Patris immortalis multo pluris facere. Itaque quia Deus iudicium suum de fratre meo exercuit, vt eum, me nesciente, in potestatem potentium incidere permitteret, ne regnum vacillet, si regnante careas, omnes vos pro iure legationis meæ huc conuenire inuitaui. Ventilata est hesterno die causa secreto coram maiori parte cleri Angliæ, ad cuius ius potissimum spectat principem eligere, simulq; ordinare. Inuocata itaq; primo, vt par est, in auxi-*

auxilium diuinitate, filiam pacifici regis, gloriosi regis, diuitis regis, boni regis, & nostro tempore incomparabilis in Angliæ Normanniæq; dominam eligimus, & ei fidem & manutenementum promittimus.

Cumq; omnes præsentes vel modeste acclamassent sententiæ, vel silentes non contradixissent, subiecit. Londinenses (qui sunt, quasi optimates pro magnitudine ciuitatis in Anglia) nunciis nostris conuenimus, & conductum, vt tuto veniant, misimus, eosq; confido non vltra hunc diem moraturos, bona venia vsque cras sustineamus.

Feria quarta venerunt Londinenses, & in concilium introducti causam suam eatenus egerunt, vt dicerent, missos se à communione quam vocant Londoniarum, non certamina sed preces afferre, vt domin⁹ suus rex de captione liberaretur. Hoc omnes Barones, qui in eorum communionem iamdudum recepti fuerant, summopere flagitare à domino Legato, & ab Archiepiscopo, simulq; omni clero, qui præsens erat. Responsum est eis à Legato vbertim, & splendide, & quo minus fieret, quod rogabant, eadem oratio, quæ pridie habita. Adiectum etiam *Non decere, vt Londonienses, qui præcipui habebantur in Anglia sicut proceres, illorum partes fouerent, qui dominum suum in bello reliquerant, quorum consilio idem sanctam Ecclesiam exhonorauerat, qui postremo non ob aliud ipsis Londoniensibus fauere videbãtur, nisi vt eos pecuniis emungerent.*

Interea surrexit quidam cuius nomen, si bene memini, *Christianus* reginæ (vt audiui) clericus, porrexitq; chartam Legato, qua ille sub silentio lecta, voce, quantum potuit, exaltata dixit, non esse legitimam, nec quæ deberet, in tanto, præsertimq; sublimium, & religiosarum personarum conuentu recitari. Præter cætera enim quæ reprehensibilia, & notabilia erant scripta, testẽ appositum, qui præterito anno, in eodem, quo tũc sedebant, capitulo venerabiles Episcopos maxima verborum affecerit contumelia. Ita illo tricante clericus legationi suæ non defuit, sed præclara fiducia literas legit in audientia, quarum hæc erat summa. *Rogabat regina obnixe omnem clerum congregatum, & nuncupatim Episcopum Wintonia fratrem domini sui, vt eundem dominum regno restituerent, quem iniqui viri, qui etiam homines sui essent, in vincula coniecissent.* Huic suggestioni retulit legatus verba in eandem sententiam, qua & Londinensibus. Illi communicato consilio dixerunt se decretum concilii conuicaneis suis relaturos, & fauorem suum, quantum possent, præstituros.

Feria quinta solutum est concilium, excommunicatis ante multis, qui regiarum erant partium: nominatim *Willelmo Martello*, qui quondam Pincerna regis *Henrici* tunc dapifer *Stephani*. Iste immaniter exulcerauerat Legati animum, multis rebus eius interceptis & subreptis. Itaq; multæ fuit molis Londinensium animos permulcere posse, vt cum hæc statim post Pascha (vt dixi) fuerint actitata, vix paucis ante natiuitatem beati *Iohannis* diebus imperatricẽ reciperent. Plæraq; tunc pars Angliæ dignanter dominatũ eius suscipiebat: frater eius *Robertus* assiduus circa eam, omnibus, quibus decebat, modis eius gloriam exaltare, proceres benigne appellando, multa pollicendo, diuersas partes vel terrendo, vel etiam per internuncios ad pacem sollicitando, iam iamq; in omnib. partibus imperatrici fauentibus iusticiam, & patrias leges, & pacem reformando. Satisq; constat, quod, si eius moderationi, & sapientiæ à suis esset creditum, non tam sinistrum postea sensissent aleæ casum. Aderat & dominus Legatus sedula, vt videbatur, fide imperatricis cõmodis præsto. Sed ecce dum ipsa putaretur omni Anglia statim posse potiri, mutata omnia. Londonienses semper suspecti, & intra se frementes, tunc in aperti odii vocem eruperunt, insidiis etiam (vt fertur) dominam, eiusq; comites appetiuerunt. Quibus illi præcognitis, & vitatis, sensim sine tumultu quadam militari disciplina vrbe cesserunt. Comitati sunt imperatricem Legatus & rex Scotię *David* auunculus eiusdem viraginis, & frater eius *Robertus* in omnibus vt semper, sic & tunc fortunarum sororis socius, & (vt de compendio dicam) partium eius omnes ad vnum incolumes. Londinenses cognito eorum abscessu in hospitia inuolant, quicquid rerum pro festinatione relictum erat, abradentes.

Nec multis post diebus surrexit simultas inter Legatum & imperatricem, quem casum vere possum dicere fomitem omnium malorum rursum in Anglia fuisse. Quod qualiter acciderit, expediã. Habebat rex *Stephanus* filiũ *Eustachium* nomine, ex filia *Eustachii* Comitis Bononiensis susceptum. Rex enim *Henricus* pater imperatricis (vt altius repetam, ne veritas gestorum lateat posteros) sororẽ vxoris suæ, matris istius dominæ, *Mariam* nomine, nuptum dedit prædicto Comiti, quod esset is, & amplis maiorib. ortus, simulq; prudentia, & fortitudine iuxta insignis. Ex *Maria Eustachius* nihil liberorum tulit præter filiam *Mathildem* vocabulo. Hanc patre defuncto, nubilem idem magnificentissimus rex *Stephano* nepoti legitimo matrimonio copulauit, & pariter Bononiensẽ comitatũ industrie acquisiuit, nam antea Moritoliensem in Normannia ex suo dederat. Hos Comitatus nepoti suo,

quem nominaui, *Eustachio* Legatus iure dandos destinauerat, dum pater in captione teneretur, imperatrice prorsus abnuente, incertum an aliis etiam promittente. Qua ille offensus iniuria multis dieb. ab eius abstinuit curia, & quãuis sæpe reuocaretur, negare perseuerauit. Interea familiare apud Geldeford cũ regina, vxore fratris, colloquium habuit, & eius lachrymis, & satisfactione infractus ad liberationem germani animum intendit: omnes etiam illius partis, quos in concilio excommunicauerat, inconsultis Episcopis absoluit, ferebantur etiam per Angliam eius querelæ in imperatricem, quod eum capere voluerit, quod quicquid ei iurauerat pro nihilo haberet. Omnes Barones Angliæ fidem suam circa eam implesse, sed ipsam temerasse, quæ acquisitis vti modeste nesciret.

Ad hos motus, si posset, componendos Comes Glocestrensis non adeo denso comitatu Wintoniam contendit, sed re infecta ad Oxeneford redit, vbi soror statiua mansione iamdudum se continuerat. Ipsa itaque & ex his, quæ continue audiebat, & a fratre tunc cognouit Legatum nihil molle ad suas partes cogitare intelligens, Wintoniam cũ quanto potuit apparatu venit. Illic intra castellum regium sine cunctatione recepta bona mente forsitan per nuncios Episcopum conuenit, vt quia ipsa præsens erat, non pigritaretur ad eam venire. Ille non integrum sibi fore arbitratus si veniret, ambiguo responso nuncios elusit; hoc tantum verbo, *Ego parabo me*. Statimq; misit propter omnes, quos regi fautores sciebat. Venerunt ergo fere omnes Comites Angliæ, erant enim iuuenes & leues, & qui mallent equitationum discursus, quam pacem. Præterea plures illorum confusi, quia regem bellantem, vt superius dictum est, deseruerant, conuentu illo fugæ suæ opprobrium lenire conabantur, pauci vero cum imperatrice conuenerant. Rex Scotiæ *Dauid*, *Robertus* Comes Glocestriæ, *Milo* de Hereford, & Barones pauci. *Ranulfus* enim Comes Cestriæ tarde, & inutiliter aduenit. Vt ergo magnam seriem rerum breui verborum compendio explicemus: à regina & Comitibus, qui venerant, vndique foras muros Wintoniæ obseruatæ sunt viæ, ne victualia fidelibus imperatricis inferrentur. Andeuera etiam vicus incensus ab occidente itaq; raro & anguste importabantur necessaria, viatoribus nonnullis interceptis, & vel occisis, vel parte membrorum mutilatis, ab oriente vero toto tramite versus Londoniam constipabantur semitæ multitudine commeatuum Episcopo, & suis importandorum, & Londinensibus maxime annitentibus, nihilq; omnino, quod possent, prætermittentibus, quo imperatricem contristarent. Wintonienses porro vel tacito ei fauebant iudicio, memores fidei, quam ei pacti fuerant, cum inuiti propemodum ab Episcopo ad hoc adacti essent. Interea ex turre Pontificis iaculatum incendium in domos burgensium, (qui, vt dixi, proniores erãt fœlicitati Imperatricis, quam Episcopi) comprehendit, & combussit totam Abbatiam sanctimonialium intra vrbem, simulq; cœnobium monachorũ, quod dicitur ad Hidam extra. Erat ibi imago crucifixi Domini magna mole auri, & argenti, simulq; gemmarum, dono *Cnutonis* quondam regis operosa deuotione fabrefacta. Hęc igne tunc comprehensa, & solo prostrata, post etiam iubente Legato excrustata est. Inuentæ plusquam quingentæ argenti marcæ, & auri triginta donatiuo militum profecere. Combusta est etiam Abbatia sanctimonialium de Warewella à quodam *Willielmo* de Ipra homine nefando, qui nec Deo, nec hominibus reuerẽtiam obseruaret, quod in ea quidam imperatricis fautores se contutati essent.

Comes interea quamuis quotidiano regiorum prælio cum suis affligeretur, minusque, quam cogitarat, res ex sententia caderet, semper tamen ab incendio Ecclesiarum tẽperandum putauit, quamuis in vicino S. *Swithuni* hospitatus esset. Veruntamen indignitatem rei vltra non ferens, se suosq; pene obsideri, & fortunam in alteros declinare, cedẽdum tempori ratus compositis ordinibus discessionem parauit. Itaq; in primo agmine vt libere abiret sororem præmittens cum reliquis, ipse cum paucis, qui auderẽt animis multos non timere, lente progreditur. Quapropter comitibus confestim insecutis, dum & ipse fugere pudori, & citra dignitatem suam æstimat, & solus ab omnibus præcipue impetitur, captus est. Cæteri ceptum iter, proceres præsertim continuare, summaq; cum festinatione Diuisas peruenerunt. Sic à Wintonia die S. Crucis exaltationis, quæ tunc habebatur in dominica discessum, cum illuc paucis ante Assumptionem beatæ Dei genetricis diebus ventum fuisset. Nonnullisq; miraculi exemplum, & multorum materia sermonum fuit in Anglia, quod sicut rex Dominica in dominæ nostræ Purificatione, ita Comes Dominica in viuificæ Crucis exaltatione vnam eãdemq; sortem experti sunt. Illud vero percelebre magnificumq; fuit, quod pro isto euentu nemo Comitem Glocestriæ vel infractum mente, vel etiam tristem vultu vidit. Ita conscientiam altæ nobilitatis spirabat, ne se fortunæ ludibrio subiiceret. Quamuis enim primo blanditiis inuitatus, post etiam minis lacesseretur, nunquã tamen inflexus est, vt de liberatione sua præter conscientiam sororis

tracta-

tractaretur. Ad vltimum eo modo res ventilata, vt æquis conditionibus & rex & ipse absolueretur, nullo pacto alio interueniente, nisi vt quisque partes suas pro posse sicut prius tutaretur. Hæc ab exaltatione sanctæ Crucis vsque ad festum omnium sanctorum plurimo verborum agmine sæpe versata, tunc demum debito fine conclusa. Ea enim die rex eluctatus captionem, in eadem apud Bristow, reginam suam & filium cum duob. magnatibus reliquit vades liberandi Comitis, continuo cũ festinato itinere Wintoniam venisset, ibi enim asseruabatur Comes reductus à Roueccester/ quo prius abductus fuerat. Tertio die mox, vt rex Wintoniam venit, Comes abscessit, dimisso ibi, quousque regina absolueretur, in eodẽ die obsidatu filio suo *Willielmo*. Celeriter igitur permensa via Bristow veniens reginam absoluit. Cuius reditu *Willielmus* filius Comitis ab obsidatu liberatur. Satis autem constat toto tempore captionis, & sequentibus mensibus vsq; ad natale multis & magnis pollicitationibus sollicitatum vt à sorore desciseeret, pluris semper pietatem germanitatis, quam quaslibet promissiones fecisse. Nam & relictis rebus & castellis suis, quibus commode frui posset, circa germanam sedulo apud Oxenford mansitabat, quo loco, vt præfatus sum, illa sibi sedem constituens curiam fecerat. Interea Legatus, immodici animi Pontifex, qui, quod semel proposuisset, non in effectum relinquere vellet, concilium pro iure legationis suæ apud Westmonasterium die Octauarum S. *Andreæ* coegit. Eius concilii actionem non ita exacta fide pronuncio, vt superioris, quia non interfui. Auditum est lectas in eo literas domini Apostolici, quibus modeste legatum argueret quod liberare fratrem suum dissimulasset. Delicti tamen superioris gratiam facere, & magnopere cohortari, vt quocunque modo vel Ecclesiastico, vel seculari posset, ad germani liberationem accingeretur. Regem ipsum in concilium introisse, & apud sanctum conuentum querimoniam deposuisse, quod homines sui & eum ceperint, & afflictionẽ contumeliarum paulo minus extinxerint, qui iusticiam eis nunquam negasset. Ipsum Legatum magnis eloquentiæ viribus factorum suorum inuidiam tentasse alleuiare; quod scilicet imperatricem non voluntate, sed necessitate recepisset, quippe cum recẽti adhuc fratris sui clade (omnibus Comitibus, vel fugatis, vel euentum rei suspecta mente præstolantibus) ipsa cum suis muros Wintoniæ circũsonasset, ipsam quæcunque pepigerat ad Ecclesiarum ius pertinentia obstinate fregisse: quin etiam certis authoribus ad se delatum, eam & suos non solum dignitati suæ, sed & vitæ struxisse insidias. Cæterum Deum pro sua clementia secus, quam ipsa sperasset, vertisse negotia, vt & ipse perniciem vitaret & fratrem suum vinculis eximeret. Itaque iubere se de parte Dei & Apostolici, vt regem volũtate populi, & assensu sedis Apostolicæ inunctum quantis possent viribus enixe iuuarent, turbatores vero pacis, qui Comitissæ Andegauensi fauerẽt ad excommunicationem vocandos, præter eam, quæ Andegauorum domina esset.

Hæc verba eius non dico, quod omnes clerici gratis animis exceperint, certe nullus expugnauit, omnes vel metu, vel reuerentia frænarunt ora. Vnus fuit laicus imperatricis nuncius, qui palam Legato interdixit, ne per fidem, quam ei pactus fuerat, quicquam in illo concilio statueret, quod eius honori aduersum foret: fidem ab eo hanc factam imperatrici, ne fratrẽ suum vllo auxilio iuuaret, nisi forte viginti ei milites, nec plures mitteret. Quod in Angliam ipsa venisset, frequentibus epistolis eius factum; quod regem cepisset, quod in captione tenuisset, ipso potissimum conniuente actum. Dixit nuncius hæc, & alia plæraq; magna verborum austeritate, nihil omnino Legato blanditus. Nec vero vllo sermonum pondere ille moueri potuit, vt iram proderet, semel incepti (vt prius dixi) non segnis executor, fuit ergo hic annus (cuius tragœdias compendio digessi) fatalis, & pene perniciosus Angliæ: in quo, cum aliquo modo sibi ad libertatem respirandam putasset, rursus in ærumnam recidit, & nisi Dei misericordia mature occurrat, diu hærebit.

Principia gestorum huius anni, qui est incarnationis Dominicæ, 1143. ex reliquiis superioris anni successit animo resarcire, simulq; summam rerum, quæ de *Roberto* filio regis *Hẽrici* Comite Glocestriæ sparsim dictæ sunt, quasi in fasciculum collectam lectoris æstimationi per recapitulationem proponere. Ipse quippe sicut primus ad partes sororis suæ iuste defendendas initium suscepit, ita semper inuicto animo incepto gratis perseuerauit: gratis dico, quia nonnulli fautorum eius vel fortunam sequentes, cum eius volubilitate mutantur, vel multa iam emolumenta consecuti spe ampliorum præmiorum pro iusticia pugnant. Solus vel pene solus *Robertus* in neutram partem pronior, nec spe compendii, nec dispendii timore vnquam flexus est, sicut ex sequentibus liquebit. Non ergo alicui, si hæc integre scribo, adulationis surrepat suspicio. Nihil enim à me dabitur gratiæ, sed sola veritas historiæ sine vllo fuco mendacii posterorum producetur notitiæ,

Dictum est de Comite quo modo primus omnium primatum post *David* regem Scotiæ, præsente patre *Henrico* fidelitatem sorori suæ imperatrici de regno Angliæ & ducatu Normanniæ sacramento firmauit. Nonnulla (vt dixi) contentione inter eum & *Stephanum* tunc Bononiæ Comitem, postmodum Angliæ regem, quisnam prior sacramentum faceret: *Roberto* excellentiam filii; *Stephano* dignitatem nepotis defendentibus. Dictum est etiam quam rationabiles causæ eum à Decembri, quo pater defunctus est, vsque post sequens Pascha in Normannia continuerint, ne statim in Angliam veniens sororis iniurias vindicaret. Postremo veniens quam prudenti consilio, & qua exceptione ad hominium regis se inclinauerit, & quam iuste idem sequenti anno & deinceps abiecerit. Nec est prætermissus secundus eius post mortem patris à Normannia in Angliam cum sorore aduentus, in quam se sicut in quandam syluam frequentium belluarum immisit, Dei quidem gratia, & animi confidentia fretus, sed vix 140. militibus stipatus. Sed nec illud tacitum, quod in tanto motu bellorum, cum sollicitæ vbiq; prætenderentur excubiæ, cum solis 12. militibus impigre ad Bristow venit, sorore interim apud Arundel fida, (vt putabat) custodia commissa. Qua prudentia & tunc sororem suam è mediis hostibus ad se receperit & postmodum in omnibus pro posse prouexerit; semperq; circa eam cōuersatus ipsius commoda procurans, sua postponens, cum quidam abutentes eius absentia terras ipsius vndiq; vellicarent. Ad postremum qua necessitate adductus, vt generum suum, quem rex incluserat, periculo eximeret, bello se graui dederit, & regem ceperit. Sed tam fœlicem euentum captio apud Wintoniam, vt in superioris anni gestis perstrinxi, paulo minus decolorauit, quanquam ea captione non tam miserandum, quam laudandum se ipse per Dei gratiam exhibuerit. Cum enim videret regios Comites, ita obstinatos ad sequendum, vt sine suorum detrimento res transigi nequiret, omnes, quibus timebat, & nominatim imperatricem præmisit. Quibus prægressis, vt iam tuto possent euadere, ipse sensim equitans, ne similis fugæ profectio putaretur, admisit in se persequentium manus, amicorum liberationem impedimento sui mercatus. Iam vero in ipsa captione nemo eum (vt ante dixi) vel sensit deiectum animo, vel audiuit humilem in verbo: adeo supra fortunam eminere videbatur, vt persecutores suos (nolo enim dicere hostes) ad reuerentiam sui excitaret. Itaq; regina, quæ licet meminisset virum suum eius iussu fuisse compeditum, nihil ei vnquam vinculorum inferri permisit, nec quicquam inhonestum de sua maiestate præsumpsit. denique apud Rofacestram (illuc quippe ductus fuit) libere ad Ecclesias infra castellum, quo libebat, ibat, & quibus libebat, loquebatur, ipsa duntaxat regina præsente. Nam post profectionem eius in turrim sub libera custodia ductus est, adeo præsenti, & securo animo, vt ab hominibus suis de Cantia accepta pecunia equos non parui pretii compararet, qui ei post aliquanto tempore & vsui, & commodo fuere. Tentauere primò Comites, & hi quorum intererat de talibus loqui, si forte regem & se fineret æquis conditionibus liberari. Hoc quamuis *Mabilia* Comitissa præ desiderio viri sui statim amplexa nunciis acceptis esset, in eius liberationem coniugali charitate propensior, ille profundiori consilio contradixit, regem, & Comitem non æqualis ponderis esse asseuerans. Cæterum si permitterent omnes, qui vel secum, vel sui causa capti essent, liberari, id se posse pati. Sed noluerunt assentiri Comites, & alii, qui regalium partium erant, regem quidem liberari cupientes, sed citra suas in pecuniæ amissione iacturas. Nam & *Gillebertus* Comes *Willielmum* de Salesberia, & *Willielmus* de Ipra *Humfridum* de * Buhun, & nonnulli alii, quos poterant, Wintoniæ ceperant, multis in eorum redemptione marcis inhiantes. Itaque alia via Comitem adorsi promissis ingentibus, si forte possent, illicere cupiebant. Concederet sorore dimissa in partes regis, habiturus proinde totius terræ dominatum, vt ad ipsius arbitrium penderent omnia, essetq; in sola corona rege inferior, cæteris omnib. pro velle principaturus. Repulit Comes immensas promissiones memorabili responso, quod posteritas audiat, & miretur, volo: Non sum meus, inquit, sed alieni iuris, cum meæ potestatis me videro, quicquid ratio de re, quam allegatis, dictauerit, facturum me respondeo. Tū illi concitatiores & nonnihil moti, cū blāditiis nihil promouerent, minas intentare cœperunt, quod eum vltra mare in Bononiam mitterent, perpetuis vinculis vsq; ad mortem innodandum. Enimuero ille minas sereno vultu dissoluens, nihil minus se timere protestatus est cōstanter & vere. Cōfidebat. n. in magnanimitate Comitissæ vxoris suæ, & animositate suorum, qui statim regem in Hiberniam mitterēt, si quid perperam in Comitem factum audissent. Transiit in his mensis, tantæ molis erat liberari posse principes, quos fortuna sua innexuerat catena. Tandem porro communicato consilio quicunq; imperatrici fauebant, crebris legationibus Comitem conueniunt, vt quia non posset, quod vellet, secundum Comici dictū, vellet quod posset; pateretur ergo regem, & se li-

al. Bohun.

se liberari mutuis conditionibus: alioquin timemus, aiebant, ne Comites facti sui maximi & praeclarissimi, quo te ceperunt, erecti conscientia, vnos, & vnos ex nobis inuadant, castella expugnent, ipsam sororem tuam oppugnent. Tum demum *Robertus* mollitus Legato, & Archiepiscopo assensit, ita tamen, ne quicquam castellorum, vel terrarum redderetur, quod post regis captionem in ius imperatricis, vel quorumq; fidelium eius transierat. Illud sine nullo potuit obtinere modo quatenus sui secum liberarentur, offensis videlicet aliis, quod tantas eorũ promissiones de principatu totius regni quodã quasi fastu fastidiẽs repudiauerat. Et quia maxime annitebantur, vt propter regiam dignitatem primo rex liberaretur, deinde Comes, cum id ille dubitaret cõcedere, firmauerunt iureiurando Legatus & Archiepiscopus, quod si rex post liberationem suam detrectaret Comitem liberare, ipsi se in captionem Comitis incunctanter inijcerent, quocunq; ipsi libuisset abducendi. Nec adhuc quieuit, sed praeter haec, quo sibi praeuideret, sagax animus inuenit. Posset nempe fieri, vt rex malorum, quod saepe fit, praeuentus consilio captionem fratris sui, & Archiepiscopi parui duceret, dummodo ipse liber in pluma iaceret. Exegit ergo a b vtroq; sigillatim breuia, & sigilla sua ad Apostolicũ in hunc sensum; *Sciret dominus Apostolicus eos ab regis liberationẽ, & regni pacẽ hoc se pacto Comiti astrinxisse, quod si rex eum post suam ipsius liberationẽ liberare dissimularet, ipsi vltro se in captionẽ ipsius immitterent. Quapropter si ad hoc infortuniũ peruentũ foret obnixe rogare, (quod Apostolicae humanitatis esset sponte facere) vt & eos qui suffraganei ipsius erant, & Comitẽ pariter ab indebitis nexib. exueret.* Et quaedã talia Haec scripta *Robertus* ab vtrisq; pontificibus recepta tuto loco deposuit, & Wintoniã cum iisdem, & simul magna Baronum copia venit. Rex quoq;, vt in praeteritis dictũ est, nõ multo post eodẽ veniens familiare colloquiũ cum Comite cõmunicauit. Sed quamuis & ipse & cuncti principes, qui aderant, magno annisu satagerent Comitẽ in sua vota traducere; ille velut pelagi rupes immota resistens omnes eorũ conatus vel irritos fecit, vel rationabiliter cõpescuit. Non esse rationis dicens sed nec humanitatis, vt sororem suam desereret, cuius partes iuste defendendas suscepisset: nullius commodi causa nec tam regis odio quam respectu Sacramenti sui, quod violare nefas esse ipsi quoq; deberent attendere pręsertim cum ab Apostolico sibi mandatum meminisset vt sacramento, quod sorori, praesente patre, fecerat, obedientiam exhiberet. Ita infecta pace ab vtrisque discessum. haec ideo in superioris anni gestis non apposui, quia clam conscientia mea erant. Sẽper quippe horrori habui aliquid ad posteros trãsmittẽdum stylo cõmittere, q̃ nescirem solida veritate subsistere. Ea porro, quae de praesenti anno dicenda sunt, hoc habebunt principum.

Vtręque partes imperatricis & regis se cum quietis modestia egerunt à natale vsque ad Quadragesimam, magis sua custodire, quam aliena incursare studẽtes, rex in superiores regiones abcessit, nescio quae compositurus. Superueniens Quadragesima omnibus vacationem bellorum indixit, qua mediante imperatrix cum suis ad Diuisas venit, illic mysterium consilii sui habitum. Quod tamen eatenus exiit in vulgus, vt sciretur omnibus fautoribus complacitum quatenus pro Comite Andegauensi mitteretur, qui coniugis, & filiorum haereditatem in Anglia iure defensitare deberent. Missi sunt ergo spectabiles viri & qui merito tantae rei curã exequerentur. Non multo post in ipsis pene Paschalibus feriis regem quaedam (vt aiunt) dura meditantem grauis incommodum morbi apud Northamtunam detinuit, adeo vt in tota propemodum Anglia sicut moriturus conclamaretur. Durauit improspera valetudo vsque post Pentecosten. Tunc enim sensim refusus salutis vigor eum in pedes erexit. Interim nuncii ex Andegauis redeuntes, iterato apud Diuisas in ipsis Octauis Pentecostes coacto concilio, imperatrici & principibus audita reportant. Comitem Andegauensem legationibus procerum nonnulla ex parte fauere, caeterum solum ex omnibus Comitem Glocestrensem recognoscere, eiusque prudentiam, & fidem, magnanimitatem, & industriam probatam iam olim habuisse. Is si ad se transito mari aduenìat, voluntati eius se pro posse non defuturum, alioquin caeteros in eundo, & redeundo frustra laborem consumpturos. Ita omnium audientium spebus erectis, ad Comitem preces versae, vt hunc laborem pro sororis, & nepotum haereditate dignaretur. Dissimulauit ille primo, difficilem rem praetendens, suspectum per confertissimos hostes iter citra & vltra mare; periculosum sorori, quam in absentia eius alii aegre tuerentur, qui eam in captione sua pene reliquerant, rebus suis ipsi diffisi. Fauens tandem omnium vnanimi voluntati obsides poposcit, sigillatim ab his, qui optimates videbantur, secum in Normanniam ducendos, vadesque futuros tam Comiti Andegauensi, quam etiam imperatrici; quod omnes iunctis vmbonibus ab ea, dũ ipse abesset, iniurias propulsarent viribus suis apud Oxenford manentes. Acclamatum est sententiae, datique obsides Normanniam ducendi.

Robertus ergo valefaciens sorori, ductis secum obsidibus cum expeditis militibus per tuta hospitia ad Warham profectus est, quem vicum cum castello iamdudum commiserat filio suo primogenito *Willielmo*. Ibi aliquãto post festum sancti *Iohannis* alto se per Dei gratiam committens, naues quas tunc habebat, soluit. Quæ fere in medium mare delatæ omnes præter duas tempestate coorta in diuersa iactatæ, quædamq; retro versæ, quædam vltra destinatum propulsæ sunt. Duæ solummodo in quarum vna Comes cum fidissimis erat, rectum cursum tenentes in idoneam stationem appulerunt. Veniens itaque Cadomum Comitem Andegauensem per nuncios accersiuit. Venit ille non aspernanter, sed auditæ legationi sua impedimenta & ea multa obiecit: inter quæ, quod rebellione multorum castellorum in Normannia detineretur, quo minus in Angliam veniret. Ea res moras redeundi Comiti Glocestrensi vltra placitum innexuit. Nam vt Andegauẽsem omni occasione nudaret, cum eo 10. castella in Normannia expugnauit. Sed propemodum nihil quantum ad legationem hac promouit industria. Andegauensis Comes & alias occasiones, priorib. solutis, substituit, quibus in Angliam aduentum excusaret suum. Magni sane loco beneficii filium suum ex imperatrice primogenitum auunculo concessit in Angliam deducendũ, cuius intuitu proceres iusti hæredis partes propugnare animarentur. *Hẽricus* vocatur puer nomen aui referens, vtinam fœlicitatem, & potentiam quandoque relaturus. Interea rex in Anglia Comitis absentiam aucupatus, subito ad Warham veniens & vacuum propugnatorib. offendens, succẽso & deprædato vico, statim, et castello potitus est. Nec eo contentus (qui fortunam sibi aspirare videret) tribus diebus ante festum sancti *Michaelis* inopinato casu Oxeneford ciuitatem concremauit, & castellũ, in quo cum domesticis militib. Imperatrix erat, obsedit: ita scilicet obfirmato animo, vt nullius spe commodi, nullius timore detrimẽti discedendum pronuntiaret, nisi castello reddito, & imperatrice inditionem suam redacta. Mox optimates omnes imperatricis confusi, quia à domina sua præter statutum abfuerant, cõfertis cuneis ad Walingeford cõuenerũt eo proposito, vt regẽ bello impeterent, si ipse in aperto campo Martem experiri voluisset, sed eũ intra ciuitatẽ aggredi consilium non fuit, quam ita Comes Glocestriæ fossatis munierat, vt inexpugnabilis præter incendium videretur. His rumoribus in Normannia disseminatis Comes *Robertus* reditum maturauit. Trecẽtos itaq; milites, & aliquanto plures, quorum tamen numerus ad 400. non peruenit, nauibus 52. imposuit, his duas, quas in redeundo in pelago expugnauit, adiunxit. Itaq; piæ voluntati Deus per suam gratiam egregie fauit, vt nulla è tanto numero nauium longius euagaretur, sed omnes vel pariter iunctis lateribus, vel leniter vnæ ante alias progressæ placida sulcarent maria. Nec vero violentia fluctuum nauigia impetebat, sed quodam famulatu prosequebatur; sicut aspectus maris solet esse gratissimus, cum placidis allisa lapsibus alludit vnda littoribus. In portum ergo Warham delatæ, Comites & omnes socios desideriis suorum fœlices carinæ restituere. Cogitauerat primo ad Hamtunam appellere, vt dispendio ciuium simul & dominorum eorum iniurias suas vlcisceretur. Sed flexerunt eius impetum precib. multis Vituli, qui arctissimarum necessitudinum parentes, quos apud Hamtunam habebant, ærumnis cæterorum inuolui timerent. Genus hominum nauticorũ est, quos Vitulos vocant. Qui, quia fide clientes Comitis sunt, preces eorum nõ negligendas arbitratus, cœpto destitit. Simul & honoratius visum, vt in locum, de quo egressus fuerat, reuerteretur, quod per violentiam amiserat vi recuperaturus. Statim ergo portu & vico in potestatem subactis, castellum obsedit, quod lectissimorum militum, quos ibi rex locauerat, munitione sua confirmabat animositatem, ne dicam contumaciam. At enim paulo post milites machinis Comitis labefactati, & consternati petierunt inducias, vt sicut moris est, illorum hominum efflagitarent à rege suppetias, die dicta, si forte venire negaret castellũ reddituri. Id spe regẽ ab obsidione sororis abducendi acceptissimum Comiti fuit, quamuis impatienti desiderio castelli habendi teneretur. Qua putamus animi confidentia, vt nullo ex Anglia fultus adhuc auxilio cũ 300. & paulo plus militib. regem intrepidus operiretur, qui mille milites & eo amplius habere ferebatur. Multi .n. non tã imperatricis odio quã auiditate prædæ ad obsidendum conuolauerant. Veruntamẽ cũ relatũ esset, quod obsessis apud Warham à rege negaretur auxilium, ea sc. obstinatione, qua prædixi, castellum recepit, & eodem impetu insulam Portland, quam incastellauerant subegit. Nec minus & tertium cuius nomen *Lullewerden armis perdomuit. Inde omnes imperatricis fautores ad Cirecestram conuocauit, iam ingresso domini aduentu. Ibi igitur ad dominæ suæ succurrẽdum omnibus viribus conspirati, profectionem ad Oxeneford meditabantur, infensis mentibus, cum rege, nisi abscederet, præliatum iri. Enimuero iam progressis plausibile nũcium allatum est, egressam imperatricem ab obsesso castello Oxeneford, & apud Wallingeford tuto

al. Sullewerden

tuto manere. Illuc ergo diuertentes eiusdem dominæ consilio, quia & milites, qui ea exeunte remanserant, castello reddito indemnes abierant, & sancti dies quiescere, vel parum admonebant, bello abstinendum rati ad sua quiq; sunt reuersi. Modum sane liberationis imperatricis gratanter apponerem, si pro certo compertum haberem. Est * ergo euidens Dei miraculum. Illud satis cōstat, quod metu aduenientis Comitis, obsessoribus plurimus apud Oxenford, quo quisque poterat, dilapsis: reliqui laxiores custodias, & remissiores excubias fecere, magis si ad bellum veniretur saluti suæ solliciti, quam aliorum exitio infesti. Qua re ab oppidanis animaduersa imperatrix cum solis quatuor militibus per posterulam egressa amnem transiit. Mox vt nonnunquam, & fere semper necessitas & remedium excogitat, & audaciam subministrat, pede Abbadoniam profecta, hinc ad Walingford equo subuecta est. Quæ tamen latius persequi fert animus, si vnquam dante Deo ab his, qui interfuere, veritatem accepero.

al. enim

PROLOGVS LIBRI PRIMI.

PRIMA sedes Episcoporum post Christianitatem Anglorum, Cantuariæ habita est, & habetur. Ea vrbs est Angliæ, nec adeo magna, nec exiliter parua, quæ & positione terræ, quippe soli affinis maxima vbertate, & integro murorum ambitu, licet multoties Martias fortunas experta, ciues suos fouet, multorum sanctorum cineribus copiosa, patrociniis gloriosa, nec fluminis irriguo, nec nemorū opportunitate indiga, præterea, maris ad duodecim milliaria vicinitate, piscium fœcunda. Gens vrbana & rustica, plusquam cæteri Angli, conscientiam adhuc antiquæ nobilitatis spirans, & ad honorificentiā & hospitium cuiuslibet pronior, & ad propulsandas iniurias acrior. Ibi prima sedes Archiepiscopi habetur, qui est totius Angliæ Primas & Patriarcha. Cæterum vbi fuerit Archiepiscopatus, tempore Brittonum, cognitio labat, quia vetustas consumpsit nostri seculi memoriam. De huius vrbis Archiepiscopis & eius suffraganeis dicere successit animo, quicquid nostrā attigit memoriam. Nec puto à ratione dissidere, vt qui quondam regum Anglorum gesta perstrinxi, nunc Anglorum Pontificum nomina transcurram; vt pollicitam dudum operam, iam tandem domino adiuuante, compleam. Quod cum fecero, videbor mihi rem nulli attentatam consummasse, non meo fretus ingenio, sed dignæ cognitionis allectus studio. Quid.n. dulcius quam maiorum recensere gratiam, vt eorum acta cognoscas, à quibus acceperis, & rudimenta fidei, & incitamenta bene viuendi? Erat certe plenum segnitiei & ignominiæ, nescire saltem nomina principum nostræ prouinciæ, cum pertendat alias cognitio nostra ad tractus vsq; Indiæ, & si quid vltra iacet, quod infinito Oceano patet. His adductus rationibus, & hic & alibi traxi stylum per latebrosissimas historias: quanquam mihi non hic affluat eadem copia scientiæ, quæ in gestis regum. Siquidem ibi aliquid de chronicis, quæ præ me habebam, mutuatus, veluti è sublimi specula fulgente facula, qua gressum sine errore tenderem, admonebar. Hic autem, pene omni destitutus solatio, crassas ignorantiæ tenebras palpo, nec vlla lucerna historiæ præuia, semitam dirigo. Aderit tamen (vt spero) lux mentium, vt & integra non vacillet veritas, & instituta conseruetur breuitas. Quæ duo, si quis non neglexerit, nec ineptus, nec importunus erit. Itaq; propositam in aliis voluminibus seriem dicendi seruabo: vt sicuti in primo libro gestorum Regalium, regnorum distinxi ordinem; ita hic per singula volumina, Episcopatus prouinciarum distinguam. Si quid infra promissum fuerit, lector qui ratione factum viderit, veniam prærogabit. Hic igitur primus liber habebit gesta Archiepiscoporum Cantuariensium & Episcoporum Roffensium, apud quos primum excreuit regnum: cæteri quique ordine sequentur.

DE ARCHIEPISCOPIS DOROBERNENSIBVS.

CANTVARIÆ sedit primus *Augustinus*, *Gregorii* magni discipulus, vt vulgo notum est. Pallium autem & priuilegium Archiepiscopatus idem *Gregorius Augustino* ad Londoniam concessit, vt in primo libro gestorum Regalium, per *Kenulfi* ostendimus epistolam; quia scilicet ad id tempus alterius obscuræ vrbis notitia Romanos non attigisset. Veruntamen quia primus doctor sedulitate regis, hospitis, & ciuium charitate captus, Cantuariæ incolatum viuens

al. sedecim

throno annis * quindecim, & mortuus tumulo fouit, omnis eo in posterum honor translatus. Eius merita quanti apud dominum pensentur, signa præconantur illustria, quæ ille non fastidit tot adhuc inculcare seculis; Cantiam suam, immo totam Angliam in sui veneratione torpescere non sinens.

Huic successit *Laurentius* annis quinque; cuius virtutes, & cæterorum, (de quibus *Beda* narrans, breuiter perstringit omnia, tædii scilicet offensam veritus:) Horum ergo virtutes, quantum veterum relatione addiscere potuit, *Goscelinus* quidam, (de quo alias dixi) scripsit miras prorsus & prædicandas, adiiciens, quas oculata fide perspexerat, nouas. Eorum hæc sunt nomina.

Mellitus, annis item quinque.
Iustus, annis tribus.
Honorius, viginti sex.
Deus dedit, decem.
Theodorus, viginti duos.

Eum ab Apostolica sede missum, *Beda* commemorat primum omnium antistitum Cātuariæ vigorem pontificalem in tota Brittannia exercuisse; denique & citra & vltra Hūbram Episcopos hos pro placito abegisse, hos posuisse; in ipsa Eboraco aliarum vrbium præsules consecrasse, & (vt in vita beati *Wilfridi* legitur,) eiusdem ciuitatis pontifices, *Ceddam* & ipsum *Wilfridum* seu ratione, seu vi expulisse. Vbi videri & doleri potest humana miseria, quod videlicet quantalibet quis sanctitate polleat, non ad plenum peruicaces mores exuat; quia illi duo oculi Brittanniæ controuersias inter se egerint. Siquidem *Theodorus* *Wilfridum* iniuste, quantum nostra habet coniectura, eiecerit, *Wilfridus* Romano Papæ *Agathoni*, multis ante periculis iactatus, querelam detulerit. Modeste sane: vt nec ab Apostolica sede directum, accusationibus vrgeret, nec tamen innocentiam suam fluctuare permitteret. Eius enim verba hæc sunt in suggestione, quam obtulit Papæ: *Quid autem acciderit, vt* Theodorus *sanctissimus Archiepiscopus, me superstite in sede, quam licet indignus, dispensabam sine consensu cuiuslibet Episcopi, tres sua authoritate, mea humilitate non acquiescēte, ordinaret Episcopos, omittere magis, quam vrgere, pro eiusdem viri reuerentia, condecet: quem quidē, pro eo quod ab hac Apostolicæ sedis summitate directus est, accusare non audeo.* Itaq;, quamuis tunc iudicio concilii Romani indemnis *Wilfridus* iudicatus, & ad sedem suam remissus fuerit: non tamen rem obtinuit, regis *Egfredi* violentia, cum præsertim *Theodorus*, vel obsisteret ex sententia, vel permitteret ex conniuentia. Quod ideo dicere non abstinui, vt ostenderem quanti apud Romam habitus sit, cuius statuta etsi perperam acta, eneruare illa sedes non omnino voluit. Nam & epistola, quam idem *Agatho* sextæ Synodo apud Constantinopolim congregatæ direxit huius sermonis testimonio assistit, & mecum facit, in qua, inter cætera dicit. *Sperabamus deinde de Brittannia* Theodorum *confamulum atq; coepiscopum nostrum, magnæ Insulæ Brittanniæ Archiepiscopum & Philosophum, cum aliis, qui ibidem hactenus demorantur, exinde ad humilitatem nostram coniungere, & hac causa hucusq; concilium distulimus.* Vides quanti eum fecerit, vt eius expectatione vniuersale concilium differret.

Ei successit *Berctualdus* annis 37. Huic *Tatwinus* horum (vt dicere cœperam) & non minus *S. Letardi*, quem cum regina *Berta* venisse antiquitas serit, miracula suprafatus author prædicat, signa exaltat. *Letardum* tum in cæteris potentem, tum in pluuiæ petitione velocem non multis retro annis iucundum exhibuisse spectaculum. Cum enim media æstate cancrum sol inureret, arua squalerent puluere, & furens Syrius sitientes feriberet agros, elatum ad processionem sancti corpus tarditate miraculi desiderium expectantium irritasse. Tum post reditum cantorem stomachatum ingenti clamasse hiatu: nonne vides quanta sit siccitas & tribulatio in toto mundo, & tu negligenter agis? hoc quasi festo conuitio sanctum notatum multo imbrium diluuio desiderantium auiditatem plusquam satiasse. commemorat inde seriem regum cum totis necessitudinibus in *Augustiniana* Ecclesia requiescentium: quos ille non immerito luminaria vocat Angliæ & senatores Anglorum curiæ. Huic sanctorum choro, vt regis æterni diademati elaborato adiicit inæstimabilis gloriæ lapides, qui perniciem in proteruos, auxilium fulgurent in supplices, *Adrianum* dico Abbatem & *Mildridam* virginem parili laude conspicuos.

Tatwino, qui annis 3. Archiepiscopatu potitus eodem anno quo *Beda* obiit, successit *Nothelmus*, quem ferunt illum esse, quem in Prologo historiæ Anglorum dicit, idem historicus Ecclesiæ Lundonensis presbyterum multo sibi emolumento fuisse ad gesta compaginanda ex Romano scrinio allatis epistolis, quæ essent illi necessariæ operi.

Eo post quinq; annos defuncto, *Cuthbertus* qui erat Merciorum, apud Herefordū Episcopus,

scopus, Apostolicas reparat vices. Hic est qui *Bonifacii* contemporaneus, pro cōpescendis vitiis concilium magnum coegit Angliæ, eiusdem *Bonifacii* admonitu, & *Ethelbaldi* regis ope, vt in gestis regum dixi. Cuius Synodi principiū & actio per capitula hic ponetur meis aliquando verbis antiquorum semper sententiis expostulata fastidii venia: quia & parum Pontificalium gestorum habemus, & patrum præcedentiū in Dei rebus zelum sit audire operę pretium. Regnante in perpetuū Domino nostro Iesu Christo, qui cuncta patris imperio ac pariter Spiritus sancti gratia viuificante disponit; Hæc quæ subter habētur Synodalia gesta, Septembris mensis * 11. [al. initio.] prope locum qui vocatur Cloueshoperacta sunt, præsentibus his Deo dilectis præsulibus Ecclesiarum Christi, hoc est honorabili Archiepisc. *Cuthberto*, venerabili Episcopo Roffensis Ecclesiæ *Dunno*, atq; reuerendissimis Episcopis Merciorum, *Totta* & *Huuita*, ac *Podda*: sed & probatissimis Episcopis Occidentaliū Saxonum, *Humfredo* & *Herewaldo*, venerabilibúsq; sacerdotibus *Herdulfo* Orientaliū Anglorum, atq; *Egtulfo* Orientalium Saxonum, & *Milirdo* Wictiorum: sed & honorabilibus Episcopis, *Alwio* Lindissę prouinciæ atq; *Siga* Australium Saxonum; anno Dom. incarnationis, 747. Indictione 15. Anno autem regni *Ethelbaldi* regis Merciorum, qui tunc aderat cum suis principibus ac ducibus 33. Cum igitur ex diuersis Brittanniæ prouinciis sacri ordinis præfati præsules cum minoris ordinis dignitatibus conuenissent, & recitata essent scripta in duabus chartis venerandi Papæ *Zachariæ*, quibus admonebat Anglos, vt castigatius viuerent, & contemnentes excommunicare minabatur: *Primo capitulo decreuerunt, vt Episcopi sollicitius à modo viuerent, & sollicitius subditos admonerent. Secundo vt pacifico animo viuerēt quāuis locis discreti degerēt. Tertio, vt omni anno, parochias suas singuli circūirent. Quarto, vt quisque in sua diœcesi, Abbates & monachos moneant regulariter viuere, & prælatos subiectos suos non opprimere, sed diligere. Quinto, vt etiam monasteria, quæ seculares homines peruaserant, nec tunc ab eis auferri poterant, docerent regulariter* * *viuere.* [al. conuersari.] *Sexto, ne aliquis ordinetur, nisi prius eius vita examinetur. Septimo, vt per monasteria, lectio sacrarum scripturarum frequentetur. Octauo, vt presbyteri non sint negotiorum secularium dispositores. Nono, vt ipsi presbyteri non accipiant pretium pro baptizandis pueris. Decimo, vt Dominicam orationem & Symbolum Anglice discant & doceant. Vndecimo, vt omnes vno eodemq; modo, sua ministeria peragant. Duodecimo, vt modesta voce sacra in Ecclesiis canant. Tertiodecimo, vt vno eodemque tempore, vbique Dominicæ festiuitates, & sanctorum natalitia celebrentur. Quartodecimo, vt honorabiliter obseruetur Dominicus dies. Quintodecimo, vt septem canonicæ horæ diebus singulis obseruentur. Sextodecimo, vt Rogationum dies & minorum & maiorum non omittantur. Septimodecimo, vt festiuitas Sancti* Gregorii & Augustini *patris nostri obseruetur. Octauodecimo, vt ieiunia quatuor temporum obseruentur. Nonodecimo, vt monachi & sanctimoniales regulariter vestiantur. Vicesimo, vt Episcopi obsequent, ne ista decreta negligantur. Vicesimo primo, ne Ecclesiasticus ordo inebrietur. Vicesimo secundo, vt communio ab Ecclesiasticis non negligatur. Vicesimo tertio, vt idem à laicis pro temporibus obseruetur. Vicesimo quarto, vt prius probentur laici, quam monachentur. Vicesimo quinto, vt eleemosyna non negligantur. Vicesimo sexto, vt hæc præcepta singuli Episcopi subiectis notificent. Vicesimo septimo, de vtilitate eleemosynæ disputatum est. Vicesimo octauo, de vtilitate Psalmodiæ. Vicesimo nono, vt congregatio pro modo facultatum constituatur. Tricesimo, vt monachi inter laicos non habitent. Tricesimo primo, vt pro regibus & principibus publice oretur.* Cuius Synodi actionem, (nam capitula tantum tetigimus) *Cuthbertus* Archiepiscopus statim per *Kinebertum* diaconum suum *Bonifacio* Moguntino Archipræsuli misit: ipse congratulans elegāter rescripsit, sicut suo loco lector inueniet. Sed, quia huius viri *Bonifacii*, qui ante *Winfridus* dicebatur, toties se ingessit mentio, quiddam non adeo auditum cunctis & memorabile de *Friderico* eius discipulo, quod aures meas attigit, stylo mandabo. Nam & sanctitas magistri ex discipuli virtute potest coniici, quod habuerit ille domi, vnde addisceret potentes non timere, mortem contēnere. *Willebrordus* primus Traiectensium Episcopus, de quo *Beda* memorat, sanctitate & senio emeritus diem clauserat, curæque & prædicationi eius in Frisia *Bonifacius* successerat, apud Traiectum * *Conabo* [al. Cobano.] Episcopo ordinato. Spatiosum ergo tempus præteriit, quod hi ambo incolatus mortalis pertæsi reposcebantur cœlo, cum ecce Frisones furiis vt creditur infernalibus acti vtrosque trucidantes Martyres fecerunt. Tum *Bonifacii* sedem apud Moguntium impleuit, vt * [al. dixit.] dixi *Lullus*; * [al. Banco.] *Eubano* non adeo festinus successor propter ferociam gentis, apud Traiectum fuit *Fridericus* eum sanctitatis *Bonifacii* nectar spirantem, vtpote nepotem & discipulum, *Ludouicus Pius* filius *Caroli Magni* eo promouit, licet multi tum pro se, tum pro suis adniterentur, primaque ordinationis die consessu dexteræ in prandio nouū præsulem dignatus est. Multa ergo edulii parte consumpta ad eum purpurati sermo dirigitur, vt recentis professionis memor, antecessorumque cōstantiæ sequax, sine acceptione per-

R 3 sonarum

sonarum vera proponat, contemnentibus anathema indicat. At ille pudibundo lumine & dimisso capite: recte inquit domine imperator agis, qui professionis meæ teneritudinẽ sanctis animas hortatibus: sed oro te non grauetur maiestas tua soluere, quod animi mei recessus diu volutarunt. Et ne longe exempla petantur. vtrum piscem hunc mensæ appositum honestius est à capite an à cauda aggredi; ille præproperus, & quantum se inuiscaret nescius, à capite respondit. Nec moratus *Fridericus* rapuit verbum, dicens, sic eat, domine *Auguste*, sic eat, vt fides & pietas christiana de tuis erratis te secure compellat, ne subiecti audeant spernere, quod te viderint tolerasse. Renuncia ergo incesto, quod contraxisti, matrimonio: quia ista *Iudith*, quam tuo fœderasti lateri, proximo tibi affinis est sanguine, nec decet vt thorus regius infametur libidine. Hoc dictum licet *Ludouicus* ægre accepisset, modesta tamen taciturnitate absoluit, raptimq; Episcopum ad suam sedem ire laxauit. Veruntamen sermo in tanta Palatinorum frequentia effusus occultari non potuit: quin omnium Episcoporum regionis aures inquietaret, corda exulceraret, non friuolo dolore conferentium; quod Episcopus nouus talia aperta promulgasset libertate, qualia veteres ipsi nec tacito damnassent murmure. Quare ad audiendum erecti frequentibus egere conciliis, vt deducto connubio cælebs viueret imperator. Itaque ipsum in ergastulum, fœminam in monasterium includunt, conante quam maxime, vt supra dixi, *Lothario Ludouici* primogenito, vt his dictitabat, Christianitatis instinctu, sed reuera inuidiæ obtentu. Posterius vero mediãte Apostolicæ sedis pietate molliori concilio decretũ est, vti indicta pœnitentia legitimo de cætero lætarentur coniugio, & imperator quidem libens cessit sententiæ, rancorem aduersus omnes benignitate mentis eiiciens. At *Iudith* fœmineum virus exhalans, & in cœtu suorum de iniuriis *Friderici* Traiectensis Episcopi conquesta, quo potissimum authore pertulisset mala, inuenit duos, qui ad eius interfectionem operam suam pollicerentur. Nec ista præsulem latebant, qui esset ipsius deitatis sacrarium, sed vẽturos operiebatur intrepidus carnifices, accusabatq; nebulonum moras impatiens, martyrii cupido. Ita ipso mane, quo venturos non nesciebat, ad Missam se parat. Iamq; albam induerat, cum ingressus puer, cuius erat officium admittere volentes dominum cõuenire, nunciat imperatricis legatos pro foribus astare. Ille impedimento excusato iubet eos interim expectare in triclinio. Missa cantata sicuti erat sacris vestibus indutus secretarium ingressus est, illucq; introduci lictores semotis arbitris mandat. Ingressos ita claritate visus, & vestium reuerentia perculit, vt animis concidentes, etiam manibus sicas amitterent. Quo ille animaduerso, qui vitam præsentem spe futuræ proiecerat, vltro ad perficiendum, propter quod venerant, animauit percussores, vt resumerent animos, repararẽt vires, hortatus: Ita (*quia nequitia facilis est ad persuadendum*) sedentem adorti, alter a pectore ad inguina, alter per media ilia, sicas duxere. Tum ille comprehendens & constringens ambabus manib. vitalia defluentia, abite inquit miseri, abite, dum res clam meis est fidelibus, ne si vos deprehenderint, actum de vobis sit. Sicarii vero velocitati pedum stimulos timoris addentes decurrere ad Rhenum, & inde brachiorum robore nauem vltra impegere. Cubicularium interea superuenientem, percunctatumq; quid ita exanguis sederet, turbide abegit, iubens cito de muro specularetur si imperatricis nuncii Rhenum transissent: compertoq;, quod longinquitas fugæ comprehẽdendi illos difficultatem procurasset, clerum propere conuocari iussit, totius tragœdiæ integro & sermone & sensu expositor. Imposita igitur per se antiphona, aperite mihi portas iusticiæ & cætera, viuens se mausoleo composuit, pulchra & venerabili morte cœlum adeptus. Quod idcirco, præter materiam exterius lecturis proferre duxi non inutile, vt Anglorum deputetur gloriæ, quod terras alienas illustrarint, peregrinante etiam sanctitate. *Cuthbertus* post 17. annos Episcopatus morbo tactus & mori pergens iussit suis vt apud Archiepiscopium infoderetur, & quia *Augustiniani monachi* ex antiqua cõsuetudine peruicaces defunctorum Archiepiscoporum corpora cum quadam rapiebant violẽtia, luctuosos vlulatus per curiam & vrbem cessare præcepit, funebresq; exequias palam fieri prohibuit. Ita dum interius cessante tumultu alieni arcerentur aditu, cadauer præsulis Ecclesiæ principalis finibus illatum, nec ab alteris qui se ingenio circumscriptos viderent, repetitum.

Huic *Breguinus* 3. annis substitutus sedem *Lambritho S. Augustini* prius Abbati vacuefecit, de isto in lib. I. Regalium gestorum diximus, & nunc non tacemus, quod *Offa* rex Merciorum contractis inimicitiis cum Cantuaritis eum primatu spoliare conatus est. Simul regnum Merciorũ Archiepiscopatu insignire affectans epistolis ad *Adrianum* Papam & fortassis muneribus egit, vt pallio Licetfeldensem Episcopum contra morem veterum efferret, omnesq; Merciorũ pontifices ei subiugaret, (quorũ hęc fuere nomina: *Denebertus* Wigornẽsis, *Werenbertus* Legecestrẽsis, *Edulfus* Sidnacestrensis, *Wlfeard* Herefordẽsis) & duos

& duos Orientalium Anglorum Episcopos, * *Elcard* Helmanensem, *Litfrid* Dammucensem, vocabatur autem Episcopus Licetfeldensis *Aldulphus*. Plures enim Episcopatus pro potentia sua *Offa* in Merciis fecerat, & Orientales Anglos occiso Rege eorum *Ethelbritho* inuaserat. Episcopatuum vero quidam alio translati, vt Helmanensis in Norwicensem; quidam alteris vniti, vt Dammucensis in eundem: quidam omnino non extant, vt Legecestrensis & Sidnacestrensis. Remanserunt autem 4. Episcopi; Episcopo Cantuariensi, Lundoniensis, Wintoniensis, Roffensis, Selesciensis. Stetit hæc peruersitas toto præsulatus *Lambrithi* tempore, quamuis nihil ille vel sumptibus, vel laboribus omisisset, quo dignitatem sedis assereret, cupiditatem peruasorum contunderet.

al. Albterd.

Sed eo post 27. annos defuncto, & in capitulo apud S. *Augustinum* tumulato successit annis 13. * *Ethelardus* Wintoniensis Episc. vir excellentis industriæ, potentis apud optimates gratiæ. Cuius consiliis * *Egfertus* filius *Offæ* mollitus, Cantuariæ honorem Archiepiscopatus restituisset, nisi eum fata de medio tollere properassent. At vero *Kenulphus* Rex Merciorum eius & *Eanbaldi* Ebor. Archiepisc. monitis quantum nefas antecessor commisisset edoctus antiquitatis morem reparauit in solidum, ad *Leonem* successorem *Adriani* missis sua & omnium Episc. Angliæ Epistolis, ipso Archiepisc. legationem grauiter administrante: ad quæ manifestius probanda portiunculas competentes ex Epistolis *Alquini* subiiciam. Sanctissimo patri & in membris Christi valde venerando *Ethelardo* Archiepiscopo *Alquinus* diaconus in Christi charitate salutem. *Audiens salutem & prosperitatem vestram & conuentũ cum* Eanbaldo *Eboracensi Archiepiscopo filio meo, satis mihi placuit speranti ex vestro colloquio sanctitatis honorẽ sanctæ Ecclesiæ exaltari, & Deo in eis seruientium corrigi vitam. Ideo suasi aliis literarum mearum apicibus sanctitatem vestram permanere in patria, nolens lumen Brittanniæ extingui. Sed fiat quod Deo placet, vt proficiat Christi Ecclesiis, prosperum iter faciat vobis Deus, angeloq; eius comitante prospere vos ducat atq; reducat dulcissime & amantissime pater. Maxime autem precor vt apud sanctos Apostolos mei habeatis memoriam, sicut nos apud S.* Martinum *vestri habere dulce habemus.* Domino sanctissimo atq; omni honore dignissimo *Ethelardo* Archiepiscopo. *Lectis prosperitatis vestræ literis & prosperitate itineris vestri & reuersionis in patriam & qualiter Apostolica benignitate suscepti fuistis, toto cordis affectu animoq; lætissimo gratias egi domino Deo sempiterno, qui magno clementiæ dono viam vestræ peregrinationis prospero direxit itinere, & dedit vobis gratiam in conspectu * patris Apostolicæ legationis effectu & voti compotem redire concessit: & primi nostri doctoris sanctissimam sedem ad pristinum culmen dignitatis per te iterum exaltare dignatus est: quæ cuiusdam dissensionis scissura quorundam inuidiosa contentione ad horam discissa esse videbatur. Fœlix qui vnitatem pacis fraterno amore conseruare studet: sed ille multo fœlicior, qui ab aliis disrupta charitatis viscera pio labore ad vnius compagem corporis reformare nititur. Igitur nunc gratia operante diuina membrorũ vnitas adhæret capiti proprio, & sacerdotalis dignitas antiquo gratulatur honore, & germana pax inter summos Brittanniæ pontifices splendescit, & sub duabus Metropolitanorum ciuitatibus vna pietatis & concordiæ viget voluntas, sicut in literis vestræ beatitudinis lectum intellexi.* Item in alia Epistola intercedit pro Merciorum Episcopo vt viuens pallio non exuatur his verbis. *Sanctarum Scripturarum lectio per tuam sanctissimam curam renouetur & Ecclesiastica dignitas vbiq; exaltetur, & sancta sedes quæ prima fuit in fide, prima sit in sanctitate & honore, quæ partim discissa est, nõ rationabili consideratione sed quadam pietatis cupiditate. Quod si fieri possit vt pacifice adunetur, & scissio resarciatur, bonũ videtur esse cum consilio omnium sacerdotum Christi & Coepiscopi vestri Eboracensis Ecclesiæ vt fiat, ita tamen vt pater pius diebus suis pallio non exuatur, licet ordinatio Episcoporum ad sanctam & primam sedem recurrat.* Fuit igitur *Ethelardus* vnus, qui nobis non cunctando sed satagendo restituit rem. Licet enim nobis mutuari dictũ *Ennii de Fabio. Ei non solum Cantia ingentis beneficii est obnoxia, quod eam ad pristinam dignitatem laboribus suis suscitauerit, verumetiam tota Anglia, quam degeneri sedi substerni passus non fuerit.* vir post primos doctores summis pontificibus comparandus, & pene dixerim præferendus, atq; haud scio si dicto delinquo: cũ profecto excellentius videatur restaurasse dignitatem amissam, quam conseruare partam, quamuis & illud nonnullæ laudis habeatur. Quod si alicui in quæstionem venerit, quantæ sanctitatis & reuerentiæ fuerit, legat Epistolam *Leonis Papæ Kenulfo* regi missam, quæ in primo libro gestorum Regalium inuenitur: in qua, vocat eum sanctissimum, dignissimũ, charissimum, peritissimum. Quæ nimirum verba summus ille & sanctus Papa non iteraret, nisi rata esse constaret.

al. Athelardus.
al. Egfridus.
al. patris Apostolici & legationis effectu voti compotem.

Post eum *Wilfredus* annis 28.

* *Egeldus* mensibus tribus.

Celnothus mensibus 41.

* *Etheredus* annis 18. Continuatis successionibus Archiepiscopi multa Deo & secu-

al. Theogildus.
al. Æthelredus.

lo digna vt credimus exercuere: sed omnia vetustas obsorduit & deleuit; nihilq; illorum inter nos nisi tenuis fama manet.

Post *Etheredum*, *Pleimundus* 33. annis fuit, magister *Elfredi* regis, qui vt in secundo libro gestorum Regalium dixi septem Episcopos vno die Cantuariæ ordinauit, quorum nomina & locos ibi qui volet, leget.

Habuitq; successorem *Athelmum*, vnum ex illis, quem Ecclesiæ Wellensi ordinauerat.

Athelmo successit *Wlfelmus* tredecim annis in Wellis, eidemque defuncto in Cantuaria.

Tunc *Odo* sanctus Wiltunensium episcopus in Archiepiscopum viginti annis emicuit. Siquidem præter illos quinque Westsaxoniæ Episcopos, quos *Edwardi* senioris tempore *Pleimundum* consecrasse nescio quoties dixi, non multo post additus est sextus, qui haberet sedem in Ramesburia, diœcesim in Wiltonensi pago, permanente Episcopo in Sciréburnia, saluaque parochia Dorsatensis & * Berkensis pagi. *Odonis* igitur non leuem in sanctitate & miraculis gloriam libare par est, quantum ad nos ex successione fama manauit. Et hoc non solum de eo, sed & de aliis sanctis Angliæ, quorum occurret occasio, facere fert animus, præsertim quorum gesta non vbiq; sunt celebria. Nam eorum gesta, quos aliorum extulerunt ingenia hic enucleatim reuoluere, res esset amentiæ. *Odo* vt testatior eius esset sanctitatis indoles, sicut ortu suo dumorum asperitatem eluctatur rosa depressa feritate Danica, cuius gentis *Oriundus* erat, in magnum specimen bonitatis euasit. Parentes eius tempore Regis *Elfredi* infestauerant Angliam. Ipse cæteris vel abeuntibus vel extinctis *Edwardo* aliquandiu militans, nec multo post comam tonsus clericatum professus fuerat, meritisque crebrescentibus Wiltunensi Ecclesiæ prælatus, Regem *Ethelstanum* in sui amicitiam exciuerat. Vnde factum est, vt Rege contra *Analanum* profecto, Episcopus lateri adesset, qui accensor in prosperis, corrector in fortuitis esset. Quare illa lugubri nocte, qua, vt in secundo regalium gestorum libro dixi, ipsa securitate incautior, ab hostibus pene præuentus ensem etiam amisisset, inclamatus *Odo* affuit. Cumq; omnia cæci tumultus essent plena, primus ille porrectis in cœlum precibus intuitus vidit gladium, cœleste scilicet munus, vaginæ regiæ illapsum diuinitus. Qui casus statim eo clamante *Ethelstano* relatus, tantum momenti habuit, vt & tunc *Odonem* vitæ suæ patronum non dubitaret dicere: Et post *Wulfhelmo* defuncto in primatem Cantiæ sublimare. Ille qui nondum amicisset Monachum, constantius reniti, ne morem maiorum ambitione sua turbare videretur. Nullum enim ad id tempus nisi monachili schemate indutum Archiepiscopum fuisse. Sed cum regiæ voluntati Episcoporum omnium assensus accederet, tandem vix reuerendissimus propositi sui rigore edomito, in communem perrexit sententiam, recogitans illud prouerbium, *Vox populi, vox Dei*. Itaque transito mari apud Floriacum monachilia accepit, frugi homo & prudens: vt nec fauorem ciuium rideret, nec priscam consuetudinem decoloraret. Ita toto quo *Ethelstanus* vixit æuo, incorrupta Regis & Pontificis familiaritas viguit: dum mutuis officiis iste exerceret in Dei rebus eloquium, ille, si necesse esset, vibraret gladium. Sed postquam æmula florentem fata tulere iuuenem, *Odo* ætate maturus, & canos sanctitate nobilitans, non imparis amicitiæ apud *Edmundum & Edredum* gratiam tenuit: quia nihil illi moribus prætenderent, in quod rigor Episcopalis intentari deberet. Quinimo cum illis in Northanimbros profectus est, non vt prælia faceret, sed vt sanctorum sacros cineres, quorum illa humus olim ferax fuerat, efferret. Vnde factum est, vt præcellentissimi patris *Wilfridi* dirutam per Danos apud Ripensem Ecclesiam dolenter conspicatus, ruinis super mausœolum eruderatis, reliquias Cantuariam reuerenter transferret: Et vt clarissimum Patriæ iubar produceret in speculam, heroico metro vitam illius texi præcepit. Executus est id munus *Fridegodus* quidam versibus non ita improbandis, nisi quod latinitatem perosus græcitatem amat, græcula verba frequentat, vt merito dictis eius aptetur illud *Plautinum*, *Hæc quidem præter* Sibyllam *leget nemo*. Ipse quoque *Odo* non mediocre literarum dedit in epistola iudicium, quam post Synodale tempore Regis *Edmundi* concilium ad suffraganeos dedit: cuius hæc forma est. *Mirabili cuncti potentis præsulis polorum clementia opitulante. Ego* Odo *Ecclesiæ saluatoris Domini nostri* Iesu Christi *Archiepiscopus, Dorobernensis ciuitatis Metropolitanus, Coepiscopis fidei Catholicæ compaginatoribus, spiritali charitate, etiam comitatus rigore, meis confratribus, præsentium prosperitatem æthereiq; decoris beatitudinem. Si aliquo modo fieri posset, vt totius mūdi opes ante nostros ponerentur obtutus, ita vt Imperiali munere nobis vniuersaliter deseruirent, libenter illa omnia distribuerem, meq; ipsum insuper pro vestrarum animarum salute impenderem. Quippe quoniam meipsum à vestræ sanctitatis studio* cupio

al. Beruntrensis.

cupio & spero corroborari super eo, in quo Dominus Deus nos operarios constituit. Et multa, quibus onus Pontificatus exponit, subdidit: Idcirco humiliter, quasi indignus sed deuotus precor & hortor sanctitatem vestram, ne tepide & negligenter in regimine animarum conuersemini, vt non in tempore tremendæ vindictæ conqueratur de vobis Dominus dicens. Pastores non pascebant gregem meum sed semetipsos. *Et iterum,* Principes extiterunt, & ego ignoraui: *sed potius curemus familiæ domini super qua nos constituit rectores cibum dare in tempore suo, mensuram tritici, probatam scilicet doctrinam. Et quamuis meritorum qualitate, non præsumam consolari & hortari quemquam, quippe qui solus indignus & innumerabilium culparum reus, gaudeo & indigeo fraternis admonitionibus fideliter corroborari, tamen propter antiquam authoritatem prædecessorum meorum beatæ scil. memoriæ* Augustini *& aliorum sanctorum, quorum studiis regula Christianitatis, primum ab hac Archiepiscopali sede cunctis finibus Anglorum innotuit: Idcirco istos diuinos apices ad vtilitatem omnium vestrum caraxare decreui: quatenus Rex Augustissimus egregio vocabulo* Edmundus *cum omni populo suo imitari gaudeat, quod in nobis & ex nobis audiat, omnesq; gentes quæ vndique regali imperio ipsius subiectæ sunt, titulos liquidæ nostræ conuersationis ouanter sequi ament & delectent.* At vero *Edwinus* filius *Edmundi* & regni post *Edredum* patruum successor præcipitis temeritatis & corporei luxus infamis, Pōtificis animos irritauit, vt & ipsum à Christianitate suspenderet & ganeæ pellicatum, primo expulsione, post succisura poplitis interrumperet. Retulit ille vicem in Monachos totius Brittanniæ furibunde bacchatus, dum nemo, præter *Odonem & Dunstanum* tunc abbatem, vel verbo resistere auderet. Quia vt *Seneca ait, Gallus in sterquilinio suo plurimum valet.* Interea præsul mentem in Dominum dirigere, miracula non egene facere, multa sedis suæ appendicia prædia, quæ Danica excursione ablata erant, ad ius legitimum trahere, in tantum, vt constet neminem illius ætatis Archiepiscopum parem *Odoni* in talibus fuisse. Quantulum autem est testimonium, quod ei perhibet *Osbernus*, qui eum dicit pro sanctitate sua & industria ab omni Anglorum orbe semper deflendum, nisi *Dunstanus* successisset. Nescio qua incuria Ecclesiam Archiepiscopatus tecto vacantem ita orationibus operuit, vt toto quo tectura parabatur tempore (nisi quod dicam incredibile videatur) nec pluuiæ stillicidium loci madefecerit ambitum. Et hoc eo celebrius habetur, quod plurima vis imbrium, frequens tempestas turbinum, totum illis diebus concussit mundum: plurimosq; de veritate Dominici corporis dubitantes ita roborauit, vt panem altaris versum in carnem, vinum calicis in sanguinem, propalam ostenderet, & denuo in genuinam speciem retorta vsui humano conducibilia faceret. Beatissimum *Dunstanum* electum Wigorniensem antistitem dum Cantuariæ benediceret, totius consecrationis egit ordinem, Wicciorum vt non Pontificem, sed Cantuariæ benedicere videretur archipræsulem. Clericis modeste mussitantibus vaticinium protulit, scire se quid faceret, quod se defuncto *Dunstanus* Primatis Ecclesiæ rector foret. Quapropter quod ministerio suo nutus diuinus actitasset, calumnia si recte iudicarent, carere deberet. Nec vero pręsagio matura fides defuit: licet *Elsinus* Wintoniensis Episcopus illud interpolare tentasset. Namq; cum *Odo* iamdudum exspectantes superos sua præsentia lætificasset, ille paratis aduocatis, quorum manus palpauerat, subreptoq; Regis *Edgari* edicto Cantiam intrusus est: primoq; exceptionis die non abstinuit, quin furias mente confotas euomeret, tumulum beati viri pede pulsans, animam voce lacessens. Tandem, ait, pessime senex, viuacem animam effudisti, sero meliori locum faciens abisti. Itaque quod diu cupieram, te inuito teneo, inde tibi malas gratias ago, & habeo. Sed illo exacto die, cum rabiei efflator cubili se dedisset, vidit beati viri effigiem astantem, & improperare conuitium, & velox minari exitium. Ille qui volatico phantasmate se derideri putaret, nihilominus ad recipiendum pallium Romam per Alpes contendebat. Ibi niuali frigore gelatus, nihil aliud remedii comminisci potuit, quam vt exenteratorum equorum adhuc spirantibus extis immergeret pedes, quibus sancti sepulchrum violarat. Sed nec sic algore tepente, in mortem anima fugiente diriguit.

Elsino ergo defuncto *Dunstanus* iamdudum archipontifex diuino præsignatus oraculo, Regis *Edgari* ambitur precibus, vt sedem Primariam dignaretur sanctitatis suæ industria. Sed ipse non semel surdis auribus rogantem differens, tandem concordi omnium Episcoporum assensu pressus, manus dedit. Fuerat ille *Athelmi* Archiepiscopi ex fratre nepos, prius abbas Glastoniæ, post Wicciorum, & Londoniensiū Episcopus: vltimo Cantuarię Archiepiscopus, promotionis suæ gradus indefessis comebat virtutibus. Afflauerat profecto cor regis diuinitatis specie, vt eius consilium susciperet in omnibus incunctanter, faciens quæcunq; Pontifex iubenda putaret. Ille quoq;, quicquid famę & saluti regis cōcinnū esse intelligeret, non omittere, differentē acrius vrgere. Ipsius prius mores in subditorū

speculum effigians, cum excessisset, absque personæ respectu ferocius vlciscens. Exemplum dicti in gestis Regum apposui: quod eum septenni mulctasset pœnitentia, pro illicita in eam, quæ vel vmbratice sanctimonialis fuisset concupiscentia. Ita vt proceres ad specimen & normam Regis compositi, parum vel nihil contra ius, & æquum auderent: qui Dominum suum tam obnoxium *Dunstano* intelligerent. Iam vero non dubites quantum temperaret a noxio vulgus promiscuum, vel mercari volens dominorum gratiam, vel vitare volens austeram legum sententiam. Huc accedebant militaris disciplina, custodita probe furum rapacitas, argentariorum falsitas capitali damno coercita; nihil prorsus omissum, quod internum offenderet arbitrium. Ordo monasticus æmulam professionis suæ vitam per omnia loca non negligebat, propterea quod haberent rectores vita religiosos, scientia claros, quos nec desidia tardos, nec audacia præcipites faceret. Tales enim librato diu multumq; examine propensaq; & certante animorum perspicacia, cum Rex, tum Archiepiscopus promouerant vbicunq; locorum. Itaq; clerici multarum Ecclesiarum data optione, vt aut amictum mutarent, aut locis valedicerent, cessere melioribus, habitacula vacua facientes. Surgebant ergo in tota insula religiosorum Monasteria, cumulabantur mole pretiosi metalli Sanctorum altaria, nec degenerabant à decore ædium mores ædificantium. Ita hominibus omnis ordinis, feruentibus in Dei obsequio, terra quoq; ipsa videbatur gaudere otio. Agri prouentu vberi respondebant cultoribus, omnium bonorum copia plenis effluebat cornibus, nec facile vnquam tempore *Dunstani* spem Prouincialium messis ægra decepit. Elementa lætis renitebant vultibus, nullæ nebulæ, nubila nulla pigro contrahebant cœlo contagia, transmarinorum hostium metus procul, quieta & tranquilla omnia. In vrbibus, nec in pauperes præiudicium, nec inter viuentes dissidium, nec propter morientes iustitium. Horum bonorum radix per Domini gratiam spectabat ad *Dunstanum*, de *Dunstano* prodiit in *Edgarum*, de *Edgaro* pullulauit in populum. Fœlicia tunc fuere tempora habentia præsulem, qui nihil infra dictum faceret: Regem, qui sedulus edictis præsulum intenderet. Hæc immortalem viro pepererunt & seruauerunt gloriam multo magis quam miracula. Quamuis Domino administrante nec eorum mendicus fuerit. Quorum hic vel breuiter indicula ponere illa efflagitat ratio, vt si quis gestorum eius expers ista fortassis attigerit, norit quantum sanctus iste huius adhuc peregrinationis incola mente superna prælibauerit gaudia. Denique sanctitatis eius futuræ præsagus idem qui author Deus iucundo prodigio natiuitatem eius præcurrit. Siquidem cum mater eius fertilis in aluum maturoque iam in partum fœtu in purificatione sanctæ *Mariæ* frequenti ciuium collegio templo assisteret, omnium repente luminaria seu casus, seu Dei nutus extinxit. Omnibus stupefactis, matronæ cereus lucem accepit cœlitus, communicatoq; cæteris igne, timorem dispulit, securitatem induxit. Puer literis datus cũ omnes institutionis libros potenter addisceret, tum libentius & charius illa exosculabatur, quæ moribus informatis mentem ad superna dirigerent. Eius ætatulæ pusio Diabolum noctu occursantem, rabidorumq; canum agmine stipatum virga abegit: obseratam Ecclesiam obuiis angelorum auxiliis ad terram leniter depositus intrauit. Cui processu cithara eius paxillo appensa, vocale melos sine hominis digito intonuit: *Gaudent in cœlis animæ sanctorum*, & sequentia. Quo audito, ad tribulationum patientiam se admoneri, & tunc intellexit, & non multo post expertus, exhortuit. Iuuenis olim defuncti officio concepit oraculum quantum profectum sumpturus esset in Domino, & in seculo. Ne se derideri phantasmatis inanis arbitraretur nebula, signum accepit, monstrato loco, quo post triduum esset sepeliendus presbyter, qui nec dum erat inualidus, nec æger. Regem effrænis æqui cursu delatum ad præcipitium nomine suo à præeunte inclamato, absens liberauit, animalis cursu cohibito, in ipso præruptarum faucium hiatu. Trabalem molem incuria artificum deorsum vergentem, signaculo crucis eminus porrecto, loco restituit suo. Iam Pontifex & Brittanniæ Primas, ad diuinum ministerium egens aqua, ex natiuo silicis sinu laticem produxit, qui perennes riuos deducit ad hanc diem. Diaboli quascunque insidias præuidebat perspicaciter, & eludebat potenter. Fœmineas quondam sordes insusurrantem ignitis forcipibus adurens, eundemque sibi in oratione infestum, simulacroque, vel vulpis, vel vrsi indutum, baculo abigens. Effusos pro exilii sui lætitia cachinnos ingeminantem minis arguens, minas effectui mancipauit, dum ab exilio regressus ingentem Diabolo iacturam, de lucrandis Domino animabus, faceret. *Edmundi* Regis proxime futurum & *Edwini* præteritum obitum dæmonum edoctus lætitia: illius corpus Glastoniæ sepeliuit, istius animam inimicorum violentiæ eripuit. Quid illud? nonne magnæ reuerentiæ metu dicendum quod corporalibus oculis sanctum intuitus spiritum columbina specie agonizanti fœminæ & sibi Missas facienti vidit adesse,

inde-

indeque ſuper memoriam beatiſſimi *Odonis*, plauſibili volatu ſediſſe? Quapropter cunctis in poſterum occaſionibus acceptis *Odonem* bonum vocauit vſitato & quam proprio nomine *Ode* the good. Tum prȩterea quam familiariter illi, Deus bone, ſuperni ſpiritus apparebant? quam conſerte cum eo famulabantur? Cuius adhuc patriam ſuſpirantis tȩdium ſanctis hortatibus animantes. *Edgari* Regis ortum & fœlicitatem futuram ſymphonia angelica: *Edredi* deceſſum ferociori nubium impulſu cognouit. Horriſonum enim ſtrepitum probauit mors animalis, cui inſederat, non morata. Diſcipuli fœlicem ad cœlos exceſſum abſens vidit & pronunciauit, prophetia perſpicuus, nec vllius vnquam falſitatis repulſam paſſus. *Ethelredo* Regi futuram ærumnam, virgini *Editha*, & *Ethelwolde* antiſtiti mortem prædixit conterminandam, eidemq; ſanctum *Elſegum* ſubſtituit, admonitorem nactus Apoſtolum *Andream*: eius enim præcipue fruebatur ſolatio, vel vitæ aduerſa vel moderari ſecunda. Sed excellit omnia, præiuit vniuerſa, quod Dominam Domini matrem præſenti miraculo & vigilanti oculo conſpicatus eſt ſocias pudoris, (inter quas, & eiuſdem Pontificis matrem) ad *Chriſti* laudem inuitare, illudq; ſedulianum modulato canore concinere & repetere.

Cantemus Domino ſociæ, cantemus honorem:
Dulcis amor Chriſti perſonet ore pio.

Mirum eſt prorſus, mirum omnino quod dicitur, nec tamen à ſtabilitate veritatis alienum, vt, (quod Dei magno munere ſanctis in futura vita concedendum, nunc eos ſpe beata ſollicitat molliter, palpat fœliciter,) ipſe lutea compage circumdatus oculis caperet, auribus hauriret, & credo equidem, nec vana fides, quod etiam Angelorum cantum audierit Kyrie eleiſon pſallentium, quod nunc libenter Eccleſiæ diſcunt & docent Anglorum. His glorioſus triumphis, victorioſus adoreis viceſimo ſeptimo Patriarchatus ſui anno exacto, translatus eſt ad ſuperos, ingenti ſua gloria, immani patriæ ærumna. Siquidem ſtatim læta elementorum facies emarcuit, pax per eius ſapientiam procurata ſuperuentu Danorum euanuit, quamuis ille maximis ſignis filiorum calamitates leuigaret. Quorum illud ſcriptum non vidi, quod nuper quodam Eccleſiæ *Chriſti* Monacho referente audiui: furem damnatum præcipitio, ſancti *Dunſtani* auxilium inclamaſſe, ligatiſq; oculis à carnificibus retroactum, deſiluiſſe in præruptum, nec læſum: Ibi beatum *Dunſtanum*, corporaliter cum eo locutum, nexus oculorum ſoluiſſe. Quo ſolatio miſerum animatum, per confragoſas ſemitas in ſuperiora euaſiſſe manus cuiuſdam quam non videret niſu, pendula pergentis terga, ne retro laberetur, ſuſtentante. Sed quia de temporũ turbine in noſtris; de ſancti miraculis in aliorum legitur literis, ſucceſſionem Epiſcoporum repetam.

Dunſtano ſucceſſit anno vno *Ethelgarus*, qui primus in nouo Monaſterio Abbas à beato *Ethelwoldo* Wintoniæ factus, poſt etiam præſulatum Auſtralitum Saxonum acceperat, cuius ſedes tunc erat apud Seleſeiam, nunc eſt Ciceſtriæ. Hoc de medio facto ſedit annis 11. Wiltunenſium prius Epiſcopus *Ælfricus*, qui & ante Abbas Abendonenſis fuerat. De quo quod quidam dicunt eum Cantuariæ Monachos proturbatis clericis poſuiſſe; veriſimile non videtur. Conſtat enim Monachos in Eccleſia Sancti *Saluatoris* fuiſſe à tempore *Laurentii* Archiepiſcopi, qui primus beatiſſimo *Auguſtino* ſucceſſit, ſicut in Epiſtola *Bonefacii* Papæ ad Regem *Ethelbertum*, quæ inferius ponetur, conſtabit.

Poſt eum *Siricius* & ipſe Wintonienſis præſul annis quinque, cuius conſilio in geſtis Regum dixi *Ethelredum* Regem animi libertatem Danis pretio vendicaſſe, vt eorum pacem argento redimeret, quos ferro propellere poſſet, niſi corde careret. Vnde importabilis tributi penſio impoſita Angliæ fortunas prouincialium ad ſolum vſq; deſtruxit.

Quod cum ſucceſſor eius *Ælphegus* ex Epiſcopo Wintonienſi Archiepiſcopus annis ſex, & menſibus ſeptem, facere contemneret, ne molliciem otii ſui miſerorum diſpendio mercaretur; tentus, & in compedes coniectus; poſtremoque ab ipſis Danis lapidatus, animam cœlo dedit. Cuius vitam ſcripſit *Oſbernus* plenam virtutibus, & miraculis: illo præcipue, quod Romæ poſitus, obitum *Kenulfi*, qui ei in Wintonia ſucceſſerat, perſpicua veritate ſuis nunciauit. Præterea die gloriæ ſuæ illuceſcente iam iamque morte furorem hoſtium ſatiaturus, vidit *Dunſtanum* tranſitoriam prænunciantem pœnam, & futuram promittentem gloriam. Nam quod corpus eius etiam recentis cruoris præferens veſtigia labem putredinis ad hunc diem ignorauerit, & alias dixi & populariter tritum non eget inculcari.

Succeſſit martyri *Ælphego Liuingus* qui & *Ethelſtanus*, annis ſeptem: Ex Epiſcopo Wilenſi ſuffragio Regis *Ethelredi* in Archiepiſcopum prouectus. Spirabat adhuc vi-

tam Rex ille, veram Prophetiam beatissimi *Dunstani*, quam superius diximus, calamitatibus suis nimis expertus, vir qui coram videret Prouincias suas subuerti, seipsum postremo exulem agi, nec vllum comminisceretur remedium. Id quidam inæqualitati corporis, quidam segnitiei animi deputant. Veruntamen vtcunque dicta mea ferant posteri, absolute pronuncio: magnum insigne fuisse miseriæ, quod Primati patriæ septem mensibus incarcerato nullam opem rex attulerit, nec ad vindictam excitauerit, seu præsulis maiestate, seu calamitatis indignitate permotus. Quare de *Ethelredo* possum antiquum illud prouerbium dicere, quod *è conspicuo probitatis fulmine, natæ fuissent inertes tenebræ.* Quid enim vnquam *Edgaro* patri, in probitate, quid huic filio in socordia comparabile habuit Anglia? Impleuit ergo locum defuncti *Elfegi, Liuingus*, vt dixi.

Et post eum *Egelnodus*, Octodecim annis, de quo in gestis *Cnutonis* aliqua commemoraui.

Huic *Edsius* successit annis vndecim, qui post mortem *Hardecnuti* Regem *Edwardum* prouexit in regnum, assistens authoritate & benedictione sua, conatibus *Godwini* Comitis, & Danorum contra nitentium votis irritis. Nec multo post incurabilem morbum nactus, viuens & volens potestati decessit, cum prius secretiori consilio apud Regem & Comitem egisset, vt ei *Siwardus* Abbas Abendoniensis succederet. Sed cum ille in ipsum qui honorem intulerat ingratus etiam necessario victu infirmum fraudaret, iam designatus successor eliminatus est, datusq; ei Episcopatus *Roffensis*, quo leuiaret verecundiam, quo detrimentum consolaretur.

Tunc Rex *Robertum*, quem ex monacho Gemmeticensi Londoniæ fecerat Episcopum, archiepiscopum creauit annis duobus, amplissimo præmio bona sibi quondam in Normannia exulanti ab ipso impertita recompensans. Is ergo & amore antiquo & recenti honore primas partes in consiliis regalibus vendicabat, quos vellet deponeret, quos liberet, sublimaret. Anglis nota loquor, & alias dicto repeto. Angli ergo Normanno inuidere, & Regis beneuolentiam extenuare. Ille contra pertinacius insistere, donec præcipuos optimates *Godwinum* dico & filios eius proditionis apud Reges accusatos Anglia expelleret. Expulsionis aliæ quoq; fuere causæ, & alii authores, sicut alias non tacuimus. Sed ille clarius classicum cecinit, instantius accusauit. Et tunc quidem animi sententiæ blanditus est effectus rei. Sed posteriori anno causa in suffragium popularium deducta, exules restituit. Quorum reconciliationem cum sibi nocituram archiepiscopus non dubitaret, iudicii deliberationem præueniens Romam iuit. Vnde cum Epistolis innocentiæ & restitutionis suæ allegatricibus rediens finem vitæ apud Gemmeticum inuenit.

Tunc *Stigandus* quidam, qui quondam dimisso Orientalium Anglorum Episcopatu, sublimiorem gradum meditatus Wintoniensem inuaserat, rapuit occasionem desideratam, vt innocentis Regis simplicitatem circumueniens, Archiepiscopatum septendecim annis tantis honoribus adiungeret: alias sane nec imprudens, nec inefficax. Cæterum aduersus ambitum nihil dignitati suæ consulens, quæcunq; posset aliis præripere, sibi abscondere, nunquam auaritiam suam moderari: sacros honores Ecclesiarum, hos sibi pecunia comparans, istos aliis lingua vendicans: prorsus publicas nundinas ex Episcopatibus & abbatiis faciens, & ibi cupiendi modestiam admittens, vbi quod cuperet deesset. Nonne illud belluinæ rapacitatis dices, quod Wintoniæ Episcopatum & Cantuariæ Archiepiscopatum, præterea multas Abbatias solus ipse possidebat, quæ singula satis superque sufficerent alicui probo viro? Sed ego coniicio illum non iudicio sed errore peccasse, quod homo illiteratus (sicuti plerique & pene omnes tunc temporis Angliæ Episcopi) nesciret quantum delinqueret, rem Ecclesiasticorum negotiorum sicut publicorum actitari existimans. Quare nunquam pallium à Roma meruit, quamuis & ibi venalitas multum operetur, nisi quod quidam *Benedictus* apostolicæ sedis peruasor ipsi misit gratulatus, quod eum quem alii Archiepiscopi ducebant ludibrio, ipse Papam appellasset. Sed illo post non multum deiecto, omnia eius facta euacuata, decretumque consilio salubri non potuisse eum dare legitime pallium, qui iuste non habuisset Papatum. Non resipuit super his *Stigandus* sed perstitit, parum cogitans de animarum salute, tantum forensi frueretur honore. Interea *Willielmus* Comes Normanniæ Angliam veniens armis Prouinciā perdomuit, cum & Dei permissio suffragaretur, & nonnullæ causæ suppeterent, quas non infirmas ipse arbitraretur. Qui cum & belli Hastingensis victoria, & castelli Dofrensis deditione terrorem sui nominis sparsisset, Londoniam venit, venienti *Stigandus* cum potentissimis Anglis processu & fauore suo applausit: consertisque loquelis *Willielmus* eū in patrem & Archiepiscopum, ipse *Willielmum* in Regem recepit, & filium. Veruntamen coronam regni de manu eius Rex detractauit suscipere, astutia, qua consueuerat, prohibitores

bitores ex parte Apostolici subornans. Nec multo post in Normanniam nauigans sub volamine honoris illum renitentem secum traxit, ne quid perfidię se absente per eius authoritatem in Anglia pullularet. Inter quæ difficile dictu est, quantis eum exceperit officiis dignanter vbicunq; locorum assurgendo, & contra eum in omnibus Episcopatibus Normanniæ & Abbatiis longa serie Pompæ procedi faciendo. Sed quicquid his regebatur inuolucris, erupit in clarum veniente in Angliam *Ermenfredo*, Seduense Episcopo, Legato *Alexandri* Papæ, qui ad voluntatem Regis, coacto concilio *Stigandum* deposuit, fidem *Willielmi* appellantem, & violentiam reclamantem. Et quamuis ille se blande excusans præceptum Papæ obiectaret, non tamen opinionem affectatæ depositionis exclusit, quod eum toto æuo in vinculis Wintoniæ habuerit. Ibi ergo *Stigandus* tenui victu vitam tolerauit, quod ei parum de fisco ferebatur & ipse ingenita mentis duritia nihil de suo inferri pateretur. Quin & hortantibus amicis & præcipue regina *Edgitha*, *Edwardi* Regis relicta, vt se delicatius vestiret, & pasceret, per omne sanctum pejerabat non se habere nummum nec valens. Sed huic sacramento soliditatem veri abfuisse probauit ingens vis opum post mortem eius in subterraneis specubus inuentarum. Ad quarum indicium vt veniretur, auxilio fuit clauicula collo exanimati dependens, quæ familiaris scrinii esset custos. Ea seræ immissa, manifestauit per cartas inuentas, & qualitatem metallorum & quantitatem p. n lerum.

Nondum ille efflauerat, cum à *Willielmo* Rege *Lanfrancus* Cadomensis Abbas ad Archiepiscopatum electus est. Is gente Longobardus, non adeo abiecta & obscura progenie oriundus erat. Sed literatura perinsignis liberales artes quæ iamdudum sorduerant, à Lario in Gallias vocans, acumine suo expoliuit. Teneriorem ætatem in secularibus deterens, in scripturis diuinis animo & æuo maturuit. Quibus edoctus mundi fumos & ampullata gentilium eloquia parui pendens Monachatus desiderium imbibit. Multisq; diu locis circumspectis ex omni Abbatiarum copia Beccum apud Normanniam potissimum elegit, paupertate loci & Monachorum religione captus. (Siquidem eo forte adueniens ipsum Abbatem *Herlewinum* nomine, ad coquendos panes succinctum, & manus fimo oblitum conspicatus esset.) Factus ergo ibi Monachus homo, qui nesciret agresti opere victum quærere, publicas scholas de Dialectica professus est, vt egestatem Monasterii scholarum liberalitate temperaret. Exiuit fama eius remotissimas Latinitatis plagas eratq; Beccum magnum & famosum literaturæ gymnasium. Gloria laudis conflauit apud improbos viro inuidiam, capellanis, qui infra eius scientiam se viderent, animum Comitis *Willielmi* in ipsum turbantibus, quod vnum eorum palam de inscitia literarum irrisisset. Quapropter *Lanfrancus* edictum accipiens, vt Normanniam sua importunitate vacuaret, curiam venit, moxq; indulgentiam Comitis meruit, quod ille statim viuacitate sensus intellexisset, quantæ prudentiæ *Lanfrancus* esset ex dignitate frontispicii, & facetia responsi, interiora coniectans. Nec multo post apud Cadomum Abbatem fecit, vbi sancto *Stephano* Monasterium fundamentis leuauerat. Quin & Regni fastigiatus solio, Archiepiscopum, vt dixi, instituit, quod ipse melius scripto suo insinuabit. quod de ordinatione sua, & de controuersia inter se & Eboracensem *Thomam* commota & sedata, ita scripsit.

Anno Dominicæ incarnationis millesimo septuagesimo intrauit Anglicam terram *Lanfrancus* Cadomensis cœnobii Abbas, mouentibus & præcipientibus *Willielmo* glorioso Rege Anglorum, & fœlicis memoriæ *Alexandro* totius sanctæ Ecclesiæ summo Pontifice. Is post paucos sui introitus dies Dorobernensem Ecclesiam suscepit regendam. Consecratus est autem quarto Calendarum Septembris in sede Metropoli à suffraganeis ipsius sedis *Willielmo* Londoniensi Episcopo, *Siwardo* Roffensi, *Walchelmo* Wentano, *Remigio* Dorcensi siue Lincolniensi, *Herfasto* Helmanensi siue Theofordensi, *Stigando* Selesiensi, *Hermanno* Schireburnensi, *Gisone* Wellensi. Cæteri, qui absentes fuerunt, causas suæ absentiæ tam Legatis, quam literis ostenderunt. Ipso anno *Thomas* Eboracensis Ecclesiæ antistes electus Cantuariam ex prisca consuetudine ab eo sacrandus aduenit. à quo cum *Lanfrancus* scriptam de obedientia sua professionem cũ adiectione iurisiurandi, custodito antecessorum suorum more exposceret: Respondit *Thomas* se id nunquam facturum nisi prius scriptas de hac re authoritates legeret, nisi testes huius antiquitatis assertores cerneret: Postremo, nisi congruas super hac re rationes audiret, quibus id iuste & rationabiliter sine suæ Ecclesiæ præiudicio facere deberet. Hoc autem ignorantia magis quam spiritus elati pertinacia faciebat. Nouus enim homo & Angliæ consuetudinis penitus expers, verbis adulatorum plus æquo & bono fidem exhibebat. *Lanfrancus* tamen in præsentia paucorum Episcoporum, qui ad eum pro hac consecratione aduenerant, quod postulabat ostendit. At ille aspernatus omnia, non sacratus abscessit, quod

Rex audiens grauiter accepit, existimans *Lanfrancum* iniusta petere, & scientia literarum magis quam veritate & ratione confidere, quamuis nec ipsi *Thomæ* deesset literarum peritia, multo ingenio multoque studio comparata. Paucorum dierum spatio euoluto *Lanfrancus* ad curiam venit, à Rege audientiam postulauit, redditis rationibus eius animum mitigauit, transmarinis, qui aderant, suæ parti iustitiam adesse suasit & persuasit. Angli enim qui rem nouerant assertionibus eius per omnia constantissime testimonium perhibebant. Itaque regio edicto communique omnium decreto statutum est, ad præsens debere *Thomam* ad matrem totius Regni Ecclesiam redire, professionem scribere, scriptam legere, lectam inter examinandum in præsentia Episcoporum *Lanfranco* porrigere, in qua præceptis quidem eius in omnibus, quæ ad Christianæ Religionis cultum pertinent, se obtemperaturum absolute nulla interposita conditione promitteret, successoribus vero eius non ita, nisi prius vel coram vel in Episcopali concilio competens ei ratio redderetur, qua antecessores suos Dorobernensis Ecclesiæ Primatibus id fecisse & facere debuisse euidentissime comprobaretur. Igitur rediit, quæ iussa sunt impleuit, sacratus abscessit. Non multos post dies *Lanfrancus* ab vniuersis Anglici Regni Episcopis, qui diuersis temporibus, diuersis in locis ab aliis Archiepiscopis vel à Papa tempore *Stigandi* sacrati sunt, professiones petiit & accepit. Sequenti anno cum præfato Archiepiscopo Romam iuit, & honorifice a sede Apostolica susceptus vnum quidem pallium ab altari Romano more accepit, alterum vero in indicium sui amoris, videlicet cum quo Missam celebrare solebat, *Alexander* ei Papa sua manu porrexit. In cuius præsentia *Thomas* calumniam mouit de Primatu Dorobernensis Ecclesiæ, & de subiectione trium Episcoporum Dorcensis siue Lincolniensis, Wigorniensis, Lecefeldensis, qui nunc est Cestrensis, dicens Cantuariensem Ecclesiam atque Eboracensem parem ad inuicem honorem habere, nec alteram alteri secundum beati *Gregorii* constitutionem debere vllatenus subiacere, excepto quod alter vtrius Archiepiscopum priorem & digniorem oporteat esse eo quem constiterit fuisse posterius ordinatum. Prædictos vero tres Episcopos suæ sedi, suisque antecessoribus ab antiquis temporibus extitisse subiectos. *Lanfrancus* hoc audiens etsi moleste tulit, modesta tamen discretione verba illius veritate penitus carere respondit, asseuerans *Gregorianam* illam constitutionem non de Cantuariensi & Eboracensi Ecclesia, sed de Londoniensi, & Eboracensi esse prolatam. De qua re & de tribus Episcopis multis hinc inde verbis prolatis, decreuit *Alexander* Papa, oportere causam hanc in Anglicam terram audiri, & illic totius Regni Episcoporum, & Abbatum testimonio & iudicio definiri. *Lanfrancus* quamuis alligatum illum suo tempore facta ab eo professione teneret, maluit tamen pro successoribus laborare, quam eis in posterum indiscussam hanc tantam calumniam discutiendam reseruare. Vterque ergo in Paschali solemnitate ad Regem venit, ibique prolatis in medium partium rationibus sententiam de negotio regalis curia dedit. Iussum est fieri transcriptum totius causæ continens finem. *Lanfrancus Alexandro* Papæ direxit Epistolam, in qua ei totius negotii gestionem breuiter & veraciter enarrauit. Vtraque scripta sunt, subter annexa præmissa professione quam *Thomas Lanfranco* coram Rege & eius curia manu in manum porrexit. *Decet Christianum quemque Christianis legibus subiacere, nec his quæ à Sanctis patribus salubriter instituta sunt, quibuslibet rationibus contraire. Hinc namque iræ, dissensiones, inuidiæ, contentiones, cæteraque procedunt, quæ amatores suos in pœnas æternas demergunt. & quanto quisque altioris est ordinis, tanto impensius diuinis debet obtemperare præceptis. Propterea ego* Thomas *ordinatus iam Eboracensis Ecclesiæ Metropolitanus antistes, auditis cognitisque rationibus absolutam tibi* Lanfrance *Dorobernensis Archiepiscope, tuisque successoribus de Canonica obedientia professionem facio, & quicquid à te vel ab eis iuste & Canonice mihi iniunctum fuerit, seruaturum me esse promitto. De hac re autem dum à te ordinandus essem, dubius fui. Ideoque tibi quidem sine conditione, successoribus vero tuis conditionabiliter obtemperaturum me esse promisi. Anno ab incarnatione Domini nostri* IESV CHRISTI *millesimo septuagesimo secundo, Regni vero* WILLIELMI *gloriosi Regis Anglorum & ducis Normannorum sexto, Pontificatus autem Domini* ALEXANDRI *Papæ vndecimo, in præsentia Regis & Episcoporum atque Abbatum ventilata est causa de Primatu. Quem* LANFRANCVS *Dorobernensis Archiepiscopus super Eboracensem Ecclesiam iure sua Ecclesiæ proclamabat, & de ordinationibus quorundam Episcoporum, de quibus ad quem specialiter pertinerent certum minime constabat. Et tandem aliquando diuersis diuersarum causarum authoritatibus probatum atque ostensum est, quod Eboracensis Ecclesia Cantuariensi Ecclesiæ debeat subiacere, eiusque Archiepiscopi, vt Primatis totius Brittanniæ dispositionibus in iis, quæ ad Christianam Religionem pertinent in omnibus obedire. Subiectionem vero Dunelmensis hoc est Lindisfarnensis Episcopi, & omnium*

omnium regionum à terminis Licefeldensis Episcopi, & Humbræ magni fluuii vsq; ad extremos fines Scotiæ, & quicquid ex hac parte prædicti fluminis ad parochiam Eboracensis Ecclesiæ iure competit, Cantuariensis Metropolitanus, Eboracensi Archiepiscopo, eiusq; successoribus in perpetuum obtinere concessit: Ita vt si Cantuariensis Archiepiscopus Concilium cogere voluerit; vbicunque ei visum fuerit, Eboracensis Archiepiscopus sui præsentiam cum omnibus sibi subiectis Episcopis ad nutum eius exhibeat, & eius Canonicis dispositionibus obediens existat. Quod autem Eboracensis Archiepiscopus professionem Archiepiscopo Cantuariensi facere etiam cum sacramento debeat, Lanfrancus *Dorobernensis Archiepiscopus ex antiqua antecessorum consuetudine ostendit, sed ob amorem Regis*, Thomæ *Archiepiscopo Eboracensi sacramentum relaxauit, scriptamque tantum professionem recepit, non præiudicans successoribus suis qui sacramentum cum professione à successoribus* Thomæ *exigere voluerint. Si Archiepiscopus Cantuariensis vitam finierit, Eboracensis Archiepiscopus Dorobernium veniet, & eum, qui electus fuerit, cum cæteris præfatæ Ecclesiæ Episcopis vt Primatem proprium iure consecrabit. Quod si Archiepiscopus Eboracensis obierit, is qui ei successurus eligitur accepto à Rege Archiepiscopatus dono Cantuariam, vel vbi Cantuariensi Archiepiscopo visum fuerit, accedet, & ab ipso ordinationem canonico more suscipiet.* Hic si Epistolam *Lanfranci ad Alexandrum* Papam totam posuero, erit onerosum profecto. Quapropter quod ad rem tantum attinet, supponam, adiiciens etiam priuilegia sedis Apostolicæ, quæ ad suam causam firmandam magno fuisse suffragio ipse asseuerat. Vnde me iure nullus criminari debebit, quasi talibus scriptis volumen implendo, alienam in me transferam gloriam, sed dabit potius si æquum iudicat necessitati susceptæ historiæ veniam. Quinimo à studioso Lectore habendæ sunt scriptori gratiæ, quod omnia hic congesta inueniet, quæ & labori esset per multa volumina scrutari, & dubietati, si vnquam forte possent inueniri. Simul quod nec adhuc controuersia inter duos Metropolitanos conquieuit, sed in magno etiam nunc versatur litigio, cum ad istos qui modo dissident ordine venero, non habeo necesse ostendere, quæ pars veritate nitatur, cum iam tempore istius *Lanfranci* præoccupauero. *Domino totius Christianæ religionis summo speculatori*, Alexandro Papæ, Lanfrancus *Sanctæ Dorobernensis Ecclesiæ antistes, debitam cum omni seruitute obedientiam. In concilio, quod Angliæ per vestram authoritatem coactum est, vbi querelæ* Thomæ *Archiepiscopi prolatæ & ventilatæ sunt, allata est Ecclesiastica gentis Anglorum historia, quam Eboracensis Ecclesiæ presbyter & Anglorum doctor* Beda *composuit: lecta sententia, quibus pace omnium demonstratum est, à tempore beati* Augustini, *Primi Dorobernensis Archiepiscopi, vsque ad ipsius* Bedæ *vltimam ætatem, quæ fere centum & quadraginta annorum spatio terminatur, antecessores meos, super Eboracensem Ecclesiam totamque Insulam, quam Britanniam vocant, necnon & Hyberniam Primatum gessisse, curam pastoralem omnibus impendisse, in ipsa Eboracensi vrbe persæpe, locisq; finitimis, vbi eis visum fuit: Episcopales ordinationes atq; concilia celebrasse, Eboracenses, antistites ad ipsa concilia vocasse, & cum res poposcisset, de suis eos actibus rationem reddere compulisse. Episcopos quoq;, quorum subiectionem in quæstionem* Thomas *adduxerat, infra illud centum & quadraginta annorum spatium, per Dorobernenses Archiepiscopos fuisse sacratos, ad concilia vocatos, quosdam quoque, culpis exigentibus ab eis cum Romanæ sedis authoritate depositos: multaq; in hunc modum, quæ Epistolaris modestia per singula explicare non potest, Diuersa ad legendum porrecta concilia, quæ diuersis temporibus, diuersis de causis, à meis sunt antecessoribus celebrata. Quæ tametsi eandem suæ institutionis non habuere materiam, eandem tamen de Primatu & subiectione Episcoporum tenuere sententiam. Recitatæ eorundem, de quibus quæstio versabatur Episcoporum ante prædecessores meos factæ electiones, & per eos ordinationes, qui Dorobernensi Ecclesiæ de sua obedientia scriptas reliquerunt professiones. Vrbs namq;, quæ nunc Cantuaria vocatur, antiquis temporibus ab ipsius terræ incolis Dorobernia vocabatur. Nec defuerunt gesta quibus reseratũ est cũ Anglia per plures esset regulos diuisa, Nortanhumbrorũ regem vbi sita est, ciuitas Eboraca, accepto pretio cuidã symoniaco Episcopiũ vendidisse, pro qua culpa à Dorobernensi Archiepiscopo ad concilium vocatum esse, nolentẽq; venire pro sua inobedientia excõmunicationis sententiã pertulisse. Cuius communionis atq; consortii omnis illarũ partium Ecclesia tã diu abstinuit, quoad vsq; concilio seipsum exhibuit, & quod malè gestum est correxit. Vltimum quasi robur totiusq; causæ firmamentũ, prolata sunt antecessorum vestrorum*, Gregorii, Bonefacii, Honorii, Vitaliani, Sergii, Item Gregorii, Leonis, Iohannis *priuilegia, atq; scripta, quæ Dorobernensis Ecclesiæ præsulibus, Anglorumq; regibus aliis atq; aliis tẽporibus variis de causis sunt data atq; transmissa. Reliqua. n. reliquorum tam autentica quam eorum exemplaria in ea combustione atq; abolitione quam Ecclesia nostra ante quadrienniũ perpessa est, penitus sunt absumpta. His atq; aliis, quæ particulariter breuiterq; explicari nõ possunt ex parte Ecclesiæ nostræ in causa peroratis contra tantã tantarum auctoritatum euidentiã paucissimas contradictiones opposuit, Epistolam illam præcipue ferens in medium, qua beatus* Gregorius *Londoniensem atq; Eboracensem Ecclesiam pares esse, nec alteram alteri subiacere instituit. Quam scripturam cum in rem*

nihil facere concordi sententia cuncti protinus definissent, pro eo quod nec ego Londoniensis Episcopus essem, nec de Londoniensi Ecclesia esset quæstio instituta, vertit se ad alia egena atq; infirma argumenta, quæ post paucam moram Christo reuelante paucis sunt obiectionibus abolita, &c. Domino excellentissimo atq; præcellentissimo filio Regi Anglorum Ethelberto, Bonefacius Episcopus seruus seruorum Dei. Dum Christianitatis vestræ integritas ita circa conditoris sui cultum excreuerit, vt longe lateq; resplendeat, & in omni mundo annunciata vestra Deo digna operationis augmenta referat: enormes largitori omnium bonorum Deo grates exsoluimus, qui vos de excelso prospexit, & in tanto culmine virtutum erexit. Quapropter, fili gloriose, quod ab Apostolica sede per Coepiscopum nostrum Mellitum postulastis, libenti animo concedimus, id est, vt vestra benignitas, in Monasterio in Dorobernensi ciuitate constituto, quod sanctus doctor vester Augustinus beatæ memoriæ Gregorii discipulus Sancti Saluatoris nomini consecrauit, cui ad præsens præesse dignoscitur dilectissimus frater noster Laurentius, licenter per omnia Monachorum regulariter viuentium habitationem statuat Apostolica authoritate decernentes, vt ipsi vestri prædicatores Monachi Monachorum gregem sibi associent, & eorum vitum sanctitatum moribus exornent. Quæ nostra decreta, si quis successorum vestrorum, siue Regum, siue Episcoporum, clericorum siue Laicorum irrita facere tentauerit, à principe Apostolorum Petro, & à cunctis successoribus suis anathematis vinculo subiaceat, quoad vsque quod temerario ausu peregit, Domino placita satisfactione pœniteat, & huius inquietudinis veram emendationem faciat. In Christo valeas Domine fili. Missa per manum Melliti Episcopi Londoniensis, anno Dominicæ incarnationis 615. Dilectissimo fratri Iusto Bonefacius Episcopus seruus seruorum Dei. Susceptis vestræ dilectionis apicibus, in quibus reperimus inter alia plurimos ex gentilibus ibidem degentibus Deo Omnipotente & Domino nostro Iesu Christo auxiliante conuersos, maxime autem in partibus Cantiæ ad veri Dei nostri fidem vestris laboribus esse perductos: valde gratulati sumus: Edbaldi quoq; Regis animum ad veræ agnitionis viam esse correctum, Dominum Omnipotentem in eo laudamus, qui sui nominis sacramentum, vestriq; laboris fructum non deseruit, sicut ipse prædicatoribus Euangelii veraciter repromisit, Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus vsq; ad consummationem seculi. Multa enim clementia, apud Dominum, multa est in vobis demonstrata, cum aperiantur corda barbararum gentium ad suscipiendum prædicationis vestræ singulare mysterium. Vt enim proficerent, vestris meritis est eorum saluatio procurata, Domino dicente, Qui perseuerauerit vsq; in finem hic saluus erit. Cognoui siquidem in vestris syllabis, vt sanctæ recordationis prædecessor noster Gregorius constituit Augustino & omnibus successoribus suis in posterum Metropolitanam & Primitiuam sedem in Ciuitate Dorobernia, vbi caput totius gentis Anglorum à diebus Paganorum habetur. At vero nunc per reuelationem Iesu Christi, qui est origo, & caput Christianitatis, eadem ciuitas exaltatur & orthodoxa fides, quæ est radix nobilissima ibidem collocatur vt ex illa segete vberrimum fructum boni operis ad pabulum cœlestis patriæ omnes Insulani metere queant. O quam fœlix illa ciuitas quæ meruit in se Christum habitatorem habere: fœlix illa ciuitas: fœlix & tota gens cum illos superna misericordia visitare non dedignata sit, quos ante mundi creationem prædestinauerat sibi sociare. Quare absit ab omni Christiano, vt ex illa ciuitate Dorobernia aliquid minuatur, aut in aliud mutetur nunc vel futuris temporibus, quæ à prædecessore nostro Domino Papa Gregorio statuta sunt, quoquo modo res humanæ quassentur. Sed magis ex authoritate beati Petri Apostolorum principis ad ipsum præcipientes firmamus, vt in Dorobernia ciuitate semper in posterum Metropolitanus totius Brittanniæ locus habeatur. omnesq; prouinciæ regni Anglorum præfati loci Metropolitanæ Ecclesiæ subiiciantur, immutilata & perpetua stabilitate decreuimus. Hanc autem Ecclesiam vtpote specialem, consistentem sub potestate & tuitione sanctæ Romanæ Ecclesiæ, si quis conatus fuerit imminuere, eiq; de concessæ potestatis iure quicquam abstulerit, auferat eum Omnipotens Deus de libro vitæ suæ, sciatq; se sub anathematis vinculis esse nodatum. Deus te incolumem custodiat Reuerende frater. Dilectissimo fratri Honorio Honorius Episcopus seruus seruorum Dei. Susceptis vestræ dilectionis literis in iis reperimus vestri laboris sollicitudinem circa vobis commissum gregem multa fatigatione occupatam, multo labore & angustia crebrescentibus malis & mundanis visibus mentis vestræ difficultates sæpius sustinere grauitatem. Nos vero hortamur vestram dilectionem, vt opus Euangelii, quod cepistis, teneatis. quod in eo laborandum tibi atque perseuerandum magis quam omittendum est. Memento Euangelici præcepti, quo dicitur: Ego pro te rogaui Petre vt non deficiat fides tua; & tu aliquando conuersus confirma fratres tuos. Et iterum in Apostolo: Stabiles estote & immobiles, scientes quod labor vester non est inanis coram Domino. Ideo suppliciter vestram dilectionem admonemus, vt fide & opere in timore Dei & charitate vestra adquisitio, prædecessorumque vestrorum, quæ per domini Gregorii exordia pullulat conualescendo amplius extendatur, vt ipsa promissio Dominici eloquii vos ad æternam festiuitatem euocet, quæ dicit: Venite ad me omnes, qui laboratis & onerati estis, & ego vos reficiã. Et iterũ Euge serue bone & fidelis, q. super pauca fuisti fidelis super multa te constituam. Interea hæc

tuæ sedis authoritatem nostræ authoritatis priuilegio firmari postulasti. Nos vero absq; vlla dilatione gratuito animo annuentes quod rectum est, vt quod semel statutum atque dispositum à prædecessoribus nostris cognouimus, hoc ipsum & nos confirmemus, eorumque vestigia sequentes iuxta ritum priscæ consuetudinis, quæ à tempore sanctæ recordationis Augustini *prædecessoris vestri nunc vsq; Ecclesia tua detinuit ex auctoritate beati* Petri *Apostolorum principis Primatum omnium Ecclesiarum Brittanniæ tibi* Honorio *tuisque successoribus in perpetuum obtinere concedimus. Tuæ ergo iurisdictioni subiici præcipimus omnes Angliæ Ecclesias & regiones, & in ciuitate Dorobernia Metropolitanus locus & honor Archiepiscopatus & caput omnium Ecclesiarum Angliæ semper in posterum seruetur: & à nulla persona per aliquam malam suasionem in alium locum mutetur. Aliter autem si quis fecerit typho superbiæ instinctus, & nostræ præceptioni inobediens, & prænominatæ Ecclesiæ concessis suæ dignitatis contenderit reniti, sciat se separatum à participatione corporis & sanguinis redemptoris* Iesu Christi. *Deus custodiat te incolumem reuerende frater.* Dilectissimo fratri *Theodoro Vitalianus* Episcopus seruus seruorum Dei. *Inter plurima, quæ per vestras syllabas nobis intimari iussisti, cognouimus etiam desiderium vestrum pro confirmatione diœcesis, quæ tuæ subiectioni subiacet, quia in omnibus ex vestro Apostolicæ authoritatis priuilegio splendescere desideras. Nos ergo petitioni vestræ annuentes quia congruit pastorali sollicitudine circa Ecclesias Dei, quæ à priscis temporibus ab hac sede statuta intelligimus, irrefragabili ratione volumus vt sicut à nobis ita et à successoribus nostris perpetua stabilitate muniatur. Vnde nobis visum est te exhortari ac in præsenti commendare tuæ sagacissimæ sanctitati omnes Ecclesias in Insula Brittanniæ positas. Omnia ergo, quæ à sancto* Gregorio *prædecessore nostro* Augustino *Sincello suo statuta sunt atque firmata, vel etiam per sacrum vsum pallii concessa, nos tibi in aeuum concedimus, & Dorobernium ciuitatem, vbi primitus per Reuelationem* Iesu Christi *Domini nostri fides Catholica secundũ institutionem sacrorum Canonum suscepta est, habeto. Ex authoritate autem* Petri *Apostolorum principis, cui à Domino Deo potestas data est ligandi atque soluendi in cœlo ac in terra, nos licet immeriti eiusdem beati* Petri *clauigeri regni cœlorum vicem tenentes, tibi* Theodore *tuisque successoribus sicut abolinatis temporibus fuerint condonata in perpetuum, ita in ipsa tua Metropolitana sede, quæ sita est in Dorobernia, immutilanda concedimus obtinenda. Si quis vero, quod non optamus, contra hanc nostræ Apostolicæ definitionis priuilegii authoritatem venire tentauerit, si quidem Episcopus aut presbyter aut Diaconus fuerit, ex hac Apostolica authoritate decernimus, vt Episcopus ordine præsulatus careat, & Presbyter vel Diacon⁹ à suis gradib. se nouerint deiectos. Ex numero autem Laicorum tam ex Regibus quam principibus siue magna siue parua persona fuerit, sciat se alienum à participatione Domini nostri Iesu Christi. Hanc autem priuilegii paginam suffultam authoritate beati* Petri *Apostolorum principis, cuius ministerio fungimur, tibi* Theodore *tuisque successoribus in perpetuum obtinendam delegamus. Deus te incolumem custodiat dilectissime frater.* *Sergius* Episcopus seruus seruorum Dei Ethelredo, Alfrido, Adulfo Regibus Anglorum. *Donum gratiæ spiritualis, Sancti Spiritus illustratione fidelium corda succendit, ac reparando reficit, & virtutis mirificæ constantia roborat, & cœlestium donorum beneficiorum instituit perenniter promereri suffragia, & labentium rerum exitia nihilominus præcauere. Quo vsi munere pietatis Dei Sancti Patres, vt quædam astrorum cœlestium splendifera luminaria mundi totius per ambitum renitentes gloriose post præsentis vitæ fœlicia gaudia inter numerum electorum meruere ascribi. Porro vos gens sancta, genus electum, populus acquisitionis, filii lucis, stirps regia, fidei propago ac incrementa virtutum gaudete in Domino & exultate quod vestri non immemor studii egregius ac primus Apostolorum* Petrus *fidei firmissima petra, dum mentis ac conscientiæ vestræ sensu letatur, nominum quoque vestrorum reminiscitur & agnoscit. Confidimus namq; quod & aditum Regni cœlestis aperiat, quibus tantum inter gentes, quibus Deo auspice præpolletis, fauorem contulit dignitatis. Et vos igitur Christianissimi ac dilectissimi filii, eius authoritate collatum vobis antistitem* Brithwaldum *Cantiæ sedis præsulem totiusq; Brittaniæ primum Pontificem alacri pectore menteque deuota suscipite, scientes quod mercedem Prophetæ accipiet, si quis hunc vt prophetam accipiat, & si spernere illum forsan, quod absit, fastu quisquam prosiliat, non eum sed à quo missus est spernet. Qui iuxta Dominicam vocem absque vllo adminiculo condemnabitur. Procul ergo à vobis longeque talis absit infanda temeritas ne diram hostis antiquus inobedientiæ faciem in vobis inueniat, quos Sancta Dei Ecclesia in gremio filiorum adoptionis sociare dignata est. Optamus ergo, quo misericordia solita Dominus noster* Iesus Christus *faciat vos ineffabiliter ministerii ac Regii culminis honore sublimari, & in examine futuri iudicii reseruari.* Dilectissimis fratribus vniuersis Episcopis per Brittanniam constitutis *Sergius. Sicut nobis quibus curam officii pastoralis beati* Petri *Apostolorum principis superna dignatio miserationis, " regimenque concessit fratris ignoti, reuerendam aduexit præsentiam, ita quoque vestri religiosissimi præsulatus collegii, agnita salus geminum attulit tripudii munus. Nam omnium bonorum authori Domino Deo nostro immensas peregimus gratias reperta fratrum fidelium in sinu sanctæ matris Ecclesiæ vna-*

nitatis deuota constantia & amore feruente inter se dilectionisq; consortio. Sic enim sagaci solertia Deum complacare noscuntur, offerentes ei pura libamina cum in arca pectoris splendorem veri luminis refouentes nullis illecebris mentem illudant, nullis fratrum stimulus corda percellant, nullis proximos nocentibus mentibus animant: sed vt Dei ministri speculum se subiectis vitæ morumq; probitate exhibeant. Hinc sibi Dominum prosperantem inuenient in aduersis, nec quicquam poterunt hostis insidiæ iis nocendo surripere. Etenim vbi præsto est Domini adiutorium, cuncta fugatur spirituum malignorum aduersitas. Cum ita sit, paternis affatibus collætantes vestræ fraternæ dilectionis vnanimi religiositati, insinuamus vobis, quod præsens dilectissimus frater * Brithwaldus *Cantuariæ Prouinciæ Præsul qui in sedem reuerendæ memoriæ* Theodori *quondam Archiepiscopi subrogatus est, iuxta ritum priscæ consuetudinis, qua à tempore Sanctæ ac reuerendæ memoriæ D. prædecessoris nostri* Gregorii *Rom. Pontificis nunc vsq; sua Ecclesia detinuit à nobis, imo à beato* Petro *Apostolorum principe Primatum omnium Ecclesiarum Brittanniæ sortitus, cum sacro vsu Pallii ac venerabilis dalmatiæ illic demandatus est. Quod non incommode fratres charissimi adeptus promeruit, cum nequaquam fastu siue tumore iactantiæ, sed mente subnixa ac humili corde tantum munus dignus obtinuit. Quocirca hortamur fratres vestrum à Deo dicatum consortium salubriq; consilio monemus, vt propter Dei amorem atq; futuræ vicissitudinis spem, eidem fratri vestræ regionis Archiepiscopo, ac si nobis debitum ministerii honorem exsoluere, & vt præsuli primatum gerenti efficaciter sciatis obedire, non ignari quid vas electionis insinuet,* Obedite præpositis vestris: *Et rursum,* Qui potestati resistit, Dei ordinationi resistit. *Ideoq; fratres vos admonemus vniuersosq; ordinum gradus, præcipientes ex hac Apostolica authoritate, vt nullus sit, qui præsumat contra hæc, quæ ab hac Apostolica sede olim constituta præsentibus vel futuris temporibus contraire. Sed semper præmemoratæ Ecclesiæ concessæ potestates illibatæ seruentur in perpetuum. Et quod vos annuente diuina clementia hæc peracturos indubitata mente confidimus quæ commonere statuimus, fraternitatis vestræ religiosum propositum ineffabilem Sancti saluatoris nostri potentiam exoramus, vt pia vos semper religione pollentes perenni tribuat lætitia gratulari, & fraternis affectibus collætantes sanctorum meritis in æterna beatitudine sociari. Deus vos incolumes custodiat dilectissimi fratres.*

al. Bertwaldus.

Gregorius Episcopus seruus seruorum Dei Episcopis Angliæ salutem. *Dei omnipotentis immensæ pietatis magnitudinem collaudamus, qui suæ maiestatis gloriam sic dilatare dignatus est, vt in omnem terram exierit iam sonus prædicatorum suorum, & in fines orbis terræ verba eorum. Cuius ineffabili pietatis gratia, sicut noscimur procreati: ita quoque sumus adoptati, sanctæ regenerationis portantes mysterium in spem gloriæ filiorum Dei per* Iesum Christum *Dominum nostrũ. Reuerentiæ itaq; vestræ dicato collegio collætantes, vt in fide stabiles, & in opere efficaces inueniamini, hortamur honore inuicem præuenientes, & alter alterius onera portantes, quod sic adimplebitis legem* Christi, *charitatem continuam habentes in dilectione Dei & proximi, sine qua impossibile est placere Deo. Fratris igitur nostri* Tatwini, *qui beatæ memoriæ* Augustini *prædicatoris vestri cathedræ subrogatus est, aduentus nos admodum lætificauit. Quod virum religionis & magnæ probitatis, sub ipso tempore, quo apud nos stetit, eum cognouimus. Proinde auditis eius petitionibus antecessorum eius iura dignitatis perquiri in sacro scrinio fecimus: & inuenientes eum iusta postulasse, sacrum pallium cum venerabili vsu dalmaticæ Apostolica ei authoritate tradidimus, annuentes quoq; iura dignitatis omnia, quæ prædecessores sui à tempore beatæ memoriæ* Augustini *habuisse noscuntur. Sicut ergo prædecessoris nostri* Gregorii *Rom. Pontificis decretum præfato* Augustino *sincello suo prædicatori vestro omnes Episcopos Angliæ subiecit sic nos Deo autore & beato* Petro *Apostolorum principe licet indigni eius nomine vicem gerentes, tibi* Tatwine *Doroberniæ ciuitatis Archiepiscopo tuisque successoribus legitimis omnes Ecclesias Brittanniæ earumque rectores subiicimus, Apostolica authoritate præcipientes, vt omnis homo totius Angliæ tuis canonicis iussionibus obediat, & te sciat esse Primatem atq; speculatorem totius Insulæ, cui vices nostras per omnia gerendas in regione illa commisimus. Tuam autem Ecclesiam Doroberniæ constitutam vt propriam & primam sobolem religionis vestræ in* Christo *specialiter sub tuitione manus nostræ tenemus, quam volumus in pacis tranquillitate vigere, eiusq; iura & dignitatis priuilegia in perpetuum immutilata seruari. Quod prima & mater est aliarum omnium, primitus in vestra regione constituta in honore Sancti saluatoris Domini nostri* Iesu Christi. *Scriptum est enim.* Non est sanctus, vt est Dominus, *& vbi est caput vegetũ, reliqua membra fortius vegetantur. Vos itaq; fratres hæc Apostolicæ authoritatis mandata cum alacritate & subiectionis reuerentia audite & suscipite, & cum præfato fratre nostro Archiepiscopo vestro in messe Dei laborate. Si autem quiuis hæc perturbare voluerit, & nostræ definitionis statuta diuellere contenderit ac violare, sciat se contra ipsum mundi saluatorem, & beati* Petri *authoritatem niti: & ideo nisi resipuerit æternæ damnationis sententiam incurrere. Deus vos incolumes custodiat dilectissimi fratres. Leo* Episcopus seruus seruorum Dei, * *Ethelardo* Archiepiscopo Dorobernensis Ecclesiæ in perpetuũ. *Pontificali discretioni præcipue conuenit præsulibus Ecclesiarũ se-*

al. Athelardo.

cure-

[illegible] eorum irreprehensibilem fidem audientiam præbere, & eorum qui per beatum Petrum Apostolorum principem, & nos gerere desiderauerint, quæ canonicis non refragentur sanctionibus, effectum concedere; vt cum id, quod desiderant obtinuerint, flagrantiores erga religionis amorē existant. Exhortanda itaq; nobis est ac prædicāda fraterna almitas, pro diœcesibus Angliæ tibi cōmissis videlicet Episcoporū seu monasteriorū tam monachorū quam clericorum & puellarum. Quæ sicut abolitis temporibus tua Ecclesia tenuit, vt in sacro scrinio nostro requisita cognouimus, ita tibi tuisq; successoribus tenenda confirmamus. omnes Anglorum Ecclesias sanctus ac egregius prædicator Gregorius ordinauit, atq; catholice confirmauit beato Augustino Archiepiscopo sincello suo subiectas fore in [illegible] per sacrum vsum pallii: & ideo ex authoritate beati Petri Apostolorum principis (cui à Domino Deo potestas ligandi atq; soluendi concessa est dicente: Tu es Petrus & super hanc Petram ædificabo Ecclesiam meam & portæ inferni non præualebunt aduersus eam, & tibi dabo claues regni cœlorum, & quodcunq; ligaueris super terram, erit ligatum & in cœlis, & quodcunq; solueris super terram, erit solutum & in cœlis) immo & secundum instituta sacrorum canonum censuram licet immeriti eiusdem Petri clanigeri regni cœlorum vicem gerentes tibi Athelardo tuisq; successoribus omnes Anglorum Ecclesias sicut à Priscis temporibus fuere, in perpetuum in ipsa tua Metropolitana sede per subiectionis cognitionem irrefragabili iure concedimus obtinendas. Si quis vero, quod non optamus, contra hanc definitionis nostræ vel Apostolici priuilegii authoritatem venire tentauerit, ex Apostolica authoritate statuimus, vt si Archiepiscopus vel Episcopus fuerit, ex ordine præsulatus sit deiectus: similiter presbyter vel diaconus, vel alius quilibet minister sacri ministerii si fuerit, ab ordine sit depositus. Si autem ex numero laicorum fuerit, tam rex, quam princeps, aut qualibet siue magna siue parua persona sit, à sacra communionis participatione se nouerit alienum. Hanc priuilegii paginam authoritate beati Petri Apostolorum principis, cuius ministerio fungimur, tibi Ethelardo tuisq; successoribus in perpetuum concedimus obtinendam. Ad cuius firmitatem manibus nostris subscripsimus, illudq; nomine nostro signari mandauimus. Quam etiam à Sergio scrinario nostro scribi præcepimus mense Ianuario, data 15. Kalend. Febr. per manum primicerii Eustathii sedis sanctæ Apostolicæ imperante domino Carolo piissimo Consule Augusto à Deo coronato magno pacificoq; imperatore, anno secundo post consulatum eiusdem domini, indictione 10. Fratribus & filiis in Christo omnibus Episcopis Angliæ Formosus. Audito nefandos ritus Paganorum partibus in vestris repullulasse, & vos tenuisse silentium, vt canes non valentes latrare, gladio separationis à corpore Dei Ecclesiæ vos ferire deliberauimus. Sed quia, vt nobis dilectus frater noster Pleimundus intimauit, tandem euigilastis, & semina verbi Dei olim venerabiliter iacta in terra Anglorum cœpistis renouare, mucronem deuotationis retrahentes, Dei omnipotentis & beati Petri Apostolorum principis benedictionem vobis mittimus orantes, vt in bene cœptis, perseuerantiam habeatis. Vos enim estis fratres de quibus loquens Dominus inter alia inquit. Vos estis sal terræ, & si sal euanuerit in quo salietur. Et iterum. Vos estis lux mundi, significare volens per verbi sapientiam condiri mentes hominum à vobis debere: & in moribus & in vita vestra bonæ actionis studium quasi lumen apparere fidei, per quod gradientes, ad vitam quomodo caute ambulent, videant, vt ad promissionem æternam beatitudinis sine offensa currentes, valeant peruenire. Nunc accingimini ergo & vigilate contra leonem, qui circuit quærens quem deuoret, & non patiamini vlterius in regione vestra penuria pastorum Christianam fidem violari, gregem Dei vagari, dispergi, dissipari. Sed cum vnus obierit, alter qui idoneus fuerit, canonice protinus subrogetur. Nam secundum legem plures facti sunt sacerdotes eo quod morte prohiberentur permanere. Quod Dauid considerans, & in spiritu Christi Ecclesiam fore permansuram ad finem seculi prospiciens, ait, Pro patribus tuis nascentur tibi filii, constitues eos principes super omnem terram. Nulla itaq; mora sit subrogandi alium, cum quilibet sacerdotum ex hac vita migrauerit, sed mox vt ille, qui primæ sedis principatum gerens inter vos cæteris Episcopis præesse dignoscitur, fratris obitus fuerit denunciatus, facta electione canonica alter consecratus succedat. quis autem inter vos principatum tenere debeat, quæue sedes Episcopalis cæteris præpolleat habeatq; primatum, abolitanis temporibus notissimum est. Nam vt ex scriptis beati Gregorii eiusq; successorum tenemus, in Dorobernia ciuitate Metropolim sedemq; primam Episcopalem constat esse regni Anglorum, cui venerabilis frater noster Pleimundus nunc præesse dignoscitur, cuius honorem dignitatis nos nullo pacto imminui permittimus, sed ei vices Apostolicas per omnia gerere mandamus. Et sicut beatus Gregorius Papa primo vestræ gentis Episcopo Augustino omnes Anglorum Episcopos esse subiectos constituit: sic nos prænominato fratri Doroberniæ siue Cantorberiæ Archiepiscopo eiusque successoribus legitimis eandem dignitatem confirmamus, mandantes, & authoritate Dei, & beati Petri Apostolorum principis præcipientes, vt eius canonicis dispositionibus omnes obediant, & nullus eorum, quæ ei suisque successoribus Apostolica authoritate concessa sunt, violator existat. Si autem quiuis hominum contra hæc aliquando niti ac imminuere ista tentauerit, sciat se proculdubio multandum fore graui anathemate, & à corpore sanctæ Ecclesiæ, quam inquietare molitur, per-

petuo, nisi resipuerit, separandum. Iohannes *Episcopus seruus seruorum Dei confratri* Dunstano *Dorobernensis Ecclesiæ Archiepiscopo vitæ perpetuæ permanendam in Christo salutem. Si pastores ouium solem geluq́; pro gregis sui custodia die ac nocte ferre contenti sunt, & oculis conspectant vigilantibus, ne aliqua ex ouibus aut errando pereat, aut laniata morsibus rapiatur, quanta cura quantoq́; sudore debemus esse peruigiles ob salutem animarum, qui dicimur pastores esse earum. Attendamus igitur nos officium exhibere erga custodiam ouium Dominicarum, & ne quasi lupo veniente territi fugiamus: ne in die diuini examinis pro desidia nostra ante summum pastorem & negligentia vestra excruciemur, vnde modo honoris reuerentia in sublimiore arce cæteris diiudicamur. Primatum itaq́; tuum in quo tibi ex more antecessorum tuorum vices Apostolicæ sedis exercere conuenit, ita tibi ad plenum confirmamus, sicut beatum* Augustinum, *eiusq́; successores præfatæ Ecclesiæ pontifices habuisse dignoscitur. Pallium vero fraternitati tuæ ex more ad missarum solēnia celebranda cōmendamus, quo tibi non aliter vti concedimus, quam eo vsu, quem antecessores nostri prodiderunt, Ecclesiæ tuæ priuilegiis in suo statu manētibus. Neq́; tua prudentia hoc incognitum habet vel cuiuscunq́;, quātum indumenti honor moderatione actuum tremendus erit. Honestati morum tuorum hæc ornamenta conueniunt quatenus Deo authore possis esse conspicuus, ita vt vita tua filiis tuis sit regula. Et in illa, si qua fortitudo illis inest, dirigatur, dum in ea, quæ imitentur, aspiciant. Et in fine epistolæ, Sancta Trinitas fraternitatem vestram gratiæ suæ protectione circundet, atque ita in timoris sui viam te dirigat, vt post vitæ huius amaritudinem ad æternam peruenire simul mereamur dulcedinem. Et hoc scriptum est per manum* Leonis *scrinialis sedis Apostolicæ, in mense Octobr. indictione 4. die primo Kalend. Octob. Anno 12. summi Pontificis* Iohannis. Hæc sacra priuilegia sanctorum Apostolicorum in consilio totius Angliæ lecta, tunc magnum * momentum Cantuariensis Ecclesiæ primatui attulere. Hic quoq; inserta, si lectorum poterunt euitare nauseam, non incommodum locum obtinebūt. Contra quæ *Thomas* Eboracensis Archiepiscopus parum virium habebat, nec ei diffusior calumniarū campus patebat, licet secum fautorum classes asciscerct. Opposuit tamen soli *Augustino* à beato concessum *Gregorio*, vt non solum Episcopos quos ordinauit, neq; hos tantummodo, qui per Eborac. Episcopum essent ordinati, sed et omnes Brittanniæ sacerdotes haberet Domino Deo nostro Iesu Christo authore subiectos. Post obitum vero eius esset inter Londinensem & Eboracensem Episc. mutua gratiæ vicissitudo, & foret amplitudo prior honoris anticipatio ordinationis, voluisse *Gregorium* vt *Augustinus* poneret sedem Londoniæ, sed ipsum charitate regis *Ethelberti* delinitum resedisse Cantiæ. Non difficile fuisse *Gregorio*, si competere videret, vt pauculis verbis controuersiæ ambiguitatem sedaret, dicens, hæc tibi *Augustine*, & omnibus successoribus tuis concedo; sed quod hoc rationi resultare cerneret, voluisse verba sua ventis diffundere. Hæc & huiusmodi plura pergenti dicere, quod & defensionis necessitas, & antiquitatis inscitia eius eloquio ministraret arma, *Lanfrancus* disputationis pedem contulit huiusmodi vigilantissimo responso occurrens. Opinio est veritatis egena, qua niteris vt dicatur soli *Augustino* concessum habere subiectionē omnium Episcoporū Britāniæ, & eorū ēt, qui essent ordinati per Episcopū Eborac. Exile & omnino angustū id esset munus, quod familiari ab olim suo, nouo Anglo vir largiretur Apostolicus; præsertim cū viuo *Augustino* nullus Eboracēsis Pontifex ordinaret, quos subiectos haberet *Augustinus*, sed nec aliquis ibi extiterit Episcopus. Beatus siquidem *Paulinus* primus eiusdem vrbis præsul non tempore *Iusti*, qui quartus fuit Cantiæ Pontifex, illuc directus est. Nescientem gesta Anglorum docebunt, quod dico. Hoc intelligentes sanctissimi sedis Apostolicæ præsules subiectionem omnium Episcoporum Angliæ successoribus *Augustini* confirmarunt, sicut priuilegia recitata testantur. *Gregorianam* vt dicunt constitutionem verbis ornantes amplissimis & liberalitate munifica prosequentes, eiusdem sedis arbitri, eiusdem sententiæ patroni. Æquumq; censent vt omnes Anglorum Ecclesiæ ab eo loco muniantur viuendi disciplinam, à cuius fomite rapuerunt credēdi flammam. Quis enim nesciat, quod à Cantia manauit *Christi* credulitas in Eboracum, & in cæteras Angliæ Ecclesias. Porro quod dicis potuisse beatum *Gregorium* si voluisset successoribus *Augustini* confirmare dicto quod concesserat *Augustino*, verum omnino est nec potest ambigi. Sed quod quæso præiudicium hoc Cantuariensi sedi affert? A simili causam proponam. Nam quando Dominus & saluator noster *Iesus Christus* dixit beato *Petro, Tu es* Petrus *& super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam, & tibi dabo claues regni cælorum,* potuisset adiicere si voluisset, *eandem potestatem successoribus tuis concedo:* verum dicti prętermissio nihil reuerentiæ imminuit successoribus *Petri*. Ibis ne his verbis obuiam? referes ne aduersa? Enimuero omnium Christianorum conscientiis est inclitum vt nihilo minus quam beato *Petro*, successoribus eius & minantibus attremant, & serenam dignitatem indulgentibus gaudenter applaudant. Estq; tunc demum omnium Ecclesiasticarum rerum rata dispēsatio, si successorum

al. firmamentum

beati

beati *Petri* fuerit comprobata iudicio. Quid illud agit, nisi vis diuinæ liberalitatis per Dominum Iesum a beato *Petro* in vicarios eius diffusa? ergo de similibus idem pronunciabis iudicium si dialecticam nosti. Præterea *quod valet in toto valet in parte: quod valet in maiori, valet in minori*. Romana Ecclesia quasi totum est omnium Ecclesiarum, cæteræ Ecclesiæ quasi eius partes. Sicut enim quodam intuitu homo est genus indiuiduorum suorum, & tamen in vnoquoq; indiuiduo inest totius hominis tota proprietas, ita quodam respectu sedes Romana est genus, & totum omnium Ecclesiarum; & tamen in vnaquaque Ecclesia totius Christianæ fidei tota regnat integritas. Ipsa est maior omnium Ecclesiarum, & quod in ea valet, debet & valere in minoribus, vt potestas primi cuiuscunque Ecclesiæ principis in succedētes dimanet, nisi siquid personaliter & nominatim excipiatur. Quare sicut *Christus* dixit omnibus præsulibus Romanis quod dixit beato *Petro*, ita quod dixit *Gregorius* omnibus successoribus *Augustini* dixit in *Augustino*. hinc conficitur, vt sicut Cantia subiicitur Romæ, quod ex ea fidem accepit: ita Eboracum subiiciatur Cātiæ, quæ eo prædicatores misit. Iam vero quod allegas voluisse *Gregorium* vt *Augustinus* resideret Londoniæ, fluctuat plane. Quî enim firmari potest, vt ipse magistri sui voluntati resultans, in repulsam decretorum iret? Sed famæ tam multorum assensu firmatæ derogare fidem refuto. Esto enim vt alias migraret, quid ad me, qui Londinensis Episcopus nō sum? Nihil enim mea interest, nisi quod vsus antiquitatis non patitur, si tu cum Londinensi pontifice primatus honorem patiaris. Ea de re si, lite sequestra, pace media negotium vētilari desideres, pro mei iuris officio non deero recto iudicio. Succubuit tantis rationibus *Thomas*, & placitum ad moderationem transferens libenter conditioni concessit animum: vt vlterior ripa Humbræ fluminis esset principium suæ diœcesis, citerior esset limes parochiæ Cantuariensis. Emicat *Lanfrancus* tripudio, & victrici causa fretus gesta scripto excepit, ne se præterirent, & laberentur recentia, & rerum necessariarum posteri fraudarentur notitia. modeste sane: vt nec scienda prætermitteret, nec dicendo efflueret, quod *in proprias laudes facetiari odiosa iactantia est*. Veruntamen ego coniicio nullum alium potuisse tantam dubietatem ad planum absoluere quantalibet quis vigeret industria, & cui etiam suffragaretur ipsa, quæ *Lanfranco*, iusticia. Erat enim tunc temporis in doctrina & mundi sapientia famosissimus, & quem venerabiliter suspiceret *Alexander* Apostolicus: honoris maximum fuit indicium cum Romam venienti sequestrato illo Romani supercilii fastu dignanter assurgeret, professus, Hanc venerationem non se illius Archiepiscopatui, sed magisterio literarum deferre. Quapropter se fecisse quod esset honoris: illum debere facere quod esset iusticiæ, vt pro more omnium Archiepiscoporum Sancti *Petri* vicarii vestigiis aduolueretur. Reddidit ille debitum tanti amoris expertus insignia, vt quæcunq; petenda putasset haud dubie impetraret. Deniq; ambos itineris sui Comites *Thomam* Archiepiscopum Eboracensem, & *Remigium* Episcopum Lincolniensem baculis & annulis expoliatos; quod primus esset filius presbyteri, Secūdus pro auxiliis *Willielmo* venienti Angliam præbitis factus esset Episcopus, diuinum munus bellicosis laboribus nundinatus, precibus suis restituit officio. Papa enim pondus facti à se reiiciens in eum considerationem transfudit, bene an secus fieret, redderet ipse inuestituras si vellet, si minus, faceret quod commodum sciret. Ita illi de manu *Lanfranci* baculos & annulos recipientes lætum ad patriam cum eodem moliti sunt reditum. Nec minori eum amoris diligentia palpandum curauit *Gregorius* *Alexandri* successor multa illius consilio transigens, multa etiam domesticis suis ignota illius conscientiæ communicans. Sermonis huiuscemodi veritati assistit epistola initio Papatus Angliam directa, quæ inter epistolas *Lanfranci* reperitur. Porro *Willielmus* rex in omnibus ei assurgebat, aggaudebatq; & ei & aliis, quos in bono feruore audisset, permisitq; ei concilia congregare, quorum vnius actio hæc est.

Anno Domini, millesimo, septuagesimo quinto. Regnante Willielmo *anno nono, congregatum est concilium in Londonia, præsidente* Lanfranco *Archiepiscopo Dorobernienſi, considentibus secum* Thoma *Archiepiscopo Eboracensi & cæteris Episcopis. Roffensis Ecclesia per id tempus pastore carebat:* Lindiffarnensis *qui & Dunelmensis Episcopus canonicam excusationem habens concilio interesse non potuit. Et quod multis retro annis in Anglico regno vsus conciliorum obsoleuerat; renouata sunt nonnulla, quæ antiquis etiā fuerant canonibus definita. Ex concilio igitur Toletano quarto Mileuitano atq; Bracarensi statutum est, vt singuli secundum ordinationis suæ tempora sedeant, præter eos, qui ex antiqua consuetudine siue suarum Ecclesiarum priuilegiis digniores sedes habent. De qua re interrogati sunt senes & ætate prouecti, quid vel ipsi vidissent, vel à maioribus atq; antiquioribus veraciter ac probabiliter ipsi audissent, super quo responso petita sunt induciæ ac concessæ vsque in crastinum. Crastina autem die concorditer perhibuere, quod Eboracensis Ar-*

chiepiscopus ad dexteram Dorobernensis sedere debeat; Londoniensis Episcopus ad sinistram. Wenlanus *iuxta Eboracensem si vero Eboracensis desit, Londinensis ad dexteram,* Wenlanus *ad sinistram. Ex regula beati* Benedicti. *& ex antiqua regularium locorum consuetudine, vt monachi proprium ordinem tenerent, & proprietate careant. Si quis vero cum proprietate inconfessus obierit, in cœmeterio non sepeliatur. ex decretis summorum Pontificum* Damasi *& Leonis, nec non ex concilijs Sardicensi & Laodicensi, in quibus prohibetur Episcopalis sedes in villis existere, concessum est regia munificentia, & Synodali authoritate Episcopis de villis transire ad ciuitates,* Hermāno de Schirebnrne *ad Salesberiam:* Stigando de Selesteia *ad Cicestriam:* Petro de Lichfeld *ad Cestriam. Ex multis Romanorum Præsulum decretis, diuersisque sacrorum Canonum authoritatibus, ne quis alienum Clericum, vel Monachum sine commendatitiis literis ordinet, vel retineat. Ad comprimendam quorundam indiscretorum insolentiam ex cōmuni decreto sancitum est, ne quis in concilio loquatur, præter licentiam à Metropolitano concessam, exceptis Episcopis, & Abbatibus. Ex decretis* Gregorii *maioris, & minoris vt nullus de propria cognatione vel vxoris defunctæ, seu quam cognatus habuit vxorem accipiat, quoad vsque parentela ex alterutra parte ad septimum gradum perueniat. Vt nullus sacros ordines seu officiū Ecclesiasticū emat, vel vendat. Ne Sortes seu diuinationes ab aliquo exerceantur. Ex concilijs Heliberitano & Toletano decimo, vt nullus Episcopus vel Abbas seu quilibet ex clero, hominem truncandum membris, vel occidendū indicet, vel indicantibus faueat.*

Interea cum pater *Lanfrancus* omnibus virtutibus solidaret ingenium; componeret animum, tum eleemosyna præcipue: aiunt eius Prognosticon fuisse: *Date eleemosynam, & ecce omnia munda sunt vobis.* Quo ille accepto ab acclamantibus hilari vultu ad Dominum dixerit, Certemus ergo mutua vicissitudine, tu dando; ego dispertiendo. Respondit cœlestis pietas prædicabilis viri voto: affluebantque sibi tanta, quæ quantumlibet ambitum possent & explere, & vincere. Nec ille segnis erat in erogando; auaritiam familiare Longobardis vitium, ex sua persona propulsans, & decutiens. Et erat non inconsideratus dator, nec deperibat eius liberalitas, quam discretio, & animi condiebat alacritas: luxque vultus eius non cadebat in terram, sed erat accipienti gratissima; sicut Sol mane nouo exoriens, qui discussis nubilis tranquillat ventos, & serenat aera. Expendebantur ergo pauperibus panes, calcei, & prorsus quæ ad victum pertinent & vestitum, denarii non dabantur maturiori tractatu, consilio profundiori, quod huius temporis vulgus suffarcinato etiam marsupio, sicco concoquat ore famem. Et quasi aliquid sacrosanctum vitat dare pro victu nummum, ne debilitet numerum. Clericis egentibus, & monasteriis immensum quantum nummorum cumulat, plerumque verecundiores ad rogandum inuitans. Nec pudebat Archiepiscopum alte succinctum pauperibus cibos apponere, & tenuioris fortunæ scholares ad disputationum pugnam cōmittere. Post verba vtrique læti abibant, dum & victor scientiæ premium, & victus acciperet verecundiæ solatium. Ædificia Ecclesiæ, cui sedebat, vorax flamma ante nō multum consumpserat, cumulabantque ruinam aggeres parietum, disiecta tectorum. Ille deturbatis veteribus fundamentis suscitauit in ampliorem statum omnia: ignores maiore pulchritudine, an velocitate. Auxit enim bonæ voluntatis gloriam celeritatis industria. Et primo quidem monachos, tumultuariis & angustis, post elaboratis & magnificis ædibus inclusit. Iam vero ex abundanti est dicere quantum ibi ornamentorum congesserit, vel in palliis; & sacris vestibus, in quibus cedente materia manus aurificum vincebat expensarū precium; vel in diuersicoloribus picturis, vt lenocinante splendore fucorum ars spectabilis rapiebat animos, & pulchritudinis gratia sollicitabat oculos ad lacunaria. Possessiones omnes villarū, quæ vel antecessorum incuria, vel exactorum violētia aliena ingemiscebāt imperia, in ius domesticum reuocauit, fauente rege, & manu tenente: adeo vt etiā ab eiusdem regis fratre *Odone* Baiocensi Episcopo, & Comite Cantiæ placito extorqueret, q̄ ille iniuste detinebat. Animus enim versipellis, & fallax bona Cantuariensis Ecclesiæ inhiauerat, & p̄fecto pessum dedisset, nisi *Lanfrancus* obstaret. Præualebat in eo animæ viuacitas, sed & beatissimi *Dunstani* in eum fauor effusus. Nam quotiescunque in talibus cunctabundus ne res male vergeret suspensam differret sententiam, aderat ille soporato detegens aduersariorum argutias, & euadendi demonstrans semitas. Quinetiam quondam ægrum, & cunctantis vitæ pertæsum in visione, quā videretur cum eo luctam iniuisse, eripuit discrimini, restituit bonæ valetudini. Monachi Cantuarienses, sicut omnes tūc temporis in Anglia secularibus haud absimiles erant, nisi quod pudicitiam nō facile proderent, canū cursibus auocari, auium prædam raptu aliarum volucrum per inane sequi, spumantis equi tergum premere, tesseras quatere, potibus indulgere, delicatiori victu, & accuratiori cultu fragilitatē nescire, parcimoniā abnuere, &c. id genus, vt magis illos cōsules, quā monachos præ frequentia famulantiū diceres: hoc ille conspicatus aliquandiu patien-

patientiam tenuit, nec comminus pauidos rancore austeritatis exterruit. Sciebat enim artis artium, id est, regiminis animarum peritissimus *consuetudinem à natura esse secundam, & repentina morum conuersione teneriores exacerbari animos*. Quapropter blandis monitionibus per interualla temporis nunc illa, nunc ista subtrahens cote virtutum rudes exacuebat ad bonum mentes, elimabatq; ab iis vitiorum rubiginem; & vndecunq, malorum extirpabat plantaria, continuo ibi bonorum iaciebat semina. Nec prius abstitit, quam adulterinis abdicatis fœtibus vltronei geniales virtutum adoptarent successus. Sunt hodie ampliori, quam vspiam Angliæ, vt decet numero, religione Cluniacensibus non impares. Plurimus inest iis adhuc *Lanfrancus*, multa viri memoria, ingēs in Deum deuotio, pulchra in aduenientes affabilitas manet, nec in æuum abolebitur communis in omnes, singularis in vnumquemq; illius charitas. Quod nullum vnquam tristem permitteret, sed si quenquam subnubilum videret, statim sciscitaretur causam & quæreret, cognitæ impiger mederetur. Vltroneus iuuenibus offerre denarios, quibus necessitudinum propriarum inopiæ occurrerent. Si autem datum fortuito excideret, geminare, idq; clam aliis esse præcipere. Prouidens præterea per totam Angliam monachis: vt nec deplorarent necessaria, nec claudicarent a regula. Iamq; enim Episcoporum liuor increuerat, volentium ab Episcopalibus sedibus monachos clericis immissis extrudere. Author huius factionis fuit *Walchelmus* Wentanus ad cætera bonus, sed in hoc ad prauum consiliis susurronum flexus, plus 40. canonicos, cappis, & superpelliciis ornauerat. Regem in sententiam traxerat, & tantum moræ in medio vt Archiepiscopi consensum eliceret. Is quo minus haberetur, nihil dubitandū. At ille auditū facinus exhorruit, & tot potentū excogitatas machinas, vt casses aranearū, solo intuitu dissoluit. Quinetiā ne idē auderent posteri, egit, vt *Alexander* Papa scriptis inhiberet: magnū id, & laudandū, vt quod sedula sanctorū benignitas tēpore regis *Edgari* inchoauerit, iste labefactari nō permiserit. Quamuis nunquā cōparatione factū huius cū illorū facto pensitetur. Nā illi totius Angliæ magistri, arridente ēt rege facile quod vellent efficerent. Iste aūt solus cōtra tot obsistentes rē profligauerit & vicerit, Abbatiā sancti *Albani* per *Paulū* Abbatē, quē ibi constituit, in eū quo nūc est statum prouexit. In Roffensi Episcopatu clerici seruientes vix ad quaternariū numerū assurgere poterant, & ipsi quotidiani panis egentes. Hos per *Gundulfum* Episcopū sustentans sumptibus propriis monachos ad quinquaginta introduxit, quibus villa magnifica data procurauit, vt non solū non afficerentur inopia, sed ēt victualium gauderent copia. Extra Cantuariā vrbē in Aquilonali parte lapideas domos omnib. egenis, in Occidentali parte regia valetudine fluentib. ligneas locauit, canonicis ēt apud sanctū *Gregorium* regularib. institutis, qui iis diuina facerent officia, diuisis pro varietate sexuum habitaculis, sumptib. prouisis, ministris delegatis huiusmodi tēmpore *Willielmi* maioris insistebat operibus, non multas de his, quæ ab eo petenda putasset, repulsas passus. Nā ad cæteros minus ciuilis, illi erat affectuosus & dulcis, laborāti ergo iustitiæ præbebat manū ne laberetur in præceps; cæterum multoties vitæ suæ tædium apud amicos ingemiscēs, coniectabatq; & prædicebat ex præsentibus futurorum pestem vir sagacis animi, & æui maturus. Nec eum fefellit æstimatio. Siquidem defuncto patre iunior *Willielmus* in regnū suffectus, cū *Lanfrancum* parum sibi conniuentem offenderet, ingentib. promissis iuris & æqui tenendi mollitū ad suffragium suum auertit. Sed potestate potitus, multisq; pro defectione principum pene omnium angoribus conflictatus promissa negligebat. Quapropter sponsionis ab Archiepiscopo admonitus turbide respondit, Quis omnia potest facere, quæ promittit? His pertæsus non moras longas in luce traxit: Sed post annos 19. Episcopatus febrim nactus, cum medici consulti necessariam potionem respondissent, prius se confessione & viatico muniuit. Hinc poculo sumpto, sed in contrarium verso efflauit, qualem semper optauerat exitum sortitus. hoc enim domesticis confitebatur, se dominum deprecari, vt vel dissenteria vel febri vrgente moreretur, quod hæ valetudines nec memoriam turbēt, nec loquelam implicent. Vir cuius industriam prædicabit Cantia, cuius doctrinam in discipulis eius stupebit latinitas, quantum omnes anni durabunt. Nam ipse pauca ingenii sui monumenta reliquit, decretales epistolas, & præcipuam contra *Berengarium*.

Post eum vacauit sedes Archiepiscopatus annis plus quatuor. Rex enim malorum susurronum consiliis, plus iusto credulus omnes sibi redditus annumerabat. Sed de talibus alias dixi, multum, vt decet, regiæ maiestati deferens. Ad præsens nos aliud vrget opus, vt de successore *Lanfranci* rerum seriem pertendamus. Quanquam non seriatim verba, sed summatim facta executurus sum, prono fauore domino *Edmero* cedens, qui omnia ita lucide exposuit, vt ea quodāmodo subiecisse oculis nostris videatur. De *Anselmo* est sermo, qui in Augusta ciuitate oriundus, quæ se primā trānscendentib. Alpes exhibet,

mediocritatem natalium in clarissimam famam face virtutum suarum extulit. Puer literis insitit, pueritiam egressus nūquam vel lasciuiori aspectu castimoniam turbauit. Patriam terram exeundi patris ira adolescenti occasionem ingessit: quam cum ille nullo posset lenire ingenio: ne domestica simultas in violationem naturæ transiret, abscessū fefellit suo. Euasis Alpibus, cum volutaret anxius animi quo tenderet, diuina dignatio fluctuantem serenauit, Normanniam ad *Lanfrancum* eundum, cum quo si moraretur, & patriæ necessitudine, & literarum fomite incolatum leuigaret. Cum ergo Beccum venisset, non aspernanter à *Lanfranco* susceptus, magnū ei leuamentū ad scholas regendas fuit. Adolescebat interea virtus cū æuo, industria cū ingenio. Iamq; vernans tempus ætatis meditabatur in robur iuuentutis serpere. Erat. n. 27. annorū cum desiderio monasticæ religionis afflatus est. Nā ēt olim tenellus puer idē desiderauerat, insignes ausus in angusto corpusculo versans. Petierat, & acceperat adeo grauis morbi incōmodum, quo parens vterq; perterritus Deo filiū voueret. Tunc vero plurib. secū ratiocinationib. agebat, quid præstaret, heremitā agere vel monachū. Si monachū, vtrū conduceret animę diuiti loco, an tenui. Diues sc. locus conferret otium pro vbertate redditū, sed auferret pœnitudinis tædiū pro copia necessariorū. Tenuis ē contra pro laborib. lasciuiam excuteret, sed pro debilitate virium multiplicaret susurrū. Item vtrū melius esset monachū fieri Becci, an alibi. si Becci, frustra se ingeniū triuisse in literis, cum nullus esset, ibi quē doceret, quod quālibet magnā scientiā fama *Lanfranci* obscuraret. Si alibi, vbi pauci essent literis probati, ex solitudine, & singularitate scientiæ posse superbiam generari. Has ratiocinationes secū diu decoctas in amantis sui *Lanfranci* sinum cōpetenti euaporauit tempore. Ille ad *Maurelium* Rothomagēsem Archiepiscopū referendū censuit, quod esset monachus, & quod pro longæuitate religionis sectarum omnium discretus arbiter. Quid morer? Prolatis & discussis rationibus monachatus præfertur cunctis religionibus, quod soli monachi viuāt sub alieno arbitrio, substernantur obedientiæ, valefaciant voluntati propriæ. locus Beccus eligitur: vbi temperato inter egenum & superfluum vsu, nec labor frangeret, nec mollities eneruaret, vbi surgentem fastum in *Anselmo* premeret *Lanfranci* comparatio. Monachi non esse, vt per doctrinam nundinetur famam, vt cupiditate gloriæ vendat literaturam. Fit ergo ibi monachus, & post triennium translato *Lanfranco* Cadomum, Prior ab *Herlewino* Abbate institutus est. In quo officio 15. annis vitam suam omnibus virtutibus excoluit, iuuenibus maxime intendens, quod pro ætatis teneritudine possent vel industria ad bonum, vel incuria ad malū effigiari. frugalitati adeo insueuit, vt tunc constricta vitalia, posteriori tempore, etiamsi vellet, ampliori cibo aditū negarent. Peculiaritatis vitium cū in se voluntate, tū in aliis prædicatione extirpabat, id esse solū dictitans, quod Diabolū ē cœlo, hominem ē paradyso eliminauerat, quod ipsi Dei præcepti transfugæ, volūtati indulsissent proprię. Itaq; proprio mentis arbitrio indulgentiā auferens, nihil omnino exterius aggregabat omnis generis peccatū adeo cauens, vt diceret, malle se esse sine peccato in inferno, quam cū peccato in cœlo: Dictū tunc plausibus exceptum, nunc intellectorē desiderat, sed alias quærendus expositor. Orationum, & meditationū eius instantiā indicat liber de his, spiritu sancto, vt credimus, dictante conscriptus, cuius ipse affluentiam bibulis hauserat medullis: Soliloquiorum ēt ad se & allocutionum ad Deum libri, quibus cogitata omnium antecessorum euicit, vel vt mitius dicam in vnū aceruum coegit. Credulitatem. n. nostrā, quam illi authoritate extorquere volunt, ille ratione roborat, quod credimus, ita esse, nec aliter esse posse, inuincibilibus approbans argumentis. discretione & patientia ęmulorum animos obtinuit, qui sibi prælatū illum dolerent. Sedulitate in defunctū iuuenē cæterorū omnium ad bonū accendit ignauiā, animauit industriā. Nec interea tacita in eius pectore sine miraculis viuebat religio, sed non paucis signis Deus viri gratiam exhibebat. cogitāti nocte quomodo Deus potuisset prophetis vno momento ostendere præterita, præsentia & futura, idem munus collatum. Reclusis enim à dormitorio in Ecclesiam omnium parietum obstaculis, vidit monachum, cuius id curę erat, à lecto egressum funē signi tenere, quo monachos admoneret surgere. pudendorum sanies solo eius visu in sanitatem refloruit. lauatura manuum eius in potu sumpta leprosus luridam cutē exuit. Languidū morti vicinum, qui se videret a lupis immanibus circumseptum, belluinoq; rictu deuorandum, ideoq; clamores horrendos eiiceret, aduentu suo fugatis hostibus placida quiete donauit. Alter à desperato morbo per aquę benedictæ iactum conualuit. tertius illecebras carnis eius benedictione euasit: is fuit *Boso* tunc iuuenis, postea Beccensis Abbas, qui cū *Anselmo* in libro, Cur Deus homo, loquitur. Qui iuuenis adhuc ab eo monachus factus recētis professionis tædium patiebatur: veteris & desuetæ flammæ agnoscens & ingemiscens vestigia. Quapropter patri æstus suos confessus: hoc tantum responsi accepit. Deus misereatur

remittuntur tibi fili. Quo dicto, animæ patientis lux secreta influēs coagulū vitiorum extenuauit & depulit. Defuncto dehinc *Herlewyno* Abbate amplius munus suscepit *Anselmus* ab omnibus Beccensibus in Abbatem electus, quamuis multis excusationibus refugere niteretur. Hoc ille magnis virtutibus inseruit, de quibus par videretur aliquas perstringere. nā 15. annis, quoque hoc officium exercuit: sed quia est animus magis illa describere, quæ ad eius Archiepiscopatum pertinent, furabor, & pertransibo locum hunc. Castigat enim & præcipitat dicendi moras suscepti operis necessitas: ne reculcare videar, quæ clarissimo præoccupata sunt ingenio. Quamuis, sicut in aliis dixi, non videatur absurdum si virtutum eius & operum indicem texuero, vt qui spatiosa illa volumina non attigit, isto instruatur compendio. Suscepto ergo in alteram vitam *Lanfranco*, deprædationes Ecclesiarum vbique in Anglia, bonorum proscriptiones exerceri. Mater Ecclesiarum in Cantuaria fisco adiecta regio, annuis & sæpe etiam menstruis exactoribus vellicabatur. Tolerabilius enim propemodum videretur, si vnius, cui consuesset, perpetuum imperium ingemisceret, quam nouis & sibi semper succedentibus dominis subiaceret. Inter hæc apud Episcopos silentium grande, nec erant canes, qui latrare valerent. Nulla vox credebatur dolori, *intra conscientiam strangulabatur iudicium ob vnius hominis metum. Nam quid attinet loqui, vbi loquendo irrites odium, nec vllum nanciscaris emolumentum? Erat tamen spes nonnulla his malis posse imponi finem, si quando Cantuariensem Archiepiscopum viderent, qui esset os omnium, vexillifer præuius, vmbo publicus, Spargebaturq; in vulgus rumor ; haud equidem sine mente & numine Dei, vt arbitror, *Anselmum* fore Archiepiscopum virum penitus sanctum, anxie doctum, fœlicem futuram huius hominis benedictionibus Angliam. Huiusmodi verba ad aures eius prolata continuerunt eum in Normannia totis 5. annis, quamuis crebro causis ingruentibus vltra mare aduocaretur. Inuitabat ergo eum multorum necessitas, sed retrahebat timor, ne famæ melioris oblitus raptari ambitione Archiepiscopatus putaretur. Postremo, cum iam differre sine dispendio animarum nequiret, in Angliam nauigauit, conscientiæ suæ puritatem domino sacrificans. Cæterum quid homines loquerentur, ipsi viderent, cum quantum sua interesset, eorum obloquia honesta diu conuersatione vitasset. Simul etiam rumor de eius Archiepiscopatu minas olim intentans longinquitate temporis detepuerat. Aduentus plures & rationabiles fuere causæ, sed hæ præcipuæ: vt Abbatiam apud Cestrum firmaret, quam eiusdem ciuitatis Comes *Hugo* monachis potissimū Beccensibus implere volebat: vt eundem *Hugonem* iamdudum languētem visitaret, qui quanquā in supremis positus omnium in confessione supercilium recusans *Anselmum* expetebat, veteris amicitiæ pignus apud eum depositurus, si moreretur: vt prædiorum suorū vectigalia lenito intercessionibus suis rege leuigaret. Et prima quidē continuo expediuit, tertium vero absoluturus, curiam contendit. Nec molles, vt alii rimatus aditus, statim vt venit pro sanctitatis reuerentia in interiora admissus est. Data secreti copia, cuncta, quibus regem accusabat fama, incunctanter aperuit, necessitates quoque suas modeste, allegans. Ille omnia negotia Beccensis Ecclesiæ ad arbitrium rectoris componens, cæterarum rerum amaritudinem cachinno dissoluit, famæ licentiæ non se posse obuiare dictitans, cæterum sanctum virum non debere illa credere. neq; enim procaciore responso exsufflare hominem tunc volebat, sciens quanti eum pater & mater pendere soliti essent, dum aduiuerent. Nam & hoc in rege magnificum videri debet, quod qui omnia pro potestate facere posset, magis quædam ioco eludebat, ad sales multa extra iudicium animi transferens. Cū enim ab Episcopis ei suggereretur, vt permitteret orationes per regnum fieri, quo Deus ei dignaretur inspirare vt matrem Ecclesiarum pastore subleuaret: Respondit ludibundus risu iram dissimulans, Orate quod vultis, ego faciam quod placebit, quod nullius vnquam oratio volūtatem meam labefactabit. Item cum in consessu procerum de *Anselmo* haberetur verbum, vnus intulit, ipsum esse solum nostro tempore nullius honoris cupidum: Tum ille subsannans, nec ait Archiepiscopatus Cantuariensis? quod cum ei æque à colloquente negaretur, affirmauit *Anselmum* omnia pedibus, manibusq; acturum, si modo vllius spei honoris illius consequendi nancisceretur spiritum. sed per sanctum inquit vultum de *Luca*, & ipse & omnes Archiepiscopatus competitores hoc tempore mihi cedent, quod ego Archiepiscopus ero. Talia frequenter ingeminās, mox vim morbi grauem persensit, quo aucto post paucas horas decubuit. Ac tum forte *Anselmus* a tumultibus curiæ se remouerat, sed pernicitate à rege directi nuncii concitatus, desideranti præsentiam suam exhibuit, cuius cōfessione, ex consensu Episcoporum suscepta, de peccatis dolentem instituit, vt virgam emendationis indicem per Episcopos, qui tunc frequentes conuenerant, super altare vadem mitteret, viduatis Ecclesiis pastores sufficeret, exules restitueret, vinculatos expediret. Facit ille

al. contra

omnia, nihilo remissiori deuotione quam si à Deo iuberetur. vrgebat eum amarior valetudo, pœnasq; delictorum reposcere sperabatur. Tunc commode ad circumstantes sermonem produxit ægrotus de consolatione Cantuariensis Ecclesiæ, in episcopos eius rei considerationem transmittens. Plausu exceptum est verbum, ibatq; clamor in cœlũ, bona, & salutem regi optantium. Transfunditur tamen in eum cõsultationis dignatio, pronisq; mentibus in assensum regium pendetur, vt quem ipse dignum pronunciaret, cuncti profecto susciperent. Ita ille cubito sese attollens, hunc ait sanctum virum *Anselmum* eligo, ingenti subsequuto fragore fauẽtium. Hoc audito securitatem *Anselmi* pectoris pauor hausit, simul & facies impalluit. Conantem super his excusationes moliri, in partem tulerunt episcopi: & primo quidẽ his verbis deliniunt. Gratularetur tempori, quod ipse Deus proculdubio administrasset, vt per eius Archiepiscopatum possent tot per Angliam mala recidi, perturbationibus omnibus dexter modus imponi. Pronunciaret ille, quod fieri in Dei rebus vellet, se non defuturos eius suffragio. Ille dominũ pro eis oraret, ipsi forensia, si qua essent, pro eo susciperẽt. Susciperet ergo benigne, quod diuinitus regi feroci videbatur inspiratũ, ne omnium peruersitatum, quæ deinceps in regno emergerent, culpabilis esset. Talia iactabant: sed ipse futurorum præsagus, omnes eorum ratiocinationes leui responso exuit. Tanto ponderi se pro ætatis debilitate non esse cõgruum; præsumptuosum si iuuenis quilibet tantũ tentaret laborem, nedum ipse cui sanguis heberet, & cuius vires æmula senectus carpsisset. Secularia negotia se nescire, quia nollet scire, quorũ occupationes, semper post monachatum horruisset, liberũ affectans animum voluptati sanctarũ scripturarũ intendere: velle illos dissonantia facere, vt aratrum sanctæ ecclesiæ, quod in Anglia duo boues validi, & pari fortitudine ad bonum certantes, id est rex, & archiepiscopus Cantuariensis debeãt trahere, nunc oue vetula cũ tauro indomito iugata distorqueatur à recto. & ego, inquit, sum ouis vetula, qui si quietus essem, verbi Dei lacte, & operimento lanæ aliquibus possem fortassis non ingratus esse: sed si me cum hoc tauro cõiungitis, videbitis pro disparilitate trahentiũ aratrum nõ recte procedere. Nullũ ergo de hoc facto emolumentũ habebitis, imo dũ timor vestra opilauerit ora, videbitis ecclesiã, cui inconsulte cõsulere vultis, viuo pastore carẽtem. Præterea, cum sim alterius regni abbas, quam indecens, & ambitione plenũ sit videtis, vt defraudem monachos, quibus tutelam, & archiepiscopũ exhonorem, cui professionem debeo. Eo instantius illi vrgere, & omnibus quæ obiecerat festinam medelam promittere. Rex quoq; nũciata sibi obstinatione repulsæ, per paternam & maternã amicitiam obtestari, ne suæ detrimento animæ, velit in sentẽtia permanere. quin ẽt omnib. ad eius pedes prouolutis, ipse quoq; in faciem concidit, nullisq; flectebatur heros lachrymis, nullis lactabatur promissis, adeo (vt postea sub obtestatione deitatis dicebat) tũc anxius, vt si voluntas Dei esset, mallet carere spiritu quã tanto curarũ fluctuare æstu: quin & monachos suos presentes de suffragio lachrymabiliter appellabat, donec episcopi mutuo se cohortati, impetũ quasi in hostem coniurarũt. Itaq; pars à tergo, pars ab ante, cum ad lectũ iacentis impellũt. Arreptæq; manus digitos, quos in volã stricte curauerat, erigere conãtur: aliquantoq; labore cassato, ꝗ fortitudinem in viro suscitauerat ira, & dolor, vix indice leuato, cũ ille pro violentia voces dolẽtis exprimeret, baculũ pastoralem apposuere. Stringentes continuo manũ ne abiiceret, traxerunt potius, quã duxerunt in ecclesiam, solennia pro more munia executi: & licet læta vox omniũ, *Te Deum laudamus*, canentiũ, diuerberaret auras: ille, nisu, quo poterat, clamabat,,, Nihil est, quod agitis, nolo, nõ consentio: Regressusq; ad regẽ illum propediẽ melius habiturũ dixit, se non cõsensisse violẽtiæ: Ideoq; omnia, quæ facta fuerant, de hac re in se in irritũ deduci posse, & debere. His dictis, comitatus magnatibus excedens curia, successit hospitio, lachrymas vbertim eiiciẽs, multoq; dolore grauis. Tali ergo gestu internæ volũtatis interprete, magis *intendit decũbentis animos, vt statim iuberet ipsum pronunciari in vulgus archiepiscopũ, inuestiriq; omnibus, quæ ad ecclesiæ Cantuariensis spectãt reditus. vrbẽ præterea Cãtuariæ, quã Archiepiscopus *Lanfrancus* habuerat, ex beneficio isti concessit ex solito. Act. anno ab incarnatione Domini 1093. pridie Non. Martii prima Dominica quadragesimæ. *Anselmus* igitur in prædia ecclesiastici iuris abiit, & rex discussa infirmitate conualuit. Impigre enim quod inceperat, vrgebat, vt *Anselmum* in Archiepiscopatum firmaret: missiq; sunt nuncii in Normanniam cum literis regis ad Archiepiscopum Rothomagensem, & monachos Beccenses, qui liberam ei cessionem impetrarent. Illi quoq; rationem rei, quæ petebatur, diligenti lance pensantes, aliquantis controuersiis prolatis, & euentilatis tandem concesserunt. Sed suspendit ordinationem eius simultas inter ipsum & regem, irrepens huiuscemodi de causa. Conuenerat eum rex fauorabilis assentationibus, vt possessiones Ecclesiæ *Christi*, quas ipse abalienauerat, volunta-

al. accendit

ria di-

ria indignatione in clientum suorum ius æternum transcriberet, qui illas post decessum *Lanfranci*, per eius donum inuaserant: negauit *Anselmus* infligere damnum Ecclesiæ, cui ipse nihil contulisset. Commota ex his principis bile, quod ante de pontificatu eius summo celebrabat studio, dilatum, & pene omissum: vnde egregia mens eius assurrexit lætitia, sperans se omni prælationis defunctum munere, & in solitariam vitam transferēdum. Iam enim Abbatiæ dato baculo decesserat per Rothomagensem Archiepiscopum *Willielmum* absolutus. Solebatq; tunc, & sæpe profiteri, quod ad nullam prælationem valeret, nisi ad Prioratum claustri, quia & gauderet ocio, & aliis laboribus impar, linguam ad benedicendum promptam haberet. Veruntamen multo fluente tempore omnium querelis rex turbatus, quod carentes rectore pessum irent Ecclesiæ, vix persuasit ei, vt suscipiēs Archiepiscopatum consensu suo cunctorum roboraret desiderium. Ingentibus autem promissis, quæ ipsas onerarent auras, effusis, quæ hominem illicerent, tardantem impellerent, Regalia pro more illius temporis faciens principi, 7. Kal. Octobris, Cantuariæ assedit; sed pridie N. Decembris ab omnibus Episcopis Angliæ solennia Episcopalia suscepit: fuitq; Prognosticon eius, *Vocauit multos, & misit seruum suum hora cœnæ dicere inuitatis vt venirent, quia parata sunt omnia, & cœperunt omnes simul excusare*, Nec multo post rex mare transiit. Erāt his diebus duo competitores Romani præsulatus, *Wibertus* & *Vrbanus*, summi ambo, & præstantes viri, neuterq; alteri pro persona cedebat. Consensu dubio fluctuabat Anglia, in *Wibertum* tamen metu regis inclinatior. *Anselmus* iamdudum *Vrbanum* in Papam susceperat, idq; rege non abnuente exceperat, cum ad Archiepiscopatum eligeretur. Veruntamen cum ille redisset in regnum, cassus moliminis, quo meditatus fuerat fratrem prouincia spoliare, adiit eum Pontifex, petiitq; licentiam Romam eundi pro pallio sumendo à Papa *Vrbano*. Hoc dicto rex, vt semper calori pronus erat, nouas causas irarum inuenit: excitatusq; in malum pronunciauit, non rectam eum fidem, quam sibi promiserat, posse seruare, si sua sine licentia *Vrbanum*, vel quemlibet Papam appellaret. Differendum id ad frequentiorem conuentum respondit *Anselmus*, serioq; tractandum, vtrum ideo fidelitatem terreni Domini debilitaret, si vicarium sancti *Petri* appellaret. Magnis ergo vtrinque motibus, magnis consultationibus actum: eratque ratiocinatio regis huiusmodi. Consuetudo regni mei est à patre meo instituta, vt nullus præter licentiam regis appelletur Papa. Qui consuetudines regni tollit, potestatem quoque & coronam regni violat. Qui coronam mihi aufert, inimicitias, & infidelitatem in me agit. Respondebat *Anselmus*, Dominus contra sapit, qui hanc quæstionem duobus præceptis absoluit, & enodem reddidit. Quid enim fidelitatis debeamus vicario beati *Petri*, ipse docet. *Tu es Petrus, & super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam: &, tibi dabo claues regni cœlorum, & quæcunque ligaueris super terram erunt ligata & in cœlis, &, quæcunque solueritis super terram, erunt soluta, & in cœlis*, & communiter omnibus, *Qui vos audit, me audit, &, qui vos spernit, me spernit.* Et iterum, *Qui vos tangit, quasi qui tangit pupillam oculi mei.* Porro quid debeamus regi, alias declarat. *Reddite quæ sunt* Cæsaris, Cæsari, *& quæ sunt Dei, Deo.* Reddam ergo sine offensa in his, quæ Dei sunt, vicario beati *Petri* obedientiam: & in his, quæ terrenæ dignitati domini mei competunt, fidele auxilium & consilium pro posse meo non subtraham. In his exequendis omnes Episcopi Angliæ Primati suo suffragium negarunt, partes agentes mercenarii, & libertatis profugi. Et quasi parum id esset, omnem ei obedientiam, & subiectionem abnegauerunt. Incentor, & vexillifer factionis erat *Willielmus* Dunelmensis Episcopus, homo importunæ facundiæ, & ambitionis infestæ. Qui speraret Archiepiscopatui intrudi *Anselmo* depulso: ideoque improbius insistebat negotio, promiseratque regi futurum sua solertia, vt cederet honori, sponte reddito annulo, & baculo. Sed ventilabat ingenium aduerso Deo, cum omnia eius, & cæterorum consilia longis ambagibus voluta vno contudit responso. Si quis esset, qui probare præsumeret, quod ideo fidem terreno negaret regi, quia appellaret vicarium beati *Petri*, esset ipse contra paratus, cui, & vbi deberet, respondere. Eo magis illi animis labefactati, maiorem, quam opinabantur animaduerterunt viro inesse prudentiam quod sciret non debere Archiepiscopum Cantuariæ iudicari, nisi in consistorio Apostolici. Ita toto acumine limatorum in consiliis virorum inaniter aduersus eum, cui Deus aderat, certabatur. Nam quæcunq; dicenda putassent, inuenta statim ratione, sicut vehementi flatu casses araneorum dirumpebat: adeo immotus animo, & sollicitudinis vacuus, vt illis in partes secedentibus, & dicta sua huc, & illuc ponderantibus, ipse sopori ad parietem reclinatus indulgeret. Eodem vultu mente inconcussus, nec ira turbulentus, nec metu anxius, tranquillitatem animi, & ipse fatebatur, & faciei prætendebat hilaritas. Surrectum ergo in clamores, & furias, Dunel-

mensi Episcopo palam pronunciante, Eum qui ratione non possit compesci, debere vi opprimi. Reclamatum est à proceribus, qui multo magis quam Episcopi, ab iniuriis Archiepiscopi temperandum censebant. Deniq; iussi vt ei subiectionem abnegarent, prorsus refutarunt, dicentes se Christianos esse, nec velle in aliquo Archiepiscopi sui voluntati resultare. Id rex quamuis moleste tulisset, formidine tamen maioris tumultus, iram intra fauces repressit. Tum quoniam sponsio Episcoporum non bene processerat, in eorum reclinatur consilium, volens vt *Anselmus* priuatus baculo & annulo pelleretur regno. Sed cum id vi nequiret obtinere, & ille, se quidem Anglia cedere, sed insignia, & nomen non reddere profiteretur, dilata omnia cum bona pace ab Idibus Martii, quæ tunc erant ad Octauas Pentecostes. Hoc illi iam vacationem meditanti, cum proceres renunciassent, producto suspirio gemebundus retulit; Quanquam ex præteritis futura nō nesciam, tamen ne omnia meo videar vrgere arbitrio, pacem amplector, quantum mea refert, ab ea non deuiaturus. Qui violator pacis extiterit, ipse, quantum ad Deum est, videret. Nec fortuitum dictum viri a veritate decidit. Nam ante præfinitum tempus multa ei impacta contraria, camerarius eius ad pœnam ante oculos eius abreptus, quidam, quorum consiliis potissimum innitebatur, vltra mare fugari. Arguta malignitatis consilia, ad eius honoris detrimentū excogitata, & in rem deducta. Nuncii duo, singulares versutiarum artifices ipso ignorante, & nihil minus suspicante Romam missi, vt explorato vrbis statu agerent apud Papam, vt pallium regi mitteret tradendum cui liberet. Strenue illi, & impigre, quæ iussi fuerant executi, Albanensem Episcopum *Walterum* ex præcepto *Vrbani* Papæ Angliam adducunt. Is Dofris appulsus clam *Anselmo* curiam venit, ingentibusq; promissis animum *Willielmi* sitientem expleuit. Si *Vrbanus* in Anglia reciperetur ad Papam, fore vt quæcunque rex petenda existimasset, ille priuilegio sedis Apostolicæ roboraret. Cæterum ad causam Archiepiscopi nihil suffragii, nisi quod rogatus vt eum expelleret, impossibile factu respondit, vt vir celebratissimæ sanctitatis, & scientiæ, & in præsulatum introductus legitime, deturbaretur, nullius obnoxius culpæ. Continuo igitur edictum per prouinciam promulgatur, *Vrbanum* Apostolicum debere dici, & credi. Eo audito mirari *Anselmus*, cum ecce frequentes Episcopi ad eum missi venerunt: pertentatóque sensim homine, vtrum ad redimendam regis amicitiam esset infractior, cum nihilo mutatum experirentur, quod latebat aperuere. Dominum regem sua opera, & impensa pallium à Roma meruisse, suóque labore transegisse negotium, quod illi constaret multis marcis. Par esse vt tanto Principis beneficio, digno respondeat muneris officio. Ingemuit ille doli machinam in effectum deductam, dicta Episcoporum largis suspiriis excipiens, negauitque se quicquam propter hoc daturum, quia parui æstimaret beneficium, cuius amplitudinem ipsi tanti penderent. Per hoc Rex edoctus nullo modo mentis eius robur eneruari posse, vt in amicitiam suam cederet, salua dignitatis suæ magnanimitate vltro eam expetiit, & impetrauit. Dataque ei publice potestate, vt per totum regnum Primatus sui ius exerceret libere, dies præfixa, quæ Albanensis Episcopus cum pallio Cantuariam veniret, venienti, & sacrum insigne in vase argenteo deferenti vulgo applausum, ab Archiepiscopo nudipede, sed sacerdotalibus vestimentis induto occursum. Inde super altare Domini saluatoris pallium assumptum sacratus Pontifex beatis humeris composuit, & ad diuina celebranda processit: erat tunc dies Dominica, 4. Idus Iunii, fuitque nonnullis ingenti miraculo, quod idem Euangelium illa die occurrit, quod ante Prognosticon eius fuerat, *homo quidam fecit cœnam magnam, & vocauit multos, & misit seruos suos hora cœnæ, &c.* Ita concordia inita, & rege vltra mare profecto, serena pacis tranquillitas toto illo anno ab animo *Anselmi* curas depulit, & bonorum hominum leuauit sollicitudines. Sed posteriori tempore *Willielmo* reuerso rursus tempestas intonuit, rursus procella odiorum inhorruit. Enimuero ille fœlici lætus euentu, statim in Walenses contendit. Nam maxima Dei gratia omnibus eius conatibus occurrente, ita in omnibus vsus est placido allusu fortunæ, vt videretur cum eo Deus beneficiis certare. Si pugnam adoriretur, opimas manubias referebat: si pelago impacato nauigare volebat, statim venti furorem ponerent. Videbat hæc *Anselmus*, & aggaudebat, sperans illum propter tam affluentem gratiam quandoque liberam facere Ecclesiam. Quocirca de Gualensi expeditione reuersum meditabatur leniter aggredi, sed præuenit ille conuitiis per nuncium exagitando Archiepiscopum, causatus militum, quos in hostem miserat, paucitatem, & inertiam. Quo allato spes omnis emendationis apud *Anselmum* obtorpuit. Dimisit igitur nuncium responsione vacuum, ne reciprocis relatibus iurgiorū campus aperiretur. Sæuiebat credo, instinctu diaboli cōtra Pontificem fortuna; parabanturq; in proximam curiam contra eum machinamēta. Quæ

omnia

omnia petendo licentiam eundi Romã quassauit, & depulit: cum prius multis moliminibus voluntatem eius super ecclesiarum statum attentasset. Quocirca hæc communicaturus cum Papa, rogauit, vt dixi, licentiam pergendi Romam, bis terq; frustra. Intelligo enim, aiebat rex, licentiam interdicendam, cum eum nullo graui peccato sciam onerari, cuius à Roma petat absolutionem, nec egere illius loci consilio, cum ei nullius scientiæ desit copia. Magis certe dixerim, *Vrbanum Anselmi* cedere sapientiæ, quam *Anselmum Vrbano* indigere. Quod si pertinacius cœptis institerit, omnem Archiepiscopatũ in meum fiscum redigam. Transgreditur enim promissa sua, quibus fidem suam astrinxit omnes consuetudines seruaturum regni mei. Insolitum est quippe mihi, vt quisquam procerum meorum eat Romam, nisi meo potissimum missu. Ideo vel iuret mihi se nunquam deinceps pro qualibet * oppressione sedem Apostolicam appellaturum, vel euacuet regnum. [*al. impressione*] Hæc, inquit, vos fideles mei dicite sibi, & si videritis eum velle desistere itinere, tunc vigorem curialis iudicii experiatur, quod me toties inquietare nõ timuerit de re, quam ad summam perducere nolit. Contra hęc per nuncios *Anselmus* agendum non ratus, ipse ad regem ingressus, pro more dextræ illius assedit, habuitq; orationem ad hanc sententiam. Quod dicis me non debere ire Romam, quod graui peccato caream, & scientia affluam, quamuis neutrum pro vero arrogem, tamen Dei libræ committo examinanda. Quod dicis me promisisse, vt consuetudines tuas seruarem, amplector, sed conditiones requiro: cum exceptione.n. dixi me seruaturum illas duntaxat, quæ legibus Dei consentaneæ, cum honestate essent constitutæ. Quod dicis me fidẽ excedere, quod præuaricatis consuetudinibus tuis sedem appello Apostolicam, custodita reuerentia principatus tui, * non verum esset, si alter diceret: [*al. nõ verum esse si alter diceret*] fidelitatẽ enim, quam tibi rex debeo, ex Dei fide habeo, cuius vicarius est sanctus *Petrus*, cuius sedem appello. Quod dicis, debere me iurare, ne vlterius pro quauis causa Romam appellẽ, publice pronuncio, quod Christianus princeps ab Archiepiscopo suo tale sacramentum exigit iniuste. Si enim sanctum *Petrum* iureiurando abiurarem, negarem *Christum*. Quando vero pro vlla re Christum negauero, tunc tibi de petitæ licentiæ peccato satisfacere nõ tardabo: forsitan autem me discedente procurabit Deus vt non diu res ecclesiasticæ, sicut minaris, tuis famulentur cõpendiis. Obstrepunt dicenti rex, & proceres, illud maxime obiurgantes, nunquam in consuetudinibus seruandis mentionem Dei fuisse, vel honesti recti. Tum ille comi vultu, & pene in risum resoluto dixit hæc verba eadem. Pape! Si nec Dei, nec rectitudinis mentio, vt dicis, facta fuit, cuius tunc? Absit ab omni Christiano leges, vel cõsuetudines tenere, & tueri, quæ Deo, & rectitudini noscuntur esse cõtrarię. hoc illi dicto quasi malleo frontes impudentes repercussi, demissione capitum, & vocis silentio iniustitiam suam testati sunt. Nihil enim ille turbabatur, sed quandocunque illi succlamarent, tacens rursus ad caput sententiæ impermotus reuertebatur. veruntamen non continuit rex animum, quin crudeles minas intorquens, diceret, non illum quicquam de regno suo exoptaturum. At ille impauidus, pedes, (inquit) & nudus pergam; si equitaturas meas & vestes vestrûm esse quis affirmauerit. Puduit principem dicti, & rubore cinctus ora, non ita inquit volo, sed vndecimo ab hinc die, cum ad portum veneris, nuncio meo in portandis, vel dimittendis parebis. Irasceretur alius, sed *Anselmus* imperturbatus manens benedictionem suam regi nõ abnuenti obtulit, præloquutus moleste se quidem, & ægre iram regiam ferre: sed si dignaretur intelligere ad commodum eius animæ viam inchoatam spectare. Subterfugerunt hoc negotium, sicut & prius Episcopi: quos cum ille de suffragio conuenisset, responderunt illum & religiosum & sapientem esse. Pro sapientia cõsilio eorum non indigere: sed quid faciendum sit, optime scire: pro sanctitate incunctanter bonum exequi velle, & posse: sed aduersum dominum suum nõ posse assurgere, cuius gratia carere nollent pro honoribus, & parentibus suis, quos diligerent. Ille qui esset omnis labis mundanæ & cupiditatis immunis, rem Dei, vt cœperat, persequeretur, habiturus Episcoporum voluntatem tacitam, cæterum vocis opem nullam. Quanquam si qua fides, si quis aditus meliori consilio esset, præstaret domi dulce confouere ocium, quam patria & honoribus extorrem tanto indulgere labori. Ita omnes discessere, solisq; duobus pœnitentiam, antequam mare transiret, petentibus benignus ignouit. Eorum nomina fuerunt *Osmer* * Salesberiensis, [*al. Schireburnensis*] & *Robertus* Herefordensis. vna ergo die Cantuariæ commoratus, peram & baculum, solatia, & indicia itineris pro consuetudine assumpsit. Inde Doueram veniens, 15. diebus propter inclementiam venti, ibi contra votum retentus erat. Quo spacio nuncius, vt dicebatur, à rege missus contuberniöq; & conuiuio eius indefesse potitus causam aduentus secretam tenuit. Sed cum iam prosperitas flatuum naues vocaret in altum, ille ex præcepto regis omnes bulgias, & manticas efferri coram, & expilari imperauit. Cru-

dele,& miserabile spectaculum Primatem Angliæ, caput totius religionis, & sapientiæ, prædonis more exagitari. Sed cum solummodo necessaria supellex, & nihil pecuniarum inueniretur, ille qui venerat facti, quod inuitus fecerat, pœnitens, abire permisit indemnem. Solutas naues Notus prouexit in salum, primo quidem segniter, adeo vt retorto flamine retro viderentur Angliam annare. Quod cum præ dolore cordis siccis oculis nequiret pater videre, eleuatis in altum manibus auxilium cœlo detraxit. venti enim placatis animis constrauerunt æquora, & versus Flandriam intenderunt carbasa: ita naues flatu secundo sulcantes mare, non multo post Withsandum appulere. Primum hospitium illi cum monachis sancti *Bertini* fuit: cætera fauor administrauit, omnibus certatim cum Episcopis, & Abbatibus inuitantibus, & inuitum etiam detrahentibus. Ibat fama viri prænuncia, & dulci corda audientium afflabat aura. Quocirca quanto amore omnium susceptus, quantis officiis delinitus sit, conanti dicere succumbit sermo, & fatiscit oratio, mira rerum conuersione, vt honoratior esset in aliena prouincia, quam fuerat ciuis in patria, Archiepiscopus in Ecclesia. Ipse Lugdunensis Archiepiscopus *Hugo* Legatus Apostolicus in Gallia magni nominis, & potentiæ, nec religionis egenus, vbi ad eum Lugdunum iter aduertere audiuit, alacriter occurrit, deuote obsequutus est. Eius igitur consilio ibi resedit, totius causæ indices Romam *Vrbano* Apostolico mittens, valetudo subitanea flagitabat ocium simul & consilium. Videbatur interim Wibertinis prædonibus cedere. ferebat enim per omnium rumor ora venisse Archiepiscopum Cantuariensem ab Anglia, Romamq; tẽdere ad *Vrbanum* suffarcinatum pecunia, magnum esse quod secum ferat Archiepiscopus Angliæ, quæ sit Prouincia omnium fertilissima. His illi animos incensi iam tum semitas omnes obsederant, angustias locorum occupauerant, ne qua elaberetur. Ingens domino suo fore commodum, si prenderetur, qui *Vrbani* partium propugnator esset. Quare passus est ardores eorum ad tempus negata præda languescere, vt se opinione deceptos esse credentes, domum redirent: hoc consilio fructum detraxit insidiantibus, & iam redierat nuncius præcipiens ex parte Apostolici, vt remota omni excusatione per obedientiam Romam veniret. Nescius ille cõtraire obedientiæ, & de spe misericordiæ Dei audẽtior viam inuasit. Nam & vigor salutis refusus audaciam suggerebat, & citra senium viridis, & cruda senectus bene adhuc labores patiebatur. Euasis ergo Alpibus Romam incolumis venit, nullo suorũ homine, vel iumento desiderato, vno tantum in toto itinere tentatus discrimine, quod tamen fuit successus & alimentum gloriæ. Dux siquidẽ Burgundiæ eadem, qua Wibertini spe raptatus, ad eum deprædandum inflatiore spiritu animatus erat: sed vno tantum aspectu eius emollitus, omnẽ exhalauit superbiam, resumpsit humilitatem. Adeo dulci intuitu, leni facie, placida canitie aspicientem rapiebat, vt in quemcunq; oculorum gratiam iniiceret, statim in amorem sui alliceret. Ita cordis tumor duci per nebulonum verba conceptus eo viso resedit. Continuoq; Pontificis exceptus osculo benedictionem vltro expetiit: aduocatoq; vno ex magnatibus suis, (stipatus enim multis, cum maximo venerat tumultu) præcepit vt eum secure per terrã suam deduceret: & nõ minus ei quam sibi vbiq; seruiri faceret. Fœderata ergo amicitia discedit, sæpius contra maledicos infrendens, & ingeminans eis odium Dei, qui sibi persuasissent, vt persequeretur Dei Angelum. *Anselmus* ergo securus, Cluniacũ, mox vt dixi, Lugdunum, inde Romam peruenit. Quem Apostolicus magnifice suscipiens coram senatu amplissimis laudibus extulit. Illum esse totius latinitatis magistrum, in disciplinis liberalibus, in religione parem non inuenirent: contumelias multas pro fidelitate Romana passum, tandem per plenas periculis, & mortibus vias ad se venisse, flagitare à se suffragium, cuius ipse magis egeret consilio. Talia *Vrbanus* iactabat: sed *Anselmus* pudore caput demissus silentium premebat. sed vbi summus Pontifex laudum finem fecit, ille data copia causam suam omnẽ veraciter allegauit. Pollicetur præsul, pariterq; senatus auxilium; scribuntur literæ *Willielmo* regi Angliæ: Iubetur *Anselmus* omnibus suis reuestiri. Statim enim vt ille mare transierat, Archiepiscopatum totum suæ ditioni substerni, & quæcumq; ante statuerat, in irritũ deduci iusserat. Literarũ responsum iubetur Archiepiscopus circa Papam operiri. Sed non fuit animus diu ibi consistere, quod illius vrbis aer insalubris esset peregrinis. Quocirca cuidam *Iohanni*, qui olim suus Monachus apud Beccum fuisset, sed tũ ab *Vrbano* Abbas cœnobii sancti Saluatoris, quod prope * Telesinã vrbẽ est, institutus, roganti cessit, vt in villa sua Sclauia nomine, æstũ æstatis vitaret. Ea villa in supremo montis vertice constituta, ideoq; hinc inde veniente temperie refrigerata prope momentis omnibus pestiferi nihil habet spiritus. Iuuabat itaq; *Anselmum* captiuitas sua, vidẽs sibi redditũ, quod diu desiderauerat ocium. Quapropter iamdudũ resides animos in Deum excitans, consummauit ibi librum egregium, cuius titulus & materia est, *Cur Deus homo*, omnibusq;

al. Teselinam

busq; amori, & honori erat, adeo vt *Rogerius* dux Apuliæ, apud quem Rex Angliæ illum literis insimulandum curauerat, spretis næniis longe aliter sententiam suam in viri honorem transferret: Illi villas, illi castella, illi postremo quæcunque placerent, offerens, tantum remanentia sua terram suam beatificaret. Cum circa Papam esset, in omnibus illi secundus in processionibus, in stationibus habebatur: ad eum salutationes, ad eum post Apostolicum munera commeabant. Audiebatur libenter ab omnibus, fiebatq; quod iubebat, cum diuinos intonaret sermones. Quod maxime sibi delectationi erat, fructum sciētiæ pronuncians esse, si cum bene dicas, alius de doctrina tua profectum bene viuendi accipiat. Ferebatur ergo magna cupiditate, vt Archiepiscopatus deposito fasce Deo posset intendere. Quod cum ab Apostolico obnoxie postularet, renuit prorsus: Immo, inquit, per obedientiam iubeo, vt vbicunq; sis, nomen & honorem Cantuariensis Archiepiscopi non deponas. *Delicati militis est ante bellum fugere: nec est religiosi, & constantis animi citra vllam læsionem minis tantum & terroribus cedere.* Tum ille, obedientiam pater non refugio, nec plagas, quia & mortem ipsam pro Deo non horreo, nisi forte animus meus mihi mentiatur. Sed quid inquit, ibi faciam, vbi non solum vacillat, sed iam omnis oppressa est iustitia? vbi suffraganei mei partes boni non modo propter timorem non adiuuant, verum & propter fauorem impugnant. De his, respondit Papa, & talibus, gestit animus in consilio apud Barum agere, vbi & præsentiam tuam volo, & auxilium desidero. Vt ergo ventum ad cōcilium, Apostolicus ante corpus Sancti *Nicolai* constratus, tapetibus, & palliis, ipse casula cum pallio amictus tribunal ascendit: cæteri cum cappis sedebant. Omnibus ergo suum locum ex antiquo vendicantibus, *Anselmus* humilitate summus, quo poterat assedit. Exciderat animo summi Pontificis ingruente tumultu, vt ei locum delegaret. Sed erroris admonitus est, quæstionis necessitate à Græcis proposita, probare volentibus, Spiritum sanctum non nisi à Patre procedere. Hanc ergo quęstionem dum expedire tentans, magis inuolueret, Gręcis contra non improbabiliter occurrentibus, *Anselmi* recordatus exclamat, viuidæ vocis tonitruum, ædis capacitas, & turbæ multiplicitas ingeminant, Pater & Magister *Anselme* Anglorum Archiepiscope, vbi es. Ille vbi se vocare audiuit, in pedes constitit. Quem Apostolicus compellans, nunc, inquit, magister opus est scientia, opus eloquentiæ tuæ opera: veni, ascende huc, & defende matrem tuam Ecclesiam, quam Græci labefactare conantur. Succurre ergo, quasi à Deo huc missus. Continuo cuncti astantes, & assidentes oculos & ora in eum conuersi, percunctari quis esset, annitentibusque proximis ad consessum Apostolici leuatus, sedere iussus iuxta Romanum Archidiaconum, cui ante Papam sedere moris est, Includamus, inquit, hunc in orbe nostro, quasi alterius orbis Papam. Nec morantibus omnibus exposuit palam qui genus, vnde domo, cuius scientiæ, cuius facundiæ, quam religiosus, quanta pro fidelitate Romanæ sedis passus esset. Dilatusq; in posteram diem quæstionis tractatus, quamuis *Anselmus* statim respondere non dubitaret. Sed sequenti die solito maturius cœtu coacto promotus in editum, ita pertractauit quæstionis latera, ita penetrauit, & enubilauit intima, vt Latini clamore testarentur gaudium, Græci de se præberi dolerent ridiculum: Nullus porro inops, & inanis scientiæ discederet. Sensus illius sermonis procedente tempore luculenter digessit in libro de processione Spiritus sancti facto. Tunc vero vbi verbum absoluit, omnes in eum oculos, & ora conuersi, hic laudare fidem, ille scientiam, omnes eloquentiam. Sedato fragore, quem laus eius suscitauerat, intendens in eum summus Pontifex, ait, Benedictum sit cor tuum, & spiritus tuus, & os, & sermo oris tui benedictus. Nec mora, cum consensu omnium roboratus in aliter sentientes fulmen excommunicationis intorsisset, ventilari de Rege Anglorum sermo cœpit. Proferuntur in medium scelera dictu horrenda, adiicitur contemptui humano cœlestis iniuria quod scilicet, bis, terque admonitus nihil correctionis exhibuerit. Quocirca cum suffragio & clamore omnium Papa ad excommunicandum iam paratus esset, *Anselmus* genibus affusus eius, orat dilationem, & vix impetrat. Quæ res non mediocrem ei apud cunctos videntes peperit gratiam: eo quod ostensione veræ sanctitatis vicisset famæ suæ gloriam. Quam pulchrum erat, vt illi oraret veniam, à quo tantam exceperat contumeliam! Papa Romam regresso, comitatuique eius adhærente *Anselmo*, superuenit nuncius à rege directus, qui allegationes *Anselmi* eneruaret, obiecta crimina dilueret. Quanquam omnem verecundiam proiecerat, in immensum elatus, non multum curaret, quid de se diceretur. Legati hoc fuit verbum ad Papam coram Archiepiscopo. Miratur dominus meus cur tibi vel in mentem venerit, vt *Anselmum* iuberes resaisiri, cum illud ei incunctanter prædixerit, si sine permissu suo egrederetur Angliam. Accusat, inquit, eum Apostolicus de alia re? non, ait. Et pro hac arripuisti, ait, tantum laborem huc veniendi, vt diceres Primatem ideo rebus suis omnibus expo-

liatum, quod Apostolicum appellauit iudicium? Si ergo amas dominum tuum, maturà reditum, & dic ei, vt si non vult excommunicari, cito eum faciat omnibus suis inuestiri. Et ne te de termino reddam suspensum, tertia hebdomada post Pascha ad concilium in hac vrbe celebrandum affer responsum: certe pulsator iam excommunicatus esset, nisi pulsatus intercessisset: perculsus ille tam insperato responso, mysterium domini sui se illi secreto communicaturum respondit. Ardebat enim aliquid efficere, vt ampliorem locaret apud Regem amicitiam. Itaq; arte, qua peritus erat, negotium conficiens, singulos ambiendo muneribus, & pollicitationibus, Regi terminum ad festum sancti *Michaelis* obtinuit. Cunctatus est multum ad id concedendum *Vrbanus*, quod luctarentur in eius animo, *Anselmi* religio, & munerum oblatio. Sed præualuit tandem pecunia. Itane omnia superat, omnia deprimit nummus? Indignum factum, vt pectori tanti viri, *Vrbani* dico, vilesceret famæ cura, Dei respectus cederet, & pecunia iustitiam præuerteret. Visum ergo est *Anselmo*, circa tam vænalem hominem expectationem non perdere, sed Lugdunum remeare. Sed enim licentiam impetrare non potuit, retinente Papa, vt inuidiam facti aliquo leuaret solatio. Fecit igitur eum manere secum, vsque ad Concilium in Patriarchio, deditque ei domum iure hospitii perpetuo: Crebroque ad eum veniens ioca, & seria cum eo transigebat, vt vnam curiam non duorum diceres. Iamque aderat tempus concilii, omnibusque Episcopis Gallicanis sedes suas agnoscentibus, nulloque recordante aliquem Cantuariensem Archiepiscopum concilio Romano interfuisse, posita est ei sedes in corona, vt antea dixi, & in æternum ius sibi, & successoribus suis transcripta. In Ecclesia sancti *Petri* erat concilium, ingens strepitus astantium, multus concursus venientium. Ideoque cum decreta minus audirent, præcipit Papa *Reingerio* Lucensi Episcopo, vt vocali sonoritate cuncta enunciaret in vulgus. Assurgit ille imperato muneri, nec clamor inceptus frustrabatur hiantem: sed etiam longe positorum pulsabat, & penetrabat auditum. Multaq; parte decretorum edisserta, repente quasi animo excussus, aliena, & quæ à negotio dissidere videbantur, verba intulit. Sed væ: quid faciemus? præceptis subditos oneramus, & auxilium à nobis quærentibus nullum afferimus. Dolet hinc, & conqueritur totus mundus, quod caput omnium membris suis non conqueritur. Ecce quidam inter nos modeste sedet & tacite, cuius silentium clamor magnus est apud Deum, qui iam secundo anno Apostolicæ sedis vigorem operiens, de omnibus suis iniuste ablatis quid quæso excepit auxilii? *Anselmus* est, de quo dico, Archiepiscopus Angliæ. Hæc dicens, virgæ quam tenebat, graui ad pauimentum illisione, indignitatem rei exaggerare visus est. Hic Papa in eum tendens, Absiste, inquit, moueri, frater *Reingeri*, procurabitur huic rei correctio. At *Reingerius* feruore spiritus actus, cum dixisset: ita expedit, aut iustum iudicem res non transibit, rursus interruptam seriem decretorum contexuit. Horum dictorum stupor affecit *Anselmum*, cum sciret nec suorum, nec suis querelis *Reingerium* ad hæc commemoranda inductum fuisse. In hoc concilio Papa cum omnibus sententiam excommunicationis vibrauit in Laicos inuestitores Ecclesiarum, & inuestitos à Laicis, & in taliter inuestitos consecrantes, & in illos, qui pro Ecclesiasticis honoribus Laicorum homines fiunt. Postero die concilii archiepiscopus iter retrogradum composuit: plurimisque laborum iactatus periculis, per montuosa, & saltuosa loca Lugdunum contendit. Neque enim rectum tramitem tenere potuit, quod ferebatur *Wibertus* pictore Romam misso imaginem eius in tabula pingi fecisse, vt quocunque se habitu effigiaret, non lateret. Lugdunum ergo perueniens, solitam benignitatem *Hugonis* expertus est, vt proprius loci dominus, non vt peregrinus. Omnium ius intus, & foris antistes non roganti obtulit, & vt vellet coegit, Primatum in consessu, amorem in occulto, reuerentiam in publico, officium in omnibus. Solari curas, partiri vel potius totos exponere honores: adeo vt Missas celebranti suffraganei loco seruiret, vbicunque sermonem facienti ad pedes sederet. Vir magnanimus, & constans, qui auderet opes contemnere, fortunam prouocare. Fuit igitur ibi pater *Anselmus* toto tempore quo superfuere *Vrbanus*, & *Willielmus*. Nec multo post vtrumque fata rapuere. Audita morte Regis fudit lachrymas *Anselmus*, amoris indices, pietatis interpretes, continuoque à nouo Rege *Henrico* inuitatus, Angliam aduentu suo dignatus est: vbi etiam proceres, q uià fide deficiebant, sæpe ex voluntate Regis conueniens multos ad rectum inuitauit. Timebant conscii cæteri, libera fronte & vuidis luminibus in eum intenti etiam acclamabant dicenti. Postremo cum iam *Robertus* frater Regis appulisset, & multi discessionem facere meditarentur, toto exrecitu circumstante locum editiorem ascendens verba fecit ad populum. Quo quasi classico excitata agmina elatis vocibus bona Regi, & fidem promiserunt, si malorum sub *Willielmo* iuniore institutorum remissam faceret, si bonas leges sanci-

sanciret. Horum ille faciendorum omnibus *Anselmum* vadem obtulit, & fidem in manu dedit. Ita omnes feruentiore spiritu in Regis fidem animati sunt, vt si oporteret conspiratis animis, & deuotis dextris in ferrum pro Rege ruerent. Quo vulgato *Robertus*, qui magis aliorum perfidia, quam sua fidens industria, venerat, destitit prælio, desciuitq́ negocio: & qui spe Regnum præsumpserat; obuiis manibus pacem amplexus in fraternæ necessitudinis amorem libenter accurrit.

Veruntamen cum Rex more antecessorum suorum ab Archiepiscopo hominium interrogaret, & ille pro excommunicatione Romæ facta differret, missi Romam ab vtraq; parte nuncii. Iubetur Regi interim hominium facere, vel absolutis morarum nexibus regno excedere. Quin potius respondit ille, inspiciantur Apostolicæ literæ, & quod tenor earum continet, fiat. Redierant enim iam Roma nuncii, & casso labore, semitam triuerant, quod *Paschalis* Papa sententiam antecessoris sui inuicto robore tuebatur. Quid ad me de literis Apostolici ait Rex? Iura regni mei nolo amittere. Procedente in contentionem sermone, asseruit *Anselmus* terram se non exiturum, sed ad suam iturum Ecclesiam, consideraturumq; quis sibi, vel suis inferret violentiam: ita tunc discessum, sed posterioribus diebus molliores ex parte Regis virum conuenere literæ, vt pacato animo curiæ præsentiam suam exhiberet, futurum, vt habito inter se colloquio, omnis sopiretur contentio. Non negat ille aduentum, si forte Deus instinctu suo regalem contigisset animum. Rursus igitur communi edicto, mittuntur legati Romam, qui tam dura præcepta tentent vel lenire, vel rescindere, ex parte antistitis *Baldwinus & Alexander* Monachi: ex parte Regis, *Girardus* Archiepiscopus Eboracensis, *Herebertus* Norwicensis, *Robertus* Cestrensis Episcopi. Sed priores familiaris quoq; causa vrgebat, *Girardum*, pro adeptione pallii, *Herebertum* pro rescissione priuilegii Abbatiæ sancti *Edmundi*, quod *Baldwinus* Abbas illi cœnobio per *Alexandrum* Papam multis laboribus acquisiuerat. Id erat, vt Abbas illius loci nec Episcopo *Norwicensi*, in cuius parochia esse cognoscitur, nec vlli alii, nisi Primati Angliæ subiiciatur. Hoc *Herebertus* depellere intendens, & pergens, ignoro quo infortunio socios relinquens, & deuia sequutus prædonum manum incurrit. Sed, 40. marcis datis seruitutem exuit, libertatem vix recepit: primo per omnem (quod dicitur) sanctum iurare compulsus *Gwidoni*, (id nomen viro raptorum magistro) nihil se Romæ acturum, quod ad Domini sui *Anselmi* Archiepiscopi spectaret incommodum. Datis ergo nummis, raptim socios prosequebatur, liberiore ocio, quia leuiore marsupio. Coniuncti corripiunt viam, Papæque obtutibus præsentati, quicquid poterant promissis & muneribus agunt, vt Regis voluntatem effectui mancipare possint: sed nequicquam: stat ille inflexibilis, nolens, vt dicebat, statuta sanctorum patrum eneruare pro voluntate vnius hominis. Nihil ergo iste labor profecit ad aliud, nisi vt lites consererentur in Regno, legatis inter se dissidentibus. Nam Rex Epistolam ab Episcopis sibi allatam, quod suæ voluntati refragari viderat, occulendam putauit. Cæterum nuda verba foras extulit, quibus illi pro Episcopali veritate asserebant Apostolicum Regis inuestituras æquinanimiter ferre, si cætera boni principis officia exequeretur. Ideo autem noluisse hæc literis videre, ne accepta occasione, cæteri principes in eum inclamarent. Contra Monachi palā clamitabant Apostolicis præceptis fraudem innecti conquerentes. Siquidem, & Epistola, quam *Anselmo* attulerant, vulgo iam lectitabatur: in qua non solum inuestituras non concedere, sed etiā statuta *Vrbani* pertinaciter probabatur *Paschalis* vrgere, seruandaq; monere. Strepebat igitur omnis aula murmure, non debere attendi Monachis, qui libenter fucis veritatem obscurent, dummodo Archiepiscopo placeant. Episcopalem gradum, & sermonem magni esse ponderis: Monachos ius in secularium rerum testimonio perdidisse. At istud, inquit *Baldwinus*, seculare negocium non est. Tum proceres: probum, & prudentem te scimus virum, nec de illis esse, quæ maxima turba ordinem vestrum male viuendo infamat, sed tamen & humana, & diuina exigit ratio vt magis tribus Episcopis, quam duorum Monachorū credatur testimonio. Diu ergo fluctuauit *Anselmi* sententia, quo vergeret: quod & aduersa fronte testimonium Episcoporum refellere, videbatur superbum: porro epistolæ, quæ sigillum Apostolicum prætendebat, non credere stultum. Confirmato animo respondit ad certitudinem facti cognoscendam missurum se Romam. Interim illis, qui inuestirentur, nec communionem suam negandam, nec benedictionem impartiendam. Erant electi *Rogerus* Cancellarius Regis ad Salesburiam, *Reynelmus* Cancellarius reginæ ad Hereford. *Willielmus* etiam fuerat adhuc recenti potestate *Henrici* violenter ad Wintoniensem Episcopatum electus, nec electioni assentiens, immo eligentes asperis cōuitiis, & minis incessens. Sed regrediente *Anselmo*, ab eo, & baculo pastorali donatus, & in Ecclesiam est introductus. Quare ad illius benedictionem libens assensum commo-

dabat. Ita Rex paulo commotior *Girardo* Eboracensi consecrationis omnium munus iniunxit. Nec ille retractasset, si non illi electi altiore ratione refugissent. Quorum *Reinalmus* mox relato Regi annulo, & baculo Episcopatu cessit. *Willielmus* non minus nisi quod annulum non reddidit. *Rogerus* prædicanda prudentia ita rem temperauit, vt nec Regem irritaret, nec Archiepiscopo iniuriam faceret. Ita cum *Anselmus* nullo modo desisteret, diceretque se nec pro vitæ suæ damno contra sedis Apostolicæ definitiones acturum nisi ab eadem absolutionis procedat remedium, omnis laboris procella super eum cecidit. Conuenitur à Rege, & Episcopis, & magnatibus, vt ipse Romã dignetur proficisci, quod alii minus egerant sua præsentia suppleturus. Non careret effectu, quod vellet, quem sedes Apostolica tanti penderet: impenderet modo hunc laborem patriæ quo pacem Ecclesiæ, quo dignitatem repararet imperii. Iste precibus flecti non nescius, ne omnia suo tantum videretur præsumere arbitrio, consensit; iturum se, ne cunctorum voluntati deesset: quanquam legatorum penuria eos ad vnum senem annis grauem, corpore debilem adegisset; scirent tamen nihil se Apostolico suggesturum, quod antecessoris sui gloriam abrogaret, statuta effringeret. Tu tantum, inquit vade, & in Apostolici præsentia, Legato si vera dicat testimonio tuæ authoritatis adstipulare. Consensu accepto discessum est ab inuicem. *Anselmus* continuo prosperis flatibus maxima pericula transuectus bona etiam fortuna terrenum iter Romam vsq; emensus est. Vbi Apostolico fauore, & senatoria frequentia exceptus paucis diebus silentio, & quieti indulsit iubente Papa. Cumq; vires resumpsisset ocio, die constituto palatium Lateranense ingreditur. Adest & nuncius, qui paucis diebus aduentum eius præuenerat, notus iam Romæ *Willielmus* de Warlewast, electus Exoniensis Ecclesiæ. Is omnes impendens eloquentiæ vires, causam Regis perorabat, vt ei omnes paternę, fraternæq; consuetudines redderentur, Angliam peculiarem esse Romanæ Ecclesiæ prouinciam, & ei tributa quotannis pensitare, Regem sicut munificum, ita magnanimum Dedecus ei, & videri, & esse, si antecessorum suorum iura perderet, quos ipse & animi magnitudine, & opum affluentia longe præiret, & premeret. Prouideret itaq; Papa Regis honori, consuleret sibi quem non dubitaret magno fructu emũgendum pecuniæ nisi putaret abstinendum canonum seueritate. His & aliis ad causam valentibus dictis traducta est in sententiam Romana curia obnixis fauoribus Regis vota debere impleri pronuncians. Silebat interea Pontifex vterque, perorantis ampullas, & adulantium fumos prudenter attendens, latenter irridens. Tum Legatus putans illorum taciturnitatem esse conniuentiam, securus erupit. Plurima hic inde possunt agitari verba, sed hæc est summa, quod dominus meus nec pro amissione Regni patietur sibi Ecclesiarum inuestituras auferri. Nec ego, inquit Papa, pro capitis mei redemptione eum inuestituras permittam impune habere. Huiuscemodi dicti tenore conuersæ fautorum linguæ, & in diuersa mutatæ: Benedicta, inquiunt, cordis tui constantia, benedicta oris tui loquela. Legatus confusus obticuit: effecit tamen vt nonnullæ consuetudines patris Regi laxarentur, ipsoq; interim ab excõmunicatione, quod aliquos inuestierat immuni, inuestiti authoritati canonum subiacerent: eorum satisfactio *Anselmi* commissa iudicio. Qui cum remeandi licentiam accepisset, alter reditum excusauit, dicens se vt reum eundi ad sanctum *Nicolaum*. Auersabatur dicto intentio. Nitebatur enim, vt quoquo modo Papam à sententia traduceret. Quod vbi ad nihilum tendere vidit, compendiario tramite Archiepiscopum ad Placentiam anticipauit. Aliquantis ergo diebus communiter perrectum. Sed cum eos viæ separaret diuortium, ille quod ante celauerat aperuit, dicens, Mandat tibi dominus meus, quod si sic te sibi exhibueris, sicut antecessor tuus exhibuit se patri suo, libenter volet aduentum tuum in Angliam: sin minus, prudenti loquor, scis quid sequatur. Ita *Willielmus* citato Angliam, *Anselmus* Lugdunum contendit. Indeq; misit literas regi super veritate dictorũ *Willielmi* exculpenda. Epistolarum seriẽ, quę in immensum porrigitur, Apostolici ad regẽ, & *Anselmi* ad regẽ & regis ad *Anselmũ*, hic non placuit intexere, volentibus legere liber *Edmeri* copiã faciet, quas ideo vir ille apposuit, vt nullus eũ mendacii carperet, & vt ipse inuictũ robur dictorũ assumeret. Effluebat enim ocio, vtpote solius *Anselmi* gestis enucleandis intentus. Ego maius opus moueo, & in multorum gesta conor, ideoque necessaria tantum libans, fastidio lectorum mederi meditor. Rex ergo Archiepiscopatum saisiuit, propensiori tamen modestia, quam frater, vt res Ecclesiasticas non extraneis, sed ipsius Archiepiscopatus hominibus administrandas delegaret. At vero *Anselmus* Lugduni resedit anno integro, & mensibus quatuor. Quo toto tempore nihil ab Apostolico, nisi persuasorias literas, nihil à Rege nisi dilationum causas obtinuit. Ibant enim crebro Romam regales nuncii, redibantq; inefficaces, nisi quod moras quasdam impetrabant, quæ protelarent boni viri exilium, emendandis rebus afferrent impedi-

pedimentum. Quapropter prospiciens quo loco rerum suarum fortuna staret, fœcundum pietate pectus ad vltionem tandem concussit, excommunicationem in Regem meditatus. Quod dum ex rescripto sororis suæ *Adalæ* Blesensis Comitissæ, Regem ipsum non latuisset, precibus exegit, vt Normanniam, vbi ipse Rex erat, *Anselmus* cum ipsa Comitissa veniret. Venit, & Rege multũ fauente de omnibus suis resaisitus est: sed eius in Angliam transitus ideo delatus est, quia nolebat communicare cum inuestitis. Rex igitur Angliam, ille Beccum diuertitur. Directi Romam Legati *Willielmus* de * Warlewast, & *Baldwinus* Monachus controuersiam tot annis agitatam singulari probitate sedarunt. Concessit siquidem Papa, vt Rex homagia de electis acciperet, sed nullum per baculum, & annulum inuestiret. Dum autem nuncii morarentur crebræ ad *Anselmum* ex Anglia ferebantur querelæ, de sceleribus vbiq; nimium pullulantibus, rogabaturq; reditum accelerare, ab Episcopis præsertim, quos iam scelera ipsa pigeret. Nam & presbyteros concilii Lugdunensis violatores (quod ante abscessum *Anselmi* celebratum fuerat) presbyteros inquam, qui post concilium mulierculas domibus suis vel introduxerant recentes, vel reuocauerant veteres, Rex discrimine pecuniæ mulctare meditabatur. Id vero *Anselmus* ferendum non arbitratus, Regi scripsit vt ab hac exactione temperaret. Quod Ecclesiasticorum ministrorum vitia Episcoporum nõ secularium corripi debeant instantia. Ille, qui sua prudentia consilio Mellentini Comitis *Roberti* iam in omnibus defæcatus maturuerat, consilia salutaria dignanter accepit: Leniter rescripsit, venturum proxime Normanniam, si quid deliquisset in his & aliis, per eius emendaturum obedientiam. Cum ergo Roma redissent nuncii, non multas ipse moras aucupatus apud Beccum *Anselmum* conuenit. Itaque omnia, quæ illos hactenus in diuersa trahebant, tunc per Dei gratiam prolata & sedata. Ecclesias siquidem, quas *Willielmus* frater eius censui subiecerat, ipse in manus *Anselmi* liberas reddidit: & se de his nil accepturum, quamdiu pastore carerent, promisit. Damnum presbyterorum, qui pecuniam dederant ita farciuit, vt toto triennio ab omnibus functionibus vacarent: qui dare supersederant, vlterius nihil darent: omnia de Archiepiscopatu sublata, cũ Angliã redisset, redditurum vadimonio dato pollicitus est. *Anselmo* ergo fœlicibus auris Angliam euecto, bona spes quam de illo prouinciales habebant, minime desiderantes fefellit. Siquidem statim firmarii Ecclesiarum eiecti, symoniaci damnati, pellicatus presbyterorum inhibiti, amplexus consanguineorum deturbati: pluraque in hunc modum illicita, quæ antehac impune vagabantur, castigata. Accessit serenitati temporum fœlicitas Regis, à quo tunc temporis in Normannia *Robertus* frater suus captus & in vincula coniectus est: multique alii, quos vel iam pro importunitate oderat, vel pro rebellione timebat: videbaturque debitum talionem rependere fratri, quod illum quieto regno sollicitauerat: simulque mentiebatur illum minus habilem ad gubernandum Rempublicam pro lenitate ingenii, quod videret Normanniam suam, genialem amborum patriam ab improbissimis grassatoribus vastari, nec nosset tueri. Huius ergo victoriæ gaudium Rex *Anselmo* confestim literis enunciauit suis: quas hic apponere videtur non extraordinarium, propter vnicum deuotionis Regiæ insigne. *Henricus* Rex Anglorum *Anselmo* Cantuariæ Archiepiscopo, salutem & amicitiam. *Paternitati & sanctitati vestræ significamus* ROBERTVM *Comitem Normanniæ cum omnibus copiis militum & peditum, quos prece & precio coadunare potuit, die nominata & determinata mecum ante* TENEBRACHIVM *acriter pugnasse: Sed tandem sub misericordia Dei vicimus, & sine multa cæde nostrorum. Quid plura? diuina misericordia ducem Normanniæ, & Comitem Moretonii, &* WILLIELMVM *Crispinum, &* Willielmum *de Ferreris, &* Robertum de Stuteuilla *senem, & alios vsque ad* 400. *milites, & decem peditum in manus nostras, & Normanniam dedit. De illis autem, quos gladius peremit non est numerus. Hoc autem non elationi, vel arrogantiæ, nec viribus meis, sed dono diuinæ dispositionis attribuo. Quocirca, pater venerande, supplex & deuotus genibus tuæ sanctitatis aduolutus te deprecor, vt supernum iudicem, cuius voluntate & arbitrio triumphus iste gloriosus & vtilis mihi contigit, depreceris, vt non sit mihi ad damnum & detrimentum, sed ad initium bonorum operum & seruitii Dei, & ad Sanctæ Ecclesiæ Dei statum trãquilla pace tenendum & roborandum, vt à modo libera viuat, & nulla concutiatur tempestate bellorum.* Hinc est contemplari quãta materia boni in Regis pectore fuerit, si quis tam ingenuæ fidei scintillas fomento verborũ animaret, & in maiores vires bonis admonitionibus excitaret. Venit igitur Rex sublimi trophæo splendidus, & triumphali gloria Angliam inuectus inuestiturasq; Ecclesiarũ *Anselmo* in perpetuum in manum remisit: eodem concedente, vt propter hominium Regi factum nullus arceretur à benedictione. Consecrati sunt ergo Cantuariæ quinque Episcopi ab *Anselmo*, die qui fuit quartus Idus Augusti: *Willielmus* ad Wintoniam, *Rogerus* ad

* *al. Warelwast.*

Salesberiam, *Reinelinus* ad Hertfordum, *Willielmus* de Warlewast ad Exoniam, *Vrbanus* ad clamorgan. Erant & ibi assistebant primæ sedis suffraganei, *Girardus* Eboracensis, *Richardus* Lincolniensis, *Iohannes* Bathoniensis, *Herebertus* Norwicensis, *Robertus* Cestrensis, *Radulphus* Cicestrensis, *Ranulphus* Dunelmensis. Ita per reuerendum *Anselmum* libertas Ecclesiarum rediit, pax serena insultit. Cæterum de decretis conciliorum ab eo celebratorum nihil attinet dicere, cum omnia iam obsoleta sciantur deperisse; vnde non casu factum, sed diuino sensu putatur, vt & in eius consecratione, & in pallii susceptione legeretur, *Misit seruum suum hora cœnæ, &c.* In nullo enim ei efficaciter obtemperatum, sed omnibus pene prætenta excusatio, quæ vel prædicando docuit, vel interminando prohibuit. Sed ad exemplum serui Euangelici, qui bino exitu de non inuitatis nuptiale impleuit triclinium, ipse bino ab Anglia excessu multa lucra animarum prædicando euexit ad cœlum. Veruntamen ne studiosos rerum fraudare videar, leue iudicabo in describendo concilii textu operam perdere. Anno Dominicæ incarnationis millesimo centesimo secundo, quarto autem præsulatus *Paschalis* summi Pontificis, tertio regni Regis gloriosi *Henrici* Anglorum, ipso annuente, communi consensu Episcoporum, & Abbatum & principum totius Regni, adunatum est concilium in Ecclesia beati *Petri* in Occidentali parte iuxta Londoniam sita: in quo præsedit *Anselmus* Dorobernensis Archiepiscopus & Primas totius Brittanniæ, considentibus venerabilibus viris, *Girardo* Eboracensi Archiepiscopo, *Mauricio* Londinensi Episcopo, *Willielmo* Wintoniæ electo Episcopo, aliisque tam Episcopis quam Abbatibus. Huic conuentui affuerunt, *Anselmo* Archiepiscopo petente à Rege, primates Regni, quatenus quicquid eiusdem concilii authoritate decerneretur, vtriusque ordinis concordi cura & sollicitudine ratum seruaretur. Sic enim necesse erat, quia multis retro annis synodali cultura cessante vitiorum vepribus succrescentibus, Christianæ religionis feruor in Anglia nimis refrixerat. *Primum ergo ex authoritate sanctorum patrum symoniacæ hæresis surreptio in eodem concilio damnata est, in qua culpa inuenti depositi sunt:* Guido *de Persona, &* Wymundus *de Tauistoc, &* Aldowinus *de Ramesey, & alii nondum sacrati, remoti ab Abbatiis suis: scilicet,* Godericus *de Burgo,* Haymo *de Cernel,* Egelricus *de Middeltone. Absq; symonia vero remoti sunt ab Abbatiis suis, pro sua quisq; causa.* Richardus *de Heli, &* Robertus *de sancto* Edmundo, *& ille qui erat, apud Micheuley. Statutum quoq; est, ne episcopi secularium placitorum officium suscipiant: & vt non sicut Laici, sed vt personas religiosas decet, ordinatas vestes habeant: & vt semper & vbiq; honestas personas habeant testes conuersationis suæ; vt archidiaconatus non dentur ad firmam: vt Archidiaconi sint diaconi: vt nullus Archidiaconus, presbyter, diaconus, canonicus vxorem ducat, aut ductam retineat. Subdiaconus vero quilibet, qui canonicus non est, si post professionem castitatis vxorem duxerit, eadem regula constringatur. Vt presbyter quamdiu illicitam conuersationem mulieris habuerit, non sit legalis, nec missam celebret, nec si celebrauerit, eius missa audiatur. vt nullus ad subdiaconatum aut supra ordinetur sine professione castitatis. vt filii presbyterorum non sint hæredes Ecclesiarum patrum suorum. nec quilibet clerici sint secularium præpositi vel procuratores aut iudices sanguinis. vt presbyteri non eant ad potationes, nec ad pinnas bibant, vt vestes clericorum sint vnius coloris, & calceamenta ordinata. vt Monachi vel clerici, qui ordinem suum abiecerunt, aut redeant aut excommunicentur. vt clerici patentes coronas habeant. vt decimæ non nisi Ecclesiis dentur. ne Ecclesiæ aut præbendæ emantur. ne nouæ capellæ fiant sine consensu Episcopi. ne Ecclesia sacretur, donec prouideantur necessaria & presbytero, & Ecclesiæ. ne Abbates faciant milites, & vt in eadem domo cum Monachis suis dormiant & comedant, nisi aliqua necessitate prohibente. ne Monachi pœnitentiam cuiuis iniungant sine consensu Abbatis sui, & quod Abbates sui de hoc eis licentiam dare non possunt, nisi de eis, quorum animarum curam gerunt. ne Monachi compatres, nec Monachæ commatres fiant. ne Monachi teneant villas ad firmam. ne Monachi ecclesias nisi per Episcopos accipiant, neque sibi datas ita expolient suis redditibus vt presbyteri ibi seruientes in his, quæ sibi & Ecclesiis necessaria sunt, penuriam patiantur. vt fides inter virum & mulierem, occulte & sine testibus data de coniugio, si ab alterutro negata fuerit, irrita habeatur. vt criniti sic tondeantur, vt pars aurium appareat, & oculi non tegantur. ne cognati vsq; ad septimam generationem copulentur, vel copulati simul permaneant, & si quis huius incestus conscius fuerit & non ostenderit, eiusdem criminis se participem esse cognoscat. ne corpora defunctorum extra parochiam suam sepelienda portentur. vt presbyter parochiæ perdat, quod illi inde iuste debetur: ne quis temeraria nouitate corporibus mortuorum, aut fontibus, aut aliis rebus, (quod contigisse cognouimus) sine Episcopali authoritate reuerentiam sanctitatis exhibeat. ne quis illud nefarium negotium, quo hactenus in Anglia solebant homines sicut bruta animalia venundari, deinceps præsumat. Sodomiticum flagitium facientes, & eos in hoc voluntarie * viuentes, in eodem concilio graui anathemate damnati sunt, donec confessione & pœnitentia absolutionem mereantur. Qui vero in hoc crimine publicatus fuerit, statutum est, siquidem fuerit persona religiosa,*

al. iuuātes.

pessa, vt ad nullum amplius gradum promoueatur, & si quem habet, ab eo deponatur; si autem Laicus, vt in toto Regno Angliæ legali suæ conditionis dignitate priuetur, & ne huius criminis absolutionem, his qui se sub regula non vouerunt, aliquis nisi Episcopus deinceps facere præsumat. Statutũ quoq; est, vt per totam Angliam in omnibus Ecclesiis, & in omnib. Dominicis dieb. excõmunicatio præfata renouetur. Perseuerauit ergo in *Anselmo* ad exitũ vitæ inuictus vigor, pietatis feruor. Excessit anno incarnationis Dominicæ millesimo* centensimo nono, Regni *Henrici* nono, ætatis suæ sexagesimo sexto, Pontificatus decimo sexto: sepultusque primo ad caput prædecessoris sui *Lanfranci*, postea dignius mausoleum in Orientali porticu accepit: vir qui omnes, quos quidem viderimus, sapientia & religione præstaret. Adeo peccatorum extorris, vt viro veracissimo, mihique notissimo dixerit, nunquam se posteaquam Monachus fuisset, ita stimulis iræ actum, vt alicui impingeret conuitium, nisi semel tantum in hoc excidisse. Nunquam nisi vnum dictum emisisse, cuius memoria conscientiam exulcerasset. Super cœnam quondam recordatus crudum se halec comedisse, percusso pectore peccatum ingemuit, quod crudam carnem contra legem assumpsisset. *Edmero* vero qui assideret dicenti, quod sal cruditatem halecis excoxisset; sanasti me, inquit, ne peccati torquerer memoria. Obedientiæ pertinax custos, cum Archiepiscopus liberæ potestatis esset, rogauit Papam *Vrbanum*; vt sibi aliquem proponeret, cuius iussis vitam disponeret. Is *Edmerum* exhibuit, cuius *Anselmus* iussa tanti faciebat, vt cum eum cubili locasset, non solum sine præcepto eius non surgeret, sed nec latus inuerteret. Eloquentiæ etiam in communi loquela torrens profluus, qui nec inter comedendum à diuinis vacaret eloquiis. Delectabaturque eximie cum quæstionibus propositis obiicientium acumen experiretur, fere omnia vel sua assum pta similitudinibus, vel aliorum obiecta transigens vel eludens. Iam vero ex industria hebetem in secularibus se præbebat, vt turbulenta talium negotiorum procella vexatus, artubus quoque deficeret. Quod cum domestici contubernales viderent, semotis turbis subornabant aliquem, qui animum residem cote quæstiuncularum exacueret. Continuoque ille suscitata mente, & scintillanti lumine in quærentes intendens robur vtriusque resumebat materiæ. Quam penitus vero arcanos humanorum & diuinorum sensuum sinus intrauerit, indicio sunt libri: quibus iamdudum decedente liuore, orbis Latini successit fauor. *Nec vero Episcopatus onus, tantorum negotiorum moles, consuetis miraculis ferias infixit. Ignes materiales & fulmineos, qui iam vicinas ædes depascebantur, porrecto salutari signo in cinerem compescuit. Stupuit Campania nouum ebullire de rupe fontem, quando ipsius benedictione silex cauatus euomuit laticem. Lepusculus ab hostibus circumuentus, dum sub pedibus animalis cui Sanctus insederat, quærit remedium, saluus effugit: iussit ille, & persequutores inhiantes latratus destituit, simul & conantes cursus fefellit. Ecce mulieris orbes vacuos sputo iniecto iubar serenum impleuit. febricitantis rigorem panis ab eo datus coercuit. Cum iam supremum post decem & sex annos Episcopatus efflasset, percontatus est* Baldwinum Radulphus *Roffensis Episcopus qui aderat, an balsami vel aliquantas guttas haberet, quo caput saltim delibutum corruptionis labem euitaret in posterum. Protulit ampullam, in fundo cuius paruissimum quiddam resederat. Manui ergo Ædmeri nectareus liquor quantus erat infusus, vix volæ medietatem madefecerat: Quo velociter expenso, iterum tantum effluxisse miratus est. nec destitit auarus exactor repetitis ausibus vrgere prodigium, donec totum corpus ex omni sui parte, non perfunctorie balsamico vnguine infeceret. Quoq; magis facto applaudas, ampulla modo demisso ventre, modo obliquato sinu totiens vacuata, peracto solenniter inunctionis officio inuenta est plena plus medio. Posteroq; die cum ad sepeliendum componeretur, offenderunt lapidem corporis receptaculum minus pleno palmo temere cauatum. Cumq; omnes mussitarent, quod nec alius lapis facilis esset inuentu, ne corpus curuando iniuriam vellent sancti spiritus facere organo, repente viderunt lapidem idoneum, & corpus sine adminiculo decenter sepulchro illapsum. Astantium oborta lætitia clamor impulit astra; quem non tam meruit (quanquam prædicanda) miraculi dignitas, quam subuentionis non expetita celeritas. Vndecimo Calendarum Maii in alterum seculum abiit: nec tamen amantes sui vacuos opis mundo exposuit: militat adhuc se inuocantibus, nec facile quisquam prona spe accedit ad tumulum, qui nõ plenarie precum referat effectum. Mirum illud, quod nuper Lugduni contigit; erant ibi duæ anus reclusæ, quibus nihil sanctius, nihil concordius. Ad has* Anselmus *dum ibi maneret dignanter veniens, crebras admonitiones virtutum infundebat: sed post eius discessum, simultas inter eas propere (vt mos est fœminarum) ebulliens, rupit pacem, scidit concordiam. Sensim itaq; in manus processum: quod obliqua inuidia, & amaris stimulis opprobriorum dies noctesq; agerent, furor armabat linguas, ira ministrabat contumelias, & ambas quidem stultitiæ inuoluebat communio, sed magis vnam premebat reatus, quæ dedisset liti principium. Huic* Anselmus *nocte astitit, multum mutatus ab illa lenitate vultus, quam in viuente viderat. Dabat authoritatẽ sermonibus austeritas, & quasi à longe & ab alieno petita seueritas. Pulchre ait monita mea seruastis,*

*al. decimo

V

quæ vobis seruanda commendare debuissent vel professionis vestræ religio, vel meæ fidulitatis dilectio. Nunc seritis iurgia, irritatis odia oblitæ famæ vestræ, reuerentiæ meæ, profectus vtrorumq;. Quare per tanta terrarum interualla me ad vos fatigastis: vt si desinitis pacem restituam, si permanetis interminer pœnam. Hæc visio litigatricum mansuefecit mentem, leniuit tumorem: Eisdemq; nocte sequenti cum post lachrymas inges fessas sopor reclinasset, cælestes protelauit excubias. Nam remotis terrenorum sensuum nebulis, visa est perspicue Domina nostra sancta Mariæ *assistere, iussa pedibus assedit. Cumq; dominæ dignatio copiam quæ vellet interrogandi fecisset, illa fœlici ausu animata de* Hugone *illius vrbis Archiepiscopo recenter defuncto interrogauit quid sperare posset. Bene, inquit, filia erit, & per misericordiam Dei in proximo, & iam in foribus est remissio. Et de Domino meo* Anselmo *Cantuariæ Archiepiscopo quid sciendum? De illo, ait nullo modo dubites quin in magna Dei sit gloria.* Hæc dicta quasi anilium somniorum figmenta, nullus quæso excipiat cachinno, nullus prosequatur ludibrio. Constat enim fœminas illas & omnis rigore abstinentiæ & salubri mentis compunctione, nullis vsquam sanctis inferiores fuisse. Igitur postquam venerandæ memoriæ *Anselmus* lutei corporis nodos euadens, huic vitæ valefecit, vacauit Archiepiscopatus pleno quinquennio. Hoc toto spatio cum Rex admoneretur vt matris suæ Ecclesiæ viduitati consuleret, miti responso differebat: Optimos fuisse Archiepiscopos quos pater fraterq; misissent: se nolle à parentū fœlicitate degenerare. Quocirca magno scrutinio debere agitari consilium, vt eum poneret Archiepiscopum qui vel ęquis passibus virtutum antecessores suos consequeretur, vel æmularetur proximis. Talia responsa videbantur plena iuris & æqui, & erant plane. Diu ergo multumq; librato consilio concilium Windlesoris coegit, summam manum negotio impositurus. Eratq; mentis propositum, vt eligeretur *Faricius* Abbas Abendoniensis, vir ingentis acrimoniæ, & insignis industriæ ad ea quæ cœpisset explenda. Nihil tamen in Archiepiscopi duntaxat electione voto indulgens suo, in commune arbitrium refudit electionem: quod & tunc, & alias insigni continentia fecisse dignoscitur, ipsorum in diuino examine interesset, quo animo iudicium sibi delegatum ventilauerint. Tunc ergo cum ex clericali ordine aliquem vellent, reclamatum est: nullum vnquam clericum Archiepiscopum Cantuariæ fuisse præter vnum *Stigandum*, qui & proterue ingressus, & digne expulsus fuerit. Non esse necesse consuetudinem tantæ antiquitatis infatuari, præsertim cum contra fidem esse non posset probari. Hoc deiecti consilio, habentesq; suspectum rigorem *Faricii*, hæc contulere. Si Longobardus ille fuerit Archiepiscopus, rursus lites, rursus dissidia: nulli nostrum parcet, pręsertim cum eum Rex non aliter suscipiat, quam si è cœlo demissus sit. Sed hæc palam non dicenda: dicatur quod nullius vulneret conscientiam. Satis superq; alienæ gentis homines fuisse Archiepiscopos: abundare patriæ linguæ viros, qui referant *Lanfrancum* scientia, religione *Anselmum* exhibeant, pannis vtrunq;. Esse *Radulphum* Roffensem Episcopum, qui fama æquet antiquos, humili affabilitate vincat & veteres & nouos. Si genus explores, spectabili Normannorū prosapia oriundum: si vitam inquiras, nulla etiam infamia perstrictum. Solum esse cuius religionem nec liuor carpere possit quod discreta sit. Si scientiam literarum rimeris, totas exhausit Athenas: si eloquentiam exigas, melleo quodam lapsu ex eius ore fluit oratio: cui accedit genialis soli id est, Cenomanici accuratus & quasi depexus sermo. Hæc meruerunt suffragia, vt continuo mutata sententia Rex in eorum voluntatem transiret. Actum quinto die post exactum quinquennium à morte *Anselmi*.

Radulphus apud *Sagium* quæ est Abbatia Normanniæ, primo adolescentiæ flore Monachum se deuouerat; coalescentibusque virtutum incrementis primo supprior, mox Prior, postremo Abbas fuerat. Hunc ille locum exilem admodum & angustum, probe foris & intus exaltauerat. Assentiebatur ei primo *Robertus* Belesmensis illius prouinciæ Dominus, patiebaturque hominem libere religioni excubare. Sed simul, vt alias diximus, ab *Henrico* Rege Anglia pulsus, Normanniam concessit, de sacramento & homagio Abbatem exagitare, pertinacius insistere: alter qui Romæ Papæ prohibitionem audisset, prorsus abnuere. Quapropter Abbatia relicta Angliam appulsus, circuitione Abbatiarum, in quibus vitæ & sermocinationum merito gratiose suscipiebatur, multum tempus elusit & perdidit. Nec enim ad Normanniam ad *Robertum* redire iudicabat ingenuum, quod esset ille omnium fœditatum & iniquitatum altissimus gurges. Nec vero alicubi in Anglia diu fouere hospitium putabat honestum, ne importunitate sua indigenarum nauseam irritare videretur. Multitudo enim Normannorum Abbatum tunc inundauerat Prouinciam, qui meditatos in patria & exsculptos sermones inferebant Anglis, nunc hic nunc illic aliorum impendio lenta consumentes ocia: assueti venditare linguas, fauoris venari auras. Istas fastidii causas quantum modeste poterat *Radulphus*

euitans,

euitans, magis circa Archiepiscopum conuersabatur, cuius iam inde ab adolescentia fuisset sancto familiaris contubernio. Hinc fuit, vt illum, *Gundulfo* Roffensi Episcopo defuncto subrogaret: accepto ab eo prius homagio & sacramento fidelem fore sanctæ Cantuariensi Ecclesiæ. Imminente consecrationis die, *Anselmum* obnixe Deum rogasse accepimus, vt quia *Radulphum* elegisset Episcopum, tale illi prognosticon efferret, quo suum iudicium diuinæ voluntati concordare gauderet. Affuit simplici preci pia diuinitas, & hunc versum exhibuit, *Erunt similes Angelis Dei.* Ita factus Episcopus æstimationem boni quam de eo habuerant homines non fefellit: sed prouexit in effectum, euexit in publicum. Quare cum de Archiepiscopo ageretur, omnes in eius electionem voluntate prona, tum etiam voce consona concurrerunt. Ductus ergo ad sedem, non multo post pallium meruit Romanæ sedis indulgentia, afferente *Anselmo* Legato, nepote ex sorore *Anselmi* Archiepiscopi. Nam & in principio Regni *Henrici* venerat Angliam ad exercendam legationem *Guido* Viennensis Archiepiscopus, qui postea Apostolicus fuit: tunc *Anselmus*, nec multo post quidam *Petrus*, omnesque reuersi nullo effectu rei, grandi præda sui, *Petrus* maxime, quod omnes cum incendere cauerent, qui esset filius *Petri Leonis*, summi Romanorum principis. Crebra ergo ad Angliam commeabat Legatio Romanorum insidiantium imbecillitati *Radulphi*. Sed effugabantur omnes cautela *Henrici*. Nolebat, enim ille in Angliam præter consuetudinem antiquam recipere Legatum nisi Cantuariensem Archiepiscopum: illique libenter refringebant impetum propter violentiam denariorum. At non ita facilis flecti *Cono* legatus in Gallia, omnes Episcopos & Abbates Normanniæ suspensionis nota implicuit, quod tertio vocati ad concilia sua, non venerant. super quo habito tractatu, missus Romam *Radulphus* Archiepiscopus & HEREBERTVS Norwicensis, vt suo labore tantam Legatorum confusionem digererent. Sed cum ad castellum, quod Feritatem vocant, venisset, fœdissimum vlcus faciem eius inuasit & tumefecit, certum futuræ paralyseos indicium. Carbunculum vocat *Plinius* secundus, peculiare vultus vitium, quod vel cutem ad ossa corrodat, vel medicorum præuentum diligentia, deformem cicatricem relinquat. Multis ergo diebus decubuit. Sed postea valetudine sedata, vel potius morte dilata Romam peruenit. Absens tunc erat *Paschalis* Papa, Beneuentique morabatur. Obsederant Imperatoris satellites, qui tunc secundo Romam armis territabat, medios calles: nec potuit Archiepiscopus potiri Papæ colloquio nisi per internuncios. Illi quid apud Papam egerint, Epistola manifestabit. *Paschalis* Episcopus seruus seruorum Dei, venerabilibus fratribus Angliæ Episcopis, & charissimo filio *Henrico* illustri regi salutem & Apostolicam benedictionem. *Veniente ad nos charissimo ac reuerendissimo fratre nostro* Radulpho *Archiepiscopo, vestram ad nos missam Legationem per venerabilem Episcopum* Herebertum *Norwicensem cognoscimus. Et quidem grauibus infirmitatum molestiis impediti iidem fratres & Coepiscopi, peruenire ad nostram præsentiam minime valuerunt. Sed nunciorum honestis venerabilibusque personis peruenientibus, eorum scripta suscepimus: in quibus & ipsorum postulationes & vestræ legationis vota perspeximus. Id enim optabatur, id poscebatur, ne Ecclesia Cantuariensis temporibus nostris, sua dignitate priuetur: ne nos eandem dignitatem minuamus, aut minui sinamus, quæ videlicet potita est, ex quo à beato* Gregorio *per beatum* Augustinum *fundata est. Præter hæc literarum indicia, Legati, qui ad nos missi sunt, vt sapientes ac strenui viri, assertiones suas prudenter, instanter, efficaciter executi sunt. Nos profecto & legatorum personas, & assertiones, & vestrum omnium legationes tanquam charissimorum fratrum, benigne hilariterque suscepimus: quod vobis in Domino propter dominum placere optamus. Vestræ ergo dilectioni notum habere volumus, quod Cantuariensis Ecclesiæ dignitatem nec imminuimus nec imminuere * desideramus. Beatum namq;* Gregorium *Apostolicæ sedis Pontificem tanquam præcipuum* Christi *Domini membrum tanquam Christiani populi pastorem & doctorem, & tanquam salutis æternæ ministrum in omnibus veneramur: & rata esse cupimus, quæ ab eius institutionibus processerunt. Illam ergo dignitatem, quam ab eo per beatũ* Augustinum *Cantuariensis suscepit Ecclesia, & quam sanctæ memoriæ frater noster* Anselmus *iure ac possessione legitima tenuisse cognoscitur, nos profecto nullatenus imminuimus: sed in eodem statu esse Cantuariensem Ecclesiam volumus, vt authentica eius priuilegia iuxta canonum sanctiones nullis perturbationibus violentur. Data Beneuenti 9. Calend. Aprilis.* Hic si Papa expresse dixisset, has & has dignitates habuit Ecclesia Cantuariensis, & easdem illi confirmo, absoluisset litigium, controuersiis imposuisset modum. Sed dicens, quæcunq; authentica habet, nos nullatenus imminuimus, indeterminatam rem, vt erat, reliquit in medio. Sic callidus lepos Romanorum nouit se conuertere ad oratorum versutias, & quæ vult, cassa suspendit ambage, non parcens alienis laboribus, dummodo consulat suis profectibus. Ita circa Romam plures dies *Radulphus* commoratus, modo in Imperatoris exercitu Papæ duntaxat

al. deliberamus.

concessu, modo in Sutrio colloquium operiebatur Papæ, quem rumor dispersérat iam iamq; affore. Qua ille suspectatione suspensus perdidit impensam. Namq; illo non veniente regressus Normanniam circa Regem mansit plus anno meditatus *Gelasio* successori *Paschalis* citra montes venienti occurrere, vt præsens suæ partis patronatus obiectiones aduersariorum dispelleret. *Turstanus* enim Eboracensis electus, qui nollet Cantuariensi Archiepiscopo professionem facere, impigre mentes Romanorum ad sui fauorem sollicitabat. Quin & *Gelasio* de medio facto, cum *Guido* Vienensis Archiepiscopus, *Calixtus* in Papatu dictus, successisset, & Remis concilium celebraret; misit ei *Radulphus* nuncios suæ partis astipulatores, quos ille & palam suscepit gratius, & clam fefellit callidius, quam tantum virum deceret, Eboracensem electum spreta omni antiquitatis regula consecrando. Sed quibus modis rationes suas curatus fuerit aduerso etiam Rege *Turstanus*, cum ventum fuerit ad recensionem Eboracensium, sermo non prætermittet euoluere. Sed Angliam reuersus *Radulphus* veteri, quod diximus, paralysis incōmodo indies aucto angebatur, non vsque adeo tamen vt solennia prætermitteret. Quanquam voce impeditior, at in consiliis non futilis author, imo ad iram acrior, quod sit illius valetudinis consuetudo, vt ad iracundiam agat animum, cum aliquid contra ius Ecclesiæ suæ fieret, ægre ferre & aspere vlcisci. Nec vero diu mansit in vita, cum morbus quotidie ferocior exitum maturaret. Obiit 13. Kalendas Nouembris, anno 9. patriarchatus, incarnationis Dominicæ millesimo centesimo vicesimo secundo. Hunc habuit finem *Radulphus* religione impar nulli, peritia literarum magnifice pollens, affabilitate certe facile omnium primus. Qui fortunarum amplitudine nihil plus acquisierit, nisi vt plus benefacere posset, quibus vellet. Quanquam ad æstimationem vulgi tantum eius decedebat gloriæ, quantum accedebat fortunæ. Cæterum nullius delicti suspicione vel leui notabilis, nisi quod ad risus & iocos inclinatior erat, quam vel dignitatis vel gradus interesse videretur. Sed quæcunq; faciebat, bono vtiq; animo vir ille faciebat: de quo quicquam sinistrum suspicari, contra religionem est niti.

DE EPISCOPIS ROFFENSIBVS.

CAntuariensem Ecclesiam sequitur Rofensis, vicinitate loci, non authoritate priuilegii proxima. Quæ & olim illa lactante fidem imbiberit, & nunc sequaci virtutum linea matrem imitari contendat. Rofa est oppidum situ nimium angustum, sed quod in edito locatum fluuio volantissimo alluitur, hostibus sine periculo non accessibile. Pauca prorsus & pene nulla præsulum illius vrbis gesta didicerim, quæ memoranda putē. Nuda ergo nomina si ponam, succenseri mihi non debet. *Dicendorum enim penuria pauca dicenti amolietur inuidiam.*

Primus ibi *Iustus* à beato *Augustino* constitutus Episcopus decedente *Mellito* Archiepiscopo thronum Cantuariensem conscendit.

A Iusto Romanus apud Rofam substitutus, & Ecclesiasticæ legationis causa ad *Honorium* papam directus, marinorum fluctuum rabie suffocatus animam amisit.

Vacanti sede successit *Paulinus*. Huius laudē semper hactenus præ se tulit antiquitas, & in immensum extulit. Natione fuisse Romanū, à beato *Gregorio* cum cæteris in vsum verbi Angliam missum, à *Iusto* Archiepiscopo Northanimbrorum genti ordinatum Episcopum. Prælatum apostolum Regem detrectantem euocasse ad fidem denunciatione cœlestis oraculi, ꝙ quondam diuinæ assensus clementiæ *Edwino* ostenderit, nunc spiritus vaticinii *Paulino* infuderit. Ipsum ab *Honorio* Papa pallium suscepisse, *Honoriū* in Archiepiscopū Cātuariæ post *Iustum* consecrasse. Post multa populi Aquilonalis spolia Diabolo detracta ne militi emerito persecutionum deesset temptatio, violentia hostili perturbatum à sede Cātiam concessisse: tū (vt superius dixi) Rofensem Ecclesiam suscepisse regendam, *Honorio* Archiepiscopo & Rege *Edbaldo* fauorabili assentatione sanctissimū sacerdotem ambientibus. *al. vt.* Suscepit ille * ꝙ ex fraternis animis suggerebat charitas, & inferioris loci solio interim contentus tempore suo tramitem carnis ingressus est post annos, ex quo ad Eboracū ordinatus est, 19. menses duos, dies 21. Tumulatus est in Ecclesia, quā ibi Rex *Ethelbertus* à fundamentis excitauerat sancto *Andreæ* Apostolo, cuius honorē illa sedes adornat: famosus in illa prouincia sanctus, & pro velocitate impigri ad preces occursus ab omnibus venerabiliter dilectus. *Paulini* locū expleuit apud Rofam *Ithamar* ab Archiepiscopo *Honorio* datus & consecratus: Anglus quidem ortu, sed in quo nihil perfectæ sanctitatis quantum ad vitam, nihil elegantiæ Romanæ quantum ad scientiam desiderares. Ita primus in patriam pontificalis honoris in Angli persona ferens gratiā, prouincialibus suis nonnullam digni-

tatem

tatem adiecit. Post *Honorium* ordinauit apud Cantuariam *Deus dedit* Archiepiscopum, esset id Archiepiscopi Eboracensis solenne, sed pulso (vt dixi) *Paulino* nullus successerat. Nam & Scoti, qui Northanimbrorum Regum fauore prouinciam compleuerant illam, magis in paludibus inglorii delitescere, quam in excelsis vrbibus consueuerant habitare. Simul, quia cum in multis, tum in obseruatione Catholicæ Paschæ delirabant, cauebant Romanorum apud Cantiam reliquiæ ordinationes erroneorum suscipere.

Defuncto *Ithamar* successit *Damianus*, à *Deusdedit* Archiepiscopo constitutus.

Huic *Puttam Theodorus* succedere iussit, quantum idoneum otio Ecclesiastico, tantum hebetem & segnem forensi negotio. Denique cum sæpe rerum adhuc profunda pace decedere meditaretur episcopatui, hostilis iniuriæ causam libens suscepit. Nam *Ethelredus* Rex Merciorum, nescio quo insolenti Cantuariæ Regis responso incensus, totam Cantiam ferro, & flamma premebat, omnesq; terras Roffensis Episcopatus abolitioni addixerat. Hanc *Putta* patienti animo complexus ærumnam, ad *Sexwlfum* Merciorum Episcopum secessit. Cuius liberalitatis munere Ecclesiam campestrem & agellum adeptus quod reliquum erat æui pacifice consumpsit, cantuum Ecclesiasticorum publicam scholam quocunq; ire rogabatur exercens.

Tum *Quichelmus* ad locum ordinatus, non post multo necessariorum penuria confusus & ipse abscessit.

Gebmundus substitutus permanere sustinuit.

Habuitq; successorem *Thobiam* scientia literarum (vt *Beda* dicit) extrema satietate imbutum, quippe qui non modo Latinam, sed & Græcam linguam ita familiares haberet, vt eis quodcunq; vellet æque vt propria, non minus facete quam expedite proferret.

Isq; *Aldulfo* successore decessit, qui videlicet extremus in recensione Roffensium Pontificum apud *Bedam* inuenitur: hactenus enim ille. Cæterorũ nomina in chartulis notata subiiciam.

Dun.
Erdulfus.
Deora.
Weremundus.
Berumodus.
Burthricus.
Alstanus.
Godwinus.

Siwardus, hic eo tempore erat Episcopus, quo Normanni venerunt Angliam, paucisque diebus superuiuens fatum expleuit. Derelicta Ecclesia miserabili & vacua, omnium rerum indigentia intus & extra. Vix enim quatuor canonici erant, qui victu exili, & ipso ad horam vel prece vel pretio comparato, & indumento plebeio vitam tolerarent.

Has miserias corrigere pergens sapientissimus *Lanfrancus* Archiepiscopus *Arnostum* quendam monachum pontificem loco dedit.

Sed eo veloci morte prærepto *Gundulfum* æque Monachum induxit. Sub eo res Ecclesiæ auctæ magnifice. Monachi plus quinquaginta facti, à quibus & amatur regula, & omnia abundant necessaria. Deputatur id *Gundulfi* gloriæ, maximeque *Lanfranci* industriæ, qui etiam ex suo villam Heddraam coemptam, monachorum Sancto Apostolo famulantium vsibus victuro iure transcripsit. Eratq; *Gundulfus* religionis plenus, literarum non nescius, in rebus forensibus acer & elimatus, & qui putatus sit diuina potissimum electione hunc honorem meruisse. Nam cum adhuc apud Cadomum diuinas scripturas audiret, forte cum duobus aliis iuxta magistrum Euangelium tenens consederat. Alteri vocabulum *Gualterius*, alterius nomen elapsum est. Tum magistro alias interim intento, illi inter se nonnulla ludo agentes, experiamur, inquiunt, reuolutione foliorum, quis nostrum futurus sit Abbas, quis Episcopus. Simulq; cum dicto reuoluto folio inuenit *Gundulfus* prior. *Fidelis seruus & prudens, quem constituit Dominus super familiam suam.* Walterus: *Euge serue bone & fidelis, intra in gaudium Domini tui.* Tertium nescio quid durum inuentum turbauit: quod etsi audiui, libenter oblitus sum, quia *ingenuæ mentis non est alienis insultare malis.* Cachinnis ex euentu crepantibus, interrogauit *Lanfrancus* quid haberent lætitiæ, vtq; cognouit, indubitate pronunciauit *Gundulfum* Episcopum, *Walterum* fore Abbatem, tertium ad lubrica seculi reuoluendum. Euentus rei probauit veritatem dicti. *Gundulfus* enim apud Rofam præsul, *Walterus* Abbas apud *Euesham* fuere: tertius abiit in vanũ. Eoq;

maius miraculum visum est posterius, quod nullam adhuc spem Archiepiscopatus, nec etiam ad Angliam transitus *Lanfrancus* conceperat.

Functus ergo sancto fine *Gundulfus*, *Radulfum* (vt ante dixi) Sagiensem Abbatem successorem habuit.

Quo ad Archiepiscopatum leuato *Ernulfus* successit. Is natione Gallus, apud cœnobium sancti *Luciani* in Beluaco non paucum tempus Monachus egit. Sed quum nonnulla plena insolentiæ videret, quæ nec emendare posset, nec pati vellet, discessum intendit. Quæsito prius à *Lanfranco* consilio, incunctanter facturus quicquid ille iubendum putasset. Ille, qui hominis industriam probe calleret (nam & apud eum diu Becci studuerat) persuasit, vt ad se veniret, quia ibi animam suam saluare non posset. Venit ergo, & toto tempore *Lanfranci* Monachus apud Cantuariam, ab *Anselmo* prior ibidem, mox apud Burgum Abbas, à *Radulfo* Episcopus apud Rofam constitutus est. Graue quidem memoratu, quantæ probitatis & prudentiæ in omnibus officiis fuerit. Cantiæ deiectam priorem partem Ecclesiæ, quam *Lanfrancus* ædificauerat, adeo splendide erexit, vt nihil tale possit in Anglia videri, in vitrearum fenestrarum luce, in marmorei pauimenti nitore, in diuersicoloribus picturis, quæ mirantes oculos trahunt ad fastigia lacunaris. In Burgo Monachorum numerus auctus, religio bonis monitis confota, ędium veterum ruderibus deturbatis noua fundamenta iacta, culmina erecta. Eaq; omnia cum vorax ignis absumpsisset meditanti reficere honos pontificalis impactus. Ibi quamuis omnia iam facta viderentur (præuenerat enim viuacitas *Gundulfi* omnium successorum diligentiam) tamen semper aliquid comminisci, vbi virtus enitescere posset; firmare antiqua, moliri recentia. Vixit in Episcopatu aliquot dies super nouennium. Decessitq; quatuor & octoginta annos natus, multa probitatis suæ monumenta relinquens.

PROLOGVS LIBRI SECVNDI.

IBRVM primum huc vsq; Christo solatiante protraxi, in quo nihil infra pollicitationem meam fecisse videor, dicens quicquid de Cantuariorum vel Rofensium Episcopis memorabile nostra scientia potuit attingere. Nunc ergo secundi regalium gestorum propositum ordo posceret, vt statim Westsaxonicos prosequerer, nisi me vicinitas locorum admoneret vt illis Orientalium Saxonum & Orientalium Anglorum Pontifices anteponerem. Quod autem aliam seriem regnorum tenui, norit lector factum necessitate, vt maximis prius regnis enumeratis, quorum & anni & facta exstabant, tunc demum illa subiicerentur, quorum pene omnia annorum veterno & potestatis exiguitate obsoleuerant. Hic autem posset ascribi iniuriæ, si Episcopatus suis fraudarem locis; quorum nec est series clauda nec adeo fama obscura. In hoc igitur secundo libro enumerabo nomina Episcoporum Orientalium Saxonum, & Orientalium Anglorum, illisq; subdam Episcopatus omnes Westsaxoniæ. Nec prætergredietur cura mea quascunque noui in horum Episcopatuum diœcesi Abbatias, sanctosque in eis requiescentes, breuiterq; omnia digerens, quantum potero consulam studiosorum notitiæ & fastidiosorum nauseæ. Hoc sane impetratum iri rogo, ne quis mihi vertat vitio quod quædam, quæ alias posui, huc iisdem verbis & sententiis transtuli. Quod scilicet ideo feci, vt series rerum non aliunde petendarum pulchrius vno loco constaret, & si quid alibi commode dixi, non hic me commodius dicturum posse putaui.

DE EPISCOPIS LVNDONIENSIBVS.

LIB. II.

AVD longe à Rofa quasi 25. milliariis est Londonia ciuitas nobilis, opima ciuium diuitiis, constipata negotiatorum ex omni terra, & maxime ex Germania venientium, commerciis. Vnde fit vt cum vbique in Anglia * caritas victualium pro sterili prouentu messium sit, ibi necessaria distrahantur & emantur minore quam alibi, vel vendentium compendio, vel ementium dispendio. Peregrinas inuehit merces ciuitatis finibus Tamesis fluuius famosus, qui citra vrbem ad 80. milliaria fonticulo fusus, vltra plus 70. nomen profert, apud Doueram enim pelago conditur.

al. raritas

Hic

Hic primus cathedram pontificalem sedit *Mellitus* beato *Augustino* constituente, *Mellitus* Romæ Abbas non cum *Augustino* Angliam venerat, sed postmodum ad prædicatorum supplementum missus fuerat. Episcopus ordinatus habuit sedem in Apostoli *Pauli* Ecclesia, quam *Ethelbertus* rex Cantiæ fecerat Londoniæ. Eius enim inclinabatur imperio rex Orientalium Saxonum *Seberthus*, eiusdem ex sorore *Ricula* nepos, ad quem Londonia spectabat. Antiquitus enim Orientales & Australes Saxones, & Orientales Angli Cantuaritarum parebant regi. Quod illas prouincias à *Vortigerno* rege Britonum *Hengistus* primus apud Cantiam rex non bello, sed dolo obtinuisset. Post *Ethelbertum* vero Australes Saxones Occidentalium Saxonum ditioni subiecti sunt. Alteris Merciorum reges principabantur, donec & hos & illos WestSaxonum occupauit, & subiecit imperium. Sed ista posterius. Tunc vero *Mellitus* Deo cooperante, & *Ethelberti* adiutus adminiculo Christianitatis fidem egregie in prouincia propagauit. Nam & monasterium beato *Petro* in Occidentali ciuitatis parte fecit, ipsius Apostoli, vt fertur, admonitus nuncio. Qui & coram visus Ecclesiam recens factam per se dedicauerit, & per rusticum Episcopo Xenium gratissimum, grandem scilicet piscem destinauerit. Nec vero de dicto dubitare voluit, qui videret agrestis fatuitatis hominem, qui nec Christianus esset, de *Petro* afferentem nuncium, eiusdemq; corporis lineamenta, quæ *Mellitus* nosset, ex pictura veraciter pronunciantem. Creditum ergo nec consecrationis mysterium repetitum, quam perfectum monstrarent candelæ per totam Ecclesiam accensæ, cruces factæ, nec minus aquæ aspersæ, & sacrati olei locis debitis non friuola vestigia. Cessit diuino officio humana sedulitas, pronunciauitq; voce prophetica momenti magni futurum monasterium, in quo Apostolus Pontificale exercuisset obsequium. Sensim vaticinii veritas processit in medium præsertim tempore regis *Edwardi* vltimi, qui ampliori monachorum conuentu ibidem adunato Ecclesiam ædificationis genere nouo fecit. Nec minus sed multo etiam magis rex *Willielmus* extulit locum magnis redditibus prædiorum, quod ibi regni susceperit insignia. Consuetudo igitur apud posteros eualuit, vt propter *Edwardi* inibi sepulti memoriã, regiam ibi regnaturi accipiant coronam. Post mortem itaq; *Ethelberti* & *Seberti* a successoribus regulis sede deturbatus *Mellitus* Cantuariam venit. Ibi magno curarum æstu, quæ sociorum pectora decoquebant, exceptus, coniuncto sibi *Iusto* secessit in Galliam expectaturus si forte temporum serenaretur turbo. Veruntamen affuit diuinitatis instinctus, qui corde regis *Ethelbaldi* ad credendum emollito ambos mature reuocauit. & quidem *Iustus* sedem propriam non difficulter intrauit. *Mellitum* vero pro penuria potestatis *Ethelbaldus* restituere nequiuit. Ita aliquãto tempore honoris exsors. Postmodum *Laurentio* decedente Archiepiscopus Cantuariæ factus est.

Durauit in Orientalibus Saxonibus perfidiæ labes ad tempora *Sigeberti* regis eorum, qui hortatu regis *Oswii* Northanimbrorum à *Finano* Episcopo baptizatus gentem suam ad fidem, quam cum *Mellito* expulerant, reduxit per Episcopum *Ceddum*. Is fuit secundus Lõdiniẽsium Episcopus, sed in Northanimbria apud Lestingei monasterium suum sepultus. Latius ista in *Beda* reperies, qui & commemorat *Ceddam* fratrem istius *Ceddi* habuisse sedem Episcopalem & sepulturam in Lichfield. Post *Sigebertum*, *Swithelmus* frater eius regnauit, eo mortuo *Sighere* & *Sebbi* regnum tenuere sub *Wlferii* regis Merciorum regimine. *Sebbi* illibatæ fidei speciosi finis compos fuit. *Sighere* tempore mortalitatis fidei signaculum fregit. Sed instantia *Wlferii* per *Ierumannum* Episcopum recepit.

Is *Wlferius* defuncto *Ceddo* per pecuniam corruptus *Wine* quendam, qui WestSaxonum fuisset Episcopus, vacanti throno induxit.

Succedentibus autem annis *Theodorus* à *Vitaliano* Papa Cantuariam Archiepiscopus missus, *Erkenwaldum* venerabilem virum Londoniensibus præsulem dedit. Eum in miraculis perspicuum fuisse confirmat & recens fama & vetus memoria. Quorum illud notabilius fuit, quod quum æger pedes parochias lectica circumiret, ad oram rapacissimi amnis forte deuenit. Ibi quum comites hæsitarent, quod infirmus nec equo nec pedibus transuadare posset, essetq; timor ne vehiculum aquarum violentia subsideret, repẽte gurges disparuit, fluuius in eo loco totus diffugit: statimq; vt Episcopus cum comitatu transiit, amnis, qui stans seorsum crispantibus vndis se collegerat in cumulum, alueo suo redditus est. Eiusdem lecticæ attactu imbecilles multos curatos author est *Beda*. Fecit duo monasteria, vnum sibi, alterum sorori. Suum Certesię dicitur, quod per adminiculum cuiusdam *Frithwoldi*, qui sub *Wlferio* subregulum agebat, opulentia rerum & monachis impleuit. Splenduit ibi religio, nec defuit necessariorum copia vsque ad Danos, qui vt cætera locum illum pessundedere, ecclesia succensa cũ monachis & Abbate. At vero rex *Edgarus* princeps incõparabilis non contẽtus nouis monasteriis, quæ vbiq; tum per se, tum per

Episcopos ædificabat, nisi & vetera resarciret: illud refecit in solidum, vndique veteribus chartis conquisitis, quarum testimonio prædia reuocaret ad locum, quæ quidam ex magnatibus seu vi, seu vetustatis authoritate occuparant ad ius suum. Sororis cœnobium appellatur Berekingum in latere Londoniæ ad octo milliaria situm. Ibi illa *Ethelburga* vocata habuit cohærentes sibi sanctitatis & * pietatis socias *Hildelidam* proximo loco successorem, ad quam extat emissus beatissimi *Aldelmi* de virginum laude codex: *Wlfildam* pene modernam, quæ paucis annis *Eadgari* regis tempora præuenit, quæq; vetustatem cæterarum sanctitatis gratia compensat & fere dixerim anticipat. Nihil enim orator irritum rogat, modo credulitate non careat. Quarum (vere fateor) orationibus locus ille nunquam omnino destructus, nunc etiam tempore Normannorum, vt plæraq; alia, numero sanctimonialium & ædium pulchritudine ad supremum euectus. Habetur ergo *Erkenwaldus* Londoniæ maxime sanctus, & pro exauditionis celeritate fauorem canonicorum nonnihil emeritus. Alii adeo sub obscuritatis nubilo iacent, vt non eorum sciantur mausolea. Omnes etiam Episcopatus hæc infecit miseria, vt apud habitatores illius memoria magnę gloriæ ducatur, qui sciat Episcoporum loci vel proferre nomina. Cæterum de gestis vel sepulchris, nec verbum, successorum itaq; hæc sunt nomina.

*al. potestatis

Waldhere.
Ingualdus.
Egulf.
Wigeth.
Edbriht.
Eadgar.
Kenwalk.
Eadhald.
Hecbertus.
Osmundus.
Ethelnoth.
Celbertus.
Cernulf.
Swithulf.
Etstan.
Wlsius.
Ethelward.
Elstan.
Theodred.

Huius non penitus exsoletam memoriam ciues prædicant, dicentes eum fuisse regis *Ethelstani* tempore. Cum eo ad bellum contra *Analauum* profectum, cœlestis muneris, vnde supra diximus, cum *Odone* Wiltensi deprecatorem & indicem. Cognomen boni, vulgo sortitum pro prærogatiua virtutum, vno excidisse magis errore quam crimine, quod fures apud sanctum *Eadmundum* deprehensos, quos conatibus irritis martyr inuisibili nodo astrinxerat, seueritati legum addixerat patibulis adiudicatos. Sed de facto recogitantem piguisse, totoq; vitæ tempore post exercuisse pœnitentiam, culpa mordente cõscientiam. Eius corpus iuxta fenestram *Cripta* locatum est in ædito prætereuntibus conspicuo. Post *Theodredum* hi successiones continuas habuerunt.

Wlstanus.
Brithelmus.
Dunstanus postea Cantuariæ Archiepiscopus.
Elfstanus.
Wlstanus.
Elfhunus.
Elfwius.
Elfwordus.

Rodbertus, ex monacho Gẽmeticensi ab *Edwardo* rege factus, prius Londoniensis Episcopus, mox Cantuariensis Archiepiscopus. Cuius qui fuerit finis, sermo antecedens dicere præuenit.

Et *Willielmus* ab eodem rege datus successor fuit.

Porro Willielmus ex Comite Normanniæ rex Angliæ *Hugonem*, quendam cognomento *de Orival* Episcopum creauit. Is post paucos ordinationis annos in morbum incurabilem incidit. Siquidem regia valetudo totum corpus eius purulentis vlceribus occupans, ad pu-

ad pudendum remedium transmisit. Nam credens asserentibus vnicum fore subsidium, si vasa humorum receptacula ferenda scilicet exsecarentur, non abnuit. Itaq; & opprobrium spadonis tulit episcopus, & nullum inuenit remedium, quoad vixit leprosus.

Hugoni successit *Mauritius* regis Cancellarius, quamuis in quibusdam minus prosperæ famæ, prædicabilis tamen efficaciæ. Magnanimitatis certe ipsius est indiciũ basilica beati *Pauli*, quam inchoauit Londoniæ, tãta est decoris magnificentia, vt merito inter præclara numeretur ædificia: Tanta Criptæ laxitas, tanta superioris ædis capacitas, vt cuilibet populi multitudini videatur posse sufficere. Quia igitur *Mauritius* erat mentis immodicus, laboriosi operis impensam transmisit ad posteros.

Deniq; cum *Richardus* successor eius omnes redditus ad episcopatum pertinentes ędificationi basilicæ transcripsisset, aliunde se suosq; sustentans propemodum nihil efficere visus est, totumq; censum ad hoc bene prodigus exhauriebat & parum in effectum prodibat. Quare, impetus boni, quem in initio episcopatus habuit cedentibus annis, desperatione lassescens, paulatim elanguit. Locus est in diœcesi Londoniensi apud Orientales Saxones * Cit, gentili vocabulo dictus, vbi est beatę *Osgithæ* in miraculis famosæ virginis al. Cic. requies: hunc vir ille terris aliquantis & regularibus impleuit canonicis. Erant ibi & sunt clerici literatura insignes eorumque exemplo talis habitus hominum, læta, vt ita dicam, totam patriã vestiuit seges. Meditabaturq; ipse depositis olim inuolucris mũdi eo transire, præsertim longæ paralysis tabe admonitus, si non ægrum illecebris animum potestatis consuetudo retraheret. Huius loci fuit primus Prior *Willielmus de Corbuil* qui defuncto *Radulpho* Cantuariæ Archiepiscopo in illum honorem euectus est. Quem, quamuis monachi trepidassent suscipere, quod esset clericus, tamen nihil pœnitendum fecit. Erat enim religionis multæ, affabilitatis nonnullæ, cæterum nec iners, nec imprudens.

DE EPISCOPIS ORIENTALIVM Anglorum, & Monasteriis.

PRimus Orientalium Episcopus Anglorum fuit *Fælix*, Burgundus natione, qui *Sigeberto* in Gallia exulanti familiaris effectus, Angliam cum eodem post mortem *Eorpwaldi* venit. Illoq; regnum prouinciæ sortito, episcopus ordinatus animositati regiæ non defuit, quin ingenti studio & vigilanti labore toti regioni Christianam credulitatem infunderet. Scholas quoq; literarum opportunis locis instituens barbariem gentis sensim comitate Latina informabat. Decursa vitæ meta post septendecim annos episcopatus sepultus est in Domuc sede sua, inde translatus apud Seham, quæ est villa iuxta stagnum, quod volentibus ire in Heli quondam periculosum nauibus, nunc facta via per palustre harundinetum transitur pedibus. Sunt ibi adhuc indicia dirutæ & a Danis incensæ ecclesiæ, quæ ibi habitatores pariter exustos ruinis operuit suis. Corpus vero sancti multo post quæsitum & repertum in Ramesiensi cœnobio, de quo posterius dicetur, humatum est.

Ei substitutus est *Thomas* Diaconus suus ex Giruiorum prouincia oriundus,

Cuius post quinq; annos defuncti sedem impleuit *Bonifacius*, gente Cãtuaria, eodemq; annorum numero, quo *Fælix* prædecessor suus, egit officium.

Tum *Bisi* vir venerabilis à *Theodoro* Archiepiscopo creatus episcopus, quoad valetudo prospera permisit, sine crimine vitam duxit. Sed aduerso morbo correptus duobus locũ dedit. Rexerunt ergo duo semper Episcopi prouinciam illam vsq; ad tempus *Egbrithi* regis Westsaxonum, quorum vnus sedebat apud Domuc, alter apud Helmaham.

Baldwine & *Heta.*
Northertus & *Astulfus.*
Netholacus & *Edredus.*
Edelfridus & *Cuthwinus.*
Lamferd & *Albrithus.*
Athewlf & *Eglaf.*
Huferd & *Eudred.*
Sigga & *Althun.*

Alherd & *Titfrid*, hi duo erant episcopi Orientalium Anglorum; *Alherd* Helmonensis, *Titfrid* Domucensis, quando *Offa* rex Merciorum fecit Archiepiscopatum apud Lichfield.

Humbrith & *Weremund*, & post eum *Wildred*. tempore enim *Ludecanii* regis Merciorum, & *Egbrithi* regis Westsaxonum *Humbrithus* & *Wilredus* fuerũt episcopi Orientaliũ

Anglorum. Sed eodem *Ludecano* & antecessore eius *Burhredo* incursante prouinciam, etiam Episcopi necessariorum copia destituti sunt. Et quidem vterique reges intra regionem prouincialium incursu extincti. cessarunt tamen Episcopatus, & ex duobus vnus factus sedem apud Helmaham villam non adeo magnam accepit. Fuerunt ergo hi Pontifices.

Athulf.

Affricus.

Duo *Theodredi.*

Athelstanus.

Algarus. De istius sanctitate non minimum indicium dedit scriptor vitæ venerabilis beati *Dunstani*, quod hic eiusdem verbis apponam. Dies, inquit, Ascensionis Christi festiuus diem clarificationis, beati *Dunstani* præcessit tertius. Tantæ itaq; diei surgente aurora sacerdos quidam nomine *Algarus* doctrinæ & actionis merito præcipuus, quem postea nobilem in Helmeham Episcopum claruisse accepimus, dum sacros Dominicæ Ascensioni honores in Ecclesia saluatoris peruigil impenderet; & mentem ad cœlestia contemplanda extenderet, seipso & omnibus huius mundi rebus transcensis, *Dunstanum* pontificali throno conspicit præsidentem, & clero iura canonica dictantem. Et ecce per omnis Ecclesiæ ianuas irruentium Angelorum infinita ingrediuntur agmina. Qui dum coactis ordinibus sedenti astarent pontifici, huiusmodi illi salutationis alloquium persoluerunt. Salue *Dunstane* noster, si paratus es, veni, & nostro gratiosus contubernio vtere. Respondit *Dunstanus*, scitis ô sancti Spiritus hodie *Christum* ascendisse, nostriq; officii esse tam verbo quam sacramento populum Dei reficere: ideoq; hodie venire nequeo. Dixerunt, paratus esto die Sabbati hinc nobiscum Romam transire, & ante summum Pontificem *sanctus æternaliter manere. Discessere Angeli. At sacerdos qui rerum tam euidens contemplator extiterat, exitum earum stupidus & tacitus explorabat. Et infra. Sacerdos etiam, qui tam mirabilem in Ecclesia extasin viderat, cognito quod non in imagine, sed in rerum veritate eandem sustinuisset, palam omnibus & cum gemitibus magnis, quæ viderat absoluit. Hæc ab alieno scripto mutuatus sum, vt ostendatur lecturis quam venerabilis *Algarus* fuerit, qui tam occulta mysticis intuitus luminibus, foras quoque efferre dignus fuerit. Nec vero credibile putauerim, vt maiori suscepto gradu minus sanctitudini aduigilaret: imo credendum & propter reuerentiam virtutum Episcopum factum, & inter Angelorum agmina, quæ viderat, suo die in cœlum receptum.

al. cũ sanctis

Post eum *Alfwinus.*

Duo *Elfrici.*

Stigandus, sed eiectus.

Et pro auro *Grimketel* electus tenuit duas parochias Orientalium Anglorum & Australium Saxonum. Intercessu vero temporis sic redditis rationibus *Stigandus* eualuit, vt sibi Australium Saxonum Episcopatum restitueret, & Orientalium Anglorum fratri *Ethelmero* acquireret. Minimum id animositati suæ ratus, Wintoniensem & Cantuariensem thronos ascendit, vix ægreq; exoratus, vt Australibus Saxonibus proprius ordinaretur antistes.

Post *Ethelmerum* fuit Helmanensis Episcopus *Herfastus*, sicut inuenitur in concilii textu, quod sexto anno *Willielmi* regis pro primatu duorum Metrapolitanorum factum est. Qui ne nihil fecisse videretur, vt sunt Normanni famæ in futurum studiosissimi, Episcopatum de Helmaham transtulit ad Thethfordum. Parcæ (vt aiunt) mentis homo, & nonnulla ex parte literis eruditus: quiq; ante aduentum *Lanfranci* in Normanniam probabilis in eis scientiæ æstimatus sit. Sed eo apud Beccum monachato, cum vbiq; scholares inflatis buccis dialecticam ructarent, *Herfastus* iam *Willielmi* Comitis postea regis capellanus, ad famosum gymnasium magna sociorum & equorum pompa peruenit. Tum *Lanfrancus* ex prima colloqutione intelligẽs quam prope nihil sciret, Abecedarium ipsi expediendum apposuit, ferociam hominis Italica facetia illudens. Quo is irritatus per Comitem effecit, vt *Lanfrancus* Becco Normanniaq; omni summoueretur. Sed intercedente Dei gratia animus *Willielmi* pacatus est, alterq; retẽtus: satagente maxime *Willielmo* filio *Osberni*. Maximaq; fuit recuperãdæ gratiæ occasio, quod cum *Lanfrancus* ad curiam commeatum petiturus venisset, equus eius forte claudicans Comiti cachinnum excussit.

Post hunc diebus *Willielmi* minoris emit Episcopatum Tetfordensem *Herebertus* cognomento *Losinga*, quod ei ars adulationis impegerat, ex Priori Fiscanii, & ex Abbate Ramesciæ factus Episcopus, patre suo *Roberto* eiusdem cognominis in Abbatiam Wintoniæ intruso. Fuit ergo vir ille magnus in Anglia symoniæ fomes, etiam Abbatiam Episcopatumq;

tamq; nummis aucupatus, pecunia scilicet regiam sollicitudinem inuiscans, & principum fauori promissiones non leues assibilans. Veruntamen erroneum impetum iuuentutis aboleuit pœnitentia Româ profectus seuerioribus annis, vbi loci baculum symoniacum & annulum deponens, indulgentia clementissimæ sedis iterum recipere meruit. quod Romani sanctius & ordinatius censeant, vt Ecclesiarum omnium sumptus suis potius seruiant marsupiis, quam quorumlibet regum vsibus militent. Ita *Herebertus* domum reuersus sedem Episcopalem transportauit ad insignem mercimoniis & populorum frequentia vicum nomine Norwic. Ibi monachorum congregationem numero & religione percelebrem instituit, omnia iis necessaria sumptu mercatus domestico. Prouidens scz. successorum querelæ, nullas de Episcopo terras monachis largitus est, ne illi Dei famulos fraudarent victualibus, si quid offendissent, quod suis competeret rebus. Præterea apud Theodfordum monachos Cluniacēses instituit, quod sint illius cœnobii professores vbiq; gentium pene dispersi, locupletes in seculo, & splendidissimæ religionis in Deo. Ingenti ergo & numerosa virtutum gratia præteritarum offensarum obumbrauit molem, præcipue Prognosticô antecessoris & suo, à malo exterritus, & ad bonū erectus. *Herfasti* fuit, *Nō hūc sed Barabā*: suū; *Amice, ad quid venisti*: quo audito nec lachrymis, nec his fere verbis abstinuit: *Male quidē intraui Cōfiteor, sed Dei gratia operāte bene egrediar.* Erat ergo disertitudinis & literarū copia, nec minus secularium rerum peritia, Romanæ celsitudini suspiciendus. Mutatusq; *Herebertus* fuit (vt *Lucanus* de Curione dicit) *momentum & mutatio rerum*: sicut tempore *Willielmi* regis symoniæ causidicus, ita regnante *Henrico* propulsator inuictus. Neq; ab aliis fieri voluit, quod à se quondam præsumptum iuuenili feruore indoluit. Præ se (vt ferunt) semper ferens *Ieronymi* dictum; *Errauimus iuuenes, emendemus senes.* Postremo quis in illius facti laudem digne attexat, quod tam nobile monasterium Episcopus non multum pecuniosus fecerit, in quo nihil frustra desideres vel in ædificiorum specie sublimium, vel in ornamentorum pulchritudine, tum in monachorum religione, & sedula ad omnes charitate? Hæc & viuum spe fœlici palpabant, & defunctum (si non vana fides pœnitentiæ) super æthera tulerunt. Ad Episcopi Norwicensis diœcesin pertinere dignoscitur monasterium sancti *Edmundi*. De quo, quanquam alias dixerim, nunc si breuiter commemorauero, non vacat à ratione. Sic enim & dispositum meum ordine procedet quo cogitaui, post commemorationem Episcoporum sanctos in eorum parochiis requiescentes non præterire. Et gratiose fateor accidit, vt primus sanctus *Edmundus* occurreret, qui quasi rex & princeps patriæ compatriotarum sanctorum primus palmam laudis vendicaret. Regnauit ille in Orientali Anglia, vir Deo deuotus, & auita regum prosapia excellens. Qui, quum aliquot annis pacifice prouinciæ præfuisset, in illa temporum mollitie virtutem eiurare compulsus: Danorum duces *Hinguar* & *Hubba*, Northanimbrorum & Orientalium Anglorum depopulaturi prouincias venere. Quorum primus regem non resistentem, sed armis proiectis solo pronum, & orantem cepit, & post nonnulla tormenta decapitauit. Tunc & sedes Episcopalis apud Seham, (vt supra dixi) & monasterium Heliense sanctimonialibus effugatis incensa, & solo complanata. *Sed emicuit post necem beati viri transacta vita puritas dignis miraculis. Caput à corpore lictoris sæuitia diuisum dumeta Danis proiicientibus occuluerant. Quod dum ciues quærerent, hostem abeuntem vestigiis insecuti, funeri regio iustas inferias absoluturi, iocunda Dei munera hausere, exanimati capitis vocem expressam omnes ad se lictores inuitantem, lupum feram carnibus assuetam lacertis illud circumplexam innoxiam prætendere custodiam: eundem more domestici animalis baiulos post tergum ad tumbam modeste secutum nullum læsisse, à nullo læsum esse. Tunc pro tempore humi traditum corpus venerabile, tumultuario iniecto cespite terrea gleba superiecta, & exilis pretii lignea capella superstructa. Sed & domunculam succedenti tempore vepres obtexerant, animisq; prouinciales memoriam martyris abiecerant. Affuit ille oscitantibus, semisopitas mentes eorum ad sui reuerentiam signis excitans, & leue quidem ac frigidum sit, sed tamen primum virtutum eius experimentum, quod subiiciam. Cæci, qui baculo viam tentaret, errore nocturno capellam ingressi lux cælitus obuia orbes impleuit. Mox latrunculos eandem ædem noctu expilare aggressos, inuisis loris in ipsis conatibus irretiuit, formoso admodum spectaculo, quod præda prædones tenuit, vt nec cæpto desistere, nec inchoata valerent perficere. Quapropter Londoniæ præsul plebeia machina diuturnam sustulit inuidiam, augustius ædificium super veneranda membra molitus, quæ & miranda incorruptione, & lacteo quodam candore gloriam sanctæ animæ prædicabant. Caput reliquo corpori compaginatum, signum tamen martyrii coccinea cicatrice prætendens. Porro illud humana excedit miracula hominis mortui crines & vngues pullulare, quos* Oswen *quædam sancta mulier quotannis hos tonderet, illos desecaret magna veneratione posteris futuros: sanctæ temeritatis fœmina, quæ contrectaret artus, quibus omnis inferior est mundus. At non ita* Leofstanus *effrenatæ audaciæ adolescens,*

qui sibi corpus martyris minis inflatioribus ostendi exegerat, fama (vt dicebat) incertum fide oculorum ponderare deliberans. Ideoq; pracipitis ausus pœnam tulit amens effectus, & post modicum scaturiens vermibus & mortuus. Nouit profectò, qua olim consueuerat, nouit Edmundus *facere*, Parcere subiectis, & debellare superbos. *Quibus duobus ita omnes sibi Brittannia deuinxit incolas, vt beatum se inprimis astruat, qui locum requietionis eius, vel nummo, vel pretio illustret. Ipsi reges aliorum Domini seruos se illius gloriantur, & coronam ei regiam missitant, magno, si vti volunt, redimentes commercio. Exactores vectigalium, qui alias bacchantur, fas nefasq; iuxta metientes, ibi supplices citra fossatum sancti* Edmundi *litigationes sistunt, experti multorum pœnam, qui perseuerandum putarunt. Fossatum* Cnuto *rex pracepit fieri, patris sui* Swani *miserabili fine edoctus ad bonum. Nam cum ille tempore regis* Edelredi *totam Angliam deuastans, in terra sancti* Edmundi *nihilo refractiores minas anhelaret, à martyre leuiter admonitum per somnium ferunt, sed barbarica ineptia durius respondentem conto percussit & exanimauit. Tantum mora in medio, quod excussus sopore authorem & modum mortis astantibus patefecerit. Confabulationes enim altercantium & sonum ictus custodes corporis mirum in modum audierant. Sciebat hac* Cnuto, *ideoq; nihil non effecit, vt sancto blandiretur. Prater fossatum, quod pralibaui, quod terras sancti ab omni inquietudine defenderet: denique basilicam animositate regia, quantum illius temporis vsus flagitabat, super venerabile corpus construxit, Abbatem & monachos instituit, pradia multa & magna contulit. Perstat hodieq; donorum eius amplitudo integra, quod locus ille infra se aspiciat Anglia nonnulla monasteria. Per successiones Abbatum fuit ibi* Leffstanus *tempore regis* Edwardi: *hic quibusdam de incorruptione sancti male credulis, male consulens, suo discrimine aliorum fidei prospexit. Prolatumq; corpus in medium inspiciendum exhibuit, ipso à capite monacho suo à pedibus trahente. Palam itaque imprecatus est dicens.* Domine sancte *Edmunde*, tu nosti quod non infideli mente, sed pro aliorum salute hoc fecerim, ne diuinum in te mundo celaretur miraculum: quia tamen peccatorum multorum sum reus, nec à me debuisset contrectari sancti Spiritus organum, si tibi factum displicet in me temporaliter vlciscere. Præstat enim, & malo, vt aliqua insigniar corporis clade, quam æterna inuoluar vltione. *Vix orationem finierat, cum ecce ambarum manuum digiti vel retro miserabiliter retorti, vel vola pertinaciter infixi, pœna, quam rogauerat, virum mulctauere. Post etiam aliis debilitatibus correptus, regem* Edwardum *per nuncios conuenit, vt sibi medicum mitteret. ille* Baldwinum *sancti* Dionysii *monachum eius artis peritum dirigendum curauit. Qui cum in cateris probe, in digitorum curatione nihil promoueret, mirari cœpit homo, qui magna in medendo fortuna esset. Sed causam morbi à scientibus edoctus, in loco remansit, amorem martyris totis pracordiis amplexus.* Pluribus ergo annis notitiam plenam principum adeptus, *Lefstano* non tam successit, quam accessit Abbas, illo amittente, rege volente. Sub eo & per eum libertas monasterii ab *Alexandro* Papa data, vt nulli Episcopo locus ille subdatur in aliquo, Archiepiscopi tantummodo nutum in legitimis spectaturus. Omnia intus & extra innouata. Ædificiorum decus oblationum pondus quale & quantum in Anglia nusquam. Iacent in Ecclesia duo sancti, *Germanus*, & *Botulfus*. Quorum gesta nec ibi, nec alibi haberi memini, nisi quod primus frater sanctæ *Etheldritha*, secundus Episcopus asseritur.

DE EPISCOPIS OCCIDENTALIVM SAXONVM, & primo de Wintoniensi.

AGe nunc, quia Cantuariensium Episcoporum & Roffensium, Orientalium Saxonum & Anglorum nomina transcurrimus, cæterorum sedes & gesta, quantum vel fama vel scripto sciuntur, commemoremus. Ac primum pro ratione propositi offerunt se West Saxones, quibus primo fuit Episcopus vnus in Dorcestria: mox duo, vnus in Wintonia, alter in Schireburnia. Duobus tẽpore regis *Edwardi* tres additi, Wellensis, Cridiensis, Cornubiensis. Nec multo post sextus in Ramesburia. De quibus omnibus quia ordinatum sermonem meditatur oratio, primum pro dignitate ciuitatis de Wintoniensi dicendum.

Tempore igitur quo *Kinegislus* & *Quicelmus* apud WestSaxones regnabant, *Birinus* (dubium vnde oriundus) hortante *Honorio* Papa in Brittanniam prædicationis munus suscepit. Ordinatusq; in Episcopum ab *Asterio* Genuensi Episcopo pertendit ad pelagus, quo Brittanniam transmitteret. Cumq; reculas suas in sarcinas componeret, nautis pro tempestiuo vento vrgentibus, corporalia (quæ dicuntur) oblitus est. Sed iam in altum promotus, cum serenum salum puppis sulcaret læta, recordatus iacturæ hæsit mente: si nautas appellaret de reditu, pro secunda nauigatione non dubiũ quin rideretur; si taceret, damnum

damnum Apoſtolici muneris pateretur. *Itaq; animoſitate tota credulitatis arma concutiens, deſcendit pedibus in mare, concitoq; curſu littus relictum repetiit. Ibi corporalibus repertis & acceptis geminato beatæ fœlicitatis auſu ad ſocios rediit, vndarum cumulos & mille obuias mortes fide diſpergens.* Illi quoq; tanto emolliti miraculo, iactis ancoris curſum nauis tenuerunt. Quapropter certatim omnium obſequio receptus, non multo poſt continentem attingit in regione WeſtSaxonum. Is erat annus 40. poſt aduentum *Auguſtini*, regnantibus prædictis regibus, anno 25. pollicitus fuerat *Birinus Honorio* Papæ, quod extremas Anglorum penetraret prouincias, ibi credulitatis ſaturus ſemina, vbi nec Euãgelii fuiſſet nomen auditum. Veruntamen, continuo vt appulit, omnes ibi ſacrilegis ritibus pertinaciſſime deditos inuenit. Quocirca fatuum viſum eſt vlterius pertendere, &, cum illic nullum ſanum reperiret, ægros, quibus mederetur, quærere. Reſtitit ergo, & cum diuino nutu, tum ſuo anniſu prius ipſi regi *Kinegiſlo*, mox etiam prouinciæ omni lauacrum ſalutare impertiit. Contigitq; laudabili plane ſpectaculo, vt dies dicta regis baptiſmati occurreret diei, quo filiam ſuam deliberauerat nuptum tradere *Oſwaldo* ſanctiſſimi Northanimbrorum regi. liberali ergo commercio actum eſt, vt futurus *Kinegiſli* carnalis gener, prius eius fieret in baptiſmo ſpiritualis pater. Reges igitur ambo dederunt prædicatori ſuo ſedem Epiſcopalem Dorceſtriam, tunc vrbem, modo villam: quam tempore illo reges habuerunt WeſtSaxonum, ſed ſequenti Pontifices Merciorum. Deniq; ad noſtram ætatem durauit ibi Epiſcopalis Merciorum ſedes, nunc vero eſt apud ciuitatem Lincolniam. Ita *Birinus* ſacris laboribus emeritus vitaq; defunctus, Dorceſtriæ in Eccleſia, quam ædificauerat, ſepultus eſt. Poſterioribus annis confirmato Epiſcopatu WeſtSaxonum in Wintonia, illuc à Põtifice *Hedda* translatus patronus ciuitatis poſt Deum habetur.

Poſt eum *Angilbertus* natione Gallus prouinciæ præſulatum tenuit. De cuius aduentu & abſceſſu in *Beda* latius lecturus, hic cognoſces compendio. Subintroducto in Epiſcopatum Wintoniæ *Wine* vocabulo, homine Anglo, ſed apud Gallos ordinato, abſceſſit infenſus. Nec diu inuaſor fouit otium, ſed eiuſdem regis tyrannide pulſus ad *Wlferium* regem Merciorum fecit confugium: emptoq; ab eo Epiſcopatu Londoniæ dies vitæ reſiduos conſumpſit ſæuo exemplo poſteris, vt non facile diſcernas maiore peccato & infamia, an illius qui rem ſacram vænum propoſuerit, an illius qui emerit. Tum *Angilbertus* per nuncios regis exoratus vt rediret, excuſauit aduentum, quod Pariſiaci Epiſcopatus vinculis teneretur aſtrictus. Ne tamen ſpem poſtulantis eluderet, miſit nepotem *Lutherium*, qui prono prouincialium aſſenſu exceptus, & à *Theodoro* Archiepiſcopo conſecratus, 7. annis WeſtSaxonum rexit Eccleſiam. Quod ideo non tacui, quia de annis Epiſcopatus eius *Beda* nihil expreſſum reliquit, mihi ex Chronicis cognitum diſſimulare ſilẽtio præter religionem videbatur.

Eius ſucceſſor fuit plus 30. annis *Hedda*, qui prius fuerat monachus & Abbas. Hunc *Beda* dicit officium exercuiſſe magis inſito ſibi amore virtutum, quam vllius literaturæ doctrina præditum. Vnde non paruo moueor ſcrupulo, quippe qui legerim eius formales epiſtolas non nimis indocte compoſitas, & *Aldelmi* ad eum ſcripta maximam vim eloquentiæ & ſcientiæ redolentia. Sanctitatis eius reuerentiam numerus miraculorum cœlitus emiſſorum hominum manifeſtauit notitiæ: quæ nunc interim ſupprimit contentus gloria olim poſt recentem obitum acquiſita.

Ipſo defuncto, quia diœceſis eius ab vno nequibat gubernari idoneè pro circuitus ſpacioſitate, diuiſa eſt in duas; vna data *Danieli*, altera *Aldelmo*. De *Aldelmo* & eius ſucceſſoribus tempus erit Deo comite cum ſermo procudetur, quantum vtilitati auditorum ſufficiat: nunc vt ſpopondi Wintonienſes aggrediar. *Daniel*, defuncto *Aldelmo*, multo tempore ſuperſtes fuit 43. annis in Epiſcopatu. Poſtmodum, vt viuacem ſenectam ſancto conſummaret otio viuens honorem exuit, Melduni (quantum vixit) monachum exercens, vt fama fert ſinceriter ad nos per ſucceſſiones manans. Ibidemq; ſepultus aſſeueratur. Quãuis Wintonienſes eum apud ſe habere contendant, nec eius mauſoleum vel vere vel ſuſpicioſe oſtendere præualeant.

Succeſſit *Humfredus*, cuius memoria fit in concilio *Cuthberti* Archiepiſcopi.

Tum *Kinebardus*.

Illi *Athelardus*, ex Abbate Melduni mox Archiepiſcopus.

Athelardo Egbald.

Dudd.

Cineberd.

Almund.

Wighten.

Herefrith.
Eadmund.
Helmstan, hic fuit tempore Regis Westsaxonum *Egbrithi*.

Quo viam patrum ingresso, *Swithunus* successit, eiusdem presbyter Ecclesiæ ab *Helmstano* iamdudum ordinatus. In quo, dum vitæ religio cum simplici prudentia cōquadraret, natura industriaq; laudabilis Regis auditum non effugit. Quocirca illum hactenus excoluit, vt & multa negotiorum eius consilio transigeret, & filium *Adulfum* eius magisterio locaret. Quo facto prælusit fœlicitati futuræ adolescentis fortuna, vt sub sanctissimo pædagogo addisceret, qualiter non rudis olim ad gubernandam remp. procederet. Est enim *Platonis* vetus & laudata sententia; *Tunc fore beatam rempublicam, si vel Philosophi regnarent, vel Reges Philosopharentur.* Veritas dicti prodiit in effectum per istum *Adulfum*, cum patre defuncto, quia alter legitimus hæres non extaret, ex gradu Subdiaconi Wintoniensis in Regem translatus est, concedente *Leone* illius nominis Papa tertio. Tum vero palam erat, quid eum spiritualis philosophia docuisset, dū magis famulorum Dei, quā suis vtilitatibus prospiciens omne regnum Deo decimaret: Nihil faceret nisi ratum, nihil iuberet nisi pium. Sed hæc alias egimus: nun in manibus *Swithuni* gesta euoluimus. Quem ille vt altorem, doctoremq; suum suspiciens (sic enim eum vocabat) non prius abstitit, quā Episcopatu Wintoniensi honoraret consentiente clero, ordinante Archiepiscopo Cantuariæ *Celnotho*. Lætis ergo incrementis fundamenta bonorum in regno iacta per Regem, pullulabant per Pontificem, dum iste bonum vrgeret, quod ille suis præsertim admonitionibus inciperet. Et erat quidem virtutum omnium promptuarium, sed aggaudebat duabus maxime, clementia & humilitate. Abbatum insignia stylus subiiciet. Operariis ad Pontem in Orientali parte vrbis faciendum forte assederat, vt instanti præsentia suscitaret stimulos desidum incuriæ. Et ecce per pontem comeabat in ciuitatem fœmina * commercii ferens oua. Prosiliunt vndiq; (vt mos est eius generis hominibus) & petulanti excussu omnia oua ad vnum confringunt. Id non leue sanioris mentis hominibus visum, sed statim in notitiam Domini Episcopi delatum. Is ante se adductæ mulierculæ annis & pannis squalidæ querelam auscultat, damnum suspirat, misericordia mentis cunctantem * miraculum excitat, statimq; porrecto crucis signo fracturam omnium ouorū consolidat. Exiguumne est hoc sanctitatis & clementiæ documentum? Quod de humilitate? Quandocunq; nouam fabricam in Dei Ecclesiam consecrare deberet, eo quamlibet longum esset, non equo vel vehiculo, sed pede impiger contendebat. Et ne daretur ab imperitis ridiculo, vel superbis iactantiæ notaretur elogio, visibus hominum abditus, nocturnus viator totum iter conficiebat. Solitariæ sanctitatis amator, nulla pompa bona sua prostituebat. Hinc factum opinor, vt cœlo tantum teste fruitus, omnium miraculorū suorum notitia posterorum fraudaret conscientiam. Iam vero vitæ præsenti valefacturus Pontificali authoritate præcepit astantibus, vt extra Ecclesiam cadauer suum humarent: vbi & pedibus prætereuntium, & stillicidiis ex alto rorantibus esset obnoxium. Excessit anno ab incarnatione Domini 863. post mortem *Adulphi* 6. Præteriere multa tempora, & margarita Dei latebat ingloria annis fere centum. Hoc annorum discursu, octo Episcopi dies suos expleuere: Quorum hæc sunt nomina.

al. commercii causa.

al. in miraculum.

Alfrithus.
Dunbertus.
Deneuulfus.
Frethestanus.
Birnstanus.
Elphegus.
Elfsius.
Brithelmus.

Quorum aliquos celebriore vita diffamatos nostra sedulitas non omittet. *Deneulfus* si famæ creditur, ad multam ætatem non solum literarum expers, sed & subulcus fuit. Eū *Elfredus* rex hostium violentia regno cedens, & in syluam profugus, casu sues pascentem offendit. Et ne multis innectar, comperto eius ingenio, quod ad bonum spectaret, literis informandum tradidit. Nec desciuit ab officio, donec perfectius institutū crearet Episcopum, commentus rem dignam miraculo. *Frithestanus* fuit vnus ex septem Episcopis, quos *Pleimundus* Archiepiscopus tempore regis *Eduardi* filii *Elfredi* vno die consecrauit Cantuariæ. Multa eius bona ostendit adhuc librorum copia, vitæ sanctitatem, non ita vt aliorum, in obscura latens sepultura. *Birnstanus* quatuor tantum annis rexit Episcopatum. Illum purissimæ sanctitatis fuisse accepimus, quotidie non intermissa sedulitate Missam pro

pro defunctorum requie cantasse: noctibus depulsa formidine solum circuire solitum, pro animarum salute psalmos frequentasse. Hoc cum quadam vice faceret, & expletis omnibus subiungeret, *requiescant in pace*, voces quasi exercitus infiniti a sepulchris audiuit respondentium, *Amen.* Istud mirabilius quo infrequens est mortuos cum viuo seuisse sermonem, ne eum officii pigeret, quod tot animabus gratū audiret. Idem Dominici exempli ardentissimus executor, pedes egenis omni die remotis arbitris lauabat, mensam & cibos apponens, nec minus pro disciplina famulantium reliquias abstergens. Obsequio consummato, pauperibusq; dimissis, ad multas ibi remanebat horas orationibus, (vt creditur) vacans. Quadam ergo die pro consuetudine ingressus, nulla antea interpellatus molestia ægritudinis subito clam omnibus spiritu vitali caruit. Clientes, qui consuetudinem eius nossent, tunc quoq; orationibus occupatum crederent, tota die iacere passi. At vero sequenti diluculo irrumpentes, inueniunt cadauer sine mente. Conclamatus est ergo, & sepulturę datus. Sed ciues, quod interceptum morte videbant, omnem eius memoriam obliterauere silentio, nescientes quod scriptum est, *Non potest male mori qui bene vixerit. Et iustus quacunq; morte praeoccupatus fuerit, in refrigerio erit.* Correxit id diuina ręctitudo longo post tempore, succedente *Ethelwoldo*, cui noctium principio ante sanctorum reliquias lucubrare solito, apparuere tres assistere personæ, non in extasi, sed plane insomni. Quarum quæ media, has exprimere voces est audita. *Ego sum* Birnstanus, *quondam huius vrbis Episcopus: hic (dextram ostendens) est* Birinus *prædicator primus: iste (& ostendit sinistram) est* Swithunus, *specialis huius Ecclesiæ & ciuitatis patronus. Nouerisq; quod sicut me cum eis hic vides in præsentia, ita cum eis in cælo non dispari fruor gloria. Cur igitur fraudor honorificentia mortalium, qui magnificor consortio cælestium spirituum?* Finierat & in aerem cum sociis elapsus preciosa sui memoria prouincialibus apposita, nihil non venerationis deinceps emeruit. *Ephelgus* ad cæterarum virtutum cumulum, quibus tam laudabiliter quam abunde pollebat, etiam prophetia clarus fuit. Huiusmodi dicti duo erant causa exempli. * Dies cinerum, & Pontifex pro more pœnitentes Ecclesiæ liminibus excludebat: cæteros adhortatus est, vt ieiunio & castitati vacantes, etiam vxorias delicias abiicerent: illis diebus fructum dignum pœnitentiæ esse, si qui multa illicita commiseris, etiam licitis abstineas. Doctrinam reuerenter audientibus cęteris, vnus ioculari voce emissa aliis risum excussit. Non posse se temperare conuiuio simul & coniugio, vt pariter abstineat cibis & Venere. Quinimo vxorem, quam cubili aliquandiu submouisset, in proximo ad vsum noctis reuocaturum, petulanti & vulgari verbo fatuitatem suam exaggerans. Tum vox Episcopi submurmurantis ab astantibus audita & intellecta est. Contristas me miser, nesciens quid vētura pariat dies. Duram prophetiam vicina mors nebulonis excepit. Postero enim mane in cubiculo repertus est exanimis, incertum à diabolo guttur elisus. Alio tempore ordinauit pariter ad presbyteratus gradum tres Monachos: *Dunstanum, Ethelwoldum,* & quendam *Ethelstanum*, qui postmodum Monachicæ vestis apostata, cœlibatu contempto in meretriciis amplexibus vitam effudit. Completis solemniis, sanctæ recordationis præsul adhærentes alloquitur. Hodie coram Deo tribus viris manus imposui, quorum duo Pontificalis ordinis gratiam nanciscentur: vnus in ciuitate Wigornia, deinde in Cācia: alter meam sedem implebit quandoq; successione legitima: tertius voluptatum volutabro se ingurgitans miserabilem sortietur exitum. Hic *Ethelstanus*, qui pro familiaritate cognationis præsens esset, proterua consultatione sacerdotem inuasit. Num ego ero vnus ex duobus, qui Episcopali dignitate sublimandi sunt? Non, inquit, erit tibi pars neque sors in eo, quem præfatus sum ordine, neque permansurus es in ea, qua hominum oculis lenocinaris veste. Quanta sanctissimæ mentis dignitas, vt euidenter & sine fuco cœlorum efferret secreta? Neque enim in terram ceciderunt verba ista, sed omnia in rerum solidauit consequentia, quod *Dunstanus & Ethelwoldus* angustam viam, quæ ducit ad vitam, terentes, insignes in prædictis Episcopatibus emicuere: tertius latas seculi semitas cursitauit. *Elfsii* præcipitem in emendo Archiepiscopatu rabiem & miserabilem mortem superior liber absoluit.

al. dies erat cinerum

Quare iam cōgruum video, vt de patre *Ethelwoldo* aliquid vel breuiter dicam, qui successit *Brithelmo* successori *Elfsii* in Wintonia. Eius vterque parens nec egenus fortuna, nec abiectus stirpis linea ciuis Wintoniæ fuit. Ipse in pueritia literas, in adolescentia curiam frequentans, *Ethelstano* percharus fuit. Cuius consilio à prædicto *Elphego* tonsoratus in clericum, non multo post à *Dunstano* Glastoniensi Abbate est cucullatus in Monachum: ordinatusq; in Monasterii Decanum. Hos doctrina, illos religione, omnes amore demerebatur. Quo tempore Abbas vidit de eo somnium sane memorandum. Arborem infra eiusdem cœnobii septa succrescere, quæ per quatuor mundi plagas ramis diffusis totam

inumbraret Angliam: opertam per omnes frōdes cucullis, maximamq; cucullam in summo positam, cæteras minores manicarum quasi fomento protegere. Stupefactum illum tantæ visionis miraculo, ab astante venerabilis canitiei sene quæsisse oraculum. Arbor illa, inquit, est hæc insula: cuculla maior est Monachi tui *Ethelwoldi* vita: cæteræ hominum innumerorum, quos ipse verbo & exemplo trahet ad Dominum. Consonat huic præsagio matris eiusdem visio, quæ ipsi iam vtero grandescenti, iamq; puerperium meditanti ostēsa est. Auream aquilam ex ore suo auolasse, quæ pennarum plausu diu ciuitatem perlustrans, nouissime altitudine nubium euecta cœlum subisset. Harum visionum veracem exitum iam prælambens fortuna ferebat in populum. cum ille arctioris vitæ desiderio Gallicanum exilium sitiens ab *Edredo* rege retentus est: agente id & filium stimulāte matre *Edgifa*, omni religionis laude orbi Brittannico nota. Datur ergo ei cœnobium perexile Abendonia dictum, vbi vires suæ prudentiæ experiretur. Nec ipse spei datorum strenuitate abfuit, sed in laudabilem (vt hodie cernitur) celsitudinem erexit. Paucis vero elabentibus armis iam *Dunstano* Archiepiscopo facto, ipse ab *Edgaro* rege, ad Episcopatum Wintoniensem electus, & ab eodem Archiepiscopo consecratus est. Tum vero magnis conatibus ad Ecclesiarum vtilitatem consurgere, extirpare vitia, virtutum inserere plantaria. Nescires quid in eo magis laudares: sanctitatis studium, an doctrinarū exercitium, in prædicatione instantiam, in ædificiis industriam. Clerici Episcopatus simul & alterius Ecclesiæ, quæ iuxta erat, quam nouum Monasterium vocabant, data optione, vt aut vitam mutarent, aut loco cederent, molliorem partem eligentes, exturbati sunt Monachis introductis. Plura eis ex Episcopatu delegata prædia viciniora situ, ampliora redditu. In eadem vrbe sanctimonialium fundatum & factum Monasterium. De cæteris, quæ in diuersis regionibus instituit, fiet verbum cum ad eorum Episcopos ventum fuerit. Et mirum quidem videtur, quod tanta fecerit, nisi quod rex *Edgarus* omnino voluntati eius deditus erat: à quo supra omnes infra *Dunstanum* diligeretur. maximoq; & laudabili operibus eius fuit emolumento beatissimus *Swithunus* eodem tempore reuelatus. Qui antiquę vitæ humilitatem tenens, non alicui inflatiori personæ, sed homuncioni pauperculo, qui manuum artificio vitam toleraret, per visionem talia proferre visus est. Vade Wintoniam ad vetus Monasterium, requisitoq; loci æditao, præcipe vt dicatur Episcopo *Ethelwoldo* quatenus *Swithuni* olim Episcopi mausoleum aperiens, efferat reliquias, inuenturus ibi omni thesauro pretiosiores margaritas. Respexit tempora eius clemens diuinitas, vt per me cœlestibus illustrentur prodigiis: & ne cuncteris, hoc habe signum. Annulos ferreos violenter cum plumbo lapidi sepuchri affixos leui annisu cum voles extrahēs, cum voles appones: cæteri si idem tentauerint frustra erit: iuit ille, & promissionis coram æditao cōpos effectus ad præsentiam Pontificis admissus est. ibi rem intrepide prosequutus, fidem dictorum habuit. Die ergo dicta eleuantur ossa de tumulo, componuntur in scrinio. Concurrit vis ingens vulgi, vota offerre, votaq; cumulare. Nullus se queritur fraudatum, omnia fiunt, cuncta cōceduntur. Deniq; tanta miraculorum copia in omni genere valetudinem exhibita est, quantam nulla memoria hominum alibi factam attingere potest. habet ergo cognomentum *Pij* sanctus ille, omni se inuocanti, nisi fides defuerit, ad auxiliandum celer. Cuius bonitas iamdudum inchoata, nec nostra ætate exsolescit. Vidi ego, quod mirum sit, hominem cui violentia raptorum effodisset lumina, oculis vel illis vel aliis (nam illi longiuscule proiecti fuerant) receptis, serenam lucem per *Swithuni* merita recepisse, eratq; præteritæ calamitatis indicium, quod aculei punctionum palpebrās deformabant. Vult interea sanctus, vt in omnibus glorificetur Deus, nec patitur, vt aliquis per eum sanatus, carnis volutetur lubrico, qui nolit præterito implicari morbo. Quinetiam cum olim Monachi miraculorum frequentia defessi essent, & mediis noctibus euentu alicuius prodigii, sese inopes quippe somni * citarent, non latuit torpor eorum sancti oculum de longe intuentem. Continuoq; *Ethelwoldo* apud curiam regis soporato astitit, vacationem minitans sanitatum, si Monachi vlterius à laude Dei putassent cessandum. Cur enim in Dei dormitarent laude, cum ipse pro eorum vigilaret salute? Sed nec ipse *Ethelwoldus* à miraculis ociabatur: videbaturq; æmula viui & mortui sanctorum pietas, dum hinc inde crebrescentibus sanctorum prodigiis huius corroboraretur fides, huius valetudini reuocaretur sanitas: mortiferum virus fraudulentia ministrorum haustum, cum iam per artus irrepens depasceretur vitalia, fide discussit: vas oleagini liquoris receptaculum reparauit perditum, accumulauit inuentum; furacis Monachi brachia inuisibilibus laqueis verbo irretiuit, solaq; benedictione eiusdem confitentis lora euoluit: alterum in præcipiti stantem casus deiecit, sed oratio *Ethelwoldi* ruenti manum supposuit, officio restituit. Inedia ciborum pro sterilitate soli prouinciam inuaserat, iussit ille sacrata vasa confringi

* al. *tricarent*

confringi & distribui, protestatus melius esse vt metalla miserorum inopiæ, quam sacerdotum famularentur iactantiæ. Noua ergo Ecclesia, vt diu desiderauerat, ædificata sublatus est mundo magna monachorum ærumna, sua nulla. Quippe ille sublimis exultat in gloria: cœnobia, quæ fecerat post eius obitum multa diruta, cuncta minorata.

Ethelwoldo successit *Elphegus* bono bonus: de quo superius aliquid dixi, & nunc latius garrire libet. Puer librorum amplexus scholas, adolescens alterauit habitum apud * *Diberst* tunc exiguum cœnobium, nunc inane antiquitatis simulacrum. Illic cum vitæ Monachilis regulam accepisset, altius quid anhelans Bathoniam contendit, vbi se cellulæ secretioris parietibus includens cœlestia mente libabat. Plures per eum boni ad locum Monachi congregati, etiam vt fit in magno corpore corruptelam morbi cõtraxere. Quidam enim ex eis nesciente patre conuiuia in noctem ducere, perindeq; potationibus ad lucem insistere. Non tulit id diutius Deus: sed signiferum factionis in æde conuenticulorum conscia, morte perculit nocte intempesta. Interim sanctus orationibus interpolatis concepit auribus sonum ab eadem domo prolatum quasi vim inferentium & sustinẽtium. Miratus rei nouitatem, pedetentim suspenso halitu accessit ad ostium. Tum vero per rimas fenestrarum vidit duos ingentes dæmones, cadauer exanime crebris malleorum ictibus torquentes, illo miserabilibus eiulatibus suffragium quærente. Respondebãt hostes, nec tu obediisti Deo, nec nos tibi. Quod cum mane cæteris retulisset, non mirum fuit si comessationum complices facti sunt abstinentes. Defuncto ergo Wẽtano Episcopo *Dunstanus* Archiepiscopus *Andreæ* Apostoli *Elphegum* nominatum eligentis animatus oraculo, eundem substituit throno. Ipse prudẽs in seculo, simplex in Deo, extima prouidere, intima non negligere. Antecessoris sui ossa extulit anno 12. post depositionem eius, signis quibusdam, & eis non leuibus ad audendum persuasus. Atque vt tanti patris sedem digne ornaret, vestigia sanctitatis eius tenẽs, quando sedebat ad mensam, nec vẽtris ingurgitabat lacunam, nec abstinentis incurrebat pompam. Carnibus nũquam nisi æger indulsit: pocula summo tenus ore semper libauit. Prodebat abstinentiam commestionis tenuitas corporis, quod vix ossibus hærebat. Noctibus fallens custodes procedebat solus ad amnem, vbi demersus ad ilia, & in Dei laudibus excubans, albescẽte iam diluculo, nescientibus suis succedebat cubiculo. Exactis in Episcopatu annis duobus & viginti, translatus est Cantiam, inuitus (vt aiunt) quod consueto priuatus honore, maiore premeretur onere. Wentanum enim Episcopatum *Kenulphus* Burghensis Abbas nummis nundinatus fuerat; sed non diu sacrilego ausu lætatus, ante duos annos hominem exuit. At *Elphegus*, vt pallium ab Apostolico reciperet, Romam contendens, Alpes transcẽdit. Ibi in vico quodam hospitatum rustica multitudo adorsa, omnibus suis exuit. Statimq; ignis, incertum vnde natus, domos corripuit, qui spiraculo vẽti adiutus toti vico exitium minabatur. Tũ brutæ mentis homines ægre licet animaduertentes delictum, rabidis passibus iam egressum iamq; profectum consequuntur: adorant, veniam rogant, ablata restituunt. *Elphegus* flecti facilis, signum crucis igni è regione opposuit: continuoq; in se retorta flamma elanguit, incendium omne ad cineres refrixit. Romæ cum esset, excessum successoris sui, nemine, vt alias dictum est, afferente vidit & enunciauit. Inde ad sedem regressus annis septem patriarchatũ fœliciter egit: quibus elapsis, à Danis in vincula coniectus 7. mensibus ergastuli inhabitator fuit. Causas vinculorum alias quære. Interea tabes lethifera grassata in Danos cateruatim hostes *Elphegi* fundebat, adeo vt celeritas mortis præueniret sensum doloris. Putor itaq; cadauerum insepultorũ aerem infecit, corruptiorq; cœli tractus, cæteris, qui sani videbantur, pestem creauit. Ruebant ergo sine modo, sine numero, cum ille exoratus pane à se benedicto communicatis pestem depulit, salutem restituit. Nec minus illi beneficiorum ingrati curatorem suum lapidibus contrucidarunt. Nonnulli vero, quibus sanius consilium, de sepeliendis exuuiis Pontificis contendentes, aliquandiu percussores aduersarios habuerunt. Sed lite in iudicium deducta, conuenit, vt lignũ aridũ, quod sors obtulerat, si sanguine eius litũ crastino reuiresceret, arbitratu suo Christiani cadauer humarent. Factumq; est: & lignum, cui tum ẽt & cortex deerat, mane inuentũ reuiruisse, pubescens floribus, turgescẽs fructu. Quocirca corpus ad sanctum *Paulum* Londoniæ tũc pacifice humari permissum: indeq; decimo anno iubente & astante rege *Cnutone* sublatum, sine vlla sui labe patriarchatus sedem glorificat. Durat adhuc & nuperrime visa fuit & sanguinis nouitas, & corporis integritas. Nec sane aliquis euasit ex occisoribus, quin pœnas lueret: quas veraciter enumerare possem, nisi me calamitates miserorum narrare pigeret. Satis inculcatur miseria persequutoris, quando eminet gloria Martyris.

al. Dobersi

Post *Elphegum* in Wintonia sedit *Ethelwoldus*.

Ethelwoldo * *Elsius*. al. Egelsi

Elfio Elwinus.

Elwino Stigandus successit.

Stigando (vt sæpe dictum est) deposito successit *Walkelmus* à *Willielmo* rege datus, cuius bona opera famam vincētia senium à se vetustatis repellent, quamdiu inibi sedes Episcopalis durabit. *Maurilius* cum Archiepiscopus Rothomagensis viam mortis meditans in fidei pignus commendauerat, quod esset in eo spes indolis laudandæ, si haberet materiā, qua virtus posset enitescere. Sponsionem Pontificis *Walkelmus* produxit ad verum, faciēs quanta non possent sperari in religione, & numero monachorum, in ædificiis domorum. Et primo quidem aduena nouus monachos exosus fuerat: sed facile correctus vmbraticum illud odium sæpe deplorauit: deinceps fouens eos vt filios, diligens vt fratres, honorans vt dominos: nihil minus pro dissimilitudine vestis exhibens eis vel adiutorii vel familiaritatis. Nullum conuiciis incessere, pronuntians quod Episcopalis grauitas suam indigna macula respergat gloriam, si in pauperiorum descendat contumeliam. Vnū est permaximum, in quo peccauit, quod ad trecentas libratas terras Monachis auferens, suis & successorum vsibus implicuit. Constituit ipse Priorem loci *Godefridum* quendam ex Cameraco genitum, qui religione & literatura insignis fuit. Literaturam protestantur Epistolæ, familiari illo & dulci stylo editæ, maximeq; epigrammata, quæ satyrico modo absoluit, præterea versus de Angliæ Primatum laudibus; Quid quod omne diuinū officium, quod vetustate quadam obsoletum, natiua excultum venustate fecit splendescere? Religionis & hospitalitatis normam pulchre inchoatam delineauit in monachos, qui hodie in vtrisque *Godefridi* ita formam sectantur, vt aut nihil aut parum eis desit ad laudis cumulum. Denique est in ea domo hospitium terra marique venientium, quantum libuerit, diuersorium sumptu indeficiente, charitate indefatigata. Inter hæc inerat sancto viro morum humilitas, vt nihil ex illo vnico philosophiæ promptuario redoleret nisi humile, procederet nisi dulce. Quantula vero potest videri hæc eius laudatio? Quotus vero quisq; est qui vel minimum imbutus literis non alios infra dignitatem suam opinetur, tumido gestu, & pompatico incessu præ se ferens conscientiam literarum? Veruntamen ne quid perfectionis sanctæ deesset animæ, multis ille annis grabbatum fouit, camino diuturnæ tabis peccata excoctus.

DE MONASTERIIS.

al. quodam Monacho Flandrensi & sacerdote &c.

EST etiam in eadem ciuitate Monasterium, quod quondam Rex *Elfredus* mente conceperat, & *Edwardus* filius ædificauerat, & in eo canonicos posuerat, *Grimbaldo** quondam Flandrensi suadente, qui ibidem magna gloria humatus, sanctus prædicatur & creditur. Sed beatæ memoriæ *Ethelwoldus* canonicis expulsis Monachos posuit, præficiens eis Abbatem *Edgarum* nomine, de quo superius dixi. Ad huius Monasterii officinas instituendas sufficiens terræ spatium ab Episcopo *Denewlfo* & canonicis illius temporis mercatus supradictus Rex, ad vnumquemque pedem mancam auri publico pondere pensitauit. Et erant ambæ Ecclesiæ sic vicinæ parietibus cōtiguis, vt voces canentium aliæ obstreperent aliis. Vnde tum propter hoc, tum propter cætera infœlix liuor plurimas effodiebat causas, quibus non modicas inuicem exculperent offensas. Quapropter nuper illud cœnobium extra vrbem translatum sanius incolitur, liberius insignitur. Præterea construxit supradictus Rex in eadem vrbe sanctimonialium cœnobium, sed posterioribus annis per beatum *Ethelwoldum* ampliatus est locus ille: quibus præposuit *Edelritham* virginem anum, quæ ad coniecturam somnii, quod mater eius de aquila viderat aurea, multa de ipso prophetauit. Fuerat ibi ante hanc Monasteriolum, in quo *Edburga* regis *Edwardi* senioris filia conuersata & defuncta fuerat, sed tunc pene destructum. *Edburga* vix dum trima esset, spectabile futuræ sanctitatis dedit periculum. Explorare volebat pater, vtrum ad Deum an ad seculum declinatura esset pusiola. Posuerat que in triclinio diuersarum professionum ornamenta: hinc calicem & Euangelia, inde armillas & monilia. Illuc virguncula à nutrice allata genibus parentis assedit: iussaque vtrum vellet eligere, toruo aspectu secularia despuens, prompteque manibus repens Euangelia & calicem puellari adornauit innocentia. Exclamat cœtus assidentium, auspicia futuræ sanctitatis exosculatus in puella. Pater ipse arctioribus basiis dignatus sobolem: vade (inquit) quo te vocat diuinitas, sequere fausto pede, quem elegisti sponsum. Ita sanctimonialium habitum induta, cunctas sodales ad amorem sui sedulitate obsequii inuitauit. Nec resupinabat eam prosapiæ celsitudo, quod generosum putaret in *Christi* inclinari seruitio. Crescebat cum ætate sanctitas, adolescebat cum adulta humilitas in

tantum,

tantum, vt singularum soccos furtim noctu surriperet, & diligenter lotos & inunctos lectis rursus apponeret. Deuotionem ergo pectoris eius & integritatem corporis, miracula in vita & post mortem commendant plurima, quæ custodes templorum viua voce melius pronunciant. In eiusdem Episcopatus diœcesi sunt tria Monasteria: Certeseia, Rumeseia, Warewellæ. Sed de Certesiensi dictum est. De Warewellæ scitur, quod *Elfrida* vxor Regis *Edgari* ædificauerit illum in honore sanctæ crucis, compuncta priuigni sui *Edwardi* nece indigna: cuius ipsa conscia & autor fuit. Apud Rumeseiam, quod cœnobium præcellentissimus Rex *Edgarus* instituit, noui iacere duarum virginum corpora *Merewinnæ, & Elfredæ*: quarum gesta, quod nescio, non tam prætereo, quam ad maiorem scribendi diligentiam reseruo, si forte cognouero.

DE EPISCOPIS SCHIREBVRNENSIBVS, Salesburiensibus, Wiltunensibus.

IN diuisione Westsaxonici Episcopatus, hoc obseruatum palam est, vt qui Wintoniæ sederet, haberet duos pagos, Hamptonensem, & Sudreiensem: Alter, qui Schireburniæ, haberet Wiltunensem, Dorsetensem, Beruchensem, Somersetensem, Domnoniensem, Cornubiensem. Schireburnia est viculus, nec habitantium frequentia, nec positionis gratia suauis, in quo mirandum, & pene pudendum sedem Episcopalem per tot durasse secula. Nunc de præsulatu in Abbatiam mutatus, commercio nostra ætate non insueto, qua omnia factione atq; libidine deprauata, virtus ludibrio & probro habetur.

Primus ibi sedit pater *Aldelmus*, quem hic tantum loco ordinis nomino. Namque, quod eius vitam nusquam plene digestam reperi, spectantq; ad eam quamplurima,* quę si in posteros celauero, delinquo, cogitaui annuente Deo, in extremo huius opusculi libro cum eiusdem modi materia liberiori congredi otio.

al. quæ si posterat, &c.

Post eum igitur sederunt in Schireburnia *Fordere,*
Herewald.
Ethelmod.
Denefrith.
Wibertus.

Alstanus. Hic tempore *Egbrithi* Regis Westsaxonum & *Adulfi* filii eius simul, & vltra, magnæ in seculo potentiæ, & ingens in consiliis author fuit: *Egbritho* Regi Cantuaritas & orientales Anglos bellicis subegit laboribus. *Adulfum* videns mansuetioris ingenii, sedulis admonitionibus ad scientiam Regni stimulabat, contra Danos, qui tum primum insulam infestabant, segnem animans, ipse pecunias ex fisco sufficiens, ipse exercitum cōponens. Multa per eum in talibus, & inchoata constanter, & perfecta fœliciter, qui annales legerit, inueniet. Vixit in Episcopatu annis 50. fœlix, qui tanto tempore in procinctu bonorum operum fuerit! Quem libenter laudarem, nisi quod humana cupiditate raptatus vsurpauit indebita, quando Monasterium nostrum suis substrauit negociis. Sentimus ad hunc diem impudentiæ illius calumniam, licet locus ille statim eo mortuo omnem Episcoporum eluctatus fuerit violentiam, vsq; ad nostrum tempus, quando in idem discrimen recidit. *Ita proternum est mala inchoare, quod si author decidit, exemplum non transit. Delectat pertinacem animum, quid mali alius gesserit, recognoscere, & quid gerere possit, audire.* Minori dedecore Monachi illius temporis suspirauerunt libertatem ademptam, quam nos amisimus, statim per eos præsertim restitutam. Et erat ille (vt ex scriptis audiuimus) sicut cupiditate præferuidus ita liberalitate præcipuus. Nostri prædones, & populantur, & premunt, vt nec libera vox dolori concedatur. Potentiam eius per hoc quilibet cognoscere poterit, quod Regem ipsum Roma reuertentem regno arcuerit, statutoq; ad vmbram regnandi filio, nisi arbitratu suo pace composita senem in sua regredi non siuerit. Reliquit Ecclesiam suam prædiuitem prædiis vndecunq; acquisitis, quanta si audias, hominis vel cupiditatem, vel fœlicitatem mireris.

Illum subsecuti sunt *Eadmundus.*
Ethelegus.
Alsius.
Asserus.

Sighelmus. Quorum vltimi ambo sub Rege *Alfredo Adulfi* quarto filio fuisse noscuntur. *Asserus* ex Sancto *Dewi* euocatus, non vsq; quaq; contemnendæ scientiæ fuit. Qui librum

Boetii de Consolatione Philosophiæ planioribus verbis elucidauit, illis diebus labore necessario; nostris ridiculo. Sed enim iussu Regis factum est, vt leuius ab eodem in Anglicum transferretur sermonem. *Sighelmus* trans mare causa eleemosynarum Regis, & etiam ad sanctum *Thomam* in Indiam missus, mira prosperitate, quod quiuis in hoc seculo miretur, Indiam penetrauit, indeq; rediens exotici generis gemmas, quarum illa humus ferax est, reportauit. Nonnullæ illarum adhuc in Ecclesiæ monumentis visuntur.

Sighelmo successit *Ethelwardus*, quo mortuo cessauit Episcopatus Westsaxonum annis septem, vi scilicet hostilitatis cogente. Postmodum vero *Pleymundus*, Archiepiscopus, & Rex *Edwardus* filiùs *Elfredi* minis & edictis *Formosi* Papæ coacti quinq; Episcopos pro duobus fecere (vt sæpius diximus) & hunc importune pro contexenda rerum serie reperimus. *Athelmum* ad Wellensem Ecclesiam, *Edulfum* ad Cridiensem.

Werstanum ad Schireburnensem, *Athelstanum* ad Cornubiensem, *Fidestanum* ad Wintoniensem. Habebat ergo *Ethelmus* Somersetam, *Edulfus* Domnoniam, *Athelstanus* Cornubiam, cuius successorũ nomina nusquam reperio. *Werstano* relicti sunt pagi tres: Dorsatensis, Berkensis, Wiltensis. Veruntamen non multo post eodem viuente rege in Wiltensi pago propius factus Episcopus *Ethelstanus* nomine, sedem in Ramesberia habuit. *Werstanum* ferunt in prælio contra *Analafum* à Rege *Ethelstano* susceptum, à paganis trucidatum. Cum enim (vt alias dictum est) Rex consulto cessisset, Episcopus ad bellum cum suis veniens, incautusq; insidiarum pro viridantis campi æquore vnde Rex abscesserat, tabernaculum tetendit: *Analafus*, qui pridie locum explorauerat, noctu paratus adueniens, quod reperit, incunctanter deleuit.

Post eum hi fuerunt Episcopi, *Ethelbaldus*.
Alfredus.

Wilssinus. Hunc *Dustanus*, Archiepiscopus cum esset Episcopus Londoniæ, Abbatem apud Westmonasterium fecerat; instructo ad 12. monachos cœnobiolo, in loco vbi quondam *Mellitus* Ecclesiam Sancto *Petro* fecerat. Ita commissum officium sancte & prudenter administranti honos Episcopalis apud Schireburniam impactus: qui confestim in sede Episcopali Monachos clericis eiectis instituit, ne in tanta contemporaneorum Episcoporũ sedulitate dormitare videretur. Cœnobitis nihil ad victus necessitatem ex Episcopatu largitus, sed ex alieno mercatus, Abbatem quoque instituere cogitauit. Illis reclamantibus, quod eius dulci dominatione, dum aduiuerent carere nequirent, cessit inuitus, palamq; pronuncians magnarum id calamitatum initium successoribus eorum fore. Cuius sanctitatis documentum, cum in vita sæpe, tum in morte præcipue manifestatum est. Namq; cum iam proxime mortis ianuas vrgeret, apertis mentis oculis exclamauit in cantum: *Ecce video cælos apertos, &* Iesum *stantem à dextris Dei*. Quo cantu sine titubantia expresso inter cãtandum defungitur; sancta & venerabilis anima, quæ dictum primi & beatissimi Martyris, mutuari potuit; beata, quæ cœlum apertum vidit, & introire meruit. Seruatur ibi adhuc baculus eius, & quædam alia pontificis insignia, mediocritatis, & humilitatis eius, viuum (vt ita dicam) simulachrum præferentia.

Successerunt ei *Alfwoldus*.
Ethelricus.
Ethelsius.
Brithwinus.
Elmerus.
Brinwinus.

Alfwoldus frater eius, ex Monacho Wintoniensi Episcopus, qui apud Schireburniam imaginem sanctissimi *Swithuni* collocauit, facem venerationis extulit. Constat eum reuerendissimæ vitæ fuisse, & inter profusissimos conuiuiorum apparatus, qui tunc in Anglia à Danorum tempore exhibebantur, catino ligneo, sine vllo vnctiori cibo, & pocillo exiguo aqua superfusa, vt omnis sapor ceruisiæ dilueretur, semper vsum. Audiui ego bonæ fidei presbyterum, & iam canis sparsum, bona eius lachrymabili gaudio referentem. Quorum illud non excidit, nullum vnquam vel ante, vel post obitum eius impune potuisse sedem eius dormitando premere, quin statim tetris imaginibus territus resiliret, increpantibus, cur sedẽ Episcopi vsurparet indignus. Id multis nonnullo fuisse spectaculo. Surrexerat inter eũ & *Godwinum* comitem simultas anxia, qua de causa incertum mihi. Die placito dicta cum res non ad pacem, sed ad litigiũ procederet, discessit Episcopus post altercationem, has minas in Comitem iaculatus. Per dominam meam sanctam *Mariam*

rium male tibi erit, quod contristasti me. Domum ergo regressus vix pedem terræ apposuerat, equitaturam peditatu commutans, cum ecce satelles Comitis aduenit, equo admisso & pulsu ilium cursus celeritatem prodente. Rogare ille miserabiliter genibus affusus vt redeat. Dominũ suum statim post eius abscessum æstuare corde, vix lingua palpitare. Tum inquit Episcopus, Nondum sedata ira, per dominam meam sanctam *Mariam*, væ sibi erit. Sed vnanimi orantium prece inflexus, delicti gratiam fecit, benedictionem dedit, ægrum reparauit. Referebatq; Presbyter, quod fuisset Episcopus prona obsequela S. *Cuthberto* deuotus, ad omnem eius memoriam lætanter illachrymans. Peneq; semper antiphonam illã de sancto tenebat corde, *ruminabat ore exercebat opere*. Sanctus antistes *Cuthbertus*, vir perfectus in omnibus, in turbis erat, Monachus digne cunctis reuerendus. Cũque quotidianus amor in eius pectore dulce incrementum acciperet, nec in eo bona flãma se caperet, ad sanctum *Cuthbertum* Dunelmum profectus est. Ibiq; quod magnæ videtur audaciæ reuulso sepulchri operculo, cum eo quasi cum amico fideliter colloquutus, xeniolum in perpetui amoris pignus deposuit, & abiit. Iam vero fatali puncto instante, antiphonam quamdiu vox suffecit cantitans, sermone præcluso, vt dicerent cæteri, manu innuit. Ita indicium amoris, quem in sanctum habebat, cum extremo efflatu emisit. Post cuius obitum iterum Episcopatus Wiltoniensis cum Salesberiensi iunctus est. Quod quomodo actum sit dicam, si prius nomina Episcoporum posuero.

Primus ibi Wiltunensis Episcopus fuit *Ethelstanus*.
Secundus *Odo*, postea Archiepiscopus.
Tertius *Osulfus*.
Quartus *Algarus*.

Quintus *Elstanus*. Hic primo Monachus sancti *Ethelwoldi* apud Abendoniam fuit, cuius obedientiæ miraculum relator eiusdem vitæ sic insinuat. Erat in congregatione quidam frater *Elstanus* nomine, simplex & magnæ obedientiæ vir, quem Abbas iussit prævidere cibaria artificum monasterii: cui seruitio deuotissime se subdens, coxit ipse carnes quotidie, & operariis sedulus attendebat, aquam apportans, & vasa denuo emundans: existimante Abbate illum, hoc cum solatio, & iuuamine alterius ministri facere. Accidit namq; quadam die, cum Abbas more solito peragraret monasterium offendit inopinate fratrem illum iuxta feruentem lebetem stantem, viditq; omnia vasa munda, & pauimentum scopatum. Delectatus ergo facto, dixit ad eum, frater *Elstane*, hanc obedientiam mihi furatus es. Sed si talis miles es, qualem te ostendis, mitte manum tuam in bullientem aquam, & frustum de imis mihi impiger attrahe. Paruit ille, cessitq; feruor indomitus audaci fidei, nihilq; est læsus Monachus. Eundem fratrem postea Abbatem vidimus, qui etiam deinde pontificali honore sublimatus sancto fine quieuit in Domino.

Sextus *Siricius*.

Septimus *Alfricus*, qui ambo (vt superius memoratum est) Archiepiscopi fuere Cantuarienses.

Octauus *Brithwoldus*, ex Monacho Glastoniensi, qui multis annis à tempore Regis *Ethelredi* vsq; ad *Edwardum* vltimum, administrauit Episcopatum. Is tempore Regis *Cnutonis* quadam vice cœlestibus apud Glastoniam, vt sæpe faciebat, intentus excubiis, diuinam visionem expertus est. Cum enim subisset eum cogitatio, quæ frequenter eum angebat, de Anglorum regia stirpe pene deleta, hoc meditanti sopor irrepsit, & ecce in superna raptus, vidit Apostolorum principem *Petrum* manu tenentem *Edwardum* filium Regis *Ethelredi*, qui tunc in Normannia exulabat, & in Regem consecrare cœlibe designata vita, & certo 24. annorũ numero computato, quo Regni metam terminaret: eidẽque de posteritate conquerenti respondisse, Regnum Anglorum est Dei, post te prouidebit regem ad placitum sui. Decursu vitæ spacio sepultus est *Brithwoldus* Glastoniæ, cuius possessiones multis prædiis, & redditibus ampliauerat, nostro quoq; monasterio perliberalis. Regnabat iam tunc *Edwardus*, qui *Hermanno* Capellano suo, natione Flandrensi cõtinuo pontificatum donandum putauit. Eius animi magnitudini, vel potius cupiditati cũ non sufficeret rerum angustia, quoniam apud Ramesberiam nec Clericorum conuentus, nec quo sustentaretur erat, à rege petiit, vt qui se dignatus honore fuisset, non inhonorum victitare permitteret. Antecessores suos indigenas fuisse, se alienigenam nullo parentum compendio vitam quo sustentet habere. Proinde Meldunense cœnobium sibi ad faciendam sedem concederet, abbatem opportuno sibi casu proxime obiisse. Id Rex pro simplicitate, cui pronior, quam prudentiæ semper erat, legitime concedendum ratus, ter-

tio abhinc die dissoluit. Nam antequam *Hermannus* in re, vel saisitione inuisearetur, excellentis prudentiæ Monachi, audito quid in curia actum, quid iustitiæ surreptum esset, ad Comitem *Godwinum* eiusq; filium summa celeritate contendunt. Illi rei indigna nouitate permoti Regem adeunt, & à sententia deducunt. Facile id fuit viris summis amplissima authoritate prædìtis, quibus & causæ rectitudo, & Regis facilitas suffragaretur. Ita *Hermannus*, nec dum plane iniciatus expulsus est. Quo pudore cõfusus Angliam indignabundus reliquit. Nec multo post ægritudine admonente simul, & quod secularia parum prosperauerant, fortunæ iratus mundo renunciauit, Monachus apud Sanctum *Bertinum* factus. Sed vt fere fit talibus repentino illo impetu religionis frigescente, indies in Angliam reditum meditabatur. Figebat hominem assuetum obsequiis, innutritum deliciis, carere delinimentis, quæ ab ineunte fuerat expertus ætate. afflaueratq; secundus rumor aures eius, *Alwoldum* Episcopum Schireburnensem obiisse, cuius Episcopatum suo veniẽdum antiquis *Edgithæ* Reginæ promissis operiebatur. Quo concitatior veniens congruũ spei suæ effectum inuenit. Et iam *Godwinus*, quem vehementer timebat, discesserat, filiusque eius voluntati regis & in hoc & in aliis accesserat, adoptioni scilicet inhians.

Accepit ergo *Hermannus* Schireburnensem Episcopatum integrum, cum tribus pagis *Edwardo* Rege dante, viuacitateque sua datoris annos transcendens ad *Willielmi* tempora durauit. Sub quo cum ex canonum decreto edictum esset, vt sedes Episcoporum, ex villis ad vrbes migrarent, tribunal suum transtulit à Schireburnia Salesberiam, quod est viceciuitatis castellum locatum in edito, muro vallatum non exiguo, cæteris commeatibus vtcunque valens, aquæ penuria laborans, adeo vt miserabili commercio ibi aqua veneat. Illic inchoata noui operis Ecclesia, morte senili tempus dedicationis præuenit.

Veruntamen succedente sibi *Osmundo* viro probatissimo Ecclesia ad summam deducta, & cætera, quæ competebant, adaucta. Clerici vndecunq; literis insignes venientes non solum libenter retenti, sed & liberaliter coacti vt remanerent. Deniq; emicabat ibi magis quam alias canonicorum claritas cantibus & literatura iuxta nobilium: librorum copia conquisita, cum Episcopus ipse nec scribere, nec scriptos ligare fastidiret, castitate præminens; de cuius virtute mentiri erubesceret famæ volubilitas. vnde fiebat, vt pœnitentibus asperior æquo videretur, dum quod in se non inueniret, in aliis durius vindicaret: Ambitionis immunis sua stulte non perdere, aliena non quærere, abbatias intra diœcesin suam sitas nulla pensione graui emungere. Veruntamen quæcunq; mundiali labe contracta creditur patientia sua luisse, diuturno morbo ante mortem tabefactus.

DE MONASTERIIS.

IN Dorsatensi pago sunt Abbatiæ: Cerneliensis, Mildeltunensis virorum, Sceptoniensis fœminarum, præter aliquas, quæ vel omnino destructæ, vel multum imminutæ sunt. Cerneliensis exordium ita accepimus. *Augustinus* primus Doctor Anglorum post Cantiam *Christo* subditam, reliquas Anglorum prouincias peruagabatur, quantum *Ethelberti* Regis imperium protendebatur. Habebat enim (vt alias diximus) sibi subiectum, quicquid Angli Brittanniæ incolunt, præter solos Northanimbros. Pagum ergo supra nominatum *Augustinus* adorsus crebris à Diaboli damno prædis Christianitatis augebat numerum. Sed loco illo virtus hæsit dæmonis conflata inuidia, qui tantis animarum lucris doleret. Aggrediuntur ergo virum & socios, furiatis mentibus incolæ, & magnis dehonestatum iniuriis, ita vt etiam caudas racharum vestibus eius affigerent, impellunt, propellunt, expellunt. Patienter ille & modeste gaudensq; pro nomine *Iesu* contumeliam pati, & ne magis miserorum irritaret insaniam excusso pedum in eos puluere, longe quasi milliariis tribus recessit. Tum vero persecutionis remoto turbine in quietem regressus animi, vidit mentis oculo diuinam adesse pręsentiam, exhilaratoq; vultu ait suis. Cerno Deum, qui & nobis retribuet gratiam, & furentibus illis emendatiorem infundet animam. Cum dicto aduenerunt illi properatis gressibus, facti poscentes veniam, fidem pollicentes suam. Euentus, vel potius verbum loco indidit vocabulum, vt vocaretur Cernel ex duobus verbis Hebraico & Latino. Quod Hel Deus dicatur Hebraice, *Dixit* Augustinus *dominum se cernere*: nec veritas sermoni abfuit, quod tam cito mente mutata plebs ante lymphata credidit. Nam & ibidem cũ ad baptismum deesset aqua, ad iussum pontificis ex occultis meatibus fons erupit, qui hodieq; & *Augustini* merito, & vsus sui commodo incolis clarus habetur. Ibi succedentibus annis, *Edwoldus* frater *Edmundi* regis & Martyris vitam heremiticam solo pane cibario, & aqua triuit, pertæsus (vt fama est) mundi delicia-

liciarum, quod se & fratrem durior excepisset fortuna. Fit enim plerumq; vt aduersitatibus seculi admonitus generosus animus, ad dominum se conuertat attentius, qui nec falli, nec fallere nouit. *Et prima quidem virtus est bene per se velle, secunda cogi posse.* Non minoris vt æstimo, deputatur meriti *Paulus*, qui ad bonũ flagello coactus est aspero, quam *Petrus*, q libens & statim accurrit vocanti domino. *Edwoldus* post religiose actã vitã magna sanctitatis opinione ibi sepultus, dedit occasionẽ posteriori tẽpore *Egelwaldo* prædiuiti homini, vt cœnobiũ eo loco sancto *Petro* construeret: Nõ ita exiliter (vt putatur) quinimo abundanter, si illi quorum interest, non ea nebulonibus suis, sed Dei seruis impertirent. Sed ita omnia nostro tẽpore in Anglia immutauit, & peruertit ambitio, vt res quas antiqui viri liberaliter contulerunt monasteriis, magis dispergantur pro possessorum ingluuie, quam famulentur Monachorum, hospitum, egenorum vitæ. Et certe datores non fraudabuntur mercede sua, viderint isti quomodo eorum intentiones olim examinentur in diuina libra. Mildeltunensem fecit Rex *Ethelstanus* pro anima fratris sui *Edwini*, quem prauo corruptus consilio Anglia eiecit. Cuius qui fuerit finis alias non silui. Ibi multas sanctorum reliquias ex Brittannia transmarina emptas reposuit, inter quos eminent præcipue beatissimi *Sampsonis* ossa, Dolensis quondam Archiepiscopi sanctissimi & plane Deo digni viri: cuius virtutes aliquas hic referrem, nisi quia notæ sunt, & indigenarum sanctorum miraculis scribendis occupatas manus habeo. Scephtonia est vicus modo, quondam vrbs, locus in prærupto montium situs: vetustatis indicium dat lapis in capitulo sanctimonialium insculptus, ita à vetustissimi muri ruinis illuc translatus. Anno Dominicæ incarnationis 880. *Elfredus* Rex, fecit hanc vrbem, regni sui 8. Ibi *Elgifa* vxor *Edmundi*, qui fuit pronepos huius *Alfredi*, monasterium sanctimonialium fecit. Ibidemq; carnis exuuias post fatum deposuit: Mulier bonis operibus semper intenta, pietate & dulcedine prædita, & vt reos, quos tristis sententia iudicum palam damnauerat, ipsa occulte redimeret: preciosus amictus, qui mulieribus nonnullis est leno soluendi pudoris, illi erat supellex munificentiæ, vt quamlibet caram vestem conspecto statim largiretur pauperi: speciem corporis & artificium manuum in ea liuor quoq; laudaret, cum nihil reprehendere posset. De prophetali gratia, quam ei Deus affuderat, alias dictum est, & viuens quidem virtutum fecit opera: sed post mortem micuerunt miracula sicut rhythmice quondã cecini. *Nam nonnullis passa annis morborum molestiam, defæcatam & excoctam Deo dedit animam, functas ergo vitæ fato beatas exuuias, infinitis clemens signis illustrabat Deitas. Inops visus & auditus, si adorant tumulum, sanitati restituti probant sancta meritum. Rectum gressum refert domum, qui accessit loripes, mente captus redit sanus, boni sensus locuples.* Eo loci iacet vel potius iacuit sanctus *Edwardus* huius sanctæ ex filio *Edgaro* nepos, quem nouercali fraude innocenter cæsum cœlum excepit, & prima quidem sepultura illi apud Warham fuit, quod non longe à loco, in quo occisus fuit, qui Corf vocatur, imminet mari. Iacuit ergo ibi triennio inuidentibus inimicis mortuo cespitem Ecclesiasticum: cui viuo inuiderant decus regium. Sed affuit diuina potentia, qui insontem signorum leuaret gloria. *Ibi ostensa de cælo lumina, ibi claudus gressum composuit, ibi mutus organum resumpsit, ibi prorsus omnis inualetudo sanitati locum fecit. Sparsus rumor per Angliam Martyris prædicabat merita, quo excita interfectrix illuc iter adoriebatur. Sed animal familiare, quo sedere consueuerat, ante ventis pernicius, quod auras ipsas (vt dici solet) præcurreret, tunc nutu Dei stabat immobile: flagris ministrorum instantibus cassus labor consumitur, mutatoq; iumento, casus idem sequitur. Intellexit tarde licet brutum pectus, quo portentum illud respiceret; ideo quod per se non potuit, per alium fieri consensit vt sacra reliquia de ignobili tumulo leuata Scephtoniam cum magna deferrentur gloria.* Posteriori vero tempore pars corporis Lesmonasterium, pars Abendoniam deportata est: vbiq; ipse viget, maximeque Scephtoniæ & virtutum gratia & sanctissimo virginum choro coruscat. Locusque ille ab eo cognomen sortitus, vulgo per metonomiã ad sanctum *Edwardum* dicitur. *Miraculo sane ostendatur pulmo toto dudum consumpto corpore, adhuc integra viriditate palpitans.* Sed quod pene omne miraculum reprehensioni patet, quidam illud sinistra interpretatione distorquent, merito pulmonem incorruptum, qui teste *Suetonio* si sit veneno tinctus, putredine, sed nec igne confici nequeat. Constat enim inter bibendum sica foratum, voluntq; virus siticuloso propinatum, ferroq; vim veneni præuentam. At ego diligentius re animaduersa mendacium intelligo, quod tam cito venenum vitalia penetrare nequiuerit, præsertim cum *Suetonius* non hoc de pulmone sed de corde dixerit. Sit ergo cœleste miraculum, quod nullius hominis tergiuersationi possit esse obnoxium. In Wiltensi pago sunt ista cœnobia: Malmesberiæ virorum, Wiltoniæ & Ambresberiæ fœminarum. De Malmesberiensi alias loqui sedit animo. De Ambresberiensi nihil aliud ad nostram notitiam attigit, nisi quod ab *Helfrida* Sancti *Edwardi* interfectrice, & illud & Warewel-

lense facta sunt causa pœnitentiæ. Iacet ibi Sanctus *Melorius*, cuius prosapiæ cuiusue sanctimoniæ incertum mihi. Wiltoniense cœnobium beata *Editha* filia Regis *Edgari* sedem ossium suorum dulcibus exuuiis ornat, amore fouet. Wiltuna est vicus non exiguus supra Wile fluuium positus, tantæ celebritatis, vt totus pagus ab eo vocetur. Ibi ab infantia Editha Deo sacrata incorrupta virginitate Domini, obsequiorum sedulitate hominum gratiam emebat, natalium tumorem ingenuitate mentis premens. Vnum à maioribus accepi, quo non mediocriter iudicium offendebat hominum, fallens videlicet oculos eorum apparatu auratarum vestium. Siquidem cultioribus indumentis ornata procederet, quam illius professionis sanctitudo exposceret, vnde à Sancto *Ethelwoldo* palam increpata respondisse fertur nec inepte, nec infacete. Verax inquit, & irrefragabile iudiciũ Dei sola mortalium operitur conscientia: nam & in sordibus luctuosis, vt *Augustinus* dicit, potest esse iactantia. Quocirca puto, quod tam in corrupta mens potest esse sub istis auratis vestibus, quam sub tuis discissis pellibus. Viderat eam sanctus *Dunstanus*, in consecratione basilicæ beati *Dionysii*, quam illa ob amorem martyris ædificauerat, pollicem frequenter dextrum protendere, & signum crucis fronte è regione pingere, delectatusq; admodum, nunquam ait putrescat hic digitus, continuoq; intra Missarum agenda prorupit in lachrymas, lachrymas adeo profluas, vt singultiente voce Diaconum prope astantem concuteret. Causam quæsitus, cito inquit hæc florida rosa marcescet, cito auis Deo dilecta euolabit, post sex ab hoc die septimanas. Consequuta est è vestigio rerum veritas pontificale vaticinium. Namq; illa nobilis propositi tenax prædicta die, citra iuuentæ terminum efflauit; cum esset annorum 23. Nec multo post idem beatus vidit somnii visione sanctũ *Dionysium* virginem amicabiliter manu tenentem, & ex oraculo diuino iubentem, vt à famulis honorificaretur in terris, sicut à sponso & Domino venerabatur in cœlis. *Ita crebrescentibus ad tumbam miraculis, edictum, vt efferretur virginis corpus, inuentumq; totum in cineres solutum, præter digitum & aluum aluoq; subiecta, vnde sancto dubitanti virgo ipsa per visum assistit, dicens: non mirum esse, si partes illæ corporis putruerint, quod vsus habeat exanimata corpora in quosdam arcanos naturæ sinus defluere, & ipsa vtpote puella membris illis peccauerit. Cæterum ventrem nulla corrumpi iuste putredine qui nulla vnquam aculeatus sit libidine immunem se fuisse crapulæ, & carnalis copulæ.* Huius fuit frater *Ethelredus* Rex, ad exterminium Angliæ pene propter inertiam suam natus. Cui successit *Cnuto*, natione Danus vir efficax, sed q̃ pro gentilitiis inimicitiis sanctos Anglos nõ diligeret. Qua consuetudine cõtumacior, cum quadam Pentecoste apud Wiltunam esset, in ipsam virginẽ solemnes cachinnos effudit: nunquam se crediturum filiam Regis *Eadgari* sanctam esse, qui vitiis deditus, maximeq; libidinis seruus, in subiectos propior tyranno fuisset. Hæc dum ille stomacho suo feruiens credulitate ructaret barbarica, contradicebat *Ednodus* Archiepiscopus, qui aderat. Cnuto concitatior aperiri sepulchrum iubet, visurus quid sancti mortua virgo afferret. Effracto ergo mausoleo, defuncta oppanso ante faciem velo cingulo tenus assurgere, & in contumacem Regem impetum facere visa. Hoc ille turbatus metu, longe reducto capite debiliatoq; rigore genuum lapsus humo concidit. Ruina corpus attriuit, adeo vt intercepto diutius anhelitu exanimis putaretur. Sed redeunte paulatim vigore lætum erubuit, quod, quamuis seuere castigatus, pœnitentiæ reseruatus sit. Habetur ergo in plurimis locis Angliæ festum eius venerabile, quod nemo impune temerare præsumat. Iacet in eadem Ecclesia mater eius *Wilfrith*, quam non sanctimonialem, sicut opinio vulgaris* delegat, sed subito timore Regis suo tantum consilio velatam constat, abrepto velo regio cubili subactam. Vnde ille, quod fœminam attigisset, quæ vel vmbratice sanctimonialis fuisset, à sancto *Dunstano* redargutus, septennem exegit pœnitentiam. Illa quoq; partu explicito voluptati frequentandæ non inhæsit: sed doluit potius & spreuit, sanctaq; pro vero asseritur, & celebratur. In Berkensi pago sunt monasteria duo: Abendoniense, & Radingense, virorum vtrumq;. Abendoniæ cœnobium fundauerunt *Cissa* pater *Ina*, mox ipse *Ina* Rex occidentalium Saxonum, multiq; ab origine Reges. Sed *Elfredi* tempore Regis, cum barbarica vbique Dani discursarent petulantia, ædificia loci ad solum complanata. Tum Rex malorum præuentus consiliis, terras, quæcunque appendices essent, in suos suorumque vsus redegit. At vero Rex *Edredus Edfredi* nepos, loci miseratus solitudinem, simulq; aui animæ consulens, cuncta restituit ablata per manum *Ethelwoldi*, quem ibi Abbatem posuerat. Tantumq; amoris assumpsit in Ecclesiam, vt per se loca ædificiorum metaretur, & fundamenta iactaret; meditans inibi celeberrimæ famæ monasterium construere. fecissetque voluntati satis, si non eum fata de medio propere repulissent. Institit tamen *Ethelwoldus* cœptis sed antequam summam manum rebus imponeret, ad Episcopatum Wintoniæ ab *Edgaro* prædicandæ memoriæ rege raptus est.

al. delirat.

est. Compleuit magistri molimina *Ordgarus*, ab eo in Abbatia substitutus, ditatusque est locus, & immane quantum exaltatus, successoribus semper aliquid recens molientibus, quo antecessoribus nō impares æstimarentur. Emicuit præcipue nostris temporibus Abbas *Faricius* in meliorandis rebus, Tuscus, genus arte medicus, * Aretinus, noster profecto Monachus. *al. ciuis Aretinus* Cuius laudes effigiare, quia successit animo, non quod ipse comminiscar, sed sodalis mei *Petri* Monachi versus apponam; quibus & laudabilis Abbatis virtus enitescet, &, si quis hæc lectione dignabitur, versificatoris in primis egregii leporem animaduertet. Erit ergo hic experimentum eius eloquentiæ duntaxat exiguum, cæterum ipse alias in pluribus assecutus est famam altioris gloriæ.

Vir probus & prudens, vir vere consiliorum,
Extera ditauit, curauit & intima morum.
Omnibus instructus, quos tradit litera fructus,
Ad decus Ecclesiæ vertit monumenta Sophiæ.
Omnibus imbutus, quas monstrat physica leges,
Ipsos demeruit medicandi munere Reges.
*Reges & proceres * subiti, parere videres,* *al. subici.*
Illius ad nutum credentes viuere tutum.
Hinc animos illi fauor Anglicus hactenus hausit,
Vt de iure suo certare potentibus ausit.
Quos adeo fregit, quos ad tantilla redegit,
Vt sibi subiectos Dominos premeret dominator.
Fallo nisi Gyffard *flexit sua colla cutullo,*
Ingenuos inter non exæquatus ab vllo.
Hinc amissa diu reuocauit sub ditionem:
Hinc infrendentem sibi repulit ambitionem.
Quid turbam memorem procerum, populumque minorem?
Quotquot pulsauit de iure suo superauit.
Ex his fama viro, de fama gloria creuit.
Ex his Ecclesiæ mature res adoleuit.
Ille Dei donum memor esse fluenta bonorum,
Omnem splendorem conuertit ad interiorem.
Addita prædia, pallia regia, munera, vestes,
Vascula ditia, picta tapetia sunt mihi testes.
Fulgurat aurea per laquearia pompa decoris,
Crusta metallica, gemmea fabrica plena stuporis.
Nec tamen ad votum suffecit vita beatum,
Rupit vtrumq́; simul raro tam flebile fatum.

Radingis fuit quondam cœnobium sanctimonialium, sed iam multis annis abolitum. Illud Rex *Henricus* pro indicta sibi pœnitentia restaurare intendens, duo olim diruta monasteria Lefminstre & Celsi adiunxit: constituitq; illud inter duo flumina, Kenetum & Tamensem in honorem matris Domini, & *Ioannis* Euangelistæ loco, vbi ad populosiores vrbes Angliæ omnium pene itinerantium posset esse diuersorum. Posuitq; ibi monachos Cluniacenses præclarum sanctitatis exemplum, hospitalitatis indefessę indicium. De corporibus sanctorum in duobus monasteriis requiescentium nihil attinet dicere, cum aliunde illuc aduecta peregrinos incolatus exerceant, & iam olim scriptorum prędicata præconio de nostro non necesse habeant suspirare silentio.

DE EPISCOPIS WELLENSIBVS.

TErtius Episcopatus Westsaxonum fuit apud Wellas, villam in Somersetensi pago, pro copia fonticulorum ibi ebullientium ita dictam. Ibi à tempore Regis *Edwardi* senioris, vsq; ad tempus *Willielmi* iunioris hi fuerunt Episcopi.

Athelmus.
Wlfelmus. Ambo postea Cantuarienses Archiepiscopi.
Elfeh.
Wlfelmus.
Brithelmus.

Kinewardus.
Sigarus.
Elwinus.

Liningus qui & *Elstan*, postea tempore regis *Ethelredi* post sanctissimum *Elphegum* Cantuariensis archiepiscopus.

al. Elwinus

* *Ethelwinus* abbas de Euesham postea eiectus.

Brithwinus. *Elwinus* iterum reuersus, & *Brithwinus* eiectus: itemque *Elwino* reiecto, *Brithwinus* reuersus.

al. Merewitt

* *Meruith*, qui & *Brithwi* natione Lotharingus, tempore regis *Edwardi* & *Willielmi* magni. Omnes hi sedes suas Wellis habuerunt, in ecclesia sancti *Andreæ*.

Cum vero iis successisset *Ioannes*, natione Turonicus, professione medicus, qui nō minimum quæstum illo conflauerat artificio, minoris gloriæ putās si in illa villa resideret inglorius, transferre thronum in Bathoniam animo intendit. Sed cum id inaniter viuente *Willielmo* patre seniore cogitasset, tempore *Willielmi* filii effecit. Nec eo contētus, totam & ciuitatē in suos & suorum vsus transtulit; ab *Henrico* rege quingentis libris argenti mercatus vrbem, in qua balnearum calidarū latex emergēs authorē *Iulium Cæsarem* habuisse creditur. Salubres sunt aquæ illæ lauantibus, sed olor sulphuris primo aduenientibus grauis, donec consuetudo sensus horrorem compescat. Ibi rex *Offa* monasterium posuerat: & *Edgarus* sicut pleraque alia more suo auxerat, delectatus loci magnificentia, & quod ibi coronam regni susceperat. Hanc ergo abbatiam *Ioannes* à rege non grauate obtinuit. Primoque aliquantum dure in monachos agebat, quod essent hebetes, & eius æstimatione barbari, & omnes terras victualium ministras auferens, pauculumque victum per laicos suos exiliter inferens: sed procedentibus annis factus nouus, monachis mitius se agere, aliquantulum terrarum, quo se hospitesque suos quoquomodo sustentarent, Priori indulgens. Multa ibi nobiliter per eum incepta & consummata in ornamentis & libris, maximeque monachorum congregatione, qui sunt scientia literarum & sedulitate officiorum iuxta prædicabiles. Erat medicus probatissimus non scientia sed vsu, vt fama (nescio an vera) dispersit. Literatorum contubernio gaudens, vt eorum societate aliquid sibi laudis adsciseeret. Salsioris tamen in obloquentes dicacitatis, quam gradus eius interesse deberet. Valetudinis bonæ, dapsilis cum in se tum in alios. Obiit grandæuus, qui nec etiam moriens emolliri potuit, vt plena manu monachorum terras redderet, successoribus suis non imitandū præbens exemplum. Sepultus est in ecclesia S. *Petri*, quam à fundamētis erexerat magno & elaborato parietū ambitu. Cessit.n. *Andreas Simoni* fratri frater maior minori. Omnis tractus episcopatus illius in solo Somersetensi pago iacet, habetque tres abbatias virorum: Glastoniensem, Adelingensem, Michlaniensem. Glastonia,

Abbatia Glastoniensis.

est villa in quodam recessu palustri posita, quæ tamen & equo & pede aditur, nec situ nec amœnitate delectabilis. Ibi primo rex *Hina* cōsilio beatissimi *Aldelmi* monasterium ædificauit, multa illuc prædia, quæ hodieq; nominātur, largitus. Et varia quidem vicissitudine temporū, sed indeficientibus successionibus, congregationib. monachorū splenduit locus, vsq; ad Danorū sub *Elfredo* rege aduentum. Tunc.n. vt cætera, desolatus, aliquantis annis notos desiderauit incolas. Porro, quicquid turbo bellorum obtriuerat, reparauit egregie *Dunstanus*, qui prius eo loci vitam solitariā monachus actitarat. Postmodo vero liberalitate regis *Edmundi* omnia quondā appendicia, & iis multo plura nactus, abbatiam cōposuit: qualis nusquā in Anglia sit, fueritue. Tāta est diffusio & opportunitas fundorum, tanta librorum pulchritudo & antiquitas exuberat. Cæterū (nescio quo) infortunio semper post aduentum Normannorum pessimis infracta est laboribus, nec in nouis ædificiis, nec inhabitorū cōpendiis profecit. Abbates rerū gloria elati non religiosos, sed tyrannos agūt, foris tumidi sed inualidi, intus crudeles & incōmodi. Ad quod probandū *Turstini* solius sufficiet factum. Qui dono regis *Willielmi* patris eius monasterii factus abbas, terras & pecunias in * lectatorū suorū abusus cōsumpsit. A monachis seuere ordinem exigere, sed inter hæc eos in victualibus miserabiliter tractare. hinc lites verborū, animorū discordiæ: qua, vt *Lucanus* ait, *Nescit* * *plebes ieiuna timere*. Post iurgia ventū ad arma, coactiq; à militib. monachi in ecclesiam, sancto altari miserias applorabāt suas. Sed irrūpentibus militib. duo ex iis ibidem cæsi, 14. vulnerati, cæteri repulsi. Nam & furor insanientium dum eminus monachos impetit, crucifixum sagittis inhorrere fecerat. huius criminis noxa tota vita regi infamatus abbas, exilio apud Cadomum deportatus est: eoque defuncto pro redēptione peccati auxiliarib. annumerata pecunia honori restitutus est. Impudens & infamis, qui tanti sacrilegii cōscius, ausus sit iterū loco, quē violauerat, intrudi.

al. lecatorum
al. plebs

Iacet

Iacet ibi *Patricius*, si credere dignum, natione Britto, beati *Germani* Auctisiodorensis discipulus quem à Papa *Cælestino* ordinatum Episcopum Hyberniensibus misit Apostolum. Qui cum multis annis in conuersione illius gentis suo agente labore, Dei gratia cooperante non nihil promouisset, tandem annosæ peregrinationis tædio simul & vicino senio admonitus patriam redeundum ratus, ibi diem clausit. Subsequuti sunt magistrum * *Hindrachus* Hyberniensis Regis filius (cuius indole nihil dulcius, nihil sanctius) & 7. comites illius terræ spectabiles: Quos ibidem irruentibus latrunculis cæsos, in martyres credula consecrauit antiquitas. Quid porro de cæteris sanctis ibi requiescentibus sermo exilis maiestate rerum comminuetur dignum? multos illuc Rex *Edmundus* misit in expeditione aquilonali compertos, & de terra leuatos: inter quos *Hildam* abbatissam cœnobii, quod olim Sternesfalh nunc Witebi nuncupatum, tunc sanctimonialium, modo Monachorum. Cuius quanti penderit merita verax historicus *Beda*, promptum faciet historia *Celfrithum* Abbatem Witensis cœnobii, de quo idem *Beda* proprium texuit librum. Eum in extrema ætate dum Romam tenderet apud Lingones morte præoccupatum & sepultum, sed postmodo constat relatum: partem ossium *Aidani* Lindisfarnensis antistitis primi. Nam, quod partem *Colmannus* Scotiam eodem historiographo teste asportauerit, notius est, quam vt dubitari debeat. Prædicatur ibi *Benignus* confessor, qui non longe hinc anachorita fuerit, præclusisq; miraculis vicinos monachos ad sui venerationem & translationem excitauerit. Sepulti sunt in eo cœnobio Reges: *Edmundus*, de quo superius dixi, loci instaurator, & *Edgarus* filius eius, qui paternæ memoriæ non ingratus donis genitoris amplissimarum possessionum adiecit cumulum. Adelingea est non maris insula, sed ita stagnorum refusionibus & paludibus inaccessa, vt nullo modo nisi nauigio adiri queat. Alnetum in ea permaximum, ceruos & capreas multasque id genus bestias continet. Terra solida vix duobus iugeribus lata monasteriolum & monachorum officinas habet. Eius constructor fuit Rex *Elfredus*, qui quondam à Danis pulsus prouincia,* tutas illic aliquandiu latebras confouerat. Mox cum per somnium restitutionis suæ vadem sanctum *Cuthbertum* accepisset, ibidem se Monasterium constructurum Deo pollicitus est. Fecitque Ecclesiam situ quidem pro angustia spacii modicam, sed nouo ædificandi modo compactam. Quatuor enim postes solo infixi totam suspendunt machinam: quatuor cancellis opere sphærico in circuitu ductis. Sunt ibi Monachi pauci numero & pauperes, sed qui egestatem suam quietis & solitudinis amore vel magni pendant vel cōsolentur: Qui laudes patroni sui Sancti *Egelwini* ferant in astra præconiis, sanctitatem sentiant continuis impensis beneficiis. Illum fratrem Regis Westsaxonum *Kenewalh* fuisse, & generis magnitudinem sanctitatis indole inaltasse perseuerans est opinio, languoris perpetuo detentum compede nihilo segnius Deo seruisse, bono fine consummatum omnibus se inuocantibus præsto ad remedia occurrere. Author * Miceluensis cœnobii idem, qui Middeltunensis, vbi eadem illectus causa, similia contulit & villarum & reliquiarum xenia; eoq; plus quod Monachi liberius cœlestibus possunt excubare secretis, quo minus frequentantur hominum conuenticulis. Est enim aditu difficilis, permeaturque æstate pede vel equo plærumq;, hyeme nusquam. Sed de hoc satis est, flectendusque sermo, quia huius prouinciæ vocant reliqua.

al. Intrabtus.

Abatia Adelingēsis.

al. Micelneiensis.

DE EPISCOPIS CRIDIENSIBVS, Exoniensibus, Cornubiensibus.

SEriem ergo Cridiensium Pontificum hic sermo euoluet. Cridia est villula Domnoniæ, quæ vulgo dicitur Deuenescira, 12. milliaribus ab Exonia. Hic sederunt per ordinem pontifices isti.

Edulfus.
Edelgar.
Elfwod.
Sideman.
Alfric.
Elfwod.
Edned qui & *Wine.*

Liuingus, ex Monacho Wintoniensi Abbas Tauistokensis & Episcopus Cridiensis, maximæ familiaritatis & potentiæ apud *Cnutonem* Regem habitus est. Cum eo Danamarchię multo cōuersatus tempore in Romano itinere comitatui adhæsit: nec minus ex-

plicitis apud Romam negotiis, cum Rex pedestri via Danamarchiam contendisset, ille regiarum epistolarum baiulus, & mandatorum executor futurus, nauigio Angliam venit: omnibusq;, quæ iniuncta fuerant, sapienter & mirifice ante aduentum Regis consummatis, eo apud eum gratiæ processit, vt defuncto auunculo suo *Brithwoldo*, qui erat Cornubiensis Episcopus, ambos arbitratu suo vniret Episcopatus. Ambitiosus & proteruus Ecclesiasticarum legum tyrannus vt fertur inuictus, qui nihil pensi haberet, quo minus omni voluntati suæ assisteret. Deniq; à maioribus accepimus, cum ille spiritum efflaret, tũ horrisonum crepitum per totam Angliam auditum, vt ruina & finis totius putaretur orbis. Humatus est Tauistokiæ, quo loci multa spectabilia contulerat, tantamq; sui gratiam apud Monachos locauerat, vt hodieq; 15. graduum Psalmos continuata per successores in consuetudine pro eius decantent quiete.

Huic tempore Regis *Edwardi* successit *Lefricus* apud Lotharingos altus & doctus, qui sedem Episcopatus transtulit in ciuitatem, quæ propter fluuium Exam, qui muros lapsu suo allambit, vocatur Execestre. Hanc vrbem primus Rex *Ethelstanus* in potestatem Anglorum effugatis Brittonibus redactam turribus insigniuit, muro ex quadratis lapidibus cinxit, vbi omne adeo abundat mercimonium, vt nihil frustra desideres, quod humano vsui conducibile iudices: licet solum ieiunum & squalidum, vix steriles auenas & plerunq; inane folliculum sine grano producat. Hic *Lefricus* eiectis sanctimonialibus à sancti *Petri* monasterio Episcopatum & Canonicos statuit, qui contra morem Anglorum ad formam Lotharingorum vno triclinio comederent, vno cubiculo cubitarent. Tansmissa est huiuscemodi regula ad posteros, quamuis pro luxu temporum nonnulla iam ex parte deciderit. Habentq; clerici œconomum ab Episcopo constitutum, qui eis diatim necessaria victui, annuatim amictui commoda suggerat.

Successit *Lefrico Osbernus* Regis *Willielmi* tempore, natione Normannus, frater *Willielmi* præcellentissimi Comitis, in Anglia sub *Edwardo* Rege liberaliter & * domestice conuersatus: quippe qui cognationem regiam vicino attingeret gradu. Vnde in victualibus & cæteris rebus ad Anglicos mores pronior parum Normannorum pompam suspiciebat, consuetudines Domini sui Regis *Edwardi* efferens, & cum per alios exhiberentur cum assidentibus manu & gestu aggaudens. Ita pro more antiquorum præsulum veteribus contentus ædificiis, liberalis animo & castus habebatur corpore. Vixit ad quartum annum Regis *Henrici* imminente senio non paucis annis lumine captus. Est in Domnonia cœnobium Monachorum iuxta Tau fluuium, quod Tauistok vocatur, quod per *Ordgarum* Comitem Domnoniensem, patrem *Elfridæ*, quæ fuit vxor Regis *Edgari* surgendi exordium, per *Liuingum* Episcopum crescendi accepit auspicium locus amœnus opportunitate nemorum, captura copiosa piscium, Ecclesiæ congruente fabrica, fluuialibus riuis per officinas Monachorum decurrentibus, qui suo impetu effusi, quicquid inuenerint superfluum, portant in exitũ. *Rumonus* sanctus ibi prædicatur, & iacet Episcopus pulchritudine decoratus scrinii, vbi nulla scriptorum fides assistit opinioni, quod non solum ibi, sed in multis locis Angliæ inuenies violentia hostilitatis abolitam omnẽ gestorum notitiã nuda sanctorum nomina, & si quæ modo prætendunt miracula sciri. Cernitur in eodem monasterio sepulchrum *Ordgari*, spectaculoq; ducitur enormitas mausolei filii eius. *Edulfus* hic vocatus est, giganteæ molis & immanis roboris, sicut breuiter demonstrare incidit animo. Viam agebat cũ *Edwardo* Rege, cuius erat cognatus, Exoniam versus. Ita, cum iuxta portam equis dissiliuissent, offenderunt introitum forinsecus repagulis, intus seris damnatum. Et forte ianitor, quem latuisset eorum aduentus (nam domestico adæquitauegant ocio) longe discesserat. Tum *Edulfus* ambabus manibus arripiens repagula, paruo (vt videbatur) conamine deiecit in frusta, partem etiam muri pariter euellens. Semelq; calefactus & secum infrendens secundo virtutum periculum dedit. Nam pedis impulsu valuas debilitans, biforem reclusit cardinem, adeo vt etiam materiam elideret. Cæteris laudantibus Rex factum iocularíter attenuans, diabolicæ fortitudini nõ humanæ virtuti attribuit. Est nem⁹ prętere a in Dorseta iuxta Hortunã, quæ modo destructa, tũc eius liberalitate inter Abbatias numerabatur. Ibi mirandæ fortitudinis dabat spectaculũ, si quando remissis curis venerat in ocium. Riuulus iuxta saltum venationis feracem labitur, ab vna ripa ad alteram decem pedum spacio. Ille diuaricatis pedibus vtramq; continuabat, paruoq; cultro ferarũ ad se actarum capita leuibus & pene irritis ictibus decutiebat in amnẽ. Sed enim tantus talisq; adhuc ætatis calore perferuidus cessit morti, iussitq; se apud Hortunam sepeliri. Veruntamen quia secum quædam Ecclesiæ danda demandauerat, præuenit Abbatis *Sithricii* violentia, datorẽ, & data pariter transferens in sua. *Sithricius* postea sub rege *Willielmo* piraticã aggressus religionẽ polluit, Ecclesiã infamauit. Cornubiensiũ

al. modestice.

sano

sane Pontificum succiduum ordinem nec scio nec appono, nisi quod apud sanctum *Petrocum* confessorem fuerit Episcopatus sedes. Locus est apud aquilonales Brittones supra mare iuxta flumen, quod dicitur *Hegelmithe*. Quidam dicunt fuisse ad sanctum *Germanũ* iuxta flumen *Liner* supra mare in australi parte.

DE EPISCOPIS SELESIENSIBVS.

PErcensitis omnibus Episcopatibus Westsaxonicæ, ad Australium Saxonum Episcopos ordo narrandi dirigitur. Prouincia illa collimitatur ab vna parte Westsaxonibus ab altera Cantuaritis, occidentalium Regum ditioni semper subiecta cum regulis, postquam *Cedwalda* Regem eorum *Edelwalk* bello fudit. Is *Edelwalk* suadente Rege *Wlferio* baptizatus, in Mercia beatissimum *Wilfridum* à sede sua exulantem benigno dignatus hospitio Episcopatus etiam sede extulerat, loco, qui Selesige dicitur, nec nisi vno introitu potest adiri, mari vndiq; circumgyratus. Veruntamen (vt dixi) Rege occiso, & *Wilfrido*, qui ibidem monasterium ædificauerat, domum reddita pace regresso, multis annis Episcopatus vacauit, spectabatq; interim pontificatus administratio ad Wintoniensem antistitem.

Postmodo vero à *Nochelmo* Archiepiscopo factus est Episcopus *Edbrith*.

Cui successit *Ella*. Eo defuncto seriem successionis continuauerunt.

Sigelin, qui interfuit concilio *Cuthberti* Archiepiscopi.

Alubrith.

Bosa.

Gislhere.

Totta.

Pehtum.

Ehelnulf.

Bernegus, quem ordinator suus *Pleimundus* Archiepiscopus idoneum fuisse pronunciat.

Cenred.

Cutheard.

Elfred.

Eallhelm.

Ethelgar prius Abbas Wintoniensis, postea Cantuariensis Archiepiscopus.

Ordbrich.

Elmar.

Ethelric.

Grimkatel, qui eiectus à sede Orientalium Anglorum quam emerat, etiam hanc pecunia emeruit, & obsedit.

Hetta.

Stigandus, non ille, qui postea fuit Episcopus Wintoniensis, & Archiepiscopus Cantuariensis. Hic *Stigandus* à *Willielmo* Rege ibi factus Episcopus mutauit sedem in Cicestram diœcesis suæ ciuitatem prope mare vbi antiquitus & sancti *Petri* monasterium, & congregatio sanctimonialium fuerat.

Huic successit *Willielmus*.

Willielmo Radulfus proceritate corporis insignis, sed & animi efficacia famosus, qui contuitu sacerdotalis officii *Willielmo* iuniori in faciem pro *Anselmo* Archiepiscopo, quem immerito exagitabat, restiterit. Cumq; ille conscientia potestatis elatus minas ingeminaret, nihil alter reueritus baculum protendit, annulum exuit, vt, si vellet, acciperet; nec vero vel tunc vel postea austeritatem inflecteret, si assertorem haberet. Sed quia discessu suo spem eius & cæterorum, si qui boni essent, *Anselmus* eneruauit, & tunc causa decidit, & postmodo damno succubuit. Succedentibus quoq; annis religiosam contumaciam mandatis *Henrici* Regis exhibuit, volentis per totam Angliam à presbyteris pecuniam exigere. Id aliis vel concedentibus, vel metu silentium tenentibus, in solo *Radulfo* rigor Pontificalis emolliri nequiuit, per totam siquidem diœcesin diuina vacare officia, ianuas Ecclesiarum spinis obstrui præcepit, monachorum cantum non inhibens, sed tamen laicis aditum arcens. atrocitas facti Regem inflexit, vt ei soli quasi mentis inconsideratæ homini censum presbyterorum indulgeret. Veruntamen religio & animositas viri magnam sibi apud regium animum laudem parauit, vt ipsi omnia remitteret, subinde dictitans pauperem esse Episcopatum, Ecclesiam esse absumptam, non debere tributis expi-

lari, sed oblationibus augeri, ita constans innocentia hominem spectabilem fecit, vt rei, qui aliis auferret, ipsi libens & summissus daret: deniq; Ecclesiam suam, quam à nouo fecerat, cum fortuitus ignis (vt dixi) pessundedisset, liberalitate potissimum Regis breui refecit. Obiit Christianissime, omnibus suis in vsum pauperum distractis, qui & panniculos suos vsq; ad stramen moriens ante se iusserit erogari. Vir æternam boni memoriam merito adeptus, qui sedem suam ex humili & miserabili ad summum gloriæ culmen prouexit. Clerum quantum victualia Episcopatus sustinere possunt, congregauit: ornamenta omnis generis adiecit: quorum omnium pudendam ante paucitatem taxare piget. Ter omni anno diœcesin suam causa prædicandi circuibat, nihil Episcopali potestate à prouincialibus suis exigens, sed quæ offerebantur gratabundus accipiens: delinquentibus increpando non parcens, & si minus increpatio valeret, ingenuo ludo culpam elidens.

DE MONASTERIIS.

IN eius diœcesi sunt duo duntaxat cœnobia è nouo facta: sancti *Martini* de bello, quod rex *Willielmus* fundauit & prouexit in loco, vbi Angliam debellauerat, multa ibi & pretiosa cum viuus tum mortuus delegans. Altare Ecclesiæ est in loco, vbi *Haroldi* pro patriæ charitate occisi cadauer exanime inuentum est. Sancti *Pancratii* de Lewes, quod auctore *Willielmo* Comite de *Warrenna*, *Lanzo* quidam Monachus Cluniacensis in supremo religionis locauit cacumine. Efficaciam viri sublimitas prætendit loci, adeo vt veraciter asseratur, nullum omnino Monasterium posse illud vincere religione ad Monachos, affabilitate ad hospites, charitate ad omnes. Vincit Pompam famæ rerum veritas, licet fatiget audientes referentium verbositas. Certe de *Lanzone* plura loquerer, nisi alias non contemnenda dixissem, simulq; eius meritum omne transcendit eloquium.

PROLOGVS LIBRI TERTII.

SEcunda post Cantuariam dignitatis est Eboracum, urbs ampla & Metropolis, elegantiæ Romanæ præferens indicium, à duabus partibus Husæ fluminis ædificata includit in medio sinu sui naues à Germania & Hybernia venientes. Furori Aquilonalium gentium prima semper obnoxia, barbaricos Danorum motus toto tempore, quo dominati sunt Angliæ, excepit & ingemuit. Quapropter multis ruinis quassata, vltima peste sub Willielmo *Rege concidit. Qui vrbanis iratus, quod Danis aduentantibus receptui & consultui fuissent, prius inedia, mox flamma ciuitatem confecit. Regionis etiam totius vicos & agros corrumpi, fructus & fruges igne vel aqua labefactari iubet. Ita prouinciæ quondam fertilis nerui, præda, incendio, sanguine succisi. Humus per 60. & eo amplius milliaria omnifariam inculta, nudum omnium solum ad hoc vsq; tempus. Vrbes olim præclaras, turres proceritate sua in cœlum minantes, agros lætos pascuis, irriguos fluuiis, si quis videt modo peregrinus, ingemit; si quis vetus incola, non agnoscit. In aliquibus tamen parietum ruinis, qui semiruti remansere, videas mira Romanorum artificia; velut est in Lugubalia ciuitate triclinium lapidum fornicibus concameratum, quod nulla vnquam tempestatum contumelia, quin etiam nec appositis ex industria lignis & succensis valuit labefactari.* Cumberland *vocatur regio, & Cumbri vocantur homines, scripturaq; legitur in fronte triclinii:* MARII VICTORIÆ. *Quod quid sit hæsito, nisi forte pars Cimbrorum olim his locis insederit, cum fuissent à* Mario *Italia pulsi. Sane tota lingua Northanimbrorum, & maxime in Eboraco, ita inconditum stridet, vt nihil nos australes intelligere possimus. Quod propter viciniam barbararum gentium, & propter remotionem regum quondam Anglorum modo Normannorum contigit, qui magis ad austrum, quam ad Aquilonem diuersati noscuntur. Rex ipse in istis partibus domestico contentus militum numero, si quando partes illas regni adit, non nisi magno auxiliatorum comitatu vadit. viderat quondam* * Albinus *hanc fore calamitatem regionis, ex prodigio, quod Eboraci acciderat: viderat (inquam) & annunciauerat his verbis in Epistola ad* Ethelredum *regem:* Quid significat pluuia sanguinis, quam quadragesimali tempore in Eboraca ciuitate, quæ caput totius regni est, in Ecclesia beati *Petri* principis Apostolorum vidimus, de Borealibus domus sereno aere de summitate tecti cadere minaciter? Nonne potest putari à Borealibus partibus venire sanguinem super populum. *Hæc quidem* Albinus *coniecit suo tempore ventura, quæ post cru-*

al. Alquinus.

vel per Borealium violentiam, vel propter Borealium culpam venisse liquido cognouit. Nam tempore succedente Dani vastauerunt Prouinciam, inde Normanni propter Danorum aduētum efferati, quod reliquum erat pessundederunt. Dicam igitur in hoc libro, qui tertius est Pontificalium gestorum, quicquid se de Pontificibus Eboracensibus notitiæ nostræ vel maiorum relatione vel librorum reuolutione infudit. Quorum vt mihi videtur fuit præcipuus Wilfridus *primus, tot periculis omni penè vita immerito iactatus. Cuius vitam & omnia gesta huic breuiario inducere commodum opinor, quod nec ita nota, & multa ex historia* Bedæ *vacant. Quamuis hoc igitur meditanti aperiatur immensum opus, conabor tamen, quantum valuero, breuiter facere, illa semper considerata mei ausus excusatione, vt qui omnes sanctorum vitas legere nequeat, hic deflorata vtiliora inueniat. Itaq; omissis longarum narrationum ambagibus veritatem sequar, & quæ* Stephanus *presbyter de* Wilfrido *magno verborum agmine egit in compendium coarctabo.*

DE ARCHIEPISCOPIS EBORACENSIBVS, Episcopis Hangustaldensibus, & Witternensibus.

LIB. III.

PAVLINVS, fuit primus Eboraci Archiepiscopus, qui ab *Honorio* Papa pallium accepit, vt notum est.

Illo pulso, Scotti: *Aidanus.*

Finanus.

Colmannus, nec pallio nec vrbis nobilitate voluerunt attolli, in Insula Lindisfarnensi delitescentes.

Colmanno per *Wilfridum* de Pascha erroneo conuicto, idem *Wilfridus* ad Episcopatum Eboracensem electus, ab *Alfrido* rege *Oswii* filio regis Galliam consecrandus iussus est.

Quo vltra mare moras nectente, *Oswius* rex, præuentus consiliis Quartadecimanorum, (qui vocabantur ita, quia Pascha in quarta decima Luna cum Iudæis celebrabant) *Ceddam* virum sanctissimum, tamen contra regulas, intrusit tribunali Eboracensi. Sed hæc iniquitas misso ab Apostolica sede *Theodoro* Cantuariensi Archiepiscopo correcta est, extrusoq; *Cedda Wilfridus* inthronizatus est. *Wilfridus* igitur vt retro redeam non infimis parentibus apud Northanimbros natus, si quid natalibus defuit gratiæ generositate morum expleuit. *Hunc dum genitrix parturiens in lucem effunderet, clientes foris stantes viderunt, vt putabant domum puerperis consciam ignibus vndiq; conflagrare, ita vt iam flamma in altum longos produceret crines. Cumq; illi ad incendium sopiendum voces & aquam iactarent, excurrerunt ancillulæ clamoribus eorum excitæ, edictoq; ne dominam parturientem inquietarent mirabantur in suis non fuisse oculis* * *illi se vidisse clamarent. Nam iam ignis innoxius euanuerat, nec erat quo pudorem suum excusare possent famuli, dum starent ædes incolumes. Intellectum est ergo ignei vigoris esse puerum, in cuius ortu tantum afflatum esset incendium.* Cucurrit ille pueritiam sine literis: sed cum iam 10. annis crescens ætas quatuor adiecisset, nouercalem fastum perosus (nam mater obierat) domo excessit paterna, Curialibusq; annitentibus, quibus obsequelam apud patrios lares exhibuerat, * *Eansfleda* reginæ perductus est in notitiam. Quæ cum adolescentuli secreta crebris percunctationibus elicuisset, quod Deo libentius quam seculo proponeret militare, cuidam *Cudda*, qui ex senatore & regis cubiculario religiosam vitam apud Lindisfarnum meditaretur, delegauit. Is eum secum aliquantis annis benigne habitum Reginæ remisit, Psalmos & nonnulla Ecclesiastica memoriter retinentem, sed excellentioris profectus studio Romam eundi desiderium ingressum. At Regina desiderium ephœbi, quod supra annos esset, amplexa, misit eum peculiari adiuuandum cura regi Cantuariorum *Ercomberto*, qui filius erat patrui sui. Ita *Wilfridus* Cantiam adueniens Romanas consuetudines, quæ Scottorum scientiam vincebant, gnarus addidicit: Psalterium denique, quod à Scottis iuxta translationem beati Hieronymi acceperat, pro Romano more iuxta quintam editionem lectitauit & tenuit. Post annum datus à rege in comitatum industrii iuuenis *Benedicti*, qui postea Wirensis Abbas fuit, Romanum iter maturabat. Lugdunumq; perueniens, faciei venustate morumq; compositione *Dalfinum* vrbis Archiepiscopum ad sui dilectionē inuitauit. Quē cū vel clericatu imposito, vel nuptiis

al. quod illi

al. Eanfleda

neptis suæ retinere tentasset, neutrum promouit: excusante nuptias *Wilfrido* pro cœlibatus studio, clericatum differente, quoad Roma rediret. Ideoq; Archiepiscopi fultus consilio, & subleuatus marsupio, cœptam viam aggressus, socium, qui moræ illius iratus præcesserat, breui consequutus est. Romam ergo venit, cuncta, quæ optauerat, assecutus prospere beato *Andrea* suffragante. Cuius triumphalibus liminibus affusus, opem & literarum ingenium orauerat. Adeptus igitur beatissimi *Bonifacii* tunc Archidiaconi priuatam notitiam, per eum supremæ sedis Pontificis gratiam meruit. Quorum contubernio fruitus & rationem Paschalis cycli edoctus, cum plurimũ in vrbe moratus esset, Lugdunum ad *Dalfinum* Archiepiscopum remeauit. Qui cum eum nihilo segniore indulgentia excepisset, hoc cõfœderati sunt placito: peregrinus adoptatus in filium, & clericus factus, Archiepiscopus electus in patrem, qui sedulitate beneuola omnem memoriam reditus in patriam ab animo *Wilfridi* deleuerat. Sed inuidit diabolus *Wilfrido* Galliam, *Dalfino* longiorem vitam, *Bathildi* Reginæ furias infernales immittens, vt eum post nouem, quos trucidarat Episcopos, accumularet in decimum. Mandauerat per satellites illi, vt veniret. fortior ille malis, quamuis eum non lateret muliebris nequitia, venire properauit. Quem cum continuo carnifices gladiis excepissent, adolescens Anglus mirabili constantia prope in ipsos enses immergens consortium paternæ necis sitiebat. Sed licet iam expoliatus, iam protenso *cingulo [*al. singulo*], miseratione lanistarũ Angliæ suæ reseruatus est. Cuius aduentum cum fama vulgaret, ab *Alfrido* rege regis *Oswii* filio dignanter accitus est. Ei cum laborem & seriem itineris, Gallicanam elegantiam, pompam Romanam, prætereaq; canonum regulam edissertaret, libenter est auditus & grate. Ergo circa se multis diebus habitum accurate propter nuper cõceptam coluit amicitiam, quam comparauerat honesta conuersatio, industria, prædicatio, rerum scientia, sermonis copia. Data ei, in Ripis à rege mãsio, qua cœnobium ędificaret, collataq; à proceribus multorum xeniorum oblatio. Ibi ab *Angilberto* Episcopo Gallo de Scotia veniente presbyter ordinatus, & Abbas post non multos dies Scottis conuictis fa[illegible] Paschæ errorem depulit, scientiam recti reduxit. Lætabantur reges, & heroes, gloriabatur prouincia se habere prædicatorem indigenam, qui iam cruditatẽ nauseabant Scotticam, cõferebanturq; multa *Wilfrido*, quibus toleraret vitam, quibus inopum fulciret penuriam. Nec ille erat angustioris cordis in erogando pauperibus & aduenis, quod affluebat à seculo, æmula quadam iocunditate, vt quo plus erogaret pauperibus, eo copiosius Deus eroganda inferret. Præterea ventre castigatior, vigiliis & orationibus promptior, à matre integram seruans pudicitiam, nec in adolescentia incurrit culpã: frequentauitq; vsq; ad senium morem, vt nocte pergens cubitũ aqua frigida totos infunderet artus. Sed *Iohannis* Papæ iussu tandem vel sero destitit, ne algor senilis corporis frigidi elementi infusione auctus incurabilem morbum contraheret. Per hoc fauorabili plausu ab omnibus electus est, dignus qui Eboracensis Ecclesiæ cathedram sanctificaret. Sed perstitit ille negare, ne ab Episcopis Scottis vel ab iis, quos Scotti ordinauerãt, consecrationẽ susciperet, quorũ communionẽ sedes aspernaretur Apostolica. Quorum sicut suũ non esset vllũ nominare, ita proprium famæ cõsulere, saluti prouidere. pateretur regia dignitãs, concederet popularis religio se à Gallicanis antistitibus sacrato insigniri munere: quo facto fore, vt inthronizato legitime multum accresceret scientiæ. probato consilio mittitur Galliam consecrandus magno apparatu commeantium, magna expectatione remeantium. vbi 12. Episcopis, (quorum in numero excellebat *Angilbertus*) electionem acclamantibus, & in sede aurea sedentem *sustollẽtibus [*al. succollantibus*] demum ante altare ductus & consecratus est. Sed re perfecta redeuntem venti corripientes aduersi in littus cõtrarium Australium Saxonum detulere: nauem appulsam æstus Oceani refluẽs inimicorum hiantium prædæ destituit, barbari qui adhuc veri Dei nescii Bacchanalia viuebant in furiã concitati, bello conspiratis viribus classicũ canunt. Tũ quanquã Pontifex indulgendũ tempori ratus pacem prætenderet, promissa cumularet, nihilo fractiores gentiles in arma ruunt. Quin & sacerdos sacrorum sacrilegorũ in editiore stans loco fanaticis incantationibus Christianorum vires effringere nitebatur. Tũ quidam ex sociis Pontificis funda lapidẽ intorquens fronti gẽtilis illisit, tã validis viribus vt osse penetrato cerebrum violaretur, hoc acrior populus barbarorũ in Christianos bellum nouat. At illi in vtramuis parati quo fortuna vergeret, vel morte occumbere nobili, vel victoria potiri, vniti in confertam multitudinem 120. irruunt & bis terq; auertunt, orante interim & genu flectente præclaro sacerdote cum clero in littore. quorum precatu ante horam ascensionis regressus maris æstus famulante sinu nautas excepit. Qui non multo post ad Sandwic appulerunt, lætum celeuma cantantes: quod innumeris ex hostibus interemptis vix quinq; suorum desiderarent. victor ergo periculorũ omnium domũ reuersus turbã rerum offendit,

Ceddamq;

Ceddamq. in suam sedem subintroductum: quod animis religiosissimis in causa præsertim honoris sui facile surripi potest. Quocirca *Wilfridus* tribus annis in Ripis habitans, sacerdotale officium, quocuq; ire petebatur, exercuit, magno semper comitatus virorũ agmine, qui eum relinquendum non putabant. Inuitabaturque creberrime à *Wlferio* Merciorum rege, qui ei locum Licefeld vocatum ad construendum quodlibet, vel Episcopatum vel Monasterium largitus est. sed nec tenacior in honore viri fuit *Egbertus* rex Cantuariorum, quo accersente multos in Cantia ordinibus Ecclesiasticis prouexit, quorum fuit vnus *Putta*, per eum ad presbyteriũ, per *Theodorum* ad Episcopatũ Rofensem postea promotus. *Deus dedit* enim archiepiscopo defuncto, exspectabatur *Theodorus* de transmarinis partibus venturus. Qui cum venisset, cognoscens rem contra canones perperam factam, *Ceddam* degradauit modesto & immoto animo iniuriam sustinentem. Patientia viri sanctissimi commouit *Wilfridi* viscera, vt eum suffragio suo per omnes gradus iterum eleuatum Licefeldi Pontificem induceret. vbi superstes aliquot annis conueniẽtẽ sanctitati suę finem inuenit. Nõ spaciabatur interea in delitiis *Wilfridus*, sed inprimis Christianitatem augere, Christianorũ mores informare; in secundis noua ædificia excitare, vetera reparare. Basilica, quondam ab *Edwino* rege monitu beati *Paulini* in Eboraco facta, tecto vacabat, parietes semiruti, & ruinam plenam minantes solis nidis auiũ seruiebant pro indignitate rei Pontifex interno dolore commotus, materiam solidauit, culmen leuauit, leuatum plumbeis laminis ab iniuria procellarum muniuit, fenestris lucem dabãt vel panni linei tenuitas, vel multiforatilis asseraxis. ipse vitreas fecit. decorẽ materiarum vetustas, & multimoda tempestas obduxerat. ipse illas alba calce dealbauit. Sensit & Ripis industriã antistitis, ædificata ibi a fundamentis Ecclesia * miro in fornicum inflexu, lapidum tabulatu, porticuum anfractu. Inuitati ad eius consecrationem reges Germani, *Egfridus*, & *Elwinus*. Nam pater inter hæc *Oswius* decesserat. Dotauerunt illi locum ingentibus prædiis, retuleruntque famæ * præmium amplissimis verbis coram populo laudati, tribusque diebus lautissimo apparatu obsoniorum redempti. mundialis vt videbatur pompæ lætitiam continuauit de resurrectione mortui diuinum miraculum. res ita acta est. *Ingresso Episcopo villam Tiddanefræ occurrit vis fœminarum ingens, paruos ad confirmandos offerens. Immiscuit se cõfluenti vndæ muliercula, & callide agens filium exanimem catechizandum prætendit, mortem dissimulans, lachrymas resorbens, credebatque integre, quod hoc commento posset vitam resumere. Sed enim antistes obuelatam faciem pusioli cum retexisset, vt exequeretur officium, anima priuatum aduertit. tum mulier, quæ successu fraudis exciderat, ad preces conuersa orare per Deum, per matrem, siqua fides, siqua pietas, vt excitaret exanimem. simul vestigiis aduoluta violentiam quandam facere, loco penitus non moueri. fluctuabat interim sanctissimi hominis sentẽtia, an temerarius insuetum miraculum attentaret, an duras lachrymas orbatæ mulieris despiceret. Sed vicit pietas pectus virtutis, paucaq. diuinorũ psalmorũ intra se immurmurãs, indeq. dextram cadaueri apponens animam induxit corpusculo. confestim enim oscitans, & alacri palpebrarum motu totiusque corpusculi nisu se reuixisse testatus est. Exclamat mater in gaudiũ, sed ab Episcopo coercita siluit. vocatus est puer* Ethelwaldus, *& in Ripis postea Monachus factus, miraculorum* Wilfridi *non leue augmentum videbatur.* Simile huic miraculum apud * Henglesteldem illis ferme diebus exhibuit. *Ibi eius sumptibus in altum surgebat Ecclesia, ex cuius fabrica summitate Monachus delapsus totis ossibus dilaceratus est. Inde portatus in oratoriũ dubiũ intuentib⁹ faciebat, vtrũ omnino exanimis esset, cui neq. vox neq. sensus inesset. At Pontifex lachrymis infusus oculos, Monachos ad orationẽ vocat, hortatur, vt fidei desidiam excutiant, nihil credentibus difficile fore. Oratio ergo in altum vno porrigitur ore, misericordia e cœlo extrahitur, respirat Monachus. sanitatis speratur indoles à videntibus, ligatur ossiũ fractura, conualescit ægrotus cum gratia.* Nec minus rex *Egfridus* suo deerat officio regnum dilatando in Pictos, tuendo in Mercios. Picti enim defuncto rege *Oswio* paruifacientes teneram infantiam reguli, proruunt vltro & conspirant in Northanimbros: quibus cum subregulo *Bernego* regius iuuenis occurrens ita paucis suis miltibus innumerabilem Pictorum deleuit exercitum, vt campi cadaueribus constrati planitiem amitterent, flumina cursu intercepto subsisterent. *Wlferius* quoque rex Merciorum in eosdem efferatus ductauit exercitum, quippe qui meminisset patrem suum ab eis interemptum. Itaque veniebat animo regi fidenti, vt aut sarciret dispendium, aut adquireret regnum. Enimuero prosequebatur eum fortuna non bona, nec pene prosperior, quam paterna: nisi quod terga turpiter nudatus inglorius effugit, nec multis post diebus superstes, partem prouinciarum Northanimbrorum regi cesserit. Harum euentu victoriarum multiplicata *Wilfrido* prædia, Ecclesiæ cum monachis constitutæ. Diligebatur enim ab omnibus pro virtutum reuerentia laudabili: præter illas, quas supra enumerauimus, commendatus abstinentia. Nam cum in continentissima cœna raro plusquam vnum ferculũ absumpsisse,

al. miro fornicum inflexu, &c.

al. precium

al. Hengsteldeheim

nunquam vero vnum poculum exhausisse percelebre est. Præterea mitis & affabilis omnibus, eos in gratiam alliciebat. Ideoq; Abbates & Abbatissæ vel viuentes suarum rerum Dominum, vel morientes hæredem instituebant. Proceres filios suos illi educandos committebant, cum adoleuissent militaturos vel Domino vel seculo. hinc liuor infœlix *Ermenburgæ* reginæ & quorundam satellitum afflauit pectora, qui tantas diuitias *Wilfrido* inuiderent. Dum enim beatissima *Etheldritha* specietenus famularetur regio cubili, illa maritum beatissimo conciliabat antistiti, si quid contra susurraretur, sanitate consilii deliniens. Ipse quoque dum gratia Pontificis niteretur, rebus bello & domi ex voluntate fluentibus fruebatur. Sed postquam noua nupta intrauit triclinium, pax rupta Pontificis euanuit, domusq; regis paulatim immutata, vltimo decubuit. Cõflauit ergo Pontifici regina inuidiam, quod tot Abbates, tot Abbatias haberet; quod aureis & argenteis vasis sibi ministrari faceret: quod clientum turba, nitore vestium superbiens, illius latus obambularet. Cucurrit ergo tam inuidiosa relatio ad Archiepiscopum Cãtuariensem *Theodorum*. Is non moratus sed xeniorum obtentu vigorem animi eneruans, inconsulto *Wilfrido* tres alterius regionis Episcopos in eius diœcesim introduxit. * Prætendebant tamen causam iustitiæ, vt inde tres alerentur Episcopi, vnde vnus tumebat: sufficere tantos sumptus tantæq; diœcesis circuitum quatuor Episcopis. Et hæc quidem recte dicta possent videri, si eum qui sua industria omnia conquisiuerat, vel non omnino spoliatum deiiceret, vel saltem cum consensu eius ageret. Nec celari potuit manifestissima violentia, cum ipse pro tribunali regem adisset, iniuriarum causam expostulans. Nihil enim, dixerunt, tibi reatus opponimus, sed quod cõstituimus, ratum esse volumus. Quo dicto quid absurdius? quasi dicerent illud *Iuuenalis*.

al. pratẽdebat

Sic volo, sic iubeo, sit pro ratione voluntas.

At vero cum præsul sedem Apostolicam appellasset, subsannatoribus, qui propter regem astarent, in risum crepantibus hoc dictum obiecit. Hæc derisio, quam de meo abscessu modo facitis, in magnum mœrorem vobis commutabitur futuro anno hoc eodem die: verax euentus rerum æmulatus est antistitis dictum. *Ethelredus* enim rex Merciorum frater *Wlferii*, post abscessum *Wilfridi* non multis diebus guerram inceptans, fraternas iniurias vltũ ire cupiebat. Occurrit ei animosus *Egfridus* solito terrore acturum existimans: sed fugauit Mercius copias eius, fuditq; fratrem *Edwinum*. quo dolore versa in luctum Northanimbria, consiliatoris sui quondam absentia modo ingemiscebat. Contigitq; vt anno reuoluto eodem die, quo ille præiudicium in Eboraco passus fuerat, cadauer regii adolescentis illatum vrbi longum indiceret iustitium. Ita *Ethelredus* triumpho functus integritate regni recepta *Winfridum* Episcopum, qui *Ceddæ* apud Licefeld successerat, quod *Egfridi* partium fuerat, expulit. Is Gallico littori forte appulsus, in *Theodoricum* regem & *Ebroinum* ducem Francorum incidit; quibus à Brittannia mandatum erat, vt *Wilfridum* Episcopum caperent, & spoliarent. Quem illi errore nominis acti sociis occisis & rebus ablatis, abire siuerũt. Luit ergo ille ambiguitatem vocabuli, alienumq; periculum suo redimens, vel nudus profugit à latronibus. At *Wilfridus*, cuius prudentiam hostilium consiliorum machinæ non laterẽt, leui Fauonio prouectus in altum, proras in Eurũ obuertit, vt Frisiam nauigaret; Exceptusq; à rege & populo hõnorifice, ibidem hyemẽ, quæ imminebat, exegit. Commercium miserandum, vt inter barbaros tutius quam inter suos viueret, eiectus à patria, dilectus in Frisia. Continuo igitur ad prædicationem eius *Adalgisus* Rex gentilem tumorem inflexus, faciliorem in cęteros prędicationis viam aperuit. Hunc ad necem vel expulsionem viri Dei *Ebroinus* Epistolis cum tentasset, aurum immensum pollicitus, irritus fuit. Chartam enim audiente *Wilfrido*, & epulante in triclinio lectam *Adalgisus* proiecit in ignem, dicens: Sic ardeat, qui pactum cũ amico initum pro auri cupiditate dissoluit. Iamq; se verna temperies aperiebat in flores, cum *Wilfridus* itinere reincepto ad *Dagobertum* regem transrhenanorum Francorum venit. Is nõ immemor, quod eum quondam factione magnatum pulsum, & de Hybernia ad se venientem hospitio receperit, & equis sociisq; adiutum patriæ remiserit, benigne habuit, multisq; precibus fatigauit, vt prouinciam remanentia sua dignaretur, Episcopatũ Strateburgensem accipiens. Cum ille rogãtem ad reditum suum de Roma distulisset, cum *Deodato* Episcopo suo *iram laxauit. Sociali ergo gratia fretus per Campaniam iter faciens inde Romam ingressurus ad *Bertharium* ducem Prouinciæ diuertit, per legationes inimicorum causam eius iam edoctum, & ad nocumentum promissis illectum. Qui licet in principio superbiam erexisset, tamen veraci relatione audita iram resorbuit. Itaq; non solũ nocumento abstinuit, sed & suffragio suo bonum negotio finem imposuit, dicens, ad hoc se admoneri cuiusdã regis

al. ire

Hun-

Hunorum, apud quem exulasset olim, humanitate, qui quamuis esset gẽtilis, nulla tamen ad eius damnum, cui iurasset, potuerit corrumpi pactione. Tandem ergo aliquando Romam veniens attonitam sui expectatione vrbem offendit. Præuenerat enim à *Theodoro* missus modestæ religionis Monachus *Kenewald*, accusationes scriptas deferens, & amaritudine delationis verbis immitibus, quo commotus *Agatho* sanctissimus Papa cõsilium 50. tam Episcoporum quam Abbatum in basilica Saluatoris, quæ appellatur Cõstantiana, coegit. Cuius concilii hęc est forma: Agatho *sanctissimus ac beatissimus Episcopus Ecclesiæ Catholicæ atq; Apostolicæ vrbis Romæ considentibus secum dixit: Non credo latere vestram sanctam fraternitatem, quamobrem ad hunc venerabilem conuentum eam asciuerim. Cognoscere quippe cupio vestram reuerentiam mecumq; tractare, qualis in Ecclesia Insulæ Brittanniæ, vbi per Dei gratiam fidelium multitudo concreuit, nuper est exorta dissensio, quæ ad nos tam per relationem huc aduenientium, quam per scriptorum seriem delata est.* Andreas *reuerendissimus Hostiensis Episcopus &* Ioannes *Portuensis Episcopus dixerunt: Omnium quippe Ecclesiarum ordinatio in vestræ Apostolicæ authoritatis pendet arbitrio, qui vicem beati* Petri *Apostoli geritis. verum & nos nuper considentibus coepiscopis, & consamulis nostris, iussu vestro relegimus singula scripta, quæ de Brittannia Insula directi Apostolico vestro conspectui detulerunt, tam ea, quæ ex persona reuerendissimi Archiepiscopi olim hinc illuc ab Apostolica sede directi missa sunt, aliorumve relationes aduersus quendam Episcopũ subterfugientem (vt aiunt) quam ea, quæ à* Wilfrido *Deo amabili sanctæ Eboracæ Ecclesiæ Episcopo oblata sunt: qui de sua sede eiectus à prænominato sanctissimo huc vsq; peruenit: in quibus cũ multas quæstiones insererent, neq; sanctorum Canonum subtilitate conuictum eum aliquibus facinoribus, & ideo non Catholice deiectum reperimus, neq; eum aliqua facinora perpetrasse accusatores eius verbis propriis ostenderunt, pro quibus degradari debuisset: potius autem & modestiam hunc tenuisse cognouimus: quod non seditiosis quibusdam decertationibus se immiscuit, sed de sua sede repulsus, coepiscopis suis facti meritum innotescens, memoratus Deo amabilis* Wilfridus *Episcopus huc ad sedem Apostolicam accurrit:* Agatho *sanctissimus ac ter beatissimus Episcopus Ecclesiæ Catholicæ atq; Apostolicæ vrbis Romæ considentibus dixit:* Wilfridus *Deo amabilis sanctæ Eboracæ Ecclesiæ Episcopus, quem præ foribus venerabilis secretarii nostri esse narratum est: ad nostrum secretarium iuxta suam postulationem cum petitione, quam secum afferre dicitur, admittatur.* Wilfridus *Deo amabilis Episcopus dum venerabile secretarium ingrederetur, dixit. Deprecor vestram pontificalem beatitudinem, vt meæ humilitatis petitionem excipi coramq; relegi præcipiatis.* Agatho *sanctissimus Episcopus dixit:* Wilfridi *Deo amabilis Episcopi petitio suscepta coram omnibus relegatur: & accipiens* Iohannes *notarius, relegit sancto & Apostolico concilio.* Wilfridus *humilis & indignus Episcopus Saxoniæ ad hoc Apostolicum fastigium tanquam ad locum munitum turremq; fortitudinis gressus, Deo præuiante, perduxi; quod inibi normam sacrorum canonum in omnes* Christi *Ecclesias emanare cognosco: ex eo mea humilitati iustitiam fieri confidenter expeto: cognouisse quippe non ambigo vestrum pontificale fastigium tam ex humilitatis meæ suggestione, quam quæ viua voce præsentialiter obtuli vestris Apostolicis obtutibus, in ipso met aduentus exordio præsentatus; quod quidam mei Episcopatus inuasores, nulla in me conuicta culpa, contra sacrorum scita canonum in conuentu sanctissimi* Theodori *Cantuariorum Archiepiscopi & aliorum conuenientium antistitum sedem meam, quam per decem, & eo amplius annos tenueram, vsurpare moliti sunt: & in meo Episcopatu tres Episcopi promoti sunt, licet canonica non sit eorum promotio. Quid autem acciderit, vt* Theodorus *sanctissimus Archiepiscopus me superstite in sedem, quam licet indignus dispensabam, absq; consensu cuiuslibet Episcopi tres sua authoritate mea humilitate non acquiescente ordinaret Episcopos? omittere magis quam flagitare pro eiusdem viri reuerentia condecet: quem quidem, eo quod ab hac Apostolicæ summitatis sede directus est, accusare non audeo. Veruntamen si claruerit, quod contra ius regularium sanctionum, citra vllius delicti piaculum, quod canonica percellit seueritas, de pristina pulsus sede tumultuosus nulli apparui, sed tantum consamulos & consacerdotes meos illius prouinciæ Episcopos contestatus abscessi. siquidem præuidit vestra Apostolica summitas priuatum me esse humili deuotione, quæ censentur, libenter amplector. Si autem & pristinum Episcopatum suscipere, sequor totisq; viribus veneror ab Apostolica sede prolatam sententiam, tantum vt inuasores de pristinis parochiis Ecclesiæ, cui ego indignus famulus vester præfui, pellantur. Et si rursus in eadem parochia, cui præfui, præsules adhiberi præuiderit, saltem tales iubeat promouendos, cum quibus pacifica & tranquilla possim concordia obtinente Deo vnanimiter deseruire, &c.* Agatho *sanctissimus ac ter beatissimus Episcopus Sanctæ Ecclesiæ Catholicæ atque Apostolicæ vrbis Romæ dixit. Non mediocriter satisfacit audientibus petitionis series, quam* Wilfridus *Deo amabilis Episcopus obtulit, in hoc, quod cum se indigne de Episcopali sede deiectum agnouit, non contumaciter per vim secularem obstitit, sed humiliter sentiens authoris nostri beati* Petri *Apostolorum principis canonicũ expetiuit subsidium, & supplici præstolatione, quæ super eo censenda sunt se suscepturũ perhibens quod ex ore nostro beatus* Petrus *Apostolus author noster*

cuius ministerio fungimur, prauiderit statuendum. vniuersa sancta Synodus, quæ residebat, inter cætera definiens ait: statuimus atq; decreuimus, vt Deo amabilis Wilfridus *Episcopus Episcopatum, quem nuper habuerat, suscipiat, & quos cum consensu concilii ibidem congregandi elegeris sibi adiutores, à sanctißimo Archiepiscopo ordinati promoueantur Episcopi, expulsis procul eis, qui in eius absentia in Episcopatum enormiter mißi sunt, & cætera, quibus interdicunt hæc non suscipientes decreta.* His decretis gloriabundus Episcopus etiam iussu Papæ iussus est residere in numero sanctorum Episcoporum 150. qui agitabant concilium contra illos, qui vnam operationem prædicant in duabus naturis Domini nostri *Iesu Christi.* Hinc reditum aggressus omnium periculorum, Deo protegente, immunis patriam venit, ægreq; licet ad regem aditu impetrato, scita Apostolici sigillata prætendit. Ille cum ea Episcopis contubernalibus suæ factionis legi fecisset. tantum à reuerentia Romanæ sedis abfuit, vt spoliatum suis omnibus, comitibusq; in diuersa deductis, beatum Pontificem cuidā præfecto notabilis sæuitiæ viro in ergastulum trudendum committeret: credulus asserentibus, decreta illa coempta precio, quia Romani munerantibus se lenocinentur. scatebat omnis curia pruritu Episcopalis iniuriæ, adeo vt regina chrismarium Pontificis vi extortum (horresco referens) non dubitaret cum reliquiis vel collo vel vehiculo circumferre. immoto animo & vultu sacerdos ferebat omnia & monitionibus sacris suos, quibus timebat, hortabatur vt fortiter ferrent, donec Dei pietas & inuicta fœlicitas finem calamitatibus afferret. At præfectus in alios barbarus & immanis, in istum anglus & lenis, nil illi tormenti præter tenebras ingessit, non penitus ausus regiis mandatis obstrepere. Sed enim non passa est diuina dignatio tenebrarum indignitate premi lumen Brittanniæ, quod fax cœlica signauit, cum adhuc genitrix pondus alui absolueret. perrupit densitatem carceris lucerna superne directa, absentemq; diem lux agebat æmula, repercussit fulgor carnificum oculos per rimas inspectantium, & fugere coegit ad dominum, ille quidem auditu cohorruit, sed *Egfridi* timore nihil præter solitum nouauit. stimulauit differentem morbus vxoris, quo repente correpta hianti rictu & spumanti vomitu maritum exterruit: mox etiam maiori concussa Dæmone exanguis & elinguis cum diriguisset, exiliit ille & Pontificiis pedibus affusus, non grauate obtinuit à misericordi antistite veniam. statim enim orationem dedit, aquam benedictam gutturi hiantis infudit, & mulier morbo caruit, valetudinem bonam resumpsit. Audiuit hoc *Egfridus* nuncio præfecti dolentis & orantis, ne se immeritum immolaret diabolo, reum in Pontificis innocentis supplicio. sed nihilo mutatus auferri eum ab *Offritho* (id enim nomen viro) vt degeneris animi homine iubet, & crudelioris audentiæ satelliti *Tumber* nomine tradi. *Cum crudelitate regis adoleuit miraculum, nam cum eum vinculari ille iußisset, & ferox minister compedes ferreos expediret, quibus tibias sancti nodaret; semper inter ipsas conantis manus fallax compes aßiduo dilabebatur furto. nam vel angustior compes tibias grossiores circumplecti non poterat, vel cathena laxior graciles tibias non contingebat. Iam vero si quando elaborata arti nihil deesset, tanta celeritate se vincula euoluebant, quanta oculi cernentium occurrere non poterant. Dedit locum improbitas religioni, solutus est sanctus, & in libera custodia tentus.* Nihil horum *Egfridus* curabat, sed si quando audiebat, vel suspendebat ludo, vel infamabat opprobrio. Commeabant tamen frequenter ab eo ad pontificem cum mandatis nuncii, vt decretorum tenorem, quæ attulerat, vltro infirmaret, diceretque ea extorta pretio, non impetrata iudicio. Id si faceret, fore vt per indulgentiam regis partem Episcopatus & sua omnia reciperet: sin minus, sui foret dispendii, qui esset author dissidii. Parum hæ minæ mouebant animum Pontificis ad consentiendum: quinimo referebat non se illud facturum pro discrimine capitis, vt infamaret authoritatem sedis Apostolicæ. quid interim regina *Ermenburga* totius mali fomes & incentrix? continuabat dies ac noctes conuiuiis, ducebatq; triumphali pompa chrismarium antistitis, opimis gauisa spoliis. Sed cum nocte quadam hospitata fuisset apud Abbatissam *Ebba* amitam mariti, totis medullis diabolo infuso cepit aliena sapere, insana dicere. Vocibus eius excitata Abbatissa accurrit, quid morbi haberet blande interrogans: Illa nihil contra: (nam iam angustia valetudinis vocem præcluserat) tum Dei famula causam intelligens, author nepoti fuit, vt beatissimi viri redderet chrismarium: ipse suis omnibus secundum Apostolica præcepta reuestiretur; quod præstaret, si collateralem suam saluam vellet: si vero regia in malo perseuerandum putaret animositas, quæ tulerat, redderet: ipsum liberum abire fineret. actum est, & regina tunc quidem pulchre conualuit, & post obitum mariti habitu mutato religiose de facto pœnituit. *Wilfridus* ergo natali solo pulsus WestSaxoniam tendebat, exceptusq; ibi à quodam *Berethwaldo* viro nobili paucissimis omnino diebus latebrā fouit. Siquidē rex Merciorum *Ethelredus*, cui vir ille parebat, (erat enim filius fratris eius) acriter

acriter per nuncios denũtiauit, vt ne vno quidem die ipsum retineret. hæc in assentationē *Egfridi* fiebãt; cuius soror *Osdrida* in solatium *Elwini* fratris occisi *Egelredo* nupserat, pacem inter maritum & fratrem componēs. Inde monasteriolo iam ibi ædificato *Wilfridus* relictis monachis suis, profugus ad Australes Saxones adhuc paganos diuertit, cui inter Christianos nullus ad latendum superat locus. Rex eorũ* *Edelwaik* vocabatur, qui auditis peregrinationis causis ad auxiliandum antistiti animo concurrit. [*al. Edelwalch*] Firmissimum itaque fœdus *iecit, [*al. icit*] vt eum inimicis nec prece proderet, nec precio distraheret: qua tutela fretus, primũ regi & reginæ Christianitatem prædicauit, post etiam prouincialibus. nec fuit in persuadendo difficultas: cum continuo rex baptizatus, cæteros exemplo suo ad idem animaret: deditque propriam mansionem Episcopo, quam familiarius incolebat, vocabulo Seleseÿ/ quam ipse monachis implens ad episcopalem sedem posteris transmisit. Erat tunc *Cedwalla* per factionem principum à Westsaxonia expulsus, quem frequenter ad se consilii causa venientem sanctus prompte refecit, præbens ei & suis cum equitaturas tum pecunias: is dum omnibus irascitur, dum omnibus infrendit, *Edelwalck* regem aliquo sibi occurrētem infortunio neci dedit. idemque tota Westsaxonia potitus, vt magistrum & dominum omni prouinciæ præfecit *Wilfridum*, nihil in tota prouincia sine illius assensu faciendum arbitratus. Denique & amplissimas in Wetha insula possessiones dedit, & quæ ante habuerat libens edicto firmauit. transierunt in his anni perplures: iam *Egfridus* in bello Pictorum occubuerat: iam *Theodorus* in mortē vergebat, qui de peccato in *Wilfridum* commisso sauciatus conscientiam, ipsum & *Erkenwaldum* episcopum euocauit Londoniam: ipsis omnia peccata confessus, illo se potissimum permoueri scrupulo dixit, quod in sanctũ commisisset, passus eum contra regulas spoliari, vel aperta instantia, vel occulta patientia. Et quia, inquit, finis mihi futuro anno imminet, sicut Deo prænunciante cognoui, & frequens *ægritudo, [*al. ægritudo admonet, &c.*] rogo te sanctissime Pontifex, vt benignus mihi cõmissum indulgeas, & sedem Archiepiscopatus mei subeas: quippe qui sis omnium Anglorum in Romanis legibus peritissimus; ego Deo donante conabor, vt veteres offensas recenti officiorum sedulitate deleam, reges & authoritate & precibus amicos facturus. Placide ad hæc & vt virum sanctum decebat, respondit *Wilfridus*: sed vt Archiepiscopatum sine maioris definitione concilii susciperet, non* consentit: [*al. consensu*] totis ergo viribus *Theodorus* exsurrexit, vt *Wilfridus* episcopatum reciperet, missis legatis & scriptis ad *Alfridum* regem Northumbrorũ, qui *Egfrido* successerat, & sororem eius *Elfledam* Abbatissam de Strenechalh / vt simultatibus retropositis incunctanter * caritatem eius complecterentur. [*al. charitatem*] Cuius studii vt feruor pateat, epistolam, quam regi Merciorum *Ethelredo* direxit, hic ponam. *Gloriosissimo & excellentissimo regi Merciorum* Theodorus *Dei gratia Archiepiscopus in Domino perennem salutem, cognoscat (fili dilectissime) tua miranda sanctitas pacem me habere cum venerando episcopo* Wilfrido, *& ideo charissime te admoneo, & in Christi charitate præcipio tibi, vt eius sanctæ deuotioni, quantum vires suppetunt patrocinium, sicut semper fecisti, quamdiu viuas indulgeas, quia longo tempore propriis orbatus substantiis, multum inter paganos in domino laborauit. Et idcirco ego* Theodorus *humilis episcopus decrepita ætate hoc tuæ beatitudini suggero, quia Apostolica hoc, sicut scis, commendat authoritas, & vir ille sanctissimus in patientia sua possedit animam suam, & iniuriarum sibi irrogatarum mitis & humilis, caput suum sequens medicinam expectauit. & si inueni gratiam in conspectu tuo, licet tibi pro longinquitate itineris graue videatur, oculi mei iucundam faciem tuam videant, & benedicat tibi anima mea antequam moriar. Age ergo (fili mi) taliter de illo præfato sanctissimo, sicut te deprecatus sum. Quod si patri tuo non longe de hoc seculo recessuro obedieris, multum tibi proficiet ad salutem. Vale.* Venienti ergo ad reges cum epistolis Archiepiscopi *Wilfrido*, salutatio impertita, indultus fauor. *Alfrithus*, qui eum quondã probe nosset, ad se sponte inuitato prius cœnobium Heugsteldeim / hinc definitione concilii Eboracēsem episcopatum, & Ripis monasterium liberaliter indulsit. stetit hæc amicitia inter eos vix annis 5. quoad virosa consilia, in finibus quorundam confota, eruperunt in publicũ: quibus præuentus rex *Alfrithus*, monasterium Ripense possessionibus propriis mutilans, episcopatum ibi constituere meditabatur, asserens decretis *Theodori* Archiepiscopi consentiendũ non primo & vltimo tempore prolatis, sed illis, quæ mediis diebus edicta discordia agitare noscuntur, quibus infensus *Wilfridus* ad regem Merciorum *Ethelredum* amicum suum discessit: sub eo plurimo conuersatus tempore, *Sexwlfo* Licetfeldensi episcopo defuncto, episcopatum illum rexit, omnibus prouincialibus amandus iuxta & reuerendus: plurima machinamēta rege *Alfrido* & *Berthwaldo* Archiepiscopo, qui *Theodoro* successerat, in *Wilfridum* struentibus, & deterentibus. Hoc tandem sedit, vt cum spe pacis prætenta vocarēt ad conciliũ, ibi vel plandimentis ad libitum suum inflecterent, vel, si non consentiret, opprimerent. ille doli nescius, & alios ex rectitudine animi sui metiens, ad conciliũ perrexit:

ſed longe aliud, quam ſperauerat, expertus eſt: ſiquidem cum eum conuitiis & falſis obiectionibus criminum diu fatigaſſent, ad vltimum eum interrogarunt, ſi *Theodori* Archiepiſcopi decretis obedire vellet: quorum ille nequitiam perſentiens, callido reſponſo fruſtratus eſt, dicens, ſe libenter illis *Theodori* definitionibus obediturum, quæ ſanctis canonibus conſonarent. Deinde longa diſputatione in ipſos inuectus, acriter & vere quod iam per 22. annos præceptis trium Apoſtolicorum *Agathonis, Benedicti, Sergii Increduli, Theodori* Archiepiſcopi decreta per diſſenſionē acta diligerent, quieuit, & iam *Alfrido* ſurgebāt criſtæ, adeo vt Archiepiſcopo diceret: ſi præcipis, pater, opprimā eum per violentiam. quod cum etiam inimicis diſplicuiſſet, vt tanti nominis vir, & qui eorū fiducia captus ad concilium veniſſet, ſuſtineret oppreſſionis præiudicium, alio itinere gradiendum putarunt. itaq; quaſi pacifice ſuadere adorſi ſunt, vt quia frequentiſſime diſſenſiones in Eccleſia Dei eius cauſa pullulabant, ipſe voluntate ſua poſſeſſionibus & Epiſcopatu cederet, & hanc renunciationem ſcripto firmaret; hoc eius commendaret famam, hoc accumularet gloriam, ſi priuatus mallet ſub quiete degere, quam pro ſuo pontificatu vel per ſe vel per alios procellas ſeditionum mouere. Senſit pater in his * minis implicitum negotium, & reſpōdit: nihil [*al. nimiis.*] æque ad cumulum infamiæ homini valere, quam ſi ſe ſua damnaret voce. Se primū fuiſſe, qui verum Paſcha in Northanimbria Scotis eiectis docuerit, qui cantus eccleſiaſticos antiphonatim inſtituerit, qui ſanctiſſimi *Benedicti* regulam à monachis obſeruari iuſſerit, pro quibus omnibus nunc ſenem & ſeptuaginta fere annorum Pontificem hoc in munere recipere, vt cogatur ſe ipſum ſcripto damnare. Noſſent ergo ſe illud non facturum, quod eſſet ſibi dedecus, calamitas ſubiectis, in commodum cunctis: quin potius ſedem Apoſtolicam appellare, & ſi quis eorum Eccleſiaſticum conflictum præſumeret eo prouocare. Iam ergo ſeptuagenarius iterum labores, iterum Romam meditabatur, nec diu moratus mare tranſiit, viamque permenſus vrbem introiit, ſuſtinuitque aliquantis diebus accuſatores dum venirent: qui, cum veniſſent, illi cauſam ſuam epiſtolis, ipſe quod ad ſe attinebat, hoc allegauit modo. *Domino beatiſſimo vniuerſali Papæ* Ioanni Wilfridus *ſupplex & humilis ſeruus ſeruorū Dei Epiſcopus. Cognoſcat ſanctitas veſtra, quod perturbationibus nuper in Brittannia ortis ex parte eorum, qui contra decreta beatiſſimi* Agathonis *Papæ illiuſque ſucceſſorum venerabilium patrum ſibimet Epiſcopatum & monaſteria terraſque cū omnibus facultatibus meis vſurpabant, compulſus hanc ſacroſanctam Apoſtolicam ſedem appellaui, conteſtans eos per omnipotentem Dominum & beatum* Petrum *Apoſtolum, vt ſi quis aliquā accuſationem contra me haberet, ad veſtram præſentiam veniret, ſicut beatiſſimi* Sergii *prædeceſſoris veſtri ſcripta decernebāt: & ideo petitionem humilitatis meæ glorioſæ præſentiæ veſtræ offerendam curaui, vt vos largiſſiua pietatis beneuolentia confirmare dignemini, quæ à beatiſſimis anteceſſoribus veſtris erga meam paruitatem decreta ſunt. & ſi quis contra me accuſator aduenerit, per veſtram iuſſionem productus in mediū, quod voluerit obiiciat: & ſi quidlibet vel minimum obiectum non probabiliter caſſauero, paratus ſum ſeueritatem canonum experiri. Deinde rogo, vt litteras commendatorias de veſtra celſitudine ad* Ethelredum *regem Merciorum adipiſcar, vt omnia monaſteria mea, quæ in eius ſunt prouincia quietē habeant; ad** Alfridum *regem Northanimbrorū epiſtolam habeā, vt omnia mea mihi reddat. Quod ſi* [*al. Alfrithum*] *forte ſibi graue videbitur, vt Epiſcopatum Eboracenſem habeam, prouideat Apoſtolica ſedes, quis ibi habeatur Epiſcopus: ego tamen monaſteria duo in ea prouincia poſita Ripis & Haguſtaldeia, quæ fundaui, non amittam. In fine quoque ſpondeo me omnibus decretis** Brethwaldi *Archiepiſcopi pariturum quæ contra prædeceſſorum veſtrorum fundatiſſima decreta erga meam paruitatem non fuerint.* [*al. Berthwaldi*] *His cum accuſatores à* Berthwaldo *Archiepiſcopo miſſi reſpondere iuſſi eſſent, hoc primum dixerunt: Eſſe crimen capitale, quod in concilio in Brittannia congregato decretis* Brithwaldi *Archiepiſcopi ſe non obediturum* Wilfridus *contumaciter dixiſſet. De hoc ſtans in medio Pontifex ſe expurgauit, vt diceret, Se ſic non indefinite reſpondiſſe, ſed his tantummodo pariturum, quæ contra canonum decreta non eſſent: eſſe autem contra regulas, vt ipſe ſe ſine vllo criminis obiectu adiudicaret.* Hæc tam probabilis & facilis reſponſio cum lætum plauſum Romanis excitaſſet, iuſſi ſunt accuſatores domum redire, dicentibus Epiſcopis, quod quamuis canonibus cautū eſſet, vt accuſator primo accuſationis capitulo decidens, vlterius ad aliorum tentamentum non aſſurgeret, ſe tamen pro reuerentia *Brithwaldi* Archiepiſcopi non defuturos, quin omnia per ordinē diſcuterent. factumque eſt vt quatuor menſibus, 70. conciliabula coacta vel propter hoc ſolum vel hoc præcipuum finem glorioſum *Wilfrido*, ignominioſum accuſatoribus habuerint, Romanis maxima impenſa mirantibus illorum impudentiam, illius eloquentiam dum quicquid accuſationum obieciſſent, ille nullo excogitato reſpōſo, ſed Dei & veritatis fultus auxilio, quaſi caſſes araneārum primo motu labiorum diſcuteret & ſubrueret. hoc pronius Epiſcopi mirabantur cauſidicorum audaciam, quomodo Eccleſiaſticorum graduum

duum immunes (nisi quod vnus eorum diaconus esset) præsumerent accusare venerandum senem 70. annorum Pontificem, torrentem eloquentiæ. inter se ergo multum diuq; Græcizantes, tandem ad nostra verba conuersi damnarunt missos dignos carcere, missorem arguerunt stultitiæ, *Wilfridum* pronunciarunt exsortem ab omni crimine. Hic subiicerem quantum emolumenti causæ illius attulerit Synodus *Agathonis* Papæ lecta, sed & illud, quod in Meldis ciuitate Franciæ ab Oriente Parisii posita cum domum rediret infirmitate pressus, visione sanatus sit Angelica; nisi *Beda* venerabilis historicus dignus pro sermonum sobrietate cui debeat credi, narrationē præuertisset. Nos ab ipso omissa scripturæ perstricte inserimus. Quamuis igitur antistes rem obtinuisset, ambiebat tamē Romę remanere senilem spiritum sub dominorū Apostolicorū pedibus effusurus. Restitit pio voto pontificis *Iohannis* ratio, qua diceret eum Angliç necessariū, ideoq; iussit, vt quod supererat æui non in peregrinis auris consumeret, sed patriæ commodis impenderet. Rediit igitur & Apostolicas epistolas regi Merciorū iam Monacho *Ethelredo* attulit. humiliter illi & genu flexo dignationē salutationis Apostolicæ suscepit, & perlectis chartis, quod tenor earum iubebat a *Kenredo* filio fratris *Wlfarii*, quem sibi regem suffecerat, cōpleri non grauate obtinuit. Erat enim & ille timore Dei plenus, sicut post quadrienniū voluntaria regni abrenunciatione mundo probatum est. nec segnius *Brithwaldus* Archiepiscopus pacem non aspernanter ambiens in vnanimitatem fraternæ concordiæ accurrit. Exterritum minis Apostolicæ sedis aiunt, legatis damnationem suam grauibus querimoniis aggerentibus, quamuis *Wilfridus* eos iam adiudicatos exemisset. Solus *Alfrithus* rex Northanimbrorum obstinatioris animi * sententiam terens, peruicaciam tenuit. Nunciis enim ad se ex parte *Wilfridi* directis, serenum primo responsum retulit, sed deprauatus (vt creditur) maleuolorum consiliis, quibus extra suam dignitatem nimis indulgebat, redeuntes ad se die cōdicto tali sententia contristauit: se quidem legatorum personis, quod essent & vita graues & aspectu honorabiles, honorem vt parentibus deferre, cæterum assensum legationi omnino abnuere, quod esset cōtra rationem homini iam bis a toto Anglorum concilio damnato propter quælibet Apostolica scripta communicare. Sed nec ipse multo post in vita moratus est tempore. Statim enim illis abeuntibus acerba correptus valetudine ad mortem exercebatur, amaritudo tormenti rationem olim in animo regali sopitam elicuit, & secundum prophetam, *Vexatio dedit intellectum auditui.* Intelligens enim se merito inobedientiæ plexum, promisit omnem emendationem facti *Wilfrido* exhibiturum, Si sibi viuenti adduci potuisset, necessauit quantum ante præclusam vocem loqui potuit, idem promittere, & si ipse voti effectu careret, hæredem suum vt faceret adiurare: & ille quidē mature defunctus Apostolicas literas se spreuisse sero indoluit, quarū minas effugere non meruit: quas quia crebro commemoraui, hic abbreuiatas ponere fert animus, vt palam sit quanta miseria inuoluat mortales, quod illi viri, quos sanctissimos celebrat antiquitas, *Theodorus, Bertwaldus, Iohannes, Bosa*, nec non & *Hilda* Abbatissa digladiabili odio impetierint *Wilfridum* Deo, vt ex ante dictis probatur, acceptissimum. *Dominis eminentissimis* Ethelredo *regi Merciorum, &* Alfrido *regi Deirorum, & Berniciorum*, Iohannes *Papa. De vestræ quidem religionis accessibus gratia Dei cooperante gaudemus, feruorem fidei cernentes in vobis, quam ex prædicatione principis Apostolorum Deo vestros animos illuminante percepistis, & efficaciter tenetis: & vtinam gaudium nostrum meliorum excessus amplificet. inextricabilis vero quorundam dissensio nostros animos afficit quam oportet corrigi, ne Apostolicorum præceptorū præuaricatores sed custodes esse inueniamini. Dudum enim sub Apostolicæ memoriæ* Agathone *Papa, cum* Wilfridus *episcopus, pro sua causa sedem hanc appellasset, & accusatores à* Theodoro *sanctæ Cantuariorum ecclesiæ Archiepiscopo hinc illuc mandato, & ab* Hilda *religiosæ memoriæ Abbatissa missi venissent, episcopi tunc hic de diuersis partibus congregati rem regulariter quæsierunt, & definierunt, eandemque sententiam successores eiusdem pontificis prædecessores nostri tenuerunt. sed neque* Theodorus *Archiepiscopus obuiasse cognoscitur, qui nunquam postmodum aliquam huc accusationem demandauit: nunc quoque eorum accusationes, qui contra* Wilfridum *episcopum huc de Brittannia aduenerunt, & eius excusationes apud conuentum reuerendissimorum episcoporum, qui hic inuenti sunt per dies aliquot fieri procurauimus, tam de epistolis anterioribus & modernis, quam quæ verbialiter partes detulerunt, dum principales personæ, de quibus contentio omnis exorta est, hic non affuerint: quas necesse est, vt contentio finem accipiat, aduenire. Icirco commonemus* Berthwaldum *Archiepiscopum fratrem nostrum vt Synodum conuocet vna cum* Wilfrido, *&* Bosam *atque* Iohannem *in Synodum faciat conuenire, vocesque partium audiat, & consideret quid sibi inuicem partes valeant approbare: & siquidem apud illam Synodum potuerit rem determinare; gratum erit nobis. Sin autem moneat eos ad sedem Apostolicam accurrere, vt maiori concilio decidatur, quod hactenus terminari non potuit. Sciat autem quod quicunque venire contempserit, seipsum deiectioni submittit, nec hic*

* *al. fer*

nec ibi pro Episcopo amplius suscipiendus. vestra proinde regalis sublimitas faciat concursum, vt ea, quæ Christo aspirante perspeximus, perueniant ad effectum. quicunque autem cuiuslibet personæ audaci temeritate contempserit, non erit à Deo impunitus, neque sine damno cœlitus alligatus euadet. Defuncto ergo *Alfrido*, *Edulfus* quidam tyrannidem meditatus furorem quoque male sanæ mentis in *Wilfridum* euomuit, quasi in vecordiam *Alfridi* iuratus esset. Cum enim eum pontifex quondam recordatus amicum esse, non inconsultum æstimaret adire, adeo stultus efferbuit, vt eum continuo de regno suo exire iuberet ni omnibus suis exspoliatus cum dedecore eiici vellet. Sed enim post duos menses vita & regno priuatus captiuo diademate moribundus humũ pulsauit, proceribus regni filiũ *Alfredi*, *Osredũ* solio restituẽtibus: quorũ & maximus fide & authoritate *Berthfridus* summonitus à *Berthwaldo* Archiepiscopo conciliũ in Northanimbria fieri cõsensit, vt tandẽ iusta *Wilfredi* causa placabilẽ terminũ acciperet. ibi ex præceptis Apostolicis data est optio Episcopis, vt aut *Wilfrido* in sua Episcopatus sede cederent, aut Romam pro sua defensanda causa pergerent, qui his resultandũ putaret exors à cõmunione fieret. Episcopis suo more obnitẽtibus beatissima virgo *Elfleda* soror *Alfridi* Abbatissa post *Hildã* de Streneshalh, terminum negotio fixit, dicẽs: Dimissis ambagibus testamentũ fratris mei, cui præsens interfui, profero: quod si conualesceret iussa se Apostolicæ sedis incunctanter facturũ promisisse, vel quod morte interueniente facere nequiret, hæredi suo faciendum transmisisse cognoscitur. Tum

al. Berfrithus.

* *Berfridus* verbis virginis conglutinans sua: Ego iussionibus Papæ obediendũ censeo, inquit, præsertim cum eorũ robori accedat & regis nostri iussio & nostræ necessitatis sponsio. namq; dum nos post mortẽ eius inimicis vrgẽtibus in Bebbaburh inclusi essemus, in obsessionis angusto, in vitæ periculo, vouimus Deo impleturos nos iussionẽ Papæ, si potuissemus euadere. Vix votũ finieramus, & fateor (sacratissime archipræsul) statim certant obsequela, omnis in nostrũ assensum accurrit prouincia. Puer regius in regẽ leuatus, hostis abactus, tyrannus extinctus. Est igitur regiæ volũtatis, vt Episcopus *Wilfridus* reuestiatur: his dictis emotę dissensionũ nebulę, serenitas pacis infusa: cucurrit episcopalis grauitas in amplexũ, & cõcordib. animis quantũ superfuit æui exegit. Dimissis *Wilfrido* duobus cœnobiis, Ripis & Hengesteldein; ille inconcussa pace potitus post 4. reditus annos, vt *Michael* Archangelus prædixerat, tẽtatus est eadẽ infirmitate, qua quondam in Meldis, tam valide, vt subito sensu & voce careret: Sed suis ad eum orãtibus vt saltẽ ad diuisionem rerum suarum loquelam mereretur, resumpsit ingenue, vt & loqueretur cõtinuo, & post

al. ambires

dies salutis vigore refuso cuncta loca sua * obiret. tũ pro frequẽtibus morbis vicinæ mortis nõ dubius, quicquid ante in aliquibus bonis tepidius fecisse videbatur, suppleuit: præpositos omnibus cœnobiis ordinauit: gazas in quatuor diuisit: vnã & eam optimã portionẽ Romanæ dandã Ecclesiæ, cuius authoritate cũctis semper iniuriis exemptus, & honorib. restitutus fuerit: quod & per se implere quãuis annis grauis meditaretur, nisi ferrea quies cogitantem anticiparet: secundam pauperibus: tertiam cœnobiorũ præpositis delegauit, qua potentiorum amicitiam redimerent, qua contrariorũ impetũ refringerẽt: quartam illis, qui laborum suorũ indiuidui comites, nec dum terras, quibus se sustentarent, acceperant. Sic accepta licentia à Ripensibus, quos præcipuo semper amore coluerat, & cæteris Northanimbris ad colloquiũ *Celredi* regis Merciorũ quo inuitabatur, simul vt & monasteriorũ suorũ, quæ in illa regione plurima per indulgentiã regũ instituerat, quietẽ procuraret, profectus est. Ibi ergo cunctis circuitis & auctis, exacto anno & semis, postquã secundo proximi obitus fuerat admonitus, apud Inf. Inundalum languore irruente agitatus, extremũ diem sibi sensit adesse: paucisq;, quantum vires suppetebant, alloquutus filios sacramq; benedictionem impertiens, omnis vt videbatur expers angoris finem iniuit: recẽsito iam à monachis psalterio vsque ad illum versum: *Emitte spiritum tuum & creabũtur &c.* excessit anno ætatis 76. 46. Episcopatus: vir pro iustitiæ merito multis iactatus periculis, quique in ipsis exiliis non otio deditus, sed cœnobiis & Episcopatibus fundandis industrius esset: egregie factus ad promerẽdam gratiam principum, apud quos exularet, idemque pro rigore iustitiæ compatriotis regibus odiosus: reliquit cœnobia quot nullus, quæ solus aggregauerat, multis diuidens hæredibus. corpus eius in Ripis portatum, & multa reuerentia conditum: ea, qua efflauit hora cantus suauis auium & plausus alarum in cœlum reuolantium auditus nec visus. Id cum sæpe in illa funeris pompa fieret, periti, qui aderant, voluerunt intelligi, quod esset Angelorum concio, quæ ad defunctum venisset expromissio. Lauacro vestis, super quam corpus iacuerat tacta paralytica soliditatẽ recepit artuũ. Ædem, in qua obierat, cũ quidã incendere fuissent ingressi, ignis expauit: quin & visus iuuenis speciosus qui flammã summoueret. Plures post annos Ripis cœnobio destructo, Cantiam delatus *Wilfridus* inter præcipuos habetur inter primicerios honoratur.

Verunta-

Veruntamẽ vt ad recensionem episcoporum, quasi post diuturnam digressionem, in callem regrediar: expulso primitus (vt dictum est) *Wilfrido*, qui totius Northanimbrorum regionis erat episcopus, duo pro eo constituti sunt:

In Eboraco *Bosa*. In Haugustald *Eta*.

Defunctoque *Eta*, *Iohannes* ordinatus pro eo. tẽpore vero *Alfridi* regis rediit in Episcopatum totum *Wilfridus* 5. annis, expulsis *Iohanne*, de Haugustaldo, & *Bosa* de Eboraco. Post 5. annos *Wilfrido* iterũ ab *Alfrido* expulso, illi sedibus suis restituti sunt. Defuncto vero *Alfrido*, *Wilfridus* in concordiam receptus sedem apud Haugustaldũ habuit, *Iohanne* in Eboracũ migrante, quia iã *Bosa* defunctus erat. *Iohannes* vir eximiarũ virtutũ notissimum prædicatorẽ habet *Bedã* in gestis Anglorũ. Sed nec modo minor est laudibus suis, nec adhuc defunctus miraculis. celeberrimũ illud habetur quod habitatores Beuerley, quo loci iacet pro spectaculo soleant exhibere. *Tauri ferocissimi, qui nodosissimis vinculis astricti magno virorum fortiũ sudore adducuntur, statim vt cœmiteriũ ingressi fuerint, ita omni feritate sopita conquiescunt, vt oues simplicitate putes. Laxatis ergo nodis dimittuntur, per atrium proludere, qui ante quicquid obstabat, solebant cornibus & pedibus impetere.*

Ei successit in Eboraco *Wilfridus* presbyter suus, qui transcendit tẽpora *Bedæ*. nam eum illo anno quo obiit fuisse in Eboraco Episc. asseuerat, quocirca lis inextricabilis inter Cantuarienses & Eborac. versatur: quod dicant Cantuarienses se *Wilfridum* seniorem habere, contra Eboracenses contendant hunc minorem ab Archiepiscopo *Odone* Cantiam translatum.

Hoc defuncto emicuit in Pontificali speculo *Egbertus* frater *Egberti* eiusdem prouinciæ regis. Is & sua prudentia, & germani potentia sedem illam in genuinum statum reformauit. namque, quod cuiuis gesta legẽti Anglorum in promptu est, *Paulinus* eiusdem primus antistes vi hostilitatis loco pulsus, & apud Rouecestriam diem obiens, ibidẽ illud insigne pallii, quod ab *Honorio* Papa susceperat reliquit. Cæteri post eum tantæ vrbis præsules simplici Episcopi vocabulo contenti nihil altius anhelarunt. At vero *Egbertus* inthronizatus animosioris ingenii homo cogitans; *Quod sicut superbũ est si appetas indebita, ita ignauum si negligas debita*, pallium multa throni apostolici appellatione reparauit. Hic omnium liberalium artium armariũ (vt ita dicam) fuit, & nobilissimam Bibliothecam Eboraci cõstituit. Cuius rei testem idoneum aduoco *Alcwinum*, qui dixit in epistola ad *Carolum Augustum*: *Date mihi exquisitiores eruditionis scholasticæ libellos, quales in patria habui, per bonam & deuotissimam magistri mei* Egberti *Archiepiscopi industriam. Et, si placet excellẽtiæ vestræ, remittã aliquos ex pueris nostris, qui excipiant inde quæque necessaria, & reuehant in Franciam flores Britanniæ.* Sepultus est cum fratre suo in * vna porticu apud Eboracum, post 36. annos Episcopatus. *al. ima.*

Huius successor senex substitutus est *Eãbaldus*, præfati *Alcwini* discipulus industrius: vnde in epistola ad eundem dixit. *Laus & gloria Deo, qui dies meos in prosperitate bona conseruauit, vt in exaltatione filii mei charissimi gauderem, qui laboraret vice mea in Ecclesia, vbi ego nutritus & eruditus fueram.* Præesse thesauris sapientiæ: in quibus me magister meus dilectus Archiepiscopus *Egbertus* reliquit hæredem. Ipse est *Eanbaldus*, qui cum *Æthelardo* Archiepiscopo Cantuariensi mutuis probitatis officiis inuasionem, quam *Offa* rex Merciorum super Cantuariensem Ecclesiam fecerat, ad nihilum redegit: quod *Alquinus* significare videtur, in epistola ad eundem *Athelardum* ita dicens: *Audiens salutem & prosperitatem vestram & conuentum cum Eboracensi Episcopo filio meo* Eanbaldo *satis mihi placuit, speranti ex vestra colloquio sanctitatis vnitatem sanctæ Ecclesiæ recompaginari, quæ partim discissa est, non rationabili consideratione, sed quadam potestatis cupiditate.* Post eum hi fuerunt Archiepiscopi.

Wilfridus.
Wimundus.
Wlfere.
Ethelbald.
Rodewild.

Wlstanus. Hic tempore regis *Eadmundi* fratris *Ethelstani* pertinacioribus studiis iram eius emeritus, quod Danis contra eum rebellantibus faueret, ita quietum & benignũ excitauit animum, vt eum in vincula coniiceret. Sed nõ multo post actus pœnitudine, & respectu clericalis reuerentiæ indemnem abire permisit: quamuis ille sibi datam veniam indignatus, vitam è vestigio * exuit: *al. exierit*

Post eum *Oskitel* gradum accipiens honoris, floruit temporibus *Edredi*, & *Edwii*, & *Edgari* regum, habuitque successores.

Oswaldum

Edulfum.

Wlstanum. Qui omnes Episcopi etiam Wigornienses fuere hac de causa. *Oswaldus* non exili progenie oriundus, vtpote *Odonis* Archiepiscopi nepos, apud Floriacum in Gallia alteratus est in monachum familiari per id tempus Anglis consuetudine: vt si qui boni afflati essent desiderio in beatissimi *Benedicti* monasterio cœnobialem susciperent habitum, à quo religionis huiuscemodi manauit exordium: In hoc ergo loco iuuentutis fregit lubricum, multis annis religioni & literis seruiendo. Et licet ab Archiepiscopo inuitaretur, crebris restitit epistolis, prætendens causam nouitatis in veste, teneritudinis in religione, nec nisi tarde venit, nuncio ægri iam discumbentis auunculi percussus. Iam ergo Dofris appulsus, vt defunctum audiuit, minimum abfuit, quin statim Floriacum rediret, sed admonitu sociorum necessitudines parentum non negligendas, post iusta sancto Archiepiscopo soluta, ad Archiepiscopum Eboracesem *Oskitellum*, quem proximo consanguinitatis gradu attingebat, venit: eius dulcedine captus, non paucis annis religione & cõtubernio eius* fructus est. Interea *Dunstanus* Wigorniensi & Londoniensi Episcopatibus decedens, Cantiam transiit, qui sanctitatis & efficaciæ *Oswaldi* non nesciens, Wigorniẽsem Episcopatum ipsi à rege impetrauit. Ille paulatim considerans in clericorum ibi consistentium animis boni materiam inesse, si quis eam hortando animare & effigiare nosset, non eos turbulente repulit, sed sanctissima circumuenit arte. Nam quod sedes Episcopalis sancti *Petri* famulabatur honori, alteram in eodem cœmiterio, in genetricis Dei nomine fecit Ecclesiam. Vbi dum monachos posuisset, libentius cum eis conuersari, familiarius diuina officia exercere. Quod videns populus, qui benedictionibus tam religiosi Episcopi carere nefas immane duceret, omnis eo accurrere. Ita clerici immedio relicti, maluerunt monachorũ vestem suscipere, quã sibi dispendio, plebi ludibrio esse. Ex eo tempore dedit locum* ianitrici cœli clauiger paradisi pulchro inter cœlicolas cõmercio, zelo bono. huiuscemodi rumoris aura multam *Oswaldo* amicitiam apud regem conflauit & proceres: rex consilio *Dunstani* vacuatum Episcopo Eboracum viro impleuit, qui barbariem gentis moderari pro antiquo conuictu probe nosset. Nec tamen Wigorniensi sedi renunciare permissus est, ne monachorũ recens habitatio altoris sui destitueretur fomento, optimates submissi viro esse, certatim possessiones ad monasteria, quæ nõ exstabant, fundanda, ad ea quæ deciderãt, subleuanda offerre. De quibus, cum se locus obtulerit, quantum competere videbitur, dicam. Præterea literis excellentes viros in Angliam euocatos munificenter curare ne illo bono fraudaret patriã, sine quo cętera bona pene mihi videntur inania. quorum vnus fuit *Abbo* Floriacensis monachus, qui multam scientiæ frugem Angliæ inuexit, qui passionem *Edmundi* martyris iubente *Dunstano* Archiepiscopo, plenitudini literarum adiecit, is domum reuersus postea, & ibidem Abbas constitutus seueritati religionis sedulus extitit: quem morem cum in cella quadã cœnobii Floriacensis, quæ in Wasconia posita hodieq; ad regulam dicitur, exercere contenderet: non tulit Wasconia, sed lancea exanimatum superis transmisere. At *Oswaldus* multis annis vtriq; sufficiens episcopatui, magis ad Wigorniam ventitabat: supervixit quinq; annis *Dunstano*, decem *Ethelwaldo*: tantamq; sui admirationem Angliæ prębuit, vt solus eos exhibere videretur, autoritate illum, efficacia istum ambos sanctimonia. Pridie quam excederet, Wigorniæ pro foribus astans, diu suspexit cœlum lętabiliter illachrymatus. Percunctantibus, qui aderãt, quid ita irreuerberato lumine aspectaret, respondit. Sinite me fratres respicere, quo intendo pergere: velox est depositio corporis mei, & temp⁹ resolutionis meæ instat. Mirati sunt illi, quod nec ante aliquam suspicionem ægrotantis dedisset, sed largiori curæ corporis indulsisset. Sed postero die cum pro more lotis pauperum pedibus diceret hymnum: *Gloria patri & filio, & spiritui sancto*; in ipsa genu flexione vitali spiritu priuatus est. Tunc in ecclesia beatæ *Mariæ* sepultus, post XII. annos signis diuinitus ostensis à terra elatus est. ***Quid sane miraculi sit, quod toto corpore in puluerem assumpto, stola sacerdotalis, qua fuerat amictus corruptela vsq; ad hunc diem damnum non sentiat, Domini reseruetur examini***? Successit ei in vtraque sede *Aldulphus* ex Abbate Burchensi, sanctus (vt perhibent) vir & reuerendus. Ipsi pro sanctitate ignoscitur, quod contra regulas canonum duas sedes tenuerit, quod scilicet non hoc ambitione, sed necessitate fecerit: *Wlstano* non ita, qui sanctitate discrepabat & habitu. Iacet *Aldulphus* Wigorniæ etiam Floriacẽsi monasterio pro copia xeniorum, quibus *Oswaldi* munificentiam æmulari sategit, prædicandus.

vel. fruitus

al. genitrici. Dei.

Post *Wlstanum* sedem Eboracensem *Elfricus*, Wigorniensem *Leffius*. *Elfricus* tempore *Cauti* & *Hardacnuti* fuit, habeturq; in hoc detestabilis, quod *Hardacnutus* eius consilio fratris sui *Haroldi* cadauere defosso caput truncari, & infami mortalibus exemplo in Tamensem proiici iussit. Quin & Wigorniensibus pro repulsa episcopatus infensus, author *Hardecnu-*

Hardecnuto fuit, vt quod illi pertinacius exactoribus regiorum vectigalium obstiterant, vrbem incenderet, fortunas ciuium abraderet.

Elfrico Kinsius. Illi quoque *Aldredus* suffectus est, ante ex monacho Wintoniensi Wigorniensis Episcopus: qui simplicitati *Edwardi* illudens, moremque antecessorum magis pecunia quam ratione allegans, Archiepiscopatum Eboracensem non intermissa priori sede suscepit. Dispositoque apud regem consilio Romam pertendit comitatus duobus electis episcopis, *Gisone* Wellensi, & *Waltero* Herefordensi: nec nō & *Tostino* Comite Northambrorum. Comitem *Nicolaus* Papa gratiose suscepit, & eum in Synodo, quam contra Symoniacos coegerat, sibi à latere assidere fecit. *Gisonem* & *Walterum* voti compotes reddidit, qui essent non vsquequaque contemnendæ scientię, & nullius notati ignominia Symoniæ. *Aldredum* suapte responsione culpabilem vtrobique repertum, omni honore seuerus exspoliauit. Ita differenti effectu cum regrederentur, vna pariter ærumna omnes inuoluit: nam prædonibus irruentibus, præter simplices vestes exspoliatis omnibus, ad * nummum valens corporibus tamen illæsis Romam refugere. Hæc calamitas peperit *Aldredo* recuperandorum occasionem honorum. *Tostinus* quoque grauibus verborum contumeliis Apostolicum aggressus in sententiam sibi placitam reduxit, parum metuendam à longinquis gentibus eius excommunicationem, quam propinqui latrunculi deriderent. in supplices enim furere, in rebelles parum valere, aut sua sibi per eius authoritatem reddenda, quæ per eius fraudulentiam constaret amissa: futurum vt hæc rex Anglorum audiens tributum sancti *Petri* merito *Nicolao* subtraheret, se non defuturum rerum veritati exaggerendæ. Hoc minarum fulmine Romani territi Papam flexerunt, vt *Aldredo* Archiepiscopatum redderet, & pallium: esse impium, si & inglorius, & vastatus repatriaret. fecit ille, quod monebat ratio, hac moderationis libra adiecta, vt Wigorniensi sedi proprius antistes accederet. abierunt ergo domum incolumes magna & diffusa omnes Apostolici liberalitate de damno priori consolati. Consequuti sunt abeuntes Romanorum legati, qui sanctissimum *Wlstanum* per consensum *Aldredi* Wigorniæ ordinarunt episcopum. Nec enim à *Stigando* tunc Cantuariensi nomine tenus Archiepiscopo quisquam bonus Pontificale munus susciperet, qui non per ostium in ouile ouium intrasset, qui quamuis sępe à sede vocaretur Apostolica, tamen nunc dilationibus, nunc muneribus eludebat omnia, donec veniret rex *Willielmus*, quem nulla corrūpere posset tergiuersationis astutia: is *Stigandum* palam notabilem reddidit, nolens ab eo sacramentum regiæ benedictionis suscipere: exhortatus *Aldredus* consecrationem egit, exacto prius coram omni populo iureiurādo, quod se modeste erga subiectos ageret, & æquo iure Anglos, quo Francos, tractaret: itaq; illum quamdiu erga suos temperiem habuerit, dilexit vt prolem, veneratus est vt regem. Sed cum importabilis tributi pensum à prouincialibus exigeret, conuenit eum per legatos antistes, quos ægre admissos cum turbulento responso abegisset, non moratus ille maledictionis telum in illum & omnem eius vibrabat progeniem. Præfatus, Posse se maledictionem dare merito, qui benedictionē dedisset immerito, quod cum relatū esset regi amicorum admonitione delinitus misit, qui episcopum exorarent. Veruntamen præuenerat nuncios mors antistitis, qui ex ægritudine animi (vt plærumq; fit) contracto morbo decubuerat, & obierat. libertas animi eius in vno verbo enituit præclare, quod Anglice apponam, quob Latina verba non sicut Anglica * concinnanti respondent. *Vrsus* erat vicecomes Wigorniæ à rege constitutus, qui in ipsis pene faucibus monachorum castellum construxit, adeo vt fossatum cœmiterii partem decideret. querela ad Archiepiscopum qui tutor esset Episcopatus delata est: ille cum vidisset, *Vrsum* his verbis adorsus est. Hatest thou Urse / Haue thou Gods curse: eleganter in his verbis, sed dure nominum euphoniæ alludens; vocaris inquit Vrsus: habeas Dei maledictionem, & (quod Anglice non apposui) meam, & omnium consecratorum capitum, nisi castellum hinc amoueris: & scias profecto quod progenies tua non diu de terra sanctæ *Mariæ* hæreditabitur. Dixit ille implēda, quæ nos videmus impleta. Siquidem non multis annis filius eius *Rogerius* paternarum possessionum compos, graui regis *Henrici* indignatione pulsus est, quod quendā ex ministris regiis præcipiti furore iussisset interimi. *Aldredo* defuncto, & in Eboraco sepulto, clades illa, quā prædixi, sequuta est è vestigio, iussu *Willielmi* regis inflicta. Et tunc quidem omnis nobilitas popularis emarcuit falce belli demessa. Nam iam olim tempore Danorum monasteria per totam prouinciam vice syderum micantia pessum ierant. Stant adhuc semiruti parietes, qui sint non delectationi oculo, sed tristitiæ monumento. ibi fuit olim apud Wiremuth monasterium, *Beda* & multorum literatorum virorum nobile gymnasium. Ibi Strenteshalh sanctarum virginum choro, beatorum antistitum, & egregiorum regum mausoleis insigne, quod nunc Witebi dictum semisopitos cineres in vitam

al. minimum.

al. concinnitati.

quorundam industria satagente suscitat: inuentaque sunt nouiter, & in eminentiam elata sanctorum corpora; *Trumwini* Episcopi, *Oswii* regis, & *Elfleda* filiæ eius quæ eidem monasterio post *Hildam* præfuit: nec non & illius monachi, quem diuino munere scientiam cantus accepisse *Beda* refert. Cuius non fuisse apud Deum populare meritum, miracula modo multa (vt ferunt) superne demissa prætendunt indicium, vnde necessario illius prouinciæ monasteria non euoluo, quod vetusta omnino diruta, vel si noua, adhuc ignota. quāuis hoc opere non omnia per Angliam enumeranda susceperim, nisi quæ sint pro indigenarū sanctorum corporibus maioris famæ, altioris gloriæ. Huc accedit, quod quædam nostræ notitiæ occulit memoriæ vetustas, quædam constructionis nouitas: ista prouinciæ longinquitas, illa sanctorum in eis requiescentium pro miraculorum raritate obscuritas: quibus omnibus etsi ex necessitate styli nostri deest officium, parum tamen nostrum suspirabunt silentium, cum fuerint olim vel Dei voluntate vel sua industria propalata. Interea dū diuersamur in hac prouincia, successit animo Episcoporum Haugustaldēsium, & ad candidā casam, quod Anglice **Witerne** dicitur, nō reticere nomina: quia enim quondā Archiepiscopatui Eboracensi subiecti, ad tempus non excurrerunt nostrum, recte in referendo proprium non occupant locum, furtim ergo se Archiepiscopis immiscea nt, vt eorum contubernio sociati commemoratione non careant. Haugustaldehem vocatur locus quinquaginta ab Eboraco milliaribus disparatus, fisco regio famulabatur, quando eum beatæ memoriæ *Wilfridus* à beatissima *Etheldritha* regina pro aliis possessionibus commutauit. Ibi ædificia minaci altitudine murorum erecta, & diuersis anfractibus per cochleas circunducta, mirabile quantum expoliuit, arbitratu quidem multa proprio, sed & cæmentariorum, quos ex Roma spes munificentiæ attraxerat, magisterio. Ferebaturq; tunc in populo celebre, scriptisque etiam est inditum, nusquam citra Alpes tale esse ædificium: nunc qui Roma veniunt idem allegant, vt, qui Haugustaldēsem fabricam vidēt, ambitionem Romanam se imaginari iurent adeo tot temporum & bellorum iniuriæ venustatem ædificiis non tulere.

Primus ibi fuit *Wilfridus* Episcopus, quo violenter eiecto, subrogati sunt,

Eata.

Tumbert.

Iohannes.

At vero *Wilfrido* reuerso, & post receptionem sedis defuncto successit *Acca*, vir imprimis industrius & sanctus. Vtrarumq; rerū astipulator est idoneus *Beda*, cuius instinctu & fauore multa (vt notum est) elaborauit volumina: veruntamen non prosperiore fortuna vsum, quam magistrum ex chronicis accepi: pulsumq; post obitum *Bedæ* triennio à sede sua, incertum an regressum.

Acca Fredebert.

Ei *Tilbert.*

Ipsi quoq; *Ethelbreth* successit. adhunc & congregationem eius est epistola *Alcuini*, in qua inter cæteras dicit, *O nobilissima progenies sanctorum patrum, illorum honoris, venerabilisq; vitæ successores, & pulcherrimorum habitatores locorum, vestrorum sequimini vestigia patrum: vt de his pulcherrimis habitationibus ad horum, qui nos genuerunt, æternæ beatitudinis consortium peruenire mereamini.* Post *Ethelbrethum* tres tantum Episcopi Haugustaldenses fuere.

Herdred.

Eambertus.

Thiffriddid. Exercitus enim Danorum, qui iam tempore *Alcuini* metuebatur, vt alias diximus & dicemus, veniens habitatoribus exstinctis vel effugatis habitaculorum tecta succendit, & secreta cœlo exposuit. Nunc est Haugustaldem villa Archiepiscopi Eboracensis.

EPISCOPI CANDIDAE CASAE.

CAndida Casa vocatur locus in extremis Angliæ iuxta Scotiam finibus, vbi beatus cōfessor *Nima* requiescit, natione Britto, qui primus ibidem *Christi* prædicationem euangelizauit. Nomen loco ex opere inditum, quod ecclesiam ibi ex lapide polito Brittonibus miraculum fecerit. Sanctum hunc *Nimam* præclarum virtutibus experta est antiquitas. Scribit *Alcuinus* in epistola ad fratres eiusdem loci dicens: *Deprecor vestræ pietatis vnanimitatem vt nostri nominis habeatis memoriam in Ecclesia sanctissimi patris vestri* Nimæ *episcopi, qui multis claruit virtutibus, sicut mihi nuper delatum est per carmina metrica artis, quæ nobis per fideles nostros discipulos Eboracensis ecclesiæ scholasticos directa sunt, in quibus & facientis cognoui eruditionem, & facientis miracula sanctitatem.*

Ibi

Ibi sub extremo *Bedæ* tempore primus factus est Episcopus *Pethelmus*, qui multo ante tempore in Westsaxonia commoratus sanctissimi *Aldelmi* discipulatui interesse meruerat: eum subsequuti sunt.

Frethewald.

Pecwine.

Ethelbrith.

Beadulf nec præterea plures alicubi reperio, quod cito defecerit Episcopatus, qui extrema Anglorum in ora est, & Scottorum vel Pictorum depopulationi opportuna. His igitur, quæ prætermittere consilium non erat, decursis, ad Eboracum regredietur oratio.

Anno ab incarnatione Domini, 1070. *Thomas* Canonicus Baiocensis à *Wilhelmo* rege Archiepiscopus Eboraco datus est, permansitq; in honore 30. annis omni vita integer, & cui nihil vel in gestis, vel in dictis succenseri debeat, nisi quod primo Archiepiscopatus tempore in causa Primatus Cantuariensis magis errore quam pertinacia certauit: cuius rei exitum liber gestorum Pontificalium absoluit. elegantia personatus spectabilis desiderio videntibus erat, iuvenis vigore & æqualitate membrorum commodus, senex viuido faciei rubore & capillis cygneus. liberalitate sua successores suos contristauit, vt qui multam Episcopalium terrarum partem in clericorum vsum nimie (vt dicunt) prodigus distraxerit, clerum sufficientem opibus & literis adunauit, Ecclesiam à fundamētis inchoatam consummauit. cœlibatum eius nunquam sinister rumor aspersit; Philosophus antiquis scientia comparandus, nec elatus sermone, & vultu comis, moribus dulcis. Nec cantu, nec voce minor multa Ecclesiastica composuit carmina. Si quis in auditu eius arte ioculatoria aliquid vocale sonaret, statim illud in diuinas laudes effigiabat: illud apud clericos quam maxime agere, vt masculam in Ecclesia musicam haberent, *nec quicquam*, effœminate diffungentes, *tenero*, vt Persius ait, *supplantarent verba palato*. Æuo igitur & honore seculi & gratia Dei abunde plenus obiit anno primo *Henrici* in Nouembri, cum eum antea in Augusto ad regem coronasset propter absentiam Cantuariensis Archiepiscopi.

Nec mora *Girardus* nepos *Walchelmi* Episcopi Wintoniensis, qui erat Episcopus Herefordensis, electus est, & introductus in Archiepiscopum, qui dum cunctatur subiici Primati Cantuariensi, has ei literas misit *Paschalis* Papa. Paschalis *Papa, seruus seruorum Dei, venerabili fratri Eboracensi Archiepiscopo*, Girardo *salutem, & Apostolicam benedictionem. Quanquam praue contra nos, imo contra matrem tuam sanctam Romanam Ecclesiam te non ignoremus egisse: præsentibus tamen tibi literis mandamus, vt professionem venerabili fratri nostro* Anselmo *Cantuariensi Archiepiscopo facere nō negligas. Audiuimus enim* Thomam *quondam prædecessorem tuum ex hac eadem re contentionem mouisse & cum in præsentia domini* Alexandri *Papæ secundi ventilata esset, ex præcepto eius definitione habita post varias adquisitiones* Lanfranco *prædecessori suo & successoribus suis eandem professionem fecisse. Vnde & nos, quod tunc temporis definitum est, volumus authore Deo firmum illibatumque seruari.* Hanc epistolam directam sibi *Girardus* nō legit, quia necesse non fuit. Præuenerat ipse iussum Apostolicum, & hortatu regis *Anselmo* in manum dederat seruaturum se ipsi eandem professionem in Archiepiscopatu Eboracensi, quam fecerat in Episcopatu Herefordensi. Nequitia, qua cum Papa notat, hæc fuit, quod à Roma cum pallio regressus, mendacio suo sedem Apostolicam infecit dicēs regi, quod si se in aliis Ecclesiastice ageret, inuestituras Ecclesiarum fieri æquanimiter Papa toleraret. literarū non nescius, in eloquentia diffusus. Decessit insperate, morbo quidem sed leui antea tactus. Nam cum aliquantulum æger in quodam viridario domui suæ vicino cubitaret, vt salubriore aura, quā suaue halantes herbarū flores animarent, foris frueretur, iussit vt astantes domum secederent, corporis curæ interim prouisuri. Abierunt illi, & post epulas reuersi, fleuerunt dominum exanimem. Vtinam hæc rumor finxerit, nec homo Pontificalis gratiæ sic obierit: certe canonici Eboracenses, ne in ecclesia sepeliretur, pertinacissime restitere, vix ignobilem cespitem cadaueri pro foribus iniici passi.

Quamuis post aliquot annos *Thomas* successor eius indignitatē facti leniens, in Ecclesia ipsum iuxta prædecessores suos eminentissime tumulauerit. Is filius *Samsonis* Wigorniensis Episcopi, dum in Archiepiscopatum electus ad consecrationē suam suscipiendam pro more Cantuariam venire inuitaretur ab *Anselmo*, primo benigne respondit, grates se quod vocaretur agere, sed inducias petere ad tam magnum apparatum immodico sumptu opus esse. secundo accitus, vi se & rationibus suorum clericorum teneri renunciauit. tertio etiam per Episcopos Londoniensem & Roffensem conuentus, omnino negauit. Quare *Anselmus* cum de consilio *Thomæ Paschalem* Papam certum fecisset, & defectus ipse corporis viribus cœleste iter acceleraret, scripsit *Thomæ* Epistolam, quam & Episcopis omnibus Angliæ singulam singulis cum suo sigillo misit, vt scirent qualiter erga

Thomam agere deberent. Anselmus *minister Ecclesiæ Cantuariensis* Thomæ *electo Archiepiscopo Eboracēsi. Tibi* Thoma *in conspectu Dei Omnipotentis ego* Anselmus *Archiepiscopus Cātuariæ & totius Brittanniæ Primas loquor, loquens ex parte ipsius Dei: sacerdotale officium, quod meo iussu in parochia mea per suffraganeum meum suscepisti, tibi interdico, atque præcipio, ne te de aliqua cura pastorali vllo modo præsumas intromittere, donec à rebellione, quam contra Ecclesiam Cantuariensem incepisti, discedas, & ei subiectionem, quam antecessores tui,* Thomas *videlicet, &* Girardus *Archiepiscopi ex antiqua antecessorum consuetudine professi sunt, profitearis. Quod si in his quæ cœpisti, magis perseuerare, quam ab iis desistere delegeris, omnibus Episcopis totius Brittanniæ sub perpetuo anathemate interdico, ne tibi vllus eorum manus ad promotionem Pontificatus imponat. vel si ab externis ordinatus fueris, ne pro Episcopo iidem in aliqua Christiana communione suscipiant. Tibique* Thoma *sub eodem anathemate ex parte interdico Dei, vt nunquam benedictionem Episcopatus Eboracensis suscipias, nisi prius Professionem, quam antecessores tui videlicet* Thomas *&* Girardus *Ecclesiæ Cantuariensi fecerunt, facias. Si Episcopatum Eboracensem ex toto dimiseris, concedo vt officio sacerdotali, quod iam suscepisti, vtaris.* Erat enim Rex Normanniæ, qui cum in regnū rediisset, ventilare causam cœpit. Lecta est ante eum Epistola prohibitionis *Anselmi*, & ab Episcopis omnibus suscepta & approbata; quamuis susceptionem eius ad Regalis potentiæ contemptum retorquere Comes de Mellento visus esset. Tantus autem Episcoporum fuit consensus non refragante & patre *Thoma* Wigorniensi antistite, vt mallent omni honore spoliari, quam præcepta patris sui *Anselmi* transgredi. confirmauit religionem illorum principalis assensus, cum subiecit: Quicquid aliorum sententia feret, ego patris *Anselmi* excommunicationi nec ad horam subiacere aliquatenus volo. Itaque quia præter Epistolam *Anselmi* sunt priuilegia sedis Apostolicæ, sunt definitiones ante patrem meum & matrem cum consilio totius regni statutæ, quibus authoritas Cantuariensis Ecclesiæ nititur: eligat *Thomas* aut subiectionem Ecclesiæ Cantuariensi facere, aut Episcopatui valefacere. Cessit ille non rationi sed potentiæ, factaque professione subiectionis suæ Cantuariensi Ecclesiæ: suscepit a ministro *Richardo* scilicet Lōdoniensi Episcopo, quod detrectauerat suscipere à magistro. De facilitate ergo credulitatis in clericos sero doluit, exulceratam quantum vixit deferens conscientiam, quod benedictione *Anselmi* fuerat priuatus. Erat tunc temporis in Anglia *Odolricus* quidam Cardinalis, qui pallium Eboracensis ecclesiæ attulerat per *Anselmi* consilium dandū. Sed cum eum iam obiisse inueniebat, hærebat animo incertus quid faceret. Sedata ergo omni per potestatē regis controuersia, decretum est, vt Eboracum ab eodem Cardinali deportaretur pallium. Factum est, & redimitus *Thomas* pallio in Archiepiscopum enituit, expers (vt credebatur) ab adolescentia fœminarum, sed & obscœnitatum omnium, dapsilis exemplo sui ad omnes, prædicandæ pietatis & fauoris in clericos. decessit iuuenis vix 14. annis functus gradu.

Successit *Thurstanus* prædicandæ constantiæ clericus. Qui cum post aliquot annos acceptæ electionis professionem *Radulfo* Archiepiscopo Cantuariæ facere nollet, volente rege vltro Archiepiscopatu cessit. Sed clericorum suorū monitu postea Romā profectus hanc Epistolam meruerat. Paschalis *Episcopus seruus seruorum Dei* Henrico *illustri regi Anglorum, Salutem & Apostolicam benedictionem. Nos authore Deo de probitate tua non tantum bona sed meliora confidimus. Idcirco monemus excellentiam tuam, vt diuinæ gratiæ memor semper existas, qui tibi & regni pacem & iustitiæ notitiam tribuit. Honorem igitur Dei & Ecclesiarum eius in regno tuo diligenter obserua, & iustitiam efficaciter exequere; quia per honorem Dei tuus profecto augebitur. Audiuimus Electum Eboracensem virum sapientem & strenuum sine iudicio ab Eboracensi Ecclesia sequestratum, quod nimirum diuinæ iustitiæ & sanctorum patrum institutionibus aduersatur. Nos quidem neque Cantuariensem Ecclesiam minui, neque Eboracensem volumus præiudicium pati, sed eam constitutionem, quæ à beato* Gregorio *Anglicæ gentis Apostolo inter easdem ecclesias constituta est, firmam censemus illibatamque seruari. Idem ergo Electus, vt iustitia exigit, ad suam Ecclesiam omnimodis reuocetur. Si quid autem quæstionis inter easdem Ecclesias nascitur, præsentibus vtrisq; partib. in nostra præsentia pertractetur.* Hac epistola fretus *Turstanus*, sedem suam repetiit libens. Augebatur indies dissidium inter eum & *Radulphum* Archiepiscopum, quia *Radulphus* nullis delinimentis, nullis minis adduci potuerat, vt ei manus imponeret, nisi professionem faceret, nec *Turstanus* id se facturū pro capitis periculo pollicebatur. Successori ergo *Paschalis* Papæ *Gelasio* citra montes venienti ambo statuerunt occurrere, causarum suarum patrocinio affuturi. Sed mors Apostolica non diu prolongata tardauit eorum impetum, donec *Calixtus*, qui ei successerat, Rhemis ad celebrandum venit concilium. Eo *Turstanus* impiger contendit, pollicitus regi nihil se contra decus Ecclesiæ Cantuariensis moliturum. Quod mox, vt opportunum vidit, oblitus effregit; ab Apostolico contra omnes consuetudines maiorum benedictionem episcopalem suscepit. Præcesserat

cesserat sane *Turstanum* ad Papam Legatus regis, idemque frater *Radulfi Sefredus*, postea Cicestrensis Episcopus, denunciaturus Papæ, ne vllo modo *Turstanum*, aut ipse sacraret, aut ab aliquo nisi a Pontifice Cantuariorū secundum antiquum morem sacrari permitteret. Et si contra hoc ipse Apostolatus sui iure niti vellet, certus existeret, quia nec pro amissione coronę suæ propositum suū in hac caussa mutaret. His respondit Apostolicus, *Ne putet Rex me de quo agit negotio aliter acturū, quam ipse velit. Neque enim voluntas mea vnquā me tulit, vt Cantuarensis Ecclesia dignitatē, cui tot præclari patres (vt pene toti mundo notissimum est,) præsederunt, quoquo modo humiliem.* His blanditiis persuasus Legatus reditum maturauit. Post cuius discessum Apostolicus Romanorum iussis obnoxius, qui in amicitiam *Turstani* transierant, eum sacrauit, palam illud interdicente *Iohanne* archidiacono Cantuariensi. respondítque ei Apostolicus: nullam iniustitiam Ecclesiæ Cantuariensi volumus facere, sed salua iustitia & dignitate illius, quod proposuimus, exequamur. Friuolū id audientes iudicauerūt, cum dissideret factum a dicto. Hoc audito rex *Turstano* interdixit omnem dominationis suæ terram. Quam seueritatem nec tunc voluit diminuere, cum eum apud Gisortium præsens appellasset Apostolicus, asserens se de fide, qua se Rex obligatū esse dicebat, eum authoritate beati *Petri* soluturum. Quod cum frustra fuisset, tunc quidem rex impacatus remansit. Sed sequenti anno, cum iam præfatus Papa in sede Apostolatus corroboratus, liberius, quæ vellet, disponeret, misit Epistolam, qua videbatur, vt aut *Turstanus* Episcopatu suo potiretur, aut rex anathemate, & Pontifex Cantuariēsis suspensione sacerdotalis officii plecteretur. Hic metus coegit regem cœptis desistere: receptus est *Turstanus* in sede. Ita ille quamuis *Radulphus* & successor eius *Willielmus* multa conarentur, multa effunderent, omnes eorum allegationes instātia sua dissoluit, & irritas fecit. Obiit sanctissime post exactū quadriennium mortis *Henrici* regis abrenuncians prius episcopatui, & monachus factus apud pontem fractum, cellam Cluniaci.

DE EPISCOPIS LINDISFARnensibus & Dunelmensibus.

EX omnibus, qui quondam in Northanhimbria episcopatibus positi, principatum Eboracensem suspiciebant, solus ille, qui apud Lindisfarne fuit, remansit. Lindisfarne est Insula exigua, quæ nunc à prouincialibus Halieland vocatur, quam sanctissimus *Aidanus* appetitor silentii & sanctæ paupertatis in sedem episcopatus, spreta illa Eboracensis frequentiæ pompa, elegit. Viri tenuitatem & modestiam secuti sunt successores eius,

Finanus. *Colmannus.* *Tuda.* *Eata.*

Celeberrimus & illibato corpore adhuc pausans eximius *Cuthbertus*, qui solus hanc gratiam meruit, quod nunquam eius incorruptio vel in quæstionem venerit.

Edberthus, qui pro maximæ sanctitatis prærogatiua meruit in tumulo sepeliri, quem antecessor suus fœlicissimæ memoriæ 11. annis integro consecrauerat cadaueri. Euentum cito sequuturæ mortis & sepulturę prædixit ipse allatis ad se sacratissimis induuiis, quæ tot annis infossæ labem putredinis euaserant. Hæc *Beda* in vita *Cuthberti* latissime exequitur.

Edfridus, cuius iussu & rogatu idem historiographus fœlicem *Cuthbertum* tam oratione rhetorica, quam dulcedine metrica extulit.

Ethelwoldus.

Cinewlfus.

Higebaldus. Huius tempore depopulati sunt Dani Insulam, vt nec sacrosanctis parcerent altaribus, sicut manifestum facit Epistola *Alchwini* ad eundem in hunc modum. *Beatissimi patris* Cuthberti *Episcopi in* Christo *filiis* Hingobaldo *Episcopo & omni congregationi Lindisfarnensis Ecclesiæ* Alchwinus *diaconus salutem. vestra charitatis familiaritas me multum lætificare solebat, sed versa vice vestra tribulationis calamitas licet absentem multum me contristauit quod Pagani contaminauerunt sanctuaria Dei & fuderunt sanguinem sanctorum in circuitu altaris, calcauerunt corpora sanctorum in templo quasi sterquilinium in platea. Quæ est fiducia Ecclesiis Brittanniæ, si sanctus* Cuthbertus *cum tanto sanctorum numero suam non defendit Ecclesiam? &c.* Quibus hortatur, ne à moribus antecessorum degeneres vestium luxui & gulæ intemperiei professionis suæ reuerentiam decolorent. per transgressionem diuinæ legis accidisse talia, accessuraque deteriora, si perseuerandum in vetitis putauerint. Adiicit etiam in Epistolæ calce, *Cum Dominus noster Rex* Carolus *hostibus per misericordiam Dei subditis domum reuerteretur, nos Deo iuuante ad eum venire disponimus, & si quid tunc vel de pueris, qui in captiuitatem ducti sunt à Paganis, vel de aliis necessitatibus nostris proficere poterimus, diligenter ad effectum producere curabimus.* Item ad Ethelredum regem. *Ecce Ecclesia sancti* Cuth-

berti *sacerdotis Dei sanguine aspersa omnibus spoliata ornamentis, locus cunctis in Brittannia venerabilior Paganis gentibus datur ad debellandum. Et vbi primum post discessum sancti* Paulini *ab Eboraco Christiana religio in* * *Northambrorum gente sumpsit exordium, ibi miseriæ & calamitatis cœpit initium.* Quapropter pensato consilio decretum est, vt ab Insula illa, quæ esset maritimorum prędonum hiatibus exposita, corpora sanctorum in continentem transferrentur. Tunc beatum magni *Cuthberti* corpus cum quidam religiosi (vt putabant) furto Hiberniam transvehere ambirent, perdiderunt fructum operæ, dum aut multis diebus ventum operirentur in littore, aut flatu aliquantum concitatiore in altum prouecti, statim repellerentur. Quocirca cum honore debito sacrum corpus apud * Bulbeford, incertum an Episcopatus sedem deposuere iuxta amnem Twyda. Iacuit ibi multis annis vsque ad aduentum *Ethelredi* regis. Nec tamen interim in adiutorio prouincialium feriabatur, sed per totam Angliam vagabatur miraculis; quorum vnum si retulero, non ab re vt æstimo fecero, eo insignius, quo illud in clarissima persona ostensum totius Anglię libertatem reduxit, seruitutem exuit. Erat Rex *Elfredus* barbarorum infestatione ad hoc redactus inopiæ, vt in Insula quadam paruissima quæ vocatur Adeligei lateret inglorius. Dixi superius de hac Insula in gestis Pontificum Wellensium. Ibi ergo quadam die cum domi soporatus iaceret, (dolor enim animi somnum impetrauerat) sociis per oram fluminis dispersis ecce beatus *Cuthbertus* dormientem alloquitur. *Ego sum* Cuthbertus *Lindisfarnensis quondā antistes. Misit me Deus, vt prospera tibi annuntiem. Quia enim Anglia iamdudum peccatorum pœnas enormiter luit, modo tandem indigenarum sanctorum meritis super eam misericordiæ sua oculo respexit. Tu quoque tam miserabiliter regno extorris gloriose post paucum tempus in solio reponeris. Atque adeo signum eximium tibi dabo. Venēt hodie piscatores tui magnam vim grandium piscium corbibus euehentes. Quod eo erit mirabilius, quia his diebus gelante aqua stagnum asperatum nihil tale sperari permittet. Super hæc gelido rore stillans aer omnium piscantium artem eludit. Verum tu fortuna secunda vere compos regaliter feceris, si adiutorem tuum Deum & me eius nuncium competenti deuotione demerueris.* Hæc dicens sanctus regem soporatum sollicitudinibus exuit, matremque prope cubantem eiusdem nuntii lætitia confortauit. Experrecti ambo vnum & idem se somniasse frequenti recursu verborum iterabant: cum piscatores ingressi copia innumerabili piscium fidem somnio fecere. Nec multo post ille regnum & regni gloriam suscepit, vt latius in gestis diximus. *Hingebaldo* hi successere:

al. Northanimbrorum.

al. Bubedford.

Egberth.
Erdulf.
Cutheard.
Milred.
Witred.
Sexhelm.
Aldredus.
Alsius.
Aldum.

Eadmund, qui quantumuis mirabili casu in Episcopum creatus est. Electio enim olim præsulum & Abbatum tempore Anglorum penes clericos & monachos erat. Monachi ad corpus sancti *Cuthberti* non seruiebant, quamuis Episcopi consuetudinaliter Monachi essent, ad exemplum sanctissimi patris, qui monachus clericis præfuerat. Defuncto ergo *Aldulmo* antistite, clerici consederant de rectoris futuri electione consultantes: nec (vt fit in talibus) quicquam certi pro schismate partium definientes. Tum *Eadmundus*, quē nullus accersendum putauerat, cunctantibus superueniens, consuetaque vsus facetia, me (inquit) accipite, & Episcopum facite. Illi omnes quasi diuinitus accensis spiritibus rapuerunt ex ore eius verbum quasi diuinum miraculum. stupentemque & dicti pœnitentem, vtpote qui mallet lusum pilæ, quam vsum cuculli, monachum fecerunt, & regi * *Egelredo*, qui tunc regnabat, in Episcopum sibi postulauerunt. omine fœlici fuit hæc facta prolusio, vt commemorant indigenæ loci. Regis enim serenitas, quod petebatur, annuit, & propitia diuinitas, quod sperabatur, impleuit. Sub eo enim præsule multum in modū Ecclesiæ promouit prosperitas. Corpus sanctum delatum Dunelmum, basilica ibidem à fundamentis consummata; multa præterea, quæ nullo vnquam apud ciues æuo fallax consumet obliuio. Dunelmum est collis, ab vna vallis planitie paullatim & molli cliuo turgescēs in tumulum: & licet situ edito & prærupto rupium omnem aditum excludat hostium, tamen ibi moderni collibus imposuerunt castellum. Ad radices pedis castelli defluit amnis piscosus, & vt plæraque & omnia pene Northambriæ flumina. ita enim *Iscium* in partibus Occidentalib. & Aquilonalibus Angliæ superfluit, vt rustici proiectis piscibus sues pascāt.

al. Ethelredo.

Post

Post *Eadmundum* fuerunt, *Edred.*

Egelwinus.

Egelricus, quorum vltimus sub rege *Willielmo* rebellionis accusatus, quod turbasset pacem regiam piraticam adorsus, perpetuo exilio Westmonasterium deportatus est. Ibi quantum vixit voluntaria inedia & lachrymarum affluentia præteritos reatus attenuans & diluens, sanctitatis opinionem apud homines concepit. Deniq; ab iis, qui eum viderũt, posteris memoriam tradentibus, hodieq; tumulus eius nec votis nec frequentia petitorum caret.

Superpositus est adhuc viuenti *Walkerus*, qui esset dux pariter prouinciæ & Episcopus, frænaretq; rebellionem gentis gladio, & reformaret mores eloquio. Qui dum id exequeretur sedulo, indigne peremptus occasionem dedit Regi, vt prouinciæ illius *prouincias, quæ aliquantulum respirauerant, funditus exterminaret. Causa cædis hæc fuit. Præfecerat Episcopus, rebus forensibus *Gilebertum* cognatum, interioribus *Leobinum* clericum, ambos in rebus commissis strenuos, sed effrænes. Tolerabat Episcopus eorum immodestiam gratia strenuitatis inductus. Et quia eos eleuarat, cumulum benignitatis augebat. *Indulget enim natura sibi, placidoq; fauore assentatur suis ipsa muneribus.* Is *Leobinus Liulfum* beatissimi *Cuthberti* ministrum adeo dilectum, vt ipse Sanctus coram vigilanti assistens placita imperaret, hunc inquam *Leobinus* per *Gilebertum* obtruncari fecit, liuore ictus quod amplioris amicitiæ locum apud Pontificem pro scientia & æquitate iudiciorum haberet. Perculsus nuncio *Walkerus* parentelæ furenti defuncti legalis placiti iudicium obtulit, protestatus *Leobinum* suæ suorumq; necis authorem. vbi ventum ad placitum, nullis effera gens rationibus emolliri potuit, quin in Episcopum referret culpam, quod ambos homicidas post necem *Liulfi* in curia eius familiariter diuersatos vidissent. Surrectum ergo in clamores & iras, & *Gilebertus* de Ecclesia, in qua cum Episcopo assederat, vltro egrediens, vt suo periculo vitam domini mercaretur, impie occisus est. Præsul etiam pro ianuis prætentum ramum præferens neci datus, fomesq; mali *Leobinus* semiustulatus; quod nisi cremata Ecclesia exire nolebat exiliens mille lanceis exceptus est. Prędictum id ab *Edgitha* Regina relicta Regis *Edwardi*. Quæ cum vidisset *Walkerium* Wintoniæ ad consecrandum duci cæsarię lacteolum, vultu roseum, statura prægrandem, pulchrum (ait) hic Martyrem habemus, coniectura videlicet immoderatæ gentis ad præsagiendum inducta. Hunc exitum vitæ tulit *Walkerius*, vir neque immodestus neque illiteratus, qui canonicos Monachili seruitio assuetos, quod semper Monachum habuissent Episcopum, ad vsum clericorum redegit.

al. reliquias

Successit ei *Willielmus* ex Abbate Sancti *Karilefi*, qui Monachos Dunelmo posuit; potens in seculo & oris volubilitate promptus, * maximus sub *Willielmo* rege iuniore. quapropter & amicorum cohorti additus, & Angliæ prælatus, non permansit in gratia. Quippe nullis principis dictis vel factis cõtra eum existentibus, ab amicitia desciuit, in perfidia *Odonis* Baiocensis & cæterorum se immiscens. Quapropter victis partibus ab Anglia fugatus post duos annos indulgentia principis rediit. Episcopatu ergo resumpto sedulo agebat, vt in antiquum resumeretur amorem, spectatoq; regis ingenio quocunq; ille vergendum putasset, & ipse vergere. vnde factum est, vt in turbine, qui inter *Anselmum* & *Willielmum* surrexit maximas contra Archiepiscopum turbas iste signifer excitaret: Sperans (vt aiunt) vel alliciendam regis gratiam, vel se pro *Anselmo* fore Archiepiscopum. sed enim vtroq; excidit. Nam non multo post orto inter ipsum & regem dissidio ægritudinem apud Glocestriam incurrit. ibi tunc erat curia, & iussus est Episcopus exhiberi, vt causam suam defensaret. Cui cum responsum esset infirmitate detineri, quo minus veniret: per vultum de *Luca* fingit se inquit. Enimuero ille vera valetudine correptus morti appropinquabat. Cumq; considentes Episcopi iudicassent, vt in Ecclesia Dunelmi, quam ipse magnifice inchoauerat, sepeliretur, resumptis viribus hæc verba spirauit. non placeat Deo, vt pro me mutetur vel minuatur Domini mei sancti *Cuthberti* reuerentia, pro cuius honore nullus vnquam antecessorum meorum in Ecclesia humatus est: sed in capitulo me ponite. Defunctus ergo Dunelmumq; delatus pulchrũ suæ industriæ monumentũ apud Monachos habet, quod & eos congregauerit, & tam libris quam cæteris ornamentis Ecclesiam decorauerit, quin & Priorem loci hoc insigni extulerit, vt in toto Episcopatu Decanus & vicedominus esset.

al. maxime, vel maximo

Quod cum *Turgotus* ab eo Prior constitutus seuerius exequeretur, ita *Ranulphum* successorem *Willielmi* exacerbauit, vt eo ad Episcopatum sancti *Andreæ* in Scottia translato nullum alium Priorem ponendum putaret. Is est *Ranulphus* quondam regis *Willielmi* capellanus, ex quo ambiguum genere, lingua & calliditate prouectus ad summum, & totius

regni procurator effectus. Iste si quando edictum regium processisset, vt nominatum tributum Anglia penderet, duplum adiiciebat, subinde ridente rege ac dicente, solum esse hominem, qui sciret sic agitare ingenium, nec aliorum curaret odium, dummodo complacaret dominum. Quibus artibus fretus episcopatum Dunelmensem meruit. Venit ergo Dunelmum, & primum quidem timidius se agebat sanctum verens offendere, qui fertur peccātium seuerus inprimis correptor esse. Sed vno & altero delicto cōmisso nec vindicato, eo processit, vt reum siquando ad Ecclesiam Sancti confugeret abstrahere nō dubitaret, ausus scelus omnibus retro annis inauditum. In ædificiis autem Monachorū nouis & translatione beatissimi *Cuthberti* nonnullam gloriam nomini suo commeritus est. Extulit ergo eius famam sancti corporis elatio, quod è mausoleo leuatum cunctis volentibus fecit conspicuum. Tractauit illud ausu fœlici *Radulphus* tunc *Sagiensis* Abbas, postea Archiepiscopus Cantuariensis, & propalam illibatum protulit, quod quibusdam venisset in dubium, vtrum olim vulgatum adhuc de integritate compaginis miraculum duraret. vestes quoque omnes recenti splendore nitentes, calix super pectus eius, cuius superior pars aurea, inferior onychina esset, facies tam stricte obuoluta sudario, vt nullo Abbatis nisu dissociari posset. caput *Oswaldi* regis, & Martyris inter brachia eius inuentum. ossa sanctorum *Bedæ* & *Celwulfi*, qui apud Lindisfarnum Monachus, & sanctus, in singulis saccis lineis reperta. Erat spectaculū ingens in cœmiterio sereno aere, nulla pēdente nubium crassitudine, monachis omnibus solemnibus indutis vestibus, longa pompa euntiū & redeuntium magnaq; constipatio se ingerentium, dū semel visum iuuat iterumq; * iterumq; videre. Visum ergo vt sancto putatur indignum, quod ita esset expositus ad spectaculum pluuiaq; ingens inopinate oborta omnes intra Ecclesiā coegit. Nec caruit miraculo, quod monachorum vestes tanta inundante procella non solum illæsæ, sed nec etiā madefactæ. Macte virtute (Præsul sanctissime) præclarum omnino miraculum & tuæ sanctitate congruum: qui etiam non multis ante diebus aliud exhibueras. Ad translationem corporis parata erant omnia in noua Ecclesia: chorus monachorum, altare sepulcrū. expectabatur tantum, vt materia lignorum, quæ recētem presbyterii testudinem sustinebat, leuiter deponeretur. Sed nō passus es (beatissime) sanctum tuorum desiderium prolongari, & omnia nocte intempesta subruisti. Quis enim alius tanti facti autor? Accurrit Prior sono excitus, altari & pauimento timens, de lignis cura minor. sed nō solum illa de quibus metuebatur sed & ligna ita seruaueras integra, vt fuerant apposita. Merito à Monachis tuis timeris, vt nullus rebellionis cōtra Priorem vel in se grauis criminis conscius, pernoctare audeat delicti sine confessione reus. Quapropter te supplex oro, vt mei in bono meminisse digneris, qui vbi se occasio dedit laudem tui quanquam exilem prætermittere nolui Domine sancte & merito dilecte pater.

a Literum

PROLOGVS LIBRI QVARTI.

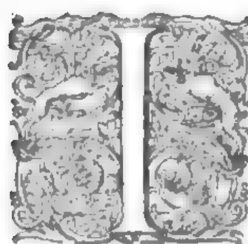

Naquales dicto libros, quia non æque affluit nobis vbique dicendorum copia. Et promptum quidem habeo velle sanctos Patriæ meæ laudare, sed destituit conantem scire & posse. Nam nec omnes sanctos valeo scire, vel quos remotissime à nobis disparant plagæ, vel quorum nullæ propter scriptorum desidiam extarent, quas viderimus, vitæ: nec illos, quos mihi diuinitatis munus donauit & vicinia terrarum & scientia literarum aliquantulum nosse, potest sterile ingenium & exile eloquium dignis informare laudum titulis, æquiparare victoriarum triumphis. sed rursum hoc meditanti fides occurrens, dubietatis nebulas discucit, securitatē inducit: cum sciam solam hominis bonam voluntatem, si forte fortuna æmula effectum inuideat, æternæ mercedi sufficere. Mentior si non angeli bonæ voluntatis pacem annuntiauerint. Militet ergo sanctis, si aliud in me non est, pronæ deuotio mentis. seruiat ei si potest lingua dicentis, quem sæpe hactenus seruatum, nuper præclaro miraculo, nuper insigni exemerunt periculo. Iuxta ergo inceptum iter circumibo in hoc quarto libro Pontificatus Merciorum, sicut quarto ordine peruagatus sum olim eorum Imperium. id fuit semper pro tempore amplissimum, ideoque in plures Episcopatus diuisum, animositate præsertim Regis Offæ, *qui in* Licefeld *Archiepiscopatum constituit, non authoritate sed in cuncta religionis medulla ductus. Hinc igitur propositum executuro cursum, tale se offert dicendi auspicium.*

DE EPISCOPIS WIGORNENSIBVS.

L I B. IIII.

Rouincia Merciorum quinque habet modo Episcopatus, olim forsitan plures. Et apud Wigorniam quidem hi fuerunt Episcopi:

Bosel.	*Herebertus.*
Osteor.	*Alwinus.*
Edwinus.	*Henferdsh.*
Wilfrid.	* *Ecelin.* al. Ethelin
Milred.	*Wilfert.*
Weremund.	*Kinewold.*
Tilher.	*Dunstan.*
Ethelred.	*Oswald.*
Denebertus.	*Aldulf.*

Wlstanus. Isti tres fuerunt Archiepiscopi.

Lesinus.
* *Bribegus.* al. Brithegus
Liuingus.
Alred,

Wlstanus in sanctitate nostro seculo nominatissimus, de quo si se amplior porrexerit sermo, nullum quęso tędeat. *Wlstanus* à puero educatus honeste, inter disciplinatos viros & literarum curam quanta tunc in Anglia erat, adoleuit. Cum vero id ætatis esset, presbyteratum accepit, nec à gradu morum vitiis degenerauit. Non enim, vt tunc & nūc quidam Missa cursim mane cātata, tota die post hoc gulæ vel quæstibus inhiabat, sed morosiore cura debitum consummans officium, orationes quotidianas & diuturnas adiiciebat, oblationibus fidelium contentus. His vitam tolerabat. Pudoris singularis saluum signaculum post virginitatis vitam cœlo exhibuit. Ita adhuc constitutus in seculo maior quolibet æstimabatur Monacho, superflui potus expers, esui carnium indulgebat: quas tamen statim, vt potuit, occasionem rapiens, spreuit. caussa fuerat, quia die certa ad quoddam placitum exire deberet, necessitas rei omni excusationi repudium indixerat. Visum est tamen vt ante missam cantatam inediæ consuleret. Acceleratur à clientibus, ne impransus abiret dominus: apponitur auca igni. Astitit altari presbyter, & deuotione, qua solet agit, cum inter secreta Missæ, quia erat Ecclesia domui vicina, nidor adustæ carnis nares eius oppleuit. Odor mentem aduocauit, vt & voluptatis illecebra caperetur, continuóq; reducto animo culpam agnoscens, luctabatur valide vt cogitationem alias auerteret. sed cum id frustra esset, iratus sibi iuramentum ad sacramenta, quæ tangebat, fecit, nullo se amplius pacto id genus cibi comesturum. Cantata ergo Missa cibo vacuus ad negotium discessit, quod iam tardior hora vrgeret causatus. occasio illa effecit, vt arduum penitus sequutus exemplum, omni in perpetuum carne & etiam vnctiori cibo temperaret. non tamen comedentes rigido suspendens supercilio, nullo se affirmabat eorum ciborum teneri desiderio, si qua tamen esset caro delectabilis, opinari se, quod daudæ maiorem vescentibus darent voluptatem. Crescente autem deuotione propositi apud Wigorniam Monachus factus per omnia officia ad Prioratum ascēdit. In quo, dum sublimi laude virtutum refulget, tentationem diaboli bonis eius (credo) inuidentis expertus est. Qui cum quadam nocte ante altare orātem, vt luctaretur secum est aggressus. Fortior ille metu prouocantem adorsus diris brachiorum nodis elisit. idem secundo, & tertio fecit, nisi quod tertia vice suspiriosus, extis incalescentibus illum pulsu se defecisse pene significauit. Sed affuit clemens diuinitas, quæ monstrum insaniens abegit. Quo in auras euanescente, intellexit *Wlstanus* diabolum esse, cum ante putasset seruientem quēdam fuisse, cuius ille formam induerat. Cuius rei nō fallax dabatur indicium, quod quocunque euentu seruientem illum videret, statim tremore membra pererrante totus expallesceret. Cætera omni timore vacuus, vt affirmaret se nescire quid esset terror, qui nūquam pro fractura pontis equo descenderit, qui in summitate fabricarum per angustissimos axes securus incesserit, vt de ipso merito dicatur, *Iustus vt Leo confidit*. Interea, quam superius dixi, causa exorta est, qua Roma veniens *Alredus* Archiepiscopus consecutis e vestigio Cardinalibus Wigorniensi ciuitati Episcopum vrgeretur consecrare. Ille consilio deducto in medium cauensq; rebus suis in posterum *Wlstanum* elegit, inefficacem sci-

licet ratus, cuius simplicitate & sanctimonia rapinas vmbraret suas, rapturus de rebus Episcopatus, quod liberet. Cardinalium ergo fauore *Wlstanus* approbatus, & examinatus seueritate, diuinum munus suscepit; pulchroq; & venerabili præsagio prognosticon obuenit: *Ecce vere Israelita, in quo dolus non est!* Nihil prorsus verius. nec enim bonum in eo simulatæ sanctitatis, nec si secus quid, callidæ fraudulentiæ fuit. Sed nec *Aldredus* ita segnem (vt putabat) persensit. Siquidem maiorem partem rerum, quas indebite detinebat, blanditiis ab eo surripuit, tenuitatē suam illi ex tempore allegans. Ita officium iniunctum magis insito virtutum amore quam literatura fretus exercebat. Quanquam non ita hebes in literis (vt putabatur) fuerit, qui cætera negotia sciret, præter fabulas Poetarum & tortiles syllogismos dialecticorum, quæ nec nollet, nec nosse dignaretur. Cæterum probe doctus posse sermonem quamlibet elegantem extemporaliter facere, auditorum lachrymas, gaudia cœli, & pœnas inferni proponendo artifex mouere, persuadere dictionem, quam vellet, dum quadraret vita doctrinæ, nec aliter viueret, quam viuendum doceret. Ideoq; suggerebat ei Deus eloquium, quod esset & laudum eius incremēto & auditorib. proficuō. Cibi, & potus (vt ante dixi) erat abstinēs, quamuis in aula eius pro more Anglorū, totis post prandiū biberetur horis, cū quibus ipse assidens Psalmos ruminabat. ordine tamen suo se bibere simulabat. hauriebant alii spumantes pateras; ipse vasculum minutissimum tenens eos ad hilaritatem inuitabat magis consuetudini patriæ, quam iudicio satisfaciens animi. Nam & consuetudines Normannorum non omittebat, pompam militum secum ducens, qui stipendiis annuis quotidianisq; cibis immane quantum populabantur. Circa religiones, talem accepimus. Quotidie Missam cantans, addebat Psalterium, omniumq; sanctorum memorias, quorum toto anno singula solemnia succedunt, singulis in septem diuisas, per septem non omittebat horas. Quotiescunq; Wigorniæ esset, Missam maiorem impiger cantabat dicens id se rependere septimanarii officio, quo ipse pro Episcopatu absolui nollet. collationem quoq; frequēter interebat, iensq; cum ceteris in Ecclesiā facta confessione redditaq; benedictione in tricliniū se recipiebat. Equo quocunq; vadens Psalterium frequentabat, orationales versus, qui occurrebant, ad fastidium cōcantantis crebro repetens. Nullius vnquā personæ contuitu, nec ēt in curia regis positus, & ad mensam eius assidēs, benedictiones, quas Angli super potū faciebant, omisit. Si quando eū necessitas ad comitatū vrgebat, omnium primo maledictionē prauis, benedictionē rectis imprecabatur arbitris. Tū considēs si diuinū quid euentilaretur, vigilāter intendebat mentis aciē: si seculare, quod crebrius erat, fastidio segnis obdormiscebat, licet si quis contra eū dicendū putasset, non eum obtusæ scientiæ esse in respōdendo intelligeret. Venerat ad eū fama religionis accitus presbyter vocabulo *Egelricus*; cuius exēplo scintillante multum in se sanctitatis fomitem rapuerat. Erat enim ille orationibus continuis etiam inter turbas ad miraculum videntium deditus, vt qui quotidie Psalteriū cum orationibus, non minoris numeri euoluerat post Missam. Adeo in corripiendo acer, vt etiam Episcopum ipsum, si quando (vt fit in loquendo) esset remissior, statim vel argueret verbis, vel reuerberaret oculis. Nam antistes suorum à recto transgressiones alumnorum corripiebat, sed sæpius quatenus honestas sineret, tolerabat; In diuino segnitiem obsequio nullo modo patiens. si quis ministrorum vel temulentia, vel somnolētia victus, matutinis non affuisset, acri ferulæ ictu in illum vlcisci. Postremo personas honestiores per se excitando ipse matutinas eis cantare. Indifferenter vilioribus vtebatur vestibus, magis agninis quam alterius generis pellibus frigus depellens. Si vero ei diceretur, vt saltē cattinas pelles amiciret, iocosa comitate respondebat; Crede mihi (nam hic mos iurandi Episcopo inoleuerat) nunquā audiui cantari, cattus Dei sed Agnus Dei, ideoq; non catto, sed agno volo calefieri. ita Dei timor mentem eius insederat, vt quod alii torquebant in pompam, ipse in compunctionis transferret materiam. Cum Ecclesiæ maioris opus, quod ipse à fundamētis inceperat, ad hoc incrementi processisset, vt iam monachi migrarent in illam, iussum est veterem Ecclesiam, quam & beatus *Oswaldus* fecerat, detegi & subrui. Ad hoc spectaculum stans sub Diuo *Wlstanus*, lachrymas tenere nequiuit. Super quo modeste à familiaribus redargutus, qui gaudere potius deberet, quod se superstite tantus Ecclesiæ honor accessit, vt ampliatus Monachorum numerus ampliora exigeret habitacula, respondit: Ego longe aliter intelligo, quod nos miseri sanctorum opera destruimus, vt nobis laudem comparemus. non nouerat illa fœlicium virorum ætas pompaticas ædes cōstruere, sed sub qualicunq; tecto seipsos Deo immolare, subiectosq; ad exemplum attrahere: nos è contra nitimur, vt animarum negligentes curam accumulemus lapides. dixit plura in hunc modū allegationibus suis occurrentes sententias infirmans. Nunc quod miraculorū expers non fuerit, sermo subiiciet: nam de moribus eius dicta hunc modum tenebūt.

In cu-

In cuiusdam Ecclesiæ dedicatione sermonem fecerat ad populum, in quo multa de cæteris plura de pace dixerat: quo commoti non nulli, qui digladiabili dissidebant odio, offensas vtrinq; donauere. vnus erat, qui nullis admonitionibus, nullis suadelis adduci potuit, vt fratris necem indulgeret inimico huic. adducto in medium, & post multum sermonem pertinacissime recusanti, eadem quæ referam, verba dixit Episcopus. Dominus dixit in Euangelio; *Beati pacifici, quoniam filii Dei vocabuntur.* constat ergo quod si pacifici sunt beati, & filii Dei, discordantes sunt miseri & filii diaboli. Illi igitur, cuius filius es, te commendo, & trado te Satanæ ad interitum carnis, iuxta præceptum Apostoli, *vt spiritus saluus sit in die Domini. vix sanctus sermonem expleuerat, cum miser ille mancipium hostile factus, coram omni plebe dentibus stridere, spumas iacere, crinem rotare occepit. postremo in terram elisus volutabatur furens. Exoratus* Wlstanus *vt misereretur, distulit: sed pressus tandem & victus lachrymis, iubet inimico vt abeat. ille discedit eadem facilitate qua venerat reductus in mentem homo, conuentusq́; vt delicti gratiam cederet, mira pacem negauit imprudentia. iterum ergo vexari, iterumq́; sanari iussus inficiari perstitit. Tertio iam cum totis membris labefactatus ex concussione dæmonis pene singultiret animam, pacem iniit, perpetuo post hoc vsq; ad mortem integer & incolumis.* Sub seniore *Willielmo* inclamatũ est in *Wlstanũ* a *Lanfranco* de literarũ inscitia: a *Thoma* Eboracensi Archiepisc. q̃ subiici deberet ei ex antiquo iure. vtrisq; obiectionib. cũ in cõcilio respõdere iuberetur, egressus est vt strictiore cõsilio respõsum comeret suũ. Tũ Monachorũ, q̃ cũ eo erant, animis ad summũ negotiũ attonitis, ille subintulit: crede mihi adhuc non cantauimus Nonã: cantemus ergo. sociis referentibus, vt prius propter quæ venerãt expedirent, quod satis superq; sufficeret cãtibus tempus; regem & proceres, si hoc audierint, risui se haberi non immerito credituros: prius (crede mihi) faciemus Dei seruitium, & post agitabimus hominũ litigiũ. hora igitur cantata, nulla excogitata falsi tergiuersatione, nullo cõmentato veri splendore aulã concilii pergebat ingredi: suis eum retinere tentantibus persuaderi non potuit: Quin potius timentibus causæ, pro certo, ait, noueritis visibiliter me hic videre beatos Archiepis. *Dunstanum* & *Oswaldum*, qui hodie me suis precibus tuentes falsiloquorũ acumen hebetabunt. ita data benedictione monacho minimæ facundiæ viro, sed Normãniæ linguæ sciolo rem obtinuit, vt qui diœcesis ante putabatur indignus regimine, ab Archiepis. Eboraci suppliciter rogaretur, vt suas dignaretur lustrare, quo ipse pro timore hostiũ vel sermonis ignorantia cauebat accedere. Nec solum hoc, sed & villas reliquas Episcopatus, quas *Aldredus* Archiepiscopus retinuerat, recuperauit ad vnã, cũ *Lanfrancus* Archiepiscopus constanter assisteret causæ, vrgens videlicet æmulum primatus & potẽtiæ. Sub *Willielmo* iuniore *Rogerius* Comes de mõte Gomerico perfidiã contra principẽ meditatus, cũ eiusdem factionis cõplicibus arma mouebat infestus: Iamq; à Scrobesberia vsq; ad Wigorniẽsem coloniam omnib. vastatis vrbẽ ipsam appropinquabat, cũ milites regii, qui prætendebant, periculũ exponũt Episcopo. is maledictionis fulmen iaculatus in perfidos, qui Domino suo fidem non seruarent, iubet milites properare, Dei & Ecclesiæ iniurias vlturos. mirũ quis dixerit, quod subiiciam, sed auctoritati veracium narratorum credendũ. quidam enim aduersariorum regiis conspectis timore inerti perculsi, quidam & cęcati victoriam plenam & qualem sperare nequibant, oppidanis cessere. multi enim à paucis fugati, pars cæsi, pars saucii abducti. Quid quod prophetia non caruit? *Aldwinus* erat quidam ab eo factus Monachus, sicq; in vastissimo illo saltu, quod Maluernum vocatur Eremiticam vitam cum *Guidone* socio exercebat. *Guidoni* post longos Agones compendiosius ad gloriam visum, vt Ierosolymam iret, vbi labore itinerario vel Domini sepulchrum videret, vel fœliciter manu Sarracenorum mortem anticiparet. *Aldwinus* eidem sententiæ inductus consilium tamen cum patre *Wlstano* quęsiuit. dissuasit Pontifex, & ardentem refrigerauit dicens: Noli sodes *Aldwine* quoquam ire, sed in loco mane: crede mihi, mirareris si scires quod scio: quantum in illo loco per te Deus operaturus est. Discessit hoc audito Monachus, firmoq; iam durabat in proposito, leuiabatq; spe prophetię omne genus ærumnæ. Nec multo post vaticinium properauit impleri: veniebantq; ad *Aldwinum* alter post vnũ, tertius post alterum, & ita vsq; ad tricenarium numerum; affluebatq; eis in primis victualium copia, vicinis beatos se iudicantibus, qui aliquid Dei famulis impertirẽtur. quod vero eis deerat, fide supplebant, dũ parui facerẽt, si carerẽt carnali cibo, qui spirituali pinguescebant gaudio. *Sewlfus* quidam negociator ad eum quotannis venire consueuerat, vt eius consilio morbis mederetur animæ. cui semel post absolutionem factam dixit, Sępe peccata, quæ confessus es reiteras, quia (vt dicitur) *opportunitas latronem facit*. Quare cõsulo, vt Monachus fias, quod si feceris, horum peccatorum opportunitate carebis. Cum retulisset ille, non se Monachum pro rigore propositi fieri posse, substomachatus Episcopus, vade (inquit) Monachus fies velis nolis,

sed cum vitiorum vtensilia in te senuerint. Quod nos postea vidimus quia in nostro Monasterio, iam senectute fractus morbo admonente conuersus est. Sed licet multoties pœnituerit, quotiescunque tamen dictum Episcopi aliquis præsentasset ei, reuocabat impetum, remolliebat animum. *Nicolaus* specialis eius alumnus, qui postea Wigorniensis Ecclesiæ Prior fuit, pedibus eius assidebat. Episcopus interim effusus in lætitiam, blanda manu caput iuuenis palpauit, crinibus defluentibus improperio caluitii vicinum, & puto (inquit) caluus fies. At ephœbus, qui iam adolescentia se illa parte senescere doleret, questus fata capillorum cadentium, quare (inquit) non eos tenes? contra Episcopus renidens crede mihi, ait, nunquam quantum vixero, qui residui sunt deficient. Factum est, quod dixerat. Sed eadem hebdomada qua vitæ huic renunciauit, ita omnes (quo nescio) euanuere vt nudam cutim relinquerent. Suam mortem non occultis indiciis manifestauit sæpe quidem, sed hic apertius. Allato sibi nuncio de sororis excessu, quam vnicam habebat, respondit, modo aratrum ad meum peruenit sulcum. Sequeturque frater sororem, non multis post diebus. decubuit ergo febribus iam dimidium annum obitus, exercebaturque ad cœlestis vitæ introitum. Magnanimiter ille ferebat incommodum, & suos ante se lachrymantes, & tyrannidem futuri Pontificis metuentes consolabatur dicens; cessent gemitus, vacent fletus. non est enim ista vitæ amissio, sed vitæ commutatio, neque vnquam vobis deero, sed quanto lutea compage soluta Deo fuero præsentior, tāto ero in auxiliando celerior. me impetrante, accedet vobis prosperitas, me propulsante, discedet aduersitas. Fœlix lingua, quæ de abundanti penu conscientiæ, tam secura verba in hominum aures auderet effundere. Alii suspiriis & singultibus agunt, vt pro se oretur, ille pro aliis se oraturū pollicebatur. Quid istud est miraculi? An nullius peccati conscius erat? Imo loquebatur sancta simplicitas, simplicitas nescia de Dei diffidere misericordia. Sublatus ergo præsentibus magno Laicorum & Monachorum eiulatu, delatus in Ecclesiam triduo super terram detentus est. Nam ipsa species & forma exanimis corporis videbatur gratiam viuentis Pontificis prætendere, mulcebatque oculos leniebatque dolorem. Iacebatque in libitina corpus ante altare Pontificalibus insignibus ornatum, carens operimēto, populique vndique confluentes, datis oblationibus, & adorato corpore recedebant cum mœrore. Quarto die terræ delatum a *Roberto* Herefordensi Episcopo, sancta illi iampridem familiaritate coniuncto. Iacet inter duas pyramides, arcu lapideo pulchre superuoluto, lignū in superiori prominet, quod casses ferreos, quos vocant araneas, infixos habet. Hæc eo dixerim, quia miraculo subiiciendo materia cohæret. Post nō paucos annos eius decessus, ignis ab vrbe per incuriam veniens, Ecclesiæ tectum omnino consumpsit. plūbo liquefacto, asseres regnante incēdio in carbonem mutati, trabes perinde grandes vt integræ arbores ambustæ deciderūt ad solum. Quod ignem intra Ecclesiam effugere potuit, tantæ molis ruina dissiluit & crepuit. *Sepulchrum inter hoc sancti non solū à furore flammæ immune, sed nec fuligine tinctum nec fauilla opertum fuit. Et vt augeretur miraculum, matta qua accubitare solebant orantes ante mausoleum incolumis reperta. lignū & quod superne prominere dixi, quantum extra lapides extabat, inuentum integrum, quod petra incluserat ipsa corrupta in cineres solutū.* Et hoc miraculum nō primum, sed alus celebratius, quia publicū. Quis enim illa quotidiana enumeret, quæ in domesticis necessitatibus homines sentiunt, dum nullus cū fide affusus ad tumulū exors redeat votorū. Superant illa cuiuscunq; facundissimi facultatem eloquii, quæ nec colligi numero, nec queunt excipi scripto. Et profecto, si facilitas antiquorū hominum adiuuaret, iādudum elatus in altum sanctus prædicaretur. Sed nostrorum incredulitas, quæ se cautelæ vmbraculo exornat, non vult miraculis fidem adhibere, etsi conspiciat oculo, etsi palpet digito. Ego me reum silentii timui fore, si certis auctoribus cognita taciturnitati addicerem, & notitiam studiosorum fraudarem. qui enim mihi assumam, vt inertes quique legant vel pro amore sancti vel nostra, qui sancta fastidiunt Euangelia?

Wlstano successit *Samson* canonicus Baiocēs. nō paruæ literaturæ vir, nec contēnendæ facundiæ. Antiquorū homo morum: ipse liberaliter vesci, & aliis dapsiliter largiri. Innoxius ad monachos, nisi quod eis Westberiam abstulit, vbi *Wlstanus* monachos, posuerat, & priuilegio sanctitatis suæ munierat. Illud *Sampson* dirupit, nec multis post annis in eadem villa, qua culpam commiserat, excessit.

Post eius mortem, qui dono *Willielmi* iunioris Episc. acceperat, data est eadem sedes ab *Henrico* rege *Thiulfo* Baiocensi æque canonico. qui antecessori suo non absimilis moribus, eodem rege regnante diem clausit. sepulti sunt ambo in naui Ecclesiæ ante crucifixum.

Præsulatus tunc à rege datus est *Symoni* capellano reginæ *Adelidæ*, quæ post prioris

vxoris

vxoris mortem *Henrico* nupserat. *Simon* igitur affabilitate & morum dulcedine, munificentiaq; quo ad res Episcopatus angustæ pati possent, insignis habetur.

Post eum successit *Alfredus* capellanus Regis *Henrici* iunioris. Diœcesis Wigorniensis pagos habet; Glaucestrensem, Wigorniensem, Warwicensem dimidium. Gloucestria est ciuitas super flumine Sabrina posita, putaturq; à *Claudio* nominata, qui secundus Romanorum Imperator post *Iulium Cæsarem* Brittanniam adiit. Deniq; Brittannice vocabatur Airchalu. Meminit quóq; *Seneca* in lib. de morte *Claudii*, *Barbaros in Bretannia eum pro Deo colere, & in honorem ipsius ciuitatem ædificare.* Ab ea ciuitate tota regio vallis Glocestrensis vocatur. Terra omnis frugum opima, fructuum ferax hic & sola naturę gratia, illic culturæ solertia, vt quamuis tædiosum per socordiam prouocet ad laboris illecebram: vbi centuplicato fœnore responsura sit copia. Cernas tramites publicos vestitos pomiferis arboribus non insitiua manus industria, sed ipsius solius humi natura. Ipsa se terra sponte subrigit in fructus, eosq; sapore & specie cæteris plurimum præstantes. Quorum plures ante annum marcescere nesciunt, vt omnes vsq; ad nouos successores præstent officium. Regio plusquam alię Anglię prouinciæ vinearum frequentia densior, prouentu vberior, sapore iucundior. Vina enim ipsa bibentium ora tristi non torquent acredine, quippe quę parum debeant Gallicis dulcedine. Villæ innumerabiles, abbatiæ præstantes, vici frequẽtes. quibus omnibus accedit ad gloriam fluuius Sabrina, quo nullus in hac terra alueo latior, gurgite rapacior, arte piscosior. In eo quotidianus aquarum furor, quod vtrũ voraginem vel vertiginem vndarum dicam nescio, fundo ab imo verrens arenas & conglobans in cumulum cum impetu venit, nec vltra quam ad pontem pertendit, nonnunquam etiam ripas transcendit, & magna vi parte terræ circuita victor regreditur. Infœlix nauis, si quam à latere attigerit. Nautæ certe gnari cum vident illam Higram (sic enim Anglice vocant) venire, nauem obuertunt, & per medium secantes violentiam eius elidunt. In eadẽ valle est vicus celeberrimus Bristow nomine, in quo est nauium portus ab Hybernia & Noregia & cæteris transmarinis terris venientium receptaculum, ne scilicet genitalibus diuitiis tam fortunata regio, peregrinarum opum fraudaretur commercio.

Glouce stria. — *Bristow.*

DE MONASTERIIS.

Est ergo in ipsa ciuitate Gloucestriæ sancti *Petri* Monasterium, quod ibi *Aldredum* Archiepiscopum incepisse non semel dixi. Paucos ibi & non plus quam tres Monachos inuenit abbas *Serlo* à Rege *Willielmo* seniore donum exile adeptus. Sed quantum Dei gratia cum illius conspirans industria locum extulerit, illum quis congrua explicet facundia? Nota est Gloucestrensis religionis discretio, quam infirmus possit * suscipere, nec validus possit contemnere. Hoc illis signifer intulit *Serlo*, vt *Ne quid nimis*: quamuis vt erat bonis humilis, ita minax superbis & terribilis. Contra fremunt de Sancto *Oswaldo* canonici, quod terras quæ suæ deberent famulari Ecclesiæ *Thomas* Archiepiscopus Monachis dederit. In eadem enim vrbe tempore Regis *Elfredi* filia eius *Elfleda* cum coniuge suo *Ethelredo* Monasterium ædificauerant, nulla parcimonia sumptuum, nulla inopia victualium: illucq; ex Bardanio reliquias *Oswaldi* regis transtulerant, quod omnis Mercia pareret imperio. Floruit id cœnobium ad tempus Danorum, fuitq; affinitate arctissima nostro, id est Malmesberiensi coniunctum, sicut in archiuis vtriusq; reperitur Ecclesiæ. Sed Monachis vi hostilitatis dilapsis, dum Archiepiscopus Eboracensis occasione Wigorniensis Episcopatus Monasterium illud habuisset, canonicos recepit, præcipuamq; ibi *Turstanus* Archiepiscopus exhibuit diligentiam, & in scrinio sancti renouando, & in Ecclesia dilatanda, vbi cum veteribus fundamentis deturbatis noua iacerentur, inuenta sunt amborum coniugum in porticu Australi sepulchra, & corpora antiquam reuerentiam prætendentia. De beatissimo sane *Oswaldo* in libro gestorum regalium plura dixi, dubium mihi esse pronuncians, vtrum brachia apud Bebenburch seruarentur, sicut *Bedam* dixisse memineram. Veruntamen, quid de his postea cognitioni meæ accesserit, cum ad locum venero, non tacebo. In eodem pago est Wincelcumbense Monasterium quod *Kenulfus* Rex Merciorum construxit, ingenti & temporibus nostris incredibili munificentia, fecitque dedicari Ecclesiam à 13. Episcopis, quorum princeps *Wilfridus* Cantuariæ Archiepiscopus. Ibi in illa dedicationis pompa in decem ducum conuentu manumisit ad altare Regem Cantuaritarũ, quem nuper belli iure ceperat captiuum. Ibi præter illa xenia, quę magnates susceperant, inęstimabilis scilicet numeri & pretii, erogauit omnibus, qui agros nõ habebant, libram argenti, presbyteris marcam auri, Monachis solidum vnum, præterea toti populo plura. Hoc Monasteriũ, vt *semper mortalia labũtur in decursum*, cũ tempore regis

al. suscipere.

Edgari solo fere nomine staret, per beatum *Oswaldum* Archiepiscopum nonnihil resuscitatum est. Factus ibi *Germanus* Abbas, quem de Floriaco secum adduxerat, magno adiumento fuit & religioni & restaurationi Ecclesiæ. Ibi requiescit pater *Kenulfus* cum filio *Kenelmo*, quem genitor septennem *Quendridæ* sorori reliquerat alendum. Sed illa falso cupiditati suæ regnum pollicita, fraterculum tollendum è medio satelliti, qui alumnus erat, commendauit. Is in fontem quasi venatum ducens, inter fruticeta obtruncatum occuluit. *Et mirum dictu, quod fraus tam celate in Anglia commissa Romæ diuinitus innotuit. Siquidem membrana super altare sancti* Petri *columba superne ferente delapsa, necis & sepulturæ loci per ordinem index fuit. Quæ quod elementis Anglicis erat conscripta, à Romanis & aliarum gentium hominibus, qui aderant, frustra legi tentata. Sed salubriter & in tempore astitit Anglus, & latialiter linguæ inuolucrum euoluens, effecit vt Apostolici Epistola regibus Anglis compatriotam Martyrem indicaret. Quocirca frequenti cœtu pueruli corpus leuatum, vehebatur* Wincelcumbam. *Ita clericorum vocali cantu, & Laicorum alacri plausu parricida fœmina commota, è fenestra cœnaculi, in quo stabat, caput extulit, & forte Psalmum cantabat,* Deus laudem meam. *Quem à fine nescio quo præstigio retrogradum ducens, nitebatur lætitiam cantantium infirmare. Tum vero vi diuina lumina venefica cauis orbibus euulsa cruore versum polluerunt.* Hoc opus eorum, qui detrahunt mihi apud Dominum, & qui loquuntur mala aduersus animam meam. *Cruoris signa extant hodie immanitatem muliercule, & Dei vltionem spirantia.* Est & Monasterium Theokesberiæ, quod nouiter *Robertus* filius *Hamonis* fauore suo prouexit, nec facile memoratu, quantum exaltauit, vbi & ædificiorum decor, & Monachorum charitas aduentantium rapit oculos, & allicit animos. Fuerat illud primitus apud Craneburnam: sed Abbatis *Giraldi* prouisione, pro vicini fluminis opportunitate, & dominicarum terrarum contiguo, Theokesberiam aptius locari visum. Simul & videbatur voluntati religiosæ nomen applaudere. Quod Theokesberia dicatur quasi Theotocosbiria, id est, Dei genitricis curia, vocabulo ex Græco & Anglico composito. Increuit etiam nostris temporibus in eadem prouincia Maluernense monasterium, quod mihi per antiphrasin videtur sortitum esse vocabulum. Non enim ibi male, sed bene & pulcherrime religio vernat, vbi ad immortalem spem commemoro, dum mortalium rerum penuria Monachos trahit & animat. Habet etiam Wigorniensis prouincia Abbatiam Eueshamensem, Perscorensem. Eueshamum fundauit beatus *Egwinus* Episcopus, de quo quid miraculi sit, quod *Beda* tacuerit, nondum per me potui aduertere, vel per alios addiscere, præsertim quod cũ *Kenredo* Rege Merciorum & *Offa* Rege Orientalium Anglorum Romam iuerit, quorum profectionem historicus non siluit. Verum tamen quæcunq; res hanc taciturnitatem imperauerit, constat eum tertium Wigorniensium præsulem fuisse, locum illum, quo nunc cœnobium visitur, peculiariter amasse, incultum antea & spinetis horridum, sed Ecclesiolam ab antiquo habentem, ex opere forsitan Brittannorum. Eo loci vir sanctissimus, dum solitudine inuitante frequentaret excubias, Dei genitricis visione & alloquutione mulceri meruit, plane & absq; scrupulo præcipientis, vt ibidem sibi fundaret cœnobium futurum sibi gratiosum, illi negotiosum. Institit ille iussis, & complens opus, Apostolicis & regiis priuilegiis corroborauit. *Quid illud? credendumne putatur, quod tradit antiquitas? peccatorum iuuenilium quondam conscium, pedes compedibus irretiisse, clauibus compedum in amnem iactatis palam dixisse, tunc se demum de peccatis securum futurum, cum compedes vel diuinitus, vel ipsis reserarentur clauibus, ita Romam profectum prospereq; reuersum. Iam vero in illo mari, quo à Gallico continenti Angliam nauigio transmittitur, cum nauigaret, immanem piscem saltu puppim, qua pontifex vehebatur, ingressum certatimq; annitentibus nautis retentum. In eius exenterati iecore clauem repertam, seræque compedum appositam sancto soluto securitatis plurimum donasse.* Nominatissimus profecto pater est, & petentibus exorabilis, si credulitas rogantium non titubauerit. *Implebis & tu laude tua huius paginulæ partem, qui cœnobium idem illustras,* Fœlix puer Wolstane *fili* Wimundi, *fili* Wictlafii, *Regis Merciorum, &* Ethelfledæ *filiæ* Celwlfi, *qui fuit patruus* Kenelmi. *Te (inquam) non tacebo, quem* Berferthus *cognatus nefarie interemit. Norintque posteri, si qui has cognitione dignas literas putauerint, nihil in seculo indole tua gloriosius, qua irritatus lanio te morti dederit, nihil in Deo puritate tua innocentius, qua inuitatus internus arbiter te glorificauerit. Nam cœlo dimissa columna lucifera, densaq; noctis dirumpens pallia, profundæ caueæ scelus detexit, carnificis nequitiam arguit.* Quapropter venerandæ reliquiæ leuatæ parentum obsequio, Rapendunę locatæ sunt, tunc temporis famoso monasterio: nunc est villa Comitis Cestrensis, cuius gloria pro situ vetustatis exoleta. Nunc Euestamum (vt dixi) inhabitas, dignus qui fauentum votis serenus indulgeas. Perscore fundauit & perfecit cœnobium tempore Regis *Edgari Egelwardus* dux Dorsatensis minime parcus animo, sed effuso in largitatem studio. Verum & illud, vt cætera, quanto succubuerit detrimento miserabi-

ſerabile, plus ſui medietate diminutum. Partem diuitum occupauit ambitio, partem ſepeliuit obliuio, maiuſculam portionem Reges *Edwardus* & *Willielmus* contulere Weſtmonaſterio. Habentur hic aliquanta fœlicis *Edburgæ* oſſa, celebranturq; inſtanti reuerentia, quod ibi frequentiori quam alias miraculorum meruit gloria.

DE EPISCOPIS HEREFORDENSIBVS.

TRans Sabrinam pene collimitatur Wallenſibus ciuitas *Herefort*, non grandis, quæ tamen foſſatorum præruptorum ruinis oſtendat ſe aliquid magnum fuiſſe. Huius à principio hi fuerunt Epiſcopi.

Putta.
Tirtel.
Tortere.
Walſtoch.

Cuthbert, poſtea Cantuarienſis Archiepiſcopus. Cuius eximiam in rebus Eccleſiaſticis diligentiam, cum in Archiepiſcoporum rebus ſermo verſaretur, ediſſeruit: ſed & verſus iſti nuper mihi viſi antiquitatem viri quantumcunq; anteceſſores ſuos honorificauerit inſinuabunt, & ſi quid ab eis ad ornatum domus Dei cœptum, ipſe ſuo ſtudio perfecerit.

Hæc veneranda crucis Chriſti veneranda ſacrata:
Cœperat antiſtes venerandus nomine Walſtod
Argenti atq; auri fabricare monilibus amplis.
Sed quia cuncta cadunt mortalia tempore certo,
Ipſe opere in medio moriens, è carne receſſit.
Aſt ego ſucceſſor præfati præſulis, ipſe
Pontificis tribuente Deo qui munere fungor,
Quiq; gero certum Cuthberth *de luce vocamen,*
Omiſſum impleui, quod cœperat ordine pulchro
Item ſuper ſepulchrum anteceſſorum.
Qui quondam extiterant famoſi, altiq; per orbem,
Corpora ſena tenet hominum, hic marmor obumbrans.
Tumbaq; mirifico præſens fabricata decore
Deſuper ex alto cohibet cum culmine tecta.
Hos ego Cuthbertus *ſacri ſucceſſor honoris*
Incluſi titulis, exornauiq; ſepulchris:
Pontifices ex his ternos ſancta infula cinxit,
Nomina ſunt quorum Walſtodus, Torhere, Tirhtil,
Regulus eſt quartus Milfrith *cum coniuge pulchra*
Quenburga, *extitit è ſenis hac ordine quinta.*
Sextus præterea eſt Oſelini *filius* Offrith.

Poſt *Cuthbertum, Podda.*
Ecca.
Cedda.
Albertus.
* *Eſne.* al. Elne.
Celmundus.
Vtel.
Wlfeard.
Benna.
Edulf.
Cutulf.
* *Mucel.* al. Mutel.
Deorlaf.
Cuemund.
Edgar.
Tidhelm.
Wlfelm.

Alfricus.

Athulfius.

Ethelstan.

Leouegar. Hunc tempore Regis *Edwardi Grifin* Rex Walensium vrbe cremata expulit sede & vita.

Walterus successit, qui à *Nicolao* Papa Romæ sacratus, pertendit ad quintum annum *Willielmi* Regis, & cum indecoro exitu, nisi fama mentitur, decessit. Erat in villa muliercula, quam nescio quo infortunio ex occursu visam, multo arsit tempore. Ignorabat illa flammas pontificis; & si sciret, contemneret: *Interea sæpe cogitans Pontifex quod nihil est miserius quam senex amans*, luctabatur pro ætatis & gradus reuerentia morbum depellere. Probeq; iam conualuerat, & victus furor terga dederat, cum ex occasione, quam Diaboli fraus administrauit intra cubiculum illam accersiit. * Subiecerat causam, vt cubiculariis vestes incideret. Dicebatur enim officii perita. Illa ingressa, & operi propter quod venerat intenta, clientes secretorum conscii agmine facto discedunt. Tum, ne multis morer, Episcopo post obscœna dicta vim inferre paranti fœmina forcipibus, quas tenebat, inguina suffodit. Rumor criminis & vltionis totam peruagatus Angliam Regis quoque aures attigit. Ille dignitate regia credulitatem dissimulans, ne vel cæteri disseminarent grauissimo coercuit edicto.

al. suberat causa.

Non multo post accepit sedem illam *Robertus* Lotharingus, qui ibi Ecclesiam tereti ædificauit schemate, Aquensem basilicam pro modo imitatus suo: omnium liberalium artium peritissimus, abacum præcipue, & lunarem computum, & cœlestium astrorum cursum rimatus. Erat tunc temporis Monachus * *Marianus* apud Mogontiam inclusus, qui longo solitudinis otio chronographos scrutatus dissonantiam cyclorum *Dionysii*, exigui contra Euangelicam veritatem, vel primus vel solus animaduertit. Itaq; ab initio seculi annos singulos recensens, 22. qui circulo deerant, superaddidit, magnam & diffusissimam Chronicam facere adorsus. Eum librum *Robertus* miratus vnice, æmulatus mirifice Angliæ inuehendum curauit. Deniq; captus *Mariani* ingenio quicquid ille largius dixerat, in arctum contrahens deflorauit. Adeo splendide, vt magis valere videatur defloratio, quam ingentis illius voluminis diffusio. Præ cæteris contemporaneis Episcopis sanctissimi *Wlstani* familiaritati deditus erat, quem & vicinitate præsulatus attingebat. Remotis ergo sæpissime forensibus negotiis domesticum illi contubernium præstabat, delectatus vitæ illius puritate, & innocentia, quem quamuis ante se extulerit, non tamen socialis amoris vinculum mors illius prolõgata corrupit. Decumbebat *Wlstanus* Wigorniæ, beato iam proximus fini: *Robertus* in curia inuitus duntaxat regalia placita transigens, astitit ipsi in visu dicens omnino intelligibiliter, Si me vis videre viuum, festina venire Wigorniam, antequam obeam. Quo viso petita à Rege licentia venire festinabat concitus, nulli quieti siue die vel nocte indulgens. Metus enim pius præsagium, quod res firmauit, insuderat, ne non superstitem inueniret. Longiuscule enim fuerat curia. Et iam in mansione proxima Wigorniæ somno deditus, iterato videt *Wlstanum* dicentem, Nihil minus quam pius amor poscit, fecisti: sed frustratus es desiderio tuo. Iam enim migraui, tu modo (amice sodalis) vitæ tuæ consule, prouide saluti: quia non longas moras post me facies in hac luce, & ne phantastica visione te credas illudi, signum accipe. Postquam cras corpus, quod iam triduo tuum sustinet aduentum, terræ mandaueris, dabitur tibi xenium ex parte mea, quod meum esse cognosces. Ita Pontifex expergefactus viam peregit: Wigorniam venit, officium sepulturæ impleuit, re omnibus relata. Iamq; valedicto Monachis meditabatur discedere, calcitatumq; calcaribus equus operiebatur, cum Prior loci genibus eius reuerenter affusus prætendit xenium dicens, * Accipite domine, si vobis placet, amatoris vestri cappam agninis pellibus infultam, qua indutus equitare solebat; quæ & longum vestrum testetur amorem & sanctitatis Domini nostri mereantur protectionem. Hoc ille audito & munere recognito impalluit, gelidusq; cucurrit per ossa tremor: statimq; dilata profectione, concionem Monachorum acciuit in capitulum, lachrymis & suspiriis quantum res exigebat, referens quanta veritate somnium & factum quadrassent. Itaque omnibus sua morte commendata discessit de admonitione quidem lætus, sed semper sancto timore sollicitus. Ianuario mediante *Wlstanus* transiit, nec *Robertus* Iunium transcendit.

al. Marimannus.

al. accipe.

Girardo successori eius in Eboracum translato.

Substitui iussus est à Rege quidam *Rogerius Lardarius*. Sed is nullo Pontificali munere suscepto infra octo dies electionis apud Londoniam, vbi tunc erat curia, defunctus est: Manda-

Mandato ante Archiepiscopo *Anselmo* (Deus bone quam mira ineptia!) vt se in Episcopũ consecraret antequam moreretur, eoq; anxie & instantissime postulato. Quam hominis fatuitatem nullo relato responso sanctus antistes solius modestia risus infirmauit.

Tunc statim electus est *Rainaldus* reginæ Cancellarius, vt mortui locum teneret. Qui secundum morem, quem Rex legitimum tunc arbitraretur, per principem annulo & baculo inuestitus, vbi benedicere illum & cæteros sic inuestitos Archiepiscopo recusante perperam se fecisse intellexisset, vltro nec rogatus, nec iussus retulit annulum & baculum Regi. Quocirca amicitiæ regalis extorris curia quoq; arceri iussus est. Tacite id ille & patienter tulit, donec dulciori aura cor regium serenante, legitime introductus & honorifice consecratus est. Mansit in Episcopatu magna modestia, tum virtutibus cæteris, tum compunctione timoris Dei vbiq; & maxime inter Missarum agenda lachrymis irriguus, nullius mali opinione infamis, nisi quod minus quam decebat, & citra facultatem suam esse dapsilis dicebatur.

Decessit post paucos annos vitio podagræ, accepitq; successorem *Gaufredum* cognomento de *Dina* non plus quinque annis, vulgatissimo iam per ora hominum infortunio, vt non diu quisquam Episcopus apud Hereford superfit. Bonus quidem & ille continentissimusq; indifferenter cibis & vestibus, quæ minori precio taxarentur, vtens, agriculturæ studens, terras Episcopat⁹, q̃ ante exactionibus vectigaliũ multum lęsæ fuerant, reparauit & prouexit. Quare & farre & cæteris, quæ victũ ministrant, sufficiens paulo tenacioris animi ad pauperes fuit. Lacerandam ergo famam suam merito præbuit, quod nulla misericordia erga egentes motus magnam copiam victualium nulli hæredi reliquit.

Datus ergo est Episcopatus ab Rege *Henrico Richardo* clerico de sigillo, qui non multis annis superfuit.

Tum demum bono (si Deo placet) omine electus est factusq; præsul *Robertus* prior canonicorum de Lantoni, qui hodieq; superest, cuius facta posteri iudicabunt. Nunc plane illi benignum fama strauit iter, ipsum esse religiosissimũ, in victu & vestitu abstemium. Apostolicæ certe curiæ ita notus, vt ei post legatum & Archiepiscopum omnes dispositiones suas in Anglia iniungat. Ornat Episcopalem sedem reliquiis suis Rex & martyr *Egelbrithus* apud Orientales Anglos natus & principatus: hunc Rex Merciorum *Offa* pro confirmatione (vt putabat) & prouectu regni nullis extantibus causis peremit, nefariam rem in procum filiæ machinatus. Inuasitq; continuo eo mortuo regnum Orientale, inuasionis hæreditatem transmittens in successores. Verum mors *Egelbrithi* innocua morte *Offæ* non multo post subsecuta, & eiusdem filii breui regno creditur vindicata. Quin & Deus adeo euidentibus signis sanctitatem eius notitiæ ciuium tradidit, vt tantæ dignitatis Episcopatus sub eius consecretur nomine. Est ergo martyr, & creditur non rationibus humanis, sed virtutibus diuinis. Nec ineptum videri debet aut incongruum, quod antecessores nostri probi præsertim & religiosi viri vel taciturnitate tolerauerunt, vel auctoritate roborauerunt. Nunquidenim beatus *Dunstanus*, vt cæteros omittam, in quẽ se scientia literarũ & Dei gratia pleno sinu infuderat, pateretur vel *Kenelmum* vel *Egelbrithum* vel *Wlstanum* coli vt martyres, nisi ei gratum esse constaret apud ciues cœlestes? Succumbat ergo mortalis sententia vbi Dei fauor ostenditur per miracula.

DE MONASTERIIS.

IN diœcesi præsulatus sunt duo cœnobia: apud Scrobesboriam, & Wenloch. Scrobesberiensium recens est à *Rogero* Comite de monte Gomerico constitutum. Ibi Monachos locauit ex Sagio, angusti victu & amictu; sed qui has ærumnas spe futuræ mercedis lætis animis paruipendant. Apud Wenloch fuit antiquissima sanctimonialium habitatio. Ibiq; beatissima *Milburga* soror sanctæ * *Mildreda* neptis *Penda* Regis Merciorum ex filio transegit vitam, & sita est. Sed locum omnino desertum prædictus Comes Monachis Cluniacensibus impleuit, vbi modo speciosa germina virtutũ conantur in cœlum. Enimuero sepulchrum virginis clam erat nouis aduenis, omnibus videlicet vetustatis monumentis violentia hostium & temporum deletis. *Nouiter vero dum inchoata noui templi fabrica, quidam puer per pauimentum concitatius cursitaret, effracta mausolei fouea propalam corpus virginis fecit. Tunc balsamici odoris aura per Ecclesiam spirante altius elatum tot miracula præbuit, vt cateruatim eo populorum vnda confluerent. Vix patuli campi capiebant populorum agmina, dum æquis vmbonibus diues & mendicus se agerent, cunctos in commune præcipitante fide. Nec cassum euentum res habuit, vt nullus exinde nisi extincta vel mitigata valetudine discederet, nonnullos etiam regius morbus medicis fane incurabilis per merita virginis relinqueret.*

* *al. Mildritha.*

DE EPISCOPIS LICEFELDENsibus, & Cestrensibus.

LIcetfeld est villa exigua in pago Standfordensi longe à frequentia vrbium. Nemorosa circa Regio: riuulus aquæ propter fluit. Ecclesia Angusto situ erat, antiquorum virorum mediocritatem & abstinentiam præferens. Locus pudendus nostri æui Episcopis, in quo Episcopalis dignitas diuersari deberet. Ibi, vt prædictum est, sanctissimus *Cedda* & sedit, & obiit. Nam præter duos Episcopatus Merciorum, quos supra recensui, tota reliqua prouincia Merciorum & Lindisfarorum primis annis Christianitatis vnum habuit Episcopum, singulos singulis succedentes: quorum hæc sunt nomina.

Diuma.

Cellah, ambo de Scotia.

Post hos *Dumhere* natione Anglus.

Iaruman.

Cedda, cuius fuit sedes, vt dictum est sæpe, apud Licetfeld.

Ceddæ substituit *Theodorus* Archiepiscopus *Wilfridum*, qui Diaconus antecessoris sui fuerat.

Et huic *Sexwlfum*.

Sexwlfo duo successerunt, *Hedda* apud Licetfeld.

Wilfridus apud Legecestram, *Wilfrido* vi hostilitatis deiecto ambas tenuit parochias *Hedda*.

Et post eum *Aldwinus*. Quo defuncto tres facti sunt Episcopi in illa diœcesi.

Wita Licetfeld. *Totta* Legecestræ. *Ethead* Dorcestræ. Licetfeldenses hi fuerunt Episcopi.

Post *Witam Hemel.*

Cuthfrid.

Berthum.

Aldulf, qui tempore *Offæ* Regis accepit pallium.

Herewin.

Herkenwald.

Humbert.

Cinebert.

Tunfrith.

Elle tempore Regis *Elstani.*

Elgar.

Kinsi.

Winsi.

Elfeth.

Godwine.

Lefgar.

Brithmar.

Wlsi.

Leowine.

Petrus, hic tempore Regis *Willielmi* senioris derelicta Licetfeld migrauit in Cestram, quæ abest ab eo loco millibus quinque & viginti. Cestra legionum ciuitas dicitur, quod ibi emeriti legionum militarium resedere: Collimitatur Aquilonaribus Britannis. Regio farris & maxime tritici, vt plæraq; Aquilonalium, ieiuna & inops, pecorum & piscium ferax. Incolæ lac & butyrum delicias habent, qui ditiores sunt carnibus viuunt, panem hordeacium & siliginem pro magno amplectuntur. transmittitur à Cestra Hyberniam, reuehunturq; ciuitati necessaria, vt quod minus natura soli habet, labor negotiantium apportet.

DE MONASTERIIS.

IN vrbe fuit ex antiquo sanctimonialium monasterium, nunc per *Hugonem* Cestrensem Comitem Monachis repletum. Prædicatur ibi *Wireburga* virgo filia *Wlferii* regis Merciorum, & *Ermenilda* filiæ *Sexburgæ*, quæ fuit filia *Annæ* Regis Orientalium Anglorum, & vxor *Erkomberti* Regis Cantuariorum. Wereburga *cœlibatum professa in illa ciuitate plurimo temporum curriculo bonis emicuit virtutibus, cuius vnum narro miraculum, quod ab incolis celebritate sui famam & memoriam meruit. Rus extra muros habebat, cuius segetes depascebantur*

auca

aucæ ſylueſtres. Villicus cuius officii intererat, omni cura abigere, ſed parum promouere. Quare dum herili aſſiſteret obſequio, huiuſce rei inter cæteras diei fabulas ſubintulit querimoniam. Vade, inquit illa, & include omnes in domo. Stupefactus agreſtis nouitate præcepti ludere putabat dominam: ſed illa conſtanter & ſerio præcipiente, ad ſegetem reuerſus vbi prædictas improbas primum conſpicatus eſt, vt ſe ex præcepto heræ ſequerentur, clara edixit voce. Tum omnes grege facto collis demiſſis hoſtem ſecutæ tecto incluſæ ſunt. quarum vnam præſumpſit ruſticus ad cœnam, nullum accuſatorem ſcilicet veritus. Diluculo venit virgo, & de rapina rerum alienarum volucres increpitans, fugam capeſſere imperauit. Nec defuit alitibus ſenſus, quæ ſe integras non eſſe ſcirent, quin circa dominæ pedes circumeuntes, nec vſquam prodeuntes, querela, qua poterant, pietatem virginis excitarent. Illa Deo ſibi reuelante intelligens non ex nihilo eſſe tantam querimoniam autum, villicum ſedulo percunctata furtum cognouit. Iubet oſſa recolligi, nec mora, ſigno virgineæ manus medicante, cutis & caro oſſibus ſuperducta. cutis cœpit plumeſcere, donec ales animata, ſaltu primo alacri, mox volatu ſe librauit in æthera. Sequntæ ſine cunctatione cæteræ conſtante iam numero, exhibito prius liberatrici venerationis officio. Huius virginis apud Ceſtram prædicantur merita, extolluntur miracula. Cumq; omnium petitioni ſit incunctanter fauorabilis, tum maxime orationes fœminarum & puerorum vicino & contiguo auxilii pede attingit. In eadem ciuitate (vt dixi) fecit *Petrus* Epiſcopus ſedem in Eccleſia ſancti *Petri*, poſitis pauculis canonicis.

At vero ſucceſſor eius *Robertus* iterum ſedem in Couentreiam migrauit. Erat in diœceſi Ceſtrenſi Couentreiæ cœnobium à magnificentiſſimo Comite *Leofrico* & vxore *Godiua* conſtructum, tanto auri & argenti ſpectaculo vt anguſti viderentur ipſi parietes Eccleſiarum theſaurorum receptaculis, miraculo porro viſentium oculis. hoc *Robertus* inhians ex ipſis Eccleſiæ gazis ſic cepit, vnde Regis occupationes falleret, vnde Romanorum auiditati irreperet. Ex vna enim trabe quingentas marcas argenti corraſit, quæ ſcrinia ſuſtentabat. Plures moratus annos, nihil probitatis exhibuit loco: adeo tecta ruinam minantia nunquam exemit periculo, adeo ſacras opes dilapidans peculatus crimen incurrit * repetendarum reus futurus Epiſcopus, ſi eſſet accuſator paratus. Monachos miſerabili ſtipe cibans nec regularis ordinis amorem curauit accendere, nec niſi ad popularem literaturam paſſus eſt adſpirare, ne vel ciborum affluentia delicatos, vel regulæ rigor & ſcientię vigor redderet elatos cõtra ſe. Agreſti igitur victu & triuiali literatura cõtenti ſatis habebant ſi vel quiete viuere poſſent. Quin etiam moriens non apud Ceſtram ſed apud Couentreiam ſe tumulatum iri præcepit, ſua opinione relinquens ſucceſſoribus non indebitum ius calumniandi ſed quaſi legitimum vindicandi.

al. repetundarū.

Ei ſucceſſit alter *Robertus* cognomento *Peccam* ex capella *Henrici* ad Epiſcopatum datus. vixit paucis annis & ibidem ſepultus eſt, prædeceſſoris ſui quoad vixit ſedulo æmulatus veſtigia.

Nunc eſt ibi *Rogerus* Epiſcopus ex dono eiuſdem Regis nepos cuiuſdam *Galfridi* de Clintone, magni quondam in Anglia nominis. Couentreiæ habetur brachium magni *Auguſtini* theca incluſum argentea. Cernunturq; in celatura huiuſmodi literæ: *hoc brachium S.* Auguſtini, Egelnodus *Archiepiſcopus rediens à Roma ad Papiam emit centum talentis argenti & talento auri.* Ibi ergo iacet Epiſcopus *Robertus* non ita infamis in omnibus. nam & iocundus dicitur & delapſis, & magnarum apud Licefeld ædificationum inchoator extitit. In ambabus porticibus Couentreiæ iacent ædificatores loci præcellentiſſimi coniuges, quorum maxime prædicatur fœmina: quæ cum theſauros viuens ibi totos congeſſiſſet, iamiamq; moritura circulum gemmarum, quem filo inſuerat, vt ſingularum contactu ſingulas orationis incipiens numerum non prætermitteret; hunc ergo gemmarum circulum collo imaginis ſanctæ *Mariæ* appendi iuſſit. Sed quam pretioſarum putas gemmarum? profecto à gnaris centum marcis argenti æſtimantur.

DE EPISCOPIS LEGECESTRENSIBVS.

LEgeceſtra eſt ciuitas antiqua in mediterraneis Angliæ, à Legra fluuio præterfluente ſic vocata; cuius Epiſcoporum nomina ſolum ponam, quod de ipſis nihil aliud ad nos manauit.

Totta.
Edbertus.
Vnwina.
Werenberth.
Betbum.
Aldred.
Celred.

Leouinus hic tempore Regis *Edgari* coniunxit Episcopatus Lindisfarorum qui nunc dicitur Lincolniensis & Legecestrensium.

DE EPISCOPIS DORCECESTRENsibus, siue Lincolniensibus.

DOrcecestria est villa in pago Oxenfordensi, exilis & infrequens: maiestas tamen ecclesiarum magna, seu veteri opera, seu sedulitate noua.

Ibi post *Hedhedum* hi fuerunt Episcopi: * *Epelpine.* (al. Edelwine.)

Edgar.

Kinebert.

* *Alpith.* (al. Alwih.)

Aldulf.

Celnulf.

Edulf.

Bricthred.

Leouine. Hic est ille, qui ambos coniunxit Episcopatus.

Elfnod.

* *Escpi.* (al. Escwi.)

Elfelm.

Ednod.

Etheweric.

Ednod.

Wluin.

Remigius ex Monacho Fiscanensi, qui *Willielmo* Comiti Normannorum in Angliam venienti auxilium in multis præbuit, Episcopatum si vinceret pactus. Nec fuit *Willielmus* segnior in dando quam *Remigius* in accipiendo. Cum eum vnde *Alex.* papa (vt iam dixi) conuicisset & adiudicasset, rogatu tamen archipiscopi *Lanfranci* honori restituit. Ille primis annis egregia apud Dorkecestram meditatus, & aliqua facere ingressus, nouissime curam omnem & sedem transtulit ad Lindocolniam ciuitatem vnam ex populosioribus Angliæ, emporium hominum terra mariq; venientium. Ibi *Remigius* in honorem Dominæ matris fundatam Ecclesiam canonicis multis impleuit, & ipsis literarum scientia & diuitiarum affluentia, quas ex suo coemerat, eminentibus. cœnobium monachorum apud sanctam *Mariam* de Stou ex nouo fecit: alterum apud Bardenei ex veteri fauore suo innouauit. Quod eo iucundius erat, quia ipse pro exiguitate corporis pene portentum hominis videbatur, luctabatur excellere & foris eminere animus, eratq;

Gratior exiguo veniens è corpore virtus.

Quem ideo natura compegisse videtur, vt sciretur beatissimum ingenium in miserrimo corpore habitare posse. Fœliciter ergo acta vita in ipso apparatu consecrationis suæ Lindocolniam pridie futuræ dedicationis æmula illum mors tantis gaudiis subtraxit. Nã & magnanimi viri hortatu omnes vndiq; pontifices regium edictum acciuerat. Solus *Robertus* Herefordensis venire abnuerat, & certa inspectione syderum dedicationem tempore *Remigii* non processuram viderat, nec tacuerat.

Tunc ergo rem dilatam successor eius non grauiter expleuit, vtpote qui in labores alterius delicatus intrasset, *Robertus Bloet* homini nomen. vixit in Episcopatu annis paulo minus 30. discessit procul à sede apud Woodstocke, vbi, cum regio lateri cum alio quodam Episcopo adequitaret, subito fato interceptus est. Cætera satis suis hilaris, & parum grauis: negotiorum scientia secularium nulli secundus, Ecclesiasticorum non ita. Ecclesiam cui sedit ornamentis preciosissimis decorauit. Defuncti corpus ẽxtenteratum, ne tetris nidoribus vitiaret aerem, viscera Egnesham, reliqua Lindocolniæ sepulta sunt. Monachos enim qui apud Stou fuerunt, viuens Egesham migrauerat. Notum est autem monachos Egeshamenses Dominæ nostræ deuotos, & ab ea dilectos. Denique, cum præterito anno quidam eorum adolescens decumberet, conspicatus est eam sibi auxilio aduentantem turbas dæmonum, qui conuenerant, effugare. Quos ille digito præsentibus ostendens, benedictæ aquæ aspergine rogabat abigi. Illi ex vna parte propulsati, statim alibi aderant. Veruntamen potẽti imperatrice adueniente omnes euanuere. Tum ęgrotus prorsus quasi incolumis canora voce responsorium incepit: *Gaude* Maria *virgo.* Cumq; mediũ fecisset, vi morbi vel potius obliuionis vitio hæsit: sed ab astante monacho admonitus memoriam recollegit, itaq; cum extremo verbo vltimũ exhalauit spiritum. Hac igitur occasione de hoc cœnobio pręlibata, cętera in Lincolniensi diœcesi sita stylo peruagabimur. Fuit antiquitus in Oxenfordensi ciuitate monasteriũ sanctimonialiũ in

in quo requiescit * *Fridefwida* virgo sacratissima, Regis filia, Regis thoros despexit, integritatem suam Domino *Christo* professa. Sed ille cum ad virginis nuptias appulisset animum, precibus & blanditiis inaniter consumptis, vi agere intendit. Quo *Fridefwida* cognito, fugæ in syluam consuluit. Nec latibulum latere potuit amantem, nec cordis desidia obfuit, quin persequeretur fugitantem. Iterato ergo virgo iuuenis furore comperto, per occultos tramites Deo comitate Oxenfordiam ingressa est nocte intempesta. Illuc cum mane curiosus amator * deuolasset, puella iam de fuga desperans, simulq; pro lassitudine nusquam progredi potens, Dei tutelam sibi, prosequutori pœnam imprecata est. Iamque ille cum comitibus portas subibat vrbis, cum cœlesti plaga irruente cæcitatem incurrit. Intellectoq; pertinaciæ suæ delicto, & *Fridefwida* per nuncios exorata, eadem celeritate, qua perdiderat, lumen * accepit. Hinc timor regibus inoleuit Angliæ, illius vrbis ingressum & hospitium cauere: quod feratur pestifer esse, singulis refugientibus sui damno periculi veritatem rei experiri. Ibi ergo fœmina virginei triumphi compos, statuit monasterium & diebus suis sponso vocante subiuit fatum. Tempore vero *Egelredi*, cum Dani neci adiudicati in monasterium illud confugissent, pariter cum domibus insatiabili ira Anglorum flammis absumpti sunt. Sed mox Regis pœnitentia purgatum sacrarium, restitutum monasterium, veteres terræ redditæ, recentes possessiones additæ. Nostro tempore, paucissimis ibi clericis, qui pro libito viuerent residuis datus ille locus à *Rogero* Salesberiensi Episcopo *Guimundo* excellentis literaturæ & non aspernandæ religionis canonico: Qui non inoperose cōmisso insudans muneri multos ibi canonicos regulariter victuros Deo exhibuit. Pagus Bedefordensis continet Abbatiam sancti *Albani*. Is non mercenarius nec futilis martyr habet laudatores & testes martyrii præcipuos, *Bedam & Fortunatum* quorum copiæ si vellem aliquid adiicere, tale esset ac si cuperem mari aquas infundere. Corpus sanctissimum, quod diu in terræ puluere iacuerat, Rex *Offa* in scrinio collocatum erexit in lumen, basilica pulcherrimi operis, & monachorum numerositate honorauit. Nec res est in ambiguo eum Bathonię consistentem admonitum somnio, cumq; illuc iter ageret, essetq; vir in proximo lucis, in modum ingentis faculæ supra locum sepulchri, & noctu & interdiu descendentis animatum indicio. Id cœnobium nunquam omnino ruinæ patuit, sed nostra ætate per *Paulum* abbatem agente *Lanfranco* Archiepiscopo in summū auspicium religionis euasit. In Huntendiniensi pago sunt Burch & Rameseia & Crosland. Burch olim Medehamstede dicebatur: sed postquam *Kenulfus* abbas locum muro erexit, à similitudine vrbis Burch vocatus est. Hic beatissimus *Æthelwoldus* monasterium construxit, adeo elaboratis sumptibus & ampliatis possessionibus, vt pene tota circa regio illi subiaceat. Colunt & fouent in reliquias corporum suorum virgines eximiæ, *Kinedreda & Kineswida Pendæ* Regis filiæ. Ambæ ab infantia Deo dicatæ nobile propositum tenuerunt ad senium. Sed iunior non solius sui contenta salute etiam *Offam* sponsum cœlibatui consecrauit. Is fuit Rex Orientalium Anglorum paucis annis, ephœbus iucundi vultus & animi, ætatis floridæ, maximi apud ciues amoris, *Kineswidæ*, cuius nuptias sperauerat, monitu edoctus amores mutare in melius. Romam cum *Kenredo* Rege Merciorum & *Egwino* Wicciorum antistite iuit, vbi attonsus in Monachum, terrenis suo tempore valefecit. Ornat sodalitatem virginum (vt prædicant) rex sanctus *Oswaldus*, cuius ibi brachium haberi dicunt, neruis, cute, carne, integrum ab antiqua requietionis sede furtim ablatum: Daturq; ostensui scriniū magnum illius thesauri receptaculum. Sed fides dictorum vacillat, vbi nihil auditor visu explorat. Hoc vero non dixerim, q, de integritate sancti sum dubius, sed vtrum eo loci contineantur, nolo esse affirmator pręproperus. Rameseiensis abbatiæ fuit ædificator sanctus *Oswaldus* Eboracensis * Episcopus, cooperante *Egelwino* quodam orientalium Anglorum Comite; laudabili liberalitate vtriq; prædicabiles, sed maxime laicus, qui hoc loco, quod vidisset antistitem cuiusdam principis inferias agentē dulciter defixo in solum lumine ingenue illacrymasse, adeo religione ipsius captus est, vt ei omnia sua prona faceret. Sācto ergo fauore propensus cœnobium illud opulentissime cōstruxit in palustri quadam vligine situm. Fœlix ibi orientalium Anglorum Episcopus primus de Seham iussu Comitis *Egelwini* asportatus iacet: sed & duo germani *Egelredus & Egelbrithus*, quos filios patrui sui *Egbertus* rex Cantuariorum in spem regni adolescere metuens, aliquandiu circa se habitos tandē ab aulæ frequentia remouit, contuitum suum eis inuidens. Accessit regię malignitati minister funestus nomine *Thunre*, q, tonitruum sonat qui eos quotidianis deceptos basiis inter amplexus ipsos pugione cōfodit: interemptus scrobi profundæ, & (vt fertur) sub ipso sedili regis immersit, ne quisquam ibi pueros quærendos putaret. Quis.n. eos ibi quæreret? sed diuinus ille oculus, quē arcana cordium non fallunt, tulit insontes in lucem, multas ibi largitus sanitatū copias. Præterea terribili mira-

al. Frithefwida.

al. aduolasset.

al. recepit.

al. Archiepiscopus.

culo regem afficiens, vt eum supra sedentem afflaret incendium. Vicini ergo commoti, rudera illa tumultuario cespite corporibus iniecta effodientes, basilicam eorum martyrio posuere. Ipse rex pœnitens cædis sorori puerorũ partem prægrandẽ insulæ Tanati ad monasterium delegauit ędificandum pro piaculo interfectoris & interfectorum. Quod cum consueta impudentia *Thunre* in prauũ torqueret, subito telluris hiatu absorptus, v…lens & viuens intrauit infernum. Locus erat sepulchri sanctorũ in orientali Anglia, cuius nomen Eastreia. Quapropter Comes prouinciæ *Egelwinus* de obscura leuatos Ecclesia celebri pompa Rameseiam perduxit. Iam vero illum & istos præcedit miraculis, transcendit signis, qui iacet ibidem *Iuo* Persa Episcopus. Is quondam pertæsus deliciarum, quas * ibi amplissimus Episcopatus administrabat, reliquit clam suis omnia, peregrinationem longissimam tribus tantum sociis aggressus. Multorũ ergo annorum iter permensus, & rusticum se habitu pannoso videntibus ementitus Angliam tandem adnauigauit, Delectatusque admodũ ignotæ linguæ Barbariæ, quod quasi fatuus ab omnibus rideretur, in lutosa prouincia substitit, ibiq; vitam suam, quanta fuit exegit. Sequuti ordine, quo Deus prauiderat, Comites prouinciales nec locum sepulchri, nec nomen sancti norant. Lapsa sunt multorum momenta temporum, iacebatq; sub obliuionis obscuro cœleste margaritum. Iam beatus *Oswaldus* reliquerat terras, iam *Egelwinus* finem vitæ fecerat. Cum autem cõplacuit, qui tempora disponens in mensura & numero & pondere cuncta ordinat, apparuit in visu sanctus *Iuo* simplicitatis innocentis viro, eiq; nomen & gradum & sepulchri locum per ordinem exposuit. Iret ergo, & abbati Ramesiensi seriem visionis explanans adiiceret: vt se Rameseiam exportato socios ibi relinqueret, non corpus suum locandum in scrinio, sed in loco altari contiguo adeuntibus opportuno. Hactenus hæc visio valuit, vt Abbatis Ramesiensis credulitatẽ eliceret. Qui sicut ad credendũ tardus, ita semel fide cõcepta, ad facienda quæ visa fuerant, celer & maturus. Perrectum est igitur, & sepulchrum quęsitum, inuentum, apertum. Cõtinuoq; sancto corpore in linteo exposito, ex ipsis mausolei sinuosis anfractibus erupit vnda bullis vbertima fugacibus. Manat ad hunc diem fons dulcis potui, accommodus omnium valetudini. Nec potest numero æstimari, nedũ comprehendi scripto multitudo per beatum illum sanatorum; adeo vt nullus sit in Anglia sanctus *Iuone* vel exoratu facilior vel effectu efficacior. Vidi ego quod dicam, Monachus quidam morbo intercutis aquæ languebat. Iam turgida pellis in altum creuerat, iam grauis halitus astantes submouebat, Ipse sibi epotaturus totos amnes, exsiccaturus plena dolia videbatur. Admonitus in somnis ad sanctum *Iuonem* perrexit, ibiq; tertio potata aqua vndam superflui humoris ore reiecit. Detumuit venter, remarcuerunt crura, & ne plura, totus homo in sanitatem reuiruit, tandemque gloriatus est pro tam salubri vomitu se aliquando satiari posse de potu. Croland est vna insularum iacentium in illo tractu orientalium stagnorum, quæ à meditullio terræ orientia, & per centum & eo amplius millia fluentia in mare, cum multis & magnis fluminibus impetu suo præcipitantur. Hic *Guthlacus* non deiecta stirpe oriundus ephœbus, spreto vsu armorum, quo pollebat, cum esset viginti quinque annorum solitariam vitam ingressus quindecim annis deguit. Quibus assistentę Dei gratia & sacerdotii gradu & signorum honore & vaticiniorum veritate approbatus est. Sed magis virtutum eius gratia post obitum splenduit tam sacratissimi corporis post annum incorruptela, quam multorum miraculorum ostensione præcipua. Meritis quoque eius datur, quod ad corpus eius ædificato monasterio inter tot bellorum turbines, inter tot temporum volubilitates nullam ærumnam vel detrimentum sui locus ille persenserit. Accessit & nouus hospes, sed vetus apud Dominum patronus *S. Neotus*, q quondam beatissimi *Erkenwaldi* discipulus apud Einulfesberi maxima semper veneratione habitus est. Sed illinc pro Danorũ incursu sublatus, & Croland delatus, modo iuncto cũ *Guthlaco* vmbone indigenas ꝓtegit, aduenarũ ẽt vocibus exorabilis. Quamuis enim locus nisi ꝑ aquã, nusq̃ adiri possit, tamen ante portã monasterii publicus (vt ita dicam) ꝓternauigantium trames habetur. Quo fit, vt pene nunq̃ ibi desint hospites vltra citraq; cõmeantes. Inuenerunt quoq; nostra tẽpora, quem cõsecrarent martyrẽ, q innocẽter cæsum fama pronunciet. Quod vtinã à veritate nõ dissideat. *Waldefus* is est amplę prosapiæ Comes, filius Siwardi magnificentissimi Northõbranorũ Comitis. Hic à *Willielmo* rege seniore pro cuiusdã coniurationis in se factæ suspicione cõprehensus diu in vinculis tent᷑, vltimo capite spoliatus est, & apud Croland sepult᷑. Opiniones Normannorũ in malũ in gestis regũ posui. hic Angli quid de diuerso asserant, nõ tacebo, Angli plurimũ veritate ꝓstantes: necessitate comitẽ in conuiuio interceptũ ad coniurationẽ solũ motu labiorũ nõ voluntate * addictũ infidelitatis sacramentũ agitasse. Eo id fuisse palã, q & *Lanfranco* archiepiscopo & ipsi regi vltro cõfessus pœnitentiã de simulato ad horã cõsensu fecerit. Anglorũ astipulationi diuinitas assentiri videtur, miracula multa & ea ꝑmaxima ad tumbã il-

al. illi.

al. adductum.

illius ostendens. Aiunt enim in catenas connexum quotidianis singultibus perperam commissa diluisse. Mihi prior loci narrauit, se miraculis commotum, corpus nobile ab omni labe immune contrectasse, caput reliquo corpori compaginatum rubra tantum quasi linea signum cædis ostentante vidisse. Quapropter non se dubitare illum in omni sermone sanctum appellare, in illius nomine orationes & beneficia loci petentibus dare dicebat.

DE EPISCOPIS ELIENSIBVS.

Restat Heliensis Episcopatus à nobis percensendus, qui cum fuerit explicitus ferias tantarum circuitionum hic labor noster accipiet. Heli stagnantium insularum maxima ab anguillarum copia ita dicta, sicut *Beda* communi notitiæ consentiens author est. Deniq; illorum & omnis pene amicorum piscium generis tanta est copia, vt sit aduenis miraculo, indigenis pro illorum admiratione ludibrio. Nec minor aquaticarum volucrũ vilitas, vt pro vno asse de vtroq; cibo quinq; homines & eo amplius nõ solum famem pellant, sed & satietatem expleant. Ibi fœlicissima domina* *Edeldrida* *(al. Etheldridæ.)* prima monasterium statuit ancillarum Dei: post eam *Sexburga* soror eius vxor *Erkomberti* regis Cantuariorum & mater sanctissimæ virginis *Ercongetta*: in eodem loco sub religione & nomine Abbatissæ consenuit. Ibi successit in regimine altera eius filia *Ermenilda*, quæ fuerat vxor *Wlferii* regis Merciorum, & mater *Wereburgæ* virginis, de qua superior sermo veritatem perstrinxit. Hæ tres continuatis successionibus abbatissæ fuerunt: habueruntq; successiuis tẽporibus multas & regiminis & religionis imitatrices vsq; ad tempora Danorum, qui etiam in ipsas paludes irruentes, habitatricibus effugatis habitacula subruunt. *Quorum vnus, cui cordis immanitas rabiẽ aspirabat, preciosum pallium, quo tumba virginis* Etheldridæ *operiebatur, surripuit, & marmor mausolei bipenni percussit: quo ictu cũ crusta dissiluisset marmoris, fragmentum illud repercusso à terra impetu in oculum percussoris volauit. Sed & ipse in terram sine mente ruit. Cæteri certatim illo* eiecto* (al. erecto.)* aliarum sanctarum sepulchra, quæ temerare meditabantur, inuiolata relinquentes in fugam proruunt.* Sed nõ diu solitudo sacratissimi loci durauit, annitentibus & rege Angliæ & prouincialibus. *Positi ergo ad tempus clerici, qui sacra diuina frequentarent. Eorum aliquis procacior cæteris aut puto syncera mente ad virginis incorruptionem certius explorandam socios exacuere tentauit. Illis periculum rei præ se ferentibus ipse accessit, primoq; per foramen, quod Dani effecerant, appositam virgæ candelam immittens, curiositate oculorum quantum poterat sequutus, omnia rimari: mox summitate virgæ fissa pannos, quibus sacrum corpus inuoluebatur, ad se trahere conari. Iamq; partem attraxerat, cum virgo indignata nudum corpus à nebulone videri pannum introrsum violenter retraxit, adeo vt illum contranitentem terra supinum elideret: quo casu perpetuo debilis, & posterius amentia non caruit.* Id foramen postea *Ethelwoldus* Episcopus sanctus cæmento & lapide damnauit, extrusisq; clericis Monachos induxit: contulitq; ibi magna & quanta quis miretur prędia, omnia ex suo mercatus. Quantitatem possessionum antiquarum ex hoc coniice: quod licet plura dempta plura vsurpata, is qui modo rem regit, mille & quadraginta libras marsupio suo quotannis annumerat: monachis vix trecentas contulerit, præter ea, quæ in suos & seruientium & hospitum vsus absumit. *Brithnodus* ibi ab *Ethelwoldo* abbas constitutus transtulit ad cœnobiũ corpus *Withburgæ* sororis sanctæ *Etheldredæ. Iacebat ad hoc tempus illa in rure ignobili in quo ipsa pluribus annis cælebs & ciborum continens transegerat: ministrabat ei quotidianum ex vberibus potum cerua domestica & manui assueta, quam cum quidam seu telo seu iaculo appetisset & exanimasset, regio non multo post morbo captus extabuit. Huius ergo illibatũ corpus impositum naui* Brithnodus *transferebat, ciuibusq; ad arma recognita prosilientibus nisi puppim in fluctus præcipitare properasset, profecto pœnas luisset. Non.n. insula tunc nisi nauigio adiri poterat: sed nostra ætas solertior vicit naturam, aggeribusq; in paludem iactis tramitem terrestrem præbuit, & insulam pedibus accessibilem fecit. Nautis ergo inter vndarũ volumina periclitantibus, quia illi timore pericli se inexplorato stagno commiserant, columna ignea è cælo ad nauem pertendens, nauem cito cursu ad littus perduxit.* At vero de *Withburgæ* incorruptione cum quibusdam venisset in dubium, tempore *Richardi* abbatis cum transferentur corpora sanctarum, dubietas euentilata est: & beatam quidem *Etheldritham* nemo penitus pro veteri fide præsumpsit attingere, ipsam vero vltra mammas detexere, visaque est toto corpore integra, dormienti similior quam mortuæ, puluillo serico ad caput apposito, velo & totis vestibus integra nouitate renitentibus, serena facie, roseo rubore suauis, dentibus candidis, labiis paululum reductis, papillis admodum paruulis. Habuit ergo hoc cœnobium abbates vsq; ad nonum [illegible]um *Henrici* Regis. Tunc enim, quia Lincolniensis Episcopatus diœcesis nimium protendebatur, consilium habitum est, vt apud Hely constitueretur episcopus, haberetq; pagum Grantebrigensem. Et ne Lincolniensis sumptus suos imminutos quereretur, dedit regia liberalitas ex alieno villam Heliensem Spallinges vocatam, quæ Episcopi damnum farciret, querelam compesceret.

Inthronizatus est ergo ibi *Herueus* quidã, qui fuerat Bancorensis Episcopus, dimiserat que spe maiorum diuitiarum sedem, causatus quod sibi & Wallensibus non conueniret. Est enim Bancor in ipsis Wallis, monasterium quondam nobile & tot habitatoribus plenum, vt (sicut *Beda* refert) si in septem partes diuideretur, non minus quæq; portio quam trecentos homines haberet: sunt certe adhuc ibi tot semiruti parietes Ecclesiarum, tantæ turbæ ruinarum quantæ vix alibi. In eius (Heliensis dico) Episcopi parochia est Thorneiæ cœnobium. Thorneia vlterior scripto & contractior spacio, sed prior laudum titulo, paradisi simulachrum, quod amœnitate iam cœlos ipsos imaginetur, in ipsis paludibus arborum ferax, quæ enodi proceritate luctantur ad sydera, æquora planities herbarum viridantibus comis oculos aduocant, currentibus per campum nullus offensioni datur locus. Nulla ibi vel exigua terræ portio vacat, hic in pomiferas arbores terra se subigit; hîc prætexitur ager vineis, quæ vel per terram repunt, vel per baiulos palos in celsum surgunt. Mutuum certamen naturæ & cultus, vt quod obliuiscitur illa, producat iste. Quid dicetur de ædificiorum decore, quæ solum mirabile quantum inter illas paludes solidum inconcussis fundamentis sustinet? Solitudo ingens ad quietem data monachis, vt eo tenacius hæreant superis, quo castigatius mortales conspicantur. Fœmina ibi si visitur monstro habetur, maribus aduenientibus quasi Angelis plauditur. Cæterũ ibi nullus nisi momentanee conuersatur. Famuli monachorum & ipsi feriatis diebus absunt. Vere dixerim insulam illam esse castitatis diuersorium, honestatis contubernium, diuinorum philosophorum gymnasium Thorneie propter condensitatem dumorum vocata.

al. sarriri. At vero *Ethelwoldus* vepres extirpari, spinas * farciri iussit, iam principio Episcopatus meditatus omnibus mundi omissis hermiticam exercere ibi vitam. Libabatq; vt poterat, futuræ quietis primitias diebus quadraginta in remotissima, quam ipse construxerat, Ecclesia solus Deo vacans. Iccircoque non tantum terrarum illuc, quantum alibi, congessit: sed quantum sibi & 12. Monachis satis esset. Omne vero, quicquid loco contulit, ab omnibus in perpetuum publicis functionibus liberum fecit Regis edicto cunctorum Episcoporum & optimatum assensu firmato. Corpora sanctorum, qui olim in illa eremo diuersati fuissent, necnon & aliorum per Angliam tot aduexit, vt omnes pene anguli Ecclesiæ pleni sint: quorum nomina scribere vltro refugio, quia barbarum quiddam stridunt: non quod eos sanctos vel discredam, vel diffitear. Cuius enim auctoritatis ego sum, qui in disceptationem vocem, quæ facta consecrauit antiquitas? sed quia (vt dixi) vocabula eorum inconditum sonant, horridum olent fatuis duntaxat hominibus quales multos nostra parit ætas, nolo sanctos exponere ludibrio: præsertim cum eorum vitas nec habitatores legant, friuolumq; videatur, si eorum prędices merita, quorum nulla inuenias miracula. Igitur omni reuerentia custodita pace solum *Benedictum* ausim propalare, qui *Bedæ* nutritius & Abba fuit. Hic Wiræ amnis vtrasq; ripas (qui apud Northumbros non incelebris famæ habetur) monasteriis prætexuit sub Apostolorum *Petri & Pauli* nomine, charitatis & regulæ vnione non discrepantibus. Huius industriam mirabitur, qui leget librum, quem idem *Beda* composuit de vita eius & cæterorum abbatum suorum: industriam, q copiam librorum aduexerit, quod artifices ædium lapidearum & vitrearum fenestrarum primus omnium Angliam asciuerit: totum æuum pene, transigendo talia, peregrinatus. Quippe studio aduehendi cognatis aliquid insolitum amor patriæ & voluptas elegantiæ asperos fallebant labores. Nec enim lapidei tabulatus in Anglia ante *Benedictum* nisi perraro videbantur, nec perspicuitate vitri penetrata lucem solaris iaciebat radius: Patientiam, quod in possessione cœnobii sancti *Augustini* apud Cantuariam libenter venienti *Adriano* cesserit, non reueritus *Theodori* Archiepiscopi supercilium, sed veneratus magisterium. Fuerat enim illius cœnobii abbas *Egberto* Rege constitutus, sed (vt dixi) reuerentiæ *Theodori* cessit: cui præceperat *Vitalianus* papa, vt *Adrianum* iuxta se locaret speculaturum ne quid in Ecclesia more Græcorum nouaret: quod dum per alienas terras cursitat, diu absens subintroductum à monachis suis Wirensibus se inconsulto abbatem æquanimiter imo magnanimiter tulerit: domũq; reuersus parilẽ illi honorem in cõsessu, in omni porro potestate cõmunicauerit: quin & ictus paralysi tam valide, vt nihil artuũ ei esset flexibile, tertium constituerit, q alter (de quo diximus) eadẽ decoqueretur valetudine non initius quam ipse. Cumq; morbus iam crescens quateret vitalia, socio ad se accito solo nutu valedixit. Sed nec ille præstantius valuit redhibere officium, vtpote qui propinquiorem tendebat ad exitum. Nam ante *Benedictum* defunctus est. Huius ergo corpus magno coemptum pretio *Adelwoldus* Thorneiam aduexit, & obscurioribus sanctis lucifluum iubar inuexit.

HEN-

HENRICI ARCHIDIACONI
Huntindoniensis

HISTORIARVM

LIBRI OCTO.

ANNO

M. DCI.

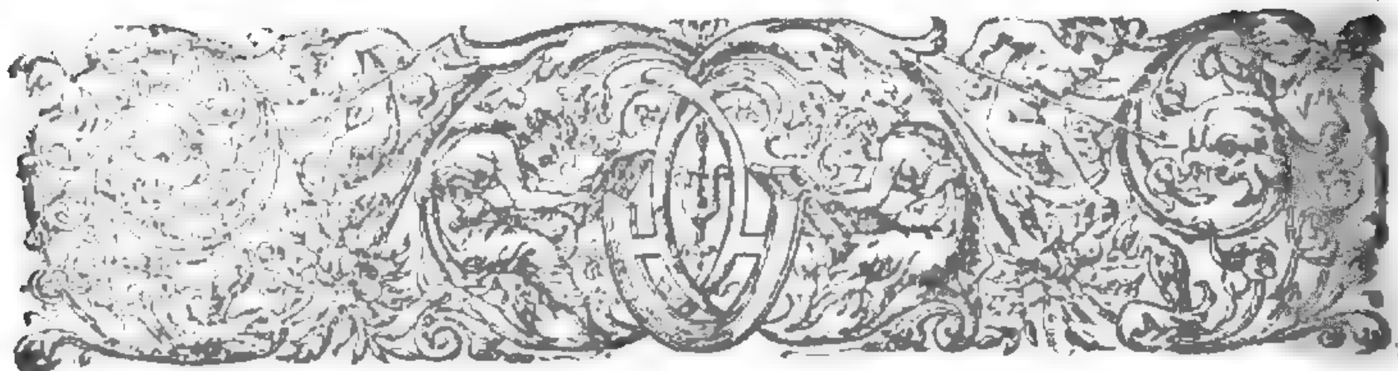

PROLOGVS AD ALEXANDRVM EPISCOPVM LINCOLNIENSEM.

CVM *in omni fere literarum studio dulce laboris lenimen, & summum doloris solamen, dum viuitur, insitum considerem: tum delectabilius & maioris praerogatiua claritatis historiarum splendorem amplectendum crediderim. Nihil namq́ magis in vita egregium, quam vitae calles egregie indagare & frequentare. Vbi autem floridius nitescit virorum fortium magnificentia, prudentium sapientia, iustorum iudicia, temperatorum modestia, quàm in rerum contextu gestarum? audiuimus quidem quid* Homericam *laudans historiam* Flaccus *intimauerit dicens: qui quid sit pulchrum, quid turpe, quid vtile, quid non, plenius & melius*, Chrysippo *&* Crantore *dicit.* Crantor *siquidem &* Chrysippus *circa doctrinam morum Philosophãtes, multis codicibus desudauerunt.* Homerus *autem velut spectaculo eliquans prudentiam* Vlyssis, *fortitudinem* Agamemnonis, *temperantiam* Nestoris, *iustitiam* Menelai: *& è contra imprudẽtiam* Aiacis, *debilitatem* Priami, *intemperantiam* Achillis, *iniustitiam* Paridis, *honestum & vtile & his contraria lucidius & delectabilius Philosophis historiando disseruit. Sed quid in alienis moramur? vide quo modo sancta doceat historia morum instituta, dũ* Abrahae *iustitiam assignat,* Moysi *fortitudinem,* Iacob *temperantiam,* Ioseph *prudentiam, & contra dum* Achab *iniustitiam,* Oziae *inualitudinem,* Manasse *intemperantiam,* Roboam *imprudentiam demonstrat. Praesertim o Deus bone, quantae humilitatis fax est, quod sanctus* Moyses, *Deum se protegentem & vlciscentem vt ab hostibus suis auerteret, thuris odorationem cum fratre admonens, in medium periculi terribilis se iniecit, & pro* Maria *se blasphemante lachrymas effudit; & pro maleuolis semper orando sudauit? quantae benignitatis lux est, quod* Dauid *maledictis, iniuriis* * Simei, *& blasphemiis laesus, & irritatus ab eo vehementer, vnum & persequentem & debilem armatus & comitatus & fortissimus contra feriri prohibuit; & postea victor & regno restitutus vltionem fieri in eum non permisit? sic etiam in rebus gestis omnium gentium & nationum, quae vtiq́ Dei iudicia sunt, benignitas, munificentia, probitas, cautela, & his similia, & contraria non solum spirituales ad bonum accendunt, & à malo repellunt: sed & seculares ad bona sollicitant, & in malis muniunt. Historia praeterita quasi praesentia visui repraesentat: futura ex praeteritis imaginando diiudicat. Habet quidem & praeter haec illustres transactorum notitia dotes, quod ipsa maxime distinguat à brutis rationabiles: bruti namq́ homines & animalia vnde sint nesciunt, genus suum nesciunt, patriae suae casus & gesta nesciunt, immo nec scire volunt. Quorum, homines quidem illos infoeliciores iudico; quia quod bestiis ex creatione, hoc illis ex propria contingit inanitione; & quod bestiae si vellent non possent, hoc illi nolunt cum possint: sed de his iam transeundum est, quorum mors & vita sempiterno dotanda est silentio. Haec ergo considerans, huius regni gesta & nostrae gentis origines iussu tuo (praesul* Alexander) *qui flos & cacumen regni & gentis esse videris, decurrenda suscepi: tuo quidem consilio* Bedae *venerabilis Ecclesiasticam, qua potui, sequutus historiam nonnulla etiam ex aliis excerpens, authoribus, inde chronica in antiquis reseruata librariis compilans, vsq́ nostrum ad auditum & visum praeterita repraesentaui. In quo scilicet opere sequenda & fugienda lector diligens dum inuenerit, ex eorum imitatione & euitatione Deo cooperante melioratus mihi fructum afferet exoptabilem. Plerumq́ etenim ad ipsam morum puritatem iuxta callem directum historiae resiliuimus, nihil autem sine diuina inuocatione incipientes, Deo inuocato incipiamus.*

HENRICI HVNTINGDONIENSIS

ADonai, opifex, pastor, susceptio nostra,
Principium rerum, vegetatio, finis earum,
Hoc opus aspira, deduc finiq́ precamur.
Hoc opus, in patribus, quod es ipse parens operatus,
Iudicio grandis, & regna leuansq́ premensq́.

Indicio

Iudicio nunc occulto, nunc vero patenti.
His pœnas dum complerent sua crimina tardans,
Hu pœnas cum complessent sua crimina librans.
Quicquid enim reges, quicquid populi meditantur,
Vt faciant, si perficiunt, fieri facis illud,
Pacificansq́; malumq́; citans testante propheta,
Ens solus, tantusq́; manens, quantus voluisti:
Ex quo, per quem sunt, in quo sunt omnia solo.
Tuq́; pater patriæ, princeps à rege secundus,
(*Præsul* Alexander) *si quæ perscripsimus apta,*
Laude tua niteant, minus apta precamur vt aptes.
Hic reges populosq́; vides, quos alea fati,
Extulit & pressit, sed ab his metire futura.
Aspice (magne pater) quo deuenere potentes:
Aspice quam nihili sit honor, lux, gloria mundi.

HENRICI HVNTINDONIENSIS HISTORIARVM. LIB. I.

BRITTANNIA igitur beatissima est insularum, fœcunda frugibus & arboribus, copiosa riuis & nemoribus, iucunda volucrum & ferarum venatibus, ferax auium multi & diuersi generis terra, mari, & fluuiis; alendis autem mira pecoribus & iumentis. Vnde *Solinus*, *Ita pabulosa in quibusdam locis est Brittannia, vt pecora, nisi interdum à pastibus arceantur, ad periculum agat satietas.* Fluuiis vero abundat valde piscosis, fontibus præclara copiosis: & quidem præcipue isicio redundat & anguilla; abundat & vitulis marinis, nec non & halecia & ostrea mire in ea redundant, & varia conchyliorum genera: inter quæ sunt & musculæ, quibus sæpe inclusam margaritam omnis quidem coloris optimam inueniunt, rubicundam scilicet & hyacinthinam, purpuream, & prassinam, sed maxime candidam: nec desunt cochleæ, quibus tinctura coccinei coloris conficitur. cuius rubor pulcherrimus nullo vnquam solis ardore, nulla valet iniuria pluuiarum pallescere; sed quo vetustior, eo solet esse vetustior. capiuntur & sæpe delphines & balenæ. vnde *Iuuenalis*.

Quantum Delphinis balena Britannica maior.

Venis etiam metallorum æris redundat, ferri scilicet, stanni, & plumbi, nec non & argēti, sed rarius. Aduehitur autem argentum à proxima parte Germaniæ per Rhenum pro mira fertilitate piscium & carnium, lanæ pretiosissimæ & lactis armentorumq́; absq́; numero; vt maior ibi videatur copia argenti, quam in Germania: vnde omnis moneta eius argento puro conficitur. Gignit etiam lapidem Gagatem plurimum optimumq́;. Est autem nigrogemmeus & ardens: igne accensus serpentes fugat, attritu calefactus adplicita detinet, æque vt succinum. Fontes etiam salinarum habet: adsunt & fontes calidi, & ex eis fluuii balneorum calidorum omni ætati & sexui per distincta loca iuxta suum cuiq́; modum accommodi. *Aqua enim* (vt sanctus *Basilius* dicit) *feruidam qualitatem recipit, cum per certa quædam metalla transcurrit, & fit non solum calida sed & ardens.* Hæc autem insularum nobilissima cui quondam nomen Albion fuit, postea vero Brittannia, nunc autem Anglia, inter Septentrionem & Occidentem sita est; 800. millibus longa, & 200. millibus lata, exceptis duntaxat prolixioribus diuersorum promontoriorum tractibus, quibus efficitur vt circuitus eius quadragies octies septuaginta quinq́; millia compleat, habet autem ab Oriente Germaniā & Daciam, ab Occidente Hyberniā, à meridie Galliā Belgicā; cuius proximū littus transmeantib. aperit ciuitas, quæ dicitur *Rutupi portus, à gente Anglorū nūc corrupte Reptacester vocata, interposito mari à Gessoriaco Morinorū gentis littore proximo traiectu milliū 50. siue (vt quidam scripserunt) stadiorum 450. Gallia aūt Belgica à Beluaci nobilissima quondam vrbe Galliæ dicta est: quæ prouincia nunc in duas diuisa videtur: in eam scz. quæ vocatur Pontica, & in eam quæ vocatur Normannia, vbi modo Normanni gens noua sed validissima degunt. Habet aūt à Septentrione, vnde Oceano infinito patet, Orcadas insulas nouē, de quarū vltima Thule dictū est: *Tibi seruiat vltima Thule.* Cū autem

al. Rutubi

plurimas insulas habeat Brittannia, tres maiores habet, vnam Orcadas, de quibus dictum
est: aliam Man, vel Euboniam, quæ in vmbilico maris inter Hyberniam & Brittanniā sita
al. Guith. est: tertiā * Wicht, quæ Australis est, & vergit contra Normannos & Armoricos, qui nunc
Brittanni dicuntur: sicut in prouerbio dicebatur antiquo, quando de iudicibus & regibus sermo fiebat: *Iudicabit Brittanniam cum tribus insulis.* Erat autem & ciuitatibus quondam 28. nobilissimis insignita, præter castella innumera, quæ & ipsa muris, turribus, portis, ac seris erant instructa firmissimis. ciuitatum autem nomina hæc erant Brittannice,
Kair-Ebranc, id est, Eboracum. Kair-chent, i. Canturia. Kair-Gorangon, i. Wigornia.
al. Lirion Kair-Lundene, i. Lundonia. * Kair-Legion, i. Leiceastria. Kair-Collon, i. Coleceastria.
Kair-Glou, i. Glouecceastria. Kair-Cei, i. Ciceastria. Kair-Bristou. Kair Ceri, i. Cireceastria.
al. Grantebrigia Kair-Guēt, i. Winceastria. Kair-Grant, i. Granteceastria, quæ modo dicitur * Cantebrigia. Kair-Lion, q̄ vocamus Carleuil. Kair-Dauri, i. Doreceastria. Kair-Dorm, i. Dormeceastre, quæ sita in Huntedonensi prouincia super flumē, quod vocatur Nen, penitus destructa est. Kair-Loitchoit, i. Lincolnia. Kair-Merdin, quæ nunc quoque sic vocatur.
Kair-Guorcon. Kair-Cucerat. Kair-Guortigern. Kair-Vrnac. Kair-Celemion. Kair-Me-
al. Lerion guaid. Kair-Licelid. Kair-Peris, i. Porcestre. * Kair-Kegion, in qua fuit Archiepiscopatus
al. Osca tempore Brittonum: nunc autem vix mœnia eius comparent, vbi * Vsca cadit in Sabrinam. Kair-Draiton. Kair-Mercipit. Kair-Segent, quæ fuit super Tamesin non longe à Reding, & vocatur Silcestre. Hæc erāt nomina ciuitatum tempore Romanorum & Brittannorum. Quinque autem plagas ab exordio vsq; ad præsens immisit vltio diuina Brittanniæ, quæ non solū visitat fideles, sed et diiudicat infideles; primam per Romanos, qui Brittanniam expugnauerunt, sed postea recesserunt: secundam per Pictos & Scottos, qui grauissime eam bellis vexauerunt: nec tamen obtinuerunt: tertiam per Anglicos, qui eam debellauerunt & obtinent: quartā per Dacos, qui eam bellis obtinuerūt, sed postea deperierunt: quintam per Normannos, qui eam deuicerunt, & Anglis impræsentiarum dominātur. Quando aūt Saxones hanc terram sibi subiugauerunt, reges 7. statuerunt, regnisq;
al. Cent nomina pro libitu imposuerunt. Primū regnum vocatū est * Kent: 2. Sudsear, in quo sita est Ciceastria: 3. Westsear, cuius caput erat Wiltonia, quæ nunc data est sanctimonialibus, in quo sunt vrbes Winceastria, Salesburia, & plures aliæ: 4. regnum Estsear, quod nō durauit, sed cæteris regnis subiugatum est: 5. Eastangle, in quo sunt prouinciæ, quæ vocātur Nordfolc & Sudfolc, 6. Merce, in quo est Lincolnia, & aliæ complures: 7. Nordhumbre, in quo est Eboracum. Postquam autem reges Westsear cæteris præualuerunt & monarchiam obtinuerunt, terras per 35. prouincias sibi diuiserunt: quarum situs & nomina, quamuis inhabitantibus notissima sint, nō tamen pigeat subscribere. Deueniet enim forsitan, vt quemadmodum nomina ciuitatum prædicta, quæ olim grata & excelsa erāt, modo in barbariem & risum vertuntur, ita & decursu temporum quæ modo notissima sunt, incognita & incredibilia fiant. vnde patet quam misere & frustra nominis nostri famam incolæ prouinciārum appetamus, cum nec ipsarum vrbium vel prouinciarum nomina
al. Cent durare possint. Prima igitur prouincia est * Kent, in qua est Archiepiscopatus Cantuariæ, & Episcopatus Roueceastriæ: secūda est Sudsear, in qua est Episcopatus Ciceastriæ: tertia Suthrie: quarta Hamtesire, in qua est Episcopatus Winceastriæ: quinta Bercsire: sexta Wiltesire, in qua est Episcopatus Salesberiæ: septima est Dorset: octaua Sumerset, in qua est Episcopatus Badhe, vel Acemaneceastriæ: nona Deuenesire, in qua est Episcopa-
al. Cornugallia tus Exceastriæ: decima * Cornuallie: vndecima Eastsear: duodecima Midlesear, in qua est Episcopatus Lundoniæ: tertiadecima Sudfolc: quartadecima Northfolc, in qua est Episcopatus Norwiciæ: quintadecima Cantebrigesire, in qua est Episcopatus Ely: sextadecima Lincolesire, cuius caput est Lincolnia, cui subiacent septem aliæ prouin-
al. Hertefford ciæ, scilicet prouincia Leiceastriæ, & Hamtoniæ, & Huntundoniæ, & * Hereford, Bedeford, Buzingeham, Oxeneford. Extenditur enim Episcopatus Lincolniæ à magno flumine Humbræ vsque ad flumen Tamesis. Vigesimaquarta est Glouceastresire: vigesima quinta est Wirceastresire, in qua est Episcopatus Wigorniæ: vigesima sexta Herefordsire, in qua est Episcopatus Herefordiæ: vigesima septima Salopsire, vigesima octaua Ceastresire, in qua est Episcopatus Ceastriæ: vigesima nona Warewic: trigesima Stafford: post trigesimam prima est Dereby: secunda Notingham: tertia Euerwicesire, in qua est Archiepiscopatus Eboraci: quarta est Northumberland, cui
al. Dunhelmia præest Episcopus * Dunolmiæ. quinta illa regio, in qua est nouus Episcopatus *Carnil.* Syra vero Anglice latine dicitur prouincia. igitur 17. Episcopatibus insignita nostro tempore florescit Anglia. vrbes vero multo plures sunt quam Episcopatus, vt Glouueceastria, Leiceastria, Oxenefordia, & aliæ plures Episcopis carentes. sed in Occidentali parte Brittanniæ,

niæ,quæ vocatur Wallia,tres supersunt Episcopatus. Vnus apud sanctum *David*: alius apud *Bangor:tertius apud Clamorgan.sunt tamen hi tres nullarum vrbium Episcopi propter desolationem Walliæ,quæ sola deuictis remansit Brittannis. tempore autem nostro recepit Episcopus sancti *David* pallium à Papa,quod scilicet fuerat olim apud Kairlegion, sed statim tamen amisit. Vrbes autem prædictæ amœnis insitæ locis super flumina coruscant fertilia & pulcherrima.sunt autem duo flumina cęteris clariora,Tamesis & Sabrina quasi duo brachia Brittanniæ,per quæ sibi suas & alienas effert & infert diuitias. proprie vero proprium Brittanniæ est,vt incolæ eius in peregrinationem tendentes omnibus gētibus cultu & sumptu clariores,ex hoc vnde sint,dignosci possunt. Cum autem tot rebus abundet Brittannia,vineæ quoq; fertilis est,sed raro,vt habeant, qui diuitias eius emēdas appetunt,secum quod inferant. De cuius laude quidam ita scripsit.

al. Paitgor

Illa quidem longe celebri splendore beata
Glebis,lacte,fauis supereminet Insula cunctis.
Quas regit ille Deus,spumanti cuius ab ore
Profluit Oceanus.

Et paulo post.

Testes Londonia ratibus,*Wintonia* Baccho,
Herforda grege,*Wirecestria fruge redundans.*
Batha lacu,Salebira feris,Cantuaria pisce,
Eboracum syluis,Excestria clara metallis.
Noruicium Dacis,Hybernis Cestria,Gallis
Cicestrum,Norwagenis Dunelma propinquans.
Testis Lincolia gens in[illegible]rita decore,
Testis Ely formosa situ,Roncestria visu.

Nec tacendum arbitror quod temperie gratissima,& ideo inhabitantibus saluberrima sit Brittannia. Cum enim inter Septentrionem & Occidentem sita sit, frigus, quod recipit à Septentrione,temperat calor,quem recipit à sole Occidente. Nunquam autem in ea aliquos arripuit ignis sacer,sed à Galliis allati ibi solent sanari. & quia prope Septētrionalem mundi verticem iacet,lucidas æstate noctes habet,ita vt in medio sæpe tempore noctis in inquisitionem veniat intuentibus, vtrum crepusculum adhuc maneat vespertinum, an iam aduenerit matutinum,vtpote nocturno sole non lōge sub terris ad Orientem Boreales per plagas redeunte. vnde etiam plurimæ longitudinis habet dies æstate sicut & noctes contra in bruma,sole nimirum tunc Lybicas in partes redeunte, id est, horarum decem & octo. Plurimæ item breuitatis noctes æstate & dies habet in bruma: hoc est, sex solummodo Æquinoctialium horarum,cum in Armenia,Macedonia,Italia, cæterisq; eiusdem lineæ regionibus longissima dies siue nox 15.breuissima 9.compleat horas. Quatuor autem sunt,quæ mira videntur in Anglia. Primum quidem est, quod ventus egreditur de cauernis terræ in monte qui vocatur Pec,tanto vigore, vt vestes iniectas repellat, & in altum eleuatas procul eiciat. Secundum est apud Stanenges,vbi lapides miræ magnitudinis in modum portarum eleuati sunt,ita vt portæ portis superpositæ videantur:nec potest aliquis excogitare, qua arte tanti lapides adeo in altum eleuati sunt, vel quare ibi constructi sunt. Tertium est apud *Chederole,vbi cauitas est sub terra, quam cum multi sæpe ingressi sint,& ibi magna spatia terræ & flumina pertransierint,nunquam tamen ad finem euenire potuerunt. Quartum est quod in quibusdam partibus pluuia videtur eleuari de montibus, & sine mora per campos diffundi. Tantæ autem gratiæ inhabitantibus fuit Brittannia,quod quatuor in ea calles à fine in finem cōstruerent regia sublimatos authoritate, ne aliquis in eis inimicum inuadere auderet. Primus est ab Oriente in Occidentem & vocatur Ichenild: secundus est ab Austro in Aquilonem, & vocatur Erningestrate. Tertius est ex transuerso à Dorobernia in Cestriam scilicet ab euroaustro in Zephyrum Septentrionalem,& vocatur Watlingestrate. quartus maior cæteris incipit in Catenes & definit in Totenes scilicet à principio Cornugalliæ in finem Scottiæ: & hic callis vadit ex transuerso à Zephyro Australi in Eurum Septentrionalem,& vocatur Fossa,tenditq; per Lincolniam. Hi sunt 4.principales calles Angliæ,multum quidem spatiosi, sed nec minus speciose sanciti edictis regum, scriptisq; verendis legum. Quinque autem linguis vtitur Brittannia: Brittonum videlicet,Anglorum,Scottorum,Pictorum,& Latinorum,quæ doctrina scripturarum cæteris omnibus est facta communis: quamuis Picti iam videantur deleti,& lingua eorum ita omnino destructa, vt iam fabula videatur, quod in veterum scriptis eorum mentio inuenitur. cui autem non comparet amorem cœlestium

al. Chederhole, vel Chedrenhole

& horrorem terrestrium, si cogitet non solum reges eorum, & principes, & populum deperiisse; verũ etiam stirpẽ omnem, & linguam, & mentionem simul defecisse? &, si de aliis mirum non esset, de lingua tamen, quam vnam inter cæteras Deus ab exordio linguarum instituit, mirandum videtur.

Huc vsque de situ & habitu Brittãniæ, licet de multis pauca dixerimus, dicta sufficiant. Nunc à quibus, & quo tempore primum inhabitata fuerit dicendũ est: quod in *Beda* non inuentum in aliis authoribus reperi. scripserunt enim à *Dardano* principiũ emanasse Brittonum. *Dardanus* autem pater fuit *Troii*, *Troius* autem pater *Priami* & *Anchisæ*, *Anchises* pater *AEneæ*, *AEneas* pater *Ascanii*, *Ascanius* pater *Siluii*, *Siluius* aũt cum vxorem duxisset, & prægnans esset, prædixit magus quidam filium, vnde prægnans erat, interfecturũ patrem suum. Occiso mago pro vaticinatione illa, natus est filius, & vocatus est *Bruto*. post multum vero interuallum, dum ipse luderet cum pueris, ictu sagittæ occidit patrem, non industria sed casu. quamobrem expulsus ab Italia peruenit in Galliam, ibiq; condita ciuitate Turonorum, quę vocatur Turonis, inuasit tractum Armoricanum: de tractu autem Armoricano huc adueniẽs Australes sibi partes Insulæ ingentis vẽdicauit. & ex nomine suo Brittanniam vocauit. dicunt autem illi authores quod quando *Bruto* regnabat in Brittannia, *Hely* sacerdos iudicabat Israel. & *Posthumus* siue *Siluius* filius *AEneæ* regnabat apud Latinos, cuius nepos erat *Bruto*. Post interuallum vero octoginta annorũ contigit gentem Pictorum de Scythia Oceanum ingressam circumagente flatu ventorum extra fines Brittanniæ Hyberniam peruenisse, eiusque Septentrionales oras intrasse, atq; inuẽta ibi gente Scottorum sibi quoq; in partibus illis sedes petisse, nec impetrare potuisse. Dixerunt itaq; Scotti: nos ambos Insula hæc non caperet, sed nouimus Insulam esse aliam non lõge à nostra contra ortum solis, quam sæpe lucidioribus diebus de longe aspicere solemus: hanc adire si vultis, habitabilem vobis facere valetis: vel si quis resistere voluerit, nobis auxiliariis vtimini. Itaq; petentes Brittanniam Picti, habitare per Septentrionales Insulæ partes cœperunt. Nam Austrinas Brittones occupauerunt. Cumque vxores Picti non habentes peterent eas à Scottis, ea solum conditione dare consenserunt, vt vbi res veniret in dubium, magis de fœminea regũ prosapia quã de masculina regem sibi eligerent. quod vsque hodie apud Pictos constat esse seruatum. Hæc sunt, quæ à scriptis veterum traduntur de aduentu Brittonum in partem illam terrarum, quæ Brittannia vocatur, & de aduentu Pictorum in Insulam eandem. quæ quamuis Insula sit, cum maximi sit spatii, nõ minoris excellentiæ est quod insula est, cum totus mundus Insula sit. Sed quia vulgo dicitur, *Vēto pluuia, & risus dolori miscetur*; ob prærogatiuas ipsius Brittanniæ diuitias omnium circumadiacẽtium in se liuorem & inuidiam mouit. Quamobrem sæpe expugnata est, sæpissimæ vero impugnata est. procedente namque tempore venerũt & Scotti ab Hybernia in Brittanniam duce *Reuda*, qui in Pictorum parte vel amicitia vel ferro sedes sibi, quas hactenus habent, vendicarunt. à quo videlicet duce Dalreudini vocantur. Nam lingua eorũ Dal partem significat. dicendum est igitur paucis de Hybernia. quod quamuis de proposito non sit, prope tamen est, & ad laudem Dei Omnipotentis hoc scribere apponam.

Hybernia enim post Brittanniam omnium insularũ optima est. quę quãuis Brittanniæ diuitiis cedat, latitudine tamen sui status & salubritate ac serenitate aerum multum ei præstat. quæ sicut contra Aquilonem breuior est, ita in meridiem se trans illius fines plurimũ protendens vsq; contra Hispaniæ Septentrionalia quamuis magno æquore interiacente peruenit. Nunquam aut raro ibi nix plusquam triduana remanet. Nemo propter hyemem aut fœna secat æstate, aut stabula fabricat iumentis. Nullum ibi reptile videri solet, nullus serpens viuere valet. nam sæpe illo de Brittannia allati serpentes, mox vt proximante terris nauigio odore aeris illius attacti fuerint, intereunt. * Cum potius omnia, quæ de eadem Insula sunt, contra venenum valent. denique quibusdam vidimus à serpente percussis rasa folia codicum, quæ de Hybernia fuerunt, & ipsam rasuram aquæ immersam, ac potui datam talibus protinus totam vim veneni grassantis, totum inflati corporis absumpsisse ac sedasse tumorem. Mirabili igitur dono Deus hanc ditauit Insulam, multitudinemque sanctorum ad eius tuitionem in ea constituit: præterea lacte & melle ditauit, vinearumq; non expertem, venatu piscium, & volucrum, ceruorum & caprearũ insigniuit: hæc autem proprie patria Scottorum est. si quis autem scire voluerit quo tẽpore primum habitata fuerit, de hoc nihil apud venerabilem *Bedam*, sed apud quẽdam authorem reperi. Quod Ægyptiis in mari rubro submersis, illi, qui superfuerant, expulerunt à se quendam nobilem Scyticum, qui apud eos degebat, ne dominium super eos inuaderet. at ille expulsus diu circuiens per Africam peruenit cum familia ad aras Philistinorum, & per lacum Salinarum venerunt inter * Russicadam & montana Syriæ, & vene-

al. quin

al. Rusicadam

& venerunt per flumen Malua, transieruntq; per Mauritaniam, & ad columnas *Herculis* nauigarunt Tyrrhenum mare, & peruenerunt vsque ad Hispaniam, & ibi per annos habitarunt multos, & progenies eorum multiplicata est valde. Inde autem venerūt Hyberniam, post mille & duos annos a transitu Israel per mare rubrum. Brittones tamen occuparunt, prius Brittanniam. Brittones namq; in tertia mundi ætate Brittanniam: Scotti in quarta venerunt Hyberniam. Hæc cum non certissima sint, hoc tamen certum est, quod ab Hispania, Hyberniam venerūt, & inde pars eorum egressa tertiam in Brittannia, Brittonibus & Pictis gentem addiderunt. nam & pars, quæ ibi remansit, adhuc eadem vtitur lingua, & Nauarri vocantur. est autem sinus maris permaximus, qui antiquitus gentem Brittonum a Pictis secernebat, qui ab Occidente in terras longo spatio erumpit, vbi est ciuitas Brittonū munitissima vsq; hodie, quę vocatur *Alcluid: ad cuius videlicet sinus partem Septentrionalem Scotti, quos diximus, aduenientes sibi locum patriæ fecerunt. *al. Aldclid.*

Iulius vero *Cæsar* primus Romanorum Brittanniam bello lacessiuit, 60. annos ante incarnationem Domini nostri, anno ab vrbe condita sexcentesimo nonagesimo tertio. ipse ergo functus gradu Consulatus cum *Lucio Bibulo*, cum Germanos & Gallos iure pręlii superasset, qui tum Rheno tantum flumine dirimebantur. inde venit ad Morinos; vnde in Brittanniam breuissimus est transitus. fecit igitur naues parari octoginta onerarias & actuarias, & ipse cum legionibus in Brittanniam transuolat: nec tamen secundum quod sperabat euenit. egrediens enim de nauibus Brittonum pugnam acerbam plusquam credere posset sensit. videns ergo suos pauciores, aliosq; quam putauerat præstantiores, vi cōpulsus est naues reintrare. Tunc vero tempestate correptus magnam classis partem, magnum militum numerū, equites vero omnes pene amisit. confusus & reuersus in Galliam acrius exarsit: legionibusq; hyemantibus sexcentas naues vtriusq; commodi parauit. vere autem vir expectato cum maximis copiis Brittanniam reuehitur: egrediens cum exercitu in hostem pergebat: naues interim anchoris fixę tempestate corripiuntur, colliduntur, constringuntur. Ex quibus 40. perierunt: cæteræ post longum non sine difficultate sunt reparatæ. dux igitur magnus spe fugiendi amissa acrius animos militū hortatur, & in ipso hortatu hostibus commiscetur. vnanimiter vtrinq; viribus & animis extensis pugnatur, dum Romanis spes fugiendi nulla, Brittannis spes vincendi ex solito certa. *Labienus* ergo tribunus militum dum primam aciem in *Dolobelli* cuneum, qui Proconsul erat Brittannici Regis, acrius immergit, cedentesq; cędit, prosternit, & persequitur, regalis acies inter Cæsareas, & *Labieni* Phalanges infigitur. Rex autem vocabatur *Belinus* frater *Cassibellani* regis: & erat filius *Lud* regis fortissimi, qui multas Insulas maris bellis occupauerat. Circumuentum igitur *Labienum* cum tota acie sua cædunt, subitoq; morti transmittunt. Videns *Iulius* diem infaustum, dicensq; pugnandum cum Brittannis magis artibus quam viribus, antequam maiora detrimenta sustineret, fugæ indulsit. persequuti sunt Brittanni Romanos multisq; peremptis nemorum vicinitate cohibiti sunt. Tertio *Cæsar* congressus est Brittannos, taliterq; suos exhortatus est.

Consortes fortissimi quorum virtuti nec asperitas maris, nec labor terrarum refragari potuit; quorum vires nec audacia Gallorum, nec fortitudo Germanorum perferre sustinuit; non me exhortari vos arbitremini, vt vestram verbis augeam probitatem. quæ enim summa, & perfectissima est, & tot in periculis toties probata crescere nequit, decrescere nescit: illa inquam virtus, quæ semper in asperrimis clarius refulsit, & vbi alii desperarent, spe certa progrediens, & secura hilaritate confligens. quid nota vobis, imo cunctis gentibus memorem; quoties victi victores nostros vicerimus, & ira cōpulsi fortioribus fortiores deuenerimus? Debet læsa probitas irasci. *Nunc igitur, si aliqua laus Romani nominis, nunc disciplinam militarem, quam perfecte didicistis, perfectius exercuistis, perfectissime supremo in periculo demonstretis. Ego certe ex duobus alterum ineuitabiliter elegi, aut hodie* Vincere, quod beatum est; aut mori pro patria, quod securius est: sola fuga miserorum est. *Vnde si alicui vestrum idem animus est, erigat dextram inexpugnabilem, stupeantq; hostes nos detrimentis refocillari, & diminutione roborari.* Sic loquutus erexit dextram, cunctusq; tollens ad sydera clamorem exercitus dextris erectis infrenduit, & in ipso clamore miscentur hostibus; apparuitque virtus Romana, dum sagacius ordinati cautius pugnant, obstinatius perseuerant. fatigatis ergo Brittannis percutiendo, Romanisq; studentibus in se protegendo, cum diu prælium durasset, fessis Insulanis *Cæsarei* recentes videntur. Tunc igitur non sine magno suorum discrimine victores fiunt Romani. inde ad flumen *Tamesim prouectus in huius vlteriore ripa *Cassibellauno* duce immensa hostium multitudo consederat; ripamque fluminis ac pene totum sub aqua vadum acutissimis sudibus præstruxerat: quarum vestigia sudium ibidem vsque hodie visuntur: & videtur inspectantibus, quod singulæ earum ad modum humani femoris grossæ & circumfusæ plūbo *al. Tamēsem*

immobiliter fundo fluminis infixæ perseuerant. sed hoc Romani deprehenderunt, vitantesque barbaris irruerunt. illi impetum Legionum non ferentes syluis se occuluerunt, vnde crebris irruptionibus Romanos grauiter ac sæpe vexabant. at Trinouantum firmissima ciuitas cum *Androgeo* duce datis septuaginta obsidibus *Cæsari* sese dedit. similiter & aliæ vrbes complures in fœdus Ramanorum venerunt. iisdem demonstrãtibus, *Cæsar* oppidum *Caßibellauni* inter duas paludes situm, obtẽtu insuper syluarum munitum, omnib. rebus confertissimum tandem graui pugna cepit. Postquam vero *Cæsar* à Brittãnis reuersus in Galliam, Legiones in * Hiberniam misit, repentinis bellorum curis circumuentus pro Legionibus, quæ remanserãt in Brittannia, & in * Hiberniam misit, vt secum Romam irent. de qua re *Lucanus:*

al. Hiberna. al. Hibernia, vel Hibernis.

Soluuntur flaui longa statione Britanni.

Romam vero inuitam recipiens, in honorem suum Quintilem mensem Iulium iussit vocari; siquidem Idibus Martiis in curia dolo perimitur. sed quia de *Cæsare* & successoribus eius, qui rexerunt Brittanniam vsque ad tempus *Martiani*, qui fuit quadragesimus quartus à *Cæsare*, tractandum est, non pigeat laudes eorum perstingere: vt Christianos principes nostros, si moribus non pudeat illis æquiparari, saltem pudeat illos deteriores eis inueniri. Authentica laus *Cæsaris* ex *Solino*. *Quantum fortißimi militum* Sergius *&* Silinnius *cæteris militibus præfulserunt, tantum omnibus ducibus, imo omnis tẽporis hominibus* Cæsar *præniuit. eius siquidem ductu vndecies centena nonaginta & duo millia hostium cæsa sunt. Nam quantũ bellis ciuilibus fuderit, noluit adnotare. signis collatis quinquagies & bis dimicauit*, Marcum Marcellum *solus supergressus, qui triginta & nouem vicibus pari modo fuerat præliatus. ad hoc nullus celerius scripsit, nemo velocius legit, quaternas etiã Epistolas simul dictauit. tanta fuit bonitatis, vt quos armis subegerat, clementia magis vicerit.*

Augustus Iulio Cæsari succedens Monarchiam totius mundi tenuit. descripsit autem vniuersum Orbem, & à Brittannia sicut ab aliis regnis censum accepit, vt *Virgilius* ait:

Purpurea intexti tollunt aulæa Britanni.

Hoc autem fecit anno Imperii eius quadragesimo secundo, quando lux vera mundo nata innotuit, per quem omnia regna mundi & insulæ caligine oppressæ cognouerunt Deum vnum esse, & viderunt eum, qui creauit eos. Cum autem regnasset *Augustus* 55. annis & dimidio legem mortis sequutus est. *Laus* Augusti *ex Eutropio*. Augustus, *exceptis ciuilibus bellis, in quibus inuictus fuit, subegit Armeniam, Ægyptum, Galatiam, Cantabriam, Dalmatiam, Pannoniam, Aquitaniam, Illyricum, Rhetiam, Vindelicos, Talassos, Pontum, & Cappadociam. Dacos, & Germanos ita vicit, quod 400000. captiuorum ex eis super ripam Rheni in Gallia collocaret. Persæ obsides ei, quod nulli antea, dederunt, & signa* Crasso *direpta reddiderunt. fuit mitis, gratus, ciuilis animi, corpore toto pulcher, sed oculis præcipue, in ciues clemens, in amicos tantus, vt pene eos sibi coæquaret. nulli genti nisi iustis de causis bellum indixit, pessimum ducens causa triumphandi dubios euentus adire. Sic à Barbaris dilectus, vt quidam Reges ad ei obsequendum Romam sponte venerint: quidam in honore eius ciuitates conderent, vt* Iuba *&* Herodes. *omni die legebat, scribebat, declamabat, cibi ac vini multum abstinens, probra sibi dicta non vlciscens, proditionis suæ reis dans veniam, Romam lateritiam inuenit, reliquit marmoream.*

Tiberius priuignus *Augusti* post eum regnauit annis 23. tam super Brittanniam quam super alia regna totius mundi. *Laus* Tiberii. Tiberius *prudens in armis fortunatusque fuit. vnde sub* Augusto *meruit, vt ei succederet. erat literarum scientißimus, sed magis eloquio clarißimus, repentinis responsionibus aut consiliis melior quam præmeditatis. arguebatur autem simultatis, quasi infensus his, quos diligebat, his vero quos oderat quasi beneuolus apparens.*

Caius cognomento *Caligula* regnauit super Orbem terrarum annis fere quinque.

Claudius post sexaginta duos annos ab incarnatione Domini, anno ab vrbe condita septingentesimo nonagesimo octauo Imperium suscepit. quarto anno regni sui Brittanniam adiit, quosdamque rebelles sine vllo prælio vel sanguine citissime in deditionem recepit. Orcadas etiam Insulas vltra Brittanniã in Oceano positas, de quibus prædiximus, Romano adiecit Imperio, & sexto, quo profectus erat, mense Romam rediit, sibique & filio suo Brittannici nomen indidit. de quo *Iuuenalis:*

Ostendensque tuum generose Brittannice ventrem.

Quo etiam anno fames grauissima per Syriam facta est: quæ à *Luca* in Actibus Apostolorum per Prophetam *Agabum* prædicta esse memoratur. Temporibus *Claudii Petrus* fidei nostræ princeps cathedram Romæ suscepit, quam 25. annis tenuit, id est, vsq; ad vltimum *Neronis* annum. ab eodem *Claudio Vespasianus* missus in Germaniam, ac deinde in Brittanniam, trigesies & bis cum hoste conflixit: duas validissimas gentes afflixit: 20. oppida armis cepit: Insulam quoque Vectam Brittanniæ adiacentem Romano subiecit Imperio:

Cum

Cum autem regnasset 13. annis & plusquam dimidio viam patrum obtinuit. *Laus* Claudii. Claudius *multa gessit tranquille & moderate, quadam minus caute. Romanum Imperium auxit, vir bellicosus fuit: adeo ciuilis circa quosdam amicos extitit, vt etiam* Paulinum *nobilem virum, qui in expeditione Brittannica multa egregie fecerat, triumphantem ipse prosequeretur, & conscendenti Capitolium leuus incederet.*

Nero regnauit annis 13. & plusquam dimidio. hic quamuis iuuenis strenuus fuisset, tamen cum imperaret, in re militari segnis factus est. vnde inter alia Romani Imperii detrimenta Brittanniam pene amisit. Nam duo sub eo nobilissima oppida illic subuersa & destructa fuerunt. hic eo anno quo *Petrum* & *Paulum* occidit, ignominiose deperiit.

Vespasianus, qui Ierusalem destruxit, regnauit annis fere decem: ipse scilicet qui Brittanniam sub *Claudio* adierat, & Insulam Vectam Romanæ ditioni subiecerat: quæ habet ab Oriente in occasum 30000. circiter passuum, ab Austro in Boream 12. in Orientalibus sui partibus mari sex millium, in Occidentali trium à meridiano Brittanniæ littore distans. Hic etiam vir nobilissimus colossum erexit, habentem altitudinis 107. pedes. *Laus authentica* Vespasiani. *Romæ se Imperio moderatissime gessit, pecuniæ tantum auidior fuit, ita tamen vt eam nullis iniuste auferret: quam cum omni diligentiæ prouisione colligeret, tamen studiosissime largiebatur, præcipue indigentibus. nec facile ante eum cuiusquam principis vel maior est liberalitas comperta, vel iustior. Placidissimæ lenitatis erat: vt qui maiestatis contra se reos non facile punierit vltra exilii pœnam. hic vicit Iudæam, Achaiam, Lyciam, Rhodum, Byzantium, Samum, Thraciam, Ciliciam, Comagenem: offensarum & inimicitiarum immemor fuit. conuitia à causidicis & Philosophis leuiter tulit; senatui, populo, cunctis amabilis & iucundus.*

Titus filius eius regnauit annis duobus & mensibus duobus, vir omnium virtutum genere mirabilis, adeo vt amor & deliciæ humani generis diceretur. hic amphitheatrum Romæ ædificauit, & in dedicatione eius 5000. ferarum occidit. Laus *Titi* summa. Titus *facundissimus, bellicosissimus, moderatissimus, causas Latine egit, poemata & tragœdias Græce composuit. in oppugnatione Ierosolymorum sub patre militans 12. propugnatores 12. sagittarum ictibus confixit. Romæ tantæ ciuilitatis Imperio fuit, vt nullum omnino puniret. conuictos aduersum se coniurationis dimisit, & in eadem familiaritate qua ante habuit, facilitatis & liberalitatis tantæ fuit, vt cum nulli quicquam negaret, & ab amicis reprehenderetur, responderit; nullum tristem debere ab Imperatore discedere. Pro hoc inusitato fauore dilectus est, & tantus luctus eo mortuo publicus fuit, vt omnes tanquam in propria dolerent orbitate. cum procul à Roma mortuus esset, senatus obitu ipsius circa vesperum nuntiato, nocte irrupit in curiam, & tantas mortuo laudes gratiasq; concessit, quantas nec viuo vnquam egerat, nec præsenti.*

Domitianus frater *Titi* annos regnauit 15. mensibus 5. hic secundus post *Neronem* Christianos persequitur, quem diuina prouidentia omnibus inuisum senatus coegit, vt se ipse perimeret.

Nerua anno vno & paulo plus Imperium terrarum tenuit.

Traianus annos regnauit 19. & dimidium. hic tam Brittanniam quam cætera regna mirabili vigore rexit. Romanum enim Imperium, quod post *Augustum* defensum magis fuerat quam ampliatum, longe lateq; diffudit. Hic est ille, qui causa iustitiæ oculum sibi & oculum filio eruit: quem *Gregorius* ab inferis reuocauit. intelligite igitur legentes quanti sit iustitia, quæ nec infidelem tam perfectum amatorem sui relinquere potuit desolatum. Laus *Traiani* ex *Suetonio*. Troianus *inusitatæ ciuilitatis & fortitudinis Daciam subegit, & ea, quæ sunt circa Danubium, & Armeniam, quam occupauerant Parthi. Albanis regem dedit, Hiberorum regem, & Sauromatarum, & Bosphoranorum, & Arabum & Osdroenorum, & Colchorũ in fidem accepit, Corduenos, Marchamedos occupauit, & Antemusiũ magnam Persidis regionem, Seleuciam, & Ctesiphontem, Babylonem, & Messenios vicit, ac tenuit. vsq; ad Indiæ fines & mare rubrũ accessit, atq; ibi tres prouincias fecit, Armeniam, Assyriam, Mesopotamiã, cum his gentibus, quæ Madenam attingunt. Arabiã postea in prouinciæ formam redegit, in mari rubro classem instituit, vt per eam Indiæ fines vastaret. gloriam tamen militarem ciuilitate & moderatione superauit, Romæ & per prouincias æqualem se omnibus exhibens, amicos salutandi causa frequentans, vel ægrotantes: cum festos dies habuissent, conuiuia cũ eisdem indiscreta vicissim habens, sæpe in vehiculis eorũ sedens, nullum senatorem lædens, nil iniustum ad augendũ fiscum agens, liberalis in cunctis: publice priuatimque ditans omnes, & honoribus augens, quos vel mediocri familiaritate cognouisset, orbem terrarum ædificans, multas immunitates ciuitatibus tribuens, nihil non tranquillum & placidum agens; adeo vt omni eius ætate vnus senator damnatus sit, atque is tamen per Senatum ignorante* Traiano. *ob hoc per orbem terrarum Deo proximus: nihil non venerationis meruit & viuus & mortuus. inter alia dicta hoc ipsius fertur egregium: amicis enim culpantibus quod nimiũ circa omnes comis esset, respondit: se talem Imperatorem esse priuatis, quales sibi Imperatores esse priuatus optasset.*

solus omnium intra vrbem sepultus est. ossa collata in vrnam auream in foro, quod ædificauit, sub columna posita sunt, cuius altitudo 140. pedes habet. huius tantum memoria delatum est, vt vsq; ad nostram ætatem non aliter in senatu principibus adclametur, nisi fœlicior Augusto, *melior* Traiano.

Adrianus rexit orbem terræ annis 21. hic Iudæos secundo rebelles perdomuit, Ierusalemq; reædificauit, Iudæisq; eam videndi licentiam abstulit. Laus *Adriani.* Adrianus *princeps me dius fuit: pacem omni tempore Imperii sui habuit: semel tantum per præsidē dimicauit: Orbem Romanum circuit: multa ædificauit: facundissimus latino sermone, Græco eruditissimus fuit.*

Antoninus Pius Monarchiam mundi tenuit annis 23. & dimidio. *Laus* Antonini *Pij, vir honestus & insignis merito* Numæ Pompilio *confertur, vt* Romulo Traianus *æquatur: nulli acerbus, cunctis benignus: in re militari moderatus, defendere magis prouincias quam amplificare studens; viros æquissimos ad administrandum rempublicam quærens, bonos in honore habens, improbos sine aliqua acerbitate detestans, regibus amicis tam venerabilis, vt ad eum controuersias deferrent, sententiæq; parerent: in amicos liberalissimus, ærarium tamen opulentum reliquit, Pius propter clementiam dictus est.*

Marcus Antoninus Verus cum fratre *Aurelio Lucio Commodo* annis 19. mensibus 2. hi primum æquo iure Imperiū administrauerūt, cū vsq; ad hoc tēpus singuli *Augusti* fuissent. bellū deinde contra Parthos admirabili virtute & fœlicitate gesserunt. quorum temporibus cū *Eleutherius* Pōtificatui Romanæ Ecclesiæ præesset, misit ad eum *Lucius* Brittanniarū rex Epistolam, obsecrans vt per eius mandatum Christianus efficeretur. Et mox effectū piæ postulationis consequutus est, susceptamq; fidem Brittanni vsq; in tempora *Dioclesiani* principis inuiolatam integramq; quieta pace seruabant. Laus *Antonini Veri* ex historia Romana. *Hic* Antonio *consorte suo per apoplexiam defuncto supra laudabilis in imperio remansit: quippe qui nūquam vultum vel è gaudio vel mœrore immutauerit. Philosophiæ deditus Stoica, summus moribus & eruditione philosophus, literis Latinis & Græcis eruditissimus, omnib. æquus, nunquam elatus, liberalitate promptissimus, prouinciis benignus ac moderatus. Contra Germanos fœliciter confixit; bellum Marcomanicū gessit contra Squados,* Wandalos, *Sarmatas, Suetos & omnem barbariem, quartum nulla memoria tradit, adeo vt Punicis conferatur. vir igitur diuinus tanti prælij victor cum* Commodo *filio triumphauit. cum igitur ærario exhausto regios cultus vendidisset, eis, qui reddere voluerunt, postea precia restituit, eis, qui noluerunt, immolestus fuit. hic permisit viris clarioribus, vt conuiuia eodem cultu, quo ipse, & ministris similibus exhiberent in editione munerum post victoriam adeo magnificus extitit, vt centum simul leones exhibuisse tradatur.*

Commodus prædicti *Commodi* filius imperauit annis 13. hic aduersum Germanos bellum fœliciter gessit, colossiq; capite sublato suæ imaginis caput iussit ei imponi.

al. Celius **Aelius Pertinax* menses sex, qui *Iuliani* iuris periti scelere occiditur in palatio.

Seuerus Pertinax interfecto *Iuliano* iuris perito regnauit 17. annis. hic genere Afer Tripolitanus ab oppido Lepti, natura sæuus, multis semper bellis lacessitus, fortissime quidem remp. sed laboriosissime rexit. victor ergo ciuilium bellorum, quæ ei grauissima occurrerant, & *Didio Albino*, qui se in Gallia *Cæsarem* fecerat apud Lugdunum interfecto in Brittannias transit. vbi magnis grauibusq; præliis sæpe gestis receptam partem insulæ à cæteris indomitis gentibus non vt quidam æstimant muro, sed vallo distinguendam putauit. murus etenim de lapidibus, vallum vero, quo ad repellendam vim hostium castra muniuntur, fit de cespitibus, quibus circumcisis è terra velut murus extruitur altus super terrā, ita vt in ante sit fossa, de qua leuati sunt cespites, supra quam sudes de lignis fortissimis prȩfiguntur. itaque *Seuerus* magnam fossam firmissimumq; vallum crebris insuper turribus communitum à mari vsq; ad mare duxit, ibiq; apud Eboracum oppidum morbo obiit. reliquit duos filios *Bassianum* & *Getam*: quorum *Geta* hostis publicus iudicatus interiit. *Bassianus Antonini* cognomine assumpto regno potitus est. Laus *Seueri* ex *Eutropio.* Seuerus *bella multa & fœliciter gessit, vicit Parthos, & Arabas, & Azabenos, vnde Parthicus, Arabicus, Azabenicus dictus est. multa toto orbe ad Romanum decus reparauit.* Seuerus *tamen præter bellicam gloriam etiam ciuilibus studiis clarus fuit, & literis doctus Philosophiæ scientiam ad plenum adeptus* Diuus *appellatus est.*

Antoninus Caracalla filius *Seueri*, 7. annis regnum mundi tenuit.

Macrinus cum vno anno regnasset apud Archelaidem, cum filio suo militari tumultu occiditur.

Marcus Aurelius Antoninus 4. annis dominium terrarum habuit. *Aurelius Alexander* annis 13. hic in *Mammeam* matrem suam vnice pius fuit, & ob id omnibus amabilis. Laus *Alexandri. Hic suscepto aduersus Persas bello* Xersen *regem gloriosissime vicit, militarem disciplinam seuerissime rexit, quasdam tumultuantes legiones integras exauctorauit. Romæ admodum fauorabilis fuit, militari tumultu periit in Gallia.*

Maximianus prior annis tribus terras & insulas rexit. hic Germanos bello vicit.

Gordianus annis 6. Origenes floruit, qui 5. millia librorum scripsit, vt narrat *Hieronymus*. hic Persas vicit.

Philippus cum *Philippo* filio annis 7. hic primus imperatorum omnium Christianus fuit: ac post tertium imperii eius annum millesimus à conditione Romæ annus expletus est: magnificisq; ludis hic augustissimus omnium præteritorum annis à Christiano imperatore celebratus est. Laus *Philippi* iunioris. *hic adeo seueri animi fuit, vt nullo commento ad ridendum solui potuerit, patremq; cachinnantem vultu auerso notauerit, semper vitiis restans, & ad ardua virtutis anhelans.*

Decius anno vno mensibus 3. hic cum Philippos patrē & filium interfecisset, ob odium eorum Christianos persequitur.

Gallus cum *Volusiano* filio annis 2. & mensibus 4.

Valerianus cum filio *Gallieno* annis 15. hic in Christianos persequutione cōmota statim à Persarum rege accipitur: ibiq; luminibus orbatus seruitute miserabili consenescit.

Claudius secundus anno 1. mensibus 9. iste Gothos iam per annos 15. Illyricum Macedoniamq; vastātes superat: ob quod in curia clypeus aureus, ei & in capitolio statua aurea collata est.

Aurelianus annis 5. mensibus 6. hic cum Christianos persequeretur, fulmen ante eum magno horrore circumstantium ruit, & paulo post à militibus occiditur. Laus *Aureliani* ex gestis mirabilium virorum. *Cum* Alexander *annis* 13. Cæsar *14. orbem subiugassent, iste triennio tribusq; prælis orbem pacificauit. iste primus Romanorum diadema sumpsit, gemmisq; & aurata omni veste vsus est. disciplinæ militaris & morum dissolutorum correctior. sed ferus nimis, & superbus, & sæuus omni tempore.*

Tacitus 6. mensibus, quo apud Pontum occiso regnauit *Florianus* 3. mēsibus, & sic apud Tarsum occiditur.

Probus annis 6. mensibus 4. hic Gallias iamdudum à barbaris occupatas deletis tandem hostibus ad perfectum liberauit. Laus *Probi* ex authenticis. *Probus vir illustris, acer, strenuus, iustus:* Aurelianum *pene gloria æquauit, sed morum ciuilitate superauit. hic cum bella innumera gessisset pace parata dixit, breui milites necessarios non futuros.*

Carus annis 2. hic cum Persas superasset, super Tigride flumine periit.

Dioclesianus cum *Herculio Maximiano* 20. annis: quorum tempore *Carausius* quidam genere quidem infimus, sed consilio & manu promptus, cum ad obseruanda oceani littora, quæ tunc Franci & Saxones infestabant, positus plus in perniciem, quam in * proficuum remp. ageret, & ereptam prædonibus prædam nulla ex parte restituendo dominis, sed sibi soli vindicando, accendens suspitionem, quia ipsos quoque hostes ad incursandos fines artifici negligentia permitteret. quamobrem à *Maximiano* iussus occidi, purpuram sumpsit, ac * Brittanniam occupauit. quibus sibi per septem annos fortissime vindicatis ac retentis, tandem fraude *Allecti* socii sui interemptus est. *Allectus* postea erepta *Carausio* insula per triennium tenuit, quem *Asclepiodotus* præfectus prætorio oppressit, Brittanniamque post 10. annos recepit. bellis vero coacti prædicti imperatores *Constātium* in occidente, *Galerium Maximinum* in oriente assumunt in regnum. eo tempore persequutio crudelissima vbiq; terrarum exarsit in Christianos. *S. Albanus* se Deo sacrificium ea tempestate obtulit, de quo *Fortunatus* in laude virginum scribit:

al. profectū reip.

al. Britāmias

Albanum egregium fœcunda Britannia profert.

Qui cum ciuis apud Verolanium esset, & clericum quendam paganos fugientem hospitio recepisset, & per eum latentem conuersus interim fuisset, pro eo quærētibus se pœnis obtulit: cumq; tormentis affectus excapitandus duceretur, *Flumē siccatum est per orationem Sancti, quia populus tantus per pontem transire nequibat. quod cum inter alios ipse etiam carnifex eum percussurus vidisset, genibus eius aduolutus, fidelis & cum eo martyr factus est: fons etiam martyrio eius affuit, qui post martyrium eius reuersus est in naturā. oculi autem percutientis eum cum capite Sancti in terram deciderunt.* Passus est aūt iuxta Verolamium id est Wirlamecester/siue Wadlingecaster, vbi post Ecclesia mirandi operis constructa est, & Abbatia nobilissima: vbi etiam vsq; hodie fit curatio infirmorum & operatio virtutū. passi sunt quoq; eo tempore *Aaron* & *Iulius* Legionum vrbis ciues. alii quoq; plures vtriusq; sexus inaudita membrorum discerptione & diuersis cruciatibus in testimonium Dei excelsi. hæc persequutio tam crebra erat, vt intra vnum mensem 17. millia martyrum pro *Christo* passa inueniantur. cum autem vigesimo regni sui anno *Diocletianus* Nicomediæ, *Maximianus* Mediolani purpuram deposuerunt: cœpit persequutio mitigari vsq; ad tempus *Arrii* Laus *Dioclesiani*. Dioclesianus *moratus callide fuit, sagax præterea & admodum subtilis ingenio, & qui se-*

ueritatem suam aliena inuidia vellet explere. diligentissimus tamen & sollertissimus princeps, quamuis contra Romanam libertatem adorari se iusserit, cum ante eum cæteri salutarentur. gemmas vestibus calceamentisq́; indidit, inusitata virtute vsus, vt solus omnium ex tanto fastigio sponte priuatus fieret. Contigit igitur ei, quod nulli post natos homines, vt cum priuatus obiisset, inter diuos tamen referretur. Maximianus *vero vir crudelissimus & vultu fuit horrendus.*

Constantius, qui sub prædictis imperatoribus regnauerat super Galliam & Brittanniam & Hispaniam 15. annis, vno anno post depositionem eorum imperauit in occidentalibus partibus, *Maximino* imperante in orientalibus. condidit autem *Constantiam in ea parte Galliæ, quæ nunc vocatur Normannia. accepitq́; filiam regis Brittannici de Colecestre, cui nomen erat Coel, scilicet *Helenam*, quam sanctam dicimus, & genuit ex ea *Constantinum* magnum. obiit autem *Constantius* vir summæ magnitudinis & ciuilitatis in Brittannia Eboraci. Laus *Constantii.* Constantius *vir præstantissimus diuitiis prouincialium ac priuatorum studens, fisci commoda non admodum affectauit: dicens melius publicas opes à priuatis haberi quam intra vnum claustrum reseruari. cultus modici, mitis animi. hic non modo amabilis sed venerabilis etiam Gallis fuit.*

** al. ciuitatem Constantiam*

Constantinus flos Brittarniæ regnauit 30. annis & 10. mensibus. hic igitur Brittannicus genere & patria: ante quem nec post similis est egressus de Brittannia. duxit exercitum à Brittannia & Gallia in Italiam. *Maximianus* enim *Maxentium* filium suum Romæ *Augustum*. constituerat. *Contra quem* Constantinus *adhuc infidelis tendens, vidit angelum Dei ostẽdentem sibi signum crucis, & hortantem se vt crederet. credidit ille statim. Maxentiumq́; Deus flumine submersit. Constantinus* igitur potitus imperio *Maximinum* bis lege belli superauit, solusq́; regnum mundi tenuit: & a vulnere lepræ, vt scripta tradunt, per *S. Syluestrum* in baptismate mundatus, fecit Romæ vbi baptizatus est basilicam *Ioannis Baptistæ*, quæ vocatur *Constantiniana*: item basilicam *Petro* & *Paulo* in templo *Apollinis*, corpus vtriusq́; ære cipro circundans 5. pedes in grosso: item basilicã in Palatio Sosoriano, quæ cognominatur Hierusalem: vbi de ligno crucis Domini posuit: item basilicam sanctæ matris *Agnetis* ex rogatu filiæ suæ: item basilicam beato *Laurentio* via Tiburtina in agro *Verano*: item basilicam via Lavicana *Petro* & *Marcellino* martyribus: & mausoleum vbi matrem suam posuit in* sartophago purpureo: item basilicam in ciuitate Hostia iuxta portum vrbis Romæ: item basilicam in ciuitate Albanensi *S. Iohannis Baptistæ*: item basilicam in vrbe Neapoli. *Constantinus* vrbem sui nominis statuẽs in Thracia sedem Romani imperii & totius orientis caput esse voluit: item Depranam ciuitatem Bythiniæ in honorem martyris *Luciani* ibi conditi instaurans ex vocabulo matris suæ Helenopolim vocauit. idem statuit citra vllam hominum cædem paganorum templa claudi. *Helena* vero Brittanniæ nobilis alumna Londoniam muro, quod adhuc superest, cinxisse fertur, & Colecestriam mœnibus adornasse. sed & inter alia multa Hierusalem instaurauit, mundatamq́; idolis basilicis pluribus adornauit. Laus *Constantini* ex sacris scriniis. *Vir primo imperii tempore optimis principibus, vltimo mediis comparandus: innumeræ in eo animi corporisq́; virtutes claruerunt, militari gloria summus, fortuna par & industria ciuilibus artibus & studiis liberalibus deditus, affectator iusti amoris, in amicos egregius, verum insolentia rerum secundarum aliquantum ex illa fauorabilis animi docilitate tandem immutatus est.*

** al. sarcophago*

Constantius cum *Constantino* & *Constante* fratribus annis 24. mensibus 5. hæresis Arriana *Constantii* regis fulta præsidio varie & valde catholicos afflixit.

Iulianus Apostata 2. annis mensibus 8. hic digne à barbaris Dei hostis bellando perimitur. Laus *Iuliani* ex *Paulo. Fuit* Marco Antonino *non absimilis, quem etiam æmulari studebat: liberalibus disciplinis adprime eruditus, memoria tenacis & ampla, facundia ingentis & prompta, philosopho propior. ciuilis in cunctos, auidus gloriæ, & per hoc animi plerunq́; immodici.*

Iouinianus bonus & pius 8. mensibus, cuius læta principia mors immatura corrupit.

Valentinianus cum fratre suo *Valente* II. annis regnorum iura custodiuit. Laus *Valentiniani* ex historia *Pauli. Fuit* Aureliano *similis, vultu decens, solers ingenio, grauis animo, seuerus, vehemens, infestus vitiis, maximeq́; auaritiæ, doctus pingere venustissime, noua arma meditari, fingere simulachra cera seu limo: sermone cultissimus, prudens & astutus.*

Valens cum *Gratiano* & *Valentiniano* fratris sui prædicti filiis, regnauit annis 4. *Valens* ab Arrianis baptizatus catholicos persequitur, legeq́; data vt monachi militarent, nolentes fustibus iussit interfici. Gens Hunorum diu in inaccessis seclusa montibus repentina rabie percita exarsit in Gothos: eosq́; sparsim conturbatos ab antiquis sedibus expulit. Gothi transito Danubio fugientes, à *Valente* sine armorum depositione suscepti, mox per auaritiam *Maximi* ducis fame ad rebellandum coacti sunt. victoq́; *Valentis* exercitu per Thraciam sese miscentes, simul omnia cædibus, incendiis, rapinisq́; fuderunt.

Gra-

Gratianus cum fratre *Valentiniano* anno ab incarnatione Domini trecentesimo septuagesimo septimo regnauit annis 6. quamuis iamdudum cum patruo suo *Valente* regnaret. qui cum afflictum & pene collapsum reipub. statum videret, *Theodosium* Hispanum virum restituendæ reip. necessitate apud Sirmiam purpura induit, orientisq; & Thraciæ semel præfecit imperio. *Theodosius* igitur maximas illas Scythicas gentes, hoc est, Alanos, Hunos, & Gothos magnis & multis præliis vicit. interea *Maximus* à Brittannia oriundus, vir quidem strenuus & laude dignus, nisi contra sacramenti fidem per tyrannidem emersisset in Brittanniam; ibidem imperator creatus in Galliam transiit: vbi *Gratianum, Augustum*, subito incursione perterritum interfecit, fratremq; eius *Valentinianum Augustum* Italia expulit, qui ad *Theodosium* in oriente refugit. Laus *Gratiani*. *Fuit* Gratianus *literis haud mediocriter institutus, carmen facere, ornate loqui, explicare controuersias rhetorum more, nihil aliud die noctuque agere quam spiculis meditari, summæq; voluptatis diuinæq; artis credere destinata ferire, parcus cibi, somniq; ac libidinis victor.*

Theodosius post mortem *Gratiani* annis 11. regnauit cum *Valentiniano*, quem regno restituit, clauso videlicet intra muros Aquileiæ & occiso *Maximo* tyranno. Brittones vero, quos *Maximus* secum adduxerat in Gallia Armorica vsque hodie remanserunt: vnde & Brittones Armorici vocantur: à quibus spoliata emarcuit Brittannia. Laus *Theodosii. Theodosius propagator reip. fuit atq; defensor eximius, moribus & corpore* Traiano *similis quantum scriptura veterum & pictura docent, à quo & originem traxit: sic eminens status, membra eadem, par cæsaries: sed illi non tam ingentes oculi erant: nescio an & tanta gratia tantusque flos in facie seu tanta dignitas in incessu fuit. mens vero prorsus similis, adeo vt nihil dici queat, quod non ex libris in istum videatur transferri. misericos, communis, solo habitu differre se cæteris putans, in omnes homines honorificus, verum effusius in bonos: simplicia ingenia diligere, erudita mirari, sed innoxia; largiri magno animo magna. illa tamen, quibus* Traianus *aspersus est, vinolentiam scilicet & cupidinem triumphandi vsque eo detestatus, vt bella non mouerit sed inuenerit. ministeria lasciua, psaltriasq; commessationibus adhiberi lege prohibuit. literis mediocriter doctus, sagax plane, multumque diligens ad noscenda gesta maiorum. execrabatur, cum legisset superbiam dominantium, præcipue perfidos & ingratos. irasci sane rebus rebus indignis, sed subito flecti. & quod est rara virtutis, post auctam annis potentiam imperialem auri argentique pondera sublata à tyrannis, multis ex suo restituit. patruum pro genitore habuit, nepotes & cognatos pro filiis. elegans lætumque conuiuium dare, nec tamen sumptuosum, miscere colloquia pro personis & dignitatibus sermone cum grauitate iucundo, blandus pater, concors maritus. regebat valetudinem continentia vescendi, ambulatione moderata. huius & apud homines mansuetudo, & apud Deum extitit summa deuotio.*

Arcadius filius *Theodosii* cum fratre *Honorio* annis 13. Gothi Italiam, Wandali atq; Alani Gallias aggrediuntur. *Pelagius* Britto & *Iulianus* Campanensis hæresin suam longe lateq; seminauerunt, quibus sanctus *Augustinus*, sicut & cæteri patres orthodoxi multis sententiarum catholicarum millibus responderunt. nec eorum tamen dementiam corrigere valebant. sed quod grauius est correpta eorum vesania magis augescere contradicendo quam fauendo veritati voluit emendari. vnde *Prosper* rhetor versificans ait:

Contra Augustinum *narratur serpere quidam*
scriptor, quem dudum liuor adurit edax.
Aut hunc fruge sua æquorei pauere Britanni,
aut hic campano gramine corda tumet.

Honorius cum *Theodosio* minore fratris sui *Arcadii* filio annis 15. cuius temporibus cum Alani, Sueui, Wandali totas sæuirent per Gallias, apud Brittanniam *Gratianus* municeps tyrannus creatur & occiditur. huius loco *Constantinus* ex infima militia propter solam spem nominis sine merito virtutis eligitur, qui continuo vt inuasit imperium in Gallias transiit: ibi sæpe à barbaris inceptis fœderibus illusus detrimento magno reipub. fuit. inde mox iubente *Honorio Constantinus* Comes in Galliam cum exercitu profectus apud Arelatem ciuitatem eum clausit, cepit, & occidit: *Constantemque* filium eius, quem ex Monacho *Cæsarem* fecerat, *Gerontius* comes suus apud Viennam interfecit. contigit autem quod *Alaricus* rex Gothorum Romam inuasit & cepit anno conditionis eius millesimo, centesimo, sexagesimo quarto: cumque partem eius cremasset incendio, deprædata vrbe sexto die egressus est, post annos ferme quadringentos septuaginta, ex quo *Iulius Cæsar* sibi Brittanniam subiecit. Habitabant autem Romani intra vallum (quod *Seuerum* trās insulam fecisse commemorauimus) ad plagam meridianam, quod ciuitates, pontes, fari, & stratæ ibidem factæ vsq; hodie testantur. cæterum vlteriores Brittanniæ partes, vel eas

etiam, quæ vltra Brittanniam sunt, insulas iure dominandi possidebant. Brittannia igitur militaribus copiis floridaq; iuuentute spoliata (quæ maxime per *Maximum* tyrannum fuerant abductæ, post etiam reliquiæ per proxime dictum *Constantinum*) prædæ siquidem tantum patuit Scottis & Pictis gentibus sæuissimis. Hæ quidem remotæ sunt à Brittonibus duobus finibus maris interiacentibus, quorum vnus ab orientali mari, alter ab occidentali longe irrumpunt, quamuis ad se inuicem * pertinere non possint. Orientalis autem habet in medio sui vrbem Guidi: Occidentalis supra se, hoc est ad dextram sui habet vrbem Aldclyhit: quod lingua eorum significat Petram clyhit. Est autem iuxta fluuiũ nominis illius. Ob harum ergo infestationem gentium Brittones legatos Romam cum Epistolis mittunt auxilia flagitantes. Quibus mox legio destinatur, quæ hostium magnam multitudinem sternens cęteros à finibus expulit. Sicq; domum cum magno triumpho reuersa est, indicentes Brittannis vt super vallum *Seueri* murum constituerent, quatenus vbi munitio aquæ deerat præsidium valli adesset. at Brittanni murum non tam lapidibus quã cespitibus construentes ad nihil vtilem statuunt: vestigia vero valli illius latissimi & altissimi vsq; hodie cernuntur. incipit autem ferme duorum millium spatio à loco, qui vocatur Peneltune, & terminatur in occidentem iuxta vrbem Aldclyhit. verum priores inimici vt Romanum militem abiisse conspexerunt, mox aduecti nauibus irrumpunt acrius. vnde prece Brittannorum rursum Romani redeunt, & cæsum hostem transmaria fugant. coniunctisq; sibi Brittannis murum non vt ante ex cespitibus, sed ex saxo à mari vsque ad mare collocant. Sic & in littore meridiano, quia & inde hostis timebatur, turres per interualla ad prospectum maris statuunt, sic valedicunt sociis tanquam vltra non reuersuri, dicentes vltra se tam laboriosis expeditionibus non posse fatigari. Romanis igitur domum reuersis hostes acrius insultant, insulæque partem vsque murum capessunt. deinde murum vrbesque appositas sternunt, postea cis murum longe patriam vastant, vt & ipsi Brittanni latrocinio ac rapacitate famem temperarent, donec omnis regio totius cibi sustentaculo, excepto venandi solatio, vacuaretur. Laus *Honorii.* *Fuit* Honorius *moribus & religione patri* Theodosio *non valde absimilis. Cuius temporibus quamuis externa multa & ciuilia bella surrexerunt, vel nullo vel minimo sanguine quieuere.*

al. pertingere.

Theodosius secundus qui vocatur iunior Brittanniæ potestatem amisit. imperauit autem Romanis 28. annis, cuius regni anno 23. *Aetius* vir illustris cum *Symmacho* gessit consulatum: ad hunc Brittonum reliquiæ mittunt epistolam. In processu Epistolæ cuius hoc principium est (*Aetio* ter consuli) ita suas calamitates explicant. *Repellunt barbari ad mare, repellit mare ad barbaros. Inter hæc oriuntur duo genera funerum: aut iugulamur aut mergimur.* Neq; hoc tamen agentes quicquam ab illo auxilii impetrare quiuerunt: vtpote qui grauissimis eo tempore bellis cum *Bledda & Attila* regibus Hunorum erat occupatus. Et quamuis anno ante hunc proximo *Bledda Attila* fratris sui interemptus sit insidiis, *Attila* tamen ipse adeo intolerabilis reip. remansit hostis, vt totam pene Europam excisis inuasisq; ciuitatibus atq; castellis corroderet. Quin etiam & eisdem temporibus fames Cõstantinopolim inuasit, nec mora pestis sequuta est. Sed & plurimi eiusdem vrbis muri cum 56. turribus corruerunt. Multis quoq; ciuitatibus collapsis fames & aerum pestifer odor plurima hominum millia iumentorumq; deleuit. Brittaniam quoque sicut & cæteras prouincias præfata fames affecit: tunc igitur Brittanni videntes humanũ deesse auxilium inuocant diuinum: misertusque est eorum dominus omnipotens & tentauit eos. immisitq; eorum robur brachiis & aciem gladiis. exiluerunt igitur de montibus & latebris & syluis, irruentesq; in Scottos & Pictos vndique cœperunt indeficienter cædere & sternere. hostes vero nec se in ictibus suis cognoscebant, nec in protectione armorum iam confidebant: quæ scilicet iam Brittannorum armis erant quasi vestis. Contabuit ergo cor hostium, dissolutisq; viribus horrescentes aufugiunt. fit itaque in eis strages innumera. Scotti cum dedecore Hyberniam redeunt. Picti in extrema insulæ parte tunc primum & deinceps quieuerunt: deditq; Dominus victoriam populo suo, & confusi sunt qui eos cõfundebant. his temporibus scilicet anno *Theodosii* octauo mittitur *Palladius* à Papa *Celestino* ad Scottos primus eorum futurus Episcopus. *Theodosius* etiam potestatem Galliæ & Hispaniæ & Africæ amisit: gens quippe Wandalorum & Alanorum & Gothorum omnia ferro, flammis arripuerant & destruxerant. sed beatus *Augustinus* Hipponensis Episcopus, ne ciuitatis suæ ruinam videret, tertio obsidionis eius mense migrauit ad Dominum *Geiserico* crudelissimo eam obsidente.

Brittannis ergo victoribus & quieti datis misit Dominus ineffabilem frugum abundantiam, quantam nulla ætas retro meminit: vt sicut confusiones ante habitas triumpho releuauerant, ita famem præfatam opulentia releuarent: probauitque Deus vtrum omni-

mnimoda prosperitas redderet gratiosos, quos nulla aduersa reddiderant correctos. Illi tunc vero omnia scelera transacta superantes in luxuria furere, & in omnium lue scelerum sine respectu Dei cœperunt. ita vero demum crudelitas & odium amorq; mendacii in eis exarsit, vt si quis eorum mitior & veritati aliquatenus propior videretur, in hunc quasi Brittanniæ subuersorem omnium odia telaque sine respectu contorquerentur, & non solum hoc seculares viri, sed & ipse grex Domini eiusq; pastores egerunt, ebriositate, animositate, litigio, contentione, inuidia, cæteris huiusmodi facinoribus sua colla abiecto leui iugo *Christi* subdentes. respexit ergo Dominus, & in iram concitatus corruptæ mentis homines acerba peste contriuit, quæ in breui tantum eius multitudinem strauit, vt ne sepeliendis quidem mortuis viui sufficerent. sed nec morte quidem suorum, nec timore mortis, hi, qui supererant, à morte animæ, qua peccando sternebantur, reuocari poterãt. iusto itaq; & patenti iudicio constituit Deus exterminare gentem illam, mandauitq; statim stimulos irę suæ Scottos scilicet & Pictos, qui cædes suas vindicaturi iracundius solito adueniunt, irruuntq; Brittannis, quasi lupi in agnos, cognoueruntq; se in ictibus suis, & Brittannos in fuga sua. rursumq; igitur ex more Brittanni latebras & syluas & saltus repetunt: postea vero inierunt consilium quid agendum, vbi quærendum esset præsidium ad euitandas vel repellendas tam veras tamque creberrimas gentium aquilonalium irruptiones: placuitq; omnibus cum rege suo *Vortigerno*, vt Saxonum gentem de transmarinis partibus in auxilium vocarent, quod domini nutu dispositum esse constat, vt veniret contra improbos malum, sicut euidentius rerum exitus probauit.

HENRICI HVNTINDONIENSIS HISTORIARVM.

LIB. II.

TRACTATVM est in superioribus de 45. Imperatoribus, qui tam Brittanniam quam cæteras mundi partes rexerunt: quorum si aliqui gloria potiuntur in cœlis, illam tantum habent, quia iam hic nullam habent. viluit enim sermocinatio de eis, & prolixior confabulatio de actibus eorum videtur amara, tędii scilicet & odii generatrix. quapropter excogitemus ex eorum comparatione, quorum potentiæ & maiestati vix sufficiebat vniuersus mundus, quam nihil sit gloria nostra, potentia nostra, tumor noster, quorum de causa laboramus, sudamus, insanimus. Si autem gloriam cupimus, vt humane loquar, concedo, cupiamus, sed veram: si famam, illam, quæ non euanescit: si honorem, illum, qui non deflorescit: non qualem prædicti imperatores, quorum omnis gloria iam non est nisi viles reliquiæ fabularum: veram autem gloriam, & famam, & honorem habebimus, si ei, qui solus verus est, cum iucunditate & lætitia innitamur, si spem nostram & fiduciam omnem in Deo ponamus, non in filiis hominum, sicut Brittanni, qui Deo abiecto & magnificentia timoris eius, auxilium petierunt à paganis, habueruntq; sed quale decebat. *Gens namq; Saxonum vel Anglorum inuitata à Rege præfato Brittanniam tribus longis nauibus aduehitur, anno gratiæ quadringentesimo quadragesimo nono, cum* Martianus & Valentinus, *quorum imperium 7. annis durauit, imperarent, vigesimo quarto anno postquam regnum Francorum inchoauerat: quorum primus Rex fuit* Pharamundus. *Saxones igitur in orientali parte insulæ iubente eodem Rege locum manendi quasi pro patria pugnaturi, re autem vera hanc expugnaturi susceperunt.*

Inierunt autem certamen contra Pictos & Scottos, qui iam venerunt vsque ad Stanfordiam, quæ sita est, in australi parte Lincolniæ, distans ab ea 40. miliariis. cum igitur illi pilis & lanceis pugnarent, isti vero securibus gladiisq; longis rigidissime decertarent, nequiuerunt Picti pondus tantum perferre, sed fuga saluti suæ consuluerunt. Saxones victoriosi triumpho, & præda potiti sunt. *Quod vbi Saxoniæ nuntiatum est, simul & insulæ fertilitas ac segnities Brittonum, mittitur confestim illo classis prolixior armatorum ferens manum fortiorem: quæ præmissam adiuncta cohorti inuincibilem fecit exercitum. susceperunt ergo qui aduenerant donantibus Brittonibus locum habitationis inter eos: ea tamen conditione, vt hi pro patriæ pace & salute contra aduersarios militarent, illi militantibus debita stipendia conferrent. aduenerunt autē*

*de tribus Germaniæ populis fortioribus, id est, Saxonibus, Anglis, Iutis. de Iutarum origine sunt Cantuarii, & Victuarii: hac est ea gens, quæ Vectam tenet insulam: & ea, quæ vsq; hodie in prouincia occidentalium Saxonum Iutarum natio nominatur, posita contra ipsam insulam Vectam. de Saxonibus id est, ea * generatione, quæ nunc antiquorum Saxonum cognominatur, venere orientales Saxones, meridiani Saxones, occidui Saxones. Porro de Anglis (hoc est illa patria, quæ Angulus dicitur, & ab eo tempore vsq; hodie manet deserta, & inter prouincias Iutarum & Saxonum esse perhibetur) orientales Angli, mediterranei Angli, Mercii, tota Northanhumbrorum progenies, id est, illarum gentium, quæ ad boream Humbri fluminis inhabitant, cæteriq; Anglorum populi sunt orti.* Duces eorum primi fuisse perhibentur duo fratres *Hengist & Horsa*: erant autem filii *Widgils*, filii *Wicta*, filii *Vecta*, filii *Woden*, filii *Frealof*, filii *Fredulf*, filii *Fin*, filii *Flocwald*, filii *Ieta*: quẽ dixerunt filiũ *Dei* scilicet alicuius Idoli: de quorum patrum progenie multarũ prouinciarum regium genus originem duxit. non mora ergo confluentibus certatim in insulam gentiũ memoratarum cateruis grandescere populus cœpit aduenarum, ita vt ipsis quoq;, qui aduocauerant, indigenis essent terrori. dicitur autem à quibusdam, quod Rex *Vortigernus* formidans robur eorum filiam *Hengisti* paganam duxerit. dicitur etiam quod ad cumulum damnationis suæ propriam filiam suam duxerit, & ex ea filium genuerit: vnde à S. *Germano* & ab omni conuentu Episcopali excommunicatus est.

al. regione. *

Rex *Vortigernus* à genero suo & ab exercitu belli occasionem (Deo volente) quærentibus, annonas eis affluentius ministrare reposcitur, minantes nisi profusior eis copia alimentorum detur, se cuncta insulæ loca rupto fœdere vastaturos: nec segniter minas persequuntur effectibus: inito namque fœdere cum Pictis & congregato, innumerabili exercitu, neminem, qui eis restare auderet, vsquã inuenerũt. accensus igitur manibus paganorum ignis iustas de sceleribus populi Dei vltiones expetiit, non illius impar, qui quondam a Caldæis succensus Hyerosolymorum mœnia imo ædificia cuncta consumpsit. sic enim & hic agente impio victore, imo disponente iusto iudice proximas quasque ciuitates agrosq; depopulans ab orientali mari vsq; ad occidentale nullo prohibente suum continuauit incendium, totamq; prope insulæ pereuntis superficiem obtexit. ruebant ædificia publica simul & priuata, passim sacerdotes inter altaria trucidabantur. præsules cum populis sine vllo respectu honoris ferro pariter & flammis absumebantur: nec erat qui crudeliter eos interemptos sepulturæ traderet. Itaq; nonnulli in montibus comprehensi iugulabantur: alii fame confecti procedentes manus hostibus dabant, pro accipiendis alimentorum subsidiis æternum subituri seruitium, si tamen non continuo trucidarentur: alii transmarinas regiones dolentes petebant: alii perstantes in patria trepidi pauperem vitam in montibus, syluis, vel rupibus arduis suspecta semper mente agebant. Rex autem *Vortigernus* in occidentali parte Brittanniæ inter prærupta montium & syluarum omnibus exosus degebat. dicitur autem quod cum rex prædicationem sancti *Germani* audire nollet: fugeretq; sanctum se sequentem, quadam nocte ignis de cœlo cecidit super arcem, in qua rex erat. rex autem tam ruina quam igne destructus nusquam comparuit. At vbi Saxones dispersis indigenis copiam exercituum domum remiserunt, cœperunt Brittanni emergentes de latibulis vires resumere animosq;. congregatoq; permaximo exercitu in Cantiam contra *Hengist & Horsa* vexilla direxerunt. vtebantur eo tempore duce *Ambrosio Aureliano* viro modesto, qui solus forte Romanæ gentis præfatæ tempestati superfuerat, occisis in eadem parentibus nomen regum & insigne ferentibus. duoq; filii *Vortigerni* duces erant cum eo, *Gortimer & Catiger*. *Ambrosius* igitur primam aciem bello induxit, *Gortimer* secundam, *Catiger* tertiam: *Hors* vero & *Hengist* licet multo minores numero essent, audacissime tamen eis obuiauerunt, duoq; fratres duas acies in hostem direxerunt.

Anno 7. aduentus Saxonum in Angliam commissum est bellum apud Aeillestreu. principio ergo percussit *Hors* aciem *Catigerni* tanto vigore, vt ad modum pulueris dispersa prosterneretur, & filium regis prostratum cecidit. *Gortimer* autem frater eius vir vere strenuissimus ex obliquo aciem *Horsi* disrupit, & ipso *Horso* interfecto virorum fortissimo, liquiæ cohortis ad *Hengistum* fugiunt, qui cum *Ambrosii* cuneo inuicte confligebat. totum ergo pondus prælii versum est super *Hengistum*, & probitate *Gortimeri* coarctatus, cum diu perseuerasset, non sine magno detrimento Brittannorum victus, qui nunquam fugerat, fugit. Scripserunt quidam *Hengistum* postea in eodem anno ter cõtra eos pugnasse, nec potuisse resistere probitati *Gortimeri* & numero Brittonum; sed semel in insulam Tenet, semel ad naues fugisse, & pro his qui abierant in patriam misisse.

Anno vero sequenti, regnante *Leone* imperatore, qui regnauit 17. annis, morbo periit flos iuuenum *Gortimerus*, cum quo simul spes & victoria Brittonum exstincta est. *Hen-*

gist

gist igitur & Esc filius suus receptis auxiliis à patria sua, & morte iuuenis freti, bello se præparant apud Creganford. Brittanni vero 4. phalanges maximas 4. ducibus munitas fortissimis bello prostituunt. Sed cum ludum belli Brittones iniissent, numerum Saxonum maiorem solito male ferebant. recentes quippe, qui superuenerant, & viri electi erant, securibus & gladiis horribiliter corpora Brittonum findebant: nec tamen cesserunt donec quatuor duces eorum prostratos & cæsos viderunt. tũc vero vltra quam credi potest perterriti à Cent vsq; in Londoniam fugerunt, & nunquam in * Cantia postea gratia pugnandi venire ausi sunt. exinde regnauit *Hengist & Esc* filius suus in Cantuaria. regnum igitur Cantiæ incepit 8. anno aduentus Anglorum. *al. Cantiã*

Circa ea tempora venerat *Germanus* Antisiodorensis Episcopus, vir sanctitate miraculisq; conspicuus, & *Lupus* Trecasinæ ciuitatis Episcopus in Brittanniam ad Pelargianam hæresim destruendam. *Quibus ratione coram omni populo deuictis, ad confirmationem suæ rationis filiam tribuni 10. annis cæcam curauit: præterea casulam, in qua infirmus iacebat, ab igne circumquaque furente, & adiuncta ipsi casulæ consumente saluauit*: petensque sepulchrum sancti *Albani* reliquias in ipso diuersorum martyrum imposuit. massamque pulueris adhuc rubentis sanguine martyris secum portaturus abstulit: quo in loco innumeram hominum turbam eadem die conuertit ad Dominum.

Interea Saxones & Picti bellum contra Brittannos iunctis viribus inierunt. Brittones trepidi sancti *Germani* petierunt auxilium: Sanctus adueniens ducẽ se prælii profitetur. in valle igitur circũdata mediis montibus è regione, qua sperabatur aduentus hostiũ, componit exercitum ipse dux agminis. & iam aderat ferox hostium multitudo, quam appropinquare speculatores intuebantur. tunc subito sanctus signifer vniuersos admonet, vt voci suæ vno clamore respondeant: securisque hostibus qui se inspetatos adesse confiderent, Alleluia iam tertio repetitum, sacerdotes exclamabant. sequitur vna vox omnium, & elatum clamorem repercusso aere montium conclusa multiplicant. hostile agmen terrore prosternitur: & super se non solum rupes circundatas, sed & ipsam cœli machinam contremiscunt. dum igitur fugientibus vix sufficere pedum pernicitas creditur, passim ruunt, arma proiiciunt, gaudentes vel nuda corpora eripuisse discrimini: plures etiam timore cæcatos flumen, quod transierant, deuorauit: vltionem suam innocens exercitus intuetur, & spolia cœlestis palmæ cum gaudio colligunt. triumphant pontifices hostibus fusis sine sanguine victoria fide obtenta non viribus. superatis igitur hostibus mentis & corporis beati pontifices ad sua remearunt. *Sed non multo post Pelagiana hæresi iterum pullulante precibus omnium sacerdotum Brittanniæ rediit* GERMANVS *cum* Seuero *Episcopo Treueris, fidemq; rectam restituens filium* * Elafii *principis contractum neruis & poplite in conspectu omnium sanauit*: omnibusque prospere gestis inde ad Rauennam pro pace Armoricanæ gentis supplicaturus aduenit, ibiq; à * *Valentiniano* summa reuerentia susceptus migrauit ad *Christum*, nec multo post *Valentinianus* interimitur à satellitibus *AEtii* patritii, quem occiderat: cui Brittanni quondam miserant vt prædiximus epistolam. cum quo simul Hesperium concidit regnum. *al. Elaui.* *al. Valentiano.*

Superuenientibus vero auxiliariis post aliquantum temporis *Hengist* Rex & *Esc* filius suus inuictissimum congregauerunt exercitum anno 17. aduentus eorum in Angliam: contra quos omnis Brittannia viribus congregatis 12. phalanges nobiliter ordinatas opposuit apud Wippedesflede. pugnatum est diu & acriter, donec *Hengistus* 12. principes cuneorũ prostrauit, & vexillis eorũ deiectis, & manipulis eorum proturbatis in fugam coegit. ipse autem multos principum suorum & gentis amisit, & quendam magnum principem qui vocabatur *Wipped*, ex cuius nomine locum belli illius prædicto nomine vocauit. victoria igitur illis lachrymabilis fuit & odiosa, ita vt postea non paruo tempore nec ipse intra Brittannorum fines, nec Brittanni in Cantiam venire præsumerent. Brittanniæ igitur dum cessarent externa bella, non cessabant ciuilia. sed inter exterminia ciuitatum ab hoste dirutarum pugnabant inuicem, qui hostem euaserant ciues. dum tamen recens esset memoria calamitatis inflictæ, seruabant vtcunque reges, sacerdotes, priuati, & optimates, suum quiq; ordinem. cum autem iunior ætas creuisset, præsentis solum serenitatis statum experta, ita cuncta veritatis & iustitiæ moderamina concussa sunt ac subuersa, vt earum non dicam vestigium, sed nec memoria quidem præter in paucis & valde paucis vlla appareret. immisit ergo Deus ex partibus Germaniæ duces plures ferocissimos per successiones temporum, qui gentem Deo inuisam delerent. & in primis dux *AElle* venit & 3. filii sui *Cymen, & Pleting, & Cissa.*

Igitur dux *Aelle* cum filiis suis & classe militaribus copiis instructissima in Brittannia ad Cymenesore appulerunt. egredientibus autem Saxonibus de mari, Brittanni clamorem

excitarunt, & à circumadiacentibus locis innumeri conuolarunt, & statim bellum initum est. Saxones vero statura & vigore maximi, impudenter eos recipiebant, illi vero imprudenter veniebant. nam sparsim & per interualla venientes à conglomeratis interficiebantur, & vt quiq; attoniti veniebant, rumores sinistros ex improuiso sentiebant. Fugati sunt igitur Brittanni vsq; ad proximum nemus quod vocatur Andredesleige. Saxones autem occuparunt littora maris in Sudsexe, magis magisq; sibi regionis spatia capessentes vsq; ad nonum annum aduentus eorum. tunc vero cum audacius regionem in longinquum capesserent, conuenerunt reges & tyranni Brittonum apud Mercredesburne, & pugnauerunt contra *Aelle* & filios suos, & fere dubia fuit victoria. vterq; enim exercitus valde læsus & minoratus alterius congressum deuouens ad propria remearunt. misit igitur *Elle* ad compatriotas suos auxilium flagitans. annus autem, quo *Elle* venit in Angliam fere 30. fuit ab aduentu Anglorum 42.

Mortuus est *Hengist* Rex Cantiæ 40. anno post aduentum suum in Brittanniam, & regnauit *Esc* filius eius pro eo 34. annis, tempore *Zenonis* imperatoris, cuius imperium fuit 17. annis. *Esc* autem patria virtute patriam contra Brittannos potenter tenuit: regnumque suum regnis eorum ampliauit.

Regnum Sudsexe incipit, quod *Ella* diu & potentissime tenuit. venerant enim ei auxiliares à patria sua anno tertio post mortem *Hengisti*, tempore *Anastasii* imperatoris Romani, qui regnauit 27. annis. fretus igitur copiis ingentibus obsedit Andredecester vrbem munitissimam. congregati sunt igitur Brittanni quasi apes, & die expugnabant obsidentes insidiis, & nocte incursibus. nullus dies erat, nulla nox erat, quibus sinistri & recentes nuntii Saxonum animos non acerbarent. inde tamen ardentiores effecti continuis insultibus vrbem infestabant. semper vero dum assilirent instabant eis Brittones à tergo cum viris sagittariis & amentatis telorum missilibus. dimissis igitur mœnibus gressus & arma dirigebant in eos Pagani. tunc Brittones eis celeritate præstantiores syluas cursu petebant: tendentibusq; ad mœnia rursum à tergo aderant. hac arte Saxones diu fatigati sunt, & innumera strages eorũ fiebat, donec in duas partes exercitũ diuiserunt, vt dũ vna pars vrbẽ expugnaret, esset eis à tergo contra Brittonum excursus bellatorum acies ordinata. tunc vero ciues diuturna fame contriti, cum iam pondus infestantium perferre nequirent, omnes ore gladii deuorati sunt cum mulieribus & paruulis, ita quod nec vnus solus euasit. & quia tot ibi damna tolerauerant extranei, ita vrbem destruxerunt, quod nunquam postea reædificata est. locus tantum quasi nobilissimæ vrbis transeuntibus ostenditur desolatus.

Anno 47. aduentus Anglorum, *Certic & Cenric* filius suus cum 5. puppibus venerunt ad Certicesore. eodem die convenit multitudo regionis, & pugnatum est contra eos. Saxones acie conferta coram nauibus immobiliter stabant, Insulani audacter in eos irruebant, & sine persequutione reuertebantur, aduenis quippe nunquam locum deserentibus. sic irruendo & redeundo bellatum est, donec noctis tenebræ litem diremerunt. inuentis igitur Saxonibus asperis Brittanni se retraxerunt, & neutra ex parte habita est victoria. hospitati tamen *Certic* & filius suus in terra hostili, magis magisq; circa littora maris cœperunt occupare non sine frequentibus bellis regiones.

Septimo autem anno post aduentum *Certici* venit *Port*, & duo filii eius, *Beda & Megla* cum duabus nauibus maximis apud Portesmudham, statimque clamor maximus impleuit omnem prouinciã. dux igitur prouinciæ & omnis multitudo pugnam aggressi, absque ordine vt quisque adueniebat in ictu oculi deperiere. audacia namque agebat Brittones in hostem: fortitudo vero hostis agebat imprudentiam eorum in confusionem. duce igitur & populo perempto vel fugato victoria potiti sunt *Port*, (de quo dicta est Portesmuham) & duo filii eius.

Bellum scripturus sum, quod *Nazaleod* rex maximus Brittannorum egit contra *Certic & Cinric* filium eius sexagesimo anno aduentus Anglorum. *Nazaleod* vero magni nominis erat & magnæ superbiæ, à quo regio illa dicta est Nazaleoli, quæ modo dicitur Certichesorde. congregata igitur omni multitudine Brittanniæ auxilium petierat in supremis negotiis *Certic* & filius eius ab *Esc* Rege Cantuariorum, & ab *Ella* magno Rege Sudsexorum, & à *Port* & filiis eius, qui nuper venerant & duas acies bello statuerunt, vnam regebat *Certic*, aliam vero * *Cinric* filius eius. *Certic* regebat cornu dextrum. *Cinric* vero sinistrum. Inito ergo prælio Rex *Nazaleod* dextrum cornu videns præstantius, irruit ipse & omnes vires eius, vt illud, quod fortissimum erat, prius prosterneretur. prostratis ergo vexillis & acie perforata, *Certic* in fugam versus est, & facta est strages maxima aciei eius in momento. videns autẽ sinistrum cornu ductum à filio, quod dextrum cornu patris sui destructum

al. Cenric.

ctum esset, irruit in terga persequentium, & aggrauata est pugna vehementer & cecidit rex *Nazaleod*, & versi sunt sui in fugam & interfecti sunt ex eis quinque millia: cæteris vero celeritas fuit subsidium. Saxones igitur prærogatiua victoriæ potiti sunt, & quies data est eis annis non multis: aduenerunt q; eis adiutores fortes & multi.

Sexto namque anno post bellum prædictum venerunt nepotes *Certic, Stuf, & Witgar*, cum tribus nauibus apud Certicesore. Primo autem mane duces Brittannorum acies in eos secundum belli leges pulcherrime construxerunt. Cumque pars eorum in montibus pars eorum in valle progrederetur caute & excogitate, apparuit sol oriens, offenderuntque radii clypeis deauratis, & resplenduerunt colles ab eis, aerq; finitimus clarius refulsit, timueruntq; Saxones timore magno & appropinquauerunt ad prælium. dum autem colliderentur exercitus fortissimi, fortitudo Brittannorum dissipata est, quia Deus spreuerat illos, & facta est victoria patens, & adquisierunt duces prędicti regiones non paucas, & per eos fortitudo *Certici* terribilis facta est, pertransiitq; terram in fortitudine graui.

Circa hoc tempus obiit *Ella* Rex australium Saxonum, qui omnia iura regni Anglorum, reges scilicet & proceres & tribunos in ditione sua tenebat. regnauitq; post eum *Cissa* filius eius, progeniesq; eorum post eos. at in processu temporum valde minorati sunt, donec in aliorum iura regum transierunt.

Regnum Westsexe incipit anno aduentus Anglorum 71. anno ab incarnatione Domini 519. tempore *Iustini*, qui vocatur senior, qui imperauit 8. annis: quod scilicet regnum cætera omnia sibi processu temporum subiugauit, & Monarchiam totius Brittanniæ obtinuit: quam ob causam omnium aliorum tempora regnorum ad hos Reges applicare libet, vt sicut horum potentia creuit, ita tempora regnorum per eos dinoscantur.

Certic regnauit 17. annis in Westsexe: inierant namq; bellum fortissimi Brittannorum contra eum apud Certicesford in eodem anno: perstiteruntq; duces eorum magnanimiter & proterue ex vtraq; parte, donec declinante iam die ad vesperũ Saxones victoriam obtinuerunt, & facta est plaga magna in die illa super incolas Albion: atrocior vero multo fuisset, nisi sol occidens prohiberet. ampliatum est autem nomen *Certici*, & diuulgata est fama bellorum eius & *Kinrici* filii sui per vniuersam terram. ab illa quippe die incepit regnum Westsexorum, quod vsque ad nostra tempora cæteris regnis omnibus sibi vendicatis durat. *Certic & Kinric* filius eius anno nono Regni eius pugnauerunt iterum contra Brittannos apud Certicesford, & facta est strages magna ex vtraq; parte. ea tempestate venerunt multi & sæpe de Germania, & occupauerunt Eastangle & Merce: sed nec dum sub vno rege redacta erant. Plures autem proceres certatim regiones occupabant, vnde innumerabilia bella fiebant. proceres vero, quia multi erant, nomine carent.

Arthurus belliger illis temporibus dux militum & regum Brittanniæ contra illos inuictissime pugnabat. duodecies dux belli fuit, duodecies victor * bellatorum. primum bellum contra eos iniit iuxta ostium fluminis, quod dicitur * Glenus. ad secundum, tertium, quartumq;, ac quintum bellum super alium amnem, qui nominatur Brittannice * Dulgas, qui est in regione Iniis. sextum bellum super flumen, quod vocatur Bassas. septimum vero contra illos iniit bellum in sylua Chelidonis, quæ Brittannice Cattoit Celidon nominatur. octauum contra barbaros egit bellum iuxta castellum Guinnion: in quo idem *Arthurus* imaginem sanctæ *Mariæ* Dei genetricis semperq; virginis super humeros suos portauit, & tota ille die Saxones per virtutem Domini nostri *Iesu Christi* & sanctæ *Mariæ* matris eius in fugam versi sunt, & multi ex illis magna cæde perierunt. nonum egit bellum in vrbe Leogis, quæ Brittannice Kaerlion dicitur. decimum vero gessit bellum in littore fluminis, quod nos vocamus Tractheuroit. vndecimum in monte, qui nominatur Breuoin: vbi illos in fugam vertit, quem nos * Cathbregion appellamus. duodecimum contra Saxones durissime *Arthur* bellum in monte Badonis perpetrauit, in quo corruerunt impetu illius vna die 440. viri, nullo sibi Brittonum in adiutorium adhærente, ipsum solum Domino confortante. hæc autem bella & loca bellorum narrat *Gildas* historiographus; quæ tamen omnia loca nostræ ætati incognita sunt. quod prouidentia Dei factum esse putamus ad despectum popularis auræ, laudis adulatoriæ, famæ transitoriæ. interim tamen vbiq; multa bella fiebant, in quibus quandoq; Saxones quandoq; Brittones victores erant. quanto magis autem plures Saxonum prosternebantur, tanto plures in auxiliũ eorum veniebant, ab omnibus circumiacentibus terris inuitati.

al. bellorũ.
al. Glemn.
al. Duglas.
al. Cathbregio.

Regnum Estsexe / id est, orientalium Saxonum incipit, quod primus (vt putatur) tenuit *Erchenwin*, secundum quod ex veterum scriptis coniicere possumus. qui fuit filius *Offe* filii *Biedcan*, filii *Sigewlf*, filii *Sporwe*, filii *Gesac*, filii *Andesc*, filii *Saxnat*. post *Erchen-*

win vero regnauit *Slede* filius eius, qui ducens filiam *Ermerici* Regis Cantuariorum, sororem scilicet *Ethelberti* genuit ex ea * *Sibrictum*, qui primus regum Estsexe conuersus est ad fidem.

al. Sibercłum.

Certic namque & *Kinric* filius eius congregatis ingentibus copiis apud Witland prælíati sunt, belloque deuicto insulam ceperunt, & innumerabilem stragem hostium fecerunt apud Witgaresburg 13. anno regni sui. eandem autem insulam, quæ scilicet Latine dicitur Vecta, dederunt quarto post hunc anno duobus nepotibus suis *Stuf* & *Witgar*.

Certic primus Rex Westsexe cum regnasset 18. annis mortuus est, & *Kinric* filius eius regnauit post eum 26. annis, *Iustiniano* Romæ imperante, qui imperauit 38. annis, tempore *Vigilii* papæ.

Kinrici anno 5. obscuratus est sol à mane vsque ad tertiam mense Martio, septimo vero anno regni eius obscuratus est sol à tertia pene vsq; ad nonam, ita vt stellæ apparerent. 12. Kalendis Iulii, decimo autem anno regni eius obiit *Witgar*, & sepultus est apud Witgaresbrig, quæ sic ab eo vocatur.

Regnum Nordhumbrorum incipit 13. anno Regni *Kinrici*. cum enim proceres Anglorum multis & magnis prœliis patriam illam sibi subiugassent, *Idam* iuuenem nobilissimum sibi regem constituerunt, qui fuit filius * *Eope*, filii * *Esc*, filii *Inguim*, filii *Angenwit*, filii *Aloc*, filii *Beonoc*, filii *Brand*, filii *Beldet*, filii *Woden*, filii *Fredelaf*, filii *Fredeulf*, filii *Fin*, filii *Godwlf*, filii *Heata*. Hic igitur regnauit 12. annis fortissime, semper armatus & laboriosus. construxit autem Bebanburgh & circundedit eam prius sepe, postea muro. regnum hoc incepit anno gratiæ 547.

al. Coppe.
al. Ese.

Kinric rex anno 18. regni sui pugnauit contra Brittannos, qui venerant cum maximo exercitu vsq; ad Salesbirig. ille autem vndiq; congregatis auxiliis occurrit eis inuictissime, ingentibusq; copiis fusis, vtrinq; dispersit eos, & in fugam conuertit.

Kinric 22. anno regni sui & * *Ceaulin* filius eius pugnarunt iterum contra Brittannos. sic autem pugnatum est. Britanni quasi vindicaturi confusionem belli, quam circa quinquennium pertulerant, congregatis viris bellicosis armis & numero munitis acies ordinauerunt apud Beramburi. Cumque statuissent nouem acies, qui numerus bello est aptissimus, tribus scilicet in fronte locatis, & tribus in medio, & tribus in fine, ducibusque in ipsis aciebus conuenienter institutis, virisque sagittariis & telorum iaculatoribus equitibusq; iure Romanorum dispositis, Saxones in eos omnes in vna acie cõglomerati audacissime irruerunt, vexillisq; collisis & deiectis, fractisue lanceis gladiis rem egerunt: donec aduesperante die victoria in dubio remansit. nec hoc mirum videri debet, cũ illi maximæ staturæ & vigoris & audaciæ fuerint; quamuis nostri temporis exercitus in ipsa prima collisione statim alteruter in fugam conuertatur, viris scilicet modo paruæ staturæ & vigoris & audaciæ existentibus.

al. Chenling.

Kinric cum regnasset 26. annis mortuus est, & *Ceaulin* filius eius regnauit pro eo 30. annis. Similiter eodem anno obiit *Ida* Rex Nordhumbræ, & *Ella* post eum regnauit 30. annis, quamuis iste non fuisset filius *Idæ*, sed filius *Iffæ*, filii *Vsefrea*, filii *Witgils*, filii *Westrefalena*, filii *Sefugil*, filii *Seabald*, filii *Sigegeat*, filii *Wepdeg*, filii *Woden*, filii *Fredealaf*.

al. Chenlingo.

* *Ceaulino* 6. anno regnante super Westsexe cœpit *AEdelbert* rex magnus regnare super Kent tempore *Iustini* Imperatoris: qui tertius quidem in regibus gentis Anglorum cunctis australibus eorum prouinciis, quæ Humbræ fluuio & contiguis ei terminis sequestrantur à borealibus imperauit. nam primus imperium huiusmodi tenuit *AElla* rex australium Saxonum. secundus *Ceaulin* rex occidentalium Saxonum. tertius (vt diximus) *AEthelbert* rex Cantuariorum. quartus *Redwald* rex orientalium Anglorum, qui etiam viuente *Ethelberto* eidem suæ genti ducatum præbebat. quintus *Edwine* Rex Nordhumbrorum gentis maiore potentia cunctis, qui Brittanniam incolunt, Anglorum pariter & Brittonum populis præfuit, præter Cantuariis tantum. nec nõ & Meuanias Brittonum insulas, quæ inter Hyberniam & Brittanniam sitæ sunt Anglorum subiecit imperio. sextus *Oswald* rex Nordhumbræ sanctissimus eisdem finibus regnum tenuit. septimus *Oswius* frater eius æqualibus pene terminis regnum nonnullo tempore coercens. Pictorũ quoq; atque Scottorum gentes, quæ septentrionales Brittanniæ fines tenent, maxima ex parte perdomuit, ac tributarias fecit. octauus * *Egbert* rex Westsexe, qui vsq; ad Humbram imperauit. nonus nepos eius *Alfredus*, qui omnes partes regni in ditione sua suscepit. decim⁹ *Edgar* nepos nepotis *Alfredi*, rex fortis & pacificus, q & Anglos & Scottos vel in dominio vel prosus ad libitũ suum habuit, & hæredes eius post eũ vsq; ad hanc diẽ. regis autẽ *AEthel-*

el. Egbrith.

AEthelberti tempore conuersi sunt Anglici ad fidem: vnde diligenter in sequentibus tractabitur.

* *Ceaulin* nono anno regni eius, &* *Chuta* frater eius, viri audacissimi causis variis compellentibus pugnauerunt contra *Aedelbert*, qui in regnum eorum viribus superbis introierat, ingressi vero prælium apud Wipandune duos consules eius scilicet *Oslaf* & *Cneban* & innumeram multitudinem cum eis bello fulminantes ceciderunt, regemque *AEdelbert* vsque ad Kent fugauerunt. istud est primum bellum, quod inter se reges Anglorum gesserunt.

al. Chenling. *al. Cutha.*

Ceaulini anno 12. pugnauit *Cutha* frater eius cum Brittannis apud Bedeanfordam quæ modo dicitur Bedeforda. & est modo caput prouinciæ circumiacentis. pugnauit igitur & vicit, cepitque armorum effectu 4. castra munita, scilicet * Lienberig, & Aelesbury, & Bensintune, & Aegnesham. sed *Cutha* vir magnus frater regis eodem anno obiit.

al. Lienbirig.

Regnum Estangle incipit, quod continet Nordfolck & Sudhfolck. hoc autem regnum primus tenuit *Vffa*, à quo reges orientalium Anglorum *Vffingas* appellãt, quod postea* *Titulus* filius eius tenuit pater *Redwaldi* fortissimi regis Eastangle.

al. Titilus

Ceaulin & *Cutwine* filius eius 18. anno regni eius pugnauerunt contra Brittannos. tres autem reges eorum *Commagil* & *Candidan*, & *Farinmagil* acies in eos confertas & splendidas prælii legibus distinxerunt apud * *Deoram*. bellatum est igitur robustissime, victoriam vero dedit hostibus suis Dominus omnipotens, abiecitque suos, qui vane offenderant eum, & ceciderunt die illa tres reges Christianorum prædicti, reliqui autem in fugam versi sunt. Saxones vero horribiles eis facti inter sequendum eos tres vrbes excellentissimas sibi ceperunt: Gloucestre, & Circestere, & Badecestre.

al. Deorham.

Ceaulin vigesimo-quinto anno regni sui & *Cuthwine* pugnauerunt cum Brittannis apud * Fedhalnea. pugnatum est autem perniciose & horribiliter vtrinq;: *Cuthwine* graui multitudine oppressus, prostratus & occisus est. victi sunt igitur Angli & fugæ dati. rex tamen *Ceaulin* rursus reparato exercitu cum fugam sui abiurassent tandem prælio victores vicit, persequensque Brittannos regiones multas innumerabilia spolia cepit.

al. Fedhanlea.

Regnum Merce incipit, quod *Crida* (vt ex scriptis coniicere possumus) primus obtinuit. nunc igitur inchoata sunt omnia regna Anglorum. quorum ætates & variationes secundum quod in libris veterum inuenimus, vt distinctius poterimus, designauimus: conferentes tamen ea ætati regum Westsex.

Ceaulin 30. regni sui anno mortuus est, & *Ceolrik* regnauit post eum 5. annis. simili modo *Ella* rex Nordhumbrorum eodem anno obiit, & *Edelric* post eum regnauit 5. annis. tertio autem post hunc anno Brittanni & Saxones bellum constituerunt apud Wodnesbirue. Cum autem Brittones more Romanorum acies distincte admouerent, Saxones vero audacter & confuse irruerent, maximum prælium factum est. concessitque Deus victoriam Brittannis. Saxones vero quanto in bellis præstantiores esse solebant, tanto in fuga segniores effecti, valde contriti sunt. Post hæc tempora *Crida* rex Merce periit, cui successit filius eius *Wipha*. circa hæc etiam tempora post *Edelric* regnauit *Edelfert*, qui vocatur ferus, super Nordhumbre. his etiam temporibus occuparunt Longobardi Italiam nec multo post *Gregorius* verbum Dei signauit in Angliam.

Celrico regnante super Westsexe, *Edelfert* super Nordhumbre, & Wippa super Merce conuersi sunt rex *AEthelbertus* Cantiæ, & populus Kentensis ad fidem, vt in sequenti libro ostendemus. Post *Wippam* vero regnauit * *Cherlus*, qui nõ filius eius sed consanguineus fuit.

al. Keorl.

Celric cum 5. annis regnasset viuendi finem fecit, post quem regnauit *Ceolwlf* super Westsex 14. annis, & cunctis diebus regni sui pugnabat vel contra Anglos, vel contra Scottos, vel contra Pictos. *Ceolwlf* fuit filius *Chuta*, *Chuta* filius *Kinric* filii *Certic*.

Ceolwlfi regis igitur anno 7. *Phocatis* Imperatoris anno primo, qui 8. annis imperauit Romæ, *Edelfert* rex ferus Nordhumbrorum, fortis & gloriæ cupidus plus omnibus Anglorum regibus gentem vastabat Brittonum. nemo in tribunis, nemo in regibus plures eorum terras exterminatis vel subiugatis indigenis, aut tributarias genti Anglorũ, aut habitabiles fecit. Cui merito poterat illud aptari *Beniamin. Lupus rapax: mane comedet prædam, & vespere diuidet spolia.* Vnde motus eius profectibus * *AEden* rex Scottorum, qui Brittanniam inhabitant, venit contra eum cum immenso ac forti exercitu, sed cum paucis victus aufugit. siquidem in loco celeberrimo, qui dicitur Degsastan, omnis pene eius est cæsus exercitus. in qua etiam pugna *Tedbald* frater *Edelfridi* cum omni illo, quem

Bed. lib. 1. c. vltimo. *al. AEdan.*

ipse ducebat, exercitu peremptus est. neq; ex eo tempore quisquam regum Scottorum aduersus gentem Anglorum in prælium venire ausus est.

Ceolwlfi vero Regis anno nono pugnauit prædictus Rex *Edelfert* contra Brittannos, victor apud Kaerlegion. de quo bello bellorum maximo in libro conuersionis Anglorum, qui hunc sequitur, dicendum est.

Ceolwlfus vero inter multa bella contra multos facta, quæ causa breuitatis prætermissa sunt, pugnam maximam habuit contra Sudsexas. in qua vterq; exercitus ineffabiliter contritus est. Clades tamen detestabilior contigit Sudsexis.

Ceolwlf cum regnasset 14. annis, homo esse desiit. *Kenegils* vero regnauit post eum 31. annis super Westsexe tempore *Heraclii* Imperatoris, qui Imperauit 26. annis. *Kinegils* fuit filius * *Ceola*, filii *Chuta*, filii Kinric, filii *Certic*. Quarto autem regni sui anno assumpsit secum * fratrem suum Kichelmum in regnum, & inierunt bellum contra Brittannos apud Beandune. ordinatis igitur manipulis & cuneis & aciebus cum eis lege rata centuriones & consules & duces vtrinque præessent, bellum inceptum est. Cum igitur obuiarent sibi acies terribiliter & pulcherrime vexillis inclinatis in ipsa prima collisione inuasit horror Brittannos, timentesque aciem securium maximarum splendentium & framearum magnæ longitudinis, fuga in principio, sero tamen potiti sunt. Saxones igitur sine detrimento sui victores numerauere mortuos Brittannorum, & inuenti sunt mortui duo millia & sexaginta duo.

al. Ceolric.
al. filium.

K*inegils* vero cum sex annis regnasset mortuus est *Ethelbert* Rex Kentensis. cui successit *AEdbold* filius eius. Sequenti quoque anno *AEdelfridus* Rex Nordhumbrorum, & *Redwaldus* rex Estangle obuiauerunt sibi prouocati vtrinque cum exercitibus copiosis. Pugnatum est igitur in finibus Merciorum ad Orientalem plagam amnis, qui vocatur Idle, vnde dicitur: *Amnis* Idle, *Anglorum sanguine sorduit*. *Edelfridus* Rex ferus dedignans & mirans, quod aliquis ei auderet resistere, cum militibus electis & bello assuetis audacissime quidem, sed inordinate irruit in hostem: quamuis acies *Redwaldi* eleganter ordinatæ terribiles essent aspectu. Nam hirsutæ galeis & hastis & innumeris decoræ vexillis terno procedebant ordine, multoque maiores erant numero quam hostes. Rex tamen Nordhumbrorum quasi præda inuenta subito proruens in cuneos conglomeratos *Rainerum* filium Regis cum tota acie sua gladiis prostrauit, & ad inferos ante se misit. *Redwaldus* autem tanta clade non perterritus, sed iracundior, inuincibiliter cum duabus aciebus perstitit. Cumq; impenetrabiles essent Nordhumbris, *Edelfridus* findens cuneos vltra posse suum longe à suis super magnam stragem hostium prostratus est. Fugit igitur Rege adempto totus eius exercitus. Huic ergo in Regnum successit *Edwinus* qui postea factus est Christianus. Tanta autem pax erat in Brittannia tempore Regis *Edwini*, vbicunque Imperium eius attingebat, vt mulier cum nato paruulo à mari ad mare secura gradi posset. Rex autem ad lucidos fontes iuxta vias ob refrigerium viantium erectis stipitibus æreos caucos suspenderat, quos nullus vel magnitudine timoris auderet, vel amoris vellet attingere. Vbiq; autem ante regem vexilla gestabantur, nec non per plateas illud genus vexilli, quod Romani *Tuffam* vocant, Angli Tuf appellant, ante eũ vbilibet ferri solebat.

K*inigils* cum regnasset sexdecim annis, & K*ichelmus* pugnantes contra *Edwinum*. Regem prædictum, quem prius morti proditione parauerant tradere, iure * necati sunt, vt post dicetur. Eodem anno *Penda Strenuus* cœpit regnare super Merce. regnauit autem triginta annis. *Penda* autem fuit filius Wibba, filii *Crida*, filii *Cinewald*, filii * *Cnibba*, filii *Icil*, filii *Comer*, filii * *Angeltean*, filii *Offa*, filii *Weremund*, filii *Witlac*, filii *Woden*. Eodem anno obiit *Sebertus* Rex Estsexe, cui duo filii eius successerunt in regnum, nec longe post pugnauerunt contra *Kinigels & Kichelm*, audacter quidem cum paucioribus contra plures, sed infœliciter. vterq; enim iuuenis acie gladii corruit, & ex toto eorum exercitu vix aliquis fugam capessere potuit obstantibus cadauerum suorum montibus, & sanguinis torrentibus. Quibus successit *Sigebertus* cognomine *Paruus*, cui postea *Sigebertus* vir sanctus, & virtutibus plenus, quem sui proditione occiderunt.

al. victi.
al. Cnidda.
al. Angelthean.

K*inigils & Kichelm* tertio anno post hunc pugnauerunt contra *Pendam* apud Cirencestre congregata vtrinq; multitudine graui. Cumque vterque exercitus fuga abiurata inuincibiliter persisterent, solis occidentis gratia dirempti sunt. mane autem cum se vtrasque in perniciem redigendos, si applicarentur, viderent moderatis vtrinq; impetitionibus concordati sunt.

K*inigils* cum regnasset viginti tribus annis, occisus est Rex *Edwine* per *Pendam Strenuum*, quæ res in libro sequenti digne & prolixe tractabitur. Anno vero sequente OSWALD Rex sanctus adeptus est regnum Nordhumbrorum & regnauit nouem annis.

Anno

Anno hunc sequente conuersus est *Kinegils* ad fidem. Anno etiam proximo baptizatus est
Kichelm regnans cum *Kinegils* fratre suo, qui obiit eodem anno. Diebus in iisdem conuer-
sus est * *Carpwald* rex Estanglorum filius *Redwaldi* regis ad fidem rectam, & eo mox oc- *al. Eorp-*
ciso per *Pendam Strenuum*, conuersus est *Sigbert* frater & successor suus per *Fœlicem* Epi- *wald.*
scopum, & tota gens Orientalium Anglorum cum eo. Quarto post hunc anno obiit *Ead-*
bald rex Kent/ qui regnauit viginti tribus annis. Post quem regnauit filius suus * *Erchen-* *al. Ercõ-*
bruh 26. annis tempore * *Eradonas* Imperatoris, qui imperauit duobus annis. *bert.*

Kinigils cum regnasset 31. annis vita caruit tempore *Constantini* Imperatoris, qui impera- *al. Era-*
uerat * triginta tribus annis, filius scilicet *Constantini* prioris, qui regnauerat dimidio an- *clonas.*
no. Successit autem *Kinigilso* filius eius * *Cenwald*, & regnauit vno & triginta annis *al. 28.*
super Westsexe, sicut & pater eius fecerat. Eodem anno occisus est Rex sanctus *Oswald*, *al. Ken-*
sicut in consequenti libro dicetur, & post eum regnauit *Oswi* frater eius viginti octo an- *walkius.*
nis.

Cenwald quinto anno regni sui inuasus est à Rege *Penda*, qui sororem eius dimiserat:
sed non potuit ei resistere vt pater eius fecerat: sed prælio victus fugit ante faciem eius, &
fugatus est à regno suo. Post triennium vero regno recuperato dedit *Cenwald AEdredo* co-
gnato suo, & adiutori ter mille villas iuxta * Essesdune. His temporibus successit *Carp-* *al. AEsce-*
waldo regi Estanglorum *Sigebert* frater eius Dei seruus. Qui nimirum Deo tantum ad- *dune.*
hæsit, vt cognato suo * *Ecgnice* regno commendato Monasterium intraret, & tonsuram *al. Egrico.*
acciperet. Post multos annos autem coegerunt eum exire contra regem *Pendam*, ille ta-
men non nisi virgam in manu habebat in prælio. occisus est igitur cum Rege *Ecgnice* &
totus eorum exercitus. Successit autem eis *Anna* filius *Eni* de regio genere vir optimus, &
optimæ pater sobolis.

Cenwald cum regnasset tredecim annis, inuasit *Annam* prædictum regem Estanglo-
rum *Penda Strenuus*. Cui bene poterat aptari illud *Lucani*.

Totus in arma furens nullas nisi sanguine fuso,
Gaudet habere vias.

Insurrexit igitur exercitui perituro regis *Annæ*, insurrexit & infrenduit.

Vt lupus ad caulas iniustæ prodigus iræ,
Molle pecus nec pro meritis mactatq; voratq;,
Ora fluunt saniе, latus vndiq; sanguine manat,
Perstat atrox nec abit donec simul omnia fundat,
Sic super attonitos fertur Rex Penda *propinquos.*

Deuorati sunt igitur *Anna* Rex & exercitus eius ore gladii in momento, ita quod vix a-
liquis superfuit ex iis. Successit autem *Annæ* frater eius *Edelhere*. Quo mox occiso à Rege
Penda successit * *Adelwold* in regno. Prædato igitur regno acies & vexilla in Nordhum- *al. Ethel-*
bre direxit *Penda Strenuus*. *wald.*

Cenwald cum regnasset quatuordecim annis, *Penda*, qui cæteros gladio perimebat,
gladio peremptus est: Secundum illud, *Qui gladio percusserit, gladio peribit*. Percussus ve-
ro est per *Oswium* regem apud amnem Winwed. vnde dicitur,

In Winwed *amne vindicata est cædes Annæ,*
Cædes regum Sigbert & Ecgnice
Cædes regum Oswald & Edwine.

Successit ei filius eius *Peda*, qui primus regum Merce baptizatus est, & gens regni
Merce (quæ etiam vocatur Midelengle, id est, mediterranea Anglia) cum eo, & per eum
ad fidem conuersi sunt. Sed ipso post breue interuallum occiso regnauit *Wlfere* frater e-
ius pro eo viginti annis, vir patriæ virtutis hæres. Eo etiam tempore baptizatus est Rex
Estsexe, id est, Orientalium Saxonum, nomine *Sigbert*, qui post *Sigbertum* cognomento
Paruum prouinciæ illius regnum tenuit.

* *Cenwald*, rex Occidentalium Saxonum 17. anno regni eius pugnauit contra Brittan- *al. Cen-*
nos apud Pennum. scientes enim eum victum fuisse à *Penda Strenuo*, & à regno fugatum, *worth*
minus aptum existimantes ad onus prælii sustinendum, congregata multitudine graui cũ *aut Cen-*
superbia bellum inierunt. Prima quidem collisione Brittones Anglos aliquantulum re- *walh.*
pulerunt. Cum autem Angli magis horrerent fugam quam mortem, & in repercutiendo
persisterent, defatigati sunt Brittanni & more niuis liquefacta est vis eorum. dederunt er-
go terga percutientibus, & fugati sunt à Pennum vsq; ad Pedredan, & facta est super pro-
geniem *Bruti* plaga insanabilis in die illa.

Cenwald vero 20. anno regni eius aliter pugnauit contra *Wlfere* Regem Merce fi-

lium *Pendæ*. Rex namque Mercc patria virtute & fortuna vsus, hosti *Martis* euentibus præstitit. Cumq; Rex Westsere campo Martio expulsus fugam elegisset, pertransiit *Wlfere* terram hostilem in multitudine grandi, & Insulam Wiht vltra positam debellauit, & obtinuit. Eius autem industria conuersus est Rex * *Adelwold* Rex Sudsere primus ad fidem. cui de lauacro suscepto dedit in signum adoptionis Insulam Wiht; & vt eandem Insulam ad fidem *Christi* conuerteret, misit illo * *Epam* presbyterum ad prædicandum: illa tamen nec dum conuerti potuit. Anno post hunc tertio sol obscuratus est, tertio die Maii: Quod signum pestilentia grauissima tam in Brittannia quam in Hybernia persecuta est. Eo igitur anno *Ercembert* Rex Kentensis, & *Deusdedit* Archiepiscopus Kentensis vno & eodem die obierunt. Postea filius eiusdem prædicti Regis *Egbrith* regnauit 9. annis super Cantuariam. Ipse igitur rex *Egbriht* & Rex *Oswi* miserunt *Whard* presbyterum Romam, vt fieret Archiepiscopus. Sed eo ibidem defuncto misit *Vitallianus* Papa pro eo *Theodorum* Archiepiscopum magnum, de cuius strenuitate in suo loco dicetur.

al. Edelwalkius. al. Eppā. Beda Wigardus.

Cenwald regis anno 29. obiit rex *Oswi* maximus Nordhumbre morbo confectus. Post quem *Egferd* filius eius regnauit 15. annis.

Cenwald cum regnasset 31. annis mortuus est. Post quem *Sexburgh* vxor eius regnauit vno anno. præcedenti autem anno fuit maxima pugna volucrum in Anglia. Quod vt credibilius videatur, hoc etiam tempore nostro contigit in Normannia, rege *Henrico*, qui primus regum Angliæ sic vocatus est. (Hoc autem determinatum est, quia sic aliquis alius futuro tempore forsitan vocabitur.) *Palam vero apud Rotomagum volucres pugnauerunt, ita vt millia volucrum occisa inuenirentur, & extranei volucres fugam iniisse viderentur. Quod signum scilicet fuit prælii, quod gestum est inter* Henricum *dominum Angliæ & Normanniæ, &* Ludouicum *filium* Philippi *regem Franciæ. Quo in prælio rex fortis* Henricus *victor extitit, &* Ludouicus *victus aufugit.*

Sexburgh regnante mortuus est *Egbricht* rex Cantuariȩ, cui successit *Lotarius* in regnum. Tunc etiam tenuit *Theodorus* concilium apud Tedforde. *Lotarius* autem filius regis prædicti regnauit 12. annis.

Escwine cœpit regnare super Westsere, sed breui regnum eius, morte præripiente, durauit. Cuius regis anno secundo fuit pugna grauissima inter eum & *Wlfere* regem Mercensem. Rex vero Mercensis patria & auita virtute vsus aliquantulum præstantior pugna fuit. vterque tamen exercitus terribiliter contritus est, & multa millia vtrinque ad inferos demersa sunt. Operæ autem pretium est attendere quam viles sint actus hominum quam vilia sint bella regum gloriosa & gesta nobilia. cum enim reges prędicti tantam cladem genti suæ causa pompæ & tumoris & inanis gloriæ ingessissent, alter eorum scilicet *Wlfere* eodem anno morbo periit, alter vero sequenti. Post hunc *Edelred* regnauit super Merce.

Escwine cum duobus annis regnasset vitȩ demptus est, & *Kenwine* regnauit super Westsere nouem annis. Eodem anno rex *Edelred* nouus Merce insurrexit contra *Lotarium* Regem Kentensem. *Lotarius* vero patriam & auitam virtutē formidans diuertit se à conspectu eius, nec obuiam processit. Rex igitur Mercensis vrbem Rouensem destruxit, prouinciam Kentensem transmeauit, prædam innumerabilem reduxit.

Bed. l. 4. c.

Centwine regis anno tertio cometa per tres menses apparuit, & vnoquoque mane velut sol resplenduit. Anno vero sequente *Egferd* Rex Nordhumbre & *Edelred* rex Merce pugnauerunt grauissime iuxta Trent. Et ibi occisus est *Alwine* frater Regis *Egferdi* iuuenis vtrique prouinciæ multum amabilis. Nam & sororem eius, quæ dicitur *Ostrith*, rex *Edelred* habebat vxorem. Cumque materies belli acrioris & inimicitiæ longioris inter reges populosq; feroces videretur exorta, *Theodorus* Deo dilectus antistes diuino functus auxilio salutifera exhortatione cœptum tanti periculi funditus extinguit incendium, adeo vt pacatis alterutrum regibus ac populis nullius anima hominis pro interfecto Regis fratre, sed debita solummodo mulcta pecuniæ regi vltori daretur. Cuius fœdera pacis multo ex inde tempore inter eosdem reges eorumque regna durauerunt. Eodem anno obiit *AEdeldrida*, quæ fuerat vxor regis *Egferdi*, virgo tamen perpetua.

Bed. AElfwine.

Kentwine rex 7. anno regni sui congressus est Brittannos, eosque male resistentes victoriosus & vehemens cæde & incendiis vsque ad mare fugauit. Circa hoc tempus tenuit *Theodorus* concilium apud Hatfeld.

Kentwino rege defuncto venit *Cedwalla* ad regnum, qui mox Insulam Vectam captam conuerti fecit ad fidem, ad quam ipse postea conuersus est.

Omnes igitur reges Angliæ iam fideles effecti, & vniuersȩ regionum partes *Christi* lumine & gratia fruebantur.

Tracta-

Tractatum est, vt æstimamus, in confusione de gestis Anglorum adhuc infidelium, in libro hoc, quem vocamus, De aduentu Anglorum; perduximusq; seriatim ab ipsa inuasione Brittanniæ, quæ per Saxones facta est, vsque dum singula regna suis regibus illustrata, & reges singuli fulgore fidei sunt irradiati. Nunc igitur cum liber hic licet verbis breuis sit, gesta tamen multa, euentus, & bella contineat: termino donandus est. Scribendum namq; attentius est in libro sequente, qui prædicatores, quorum hortatu, quibus miraculis, qua prædicatione, quos reges, quo ordine ad fidem Domini nostri conuerterint. Hæc autem bella gesta sunt tempore 14. Imperatorum, annis circiter 218. tempore *Marciani*, qui regnauit 7. annis: Tempore *Leonis*, qui regnauit 17. annis. Tempore *Zenonis*, qui etiam regnauit 17. annis. tempore *Anastasij*, qui regnauit 18. annis. tempore *Iustini* senioris, qui regnauit 8. annis: tempore *Iustiniani* maioris, qui regnauit 38. annis: tempore *Iustini* Iunioris, qui regnauit 11. annis: tempore *Tiberii*, qui regnauit 7. annis: tempore *Mauricij* qui regnauit 21. annis: tempore *Focatis*, qui regnauit 8. annis: tempore *Heraclij*, qui regnauit 26. annis: tempore *Eraclonas*, qui regnauit 2. annis: tempore *Constantini*, qui regnauit dimidio anni: tempore *Constantini* filii sui, qui regnauit 38. annis.

Nomina ergo omnium regum Angliæ, qui vsq; ad hunc terminum fuerunt, quia confuse dispersa sunt, si secundum regna singula breuissime recapitulem, non tædiosus, vt æstimo, sed apertior & lectori gratior existam.

Reges etiam *Centenses hi sunt ex ordine. *al. Kentenses*

Primus rex *Hengist* 8. annis regnum sibi conquisiuit, & postea 32. annis regnauit.

Esc filius eius regnauit 34. annis gloriose.

Otta circa 20. annos obscure regnauit.

Irmiricus etiam circa *25. annos similiter regnauit. *al. 10.*

Aedelbertus filius *Irmirici* primus Christianus *50. annis splendidissime regnauit. *al. 56.*

Eadbaldus 34.

Erchembrictus 34.

Egbrictus 9.

Nonus Lotharius 11.

Reges vero Westsexe hi sunt ex ordine.

Primus *Cerdic* anno 71. ab aduentu Anglorum, regnauit 17. annis.

Kinric filius *Cerdici* regnauit 26. annis.

**Ceuling* filius *Kinrici* regnauit 30. annis. *al. Chenling*

Chelric filius *Chenlingi* regnauit 5. annis.

Chelwlf filius *Cutha* fratris *Ceulingi* regnauit 14. annis.

Kinigils filius *Ceola*, filii *Cutha* regnauit 31. annis, & fidem primus suscepit.

**Cenwalh* filius *Kinigilsi* similiter regnauit 31. annis. *al. Chenwalh*

**Serburh* vxor *Cenwalh* regnauit vno anno. *al. Sexburgh*

Escwine filius *Cenwalh* regnauit 2. annis.

Cenwine cognatus *Escwini* regnauit 9. annis.

Reges vero Estsexe hi sunt ex ordine.

Primus **Exchenwin*. *al. Erchewine*

Slede.

**Sebert*. Primus suscepit fidem. *al. Seberth*

Sigebertus.

Sibertus.

Swithelmus.

Sebbi.

Sigardus.

Reges etiam Nordhumbre hi sunt ex ordine.

Primus *Ida*.

AElla.

Edelfert.

Eduuinus. Primus fidem suscepit.

Oswaldus.
Oswi.
Egferd.

Reges vero Estanglę hi sunt ex ordine.

Primus *Vffa.*
**Titilus.* (al. Titulus)
Redwaldus.
Erwaldus. Fidem primus suscepit.
Sigebertus.
Egnicus.
Anna.
Adelhere.
Adelwold.
Aldulfus.

Reges quoque Mercę hi sunt ex ordine.

Primus *Crida.*
Wibba.
Ceorlus.
Penda.
Peda. Fidem primus suscepit.
Wlfhere.
Aedelred.

Reges Sudsexę hi sunt ex ordine.

Primus *AElle.*
Scisse.

Cæteros penuria scriptorum, vel fama obscura recondit, præter Regem *Adelwold*, qui iure adhuc nomen habet, quia primus nomen *Christi* agnouit. Et hæc quidem expliciunt. Vide igitur lector & perpende, quanta nomina quam cito ad nihilum deuenerint. Attende quæso & stude, cum nihil hic duret, vt adquiras tibi regnum & substantiam illam, quæ non deficiet: nomen illud & honorem, qui non pertransibit; monimentum illud, & claritatem, quæ nullis seculis veterascet. Hoc præmeditari summæ prudentiæ est, adquirere summæ calliditatis, adipisci summæ felicitatis.

HENRICI HVNTINDONIENSIS HISTORIARVM.

LIB. III.

NNO gratiæ quingentesimo octogesimo secundo *Mauricius*, qui quinquagesimus quartus ab *Augusto* imperauit, imperium suscepit: cuius principis anno quartodecimo, misit seruus Dei *Gregorius Augustinum* & alios plures cum eo monachos prædicaturos in Angliam, anno aduentus Anglorum in Brittanniam circiter centesimo quinquagesimo. qui iussis pôtificalibus obtemperantes cum Angliam appropinquarent, horrore maximo nimirum perculsi redire domum potius quam adeo feram gentem, cuius nec linguam nossent, adire cogitabant. Nec mora *Augustinum*, quem iis Episcopum ordinandum, si ab Anglis susciperentur, disposuerat, domum remittunt; qui à beato *Gregorio* humili supplicatu obtineret, ne tam periculosam, tam laboriosam, tam incertam peregrinationem adire deberent. Quibus ille exhortatorias literas mittês in opus eos verbi diuino confisos auxilio proficisci suadet, quarum videlicet literarum ista est forma.

Gregorius *seruus seruorum Dei seruis Domini nostri. Quia melius fuerat bona non incipere, quam ab iis, quæ cœpta sunt, cogitatione retrorsum redire: summo studio dilectissimi filij oportet, vt opus bonum, quod auxiliante Domino cœpistis, impleatis. Nec labor vos ergo itineris nec maledicorum hominum lingua deterreant, sed omni instantia omniq; feruore, quæ inchoastis, Deo authore peragite, scientes*

scientes quod laborem magnum maior aeternæ retributionis gloria sequitur. Remeanti autem Augustino *præposito vestro, quem & Abbatem vobis constituimus, in omnibus humiliter obedite, scientes hoc vestris animabus per omnia profuturum, quicquid à vobis fuerit in eius admonitione completum. Omnipotens Deus sua gratia vos protegat, & vestri laboris fructum in æterna me patria videre concedat, quatenus si vobiscum laborare nequeo, simul in gaudio retributionis inueniar, quia laborare scilicet volo. Deus vos incolumes custodiat dilectissimi filii. Data die* 10. *Kalend. Augustarum imperante domino nostro* Mauricio Tiberio *piissimo* Augusto, *anno* 14. *imperii eiusdem domini nostri, Indictione* 14.

Roborati ergo beati patris confirmatione, Brittanniam prædicatores perueniunt. Erat eodem tempore rex *Ethelberth* in Cantia potentissimus, qui ad confinium vsq; Humbræ fluminis maximi, quo Meridiani & Septentrionales Anglorum populi dirimuntur, fines imperii tetenderat. Est autem ad Orientalem Cantiæ plagam Tenatos insula nō modica, id est, magnitudinis iuxta consuetudinem æstimationis Anglorum, familiarum sexcentarum. Quam à continenti terra secernit fluuius **Wantsumu**, qui est latitudinis circiter trium stadiorum, & duobus tantum in locis transmeabilis, vtrumque enim caput protendit in mare. In hac ergo applicuit seruus Dei *Augustinus* & socii eius, viri, (vt ferunt) ferme 40. missisq; interpretibus mandauit regi prædicto, sese venisse de Roma, ac nuncium ferre optimum, qui sibi obtemperantibus ęterna in cœlis gaudia, & regnum sine fine cum Deo viuo & vero futurum sine vlla dubietate promitteret. Qui hoc audiens manere eos in ea, quam adierant insula, & iis necessaria ministrari, donec videret quid de illis faceret, iussit. Nam & antea fama Christianæ religionis ad eum peruenerat, vtpote qui & vxorem habebat Christianam de gente Francorum reginam vocabulo *Berte*. quam ea conditione à parentibus acceperat, vt ritum fidei ac religionis suæ cum episcopo, quem adiutorem dederant, nomine *Ludhardo* inuiolatum seruare licentiam haberet. Post dies vero paucos venit ad insulam rex, & residēs sub diuo iussit *Augustinum* cum sociis suis ad suum ibidem aduenire colloquium. Cauerat enim, ne in aliquam domum ad se introirent veteri vsus augurio: ne superuentu suo, si quid maleficæ artis habuissent, eum superando deciperent. At illi non dæmoniaca, sed diuina virtute præditi veniebant, crucem pro vexillo ferentes argenteam, & imaginem Domini saluatoris in tabulis depictam, letaniasq; canentes pro sua simul & eorum, propter quos & ad quos venerāt, salute æterna Domino supplicabant. Cumq; ad iussionem regis residētes verbum ei vitæ vna cum omnibus, qui aderant, eius comitibus prædicarent, respondit ille dicens.

Pulchra sunt quidem verba & promissa, quæ affertis, sed quia noua sunt & incerta, non iis possum assensum tribuere, relictis iis, quæ tanto tempore seruaui cum omni gente Anglorum. Verum quia de longe huc peregrini venistis, & vt ego mihi videor perspexisse, ea, quæ vera vos & optima credebatis, nobis quoq; communicare desiderastis; nolumus molesti esse vobis: quin potius benigno vos hospitio recipere curamus, & quæ victui sunt necessaria vestro ministrare, nec prohibemus, quin omnes, quos potestis fidei vestræ religioni prædicando societis. Dedit ergo iis mansionem in ciuitate Dorouernensi, quæ imperii sui totius erat Metropolis: iisque vt promiserat, cum administratione victus temporalis licentiam quoque prædicandi non abstulit. Fertur autem quia appropinquantes ciuitati more suo cum cruce sua & imagine magni regis Domini nostri *Iesu Christi* hanc letaniam consona voce modularentur: *Deprecamur te Domine in omni misericordia tua, vt auferatur furor tuus & ira tua à ciuitate ista & de domo tua sancta, quoniam peccauimus, Alleluia.*

Ingressi ergo vrbem, vitam Apostolicam primitiuæ Ecclesiæ imitantes, conuersatione cœlesti & dulcedine doctrinæ multos ad fidem & baptismum compulerunt. Baptizabant autem, Missasque celebrabant in Ecclesia Sancti *Martini* ad Orientem ipsius ciuitatis antiquitus à Britannis facta, in qua regina prædicta orare consueuerat. At vbi rex inter alios delectatus vita mundissima sanctorum, & ostensione miraculorum ad fidem cōuersus est, cœpere innumeri *Christi* Ecclesiæ vniri. Quos quidem arctius rex diligebat, nullum tamen ad fidem cogebat. Didicerat enim à suæ salutis authoribus seruitium *Christi* voluntarium, non coactum esse debere. Locum vero sedis congruum, possessionesque varias conferre non distulit. Pergens igitur vir domini *Augustinus* Arelas, & ab Archiepiscopo eiusdem ciuitatis *Ætherio* iuxta præceptum domini Papæ ordinatus Archiepiscopus, reuersus est Brittanniam; misitque *Laurentium* presbyterum Romam, per quem & res gestas summo Pontifici mandauit, & gerenda nouem quæstionibus consuluit. Contra quas rescripta Papæ recepit, quæ quia prolixa sunt, in decretis vel canonibus lector quærat & inueniet.

Misit etiam Papa Gregorius, Augustino Episcopo tunc temporis ab vrbe Roma cooperatores ac verbi ministros plures, in quibus primi & præcipui erant Mellitus, Iustus, Paulinus, Ruffianus. misit & per eos vasa, & indumenta, codices, & ornamenta Ecclesiis necessaria. Misit & literas, quarum iste est textus: Reuerendissimo & sanctissimo fratri Augustino coepiscopo Gregorius seruus seruorum Dei. Cum certum sit pro omnipotenti Deo laborantibus * ineffabilia æterni regni præmia reseruari, nobis tamen iis necesse est honorum beneficia tribuere, vt in spiritualis operis studio ex remuneratione valeant multiplicius insudare. Et quia noua Anglorum Ecclesia ad omnipotentis Dei gratiam eodem Domino largiente & te laborante perducta est, vsum tibi pallij in ea ad sola Missarum solennia agenda concedimus: ita vt per loca singula duodecim Episcopos ordines, qui tuæ subiaceant ditioni, quatenus Londoniensis ciuitatis Episcopus semper in posterum à Synodo propria debeat consecrari, atq; honoris pallium ab hac sancta & Apostolica, cui Deo authore deseruio, sede percipiat. Ad Eboracam vero ciuitatẽ te volumus Episcopũ mittere, quẽ ipse iudicaueris ordinare, ita duntaxat, vt si eadem ciuitas cum finitimus locis Verbum Dei receperit, ipse quoq; 12. Episcopos ordinet, & Metropolitani perfruatur honore. Quia ei quoq; si vita comes fuerit, pallium tribuere Domino fauente disponimus: quem tamen tuæ fraternitatis volumus dispositioni subiacere. Post obitum vero tuum ita Episcopis, quos ordinauerit, præsit, vt Londoniensis Episcopi nullo modo subiaceat ditioni. Sit vero inter Londoniæ & Eboracæ ciuitatis Episcopos in posterum honoris ista distinctio, vt ipse prior habeatur, qui prius fuerit ordinatus. Communi autem consilio & concordi actione quæq; sunt pro Christi zelo agenda, disponant vnanimiter, recte sentiant, & ea, quæ senserunt, non sibimet discrepando perficiant. Tua vero fraternitas non solum Episcopos quos ordinauerit, neque hos tantummodo qui per Eboraci Episcopum fuerint ordinati, sed etiam omnes Brittanniæ sacerdotes habeat Domino nostro Iesu Christo subiectos: quatenus ex lingua & tuæ vitæ sanctitate & recte credendi & bene viuendi formam percipiant, atq; officium suum fide ac moribus exequentes ad cælestia, cum dominus voluerit, regna pertingant. Deus te incolumem custodiat reuerendissime frater. Data die decimo Kalendarum Iuliarum imperante domino nostro Mauricio Tiberio pijssimo Augusto, anno decimo septimo.

[Margin: al. inaestimabilia]

Cum autem legatarii prædicti Brittanniam peterent, misit post eos Apostolicus literas, in quibus quam studiosus erga salutem gentis nostræ fuerit, aperte demõstrat ita scribens: Dilectissimo filio Mellito Abbati Gregorius seruus seruorum Dei. Post discessionem congregationis nostræ quæ tecum est, valde sumus suspensi redditi, quia nihil de prosperitate vestri itineris audisse nos contigit. Cum ergo Dominus omnipotens vos ad reuerendissimum virum fratrem nostrum Augustinum Episcopum perduxerit, dicite ei, quid diu mecum de causa Anglorum cogitans tractaui: videlicet quia fana idolorum destrui in eadem gente minime debeãt: sed ipsa, quæ in iis sunt, idola destruantur, aqua benedicta fiat, in iisdem fanis aspergatur, altaria construantur, reliquiæ componantur. Quia si fana eadem bene constructa sunt, necesse est vt à cultu dæmonum in obsequium veri Dei debeant commutari. vt dum gens ipsa eadem fana sua non videt destrui, de corde errorem deponat, & Deum verum cognoscens & adorans ad loca, quæ consueuit, familiarius currat. Et quia boues solent in sacrificio dæmonum multos occidere, debet iis etiam hac de re aliqua solennitas immutari, & die dedicationis vel natalitiis sanctorum martyrum, quorum illic reliquiæ ponuntur, tabernacula sibi circa easdem Ecclesias, quæ ex fanis commutatæ sunt de ramis arborum faciant, & religiosis conuiuiis solennitatem celebrent. Nec diabolo iam animalia immolent, sed ad laudem Dei in esu suo animalia occidant, & donatori omnium de satietate sua gratias referant. Et dum iis aliqua exterius gaudia reseruantur, ad interiora gaudia facilius consentire valeant. Nam duris mentibus simul omnia abscindere impossibile esse non dubium est. Quia & is, qui summum locum ascendere nititur, gradibus vel passibus, non autem saltibus eleuatur. Sic Israelitico populo in AEgypto Dominus siquidem innotuit: sed tamen iis sacrificiorum vsus, quæ diabolo solebat exhibere, in cultu proprio reseruauit: vt iis in suo sacrificio animalia immolare præciperet, quatenus cor mutantes aliud de sacrificio amitterent, aliud retinerent. Vt etsi ipsa essent animalia, quæ consueuerant immolare, vero tamen Deo hæc & non idolis immolantes iam sacrificia ipsa non essent. Hæc igitur dilectionem tuam prædicto fratri necesse est dicere, vt ipse in præsenti illic positus perpendat qualiter omnia debeat dispensare. Deus te incolumem custodiat dilectissime fili. Datum die quintodecimo Kalendarum Iuliarum imperante domino nostro Mauricio Tiberio piissimo Augusto anno nonodecimo: post consulatum eiusdem domini nostri anno octauo decimo, indictione quarta.

Augustino etiam super miraculis eius misit epistolam, ne in iis extolleretur, his verbis: Scio (frater charissime) quia omnipotens Deus per dilectionem tuam in gente, quam eligi voluit, miracula ostendit. Vnde necesse est vt de eodem dono cælesti & timendo gaudeas & gaudendo pertimescas. gaudeas videlicet, quia Anglorum animæ per exteriora miracula ad interiorem gratiam pertrahuntur: Pertimescas vero, ne inter signa quæ fiunt infirmus animus præsumptione se eleuet, & vnde foras in honorem tollitur, inde per inanem gloriam intus cadat. Meminisse etenim debemus quia

quia discipuli cum gaudio à prædicatione redeuntes dum cœlesti magistro dicerent. Domine in nomine tuo etiam dæmonia nobis subiecta sunt, *Protinus audierint,* Nolite gaudere super hoc, sed potius gaudete, quia nomina vestra scripta sunt in cœlis. *In priuata enim & temporali lætitia mentem posuerant, qui de miraculis gaudebant, sed de priuata ad communem, de temporali ad æternam lætitiam reuocantur. Quibus dicitur, In hoc gaudete, quia nomina vestra scripta sunt in cœlis. Non enim omnes electi miracula faciunt, sed tamen eorum nomina in cœlo tenentur adscripta. Veritatis enim discipulis esse gaudium non debet, nisi de eo bono, quod commune cum omnibus habent, & in quo finem lætitiæ non habent. Restat itaq; (frater charissime) vt inter ea, quæ operāte Domino exterius facis, * semper te interius subtiliter iudices, ac subtiliter intelligas, & temetipsum quis sis, &* al. super
quanta sit in eadē gente gratia, pro cuius conuersione ēt faciendorum dona percepisti signorum. Et si quando te creatori nostro seu per linguam siue per opera reminisceris deliquisse, semper hæc ad memoriam reuoces: vt surgentem cordis gloriam memoria reatus premat, & quicquid de faciendis signis acceperis vel accepisti, hæc non tibi, sed illis deputes donata pro quorum tibi salute collata sunt.

Adelberto quoque regi misit Papa *Gregorius* epistolam simul & dona in diuersis speciebus, vt temporalibus donis extolleret, quem gratiæ cœlestis muneribus consignauerat. *Domino gloriosissimo atq; præcellentissimo filio* Ædelberto *regi Anglorum* Gregorius *Episcopus. Propter hoc omnipotens Deus bonos quosque ad populorum regimina perducit, vt per eos omnibus, quibus prælati fuerint, dona pietatis suæ impendat. quod in Anglorum gente factum cognouimus. Cui vestra gloria idcirco est præposita, vt per bona, quæ nobis concessa sunt, etiam subiectæ vobis genti superna beneficia præstarentur. Et ideo (gloriose fili) eam, quam accepisti diuinitus gratiam, sollicita mente custodi, Christianam fidem in populis tibi subditis extendere festina. Zelum rectitudinis tuæ in eorum conuersione multiplica, idolorum cultus insequere, fanorum ædificia euerte, subditorum mores & magna vitæ mundicia exhortando, terrendo, blandiendo, corrigendo, bonis operis exemplo mōstrando ædifica: vt illum retributorem inuenias in cœlo, cuius nomen atq; cognitionem dilataueris in terra. Ipse enim vestræ quoq; gloriæ nomen etiam posteris gloriosum reddet, cuius vos honorem quæritis & seruatis in gentibus. Sic etenim* Constantinus *quondam piissimus imperator Romanā rempublicam à peruersis idolorum cultibus, reuocans omnipotenti Deo & Domino nostro* Iesu Christo *secum subdidit, seq; cum subiectis populis tota ad eum mente conuertit. vnde factum est, vt antiquorum principum nomen suis vir ille laudibus vinceret, & tanto in opinione, quanto & in bono opere, superaret præcessores suos. Et nunc itaque vestra gloria cognitionem vnius Dei patris & filii & spiritus sancti regibus ac populis sibimet subiectis festinet infundere: vt & antiquos gentis suæ reges laudibus ac meritis transeat, & quanto in subiectis suis etiam aliena peccata deterserit, & tanto etiam de peccatis propriis ante omnipotentis Dei terribile examen securior fiat. Reuerendissimus frater noster* Augustinus *episcopus in monasterii regula edoctus, sacræ scripturæ scientia repletus, bonis authore Deo operibus præditus, quæque vos admonet, libenter audite; deuote peragite, studiose in memoria reseruate. Quia si vos eum in eo, quod pro omnipotenti Deo loquitur, audieritis, idem omnipotens Deus hunc pro vobis exorantem celerius exaudiet. Si enim (quod absit) verba eius postponitis, quando eum omnipotens Deus poterit audire pro vobis, quem vos negligitis audire pro Deo? Tota igitur mente cum eo vos in feruore fidei stringite atq; nisum illius virtute, quam vobis diuinitas tribuit, adiuuate, vt regni sui vos ipse faciat esse participes, cuius vos fidem in regno vestro recipi facitis & custodiri. Præterea scire vestram gloriam volumus. quia sicut in scriptura sacra ex verbis Domini omnipotentis agnoscimus, præsentis mundi terminus iam iuxta est, & sanctorū regnum venturum est, quod nullo vnquam fine poterit terminari. Appropinquante autem eodem mundi termino multa imminēt, quæ ante non fuerunt, viz. immutationes aeris, terroresque de cœlo, & contra ordinationem temporum tempestates, bella, fames, pestilentiæ, terræmotus per loca. Quæ tamen non omnia nostris diebus ventura sunt, sed post nostros dies omnia subsequentur. Vos itaq;, si qua ex iis euenire in vestra terra cognoscetis, nullo modo vestrum animum perturbetis, quia idcirco hæc signa de fine seculi præmittūtur, vt de animabus nostris debeamus esse solliciti, de mortis hora suspecti, vt venturo iudicio in bonis actibus inueniamur esse præparati. Hæc nunc (gloriose fili) paucis loquutus sum, vt cum Christiana fides in regno vestro excreuerit, nostra quoque apud vos loquutio latior excrescat, & tanto plus loqui libeat, quanto se in mente nostra gaudia de gentis vestræ perfecta conuersione multiplicant. Parua xenia transmisi, quæ vobis parua non erunt, cum a vobis ex beati* Petri *Apostoli benedictione fuerint suscepta. Omnipotens itaque Deus in vobis gratiam suam, quam cœpit, perficiat, atque vitā vestram & hic per multorum annorum curricula extendat, & post longa tempora in cœlestis vos patriæ congregatione suscipiat. Incolumem excellentiam vestram gratia superna custodiat. Data die decimo Kalendarum Iulii, imperante domino nostro* Mauricio Tiberio *piissimo* Augusto, *anno decimo nono, post consulatum eiusdem domini anno decimo octauo, indictione quarta.*

Augustinus autem in regia ciuitate ecclesiam, quam Romani fideles olim construxe-

rant, in sedem sibi & successoribus suis sacrauit in honorem saluatoris. Rex vero Ecclesiam *Petri* & *Pauli* ad orientem ciuitatis construxit & dicauit, in qua Archiepiscoporum & regum Cantiæ poni corpora possent. Cuius primus Abbas *Petrus* presbyter fuit, qui legatus Galliam missus demersus est in sinu maris, qui vocatur Amsleot, & ab incolis loci ignobili traditus sepulturæ. Sed omnipotens Deus vt qualis meriti fuit demonstraret, omni nocte supra sepulchrum eius lux cœlestis apparuit, donec animaduertentes vicini, qui videbant sanctum fuisse virum, qui ibi fuisset sepultus, & inuestigantes vnde vel quis esset, abstulerunt corpus, & in Bononia ciuitate iuxta honorem tanto viro congruum in Ecclesia posuerunt.

Sexcentesimo anno gratiæ transacto, magnus Papa *Gregorius* ad veram vitam migrauit, anno post hunc quinto, secundo *Focatis* imperatoris anno. Qui genere Romanus, ortu nobilis, diuitiis abiectis monachicam elegit vitam. Postea vero de monasterio abstractus Constantinopolim apocrisiarius à *Fælici* Papa directus est, vbi moralia *Iob* inchoauit, quæ postea Papa perfecit. Vbi etiam * *Eutychij* hæresim præsente imperatore damnauit. (*al. Euticij*) composuit etiam librum egregium, qui vocatur Pastoralis, librosq; dialogorum 4. & homilias 40. primamq; & vltimam *Ezechielis* partem exposuit: quamuis omnis iuuentutis suę tempore viscerum doloribus, & stomachi imbecillitate, & lentis quidem, sed tamen cōtinuis febribus cruciaretur. Hæc quidem de immortali eius sunt dicta ingenio, quod nec tanto corporis potuit dolore restringi. Nam alii quidem pontifices Ecclesiis ornandis operam dabant: hic autem omnia pauperibus dispergebat, vt illud beati *Iob* dicere posset: *Auris audiens beatificabat me, & oculus videns testimonium reddebat mihi; quod liberarem pauperem vociferantem, & pupillum, cui non esset adiutor. benedictio perituri super me veniebat, & cor viduæ cōsolatus sum, iusticia indutus sum, & vestiui me sicut vestimento & diademate iudicio meo. oculus fui cæco, & pes claudo, pater eram pauperum, & caussam, quam nesciebam, diligentissime inuestigabam. conterebam molas iniqui, & de dentibus eius auferebam prædam.* Et paulo post: *Si negaui* (inquit) *quod volebant pauperes, & oculos viduæ expectare feci, si comedi buccellam meam solus, & non comedit pupillus ex ea. Quia ab infantia creuit mecū miseratio, & de vtero matris meæ egressa est mecum.* Fecit autem inter alia beatus Papa super corpora Apostolorum *Petri* & *Pauli* Missas celebrari, in ipsa vero missarum celebratione tria verba maximæ perfectionis adiecit. *Diesque nostros in tua pace disponas, atq; ab æterna damnatione nos eripi, & in electorum tuorum iubeas grege numerari.* Dicitur autem (vt ait *Beda*) quod vir Dei prædictus, die quodam Romæ in mercaturam profectus iuuenes Anglorum viderit corpore & vultu capillisq; valde venustos. Quos cum de Brittannia venisse & paganos esse cognouisset, suspirans (inquit,) Heu proh dolor! quod tam lucidi vultus homines tenebrarum author possidet, interrogauit ergo quod esset vocabulum gentis illius, responsum est, quod Angli vocarentur. At ille, bene inquit, nam & Angelicam faciem habent, & tales Angelorum in cœlis decet esse cohæredes. Quod habet prouincia nomen ipsa de qua isti sunt allati? responsum est, quod Deiri vocarentur iidē prouinciales. At ille, Bene, inquit, Deiri, de ira eruti, & ad misericordiam Christi vocati. Rex prouinciæ illius quo modo appellatur? responsum est, quod *Alle* diceretur. At ille alludens ad nomen ait, *Alleluia* ad laudem creatoris in illis partibus oportet cantari. Accedens igitur ad Pontificem Romanum, (nondum enim erat pontifex factus) legationem prædicandi iis petiit. quod cum impetrare non posset, mox vt ipse pontifex factus est, per alios opus diu desideratum perfecit. Sepultus est autem in Ecclesia beati *Petri* Apostoli ante sacrarium, vbi est Epitaphium huiusmodi.

Suscipe terra tuo corpus de corpore sumptum,
Reddere quod valeas viuificante Deo.
**Spiritus astra petit, leti nil iura nocebunt,*
Cui vitæ alterius mors magis ipsa via est.
Præsulis hoc summi clauduntur membra sepulchro,
Qui tamen innumeris viuit vbiq; bonis.
Anglos ad Christum vertit pietate magistra,
Multiplicans fidei semina gente noua.
Sic consul domini factus lætare Gregori:
Namq; triumphalis iam tibi laurus adest.

Ordinauit autem *Augustinus Iustum* in ipsa Cantia Episcopum in ciuitate Dorubreui, quam Angli à quodam principe *Rof* Rofecestriam vocant. in qua rex *Edelbert* Apostoli *Andreæ* Ecclesiam fecit, factamq; territoriis ac possessionibus ditauit. distat autem à Dorouernensi milliariis vigintiquatuor. Pertractatum est igitur, quo modo rex & populus Cantiæ ad fidem Christi sunt conuersi.

Secunda

Secunda pars incipit, qua aperitur quo modo rex & populus Estsexe, id est, Orientalium Saxonum verbum Dei susceperint. Misit namq; *Augustinus* ad eos virũ perfectum & probatum euangelizare, *Mellitum* scilicet. Orientales autẽ Saxones Tamesi dirimuntur à Cantia. quorum Metropolis Londonia multorum emporium populorum terra mariq; venientium est. Ibi tunc temporis *Sebertus* nepos *AEdelberti* sub eo tamen, regnabat, qui omnibus, vt supra dictum est, vsque ad Humbram imperabat. Re igitur bene prosperata & rege *Seberto* & populo ad fidem conuerso fecit rex *Edelbertus* in Londonia Ecclesiã *Pauli* ad sedem Episcopi, multisque prædiis dotauit, in qua videlicet *Mellitus* digne pontifex constitutus est.

At *Augustinus* adiutorio vsus *AEdelberti* regis cum *Mellito* Episcopo & *Iusto* conuocauit ad suum colloquium Episcopos siue doctores maximæ & proximæ Brittonũ prouinciæ, in loco, vbi vsq; hodie lingua Anglorũ Augustines ac, id est, robur *Augustini in confinio* *Wicciorum & Occidentalium Saxonum appellatur. *Cumque de celebratione Paschæ contra Scottos & Pictos certaret, & illi inuictissimæ rationi assentire nollent, assertionem suam confirmauit cæco Anglico in commune adducto ad sanandum, ex conuentione ad alterutra partis confirmationem. Quem cum pontifices eorum curare non possent, flectens genua* Augustinus *coram omnibus ad illuminationem totius gentis cæcum illuminauit.* Tunc Brittanni & Scotti petentes inducias à quodam, qui videbatur iis prudens & religiosus esse, consilium petiere quid agẽdum esset. Quibus ille dixit, si seruus Dei est, assentite ei. At illi: vnde hoc poterimus dignoscere, cum ille, Si mitis est & humilis corde, seruus Dei videtur esse. At illi cõtra, Quomodo, vtrum humilis sit poterimus scire. Quibus ille, Si vobis assurrexerit humilis habeatur. Si autẽ, cum plures numero sitis, assurgere spreuerit, & vos spernite illum. Cum ergo conuenissent, & *Augustinus* Romano more in sella residens iis non assurrexisset, obiurgãtes & discordantes abiere. Quibus *Augustinus* prædixit, quia si pacem cum fratribus accipere nollent, bellum cũ hostibus forent accepturi, & si nationi Anglorũ noluissent viam vitæ prædicare, per horũ manus vltionẽ essent mortis passuri. Quod ita per omnia (vt prędixerat) diuino iudicio agente patratum est. Siquidem post ipse (de quo diximus) rex Anglorũ *Edelfrid* ferus collecto grãdi exercitu ad ciuitatem legionũ, quæ à gente Anglorum Lega-Cestre vocatur, à Brittonibus autem rectius Kaerlegion appellatur, maximam gentis perfidæ stragem dedit. Cumq; bello acturus videret sacerdotes eorum, qui ad exorãdum Deum pro milite bello agente conuenerant, seorsum in tutiori loco consistere, sciscitabatur qui essent hi, quidue acturi illuc conuenissent. Erant autẽ plurimi eorum de monasterio *Bangor, in quo tãtus fertur fuisse numerus monachorum, vt cum in septem portiones esset cum præpositis sibi rectoribus monasterium diuisum, nulla harum portio minus quam trecentos homines haberet: qui omnes de labore manuum suarum viuere solebãt. Horum ergo plurimi ad memoratam aciem peracto triduano ieiunio cum aliis orandi causa conuenerunt, habentes defensorem nomine *Brocmailum*, qui eos intentos precibus à barbarorum gladiis protegeret. Quorum causam aduentus cum intellexisset rex *Edelfridus* ait: Ergo si aduersum nos ad dominum suum clamant, profecto & ipsi quãuis arma non ferant contra nos pugnãt, qui aduersis nos imprecationibus persequũtur. Itaq; in hos primum arma verti iubet, & sic cæteras nefandæ militiæ copias non sine magno exercitus sui damno deleuit. Extinctos in ea pugna fertur de iis qui ad orandũ venerãt, viros circiter mille ducentos, & solũ quinquaginta fuga esse lapsos. *Brocmail* ad primum hostiũ aduentum cum suis terga vertens, eos, quos defendere debuerat, inermes ac nudos ferientibus gladiis reliquit. Sicque completum est præsagium sancti pontificis *Augustini*, quamuis ipso iã multo ante tempore ad cœlestia regna sublato: vt etiam temporalis interitus vltionẽ sentirent perfidi, quod oblata sibi perpetuæ salutis consilia spreuerunt.

Defunctus est autem Deo dilectus *Augustinus*, & sepultus est foras iuxta Ecclesiam *Petri & Pauli*. quia nec dum perfecta erat nec dedicata. Vt vero dedicata est, à successore eius *Laurentio*, in porticu illius Aquilonali decenter translatus est, in qua Archiepiscoporum omnium corpora vsque ad *Theodorum* sepulta sunt, nam plura porticus capere nequiuit. Scriptum vero est in tumba sancti Epitaphium huiusmodi. *Hic requiescit dominus* Augustinus *Dorouernensis Archiepiscopus primus, qui olim huc à beato* Gregorio *Romanæ vrbis pontifice directus, & à Deo operatione miraculorum suffultus*, Edelbertum *regem ac gentem illius ab idolorum cultu ad Christi fidem perduxit, & completis in pace diebus officii sui defunctus est septimo Kalendas Iunii, eodem rege regnante.*

Laurentium vero adhuc viuens ordinauerat *Augustinus* in Archiepiscopum, exemplo beati *Petri*, qui *Clementem* similiter ordinauerat, ne se defuncto status Ecclesiæ tam rudis, vel ad horam pastore destitutus vacillaret. qui strenuiter fidem fundatam auxit,

*al. Pictorum.

*al. Brancor.

non solum nouæ ecclesiæ Anglorũ curam gerens, sed etiam veterum Brittonum & Scottorum, qui in obseruatione Paschæ errabant. Quibus & epistolam misit, cuius hoc principium est: *Dominis fratribus charissimis, Episcopis vel Abbatibus per vniuersam Scotiam*, Laurentius, Mellitus & Iustus *Episcopi serui seruorum Dei. Dum nos sedes Apostolica more suo sicut in vniuerso orbe terrarum in his occiduis partibus ad prædicandum gentibus paganis dirigeret, atq; in hanc insulam contigit introisse, antequam cognosceremus, credentes quod iuxta morem vniuersalis ecclesiæ ingrederentur, in magna reuerentia sanctitatis tam Brittones quam Scottos venerati sumus. Sed cognoscentes Brittones, Scottos meliores putauimus. Scottos vero per* Daganum *Episcopũ &* Columbanum *Abbatem nihil discrepare à Brittonibus in eorum conuersatione didicimus. Nam* Daganus *Episcopus ad nos veniens non solum cibum nobiscum, sed nec in eodem hospitio, quo vescebamur, sumere voluit.*

Mellitus episcopus Londoniæ Romam profectus concilio *Bonifacii* Papæ interfuit, in quo de vita & quiete monachorum tractauit. Hic est *Bonifacius* quartus à *Gregorio* Papa, qui templum Pantheon à *Focate* imperatore impetrauit, quod in honorem omnium sanctorum dedicauit.

Edelbertus rex obiit sexcentesimo sextodecimo anno gratiæ, qui regnauerat 56. annis & sepultus est in Ecclesia prædicta *Petri & Pauli*. Hic vir maximus & eximius inter cætera bona genti suæ decreta iudiciorum scripsit. At vero post mortem *Edelberti*, *Edbald* filius eius infidelis vxorem patris duxit. vnde multi ad priorem vomitum redierunt. rex tamen crebra mẽtis vesania puniebatur. Rex autem Orientalium Saxonum defunctus tres filios paganos hæredes regni reliquit. Qui cum essent idololatræ, derisorie dicebant Episcopo in Missarum solenniis. Quare non & nobis panem nitidum porrigis, quem patri nostro dabas, & adhuc populo donas: quibus ille respondebat: Si vultis ablui fonte illo salutari, quo pater vester ablutus est, potestis etiam panis sancti, cuius ille participabat, esse participes: sin autem lauacrum vitæ contemnitis, nullatenus valetis panem vitæ percipere. at illi, Nolumus, inquiunt, fontem illum intrare, quia illo nec opus nos habere nouimus, sed tamen pane illo refici volumus. Cumq; diligenter ac sæpe ab illo essent admoniti, nequaquam ita fieri posse, vt absq; purgatione sacrosancta quis oblationi sacrosanctæ communicet, ad vltimum furore commoti aiebant, Si non vis assentire nobis in tam facili causa, quam petimus, non poteris iam in nostra prouincia demorari. Et expulerũt eum ac de suo regno cum suis abire iusserunt. Qui expulsus inde venit Cantiam tractaturus cum *Laurentio & Iusto* coepiscopis, quid in his agendum esset. Decretumque est communi consilio quod satius esset, vt omnes in patriam redeuntes libera mente ibi Domino deseruirent, quam inter rebelles fidei barbaros sine fructu residerent. Discessere itaque primi *Mellitus & Iustus* atque ad partes Galliæ recessere, ibi finem rerum expectare disponentes. Sed non post multo tempore reges, qui præconem à se veritatis expulerunt, dæmoniacis cultibus impune non seruiebant. Nam egressi contra gentem Geuissorum in prælium omnes pariter cum sua militia corruerunt. Nec licet authoribus perditis exercitatum ad scelera vulgus potuit recorrigi, atque ad simplicitatem fidei & charitatis, quæ est in Christo, reuocari. Cum vero & *Laurentius Mellitum Iustumque* secuturus, ac Britanniam esset relicturus; iussit ipsa nocte sibi in Ecclesia beatorum Apostolorum *Petri & Pauli* de qua frequenter iam diximus, stratum parari. In quo cum post multas preces ac lachrymas ad dominum pro statu Ecclesiæ fusas ad quiescendum membra posuisset, atque obdormisset, apparuit ei beatissimus Apostolorum princeps, & multo illum tempore secreto noctis flagellis arctioribus afficiens, sciscitabatur Apostolica districtione *Quare gregem, quem sibi ipse crediderat, relinqueret? vel cui pastorum oues* Christi *in medio luporum positas fugiens ipse dimitteret? An mei, inquit, oblitus es exempli, qui pro paruulis, quos mihi in indicium suæ dilectionis commendauerat, vincula, verbera, carceres, afflictiones, ipsam postremo mortem, mortem autem crucis ab infidelibus & inimicis* Christi *ipse cum Christo coronandus pertuli?* His admonitus *Laurentius* mox regi omnia reuelauit. Rex autem nimio terrore perterritus abdicato non legitimo connubio baptizatus est: mittensque ad Gallias reuocauit *Mellitum & Iustum. Iustum* Rouenses receperunt. *Mellitum* Londonienses abiecerunt, idololatris magis pontificibus seruire gaudentes. Rex autem *Edbald* non erat tantę potestatis, quantę pater, vt iis inuitis restituere posset Episcopum.

Edbaldi regis tempore obiit *Laurentius* cui *Mellitus* Londoniensis Episcopus successit: Ipse igitur & *Iustus* Roffensis Episcopus cum magno labore Ecclesiam Anglorum regebant. Erat autem *Mellitus* podagricus, sed mentis gressibus sanus, carne nobilis, sed mente nobilior. *Vnum autem virtutis eius opus est quod flammis vrbem consumentibus ipse se ferri obuiam iussit, & statim orãdo destruxit flammarum impetus. Iustus* Rouensis Episcopus *Mellito* quinque

que annis Archiepiscopo successit. Cui *Bonifacius* Papa successor *Deus-dedit* misit & pallium cum his literis. *Dilectissimo fratri* Iusto Bonifacius. *Quã deuote quãq; vigilanter pro* Christi *Euangelio elaborauerit vestra f. aternitas, non solũ epistola directa à vobis tenor, immo indulta desuper operi vestro perfectio indicauit. Nec enim omnipotens Deus aut sui nominis sacramentũ, aut vestri laboris fructum deseruit, dum ipse prædicatoribus Euangelii fideliter repromisit.* Ecce ego vobiscũ sum omnibus diebus vsque ad consummationem seculi. *Susceptis namque apicibus filii nostri* Edbaldi *regis, reperimus quanta sacri eloquii eruditione eius animum ad vera conuersationis & indubitata fidei credulitatem fraternitas vestra perduxerit. Pallium itaque per præsentium laborem fraternitati tuæ direximus, quo videlicet in sacrosanctis celebrandis mysteriis vtendi licentiam imperauimus, concedentes etiam tibi ordinationes episcoporum exigente opportunitate, domini præueniente misericordia celebrare, ita vt Christi Euangelium plurimorum annuntiatione in omnibus gentibus, quæ nec dum conuersæ sunt, dilatetur. Deus te incolumem custodiat dilectissime frater.*

Tertia pars incipit, de conuersione Nordhumbrorum, id est, eorum qui ad Aquilonalem Humbræ fluminis plagam inhabitant. Rex vero eorũ *Edwinus* tanta potestate terreni creuerat Imperii, vt (quod nemo Anglorum ante eum) omnis Brittanniæ fines acciperet, & omnes prouinciæ, quas vel Angli vel Brittones habitabant, sub ditione eius essent. Quin & Meuanias Insulas Imperio subiugauit Anglorum: quarum prior, quæ ad austrum est, & situ amplior & frugum prouentu atque vbertate fœlicior, nongentarum sexaginta familiarum mensuram: Secunda trecentarum & vltra spatium tenet. Rex autem ille filiam *Edelberti* regis *Edelburgam* Christianam paganus duxerat: quæ alio nomine vocabatur *Tate*. Cum qua venit *Paulinus* vt ibi prædicaret, ad hoc ordinatus Episcopus à *Iusto* Archiepiscopo. Anno autem sequente venit quidam sicarius nomine *Eumer* missus à rege *Westsexe Chichelmo* vt regem *Edwinum* interficeret. Qui simulans legationem Domini sui, cucurrit in regem cum sica bicipiti toxicata, iuxta amnem Doruentionem. quod videns *Lilla* regius minister interponens se ictui transfixus est. & eodem ictu rex parumper vulneratus est. interfectoque alio equite sicarius ille gladiis cæsus est. Eadem nocte peperit regina filiam nomine * *Einflat*. Cumque rex gratias inde diis ageret, dixit *Paulinus* quod precibus suis apud Deum obtinuerit, vt regina illam pareret absque dolore. Cuius verbis delectatus rex promisit se *Christo* seruiturum si victoriam donaret ei aduersus *Chichelmum*, & in pignus promissionis implendæ filiam suam baptizari iussit. Quæ cum vndecim de familia eius baptizata est. Rex autem superato *Chichelmo* & hostibus suis aut occisis aut in deditionem receptis cum victor rediret in patriam, nõ statim Christianus effectus est: sed sæpe solus, sæpe cum aliis ratione fidei audita, quid ageret discutiebat vir natura sagacissimus.

* al. Eanfled.

Bonifacius ergo Papa exhortatorias ad fidem literas ei misit. Misit & munera, de quibus in fine epistolæ meminit his verbis: *Præterea benedictionem protectoris vestri beati* Petri *Apostolorum principis vobis direximus, id est, camisiam cum ornatura in auro vnam, & lænam ancinanam vnam. quod petimus vt eo benignitatis animo gloria vestra suscipiat, quo à nobis noscitur destinatum.*

Edelburga quoque reginæ misit literas & munera, de quibus in fine epistolæ sic ait: *Præterea benedictionem protectoris vestri beati* Petri *Apostolorum principis vobis direximus, id est, pectinem eburneum auratum, & speculũ argẽteum, quod petimus, vt eo benignitatis animo vestra gloria suscipiat, quo à nobis noscitur destinatum.*

Paulino autem spiritus sanctus oraculum reuelauit regi *Edwino* quondam ostensum hoc modo. cum *Edelfrido* illum persequente, qui ante eum regnauit, profugus apud regẽ *Redwaldum* moraretur, cognouit per quendam amicum suum *Redwaldum* corruptum munerib⁹ regis *Edelfridi* eum interficere velle, promisitq; se à prouincia illa eum eductur ũ, si vellet: cui *Edwinus*: quo nunc fugiam, qui per omnes Brittanniæ prouincias tot annis hostium insidias vitaui? Si autem mori oportet, malo vt hic me interficiat quam ignobilior. His dictis remansit solus, dumque mentis angoribus & cæco carpitur igne, vidit intẽpesto noctis silentio hominem incognitum dicentem sibi, ne formides: scio enim causam tristitiæ tuæ. quid autẽ dares ei, qui hac te absolueret, & *Redwaldo* regi suaderet, vt te amaret. Qui cum responderet, omnia quæ possem, adiecit ille, quid si etiam & te regem futurum potentiorem prioribus extinctis hostibus vere promittat? respondente *Edwino* vt prius, adiecit iterum. Quid si is meliorem viam vitæ tibi ostenderit, quam aliquis parentum tuorum habuerit, obtẽperabisne ei? Promittente hoc *Edwino* firmissime, subdidit ille imponẽs manus capiti eius, cum ergo hoc tibi signum aduenerit, memento huius temporis & sermonis. Quo dicto repente disparuit, vt intelligeret non hominẽ esse sed spiritũ.

Et cum regius iuuenis solus adhuc ibidem sederet, præfatus eius amicus venit & ait, Surge hilaris, mutatum est cor regis, consilioque reginæ fidem suam tibi disposuit seruare. Quid plura? *Redwaldus* congregato exercitu *Edelfridum* sibi occurrentem occidit in finibus Merciorum ad Orientalem plagam amnis, qui vocatur Idle. Ibi tum filius *Redwaldi* nomine *Rainer* occisus est, ac sic *Edwine* regno Nordhumbrorum potitus est. Cum autē *Paulinus* hoc oraculum regi dixisset, imponens manum capiti eius, procidere volentem ad pedes eius leuauit.

Rex igitur ad fidem promptus, vt lucraretur suos sciscitabatur quid eis videretur. Cui *Coifi* pontifex ait, Nemo studiosius seruiuit diis quam ego ad lucrum terrenum. Multi autē sunt, qui maiora beneficia à te receperunt, vnde nil valere Deos probaui. Tum alius optimatum regis subdidit, talis mihi videtur, rex, vita hominum præsens in terris ad comparationem eius, quod nobis incertum est temporis, quale cum te residente ad cœnam cum ducibus ac ministris tuis tempore brumali, accenso quidem foco in medio & calido effecto cœnaculo, furētibus autem foris per omnia turbinibus hyemalium pluuiarum vel niuium, adueniens vnus passer domū citissime peruolauerit, qui cum per vnum ostium ingrediens mox per aliud exierit, ipso quidem tempore, quo intus est, hyemis tēpestate non tangitur, sed tamen paruissimo spatio serenitatis ad momentum excurso, in hyemem mox de hyeme regrediens oculis tuis elabitur. Ita hæc vita hominum ad modicum apparet. quid autē sequatur quidve præcesserit, prorsus ignoramus. vnde si hęc noua doctrina certius aliquid attulit, merito sequēda esse videretur. His similia cum etiā cæteri dicerēt, adiecit *Coifi*, quod vellet ipsum *Paulinum* audire de Deo dicētem. Quo audito exclamauit se & alios penitus errasse, fideq; *Christi* se suscepturos omnes pariter promiserūt. *Coifi* autem Pontifex accepto equo emissario a rege, cum Pontificem idolorum non liceret nisi super equam equitare, arreptoq; gladio & lancea, quod etiam non licebat, videntib. cunctis succendit & destruxit, quas ipse sacrauerat aras. Ostenditur autem locus ille quōdam idolorum non longe ab Eboraco ad Orientem vltra amnem Doruencionem, id est, Derewent, & vocatur hodie* Godmundham.

al. Godmundingeham

Igitur baptizatus est rex *Edwinus* die sancto Paschæ & multi cum eo in Ecclesia sancti *Petri*, quam ipse de ligno construxerat sedem Episcopatus *Paulino*. Mox autem maiorē incepit lapideam, quā postea perfecit *Oswald.* baptizati sunt etiam *Ofrid* & *Eadfrid* filii regis *Edwini*, qui ambo ei exuli nati sunt de *Quenburga* filia regis *Cearli* Merciorum, baptizati sūnt tēpore sequenti & liberi eius de *Edsiburga* regina progeniti, quorum duo adhuc albati mortui sunt, & Eboraci in ecclesia sepulti. Tanta autem fertur tunc fuisse verborū fides ac desiderium lauacri salutaris gentis Nordhumbrorum, vt quodam tempore *Paulinus* veniens cū rege & regina in regiā villam, quę vocabatur Adgebrin, triginta sex diebus ibidem cum iis catechizādi & baptizandi officio deditus moraretur. In prouincia Berniciorum baptizabat in fluuio Gleni, iuxta locum, qui vocatur Melmin. In prouincia vero Deirorum in fluuio * Swale, qui vicum Cataractum præterfluit.

al. Swalua

Paulinus etiam conuertit prouinciam Lindissæ, quæ est ad meridianam ripam Humbræ fluminis, priusque præfectum Lindocolinę ciuitatis cui nomen *Blecca* cum domo sua conuertit, in qua ciuitate ecclesiam egregii operis fecit, & in ea *Honorium* consecrauit Archiepiscopum. Cuius tecto vel longa incuria vel hostili manu deiecto parietes hactenus stare videntur. Vrbs aūt Lincolniæ, quæ tūc Lindocolina vocabatur, & ꝓuincia Lindissæ ei adiacens, quæ circumquaque clauditur vel fluuiis vel paludibus vel mari, ad Merce regnum pertinet. Vrbs autem illa & situ splendida est & prouincia rerum multarum locuples, vnde quidam:

Vrbs in colle sita est, & collis vergit ad Austrum.

Narrauit Abbas de Peartaneu se vidisse seniorem à *Paulino* baptizatum cum cætera turba coram regē *Edwino* in fluuio Trēta iuxta ciuitatem, quæ tunc * Fingecester vocabatur. De cuius effigie dicebat quod esset vir longæ staturæ, paululum incuruus, nigro capillo, facie macilenta, naso adunco pertenui, venerabilis simul & terribilis aspectu.

al. Tiowlfingacestre.

Honorius autem papa misit accensorias regi *Edwino* literas his auditis. Quarum postremam partem necessarium duxi apponere, quę scilicet *De agendis Archiepiscoporū Angliæ* tractat distinctè per hæc verba. *Prædicatoris vestri domini mei Apostolicæ memoriæ* Gregorii *frequenter lectione occupati præ oculis affectum doctrinæ ipsius, quem pro vestris animabus libenter exercuit habetote, quatenus eius oratio & regnum vestrum populumq; augeat, & vos omnipotenti Deo irreprehensibiles repræsentet. Ea vero, quæ à nobis pro vestris sacerdotibus ordinanda sperastis, hæc pro fidei vestræ sinceritate, quæ nobis multimoda relatione per præsentium portatores laudabiliter insinuata est, gratuito animo retribuere vlla sine dilatione prouidemus. & duo pallia vtrorumque*

Metropo-

Metropolitanorum, id est, Honorio & Paulino *direximus. Vt dum quis eorum de hoc seculo ad authorem suum fuerit accersitus, in loco ipsius alterum episcopum ex hac nostra authoritate debeat subrogare. Quod quidem tam pro vestræ charitatis affectu, quam pro tantarum prouinciarum spatio, quæ inter nos & vos esse noscuntur, sumus inuitati concedere, vt in omnibus deuotioni vestræ nostrum concursum iuxta desideria vestra præberemus. Incolumem excellentiam vestram superna gratia custodiat.*

Quarta pars incipit de conuersione Anglorum Orientalium. Quorum rex *Erpwaldus* filius *Redwaldi* regis hortatu *Edwini* regis sibi amicissimi fidem suscepit. Et quidē pater eius *Redwaldus* iamdudum in Cantia fidem susceperat, sed frustra. nam rediens domum, ab vxore sua & à quibusdam peruersis seductus habebat altare *Christi* & dæmonis in eodem fano. Quod rex eiusdem prouinciæ *Aldulf*, qui venerabilis *Bedæ* ætate fuit, vsq; ad suum tempus perdurasse testatur. Verum *Erpwaldus* non multo postquam credidit tēpore occisus est à viro gentili *Rigberto*. cui successit *Sigbert* frater eius Christianissimus, & cæteros christianizans cum *Fælice* episcopo: quem de Burgundia ortum miserat illuc *Honorius* episcopus ad prædicandum. Iuxtaque nomen suum acceptam sedem episcopatus in ciuitate Domoc septendecim annis tenuit, & in pace ibidem obiit.

Hæc inter *Iusto* Archiepiscopo defuncto *Paulinus Honorium* sibi occurrentem ordinauit in vrbe Lindecolniæ, quæ modo vocatur Lincolina, in ecclesia, quam ipse fecerat ibidem, sicut prædictum est. *Honorius* autem papa misit *Honorio* Archiepiscopo pallium, & literas de ordinatione & dignitate vtriusque Archiepiscopatus, quarū hæc est forma. *Dilectissimo fratri* Honorio Honorius. *Inter plurima, quæ redemptoris nostri misericordia suis famulis dignatur bonorum munera prærogare, illud etiam clementer collata suæ pietatis munificentia tribuit, quotiens per fraternos affectus vnanimem dilectionem quadam contēplatione alterius aspectibus repræsentat. pro quibus maiestati eius gratias indesinenter absoluimus, eumque votis supplicibus exoramus, vt vestram dilectionem in prædicatione euangelii elaborantem & fructificantem, sequentemque magistri & capitis sui* Gregorii *sancti regulam perpetua stabilitate confirmet, & ad augmentum Ecclesiæ potiora per vos suscitet incrementa. vt fide & opere in timore Dei & charitate vestra acquisitio decessorumque vestrorum, quæ per domini* Gregorii *exordium pullulat, conualescendo amplius extendatur, vt ipsa vos Dominici eloquii promissa in futuro respiciant: vosque vox illa ad æternā festiuitatē euocet,* Venite ad me oēs qui laboratis & onerati estis, & ego reficiam vos. *& iterum,* Euge serue bone & fidelis, quia super pauca fuisti fidelis, super multa te constituam, intra in gaudium Domini tui. *Et nos quidem fratres charissimi hæc vobis pro æterna charitate exhortationis verba promittentes, quæ rursus pro Ecclesiarum vestrarum priuilegiis congruere posse conspicimus, non desistimus impartire, & tam iuxta petitionem vestram quam filiorū nostrorum regum vobis præsenti nostra præceptione vice beati* Petri *Apostolorum principis authoritatem tribuimus, vt quando vnum è vobis diuina ad se iusserit gratia euocari, is, qui superstes fuerit, alterutrum in loco defuncti debeat episcopum ordinare. Pro qua etiam re singula vestræ dilectioni pallia pro eadem ordinatione celebranda direximus: vt per nostræ præceptionis authoritatem possitis Deo placitam ordinationem efficere. Quia vt hoc vobis concederemus longa terrarum marisq; interualla, quæ inter nos & vos obsistunt, ad hæc nos condescendere coegerunt, vt nulla possit ecclesiarum vestrarum iactura per cuiuslibet occasionis obtentum quoquomodo prouenire: sed potius commissi vobis populi deuotionem plenius propagare. Deus te incolumen custodiat dilectissime frater. Data die tertio iduum Iuniarum, imperantibus dominis nostris piissimis* Augustis Heraclio, *anno vigesimo quarto, post consulatum eiusdem anno vigesimo tertio, & consulatus eius anno tertio, sed* Heraclio *fælicissimo* Cæsare, *id est, filio eius anno tertio, indictione septima, id est, anno Dominicæ incarnationis sexcentesimo tricesimo quarto.*

Misit & idem Papa *Honorius* genti Scottorum literas correctorias de obseruatione Paschæ, ne paucitatem suam cunctis per orbem *Christi* ecclesiis sapientiorem æstimarent. Sed & *Johannes*, qui successori eiusdem *Honorii Seuerino* successit, misit literas pro eodem errore corrigendo, & Pelagiana hæresi, quam apud eos reuiuiscere didicerat; quæ dicebat, hominem sine peccato posse existere ex propria voluntate & non ex gratia Dei. *Nec enim homo potest sine peccato esse nisi* Iesus Christus *sine peccato conceptus & natus.* Nam cæteri homines etsi actuali peccato careant, contrahunt tamen originale secundum illud: *Ecce enim in iniquitatibus conceptus sum, & in peccatis concepit me mater mea.*

At vero *Edwinus* post septemdecim annos regni sui conserto graui prælio in campo, qui vocatur * Hatfeld, occisus est à *Cedwalla* rege Brittonum adiuuante cū *Penda Strenuo,* qui ex eo tempore rex fuit Merciorum, eiusque totus vel peremptus est vel dispersus exercitus. *Offrid* quoq; bellicosus filius eius occisus est ante eum. Alter *Eafrid* necessitate cogente ad *Pendam* refugit, à quo postmodum regnante *Oswaldo* perfide peremptus est.

al. Hethfeld.

Dicitur autem quod Hatfeld rubens vndique nobilium fumabat cruore. Ibi namque miserabilis & inopinata fortissimorum facta est strages. *Cedwalla* siquidem rex potentissimus innumerabilem multitudinem secum adduxerat: *Penda* vero *Strenuus* strenuissimos, facta est igitur magna strages in Ecclesia Nordhumbrorum. *Penda* enim Paganus erat, *Cedwalla* vero pagano sæuior, nec mulieribus nec paruulis parcens, se Anglos Brittannia erasurum deliberans. Nec Brittones magis communicant Anglis quam paganis, fidem eorum nihili pendentes. Allatum est autem caput *Edwini* regis Eboracum & illatum in Ecclesia *Petri*, quam ipse cœpit, sed *Oswaldus* perfecit. Nordhumbris igitur nihil præsidii nisi fugam habentibus, *Paulinus* assumpta secum regina *Edelburga*, quã pridem adduxerat, rediit Cantiam nauigio, atque ab *Honorio* Archiepiscopo & rege *Eadbaldo* honorifice susceptus est, habẽs etiam secum filium & filiam *Edwini*. Quos postea mater metu *Eadbaldi* & *Oswaldi* regum misit in Galliam nutriendos regi *Dagoberto*, qui erat amicus illius, ibique pueri defuncti sunt. Attulit quoque secum vasa preciosa *Edwini* & crucem magnam auream & calicem aureum, qui in Ecclesia Cantiæ adhuc sunt. *Romano* autẽ Rouensi, præsule absorpto fluctibus Italici maris, dum legatarius *Honorii* tenderet Romam, *Paulinus* eundem Episcopatum tenuit vsquedum vixit: ibique moriens pallium, quod à Papa acceperat, reliquit. Reliquerat autẽ in ecclesia sua Eboraci *Iacobum* Diaconũ virum sanctũ, qui ex hinc baptizabat, & docebat, vsquedũ recuperata pace in prouincia, & crescente numero fidelium magister Ecclesiasticæ cantationis iuxta morem Romanorũ cœpit existere, & ipse senex & plenus dierum iuxta scripturas vias patrum secutus est.

Eadwino regi successit *Osric*, cognatus eius in prouincia Deirorum. *Eanfrid* filius *Edelfridi* regis suscepit regnum Berniciorum. Nam in has duas prouincias gens Nordhũbrorum antiquitus diuisa erat. Hi autẽ iuuenes tempore regis *Edwini* apud Scottos & Pictos exulantes baptizati sunt. vbi autem reges facti sunt, ad idola conuersi sunt. Quos rex *Cedwalla* impie, sed iuste peremit, & primo quidem proxima æstate *Osricum*, dum se in oppido municipio temerario obsedisset, erumpens subito cum suis omnibus imparatum destruxit. Post annum vero occidit *Enfridum* ad se postulandæ pacis gratia venientem cũ duodecim militibus. Infaustus ille annus tam propter regum apostasiam, quam propter *Cedwallæ* tyrannidem, qua non terras vt victor acquirebat, sed vt pestis destruebat. vnde ille annus sequentibus regis *Oswaldi* assignatur. Qui post occisionẽ fratris *Enfridi* superueniẽs cum paruo exercitu signum sanctæ crucis manibus suis erexit, ac foueæ impositam cespitibus firmauit. Dixitq; flectamus genua & Deum omnipotentem viuum ac verũ in commune deprecemur, vt nos ab hoste feroci ac superbo sua miseratione defendat. Scit enim, quia iusta pro salute gentis nostræ bella suscipimus. Quo facto, incipiente diluculo congressi *Cedwallam* & copias illas, quibus nihil resistere posse iactabat, ceciderũt apud Denisesburne, id est, riuus *Denisi*: Vnde dicitur, *Cades* Cedwallæ *Denisi cursus coercuit*. Qui locus in magna veneratione habetur, vt in libro miraculorum dicetur.

Oswaldus igitur rex vt fidem augeret, misit in Scotiam vbi exulauerat, accepitq; pontificem *Aidanum* summum virum, quamuis Pascha non recte celebraret more Septentrionalium Scottorum. Australes enim Hyberniæ insulæ partes iamdudum admonitione Papæ rectum Pascha susceperant. Venienti ergo Episcopo rex sedem Episcopalem in insula Lindesfarnensi tribuit. Igitur fides cœpit dilatari, pulchroque spectaculo sæpe contigit, vt euangelizante *Aidano*, qui Anglorum linguam perfecte non nouerat, ipse rex suis ducibus ac ministris interpres existeret. Longo enim exilii sui tempore linguam Scottorum plene didicerat. Crescebat igitur fides, monachisque venientibus de Scotia, feruenter docebatur. monachus enim ipse Episcopus erat de insula, quæ vocatur Hii, cuius monasterium Septentrionalium Scottorum & omnium Pictorum arcem tenebat. Quæ insula ad ius quidem Brittanniæ pertinet, non magno ab ea freto discreta: sed donatione Pictorum, qui illas Brittanniæ plagas incolunt, monachis Scottorum tradita, eo quod ab illis fidem perceperunt.

Namq; anno gratiæ, 565. regnante post *Iustinianum Iustino* minore, venerat de Hibernia Abbas *Columba* ad prædicandum Septentrionalibus Pictis, id est, iis, qui arduis & horrentibus montium iugis ab Australibus Pictis separantur. Australes enim Picti prius conuersi fuerant per *Niniam* Episcopum Brittonem Romæ edoctũ. Cuius sedem episcopatus Sancti *Martini* nomine, vbi ipse *Columba* sepultus est, iam nunc Anglorum gens obtinet. Qui locus ad prouinciam Berniciorum pertinens vulgo vocatur, Ad Candidam Casam, eo quod ibi Ecclesiam de lapide insolito Brittonibus more fecerit. venit autem *Columba* regnante *Bridio* filio *Meilocon* rege Pictorum potentissimo, vigesimo anno regni eius, gentemque illam conuertit. vnde & præfatam insulam ab iis accepit,

quæ

quæ est quasi familiarum quinque iuxta æstimationem Anglorum, quam successores eius vsque hodie tenent. vbi & ipse sepultus est. Erat autem & aliud Monasterium nobile in Hybernia de Armach, id est, campus roborum. Ex quo vtroque Monasterio plurima in Hybernia & Anglia propagata sunt: in quibus omnibus Monasterium Hij principapatum tenet. Abbati autem illius Insulæ omnis prouincia & etiam Episcopi ordine inusitato solent esse subiecti, quia *Columba* prædicator non Episcopus fuit, sed presbyter & Monachus. Cuius successores eius imitatione valde claruerunt: tamen in obseruatione Paschæ errabant, donec *Egbertus* Anglicus eos correxit. *Aidanus* igitur hinc missus Episcopatum Nordhumbræ tenuit. Cuius institutione formatus rex *Oswaldus*, vt mente proficiebat, ita & regno plus quam omnes maiores eius. Omnes igitur gentes Brittanniæ, scilicet, Brittones, Anglos, Pictos, Scottos in ditionem accepit. adeo tamen sublimis humilis fuit, & benignus peregrinis & pauperibus.

Quinta pars sequitur, de conuersione Occidentalium Saxonum, qui antiquitus Geuissæ vocabantur: quæ facta est per *Birinum* Episcopum: qui concilio Papæ *Honorii* aduenienst, ad quod etiam ordinatus est Episcopus per *Asterium* Genuensem Episcopum, gentem Geuissorum ingrediens paganissimam, baptizauit eos & regem eorum *Kinigils*. contigit autem pulchre sanctum regem *Oswaldum* affuisse, eumq; de lauacro suscepisse, cuius filiam *Oswaldus* erat accepturus in coniugem. Donauerunt autem ambo reges *Birino* ciuitatem Dorcic ad sedem Episcopii, ibique constructis Ecclesiis sepultus est. Et post multos annos *Hedde* Episcopatum agente, translatus inde in Wentam ciuitatem, quæ Wincestre vocatur, & in Ecclesia *Petri* & *Pauli* positus est. defuncto autem rege *Kinigilso* successit filius eius *Cenwalh*, qui fidem tenuit, nec impune. Repudiata enim sorore *Penda* regis Merciorum, quam duxerat, aliamque ducens bello victus est, & regno priuatus ab illo: Trienniоq; exulans apud *Annam* regem Orientaliũ Anglorũ fidelem fidem recognouit. Cum vero *Cenwalh* restitutus esset in regno, constituit Episcopum * *Ailbertum* natione Gallum, sed tunc de Hybernia gratia legendi venientem. Postea vero rex Anglicum sciens tantum pertæsus barbaræ loquelæ subintroduxit in prouinciam suæ linguæ Episcopum *Wine*, & ipsum in Gallia ordinatum diuidensque in duas parochias prouinciam, huic in Wenta sedem tribuit. vnde offensus *Ailbertus*, quod hoc ipso incõsulto ageret, rediit Galliam, & acceptum Episcopatum Parisiis vsq; ad obitum tenuit. Postea rex idem pepulit etiam *Wine* ab Episcopatu, qui secedens ad *Wulfere* regem Merciorum emit pretio ab eo sedem Londoniæ ciuitatis, eiusq; Episcopus vsq; ad obitum mansit. Carente igitur pastore prouincia, cum rex hostibus & damnis ideo sæpius affligeretur, misit pro *Ailberto* Parisios. qui nolens Episcopatum illum dimittere, misit *Leutherium* nepotẽ suum. hic igitur ordinatus Episcopus à *Theodoro* archiepiscopo episcopatum Geuissorum longo tempore rexit solus.

al. Agilbertum.

Ea tempestate post *Eadbaldum* regem Centensem, *Ercembert* filius eius 24. annis nobiliter regnauit. hic primus in toto regno idola destrui, & ieiunium quadragesimale obseruari præcepit, pœnas transgressoribus posuit; duxitque *Sexburh* maiorem filiam regis *Anna*, minorem vero filiam suam *Edelburh* & filiam vxoris suæ *Setrid* miserat rex *Anna* ad Monasterium Bruges ad seruiendum Domino. quæ vtraque cum esset peregrina merito virtutum Bregensis Abbatissa effecta est. Tunc siquidem mittebant nobiles Angliæ filias suas erudiendas in Bruge & in Kala & in Andilegum Monasterio. Misit & *Ercembert* Bruges filiam suam *Erchengotam Christi* virginem sanctam & præclaram. Cuius opera virtutum, cuius signa miraculorum ab incolis loci illius vsque hodie narrantur. de cuius laude in libro miraculorum dicemus.

Eo quoq; tempore *Oswaldus*, cum regnasset nouem annis internumerato illo anno aliorum prædicto, occisus est etiam à *Penda Strenuo* commisso graui prælio apud * Mesafeld, anno ætatis suæ 38. die quinto Augusti. Vnde dicitur, *Campus Mesafeld sanctorum candent ossibus.* Occulto autem Dei iudicio inuisi Deo Pagani dilectos eius mactauerunt, & escas volatilibus cœli dederunt. In loco autem cædis illius miracula vsq; hodie fiunt. Successit vero regi sancto frater eius *Oswi*, regnans 28. annis in prouincia Berniciorum. Sed in prouincia Deirorum *Oswine* filius *Osrici* regis (de quo prædictũ est) 7. annis regnauit. Ingrauescentibus vero caussis cum reges simul conflicturi essent apud Wilfaresdune, id est, montem *Wilfari*, & est à vico Cataractone decem ferme millibus contra Solstitialem occasum, videns se *Oswine* imparem viribus, remittẽs exercitum abscondit se in domo *Hunwaldi* Comitis, quem sibi amicissimum putabat, cum vno tantum milite nomine *Tondehere*. sed ab eodem Comite proditus est *Oswio*, & detestanda omnibus morte cum eodem milite per præfectum eius * *Edelwinum* interfectus est in Getlingum: vbi pro vtriusq; regis anima, id est, occisi & eius qui occidere iussit, Ecclesia constructa est. Erat autem

al. Masenfeld.

al. Edelwinum.

Ee iiij

rex *Oswine* aspectu venustus, statura sublimis, affatu iucundus, moribus ciuilis, manu largus, & ideo ab omnibus dilectus, & à nobilibus cuiusque prouinciæ frequentatus. de cuius humilitate digna relatu inter *S. Aidani* sibi dilectissimi opera referemus. Secundo autem anno *Oswi* regis successit patri magno *Paulino Itamar* Episcopus in Rouensi Ecclesia. Tunc temporis regno Orientalium Anglorum post *Carpwaldum Redwaldi* successorem *Sigbert* frater eius præerat homo religiosus: qui in Gallia exulans pro inimicitia *Redwaldi* baptizatus fuerat. Rexque factus, vt in Gallia viderat, scholas puerorum instituit, iuuante se *Fœlice* Episcopo. ad quem sanctus *Furseus* de Hybernia veniens nobiliter susceptus est. Rex autem tantum Deo adhæsit, vt cognato suo * *Egnice* regno commendato Monasterium intraret, & tonsuram acciperet. Post multos autem annos coegerunt eum exire contra regem *Pendam*. Ille tamen non nisi virgam in manu habebat in prælio. occisus est igitur cum Rege *Egnice* & exercitu. quibus successit *Anna* filius *Eni* de regio genere vir bonus & bonæ pater sobolis: quem etiam *Penda* postea cecidit. *Fœlici* autem Episcopo Orientalium Anglorum successit *Thomas*, post quem *Bonefacius*. Hos omnes cum ordinasset *Honorius* Archiepiscopus, mortuus est. cui *Deus-dedit* sextus Archiepiscopus Centensis successit, ordinatus ab *Ithamar* Rouensi Episcopo *Ithamaro* vero successit *Damianus*.

al. Egrico

Sexta pars sequitur de conuersione Midelengle, id est, Mediterraneorum Anglorum sub principe *Peda*, quem pater illi genti præfecerat. dederat namq; rex *Oswi Peda* filio *Penda* regis filiam suam eo pacto vt Christianus efficeretur. Hoc etiam maxime factum est persuasione *Alfredi* filii *Oswi* regis, qui sororem eius duxerat *Chineburgam* filiam *Penda*. baptizatus est igitur *Peda* cum suis à *Finano* Episcopo in vico, qui dicitur Ad murum.
al. Abda. acceptisque presbyteris secum *Ceadda* & * *Adda* & *Betti* & *Diuma*, reuersus est ad propria.
al. Peda. Nec prohibuit * *Penda* quin de sua, hoc est Merciorum natione crederent, qui vellent, temnebatq; credētes & male viuentes. Post bienniū vero cōuersi sunt Merci hoc modo. *Oswi* namque Rex cum irruptiones *Penda* regis intolerabiles ferre non posset, obtulit ei munera innumera. *Penda* vero *Strenuus*, quia gentem eius exterminare decreuerat, munera spreuit. Igitur *Oswi* supremis accensus doloribus ait: Si Paganus nescit accipere nostra donaria, offeramus ei qui nouit Deo. vouit ergo se filiam suam Deo sacraturum, & duodecim prædia Monasteriis dandā, & sic cum paucis multos aggressus est. Denique fertur, quia tricies maiorem Pagani habuerunt exercitum: siquidem ipsi triginta legiones ducibus nobilissimis instructas in bello habuere. Quibus *Oswius* Rex cum *Alfrido* filio suo perparuum (vt dixi) habens exercitum, sed *Christo* duce confisus occurrit. Nam alius filius eius *Egfrid* eo tempore in prouincia Merciorum apud reginam *Cinewissem* obses tenebatur. Filius autem *Oswaldi* regis *Edilwald*, qui iis auxilio esse debuerat, in parte erat aduersariorum, iisdemque contra patriam & patruum suum pugnaturus ductor extiterat. Quamuis in ipso tempore pugnandi sese pugnæ subtraxerat, euentumq; discriminis tuto in loco expectabat. inito ergo certamine fugati sunt & cæsi Pagani duces triginta. Deus enim Omnipotens cum suis aderat, dissoluitque fortitudinem regis *Penda*, solitumque robur neruorum brachiis eius dempsit, & cor magnanimum contabescere iussit. ideo nec se in ictibus suis cognouit, nec armis hostium impenetrabilis fuit: stupuitque hostes tales esse, qualis ipse hostibus esse solebat, se vero talē, quales illi esse solebant. Qui ergo semper alienū sanguinē fuderat, sensit quod egerat, dū iam cruore suo terrā imbuit, & cerebro respersit. ergo qui ad auxiliū eius venerant pene sunt omnes interfecti. In quibus *Adilhere* frater *Anna* regis Orientalium Anglorum, qui post eum regnauit, auctor ipse belli perditis militibus siue auxiliis interēptus est. Et quia prope fluuiū Winwed pugnatum, qui tunc per inundantiam pluuiarum late alueum suum imo omnes ripas suas transierat, contigit vt multo plures aqua fugientes quam bellantes perderet ensis. Igitur *Elfleda*
al. Herteu *da* filia *Oswi* regis Monachata est in * Hertei/ id est, Insula Cerui. deinde constructo Monasterio in *Streneshalh*, Abbatissa ibidem obiit, Vbi sepultus est pater eius *Oswi* & mater eius *Enflad* & pater matris eius *Edwine*: Tribus igitur annis post mortem *Penda* rexit *Oswi* gentem Merciorum & cæteras Australes prouincias gentemque Pictorum ex parte magna. dedit etiam *Peda* filio *Penda* cognato suo regnum Australiū Merciorum, qui sunt familiarum 5. millium, discreti fluuio Trente ab Aquilonaribus *Mercis*, qui sunt familiarum 7. millium. *Peda* autem proditione coniugis suæ occisus est. *Oswio* igitur regi gentes Merciorum tribus annis subiectæ fuerunt, quæ defecto capite perfido ad fidei Christianæ gratiam per eum conuersæ sunt. Igitur *Diuma* factus est Episcopus Midelengle/ & Mer-
al. Coellec ciorum, & Lindisfarorum: qui ibidem defunctus est. cui successit * *Coellet*, qui ad Scottos vnde venerat rediit. Sed post tres annos duces Merciorū rebellātes Wlfere filium *Penda* in re-

in regem leuauerunt. Quo regnante 17. annis, fuit primus Episcopus *Trumbere*, secundus *Iaruman*, tertius *Ceadda*, quartus *Wilfrid*.

Tunc quoq; Orientales Saxones, qui olim *Mellitum* expulerant, iterum cõuersi sunt. Erat enim rex eiusdem gentis *Sigbert*, qui post *Sigbertum* cognomento *Paruum* regnauit, amicus regis *Oswi*. Ad quem cum sæpe veniret, & prædicaretur ab eo, baptizatus est à *Finano* Episcopo in vico ad murum, qui est 12. millibus à mari Orientali. Vocatus autem *Ceadda* à Medelenglis factus est Episcopus super Estsexe. baptizabatque maxime in ciuitate Ytancestre, quæ est in ripa Pentæ amnis, & in Tilaburh, quæ est in ripa Tamesis. Consuli ergo cuidam pro illicito coniugio vetuit omnium communionem: quod contemnens rex prandit cum eo: reuertensque obuiantis Episcopi cecidit ad pedes. quem iacentem iratus virga tangens prædixit eum in ipsa domo moriturum: contigitque vt consul prædictus & frater eius eum in ipsa domo interficerent. dixeruntque se id fecisse, quia nimis mitis erat & parcens hostibus. Successit autem *Sigberto Switelm* baptizatus ab ipso *Ced*, in Estanglia in Rendlesham, id est, mansione *Kendli*. suscepitque eum de lauacro *Adelwald* rex ipsius gentis, frater *Anna* regis eorundem. *AEdelwaldus* vero filius regis *Oswaldi* rex Deirorum eidem *Ced* Episcopo tribuit locũ ad Lestingaei Monasterii faciendi. Quo constructo cum illuc ab Estsexe sæpe rediret, tempore mortalitatis ibidem obiit. cui successit in Episcopatu frater eius *Ceadda*.

Interea *Finan* Episcopus in Insula Lindisfarnensi Ecclesiam fecit totam de secto robore. Quam cum postea *Theodorus* Archiepiscopus dedicasset, *Edbert* Episcopus ibidem plumbo parietes & tectum operuit. *Finano* defuncto successit *Coleman*, qui male seruabat Pascha sicut *Aidanus* & *Finan*. igitur inde disputatum est corã *Oswi* rege & *Alfrido* rege filio eius. Hinc erat *Colmannus* & *Ced* Episcopus prædictus: inde *Ailbertus* Episcopus Occidentaliũ Saxonum, qui ad *Alfridum* regem amicũ eius venerat, & *Iacobus* diaconus *Paulini*: quorum digne pars præualuit. *Ced* igitur postea rectũ Pascha seruabat. *Colmannus* vero cum parte ossium patris *Aidani* nolens mutare sectã, in patriã reuersus est. Cui successit *Tudda* in Episcopatu Nordhũbræ. *Eata* vero prius custos, postea Episcopus factus est Lindesfarnensis. Hi autem tres Episcopi Scottorum, *Aidanus*, *Finan*, *Colmannus* miræ sanctitatis fuerunt & parcimoniæ. Nec enim potentes seculi suscipiebant, qui ad eos nisi orandi caussa non veniebant. Rex ipse cum quinque vel sex ministris cum orasset vel discedebat, vel cibo fratrum vtebatur. Adeo autem sacerdotes erant illius temporis ab auaritia immunes, vt nec territoria nisi coacti acciperent. Nec longe post facta est eclipsis Solis die tertio Maii hora decima diei: quam grauis pestilentia sequuta est, Brittanniam & Hyberniam magna strage deuastans. Qua plaga *Tuda* Episcopus mortuus est, & sepultus in Wemalet.

Alfridus vero filius *Oswi* iam regnans in parte regni patris misit *Wilfridum* presbyterum ad regem Galliarum, vt eum consecrari faceret Episcopum. quem *Ailbertus* prædictus iam tunc præsul Parisius cum plurimis Episcopis honorifice consecrauit in vico, qui vocatur Compendium. Rex autem *Oswi* imitatus industriam filii misit *Ceddam* presbyterum, quia Archiepiscopus iam obierat, ad *Wine* Episcopum Occidentalium Saxonum, qui ab eo ordinatus est Episcopus Eboracensis Ecclesiæ. *Cedda* igitur Episcopus *Aidanum* magistrum suum cœpit sequi, & exemplum *Ced* fratris sui, pergens non equo sed pedibus, instans lectioni, studens veritati, amicus castitatis, seruus humilitatis. veniens quoque Brittanniam *Wilfrid* iam Episcopus doctrina sua multa Ecclesiæ Anglorum contulit.

Post *Switelm* regem Estsexe cum *Sighere* & *Sebbi* regnarent, pro præfata mortalitate *Sighere* & gens sua ad idola reuersi sunt. Rex autem *Wulfere* mittẽs ad eos *Iaruman* Episcopum reuocauit eos ad fidem per eum fœliciter. Tunc quoque regibus Anglorum nobilissimis *Oswi* & *Egbert* misit *Vitallianus* Papa literas, requisitus de statu Ecclesiæ & Paschæ. Nec longe post misit iis *Theodorum* Archiepiscopum.

Theodorus post *Damianum* ordinauit *Puttam* Roffi Episcopum. regis etiã *Wulferi* petitione *Ceddam* transtulit à Monasterio, quod est in Lestingei ad Episcopatum Lichefeld, vbi miraculis claruit, quæ suo loco dicentur. *Oswio* autem rege infirmitate defuncto regnante *Egfrido* filio eius anno tertio coegit *Theodorus* concilium cum cæteris Episcopis, cuius decreta in vltimo librorum ponentur. Post hæc offensus per quandam inobediẽtiam *Theodorus Winfridum* Episcopum Merciorum deposuit, pro quo *Sexwlfum* ordinauit. Londoniæ etiam *Ercenwaldum* constituit Episcopum tempore *Sebbi* & *Sighere* regum prædictorum, cuius miracula suo loco dicentur. Eo tempore *Edelred* rex Merciorum Cantiam vastauit, Roffi destruxit, *Putta* Episcopus aufugit. Huic *Chichelmus* successit,

sed paupertate secessit. Tunc vero *Gebmundus* successit. Anno eodem Cometa apparuit tribus mensibus mane.

Egfridus rex Nordhumbriæ fugauit *Wilfridũ* ab Episcopio. Loco cuius *Bosa* Deirorum prouinciam, *Eata* Berniciorum suscepit, hic Eboraci, ille in Haugustaldensi vel Lindisfarnensi Ecclesia. Tunc etiam *Eadhed* in prouincia Lindisfarorum, quam nuperrime rex *Egfrid* superato *Wulfere* obtinuerat, ordinatur episcopus. Et hũc primum eadem prouincia proprium accepit præsidem, secundum * *Ailwinum* tertium *Eadgarum*, quartum *Kinebertum*, quem in præsenti habet, inquit *Beda*. Habebat enim ante *Eadhedum* antistitẽ *Sexulfum*, qui etiam Merciorum & Middelengle simul episcopus fuit. vnde & expulsus de Lindesei in illarum prouinciarum regimine permãsit. ordinati sunt autem *Eadhed* & *Bosa* & *Eata* Eboraci à *Theodoro*, qui etiam post annos tres abscessionis *Wilfridi* horum numero duos addidit antistites, *Trumbertum* ad Ecclesiam Haugustaldensium, remanẽte *Eata* ad Lindisfarnensem, & *Trumwine* ad prouinciam Pictorum, quæ tunc Anglis subiecta erat. *Eadhedum* de Lindesei reuersum, eo quod rex *Ædelred* prouinciã recepisset, Ripensi Ecclesiæ præfecit.

al. Ædilwinum

Septima pars sequitur de cõuersione Australium Saxonum per *Wilfridum* Episcopũ facta, qui ab episcopio pulsus (vt supra dixi) Roma petita Brittanniã rediit, & Australes Saxones, qui sunt familiarum septem milliũ, ad fidem conuertit. Rex autem eorum * *Adilwald* paulo ante baptizatus fuerat in prouincia Merciorum suasione regis *Wulfere*, à quo etiam de lauacro susceptus est. in cuius signum adoptionis dederat illi Vectam Insulam & Meanwarorum prouinciam in gente Occidentalium Saxonum. Concedente igitur immo gaudente rege *Wilfridus* prædicans, primo duces & milites, deinde plebem sacro fonte abluit. Ipsa igitur die populo imber affluxit, qui tribus cessauerat annis; vnde fames acerbissima plebem prostrauerat. Denique ferunt, quia sæpe 40. simul aut 50. inedia homines macerati processerunt ad præcipitium aliquod siue ripam maris, & vinctis misere manibus pariter omnes aut ruina perituri aut fluctibus absorbendi deciderent. Sed baptismate simul & pluuia veniente refloruit terra, rediit viridantibus aruis annus lætus & frugifer. Sic & cor omnium & caro omnium exultauit in Deum viuum. Docuit etiam eos antistes piscari. nec enim prius nisi ad anguillas tantum piscari sciebant. Collectis ergo retibus misit se in mare, & mox trecentis piscibus captis, cẽtũ pauperibus dedit, centũ iis quorum erant retia, centũ in suos vsus reseruauit. Quod vidẽs populus libentius eius verbis cœlestia bona sperare cœperũt, cuius ministerio tẽporalia bona sumpserũt. Dedit autẽ ei rex *Adelwald* Insulam 87. familiarũ, nomine Selesei, id est, Insulam vituli marini. Circumdatur vndique mari præter fundæ iactũ ab Occidente. qualis locus à Latinis peninsula, a Græcis χερρόνησος vocatur. Ibi ergo *Wilfrid* fundato templo 5. annis fuit, id est, vsque ad mortem *Egfridi* regis, vbi seruos suos & ancillas 250. Christianos fecit & liberos.

al. Adilwalch.

Interea *Cedwalla* iuuenis de regio genere Geuissorum exulans interfecit regem *Adelwald*. Sed mox expulsus est à ducibus regis *Berctuno* & *Anduno*, qui prius regnauerunt. Sed cum *Cedwalla* esset rex Geuisorum, priorem occidit & prouinciam grauiter vexauit tam ipse quam successores eius. Vnde toto illo tempore reuocato domum *Wilfrido* proprio caruit antistite, & Episcopo *Wenta* subiecti sunt.

Cedwalla rex debellauit Insulam Vectam adhuc idololatram, & secundum votum quartam partem dedit *Wilfrido* Episcopo, qui tunc forte de gente sua superueniens aderat. Est autem Insula mille ducentarum familiarũ. vnde data est Episcopo possessio trecẽtarum familiarum. Duos autem filios *Arwaldi* regis Insulæ iam occisi post patrem occidendos fecit Abbas Redfort (id est, vadũ arundinis,) prius baptizari concessione *Cedwalla*. Sic conuersa est Vecta vltima regio Brittanniæ. Hoc ergo ordine postquam omnes Brittanniarum prouinciæ fidem *Christi* susceperant, *Theodorus* Archiepiscopus ad confirmandam fidem tam recentium quam veterũ, concilium constituit cum Episcopis Brittanniæ de fide catholica tractaturus: & tractatum synodalibus literis æternæ memoriæ commendauit. Quas literas in exordio sequentis libri, quem de gestis regum Anglorum fidelium vsque ad aduentum & bella Dacorum perducturi sumus, dignum duxi proponere. Huius namque libri partes omnes secundum ordinem & propositum pertractatæ sunt.

HENRICI HVNTINDONIENSIS HISTORIARVM.

LIB. IIII.

IN nomine Domini nostri Iesu Christi saluatoris nostri, imperantibus dominis nostris pyissimis Egfrido rege Hymbronensium anno decimo regni eius, & Centwino rege Westsexe, anno 5. regni eius, & Edelredo rege Merciorum anno 6. regni eius, & Adulfo rege Estanglorum anno septimo decimo regni eius, & Lothario rege Cantuariorum anno 7. regni eius, sub die quintodecimo Kalendarum Octobrium, indictione septima, præsidente Theodoro gratia Dei Archiepiscopo Brittanniæ Insulæ & ciuitatis Doruernensis, vna cũ eo sedentibus cæteris Episcopis Brittanniæ Insulæ viris venerabilibus, præpositis sacrosanctis Euangelijs in loco, qui Saxonico vocabulo Hatfeld nominatur. Pariter tractantes fidem rectam & orthodoxam exposuimus sicut Dominus noster Iesus Christus incarnatus tradidit discipulis suis qui præsentialiter viderunt & audierunt sermones eius, atque sanctorum patrum tradidit symbolum, & generaliter omnes sanctæ & vniuersales Synodi, & omnis probabilium Catholicæ Ecclesiæ doctorum chorus. Nos itaque sequentes eos pie atque orthodoxe iuxta diuinitus inspiratam doctrinam eorũ professi credimus constanter & confitemur secundum sanctos patres proprie & veraciter, patrem & filium & Spiritum sanctum, Trinitatem in vnitate consubstantialem, & vnitatem in Trinitate: hoc est, vnum Deum in tribus subsistentibus personis & consubstantialibus, æqualis gloriæ & honoris. Et post multa huiusmodi, quæ ad rectã fidei confessionem pertinebant, hoc quoque sancta Synodus suis literis addidit: Suscipimus sanctas & vniuersales quinque Synodos beatorum & Deo acceptibilium patrum, id est, qui in Nicea congregati fuerunt 318. contra Arrium impissimum & eiusdem dogmata, & in Constantinopoli 150. contra vesaniam Macedoni & Eudoxi & eorum dogmata & in Ephesso primo 200. contra Nestorium nequissimum & eius dogmata, Et in Chalcedone 430. contra Eutychen & Nestorum & eorum dogmata, Et iterum in Constantinopoli quinto congregati sunt concilia in tempore Iustiniani minoris contra Theodorum, & Theodoreti, & Ibæ Epistolas & eorum dogmata contra Cyrillium. Et paulo post, Et Synodum quæ facta est in vrbe Roma in tempore Martini Papæ beatissimi, indictione prima, imperante Constantino pijssimo anno nono suscepimus, & glorificamus Dominum nostrum Iesum Christum sicut isti glorificauerunt, nihil addentes vel subtrahentes. & anathematizamus corde & ore, quos anathematizauerunt, & quos susceperunt, suscipimus, glorificantes Deum patrem sine initio, & filium eius vnigenitum ex patre generatum ante secula, & Spiritum sanctum procedentem ex Patre & Filio inenarrabiliter, sicut prædicauerunt hi, quos memorauimus supra, sancti Apostoli, & Prophetæ, & doctores & nos omnes subscripsimus, qui cum Theodoro Archiepiscopo fidem Catholicam exposuimus. Interrerat autem huic Synodo Iohannes archicantator Ecclesiæ sancti Petri Romæ, & abbas sancti Martini, qui nuper inde venerat iussu Papæ Agathonis cum Benedicto Abbate venerabili. Benedictus autẽ cõstruxerat Monasteriũ sancto Petro iuxta ostiũ fluminis Wiri. Qui Romam profectus ad confirmandum priuilegium templi illius ex concessione regis Egberti, rediens Iohannem prædictum secum adduxit. Huius Benedicti successor fuit Ceolfridus Abbas sub quo Beda deguit. Ibi ergo Iohannes cantare docuit Romano more, & decreta Synodi Martini Papæ vbi ipse interfuerat, ibi scripta reliquit. Repetens vero Romam, relaturus qualitatem fidei Anglorum in via mortuus est, & Turonis sepultus. Nunc igitur his ita pertractatis redeundum est ad contextum historię regum Anglorum, quem in fine libri secundi descecuimus; connectendusque est illi tractatui tractatus iste, vt in directum protendatur narratio.

* Centwino igitur Occidentalium Saxonum rege defuncto Cedwalla post eum regnãs auxilio Mul fratris sui Insulam Vectam suam viribus suis fecit. namq; frater eius Mul laudabilis & gratiosus, terribilis erat viribus, & decorus aspectu: ideoque & omnibus amabilis erat, & famæ prærogatiua clarissimus. Perrexerunt ergo fratres prædicti in Centensem prouinciam caussa virium suarum exercitandarum & famæ ampliandæ. Ipsi namque nec dum baptizati erant, quamuis prædecessores eorum & populus omnis Christi essent. Igitur ingredientes Cent nullo obsistente prædati sunt totam prouinciam.

al. Kentwino.

Cedwalla namque cum regnũ suum inuaderet, Lotarius rex Cantiæ regnũ suum moriens deseruit. vulneratus namq; est rex impiger Lotarius in pugna Australium Saxonum, quos contra eum Eadric filius Egberti aggregauerat, & vulnerum immanitate inter me-

dendum defunctus est. Ac post eum idem *Eadric* anno vno & dimidio sine amore & reuerentia Centẽsium regnauit. Eo quoq; tempore *Egfridus* rex Nordhumbre mortuus est. miserat namque anno præcedente Hiberniam ducem *Berctum* cum exercitu, qui misere gentem innoxiam,& nationi Anglorum semper amicam vastauit. At Hiberni & pro posse suo repugnantes, & diuinæ auxilium pietatis inuocantes, cœlitus se vindicari continuis Deum imprecationibus postulabant. Et quamuis maledici regnũ Dei possidere non possint, creditum est tamen, quod ii, qui merito impietatis suę maledicebantur, ocius Domino vindice pœnas sui reatus luerẽt. Siquidem anno post hunc proximo idem rex cum temere exercitum ad vastandum Pictorum prouinciam duxisset, multum prohibentibus amicis & maxime beatæ memoriæ *Cutberto*, qui nuper fuerat ordinatus Episcopus (Anno namq; eodem fecerat rex idem Lindisfarnensem Episcopum) introductus est simulantib. fugam hostibus in angustias inaccessorum montium, & cum maxima parte copiarum, quam secum adduxerat, extinctus. datumq; est illi, ne audiret amicos reuocantes se, quia noluerat audire patrem *Egbertum* ne Scotiam nil se lædentem impugnaret. Exinde spes cœpit & virtus Anglorum fluere, & retro sublapsa referri. nam & Picti terram suam cuius partem tenebant Angli recuperauerunt; Brittones quoque nonnullam libertatem receperunt, quam hactenus habẽt. Vir autem Domini *Trumwine* abbas Ebercurni positi quidem in regione Anglorum sed iuxta fretum, quod Anglorum terras Pictorumque disterminat, fugit inde & in Monasterio Strenesḥal sæpe dicto obiit. Successit autem *Egfrido* in regnum *Alfrid* vir in Scripturis doctissimus, qui frater eius & filius regis *Oswi* esse dicebatur: destructumq; regni statum, quamuis intra fines angustiores, nobiliter recuperauit.

Cedwalla secundo anno regni sui misit fratrem suum *Mul* fortissimum, & iuuenes cum eo fortissimos prædatum Cent, petitione eiusdem fratris sui. Allexerat enim eum præteriti anni lucrum gloriosum, & famæ pretium non exosum. Pergens igitur in Cent non inuenit, qui ei resisteret, & terrã prædando in solitudinem redigens, & *Christi* seruos immeritos affligẽs, maledicta eorũ merita sensit. Nam cum hostes effœminatos duceret, & nihil sibi pro viribus præuideret, irruit in domum quandam longe à suis cum duodecim tantum militibus prædaturus. vbi inopinata multitudine circumuentus cum hostes interficiendo non deficeret nec proficeret, qui armis cædi non poterat, in ipsa domo cum duodecim militibus suis igne combustus est. Periit ergo flos iuuenum, & iuuenilis euanuit exercitus. Vnde comparet quam nihili sit confidentia fortitudinis ad Dei Omnipotentiam. Hæc audiens *Cedwalla* rursus ingressus est Cantiam vbi mirabili cæde & innumera satiatus rapina, cum non inueniret quid cæderet vel raperet, ad sua magnus vindex & victor sæuus rediit.

Cedwalla Rex cum duobus annis regnasset, se regnumque suum abdicans propter Deum regnumque perpetuum Romam petiit, Illud gloriæ singularis sibi æstimans, si ibi baptizaretur & moreretur. *Sergius* ergo Papa baptizauit eum, & ex nomine Apostoli *Petrum* vocauit. rex vero secundum votum infra septem dies in albis mortuus est duodecimo Kalen. Maii, & sepultus est in Ecclesia sancti *Petri*, super quẽ scriptũ est hoc Epitaphiũ.

Culmen, opes, sobolem, pollentia regna, triumphos,
Exuuias, proceres, mœnia, castra, lares,
Quæque patrum virtus, & quæ congesserat ipse
Cedwal *armipotens liquit amore Dei:*
Vt Petrum *sedemque* petri *rex cerneret hospes,*
Cuius fonte meras sumeret almus aquas:
Splendificumque iubar radianti carperet haustu,
Ex quo viuificus fulgor vbique fluit.
Percipiensque alacer rediuiuæ præmia vitæ,
Barbaricam rabiem nomen & inde suum
Conuersus conuertit ouans, Petrumque *vocari*
Sergius *antistes iussit, vt ipse pater.*
Fonte renascentis quem Christi *gratia purgans,*
Protinus albatum vexit in arce poli.
Mira fides regis, clementia maxima Christi,
Cuius consilium nullus adire potest.
Sospes enim veniens supremo ex orbe Britanni* (*al. iuuenis*)
Per varias gentes, per freta, perque vias,
Vrbem Romuleam vidit, templumque verendum
Aspexit Petri *mystica dona gerens.*

Candidus

Candidus inter oues Christi *sociabilis ibit,*
Corpore nam tumulum, mente superna tenet.
* *Commutasse magis sceptrorum insignia credas,*
Quem regnum Christi *promeruisse vides.*

Ine regnauit post hunc super Westsexe 37. annis. *Ine* fuit filius *Cenred*, filii *Ceolwold*. *Ceolwold* fuit frater *Cinewold*, fueruntq; ambo filii *Cudwine* filii *Ceauling* filii *Chenric* filii *Certic*. Huius regis anno secundo *Theodorus* Archiepiscopus 22. anno Episcopatus sui trāsiit: cuius loco *Brituuold* Abbas *Raculf* lectus est, & sacratus Archiepiscopus. ad hoc vsque tempus fuerunt Romani Archiepiscopi: ex inde fuerunt Angli. Ipse vero *Brituuoldus* ordinauit *Thobiam* Rouensem Episcopum, Latina, Græca, & Saxonica lingua multipliciter instructum. Eo tempore erant duo reges in Cent, non tam secundum stirpem regiam quam secundum inuasionem. Scilicet *Nithred* & *Webhard*.

Ine 6. anno regnante legitimus Rex Centensis *Withred* confortatus in regno religione simul & industria suam gentem ab extranea inuasione liberauit, *Withred* namq; fuit filius *Egbrith*, filii *Erchenbricht*, filii *Eadbald*, filii *Edelbrith*. Tenuit autem regnum Centense 32. annis nobiliter & pacifice. Anno eodem *Ine* rex castrorum acies ordinatas & terribiles in Cātiam deduxit vindicaturus combustionem *Mul* cognati sui. Rex autem *Withred* obuiam ei affuit non cum feroci arrogantia sed pacifica supplicatione, non cum frendentibus minis, sed rhetorici mellis dulcedine. qua regi fero persuasit, vt armis depositis multam pecuniæ à Centensibus acciperet pro cæde iuuenis. & sic lis finita fuit, pax cōfirmata reuixit. Rex vero Centensis abhinc semper in pace regnauit. Tertio post hūc anno Merci, qui dicuntur etiam *Sudhumbri, turpe scelus commiserunt. reginam namq; *Ostridam* *al. Subhimbri*
vxorem *Edelredi* regis sui & *Egfridi* regis sororem inhumane occiderunt.

Ine 11. anno regnante *Bertus* prædictus Consul *Egfridi* sensit maledicta Hybernēsium, *al. Brihi*
quorum Ecclesias destruxerat. sicut & dominus suus senserat. Sicut enim *Egfridus* rex ingressus terram Pictorum cædem ibi pertulit, ita & iste ingressus terram eorundē vindicaturus dominū suū ab iisdem occiditur. Circa hoc tēpus ab incarnatione Domini septingenti anni fuerunt. *Aedelred* filius *Penda* rex Mercæ Omnipotentis benignitate visitatus fit Monachus anno 29. regni eius, & sepultus est apud Bardenie fœliciter: cui successit *Cenred* cognatus eius similis virtute & fœlicitate. Cum enim quinque annis regnum nobiliter tenuisset, nobilius multo sceptra regni reliquit. Veniens namq; Romam, & Monachus ibi factus *Constantino* Pontificante vsq; ad diem permansit vltimum: cum quo etiam *Offa* filius *Sigheri* regis Orientalium Saxonum, rex si permansisset futurus, pari ductus deuotione Romam iuit, & Monachatum suscepit. Imitamini ergo horum duorum regum fœlicissimam strenuitatem, scilicet *Edelredi* & *Cenredi*, quorum nomen permanet in æternum, qui diademata, vxores, vrbes, cognatos, & omnia relinquentes multis millibus idem faciendi exemplum fuerunt. O Deus bone! quæ & qualia diademata ei reddes, & ipse manu tua ceruicibus eorum summus Pontifex impones in die exultationis & lætitiæ, quando cunctis millibus legionum cœlestium & terrestrium tecum reges prędictos suscipientibus cum triumpho, & faciem eorū videre desiderātibus, afferent fructū non centenum rātum, sed potius millenū! fructū odoriferū, fructū expectabilē, & tibi ipsi visu delectabilē. O Deus bone! quis nunc etiam igne sancti Spiritus accensus exēpla regum illorum, & vere regum sequatur, vt adhuc etiam crescat eis exultatio noui fructus, & vberiora tibi sequentium probitate munera offerant cum deuotissima iocunditate? heu miseri. dimittēdus est sermo de regibus cœli, qui ô vtinam perennis in cordibus nostris miserulis & inertissimis figatur. Sed redeundum est de cœlo ad terras. Successit namq; regibus prædictis Mercæ *Ceolred* in regno, quod idem octo annis patriæ & auitæ virtutis hæres clarissime rexit.

Ine, vicesimo anno regni sui diuisit Episcopatum Westsexiæ in duo, qui vnus esse solebat. partem Orientalem à syluis tenuit *Daniel*, Occidentalem *Aldelmus*. *Aldelmo* vero successit *Forthere*. Eodem anno *Wilfridus* Episcopus de quo inter miracula non silebitur, obiit apud Wundalum, 45. anno Episcopatus sui, & sepultus est apud Ripun. Anno huic proximo pugnauit rex *Ine*, & *Nun* cognatus eius contra *Gerentem* regem Wales. Cuius *al. Gerēte*
pugnæ principio occisus est dux *Higebald*, ad vltimum vero *Gerente* cū suis faciem ab Anglis auertit, & fugiens arma & spolia sequentibus reliquit. Tunc etiam *Berfrid* Consul restitit superbiæ Pictorum, dimicans inter Heue, & Cere; vbi multitudine magna Pictorum strata vltor extitit regis *Egfridi* & Consulis *Berti*. *Acca* presbyter successit *Wilfrido* Episcopo. *Alfridus* vero rex Nordhumbre quarto ante hunc anno infirmans perierat apud Driffeld, anno regni sui vicesimo nondum impleto. Cui succedens *Osredus* filius eius

puer octo annorũ regnauit 11. annis. *Osred* vero rex belli infortunio iuxta Merce pugnans interfectus est. Cui succedens *Cenred* regnauit duobus annis, & mortuus est. Post quos *Osricus* regnauit ibidem vndecim annis. Hi namq; quatuor reges regnauerunt in Nordhumbre tempore *Ine* regis.

Ine 26. anno regni sui pugnauit contra *Ceolred* regem Merce filium *Edelredi* regis apud Wonebirih, adeo autem horribiliter pugnatum est vtrinq;, vt nesciatur, cui clades detestabilior contigerit. Anno vero sequente idem rex Merce *Ceolred* mundo exiit, & sepultus est apud Lichfeld. *Adelbold* successit ei in regnum Merce, vir fortis & vehemens, regnauitq; victoriose 41. annis. Eodem anno *Egbertus* vir venerabilis conuertit Monachos, qui erant in Hii ad catholicum Pascha & canonicam tonsuram. Cumq; cum iisdem conuersis moratus fuisset 13. annis, iam securus de correctione fratrum ipso die Paschali cũ Missarum solemnia celebrasset, exultauit vt videret diem Domini, vidit, & gauisus est. Eo tempore *Naiton* rex Pictorum conuersus fuerat, ad rectum Pascha literis instructoriis à *Ceolfrido* Abbate directis, qui post *Benedictum*, de quo prædiximus, rexit Monasterium, quod est ad ostium Wiri amnis, & iuxta amnẽ Tina in loco, qui vocatur Ingiruum. scripsit ergo regi literas de Pascha & de tonsura magna plenas authoritate. quod autem ille literis persuasit, rex in toto regno suo regia authoritate perfecit. Circa hoc tempus *Cudburh* soror *Cneburh* constituit abbatiam apud Wineburn. quæ data fuerat *Egferdo* regi Nordhumbre sed eo viuente separata.

Ine 36. anno regni eius exercitum suum in Sudsexe promouit, pugnauitq; contra Sudsexas potenter & victoriose, & interfecit in eodem prælio *Ealdbrith*, quem prius fugauerat à Castro, quod vocatur Tantune, quod quidem rex *Ine* construxerat, sed quia iuuenis prædictus *Ealbrith* castrum introierat, qui regius hostis erat, *Edelburh* regina vxor *Ine* castrum cepit armis. captumq; destruxit, & eum fugere compulit in Sudrei. Eodem anno *Wuhtred* rex Centensis, cum per 34. annos pene regnasset, defunctus est; tres filios, *Edilbertum*, *Edbertum*, *Aeilricum*, relinquens hæredes. Circa hoc tempus *Thobias* Rouensis Episcopus, *Theodori* Archiepiscopi & Abbatis *Adriani* discipulus expirauit, cui successit *Aldulfus*.

Ine rex potens & fœlix relinquens *Adelardo* cognato suo regnum, Romam petiit, & ibi peregrinans in terris stipendia promeruit in cœlis. Huius autem regis tempore, vt mundi volubilitas quam velox sit ex hinc perpendatur, fuerunt Imperatores *Iustinianus* minor, qui regnauit decem annis. *Leo* qui regnauit tribus annis. *Tiberius*, qui regnauit 7. annis. *Iustinianus* secundus, qui regnauit 6. annis. *Philippus*, qui regnauit anno & dimidio. *Anastasius*, qui regnauit tribus annis. *Theodosius*, qui regnauit vno anno. *Leo*, qui regnauit 9. annis. *Constantinus* etiam, cuius regni anno tertio *Ine* Romam profectus est. Apostolici autem in eius tempore hi fuerunt. *Sergius* Papa, *Iohannes*, alius *Iohannes*, *Sisinnius*, *Constantinus*, *Gregorius*. cuius tempore rex *Ine* sponte victor cupiditatis exulauit. Reges autem Francorum hi fuerunt ex ordine tempore eius: Rex *Childericus*, rex *Theodoricus*, rex *Clodoueus*, rex *Childebertus*, rex *Dagobertus*. Tempore etiam huius regis cœli palatia conscenderunt. Sanctus *Heddi* Episcopus Wincestrensis, Sanctus *Gutlacus* heremita. Croilandẽsis, Sanctus *Iohannes* Eboracensis Archiepiscopus. Reges vero cõtigui *Cedwalla* & *Ine*, magni viribus, quod commune fuit eis cum belluis: maiores vero sanctitate, quod proprium est angelorum & hominum sed paucorum, egregie fecerunt. Vnde beatos dicent eos omnes generationes. sicut & duo reges contigui Merce fecerunt, scilicet *Edelred* & *Cenred*: qui relictis omnibus bonis falsis verum & summum bonũ, quod Deus est, adepti sunt. Reges ergo terræ præsentes, imitamini reges prædictos sapientes & beatos, non furiosos & infœlices. quorum distinctionem opera & finis operum in præsenti tractatu demonstrant. Quatuor ergo reges prædicti luminaria sunt omnibus regibus terræ, vt boni quos imitentur habeant mal, i vnde excusentur non habeant. Vos etiam, qui reges non estis, reges prędictos imitamini, vt cœli reges efficiamini. Si enim cum illi maiora reliquerunt, vos minora relinquere nolueritis, sancti reges prædicti vestræ damnationis iudices erunt.

Adelbard Rex Westsexe primo anno regni sui pugnauit contra *Oswald* iuuenem de regia stirpe, regnum idem sibi acquirere conantem. *Osvvald* namq; filius fuit * *Adelbold*, filii *Ghenebold*, filii *Cudvvine*, filii *Ceaulin*, filii * *Chinric*. Cum autem iuuenis impar numero regalibus turmis, pondus prælii diu pertulisset, & vltra nõ posset, fuga regi regnum reliquit. Rex igitur prædictus in regno confortatus est.

al. Aedelbold

al. Cinric

Adelhardi regis anno tertio, apparuerunt duæ Cometæ circa solem terribiles, vna quippe solem præcedebat Orientem, alia sequebatur Occidentem, quasi Orienti simul & Occidẽti diræ cladis præsagæ, vel certe vna diei, altera noctis præcurrebat exortum, vt

vtroq;

vtroque tempore mala mortalibus imminere significarent. Portabant autem faciem ignis contra Aquilonem quasi ad accendendum accliuem; apparebantque mense Ianuario,& duabus ferme septimanis permanebant. Quo tempore grauissima Sarracenorum lues Gallias & Hispanias late misera cæde vastabat: Et ipsi post non multo in eadem prouincia dignas suæ perfidię pœnas luebant. Eodem quoque anno *Osricus* rex Nordhumbre vita discedens, regnum, quod 11. annis gubernauerat, *Ceolwlfo* reliquit fratri illius, qui ante se regnauerat tempore *Cenredi* regis. Rex autem *Ceolwlf* 8. annis regnum tenuit. Hic est rex ille, cui *Beda* vir sanctus & venerabilis, vir ingenii florentis & *Christi* philosophus Ecclesiasticam historiam Anglorum scripsit. qua regi missa quantum profecerit finis beatus regis ostendit.

Adelardo regnante quinque annis *Brithwoldus* Archiepiscopus pene 38. annis, obiit: & *Tadwinus*, qui fuerat presbyter apud Bredune in Merce factus est Archiepiscopus. Illum autem sacrauerunt viri beatæ memoriæ *Inguald* Londoniensis episcopus, & *Daniel* Wintoniensis episcopus,& *Aldulf* Rouensis episcopus,& *Aldwine* Licesfeldensis episcopus. Post biennium vero *Ædelbold* rex Merce fortissimus congregato terribili exercitu obsedit Sumerton castris dispositis per gyrum. cumque non esset, qui auxilium inclusis inferret, vel includẽtibus resistere posset, eam recepit in suam. *Edelbald* igitur rex Mercẽsis maxima virtute super reges coætaneos profectus, omnes prouincias Angliæ vsque ad Humbram flumen cum suis regibus sibi subiectas esse voluit,& fecit. Eodem anno Sol obscuratus est.

Adelhardi regis anno 8. *Tadwinus* archiepiscopus vir religione & prudẽtia insignis sacris quoque literis nobiliter instructus hominibus vltra non apparuit. Ascendit autem in loco eius* *Egbricht* recepto Romæ pallio. Anno eodem venerabilis *Beda* semper mẽte inhabitata cœli conscendit palatia. qui regia virtute sua & aliorum vitia compescens, cum regibus ipsis inferior non sit, dignissime regum in ordine quasi rex ponatur. *al. Egbrith.*

Beda igitur presbyter Monasterii, quod est ad Wiremudham,& Ingiruũ à *Benedicto* abbate eiusdem loci, ac deinde *Ceolfrido* educatus & eruditus, semper scripturis studuit. reliquit autem mundum anno 62. ætatis suæ, senex annis & sapientia,& plenus dierum non in vano consumptorum. quod apparet in operum suorum numero. Scripsit ergo á principio Genesis vsque ad natiuitatem *Isaac* libros tres. De tabernaculo & vasis eius & vestibus lib. tres. In primam partem *Samuelis* vsque ad mortem *Saulis*, lib. quatuor, De ædificatione Templi allegorice, duos. De libris Regum librum 30. quæstionum. In Prouerbia *Salomonis* tres. In Cantica canticorum sex. In *Esdram* & *Neemiam* tres. In canticum *Abacuc*, vnum. In librum *Tobiæ*, vnum. Capitula quoque lectionum veteris testamenti. In Euagelium *Marci* quatuor. In *Luca* sex. In Apostolum quæcunque in opusculis, *Augustini* inuenit cuncta per ordinem transcripsit. In actus Apostolorum duos. In septem Epistolas Canonicas libros septem. In Apocalypsim tres. Item capitula lectionum in totum Nouum Testamentum excepto Euangelio. Item librum Epistolarum ad diuersos. Item de Historiis sanctorum. Item de vita sancti *Cuthberti* primum heroice, postea plano sermone. Item de vita abbatum Monasterii sui duos. Item Martyrologium. Item librum Hymnorum. Item librum de temporibus. Item librum de metrica arte. Et historiam Ecclesiasticam Anglorum in libris quinque, in qua pie perorat, vt apud omnes legẽtes, fructum intercessionis inueniat.

De statu autem Ecclesiastico in suo tempore ita idem *Beda* ait. In præsenti Cantuariensis archiepiscopus est *Tadwine*. Rouensis episcopus *Aldulfus*. Londoniensis *Inguald*us. Super Orientales Anglos sunt *Edbertus* & *Hedhelac* episcopi. super Merce est *Aldwinus* episcopus. super gentem quæ ad Occidentem Sabrinæ amnis habitat, est *Walsted* episcopus. in prouincia Vicciorum est *Wilfridus* episcopus. in prouincia Lindisfarorum *Chinebertus*. Vecta insula ad *Danielem* Episcopum Wentæ pertinet. Et prouincia Australium Saxonum iam aliquot annis sine episcopo eundem colit. Sub rege vero *Ceolwlfo* sunt quatuor episcopi, *Wilfrid* Eboracensis, *Edelwold* Lindisfarnensis, *Acca* Haugustaldensis, *Wetelmus* in Candida Casa. quæ nuper Pontificata ipsum primum habet antistitem. Rex vero Cent est *Eadbriht*. Rex Westsexe* *Ædelhard*. Rex Estanglorum *Selred*. Rex Nordhumbre *Ceolwlfus*. Rex Merce *Edelbaldus* maximus omnium. Anno aduentus Anglorum circiter ducentesimo octuagesimo octauo. Anno Dominicæ incarnationis septingentesimo tricesimo quarto, in cuius regno perpetuo exultet terra, & congratulante in fide eius Brittannia lætentur multæ insulę,& confiteantur memoriæ sanctitatis eius. Huc vsque authoritatem venerabilis *Beda* presbyteri in hac nostra historia contexenda secuti sumus,& maxime in iis omnibus, quæ de rebus Ecclesiasticis dicta sunt: in aliis etiam semper quantũ- *al. Ædelred.*

cunq; potuimus. Hinc igitur, quæ in scriptis veterum diligenti scrutinio collectis inuenire potuimus, ad instructionem posteritatis literis mandare studuimus. Namque sicut in prologo historiæ Anglorum doctissimus *Beda* testatur, *Vera lex historiæ est simpliciter id, quod fama vulgante colligitur, scribendo posteris notificare.*

Adelardi regis anno decimo *Nottelmus* Archiepiscopus accepit pallium à Papa. nec lõge post *Forthere* Episcopus & * *Frigedida* regina relictis possessionibus splendidis, & deliciarum voluptatibus Romam profecti sunt. Quod iis temporibus plures de gente Anglorum nobiles, ignobiles, clerici, laici, viri, ac fœminæ, certatim facere consueuerunt. Eo etiam tempore *Adilvvaldus* Lindisfarnensis Episcopus viuendi finem fecit; post quem Episcopatus honorem *Chenevvlf* adeptus est. Nec segnius venerabilis *Acca* presbyter & Haugustaldensis postea præsul corporeis rebus exutus est.

al. Fridegia

Adelardi regis anno 11. *Ceolvvlf* rex nobilissimus Nordhumbre nobilissime fecit. *Ceolvvlf* namq; fuit filius *Cudha*, filii *Cudvvine*, filii *Ledvvold*, filii *Egvvold*, filii *Aldelin*, filii *Ocche*, filii *Idæ* regis. *Ceolvvlf* igitur cum sæpe viuenti *Bedæ* colloqueretur, & sæpe ante mortem eius, & post mortem historiam eius ad se scriptam oculis adhiberet, cœpit diligenter regum singulorum facta & finem secum discutere, viditq; luce clarius *regna terrena & res humanas cum labore perquiri, cum timore possideri, cum dolore amitti.* Et quia quibusdam minus callidis, vel ætate teneris videntibus temporalia pulchra & delectabilia, cum audierint prædicari ea deserenda & temnenda, videtur friuolum & contra rationem, quia nondum perceperunt quomodo mordeant mundi diuitiæ, quomodo ad nihilum deueniant, & fructum tandem nullum nisi seram pœnitudinem generẽt. Horũ nihil regẽ callentem & expertum impediebat. Senserat enim in seipso regnum sibi cum labore fuisse perquisitũ, cũ timore possessum: noluit vero cum dolore amittere. Sponte igitur diuitiarum non seruus, sed Dominus, quasi magnus viles abiecit. Maxime autem accẽderat eum quod cum pueri vel mulieres vulgusq; vel etiam ditiores prosilirent ad eum conspiciendum & eius beatitudinem mirandam, ipse horribilibus curis necis & proditionis & multimodæ calamitatis intus cruciabatur, & animo & corpore decoquebatur. Cumq; alii iudicarent eum beatissimũ, ipse qui solus animi sui secreta nouerat iudicabat se miserrimum. quum ergo paruo spatio, i. octo annis regnasset, permaximum visum est ei, & valde anxiatus est quod tanto tempore vitam suam amiserit curis vanis & disciplinis fragilibus deditam; reliquum aũt saltem vitæ suæ non erroneæ stultitiæ sed sapientiæ & vtilitati propriꝫ dicare certauit. Exemplumq; assumens ex historia beati viri prædicta sex reges fortissimos vir vere fortissimus prosecutus est: scilicet *Edelredum* regem Merce, & *Cenredum* successorem eius, nec non *Cedvvallam* regem Westsexe, & *Ine* successorem eius, sed & * *Sigebertum* regẽ Estangle, qui Monachus effectus est, quem postea *Penda* occidit, & *Sebbi* regem Essexe, qui Monachus effectus diem iucundum mortis suæ præuidit, vidit & gauisus est. Isti non deuorarũt substantias suas cum meretricibus, sed euntes cum dolore semina sua seminauerunt, vt venientes veniant cum exultatione suos Deo manipulos afferentes. Compleuit ergo *Ceolvvlfus* hebdomadam regum perfectorum; & habitu Monachali suscepto capiti eius corona de lapide pretioso imposita est à Domino. * *Egbricto* vero cognato suo regni sceptra reliquit. *Egbrictus* namq; fuit filius * *Eccæ*, filii * *Ledvvoldi*, regnauitq; 51. annis. In hoc regum commercio *Edelbold* rex superbus Mercensis, alterius vir animi, & ideo aliusmodi deditus fini. spreta sanctificatione, gladiisq; iura postponens, introiuit Nordhumbre, & cum non esset, qui ei resistere posset, præda arrepta quantam voluit secum ad suos transuexit.

al. Sibrectum

al. Aedbricto

al. Etatæ

al. Lethvvoldi

Adelhardus rex decimo quarto anno regni sui mortuus est, & regnauit *Cudred* cognatus eius pro eo super Westsexe, sexdecim annis. *Edelbaldus* vero rex superbus sæpe eum nunc seditionibus, nunc bellis affligebat. Fortuna autem varia vicibus variis modo hũc modo illum Martis euentibus extollebat. Aliquando vero pacem inter se statuebant, quam breui tenentes spacio denuo * debellabant. Eodem anno * *Egbert* sacratus est Archiepiscopus tempore *Zachariæ* Papæ, & *Dun* Episcopus apud Rouecestre.

al. rebellabant

al. Aedbert

Cudredus anno regni sui quarto, & *Edelbald* rex Merce tunc simul pacificati pugnauerunt viribus coniunctis cõtra Brittannorum vndiq; congestorum innumerabilem multitudinem. Cumque reges fortissimi exercitusq; eorum clarissimus inter se diuisi, hinc & inde certatim & quasi ex inuidia Brittannorum phalanges percutientes sternerent, nequierunt tantum bellandi onus perferre Brittanni. Pugam igitur eligentes dederunt terga percutientibus, & spolia sequentibus. Reges autem victoriosi remeantes ad sua, triumphalibus gaudiis suscepti sunt. Anno vero sequenti obiit *Wilfrid*, qui fuerat Episcopus decem

*decem annis apud Eboracum. Anno vero eodem visum est signum mirabile in cœlo, stellæ namq; hâc & illac discurrebant per aera, quod omnibus intuentibus magno fuit monstro. Anno vero hunc sequente decessit *Daniel* quadragesimo tertio anno, ex quo fuit Episcopus. Anno etiam hos prædictos sequente rex *Selred* vitæ ademptus est, scripta namque veterum, quod hoc anno occisus fuerit, dicunt; quomodo autem, vel a quo occisus fuerit, non dicunt.

al. triginta

Cudredi anno nono occisus est *Kinric* filius eius, armorumq; decus, debellatorq; ferarum; ætate tener, sed armis acer, annis paruus, sed vigore magnus. qui cum successibus suis instaret fortunamq; *Martis* nimis sollicitaret, immoderationem animi cædes militari seditione illata puniuit. Eodem anno obiit *Edbrit* rex Centensis, qui regni infula 22. annis potitus fuerat.

Cudredus anno vndecimo regni sui pugnauit cõtra *Edelhun* audacissimum Consulem. qui seditionem mouens in dominum, licet numero militum lõge domino debilior esset, diu tamen & grauissime Martio perstitit in campo: probitasq; consulis excelsa loco millium fuit. Cumq; ei iam pene victoria lætis applauderet alis, infixum tandem corpori vulnus, & animo periurium, iustam regis causam triumphare compulerunt.

Cudredus decimo tertio anno cum iam regis *Edelboldi* superbas exactiones & insolentiam ferre non posset, occurrit ei cum legionibus vexillatis apud *Hereford domni ipe viuendi postposita libertati. Adduxit aũt secum *Edelhun* prædictum Consulem iam sibi cõcordem, cuius viribus fretus, & cõsilio belli discrimen ingredi potuit. *Edelboldus* vero rex regum cum Mercensibus Centenses adduxerat, Orientalesq; Saxones & Anglos, copiasque multiplices. Aciebus igitur dispositis cum in directum tendentes appropinquarent, *Edelhun* præcedens Westsexenses regis insigne draconem scilicet aureum gerens transforauit vexilliferum hostilem. Vnde clamore orto pars *Cudredi* valde confortata est, statimq; acies sibi inuicem offenderunt. Ergo tonitruum belli, scilicet offensionis armorum & sonitus ictuum clamorisq; cadentium terribiliter exarsit, bellum maximum & inæstimabile incipitur. Quod vel Mercenses, vel eos Westsexe vsq; in longam posteritatem vincenti supponeret. Videres igitur acies loricis crispantes, galeis acutas, lanceis hirsutas, vexillis depictas, auro resplendentes, paruo tempore sanguine perfusas, lanceis cassas, ruina dissipatas, cerebris aspersas, visu horrendas. congregantes autem se ad vexilla vtrinq; procaces & fortissimi, gladiis & securibus Amazonicis rem agentes, acies aciebus funeste irruebant. Memoria fugæ nulla, spes victoriæ vtrinq; certa, Mercenses superbiæ tumor inuitabat, Westsexas seruitutis horror accendebat. At vbicunq; Consul prædictus aciebus se infigebat, via ruinarum patebat, dum securis eius timendissima modo fulminis corpora finderet & arma. Rex fortissimus autem *Edelboldus* quacunq; ruebat strages hostilis fiebat, dum gladio eius inuictissimo essent arma pro veste, ossa pro carne. Cum igitur quasi duo ignes diuersis in partibus impositi obstantia quæq; consumerent, contigit vt sibi obuiam rex & Consul venirent. Vterq; vero alteri terribilis corpore infrenduit, dextram excussit, se in armis collegit, & ictibus vniuersis arma obstantissima pares lacessunt. Deus autem, qui superbis resistit, a quo robur, fortitudo, & magnanimitas procedit, gratiæ suæ regi *Edelboldo* terminum posuit, animoq; regis confidentiam solitam dempsit. Cum igitur nec animum suum nec vires ipse recognosceret, pugnãtibus adhuc suis a Domino omnipotẽti territus fugam primus incepit. Nec ab hac die vsq; ad mortis suæ tempora prosperum aliquid ei Deus permisit. Quarto siquidem post hunc anno rursum pugnans apud Seccandune non sine mirabili exercituum ruina iugã dedignans occisus est. Occisus apud Seccandune, sepultus est apud Repandune. sic itaq; rex validissimus cum quadraginta & vno annis regnasset superbiæ immoderatæ pœnas exsoluit. Regnum vero Westsexe ex hoc tempore valde roboratum crescere vsque in perfectum non destitit.

al. Bereford

Cudredus quartodecimo anno regni sui pugnauit contra Brittannos, qui victori regis *Edelboldi*, vt prædictum est frustra resistentes cito fugam inceperunt, cladem q; maximam sine hostium detrimento digne pertulerunt. Anno sequente *Cudredus* rex magnus & excelsus tot prosperitatibus & victoriis potitus mortis inclementia lætitiam finiuit.

Sigebertus regis prædicti cognatus successit ei, sed breui tempore regnum tenuit. Namque ex præcessoris sui euentibus tumefactus & insolens, etiam suis intolerabilis fuit. Cum autem omnibus modis male tractaret eos, legesq; vel ad commodum suum deprauaret, vel pro commodo suo deuitaret, *Cumbra* cõsul eius nobilissimus prece totius populi querimonias eorum regi fero intimauit. Quem quia regem suaserat, vt leuius populum regeret, & inhumanitate deposita, Deo & hominibus amabilis appareret, mox impia nece iussit interfici: populoq; sæuior & intolerabilior tyrannidem augmentauit.

Sigebertus rex in principio secundi anni regni sui cum incorrigibilis superbiæ & nequitiæ esset, congregati sunt proceres & populus totius regni & prouida deliberatione, & vnanimi cõsensu omnium expulsus est à regno. *Kinewlf* vero iuuenis egregius de regia stirpe oriundus, electus est in regem. *Sigebertus* vero rex fugatus à suis nõ minora meritis metuens, in syluam magnam, quæ vocatur Andredeswald, fugiens se abscondit, vbi quidam Porcarius *Cumbra* consulis, nequiter, vt diximus, interfecti, regem absconsum inuenit, inuentum cognouit. cognitum domini sui vindex occidit. Ecce manifestum Domini iudicium, ecce quomodo Domini iusticia non solum in futuro seculo, verum etiam in isto digna meritis recompensat. Eligens namq; reges improbos ad contritionem promeritam subiectorũ, alium diu insanire permittit, vt & populus prauus diu vexetur, & rex prauior in æternum acrius crucietur, veluti *Edelboldum* regem Merce præfatum: alium vero cita disterminatione præoccupat, ne populus suus nimia tyrannide oppressus non respiret, & immoderata principis nequitia, citissimas vltionis æternæ debito pœnas incurrat, veluti *Sigebertum* hunc, de quo tractamus. Qui quanto nequior extitit, tanto vilius à subulco interfectus, à dolore in dolorem transiit. Vnde Domini iusticiæ æternæ laus & gloria nunc & semper.

Kinewlfi regis, anno primo *Edelboldo* regi Merce successit *Beornred* in regnum, sed breui. *Offa* enim eodem anno fugauit eum, regnauitq; super Merce 39. annis: *Offa* iuuenis nobilissimus fuit, filius quidem *Wingferd*, filii *Eanvvlf*, filii *Osmod*, filii *Epa*, filii *Wippa*, filii *Creada*, filii *Kinevvald*, filii *Cnibba*, filii *Icil*, filii *Eomer*, filii *Ageltheu*, filii *Offa*, filii *Weremund*, filii *Withlad*, filii *Woden*. *Offa* strenuissimus rex fuit, vicit namq; Centenses prælio, vicit quoque Westsexas prælio, vicit quoque Nordhumbros prælio. *Offa* fuit vir religiosus: transtulit namq; ossa sancti *Albani* in monasterium, quod construxerat, multisq; modis ditauerat, deditq; vicario beati *Petri* Romanæ vrbis pontifici redditum statutum de singulis domibus regni sui in æternum.

Kinevvlfi regis anno tertio *Eadbert* rex Nordhumbre videns regum prædictorum *Edelboldi* scilicet & *Sigeberti* vitam ærumnosam & finem infaustum, *Ceolvvlfi* vero prædecessoris sui vitam laudabilem & finem gloriosum, meliorem partem elegit, quæ non auferetur ab eo. Regno namq; relicto tõsuram capitis æternum diadema generaturam suscepit, furuasq; vestes æthereum splendorem collaturas induit. Iste est octauus regum illorum, qui regna sua pro *Christo* sponte dimiserũt, immo vt verius dicam pro regno æterno commutarunt, quibus octo beatitudinum iocunditas perennis multiplici delectamento ineffabiliter iocundatur, quorum strenuitatem imitari beatorum est. Successit autem in regno *Osulf* filius suus, sed cum vno anno regnasset à familia sua nefanda proditione occisus est. Post quem *Mol Edelvvold* regnauit sex annis. Circa hoc tempus *Cudbrictus* Archiepiscopus vitæ demptus est.

Kinevvlf cum 6. annis regnasset, *Edelbricht* rex Centensis metas viuendi attigit. eodem anno *Ceovvlfus* tunc monachus, sed quondam rex non hic obiit, sed hinc abiit, stipendia mirabilia recepturus. Anno vero sequente *Mol* rex Nordhumbre interfecit *Osvvine* fortissimum ducum suorum, qui committens prælium erga dominum suum apud* Eadwinesclive iure gentium spreto iure Dei occisus est. Anno vero sequente *Iambeth* factus est Archiepisc. Eborac. Tunc etiam *Fridvvald* Episc. Ceastrensis viuere destitit, qui factus fuerat Episc. 6. anno regni *Ceolvvlf*. Eo tempore *Wituvine* factus est Episc. Witern *Mol* vero cum 6. annis regnasset, regnum Nordhumbre dimisit: post quem *Alred* 8. annis regnauit. Cuius regni anno 2. animas emiserunt *Egbert* Archiepisc. Eborac. cum Archiepisc. fuisset 36. annis, & *Fridebertus* Episcopus Haugustaldensis, cum Episcopus fuisset 34. annis: *Edberto* Archiepisc. successit *Adelbert*, *Frideberto* Episcopo successit *Alcmund*. Anno 4. *Alredi* regis obierunt *Pipinus* rex Francorum, & *Stephanus* Papa Romanorum & *Eadbert* filius *Eata* dux famosissimus Anglorum.

al. Edvvinesclive

al. Ecca

Anno gratiæ 769. *Kinevvlfi* vero regis anno 15. incepit fieri mutatio dextræ excelsi, imperium namq; Romanum, quod tot annis in se præcellentissimum fuerat, *Carolo* regi magno Francorum subiectum est post 30. annos regni eius, quod in hoc anno inceperat & successoribus eius vsque ad hunc diem exinde contigit.

Kinevvlfi regis anno 20. pugnauit rex *Offa* cum Mercensibus cõtra Centenses apud Ozenford, clade autem horrenda vtrinque peracta, belli successibus *Offa* clarus effulsit. Eodem anno Nordhumbri fugauerunt regem eorum *Alred* ab Eouerwic in hebdomada Paschali; & elegerunt sibi in regem *Edelred* filium *Mol*, qui regnauit annis 4. Hoc autem anno visa fuerant in cœlo rubea signa post occasum solis, & horrendi serpentes visi fuerunt in Sudsexe cum magna admiratione. Secunda autem ab hoc anno Saxones antiqui,

vado

vnde gens Anglorum descendit, ad fidem conuersi sunt. Quo anno *Witwine* Episcopus Witterne 24. anno Episcopatus sui morte affectus est.

Kinewlf 24. anno regni sui pugnauit contra *Offam* circa Benetune. Martis autem casu minoratus loco secessit, & *Offa* Rex castrum idem in iura sua redegit. Eodem anno *Edelbert* sacratus est apud Eouerwic Episc. in Witterne. *Anno sequente* Edelbald, & Herbert *duces Regis* Nordhumbre *rebellantes domino suo, occiderunt* Aldulf *filium* Bose *regalis exercitus primatem*, Martis *congressibus apud* Kingsclive, *& postea duces Regis* Kinewlf, & Eggan *prælio ingenti occiderunt duces prædicti apud Hilathirnum*. Rex autem prædictus *Adelred* ducibus suis & spe amissis fugit à facie eorum: illi vero constituerunt *Alfwld* in regem, qui gnauit decem annis. Anno autem hunc sequente principes & præpositi Nordhumbre quendam Cõsulem & iusticiarium suum, quia rigidior æquo extiterat, combusserunt. Eodem anno *Edbert* Archiepisc. obiit in Cestre, cui successit *Enbald*. Eodem anno *Kinebold* factus est Episcopus Lindiffarnensis. Eodem anno antiqui Saxones, & Franci pugnauerunt: Franci vero vicerunt. Anno vero proximo Rex Nordhumbre *Alfwld* misit Romam propter pallium & dedit *Embaldo* Archiepiscopo. Tunc *Alcmundo* Episcopo Haugustoldensi defuncto *Tilbeth* successit. *Carolus* eo anno Romam iuit. Circa hoc tempus cõcilium fuit apud Acle.

Kinewlf cum regnasset 20. & 6. annis & contra Brittannos victoriosus multa gessisset prælia, & eos ex omni parte domasset, tandem exulare statuit adolescentem *Kineard* fratrem *Sigeberti*. Ipse autem impetiit regem apud Meretune, vbi priuate perrexerat ad quandam mulierem. Rex autem id comperiens in ostio viriliter se defendebat, donec cõspecto iuuene foras exiliens vulnerauit eum, & omnes socii eius in regem pugnantes interfecerunt eum. Clamore autem audito milites regis, qui in vrbe erant, in iuuenem cucurrerunt, renuentesq; oblatas ab eo terras & pecuniam, pugnando omnes mortui sunt, præter vnum Brittannum obsidem grauiter vulneratum. Mane autem milites regis, qui circa erant in atrio, vbi Rex occisus erat, obsederunt iuuenem & suos. Qui dixit eis. Cognati vestri mecum sunt, vobisq; dabo terram & pecuniam secundum cor vestrum, ne pugnetis contra nos: idem autem sociis vestris obtuli renuentesq; perierunt. Illi autem responderunt nullam pecuniam cariorem Domino suo esse iis, seq; Domini sociorumq; sanguinẽ vlturos, irrumpentesq; graui prælio in portam iuuenem & 84. qui cum eo erant, interfecerunt. Remansitq; solus filiolus iuuenis, vulneratus tamen. *Kinwlf* igitur 31. anno regni sui sepultus est apud Wincestre, iuuenis autem apud Acsemminster.

Brictrich, qui etiam de progenie *Certici* sæpe dicti regis erat, post *Kinwlfum* regnauit super Westsexe sexdecim annis, cuius anno secundo *Adrianus* Papa misit legatos in Brittanniam ad renouandam fidem quam prædicauerat *Augustinus*. Ipsi vero honorifice à Regibus & populis suscepti, super fundamentum stabile ædificauerunt, pulchre *Christi* misericordia cooperante. Tenuerunt autem concilium apud Cealtide, vbi *Iambert* dimisit partem Episcopatus sui. Ibi etiam *Higebrit* electus est ab *Offa* Rege. Eodem anno * *Egfert* sacratus est in Regem Kentensis prouinciæ. Anno vero sequente, qui est annus gratiç septingentesimus octogesimus sextus, apparuit signum crucis in vestibus, quod dictu & auditu seculis omnibus videri potest mirabile. Factumne igitur fuit ad demonstrationem motionis Ierosolymitanæ cum crucibus assumptis, quæ facta est post trecentos & nouem annos tempore iunioris *Willielmi*, aut potius factum est ad correctionem gentium, ne plagam *Dacorum*, quæ proxime secuta est, correcti perferrent? Nos autem nihil temere definimus sed Domini secreta Domino relinquimus. al. Egferd

Brictricus anno regni sui quarto duxit in vxorem *Eadburh* filiam Regis *Offa* Merce. vnde confortatus est in regno, & profectus in superbiam. His autem diebus venerunt Daci cũ tribus puppibus in Brittanniam prædationis causa. Quod præpositus Regis illius prouinciç videns, occurrit eis debito securius, vt comprehensos ad regium duceret castrum. Nesciebat autem qui essent, qui appulerant, vel cur appulissent. Statim vero immixtus eis occisus est. Hic primus fuit Anglorum cæsus à Dacis, post quem multa millia millium ab iisdem cæsa sunt, & hæ puppes primæ fuerunt, quas huc Daci adduxerunt. Anno sequenti conuenit concilium apud Nordhumbre in Wincenhale.

Brictrici Regis 6. anno congregata est Synodus apud * Aclea, *Sigan* vero occidit nefanda proditione *Alfwld* regem Nordhumbre. In eo autem loco, vbi Rex amicus Domini occisus est, lumen cœleste sæpe visum est. Et ipse sepultus est in Ecclesia apud Hangustaldam: post quem *Osredus* regnare incepit, sed anno sequenti proditus est, & à regno fugatus, & *Edelred* filius *Mol* item regno est restitutus. *Osredus* vero 4. anno postquam rex fuerat, cum congregatis viribus rediret, vt *Edelred*, per quem expulsus fuerat, regno expelleret, inter eundũ captus est & occisus, & sepultus est Tinemuthç. Quam bene igitur dixit, q al. Adea.

dixit. *O caeca futuri mens hominum.* Cum enim iuuenis prædictus *Osred* tripudians & lætabundus Rex fieret, quam parum æstimabat se, anno 2. regali sede, anno vero 4. vitali luce priuandum, vnde semper inter prospera solliciti simus, ignari scilicet quam prope sint aduersa. Ea tempestate *Offa* Rex Merce præcepit amputari caput S. EDELBRICTI. His etiam diebus *Iambrih* Archiepiscopus vltra non vixit, & Abbas *Edelred* electus est in Archiepiscopum. *Eubaldus* vero Archiepiscopus Eboracensis sacrauit *Baldulf* Episcopum apud Witerne.

Brictrici regis anno 10. visi sunt flammei dracones, volantes per aera, quod signum duæ pestes secutæ sunt: primo maxima fames, postea gens pagana à Norwagia & Dacia veniens, quæ prius gentem Nordhumbrensem misere destruxerunt, & post in Lindisfarnensi prouincia Ecclesias *Christi* cum inhabitantibus horribiliter destruxerunt in Idibus Ianuarii. Qua etiam tempestate *Sigga* dux qui *Alfwold* Regem beatum indigne * prodiderat, digne deperiit.

al. prodiderat.

Brictrici regis anno 11. Nordhumbri regem suum *Edelred* occiderunt, qui anno eo, quo Rex *Osredus* occisus fuerat, in superbiam elatus, sua relicta nouam duxerat vxorem, ignorans, quod & ipse post biennium perimendus esset, breuisque regni gaudium mortis desolatione tam cito terminandum foret. Post quem *Ardulf* regnum Nordhumbre suscepit. Hunc igitur *Eubaldus* Archiepiscopus, & *Edelbertus* Episcopus, & *Higebaldus* Episcopus, & *Baldulfus* Episcopus sacrauerunt in regem, & eleuatus est in regia sede apud Eboracum. Nec multo post obiit *Eubaldus* Archiepiscopus apud Eboracum, cui successit alter *Eubaldus*. His diebus *Adrianus* Papa & Rex magnus *Offa* vitæ metas attigerunt. Postea *Egfert* filius *Offa* regnauit super Merce, & 141. die mortuus est; cui successit Rex *Cenwlf*. Eodem anno *Eadbrict* vocatus alio nomine *Pren* adeptus est regnum Centense. gens vero pagana prædauerunt Nordhumbre, & monasterium Egfert spoliauerunt apud Donemuth. Tunc vero occurrentibus eis nobilissimis, & bello assuetissimis Anglorum, ducibus eorum occisis victi ad puppes fugerunt. Cum vero in puppibus fugiendo perseuerarent, aliquæ earum per tempestatem fractæ sunt, & multi virorum naufragati sunt. quidam vero viuentes capti sunt, & iuxta littus capite priuati sunt. Nec multo post *Cenwlf* Rex Merce Centensem prouinciam transuerberans prædatus est, regemque eorum *Pren* viribus sibi imparem, & ideo per latibula & diuortia delitescentem comprehendit, & victum victoriosus secum reduxit.

Brictrici Regis anno 10. quarto Romani amputauerunt linguam *Leonis* Papæ, & oculos sibi eruerunt, eumque à sua sede fugauerunt. Sed ipse (vt scripta tradunt) per Domini misericordiam iterum videre & loqui potuit, rursusque Papa effectus est. Post triennium vero *Carolus* Rex factus imperator & à *Leone* Papa sacratus damnauit morti illos, qui Papam dehonestauerant, sed postea precibus Papæ mortem indulsit, & in exilium eos retrusit. Post triennium quoque defecit *Britbric* rex Westsexe. Hoc in tempore fuit magnum prælium in Nordhumbre apud Wellehare, in quo periit *Alric* filius * *Heberti*, & alii cum eo multi. Singulorum autem bellorum gesta, fines, & modos ad plenum determinare nimietas prolixitatis necessario prohibet. Gens enim Anglorum naturaliter dura erat & superba, & ideo bellis intestinis incessanter attrita.

al. Heriberti.

Egbricht, anno gratiæ 80. octauus numero, 10. regum fortissimorum, quos in 2. libro prærogatiua singularis excellentiæ notauimus, regnauit 37. annis & sex mensibus, super Westsexe, quem iuuenili quidem ætate *Brictrich* præcessor eius & *Offa* Rex Merce ab hac terra fugauerant; exulauit igitur 3. annis cum Rege Francorum, nobiliter tamen & egregie. Defuncto autem Rege prædicto, cum reuersus regnum suscepisset, eodem die * *Edelmund* Consul recessit à *Wicum* & veniens Kinemeresford obuiauit *Wicstan* Consuli cum Wilsatis, & ilico simul pugnauerunt, & ambo consules occisi sunt, & Wilsates vicerunt. Quarto post hunc anno decessit *Edelred* Archiepisc. Centensis & *Wlfred* loco suo sacratus est. Inde vero post biennium *Cudred* Rex centensis vitali priuatus aura. Anno vero sequenti *Hardulf* Rex Nordhumbre fugatus est à regno suo.

al. Adelmund.

Egbricht 14. anno regni sui prędauit in regnis Brittonum ab Oriente vsque ad Occidentem, nec fuit, qui eius immanitati vel conaretur resistere. Anno autem huic proximo *Carolus* Rex Francorum, & imperator Romanus vita exierat. Anno autem huic proximo, S. *Leo* Papa venerabilis corpus deposuit, & *Stephanus* ei successit: *Stephano* vero *Paschalis*. Post paruum vero spacium tempore *Cenwlf* rex Merce morti datus est. Post quem regnauit *Ceolwlf* in loco eius. Sed 3. ab hoc anno regnum amisit, & *Beornwlf* sibi illud occupauit.

Egbricht 24. anno regni sui commisit prælium contra *Beornwlf* regem Merce apud Ellendune, vnde dicitur: *Ellendune riuus cruore rubuit, ruina restitit, fœtore tabuit.* Ibi autem

tem maximo gentis exterminio vtrinque peracto *Egbricht* victor funestus extitit. Inde vero successus vrgens suos, & fortunæ instans misit *Adelwlf* filium suũ, qui postea rex deuenit, * *Alcstan* Episcopum, & *Walard* Consulem cum magno exercitu in Cent / qui fugauerunt Regem *Balred* vltra Tamesim. Tunc ergo populos Cantiæ, & Sudriæ, & Sudsexe / & Estsexe, Rex *Egbricht* in dominium suscepit, quos prius cognatus suus *Pren* iniuste amiserat. Hoc etiam anno Rex Estangle cum gente sua recepit *Egbricht* regem in Patronum: & postea hoc eodem anno Estangli occiderunt *Beornwlf* regem Merce, cui successit *Ludecen*. Eodem anno maximum prælium fuerat inter Brittones & gentem Dauenescire apud Gauelford, vbi multa millia vtrinq; corruerunt. Anno vero proximo *Ludecen* Rex Merce / & quinq; Consules cum eo occisi sunt.

al. Healestan.

Egbricht 27. anno regni sui fugauit *Wilaf* Regem Merce, qui Regi *Ludecen* successerat, regnumq; sibi acquisiuit. Cum ergo obtineret omne regnum ex australi parte Humbre / duxit exercitum contra Nordhumbras apud Dore. Illi vero Regi magno deuote concordiam offerentes & subiectionem, pacifice separati sunt. Anno vero sequente Rex *Egbricht* misericordia motus concessit *Wilaf*, vt regnũ Merce teneret sub eo. Et inde Rex *Egbricht* duxit exercitum in Nordwales, & eam sibi patrocinio armorum subdidit. Anno vero hos sequente *Wilfrido* Archiepiscopo Centensi defuncto * *Celnod* successit.

al. Ceolnod.

Egbrichti Regis anno 33. Redierunt Daci in Angliam, 38. anno postquam apud Donemutham victi, & fugati sunt. Primum igitur prædauerunt Sepeige. Rex vero *Egbricht* pugnauit cum exercitu suo contra eos, qui triginta & quinque maximis puppibus aduecti fuerant anno sequente apud Carrum, & ibi Dacenses alea belli præualuerunt: & duo Episcopi scilicet *Herefert & Wigfert*, & duo Duces, scilicet *Dudda & Osmod* perierunt. Anno vero sequente venit exercitus Dacorum naualis in Westwales: & Walenses cum Dacis coadunati sunt, & contra Regem *Egbricht* insurrexerunt. Rex vero secunda vsus fortuna Dacos & Walenses contritione cõtriuit, & triumphose fortissimos fugauit apud * Hengistentune. Anno his proximo *Egbricht* Rex & monarcha Brittanniæ fatis concessit. Regnorum, quæ in manu propria tenebat, filios fecit hæredes: *Edelwlfum* super Westsexe / *Edelstan* vero super Cent & Sudsexe & Estsexe. Sed cum iam ad monarchiam Angliæ peruenimus, & ad plagam horribilem, quæ per Dacos illata est, liber proprius rebus nouis donandus est.

al. Hengistesdune.

Verum vt in libro secundo factum est, ea, quæ in hoc libro dicta sunt breuiter repetenda sunt: & regnorum singulorum progressio ex ordine dirigetur, vt quod confusum est in tot regum commixtionibus, hæc abbreuiatio diligenter elucidet. Vnde cum lectori gratior extitero, fructum laboris desiderabilem, Domini gratia, percipiam.

HAEC EST ABBREVIATIO DE *regibus Cantuariæ in hoc libro prætractatis.*

Lotharius regnauit duodecim annis, & pugna Australium Saxonum neci traditus est.

Eadricus regnauit anno & dimidio, extraneus à regali prosapia.

Nidred & Wibbehard similiter extranei regnauerunt 6. annis & repulsi sunt.

Withred de regia stirpe ortus regnauit 34. annis in pace, & cum Rege *Ine* concordiam fecit.

Edbriht filius *Witredi* cum duobus fratribus regnum tenuit 22. annis.

Edelbriht sceptro regni potitus est 12. annis.

Egfert regnum idem 34. annis, vt coniicere possumus ex scriptis, tenuit.

Edbrit Pren regnauit 3. annis, & captus est, & abductus à *Cenwlfo* rege Merce.

Cudred regni insulas obtinuit 9. annis.

Balred regnauit 18. annis, & fugauit eum à regno Rex *Egbricht* Westsexe.

Egbrichtus Rex Westsexe regnum conquisitum dum vix obtinens *Adelstano* filio suo moriens reliquit, cessauit ergo regia stirps Cantuariæ, & in aliena iura regnum transiit.

HAEC EST ABBREVIATIO DE REgibus Westsexe *in hoc libro prætractatis.*

Cedwalla cum duobus annis regnasset Vectam insulam acquisiuit: Cent bis prædauit, pergensq; Romam in albis mortuus est, & insignia regni commutauit.

Ine regnauit 37. annis: vicitq; prælio *Gerentem* Regem *Walensem*, domuitq; bello Australes Saxones: Romamq; petens se fœliciter regno deposuit.

Adelhardus cognatus Regis *Ine* Regnum sibi ab eodem traditum rexit in pace quatuordecim annis.

Cudredus regnauit sexdecim annis, vicitq; Brittannos bis lege prælii, & Regem *Edelboldum*.

al. Sigebrictus.

* *Sigebertus* crudelis regnauit vno anno,& paulo plus,& à regno iuste expulsus,& postea occisus est.

al. Sigeberch.

Kinewlf regnauit viginti tribus annis quem * *Sigebert* frater Regis neci tradidit.

Brictricus regnauit 16. annis, cuius tempore primum Dacorum sæuitia Brittanniam lacessiuit.

Egbrichtus regnauit 37. annis & prædauit in Brittanniam ab Oriente vsq; ad Occidentem, vicitque Marte *Beornwlfum* Regem Merce, & *Balred* Regem Cantiæ, & Regem *Wilaf*, & Dacos.

HAEC EST ABBREVIATIO DE REGIbus Nordhumbre *in hoc libro præsignatis.*

ALfridus frater Regis *Egfridi* doctus in scripturis, strenuus in bellis, regnauit viginti annis.

Osfredus filius eius regnauit 11. annis, & pugnans interfectus est.

Cenred regnauit 2. annis, & infirmatus mortis celeritate præuentus est.

Osricus regnauit 11. annis, & vitali luce caruit.

Ceolwlfus frater *Cenredi* prædicti Regis regnauit 8. annis, & monachus effectus est. Cuius tempore *Beda* presbyter venerabilis & *Christi* Philosophus fœliciter decessit.

al. Adbrichtus.

* *Egbrictus* cognatus eius regnauit 21. annis, effectusq; monachus fragilem vitam fine glorioso perlustrauit.

Osulf filius eius regnauit vno anno, & à familia sua proditus est, & occisus.

Mol Edelwold regnauit 6. annis, & coactus dimisit illud.

Alredus regnauit 8. annis, & fugatus depositus est à gente sua.

al. Aedelred.

* *Adelred* filius *Mol* regnauit tribus annis, & fugit à facie ducum suorum rebellantium.

Alfwold regnauit 10. annis, quem *Sigga* dux proditione occidit.

Osred nepos regis prædicti regnauit vno anno & à regno fugatus est à suis, & post triennium occisus.

Adelred filius *Mol* iterum regnauit quatuor annis, & occisus est à populo suo semper nequissimo.

Ardulf regnauit 12. annis, & à suis fugatus est à regno suo. Postea Nordhumbri (vt apparet) insania nequitiæ præoccupati aliquantisper sine Rege fuerunt, & *Egbrichto* Regi concordati sunt.

HAEC EST ABBREVIATIO REgum Merce *in hoc libro prædictorum.*

al. Adelred.

*EDelred filius *Penda* regnauit 29. annis, & gloriose Monachus effectus est.

Cenred cognatus eius regnauit 5. annis, Romamque petiit, & victoriosus monachatum suscepit.

Ceolred filius *Edelredi* regis regnauit octo annis, pugnauitque valide contra Regem *Ine*.

al. Adelbald.

* *Edelbold* superbus regnauit 41. annis; hic prædauit Nordhumbre, vicitque gentem Walliæ præfuitque Regibus omnibus Angliæ. Sed tandem à *Cudredo* Rege victus, & postea occisus est.

Beornred vno anno regnum tenuit, sed *Offa* validus eum aufugauit.

Offa 39. annis regnauit. Is Regem Westsexe *Kinewlf* bello minorauit, & Centenses, & Nordhumbras.

Egferd filius *Offa* Regis vno ad plenum anno viuere non suffecit.

Cenwlf regnauit 26. annis pacifice, & mortuus est communi morte.

Ceolwlf tribus annis regnum tenuit, quod tunc ei *Beornulf* ferox diripuit.

Beornulf vno anno regnauit, & ab *Egbricto* Rege bello victus demarcuit.

Ludicen Rex primo anno Regni sui cum consulibus quinq; suis occisus est.

Wilaf ab Rege *Egbricto* victus bellando tributarie sub eo regnum tenuit. Regnum vero Eastangle iam regnis aliis variis modis subiectum fuerat.

Prolo-

PROLOGVS LIBRI QVINTI.

*N huius historiæ principio quinq; plagis percussam diximus Brittanniam: quarum de quarta, quæ per Dacos facta est, præsenti libro tractabimus. Hæc siquidem longe immanior, longe crudelior cæteris fuit. Romani namque sibi Brittanniam breui subiugauerunt, & lege dominantium splendide rexerunt. Picti vero & Scotti crebras irruptiones ex Boreali parte Brittanniæ faciebant, sed nec eam ex omni parte aggrediebantur, nec nunquam perniciose repulsi tēpore non pauco ab inuasione cessabant. Saxones autem pro viribus paulatim terrā bello capessentes, captam obtinebant, obtentam ædificabant, ædificatā legibus regebant. Nec non & Normanni cito & breuiter terram subdentes sibi, victis vitā & libertatem legesque antiquas regni iure concesserunt, de quibus in antea dicendum est. Daci vero terram vndique creberrime, diutissime insilientes & assilientes eam non obtinere sed prædari studebant, & omnia destruere, non dominari cupiebant. Qui si quandoq; vincerentur, nihil proficiebant victores, cum alibi classis & exercitus maior insurgeret: Miroq; modo cum reges Anglorum orientalem partem contra eos pugnaturi tenderent, antequam hostibus turmis appropinquarent, aduolabat nuntius dicens. Rex quonam tendis? Classis paganorum innumerabilis ex australi parte Angliæ littora occupauit, vrbesq; & villas depopulans, omnia cædi tradit & igni. Eadem die accurrebat alius dicens. Rex quo fugam capessis? Terribilis exercit⁹ in occidentali parte Angliæ appulit, contra quos nisi festinus reuertaris, te fugisse existimantes, cæde & flamma à tergo persequentur. Adueniebat eadē die vel crastina nunti⁹ alius, q̄ diceret. Quo tenditis proceres? Daci Borealibus plagis appulsi, iam domos vestras combusserunt, iam res vestras asportarunt, iam pueros sursum iactatos lancearum acumine susceperunt, iam coniuges vestras quasdam vi oppresserunt, quasdam secum abduxerunt. Sic tot rumorum miserabili plaga percussi rex & populus manibus & corde dissoluebantur, & tabescebant. Igitur nec cum vincerent, lætitia vt * assolent erat eis vlla, nec spes salutis aliqua. Cur autem tanto furore Dei iustitia in eos exarserit, causa hæc est. In primitiua Angliæ Ecclesia religio clarissime splenduit: ita vt reges & reginæ, duces & Episcopi, vel monachatum vel exilium, vt præmonstrauimus, appeterent. Processu vero temporum adeo omnis virtus in eis emarcuit, vt gentem nullam proditione & nequitia sibi parem esse permitterent. Quod maxime apparet in historia regum* Nordhumbre. *Sicut autem in regalibus gestis impietas eorum descripta est, ita vniuscuiusq; ordinis & officii homines dolo & proditione insistebant. Nec erat dedecori nisi pietas & causa dignissima cædis innocentia. Immisit ergo Dominus omnipotens velut examina apium gentes crudelissimas, quæ nec ætati nec sexui parcerent, scilicet Dacos cum Gothis, Norwagenses cum Suathedis, * Wandallos cum Fresis, qui ab exordio regni* Edelwlfi *Regis vsq; ad aduentum Normannorum* Willielmi *regis ductu ducentis triginta annis terram hanc desolauerunt. Quæ etiam nonnunquam ex affinitate Brittanniæ Dei vindices & stimuli Galliam pro meritis crudeliter inuaserunt. Sed iam ad historiæ ordinem his explanatis redeundum est.*

al. assol... *al. Wandalos.*

HENRICI HVNTINDONIENSIS HISTORIARVM.

LIB. V.

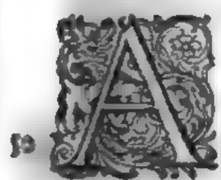

DELWLF primo anno regni sui cum ipse aduersus hostes prædictos in vna parte Regni sui persisteret, vndique confluente paganorum multitudine misit *Wlfard* consulem cum parte exercitus ad debellandum Dacos, qui cum 33. nauibus apud Hamtonam appulerant. vbi magna strage hostium patrata clarissime triumphauit. Misit etiam Rex *AEdhulf AEdelhem* consulem vt pugnaret contra alium exercitum apud Port cum exercitu Westsexe. Cumque diu conflixissent, occiso prædicto consule Daci victores extiterunt. Anno vero sequente *Herebertus* consul pugnauit contra eos apud Meresware, Dacisque vincentibus, suisque fugientibus occisus est. Eodemque perrexit paganorum exercitus per orientales partes Angliæ, scilicet per Lindesie, & Estangle, & Cantiam, gentiq; innumeræ vitam ferro rapuerunt. Anno vero hos sequente terram profundius introiens exercitus circa Cantuariam & Rouecestriam & Londoniam multitudinem magnam strauit.

Adelwlf quinto anno regni sui cum parte exercitus (diuisi namq; erant exercitus) pu-

gnauit contra gentem 35. puppium apud Carrum: Dacique victores fuerunt. licet enim paruus fuisset numerus puppium, magnus tamen erat puppes maximas numerus ingressorum. Anno vero ab hoc quinto * *Alestan* Episcopus venerabilis & dux *Ernulfus*, cum Sumersetis & dux *Osfredus* cum Dorsetis pugnauerunt contra Dacos apud Pedredesmuth/ & Deo auxiliante multos eorum prostrauerunt, & victoriæ splendorem obtinuerunt. *Adewlf* decimosexto anno regni sui & *Edelbaldus* filius suus congregatis omnibus copiis pugnauerunt cum maximo exercitu, qui cum 250. nauibus appulerant ad Temesmuth, vrbesque præclaras & multis inclitas annis Londoniam scilicet & Cantuariam fregerunt, & fugauerunt *Bricwlf* regem Merce victum cum exercitu suo, qui nunquam postea viguit. Cui successit *Burred* in regnum Merce. Ingredientesque Sudreiam regalibus cuneis obuiauerunt apud Haclea. Commissum est igitur inter maximos exercitus tantum & tam graue prælium, quantum nullus retro audierat in * Angliam commissum. Videres igitur viros bellatores more segetis vtrinque ruere; sanguinisque fluuios capita & membra cæsorum secum voluere. Scribere autem singula nonne nimiæ & fastidiosæ prolixitatis esset? Concessit ergo Deus fortunam belli in se credentibus, & inenarrabilem contritionem se contemnentibus. Rex igitur *Edelwlfus* victor extitit clarissimus. Eodem anno *Edelstan* Rex Cantiæ & dux *Ealhere* nauali prælio contra Dacos pugnauerunt apud Sandwic: & magna strage hostium facta nouem puppes eorum ceperunt: aliæ veræ fugerunt. Consul quoque nomine *Cheorl* cum gente Dauenescyre pugnauit contra paganos, multosque percussit, & victor extitit apud * Wienorne. Hic igitur annus Anglorum genti fortunatus extitit. Hoc anno primum quidem paganorum exercitus per totam hyemem in hac patria * conuersatus est.

al. Alestan, vel Algstan. — *al. Anglia.* — *al. Wicbeorne.* — *al. Conuersatus est apud Tenet.*

Adelwlfus decimo octauo anno regni sui adiuuit *Burred* regem ad subiugandum, sibi Nordwalenses potentissime, sociauitque ei filiam suam in matrimonio. Anno eodem misit Rex *Adelwlf* *Aluredum* filium suum *Leoni* papæ Romam. quem *Leo* postea in regem benedixit & loco filii suscepit. Hoc anno dux *Ealhere* cum Centensibus, & *Huda* cum Sudrigensibus pugnauerunt contra exercitum paganorum apud Tenet: & magna gens ex vtraq; parte occisa est, & naufragata, & ambo duces mortui sunt.

Adelwlfus decimo nono anno regni sui, qui totam terram suam ad opus Ecclesiarum decumauit propter amorem Dei & redemptionem sui: postea vero cum magno honore Romam perrexit, & ibi vno anno conuersatus est. Et inde rediens filiam *Caroli Calui* regis Franciæ assumpsit in vxorem, & eam secum in hanc patriam adduxit: & cum duobus annis eam tenuisset, hominibus ademptus est, & sepultus apud Wincestre. *Hic primum fuerat Episcopus apud* * Wincestre, *sed* Egbricto *patre suo defuncto necessitate cogente factus est rex: & vxore ducta quatuor filios genuit, qui omnes post eum Reges fuerunt.* Circa hoc tempus pagani perendinauerunt tota hyeme apud Sepeigei.

al. Winceastre.

A Edelbaldo filio suo reliquit prædictus rex nobilissimus regnum hæreditarium Westsexe: *Adelbricto* filio suo alii reliquit regnum Cantiæ, & Estsexe/ & Sudsexe. Ambo igitur fratres optimæ indolis iuuenes regnum suum, dum vterq; vixit fœlicissime tenuerunt. *Adelbaldus* Rex Westsexe cum regnum suum quinq; annis in pace tenuisset, morte immatura præreptus est. planxit autem omnis Anglia *Adelbaldi* regis iuuentutem, & factus est luctus vehemens super eum: & sepelierunt eum apud Sireburne. Sensitq; posthac Anglia quantum amiserit in eo.

Adelbricht frater regis prædicti regnauit post eum super Westsexe, qui prius erat Rex Centensis. In diebus eius venit naualis exercitus & egredientes destruxerunt Wincestre/ & sic,

Vrbs antiqua ruit multos dominata per annos.

Tunc vero dux *Osric* cum Hamtonescyre & dux *Edelwlf* cum Barrucscyre pugnauerunt contra eundem exercitum. Quibus cum magna contritione fugatis nostri victores exti-terunt.

Adelbricti regis anno quinto venit exercitus paganorum apud Tenet. quibus cum Centenses causa induciarum pecuniam promisissent, infra inducias nocte quadam improuise proruperunt, & Cantiam ex Orientali parte deprædati sunt. Eodem anno *A Edelbrictus* cum regnasset super Westsexe quinq; annis, super Cantiam vero decem annis mortem gustauit. Post quem *Edelred* frater eius regni suscepit insignia. Hoc autem anno venit maximus exercitus paganorum in terram Anglorum, quorum duces fuerunt *Hinguar & Vbba*, viri strenuissimi, sed crudelissimi. *Hinguar* erat ingentis ingenii, *Vbba* vero fortitudinis admirandæ. Perendinantes igitur in hyeme in Estangle inducias & equos ab iis acceperunt & quietis gratia fortitudini suæ ad tempus pepercerunt.

Adel-

Adelredi Regis anno secundo venit exercitus prædictus quem *Hinguar & Vbba* rexerunt in Nordhumbre apud Eouirwic, eratque inter gentem patriæ illius solita proditione magna discordia, quia regem suum *Osbric* abiecerant, & alium degenerem nomine *Ellan* acceperant: ideoq; tarde concordati congregato exercitu venerunt ad Eouirwic / in qua erat paganus exercitus; fractoq; muro intus irruentes cum eis pugnauerunt, & ibi occisus est vterq; Rex *Osbric & Ellan*, & innumera multitudo gentis Nordhumbre intra vrbem & extra. Et qui residui fuerunt, inducias cum paganis ceperunt. Hoc anno obiit *Alfstan* Episcopus, sepultus apud Scyreburne / vbi fuit Episcopus quinquaginta annis.

Adelredus Rex anno tertio regni sui iuit Snotingham cum fratre suo *Alfredo* in auxilium *Burredi* Regis Merce. exercitus namque prædictus venerat Snotingham, & ibi in hyeme fuit. congregatis igitur omnibus copiis Anglorum, cum suos obsessos & viribus impares *Hinguarus* videret, vulpeculari astutia verbisque delinitis inducias ab Anglis impetrauit. Rediensq; Eboracum, ibi crudeliter vno anno permansit. Sanctus *Eadmundus* anno Dominicæ incarnationis 870. *Adelredi* Regis anno quinto cœli palatia conscendit. exercitus namq; prædictus *Hinguari* regis veniens per Merce ad Tedforde, ibi in hyeme permansit, cladeque maximam genti miserrimæ intulit. Rex vero *Edmundus* magis eligens mortem perferre, quam desolationem suorum videre, captus est ab iis, corpusque sanctissimum sagittis impiorum ad stipitem vndiq; transuerberatus: Dei vero clementia multa super eo signauit miracula.

Edelredi regis anno sexto venit exercitus nouus & maximus, quasi fluuius inundans & omnia secum voluens in Westsexe vsq; ad Redingum, præ nimia vero multitudine cum simul non possent procedere, diuersis turmis & locis gradiebantur. Duces eorum autem fuerunt duo reges *Basreg & * Aldene*. Itaq; post tres dies dux *Edelwlf* duobus obuians consulibus exercitus apud Englafeld pugnauit cum eis & vicit, & vnum occidit, qui vocabatur *Sidrac*. Et post quatuor dies Rex *Edelred* & frater suus cum magna gente venientes Redingum, pugnauerunt cum exercitu, & multi ceciderunt ex vtraq; parte, & Daci victores fuerunt. Et post quatuor dies iterum pugnauerunt Rex *Adelred* & frater suus *Alfred* contra totum exercitum apud Eicesdune, qui fuit diuisus in duas partes. ex vna parte fuerunt *Basreg & Aldene* Reges pagani, contra quos pugnauit rex *Edelred*, & occidit Regem *Basrege*: ex alia vero parte fuerunt pagani consules, contra quos pugnauit *Alfred* frater regis, & occidit quinq; consules: *Sidroc* senem, & *Sidroc* iuuenem, & *Osbearn*, & *Frena*, & *Haralde*: & exercitus fugatus est, & multa milia occisa sunt, durauitq; prælium vsq; ad noctem. Iterum post 14. dies *Adelred* Rex, & frater suus *Alfred* pugnauerunt cum exercitu apud Basingum, & Daci vicerunt. Iterum post duos menses rex *Adelred* & frater suus *Alfred* pugnauerunt cum exercitu apud Meredune, & multi ex vtraq; parte ceciderunt. & Daci diu fugati in fine vicerunt. Ibi occisus est *Edmundus* Episcopus, & multi proceres Angliæ. Post hoc prælium venit in æstate magnus exercitus apud Redingum. hoc anno obiit *Adelred* rex post pascha sepultus apud Winburnhamminster, qui regnauit quinq; annis. Tunc *Alfred* frater suus filius *Edelwlfi* regnauit super Westsexe, & postea circa vnum mensem pugnauit cum pauca gente apud Wintune contra exercitum & diu fugauit eū & postea Daci vicerunt. Hoc anno fuerunt nouem prælia campestria contra exercitū in regno ex australi parte Temese: præter inuasiones, quas *Alfred* frater eius & duces regis sępe fecerunt. Et hoc anno sunt occisi rex vnus & nouem Comites, & proceres Westsexe ceperunt inducias cum exercitu paganorum.

* al. Hamdene, vel Alfdene.

* *Alfredi* regis anno primo exercitus venit Londoniam à Reding & ibi per hyemem fuit, & Mercenses ceperunt inducias cum exercitu. Secundo vero anno rex Haldene duxit exercitum eundem hyematum in Lindesei apud * Torchseige. Tertio autem anno hyemauerunt apud Rependune. Tunc vero congregati sunt cum eo tres alii reges *Godrun*, & *Oscetin*, & *Anwed*, & facti sunt inuincibiles, & *Burred* regem, qui regnauerat 22. annis super Merce trans mare fugauerunt. Rex autem *Burred* Romam perrexit, ibiq; moriens sepultus est in Ecclesia S. *Mariæ* apud Anglecnescolam. Daci autem tradiderunt regnum Merce *Ceolwlfo* cuidam insipienti regi ad seruandum ad opus eorum. Ipse autem iurauit, & obsides iis dedit se redditurum illis regnum quandocunq; vellent, & seipsum præsto esse cum omnibus quos abducere posset in auxiliū eorum. *Alfredi* regis anno quarto exercitus recessit à Rependune & diuisus est. *Aldene* rex cū parte quadam exercitus perrexit in Nordhumbre & fuit in hyeme iuxta Tinam & saisiuit terram & diuisit eam suis, & coluerant eā duobus annis, & sæpe prædauit super Pictos. Tres vero reges Dacorū prædicti venerunt cum maiori parte exercitus ad Grantebrige / & ibi vno permanserunt anno. Hoc anno pugnauit rex *Alfred* nauali prælio contra 7. puppes, quarum vnam cepit, cæteras fugauit. Anno vero

* al. Alureadi, vel Alvredi. al. Torchesege.

sequente exercitus trium regum venit apud Werham in Westsexe. Rex vero *Alfredus* cepit inducias cum exercitu, acceptis ab eo obsidibus ex nobilioribus eorum. Ipsi autem iurauerunt ei, quod nunquam alicui antea fecerant, se cito exituros à regno illius, & in proxima nocte furtim recedens exercitus, qui equos habebant, perrexerunt Exancestre. Hoc anno *Rollo* cum suis Normanniam venit. anno vero sequente exercitus periurus venit à Werham ad Exancestre/ & naualis exercitus circum remigans tempestate obrutus est, perieruntq; 120. puppes apud Swanawic. Rex autem *Alfred* cum magna gente secutus est exercitum, qui equos habebant, nec eos consequi potuit ante Exancestre. Tunc exercitus tradidit illi quotquot obsides ipse volebat, & pacem tenere iurauit, & bene tenuit. Tūc exercitus iuit in Mercee/ & partem regni tenuit, partem dedit *Ceolwlfo*.

Alfredi regis anno septimo, cum iam Daci omne regnum à boreali parte * *Temesis* obtinerent, regnaretq; Rex *Haldene* in Nordhumbre, & frater *Haldeni* esset in Estangle/ tres vero reges prædicti cum *Ceolwlfo* rege eorum essent in Mercee/ & Londonia, & Estsexe: regi vero *Alfredo* non remansisset nisi terra vltra Tamesim, indignum visum est Dacis, vt vel hoc ei remaneret. Tres igitur reges venerunt Cipenham in Westsexe cum mira multitudine, quæ nuper à Dacia venerat. Operientesq; terram quasi locustæ, cum nullus eis posset resistere, occupauerunt eam sibi. pars igitur populi trans mare fugit, pars *Alfredum* regem secuta est, qui cum paucis se in nemoribus abscondebat, pars vero subdita est hostibus. Cum autem rex *Alfredus* iam nec terram haberet, nec spem habendi, respexit in reliquias plebis suæ Dominus. venit namque frater Regis *Haldene* cum 23. nauibus in Westsexe in Dauenscyre. Gens autem Regis *Alfredi* occidit eum, & 840. homines exercitus sui, captumq; est ibi vexillum eorum, quod vocabatur Rauen. Ergo rex *Alfredus* hoc successu confortatus parauit firmitatem quandam apud Ethelingete/ & sic fretus pugnauit sæpe cum exercitu auxilio Sumersetensium, qui ibi propinqui erant. Et in septima hebdomada post pascha perrexit ad Eghrichstam ex orientali parte * Salundu/ & venerunt contra eum omnes Sumerseti, & Wilsati, & qui residui fuerant de Hantunescyre/ læti pro aduentu suo, & ipse in orastino inde perrexit ad Aeglea, & inde alia die ad Edendune, & ibi pugnauit contra exercitum, & eum fugauit, & eum persecutus est vsq; ad firmitatem suam, & ibi fuit 14. diebus. Tunc exercitus tradidit regi obsides, & iurauit se recessurum à regno suo. Promisit etiam quod rex eorum baptizaretur, & factum est. venit enim *Godrū* princeps regum eorum ad *Alfredum* regem, & baptizatus est. *Alfredus* vero patrinus eius factus, cum eum secum 12. diebus tenuisset, abeunti multa dedit munera.

Alfredi anno octauo iuit exercitus prædictus à Chipenham ad Cyrencestre / & ibi hyemauit in pace. Eodem anno * Wincigi collegerunt nouum exercitum, & manserunt apud Fulenham iuxta Tamesim. hoc anno sol obscuratus est. Anno vero sequente exercitus prædictus regis *Godrum* recessit à Cyrenceastre & perrexit in Estangliam, & terram illam obtinuit, & diuisit. Eodem anno exercitus, qui fuit apud Fulenham mare transiit, & ad Gant vno anno permansit. Sequenti vero anno pugnauerunt cum Francis, & vicerunt eos. tertio autem anno venerunt per Mese in Franciam. Quo in tempore rex *Alfredus* nauali prælio quatuor puppes Dacorum cepit, & eos, qui inerant, interfecit. quarto vero anno vehit exercitus apud Scat in Cundoet, & ibi vno anno permansit. hoc anno *Macrinus* papa misit *Alfredo* regi lignum Domini, *Alfredus* autem misit eleemosynam suam Romæ, & etiam in Indiam ad sanctum Thomam, secundum votum quod fecerat, quando hostilis exercitus hyemauit apud Londoniam.

Alfredi Regis anno decimo quarto pars exercitus qui in Gallia erat, venerunt ad Roueceſtriam: & ciuitatem obsidentes, ceperunt facere ibi aliam firmitatem. Adueniente vero rege, ad puppes fugerunt, & mare transierunt. Misit autem Rex *Alfred* naualem exercitum ad Cent in Estanglia, qui cum venissent Sturemutham obuiantes 16. puppibus Wiccingorum vicerunt eas bello: sed redeuntes cum spoliis & victoria obuiauerunt magno exercitui Wiccingorum, & cum iis pugnantes victi sunt. Eodem anno interfecit aper quidam *Carolum* regem Franciæ filium *Lodouci* filii *Caroli Calui*, cuius filiam * *Iubetam* duxerat rex *Edelwlf*. Tunc quoq; papa *Macrinus* obdormiuit. Anno sequente venit exercitus Dacorum per Secanam ad pontem Parisius, & illic hyemauit. *Alfredus* rex Londoniam obsedit, quia maxima vis Dacorum secuta fuerat Gallicanum exercitum. omnes autem Anglici statim ei subditi sunt, & receperunt eum. Daci namq; aufugerunt. Rex vero tradidit *Aedredo* duci ciuitatem in custodiam. Anno vero hos sequente exercitus recedens à Ponte Parisius iuit per Sacanam vsq; ad Marnam, & per Marnam vsq; ad Cadri & in ea, & in * Iorna duobus annis conuersati sunt. Circa hoc tempus factione *Ernulfi* quinq; reges facti sunt in Francia.

al. Tamisis, vel Tamasis.

al. Sealwdic.

al. Wicingi.

al. Iubetham.

al. Iorata.

Alfre-

Alfredi Regis anno 19. *Godrun* Rex Dacus, qui fuit filiolus *Alfredi* Regis, & regnauit in Estangle, luce demptus est. hoc anno venit exercitus à Secana ad Scanlaudam quod est inter Brittanniam, & Franciam. Brittones vero cum eis pugnantes, & in flumen quoddam fugantes, multos necauerunt: hic *Pleumundus* Archiepiscopus à Deo & omni populo electus est. Anno vero sequente exercitus iuit in orientem, & Rex *Arnulfus* cum Francis, & Saxonibus & Bauerensibus pugnauit contra exercitum, & repulit eos. Postea rediit in Angliam ille magnus exercitus cum omnibus rebus suis ad portum Limene cũ 250. nauibus; qui portus est in orientali parte Cent iuxta magnum nemus Andredeslaige, quod 120. millia in longitudine, 30. in latitudine continet. Egressi vero construxerunt castrum apud Apoldre. Interim venit *Hasting* cum 80. nauibus in portum Tamesis, & parauit castrum apud Middletune: postea vero Regi *Alfredo* iuramenta fecit, ne in aliquo ei noceret. Rex ergo ipsi, & vxori suæ, & filiis multa dona dederat. quorum alterum Rex ipse in baptismate tenuerat, alterum vero *Edredus* dux magnus. *Hasteng* autem semper infidus, castrum construxit apud Beamfled. Cumq; isset prædatum super regem, fregit rex castrum prædictum, & cepit ibi vxorem eius, & filios, & pecuniam, & spolia, & puppes. Vxorem vero & filios reddidit *Hastengo*, quia patrinus eorum erat. Regi autem *Alfredo* venit nuntius dicens: centum puppes venerunt à Nordhumbre & Estangle/ & obsident Exanceastre. Rex igitur dum illuc tendit, exercitus, qui erat apud Awldre/ inuasit Estsexe / & castrum fecit apud Scrobrih: indeque permeantes venerunt vsque ad Budingtune iuxta Seuernam, & ibi castrum fecerunt. vnde tamen bello repulsi, fugerunt ad castrum suum in Estsexe. Illa autem, qui obsederant Exanceastre, audito aduentu Regis ad puppes fugerunt, & in mari prædantes manebant. Quartus exercitus venit eodem anno à Nordhumbre vsq; in Legecestriam, sed ibi obsessi sunt, & tanta fame afflicti sunt, quod etiam equos suos cōederent.

Alfredi Regis anno 23. Daci qui erant in Legecestria, iuerunt circum per Nordwales & Nordhumbre ad Mereseige insulam Estsexe/ & post in hyeme traxerunt puppes suas per Tamesim in flumen Luye, ille autem exercitus, qui obsederat Exanceastre, deprehensus est prædans iuxta Ciceastre, vbi multos ex suis amiserunt, & quasdam ex puppibus suis perdiderunt. Anno vero sequenti exercitus, qui erat in Luye / fecit iuxta idem flumen castrum quoddam viginti millibus à Londonia. venerunt igitur Londonienses ad castrum illud, & cum Dacis pugnantes, quatuor ex ducibus eorum occiderunt, & victoriam in tempore opportuno dedit suis Dominus omnipotēs. Cum ergo fugissent Daci ad castrum, fecit Rex aquam Luye findi in tria brachia, ne puppes suas per eam reducere possent. quod Daci comperientes relictis puppibus perrexerunt vsque ad Quadruge iuxta Sauernam, & ibi castrum fecerunt, & ibidem hyemauerunt, commendatis vxoribus suis in Estangle. Rex vero cum exercitu persecutus est eos. at Londonienses puppes Dacorum relictas quasdam ad Londoniam duxerunt, quasdam combusserunt. Hi igitur his tribus annis prædictis, scilicet ex quo Daci ad portum Limene appulerunt, Anglis multa mala fecerunt, sed & ipsi multo plura tolerauerunt. Anno vero quarto diuisus est exercitus partim in Nordhumbre/ & partim in Estangle. pars vero transfretans iuit in Secanā: postea tamen quædam puppes Dacorum venerunt iuxta littora Westsexe/ quæ crebris irruptionibus sæpe prædantes & sæpe pugnantes cladem non modicam prouincialibus Westsexe contulerunt. De multis vero conflictibus vnum pertractabo, quia insoliti fuit euentus. Rex *Alfredus* naues longas scilicet 40. remorum vel plurium fecit parari contra puppes Dacorum prædictas. sex autem puppes Dacorum, cum in quodam littore Dauenscire starent, preoccupauerunt eas nouem regiæ naues. Quod Daci videntes tres rates cōtra eos commouerunt. aliȩ namq; tres stabant in littore immobiles nereo scilicet retracto. sex igitur puppes Anglorum pugnauerunt contra tres puppes Dacorum. Tres vero reliquæ progressæ sunt ad tres naues Dacorum in littore stantes. Tres igitur naues Dacorum contra sex desperate & omnino audacissime & diu pugnantes conflictum asperrimum peregerunt. Vicit tamen numerus maior, duæq; rates Dacorum captæ sunt. tertia vero aufugit, omnibus tamen occisis, qui inerant, præter quinq;. Hoc autem perpetrato, cum ad naues sociorum, quæ iuxta puppes Dacorū ex aduerso littore erant, reuerti vellent, exiccatæ sunt: quod Daci videntes egressi de tribus puppibus pugnabant contra gentem Anglorum, quæ erat in tribus ratibus. Videres autem gentem sex nauium bellum aspicientem & auxilium ferre nequientem, pugnis cædere pectus, & vnguibus rumpere crines. Angli tamen viriliter agebant, & Daci fortissime instabant. ceciderunt ex Anglis 42. & ex Dacis 120. Daci tamen *Lucheman* præpositum regalis exercitus acrius insistentem occiderunt. ob quam rem Angli dū paulatim cederent, Daci pene victores visi sunt. Sed ecce,

mari redeunte ad puppes Daci maris alta inuadunt, quos postea 9. puppes Anglorum sero & frustra persecutæ sunt. Ventus vero aduersus victores Dacos aggreditur, & duas ex puppibus eorum ad terram proiecit, vnde homines capti & adducti ad Regem, omnes suspensi sunt apud Wincestriam, qui vero in tertia puppe erant valde sauciati appulerunt in Estangle. Eodem anno perierunt 20. naues cum hominibus iuxta australia littora.

Alfredus rex, cum regnasset viginti octo annis & dimidio super totam Angliam, præter illas partes quæ subditæ erant Dacis mortis sensit aculeum. De cuius regimine laborioso & inextricabili vexatione versifice proloqui dignum duximus.

Nobilitas innata tibi probitatis honorem
Armipotens Alfrede *dedit, probitasq́; laborem,*
Perpetuumq́; labor nomen. cui mixta dolori
Gaudia semper erant, spes semper mixta timori.
Si modo victor eras, ad crastina bella pauebas.
Si modo victus eras, ad crastina bella parabas.
Cui vestes sudore iugi, cui sica cruore
Tincta iugi, quantum sit onus regnare, probarunt.
Non fuit immensi quisquam per climata mundi,
Cui tot in aduersis vel respirare liceret.
Nec tamen aut ferro contritus ponere ferrum,
Aut gladio potuit vitæ finisse labores.
Iam post transactos vitæ regniq́; dolores,
Christus ei sit vera quies, sceptrumq́; perenne.

Edwardus filius Regis *Alfredi* paternum regnum tenuit. 24. annis * *Edwldus* vero frater suus iunior accepit vxorem, & saisiuit Winburnam sine voluntate tam regis quam nobilium regni. quapropter iuit rex *Edwardus* cũ exercitu vsq; ad Batham iuxta Winburnã. *Edwldus* autem cum hominibus suis in Winburna permanens ianuis clausis dicebat, quia ibidem persisteret aut occumberet. Nocte tamen inde recedens iuit ad exercitum, qui erat in Nordn. Illi vero nobilitati iuuenis congaudentes constituerunt eum regem & principem super reges & duces suos. Rex autem saisiuit vxorem eius, quam iuuenis prædictus vltra vetitum Episcopi duxerat, quia sacrata fuerat in sanctimonialem. Eodẽ anno obierat *Edred* dux * Dauene vno mense ante obitum *Alfredi* regis, qui cum eo multa fidelis & fortis gesserat bella.

al. AEdelwoldus.

al. Danescyre.

Edwardi regis anno tertio, *Edelwoldus* frater regis coactis viribus duxit nauigium immensum in Estsexe/ & Estsexenses sine mora subditi sunt. Anno vero sequente duxit exercitum grauissimum in Merce/ & prædauit eam vndiq; vsq; ad Cricalade. Ibique transiens Tamesim cepit * Inbrithenten/ & circumquaq; quicquid aderat. Sicq; patrato facinore suo domum reuersi sunt cum gaudio. At Rex *Edwardus* congregans exercitum quam citius potuit, iuit post eos & terram eorum totam prædatus est inter * Dicum & Vsam vsque ad paludes in * Nordhumbre; postea cum inde recedere vellet, præcepit per totũ exercitum suum, vt omnes simul recederent. & recesserunt omnes præter Centenses, qui remanserunt vltra præceptum regis, & rex misit propter eos 7. nuntios. Tunc exercitus Dacorum ibi eos intercepit, & pugnauit cum eis, ibiq; occisus est *Siulf* dux, & * *Sigbelm* dux, & *Adelwald* baro regis, & *Cenwlf* abbas, & *Sigebricht* filius *Siulfi*, & *Edwold* filius *Acca*, & plures alii, licet ditiores nominentur. Et ex parte Dacorum occisus est rex *Eoric & Edeluoldus* iuuenis, quem elegerant in regem, & *Beorthsigt* filius *Brithnodi Adeling, & Hispobold, &* * *Occelbold*, & plures alii, quos omnes nominare nequiuimus, & multus populus cecidit ex vtraq; parte, & ex parte Dacorum plures occisi sunt, licet ipsi victoriam obtinuissent. Hoc eodem anno obiit *Ealcswid* vxor Regis *Edwardi*.

al. Inbrethdẽne.

al. Ducũ.

al. Nord.

al. Sigbelm.

al. Oscetelbold.

Edwardus rex anno quinto constituit inducias cum Estanglis & Nordhumbris apud Itingforde. Anno vero sequenti misit exercitum rex fortissimum ex Westsexe & Merce, qui prædam maximam ceperunt ab exercitu, qui erat in Nordhumbre/ tam hominum quam animalium. Multisque Dacorum occisis manserunt in terra eorum quinque hebdomadis prædantes. Anno sequenti exercitus Dacorum venit in Merce prædatum. Rex autem congregauerat centum puppes: & misit eas contra exercitum, quas postquam comperuit exercitus, putauit ab eis habere auxilium, & quod securius possent ire quoquo vellent. Porro Rex misit exercitum post eos Westsexe & Merce, qui consecuti sunt eos à tergo, cum domum reuerterentur, & cum eis pugnauerunt. Bellum ingens est commissum. Contriuit autem Dominus infideles contritione magna, & ex eis multa millia mors cruenta deuorauit. corrueruntq; principes eorũ in cõfusione, & deuorati in puluere

for-

forduerunt. Occidit namq; Rex *Haldene*, & Rex *Eolwlf*, & *Vthere* consul, & *Owlfhold*, & *Benesinghold*, & *Hanlafinger*, & *Wrferhold*, & *Offerhold*, & *Offerdhlyte*, & *Hahmundhold*, & *Gudferdhold*, & alius *Gudferd*. Serui autem Domini victoria tanta potiti, exultantes in Deũ viuum, in hymnis & concentibus dominum exercituum benedicebant. Anno sequente defuncto *Edredo* duce Merce, Rex *Edwardus* saisiuit Londoniam, & Oxinefordiam, omnemq; terram Mercensi prouinciæ pertinentem.

Edwardus Rex anno 9. Regni sui construxit Herefordiam castrum non immensum sed pulcherrimum inter Beneficiam, & Mimeram, & Luye flumina non profunda sed clarissima. Eodem anno construxit burgum quendam Witham in Estsexe/ & interea manebat apud Maldune: & ei subdita est magna pars gentis illius, quæ prius erat in subditione Dacorum. Sequenti vero anno exiit Dacorum exercitus ab Hamtonia & Legecestria, & fregerunt inducias, quas Rex iis dederat, & fecerunt cædem magnam Anglorum apud Hochenerctune, & ibi circum in Orineforoscyre. Et postquam domum redierunt, statim exiit alia caterua, & iuit ad Ligetune. Gens autem patriæ illius eos competiens pugnauit cum eis, & eos fugauit, & totam prædam, quam ceperant, eis abstulit, & etiam equos eorum.

Edwardus Regis anno vndecimo venit magnus naualis exercitus ab austro ex Lidwicum & duo consules * *Vther* & *Rahald*, & circuierunt in West/quousq; venerunt ad littus Sauerne, & ibi prædati sunt in Nordwales, vbicunq; poterant iuxta littora, ceperuntque *Camelegeac* Episcopum, & duxerunt eum ad puppes suas. Rex autem *Edwardus* redemit eum quadraginta libris. Postea exercitus exiit volens prædari super Yrcingafeldas, & tunc obuiauerunt eis Legeceastrensis, Herefordiensesq; & homines ex aliis castris, quæ ibi erant propinqua, & cum eis pugnantes eos fugauerunt: occideruntq; *Rahald* consulem, & *Geolcil* fratrem *Vtheri* consulis, magnamq; partẽ exercitus, & fugauerunt eos in castrum quoddam obsidentes eos ibi, quousq; illi dederunt eis obsides iurauerúntque se recessuros a terra Regis. Rex autem fecit custodiri littora Sauerne ex australi parte a Walia vsq; ad Afenam, ita quod ipsi nullo modo ex illa parte irrumpere præsumpserunt. ipsi tamen bis furtim exierunt, vna vice ex orientali parte Weced, alia vice apud Pordacan: & vtraque vice pauci euaserunt, qui occisi non essent præter illos, qui poterant natare ad puppes. Et tunc manserunt in insula Stepen cum magna miseria, ita quod cibus eis defecit, & multi fame mortui sunt, quia cibum conquirere nequibant. Tunc recesserunt ipsi in Diomedum, & inde in Hyberniam. Eodemq; anno Rex *Edwardus* iuit cum exercitu ad Buchingaham, ibiq; mansit quatuor hebdomadis, fecitque vallum ex vtraque parte aquæ, antequam inde recessisset. Et *Turchefel* consul ibi subditus est Regi: omnesq; consules & meliores barones, qui appendebant ad Bedefordiam, & plures ex illis, qui appendebant ad Hamtoniam. *al. Vhter.*

Edwardi Regis anno duodecimo fuisse prælium apud Holme inter Centenses & Dacos scripturæ veterum dicunt. quis autem victor fuerit nonne indeterminatum relinquunt? secũdo ab hoc ãno luna valde obscurata est, & magno fuit horrori videntibus. Tertio ãno apparuit cometa quarto anno Legecestria renouata est, quinto anno corpus sancti *Oswaldi* translatum est a Bardenei in Merce. sexto anno Anglici & Daci pugnauerunt apud * Totanhale. Quis autem cuneorum horrendos aggressus, ignitas collisiones, formidabiles tinnitus, feras irruptiones, miserabiles occasus, clamores horrisonos, scriptis exequetur? Tandem suos diuina pietas victoria decorauit, & Dacos infideles cæde simul & fuga dehonestauit. Eodem anno * *Edelfled* domina Merce, quæ sub *Etheredo* patre suo infirmo regnum Merce regebat, construxit burgum Bruncesburih. *al. Totenhale.* *al. Adelfled.*

Edwardi Regis anno 18. mortuus est *Ethered* dominus Merce, pater *Edelfled*, qui fuerat diu infirmus, & dedit terram suam filiæ suæ, quia nullum filium habebat. Secundo ab hoc anno *Edelfled* domina Merce construxit burgum ad Scoriate & eodem anno burgum apud Bruge. tertio anno *Edelfled* domina Merce construxit burgum Tamewrthe in principio æstatis: & ante Augustum, illum apud Stafforde. quarto *Edelfled* domina Merce construxit burgum Edcabirh in principio æstatis, & in fine Augusti illum apud Wirewewic: quinto *Edelfled* domina Merce construxit burgum apud Cereburih post natale, & illud apud Wardebirh in æstate, & eodem anno illum apud Rumcouen. sexto misit exercitum in Walliam, Walensibusque victis fregit Brecanammere / in qua cepit vxorem Regis Walensis cum 33. hominibus. septimo EDELFLED domina Merce adquisiuit Derebi cum prouincia ei appendicia. cum autem multitudo hostium intra Derebi conclusa, egredi contra eam non auderet, castellum acerrime inuasit, & in ipso portæ introitu prælii maxima vis exarsit, vbi quatuor duces fortissimi *Edelfled* cæsi sunt. sed sui nihilo-

minus portam & muros fregerunt. octauo *Edelfled* domina Merce conquisiuit Legecestriam, & maior pars exercitus, qui ibi erat, subdita est, Eboracensesq; illi promiserant, & quidam eorum fidem dederant, quidam vero iurauerant quod forent in auxilium eius. Post illam autem conuentionem ipsa obiit apud Tamewrthe, duodecim diebus ante festum S. *Iohannis*, octauo anno, ex quo obtinuit dominium Merce, & sepulta est apud Gloucestre in porticu sancti *Petri*. Hæc igitur domina tantę potentiæ fertur fuisse, vt à quibusdam non solum domina vel regina, sed etiam Rex vocaretur ad laudem & excellentiam mirificationis sui. Et vt æstimatum & dictum est, nisi fati velocitate prærepta fuisset, viros virtute transisset vniuersos, vnde ad tantæ probitatis memoriam, camœnam diuturnitatis largitricem vel pauca dicere compulimus.

> O Elfleda *potens, ô terror virgo virorum,*
> *victrix natura, nomine digna viri.*
> *Tu quo splendidior fieres, natura puellam,*
> *te probitas fecit nomen habere viri.*
> *Te mutare decet, sed solam, nomina sexus,*
> *tu regina potens, rexq́; trophæa parans.*
> *Iam nec* Cæsarei *tantum meruere triumphi,*
> Cæsare *splendidior virgo virago vale.*

Edwardus Rex vicesimo sexto anno regni sui exhæredauit ex Dominio Merce totius *Alfwen* sororem *Adelfled*, quæ postea regnum illud tenuit, magis curans an vtiliter vel inutiliter, quam an iuste vel iniuste. Postea vero construxit burgum apud Glademuthan. Nec longe post migrauit à corpore apud Ferandune, & *Alfwarde* filius eius cito post patrem defecit apud Oxineforde, & sepulti sunt apud Wincestre. Nec multo ante *Sedric* Rex Nordhumbre occiderat fratrem suum *Nigellum*, quo scelere patrato Rex *Reginaldus* conquisiuerat Eouirwic.

Adelstan filius *Edwardi* electus est Rex in Merce, & sacratus apud Kingestun/ qui regno quidem parum vixit, sed clare gestis non parum splenduit: qui a fortissimis lacessiti, sed bello nunquam potuit vinci. Curriculo siquidem sequentis anni *Gudfridum* Regem Dacorum, patrem *Reginaldi* prædicti regis bello lacessitus, bello repulit, repulsum fugauit, fugatum perdidit. Nec multo post aduersa percussus fortuna, fratrem suum *Edwinum* magni vigoris iuuenem, & bonæ indolis, maris fluctibus flebiliter amisit. At vero rex *Adelstan* his transactis gentem perfidam Dacorum, & infidam Scottorum in exterminium traducere disponens, confertissimum duxit exercitum terra & mari in Nordhumbram, & Scotiam. cui cum non esset, qui resistere inciperet, vel qui resistere persisteret, vbique terrarum progrediens, & pro libitu prædans, cum triumphali rediit lauro.

Adelstan Rex anno gratiæ 945. Regni vero sui anno quarto commisit prælium ad Bruneburh præliorum maximum contra *Anlaf* Regem Hyberniæ, qui vires suas gente Scottorum & Dacorum in Anglia conuersantium adauxerat. De cuius prælii magnitudine Anglici scriptores quasi carminis modo proloquentes, & extraneis tam verbis quam figuris vsi, translatione fida donandi sunt, vt pene de verbo in verbum eorum interpretantes eloquium, ex grauitate verborum grauitatem actuum & animorum gentis illius condiscamus.

al. filius.

Rex Adelstan *decus ducum, nobilibus torquium dator, &* * *frater eius* Edmundus *longa stirpis serie splendentes percusserunt, in bello acie gladii apud* Brunesburh, *scutorum muros fiderunt, nobiles ceciderunt, domestica reliquia defuncti* Edwardi. *Sic namque iis ingenitum fuerat à genibus cognationum, vt bellis frequentibus ab infestis nationibus defendere, vt patriæ thesauros, & domos, pecunias, & xenia. Gens vero Hybernensium, & puppium habitatores fatales corruerunt, colles resonuerunt: sudauerunt armati, ex quo sol mane prodiit micans hilariter, lætificans profunda, Dei luminare, fax creatoris, vsque quo idem nobilis ductor occasu se occulit. Ibi viri iacuerunt multi à Dacia oriundi, telis perforati sub scutis lanceati. simul & Scotti bello fatigati. Gens vero* Westsexe/ *tota simul die prius electi, post indefessi, inuisæ gentis globos strauerunt. viri elegantes hastas cedebant, viri Mercenses acuta iacula mittebant duro manus ludo. sanitas ibi nulla his, qui cum* Anlauo *trans maris campos in ligni gremio terram petierunt Marte morituri. Quinque occubuerunt in loco belli reges iuuenis gladiis percussi, ducesque septem Regis* ANLAVI, *absque numero ceciderunt Scotti, deperiitque Normannorum tumor; nec enim paucos ad litem belli duxerant secum. Cum paucis vero in maris fluctus rex nauis prouectus intrinsecus gemebat. Simul &* Froda *ductor Normannus cumque suis notis dux* Constantinus *de martis congressu iactare nequierunt, vbi cognationis suæ fragmen apparuit, vbi amici sui corruerant in statione populi bello prostrati, & filium*

suum

suum in loco pralii vulneribus demolitum charum reliquit. Nec Gude *Dacus declamare potuit, licet verbis blandus, & mente vetustus. nec* Anlaf *ipse cum reliquiis suis mentiri potuit, quod ad hoc negotium sui præstiterint in campo belli, ictuum immanitate, telorum transforatione, in concilio proborum, Matres vero & nurus planxerunt suos belli alea cum* Edwardi *filiis lusisse. Cum Normanni nauibus clauatis, &* Anlaf *labefactus vltra profundum flumen terras suas mœsto animo repetissent. Postea frater vterq; redit* Westsexe *belli reliquias post se deferentes, carnes virorum in escam paratas. Ergo coruus niger ore cornutus, & buffo liuens, aquila cum miluo, canis, lupusq; mixtus colore: hii sunt delitiis diu recreati. Non fuit bellum hac in tellure maius patratum, nec cædes tanta præcessit istam, postquam huc venerunt trans mare latum Saxones & Angli, Brittones pulsuri: clari Martis fabri* Walenses *vicerunt, reges fugauerunt, regna susceperunt.* His causa recreandi interpositis ad historiam redeamus.

Adelstanus rex cum regnasset quatuordecim annis hominibus vltra non apparuit. successit autem ei in regno *Eadmundus* filius suus, & regnauit *sex annis & dimidio. cuius regni anno quarto occisus est per proditionem regis Franciæ, *Willielmus* filius *Rollionis*, qui terram, quæ vocatur Normannia, à rege Franciæ conquisierat. A *Rollione* autem gẽs Normannorum duxit originem. *al. nouem*

Eadmundus rex ducens exercitum in illam partem Merce, quæ paganis diu subdita fuerat vsq; ad latissimum flumen Humbre, belli sorte Dacos vicit, & quinq; vrbes victoriosus cepit Lincolniam, Legecestriam, & Stanfordiam, & Snotingham, & Derebi. Dacos igitur, qui etiam eo tempore Normanni sunt vocati, penitus extirpauit, & ab vrbibus prædictis infidelitate remota Dei gratia fidei fulgorem restituit. Eo in tempore obiit rex *Anlaf*, de quo prædiximus. postea vero rex *Eadmundus* suscepit quendam alium *Anlaf* regem Dacorum in baptismate tam viribus regis cedentem, quam prædicationi credentem. Et post paucos dies *Reginaldum* regem Eboracensem (de quo prædiximus) quia Eboracum conquisierat tenuit ad manum Episcopi.

Edmundus rex cum rediisset ad Westsexe & honorabili triumpho susceptus esset, reges prædicti Dacorum scilicet *Anlaf* filius *Sidrici* & *Reginaldus* filius *Gudferdi* fregerunt pacem, quam cum eo constituerant, deprædantes in parte regni sibi direpta. Rex igitur fortissimus *Eadmundus* cum militari copia prouectus in Nordhumbre bello commisso reges vtrosq; & a regno fugauit, & Nordhumbram primus regum Westsexe in dominio proprio tenuit. Sequenti vero anno totam Cumberland, quia gentem prouinciæ illius perfidam & legibus insolitam ad plenum domare nequibat, prædauit & contriuit. & commendauit eam *Malculmo* regi Scotiæ hoc pacto, quod in auxilio sibi foret terra & mari.

Edmundus rex inuictus cum regnasset fœliciter sex annis & dimidio, & omnia ei prospere contigissent, & solus diceretur rex in Anglia, nefanda proditione confessus est, & omnibus seculis detestanda die sancti *Augustini*. cui morte inæstimata prærepto parcat *Christi* pia benignitas.

Edredus frater *Eadmũdi* regis, filiusq; regis *Adelstani* fratri suo successit in regno: & eodẽ anno Nordhumbras iugum dominationis suę ferre nolẽtes, cum valida armatorum manu petiit, totamq; sibi conquisiuit. Inde vero in Scotiam vexilla direxit. Scotti igitur nimio terrore perculsi, sine bello subdiderunt se regi, & iurauerunt ei tam Nordhumbri quam Scotti debitam domino fidelitatem. quod tamen iuramentum diu non durauit.

Edredo namq; reuerso in australes regni sui partes, *Anlaf*, qui à regno Nordhumbre aufugatus fuerat, rediit cum magna classe in Nordhumbram, & cum gaudio susceptus est à suis, & regno iterum restitutus, quod in fortitudine tenuit quatuor annis. Quarto autem anno solita infidelitate vtentes Nordhumbri fugauerunt regem eorum *Anlaf*, & susceperunt *Hirc* filium *Haraldi* in regem. sed ille iterum breui tenuit regnum.

Edredus rex 7. anno regni sui receptus est iterum in regno Nordhumbre. gens namque patriæ illius dominum diu non perferens, vnum tertio anno regni sui *Hirc* filium *Haraldi* velociter acceperat, leuiter abiecerat, & regem *Edredum* ad se sponte vocatum regni sede reponunt.

Edredus rex eximius & inuictus cum super omnes partes Angliæ tandem rex solus regnasset fatis exigentibus hominem exuit octauo anno postquam diadematis insigni sublimatus fuerat.

Edwi filius regis *Edmundi* super vniuersam Angliam post hunc regnauit. *Edmundus* namq; filius *Adelstani* probissimi regis, filii *Edwardi* fortunati principis, filii *Alfredi* laboriosi ducis, filii *Edelwlfi* magni patris, filii *Egbricti*, qui regnum Westsexe maxime primus in sublime prouexit, & in monarchiam suæ fortitudinis diligentia protelauit, duos filios habuit, *Edwi* primogenitum, & *Edgar* minorem, quos secundum ordinem natiuitatis

ordo regnandi disposuit. Secundo autem anno regni eius *Wlstan* archiepiscopus vitali priuatus est aura. Rex autem prædictus *Edwi* non illaudabiliter regni insulam tenuit.

Edwi rex anno regni sui quinto cum in principio regnum eius decentissime floreret, prospera & lætabunda exordia mors immatura perrupit.

Edgarus pacificus, frater regis prædicti 16. annis regnauit. in diebus eius hæc terra maxime meliorata est, & Dei omnipotentis gratia, quam ipse pro posse suo deuotissimus meruit, semper dum vixit in pace regnauit. Ille namque *Christi* fidem in regno suo validissime dilatauit, & opera salutis exemplo suo clarissime fœcundauit. Dilectus namq; Deo & hominibus gentes terræ suæ semper pacificare studuit, nec aliquis prædecessorum suorum tanta pace & gaudio regnum tenere potuit. Ipse siquidem nomen Dei honorabat, & de lege Dei sępius inquirens libenter eam discebat, & gaudenter docebat, & verbis & operibus populum suum bonorum operum exercitationi promptus inuitabat. Domini autem omnipotentia seruo suo *Edgaro* bene gesta non solum in futuro, verum etiam in præsenti seculo retribuit, quia regulos omnes & consules & patriæ totius gentem cum tremore & amore pro velle suo subdidit, absque prælio & aliqua Martis perturbatione. fama vero & nomen regis clarissimum terris vniuersis dilatabatur amplissime, & veniebãt extranei videre gloriam eius & audire doctrinam oris eius. In hoc tamen peccabat quod paganos eos, qui in hac patria sub eo degebant, nimis firmauit, & extraneos huc adductos plus æquo diligens valde corroborauit:

Nihil enim in rebus humanis perfectissimum est.

Edgari pacifici anno 5. *Edelwaldus* venerabilis fœliciter episcopatũ Wincestre suscepit. Hic secũdo episcopatus sui anno quosdam canonicos in veteri monasterio Wincestre degentes, & ordinem suum pigre & negligenter obseruantes eiecit, & monachos imposuit. Quæ ecclesia nostris temporibus loco auulsa est: quia nimis coniuncta erat matri ecclesiæ, quę sedes est episcopi. Consensu igitur episcopi & Abbatis eiusdem monasterii extra muros vrbis fundata est. *Adelwaldus* vero egregius præsul ædificator sepium fuit, auertens semitas iniquitatis, & plantans radices charitatis. Ipse namq; seminator optimi consilii fuit, cuius montis rex *Edgarus* nouellas plantationes & arbusta teneritudinis Deo gratissima instituit. Abbatiam namq; Glastinbirh construxit, Abbatiam Abancune super Tamesim composuit, Abbatiam apud Burch prope Stanfordiam stabiliuit: Abbatiã Thornei prope illam, quæ est apud Burch in mediis paludibus, loco tamen amœnissimo fixit. Consilio etiam *Edelwoldi* episcopi, *Ailwinus* consul eiusdem regis Abbatiam Ramesei in insula pulcherrima intra easdẽ paludes fixit. Est autem palus illa, de qua loquimur, latissima, & visu decora multis fluuiis decurrentibus irrigata, multis lacubus magnis & paruis depicta, multis etiã siluis & insulis florida: intra quã sunt ecclesia Heliensis, Abbatia Ramesiensis, abbatia Chateric, Abbatia Thorneie, abbatia Crulande, sed iuxta eam sunt abbatia Burgensis, abbatia Spaldinge, ecclesia S. *Iuonis* super Vsam fluuium Huntendoniæ, ecclesia S. *Egidii* super Grentam fluuium Cantabrigiæ, ecclesia S. *Trinitatis* in Tedfordia.

Rex *Edgarus* vndecimo anno regni sui iussit prædari insulam Tenet, quia iura regalia spreuerant, non vt hostis insaniens, sed vt rex malo mala puniens.

Edgarus rex 13. anno regni sui sacratus est in die Pentecostes apud Baþam: inde vero post pentecosten duxit exercitum suum ad Legecestre, vbi venerunt contra eum sex reges, qui omnes ditioni eis subiecti sunt, & omnes illi domino debitam dederũt fidem se terra & mari seruituros ei ad eius imperium.

Edgarus pacificus rex, magnificus, *Salomon* secundus: cuius tempore nunquam exercitus aduenarũ venit in Angliam, cuius dominio reges & principes Angliæ sunt subiecti; cuius potentiæ Scotti etiam colla dedere; cum regnasset sedecim annis & duobus mẽsibus fœliciter viuens fœliciter obiit. nec potuit male mori, qui bene vixerat, qui tot Ecclesias Deo fundauerat, qui tot bona perennia breui tempore statuerat. cuius plantationum gratiæ quanto instantius Deum laudare non cessant, tanto beati regis in cœlestibus gloria crescere nõ desistit. De cuiꝰ laude musam aliquãtulũ dicere pro meritis ꝓmouimꝰ.

Auctor opum, vindex scelerum, largitor honorum,
sceptriger Edgarus *regnà superna petit.*
Hic alter Salomon, *legum pater, orbita pacis,*
quod caruit bellis claruit inde magis.
Templa Deo, templis monachos, monachis dedit agros,
nequitiæ lapsum, iustitiæque locum.
Nouit enim regno verum perquirere falso,
immensum modico, perpetuumque breui.

Edwar-

Edvvardus filius *Edgari* regis, qui dicitur sanctus, regnauit pro patre suo: cuius regni principio apparuit cometa, signum scilicet maximæ famis, quæ in anno sequente secuta est. Tunc vero consul quidam nequissimus *Elsere* nomine Abbatias plures, quas rex *Edgarus* & *Edelvvld* Episcopus construxerant, quorũdam potentum assensu & factione destruxit. inde dominus ad iram permotus pristinam renouare statuit cladem.

Edvvardi sancti regis anno quarto, omnes optimates Anglorum ceciderũt à quodam solio apud Calne præter sanctum *Dunstanum*, qui trabe quadam apprehensa restitit. vnde quidam eorum valde læsi sunt, quida vero mortui: Signum scilicet Dei excelsi fuit, quod proditione & interfectione regis sui ab amore Dei casuri essent, & à diuersis gentibus digna contritione conterendi.

Edvvardus sanctus cum quinque annis regnasset, occisus est proditione gẽtis suæ perfide die aduesperascente apud Coruesgate: & inimicitias, quas viuenti ingesserant, in mortuum protelantes, sepelierunt eum sine regio honore apud Marham; vt sicut vitam regis extinxerant, ita & nomen eius extinguerent. Hic vero compertum est, contra diuinam prouidentiam non sufficere prauum cor hominis & inscrutabile. Quem enim perfidi terris abiecerant Deus in cœlo gloriose suscepit: & memoria æterna insigniuit eum Dominus, cuius mentionem proditores obnubilare studuerant. Inde Dominus iterum ad iram promotus & plus solito irritatus genti pessimæ malum inextricabile conferre cogitauit. *Dicitur autem, quod nouerca eius mater scilicet regis* *Edelredi *dum ciphum ei porrigeret, cultello percusserit.* *al. Ailredi*

**Edelred* filius *Edgari* regis & frater *Edvvardi* coram ducibus Anglorum sacratus est in regem apud Kingstun omine sinistro sicut de eo cum paruulus esset sanctus *Dunstanus* prophetauerat. Minxit namq; cum baptizaretur in sacro fonte. Vnde vir Domini exterminium Anglorum in tempore eius futurum prædixit. Post paruum vero tempus, ex quo *Edelred* regnauit, transtulit *Alfere* cõsul corpus sancti *Edvvardi* à Marham ad Scaftesbirh cum debito honore nutu Dei compellante. Venerũt autem tertio anno regis *Edelredi* septem puppes Dacorum quasi prænuntiæ futuræ vastationis, & prædauerunt Hamptune. Postea vero *Alfere* cõsul vitam deseruit, cui successit *Aifricus*, quem rex crudeliter exulauit. Eo tempore sanctus *Adelvvold* Episcopus pater monachorum, & fidus Anglorũ Domini visionem, quam semper optabat, adeptus est. Nec longe post sanctus *Dunstanus* Archiepiscopus à mundi tenebris transiit ad cœli gloriam. His autem duobus luminaribus Anglorũ genti subtractis caruit Anglia lorica protectionis suæ, & vindictæ Dei præmeditatæ desolata patuit. Successit verò sancto *Dunstano Adelgarus*, *Adelgaro* vero post annum *Siritius*. Rex autem *Edelred* crudeliter destruxerat Episcopatum Roucceastre. inde iterum Dominus ad iram promotus, quod facere parauerat, non distulit. veneruntq; Daci ex multis partibus, & operuerunt Angliam quasi nubes cœli. ex vna igitur parte *Wechepor te prædata est. Inde autem Daci progredientes exercitui Anglorum obuiati sunt. qui confligentes **Gadam* ducem eorum occiderunt, & partem illam exercitus in exterminium redegerunt. Ex alia vero parte Wic prædata est. *Britnod* vero consul cum magnis viribus obuians eis, pugnauit & victus est, & gladiis cæsus occubuit, & phalanges eius in perniciem redactæ sunt.

al. Adelred

al. Wech port

al. Godam

Edelredi regis anno decimo tertio primum statuerunt Angli consilio infausto *Sirici* Archiepiscopi, quod ipsi censum Dacis persoluerent, quatenus à rapinis & cæde cessarent. & dederunt eis decem mille libras. Hoc autem malum vsq; in hodiernum diem durauit, & diu, nisi Dei pietas subueniat, durabit. Regibus namq; nostris modo persoluimus ex consuetudine, quod Dacis persoluebatur ex ineffabili terrore. Post hæc rex Dacis insidias molitus est. *Alfric* vero cõsul, quem rex exulauerat, & postea tamen receperat, præmunire fecit exercitum. Iure autem dicitur: *quem semel grauiter læseris, non facile tibi fidelem credideris.* Cum ergo venisset regia classis à Londonia, quibus præerant *Alfricus* & *Toroldus* consules, vt interciperent Dacos; præmoniti omnes euaserunt. Tunc exercitus maior Dacorum obuiam puppibus regiis venerunt, qui nauali prælio pugnantes & multos Londoniensium cædentes, puppes totas armatas triumphose ceperunt, & *Alfricum* consulem qui inerat. Eodẽ anno S. *Osvvaldus* Eboracensis Archiepiscopus transit ad gloriam cœli. & *Eadvvlf* suscepit sedem Eouerwic: ex inde Bebanburh fracta est & prædata, & post inde meauit exercitus in Humber, & prædati sunt ex vtraque parte in Lindesey & Nordhumbre. At vero Angli militaribus copiis aggregatis cum contra eos acies direxissent, ante ipsam collisionem inceperunt fugam *Frena* & *Godvvine*, & *Fridegist*, qui duces erant exercitus Anglorum. Ea tempestate fecit *Edvvinus* erui oculos

Alfgaro filio *Alfrici* consulis, vnde odium & infamia eius crudelitatis adaucta est. Tunc *Richardo* veteri defuncto successit *Richardus* filius eius in Normannia. His transactis *Anlaf* & *Suain* Londoniam impetierunt cum nonaginta quatuor nauibus in natiuitate Sanctæ *Mariæ*. Cuius gloriosæ virginis auxilio liberati sunt Christiani à Paganis. Vrbem namque assilientes, & flammis demoliri parantes, inæstimata confusione repulsi sunt. Quamobrem spe frustrati in Eastsexe/ & Cent/ & Sudsexe/ & Hamtunescire, acceptis equis sæuiores solito perrexerunt, omnia cæde & incendio replentes. Idcirco rex missis nunciis promisit censum eis & cibum, quod concedentes hyemauerunt in pace apud Hamtune. Rex autem *Edelred* mittens pro rege *Anlaf* datis obsidibus honorifice suscepit eum apud Andoure: tenensq; eum ad confirmationem Episcopi multis lætificauit muneribus. *Anlaf* itaque se nunquam amplius sine pace venturum in terram Anglorum regi promisit, promissumq; tenuit. His temporibus obiit *Siritius* Archiepiscopus, post quem *Alfricus* pallio est potitus.

Edelredi regis anno decimo nono Daci circa Cornugalliam perrexerunt in Sauernam prædantes in Dauent & Sudwales/ egredientesq; ad Wecheport cum ferro & flamma inde reuersi sunt circa * Penwistrit, ex Australi parte, venientesq; in Tamremutham, & inde apud Lideford facibus & flammis omnia commendabant, & monasterium *Ordulfi* apud Esingestoche combusserunt. His transactis perrexerunt hostes in Frondmudham exeuntesq; à puppibus perambulauerunt Dorsete cum clade solita nullo resistente. Hoc tamen anno quandoq; perendinabant in Vecta insula, & pascebantur de Hamtunescire & Sudsexe. Post hæc vero venerunt in Tamesim, & inde per flumen Medewei ad Rouecestriam. Illic igitur Centenses congregati sunt cuneisq; constructis acerrime bellum inceperunt. Daci vero semper & soli bello nitenti Martio tandem potiti sunt campo. Exinde rex *Edelred* iuit in Cumberland cum exercitu grauissimo, vbi maxima mansio Dacorum erat: vicitq; Dacos bello maximo, totamq; fere Cumberland prædando vastauit. His actis venit quidam exercitus Dacorum ad Exammutham, & ibi castrum expugnare satagentes, viriliter resistentibus cesserunt. Itaq; diffusi sunt per patriam circumquaq; cum ducibus solitis *Marte* & *Vulcano*. Congregati sunt ergo contra eos Summerseti & pugnauerũt apud Penho. Daci vero semper bellis exercitati belli fortuna potiti sunt. Sed iam liber hic Dacorum magnitudinis suæ meritis termino donandus est.

al. Penwihtstrict

More autem solito lux apertionis ex ordinata abbreuiatione genita, perstrictis huius libri summitatibus, lectori diligenter anteponenda est.

De regno Canciæ pauca dicenda sunt, siquidem cum *Egbrictus* rex Westsexe, *Baldredo* fugato regnum Canciæ in domino suo tenuisset. *Adelstano* filio suo moriens illud reliquit. *Adelstano* vero ad fratrem *Edelulfum* regem Westsexe regnum illud rediit, quod cum hæreditario iure *Adelberto* filio suo reliquisset, & alius filius eius *Athelbaldus* rex Westsexe post 5. annos periisset, regnum vtrumq; *Adelbricto* subditum est, & nunquam postea diuisum. Hic igitur omnino regnum Canciæ explicit.

De regno vero Westsexe *hæc elucidatio adhibeatur.*

Ethelwlfus regnauit 19. annis, victusq; à Dacis apud Carrum, perniciose vicit eos apud Aclea.

Athelboldus filius regis prædicti regnauit quinque annis & sepultus est apud Scireburnam.

Ethelbricht frater eius regnauit 5. annis, cuius duces & exercitus Dacos vicerunt apud Wincestre.

Athelred frater eorum 5. annis, & paulo plus, qui contra Dacos apud Redingum mire cum fratre suo conflixit.

Alfredus regnauit 28. annis, & dimidio, de quo nihil breuiter dici potest, quia multa fecit & miranda.

Edwardus 23. annis, & pugnauit contra Dacos in Nordhumbre, & in egressione Merce, vicit eos gloriose, & occidit reges fortes, vicit quoque Dacos apud Totenhale, & conquisiuit Merce.

Adelstan filius *Edwardi* quatuordecim annis, qui fecit maximum prælium apud Bruneburh.

Edmundus 6. annis & dimidio qui super Dacos 5. vrbes cepit, & eisdem victis Nordhumbram in dominio tenuit.

Edredus frater *Edmundi* 9. annis omnes Angliæ partes fœliciter obtinuit.

Edwi

Edwi filius *Edmundi* 4. annis eodem spatio & potentia tenuit.

Edgarus filius *Edmundi* 16. annis pacifice & gloriosius omnibus aliis imperauit.

Edvvardus rex Sanctus 5. annis regnum tenuit & fœliciter occisus est.

Edelred frater eius ira Dei perturbatus ærumnose regnauit, de quo nobis multa restant dicenda.

De regno vero Nordhumbre paulisper tangendum est: *Osbrictus* namq; tempore regis *Athelwlfi* regnauit ibidem quem more suo abiicientes constituerunt *Ellam* regem. Qui vtriq; cum à Dacis occisi fuissent, regnauerunt Daci multo tempore in Nordhumbre: Scilicet rex *Haldene*, & *Gudfert*, & *Nigellus*, & *Sidric*, & *Reginaldus*, & *Anlaf*. Confuse autem regnauerunt Daci, ita quod modo ibi rex vnus erat, modo duo, modo reguli multi. Postea vero *Edredo* regi Westsexe in dominium cōtigit, & successoribus eius. Hic igitur omnino regnum Nordhumbre explicit.

De regno vero Merce paucis dicendum est. *Brithulf* namq; rex Merce tertio anno regni sui fugatus est à Dacis. *Burhred* etiam cum regnasset viginti & duobus annis fugatus est à regno. Daci ergo regnum illud sibi conquisitum prius *Ceolwlfo* ad seruandum tradiderunt, postea vero sibi minute diuiserunt. itaq; pars patriæ & procerum quandoq; erat sub legibus Westsexe. *Edmundus* vero rex Merce Westsexe totā sibi in dominium subdidit. Hic igitur regnum Merce dominio Westsexe penitus subiectum explicit.

Regnum vero Estangle, quod dudum regnis aliis vt prædictum est variis modis subiectum fuerat, nunc reges Westsexe vel Cantiæ in dominio tenebant, nunc alicui vel aliquibus dabant. Igitur rex vnus ibi erat, aliquando multi alii reguli. vltimus tamen Anglorum sub rege Westsexe regnauit ibidem *S. Edmundus* quo interfecto regnauit *Godrun* Dacus, postea regnum minutim Daci partiti sunt, fuitq; sub eis vsq; dum regi *Edvvardo* ex maxima parte subiecta est. Hic igitur regnum Estangle dominio Westsexe contingens explicit, & iam ad primordia causamq; aduentus Normannorum peruenimus.

HENRICI HVNTINDONIENSIS HISTORIARVM.

LIB. VI.

ANNO millesimo ab incarnatione Domini, *Richardi* Consulis Normannorum filiam rex prædictus *Edelred* in coniugem assumere præcogitauit ad tuitionem regni sui. Ille enim fortissimus erat, & omni regno Francorum formidabilis. Ipse autem se suosq; valde debilitatos videbat, futuramq; cladem nō mediocriter horrebat. Hoc autem Dei nutu factum esse constat, vt veniret contra improbos malum. Genti enim Anglorum, quam sceleribus suis exigētibus disterminare proposuerat, sicut & ipsi Brittones peccatis accusantibus humiliauerant, Dominus omnipotens duplicem contritionem proposuit, & quasi militares insidias adhibuit. Scilicet vt hinc Dacorum persecutione sæuiente, illinc Normannorum coniunctione accrescente, si ab Dacorum manifesta fulminatione euaderent, Normannorum improuisam cum fortitudine cautelam non euaderent. Quod in sequentibus apparuit, cum ex hac coniunctione regis Anglorum & filiæ ducis Normannorū Angliam iuste secundum ius gentium Normanni & calumniati sunt & adepti sunt. Prædixit etiam eis quidam vir Dei, quod ex scelerum suorum immanitate non solum quia semper cædi & proditioni studebant, verum etiam quia semper ebrietati & negligentiæ domus Domini dediti erāt, eis insperatum à Francia aduenturum dominium: quod & eorum excellentiam in æternum deprimeret, & honorem sine termino restitutionis euētilaret. Prædixit etiam, quod non ea gens solum, verum & Scottorum, quos vilissimos habebant, eis ad emeritam confusionem dominaretur. Prædixit nihilominus varium adeo seculum creandum; vt varietas, quæ in mentibus hominum latebat, & in actibus patebat, multimoda variatione vestium & indumentorum designaretur. Hac igitur prouidentia cum legatariis ad ducem Normannorum missis rex Anglorum suæ petitionis concessionem obtinuisset, Statuto tempore tanto digno ministerio ad dominam suam recipiendam & adducendam proceres Anglorum mittuntur in Normāniam, quæ longo & digno regibus apparatu dirigitur in Angliam.

Millesimo 2. anno *Emma* Normannorum gemma venit in Angliam, & diadema nomenq; reginæ suscepit. Quo prouētu rex *Adelred* in superbiam elatus, & perfidiā prolatus,

omnes Dacos qui cum pace erant in Anglia, clandestina proditione fecit mactari vna eademq; die, scilicet in festiuitate *S. Bricii*, de quo scelere in pueritia nostra quosdam vetustissimos loqui audiuimus: quod in vnamquamq; vrbem rex præfatus occultas miserit epistolas, secundum quas Angli Dacos omnes eadem die & eadem hora vel gladiis truncauerunt impræmeditatos, vel igne simul cremauerũt subito comprehensos. Eodem anno rex præfatus *Leffium* ducem exulauit, quia *Effic* regis vicecomitem occiderat.

al. sanguine.

Millesimo 3. anno ira Daci exarserũt digna, sicut ignis, quem * sanguine velit aliquis extinguere. Aduolantes igitur quasi multitudo locustarum quidam Exaceastriam venerunt, & vrbem totam funditus destruxerunt, & omnia spolia secum, cineribus tantum relictis, deportauerunt. *Hugonem* vero Normannum, quem ibi iam regina *Emma* vicecomitem statuerat in perniciem compegerũt. Congregatæ sunt itaq; gentes Hamptunescire & Wiltunescire pugnatum cum exercitu. Cum autem appropinquarent ad prælium finxit se dux eorum *Alfricus* infirmum, & cogebat se ad vomitum: sicq; gentem Anglorum, quam ducebat, prodidit. Et quoniam verum est quod vulgo dicitur. *Quando dux deficit exercitus vilescit*, Daci videntes defectum hostium, persecuti sunt eos vsq; ad Wiltune, quam prædantes & comburentes venerunt ad Salesbiri & inde ad puppes suas cum præda & triũpho remearunt.

al. Wlfketel

Anno 4. *Suain* rex Dacorum fortissimus, cui Deus regnum Angliæ destinauerat, cũ nauibus multis venit ad Nordwic, & eã prædatus est, & cõbussit. Quod * *Vsketel* dux illius prouinciæ videns, fecit pacem cum exercitu, improuisum eius aduentum sustinere non sufficiens. Infra pacem vero exercitus post tres hebdomadas furtim perrexit ad Tedford, & eam prædatam combussit. Quod comperiens dux *Vlfketel* mane ex improuiso cũ parua manu reuertenti ad puppes occurrit exercitui, quibus grauiter & diu resistere, sed nõ suffecit persistere.

Anno 5. Daci redierunt in patriam suam. Ne tamen interea plaga carerent Angli, tanta desolatio famis Brittanniam inuasit, quantam nullus hominum meminisse potuit.

al. Swein

Anno 6. cum * *Suain* vir audacissimus cum magna classe redisset ad Sandwic, quem semper comitabantur tres sociæ, prædatio, combustio, occisio: frenduit omnis Anglia, & commota est velut arundinetum Zephyro vibrante collisum. Rex autem congregato exercitu cum toto autumno contra eos persisteret, nihil profecit; illi namq; classem alio dirigentes ludum solitum exercebant. In principio vero hyemis in insula Vecta manserunt, & sicut per prophetam dictum est, *Dies festos vertam in luctum*, in natale Domini perambulauerunt Hamtonescire & Berescire, vsque ad Redings, inde ad Wallingford, inde ad Colesceige, inde iuxta * Elendune ad Chichelmeslaue. Quocunque autem pergebant, quæ parata erant hilariter comedentes cum discederent, in retributionem procurationis reddebant hospiti cædem, hospitio flammã. Reuertentibus autem *Dacis* ad mare obuiauit exercitus Westsex & pugnauit cum eis. Quid autẽ aliud profecit, nisi quod spoliis suis Dacos victus ditauit. Vidit igitur gens Wincestre exercitum hostilem, superbum, & audacem iuxta portas vrbis transeuntem: & cibum, quem vltra 50. milliaria à mari conquisiuerat, & spolia, quæ à bello victis acceperat, secum deferentẽ. Rex autem *Adelred* cum mœstitia & confusione erat ad firmam suam in Salopscire, sæpe rumorum sauciatus aculeis.

al. Etsesdune

Anno 7. rex & senatus Anglorum dubii quid agerent, quid omitterent, communi deliberatione grauem conuentionem cum exercitu fecerunt: & ad pacis obseruationem 30. millia librarum ei dederunt. Eodem anno Dei prouidentia ad perniciem Anglorum factus est *Edricus* dux super Merce, proditor nouus sed maximus.

Anno 8. qui est annus 30. regni prædicti regis, fecit rex parari per totam Angliam ex 310. hidis nauem vnam, & ex octo hidis loricam & galeam. Hida autem Anglice vocatur terra vnius aratri culturæ sufficiens per annum.

Anno 9. *Richardo* Normannorum duci misit rex nuncios suos causa consilii & auxilii postulandi. Puppes autem prædictæ cõgregatæ sunt apud Sandwic, & viri optime armati. Nec fuit tantus numerus nauium tempore alicuius in Brittannia. Illusit autem eos Deus. Siquidem rex exulauerat *Wlnod* puerum nobilem Sudsexe. Ille vero cum 20. nauibus cœpit prædari iuxta littora maris. Igitur *Brictric* frater ducis *Edrici* laudem sibi volẽs adquirere, 80. ex puppibus prædictis secum duxit: & hostem viuũ vel defunctũ se regi allaturũ promisit. Sed inter eundũ, ventus vltra modũ horribilis naues eius, omnes ad terrã perniciose iactauit. *Wlnod* vero superueniens statim eas cõbussit. Sinistris angariatæ nunciis puppes reliquæ, Londoniam redierunt. Exercitus quoq; diuisus est, & sic omnis labor Anglorum cassatus est. Tempore igitur messis venit exercitus Dacorũ nouus & innumerabilis apud Sandwic, & inde ad Cantuariã progressi statim cepissẽt eam, nisi 3000. libras

dando

dando, ciues pacem impetrassent. Daci ergo in Vectam deuenerunt: & inde Sudsexe & Hamtunescire, & Berescire prædati sunt. Rex autem *Aedelred* collectis omnibus Anglorum viribus regredientibus Dacis obuiauit; finemq; sæuitiæ eorum imposuisset, nisi dux *Edricus* semper proditor rumoribus fictis, & terroribus falsis regi pugnam dissuasisset. Postea Daci redeuntes hyemauerunt in Tamese, Londoniamq; sæpe assilientes, sæpe repulsi sunt. Trans natale vero perrexerunt per Chiltern ad Oxineford. Qua combusta redeuntes, perstantes in Cantia puppes suas contra se adductas in Quadragesima emendauerunt.

Anno 10. venerunt Daci apud Gipeswic in die ascensionis Domini, & insurrexerunt in Owlfketel ducem exercitus. & Estangli protinus fugerunt. Sed homines Grantebridgescire viriliter obstiterunt; vnde dum Angli regnauerunt, laus Grantebrigiensis prouinciæ splẽdide floruit. Cuneis vero inter se inuincibiliter confligentibus mortisq; casum vilipẽdentibus, occisus est *Athelstan* sororius regis, & *Oswi* dux, & *Edwi* frater *Euici*, & *Wulfrie* consul, & multi cum eis principes. Anglis vero cum memoria fugæ nulla adesset, *Turcetil Mirenehened*, id est, caput formicæ, primus fugam incepit, & opprobrium meruit sempiternum. Daci vero victores terram Estangle tribus mensibus, & etiam paludes præcedẽti libro descriptas cũ Ecclesiis vel prædati sunt, vel combusserunt: destruxerunt ẽt Tedford: combusserunt quoq; Grantebrige; & inde recedentes per montana amœnissima loci delectabilis, qui vocatur *Valeshám, quosquos inuenerunt, in eodem loco neci dederunt: pueros q; iactantes super acumina lancearum recipiebant. Quidam vero fama dignus extenta in gradus turris templi, quod adhuc ibidem stat, ascendit: & tam loco quam probitate munitus ab omni solus exercitu se defendit. Inde vero Daci transeuntes per Estsexam venerunt ad flumen Tamesis. Nec segnes inde promouerunt acies in Oxinefordscire, & in Bokinghamscire: & sic iuxta Vsam ad Bedeford/ & sic ad Temesford. Flumen vero Vsæ per tria castra, quę sunt capita prouinciarum, decurrit: scz. Bukingham/ Bedeford & Huntendune. Huntendonia vero, id est, mons venatorum loco Godmundecestre nobilis quondam vrbis, nunc vero villæ non inamabilis ex alia parte fluminis sita, Castris duobus prædictis, tam situs fulgore, quam sui decore; tam prædictarum paludum vicinitate quam ferarum & piscium fertilitate longe præminet. Ad festum vero *S. Andreæ* diuerterunt ad Northamtune. Qua combusta pertranseuntes cis Tamesim, totam terram combusserunt, & ad natale classi suæ se reddiderunt. al. Belesham

Anno 11. cum iam Daci prædassent ex Boreali parte Tamesis, Estangle & Grantebrigescire & Oxinefordscire & Bukinhamscire & Estsexe & Middlesexe & Herfordscire & Bedefordscire / & partem Huntedunescire, quæ est ex ea parte fluminis, & multum in Hamtunescire: ex Australi parte Tamesis Kent & Sudreie & Hastinges & Sudsex & Berescire/ & Hamptscire & multum in Wiltunescire, Metropolim Angliæ Cantuariam obsiderunt, & proditione ceperunt. *Almar*. n. quẽ* *Alfegus* Archiepisc. à morte liberauerat, eam prodidit. al. Alfei Ingressi igitur ceperunt *Alfegum* Archiepiscopum, & *Godwine* Episcopum, & *Lefwine* Abbatem, & *Alfvvord* præpositum regis, & clericos cum monachis, & viros cum mulieribus: sicq; victores ad puppes redierunt. Videres autem spectaculum horrendum faciem vrbis antiquæ & pulcherrimæ totam in cineres redactam, cadauera ciuium per vicos dẽsissime iacentia, sanguine solum flumenq; nigrescentia, fletum & eiulatum puerorum & mulierum in captiuitatem transducendorum, caput fidei fontemq; doctrinæ Anglorum vinculis mancipatum opprobriose pertrahi.

Anno 12. cum Sabbatum adesset in hebdomada Paschali, commoti sunt Daci erga Archiepisc. quia prohibebat pecuniam dari pro se. Erant etiam ebrii vino, quod venerat ab austro. Adducto igitur Archiepisc. in medio eorum iactauerunt in eum ossa & capita boũ: vnde cum Deo omnipotenti grates lætissimas ex intimo corde redderet, percussus est capite cum securi. Cecidit ergo vir Dei sanctoq; cruore terram aspergens, anima beata cœli decorauit templa. Mane autem Episcopi *Ednod* & *Helhum* susceptum corpus cum debito honore detulerunt, & sepelierunt ad monasterium *S. Pauli*: quo in loco Deus merita sancti Martyris ostendit. Successit aũt ei *Lefvving* Archiepisc. Tũc vero rex nimis sero pacẽ fecit cũ Dacorum exercitu, dans eis 8000. librarum. Nunquam. n. tempore opportuno pax fiebat, donec nimia cõtritione terra langueret. Subdiderunt aũt se regi 45. puppes Dacorum promittentes quod Angliam tuerentur, rex vero inueniret eis victum & vestitum.

Anno 13. *Svvein* rex Dacorum venit per Humbram vsq; Gainsburh: statimq; subditus est ei *Vthred* dux Nordhumbre & tota gens illa. Gens etiam Lindsey, & gens vrbium 5. & omnes ex Boreale parte Watlingstreet dederunt ei obsides. Rex vero tradidit obsides, & puppes *Cnut* filio suo custodiendas: pergensq; ad Oxinefordiam & Wincestriam gentes

illas in ditionem accepit. Inde reuertēs Lundoniam, populum multum amisit in Tamesi quia non curabant ire ad pontem. Ciues vero, quia rex *Adelred* inerat, fortiter ei restiterunt. *Suain* igitur inde recedens iuit ad Wallingford, & inde ad Batham: & omnis Westsexe subdita est ei. Postea vero cum *Suain* reuersus esset ad puppes suas, Londonienses etiā subditi sunt ei, quia timebant, ne eos in perniciem redigeret. Quod videns rex *Aedelred* misit *Emmam* reginam *Richardo* fratri suo in Normanniam: & postea *Edwardum* & *Aelfredum* filios suos. *Suain* vero ab omni populo habebatur pro rege, iussitq; dari per Angliā victum & censum exercitui suo. *Turchil* vero similiter iussit dari exercitui suo, qui erat in Grenewic. Rex autem *Aedelred* petiit Withland, quo per natale moratus transfretauit fugitiuus ad *Richardum* Normanniæ ducem.

Anno 14. *Suain* iam rex Anglorum in exordio regni sui subita morte periit. Exercitus autem eius elegit *Cnut* filium suum in regem. Angli vero in Normanniam *Aedelredo* regi nuncios direxerunt, intimantes, quod si humanius solito vellet eos tractare, nullum eo libentius se in regem recepturos. Ille autem per *Edwardum* filium suum præmissum omnia rege & populo digna spondens eis, adueniens ab omni Anglorum gente cum lætitia susceptus est. *Cnut* vero cum exercitu suo moratus apud Geinsburh, vsq; ad Pascha, hominibus Lindsey concordatus est. Quod audiens rex *Adelred* cum maximo exercitu superueniens prouinciam illam combussit, & prouinciales pene omnes interfecit. *Cnut* vero intime dolens gentem illam sui causa destructam, perrexit cum nauibus ad Sandwic; ibiq; * emittēs obsides nobilissimos, qui erāt patri suo traditi, abscidit eis manus & nasum. Præter hoc malum iussit rex exercitui, qui erat apud Grenewic, reddi 21. mille librarum. Addidit autem Dominus malis solitis malū insolitum. mare namq; ascendens solito superius villas cum populo submersit innumero.

al. adnitens

Anno 15. dux *Edricus* prodidit *Siferd* & *Morchere* proceres egregios; vocatos namq; in cameram suam fecit occidi. *Edmundus* filius regis *Adelredi* terram eorum saisiuit, & vxorem *Sigeferdi* duxit. *Cnut* vero rediit à Dacia in Sandwic, veniēsq; in Westsexe ad Frothemutham, inde prædauit Dorset & Sumerset, & Wiltsire. Rex vero *Adelred* iacebat infirmus apud Chosam. Tunc *Edmundus* filius regis & dux *Edricus* cōgregato exercitu contra *Cnut*, cum simul venissent, voluit dux prodere iuuenem. Ideoq; diuisi sunt, & prælium dimissum est. Igitur Westsexe subdita est *Cnut* regi Dacorum.

Anno 16. dux *Edricus* cum 40. nauibus subdens se *Cnut* regi, & rex cum 160. nauibus conuenerunt in Tamasim; pergentesq; apud Crikelade, Warewicsire ferro & flammā destruxerunt. Rex autem *Adelred* fecit edictum, vt quicunq; Anglorum sanus esset, secum in bello procederet. Cum autem congregata esset gens innumera, dictum est regi, quod sui prodere volebant eum. Quamobrem dimisso exercitu rediit Londoniam. *Edmundus* vero iuit ad *Vctred* ducem Nordhumbre, prædaueruntq; simul in Staffordscire, & in Scropscire, & in Legecastre. *Cnut* vero ex alia parte iuit per Bukinghamscire, in Bedfordscire, & sic in Huntendunescire, & inde iuxta paludes ad Standford: & sic in Lincolnscire, & inde in Snotingamscire, & sic in Nordhumbre erga Euerwic. Quod audiens *Vctred* dimisit prædationem suam & reuersus est in Nordhumbre, & necessitate subditus est *Cnut* & cum eo tota Nordhumbre: & dedit obsides, & tamen ibi occisus est. *Edmundus* vero rediit Londoniam ad patrem suum. Sed *Cnut* statuens *Hirc* consulem super Nordhumbre in loco *Vctredi*, rediit ad puppes suas ante Pascha; post Pascha vero cum nauigio suo tendebat Londoniam.

Adelred cum regnasset 37. annis, post multos labores & anxietates vitæ suæ decessit in Londonia antequam nauigium hostile aduenisset.

Post quem *Edmundus* filius eius electus est in regem: qui cognominatus est *Ireneside*, id est, ferreum latus; quia maximi vigoris, & mirabilis patientiæ bellicis erat in negotiis. *Edmundus* rex iuit in Westsexe, & omnis gens ei subdita est. Interea venerunt Dacorū puppes ad Grenewic, & inde Londoniam: facientesq; foueam magnam ex Australi parte, traxerunt puppes suas ex Occidentali parte pontis, fodientesq; circa vrbem, ita quod nemo intrare vel exire posset, vrbem sæpe & grauiter assilierunt, sed ciues eis caute & viriliter restiterunt. De bellis vero regis *Edmundi*, & de fortitudine eius nonne hæc scripta sunt in historiis veterum cum laude summa?

Edmundus primum bellum gessit contra exercitum Dacorum apud Peonnam iuxta Gillinges, successusq; manifestior contigit *Edmundo*. Secūdum bellum gessit contra *Cnut* regem apud Scorstan, vbi pugnatum est acerrime. Dux vero *Edric*, & *Almer Derling* erant in prælio contra regem *Edmundum*. Igitur multi ex vtraque parte ceciderunt, & exercitus per se diuisi sunt. Tertio cum manu electa bellatorum venit Londoniam; & fugato

exercitu

exercitu ad puppes, qui obsederat vrbem, fortissime liberauit eam: & cum debito triumpho ingressus est in eam. Quartum bellum gessit contra eundem exercitum post duos dies apud **Brendeforde**. Multi autem suorum in eo transitu nimis festinantes flumine submersi sunt: ipse tamen belli festinum decus obtinuit. Rex igitur *Cnut* summo timore perstrictus manum suam multis copiis ad se mandatis augmentauit. Cogitauerunt etiã *Cnut* rex & dux *Edricus*, vt quem armis vincere nequibant, proditione vincerent. Igitur dux *Edricus* concordatus est ei, vt eum proderet. Iuit ergo consilio eius in **Westsexe**, vt maximum contra *Cnut* duceret exercitum. *Cnut* vero interea Lõdoniam obsidens, terra & aqua fortiter assiliuit: sed ciues ei viriliter obstiterunt. Quinta vice rex *Edmundus* transiens iterum Tamesem fluuium apud **Brendeforde** iuit in **Kent** pugnatũ cum Dacis. Sed in ipsa obuiatione præcedentium vexillatorum horror nimius Dacos inuasit, & in fugam versi sunt. *Edmundus* vero persequutus est eos cum occisione magna vsque ad * **Ilesford**. Quod si eos persequi persisteret, vltimus ille dies bello Dacisque fuisset. Dux vero *Edricus* consilio nequissimo fecit eum resistere. Consilium peius datum non fuerat in Anglia. Sextum bellum cõmisit *Edmundus* cum maxima gente, & *Cnut* cum omnibus Dacorum exercitibus congregatis in **Estsexe** apud **Esesdune**. Bello igitur acerrimo & finali pugnatum est, & vtrique inuincibiles cæde despecta persistebant. Apparuit autem ibi virtus *Edmundi* iuuenis. Cum enim Dacos solito acrius pugnare videret, loco regio relicto, quod erat ex more inter draconem & insigne, quod vocatur **Standard**, cucurrit terribilis in aciem primam; vibrans igitur gladium electum, & brachio iuuenis *Edmundi* dignum, modo fulminis fidit aciem: abrumpensque mediam pertransiit, seque sequentibus obruendam dedit. Inde in aciem regalem aduolat; vbi cum clamor & stridor horrendus inciperet, videns dux *Edricus* ruinam Dacorum imminere, clamauit Anglorum genti, **Flet / Engle, flet Engle: dedis** *Edmund*. Quod interpretatur, *Fugite Angli, fugite Angli: mortuus est* Edmundus. Sic igitur clamans fugam cum suis primus incepit, quem tota gens Anglorum in fugam subsequuta est. Illic igitur miranda strages Anglorum facta est: illic occisus est *Ednod* dux, & *Aelfric* dux, & *Godwine* dux, & *Vlfketel* dux de **Estangle**: & *Ailward* filius *Alfsi* ducis, & omnis flos nobilitatis Brittanniæ. Rex vero *Cnut* tanta fretus victoria Londoniam & sceptra cepit regalia. Septima tamen vice congregati sunt exercitus in **Gloucestreschyre**. Hinc autem formidantes fortitudinem regis *Edmundi*, illinc vero regis *Cnut*, dixerunt inter se proceres: *Cur insensati necis periculum totiens incurrimus? pugnent singulariter, qui regnare student singulariter.* Placuit sententia regibus. nec enim mediocris erat rex *Cnut* probitatis. Positi igitur reges Molaniæ duellum inceperũt. Telis igitur & lanceis vtrinque fractis super arma omnium armorum præstantissima rem gladiis egere. Audiebant igitur, & videbant horribiles tinnitus, & igneas collisiones populus vterq; cũ gemitu & clamore. tandem vigor incomparabilis *Edmundi* fulminare cepit. Cui *Cnut* rex cũ magno vigore resistens, & tamen sibi timens, inquit; *Iuuenum omnium fortissime, quæ necessitas est alterum nostrum regnandi causa ferro perire. Simus fratres adoptiui, regnumque partiamur, imperemusque ego rebus in tuis, tuque in meis. Dacia quoque tuo disponatur imperio.* His verbis iuuenis mens generosa delinita est: & osculum pacis inuicem datum est. Conueniente igitur populo & præ gaudio lacrymante, *Edmundus* regnum suscepit **Westsexe**, *Cnut* vero regnum **Merce** suscipiens reuersus est Londoniam.

al. Eilesford.

Edmundus rex post paucos exhinc dies proditione occisus est apud **Oxineford**. Sic autem occisus est. Cum rex hostibus suis terribilis & timendissimus in regno floreret, iuit nocte quadam in domum euacuationis ad requisita naturæ, vbi filius *Edrici* ducis in fouea secretaria delitescens consilio patris, regem inter celanda cultello bis acuto percussit: & inter viscera ferrum figens fugiens reliquit. *Edricus* igitur ad regem *Cnut* veniens, salutauit eum dicens; Aue rex solus. Cui cum rem gestam denudasset, respondit rex; *Ego* te ob tanti obsequii meritum cunctis Anglorum proceribus reddam celsiorem. Iussit ergo eum excapitari, & caput in stipite super celsiorem Londoniæ turrim figi. Sic periit *Edmundus* rex fortis, cum vno anno regnasset: & sepultus est iuxta *Edgar* auum suum in **Glastengebirh**.

Cnut rex Anglorum *Emmam* ducis Normannorum filiam, vxorem regis *Adelredi* duxit. Postea vero rex dignam retributionem nequitiæ Anglis reddidit. Ipse namque in dominio suo Westsexam habebat, *Hyrc* Nordhumbram, *Turchillus* **Estangle**, *Edricus* **Merce**. Rex vero *Cnut* *Edricum* occidit: *Turchillum* exulauit; *Hyrc* fugere compulit. Præterea summos procerum aggressus Normannum ducem interfecit; *Edwiadelinge* exterminauit; *Adelwoldum* detruncauit; * *Edwi Cheorleging* exulauit; *Bridric* ferro vita priuauit. Fecit quoque per Angliam mirabilem censum reddi scilicet 82. mille lib. præ-

al. Edwi ceorleking

al. exactorem

ter vndecies mille lib. quas Londonienses reddiderunt. Dignum igitur *exactorem Dominus iustus Anglis imposuit.

Cnut tertio anno regni sui iuit in Daciam, ducens exercitum Anglorum & Dacorum in Wandalos. Cum autem hostibus crastina die conflicturus appropinquasset, *Godwinus* Consul Anglorum ducens exercitum rege inscio nocte profectus est in hostes. Igitur improuidos inuasit, occidit, fugauit. Rex vero summo mane cum Anglos fugisse, vel ad hostes perfide transisse putaret, acies ordinatas in hostem dirigens non inuenit in castris, nisi sanguinem & cadauera & prædam. Quamobrē summo honore deinceps Anglos habuit, nec minori quam Dacos. His actis in Angliam rediit. Hoc circa tempus *Leuing* Archiepiscopo defuncto, *Athelnold* successor eius Romā petiit. Cum quo *Lefwinus* Abbas Eliensis profectus abbatiam iniuste sibi ablatam, Papa *Benedicto* iubente, rehabuit. Archiepiscopus vero Roma rediens corpus sancti *Alfei* à Londonia transtulit Cantuariam.

Cnut regis anno octauo dux Normannorum *Ricardus* secūdus pater *Emmæ* reginæ Anglorum viuere non adiecit. Post quem *Ricardus* filius suus anno prope vno imperauit: & post eum *Robertus* frater eius octo annis. Anno vero sequenti iuit cum exercitu Anglorum rex in Daciam contra *Vlf* & *Eilaf*: qui grauissimam cōtra eum multitudinem terra & mari adduxerunt de gente Speon. Ibi ergo periit populus multus Anglorum & Dacorum ex parte *Cnut*, & Speon vicerunt.

Cnut rex anno duodecimo iuit ab Anglia cum quinquaginta puppibus in Norwegiam, & bello fugauit *Olaf* regem Norvvegēsium, regnumq; illud recepit in suam subditionem. Cum vero inde redisset in Angliam rex *Olaf* rediens in Norvvegiam à patriæ illius gente occisus est. Remansitq; *Cnut* regnum illud dum vixit. Circa hoc tempus *Roberto* regi Frācorum successit *Henricus* filius suus.

Cnut regis anno decimoquinto *Robertus* dux Normanniæ in peregrinatione Ierosolymitana mortuus est. cui successit *Willielmus* nothus filius suus in puerili ætate. Rex vero *Cnut* Romam splendide perrexit: & eleemosynam, quæ vocatur Romscot, quam antecessores sui dederant Ecclesiæ Romanæ, perēniter assignauit. Quis autem numeret eleemosynas eius, & dapsilitates eius, & magnalia, quæ gessit rex magnus in peregrinatione illa? Non fuit rex sub Occidentali limite, qui tam splendide, tam famose Romæ sancta loca petisset. Eodem vero anno Roma rediens, perrexit in Scotiam: & *Melcolm* Rex Scotiæ subditus est ei, & duo alii reges *Melbeathe* & *Iermarc*.

Cnut rex cum viginti annis regnasset, viuere destitit apud Scaftesbirh, & sepultus est apud Wincestre in veteri Monasterio. de cuius regis potentia pauca sunt perstringenda. Nec enim ante eum tantæ magnitudinis rex fuerat in Anglia. Erat enim dominus totius Daciæ, totius Angliæ, totius Norvvagiæ, simul & Scotiæ. enimuero extra numerum bellorū, quibus maxime splenduit, tria gessit eleganter & magnifice: Primum est, quod filiam suam Imperatori Romano cum ineffabilibus diuitiis maritauit. Secūdum, quod Romam pergens omnes malas exactiones in via, quæ per Gallias Romam tendit (quæ vocantur tolonea vel transuersa) data pecunia sua diminui fecit vsq; ad medietatem. Tertium, quid cum maximo vigore imperii, *sedile suum in littore maris, cum ascenderet, statui iussit. Dixit autem mari ascendenti, tu mea ditionis es, & terra in qua sedeo mea est: nec fuit qui impune meo resisteret imperio. Impero igitur tibi, ne in terram meam ascendas, nec vestes nec membra dominatoris tui madefacere præsumas. Mare vero de more conscendens pedes regis & crura sine reuerentia madefecit. Rex igitur resiliens ait. Sciant omnes habitantes orbem vanam & friuolam regum esse potentiam, nec regis quempiam nomine dignum præter eum, cuius nutui cælum terra mare legibus obediunt æternis.* [*Rex igitur* Cnut *nunquam postea coronam auream ceruici suæ imposuit, sed super imaginem Domini, quæ cruci affixa erat, posuit eam in æternum, in laudem Dei regis magni:*] Cuius misericordia *Cnut* regis anima quiete fruatur.

al. Alwina, vel Alivva

Haraldus filius *Cnut* regis & *Ailinæ* filiæ *Alfelmi* ducis electus est in regem. Fuit namque placitum magnum apud Oxenford: vbi *Lefricus* Cōsul & omnes principes ex Boreali parte Tamesis cum Londoniensibus elegerunt *Haraldum*, vt conseruaret regnum fratri suo *Hardecnut*, qui erat in Dacia. *Godvvinus* vero Consul pater *Haraldi* postea regis, & principes Westsexe cœperunt contradicere, sed non profuit. Consilium ergo inierunt, quod *Emma* regina cum regis defuncti familia conseruaret Westsexe apud Wincestre in opus filii sui: *Godvvinus* vero Consul dux eis esset in re militari.

Haraldus rex exulauit *Emmam* reginam, nouercam scilicet suam. quæ diuertens ad *Baldevvinum* consulem Flādriæ accepit ab eo castrum Bruge, vt ibi & inde degeret. *Willelmo* namq; Normannorū domino adhuc in ætate puerili cum rege Francorū manente,

Nor-

Normãnia fiscus regalis erat. Anno sequente *Atelnod Archiepiscopo Cantuariensi migrante, successit *Eadsi.*

al. Athenold

Haraldus rex cum regnasset 4 annis & mensibus 4. mortem sensit apud Oxenford, & sepultus est apud Westminster. In diebus illis redditæ fuerant 16. puppibus ab vnoquoque portu 8. marcæ argenti, sicut & patris sui tempore.

Hardecnut filius regis *Cnut* & *Emmæ* reginæ, veniens à Dacia apud Sandwic illico susceptus est, & electus in regem simul ab Anglis & Dacis. Huius anno secundo redditus est census exercitui Dacorum, scilicet 21000. lib. & 89. lib. & postea sunt redditæ 32. puppibus 11000. lib. & 48. lib. Eodem anno venit *Edwardus* filius *Edelredi* regis a Normannia, ad regem *Hardecnut* fratrem suum: ambo etenim erant filii *Emmæ* filiæ *Ricardi* Consulis.

Hardecnut rex morte præreptus est cum regnasset 2. annis, in medio flore iuuentutis suæ apud *Lambuthe, qui claræ indolis & benignæ iuuentutis fuerat suis. Tantæ namque largitatis fertur fuisse, vt prandia regalia quatuor in die vicibus omni curiæ suæ faceret apponi, Malens à vocatis apposita fercula dimitti, quam à non vocatis apponenda fercula reposci, cum nostri temporis consuetudo sit, causa vel auaritiæ, vel (vt ipsi dicunt) fastidii, principes semel in die tantum suis escas anteponere. Sepultus est autem rex *Hardecnut* in veteri Monasterio apud Wincestre iuxta *Cnut* patrem suum.* *Proceres igitur Anglorum iam Dacorum dominio liberati, hilares pro** Alfredo *primogenito filio* Ædelredi, *vt regni diademate sublimetur, nuntios mittunt. Ille autem cum esset patre Anglicus, & matre Normannus aliquos ex consanguineis matris suæ, multos ex coæuis commilitantibus à Normãnia secum duxit in Angliam.* Godwinus *vero cum esset Consul fortissimus, & proditor sæuissimus, præcogitauit se* Edwardo *fratri minori & simpliciori posse dare filiam suam in reginam. Hunc vero* Alfredum, *quia primogenitus erat & magnæ probitatis, nullo modo filiam suam dignaturum præuidebat. Intimauit igitur proceribus Angliæ,* Alfredum *nimiam copiam Normannorum secum adduxisse: terras Anglorum eis promisisse: gentem fortissimam & subdolam, inter eos instirpare Anglis securum non esse. Hos persoluere pœnas oportere, ne alii posthac audeant pro regis cognatione se Anglis ingerere. Capti sunt igitur & ligati Normanni, qui venerant cum* Alfredo: *& cum ordine sederent, nouem semper excapitati sunt, & decimus remansit apud* Gildeforde. *Cum autem omnes interfecti essent, nisi decima pars, nimium visum est* Anglis *tot superesse: feceruntq́ decimam decimari, & sic paucissimi euaserunt.* Alfredum *vero captum duxerunt in* Ely, *& oculos eius eruerunt, & mortuus est. Miserunt ergo pro* Edwardo *iuniore in Normannia nuntios, & obsides, mandantes ei, quod paucissimos Normannorum secum adduceret, & eum in regem fidelissime stabilirent. Paruit* Edvvardus *& cum paucis venit in* Angliam, *& electus est in regem ab omni populo, & sacratus ab* Eadsi *Archiepiscopo apud* Winceſtre *in die Pascha.* *Eadsi* vero Archiepiscopus dimisit Archiepiscopatum propter infirmitatem, & sacratus est *Stvvard* in loco eius. Tunc quoque factus est *Stigandus* Episcopus Estangle.

al. Lambhute

* Et antequã sepultus esset, electus est Edvvard° frater eius ab omni populo: & sacratus est ab Eadsi archiepiscopo apud Winceſtre in die Pasche.

al. Alurendo

Edvvardus rex in patrocinium regni sui duxit filiam *Godvvini* fortissimi Consulis nomine **Edgitham*, sororem regis *Haraldi* futuri. Circa hoc tempus tanta fames Angliam inuasit, quod sextarius frumenti, qui equo vni solet esse oneri venundaretur 5. solidis, & etiam plus. Postea vero *Stigandus*, qui erat Episcopus in Estangle, factus est Episcopus etiam apud Wincestre. Rex autem exulauit *Suain* Consulem, filium *Godvvini* prædicti consulis. Qui recedens ad *Balvvinum* consulem Flandriæ, ibidem hyemauit apud Bruge.

al. Edivam

Edvvardi regis anno sexto commissum est bellum apud Walesdune inter *Henricum* regem Francorum, & proceres Normanniæ, quia nolebant *Willielmum* in dominum recipere. Quos cum dux *Willielmus* victos obtinuisset quosdam exulauit, quosdam corpore minuit. venerunt eo tempore duo principes Dacorum, *Lothen* & *Hirling* apud Sandwic, vbi capta innumerabili præda, auri quoque & argenti copia, per mare gyrantes Estsexam prædati sunt. Inde vero dirigẽtes iter in Flandriã, vendita præda sua reuersi sunt vnde venerant. Anno sequenti rediit *Suain* consul in Angliam impetratum pacem à rege. Quod cũ *Haraldus* frater eius & *Beornd* Consul diuertissent, venit postea ad *Godvvinum* patrem suum apud Peuense. cui humillime supplicans & fratribus suis *Haraldo* & *Tosti* & *Beornd* Consuli, obtinuit ab eis, vt *Beornd* Consul secum proficisceretur vsq; ad Sandwic ad amicitiam regis impetrandam. *Beornd* igitur introiens in naues *Suain* consulis ad auxiliũ eius, nequiter occisus est ab eis: cadauerq́; eius proiectum sepelierunt amici sui apud Wincestre iuxta *Cnut* regem auunculum suum. *Suein* vero reuersus est in Flandriam. Sequenti vero anno *Suein* regi concordatus est cautela *Godvvini* patris sui. Eo tempore *Leo* Papa tenuit synodum apud Verzelei, vbi *Vlf* Episcopus Dorsecestriæ interfuit: & pene fractus est baculus eius Episcopalis, nisi maius pretium dedisset. Nesciebat.n. officium suũ sicut Epi-

scopum deceret. *Eadsi* Archiepiscopus vita cassatus est. Obierat etiam *Siwardus* successor eius.

Edwardus decimo anno regni sui dedit *Roberto* Episcopo Lõdoniæ Archiepiscopatum Cantuariæ. Regi vero delatum est, quod *Godwinus* gener suus & *Suein* filius eius & *Haraldus* prodituri cum essent. Quos in causam vocatos, cum sine obsidibus venire recusarent; rex exulauit. Itaq; *Godwinus* & *Suein* iuerunt in Flandriam, *Haraldus* vero in Hyberniam. Rex vero in iram promotus, dimissa regina thesaurum suum & terras ei abstulit. Deditq; *Odoni* consulatum Dauenesyre/& Sumersete/& Dorsete: *Algaro* vero filio *Lefrici* consulis dedit consulatum *Haraldi*.

Edwardi regis anno 11. *Emma* Normannigena, vxor regum & mater regum morem mortis pertulit. *Godwinus* autem consul & *Suein* filius eius currentes velis extensis a Flandria ad insulam Wiht, prædati sunt eam: prædati sunt quoq; Portland. *Haraldus* vero veniens ab *Hybernia* prædatus est apud *Pordocan: & inde veniens ad patrem suum in Wiht perrexerunt in Peuense, & inde ad Nesse, & in Rumene, & in Hithe, & in Folcestane, & in Douere/& in Sanwic/& in Scepeie: vbiq; accipientes obsides & puppes. Quidam vero exeuntes Middeltune villam regis combusserunt, classis vero per Nordmutham tendens in Londoniam, obuiauit 50. puppibus, quibus rex inerat. Tunc igitur per internuncios consilio *Stigandi* Episcopi datis obsidibus concordati sunt rex & gener suus: reddiditq; illi & suis terras, & omnia, quæ prius habuerant, & iterum accepit reginam suam. *Robertus* vero Archiepiscopus & omnes Franci, quorum consilio rex consulem exulauerat, exulati sunt. *Stigandus* autem factus est Archiepiscopus Cantuariæ. Circa hoc tempus *Siwardus* Consul fortissimus Nordhumbre, pene gigas statura, manu vero & mente prædura, misit filium suum in Scotiam conquęrendam. Quem cum bello cæsum patri renuntiassent, ait: Recepitne vulnus letale in anteriori vel posteriori corporis parte? Dixerunt nuntii: in anteriori; At ille, gaudeo plane. non enim alio me vel filium meum digner funere. *Siwardus* igitur in Scotiam proficiscens regem bello vicit, regnum totum destruxit, destructum sibi subiugauit.

al. Portlocan

Eduuardus 12. anno regni sui cum pranderet apud Windleshores, vbi plurimum manere solebat, *Goduuinus* gener suus & proditor recumbẽs iuxta eum dixit. Sæpe tibi rex falso delatum est me proditioni tuæ inuigilasse: sed si Deus cœli verax & iustus est, hoc panis frustulum concedat ne guttur pertranseat, si vnquam te prodere vel cogitauerim. Deus autem iustus & verax audiuit vocem proditoris, & mox eodem pane strangulatus mortem prægustauit æternam. *Haraldus* vero filius eius habuit consulatum patris sui. Sed *Algarus* Consul Cestriæ habuit consulatum *Haraldi*.

Eduuardi regis anno 13. pugnauerunt proceres Normanniæ contra gẽtem Francorum apud castrũ, quod vocatur mortuum mare: & interfectus est *Radulphus* Camerarius princeps exercitus Francorum: contigitq; victoria Normannis. Et quidem rex *Henricus* Francorum, & dux *Willielmus* Normannorum bello non intererant. Anno sequente *Siwardus* Consul rigidissimus profluuio ventris ductus mortem sensit imminere. Dixitq; quantus pudor me tot in bellis mori non potuisse, vt vaccarum morti cum dedecore reseruarer? Induite me saltem lorica mea impenetrabili, præcingite gladio, sublimate galea: scutum in læua, securim auratam mihi ponite in dextra, vt militum fortissimus modo militis moriar. Dixerat: & vt dixerat, armatus honorifice spiritum exhalauit. Sed quia *Walteof* filius eius adhuc paruulus erat, datus est consulatus eius *Tosti* filio *Goduuini* Consulis. Eodem anno *Algarus* Consul Cestriæ exulatus est, quia de proditione regis in consilio conuictus fuerat. Ille vero pergens ad *Griffinum* regem Nordwales, rediens cum eodem rege combussit Hereford & Ecclesiam sancti **Ailbricti*. Postea venit *Eduuardus* filius *Edmũdi Irenside* in terram istam, & statim mortuus est, & sepultus apud Londoniam in Ecclesia sancti *Pauli*. Hic fuit pater *Margaretæ* reginæ Scottorum, & *Edgari* * *Adelinge*. *Margareta* vero fuit mater *Matildis* reginæ Anglorum, & *Dauidis* vrbanissimi regis Scottorum. *Lefricus* quoq; Consul nobilissimus Cestriæ defunctus est eo tempore: cuius vxor *Godiua* nomine perpetuo digna, multa probitate viguit, & Abbatiam apud Couentre construxit: & auro & argento incomparabiliter ditauit. Construxit etiam Ecclesiam Stow sub promõtorio Lincolniæ, & multas alias. *Algarus* vero filius eius suscepit consulatum Cestriæ.

al. Athelbricti
al. Atheling

Eduuardi regis anno 22. cum iam *Henrico* rege defuncto *Philippus* filius eius regnaret, *Willielmus* dux Normannorum subiugauit sibi Cenomanniam. *Haraldus* vero transiens in Flandriam, tempestate compulsus est in Ponticam prouinciam. Quem captum Consul Ponticus *Willielmo* duci Normanniæ reddidit. *Haraldus* vero iurauit *Willielmo* super reliquias sanctorũ multas & electissimas se filiam eius ducturũ: & Angliã post mortẽ *Edwardi*

ad opus eius seruaturum. Summo igitur honore susceptus, & muneribus amplis ditatus, cum reuersus esset in Angliam periurii crimen elegit. Anno vero sequenti *Haraldus & Tosti* perrexerunt in expeditionem in Walliam. Gens vero patriæ subdita est eis, & obsides dedit. Post ea siquidem occiderunt Regem suum *Griffinum*, & attulerunt Haraldo caput eius. *Haraldus* vero statuit ibi alium regem. Contigit autem eodem anno, quod in aula regia apud Windleshores Tosti Haraldum fratrem suum regi vina propinantem capillis coram Rege ipso arripuerit. Inuidiæ namq; & odii fomitem ministrauerat quod cum *Tosti* ipse primogenitus esset arctius à Rege frater suus diligeretur. Igitur impetu furoris propulsus non potuit cohibere manus à cęsarie fratris. Rex autem pernitiem eorum iam appropinquare prædixit. & iram Dei iam non differendam. Tantę namq; sæuitiæ fratres illi erant, quod cum alicuius nitidam villam conspicerent, dominatorem de nocte interfici iuberent, totamq; progeniem illius, possessionemq; defuncti obtinerent. Et isti quidem iusticiarii erant regni. *Tosti* igitur furibunde discedens à Rege & à fratre suo, perrexit ad Hereforde/ vbi frater suus corrodium regale maximum parauerat: vbi ministros fratris sui omnes detruncans singulis vasis vini, medonis, ceruisiæ, pigmenti, morati, siceræ, crus humanum, vel caput, vel brachium imposuit. Mandauitq; regi, quod ad firmam suam properans cibos salsatos sufficienter inueniret, alios secum deferre curaret. Rex ergo eum ob scelus adeo infinitum delegari, & exulari præcepit.

Edwardi Regis anno 24. Nordhumbri hæc audientes *Tosti* consulem suum, qui multas eis cædes & clades ingesserat, fugauerunt: Omnemque familiam suam interficientes tam Anglos quam Dacos, ceperunt thesauros & arma eius in Euerwic. Constituerunt igitur *Margerum* filium *Algari* consulis super eos consulem: qui cum gente illa & cum Lincolnesire/ & Snotinghamsire/ & Derbisire perrexit vsq; ad Hamtune/ & *Edwinus* frater suus venit contra eum cum hominibus consulatus sui, & plures Brittanni cum eo. Tunc venit *Haraldus* consul ad eos. Ipsi vero miserunt eum ad regem & nuncios cum eo precantes, vt possent habere *Marcherum* consulem super eos. Quod Rex concessit, & remisit *Haraldum* ad eos, ad Hamtune/ qui hæc eis affirmauit. Ipsi vero interim comburentes & prædantes & occidentes prouinciæ illi non pepercerunt, sed multa millia hominum secum abducentes cum petitionem suam obtinuissent, multis annis deteriorem partem illam regni reddiderunt. *Tosti* vero & vxor sua ad *Baldwinum* consulem Flandriæ diuertentes hyemauerunt.

Millesimo sexagesimo sexto anno gratiæ, perfecit dominator Dominus de gente Anglorum, quod diu cogitauerat. Genti namque Normannorum asperæ & callidæ tradidit eos ad exterminandum. Enimuero cum basilica S. *Petri* apud Westminster dedicata esset in die sanctorum innocentium, & postea in vigilia *Epiphaniæ* Rex *Edwardus* mundo decessisset, & sepultus esset in eadem Ecclesia, quam ipse construxerat, & possessionibus multis ditauerat, quidam Anglorum *Eadgar*, * *Adeling* promouere volebant in regem. *al. Atheling.* *Haraldus* vero viribus & genere fretus regni diadema inuasit. *Willielmus* vero dux Normanniæ tribus de causis mente stimulatus, & intrinsecus irritatus est. Primum, quia *Alfredum* cognatum suum *Godwinus* & filii sui dehonestauerant & peremerant. Secundo, quia *Robertum* Episcopũ & *Odonem* cõsulem & omnes Francos *Godwinus* & filii sui arte sua ab Anglia exulauerant. Tertio, quod *Haraldus* in periurium prolapsus regnum, quod iure cognationis suum esse debuerat, sine aliquo iure inuaserat. Principes vero Normannorum conuocans, auxilium Angliæ cõquirendæ ab eis petiit. Quibus ad se consiliandos euntibus *Willielmus* filius *Osberti* dapifer ducis interfuit: qui grauissimum iter ad Angliam capessendam, gentemq; Anglorum fortissimam perhibens, contra paucissimos in Angliam ire volentes acerrime litigauit. quod audientes proceres valde gauisi fidem dederunt ei, vt quod ipse diceret, omnes concederent. Ingressus igitur ante eos coram duce, dixit. Paratus sum in hac expeditione cum omnibus meis deuote proficisci. Oportuit ergo omnes Normannorum principes verbum eius prosequi. Classis itaque maxima parata est ad portum, qui vocatur Sancti *Walerici*. Quod audiens Rex *Haraldus* vir bellis acerrimus, cum nauali exercitu contra *Willielmum* ducem in mare profectus est. Interea venit *Tosti* Consul in Humbram cum 60. puppibus: *Edwinus* vero Consul veniens cum exercitu fugauit eum. Ille vero fugiens in Scotiam obuiauit *Haraldo* regi Norwagiæ cum 300. puppibus: & *Tosti* gauisus valde subditus est ei. Deinde ambo venerunt in Humbram vsq; ad Euorwic/ & iuxta vrbem pugnauerunt cum eis *Edwinus & Markerus* consules: Cuius locus pugnæ in Australi parte vrbis adhuc ostenditur. *Haraldus* vero Rex Norwagiæ & *Tosti* cum eo Martis omine glorioso potiti sunt. Quod audiens *Haraldus* rex Angliæ cum manu valida obuiauit eis apud * Stainfordbrige. Pugna igitur inee- *al. Steinfordesbrige.*

pta est, qua grauior non fuerat. Coeuntes namq; à summo mane vsq; ad Meridiem, cum horribiliter ruentes vtrinque perseuerarent, maximus numerus Anglorum Norwacenses cedere, sed non fugere compulit. Vltra flumen igitur repulsi, viuis supra mortuos träseuntibus magnanimiter restiterunt. Quidam vero Norwagensis fama dignus æterna super pontem restitit, & plus 40. viris Anglorum securi cædens electa vsq; ad horam diei nonam omnem exercitum Anglorum detinuit solus: vsque quo quidam nauim ingressus per foramina Pontis in celandis eum percussit iaculo. Transeuntes igitur Angli *Haroldum* regem & *Tosti* occiderunt, & totam Norwagensium aciem vel armis strauerunt vel igne deprehensos combusserunt.

Haraldus Rex Anglorum eadem die reuersus ad Eouirwic cum summa lætitia, dum pranderet, audiuit nuntium dicentem sibi. *Willielmus* dux Normanniæ littora Australia occupauit, & castellum construxit apud Hastinge. Rex igitur non segnis aduolans aciem suam construxit in planis Hastinges. *Willielmus* vero 5. cateruas equitum splendide promouit in hostem; *Quibus terribiliter dispositis orationem huiuscemodi habuit. Vos alloquor Normanni gentium fortissimi, non quasi vestræ probitatis incertus, non quasi de victoria non securus: quæ nunquam casu aliquo, vel impedimento à vobis euadere potuit. Quod si semel non vincere potuissetis exhortandi forsitan essetis, vt probitas vestra præradiaret. Quod autem natiuum vobis est, & quasi necessarium, qua indiget exhortatione? O mortalium validissimi, quid potuit Rex Francorum bellis proficere cum omni gente quæ sunt à Lotaringa vsque ad Hispaniam contra* Hasting *antecessorem nostrum? Qui quantum voluit Franciæ sibi adquisiuit, quantum voluit regi permisit, dum placuit, tenuit, dum satiatus est: ad maiora anhelans reliquit. Nonne* Rou *pater meus dux primus & author nostræ gentis cum patribus nostris Regem Francorum * Parisius in medio regni sui bello vicit? Nec Francorum rex potuit sperare salutem, nisi & filiam suam & terram quæ ex vobis Normannia vocatur, supplex obtulisset? Nonne patres vestri Regem Francorum in Rotomago ceperunt, & tenuerunt, donec* Richardo *puero duci vestro Normanniam reddidit, eo pacto quod in omni collocutione Regis Franciæ & ducis Normanniæ gladio dux accingeretur, regẽ vero nec gladium nec etiam cultellum ferre liceret? Hanc æternam sanctionem patres vestri regi magno cogentes statuerunt. Nonne idem dux patres vestros vsq; ad Mirmandum iuxta Alpes adduxit: & vrbis ducem generum scilicet suum sponsæ suæ præliantis parere coegit? Et ne parum sit vobis homines vicisse, vicit & ipse diabolũ corporaliter colluctans, & prosternẽs, ligansq; manus eius post terga confusumq; victor Angelorum reliquit. Sed quid prisca narro? Nonne vobis congredientibus in eo tempore apud Mortemer, Franci præcipites præposuere fugam bellis, calcaria telis? Vos autem* Radulfo *summo duce Francorum interfecto, fama spoliisq; potiti, naturale bonũ solita necessitate tenuistis. Eia procedat aliquis Anglorum, quos centies antecessores nostri & Daci & Norwagenses bellis vicerunt, demonstretq; gentem* Rou *ex eius tempore vsq; nunc semel militiæ naufragia perpessum esse, & ego victus abscedo. Nonne igitur pudori vobis est gentem vinci solitam, gentem belli cassam, gentem nec etiam sagittas habentem contra vos (ò fortissimi) quasi bello ordinatam procedere? Nonne vobis pudet regem* Haraldũ *contra me in præsentia vestri periurũ faciem suam vobis ostendere ausum fuisse? Mihi tamen stupori est, quod eos qui parentes vestros cũ* Alfredo *cognato meo proditione nefanda excapitauerunt oculis vestris vidistis, & eorũ capita adhuc humeris eorũ supersunt. Erigite vexilla viri: nec sit iræ promeritæ modus vel modestia. Ab Oriente ad Occidentem videatur fulmen gloriæ vestræ, audiatur tonitruum impetus vestri, vindicesq; generosissimi sanguinis. Nondum perorauerat dux* Willielmus: *omnes ira accensi vltra quã credi potest secundum acies suas impetu ineffabili prouolabant in hostem, ducemq; iam sibi soli loquentem relinquebant.* Quidam vero nomine *Taillefer* diu antequam coirent bellatores, ensibus iactatis ludens coram gente Anglorum, dum in eũ omnes stuperent, quendam vexilliferum Anglorum interfecit. Secundo similiter egit. Tertio idem agens, & ipse interfectus est: & acies sibi offenderunt. Incipit lętifera nubes sagittarum, Tonitruum sequitur ictuum. Insilit ignita collisio galearum & ensium. Cum ergo *Haraldus* totam gentem suam in vna acie strictissime locasset, & quasi castellum inde construxisset, impenetrabiles erant Normannis. Docuit igitur dux *Willielmus* genti suæ fugam simulare. Fugientes autem ad quandam foueam magnam dolose protectam deuenerunt: vbi multus numerus eorum corruens oppressus est. Dum igitur Angli insequendo persistunt, acies principalis Normannorum mediam Anglorum cateruam pertransiit. Quod videntes qui persequebantur per foueam prædictam, redire compulsi, ibidem ex magna parte perierunt. Docuit etiam dux *Willielmus* viros Sagittarios, vt non in hostem directe, sed in aëra sursum sagittas emitterent, cum eum hostilem sagittis cæcarent. Quod Anglis magno fuit detrimento. Viginti autem equites strenuissimi fidem suã dederunt inuicem, quod Anglorum cateruam perrumpentes, signum regium, quod vocatur Standard / arriperent. Quod dum facerent plures eorum occisi sunt. Pars autem

* al. Parisiis.

tem eorum via gladiis facta Standard asportauit. Interea totus imber sagittariorum cecidit circa regem *Haraldum*: & ipse in oculo percussus corruit. Irrumpens autem multitudo equitum regem vulneratum interfecit, & *Girh* consulem interfecit, & *Lewine* cõsulem & fratres cum eo. Sic igitur contritus est exercitus Anglorum. *Willielmus* vero tãta potitus victoria susceptus est à Londoniensibus pacifice & coronatus est apud Westminster ab *Aldredo* Eboracensi Episcopo. Et facta est mutatio dextræ excelsi; quam Cometa ingens in exordio eiusdem anni designauerat. Vnde dictum est,

Anno milleno sexageno quoque seno

Anglorum metæ flammas sensere Cometæ. Commissum est autem bellũ mẽse Octob. in festiuitate sancti *Calixti*. Quo in loco rex *Willielmus* abbatiam nobilem postea pro defunctis suis construxit: & eam digne nomine Belli vocauit.

Willielmus rex anno sequenti mare transiit ducens secum obsides & thesauros; & eodem anno rediens diuisit terram militibus suis. Sed *Eadgar* iuuenis cum multis militibus pergens in Scotiam, regi Scottorum sororem suam *Margaretam* desponsauit. Cum autem rex *Roberto* Comiti consulatum Nordhumbre dedisset, prouinciales, eum & cum eo nongintos homines occiderunt. Tunc *Edgar* iuuenis cum omni gente Nordhumbre venit Eouinwic: & Burgenses cum eo pacem fecerunt. Rex vero veniens cum exercitu ciuitate prædata, magnam gentis perfidæ stragem dedit. *Edgarus* autem reuersus est in Scotiam.

Willielmi regis anno tertio venerunt duo filii *Swain* regis Dacorum & *Osbertus* Consul frater suus cum trecentis puppibus in Humbram, ad quos *Walthef* Consul & *Edgar* iuuenis venerunt: iunctique simul Daci & Angli Castellum de Eouinwic ceperunt; multosque Francorum perimentes, principes eorum vinctos & thesauros ad puppes tulerunt: & inter Vsam & Trentam hyemauerunt. Rex autem adueniens Dacos aufugauit, & Anglos illius prouinciæ destruxit. At Consul *Walthef* cum rege concordatus est. An. seq. *Baldewino* Flandriæ Consuli defuncto, cuius filiã rex *Willielmus* duxerat, successit filius suus *Ernulfus*: quem rex *Willielmus* Anglorum, & *Philippus* rex Francorum manu tenebant. *Rodbertus* autem Frisensis frater eius bello confligens occidit *Ernulfum* Consulem, & *Willielmum* filium *Osberti*, de quo prædiximus, & multa millia hominum vtriusque regis.

Willielmi regis anno quinto *Markerus* & *Edwinus* Consules cœperunt prædari per campos & nemora. *Edwinus* autem occisus est à suis. *Markerus* vero & *Herewardus* & *Alwinus* Episcopus venerunt in * Heli. Rex vero ducens exercitum terra & mari Insulam obsedit, pontem parauit, domum belli artificiose construxit, quæ vsque hodie perstat: viros prædictos introiens Insulam cepit præter *Herewardum*, qui suos viriliter strenuissimus eduxit. Sequenti anno duxit Rex exercitum terra & mari in Scotiam, *Melcolm* vero Rex Scottorum homo suus effectus est, & obsides ei dedit. Anno sequenti Rex duxit exercitum Anglorum & Francorum in Cenomanniam. Angli vero terram illam destruxerunt villas comburendo, vineas cędendo, & eam regi subdiderunt. Proximo vero anno iuit Rex in Normanniam, & *Edgar* iuuenis concordatus est ei, & in curia regis diu permansit.

* al. Eli.

Willielmi regis anno nono, *Radulfus*, cui Rex consulatum Estangle dederat, regem à regno expellere præcogitauit consilio *Walthef* consulis, & *Rogeri*, qui fuit filius *Willielmi* filii *Osberti*: cuius sororem Consul prædictus duxit, & in ipsis nuptiis hanc proditionem prolocuti sunt. Proceres vero regni ei viriliter obstiterunt: vnde ipse naues introiens apud Nordwic recessit in Daciam. Rex autem rediens in Angliam *Rogerum* Consulem cognatum suum misit in carcerem. Sed *Walthef* Consulem decollari fecit apud Wincestre, & sepultus est apud Cruland. Cæterorum vero, qui nuptiis prauis interfuerant, multos fugauit, multos oculis priuauit. *Radulfus* autem Consul adducens secum *Cnuth* filium *Suein* regis Dacorum & *Hacun* Consulem rediit in Angliam cum 200. puppibus. Sed cum non auderent contra regem *Willielmum* pugnare transfretauerunt in Flandriam. Eodem anno *Edith* regina decessit, & sepulta est iuxta virum suum regem *Edwardum* apud Westminstre. Anno sequenti Rex transfretans obsedit Dol. Brittanni autem castellum tenuerunt viriliter, donec Rex Franciæ adueniens liberauit eos. Postea vero rex Franciæ, & rex *Willielmus* concordati sunt. Rex autem Scottorum *Melcolm* prædatus est in Nordhumbre vsque ad Tine: & prædam maximam, multosq; homines secum in vinculis reduxit. Rex quoque *Willielmus* seditione militari agens contra *Robertum* filium suum apud Gerberei, quod est castrum in Francia, equo suo propulsus est: & *Willielmus* filius suus vulneratus est, & multi ex suis occisi. Maledixit autem Rex

bus,durus sibi resistentibus. Posuerat namq; consules,& principes in carcerem: Episcopos,& abbates possessionibus suis priuauerat: fratri proprio non pepercerat: nec erat,qui resisteret. Auferebat quoq; potentissimis etiam auri & argenti millia, ad castella solus omnes fatigabat construenda. Si ceruum caperent,aut aprum, oculos iis euellebat, nec erat,qui obmurmuraret. Amauit autem feras,tanquam pater esset earum: vnde in syluis venationum, quæ vocantur Nouefoerst/ Ecclesias & villas eradicari,gentem extirpari, & à feris fecit inhabitari. Cum autem raperet suis sua,non pro aliqua necessitate, sed præ nimia cupiditate,in intimis cordium amaricabantur, & tabescebant. Ipse vero nihili pendebat iras eorũ. Sed oportebat omneis obsequi regis nutui: si amore eius,vel pecunia,vel terris vel vita vellent perfrui. Heu quanto dolore plangendum est,quod aliquis hominũ, cũ cinis,& vermis sit,adeo superbiat,vt super omnes se solum mortis oblitus extollat. regi namq; præfato Normannia hereditarie peruenerat. Cenomanniam armis acquisierat: Brittanniam sibi accliuem fecerat. Super Angliam solus totam regnauerat: ita quod nec ibi vna sola hyda inerat, de qua nesciret cuius esset, & quid valeret. Scotiã quoq; sibi subiugauerat: Walliamq; reuerendus in suam acceperat: pacis autem tantus author fuerat, quod puella auro onusta regnum Angliæ pertransire posset impune. Si aliquis quempiam quacunq; de causa peremisset,capitali subiacebat sententiæ: si aliquem vi oppressisset,genitalibus priuabatur armis. Construxit autem abbatiam *Belli*, de qua prædictum est. Et illam apud * *Cahom* in Normannia,in qua ipse sepultus est. Vxor vero sua *Matildis* nomine abbatiam sanctimonialium ibidem construxit,in qua ipsa sepulta est. Quorum animabus misereatur, qui solus post mortem medetur. vos igitur qui legitis, & viri tanti virtutes & vitia videtis bona sequentes, & à malis declinantes,pergite per viam directam, quæ ducit ad vitam perfectam.

* al. Chaõ.

Eodem anno Pagani super Christianos in Hispania prædati sunt, & partes Regni magnas occupauerunt. *Amphos* vero Rex Christianos accepto circumquaq; à Christianis auxilio resurgens Paganos occidit, fugauit, terræ ablatæ damna reparauit. Accidit etiam in Dacia, quod Daci nunquam antea in Dominum fide læsi, *Cnut* regem suum in Monasterio quodam proditione peremerunt. *Willielmus* vero Rex *Roberto* filio suo primogenito dimiserat Normanniam: *Willielmo* filio eius secundo regnum Angliæ; Henrico tertio filio suo thesauri copiam: pro quo cum *Robertus* partem ei Normanniæ vendidisset, thesauro habito terram ei abstulit. Quæ res Deo valde displicuit: sed vindictam in tẽpore distulit. *Willielmus* vero pergens apud Wincestre thesaurum patris sui secundum imperium eius diuisit. Erant autem in thesauro illo 60. mille libræ argenti: excepto auro, & gemmis & vasis & palliis. Deditq; inde quibusdam Ecclesiis decem marcas auri, quibusdam sex,& vnicuiq; Ecclesiæ villæ quinq; solidos, & misit in vnumquemq; Comitatum centum libras diuisum pauperibus. Præcepto quoq; patris sui omnes vinctos à vinculis soluit. Rex igitur nouus curiam suã ad natale tenuit apud Londoniam,in qua affuerunt *Lanfrancus* Archiepiscopus, qui eũ sacrauerat in regem,& *Thomas* Eboracensis archiepiscopus,& *Mauricius* Londoniensis episcopus, & *Walchelmus* Wintoniensis, & *Gaufridus* episcopus Excestre/ & *Wlnod* episcopus sanctus Wirecestriæ, & *Willielmus* Tedfordiæ, & *Robertus* Ceastre/ & *Willielmus* Dunelmiæ, & *Odo* episcopus Baiocensis iusticiarius & princeps toti⁹ Angliæ: & *Remigius* episcop⁹ Lincolniensis,de quo pauca tangere res exigit.

Remigio igitur,qui Monachus fuerat apud Fescamb dederat Rex Episcopatum Dorcestre, quæsita est super Tamasim. Cum autem Episcopatus ille maior omnibus Angliæ à Tamasi vsque ad Humbram duraret, molestum visum est Episcopo, quod in ipso termino Episcopatus sedes esset Episcopalis: Displicebat etiam ei, quod vrbs illa modica erat, cum in eodem Episcopatu ciuitas clarissima Lincolniæ dignior sede Episcopali videretur. Mercatis igitur prædiis in ipso vertice vrbis iuxta castellum turribus fortissimis eminens in loco forti fortem, pulchro pulchram, virgini virginum construxit Ecclesiam: quę & grata esset Deo seruientibus,& vt pro tempore oportebat inuincibilis hostibus. Prouinciam tamen Lindisse Archiepiscopus Eboracensis calumniabatur ex antiqua temporum serie. *Remigius* vero nihili ducens impetitionem eius, non segniter opus inceptum peregit: peractumq; clericis doctrina & moribus approbatissimis decorauit. Erat siquidem statura paruus, sed corde magnus: colore fuscus, sed operibus venustus. De regia quidem proditione fuerat impetitus: sed famulus eius ferri igniti iudicio dominum purgans regio restituit amori, & maculam Pontificali detersit decori. Hoc tempore, hoc authore, his causis incepta est Ecclesia moderna Lincolniensis.

Verum iam rebus vsque ad tempora nostra perductis, nouis nouus liber est donandus. Si autem & hic prædictorum recapitulatio elucidans requiratur, nec ob ista, cum

pauca sint, lectori molestus apparebo. Ecce igitur speculum de regibus libri terminati.

AEthelred regnauit super vniuersos fines Angliæ 37. annis semper cum labore.

Edmundus iuuenum fortissimus regnauit vno anno, & proditione occisus est.

Cnut omnium prædecessorum suorum maximus regnauit gloriose viginti annis.

Haraldus filius eius regnauit quatuor annis, & 16. hebdomadis.

Hardecnut munificus regis *Cnut* filius cum regnasset duobus annis sex diebus minus, morte præreptus est.

Edwardus Rex bonus & pacificus regnauit in pace viginti quatuor annis.

Haraldus rex periurus vno anno, & tamen non pleno, quem proprio perdidit iniustitia.

Willielmus omnium prædictorum summus viginti vno annis glorifice splenduit, de quo dictum est,

Cæsariem, Cæsar, *tibi si natura negauit,*
Hanc Willielme *tibi stella* * *cometa dedit.*

al. comata.

HENRICI HVNTINDONIENSIS HISTORIARVM.

LIB. VII.

ACTENVS de iis, quæ vel in libris veterum legendo reperimus, vel fama vulgante percepimus, tractatum est. Nunc autem de his quæ vel ipsi vidimus, vel ab iis, qui viderant, audiuimus; pertractandum est. Declaratumq; constat, quo modo Dominus salutem & honorem genti Anglorum pro meritis abstulerit, & iam populum non esse iusserit. Patebit à modo, quomodo & ipsos Normannos vindices quidem suos variis cladibus afficere inceperit. Omnes namq; nobiliores procerum in *Willielmum* iuniorem non sine periurio bellum mouentes, & *Robertum* fratrem suum in regnum asciscentes, suis quiq; prouinciis debacchati sunt. *Odo* præsul Baiocensis, princeps, & moderator Angliæ, in Cantia seditionem exordiens, regis & Archiepiscopi villas inuasit, & combussit. *Rogerus* Consul de * Morteiel circa Peuense idem incepit. *Galfridus* Episcopus prodiens à Brigestou vrbē Bade/& Berchelai/& circumiacentia destruxit. *Rogerus* in castello Nordwic sceleris exercitium per Estangle non segnius inchoauit. *Hugo* in prouincia Legecestriæ & Hamptoniæ nihil mitius egit. *Willielmus* Episcopus Dunelmiæ in finitimis similia perpetrauit. Principes vero Herefordshyre & Salopescyre cū Walensibus prædantes combusserunt prouinciam Wirecestre vsq; ad portas vrbis. Cum autem templum & castellum assilire pararent, *Wlstanus* Episcopus sanctus quendam amicū familiarem summis in necessitatibus compellauit, Deū videlicet excelsum. Cuius ope corā altari iacens in oratione paucis militibus emissis quinq; mille hostium, vel occidit, vel cepit: cæteros vero mirabiliter fugauit. Rex autem congregato Anglorum populo, reddidit venatus, & nemora, legesq; promisit exoptabiles. Perrexit igitur ad castellum Tunebruge: vnde Gilebertus ei rebellabat. Cum autem regalis exercitus iam castellum cōstringeret, cū rege pacificatus est. Rex inde progrediens ad Peuenese/ obsedit ibi *Odonem* Episcopum, & *Rogerum* cōsulem per sex hebdomadas. Interea *Robertus* dux Normanniæ Angliam festinans adire, & auxilio prædictorum obtinere, præmisit partem exercitus in auxilium suorum, disponens cum copiis ingentibus eos prosequi. Anglici vero mare custodientes occiderunt, & submerserunt ex illis innumerabiles. Igitur qui erant in Peuenese deficiente cibo castrum regi reddiderunt. Odo siquidem Episcopus iurauit se ab Anglia recessurum, & castellum Rouecestriæ redditurum: cum autem vt illud redderet cum regis hominibus eo venisset, *Eustacius* Consul & cæteri proceres, qui vrbi inerant fallacia ipsius Episcopum regisq; ministros ceperunt, & in carcerem retruserunt. Quibus rex auditis Rouecestriam obsedit, donec firmitas reddita est: & Episcopus *Odo* non rediturus mare transiit. Mittens quoq; rex exercitum Dunelmię obsedit vrbē, donec reddita est ei. Episcopus vero multiq; proditorū propulsi sunt in exiliū. Rex vero terras infidelium fidelibus suis distribuit. *Lanfrancus* archiepisc. doctor luculentus clericorum, & pater dulcissimus monachorū, à rebus transitoriis anno sequente transiit. quo in anno terræ motus fuit terribilis. Iunior *Willielmus* anno 3. regni sui vlcisci paratus iniurias, quas ei frater suus ingesserat, muneribus datis acquisiuit sibi castellū *S. Walerici* & Albemarle. qui milites suos mittens, prædari, & comburere terram fraternam cœpit. Anno vero sequenti Rex ipse sequens eos concordiam cum fratre suo fecit. Eo tamen pacto, vt castra illa, quæ frater ab eo in-

al. Moretuil.

iniuria acquisierat, regi remanerent. Rex autem adiuuaret eum ad omnia, quæ pater suus habuerat conquirenda. Statuerunt etiam, si quis eorum moreretur prior altero sine filio, quod alter fieret hæres illius. Hoc pactum iurauerunt duodecim principes viceregis, & duodecim viceducis. Interea *Melcolm* Rex Scottorum prædatum veniens in Angliam, validissime vexauit eam. venientes igitur in Angliam Rex & cum eo *Robertus* frater suus, direxerunt acies in Scotiam. Itaq; *Melcolm* nimio timore perstrictus homo Regis effectus est, & iuramento fidelitatis ei subiectus. *Robertus* autem dux cum fratre suo diu perendinans cum plus ficti amoris quam veri circa eum reperisset, transfretauit ad propria. Succedente anno rex reædificauit Carleol/ & ex australibus Angliæ partibus illuc habitatores transmisit. *Remigius* vero præsul cum Ecclesiam Lincolniensem iam perfectam dedicaturus esset, vno die ante hoc languore correptus expirauit.

Iunior *Willielmus* in Quadragesima infirmatus est apud Glouecestre 6. anno regni sui deditq; archiepiscopatum Cantuariæ *Anselmo* abbati viro sancto, & venerabili: *Roberto* quoq; cognomento *Bloet* cancellario suo dedit Episcopatum Lincolniȩ, quo nō erat alter forma venustior, mente serenior, affatu dulcior. Promisit quoq; rex se prauas leges emendaturum, & in domo Domini pacem positurum. Sed ex quo sanus fuit, pœnitiuit eum, & solito peior effectus est. Condolens igitur, quod Episcopatum Lincolniæ non vendiderat, cum archiepiscopo Eboracensi calumniatus est *Robertum* Episcopum, quod vrbs Lincolniæ, & prouincia Lindisse archiepiscopo eidem subiacere debuissent. Nec potuit causa terminari, donec *Robertus* 5000. lib. regi pro libertate Ecclesiæ suæ pepigerit; quod Regi quidem symoniæ, præsuli vero iustitiæ deputatum est. Eodem anno *Melcolm* Rex Scotiæ in Anglia prædans, ex improuiso est interceptus, & interfectus, & *Edwardus* filius suus hæres, si viueret, eius. Quod vt audiuit *Margareta* regina, duplici contritione anxiata est in anima vsq; ad mortem: pergensq; ad Ecclesiā confessionem & communionem recepit, & Domino precibus se cōmendans animā reddidit. Scotti vero elegerunt * *Duneual* fratrē *Melcolm* in regem. Sed *Dunecan* filius *Melcolm* regis, qui erat obses in curia regis *Willielmi*, auxilio eiusdem regis superueniens auunculū suū fugauit, & susceptus est in regem. Anno vero sequenti cōsilio eiusdem *Duneual* Scotti regem suū *Dunecan* insidiantes occiderūt. *al. Dunenal.*

Iunior *Willielmus* 7. anno regni sui, prouocatus à fratre suo, quod iusiurandum non seruasset, transfretauit in Normanniam. Cum ergo fratres simul venissent iuratores omnē culpam regi imposuerunt. Rex vero ferus ea negligens, & iracunde discedens castellum Bures inuasit, & cepit. E contra dux Castellum Argentes cepit, & in eo consulem Regis nomine *Rogerum* Pictauensem & cum eo 700. milites, & postea castrum Hulme. Fecit interim rex summoneri 20000. peditum Anglicorum, vt venirent in Normanniam; cū autem ad mare venissent, rex ab vnoquoq; eorum pecuniam victualem scilicet decem solidos accipiens, eos domum remisit. Dux vero *Robertus* adduxit *Philipppum* regem Francorum secum, & exercitum copiosum: vt obsiderent regem *Willielmum* apud * Hou. Ingenio autem & pecunia regis *Willielmi* rex Francorum reuersus est, & sic totus exercitus pecuniæ tenebris obnubilatus euanuit. Rex vero *Willielmus* mandauit *Henrico* fratri suo, qui erat apud Damfrunt/ vt esset in natali cōtra eum in Anglia. *Henricus* ergo in natali fuit apud Londoniam: rex vero apud Withsand: vnde appulit Doroberniam. Anno vero sequenti misit *Henricum* fratrem suum in Normanniam cum pecunia multa, vt eam loco regis diutinis inuasionibus expugnaret. Cum autem *Robertus* consul Nordhumbræ in superbiam elatus, quia regem Scottorum strauerat, curiam regis adire repudiaret: promouit rex exercitum in Nordhumbre: statimque in quadam firmitate, quæ vocatur Nouum castellum, omnes meliores consules & proceres cepit. Inde vero castellum Tinemuth cōquisiuit, & fratrem consulis in eo. Post hæc obsedit consulē ad * Bahanburh: quod cum armis inexpugnabile videret, parauit ante illud castellū aliud, quod appellauit Maluoisin: in quo partem relinquens exercitus recessit. Quadam vero nocte cum consul recessisset à Bahanburh/ secutus est eum regalis exercitus vsq; in Tinemuthan: vbi cum se defendere conaretur, nec posset, vulneratus est & captus, & apud Wincleshores in carcere positus. Ergo redditum est regi castrum Behamburch: fautores vero consulis male pacati sunt. Nā *Willielmus* de Ou oculis priuatus est; *Odo* consul Campaniæ, cæteriq; complures exhæredati sunt. Eodem anno rex impiger vexilla direxit in Walliam, causa autem hæc est. Anno præterito multos Francorum occiderant, & procerum firmitates confregerant, & ferro & igne finitimos inuaserant. Anno etiam præsenti castellum Mungumeric strauerant, & inhabitantes necauerant: rex igitur pertransiens omnes fines Walliæ cum in diuersoriis montium & syluarum eos persequi nō posset, parum vel nihil proficiens, reuersus est. Eo tempore stellæ visæ sunt de cœlo cadere, ita spissæ, quod numerari non poterant.

al. On.

al. Bebanburh.

Anno millesimo nonagesimo sexto facta est motio Ierosolymitana prædicatione *Vrbani* Papæ. *Robertus* igitur dux Normanniæ illuc proficiscens posuit Normanniam in vadimonium fratri suo Regi *Willielmo*. Iuit autem cum eo *Robertus* dux Flandriæ, & *Eustachius* consul Boloniæ. Iuerunt & ex alia parte dux *Godefridus*, & consul de monte *Baldewinus*, & alius *Baldewinus* reges Ierusalem futuri. Iuerunt quoque ex tertia parte Comes de Sancto *Ægidio Reimundus*, & Episcopus Podiensis. Quis autem taceat *Hugonem* magnum fratrem regis Francorum, & *Stephanum* Comitem * *Blais*? Qui non memoret *Buamundum*, & nepotem eius *Tancredum*? Hoc est miraculum Domini magnum temporibus nostris factum, seculis omnibus inauditũ, vt tam diuersæ gentes, tot fortissimi proceres, relictis possessionibus splendidis, vxoribus & filiis, omnes vna mente loca ignotissima morte spreta petierint: ob cuius rei magnitudinem digrediendi veniam à lectore postulo. Nec enim si voluero tam miranda Dei magnalia tacere vel coactus potero, cum nec absit causa, Normannorum ducis occasio.

al. Blesis.

Alexi igitur apud Constantinopolim imperante cuncti prædicti proceres consensu imperatoris siue volentis, siue obedientis ibidem congregati sunt, pertranseuntesq; mare strictissimum, quod olim Hellesponticum nunc brachium *S. Georgii* vocatur, Nicæam vrbem, quæ caput est Romaniæ, obsederunt. Ad portam igitur *Orientalem* consederat dux Normanniæ *Robertus*, iuxta quem consul Flandriæ: ad portam Borealem dux *Buamundus*, iuxta quem *Tancredus*: ad Occidentalem dux *Godefridus*, iuxta quem *Hugo* magnus, & Comes *Stephanus*: ad Australem consul *Reimundus*, iuxta quem Podiensis Episcopus. Turba autem ibi innumerabilis erat Angliæ, normanniæ, Brittanniæ, Aquitaniæ, Hispaniæ, Prouinciæ, Franciæ, Flandriæ, Daciæ, Saxoniæ, Alemanniæ, Italiæ, Græciæ, & regionum multarum. Non perlustrauerunt radii solares à prima sui creatione tantam, tam præclaram militiam, tam verendam, tam Numerosam turbam, tot & tam bellicosos duces. Cesset Troia, cessent Thebæ duces & principes destructionis suæ, vt excusentur, nominare. Hic affuerunt electissimi omnium temporum filii fulgentes occidentis: omnes crucis signo insigniti: omnes in regnis suis reliquorum fortissimi. Igitur in die Ascensionis Domini lituis vndique concinentibus vrbs aggressa est. Repletur cœlum clamoribus, nigrescit aer sagittis, mugit terra propulsibus, resonant aquæ stridoribus, venitur ad murum, fossoribus res agitur. Paganis non sagittæ, non tela, non ligna, non lapides, non fragmenta, non moles, non ignis, non aqua, non ars, non vires, non prosunt amentata missilia. Cum ecce Turcorum exercitus acie terribilis ordinata, ex Australi regione vexillis erectis apparuit. Quibus consul *Reimudus*, & Episcopus Podiensis diuina virtute protecti, & armis terrenis fulgidi cum suo lætantes occurrunt exercitu. Dum igitur nostri vehementer irruunt in illos, horrore insperato liquefacti Domino iubente dissoluuntur. Magna quidem pars fugientium capitibus minorata est: quæ fundis in vrbem proiecta non modicum contulerunt in habitantibus tremorem. Igitur inæstimabiliter perterriti nostris vrbem reddunt: nostri vero secundum quod pepigerant imperatori. Cum igitur per septem hebdomadas, & tres dies ibi morati fuissent, iter ad Antiochiam dirigunt. contigit autem quod die tertia in duo diuideretur exercitus. In quo quidem principes erant, dux Normannorum *Robertus*, *Buamundus Richardus*, de Principatu, *Tancredus*, *Euerardus* de Puisat: *Achardus* de monte Merloy, & plures alii. Hos igitur circumdederunt Parthorum, qui modo Turci vocantur, & Persarum, & Publicanorum, & Medorum, & Ciliciensium, & Sarracenorum, & * Angulanorum, ter centum sexaginta millia, extra Arabes: quorum non erat numerus. Mittitur ergo nuncius à prædictis principibus ad alium exercitum. Interim vero bellum geritur horrendum. Dum namque Turci, & Persæ, & Medi mortem immittunt sagittis, Cilicienses vero & Angulani telis, Sarraceni quidem & Arabes lanceis, sed Publicani clauis ferratis & gladiis; prostrati sunt vehementer Christiani. Equi namque eorum insolitum non ferentes clamorem & buccinarum clangorem, & ictus taburciorum, calcaribus non obtemperabant. Nostrates quoque tanto stridore perculsi, quid esset ignorabant. Dum igitur iam fugam Christicolæ vel meditarentur, vel inciperent, occurrit *Robertus* dux Normanniæ clamans: Quo milites? Quo fugitis? Equi eorum velociores nostris sunt: fuga non est præsidio: Hic potius moriendum est mecum sentite, me sequimini. Dixerat, & in quendam Paganorum regem lanciæ direxit aciem, quæ lignum & æs & corpus æque diffidit, strauitq; in momento secundum, ac tertium. Igitur *Tancredus* impiger & *Buamundus* belliger & *Richardus* de Principatu & *Robertus* de Ansa dux & miles fortissimus non segnius indulgent ictibus. Redit animus nostris, pugna committitur grauissima, & horrende prolixa, cũ ecce *Hugo* magnus, & *Anselmus* de * Ripemunt cũ centum tantum

al. Angulanorum.

al. Ribemunt.

tum militibus alium præuolantes exercitum defessos Paganos recentes findunt. Erat namque *Hugonis* lancea quasi fulmen aduolans: gladius *Anselmi* quasi flamma diuidua. Tunc duo principes nostrorum cæsi sunt, dum Arabum quanto plures cæduntur tanto plures ingruunt. *Willielmus* namq; frater *Tancredi* dum regem lancea transfixit, lancea eiusdem Regis transfigitur. *Godefridus* quoq; de Monte Scabioso dum caput Arabis amputat sagitta Parthi corpus perforatur, lorica calefacta iam non resistente. Pondus & numerum hostium iam Franci vltra perferre nequibant, cum ecce ex aduerso sylua vexillorum alterius exercitus apparuit. Cum autem bellum durasset vsq; in horam 9. innumeri in primo exercitu occisi sunt, nullusq; eorum euasisset, nisi alius cœtus superuenisset. Nec quoquam postea tempore pagani tam sedulo pugnauerunt. Exercitus autẽ superuenientis prima *Godefridi* acies procedebat, ad dextram cuius vterq; *Baldwinus* aciem dirigebat. Ad sinistram vero consul *Stephanus* & * *Vsewardus de Nulsione*. Aciem quidem *Baldwini* à longe sequebatur *Remundus* consul cum suis, aciem vero *Stephani Robertus* validissimus cõsul Flandriæ cum suis. Sed aciem *Godefridi* sequebatur acies procerum, & turbæ absq; numero. Episcopus vero Podiensis ex alio monte cum exercitu inuictissimo apparuit. Pugnantes igitur Pagani dum tot hostes ex insperato prospiciunt, quasi cœlum ruiturum super eos esset animis deliquerunt & fugæ indulserunt cum *Solimanno* duce suo. Christiani autem victoria licet damnosa & spoliis innumeris potiti sunt primo die Iulii. Porro Franci continuantes propositum Antiochiæ petendæ venerunt ad Erachiam. Inde ad Tarsum quæ subdita est *Baldwino* mirifico Comiti. Athena vero & Manustra subditę sunt *Tancredo* viro fortissimo. Dux autem nobilissimus Normannorum dedit quandam ciuitatem Turcorum, *Simeoni*. *Reimundus* vero consul magnus, & *Buamundus* lux belli, dederunt aliam ciuitatem, *Petro* de Alpibus. Inde peruenerunt Christiani vsq; ad Coxan, quæ ciuitas subdita est eis. Princeps autem quidam *Petrus* de Rosa, cepit Rusam & plurima castra. Gens vero Christianorum peruenit Marasim, quæ se dedit eis. Inde peruenerunt ad pontem ferreum. Postea Antiochiam, quæ caput est Syriæ, obsederunt, 12. Kalendas Nouembris. Audiens vero *Buamundus*, quod Turci essent in castro congregati, q. vocatur Areg, iuit cũ exercitu suo pugnatum contra eos, multosq; cum paucis Deo volente prostrauit, multosque ante portam vrbis decollandos, vt ciues amaricaret, adduxit. Natali vero à Christianis in eadem obsessione celebrato; *Buamundus* & Comes Flandriæ cum viginti millibus bellatorum, in terram Saracenorum perrexerunt. Congregati autem erant multi ab Ierusalem & Damasco, & Alef, & aliis regnis ad succurrendum Antiochiæ: quibus irruentes vnanimiter nostri alios in fugam * verterunt, alios occiderunt. Reuertentesq; duces prædicti cum spoliis maximis, debito triumpho à nostris suscepti sunt. Interea vrbe inclusi obsidentibus acerrime rebellabant: vexilliferumq; Podiensis Episcopi, & multos alios morti dederunt. In Februario vero congregatus est mirabilis exercitus Paganorum vltra pontem ferreum, apud castellum Areth. Dimittentesque omnes milites pedites in obsidione omnes milites promouerunt principes ad bellũ: & sex acies equitum parauerunt. Primã ducebat dux inuictus Normannorum, secundam dux *Godefridus* Alemannorum; tertiam *Reimundus* consul egregius; quartam *Robertus* Flandriæ decus; quintam nobilissimus Podiensis Episcopus; sextam, quæ maxima erat, cum *Tancredo Buamundus*. Dum ergo fortissime colliduntur hostibus, clamor resonabat ad cœlum, imbres telorum obnubilabant diẽ vnusquisq; percutiebat, & percutiebatur. Postquam venit maxima vis Parthorum, quæ retro erat, nostros tam acriter inuasit, vt paulatim iam cederent; *Buamundus* vero bellorũ arbiter, & certaminum iudex cuneũ suum adhuc intactum mediis immisit hostibus. Tũc *Robertus* filius *Girardi* miles optimus, & signifer eius, quasi leo inter agmina gregum, sic proruit inter agmina Turcorum: & semper linguæ vexilli eius volitabant super capita Turcorum. Quod videntes alii animo recuperato vnanimiter inuadunt hostes. Dux igitur Normannorum gladio caput cuiusdam, & dentes, & collum & humeros vsq; in pectora diffidit. Dux vero *Godefridus* quendam medium secauit. Cũ igitur pars terræ cecidisset, partem domini ferebat equus inter Paganos pugnantes, quo monstro perterriti simul cuncti fugientes in iram damnationis abierunt. Capita igitur multorum delata sunt ad Antiochiam cũ gaudio, factũ autem est hoc bellum inchoante Quadragesima. Venerant interea multi de gente *Amiralii* Babylonis in Antiochiam. Cũq; nostri construerent castrum ante portam, vbi pons est & mahumeria; *Reimundusq́; & Buamundus* iuissent ad portũ S. *Simeonis* pro victualibus, exercitus ciuitatis processit audacter ad prælium, irruentesq; nostris miserunt eos in fugam, multisq; occisis vsq; in tentoria fugauerunt. Crastina vero die *Reimundum & Buamundum* inuadentes, mille ex suis occiderunt. Duces vero fugientes ad nostros aduolarunt. Franci igitur bis sauciati & in iram compulsi, in campo an-

al. Oswardus de Nulsione.

al. miserunt.

te portas vrbis statuunt terribiliter castrorum acies ordinatas. Pagani non segniter aciebus dispositis nostro inuadunt; at Christiani signum crucis acclamantes, tam acriter in prima inuasione hostes percusserunt & propulerunt, vt statim fugæ darentur. Venientesque ad angustum pontem, vel gladiis cæsi sunt, vel flumine submersi sunt. Pauci nanq; per pontem euadere poterant. Vnda fluminis sanguine rubens & aucta torrebat. Itaq; 12. Amiralii ibidem cæsi sunt, deditq; Dominus victoriam clarissimam populo suo. Sed in crastino cum ciues suos mortuos sepelissent, nostri diffodientes eos, aurum & argentũ & pallia, quæ circa eos erant, ceperunt, & capita eorũ in vrbem proiecerunt. Iamq; omnis spes & superbia ciuiũ euanuerat. *Tancredus* namq; castellũ prędictum ante portam custodiens spem victualiũ eis eripuit. *Pirrhus* igitur quidam Amiralius, de gente Turcorum sæpe prouocatus in amicitiam à *Buamundo*, præuidensq; suos perituros, tres turres, quæ sui iuris erant, *Buamundo* reddidit. Erectis itaq; vexillis super turres, Franci portis fractis, in vrbem irruerunt. Turcorũ vero alij repugnantes occisi sunt, alii extra vrbem fugerunt, quidã autem castellũ superius obtinuerunt. *Cassianus* vero dominus vrbis fugiens, à Surianis comprehensus est, & caput eius *Buamundo* delatũ. Sic Antiochia 3. nonas Iunii capta est. *Curbaran* princeps militiæ *Soldani* Persiæ, & rex Dammasci, & rex Ierusalẽ adduxerunt secum, ad obsidendos Francos, Turcos, Arabes, Sarracenos, Azimitas, * Curtas, Persas, Augulanos. Sed quid numerẽ maris arenam? Hi igitur obsederunt vrbem. *Curbaran* igitur partem militiæ suæ posuit in superiori castello, quæ die nocteq; contra nos pugnabat. Cæteri vero obsidebant vrbem ne alimenta intrarent. Tertia quidẽ die egressi sunt filii Dei, contra filios diaboli. Quibus bello parato putabant se posse resistere, sed tanta fuit vis & numerus infideliũ, quod nostri reintrare vrbẽ coacti sunt, multis hostium armis, multis oppressione ad introitum portæ mortuis. Crastina die quatuor proceres exercitus scz. *Willielmus, & alius Willielmus, & Albericus, & Lambertus* fugerunt latenter ad portum S. *Simeonis*, suasione autem eorum omnis classis victuaria cum eis aufugit. Nostri vero, cum castellanorũ crebros incursus perferre non possent, murũ inter se & illos construxerunt. spes igitur creuit Paganis, & fames Christianis. Namq; dum expectarent imperatoris, quẽ promiserat, aduentum, gallinam 15. solidis emebant, ouum duobus solidis, vnam nucem vno denario. Præterea folia arborum & cardui cocta comedebant, sic etiam coria equorũ & asinorum dequoquebant & vorabant. *Stephanus* igitur Comes muliebriter aufugiens obuiauit imperatori, cui Francos omnes iam perditos nuncians flentem fecit reuerti. Spes igitur nulla populo Dei iam remanserat, cũ fame victi nec arma iam ferre possent. Apparuit autem ignis de cœlo & cecidit inter exercitum Turchorum. Seruo autem suo apparuit dominus in visione, dixitq; Deus: Hæc dices filiis occidentis, Ego Niceã ciuitatẽ vobis tradidi, & omnia bella exterorum, & ciuitatem fortissimã Antiochiæ, quã cum læti & incolumes possederitis, operati estis cũ mulierib. Christianis & Paganis vnde fœtor ascendit in cœlum: corruens vir Dei ad pedes eius ait, domine subueni in oppressione tanta, dixitq; dominus: subueni & subueniam. Dic populo meo reuertimini ad me, & ego ad vos, & infra 5. dies, vobis ipse propugnator adero. Apparuit autem cuidam S. *Andreas* Apostolus lanceã, vnde percussus saluator fuerat, ei reuelans, sicut ipse populo firmauit iuramento. Peractis igitur triduanis ieiuniis, processionibus celebratis, missis solemnizatis, eleemosynis datis, 6. aciebus dispositis ductore domino progrediuntur in hostes cũ lachrymis ad bellum. Primam aciem ducebat *Hugo* magnus & cõsul Flandrensis; 2. dux *Godefridus & Baldwinus*; 3. *Robert⁹* fortis Normannus; 4. Podiensis episcopus & *Williehmus* de Muntpeiller cũ exercitu *Reimundi* cõsulis, q̃ remanserat in custodia ciuitatis; 5. ducebat *Tancredus* cũ *Richardo* principe; 6. *Buamundus* cum consule de Rusinole. Egressi vero 7. statuerunt in honorẽ S. Spirit⁹, cui p̃fuit *Rainaldus*. Episcopi vero presbyteri, clerici, monachi sacris vestib. induti super muros vrbis hymnos Deo concinebant. Ipsi itaq; viderunt exercitũ cœlestem equis albis & phœbeis armis, quorũ ductores erant *Georgius Mercurius, & Demetrius*. *Curbarã* vero nunq̃ lętior q̃ tempore illo dispositis turmis innumeris fecit fœnum copiosum ex aduerso monte accendi, vt nostri fumo cæcarentur. Dominus autem ventorũ præses ventum conuertit, & Pagani fumo cæcati sunt, & præcipites fugerunt. Insecuti sunt eos Christiani cæde magna & tanta nunquam spolia in aliquo bellorum capta sunt. His visis Amiralius, qui castellum superius custodiebat reddidit illud Christianis, & Christianus effectus est. Hoc bellum egit Dominus in Vigilia *Petri & Pauli*, & exaltatum est nomen eius solius in die illa. Christicolæ igitur cum gaudio perendinauerunt in regno illo vsque ad Kalendas Nouembris. Interea quidam procerum, cui nomen *Reimundus Piletus* exercitum congregans cepit castrum, cui nomen Talamannia. Inde venit ad vrbem, cui nomen Marra, quę plena erat Saracenis, qui venerant ab Alef: prælíantes ergo Barbari contra nostros primitus

*al. Curtas

tus fugere coacti sunt, in fine tamen vicerunt & magna Francorum occisio facta est ibi. Mense Nouembri congregati sunt duces & exercitus Christianorum ad capessendam viam Ierusalem. Quarto vero die ante Octobrem, venerunt ad Marram, & assilinerunt eam, turri lignea super quatuor rotas ducta & aliis ingeniis debellauerunt eam, 11. die Decembris. Manentes igitur in vrbe illa in natali morati sunt ibi, per vnum mensem & quatuor dies, quia iter Hierosolymitanum impeditum erat pro discordia, quæ erat inter *Buamundum & Remundum* causa Antiochiæ possidendæ. Ibi tanta fames inuasit Christianos, quod de cadaueribus Paganorum frusta coquerent & comederent. Sed 14. die Ianuarii exeuntes ceperunt duo castra bonis omnibus referta. Postea vero vrbem quæ vocatur Zaphalia: inde castrum opulentissimum in valle Desem. Mediante vero Februario obsederunt castrum Arche per tres ferme menses, ibiq; pascha celebratum est. Sed * *Anselmus* de Ripemunt miles fortissimus ictu lapidis ibi deperiit, & *Willielmus Picardus*, & alii multi. Rex vero Camelæ ciuitatis pacem fecerat cum exercitu. Interea pars exercitus cepit Tortosam ciuitatem, & vrbem Maracleam. Amiralius vero *Gibel* fecit pacem cum exercitu. Postea ante vrbem Tripolim multitudinem ciuium interfecerunt ità quod omnes aquæ vrbis & etiam cisternæruberent. Postea vero rex Tripolis ducibus Francorum dedit 300. peregrinos & 15. millia Bisantia, & 15. equos preciosos, vt discederent à Tripoli & à castro Arche, quod suum erat. Franci igitur transeuntes per castrum Betelon applicuerunt in die ascensionis Domini ad vrbem iuxta mare, quæ dicitur Barat, inde ad Sagittam inde ad Surh, inde ad Acram, inde ad Caiphas, inde ad Cæsaream in Pentecostem, inde ad vicum sancti *Georgii*, inde ad Hierusalem, & obsederunt eam 8. Idus Iunii, A Septentrione dux electissimus Normannorum; ab Oriente consul *Robertus*; ab Occidente dux *Godefridus & Tancredus*; à meridie scilicet in monte Sion Comes *Reimundus*. Sæpe igitur vrbem assilientes erexerunt castrum ligneum altissimum, contra quod cum turres lapideas Pagani construxissent, turrim ligneam nostri dissoluerunt, & in alia parte vrbis, quæ immunita erat, erexerunt. Inde igitur vrbẽ opprimentes & scalis muros ascendentes vrbẽ ceperunt, & multos in templo Domini rebellantes occiderunt, & ciuitatẽ sanctam ab immundis nationib. filii Dei mundauerunt. Obtulerunt igitur regnum Ierusalẽ *Roberto* Normannorũ duci. Quod quia causa laboris repudiauit, offensus est in eũ Deus, nec prosperũ quid deinceps ei contigit. Ipse itaq;, & consul Flandriæ, & *Reimundus* consul ad propria remearunt. Dux vero *Godfridus* regnauit in Ierusalem, & post eum *Baldwinus* strenuissimus frater eius, & postea *Baldwinus* secundus nepos eorum, & post *Gaufridus* dux Andegauensis, & post eum *Gaufridus* filius eius multa & grauissima bella peragentes, subdiderunq; prouincias *Christo* & vrbes finitimas præter Ascalon, quæ adhuc in scelere suo perseuerat.

al. Anselius de Ribemũt.

Iunior *Willielmus* anno 10. Regni sui cum Normanniam, quam à *Roberto* fratre suo ad Ierusalem profecto in vadimonium acceperat, pro libitu suo disposuisset, rediit ad Vigiliam Paschæ in Angliam, attulit apud Arundel. Cum autem festiue diadematus esset ad Pentecosten apud Windesores / postea cum magno exercitu pergens in Walliam, sæpe multas Wallensium turmas prostrauit: sæpe multos suorum angustiis locorum amisit. Videns igitur eos plus inexpugnabiles situ terræ, quam viribus & armis, fecit parare castella iuxta fines Walliæ, & rediit in Angliam. *Anselmus* vero Archiepiscopus recessit ab Anglia, quia nihil recti Rex prauus in regno suo fieri permittebat. Sed prouincias intolerabiliter vexauit in tributis, quæ nunquam cessabant, in opere muri circa turrim Londoniæ: in operæ aulæ regalis apud Westminster / in rapina quam familia sua hostili modo, vbicunq; rex pergebat, exercebant. At Rex ad festum sancti *Martini* mare transiens in Normanniam misit *Eadgarum* iuuenem cum exercitu in Scotiam qui regem *Dunenal* magno prælio fugauit, & *Edgarum* cognatum suum filium *Melcolm* regis in Regem statuit. Eodem anno Cometa apparuit.

Iunior *Willielmus* anno 11. Regni sui in Normannia fuit, semper hosticis tumultibus & curis armorum deditus, tributis interim & exactionibus pessimis populos Anglorum non abradens, sed excorians. In æstate autem visus est sanguis ebullire à quodam stagno apud Finchamstede in Berkscire. Post hoc apparuit cœlũ tota nocte pene, quasi arderet. Eodem anno *Walkelmus* Episcopus in Wincestre defunctus est, & *Hugo* consul Salopiscire occisus est ab Hybernensibus, cui successit *Robertus* de Belem frater eius.

Iunior *Willielmus* 12. anno regni sui rediens in Angliam, tenuit primum curiam suam in noua aula apud Westminster: quam cum inspecturus primum introisset, cum alii satis magnam vel æquo maiorem dicerent: dixit Rex eam magnitudinis debitæ dimidia parte carere. Qui sermo regi magno fuit, licet paruo constaret, honori rursus cum venaretur in nouo Foresto, venit ei subito nũcius à Cenomannia, dicens ei familiam suam ibi obsideri.

Illico rex festinus ad mare veniens naues introiuit: cui nautæ: Cur *Regum maxime tempestate intolerabili maris alta lacessis, & mortis imminens periculum non formidas? Quibus Rex: De Rege fluctibus submerso loqui non audiui.* Ergo mare transiens nihil dum viueret, egit, vnde tantam famam, tantum gloriæ decus haberet. Cenomanniam vero petens *Heliam* consulem fugauit, & sui iuris esse iussit, & in Angliam rediit. Anno illo Rex *Ranulfo* placitatori sed peruersori, exactori, sed exustori totius Angliæ dedit Episcopatum Dunelmiæ. Hoc etiam anno decessit *Osmundus* Salesbiriæ Episcopus.

Millesimo centesimo anno gratiæ, decimo tertio anno Regni sui Rex *Willielmus* vitam crudelem misero fine terminauit. Namque cum gloriose & patrio honore curiam tenuisset ad natale apud Gloucester/ad Pascha apud Winchester/ad Pentecosten apud Londoniam, iuit venatum in nouo Foresto, in crastino Kal. Augusti, vbi *Walterus Tyrel* cum sagitta ceruo intendens regem percussit inscius: Rex corde ictus corruit, nec verbum edidit. Paulo siquidem ante sanguis visus est ebullire à terra in Bercscire/iure autem in medio iniustitiæ suæ præreptus est. Ipse namque ferus vltra hominem erat, & consilio pessimorum, quod semper eligebat, suis nequam, sibi nequissimus, vicinos werra, suos exercitibus frequentissimis & geldis continuis vexabat. Nec respirare poterat Anglia miserabiliter suffocata. Cum autem omnia raperent & subuerterent, qui regi famulabantur, ita vt adulteria etiam violenter & impune committerent, quicquid antea nequitiæ pullulauerat, in perfectum excreuit: quicquid antea non fuerat, his temporibus pullulauit. Inuisus namq; rex nequissimus Deo & populo Episcopatus & abbatias aut vendebat aut in manu sua retinens ad firmam dabat: hæres autem omnium esse studebat. Siquidem in die qua obiit, in proprio habebat Archiepiscopatum Cantuariæ, & Episcopatum Wincestriæ, & Salesbiriæ, & 11. Abbatias ad firmam datas. Postremo quicquid Deo, Deumq; diligentibus displicebat, hoc Regi Regemq; comitantibus placebat. Nec luxuriæ scelus tacendum exercebat occulte, sed ex impudentia coram sole. Sepultus est autem in crastino perditionis suæ apud Wincester/& *Henricus* frater eius iunior ibidem in regem electus dedit Episcopatum Wincestriæ *Willielmo Giffard*, pergensque Londoniam sacratus est ibi à *Mauricio* Londoniensi Episcopo, melioratione legum & consuetudinum optabili repromissa. His auditis *Anselmus* Archiepiscopus rediens in Angliam desponsauit *Matildem* filiam *Malcolm* Regis, & *Margaretæ* reginæ *Henrico* regi nouo. Capta vero vrbe Ierusalem (vt dictum est) & ingenti prælio postea victoriose patrato contra exercitum Amiralii Babyloniç rediit. *Robertus* dux in Normanniam mense Augusto, & cum lætitia susceptus est ab omni populo. *Thomas* Eboracensis Archiepiscopus vir ingenii florentis & Musarum à secretis hominibus apparere desiit.

Henricus Rex cum ad Natale tenuisset curiam suam apud Westminster/ & ad Pascha apud Wincestre/ commoti sunt principes Angliæ erga regem causa fratris sui *Roberti* aduenientis cum exercitu; misit autem rex in mare nauale prælium gesturos contra fratris sui aduentum; sed quædam pars eorum subdidit se *Roberto* venienti. Cum ergo appulisset apud Portesmuth/ante Kalendas Augusti, & Rex tenderet contra eum cum maximis copiis, principes vtrinq; fraternum bellum non perferentes concordię fœdus inter illos statuerunt, eo pacto quod *Robertus* vnoquoq; anno tria millia marcarum argenti haberet ab Anglia, & qui diutius viueret, hæres alterius esset, si alter absq; filio moreretur. Hoc autem iurauerunt 12. eximiores procerum vtrinq;. *Robertus* igitur in pace perendinauit vsq; ad festum S. *Michaelis* in regno fratris sui, & ad propria rediit. *Ranulfus* autem peruersus Episcopus Dunelmiæ, quem rex *Henricus* posuerat in vinculis consilio gentis Anglorum, cum à carcere euasisset clandestine perrexerat in Normanniam consilio & admonitione sua *Robertum* promouens in fratrem suum.

Henricus Rex quendam consulem nequissimum & perfidum *Robertum* de Belesme iure in eum exurgens exulauit, obsedit namq; prius castellum Arundel. Quod cum grauissimum esset ad conquirendum, castellis ante illud constructis, iuit & obsedit Brugel quousque castellum ei redditum est: & *Robertus* de Belesme gemebundus in Normanniā migrauit. Eodem anno ad festum S. *Michaelis* tenuit *Anselmus* Archiepiscopus concilium apud Londoniam, in quo prohibuit vxores sacerdotibus Anglorum ante non prohibitas. Quod quibusdam mundissimum visum est, quibusdam periculosum, ne dum munditias viribus maiores appeterent, in immunditias horribiles ad Christiani nominis summum dedecus inciderent. In illo concilio multi Abbates, qui acquisiuerant Abbatias suas sicut Deus noluit, amiserunt eas sicut Deus voluit. Anno sequenti venit *Robertus* Normannorū Consul in Angliam, causisq; variis intercedentibus, & cauta Regis versutia condonauit ei ter mille marcas, quas rex debebat ei per annū. Eodem anno visus est sanguis ebulli-

re à terra in Berksire apud Hamstude. Curriculo anni sequẽtis rex & frater su⁹ discordati sunt causis intercedentibus. misit igitur rex milites in Normanniam, qui à proditoribus consulis recepti, prædis & combustionibus non minimam cladem rebus consularibus ingesserunt. *Willielmus* vero cõsul *Morteuil, causa perfidiæ ab Anglia exhæredatus à rege, in Normanniam discedens animo perfecto & exercitio feruenti vir probissimus indixit & infixit regalibus turmis Werram calamitate refertam. Hoc anno apparuerunt circa solem in meridie quatuor circuli albi coloris. *al. Mautuil

Henricus rex quinto anno regni sui perrexit in Normanniam, contra fratrem suum certaturus. conquisiuit igitur Cadomum pecunia, Baiocum armis & auxilio Consulis Andegauensis. cepit quoque alia plurima castra, & omnes fere principes Normanniæ regi se subdiderunt. His actis mense Augusto, rediit in Angliam. In anno quidem sequenti venit dux Normannorum ad regem fratrem suum apud Northamptune, amicabiliter ab eo petens, vt ablata sibi fraterna redderet gratia. Cum vero Deus eorum concordiæ non assentiret, dux iratus perrexit in Normannia.n, & rex ante Augustum secutus est eum. Cum ergo rex obsedisset castrum Teuerchebrai venit dux Normannorum, & cum eo *Robertus* de Belesme, & Consul Moretuil, & omnes fautores eius. Rex vero secum omnes proceres Normanniæ, & robur Angliæ, & Andegauis, & Brittanniæ non improuidus habebat. Igitur cum cornua rauco strepuissent cantu, dux Normanniæ cum paucis multos audacissime aggressus est: assuetusq; bellis Ierosolymitanis aciem regalem fortiter & horrende repulit. *Willielmus* quoq; Consul de Mortuil aciem Anglorum de loco in locum turbans promouit. Cum acies equestris Brittannorum (rex namq; & dux & acies cæteræ pedites erant vt constantius pugnarent) aciem ducis ex aduerso promens subito diffidit, & mole magnitudinis oppressa gẽs ducis dissoluta est & victa. *Robertus* vero de Belesme simul hoc aspexit, fuga sibi consuluit. Captus est igitur dux fortissimus Normannorum *Robertus*, & *Willielmus* consul de Mortuil: reddiditq; Dominus vicem duci *Roberto*; quia cum gloriosum reddidisset eum in actibus Ierosolymitanis, regnum Ierusalem oblatum sibi renuit, magis eligens quieti & desidiæ in Normannia deseruire, quam Domino regum in sancta ciuitate desudare. Damnauit igitur eum Deus desidia perẽni & carcere sempiterno. Huius rei signum in eodem anno cometa apparuerat. Visæ sunt in cœna Domini duæ lunæ, vna ad Orientem, altera ad Occidentem.

Henricus rex anno septimo regni sui cum deletis vel subiectis hostibus Normanniam pro libitu disposuisset, rediit in Angliam, fratremq; suum ducem magnificum & Consulem de Mortuil carceralibus ingessit tenebris: igitur victoriosus & tunc primum rex fortis tenuit curiam suam ad pascha apud Windesores: in qua proceres Angliæ simul & Normanniæ cum timore & tremore affuerunt. Antea namq; & dum iuuenis fuisset, & postquam rex fuerat, in maximo habebatur despectu. Sed Deus, qui longe aliter iudicat, quam filii hominum, qui exaltat humiles & deprimit potentes, *Robertum* omnium fauore celeberrimum deposuit, & *Henrici* despecti famam per orbem terrarum clarescere iussit, deditq; ei gratis tria Dominus omnipotens munera; sapientiam, victoriam, diuitias. Quibus ad omnia prosperãs omnes suos antecessores præcessit; vnde omnes suos ditauit. Hoc anno obiit *Mauricius* Episcopus incœptor Londoniensis Ecclesiæ, & *Eadgarus* rex Scotiæ: cui successit *Alexander* frater suus concessu regis *Henrici*.

Henricus 8. anno regni sui cum decessisset *Philippus* rex Francorum transit in Normanniam contra *Lodouicum* filium *Philippi* regem nouum Franciæ Werram promouens maximam. Anno eodem *Gerardo* Archiepiscopo Eboracensi defuncto, *Thomas* postea successit. Tempestate sequentis anni missi sunt ab *Henrico* imperatore Romano nuncii, mole corporis & cultuum splendoribus excellentes, filiam regis in domini sui coniugium postulantes. Tenens igitur curiam suam apud Londoniam, quam nunquam splendidiorem tenuerat, sacramenta depostulans de connubio filiæ suæ, ab imperatoris recepit legatis ad Pentecosten, obierat autẽ *Anselmus* Archiepiscopus *Christi* philosophus in Quadragesima. Anno igitur sequenti data est filia regis imperatori, (vt breuiter dicam) sicut decuit. Rex itaq; cepit ab vnaquaq; hida Angliæ tres solidos. Eodem anno cũ rex curiam suam tenuisset ad Pentecosten apud nouam Windesores, quam ipse ædificauerat, exhæredauit eos, qui ei nocuerant, scilicet *Philippum* de Brahuse, & *Willielmum Malet*, & *Willielmum Bainard*: *Helias* vero Consul Cenomanniæ, qui eam sub *Henrico* rege tenebat, vita priuatus est. At Consul Andegauensis suscipit Cenomanniam cum filia ipsius, & tenuit eam contra regem *Henricum*. Hoc in anno apparuit cometa quidam more insolito. Cum namque ab Oriente insurgens in firmamentum ascendisset, regredi videbatur. Eodem anno

Nicolaus pater illius, qui hanc scripsit historiam, mortis legibus concessit, & sepultus est apud Lincoliam. De quo dictum est:

Stella cadit cleri, splendor marcet Nicolai,
stella cadens Cleri splendeat arce Dei.

Hoc ideo scriptor operi suo inseruit, vt apud omnes legentes mutuum laboris obtineat, quatenus pietatis affectu dicere dignentur. Anima eius requiescat in pace, Amen.

Henricus rex anno 11. regni sui pergens in Normanniam contra Consulem Andegauensem, qui Cenomanniā eo tenebat inuito, Werræ leges in eum ferro & flamma exercuit constanter. Decessit autem *Robertus* Cōsul Flandriæ, qui Ierosolymitano clarissimus interfuerat itineri, vnde memoria eius non pertranseat in æternū. Post quem *Baldwinus* filius eius Consul effectus est, iuuenis omnino strenuus armis. Proximo anno exulauit rex Consulem * *Eureus*, & *Willielmum Crispin* à Normannia. Cepitq; *Robertum Belesme* virum nequissimū, de quo prædiximus, rediensq; anno sequenti in Angliā, posuit eū in carcerem perennē apud Warram. Succedenti autem anno rex dedit Archiepiscopatū Cantuariæ, *Radulfo* episcopo Roueceſtriæ. Tunc quoq; *Thoma* Eboracensi Archiepiscopo defuncto *Turstanus* successit. Inter *Radulfum* vero & *Turstanum* Archiepiscopos orta est magna dissensio, quia Eboracensis Cantuariensi de more subiici nolebat. Causa autem sæpe coram rege, sæpe corā Apostolico ventilata est, sed nec dum definita. Hoc in anno duxit rex exercitum in Walliam: Walenses vero subditi sunt ei secundum magnificentiam libitus sui. Cometa ingens in fine Maii apparuit. Rex vero transiit in Normanniam, & anno sequenti fecit omnes proceres patriæ fidelitatem Domino debitam *Willielmo* filio suo iurare, & in Angliam rediit.

al. Ebreus

Henricus rex 16. anno regni ad natale interfuit dedicationi ecclesię sancti *Albani*, quam dedicauit *Robertus* venerabilis Episcopus Lincolniensis per *Richardum* memorabilem * Abbatem eiusdem loci. Cum autem rex ad Pascha transfretasset in Normanniam, fuit maxima discordia inter eum & regem Francorū; causa autem hæc erat: *Tedbaldus* Consul Blesensis nepos regis *Henrici* contra dominum suum regem Francorum arma promouerat, in cuius auxilium rex Anglorum duces suos militiamque suam misit, & regem *Lodowicum* non mediocriter afflixit. Spacio igitur sequentis anni grauissimus labor *Henrico* regi insurrexit. Iurauerunt namque rex Francorum & Consul Flandrensis, & Consul Andegauensis se Normanniā regi *Henrico* ablaturos, & *Willielmo* filio *Roberti* ducis Normannorū eam daturos. Multi etiā procerum regis recesserunt ab eo, quod maximo ei fuit detrimento. Rex tamen non improuidus in auxilio suo *Thedbaldum* prædictū & Consulē Brittannorū habebat. Venerunt igitur rex Francorum & Consul Flandrensis cum exercitu in Normanniam. In qua cum vna nocte fuissent, formidantes aduētum regis *Henrici* cum Anglis & Normannis & Brittannis, ad sua sine bello reuersi sunt. Hoc anno pro necessitate regis geldis creberrimis & exactionibus variis Anglia compressa est. Tonitrua vero & grandines in Kalendis Decembris affuerunt, & in eodē mense cœlū rubens quasi arderet apparuit. Eodem autem tempore maximus terræ motus in Longobardia ecclesias, turres, & domos, & homines prouoluens destruxit. Curriculo anni sequentis continua debellatio iam dictorū principū grauissime regem vexauit, donec *Baldwinus* strenuissimus Flandrię Consul apud Eu, in Normannia seditione militari funeste vulneratus ad sua recessit. Porro *Robertus* Consul de Mellent sapientissimus in rebus secularibus omnium vsq; in Ierusalem degentium, & regis *Henrici* consiliarius, in fine stultus apparuit. Etenim cū terras quas abstulerat sacerdotum suasu, nec reddere, nec confessionē qualē oportuit vellet inire, corde pauperrimus quasi sponte deperiit. Bene igitur dictum est, *Stultitia est apud Deū omnis sapientia huius mundi.* Tunc quoque regina *Matildis* luce caruit. De cuius facetia & morum prærogatiua dictum est:

al. militē.

Prospera non latam fecere, nec aspera tristem:
Aspera risus ei, prospera terror erant.
Non decor effecit fragilem, non sceptra superbam,
Sola potens, humilis, sola pudica decens.
Maij prima dies, nostrarum nocte dierum
Raptam perpetua fecit inesse die.

Rex *Henricus* quinquagesimo secundo anno, ex quo Normanni Angliā obtinuerūt, regni vero sui anno 19. pugnauit gloriose contra regem Francorum. Præposuerat quidem rex Francorum aciem, cui præerat *Willielmus* filius *Roberti* fratris *Henrici* regis. Ipse vero cum maximis viribus insequenti erat agmine. Rex vero *Henricus* in prima acie proceres suos constituerat, in secunda cum propria familia eques ipse residebat, in tertia vero filios suos

suos cum summis viribus pedites collocauerat. Igitur acies prima Francorum agmẽ procerum Normanniæ statim equis depulit, & dispersit. Postea vero aciei, qua rex *Henricus* inerat, collidens, & ipsa dispersa est. Acies itaq; regales sibi inuicem offenderunt, & acerrime pugnatum est; hastæ franguntur omnes, gladiis res agitur. Interim *Willielmus Crispin* regis *Henrici* caput gladio bis percussit: cumq; lorica esset impenetrabilis, magnitudine tamen ictuum ipsa lorica aliquantulum capiti regis inserta est, vt sanguis prorũperet. Rex vero percussorem suum ita gladio repercussit, vt cum galea esset impenetrabilis, mole tamen ictus equitem & equum prosterneret, & mox ante regios pedes captus est. Sed acies pedestris, in qua filii *Henrici* regis inerant, nondum percutiẽs sed mox percussura, lanceis inclinatis ex aduerso insurrexerunt. Quod Franci videntes horrore insperato liquefacti terga dederunt. *Henricus* autem rex victoriç perstitit in campo, donec Optimates hostium capti sunt, & ante pedes eius positi. Reuersus vero Rhotomagum in signorum sonitibus & cleri concentibus Deum & Dominum exercituum benedixit. De cuius magnificentia victoriæ sic quidam scripsit Heroice:

Henricus *regum rex & decus abstulit altos*
Francigenis animos; Lodouicum *namq; Nugensi*
Rex regem campo, magnum maior superauit.
Præposuere fugam bellis, calcaria telis
Galli præcipites, fama spoliisq; potitos
Laurea Normannos & laus æterna coronat.
Sic decus iste ducum, sic corda tumentia pressit,
Oraq; Francorum mutire superba coegit.

Eodem anno Papa *Gelasius* obiit, & sepultus est apud Cluniacum. Tunc *Wido* Viennẽsis Archiepiscopus electus est in Papam, vocatus *Calixtus*, & tenuit cõcilinm Rhemis. Inde profectus est Gisors contra regem *Henricum*, & collocuti sunt sacerdos magnus, & rex magnus. *Baldwinus* etiam Consul Flandriæ per vulnus, quod in Normãnia acceperat, decessit. Cui successit *Carolus* cognatus eius filius *Cnut* S. regis Dacorum.

Anno 1120. gratiæ omnibus domitis & pacificatis in Gallia cum gaudio rex *Henricus* rediit in Angliam: sed in ipso maris transitu duo filii regis *Willielmus* & *Richardus*, & filia regis & neptis, nec non & multi proceres, dapiferi, camerarii, pincernæ regis, & *Richardus* Consul Cestriæ naufragati sunt. Qui omnes vel fere omnes Sodomitica labe dicebantur & erant irretiti. ecce coruscabilis Dei vindicta: deperierunt etenim & omnes fere sepultura caruerunt. Improuise igitur mors absorbuit emeritos, cum mare tranquillissimum ventis careret. De quibus ita scripsit Poeta:

Dum Normannigenæ Gallis clari superatis
Anglica regna petunt, obstitit ipse Deus.
Nam fragili ternum dum percurrunt mare cimba,
Intulit excito nubila densa mari.
Dumq; vagi cæco rapiuntur tramite nautæ,
Ruperunt imas abdita saxa rates.
Sic mare dum superans tabulata per vltima serpsit,
Mersit rege satos, occidit orbis honos.

Henricus rex ad natale fuit apud Bramtune, cum *Theobaldo* Consule Blesensi, & posthac apud Winlesores duxit *Adelidam* filiam ducis Luuaniæ causa pulchritudinis. Cum autem rex ad Pascha fuisset apud Berklea, ad Pentecosten fuit diadematus cum regina sua noua apud Londoniam. In æstate vero, dum tenderet cum exercitu in Walliam, Walenses ei suppliciter obuiantes secundum magnificentiam libitus sui concordati sunt ei. At in vigilia natalis Domini ventus insolitus non solum domos sed turres deiecit lapideas. De pulchritudine vero reginæ prædictæ sic quidam dixit elegiace:

Anglorum regina tuos * Adelina *decores* al. Adelide
ipsa referre parans Musa stupore riget.
Quid diadema tibi pulcherrima? quid tibi gemma?
Pallet gemma tibi, nec diadema nitet.
Deme tibi cultus, cultum natura ministrat,
nec meliorari forma beata potest.
Ornamenta caue, nec quicquam luminis inde
accipis, illa micant lumine clara tuo.
Non puduit modicas de magnis dicere laudes,
ne pudeat dominam te precor esse meam.

Henricus rex fuit anno sequenti ad natale apud Nordwic, & ad Pascha apud Northamtune, & ad Pentecosten apud Windesores, inde ad Londoniam, & Cent, & postea perrexit in Northumberland ad Dunelmiam. Eodem anno obiit *Radulfus* Cātuariensis Archiepisc. & *Iohannes* Bathensis Episc. Anno vero huic proximo fuit rex ad natale apud Dunestaplel & inde perrexit ad Berchamsted. Ibi rem dignam Deus ostendit. Erat namque quidam Cancellarius regis *Randulfus* iam 20. annis infirmitate decoctus, semper tamen in curia iuuene promptior ad omnia scelera, innocentes opprimens, terras multas sibi diripiens, eratq; ei pro magno, quod dum corpore langueret, sic animo vigeret. Cum igitur regem ad hospitandum secum duceret in ipso montis vertice, vnde castellum eius prospiciebatur, elatus mente corruit ex equo, & monachus super eum equitauit. vnde sic contritus est, vt post paucos dies vita careret. Ecce quanta superbia quam vilissime Deo volente deperiit! Inde iuit rex ad Wodestoc, ad locum insignem, vbi rex cohabitationem hominum & ferarum fecerat. Ibiq; *Robertus* Lincolniensis Episcopus diem clausit vltimum, cuius Epitaphium hoc est.

Pontificum Robertus *honor, quem fama superstes*
perpetuare dabit, non obiturus obit.
Hic humilis diues, (res mira) potens pius, vltor,
compatiens, mitis cum pateretur erat.
Noluit esse suis Dominus, studuit pater esse,
semper in aduersis murus & arma suis.
In decima Iani *mendacis somnia mundi,*
liquit, & euigilans vera perenne videt.

Postea ad festum Purificationis dedit rex Archiepiscopatum Cantuariæ *Willielmo* de Curbuil, qui prior fuerat apud Chiccc. Ad Pascha vero apud Wincester dedit Episcopatū
al.est Lincolniæ *Alexandro* venerabili viro, qui nepos * erat *Rogeri* Salesburiensis Episcopi. *Ro-*
al.est *gerus* autem iusticiarius * fuit totius Angliæ, & secundus à rege. Dedit etiam rex Episcopatum Bathæ *Godfrido* Cancellario reginæ. At circa Pentecosten mare transiit, & recessit ab
al. Messēd eo Comes de * Mellend discordia propalata. Rex aūt castellum eius, quod vocatur * Pun-
al. Pūdaldemer taldemer, obsedit & cepit. Anno vero sequente rex fortunate glorificatus est. *Willielmus* namq; de Tancaruile Camerarius regis aciebus statutis confligens cepit Comitem prædictum, & *Hugonem* de Munford sororium eius, & *Hugonem* filium *Geruasii*, & tradidit eos regi: rex autem posuit eos in carcerem. Eodem anno *Teulfus* Wigorniensis Episcopus, & *Ernulfus* Rouecestriæ Episcopus obierunt. Sequenti anno toto rex fuit in Normannia, &
al. Simeoni ibi dedit Episcopatum Wigorniæ * *Simoni* clerico reginæ. *Sifrido* quoq; Abbati Glastengbiri dedit Episcopatum Cicestriæ. Porro *Willielmus* Archiepiscopus dedit Episcopatum Rouecestriæ *Iohanni* Archidiacono suo. Ad Pascha vero *Iohannes* Cremensis Cardinalis Romanus descendit in Angliam, Perendinansq; per Episcopatus & Abbatias nō sine magnis muneribus ad natiuitatem Sanctæ Mariæ celebrauit concilium solenne apud Londoniam. Sed quia *Moyses* Dei secretarius in historia sancta parētum etiam suorum vt virtutes scripsit & vitia: scilicet facinus *Lot*, scelus *Ruben*, proditionem *Simeon* & *Leui*, inhumanitatem fratrum *Ioseph*: nos quoque veram historiæ legem de bonis & malis sequi dignum est. Quod si alicui Romano vel Prælato displicuerit, taceat tamē, ne *Iohannem* Cremensem sequi velle videatur. Cum igitur in concilio seuerissime de vxoribus sacerdotum tractasset, dicens summum scelus esse à latere meretricis ad corpus *Christi* conficiendum surgere: cum eadem die corpus *Christi* confecisset cum meretrice post vesperam interceptus est. Res apertissima negari non potuit, celari non decuit. Summus honor vbiq; habitus in summum dedecus versus est. Repedauit igitur in sua Dei iudicio confusus & inglorius. Eodem anno obiit *Henricus* imperator gener *Henrici* regis. Operæ precium vero est audire quam seuerus rex fuerit in prauos. Monetarios enim fere omnes totius Angliæ fecit ementulari, & manus dextras abscindi, quia monetam furtiue corruperant. Iste est annus carissimus omnium nostri temporis, in quo vendebatur onus equi frumentarium 6. solidis. Hoc etiam anno perrexerunt Romam, *Willielmus* Cantuariensis Archiepiscopus, & *Turstanus* Eboracensis Archiepiscopus, & *Alexander* Lincolniensis Episcopus: de cuius laudabili munificentia & inexterminabili fama sic quidam dixit Heroice:

Splendor Alexandri *non tam renitescit honore,*
Quam per eum renitescit honor, flos namq; virorum.
Dando tenere putans thesauros cogit honoris,
Et gratis dare festinans, ne danda rogentur.
Quod nondum dederit, nondum se credit habere,

O decus, O morum directio: quo veniente
Certa fides, hilaris clementia, cauta potestas,
Lene iugum, doctrina placens, correctio dulcis,
Libertasq́; decens, venere, pudorq́; facetus.
Lincolnæ gens magna prius, nunc maxima semper,
Talis & iste diu sit nobis tutor honoris.

Vigesimo sexto anno regni sui rex *Henricus*, ad Natale, & Pascha, & ad Pentecosten moratus est in Normannia, & confirmatis pactis cum Franciæ principibus, qualia regem victoriosissimum decebat, circa festum Sancti *Michaelis* rediit in Angliam; adduxit siquidem secum filiam imperatricem, tanto viro (vt prædictum est) viduatam. Decessit *Robertus* Cestrensis Episcopus. Anno sequenti rex curiam suam tenuit ad Natale apud Winleshores/ pergens inde Londoniam. In Quadragesima & Pascha fuit apud Wodestoc, vbi nuncius dixit ei. *Carolus* Comes Flandrensis tibi dilectissimus nefanda proditione occisus est à proceribus suis in templo apud Brige : rex autem Francorum dedit Flandriam *Willielmo* nepoti & hosti tuo, qui iam valde roboratus diuersis cruciatibus omnes proditores *Caroli* multauit. Super his igitur rex anxiatus concilium tenuit ad Rogationes apud Londoniam. Et *Willielmus* Archiepiscopus Cantuariensis similiter in eadem villa apud Westmunster. Cum autem ad Pentecosten fuisset apud Wincester, misit filiam suam in Normanniam desponsatum filio consulis Andegauensis, & sequutus est eam ipse rex in Augusto. *Richardus* vero Londoniensis Episcopus obierat, cuius Episcopatum rex dedit *Gileberto* vniuersali viro doctissimo. Decessit etiam *Richardus* Herefordensis Episcopus.

Henricus rex *sapientissimus toto sequenti anno moratus in Normannia, perrexit hostiliter in Franciam, quia rex Francorum tuebatur nepotem & hostem suum. Perendinãs igitur apud Sparnum octo diebus tam secure, ac si in regno suo esset, compulit regem *Lodouicum* auxilia Comiti Flandrensi non ferre. Vbi cum originem & procursum regni Francorum rex quæreret *Henricus*, sic quidam non indoctus respondit. *Regum potentissime sicut pleræq́; gentes Europæ, ita Franci à Troianis duxerunt originem.* Antenor *namq́; cum suis profugus ab excidio Troiæ in finibus Pannoniæ ciuitatem Sicambriam nomine ædificauit. Verum post mortem* Antenoris *constituerunt sui duces super se* Turgotum *&* Franctionem, *à quo Franci appellantur. Quibus defunctis elegerunt ducem* Marcomirum : Marcomirus *vero genuit* Faramundũ *primum regem Francorum.* Faramundus *rex genuit* Clodiũ *crinitum; à quo reges Francorum criniti habentur.* Clodio *decedente,* Meroueus *cognatus eius regnauit, à quo reges Francorum* Merouingi *sunt appellati.* Meroueus *genuit* Childericum : Childericus Clodoueum, *quem baptizauit Sanctus* Remigius: Clodoueus Clotarium: Clotarius Chilpericum : Chilpericus Clotarium *secundum:* Clotarius *vero secundus genuit* Dagobertum *famosissimum ac dulcissimum regem* : Dagobertus Clodoueum : Clodoueus *genuit tres filios ex* Batilde *regina sua Sancta* Clotarium Childericum, *atque* Theodoricum : Theodoricus *rex* Childebertum: Childebertus Dagobertum : Dagobertus Theodoricum: Theodoricus Clotarium *huius prosapiæ vltimum regem. Post quem regnauit* Hildericus, *qui tonsus & in monasterio retrusus est;* Pipino *rege effecto. Ex alterius autem serie generationis ex filia* Clotarii *regis genuit* Ausbertus Arnoldum: Arnoldus *sanctum* Arnulfum, *postea Metensem Episcopum: Sanctus* Arnulfus Anchisem : Anchises Pipinum *maiorem domus:* Pipinus Carolum Martellum; Karolus Pipinum *regem:* Pipinus *rex* Karolum *magnum imperatorem, qui quasi sydus effulsit præcedentium, & sequentium:* Carolus *genuit* Lodouicum *imperatorem;* Lodouicus Carolum *imperatorem* Caluum: Carolus Lodouicum *regem patrem* Caroli Simplicis : Carolus Simplex Lodouicum : Lodouicus Lotarium : Lotarius Lodouicum *huius prosapiæ regem vltimum.* Lodouico *igitur defuncto Francorum proceres regem super se statuunt* Hugonem *ducem, qui filius* Hugonis *magni ducis fuit.* Hugo *vero rex genuit piissimum regem* Robertum: Robertus *vero genuit tres filios* Hugonem *dulcissimum ducem*, Henricum *regem amantissimum*, Robertumq; *Burgundiæ ducem.* Henricus *rex genuit* Philippum *regem, qui ad finem monachatus est, &* Hugonem *magnum, qui in motione Ierosolymitana Ierosolymam cum multis ducibus Europæ debellatum eam petiit super Paganos anno ab incarnatione Domini millesimo nonagesimo quinto.* Philippus *vero rex genuit* Lodouicum, *qui regnat in præsenti. Qui si probitatis antiquorum vestigia teneret, tam secure in regno eius non quiesceres.* His dictis & actis reuersus est rex *Henricus* in Normanniam. Aduenit autem à partibus Alemanniæ quidam dux *Theodoricus* Flandriam calumnians, quosdam proceres Flandriæ secum habens, & hoc suasu regis *Henrici*. *Willielmus* autem Comes Flandrensis aciebus ordinatis obuiam venit ei. Pugnatum est acriter. *Willielmus* consul numerum suorum, cum pauci essent, supplebat

al. fortissimus

probitate inexterminabili. Cruentatus igitur omnia arma sua sanguine hostili, findebat ense fulmineo cuneos hostium, nec pondus potuerunt terribile iuuenilis brachii perferre hostes perterriti & fugæ dediti. Victoriosissimus itaque consul, dum castrum hostile obsideret & in crastino reddi deberet iam pene annihilatis hostibus Deo volente paruo vulnere sauciatus in manu deperiit. Nobilissimus autem iuuenum ætate breui famã promeruit sempiternam, de quo *Walo* versificator sic ait:

Mars obit in terris, deflent par sydera sydus,
Numina par numen, parque decora decus.
Res noua temporibus moriuntur numina nostris,
Amodo credibile est numina posse mori.
Vnicus ille ruit, cuius non terga sagittam,
Cuius nosse pedes non potuere fugam.
Nil nisi fulmen erat, quoties res ipsa monebat.
Et si non fulmen, fulminis instar erat.
Flandria se iactat tumulo, Normannia cunis,
Hic fuit occasus syderis, ortus ibi.

Hoc etiam anno *Hugo* de Paiens, magister militum Templi Ierosolymitani veniens in Angliam secum multos duxit Ierusalem. Inter quos *Gaufridus* Andegauensis Consul rex futurus perrexit. Obiernnt *Randulf Flambardus* Dunelmensis Episcopus, & *Willielmus Giffardus* Wintoniensis Episcopus.

Sequenti anno *Lodouicus* rex Francorum fecit sublimari filium suum *Philippũ* in regem. rex vero *Henricus* pacificatis omnibus, quæ in Francia, Flandria, Normannia, Brittannia, Cænomannia, Andegauia erant, cum gaudio in Angliam rediit. Tenuit igitur concilium magnum ad Kalendas Augusti apud Londoniam de vxoribus sacerdotũ prohibendis. Intererant siquidem illi concilio *Willielmus* Cantuariensis Archiepiscopus, & *Turstanus* Archiepiscopus Eboracensis, *Alexander* Lincoliensis Episcopus, *Rogerus* Salesburiensis Episcopus, *Gilbertus* Londoniensis Episcopus, *Iohannes* Rouecestrensis, *Sifridus* Sudsexensis, *Godfridus* Batensis, *Symon* Wigorniensis, *Euerardus* Norwicensis, *Bernadus* sancti *Dauidis*, *Herueus* primus Heliensis Episcopus. Nam Wintoniensis, & Dunelmẽsis, & Cestrensis, & Herefordensis obierant. Hi columnæ erant regni & radii sanctitatis hoc tempore. Verum rex decepit eos simplicitate *Willielmi* Archiepiscopi: concesserunt namque regi iusticiam de vxoribus sacerdotũ & improuidi habiti sunt, quod postea patuit, cum res summo dedecore terminata est. Accepit enim rex pecuniam infinitam de presbyteris, & redemit eos. Tunc, sed frustra concessionis suæ pœnituit Episcopos, cum pateret in oculis omnium gentium deceptio prælatorum, & depressio subiectorũ. Eodem anno illis, quos *Hugo* de Paiens (de quo prædictum est) secum duxerat Ierosolymam, male contigit: Deum siquidem offenderant illius sanctæ telluris incolæ luxuria, & rapina, & variis sceleribus: vt autem scriptum est in *Moyse* & regum libris: Non diu scelera locis illis sunt impunita. In vigilia namque sancti *Nicolai* à paucis Paganorum multi Christianorum deuicti sunt, cum antea soleret è contraria contingere. In obsidione igitur Damacena cum magna pars Christianorum progressa esset ad victualia perquirenda, mirati sunt Pagani Christianos plures & fortissimos se muliebriter fugientes: & persequentes innumeros trucidarunt. Eos autem, qui fuga sibi salutem quæsierant, in montibus, tẽpestate niuis & frigoris Deus ipsa nocte persecutus est, ita quod vix aliquis euasit. Contigit etiam quod filius regis Francorũ *Philippus*, qui diademate regni fuerat (vt prædictum est) decoratus, dum cornipedem ludens agitaret, obuium suem habuit: cum pedes equi currẽtes offenderẽt, cecidit rex nouus, & fractis ceruicibus expirauit. Ecce res misera & insolita & admiratiõe dignissima. Ecce quãta celsitudo quã cito quã leuiter annihilata est.

al. Wincestre.

Anno trigesimo regni sui, fuit rex *Henricus* ad natale apud *Wirecestre, ad Pascha apud Wodstoc, vbi fuit accusatus *Galfridus* de Clintune, & infamatus de proditione regis falso. Ad Rogationes fuit apud Cantuariam ad dedicationem nouæ Ecclesiæ. Ad festiuitatem sancti *Michaelis* transiit in Normanniam: eodem anno decessit *Honorius* Papa. Sequenti anno recepit rex apud Carnotum Papam *Innocentium*, *Anacleto* subiici recusans. Hos enim vtrosque Romani bipartiti elegerant. Expulsus vero ab vrbe *Innocentius* vi *Anacleti*, qui *Petrus* de Leues prius vocabatur, auxilio regis *Henrici* receptus est per totas Gallias. Post quod in æstate rediit in Angliam secum filiam suam adducens. Fuit igitur in Natiuitate sanctæ *Mariæ* magnum placitum apud Nordhamtune: In quo congregatis omnibus principibus Angliæ deliberatum est, quod filia sua redderetur viro suo scilicet, Consuli Andegauensi eam requirenti. Missa autem post hæc filia regis viro suo recepta est

fastu

fastu tanta viragine digno. Post Pascha mortuus est *Reginaldus* Abbas Ramesiensis huius nouæ *fundator Ecclesiæ. In principio hyemis obiit *Heueus* primus Heliensis Episcopus. Anno sequenti fuit rex *Henricus* ad natale apud Dunstaple, ad Pascha apud Wodestoc. Post Pascha fuit magnum placitum apud Londoniam, vbi de pluribus quidem & maxime de discordia Episcopi sancti *Dauidis* & Episcopi Clamorgensis de finibus parochiarum suarum tractatum est. Obiit *Baldewinus* rex Hierosolymæ, & *Galfridus* successit. Anno regni sui trigesimo tertio fuit rex *Henricus* ad natale apud Winkesores infirmus. Ad caput ieiunii fuit conuentus apud Londoniam super Episcopos sancti *Dauidis* & Clamorgensis, & pro discordia Archiepiscopi & Lincolliensis Episcopi. Ad Pascha fuit rex apud Oxineford in noua aula: & ad *Rogationes* fuit iterum conuentus apud Wincester super rebus prædictis. Post Pentecosten dedit rex Episcopatum Heliensem *Nigello* & Episcopatum Dunelmiæ *Galfrido* Cancellario. Fecit etiam rex nouum Episcopatum apud Karloil, & transiit mare. Eclipsis solis facta est quarto nonas Augusti. Sequenti anno rex *Henricus* moratus est in Normannia præ gaudio nepotum suorum, quos genuerat Consul Andegauensis in filia regis. Obiit *Gilebertus* Londoniensis Episcopus & *Lauendensis Episcopus in via Romæ pro causa sua tam diu agitata. Hoc anno transfretauit Archiepiscopus *Willielmus* & *Alexander* Lincolliensis Episcopus ad regem pro discordia, quæ inter eos erat pro quibusdam consuetudinibus parochiarum suarum. Anno trigesimo quinto rex *Henricus* cōtinue moratus est in Normannia, & sæpe non rediturus in Angliam redire proponebat: sed detinebat eum filia eius variis discordiis, quæ oriebantur pluribus causis inter regem & Consulem Andegauensem, artibus scilicet filiæ suæ. Quibus stimulationibus rex in iram & animi rancorem excitatus est, quæ à nonnullis causa naturalis refrigidationis, & postea mortis eius causa fuisse dictæ sunt. Cum igitur rex à venatu rediisset apud sanctum *Dionysium* in sylua Leonum comedit carnes murænarum: quæ semper ei nocebant, & semper eas amabat. Cum autem medicus hoc comedi prohiberet, non adquieuit rex salubri Consilio: secundum quod dicitur,

Nitimur in vetitum semper, cupimusq́; negata.

Hæc igitur comestio pessimi humoris illatrix, & consimilium vehemens excitatrix senile corpus lethaliter refrigidans, subitam & summā perturbationem fecit. Contra quod natura renitens excitauit febrem acutam ad impetum dissoluēdum materiei grauissimæ. Cum autem restare nulla vi posset, decessit rex magnus cum regnasset triginta quinque annis & tribus mensibus in prima die Decembris. Et iam in tanti fine regis finem libro præsenti dicabimus, cui tamen (si meruit) Musam memoriale dare comprecemur.

Rex Henricus *obit, decus olim nunc dolor orbis:*
Numina flent numen deperiisse suum.
Mercurius *minor eloquio, vi mentis* Apollo,
Iupiter *Imperio, Marsq́; vigore gemunt,*
Ianus *cautela minor,* Alcides *probitate,*
Conflictu Pallas, *arte* Minerua *gemunt.*
Anglia, quæ cunis, quæ sceptro numinis huius
Ardua splenduerat, iam tenebrosa ruit.
Hæc cum rege suo, Normannia cum duce marcet:
Nutriit hæc puerum, perdidit illa virum.

al. author

al. Laudensis

LECTORI.

NTER *librum septimum & eum, qui hic est octauus, ex codicibus manuscriptis nonnulli duos alios libros interponunt. Initium prioris,* Hic est annus qui comprehendit scriptorem. *Posterioris,* De viris illustribus Anglorū, & quæ per eos. *In priore libro continentur tres Epistolæ. prima ad* Henricum *regem eius nominis primum de serie regum potentissimorum, qui per orbem terrarum vsque ad sua tempora fuerunt. altera ad* Warinum *Britonem de serie regum Brittannorum ex* Galfredo Arthuro. *Tertia ad* Walterum *Archidiaconum Oxinefordiensem consortem suum de contemptu mundi. Posterior liber est de Miraculis Anglorum, ex* Beda *fere totus sumptus. Hos itaque libros, (quamuis ab Huntindo-*

nensi sine dubio conscriptos) & quia alterius sunt argumenti, & quia in plurimis codicibus non extant, & quia nihil afferunt noui, quod non in Beda *Monemuthensi, alius plenius reperiatur, omittere visum est.*

HENRICI HVNTINDONIENSIS HISTORIARVM.

LIB. VIII.

DEFVNCTO igitur rege *Henrico* magno, libera (vt in mortuo solent) iudicia populi depromebantur. Alii enim eum tribus vehementer irradiasse splendoribus asserebant: sapientia summa: nam & consilio profundissimus, & prouidentia conspicuus, & eloquentia clarus habebatur: victoria etiam, quia exceptis illis, quæ egregie gesserat, regẽ Francorũ belli lege superauit: diuitiis quoq;, quibus omnes antecessores suos longe lateq; præcesserat. Alii autem diuerso studio tribus illum vitiis inficiebant: cupiditate nimia: qua (vt omnes parentes sui) pauperes opulentus tributis & exactionibus inhians delatoriis hamis intercipiebat: Crudelitate ẽt: qua Consulem de Moretoil cognatũ suum in captione positum exoculauit: Nec sciri facinus tam horrendum potuit vsq; quo mors secreta regis aperuit: Nec minus & alia proponebãt exempla, quæ tacemus: Luxuria quoq;: quia mulierũ ditioni regis more *Salomonis* continue subiacebat. Talia vulgus liberũ diuersificabat. Successu vero temporis atrocissimi, quod postea per Normannorum rabiosas proditiones exarsit, quicquid *Henricus* fecerat vel tyrannice vel regie comparatione deteriorum visum est peroptimum. Venit enim sine mora *Stephanus Thedbaldi* Blesensis Consulis frater iunior eo, vir magnæ strenuitatis & audaciæ, & quamuis iurasset in sacramentum fidelitatis Anglici regni filiæ regis *Henrici*, fretus tamen vigore & *impudentia regni diadema Deum tentans inuasit. *Willielmus* Cantuariensis Archiepiscopus, qui primus sacramentum filiæ regis fecerat, eum (proh dolor) in regem benedixit. vnde iudicium illud Deus in eum statuit, quod sacerdoti magno *Ieremiæ* percussori statuerat: scilicet ne post annum viueret. *Rogerus* magnus Salesburiensis Episcopus, qui secundus sacramentum illud prædictum fecerat, & omnibus aliis prædicauerat, diadema ei & vires auxilii sui contribuit: vnde iusto Dei iudicio postea ab eodem, quem creauit in regem, captus & excruciatus miserandum sortitus est exterminium. Sed quid morer? Omnes qui sacramentum iurauerant tam præsules quam consules & principes assensum *Stephano* præbuerunt, & hominium fecerunt. Hoc vero signum malum fuit, quod tam repente omnis Anglia sine mora, sine labore, quasi in ictu oculi ei subiecta est. Diadematus igitur curiam suam tenuit ad natale apud Londoniam. Corpus autem regis *Henrici* adhuc insepultum erat in Normannia. Rex namq; *Henricus* prima die Decembris obierat: cuius corpus allatum est Rotomagum, & ibi viscera eius & cerebrum & oculi consepulta sunt. Reliquum autem corpus cultellis circumquaque desecatum, & multo sale aspersum, coriis taurinis reconditum est causa fœtoris euitandi, qui multus & infinitus iam circumstantes inficiebat. Vnde & ipse, qui magno precio conductus securi caput eius diffiderat, vt fœditissimum cerebrum extraheret, quamuis linteaminibus caput suum obuoluisset, mortuus tamen ea causa precio male gauisus est. Hic est vltimus è multis, quem rex *Henricus* occidit. Inde vero corpus regium Cadonum sui deportauerunt. vbi diu in Ecclesia positum, in qua pater eius sepultus fuerat, quamuis multo sale repletum esset, & multis coriis reconditum, tamen continue ex corpore iugiter humor & horribilis scoria pertransiens decurrebat, & vasis sub feretro susceptus à ministris fœtore & horrore fatiscentibus abiiciebatur. Vide igitur quicunque legis, quomodo regis potentissimi corpus, cuius ceruix diadematizata auro & gemmis electissimis, quasi Dei splendore vernauerat: cuius vtraq; manus sceptris præradiauerat, cuius reliqua superficies auro textili tota rutilauerat, cuius os tam deliciosissimis & exquisitis pasci solebat cibis, cui omnes assurgere, omnes expauescere, omnes congaudere, omnes admirari solebant: vide (inquam) quo corpus illud deuenerit, quam horribiliter defluerit, quam miserabiliter abiectum fuerit. Vide rerum euentum, ex quo semper pendet iudicium. Et disce contemnere quicquid sic disterminatur, quicquid sic annihilatur. Tãdem reliquiæ regalis cadaueris allatæ sunt in Angliã, & sepultæ sunt intra 12. dies Natalis

*al. imprudentia

Domini

Domini apud Abbatiam Redinges, quam rex *Henricus* fundauerat, & multis possessionibus ditauerat. Ibique rex *Stephanus* venit à curia sua, quam tenuerat apud Londoniam in ipso natali contra corpus patrui sui. & *Willielmus* Archiepiscopus Cantuariæ & multi præsules & proceres sepelierunt regem *Henricum* cum debita tanto viro reuerentia. Inde perrexit rex *Stephanus* apud Oxineforde, vbi recordatus est, & confirmauit pacta, quæ Deo & populo & sanctæ Ecclesiæ concesserat in die coronationis suæ. Quæ sunt hæc. *Primo vouit, quod defunctis Episcopis nunquam retineret Ecclesias in manu sua, sed statim electioni Canonicæ consentiens Episcopis eas inuestiret. Secundo vouit, quod nullius clerici vel Laici syluas in manu sua retineret sicut rex* Henricus *fecerat, qui singulis annis implacitauerat eos, si vel venationem cepissent in syluis propriis, vel si eas necessitates suas extirparent, vel diminuerent.* Quod placiti nefandi genus adeo fuit execrabile, vt si alicuius lucum, quem habere pecuniam æstimarent, a longe conspicerent, statim vastatum perhiberent siue esset siue non, vt eum immerito redimerent. *Tertio vouit, quod Danegeldū, (idest) duos solidos ad Hidam, quos antecessores sui accipere solebant, singulis annis in æternum condonaret.* Hæc principaliter Deo vouit & alia, sed nihil horum tenuit.

Stephanus rex primo anno regni sui, cum venisset in fine natalis Domini ad Oxeneford, audiuit nuncium dicentem sibi: Rex Scottorum simulans se pacifice venire ad te gratia hospitandi, veniens in Karloil & nouum castellum dolose cepit vtraque: Cui rex *Stephanus*: quæ dolose cepit, victoriose recipiam. Promouit igitur rex impiger exercitum tantum erga *Dauid* Scottorum regem, quantum nullus in Anglia fuisse memorare potuit. occurrens igitur ei rex *Dauid* circa Dunelmiā concordatus est, ei reddens nouū castellum Karleil vero retinuit concessione regis *Stephani*, rex tamē *Dauid*, homo regis *Stephani* non est effectus; quia sacramentum primus omnium Laicorum iurauerat filiæ regis, scilicet nepti suæ de Anglia ei manu tenenda post mortem *Henrici* regis. Filius autem *Dauid* regis *Henricus* homo regis *Stephani* effectus est, Deditque ei rex *Stephanus* Burgum, quod vocatur Huntendonia in augmentum. Rediens autem inde rex *Stephanus* in Quadragesima tenuit curiam suam apud Londoniam in solemnitate Paschali, qua nunquam fuerat splēdidior in Anglia multitudine, magnitudine, auro, argento, gemmis, vestibus, omnimoda dapsilitate. Ad *Rogationes* vero diuulgatum est regem mortuum esse. Quod audiens *Hugo Bigot* in castellum Nordwic subintrauit, nec reddere voluit, nisi ipsi regi aduenienti valde tamen inuitus. Iam ergo cœpit rabies Normannorum prædicta periurio & proditionē pullulare. Cepit igitur rex castellum de Bathentune, cuius dominus *Robertus* quidam proditor à rege desciuerat. Inde obsedit vrbem Execestre, quam tenebat *Baldwinus* de * Reduers contra eum, ibiq; diu morando, machinas multas cōstruendo, multū thesauri sui absumpsit. Sero tamē redditū est ei castellum, & vindictam non exercuit in proditores suos pessimo consilio vsus: si enim eam tum exercuisset, postea contra eum tot castella retenta nō fuissent. Inde igitur rex perrexit in Insulam Vectā, & abstulit eā *Baldwino* de Reduers (de quo prædiximus) & exulauit eum ab Anglia. Elatus igitur rex hisce prospere gestis venit venatum apud Bramptoniam, quæ abest miliario ab Huntendonia: & ibi placitauit de forestis procerum suorum (id est) de syluis & venationib⁹, & fregit votum & pactum Deo & populo.

* al. Riuers

Stephanus rex anno secundo fuit ad natale apud Dunstaple. In Quadragesima vero transfretauit in Normanniam. Transiit autem Lincoliensis Episcopus *Alexander* & multi proceres cum eo. Vbi rex Martiis altercationibus assolitus omnia, quæ incepit, luculenter perfecit, hostium circumuentus repulit, hostilia castella depulit, egregie inter summos splenduit, concordiam rege Francorum composuit, & *Eustachius* filius eius homo regis Francorum effectus est de Normannia, quæ Francorum adiacet imperio. Quod videns Consul Andegauensis, qui supremus hostis eius erat (qui nimirum filiam regis *Henrici* duxerat, quæ Imperatrix Alemanniæ fuerat, & sacramenta de regno Angliæ acceperat: vnde & calumniabantur Angliam sponsus & sponsa) cœpit tamen inducias cum rege *Stephano*. Videbat enim se ad præsens regias vires non posse perstringere, tam pro multitudine probitatis quam pecuniæ, quæ adhuc ex abundantia thesauri regis defuncti supererat. Cunctis igitur prospere gestis in ipso vestibulo natalis Domini rediit rex in Angliam clarus. Hi ergo duo anni *Stephano*, regi prosperrimi fuerunt. Tertius vero, de quo dicemus, mediocris, & intercisus: Duo vero vltimi exitiales & prærupti.

Stephanus rex impiger tertio anno in ipso ingressu Angliæ prouolauit ad Bedefordiam & in vigilia natalis Domini & in toto natali obsedit eam: quod etiam multis Deo displicuisse visum est, quia solennitatem solemnitatum parui vel nihili pendebat. Reddita autem Bedfordia in Scotiam promouit exercitum. Rex namq; Scottorū, quia sacramentum

fecerat filiæ regis *Henrici*, quasi sub velamento sanctitatis per suos execrabiliter egit. Mulieres enim grauidas findebant, & fœtus anticipatos abstrahebant, pueros super acumina lancearum iactabant, presbyteros super altaria detruncabant, crucifixorum capita abscissa super cæsorum corpora ponebant, mortuorum vero capita mutuantes super crucifixa reponebant. Quæcunq; igitur Scotti attingebant, omnia erant plena horroris, plena immanitatis. Aderat clamor mulierum, eiulatus senum, moriẽtium gemitus, viuentium desperatio. Rex igitur *Stephanus* insurgens combussit & destruxit Australes partes regni regis *David*: ipso quidem *David* non audente cum eo congredi. Post Pascha vero exarsit rabies proditorum nefanda. quidam namq; proditorum nomine *Talebot* tenuit contra regem castellum Herefordiæ in Wales, quod tamen rex per obsidionem in suum recepit. *Robertus* Consul filius *Henrici* regis nothus tenuit cõtra eum fortissimum castellum, quod vocatur Bristo, & alium quod vocatur Slede. * *Willielmus Lunel* tenuit castellum de Karit. *Paganellus* castellum de Ludelau: *Willielmus* de * Moun castellum de Dunestor: *Robertus* de Nichole castellum de Warram: *Eustachius* filius *Iohannis* castellum de Meltune: *Willielmus* filius *Alani* castellum de Salopesbiri, quod rex quidem cepit armis, captorumq; nõnullos suspendit. Quod audiens *Walkelinus*, qui tenebat castellum de Doure, reginæ se obsidẽti reddidit illud. Occupato igitur rege circa partes Australes Angliæ *David* Scottorum rex innumerabilem exercitum promouit in Angliam, cõtra quem proceres Borealis Angliæ admonitione & iussu *Turstani* Archiepiscopi Eboracensis restiterunt viriliter, fixo Standard (id est) regio insigni apud Aluerton. Cum autem morbi causa non posset Archiepiscopus interesse pugnæ, misit loco sui *Radulfum* Episcopum Orcadum: qui stans in acie media loco eminenti huiusmodi vsus est incentiuo.

al. Radulfus
al. Mainn

Proceres Angliæ clarissimi Normannigenæ (meminisse enim vestri vos nominis & generis præliaturos decet) perpendite qui, & contra quos, & vbi bellum geratis. vobis enim nemo impune restitit: Audax Francia vos experta delituit. Ferax Anglia vobis capta succubuit: Diues Apulia vos sortita refloruit: Hierosolyma famosa & insignis Antiochia se vobis vtraq; supposuit. Nunc autem Scotia vobis rite subiecta repellere conatur inermem: præferens temeritatem, rixæ quam pugnæ aptior. In quibus quidem nulla vel rei militaris scientia, vel præliandi peritia, vel moderandi gratia. Nullus igitur verendi locus sed potius verecundia, quod hi, quos semper in patria sua petiuimus & vicimus, in patriam nostram ritu transuerso ebrii dementesq; conuolarunt. Quod tamen vobis ego præsul & archipræsulis nostri loco situs diuina prouidentia factum denuncio, vt hi, qui in hac patria templa Dei violauerunt altaria cruentauerunt, presbyteros occiderunt, nec pueris, nec prægnantibus pepercerunt, in eadem condignas sui facinoris luant pœnas. Quod iustissimum suæ dispositionis arbitrium per manus nostras hodie perficiet Deus. Attollite igitur animos viri elegantes, & aduersus hostem nequissimum freti virtute patria, immo Dei præsentia exurgite. Neq; vos temeritas eorum moueat, cum illos tot nostræ virtutis insignia non deterreant. Illi nesciunt armare se in bello, vos in pace armis exercemini, vt in bello casus belli dubios non sentiatis. Tegitur vobis galea caput, lorica pectus, ocreis crura, totumq; corpus clypeo; vbi feriat hostis non reperit, quem ferro circumseptum conspicit. Procedentes igitur aduersus inermes ac nudos quid dubitamus? An numerum? sed non tam numerus multorum quam virtus paucorum bellum conficit; *Multitudo enim disciplinæ insolens ipsa sibi est impedimento in prosperis ad victoriam, in aduersis ad fugam. Præterea maiores vestri multos pauci sæpe vicerunt. Quid ergo conferet vobis gloria parentalis, exercitatio solemnis, disciplina militaris, nisi multos pauciores vincatis. Sed iam finem dicendi suadet hostis inordinate proruens, & quod animo valde meo placet disperse confluens. Vos igitur archipræsulis vestri loco, qui hodie commissa in Domini domum, in Domini sacerdotes, in Domini gregem pusillum vindicaturi estis, si quis vestrum prælians occubuerit, absoluimus ab omni pœna peccati in nomine Patris, cuius creaturas fœde & horribiliter destruxerunt, & filii, cuius altaria maculauerunt, & Spiritus sancti, à quo sublimatos insane ceciderunt.*

Respondit omnis populus Anglorum, & resonuerunt montes & colles Amen, Amen: Exclamauitq; simul exercitus Scottorum insigne patrium, & ascendit clamor vsque in cœlum, Albani, Albani. Extinctus autem clamor est ictuum immanitate & horrendo fragore. Principium pugnæ. dum acies Loenensium, qui gloriam primi ictus à rege Scottorum inuito præripuerant, amentatis missilibus & lanceis longissimis super aciem equitum nostrorum loricatam percutiunt, quasi muro ferreo offendentes, impenetrabiles inuenerunt. Viri vero sagittarii equitibus immixti obnubilantes eos nimirum inermes penetrabant. Tota namq; gens Normannorum & Anglorum in vna acie circum Standard conglobata persistebant immobiles. Percusso igitur sagitta summo duce Loenensium corruit ipse, & tota gens eorum in fugam versa est. Offensus namq; Deus excelsus erat in eis, & omnis virtus eorum tanquam aranearũ contextio demolita est. Quod videns acies

maxima

maxima Scottorum, quæ ex alia parte acerrime pugnabat, animo deliquit, & fugæ indulsit. Regalis autem acies, quam ex pluribus gentibus rex *Dauid* constituerat, simul hoc vidit, ceperunt primum singillatim, postea coaceruatim aufugere, rege iam pene solo persistente. Quod amici regis videntes, coegerunt eum sonipede arrepto terga dare, filius autem regis strenuissimus non attendens ad hæc, quæ a suis fieri videbat, sed soli gloriæ & virtuti inhians fugientibus reliquis fortissime assiluit aciem hostium, & miro impetu percussit. Sola namq; acies eius equis residebant ex Anglis videlicet & Normannis cõposita, qui patris in familia conuersabantur. Equitantes aũt nulla ratione diu persistere potuerũt contra milites loricatos pede persistentes, & immobiliter coaceruatos: sed lãceis contractis & equis vulneratis aufugere quidem, gloriose tamẽ re gesta compulsi sunt. Vndecim millia Scottorum in eo campo fama refert occisa, extra eos, qui in segetibus & syluis inuenti & perempti sunt. Nostri vero minimo sanguine fœliciter triumpharunt. Huius pugnæ dux fuit *Willielmus* Cõsul de Albemarle & *Willielmus Piperellus* de Notingam & *Waltertus* * *Especk*, & *Ibertus* de Laci, cuius frater ibi solus ex omnibus equitib. occisus est. Cuius euentus belli cum regi *Stephano* nũciatus esset, ipse & omnes qui aderant summas Deo gratias exsoluerunt. Hoc bellum mense Augusti factum est. At in aduentu Domini Concilium apud Londoniam *Albericus* Ecclesiæ Romanæ Legatus, & Hostiensis Episcopus tenuit. Et ibidem annitente Rege *Stephano Thedbaldus* Abbas Beccensis Cantuariensis Archiepiscopus effectus est.

al. Especk
al. Gillebert de Laci

Anno quarto rex *Stephanus* post natale castellum de Slede cepit obsidione; Perrexit autem post hæc in Scotiam, vbi cum rem *Marte* & *Vulcano* ducib. ageret, Rex Scotiæ cum eo concordari coactus est. *Henricum* igitur filium regis Scottorum secum ducens in Angliam obsedit Ludlaue, vbi idem *Henricus* vnco ferreo equo abstractus, pene captus est: sed ipse rex eũ ab hostibus splẽdide retraxit. Inde re * imperfecta Oxinfordiam petiit, vbi res infamia notabilis & ab omni consuetudine remota comparuit. Rex namq; *Rogerum* Episcopum Salesburiensem, & *Alexandrum* Lincolniensem ipsius nepotem cum pacifice suscepisset, violenter in curia sua cepit nihil iusticiæ recusantes, & iudicii æquitatem deuotissime poscentes. Ponens igitur ibidem *Alexandrum* Episcopum in carcere, Episcopum Salesburiensem secum duxit ad castellum eiusdem, quod vocatur Diuise (quo non erat aliud spendidius intra fines Europæ) Angarians igitur eum & ieiunii tormento & filii eius, qui Cancellarius regis fuerat, laqueo collum circumnectens, vt suspẽderetur. Tali modo castellum sibi extorsit male recordãs bonorũ, quæ in introitu regni sui præ omnib. aliis ei congesserat. talem ei deuotionis suæ retributionẽ exhibuit. Similiter cepit Sireburnã, quod parũ Diuisis decore cedebat; Accipiensq; thesauros Episcopi comparauit inde *Constantiam* sororem *Lodouici* regis Francorum ad opus *Eustachii* filii sui. Rex inde rediens *Alexandrum* Episcopũ Lincoliensem, quem dimiserat in captione apud Oxinefordiam, duxit secum ad Newercam. Ibiq; construxerat Episcopus super flumen Trente in loco amœnissimo Vernantissimum florida compositione castellum. Quo cũ venisset rex indixit Episcopo ieiunium non legitimum, astruens fide data eum omni cibo cariturum, donec ei redderetur castellũ. Vix igitur Episcopus lachrymis & precibus à suis obtinere potuit, vt castrum suum à iure suo in extraneorũ custodiam deponerent. Similiter redditum est castellũ aliud eius, quod vocatur Slaforde, neq; forma neq; situ à prędicto secundum. Nec longe post, cum *Henricus* Wintoniensis Episcopus frater regis iam Legatus Romanæ Ecclesiæ concilium apud Wintoniam teneret ipse & *Thedbaldus* Archiepiscopus Cãtuariensis & omnes Episcopi, qui aderant ad pedes regios deuoluti sunt, deuotissima supplicatione poscẽtes, vt Episcopis prędictis possessiones suas redderet, vt omnia in eos cõmissa regi benigne condonarent. Sed rex consilio prauorum tot & tantorum tam verendam prosternationem despiciens, nihil eos impetrare permisit. Ob quod patefacta est domus regis *Stephani* finitimæ condemnationi. Statim namq; filia regis *Henrici*, quæ fuerat Imperatrix Alemanniæ, cui Anglia iuramento dedicata fuerat, venit in Angliam. Quam cum rex obsedisset apud Arundel vel perfida credens consilia, vel quia castrum videbat inexpugnabile, ire permisit ad Bristou. Eodem anno *Rogerus* prædictus Episcopus tam mœrore quam senio confectus demarcuit. Stupeant igitur omnes lecturi tantam tam subitam rerum permutationem. Viro namq; prefato tot à iuuentutis exordio bona contigerant, & sine interpellatione in cumulum creuerant, vt diceremus omnes in eo fortunam suæ volubilitatis oblitam: nec aliquibus aduersis in tota vita sua potuit affici, donec tantæ miserię cumulus simul confluens in extremis eum præfocauit. Nullus igitur de fœlicitatis assiduitate confidat. Nullus de fortunæ stabilitate præsumat. Nullus in rota volubili sedem confixam diu superesse contendat.

al. perfecta

Quinto anno regni sui fugauit rex *Stephanus Nigellum* Episcopum Elyensem de Episcopatu suo, quia nepos prædicti Episcopi Salesburiensis erat, à quo odii incentiuum in progeniem eius traxerat. vbi autem ad natale, vel ad Pascha fuerit, dicere non attinet. Iam quippe curiæ solennes & ornatus regii scematis ab antiqua serie descendens prorsus euanuerant. Ingens thesauri copia iam deperierat: pax in regno nulla: cædibus, incendiis, rapinis omnia exterminabantur; clamor, & luctus, & horror vbique, vnde sic dictum est elegiace:

Quis mihi det fontem. quid enim potius lachrymarum?
Et lachrymer patriæ gesta nefanda meæ.
Aduenit caligo stygis dimissa profundo,
Quæ regni faciem conglomerata tegit.
Ecce furor, fremitus, incendia, furta, rapina,
al. cedes ** Clades, nulla fides consociata ruunt.*
Iam furantur opes, & opum dominos, & in ipsis
Sopitos castris (ô noua furta) premunt.
Periurare, fidem mentiri nobile factum,
Prodere vel dominos actio digna viris.
Concio prædonum cœmiteria, templa refringit,
Namq́ sacerdotes, res miseranda, rapit.
Detorquent vnctos Domini, simul & mulieres
Proh pudor, vt redimant, excruciare student.
Affluit ergo fames, consumpta carne gementes
Exhalant animas ossa, cutisq́ vagas.
Quis tantos sepelire queat cœtus morientum,
Ecce stygis facies, consimilisq́ lues!

Sexto anno rex *Stephanus* Lincoliæ vrbem infra natale obsedit, cuius munitiones fraudulenter ceperat *Ranulfus* Comes Cestrensis, seditq́ ibi vsque ad purificationem Sanctæ Dei genetricis Virginis *Mariæ*. Tunc namq́ *Ranulfus* Comes prædictus adduxit secum *Robertum* filium *Henrici* regis, generum ipsius, & proceres validissimos alios ad obsidionem regis dissoluendam. Cum autem Consul audacissimus paludem pene intransibilem vix transisset in ipsa die aciebus dispositis regem bello aggressus est: Ipse cum suis aciem primam construxerat, secundam illi, quos rex *Stephanus* dehæredauerat; Tertiam dux magnus *Robertus* cum suis. à latere vero erat turma Walensium magis audacia quam armis instructa. Tunc Consul Cestrensis vir bellicosus, & armis insignibus coruscans *Robertum* Consulem, proceresq́ reliquos sic alloquitur: *Gratias tibi multas (dux inuictissime) vobisque (proceres, & commilitones mei) cum summa deuotione persoluo, qui vsque ad vitæ periculum amoris affectum mihi magnanimiter exhibuistis. Cum igitur sim vobis causa periculi, dignum est, vt periculo me prius ingeram, & infidissimi regis, qui datis induciis pacem fregit, aciem prius illidam. Ego quidem tam de mea virtute, quam de regis iniusticia confidens, iam iam regalem cuneum diffindam, gladio mihi viam per hostes medios parabo: vestræ virtutis est sequi præeuntem, & imitari percutientem. Iam videor animi mei præsagio regias acies transuolare, proceres pedibus conculcare, regem ipsum gladio transuerberare.* Dixerat. Dux autem *Robertus* sic iuueni respondit, & in loco stās eminenti huiusmodi orationem habuit, *Non indignum est, quod ictus primi dignitatem poscis, tam ex nobilitate, quam virtute, qua præcellis. Si tamen de nobilitate contendas: ego filius regis nobilissimi, & nepos regis summi non antecellor: Si de virtute, hic multi sunt electissimi, quibus nemo viuentium probitate potest præferri. Sed longe alia me mouet ratio. Rex enim contra sacramenta, quæ sorori meæ fecit, regnum crudeliter vsurpauit, & omnia conturbans multis millibus causa necis extitit, & exemplo sui nihil iuris habentibus terras distribuit, iure possidentibus diripuit. ab ipsis nequiter dehæredatis (summo iudice cooperante & vindictam subministrante) prius aggrediendus est. Respiciet, qui iudicat populos in æquitate, de excelso cœlorum habitaculo, & iniustum iuste appetentes in hac tanta necessitate nequaquam relinquet. Vnum vero est (proceres fortissimi milites que vniuersi) quod vobis animo firmiter ingerere volo, quia per paludes, quas vix pertransistis, nulla potest esse fugientibus reuersio. Hic igitur vel vincendum vel occumbendum, spes fugæ nulla. Hoc solum superest vt in vrbem gladiis viam paretis. Siquid autem vere coniecturas animus mihi, hoc quod fugere nusquam potestis, illud est, quod hodie vobis Deo adiuuante victoriam præstabit. Necesse est enim vt ad probitatem confugiat, cui non potest esse aliud diffugium. Ciues autem Lincolienses, qui stant vrbi suæ proximi in impetus grauedine animis liquescentibus ad domos suas transfugere victoriosi videbitis. Veruntamen contra quos bellum geratis attendite.* Alanus *Brittonum dux contra nos immo contra Deum procedit armatus, vir nefandus,*

& o-

& omnium scelerum genere pollutus, malitia paris nescius, cui nunquam nocendi defuit affectus, cui se non esse crudelitate incomparabilem, solum & supremum videtur opprobrium. Procedit quoque contra nos Comes Mellensis, doli callidus, fallendi artifex, cui innata est in corde nequitia, in ore fallacia, in opere pigritia, gloriosus corde, magnanimus ore, pusillanimus opere, ad congrediendum vltimus, ad digrediendum primus, tardus ad pugnam, velox ad fugam. Procedit contra vos Hugo Consul, cui parum visum est se contra Imperatricem periurum fuisse, nisi & secundo se patentissime periuraret, affirmans Regem Henricum Stephano Regnum concessisse, & filiam suam abdicasse, qui nimirum fallaciam virtutem credit, & elegantia periurium ducit. Procedit Consul de Albemarle, vir in crimine singularis constantiæ, ad agendum volubilis, ad relinquendum immobilis, quem sponsa sua causa spurcitia intollerabilis fugitiua reliquit. Procedit contra vos Consul ille, qui cõsuli prædicto sponsam abripuit, adulter patentissimus, & excellenter impurus, Baecho deuotus, Marti ignotus, vino redolens, bello insolens. Procedit Simon Comes Hamptoniensis, cuius actus sola loquutio, cuius datum sola promissio, qui cum dicit, fecit; cum promittit, dedit. Procedunt cæteri proceres, regi suo consimiles, latrociniis assueti, rapinis delibuti, homicidiis saginati, omnes tandem periurio contaminati. Vos igitur (viri fortissimi) quos magnus Henricus Rex erexit, iste deiecit: Ille instruxit, iste destruxit: Erigite animos, & de virtutibus vestris, immo de Dei iustitia confisi vindictam vobis à Deo oblatam de facinorosis præsumite, & gloriam immarcessibilem vobis posterisq; vestris præfigite. Iam si vobis idem animus est ad hoc iudicium Dei perpetrandum, progressionem vouete, fugam abiurate, erectis in cœlum vnanimiter dextris. Vix finierat, & omnes in cœlum manibus extensis terribili clamore fugam abiurauerunt, & se in armis colligentes, in hostem splendide progrediuntur. Rex interea Stephanus curarum magnis exæstuans fluctibus Missam in tanta solemnitate audierat. Cum autem de more cereum Rege dignum Deo offerens manibus Alexandri Episcopi imponeret, confractus est. Hoc fuit Regi signum contritionis, cecidit etiam super altare pixis, cui corpus Domini inerat abrupto vinculo præsente Episcopo: Hoc fuit Regi signum ruinæ. Proinde Rex strenuissimus egreditur, aciesq; cum summa securitate bello disponit. Ipse pedes omnem circa se multitudinem loricatorum equis abductis strictissime collocauit, consules cum suis in duabus aciebus equis pugnaturos instituit; Sed admodum paruæ illæ equestres acies comparuerunt. Paucos enim secum ficti, & factiosi consules adduxerant: acies autem regalis maxima erat, vno tantum scilicet ipsius regis insignita vexillo. Tunc quia Rex Stephanus festiua voce carebat, Baldwino filio Gileberti, magnæ nobilitatis viro, & militi fortissimo sermo exhortatorius ad vniuersum cœtum iniunctus est. Qui loco stans excelso omnium oculis in eum erectis, vbi attentionem eorum modesta taciturnitate stimulauit, sic exorsus est.

Omnes (qui aciebus dispositis conflicturi estis) tria præuidisse oportet, primum iusticiam causæ, deinde militum copiam, postremo adstantium probitatem. Iustitiam causæ, ne periculum animæ incurratur; copiam militum, ne hostium numerositate comprimatur: probitatem astantium, ne numero confisa, debilibus tamen innixa subruatur. In his omnibus negotium, quo tenemur, expeditum conspicimus. Causæ namque nostræ iustitia est, quod Regi ea, quæ coram Deo nouimus seruantes contra suos in eum periuros in periculo mortis adstamus. Numerus vero nobis in equitibus non inferior, in peditibus confertior. Probitatem vero tot procerum, tot consulum, militum quoque bellis semper assuetorum, quis vocibus exæquet? Virtus autem ipsius Regis infinita vobis loco perstabit millium. Cum igitur sit in medio vestrum dominus vester vnctus Domini, cui fidem deuouistis, votum Deo persoluite, tanto donatiuum maius à Deo accepturi; quanto fidelius & constantius pro Rege vestro fidi contra infidos, legitimi contra periuros pugnaueritis. Securi quinetiam & summa repleti confidentia, contra quos bellum geratis perpendite. ROBERTI ducis vires notæ sunt. Ipse quidem de more multum minatur, parum operatur, ore leoninus, corde leporinus, clarus eloquentia, obscurus inertia. Consul autem Cestrensis vir audacia irrationabilis, promptus ad conspirandum, inconstans ad perficiendum, ad bellum impetuosus, periculi improuidus, altiora se machinans, impossibilibus anhelans, assiduorum paucos adducens, conuenarum dispersam multitudinem congregans: nihil habet, quod timeri debeat: Semper enim quicquid viriliter incepit, effœminate reliquit. In omnibus quippe gestis suis infortunate rem agens, vel in congressibus victus aufugit, vel si raro victor extitit, maiora victis detrimenta sustinuit. Walenses autem, quos secum adduxit solos, vobis despectui sint, qui inermem bello præferunt temeritatem, & arte, & vsu belli carentes, quasi pecora decurrunt in venabula: alii vero tam proceres, quam milites, transfugæ, & gyrouagi, vtinam plures adducerentur, qui quanto numero plures, tanto effectu deteriores. Vos igitur Consules, & viri consulares meminisse vos decet (namq; decet) vestræ virtutis, & nobilitatis. Hodie probitates vestras numerosas in cacumen florentissimum extollite, & patrum imitatores filiis vestris splendorem sempiternum relinquite. Assiduitas itaq; victoriarum incentiuum sit vobis confligendi: assiduitas in-

fortunierum incentiuum fiet illis fugiendi. Iam siquidem (nec fallor) eos aduenisse pœnitet: iam de fuga meditantur, si locorum asperitas admittat. Cum ergo nec illis confligere, nec confugere sit possibile: quid aliud egerunt, nisi quod vobis Dei nutu, & se, & impedimenta sua obtulerint? Equos itaque eorum, arma, & ipsorum corpora ditioni vestræ subiecta conspicitis. Extendite ergo animos vestros: & dextras inexpugnabiles (viri bellicosi) ad diripiendum cum summo tripudio, quod ipse vobis obtulit Deus. Sed iam antequam orationis seriem terminaret, clamor adest hostium, clangor lituorum, equorum fremitus, terræ sonitus.

Principium pugnæ. Acies exhæredatorum, quæ præibat, percussit aciem regalem: in qua Consul *Alanus*, & ille de Mellent / *& Hugo* Consul de Estangle / *& Symon* Comes, & ille de Warrenna inerant tanto impetu, quod statim quasi in ictu oculi dissipata est, & diuisio eorum in tria deuenit. Alii namque eorum occisi sunt, alii capti, alii aufugerunt. Acies cui principabatur Consul de Albemarle / *&* W*illielmus* Iprensis percussit Walenses, qui à latere præcedebant, & in fugam coegit. Sed acies Consulis, Cestrensis perculit cohortem prædicti consulis, dissipata est in momento sicut acies prior. Fugiunt igitur omnes equites regis, & W I L L I E L M V S Iprensis à Flandria oriundus vir exconsularis, & magnæ probitatis. Qui cum esset belli peritissimus, videns impossibilitatem auxiliandi reges, distulit auxilium suum in tempora meliora. Rex itaque *Stephanus* cum acie sua pedestri relictus est in medio hostium. Circuierunt igitur vndiq; aciem regalem, & totam in circuitu expugnabant, sicut castellum solet assiliri. Tunc vero horrendam faciem belli videres in omni circuitu regalis aciei, ignem prosilientem ex galearum & gladiorum collisione, stridorem horrendum, clamorem terrificum: resonabãt colles, resonabant vrbis muralia. Impetum igitur equorum regalem turmam offendentes, quosdam cædebant, quosdam sternebant, nõnullos abstractos capiebant. Nulla quies iis, nulla respiratio dabatur, nisi in ea parte, qua Rex fortissimus stabat, horrentibus inimicis incomparabilem ictuum eius immanitatem. Quod vbi Comes Cestrensis comperit regis inuidens gloriæ cum omni pondere armatorum irruit in eum. Tunc apparuit vis regis fulminea bipenni maxima cædens hos, ruens illos. Tunc nouus oritur clamor: omnes in eum, ipse in omnes. Tandem regia bipennis ex ictuum frequentia confracta est. Ipse gladio abstracto dextera regis digno, rem mirabiliter agit, donec & gladius confractus est. Quod W*illielmus* videns Dekains, miles validissimus, irruit in regem, & eum galea arripiens voce magna clamauit. Huc omnes, huc, regem teneo. Aduolant omnes, & capitur rex. Capitur etiam *Baldwinus* qui orationem fecerat persuasoriam multis confossus vulneribus, multis contritus ictibus, vbi egregie resistendo gloriam promeruit sempiternam. Capitur etiam *Richardus* filius *Vrsi*, qui in ictibus dandis, & recipiendis clarus, & gloriosus comparuit. Adhuc capto rege pugnabat acies regalis; nec enim circumuenti fugere poterant, donec omnes vel capti vel cęsi sunt. Ciuitas ergo hostili lege direpta est, & rex in eam miserabiliter introductus est.

Dei igitur iudicio circa Regem peracto ducitur ad Imperatricem, & in turri de Bristow captiuus ponitur. Imperatrix ab omni gente Anglorum suscipitur in dominam, exceptis Kentensibus, vbi regina, & W*illielmus* Iprensis contra eam pro viribus suis repugnabant. Suscepta est prius à Legato Romano Wintoniensi Episcopo, & mox à Londoniensibus. Erecta est autem in superbiam intolerabilem, quia suis incerta belli prosperauisset, & omnium fere corda à se alienauit. igitur siue subdolorum instinctu, siue Dei nutu, imo quicquid homines egerint Dei nutu expulsa est à Londonia. Irritata igitur muliebri angore, regem vnctum Domini in compedibus poni iussit. Post dies autem cum auunculo rege Scottorum, & fratre suo *Roberto* viribus coactis veniens obsedit turrim* Londoniensis Episcopi. Episcopus autem misit pro Regina & W*illielmo* Iprensi, & pro vniuersis fere proceribus Angliæ. Factus est igitur exercitus, vtrinque magnus. Dimicabant quotidie non congressibus acierum, sed militarium anfractuum circuitionibus. Non igitur sicut in belli cæcitate confundebantur gesta. Sed patebat cuiusque probitas, & gloria pro meritis aderat, vt mora illa pro omnibus his voluptuosa videretur in illustrium splendoribus excelsis. Venit tandem exercitus Londoniensis, & aucti numerose, qui contra Imperatricem contendebant, fugere eam compulerunt. Capti sunt in fuga multi. Captus est & *Robertus* frater Imperatricis, in cuius turri Rex captiuus erat: cuius sola captione Rex euadere poterat. Absolutus est vterque. Sic Rex Dei iustitia miserabiliter captus, Dei misericordia mirabiliter liberatus est, & ab Anglorum proceribus cum magno gaudio susceptus est.

al. Wintoniensis.

Septimo anno Rex *Stephanus* construxit castrum apud Wiltonam. Tunc superueniens multitudo hostium ex insperato cum regii milites circuitionibus bellicis incepissent,

sent,& non potuissent resistere, regem in fugam compulerunt. Capti sunt ex suis plærique. captus est etiam *Willielmus Martel* dapifer regis, qui pro redemptione sua dedit insigne castellum de Syreburne. Eodem anno rex obsedit Imperatricem apud Oxineford post festum sancti *Michaelis* vsque ad aduentum Domini. In eo quippe termino non procul à natali aufugit Imperatrix per Tamasim glaciatam circumamicta vestibus albis reuerberatione niuis & similitudine fallentibus oculos obsidentium: fugit autem ad castellum de Wallingford / & sic Oxineford regi tandem reddita est.

Octauo anno Rex *Stephanus* interfuit concilio Londoniæ in media Quadragesima: quod quia nullus honor vel clericis vel Ecclesiæ Dei à raptoribus deferebatur, & æque capiebantur, & redimebantur clerici, vt Laici, tenuit consilium Wintoniensis Episcopus vrbis Romanæ Legatus apud Londoniam clericis pro tempore necessarium; In quo sancitum est, ne aliquis qui clerico violentas manus ingesserit, ab alio possit absolui, quam ab ipso Papa, & in præsentia ipsius, vnde clericis aliquantulum serenitas vix eluxit.

Eodem anno cepit Rex *Gaufridum* de magna villa in curia sua apud sanctum *Albanum*, magis secundum retributionem nequitiæ Consulis, quam secundum ius gentium, magis ex necessitate, quam ex honestate. Nisi enim hoc egisset perfidia Consulis illius regno priuatus fuisset. Igitur, vt Rex eum liberaret, reddidit ei turrim Londoniæ & castellum de Waldene / & illud de Plaisseiz. Possessionibus igitur carens Consul prædictus inuasit Abbatiam Ramesiensem, & Monachis expulsis raptores immisit, & Ecclesiam Dei speluncam fecit latronum. Erat autem summæ probitatis, sed summæ in Deum obstinationis: magnæ in mundanis diligentiæ, magnæ in Deum negligentiæ. Ipso anno ante natale Wintoniensis Episcopus & postea Cantuariensis Archiepiscopus Romam petierunt de legatione acturi: Mortuo iam *Innocentio* Papa, cui successit *Celestinus*.

Nono Rex *Stephanus* anno Lincoliam obsedit. vbi cum munitionem contra castellum, quod vi obtinebat Consul Cestrensis construeret, operatores sui ab hostibus præfocati sunt, fere octoginta. Re igitur imperfecta rex confusus abscessit. Anno autem ipso Consul *Gaufridus* de magna villa Regem validissime vexauit, & in omnibus valde gloriosus effulsit. Mense autem Augusti miraculum iustitia sua dignum Dei splendor exhibuit. Duos namque, qui Monachis auulsis Ecclesias Dei conuerterant in castella similiter peccantes simili pœna mulctauit. *Robertus* namque *Marmian* vir bellicosus hoc in Ecclesia de Couentre peruersus exegerat. Porro *Gaufridus* de magna villa (vt diximus) in Ecclesia Ramasiensi scelus idem patrauerat. Insurgens igitur *Robertus* Marmium in hostes inter ingentes suorum cuneos coram ipso Monasterio solus interfectus est, & excommunicatus morte depascitur æterna. similiter *Gaufridus* Consul inter acies suorum confertas, à quodam vilissimo pedite solus sagitta percussus est. Et ipse vulnus ridens post dies tamen ex ipso vulnere excommunicatus occubuit. Ecce Dei laudabilis omnibus seculis prædicanda eiusdem sceleris eadem vindicta. Dum autem Ecclesia illa pro castello teneretur, ebulliuit sanguis è parietibus Ecclesiæ, & claustri adiacentis indignationem diuinam manifestans, sceleratorum exterminationem denuncians. Quod multi quidem, & ego ipse oculis meis inspexi. Quia igitur improbi dicebant Deum dormire, excitatus est Deus, & in hoc signo, & in significato. Eodem quippe anno & *Ernulfus* filius Consulis, qui post mortem patris Ecclesiam incastellatam retinebat, captus est, & per hoc exulatus: & princeps militum suorum in hospitio suo ab equo corruens effuso cerebro expirauit: Princeps autem peditum suorum *Reimerus* nomine cuius officium fuerat Ecclesias frangere, vel incendere, dum mare cum vxore sua transiret (vt multi perhibuerunt) nauis immobilis facta est. Quod monstrum nautis stupentibus, forte data rei causam inquirentibus, sors cecidit super *Reimerum*: quod cum ille nimirum totis contradiceret nisibus, secundo & tertio sors iactata in eum deuenit. Positus igitur in scapha est, & vxor eius, & pecunia scelestissime acquisita: & statim nauis cursu velocissimo, vt prius fecerat, pelagus sulcat. scapha vero cum nequissimis subita voragine circumducta in æternum absorpta est. Eodem anno *Celestino* Papa defuncto, *Lucius* substituitur.

Decimo anno Rex *Stephanus* prius in agendis circa discursus *Hugonis Bygot* occupatus fuit. Sed in æstate Robertus Consul, & omnis inimicorum regalium cœtus construxerat castellum apud Ferendois. Rex non segnis viribus coactis aduolat, & Londoniensium terribilem, & numerosum duxit exercitum. Assilientes igitur totis diebus castrum, dum *Robertus* Consul, & fautores sui copias maiores non procul ab exercitu Regis expectarent laboriosissima probitate, non sine magna sanguinis effusione ceperunt. Tunc demum Regi fortuna cepit in melius permutari, & in sublime protelari. Eodem anno Episco-

pus Lincollienſis *Alexander* iterum Romam pergens munificentiſſime ſe, vt prius, habuit. Itaq; honorificentiſſime ſuſceptus eſt ab *Eugenio* Papa nouo viro ſumma dignitate condigno. Cuius mens ſemper benigna: cuius diſcretio ſemper æqua: cuius facies ſemper non ſolum hilaris, ſed & iocunda: Rediens autem ſequenti anno, cum ſumma ipſius Papæ, totiuſq; curiæ gratia, a ſuis cum ſumma reuerentia, & gaudio ſuſceptus eſt. Eccleſiam vero ſuam, quæ combuſtione deturpata fuerat, ſubtili artificio ſic reformauit: vt pulchrior quam in ipſa nouitate ſui compareret, nec vllius ædificii ſtructuræ circa fines Angliæ cederet.

Vndecimo anno Rex *Stephanus* magnum congregans exercitum caſtellum conſtiuxit inexpugnabile ſitum contra Walinford/ vbi *Ranulfus* Comes Ceſtrenſis iam Regi cõcordia coniunctus, cum magnis interfuit copiis. De hinc vero Conſul ipſe ad regis curiam cum pacifice veniſſet apud Nordhamtonam, nihil tale metuentem cepit, & in carcerem * retruſit, donec redderet ei caſtellum clariſſimum Lincolliæ, quod ab eo doloſe ceperat: & cætera quæcunq; fuerant ditionis ſuæ caſtella. Sic igitur Conſul eiectus carcere, in liberum reſtitutus eſt arbitrium.

al. intruſit.

Duodecimo Rex *Stephanus* anno ad natale Domini in vrbe Lincollienſi diademate regaliter inſignitus eſt, quo regum nullus introire, prohibentibus quibuſdam ſuperſtitioſis, auſus fuerat: vnde comparet, quantæ Rex *Stephanus* audaciæ, & animi pericula non reformidantis fuerat. Poſt diſceſſum vero Regis venit Conſul Ceſtrenſis Lincolliam cum militaribus copiis, vt aſſiliret eam. Dux igitur eius vir fortis & inuictiſſimus in introitu portæ Borealis occiſus eſt. & ipſe Conſul pluribus amiſſis fugere compulſus eſt. Ciues igitur victorioſi ſummo gaudio repleti virgini virginum protectrici eorum laudes & gratias inſigniter exoluerunt. Ad Pentecoſten Rex Franciæ *Lodoueus*, & Conſul Flandriæ *Theodoricus*, & Conſul de ſancto *Egidio*, & innumerabilis exercitus de vniuerſo Franciæ regno, & multi de gente Anglorum crucibus aſſumptis iter Ieroſolymitanum arripuerunt, vt Paganos, qui ceperant vrbem Roheis expugnarent. Maiorem exercitum tamen duxit imperator Alemanniæ *Conradus*, tranſiitq; exercitus vterq; per imperatorem Conſtantinopolis, qui eos poſtea prodidit. Menſe Auguſto profectus eſt *Alexander* Lincolliẽſis Epiſcopus Altiſſiodorum ad *Eugenium* Papam, qui prius Pariſius, tunc ibi morabatur. Ipſe quidem à Papa honorifice ſuſceptus eſt, ſed ex intempeſtiua caloris nimietate ſeminarium languoris attulit in Angliam. Vnde mox infirmitati, deinde languori, tandem morti ſuccubuit.

Anno igitur 13. Regis *Stephani* mortuus eſt *Alexander* Epiſcopus, & ſepultus apud Lincolliam in capite ieiunii. Dicenda ſunt igitur de viri moribus ſecundum conſuetudinem *Moyſi* vera. Nutritus igitur in ſummis deliciis à *Rogero* auunculo ſuo Salesberienſi Epiſcopo, maiores inde animos contraxit, quam opportunum eſſet ſuis. Siquidem præterire volens principes cæteros largitione munerum & ſplendore procurationum, cum proprii redditus ad hoc non ſufficere poſſent, à ſuis ſummo ſtudio carpebat, vnde egeſtatem ſuam nimietate prædicta comparatam complere poſſet: nec tamen complere poterat, qui ſemper magis, magiſq; diſpergebat. Fuit autem vir prudens, & adeo munificus, vt curia Romana vocaretur magnificus. Anno eodem exercitus imperatoris Alemanniæ & regis Francorum, qui ſummis ducibus illuſtrati cum ſumma incedebant ſuperbia ad nihilum deuenerunt: quia Deus ſpreuit eos. Aſcendit enim in conſpectu Dei incontinentia eorum, quam exercebant in fornicationibus non occultis; In adulteriis etiam, quod Deo valde diſplicuit, poſtremo in rapinis & omni genere ſcelerum. Prius itaq; fame conſternati proditione imperatoris Conſtantinopolitani, poſtea ferro hoſtili emarcuerunt. Rex autem Franciæ & imperator Alemanniæ cum pauciſſimis prius Antiochiam, poſtea Ieroſolymam ignominioſe aufugerunt. Tunc vero rex Franciæ, quaſi aliquid acturus ad detrimentum famæ refocillandum auxilio militum templi, quod eſt in Ieruſalem, & viribus vndiq; congeſtis obſedit Damaſcum. Sed gratia Dei carens, & ideo nihil proficiens rediit in Galliam. Interea quidam exercitus naualis virorum non potentum, nec alicui magno duci innixi, niſi Deo omnipotenti: quia humiliter profecti ſunt optime profecerunt. Ciuitatem namq; in Hiſpania, quæ vocatur Vlixiſbona, & aliam, quę vocatur, Almaria, & regiones adiacentes à multis pauci Deo cooperante bellis obtinuerunt. Vere *Deus ſuperbis reſiſtit: humilibus autem dat gratiam.* Exercitus namq; regis Francorum & imperatoris Alemanniæ ſplendidior & maior fuerat, quam ille, qui prius Ieruſalem conquiſierat; & à pauciſſimis contriti ſunt: & quaſi telæ aranearum diſterminati ſunt, & demoliti. His autem pauperibus, de quib. prædiximus, nulla multitudo * reſtare poterat. ſed quando plures iis inſurgebant, debiliores efficiebantur. Pars autem eorum maxima venerat ex Anglia.

al. reſiſtere.

Eodem

Eodem anno appropinquante natali *Robertus* cuius cognomen est de querceto Archidiaconus * Leicestrensis iuuenis omni laude dignus electus est in Episco. Lincolniensem. A cunctis igitur honore tanto dignus est habitus, rege, & clero, & populo cum summo gaudio annuente benedictionem pontificalem ab Archiepiscopo Cantuariensi suscepit, & apud Lincolliam cum summo tripudio magnus expectatione, maior aduentu à clero & populo cum deuotione susceptus est. Prosperet ei Deus tempora praua, & iuuentutem eius foueat rore sapientiæ, & exhilaret faciem eius iocunditate spirituali.

al. Legrecestrensis.

Anno 14. Henrico nepoti suo Dauid Rex Scotorum virilia tradidit arma. Cum autem congregati essent in solemnitate, Rex Scotorum cum viribus suis, & nepos suus cum Occidentalibus Angliæ proceribus: timens rex *Stephanus* ne Eboracum inuaderent, venit in vrbem cum maximo exercitu: ibiq; moratus est per mensem Augustum. *Eustachius* vero filius regis *Stephani* (nam & ipse eodem anno virilia sumpserat arma) irruit in terras procerum, qui erant cum *Henrico* filio imperatricis. Nullo ergo contradicente, *Marte & Vulcano* comitantibus, non modicum illis damnum inflixit. Rex vero Anglorum, & Rex Scotorum, quorum alter erat apud Eboracum, alter apud Karloil, sibi mutuo cauentes, & offendere timentes, per seipsos diuisi sunt, & ad domicilia regnorum repedauerunt.

Anno 15. Rex *Stephanus* agminibus congregatis vrbem Wircecestre pulcherrime assiliuit: & captam incendio deturpauit, castellum tamen, quod vrbi inerat, capere non potuit Vrbs namq; illa *Waleramni* Consulis erat de Mellent, quam ipse Rex *Stephanus* ei malo suo dederat. Ditatæ igitur spoliis vrbis direptæ regales turmæ, per terras inimicorum remeauerunt, & inde prædam innumerabilem nullo resistente secum reduxerunt.

Anno decimo sexto, *Tedbaldus* Cantuariensis Archiepiscopus, & Apostolicæ sedis legatus tenuit Concilium generale apud Londoniam in media Quadragesima, vbi Rex *Stephanus*, & filius suus *Eustachius*, & Angliæ proceres interfuerunt, totumq; illud Concilium nouis appellationibus infrenduit. In Anglia namq; appellationes in vsu non erant, donec eas *Henricus* Wintoniensis, dum legatus esset, malo suo crudeliter intrusit. In eodem namque Concilio ad Romani pontificis audientiam ter appellatus est. Rex autem *Stephanus* eodem anno iterum Wincestriam irrupit: & quia castellum anno prædicto capere non potuit, ad eius captionem totis viribus desudabat. Porro cum viriliter inclusi restarent, duo castella ad illud expugnandum cōstruxit. Quosdam igitur ex proceribus suis ibidem relinquens ad propria remeauit. Sed quia mos regius erat, quod multa strenuiter inciperet, & segniter exequeretur, arte Consulis de Legecestria castella regis obsidentia demolita sunt, & obsessum callide deliberatum est. Consul etenim prædictus frater erat Consulis de Mellent. Itaq; regis studium, & labor emarcuit, & euanuit. Eodem Anno Consul Andegauium regis *Henrici* gener, & regis Ierosolymitani filius, vir magnus & clarissimus mortis concessit legibus. Igitur *Henrico* filio suo primogenito Andegauiam, & Normanniam contradidit: & ius hæreditarium, quod in Angliæ regno licet carens obtinebat, ei concessit. Contigit autem, quod *Ludouicus* rex Francorum a sponsa sua filia Consulis Pictauensis per cognationis iusiurandum diuideretur. Henricus igitur dux nouus Normannorum, duxit eam, & per eam Consulatum Pictauensem summis honoribus ampliatus possedit. Ea tamen desponsatio incentiuum, fomesq; odii maximi fuit & discordiæ inter regem Francorum, & ipsum ducem.

Insurgens itaque *Eustachius* filius Regis *Stephani* cum ipso Rege Francorum non modicis assultibus Normanniam oppugnabant. Dux vtrisque & omni Francorum exercitui robustissime restabat. Rex tamen quoddam castellum, quod vocatur nouum mercatum, copiis omnibus aggregatis assiliit, & potentissime & pene inexpugnabile cepit, & obtinuit, & *Eustachio* filio Regis Angliæ, qui sororem eius duxerat reddidit.

Anno decimo septimo, Rex *Stephanus* filium suum *Eustachium* regio diademate voluit insignire. postulans igitur ab Archiepiscopo Cantuariensi *Theobaldo*, & cæteris Episcopis, quos ibidem congregauerat, vt eum in Regem vngerent, & benedictione sua confirmarent, repulsam passus est. Papa siquidem literis suis Archiepiscopo prohibuerat, ne filium regis in Regem sublimarent: videlicet, quia Rex *Stephanus* regnum contra iusiurandum præripuisse videbatur. Intimo igitur dolore decoctus, & ira nimia feruescens tam pater, quam filius, in domo quadam omnes includi iusserunt, & vehementer angariantes, vt postulata peragerent, compellabant. Illi summo perterriti timore (rex namque *Stephanus* nunquam clericos liquide dilexerat, & pridem duos incarcerauerat Episcopos) restiterunt tamen capitum suorum * pericula nihil metuentes. Recesserunt tamen omnes illæsi possessionibus quidem spoliati, quas postea rege pœnitente rehabuerunt. Rex eodem anno castrum Nuburiæ, quod non procul abest à Wintonia obsidens oppugna-

al. pericula metuentes.

uit,& tandem expugnauit. Inde castellum de Wallingford obsedit, & in ipso pontis ingressu castellum obsessorium construxit, quod inclusus escarum illationem liberam progressionem diripuit. Tunc igitur primo grauissime compressi, à domino suo duce Normanniæ petierunt, vel auxilii exhibitionem, vel castellum in manus regis reddendi licentiam.

Anno Regis *Stephani* decimo octauo dux Normannorum tanta necessitate compulsus insperatus aduolauit in Angliam. Tunc vero miserabilis Anglia destructa quidem, sed iam per aduentum eius quasi vitam rehabitura, in hæc verba cum lachrymis irrupit.

Dux Henrice *nepos* Henrici *maxime magni*
Anglia celsa ruo, nec iam ruo tota ruina.
Dicere vix possum, fueram: sum namq; recessit.
Si mihi, qua miseris superest, vel spes superesset,
Clamarem miserere, veni, succurre, resiste.
Nam sum iure tui iuris, potes, erige lapsam,
Sed nunc ora rigent: nunc vox, nunc vita recedunt.
At quis clamor adest, venit ingeminant quoq; venit?
Quis dux ille ducum puer annis, mente senilis?
Gemma virum, vir aue, mea spes, dum spes mihi, salue,
Sero venis: perii: clames tamen, Anglia surge,
Immo resurge: tuam refero tibi mortua vitam.
Ad vocem rediuiua tuam post fata resurgam.
Ergo reuiuiscens, video quod inhorreo: cernis
Prælia quanta mouet Stephanus: *moueat, volo: quippe*
Gloria nulla foret, si prælia nulla moueret.
Quos contra Stephanum, *cui copia multa virorum,*
Duxisti? paucos: cur paucos? gloria maior
Est multos paucis, quam multos vincere multis.
Cum Rex Francorum Comites, proceresq;, sed omnes
In te consurgunt: leuis est iactura: repugno
Diis absens, pugno tibi præsens, cur simul, edam,
Si non pugna duplex, nec erit mihi gloria duplex:
Multo magisq; vitet reges, quam vincere reges:
Quis tibi signifer est: ipsius gratia Christi,
Quam mihi concilias mea, nec minus actio regis.
Namq; placet pax sola mihi, discordia regi.
Pacem fero fero, pacem tibi sanguine quæro,
Dulcis alumna mei, cui tanta pericula sumpsi.
Te potiar, si pace tamen per me potiare,
Si secus, emoriar, ne te videam morientem.

Cum igitur dux gloriosus Angliæ littora tempestate propulsus occupasset, subitis afflata rumoribus infrenduit terra, velut arundinetum zephyro vibrante collisum. Transuolans itaq; fama, (vt assolet) alis pernicibus semina sparsit, aliis exultationis, & lætitiæ, aliis formidinis, & mœstitiæ. Diu tamen de aduentu eius admodum tripudiantes super hoc, quod paucos secum duxerat, aliquantulum commouebantur. Hostium vero confusio ex eadem paucitate non modicum releuabatur. Vtriq; tamen super hoc mirabantur. Et, quod in medio hyemis gremio mare tempestuosum intrasset, sui magnanimitatem, alii iudicabant audaciam. At iuuenis strenuissimus congregans suos, tam quos inuenerat, quam quos adduxerat, mora maxime perosa castellum de Mamnesbirh obsedit: & quia viri tanti probitates magnæ sunt, & multæ breuiter quidem perstringendæ sunt, ne rerum gestarum copia plenius elucidata nimietatem congerat prolixitatis. Obsessum igitur castellum statim; nunquam enim morā gerendis intermiscebat, assiluit moxq; cepit. Expugnata tamē vrbe turris excellentissima *Iordani*, q̄ regali obseruabat imperio, sola fame domabilis mansit. Vnde *Iordanus* cum summa festinatione egrediens, rem gestam Regi *Stephano* propalauit. Sinistris angariatus rex *Stephanus* nunciis sui vultus dignitatem obducto mœrore cōmutauit. Non segniter tamen copiis omnibus congregatis nō longe à Manbebirh fixit tentoria. Crastina vero aduentus sui die acies equitibus electissimis refertas, legib⁹ bellicis distinctas, eleganter ordinauit. Erat quidē exercitus ingens procerū numero-

sitate

sitate condensus, insignibus aureis coruscus, valde terribilis, & decorus, sed procul ab iis recesserat Deus, in quo solo tota salus. Apertis enim cataractis cœli tãtas in facies ipsorum misit inundationes, tantas acerrimi frigoris obstinationes, tãtas vẽtuosi turbinis impulsiones, vt Deus ipse videretur pro duce rem agere. Ibant tamen aciebus dispositis, quasi cõtra Dei potentiam contendentes horrendis quidẽ exagitati cruciatibus. stabat è regione iuuenilis exercitus, magis viribus confisus, quam numero. Præcipue tamen Dei gratia corroboratus quã eis iustitię causa, pro qua scilicet astabãt misericorditer. Stabãt equidẽ non procul ab vrbis præfatæ muralibus prope fluenta fluminis, quod pluuiarum, & niuium inundatio tanto impulsu, tanta immensitate ducebat, vt ingressuris horrorem incuteret, ingressis egressum negaret. Præcedebat suos iuuenis nobilissimus armis tanto duce dignis insignitus, animi plenitudinem specie corporis imaginans, quẽ adeo formæ dignitas cõmendabat: vt si dicere licet, eum non tantum arma decerent, quantum ipsius decor arma splendificaret. Erat quidem ei, suisq; tempestas à tergo; regi, suisq; in faciem, vt nec arma sustinere, nec lãceas imbribus profluentes cõtrectare possent. Et quia præuiderat Deus, quod puero suo terram sine sanguinis effusione contraderet, cum nullus eorum flumen transgredi posset, nec rex tãtas illuuiones vltra perferre sufficeret, repedauit Londoniam opera cassatus, confectus molestia. Igitur turri, quam obsederat, duci reddita properauit exhilaratus ad id, pro quo venerat, scilicet vt castro de Wallingford iam fame perituro succurreret. Congregata igitur militũ copia, quæ victualibus inferendis castro Wallingford esset subsidio, prosperauit Deus & hoc inceptum, tranquillum iis largiens effectum. Erant equidem castella numerosa in circuitu militia regali referta, nec tamen impedire venientes, vel redeuntes Domino volente potuerunt, paruum fuit medii spaciũ tẽporis & iã dux validissimus omni militia, quæ sibi adhærebat coadunata obsedit castellum de *Craumers, rem arduam & inæstimatã laudabiliter incipiens, cinxit castellũ regis & exercitum suum vallo maximo: vt suis egressus tantum pateret per castellum de Wallingford; obsessis vero nullus permitteretur exitus. [*al. Crawemerse] Quod rex audiens, tunc prorsus omnibus copiis suæ ditioni pertinentibus agglomeratis duci superuenit terribilis. Terrore tamen nullo dux permotus, licet impar copiis esset regi, vallũ, quod exercitui suo fuerat pro munimento, statim deiici iussit: & obsidionem relinquens aciebus dispositis contra regem splendide processit. videns igitur inopinate regalis exercitus acies hostiũ ordinatas in facies suas exurgentes, timuerunt valde. Rex autem nullo timore compressus suorũ quoq; turmas castrorũ terribiliter dispositas progredi iussit. Insurrexerunt autẽ proceres, immo proditores Angliæ de concordia inter eos agentes, nihil tamen magis, quã discordiã diligentes. sed bellum committere nolebant, quia neutrũ exaltare volebant, in altero subacto alter iis libere dominaretur: sed semper alter alterum metuens, regiam in eos potestatem exercere non posset. Inducias igitur inter se rex duxq; constituerunt coacti nolentes, vterq; proditione suorũ comperientes. Iuueni tamen suo Deus honorẽ de more contulit. Castrum namq; regiũ, quod dux obsederat, ex illius cõpactione fœderis detectũ est. Locuti sunt postea rex solus, & dux solus amne interposito de pace perpetua inter eos constituenda de proditione procerũ suorũ anxie conquerentes inter se. Prælibatum est illud pacis negotiũ, sed tamen in aliud tempus delatũ est. Nondũ igitur sopita discordia cum ad sua remeassent, diluculũ fœlicitatis duci magno serenissime comparuit. Suos etenim hostes immanissimos, & summa potentia præditos filiũ scilicet regis *Eustachium*, & *Symonem* Comitẽ de Northamptune/ Dei prouidentia nil tale metuentes, in eodem demoliuit tempore. vnde virtus & spes omnium ei rebellantium ex improuiso emarcuit euentu, vterque iuuenis eodem morbo eadem deperierunt hebdomade. Sepultus est *Simon* Comes apud Northamptune/ plenus omnium, quæ non licebant, omnium quæ non decebant. Sepultus est filius regis in Abbatia, quam mater eius fundauerat, apud Feuersham/ militia quidem probatus, sed in ea, quæ Dei sunt, obstinatus, rectoribus Ecclesiarum durissimus, persequentibus eam deuotissimus. exstirpatis igitur hostibus *Henrici* dilecti sui fortissimis iam Deus ipse tranquillitatem regni ipsius præparabat benignissime.

Tertiam igitur obsidionem congessit circa castellum de Stanford/ capta statim vrbe* rebellantes ei, qui turri inerant, nuncios regi miserunt, auxilium inclusis poscentes. [*al. debellantes.] Rex autem obsederat castellum de Gipeswig/ quod *Hugo Bigot* contra eum tenebat, cuius obsidionem cum nollet dimittere, nec inclusis auxilium impendere, redditum est castellum *Henrico* principi magno: sed & castellum, quod rex obsederat, regi redditum est. A Stanfordia dux Normannorũ discedens, Nottingham petiit, & statim vrbẽ cepit. Illi vero, qui castello vrbis inerant, vrbem ipsam combusserunt.

Interim vero *Tedbaldus* Archiepiscopus cũ rege de concordia cum duce componenda

magno opere tractabat. Ipse frequenter regi colloquens, duci vero per internuncios. Erat ei coadiutor *Henricus* Wintoniensis Episcopus, qui prius regnum funeste turbauerat, *Stephano* fratri suo regni diadema contradens: nunc autem pœnitentia motus cum omnia videret, rapinis, incendiis, cædibus demolita, ad tantorum finem malorum concordiæ principium inuigilabat. Dispositio præsertim Dei faciens pacem, & creans bonum, condignis Angliæ flagellis finem destinans; dedit eis euentum incœpti, & ab eo per ipsos pacis serenitas, concordia sacramentis confirmata resplenduit. O quam inæstimabile gaudium! quam beata dies cum in vrbe Wintoniæ processione pontificum & heroum coruscante, & innumerabilis populi frequentia congratulante, iuuenis clarissimus ipso rege ducente gloriose susceptus est. Ipsum siquidem rex in filium suscepit adoptiuum: & hæredem regni constituit. Exinde rex ducem Londonias secum duxit, ibique non minori gaudio ab innumerabilis conuentu plebis, processionibus luculentissimis, vt tantū decebat virum, susceptus est: sic Dei misericordia pacis aurorā, & noctis ærumnosæ finem regno diruto contribuit Anglorū. His igitur actis cum summo gaudio & amore rex *Stephanus* & filius eius nouus mox conuenturi discesserunt. hæc etenim concordia ante Natale Domini confirmata est. Ad Octauas autem Epiphaniæ rursus conuenerunt apud Oxineforidiam, cum iam dux per annum fecit in expugnatione, immo in resuscitatione Angliæ in ipsa commoratus fuisset. Igitur ibi principes Anglorum iussu regis hominium, & domino debitam fidelitatem duci simul exhibuerunt: regi autem honorem debitum, fidemque dum viueret conseruaturi. At hoc conuentu magnifico pace noua fruentes ad propria cum gaudio discesserunt. Nec longa fuit medii mora temporis, cum iterum apud Dunestaple conuenerunt. Ibi aliquantulum dies clarissima obnubilata est. Displicebat enim duci, quod castella post mortem *Henrici* regis in pessimos vsus circumquaque constructa non diruerentur, sicut confirmatum & sancitum fuerat inter eos in concordia & firmissimo fœdere, pars quidem magna iam erat diruta; quibusdam tamen castellis suorum regis clementia vel versutia parcens, pacti communionem debilitare videbatur. Dux igitur super hoc regem angarians, repulsam passus est. Sed tamen patri nouo cōsentiens, ægre quidem rem distulit, ne concordiæ lumen extinguere videretur. vtrinque igitur discessum est in pace; sed non multo post accepta dux à rege licentia victoriosissimus Normanniam repedauit.

Hęc sunt gesta *Henrici* iuuenum splendidissimi in secundo aduentu suo in Angliam. nec succenseat mihi quispiam, quod de multis ab eo splendide gestis pauca scriptis tradiderim: nec enim de tot & tantis regibus, neque de rebus per tot secula gestis Historiæ plenitudinem contexere potui, quod multos exigeret codices: sed potius historiarum abbreuiationes, ne posteros res gestæ penitus laterent, in vnum contraxi; nunc ad propositum reuertamur. Itaque dux gloriosus in Gallias rediens, à genetrice sua, & fratribus, & omni gente Normanniæ, & Andegauis, Cenomanniæ & Pictauiæ debita lætitia & honore susceptus est. Rex autem *Stephanus* in pace tunc primo, quæ regio debebantur honori, adoptiui filii gratia potentissimus obtinuit. O dira mortalium rabies! O nephanda peruersitas! Quidam filii hominum, quorum dentes arma & sagittæ, & lingua gladius acutus, inter regem præsentem & ducem absentem summopere stimulum discordiæ studebant seminare. Rex autem vix eorum persuasionibus restare poterat, & processu temporis (vt æstimabant nonnulli) iam non restabat. Et prauorum consilia non inuitus, sed quasi nollet dissimulans, æquo licentius audiebat. Sed aliter filii hominum, aliter iudicabat Deus, qui (vt decebat) incœpta perficiens, prauorum consilia, peruersasque machinationes ad nihilum redigebat. Cum namque castellum, quod vocatur Drake, iuxta Eboracum obsedisset, & obsessum tandem cepisset, aliaque multa victor obtinuisset, & castella diruisset, Doroberniam petiit cum Comite Flandrensi locuturus. Cui alloquens infirmitate, & tandem morte præreptus est, octo diebus ante festiuitatem omnium Sanctorum & in abbatia de Feuersham, iuxta vxorē suam, & filium sepultus est, cum fere 19. annis laboriose nimis, & infœliciter regnasset. Miserunt itaque *Thedbaldus* Archiepiscopus & quāplures ex Angliæ proceribꝰ nuncios festinantes pro domino suo duce Normannorū, vt regnū suscepturus incunctanter adueniret. Impeditus tamen ventis, & mari, causisq; quam pluribus, paucis diebus ante natale Domini, cum coniuge, fratribusq; suis, multisq; potentibus, magnisq; copiis applicuit apud Noueforest. Fuit igitur Anglia sine rege quasi sex hebdomadis, nec tamen Dei gratia præueniente pace caruit: vel pro regis amore vēturi, vel timore. At (vt dictū est) cū applicuisset Lōdonias petens, vt decebat tantū & tam beatum virum cum summa lætitia, & multis prægaudio lachrymantibus, in regem

benedi-

benedictus est, & in throno regni splendidissime collocatus est. De cuius temporis beatitudine sic diximus Heroicè.

Rex obiit, nec rege carens caret Anglia pace,
Hæc Henrice *creas miracula primus in orbe.*
Rex nondum, præsens nondum, tamen efficis illud,
Quod rex non potuit præsens (dignissime sceptris.)
Quam bene sceptra geres, qui regni flectis habenas,
Nondum sceptra gerens, dum trans maris alta moraris.
Per te, sed sine te fruitur tamen Anglia pace,
Hæc aurora tuos præcessit Phœbe nitores,
Ecce venis radians: radii sunt aduenientis
Certa fides, hilaris clementia, tanta potestas,* * al. cauta.
Leue iugum, vindicta decens, correctio dulcis,
Castus amor, libratus honor, frænata voluptas.
His igitur radiis dum sceptra decora decoras,
Tu diameda magis, quam te diadema perornat.
Anglia lethali iamdudum frigore torpens,
Nunc Solis feruore noui rediuiua calescens,
Erigis impressum terræ caput, & vacuatis
Mœstitiæ lachrymis, præ lætitia lachrymaris.
Cum lachrymis hæc verba tuo profundis alumno:
Spiritus es, caro sum: te nunc intrante reuixi.

FINIS.

ROGERI

DE HOVEDEN

ANNALIVM

Pars prior, & posterior.

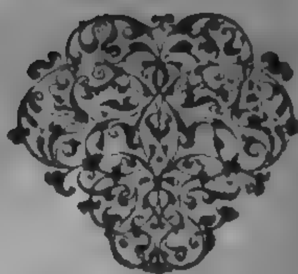

ANNO

M. DCI.

PROLOGVS.

In exordio huius operis genealogiam regum Northanhimbrorum libet demonstrare, vt ad eorum tempora valeamus peruenire, de quibus non est narratum post obitum reuerendissimi sacerdotis Bedæ. Ida *rex annis* duodecim regnauit, quo decedente* Glappa *vno regnauit anno, quem secutus* Adda, *octo annis tenuit regni fastigia: quo mortuo* Edelric *regnum adeptus est terrenum, quod tenuit septē annis; quo defuncto* Theodericus *annis quatuor regnum tenēs demum vitam perdidit, & Fridubuldo regnum dereliquit, qui septē annis monarchiam tenens** Husco *reliquit imperium, ipse quoq; septem annis imperium tenens, regnum & vitam perdidit. Octauus in regno claruit* Ethelfridus, *fortissimus regum, qui 28. annis regno potitus est. Huic successit* Edwinus *rex, qui fidē Christianitatis percipiēs, rex et martyr cælos penetrauit, postquā 17 annis regnauerat.* Oswaldus *vero rex post hūc regnū Northanhimbrorū Christianissimus suscepit, & 7. annis tenuit, quo cæli secreta scandēte, regnū post ipsum* Oswius *R. suscepit, & 28. annis tenuit; quo sublato ad supera,* Egfridus *imperium suscepit, qui regnauit annis 15. quo à Pictis interfecto, quia iniuste vastauerat Hyberniam, regnauit pro eo* Alfridus *frater eius:* Alfrido *vero successit filius eius* Osredus. *quo occiso* Choenredus *regni gubernacula suscepit, cui in regnum successit* Osricus, Osrico *vero successit* Ceolwlfus *frater* Choenredi: *huic* Beda *historiographus Anglorum historiam destinauit. His peractis libet ex sanctissimi doctoris Anglorum* Bedæ *riuulis historiæ fundamentum assumere huius operis, incipientes ab vltima ipsius prædicti viri sententia, & sic annos Domini consignantes, & regum tempora cauta ratione disponentes, cæterorumque fidelium vitam, & miracula breuiter pro posse annotantes, optamus summopere cum ipsis æternæ retributionis palmam à* Christo *percipere.*

al. vndecim.

al. Husso.

Spiritus alme veni, sine te non disceris vnquam.
Munera da linguæ, qui das in munere linguas.

ROGERI DE HOVEDEN ANNALIVM PARS PRIOR.

Anno ab incarnatione Domini 732. vt *Beda* narrat, *Brectwaldus* Archiepiscopus Doroberniæ est defunctus, & in ecclesia sancti *Petri* sepultus. Eodem anno *Tatwine* est consecratus archiepiscopus nouus Dorobernensis ecclesiæ, *Edilbaldo* rege Merciorum quintum decimum agente annum imperii. Ipso quoque anno *Ceolwlfus* rex captus, attonsus, & remissus est in regnum. Erat vero miro scripturarum studio imbutus, vt *Beda* testatur in exordio sui proœmii veridicus. *Acca* episcopus eodem anno de sua sede est fugatus, & *Cynebrect* Lindisfarnorum ecclesię antistes obiit. Anno 733. *Thatwine* archiepiscopus ab apostolica sede accepto pallio ordinauit* *Alwin* & *Sigfrid* episcopos. eclipsis solis facta est 19. Kalend. Septembris circa horam diei tertiam, ita vt pene totus orbis solis quasi nigerrimo & horrendo scuto videretur esse coopertus. Anno 734. luna sanguineo rubore est perfusa, quasi hora integra, secundo Kalendas Februarii, circa gallicinium, dehinc nigredine subsequente, ad lucem propriam est reuersa. Eodem anno *Thatwine* archiepiscopus nouus Dorobernensis ciuitatis in Cantia obiit die tertio Kalend. Augusti. Primus ipsius ciuitatis episcopus erat *Augustinus*, gloriosus doctor totius regni, ac egregius fundator Christianæ fidei ac religionis, quem ordine sequuti sunt *Laurentius*, *Mellitus*, *Iustus*, *Honorius*, *Deus-dedit*, *Theodorus* doctissimus, *Brictwaldus*: quos sequutus est *Thatwine* episcopus, sicut præfati sumus. Eodem anno ordinatus est *Fridebertus* Haugustaldensis episcopus. Anno 735. *Nothel-*

al. Alwig

mus archiepiscopus Cantuariensis ordinatus est, & Egbert Eboraci antistes primus post Paulinum, accepto ab Apostolica sede pallio, genti Northanhimbrorũ in Archiepiscopum ordinatus est. Beda doctor obiit in Giruũ. Anno ab incarnatione Domini 736. Nothelmus, pallio à Romano pontifice suscepto, ordinauit tres episcopos; Cuthbertũ videlicet, Heordwaldum, & Ethelfridum. Anno 737. Aldwine, qui & wor episcopus defunctus est, ac pro eo Hwntta, & Tota Mercis, ac Midleanglis sunt consecrati antistites. Eodẽ anno pro Ceolwlfo regnum Northanhimbrorum Eadbert filius patrui eius suscepit. Anno 738. Swetbrit Orientalium Saxonum rex obiit. Anno sequenti, Ethelbeard rex Occidentalium Saxonũ defunct⁹ est, & pro eo Cuthredus frater eius rex cõstituitur. Ipso quoq; anno, Nothelmus Archiepiscopus, post annos quatuor accepti Episcopatus diem obiit, & Adulf Rofensis ecclesiæ episcopus est defunctus. Anno 740. Ethelwald Lindisfarnensis ecclesiæ antistes migrauit ad Dominum, & Kinewlfe in episcopatum subrogatus est. Eodem vero anno reuerendæ memoriæ, Acca Episcopus subleuatus est in regionem viuentium, peractis in episcopatu Haugustaldensis Ecclesiæ annis viginti quatuor, ad cuius Ecclesiæ partem Orientalem corpus eius honorifice conditum est: ac deinde peractis à depositione sua plusquam trecentis annis, à quodam presbytero diuina reuelatione translatus est, ac in ecclesia intra feretrum condigno honore positus, vbi vsque hodie in magna veneratione habetur; ob cuius sanctitatis meritum omnibus demonstrandum, casula, & tunica, & sudarium, quæ cum sanctissimo eius corpore in terra posita erant, non solum speciem, sed etiam fortitudinem pristinam vsque in hodiernum diem seruant. ipso autem anno, quo sanctus Acca Episcopus ad cœlestia regna migrauit, Arwine filius Eadulfi occisus est die nono Calend. Ianuarii, feria * sexta. Eodem anno Cuthbertus vndecimus Dorobernensis Ecclesiæ Archiepiscopatum suscepit, at vero post Adulfum Rofensis Ecclesiæ sacerdotium Dun accepit. Anno 741. monasterium in Eboraca ciuitate succensum est nono Calendas Maii feria prima. Anno 744. factum est prælium inter Pictos & Brittones; sequenti vero anno visi sunt in aere ignei ictus, quales nunquam antea mortales illius æui viderunt, & ipsi pene per totã noctem visi sunt Calendas scilicet Ianuarii. Eodem quoque anno (vt quidam referunt) Dominus Wilfridus, secundus Eboracæ ciuitatis Episcopus, migrauit ad Dominum tertio Calendas Maii. nos vero dicimus, quod priusquam Beda suam historiam explicuisset, translatus sit ille primus Wilfridus ad cœlestem patriam. Ipsis diebus Lundoniæ ciuitatis Episcopus nomine * Inguad obiit, his temporibus floruit sanctus Gutilacus. Anno 749. Elfwald rex Orientalium Anglorum defunctus est, regnumque Hunbenna, & Albert sibi diuiserunt. sequenti vero anno, hoc est 750. Eadbert rex Kinewlfum Episcopum in vrbem Bebbam captiuum adduxerat, basilicamque sancti Petri obsideri fecit in Lindisfarnea. Offo quoque filius Alfredi ad reliquias sancti Cuthberti Pontificis, innocens coactiue accurrebat, pene defunctus fame de Ecclesia sine armis abstractus est; eodem anno Allwich Episcopus obiit, & Aldulfe diaconus eius ordinatus est in Episcopum. Cuthred autem, rex Occidentalium Saxonum, surrexit contra Ethilbaldum regem Merciorum. Anno ab incarnatione Dominica 752. eclipsis lunæ facta est, Pridie Calendarum August. Anno 753. Bonefacius Archiepiscopus qui & Winfridus, Francorum martyrio coronatus est cum quinquaginta tribus. Sequenti anno Cuthred rex Occidentalium Saxonum obiit, cuius regni sceptra Sigbert accepit. Anno 756. Eadbert rex * decimo quinto anno regni sui, & Vnnust rex Pictorum duxerunt exercitum ad vrbem Alclutit, ibique Brittones inde conditionem receperunt, prima die mensis Augusti; decima autem die mensis eiusdem interiit exercitus pene omnis, quem duxit Deouama ad Niwanbirig id est ad nouam ciuitatem. Eodem anno Baltere Anachorita vitam sanctorum sequutus est, & migrauit ad Dominum: Luna autem sanguineo rubore superducta octauo Calendas Decembris quindecima ætate, id est, plenasicque paulatim decrescentibus tenebris ad lucem pristinam peruenit: nam, mirabiliter, ipsam lunam sequente lucida stella, & pertranseunte, tanto spatio eam antecedebat illuminatam, quanto sequebatur, antequam esset obscurata. Anno 757. Ethelbald rex Merciorum à suis tutoribus fraudulenter occisus est. Eodem vero anno Merci bellum ciuile inter se inierunt; Bearnred in fugam verso, Offa rex victor exitit. Anno 758. Eadbert rex sponte contulit regnum sibi a Deo collatum filio suo nomine Osulfo, qui vno anno regnum tenuit, amisit, perdidit; quia occisus est nequiter à sua familia iuxta Mechilwongtune nono Calend. Augusti. Sequenti vero anno Ethelwald, qui & Mollis dictus est, regnare cœpit nonis Augusti, cuius tertio anno inchoante grauissimum iuxta Cladunum gestum est bellum septimo idus Augusti, in quo cecidit Oswine post triduum prima feria. Ethelwald vero rex prædictus victoriã sumpsit in bello: ipso quoque anno Vnnust Pictorum rex defunctus

al. septima

al. Inguald.

al. decimo octano

defunctus est. Anno 762. *Ethelwald* rex præfatus accepit reginam *Etheldritam* Kalendas Nouemb. in Cateracta. Tertio denique anno hoc est 764. nix ingens gelu ligata; omnibus retro seculis incomparabilis, à principio hyemis pene vsque ad mediam veris terram oppressit, cuius vi arbores, & olera magna ex parte aruerunt, ac marina animalia multa inuenta sunt mortua. Eodem quoque anno *Ceolwlf*, quondam rex tunc Domini nostri *Iesu Christi* seruus, monachusque obiit. Huic vero regi *Beda* historiographus veridicus direxit epistolam sic inchoando: *Gloriosissimo regi* Ceolwlfo Beda *famulus* Christi *& presbyter, Historiam gentis Anglorum, quam nuper edideram, libentissime tibi, rex, desideranti, & prius ad legendum, & post ad scribendum, ac plenius ex tempore meditandum transmitto.* Ipse rex postmodum abrenuntians seculo, in Lindisfarnensi ecclesia monachus effectus, cœlesti regno militauit; cuius corpus postea delatum in ecclesiam Northam, multis ibidem (vt fertur ab habitatoribus ipsius loci) miraculis claruit. Hoc rege, iam monacho facto efficiente, data est Lindisfarnensis ecclesiæ monachis licentia bibendi vinum vel cereuisiam; antea enim non nisi lac vel aquam bibere solebant, secundum antiquam traditionem sancti *Aidani* primi eiusdem ecclesiæ antistitis, & monachorum, qui cum illo de Scotia venientes, ibidem donante rege *Oswaldo* mansionem acceperant; & cum magna districtione, futuræ vitæ seruientes degere gaudebant. anno eodem multæ vrbes, monasteriaque, atque villæ per diuersa loca, nec non & regna repetino igne vastatæ sunt, verbi gratia * Sterburgwenta ciuitas, Homunic, Lundonia ciuitas, Eboraca ciuitas, Donaccestir, aliaque multa loca illa plaga concussit. Eodem anno *Frehelm* presbyter & Abbas obiit, & Episcopus Merciorũ gentis nomine * *Tocca* defunctus est, & *Eadbert* pro eo ordinatus est episcopus. his quoque temporibus *Frithwald* Episcopus Candidæ Casæ ex hoc seculo migrauit, pro quo *Pechtwine* in loco illius subrogatur. Anno 765. ignei ictus in aere visi sunt, qualesquõdam apparuerunt tempore nocturno Calend. Ianuarii. vt superius annotauimus. Eodem anno *Ethelwald* regnum Northanhimbrorum amisit in Wincanheale tertio Calend. Nouembris cui *Alcred*, prosapia *Idæ* regis, (vt quidam dicunt) successit in regnum. *Hemeli* quoque Merciorum Episcopus obiit. *Cuthred* ordinatus est Episcopus in Licetfeldam; eadem quoq; tempestate *Bregwine* Archiepiscopus defunctus *Lambertum* habuit successorem; *Aldulfo* quoque antistiti defuncto in Lindisse *Ceolwlfe* successit. Anno 766. *Egbert* Archiepiscopus Eboracæ ciuitatis in pace *Christi* requieuit decimo tertio Calend. Decẽbris: trigesimo quarto anno Episcopatus sui: eodem anno sanctus *Frithebertus* * Haugustaldensis Episcopus obiit. Anno 767. *Albert* Eboracæ ciuitatis, & *Alcmund* Haugustaldensis Ecclesiæ consecrati sunt Episcopi octauo Calend. Maii. Eodẽ anno *Albert* ad Eastsexos ordinatus est Episcopus, & *Ceolwlfe* in Lindisse consecratus est Episcopus. Ipso quoque anno *Etha* Anachorita fœliciter in Cric obiit, qui locus distat ab Eboraca ciuitate 10. milliariis. Anno 768. *Eadbert* decimo anno amissionis regni sui in clericatu & Dei seruitio fœliciter emisit spiritum. eodem anno *Pippin* rex Francorum obiit, & *Hadwine* ordinatur episcopus ad Maculhi. Anno 769. Cataracta succensa est ab *Carnredo* tyranno, & ipse infœlix eodem anno incendio periit Dei iudicio. Anno 771. *Offa* rex Merciorum Hestingorum gentem armis subegerat. eodem anno *Carlemon* rex Francorum subita præuentus infirmitate defunctus est, sed & frater eius *Carolus*, cum dimidium prius patris obtinuisset principatum, totius regni monarchiam, & Francorum fastigium populorum dehinc est adeptus inuicta fortitudine. Anno 772. *Carolus* Francorum rex collecta manu valida, & bellicosis suæ maiestatis viris coniunctis Saxonum gentem est ingressus, multisque ex principibus ac nobilibus viris amissis in sua se recepit. Anno ab incarnatione Dominica 773. *Hadwinus* Migensis Ecclesiæ antistes obiit, & *Leuthfrid* pro eo subrogatus est Episcopus. *Wlfeth* quoque Abbas Beuerlacensis obiit, & *Albertus*, Eboracensis Archiepiscopus pallium ab *Adriano* Papa sibi directum accepit. Anno 774. *Eadwlf* dux obiit, & *Alcredus* rex consilio, & consensu suorum omni regiæ familiæ, ac principum destitutus societate, exilio imperii maiestatem mutauit, primo in vrbem Bebban, postea ad regem Pictorum nomine *Cynoth*, cum paucis fugæ comitibus se contulit. Bebba vero ciuitas, vrbs est munitissima nõ admodum magna sed quasi duorum, vel trium agrorum spatium, habens vnum introitum cauatum, & gradibus miro modo exaltatum; habet in summitate montis Ecclesiam perpulchre factam, in qua est scrinium preciosum, in quo inuoluta pallio iacet dextra manus sancti *Oswaldi* regis incorrupta, sicut narrat *Beda* historiographus huius gentis: est in occidente, & in summitate ipsius ciuitatis fons miro cauatus opere, dulcis ad potandũ, & purissimus ad videndũ. *Ethelredus* quoque filius *Ethelwaldi* pro eo regnum suscepit, & vix quinque annos tenuit, vt postea clarebit. Eadem tempestate *Carolus* rex Francorũ inuictissimus nobilissimam Longobardorũ vrbem Tycinã longa

al. Streburgwenta.

al. Totta.

al. Hagustaldensis

obsidione vexatam simul cum ipso rege *Desiderio*, ac totius Italiæ imperio cepit. Anno 775. rex Pictorum *Cynoth* obiit,& *Eadulf* dux per insidias fraudulenter captus, post spatium exigui temporis occiditur, sepelitur, obliuiscitur: *Ebbi* quoque Abbas obiit, *Carolus* quoque rex (vt præfati sumus) bellicosissimus Francorum cum omni exercitus sui virtute vallatus, confortatus, glorificatus, gentem Saxonum est ingressus centuriatus, atque legionibus stipatus; quam regionem grauissimis præliis vastauit, igne, ferroque debacchando; quia erat efferatus animo, vrbes denique Sigeburch,& Arcsburch, atq; prouinciam Bohweri, olim à Francis oppressam, suo potenter adiecit summo imperio. Anno 777. *Pecwine* episcopus Candidæ Casæ migrauit ad Dominum, cui *Ethelbricth* successit. Anno 779. *Ethelredo* quippe de regali solio expulso, & in exilium fugato, cogitur mœstos inire modos. *Elfwald* vero filius *Osulfi*, *Ethelredo* expulso, regnum Northanhimbrorum suscepit, tenuitque decem annis. Erat enim iste rex pius & iustus, vt sequens demonstrabit articulus. Anno 780. *Osbald*, & *Ethelbeard* duces congregato exercitu, Bearn patricium *Elfwaldi* regis in * Seletunh (al. Seletune.) succenderunt nono Calendas Ianuarii. Eodem anno *Alberth* archiepiscopus ex hac luce migrauit ad *Christum*, *Eanbaldo*, se adhuc viuente, ad eandem sedem ordinato. *Cinwlf* quoq; Episcopus eodem anno relictis secularibus curis *Higbaldo* gubernacula Ecclesiæ cum electione totius familiæ commisit. Eodem etiam anno *Eanbald* Episcopus pallium ab apostolica sede sibi directũ accepit, qui eo accepto in Episcopatum solemniter est confirmatus. Anno 781. *Alchmundus* Haugustaldensis Ecclesiæ præsul eximiæ religionis,& magnarũ virtutum vir, regnante glorioso rege *Elfwaldo* anno tertio regni eius, septimo idus Septembris migrauit ad *Christum*, & ei sanctus *Gilbertus* successit. Anno 783. qui est annus quintus *Elfwaldi* regis iusti, *Werburc*. quondam regina Merciorum, tunc vero Abbatissa defuncta est semper cum *Christo* victura. Eo tempore *Kinwlf* Episcopus, anno sui Episcopatus 40. ad cœlestia regna migrauit. Anno 786. qui est annus *Elfwaldi* regis octauus, *Bothwine* venerabilis Abbas Hripensis Ecclesiæ in conspectu astantium fratrum ad cœlestem patriam transiuit, & *Abbert* pro eo electus, est, & ordinatus. Eodem anno *Aldulf* consecratus est Episcopus ab *Eanbaldo* Archiepiscopo, *Gilbertoque* & *Higbaldo* Episcopis apud Corabrige. his diebus *Rictrith* iamdudum regina tunc Abbatissa transiuit ad Dominum. Ea tempestate *Kinwlf* Occidentalium Saxonum rex à perfido tyranno *Kinebardo* lugubri morte interfectus est, & ille crudelis interemptor ab *Osredo* duce in vltionem domini sui immisericorditer interfectus est; regnumq; Occidẽtalium Saxonum *Brictrich* accepit. Tempore illo legati ab Apostolica sede à Domino *Adriano* Papa ad Brittanniã directi sunt (in quibus venerabilis Episcopus *Georgeus* primatum tenuit) qui antiquã inter nos amicitiam & fidem Catholicam, quam sanctus *Gregorius* Papa per beatum *Augustinum* docuit, innouantes honorifice suscepti sunt à regibus,& præsulibus siue primatibus huius patriæ, & in pace domum reuersi sunt cum magnis donis, vt iustũ erat. Anno 787. Synodus cõgregata est in Pyncamhale quarto Non. Septembris, in quo tempore *Albert* Abbas Hripensis decessit, & ei *Sigred* successit. Anno 788. *Elfwaldus* rex, coniuratone facta, ab eius patricio *Sigga* nomine, miserabili occisus est morte nono Cal. Octobris in loco, qui dicitur * Siltecester (al. Scyclecester.) iuxta murum. Corpus vero eximii regis ad Haugustaldensem Ecclesiam cum magnis monachorum cuneis, & clericorum cantilenis perlatum est, & in Ecclesia sancti *Andreæ* apostoli honorifice sepultum est: cui successit *Osredus* filius *Alcredi* regis, nepos eius pro eo annum vnũ. In loco vero, quo *Elwaldus* rex iustus interfectus est lux cœlitus emissa dicitur videri à plurimis. Constructa est ibidem Ecclesia à fidelibus illius loci, atque in honorem Dei,& sanctorum *Cuthberti* Episcopi,& *Oswaldi* regis,& Martyris consecrata. Anno 790. *Ethelredus* de exilio liberatus est,& iterum per gratiam *Christi* regni solio est subthronizatus. *Osredus* autem rex dolo suorum principum circumuentus, * (al. ac.) à regno priuatus attonsus est in Eboraca ciuitate,& postea necessitate coactus exilium petit. Cuius anno secundo *Eardulf* dux captus est, & ad * Hripum (al. Ripum.) perductus, ibique occisus extra portam Ecclesiæ à rege præfato. Cuius corpus fratres cum Gregorianis concentibus ad Ecclesiam portantes & in tentorio foris ponentes, post mediam noctem viuus est in Ecclesia inuentus. Eodem anno *Baldwlf* ad Candidam Casam ordinatur Episcopus in loco, qui dicitur Heartahaldsh, quod interpretari potest locus Dominorum. Anno vero priori *Ethelbert* Episcopus sua sede relicta, sancto *Gilberto* defuncto, Episcopatum Haugustaldensem in propriam accepit dominationem. Anno 791. filii *Elwaldi* regis ab Eboraca ciuitate vi abstracti; & de Ecclesia principali per promissa fallaciæ abducti,& miserabiliter sunt peremptì ab *Ethelredo* rege in Wonwaldremere/ quorum nomina *Elf* & *Elfwine* fuerunt. Eo quoq; anno *Lambertus* Dorouernensis Ecclesiæ Archiepiscopus migrauit ad Dominum,

cui

cui *Ethelheardus* Hludensis monasterii abbas electus, & consecratus successit. Anno 792. *Carolus* rex Francorum misit synodalem librum ad Brittanniam, sibi à Constantinopoli directum, in quo libro (heu proh dolor) multa inconuenientia, & veræ fidei contraria reperiebantur; maxime, quod pene omnium orientalium doctorum non minus quam trecentorum, vel eo amplius Episcoporum vnanimi assertione confirmatum fuerit, imagines adorari debere, quod omnino Ecclesia Dei execratur. Contra quod scripsit *Albinus* epistolam ex authoritate diuinarum scripturarum mirabiliter affirmatam; illamque cum eodem libro ex persona Episcoporum, ac principum nostrorum regi Francorum attulit. Ipso quoque anno *Osredus* de exilio sacramentis & fide quorundam principum, clam de Eufania venit, ibique deficientibus ab eo suis militibus, captus est à rege præfato *Ethelred*, atque eo iubente occisus in loco, qui dicitur Dingburch decimo octauo Calendas Octobris; corpus vero eius ad ostium Tini fluminis perlatum est, & in basilica eiusdem eximii cœnobii sepultum. Eodem anno *Ethelred* rex accepit reginam *Elfledam* filiam *Offæ* regis Merciorum tertio Calendas Octobris apud Cataractam. Anno 793. qui est annus *Ethelredi* regis quartus, dira prodigia miseram Anglorum terruere gentem, siquidem fulmina abominanda, & dracones per aera, igneique ictus sæpe vibrare, & volitare videbantur: quæ scilicet signa famem magnam, & multorum hominũ stragem pessimam, atque inedissibilem, quæ subsecuta est, demonstrauere. Ipso quoque anno *Sigga* dux, qui interfecit *Elfwaldum* regem, interiit propria nece, cuius corpus ad insulam Lindisfarnensem perlatum est nono Calendas Maii. Lindisfarnensis insula magna est per ambitum, verbi gratia, octo vel amplius milliariis se extendens: in qua est nobile monasterium, quo eximius *Cuthbertus* antistes positus erat, cum aliis præsulibus, qui eius successores dignissimi extiterant, de quibus conuenienter dici potest, quod canitur *Corpora sanctorum in pace sepulta sunt.* Lindis dicitur flumen, quod in mare excurrit duorum pedum latitudinem habens, quando Ledon fuerit, id est minor æstus, & videri potest; quando vero Malina fuerit, id est maior æstus maris, tunc nequit Lindis videri. Æstus Oceani lunam sequitur, tanquam eius aspiratione retrorsum trahatur in accessum, eiusque impulsu retracto refundatur, qui quotidie bis affluere, & remeare vnius horæ dodrãte, & semiuncia (quæ est dimidia) transmissa videtur, vt *Beda* testatur. Farne autem insula est in qua beatissimus *Cuthbertus* heremiticam duxit vitam. Non tanta est vt Lindisfarne sed est posita in mare, magnis exturbata fluctibus diebus & noctibus. Eodem sane anno Pagani ab aquilonali climate nauali exercitu, vt aculeati crabrones, Brittanniam venientes, hac illacque, vt dirissimi lupi, discurrentes, prædantes, mordentes, interficientes, non solum iumenta, boues & oues, verum etiam sacerdotes, leuitasque, chorosque monachorum, atque sanctimonialium. veniunt, vt præfati sumus, ad Lindisfarnensem ecclesiam, miserabili prædatione, vastant cuncta, calcant sancta pollutis vestigiis, altaria suffodiunt, & omnia thesauraria sanctæ ecclesiæ rapiunt, quosdam è fratribus interficiunt, nonnullos secum vinctos assumunt, perplurimos opprobriis vexatos nudos proiiciunt, aliquos in mare demergunt, quibus recte illud aptari potest, fortuna vices premit insontes,

Debita sceleri noxia pœna.
At peruersi resident celso more solio,
Sanctaq; calcant iniusta vice colla nocentes.
Latet obscuris condita virtus clara tenebris,
Iustosque tulit crimen iniqui.

Illis vero recedentibus, & de præda, vel prauis actibus gratulantibus, quid infortunii sequens annus attulerit, prosequemur. Anno 794. prædicti Pagani portum *Egfredi* regis vastantes, Monasterium Doni annis prædauerunt. sed sanctus *Cuthbertus* nõ sine punitione eos sinebat abire. Princeps quippe eorum ibidem crudeli nece est occisus ab Anglis, & post exigui temporis spatium vis tempestatis eorum naues quassauit, perdidit, contriuit, & perplurimos mare operuit. Nonnulli itaque ad littus sunt eiecti, & mox interfecti absque misericordia, & hæc recte illis contigerunt, quoniam se non lædentes grauiter læserunt. Ea tempestate *Ethelheard* dux quondam, tunc autem clericus in Eboraca ciuitate obiit. *Adrianus* Papa venerabilis eodem anno migrauit ad Dominum 7. Calendas Ianuarii, qui sedit annos 26. menses decem, dies duodecim. Est quoque in Ecclesia Sancti *Petri* Apostolorum principis sepultus, & super sepulchrum eius Platona (id est marmor) parieti infixa gesta bonorum eius aureis literis, & versibus scripta iubente rege *Carolo*. Anno 795. idem rex fortissimus *Carolus* cum manu valida Hunorum gentem armis vastando subegerat, & eorum principe fugato, & ipsius exercitu superato, vel perempto, sublatis

inde quindecim plaustris auro, argentoque, palliisque holosericis preciosis repletis, quorum quodque quatuor boues trahebant; quæ omnia idem rex propter victoriam à Domino sibi concessam, *Christi* Ecclesiis, atque pauperib9 diuidere præcepit, grates Deo referens, cum omnibus secũ pugnantibus. Anno 769. qui est annus septimus *Ethelredi* regis, *Atric* quondam dux, tunc clericus in Eboraca ciuitate obiit, & paulo post (id est quinto Cal. Aprilis) eclipsis lunæ facta est inter gallicinium, & auroram. Eodem anno *Ethelred* rex occisus est apud Cobre 14. Cal. Maii. *Osbald* vero patricius a quibusdam ipsius gentis principibus in regnum est constitutus, & post viginti septem dies omni regiæ familiæ, ac principum est societate destitutus, fugatusque, & de regno expulsus, atque ad insulam Lindisfarnensem cum paucis successit, & inde ad regem Pictorum cum quibusdam è fratribus nauigio peruenit. *Eardulf* enim, de quo supra diximus, filius *Earnulfi* de exilio vocatus regni infulis est sublimatus, & Eboraci in Ecclesia sancti *Petri* ad altare beati *Pauli* (vbi illa gens primum perceperat gratiam baptismi) consecratus est septimo Calend. Iunii. Et non multo post, id est septimo Cal. Augusti, *Offa* potentissimus rex Merciorum postquam 39. annos regnauit, defunctus est, cui successit in regno filius eius *Ecfreth*, quiq; obiit eodem anno. *Kenulfius* pater *Kenelmi* quoque deh nc diadema regni Merciorum suscepit, glorioseque tenuit inuicta virtute sui potentatus, ipso quoque anno *Ceolwlf* in Lindisse obiit, & paulo post, id est quarto idus Augusti *Eanbaldus* archiepiscopus obiit in monasterio, quod dicitur Edete, corpusque eius magno comitante agmine ad Eboracam ciuitatẽ portantes in ecclesia beati *Petri* apostoli sepultũ est honorifice. statim vero alter *Eanbaldus* eiusdem Ecclesiæ presbyter electus est, & consecratus ab Episcopis *Ethelberto*, & *Hygbaldo*, atque *Baldwlfo*, apud Sochesburg. Anno 797. *Eanbaldus* ille posterior, accepto ab apostolica sede pallio, in Archiepiscopatum genti Northanhimbrorum solemniter confirmatus est sexto idus Septembris in natiuitate sanctæ *Mariæ*. vnde Poeta ait:

Splendet honore dies, in quo bona virgo Maria
Stirpe Dauid *regis procedens edita mundo est.*

Eodem anno *Ethelbertus* Episcopus Hagustaldensis obiit, cui *Eadred* successit, ordinatus ab *Eanbaldo* archiepiscopo, & *Higbaldo* Episcopo in loco, qui dicitur Wdforda. Anno 798. Coniuratione facta ab interfectoribus *Ethelredi* regis *Wada* dux in illa coniuratione cum illis bellum inierunt, contra *Erdulfum* regem in loco, qui appellatur ab Anglis Billingahon iuxta Wallalege, & ex vtraque parte plurimis interfectis, *Wada* dux cum suis in fugam versus est, & *Eardulfus* rex victoriam regaliter sumpsit ex inimicis. Eodem anno Lundonia igne repentino cum magna multitudine hominum consumpta est. his tempestatibus *Kenulf* rex Merciorum cum omni exercitus sui virtute prouinciam Cantuariorum ingressus, miserabili prędatione pene vsque ad internecionem potenter vastauit. Captus est eodem tempore *Eadbert* rex Cantuariorum, cuius oculos præcepit auelli rex Merciorum, & manus immisericorditer præcidi pro superbia, & fraude eorum: deinde domini suffragio potitus adiecit imperium ipsius regni suo imperio, imponens sibi coronam in capite, sceptrumque in manu. Eodem quoque anno, qui est annus tertius *Kenwlfi* prædicti regis, synodo congregata in loco, qui dicitur Pincahnhal, præsidente *Ehanbaldo* Archiepiscopo, aliisque quamplurimis principalibus, & Ecclesiasticis viris. multa de vtilitate sanctæ Dei Ecclesiæ, gentisque Northanhimbrorum, omniumque prouinciarum consiliati sunt, & de obseruatione Paschalis, festi, & iudiciorum diuinorum, & secularium, quæ diebus iustorum regum, & ducum bonorum, atque sanctorum Episcoporum aliorumque sapientium, clericorum scilicet, atq; monachorum, quorum prouidentia & iustitia, atque diuinis* artibus status regni Northanhumbrorum suauiter redolebat his temporibus. Præcepit dominus antistes *Eanbaldus*, recitari quinque synodorum fidem, de quibus in historia Anglorum sic scribitur, *suscipimus sanctas, & vniuersales quinque synodos beatorum, & Deo acceptabilium patrum, sicut præsentis libri continet textus &c.* Anno 799. naues plurimæ in Brittannico vi tẽpestatis quassatæ sunt, atque concussæ, vel collisæ, & cum magna multitudine hominum demersæ sunt. Eodem anno *Brorda* Merciorum princeps, qui & *Hyldegils* vocabatur, defunctus est. Abbas vero vocitatus more *Altilthegno* præfecto suo lugubri morte interemptus est. Ipso quoque tempore *Osbald* quondam dux, & patricius, & ad tempus rex, tunc vero abbas obiit, & in Eboracensi Ecclesia sepultus est. *Aldred* vero dux, interfector *Ethelredi* regis à *Thormundo* duce in vltionem Domini sui eiusdem regis interfectus est. Anno 800. *Heardred* Haugustaldensis Ecclesiæ præsul anno tertio Episcopatus sui obiit, cui *Eanbrith* successit. Tempore quoque eodem, ante natale Domini 9. Cal. Ianuar. ventus ingens ab Africo, vel a Fouonio exsurgens suo inenarrabili flatu vrbes multas, domos, ac villas perplurimas per

*al. actibus

per diuersa loca destruxit, & ad solum diruit, arbores quoque innumeræ radicitus euulsæ, & ad terram prostratæ sunt. quo anno inundatio maris vltra terminos suos profluxit; facta est etiam magna pecorum strages in locis diuersis. Anno 801. *Edwine* qui & *Eda* dictus est, quondam dux Northanhumbrorũ, tunc vero per gratiã saluatoris mundi abbas in Dei seruitio roboratus diem clausit vltimum in conspectu fratrum 18. Cal. Februar. his temporibus *Eardulf* rex Northanhumbrorum duxit exercitum contra *Kenwlfum* regem Merciorum propter susceptionem inimicorũ eius, qui & ipse congregans exercitum secũ aliarum prouinciarum promouit auxilia plurima: longa inter eos expeditione facta, tandem cum consilio episcoporum, ac principum Anglorum ex vtraque parte pacem inierunt per gratiam regis Anglorũ. factaque firmissima pacis concordia inter eos, quam sub iureiurando in euangelio *Christi* ambo reges confirmauerunt, Deum testẽ, atq; fideiussorem interponentes, vt in diebus eorum, quamdiu vita præsenti potirentur, & regni essent infulis suffulti, pax firma, veraq; amicitia inter eos inconcussa, & inuiolata persisteret. Eodem anno *Hathubert* Londoniensis episcopus obiit, & paulo post magna pars vici ipsius repentino igne consumpta est. hoc anno potentissimus rex Francorũ *Carolus*, Romæ summus imperator declaratur ab omni senatu, imposito capiti eius diademate imperiali à domino Papa. Anno 802. ab incarnatione dominica *Bricthrich* occidentalium Saxonum rex, qui eidem genti 17. annis nobilissime præfuit, obiit, cui *Egbert* successit. Prædictus autem rex *Bricthric* acceperat sibi in matrimonium *Eadburgam*, quæ fuerat filia regis Merciorum nomine *Offa*, qui vallum magnum inter Brittanniam, & Merciam, id est de mari vsque ad mare, fieri iussit. hæc igitur *Eadburga*, cum esset filia regis, multis suffulta honoribus, miris se extollebat ambitionibus, quæ more paterno tyrannice viuere cœpit, & omnem hominem execrari, sicque, vt omnibus esset perosa, non solum ducibus, & magistratibus, verum etiam cunctis populis. Omnes religiosos viros semper ad regem accusare non cessauit, & ita * maledica virum suum constrinxit blanditiis, vt illos, quos accusa- *al. male-*
bat aut vita, aut regno priuaret, & si à rege impetrare non posset, veneno eos clam necare *dicta.*
non distulit. erat eodem tempore quidam præclarus adolescens regi prædicto valde amabilis, & charus, quem cum accusare vellet ad regem, & minime præualeret, veneno ipsum maleuola extinxit, de quo veneno cum ipse rex ignoranter gustasset, animam exuit. neque enim illa venenum regi proposuerat dare sed puero, quem princeps ducum præoccupans, ambo necis poculum biberunt, amarissimo ambo gustu perierunt. quo ex hoc scelere perempto, venefica illa nequissima timore perterrita, fugiendo cum innumerabilibus thesauris mare transiit, regem adiens Francorum famosissimum *Carolum*. ad quem cum ante solarium adstaret, & regi deferret munera pretiosa, sic eam affatus est, elige *Eadburg*, quem velis, me, vel filium meum, qui mecum in solario astat; at illa sine deliberatione stulte respondet dicens, si mihi optio daretur, filium tuum magis, quam te eligerem, quia iunior esse videtur: cui rex *Carolus* respõdisse fertur, si me elegisses, haberes filium meum, sed quia illum elegisti, nec me, nec illum propitium habebis. cõtulit tamẽ illi propter improbitatem eius optimum monasterium, in quo (deposito seculari habitu, sub specie hypocrisina indumento sanctimonialium assumpto) perpaucis fungebatur annis. Sicut enim execrabilis ipsa nequiter in propria vixit regione, ita multo miserabilius, & nequius in terra aliena vixisse deprehenditur. namq; paruo tempore peracto, dum, quæ sancta erant, exercere à quibusdam æstimaretur, à quodam suæ propriæ gentis ignobili viro cõstuprata est.

Cedat iustitiæ nubilus error,
Cessent profecto mira videri,
Mulierem, inquit, in adulterio deprehensam.

Nihil est quod admirere; *nihil occultum, quod non sciatur.* post hoc, præcipiente magno *Carolo* imperatore, proiecta est cum magno mentis tædio & angore à suo sancto monasterio; quę in paupertate & miseria vitæ suæ tempora vituperabiliter ad finem perduxit; quæ ad vltimum vno seruulo comitata, quotidie mendicans per domos, & ciuitates, atque castella in Pauia miserabiliter obiit. Defuncto rege glorioso *Bricthtrico* occidentalis regni successit post ipsius obitum in regnum, & imperium * *Egberth* rex, qui ex regali ipsius gen- *al. Egbert*
tis prosapia exortus, diadema totius regni capiti imposuit, maximo serto redimitus. Erat enim strenuissimus vir, & potens, multaque regna suo subiecit imperio. Regnauit autem 36. annis & 7. mensibus. *Egberto* successit *Ethelwlfus* filius eius potentissimus, qui de sua nobili coniuge habebat filios quatuor, quorum ista sunt nomina: scilicet *Ethelbald*, *Ethelbricth*, *Ethelred*, & *Alfred*, qui omnes sibi inuicem in regnum successerunt.

Cuthredus igitur supra dictus rex Westsexe post deuictum *Edelbun* fortissimum con- *Cuthred*

**al. Ethelbald*

sulem, vt alibi iam diximus 13. anno regni sui cum iam regis Merciorum * *Ethelbaldi* superbas exactiones & insolentiam ferre non posset, occurrit ei cum regionibus vexillatis apud Bereford omni spe viuendi postposita libertati. Adduxit autem secum *Edelhun* prædictum consulem bellicosum iam sibi concordem, cuius viribus & consilio fretus belli discrimen ingredi potuit. *Ethelbaldus* vero rex regum cum Mercensibus Kentenses adduxerat, oriẽtalesque Saxones, & Anglorũ multiplices copias. aciebus igitur dispositis cum in directum tendentes appropinquarent, *Edelhun* præcedens Westsexenses regis insigne, draconem scilicet aureum, gerens trasforauit vexilliferum hostilem. Vnde clamore orto pars *Cuthredi* valde confortata est moxq; sibi acies inuicem offenderunt & in mutuas cædes horrendis ictibus & terribili fragore concurrerunt. hoc bello Mercenses cum omni superbia sua ita detriti sunt, vt eos Westsexæ vsque in longam posteritatem fortuna subiiceret. videns autem acies loricis crispantes, galeis acutas, lanceis hirsutas, vexillis depictas, auro resplendentes, paulo post videret sanguine perfusas, lanceis cassatas, ruina dissipatas, cerebris humanis aspersas, visu horrendas. Congregantes autem se ad vexilla vtrinque procaces, & fortissimi viri, gladiis, & securibus amazonicis rem agentes, acies aciebus funeste irruebant. Memoria fugæ nulla, spes victoriæ vtrinque certa; Mercenses superbæ dominationis tumor inuitabat; Westsexas seruitutis horror accendebat. At vbicunque consul prædictus *Edhelhun* aciebus se infigebat, via ruinarum patebat, dum securis eius horrẽda strage corpora simul, & arma dissecaret. Rex autẽ fortissimus Mercensium *Ethelbaldus* quacunque ruebat, strages hostilis fiebat, dũ gladio suo inuictissimo essent arma pro veste, ossa pro carne. Cum igitur, (quasi duo ignes diuersis in partibus impositi obstantia quæque consumerent) contigit, vt sibi obuiam rex, & consul venirẽt. Vterque vero alteri terribiliter, vehementerque infrenduit, dexteram excussit seque in armis collegit, & ictibus immensis arma instantia pares lacessunt. Deus autẽ qui superbis resistit, animo regis superbi solitam confidentiam depressit. cum igitur, nec animum suum, nec vires ipse recognosceret, pugnantibus adhuc suis territus fugam cœpit. Nec ab hac die vsque ad mortis suæ tempora prosperum ei Deus quicquam concessit. Quarto siquidem post hoc anno rursus pugnans apud Secandune non sine miserabili exercituum ruina, fugam dedignans occisus est, & apud Repandun sepultus, sicque rex validissimus, cum 41. anno regnasset immoderatæ superbiæ pœnas exsoluit. Regnum vero Westsexe ex hoc tempore valde roboratum crescere vsque in perfectum non destitit. * *Cudredus* decimo quarto anno regni sui pugnauit contra Brittanos, qui frustra resistẽtes ei, qui regem *Edelbaldum* deuicerat, cito fugam inierunt, clademq; maximam sine hostium detrimento digne pertulerunt. Anno sequente *Cudredus* rex magnus, & excelsus, tot prosperitatibus, & victoriis clarus diem clausit extremum.

al. Guthredus

Sigebert9

Sigebertus regis prædicti cognatus ei successit, sed breui regnum tenuit, namq; ex prædecessoris sui euentibus tumefactus, & insolens etiam suis intolerabilis fuit, cum autem omnibus modis male tractaret eos, communesq; & * proprias leges vel ad commodũ suum deprauaret, vel pro lucro suo deuitaret, *Cumbra* consul eius nobilissimus prece totius populi, querimonias eorum regi fero intimauit, cumq; regem hortaretur mitius agere, populum benigne tractare, solitaque crudelitate deposita Deo & hominibus amabilem apparere, mox eum rex impia nece iussit interfici, populoq; sæuior & intolerabilior tyrãnidem augmentauit. *Sigebertus* rex in principio secundi anni regni sui, cum intolerandæ superbię & nequitiæ perduraret, congregati sunt proceres, & populus totius regni, & prouida deliberatione, & vnanimi cõsensu omniũ expulsus est à regno. *Kenewlf* vero iuuenis egregius de regia stirpe oriundus electus est in regem. *Sigebertus* vero impius fugatus à suis, & debitam nequitiæ suæ mortem metuens in syluam magnam, quę vocatur Andredeswald, fugiẽs se abscondit, vbi quidam porcarius *Cumbræ* consulis nequiter, (vt diximus) interfecti, regem absconditum inuenit, inuentum cognouit, cognitũ domini sui vindex occidit. Ecce manifestum Dei iudicium, ecce quomodo Dei iustitia non solũ futuro in seculo, verum & in isto digna meritis recompẽsat. Eligens namq; reges improbos ad contritionem promeritam subiectorum, alium insanire diu permittit; vt & populus prauus diu vexetur, & rex prauior in æternum acrius crucietur; veluti *Edelbaldum* regem Merce præfatum alium vero cita distermination præoccupat: ne populus suus nimia tyrannide oppressus non respiret, & immoderata principis nequitia citissimas vltionis æternæ debito pœnas incurrat; veluti *Sigebertũ* hunc, de quo tractamus, qui quãto nequior extitit; tãto vili9 à subulco interfectus, à dolore in dolorẽ transiit. Vnde iustitiæ æternę laus & gloria nunc & semper.

al. patrias

Kinewlfus

Kinewlfi regis anno primo, *Edelbaldo* regi Merce successit *Beornred* in regnum, sed breui. *Offa* enim eodem anno aufugauit eum, regnauitque super Merce 39. annis. *Offa* iuuenis

iuuenis nobilissimus, fuit filius quidem *Wingfred*, filii * *Chanwlf*, filii *Osmod*, filii *Epa*, filii al. Kanwlf. *Wippa*, filii *Creada*, filii *Chynewald*, filii *Cinbba*, filii *Hycis*, filii *Comer*, filii *Agelthen*, filii *Offa*, filii *Wermund*, filii *Widat*, filii *Wodan*. *Offa* rex strenuissimus fuit: vicit namque Kentenses prælio, vicit etiam Westsexas prælio, vicit quoque Northumbras prælio. *Offa* vir religiosus fuit; transtulit namque sancti *Albani* ossa in monasterium, quod construxerat, multisque modis ditauerat, deditque vicario beati *Petri* Romanæ vrbis pontifici, redditum statutum de domibus singulis regni sui in æternum. *Kinewlfi* regis anno tertio, *Eadbert* rex Northanhumbrorum videns regum prædictorum (*Edelbaldi* scilicet, & *Sigeberti*) vitam ærumnosam, & finem infaustum; *Ceolwlfi* vero prædecessoris sui vitam laudabilem, & finem gloriosum, meliorem partem elegit, quæ non auferetur ab eo. Regno namque relicto, tonsuram capitis in æternum diadema generaturam suscepit, fituasque vestes æthereum splendorē collaturas induit. Iste est octauus, regum illorū, qui regna sua pro *Christo* sponte dimiserunt, immo, (vt verius dicam) pro regno æterno commutauerunt: quibus octo beatitudinum iucunditas perennis multiplici delectamento ineffabiliter cumulatur quorum strenuitatem imitari beatorum est. successit autem ei in regno *Osulf* filius suus, sed cum vno anno regnasset, à familia sua nefanda proditione occisus est. Post quē *Moledelwald* regnauit 6. annis. Circa hoc tempus *Cuthbrictus* archiepiscopus obiit. *Kinewlfi* regis anno sexto *Ethelbrit* rex Kentensis defunctus est. eodem anno *Ceolwlf*, qui monachus relicto regno terreno factus fuerat, ad regnū cœleste migrauit. Anno vero sequente *Lambertus* factus est archiepiscopus Cantuariensis. *Molledelwald* cum 6. annis regnasset, regnum Northumbrorum dimisit: post quem *Aelred* octo annis regnauit, cuius regni anno secundo obiit *Egbert* archiepiscopus Eboracensis, expletis in archiepiscopatu annis 36. obiit & *Frideberch* Episcopus Haugustaldensis, cum episcopus fuisset triginta quatuor annis. *Egberto* archiepiscopo successit *Adelbert*: *Frideberto* episcopo successit *Almund*. Anno quarto *AElredi* regis obierunt *Pippinus* rex Francorum, & *Stephanus* Papa Romanorum, & *Eadbert* filius *Hecta*, dux famosissimus Anglorum. Anno gratiæ septingentesimo sexagesimo nono, *Kinewlfi* regis, anno decimo quinto, incepit fieri mutatio dexteræ excelsi. Imperium namque Romanum, quod tot annis in se præcellentissimum fuerat, *Karolo* regi magno Francorum subiectum est. Post triginta annos regni eius, quod in hoc anno inceperat, & successoribus eius vsque ad hunc diem contigit exinde. *Kinewlfi* regis anno vicesimo, pugnauit rex *Offa* cum Mercensibus contra Kentenses apud Ottanforde, clade autem horrenda vtrinque peracta, belli successibus *Offa* clarus effulsit. Eodem anno Northimbri fugauerunt regem eorum *AElred* ab Euerwic in hebdomada Paschali, & elegerunt sibi in regem *Edelred* filium *Molledelwald*, qui regnauit quatuor annis. Hoc autem anno visa fuerunt rubea signa in cœlo post occasum solis horrenda: serpentes visi sunt in Sutdsexe cum magna admiratione. Secundo autem ab hoc anno Saxones antiqui, vnde gens Anglorum descendit, ad fidem conuersi sunt, quo anno *Wubwine* Episcopus Wihternæ, 24. anno episcopatus sui morte affectus est. *Kinewlfus* vigesimo quarto anno regni sui, pugnauit contra *Offam* circa Bensitune; Martis autem casu minoratus * iocose cessit, & *Offa* rex castrum idem in iura sua redegit. Eodem anno *Edelbertus* sacratus est apud Euerwic, Episcopus in Winterne. Anno sequente *Edelbald* & *Herebert* duces regis Northimbræ, rebellantes domino suo occiderunt *Aldulf*, filium *Bose*, regalis exercitus primatem, martis congressibus apud * Kingesclive, & postea duces regis *Kinewlf* & *Eggum* prælio ingenti occiderunt duces prædicti apud Hilatirnum. Rex autem prædictus *Edelred*, ducibus suis, & spe amissa, fugit à facie eorum; illi vero constituerunt * *Alsimod* in regem, qui regnauit decem annis. Anno autem hoc sequente principes, & præpositi Northimbræ quendam consulem, & Iusticiarium suum, qui rigidior æquo extiterat, combusserunt. Eodem anno *Esbert* Archiepiscopus obiit in Cestre, cui successit *Enbalo*. Eodem anno *Kinebald* factus est Episcopus Lindisfarnensis. Eodem anno antiqui Saxones & Franci pugnauerunt; Franci vero vicerunt. Anno vero proximo rex Northimbræ *Alsinild* misit Romam propter pallium, & dedit *Embaldo* Archiepiscopo. Tunc *Almundo* Haugustaldensi defuncto *Gilbert* successit. *Karolus* eo anno Romam iuit, circa hoc tempus concilium fuit apud Ade. *Kinewlf* cum regnasset viginti, & sex annis, & contra Brittannos victoriosus multa gessisset prælia, & eos ex * Dei parte domasset, tandem exulare statuit adolescentem *Kineard* fratrem *Sigebritti*. Ipse autem impetiit regem apud Meretune, vbi priuatæ perrexerat ad quandam mulierem. Rex autem id comperiens in ostio viriliter se defendebat, donec, conspecto iuuene, foras exiliens vulnerauit eum, & omnes socii eius in regem pugnantes interfecerunt eum: clamore autem audito, milites regis, qui in vrbe erant, in iuue-

al. loco secessit.

al. kingesclive

al. Alsmold

al. omni.

Mm

nem cucurrerunt, renuentesq; ab eo oblatas terras, & pecuniam, pugnando omnes mortui sunt præter vnum Brittannum obsidem grauiter vulneratum. Mane autem milites regis, qui circa erant in atrio, vbi rex occisus erat, obsederunt iuuenem, & suos, qui dixit iis: Cognati vestri mecum sunt, vobisq; dabo terram, & pecuniam secundum cor vestrum, ne pugnetis contra nos, idem obtuli sociis vestris, renuentesq; perierunt. Illi autem responderunt nullam pecuniam chariorem domino suo esse iis, seq; Domini, sociorumque sanguinem vlturos, irrumpentesq; graui prælio in portam, iuuenem & octuaginta quatuor, qui cum eo erant interfecerunt; remansit solus filiolus iuuenis, vulneratus * tamen. *Kinewlf* igitur tricesimo primo anno regni sui sepultus est apud Wincestre: iuuenis autem apud Acseminster.

al. tantū.

Bricthricus, qui etiam de progenie *Certici* sæpe dicti regis erat, post *Kinewlfum* regnauit super Westsexe sexdecim annis. cuius anno secundo misit *Adrianus* Papa legatos in Brittanniam ad renouandā fidem, quam prædicauerat *Augustinus*: ipsi vero honorifice à regibus, & populo suscepti super fundamentum stabile ædificauerunt pulchre, *Christi* misericordia cooperante, tenuerunt autem concilium apud *Cealtide*, vbi *Iamber* dimisit partem Episcopatus sui; ibi etiam *Higberit* electus est ab *Offa* rege. Eodem anno *Egfert* sacratus est in regem Kentensis prouinciæ. Anno vero sequente, qui est annus gratiæ, 786 apparuit signum in vestibus, quod dictu & auditu seculis omnibus videri potest mirabile. factumne igitur fuit ad demonstrationem motionis Ierosolymitanæ cum crucibus assumptis, quæ facta est post trecentos, & vndecim annos tempore iunioris *Willielmi*, an potius factum est ad correctionem gentium, ne plagam Dacorum, quæ proxime sequuta est, correcti perferrent, nos autem nihil temere definimus, sed Dei secreta Deo relinquimus? *Brithricus* anno regni sui quarto duxit in vxorem *Eadburch* filiam *Offa* regis Merciorum. Vnde confortatus est in regno, & prouectus est in superbiam. his autem diebus venerunt Daci cum tribus puppibus in Brittanniam prædationis causa, quod præpositus regis illius prouinciæ videns, occurrit eis debito securius, vt comprehensos ad regium duceret castrum: nesciebat autem, qui essent, vel cur appulerant, statim vero immixtus eis occisus est. Hic primus Anglorum cæsus à Dacis, post quem multa millia millium diuersis temporibus ab iisdem cæsa sunt, & hæ fuerunt puppes, quas huc Daci adduxerunt primitus. Anno sequenti concilium apud Northimbre in Wincenhale conuenit. *Bricthrici* regis sexto anno congregata est Synodus apud Aclea. *Sigga* vero nefanda proditione occidit *Alwlfum* regem iustum Northimbre. In eo autem loco, vbi rex amicus Dei occisus est, lumen cœleste sæpe visum est, corpus vero eius in Haugustaldensi Ecclesia sepultum est, post quem *Osredus* regnare cœpit, sed anno sequenti proditus est, & à regno fugatus. *Ethelredus* filius *Molledelwaldi* regno est restitutus: *Osred* vero quarto anno postquam rex fuerat, cum congregatis viribus rediret, vt *Ethelredum*, per quem expulsus fuerat, regno expelleret; inter eundum captus est, & occisus, & sepultus apud Tinemutam, quam bene igitur dixit, qui dixit, *O cæca futuri mens hominum*. Cum enim iuuenis prædictus *Osredus* tripudians, & lætabundus rex fieret, quam parum æstimabat se anno secundo regali sede, anno vero quarto vitali luce priuandum. Vnde semper inter prospera solliciti simus, ignari quam prope sint aduersa. Ea tempestate *Offa* rex Merciorum præcepit amputari caput Sancti *Ethelbricthi*, his etiam diebus *Lambricthus* Archiepiscopus obiit, & Abbas *Ethelredus* pro eo electus est in Archiepiscopum Cantuariæ. *Eanbaldus* vero Archiepiscopus Eboracensis sacrauit *Badulfum* Episcopum apud Witerne. *Bricthrici* regis anno decimo, visi sunt flammei dracones volantes per aera, quod signum duæ pestes sunt sequutæ. Prius dira fames, postea gens Pagana à Norwagia, & Dacia veniens, quæ prius gentem Northimbrensem misere vastauerunt, & post in Lindisfarnensi prouincia Ecclesias *Christi* cum inhabitantibus horribiliter destruxerunt in Idibus Ianuarii, qua etiam tempestate *Sigga* dux perfidus, qui iustum regem *Alfwaldum* prodiderat, deperiit. *Bricthrici* regis anno vndecimo, id est, anno gratiæ septingentesimo nonagesimo quinto, Northimbræ regem suum *Edelredum* occiderunt, qui anno illo, quo rex *Osredus* occisus fuerat in superbiam elatus, sua relicta, nouam induxerat vxorem, ignorans quod & ipse post biennium perimendus esset. Post quem * *Herdulfus* regnum Northimbræ suscepit, quem *Embaldus* Archiepiscopus, & *Ethelbertus* Episcopus, & *Hingbaldus* Episcopus, & *Baldulfus* Episcopus sacrauerunt in regem, & eleuatus est in regia sede apud Eboracum. His diebus *Adrianus* Papa, & rex magnus *Offa* obierunt: hic *Offa* triginta nouem annis potenter regnauit in Mercia; Is regem Westsexe *Kenulfum* minorauit & Kentenses & Northimbras. *Offa* regi successit filius eius *Egfrith*, centum quadraginta & vno diebus, & mortuus est: cui successit rex *Kenulfus* pater *Kenelmi* martyris potentissimus.

al. Erdul.

Eodem

Eodem anno *Eadbrictus* vocatus alio nomine *Pren*, adeptus est regnum Kentense; gens vero Pagana prædauerunt Northimbre, & monasterium *Egfredi* spoliauerunt apud Tinemuthe; tunc vero occurrentibus eis nobilissimis, & bello assuetissimis Anglorum, & ducibus eorum occisis victi ad puppes fugerunt barbari; cum vero etiam per mare, fugere non cessarent in puppibus; aliquæ earum tempestate confractæ sunt, & multi virorum naufragati, quidam vero * venientes capti, & iuxta littus capite priuati sunt. *al. iuuenes* Nec multo post *Kenwlfus* rex Merceæ, Kentensem prouinciam deprædatus est, regemque eorum *Pren* sibi viribus imparem, & ideo per latibula, & diuortia delitescentem comprehendit, & vinctum secum adduxit. *Brictrici* regis anno decimo quarto, Romani amputarunt linguam *Leonis* Papæ, & oculos sibi eruerunt, eumque à sua sede fugauerunt, sed ipse, (vt scripta tradunt) per gratiam *Christi* iterum videre, & loqui potuit, rursusque Papa effectus est. Post triennium vero rex *Karolus* factus est imperator, & ab eodem *Leone* Papa sacratus damnauit morti illos, qui Papam dehonestauerant, sed postea precibus Papæ mortem eorum indulsit, & eos in exilium trusit. Post trienniumque defecit *Brictricus* rex Westsexæ, postquam eidem genti septendecim annis nobilissime præfuit, hausto scilicet ignoranter veneno, quod vxor eius *Eadburga* filia regis *Offa* cuidam iuueni parauerat, vnde & vtrique mortui sunt, vt in superioribus copiosius scribitur, hoc in tempore fuit magnum prælium in Northimbre apud Wellehare, in quo periit *Alricus* filius *Herberti*, & alii multi cum eo. Singulorum autem bellorum gesta, & modos, & fines ad plenum determinare nimietas prolixitatis necessario prohibet, gens enim Anglorum dura naturaliter erat, & superba, & ideo bellis intestinis incessanter attrita.

* *Egbertus* igitur, anno gratiæ octingentesimo, vel vt quidam volunt octingentesimo secundo, octauus numero decem regum fortissimorum, quos alibi singularis excellentiæ prærogatiua notauimus, defuncto *Brictrico* successit, & regnauit triginta septem annis, & septem mensibus super Westsexe: quem in iuuenili ætate quidem *Brictricus* prædecessor eius, & *Offa* rex Merce ab hac terra fugauerunt. exulauit igitur tribus annis cum rege Franciæ, nobiliter tamen & egregie. Defuncto autem rege prædicto, cum reuersus regnum suscepisset, eodem die *Edelmundus* consul recessit à Wicum, & veniens Kinemeresforde obuiauit *Wcstano* consuli cum Wilsatis, & illico pugnauerunt, & ambo consules occisi sunt, & Wilsates vicerunt. Quarto post hunc anno decessit *Edelredus* Archiepiscopus Kentensis, & *Wlfredus* successit; inde vero post biennium *Cudredus* rex Kentensis obiit. Anno sequenti *Hardulfus* rex Northimbræ fugatus est à regno suo. *Egbrictus* decimo quarto anno regni sui prædauit in regnis Brittonum ab Oriente vsque ad Occidentem, nec fuit, qui eius immanitati vel conaretur resistere. Anno autem post hunc proximo *Karolus* rex Francorum, & imperator Romanorum obiit: sequenti quoque anno Sancto *Leoni* Papæ defuncto *Stephanus* successit, & ei *Paschalis*; nec multo post *Kenwlfus* rex Merce defunctus est, & ei *Ceolwlfus* successit, sed tertio ab hinc anno regnum amisit, & *Beornulfus* sibi illud occupauit. *Egbrictus* decimo quarto anno regni sui commisit prælium contra *Bernwlfum* regem Merceæ apud Ellendune. Vnde dicitur in antiquo prouerbio, Ellendune *riuus cruore rubuit, ruina restitit, fætore tabuit.* Ibi autem maximo gentis exterminio vtrinque peracto, *Egbrit* victor funestus extitit. Inde vero successus suos vrgens misit *Edelwlfum* filium suum, qui postea rex factus est, & *Alcstan* Episcopum, & *Walhard* Consulem cum magno exercitu in Kent, qui fugauerunt regem *Balredum* vltra Tamesim. Tunc ergo populos Sudriæ, & Cantiæ & Surdsexæ rex *Egbrictus* in dominium suscepit, quos prius cognatus eius *Pren* iniuste amiserat. Hoc etiam anno rex Estangle, cum gente sua recepit *Egbrictum* regem in patronum. Et postea hoc eodem anno Estangli occiderunt *Bernulfum* regem Merciorum; cui successit *Ludecen*. Eodem anno maximum prælium fuerat inter Brittones, & gentem Duuenesthire/ apud Gauelfordam, vbi multa millia hominum vtrinque corruerunt. Anno sequenti *Ludecen* rex Merce/ & quinque Consules cum eo occisi sunt. *Egbrictus* vigesimo septimo anno regni sui fugauit *Wilafum* regem Merciorum, qui regi *Ludecenti* successerat, regnumque sibi adquisiuit. Cum ergo obtineret omne regnum ex Australi parte Humbræ, duxit exercitum contra Northimbras apud Dore; illi vero regi magno deuote concordiam offerentes, & subiectionem, pacifice superati sunt. Anno vero sequenti rex *Egbrictus* misericordia motus concessit *Wilafo* prædicto, vt regnum Merciorum teneret sub eo. Et inde rex *Egbrictus* duxit exercitum in Northwales/ & eam sibi patrocinio armorũ subdidit. Anno autem sequenti *Wlfredo* Archiepiscopo Kentensi defuncto *Ceolnodus* successit. *Egbricti* regis anno tricesimo octauo rediit exercitus Dano-

Egbertus al. Egbrictus

al. Denemuth. *al. Wigfert.*

rum in Angliam postquam apud * Danemute victi, & fugati sunt. Primum igitur prædauerunt Sepey, rex vero *Egbrictus* cum exercitu suo pugnauit contra eos, qui triginta quinque nauibus maximis aduecti fuerant; anno sequenti apud Carram, & ibi Dacenses præualuerunt, & ibi duo Episcopi scilicet *Herefredus* &, * *Wlfredus*, & duo duces scilicet *Dudda* & *Osmodus* perierunt. Anno vero sequenti venit exercitus Danorum naualis in Westwalco, & Walenses cum Dacis coadunati sunt, & contra regem *Egbrigthum* insurrexerunt Rex vero secunda vsus fortuna eos gloriose contriuit, & fortissimos fortiter effugauit apud Hengistendune. Anno his proximo *Egbrictbus* rex magnus, & monarcha Britanniæ decessit, regnorum, quæ in manu propria tenebat, filios fecit hæredes, *Ethelwlfum* super Westsexe, *Ethelstanum* vero, super Kent, & Sutdsexe, & Estsexe. sed cum iam ad monarchiã Angliæ peruenimus, & ad plagam horribilem, quæ per Danos illata est, liber proprius rebus nouis donandus est.

Plaga per Danos facta. *al. qui.* *al. sic tot rumorũ miserabili plaga percussi rex.*

In principio historiæ nostræ quinque plagis percussam diximus Brittanniam, quarum de quarta, quæ per Danos facta est, præsenti libro tractabimus. hæc siquidem longe immanior, longe crudelior cæteris fuit. Romani siquidem Brittanniam breui sibi subiugauerunt, & lege dominantium splendide rexerunt. Picti vero, & Scoti crebras irruptiones ex Boreali parte Brittanniæ faciebant, sed nec eam ex omni parte aggrediebantur & nonnunquam perniciose repulsi, tempore non pauco ab inuasione cessabant; Saxones autem pro viribus paulatim terram bello capessentes, captam obtinebant, obtentam ædificabant, ædificatam legibus regebant; nec non & Normanni cito, & breuiter terram subdentes sibi victis vitam, & libertatem, legesque antiquas regni iure concesserunt, de quibus suo tempore dicendum est. Dani vero terram vndique creberrime, & vndique diutissime insilientes, & assilientes eam non obtinere, sed prædari & perdere studebant, & omnia destruere, non dominari cupiebant, * quod si quandoque vincerentur, nihil proficiebat, cum alibi classis, & exercitus maior ex improuiso insurgeret; miroque modo cum reges Anglorum in Orientalem partem contra eos pugnaturi tenderent, antequam hostilibus turmis appropinquarent, aduolabat nuncius dicens: rex quonam tendis? Classis Paganorum innumerabilis ex Australi parte Angliæ littora occupauit, vrbesque & villas depopulans omnia cædi & incendio tradidit; eadem die accurrebat alius dicens; rex quo fugam capescis? terribilis exercitus in Occidentali parte Angliæ appulit, contra quos nisi festinus reuertaris, te fugisse existimantes cæde & flamma persequentur à tergo. eadem die, vel crastina veniebat alter nuncius, currens & anhelans, qui diceret, quo tenditis proceres? Daci Borealibus plagis appulsi iam domos vestras combusserunt, iam res vestras asportauerunt, iam pueros sursum iactatos lancearum acumine susceperunt, iam coniuges vestras quasdam vi oppresserunt, quasdam secum abduxerunt: * sic ergo tot malis rumoribus, & sinistris nunciis perturbati rex & populus manibus, & corde dissoluebantur, & animis consternati tabescebant. Igitur nec cum vincerent lætitia, vt assolet, erat eis vlla, nec spes salutis aliqua. cur autem tanto furore Dei iusticia in eos desæuiret, vel quare tam fortiter ira eius exarsit, causa hæc est. In Anglorum primitiua Ecclesia religio clarissime splenduit, ita vt reges & reginæ, duces & principes, & Ecclesiarum præsules cœlestis regni desiderio succensi vel monachatum, vel spontaneum exilium, vt præmonstrauimus, appeterent. Processu vero temporis adeo in eis virtus omnis emarcuit, vt gentem nullam proditione & nequitia sibi parem esse permitterent, quod maxime apparet in historia regum Northimbræ; sicut autem in regalibus gestis impietas eorum descripta est, ita vniuscuiusque ordinis, & officii homines dolo & proditioni insistebant, nec erat dedecori nisi pietas, & causa dignissima cædis innocentia. Immisit ergo eis dominus omnipotens, velut apum examina, gentes crudelissimas, quæ nec ætati, nec sexui parcerent, scilicet Dacos cum Gothis, Northegenses cum Swathedis, Wandalos cum Fresis: qui ab exordio regni *Ethelwlfi* regis, vsque ad aduentum Normannorum, & *Willielmi* regis per annos * trecentos, & triginta terram hanc vehementer affligentes, & desolantes vastauerunt. Qui etiam nonnunquam ex affinitate Brittanniæ Dei vindices & stimuli etiam Gallias pro meritis crudeliter inuaserunt, sed iam ad ordinem historiæ nostræ his explanatis redeundum est.

al. ducentos.

Adelwlfus.

Adelwlfus igitur primo anno regni sui cum ipse aduersus prædictos hostes in vna parte regni sui persisteret, vndique confluente Paganorum multitudine, misit *Wlfradum* consulem cum parte exercitus ad debellandos Dacos, qui cum triginta tribus nauibus apud Hamptonam appulerant; vbi magna strage hostium patrata clarissime triumphauit. Misit etiam rex *Adelwlfus Edelhelm* consulem, vt pugnaret contra alium exercitum apud Port cum exercitu Westsexe: cumque diu conflixissent, occiso prædicto,

consule,

consule, Daci victores extiterunt. Anno vero sequenti *Herbertus* consul pugnauit contra eos apud Merscware, Dacisque vincentibus, & suis fugientibus occisus est. Eodem anno Paganorum exercitus per Orientales partes Angliæ perrexit, scilicet per Lindessie/ & Eastangle, & Cantiam, & gentem innumerabilem ferro trucidauerunt, anno vero post hunc proximo, terram profundius introiens exercitus circa Cantuariam, & Rouecestriam, & Lundoniam multitudinem magnam strauit. *Adelwlfus* quinto anno regni sui cum parte exercitus pugnauit contra gentem triginta quinq; puppium apud Carrum, & Daci victores fuerunt. Licet enim paruus esset numerus puppium, magnus tamen erat numerus eorum, qui in puppibus fuerant. Anno vero ab hoc quinto *Alstanus* Episcopus venerabilis, & dux *Ernulfus* cum Sumersetensibus, & dux *Osredus* cum Dorsetensibus, pugnauerunt contra Dacorum exercitum apud Pendredesmuthe / & Deo auxiliante multos eorum prostrauerunt, & victoriæ splendorem obtinuerunt. *Adelwlfus* anno decimo sexto regni sui, & *Edelbaldus* filius suus congregatis omnibus copiis suis pugnauerunt cum magno exercitu barbarorum, qui cum * ducentis quinquaginta nauibus ad Temessemuthe/ vrbesque præclaras, & multis inclytas annis Lundoniam scilicet, & Cantuariam fregerunt, & fugauerunt *Brectwlfum* regem Merciorum cum exercitu suo, qui nunquam postea viguit, cui sequenti anno defuncto, *Burhredus* successit. Post hæc audaciores effecti Dani omnis exercitus eorum ad Suthrie congregatus, regalibus cuneis obuiauerunt apud Akelea. Commissum est igitur inter maximos exercitus tantum, & tam graue prælium, quantum nullus retro audierat in tota Anglia vnquam fuisse commissum. videres igitur viros bellatores more segetis vtrinq; ruere, sanguinisque fluuios capita & membra occisorum secum voluere; scribere autem singulariter singula vt sunt gesta nonne nimiæ & fastidiosæ prolixitatis esset? Concessit ergo Deus fortunam belli suis fidelibus, & in eo confidentibus; inimicis autem suis, & contemptoribus ruinam, & inenarrabilem contritionem. Rex itaque *Edelwlfus* victor illius magni certaminis gloriose claruit. Eodem anno *Edelstanus* rex Cantiæ, & dux *Ealredus* nauali prælio contra Dacos pugnauerunt apud Sandwicum, & magna strage hostium facta, nouem puppes eorum ceperunt, aliæ vero fugerunt. Consul quoque nomine Cheorle / cum gente Dauenesshire pugnauit contra Paganos apud Wienoruem, multosque eorum percussit, & victor extitit. hic igitur annus Anglorum genti fortunatus extitit. Hoc anno primum quidem Paganorum exercitus per totam hyemem in hac patria conuersatus est apud Teneit. *Adelwlfus* decimo octauo anno regni sui adiuuit *Burheardum* regem Merciorum ad subiugandos sibi Nortwallenses potentissime, sociauitque ei filiam suam in matrimonio: habebat autem quatuor filios, qui omnes post eum reges fuerunt, id est, *Adelbaldus*, *Adelbricthus*, *AElredus*, *Aluredus*. Hunc *Aluredum* misit pater suus rex *Adelwlfus* anno præfato Romam ad *Leonem* Papam, cum esset infans annorum 5. quem idem Papa in regem postea benedixit, & loco filii suscepit. Hoc anno dux *Ealere* cum Kentēsibus, & *Huda* cum Surensibus pugnauerunt contra exercitum Paganorum apud Teneit / & magna multitudo ex vtraq; parte occisa est, & submersa naufragio, & ambo duces prædicti mortui sunt. *Adelwlfus* insignis rex Westsere 19. anno regni sui totam terram suam decimauit, & Ecclesiis dedit, ꝓpter amorē Dei. & redemptionē sui. Postea vero cum magno honore Romam perrexit, filiumq; suū *Aluredūm*. quē præ cæteris amabat secum adducens vno ibi anno conuersatus est, & inde rediens filiam *Karoli Calui* regis Franciæ assumpsit in vxorem, & eam in hanc patriam secum perduxit; & cum duobus annis eam tenuisset diem obiit & sepultus est apud Wincestriam. Hic primum fuerat Episcopus apud eandem vrbem, sed *Egbricthe* patre suo defuncto, necessitate cogente factus est rex, & accepta nobili vxore quatuor prædictos filios genuit, circa hoc tempus Pagani perendinauerunt tota hyeme apud Sepey, id est, Insulam ouium. Prædictus rex moriens *Adelbaldo* filio suo reliquit regnum hæreditariū Westsere, *Adelbricthe* vero alteri filio suo reliquit regnum Cantiæ & Sudsere & Estsere. Ambo igitur fratres optimæ indolis iuuenes regnum suum, dum vterque vixit, fœlicissime tenuerunt.

al. 315.

Adelbaldus rex Westsere, cum regnum suum 5, annis in pace tenuisset, morte immatura præreptus est. Planxit autem omnis Anglia *Adelbaldi* regis iuuentutem, & factus est luctus vehemens super eum, & sepelierunt eum apud Scireburne, sensitq; postea Anglia, quantum in eo amiserat. *Adelbaldus.*

Adelbrichus frater regis prædicti regnauit post eum in Westsere / qui prius erat rex Kentensis. In diebus eius venit naualis exercitus, & * ingredientes destruxerunt Wincestriam, sic *Adelbrichus.*

Vrbs antiqua ruit multos dominata per annos.

al. egredientes.

Adelbrictho post decem annos defuncto *Edelredus* successit annis 6. cui successit rex *Elfredus* annis 28. cuius genealogia cum gestis, & euentibus suis posterius describitur.

al. Aluredus.

REGES WESTSEXE.

Cerdic, 15. annis.
Kinricus filius eius 26. annis.
Chenlingus filius eius, 31. annis.
Chelricus. 6. annis.
Chelwlfus, 14.
* *Kiniglis* Christianus, vno anno baptizatus à *S. Birino*. (al. Kinigils)
* *Kenwaldus* filius eius, 31. (al. Kenwalb.)
* *Sexburba* regina, vno anno. (al. Sexburga.)
Escwine, duobus annis.
Kentwine, 9. annis.
* *Cedwalla*, duobus annis, & Romæ in albis obiit. (al. Edwalla.)
* *Ine*, 36. annis, & postea Romæ obiit. (al. Edwy.)
Adelardus, 13. annis.
Chutredus, 16. annis.
Sigebrictus crudelis vno anno, & expulsus est.
Kinewlfus, 26. annis, & postea occisus est.
Brictrichus, 16. annis, Dani primum venerunt.
Egbertus 35. annis, hic fuit monarcha totius Angliæ.
Adelwlfus, 18. annis.
Adelbaldus, 5. annis.
Adelbrichtus, 6. annis.
Adelredus frater eius, 5. annis.
Aluredus literatus, 29. annis.
Edwardus, 24. annis.
Adelstanus frater eius, 16. annis.
Edmundus, 6. annis & die.
Edredus. 9. annis & die.
Edwinus, 3. annis & 9. mensibus.
Edgarus Iustus, 16. annis.
Edwardus Martyr, 4. annis.
Ethelredus frater eius 38. annis.
Edmundus Ironeside, *nouem mensibus*.
Knut Danus, 19. annis.
Haroldus filius eius, 5. annis.
Hardecnut, duobus annis.
Edwardus Iustus, 24. annis.
Haroldus, 9. mensibus.
Willielmus Bastard, 21. annis.
Willielmus Ruffus, 13. annis.
Henricus Leo iusticiæ 35. annis, & tribus mensibus.

Genealogia regis Elfredi.

Anno ab incarnatione Domini 849. Anglo saxonum rex *Elfredus* in illa plaga, quæ dicitur Berroschire, nascitur, cuius genealogia tali serie contexitur. *Elfredus* rex filius *Adelwlfi* regis, qui fuit *Egberti*, qui fuit *Ealmundi*, qui fuit *Easeo*, qui fuit *Eoppa*, qui fuit *Ingild*: *Ingild*, & *Ine* famosus Occidentalium rex Saxonum, germani duo fuerunt, qui *Ine* Romam perrexit & ibi præsentem vitam finiens cœlestem patriam cum Christo regnaturus adiit: qui fuerunt filii *Cænred*, qui fuit *Ceolwald*, qui fuit *Cutha*, qui fuit *Cuthwine*, qui fuit *Ceaulin*, qui fuit *Cynric*, qui fuit *Creda*, qui fuit *Cerdic*, qui fuit *Elesa*, qui fuit *Elta*, qui fuit *Gewis*, a quo, Britones totam illam gentem Gewis nominant: qui fuit *Wig*, qui fuit *Freawine*, qui fuit *Freoderegeat*, qui fuit *Brand*, qui fuit *Bealdeag*, qui fuit *Woden*, qui fuit *Friderwald*, qui fuit *Frealaf*, qui fuit *Fridrewolf*, qui fuit *Fingoldulf*, qui fuit *Geta*, quem *Getam* iamdudum pagani pro Deo venerabâtur, qui fuit *Getua*, qui fuit *Bean*, qui fuit *Sceldua*, qui fuit *Heremod*, qui fuit *Itermod*, qui fuit *Hathra*, qui fuit *Wala*, qui fuit *Beadwig*, qui fuit *Sem*, qui fuit *Noe*, qui fuit *Lamech*, qui fuit *Mathussale*, qui fuit *Enoc*, qui fuit *Malaleel*, qui fuit *Canan*, qui fuit *Enos*, qui fuit *Seth*, qui fuit *Adam*. Mater quoq; *Elfredi Osburch* nominabatur, religiosa nimiû fœmina, nobilis ingenio, nobilis & genere, quæ erat filia *Oslac* famosi pincernæ regis *Adelwlfi*, qui *Oslac* Gothus erat natione. Ortus enim erat de Gothis & Iutis, de semine scilicet *Stuf* & *Withgar* duorum fratrum, & etiam Comitû qui accepta potestate Vectæ Insulæ ab auunculo suo *Cerdico* rege, & *Cinrico* filio suo consobrino eorum, paucos Brittones eiusdê Insulæ accolas, quos in ea inuenire potuerunt, in loco, qui dicitur, Withgaraburg, occiderunt. cæteri vero accolæ eiusdem Insulæ aut occisi erant, aut exules fugerant.

Anno 851. *Cheorl* Domnaniæ Comes cum Domnaniis pugnauit contra Danos, & vicit. Eodem anno magnus exercitus Paganorum cum 350. nauibus in ostium Tamesis fluminis veniens, Doroborniam, id est, vrbem Cantuariorum depopulati sunt, & *Bertwlfum* regem Merciorum, qui contra illos ad pugnam venerat, in fugam verterant. Post hæc audaciores effecti Dani, omnis exercitus eorum ad Suthrihæ est congregatus. Quod audiens bellipotens *Ethelwlfus* congregato exercitu cum filio suo *Ethelbaldo* in loco, qui dicitur Akelea, conserto prælio Paganos superans, inaudita cæde mactauit. Anno 852. rex Merciorum *Berthwlfus* vita decessit, cui *Burhredus* successit. Ipso anno *Ethelstanus* rex & *Alcherus* Comes magnum exercitum Paganorum apud *Sandwicum* superauerût, & cunctis fere occisis de nauibus eorum 9. rapuerunt. Anno 853. *Burhredus* Merciorum Rex suffultus auxilio *Ethelwlfi* regis Mediterraneos Brittones aggressus est, vicit, & suæ ditioni subegit. Eodem anno rex *Ethelwlfus* filium suum *Elfredum* cum esset annorum 5. Romam

mam cum multo nobilium agmine transmisit; quem sanctus *Leo* Papa sui patris rogatu ordinans vnxit in regem, & in filium adoptionis sibimet accipiens confirmauit, & ad patrem cum benedictione remisit. Anno 854. *Wlfre* suscepto pallio confirmatus est in Archiepiscopatum Eboracensem, regnante *Osberto* super Northimbros; *Eardulfus* quoque suscepit Episcopatum Lindisfarnensem. Ea tempestate *Alchere* Comes cum Cantuariis & *Wada* dux cum Suthriis in Insula Tened contra Paganos acriter pugnauerant, & in primo congressu vincentes, tandem plurimis vtrinque cadentibus, vtrique duces occubuerunt. Hoc anno *Ethelwlfus* Occidentalium Saxonũ rex tradidit nuptum filiam suam Merciorum regi *Burhredo* in villa regia, quæ dicitur Cyppanhane cum affluentia rerum omnium. Anno 855. magnus Paganorum exercitus tota hyeme in Insula Sceapege, id est, in Insula ouium hyemauerunt: Eodem anno *Ethelwlfus* rex decimam totius regni sui partem ab omni regali seruitio, & tributo liberauit, & in sempiterno graphio in cruce Christi pro redemptione animæ suæ, & antecessorum suorum vni & trino Deo immolauit; sic quoque magno cum honore Romam perrexit, filiumque suum *Elfredum*, quem plus cæteris dilexit, quemque iam antea Romam miserat, etiam nunc secum illo deducens ibidem anno integro remoratus est, quo peracto ad patriam suam remeauit adducens secum *Iuthinam Caroli* Francorum regis filiam; vixit vero postquam Romam rediit duobus annis, qui inter cætera bona opera, quæ gessit, omni anno trecentas manculas denariorum Romam portari præcepit; centum in honore sancti *Petri* ad emendum oleum, quo impleantur omnia luminaria illius Ecclesiæ in vigilia Paschæ, & similiter in galli cantu: centum etiam in honore sancti *Pauli* Apostoli eadem de causa; centum vero * manculas vniuersali Papæ Apostolico. Defuncto autem illo & apud Wintoniam sepulto *Ethelbaldus* filius eius duobus, ac dimidio annis Occidentalium Saxonum post patrem regni gubernacula * suscepit, & *Iudisham Caroli* regis filiam, quam pater suus habuerat, infami scelere duxit vxorem. Eadem tempestate sanctissimus *Edmundus* ex antiquorum Saxonum prosapia oriundus Orientalium Anglorum regnum suscepit. Anno octingentesimo sexagesimo rex *Ethelbaldus* defunctus est, & in Syreburna sepultus, & * *Ethelbrectus* frater suus ei succedens, Cantiam supremam, Sudsexam quoque dominio suo mancipauit, in cuius diebus magnus Paganorum exercitus de mari aduenіens, & Wintoniam ciuitatem hostiliter inuadens depopulatus est: Quibus ad mare cũ ingenti præda repedantibus *Osricus* Hamtunensium Comes cum suis, & *Ethelwlfus* Comes cum Bearrocensibus viriliter obuiauerũt, conserto que prælio Pagani passim trucidantur, cæteris per fugam dispersis. *Edelbertus* itaque quinque annis in regno pacifice & amabiliter peractis cum magno suorum dolore defunctus est, & in Syreburna iuxta fratrem suum sepultus est anno 863. Hoc anno sanctus *Swythunus* Episcopus Wintoniensis transiuit ad Dominum. Anno octingentesimo sexagesimo quarto Pagani hyemauerunt in Insula Tened, firmumque fœdus cum Cantuariis pepigerunt: quibus pecuniam pro fœdere conseruando Cantuarii dare promiserũt; interea tamen vulpino more Pagani noctu clam castris erumpentes, fœdere dirupto maioris spe lucri, totam Orientalem Cantiæ plagam depopulati sunt,

al. Mancusas.
al. rexit
al. Ethelbertus

Anno 866. *Ethelredus* regis *Ethelberti* frater Occidentalium Saxonum regni gubernacula suscepit. Eodem anno magna Paganorum classis de Danubia Brittanniam aduenit, & in Eastangle hyemauit, ibique exercitus ille magna ex parte equestris factus est. Anno octingentesimo sexagesimo septimo prædictus Paganorum exercitus de Orientalibus Anglis ad Eboracam ciuitatem migrauit omnia vastando vsque ad Tinemutham. Eo tempore orta seditione inter Northimbros regem suum legitimum * *Hosbrichtum* nomine regno expulerunt, & tyrannum quendam *Ellam* nomine, non de regali prosapia genitum, in regni apicẽ leuauerunt; sed aduenientibus Paganis, pro communi vtilitate aliquatenus sedata discordia, *Osbrictus*, & *Ella* viribus adunatis, & exercitu congregato Eboracum adeunt. Quibus aduenientibus mox Pagani in vrbem refugiunt, & intra mœnia se defendere procurant. Quorum fugam & pauorem Christiani cernentes, etiam intra vrbis mœnia eos persequi & murum frangere cœperunt; cumque iam fracto muro multi Christianorum in ciuitatem simul cum Paganis introissent, Pagani dolore & necessitate compulsi super eos atrociter irrumpunt, cædunt, fugant, prosternunt, intus, & extra; illic maxima ex parte omnes Northimbrensium cæsi, occisis duobus regibus, occubuerunt; reliqui vero, qui euaserunt, pacem cum Danis fecerunt. Quibus prædicti Pagani sub suo dominio regem *Egbertum* præfecerunt, regnauitq; super Northimbros vltra Tine sex annis. Hæc gesta sunt Eboraci 11. Kalendas Aprilis feria sexta ante Dominicã palmarum. Eodem anno *Elstanus* Episcopus Sciréburnensis Ecclesiæ defunctus est, & in Sciréburna sepultus. Anno 868. Cometis stella

Ethelredus
al. Osbrichtum

manifestissime visa est. venerabilis *Elfredus* frater *Ethelredi* regis vxorem de Mercia nobilem scilicet genere filiam *Ethelredi* Gamorum Comitis, qui cognominabatur *Mucil*, id est, magnus, subarrauit, & duxit, cuius mater *Eadburga* nominabatur de regali genere Merciorum; venerabilis scilicet fœmina & per multos annos post obitum patris castissima vidua letho tenus permansit. Eodem anno prædictus Paganorum exercitus Northimbros relinquens Notingham adiit, & in eodem loco hyemauit. Cum quibus *Burredus* Merciorum rex pacem pepigit. Anno 869. exercitus prædictus rursus ad gentē Northimbrorum profectus est, ibique anno integro permansit debacchans, & insaniens, occidens, & perdens plurimos viros, ac mulieres. Anno 870. congregata sunt Danorum multa millia, quorum duces fuerant *Inguar* & *Hubba*, qui ad Orientales Anglos veniētes apud Teoford hyemarunt. Eadem tempestate rex *Eadmundus* super omnia regna Orientalium Anglorum regnabat, vir sanctus & iustus per omnia, quique eodem anno contra præfatum exercitum atrociter, & viriliter cum suis pugnauit, sed quoniam Deus eum Martyrio coronandum præuiderat, ibidem gloriose occubuit. quo anno *Ceolnothus* Archiepiscopus Doroberniæ defunctus est, cui successit *Ethelredus*. Anno 871. prædictus Paganorū exercitus Occidentales [illegible] adiens Readingum venit in Meridiana Tamesis fluminis ripa, in illa plaga quæ dicitur Bearrocscira. tertioque aduentus sui die, duo Comites eorum cum magna multitudine in prædam equitauerunt, aliis interim vallū facientibus inter duo flumina, Tamesen, & Cinetan à dextra parte eiusdem villæ regiæ; quibus *Ethelwlfus* Barrocensis plagæ Comes cum suis in loco, qui Anglice Englefeld / id est, campus Anglorum dicitur, obuiauit, vbi animose pugnatum est ex vtraque parte, quousque altero Paganorum Comite occiso, & maxima exercitus parte deleta, cæterisque fuga lapsis Christiani victoria potirentur. Post quatuor vero dies *Ethelredus* rex & *Elfredus* frater eius congregato exercitu Reddinggum venerunt, cædendo & prosternendo vsque ad portam arcis quoscunque de Paganis inuenire extra arcem poterant. Tandem Pagani totis portis irrumpentes, totis viribus bellum perquirunt, ibique diu & atrociter ex vtraque parte dimicatum est, ac demum Christianis terga vertentibus, victoria cessit Paganis, ibiq; *Adelwlfus* Comes præfatus occubuit. Post quatuor item dies rex *Ethelredus* cum fratre suo *Elfredo*, adunata omni virtute exercitum suorum, contra præfatum exercitum in loco, qui dicitur Eschedun (id est, mons fraxini) totis viribus, & plena voluntate in bellum prodeunt, sed Pagani in duas se turmas diuidentes æquali testudine bellū parant. Habebant enim tunc duos reges, & multos Comites; concedentes mediam partē exercitus duobus regibus; & alteram partem omnibus Comitibus: Quod videntes Christiani etiam ipsi exercitum in duas turmas diuidentes testudines testudinibus non segnius constituunt. Sed *Elfredus* citius & promptius ad locum certaminis venit; erat enim tunc frater suus rex *Ethelredus* in tentorio in oratione positus, audiens Missam, nimiumque affirmans se inde non discessurum, antequam sacerdos Missam finiret, & diuinū pro humano nolle deserere seruitium. quæ Christiani regis fides multum apud Deum valuit, vt in sequentibus declarabitur. decreuerant ergo Christiani, vt *Ethelredus* rex cum suis copiis contra duos Paganos reges bellum iniret; *Elfredus* vero frater illius cum suis cohortibus contra omnes Paganorum duces belli sortē sumere deberet. Quibus ita dispositis, cum rex in oratione positus moras innecteret, & Pagani parati ad locum certaminis citius aduenissent, *Elfredus* tunc secundarius cum diutius hostiles acies ferre non posset, nisi aut bello retrorsum cederet, aut ante fratris aduentum in bellum prorumperet, demum viriliter aprino more Christianas copias contra hostiles exercitus produxit, ac diuino fretus auxilio, & testudine ordinabiliter condensata confestim contra hostes vexilla mouet. Tandem rex *Ethelredus* expletis orationibus, quibus erat occupatus, aduenit, & inuocato magno mundi principe, mox se certamini dedit. Sed in hoc loco nescientibus intimandum est, quod locus ille certaminis belligerantibus inæqualis erat. Nam Pagani editiorem locum preoccupauerant, Christiani ab inferiori loco aciem dirigebant, erat quoq; in eodē loco arbor quædam spinosa, breuis admodum, circa quam hostiles inter se acies cum ingenti omnium clamore hostiliter conuenerunt; cumq; aliquandiu animose, & acriter hinc & inde vtriq; pugnarent, Pagani diuino iudicio Christianorū impetum diutius non ferentes maxima parte suorum occisa, opprobriosam arripuere fugam. Quo in loco alter de duobus regib. Paganorum & 5. Comites occisi occubuerunt, & multa millia eorum in eodē loco, & per totam campestrem Latitudinem Eschedun vbiq; sparsim occisa corruerunt. cecidit ergo illic *Baiseg* Rex, & Comes *Sydroc* senior; & alter Comes *Sydroc* iunior, *Osbernus* Comes, *Freana* Comes, *Haraldus* Comes, & totus Paganorum exercitus vsque ad noctem, & vsq; ad diem alteram (quousq; ad arcem, qui euaserant, peruenissent) in fugam versus est.

His

His itaque gestis iterum post quatuor dies *Ethelredus* rex vna cum fratre suo *Elfredo* adunatis viribus contra Paganos pugnaturus Basengam adiit; quibus hostiliter conuenientibus,& diu simul certantibus tandem vicere Pagani. Rursus duobus euolutis mensibus rex *Ethelredus*,& frater eius *Elfredus* cum Paganis, qui se in duas diuiserant turmas apud Meretum pugnantes diu victores existunt,aduersariis omnibus in fugam versis;sed illis in prælium redeuntibus multi ex his,& ex illis corruunt,& Pagani victoria potiuntur.

Eodem anno post Pascha rex *Ethelredus*,quinque annis in regno per multas tribulationes strenue peractis, defunctus est, huic germanus suus *Elfredus* in regnum successit, anno ab incarnatione Domini 872. hic Poetarum Saxonicorum peritissimus,in Dei seruitio vigilantissimus, & in exequendis iudiciis erat discretissimus; cui Regina sua *Elswisa* duos filios *Eadwardum*, & *Egelwardum*, & tres filias *Egelfledam* Merciorum dominam, *Ethelgeuam* Sanctimonialem, & * *Elethrutham* peperit. Expleto vno * anno, quo regnare cœpit, in monte qui dicitur * Waltun contra Paganos cum paucis acerrime belligerauit,sed proh dolor hostes victoria potiuntur.nihil enim mirandum, quod Christiani paruum in prælio numerum habebant.erant enim in vno anno octies præliis contra Paganos attriti,in quibus vnus rex Paganorum & nouem duces cum innumeris cohortibus occisi sunt.Anno 872. defuncto Hwiciorum Episcopo *Althuno*, sanctæ Wigorniensis Ecclesiæ nutricius, & vir in diuinis scripturis doctissimus *Werefrithus* septimo Idus Iunii die Pentecostes, ab *Etheredo* Dorobemiæ Archiepiscopo Antistes est ordinatus; qui iussu regis *Elfredi* libros dialogorum beati *Gregorii* Papæ de latinitate in Saxonicam linguam transtulit. Eadem tempestate Northimbræ regem suum *Egbertum*,& Archiepiscopum suum *Wlferum* expulerunt. Paganorum exercitus Londoniam adiit, ibique hyemauit, cum quo Merci pacem pepigerunt. Anno 873. memoratus exercitus Londoniam deserens in Northimbrorum regionem primum perrexit, & ibi hyemauit in plaga, quæ dicitur Lindesig apud Torkeseie/cum quo iterum Merci pacem pepigerunt. *Egbertus* rex Northanimbrorum moriens successorem habuit *Risiggum*, qui tribus annis regnauit. *Wlferus* quoque in suum Archiepiscopatum receptus est. Anno 874. supra memoratus exercitus Lindisse deserens * Morrerciam adiit, & hyemauit in loco, qui dicitur Reopadum. *Burredus* quoque Merciorum regem de regno suo expulerunt anno regni sui 22. quique Romam adiens ibidem defungitur,& in Ecclesia sanctę *Mariæ* in schola Saxonũ honorifice sepelitur. Dani quoq; post eius expulsionem regnum Merciorum dominio suo subdiderunt;cõmendauerunt illud cuidam militi ipsius gentis nomine *Ceolwlfo* ea ratione, vt quando vellent sine dolo accipere & habere possent. Anno 875. Paganorũ exercitus Reopadun deserens in duas se diuisit turmas, cuius altera pars cum * *Alfdano* in regionẽ Northanhimbrorum perrexit, & totam Northanhimbrorũ regionem dominio suo subdidit. tunc *Erdulfus* episc. Lindisfarnensis,& *Edredus* abbas corpus S. *Cuthberti* de insula Lindisfarnensi tollentes per 7. annos passim vagabantur;altera autẽ pars exercitus cum * *Gudero*, & *Osbitello*,& *Amundo* tribus regibus apud Grantebrige hyemauit,rex vero *Elfredus* cũ 6. nauibus Paganorum nauali prælio pugnans vnam cepit, cæteræ fugerunt. Anno 876. rex Paganus *Haldenus* Northimbriã sibimet,suisq; diuisit. *Risiggus* rex Northimbrorũ moritur cui secundus *Egbertus* succedit. *Rollo paganus* genere Danus cum suis Normanniam penetrauit 15. Kal. Decemb. hic primus dux Normannorũ,annis 30. postea baptizatus vocatus est *Robertus* præfatus exercitus nocte de Grantebrige exiens,castellũ, quod dicitur Werham,intrauit; quorũ subitum aduentũ rex Saxonũ cognoscens fœdus cum eis pepigit, ea conditione,vt ab eius regno discederent acceptis obsidibus. Ipsi vero more solito obsides & iuramenta non seruantes nocte quadam fœdere dirupto, ad Examcestre, diuerterunt q. Brittannice dicitur Caerwisc. Anno 877. exercitus prædictus Examcestrem derelinquens Eyppanham villam regiam adiit, ibiq; hyemauit. *Elfredus* vero rex his diebus magnas sustinuit tribulationes,& inquietam vitam agebat; eodem denique anno *Inguar*,& *Haldenus* cum 20.& 3. nauibus de Metica regione, in qua hyemauerant,egressi vt lupi feroces, post multas ibi Christianorum strages patratas, post combustiones cœnobiorum ad Domnaniam enauigauerunt, & ibi à ministris regis *Edfredi* fortissimis cum mille ducentis viris occisi sunt ante Cimwich/in qua se prædicti regis ministri, refugii causa, concluserant: rex autem *Elfredus* aperto cõfortatus oraculo per sanctũ *Cuthbertum* contra Danos pugnauit, quo ipse sanctus iusserat tempore,& loco;& victoria potitus est, semperq; deinceps hostibus terribilis & inuincibilis erat. rex quippe in Domino confidens, venit cum immenso exercitu ad locum,qui dicitur Edderandun/ quo iuxta Paganorũ immensas phalanges inuenit ad bellum paratas. Commisso itaq; prælio graui per longa tẽpora diei Pagani victi, & prostrati sunt; cæteri conclusi regis exercitu,ob famis,& frigoris asperitatem verentes,

Elfredus.
al. Ethelritam.
al. mense.
al. wiltun
al. in Orrerciam
al. Alfdene.
al. Gethrum.

& regis austeritatem metuẽtes lachrymosis precibus pacem postulant, & obsides cum iuramentis offerunt. rex vero ipsorum * *Guthnum* nomine Christianum se velle fieri testatus est: quę rex *Elfredus* omnia cum concessisset, prędictus Paganorũ rex cum 30. electissimis de exercitu suo viris ad eum, in loco, qui dicitur Aalr, peruenit, quem rex *Elfredus* in filium adoptionis suscipiens, de fonte sacri baptismatis eliminauit, & vocauit eum *Ethelstan*, multisque muneribus ditauit tam ipsum, quam omnes socios eius, qui cum ipso baptizati erant. Mansit autem apud regem 12. diebus in magna gloria; cui rex Estangliam dedit, in qua sanctus *Edmundus* regnauerat. Anno 878. prædictus Paganorum exercitus de Scippanham, vt promiserat Cyrencestre adiit, ibique vno permansit anno. Eodem vero anno immensus Paganorum exercitus venit de transmarinis partibus in Tamesis fluuio, & prædicto se cuneo sociauit, quo anno Eclipsis Solis facta est inter nonam & vesperas. Anno 879. Paganorum exercitus de Cyrencestre egressus ad Orientales Anglos accessit, ipsamque regionem diuidentes inhabitare cœperunt. Pagani, qui in Insula Ham: hyemauerant, Franciam visitare cœperunt, & apud Gent vno anno perendinauerunt. Anno 880. præfatus exercitus equis ascensis in Francorum fines deuenit, ac Franci conserto cum eis prælio cum triumpho reuersi sunt. Pagani equis adquisitis, hac illacque discurrunt omnia deuastantes. his diebus plurima in eadem gente Monasteria concussa sunt, & desolata. Nam & fratres cœnobii sancti *Benedicti* Abbatis ipsius reliquias à tumulo, quo locatæ fuerant, eruentes & secum auferentes huc illucque discurrebant. Anno 881. prædictus exercitus in vlteriora Franciæ per flumen Mese nauibus pertractis, ibidem anno vno hyemauit. Eodem anno rex *Elfredus* nauali prælio cõfligens cõtra naues Paganorum vicit, & duas cepit occisis omnibus, qui in eis fuerant. Posthæc etiam principes duarum nauium multis vulneribus afflixit, donec armis depositis cum supplici prece sese illi dederant. Anno 882. sæpe dictus Paganorum exercitus occupans Cundoth ibidem per annum grassatur. exercitus vero, qui ducente *Alfdeno* Pagano rege, Northimbriam inuaserat, iam sine duce remanserat, occiso (sicut supradictum est) ipso *Alfdeno*, & *Inguar* à ministris *Elfredi* regis. Iam vero subactis sibi indigenis terræ dominium vsurpauit, ibique manere parauit, & vastatas Northimbriæ prouincias incolere. Tunc sanctus *Cuthbertus* Abbati *Edredo* per visionem assistens præcepit, vt Episcopo, & omni exercitui Anglorum, & Danorum diceret, quatenus *Cuthredum* filiũ *Hardecnut*, quem Dani vendiderant in seruũ cuidam viduæ apud Wintingham, dato redemptionis pretio redimerent, & redemptum in regem sibi leuarent. Quod factum est est 13. anno regni *Elfredi* regis. *Gutredo* itaque in regem promoto sedes Episcopalis, quæ prius erat in Lindisfarnensi Insula, instauratur in Cestre (quæ antiquitus dicebatur Cunecacestre) post septem annos transmigrationis ex Insula Lindisfarnensi. Tunc & legem pacis, quam & ipse sanctus *Cuthbertus* per prædictum Abbatem mandauerat, (vt scilicet quicunque ad corpus illius fugerit, pacem à nullo infringendam per 37. dies habebat) tam rex *Guthredus*, quam *Elfredus* perpetuo conseruandam censuerunt. ad hoc ante, in augmentum prioris Episcopatus totam terram inter Tine & Teisam præfati duo reges omnium consensu sancto *Cuthberto* perpetuo possidendam addiderunt. Iam enim multo ante defecerat Episcopatus Hagustaldensis Ecclesiæ, quicunque autem hæc statuta, quocunque ingenio infringere tentauerit, hunc infernalibus pœnis tradendum perpetuo anathemate damnauerunt. sane ad Episcopatum Lindisfarnensem pertinebant antiquitus Lugubalia, id est, Luel & Northam omnes quoque Ecclesiæ ab aqua, quæ vocatur Tweda, vsque ad Tinam Australem, & vltra desertum vsque ad Occidentem, pertinebant illo tempore ad præfatam Ecclesiam. Et hæ mansiones Carnham & Culterham & duæ Geteworde ad Australem plagã fluminis Teinete, quas *Ecgredus* Episcopus condidit, & Meilros & Tigbre & Tinigham & Colingham & Brieghham & Tillemuthe & Northam supradictam, quæ antiquitus Vbbamford dicebatur. Wercworde quoque ipsius Ecclesiæ possessio erat, donante rege *Ceolwlfo*, cum omnibus appendiciis suis. Hanc enim mansionem ipse rex abrenuntians mundo, secum Ecclesiæ Lindisfarnensi contulit, in qua Monachus factus cœlesti regno militauit. Cuius corpus postea delatum in Ecclesiam supradictæ villæ Northam multis ibidem, (vt fertur ab habitatoribus loci ipsius) claruit miraculis. hoc Rege, iam Monacho facto, efficiente, data est Lindisfarnensis Ecclesiæ monachis licentia bibendi vinum, vel ceruisiam. ante enim non nisi lac, * & aquam bibere solebant, secundum antiquam traditionem sancti *Aidani* primi eiusdem Ecclesiæ Antistitis, & Monachorum, qui cum illo de Scotia venientes, ibidem donante rege *Oswaldo* mansionẽ acceperãt; & cũ magna districtione Deo seruire gaudebãt. Præterea memoratus

al. Guthrum

al. vel

moratus Episcopus *Egredus* ædificans Ecclesiam in loco, qui dicitur Geinforde / donauit eam sancto *Cuthberto*; condidit etiam * Bellingham in Heorternesse, & duas alias villas Beeclif, & Wigeclif ad Australem plagam fluminis Teise, quas sancto *Cuthberto* ad victum ei seruientium dedit; similiter & Wdecester, & Hwittingham, & Edulfingham, & Ecwlingham, donante rege *Ceolwlfo*, fuerant antiquitus sancti *Cuthberti*. Anno 883. *Marinus* Papa scholam Saxonum in Roma morantium pro amore, & deprecatione regis *Elfredi* ab omni tributo, & telone liberauit benigne, qui etiam multa dona prædicto regi transmisit, inter quæ dedit ei non paruam illius sanctæ crucis partem, in qua filius Dei pro salute hominum pependit. Prædictus Paganorum exercitus per flumen Sunne adiens Embenum, ibidem per annum grassatur. Tempore *Elfredi* regis venit Angliam *Iohannes* Scottus vir perspicacis ingenii, & multæ facundiæ, qui dudum relicta patria, Franciam ad *Carolum Caluum* transierat, à quo magna dignatione susceptus, familiarium partium habebatur, transigebatque cum eo tam seria, quã ioca, indiuiduusq; comes & mensæ & cubili erat, multæque facetiæ, ingenuique leporis, quorum exempla hodieque constant; vt sunt ista: Assederat ad mẽsam contra regem ad aliam mensæ partẽ, ꝓcedentibus poculis, consumptisq; ferculis *Carolus* fronte hilarior post quædam alia, cum vidisset *Iohannem* quiddam fecisse, quod Gallicanam comitatem offenderet, vrbane increpauit, & dixit, quid distat inter sottum & Scottum? retulit ille solemne conuitiũ in auctorẽ, & respondit mensa tantum: quid hoc dicto facetius: interrogauerat rex de morum differenti studio, respondit *Iohannes* de loci distante spacio. Nec vero rex commotus est, quod miraculo scientiæ ipsius captus, aduersus magistrum nec dicto insurgere vellet: sic enim eum vsitate vocabat. Item cum regi conuiuanti minister patinam obtulisset, quæ duos pisces prægrandes, adiecto vno minusculo, contineret, dedit ille magistro, vt accumbentibus duobus iuxta se clericis departiretur; erant illi giganteæ molis, ipse perexilis corporis: Tunc qui semper aliquid honesti comminiscebatur vt læticiam conuiuantium excitaret, retentis sibi duobus maioribus, vnum minorem duobus distribuit, arguenti iniquitatem participationis regi, immo, inquit bene feci, & æque. Nam hic est vnus paruus de se dicens, & duo grandes, pisces tangens; itemque ad eos conuersus hic sunt duo magni, clericos innuens & vnus exiguus, piscem nihilominus tangens. *Caroli* ergo rogatu hierarchiam *Dionysii* Areopagitæ in Latinum de Græco verbum è verbo trãstulit, quo fit, vt vix intelligatur latina litera, quæ volubilitate magis, Græca, quam positione construitur. nostra. composuit etiam librum, quem περὶ φύσεων μερισμοῦ. id est, de naturæ diuisione intitulauit, propter perplexitatem quarundam quæstionum soluendam bene vtilem, si tamen ignoscatur ei in quibusdam. In quibusdam certe à Latinorum tramite deuiauit, dum in Græcos acriter oculos intendit, quare & hæreticus putatus est, scripsitq; contra eum quidam *Florus*. sunt enim re vera in libro περὶ φύσεων perplurima, quæ nisi diligenter discutiantur, à fide Catholicorum abhorrentia videantur. huius opinionis particeps fuisse dignoscitur *Nicolaus* Papa, qui ait in Epistola ad *Carolum*, *Relatum est Apostolatui nostro, quod opus beati* Dionysii *Areopagitæ, quod de diuinis nominibus, vel cælestibus ordinibus Græco descripsit eloquio, quidam vir* Iohannes *Scottus genere nuper in Latinum transtulerit. quod iuxta morem nobis mitti, & nostro iudicio debuit approbari, præsertim cum idem* Iohannes *licet multæ scientiæ esse prædicetur, olim, non sane sapere in quibusdam frequenti rumore dicatur.* Propter hanc ergo infamiam, tæduit eum Franciæ, venitque ad regem *Elfredum*, cuius munificentia illectus, & magisterio eius, vt ex scriptis regis intelligitur, Melduni resedit. Vbi post aliquot annos à pueris, quos docebat, graphiis foratus animam exuit tormento graui, & acerbo, vt dum iniquitas valida, & manus infirma, sæpe frustraretur, & sæpe impeteret, amaram mortẽ obiret, iacuit aliquandiu inhonora sepultura in beati *Laurentii* Ecclesia, infandæ cædis conscia, sed vbi diuinus fauor multis noctibus super eum lucem indulsit igneã, admoniti monachi in maiorem transtulerunt Ecclesiam, & ad sinistram altaris posuerunt. Anno 884. supradictus exercitus Paganorum in duas se turmas diuisit, vna in Orientalem Franciam secessit, altera rediens in Cantiam, ciuitatem Roucecestre obsedit, sed viriliter repugnantibus ciuibus, superueniens rex * *Elfredus* cum exercitu Paganos ab obsidione compulit ad naues, relicta ibi arce, quam ante portas prædictæ extruxerant vrbis, nec non & præda sua cum hominibus & equis, quos secum de Francia adduxerant. quo anno classis ab *Elfredo* rege directa ad defensionem locorum circa Estangliam. Cum venissent ad ostium fluminis Stur, inuenerunt ibi 16. naues piratarum, quas omnes comprehenderunt interfectis omnibus, qui in eis erant. qui autem fugere poterant ex Danis cateruatim vndique congregauere naues, consertoq; nauali prælio cum Anglis, vbi dormiebant somno inerti,

al. Billingham.

al. Aluredus

occisa est inermis multitudo, & Dani victores extiterunt, ea tempestate *Karlomannum* Occidentalium Francorum, id est, Alemannorũ regem in venatione, singulari congressu aper dente dilacerans occidit, cuius frater *Ludouicus* præcedenti anno defunctus fuerat, etiam ipse rex Francorum. Fuerant enim ambo filii *Ludouici* regis Francorum, qui supra memorato anno, quo eclipsis solis facta est, decessit. Ipse quoque filius *Caroli* regis Francorum erat, cuius filiam *Iutthittam* rex Occidentalium Saxonum *Ethelwlfus* duxit reginam: quo anno magnus Paganorum exercitus de Germania in regionem antiquorum Saxonum nauibus aduehitur, contra quos adunatis viribus Saxones, & Frisones bis vno anno pugnauerunt, & victoriam adepti sunt. Eodem quoque anno *Karolus* Alamannorum rex Occidentalium Francorum regnum, & omnia regna (quæ sunt inter mare Thirrenum, & sinum maris, qui antiquos Saxones, & Gallos diuidit) voluntario omnium consensu præter Armoricanum regnum accepit. Hic *Karolus* erat filius *Ludouici* regis, *Ludouicus* germanus *Karoli* regis Francorum patris *Iutthittæ* prædictæ; qui duo germani fuerunt filii *Ludouici* qui erat filius *Karoli* magni illius antiqui & sapientissimi, filii *Pippini* regis. Anno octingentesimo octogesimo quinto, memoratus exercitus, qui prius in Orientalium Francorum regnum secesserat, iterum ad Occidentales Francos rediens per flumen Segene peruenit Parisium, ibi per annum obsidens ciuitatem, ciuibus viriliter defendentibus, munitionem irrumpere nequibat. *Elfredus* rex post incendia vrbium, stragesque populorum Londoniam honorifice restaurauit, & habitabilem fecit, quam etiam *Etheredo* Merciorum Comiti commendauit seruandam. Ad quem regem omnes Angli & Saxones, qui prius vbique dispersi fuerant, aut cum Paganis sine captiuitate erant, venerunt, & voluntarie se dominio eius subdiderunt. his temporibus præfuit ecclesiæ Cantuariensi *Plegmundus* Archiepiscopus. Anno octingentesimo octogesimo sexto, supradictus exercitus Parisium deserens, nihil ibidem agere præualens classem per Segenam, vsque ad locum, qui Cathici dicitur, direxit, vbi per annum grassantes anno sequenti ostium fluminis Iona subintrarunt, magnoque regionis damno per annum ibi morati sunt. Hoc anno *Karolus* rex Francorum sexta hebdomada, postquam ab *Ernulfo* filio fratris sui de regno fuerat expulsus, moritur: quo defuncto regnum in 5. diuisum est, sed principalior pars prouenit *Ernulfo*, cui alii 4. fidelitatẽ sponte sua iurauerunt, quia nullius eorum ex paterna progenie poterat esse legitimus hæres præter solum *Ernulfum*: apud illum enim remansit imperium. talis autem erat regni diuisio. *Ernulfus* obtinuit regionem ad Orientem *Rheni* fluminis; *Hrodulfus* mediterraneũ regnum, *Odo* Occidentale, *Beorgarius* & *Wido* Longobardiam, omnesque regiones, quæ ex illa parte montis sunt, sed hæc ita inter se diuisa regna magnis sese mutuo concusserunt bellis, alterque alterum se regno persequebantur reges. hoc anno * *Ethelbem* Comes Wiltunnensium eleemosynã regis *Elfredi* detulit Romam. Anno 887. inter innumera bona, quæ rex *Elfredus* gessit, duo nobilissima construxit monasteria; vnum monachorum in loco, qui dicitur Æthelingege, i. nobilium insula, vbi diuersi generis adunatis monachis primitus *Iohannem* presbyterũ, & monachũ, genere Ealdsaxonem abbatem constituit: aliud quoque monasterium iuxta Orientalem portam Sceafteſbyrig habitationi sanctimonialium nobile construxit: in quo propriam filiam *Ethelgeofam* deuotã Deo virginem, Abbatissam constituit. Quæ duo monasteria terrarum possessionibus, omnibusq; diuitiis locupletauit. Anno 888. *Ethelfredus* Archiepiscop. Doroberniæ defunctus est, cui *Pleigmundus* successit. Anno 889. *Guthrumnus* rex, quẽ (vt præfati sumus) de sacro fonte rex *Elfredus* suscipiens nomẽ ei *Ethelstanũ* imposuit, hoc anno obiit. hic in Orientali Anglia cũ suis habitauit, & prouinciam illam post martyrium sancti regis *Eadmundi* primitus incoluit & possedit. Anno 890. *Wlferus* Archiepiscopus Eboracensis obiit anno sui archipræsulatus 39. Anno 892. rex paganus *Hesteng* cum 80. * paronibus ostium Tamensis intrans munitionẽ sibi apud Middeltun ædificauit. Anno 893. *Guthredus* rex Northimbrorũ obiit. Northimbrenses pagani pacẽ cum *Elfredo* iuramentis stabilierunt. Anno 894. pagani naues suas per fluuium Tamesen, & postmodum per amnem Ligeam sursum traxerunt, sibique munitionem prope ipsum amnem 20. milliariis a Lundonia ædificare cœperunt. Anno 895. æstatis tempore, magna pars ciuium Londoniensium, & de vicinis locis quamplures, munitionem, quam sibi pagani construxerant, destruere moliebantur, sed illis fortiter resistentibus Christiani in fugã vertuntur, quatuorq; de ministris regis *Elfredi* occiduntur. Anno 896. Paganorũ exercitus in Estanglia, & Northimbriã residentium furtiuã prædam circa ripas maris agentes terram Occidentalium Saxonũ grauiter vexabant, maxime longis, celeribusq; nauibus, quas ipsi ante plures annos fabricatant, aduersus quos bis lõgiores, * acutiores, celeriores, minusq; nutãtes ex præcepto regis *Elfredi* fabricantur naues, quarũ violentia prædictæ naues hostiũ superari possent. Quibus in ma-

al. Ethelhem

al. forte myoparonibus.

al. altiores.

in mare missis, mandat Rex, vt quos capere possent viuos caperent, & quos viuos capere non possent, occiderent; vnde actum est, vt eodem anno triginta naues Danicorum piratarum comprehenderentur, quorum quidam occiduntur, quidam ad Regem viui perducuntur, & in patibulo suspenduntur. Anno 897. *Rollo* primus Normannorum dux cum exercitu suo Carnotensem ciuitatem obsedit, sed Episcopus eiusdem ciuitatis *Walzelmus Richardum* Burgundiæ ducem, & *Ebalum* Pictauensem Comitem in suum pronocans auxilium, & tunicam sanctæ Mariæ in manibus ferens, *Rollonem* ducem diuino nutu fugauit, & ciuitatem liberauit. Anno 898. *Ethelbaldus* Archiepiscopus Eboracensis ordinatur. Anno ab incarnatione Domini 899. Rex *Elfredus* piissimi Regis *Ethelwlfi* filius 29. annis, sexq; mensibus regni sui peractis, indictione quarta, mortem obiit, 5. Kalend. Nouembr. & Wintoniæ in nouo monasterio sepultus est.

Huic filius eius successit *Edwardus* cognomento senior, literarum cultu patre inferior, sed dignitate, potentia pariter & gloria superior. Nam (vt in sequentibus clarebit) multo latius, quam pater fines regni sui dilatauit. Siquidem ciuitates multas ædificauit, nonnullas vero destructas restaurauit; totam Estsaxoniam, Estangliam, Northimbriam, pluresq; etiam Merciæ prouincias, quas Dani multo possederant tempore, manibus illorum potenter extorsit; Merciam post obitum suæ Germanæ *Ethelfredæ* totam obtinuit, & possedit, Scottorum, Cumbrorum, Stretcluidwallorum, omnesq; Occidentalium Brittonum Reges in deditionem accepit, reges & duces ab eo prælio victi, cæsique quamplurimi, ex muliere nobilissima *Egewinna* filium suum primogenitum *Ethelstanum*; ex Regina autem sua *Edgiua* filios tres: *Edwinum*, *Eadmundum*, *Edredum*, filiamque Deo deuotissimam virginem *Eadburgam*, tresque insuper habuit filias; quarum vnam *Otto* Romanorum Imperator octogesimus nonus, alteram vero in coniugem habuit Rex Occidentalium Francorum *Karolus*, cuius amitam, *Karoli* scz. Imperatoris filiam, vxorem duxit Rex Occidentalium Saxonum *Ethelwlfus*; tertiam autem filiam in vxorem habuit Rex Northanhimbrorum *Sithricus*. Hoc anno *Erdulfus* Episcopus Lindisfarnensis obiit, cui *Cuthbredus* successit: *Osbrichtus* etiam regno pulsus est. Anno 900. strenuissimus dux *Athulfus*, *Ealwita* reginæ matris Regis *Eadwardi* germanus, & venerabilis Abbas de Scotia *Virgilius* obierunt, sanctus & presbyter *Grimbaldus*, vnus magistrorum *Elfredi* regis, gaudia scandit regni cœlestis. anno 902. Cantuariensis cum multitudine Danicorum piratarum in loco, qui Holme dicitur, pugnauerunt, & victores extiterunt. Anno 903. religiosa Christi famula regina *Elshwitha* mater regis *Eadwardi* vita decessit, quæ sanctimonialium monasterium Wintoniæ construxit. Anno 904. Paganorum exercitus de Estanglia, & Northimbria inulctum esse Regem *Eadwardum* scientes, pacem cum eo faciunt in loco, qui lingua Anglorum Thitingaford dicitur. Anno 905. ciuitas, quæ Karlegion Brittannice, & Legacestria dicitur Saxonice, iussu *Etheredi* ducis, & *Egelfledæ* restaurata est. Anno 906. Sancti *Oswaldi* Regis & martyris ossa de Bardonig in Merciam translata sunt, Rex inuictissimus *Eadwardus*, quia pactum, quod secum Dani pepigerant, præuaricati sunt Westsaxonum & Merciorum exercitum in Northimbriam misit, qui cum illuc venissent per 40. ferme dies eam deuastare non cessantes, quamplures occiderunt Danorũ; & Reges, ducesque eorum cum Rege *Eadwardo* pacem, quam fregerant redintegrare compulerunt. Anno 907. in prouincia Steffordensi in loco, qui dicitur Teotenhale / inter Anglos & Danos insigne prælium actum est; sed Angli potiti sunt victoria. Anno 908. *Ethredus* subregulus Merciorum vir magnæ probitatis vita decessit, post cuius mortem vxor EGELFLEDA illius Regis *Elfredi* filia regnum Merciorum, exceptis Lundonia & Oxenforda (quas suus germanus Rex EADWARDVS sibi retinuit) non breui tempore strenuissime rexit. Anno 909. *Egelfleda* Merciorum domina, 2. Non. Maii cum exercitu in loco, qui Scetargete dicitur, venit, ibidemque arcem munitam construxit, dehinc in Occidentali plaga Sabrinæ fluminis, in loco, qui dicitur Brige / aliam. Anno 910. æstatis initio *Egelfleda* Merciorum domina cum Mercensibus ad Tamuirting perrexit, ipsamque vrbem restaurauit. *Niel* Rex occisus est à fratre *Sithrico*. Anno 911. defuncto * Wiciorum Episcopo Wigorniæ *Werfreto* magnæ sanctitatis viro, & scientiæ, *al. Hwiciorum.* qui (vt supra dictum est) Regis *Elfredi* rogatu dialogum beati *Gregorii* Papæ in Saxonicam verterat linguam *Athelhunus* successit. EGELFLEDA Merciorum Domina vrbem condidit, quæ Eadesbirig dicitur, & in fine Autumni alteram, quæ Warwic nominatur. Anno 912. Rex inuictissimus *Eadwardus* ante festiuitatem Sancti *Martini* Badefordam adiit, & eam cum habitatoribus eius in deditionem accepit, ibidemque per triginta dies moratus vrbem in Australi plaga amnis Usecondi præcepit. Anno 913. *Egelfleda* Merciorum Domina in terram Brittonum ad expugnandam arcem apud Briten-

Edwardus.

mere misit exercitum, qui expugnata arce vxorem regis Brittonum cum triginta quatuor hominibus captiuos in Merciam adduxerunt. Anno 914. *Egelfleda* Merciorum Domina ante Kalend. Augusti Dorbeiam infringendo expugnauit, ipsamque prouinciam obtinuit: cuius ministri quatuor de charioribus in porta vrbis fortiter pugnantes occisi sunt. Anno 915. *Egelfleda* Merciorum Domina insignis prudentiæ, & iustitiæ, virtutisque eximiæ fœmina octauo anno, ex quo sola regnum Merciorum strenuo moderamine rexit, 19. Kalend. Iulii obiit, & vnicam filiam suam *Elfwinam* ex *Etheredo* subregulo susceptam hæredem regni reliquit; cuius corpus Glauornam delatum in ecclesia sancti *Petri* est honorifice tumulatum. Anno *916.* rex *Eadwardus* misit in Northimbriam Merciorum exercitum, vt vrbem Mamcestre instaurarent, & in ea fortes milites collocarent, posthæc *Elfwinnæ* neptæ suæ potestatem regni Merciorum penitus ademit, & in WestSaxoniam duci præcipit, Rex quoque *Suricus* infregit Deuenport. Anno 917. rex Scottorum cum tota gente sua, & *Reginaldus* rex Danorum cum Danis & Anglis Northimbriam incolentibus, rex autem Streeglendwallorum cum suis regem *Eadwardum* seniorem sibi in patrem & dominum elegerunt, firmumque fœdus cum eo pepigerunt. Anno 918. *Clito Ethelwardus*, regis *Eadwardi* germanus 17. Kalend. Nouembris defunctus, in Wintonia sepelitur, Hwictiorum episcopo *Athelhuno* defuncto, *Wilfretus* succedit. Anno ab incarnatione Domini, 919. inuictissimus rex Anglorum *Eadwardus* senior, qui cunctis Brittanniam incolentibus Anglorum, Scottorum, Cumbrorum, Danorum pariter, & Brittonum populis gloriosissime præfuit, post multas res egregie gestas regni sui anno 34. in regia villa, quæ Fearndun nominatur, indictione 15. ex hac vita transiens, * *Athelstano* filio suo regni gubernacula reliquit, cuius corpus Wintoniam delatum in nouo monasterio regio more sepelitur.

al. Ethelstano.

Athelstanus

A *Thelstanus* vero in Kingestun, id est, in regia villa, in regem leuatur, & honorifice ab *Athelino* Dorobornensi Archiepiscopo consecratur, cuius temporibus oritur puer strenuus *Dunstanus* in Westsaxoniæ finibus. Anno 920. strenuus & gloriosus rex Anglorum *Athelstanus* sororem suam, cum magno honore & gloria Northanhimbrorum regi *Sitrico* Danica stirpe progenito in matrimonium dedit. Anno 921. Northanhimbrorum rex *Sitricus* vita decessit, cuius regnum rex *Athelstanus* filio illius *Cuthfredo*, qui patri in regnum successerat, expulso, suo adiecit Imperio. omnes etiam reges totius Albionis regem scilicet Occidentalium Brittonum *Huwaldum*, dehinc regem Scottorum *Constantinum*, regemque Wentorum *Wuer* prælio vicit, & fugauit. Hi omnes vbi se viderunt non posse strenuitati illius resistere, pacem ab eo petentes, in loco, qui dicitur Eamotum 4. Idus Iulii, conuenerunt, datoque sacramento firmum cum eo fœdus pepigerunt. Anno 922. Hwictiorum Episcopo *Wilfreto* defuncto successit *Kinewoldus* Anno 923. vir eximiæ sanctitatis *Frithestanus* Wintoniensis Episcopus, ordinato pro se in Episcopatum viro religioso *Brinstano*, Wintoniæ residit, & anno sequenti transiuit ad Dominum. Anno 924. rex *Athelstanus* iussit *Eadwinum* fratrem suum in mare submergi. anno 925. strenuus, & gloriosus rex Anglorum *Athelstanus*, quia rex Scottorum *Constantinus* fœdus, quod cum eo pepigerat, fregit, cum multo exercitu Scotiam tendẽs ad sepulchrum sancti *Cuthberti* venit, illiusq; patrocinio se, suumque iter commendauit, multa & diuersa dona, quæ regem decerent, ei obtulit, nec non & terras; æterno igni contradens cruciandos, quicunque ei aliquid ex his subtraxerint: deinde maxima vi hostes subegit, Scotiam vsque dum Feoder, & Wertermorum terrestri exercitu vastauit, nauali vero vsque Catenes depopulatus est: vnde vi compulsus rex *Constantius* filiũ suum obsidem cum dignis muneribus illi dedit pace redintegrata rex Westsaxoniam rediit. Sanctus *Bristanus* eodem anno obiit. Anno 935. religiosus monachus *Elfegus* cognomento caluus, beati *Dunstani* propinquus suscepit Episcopatum Wintoniensis Ecclesiæ. Anno 937. Hybernensium multarumque insularũ rex paganus *Anlafus* à socero suo rege Scottorum *Constantino* incitatus ostium Humbræ fluminis valida cum classe, id est, cum 615. nauibus ingreditur; cui rex *Athelstanus* fraterque suus *Clito Eadmundus* in loco, qui dicitur Brumanburch cum exercitu occurrerunt, & prælio à principio diei in vesperum tracto 5. regulos, septemque duces, quos aduersarii sibi in auxilium conduxerant, interfecerunt; tantumque sanguinis quantum eatenus in Anglia nullo in bello fusum est, fuderunt, & reges *Anlafum* & *Constantinum*, regem quoque Cumbrorum ad naues fugere compulerunt, magnoque cum triumpho reuersi sunt: Illi vero summam infœlicitatem de interitu sui exercitus consecuti cum paucis redeunt in sua.

Eadmundus

Anno ab incarnatione Domini 940. strenuus, & gloriosus rex Anglorum *Athelstanus* anno 16. regni sui, indictione 14. sexto Kalend. Nouembris, feria 4. apud Glauornam

nam vita decessit, & ad Maidulfi vrbem delatus honorifice est tumulatus. cui frater suus *Eadmundus* 18. anno ętatis suæ in regnum successit. Anno 941. Nordhimbrenses fidelitati, quam magnifico Regi Anglorum *Eadmundo* debebant, infidelitatem præferentes, Regem Noregensium *Anlaphum* sibi in Regem elegerunt. *Richardus* senior suscepit Comitatum Normannorum, & tenuit 52. annis, anno autem primo regni *Eadmundi* Regis Rex *Onlaf* primo venit Eboracum, deinde ad Austrum tendens Hamtoniam obsedit, sed nihil ibi proficiens vertit exercitum ad Tameworde, & vastatis omnibus per circuitum dum rediens ad Legacestriam perueniret, occurrit ei Rex *Eadmundus* cum exercitu; nec erat ei difficilis pugna, quoniam duo Archiepiscopi *Odo, & Wlstanus*, placatis alterutrinq; regibus, pugnam sedauerunt. pace itaq; facta terminus vtriusq; regni erat Watlingastrete / *Eadmundus* ad Australem plagam, *Onlaf* ad Aquilonalem regnum tenuerunt. *Onlaf* vastata Ecclesia S. *Baltheri*, & incensa Tinningham mox periit. Inde Eboracenses Lindisfarnem insulam vastantes multos occiderunt. filius vero *Sitrici* nomine *Onlaf* regnauit super Northimbros. Anno 942. magnificus rex Anglorum *Eadmundus* quinq; ciuitates: Lindicolniam, & Snotingham / Deorbeiam, Leogereceastriam, & Stanfordiam manibus Danorum penitus extorsit; totamq; Merciam in sui potestatem redegit. Hic Dei seruo *Dunstano* summus, & eius consiliis gloriosus. A quo ille diuersis honoribus sublimatus Glestoniæ in qua educatus est Abbatis iure præficitur. Anno 943. magnifico regi *Eadmundo* cum sua regina Sancta *Elgiua* filium peperisset *Eadgarum*, Sanctus *Dunstanus* audiuit quasi in sublimi voces psallentium, & dicentium: pax Anglorum Ecclesiæ exorti nunc puero, nostriq; *Dunstani* tempore. eodem anno idem Rex *Onlafum* Regem, cuius supra meminimus de lauacro sanctæ regenerationis suscepit, regioq; munere donauit, & paruo post tempore *Reginaldum* Northimbrorum Regem, dum ab Episcopo confirmaretur, tenuit, sibique in filium adoptauit. Anno 944. magnificus Rex Anglorum *Eadmundus* duos reges *Onlafum*, regis videlicet *Sitrici* filium, & *Reginaldum Guthferthi* de Northimbria expulit, eamque suæ ditioni subegit. Anno 945. magnificus Rex Anglorum *Eadmundus* terram Cumbrorum depopulatus est, illamq; Regi Scottorum *Malculmo* eo tenore dedit, vt terra marique sibi fidelis existeret.

Anno ab incarnatione Domini 946. magnificus Rex Anglorum *Eadmundus* die festiuitatis sancti *Augustini* doctoris Anglorum, dum in villa, (quæ Anglice Pulclecirce dicitur) suum dapiferum *Leonem* è manibus pessimi cleptoris ne occideretur, vellet eripere, quinq; annis septemque mensibus regni sui peractis, indictione quarta, septimo Kalendas Iunii, feria tertia, ab eodem interficitur: & Glastoniam delatus à beato *Dunstano* Abbate sepelitur; cui *Edredus* frater suus in regnum successit, & à Sancto *Odone* Archiepiscopo in Kingestune Rex est consecratus. Anno 947. *Wlstanus* Eboracensis Archiepiscopus, proceresque Northimbrenses omnes in villa, quæ dicitur Tadenesclif / egregio Regi Anglorum *Edredo* fidelitatem iurauerunt, sed non illam diu tenuerunt. nam *Eiricum* quendam Danica stirpe progenitum super se Regem leuauerunt. Anno 948. pro infidelitate Northimbrensium egregius rex Anglorum *Edredus* totam Northimbriam deuastat, in qua deuastatione monasterium, quod dicitur in Hripum à sancto *Wilfrido* Episcopo quondam constructum, igne est combustum: redeunte vero domum Rege, exercitus de Eboraca erumpens ciuitate in loco, qui dicitur Cesterford / de extrema parte exercitus Regis multam stragem dedit. Vnde Rex nimis offensus voluit illico redire, & totam illam terram penitus delere. verum hoc cognito Northimbrenses timore perterriti *Eiricum*, quem sibi Regem præfecerant, abiecerunt, Regis iniurias honoribus, detrimenta muneribus expleuerunt, cuiusq; offensam pecunia non modica placauerunt. Anno 951. sanctus *Elfegus* cognomento *Caluus* Wentanus Episcopus, qui beatum *Dunstanum* Monachatu, & presbyteratus gradu decorauit, huic vitæ modum fecit; cui *Elsinus* in Episcopatum successit, * *Oswel* quoque Rex Brittonum obiit. Anno 952. inclytus Rex Anglorum *Edredus* Eboracensem Archiepiscopum *Wlstanum* in Withanbrig arctam posuit in custodiam, quia frequenter apud eum certis ex causis accusabatur. Anno 953. *Wlstano* Eboracensi Archiepiscopo à custodia soluto, episcopalis honor apud Dorcacestre restituitur. Iam deficientibus, (vt supra diximus) Northimbrensium regibus, qualiter, vel quibus Comitibus ipsa prouincia subiacuerit, hic placet inserere.

Edredus.

al. Owel.

Vltimus regum illius prouinciæ (vt paulo ante dictum est) fuit *Eiricus*, quem Northimbrenses violata fide, quam Regi *Edredo* iurauerant, sibi regem fecerunt. Quare offensus Rex iussit, vt tota prouincia funditus vastaretur. Illico Northimbrenses expulso Rege suo, & occiso *Amanco* filio *Onlafi*, iuramentis & muneribus placauerunt regem *Edredum*, commissa prouincia *Osulfo* Comiti, qui regnante Comite postmodum *Edgaro*, sociũ

Northimbrenses Comites.

accepit *Oslacum*: deinde *Osulfus* ad Aquilonem plagam Tine, *Oslac* vero super Eboracum, & eius fines curas administrabat. huic successit Waltef senior, qui successorem habuit filium *Vthredum*. Is cum regnante *Edredo*, Rex *Cnuto* hostiliter inuaderet Northimbriam necessitate compulsus se cum suis ad *Cnutonem* contulit, factoque iuramento & obsidibus datis, peremptus est à quodam Dano prædiuite *Thurebrando* cognomento Holdes permittente *Cnutone*, in cuius locum frater eius *Eadulfus Cudel* substituitur, reliquerat autem Comes *Vthredus* tres filios; *Aldredum*, *Eadulfum*, *Cospatricum*: quorum duo primi Comites fuerunt Northimbrorum, alter post alterum: tertius vero sine Comitatus honore habuit filium *Vthredum*, cuius filius erat *Eadulfus* cognomēto *Rus*, qui postea ducem se exhibuit eorum, qui Walcherum Episcopum occiderunt, ipseque dicitur sua illum interfecisse manu; sed mox & ipse à fœmina occisus, sepultus est in Ecclesia apud Gedeworde; sed post à *Turgoto* quondam Priore Dunelmensis Ecclesiæ, & Archidiacono talis inde spurcities proiecta est. Post *Eadulfum Cudel*, *Aldredus* filius præfati Comitis *Vthredi* suscepto Comitatu in vindictam patris occisi homicidam *Thurebrandum* occidit. cuius *Thurebrandi* filius *Carl*, & præfatus Comes *Aldredus*, dum vitæ suæ inuicem insidiarentur, tandem repacificantur, sed non multo post *Aldredus* nil mali suspicans dolo in sylua, quæ Riscewde vocatur, à *Carl*, * comiuramento sibi fratre, occiditur. Post fratris interitum *Eadulfus* Comes efficitur Northimbrensium, qui cum superbia extolleretur Brittones, id est, Wallos satis atrociter deuastauit, sed tertio post anno cum ad *Hardecnut* reconciliandus in pace venisset, interfectus est à *Siwardo*, qui post illum totius prouinciæ Northimbrorum, id est, ab Humbra vsque ad Twedam Comitatum habuit, cui mortuo successit TOSTIVS: quo propter graues iniurias quas intulerat Northimbrensibus de Anglia expulso, ducatus illius *Morkaro* committitur à Rege *Eadwardo*, & postmodum a Rege *Willielmo*. *Morkarus* vero quoniam alias grauibus negotiis impeditus fuerat, Comitatum vltra Tine tradidit *Osulfo* adolescenti, filio præfati Comitis *Eadulfi*. capto postmodum, & custodiæ mancipato *Morkaro* Rex Willielmus Comitatum *Osulfi* commisit *Copsio*, qui erat patruus *Thosti* Comitis, viro Consiliario & prudenti. Iste sancto *Cuthberto* deuotus donauit seruientibus in sua Ecclesia scilicet Dunelmensi has terras: in Merscum decem carrucatus terrę & dimidium, & eiusdem villę Ecclesiam Sancti *Germani*, & in Thortuna duas carrucatas, & in Thestrota decem bouetas terræ, & in Readecliue dimidiam carrucatam, & in Gisburgam vnam carrucatam terræ. Pulsus à *Copsio* de Comitatu *Osulfus*, in fame & egestate siluis latitans, & montibus; tandem collectis quos eadem necessitas compulerat sociis, *Copsium* in Niwebrin concludit, qui inter tumultuantes turbas lapsus, dum lateret in Ecclesia proditus, incendio Ecclesiæ compellitur ad ostium vsque procedere, vbi in ipso ostio manibus OSVLFI detruncatur, quinta hebdomada commissi Comitatus quarto Idus Martii. Mox sequenti autummo, & ipse *Osulfus* cum in obuii sibi latronis lanceam præceps irrueret, illico confossus interiit. Quo mortuo *Cospatricus* filius *Maldredi* filii *Crinani* Willielmum Regem adiens, multa emptum pecunia adeptus est Comitatum Northimbrensium, nam ex materno sanguine attinebat ad eum honor illius Comitatus, erat enim ex matre ALGITHA filia VTHREDI Comitis, quam habuit ex *Elgiua* filia *Ethelredi* Regis. Hanc *Algitham* pater dedit in coniugium *Maldredo* filio *Crinani*. tenuit autem *Cospatricus* Comitatum, donec ei Rex auferret, imponens illi quod consilio & auxilio affuit illis, qui Comitem *Robertum Cumin* cum suis in Dunelmo peremerant, licet ipse ibi præsens non fuisset, & quia in parte hostium fuisset, cum Normanni apud Eboracum necarentur. Fugiens ergo ad MALCOLMVM, non multo post Flandriam nauigio petit, cui post aliquantum tempus Scotiam reuerso, donauit ei Rex supradictus DVNBAR cum adiacentibus terris in Londoneio, vt ex his donec lætiora tempora redirent, se suosque procuraret: sed non multo post exacto tempore vsque ad extrema infirmatus, accitis ad se *Aldwino & Turgoto* Monachis qui tunc in Meilros pauperes rebus & Spiritu pro Christo degebant, confessione peccatorum intima, magnisque pœnitentiæ lamentis terminans vitam apud Vbbanfordam, quod est Northam, in ipso Ecclesiæ exitu sepultus est. Dederat autem eis duo Dorsalia honesta, vt in quocunque loco sedem manendi acciperent, ea ibidem in sui memoriam, reponerent quæ adhuc in Dunelmensi reseruantur Ecclesia. Iste *Cospatricus* est pater *Dolfini*, *Waltheni*, *& Cospatrici*. post Cospatricum datus est Comitatus *Walthено Siwardi* Comitis filio, qui ei tam ex patris, quam ex matris prosapia debebatur. fuerat enim *Siwardi* Comitis filius ex filia *Alfredi* quondam Comitis *Elfleda*. capto postmodum Waltheno commissa est cura Comitatus Walchero Episcopo vsq; ad diem occisionis suæ. Inde Rex dedit illum honorem *Albrico*. Quo in rebus difficilibus parum valente, patriamq;

al. coniurato.

triamque reuerso idem rex *Robertum* de Mulbrio præfecit Comitem Nordhimbrensium, sed eo capto Rex *Willielmus* iunior,& post eum rex *Henricus* Northimbriam in manu sua tenuerunt.

Anno ab incarnatione Domini 955. Egregius Rex Anglorum *Edelredus* decimo anno regni sui ægrotauit & desperatus est. qui missa celeri legatione, confessionum suarum patrem, beatum scilicet *Dunstanum* abbatem accersiuit. Quo festine ad palatium tendente,& medium iam iter peragente vox desuper clare sonuit ipso audiente. Rex *Edelredus* nunc in pace quiescit. ad hanc vocem equus, cui insedit, pondus vocis Angelicæ ferre non valens, absq; vlla sessoris læsione cum interitu suo in terram corruit: Regis autem corpus Wintoniam defertur, & ab ipso Abbate *Dunstano* in veteri monasterio sepulturæ honorifice traditur. cuius fratruus *Clito Edwinus* Regis scilicet *Eadmundi* & sanctæ *Elgiuæ* reginæ filius Monarchiam imperii suscepit; & eodem anno in Kingstone ab *Odone* Archiepiscopo Rex consecratus est. Anno 956. beatus *Dunstanus* Abbas Rege Anglorum *Edwino* pro iustitia ascriptus, mare transiit, & in monasterium, quod Blandinium dicitur, sub exilii sui tempore mansionem accepit. *Wlstanus* Eboracensium Archiepiscopus septimo Kalendarum Ianuarii defunctus est, in Vndalam tumulatur, cui vir reuerendus successit *Oskitelius*.

Edwinus

al. honestissime.

Anno 957. rex Anglorum *Edwius*, quoniam in commisso regimine insipienter egit, à Mercensibus,& Nordhimbrensibus cõtemptus relinquitur, & suus germanus *Clito Eadgarus* ab eis Rex eligitur, sicque res regum seiuncta est, vt flumen Tamense regnum disterminaret amborum. Mox Rex Mercensium *Edgarus* beatum *Dunstanum* Abbatem cum honore,& gloria de exilio reuocauit. Excurso de hinc parui spatii tempore pastor Winensis Ecclesiæ *Coenwaldus* vir magnæ humilitatis, & monasticæ professionis defungitur. Pro quo beatus *Dunstanus* ad Episcopatum eligitur,& ab *Odone* Dorobernensi Archiepiscopo consecratur. Anno 958. Sanctus *Odo* Doroberniæ Archiepiscopus Regem Westsaxonum *Edwium, & Elfgiuam* vel quia, vt fertur, propinqua illius extiterit, vel quia ipsam sub propria vxore adamauit, ab inuicem separauit. Eodem anno idem Archipræsul vir quidem clarus ingenio,& virtute laudabilis, spiritu quoque prophetiæ pollens humanis excessit rebus Angelorum manibus ad Paradisum deductus. huic successit Wemstanus Episcopus *Elfsinus*, & pro eo ad Episcopatum Wintoniensis Ecclesiæ ordinatus est *Brihtelmus*. Anno 959. *Elfsinus* Dorobornensis Archiepiscopus, dum Romam pro petendo pallio tenderet, in Alpinis montibus gelu niueq; obstrictus defecit. Rex etiam Westsaxonum *Edwius* quatuor annis regni sui peractis defunctus Wintoniæ in nouo monasterio est sepultus, cuius regnum suus germanus rex Mercensium *Edgarus* ab omni Anglorum populo electus (anno ætatis suæ 16. aduentu vero Anglorum in Brittanniam quingentesimo decimo, trecentesimo autem sexagesimo tertio ex quo Sanctus *Augustinus* & socii eius in Angliam venerunt) suscepit, diuisaque regna in vnum copulauit *Brihtelmus* Dorsetensium Episcopus ad primatum Cantuariæ sedis eligitur, sed quia ad tãtam rem minus erat idoneus iussus à rege Cantuaria discedit, atq; ad relictã nuper ecclesiã suam redit. Dehinc beatus *Dunstanus* Ecclesiæ Wigorniensis Episcopus nutu diuino,& sapientium consilio primæ Metropolis Anglorũ Primas,& Patriarcha constituitur, à quo & cæteris sapientibus rex Anglorum ipse *Eadgarus* decenter instructus passim improbos oppressit, rebelles sub asperitatis iugo corrigẽdo redarguit, iustos & modestos dilexit, destructas Dei Ecclesias renouauit,& ditauit, abiectis ẽt ex cœnobiis clericorum scholariũ venenis, ad laudem summi creatoris monachorum & Sanctimonialiũ cateruas aggregauit,& plus q̃ quadraginta monasteria cum eis constitui præcepit, quos omnes vt fratres honorabat,& vt filios charissimos diligebat, admonens per se pastores, quos ipsis præposuit, vt illos regulariter,& irreprehensibiliter viuere admonerẽt, quatenus Christo,& sanctis eius in omnib. placerent. Anno 960. Sanctus *Dunstanus* ad Romuleam vrbem profectus indictione tertia pallium a Ioanne Papa suscepit, sicq; per pacis itinera ad patriam remeauit. Paucis exinde mensibus interiectis regalia petit limina, ianuã regiæ pietatis suggestione preceq; pulsat humillima, vt religiosum, mitem, humilemq; Monachum sui prædecessoris *Odonis* fratruelem, beatum *Oswaldũ*, quem in timore diuino, sanctisq; virtutum operibus, verissime probauerat excreuisse, promoueret ad pontificale decus Wigorniensis Ecclesiæ. Annuit rex *Eadgarus*, quod sanctus petebat *Dunstanus*,& ab ipso inthronizatus est ad summum sacerdotiũ beatus *Oswaldus*. Anno 963. Sanctus *Ethelwaldus* venerabilis Abbas à beato *Dunstano* educatus, mortuo *Brichtelmo* Episcopatũ Wintoniensis ecclesiæ suscepit,& eodem anno iussu regis, expulsis clericis, vetus monasterium cum monachis instituit. hic namque regem, cuius eximius erat consilarius, ad hoc maxime prouoca-

Eadgarus

uit, vt clericos à monasteriis expelleret, & Monachos, Sanctimonialesq; in eis collocaret. Anno 964. rex Anglorum pacificus *Eadgarus Ordgari* ducis Domnaniæ filiam *Elfthritham* nomine, post mortem viri sui *Elfwoldi* gloriosi ducis Orientalium Anglorum, in matrimonium accepit, ex qua duos filios *Eadmundum & Egelredum* suscepit; habuit etiam prius ex *Egelfleda* candida *Ordmeri* ducis filia *Eadwardum* postea Regem & martyrem, & de sancta *Elfthritha* virginem Deo deuotissimam *Editham*. Eodem anno Rex idem Monachos in nouo monasterio, & in Middeltun collocauit, & illis *Ethelgarum*, & istis *Kinewardum* Abbates constituit. Anno 967. Rex Anglorum pacificus *Eadgarus* in monasterio Rameseie (quod auus suus Rex *Eadwardus* senior construxerat) Sanctimoniales collocauit, sanctamq; *Meruinnam* super eas Abbatissam constituit. Anno 968. *Aldredus* Episcopus apud sanctum *Cuthbertum* in Cunecacestre vita decessit, cui *Elfsinus* in Episcopatum successit. Anno 969. Rex Anglorum pacificus Eadgarus sancto *Dunstano* Dorobernensis, & beato *Oswaldo* Wigornensis, & S. *Ethelwaldo* Wintoniensis Ecclesiæ Episcopis præcepit, vt expulsis clericis in maioribus monasteriis per Merciam constructis, monachos collocarent. vnde S. *Oswaldus* sui voti compos effectus, clericos Wigorniensis ecclesiæ monachalem habitum suscipere renuentes de monasterio expulit; consentientes vero huic ipse antistes monachizauit, eisq; *Winsinum* magnæ religionis virum loco Decani præfecit. Anno 970. sancti ac venerabilis antistitis *Swithuni* reliquiæ (peractis à sepultura eius centū & decem annis) indictione 14. Idus Iulii feria 6. sublatæ sunt, & de monumento à S. *Ethelwaldo* venerabili prçsule, & ab *Elstano* Glastoniensis, & *Ethelgaro* noui monasterii abbatibus, & in Basilica Apostolorum *Petri & Pauli* sunt reconditæ. Anno 971. *Clito Eadmundus*, *Eadgari* regis filius obiit, & in monasterio Rameseige honorifice est sepultus. Non multo post *Ordgarus* dux Domnaniæ socer Regis *Eadgari* decessit, & in Exancestre sepultus est. Anno 972. rex pacificus Anglorum *Eadgarus* noui monasterii ecclesiam à patre suo Rege *Eadmundo* inceptam, à se vero perfectam honorifice dedicari fecit. Defuncto Eboracensi Archiepiscopo *Oskitello* suus propinquus S. *Oswaldus* Wigorniensis episcopus pro eo in Archiepiscopatum eligitur. Anno 973. rex pacificus *Eadgarus* anno ætatis suæ 30. indictione 5. Idus Maii die Pentecostes à beatis præsulibus *Dunstano & Oswaldo*, & à cæteris totius Angliæ præsulibus, antistibus in ciuitate Accamanni benedicitur, & maximo honore & gloria consecratur, & in Regem inungitur. Interiecto deinde tempore ille cum ingenti classe Septentrionali Brittannia circumnauigata ad Legionū ciuitatem appulit, cui subreguli eius octo, *Rinath* scilicet Rex Scottorum, *Malcolmus* rex Cumbrorum, *Maccus* plurimarum rex insularū, & alii quinq; scilicet *Dufnal, Sifrethus, Huwaldus, Iacobus, Inchillus*, vt mandarat, occurrerunt, & quod sibi fideles, & terra mariq; cooperatores esse vellent, iurauerunt, cum quibus die quadam scapham ascendit, illisq; ad remos locatis ipse clauum gubernaculi arripiens eam per cursum fluminis perite gubernauit, omniq; turba ducum & procerum, simili nauigio comitante à palatio ad monasterium sancti *Iohannis Baptistæ* nauigauit, vbi facta oratione, eadem pompa ad palatium remeauit: quod dum intraret, optimatibus fertur dixisse, tunc demum quemq; suorum successorum se gloriari posse regem Anglorum fore, cum tot regibus sibi obsequentibus potiretur pompa talium honorum. Sanctus *Oswaldus* pallium à *Stephano* 134. Papa suscepit. Anno 974. terræ motus per totam Angliam factus est magnus.

Edwardus Martyr.

Anno 975. Anglici orbis basileus flos, & decus antecessorum regum pacificus Rex *Eadgarus* (non minus memorabilis Anglis, quam *Romulus* Romanis, *Cyrus* Persis, *Alexander* Macedonibus, *Arsaces* Parthis, *Karolus Magnus* Francis, *Arthurus* Brittannis) pōstquam cuncta regaliter consummauit, anno ætatis suæ 32. regni autem illius in Mercia & Northimbria 19. ex quo vero per totam Angliā regnauit 16. indictione 3. 8. Idus Iulii, feria quinta, ex hac vita transiuit, filiumq; suum *Eadwardum* & regni & morum reliquit hæredem, corpus vero illius Glastoniam delatum regio more est tumulatum. Is itaq; dum viueret 3600. robustas sibi congregauerat naues, ex quibus Paschali emensa solēnitate omni anno 1200. in Orientali, mille 200. in Occidentali, 1200. in Septentrionali insulæ plaga coadunare, & ad Occidentalem cum Orientali classe, & illa remissa ad Borealem cū Occidentali, ipsaq; remissa cū Boreali ad Orientalem classem remigare, eoq; modo totam insulam omni çstate circūnauigare consueuerat, viriliter hoc agens ad defensionem contra exteros regni sui, & ad suū suorumq; ad bellicosos vsus exercitium. hyeme autē, & vere infra regnum vsquaq; per omnes prouincias Anglorum transire; & quomodo legum iura, & suorum statuta decretorum à principibus obseruarentur. neue pauperes à diuitibus præiudicium passi opprimerentur, diligenter solebat inuestigare. In vno fortitudini, in altero iustitiç studens, in vtroq; reipub. & regni vtilitati consulens. Hinc hostibus circūquaque

que timor,& omnium sibi subditorum erga eum excreuerat amor; cuius discessu totius regni status est perturbatus,& post tempus lætitiæ,quod illius tempore vigebat pacifice, cœpit tribulatio vndiq; aduenire. Nam princeps Merciorum *Elferus*, compluresq; regni primates,magnis obcæcati muneribus,Abbates cum monachis de monasteriis, in quib. rex pacificus *Eadgarus* eos locauerat, expulerunt, & clericos cum vxoribus suis introduxerunt,sed huic vesaniæ viri temerarii,dux Orientalium Anglorum *Ethelwinus* Dei amicus,& suus germanus *Elfwoldus*,& *Brithnothus* Comes vir religiosus restiterũt, & in Synodo constituti se nunquam ferre posse dixerunt, vt monachi eiicerentur de regno, qui omnem religionem tenuerunt in regno. congregato deinde exercitu monasteria Orientalium Anglorum maxima strenuitate defenderunt,dum hæc aguntur de rege eligendo magna inter regni principes oborta est dissensio. Quidam enim regis filium *Eadwardum*, quidam vero fratrem eius elegerunt *Egelredum*:quam ob causam Archipræsules, *Dunstanus* & *Oswaldus* cum coepiscopis,abbatibus,ducibusq; quamplurimis in vnum conuenerunt,& *Eadwardum*,vt pater suus præceperat,elegerunt, electum consecrauerũt, & in regem vnxerunt.Cometis stella autumnali tempore visa est. Anno 976.fames valida Estangliam inuasit. Anno 977.in Estãglia apud villam,quæ Kirding nominatur, maxima Synodus celebratur, dehinc apud Calne regiam villam dũ alia celebraretur, totius Angliæ maiores natu,qui ibidem congregati fuerant,excepto sancto *Dunstano*, de solario corruerũt: quorum quidam mortui sunt,quidam vero mortis periculum vix euaserunt.

Anno ab incarnatione Domini,978.rex Anglorum *Eadwardus* iussu nouercę *Elfdritha* reginæ in loco,qui Coruesgate dicitur,à suis iniuste perimitur,& apud Werham non regio more sepelitur,cuius frater *Egelredus Cliso* egregius, moribus elegans,pulcher vultu,decorus aspectu,indictione sexta,die Dominica, 8.Kalend. Maii, post Paschalem festiuitatem à sanctis Archiepiscopis *Dunstano*,& *Oswaldo*,& decem Episcopis in Kingestun,ad regni fastigium est consecratus.prædixit autem ei sanctus *Dunstanus* prophetico spiritu plenus,quod multas in regno passurus esset tribulationes,his verbis. *Quoniam aspirasti ad regnum per mortem fratris tui,quem occidit mater tua,propterea audi verbum Domini, hæc dicit Dominus: Non deficiet gladius de domo tua sæuiens in te omnibus diebus vitæ tuæ interficiens de semine tuo quousq; regnum tuum transferatur in regnum alienum, cuius ritum, & linguam gens cui præsides,non nouit: nec expiabitur nisi longa vindicta peccatum tuum, & peccatum matris tuæ,& peccatum virorum,qui interfuere consilio eius nequam. Igitur post hæc nubes per totam Angliam media nocte nunc sanguinea nunc ignea visa est. Dehinc in radios diuersos & colores varios mutata circa auroram disparuit.* Anno 979.dux Merciorum *Elferus* cum multitudine populi Werham venit, sanctumq; corpus pretiosi regis & martyris *Eadwardi* de tumulo subleuari præcepit, vbi miracula multa facta fuerant: quod dum esset nudatum sanum atque incolume ab omni clade,& contagione inuentum est, lotum deinde nouisq; vestimentis indutum, ad Sceaftesbirig est delatum,& honorifice tumulatum. Anno 980. Suthamtonia à Danicis Piratis deuastatur,& eius ciues omnes fere vel occisi,vel captiui abducti sunt. Nec multo post Tenedland insulam idem deuastauit exercitus.Quo etiam anno ciuitatis Legionum prouincia à Norwegensibus piratis deuastatur. Anno 981. *S. Petroci* confessoris monasterium in Cornubia deuastatur à piratis,quæ anno præterito Suthamtoniã vastauerunt,qui deinde in Domnania, & in ipsa Cornubia circa ripas maris frequenter prædas agebant. Anno 982. ad prouincias Dorotensium tres naues piratarum applicuerunt,& Portland deuastauerunt.Ciuitas Lundonia igne cremata est. Anno 983.dux Merciorum *Alferus* regis Anglorum *Eadgari* propinquus decessit,eiusq; ducatum filius suus *Alfricus* suscepit. Anno 984.sanctus *Ethelwoldus* Wintoniensis Episcopus indictione, 2.Kalend. Augusti è sęculo migrauit ad Dominum,cui successit Batonicus Abbas *Elfegus*. Hic in monasterio, cui Dehorhirst vocabulum est,religionis habitum susceperat. Anno 986. rex Anglorum *Egelredus* propter quasdã dissensiones ciuitatẽ Hrofi obsedit,& visa capiendi illã difficultate iratus discessit,& terras *S. Andreæ* Apostoli deuastauit. Dux Merciorum *Alfricus Alferi* ducis filius Anglia expellitur. An.987.hoc anno duæ retro seculis Anglorũ genti incognitę pestes,sc.febres hominũ,& lues animalium,quę Anglice Scitha nominatur, Latine aũt fluxus interaneorum dici potest, totam Angliam plurimum vexauerunt, & clade perualida tam homines afficiendo, quam animalia penitus consumendo per omnes fines Angliæ inedicibiliter sæuierunt. Anno 988. Weredport à Danicis Piratis deuastatur, à quibus satrapa etiam Domnaniæ *Goda* nomine,& miles fortissimus *Stremewoldus* cũ aliis nõnullis perimuntur,sed tamen ex illis plurib. occisis, Angli loco dominantur fluminis, beatus *Dunstanus* Archiepiscopus indictione prima,14.Kalend. Iunii, Sabbato ex hac vita transiit,& cœli regna petiuit,pro quo *Ethelgarus* Scolesigensis Episcopus Archipræsulatũ suf-

Egelred al. Ethelredus

cepit, & vno anno tribusque mensibus tenuit. Anno 989. defuncto *Aldredo* archiepiscopo *Aldunus* successit. Anno 991. Gippeswic à Danis depopulatur. Horum duces fuerunt *Iustinus*, & *Guthmundus* filius *Stetani* cum quibus non multo post strenuus dux Orientalium Saxonum *Brithnothus* iuxta Meldunam prælium commisit, sed vtrinq; multitudine occisa ipse dux occubuit, Danica vero fortuna vicit. Quo insuper anno *Sirici* Dorobornensis archiepiscopi, & ducum *Athelwardi*, & *Alfrici* consilio Danis tributum, quod erat decem librarum, primitus datum est, vt a crebris rapinis, incendiis, & hominum occisionibus, quas circa maris ripas frequenter agebant desisterent, pacemque firmam cum iis tenerent. Sanctus *Oswaldus* Archiepiscopus monasterium Ramesie, quod ipse, & Dei amicus dux Orientalium Anglorum *Ethelwinus* construxerant diuino adiutus auxilio, & confortatus adminiculo 6. Idus Nouembris, feria tertia dedicauit. Anno 992. sanctus *Oswaldus* Archiepiscopus indictione quinta pridie Kalendas Martii feria secunda ante pedes pauperum, vbi mandatum more solito faciebat transiens ex hac vita, sicut ante prædixerat, regni cœlestis gaudio conscendit, & Wigorniæ in Ecclesia Sanctæ *Mariæ*, quam ipse à fundamentis construxerat, requiescit cui venerabilis Medeshanstudensis Abbas *Adulfus* successit, nec diu post excessum beati patris *Oswaldi* egregiæ dux memoriæ *Athelwinus* Dei amicus defunctus est, & in Ramesege honorifice sepultus. Anno 993. prædictus exercitus Danorum Bebbanburg infregit, & omnia, quæ in ea reperta sunt, secum asportauit. Dehinc ad ostium Humbre fluminis cursum suum dirigens in Lindissege, & Northimbria multis villis incensis, hominibusque cæsis magnam prædam cepit; contra quos prouinciales quamplures conglobati properanter ascenderunt, sed cum prælium essent commissuri duces exercitus *Frana* videlicet, *Frithegistus*, & *Godewinus*, quia ex paterno genere Dani fuerunt, suis insidiantes authores fugæ primitus extiterunt Anno 994. *Anlafus* rex Noreganorum, & *Swanus* rex Danorum die Natiuitatis sanctæ *Mariæ* cum 94. trieribus Lundoniam aduehuntur; quam mox infringere, & incendere conantur, sed Dei suæque genitricis *Mariæ* iuuamine non sine paruo suo exercitus detrimento a ciuibus repelluntur. Vnde furore simul & tristitia exasperati eadem die recesserunt inde, & primitus in Estsaxonia, & Cantia, circaque ripas maris, deinde in Suthsaxonia, Suthamtonensique prouincia villas incendunt, agros deuastant, & sine respectu sexus, vel ætatis quamplures ferro, & flamma absumunt, prædamque ingentem agunt; ad postremum vero equos sibi rapientes multasque prouincias debacchando discurrentes, nec sexui quidem muliebri, nec innocuæ paruulorum pepercerunt ætati, quin vniuersos atrocitate ferina contraderent morti. tunc rex *Egelredus* procerum suorum consilio ad eos legatos misit promittens tributum & stipendium, ea conditione illis se daturum, vt à sua crudelitate omnino desisterent. qui petitioni regis adquiescentes ad suas reuersi sunt naues, & sic ad Suthamtun totus congregatus exercitus, ibidem hyemauerunt. Quibus de tota Westsexonia stipendium dabatur; de tota vero Anglia tributum, quod erat sexdecim librarum dependebatur; Interea iussu regis *Egelredi* Wintoniensis Episcopus *Elfegus*, nobilisque dux *Ethelwaldus* regem *Alafum* adierunt, obsidibusque datis illum ad regiam villam Andeafaran, vbi rex manebat cum honore deduxerunt. Quem rex honorifice suscepit, & confirmari ab Episcopo fecit, sibique in filium adoptauit, & regio munere donauit, ille vero se non amplius ad Angliam cum exercitu venturum regi *Egelredo* promisit, & post hæc ad naues rediit, æstate quoque imminente ad patriam deuectus sua promissa bene custodiuit. Anno 995. *Aldunus* Episcopus transtulit de Cestre in Dunholm corpus sancti *Cuthberti*. Anno 996. *Elfricus* Dorobherniæ Archiepiscopus consecratur. Anno 997. Danorum exercitus, qui remanserat in Anglia circumnauigata Westsaxonia ostium Sabrinæ fluminis intrauit, & nunc Septentrionalem Brittanniam, nunc Cornubiam, nunc in * Domnaniam Wesedport deuastauit, villisque quamplurimis incensis multas hominũ strages dedit, deinde Penwithsteord regyrato in ostium fluminis Tamere, Domnaniam & Cornubiam sequestratis nauibus deuectus prosiliuit, nulloque prohibente, vsque ad Lidefordam suum continuauit incendium, & cædes hominũ reiterauit, ad hæc etiam *Ordulfi* primatis monasteriũ, quod Taustotze dicitur, combussit, ingentiq; præda onustus ad naues repedauit, eodemq; in loco hyemauit. Anno 998. memoratus exercitus Paganorum ostiũ fluminis, quod dicitur Frome, appulsus Dorsetaniã repetiit, & more solito prædæ institit, & quotiescunq; inuecta iacuit de Suthsaxonia, & Suthamtunensi prouincia sibi victum accepit, aduersus tantam tempestatem multoties congregatus exercitus est, sed quoties prælium essent cõmissuri Angli, aut insidiis, aut aliquo infortunio impediti terga verterunt, & hostibus victoriã dederunt. Anno 999. sæpe dictus exercitus Paganorũ ostiũ Tamesis fluminis ingressus per flumen Meodewege, Rouecestre aduehitur,

al. Dompnaniam.

aduehitur. eamq; paucis diebus obsidione cinxit, ad quos repellendos conglobati Cantuarienses asperum cum iis prælium ineunt, sed multis ex his, & ex illis cæsis Dani loco dominantur *fluminis: hinc equites effecti occidentalem Cantiæ plagam fere totam sunt demoliti. qua re cognita rex Anglorum *Egelredus* suorum primatum consilio, & classem, & pedestrem congregauit exercitum. Verum dum paratæ erant naues duces exercitus moram de die in diem cœptis innectentes populum grauiter vexabant. Ad vltimum vero nec pedestris, nec classica manus quicquam communis vtilitatis agebat præter populi laborem, pecuniæ perditionem, hostium incitationem: Anno millesimo Danorum classis præfata Normanniam petiit, rex Anglorum *Egelredus* terram Cumbrorum depopulatus est, hic suæ classi mandauit, vt circumnauigata Septentrionali Brittannia in loco constituto sibi occurrerent, sed vi ventorum præpedita non potuit, insulam tamen quæ Monege dicitur, deuastauit. Anno 1001. memoratus exercitus Paganorum de Normannia Angliam reuectus ostium fluminis Exe ingreditur, & mox ad expugnandam vrbem Exancestriam egreditur; sed dum murum illius destruere moliretur, à ciuibus vrbem viriliter defendentibus repellitur. Vnde nimis exasperatus, more solito villas succedendo, agros depopulando, homines cædēdo, per Domnaniam vagatur: quare Domnanienses, & Sōmerseatunenses in vnum congregati in loco, qui dicitur Penhou, certamen cū eis ineunt. Sed Angli pro militum paucitate Danorum multitudinem non ferētes fugam capessunt; illi vero multa strage facta victores existunt, deinde adeptis caballis per totam fere Domnaniam peiora prioribus mala gesserunt, ingentiq; præda capta naues repetierunt. Inde ad Vectam insulam cursum direxerunt & modo in ea, modo in Suthamtonia, modo in Dorsetania nullo obsistente diu solitæ prædæ institerunt, & in homines ferro, & in villas igne sunt in tantum grassati; vt cum illis nec classica manus nauali, nec pedestris exercitus certare auderet prœlio terrestri. Idcirco & regi non parua mœstitia, & populo incredibilis tristicia inerat. Anno 1002. rex Anglorum *Egelredus* habito concilio cum regni sui primatibus, vtile duxit à Danis dextras accipere, illisq;, vt à malis cessarent, stipendium dare, & placabile tributum soluere: huius rei gratia dux *Leoffius* ad eos transmissus est, qui cū venisset stipendium, & tributum, vt acciperent, flagitauit: illi vero legationem eius libenter amplectentes petitis adquieuerunt, & pro tenenda pace quantum tributi sibi dispenderetur, statuerunt. nec diu post viginti quatuor libræ illis persoluebantur. Interea idem dux *Leoffius* nobilem virum *Easig* summum regis præpositum occidit, vnde rex ira succensus, patria illum expulit. Eodem anno rex *Egelredus* vxorem duxit *Emmam* Saxonice *Elgiuam* vocatam, ducis Normannorum *Richardi* primi filiam. *Ardulfus* Archipræsul Eboracēsis Metropolis Abbatibus, presbyteris, monachis, religiosis quoq; viris aggregatis *S. Oswaldi* Archipræsulis ossa anno regis *Egelredi* 25. indictione 26.17. Kalend. Maii, feria 4. è tumulo leuauit, & in scrinio, quod apparauerat, honorifice locauit, & nō multo post, id est, Pridie Non. Maii ipse defunctus in Ecclesia sanctæ *Mariæ* Wigorniæ est sepultus, cui successit Abbas *Wlstanus*. Quo etiam anno rex *Egelredus* omnes Danos Angliam incolētes maiores & minores vtriusq; sexus iussit occidi, quod illum suosq; primates vita regnoq; priuare, & totius Angliæ dominium suæ ditioni conati sunt subdere. Anno millesimo tertio, rex Danorum *Swein* per incuriam, & proditionem Normannici Comitis *Hugonis*, quem regina *Emma* Domnaniæ præfecit, ciuitatem Excestram infregit, spoliauit, murum ab Orientali vsq; ad Occidentalem portam destruxit, & cum ingenti prędá naues repetiit. Post hæc vero cum Wiltoniensem prouinciam deuastaret, fortis exercitus de Suthamtunensi & Wiltunensi prouincia congregatus viriliter & constanter aduersus hostes pugnaturus ascendit, sed cum tam prope essent exercitus, vt alter alterum videre potuisset. *Alfricus* dux supra memoratus, qui loco ducis Anglis tunc præfuit, antiquas arces statim prodidit, & simulata infirmitate vomere cœpit dicens, magnam infirmitatem incurrisse, & ob hoc cum hostibus dimicare non posse : cuius inertiam & timiditatem, vt vidit exercitus, à suis inimicis sine pugna diuertit mœstus, vnde dictum est in antiquo Prouerbio; *Tremescente duce in prælio cæteri omnes prœliatores efficiuntur pauidiores.* *Swein* autem videns Anglorum inconstantiam ad ciuitatem Wiltoniam suum duxit exercitum, eamque deuastauit & incendit, simili quoque modo Serbiriam consumpsit, & post suas naues repetiit. Anno millesimo quarto, rex Danorum *Swein* cum sua classe Norwich aduectus, illam deuastauit, & incendit. Tunc magnæ strenuitatis dux Estanglorum *Vlfketellus*, quod ex improuiso venit, nec spatium congregandi contra eum exercitum habuit, habito cum maioribus Estāgliæ consilio pacem cum eo pepigit, verum ille dirupto fœdere tertia post hæc hebdomada cum copiis suis latenter è nauibus prosiliens Theodfordam inuasit, deuastauit, nocte vna in ea mansit, & diluculo incendit. quo cognito dux *Vlfketellus* qui-

al. funeris

al. Edelredus

busdam de prouincialibus mandauit, vt hostium naues cōstringerent, at illi non audebāt, vel iussa perficere negligebant. Ipse vero quam citius potuit, interim clam suum congregans exercitum aduersus hostes audacter ascendit, quibus ad naues repedantibus non æqua manu militū illis occurrit, durissimumq; cum iis prælium cōmisit, multisq; ex his & ex illis cæsis nobiliores quiq; de Estanglia corruerūt, Dani vero vix euaserunt, sed si vires Estanglorum iam adessent, naues suas Dani nullo modo repeterent, vt enim ipsi attestati sunt, durius & asperius bellum in Anglia nunquam experti sunt, quam quod ille dux *Vlfketellus* intulerat. Anno millesimo quinto dira, magnaq; fames Angliam inuasit. Quapropter rex Danorum *Swein* Danemerciam reuertitur post non lōgum tempus reuersurus. Anno millesimo sexto, *Alfricus* Dorobernensis Archiepiscopus obiit, cui Wintoniensis Episcopus *Elfegus* successit, & pro illo *Kenulfus* Episcopatum suscepit. Mense Iulio Danorum classis innumera Angliam aduecta, portum Sanwicum subiit, & cæde & incendio quæq; consumens, modo in Cantia, modo in Suthsaxonia maximam prædam egit. ab hoc rex *Egelredus* de Mercia, & West Saxonia exercitum congregauit, & fortiter cum eis dimicare statuit, sed illi cum eo palam confligere nullatenus voluerunt, verum nunc in his, nunc in illis locis frequenter rapinas exercuerunt, & mox ad naues solito more repedabant, eoq; modo per autumnum Anglorum vexabant exercitum. Quod demum imminente hyeme domum redeunte, illi cum enormi prēda Vectam insulam adiere, & ibidem vsq; ad Natiuitatem Domini mansere. qua adueniente, quia rex tunc temporis in Scrobesberiensi prouincia morabatur per Suthamtunensem prouinciam ad **Bearrukeschire** venerunt, & Redingum, & Walingfordum Ceolesiam, virosque quamplures combusserunt. inde mouentes **Easkesdune** transito **Cwichelmelow** adierunt, vnde per aliam viam reuertentes, iuxta Kinetam incolas loci piratas ad prælium offenderunt, statimq; cum eis prælium commiserunt, illosq; fugauerunt, & postmodum cum præda quam ceperant ad naues repedarunt. Anno millesimo septimo, rex Anglorum *Egelredus* primatum suorum consilio nuncios ad Danos legans, iis mandauit, quod sumptus, & tributum eo tenore illis dare vellet, vt à rapinis desisterent, & pacem cum eo firmam tenerent; cuius postulationi consenserunt, & ex eo tempore de tota Anglia sumptus illis dabatur, & tributum, quod erat 36000. librarum, illis persoluebatur. Quo etiam anno rex *Egelredus Edricum* quendam cognomento *Streone* Merciorum constituit ducem, qui licet regis filium *Edgitam* in coniugium habuisset, tamē multimoda versutia perfidus, & patriæ proditor, & publicus hostis, vt in sequentibus apparebit, frequenter expertus, dignum quādoq; sub rege *Cnuto* fraudium suarum finem sortitus est. Anno 1008. rex Anglorum *Egelredus* de trecentis & decem cassatis vnam trierim, de nouem vero loricam, & cassidem fieri, & per totam Angliam naues intente præcepit fabricari. quibus paratis electos in eis milites cum alimentis posuit, &, vt ab exterorum irruptionibus fines regni sui defenderent, illas ad Sādwicum portum congregauit. Eo tempore frater perfidi ducis *Edrici Streone Brictricus*, homo lubricus, ambitiosus, & superbus apud regem iniuste accusauit Suthsaxonicum ministrum **Wlnothum**, qui ne caperetur mox fugam iniit, & nouem nauib. adquisitis circa ripas maris rapinas frequentes exercuit. Vbi autem regiæ classi nuntiatum est, quod si quis illum vellet, facile capere posset: octoginta trieribus assumptis ad persequendum illum *Brictricus* profectus est, sed cum diu prospere nauigasset, subito validissima tempestas oborta naues conquassauit, diuerberauit, & in aridam proiecit, quas *Wolnothus* non multo post exussit. Ea re cognita rex cum ducibus, & proceribus domum rediit. classis vero iussu illius Lundoniam adiit, sicq; totius populi labor maximus periit. Anno 1009. Danicus Comes *Turkillus* cum sua classe ad Angliam venit, exinde mense Augusto alia classis Danorum innumerabilis, cui præerant duces *Hemmingus*, & *Ailafus* ad Tenedlādam insulam applicuit, & prædictæ classi sine dilatione se iunxit, deinde ambæ Sandwicum portum subeunt, & è nauibus prosilientes ciuitatem Cantuariam hostiliter adeunt, eamque infringere cœperunt: à quibus mox ciues Cantuarienses cū orientalibus Cantuariis dextras petentes acceperunt, & eis tria millia librarum pro firma pace dederūt. Illi autem naues repetentes ad Vectam insulam cursum direxerūt, deinde in Suthsaxonia, & Suthamtunensi prouincia circa ripas maris vti consueuerant, frequenter prædam egerunt, & villas quamplures incenderunt. Quocirca rex *Egelredus* de tota Anglia exercitum congreuit, & per prouincias mari vicinas aduersus illorum irruptiones locauit. sed illi pro hoc nō destiterunt, quin pro situ vbiq; locorum rapinas agerent. Quadam igitur vice, dum illi solito longius à mari prædatum descenderent & onerati prēda redirent, viam, qua ad naues suas reuersuri erant, rex præoccupauit multis armatorum millibus instructus, & vt totus exercitus erat, mori vel vincere, paratus. At perfidus dux *Edricus Streona* gener eius, & insidiis

sidiis & perplexis orationibus, ne prælium inirent, sed ea vice suos hostes abire permitterent, modis omnib. elaborauit. Suasit, & persuasit, & à manib. Anglorum Danos, vt patriæ proditor, eripuit, & abire permisit. Illi vero diuertentes ab eis, magno cum gaudio ad naues suas regressi sunt. Post hæc, emensa sancti *Martini* festiuitate: in Cantiam diuecti, & in Tamensi flumine hyemalem stationem elegerũt, & sumptus de Estsaxonia, aliisq; prouinciis vtriq; ripæ fluminis vicinis, sibi rapuerunt. sæpe etiam Lundoniam ciuitatem aggressi, expugnare moliti sunt, sed a ciuibus, non sinè paruo suorũ detrimento, repulsi sunt. Anno 1010. memoratus Danorum exercitus, mense Ianuario, nauibus exilientes, per saltum, qui dicitur Cyltern, Heredfordam adeunt, eamq; deuastantes incendunt, & sic in vtraq; parte Tamesis fluminis in redeundo, prædam agunt: quibus cum nuntiatum fuisset, exercitum aduersus illos Lundoniæ congregatum, & cum eis prælium commissurũ; pars exercitus per septentrionalem ripam gradientis, in loco, qui dicitur Stane, transiuit, & in vnum congregati prædæq; vbertate ditati, per Suthreiam ad suas repedarunt naues, quas tempore quadragesimali, dum consisterent in Cantia, refecerũt. Post Pascha Estangliam aduecti, & prope Gipeswic nauibus egressi, ad locum, qui dicitur Rigmere, vbi ducem *Vlfketellum* cognouere cum exercitu consedisse, perrexerunt, & durum cum eo prælium tertio Non. Maii commiserunt. sed cum pugna vehemens esset, Estangli terga verterunt, quodam Danico ministro *Turketello* cognomine *Merenheaued*, fugam primitus incipiente; verum Cantesbritenses viriliter pugnãtes diu restiterunt, victi demum fugerunt. In eo prælio, gener regis *Ethelstanus*, nobilis minister *Oswius* cum filio, *Wlfricus Leofwini* filius, *Edwius* * *Effuici* germanus, & multi alii nobiles ministri, populusq; innumerabilis corruerunt. al. *Effici* Dani vero loco funeris dominati, Estangliam obtinuerunt; & equites effecti, tribus mensibus per totam prouinciam discurrere, prędas agere, villas cremare, homines & animalia non cessabant trucidare: ex inde Theodfordam, & Grauntebrigge deuastantes cremauerunt; his gestis pedites nauibus deuecti, equites vero equis subuecti, Tamesin fluuiũ repetierunt. Paucis diebus interiectis, iterũ prædaturi exeunt, & recto tramite ad Oxenfordensem prouinciam tendunt, eamq; primitus, deinde Buckinghamnensem, Bedefordensem prouincias, villasq; cremando homines & animalia trucidando depopulantur, & post ad naues suas cum ingenti præda regrediuntur. Post hæc, circa festum sancti *Andreæ* Apostoli, Northamtunam, & in circuitu eius, & quantum volebant, igni tradiderunt, & inde Tamesim fluuium transeuntes, Westsaxoniam adierunt: & Caningamersce maioriq; parte Wintoniensis prouinciæ cremata, solito more cum præda magna suas ad naues circa natale Domini, reuersi sunt. Anno 1011. in boreali parte Thamesis, Estanglia, Estsaxonia, Middlesaxonia, Heordtfordensi, Bukinghamnensi, Oxenifordensi, Bedefordensi, Grantebrigensi, prouinciis, medietate quoque Huntedunensis prouinciæ, magnaque parte Northamtunẽsis pagi; in Australi vero plaga Tamesis fluminis, Cãtia, Suthreia, Suthsaxonia, Suthamtunensi, Wiltoniensi, Barrokeschirensi prouinciis, à prædicto Danorum exercitu, ferro, flammaq; demolitis: rex Anglorum, *Egelredus*, & regni sui primates, ad illos miserunt legatos, pacem ab iis petentes, & vt a sua populatione desisterent, stipendium, & tributum eis promittentes. quibus auditis, vt rei probauit exitus, non sine dolo, & simulatione, oblatis consenserunt. Licet enim eis affluenter sumptus pararetur, & ad sua vota tributum penderetur; non tamen destiterunt, quin turmatim per prouincias vbilibet discurrentes, villas deuastarent, rebus suis miseros quosdam spoliarẽt, quosdam vero necarent. Eodem anno, Danorum exercitus vastata magna parte Angliæ, ad vltimum, inter natiuitatem sanctæ *Mariæ* & sancti *Michaelis* festiuitatem, vrbem Cantuariam circumuallantes obsederunt. Vicesimo autem obsidionis die, per insidias *Elmeri* Archidiaconi (quem sanctus *Elphegus* ne morti traderetur, prius eripuit) pars ciuitatis incenditur, exercitus ingreditur, vrbs capitur; alii ferro iugulantur; alii flammis consumuntur; Plures quoq; de muris præcipites dantur; nonnulli per verenda suspensi deficiunt; matronæ crinibus per plateas ciuitatis distractę, demum flammis iniectæ moriuntur: paruuli à matrum vberibus auulsi, aut lanceis excipiuntur, aut superacto carro minutatim conteruntur.

Interea Archipræsul *Elfegus* capitur, vincitur, tenetur, & variis modis afficitur. * *Ailmarus* Abbas Monasterii sancti *Augustini*, abire permittitur. Capiũtur *Godwinus* Hrofensis Episcopus, *Leonfruna* Abbatissa monasterii sanctæ *Mildrithæ*. *Elfrigus* regis præpositus, monachi quoque & clerici, populusq; innumerabilis vtriusq; sexus exinde Ecclesia *Christi* spoliata comburitur; grex monachilis, & turba virilis, sed & muliebris, nec non infantilis decimatur, nouem trucidãtur, decimus vitæ reseruatur; quatuor monachis, & octingentis viris, decimatorum summa perficitur. Populo cæso, vrbe spoliata, & tota cremata;

Elfegus al. *Elmerus*

Archipræſul *Elſegius* vinctus extrahitur, vi impellitur, grauiter ſauciatur, hinc ad claſſem ducitur, poſt in carcerem truditur, ibique ſeptem menſibus affligitur. Interim ira Dei in homicidam populum deſæuiens, ex iis duo millia per diros internorum cruciatus proſtrauit. Cæteri quoque ſimili modo percuſſi, à fidelibus commouentur, vt pontifici ſatisfaciant, ſed differunt. Præualebat interim clades, & nunc denos, nunc vicenos, nunc plures ſimiliter abſumebat. Anno 1012. perfidus dux *Edricus Streona*, & omnes Angliæ Primates, ante Paſcha Lundoniæ cõgregati ſunt, & ibi tam diu morati ſunt, quouſque tributum Danis promiſſum, quod erat 48. librarum, perſolueretur. Interea ſacroſancto Dominicæ requiei ſabbato, archipræſuli *Elſego* à Danis proponitur conditio, vt ſi vita, & libertate velit potiri, tria millia librarum perſoluat. illo nolente, necem eius vſque ad aliud ſabbatum protelant; quo adueniente, aduerſus illum exarſerunt ira magna, & quia nimis vino inebriati fuerant; & quia prohibuerat, ne quis pro ſua redemptione quicquam daret eis; proinde carcere educitur, & ad eorum Concilium protrahitur. quo viſo, mox illi de ſedibus proſiliunt, auerſis ſecuribus illum deiiciunt, lapidibus, oſſibus, bouinis capitibus obruunt. Ad vltimum quidam *Thrum* nomine, quem confirmarat pridie, impia motus pietate, ſecurim capiti illius infixit, qui ſtatim in Domino, decimo tertio Cal. Maii obdormiuit, & victorem ſpiritum cum triumpho martyrii direxit ad cœlos. cuius corpus die ſequenti Lundoniam defertur, à ciuibus honorifice ſuſcipitur, & ab Epiſcopis *Ednotho* Lincolnienſi, & *Alfhuno* Lundonienſi, in Eccleſia ſancti *Pauli* ſepelitur. Poſt hæc tributo ſoluto, pace iuramentis firmata Danica claſſis, vt prius, erat congregata, longe lateq; diſpergitur, ſed cum rege quadraginta quinque naues remanſere, eique fidelitatem iurauere, & aduerſus exteros Angliam ſe defenſuros, eo tenore promiſerunt, vt eis victum tegimenq; præberet. Anno 1013. *Liuingus* archiepiſcopatum Doroberniæ ſuſcepit. Menſe Iulio, rex Danorum *Swanus* cum valida claſſe ad Sandicum portum eſt appulſus, ibique paucis diebus moratus deceſſit; & Eſtanglia circumnauigata, oſtium Humbre fluminis intrauit, de quo, in flumen Trentam ingreſſus, ad Gaineſburg nauigauit, vbi & caſtra poſuit. cui ſine cunctatione, Comes *Vcthredus*, & Northimbrenſes, & Lindiſienſes primitus, deinde Fifburgenſes, mox etiam omnis populus, qui habitabat in ſeptentrionali plaga Wathlingaſtrete id eſt ſtrata, quam filii *Wethle* regis, ab orientali mari vſque ad occidentale per Angliam ſtrauerunt; deditionem obtulerunt, & pace cum illo ſtabilita obſidibusque datis, fidelitatem ei iurauerunt, quibus præcepit, vt equos, & alimenta, ſuo exercitui præpararent. His impletis, & claſſe cum obſidibus *Canuto* filio ſuo commendata, ſibi lectos auxiliarios de deditis ſumens, aduerſus Auſtrales Mercios expeditionem mouit, & per tranſita Wathlingeſtrete, ſuis edictum poſuit, videlicet vt agros deuaſtarent, villas cremarent, Eccleſias ſpoliarent, quicquid Maſculini ſexus in manus veniret, ſine reſpectu miſericordiæ iugularent, fœminas ad ſuam libidinem explendam reſeruarent, & omnia, quæ poſſent, mala peragerent. quibus ita facientib. & rabie ferina debacchantib. venit Oxenfordã, & illã citius, quam prius putauit, obtinuit, obſidibuſq; acceptis, feſtinato Wintoniam properauit, quo cum veniſſet, crudelitatis eius magnitudine ciues Wintonienſes perterriti, pacem cum eo ſine mora fecerunt, & obſides quos vel quot expetiit, dederunt. quibus acceptis, verſus Lundoniam mouit exercitum; de quo multi in Tameſi fluuio ſubmerſi interierunt; quia nunquam pontem, neq; vadum quærere voluerunt, cumque Lundoniam veniſſet, multis modis illam, vel dolo capere, vel vi expugnare conatus eſt. ſed rex Anglorũ *Egelredus* cũ ciuibus, & iuuamine Danici Comitis *Turkilli* ſæpe memorati, qui ſecum tunc temporis intus erat, muros vrbis viriliter defendit, & illum abegit, qui repulſus primo Walingfordam, deinde Batham; obuia quoque more ſolito rapiendo, & demoliendo, adiit, ibiq; exercitum ſuum recreando, conſtituit. Tunc venit ad eum *Athelmarus* Domnaniæ Comes, & cum eo occidentales miniſtri, & pace cum illo facta, obſides illi dederunt, quibus omnibꝰ ad velle peractis, ad ſuã claſſem reuerſus ab omni populo Anglorũ rex appellabatur, & habebatur, licet cuncta fere tyrannice faceret, ciues etiã Lundonienſes obſides illi miſerunt, & pacẽ cũ eo fecerunt. metuebãt enim furorem illius in tantũ ſuper ſe inardeſcere, vt omnibus ſuis rebus ablatis, vel oculos illorum erui, vel manus, vel pedes detruncari iuberet. Quod cum vidiſſet rex *Egelredus* reginã *Emmam* Normanniam ad ſuum fratrem ſecundum *Ricardum* Normannorum Comitem, & filios ſuos *Eadwardum* & *Elfredum*, cum magiſtro eorum *Elfhuno* Lundonienſi epiſcopo, & *Elſſium* Medeshamburcſtedenſem abbatem, nauiter miſit; ipſe vero cum Danica claſſe, quæ in Tameſi iacebat, in loco, qui Grenwic nominatur, aliquantum permanſit; & poſt ad Vectam inſulam deuectus, natiuitatem Domini celebrauit in illa: qua peracta, Normanniam deuehitur, & à *Richardo* Comite honorifice ſuſcipitur. Interea *Swanus* tyrannus, ſuæ

suæ classi sumptus affluenter parari,& tributum fere importabile solui præcepit. Similiter per omnia Comes *Turkillus*, classi, quæ apud Grenewic iacebat, solui mandauit. Et super hæc omnia, vterq; illorum, quotiescunq; eis libuerat, prædas egerunt, & multa mala fecerunt. Anno 1014. *Swanus* tyrannus post innumerabilia,& crudelia mala, quæ vel in Anglia vel in aliis terris gesserat, ad cumulum suæ damnationis ex oppido, vbi corpus pretiosi martyris,& regis *Edmundi* incorruptum requiescit, (quod nemo prius audebat facere, ex quo id oppidum datum fuerat memorati sancti Ecclesiæ) grande tributum ausus est exigere: quod si cito non pŏderetur, se proculdubio ipsum oppidum cum oppidanis crematurum, ipsius martyris Ecclesiam funditus euersurum, clericos variis modis cruciatuū sæpissime minatus est. Insuper & ipsi martyri multis modis frequēter detrahere,& illū nil sanctitatis habere, fuit ausus dicere. at quia noluit modum suæ malitię ponere, vltio diuina non permisit blasphemum diutius viuere. deniq; cum imminente vespera diei, qua in generali placito, quod apud Geagnesburt tenuerat, hæc eadem minitans iteraret, atque Danorum cuneis circumuallatus esset densissimis sanctum *Eadmundum* ex aduerso venientem solus vidit armatum, quem cum vidisset, expauit,& nimio cum clamore vociferari cœpit, succurrite commilitones, inquiens, succurrite, ecce, sanctus *Eadmundus* me venit occidere,& cum hæc diceret, acriter a sancto confossus cuspide, de emissario, cui insederat, decidit,& vsque ad noctis crepusculum, magno cruciatus tormento, tertio Non. Februarii, miserabili morte vitam finiuit. quo mortuo, filium eius *Cnutum* sibi regem cō- *al. Canutum*
stituit classica manus Danorum. At maiores natu totius Angliæ, ad regem *Egelredum* pari consensu nuntios festinanter misere, dicentes se nullum plus amare vel amaturos esse, quam suum naturalem Dominū, si ipse vel rectius gubernare, vel mitius eos tractare vellet, quam prius tractarat. quibus auditis, *Eadwardum* filium suum cum legatis suis ad eos dirigens, maiores, minoresq; gentis suæ, amicabiliter salutauit, promittens se illis mitem, deuotumq; dominum futurum, in omnibus eorum voluntati consensurum, consiliis adquieturum,& quicquid sibi, vel suis, ab illis probrose dictum, vel contrarie factum fuerat, placido animo condonaturum, si omnes vnanimiter & sine perfidia illum recipere vellent in regnum. ad hæc cuncti benigne responderunt, deinde amicitia plenaria ex vtraq; parte,& verbis,& pacto confirmatur. Ad hæc principes, se non amplius Danicum regem admissuros in Angliam, vnanimiter spoponderunt. His gestis ab Anglis in Normanniam mittitur, rex festinato quadragesimali tempore reducitur, & ab omnibus honorabiliter excipitur. Interea *Canuto*, & Lindisiensibus conuenit, vt caballis exercitui suo paratis, prædatum simul descenderent, sed antequam essent parati, venit illuc rex *Egelredus* cum exercitu valido,& *Canuto* cum classica manu expulso, Lindesciam totā depopulans, flammisq; consumens, omnes incolas, quos poterat, occidit. ille vero fugæ præsidio celeriter arrepto, versus Austrum cursum dirigens breui ad Sandwicum portum est appulsus, & obsides, qui de tota Anglia patri suo dati fuerant, in terram exposuit, illorumq; manibus truncatis, auribus amputatis, naribus præcisis, abire permisit, & deinceps profectus est Danemerciam, anno sequenti reuersurus. Super hæc omnia mala rex *Egelredus* classi, quæ apud Grenwic iacuit, tributum quod erat 30000. librarum, pendi mandauit. Mare littus egreditur tertio Calend. Octobris, & in Anglia villas quamplurimas, innumerabilemq; populi multitudinē submersit anno 1015. hoc anno, cū apud Oxefordā magnū haberetur & occulte placitū, dux perfidus *Edricus Streona* digniores, & potētiores ministros ex Seouenburgensibus *Sygeferth*,& *Morkerum* filios *Earngrimi*, in cameram suam dolo suscepit, eos ibi necari iussit. Quorum facultates rex *Egelredus* accepit,& derelictam vxorem *Sigeferth Aldgitham*, ad Maidulfi vrbem duci præcepit, quæ cum ibi custodiretur, venit illuc *Eadmundus* filius regis, cognomento ferreum latus,& contra voluntatem sui patris illam sibi vxorem accepit,& inter Assumptionem & Natiuitatem sanctæ *Mariæ* profectus ad Fifburgenses, terras *Sigeferthi* & *Morkeri* inuasit, ac populum illarum sibi subiugauit. Eodem tempore *Canutus* rex Danorum cum magna classe ad Sandicum portum venit, & mox Cantia circumnauigata, ostium Fromæ fluminis intrauit, & in Dorsetania, & in Somersetania, Wintoniensique prouincia magnam prædam egit. Tunc quia rex *Egelredus* apud Cosham ægrotauit, *Eadmundus Clito* filius eius in sua parte; & dux insidiis & dolo plenus *Edricus Streona* in sua parte, magnum congregauerunt exercitum, sed cum in vnum conuenirent, modis omnibus insidias *Clitoni* dux *Edricus* tetendit, illumque dolo perimere tentauit. quibus cognitis, mox ab inuicem discesserunt, & locum suis inimicis dederunt. Non diu post idem dux de regia classe quadraginta naues Danicis militibus instructas, sibi allexit,& *Canutum* adiens ipsius dominio se mancipauit. idē Westsaxones, datis obsidib. fecerunt,& post exercitui caballos parauerunt. Anno 1016. rex Danorum

al. equitatu

Canutus, & dux perfidus *Edricus Streona* cum multo *comitatu, amnem Tamesem in loco qui Cricklade dicitur, transeuntes, ante Epiphaniam Domini Merciam hostiliter intrauerunt, & multas villas in Warwicana prouincia populantes, incenderunt, ac omnes quos inuenerant, occiderunt. Quod vt audiuit *Clito Eadmundus* cognomine ferreum latus, exercitum festinato congregauit, sed cum congregatus esset, cum Westsaxonicis & Danis nolebant congredi Mercēses, nisi cū illis esset rex *Egelredus*, & ciues Lūdonienses, quapropter expeditione dimissā, vnusquisque rediit in sua. festiuitate vero transacta, iterum *Eadmundus Clito* maiorem congregauit exercitum; quo cōgregato, nuntios Lundoniam misit, rogans patrem suum, vt cum omnibus, quos habere poterat, sibi, quam citius posset, occurreret; qui multis pugnatoribus coadunatis illi festinanter occurrit. sed cum in vnum exercitus conuenisset, intimatum est regi quod nisi præcaueret sibi, quidam ex suis auxiliariis essent illum tradituri; idcirco mox exercitu dimisso, Lūdoniam rediit. *Clito* vero in Northimbriam venit. Vnde putabant nonnulli, quod adhuc aduersus *Canutum* congregare maiorem vellet exercitum, sed sicut *Canutus* & *Edricus* in sua parte, ita ille, & *Vthredus* Northimbrorum Comes, prouincias nōnullas depopulati sunt. Nam prius Staffordensem, deinde Scrobesberiensem, & Legacestrēsem prouincias deuastauere, quia aduersus Danorum exercitum, ad pugnā exire noluerūt. Interea *Canutus* & *Edricus Streona*, primitus Bukinghamnensem, Bedefordensem, Huntendunensem, Northamtunensem, Lincolniensem, Nottinghamnensem prouincias, deinde Northimbriam depopulatur. Quo cognito, *Clito Eadmundus* ferreum latus, populatione dimissa, ad patrem suum Lundoniam properauit; Comes vero *Vthredus* domum festinanter rediit, & necessitate compulsus ad *Canutum* cum omnibus Northimbrensibus se contulit, & obsides ei dedit, & tamen eius iussu, vel permissu, à *Turebrando* nobili, & Danico viro est peremptus, cum *Turketello Nauena* filio: quo perempto *Canutus Eiricum* pro *Vthredo* Comitem posuit, & post alacer versus Austrum *reuersus ante Paschalem festiuitatem suas cum omni exercitu naues repetiit.

al. per aliā uiam regressus

Edmūd Irenside

Eodem tempore, rex Anglorum *Egelredus* decima quarta indictione, nono Cal. Maii, feria secunda, Lundoniæ defunctus est post magnos labores, & multas vitæ suæ tribulationes, quas pro sui fratris *Eadwardi* nece super eum esse venturas Beatus *Dunstanus* ei prædixerat, sicut in anno primo regni eius scriptum est. Corpus vero illius in Ecclesia sancti *Pauli* Apostoli, honorifice sepultum est. post mortem cuius, Episcopi, Abbates, duces, & quiq; nobiliores Angliæ in vnum congregati, pari consensu in dominum, & regem sibi *Canutum* elegere; & ad eum in Suthamtoniam venientes, omnemq; progeniem regis *Egelredi* coram illo abnegando repudiantes, pacem cum eo composuere, & fidelitatem ei iurauere. Quibus & ille iurauit, quod & secundum Deum, & secundum seculum fidelis esse vellet eis dominus. At ciues Lundonienses, & pars nobilium, qui eo tempore consistebant Lundoniæ, *Clitonem Eadmundum* vnanimi consensu in regem leuauere, qui solii regalis sublimatus culmine, intrepidus Westsaxoniam adiit, & ab omni populo magna susceptus gratulatione, suæ ditioni subegit eam citissime, quibus auditis, multi Anglorum populi magna cum festinatione illi se dederunt voluntarie. *Canutus* autem interim cum sua tota classe circa Rogationes Lundoniam deuehitur, quo cum venissent, in Australi parte Tamesis, magnam scrobem foderunt, & naues suas in occidentalem plagam pontis traxerunt, deinde vrbem alta lataque fossa, & obsidione cingentes, ingressum & egressum cunctis intercluserunt: ac eam frequenter expugnare moliti sunt. sed à ciuib. illis viriliter resistentib. procul à mœnibus repellūtur, quapropter obsidione ad tēpus dimissa exercitusq; parte ad naues custodiendas relicta, in Westsaxoniā abierunt propere, & regi *Eadmundo* ferreo lateri spatium congregandi exercitū nō dedere. quibus tamen ille cum exercitu, quem in tantillo spatio congregarat, Dei fretus auxilio audacter in Dorsetania occurrit, & in loco, qui Peomum vocatur, iuxta Gillingham cum eis congressus, vicit, & eos in fugam vertit. Post hæc, media æstate transacta denuo maiori, quam prius exercitu

al. cui

congregato, fortiter confligere statuit cum *Canuto*, *qui occurrit in Hwiccia, in loco, qui Scearstan nominatur, vbi exercitū pro loco & copiis instruit, optimum quēq; in primam aciem subducit, cæterum exercitum in subsidiis locat, vnumquenq; nominans appellat, hortatur, rogat, vt se meminerint pro patria, pro liberis, pro coniugibus atq; pro suis domibus certare, & optimis sermonibus militum animos accendebat, deinde tybicines canere, & cohortes paulatim incedere iubet. Idē facit hostium exercitus. Vbi eo vētum est, vbi ab illis prælium cōmitti posset, maximo clamore cū infestis signis occurrunt, lanceis & gladiis pugna geritur, maxima vi certatur. Interea rex *Eadmundus* ferreū latus, in prima acie comin⁹ acriter instabat, omnia prouidebat, multū ipse pugnabat, sæpe hoste feriebat,

strenu-

strenui militis & boni imperatoris officia simul exequebatur, sed quia sororius eius *Edricus Streona* dux perfidissimus, & *Almarus* dilectus, *Algarusq́* filius *Mehu*, qui ei auxilio esse debuerant, cum Suthamtunensibus & Wiltoniēsibus prouincialibus, innumeraq; populi multitudine in parte Danorum erant, eius exercitus nimis laborabat. sed tamen primo die belli scilicet die lunæ, tam durum, tamque cruentum extitit prælium, vt vterque exercitus præ lassitudine diutius non valens pugnare, sole iam ruente, ab inuicem sit digressus spontanea voluntate. sed postera die rex *Eadmundus* Danos protereret omnes si perfidi ducis *Edrici Streona* non essent insidiæ. siquidem cum pugna vehemens esset, & Anglos fortiores esse cerneret, cuiusdam viri regi *Eadmundo* facie, capillisq; simillimi, *Osmeri* nomine, capite amputato, & in altum leuato; exclamat Anglos frustra repugnare, dicens: vos Dorsetenses, Domnani, Wiltonienses, amisso capite,* principes fugite. En Domini vestri caput *Eadmundi* Basilei, hic teneo manibus: cedite quantotius. Quod vbi Angli audiere, magis atrocitate rei, quam fide nuntii terrentur. Vnde factum est, vt inconstantiores quique paululum à fuga abessent, sed illico quod rex viueret comperto, animos tollebant, & in Danos acriter incedebant, ex illisque multos prosternebant, summis certantes viribus vsque ad crepusculum noctis, qua adueniente, vt pridie, digressi sunt sponte: at vbi plurimum noctis processit, *Canutus* è castris suos abire silentio iussit, & versus Lundoniam iter arripiens, ad naues repedauit, ac non multó post Lundoniam reobsedit. vbi autē dies aduenit, & rex *Eadmundus* ferreum latus Danos fugisse comperit, maiorem congregaturus exercitum, in Westsaxoniam reuertitur. cuius strenuitatem videns sororius eius dux perfidus *Edricus*, vt naturalem dominum requisiuit illum, & pace cum eo redintegrata, se fidelem ei permansurum iurauit, itaque exercitu, vice tertia congregato, Lundonienses ciues ab obsidione rex liberauit, Danos ad suas naues fugauit. post biduum transfretauit Tamesim, in loco, qui Brenford nominatur, cum Danis tertio præliaturus, & cum eis prelium commisit, & fugatis eis, victor extitit. ea vice, multi Anglorum populi, dum incautius flumen transirent, demerguntur: exinde rex numerosiorem congregaturus exercitum, in Westsaxoniam properat: Dani vero Lundoniam repetunt, obsidione illam cingunt, & omni ex parte* expugnant. sed Deo iuuante, nil omnino proficiunt. ob quam rem, cum sua classe recedentes inde, amnem, qui Arewe dicitur, intrant, & nauibus exilientes, prædatum in Merciā pergunt, obuios quosq; cædunt, more solito villas incendunt, prædam agunt, post ad naues redeunt, pedestres in flumen, quod Meodewege nuncupatur, nauibus deuehuntur, equestres vero abducere viuam prædam per terram minantur. Interea rex *Eadmundus* ferreum latus exercitum fortem de tota Anglia quarto congregauit, & in loco, vbi prius Tamesi fluuio transmeato in Cantiam citus intrauit, ac iuxta Ottafordam cū Danis pugnā iniit: at illi non ferentes impetum eius, terga verterunt, & cū suis equis in Scepege fugerunt. Ex quibus tamē omnes, quos cōprehendere potuit, occidit, & nisi perfidus dux *Edricus Streona* suis insidiis cū apud *Eagleford*, ne suos persequeretur hostes, retineret, ea die plena potiretur victoria; quo in Westsaxoniā reuerso, *Canutus* suas in Estsaxoniā copias traiecit, & iterū prædandi causa Merciā repetiit, & peiora prioribus exercitum facere iussit. Illi vero satis impigre iussa peragunt, & omnibus qui in manus venerant obtrūcatis, villis quāplurimis incēsis, agris depopulatis, proinde vbertate ditati, ad naues repedant festini. quos rex Anglorū *Eadmundus* ferreū latus cū exercitu quem de tota Anglia extraxerat insecutus, in monte, qui Assendun id est mons Asini nuncupatur, abeuntes est consecutus. Ibi festine triplicibus subsidiis aciē instruit, deinde singulas turmas circuiens monet, atq; obtestatur, vt memores pristinæ virtutis atq; victoriç sese regnūq; suum à Danorū auaritia defendāt, cū his certamē fore, quos antea vicerūt. Interea *Canutus* paulatim in æquum locum suos deducit; at contra rex *Eadmundus* aciem, sicut instruxerat velociter mouet, & repēte dato signo, Danos inuadit; summa vi vtrinque dimicatur, ex his & ex illis multi cadunt. verū dux perfidissimus & nequissimus *Edricus Streona*, videns Danorum aciem inclinatā, & Anglos habituros victoriam, vt prius *Canuto* promiserat, cum Maiesetensibus & exercitus parte, cui præerat, fugam capessit, & dominum suum regem *Eadmundum* & Anglorum exercitū dolis circumuenit, & Danis victoriam suis insidiis dedit. Occisus est ea in pugna *Africus* dux, *Godwinus* dux, *Vlfketellus* Estanglorū dux, *Athilwardus* dux filius ducis Estanglorū *Athilwini* Dei amici, totusque fere globus nobilitatis Anglorum, qui nullo in bello maius vnquam vulnus quam ibi acceperunt. *Eadnothus* quoq; Lincolniensis episcopus, & *Wlsius* abbas, qui ad exorandum dominū pro milite bellū agente, cōuenerant, interfecti sunt. Interiectis post hæc paucis diebus, cū rex *Eadmundus* ferreum latus ad huc cū *Canuto* cōgredi vellet, dū nequissimus, & dolo plenus *Edricus*, & quidā alii, id nullo modo sinebant fieri, sed illi consilium dabant, vt pace facta cum *Canuto* regnum

al. præcipites

al. oppugnans

diuideretur;quorum suggestionibus,licet inuitus,ad postremum cum cõsentiret, recurrentibus ad inuicem nuntiis,& obsidibus vtrinque datis,ambo reges ad locũ, qui Deorhirst nominatur,in vnum conuenerunt: *Eadmundus* cum suis in occidentali ripa Sabrinæ; *Canutus* vero in orientali cum suis consedit. Dein vterq; rex in insulam,quæ Olanege appellatur,& est in ipsius fluminis medio sita,trabariis aduehitur; vbi pace, amicitia,fraternitate,& pacto,& sacramentis confirmata,regnum diuiditur.Dein armis & vestibus mutatis,tributoque,quod classicæ manui penderetur,statuto,ab inuicem discesserunt: Dani tamen cum præda,quam diripuerant,ad suas naues redierunt, cum quibus pacem, dato pretio,ciues Lundonienses fecerunt,& eos secum hyemare permiserunt.

Post hæc rex *Eadmundus* ferreum latus, circa festiuitatem sancti *Andreæ* Apostoli 15. indictione decessit Lundoniæ,sed cum auo suo rege pacifico *Eadgaro* sepultus est Glastoniæ.cuius post mortem rex *Canutus*,omnes Episcopos,& duces,nec non & principes,cũctosq; optimates gentis Angliæ, Lundoniæ cogregari iussit, qui cum venissent ante eum, quasi nesciens interrogauit eos sagacissime, qui fuerunt testes inter eum, & *Eadmundum*, quando conuentionem amicitiæ & diuisionem regni inter se fecerunt, qualiter ipse, & *Eadmundus* de fratrib.& filiis eius,inter se locuti fuissent, vtrũ fratribus & filiis eius liceret in regno occidentalium saxonum post patrem eorum regnare,si *Eadmundus*,ipso viuente moreretur;at illi cœperunt dicere se proculdubio scire,quod rex *Eadmundus*,fratrib. nullam portionem regni sui nec viuens,nec moriens commendasset.de filiis autem eius,hoc se nosse dixerunt,quod rex *Eadmundus* vellet *Canutum* adiutorem & protectorem esse filiorũ eius,donec regnandi ætatẽ haberent.verũ illi,testante Deo, falsum exhibuerunt testimoniũ,& fraudulenter mentiti sunt,æstimantes illũ sibi & mitiorem esse propter mendacium suum,& se ab illo præmium magnũ suscepturos, ex quibus falsis testibus quidam post non multum tempus ab eodẽ rege interfecti sunt:tunc rex *Canutus* post supradictam interrogationem à præfatis optimatibus fidelia iuramenta recepit & illi iurauerunt illi,q; illum regem sibi eligere vellent,eiq; libenter obedire, & suo exercitui vectigalia dare, & accepto pignore de manu sua nuda cum iuramentis à principibus Danorum, fratres & filios *Eadmundi* regis omnino despexerunt, eosq; reges esse negauerunt. vnus autem ex ipsis prædictis Clitonibus erat *Eadwinus* egregius & reuerẽdissimus *Eadmundi* regis germanus quem ibidẽ cũ cõsilio pessimo, exulẽ esse debere constituerunt.Cũ ergo audisset *Canutus* adulationem supradictorũ,& despectionem,quam fecerunt in *Edwinum* gaudẽs introiuit in Cameram suam,vocansq; ad se perfidum ducem *Edricum*, sciscitabatur ab eo, quo modo posset decipere *Edwinum* vt mortis subiret periculum, qui respondens dixit se scire quendã virũ *Athelwardũ* nomine,qui facilius eum in mortẽ tradere quiuisset, cum quo colloquiũ habere posset,illiq; nimiã mercedẽ promitteret. cognito aũt viri nomine, vocauit eum rex ad se callide dicens.sic& sic allocutus est me dux *Edricus*,dicens te posse seducere *Edwinum Clitonem*,vt occidatur,modo adquiesce consiliis nostris,&quęre mihi caput eius,& potieris omni honore,& dignitate patrũ tuorũ;& quære mihi caput eius,& eris mihi charior fratre germano.ille vero dicebat se velle eũ quærere, vt interficeretur,si vllo modo valuisset,veruntamen nondũ voluit illũ occidere,sed propter excusationẽ hoc promittebat.erat.n.ille ex nobilissimo genere Anglorũ ortus. Hoc anno rex *Canutus* totiꝰ Angliæ suscepit imperium,idq; in quatuor partes diuisit. Westsexoniã sibi,Estangliã *Turkillo* Comiti,Merciam *Edrico* perfido duci,Northimbriam *Eirico* Comiti, fœdus etiã cum principibus & omni populo percussit,& amicitiam firmã inter se iuramentis stabilierunt, omnesq; veteres inimicitias postponentes sedauerunt.Dein consilio perfidi ducis *Edrici*, rex *Canutus Clitonem Edwinum* regis *Eadmundi* germanum,& *Eadwinum*,qui rex appellabatur rusticorum,exlegauit.verum cum rege pacificatus est *Edwinus*. *Edwinus* vero *Clito*, deceptus illorũ insidiis,quos eatenus amicissimos habuit, iussũ & petitione regis *Canuti*, hoc eodẽ anno innocẽter occiditur.dedit ẽt consiliũ *Edricus*, vt Clitunculos *Eadwardum*, & *Eadmundum* regis *Eadmundi* filios necaret,sed quia magnũ dedecus sibi videbatur,vt in Angliam perimerentur,paruo elapso tẽpore,ad regẽ Swanorũ occidendos misit,qui licet fœdus esset inter eos,precibus illius nullatenus adquiescere voluit: sed illos ad regẽ Hungariorum Salomonem nomine misit nutriendos,vitæq; seruandos; quorum vnus scilicet *Eadmundus* processu temporis ibidem vitam finiuit. *Eadwardus* vero *Agatham* filiam germani imperatoris in matrimonium accepit,ex qua *Margaretam*, postea Scotorũ reginam, & *Christinam* sanctimonialem virginem,& *Clitonem Edgarum* suscepit. Mẽse Iulio rex *Canutus*,derelictam regis *Egelredi* reginã * *Emmam* in cõiugium accepit, ex qua genuit *Heardecnutũ* postea regem,& filiam nomine *Gunildam*,quæ nupsit *Henrico* Romanorũ imperatori. Anno 1018. cum esset rex *Canutus* Lundoniæ in natiuitate Domini,perfidum ducem

Canutus

* al. *Elfgifiam*

Edricum

Edricum Streona in palatio iussit occidi, quia timebat insidiis ab eo circumueniri quandoque, sicut domini sui prioris *Egelredus* & *Eadmundus* frequẽter sunt circumuenti. Corpus vero eius super murum ciuitatis proiici, ac insepultum præcepit dimitti. cum quo dux Normannus filius *Leofwini* ducis, frater scilicet *Leofrici* Comitis, & *Athelwardus* filius *Agelmari* ducis, & *Brictricus* filius *Alfegi* Domnaniensis satrapæ sine culpa interfecti sunt. *Leofricum* pro Normanno germano suo rex constituit ducem, & eum postmodum valde carum habuit. Hoc anno de tota Anglia 72. & de Lũdonia 410. libræ exercitui Danorum sunt persolutæ, *Aldunus* Episcopus Dunelmensis obiit, ingens bellum inter Anglos, & Scotos apud Carrum geritur. Angli & Dani apud Oxenfordam de lege regis *Eadgari* tenenda concordes sunt effecti. Anno 1019. rex Anglorum & Danorum *Canutus* Denemerciam adiit, & ibi per totam hyemem mansit. Anno 1020. rex *Canutus* in Angliam rediit, & in Paschali festiuitate apud Cirenceſter magnum concilium habuit. *Eadmundus* suscepit Episcopatum Dunelmensem, *Liuingus* Doroberniæ Archiepiscopus vita decessit, cui *Agelnothus*, qui bonus appellatur, nobilis viri *Agelmari* filius successit. Eodem anno Ecclesia, quam rex *Canutus* & Comes *Turketellus* in monte, qui Aſſendun dicitur, construxerãt, illis præsentibus, à *Wlstano* Eboracensi Archiepisc. & multis aliis Episcopis cũ magno honore & gloria dedicata est. Anno 1021. *Canutus* rex Anglorum & Danorum, ante festum sancti *Martini*, *Turkillum* sæpe dictum Comitem cum vxore sua *Egitha* expulit Anglia. *Algarus* orientalium Anglorum Episcopus obiit, cui *Alfwinus* successit. Anno 1022. *Agelnothus* Doroberniæ Archiepiscopus Romam iuit, quem *Benedictus* papa magno cum honore suscepit, & pallium illi dedit. Anno 1023. corpus sancti *Elfegi* martyris, de Lũdonia Doroberniam est translatum. *Wlstanus* Eboracensium Archiepiscopus, Eboraci quarto Cal. Iunii, feria tertia defungitur; sed corpus eius Heli defertur, & ibi sepelitur; cui successit *Alfricus* Wintoniensis præpositus. Anno 1026. *Alfricus* Eboracensium Archiepiscopus, Romam iuit, & à *Iohanne* papa pallium suscepit. Obiit *Richardus* secundus dux Normannorũ, cui successit *Richardus* tertius, qui eodem anno mortuus est, cui successit frater eius *Robertus*. Anno 1027. cum regi Anglorum, & Danorum intimatum esset, quod Norregani regẽ suum *Olanũ* propter eius simplicitatem, & mansuetudinem, æquitatẽ, & religiositatem, nimis vili penderet, multum auri & argenti quibusdã illorũ misit, multis rogãs petitionib. vt illo spreto, & abiecto deditionem illi facerent, ac illũ super se regnare permitterent; qui cum ea, quæ miserat, auiditate magna suscepissent, ei renuntiari iusserunt ad illum suscipiendũ paratos fore, quandocunq; voluisset venire. Anno 1028. *Canutus* rex Anglorum & Danorũ 50. nauib. magnis Norregiam deuectus, *Olanum* regem de illa expulit, sibiq; eum subiugauit. Anno 1029. *Canutus* rex Anglorum & Danorum, & Norreganorũ ad Angliam rediit, & post Danicum Comitem *Hacun* (qui nobilem matronã *Gunhildam* sororis suæ & *Wirtegornin* regis Windorũ filiam in matrimonio habuit) quasi legationis causa in exiliũ misit. timebat. n. ab illo vel vita priuari. Anno 1030. prædictus Comes *Hacun* in mari periit: quidam tunc dicũt eum fuisse occisum in Orcada insula: sanctus *Olanus* rex & martyr *Haroldi* regis Norreganorum filius, quem rex *Canutus* expulerat reuersus in Norregam iniuste perimitur à Norreganis. Anno 1031. *Canutus* rex Anglorum & Danorum & Norreganorum de Denemercia magno cum honore Romam iuit, & *S. Petro* apostolorum principi ingẽtia dona in auro & argento, aliisq; rebus pretiosis obtulit, & à *Iohanne* papa, vt scholã Anglorum in Roma morantium, ab omni tributo & telone liberaret, impetrauit; & in eundo & redeũdo largas pauperibus eleemosynas erogauit, ac multas per viam clausuras, vbi telon à peregrinis exigebatur, ingenti pretio dato, dissipauit; vitæq; suæ, & morum emẽdationem, ante sepulchrum apostolorũ deuouit. Anno 1032. Ecclesia S. *Edmundi* regis & martyris dedicata est. Ignis pene inextinguibilis multa per Angliam loca concremauit. *Alfsigus* Wintoniensis Episcopus obiit, cui *Elfwinus* presbyter regis successit. Anno 1033 magnæ religionis, & modestiæ vir *Leolfsius* Hwicciorũ Episcopus, in Episcopali villa Kemesia, decimo quarto Cal. Septembris feria tertia obiit, &, vt fas est credi, ad cœlica regna migrauit, cuius corpus in Ecclesia sanctæ *Mariæ* Wigorniæ cum honore tumulatur, in cuius sedem Perscorensis Abbas *Bricthegus*, filius videlicet sororis *Wlstani* Eboracensis Archiepiscopus leuatus est. Anno 1034. *Malcholmus* rex Scotorũ obiit, cui *Machetad* successit. Anno 1035. *Canutus* rex Anglorum ante suum obitum super Norreganos *Swanum* filium suum regem constituit; super Danos vero *Hardecnutum* suum & *Emmæ* reginæ filium, regem locauit; *Haroldum* vero suum ex Hamtunensi* *Elfgiua* procreatum regem Anglorum constituit, & postea hoc anno secundo Idus Nouẽbris, feria quarta apud Scafresbiriam vita decessit: sed Wintoniæ, in veteri monasterio satis honorifice tumulatur. Quo tumulato regina *Elfgiua* quæ & *Emma*, ibidem resedit.

[margin: al. Olauum]

[margin: * al. Elgiua]

Haroldus

Haroldus vero, adepta regia dignitate, misit Wintoniam suos constipatores celerrime, & gazarum, opumque, quas rex *Canutus* ei reliquerat, maiorem, melioremq; partem ademit illi tyrannice, spoliatamq; dimisit ibidem, vt cœperat, residere. atque consentientibus plurimis maioribus natu Angliæ, quia iustus hæres cœpit regnare, non tamen ita potenter vt *Canutus*, quia iustior hæres expectabatur *Hardecnutus*: vnde breui post tempore, regnum sorte diuiditur Angliæ, & *Haroldo* pars septentrionalis, *Hardecnuto* prouenit Australis. *Robertus* dux Normannorum obiit, cui successit *Willielmus Bastard* filius eius, in puerili ætate. Anno 1036. innocentes *Clitones*, *Alfredus*, & *Eadwardus Egelredi* quondam regis Anglorum filii, de Normannia, vbi cum *Richardo* auunculo suo manserāt tempore longo, multis Normannicis militibus secum assumptis, in Angliam paucis transuecti nauibus, ad suæ matris colloquium, quæ Wintoniæ morabatur, venere. Quod indigne grauiterq; ferebant potentes nonnulli; quia, licet iniustum esset, *Haroldo* multo deuotiores extitere quam illis, maxime, vt fertur, Comes *Godwinus*. hic quidem *Alfredum* cum versus Lundoniam ad regis *Haroldi* colloquium, vt ei mandarat, properaret, retinuit, & arctam in custodiam posuit; sociorum vero illius quosdam disturbauit, quosdam catenauit, & postea cæcauit, nonnullos cute capitis abstracta, cruciauit, & manibus ac pedibus amputatis multauit; multos etiam venundari fecit, & mortibus variis ac miserabilibus, apud Geldefordam sexcentos viros occidit. sed illorū animas, nunc in Paradiso credimus gaudere cum sanctis, quorum corpora tam crudeliter sine culpa perempta sunt in aruis. Quo audito, regina *Emma* filium suum *Edwardum*, qui secum remanserat, magna cum festinatione in Normanniam remisit. Deinde *Godwini*, & quorundam aliorum iussione, ad insulam Elig *Clito Elfredus* strictissime vinctus ducitur, sed vt ad terrā nauis applicuit, in ipsa, mox abstraxerunt oculos eius cruentissime, & sic ad monasterium ductus monachis traditur custodiendus vbi breui post tempore de hac migrauit luce, & in australi porticu in Occidentali parte Ecclesiæ, corpus eius sepelitur debito cum honore, anima vero Paradysi fruitur amœnitate. *Haroldus* rex Merciorum, & Northimbrorum anno 1037. vt per totam regnaret Angliam, à principibus & omni populo, rex eligitur. *Hardecnutus* vero quia in Denemercia moras innexuit, & ad Angliam, vt rogabatur, venire distulit, penitus abiicitur, cuius mater *Elfgiua*, quæ & *Emma*, quondam Anglorum regina, hyemis initio sine misericordia expellitur Anglia, quæ rate mox parata in Flandriam transuehitur, & à nobili Comite *Baldewino* cum honore suscepta est. Is vt talem virum decuit, quamdiu necessitas poposcerat, ei necessaria gratanter ministrari curauit. Eodem anno paulo ante magnæ religionis vir, *Auicus* Eoweshamtunensis Decanus obiit. Anno 1038. *Egelnothus* Dorobernensis Archiepiscopus quarto Calend. Nouembris vita decessit, cuius obitus die septimo *Agelredus* Suthsaxoniæ præsul obiit. petierat enim à Deo, ne post mortem sui dilectissimi patris *Egelnothi* in hac luce diu viueret, cui *Grimketellus* in * Episcopatum; *Agelnotho* vero regis Capellanus *Eadsius* in Archiepiscopatū successit. decessit etiam eodem anno Wigorniensis episcopus *Brutheges*, decimo tertio Calend. Ianuarii, feria quarta, cui successit *Liuingus*. Anno 1039. hyems extitit asperrima, *Brithmarus* Lichfildensis Episcopus obiit, cui *Wlsius* successit. *Hardecnutus* rex Danorum Flandriam deuectus ad matrem suam *Emmam* deuenit.

al. præsulatum

Hardecnutus

Haroldus rex Anglorum obiit Lundoniæ, & in Westmonasterio sepelitur, quo sepulto proceres fere totius Angliæ, legatos ad *Hardecnutum* Brige, vbi cum matre sua morabatur, mittentes, & se bene facere putantes, rogauerunt illum vt Angliam veniret, & sceptra regni susciperet, qui nauibus 40. paratis, & Danicis militibus instructis, ante mediam æstatem Angliam aduehitur, & gaudenter ab omnibus suscipitur, regniq; solio mox sublimatur; sed sui imperii tempore, nil egit dignum potestate regia. nam mox vt regnare cœpit, iniuriarum, quas vel sibi, vel suæ genetrici suus antecessor fecerat rex *Haroldus*, (qui frater suus putabatur) non immemor, *Alfricum* Eboracensem Archiepiscopum, *Godwinum* Comitem, *Stir* maiorem domus, *Edricum* dispensatorem, *Thrond* suum carnificem, & alios magnæ dignitatis viros Lundoniam misit, & ipsius *Haroldi* corpus effodere & in gronam proiicere iussit, quod cum proiectum fuisset, præcepit illud extrahi, & in flumen Tamesen mandauit proiici. breui autem post tempore, à quodam captum est piscatore, & ad Danos allatum sub festinatione est, & in cœmeterio, quod habuerunt Lundoniæ, sepultum est ab ipsis cum honore. quibus peractis, rex *Hardecnutus*, octo marchas vnicuique suæ classis remigi, & duodecim vnicuique gubernatori de tota Anglia præcepit dependi tributum viz. tam graue vt vix aliquis id posset persoluere. Quapropter omnibus, qui prius eius aduentum desiderabant magnopere, factus est exosus summopere. Adhuc et, pro nece fratris sui *Elfredi*, aduersus *Godwinum* Comitem, & Wigorniēsem Episcopum

Liuingum,

Liuingum, accusantibus illos *Alfrico* Eboracensi Archipræsule, & quibusdam aliis, exarsit ira magna. Idcirco Episcopatum Wigorniensem *Liuingo* abstulit, & *Alfrico* dedit: sed sequenti anno, ablatum *Alfrico Liuingo* secum pacificato, benigne reddidit. *Godwinus* autem Regi, pro sua amicitia dedit trierem, id est, nauem fabrefactam, rostrum deauratum habentem, armamentis optimis instructam, decoris armis, electisq; octingesimo militibus decoratam. Quorum vnusquisq; habebat duas in suis brachiis armillas aureas sexdecim vncias pendentes, loricam triplicem, indutam in capite cassidem ex parte deauratam, gladium deauratis capulis renibus accinctum, Danicam securim auro argentoq; redimitam in sinistro humero pendentem, in manu sinistra clypeum, cuius vmbo clauiq; erant deaurati, in dextra lanceam, quæ lingua Anglorum Ategar appellatur. Insupra etiam non sui consilii, nec suæ voluntatis fuisse, quod frater eius cæcatus fuisset, sed Dominum Regem suum *Haroldum* facere, quod fecit, iussisse, cum totius fere Angliæ principibus & ministris dignioribus, Regi iurauit. Anno 1041. Rex Anglorum *Hardecnutus*, suos huscarlas misit per omnes prouincias regni sui ad exigendum, quod indixerat tributum, ex quibus duos, *Feader* scilicet, & *Turstanum*, Wigornienses prouinciales cum ciuibus, exorta seditione, in cuiusdam turris, Wigorniensis monasterii solario, quo celandi causa confugerant, 4. nonas Maii, feria 2. peremerunt. Vnde Rex ira commotus, ob vltionem necis illorum *Thuri* mediterraneorum, *Leofricum* Merciorum, *Godwinum* Westsaxonum, *Siwardum* Northimbrorum, *Romeium* Magesetensium, & cæteros totius Angliæ Comites, omnesq; fere suos huscarlas cum magno exercitu *Alfrico* adhuc Wigorniensem pontificatum tenente, illo misit mandans, vt omnes viros, si possent, occiderent, ciuitatem deprędatam incęderent, totamq; prouinciam deuastarent. Qui paulo post festum omniũ sanctorũ, & vrbem, & prouinciam vastare cœperunt, idq; per quatuor dies agere nõ cessauerunt, sed paucos è ciuibus, vel prouincialibus ceperunt, ac occiderunt, quod præcognito aduentu eorum, prouinciales quoquo locorum fugerunt; ciuium vero multitudo, in quandam modicam insulam in medio Sabrine fluminis sitam, quæ Beuerege nuncupatur, confugerant, & munitione facta, tam viriliter se aduersus suos inimicos defenderunt, quoad pace recuperata, libere domum liceret eis redire. quinta igitur die, à ciuitate cremata, vnusquisq; cum magna præda rediit in sua, & regis statim ira quieuit. non multo post *Eadwardus Egelredi* quondam regis Anglorum filius, de Normannia vbi multis exulabat annis, venit Angliam, & à fratre suo *Hardecnuto* Rege susceptus honorifice, in curia eius mansit. Anno 1042. Rex Anglorum *Hardecnutus* dum in conuiuio (in quo *Osgodus Clapa* magnæ vir potentiæ, filiam suam *Gytam* Danico, & præpotenti viro *Tunio*, *Prudan* cognomento, in loco, qui dicitur * Lamtithe magna cum lætitia tradebat nuptui lætus, sospes, & hilaris cum sponsa prædicta, & quibusdam viris, bibens staret, repente inter bibendum miserabili casu ad terram corruit, & sic mutus permanens sexto Idus Iulii, feria tertia expirauit, & Wintoniam delatus iuxta patrem suum Regem *Canutum* est tumulatus; cuius frater Eadwardus, annitentibus maxime Comite *Godwino*, & Wigornensi præsule *Liuingo*, Lundoniæ leuatur in regem, cuius pater *Egelredus*, cuius pater *Eadgarus*, cuius pater *Eadmundus*, cuius pater *Eadwardus* senior, cuius pater *Alfredus*.

al. Lamhith.

Anno ab incarnatione Domini 1043. *Eadwardus* ab archipræsulibus *Edsio* Dorobernensi, & *Alfrico* Eboracensi, aliisq; ferme totius Angliæ præsulibus prima die Paschæ 3. Non. Aprilis, vngitur in Regem Wintoniæ. Eodem anno, post festum Sancti *Martini*, Rex cum comitibus *Leofrico*, *Godwino*, & *Siwardo*, de ciuitate Glauorna Wintoniam venit improuise; & vt illi consilium ei dederant suæ genitrici quicquid in auro, argento, gemmis, lapidibus, aliisq; rebus pretiosum habuerat, abstulit; vel quia priusquam rex esset effectus, vel post, minus quam volebat illi dederat, & ei valde dura extiterat. defuncto *Eadmundo* Dunelmensi Episcopo, *Egelricus* successit, *Siwardo* administrante Comitatum Northumbrorum. Anno 1044. *Alwordus* Lundoniensis præsul, qui & ante Episcopatum, & in Episcopatu abbatis iure Eoueshamnensi cœnobio præfuit, cum pontificatum administrare pro sua infirmitate minus sufficeret, & Eoueshammi residere voluit, sed fratres illius loci ad id omnino consentire noluerunt. Quapropter ablatis ex magna parte libris, & ornamentis, quæ ipse eidem loco contulerat, & quibusdam vt fertur quæ alii contulerant, ad monasterium Ramesege secessit, & omnia quæ attulit, sancto contulit *Benedicto*, ibiq; resedit, & eodem anno octauo Cal. Augusti feria quarta defunctus sepelitur ibidẽ. In generali vero concilio, quod eodem tempore celebratũ est Lundoniæ, religiosus Heoueshamnensis monachus, qui & Manni vt abbatis iure suo Monasterio præesset eligitur, & quarto Idus Augusti, feria sexta ordinatur. eodem anno, nobis matrona *Gunnilda*, Regis *Wertgeorni*, & sororis *Canuti* regis filia, & Comitis *Hacun*, & post mortem *Haroldi* viduata,

S.Edwardus.

cum duobus filiis *Hemmingo, & Turkillo* expellitur Anglia. quæ Flandriam deuecta in loco, qui Brigge dicitur, aliquando resedit, & sic Danemerciam adiit. Anno 1045. *Brichtwoldus* Wiltoniensis Episcopus obiit, cui Regis Capellanus *Hermannus* de Lotaringia oriundus successit. Quo anno, Rex Anglorum *Eadwardus* ad Sandicum portum congregauit classem præualidam, contra magnum Noreganorum Regem Angliam adire disponentem, sed bellum à *Swano* Rege Danorum sibi illatum, iter impediuit. Anno 1046. *Liuingius* Hwicciorum Domnaniæ, & Cornubiæ præsul, decimo Calendar. Aprilis die Dominica obiit. post cuius obitum, regis Cancellario *Leofrico* Brittannico, mox Cridiatunensis & Cornubensis datus est præsulatus. Et *Aldredus*, qui primo Monachus Wintoniensis, post abbas Tauistokensis extitit, Hwicciorum pontificatum suscepit. *Osgodus Clapa* expellitur Anglia. Magnus Norreganorum Rex Sancti *Olaui* Regis filius, fugato Rege Danorum *Swano*, sibi Danemerciam subegit. Anno 1047. nix in occidente tanta cecidit, vt syluas quoq; frangeret. *Aldwinus* Wintoniensis Episcopus decessit, in cuius sedem *Stigandus* sublimatur. *Swanus* Rex Danorum, suos legatos misit ad *Eadwardum* Regem Norreganorum. tunc Comes *Godwinus* consilium regi dedit, vt saltem 50. naues militibus instructis, ei mitteret, sed quia *Leofrico* Comiti & omni populo id non videbatur consilium, nullam ei mittere voluit. Post hæc, Magnus Rex Noreganorum, classe multa & valida constipatus, cum *Swano* prælium commisit, & multis millibus vtrinq; occisis, illum de Danemercia expulit, & post in illa etiam regnauit, atq; tributum sibi non modicum pendere Danos coegit, ac non multo post obiit. Anno 1048. *Swanus* Danemerciam recepit, & *Haroldus, Harfager, Siwardi* Regis Norreganorum filius, & ex parte matris frater sancti *Olaui*, patruus scilicet magni Regis, Norregam repetiit, breuiq; post tempore suos nuntios ad Regem Anglorum *Eadwardum* misit, & pacem, amicitiamq; ei obtulit, & recepit. Terræmotus Calend. Maii, die Dominica extitit magnus Wigornæ, Wic, Deorbiæ, & multis aliis locis: mortalitas hominum, & animalium multas occupauit Angliæ prouincias, & ignis aereus vulgo dictus siluaticus, in Deorbensi prouincia, & quibusdam aliis prouinciis villas & segetes multas vstulauit. Anno 1049. *Leo* Papa, centesimus quadragesimus quintus, iste est *Leo*, qui nouum cantum de sancto *Gregorio* Papa fecit. *Henricus* Imperator innumerabilem congregauit exercitum, contra Flandrensium Comitem *Balwinum*, maxime eo quod apud Neomagum suum palatium combussisset, atque fregisset pulcherrimum. In qua expeditione fuit *Leo* Papa, & de multis terris nobiles & magnifici viri quamplurimi. *Swanus* etiam Rex Danorum, vt Imperator illi mandarat, cum sua classe ibi affuit, & ea vice fidelitatem Imperatori iurauit, misit quoque ad Regem Anglorum *Eadwardum*, & rogauit illum ne *Baldewinum* permitteret effugere, si vellet ad mare fugere. Idcirco cum magna classe Rex Sandicum portum adiit, & ibi tamdiu mansit, quoad Imperator de *Baldewino* omnia, quæ voluit, habuisset. Interea *Swanus* Comes, *Godwini* Comitis, & *Gyta* filius, qui relicta prius Anglia (quod *Edginam* Leonensis monasterii abbatissam, quam corruperat, in matrimoniũ habere non liceat) Danemerciam adierat, nauibus 8. rediit, dicens cũ simulatione, se cũ rege à modo fideliter permansurum. Cui *Beorne* Comes, filius auunculi sui Danici Comitis *Vlfi*, filii *Sprallingi*, filii *Vrsi*, ac frater *Swani* regis Danorũ promisit à Rege impetraturum, vt suus Comitatus ei redderetur. pacificato itaq; cum imperatore Comite *Baldwino*, Comites *Godwinus & Beorn* 42. nauibus Peuenesea, Regis licentia sunt deuecti, reliquam vero classis partem domum iussit redire, paucis secum nauibus ibi retentis. Cui cum nuntiatum fuisset, quod *Osgodus Clapa*, cum 29. nauibus in *Vlpe* iaceret, de nauibus, quas remisit, quot potuit, reuocauit. *Osgodus* autem, vxore sua, quam apud Brige commiserat, recepta, 6. nauibus Denemerciam rediit. aliæ vero Estsaxoniam adeuntes, præda non modica, circa præmontorium *Eadulfi*, rapta, redibant. Verum eas in redeundo sæua corripuit tempestas, omnesque submersit, exceptis duabus, quæ in transmarinis partibus captæ sunt, occisis omnibus, qui in illis erant. dum hæc agebantur, *Swanus* Comes Peuenesea venit, & consobrinum suum *Beorn* Comitem cum dolo rogauit, vt ad Sandicum portum secum iret, & vt illi promiserat, eum cum Rege pacificaret. qui fisus in consanguinitate, tribus tantum sociis assumptis, cum illo proficisci cœpit; at ille ad Bosanham, vbi eius naues erant, duxit eum, & in nauem introductum duris mox loris vinciri iussit, ac secum tamdiu habuit, donec ad ostium Dorte veniret, vbi illo occiso, & in altam fossam proiecto, terraque obruto, dimiserunt illum sex naues, quarum duas paulo post ceperunt Heastingenses, & occisis, qui fuerunt in eis, naues ad Sandwicum conducentes, Regi obtulerunt. *Swanus* vero ad Flandriam, duabus fugens nauibus ibi mansit, quoad Wigorniensis Episcopus *Aldredus*, illum reduxit, & cum rege pacificauit.

uit. Eodem anno, Sanctus *Leo* Papa, rogatu eximiæ religionis abbatis *Herimari*, in Franciam venit, habens in Comitatu suo præfectum, & digniores quosque Romuleæ vrbis, & sancti *Remigii* Francorum Apostoli monasterium, Remis constitutum, maximo cum honore dedicauit; & postmodum, in ipsa vrbe, magnam synodum Archiepiscoporum, Episcoporum, Abbatum, sex diebus celebrauit: in qua synodo, fuit *Aldwinus* Ramesigensis, & Abbas monasterii Sancti *Augustini* à Rege Anglorum *Eadwardo* illo missus. Anno 1050. Rex Scotiæ *Machetad* Romæ argentum spargendo distribuit: *Edsius* Dorobernensis Archiepiscopus obiit, cui *Robertus* Lundoniensis Episcopus, genere Normannus successit: *Hermannus* Wiltoniensis Episcopus, & *Aldredus* Wigorniensis Episcopus Romam ierunt. Anno 1051. *Alfricus, qui & Putta*, Eboracensis Archiepiscopus Suthwellæ defunctus, Medeshamburcstede sepelitur, cui *Kinsius* Regis capellanus successit. Rex *Edwardus* absoluit Anglos à graui vectigali, trigesimo octauo anno, ex quo pater suus Rex *Egelredus* primitus id Danicis solidariis solui mandarat. Post hæc, Mense Septembri, Bononienses Comes *Eustachius* senior, qui sorore *Eadwardi* Regis *Godam* nomine in coniugium habuerat, paucis Doroberniam applicuit nauibus. In qua milites eius, cum stolide & insipienter sibi hospitia quærerent, vnum è ciuibus peremerunt: quod videns conciuis eius vlciscitur illum, occiso milite quodam. ob quam rem Comes, & sui, nimis irati, viros & mulieres quamplures armis interfecerunt, pueros & infantes suorum pedibus equorum contriuerunt; sed vbi ciues ad obsistendum concurrere viderunt, turpem fugam ineuntes, vix euaserunt, septem ex sociis eorum peremptis, & ad Regem *Eadwardum*, qui tunc temporis Glauorne morabatur, fugerunt. Talia geri in suo Comitatu Comes *Godwinus* grauiter ferens, nimiaque commotus ira de toto Comitatu suo, scilicet de Cantia, Suthsaxonia, Westsaxonia, & filius eius primogenitus *Swanus* de suo, id est, de Oxenfordensi, Glauornensi, Herefordensi, Summerseatunensi, Berrukeschirensi prouinciis; alterque filius *Haroldus* de suo Comitatu, videlicet, Estsaxonia, Estanglia, Huntendunensi, & Grantebrigensi prouinciis innumerabilem congregauerunt exercitum, quod Regem *Eadwardum* non latuit. Idcirco, nuntiis ad *Leofricum* Mercensium, & *Siwardum* Northimbrorum Comites festinato missis, rogauit vt ad se in magno periculo constitutum, cum omnibus, quos habere poterant, venire accelerarent. Illi autem primo cum paucis venerunt: sed vbi cognouerunt quo modo se habuit res, per suos Comitatus celeres miserunt veredarios, & magnum congregauerunt exercitum. similiter & *Rodulfus* Comes, *Godæ* sororis *Eadwardi* Regis filius, de suo comitatu quot potuit congregauit. Interea *Godwinus* & filii eius, cum suis exercitibus post natiuitatem Sanctæ *Mariæ*, in Glauornensem prouinciam venientes, in loco qui Langetto dicitur, castra metati sunt, & legatis Glauornam ad Regem directis, Comitem *Eustachium*, & socios eius insuper & Normannos, & Bononienses, qui castellum in Dornbernæ cliuo tenuerunt, sub denunciatione belli reposcebat. Ob id autem ad tempus Rex perterritus, & in angore magno constitutus, quid ageret penitus ignorabat; sed vbi exercitum Comitum *Siwardi*, *Leofrici*, *& Rodulfi* aduentare comperiit, se nullatenus *Eustachium*, aliosque requisitos traditurum constanter respondit, quo audito, vacui redeunt legati; quibus abeuntibus, exercitus Glauornam intrauit, ita inflammato & concordi animo ad pugnam paratus, vt statim si Rex permitteret, cum exercitu *Godwini* pugnam inire vellet. At quia de tota Anglia, quique meliores in sua, & in illorum parte erant coadunati Comiti *Leofrico*, & quibusdam aliis, magnum videbatur consilium, ne ipsi cum suis compatriotis bellum inirent; sed obsidibus adinuicem datis, Rex & *Godwinus*, die constituto ad placitandum Lundoniam conuenirent. probato consilio, & inuntiis intercurrentibus, obsidibus datis & acceptis, dux in Westsaxoniam rediit; Rex vero de tota Mercia & Northimbria copiosiorem exercitum congregauit, & secum Lundoniam adduxit. *Godwinus* autem & filii eius ad Suthweorc venere cum magna Westsaxonum multitudine: sed quia suus paulatim defluxerat exercitus, placitum inire cum Rege non audebat, verum nocte superueniente fugam iniit. Quare mane facto, Rex in suo consilio, & omnis exercitus, vnanimi consensu illum, & quinque filios eius exules fore decreuerunt: qui cum coniuge sua *Githa & Tosti* cum vxore sua *Iuthitha* filia videlicet BALDWINI Flandrensis Comitis, ac duo alii filii eius *Swanus*, *& Girth*, ad Tornege, vbi naues eius paratæ fuerant, venerunt. In qua, tantum auri, & argenti aliarumque rerum pretiosarum, quantum illa portare potuit, festinanter imponentes, eamque certatim conscendentes, ad Flandrensium Comitem *Baldwinum* direxerunt cursum. Porro *Haroldus &* * *Leobwinus* filii eius, Bristowam adeuntes, nauem quam frater illorum SWANVS sibi parauerat, con- *al. Leofwinus.*

ſcenderunt, & in Hyberniam tranſuecti ſunt: reginam vero *Edgitham* Rex propter iram, quam aduerſus patrem eius *Godwinum* habuerat, repudiauit, & cum vna pediſſequa ad Werewelliam eam ſine honore miſit, & Abbatiſſæ cuſtodiendam commendauit. his geſtis Normannicus dux *Willielmus*, cum multitudine Normannorum Angliam venit, quem Rex *Eadwardus*, & ſocios eius honorifice ſuſcepit, & magnis multiſque donatum muneribus ad Normanniam remiſit. Anno milleſimo quinquageſimo ſecundo, *Alfgiua*, id eſt, *Emma* regina quondam & coniux Regum *Egelredi, & Canuti*, ſecundo Nonas Martii Wintoniæ obiit, & ibi ſepulta eſt. Eodem anno Wallenſium Rex *Griffinus*. magnam partem Herefordenſis prouinciæ depopulatus eſt, contra quem prouinciales illi, & de caſtello quam plures Normanni aſcenderunt, ſed multis ex illis occiſis, ille victoriam habuit, & ſecum magnam prædam adduxit. Hæc pugna facta eſt eodem die, quo ante tredecim annos fratrem Comitis *Leofrici Edwinum* Wallenſes interfecerunt. paruo poſt tempore, *Haroldus* Comes, & frater eius *Leolfwinus* de Hybernia redeuntes, & oſtium Sabrinæ nauibus multis intrantes, in confinio Sūmerſetanæ, & Dorſetanæ applicuerunt, & illis in partibus villas, & agros deprædati ſunt multos. aduerſus quos de Domnania, & Sūmerſetania quāplures aſcenderunt, ſed eos vicit *Haroldus*, cæſis ex illis pluſquam triginta nobilibus miniſtris, cum aliis multis: dein ad naues cum præda rediit, & mox Penwichthſteort circumnauigauit. Tunc Rex *Eadwardus* quadraginta naues alimentis, electiſque militibus inſtructas, ad Sandwicum portum feſtinato miſit, & eos aduentum Comitis *Godwini* opperiri, & obſeruare iuſſit, ſed tamen ignorantibus omnibus, Ille cum paucis nauibus reuerſus in Cantia applicuit, & miſſis latenter nunciis, primitus Cantuarienſes, dein Suthſaxones, Eſtſaxones, Suthregienſes, & omnes Buthſecarlas de Haſtinga, & vbique circa ripas maris, alioſque nonnullos in auxilium ſui allexit; hi omnes, vno ore aut viuere, aut mori ſe paratos fore ſibi promiſerunt. Quod vbi Regiæ claſſi, quæ ad Sandwicum portum iacebat, innotuit, illum inſequuntur, ille vero fugiens euaſit, & quo in loco potuit, ſe occultauit. Illi vero ad Sandwicum portum ſunt reuecti, & inde Lundoniam ſunt reuerſi. Hoc cognito, Comes *Godwinus* ad Vectam inſulam reuehitur, & circa ripas maris tamdiu nauigabatur, donec ad illum filii eius *Haroldus & Leolfwinus*, ſua cum claſſe venirent, cumque in vnum conueniſſent à deprædatione, & depopulatione deſtiterunt; victum autem exercitui ſuo, cum res expoſceret, ſumebant, circa ripas autem maris & vbicunque locorum, omnes quos poterant ſibi in adiutorium allicientes, & Buthſecarlas omnes, quos obuios inuenerant ſecum legentes, verſus Sandwicum portum curſum direxerunt, quo cum veniſſent, Regi *Eadwardo* tunc temporis Lundoniæ demoranti, illorum aduentus nuntiatur; qui, nunciis propere miſſis, omnibus, qui à ſe non defecerant, mandauit, vt in adiutorium ſui venire maturarent, at illi nimis tardantes, ad tempus non venerunt. Interea cum ſua claſſe *Godwinus* Comes aduerſus curſum Tameſis deuectus, die exaltationis Sanctæ Crucis, feria ſecunda ad Suthweorc venit, & ibi tam diu expectauit, quoad maris acceſſus adueniret. Interim quoſdam per internuncios, ciues Lundonienſes, quos variis pollicitationibus prius illexerat, conuenit, & vt omnes fere, quæ volebat, omnino vellent, effecit. Inde rebus omnibus diſpoſitis, & ordinatis, reumate adueniente, feſtinanter anchoras ſuſtulerunt, ac nullo in ponte, obſiſtente, per Auſtralem fluminis crepidinem ſurſum nauigauerunt. Venit, & pedeſtris exercitus, ac ſe per oram fluminis ordinatim diſponens, ſpiſſam, terribilemque fecit teſtudinem: dein claſſis ſe verſus Aquilonem in Ripam vertit, quia Regis claſſem circumdare vellet. Habebat enim & Rex claſſem, & numeroſam pedeſtrem exercitum: ſed quia ibi & cum Rege, & cum *Godwino* erant perpauci, qui fortitudinis aliquid haberent, (in tantum Angli pugnare aduerſus ſuos propinquos ac compatriotas pene omnes abhorrebant) Vnde ſapientiores quique ex vtraque parte, inter Regem, & ducem pacem reintegrantes, exercitum ab armis diſcedere iuſſerunt; mane autem facto Rex habuit concilium, priſtinumque honorem pleniter reddidit *Godwino* & vxori ſuæ, filiiſque omnibus, excepto *Swano*. Ille enim ductus pœnitentia, eo quod vt prædiximus conſobrinum ſuum *Beorn* occiderat, de Flandria nudis pedibus Ieruſalem adierat, indeque rediens inualitudine ex nimio frigore contracta, mortuus eſt in Licia, filiam quoque ducis EDGITHAM Reginam digniter Rex recepit, ac priſtinæ dignitati reſtituit. Facta igitur concordia paceque firmata, omni populo rectam legem promiſerunt, & omnes Normannos, qui leges iniquas adinuenerant, & iniuſta iudicia iudicauerant, multaque Regi conſilia aduerſus Anglos dederant, exlegauerunt; paucos tamen ſcilicet ROBERTVM Draconem, & generum eius RICHARDVM

Scrobi

Scrobi filium *Alfredum* Regis stratorem, *Aufridum* cognomento *Ceokesfot*, & quosdam alios quos plus cæteris Rex dilexerat, eique & omni populo fideles extiterant, in Anglia * remeare permiserunt. Porro *Robertus* Doroberniæ Archiepiscopus, & Lundoniæ præsul *Willielmus & Vlf* Lincolnensis antistes, cum suis Normannis vix euadentes mare transierunt, sed *Willielmus* propter suam bonitatem, paruo post tempore reuocatus, in suum Episcopatum recipitur. *Osbernus* vero cognomento *Pentecost*, & socius eius HVGO sua reddiderunt castella, & Comitis *Leofrici* licentia, per suum comitatum Scotiam adeuntes à Rege Scottorum * *Machetad* recepti sunt. Eodem anno in nocte festiuitatis Sancti *Thomæ* Apostoli, tantus tamque vehemens extitit ventus, vt multas Ecclesias, domosque dirueret, & innumeras arbores frangeret, vel radicitus euelleret,

al. remanere.

al. Macbetha.

Anno millesimo quinquagesimo tertio, *Griffini* Regis Australium Wallensium frater *Rees* nomine, propter frequentes prædas, quas egit in loco, qui 𝔅ulendun dicitur, iussu Regis *Eadwardi* occiditur, & Glauornam caput eius ad Regem in Vigilia Epiphaniæ est allatum. Eodem anno, dum secunda Paschalis festiuitatis celebraretur feria, Wintoniæ *Godwino* Comiti ex solito Regi ad mensam assidenti, suprema calamitas euenit. Graui etenim morbo ex improuiso percussus, mutus in ipsa sede declinauit. Quod filii Comes *Haroldus, Tostius, & Girth* videntes illum in cameram Regis portauerunt, sperantes eum post modicum de infirmitate conualescere, sed ille expers virium, quinta posthæc feria, decimo septimo Kalendas Maii vita decessit, & in veteri monasterio sepultus est. Cuius ducatum suscepit filius eius *Haroldus*, & eius Comitatus datus est *Algaro Leofrici* Comitis filio.

Anno millesimo quinquagesimo quarto, strenuus dux Northimbrorum, *Siwardus* iussu Regis *Eadwardi*, & equestri exercitu & classe valida Scotiam adiit, & cum Rege Scottorum *Machetad*, prælium commisit, ac multis millibus Scottorum, & Normannis omnibus, quorum supra mentionem fecimus, occisis, illum fugauit, & *Malcolmum* Regis Cumbrorum filium, vt Rex iusserat, Regem constituit. In eo tamen prælio filius suus, & multi Anglorum, & Danorum ceciderunt. Mortuo *Godwino* Wincelcumbensi Abbate, *Alredus* Wigorniensis Episcopus, in festiuitate Sancti *Kenelmi*, *Godricum*, *Godmanni* Regis Capellani filium, loco eius Abbatem constituit. Dein magnis cum xeniis idem Episcopus, Regis fungitur legatione ad Imperatorem, à quo simul, & *Heremanno* Colonensi Archipræsule, cum magno susceptus honore, ibidem per integrum annum mansit, & ex parte Regis, Imperatori suggessit, vt legatis Hungariam missis, fratruelem suum *Edwardum*, Regis videlicet *Eadmundi* ferrei lateris filium reduceret, Angliamq; venire faceret.

Anno millesimo quinquagesimo quinto, *Siwardus* dux Northimbrorum Eboraci decessit, & in monasterio Galmanho, quod ipse construxerat, sepultus est, cuius ducatus *Tostio Haroldi* ducis germano datus est. Non multo post Rex *Eadwardus* habito Lundoniæ concilio, *Algarum* Comitem, filium *Leofrici* Comitis sine culpa exlegauit, qui mox Hyberniam petiit, & decem & octo piraticis nauibus adquisitis, rediit, & *Griffinum* Regem Wallensium adiit, eumque petiuit, vt contra Regem *Eadwardum* sibi esset in auxilium; ille autem statim de toto Regno suo copiosum exercitum congregans, *Algaro* præcepit, vt loco constituto, sibi & exercitui eum suis copiis occurreret; quibus in vnum conuenientibus, fines Anglorum depopulaturi Herefordensem prouinciam intrauerunt, contra quos timidus dux *Rodulfus* Regis *Eadwardi* sororis filius exercitum congregans, & duobus milliariis à ciuitate Hereforda, nono Kalendas Nouembris illis occurrens, Anglos contra morem in equis pugnare iussit, sed cum prælium essent commissuri, Comes cum suis Francis & Normannis fugam primitus capessit; quod videntes Angli, ducem suum fugiendo sequuntur. Quos aduersarii fere omnes insecuti quadringentos vel quingentos viros ex eis peremerunt, multosque vulnerauerunt; dein victoria potiti, Rex *Griffinus*, & Comes *Algarus* Herefordam intrauerunt, & septem Canonicis, qui valuas principalis basilicæ defenderant occisis, ac monasterio, (quod verus Christicola antistes *Athelstanus* construxerat) cum omnibus ornamentis & reliquiis Sancti *Agelberti* Regis, & martyris, aliorumque Sanctorum, combusto, & nonnullis è ciuibus necatis, multisque captiuatis, ciuitate etiam spoliata & cremata, prædæ vbertate sunt ditati. Mox Anglia exercitum congregari iussit, cui Glauornæ congregato, strenuum ducem *Haroldum* præfecit, qui eos persequitur, ac fines Wallanorum audacter ingressus, vltra 𝔖traddele castra metatus est. Sed illi, qui virum fortem & bellicosum imperatorem sciebant, cum eo committere bellum non audebant, in Suthwaloniam

fugerunt. Quo comperto, maiorem exercitus partem ibi dimisit, mandans eis, vt suis aduersariis, si res exposceret, viriliter resisterent, cum cætera vero multitudine Herefordam rediens, vallo alto illam cinxit, portis & seris muniuit. Interea legatis intercurrentibus, *Griffinus*, *Algarus*, & *Haroldus*, & qui cum illis fuerant in loco, qui Biligesleage dicitur, conuenerunt, & pace data & accepta, firmam amicitiam inter se pacti sunt. quibus patratis, classis *Algari* Comitis Legacestram deuecta, stipendium, quod eis promiserat, ibi expectauit. Ipse vero ad Regem venit, & ab eo suum Comitatum recepit. Eodem tempore, religiosus vir *Tremerinus* Walonicus antistes decessit. hic, multo tempore, vicarius *Adhelstani* Herefordensis præsulis extitit, postquam ipse ministerium Episcopale per se implere nequit. Erat enim per annos tredecim, oculorum lumine priuatus. *Hermannus* Wiltoniæ prouinciæ præsul offensus, quia ei sedem Episcopalem transferre de villa, (quæ Rammesbirig dicitur) ad Abbatiam Malmesburiensem Rex nollet concedere, Episcopatum dimisit, marique transfretato, apud Sanctum *Bertinum* Monachicum habitum suscepit, ibique in ipso monasterio tribus annis mansit. Anno millesimo quinquagesimo sexto, *Henricus* Imperator Romanorum obiit, cui successit *Henricus* filius eius. Vir magnæ sanctitatis Herefordensis Episcopus *Adhelstanus*, quarto Idus Februarii, in villa, qui dicitur Bosanbrig / decessit, cuius corpus Herefordam delatum in Ecclesia, quam ipse à fundamentis construxerat, est tumulatum. Cui *Leonegarus* ducis *Haroldi* capellanus successit, qui eodem anno decimo sexto Kalendas Iulii, à *Griffino* Walanorum Rege in loco, qui Glastingebirie dicitur, cum clericis suis, & vicecomite *Agelnotho*, & multis aliis occisus est. mansit autem in Episcopatu vndecim septimanis, & quatuor diebus. Quo perempto, *Adredo* Wigorniensi præsuli, donec antistes constitueretur, Episcopatus Herefordensis commissus est. Posthæc idem Episcopus, & Comites *Leofricus* ac *Haroldus*, cum Rege *Eadwardo* *Griffinum* Walanorum Regem pacificauerunt. Comes Agelwinus *Oddo* Ecclesiarum amator, pauperum recreator, viduarum & pupillorum defensor, virginitatis custos, ab *Alredo* Wigorniensi Episcopo, ante suum obitum monachizatus, 2. Kalendas Septembris, apud Deorhirst decessit, sed in Monasterio Perscorensi, honorifice sepultus quiescit. Dunelmensis Episcopus *Algericus*, Episcopatu sponte relicto, ad Monasterium suum, quod dicitur Burh / vbi nutritus, & Monachus est factus, secessit ibique annis duodecim degit. cui eiusdem Monasterii Monachus frater ipsius *Agelwinus*, in Episcopatu successit. Anno millesimo quinquagesimo septimo, *Clito Eadwardus*, *Regis Eadmundi* ferrei lateris filius, vt ei mandarat suus patruus, Rex *Eadwardus* de Hungaria, quo multo ante (vt prædiximus) in exilium missus fuerat, Angliam venit. Decreuerat enim Rex illum post se Regni hæredem constituere, sed ex quo venit, paruo post tempore vita decessit Lundoniæ. excellentis vir memoriæ, laudabilis Comes *Leofricus*, *Leofwini* ducis filius, in propria villa, quæ dicitur Bromleage / secundo Kalendas Septembris, in bona senectute decessit, & Conuentro sepultus est honorifice; quod Monasterium, inter cætera bona opera, quæ in sua vita gessit, ipse, & vxor illius Deicultrix & Sanctæ *Mariæ* semper virginis amatrix deuota, nobilis Comitissa *Godiua*, de suo patrimonio à fundamentis construxerunt, & id terris sufficienter locupletauerunt, ornamentis variis adeo ditauerunt, vt in nullo monasterio totius Angliæ, tanta copia auri, argenti, gemmarum, lapidumque pretiosorum inueniretur, quanta tunc temporis habebatur in illo. Leonense etiam & Wanlokense cœnobium, sanctique *Iohannis Baptistæ*, ac *Sanctæ Wereburgæ* virginis monasteria, in Legacestria sita, & Ecclesiam, quam Lincolniensis præsul *Eadnotus* in loco famoso, qui Sanctæ *Mariæ* Stou Anglice, Latinæ vero Sanctæ *Mariæ* locus appellatur, pretiosis ditauerunt ornamentis; Wigorniense quoque Monasterium terris, & Heueshamuense, ædificiis, ornamentis variis, terrisque locupletauerunt. Huius itaque Comitis Sapientia quamdiu dixit, Regibus, omnique populo Anglorum multum profecit, cuius ducatum filius suus *Algarus* suscepit. Heeca præsul Australium Saxonum obiit, pro quo *Egelricus* Monachus Ecclesiæ *Christi* Cantuariensis eligitur. Anno millesimo quinquagesimo octauo, *Algarus* Merciorum Comes, à Rege *Eadwardo* secundo exlegatus est, sed Regis Walanorum *Griffini* iuuamine, & Norreganicæ classis adminiculo, quæ ad illum venerat ex improuiso, cito per vim suum Comitatum recuperauit. *Aldredus* Wigorniensis Episcopus Ecclesiam, quam in ciuitate Glauorna à fundamentis construxerat, in honore principis Apostolorum *Petri* honorifice dedicauit: & postea Regis licentia *Wlstanum* Wigorniensem Monachum à se ordinatum Abbatem constituit ibidem. Dein præsulatu dimisso Wiltoniensis Ecclesiæ, qui sibi ad regendum commissus fuerat, & HERMANNO, cuius supra mentionem fecimus, reddito, mare transiit, & per

Hun-

Hungariam profectus est Ierosolymam; quod nullus Archiepisc. vel Episc. Angliæ eatenus dignoscitur fecisse. Anno 1059. *Nicolaus* Florentiæ ciuitatis Episcopus Papa eligitur, & *Benedictus* eiicitur. Anno 1060. *Henricus* Rex Francorum obiit, cui filius eius primogenitus *Philippus* succedit. Willensis Episcopus *Duduc* obiit, cui successit *Gisa* Regis capellanus, ambo de Lotharingia oriundi. Eboracensis Archiepiscopus *Kinsius* 11. Kalend. Ianuarii, Eboraci obiit, cuius corpus ad monasterium, quod Burch dicitur, delatum, honorifice est tumulatum. Pro quo Wigorniensis Episcopus *Aldredus* ad Archiepiscopatum in natiuitate Domini eligitur, & Herefordensis præsulatus, qui ei propter industriam suam fuerat commissus, capellano *Edgithæ* reginæ, *Waltero* Lotaringo est datus. Anno 1061. *Aldredus* Eboracensis Archiepiscopus cum *Tostio* Comite Romam iuit, & a *Nicolao* Papa pallium suscepit. Interim Rex Scotorum *Malcolmus* sui coniurati fratris *Tostii* Comitatum, id est, Northimbriam fortiter depopulatur, violata pace Sancti *Cuthberti* in Eilond. Eodem anno *Nicolaus* Papa obiit. *Alexander* Papa electus 149. successit. Anno 1062. *Wlstanus* vir venerandus pontifex Wigorniensi Ecclesiæ præficitur. Hic Deo amabilis, Regione Merciorum in prouincia Warewicensi, parentibus religiosis oriundus, patre videlicet *Eastano* matre vero *Wlfgeona* nomine, in nobili autem monasterio (quod Burch nominatur) literis & Ecclesiasticis officiis imbutus, extitit; qui ambo scilicet parentes eius in tantum religioni studebant, vt longe ante finem vitæ, castitatem professi se ab inuicem separantes, sub sanctæ conuersationis habitu, vitam consummare gauderent. Quorum exemplo ipse adolescens incitatus, matre id maxime persuadente, seculum reliquit, atque in eodem Wigorniensi Monasterio, in quo & ante pater eius Deo seruierat, monachicum habitum & ordinem à venerabili *Brichthego* eiusdem Ecclesiæ Episcopo suscepit, à quo etiam in gradu tam diaconatus, quam presbyteratus ordinatus est. Statim igitur in ipso initio arduam, & omni religione plenam arripiens vitam, in vigiliis, ieiuniis, orationibus, omnique virtutum genere, subito admirandus apparuit. hinc ob morum disciplinam, primo magister & custos infantium aliquandiu constituitur, deinde ob solertiam Ecclesiastici officii cantor simul, & thesaurizarius Ecclesiæ ex præcepto seniorum efficitur. Nactus vero occasionem liberius Deo seruiendi, ex custodienda sibi commissa Ecclesia, totum se contemplatiuæ vitæ dedit; die noctuque in ea aut orationi, aut diuinæ lectioni insistens, bidui, triduique ieiunio assidue corpus macerans; sacris vigiliis in tantum deditus, vt non modo diem cum nocte, sed & aliquando, quod à nobis vix crederetur si non ab ipsius ore hoc audiuissemus, quatuor dies cum noctibus absque somno pertransiens fere exsiccato cerebro periculum incurreret, nisi sopore prælibato naturæ satisfacere festinaret. Denique & cum vi naturæ dormire compelleretur non lecto, aut lectisterniis membra ad soporem fouebat, sed super scamnum Ecclesiæ libro, in quo orabat siue legebat, caput sustentans, paulisper se reclinabat. Post aliquod autem tempus, defuncto *Agelwino* Priore monasterii, ipse vir reuerendus Prior & Pater congregationis ab *Aldredo* Episcopo constituitur. Quod officium valde laudabiliter adimplens prioris conuersationis austeritatem minime reliquit, immo vt cæteris bene viuendi exemplum daret multipliciter auxit, deinde post aliquot annorũ curricula, electo ad archiepiscopatũ Eboracensis ecclesiæ prædicto *Aldredo* Wigorniensi Episcopo, fit vnanimis consensio tam cleri, quam etiam totius plebis in eius electione, Rege videlicet *Eadwardo* annuente, vt quem sibi vellent præsulem eligerent. contigit namque eo tempore vt & legatos Apostolicæ sedis eius electioni interesse *Armenfredum* scilicet Sedunensem Episcopum, & alium, qui à domino Papa *Alexandro* pro responsis Ecclesiasticis ad Regem Anglorum *Eadwardum* missi, regio præcepto Wigorniæ per totam fere Quadragesimam degebant, expectantes responsum suæ legationis vsque ad curiam regalem proximi Paschæ. Hi videntes dum ibi morarentur, eius laudabilem vitam, in eius electionem non tantum consentiebant, immo tam clerum, quam plebem maxime ad hæc instigabant, suaque autoritate electionem firmabant. Illo vero obstinatissime renuente, seque indignum acclamante, & cum sacramento etiam affirmante se multo libentius decollationi quam tam altæ ordinationi succumbere velle, cum sæpe à viris religiosis super hoc circumuentus, ad consentiendum minime persuaderi posset, tandem à viro Dei *Wlsio* incluso, qui tunc plus 40. annis solitariam vitam egisse noscebatur, acriter pro inobedientia & obstinatia correptus, diuino etiam oraculo territus consentire cum maximo cordis dolore compulsus est, & episcopatu suscepto, Dominico die, quo sanctæ Mariæ natiuitas celebratur, consecratus, vita & virtutibus clarus Wigorniensis Ecclesiæ præsul effulsit. Consecratus est igitur ab *Aldredo* Eboracensi Archiepisc. eo quod *Stigando* Doroberniç Archiepiscopo officium Episcopa-

le tunc à domino Papa interdictum erat, quia *Roberto* Archiepiscopo viuente Archiepiscopatum suscipere præsumpsit: canonica tamen professione, præfato Dorobernensi Archiepiscopo *Stigando*, non sua ordinatori *Aldredo* facta. Insuper & ipse Archipræsul Eboracensis ordinator eius coram Rege, & regni optimatibus, ipso *Stigando* factitante, propter subsequentium calumnias, profiteri iussus est, se nullum ius Ecclesiasticæ, seu secularis subiectionis super eum deinceps velle clamare, nec propter quod ab eo consecratus est, nec quia ante consecrationem eius Monachus factus est. facta est autem hæc illius ordinatio, anno ætatis suæ plus 50. Regni vero Regis *Eadwardi* anno 20. indictione 15. anno 1063. strenuus dux Westsaxonum *Haroldus*, iussu Regis *Eadwardi* post Natiuitatem Domini equitatu non multo secum assumpto, de Glauorna, vbi tunc Rex morabatur, ad Radelam multa cum festinatione profectus est, vt Regem Walanorum *Griffinum* propter frequentes depopulationes, quas in Anglorum finibus agebat, ac verecundias, quas domino suo *Eadwardo* sæpe faciebat, occideret. At ille, eius aduentu præcognito fugam cum suis iniit, nauem conscendit, & vix euasit. *Haroldus* vero, vt eum fugisse comperit, palatium eius incendit, & naues eius cum armamentis combussit, eodemq; die rediit, sed circa Rogationes de Brikestow classica manu profectus, magna ex parte terram Walanorum circumnauigabat, cui frater suus *Tostius* Comes cum equestri (vt Rex mandarat) occurrit exercitu, & viribus simul iunctis regionem illam depopulari cœperunt. Vnde Walani coacti, datis obsidibus, sese dederunt, & se tributum illi daturos promiserunt, regemque suum *Griffinum* exlegantes abiecerunt. Anno 1064. Rex Walanorum *Griffinus* nonas Augusti à suis interficitur, & caput eius, caputque nauis ipsius cum ornatura, Comiti *Haroldo* mittitur. Quæ mox ille regi detulit *Eadwardo*. Quibus gestis, fratribus illius *Blethgento*, *& Rithwalano* Rex *Eadwardus* terram Walanorum dedit, cui & *Haroldo* Comiti fidelitatem iurauerunt illi, & ad imperium illorum, terra marique se fore paratos, ac omnia, quæ prius de terra illa regibus anterioribus, fuerant pensa, obedienter se pensuros spoponderunt. Anno 1065. Reuerendus vir *Agelwinus* Dunelmensis Episcopus, Sancti *Oswini* Regis quondam Berniciorum ossa, in monasterium, quod iuxta ostium fluminis Tine situm est, de tumulo leuauit, transactis à sepultura eius 415. annis, & in scrinio cum magno honore locauit. Strenuus dux Westsaxonum *Haroldus*, in terram Walanorum in loco, qui Portascith nominatur, mense Iulio, magnum ædificari iussit ædificium, & multa, quæ pertinent ad esum & potum illuc congregari mandauit, vt Dominus suus Rex *Eadwardus* illic aliquandiu venationis causa degere posset. Sed *Caradoc* filius Regis Suthwalanorum Griffini, quem ante paucos annos Griffinus Rex Northwallanorum occiderat, eiusq; regnum inuaserat, cum omnibus, quos habere poterat, die festiuitatis sancti *Bartholomæi* Apostoli illuc venit, & operarios fere cunctos cum illis, qui eis præerant, peremit, & omnia bona, quæ ibi congregata fuerant, abstulit. Deinde 5. Nonas Octobris, feria 2. Northimbrenses ministri Gamelbarn, *Dunstanus* filius *Agelnothi*, *Glonieorn* filius *Eardulfi* cum 200. militibus, Eboracum venerunt, & pro execranda nece nobilium Northimbrensium, ministrorum *Gospatrici* (quem regina *Egitha* germani sui *Tostii* causa in curia Regis quarta nocte natiuitatis Dominicæ per insidias occidi iussit) & *Gamelis*, filii *Orm*, ac *Vlfi*, filii *Dolfini*, quos anno præcedenti Eboraci in camera sua sub pacis fœdere per insidias Comes *Tostius* occidi præcepit, nec non pro immensitate tributi, quod de tota Northimbria iniuste acceperat, eodem die, primitus illius Danicos huscarlas *Amundum & Rauenesweartum* de fuga retractos, extra muros ciuitatis, ac die sequenti, plusquam 200. viros ex curialibus in Boreali parte fluminis Humbræ, peremerunt, ærarium quoque ipsius fregerunt, ac omnibus quæ illius erant, ablatis recesserunt, omnes fere dehinc, comitatus illius, in vnum congregati, *Haroldo* Westsaxonum duci, & aliis, quos Rex *Tostii* rogatu pro pace redintegranda ad eos miserat, in Northamtonia occurrerunt. Vbi prius, & post apud Oxenefordam, die Sanctorum Apostolorum *Simonis & Iudæ*, dum *Haroldus* & alii quamplures Comitem *Tostium*, cum eis pacificare vellent, omnes vnanimi consensu contradixerunt, ac eum cum omnibus, qui legem iniquam statuere illũ incitauerant, exlegauerunt. Et post festiuitatem omnium S. cum adiutorio Comitis *Edwini* de Anglia *Tostium* expulerunt. Qui mox cum vxore sua *Baldwinum* Flandrensiũ Comitem adiit, & apud sanctum *Audomarum* hyemem exegit. * *Morgarus* vero iussu Regis Northumbris est prælatus Comes. Post hæc rex *Eadwardus* paulatim ægrotare cœpit, in natiuitate vero Domini curiam suam, vt potuit Lundoniæ tenuit, & Ecclesiam, quam ipse à fundamentis construxerat die Sanctorum Innocentiũ in honore Sancti *Petri* Apostolorum principis cum magna gloria dedicari fecit.

al. Morkarus.

Haroldus. Anno ab incarnatione Domini 1066. Anglorum decus, pacificus Rex *Eadwardus*

Egeb.

Egelredi Regis filius postquam 23. annis, mensibus 6. & 27. diebus potestate regia Anglis Saxonibus præfuit, indictione quarta vigilia Epiphaniæ Domini, feria 5. mortem obiit Lundoniæ, & in crastino sepultus regio more; ab omnibus, qui tunc affuere, non sine lachrymis plangebatur amarissime. Quo tumulato, subregulus *Haroldus Godwini* ducis filius, quem Rex ante suam decessionem regni successorem elegerat, à totius Angliæ primatibus ad regale culmen electus, die eodem ab *Aldredo* Eboracensi Archiepiscopo in Regem honorifice est consecratus. De miraculis, quæ Deus, qui semper est mirabilis & gloriosus in sanctis suis, dignatus est operari pro beato *Eadwardo* rege, & confessore in vita sua, hic pauca scribuntur. *Igitur quadam die, dum idem Rex, ad celebrationem Missæ apud Westmonasterium ante altare, in oratione prostratus iaceret, vidit qualiter Rex Danorum parato nauigio magno, vt in Angliam hostiliter veniret, cum de nauicula in maiorem nauem intrare deberet, lapsus inter vtramq; in profundum maris, submersus est, & statim dissipatum est nauigium eius. Quo viso miraculo, beatus Rex* Eadwardus *risit, immensas agens gratias Deo. Episcopus vero, qui Missam illam celebrauit, timuit, quod Rex aliquid de eo vidisset in celebratione Missæ, vnde risum fecisset: celebrata itaq; Missa, Episcopus conuocatis Comite* Haroldo, *& aliis magnatibus Regis, qui aderant, diligenter quæsiuit à Rege, qua de causa ipse in celebratione Missæ risum fecerat, & narrauit ei Rex visionem, quam viderat, & notatis die, & hora, miserunt legatos in Denemarchiam, & inuenerunt ita accidisse Regi Danorum sicut Rex* Eadwardus *prædixerat. Item de eodem. Quadam die, cum prædictus Rex Anglorum* Eadwardus, *iter ageret, habuit sibi obuium beatum* Iohannem *Apostolum & Euangelistam in specie pauperis, petentem ab eo eleemosynam, & cum Rex non haberet quod commodius ei daret, extraxit annulum suum à digito suo, & dedit illi. Eodem vero die, beatus ille Euangelista apparuit cuidam peregrino exeunti de sancta ciuitate Ierusalem, & ait illi; vnde es? & quo vadis? cui peregrinus respondit; de Anglia sum, & ad Angliam redire desidero: cui Apostolus dixit, nostine Regem Angliæ* Eadwardum? *& respondens ille dixit, noui Domine, & ait illi Apostolus; Accipe annulum hunc, & affer Regi* Eadwardo, *& dic ei, quod* Iohannes *Apostolus remisit ei hunc annulum. quem ipse illi dederat hodie in via, qua ambulabat, & Angelus Domini bonus comitetur tecum, & faciat tibi prosperum iter, Amen; & sic accepto annulo, & valedicto, Apostolus vltra non comparuit illi. Eodem autem die, peregrinus ille Domino duce, cui nihil est impossibile, venit in Angliam, & tradito Regi annulo suo narrauit ei omnia, quæ illi acciderant in via, & quod illo die à Ierosolymis recesserat; quod quamuis impossibile videbatur; tamen per assertionem peregrinorum, qui cum eo Ierosolymis erant, post longi temporis spatium in Angliam redeuntium, verum esse comprobatur. Item de eodem Rege* Eadwardo *quadam die contigit, quod cum prædictus Rex Anglorum* Eadwardus, *regina, & Comite* Haroldo *deducentibus ærarium suum intrauit, vt pecuniam videret magnam, quam regina & Comes* Haroldus, *Rege ipso nesciente, collegerant ad opus Regis (scilicet per singulos Comitatus totius Angliæ de vnaquaque hida terræ quatuor denarios, vt Rex inde contra natale Domini pannos emeret ad opus militum, & seruientium suorum) cumq; Rex intrasset ærarium suum, comitantibus regina, & Comite* Haroldo, *vidit Diabolum sedentem super denarios illos, & ait illi Rex, quid hic facis? cui Dæmon respondit: custodio hic pecuniam meam, & dixit ei Rex: coniuro te per patrem & filium, & spiritum sanctum, vt indices mihi quamobrem pecunia ista tua est. Et respondens dixit ei Dæmon: quia iniuste adquisita est de substantiis pauperum. Illi autem, qui illum comitabantur, stabant stupefacti, audientes quidem illos loquentes, neminem autem videntes præter solum Regem; & ait illis Rex: reddite denarios istos illis à quibus capti sunt, & fecerunt sicut præcepit illis Rex. Item de eodem Rege* Eadwardo. *Quadam die solemni, cum prædictus Rex Anglorum* Eadwardus *Londoniæ esset coronatus, & regalibus indutus esset indumentis, & versus monasterium ab aula sua stipatus agmine nobilium, Archiepiscoporum, Episcoporum, cleri, & populi, progrederetur, sedit quidam leprosus vlceribus plenus, in via, qua Rex transiturus erat, & qui præibant, increpabant eum, vt taceret, volentes eum inde remouere, quibus, Rex ait, sinite eum ibi sedere, & cum Rex appropinquasset illi, dixit ei leprosus; coniuro te per Deum viuum, vt portes me in scapulis tuis, vsq; in Ecclesiam, & statim Rex demisso capite præcepit leprosum illum in collo suo poni, & factum est ita, cumq; Rex procederet, precatus est Dominum, vt ipse sanitatem redderet leproso illi, & exaudita est oratio eius, & leprosus sanus factus est ex hora illa, laudans & benedicens dominum. Haroldus* vero mox vt regni gubernacula susceperat, leges iniquas destruere, æquas cœpit condere, Ecclesiarum ac monasteriorum patronus fieri, Episcopos, abbates, monachos, clericos colere simul, ac venerari, pium, humilem, affabilemq; se bonis omnibus exhibere, malefactores exosos habere. Namq; ducibus, satrapis vicecomitibus, & suis in commune præcepit ministris, fures, raptores, regni disturbatores comprehendere, & pro patriæ defensione ipsemet terra mariq; desudare. Eodem anno, 8. Kalendas Maii, stella cometis, non solum in Anglia, sed etiam vt fertur, per totum mundum visa, per 7. dies, splendore nimio fulgebat. Vnde quidam sic ait.

Anno milleno, sexageno, quoq; seno,
Anglorum metæ crinem sensere cometæ.

Non multo post Comes *Tostius* de Flandria rediens, ad Vectam insulam applicuit, & postquam insulanos sibi tributum, & stipendium soluere coegerat, discessit, & circa ripas maris, donec ad Sandwicum portum veniret, prædas exercuit. Quo cognito, Rex *Haroldus*, qui tunc Lundoniæ morabatur, classem non modicam, & equestrem exercitum congregari præcepit. Ipse vero Sandwicum portum adire parabat. Quod dum *Tostio* Comiti nunciatum fuisset, de butsecarlis quosdam volentes, & quosdam nolentes secum assumens, recessit, & cursum ad Lindeseiam direxit. In qua villas quam plures incendit, multosque homines neci tradidit. His cognitis, dux Merciorum *Edwinus*, & Northimbrorum Comes *Morcarus* cum exercitu aduolant, illumq; de regione illa extrudunt. Ille autem inde discedens, Regem Scottorum *Malcolmum* adiit, & cum eo per totam æstatem permansit. Interea Rex *Haroldus* ad Sandwicum portum venit, ibiq; classem suam expectauit, quæ cum esset congregata, Vectam insulam adiit, & quia Normannorum Comes *Willielmus Eadwardi* Regis consobrinus in Angliam cum exercitu venire parabat, tota æstate & autumno aduentum illius obseruabat, ad hæc autem, pedestrem exercitum locis opportunis circa ripas maris locabat. Adueniente itaq; natiuitate S. *Mariæ*, victu deficiente, classicus & pedestris exercitus domum rediit. Post hæc igitur, cum classica manu perualida scilicet plus quingentis magnis nauibus *Haroldus Haruagra* Rex Norreganorum, frater sancti Regis *Olaui* in ostio Tine fluminis improuise applicuit, ad quem Comes *Tostius* (vt prius condixerant) cum sua classe venit, & citato cursu ostium Humbræ fluminis intrauerunt, & sic aduersus cursum Vse fluminis nauigantes in loco, qui Richale dicitur, applicuerunt. Quod vbi Regi *Haroldo* innotuit, versus Northimbriam, expeditionem propere mouit, sed priusquam rex illuc veniret, duo Germani Comites, *Edwinus* scilicet & *Morcarus*, cum ingenti exercitu in vigilia *S. Matthæi* Apostoli, feria 4. in Boreali ripa Vse fluminis, iuxta Eboracum cum Norreganis prælium commisere: & in primo belli impetu, viriliter pugnantes, multos prostrauere. At postquam diu certatum est, Angli Norreganorum impetum non sufferentes, non sine paruo detrimento suorum, terga dederunt, multoq; plures ex illis in fluuio demersi fuere, quam in acie cecidere. Norregani vero adepta victoria, & obsidibus 150. de Eboraca sumptis ad naues repedarunt, relictis in ea de suis 150. obsidibus. verum 5. post hunc die, scilicet 7. Kalend. Octobris, feria 2. rex Anglorum *Haroldus*, multis millibus pugnatorum armis bellicis instructorum stipatus, Eboracum venit, & Norreganis in loco, qui dicitur Stanfordbrige / occurrens, Regem *Haroldum Haruagra*, Comitemq; *Tostium* in ore gladii, cum maiore parte exercitus sui occidit, ac plenam victoriam, licet acerrime repugnatum fuisset, adeptus est: filium autem eius *Olauum*, & Comitem de Orchada insula *Paulum* nomine, (qui ad naues custodiendas cum parte exercitus dimissi fuerant) acceptis prius ab eis obsidibus, & sacramentis, cum 20. nauibus, & reliquiis exercitus, in patriam libere redire permisit.

WILLIELMVS SENIOR.

INterea dum hæc agerentur, & rex omnes inimicos suos æstimaret fuisse detritos, nunciatum est ei *Willielmum* Comitem gentis Normannicæ, cum innumera multitudine equitum, fundibulariorum, sagittariorum, peditumq; aduenisse, (vtpote, qui de tota Anglia sibi fortes auxiliarios conduxerat, & in loco, qui penuesca dicitur, suam classem * applicuisse; vnde rex statim versus Lundoniam, suum mouit exercitum cum magna festinatione. Et licet de tota Anglia, fortiores quosq; in duobus præscriptis præliis bene sciret concidisse, mediamq; partem sui exercitus nondum conuenisse, quam citius tamen potuit in Suthsaxonia suis hostibus occurrere non formidauit, & 9. milliariis ab Hastinga, vbi sibi castellum firmauerat, priusquam tertia pars sui exercitus ordinaretur, 11. Kalend. Nouembris, Sabato, die scilicet sancti *Calixti* Papæ & martyris, cum eis prælium commisit, sed quia arcto in loco constituti fuerant Angli, de acie se multi subtraxere, & cum eo perpauci constantes corde remansere. Ab hora tamen diei tertia, vsq; ad noctis crepusculum suis aduersariis restitit fortissime, & seipsum pugnando tam fortiter defendit, & tam strenue, vt vix ab hostili agmine posset interimi. At postquam ex his & ex illis plurimi corruere, heu, ipsemet cecidit, crepusculi tempore; Comites etiam *Girth*, & *Leolfwinus* frater illius ibi cecidere, & fere nobiliores totius Angliæ; *Willielmus* vero Comes cũ suis Hastingam velociter rediit, regnauit autem *Haroldus* mensibus 9. & diebus totidem. Vt autem sciatur origo causæ, quare, *Willielmus* Angliam bello petiit, breuiter, quæ paulo ante ge-

* al. Lappulisse.

sta

sta sunt, repetantur, orto inter Regem *Eadwardum*, & Comitem *Godwinum* graui,(vt supra dictum)est dissidio, exul ab Anglia cum suis Comes propellitur; cui postmodum gratiam Regis requirenti, vt ei repatriare liceret, nullo modo Rex concordare voluit, nisi primo, quibus sibi securitas pararetur, obsides haberet. Qua de causa, *Wlnothus* filius ipsi' *Godwini*, & *Hacun* filius *Swani* filii eius obsides dantur, ac in Normanniam, *Willielmo Bastardo* Comiti, filio *Roberti*, filii *Richardi* fratris matris suæ custodiendi destinantur. Elapso de hinc tempore, cum iam *Godwinus* Comes esset mortuus, *Haroldus* filius eius petiit à rege ire Normanniam, & fratrem suum, atq; nepotem, qui obsides ibidem tenebantur, liberare, & liberos secum patriam reducere; cui Rex non hoc, inquit, fiet per me; veruntamen ne videar te velle impedire, permitto, vt eas, quocunq; vis, & experiaris, quod possis; præsentio tamen te ad nihil aliud tendere, nisi in detrimentum totius Anglici regni, & opprobrium tui, nec enim ita noui Comitem mentis expertem, vt eos aliquatenus velit concedere tibi, si non præscierit in hoc magnum proficuum sui. Ascendit itaq; *Haroldus* nauem, quæ tempestate valida eiecta cum omnibus, quæ ferebat, in Pontinum fluuium, qui Maia vocatur, à Domino terræ illius pro ritu loci captiuitati illius addicitur. Constrictus ergo *Haroldus*, quemlibet ex vulgo promissa mercede illectum, clam ad Comitem Normániæ dirigit exponere, quid illi contigerit; hoc ille audito, protinus per nuncios festinato mandauit domino Pontini *Haroldum* cum suis, ab omni calumnia liberum sibi quantotius mitti, si pristina illius amicitia à modo, sicut hucusq;, vellet potiri, sed cum ille hominem dimittere noluit, iterum à *Willielmo* in mandato accepit, se necessario *Haroldum* missurum alioquin sciret certissimum *Willielmum* Normanniæ Comitem armatum, pro eo abducendo cum suis vsq; ad nouissimum quadrantem quantotius Pontinum aditurum; talibus ille minis exterritus, mittit virum cum sociis, qui à *Willielmo* multũ honorifice suscipitur, & audito, cur patria exierit, bene quidem rẽ processuram, si in ipso non remaneret, *Willielmus* respondit, tenuit ergo virũ aliquot diebus circa se, satisq; humanũ, ac familiarem se illi exhibuit, vt huiusmodi re, animũ eius in suos conatus alliceret, cui tandem aperuit, q in mente habuit, dicebat itaq; regẽ *Eadwardum* quando secũ iuuene olim iuuenis in Normannia demoraretur, sibi interposita fide sua, pollicitum fuisse, quod si rex Angliæ foret, ius regni in illum iure hæreditario post se transferret; & subdens ait; tu quoq; si mihi te in hoc ipso adminiculaturum spoponderis, & insuper castellum Dofris, cũ puteo aquę, ad opus meũ te facturum, sororemq; tuam, q̃ vni de principibus meis dederis in vxorem, te ad me tempore, quo nobis conueniet, destinaturum, nec non filiã meam in coniugem acceptur ũ, promiseris, tunc & modo nepotẽ tuum, & cum in Angliam venero regnaturus fratrem tuum incolumen recipies: in quo regno, si tuo fauore confirmatus fuero, spondeo q omne quod à me rationabiliter tibi postulaueris, obtinebis. Sensit *Haroldus* periculum vndiq;, nec intellexit, qua euaderet, nisi in omnib. *Willielmi* adquiesceret voluntati, adquieuit itaq;. At ille, vt omnia rata forent, perlatis sanctorum reliquiis; ad hoc *Haroldum* perduxit, quatenus super illas iureiurando testaretur se cuncta, quæ conuenerant inter eos, opere completurum. His itaq; gestis *Haroldus* recepto nepote, reuersus est in patriam, vbi vero quid acciderit, quid egerit, regi percunctanti narrauit, nonne dixi tibi, me *Willielmum* nosse, & in itinere tuo plurima mala huic regno contingere posse, magnas in hoc facto tuo calamitates prę sentio genti nostræ venturas, quas concedat mihi quęso pietas superna, ne meis diebus veniant? In breui post hæc obiit rex *Eadwardus*, & iuxta quod ipse ante mortẽ statuerat in regnum ei successit *Haroldus*. Cui mandauit *Willielmus*, vt quamuis, violata fide, cætera non seruasset, si tamen filiam suam duceret vxorem, leuiter ferret. Alioquin se promissam regni successionem armis sibi vindicaturum procul dubio sciret. At ille quidem non illud facere se velle, nec hoc formidare dixit: vnde *Willielmus* indignatus magna spe vincendi ex hac *Haroldi* iniustitia est animatus. Parata igitur classe non modica, Angliam petit, consertoq; graui prælio, *Haroldus* in acie cecidit, & *Willielmus* victor regnũ obtinuit. De quo prælio testantur adhuc Franci, qui interfuerunt, Quin licet varius casus hinc inde extiterit, tamen tanta strages ac fuga Normannorum fuit, vt victoria, qua potiti sunt, vere & absque dubio Dei iudicio sit ascribenda, qui puniendo scelus periurii ostendit se Deum nolentem iniquitatem. Audita igitur *Haroldi* Regis morte, Comes *Edwinus*, & *Morcarus*, qui secum suis certamini subtraxerunt, Lundoniam venere, & sororem suam *Aldgitham* reginam sumptam, ad ciuitatem Legionum misere. *Aldredus* autem Eboracensis Archiepiscopus, & iidem Comites cum ciuibus Lundoniensibus, & Buthsecarlis, *Clitonem*, *Edgarum*, *Edmundi* Regis ferrei lateris nepotem, in Regem leuare voluere, & cum eo se pugnam inituros promisere. Sed dum ad pugnam multi se pararent descendere, Comites ab eis suum auxilium retraxere, & cum suo exercitu domum

rediere. Interea Comes *Willielmus* Suthsaxoniam, Cantiam, Suthamtunensem prouinciam, Suthregiam, Middlesaxoniam, Herefordensem prouinciam deuastabat, & villas cremare, hominesque interficere non cessabat, donec ad villam, quæ Beorcham nominatur, veniret. Vbi *Aldredus* Archiepiscopus, & *Wlstanus* Episcopus Wigorniensis, *Walterus* Herefordensis Episcopus, *Clito Edgarus*, Comites *Edwinus & Morcarus*, & de Londonia quinq; nobiliores cum multis aliis ad eum venerunt, & datis obsidibus illi deditionem fecerunt; fidelitatemq; iurauerunt. Cum quibus & ipse fœdus pepigit, & nihilominus exercitui suo villas cremare, & rapinas agere permisit.

Appropinquante igitur Dominicæ natiuitatis festiuitate, cum omni exercitu Londoniam, vt ibi in Regem sublimaretur adiit, & quia *Stigandus* primas totius Angliæ ab Apostolico Papa, calumniatus est pallium non suscepisse canonice, ipsa natiuitatis die, (quæ illo anno feria secunda euenit (ab *Aldredo* Eboracensium Archiepiscopo in Westmonasterio consecratus est honorifice, sed prius, vt idem Archipræsul ab eo exigebat, ante altare S. *Petri* Apostoli coram clero & populo, iureiurando promittens se velle Sanctas Dei Ecclesias, ac rectores earum defendere, nec non & cunctum populum sibi subiectum iuste, ac regali prouidentia regere, rectam legem statuere, & tenere, rapinas iniustaque iudicia penitus interdicere. Anno 1067. adueniente autem Quadragesima, Rex *Willielmus* Normanniam repetiit, ducens secum Dorobernensem Archiepiscopum *Stigandum*, Glastoniensem Abbatem *Agelnothum*, *Clitonem*, *Eadgarum*, Comites *Edwinum & Morcarum*, *Waltenum Suiardi* ducis filium nobilem satrapam, *Agelnothum* Cantuariensem, & multos alios de primatibus Angliæ; fratremq; suum *Odonem* Baiocensem Episcopum, & *Willielmum* filium *Osburni*, (quem in Herefordensi prouincia Comitem constituerat) Angliæ custodes relinquens, castella per loca firmari præcepit. *Wlsius* Dorkestrensis Episcopus decessit Wintoniæ, sed sepultus est Dorkcacestre. Eo tempore extitit quidam præpotens minister *Edricus*, cognomento *Siluaticus*, filius *Alfrici* fratris *Edrici Streone*, cuius terram, quia se dedere regi dedignabatur, Herofordenses castellani, & *Richardus* filius *Scrob*, frequenter vastauerunt; sed quotiescunq; super eum irruerant, multos è suis militibus, & scutariis perdiderunt. Idcirco, accitis sibi in auxilium regibus Walanorum *Bleothgento* videlicet, & * *Riwardo*; idem vir *Edricus* circa Assumptionem S. *Mariæ*, Herefordensem prouinciam, vsq; ad pontem amnis Lucgæ, deuastauit, ingentemq; prædam reduxit. Posthæc hyeme imminente, Rex *Willielmus* de Normannia Angliam rediit, & Anglis importabile tributum imposuit, deinde in Domnaniam profectus hostiliter ciuitatem Excestram, quam ciues & nonnulli Anglici ministri contra illum retinebant, obsedit, & cito infregit. *Githa* vero Comitissa, mater scilicet *Haroldi* Regis Angliæ, ac soror *Swani* Regis Danorum cum multis de ciuitate fugiens euasit, & Flandriam petiit; ciues autem dextris acceptis, regi se dedebant. Anno 1068. duo Papæ in Roma facti sunt, id est, Episcopus Parmensis, qui expulsus est, & Episcopus de Luca, qui Papa permansit. Post Pascha vero Comitissa *Matildis* de Normannia venit Angliam, quam die Pentecostes *Aldredus* Eboracensis Archiepiscopus consecrauit in Reginam. Post hæc igitur, *Marleswein*, & *Cospatricus*, & quiq; Northumbranæ gentis nobiliores, Regis austeritatem deuitantes; & ne sicut alii quamplures in custodiam mitterentur formidantes, (sumptis secum *Clitone Edgaro*, & matre sua *Agatha*, duabusq; sororibus suis *Margaretha & Christiana*) nauigio Scotiam adierunt; ibidemq; regis Scottorum *Malcolmi* pace, hyemem exegerunt. Rex autem *Willielmus* cum exercitu suo Snothingham venit, vbi castello firmato, Eboracum perrexit, ibidemq; duobus castellis firmatis, 500. milites in eis posuit, & in ciuitate Lincolnia aliisq; locis castella firmari præcepit. Dum hæc agerentur *Haroldi* Regis filii, *Godwinus*, & *Edmundus magnus* de Hybernia redeuntes in Summersetanea applicuerunt; quibus *Eadnothus*, qui fuit *Haroldi* Regis stallarius, occurrit cum exercitu, & cum eis prælio commisso, cum multis aliis occisus est. Illi vero potiti victoria de Domnania, & Cornubia prçda rapta non modica, in Hyberniá redierunt. An. 1069. misit Rex *Willielmus* Northũbris ad Aquilonalem plagam Tine/Comitẽ *Robertũ Cumin* 3. regni sui anno (at illi omnes in vnam coacti sententiam, ne alienigenæ dominio subderentur, statuerunt aut illum interficere, aut ipsi omnes simul in ore gladii caderent:) cui appropinquanti, Dunelmensis Episcopus *Egelwinus* occurrens, insidias sibi præcauere præmonuit, sed ille neminem hoc audere existimans, despexit * admonentem. Dunelmum itaq; cum multa militum manu ingressus permisit suos hostiliter vbiq; agere, occisis etiam nonnullis Ecclesiæ rusticis, susceptus autem est ab Episcop. cum omni mansuetudine & honore. At Northimbri tota nocte festinantes Dunelmum summa vi diluculo per portas irrumpunt, & socios Comitis imparatos vbiq; locorum interficiunt. atrociter nimis res geritur, prostratis per domos & plateas militibus, domum episcopi, in q̃ Comes fuerat susceptus, aggrediuntur pugnantes

al. Riwad

al. admonitionem

sed cum non ferrent iacula defendentium, domum cum inhabitantibus concremarunt. tanta fuit interfectorum multitudo, vt omnia pene vrbis loca replerentur cruore, nam de 700. hominib. nemo præter vnum euasit. Hæc cædes hominum facta est 5. Kal. Februarii, feria 4. quo anno ante natiuitatem S. *Mariæ*, *Swani* regis Danorum filii, *Haroldus*, *Canutus*, & eorū patruus *Osbernus* Comes, & Episcopus eorum *Christianus*, & Comes *Turkillus* 240 nauibus de Danemarchia venientes in ostio Humbre fluminis applicuerunt. Vbi eis *Clito Eadgarus*, Comes *Aldeus* & *Marlesuein*, multiq; alii cū classe, quam parauerant, occurrerunt, affuit & *Cospatricus* Comes cum totis viribus Northimbrorum, vnanimiter omnes contra Normannos congregati; de quorum omnium aduentu Eboracensis Archiepisc. *Aldredus* valde tristis effectus in magnam decidit infirmitatem, & 10. anno sui Archipræsulatus 3. Idus Septemb. feria 6. vt Deum rogauerat, vitam finiuit, & in Ecclesia *S. Petri* est sepultus. octauo post hunc die, scilicet 13. Kalend. Octob. Sabbato, Normanni, qui castella custodiebant, timentes ne domus, quæ prope castella erāt, adiumēta Danis ad implendas fossas castellorum essent, igne eas succendere cœperunt, qui nimis excrescens totam ciuitatem inuasit, monasteriumq; *S. Petri* cum ipsa* combussit. sed vltione diuina citissime in eis vindicatū est grauissime. nam priusquam tota ciuitas esset combusta, Danica classis superuenit feria 2. & hinc Dani, illinc Northimbri expugnantes castella eadem die infregerunt, & plus tribus millibus ex Normannis trucidatis *Willielmo Malet*, qui tunc vicecomitatū gerebat, cum sua coniuge, & duobus liberis, & *Gilleberto* de Gant, aliisq; paucis vitæ reseruatis, naues Dani cum innumeris manibus, suasq; sedes repetiere Northimbri. Quod vbi regi *Willielmo* innotuit, nimia commotus ira, iurauit omnes Northimbrēses vna se lancea peremptarum. at mox exercitu congregato in Northimbriam efferato properauit animo; eamq; per totam hyemē deuastare, hominesq; trucidare, & multa alia non cessabat agere. Interea nunciis ad Danicum Comitem *Osbernum* missis, spopondit se clanculo daturum illi non modicam summam pecuniæ, & permissurum licenter exercitui suo victum circa ripas maris sibi rapere, ea tamen interposita conditione, vt sine pugna discederet, peracta hyeme: ille autem auri, argentiq; auidus non sine magno dedecore sui, petitis adquieuit. Normannis igitur Angliam vastantibus in Northimbria, & quibusdam aliis prouinciis anno præcedenti, sed præsenti, & subsequenti fere per totā Angliam, maxime vero Northimbriam; & cōtiguas illi prouincias, adeo fames præualuit, vt homines humanas, equinas, caninas, & catinas carnes, & quicquid vsus abhorret, cogente inedia, comederent: alii vero in seruitutem perpetuam se vendiderunt, dummodo qualitercunq; miserabilem vitam sustentarēt; alii extra patriam profecti in exilium, medio itinere deficientes animas emiserunt. erat horror ad intuendū, per domos, plateas, & itinera cadauera humana dissolui, & tabescentia putredine cū fœtore horrēdo scaturire vermibus: neq;.n. supererat qui ea humo cooperiret, omnib. extinctis, vel gladio & fame, vel propter famem paternū solū relinquentibus. Ita, terra cultore destituta, lata vbiq; solitudo patebat per 9. annos. Inter Eboracum & Dunelmum, nusquam villa inhabitata, bestiarū tātum & latronū latibula, magno itinerantibus fuere timori. Cum hæc Eboraci circumquaq; ageret rex, *Egelwinus* Dunelmēsis Episc. & optimates populi, timētes ne propter occisionem & Comitis Dunelmi, & Normannorū apud Eboracū, gladius regis innocentes æque, ac nocentes pari clade inuolueret; vnanimi consilio tollētes sacrū & incorruptū beati patris *Cuthberti* corpus, fugā ineunt, 3. Idus Decembr. feria 6. primam mansionem habuerunt in Girwine/secundā in Bethlingtun/tertiam in Tughale/quartam in Ealande. sed circa vesperam cum plenū vndiq; mare, aduenietib. prohiberet ingressum, ecce, subito sui recessu, liberū præstitit introitū, ita vt festināntes nec aliquanto tardius sequerentur fluctus marini, nec tardantes aliquando citius præcurrerent; cum autem terram attigissent, ecce, refluum mare sicut ante totas arenas operuerat. Interea regis exercitus, etiam per loca quæque inter Theisam, & Tine diffusus, vacuis vbiq; domibus solam inuenit solitudinem, indigenis fugæ præsidium quærentibus vel per syluas, & abrupta montium latitantib. tunc & Ecclesia *S. Pauli* Apostoli in Girwin, flammis est consumpta. Dunelmensis Ecclesia omni custodia, & Ecclesiastico officio destituta erat, vt ait scriptura, sicut desertum, spelunca erat pauperum & debilium & ægrotantium. qui fugere non poterant, illuc declinātes, fame ac morbo deficiebant. Imago crucifixi, quæ sola de ornamentis Ecclesiæ remāserat (quoniam non facile pro sui magnitudine à festinantibus poterat asportari) auro suo & argento est spoliata, detrahentibus Normannis; rex autem cum non longe esset, agnoscens Ecclesiæ solitudinē, & crucifixi expoliationē grauiter satis tulit, ipsosq;, qui hæc fecerant, perquiri præcepit. Non multo post eosdē ipsos forte sibi obuios habuit, quos, cum è publica via declinare conspiceret, illico intellexit homines mali alicuius esse conscios.

*al. cōsumpsit

qui protinus comprehensi aurum & argentum, quod de Crucifixo tulerant, ostenderunt. quos statim ad iudicium episcopi, & eorum qui cum illo erant, iam de fuga regredientiū, transmisit, sed illi a reatu absolutos impune dimittunt. instante namque verno tempore, redeunte ad Suthumbriam rege, *Egelwinus* episcopus cum omni populo transactis in **Easlande** tribus mensibus, & aliquot diebus, cum thesauro sacri corporis ad Dunelmensem ecclesiam reuersus est. Anno 1070. *Willielmi* Comitis Herefordensis, & quorundam aliorum consilio, tempore quadragesimali, rex *Willielmus*, monasteria totius Angliæ, suos perscrutari fecit; & pecuniam, quam ditiores Angli propter illius austeritatem, & depopulationem in eis posuerant, iussit auferri, *Egelwinus* Episcopus rediens (vt supradictum est) de fuga, perpetuam animo fugam meditabatur. Videns namque res Anglorum vndiq; turbari, exteræ gentis (cuius nec linguam, nec mores nouerat) graue sibi metuens dominium decreuit episcopatu dimisso, quaque posset aduena sibi prouidere: itaq; nauis ei præparata, & rebus necessariis impositis prosperū expectauit vētum in portu Wiremutnensi. fuerant ibidem eo tempore, & aliæ naues nonnullæ, quarum ductores erant *Clito Eadgarus* cum matre *Agatha*, & duabus sororibus *Margareta & Christiana*, *Siwardus Barn*, *Marleswein*, & *Elfwinus* filius Normanni, & alii cōplures (qui post expugnationem castellorū Eboraci, Danis in sua reuertentibus, quoniam eis auxilio fuerant, indignationem regis sibi metuebant) Scotiam ire profugi parabant, ibiq; nauigationē prosperam præstolabantur. Per idem tempus, infinita Scotorum multitudo, ducente *Malcolmo* rege, per **Cumberland** traducta versus orientem diuertens, vniuersam **Tesedale**, & eius finitima loca vltra citraq; feroci depopulatione vastauit. vbi autem ventum est ad locum, qui dicitur Anglice **Hundredeskelde**, Latine autem cētum fontes, trucidatis ibidē quibusdam gentis Anglice nobilibus, rex parte exercitus retenta, partem per viam qua venerant, cum infinita præda domum remisit, hac scilicet calliditate, vt cum totus hostis putaretur abiisse miseros indigenas, qui sese, suaque propter hostilem metum latibulis quibus poterant, tuto conseruauerant, secure in villas suas, domosque ingressos, ipse subito incursu improuisos præoccuparet. quod & factū est. Nam depopulata **Cluelande** ex parte, repentina depopulatione Heorternisse occupat, indeque per terras sancti *Cuthberti* ferociter discurrens, omnes omnibus rebus, nonnullos etiam ipsis priuat animabus. Tunc etiam Ecclesiam sancti *Petri* apostoli in Wiremutha, flamma suorum, ipso inspectante, consumpsit; alias quoque Ecclesias cum his, qui in eas confugerāt, concremauit, vbi cū circa ripas fluminis equitaret, deque altiori loco suorum crudelia in miseros Anglos facinora perspiciens, tali spectaculo animos & oculos pasceret, nuntiatum est illi *Clitonem Eadgarum*, suasque sorores regiæ stirpis puellas decoras, pluresque alios prædiuites de suis sedibus profugos, in illum portum applicuisse nauibus. datis ergo dextris, venientes ad se benigne alloquitur. eisq; cum suis omnibus regni sui habitationem, quamdiu vellent, cū firmissima sua pace donauit. Inter has Scotorū vastationes & rapinas, *Cospatricus* Comes, qui (vt supra dictum est) a rege *Willielmo* comitatum Northimbrorum pretio assecutus fuerat accitis auxiliatoribus strenuis, atroci depopulatione **Cumberland** inuadit; peracta cæde, & incendio cum magna præda reuertitur, seque cum suis sociis in munitionem **Bebbamburg** firmissimam conclusit, ex qua sæpe prorumpens, vires hostiū debilitauit. Erat enim eo tempore **Cumberlande** sub regis *Malcolmi* dominio, non iure possessa, sed violenter subiugata; auditis ille *Malcolmus* (cum adhuc flamma suorum ardentem sancti *Petri* Ecclesiam spectaret) quæ *Cospatricus* in suos fecerat, vix præ furore se ipsum ferens iussit suis, vt nulli Anglicæ gentis vlterius parcerent, sed omnes vel necando in terram funderent, vel captiuando sub iugo perpetuæ seruitutis abducerent. Qua licentia accepta, miseria erat etiam videre, quæ in Anglos faciebāt. senes & vetulæ alii gladiis obtruncātur, alii vt porci ad esum destinati lanceis confodiuntur, rapti ab vberibus matrū paruuli, in altū aera proiiciuntur, vnde recidentes, lancearum * aculeis excipiuntur, hastilibus confertim solo infixis. hac crudelitate pro ludorum spectaculo delectabantur bestiis crudeliores Scoti: sic innocens ætas cœlum ascensura, inter cœlum pendens, & terram emittit animas. Iuuenes vero & iuuenculæ, & quicunq; operibus & laboribus idonei videbantur ante faciem hostiū vincti compelluntur, vt perpetuo exilio in seruos & ancillas redigantur. horū quidam dum plus quam vires ferrent, currendo ante ora compellentiū fatigarentur, illico ruentes in terram eundem locum casus & mortis habebant. hæc *Malcolmus* considerans, nullis miserorum lachrymis, nullis gemitibus flectebatur ad misericordiam, sed potius iussit, vt perurgerentur eundo. repleta est ergo Scotia seruis, & ancillis Anglici generis, ita vt etiam vsq; hodie nulla non dico villula, sed nec domuncula sine his valeat inueniri. reuerso Scotiam *Malcolmo*, *Egelwinum* episcopū versus Coloniam incipientem nauigare, mox ventus surgens

* al. acuminibus.

surgens contrarius in Scotiam repulit, quo etiam *Clitonem Eadgarum*, cum sociis supra nominatis prospero cursu peruexit. Cuius *Eadgari* sororem *Margaretam*, rex *Malcolmus*, consensu propinquorum illius, matrimonio sibi iunxit, fœminam regali prosapia nobilem, sed prudentia & religione multo nobiliorem, cuius studio & industria rex ipse, deposita morum barbarie, factus est honestior, atque ciuilior. Ex qua sex filios suscepit *Eadwardum Eadmundum*, *Eadgarum* regem, *Ethelredum*, *Alexandrum* regem, *David* regem, & duas filias, *Matildam* reginam Anglorum, & *Mariam*, quam *Eustachius* Comes Bononiæ in coniugium accepit. Eodem anno concilium magnum in octauis Paschæ Wintoniæ celebratum est, iubente & præsente rege *Willielmo*, domino *Alexandro* papa consentiente, & per suos legatos *Hermenfredum* Sedunensem Episcopum, & presbyteros *Iohannem*, & *Petrum* Cardinales, sedis Apostolicæ suam authoritatem exhibente. in quo cōcilio *Stigandus* Doroberniæ Archiepiscopus degradatur tribus de causis: scilicet quod Episcopatum Wintoniæ cum Archiepiscopatu iniuste possidebat, & quod viuente *Roberto* Archiepiscopo non solū Archiepiscopatum sumpsit, sed etiam eius pallio, quod Cātuariæ remansit, dum vi & iniuste ab Anglia pulsus est, in Missarum celebratione aliquamdiu vsus est, & à *Benedicto*, quem sancta Romana Ecclesia excōmunicauit, eo quod pecuniis sedē apostolicam inuasit, pallium accepit: frater quoq; eius *Agelmarus* Estanglorū Episcopus est degradatus, Abbates etiam nonnulli ibi degradati sunt operam dante rege, vt quamplures ex Anglis suis honoribus priuarentur, in quorum loco suę gentis personas subrogaret ob confirmationem scilicet sui, quod nouiter adquisierat regni. hinc & nonnullos tā Episcopos, quam Abbates, quos nulla euidenti causa nec concilia, nec leges seculi damnabant, suis honoribus priuauit, & vsq; ad finem vitæ custodiæ mancipatos detinuit, suspicione (vt diximus) tantum inductus noui regni. In hoc itaq; concilio, dum cæteri trepidi, vtpote regis agnoscentes animum, ne suis dignitatibus priuarentur, timerent, venerādus vir *Wlstanus* Wigorniēsis Episcopus possessiones quamplures sui Episcopatus ab *Aldredo* Archiepiscopo (dum à Wigorniensi Ecclesia ad Eboracensem transferretur) sua potentia retentas, quæ tunc eo defuncto in potestatē regiam deuenerant, constanter proclamabat, expectabatq; iustitiam fieri tam ab ipsis, qui concilio præerant, quam à rege flagitabat. at Eboracensis Ecclesia, non habens pastorem, qui pro ea loqueretur muta erat. Iudicatum est igitur, vt ipsa querela sic remaneret quousque Archiepiscopo ibi constituto, qui Ecclesiam defenderet, dum esset, qui eius querelæ responderet, ex obiectis & responsis posset euidentius, ac iustius iudicium fieri, sicq; tunc ea querela ad tempus remansit. Die autem pentecostes, rex apud Windeshoram venerando Baiocensi canonico *Thomæ* Eboracensis Ecclesiæ Archiepiscopatum, & *Valcelino* capellano suo Wintoniensis Ecclesiæ præsulatum dedit. Cuius iussu mox in crastino prædictus Sedunensis Episcopus * *Armenfredus* synodum tenuit, *Iohanne* & *Petro* Cardinalib. præfatis Romā reuersis. In qua synodo *Agelricus* Suthsaxonum pontifex non canonice degradabatur; quem rex sine culpa mox apud Mearlesberge in custodiam posuit, Abbates ēt quamplures sunt depositi, quibus depositis, rex suis Capellanis, *Arfracto*, orientalium Anglorum præsulatum; & *Stigando* Suthsaxonum dedit Episcopatum, nonnullis ēt Normānicis monachis Abbatias dedit, & quia Dorobernensis archipræsul depositus est, & Eboracensis erat defunctus, iussu regis in octauis pētecostes ab eodē *Armenfredo* Sedunēsi Episcopo sedis Apostolicæ legato, ordinatus est *Walcelinus*. Imminente autem festiuitate S. *Iohannis Baptistæ*, Comes *Osbernus* cū classe, quæ in Humbre flumine hyemauerat, Danemarchiam adiit, sed frater su[9] rex Danorum *Swanus*, illum propter pecuniam, quam contra voluntatem Danorum à rege *Willielmo* acceperat, exlegauit. vir strenuissimus *Edricus* cognomento *Syluaticus*, cuius supra meminimus, cum rege *Willielmo* pacificatur. Post hæc, rex de Normannia accito *Lanfranco* Cadomēsi Abbate, genere Longobardo, viro vndecunq; doctissimo, omnium liberalium artium, diuinarumq; simul ac secularium literarum scientia peritissimo, cōsiliis quoq; ac gubernatione rerū mundialium ęque prudentissimo, die Assumptionis sanctæ *Mariæ* Archiepiscopum constituit Cantuariensis Ecclesiæ, & in festiuitate S. *Iohannis Baptistæ* die dominica consecrari fecit Cantuariæ. Consecratus est autem ab Episcopis *Gisone* Willensi, & à *Waltero* Herefordensi, qui ambo Romæ à *Nicholao* papa ordinati sunt, quando *Aldredus* Eboracensis Archiepiscopus pallium suscepit. vitabant enim à *Stigando*, qui tūc Archiepiscopatui Doroberniæ pręsidebat, ordinari, quia illum nouerant non canonice pallium suscepisse. *Hermannus* etiam Sarisbiriensis Episcopus, cum quibusdam aliis eius interfuit consecrationi, deinde *Lanfrancus Thomam* Eboracensem cōsecrauit Archiepiscopū. his gestis, reuerendi *Wlstani* Wigorniensis Episcopi, mota est iterū querela, Episcopo iā consecrato *Thoma*, qui pro Eboracēsi loqueretur Ecclesia, & in cōcilio, in loco, qui vocatur Pedreda,

*al. Arm… fredo

celebrato, coràm rege ac Doroberniæ Archiepiscopo *Lanfranco*, & Episcopis, Abbatibus, Comitibus, & primatibus totius Angliæ, (Dei gratia adminiculante) est terminata. cunctis siquidem machinamentis, nequaquam veritate suffultis *Thomas* Eboracensis Archiepiscopus, eiusq; fautores Wigorniensem Ecclesiam deprimere, & Eboracensi Ecclesiæ subiicere, ancillamq; facere modis omnibus satagebat. Veruntamen iusto Dei iudicio, ac scriptis euidentissimis detritis, & penitus annihilatis, non solum vir Dei *Wlstanus* proclamatas & expetitas possessiones recepit, sed & suam Ecclesiam, (Deo donante & rege concedente) ea libertate liberam suscepit, qua primi fundatores eius sanctus rex *Athelredus*, & *Hosherus* Hwicciorum subregulus sanctus viz. *Cenredus*, *Athelbaldus*, *Offa*, sanctus *Kenulfus* pater *Kenelmi* martyris, eorumq; successores, ac postea totius Angliæ monarchiam obtinentes, scilicet *Eadwardus* senior, *Athelstanus*, *Eadmundus*, *Edredus*, *Edgarus* pater *Eadwardi* regis & martyris illorumq; successores liberauerat.

Anno ab incarnatione Domini 1071. *Lanfrancus* & *Thomas* Romam iuerunt, & ab *Alexandro* Papa pallium susceperunt. Comites *Edwinus* & *Morcarus*, quia rex Willielmus eos in custodiam ponere voluit latenter è curia eius fugerunt, & aliquandiu contra eum rebellauerunt. Verum vbi quod cœperunt, non prospere sibi cessisse viderunt, *Edwinus* regem Scotorum *Malcolmum* adire decreuit, sed in itinere, à suis insidias perpessus, occiditur; *Morkerus* vero & *Hereuardus* vir strenuissimus, cum multis aliis Hely insulam nauigio petierunt, in ea hyemare volentes: *Egelwinus* quoque Dunelmensis Episcopus & *Siwardus* cognomento *Barn* de Scotia renauigantes illo aduenerant. Sed, hoc audito, rex cũ Buthsecarlis in Orientali plaga Insulæ omnem illis exitum obstruxit, & pontem in Occidentali plaga duum miliariorum longam fieri iussit, at illi vbi se viderunt sic esse inclusos, repugnare destiterunt: & omnes excepto *Herewardo*, qui per paludes cum paucis euasit, regi se dediderunt. qui mox Episcopum *Egelwinum* Abbandoniam missum in custodiam posuit, vbi in ipsa hyeme vitam finiuit; Comitem verò *Morkarum* cæterosque per Angliam diuisos partim custodiæ mancipauit, partim manibus truncatis vel oculis erutis abire permisit. *Walcherum* vero Dunelmensi Ecclesiæ rex præfecit Episcopum de clero Leodiensis Ecclesiæ, consecratus est apud Wintoniam. Inuitatus namque ab ipso rege, venerat ad illum prosapia clarus honestus, moribus diuinæ ac secularis scientiæ gratia præditus: quem *Eilaf Huscarl* apud regem præpollens honore, cum aliis principalibus viris perduxit Eboracum, vbi iussu regis occurrens Comes *Cospatricus* suscepit pontificem perducendum vsque ad Dunelmum. venit autem in Ecclesiam sedis suæ, media quadragesima. Anno 1072. post Assumptionem sanctæ *Mariæ*, rex Willielmus habens in comitatu suo *Edricum* cognomento *Syluaticum*, cum nauali & equestri exercitu Scotiam profectus est, vt eam suæ subiugaret ditioni: grauiter namque rex Scotorum *Malcolmus* eum offenderat, qui, vt supradictum est, anno præterito regni sui terminos tam atrociter depopulatus fuerat. Sed vbi rex Anglorum Scotiam intrauerat, rex *Malcolmus* occurrit ei in loco, qui dicitur Abernithi, & homo suus deuenit. rediens autem inde Willielmus, *Cospatricum* Comitatus honore priuauit, imponens illi quod consilio & auxilio affuisset eis, qui Comitem in Dunelmo peremerant, & quia in parte hostium fuisset, cum Normanni apud Eboracum necarentur. quo deiecto * *Walsheuus* in Comitatum sustollitur, ei ex patris & matris prosapia debitum. fuerat enim *Siwardi* Comitis filius, ex filia *Ealdredi* quondam Comitis *Elfreda*. Eodem tempore, scilicet quo rex reuersus de Scotia fuerat, in Dunelmo castellum condidit, vbi se Episcopus cum suis tute ab incursantibus habere potuisset; & quoniam Normannorum quidam discredebant beatum *Cuthbertum* vel esse sanctum, vel corpus ipsius ibidem haberi, in ipsa omnium sanctorum festiuitate, celebrante missam Episcopo, *præcepit rex duobus capellanis, vt ingredientes sanctuarium aperto sepulchro visu & manu explorarent, vtrumne sanctum corpus ibi haberetur. Iam enim disposuerat rex, vt si ibidem non esset, vniuersi maiores natu obtruncarentur. Itaque omnibus pauentibus Capellani intendebant iussa perficere: erat autem multa frigoris asperitas. Interea rex intolerabili cœpit æstu fatigari, ac nimium sudare, & horrore quodam nimio concuti, moxque ad Capellanos mittens imperauit, ne præsumerent attingere sepulchrum.* Confestimque ascendens equum, donec Teisam videret, vrgere in cursum non destitit, atque deinceps ipsum sanctum in multo honore habuit, legesq; Ecclesiæ ipsius, & consuetudines, quas meliores retro actis temporibus habuerat, in perpetuum firmauit seruandas, & insuper dedit & concessit, & charta sua confirmauit, Deo & sancto *Cuthberto*, & Priori & monachis ibidem Deo seruientib. in puram & perpetuam elemosynam regium manerium suum videlicet villam de Hemingburch cum omni terra de Brakenholm, & cum omnib. terris adiacentibus, cum Ecclesia villæ prædictæ, & cũctis rebus eidem

*al. Waltheofus

eidem pertinentibus in bosco, & plano, moris, ac prato, in syluis & paludibus, aquis, molendinis, & stagnis cum merc & mere, & Sach, & Soschene, & Tol, & Them, & infangentheof, & omnibus rectis diuisis eius ita bene & quiete & libere, cum rectitudinibus, & omnibus cõsuetudinibus suis: sicut vnquam sanctus *Cuthbertus* alias terras suas melius & quietius habuit cum omnibus cõsuetudinibus regiis, & libertatibus, quas ipse rex habuit in ipso, dum illud post victoriam Angliæ in manu propria tenuit, & per easdem diuisas, quibus ipse siue ante eum *Tostius*, vel *Siwardus* ipsum manerium tenuerunt. fuerũt autem amicissimi sibique mutuo accliues *Walcherus* Episcopus, & **Waltheofus* Comes, vnde vna cum Episcopo, & in synodo presbyterorum residens, humiliter & obedienter prosequebatur quicquid, pro corrigenda in suo comitatu Christianitate, statutum ab Episcopo fuisset. al. Walthews

Anno ab incarnatione Domini millesimo septuagesimo tertio, omnia iuxta cursum Solis & Lunæ habentur sicut in anno decimo quinto *Tiberii*, in quo baptizatus est Dominus, id est dies baptismatis octauo Idus Ianuarii die Dominica Epiphaniæ, & secunda feria, initium ieiunii eius quadraginta dierum; itaq; à baptismate Domini, in anno decimo quinto *Tiberii*, hucusque sunt reuoluti duo magni cycli hoc est mille sexaginta quatuor anni. rex Anglorum *Willielmus* ciuitatem, quæ vocatur Cynomannis, & prouinciam ad illam pertinẽtem, maximo Anglorum auxilio, quos de Anglia secum adduxerat, sibi subiugauit. *Clito Eadgarus* de Scotia venit Normanniam per Angliam, & cum rege *Willielmo* se repacificauit, Comes **Waltheofus* missa manu valida Northimbrensium, necem aui sui *Aldreds* Comitis crudeliter vlciscitur. siquidem filios *Carl*, qui eum occidi fecerat, apud Seteringetun simul conuiuantes gladius insidiantium consumpsit. al. Walthews Anno millesimo septuagesimo quarto, *Hildebrandus* qui & *Gregorius* Romanus Archidiaconus papa est electus, & consecratus. iste papa, synodo celebrata ex decreto sancti *Petri* Apostoli, & sancti *Clementis* aliorumq; sanctorum patrum, & banno interdixit clericis, maxime diuino mysterio consecratis, vxores habere, vel cum mulieribus habitare, nisi quas Nicena synodus, vel alii canones exceperunt. decreuit quoque sub sententia sancti *Petri*, vt cum *Simone Mago* damnaretur non solum emptor & venditor cuiuscunque officii, vt puta Episcopatus, Abbatiæ, præpositurae, Decaniæ, vel decimationis Ecclesiæ, sed & quicunq; consentiret eis. Dominus enim dixit *gratis accepistis*, *gratis date*. Tres monachi pauperes spiritu de prouincia Merciorum, id est, Heuesham diuinitus missi in prouinciam Northimbrorum venerunt Eboracum: petentes ab *Hugone* filio *Baldrici*, qui tunc vicecomitatum gerebat, vt eis ducem itineris inueniret vsque locum, qui Munkeceastre, id est, monachorum ciuitas appellatur, qui nunc Nouum castellum nominatur. quo perducti venientes, ad tempus ibidem morati, cum nullum antiquum seruorum *Christi* ibi reperirent vestigium diuertetunt ad Giruum, vbi ruinis vix ostendentibus, quid antiquitus fuerit, monachorum, cum semiruptis Ecclesiis visebantur ædificia multa, Episcopo *Walchero* summa congratulatione illos suscipiente, & necessaria præbente. horum nomina fuerant, prior eorum ætate & moribus erat *Aldwinus*, secundus vero *Elfwinus*, tertius *Remifreidus*; ex his tribus tria in regione Northimbrorum instaurata sunt monasteria. vnum Dunelmi apud patris *Cuthberti* sacrum corpus & incorruptum, in honore sanctæ *Mariæ* virginis. Aliud Eboraci in honorem eiusdem Dei genetricis *Mariæ*, vbi factum nobile cœnobium primum habuit Abbatem *Stephanum*, secundum *Richardum*, tertium *Gaufridum*, quartum, qui & in præsenti, *Seuerinum*. tertium autem in loco, qui quondam Streoneshalf, id est sinus fari, nunc *Withebi appellatur, hodie habet *Benedictum* Abbatem. al. Withe bistond denique postquam sæuissima Paganorum deuastatio gladio ac flamma Ecclesias ac monasteria in cineres redegerat, deficiente pene Christianitate, vix aliquæ Ecclesiæ ex virgis & fœno contextæ, sed nulla vspiam monasteria per ducentos annos reædificabantur. tepescente paulatim fidei religione, cultu vero religionis penitus deficiente; monachorum nomen erat prouincialibus inauditum, in stupore vertebantur, cum quemlibet monachilis habitus, & vitæ forte conspicerent: sed prædictis tribus viris inter illos habitare incipientibus, incipiebant & ipsi de bestiali vita mores in melius commutare, illis ad restauranda sancta loca opem impendere, ipsi per semirutas Ecclesias renouare, vel etiam in quibus antea erant locis, nouas ædificare. Multi de seculari vita & etiam in monachalem militiam concurrere, sed hi pauci ex prouincialibus; plures vero de remotis Angliæ partibus fama illorum acciti eis adiungebantur vnanimes. Horum *Turgotus* erat vnus, postea Scotorũ Episcopus. Is prosapiam de genere Anglorum non infimo trahens, vnus erat inter alios obsides, qui nuper subiugata Normãnis Anglia,

pro tota Lindissea in Lindicollino castro custodiebantur. Ille pecunia emolliens custodem cum magno suorum periculo fugit clanculo ad Norwegenses, qui tunc apud *Grimesbi* nauem Merciatoriam vsque Norwegeiam onerauerant, in qua naui, etiam legati regis *Willielmi* Norwegeiam mittendi, subuectionem sibi parauerant. Iamque nauis illa totis aduolans velis, terras aspectibus subtraxerat, cum ecce fugitiuus obses regis ab inferioribus nauis partibus, vbi Norwegenses eum absconderant in medium erumpens, legatos eorumque socios in stuporem conuertit. Nam vbique locorum perquisitus fuerat, & in naui eadem exactores regis scrutinia fecerant, sed calliditas absconidentium delusit oculos perscrutantium. Itaque legati instabant, vt depositis velis, nauem cum fugitiuo regis ad Angliam quoquo modo reflecterent. Norwegenses acrius repugnabant, vt cœpta velificatio prospero cursu, in ante perferret. fit partium altercatio, ita vt aduersus se inuicem armarentur. Sed cum maior vis erat Norwegensium, citius compressa est audacia legatorum, quantoque magis terræ appropinquabant, tanto magis illis se humiliabant. veniens autem illo iuuenis fugitiuus honeste, & caste se agebat, nobilibus & optimatibus gratus apparebat, peruenit & ad notitiam regis *Olaus*, qui cum valde religiosus erat, sacros codices inter manus tractare, & literas inter regni curas consueuit addiscere; sæpe etiam sacerdoti ad altare assistere, & induentem vestimenta sacra adiuuare, aquam manibus fundere, & cætera huiusmodi deuote peragere. audito itaque, quod de Anglia clericus venisset, quod magnum tunc temporis videbatur, eum ad discendos psalmos quasi magistrum sibi adhibuit. inter hæc satis superque abundabat rebus, regis virorumque nobilium largitate pro fluentibus. compungebatur sæpe animus illius ad contemptum mundi, & vbi poterat conuiuiis lætantium declinans, solitariis delectabatur, in lachrymis orans Dominum, vt eum dirigeret in viam salutis: quia religiosa desideria dum differuntur, sæpe mutantur, & ab illo statu paulatim animus defluebat, quem iocunditas seculi ex successu rerum ad se trahebat, sed qui inuitatus sponte venire noluit, quandoque compulsus domum cœlestis patrisfamilias intrauit. post aliquot namque annos patriam cum multa pecunia renauigabat, sed medio in mari (naui præualida tempestate dissoluta) rerum omnium iacturam pereuntibus sociis sustulit, solamque vitam, cum quinque vel sex aliis vix cum multo labore seruauit veniens Dunelmũ ad orationem, *Walchero* Episcopo omnia circa se acta exposuit, & quod monachilis propositi animum gereret, indicauit. Quod Episcopus satis humiliter suscepit, mittensque ad *Alwinum*, de quo supradictum est, hunc, inquit, filium meum precor, & iubeo, vt suscipias, atque monachili habitu indutum vitam quoque monachilem doceas seruare, quem susceptum ille regulariter probauit, & probato monachicum quandoque habitum tradidit, atque ita verbo informauit & exemplo, vt eidem defuncto, iubente *Willielmo* Episcopo in Dunelmensis Ecclesiæ succederet Prioratum, quod per viginti annos strenue administrauit duodecim diebus minus, anno enim Episcopatus *Rannulfi*, qui *Willielmo* successit, octauo impetrante *Alexandro* rege Scotorum ab *Henrico* rege Anglorum, assumitur ad Episcopatum Ecclesiæ sancti *Andreæ*. Eodem anno, quo *Hildebrandus* Papa prædictum celebrauit concilium, *Rogerus* Comes Herefordensis, filius *Willielmi* Comitis Estanglorum Comiti *Rodulpho*, contra præceptum regis *Willielmi*, sororem suam coniugem tradidit, nuptiasque permagnificas cum plurima multitudine optimatum in Grantebrigensi prouincia in loco, qui Ixninga dicitur, celebrantes magnam coniurationem plurimis assentientibus contra regem *Willielmum* fecerunt, Comitemque * *Walsheofum* suis insidiis præuentum, secum coniurare compulerunt: qui mox, vt potuit, *Lamfrancum* Dorobernensem Archiepiscopum, adiit, pœnitentiamque ab eo pro facto, licet non sponte, sacramento accepit; eiusque consilio regem *Willielmum* in Normannia degentem expetiit, eique rem gestam ex ordine pandens, illius misericordiæ vltro se dedit. Verum illi supra memorati principes, coniurationis cœptis operam daturi, sua castella repetiere, rebellationemque adoriri omni conatu cum fautoribus cœpere. sed Herefordensi Comiti, ne, Sabrina transuadata, *Rodulpho* Comiti ad locum destinatum cum suo exercitu occurreret; restitit venerabilis *Wlstanus* Wigorniensis episcopus, cum magna militari manu, & *Agelwinus* Eoweshamnensis abbas, cum suis ascitis sibi in adiutorium *Vrsone* vicecomite Wigornię, & *Waltero* de Laceio cum copiis suis, & cętera multitudine plebis. At vero *Rodulpho* Comiti prope Grantebrigam castrametanti, *Odo* Baiocensis Episcopus frater regis, & *Godefridus* Constantiensis episcopus, congregata magna copia tam Anglorum, quam Normannorum ad bellum parati, * occurrerunt; ipse autem suos conatus infirmari cernens, multitudinem resistentium ad *Norwic* clanculo refugit, & castello suæ

al. Walteum

al. cucurrerunt.

suæ coniugi, militibusque suis commendato, ascensa naui, de Anglia ad minorem Brittanniam fugit, quem fugientem aduersarii illius insecuti, omnes, quos de suis comprehendere poterant, vel interemerunt, vel diuersis pœnis debilitauerunt. Dein principes castellum tamdiu obsederunt, quoad pace data, permissu regis, Comitissæ cum suis exire de Anglia liceret. his gestis rex autumnali tempore de Normannia rediens, Comitem *Rogerum* in custodia posuit, Comitem etiam *Waltheofum*, licet ab eo misericordiam petierit, custodiæ similiter tradidit. *Edgytha* quondam Anglorum regina decessit Wintoniæ, mense Decembri, cuius corpus iussu regis Lundoniam delatum, iuxta corpus Domini sui regis *Eadwardi* honorifice est tumulatum in Westmonasterio. Vbi rex proxima natiuitate Domini, curiam suam tenuit, & ex eis, qui contra eum ceruicem suam erexerant, de Anglia quosdam exlegauit, quosdam erutis oculis, vel manibus truncatis, deturbauit: Comites vero *Waltheofum* & *Rogerum*, iudiciali sententia damnatos, acriori custodiæ mancipauit. Anno millesimo septuagesimo quinto, Comes *Waltheofus* iussu regis *Willielmi* extra ciuitatem Wintoniam ductus est indigne, & crudeliter securi decapitatur, & in eodem loco terra obruitur, sed processu temporis, Deo sic ordinante, corpus eius de terra leuatur, & cum magno honore Crulande deportatur, & in Ecclesia honorifice tumulatur. hic dum adhuc temporali frueretur vita, arcta positus in custodia, ea, quæ gesserat inique, incessanter defleuit, & amarissime vigiliis etiam & orationibus, ieiuniis, nec non, & eleemosynis Deum studuit placare, cuius memoriam voluerunt homines in terra delere, sed illum veraciter cum sanctis in cœlo credimus gaudere, prædicto archipræsule piæ memoriæ *Lanfranco*, a quo facta confessione pœnitentiam acceperat, fideliter attestante. qui ab imposito crimine supradictæ scilicet coniurationis, illum immunem affirmabat esse, & quæ in cæteris conuenisset, vt verum Christianum pœnitentialibus lachrymis defleuisse, seq; fœlicem fore, si post exitum vitæ illius fœlici requie potiretur. post quem, cura Comitatus Northimbrensium committitur *Walchero* Dunelmensi Episcopo. post hæc mari transito, rex in minorem Brittanniam suam mouit expeditionem, & castellum *Radulphi* Comitis, quod Dol nominatur, tamdiu obsedit, donec Francorum rex *Philippus* illum inde fugaret. Ea tempestate, dum clerici magis eligerent anathemati subiacere, quam vxoribus carere, *Hildebrandus* Papa, vt per alios, si posset, eos castigaret, præcepit, vt nullus audiret Missam coniugati presbyteri his verbis.

Gregorius papa, qui & *Hildebrandus* seruorum Dei seruus per totum Italicum regnum, & Teutonicum, debitam sancto *Petro* obedientiam *exhibentibus, apostolicam benedictionem. Si qui sunt presbyteri, diaconi, subdiaconi, qui iacent in crimine fornicationis, interdicimus eis ex parte omnipotentis Dei, & auctoritate sancti *Petri* introitum Ecclesiæ, vsque dum emendent, & pœniteant. si qui autem in peccato suo perseuerare maluerint, nullus vestrum ad officium eorum auscultare præsumat: quia benedictio illorum vertitur in maledictionem, & oratio in peccatum testante Domino per Prophetam, *Maledicam* (inquit) *benedictionibus vestris*, &c. Anno millesimo septuagesimo sexto, rex Danorum *Swanus* bene literis imbutus obiit, cui filius suus *Haroldus* successit. Anno millesimo septuagesimo septimo, *Robertus* Willielmi regis primogenitus, eo quod Normanniam, quam sibi ante aduentum ipsius in Angliam coram *Philippo* rege Francorum dederat, possidere non licebat, Franciam adiit & auxilio *Philippi* regis, in Normannia magnam frequenter prædam agebat, villas comburebat, homines perimebat, & patri suo non paruam molestiam, & anxietatem inferebat. Anno millesimo septuagesimo octauo, rex Scotorum *Malcolmus* post Assumptionem sanctæ *Mariæ*, Northimbriam vsque ad magnum flumen Tine deuastauit, multos occidit, plures captiuauit, & cum magna præda rediit. Anno millesimo septuagesimo nono, rex *Willielmus*, filio suo *Roberto* ante castellum Gerbohtret, quod ei rex *Philippus* præstiterat, dum pugnam inferret, ab ipso vulneratus in brachio, de suo deiectus est emissario, sed mox, vt illum per vocem cognouit, festinus descendit, ac illum suum caballum ascendere iussit, & sic abire permisit. Ille autem multis suorum occisis, nonnullisque captis, ac filio suo *Willielmo* cum multis aliis vulnerato, fugam iniit. venerandus vir *Robertus*, qui per ministerium reuerendissimi *Wlstani* Wigorniensis Episcopi, gradum presbyteratus suscepit, à *Lanfranco* archipræsule Doroberniæ, ad Herefordensem Ecclesiam quarto Calendas Ianuarii die Dominica, Episcopus ordinatur Cantuariæ. Anno millesimo octagesimo, *Walcherus* Dunelmensis Episcopus, genere Lotharingus, morib. insignis in loco, qui dicitur Gatesheued, id est, capræ caput, pridie Idus Maii feria quinta, à Northimbrensibus innocenter est occisus, in vltionem scilicet necis *Liulfi* nobilis, generosiq;

al. exigentibus

miniſtri. hic itaque vir late per Angliam poſſeſſiones multas ex hæreditario iure poſſedit, ſed quia vbique locorum Normanni inceſſanter ea tempeſtate operam dabant ſuæ feritati, cum ſuis omnibus ad Dunelmum ſe contulit, quia ſanctum *Cuthbertum* corde ſincero dilexit. habuit autem in coniugio *Adgitam* filiam *Aldredi* Comitis, ex qua procreauit filios *Vchtredum*, & *Morkarum*. huius *Aldgita* ſoror fuit *Elfleda* mater *Waltheoni* Comitis, vnde ipſe Comes conſobrinum ſuum paruulum prædictum *Morkarum* Deo nutriendum monachis in Gyrwa commendauit. Quo tempore, ipſe Comes erat apud Tinemuthe, quem locum ſimul cum prædicto paruulo, ipſis monachis commiſit diſponendum: Cuius pater *Liulfus* ab epiſcopo in tantum diligebatur, vt abſq; illius conſilio, maiores ſecularium negotiorum cauſas, nullatenus agere vellet, aut diſponere. ob quam rem ſuus capellanus *Leodwinus*, quem in tantum exaltauerat, vt in Epiſcopatu, & in Comitatu fere nil ſine illius arbitrio agitaretur, inuidiæ ſtimulis ſuccenſus & propter ſuam potentiam, tædis ſuperbiæ nimis inflatus, ſe contra prædictum virum arroganter erexit. Quapropter nonnulla eius iudicia, & conſilia flocci pendebat, omnibuſque modis annullare ſudabat. frequenter etiam coram epiſcopo non ſine minis cum eo litigãs, illum verbis probroſis ſæpius ad iracundiam prouocabat. quadam itaque die, cum idem vir *Liulfus* ab Epiſcopo vocatus ad conſilium, legalia quæque & recta decerneret, obſtinatius ei *Leodwinus* obſtitit, & loquelis illum contumelioſis exacerbauit. ſed quia ille reſpondit ei durius ſolito, de placiti loco ſurrexit illico, & euocans ad ſe *Gillebertum* (cui præſul, quia ſuus propinquus erat, Comitatum Northimbrenſium ſub ſe regendum commiſerat) vt ſe vindicaret, obnixe rogauit, & *Liulfum*, quam citius poſſet, morti tradere maturaret. Ille confeſtim iniquis petitionibus adquieſcens ſuis, & Epiſcopi, & eiuſdem *Leothwini* militibus in vnum coadunatis, ad villam vbi tunc *Liulfus* morabatur, nocte quadam perrexit, ac illum cum ſua familia, fere tota, in domo propria iniuſte peremit. Quo cognito, grauiter antiſtes ex corde ſuſpirauit intimo, & capitio de capite extracto, & in terram proiecto, *Leolwino*, qui tunc præſens aderat; triſtis dixit continuo. Tuis, *Leolfwine*, factionibus doloſis, acta ſunt hæc, & inſidiis ſtolidiſſimis. Idcirco volo te ſcire pro certo, quod & me, & te, omnemque familiam meam tuæ linguæ peremiſti gladio. hoc dicto in caſtellum ſe proripuit feſtinato, confeſtimque nuntiis per Northimbriam miſſis, omnibus nuntiari præcepit, ſe necis *Liulfi* conſcium non fuiſſe, quin potius eius occiſorem *Gillebertum*, & omnes ſocios eius de Northimbria exlegaſſe penitus, ac paratum fore ſemetipſum purgare, ſecundum iudicium pontificale; dein miſſis intercurrentibus, ille parenteſque occiſorum, pace ad inuicem data & accepta, locum & diem, quo conuenire, interque ſe pacem firmiorẽ facere poſſent, ſtatuere. Quo adueniente, loco conſtituto, in vnum conuenire. verum cum illis Epiſcopus ſub diuo noluit placitare, ſed in Eccleſiam, quæ ibi erat cum ſuis clericis, ac honorabilioribus militibus intrauit, & conſilio habito, ſemel, & iterum de ſuis, quos voluit, pro pace facienda foras ad eos miſit. At illi nequaquam petitis adquieſcebant, quod *Liulfum* illius iuſſione peremptum fuiſſe, pro certo credebant. Nam *Gillebertum* eiuſque ſocios nocte proxima poſt necem propinqui ſui, non ſolum in domum ſuam *Leolfwinus* familiariter & amicabiliter ſuſcepit, verum etiam Epiſcopus ipſe illum, vt prius in ſuam gratiam, familiamque recepit. vnde omnes, qui ex parte antiſtitis foris inuenti fuerant, primitus occiderunt, paucis fuga reſeruatis. quo viſo, vt hoſtium furori ſatisfaceret, propinquum ſuum præfatum *Gillebertum*, cuius anima quærebatur, præſul de Eccleſia iuſſit exire. quem egredientem milites repugnaturi è veſtigio ſunt ſecuti, ſed mox ab hoſtibus vndique gladiis & lanceis appetiti, in momento ſunt perempti: duobus tamen Anglicis miniſtris propter conſanguinitatem pepercerunt. *Leofwinum* quoque, quia ſæpius Epiſcopo aduerſus illos multa dederat conſilia, & clericos alios mox, vt egreſſi ſunt, occiderunt. Epiſcopus autem vt intellexit furorem illorum nulla ratione mitigatum iri, niſi caput, & auctor totius illius calamitatis *Leofwinus* occideretur, rogauit illum egredi foras, ſed cum penitus, vt egrederetur, ab illo extorquere non poſſet, ad Eccleſiæ ianuas ipſemet epiſcopus acceſſit, ſibique vitam concedi popoſcit, quibus renuentibus caput ſuæ chlamydis limbo cooperiens foras exiuit, & mox inimicorum gladiis percuſſus occubuit; deinde *Leofwinum* egredi iuſſerunt, quo nolente eccleſiæ tecto parietibuſq; ignem impoſuere. ad ille potius vſtulatione, quam occiſione vitam eligens finire, flammas aliquandiu ſuſtulit, ſed cum ſemiuſtus eſſet exiliuit, & fruſtatim conciſus, nequitiæ ſuæ pœnas exoluendo, miſer interiit. Ob quorum deteſtandæ necis vindictam, rex *Wilhelmus*, eodem anno deuaſtauit Northimbriam, miſſo illuc *Odone* Baiocenſi Epiſcopo, cum multa militari manu. quo anno idem rex *Willelmus*, autumnali tempore *Robertũ* filium ſuum

suum Scotiam contra *Malcolmum* misit. sed cum peruenisset ad *Egelbereth* infecto negotio reuersus, castellum nouum super flumine Tine, condidit. *Willielmus* suscepit Episcopatum Dunelmensem, quinto Idus Nouembris, sed quarto Nonas Ianuarii, à *Thoma* Eboracensi consecratur apud Gloucestre. *Henricus* imperator, *Hildebrandum* papam, in pentecoste Magontiæ decreuit deponendum, & *Wibertum* Rauennæ vrbis Episcopum, in natali sancti *Iohannis Baptistæ*, pro eo fecit papã. Anno millesimo octagesimo primo, *Henricus* imperator hostiliter Romam aduersus papam adiit, oppugnans vrbem, non tamen intrauit. Anno millesimo octagesimo secundo, multis homicidiis & prædationibus inter *Henricum* * imperatorem, & *Hildebrandum* papam actis, in nocte palmarum, multi sunt occisi. Rex *Willielmus*, fratrem suum *Odonem* Baiocensem Episcopum Normanniæ, in custodiam posuit. Anno millesimo octagesimo tertio, *Henricus* imperator vrbem Romæ infregit, & cepit, *Wibertum* in sede Apostolica constituit. *Hildebrandus* vero Beneuentum adiit, & ibi vsque ad suum obitum deguit. *Henricus* autem in Teutoniam rediit. seditio nefanda inter monachos & indigne nominandum abbatem *Turstinum* Glastoniæ facta est; quem rex *Willielmus* de monasterio Cadomi nulla prudentia instructum, eidem loco abbatem præfecerat. hic inter cætera stultitiæ suæ opera, Gregorianum cantum aspernabatur, & monachos cœpit compellere, vt illo relicto, cuiusdã *Willelmi* Fiskãnensis cantum discerent, & cantarent, quod dum ægre acciperent, quippe qui iam tam in hoc quam in cæteris Ecclesiasticis officiis secundum Romanæ Ecclesiæ morem insenuerant, subito armata militari manu, illis ignorãtibus quadam die in capitulum irruit, monachos nimio terrore fugientes in Ecclesiam, ad altare vsque persequitur, iaculisque & sagittis cruces, & imagines, ac pheretra sanctorum manus militaris transfigens, vnum etiam monachum sacrum amplexantem altare lancea transuerberans interemit, alium ad altaris crepidinem sagittis confossum necauit, cæteri vero necessitate compulsi, scamnis, & candelabris Ecclesiæ, fortiter se defendentes, licet grauiter vulnerati, milites, omnes retro chorum abegerunt. sicque factum est, vt duo occisi, quatuordecim vulnerati ex monachis, nonnulli etiam de militibus sauciati extiterunt. hinc moto iudicio, dum maxima abbatis culpa esse patuit, rex eundem abbatem summouit, & in suo monasterio in Normannia posuit. De monachis vero quamplures per Episcopatus, & abbatias, iussu regis, custodiendi disperguntur; post cuius mortem idem abbas iterum abbatiam suam a filio eius rege *Willielmo*, quingentis libris argenti emit, & per Ecclesiæ possessiones, aliquot annis peruagatus, longe ab ipso monasterio, vt dignus erat homicida, & miser decessit; monachi in Dunelmum conuenerunt, iubente rege *Willielmo* maiore, septimo Calendas Iunii feria sexta: regina *Matildis*, quarto Nonas Nouembris, feria quinta, decessit in Normannia, & Cadomi est sepulta.

* *al. regem.*

Thomas *Dei gratia Eboracensis archiepiscopus, episcopis, abbatibus, per Angliam tam constitutis, quam in posterum successuris, & omnibus sibi in Eboraco archiepiscopis successuris in perpetuum salutem. Cum nostrum sit officium, omnibus præstare pietatis obsequium: his tamen maxime sanctorum Dei debemus obsequium nostræ deuotionis impendere, à quibus nos cõstat peculiare muneris beneficium percepisse, nos quidem flagello Dei castigati, & febrium languoribus, per biennium modo incredibili exusti, cum omnes medici solius mortis exitum nobis prominere promitterent, nilque vnquam fuit, in quo continuæ noxam ægritudinis temperarent; per visum ergo commonitus ad tumbam sancti* Cuthberti, *gemens, & fremens pernoctaui, qui morbo simul, & mole fatigatus, dum somnũ surripui, in visum mihi beatus* Cuthbertus *astitit, qui manu sua singula membra mea de infirmitate mea percurrens mox vigilantem ab omni infirmitate sanum reddidit, & me sibi in omnibus deuotum fore, & quæcunque in mea diœcesi, ipse vel sui possessuri erant, ab omni fatigatione, secura & libera esse præcepit; quique beati confessoris adiutus beneficiis, eo ei deuotior extiti, quo maiora persoluere debui.* Willielmo *interim Dunelmensi Episcopo, de sede apostolica literas* Gregorii *papæ septimi, ad* Willielmi *regis concilium apud* Westmonasterium *deferente, Canonicos de Ecclesia sua amouere & monachos substituere, omnium consensu impetrauit. quibus plurimum gauisus, ex præcepto præfati papæ, & ex imperio domini regis* Willielmi *beati* Cuthberti *amore debito, subscriptas literas sancto* Cuthberto, *& eius Episcopo, & omnibus monachis ei seruientibus, consensu & permissione capituli Eboraci, & totius synodi confirmatione, dedi, concessi, & præsenti charta cõfirmaui, & post propria manu, super altare sancto* Cuthberto *obtuli. sciant igitur tam præsentes quam futuri, quod ego* Thomas *Eboracensis archiepiscopus, ex præcepto papæ* Gregorii *septimi, & confirmatione domini* Willielmi *regis, sub testimonio vniuersalis Anglorum concilii, & consensu Eboracensis capituli, do, & concedo Deo, & sancto* Cuthberto, *& omnibus eius Episcopis successuris, & omnibus monachis ibidem in posterum futuris, vt omnes Ecclesias quascunque in præsenti in diœcesiana parochia mea possident, vel in posterum canonice adquirere poterunt concessione regum,*

largitione fidelium, vel ædificauerint in proprio fundo terrarum: habeant liberas, & quietas omnino in perpetuum à me, & omnibus successoribus meis, ab omnibus quæ ad me, vel ad successores meos pertinent. Quare volo, & præcipio, vt omnes Ecclesias suas, in manu sua teneant, & quiete eas possideāt, & vicarios suos in eis libere ponant, qui mihi, & successoribus meis de cura tantum intendant animarum, ipsis vero, de omnibus cæteris eleemosynis & beneficiis. concedo insuper, confirmo, & præcipio, vt tam ipsi quam ipsorum vicarii liberi, & quieti in perpetuum sint ab omni redditu synodali, & ab omnibus auxiliis, grauaminibus, vel redditibus, exactionibus, vel hospitiis, tam à me, quam à decanis, archidiaconis, vel omnium nostrorum vicariis, & ministris. sub anathemate etiam prohibeo, ne aliquis vltra, ipsos, vel eorum clericos, aliqua sub occasione fatiget, vel ad synodos, vel capitula ire, nisi velint sponte compellant. sed si quis, erga eos vel suos aliquam querelam habuerit, ad curiam sancti Cuthberti, *Dunelmum veniat, vt ibi, qualem debuerit, rectitudinem percipiat. omnes enim libertates, & dignitates, quas ego, vel mei sequaces in ecclesiis propriis, vel terris nostris possederimus, ipsis, & sancto* Cuthberto *in omnibus Ecclesiis, & terris suis libere in perpetuum concedimus, & absque tergiuersatione sine calumnia, à me, meisq́; successoribus liberas & quietas confirmamus.* Anno 1084. *Hildebrandus* qui & *Gregorius* papa obiit. Rex Anglorum *Willielmus*, de vnaquaque hida, per Angliam sex solidos accepit. Anno 1085. vir eximiæ probitatis Perscorensis Abbas *Eadmundus* decimo septimo Calendas Iulii, die dominica obiit. *Canutus* rex Danorum, filius *Swani* eodem anno cum classe valida, & auxilio soceri sui *Roberti* Flandrensis Comitis, (habuit enim filiam eius vxorem) in Angliam venire paratus erat. vnde rex *Willielmus* de tota Gallia solidariis, pedonibus, & sagittariis multis millibus conductis, & nonnullis de Normannia sumptis, autumnali tempore Angliam rediit, & eis, per totum regnum diuisis Episcopis, Abbatibus, Comitibus, Baronibus, Vicecomitibus, ac regiis præpositis, victum præbere mandauit. Sed vbi cognouit suos inimicos impeditos fuisse, partem exercitus remisit, partem secum per totam hyemem retinuit, & in Natiuitate Domini curiam suam Glauornæ tenuit. vbi tribus suis Capellanis, *Mauritio* scilicet Lundoniensem, *Willielmo* Theodfordensem, *Roberto* Cestrensem dedit præsulatum. Anno 1086. *Willielmus* rex fecit describi omnem Angliam, quantum terræ quisque Baronum suorum possidebat, quot feudates milites, quot carrucas, quot villarios, quot animalia, imo quantum viuæ pecuniæ quisque haberet, in omni regno suo à maximo vsq; ad minimum, & quantum redditus quæq; possessio reddere poterat, & vexata est terra multis cladibus inde procedentibus. post hæc in hebdomada pentecostes filium suum *Henricum* apud Westmonasterium, vbi curiam suam tenuit, armis militaribus honorauit, nec multo post mandauit, vt Archiepiscopi, Episcopi, Abbates, Comites, Barones, vicecomites cum suis militibus, Cal. Augusti sibi occurrerent Sarisbiriæ. quo cum venissent, milites illorum sibi fidelitatem contra omnes homines iurare coegit. eo tempore *Clito Eadgarus* licentia à rege impetrata, cum 200. militibus mare transiit, & Apuliam adiit. Cuius germana virgo *Christiana*, monasterium, quod Rumseie nuncupatur, intrauit, & vestem sanctimonialis habitus suscepit. eodem anno, animalium pestis, & magna extitit aeris intemperies. Anno 1087. reliquiæ sancti *Nicolai* de Mirrea transferuntur in Barrensem ciuitatem. *Alwinus* prior Dunelmensis decessit. ferox flamma vrbes multas, Ecclesiam quoque sancti *Pauli* Apostoli, cum maiori & meliori parte Lundoniæ consumpsit. Dani suum dominum *Canutum* regem, sexto Idus Iulii, sabbato, in quadam Ecclesia martyrizauerunt. Cicestrensis Episcopus *Stigandus*, Abbas sancti *Augustini Scollandus*, Abbas Bathoniensis *Alsius*, & Abbas Perscorrensis *Turstinus* decesserunt. Eodem anno, ante Assumptionem S. *Mariæ*, rex *Willielmus* in Franciam cum exercitu venit, & oppidum quod Mantuntun nuncupatur, & omnes Ecclesias in eo sitas, duosq́; reclusos, igne succendit, & in Normanniam rediit, sed in ipso reditu dirus viscerum dolor illum apprehēdit, & magis ac magis de die in diem grauabat; cum autem ingrauescente ægritudine, diem sibi mortis imminere sensisset, fratrem suum *Odonem* Baiocensem Episcopum, Comites *Morcarum*, & *Rogerum Siwardum*, cognomento *Barn*, & *Wlfnothum*, regis *Haroldi* germanum, quem à pueritia in custodia tenuerat, & omnes, quos in Normannia, vel in Anglia custodiæ manciparat, laxauit. Deinde filio suo *Willielmo* regnum tradidit Angliæ, & *Roberto* filio primogenito, qui tunc exulabat in Francia, Comitatum concessit Normanniæ, & sic cœlesti munitus viatico, postquam viginti annis, mensibus decem, & 28. diebus genti Anglorum præfuit, 5. Iduum Septembris die, cum vita regnum perdidit, & Cadomi, in Ecclesia sancti *Stephani* protomartyris, quam ipse à fundamentis construxerat, bonisque ditauerat, sepultus requiescit.

Wil-

WILLIELMVS IVNIOR.

VVillielmus autem filius eius, Angliam festinato adiit, ducens secum *Morkarum*, & *Wlnothum*, sed mox vt Wintoniā venit, illos, vt prius fuerant, custodiæ mancipauit. post hæc, 6. Cal. Octobr. die dominica, in Westmonasterio à *Lanfranco* Dorobemiæ Archiepiscopo, in regem est consecratus. deinde Wintoniam rediens, thesauros patris sui, vt ipse iusserat, per Angliam dimisit, scilicet quibusdam principalibus Ecclesiis 10. marcas auri, quibusdam sex, quibusdam minus; Ecclesiis vero in villis sitis, per singulas solidos 5. dari, cruces, altaria, scrinia, textos, candelabra, situlas, fistulas, ac ornamenta varia, gemmis, auro, argento, lapidibusq; pretiosis redimita, per Ecclesias digniores, ac monasteria, iussit diuidi. eius quoque germanus *Robertus* in Normanniam reuersus, thesauros, quos inuenerat, monasteriis, Ecclesiis, pauperibus, pro anima patris sui largiter diuisit, & *Vlfum Haroldi* quondam regis Anglorum filium, * *Dunecaldumq;* filium *Malcolmi* regis Scotorum, à custodia laxatos, & armis militaribus honoratos abire permisit. [*al. Duncanumq;*] Anno 1088. inter primates Angliç magna orta est discordia. pars enim Normānorum nobilium fauebat regi *Willielmo*, sed minima: pars vero altera fauebat *Roberto* Comiti Normannorum, & maxima cupiens hunc sibi asciscere in regnum; fratrem vero, aut fratri tradere viuum, aut regno priuare peremptum. huius execrandæ rei principes extiterunt, *Odo* Baiocensis Episcopus, qui erat etiam Comes Cantuariensis & *Gaufridus* Episcopus Constantiensis, & *Robertus* Comes Mortunensis & *Rogerus* Comes Scrobesbiriensis, & excellentiores principes totius regni excepto *Lanfranco* Archiepiscopo: execrabile hoc factum tractauerunt clam in quadragesima, statimq; post pascha cœpit quisque circa se vastare, rapere, deprædari, omnia castella munire fossa & victu. *Goffridus* Episcopus Constantiensis & *Robertus* de Mubrai iuerunt Bristohe, vbi habebant castrum fortissimum, & omnia deuastabāt, vsque ad locum, qui vocatur Bathan: Proceres quoque de Herefordia, & de Scrobesbirie, cum multitudine Vallensium perrexerunt vsque ad Wircestre, omnia ante se vastantes, & igne consumentes. cogitauerunt etiam, quod castrum, & Ecclesiam vellent accipere, quod videlicet castrum tunc temporis commendatum erat *Wlstano* venerabili Episcopo. Quando Episcopus ista audiuit valde contristabatur, & cogitans quid consilii inde haberet, vertit se ad Deum suum, & rogat, vt respiciat Ecclesiam suam, & populum suum ab hostibus oppressum. Hæc eo meditante, familia exiliuit de castro, & acceperunt, & occiderunt ex eis quingentos viros, & alios in fugam verterunt. *Rogerus Bigot* intrauit castra de Norwic, & omnes vicit in malum. *Odo* Episcopus, per quem ista mala cœperunt, perrexit Cantiam, & vastauit villas regias, nec non & omnium, qui regi fidem tenuerūt, terras depopulatus est, & castrum obfirmauit Rofense. his auditis rex fecit congregari Anglos, & ostendit eis traditionem Normannorum, & rogauit, vt sibi auxilio essent eo tenore, vt si in hac necessitate sibi fideles existerent, meliorem legem, quam vellent eligere, eis cōcederet, & omne iniustum scottum interdixit: & concessit omnibus syluas suas, & venationem, sed quicquid promisit paruo tempore custodiuit. Angli tunc fideliter eum iuuabāt. cōuocauit igitur rex exercitum suum, vt iret Rouecestriam, vbi putabat auunculū suum *Odonem* Episcopum esse. venientes autem ad Tunebrigge inuenerūt castrum obfirmatum contra regem. Sed Angli viriliter insilientes in illud, destruxerunt totum castrum, qui autem intus erant, manus regi dederunt. his ita gestis rex cum exercitu vertit iter versus castrum de Peuenesea; iam enim Episcopus *Odo* recesserat à Rouecestria, & intrabat castrū illud, quem rex secutus obsidebat castrum per sex integras septimanas cum magno exercitu. dum hæc fiunt in Anglia *Robertus* comes Normanniæ cōgregat exercitum magnum, & parat eum in Angliam mittere mox secuturus, quasi de Anglia per *Odonem* Episcopum, & cæteros, qui ex sua ibi parte erat, securus. Sed *Willielmus* iunior iam mare munierat suis piratis, qui venientes in Angliam tot occiderunt, & in mare merserunt, vt nullus sit hominum, qui sciat numerum pereuntium.

Interim dum hæc fiunt in mari, *Odo* Episcopus, & qui cum eo erant, fame coacti reddentes castrum de Peuenesea promiserunt cum iureiurando se Angliam exituros, nec amplius intraturos nisi rege *Willielmo* præcipiente; castrum quoque Rofense ante redituros, sed cum venisset Rouecestriam cum hominibus regis, qui ex parte regis deberent castrum recipere, statim cum eisdem, ab his, qui in castello erāt, ponitur in vinculis. Quidam asserunt hoc factum esse calliditate Episcopi. In hoc certe castro erāt strenui milites, & pene tota nobilitas Normāniæ. Erat ibi *Eustachius* iuuenis Boloniensis Comes, & multi nobiles Flandrenses. hæc cū audisset rex, venit cō exercitu Rouecestriam, & obsedit ciuitatem, & paruo peracto spatio hi, qui intus erant, se reddiderunt. Et ita Episcopus, qui fere

fuit secundus rex Angliæ honorem suum irrecuperabiliter amisit. Sed veniens Normanniam statim à Roberto Comite totius prouinciæ curam suscepit. Cuius ordinem causæ libellus in hoc descriptus ostendit. Dunelmensis Episcopus etiam *Willielmus*, & multi alii de Anglia exierunt. Anno 1089. *Lanfrancus* Dorobernensis archiepiscopus nono Cal. Iunii, feria quinta obiit. Eodem anno, tertio Idus Augusti sabbato, circa horam diei tertiam terræ motus permaximus extitit per Angliam. Anno 1090. rex Anglorum *Willielmus* iunior fratri suo *Roberto* Normanniam adimere, & suæ ditioni cupiens subiugare, primo castellum *Walteri* de sancto *Walerico*, & castellum, quod vocatur Albemarle: deinde alia castella sibi condixit, & in eis milites, qui Normanniam deuastarent, posuit. qua re visa, & suorum infidelitate cognita, Comes *Robertus* legatis ad regem Francorum *Philippum* dominum suum missis illum in Normanniam venire fecit; vnumque de castellis, in quo fratris sui milites erant, rex & ipse obsederunt, quod cum regi *Willielmo* nunciatum fuisset, non modica pecuniæ quantitate regi *Philippo* occulte transmissa, vt ab obsidione discederet, flagitans impetrauit. Anno millesimo nonagesimo primo, rex *Willielmus* iunior Normanniā petiit mense Februario, vt eam fratri suo *Roberto* abriperet, sed dum ibi moraretur, pax inter illos ea conuētione facta est, vt Comes regi Comitatum de Owe, Fescamnum, * Abbatiam in monte Sancti *Michaelis* sitam, & Keresburg, & castella, quæ à se defecerant, bono animo concederet: Cynomanicam vero prouinciā & castella, quæ tūc in Normannia Comiti reluctabantur, illius dominio rex subiugaret. Omnibus etiam Normannis terras, quas in Anglia ob fidelitatem Comitis perdiderant, redderet. Et tantum terræ in Anglia, quantum conuentionis inter eos fuerat, Comiti daret; ad hæc etiam inter se constituerunt, vt si Comes absque filio legali matrimonio genito moreretur, hæres eius fieret rex: similique modo, si regi contigisset mori, hæres illius fieret Comes: hanc conuentionem 12. Barones ex parte regis, & 12. ex parte Comitis iurauerunt. Interim dum hæc fierent germanus illorum *Henricus* montem Sancti *Michaelis* quibusdam monachis loci ipsius illum adiuuantibus, cum omnibus militibus, quos habere potuit, intrauit, regisque terram vastauit & eius homines quosdam captiuauit, quosdam exspoliauit. Quapropter rex & Comes, congregato exercitu per totam Quadragesimam montem obsederunt, & frequenter cum eo prælium commiserunt, & homines, & equos nonnullos perdiderunt. At rex cum obsidionis diutinæ pertæsus fuerat, impacatus recessit, & non multo post *Eadgarum Clitonem* honore, quem ei Comes dederat, priuauit, & de Normannia expulit. Interea mense Maio rex Scottorum *Malcolmus* cum magno exercitu Northimbriam inuasit; si prouentus successisset, vlterius processurus, & vim Angliæ incolis illaturus. noluit Deus; ideo ab inceptis est impeditus. quo rex audito cum fratre suo *Roberto* rediit Angliam mense Augusto. Nec multo post cum classe non modica, & equestri exercitu Scotiam profectus est, vt *Malcolmum* debellaret, veniensque Dunelmum *Willielmum* Episcopum restituit in sedem suam, post tres annos ipso die, quo eam reliquit, scilicet, tertio Idus Septembris, sed antequam rex intraret Scotiam, paulo ante festum Sancti *Michaelis* fere tota est demersa classis, multique de equestri exercitu eius fame & frigore perierunt, cui rex *Malcolmus* cum exercitu in prouincia Loidis occurrit, quod videns Comes *Robertus Clitonem Eadgarum*, quem rex de Normannia expulerat, & tunc cum rege Scottorum degebat, ad se accersiuit. cuius auxilio fretus pacem inter reges fecit, ea conuentione, vt regi *Willielmo* sicut patri eius obediuit *Malcolmus* ita ei obediret, & *Malcolmo* duodecim villas, quas in Anglia sub patre eius habuerat, *Willielmus* redderet, & duodecim marcas auri singulis annis daret. sed pax inter eos facta non multo tempore durauit; ipsum etiam *Eadgarum* cum rege *Willielmo* Comes pacificauit. Idibus Octobris, feria quarta turrim Wincelcumbensis Ecclesiæ vehemens ictus fulminis concutiens parietem iuxta culmen ample perforauit, vnamque de trabibus discidit, caputque imaginis *Christi* fortiter percussum in terram deiecit, & crus eius dextrum fregit. imago etiam Sanctæ *Mariæ*, quæ iuxta crucem stabat, ictu percussa ad terram decidit; magnus deinde fumus, cum nimio fœtore subsecutus totam Ecclesiam repleuit, & tamdiu durauit, quoad loci illius monachi cum aqua benedicta, & incenso, & reliquiis sanctorum officinas monasterii psalmos de cantando circuirent, nec minus decimo sexto Kal. Nouembris, feria sexta turbo veniens ab Affrico perualidus Lundoniæ plusquam sexcentas domos, & Ecclesias quamplures concutiendo diuerberauit. in Ecclesiam quoque Sanctæ *Mariæ*, quæ dicitur ad arcum irruens, in ea duos homines occidit, & tectū cum tignis, in altum leuans, & huc, illucq; diu per aera ferens, tandem sex de tignis, eo ordine, quo pri° tecto infixa erant, tam alte in terram defixit, vt de quibusdam eorum septima, de quibusdā vero octaua pars appareret. erant enim viginti septē, vel viginti octo pedum

al. Albarium.

pedum longitudinis. Posthæc Rex de Northimbria per Merciam in Westsaxoniam rediit, & secum fere vsque ad natiuitatem Domini retinuit Comitem, sed conuentionem inter eos factam illi persoluere noluit. Quod Comes grauiter ferens 10. Kalendas Ianuarii cum *Clitone Eadgaro* Normanniam repetiit. Erant duo, vt in Anglia ferebatur, qui dicebantur Romani pontifices à se inuicem discordantes, & Ecclesiam Dei inter se diuisam trahentes post se: *Vrbanus* scilicet, qui primum dictus fuerat *Odo*, Episcopus *Ostiensis*, & *Clemens*, qui *Wibertus* vocatus fuerat, Archiepiscopus Rauennensis; quæ res, vt de aliis mundi partibus sileamus, per plures annos Ecclesiam Angliæ in tantum occupauit, vt ex quo *Gregorius, qui & Hildebrandus*, defunctus fuit, nulli loco Papæ vsque ad hoc tempus subdi, vel obedire voluerit, sed *Vrbanum* pro vicario beati *Petri* Italia, Galliaque recepit. Anno 1092. Ciuitas Lundonia maxima ex parte incendio conflagrauit. *Osmundus* Saresbiriensis Episcopus Ecclesiam, quam Sarisbiriæ in castello construxerat cum adiutorio Episcoporum Wacellini Wintoniensis, & *Iohannis* Bathoniensis Nonas Aprilis, feria secunda dedicauit. Antistes etiam *Remigius*, qui licentia Regis *Willielmi* senioris Episcopalem sedem de Dorkecastre mutauerat ad Lindecolniam, constructam in ea Ecclesiam pontificali cathedra dignam dedicare volebat, quia diem mortis sibi imminere sentiebat. Sed *Thomas* Eboracensis Archiepiscopus contradicendo illi resistebat, affirmans eam in sua parochia esse constructam. At Rex *Willielmus* iunior, pro pecunia, quam ei *Remigius* dederat fere totius Angliæ Episcopis mandauit, vt in vnum conuenientes septenis Idibus Maii Ecclesiam dedicarent, sed biduo ante diem statutum occulto Dei iudicio ipse *Remigius* Episcopus migrauit è seculo, & Ecclesiæ per hoc remansit dedicatio. His actis rex in Northimbriam profectus ciuitatem, quæ Brittanniæ Cairleil Lugubialia Latine vocatur, restaurauit, & in ea castellum ædificauit. Hæc enim ciuitas, vt illis in partibus aliæ nonnullæ à Danis Paganis ante ducentos annos diruta, & vsq; ad id tempus mansit deserta.

Anno 1093. Rex *Willielmus* iunior in regia villa, quæ vocatur Aluuestan vehementi percussus infirmitate ciuitatem Glauornam festinanter adiit, ibique per totam Quadragesimam languosus iacuit, qui cum se putaret cito moriturum, vt ei Barones sui suggesserunt, vitam suam corrigere, Ecclesias non amplius vendere, nec ad censum ponere, sed illas regia tueri potestate, irrectas leges destruere, ac rectas statuere Deo promisit. Archiepiscopatum Cantuariæ, quem ipse in manu sua tenuit, *Anselmo* Beccensi Abbati, qui tunc in Anglia morabatur, & Cancellario suo *Roberto*, cognomine *Bloet*, Lincolniensem dedit præsulatum. Ecclesia noua Dunelmi est incœpta tertio * Kalend. Augusti feria quinta Episcopo *Willielmo*, & *Malcolmo* rege Scottorum, & *Turgoto* priore, ipso die ponentibus primos in fundamento lapides. Rex Scottorum *Malcolmus* die festiuitatis Sancti *Bartholomæi* Apostoli Regi *Willielmo* iuniori, vt prius per legatos inter eos statutum fuerat, in ciuitate Glaworna occurrit, vt sicut quidam primatum Angliæ voluerunt, pace redintegrata, stabilis inter eos amicitia firmaretur, sed impacati ab inuicem discesserunt. Nam *Malcolmũ* videre, aut cũ eo colloqui pro nimia superbia, & potentia *Willielmus* despexit. Insuper etiam illum vt secundum iudicium tantum Baronum suorum in curia sua rectitudinem ei faceret, constringere voluit, sed id agere, nisi in regnorum suorum confiniis, vbi Reges Scottorum soliti erant rectitudinem facere regibus Angliæ, & secundum iudicium vtriusq; regni primatum *Malcolmus* nullo modo voluit. Posthæc in sole signum apparuit valde mirabile. Eodem anno Comes Scrobesbiriensis *Rogerus*, & *Wido* Abbas Sancti *Augustini*, & * *Paulinus* Abbas Ecclesiæ Sancti *Albani* decesserunt. Iste *Paulinus* contra interdictum monachorum Dunelmensium Ecclesiam de Tinemuth, quam ipsi possederant, per violentiam *Roberti* Comitis ingressus, tactus ibidem infirmitate rediens in itinere in Seteringtun moritur.

* al. Idus. * al. Paulus

Rex Scottorum *Malcolmus*, & primogenitus filius eius *Eadwardus* cum suis exercitibus in Northimbria die festiuitatis sancti *Bricii* à militibus *Roberti* Comitis Northimbrorum occisi sunt, in cuius morte iusticia Dei iudicantis aperte consideratur, vt videlicet in illa prouincia cum suis interiret, quam sæpe ipse vastare, auaricia stimulante, consueuit. quinquies namque illam atroci depopulatione attriuit, & miseros indigenas in seruitutem redigendos abduxit captiuos. Primo *Edwardo* regnante *Egelwino* Episcopante Dunelmi, quando *Tostius* Comes Northimbrorum profectus Romam fuerat. secundo regnante *Willielmo*, & prædicto *Egelwino* Episcopante quando Cliuelandia depopulata est. tertio regnante eodem Rege *Willielmo* & *Walchero* Episcopante Dunelmi vsque Tynam progressus post cædes hominum, & concremationes locorum, cum multa præda reuertitur; quarto regnante *Willielmo* iuniore, & *Willielmo* regente Episcopatum Dunel-

mensem cum suis copiis infinitis vsque Cestre peruenit, animo intendens vlterius progredi, sed adunata contra eum militari manu non multa, metu ipso citius reuertitur. quinto cum omni, quo potuit, exercitu, in vltimam deducturus desolationem, Northimbriam inuasit, sed iuxta fluuium Alne perimitur à * *Morello* milite strenuissimo, cum primogenito suo *Edwardo*, quem hæredem regni post se disposuerat. Exercitus illius, vel gladiis confoditur, vel qui gladios fugerunt, inundatione fluminum, quæ tunc pluuiis hyemalibus plus solito excreuerant, absorbti sunt. Corpus vero Regis & cruentissimi carnificis, cum nullus suorum remaneret, qui terra illud cooperiret, duo ex indigenis carro impositum in Tinemuth sepelierunt; sicq; factum est, vt vbi multos vita, & rebus, & libertate priuauerat, ibidem ipse iudicio Dei vitam simul cum rebus amitteret. Cuius morte cognita *Margareta* Scottorum regina tanta affecta est tristitia, vt subito magnam incidiret infirmitatem. Nec mora presbyteris ad se accersitis Ecclesiam intrauit, eisq; peccata sua confessa oleo se perungi, cœlestiq; viatico muniri fecit; dominum intentissimis & assiduis precibus exorans, vt in hac ærumnosa vita diutius illam viuere non permitteret. Et exaudita est oratio eius, nam tertia die post Regis occisionem, soluta vinculis carnis, vt creditur ad gaudia transiuit æternæ salutis. Quippe dum viueret, pietatis, iustitiæ, pacis, & charitatis cultrix extitit deuota, frequens in orationibus, corpus vigiliis, & ieiuniis macerauit, Ecclesias, & monasteria ditauit, seruos Dei, & ancillas dilexit, & honorauit, esurientibus panem frangebat, nudos vestiebat, & omnibus peregrinis ad se venientibus, hospitia, vestimenta, & alimenta præbebat, & Deum toto corde diligebat. Qua mortua Scotti elegerunt sibi in Regem *Dufenaldum* fratrem *Malcolmi* Regis, & omnes Anglos qui de curia Regis fuerant, de Scotia expulerunt; quibus auditis *Dunekanus Malcolmi* Regis filius *Willielmus* Regem cui tunc militabat, vt ei regnum patris sui concederet, petiit & impetrauit illiq; fidelitatem iurauit, & sic ad Scotiam cum multitudine Anglorum, & Normannorum properauit, & patruum suum *Dufenaldum* de Regno expulit, & in loco eius regnauit. Deinde nonnulli Scottorum in vnum congregati, homines illius pene omnes peremerunt. Ipse vero cum paucis euasit, veruntamen posthæc illum regnare permiserunt, ea ratione vt amplius in Scotiam, nec Anglos nec Normannos introduceret, sibique militare sineret. Conuenientibus fere totius Angliæ Episcopis, in quibus *Thomas* Eboracensis Archiepiscopos primatum tenebat, *Anselmum* Beccensem Abbatem secundo Nonas Decembris consecrauerunt ad Archipræsulatum Cantuariensis Ecclesiæ. Eodem anno *Willielmus* Comes de Owe auri ingenti victus cupiditate, & promissi honoris captus magnitudine à naturali domino suo *Roberto* Normannorum Comite, cui fidelitatem iurauerat, defecit, & in Angliam ad Regem *Willielmum* veniens illius se dominio vt seductor maximus subiugauit.

al. Merkello.

Anno 1094. Comes Normannorum *Robertus* fratri suo Regi *Willielmo* Iuniori per legatos mandauit, pacem, quam inter se firmauerant, se diutius non esse seruaturum; insuper vocauit illum periurum, & perfidum, nisi conuentionem inter illos in Normannia factam ei persolueret. ob hanc causam Rex circa Kalend. Februarii Heastingam adiit, & dum ibi moraretur, Ecclesiam de bello in honorem Sancti *Martini* dedicari fecit. Vbi etiam *Herebertum* Theodfordensem episcopum pastorali baculo priuauit. latenter enim *Vrbanũ* Papam adire, & ab eo pro episcopatu, quem sibi, & Abbatia, quam patri suo *Roberto* ab ipso Rege *Willielmo* mille libris emerat, absolutionem quærere volebat. Deinde media Quadragesima rex Normanniam petiit, & ad fratris colloquium sub pace statuta venit, sed impacatus ab eo recessit. Denuo in Martii conuenere campo: vbi illi qui sacramẽtis inter illos pacem confirmauere, Regi culpam omnem imposuere. At ille nec culpam agnoscere, nec conuentionem voluit persoluere. Idcirco nimis irati discesserunt impacati. Comes quidem Rotomagum perrexit; Rex vero ad Owe rediit, & in illo resedit, solidarios vndique conduxit, aurum, argentum, terras, quibusdam optimatum Normãniæ dedit, quibusdam promisit, vt à germano suo *Roberto* deficerent, & cum castellis suis se eius ditioni subiicerent: quibus ad velle patratis per castella, quæ vel prius habuerat, vel quæ tunc conduxerat, suos milites distribuit. Interea castellum, quod Bures vocatur, expugnauit, Comitis milites in illo captos partim in Angliam custodiendos misit, partim in Normannia custodiæ mancipauit, & fratrem suum multis modis vexans, exhæredare laborabat. At ille necessitate compulsus dominum suum *Philippum* Regem Francorum cum exercitu Normanniam adduxit; & Rex quidem castellum Argentinum obsedit, & ipso die obsessionis 700. milites Regis cum bis totidem scutariis, & castellanis omnibus, qui intus erant sine sanguinis effusione cepit, captosq; in custodia tamdiu seruare mandauit, donec quisq; se redimeret, & posthæc in Franciam rediit. Comes

vero

[illegible] *Robertus* Castellum, quod Holm nuncupatur, obsedit, donec *Willielmus Peuerel* & 800. homines, qui id defendebant, illi se dederent. quod cum Regi innotuisset, nunciis in Angliam missis 20. millia Pedonum in Normanniam sibi in auxilium mitti iussit, quibus *Hastings* congregatis, vt mare transirent, pecuniam, quæ data erat eis ad victum, *Ranulfus* præcepto Regis abstulit, scilicet vnicuiq; 10. solidos, & eos domum repedare mandauit, pecuniamq; regi transmisit. Interea graui, & assiduo tributo, hominumq; mortalitate præsenti anno & sequenti tota vexabatur Anglia. Adhæc primitus Norwalani, deinde Suthwalani seruitutis iugo, quo diu premebantur, excusso, & ceruice erecta, libertatem sibi vendicare laborabant. Vnde collecta multitudine, castella, quæ in Westwalania firmata erant, fregerunt, & in Cestrensi, & Scrobesbiriensi, & Herefordensi prouinciis frequenter villas cremabant, prædas agebant, & multos ex Anglis, & Normannis interficiebant, fregerunt & castellum in Meuania insula, eamq; suæ ditioni subiiciebant. Interim Scotti regem suum Dunecanum, & cum eo alios nonnullos per insidias peremerunt, suasu & hortatu Dusenaldi, & illum sibi Regem rursus constituerunt. Posthæc Rex *Willielmus* * 4. Kal. Ianuarii Angliam rediit, & vt Walanos debellaret, mox exercitum in Wa- *al. tertio.* loniam mouit, ibiq; homines & equos perdidit multos.

Anno 1095. vir venerabilis, & valde admirabilis vitæ *Wlstanus* Episcopus S. Wigorniensis Ecclesiæ ab adolescentia diuinis mancipatus obsequiis, post multos Sancti sudoris agones, quibus pro gloria regni cœlestis adipiscenda magna mentis deuotione, & humilitate sedulus Deo seruiuit intentissime, die mensis Ianuarii decimo octauo nocte Sabbati septima hora mediante migrauit è seculo. Anno à primo seculi die certa ratione diuinæ scripturæ 5299. noui magni anni ab initio seculi quadringentesimo septuagesimo sexto, à passione Domini secundum Euangeliū, 1084. iuxta Chronica *Bedæ* 1066. secundum *Dionysium* 1061. ab aduentu Anglorum in Brittanniam, 745. ab aduentu S. *Augustini* 498. à transitu Sancti *Oswaldi* Archiepræsulis 103. vndecimi magni Paschalis cycli 32. decimi vero à capite mundi 510. secundi solaris cycli quarto, Bissextilis cycli tertio; secundi Decennouennalis cycli 13. secundi lunaris cycli 10. Endecadis 5. indictionalis cycli 3. lustro suæ ætatis 18. sui vero pontificatus septimi lustri anno tertio, miroque modo in ipsa transitus sui hora, suo, quem specialiter dilexerat, amico *Roberto* Herefordensi Episcopo, in oppido, quod Crikelade vocatur, in visione apparuit, illique ad se tumulandum Wigorniam properare mandauit, annulum etiam, cum quo pontificalem susceperat benedictionem, neminem Deus passus est digito extrahere, ne post mortem vir sanctus suos videretur fallere, quibus prædixerat sæpissime, nec illum vita comite se velle perdere, nec etiam die sepulturæ. Pridie Nonas Aprilis visæ sunt in nocte stellæ, quasi de cœlo cadere. *Walterus* Albinensis Episcopus Sanctæ Romanæ Ecclesiæ legatus ab *Vrbano* Papa missus ante Pascha venit Angliam, pallium, pro quo Rex *Willielmus* anno præcedenti miserat, illi deferens, quod iuxta condictum die Dominica, quæ erat quarto Idus Iunii, ab eodem Cantuariam delatum super altare saluatoris ab *Anselmo* assumptum est, atque ab omnibus pro reuerentia Sancti *Petri* suppliciter deosculatum vir magnæ religionis *Robertus* Herefordensis Episcopus sexto Kalendas Iulii feria tertia obiit. Huic prædictus *Wlstanus* Wigorniensis Episcopus tricesimo die postquam de hoc seculo migrauit denuo in visione apparuit, eumq; pro sui negligentia, & ignauia acriter corripuit, monuitque vt tam de suæ vitæ, quam de subiectorum emendatione, quam vigilantissime posset, studeret, quod si faceret, dicebat eum omnium peccaminum à Deo posse veniam cito promereri, adiunxitque quod non diu in cathedra, qua tunc sedebat, sedem haberet, sed secum si vigilantior esse vellet, coram Deo conuiuari deberet. Fuerant enim ambo hi patres nimia charitate in Dei dilectione, & ad se inuicem coniuncti; ideoque credi fas est, ipsum, qui prius de hoc seculo migrauit ad Deum, sollicitudinem egisse sui charissimi, quem in hoc seculo reliquit, & vt quantotius simul ante Deum gauderent, operam dedisse. Ea tempestate *Robertus* de Moulbrai Comes Northimbrensis, & *Willielmus* de Ou, cum multis aliis Regem *Willielmum* regno, vitaque priuare, & filium amitæ illius *Stephanum* de Albamarnlo conati sunt Regem constituere, sed frustra. Nam ea re cognita, Rex exercitu de tota Anglia congregato, castellum prædicti Comitis *Roberti*, ad ostium Tyni fluminis situm, per duos menses obsedit, & interim quadam munitiuncula expugnata fere omnes meliores milites Comitis cepit, & in custodiam posuit, deinde obsessum castellum expugnauit, & fratrem Comitis, & equites, quos intus inuenit, custodiæ tradidit. Posthæc ante Bebbanburg / id est, vrbem BEBBÆ reginæ, in qua Comes fugerat, castellum firmauit, idque Maluesin nominauit, & in illo milites posuit, & ad Suthimbriam rediit. Post cuius discessum vigiles noui

castelli promisere *Roberto* Comiti in id se permissuros illum intrare, si veniret occulte, ille autem lætus effectus, quadam nocte cum triginta militibus, vt id perageret, exiuit, quo cognito equites, qui castellum custodiebant, illum insequentes, eius exitum custodibus noui castelli per nuncios intimauerunt, quod ille nesciens, quadam die Dominica tentauit peragere cepta, sed nequiuit; deprehensus enim erat. Quapropter ad monasterium Sancti *Oswini* Regis, & martyris fugit, vbi sexta die obsessionis suæ grauiter est vulneratus in crure, dum suis aduersariis repugnaret, quorum multi sauciati; multi vero sunt perempti; de suis quoque nonnulli vulnerati; omnes sunt capti; ille vero in Ecclesiam fugit, de qua extractus in custodiam est positus. Interea Walenses castellum Muntgumerie fregerunt, & homines *Hugonis* Comitis Scrobesbiriæ nonnullos in illo occiderunt, vnde Rex iratus expeditionem cito mandauit, & post festum Sancti *Michaelis* exercitum in Waloniam duxit, ibique homines, & equos quamplures perdidit, qui inde reuersus Comitem *Robertum* ad Bebamburch duci, & eius oculos erui iussit, nisi vxor illius, ac propinquus eius *Moreal* castrum redderent; qua necessitate compulsi castrum reddiderunt. Comes autem forti custodiæ mancipandus ad Windleshoram est ductus, *Moreal* vero factæ traditionis causam regi detexit. Anno millesimo nonagesimo sexto, *Willielmus* Dunelmensis Episcopus apud Windleshoram in curia Regis quarto Nonas Ianuarii, feria secunda obiit, sed Dunelmi est sepultus in capitulo ad Aquilonalem partem, habens ad Austrum corpus *Walcheri* Episcopi, in medio autem *Turgotus* Scottorum quondam Episcopus, & Ecclesiæ ipsius Prior requiescit. Octauis Epiphaniæ celebrato concilio apud Salesbiriam iussit Rex *Willielmo* de Ou in duello victo oculos eruere, & testiculos abscindere, & *Willielmum* * *Deandri* dapiferum illius filium * amitæ illius traditionis conscium, præcepit suspendi, Comitem vero *Odonem* de Campania, scilicet patrem prædicti *Stephani*, *& Philippum* filium *Rogeri* Comitis Scrobesbiriensis, & quosdam alios traditionis participes in custodiam posuit. *Vrbanus* Papa venit in Galliam & apud Clarum montem Quadragesimali tempore Synodo celebrata, hortatus est Christianos, vt Ierusalem proficiscerentur ad debellandos videlicet Turcos, Saracenos, Turcopolos, Persas, aliosq; Paganos, qui tunc temporis Ierosolymam peruaserant, totamque Iudæam Christianis expulsis possidebant; cuius hortatu mox in ipsa Synodo *Raimundus* Comes S. *Egidii*, & cum eo multi alii cruce Christi signati peregrinationem pro Deo se subituros, & quod suaserat peracturos spoponderunt: quibus auditis, de Italia, Germania, Gallia, Anglia, cæteri Christiani ad eandem profectionem certatim se parauere. quorum duces & primates extitere *Adimarus* Podiensis Episcop. cum aliis Episc. quampluribus, *Petrus* heremita, *Hugo* magnus *Philippi* Regis Francorum germanus, *Godefridus* dux Lothariensis, *Stephanus* Comes Carnotensis, *Robertus* Comes Normannorum, *Robertus* Comes Flandrensis, duo germani *Godefridi* ducis sc. *Eustachius* Comes Bononiensis, & *Baldwinus*, *Raimundus* etiam prædictus Comes, *Boamundus* filius *Roberti Wiscardi*, his ergo subsecutus est populus innumerabilis omnium linguarum. *Sampson* Wigorniensis Episcopus ab *Anselmo* Archiepiscopo Doroberniæ in Ecclesia Sancti *Pauli* Lundoniæ, 17. Kal. Iulii Dominica die consecratur. Posthæc *Robertus* Comes Normannorum cum Ierosolymam proficisci cum aliis proponeret animo, nunciis in Angliam missis, germanum suum Regem *Willielmum* petiit, vt inter se pace redintegrata, illi decem mille marcas argenti præstaret, & ab eo Normanniam in vadimonium acciperet, qui mox petitioni eius satisfacere gestiens indixit maioribus Angliæ, vt quisq; illorum pro posse sibi pecuniam festinanter accommodaret. Idcirco Episcopi, abbates, abbatissæ aurea & argẽtea Ecclesiæ ornamenta fregerunt, Comites, Barones, Vicecomites, suos milites, & villanos spoliauerunt, & Regi non modicam summam auri & argenti detulerunt. Rex autem mense Septembris mare transiit, pacem cum germano suo fecit, & 6666. libras illi præstitit, & ab eo Normanniam accepit in vadimonium. anno 1097. rex Anglorum *Willielmus* Quadragesimali tempore Angliam rediit, & post Pascha cũ equestri, & pedestri exercitu secundo profectus est in Waloniam, vt omnes masculini sexus internitioni daret; at ille de eis vix aliquẽ capere, aut interimere potuit, sed de suis nonnullos, & equos perdidit multos. Posthęc *Clitonẽ Eadgarum* ad Scotiam cum exercitu misit, vt in ea *Eadgarũ* consobrinũ suum *Malcolmi* regis filium regem constitueret Dunefaldo patruo suo, qui regnũ inuaserat expulso. Christiani Niceam ciuitatem ceperunt 13. Kal. Iulii Sabbato. Cometa 3. Kal. Octobr. & per 15. dies apparuit. Nonnulli signum mirabile, & quasi ardens in modum crucis eo tempore in cœlo se vidisse affirmabant. Mox inter regem, & Dorobernensem Archiepisc. *Anselmum* orta dissensione (quia ex quo archipræsul factus est, synodum tenere, & praua, quæ per Angliam pullulauerant, non licuit corrigere) mare transiit, & ad tempus in

al. Dealdri.
al. amica.

in Gallia mansit, & post ad *Vrbanum* Papam perrexit Romam. Rex autem circa festum S. *Andreæ* de Anglia Normanniam profectus est. Eximiæ religionis vir *Baldwinus* abbas monasterii S. *Eadmundi*, genere Gallus 2. Kal. Ianuarii obiit. Anno 1098. *Walcelmus* Wintoniensis Episcopus 3. Non. Ianuarii die Dominica obiit. Æstatis tempore *Willielmus* Rex Anglorum iunior ciuitatem, quæ Cynomannis dicitur, magnamq; partem illius prouinciæ per vim suæ ditioni subegit. Interea Hugo Comes Scrobesburiensis Meuaniam Insulam, quæ dicitur consuete Anglesege/ & cum eo *Hugo* Comes de Cestria cũ exercitu adierunt, & multos Walanorum, quos in ea ceperant, occiderunt; quosdam vero manibus vel pedibus truncatis, testiculisq; abscisis excæcauerunt. Quendam etiam prouectæ ætatis presbyterum nomine *Kenredum*, à quo Walani in his quæ agebant, consilium accipiebant, de Ecclesia extraxerunt, & eius testiculis abscissis, & vno oculo eruto linguam illius absciderunt, sed die tertia miseratione diuina illi reddita est loquela. Eo tempore rex Noreganorum magnus filius Regis *Olaui*, filii Regis *Haroldi Harnagri* Orchadas & Meuanias insulas eum suo adiecisset imperio, paucis nauibus aduectus illuc venit, at cum rates ad terram appellere vellet, *Hugo* Comes Scrobesbiriensis cum multis armatis militibus in ipsa maris ripa illi occurrit, & (vt fertur) mox ab ipso Rege sagitta percussus die 7. quo crudelitatem in præfatum exercuerat presbyterum, interiit. Antiochia ciuitas à Christianis 3. Non. Iunii, feria 4. capta est, in qua paucis diebus transactis, lancea, qua mundi saluator in cruce pendens vulneratus fuit, *Andrea* Apostolo Sanctorum mitissimo reuelante in Ecclesia S. *Petri* Apostoli inuenta est, cuius inuentione animati Christiani 4. Kal. Iulii, feria 2. secum illam deferentes de ciuitate exierunt. Et cum Paganis prælio commisso, *Corbaran* principem militiæ *Soldani* regis Persiæ, & Turcos, Arabas, Saracenos, & alias multas gentes in ore gladii fugantes, multisq; millibus occisis Dei virtute plenam victoriam habuerunt, splendor insolitus per totam fere noctẽ 5. Kal. Octobr. emicuit. Eodem anno ossa *Canuti* regis & martyris de tumulo leuata, & in scrinio sunt honorifice collocata. *Rogerus* dux Apuliæ adunato grandi exercitu Capuanam ciuitatem à sua ditione resilientem obsedit. *Vrbanus* Papa comitante secum *Anselmo* Dorobernensi Archiepiscopo, vt illi mandarat, ad concilium, q. apud Barum Kal. Octobr. celebrari constituit, proficiscitur. in quo concilio plurima de fide catholica ab Apostolico disserta sunt facunda ratione; vbi etiam mota quæstione ex parte Græcorum euangelica autoritate probare volentium spiritum sanctũ processionem nõ habere, nisi tantum à patre, præfatus *Anselmus*, sic de negotio tractauit, disseruit, absoluit, vt in eo conuentu nemo existeret, q. non inde sibi satisfactũ* diceret. *al. putaret.*

Anno 1099. Vrbanus *Papa tertia hebdomada Paschæ magnum concilium tenuit Romæ, in quo excommunicauit omnes Laicos inuestituras Ecclesiarum dantes, & omnes easdem inuestituras de manibus Laicorum accipientes, nec non omnes in officium sic dati honoris consecrantes. Excommunicauit etiam eos, qui pro Ecclesiasticis honoribus Laicorum homines fiunt. dicens nimis execrabile videri, vt manus, quæ in tantam eminentiam excreuerant, vt quod nulli Angelorum concessum est, vt Deum cuncta creantem suo signaculo creent, & eundem ipsum pro salute totius mundi Dei Patris obtutibus offerant, in hanc ignaniam, vel stultitiam detrudantur, vt ancillæ fiant earum manuum, quæ diebus & noctibus obscenis contactibus inquinantur, siue rapinis, ac iniustæ sanguinis effusioni addictæ maculantur; & ab omnibus est clamatum, fiat, fiat, & in his consummatum est concilium.* Posthæc Archiepiscopus Lugdunum perrexit. Rex Anglorum *Willielmus* iunior de Normannia rediit Angliam, & in Pentecosten Londoniæ curiam suam tenuit, ac *Ranulfo*, quem negotiorum totius regni exactorem constituerat, Dunelmensem Episcopatum dedit, quem *Thomas* Eboracensis Archiepiscopus ibi mox consecrauit. Idus Iulii feria sexta Ierosolyma à Christianis capta est, & posthæc 11. Kal. Augusti *Godefridus* dux Lothariensis ab omni exercitu in Regem est electus. *Vrbanus* Papa quarto Kalend. Augusti feria quinta obiit. Christiani cum * *Lauedalio* principe militiæ, & secundo in potestate totius regni Babyloniæ ante ciuitatem Aschalonam secundo Idus Augusti eadem feria bellum habentes maximum Christo largiente, mirabili victoria potiti sunt. *al. Luedalio.* *Paschalis* vir venerandus, qui ab *Hildebrando* Papa presbyter fuerat ordinatus, à Romano populo electus die sequenti in Papam est consecratus. Tertio Nonas Nouembris mare littus egreditur, villas, & homines quamplures, boues, & oues innumeras demersit.

Anno ab incarnatione Domini 1100. *Clemens Papa, qui & Wibertus* obiit. Rex Anglorum *Willielmus* iunior dum in noua foresta, quæ lingua Anglorum Ytene dicitur, venatu esset occupatus, à quodam *Waltero* Franco cognomine *Tyrello* sagitta incaute directa percussus vitam finiuit, quarto Nonas Augusti, feria quinta, indictione octaua, & Wintoniam delatus in veteri Monasterio in Ecclesia *Sancti Petri* est tumulatus, nec immerito, vt populi rumor affirmabat, hanc procul dubio magnam Dei esse virtutem, atque vindi-

ctam. Antiquis enim temporibus *Eadwardi* scilicet Regis, & aliorum regum Angliæ prædecessorum eius eadem regio incolis, & Dei cultoribus, & Ecclesiis vberrime renitebat, sed iussu Regis *Willielmi* senioris, hominibus fugatis, domibus semirutis, Ecclesiis destructis terra ferarum tantum colebatur habitatione & inde, vt creditur, causa erat infortunii. nam & antea eiusdem *Willielmi* iunioris germanus *Richardus* in eadem foresta multo ante perierat, & paulo ante suus fratruelis *Richardus* filius ROBERTI Comitis Normannorum, dum & ipse in venatu fuisset à suo milite sagitta percussus, interiit. In loco etiam, quo Rex occubuit, priscis temporibus Ecclesia fuerat constructa, sed patris sui (vt prædiximus) tempore diruta erat. Eiusdem Regis tempore, vt ex parte supradictum est, in sole, luna, & stellis multa signa visa sunt, mare quoq; littus persæpe egrediebatur, & homines & animalia submersit, villas, & domos quamplures subuertit. In pago, qui Barukeshire nominatur, ante occisionem Regis sanguis de fonte tribus septimanis emanauit. Multis etiam Normannis Diabolus in horribili specie se frequenter in siluis ostendens, plura cũ eis de Rege & *Ranulfo*, & quibusdam aliis locutus est. Nec mirum. nam illorum tempore fere omnis legum siluit iustitia, causisq; iustitiæ suppositis, sola in principibus imperabat pecunia. Deniq; eadem tempestate nonnullis regiæ voluntati magis, quam iustitiæ obedientibus, *Ranulfus* contra ius ecclesiasticum, & sui gradus ordinem (presbyter enim erat) ad censum primitus Abbatias, dehinc Episcopatus, quorum patres à vita discesserant, nouiter accepit à Rege, & in singulis annis persoluit ei non modicam summam pecuniæ. cuius potentia tam vehemens extitit, & paruo tẽpore adeo creuit, vt placitatorem, ac totius regni exactorem Rex illum constitueret. Qui tanta potestate adepta, vbiq; locorum per Angliam ditiores, ac locupletiores quosdam rerum, terrarumq; ablatione mulctauit. Pauperiores autem graui iniustoq; tributo incessanter oppressit; multisq; modis, & ante Episcopatum, & in Episcopatu maiores & minores communiter afflixit. Et hoc vsq; ad Regis eiusdem obitum. Nam eo die, quo occisus periit, Cantuariensem Archipræsulatũ, Wintoniensem, & Saresbiriensem præsulatum in sua manu tenuit.

HENRICVS PRIMVS.

REgnauit autem idem Rex *Willielmus* 14. annis, diebus 28. minus, cui successit frater suus iunior *Henricus*. Et mox Nonis Augusti in Westmonasterio à *Mauritio* Londoniensi Episcopo in Regem est consecratus; qui consecrationis suæ die, Sanctam Dei Ecclesiam, quæ fratris sui tempore vendita, & ad firmam erat posita, liberam fecit, & omnes malas consuetudines, & iniquas exactiones, quibus regnum Angliæ iniuste opprimebatur, abstulit, pacem firmam in toto regno suo posuit, & teneri præcepit; legem Regis *Eadwardi* omnibus in commune reddidit, cum illis emendationibus, quibus pater suus illam emendauit, sed forestas, quas ille constituit, & habuit, in manu sua retinuit, nec multo post, id est 7. Idus Septembris *Ranulfum* Dunelmensem Episcopum in turri Londoniæ custodiæ mancipauit, & Dorobernensem Archiepiscopum *Anselmum* de Gallia reuocauit. Interea ab Ierosolymis domũ redierunt Comites *Robertus* Flandrensis, *Eustachius* Bononiensis primitus, deinde *Robertus* Comes Normannorum cum vxore, quam sibi in Sicilia desponsauerat, repatriauit. Posthæc igitur Rex Anglorum *Henricus* maiores natu Angliæ congregauit Londoniæ, & Regis Scottorum *Malcolmi & Margaretæ* reginæ filiam, *Matildem* nomine, sororem etiam regum *Edgari*, *Alexandri*, *& Dauid* in coniugem accepit, quam *Anselmus* Dorobernensis Archiepiscopus Dominica die festiuitatis Sancti *Martini* reginam consecrauit, & coronauit. Venerandæ memoriæ, & vir religionis eximiæ, affabilis, omnibusque amabilis Eboracensis Archiepiscopus *Thomas* 14. Kal. Decembris die Dominica decessit Eboraci, cui successit *Girardus* Herefordensis Episcopus.

Anno milleno centeno primo *Lodouicus* Rex Francorum interfuit curiæ Regis *Henrici* Londoniæ in natiuitate Domini. Dunelmensis Episcopus *Ranulfus* Kalendar. Februar. de custodia calliditate maxima euasit, mare transiit, *Robertum* Comitem Normannorum addiit, eique suasit, vt Angliam hostiliter adiret; nec minus perplures huius terræ principes missis ad eum legatis, rogauerunt, vt Angliam festinato veniret, coronam, & regnum ei promittentes. Ciuitas Glauorna cum principali monasterio, & aliis multis 8. Id. Iunii incendio conflagrauit. *Robertus* igitur Comes Normannorum, equitum, sagittariorum, & peditum congregans multitudinem, in loco, qui Normannica lingua dicitur * Tresport, naues coadunauit; quibus Rex *Henricus* cognitis buzsecarlis præcepit mare custodire, ne quis de partibus Normanniæ fines adiret Angliæ. Ipse vero innumerabili congregato exercitu de tota Anglia non longe ab * Hestinga castra posuit in Suthsaxonia.

al. Vltrespor t. *al. Hastinga.*

xonia. Autumabat enim pro certo fratrem suum illis in partibus naue appulsurum. At ille consilio *Ranulfi* Episcopi, quosdam de Regis Buzsecarlis adeo rerum diuersarum promissionibus fregit, vt fidelitate, quam Regi debebant, postposita, ad se confugerent, & sibi ad Angliam duces existerent. Paratis igitur omnibus cum exercitu nauem conscendit, & circa festum S. *Petri* ad vincula in loco, qui * Portesmudh dicitur, appulit, statimque versus Wintoniam exercitum mouens, apto in loco castra posuit. Cuius aduentu cognito, quidam de primoribus Angliæ, mox ad eum (vt ante proposuerant,) transfugere, quidam vero cum Rege ficta mente remansere. Sed Episcopi, milites gregarii, & Angli animo cōstanti cum illo perstitere, vnanimiter ad pugnam cum ipso descendere parati. Verum sapientiores vtriusq; partis, habito inter se salubri consilio, pacem inter fratres ea ratione composuere, vt tres mille marcas argenti singulis annis Rex persoluere Comiti, & omnibus, suos pristinos honores, quos in Anglia pro Comitis fidelitate perdiderant, restitueret gratuito: similiter & cunctis, quibus honores in Normannia causa Regis ablati fuerant, Comes redderet sine pretio; quibus pacatis Regis exercitus domum, Comitis vero pars in Normanniam rediit, pars in Anglia secum remansit. filius *Eustachii* senioris Comitis Bononiensium *Godefridus* Rex Ierosolymorum, qui præpotens extiterat dux Lothariensium, diem clausit vltimum, & in Ecclesia Golgathana sepultus requiescit. Post cuius obitum Christiani consilio vnanimi eius germanum *Baldewinum* in Regem sibi elegerunt. Ea tempestate *Robertus* de Belesmo Comes Scrobesbiriensis filius *Rogeri* Comitis, arcem (quam in Occidentali Sabrinæ fluminis plaga, in loco, qui dicitur Brige / *Agelfleda* quondam Merciorum domina construxerat, fratre suo *Edwardo* seniore regnante) contra regem *Henricum*, (vt rei probauit exitus) muro lato, & alto restaurare cœpit; cœpit etiam ędificare in Walonia aliam in loco, qui Carrocoue dicitur. Anno 1102. supradictus Comes *Robertus* de Belesmo, qui Comitatum etiam Pontinensis pagi rexit eo tempore, ac in Normannia castella possedit quamplurima: ciuitatem Scrobesbiriam, & castellum in ea situm, castella quoq; Arundel & Tikehil / alimentis, machinis, armis, militibus, & peditibus contra Regem *Henricum* fortiter muniuit. Muros quoq;, ac turres castellorum videlicet Brige / & Carrocoue die noctuque operando perficere modis omnibus festinauit; Walanos quoque suos homines, vt promptiores, sibiq; fideliores, ac paratiores essent ad id faciendum, quod volebat, honoribus, terris, equis, armis, incitauit, variisque muneribus donauit. sed conatus illius, & opera nimis cito sunt impedita. Insidiis enim & conatibus eius per certa indicia detectis, publicum hostem Rex illum pronunciauit. Idcirca mox Walanis, & Normannis, quot tunc habere potuit, in vnum congregatis, ipse, & suus germanus *Arnoldus* partem Stafordensis pagi vastauerunt, ac inde iumenta, & animalia multa, hominesq; nonnullos in Waloniam abduxerunt. At Rex sine dilatione castellum eius Arundel primitus obsedit, & castellis ante illud firmatis, recessit. deinde *Robertum* Lindicolniæ ciuitatis Episcopum cum parte exercitus Tykehil obsidere iussit. ille autem Brige cum exercitu pene totius Angliæ obsedit, machinas quoque ibi construere, & castellum firmare præcepit. interim Walanos, in quibus fiduciam magnam *Robertus* habuerat, vt iuramenta, quæ illi iurauerant, irrita fierent, & ab illo penitus deficerent, & in illum consurgerent, donis modicis facile corrupit. Infra igitur triginta dies ciuitate & omnibus castellis redditis inimicum suum *Robertum* superauit, & ignominiose de Anglia expulit, germanum quoq; illius *Arnoldum* paulo post pro sua perfidia simili sorte damnauit.

al. Moresmuth.

Posthæc in festiuitate S. *Michaelis* *Henricus* Rex fuit Londoniæ apud Westmonasterium, & cum eo principes regni sui omnes, tam Ecclesiastici, quam secularis ordinis, vbi duos de clericis suis duobus Episcopatibus inuestiuit; *Rogerum* videlicet Cancellarium Episcopatu Salesbiriensi, & *Rogerum* Larderarium suum Pontificatu Herefordensi, vbi etiam *Anselmus* Cantuariensis Archiepiscopus magnum tenuit concilium, de his, quæ ad Christianitatem pertinent, considentibus secum Archiepiscopo Eboracensi *Girardo*, Episcopis vero, *Mauricio* Londoniensi, *Willielmo* electo Episcopo Wintoniensi, *Roberto* Lincolniensi, *Samsone* Wigorniensi; *Roberto* Cestrensi, *Iohanne* Batoniensi, *Hereberto* Norwicensi, *Radulfo* Cicestrensi, *Gundulfo* Rofensi, & duobus inuestitis *Rogero*, & alio *Rogero*. * *Osbernus* Episcopus Exoniensis infirmitate detentus interesse non potuit. In hoc concilio plures francigenæ Abbates, & Angli sunt depositi, & honoribus priuati, quos iniuste adquisierunt, aut in eis inhoneste vixerunt, scilicet Wido Perscorensis, *Aldwinus* Ramesiensis, & ille de Middeltune, *Bodricus* de Burch / *Richardus* de Ely / *Robertus* de S. *Edmundo*. Præfatus *Rogerus* Herefordensis Ecclesiæ Episcopus electus Londoniæ infirmitate percussus, mortuus est, & Cancellarius reginæ *Reinelmus* nomine, in loco illius pari inuestitura sub-

al. Osbernus.

ra subrogatus est. Rex Anglorum *Henricus Mariam Matildis* reginæ sororem *Eustachio* Bononiensium Comiti nuptum tradidit. Anno 1103. magna discordia facta est, in Regem *Henricum, & Anselmum* Archiepiscopum, eo quod Archiepiscopus nollet consentire vt Rex daret inuestituras Ecclesiarum, neque communicare iis, quibus Rex iam dederat Ecclesias, quia Apostolicus sibi, & omnibus hoc interdixerat. Vnde Rex præcepit *Girardo* Eboracensi Archiepiscopo, vt consecraret Episcopos, quibus ipse Rex dederat inuestituras, scilicet *Willielmum Giffardum, & Rogerum*, qui fuerat capellanus eius, cui iam dederat, Salesbiriensem Ecclesiam. *Girardus* præceptum Regis suscepit, sed *Willielmus Giffardus* causa iustitiæ illud, & benedictionem *Girardi* Archiepiscopi spreuit. Vnde Regis iudicio omnibus exspoliatus eliminatur à regno, cæteri vero inconsecrati remanserunt. *Reinelmus* autem paulo ante Episcopatum Herefordensem Regi reddidit, quia intellexit se Deum offendisse, in hoc, quod de manu Laici alicuius inuestituram Ecclesiæ suscepisset. Posthæc tenuit Rex curiam suam in Pascha Wintoniæ, vbi *Anselmus* Archiepiscopus post multas iniurias, & diuersas contumelias, quas passus est, rogatus à Rege perrexit Romam 5. Kalend. Maii, sicut ei, & Regi conueniebat, habens in Comitatu *Willielmum* Wintoniensis Ecclesiæ electum Antistitem, & Abbates de Abbatiis depositos: *Richardum* Eliensem, & *Aldwinum* Abbatem Ramesensem. *Robertus* Comes Normanniæ venit in Angliam loqui cum Rege fratre suo, & antequam rediisset de Anglia perdonauit ter mille marcas argenti, quas Rex sibi omni anno per conuentionem debuit. In prouincia etiam, quæ vocatur Barukschire, in loco, qui dicitur Hamstede, visus est à multis sanguis affluere de terra. Eodem anno tertio Idus Augusti magna intemperies venti facta est, quæ tantum damnum fecit * fructibus terræ per Angliam, quantum nunquam viderunt retro actis temporibus, qui tunc vixerunt. Anno 1104. venerandi abbates *Walterus* Eoueshamnensis 13. Kal. Februarii, & *Serlo* Gloecestrensis tertio Nonas Martii obierunt. Rex Anglorum *Henricus* tenuit curiam suam apud Westmonasterium in Pentecosten. Eodē anno 7. Idus Iunii, feria tertia quatuor circuli visi sunt circa solē albi coloris circa horā sextā, quisq; circulus sub alio quasi essent picti. mirati sunt, q̄ hoc videbant, omnes, quasi nunq̄ talia videbant. *Willielmus* Comes de Moretunio exhæredatus est de tota terra sua, quam habuit in Anglia. non facile potest narrari miseria, quam sustinuit illo tempore terra Anglorum propter regias exactiones. *Corpus S.* Cuthberti *Episcopi ob quorundam Abbatum incredulitatem, Pontificante* Ranulfo *Episc. ostensum est, & à* Radulfo *Saiensi Abbate, postmodum Rofensi Episcopo, & deinde Cantuariensi Archiepisc. & fratribus Dunelmensis Ecclesiæ, cum capite Sancti* Oswaldi *Regis & Martyris, Sanctique* Bedæ, *multorumque Sanctorum reliquiis certo indicio incorruptum inuentum est, præsente* Alexandro *Comite* Edgari *Regis Scottorum fratre, postea Rege.* Et hæc translatio eius facta est post annos depositionis eius quadringentos octodecim, & quinq; menses, & 12. dies, qui est annus sextus *Henrici* Regis, & Episcopatus *Ranulfi* sextus. Ab origine mundi secundum *Bedam* & Hebraicam veritatem transacti quinque milia trecenti & octo, secundum 70. interpretes 6308. Anno millesimo centesimo quinto Rex Anglorum *Henricus* transiit mare, omnes autem pene maiores Normannorum ad eius aduentum, spreto Comite domino suo, cui fidelitatem iurauerant, in aurum & argentum Regis, quod ipse de Anglia illuc portauerat, cucurrerunt, eique castra, munitasq; ciuitates tradiderunt. Ille vero Baiocas cum Ecclesia S. *Mariæ*, quæ intus erat, combussit, & Cadomum fratri suo abstulit, & post Angliam rediit, quia Normanniam sibi totam subiugare non poterat, & vt copiosiori pecunia fretus, rediens anno sequenti, quod residuum erat, exhæredato fratre suo sibi subiiceret. Comes vero *Willielmus* de Moretum vbicunq; potuit, rebus & hominibus Regis nocuit, propter honorem suum, quem in Anglia perdiderat. Anno 1106. *Robertus* Comes Normanniæ venit in Angliam, vt loqueretur fratri suo Regi *Henrico*, quem inuenit apud Northamtun. Tunc Comes quæsiuit ab eo, vt redderet sibi ea, quæ acceperat super eum in Normannia, cui Rex omnia contradixit, quamobrem Comes iratus mare transiit.

al. frugibus.

In prima vero septimana Quadragesimæ, feria sexta 13. Kal. Martii in vespera ostensa est quædam insolita stella, & per 15. dies, eodem modo, eadem hora visa est lucere inter Austrum, & Occidentē. Parua quidem visa est, & obscura, sed splendor, qui de ea exiuit, valde erat clarus, & quasi ingens trabes de Orientali, & Aquilonali parte claritas se ingessit in eandem stellam. Quidam dixerunt se plures insolitas stellas vidisse illo tempore. In cœna autem Domini visæ sunt duæ lunæ, paulo ante diem, vna in Oriente, altera in Occidente, & vtraq; plena, & erat eo die 14. luna, quo anno facta est nimis execrabilis contentio inter Imperatorem de Alemannia *Henricum, & filium eius Henricum*, ita quod in bello congressi sunt, & pater à filio peremptus est, cum regnasset annos quinquaginta. cui succes-

successit filius eius prædictus *Henricus*. Rex Anglorum *Henricus* ante Augustum mensem transiuit mare, vadens in Normanniam, cui omnes fere primi Normannorum se dederunt, exceptis *Roberto* de Belesmo, & *Willielmo* de Moreteon, & paucis aliis, qui se tenebant cum Comite *Roberto*. Rex Anglorũ *Henricus* in assumptione *S. Mariæ* venit Beccum, vbi ipse, & *Anselmus* Archiepiscopus colloquentes ad inuicem concordati sunt. non multo post idem Archiepiscopus iussu & rogatu Regis Angliam rediit. Posthac Rex *Henricus* congregato exercitu ad quoddam castrum Comitis de Moreteon, quod de * Tenerchebra perrexit, & obsedit illud. Interea dum ibi moraretur, venit *Robertus* Comes frater eius super eũ cum exercitu suo, in vigilia *S. Michaelis*, & cum eo *Robertus* de Belesmo, & *Willielmus* Comes de Moreteon. facto igitur congressu rex *Henricus* victoriam adeptus est. Ibi captus est *Robertus* Comes Normanniæ, & Comes *Willielmus* de Moreteon, & *Robertus* de Stuteuilla, & *Willielmus Crispinus*, & multi alii cum illo capti sunt. *Robertus* autem de Belesmo in fugam versus est. his ita gestis Rex *Henricus* subegit sibi totam Normanniã, & secundum voluntatem suam disposuit; & hoc per literas *Anselmo* Archiepiscopo indicauit. Anno 1108. *Edgarus* Rex Scottorum 6. Idus Ianuarii obiit, cui *Alexander* frater suus successit. Normannia sub regia pace disposita, duceq; Normannorum *Roberto* & *Willielmo* Comite Moreteoni in Angliam sub captione præmissis, rex ipse ante Pascha in regnũ suum reuersus est. In Kalend. Augusti conuentus omnium Episcoporum, abbatum, & procerum regni Londoniæ factus est, & per tres dies absente *Anselmo* Archiepiscopo, inter regem & Episcopos satis actum est de Ecclesiarum inuestituris; quibusdam ad hoc nitentibus, vt rex eas faceret more patris, & fratris sui, non iuxta præceptum, & obedientiam Apostolici. Nam *Paschalis* Papam sententia, quæ inde promulgata fuerat, firmus stãs concesserat omnia, quæ Papa *Vrbanus* æque vt inuestituras interdixerat; ac per hoc Regem sibi de inuestituris consentaneum fecerat. Dehinc præsente *Anselmo*, astante multitudine, annuit Rex & statuit; vt ab eo tempore in reliquum nunquam, per donationem baculi pastoralis, vel annuli quisquam de Episcopatu, aut abbatia per Regem vel quamlibet Laicam manum in Anglia inuestiretur; concedente quoque *Anselmo*, vt nullus in prælationem electus pro hominio, quod regi faceret, consecratione suscepti honoris priuaretur. *Girardus* Archiepiscopus Eboracensis sua manu imposita manui *Anselmi*, vt ipse volebat, interposita fide sua, pollicitus est, se eandem subiectionem, & obedientiam ipsi, & successoribus eius in Archiepiscopatu exhibiturum, quam illi promiserat, cum ad Herefordensem Ecclesiam ab eo sacrandus esset. *Willielmus Gifardus* Wintoniensis, *Rogerus* Salesbiriensis, *Reinelmus* Herefordensis Ecclesiæ, *Willielmus* Excestrensis, & *Vrbanus* Glamorgacensis Ecclesiæ, quæ est in Walonia, electi Episcopi simul Cantuariam venerunt, & tertio Idus Augusti Dominica pariter ab *Anselmo* consecrati sunt, ministrantibus sibi in hoc officio suo suffraganeis sedis suæ *Girardo* scilicet Eboracensi Archiepiscopo, *Roberto* Lincolniensi, *Iohanne* Bathoniensi, *Herberto* Norwicensi, *Roberto* Cestrensi, *Radulfo* Cicestrensi, *Ranulfo* Dunelmensi. Nullus certe fuit tunc temporis, qui meminisset retro actis temporibus simul tot pastores electos, & consecratos in Anglia, nisi *Edwardi* senioris tempore, quando *Pleigmundus* Archiepiscopus septem Episcopos septem Ecclesiis in vna die consecrauit. Eodem anno *Mauricius* Londoniensis Episcopus, *Richardus* Abbas Eliensis, *Robertus* Abbas de Sancto *Edmundo*, *Milo Crispinus*, *Robertus* filius *Haimonis*, *Rogerus Bigot*, *Richardus* de Reduers vita discesserunt. Anno millesimo centesimo octauo *Gundulfus* Episcopus Rofensis Ecclesiæ obiit Nonis Martii. *Henricus* Rex Anglorum pacem firmam, legemque statuit, vt si quis in furto, vel latrocinio deprehensus fuisset, suspenderetur. Monetam quoq; corruptam & falsam sub tanta animaduersione corrigi statuit, vt quicunque falsos denarios facere deprehensus fuisset, oculos, & inferiores corporis partes sine vlla redemptione amitteret, & quoniam sæpissime dum denarii eligebantur, flectebantur, rumpebantur, respuebantur, statuit, vt nullus denarius vel obolus, quos & rotundos esse iussit, aut etiam quadrans, si integer esset, respueretur. Ex quo facto magnum bonum toti regno prouisum est, quia & ipse Rex hæc in secularibus ad releuandas terræ ærumnas agebat. *Girardus* Eboracensis Archiepiscopus obiit, pro quo *Thomas* fratruelis prædecessoris sui *Thomæ* eligitur. *Philippus* Rex Francorum obiit, cui *Lodouicus* filius suus successit. *Anselmus* Archiepiscopus, vt Rex ei rogauerat, RICHARDVM electum Pontificem Londoniensis Ecclesię in capella sua apud Paggaham consecrauit, ministrantibus ei in hoc officio *Willielmo* Wintoniensi Episcopo, *Rogero* Salesbiriensi, *Radulfo* Cicestrensi, & *Willielmo* Excestrensi, accepta prius ab eo consueta professione de obedientiã, & subiectione sua. Posthæc Cantuariam veniens *Radulfum* Satensem Abbatem virum Religiosum pro *Gundulfo* ad Ro-

al. Tenerkebrei.

fensem Ecclesiam tertio Idus Augusti Episcopum consecrauit, ministrantibus ei in hoc officio *Willielmo* Wintoniensi Episcopo *Radulpho* Cicestrensi, & *Richardo* Londoniensi. Qui *Richardus* more antecessorum suorum honorauit ipso die matrem suam Ecclesiam Cantuariensem honesto munere.

Hæc sunt statuta de Archidiaconibus, Presbyteris, Diaconibus, Subdiaconibus, & Canonicis in quocunque gradu constitutis, quæ anno Dominicæ incarnationis millesimo centesimo octauo statuerunt Anselmus *Cantuariensis Archiepiscopus, &* Thomas *Eboracensis Archiepiscopus electus cum eo, omnesque alii Episcopi Angliæ in præsentia gloriosi regis* Henrici *assensu Comitum & Baronum suorum. statutum est, vt Presbyteri, Diaconi, Subdiaconi, caste viuant, & fœminas in domibus suis non habeant præter proxima consanguinitate sibi iunctas, secundum hoc quod Sancta Synodus Nicena definiuit. Illi vero Presbyteri, Diaconi, Subdiaconi, qui post interdictum Londoniensis concilii fœminas suas tenuerunt, vel alias duxerunt, si amplius Missas celebrare voluerunt, eas omnino à sese sic faciant alienas, vt nec illæ in domos eorum, nec ipsi in domos earum ingrediantur, sed nec in aliqua domo scienter conueniant, neque huiusmodi fœminæ in territorio Ecclesiæ habitent; si autem propter aliquam honestam causam eos, vel eas colloqui oporteat, cum duobus legitimis testibus extra domum colloquantur. si vero in duobus, aut tribus legitimis testibus, vel publica parochianorum fama aliquis eorum accusatus fuerit, quod hoc statutum violauerit; purgabit se adductis secum ordinis sui idoneis testibus sex, si Presbyter fuerit, si autem Diaconus quatuor, si Subdiaconus duobus. Cui autem hæc purgatio defecerit, vt transgressor statuti sacri iudicabitur. Illi autem Presbyteri, qui diuini altaris, & sacrorum ordinum contemptores, prælegerunt cum mulieribus habitare, à diuino officio remoti, omnique Ecclesiastico beneficio priuati, extra chorum ponantur infames pronuntiati; qui vero rebellis, & contemptor fœminam non reliquerit, & Missam celebrare præsumpserit, vocatus ad satisfactionem si neglexerit, excommunicetur. Eadem sententia Archidiaconos, & Canonicos omnes complectitur, & de mulieribus relinquendis & de vitanda earum cohabitatione, & de districtione censura, si statuta transgressa fuerint. Iurabunt etiam Archidiaconi omnes quod pecuniam non accipient pro toleranda transgressione huius statuti, nec patientur Presbyteros, quos sciunt fœminas habere, Missam cantare, vel vicarios habere; similiter, & Decani iurabunt. Archidiaconus vero vel Diaconus siue Decanus, qui hac iurare noluerit, Archidiaconatum vel Decanatum perdet. Presbyteri vero, qui relictis mulieribus Deo & sacris altaribus seruire elegerint 40. diebus ab officio cessantes, pro se interim vicarios habebunt, iniuncta eis pœnitentia secundum hoc quod Episcopis eorum visum fuerit.*

Anno millesimo centesimo nono *Anselmus* Dorubernensis archiepiscopus vndecimo Kal. Maii, feria quarta Cantuariæ obiit, & sequenti die, quæ fuit cœna Domini honorifice sepelitur. Rex Anglorum *Henricus* circa Rogationes Angliam rediit, & curiam suam apud Westmonasterium in Pentecosten tenuit. vbi *Thomas* Eboracensis Ecclesiæ Archiepiscopus electus à *Richardo* Londoniensi Episcopo quinto Kalend. Iulii Londoniæ consecratur, & post ab *Vlrico* Cardinali pallium, quod sibi Papa miserat, in Kalend. Augusti die Dominica Eboraci suscepit, & ipso eodem die *Turgodum* Dunelmensem Priorem ad Episcopatum Sancti *Andreæ* de Scotia, qui dicitur * Centrimunt, consecrauit. Eodem anno rex *Henricus* Abbatiam Eliensem ad Episcopalem mutauit sedem, & *Herueum* Bancornensem Episcopum eidem Ecclesiæ præfecit. Stella cometa mense Decembris visa est circa lacteum circulum crinem in Australem cœli dirigens plagam. Anno 1110. rex Anglorum *Henricus* dedit filiam suam *Henrico* regi Teutonicorum in coniugem. Eodem anno diuersa per Angliam signa monstrata sunt. Terræ motus Scrobesbiriæ factus est maximus; fluuius, qui Trenta dicitur, apud Notingham à mane vsque ad horam diei tertiam spatio vnius milliarii exsiccatus est, ita vt homines sicco vestigio incederent per alueum. Stella cometa sexto Idus Iulii apparuit, & per tres hebdomadas lucere visa est. Anno milleno centeno decimo primo, rex *Henricus* Teutonicorum Romam venit, *Paschalem* Papam cepit, & in custodiam posuit: sed postmodum ad pontem via salaria vbi Paschalem festiuitatem in campo celebrauerunt, pacem cum eo fecit. *Baldwinus* Comes Flandrensium moritur, cui *Baldwinus* filius suus successit. Rex Anglorum *Henricus* Flandrenses, qui Northimbriam incolebant, cum tota supellectili sua in Waloniam transtulit, & terram, quæ nominatur Ros, incolere præcepit. Nouum autem monasterium, quod infra murum Wintoniæ constructum erat, agente *Willielmo* Wintoniensi Episcopo, rex extra murum construi iussit, & non multo post mare transiit. Eodem anno hyems asperrima, fames valida, mortalitas hominum, pestis animalium agrestium simul, & domesticorum, & strages auium permaxima fuit. Anno 1112. *Samson* Wigorniensis Archiepiscopus 25. tertio Nonas Maii die dominica obiit.

al. centrumunt

Rex

Rex Anglorum *Henricus* Comitem *Robertum* de Beleasmo in Keresburga mense Octobris in custodiam posuit. Anno 1113. ciuitas Wigorna cum principali Ecclesia, & omnibus aliis, nec non & castello 13. Calend. Iulii igne concremata est. de monachis vnus vtilissimus monasterio cum duobus seruientibus & quindecim de ciuibus igne conflagrauerunt. Rex Anglorum *Henricus* mense Iulio Angliam rediit, & Comitem *Robertum* de Beleasmo de Normannia ductum apud Warham in custodia arctissima posuit. viri probitatis eximiæ venerabilis domus prior *Thomas & Cholemannus* Sanctæ *Mariæ* Wigornensis Ecclesiæ nobiles cœnobitæ quarto Nonas Octobris sabbato modum fecerunt huic vitæ. *Teulfus* Regis capellanus quinto Cal. Ianuarii die dominica Wigornensem Episcopatum apud Windleshoram suscepit. Anno 1114. filia Regis *Henrici* Anglorum *Matildis* octauo Idus Ianuarii *Henrico* Imperatori Romanorum desponsata est Magontiæ, & in imperatricem consecrata. *Thomas* iunior Eboracensis Archiepiscopus sexto Calend. Martii feria tertia obiit; quo ægrotare incipiente dixerunt ei medici sui, quod non conualesceret, nisi per coitum, quibus ille respondit. Væ ægritudini cui competit medicina luxuriæ, & sic virgo electus à Domino vitam finiuit temporalem. *Radulfus* Episcopus Rofensis sexto Calendas Maii die Dominica ad Archiepiscopatum Cantuariensem apud Windleshoram eligitur. Ciuitas Cicestra cum principali monasterio per culpam incuriæ tertio Nonas Maii feria tertia flammis consummata est. * *Turstinus* Regis capellanus [*al. Torstanus.*] ad Eboracensem Archiepiscopatum die assumptionis Sanctæ *Mariæ* eligitur Wintoniæ, & *Arnulfus* abbas de Burch ad Herefordensem Ecclesiam eligitur Episcopus. *Henricus* Rex Anglorum postquam exercitum in Waloniam duxit, ante festum S. *Michaelis* mare transiit. fluuius, qui dicitur Medewai / per nonnulla miliaria sexto Idus Octobris ita à se defecit, vt in medio alueo sui etiam paruissimæ naues elabi aliquatenus non possent. Tamisia etiam in eadem die similem defectum sensit; nam inter pontem & Regiam turrem, & etiam sub ponte in tantum fluminis ipsius aqua diminuta est, vt innumera hominum, & puerorum multitudo pedibus illud transuadarent, aqua vix genua illorum attingente. Durauit hic aquæ defectus à medio noctis præcedentis vsq; in profundas tenebras noctis subsequentis. similem quoque aquarum defectum ipso die apud Gernemuthe / & in aliis locis per Angliam certo relatu contigisse didicimus. Anno 1115. hyems extitit asperrima, ita vt omnes fere per Angliam pontes glacie frangerentur. Imperator *Henricus* postquam diu Coloniam obsedit, & multos suorum campestri prælio perdidit, apud ciuitatem Nussam pacem iuramento fecit. *Radulfus* Dorobernensis Archiepiscopus ab *Anselmo* sanctæ Romanæ Ecclesiæ legato quinto Calendas Iulii die Dominica pallium suscepit Cantuariæ, & ipso die cum magno honore consecratus est, ibique fuerunt congregati totius Angliæ Episcopi. *Teoulfus* Wigornensis Episcopus obiit, & *Wilfridus* Episcopus de Sancto Dauid in Walonia est vsq; ad illum Episcopi extitere Brittonici, cui *Barnardus* cancellarius reginæ successit. In octauis Apostolorum *Petri & Pauli* magnum concilium à Cono Romanæ Ecclesiæ Cardinali Catalaunis celebratum est. In quo excommunicauit Episcopos, qui concilio non interfuere; quosdam etiam degradauit, & plurimos abbates suis baculis priuatos de sedibus deposuit, Ecclesiasticum illis interdicens officium. Rex Anglorum *Henricus* mense Iulio Angliam rediit. *Turgotus* quondam Ecclesiæ Dunelmensis Prior, tunc autem Episcopus Scottorum, rediens Dunelmum, ibidem vita decessit. *Reinelmus* Herefordensis Episcopus circa festiuitatem omnium Sanctorum obiit, huic *Gosfridus* Regis capellanus successit. *Radulfus* Archiepiscopus Cantuariæ *Arnulfum* abbatem de Burch ad Rofensem, & *Gosfridum* Regis capellanum ad Herefordensem Ecclesiam die sancti *Stephani* martyris Episcopos ordinauit Cantuariæ. Anno 1116. *Griffinus* filius *Res* verno tempore Waloniæ prædam egit, & castella incendit, eo q; Rex Angliæ *Henricus* particulam de terra patris sui ei dare noluit.

Comites & Barones totius Angliæ apud * Salesberiam [*al. Sereberiam.*] decimo quarto Calendas Aprilis conuenerunt. habita est ibi causa de querela, quæ inter Archiepiscopum Cantuariensem *Radulfum*, & electum pontificem *Turstinum* Eboracensem per integrum annum versata fuerit. hic electus, cum ab ipso pontifice moueretur vt Ecclesiæ Cantuariensi faceret, quod debebat, & benedictionem suam Ecclesiastico more susciperet, respondit, benedictionem quidem se libenter suscipere velle, sed professionem quam exigebat nulla ratione se facturum. Rex autem *Henricus* vbi aduertit *Turstinum* in sua peruicacia stare, aperte protestatus est, illum aut morem antecessorum suorum tam in professione facienda, quam in aliis dignitati Ecclesiæ Cantuariensis ex antiquo iure competentibus, executurum, aut Episcopatu Eboracensi cum benedictione funditus cariturum; his auditis, ille sui cordis consilio inpræmeditatus * cedens [*al. credens.*] renunciauit pontificatui, spondens Regi &

Archiepiscopo se dum viueret illum non reclamaturum, nec aliquam calumniam inde moturum, quicunque substitutus fuisset. *Owinus* Rex Walanorum occiditur. Eodem tempore Rex Anglorum *Henricus* mare transiit, comitante secum *Turstino* Eboracensi electo, sperante se reuestituram sui pontificatus recuperaturum, & ex regio iussu benedictionem ab Arbhiepiscopo sine exactione professionis adepturum. *Anselmus* prædictus sanctæ Romanæ Ecclesiæ legatus, qui pallium Archiepiscopo Cantuariæ à Roma detulerat, circa mensem Augustum reuersus à Roma, venit Normanniam ad Regem *Henricum* literas Apostolici deferens, quæ illi vices apostolicas in Anglia administrare concedebant. Quod cum mox per omnem Angliam diuulgaretur consilio reginæ & quorumlibet Nobilium Cantuariensis Archiepiscopus *Radulfus* transacta natiuitate Sanctæ *Mariæ*, transiit mare, Regem adiit, illumq; Rotomagi consistentem reperit, & cum ipso de negotiis pro quibus venerat, iuxta rerum ordinem diligenter agens, ad consilum eius Romani itineris viam ingreditur. Anno 1117. apud Cirencastre secundum Henrici Regis præceptum, nouum opus est inceptum. Apud Longobardiam magno terræ motu facto & vt testati sunt, qui nouere, quadraginta dierum spatio durante plurima domorum ædificia corruerunt: & quod visu, dictuq; constat mirabile, villa quædam pergrandis mota est repente de statu proprio, iamq; ab omnibus in loco longe remoto consistere cernitur. Viri Mediolani patriciæ dignitatis dum de repub. tractantes sub vna residerent turri, auribus omnium vox foris insonuit, vnum ex illis nomine vocans, & festinato exire rogans: quo tardante, persona quædam apparuit quæ vocatum virum, vt egrederetur, prece obtinuit, exeunte illo turris repente cecidit, & omnes, qui ibidem erant, casu miserabili oppressit. Calend. Decembris extiterunt nimia tonitrua, & fulgura, quæ secuta est magna pluuiarum inundatio, & grandinis. & tertio Idus eiusdem mensis Luna primo sanguinea, & postea obtenebrata apparuit. *Robertus* Cestrensis Episcopus obiit. Anno 1118. sacræ memoriæ Paschalis papa decimo quarto Calend. Februarii defungitur, & loco eius *Ioannes* quidam *Gaita* natus, est substitutus, & mutato nomine *Gelasius* est nuncupatus. hic in monasterio montis *Cassini* ab infantia monachus est nutritus, & adultus in ministerio venerabilium apostolicorum *Desiderii*, *Vrbani*, *& Paschalis* assiduus fuerat Cancellarii officio functus.

Rex Henricus Teutonicus, qui & Romanus Imperator, audiens papam esse defunctum, Romam aduolat, & Bracarensem episcopum iam anno præterito ab eodem Papa Beneuenti excommunicatum, cedente ab vrbe *Gelasio*, papam instituit, & ex *Burdino Gregorium* nominauit. *Matildis* regina Anglorum pridie Kal. Maii apud Westmonasterium obiit, & in ipso monasterio decenter est sepulta. Eodem tempore plures Normannorum fidelitatem, quam Regi *Henrico* iurauerant, postponentes, ad Regem Francorum *Lodowicum*, principesq; eius, aduersarios scilicet ipsius naturalis domini sui non veriti iustitiam se transtulerunt. *Robertus* Comes de Mellento moritur. Præfatus papa *Gelasius* per mare Burgundiam venit, & aduentus eius mox Galliæ innotuit qui decimo septimo Calend. Februarii missa per Gallias epistola Archiepiscopis, Episcopis, abbatibus, clericis, & principibus conquestus est se ab Imperatore de Roma violenter expulsum esse, & Bracharensem Episcopum excommunicatum, in Apostolicam sedem intrusum: simul exhortans, vt ad matris Ecclesiæ vltionem communibus auxiliis, sese præpararent. his discurrentibus per prouincias literis, excitati potentes quique, cum mediocribus occurrere apostolico, & certatim parabant interesse concilio, quod ipse disposuit se media Quadragesima Remis celebraturum. hoc anno Ecclesia quædam in Anglia apud villam, quæ dicitur * Momerfeld, à *Gaufrido* Herefordensi Episcopo dedicata, redeuntibus ad propria, qui ad dedicationem venerant, post aeris serenitatem, quæ prius extiterat, nimia repente cum tonitruo orta est tempestas maxima, qua perculsi quidam interiere, dum loco, in quē venerant, cedere non valerent. erant quidem numero quinque, tres scilicet viri, & duæ fœminæ, quarum vna ictu fulmineo percussa occubuit, altera vero ab vmbilico vsque ad pedum vestigia misere percussa, & ignita decidit: viris duntaxat vix vitæ reseruatis, quinque etiam caballi eorum fulmine interierunt. Anno 1119. *Gelasius* papa apud Cluniacum obiit, ibidemque sepelitur. In cuius locum Cardinales, aliique Romani, qui eum illuc secuti fuerant, *Widonem* Vienensem Archiepiscopum substituerunt, eumque *Calixtum* nominauerunt. Dumque in Burgundia hæc geruntur, apostolatus Romanæ Ecclesiæ à supradicto *Gregorio* administratur. super his duobus ita in papatum sublimatis, orbis concussus in studia partium diuiditur, atque aliis hunc, aliis illum fauore prosequentibus, graui Ecclesia scandalo percellitur. *Gaufridus* Herefordensis Episcopus quarto Nonas Februarii, & *Herbertus* Norewicensis Episcopus decimo Calendar. Septembris obierunt.

al. Mormerfeld.

Terræ

Terræ motus magnus in pluribus locis per Angliam factus est 4. Cal. Octobris die Dominica circa horam diei tertiam.

Calixtus papa decimo tertio Kal. Nouembris generale concilium constituit Remis. ad hoc concilium multiplex factus est Archiepiscoporum, Episcoporum, Abbatum, & principum diuersarum prouinciarum concursus, cum clericorum, ac plebium multitudine numerosa. Numeratæ sunt ibi personarum pastoralium virgæ 424. inter quos & *Turstinus* Eboracensis electus Archiepiscopus, vix quandoq; licentia à rege impetrata propter suum proficiscitur negotium. præmiserat autem rex legatum suum ad apostolicum, quatenus & hoc ei inter alia diceretur, ne Eboracensem electum, aut sacraret, aut ab alio nisi ab archiepiscopo Cantuariæ, vti moris esse solebat, sacrari vel iuberet, vel permitteret. Ad hoc Apostolicus: Ne putet (inquit) rex, me de negotio, de quo agit, *quamuis ratione eius careat petitio, secus acturum, quam ipse velit. nec enim me vnquam ad hoc mea tulit voluntas, vt antiquam Cantuariensis Ecclesiæ dignitatem humiliem. sed mane Dominicæ diei præcedentis diem præstituti concilii (*Turstino* ad consecrationem pontificatus præparato) legati Cantuariensis Archiepiscopi calumniati sunt eius consecrationem à Cantuariensi Archiepiscopo debere fieri, sicut mos antiquus, & vsque in præsens obseruatus exigeret: ad quod apostolicus: nullam, inquit, iniustitiam Ecclesiæ Cātuariensi facere volumus, sed salua illius dignitate, quod proposuimus, exequemur. Consecratus tamen est ab Apostolico *Turstinus*, *Ranulfo* Dunelmensi Episcopo (qui ad prohibendam hanc consecrationem à rege fuerat missus) nec dum aduenięte, postea autem venit. postera die residentibus ordine in consilio Ecclesiasticorum graduum personis, assidente quoque rege Francorum *Lodowico*, multisq; aliis principalibus viris, ex consensu cunctorum patrum renouantur statuta de statuendis, & rescidenda de rescidēdis, quorum hæc sunt quinque capitula. *Quæ sanctorum patrum sanctionibus de prauitate symoniaca stabilita sunt, nos quoque sancti Spiritus iudicio, & auctoritate sedis Apostolicæ confirmamus, si quis ergo vendiderit, aut emerit vel per se, vel per quamlibet submissam personam, Episcopatum, Abbatiam, decanatum, archidiaconatū, presbyteratum, præposituram, præbendam, altaria, vel qualibet ecclesiastica beneficia, promotiones, ordinationes, consecrationes, dedicationes ecclesiarum, clericalem tonsuram, sedes in choro, aut qualibet ecclesiastica officia, & vendens, & emens dignitatis & officii sui, ac beneficii periculo subiaceat: quod nisi resipuerit anathematis mucrone perfossus ab Ecclesia Dei, quam læsit, modis omnibus abscindantur: Episcopatuum, Abbatiarum, aut quarumlibet Ecclesiasticarum possessionum inuestituram per manum Laicam fieri penitus prohibemus. Quicunque igitur Laicorum deinceps inuestire præsumpserit, anathematis vltioni subiaceat. Porro qui inuestitus fuerit, honore, quo inuestitus est, absque spe recuperationis omnimodo careat. vniuersas Ecclesiarum possessiones inconcussas in perpetuum, & inuiolatas esse decernimus. Quod si quis eas abstulerit, aut inuaserit, aut potestate tyrannica detinuerit, iuxta illud beati* Symmachi *capitulum anathemate perpetuo feriatur, nullus Episcopus, nullus presbyter, nullus omnino de clero Ecclesiasticas dignitates, vel beneficia cuilibet, & quasi hæreditario iure derelinquat: illud etiam adiiciętes præcipimus, vt pro baptismatis, chrismatis, olei sacri, ac sepulturæ acceptione nullum omnino pretium exigatur: presbyteris, diaconibus, subdiaconibus concubinarum, & vxorum contubernia penitus interdicimus. si qui autem huiusmodi reperti fuerint ecclesiasticis & officiis priuentur, & beneficiis. sane si neque sic immunditiam suam correxerint, communione careant Christiana.* Hæc concilii decreta *Henrico* imperatori, cum non longe abesset, ex concilio primum per honestas personas, ad vltimum per ipsum apostolicum mandātur, vt ante separationem concilii notum esset, vtrum Ecclesiis per regnum, & singulas quasque sibi subiectas prouincias consentiat canonicas electiones, videlicet vt Episcopi, & Abbates eligantur ab Ecclesia, & liberas consecrationes, vt vbi & à quibus oporteat electi consecrentur, vt per inuestituram pastoralis virgæ & annuli, per ostium, id est, *Christum* ingrediantur & inuestituram rerum Ecclesiasticarum nihil omnino sibi laicalis exigat persona: ad hæc ille respondit nihil in his se prætermissurum, quod sui iuris esset, suorumq; sibi contulit antiqua consuetudo progenitorum. Quandoq; tamen flexus auctoritate generalis concilii tria illa priora concessit. vltimum vero scilicet inuestituram rerum Ecclesiasticarum concedere noluit. Quapropter, reuerso ad concilium papa excommunicandus decernitur. Quod cum quidam in concilio ægre ferrent, sententiam protulit Apostolicus, vt qui in hoc scandalizarentur, exeuntes, à fratrum consortio separarentur; proposito de illis septuaginta exemplo, qui cum de carne Domini manducanda, & sanguine bibendo scandalizarentur, retro abierunt, & iam cum illo non ambulabant, & quoniam, inquit, *qui non colligit cum Domino, spargit, & qui non est cum eo, aduersus illum est*, illam inconsutilem tunicam desuper contextam scilicet sanctam Ecclesiam, qui nobiscum sentiendo indiscissam seruare nolunt, dissentiendo à

al. quauis ratione secus acturum

nobis discindere contendunt. talia sermocinãte Apostolico illico omnes in eundem consensum reducti in imperatorem *Henricum* excommunicationis sententiam iaculantur.

Tandem post dies aliquot dissoluto concilio *Henricus* rex Anglorum offensus *Turstino* Archiepiscopo, quod præter consensum suum, non vti mos antiquus exigebat, se consecrari fecisset, interdixit ei reditum in omnem dominationis suæ locum. Post hæc *Calixtus* papa Gisortium venit, quo ad eius colloquium rex Anglorum occurrit. acta sunt multa inter illos, quorum gratia par erat tantas conuenisse personas; inter quæ rex à papa impetrauit, vt omnes consuetudines, quas pater suus in Anglia, & in Normannia habuerat, sibi concederet, & maxime vt neminem aliquando legati officio in Anglia fungi permitteret, si non ipse (aliqua præcipua querela exigente, quæ ab Episcopis regni sui terminari non posset) hoc fieri à papa postularet, quibus omnibus pro statu temporis definitis, papa rogat regem *Turstino* amicum fieri, eumq; pontificatui, ad quem ipsum consecrauerat, pro amore suo restitui. at rex hoc se, dum viueret, nõ facturum in sua fide spopõdisse confessus est, & ille, ego Apostolicus sum, & si feceris, quod postulo ab hac fidei sponsione te absoluam. Tractabo de hoc ait, & quod consilii mei tenor inuenerit, tibi notificabo. hinc à papa recessit, cui per internuncios de negotio ita respondit: Pro amore vestro, qui tantopere postulatis, ea conditione *Turstinum* admitto in pontificatum, vt subiectionem, quam prædecessores eius fecerant Ecclesiæ Cantuariensi faciat, aliter, me regnante, Ecclesię Eboracensi non præsidebit. his ita gestis, abeunte apostolico, *Turstinus* remansit in Gallia. *Willielmus* filius *Henrici* regis, & *Matildis* reginæ cũ esset iuuenis septendecim annorum, accepit vxorem filiam Comitis Andegauensis: *Baldewinus* Comes Flandrensium moritur ex vulnere, quo apud Ou vulneratus fuerat.

Anno 1120. rex Anglorum *Henricus*, & rex Francorum *Lodowicus* post multa suarum partium detrimenta, die præstituta ineunt colloquia; quo ex consensu cõcordiæ peracto, iussu regis *Henrici* filius eius *Willielmus*, facto regi Francorum *homagio, Normanniæ sub illo suscepit principatum. Ita redeuntibus in pacem regibus, tota tumultuantis Normanniæ seditio comprimitur: & qui contra dominum suum *Henricum* regem arma leuauerãt, curuata sub eius dominio ceruice, redeunt. Et quoniam in concordia regum facienda *Turstinus* Archiepiscopus vigilantem se, ac diligentem exhibuit, hac sui efficacia proniorem ad sese recipiendum regis animum inflexit. ad hoc epistola Apostolici ad regem iam parantẽ redire in Angliam directa *Turstinum* suscipere Archiepiscopum, & in *eam præcepit Ecclesiam, omni postposita occasione, & excusatione, restituere. sed ad hoc præceptum, quid potissimum respondeat, rex distulit, donec redisset in Angliam; vbi congregato concilio quid facto opus esset, maturius perquireret.

al. hominio · *al. suam*

Normanniæ principes, iubente rege, filio suo *Willielmo* iam tunc octodecim annorum hominium faciunt, & fidelitatem iurant, & securitatem sacramentis affirmant. Itaq; rex omnibus, qui contra se insurrexerant vel deuictis, vel repacificatis, cunctisque ad votum prospere peractis, quinto profectionis suæ anno, necdum completo, lætior solito in Angliam multo nauigio reuehitur. delegauerat autem filio suo, cunctoq; Comitatui illius nauem, qua nulla in tota classe videbatur melior, sed vt euentus *ostendit, nulla infœlicior. patre namque præeunte paulo tardius, sed infœlicius sequebatur filius. Naue quippe non longe à terra in ipso velificationis impetu super scopulos (qui dicuntur Chaterase) delata, ac dissoluta, filius regis cum omnibus, qui secum erant, interiit sexto Calendas Decembris, feria quinta, noctis initio apud Barbeflet. mane facto thesaurus regis, qui in naui fuerat, inuenitur per arenas, corpora vero pereuntium nulla. perierunt cum regis filio frater suus Nothus *Richardus* Comes cum filia regis, quæ erat vxor *Rotronis*, & *Richardus* Comes Cestrensis cum vxore sua nepte regis, sorore *Tedbaldi* Comitis nepotis regis, periit & *Othoel* magister filii regis, & *Gaufridus Ridel*, & *Robertus Maldinit*, & *Willielmus Bigot*, multiq; alii principales viri, nobiles quoque feminæ quamplures cum regiis pueris non paucis; militaris numeri centum & quadraginta, & nautarum quinquaginta, cum tribus gubernatoribus. solus quidam macellarius tabula naufragii pendens euasit; rex vero prospero cursu attingens Angliam, alium portum intrasse putabat filium; sed die tertio de interitu illius tristi perturbatur nuntio, & primo quidem subito casu, veluti pusillanimis deficiebat; sed mox dissimulato dolore regios animos ex contemptu resumpsit fortunæ. Illum quippe solum ex legitimo coniugio susceptum regni post se constituerat hæredem. Anno 1121. rex Anglorum *Henricus* in purificatione beatæ *Mariæ* apud Windleshoram, totius Angliæ adunato consilio, filiam *Godefridi* ducis Luuaniæ *Adelinam* matrimonio sibi iunxit. *Richardus* Capellanus regis ad Herefordensis, & *Robertus* *Pecche alius Capellanus regis ad Couentrensis Ecclesiæ præsulatum eligitur. *Herbertus* eleemosynarius sancti

al. probat · *al. Peccator*

Petri Westmonasterii in abbatem eiusdem loci eligitur. *Edmerus* Cantuariensis Ecclesiæ monachus præcedenti anno electus ad Episcopatum sancti *Andreæ* in Scotia, deposita intentione regendi Episcopatum, reuertitur ad locum suum. *Willielmus* de capellis Catalaunensis Episcopus octo diebus ante exitum suum, suscepto habitu monachico, vita decessit decimo quinto Calend. Februarii.

Epistola *Calixti* Papæ super *Turstino* directa ad regem *Henricum*, & *Radulfum* Cantuariensem Archiepiscopum; ipsi sacerdotale, & Episcopale interdicit officium, & tam in matrice Cantuariensi, quam in principali Eboracensi Ecclesia cum suis parochiis, diuina omnia celebrari officia, cum sepultura mortuorum prohibet, præter baptisma infantum, & pœnitentias morientium, nisi infra vnum mensem post acceptionem ipsius Epistolæ *Turstinus*, sine exactione professionis in suam restituatur Ecclesiam; quamobrem à rege mox reuocatus in Angliam reducitur in archiepiscopatum suum. Eodem anno peracto Paschali festo *Calixtus* papa cum multa manu ab vrbe digressus tamdiu Sutrinam ciuitatem obsedit, donec & *Burdinum* pseudopapam, & locum ipsum cepisset, sicut epistola subdita planius edocet.

Calixtus Episcopus seruus seruorum Dei, dilectis fratribus, & filiis, archiepiscopis, Episcopis, abbatibus, prioribus, & cæteris tam clericis, quam laicis beati *Petri* fidelibus per Gallias constitutis salutem & apostolicam benedictionem. Quia derelinquit populus Domini legem, & in iudiciis eius non ambulat, visitat Dominus in virga iniquitates eorum, & in verberibus peccata eorum. Paternæ tamen conseruans viscera pietatis de sua confidentes misericordia non repellit; diu siquidem peccatis exigentibus per illud Teutonicorum regis idolum *Burdinum* videlicet fideles Ecclesiæ conturbati sunt; & alii quidem capti, alii vsque ad mortem carceris maceratione sunt afflicti. nuper autem festis Paschalibus celebratis, cum peregrinorum, & pauperum clamores nos ferre penitus non possemus, cum Ecclesiæ fidelibus ab vrbe digressi sumus, & tamdiu Sutrinam ciuitatem obsedimus, donec diuina potentia supradictum *Burdinum* Ecclesiæ inimicum, qui Diabolo nidum ibidem fecerat, & locum ipsum in nostram omnino tradidit potestatem. rogamus itaque charitatem vestram, vt pro tantis beneficiis vna nobiscum gratias referatis regi regum, & in Catholicæ Ecclesiæ obedientia, & in Dei seruitio constantissime maneatis, retributionem debitam in præsenti, & in futuro ab omnipotente Domino per eius gratiam recepturi. rogamus etiam, vt has literas nostras alter alteri præsentari, omni remota negligentia, faciatis. Data Sutrii sexto Cal. Maii.

Filia *Fulconis* Comitis Andegauensis, vxor quondam *Willielmi* submersi filii regis *Henrici*, rogante patre, remittitur in patriã à rege. filii regis Walanorum, audita submersione *Richardi* Comitis Cestrensis, incensis duobus castellis, multisque hominibus interfectis, quædam in illo Comitatu loca grauiter depopulati sunt. vnde rex *Henricus* indignatus, de tota Anglia producto exercitu infinito, ad deuastandam Waloniam intendit, sed cum ad Snawedun peruenisset, rex Walanorum muneribus & obsidibus oblatis, regi Anglorum placato reconciliatur, moxque exercitus domum* reuertitur. ea tempestate rex *Henricus* facto, longa terræ incisione, fossato à Torkesei vsq; Lincolniam per deriuationem Trentę fluminis fecit iter nauium. *Ranulfus* quoque Dunelmensis Episcopus castellum incepit apud Norham super ripam Thwede, & in vigilia natalis Domini ventus insolitus non solum domos, sed etiam turres deiecit lapideas.

al. remittitur

Anno 1122. rex *Henricus* fuit ad natale apud Norwic, & ad pascha apud Northamtune, & ad Pentecostẽ apud Windlesh orte, inde ad Lundoniam, & Kent, & postea in Northumberland apud Dunelmum. Eodem anno obierunt *Radulfus* Cantuariensis Archiepiscopus, & *Iohannes* Bathoniensis Episcopus. Anno 1123. *Henricus* rex fuit ad natale apud Dunstaple, & inde perrexit ad Berkamstede, vbi quidam regis Cancellarius *Ranulphus* nomine 20. annis infirmitate decoctus, semper tamen in curia glorians in malitia, promptus ad omnia scelera, innocentes opprimens, terras multorum sibi diripiens, cum regem ad hospitandum duceret secum, in ipso vertice montis, vnde castellum eius prospiciebatur, elatus mente corruit ex equo, & monachus super eum equitauit, vnde sic contritus est, vt post paucos dies vita careret. Inde cum rex comitante secum *Roberto* præsule Lincolniensi, ad Wdestoke pergeret, ibidem præsul morbo subitaneo grauatus obmutuit, & deportatus ad hospitium paulo post animam exuit decimo die mensis Ianuarii. Anno 1124. ad festum purificationis dedit rex archiepiscopatum Cantuariæ *Willielmo* de Curbuil, priori Canonicorum de Chiche. Deinde ad Pascha dedit rex *Henricus* apud Wintoniam Episcopatum Lincolniæ *Alexandro* nepoti *Rogeri* Saresbiriensis Episcopi, iusticiarii totius Angliæ; dedit etiam rex Episcopatũ de Bathe *Godefrido* Cancellario

reginæ, & circa Pentecosten mare transiit, & recessit ab eo Comes de Mellent discordia propalata: rex autem castellum eius, quod *Pontandemer dicitur, obsedit, & cepit. Anno 1125. magna regi arrisit fortuna. *Willielmus* quippe de Tankeruile Camerarius regis aciebus statutis confligens prædictum Comitem de Mellent cepit, & *Hugonem* de Munfort sororium eius, & *Hugonem* filium *Geruasii*, & tradidit eos regi, & rex eos in carcerē posuit. Eodem anno obierunt *Theolfus* Wigornensis, & *Ernulfus* Rofensis Episcopi.

al. Pŭtaldmer

Anno 1126. fuit rex *Henricus* toto illo anno in Normānia, & ibi dedit Episcopatum Wigorniæ *Symoni* Clerico reginæ; *Sefrido quoque Abbati Glastingebiriensi dedit Episcopatum Cicestriæ. Porro *Willielmus* Cantuariensis Archiepiscopus dedit Episcopatum Rofensem *Iohanni* archidiacono suo. ad Pascha vero *Iohannes* Cremensis Cardinalis Romanus descendit in Angliam, perendinansq; per Episcopatus & Abbatias non sine magnis muneribus ad Natiuitatem sanctæ *Mariæ* celebrauit solemne concilium apud Lundonias; vbi magnum ei accidit infortunium. Cum enim in concilio seuerissime de vxoribus sacerdotum tractasset, dicens summum scelus esse à latere meretricis ad corpus *Christi* conficiendum surgere, cum eadem die corpus *Christi* confecisset, cum meretrice post vesperam interceptus est. res apertissima Lundoniæ gesta negari non potuit. summus honor prius vbique habitus in summum dedecus versus est. remeauit igitur in sua Dei iudicio confusus & ingloriosus. Eodem anno obiit *Henricus* Romanorum imperator gener *Henrici* regis Anglorum. sed a quibusdam asseritur, quod idem imperator pœnitentia ductus, eo quod ipse patrem suum interfecerat, quadam nocte cum ad lectum imperatricis *Matildis*, scilicet filiæ *Henrici* regis Anglorum, more solito accederet, extinctis lucernis & ministris abeuntibus, ipse solus nudus pedes, & in laneis recessit, relictis imperialibus & vxore, & imperio, & nusquam comparuit, nec compertum est, vbi esset cognitus. Imperatrix vero sumptis secum manu beati *Iacobi* Apostoli incorrupta, & corona imperiali, ad regem *Henricum* patrem suum rediit. *Lotharius* vero post decessum, vel discessum *Henrici* imperatoris suscepit imperium. rex vero Anglorum *Henricus* præ gaudio manus beati *Iacobi* Apostoli fundauit nobilem Abbatiam de Reddinges, & eam bonis multis ditauit, & in eam manum beati *Iacobi* Apostoli posuit. Coronam autem imperialem in thesauro suo recondidit. Monetarii vero fere totius Angliæ, iubente rege, comprehensi, qui monetam furtiue corruperant, dextris amputatis, ementulantur. hoc anno fames magna, & annonæ tanta fuit caritas, quantam nemo nostro in tempore vidit, quando vendebatur onus equi frumentarium sex solidis. hoc etiam anno *Willielmus* Cantuariensis præsul, & *Turstinus* Eboracensis, & *Alexander* Lincolniensis Episcopus abierunt Romam.

al. Sigefrido

Anno 1127. *Henricus* rex ad natale, & Pascha, & Pentecosten moratus est in Normannia, & confirmatis pactis honorabilibus cum rege Franciæ ante festum sancti *Michaelis* rex victoriosissimus rediit in Angliam; adduxitq; secum filiam suam imperatricem tanto viro vt prædictum est viduatam. *Robertus* quoque Cestrensis Episcopus obiit. Anno 1128. rex *Henricus* curiam suam tenuit ad natale apud Windleshores, pergens inde Lundoniam. In Quadragesima, & in Pascha fuit apud Wdestoke, vbi nuntiatum est ei, quod *Carolus* Comes Flandrensis amicus eius carissimus nefanda proditione occisus esset a proceribus suis in templo apud Brige, & quod rex Francorum dedisset Flandriam *Willielmo* filio *Roberti Curthose* nepoti, & hosti eius, & quod iam valde roboratus multis cruciatibus omnes proditores *Caroli* mulctauerit. super his igitur rex anxiatus cōcilium tenuit ad Rogationes apud Lundonias: & *Willielmus* Archiepiscopus similiter in eadem villa apud Westmonasterium. Circa Pentecosten misit rex filiam suam in Normanniam desponsandam *Gaufrido* filio Comitis Andegauensis, & postea secutus est eam ipse rex in Augusto. *Richardus* Lundoniensis Episcopus obiit, cuius Episcopatum rex dedit *Gilleberto* Vniuersali viro doctissimo, decessit etiam *Richardus* Herefordensis Episcopus. Anno 1129. rex *Henricus* per totum annum moratus in Normannia perrexit hostiliter in Franciam, quod rex Francorum tuebatur nepotem & hostē suum perendinansq; apud Sparnum octo diebus, tam secure ac si in regno suo esset; compulit regem *Lodowicum* auxilia Comiti Flandrensi non ferre; vbi cum originem, & procursum regni Francorum *Henricus* rex quæreret, quidam vir doctus sic ei respondit.

Regum potentissime, sicut pleræq; gentes Europæ, ita Franci à Troianis duxerunt originem. *Antenor* quippe cum suis profugus ab excidio Troiæ in finibus Pannoniæ ciuitatem Sycambriam nomine ædificauit. verum post mortem *Antenoris* constituerunt sibi duces super se *Turgotum*, & *Francionem*, à quo Franci sunt appellati, quibus defunctis successit *Marcomerus*, qui genuit *Pharamundum* primum regem Francorum; *Pharamundus* genuit

Clodium Crinitum, à quo reges Franciæ Criniti habentur, *Clodio* successit *Meroneus* cognatus eius, à quo reges Franciæ Merouingi sunt appellati, *Meroneus* genuit *Childericum*, & ille genuit *Clodouium*, quem baptizauit sanctus *Remigius*; *Clodoneus* genuit *Clotarium*, & ipse genuit *Chilpericum*, & ille *Clotarium* secundum. *Clotarius* genuit *Dagobertum* famosissimum regem, & ille genuit *Clodoueum*, *Clodoueus* genuit tres filios de sancta *Batilda* regina sua, videlicet, *Clotarium*, *Childericum* atque *Theodericum*. *Theodericus* rex genuit *Childebertum*, & ille *Dagobertum*, & ille genuit *Theodericum*, & ille *Clotarium* huius prosapiæ vltimum, post quē regnauit *Hilderic*⁹, qui postea tōsus est, & in monasterio retrusus, *Pippino* rege effecto, Ex alterius autem serie generationis ex filia *Clotarii* regis *Ansbertus* genuit *Arnoldum*, & sanctus *Arnoldus* *Arnulfum*, post Metensem Episcopum; sanctus *Arnulfus* genuit *Anchisem*, & ille *Pippinum* maiorem domus, *Pippinus* *Carolum Martellum*, & ille *Pippinum* regem; *Pippinus* rex *Carolum Magnum* imperatorem, qui quasi sydus effulsit præcedentium & subsequētium; *Carolus* genuit *Lodowicum* imperatorem, & ille *Carolum Caluum* imperatorem, & ille *Lodowicum* regem patrem *Caroli Simplicis*; *Carolus Simplex* genuit *Lodowicum*, & ille *Lotharium*, & ille *Lodowicum* huius prosapiæ regem vltimum; quo defuncto, Franci super se statuerūt *Hugonem* ducem, filium *Hugonis* magni ducis. *Hugo* vero rex genuit piissimum regem *Robertum*, *Robertus* aūt rex genuit tres filios *Hugonem* dulcissimum ducē, & *Hēricum* amantissimum regem, & *Robertum* Burgundiæ ducem. *Henricus* rex genuit *Philippum* regem, qui ad finem monachizatus est, & *Hugonem* magnum, qui cū magno exercitu Christianorum, & multis Europæ ducibus Ierosolymam obsedit, & eam de manibus Paganorum eripuit. Anno ab incarnatione Domini 1129. *Philippus* rex genuit *Lodowicum*, qui regnat in præsenti, qui si probitatis antiquorum vestigia teneret, tam secure in regno eius non quiesceres. His dictis & actis rex *Henricus* in Normanniam reuersus est.

Aduenit autem quidā dux *Theodericus* nomine à partibus Alemanniæ Flandriam calumnians, quosdam Flandriæ proceres secum habens, & hoc suasu regis *Henrici*. *Willielmus* autem Comes Flandrensis collecto exercitu, & aciebus ordinatis processit contra eum, & pugnatum est acriter. *Willielmus* Consul numerum suorum, cum pauci essent, supplebat probitate inexterminabili. cruentatis igitur omnibus armis suis sanguine hostili, findebat ense fulmineo cuneos hostium, nec potuerunt pondus terribile iuuenilis brachii perferre hostes perterriti, & fugæ dediti. victoriosissimus itaque consul, dum castellum hostile obsideret, & in crastina reddi deberet, iam pene adnihilatis hostibus, Deo volēte, paruo vulnere sauciatus in manu deperiit. Iuuenum autem nobilissimus ætate breui, famam meruit æternam, vnde quidam ait:

Mars *obit in terris, deflent par numina numen.*

Hoc etiam anno *Hugo* de Pains magister militum templi de Ierusalem veniens in Angliam secum multos duxit Ierusalem; inter quos *Fulco* frater *Gaufridi* Andegauensis Consulis rex futurus perrexit. *Ranulfus Flambard* Dunelmensis Episcopus, & *Willielmus Giffart* Wintoniensis Episcopus obierunt. Anno 1130. *Lodowicus* rex Francorum fecit sublimari filium suum *Philippum* in regem. rex vero *Henricus* pacificatis omnibus, quæ in Francia, Flandria, Normannia, Brittannia, Cenomannia, Andegaui erant, cum gaudio in Angliam rediit. tenuit igitur concilium magnum ad Calend. Augusti apud Lundonias de vxoribus sacerdotum prohibendis. Intererant huic consilio *Willielmus* Cantuariensis Archiepiscopus, *Turstinus* Archiepiscopus Eboracensis, *Alexander* Lincolniensis Episcopus, *Gillebertus* Lundoniensis, *Rogerus* Salesbiriensis, *Iohannes* Rofensis, *Sifridus* Suthsexensis, *Godefridus* Bathoniensis, *Symon* Wigorniensis, *Euerardus* Norewicensis, *Bernardus* sancti *Dauidis*, *Herueius* primus Eliensis Episcopus; Wintoniensis autem, & Dunelmensis, & Cestrensis, & Herefordensis Episcopi obierant. hi columnæ regni erant, & radii sanctitatis hoc tempore. verum rex decepit eos simplicitate *Willielmi* Archiepiscopi. cōcesserunt namq; regi iustitiam de vxoribus sacerdotum, & improuidi habiti sunt, quod postea patuit, cum res summo dedecore terminata est. accepit enim rex pecuniam infinitam de presbyteris, & redemit eos. tunc, sed frustra pœnituit Episcopos concessionis suæ, cum pateret in oculis omnium gentium deceptio prælatorum, & depressio subiectorum. Eodem anno male illis contigit, quos *Hugo* de Paens, de quo prædictum est, secum duxerat ad Ierusalem. Dominum siquidem offenderant sanctæ illius telluris incolæ luxuria, & rapina, atq; variis sceleribus. vt autem scriptum est in *Moyse* & Regum libris, non diu scelera locis in illis sunt impunita. In vigilia nāq; sancti *Nicolai* à paucis Paganorū multi Christianorum deuicti sunt, cum antea soleret è contrario contingere. In obsidione igitur Damascena cum magna pars Christianorum progressa esset ad victualia perquirenda, mirati sunt Pagani Christianos plures, & fortissimos se muliebriter fugientes, & persequētes eos

innumeros occiderunt. eos autem, qui refugerant in montibus, tempestate niuis, & frigoris Deus ipsa nocte persecutus est, ita quod vix aliquis euasit. contigit etiam vt filius regis Francorum, qui diademate regni fuerat (vt prædictum est) decoratus, dum caballum ludens agitaret, obuiam suem habuit, cui cum pedes equi currentis offenderent, rex nouus cecidit, & fractis ceruicibus expirauit. ecce res misera, & admiratione dignissima! ecce quanta celsitudo, quam leuiter adnihilata est!

Anno verbi incarnati 1131. rex *Henricus* anno tricesimo regni sui fuit ad natale apud Wircecestre / & ad pascha apud Westocke / vbi *Gaufridus* de Clintune fuit accusatus, & infamatus de proditione regis. ad Rogationes fuit rex apud Cantuariam ad dedicationem nouæ Ecclesiæ. Ad festum sancti *Michaelis* transiit rex in Normanniam. Eodem anno decessit *Honorius* papa, quo defuncto factum est schisma. duo enim eliguntur in Romanum pontificem videlicet *Innocentius*, & *Anacletus*. Anno 1132. rex apud Carnotum recepit papam *Innocentium* & *Anacletum* refutauit. hos enim vtrosq; Romani bipartiti elegerant. Expulsus vero ab vrbe *Innocentius* vi *Anacleti*, qui *Petrus* de Leues prius vocabatur, auxilio regis *Henrici* receptus est per totas Gallias. post hæc rex *Henricus* rediit in Angliam adducens secum filiam suam, quam postea ex communi consilio principum totius Angliæ viro suo consuli Andegauensi, tunc eam requirẽti reddidit. *Herueius* Eliensis Episcopus obiit. Anno 1133. rex *Henricus* fuit ad natale apud Dunestaple, & ad pascha apud Wdestoke. Eodem anno obiit *Baldewinus* rex Ierusalem, cui successit *Fulco* frater *Gaufridi* Andegauensis Consulis. Iste *Fulco* rex Ierusalem genuit ex vxore sua filia prædicti regis *Baldewini* duos filios scilicet *Baldewinum*, & *Amauri*. *Baldewinus* successit *Fulconi* patri suo in regnum Ierosolymitanum, qui decessit sine prole. quo defuncto *Amauri* frater eius successit ei in regnum, qui regnauit vndecim annis, & genuit *Baldewinum* leprosum, postea regẽ, & duas filias scilicet *Sybillam*, & *Milisent*, de quibus in subsequentibus dicetur plenius. Anno 1134. *Henricus* rex Angliæ post Pentecosten dedit Episcopatum Eliensem *Nigello* thesaurario, & Episcopatum Dunelmensem *Gaufrido* Cancellario; fecit etiam rex nouum Episcopatum apud Carluil, & dedit illum *Adelulfo* Priori de sancto *Oswaldo*. Eodem anno facta est eclipsis Solis quarto Nonas Augusti circa horam diei sextam, ita vt totus orbis Solis, quasi nigro scuto videretur obtectus. Eodem die nonnullis ob periculi metum prohibentibus, & dissuadentibus regi, ne transfretaret, rex tamen fœliciter mare transiit.

Anno 1135. *Gillebertus* Lundoniensis Episc. obiit. rex *Henricus* moratus est in Normãnia pro gaudio nepotum suorũ, quos de filia eius *Gaufridus* Consul Andegauensis genuerat, & fecit Archiepisc. & Comites, & Barones totius suæ dominationis iurare fidelitates *Matildi* imperatrici filiæ eius & *Henrico* filio eius adhuc minimo, & constituit eum regem post se: deinde sæpius proponebat redire in Angliam rex *Hẽricus*, sed detinebat eum filia eius imperatrix discordiis variis, quæ oriebantur pluribus causis inter regem, & Consulem Andegauensem, artibus scilicet filiæ suæ. quibus stimulationibus rex in iram, & animi rancorem excitatus est, quæ à nonnullis causa naturalis refrigidationis, & postea mortis eius causa fuisse dictæ sunt. Cum igitur rex à venatu rediisset, apud sanctum *Dionysium* in sylua Leonum comedit carnes murenarum, id est, lampredarum, quæ semper ei nocebant, & semper eas amabat. Cum autem medicus hoc eum comedere prohiberet, non adquieuit rex salubri consilio eius, secundum quod dicitur:

Nitimur in vetitum semper, cupimusq; negata.

Hæc igitur comestio pessimi humoris illatrix, & consimilium vehemens excitatrix, senile corpus letaliter refrigidans subitam, & summam fecit perturbationem, contra quod natura renitens excitauit febrem acutam ad impetum dissoluẽdum materiei grauissimæ, sed præualente morbo, decessit rex magnificus, cum regnasset triginta quinque annis & tribus mensibus, in prima die Decembris; de quo quidam sic ait.

Rex Henricus *obit, decus olim, nunc dolor orbis,*
numina flent numen deperiisse suum.
Mercurius *minor eloquio, vi mentis* Apollo,
Iupiter *imperio,* Marsque *vigore gemunt.*
Ianus *cautela minor,* Alcides *probitate,*
conflictu Pallas, *arte* Minerua *gemunt.*
Anglia, quæ cunis, quæ sceptro numinis huius
ardua splenduerat, iam tenebrosa ruit.
Hæc cum rege suo, Normannia cum duce marcet,
nutriit hæc puerum, perdidit illa virum.

Hic

Hic annus ab aduentu Brittonum in Angliam 2265. ab aduentu Normannorum 69. ab initio mundi 5317. annus gratiæ 1135.

Defuncto igitur *Henrico* rege magno libera, vt in mortuo solent, iudicia populi depromebantur. Alii enim tribus vehementer irradiasse splendorib⁹ asserebant, sapientia summa, victoria, atque diuitiis; sapientia, nam & consilio profundissimus, & prouidentia conspicuus, & eloquentia clarus habebatur: victoria, quia exceptis aliis, quæ egregie gesserat, regem Francorum lege belli superauerat: diuitiis, quibus omnes prædecessores suos longe præcesserat. alii autem diuerso studio tribus illum vitiis inficiebant; cupiditate nimia, quia cum esset opulentus, vt omnes parentes suos pauperes faceret, tributis & exactionibus inhians delatoriis hamis intercipiebat; crudelitate etiam, qua Consulem de Moretuil cognatum suum in captione positum exoculauit; nec sciri tam horridum facinus potuit, vsque mors secreta regis aperuit, nec minus & alia proponebant exempla, quæ tacemus: luxuria quoque quia mulierum conditioni, more *Salomonis* continue subiacebat. Talia vulgus libere diuersificabant. Successu vero temporis atrocissimi, quod postea per Normannorum rabiosas proditiones exarsit, quicquid *Henricus* fecerat vel tyrannice, vel regie, comparatione deteriorum visum est peroptimum. venit enim sine mora *Stephanus Theobaldi* Consulis Blesensis frater iunior eo; vir magnæ strenuitatis, & audaciæ; & quamuis ipse iurasset sacramentum fidelitatis Anglici regni imperatrici, & *Henrico* filio suo; tamen quasi tempestas, inuasit diadema regni Angliæ. *Willielmus* Cantuariensis archiepiscopus, qui primus sacramentum fecerat, eum, proh dolor, in regem benedixit; vnde iudiciũ illud Deus in eũ statuit, quod sacerdoti magno *Ieremiæ* percussori statuerat, scilicet ne post annum viueret: similiter *Rogerus* Salesbiriensis Episcopus (qui secundus sacramentum illud prædictum fecerat, & omnibus aliis prædictauerat) diadema ei, & vires auxilii sui contribuit, vnde postea digno Dei iudicio ab eo, quem creauit in regem, captus, & excruciatus miserum sortitus est exterminium. sed quid moror? omnes qui sacramentum iurauerant, tam præsules, quam Consules, & principes assensum *Stephano* præbuerunt, & hominium fecerunt. hoc vero signum malum fuit, quod tam repente omnis Anglia sine mora, sine labore quasi in ictu oculi ei subiecta est.

STEPHANVS REX.

ANNO igitur gratiæ 1136. die *S. Stephani* diadematus rex *Stephanus*, curiam suã tenuit apud Lundonias, in cui⁹ coronatione (vt dicitur) pax Domini ad Missã nec dicta fuit nec data populo, cum hoc sacramẽtum factum est. Corpus autem regis *Henrici* adhuc insepultum erat in Normannia. nam ipse prima die Decembris obierat; cuius corpus allatum est Rothomagum, & ibi viscera eius, & cerebrum, & oculi consepulta sunt; reliquum autem corpus cultellis circumquaque dissecatum, & sic multo sale aspersum, coriis taurinis reconditum est & consutum, causa fœtoris euitandi, qui multus & infinitus iam circumstantes inficiebat. vnde & ipse, qui magno pretio conductus, securi caput eius diffiderat, vt fœtidissimum cerebrum extraheret, quamuis linteaminibus caput suum obuoluisset, mortuus tamen ea causa pretio male gauisus est. hic est vltimus è multis quos rex *Henricus* occidit. Inde vero corpus regium Cadomum sui deportauerunt, vbi dum diu in Ecclesia positum, in qua pater eius sepultus erat, quamuis multo sale repletum esset, & multis coriis reconditum, tamen continue ex corpore niger humor, & horribilis coria pertrãsiens decurrebat, & vasis suppositis sub feretro susceptus, à ministris horrore fatiscentibus abiiciebatur. vide igitur quicunq; legis, quomodo regis potentissimi corpus cuius ceruix diademate, auro, & gemmis electissimis quasi diuino splendore vernauerat, cuius vtraq; manus sceptris præradiauerat, cuius reliqua superficies auro textili tota rutilauerat, cuius os tã deliciosissimis, & exquisitis cibis pasci solebat, cui omnes assurgere, omnes expauescere, omnes congaudere, omnes admirari solebant: vide (inquam) quo corpus illud deuenerit, quam horribiliter delituerit quam miserabiliter abiectum fuerit. vide rerum euentum ex quo semper pendet iudicium, & disce contemnere, quicquid sic disterminatur, quicquid sic adnihilatur. Tandẽ reliquiæ regalis cadaueris allatæ sunt in Angliam, & sepultæ sunt infra duodecim dies natalis apud Abbatiam de Redingeo, quam idem rex *Henricus* fundauerat, & multis possessionibus ditauerat. Ibique rex *Stephanus* venit à curia sua, quam Lundoniis tenuerat in ipso natali, contra corpus patrui sui, nec non & *Willielmus* Archiepiscopus Cantuariæ, & multi præsules, & proceres, & sepelierunt regem *Henricum* cum debita tanto viro reuerentia. Inde perrexit

rex *Stephanus* Oxonfordiam vbi recordatus est, & confirmauit pacta, quæ Deo, & populo, & sanctæ Ecclesiæ concesserat in die coronationis suæ. Quæ sunt hæc. *Primo vouit, quod defunctis Episcopis, nunquam retineret Ecclesias in manu, sed statim electioni consentiens Episcopis eas inuestiret. secundo vouit, quod nullius Clerici vel Laici siluas in manu sua retineret, sicut rex* Henricus *fecerat, qui singulis annis implacitauerat eos, si vel venationem caperent in siluis propriis, vel si eas ad necessitates suas extirparent, vel diminuerent, quod placiti nefandi genus adeo fuit execrabile, vt si visores alicuius siluam, quem esse pecuniosum æstimarent, à longe conspicerent statim vastatam prohiberent siue esset, siue non, vt eum quoquomodo redimere possent; tertio vouit, quod Denegeldum, id est, duos solidos ad hydam, quos antecessores sui accipere solebant singulis annis, in æternum condonaret.* Hæc principaliter Deo vouit, & alia, sed nihil horum tenuit. dum autem rex *Stephanus* in fine natalis moram faceret apud Oxenforde audiuit nuntium dicentem sibi: Rex Scottorum *Dauid* simulans se pacifice venire ad te gratia hospitandi veniens in * Carduil / & in Nouum castellum, dolose cepit vtraque, Cui rex *Stephanus* respondit. Quæ dolose cepit, victoriose recipiam, promouit igitur rex impiger exercitum suum tam magnum, fortem, & validum, quantum nullus in Anglia fuisse memorari potuit. occurrens autem ei rex *Dauid* circa Dunelmum concordatus est ei, reddens Nouum castellum. Carduil vero retinuit concessione regis *Stephani*. rex tamen *Dauid* homo regis *Stephani* non est effectus, qui sacramentum primus Laicorum iurauerat imperatrici, filiæ regis *Henrici* scilicet nepti suæ de Anglia ei manu tenenda post mortem regis *Henrici*. filius autem regis *Dauid Henricus* nomine homo regis *Stephani* effectus est, deditque ei rex *Stephanus* burgum, quod vocatur Huntundona in augmentum. rediens autem inde rex in Quadragesima tenuit curiam suam apud Lundonias in solemnitate Paschali, cum tanta claritatis gloria, quod ea nunquam fuit splendidior in Anglia, multitudine, magnitudine, auro, argento, gemmis, vestibus, omnimodo dapsilitate, ad Rogationes vero laborante de letargia rege, diuulgatum est eum mortuum esse. Quod audiens *Hugo Bigod* in castellum de Nortwich subintrauit, nec reddere voluit, nisi ipsi regi aduenienti, valde tamen inuitus. Iam ergo cœpit rabies prædicta Normannorum periurio, & proditione pullulare. cepit igitur rex Bakentum, cuius dominus *Robertus* quidam proditor erat, qui à rege descierat. Inde obsedit vrbem Excestre, quam tenebat *Baldewinus* de Redwers contra eum, ibique diu morando, & machinas multas construendo multum thesauri sui absumpsit, sero autem redditum est ei castellum, & vindictam non exercuit in proditores suos pessimo vsus consilio. si enim eam tunc exercuisset, postea cōtra eum tot castella retenta non fuissent. Inde igitur rex perrexit in insulam Wecte / & abstulit eam *Baldewino* de Redwers, de quo prædiximus, & exulauit eum ab Anglia. elatus igitur rex his prospere gestis, venit venatum apud Bramtun, quæ abest miliario ab Huntendun / & ibi placitauit de forestis procerum suorum, id est de siluis, & venationibus, & fregit votum, & pactum Deo, & populo.

* al. Carloil

Anno gratiæ 1137. qui est annus secundus regni *Stephani* regis, ipse rex *Stephanus* in Quadragesima transfretauit in Normanniam. Transiit autem *Alexander* Lincolniensis præsul, & multi proceres cum eo, vbi rex bellicis altercationibus assolitus, omnia, quæ inceperat, luculenter perfecit, hostium circumuentus repulit, hostilia castella depulit, egregie inter summos summus splenduit. Concordiam cum rege Francorum composuit, & *Eustathius* filius eius homo regis Francorum effectus est de Normannia, quæ Francorum subiacet imperio. Quod videns consul Andegauensis, qui supremus hostis eius erat, qui nimirum filiam regis *Henrici* duxerat, quæ imperatrix Alemanniæ fuerat, & sacramēta de regno Angliæ acceperat; vnde & Angliam calumniabantur sponsus & sponsa: cepit tamen inducias cum rege *Stephano*. videbat enim se ad præsens regias vires non posse perfringere, tam pro multitudine probitatis, quam pecuniæ, quæ adhuc ex abundantia thesauri regis defuncti supererat. Cūctis igitur his prospere gestis in ipso vestibulo natalis domini rex in Angliam clarus rediit. Eodem anno *Lodowicus* rex Francorum grossus obiit, cui successit *Lodowicus* filius eius. Hi ergo duo anni *Stephano* regi prosperrimi fuerunt; tertius vero, de quo dicemus, mediocris & intercisus, duo vero vltimi exitiales. & prærupti.

Anno gratiæ 1138, qui erat annus tertius regni regis *Stephani*, rex *Stephanus* in ipso ingressu Angliæ prouolauit ad Bedefordiam, & in vigilia natalis Domini, & in toto natali obsedit eam. Quod etiam multis, displicuisse Deo visum est, quia solemnitates solemnitatū parui vel nihili pendebat. Eodem anno *Petrus* de Leues antipapa obiit, reddita autem regi *Stephano* Bedefordia, ipse statim promouit exercitum suum in Scotiam. rex namque *Dauid*, qui sacramentū fecerat filiæ regis *Henrici*, quasi sub velamento sanctitatis per suos exercitus execrabiliter egit. mulieres enim grauidas findebant, & fœtus anticipatos abstrahebant,

hebant, pueros ſuper acumina lancearum iactabant, presbyteros ſuper altaria detruncabant, crucifixorum capita abſciſa ſuper cæſorum corpora ponebant: mortuorum vero capita mutuantes ſuper crucifixa reponebant. Quæcunque igitur Scotti attingebant, omnia erant plena horroris, plena immanitatis. aderat clamor mulierum, * vlulatus ſenum, morientium gemitus, iuuenum deſperatio. rex igitur *Stephanus* inſurgens combuſſit, & deſtruxit auſtrales partes *Dauid* regis, ipſo quidem *Dauid* non audente ei congredi. poſt Paſcha vero exarſit rabies nefanda proditorum. Quidam namque Proditorum nomine *Talebot* tenuit contra regem Herefordiam in Wallia, quod tamen rex per obſidionem in ſuam recepit. *Robertus* Conſul filius *Henrici* regis nothus tenuit contra eum fortiſſimum caſtellum, quod dicitur Bristoue / & aliud quod vocatur Sledes / *Willielmus Louel* tenuit caſtellum de Kari / *Paganellus* tenuit caſtellum de Ludelaue; *Wilhelmus* de Moun tenuit caſtellum de Duneſtor; *Robertus* de Nichole tenuit caſtellum de Waram; *Euſtachius* filius *Iohannis* luſcus & proditor nequam tenuit caſtellum de Maltona; *Willielmus* filius *Alani* tenuit caſtellum de Salopesbury / quod rex quidem cepit armis, captorumque nonnullos ſuſpendit. Quod *Walkelmus* audiens, qui tenebat caſtellum de Doure reginæ ſe obſidenti reddidit illud. occupato igitur rege *Stephano* circa partes Auſtrales Angliæ, *Dauid* rex Scottorum innumerabilem exercitum promouit in Angliam. Contra quem proceres Borealis Angliæ, cum *Willielmo* inſigni Comite Albemarlie admonitione, & iuſſu *Turſtani* Eboracenſis Archiepiſcopi reſtiterunt fixo Standard / id eſt, regio inſigni apud Aluertun in Cutune more. cum autem morbi cauſa non poſſet archiepiſc. Eboracenſis intereſſe pugnæ, miſit loco ſui *Radulphum* Epiſcopum Orcadum. qui ſtans in acie media; loco eminenti huiuſmodi oratione vſus eſt.

al. eiulat*

*Proceres Angliæ clariſſimi Normannigenæ, (meminiſſe enim veſtri vos nominis, & generis præliaturos decet) Perpendite, qui & contra quos, & vbi bellum geratis; vobis enim impune nemo reſiſtet. audax Francia veſtram militiam experta delituit, * ferox Anglia vobis captiua ſuccubuit, diues Apulia vos ſortita refloruit, Jeruſalem famoſa, & inſignis Antiochia ſe vobis vtraque ſuppoſuit, nunc autem Scotia vobis rite ſubiecta repellere conatur; inermem præferens temeritatem; rixæ quam pugnæ aptior. In quibus quidem nulla vel rei militaris ſcientia, vel præliandi peritia vel moderandi gratia. nullus igitur verendi locus, ſed potius verecundiæ; quod hi, quos ſemper in patria ſua petiuimus, & vicimus, in patriam noſtram ritu transuerſo, vt ebrii dementeſque conuolarunt. Quod tamen vobis ego præſul, & Archipræſulis veſtri loco ſitus, diuina prouidentia factum denuntio: vt hi, qui in hac patria templa Dei violauerunt, altaria cruentauerunt, Presbyteros occiderunt, nec pueris, nec prægnantibus pepercerunt, in eadem condignas ſui facinoris luant pœnas. Quod iuſtiſſimum ſuæ diſpoſitionis arbitrium per manus veſtras hodie perficiet Deus. attollite igitur animos (viri elegantes) & aduerſus hoſtem nequiſſimum freti virtute patriæ, imma Dei præſentia exurgite. neque vos temeritas eorum moueat, cum illos tot veſtræ virtutis inſignia non deterreant. illi neſciunt armari ſe in bello; vos in pace bellis exercimini, vt in bello caſus dubios belli non ſentiatis. tegite ergo vobis galea caput, lorica pectus, ocreis crura, totumque corpus clypeo vt vbi feriat hoſtis non inueniat, quem ferro ſic ſeptum circumſpicit. procedentes igitur aduerſus inermes ac timidos quid dubitamus? an forte numerum?* Sed non tam numerus multorum quam virtus paucorũ conficit bellum. *Multitudo enim diſciplinæ inſolens, ipſa ſibi eſt impedimento, in proſperis ad* iniuriam in aduerſis ad fugam. Præterea maiores veſtri multos pauci vicerunt ſæpe; quid ergo vobis confert gloria parentelæ, exercitatio ſolemnis, diſciplina militaris, niſi multos pauciores vincatis, ſed iam finem dicendi ſuadet hoſtis inordinate proruẽs, & ꝙ animo meo valde placet diſperſe confluens, nos igitur archipræſulis veſtri loco, qui hodie commiſſa in domini domum, in dom. ſacerdotes, & in domini regem puſillum vindicaturi eſtis, ſi quis veſtrum præliãs occubuerit, abſoluimus eum ab omni pœna peccati in nomine patris, cuius creaturas fœde & horribiliter deſtruxerunt, & filij cuius altaria maculauerunt, & Spiritus ſancti, à quo ſublimatos inſane ceciderunt.* Reſponderunt omnes populi Anglorum Amen, Amen, & reſonuerunt montes, & colles. Exclamauitque ſimul exercitus Scottorum inſigne patrium, & aſcendit clamor vſque in cœlum Albani, Albani; & mox conſerta pugna totus clamor abſorptus eſt horrendo fragore, & ictuum immanitate.

al. ferax.

al. victoriam

Dum acies Lodonenſium, qui gloriam primi ictus à rege Scottorum inuito præripuerant, amentatis miſſilibus & lanceis longiſſimis ſuper acies equitum Anglorum loricatas percutiunt, quaſi muro ferreo offendentes impenetrabiles inuenerunt, viri vero ſagittarii equitibus immixti obnubilantes eos, nimirum inermes penetrabant. tota namque gens Normannorum, & Anglorum in vna acie circũ Standard conglobata perſiſtebant immobiles. percuſſo igitur ſagitta ſummo duce Lodonenſiũ, corruit ipſe, & tota gens, eorum in fugam conuerſa eſt, offenſus namq; Deus excelſus erat eis, & omnis virtus eorum

tanquam aranearum contextio demolita est. quod videns acies maxima Scottorum, quæ ex alia parte acerrime pugnabat, expauit animo, & fugæ indulsit, regalis autem acies, quã ex pluribus gentibus *David* rex constituerat, simul vt hoc vidit, cœperunt primum singillatim, postea cateruatim aufugere, rege iam fere solo persistēte. Quod amici regis videntes coegerunt eum sonipede arrepto terga dare; filius autem regis *Henricus* strenuissimus non attendens ad ea, quæ fieri à suis videbat, sed soli gloriæ, & virtuti inhians, fugientibus reliquis, fortissime assiluit aciem hostium, & miro impetu percussit. Sola namque acies eius equis residebat, ex Anglis videlicet & Normãnis composita, qui in patris familia conuersabantur: equites autem nulla ratione diu persistere potuerunt contra milites loricatos pede persistentes, & immobiliter coaceruatos, sed lanceis confractis, & equis vulneratis aufugere compulsi sunt. Et multa quidem millia Scottorum in eodem campo fama refert occisa, exceptis illis, qui in segetibus, & in siluis inuenti sunt perempti. Angli itaque & Normanni minimo sanguine effuso, fœliciter triumpharunt. Huius igitur pugnæ duces fuerunt prædictus *Radulfus* Episcopus Orcadum, & insignis, & regio sanguine nec *al. Comes* non & militari probitate clarus *Willielmus* * Consul Albemarliæ, & *Walterus Espec* procerum egregius, & *Willielmus Piperellus* de Notingham / & *Hilbertus* de Laci, cuius frater ibi solus ex omnibus equitibus occisus est, cuius euentus belli cum regi *Stephano* nuntiatus esset, ipse & omnes, qui aderant, summas gratias Deo exsoluerunt. Hoc bellum mense *Augusto* factum est, at in aduentu Domini *Albricus* Romanæ Ecclesiæ Legatus, & Hostiensis Episcopus concilium tenuit Londoniis, & ibidem, annuente rege *Stephano*, *Theobaldus* Abbas Beccensis Cantuariensis Archiepiscopus effectus est.

Anno gratiæ millesimo centesimo tricesimo nono, qui est annus quartus regni regis *Stephani*, idem *Stephanus* post natale castellum de Slede cepit obsidione. perrexit autem post hæc in Scotiam, vbi cum ferro, & igne quæque vastaret, rex Scotiæ cum eo concordari coactus est. *Henricum* igitur filium regis Scottorum ducens secum in Angliam obsedit Ludelawe / vbi idem *Henricus* vnco ferreo equo abstractus pene captus est, sed ipse rex eum ab hostibus splendide retraxit. Inde re imperfecta Oxenfordiam petiit, vbi res infamia notabilis, & ab omni humana consuetudine remota comparuit. Rex namque *Rogerum* Episcopum Salesbiriensem, & *Alexandrum* Lincolniensem, cum pacifice suscepisset, violenter in curia sua cepit, nihil iustitiæ recusantes, sed & iustitiæ æquitatem poscentes deuotissime. Ponens igitur ibidem *Alexandrum* Episcopum in carcerem, Episcopum Salesbiriensem secum duxit ad castellum eiusdem, quod vocatur Diuise / quo non erat aliud splendidius intra fines Europæ. Angarians igitur eum ieiunii tormento, & collum filii eius, qui Cancellarius fuerat regius laqueo circumnectens vt suspenderetur: tali modo castellum sibi extorsit male recordans bonorum, quæ in introitu regni sui præ omnibus aliis ei congesserat: talem ei deuotionis suæ retributionem exhibuit: similiter Syresburnam cepit, quod parum Diuisis decore cedebat, accipiensque thesauros Episcopi comparauit inde *Constantiam* sororem *Lodowici* regis Francorum ad opus filii sui *Eustachii*. Rex inde rediens *Alexandrum* Episcopum, quem dimiserat in captione apud Oxenfordiam, duxit secum ad Newercam, ibi quidem construxerat idem Episcopus castellum super flumen Trente fortissimum, & florentissimum. Quo cum venisset, indixit rex Episcopo ieiunium non legitimum, astruens fide data, cum omni cibo cariturum, donec redderetur castellum. vix igitur Episcopus lacrymis, & precibus à suis obtinere potuit, vt castrum suum à iure suo in extraneorum custodiam deponerent; similiter redditum est aliud castellum eius quod vocatur Slaford, neque forma neque situ à prædicto secundum; nec longe post cum *Henricus* Wintoniensis Episcopus frater regis iam Legatus Romanæ Ecclesiæ concilium apud Wintoniam teneret, ipse *Tedbaldus* Cantuariensis Archiepiscopus, & omnes Episco- *al. supplicatione* pi, qui aderant, ad pedes regios deuoluti sunt, deuotissima * deuotione poscentes, vt Episcopis prædictis possessiones suas redderet, & ipsi omnia, quæ in eis rex commiserat, benigne condonarent. Sed rex prauorum consilio tot, & tantorum tam venerandam prosternationem despiciens, nihil eos impetrare permisit. ob quod patefacta est domus regis *Stephani* finitimæ condemnationi. Statim namque filia regis *al. Almannia* *Henrici*, quæ fuerat * Romanorum Imperatrix, cui Anglia iuramento fuerat addicata, venit in Angliam, quam cum rex *Stephanus* obsedisset apud Arundel vel perfida credens consilia, vel quia castrum videbat inexpugnabile, ire permisit ad Bristowe. Eodem anno *Rogerus* Salesbiriensis Episcopus tam mœrore, quam senio confectus demarcuit, & vitam finiuit. stupeant igitur omnes lecturi tantam, tamq; subitam rerum permutationem: Viro namq; præfato tot à iuuentutis exordio bona contigerant, & sine interpolatione in cumulum

lum creuerant, vt omnes dicerent fortunam suæ volubilitatis oblitam. Nec aliquibus aduersis in tota vita sua potuit affici, donec tantæ miseriæ cumulus simul confluens in extremis eum præfocauit. Nullus igitur de fœlicitatis assiduitate cõfidat, nullus de fortunæ * instabilitate præsumat, nullus in rota volubili sedem confixam diu superesse contendat. *al. stabilitate*

Anno gratię millesimo centesimo quadragesimo, qui erat quintus annus regni regis *Stephani*, idem rex *Stephanus* post natale fugauit *Nigellum* Episcopum Eliensem de Episcopatu suo; quia nepos prædicti Episcopi Salesbiriensis erat, à quo odii incendium in progeniem eius traxerat. Vbi autem ad natale, vel ad pascha fuerit dicere non attinet. Iam quippe solemnes curiæ, & ornatus regii schematis ab antiqua serie descẽdẽs prorsus euacuauerant, ingens thesauri copia iam deperierat, pax in regno nulla, cædibus, incẽdiis, rapinis omnia interminabantur, Clamor, & luctus, & horror vndiq; tonabat, & terrebat vndique violenta prædatio cum tumultu, vnde sic dictum est elegiace.

Quis mihi det fontem, quid enim potius lachrymarum,
Et lachrymem patria gesta nefanda mea?
Aduenit caligo stygis dimissa profundo,
Qua regni faciem conglomerata tegit.
Ecce furor, fremitus, incendia, furta, rapina,
Cædes, nulla fides consociata ruunt.
Iam furantur opes, & opum Dominos, & in ipsis
Sopitos castris, o noua furta! premunt.
Periurare fidem, mentiri nobile factum,
Prodere vel Dominos actio digna viris.
Concio prædonum cimiteria, templa refringit,
Iamque sacerdotes (res miseranda) rapit.
*Detorquent * vnctos Domini, simul & mulieres,* *al. victos*
Proh dolor, vt redimant excruciare student.
Affluit ergo fames, consumpta carne, gementes
Exhalant animas ossa cutisque vagas.
Quis tantos sepelire queat cœtus morientum?
Ecce stygis facies, consimilisq; lues.

Eodem anno rex *Stephanus* dedit Northimbriam *Henrico* filio *David* regis Scottorum. Eodem anno obiit *Turstinus* Archiepiscopus Eboracensis, quo defuncto statim fit scisma in Ecclesia Eboracensi de electione Pontificis. Quidam enim Canonicorum elegerunt *Willielmum* Eboracensis Ecclesiæ Thesaurarium, quem *Henricus* Wintoniensis Episcopus Romanæ Ecclesiæ Legatus consecrauit. Cæteri vero Canonicorũ elegerunt sibi Archiepiscopum *Henricum Murdac*, qui præualuit, & Archiepiscopatum tenuit, quamdiu vixit. Et *Willielmus* Archiepiscopus remansit cum *Henrico* Episcopo Wintoniensi, qui eum consecrauerat, vsque ad obitum *Henrici Murdac*.

Anno gratiæ 1141. qui erat annus sextus regni regis *Stephani*, idem rex obsedit infra natale ciuitatem Lincolniæ. Cuius munitiones *Ranulfus* Comes Cestrensis fraudulenter ceperat, seditq; ibi rex vsq; ad purificationem Sanctæ *Mariæ*. Tunc quippe Comes *Ranulfus* adduxit secum *Robertum* filium regis *Henrici*, generum ipsius, & proceres alios validissimos ad obsidionem regis dissoluendam; cum autem * Consul audacissimus paludem pene intransibilem, vix transisset, in ipsa die aciebus dispositis regem bello aggressus est. *al. Comes* Ipse cum suis primam aciem construxerat, secundam illi, quos *Stephanus* rex exhæredauerat: tertiam *Robertus* dux magnus cum suis: à latere vero erat turba Wallensium, magis audacia, quam armis instructa. Tunc Consul Cestrensis vir bellicosus, & armis insignibus coruscans, *Robertum* Consulem proceresque alios sic alloquitur.

Gratias tibi multas, dux inuictissime, vobisq; proceres, & commilitones mei, cum summa deuotione persoluo, qui vsq; ad vitæ periculum amoris effectum mihi magnanimiter exhibuistis. Cum igitur sim vobis causa periculi, dignum est, vt periculo me prius ingeram. Et infidissimi regis, qui datis induciis pacem fregit, aciem prius illidam. Ego quidem tam regis iniustitia, quam de mea confidens virtute iamiam regalem cuneum diffindam. Gladio mihi viam per medios hostes parabo. Vestræ virtutis est sequi præeuntem, & imitari percutientem. Iam videor animo mihi præsago regias acies transuolare, proceres pedibus conculcare, regem ipsum gladio transuerberare. Dixerat. Dux autem *Robertus* sic iuueni respondit, & in loco stans eminenti huiusmodi oratione vsus est. *Non indignum, quod ictus primi dignitatem poscis tam ex nobilitate, quam virtute, qua præcellis. Si tamen de nobilitate contendas, ego filius regis nobilissimi, & nepos regis summi non antecellor. Si de virtute: hic multi sunt electissimi, quibus nemo viuentium probitate potest præferri. Sed longe alia me*

monet ratio. Rex enim contra sacramenta, quæ sorori meæ fecit, regnum crudeliter vsurpauit, & omnia conturbans, multis militibus causa necis extitit, & exemplo sui, nihil iuris habētibus terras distribuit, iure poßidentibus diripuit; ab ipsis nequiter deheredatis, summo iudice Deo cooperante, & vindictam subministrante, prius aggrediendus est. Respiciet, qui iudicat populos in æquitate, de excelso cælorum habitaculo, qui iustum iuste appetentes in hac tanta neceßitate nequaquam relinquet. Vnum vero est, proceres fortißimi, militesque vniuersi, quod vobis animo firmiter ingerere volo, quod per paludes, quas vix pertransistis, nulla potest esse fugientibus reuersio. Hic igitur vel vincendum, vel occumbendum: spes fugæ nulla. Hoc solum superest, vt in vrbem gladiis viam paretis. Si quid autem veri coniecturat animus mihi, & hoc quod fugere nusquam potestis: illud est, quod hodie, Deo vobis adiuuante, victoriam parabit. Necesse est enim, vt ad probitatem confugiat, cui non potest esse aliud diffugium. Ciues autem Lincolnienses, qui stant vrbi suæ proximi, in impetus grauedine animis liquescentibus ad domos suas transfugere victoriosi videbitis. Veruntamen contra quos bellum geratis attendite. Alanus *Bristonum dux contra nos, imo contra Deum procedit armatus; vir nefandus & omnium scelerum genere pollutus; malicia paris nescius, cui nunquam nocendi defuit affectus, cui se non esse crudelitate incomparabilem, solum & supremum videtur opprobrium. Procedit quoq; contra nos Comes Mellensis, doli callidus, fallendi artifex, cui innata est nequitia in corde, in ore fallacia: in opere pigritia, gloriosus in corde, magnanimus ore, pusillanimus opere, ad congrediendum vltimus, ad digrediendum primus, tardus ad pugnam, velox ad fugam. Procedit contra nos* Hugo *Consul, cui parum visum est se contra Imperatricem periurum fuisse, nisi & secundo patentißime periuraret, affirmans regem* Henricum Stephano *regnum conceßisse, & filiam suam abdicasse, qui nimirum fallaciam virtutem credit, & elegantiæ periurium ducit. Procedit Consul de Albemarle vir in crimine singularis constantiæ, ad audiendum volubilis, ad relinquēdum immobilis: quem sponsa sua causa spurcitiæ intollerabilis fugitiua reliquit. Procedit Consul ille, qui prædicto consuli sponsam abripuit, adulter patentißimus, & excellenter impurus,* Baccho *deuotus,* Marti *ignotus, vino redolens, bellis insolens. Procedit* Simon *Comes Hamtuniensis, cuius actus sola locutio, cuius datum solis promißio, qui cum dicit, fecit, cum promittit, dedit. Procedunt cæteri proceres regi consimiles, latrociniis assueti, rapinis delibuti, homicidiis saginati, omnes tandem periurio contaminati. Vos igitur viri fortißimi quos magnus rex* Henricus *erexit, iste deiecit: ille instruxit, iste destruxit; erigite animos, & de virtutibus vestris, imo de Dei iustitia confisi, vindictam vobis à Deo oblatam de facinorosis præsumite & gloriam immarceßibilem posteris vestris præfigite. At iam si vobis idem animus est ad hoc Dei iudicium perpetrandum, progreßionem vouete, fugam abiurate, erectis in cælum vnanimiter dextris. Vix finierat, cum omnes extensis in cælum manibus terribili clamore fugam abiurauerant, & se in armis colligentes in hostem splendide progrediuntur.*

Rex interea *Stephanus* curarum magnis exæstuans fluctibus Missam in tanta solemnitate audierat. Cum autē de more cereum rege dignum Deo offerens manibus *Alexandri* imponeret Episcopi, confractus est, Hoc fuit regi signum contritionis. Cecidit etiam super altare pixis, cui corpus Domini inerat, abrupto vinculo præsente Episcopo. Hoc fuit signum regi ruinæ. Deinde rex strenuissimus egreditur, aciesque cum summa securitate bello disponit: ipse pedes omnem circa se multitudinē loricatorum, equis abductis, strictissime collocauit. Consules cum suis in duabus aciebus in equis pugnare instituit: sed equestres acies illę admodum paruę comparuerunt. Paucos enim secum, fictos tamen consules adduxerant. Acies autem regalis maxima erat vno tantum, scil. ipsius regis insignita vexillo. tunc quia rex *Stephanus* festiua carebat voce, *Baldewino* magnæ nobilitatis viro, & militi fortissimo sermo exhortatorius ad vniuersum cœtum iniunctus est, qui loco stans excelso omnium oculis in eum erectis, vbi attentionem eorum modesta taciturnitate stimulauit, sic exorsus est.

Omnes, qui aciebus dispositis conflicturi sunt, tria præuidisse oportet. Primum iustitiam causæ; deinde militum copiam; postremo astantium probitatem. Iustitiam causæ, ne periculum animæ incurratur; Copiam militum; ne hostium numerositate opprimatur; Probitatem astantium, ne numero confisa, debilibus tamen innixa subruatur. In omnibus hisce negotiis negotium, quo tenemur, expeditum videmus. Causa namque nostra iustitia est; quod regi ea, quæ coram Deo vouimus, seruantes, contra suos in eum periuros in periculo mortis astamus. Numerus vero nobis in equitibus non inferior, in peditibus confertior. Probitatem vero tot consulum, tot procerum, militum quoq; bellis semper assuetorum quis vocibus exæquet? Virtus autem ipsius regis infinita vobis loco perstabit millium. Cum igitur sit in medio vestrum Dominus vester, vnctus Domini, cui fidem deuouistis, votum Deo persoluite; tanto donatiuum maius à Deo accepturi, quanto fidelius & constantius pro rege vestro fideles contra infideles, legitimi contra periuros pugnaueritis. Securi quin etiam & summa repleti confidentia, contra quos bellum geratis, perpendite. Roberti *ducis vires notæ sunt. Ipse quidem*

dem de more multũ minatur, parum operatur, ore leoninus, corde leporinus, clarus eloquẽtia, obscurus inertia. Consul autem Cestrensis vir audaciæ irrationabilis, promptus ad conspirandum, inconstans ad perficiendum, ad bellum impetuosus, periculi improuidus, altiora se machinans, impossibilibus anhelans, assiduorum paucos adducens; aduenarum dispersam multitudinem congregans, nihil habet, quo timeri debeat. Semper enim quicquid viriliter incœpit, effœminate reliquit. In omnibus quippe suis gestis infortunate rem agens, vel in congressibus victus aufugit, vel si raro victor extitit, maiora victis detrimenta sustinuit. Wallenses autem, quos secum adduxit, soli despectui nobis sunt, qui inermẽ bello præferunt temeritatẽ, & arte, & vsu belli carentes, quasi pecora decurrunt in venabula. Alii vero tam proceres, quam milites transfugæ, & gyrouagi, vtinam numero plures adducerẽtur, qui quanto numero plures, tanto effectu deteriores. Vos igitur consules, & viri consulares meminisse decet vestræ virtutis, & nobilitatis. Hodie probitates vestras numerosissimas in cacumen florentissimum extollite, & primum imitatores filiis vestris splendorem sempiternum relinquite. Assiduitas itaque victoriarum incentiuum sit vobis confligendi: Assiduitas infortuniorum incentiuum fiet illis fugiendi. Iam siquidem ni fallor eos aduenisse pœnitet: iam de fuga meditantur, si locorum asperitas admittat. Cum igitur nec illis confligere, nec confugere sit possibile: quid aliud fecerunt, nisi quod vobis Dei nutu, & se, & impedimenta sua adduxerunt, equos itaque eorum, & arma, & ipsorum corpora ditioni vestræ subiecta conspicitis. Extendite ergo animos vestros, & dextras inexpugnabiles, viri bellicosi, ad diripiendum cum summo tripudio, quod ipse vobis* attulit Deus.* Sed iam antequam orationis seriem terminaret, clamor adest hostiũ, & clangor lituorũ, equorũ fremitus, terræ sonitus. Acies exhæredatorũ, quæ præibat, percussit aciem regalem (in qua Consul *Alanus*, & ille de Mellent, & *Hugo* consul de Eastangle, & *Simon* Comes, & ille de Warrenna inerant) tanto impetu, quod statim quasi in ictu oculi dissipata est: & diuisio eorum in tria deuenit: alii namq; eorum occisi sunt; alii capti, alii aufugerunt. Acies, cui principabatur consul de Albemarle, & *Willielmus* Yprensis percussit Wallenses, qui a latere procedebãt, & in fugam coegit. sed acies Consulis Cestrensis perculit cohortem prædicti consulis, & dissipata est in momento sicut acies prior. fugerunt omnes equites regis, & *Willielmus* Yprensis à Flandria oriundus, vir & consularis, & magnæ probitatis. Rex itaq; *Stephanus*, cum acie sua pedestri relictus est in medio hostium. Circueruñt igitur aciem regalẽ vndiq;, & totam in circuitu expugnabãt, sicut castellũ solet assiliri. Tunc vero horrendã belli faciẽ videres, in omni circuitu regalis aciei ignẽ prosilientẽ ex galearũ, & gladiorum collisione, stridorem horrendum, clamorem terrificum, resonabãt colles, resonabant vrbis muralia. Impetu igitur equorũ regalem turmam offendentes, quosdam cædebant, alios sternebãt, nonnullos abstractos capiebant. Nulla iis quies, nulla respiratio datur, nisi in ea parte, qua rex fortissimus stabat. horrentibus inimicis incomparabilem ictuum eius immanitatem. Quod vbi Comes Cestrensis comperiit regis inuidens gloriæ cum omni pondere* armorum irruit in eum. Tunc apparuit vis regis fulminea bipenni maxima cædens hos, diruens illos. Tunc nouus oritur clamor, omnes in eum, & ipse in omnes. Tandem regia bipennis ex ictuum frequentia confracta est. Ipse mox gladio abstracto dextra regis digno, rem mirabiliter agit, donec & gladius confractus est. Quod videns *Willielmus* de Kahamnes, miles validissimus irruit in regem, & eum galea arripiens voce magna clamauit, huc omnes, huc, regem teneo. Aduolant omnes, capitur rex, capitur & *Baldwinus*, qui orationem fecerat persuasoriam, multis confossus vulneribus, multis contritus ictibus, vbi egregie resistendo gloriam promeruit sempiternam. Capitur etiam *Richardus* filius *Vrsi*, qui in ictibus dandis, & recipiendis clarus, & gloriosus comparuit. Adhuc capto rege pugnabat acies regalis; nec enim circumuenti fugere poterant, donec omnes vel capti, vel cæsi sunt. Ciuitas ergo hostili lege direpta est, & rex in eam miserabiliter introductus est.

al. obtulerunt

al. obtulit

al. armatorum.

Dei ergo iudicio circa regem peracto, ducitur ad Imperatricem, & in turri de Bristoue captiuus ponitur. Imperatrix ab omni gente Anglorum in Dominam suscipitur, exceptis Kentensibus, vbi regina, & *Willielmus* Yprensis contra eam pro viribus repugnabant. Suscepta prius est à Romano legato Wintoniensi Episcopo, & mox à Londoniensibus. Erecta est autem in superbiam intollerabilem, quia suis incerta belli prosperassent, quod omniũ fere corda à se alienauit. Igitur sine subdolorum instinctu, sine Dei nutu expulsa est à Londonia. Irritata igitur muliebri angore regem vnctũ Domini in compedibus poni iussit. Post dies autem paucos cum auunculo rege, Scottorum, & fratre suo *Rodberto* viribus coactis veniens obsedit Wintoniensis Episcopi turrim. Episcopus autem misit pro regina, & *Willielmo* Yprensi, & pro vniuersis fere proceribus Angliæ, factus est igitur exercitus vtrinque magnus. Dimicabant quotidie non congressibus acierum, sed militarium anfractuũ circuitionibus. Non igitur sic in belli cæcitate confundebantur gesta, sed

patebat cuiusq; probitas : & gloria promeritis aderat ; vt mora illa probis omnibus voluptuosa videretur in illustrium virorum splendoribus excelsis. Venit tandẽ exercitus Londoniensis, & aucti numerose, qui contra Imperatricem certabant, fugere eam compulerunt. Capti sunt multi in fuga ; captus est etiam *Robertus* frater Imperatricis, in cuius turri rex captiuus erat, cuius sola captione rex liberari poterat; absolutus est vterque. Sic igitur rex Dei iustitia miserabiliter captus, Dei misericordia misericorditer liberatus est, & ab Anglorum proceribus magno susceptus gaudio. Eodem anno *Albericus* de Vere occisus est Londoniis seditione ciuium. Eodem anno obiit *Gaufridus* Dunelmensis Episcopus, cui successit in Episcopatu *Willielmus* de Sancta *Barbara* Eboracensis Ecclesiæ Decanus, quem *Henricus* Episcopus Wintoniensis Romanæ Ecclesiæ legatus consecrauit. Anno gratiæ 1142. qui erat annus septimus regni regis *Stephani*, idem rex *Stephanus* construxit castrum apud Wintoniam. Tunc superueniens multitudo nimia hostium ex insperato, cum regii milites congressionibus bellicis incepissent, & non potuissent resistere : regem in fugam compulerunt. Capti sunt autem ex suis plærīq;, captus est etiam *Willielmus Martel* dapifer regis, qui pro redemptione sua dedit insigne castellum de Sirburne. Eodem anno rex obsedit Imperatricem apud Oxenfordam. post festum Sancti *Michaelis*, vsque ad aduentum Domini, & parum ante natale fugit Imperatrix per Tamensem glaciatam, circumamicta vestibus albis; reuerberatione niuis, & similitudine fallentibus oculos obsidentium, fugit ad castellum Wallingford, & sic Oxenford regi tandem est reddita.

Anno gratiæ 1143. qui erat annus octauus regni regis *Stephani*, rex *Stephanus* interfuit concilio Londoniæ in media Quadragesima. quod quia nullus honor vel clericis vel Ecclesiæ Dei à raptoribus deferebatur, & æque capiebantur, & redimebantur Clerici, vt Laici. tenuit inde Wintoniensis Episcopus vrbis Romanæ Legatus concilium apud Londonium Clericis pro tempore necessarium. in quo sancitum est, ne aliquis, qui clerico violenter manus iniecerit, ab alio possit absolui, quã ab ipso Papa, & in præsentia ipsius, vnde clericis aliquantulum serenitatis vix tandem illuxit. Eodem anno cepit rex *Gaufridum* de Mandeuilla in curia sua apud Sanctum *Albanum* magis secundum retributionem nequitiæ Consulis, quam secundum ius gentium : magis ex necessitate, quàm ex honestate. Nisi enim hoc egisset, perfidia consulis illius, quem de barone consulem fecerat, regno priuatus fuisset. Igitur vt rex eum liberaret, reddidit ei turrim Londoniæ, & castellum de Wallinden, & illud de Plassis. Possessionibus igitur carens Consul prædictus inuasit Abbatiam S. *Benedicti* de Rameseia, & monachis expulsis raptores immisit, & ecclesiam Dei speluncam fecit latronum. Erat autem summæ probitatis , sed summæ in Deum obstinationis, magnæ in mundanis diligentiæ, magnæ in Deum negligentiæ. Ipso anno ante Natale Wintoniensis episcopus, & postea Cantuariensis Archiepiscopus Romanum petierunt de legatione acturi, mortuo iam *Innocentio* Papa, cui successit *Cælestinus*.

Anno gratiæ 1144. qui fuit annus 9. regni regis *Stephani*, rex *Stephanus* Lincolniam obsedit, vbi cum munitionem contra castellum, quod Cestrensis consul vi obtinebat, cõstruxerat, operatores sui ab hostibus præfocati sunt fere octoginta, itaque re imperfecta rex confusus abcessit. Anno autem ipso consul *Gaufridus* de Mandefilla regem validissime vexauit, & in omnibus valde gloriosus effulsit. Mense autem Augusti miraculum iusticia sua dignum virtus diuina monstrauit. Duos namque, qui monachis euulsis ecclesias Dei conuerterant in castella, similiter peccantes simili pœna mulctauit. *Robertus* namque *Marmiun* vir bellicosus hoc in ecclesia de Couentre peruersus exegerat. Porro *Gaufridus*, vt diximus in ecclesia Ramesiensi scelus idem patrauerat. Insurgens igitur *Robertus Marmiun* in hostes inter ingentes suorum cuneos coram ipso monasterio solus interfectus est, & excommunicatus morte perenni depascitur. Similiter *Gaufridus* prædictus consul nouus, inter acies suorum confertas, à quodam pedite vilissimo solus sagitta percussus est. Et ipse vulnus ridens, post aliquot dies tamen ex ipso vulnere excommunicatus occubuit. Ecce Dei laudabilis, & omnibus seculis prædicandæ eiusdem sceleris eadem vindicta! Dum autem ecclesia illa pro castello teneretur, ebulliuit sanguis à parietibus ecclesiæ & claustri adiacentis, indignationem diuinam manifestans ; sceleratorum exterminationem denũcians. Quod multi quidem viderant, & ego ipse quidem meis oculis inspexi. Quia igitur improbi dicebant Deum dormire, excitatus est Deus, & in hoc signo, & in significato. Eodem quippe anno, & *Arnulphus* filius *Gaufridi* Consulis, qui post mortem patris ecclesiam incastellatam retinebat, captus est, & per hoc exulatus, & princeps militum suorum in hospitio suo ab equo corruens effuso cerebro expirauit. Princeps autem peditum suorũ *Reimerius* nomine, cuius officiũ fuerat frangere ecclesias, vel incendere, dum mare cũ vxore sua trans-

sua transiret, vt multi perhibuerunt, nauis immobilis facta est. Quod monstrum nautis stupentibus, sorte data rei causam inquirentibus, sors cecidit super *Reimerum*. quod cum ille nimirum totis contradiceret viribus, secundo & tertio sors iacta, in eum deuenit. Positus igitur in scapha est, & vxor eius, & pecunia sceleratissime acquisita, & statim nauis cursu velocissimo, vt prius fecerat, mare sulcat. Scapha vero cum nequissimis subita voragine circumducta in æternum absorpta est, eodem anno *Cælestino* Papa defuncto *Lucius* substituitur. Anno gratiæ 1145. qui fuit decimus annus regni regis *Stephani*, rex *Stephanus* prius in agendis circa discessum *Hugonis Bigot* occupatus fuit. Sed in æstate *Robertus* consul, & omnis inimicorum regalium cœtus castellum construxerant apud * Ferendumer, rex *al. Ferendune* * insignis viribus collectis aduolat, & Londoniensiũ terribilem, & numerosum exercitum adduxit. Assiliens igitur totis diebus castrum (dum *Robertus* consul, & fautores sui copias *al. non sanguinis* maiores non procul ab exercitu regis expectarent,) laboriosissima probitate non sine magna sanguinis effusione cepit. Tunc demum regi fortuna cœpit in melius permutari, & in sublime protelari. Eodem anno *Lucius* Papa obiit, cui successit *Eugenius* Papa. Eodem anno episcopus Lincolniensis *Alexander* iterum Romam petens honorifice susceptus est ab *Eugenio* Papa nouo, viro summa dignitate condigno. Cuius mens semper benigna, cuius discretio semper æqua, cuius facies semper non solum hilaris, sed etiam & iocunda. Rediens autem secundo anno ecclesiam Lincolniensem, quæ ex cõbustione deturbata fuerat, miro artificio sic reformauit, vt pulchrior appareret, quam cum primum noua facta fuerat. Anno gratiæ 1146. qui erat annus 11. regni regis *Stephani*, Rex *Stephanus* magnum congregans exercitum castellum construxit inexpugnabile, situm contra Wallingford, vbi *Rainnulfus* Comes Cestrensis iam regi concordia coniunctus, cum magnis interfuit copiis. Dehinc vero consul ipse ad regis curiam cum pacifice venisset, apud Northamtunam nihil tale metuentem rex cepit, & in carcerẽ intrusit, donec redderet ei clarissimum Lincolniæ castellum, quod ab eo dolose ceperat, & cætera quæcunque fuerant ditionis suæ castella. Sic igitur consul eiectus carcere, in liberum restitutus est arbitrium. Eodem anno nobilis ciuitas Edissæ Syriæ, quæ nunc Roaise vocatur, in nocte Natiuit. Dom. proditione capitur à Saracenis, dũ episc. & consul de S. *Aegidio Raimũdus*, & innumerabiles exercit⁹ de vniuerso regno, & populus vacarẽt diuino officio, & ipsi à Pagnis detrũcati sunt. In hac ciuitate beatus *Thomas* Apostol⁹ olim ab India trãslatus dicitur requiescere. Anno gratiæ 1147. qui erat annus 12. regni regis *Stephani*, idem rex *Stephanus* ad Natale Dom. in vrbe Lincolniẽsi diademate regali insignitus est, quo regũ nullus introire, (prohibentibus quibusdã superstitiosis) ausus fuerat. Post discessum vero regis venit consul Cestrẽsis Lincolniã cum militaribus copiis, vt assiliret eã. Dux igitur eius vir fortis, & inuictissim⁹ in introitu portæ Borealis occisus est, & ipse consul pluribus amissis fugere compulsus est. Ciues igitur Lincolniẽses victoriosi summo gaudio repleti virgini virginum protectrici eorum laudes, & gratias insigniter exsoluerunt. Ad Pentecostẽ rex Frãciæ *Lodouicus*, & consul Flandrensis *Theodoricus*, & cõsul de S. *Aegidio*, & innumerabiles exercitus de numeroso regno Francorũ, & multi de gente Anglorũ crucibus assumptis iter Ierosolymitanũ arripuerũt, vt Paganos, qui ceperant vrbẽ Rohais, expugnarẽt. Imperator vero Alemanniæ *Coradus* maiorẽ satis exercitũ duxit, trãsiitq; vterq; exercitus per imperatorẽ Constãtinopolis, qui eos postea prodidit. Mense Augusto profectus est *Alexãder* episc. Lincolniẽsis Altisiodorũ ad *Eugeniũ* Papam, qui prius Parisiis, tunc ibi morabatur. Ipse quidẽ à Papa honorifice susceptus est: sed ex intẽpestiua caloris nimietate seminariũ languoris, & mortis attulit in Angliam, & anno sequẽti defunctus est, & successorẽ habuit *Robertũ* de Chednei. Anno gratiæ 1148, qui erat 13. annus regni regis *Stephani*, exercitus imperatoris Alemãniæ, & regis Francorũ, qui summis ducibus illustrati cum summa incedebãt superbia, ad nihilũ deuenerunt, quia Deus spreuit eos. Ascendit enim in conspectu Dei incontinentia eorum, quam exercebant in fornicationibus, & in adulteris manifestis; quod Deo multum displicuit; postremo in rapinis, & in omni genere scelerum. Prius itaq; fame consternati proditione imperatoris Constantinopolitani, postea ferro hostili defecerunt. Rex autem Franciæ, & imperator Alemanniæ cum paucissimis prius Antiochiam, postea Ierosolymam ignominiose confugerunt. Tunc vero rex Franciæ, quasi aliquid acturus ad detrimentum famæ refocillandum, auxilio militum, templi, quod est in Ierusalem, & viribus vndique congestis obsedit Damascũ, sed nihil proficiens rediit in Galliam. Interea quidam exercitus naualis virorũ non potentũ, nec alicui magno duci innixi, nisi Deo omnipotenti, quia humiliter profecti sunt, gratiam Dei meruerunt, & magnam probitatem ostenderunt. Ciuitatẽ namq; in Hispania famosam, quæ vocatur Vlixisbona, & aliam, quæ vocatur Almade, & regiones adiacentes à multis pauci, Deo cooperante, bellantes obtinuerant. Verè

Deus

Deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam. Exercitus enim Francorum regis, & imperatoris, splendidior, & maior fuerat, quam ille prior, qui Ierosolymam conquisierat; & à paucissimis cōtriti sunt, & quasi telæ aranearum disterminati sunt, & demoliti. His autem pauperibus (de quibus prædixi) nulla multitudo resistere poterat, sed quanto eis plures insurgebant, debiliores efficiebantur. pars autem eorum maxima venerat ex Anglia. Interim Gaufredus consul Andegauensis maritus supradictæ imperatricis, filiæ regis Henrici intrauit Normanniam cum magno exercitu, & debellauit eam, & obtinuit in ea multa castella, & ciuitates munitas. Proceres enim Normanniæ memores sacramenti, quod fecerant prædictæ imperatrici, & hæredibus suis de Normannia, ex facili se conuertebant ad seruitia eorum. Eustachius namq; filius regis Stephani, qui dux erat Normānię, & Constantiā sororem Lodouei regis Franciæ in vxorem duxerat, iam obierat & rex Franciæ dederat Cōstantiam sororem suam Raimundo Comiti de S. Aegidio in vxorē, & iam tanta dehinc guerra accreuerat regi Stephano in Anglia, quod non potuit intendere ad defensionem Normanniæ. Henricus autem filius Matildis imperatricis iam 16. annorum iuuenis nutritus in curia Dauid regis Scottorum aui matris suæ, factus est miles ab eodem rege Dauid in ciuitate Carleoli/prius dato sacramento, quod si ipse rex Angliæ fieret, redderet ei Nouum castellum, & totam Northimbriam; & permitteret illum & hæredes suos in pace sine calumnia in perpetuum possidere totam terram, quæ est à fluuio Twede ad fluuium Tine. Deinde idem Henricus per auxilium, & cōsilium Dauid regis Scottorum transfretauit in Normanniam, & receptus à proceribus Normanniæ factus est inde dux. An. gratiæ 1149. qui est 13. an. regni regis Steph. Henricus dux Normannorum venit in Angliam cum magno exercitu, & reddita sunt ei castella multa, & munitiones quam plures, & fecit monetam nouam, quā vocabāt monetā ducis; & non tantū ipse sed omnes potētes, tam episcopi, quam Comites & Barones, suā faciebant monetā. sed ex quo dux ille venit, plurimorū monetam cassauit. Eodē anno Lodoueus rex Francorū, & vxor eius Alienor à Ierosolymis redierunt in Galliā. Anno gratiæ 1150. qui est annus 15. regni regis Stephani facta est abbatia de Holcoltram/ & abbatia de Kinros in Mureuia; eodē anno ordo Præmonstracensis venit ad Driburc ad festū S. Martini. Anno gratiæ 1151. qui est annus 16. regni regis Stephani, Papa Eugenius 4. pallia per legatū suum Ioannē Papirū in Hyberniā transmisit, quo nunquā antea pallium delatū fuerat, & in 4. locis, 4. cōstituit archiepiscopos: vnū apud Armarc; alterū apud Cassel; tertiū apud Diueline; quartū apud Connath. eodē anno Gaufridus Comes Andegauensis obiit, & Henricus filius eius successit ei in Comitatu. Anno gratiæ 1152. qui est 17. annus regni regis Stephani, hoc anno & duobus præcedentibus rex Stephanus, & Henricus dux Normāniæ sæpe, & multū cōgressi sunt, & ab inuicē non sunt separati, nisi cū magno rerū, & hominum detrimento, sed dux Normanniæ semper victoriam obtinuit. Nam vires eius crescebant in maius, & in melius de die in diem, regis autē potentia magis ac magis decrescebat. Principes namq; regni memores sacramēti, quod fecerant imperatrici, & hæredibus suis fere omnes adhæserunt prædicto imperatrici, & filio suo duci Normanniæ. Eodem anno Henricus Comes Northanhimbrorū, filius Dauid regis Scottorum, & Matildis filia eius obierunt. Anno gratiæ 1153. qui est annus 18. regni regis Stephani, pax Angliæ reddita est, pacificatis ad inuicem rege Stephano, & Henrico duce Normanniæ, quē rex Stephanus adoptauit sibi in filium, & constituit hæredem, & successorē regni, mediantibus venerabilibus viris, Theobaldo Cantuariensi Archiepiscopo, & Henrico Wintoniēsi Episcopo. Rex vero constituit ducem iusticiariū Angliæ sub ipso, & omnia regni negotia per eum terminabantur; & ab illo tempore rex & dux vnanimes extiterunt in regimine regni, ita quod de cætero inter illos nulla oriebatur discordia. Eodē anno obiit Dauid rex Scottorū nono Kal. Iunii, & Malcolmus nepos eius, filius Comitis Henrici puer 12. annorū successit ei in regnum. Eodem anno obiit Papa Eugenius, cui successit Anastasius in Papatu. Eodem anno obiit Bernardus abbas de clara valle; eodem anno obiit Willielmus Dunelmensis Episcopus, cui successit Hugo de Puteaco Thesaurarius Eboracensis ecclesiæ, prædicti regis Stephani nepos, & consecratus est ab Anastasio Papa Romę Dominica ante natale Domini: Eodem anno obiit Henricus Eboracensis Archiepiscopus, quo defuncto Willielmus Archiepiscopus, quē Papa Eugenius suspenderat, Romā profectus est, & inuenit gratiā apud Anastasium Papam, & redditus est ei Archiepiscopatus Eboracensis. Anno gratię 1154. qui est annus 19. regni regis & vltimus Stephani, obiit Eustachius filius regis Stephani. Eodem anno Willielmus Eboracensis Archiepiscopus in sedam suam honorifice est susceptus; sed non multo post proditione clericorum suorum post perceptionem Eucharistiæ infra ablutiones liquore lethali infectus extinctus est, quem Hugo Dunelmensis Episcopus sepeliuit honorifice in Ecclesia Sancti Petri Eboraci, cui successit dono regis Stephani in Archie-

chiepiscopatu *Rogerus* Cantuariensis archidiaconus. Eodem anno rex *Stephanus* multa obsedit castella, & obtinuit, & multa ex illis prostrauit, inter quæ fuit fere vltimum castellum de Drai, & paulo post obiit rex *Stephanus*, & sepultus est in Abbatia de Feuereshani. Cui *Henricus* dux Normannorum filius *Matildis* imperatricis successit in regnum, coronatus, & in regem consecratus a *Theobaldo* Cantuariensi Archiepiscopo Lundoniis, Dominica ante natale Domini. Eodem anno *Theobaldus* Cantuariensis Archiepiscopus dedit *Thomæ Becket* clerico suo Archidiaconatum Cantuariæ. Eodem anno *Lodoueus* rex Francorum fecit diuortium fieri inter ipsum, & vxorem suam *Alienor*, filiam ducis Aquitaniæ iurantibus Archiepiscopis, Episcopis, Comitibus, & Baronibus illam demeruisse vxorem suam esse. *Henricus* autem rex Angliæ duxit prædictam *Alienor* in vxorem, de qua genuit filios & filias. Rex vero Franciæ non habens ex *Alienor* vxore sua prolem virilis sexus, nisi tãtummodo duas filias, quarum vnam dedit *Henrico* Comiti de Campania in vxorem & alteram *Theobaldo* Comiti Blesensi, fratri prædicti Comitis *Henrici*. Deinde *Lodoueus* rex Francorum duxit sibi in vxorem filiam regis Hispaniæ, de qua duas tantummodo genuit filias.

ROGERI DE HOVEDEN ANNALIVM PARS POSTERIOR.

HENRICVS SECVNDVS.

ANNO gratiæ 1155. qui erat primus annus regni regis *Henrici* filii *Matildis* imperatricis; idem *Henricus* castella inimicorum suorum in Anglia obsedit, & cepit; & quædam illorum in manu sua retinuit; quędam autem prostrauit. Deinde transfretauit in Normanniam, & homagium fecit *Lodouico* regi Francorum de Normannia, & Aquitania, & Andegauia, & Cenomannia, & Turonica, & de omnibus earum pertinentiis. Eodem anno obiit Papa *Anastasius*, cui successit *Adrianus*. Anno gratiæ 1156. qui erat annus secundus *Henrici* filii *Matildis* imperatricis, idem *Henricus* rediit de Normannia in Angliam: & omnia fere castella, quæ facta fuerant in Anglia tempore regis *Stephani*, demoliri fecit, & nouã fecit monetam, quæ sola recepta erat, & accepta in regno; & ipse pacem stabiliuit in regno, & leges *Henrici* regis aui sui pręcepit per totum regnum suum inuiolabiliter teneri, & in multis acquieuit consilio *Theobaldi* Cantuariensis Archiepiscopi. Eodem anno conuentus Sanctimonialium secundo venit ad Eccles. Anno gratiæ 1157. qui erat annus 3. regni regis *Henrici* filii *Matildis* imperatricis, idẽ rex *Henricus* prece & consilio *Theobaldi* Cantuariensis Archiepiscopi dedit Cancellariam suam *Thomæ* Cantuariensi Archidiacono, & multos redditus tam ecclesiasticos quam seculares ei contulit, & eum in tantam dilectionem, & familiaritatem recepit, quod nullus par ei erat in regno, excepto solo rege. Eodem anno *Malcolmus* rex Scottorum venit ad regem Angliæ apud Cestre / & homo suus deuenit, eo modo quo auus suus fuerat homo veteris regis *Henrici*, saluis omnibus dignitatibus suis. Anno gratiæ 1158. qui erat annus 4. regni regis *Henrici* filii *Matildis* imperatricis, idem rex *Henricus* secundo fecit se coronari apud Lincolniam extra muros ciuitatis in Wikeford. Eodem anno iterum firmatum est castellum de Werc, præcepto regis. Et ipse rex, & *Malcolmus* rex Scottorum conuenerunt apud Carlel, sed non bene ad inuicẽ * placiti recesserunt. ideoque rex Scottorum nondum factus est miles. *al. placati* Anno gratiæ 1159. qui erat annus 5. regni regis *Henrci* filii *Matildis* imperatricis, idem rex *Henricus* tertio fecit se, & *Alienor* vxorem suam coronari, in solennitate Paschali apud Wircecestre: vbi cum ad oblationẽ venirent, deposuerunt coronas suas, & eas super altare obtulerunt; vouentes Deo, quod nunquam in vita sua de cætero coronarentur. Eodẽ anno obiit *Waldeuus* abbas de Melros, 4. Nonas Augusti, qui fuit auunculus regis *Malcolmi*. Eodẽ anno *Adrianus* papa obiit, cui successit *Alexander* Papa 3. canonice electus, & consecratus. Sed *Fredericus* Romanorum imperator, nolens eum recipere, erexit sibi idolum, *Octouianum* scz. Antipapã; quem in execrabili concilio, & conuenticulo sanguinum aduersus Papam *Alexandrũ* facto, cum gente sua statuit adorandũ, & schisma factum est in ecclesia decem & 8. annis perdurans. Eodẽ anno *Henricus* rex Angliæ, magno congregato exercitu, obsedit Tolosam, & quamuis ibi diu sedisset, & thesauros suos in variis expensis exinanisset, tamen nihil ibi proficiens imperfecto negotio inde recessit. In eodẽ vero exercitu obierũt *Willielmus* Comes Boloniæ, filius regis *Stephani*, & *Hamo* filius Comitis Gloucestriæ, & multi alii. Rediẽs ab hoc exercitu *Malcolmus* rex Scot-

torum factus est miles Turonis à rege Anglorum *Henrico*. Anno gratiæ 1160. qui erat annus 6. regni regis *Henrici* filii Matildis imperatricis, *Malcolmus* rex Scottorum rediit in terram suam de exercitu Tolosæ. Cumque venisset in villam, quæ dicitur Pert, *Feretach* Comes, & 5. alii Comites, irati contra regem, quia ipse Tolosam perrexerat, obsederunt villam de Pert, & regem capere voluerunt, sed non poterant. *Malcolmus* rex tribus vicibus cum magno exercitu perrexit in Galweiam, & tandem subiugauit eam sibi. Eodem anno rex *Malcolmus* dedit sororem suam *Margaretam Conano* duci Britanniæ in vxorem. Anno gratiæ 1161. qui erat annus 7. regni regis *Henrici* filii *Matildis* imperatricis, idē rex, & *Lodouicus* rex Francorū dissenserunt, propter quasdam terrarū suarum diuisas, & propter castella de Gisortio, & de Neafle, quæ tunc temporis erant in manu *Lodouici* regis Francorum quæ idem rex *Henricus* calumniatus est suo debere adiacere ducatui Normanniæ. sed mox pacificati sunt in hunc modum: quod rex Franciæ traderet duas filias suas, quas habebat de vxore sua filia, regis Hispaniæ (quarum vna vocabatur *Margareta*, & altera *Alesea*) ad opus duorum filiorum regis *Henrici*, scilicet *Henrico* & *Richardo*, adhuc puerulis minimis: & traderet prædicta castella de Gisortio, & de Neaffle in manu Templariorum custodienda donec prædictæ filię desponsarentur præfatis filiis regis *Henrici*; & quandocunq; constaret eis, scilicet, *Roberto* de Pirou, & *Tostes* de sancto Homero, quod *Margareta* filia regis Franciæ desponsata fuisset *Henrico* filio regis Angliæ, traderent *Henrico* regi vtrumq; castellum. His itaque ex vtraque parte gestis, & fidei sacramento confirmatis, rex Francorum tradidit vtramq; filiam suam regi Angliæ, & prædicta castella Templariis in custodia. Et paulo post *Henricus* rex Angliæ fecit *Henricum* filium suum desponsare *Margaretam* filiam regis Franciæ, cum adhuc essent puerili in cunis vagientes; videntibus & consentientibus *Roberto* de Pirou, & *Tostes* de sancto Homero, & *Richardo* de Hastings Templariis, qui custodiebant præfata castella; & statim tradiderunt illa castella regi Angliæ. Vnde rex Franciæ plurimum iratus fugauit illos tres Templarios de regno Francię, quos rex Anglię benigne suscipiens multis ditauit honoribus. Eodem anno obiit *Theobaldus* Cantuariensis Archiepiscopus, Romanæ ecclesiæ legatus. Anno ab incarnatione Domini 1162. qui erat annus 8. regni *Henrici* regis filii *Matildis* imperatricis, idem rex *Henricus* dedit *Thomæ* Cancellario suo Archiepiscopatum Cantuariæ. Eodem anno *Alexander* Papa venit in Galliam expulsus à sede sua per *Fredericum* Romanorum imperatorem. Quem *Alexandrum Lodouicus* rex Francorum, & *Henricus* rex Anglorum honorifice susceperunt, & pro Papa Catholico habuerunt. Eodem anno *Malcolmus* rex Scottorum dedit sororem suam *Ada* Comiti de Hotland in vxorem. Anno gratiæ 1163. qui erat annus 9. regni regis *Henrici* filii *Matildis* imperatricis idem rex Angliæ rediit de Normannia in Angliam: & rex *Malcolmus* conualuit apud Doncastre de magna infirmitate, & pax firma facta est inter illum, & regem Angliæ. Eodem anno generale concilium tenuit Turonis *Alexander* Papa: in quo excommunicauit *Octauianum* antipapam. Eodem anno grauis discordia orta est inter regem Angliæ, & *Thomam* Cantuariensem Archiepiscopum, de Ecclesiasticis dignitatibus, quas idem rex Anglorum turbare, & minuere conabatur; & Archiepiscopus ille leges, & dignitates ecclesiasticas modis omnibus illibatas conseruare nitebatur. Rex enim volebat presbyteros, diaconos, subdiaconus, & alios ecclesiæ rectores, si comprehensi fuissent in latrocinio, vel murdra, vel felonia, vel iniqua combustione, vel in his similibus, ducere ad secularia examina, & punire, sicut & laicum. Contra quod Archiepiscopus dicebat, quod si clericus in sacris ordinibus constitutus, vel quilibet alius rector ecclesiæ, calumniatus fuerit de aliqua re, per viros ecclesiasticos, & in curia ecclesiastica debet iudicari: & si conuictus fuerit, ordines suos amittere, & sic alienatus ab officio, & beneficio ecclesiastico, si postea forisfecerit, secundum voluntatem regis, & bailiuorum suorum iudicetur.

Anno gratiæ 1164. qui erat annus 10. regni regis *Henrici*, filii *Matildis* imperatricis idem *Henricus* dedit *Henrico* duci Saxoniæ *Matildem* filiam suam in vxorem. Eodē anno rex magno congregato concilio, & omnibus Archiepiscopis, & Episcopis Angliæ in vnum coram illo congregatis, petiit ab eis, vt ipsi pro amore & seruitio suo, & pro stabilitate regni, reciperent leges *Henrici* aui sui, & eas fideliter custodirent. Cui *Thomas* Cantuariensis Archiepiscopus, pro se & pro aliis, respondit: quod ipsi leges illas, quas rex auitas vocabat, reciperent, & bona fide seruarent: saluo in omnibus ordine suo, & honore Dei, & sanctæ Ecclesiæ: sed conuentio illa plurimū displicuit regi, & nitebatur modis omnibus efficere, vt Episcopi promitterent ei, se leges illas seruaturos sine aliqua exceptione; sed Cantuariensis Archiepiscopus hoc nullo modo concedere voluit. Deinde post multū tempus *Ernulfus* Lexouiensis episcop⁹ venit in Angliā, & sollicite laborauit die ac nocte, vt pax fieret inter regem, & Archiepiscopum, sed ad plenum fieri non potuit. Deinde per consilium

Lexouien-

Lexouienſis Epiſcopi rex ſeparauit *Rogerum* Archiepiſcopum Eboracenſem, & *Robertum* de Melun Epiſcopum Herefordenſem, & *Robertum* Lincolnienſem Epiſcopum, & alios quoſdam Eccleſiæ prælatos à conſortio & conſilio Cantuarienſis Archiepiſcopi, vt per illos præfatum Cantuarienſem Archiepiſcopum in ſuos conatus facilius alliceret. Deinde venit in Angliam quidam vir religioſus dictus *Philippus* de eleemoſyna, miſſus à latere *Alexandri* ſummi pontificis, & Cardinalium omnium ad pacem faciendam inter regem, & Archiepiſcopum Cantuarienſem: per quem ſummus pontifex, & omnes Cardinales mãdauerunt Cantuarienſi Archiepiſcopo, vt ipſe pacem cum domino ſuo rege Angliæ faceret, & leges ſuas ſine aliqua exceptione cuſtodiendas promitteret. His igitur, & aliis magnorum virorum conſiliis acquieſcens *Thomas* Cantuarienſis Archiepiſcopus venit ad regem apud Wodeſtoke, & ibi promiſit regi, & conceſſit ſe bona fide, & ſine malo ingenio leges ſuas ſeruaturum. Et paulo poſt congregato Clero, & populo regni apud Clarendun pœnituit Archiepiſcopum, quod ipſe conceſſionẽ illã fecerat regi. Et volẽs reſilire à pacto dixit ſe in illa conceſſione grauiter pecaſſe, &q; in hoc amplius nõ peccaret. Vnde rex plurimum in ira aduerſus eum commotus, minatus eſt ei, & ſuis * exitium (*al. exiliũ*) & mortem. Venerunt ergo ad Archiepiſcopum Salesbirienſis, & Norwicenſis Epiſcopi, & *Robertus* Leiceſtriæ, & *Reginaldus* Cornubiæ Comites; & duo Templarii, ſcilicet *Richardus* de Haſtings, & *Toſtes* de ſancto Homero: & lachrymantes prouoluti ad pedes Archiepiſcopi petebant, vt ſaltem propter honorem regis veniret ad eum, & coram populo diceret, ſe leges ſuas recepiſſe. Precibus igitur tantorum virorum Archiepiſc. victus venit ad regem, & coram clero, & populo dixit, ſe leges illas, quas rex auitas vocabat, ſuſcepiſſe. Et conceſſit, vt Epiſcopi leges illas ſuſciperent, & vt illas cuſtodire promitterent. Tunc præcepit rex vniuerſis Comitibus, & Baronibus regni, vt irent foras, & recordarentur legum *Henrici* regis aui ſui, & eas in ſcripto redigerent. Quod cum factum fuiſſet, præcepit rex Archiepiſcopis & Epiſcopis, vt ſigilla ſua apponerent ſcripto illi, & cum cęteri proni eſſent ad id faciendum, Archiepiſcopus Cantuarienſis iurauit, quod nũquam ſcripto illi ſigillum ſuum apponeret, nec leges illas confirmaret. Cumq; vidiſſet rex, quod tali modo nõ poſſet procedere, fecit leges illas in chirographo poni, & medietatem illius tradidit Cantuarienſi Archiepiſcopo, quam ipſe contra prohibitionẽ totius cleri recepit de manu regis, & conuerſus ad clerum dixit. Suſtinete fratres, per hoc ſcriptum ſcire poterimus malitiam regis, & à quibus debeamus cauere nos; & ſic receſſit Archiep. à curia: ſed in nullo gratiam regis aſſequi potuit. Et quia ipſe hoc inconſulte fecerat, ipſe ſeipſum ſuſpendit à celebratione diuini officii ab illa hora, vſque dum ipſe, vel nuncius eius locutus fuiſſet cum domino papa. Deinde venit in Angliam *Rotrodus* Rothomagenſis Archiepiſcopus ex parte domini Papæ, ad pacem faciendam inter regem, & Archiepiſcopum Cantuarienſem. Quod rex nullo modo concedere voluit, niſi dominus Papa bulla ſua leges illas confirmaſſet. Quod cum nulla ratione fieri poſſet, miſit rex *Iohannem* Oxenefordenſem, & *Gaufridum Ridel* clericos ſuos ad *Alexandrum* Papam, petens ab eo legationem totius Angliæ committi *Rogero* Eboracenſi Archiepiſcopo, vt ſic per eum poſſet Cantuarienſem Archiepiſcopum confundere. Sed dominus Papa petitionem regis in hac parte audire noluit. tamen ad petitionem clericorum regis, conceſſit dominus Papa, vt rex ipſe legatus eſſet totius Angliæ: ita tamen, quod ipſe nullum grauamen facere poſſet Cantuarienſi Archiepiſcopo. Quod cum rex vidiſſet, per indignationem remiſit domino Papæ literas legationis ſuæ, quas *Iohannes* Oxenefordenſis, & *Gaufridus Ridel* attulerant. Eodem anno, in vigilia ſanctæ *Agathæ* virginis, & martyris, factus eſt terræmotus magnus in inſula Siciliæ: adeo quod Catenenſium ciuitatem funditus ſubuerteret, & Epiſcopum & clerum, & omnes illius ciuitatis habitatores occidit; viros ſiquidem belligeros numero triginta tria millia, exceptis mulieribus, & paruulis, qui numerari non poterant. Eodem die poſt ſubuerſionem ciuitatis, mare Catenẽſium retraxit ſe per triginta paſſuum ſtadia, relicta in arena diuerſorum piſcium copia, ad quam comprehendẽdam ſuburbani ciuitatis ſubuerſæ concurrerunt, & dum intenderent capturæ piſcium, refluxit mare, & inuoluit eos, & traxit eos in profundum. Eodem anno *Willielmus* frater *Henrici* regis Angliæ obiit. Eodem anno *Octauianus* Antipapa obiit: cui ſucceſſit *Wido* Cremenſis Antipapa. Eodem anno facta eſt Abbatia de Cupre à rege *Malcolmo*. Eodem anno *Sumerledus*, regulus de Arregaidele ſurrexit contra naturalem dominum ſuum regem *Malcolmum*: & cum exercitu magno Hybernienſium applicuit apud Remfrin, & ibidem à paucis comprouincialibus interfectus eſt. Eodem anno obiit *Herebertus* Glaſcuenſis Epiſcopus: cui ſucceſſit *Ingelrannus* regis Cancellarius, & conſecratus eſt ab *Alexandro* Papa apud Senonem ciuitatem; licet nuncii *Rogeri* Eboracenſis Archiepiſcopi plurimum reſiſterent.

Anno gratiæ 1165. qui erat annus vndecimus regni *Henrici* regis, filii *Matildis* imperatricis, idem rex *Henricus* magnum congregauit concilium apud Northamtun; vbi rex tædium magnum fecit *Thomæ* Cantuariensi Archiepiscopo. Inprimis enim fecit rex equos suos hospitari in hospitiis illius; sed Archiepiscopus mandauit regi, quod ipse ad curiam non veniret, donec hospitia sua vacuarentur ab equis, & hominibus suis. In crastino colloquii venit *Thomas* Archiepiscopus ad curiam regis in capella eius, & statim petiit ab eo licentiam transfretandi ad *Alexandrum* Papam, qui ea tempestate moram faciebat in Francia, & habere non potuit. Dixit enim ei rex, tu prius respōdebis mihi de iniuria, quam fecisti *Iohanni* Marescallo meo in curia tua. Cōquestus enim erat regi idem *Iohannes*, quod cum calumniatus esset in curia Archiepiscopi terram quandam de illo tenendam iure hæreditario, & diu inde placitasset, nullam inde potuit assequi iusticiam, & quod ipse curiam Archiepiscopi sacramēto falsificauerat secundum consuetudinem regni, cui Archiepiscopus respondit: nulla iustitia defuit *Iohanni* in curia mea, sed ipse (nescio cuius consilio, an propriæ voluntatis motu) attulit in curia mea quendam toper & iurauit super illum, quod ipse pro defectu iusticiæ à curia mea recessit; & videbatur iusticiariis curiæ meæ, quod ipse iniuriam mihi fecit, quia sic à curia mea recessit; cum statutū sit in regno vestro. *Quod qui curiam alterius falsificare voluerit, oportet eum iurare super sacrosancta euangelia.* Rex quidem non respiciens ad verba hæc, iurauit, quod ipse haberet de eo iusticiam, & iudicium. Et Barones curiæ regis iudicauerūt eum esse in misericordia regis, & quamuis Archiepiscopus niteretur iudicium illud falsificare: tamen prece, & consilio Baronū posuit se in misericordia regis de quingentis libris, & inuenit ei inde fideiussores. Et sic à curia recedens ad hospitium suum iuit, & propter * tædium, & dolorem, quem in animo conceperat decidit in lectum, & in grauem ægritudinem. quod cum regi constaret, vt eum magis affligeret, statim misit ad eum, & summonuit eum per bonos summonitores, quod in crastino venisset, paratus reddere illi rationem villicationis suæ, quam habuit in regno suo ante consecrationē suam. Archiepiscopus autem sciens, quod graue ei immineret exterminiū, si in curia venire properasset, modis omnibus dilationem quæsiuit: tum quia tempus summonitionis breuissimum erat, tum quia ipse grauiter infirmabatur. Cumq; rex vidisset, q archiepiscopus non veniret ad diem illum, misit ad eum *Robertum* Comitem Leicestrię, & *Reginaldum* Comitem Cornubiæ ad videndum ęgritudinem illius. Qui cum venissent, inuenerunt illum in lecto iacentem infirmum, & ad petitionem illius dederūt ei respectum veniendi ad curiam vsque mane. Eodem die dictum erat ei, & nunciatum a familiaribus regis, quod si ipse ad curiā regis venisset, vel in carcerem mitteretur, vel interficeretur. Super his igitur Archipræsul habito cum suis familiarib. consilio, per consilium cuiusdam sapientis, in crastino antequam ipse ad curiam pergeret, cum summa deuotione celebrauit Missam de S. *Stephano* protomartyre, cuius officium tale est. *Etenim sederunt principes & aduersum me loquebantur, &c.* & causam suam summo iudici, qui Deus est, commendauit. Tamen pro celebratione Missæ illius grauiter accusatus fuit postmodum à *Gileberto* Lundoniensi episcopo, qui pro rege loquebatur. Imponebat enim illi Lundoniensis episc. quod Missam illam celebrauerat per artem magicam, & in contemptu regis. Itaq; post celebrationem Missæ Archiepiscopus imposuit collo suo stolam, deinde induit cappam nigram canonicalem, & profectus est statim ad curiam regis. Et statim factus est vndiq; magnus concursus populi, vt viderent finem. Ipse autem crucem suam portabat in manu sua dextra, cum sinistra vero tenebat lorum equi, in quo sedebat, & cum venisset ad aulam regis descendit & ipse crucem suam baiulans, intrauit domum regis. Deinde intrauit exteriorem cameram solus portans crucem suam. Nullus enim suorum sequebatur eum, & cum intrasset, inuenit plebem multam in ea, seditq; inter illos. Rex autem erat in secretiori thalamo cum suis familiaribus. Tunc venit ex parte regis ad Archiepiscopum *Gilebertus* Lundoniensis episcopus, qui multum increpauit eum, quod sic cruce armatus venit in curia. Et voluit crucem à manibus eius eripere, sed Archiepiscopus fortius eam tenuit. *Henricus* igitur Wintoniensis episcopus dixit Lundoniensi episcopo, frater, dimitte Archiepiscopum crucem suam tenere; ipse enim debet illam bene portare. Tunc Lundoniensis Episcopus multum iratus aduersus Wintoniensem episcopum dixit ei: male locutus es frater & malum tibi inde continget, quia contra regem locutus es. Deinde venit ad eum *Rogerus* Archiepiscopus Eboracensis.

O quotiens voluit blandis accedere dictis,
Et molles adhibere preces,

Sed antiquum odii incendiū repugnabat, nec permisit eum quicquā pacifice loqui, immo plurimū increpabat eum, quod sic armatus cruce ad curiam veniret: dicens quod rex gladium

al. iram & indignationē quam

gladium habebat acutiorem,& ideo si cõsilio suo acquiesceret,tolleret crucem suam. At quidam de circumstantibus sic ait,

Crede mihi,si credis ei,tu decipieris.
Fistula dulce canit volucres dum decipit auceps.
Impia sub dulci melle venena latent.

Archiepiscopus autem Cantuariensis crucem suam deponere noluit, sed dicebat. Si gladius regis carnaliter corpora cædit, gladius meus spiritualiter percutit, & animam mittit in gehennam. Et dum ipse sederet expectans, dixerunt quidam secreto,quod mors eius iurata erat à regalibus.& ex illa hora quæsiuit occasionem recedẽdi a curia,& vt commodius recedere possit,appellauit ad præsentiã summi pontificis;& causam Ecclesię,& suam posuit sub protectione Dei, & domini Papæ; & præcepit vniuersis Episcopis appellationem suam inuiolatam seruare. Tunc omnes Episcopi laudaueruat ei, vt ipse satisfaciens voluntati regis,redderet ei Archiepiscopatum suum in misericordia illius, sed Archiepiscopus noluit iis inde credere. Tunc mandauit ei rex per milites suos, vt sine dilatione veniret,& redderet ei plenariam computationem de omnibus receptis,quę receperat de redditibus regni,quamdiu Cancellarius eius fuit. Et nominatim de triginta millibus librarum argenti,quibus Archiepiscopus respondit: Dominus meus rex scit, quod ego sæpius ei reddidi computationem de omnibus his,quæ ipse modo à me petit,antequam electus fuissem ad Archiepiscopatum Cantuariensem. Sed in electione mea *Henricus* filius eius,cui regnum adiuratum fuit,& omnes Barones Scaccarii, & *Richardus* de Luci iusticiarius Angliæ,clamauerunt me quietũ Deo, & sanctæ Ecclesiæ,de omnibus receptis,& cõputationibus,& ab omni exactiõe seculari ex parte domini regis;& sic liber,& absolutus electus fui ad huius officii administrationẽ;& ideo amplius nolo inde placitare.Quod cum regi constaret,dixit Baronibus suis,cito facite mihi iudicium de illo,qui homo meus ligius est,& stare iuri in curia mea recusat.Et exeuntes iudicauerunt eum capi dignum & in carcerem mitti.Tũc misit rex *Reginaldum* Comitem Cornubiæ, & *Robertum* Comitem Leicestriæ ad indicandum illi iudicium de illo factum.Qui dixerunt ei: Audi iudicium tuum. Quibus Archiepiscopus respondit: prohibeo vobis ex parte omnipotentis Dei,& sub anathemate, ne faciatis hodie de me iudicium, quia appellaui ad præsentiam domini Papæ.Dum autem prædicti Comites redirent ad regem cum responso illo, Archiepiscopus exiuit à thalamo,& progrediens per medium illorum venit ad palefridum suum,& ascendit,& exiuit ab aula,omnibus clamantibus post eum,& dicentibus: quo progrederis proditor,expecta & audi iudicium tuum. Cum autem veniret ad portas exteriores inuenit eas clausas,& timuit sibi valde,ne ab inimicis suis caperetur,sed Deus omnipotẽs eum liberauit. Nam *Petrus* de Munctorio,quidam suus seruiens, vidit claues multas pendere iuxta portam in clauo: quas arripiens ianuam aperuit, & Archiepiscopus exiliuit eques. Ianitores autem regis stabant attoniti,non dicentes verbum. Archiepiscopus vero festinanter venit ad domum canonicorum regularium, vbi ipse hospitatus fuerat,& præcepit mensas apponi, & omnes pauperes, quicunque inuenti fuerunt ante ianuam, introduci ad edendum & bibendum in nomine Domini *Iesu Christi*.Et factum est ita.Ipse vero cum illis & gente sua decenter cœnauit in refectorio canonicorum,& post cœnam in Ecclesia strauit lectum suum inter templum,& altare. Interim secreto fecit præparari iter suum. volebat enim de nocte abire,& in crepusculo dum rex & cæteri cœnarent per villam ipse sumpsit secum duos fratres de ordine Cisterciensi, quorum vnus dicebatur *Robertus* de Caune,& alter *Scaiman*,& vnum solum seruientem,qui dicebatur *Rogerus* de *Brot. *al. Brei*

Et exierunt villam ad portam,quæ sola erat sine custode,& in diluculo venerunt Lincolniam,& in domum *Iacobi* hospitati sunt. Archiepiscopus vero habitum suum mutauit, & mutato nomine fecit se appellari *Dereman*.Et ita à paucis cognitus & per ignotas vias & semitas ad mare properauit. Et equitauerunt in noctibus,& in diebus latuerũt inter amicos,& notos,& sic tandem peruenerunt ad mare, vsque ad Sandicum portum.

Et ille nauem clam intrauit, clamq; recessit, & mane in Flandriam applicuit, & statim perrexit in Franciam. Sed antequam ipse ad *Lodowicum* regem Francorum veniret, *Gilebertus Foliot* Lundoniensis Episcopus, & *Willielmus* Comes de Arundel peruenerunt ex parte regis Angliæ ad prohibendum regi Franciæ, ne ipse illum Cantuariensem Archiepiscopum in regno suo reciperet; & vt ipse mandaret domino Papæ, ne pro amore illius Cantuariensem Archiepiscopum in familiaritatem susciperet. Sed quanto magis præfati nuncii regis Angliæ plus laborarent, vt Cantuariensis Archiepiscopus à regno Franciæ expelleretur,tanto magis rex Franciæ illum,& causam fouebat suam. Præterea rex Franciæ misit fratrem *Franciscum* eleemosynarium suum ad *Alexandrum* Papam, qui

tunc morabatur in Francia: mandans ei, vt sicut honorem Romanæ Ecclesiæ diligebat, & auxilium regni Franciæ, sic in omnibus manu teneret *Thomam* Cantuariensem Archiepiscopum, & causam eius contra tyrannum Angliæ. Et ex illo tempore dominus papa recepit Cantuariensem Archiepiscopum in magnam familiaritatem. Interim *Henricus* rex Angliæ misit ad dominum Papam *Rogerum* Eboracensem Archiepiscopum, & *Henricum* Wintoniensem, & *Gillebertum* Lundoniensem, & *Hilarium* Cicestrẽsem, & *Bartholomæum* Exoniensem Episcopos; & *Widonem Rufum*, & *Richardum de Iuecestre*, & *Iohannem* de Oxeneford clericos; & *Willielmum* Comitem de Arundel, & *Hugonem* de Gundevile, & *Bernardum* de sancto *Walericum*, & *Henricum* filium *Geraldi*.

Et illi inuenerant Papam apud ciuitatem Senonensem, & multa mala, & falsa dixerunt aduersus Cantuariensem Archiepiscopum: sed dominus Papa eis non credidit; sciens quod falsum dixerunt aduersus eum testimonium. Illi autem videntes se non posse proficere, petierunt à domino Papa duos legatos mitti in Angliam, ad cognoscendam controuersiam, quæ erat inter regem, & Archiepiscopum Cantuariensem, & ad determinandam eam ad honorem Dei, & sanctæ Ecclesiæ, & regni. Sed dominus Papa nullum Cardinalem, nec aliquem legatum mittere voluit: sciens quod rex Angliæ potens erat in opere & sermone, & quod legati ex facili possent corrumpi, vtpote qui plus aurum, & argentum sitiunt, quam iustitiam & æquitatem. Nuncii itaque regis Angliæ nihil proficientes, à curia domini Papæ recesserunt. Et quarto die sequenti venit illuc *Thomas* Cantuariensis Archiepiscopus, & ad pedes domini Papæ prostratus, obtulit ei Chirographum supradictum, in quo leges Angliæ, quas rex auitas vocabat, erant scriptæ.

Quas cum dominus Papa coram omnibus Cardinalibus, & clero, & populo multo lectas audiret, damnauit illas in perpetuum, & anathematizauit omnes, qui eas tenerent, vel aliquo modo fouerent. Eodem anno duæ Cometæ apparuerunt ante Solis ortum, mense Augusti; vna ad Austrum, altera ad Aquilonem. Cometa est stella, quæ non omni tempore, sed maxime in obitu regis, aut in excidio regionis apparet. Et quando cum crinito diademate apparuerit fulgens, regale nunciat lethum: si autem ferens comas, rutilansq; sparserit illas, patriæ monstrat excidium. Eodem anno Papa *Alexander* Romam rediens, à Romanis honorifice suscipitur. Eodem anno obiit *Malcolmus* rex Scottorum, cui successit *Willielmus* frater eius. Eodem anno *Henricus* rex Anglorũ transfretauit de Anglia in Normanniam, faciens graue edictum & execrabile, contra *Alexandrum* Papam, & *Thomam* Cantuariensem Archiepiscopum. Cuius capitula hæc sunt.

Edictum Henrici regis contra Papã

Si quis inuentus fuerit, ferens literas, vel mandatum domini Papæ, vel Cantuariensis Archiepiscopi, continens interdictum Christianitatis in Anglia, capiatur, & de eo, sicut de regis traditore & regni, sine dilatione iusticia fiat. Item nullus clericus, vel monachus, vel conuersus alicuius religionis, permittatur transfretare, vel redire in Angliam; nisi de transfretatione habeat literas iusticiarum, & de reditu literas regis. Et si aliquis aliter inuentus fuerit capiatur, & retineatur. Item interdictum est, ne aliquis ferat mandatum aliquod domini Papæ, vel Cantuariensis. Et si quis talis inuentus fuerit, capiatur, & retineatur. Item generaliter interdictum est, ne aliquis appellet ad dominum Papam, vel ad Cantuariensem Archiepiscopum, neque de cætero aliquod eorum mandatum in Anglia recipiatur, neq; aliquod placitum ex mandato eorũ teneatur. Et si quis contra hoc interdictum aliquid fecerit, capiatur, & retineatur. Item si Episcopi, vel presbyteri, vel Abbates, siue monachi, vel clerici, vel laici sententiam interdicti tenuerint, sine dilatione de terra eiiciantur, & tota eorum cognatio, ita quod nihil de catallis suis secum deferant, & catalla & possessiones eorum capiantur in manu regis. Item omnes clerici, qui habẽt redditus in Anglia, sint summoniti per omnes Comitatus, quod sint infra tres menses post summonitionem in Anglia ad redditus suos, sicut diligunt habere ipsos redditus, & redire in Angliam. Et si non venerint ad terminum prædictum, catalla, & possessiones eorum capiantur in manu regis. Item Lundoniensis, & Norwicensis Episcopi summoneantur, vt sint coram iusticiariis regis, ad rectum faciendum, quod contra statuta regni interdixerunt terram Comitis *Hugonis*, & in ipsum sententiam tulerunt. Item denarii sancti *Petri* colligantur, & custodiantur.

VERBA BEATI THOMAE CANTVARIENSIS Archiepiscopi ad Henricum regem Angliæ in concilio suo apud Chinum.

Desiderio desideraui videre faciem vestrã, & loqui vobiscum; multũ quidem propter

me

me, sed maxime propter vos. Propter me, vt visa facie vestra reduceretis ad memoriam seruitia, quæ dum essem in obsequio vestro, exhibui vobis deuote iuxta animi mei conscientiam; sic me adiuuet Deus in vltimo examine, quando omnes astabunt ante tribunal ipsius, recepturi prout gesserunt in corpore suo, siue bonum, siue malum. Et vt commouerem vos in pietate super me, quem oportet mendicando viuere inter alienos; licet tamen gratia Dei cum abundantia victualia ad sufficientiam habeamus. Estq; nobis consolatio quam multa, quod dicit Apostolus: *Omnes qui pie volunt viuere in Christo, persecutionem patientur.* Et Propheta: *Non vidi iustum derelictum, nec semen eius quærens panem.* Propter vos, tribus ex causis: cum quia dominus meus estis, tum quia rex, tum quia filius meus spiritualis. Eo quod dominus, debeo & offero vobis consilium meum, quodcunque debet Episcopus secundum honorem Dei & sanctæ Ecclesiæ domino: eo quod rex, teneor vobis ad reuerentiam, & communionem: eo quod filius, officii ratione ad castigationem, & coertionem. *Corripit enim pater filium, nunc blandis, nunc asperis, vt sic, vel sic reuocet eum ad benefaciendum.* Nosse debetis, vos Dei gratia regem esse primo, quia vos ipsum regere debetis, vitamque vestram optimis informare moribus, vt vestri exemplo cæteri prouocentur ad melius, iuxta illud sapientis, *Componitur orbis, regis ad exemplum.* Secundario, alios demulcendo, alios puniendo, potestatis authoritate, quam accepistis ab Ecclesia cum sacramento vnctionis, tum gladii officio, quem gestatis ad malefactores Ecclesiæ conterendos. Inunguntur enim reges in tribus locis, in capite, in pectore, & brachiis, quod significat gloriam, scientiam, & fortitudinem. Qui antiquis temporibus, iustificationes Dei non obseruabant, sed præuaricati sunt mandata eius, his sublata est gloria, scientia, & fortitudo, & eorum generationi: exẽpla probationis, *Saul, Nabucodonosor,* & *Salomon,* & alii quamplures. Qui autem post delictum suum, cordis contritione humiliauerunt se Domino; his gratia Dei accessit cum omnibus supra dictis abundantius, & effectius, sicut *Dauid, Ezechias,* & aliis quampluribus. *Christus* fundauit Ecclesiam, eiq; comparauit libertatem sanguine proprio: sustinendo flagella, sputa, clauos, mortis angustias, nobis relinquens exemplũ, vt sequamur vestigia eius; vnde Apostolus. *Si cõpatimur, & conregnabimus. Si commorimur, & conresurgemus.* Ecclesia Dei in duobus constat ordinibus, in clero, & populo. In clero sunt Apostoli & Apostolici viri, Episcopi, & cæteri rectores Ecclesiæ, quibus commissa est cura, & regimen ipsius Ecclesiæ, qui tractare habent negotia Ecclesiastica, vt totum reducant ad salutem animarum. Vnde dictum est *Petro,* & in *Petro* aliis rectoribus Ecclesiæ. *Tu es Petrus, & super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam, & portæ inferni non præualebunt aduersus eam.* In populo sunt reges, duces, & Comites, & aliæ potestates, quæ secularia habent tractare negotia, vt totum reducant ad pacem, & vnitatẽ Ecclesiæ. Et quia certum est, reges potestatem suam ab Ecclesia accipere, & nõ ipsam ab illis, sed a *Christo,* (salua pace vestra loquor) non haberetis Episcopis præcipere, absoluere aliquem, vel excommunicare, trahere clericos ad secularia examina, iudicare de decimis, de Ecclesiis, interdicere Episcopis ne tractent de transgressione fidei, vel iuramenti, & multa alia, quæ in hunc modum scripta sunt inter consuetudines vestras, quas dicitis auitas. Dominus enim dicit, *Leges meas custodite.* Et iterum per Prophetam, *Væ qui condunt leges iniquas, & scribentes scribunt iniustitias, opprimunt pauperes in iudicio, & vim faciunt causæ humilium populi Dei.* Audiat itaque dominus meus (si placet) consilium fidelis sui, commonitionem Episcopi sui, castigationem patris sui. Neque cum schismaticis aliquam de cætero habeat familiaritatem, vel communionem. Notum enim est fere toti mundo, quam deuote, quam honorifice dominum Papam receperitis, quantum Romanam Ecclesiam foueritis, & honoraueritis, quantum dominus Papa, & Ecclesia Romana personam vestram dilexerint, honorauerint, & in quibuscunq; secundum Deum potuerint, vos exaudierint. Nolite (Domine mi) ergo, si salutem animæ vestræ desideratis eidem Ecclesiæ quod suum est, aliqua ratione subtrahere, seu in aliquo ei citra iusticiam contraire; immo eandem ei in regno vestro permittatis habere libertatem, quam in aliis habere dignoscitur. memores quoque sitis professionis quam fecistis, & posuistis scriptam super altare apud Westmunstere, de seruanda Ecclesiæ Dei libertate sua, quando consecrati fuistis, & vncti in regem a prædecessore nostro. Ecclesiam etiam Cantuariæ, in qua promotionem & consecrationem recepistis, in eum statum, & dignitatem restituatis, in quibus fuit temporibus prędecessorum vestrorum & nostrorum. Possessiones autem ad ipsam Ecclesiam pertinentes, villas, castella, prædia, quæ pro voluntate vestra distribuistis, res etiam omnes ablatas tam nostras, quam clericorum nostrorum, & laicorum in integrum nobis restituatis; permittatis etiam nos libere, & in pace redire in sedem nostram, & nos vobis tanquam charissimo domino, & regi fideliter & deuote seruire parati sumus, in quibuscunq;

poterimus, ſaluo honore Dei, & eccleſiæ Romanæ, & ordine noſtro: alioquin pro certo ſciatis, quod diuinam ſeueritatem, & vltionem ſentietis.

EPISTOLA BEATI THOMAE CANTVARIENSIS *Archiepiſcopi, ad Alexandrum ſummum pontificem.*

AD audientiam tuam (pater ſanctiſſime) confugio; vt qui Eccleſiæ libertatem tanto tui diſcrimine redemiſti, eam vel ſolam, vel maximam meæ perſecutionis cauſam attendas, qui exemplo tuo vſus ſum. Dolui enim ſtatum Eccleſiæ labefactari paululum, & iura eius in auariciam principum diſſipari, & occurrendum credidi morbo venienti; & quo plus illi domino meo, cui poſt Deum cætera debeo, me ſciebam obligatum, eo tutius iniquis eius inſtigationibus arbitrabar reſiſtendum, donec obtinuerunt illi, & ſerenitatem illius obfuſcauerunt mihi. Exinde, vt moris eſt apud principes, criminationes, & calumnias iniecerunt in occaſionẽ perſecutionis meæ: & ego eiici malui quam ſuccumbere. Acceſſit enim his malis, quod vocatus fui coram rege tanquam laicus ſatisfacere. Et vnde mihi reſiſtendi ſuffragia ſperaueram, inde deceptus ſum. Animaduerti etenim dominos, & confratres noſtros Epiſcopos iſtos, pro aulicorum arbitrio, in me paratos animaduertere. Ita cunctis incurſantibus fere ſuffocatus, ad tuæ pietatis audientiam, quæ nec in extremis agentes negligit, reſpiraui. ſub qua demonſtraturus aſſiſto, me nec ibi fuiſſe iudicandum, nec ab illis. Nam quid aliud hoc eſſet, patres mei, quam veſtra iura vobis ſubtrahere? quid aliud, quam ſpiritualia temporalibus ſubmittere? ſemel natum hoc exemplum eſſet ad multa, eoque credidi firmius eſſe reſiſtendum, quod procliuior via nocendi naſceretur: ſi prius debilitatem agnoſcerent. At inquient *reddenda erant* Cæſari *quæ* Cæſaris *ſunt:* ſed ſi in pluribus obtemperandum ſit regi, in illis tamen obtemperandum non eſt, quibus efficitur, ne ſit rex. Non eſſent illa *Cæſaris*, ſed tyranni; in quibus & ſi non pro me, pro ſeipſis ei reſiſterent. Nam ſi illi extremum iudicium reſeruatur, qui potens eſt iudicare corpus & animam, nunquid extrema erit inter homines ſumma, qui iudicat ſecundum ſeipſum? ſi iuſtam fouerunt partem, quid me impetebant, quid me arguunt? ſi ad eum appellaui apud quem ius vitari, vel non licet, vel non expedit, aut iniuſte me cauſabantur, aut de iuſticia veſtra diffidebant. Dupliciter namque confundebar, ſi coram ſanctitate veſtra conuincerer. Numquid eorum perſecutionem merui, pro quibus tantis occurſibus me oppoſueram, & obtinuiſſem, ſi voluiſſent, illi? ſed male caput agit, ſi iam membris deſtituitur. Qui etiam ſi oculi contra caput linguam aſſumant, ſi bene præuidiſſent, in ſe perniciem machinabantur, & eorum vſi ſunt principales auxilio in eorum ſeruitutem. Quod hæc tanti odii cauſa fiant, vt pro me extinguendo, ſe ipſos extinguerẽt, ita pro temporalibus ſpiritualia negligunt, deficiunt in vtriſque. Quid quod etiam me reclamante, & ad audientiam veſtram appellante, patrem ſuum iudicio damnare auſi ſunt? Quinetiam ſi in vniuerſam Eccleſiam cum offenſo nobis principe aſpirationem fecerunt, & te (pater ſanctiſſime) ſuſpicio iſta potuit attingere. At inquient, regi tenebantur ex debito Domini: ſed illi corporaliter, ſpiritualiter mihi. Cui potius teneri potuerunt, quam ſibi ipſis? nonne potius corporalium damnum, quam ſpiritualium? At rurſus inquient: hoc tempore principem non fuiſſe prouocandum. Quam ſubtiliter in ſeruitutem ſuam argumentantur. Immo ipſi prouocant, qui exceſſibus ſuis alas præbent ad ſuffragium. Quieuiſſet enim, niſi adquieuiſſent illi. Et quo tempore magis conſtantia exigitur, quam inter perſecutores? nonne familiares eius perſecutionibus comprobantur? Si ſemper ſuccumbant, qualiter obtinebunt, neceſſe eſt aliquando reſiſtant. Condeſcende ergo, (pater ſanctiſſime) in fugam meam, & perſecutionem, & me aliquando magnum fuiſſe reminiſcere tempore tuo, & propter te iniuriis laceſſitum. Vtere rigore tuo, coerce illos, quorum inſtinctu nomen huius perſecutionis obrepſit, nec domino regi horum aliquid imputetur, qui huius machinationis potius eſt miniſter, quam repertor.

EPISTOLA BEATI THOMAE CANTVARIENSIS *Archiepiſcopi ad ſuffraganeos ſuos.*

THomas Dei gratia Cantuarienſis Eccleſiæ miniſter humilis, venerabilibus fratribus ſuis Lundonienſi, cæteriſque totius Cantuarienſis prouinciæ Epiſcopis, ſic tranſire per bona temporalia, vt non amittant æterna. Fratres mei dilectiſſimi, quare non conſurgitis mecũ aduerſus malignantes? Vt quid non ſtatis mecũ aduerſus operãtes iniquitatem An ignoratis quoniã diſſipat dominus oſſa eorum, qui hominibus placent? confundentur, quoniam

quoniam dominus spreuit eos. Satis nouit discretio vestra, quoniam error cui non resistitur, approbatur, & veritas cum minime defendatur, opprimitur. Videturque testante *Gregorio* consentire erranti, qui ad resecanda, quæ corrigi debent, non occurrit. Inde est quod dominum nostrum regem Angliæ satis, superque satis sustinuimus: nec vllum ex eo sustinentiæ nostræ assecuta est Ecclesia Dei compendium. Periculosum & intolerabile de cætero nobis visum est, & tantos illius officialiumq; suorum circa Ecclesiam Dei, & Ecclesiasticas personas excessus, vt hactenus impunitos relinquere. Præsertim cum sæpissime literis, & nuntiis, modisq; aliis, prout decuit, studuerimus à peruerso proposito suo eum reuocare. Et quoniam vix ab eo auditi sumus, nullatenus tamen exauditi, scriptum illud, in quo illæ non consuetudines, sed potius prauitates, quibus perturbatur & confunditur ad præsens Anglicana Ecclesia, continentur, ipsiusq; scripti auctoritatem, inuocata Spiritus sancti gratia publice condemnauimus, & cessauimus. vniuersos etiam obseruatores, exactores, consiliatores, adiutores, seu defensores earum excõmunicauimus. Omnesq; vos Episcopos à promissione qua contra institutionem Ecclesiasticam, & ad earum obseruationem tenebamini, auctoritate Dei & nostra absoluimus. Quis enim dubitat sacerdotes *Christi*, regum & principum, omniumq; fidelium, patres & magistros censeri? Nonne miserabilis insaniæ esse cognoscitur, si filius patrem, discipulus magistrum sibi conetur subiugare, & iniquis obligationibus illum potestati suæ subiicere: à quo credit non solum se in terra, sed etiam in cœlis ligari posse, & solui? Proinde ne in huius sententiæ commissum incidamus, auctoritatem ipsius scripti, ipsumq; scriptum, cum prauitatibus, quæ in eo continentur, in irritum duximus, & cassauimus. Præsertim his, *Quod non appelletur ad sedem Apostolicam super aliqua causa, nisi licentia regis. Quod non liceat Archiepiscopo, vel Episcopo, exire de regno, & venire ad vocationem domini Papæ, sine licentia Regis. Quod nõ liceat Episcopo excommunicare aliquẽ, qui teneat de Rege in capite, sine licentia Regis, vel aliquem alium officialium suorum, sub interdicto ponere. Quod non liceat Episcopo coercere aliquem de periurio, vel fide læsa, quod clerici trahantur ad secularia iudicia, quod laici seu Rex seu alii tractent causas de Ecclesiis, vel decimis, & alia in hunc modum.* Denuntiamus etiam excommunicatum, & excommunicauimus ex nomine *Iohannem de* Oxenford/ qui in hæresim damnatam incidit, parando iuramentum scismaticis, per quem scisma iam fere emortuum in Alemannia reuixit; communicando etiam nominatissimo illi scismatico *Reginaldo* Coloniensi: & quia contra mandatum domini Papæ, & nostrum Salesbiriensis Ecclesiæ decanatum sibi vsurpauit. Quod quidem factum, tam detestabile, tam iuri contrarium, tam Ecclesiæ Dei exemplo perniciosum penitus cassauimus, & deuocauimus in irritum. præcipientes Episcopo Salesbiriensi, & capitulo in virtute obedientiæ, & in periculo ordinis sui, ne de cætero, visis literis nostris ex eo facto eum Decanum haberent. Similiter & *Richardum* de Juecestre denunciamus excommunicatum, & excommunicauimus, eo quod in eandem heresin damnatam inciderit, communicando *Reginaldo* Coloniensi scismatico; machinando etiam, & fabricando omnia mala, cum scismaticis, & Theutonicis illis in perniciem Ecclesiæ Dei, & præsertim Ecclesiæ Romanæ, ex pactis contractis inter dominum Regem, & ipsos. Excommunicauimus etiam *Richardum* de Luci, & *Iocelinum* de Bailol: qui prauitatum illarum auctores, & fabricatores extiterunt. *Ranulfum* etiam de Broc, qui bona Ecclesiæ Cantuariensis, quæ alimenta de iure sunt pauperum, occupauit, & detinet, hominesq; nostros tanquam Laicos cepit, & in captione detinet. Excommunicauimus etiam *Hugonem* de S. Claro, *& Thomam* filium *Bernardi*, qui eiusdem Ecclesiæ Cantuariensis bona, & possessiones absq; conniuentia siue assensu nostro occupauerunt, Omnesq; qui de cætero in possessiones & bona Ecclesiæ Cantuariensis contra voluntatem nostram, & consensum, manus violentas extendent, eadem excommunicationis sententia innodauimus. Iuxta illud Papæ *Lucii. Omnes Ecclesiæ raptores, atq; suarum facultatum alienatores à liminibus eiusdem matris Ecclesiæ sequestratos anathematizamus, damnamus, atque sacrilegos esse iudicamus.* Et non solum eos, sed etiam cum iis comprehendit consentientes. Et alibi dicit Scriptura. *Qui consentit peccantibus, & alium peccantem defendit, maledictus erit apud Deum, & apud homines; corripieturque increpatione seuerissima.* Et iterum. *Si quis peccantem defendit: acrius, quam qui peccauit, coerceatur.* Sane in domini Regis personam sententiam adhuc ferre distulimus, expectantes si forte inspirante diuina gratia resipiscat; in proximo tamen eam laturi, nisi citius resipuerit. Et inde est, quod fraternitati vestræ mandamus atq; in virtute obedientiæ præcipimus, quatenus viros prætaxatos, qui à nobis excommunicati sunt, vos quoque prout excommunicatos habeatis, & denuntiari faciatis. Iuxta illud decretum *Honorii* Papæ: *Licitum sit omnibus Episcopis excommunicatorum suorum nomina tam vicinis Episcopis, quam suis parochianis pariter indicare: eaq; in celebri*

loco posita præ foribus Ecclesiæ, cunctis venientibus inculcare, quatenus in vtraq; diligentia excommunicationis, vbiq; Ecclesiasticus aditus denegetur & excommunicationis causa omnibus auferatur. Tibi autem, (frater Episcope Londoniensis) mandamus, & in vi obedientiæ iniungimus, quatenus literas præsentes aliis fratribus, & coepiscopis nostris omnibus de prouincia nostra manifestes & ostendas. Valete in *Christo*, & pro nobis constanter orate.

His ita gestis, *Henricus* Rex Angliæ rediit de Normannia in Angliam, & cum magno exercitu perrexit in Guallias, vbi multos de nobilibus, baronibus, & hominibus suis perdidit. Et iustitiam fecit de filiis *Ris*, & de filiis, & filiabus nobilium suorum; oculos puerorum eruit scilicet, & nares, auresq; puellarum abscidit. Anno gratiæ millesimo centesimo sexagesimo sexto. Qui erat annus duodecimus Regni Regnis *Henrici* filii *Maltildis* Imperatricis. Idem Rex *Henricus* expulit ab Anglia, & ab omnibus terris suæ dominationis, omnes homines & fœminas, quoscunq; inuenire potuit de cognatione beati *Thomæ* Cantuariensis: Pueros etiam in cunis vagientes, & adhuc ad vbera matrum pendentes, misit in exilium: vt visis illis augmentaretur dolor præfati Archiepiscopi. Quid facis tyranne? Quæ te dementia vicit, vt sic sine causa expelleres de regno tuo, qui malum nō fecerunt, nec dolus inuentus est in ore eorum? Nil impedit ortos exule seruatis legibus vrbe frui. Quos cum beatus ille *Thomas* videret, turbatus est valde, & dolori eorum compatiens posquam martyr fuit.

Nec mirum est igitur, si mens sua turbida facta
De niue manantis more liquescit aqua.

Tamen hæc omnia vir Dei cum multa patientia sufferebat. Et vix per duos annos moram fecerat in Abbatia de Pontenie, cum *Gwarino* Abbate, & Monachis ibidem Deo seruientibus, quibus commendatus fuerat in custodia, ab *Alexandro* summo Pontifice. Et ecce Rex Angliæ mandauit prædicto Abbati de Pontenie, quod si ille vlterius retineret Cantuariensem Archiepiscopum in domo sua, ipse fugaret ab Anglia omnes Monachos sui ordinis. Vnde factum est vt beatus *Thomas* sponte sua alienatus est à domo illa, ne causa illius tot domus religiosorum perirent. Transtulit ergo se ad beatum Regem Francorum *Lodowicum*; à quo benigne susceptus missus est ad abbatiam Sanctæ *Columbæ* iuxta Senonem ciuitatem.

EPISTOLA ALEXANDRI PApæ ad Henricum Regem Angliæ.

ALexander Episcopus seruus seruorum Dei, dilecto filio *Henrico*, illustri Anglorum Regi, salutem, & Apostolicam benedictionem. Etsi circa nos, & matrem tuam sacrosanctam Ecclesiam filialis in te deuotio videatur aliquatenus tepuisse; paternum tamen affectum circa te, & regnum tuæ gubernationi commissum, nullo tempore deseruimus. Tua ergo seueritas, quod *amici verbera potiora, quam oscula inimici* existant, diligenter aduertens, consideret studiosius, & attendat, quod sicut clerici à viris secularibus vita, & habitu distinguuntur; ita & iudicia clericorum à Laicorum iudiciis diuersa penitus comprobantur. Quare si ea, ordine quo non decet, peruertas, & quæ sunt *Iesu Christi* tuæ potestati vsurpas, nouas leges ad oppressionem Ecclesiarum, & *Christi* pauperum, pro tuo beneplacito condas; consuetudines etiam, quas auitas vocas, inducas tuipse proculdubio in extremo examine, quod effugere non poteris, modo consimili iudicaberis; *Et eadem mensura, qua mensus fueris, remetietur tibi.* Verum ne commonitiones nostræ auribus excellentiæ tuæ tædiosæ vel asperæ aliquatenus videantur, scriptum recollige, quod *filium quem corripit pater diligit*, pro certo cognoscens quod quanto personam tuam ardentiori in Domino charitate diligimus, & sincerissimæ tuæ deuotionis insignia nobis & Ecclesiæ Dei multipliciter & magnifice olim exhibita ad memoriam sæpius & studiosius reuocamus, tanto hæc tibi, cui spiritualem & æternam salutem totis cordis affectibus exoptamus, libentius intimamus. Si enim te in aliquo futurum iudicium deterret, aut præmiorum in æterna requie corona delectat, veram, quæ Deus est, iustitiam colere, ius suum vnicuique tribuere, negotia Ecclesiastica, & præsertim criminalia, quæ de læsione fidei vel iuramenti emergunt, causas quoq; super rebus & possessionibus ecclesiarū personis Ecclesiasticis tractandas relinquere, egnū & sacerdotium non confundere, non adeo serenitatem tuam deceret, nec etiam expediret. Si autem vniuersa, quæ in vsus tuos per huiusmodi angarias de bonis Ecclesiasticis conuertuntur, in refectione pauperum vel aliis operibus pietatis expenderes, obsequium non magis Deo gratum efficeres, quam si altari quolibet discooperto aliud cooperies: aut si *Petrum* crucifigeres vt *Paulum* à mor-

à mortis periculo liberares. Recolere siquidem debes, & præ oculis ad huius rei exemplum habere, qualiter Rex *Saul*, qui deuicto Amalech prædam contra Domini præceptum reseruare volebat, cum se ad excusationem sui hæc ad sacrificandum reseruasse proponeret, à Domino fuerit reprobatus, & alius eo viuo in honorem & dignitatem regiam subrogatus. Quem vtique peccata populi Regem effecerant: sed tamen à gubernatione regni, commissa propria destituerunt. Quomodo etiam Rex *Ozias* dum thurificare voluit, & sacerdotis officium sibi vsurpare, lepra digna vltione percussus fuisset, tuæ saluti congruit ad animum reuocare. Si vero successus tuos viribus & protestati tuæ, & non Deo ascribas, ille proculdubio, qui te aliis præfecit, & magnum in orbe principem, ad fidelium suorum gubernationem, non ad depressionem constituit, talenta tibi commissa, graui à te cum censura requiret: & sicut de *Roboam* filio *Salamonis* legitur, qui pro delicto patris à regno eiectus est, sic Deus commissum paternum in hæredes transfundet. Tu ergo prauis suggestionibus cuiuslibet non adquiescas, nec his, qui semper mala susurrant, aures inclines, sed quæ tuam salutem expediant, diligenter audias. Et ita ad honorem Dei & Ecclesiæ tranquillitatem & pacem, ad quod solummodo regni gubernationem adeptus es, idem regere, & secundum quod Dominus tibi administrauerit, studeas viriliter gubernare, vt regnum temporale conseruet, & post illud det tibi Deus sine fine mansurum.

EPISTOLA ALEXANDRI PAPAE, AD Gillebertum Londoniensem Episcopum, pro beato Thoma.

ALexander Episcopus seruus seruorum Dei, venerabili fratri *Gilleberto* Londoniensi Episcopo, salutem, & Apostolicam benedictionem. Quod circa ea, quæ tuæ iniunximus fraternitati, efficax studium & diligentiam impendisti, & charissimum in *Christo* filium nostrum *Henricum*, illustrem Regem Angliæ, super incremento, & exaltatione Ecclesiæ, ac nostra, fideliter sollicitare ac commonere curasti, gratum omnimodis & acceptum habemus, & tibi exinde gratias vberrimas exoluentes, sollicitudinis tuæ prudentiam magnificis super hoc laudibus in Domino commendamus. Quoniam vero eundem Regem tanquam filium charissimum, & inclytum principem arctiori charitate diligimus, idcirco per te & per venerabiles fratres nostros, Rotomagensem Archiepiscopum[1], & Herefordensem Episcopum, nec non per charissimam filiam nostram in *Christo*, illustrem quondam Romanorum Imperatricem, matrem eius, sæpe ac sæpe ipsum solicitandum duximus, & ad Ecclesiæ deuotionem multimodis prouocandum. Gaudemus autem & exultamus in Domino super ea deuotione eiusdem Regis, quã tuis literis nobis significasti. Cæterum quoniam eum volumus deuotum esse Ecclesiæ Dei & nobis, sicut ab ipso principio consueuit existere: rogamus fraternitatem tuam, monemus atq; mandamus, quatenus ipsum sollicite ac diligenter sæpe & sæpius per te & alios commoneas, horteris modis omnibus, & inducas, vt ad eiusdem Ecclesiæ honorem pariter & exaltationem solito modo intendat, & causam ipsius strenue foueat, & manuteneat atq; defendat. Ecclesias vero & Ecclesiasticas personas diligat & honoret, & eorum iura conseruet. Venerabilem quoq; fratrem nostrum Cantuariensem Archiepiscopum, in amorem & gratiam suam reducat. Nos enim si eam, quam incepit, beato *Petro* & nobis reuerentiam exhibuerit & honorem, eum feruenti affectione diligemus, & ad honorem & exaltationem ipsius, & conseruationem regni sibi commissi, modis omnibus, prout decuerit, intendemus. Malumus enim ipsum in patientia & mansuetudine vincere, quam eum aliquo modo grauare, quamdiu id poterimus sustinere. Datum in gradu *Mercurii* vndecimo Kal. Septembris.

EPISTOLA GILLEBERTI LONDONIENSIS Episcopi ad Alexandrum Papam de responso Regis super negotio Cantuariensis Archiepiscopi.

PAtri suo & domino summo Pontifici *Alexandro*, frater *Gillebertus* Londoniensis Ecclesiæ minister, debitum sinceræ charitatis humilisque obedientiæ famulatum. Mandatum vestrum, (pater in *Christo* charissime) debita veneratione suscipientes, illico filium vestrum dominumq; nostrum, charissimum illustremq; Anglorum Regem, in ipsis iam Galliæ finibus agentem exercitum, adiuimus. Et adiuncto nobis venerabili fratre nostro *Richardo* Herefordensi Episcopo, iuxta vestri formam mandati diligenter, & intente conuenimus. Cui singula, quæ vestris nobis sunt expressa literis, ante oculos ponen-

tes, ipsum obsecrando, & quantum regiam decebat maiestatem arguendo, constanter, & instanter hortati sumus, vt de propositis sibi satisfaceret, & si à rationis tramite deuiauerat, ad viam veritatis & iustitiæ redire vestra per nos reuocatus admonitione non tardaret. A patre pie commonitus à prauis actibus omnino desisteret, Deum puro corde diligeret, & matrem suam sanctam Romanam Ecclesiam solita veneratione respiceret: nec eam visitare volentes inhiberet, appellationes ad eam factas non impediret, & * (al. patrē.) fratrem nostrum dominum Cantuariensem benigne reuocans & reducens, in beati *Petri* & vestra reuerentia firmus immobilisque persisteret, & pietatis intendens operibus Ecclesias & Ecclesiasticas personas tam regni quam terræ suæ non grauaret, nec per se nec per alium grauari permitteret: sed ipsas diligens regia protectione conseruaret, vt ille per quem Reges regnant temporale regnum sibi conseruaret in terris, & æternum largiretur in cœlis. Alioquin nisi monitis salutaribus adquiesceret sanctitas vestra, quæ hucusque patienter sustinuit, vlterius in patientia sustinere non posset. Adhæc adiecimus timendum sibi fore, ne si errata non corrigeret, iram omnipotentis Dei cito incurreret, vt nec regnũ eius diu staret, nec suos prosperari permitteret. Sed qui humilem exaltauerat iam iam exaltatum ab ipso regni culmine durius allidendo deiiceret. Ipse vero correptionem vestram multa gratiarum actione suscipiens, multa animi temperantia multaque modestia consequenter respondit ad singula. Inprimis asserens, mentem suam à vobis se nullatenus auertisse, nec id vnquam propositi mente concepisse, quin dum paternam sibi gratiam exhibueritis, vos vt patrem diligat, & sanctam Romanam Ecclesiam vt matrem veneretur & foueat, & sacris iussionibus vestris, salua sibi sua regnique sui dignitate, humiliter obtemperet & obediat. Quod si vos aliqua iamdiu reuerentia non respexit, hanc huius rei causam asserit, quod cum vobis in necessitate toto corde, tota mente, totis viribus astiterit, sibi postmodum per nuncios in necessitate recurrenti ad vos, digne pro meritis sanctitas vestra non respondit: sed in omni fere petitione sua se repulsam sustinuisse conqueritur, & erubescit. De paterna tamen confisus gratia, quæ filium cum volet exaudiet, vultus sperans & expectans lætiores in beati *Petri* & vestra, vt dictum est, fidelitate, immobili constantia perseuerat. Inde est, quod sanctitatem vestram visitare volentem nullum impediet: sed nec hactenus vt asserit impediuit. In appellationibus ex antiqua sui regni institutione, id sibi vendicat honoris & oneris, vt ob ciuilem causam nullus clericorum Regni sui eiusdem regni fines exeat, nisi, an ipsius auctoritate & mandato ius suum obtinere queat, prius experiendo cognoscat. Quod si nec sic obtinuerit ad excellentiam vestram ipso in nullo reclamante, cum volet, quilibet appellabit. In quo si iuri vestro vel honori præiudicatur in aliquo, id se totius Ecclesiæ regni sui consilio correcturum in proximo, Domino iuuante, pollicetur. Imperatorem illum, & si schismaticum nouerit, à vobis tamen excommunicatum esse vsque hodie non resciuit. Quod si denunciatione nostra rescierit, si fœdus illicitum cum ipso aut aliquo alio quolibet iniit, & hoc Ecclesiæ regni sui iudicio, similiter & consilio se correcturum promittit. Patrem nostrum dominum Cantuariensem suo se regno nequaquam expulisse asserit. Vnde sicut abscessit vltroneus, sic ad Ecclesiam suam, cum sibi sederit in animo, plena pace sua reuertendi sibi liberum erit. Dum tamen in satisfaciendo sibi super his, vnde conqueritur, regias sibi & in quas ipse iuratus est, velit dignitates integre conseruari. Si qua vero Ecclesia vel Ecclesiastica persona ab ipso vel à suis se grauatam ostenderit, satisfactione plene totius Ecclesiæ iudicio paratus erit. Hæc à domino nostro Rege in responsis accepimus. qui vtinam ad omnem voluntatem vestram vberius aliquid accepissemus. Eadem vero sublimitati vestræ notificanda duximus, vt ex responsis ipsius aduertat discretio vestra, quo negotium hoc fine concludat. causam namque suam dominus Rex plurimum sibi iustificare videtur, cum in omnibus quæ dicta sunt, Ecclesiæ regni sui consilio simul & iudicio se pariturum, & patris nostri domini Cantuariensis reditum, iuxta quod dictum est, se nullatenus impediturum pollicetur. Vnde vestræ supplicandum æstimauimus excellentiæ, quatenus illud præ oculis habentes, *Calamum quassatum non conteret, & linum fumigans non extinguet.* Zelum illum, qui ad vlciscendam omnem, quæ Ecclesiæ Dei irrogatur, iniuriam, laudabiliter igne diuini spiritus accensus est, si placet, ad tempus intra fines modestiæ cohibeatis; ne vel interdicti sententiam, vel vltimum illud præcisionis elogium proferendo, Ecclesias innumeras subuerti misere toleratis, & tam Regem ipsum, quam innumeros cum eo populos, à vestra, quod absit, obedientia irreuocabiliter auertatis. bonum est membrum capiti cohærere, vel saucium, quam à corpore proiici, iam præcisum. redeunt ad sanitatem saucia, vix corpori coalescunt

lescunt iam præcisa. adducit desperationem præcisio: cum sanet vulnus sæpissime caute medicantis operatio. Vnde si placet bonum est, vt sanando vulneri, si quod est, ad præsens operam detis, quam Ecclesiæ Dei partem nobilissimam præcidendo, quæ turbata sunt hoc tempore, longe supra quam possit exprimi, perturbetis. Quid enim si sermo vester nondum plene capit aut capitur. Numquid diuina desperanda est gratia? quia tempore accepto & capiat & capiatur? numquid abbreuiata est manus Domini vt saluare nequeat? aut auris eius aggrauata vt non exaudiat? currens ille sermo velociter: potenter cum vult immutat omnia, & dat sanctorum precibus etiam insperata. Sanguis regius tunc scit demum vinci, cum vicerit. Nec erubescit cedere cum superauerit. Mansuetudine leniendus est, monitis & patientia superandus. Quid enim si iacturam quandã temporalium infert, vel exhibita vel in tempus exhibenda adhuc etiam patientia. Numquid non seueritati retrahendum est cum strages imminet populorum? Numquid non in mare multa iactanda sunt, cum iam spondet interitum confusio terræ maris & fluctuum? Insipienter attamen in charitate non ficta loquimur. Si hic rei finis extiterit, vt amissis suis dominus Cantuariensis exilium iuge sustineat, & vestris, quod absit, mandatis vlterius Anglia non obediat, fuisset tutius patienter in tempus sustinuisse, quam tanto zelo seueritatis partibus institisse. Quid enim si plures è nobis ab obedientia vestra persecutio separare non possit? Non deerit tamen, qui genu curuet ad *Baal*, & de manu idoli pallium Cantuariæ, non habito religionis & iustitiæ delectu, suscipiat. Nec deerunt, qui sedes nostras occupantes, & cathedras insidentes ipsi tota mentis deuotione obediant. Iam multi præmasticant ad talia, optantes vt veniant scandala, & directa ponantur in praua. Vnde non propria, pater, plangimus aut ploramus incommoda: sed nisi his malis occurreritis, fœdam Ecclesiæ Dei subuersionem imminere cernentes, pertimescimus, ne citius ob vitæ tædium optemus perisse diem, qua ad spectacula huiusmodi nati sumus. Conseruet incolumitatem vestram in tempora longa omnipotens Deus, in *Christo* dilecte pater.

EPISTOLA BEATI THOmæ ad Regem Henricum.

REuerendissimo domino suo, *Henrico* Dei gratia illustri Anglorum Regi, duci Normannorum & Aquitanorum, & Comiti Andegauorum, *Thomas* eadem gratia Cantuariensis Ecclesiæ humilis minister, salutem, & vtinam per omnia benefacere. Loqui de Deo liberæ & quietæ mentis est valde. Inde est quod loquor ad Dominum meum, & vtinam ad omnes pacifice. Obsecro (mi domine) vt sufferatis cum animi patientia modicum quid commonitionis, conferentis per gratiam Dei, quæ nunquam * vacua est, ad animæ vestræ salutem, & meæ liberationem. Angustiæ mihi sunt vndique: tribulatio enim & angustiæ inuenerunt me, inter duo grauissima & timenda constitutum: Et inter duo constituta grauissima, timendum silentium loquor, & commonitionem. Si autem siluero mors mihi est, nec effugiam manus Domini dicentis: *Si non annunciaueris delinquenti peccatum suum, & moriatur in peccato suo, sanguinem eius de manu tua requiram.* Si commonuero, timeo, ne non effugiam domini mei, quod absit, indignationem: Nec accidat mihi, quod sapiens ille dixit: *Cum is, qui non placet ad intercedendum vel commonendum accedit vel mittit, verendum est ne irati animus ad deteriora prouocetur.* Quid ergo faciam? loquar, an sileam? Vtrobique certe periculum. Veruntamen quoniam tutius est incidere in hominis indignationem, quam in manus Dei viuentis, confisus de misericordia altissimi, in cuius manu sunt corda regum, & quo voluerit inclinabit ea (& vtinam in partem meliorem) loquar ad dominum meum, quia semel cœpi. Multotiens enim bona parantur inuitis, maxime cum eorum potius saluti consulitur, quam voluntati. In terra vestra captiua tenetur filia Syon, sponsa Regis magni oppressa à multis, afflicta ab his, qui à tempore longo oderunt eam, & a quibus potius honoranda esset quam affligenda, maxime à vobis. Habita igitur vobiscum recordatione beneficiorum singulorum, quę vobis contulit Deus in initio regni vestri, in medio, & fere, vsq; modo: soluite eam, & permittite conregnare sponso suo, vt benefaciat vobis Deus, & incipiat statim conualescere regnum vestrum, & auferatur opprobrium de generatione vestra, fiatque summa pax in diebus vestris. Credite mihi (dilectissime domine serenissime princeps) patiens enim retributor est dominus: longanimis expectator: sed vltor grauissimus. Audite me, & benefacite. Sin autem, verendum est, quod absit, ne accingatur gladio suo super femur suũ potentissim', & veniat in manu valida cum malitia multa liberare sponsam suã, non sine grãdi plaga de oppressione & seruitute tribulantis. Si vero me audieritis, quoniam necesse

al. vacuata.

habet dominus in hoc instanti obsequium vestrum experiri, tanquam strenui militis sui, benefaciet vobis Deus, & addet gloriam gloriæ vestræ in progeniem filiorum & filiarum vestrarum, vsq; in tempora longa. Alioquin, vereor (quod tibi Deus auertat) ne non deficiat gladius de domo vestra, donec veniat, qui vlciscatur de plano suam & suorum iniuriam, altissimus. sicut nec de domo *Salomonis* à quo, licet eum Deus elegisset, & contulisset ei tantam sapientiam & pacem, vt diceretur ab omnibus, hic est filius sapientiæ & pacis: Et quoniam recessit à via Dei, & ambulauit in iniquitate super iniquitatem, scidit Deus regnum suum, & dedit illud seruo suo; maxime quia non quæsiuit subito post delictum placare Dominum; sicut & *Dauid* pater suus, qui statim post offensam humiliauit se domino, emendauit culpam, petiuit misericordiam, & obtinuit veniam. Vtinam & vos cum Dei gratia similiter faciatis. Hæc vobis ad præsens scribo, cætera in ore latoris præsentium, viri religiosi, & magnæ opinionis, fidelis etiam (vt credimus) vestri, posuimus. Quibus quæso si placet fideliter credatis: potius tamen desidero cum gratia vestra benigno vestro vti colloquio. bene valeat semel & semper dominus meus.

EPISTOLA BEATI THOMAE *ad Robertum Herefordensem Episcopum.*

THomas Dei gratia Cantuariensis Ecclesiæ minister humilis, venerabili fratri *Roberto* eadem gratia Herefordensi Episcopo salutem, & per omnia benefacere. Si literæ nostræ fraternitatis tuæ excitauere sollicitudinem, vtinam non affectu desidem reperissem, nec circa officii suscepti debitum effectu minus vigilem. Elegi abiectus esse & anathema pro omnibus vobis, opprobrium hominum & abiectio plebis, ne viderem mala sanctorum, & dissimularem iniuriam gentis nostræ: expectans si quis forte ex omnibus vobis zelans legem Dei, & Ecclesiæ libertatem affectans, exiret post me, & veniret post me, vt non daremus cornua peccatoribus. Et ecce tu, quem credebam mihi à domino datum esse, vt mecum ædificares, euelleres, & plantares, propinas mihi stimulum in ruinam, solatium in desperationem, prædicans humiliationem, immo deiectionem, annuncians bonũ, cum vndeq; sit turbatio in perniciem Dei, & clericorum: & cum deberes animi vacillantis firmare constantiam, sustinere mecum congressum ad defendendũ patrimoniũ crucifixi, ad reprimendos & expugnandos hostes Ecclesiæ, instillare auribus meis, inspirare animo meo, vt obsecrarem instantius, arguerem arctius, increparem durius. Quod si me non audirent, exclamare certe debueras contra me. exurge, quare obdormis? Exere gladium S. *Petri*, vindica sanguinem seruorum *Christi*, qui effusus est; iniurias Ecclesiæ, quæ in nobis & nostris fiunt tota die. Exciditne à memoria tua quantis sim iniuriis afflictus quibus affectus contumeliis, cum in persona mea contra omnem authoritatem, & contra omnem iuris formam, vtrum iudicaretur *Christus* ante tribunal præsidis. Non reuoco certe ad animum propriæ personæ iniuriam etsi Ecclesiæ. Attende diligentius, altius in corde tuo repone, quid ageretur ante exitum meum, quid in exitu, quid postea, quid etiam agatur singulis diebus in terra illa circa Ecclesiam Dei, & eius ministros. Qua animi conscientia ista dissimulare potes tu, de quo sperabatur, quod esses redempturus Israel, liberaturus à seruitute Ecclesiam? Et nunc quia tanto tempore tacuisti, doleo semper te (fili mi progenite) & timeo ne succedat tibi, qui tollat progenita tua, & auferat benedictionem primogeniti (quod absit) à te. Veruntamen etsi hactenus * tacuisti, resume vires (fili charissime) clama, ne cesses, exalta vocem tuam contra eos, immitte eis timorem, incute contritionem, excute satisfactionem, ne ira Dei descendat super eos, & tota gens pereat, vel (quod absit) maiores in gente. Vltio enim diuina iam in ianuis est. Hæc tibi scribo, non ad confusionem tuam, sed ad cautelam: vt fultus auctoritate Dei & nostra, de cætero valeas & velis necessitates officii tui fortius & validius exercere. Hoc vnum in summa te volo scire: per misericordiam Dei non extorquebitur à me Ecclesiæ confusio. Præterea gratias tibi ago, quod vel nunc visitasti me, & solatio tuo cõfortasti. Quid plura? Vnum est, quod sine multa animi mei amaritudine sustinere non valeo. Fleo equidem super dilectissimo domino meo Rege. Timor enim & tremor venerunt super me: & contexerunt me tenebræ, eo quod videam domino meo regi tribulationem & angustiam imminere. Nec mirum. Commouit enim Ecclesiam Dei, & conturbauit eam: ostendens clero suo dura, & potans eam vino mœroris. Propterea dicit ei dominus. Vbi sunt nunc sapientes consiliarii tui, qui dederunt tibi consilium insipiens, qui dicebant, filius sapientum tu es, filius regum antiquorum, quorum consuetudines obseruandæ in Anglia: quas qui non obseruauerit, non est amicus *Cæsaris*, hostis est coronæ, reus iudicio. sed certe ma-

*al. siluisti.

git est amicus crucis *Christi*, quoniam væ his, qui condunt leges iniquas, & scribentes scripserunt iniustitias, vt opprimerent pauperes in iudicio & vim facerent causæ humilium populi mei; vt essent Ecclesiæ, & viduæ præda eorum, & clericorum aliquorum diriperent bona. Quid facient in die visitationis, & calamitatis de longe venientis? Ad cuius confugient auxilium, & derelinquẽt glorias suas, ne incuruetur sub iudicio, & cadant cum interfectis? Vbi sunt nunc sapientes eius? procedant, annuntient ei, & dicant, quid cogitauerit dominus exercituum super Angliam. Stulti facti sunt sapientes eius, & emarcuerunt principes eius, deceperunt Angliam Anglorum populorum, dominus immiscuit in medio eius spiritum vertiginis, Errare fecerunt Angliam in opere suo, sicut errat ebrius vomens, tremensq; & non erit Angliæ opus. Quis faciet caput aut caudam, quia comederunt *Iacob* & locum eius desolauerunt, & dixerunt, hæreditate possideamus sanctuarium Dei, exprobrando sacerdotibus, & eorum principibus, dicentes: quo confugietis è manibus nostris? aut in quo est vobis fiducia? Quare recessistis, & obstitistis præceptis meis? ô quam inanes cogitationes istæ! quam pessimæ operationes in conspectu domini, qui videt quam vanæ sunt! Ipse enim irridebit sic cogitantem, sic operantem prospiciens, quod prope veniat dies eius, & iam in ianuis sit, & dicet: ecce homines, qui non posuerunt Deum adiutorem suum, sed sperauerunt in multitudine diuitiarum suarum, & præualuerunt in vanitate sua. Sed frustra hæc faciunt: non relinquet dominus Ecclesiam suã, nec clerum suum sine defensore, sine vltione grauissima. Fundata est enim supra firmam petram, Petra autem ipse est *Christus*, qui eam proprio sanguine suo fundauit. Certe si ista non emendauerint, non ferent ea impune, quoniam conculcauerunt Sancta sanctorum, domum Dei, sacerdotes eius iniuriis afficiendo, verbisq; probrosis. Hi sunt, quibus dominus ipse ait, *Dixi dii estis & filii excelsi omnes.* Et alibi. *Qui vos odit, me odit: & qui vos spernit, me spernit: & qui tangit vos, tangit pupillam oculi mei.* Reuertantur ad cor; abiiciant mala ista à se: agant pœnitentiam cum summa humilitate. Alioquin verendum est, ne dominus noster cito, quod absit, veniat: adducens super eos, & terram eorum, grandem tribulationem, & vltionem retributionis grauissimam. Ecce veniet dominus noster & non tardabit: & ipse saluabit nos, quoniam nunquam derelinquet sperantes in se. Propheta enim dicit, *Spera in domino & fac bonitatem, & pasceris in diuitiis eius.* Et alibi. *Expecta dominum, viriliter age, & confortetur cor tuum, & sustine dominum, citoque liberaberis à laqueo venantium, & à verbo aspero.* Et vt cætera omnia debito fine concludam, quoniam ostendit nobis dominus quæ & quanta oporteat nos pati pro nomine suo, & pro defensione suæ Ecclesiæ, necesse habemus, vt ores tu, & tota Ecclesia tibi commissa instanter pro nobis: vt quod nostris meritis non valemus, tua & sanctorum virorum intercessione, qui in ditione tua sunt, sustinere valeamus, & ob id gratiam sempiternam consequi mereamur. Vale, & confortare; valeat & tota Anglicana Ecclesia, & confortetur in Domino: vt & nos bene valeamus. Eodem anno *Henricus* Rex Angliæ, post reditum suum de Gallia transfretauit de Anglia in Normanniam; & *Willielmus* Rex Scottorum secutus est eum. Eodem anno obiit Comes *Cospatricus* in Albania, & *Waldeuus* filius eius successit illi. Anno gratiæ millesimo centesimo sexagesimo septimo, qui erat annus decimus tertius Regni Regis *Henrici* filii *Matildis* imperatricis. obiit *Matildis* quondam Romanorum imperatrix, mater prædicti Regis *Henrici* Angliæ, & sepulta est apud Rothomagum in abbatia, quæ dicitur Sancta *Maria* de Pratis. Eodem anno *Fredericus*, Romanorum imperator venit Romam, & *Widonem* de Crema, Antipapam, schismaticum, vi & armata manu in sedem apostolicam intrusit. quo recedente, statim pestis mortifera in populum eius grassata est, & *Reginaldus* Coloniensis electus, totius schismatis caput, in Alpibus extinctus est: & vt ossa eius à carnibus disiungerentur, & Coloniam deferrentur, totus in aqua coctus est.

EPISTOLA BEATI THOMAE *Archiepiscopi ad Alexandrum Papam.*

AMantissimo patri, & domino, *Alexandro* Dei gratia summo pontifici *Thomas* Cantuariensis Ecclesiæ humilis minister, debitam, & deuotam obedientiam. Satis superque satis sustinui, (pater amantissime) correctionem Regis Angliæ, expectans, nec vllũ omnino patientiæ meæ fructum obtinui: quin potius detrimentum, & exterminium auctoritatis, & libertatis Ecclesiæ Dei, dum incaute sustineo, cumulaui. Conueni eum multotiens per nuncios religiosos, & idoneos, & ad debitam satisfactionem frequenter inuitaui literis etiam, quarum transcripta vobis misi, diuinam ei seueritatem, & vltionem, nisi

resipisceret intimaui, ipse vero magis, ac magis procedit in deterius, conculcans, & deprimens Ecclesiam Dei: sic & personam meam, & eos, qui mecum exulant, adeo persequens, vt etiam beneficia seruorum Dei, qui nobis Dei & vestri causa victualia prouident, minis, & terroribus suis auferre conetur. Scripsit enim abbati Cistertiensi, quod sicut abbatias ordinis, quæ in ipsius potestate sunt, diligit: ita nos à beneficio, & familiaritate ordinis faciat alienos. Quid multis? eousq; sub patientia nostra, tam ipsius Regis, quam officialium suorum profecit duritia, vt si multitudo virorum quantumlibet religiosorum rem vobis, vt est, interpositis etiam iuramentis, assereret, miror si vel sic eorum assertioni credulitatem aliquam vestra sanctitas adhiberet. Hæc igitur cum anxietate mentis attendens, & periculum, tam Regis, quam vestrum considerans, pernitiosas illas, non tam consuetudines, quam peruersitates, vel prauitates, quibus perturbatur, & confunditur Anglicana Ecclesia, scriptum, & auctoritatem scripti, quo fuerant confirmatæ publice condemnaui, tam obseruatores quam exactores, & patronos earum; fautores etiam, & consiliatorios, seu adiutores quicunq; fuerint, siue clerici, siue laici generaliter excommunicans; & Episcopos nostros à iuramento, quo ad earum obseruantiam violenter astricti fuerant, absoluens. Sunt autem hæc, quæ in scripto illo specialiter condemnaui: *Quod non appelletur ad sedem apostolicam qualicunq; de causa absq; assensu regis. Quod non liceat Episcopo coercere aliquem de periurio, vel fide læsa. Quod non liceat Episcopo excommunicare aliquem, qui tenet aliquid de Rege in capite, vel terram eius, vel officialium suorum sub interdicto ponere absq; licentia Regis. Quod clerici vel viri religiosi trahantur ad secularia iudicia, quod laici siue Rex, siue alii, tractent causas de Ecclesiis vel decimis. Quod non liceat Archiepiscopo, vel Episcopo, exire de regno, & venire ad vocationem domini papæ sine licentia Regis; & alia in hunc modum.* Nominatim autem excommunicaui *Iohannem* de Oxenforde, qui communicauit schismatico & excommunicato illi *Reginaldo* Coloniensi: quiq; contra mandatum domini papæ & nostrum, vsurpauit sibi decanatum Salesburiensis Ecclesiæ, & in curia Imperatoris pro schismate renouando, præstitit iuramentum. similiter & *Richardum* de Iuecestre denunciauimus & excommunicauimus, eo quod inciderit in eandem hæresim damnatam, communicando famosissimo illi schismatico Coloniensi; machinando, & fabricando omnia mala cum schismaticis & Teutonicis illis, in perniciem Ecclesiæ Dei, maxime Ecclesiæ Romanæ, ex pactis contractis inter Regem Angliæ & ipsos, & *Richardum* de Luci, & *Iocilinum* de Balliol, qui regiæ tyrannidis fautores, & hæreticarum prauitatum illarum fabricatores extiterunt. *Ranulfum* etiam de Broc, & *Hugonem* de Sancto *Claro, & Thomam* filium *Bernardi*, qui possessiones & bona Ecclesiæ Cantuariæ, absq; licentia & consensu nostro, sibi vsurpauerunt. Excommunicauimus etiam omnes, qui in possessiones & bona Ecclesiæ Cantuariæ, manus contra voluntatem & assensum nostrum extendunt. ipsum tamen Regem nondum personaliter excommunicauimus, adhuc expectantes correctionem eius: quem tamen excommunicare non differemus, nisi celeriter resipuerit, & ex his quæ fecerit apprehenderit disciplinam. Vt ergo (beatissime pater) apostolicæ sedis auctoritas, & Ecclesiæ Dei libertas, quæ in partibus nostris tota fere deperiit, vtcunq; valeat instaurari: necesse est, & modis omnibus expedit, vt quod à nobis gestum est, ratum omnimodis habeatis, & literis vestris confirmetis. Valeat, & vigeat sanctitas vestra.

EPISTOLA ALEXANDRI PAPÆ ad Henricum Regem Angliæ.

ALexander Episcopus seruus seruorum Dei, dilecto filio *Henrico*, illustri Anglorum Regi, salutem & Apostolicam benedictionem. Quam paterne, & quam benigne, regiam sæpius excellentiam conuenerimus, & per literas, & nuntios frequentius exhortati fuerimus, vt venerabilem fratrem nostrum, *Thomam* Cantuariensem Archiepiscopum, tibi reconciliare deberes, & sibi, ac suis Ecclesias cum cæteris ablatis restituere, sublimitatis tuæ prudentia nequaquam ignorat, cum id toti fere Christianitati publicum & manifestum existat. Vnde quoniam in hoc huc vsq; proficere minime potuimus, nec animi tui motum blandis & lenibus emollire, tristes & dolentes efficimur. Et nos spe ac fiducia nostra frustrati sumus, & dolemus: præsertim cum te, sicut charissimum filium, sincerius in Domino diligamus: cui in hoc graue periculum imminere videmus. & quoniam scriptum est, *Clama ne cesses: quasi tuba exalta vocem tuam, & annuntia populo meo scelera eorum*; & alibi, *nisi annunciaueris impio impietatem suam, sanguinem ipsius de manu tua requiram*. & alias, per *Ieremiam*, *Piger homo stercore boum lapidari iubetur*. Duritiam tuam, sicut hactenus, contra iustitiam & salutem nostram, non duximus vlterius supportandam; nec præfato Archiepiscopo os de cætero aliqua ratione claudemus, quin officii sui debitum libere

libere prosequatur, & suam & Ecclesiæ suæ iniuriam Ecclesiasticæ seueritatis gladio vlciscatur. Quæ autem in literis istis, tam de his, quam de aliis minus continentur: dilecti filii nostri Prior de monte Dei, & frater *Bernardus* de Corilo, viri siquidem plus Deum quā homines reuerentes, serenitati tuæ latius viua voce proponent. Quorum admonitioni ille cui seruire regnare est, & in cuius manu corda regum consistunt, animum & voluntatem tuam inclinet, vt potius flecti velis, quam contra Deum & salutem tuam in tantæ obstinationis proposito diutius permanere. Quod si nos in illis nec sic audire volueris, ea, quæ tibi ex parte nostra proposuerint, proculdubio ventura poteris formidare, poteris diuinam vltionem in proximo timere.

EPISTOLA BEATI THOMAE Archiepiscopi ad Gillebertum Lundoniensem Episcopum.

THomas Cantuariensis Ecclesiæ humilis minister, Gilleberto Episcopo Lundoniensi, quod semel, hoc iterum, sic transire per bona temporalia, vt non amittat æterna. Mirandum & vehementer stupendum est, virum prudentem, sacris literis eruditum, præsertim religionem habitu præferentem, adeo manifeste ne dicam irreuerenter, & timore Dei postposito, aduersari veritati, iustitiæ resistere, & ad omne fas nefasq; confundendum, statum sanctæ Ecclesiæ, quam ipse fundauit altissimus, velle euertere. Veritas enim est qui dicit, portæ inferi non præualebunt aduersus eam. Non sani igitur capitis esse dinoscitur, qui intendat ei ruinam, & homini similis, montem magnum fune circumligatum tentanti deiicere. Sed nunquid ira vel odio deferbui, vt exacerbatus iaculari compellar huiusmodi verba in fratrem meum, & collegam, & Coepiscopum meum. Absit. Sed de literis tuis, quas per Archidiaconum tuum destinatas accepi, talia collegi. neque enim de spinis vuas, aut de tribulis ficus colligere potui. Vt clareat an ita sit, proponamus eas, & continentiam earum in lucem proferamus. Finis collatus principio, similitudinem scorpionis conformat. Illud blandiens, ad nos ingreditur, ille pūgens nos acerbe, silentium nobis imponere machinatur. Quid enim aliud est primo recognoscere debitam nobis subiectionem, & subiectioni cohęrentem obedientiam promittere, demum ne obedire debeas, ad appellationem conuolare. *Numquid apud me sunt, est, & non*, dicit apostolus? Sed neq; apud apostoli deberent esse discipulum. Necessario acceperunt discipuli à Domino potestatem calcandi super serpentes, & scorpiones. Habitat *Ezechiel*, & hodie cum scorpionibus. Et illud vide quo sensu dixeris, ad appellationis remedium confugimus. *Christi* sequelam te dicis, in hoc dicto secus inueniris. Omnium enim malorum nostrorum efficax, immo efficacissimum remedium, commendauit nobis *Christus* obedientiam, non solum verbo, sed euidentissimo exemplo, factus obediens patri suo vsq; ad mortem. & tu qua fronte appellas remedium obedientiæ impedimentum? Quod non remedium, sed detrimentum rectius habet nominari. Sed & hoc qua fiducia præsumis? Speras ne te habiturum defensorem ad non obediendum illi, qui vindicandi in omnem inobedientiam & officium accepit & præceptum? Male hoc est sperare de eo, & in ipsum grauiter offendere. Poterant te retardare ab huiusmodi præsumptione, quas iam passus es, prima & secunda repulsio. Viua quippe vox tua primum, & deinde literæ tuæ ad persuadendum compositæ expertæ sunt, quam firmiter stet, quam veraciter sit vicarius *Petri*, quem non precibus, nō donis, nec commonitionibus, vel promissis mouere potuisti. Sed tertio attentandus est, vt domini sui exemplo, tertia attentatione triumphum reportet. Porro vt nihil deesset grauaminis, defixisti terminum tuæ appellationi, anni fere spacium. Nec misertus es nostri exilii, vel laboris, sanctæ Ecclesiæ sponsæ *Christi*, quam ipse suo sanguine adquisiuit, & vt hæc omittam (non omittenda tamen) prouidere debueras, cui te fauere dicis: domino nostro Regi, qui quamdiu sic aget in nos, vel in Ecclesiam *Christi*, nec ad bella procedere, nec in pace degere, sine periculo animæ suę poterit. Ad reliqua transeamus. Quædā turbata esse commemoras in discessu & ex discessu nostro. Timeant huius perturbationis auctores & cōsiliarii, ne & ipsi perturbētur. Magnis me laudibus extollis, quasi de bono principio meæ peregrinationis, & quidem sapientis est famam non negligere: sed discreti est nulli magis de se quam sibi credere. De iniuriis insimulor quasi illatis domino nostro Regi. Sed quia nullam designas ex nomine, nec ego scio cui respondere debeam. Quia ergo superficie tenus accusor, superficie tenus in hac parte me excuso. Hoc tamen interim accipe responsum: quia nullius mihi conscius sum, nec propterea iustificatus sum. De comminatorio miraris: quod nos in eum emisimus. Quis pater videt filium aberrare & tacet? Quis virga non percutit, ne gladium incurrat? Despe-

rat pater de filio, quem comminatione non corripit, vel flagello. Absit autem, vt tecum sentiamus: dominum nostrum impatientem correptionis ad exterminationem apostasiæ lapsurum. Non enim patris cœlestis plantatio eradicabitur. Nauem concutit sæuissima tempestas, Clauum teneo, & ad somnum me vocas? Congeris & statuis ante oculos nostros beneficia nobis à domino nostro Rege collata, & de exili commemoras ad summa prouectum? Vt autem hinc aliquantisper respondeam in insipientia mea, tamen de qua exili putas? Si tempus, quo ministerio suo me præstituit, respicias, archidiaconatus Cantuariensis præpositura Beuerlaci, plurimæ Ecclesiæ, præbendæ nonnullæ: alia etiam non pauca, quæ nominis mei erant possessio tunc temporis, adeo tenuem, vt dicis, quantum ad ea quæ mundi sunt, contradicunt me fuisse. Quod si ad generis mei radicem, & progenitores meos intenderis, ciues quidem fuerunt Lundoniæ, in medio conciuium suorum habitantes sine querela, nec omnino infimi. Sed vt aliquando mundi tenebris semotis iudicemur à lumine veritatis quid gloriosius nasci de medioeribus vel etiam infimis, an de mundi magnatibus & honoratis? cum dicat Apostolus, *Inhonestiora corporis nostri membra abundantiori circumdamus honore? Stemmata quid faciunt*, ait Gentilis poeta. Quid habet dicere Christianus Episcopus literatus & religiosus? sed fortassis de exiguitatis meæ memoria, notam confusionis mihi obiicere voluisti: confundere autem patrem quantum cedat in reatum ipse videris, ex præcepto Domini, quod de honorando patre accepisti. Pro gratia vero Regis nobis commendanda, commemoratione beneficiorum eius non multum fuit laborandum. Testem enim dominum inuoco, nihil sub sole me gratiæ ipsius & saluti præponere; tantum salua sint quæ Dei sunt & sanctæ Ecclesiæ. Non enim aliter fœliciter regnare poterit, vel secure. Esto: quia ita est. Multa sunt plura, & ampliora, quam tua explicet oratio, beneficia eius erga me. Debuine pro his omnibus, vel etiam si conduplicarentur, Ecclesiæ Dei libertatem exponere? Quanto minus pro famæ meæ, quę sæpius à vero deuiat, conseruatione. Si mitius in alios egi, in hoc nec tibi, nec alii parco, neq; Angelo, si descenderit de cœlo, sed statim vt audiuero talia cōmonentem, audiet ex me. *Vade retro Satana: non sapis quæ Dei sunt.* Absit à me ista dementia. Auertat à me Dominus amentiam istam: vt alique persuadeat aliquibus tergiuersationibus inire commercium de corpore *Christi*. Vnde ego *Iuda* venditori, & dominus meus Iudæis assimiletur emptoribus *Christi*. de promotione vero mea, quam scribis factam, matre domini nostri dissuadente: regno reclamante, Ecclesia Dei quoad licuit suspirante, hæc tibi respondeo. Quod regni reclamationem non audiuimus, sed potius acclamationem: dissuasio vero genitricis domini nostri si fuit, vsq; ad publicum non prodiit. Potuit autem fieri, aliquas Ecclesiasticas personas ad eandem promotionem, vt solet aspirantes, suspirasse, cum se sentirent ab ea, quam conceperant, spe decidere. Qui & hodie fortassis in vltionem sui casus, præsentis dissensionis auctores sunt, & consiliarii. *Sed væ illi per quem scandalum venit.* Prætaxatis vero obstaculis, & aliis si qua fuerunt, diuina præualuit dispensatio, vt est hodie cernere. Exigor itaq; ab eo, qui est ipsa iustitia, nulli omnino eum postponere, qui me statuit in gradu isto sua miseratione. Illud etiam quod ad iustificandum dominum Regem videris proposuisse, iudicauimus nō prætereundum leuiter, vel absq; discussione. Et vtinam à iustitia non dissentiret, & nostra aduersus eum minus iusta appareret querela. Dicis enim ipsum esse ad satisfaciendum, & semper fuisse paratum. Hoc te confidenter dicere, hoc te asseris prædicare. Sustine igitur paulisper, & ad interrogata responde. Illud, quod dicis, paratum esse ad satisfaciendum, quo sensu intelligis? Illos quorum se Deus dicit patrem, & iudicem, orphanos, viduas, pupillos, innocentes, & omnino huius, quæ nos mouet, controuersiæ ignaros, vides proscribi, & taces; clericos exterminari & non reclamas: alios bonis suis spoliari, & contumeliis affici, & non contradicis; seruientes meos in vincula coniici, & teneri, & obmutescis: matris tuæ Cantuariensis ecclesiæ bona diripi, & non resistis: me patrē tuum gladios ceruici meę iam iam imminentes, vix euasisse, & non doles. Sed quod deterius est, cum persecutoribus meis, & in me, Deo & ecclesiæ ipsius, & hoc non in occulto, stare non erubescis. Estne hoc satisfacere, perpetrata mala non corrigere, & malis deteriora de die in diem adiicere. Sed fortassis illud in contrarium intelligis, vt sit hoc satisfacere, voluntati impiorum deseruire secundū illud, *Inebriabo sagittas meas sanguine.* Sed dicis mihi (pater mi) de quibus me calumniaris? Absoluo me paucis. Tunicæ meæ timeo. verum est (mi fili) & nimis verum, quod respondes, & ideo gladium non habes. Quod enim scribis ipsum paratum stare iudicio regni sui, quasi condigna satisfactio sit hæc; quis est in terra, vel etiam in cœlo, q̄ de diuina dispensatione p̄sumat iudicare. Humana iudicētur: diuina penitus inconcussa remaneant, & relinquātur. Quanto melius (frater mi) illi salubrius, tibi securius, intimare ei

re ei

regi & persuadere omnibus modis elaborares voluntatem Dei de conseruanda pace Ecclesiæ suæ; de non appetendis his, quæ concessa non sunt eius administrationi: de honorandis sacerdotibus Dei, nec qui sunt attendat, sed cuius serui sunt. In Salesburiensem Episcopum, & *Iohannem* Oxenefordensem, non decanum vt dicis, sed decanatus inuasorem, me præiudicio abusum calumniaris. Sed meminisse debuisti quædam manifesta præcedere ad iudicium. & motum te dicis, quidni? Vcalegon *trepidat paries cum proximus ardet*. Et vtinam bene mouearis ab eo, in quo non bene stetisti. Sciat ergo & intelligat, te intimante, dominus meus, quod qui dominatur in regno hominum, sed & Angelorum: duas sub se potestates ordinauit, principes & sacerdotes; vnam terrenam, alteram spiritualem: vnam ministrantem, alteram præminentem: vnam cui potentiam concessit, alteram cui reuerentiam exhiberi voluit. Qui vero his vel illis de suo iure subtrahit, Dei ordinationem resistit. Non indignetur itaq; dominus noster deferre illis, quibus omnium summus deferre non dedignatur: deos appellans eos sæpius in sacris literis: Sic enim dicit, *Ego dixi dii estis, &c.* Et iterum, *Constitui te Deum* Pharaonis. *Et diis non detrahes*: id est, sacerdotibus. Et de eo qui iuraturus erat loquens per *Moysen*, ait, *Applica illum ad deos*; id est, ad sacerdotes. Nec præsumat dominus noster iudices suos velle iudicare. Terrenis enim potestatibus non sunt commissæ claues regni cœlorum: sed sacerdotibus. Inde scriptum est, *Labia sacerdotis custodient scientiam, & legem requirent ex ore eius, quia Angelus Domini est.* Et *Paulus* etiam dicit, *Nonne Angelos iudicabimus: quanto magis homines?* Illud etiam te suggerente commemoretur domino nostro dignum memoria, & imitatione quod in Ecclesiastica legimus historia de *Constantino* imperatore. cui cum oblatæ fuissent scripto accusationes contra Episcopos, accusationis quidem libellos acceptos, & accusatos conuocans, in eorum conspectu eosdem incendit: dicens, vos dii estis, à vero Deo constituti. Ite & inter vos causas vestras disponite, quia indignum est, vt nos homines iudicemus deos. O magnum Imperatorem! o discrete regnantem in terra! quæ aliena sunt fraude non vsurpantem, & regnum æternum in cœlo promerentem! Studeat itaq; Dominus noster tantum, tam discretum, tam fœlicem imitari principem: cuius & memoria laudabilis frequentatur in terris, & vita perpetua & gloriosa habetur in cœlis. Alioquin timeat quod in Deuteronomio Dominus minatus est: dicens, Homo quicunq; fecerit in superbia, vt non exaudiat sacerdotem, ante iudicem morietur. Ad hoc enim vocatus est, & in hoc ipsum temporalis regni pax & magnificentia, de qua nos commones, ministratur ei de cœlo. Alioquin non saluatur Rex per multam virtutem suam, & si subdantur ei regna, & inclinentur nationes. Sed hæc hactenus. Quoscunq; autem prætaxatarum habuisti conscriptores literarum, quod tibi responsum est nouerint sibi esse responsum. De cætero fratres commoneo vos: rogo & obsecro, vt nos non separent scismata, nec obnubilent simultates: sed sit nobis in Domino cor vnum, & anima vna, & audiamus illum qui dicit, pro iustitia agonizare pro anima tua, & vsque ad mortem certa pro iustitia, & Deus expugnabit pro te inimicos tuos. Non obliuiscamur illum destrictum iudicem, ante cuius tribunal constitutos sola nos veritas iudicabit, amoto timore & fiducia omnis terrenæ potestatis. Valeat in Domino fraternitas vestra.

EPISTOLA SVFFRAGANEORVM CANtuariensis Ecclesiæ ad beatum Thomam *Cantuariensem Archiepiscopum.*

VEnerabili patri & domino *Thomæ*, Dei gratia Cantuariensi Archiepiscopo suffraganei eiusdem Ecclesiæ Episcopi & personę per eorundem diœceses locis variis constitutæ, debitam subiectionem & obedientiam. Quæ vestro pater discessu in longinqua inopinata rei ipsius nouitate turbata sunt, vestra sperabamus humilitate & prudentia in pacis pristinæ serenitatem, cooperante gratia, reuocari. Erat quidem nobis solatio, quod post discessum vestrum, ad omnes fama diuulgante peruenit: vos scilicet in transmarinis agentem, nil altum sapere: vos in dominum nostrum regem aut regnũ eius nulla machinatione insurgere, sed sponte susceptum paupertatis onus cum modestia sustinere: lectioni & orationi insistere, præteritorumq; iacturam temporum ieiuniis, vigiliis, lachrymisq; redimere, & spiritualibus occupatum studiis ad perfectum beatitudinis virtutum incrementis ascendere. Ad pacis bona reformanda nos studiis huiusmodi gaudebamus insistere: ex quibus spes erat, vos in cor domini Regis nostri hanc posse gratiam desuper euocare, vt vobis iram suam regia pietate remitteret, & illatas in discessũ & ex discessu vestro iniurias, ad cor de cætero nõ reuocaret. Erat amicis vestris & beneuolis ad ipsum aliquis accessus, dum hæc de vobis audirentur, & ob conciliandam vobis gratiam supplicantes be-

nigne quemq; sustinuit. Iam vero quorundam relatione didicimus, quod ad memoriam anxie reuocamus, vos scilicet in eum comminatorium emisisse, quo salutationem omittitis, quo non ad obtentum gratiæ consilium precesue porrigitis, quo non amicum quid sentitis aut scribitis, sed intentatis minis interdictum aut præcisionis elogium in eum iam dicendum fore multa seueritate proponitis. Quod si quam dure dictum est tam fuerit seuere completum: quæ turbata sunt non iam speramus ad pacem redigi, sed in perenne quoddam odium, & inexorabile pertimescimus inflammari. Rerum vero finem prudentia sancta considerat, dans operam sollicite, vt quod prudenter inchoat, bono quoque fine concludat. Aduertat itaque (si placet) discretio vestra, quo tendat, an conatibus huiusmodi finem queat obtinere, quem optat. Nos quidem his ausis à spe magna cecidimus, & qui pacis obtinendæ spem quandoq; concepimus, ab ipsis iam spei liminibus graui quadam desperatione repellimur. Et dum velut extracto gladio pugna conseritur, pro vobis supplicandi locus vtique non inuenitur. Vnde patri scribimus ex charitate, ut filium, ne labores laboribus, iniurias superaddat iniuriis: sed omissis minis, patientiæ, & humilitati inseruiat. Causam suam diuinæ clementiæ, domini sui gratiæ, & misericordiæ committat, & sic agendo carbones ignis in multorum capita coaceruat & congregat. Accenderetur hoc modo charitas, & quod minæ non poterant, inspirante domino, bonorumq; consilio suadente, sola fortasse pietas obtineret. Bonum erat de paupertate voluntaria gloriose laudari, quam de beneficii ingratitudine ab omnibus in commune notari. Insedit alte cunctorum mentibus, quam benignus dominus noster Rex vobis extiterit, in quam vos gloriam ab exili prouexerit, & in familiarem gratiam tam læta vos mente susceperit, vt dominationis suæ loca, quæ à boreali oceano Pyreneum vsq; porrecta sunt, adeo potestati vestræ cuncta subiecerit, vt in his solum hos beatos reputaret opinio, qui in vestris oculis poterant complacere. Et ne vestram gloriam mobilitas posset mundana concutere, vos in his, quæ Dei sunt, voluit immobiliter radicare. Et dissuadente matre sua, regno reclamante, Ecclesia Dei, quoad licuit, suspirante, & ingemiscente, vos in eam quam præestis dignitatem modis omnibus studuit sublimare, sperans se de cætero regnare fœliciter, & ope vestra & consilio summa securitate gaudere. Si ergo securim accipit, vnde securitatem sperabat, quæ de vobis erit in cunctorum ore narratio? Quæ retributionis hactenus inauditæ remuneratio vel rememoratio? parcatis ergo, (si placet) famæ vestræ, parcatis & gloriç, & humilitate dominū nostrum, filiumq; vestrū charitate vincere studeatis. Ad q. si nostra vos monita mouere nequeūt, debet saltem summi pontificis, sanctæq; Romanæ Ecclesiæ dilectio, & fidelitas inclinare. Vobis enim suaderi debet è facili, ne quid attentare velitis, quod laboranti iamdiu matri vestræ, labores augeat; quo vel multorū inobedientiā deploranti in eorum qui obediūt amissione dolor accrescat. Quid. n. si vestra quod absit exacerbatione, vel opera, dominus noster, quem largiente domino populi sequuntur & regna, à domino papa recesserit? Ipsumq; fortassis aduersum vos solatia denegantem, sequi de cætero declinauerit? Ipsum namq; in hoc, quæ supplicationes, quæ dona quot quantaue promissa sollicitant? In petra cū huc vsq; firmus perstitit, & totum, quod mundus offerre potest, victor alta mente calcauit. Vnum nobis timori est, vt quem oblatæ diuitiæ, & totum, quod in hominum gloria pretiosum est, flectere nequiuerunt, animi sui valeat indignatio sola subuertere. Quod si per vos acciderit in threnos *Ieremiæ* totus ire poteritis, & lachrymarum fontem oculis vestris de cætero negare nulla quidem ratione poteritis. Reuocetis itaq; si placet, sublimitati vestræ consilium, domino quidē papæ, sanctæq; Romanæ Ecclesię, vobis etiam (si placet) aduertere, modis omnibus, si processerit, obfuturū. Sed q penes vos alta sapiunt, vos forte hac via progredi non permittunt. Hortātur experiri in dominū nostrum regem, quis sitis, & in omnia quæ sua sunt potestatē exercere qua pęstis. Quæ nimirum potestas peccanti timenda est, satisfacere nolenti formidanda. Dominum vero regem non quidem peccasse nunquam dicimus, sed semper domino paratū satisfacere confidenter dicimus, & prædicamus. Rex à domino constitutus paci prouidet subiectorum per omnia vt hanc conseruet Ecclesiis & commissis sibi populis, dignitates regibus ante se debitas & exhibitas sibi vult exhiberi, & exigit. In quo si inter ipsum & vos aliqua aborta est contentio, à summo super hoc pontifice paterna gratia per venerabiles fratres nostros Lundoniensem & Herefordensem episcopos conuentus & commonitus, non in cœlum os suum posuit: sed de omnibus in ecclesia vel ecclesiastica persona quæcunq; se grauatam ostenderet se non alienum quærere, sed ecclesiæ regni sui peritiorum iudicio humiliter & mansuete respondit. Quod quidem & factis implere paratus est, & dulce reputat obsequiū, cum monetur vt corrigat si quid offenderit in Deū. Nec solum satisfacere, sed & si ius exigat in hoc satis dare paratus est. Si & satis dare satisq; facere volens

tem

tem Ecclesiæ se iudicio in his, quæ Ecclesiæ sunt nec in modico subtrahentem, colla *Christi* iugo subdẽtem, quo iure, qua lege, quoue canone, aut interdicto grauabitis, aut securi, quod absit, euangelica præcidetis? Non impetu quidem ferri sed iudicio prudenter regi laudabile est. Vnde nostrum omnium vna est in commune petitio; ne consilio præcipiti mactare pergatis, & prodere. Sed commissis ouibus, vt vitam, vt pacem, vt securitatem habeant, paterna studeatis gratia prouidere. Mouet quidem nos omnes, quod in fratrem nostrum dominum Salesbiriensem Episcopum, & decanum eius, præpostere, vt quidam æstimant, nuper actum audiuimus. In quos suspensionis, aut damnationis pœnam ante motam de culpa controuersiam, calorem, vt videtur, iracundiæ, plusquam iustitiæ secuti tramitem, intorsistis. Ordo iudiciorum nouus hic est, hucusque legibus & canonibus, vt speramus, incognitus, damnare primum, & de culpa postremo cognoscere. Quem ne in dominum nostrum regem, & regnum eius, nec in nos, & commissas nobis Ecclesias & parochias in domini papæ damnum, sanctæq; Ecclesiæ Romanæ dedecus, & detrimentum, vestræq; confusionis augmentum non modicum exercere tentetis & extendere: remedium vobis appellationis opponimus, & qui contra metum grauaminum, in facie Ecclesiæ, viua iamdudum voce ad dominũ papam appellauimus; iterato iam nunc ad ipsum scripto, etiam appellamus, & appellationi terminum diem ascensionis Dominicæ designamus. Quanta quidem possumus deuotione supplicantes, vt inito salubriori consilio, vestris, ac nostris laboribus, expensisq; parcatis, causamq; vestram, in hoc vt remedium habere queat ponere studeatis. Valere vos optamus in Domino pater.

EPISTOLA SVFFRAGANEORVM CANTVARIENSIS ECCLESIÆ ad Alexandrum summum Pontificem.

PAtri suo, & domino summo pontifici *Alexandro*, prouinciæ Cantuariensis Episcopi, & personæ per eorundem diœceses locis pluribus, constitutæ domino patriq; debitum charitatis, & obedientiæ famulatum. Vestram (pater) meminisse credimus excellentiam: vos deuotum filium vestrum; dominumq; nostrum charissimum, illustremq; regem Anglorum, per venerabiles fratres nostros Lundoniensem, & Herefordensem Episcopos directis iamdudum literis conuenisse, & de corrigendis quibusdam, quę sanctitati vestrę, in ipsius regno corrigenda videbantur, paterna gratia commonuisse. Qui mandatum vestrum debita veneratione suscipiens, vt satis notum est, ad vestra quidem mandata non iratus intumuit, non elatus obedire contempsit: verum gratias agẽs paternæ correptioni, Ecclesiæ se statim summisit examini: asserens de singulis quæ iuxta vestri formam mandati sibi diligenter expressa fuerunt; Ecclesiæ regni sui se pariturum iudicio; & quæ corrigenda decerneret, ipsius se consilio laudabili quidem, & in principe digne commẽdabili deuotione correcturum. Ab hoc vero non recedit proposito, nec mentem reuocat à promisso. Sed qui sedeat, qui cognoscat, & iudicet: ipse diuini reuerentia timoris, non maiestatẽ præferens, sed vt filius obediens iudicio sistere, legitimeq; parere sententię, seq; legibus alligatum principem, præsto est in omnib. exhibere, filius obediens. Vnde nec interdicto, nec minis nec maledictionum aculeis ad satisfactionem vrgere necesse est diuinarũ se legũ exanimi subdentem. Eius. n. opera, nequaquam se luci subtrahũt: nec occultari tenebris aliqua ratione deposcũt. Rex namq; fide Christianissimus in copula castimoniæ coniugalis honestissimus, pacis & iustitiæ conseruator, & dilatator incomparabiliter strenuissimus, hoc votis agit totis, in his feruet desideriis, vt de regno suo tollantur scandala, cũ spurcitiis suis eliminentur peccata, pax totũ obtineat atque iustitia, & alta securitate & quiete placita sub ipso gaudeant & refloreant vniuersa. Qui cũ pacẽ regni sui enormi insolentiũ quorũdã clericorũ excessu, non mediocriter aliquando turbari cognosceret: clero debitã exhibẽs reuerentiã, eorundẽ excessus ad Ecclesiæ iudices retulit Episcopos, vt gladius gladio subueniret: & pacẽ, quã regebat & fouebat in populo, spiritualis potestas fundaret, & solidaret in clero. Qua in re partis vtriusq; zelus innotuit Episcoporũ in hoc stãte iudicio: vt homicidiũ, & si quid eiusmodi est, exauctoratione sola puniretur in clero. Rege vero existimante pœnam hanc, non condigne respondere flagitio, nec stabiliendæ paci bene prospici, si lector aut acolytus perimat, quam præclara nitentem virũ religione vel dignitate vt sola iã dicti ordinis amissione tutus existat. Clero itaq; statuto cœlitus ordini deferente, domino vero rege peccatũ iusto sicut sperat odio persequente, & pacẽ altius radicare intendẽte, sancta quædã oborta est cõtentio, quã excusat (vt credimus) apud dominũ simplex vtriusq; partis intentio. Hinc non dominationis ambitu, non opprimendæ Ecclesiasticæ libertatis intuitu; sed solidandæ pacis affectu, eam progressus est, vt regni sui consuetudines & dignitates regibus ante se in regno Angliæ à personis Ecclesiasti-

cis obseruatas & pacifice reuerenter exhibitas dominus noster rex deduci vellet in medium. Et ne super his contentionis* funis traheretur in posterum, notitiæ publicæ delegari, adiuratis itaque per fidem, & per eam, quæ in Deum spes est maioribus natu Episcopis, aliisq; regni maiorib⁹ retro acti temporis insinuato statu, dignitates requisitæ palam prolatæ sunt, & summorum in regno virorum testimoniis propalatæ. Hæc est domini nostri regis in Ecclesiam Dei toto orbe declamata crudelitas, hæc ab eo persecutio, hæc opera eius, inter nos vel vndiq; diuulgata malignitas. In his tamen omnibus si quid periculosum animæ, si quid ignominiosum Ecclesiæ continetur, id vestra monitus atque motus auctoritate, ob reuerentiam *Christi*, ob Ecclesiæ sanctæ, quam sibi matrem profitetur, honorificentiam, ob animæ suæ remedium, Ecclesiæ regni sui consilio se correcturum deuotione sanctissima iam diu pollicitus est, & constantissime pollicetur. Et quidem pacis optatum finem, *noster pater, vt speramus, obtinuisset iam postulatio: si non iras iam sopitas, & fere prorsus extinctas, patris nostri domini Cantuariensis de nouo suscitasset exacerbatio. Verum hic, de cuius patientia pacem, de cuius modestia redintegrationem hucusq; gratiæ sperabamus: ipsum quem monitis emollire, quem meritis & mansuetudine superare debuerat, per tristes & terribiles literas, deuotionem patris aut pōtificis patientiam minime redolentes, cum in pacis perturbatores exercitium nuper ageret, dure satis & irreuerenter aggressus est. In ipsum excommunicationis sententiam in regnum eius interdicti pœnam acerrime comminando: cuius si sic remuneratur humilitas? quid in cōtumacem statuetur? Si sic æstimatur obediendi prompta deuotio, in obstinacē peruersitatem quonam modo vindicabitur? Minis quoq; grauibus superaddita sunt grauiora. Quosdam namque fideles & familiares domini regis, primarios regni proceres, regiis specialiter assistentes secretis, in quorum manu consilia regis & regni negotia diriguntur, non citatos, non defensos, non vt aiūt culpæ sibi conscios, non conuictos, aut confessos, excommunicationis innodauit sententia, & excommunicatos publice denuntiauit. Adiecit etiam, vt venerabilem fratrem nostrum Salisbiriensem Episcopum, absentem & indefensum, non confessum, aut conuictum, sacerdotali prius & Episcopali suspenderet officio, quam suspensionis eius causa comprouincialium aut aliquorum etiam fuisset arbitrio comprobata. Si hic itaq; iudiciorum ordo circa regem, circa regnum, tam præpostere, ne dicamus, inordinate processerit: quidnam consequi posse putabimus? Dies enim mali sunt, & occasionem habentes malignandi quamplurimam, nisi vt tenor pacis, & gratiæ, quo regnum & sacerdotium vsq; modo cohærent, abrumpatur, & nos cum commisso nobis clero in dispersionem abeamus exilii, aut à vestra, quod absit, fidelitate recedentes, ad scismatis malum in abyssum iniquitatis & inobedientiæ peruoluamur. Compendiosissima quippe via hæc est ad omne religionis dispendium, ad cleri pariter populiq; subuersionem, & interitum. Vnde ne Apostolatus vestri tempore tam misere subuertatur Ecclesia; ne dominus noster rex & seruientes ei populi à vestra, quod absit, auertantur obedientia: ne totum, q̄ priuatorum consilio machinatur, possit in nos domini Cantuariensis iracundia aduersus eum & eius mandata, domino nostro regi, aut regno eius, nobis, aut commissis nobis Ecclesiis grauamen aliquod importantia; ad sublimitatem vestram voce & scripto appellauimus: & appellationi terminum diem Ascensionis Dominicæ designauimus: eligentes apud vos in omne quod sanctitati vestræ placuerit humiliari, quam ad sublimes ipsius animi motus, nostris non id exigentib. meritis, de die in diem tædiosissime prægrauari. Conseruet incolumitatem vestram Ecclesiæ suæ in longa tempora profuturam omnipotens dominus in *Christo* dilecte pater. Eodē anno obiit *Robertus* de Chennei Episcopus Lincolniensis, sexto Idus Ianuarii. Eodem anno *Almaricus* rex Ierusalem cepit Babyloniam & fecit eam sibi tributariam. Anno gratiæ 1168. qui erat annus decimus quartus regni regis *Henrici*, filii *Matildis* imperatricis, *Richardus* Comes de Striguil, magno congregato exercitu, inuasit Hyberniam, & maximam illius partem subiugauit sibi, auxiliante ei *Milone* de Cogacham, viro bellicoso, & facta concordia cum rege Diuiliniæ, filiam illius in vxorem duxit cum regno Diuiliniæ. Eodem anno obiit *Wido* Cremensis secūdus Antipapa, cui successit *Iohannes* Abbas de Struine, qui appellatus est papa *Calixtus*. Eodem anno obiit *Robertus* Comes Leicestriæ summus Angliæ Iusticiarius.

[margin: *al. funus*] [margin: *al. nostra*]

EPISTOLA BEATI THOMAE CANTVAR. EPISCOPI *ad Gillebertum Lundoniensem Episcopum de sententia in eum prolata.*

THomas Dei gratia Cantuariensis Archiepiscopus & Apostolicæ sedis legatus, *Gilleberto* Lundoniensi Episcopo, vtinam vero fratri, declinare à malo, & facere bonum. Excessus

cessus vestros, dum licuit, supportauimus: & vtinam mansuetudo patientiæ nostræ, quæ nobis vltra modum damnosa extitit, in totius ecclesiæ perniciem non redundet. Sed quia patientia nostra semper abusi estis,& neque dominum papam nec nos in verbo salutis vestræ voluistis audire:sed obduratio vestra in deteriora semper creuit, vos vrgēte necessitate officii,& ratione iuris persuadente,ex iustis & manifestis causis anathematis sententia percellentes excommunicauimus; & à corpore *Christi*, quod est ecclesia, donec condigne satisfaciatis,amputauimus. Præcipimus igitur in virtute obedientiæ,in periculo salutis,dignitatis,& ordinis,quatenus prout forma ecclesiæ præscribit, ab omnium cōmunione fidelium abstineatis:ne vestra participatio Dominicum contaminet gregem ad ruinam,qui vestra doctrina erudiendus,& exemplis informandus erat ad vitam.

EPISTOLA BEATI THOMAE CANTVARIENSIS archiepiscopi ad capitulum Lundoniensis ecclesiæ de vitandis excommunicatis.

THomas Dei gratia Cantuariensis archiepiscopus, & apostolicæ sedis legatus, decano, & archidiacono,& clero Lundoniensis ecclesiæ, salutem,& à communione excommunicatorum fideliter abstinere. Vestram non debet latere prudentiam,quod fere totus Latinus orbis agnouit, quam inique sumpta opportunitate, ex causa scismatis generalis, *Gillebertus* Lundoniensis Episcopus frater noster, vtinam verus,in causa Ecclesiæ versatus sit,& pacem eius studuerit perturbare.Supportauimus enim in multa patientia hactenus, qua ille semper abutens, iugis inobedientiæ crimen multiplicatis excessibus incorrigibiliter cumulauit.Nos ergo quibus vltra dissimulare non licuit, cum vrgente necessitate officii,& ratione iuris persuadente publice excommunicauimus;& vobis præcipimus, in virtute obedientiæ,& in periculo ordinis,& salutis,vt à communione eius,sicut *Christi* fideles decet, prorsus abstineatis.Similiter & alios sub eadem interminatione præcipimus euitare,quorum nomina inferius scripta sunt.Simili quoque sententia Deo auctore, eos, qui à nobis solemniter citati sunt, nisi interim satisfecerint, condemnabimus in die Ascensionis;scilicet & *Gillebertum* Cantuariensem archidiaconum, & *Robertum* vicarium eius, *Richardum* de Iuuecestre *Richardum* de Luci, *Willielmum Giffardum*, *Adam* de Cheringes,& eos qui ex mandato regis,vel propria temeritate, nostra vel clericorum nostrorum occupauerunt bona, & eos, qui ope, vel consilio domini regis animum aduersus libertatem ecclesiæ,& innocentum proscriptionem, & depopulationem instigasse noscuntur, & qui nuntios domini papæ,& nostros ne persequantur ecclesiæ necessitates impediunt. Non turbetur cor vestrum in his, neque formidet, quia contra tergiuersationes malignantium & appellationum subterfugia Deo propitio sedis Apostolicæ munimine tuti sumus. Hæc sunt nomina excommunicatorum. *Iocelinus* Saresbiriensis Episcopus; Comes *Hugo*, *Ranulphus* de Broc, *Thomas* filius *Bernardi*, *Robertus* clericus de Broc, *Hugo* de sancto *Claro*, *Letardus* clericus de Norflicta, *Nigellus* de Saccauilla, *Richardus* frater *Willielmi* de Hastinges,qui ecclesiam nostram de nouo Cotona occupauit. Valete.

EPISTOLA BEATI THOMAE ARCHIEPISCOPI ad Robertum Herefordensem Episcopum.

THomas Dei gratia Cantuariensis ecclesię humilis minister, venerabili fratri *Roberto* eadem gratia Herefordensi episcopo salutem,& perseuerantem in iustitia & matris ecclesiæ defensione constantiam. Ad sanctorum gloriam,& reproborum damnationem necesse est scandala prouenire: in tribulationibus probentur electi,qui per patientiam coronam adquirunt sibi,& aliis proficiunt per exemplum. Sed væ illi, per quem scandalum venit. Quia ergo Lundoniensis episcopus non parcit à scādalis, sed inter cætera patentis maliciæ opera, postquam Sathanæ traditus est, etiam contra matrē suam & vestram sanctam Cantuariensem ecclesiam,tam impudenti audacia,& parricidali impietate,calcaneum erexit, vt dicere ausus sit, se ei, ex quo translatus est,nullam debere subiectionem,aut obedientiam exhibere. Et ad cumulum damnationis suæ adiecit, quod cathedram archiepiscopalem ad Ecclesiam Lundoniensem transferri faciet. Fraternitatem ergo vestram, de qua plene confidimus, quanta possumus affectione rogamus, quatenus pro matre vestra defensionis clypeum opponatis filio *Belial*, qui præ cæteris allophylis, tanquam alter *Goliath* de Geth, solus auctore Domino de castris incircumcisorum progredi non erubuit,nec timuit vniuersitatem filiorum Cantuariensis Ecclesiæ ad certamen prouocare, dum matris eorū sanguinē sitit,& catholicæ pacis deserit vnitatē. Scripserat domino papæ

pro fratre nostro Eboracensi Archiepiscopo: solicitans eum attestatione mendaci, & mēdosa, vt cum pateretur crucem deferre per prouinciam nostram, nescio quid emolumenti sibi suspicans euenturum, si odio personæ nostræ Ecclesiam, cui ex professione fidem & obedientiam debet, quocunque læsisset modo. Sed *Christus*, qui Cantuariensem Ecclesiam à prima fundatione inter turbines varios & magnas multasq; procellas rexit & fouit, misericorditer operatus est, vt in pleno consistorio per testes omni exceptione maiores reuelaretur fallitas & iniquitas eius. Deo autem in primis gratias agimus, deinde vobis & cæteris fratrib. nostris, qui vos, vt oportuit, ex quo eum constitit anathemate condemnatum, ab illius participatione vos suspendistis, & tam illum, quam cæteros excommunicatos vestros, per Episcopatum vestrum edicto publico iussistis euitari. Claruit hic fides vestra, constantia virtutis effulsit, quæ publicæ potestatis & officialium minas æque vt blanditias mandatis Dei censuit postponendas. Liberastis conscientias vestras, famam seruastis, dum tam verbo veritatis quam fortitudinis exemplo docuistis, quod Deo potius oportet quam hominibus obedire. Certum itaq; habeat sinceritas, quandoquidem tanta charitas Dei per Spiritum sanctum diffusa in cordib. vestris testimonio clari operis processit in publicum, seruili timore depulso, & expulso: quod Deus cito Satanam conteret sub pedibus vestris, & de certamine educet prouectum gloriosum. Et quidem tanto citius & gloriosius, quanto feruentius & constantius in incœpta percepta veritate. Vnde vos oramus & obsecramus in charitate Dei, & obtestamur per fidem, per obediētiam, per sinceritatis affectionem, quam matri vestræ Cantuariensi Ecclesiæ debetis; quatenus ad tuendam dignitatem, & iura Cantuariensis Ecclesiæ, cui professionem exhibuistis, contra præfatum Episcopum exurgatis in auxilium nobis, & domino papæ scribatis & curiæ testimonium veritatis, quale filios pro matre Ecclesia reddere decet. Nam qui illud subtraheret in articulo tantæ præsumptionis, proculdubio infidelis habendus esset, & infideli deterior, in quem ius exigeret vsq; ad internecionem omnes fideles irruere. Nec tamen res ista quicquam potest habere periculi, cum veritas perspicua sit, & (vt dici solet) lippis & tonsoribus patens. Sed quia maledictus est, qui gladium reuocat à cruore, & pestilens flagellandus est, vt erudiatur sapiens ad salutē: se ipsum legis subiicit maledicto quicunq; parricidæ cum lapide non occurrit & gladio. Videtur namq; parare consensum, qui cum possit non arguit aut impedit talia cōmittentem. Et ne à nobis districtius exigatur, si corū, qui Ecclesiam persequuntur, & quos vt pœnitentiam agerent in multa patientia iam fere toto quinquennio supportauimus, magnas, & manifestas vlterius dissimulauerimus culpas, fraternitati vestrę denuntiamus nos publice excommunicasse, *Gaufridum* Cātuariensem Archidiaconum & *Robertum* vicarium eius, *Richardum* de Iuccestre, *Willielmum Giffard*, Comitem *Hugonem*, *Richardum* de Luci, *Adam* de Cheringes, & item eos, qui officia vel beneficia Ecclesiastica contra sacrorum canonum institutionem de manu laica acceperunt, vel ea vsurpauerunt propria auctoritate. Similiter & illos qui domini papæ nuntios & nostros, ne Ecclesiæ necessitates prosequantur, impediunt: vobis ergo auctoritate domini papæ & nostra mādamus, quatenus tales eos habeatis, & in Episcopatu vestro habere faciatis, quales haberi debere solenniter excommunicatos sacrorum canonum disciplina præscripsit. Valeat semper in domino vestra fraternitas; & nos, & causam Dei, quę in manibus nostris est, sanctorum orationibus commendare meminerit.

Eodem anno *Gwido* de Leszennam interfecit *Patricium* Comitem Salesbiriensem redeuntem in peregrinatione à sancto *Iacobo*. Vnde *Henricus* rex Angliæ plurimum iratus expulit eum de Pictauia. Qui accepta cruce peregre profectus est Ierosolymam, & ibi remāsit in obsequio *Baldewini* leprosi regis Ierusalē, & ꝓpter probitatē illius à rege, & principibus regni plurimum dilectus est, & honoratus. Vt autem sciatur origo regum Latinorum, qui dominabantur in sancta ciuitate Ierusalem, vsque ad tempora *Saladini*, pauca repetamus, quæ superius gesta sunt. Itaq; sciendum est, quod post captionem Antiochiæ, deuicto *Curberant* à *Roberto* duce Normānorum, capta est à Christianis ciuitas Ierusalem, & erepta de manibus Paganorum, anno gratiæ millesimo nonagesimo nono: & per electionem vniuersorum exercitus *Godefridus* dux Lothariensis, filius *Eustachii* senioris Comitis Boloniæ, electus est in regem sanctæ ciuitatis Ierusalem. Sed coronari noluit: dicens se nunquam ibi gestaturum coronam auream, vbi *Christus* spineam portauit coronam. Quo defuncto sine prole *Baldewinus* frater eius successit ei in regnum, & coronatus est rex. Iste fuit primus Latinorum rex coronatus in sancta ciuitate Ierusalem. Nam ante illud tēpus quamdiu fuerat in manu Christianorum, fuerūt ibi reges Græci. Defuncto aūt *Baldewino* rege, *Baldewinus* filius eius successit ei in regno, & coronatus est. Qui vnicā* habuit filiam sibi in regno successuram. Quo defuncto, principes regni miserunt pro *Fulcone* fratre

Genealogia regū qui dominabantur in Ierusalē vsq; ad tempora Saladini.

* *al. genuit*

fratre *Gaufridi* Comitis Andegauiæ,& dederunt ei prædictam filiam regis *Baldewini* in vxorem cum regno Ierosolymitano,& coronati sunt. *Fulco* itaq; rex genuit ex vxore sua filia regis *Baldewini* duos filios: quorum primogenitus dicebatur *Baldewinus*,& alter *Amauri*. *Baldewinus* successit *Fulconi* patri suo in regnum,& coronatus est. Quo decedente sine prole, *Amauri* frater eius successit ei in regnum,& coronatus est. Iste *Amauri* cepit Babyloniam,& fecit illam sibi tributariam. Iste *Amauri* regnauit vndecim annis, & genuit *Balduinum* leprosum,& duas filias: quarum primogenita vocabatur *Sibilla*,& altera *Milesent*. *Baldewinus* leprosus successit *Amauri* patri suo in regnum,& coronatus est, qui regnauit duodecim annis,& vxorem ducere noluit. In diebus autem illius operatus est Deus pro illo in terra Ierosolymitana multa mirabilia. Nam licet ipse leprosus esset,multitudo tamē Paganorum sæpius ab eo confecta est,& demolita. Iste *Balduinus* leprosus consilio principum suorum misit pro *Willielmo* de Marchis de Munferrat,& dedit ei in vxorem *Sibillam* sororem suam cum Comitatu Ioppen. Iste vero *Willielmus* de Marchis genuit ex *Sibilla* vxore sua filium vnum dictum *Baldewinum*. quem *Baldewinus* leprosus constituit sibi hæredē,& deposuit seipsum à regno, & tradidit illud *Baldewino* puero nepoti suo: & fecit eum inde coronari. Et paulo post obiit *Willielmus* de Marchis,pater *Baldewini* pueri iam regis, & *Sibilla* vxor eius mater regis pueri,nupsit prædicto *Guidoni* de Leszinnan. & paulo post obiit *Baldewinus* rex leprosus,& *Baldewinus* puer nepos eius regnauit pro illo duobus annis,& dimidium anni. *Guido* autem de Leszinnan Comes Ioppen dedit *Amfrido* de Turonis *Milesent* sororem vxoris suæ in coniugem.

Anno gratiæ 1169. qui erat annus decimus quintus regni regis *Henrici* filii *Matildis* Imperatricis, obiit *Nigellus* Eliensis Episcopus venerabilis heremita, & monachus sanctus *Godridus* de Finchale migrauit ad Dominum. Eodem anno *Henricus* rex Angliæ timens, quod beatus *Thomas* Cantuariensis Archiepiscopus in personam ipsius excommunicationis sententiam,& in regnum eius proferret interdictum,appellauit pro se,& regno suo ad præsentiam summi pontificis; & missis ad eum legatis,petiit mitti in Angliam a latere suo vnum,vel duos legatos,ad cognoscēdam causam,quæ vertebatur inter ipsum, & *Thomam* Cantuariensem Archiepiscopum ; & ad eam determinandam ad honorem Dei,& sanctæ Ecclesiæ;& vt prædicti,quos Cantuariensis Archiepiscopus excommunicauerat, interim absoluerentur. Vnde dominus Papa in hac forma scripsit.

EPISTOLA ALEXANDRI AD HENRICVM regem Angliæ.

ALexander Episcopus seruus seruorum Dei,illustri Anglorum regi *Henrico* salutem,& Apostolicam benedictionem. Magnificentiæ tuæ nuntios, scilicet dilectos filios nostros *Iohannem Cumin*,& *Radulfum* de Tamewrde nobis,& Ecclesiæ Dei deuotos,& regiæ sublimitati (sicut credimus) per omnia fidelissimos, & literas, quas excellentia tua nobis per eosdem transmisit,tanto benigniori mente suscepimus, & tāto eos maiori gratia præuenimus,& honore, quanto plenius sciuimus ipsos à magnifico principe,& rege Christianissimo fuisse transmissos: cui vtiq; omnem,quam cū Deo possumus,gloriam cupimus & honorē,& ad cuius incrementū modis omnib. quibus honeste poterimus, nos & fratres nostri ac tota Ecclesia quanto deuotissimæ sinceritatis tuæ affectum in maiori sumus necessitate experti,tanto ardentius intendimus aspirare. Non enim tuæ deuotionis insignia nobis tēpore tā opportuno exhibita à nostra in posterū memoria, vlla poterit ratione diuelli,vel in cōspectu Ecclesiæ aliqua desuetudine inumbrari. Petitiones quoq; tuas, quas nobis per iā dictos nuntios tuos misisti, in quibus cū Deo & honestate nostra potuimus, sicut iidē magnificentiæ tuæ nuntii viua voce plenius enarrabunt, curauimus executioni mādare. Personas siquidē de latere nostro, iuxta q̄ rogasti, licet nobis grauissimū, ac difficillimū hoc tempore maxime videatur aliquos à nobis emittere, cum fratrū nostrorum & eorū præsertim quos tu desideras præsentia & consilio opus habeamus, illius tamen recolendæ,ac magnificæ deuotionis tuæ, vt diximus, non immemores existentes, ad sublimitatis tuæ præsentiam duximus destinandas cū plenitudine potestatis, Ecclesiasticas causas, quæ inter te & venerabilē fratrē nostrū Archiepisc. Cantuariensem hinc inde vertūtur,& illā quę inter eundē Archiep. & Episc. regni tui super appellatione ad nos facta mouetur, nec non alias causas terræ quas nouerint expedire, cognoscēdi iudicādiq;, & prout sibi dominus administrauerit, canonice terminandi. Eidē quoq; Archiepiscopo ne te aut tuos seu regnū gubernationi tuæ cōmissum, donec causæ illæ debitū sortiantur effectū, in aliquo grauare vel turbare aut inquietare attentet, omnimodis inhibemus. Verū si p̄fatus

Archiepiſcopus in te, aut regnum tuum, vel perſonas regni interim aliquam ſententiam tulerit, nos eam irritam eſſe, & non te tenere cenſemus. ad indictionem autem huius rei, & argumentū noſtræ voluntatis, literas præſentes, ſi articulus ingruerit neceſſitatis oſtendas. Alioquin ſerenitatem tuam rogamus, & attentius commonemus, vt literas ipſas, aut earum tenorem à nullo ſciri permittas, ſed eas habeas omnino ſecretas. Illos autem familiares, & conſiliarios tuos, quos iam dictus Archiepiſcopus ſentētiæ excommunicationis ſubiecit, perſonę de latere noſtro tranſmiſſæ, domino auctore, abſoluent. Si autem aliquis illorum interim metu mortis laborauerit, præſtito ſecundum Eccleſiæ conſuetudinem iuramento, quod noſtro ſi conualuerit debeat parere mādato, ipſum ab aliquo Epiſcopo, vel religioſo, & diſcreto viro, abſolui concedimus.

Venientibus itaque in Normanniam præfatis domini Papæ legatis, quidam Cantuarienſis Eccleſiæ ſuffraganei in hæc verba, ſcripſerunt. Medicinæ potius eſt quam querelę. Nam peccatis exigentibus, inter malleum, & incudem poſita ſancta mater Eccleſia, & niſi diuina ſuper eam reſpiciat miſeratio, ictum mallei eſt ſenſura. Crebreſcēte enim nequitia ſchiſmaticorum, pro fidei ſuæ defenſione, & amore iuſtitiæ, pater patrem exulat a patria, & ne ad propriam ſedem liber pateat ei regreſſus prohibet Pharaonis animus induratus. Accedit ad hoc, quod Cantuarienſis Eccleſia, tam in ſpiritualibus, quam in temporalibus miſerabiliter imminuitur. Quæ tanquam nauis mari proprio rectore deſtituta fluctuat, & ventis exponitur, dum eius paſtor infra nationis ſuæ terminos regia poteſtate remanere prohibetur. Qui ſuo & ſuæ Eccleſiæ, noſtro etiam ſapiens periculo pœnarum & laborum ſecum nos expoſuit acerbitati: non conſiderans quoniam blandiri oportet non detrahere poteſtati. Qui nobis, licet eius laboribus totis affectibus compatiamur, ingratus exiſtit. Et nos cum in eadem ſimus damnatione proſequi non deſiſtit. Inter ipſum ſiquidem & ſereniſſimum regem Anglorum quædam controuerſia verſabatur. de vtriuſque voluntate dies præfigitur, vt in ea iuſtitia mediante illorum controuerſia terminetur. Ad eandem diem ex præcepto regio Archiepiſcopi, Epiſcopi, & cæteri prælati clericorum conuocantur, vt quanto generalior eſſet concilii celebratio, tanto manifeſtior fieret fraudis & malitiæ denudatio. Conſtituta die Catholice principis aſpectui ſe præſentat regni turbator & Eccleſiæ, qui de ſuorum meritorum qualitate non ſecurus Dominicæ crucis ſe armat ſignaculo, tanquam ad tyranni præſentiam acceſſurus. Nec tamen inde regia maieſtas offenditur. Sed cauſæ ſuæ iudicium Epiſcoporum fidei committit, vt ſic ab omni ſuſpicione liberetur. Reſtabat ergo vt Epiſcopi cauſam iudicio terminarēt, vt ſic diſſidentes in gratiam fœderarent, & diſſenſionis eorum materiam ſepelirēt. Occurrit tamen ille, & prohibet ne de ipſo coram rege ſententia proferatur, vt ſic grauius ad iracūdiam regius animus accendatur. Cuius exceſſus facit quantitas, vt ipſe auctor cuiuslibet ſe debeat exponere vltioni, erubeſcens pœnam meritam deprecari, qui principem potentiſſimum in tempore perſecutionis Eccleſiæ, offendere non horruit. Cuius offenſio malleum perſecutionis augmentauit. Melius erat ſibi, vt fœlicitati ſuæ frænos imponeret, ne dum ad rerum cacumen præſumptuoſe peruenire nititur, præſumptionis merito ſuæ ad inferiora detrudatur. Et ſi eum non mouerent Eccleſiæ detrimenta, debebant eum ſaltem reuocare, ne contra regem ageret, à rege ſibi exhibita, tam in diuitiis quam honoribus incrementa. At obuiat aduerſarius, & obiicit, quod ipſum ſtare iudicio coram rege eſſet Apoſtolicæ ſedis dignitatis diminutio. Ac ſi neſciat quod ſi in illo iudicio aliquantulum Eccleſiæ dignitati derogaretur, diſſimulandum tamen erat, pro tempore, vt pax Eccleſiæ redderetur. Obiicit iterum, patris ſibi nomen aſcribens, quod arrogantiam videtur redolere, quod filii in patris damnationem minime debuerant conuenire. Sed ſi pater eſſet, inprimis ſuperbiam filiorum humilitas temperaret, ne poſt patrem in filiis patris odium parentaret. Liquet itaq; ex prædictis (patres ſanctiſſimi) quod aduerſarii noſtri irrita debet langueſcere occaſio, qui odii ſola malignitate impetebat, nullius rationis patrocinio fult⁹, & quoniam nobis omnium Eccleſiarum ſollicitudo noſcitur imminere.

Cum igitur *Thomas* Cantuarienſis Archiepiſcopus, & nonnulli de coexulibus ſuis in octauis beati *Martini* inter Giſortium & Trie ad colloquium legatorum accederent, legati multa propoſuerunt ipſi Archiepiſcopo, de charitate domini Papæ, de ſollicitudine Eccleſiæ Romanæ, quam attentius circa eum huc vſque geſſerat, de laboribus ipſorum & itineris ſui periculis, de magnitudine regis Angliæ, & de neceſſitate Eccleſiæ, de malitia temporis, de amore & beneficiis, quib. rex Angliæ præuenerat eum, & de honore, quem rex ei ſemper exhibuit. Adiecerūt etiam querelas & iniurias, quibus rex Angliæ ſe ab ipſo læſum eſſe conqueſtus eſt: Imponens ei etiam inter cætera, quod ei excitauerat guerram regis Francorum. Quærentes conſilium, quomodo tantam indignationē placare poſſent, quia

quia ſine multa humilitate,& moderatione,& honoris exhibitione,nouerant tantis periculis remedium adhiberi non poſſe. Cantuarienſis autem,in omni humilitate & manſuetudine ſpiritus,poſt gratiarum actionem domino Papæ & illis debitam, reſpondit ad ſingula,rationibus veris & probabilibus,querelas regis euacuans, & iniurias Eccleſiæ & damna intolerabilia patenter exponens. Et quia humilitatem & delationem honoris ab eo exigebant,reſpondit ſe libentiſſime omnem humilitatem exhibiturum, & honorem reuerentiæ quantumcunq; poſſet ſaluo honore Dei & libertate Eccleſiæ, & honeſtate ſuæ perſonæ,& poſſeſſionibus Eccleſiarum:& ſi eis videretur aliquid adiiciendũ,aut demendum,aut mutandum,rogauit vt ei conſilium darent: habens adquieſcendi propoſitum, ſalua conditione profeſſionis & ordinis. Illis autem dicentibus, ſe non veniſſe,vt ei,ſed vt eum conſulerent,& reconciliationis temperarẽt viam. Itẽ quæſitũ eſt ab Archiepiſcopo, an in præſentia legatorũ vellet promittere obſeruantiam conſuetudinũ,quibus prędeceſſorũ ſuorũ tempore reges vſi ſunt,& ſic ſopitis omnib. querelis redire in gratiam regis, & redire in ſedem ſuam, & adminiſtrationẽ,& pacẽ ſibi & ſuis. Ad hæc Archiepiſc. reſpõdit, nullũ prædeceſſorũ ſuorũ ſub aliquo regũ ad hanc profeſſionem fuiſſe arctatum. Neq; ſe, Deo auctore,promiſſurũ vnquam,vt obſeruet conſuetudines, quæ legi Dei patenter aduerſantur;ſed & Apoſtolicũ conuellunt priuilegium,Eccleſiæ perimũt libertatem. Quas dominus Papa Senonis in illorũ & multorũ præſentia condemnauit,& ipſe poſtea domini Papæ ſecutus auctoritatem quaſdam earum cum obſeruatoribus ſuis ſubiecit anathemati,ſicut in multis Conciliis Eccleſia catholica feciſſe dignoſcitur. Tũc interrogatus eſt, an ſi non confirmationem,ſaltem diſſimulationẽ, & tolerantiam vellet repromittere, aut non facta altrinſecus aliqua mentione conſuetudinũ recipere ſedem ſuam,& pacem. Reſpondit Archiepiſcopus, quod gentis noſtræ prouerbium eſt, quod taciturus prætendit ſpeciem confitentis. Et cum rex ſibi videatur eſſe in poſſeſſione conſuetudinum,& ad eas obſeruandas iniuſte & violenter cogat Eccleſiam: ſi ſic taciturnitate impetrata ceſſaret concuſſio,auctoritate legatorũ maxime interueniente,ſtatim ſibi, & aliis videretur obtinuiſſe in cauſa iſta. Adiecit ẽt,ſe malle exulare,perpetuo proſcribi,&,ſi Deus ita diſpoſuit, pro iuſticiæ defenſione mori,q̃ in ſalutis ſuæ diſpendium & præiudicium Eccleſiæ libertatis hanc ineat pacẽ. Deus.n.eſt,qui in tali cauſa tacere prohibet ſacerdotes,quibus diſſimulantib. gehennam præparauit: vbi nulla diſſimulatio erit pœnæ. Lectus eſt & libellus illarũ abominationũ,& quæſitum à Cardinalibus, an à Chriſtianis liceat talia obſeruari, nedum à paſtorib. diſſimulari. progreſſi ſunt ad aliam quæſtionem,ſciſcitantes, an eorum vellet ſtare iudicio ſuper his,quæ vertuntur inter ipſum & regẽ. Ille aũt ſe de cauſæ ſinceritate confidere reſpondit. Et cum ipſe & ſui qui à multo tempore deſtituti ſunt plene ad omnia fuerint reſtituti,habita ratione cauſarum & rerũ,& temporis,iuri libenter pariturũ, & ſe non poſſe nec velle declinare quin vbi & quando & quomodo debebit, ſubeat iudicium eius vel illorũ,cuius vel quorũ iudicio dominus Papa debere ſtare decreuerit. Interim ſe & ſuos ad litigandũ vrgeri non poſſe,nec paupertatẽ ſuã ad hoc ſufficere, cui etiam victualia deſunt,niſi Chriſtianiſſimi regis Francorum iuuatur expenſis. Noluit. n. prima facie declinare iudiciũ,& ſi aliquẽ eorũ iure optimo poſſit habere ſuſpectũ,ne cauſam regis iuſtificare videretur,nec ſe liti immergere antequã ſit ad omnia reſtitut⁹,vt poſſit cauſam ſufficienter inſtruere. Ea tempeſtate *Lodowicus* rex Francorum magno exercitu congregato,intrauit Normanniam,& combuſſit Andeli villã *Rotrodi* Rotomagenſis Archiepiſc. non reſiſtente *Henrico* rege Angliæ, in vindictam Calui montis nobilis Caſtelli regis Franciæ,quod prædictus rex Angliæ, anno præcedenti combuſſerat per Wallenſes ſuos. Eodem anno *Henricus* rex Angliæ cœpit per vim fortiſſimum Caſtellum, quod dicebatur Finuel,& demolitus eſt illud. Item eodem anno, ex quo reges in minore Brittannia deſierunt præceſſe, duo Comites in iiſdem locis principari cœperunt. Sed quoniam omnis poteſtas impatiens ſemper conſortis erit, ſeſe variis diſſenſionibus afflixerunt. *Conanus* tandem iure ſucceſſorio nactus Comitatum vtrunq; dum in fata concederet, ex ſorore regis Scottorum filiã reliquit hęredem. Quam rex Anglorum filio ſuo *Gaufrido* vxorem accipiens, & in pace paſſim per Brittanniam ſtatuenda ſtudioſus exiſtens, clerum terræ illius ſibi conciliauit & populum.

Anno gratiæ milleſimo centeſimo ſeptuageſimo, qui erat annus decimus ſextus regni regis *Henrici* filii *Matildis* imperatricis, idem *Henricus* tenuit ſolemne feſtũ apud Namnetim in Brittannia die natalis Domini, quæ quinta feria euenit. Deinde idem rex profectus eſt hoſtiliter in terram *Ludonis* Comitis,& eam fere totam deſtruxit, & ipſum Comitem Ludonem ad deditionẽ coegit. Deinde in prima hebdomada menſis Martii transfretauit de Normannia in Angliam, inter Barbeſlet/& Porteſmue: In qua transfretatione

sæuissima tempestate quassatus à media noctis hora vsq; ad crastinæ diei horã nonam, vix applicuit in Anglia apud Portesmue. Cæteræ autem naues fere omnes, quæ cum eo erant, fractæ sunt & comminutæ. quæ applicuerunt in diuersis portubus Angliæ prout vis venti eas tulit. vna tamen illarum, quæ melior, & recentior cęteris omnibus erat, sed infœlicior,
al. submersa * submissa est, cum *Henrico* de Agnellis, & cum duobus filiis suis, & cum *Gilleberto* de Sullemni, & cum magistro *Radulfo* de Bealmunt medico, & familiari regis, & cum aliis numero quadringentis viris & fœminis. Deinde *Henricus* rex fecit *David* fratrem *Willielmi* regis Scottorum militem. Eodem anno fuit rex *Henricus* apud Windeshores in solemnitate Paschali. Deinde venit rex Londonias, & ibi deposuit fere omnes vicecomites Anglię: & facta inquisitione de prisis illorum per sacramenta hominum regni, redemit eos. Deinde in
al. Barnaba festo *S.* * *Bernarda* apostoli idem rex magnum celebrauit concilium Londoniis, cum principibus, & magnatibus terræ suæ, de coronatione *Henrici* filii sui, & Dominica sequenti, quæ euenit decimo septimo Kalendarum Iulii, clero & populo consentientibus, & assentientibus, fecit ipse prædictum *Henricum* filium suum coronari, & in regem cõsecrari apud Westmonasterium, à *Rogero* Archiepiscopo Eboracensi, ministrantibus ei in illo officio *Hugone* Dunelmensi episcopo, & *Waltero* Rofensi episcopo, *Gilleberto* Londoniensi episcopo, & *Gocelino* Salesbiriensi episcopo nulla mentione factã de beato *Thoma* Cantuariensi archiepiscopo: ad quem coronatio illa & consecratio de iure Ecclesiæ suæ spectabat. Et in crastino coronationis illius fecit rex pater *Willielmum* regem Scottorũ & *David* fratrem suum, & Comites & Barones regni deuenire homines noui regis, & iurare ei fidelitates contra omnes homines salua fidelitate sua. Cum autem constaret *Lodowico* regi Francorũ quod *Margareta* filia sua non erat cum viro suo rege Angliæ coronata, magnum congregauit exercitum, & hostiliter intrauit Normanniam. Quo audito rex Angliæ pater, dimisso rege filio suo in Anglia, transfretauit in Normanniam, & pacem fecit cum *Lodowico* rege, in colloquio apud Wendoniam in festo *S. Mariæ Magdalenæ*, promittens quod in proximo iterum faceret filium suum coronari, & vxorem suam cum eo. Deinde à colloquio illo venit rex pater in Normanniam & apud Motamgrani incidit in grauem ægritudinem, & diuisit terras suas filiis suis in hunc modum. Dedit itaq; *Richardo* filio suo ducatum Aquitanię, & omnes terras, quas accepit cum matre illius *Alienor* regina, & *Gaudefrido* filio suo dedit Britanniam cum *Alais* filia Comitis *Conani*, quas ad opus illius acquisierat à *Lodowico* rege Francorũ. Et *Henrico* regi filio suo dedit Normanniam, & omnes terras, quæ fuerunt patris sui *Gaufridi* Comitis Andegauensis. Et fecit illos tres filios suos deuenire homines *Lodowici* regis Franciæ. Et *Iohanni* filio suo adhuc minimo dedit Comitatum Moretanii. Deinde post multum temporis rex *Henricus* pater de infirmitate sua conualescens, peregre profectus est ad *S. Mariam* de Rupe adamatoris. Interim beatus *Thomas* Cantuariensis archiepiscopus sextum annum exilii sui peragens, conquestus est *Alexandro* summo pontifici de *Rogero* Eboracensi Archiepiscopo, & de supradictis quatuor episcopis, qui ei adstiterunt in coronatione noui regis in Cantuariensi diœcesi. Ad cuius instantiam summus pontifex excommunicauit Londoniensem, & Rofensem, & Salesbiriensem episcopos, & Eboracensem archiepisc. & *Hugonem* Dunelmensem epis. suspendit ab omni episcopali officio. Vnde in hanc formam scripsit illis.

EPISTOLA ALEXANDRI PAPAE AD ROGERVM EBORACENSEM archiepiscopum, & Hugonem Dunelmensem episcopum.

ALexander Episcopus seruus seruorum Dei venerabilibus fratribus *Rogero* Eboracensi archiepiscopo, & *Hugoni* Dunelmensi epis. salutem, & apostolicam benedictionem. Licet nobis commendabiles, & grati in pluribus existatis, & syncere vos complectamur brachiis charitatis: ꝑpter hoc tamen non debemus omittere, quin ea, quę perpetrata sunt, & incorrecta, generant mortem, & requiramus in vobis, & zelo rectitudinis corrigamus: dicente Domino per Prophetã, *Si loquente me ad impium, morte morieris, nisi annuntiaueris ei, neq; locutus fueris, ipse quidem in peccato suo morietur, sanguinem autem eius de manu tua requiram.* Depressio siquidem Anglicanæ Ecclesiæ, & diminutio libertatis illius, quæ per regem vestrũ, siue proprio motu, siue potius aliis suggerentibus facta dignoscitur, plurimũ iampridem animum nostrũ afflixit, & non modicũ nobis sollicitudinis, & doloris ingessit. Cum enim oportuerit eum de corrigendis his, quæ ab antecessoribus suis male cõmissa fuerãt, cogitare: ipse potius præuaricationibus præuaricationes adiiciens, tam iniqua constituta sub regiæ dignitatis obtentu, & posuit, & firmauit. Sub quibus & libertas perit ecclesiæ, & Apostolicorũ virorum statuta, quantũ in eo est, suo robore vacuantur. Nec credidit debere sufficere, si sub eo diuinæ leges in regno Angliæ silentiũ, & vacationem acciperent, nisi peccatum transmitteret ad hæredes, & longo tempore faceret suum regnum sine ephod,

& sine

& sine superhumerali sedere. Inde fuit quod illas iniquas vsurpationes, absq; vlla exceptione, vestro, & aliorum fratrum, & coepiscoporum nostrorum iuramēto, fecerit firmare, & plectendo iudicauit, vt hostem, quicunq; vellet ab iniquis illis constitutionibus dissentire. Indicat hoc venerabilis fratris nostri *Thomæ* Cantuariensis Archiepiscopi exiliū: demonstrat & hoc clericorum & consanguineorū eius, illorum ēt, qui adhuc pendentes ab vberibus matris vagiebant in cunis, miseranda proscriptio. Et metus mortis incutitur, si ad hoc cuiusq; animus erigatur, vt contra statuta illa diuinis velit legibus obedire. nos ipsi quorū iudicio præuaricationes illæ corrigendæ fuerant aut plectendæ, ad confirmationē illarū sub occasione temporis impacati multa fuimus instantia prouocati. Et laboratū est apud nos exactione non modica, vt vsurpationibus illis, cum nondū nobis expressæ fuissent, auctoritatis conferremus Apostolicæ confirmationem. Et hoc quidem a principio. Processu vero temporis exulante pro debito pastoralis officii iam dicto Archiepiscopo, & consuetū Romanæ Ecclesiæ subsidium ab officio nostro sæpius requirente: misimus ad iā dictū regem de melioribus & maioribus fratribus nostris, misimus & alias ecclesiasticas personas, & putauimus quod duritia eius in nostra humilitate & mansuetudine frangeretur: & fieret, quod *Salomon* dicit, *Patientia lenietur princeps, & lingua mollis frangit iram.* Ipse vero sufferentiam nostram multiplici legatorum arte deludens, vsq; adeo contra monita nostra videtur animū obdurasse, vt nec contra prænominatum Archiepiscopū deferueat, nec de peruersis statutis illis quicquā minui patiatur: immo & ipsam Cantuariensem Ecclesiam plurimo detrimento possessionū suarum afficiat, & in ipso eam Ecclesiastico ministerio antiqua spoliauerat dignitate. Nuper enim cum filium suum coronari voluerit, contempto eodē Archiepiscopo, ad cuius hoc officium de antiquo iure dicitur pertinere, per manū tuam, frater Archiepiscope ei in aliena prouincia diadema regni fecit imponi. In coronatione aūt illius, nulla ex more de conseruanda Ecclesiæ libertate cautio est præstita, vel sicut aiunt exacta: sed iuramento potius asseritur confirmatū, vt regni cōsuetudines, quas auitas dicunt, sub quib. dignitas periclitatur Ecclesiæ, illibatas debeat omni tēpore conseruare. In quo etsi multū prænominati regis nos vehementia cōturbat: amplius tamē de vestra & aliorum coepiscoporum nostrorum possumus infirmitate moueri, qui, quod dolentes dicimus, facti sicut arietes non habentes cornua, abiistis absq; fortitudine ante faciem subsequentis. Etsi enim hoc tibi licere forte (frater Archiepiscope) in propria prouincia potuisset, quomodo tamen hoc in prouincia aliena, & illius præcipue, qui exulare pro iustitia, & fere solus exire & dare gloriam Deo, tibi licuerit, nec de ratiōe possumus, nec de sanctorum patrum constitutionibus inuenire. Quod si ad excusationem tantæ præuaricationis quisquā obiiciat in aliis quoq; regnis, grauia plurima & enormia perpetrari: in veritate possumus respondere, quod nullum adhuc regnum in tantum diuinæ legis contemptum inuenimus corruisse, vt scriptis & iuramentis Episcoporum tam manifestas enormitates fecerit communiri, nisi quisquam illud impudenter alleget, quod schismatici postmodum à fidelium communione præcisi inaudita & damnabili superbia commiserunt. Vnde quia iuxta verbum Prophetæ, in vobis factum est peruersum, quid vltra omnes alias prouincias in vsurpationibus suis, & post tam iniquas consuetudines iuramento firmatas, nō adiecistis resumere scutum fidei, vt staretis in domo Domini in die prælii: sed posuistis corpus vestrum in terram, vt per vos fieret via transeunti. Et ne si diutius tacuerimus vna vobiscum in die iudicii damnationis sententia inuoluamur, auctoritate sacrosanctę Romanæ, cui auctore domino ministramus, Ecclesiæ, ab omni officio Episcopalis vos suspendimus dignitatis; sperātes quod sub disciplina saltem & paterno verbere constituti redire tandem ad cor, & de tuenda debeatis Ecclesiæ libertate satagere. Si vero nec sic zelum Episcopalis officii resumpseritis, nos adhuc auctore Domino, quod vobis imminet, faciemus. Vos videte, ne illud vobis dicatur, quod cuidam dictum per prophetam dicitur, *Quia tu sanctam repulisti, repellam te, ne sacerdotio fungaris mihi.* Nos enim quia locum illius tenere, Deo prout ipsi placuit disponente, conspicimur, qui à prædicatione verbi Dei, nec verberibus poterat, nec vinculis coerceri: nō debemus sub ambigua expectatione pacis creditā nobis diuini verbi pecuniam in sudario reponere, & alligatam eam tam diu conseruare, donec paulatim lucrandi hora occurrat, & creditor veniens de reddenda acerbe nos conueniat ratione.

Interim *Lodouicus* rex Francorum, & Archiepiscopi, & Episcopi, & magnates de regno Franciæ, pro eodem Cantuariensi Archiepiscopo sollicitauerunt Romanum pontificem in virtute amoris, & sub impensi protestatione obsequii, ne vlterius dilationes frustratorias, quas rex Angliæ protendebat, prorogaret, sicut regnum Francorum diligebat, & honorem sedis Apostolicæ. Miratus etiam Anglicanæ Ecclesiæ desolationē *Willielmus* Se-

nonensium antistes sedem Apostolicam petiit, & à Romana Ecclesia impetrauit, vt rex Anglorum omni appellatione cessante, subiiceretur anathemati, & regnum interdicto, nisi pax Cantuariensi Ecclesiæ redderetur. Sic deniq; placuit omnium dispensatori Deo, sui *Thomæ* recompensare merita, & labores * diutinos consummare victoriosa martyrii palma. Regis ergo sententiam mutauit in melius, & mediantibus tam domini Papę paterna exhortatione, regisq; Francorum, & plurimorum Episcoporum consilio, quam etiam principum supplici interuentu, Archiepiscopum recepit in gratia, & ad suam redire concessit Ecclesiam.

al. longos

Pax facta inter regē & Archiepiscopū.

Facta est autem pax ista inter Archiepiscopum & regem Angliæ, quarto Idus Octobris feria secunda, in monte laudato, qui est inter Turonim & Ambasium. Sicq; omnib. completis, vnusquisq; reuersus est in locum suum. *Thomas* vero Cantuariensis Archiepiscopus reuersus est ad Abbatiam sanctę Colūbę, vbi iā fere per quatuor annos degebat. Quadam vero die, dum idem Archiepiscopus ibidem in Ecclesia ante quoddam altare in oratione prostratus iaceret, audiuit vocem de cœlo dicentem sibi, Surge velociter & abi in sedem tuam, & glorificabis Ecclesiam meam sanguine tuo, & tu gloriaberis in me. Inchoante autem anno septimo exilii sui, cum iam esset Deo amabilis, spiritualibus exercitiis sanctificatus, & septiformi Spiritus sancti gratia perfectior, ad sedem suam quantotius repedare festinabat. Noluit enim pius pater Cantuariensem Ecclesiam diutius desolatam relinquere: vel quoniam vt creditur in spiritu viderat certaminis sui gloriam protelare, aut alibi moriendo sedem propriam martyrii sui honore priuare.

Vita beati Thomæ

Huius autem vita irreprehensibilis erat coram Deo & hominibus. Non enim erat illi vanum surgere ante lucem: sciens quod Dominus promisit coronam vigilantibus. Quotidie namq; ante lucem surrexit, cæteris omnibus dormientibus, & intrans in oratorium suum prolixius orauit, sic demum rediens suscitauit capellanos & clericos suos à somno, & cantatis matutinis & horis diurnis, Missam deuote celebrauit, & singulis diebus & noctibus ternas vel quinquenas accepit de manu sacerdotis disciplinas. Post vero celebrationem Missę quotidie reintrauit oratorium suum, & clauso ostio post se vacabat orationi cum lachrymis vberrimis; & nemo nisi solus Deus sciebat afflictionē, quam faciebat carni suæ. Et sic faciebat carni suæ quotidie vsq; ad horam prandii, nisi maior solemnitas & causa euidentior impediret. Exiens vero ab oratorio prādere inter suos venit, non vt corpus suum pretiosis saturiret cibis: sed vt familiam suam exhilararet & vt pauperes Domini satiaret bonis: quos quotidie secundum facultatem suam numero augebat. Et quamuis pretiosi & exquisiti cibi & potus ei apponerentur tamen erant ei in cibo & potu panis & aqua. Quadam autem die dum idem Archiepiscopus in mensa *Alexandri* summi pontificis sederet, quidam secreti sui conscius posuit coram eo scyphum aqua plenum. Quem cum summus pontifex apprehendisset, & inde gustasset, inuenit vinum merissimum & suaue ad potandum. Et dixit. Putabam hoc fuisse aquam, & reposuit scyphum coram Archiepiscopo, & mox vinum rediit in pristinam saporem aquæ. O mira mutatio dexteræ excelsi! Singulis aūt diebus cum Archipræsul à prādio surrexisset, nisi maiora negotia impedirēt, semper vacabat lectioni diuinæ vsq; ad horam vespertinā, & auditis vesperis cum sol ad occasum tenderet, paratus erat lectus eius superpositis mollibus stramentis & pannis sericis, per totum desuper auro contextis. Et cum cæteri dormirent ille solus iacebat in nuda area ante lectum suum, in hymnis, & psalmis, & nunquam ab oratione cessabat, donec labore victus paululum reclinaret caput suum subposito lapide loco puluinaris. Et sic oculi somnum capiebant, sed cor eius semper ad Dominum vigilabat. Vestis autem eius interior erat cilicina ex pilis caprarum aspera, qua totum corpus eius tegebatur, à cubitis vsq; ad poplites. Exteriores aūt eius vestes erant nitidæ, & satis pretiosæ, vt sic decipiens humanos visus, diuinis placeret aspectibus. Nullus quidem hominum erat huius secretæ vitæ suæ conscius præter duos tantum: quorum vnus erat *Robertus* canonicus de Meretun capellanus eius, & alter dicebatur *Brun*, qui custodiebat cilicia sua, & lauabat quando fuit necesse. & isti erant illi fide & sacramentis astricti, quod hæc nemini dicerent in tota vita sua. Venit ergo Archipræsul *Thomas* ad Withsand, & cum audisset, quod *Rogerus* Eboracensis Archiepiscopus, & Lundoniensis, & Salesbiriensis Episcopi essent apud Doure in occursum eius, noluit illò ire, sed applicuit in Anglia apud Sandwic. Transito itaq; mari Archiepiscopus, & futur⁹ martyr in magna gratia, gloria, & honore, præcipue à monachis cum solemni processione quasi Angelus Dei suscept⁹ est in Ecclesia sua, omnib. præ gaudio illachrymātib. & cū gratiarū actione clamātibus, *Benedictus, qui venit in nomine Domini.* Ipse aūt tāquam bonus pastor, omnibus in osculo pacis acceptis, illos paterna exhortatione monuit, & docuit fraternitatem diligere, Deo obedire, in bonis perseuerare, & certare

pro

pro lege Dei vsq; ad mortem. Ea vero tempestate erat *Henricus* rex Angliæ regis *Henrici* filius in Anglia, & natiuitas Domini instabat, quam rex ille cum primatibus terræ suæ solẽniter celebraturus erat. Ad quam beatus *Thomas* licet non esset inuitatus ire proposuit. Et cum Lundonias veniret, venit ad eũ *Gocelinus* frater reginæ, & prohibuit ei ex parte regis ne vlterius procederet. Et sic beatus *Thomas* Cãtuariam reuersus est. Ergo damnis iterum, & atrocioribus iniuriis supra modum & numerũ athleta *Christi* affectus est, & edicto publico præceptus Ecclesiæ suæ septa non exire. Quisquis ei, vel alicui suorum faciem hilarem prætendebat hostis publicus censebatur. Sed hæc omnia vir Dei cum multa patientia sufferebat, & familiariter inter suos commorans, conuersatione sua & exhortationis verbo omnes ædificabat. Reseditq; in sua pontifex Ecclesia intrepidus, expectans horam, qua à Deo perciperet martyrii coronã. Præmunitus siquidẽ à multis sciebat, quod breuis foret vita eius, & mors in ianuis. Ibi quasi tũc cœpisset viuere, exactũ vitæ tẽp⁹ spiritualib. exercitiis redimere satagebat. Sciensq; quod vita præsens via est, & militia, vt esset sanctus corpore, & spiritu vitiis expeditus, succinxit se ad cursum virtutibus armatus, accinxit se ad pugnæ conflictum. cursum ergo consummando cucurrit non quasi in incertum, bene certando pugnauit non quasi aerem verberans. Prodibat tunc fere omnis eius cogitatio, & sermo de fine huius vitæ & viæ miseria. Aliquãdo etiam in sermone suo, quem faciebat ad fratres suos Cantuariensis Ecclesiæ monachos, & ad clerum ciuitatisq; populum dicebat. Veni ad vos mori inter vos. Aliquando autem dicebat, in Ecclesia ista sunt martyres, & in proximo augebit Deus numerũ illorũ. hæc dicebat significans, qua clarificaturus esset ille dominum morte. Iterum *Henricus* rex Angliæ pater calumniatus est Archiepiscopatum Bituricensem debere adiacere ducatui Aquitaniæ, sed *Lodowicus* rex Franciæ modis omnib. contradicebat. Et sic orta inter eos graui discordia vterq; magnũ congregauit exercitum. Venitq; rex Angliæ cum suo exercitu in Berria vsq; Munlutum, volẽs vlterius procedere. Ex confessione enim Bituricensis Archiepiscopi in extremis laborantis, & in confessione profitentis, quod de iure Archiepiscopatus Bituriensis spectabat ad ducatum Aquitaniæ, sperabat se suscepturũ. Sic *Lodowicus* rex Franciæ præuenit, & sic rex Angliæ a desiderio suo fraudatus, dedit, & accepit treugas vsq; ad festum S. *Hilarii*.

Anno gratiæ millesimo, centesimo septuagesimo primo, qui erat annus 17. regni regis *Henrici*, filii *Matildis* imperatricis, idem rex Angliæ fuit in Normannia apud Burum die natalis Domini; qui sexta feria euenit, & *Alienor* regina & *Richardus*, & *Gaufridus*, & *Iohannes* filii eius cum eo. Eodem anno *Henricus* rex Angliæ filius erat in Anglia. Beatus vero *Thomas* Cantuariensis Archiepiscopus eo die Cantuariæ residens post sermonem ad populum factum excommunicauit *Robertum* de Broc, qui die præcedenti amputauerat caudam sumerii sui. Vix ergo pater in Ecclesia sua per mensem moram fecerat, & ecce quinta die natalis Domini venerunt Cantuariam quatuor milites, immo Sathanæ condicti satellites; quorum nomina sunt hæc. *Willielmus* de Traci, *Hugo* de Moreuile, *Richardus* Brito, *Reginaldus* filius *Vrsi*: viri quidem generis præminentia conspicui; sed enormis sceleris ausu militiæ gloriam, & stemmatis titulum perpetua ignominia mox damnaturi. Hi ergo introeuntes ad Archiepiscopum: & quia non directa in manu eorum salus, ex concepta malitia salutationis eloquium prætermittentes, cum fastu & superbia alloquuntur. Accipiunt reddũtq; minas, minis adiicientes responsum. Deniq; probra & contumelias post se relinquentes exierunt. Continuoq; reuertentes, claustrũ monachorum irrumpũt cum multa armatorũ sequela, & ipsi armati. Iam pręsul cum modestia & grauitate præcesserat eos in oratorium, suadentibus, immo & compellentibus monachis, propter diem solemnem, ad peragendam vespertinam synaxim. cum eos à tergo respiceret in medio claustri armatos, arcere eos tẽplo debuit propria malignitas; sed nec facinus dissuasit solemnitatis reuerentia, nec à sanguine cohibuit patriarchæ innocentia. Vsq; adeo occupauit & excæcauit eos impudorata patrandi facinoris voluntas: vt nec militiæ iacturam recogitarent, nec vllius discriminis haberent æstimationem. Præcipites ergo & stupidi insequẽtes Archiepiscopum, extractis gladiis intrant Ecclesiam furiose clamantes. Vbi est proditor ille? Nemine vero respondente, ingeminãt illi. Vbi est Archiepiscopus? Sciens itaq; *Christi* confessor, & martyr mox futurus, priori nomine se falso impeti, alterũ vero sibi pro officio competere, à gradibus obuiam illis progrediens, ecce inquit assum. In tanta autem se exhibebat constantia, vt nec animus eius pauore, nec corpus horrore concuti videretur. Cui vnus funestorum militũ in spiritu furoris intulit, tu modo morieris, impossibile enim est, vt vlterius viuas. Respondit autem Archiepiscopus, non minori cõstantia verbi quam animi. Ego pro Deo meo mori paratus sum, & pro assertione iusticię & Ecclesiæ libertate: sed si caput meum quæritis, prohibeo ex parte omnipotentis Dei, & sub anathemate, ne

cuiquā alii siue monacho, siue clerico, siue laico maiori vel minori, in aliquo noceatis. Sed sint à pœna immunes, sicut extiterūt à causa. Verba eius nomine *Christū* exprimere videtur in passione dicentē, si me quæritis finite hos abire. Cui statim iniicientes manus milites tenuerunt, vt extra ecclesiam ad peragendum propositum traherent, sed non potuerunt. Videns ergo Archiepiscopus carnifices eductis gladiis, in modū orantis inclinauit caput, hæc nouissima proferens verba. *Deo, & sanctæ* Mariæ, *& sanctis huius ecclesiæ patronis, & beato* Dionysio *commendo meipsum & ecclesiæ causam.* Tunc in omnibus his cruciatibus inuicti animi, & admirandæ constantiæ martyr non verbum vel clamorem emisit, nec edidit gemitum nec brachium opposuit ferienti: sed caput inclinatum, quod gladiis exposuerat, donec consummaretur, tenebat immobile. Prædicti igitur milites, timentes concurrentium vndique vtriusque sexus multitudinem, ne forte voto infecto eriperetur, facinus accelerauerunt. Cumque vnus ex eis extendens vibraret gladium in caput Archiepiscopi, brachium cuiusdam clerici, qui dicebatur *Eadwardus Grimsere* abscidit, & ipsum pariter in capite vulnerauit christum Domini. Extenderat enim idem clericus brachium super caput patris, vt ferientis exciperet, vel potius elideret ictum. Stabat adhuc iustus pro iusticia patiens, velut agnus innocens, sine murmure, sine querimonia: & seipsum holocaustum offerens Domino, sanctorum patrocinia implorabat. Et, ne quis funestorum satellitum intacto præsule inscelestus argui posset, secundus & tertius gladios suos vertici constantis athletæ atrociter illiserunt, confregerunt, & Spiritus sancti victimam solo tenus præcipitauerunt, quartus plusquam ferali, immo furiali crudelitate debacchatus, iam prostrato, iam expiranti coronam rasilem abscidit, testam capitis dissipauit, & mucrone vertici intruso, cerebrum cum sanguine super pauimentum lapideum effudit. Discolor in mixtura vtriusq; substantia bifariam discreta martyris merita pie intuentem docere videbatur. Candebat namq; in cerebro byssus innocentiæ, purpura martyrii rubebat in sanguine: vtroq; martyr *Thomas* quasi veste nuptiali decenter adornatus, cœlestis mensæ conuiua dignus efficitur. Sic, sic martyr *Thomas* virtute constantiæ adamantinus cœlestis ædificii lapis pretiosus, gladiorum quadratus ictibus angulari lapidi *Christo* in cœlis est coniunctus. Consummatus ergo noster *Abel* in martyrii gloria in breui expleuit tempora multa. Itaq; inchoante septimo anno exilii sui pręfatus martyr *Thomas* pro lege Dei, & ecclesiæ libertate, quæ tota fere deperierat in Anglicana ecclesia, certauit vsque ad mortem; & à verbis impiorum non timuit. fundatus enim supra firmam petram, id est, *Christum*, pro nomine *Christi*, in ecclesia *Christi* gladiis prophanorum, quinta die natalis Domini, id est in crastino innocentum ipse innocens occubuit. Cuius vitam innocentem, & mortem causæ merito in conspectu Dei pretiosam, innumera prædicant miracula, quæ non solum loco requietionis eius, sed & in diuersis nationibus, & regnis mirifice exhibentur. Eodem die passio beati *Thomæ* reuelata est beato *Godrico* Anachoritæ per spiritum sanctum apud Finkhale, Qui locus distat à Cantuaria plus quam per centum sexaginta milliaria. Monachi autem Cantuariensis ecclesiæ clauserunt ostia ecclesiæ, & ita permansit ecclesia suspensa celebratione Missæ fere per vnum annum, quousque receperunt reconciliationem ecclesiæ per dominum Papam *Alexandrum*. Monachi vero detulerunt martyrem suum, & posuerunt nocte prima, in choro agētes, circa illum exequias defunctorum. Et veraciter dicitur, quod expletis circa corpus obsequiis humanitatis, cum iam in choro iaceret super feretrum, circa auroram, leuata manu dextera dedit benedictionem deinde sepelierunt eum in crypta. Milites autem, qui illud prophanum opus perpetrauerunt statim prophani operis sui conscii, & de venia desperantes, ad curiam regis Angliæ, vnde venerant, redire non ausi fuerunt, sed in Occidentales partes Angliæ secesserunt, vsq; ad Cnaresburc / villam *Hugonis* de Moreuile, & ibi tamdiu remanserunt, donec viles habiti fuerant à compatriotis illius prouinciæ. Omnes enim illorum vitabant alloquia, nec aliquis cum eis mandare vel bibere voluit. soli ergo manducabant & soli bibebant, & fragmenta cibariorum suorum proiiciebātur canibus, & cum inde gustassent, nolebant inde quicquam comedere. Ecce manifesta & digna Dei vindicta: vt illi qui contempserunt Christum domini, à canibus etiam contemnebantur. Post multum vero temporis, prædicti quatuor milites, quos propria actionis conscientia accusabat, *Alexandrum* Romanum pontificem adierunt, & accepta ab eo pœnitentia Ierosolymam profecti sunt. Et ex præcepto Papæ in monte nigro pœnitentiam agentes obierunt, & sunt Ierosolymis sepulti ante ostium templi. Quorum superscriptio hæc est, *Hic iacent miseri, qui martyrizauerunt beatum* Thomam *Archiepiscopum Cantuariensem.*

Annus millenus, centenus, septuagenus,
Primus erat, Primas quo ruit ense Thomas.

EPISTOLA LODOWICI REGIS FRANcorum, ad Alexandrum Papam, de morte beati Thomæ.

DOmino & patri suo sanctissimo, *Alexandro* Dei gratia summo pontifici, *Lodowicus* Rex Francorum, salutem & debitam reuerentiam. Ab humana pietatis lege recedit filius, qui matrem deturpat, neque creatoris beneficii reminiscitur: qui de Sanctæ sedi illata turpitudine non tristatur. Verum specialius est condolendum, & nouitatem doloris excitat inauditæ nouitas credulitatis, quoniam in Sanctum Dei insurgens malignitas in pupillam *Christi* gladium infixit, & lucernam Cantuariensis Ecclesiæ, non tam crudeliter quam turpiter iugulauit. Excitetur exquisitæ genus iustitiæ. Denudetur gladius *Petri* in vltionem Cantuariensis martyris: quia sanguis eius pro vniuersali clamat Ecclesia, & non tam sibi quam vniuersæ conquerens de vindicta Ecclesiæ. Ecce ad tumulum agonistæ, vt reuelatum est nobis, diuina in miraculis reuelatur gloria, & diuinitus demonstratur vbi humanitus requiescit, pro cuius nomine certauit. Valeat pietas & fraternitas vestra in Domino.

EPISTOLA WILLIELMI SENONENsis Archiepiscopi, ad Alexandrum Papam, de eiusdem morte.

SAnctissimo patri ac domino *Alexandro* Dei gratia summo pontifici *Willielmus* Senonensis Ecclesiæ humilis minister, salutem & debitam cum omni deuotione obedientiam. Vestro apostolatui (pater sancte) data est omnis potestas in cœlo & in terra. Gladius anceps in manibus vestris. Super gentes & regna constituti estis, ad alligandos Reges eorum in compedibus, & nobiles eorum in manicis ferreis. Vide ergo (Domine) & considera quem vindemiauerunt ita. Vineam namq; Domini Sabaoth exterminauit aper de sylua, & singularis ferus depastus est eam. Ecclesia siquidem Cantuariensis, immo vniuersalis Ecclesia, sanguineas rorantes lachrymas, & amaritudine aspersas, à finibus terræ in conspectu vestro effundit: quia posita est quasi signum ad sagittam, facta est opprobrium vicinis suis. Et qui vident eam mouent capita sua super eam dicentes, Vbi est Deus eorum? Ipsa autem gemens, & conuersa retrorsum, clamat in auribus Domini exercituũ: vindica (Domine) sanguinem serui tui, & martyris, Cantuariensis Archiepiscopi, qui occisus est, immo pro libertate Ecclesiæ crucifixus. Pater sancte, verbum horrendum, facinus flagitiosum, & enorme flagitium factum est in diebus vestris: quod quicunq; audierit tinnient ambæ aures eius non est auditum in Theman: non est visum in Canaan. Alter siquidem *Herodes* semen *Canaan* & non *Iuda*, progenies viperarum, missis à latere suo lictoribus, signum Dominicæ passionis, quod desuper in vertice gerebat, nequaquam exhorruit profundis exarare vulneribus, & notis turpibus cœlestem deformare imaginem. Propter hęc, sicut omnis Ecclesia asserit, ipsum facit Martyrem causa pariter & pœna. Pœna, dolor passionis illatæ, Causa rigor Ecclesiasticæ censuræ, quia pro lege Dei sui certauit vsq; ad mortem. Vestra ergo interest, (pater clementissime, custos murorum Ierusalem) remedium adhibere præteritis, & prouidentiam futuris. Quis enim locus poterit esse tutus, si rabies tyrannica sancta Sanctorum cruentat? Et vicarios *Christi*, alumnos Ecclesiæ, impune dilacerat? Insurgant ergo Ecclesiasticæ leges, armentur iura Ecclesiastica. Introeat in conspectu vestro vltio sanguinis gloriosi martyris, qui de Anglia clamat. Clamabit siquidem, & commouebit, non solum terram sed & cœlum. & sic nostro consulite dolori, vt honestati vestræ pariter consulatis, & * libertati Ecclesiæ. *al. saluti.* De cætero, sanctæ paternitati vestræ insinuare dignum duximus, quod cum domino Rotomagensi & nobis in mandatum dederitis, vt terram Regis Angliæ cismarinam, si pacem, quam gloriosæ memoriæ domino Cantuariensi promiserat, non obseruaret, sub interdicto poneremus: adiicientes etiam quod si vterq; nostrum rei executioni non posset, aut nollet interesse, alter nihilominus mandatum vestrum exequeretur. Prædictus vero Rotomagensis, postquam literas vestras ei præsentari fecimus, nobis significauit, quod ad Senonensem ciuitatem veniret, & iuxta formam mandati * vestri procederet. *al. Apostolici.* Cum autem illuc venisset, vna cum Lexauiensi, & Ebroicensi, & Wigornensi Episcopis, & aliis quam pluribus, tam clericis quam laicis de familia prædicti Regis: post tergiuersationes & excusationes verborũ inde diductas, respondit, se ad præsentiam vestram iter arripuisse, & prædicto Regi exacerbationem se nolle infundere acerbiorem. Nos vero scientes, ꝙ vitium Paganitatis incurrit, quisquis mandatis Apostolicis obedire contemnit, iuxta seriem mandati vestri, de communi consilio fratrum nostrorum omnium Episcoporum, & S. *Dionysii, & S. Germani* de Pratis, & *Ponti* magni Walcellensis, & Cenmensis abbatum, & aliorum quãplurium religiosorũ virorum, & sapientũ in terram eius cismarinã sententiã tulim⁹, & memo-

rato Archiepiscopo, & episcopis, vt eam obseruari faceret ex parte vestra iniunximus. Scimus enim, quod nec possessiones sicut promiserat restituit, nec securitatem, sicut mors eius indicat, instituit. Per Cãtuariensem quoque, quem ad eum miseramus nobis significauit, quod causam mortis eius dederat, & quod eum occiderat. Inde est quod clementiæ vestræ supplicamus, quatenus prædictam sententiam ratam habeatis, & sicut maiestatem vestram decet, & incolumitati expedit ecclesiæ, eam taliter faciatis obseruari, vt honor Dei, & vester conseruetur. Et nos, qui vestram sanctitatẽ, ea qua scitis deuotione amplectimur, minime propter hæc possimus illudi. Valete, & sicut decet maiestatem & sanctitatem vestram facite.

EPISTOLA THEOBALDI COMITIS BLESENSIS, ad Alexandrum Papam de morte beati Thomæ.

Reuerendissimo domino, & patri suo *Alexandro* Dei gratia summo pontifici, *Theobaldus* Comes Blesensis, & regni Francorum procurator, salutem, & debitam cum filiali subiectione reuerentiam. Vestræ placuit maiestati, vt inter dominum Cantuariensem, & regem Angliæ pax reformaretur, & integra firmaretur concordia. Itaque iuxta vestri tenorem mandati, illum rex Angliæ hilari vultu, & fronte læta, & pacem spondente, & gratiam sibi referente, recepit. huic paci, & concordiæ affui, & me præsente dominus Cantuariensis apud regem de coronatione filii sui conquestus est, quem voto festinante, & ardenti desiderio, in culmen regiæ dignitatis fecerat promoueri. huius autem iniuriæ reus, & sibi male conscius rex Angliæ, iuris, & satisfactionis ipsi Cantuariensi pignus dedit. Conquestus est etiam de episcopis, qui contra ius, & decus Cantuariensis ecclesiæ, nouum regem in sedem regiam præsumpserũt intrudere: non zelo iusticiæ, non vt Deo placerent, sed vt tyrannum placarent. De illis vero liberam, & licentem rex ei concessit potestatem, vt ad vestræ, & suæ potestatis arbitrium in eos sententiam promulgaret. Hæc siquidem vobis, vel iuramento, vel quolibet alio libuerit modo, attestari paratus sum, & sancire. sic itaque pace facta, vir Dei nil metuens recessit, vt gladio iugulum subderet: & ceruicem ferienti exponeret. Passus est ergo martyrium agnus innocens crastina sanctorum innocentium die: effusus est sanguis iustus, vbi nostræ viaticum salutis, sanguis *Christi* solebat immolari. Canes aulici regis familiares & domestici, se ministros regis præbuerunt, & nocentes sanguinem innocentem hauserunt. huius prodigii modum detestabilem vobis verbo significarem, sed vereor ne mihi in odio ascribatur, & latores præsentium patenter & plenius euoluent: ex eorum relatione discetis quantus mœroris cumulus, quanta sit vniuersæ ecclesiæ & martyris Cantuariæ calamitas, hanc calamitatem saluo pudore non potest dissimulare Romana mater ecclesia. Quicquid enim in filiam pręsumitur vnicam, redundat in parentem, nec sine matris iniuria filia captiuatur. Ad vos itaque clamat sanguis iusti, & flagitat vltionem. Vobis ergo (pater sancte) adsit & consulat pater omnipotens: qui filii sui cruorem mundo impendit, vt mundi noxas detergeret, & deleret maculas peccatorũ: ille vobis vindictæ voluntatem insinuet & suggeret facultatem, vt ecclesia inauditi sceleris confusa magnitudine, districta hilarescat vltione.

EPISTOLA WILLIELMI SENONENsis Archiepiscopi, ad dominum Papam contra regem Angliæ de morte beati Thomæ.

Amantissimo patri ac domino *Alexandro* Dei gratia summo pontifici, *Willielmus* Senonensis ecclesiæ humilis minister spiritũ consilii & fortitudinis, cum omni obediẽtiæ famulatu. Inter scribendum hæc, immo priusquam scriberem, mox steti, & hæsi dubius admodum, quo * dictaminis genere nuper patrati sceleris atrocitatem, & supplicii recenter illati immanitatem, clementiæ vestræ oculis præsentarem. Et profecto arbitror clamorem mundi iam vestræ sanctitatis aures impleuisse, vtpote qui in mundi specula residetis, qualiter ille non rex Anglorum, sed Anglorum potius & totius corporis *Christi* inimicus, proxime sit malignatus in sancto, in filio dextræ tuę, quem cõfirmasti tibi. Cuius ex hoc mundo excessum, & excessus modum, & si forte ex aliquorum diuerso siue aduerso relatu acceperitis, quod mihi innotuit ab his qui interfuerant, conscius fidelis intimo, & patrati sceleris ordinem paucis explico: cuius tamen immanitas excogitari non potest. In natali Domini, proximo post festum innocentium die, occidente iam sole, circa horã vesperarum, intromissi spiculatores, tres duntaxat qui primi fuerant, ad fortem illum athletam *Christi* terribiliter admodum & fastuose accesserunt: quorum memoria vt in maledictione

al. dictationis.

ctione perpetuo sit, intersero nomina, *Hugo* de Moreuilla, *Willielmus* de Traci, *Reginaldus* filius *Vrsi*, qui in primo accessu à viro Dei salutari non resalutauerunt, vtpote qui iam vias perditionis ingressi manifeste respuebant salutem. Quin potius contumeliose, & aspere minis intonuerunt, nisi Episcopos suspensos, siue excommunicatos, ad regis absoluturus mandatum. Quo manifeste respondente, id ad singularis primatus vestri spectare censuram, nec aliquid sibi vendicaret, vbi tanta interuenisset authoritas. Mox ipsum ex parte Regis diffiduciauerunt, & continuo exierunt ad cohortem. Militibus, qui de familia hominis Dei erant super periculo vitæ, & honorum omnium proscriptione, in exitu suo præcipientes ex parte Regis, vt ipsi pariter exirent, & rei euentum taciti & patientes expectarent. Publice per ciuitatem simile regis edictum exiuit. Singularis vero ille *Christi* athleta, in nostris diebus minas principum spreuit, & de loco ipso vbi iam velut mortis acceperat initium, ad militum instantiam vix egredi compulsus est. Et hæc quidem, ne videretur consummari inuitus. Deo itaq; dispensante metropolitanam Ecclesiam, in ipsius *Christi* honore dedicatam, ingressus, idem Christus Domini pro nomine *Christi* meruit immolari, vbi quotidie immolatur & *Christus*. Et sacerdos ille altissimi stans ante altare, & crucem, quam ante se gestare consuerat, brachiis suis amplectens, & orans, voluntarie seipsum inter crucis & altaris cornua pacificam Deo hostiam obtulit. Nam appropinquante iam hora passionis, ipse flexis genibus, extento collo, & curuata ceruice, calicem salutaris accepit, & à tribus prænominatis spiculatoribus decaluatus est, prius tamen contumeliis & probris multis affectus, vt nec ipse passionis Domini sui titulo fraudaretur. Cuius vt ipso adhuc magis forma claresceret, eadem hora pro occisoribus suis exorauit: adiiciens & deuote supplicans, vt à malis præsentibus eius familia seruaretur illæsa. Solus itaque pontifex non sine sanguine intrauit in Sancta. Et quia post viri Sancti transitum, operante Domino, memoranda quædam ex multorum crebra relatione accidisse audiuimus; omnino præteriri non debent. Dicitur namque, & constanter asseritur, post passionem suam, in visu apparuisse multis, quibus perhibet se non mortuum esse sed viuere: & non vulnera sed vulnerum tantum cicatrices ostentat. Inter quos veterano cuidam Monacho, nomine *Neel* manifeste apparuisse dicitur: sed qualiter, hoc non edissero, vt euitetur longitudo sermonis; sed horum baiuli fideliter & patenter exponent. De cæco vero quodam, qui mox passione consummata crudo adhuc sanguine oculos perliniuit, oculos & visum recepit, omnino auditum est. De cereis etiam circa corpus positis & extinctis, sed postea per se reaccensis, non infida multorum relatio est. Et quod maius est adhuc gaudium, & miraculum habet: expletis omnibus circa corpus humanitatis obsequiis, cum iam in choro iaceret super feretrum, circa auroram, leuata manu dextera, benedictionem dedit. Age ergo homo Dei, & quorum tenes sedem, indue fortitudinem; excutere fili excussorum, hinc miseratio, inde vero indignatio moueat. vnam filio debes, tyranno alteram; & huius in terris auge gloriam, quam de cœlis tam mirabiliter glorificat Deus. Illi vero para ignominiam, qui in terris tam horribiliter persecutus est Deum, & proprii ventris tui percussit latera, excussit viscera, & conculcauit in terra. Qui etiam filium tuum, quem sicut matrem vnicum diligebas, nescio per quos incircumcisos & immundos tam perfide, tam inhumane mactauit: patris non reueritus offensam, nec miseratus ętatem. Quorum ergo sortitus es ministerium, sortiaris & zelum. Et quia cernis *Achab* scelus, *Heliæ* te apprehendat æmulatio. Occidit *Achab* & possedit; sed *Achab* quidē totius patrati sceleris facie operose perpensa, *Achab* ab ipso iustificatus est. Illud siquidem est, q; inter omnia quæ leguntur seu referuntur sceleratorum scelera longe primum obtinet locū. Quod omnem *Neronis* nequitiam, *Iuliani* perfidiā, sacrilegam etiam *Iudæ* proditionem excedit. Vide siquidē & attende, qualis persona in quali Ecclesia, quale ēt tempus patrandi sceleris elegerit: natale scilicet Domini, proximā post sanctorū innocentiū diē, vt nouus ex veteri nostris diebus suscitaretur *Herodes*. Pax ēt publice data proditorem nihilominus reuocauit à scelere. Qui tanquam per se satis non insaniret, instigatores habuit, dantes cornua peccatori, falsos videlicet illos, & ab omni Ecclesiarum orbe perpetuo detestandos fratres: *Rogerum* videlicet Archiepiscopum Eboracensem diabolum illum, & Lundoniensem Episcopum *Gillebertum, & Iocelinum* Salesbiriensem Episcopum; non Episcopos sed postaticos. Qui filium tuum fratrem suum non mystice vendiderunt sed in veritate occiderunt, patris iam senis nec maledictionem metuentes, nec dolori vel ætati parcentes. Quorum vita præsens, vt in perpetua amaritudine sit, & memoria in maledictione æterna, vestra, (pater sancte) authoritas pariter & austeritas efficiat. Valeat sanctitas vestra pater sancte.

Interim *Rotrodus* Rothomagensis Archiepiscop. & *Egidius* Ebroicensis Episc. & *Rogerus*

Wigornensis Episcop. & *Richardus Barre*, & quidam alii de clericis & familiaribus Regis Angliæ, iter arripuerunt ad Romanum pontificem pro ipso Rege, & pro regno eius. Sed dominus Rothomagensis senio & infirmitate laborans, cum iam fere mediam peregisset viam, vlterius procedere non potuit: sed reuersus est in Normanniam ad sedem suam, & prædicti Episcopi cum clericis regis processerunt. Et à summo pontifice cum magna difficultate impetrauerunt, vt duo Cardinales, scz. *Theodinus*, & *Albertus* ex parte domini Papæ in Normanniam venirent ad cognoscendam causam, quæ vertebatur inter Regem & Ecclesiam Cantuariensem, & de morte Cantuariensis martyris, & de aliis Ecclesiasticis dignitatibus, & prout Deus eis administraret iudicandam. Ipsi vero, qui Romam profecti fuerant, in hac forma scripserunt domino Regi.

Charissimo Domino suo Henrico *illustri Angliæ Regi, duci Normanniæ & Aquitaniæ, & Comiti Andegauiæ*, Robertus *Abbas Wallatiæ, Salesbiriensis Archidiaconus, Robertus Lexouiensis Archidiaconus*, Richardus Barre, *& magister* Henricus, *salutem & fidele in omnibus, & vbique obsequium. Noueris vestra maiestas, quod* Richardus Barre, *nos præcessisset, & cum multo periculo, & grauamine nos ad curiam domini Papæ præuenisset nos quatuor cum duobus Episcopis, & decano Ebroicensi, & magistro* Henrico *cum multa difficultate venimus vsq; Senas. Ibi diebus aliquot detenti sumus.* Comes enim *Macharius sic ex omni parte vias obsederat, quod nulli patebat egressus.* Cum vero nos quatuor, cum Episcopis, qui plurimum exire desiderabant, non potuissemus: in maxima animi angustia positi, ex communi consilio, media nocte & latenter exiuimus, & sic per abrupta montium, & per loca fere inuia sub magno timore & periculo tandem venimus Tusculanum. Ibi *Richardum* de Barre de vestro honore, sicut dicebat, sollicitum, & ad vestram vtilitatem prudenter & vtiliter, atque instanter laborantem inuenimus. Multum tamen contristatum, & confusum, quia nec dominus Papa eum receperat, nec alii benignos & humanos se illi exhibuerant. Nos autem venientes dominus Papa nec videre, nec ad osculum, nec ad pedem voluit recipere. Vix enim plerique Cardinalium dignati sunt nos recipere, vel in verbo. Diu ergo in amaritudine spirituum nostrorum anxie conturbati, his qui vos fidelius diligebant omnimode supplicauimus, vt eorum interuentu dominus Papa nobis quocunque modo audientiam indulgeret. Ad eorum tandem instantiam recepti sunt Dominus Abbas Wallatiæ, & *Robertus* Lexouiensis Archidiaconus, qui minus habebantur suspecti. Ipsi autem cum nomen vestrum, tanquam deuotissimi filii Romanæ Ecclesiæ in salutationem ex parte vestra proponerent, acclamauit tota curia: sustinere, sustinere, tanq̃ domino Papæ abominabile esset audire nomen vestrum. Sic à curia venientes, sero redierunt ad dominum Papam, eique de nostro communi consilio exponentes, quod nobis à vestra maiestate fuerat iniunctum. Referentes etiam seriatim singula beneficia, quæ contuleratis Cantuariensi, & singulos excessus, & inopportunitates, quas contra vestram commiserat dignitatem. Totumq; hoc primum secreto, postea coram domino Papa, & omnibus Cardinalibus, contendentibus etiam contra eos *Alexandro* & *Gunthero* Flandrensi clericis Cantuariensibus. Instante vero quinta feria ante Pascha, in qua de consuetudine Romanæ Ecclesiæ solet dominus Papa publice absoluere vel publice excommunicare: cum certi essemus quod de vestro & regni vestri grauamine, tanquam ad hoc proni diutissime tractassent, consuluimus eos, quos vestræ maiestati fideliores cognouimus, scilicet dominum Portuensem, dominum Iacinctum, dominum Papiensem, dominum Tusculanensem, dominum Petrum de Mirio, (dominus *Iohannes* Neapolis aberat) cum omni studio, & instantia exorantes, vt nobis animum domini Papæ, & quid circa nos statuere proponeret, aperirent. Ipsis vero in nihil nisi sinistrum, & vestræ celsitudini ignominiosum reportantibus, ex singultuosa eorum, & fratris *Franci* fidelis viri relatione præsensimus, quod ea die immutabiliter disposuerat dominus Papa, in vos nominatim, & in totam terrã vestram cismarinã, & transmarinã de cõmuni fratrum consilio interdicti ferre sententiam, & eam, quæ in episcopos lata fuerat confirmare. Positi ergo in arctissimo omni studio attentauimus per Cardinales, & per illos de sociis nostris, qui ad illum habebant accessum, & per familiares suos, vt cessaret ab hoc proposito, vel saltem differret vsque ad aduentum Episcoporum vestrorum. Quod cum nullo modo fieri possit, nos sicut decet, & sicut debitores vobis sumus, personæ vestræ dedecus, & totius terræ vestræ grauamen sustinere non valentes, nec debentes, tandem conuocatis sociis nostris coram quibusdam Cardinalibus, & viam inuenimus saluti vestræ, & honori, bonam, & securam, & vniuersæ terræ vestræ vtilem, Episcopis quoque necessariam. Pro qua à vobis, & à terra vestra, & ab Episcopis vestris dedecus, & periculum, q; imminebat, euertimus, & nos ipsos pro hac libertate toti periculo exposuimus, credentes,

tes,& certam spem habentes, quod totum negotium procedet, secundū quod credimus vos velle,& secundum quod scimus vos velle debere. Dominus Wigornensis,& dominus Ebroicensis Episcopi,& Robertus Decanus Ebroicensis,& magister *Henricus* in proximo venturi erant,& eos quidem dimisimus vltra modum anxios, & turbatos, quia pro explendo negotio vestro,pro velle suo,venire non poterant. Fuitq; de consilio eorum & nostro,quod nos quecunq; modo præcederemus eos, vt dedecus & malum, q̄ parabant nobis aduersarii nostri,impedire possemus.Certi enim eramus, quod vestrum grauamen in curia præparabatur,& timuimus illius diei consuetudinem. Valeat & diu vigeat sublimitas vestra,confortamini in Domino,& exultet cor vestrum, quoniam præsens nubilū ad gloriam vestrām sequetur serenum.Die Sabbati ante ramos palmarum ad curiam venimus,& lator præsentium die Paschæ recessit à nobis.Interim venerunt in Normannia,duo legati Cardinales,à latere *Alexandri* summi pontificis missi,*Gratianus, scil. & Viuianus*,qui magnis & diuersis vexationibus regem Angliæ angariauerunt; volentes eum & terram suam sub interdicto ponere.Sed rex Angliæ inde præmunitus, ante illorum ingressum ad præsentiam summi pontificis appellauit,& sic se & terram à grauamine illorū custodiuit illæsos. At tū Apostolicam timens seueritatem,ad mare properauit, & de Normannia in Angliam transfretauit,præcipiens quod nullus breuis lator cuiuscunq; fuerit conditionis,vel ordinis permitteretur transfretare,neq; de Normannia in Angliam, neq; de Anglia in Normanniam,nisi prius data securitate,quod nullum malum, vel grauamen quęreret regi nec regno suo. Deinde idem rex magna classe nauium congregata, fecit eas onerari victu,& armis,& congregari præcepit in portu de Milford/qui prope est de Pembroc.Ipse autem interim magnum cōgregauit exercitum equestrem,& pedestrem, & venit vsq; ad Pembroc obuiam nauibus suis. Quibus congregatis,& omnibus rite peractis, ipse cum exercitu suo naues ascendit in portu de Milford Sabbato, 17. Kal. Nouemb.& in crastino fœliciter,& cum gaudio applicuit in Hybernia in loco,qui dicitur Croch,qui distat à ciuitate de Waterford per 8.milliaria hora diei 9. cum 400. magnis nauibus onustis viris bellicosis,& equis,& armis,& victu,cumq; ipse de naui in terram, quidam lepus albus prosiliuit de vepribus,& statim captus,& ei oblatus,in signum victoriæ.

In crastino aduentus regis Angliæ in Hyberniam, scz. 15. Kal. Nouembris, feria 2. festo *S. Lucæ* euangelistæ, ipse & omnes exercitus eius profecti sunt vsq; Waterford / ciuitatem Episcopalem. Et inuenit ibi *Willielmum* filium *Aldelmi* dapiferum suum, & *Robertum* filium *Bernardi*,& alios quosdam de familia sua,quos ipse ab Anglia præmiserat. Et ibi moram fecit per 15. dies & ibi venerunt ad eum per mandatum ipsius rex Corcensis & rex de Limerich,& rex de Oxerie,& rex de Mida, & *Reginaldus* de Waterford / & fere omnes potentes Hyberniæ,præter regem de Conacta,qui dicebat se de iure esse dominum Hyberniæ totius. Præterea venerunt ibidē ad regem Angliæ omnes Archiepiscopi, Episcopi, abbates totius Hyberniæ,& receperunt eū in regem, & dominū Hyberniæ,iurantes ei,& hæredibus suis fidelitatem,& regnandi super eos potestatem in perpetuum,& inde dederunt ei chartas suas. Exemplo autem clericorum prædicti Reges, & principes Hyberniæ, receperunt simili modo *Henricum* Regem Angliæ in dominum & Regem Hyberniæ,& homines sui deuenerunt, & ei & hæredibus suis fidelitatem iurauerunt contra omnes homines. Est sciendum, quod in Hybernia sunt 4. Archiepiscopi, & 28. Episcopi, quorum nomina hæc sunt. *Gelasius* igitur Armacensis Archiepiscopus totius Hyberniæ Primas, habet sub se octo Suffraganeos, quorum nomina hæc sunt; *Odanus* Episcopus, *Mauritius* Charensis Episcopus, *Malethias* Thuenensis Episcopus, *Neemias* Chonderensis Episcopus, *Gillebertus* Ratphpothensis Episcopus, *Thaddeus* Ceneuensis, *Christianus* Ardahachdensis, *Eleutherius* Cluencrardensis, Episcopi. *Donatus* Cassellensis Archiepiscopus habet sub se 10. Suffraganeos, quorum nomina hæc sunt; *Christianus* Lismorensis Episcopus, Apostolicę sedis legatus: Ingmelleccensis Episcopus, Cluanumensis Episcopus, Aremorensis Episcopus, Lucapniarensis Episcopus, Kildarenensis Episcopus, Waterfordensis Episcopus, Archferdensis Episcopus, Rosensis Episcopus, Finabrensis Episcopus. *Laurentius* Dublinensis Archiepiscopus habet sub se quinq; Suffraganeos, quorum nomina hæc sunt; Bistaghnensis Episcopus, Fernensis Episcopus, Leghglensis Episcopus, Kindarensis Episcopus, Erupolensis Episc. Quartus Catholicus Tuaimensis Archiepisc. habet sub se 5. Suffraganeos, quorum nomina sunt hæc; Kinfernensis Episc. Kinlathensis Episc. Maigonensis episc. Aelfinensis Episcopus, Achathkourensis episc. Et hi omnes tam Archiepiscopi, quā Episcopi receperunt sibi *Henricum* regem Angliæ, & hæredes suos, in reges & dominos in perpetuū; quod & chartis suis confirmauerunt. Quo facto, rex Angliæ misit *Nicolaum* capellanum, & *Radulfum* Archidiaconum de Landaff, clericos suos, vna cū Archiepiscopis,

& Episcopis Hyberniæ vsq; ad Casselensem ciuitatem, ad celebrandum concilium de statutis Ecclesiæ. In concilio autem illo statutum est, vt pueri deferrentur ad Ecclesiam, & ibi baptizentur in aqua munda sub trina mersione. In nomine patris filii & spiritus S. Et hoc à sacerdotibus fiat, nisi metu mortis impediente, ab alio & alias oportuerit fieri, & tūc à quolibet fiat sine exceptione sexus & ordinis. Et vt decimæ dentur Ecclesiis de omnib. quæ possidentur. Et vt omnes laici, qui vxores habere velint, eas secundum ius Ecclesiasticum habeant. Rex vero Angliæ misit transcriptum chartarum vniuersorum Archiepiscoporum, & Episcoporum Hyberniæ, ad *Alexandrum* Papam, & ipse authoritate Apostolica confirmauit illi & hæredibus suis regnum Hyberniæ, secundum formam chartarum Archiepiscoporum & Episcoporum Hyberniæ. His ita apud Waterford factis, Rex Angliæ perrexit inde vsq; Diueline / & ibi moram fecit à festo S. *Martini*, vsq; ad caput ieiunii: ibiq; fecit sibi construi iuxta Ecclesiam *S. Andreæ* apostoli extra ciuitatem Diueliniæ, palatium regium miro artificio, de virgis leuigatis ad modum patriæ illius constructum. In quo ipse cum regibus & principibus Hyberniæ festum solemne tenuit die natalis Domini. Interim *Gillebertus* Lundoniensis & *Iocelinus* Salesbiriensis Episcopi Romam miserunt, & literas absolutionis in hac forma receperunt.

EPISTOLA ALEXANDRI PApæ ad Bituricensem Archiepiscopum.

ALexander Episcopus seruus seruorum Dei, venerabilibus fratribus Bituricensi Archiepiscopo, & Niuernensi Episcopo, salutem & Apostolicam benedictionem. Fraternitati vestræ non credimus esse incognitum, qualiter sanctæ recordationis *Thomas*, quondam Cantuariensis Archiepiscop. de mandato nostro in Lundoniensem & Salesbiriensem Episcop. excommunicationis sententiam promulgauit: quam vtiq; nos ratam habentes, & firmam eam authoritate Apostolica curauimus confirmare. Quia vero prædicti Episcopi, senio & debilitate corporis confecti, & alter morbo laborans, ad præsentiam nostram venire non possunt: vobis, de quorum prudentia & honestate confidimus, absolutionem eorum, pro qua nuncii regis Henrici Angliæ, & eorundem Episcoporum apud nos vehementius institerunt, duximus committendam. Ideoq; fraternitati vestræ per Apostolica scripta mandamus; quatenus infra mensem, postquam iidem nuncii ad propria redierint, de aduentu legatorum nostrorum, quos ad partes illas pro cognoscenda atrocitate illius facinoris & sceleris, quod perpetratum est, & reconciliatione regis disposuimus transmittere, quod transalpinauerint vobis non innotuerit: eos, publice recepto iuramento secundum morem Ecclesiæ, quod nostro debeant astare mandato, ab excommunicationis vinculo absoluatis sententia suspensionis ob eam causam, qua fuerant vltimo in excommunicationem deducti, in suo robore permanente. Si autem vobis constiterit, quod Salesbiriensis Episcopus, morbo laborans ad vos venire non possit: illuc in propria persona quod nobis placeret accedatis. Aut si accedere non poteritis personas idoneas, de quibus nos & vos confidere valeamus, transmittatis. Quæ illum, recepto iuramento publice, in conspectu Ecclesiæ, quod nostro debeat parere mandato, absoluant. Si autem huic rei, (frater Archiepiscope) interesse non poteris, tu (frater Episcope) ipse cum Pontineacensi abbate quæ dicta sunt diligentius exequaris. Datæ Tusculani 8. Kal. Maii.

Eodem anno, *Auigouth*, Armiramimdi, Imperator Affricanorum transiuit mare Affricum, & applicuit in Hispania in manu forti, & brachio extento. Et defuncto *Lupo* Rege qui Paganus erat occupauit terram illius, scz. Murtiam & Walentiam, & alias ciuitates multas, & inde per consilium Regis *Ferandi de S. Iacobo*, intrauit terram *Aldefonsi* Regis castellæ, & cepit per vim Coneam ciuitatem, & Octam ciuitatem, & omnes Christianos, quos cepit, in eis occidit, præter paucos, quos in perpetuam redegit seruitutem. Anno gratiæ 1172. qui erat annus decimus octauus regni Regis *Henrici* secundi, idem Rex fuit in Hybernia apud Diueline / die natalis Domini quæ Sabbato euenit: & ibi festum regale tenuit, & facta ibi mora vsque ad caput ieiunii perrexit inde ad ciuitatem de Wessesord / & ibi moram fecit vsque ad Pascha. Dum autem ibi moram faceret, *Theodinus, & Albertus* Cardinales, missi à latere summi pontificis, venerunt in Normanniam. Quorum aduentu cognito, Rex ad eos ire properauit: sed antequam ab Hybernia recederet, dedit, & charta sua confirmauit *Hugoni* de Lasci, totam terram de Mida cum omnibus pertinentiis suis; tenendam in feodo, & hæreditate, de ipso & hæredibus suis; per seruitium centum militum: & tradidit ei in custodia ciuitatem Diueliniæ, & constituit eum

eum iuſticiarium Hyberniæ. Et tradidit *Roberto* filio *Bernardi* in cuſtodia ciuitatem Waterfordiæ, & ciuitatem Wellefordiæ, cum pertinentiis earum; & præcepit caſtella in eis firmari. Adueniente ſolemnitate Paſchali familia Regis transfretauit de Hybernia in Angliam, ipſo die Paſchæ, & applicuit in portu de Mileford iuxta Penbroc. Rex vero propter diem ſolemnem illo die mare intrare noluit: ſed in craſtino mare intrauit, & applicuit in Wallia prope Sanctum *David*. Deinde venit Rex cum feſtinatione ad Porteſmuef & ducens ſecum *Henricum* filium ſuum transfretauit de Anglia in Normanniam, & inuenit apud Cadomum prædictos Cardinales, & conſilio eorum pacem fecit cum *Lodowico* Rege Francorum de coronatione filiæ ſuę, ita quod ex conſenſu & conſilio prædictorum Cardinalium remiſit regem filium ſuum in Angliam, & cum eo *Rotrodum* Rothomagenſem Archiepiſcopum, & *AEgidium* Ebroicenſem Epiſcopum, & *Rogerum* Wigornenſem Epiſcopum ad coronandum illum, & *Margaretam* vxorem ſuam, filiam *Lodowici* Regis Franciæ, & coronauerunt eos Wintoniæ, in Eccleſia S. *Swithuni* ſexto Kal. Septembris, die dominica. Et ſtatim poſt coronationem rex filius & regina vxor eius & Archiepiſcopus Rothomagenſis & Ebroicenſis, & Wigornenſis Epiſcopi, transfretauerunt de Anglia in Normanniam.

PVRGATIO HENRICI REGIS pro morte beati Thomæ.

HEnricus Rex Angliæ pater, & *Henricus* Rex filius eius, & *Rotrodus* Rothomagenſis Archiepiſcopus, & omnes Epiſcopi & abbates Normanniæ conuenerunt apud Abrincam ciuitatem, in præſentia *Theodini*, & *Alberti* Cardinalium. In quorum audientia Rex Angliæ pater, quinto Calendarum Octobris, feria quarta, feſto ſanctorum *Coſmæ* & *Damiani* martyrum, in Eccleſia ſancti *Andreæ* Apoſtoli purgauit innocentiam ſuam, coram prædictis Cardinalibus & omni clero & populo, præſtito ſacramento, ſuper ſanctorum reliquias, & ſuper ſacroſancta euangelia, quod ipſe nec præcepit, nec voluit, quod Archiepiſcopus Cantuarienſis occideretur: & quando audiuit vehementer inde doluit. Sed quia malefactores illos, qui ſanctæ memoriæ *Thomam* Cantuarienſem Archiepiſcopum occiderunt, habere non poterat, & quia timebat ipſos illud profanum opus impetraſſe, cauſa animi motus & turbationis, quam in eo viderant, de ſatisfactione tale præſtitit ſacramentum. Iurauit itaq; inprimis quod ab *Alexandro* ſummo pontifice, & catholicis ſucceſſoribus eius non recederet, quamdiu ipſum ſicut regem catholicum habuerint. Iurauit etiam, quod neq; appellationes impediret, neq; impedire permitteret; quin libere fierent in regno ſuo ad Romanum pontificem, in Eccleſiaſticis cauſis, ita tamen, vt ſi ei ſuſpecti fuerint aliqui, ſecuritatem faciant, quod malum ſuum vel regni ſui non quærant. Iurauit etiam quod ab inſtante natiuitatis Domini, vſq; in triennium crucem accipiet, in proxima ſequenti æſtate in propria perſona Ieroſolymam iturus, niſi remanſerit per *Alexandrum* ſummum pontificem, vel per catholicos ſucceſſores eius. Sed ſi interim pro vrgente neceſſitate in Hiſpaniam ſuper Saracenos profectus fuiſſet, quantum temporis in illo itinere conſummaret, tantundem Ieroſolymitanæ ſpacium profectionis poſſet prolongare. Præterea iurauit, quod interim tantum pecuniæ dabit Templariis, quantum ad arbitrium fratrum Templi poſſit ſufficere ad retinendum ducentos milites, ad defenſionem terræ Ieroſolymitanæ per ſpacium vnius anni. Præterea perdonauit iram & maleuolentiam ſuam omnibus tam clericis quam laicis, qui pro ſancto *Thoma* erant in exilio. Et conceſſit eis libere & in pace ad propria redire. Iurauit etiam quod poſſeſſiones Cantuarienſis Eccleſiæ, ſi quæ ablatæ ſunt, in integrum reſtituet, ſicut habuit vno anno antequam ab Anglia egrederetur beatus *Thomas* Cantuarienſis Archiepiſcopus. Iurauit etiam quod conſuetudines, quæ inductę ſunt contra Eccleſias terrę ſuæ in tempore ſuo, penitus dimittet. Et hæc omnia iurauit ſe fore obſeruaturum bona fide & ſine malo ingenio. Fecit etiam *Henricum* regem filium ſuum hæc omnia capitula iurare tenenda: præter illa, quæ propriam eius perſonam contingebant. Et vt hæc in memoria Romanæ Eccleſiæ haberentur, rex pater fecit apponi ſigillum ſuum ſcripto illi, in quo ſupradicta capitula continebantur, vna cum ſigillis prædictorum Cardinalium.

CHARTA ABSOLVTIONIS DOMINI REGIS.

HEnrico Dei gratia illuſtri Regi Anglorum, *Albertus* tituli Sancti *Laurentii* in Lucinia, & *Theodinus* tituli Sancti *Vitalis* presbyteri Cardinales, Apoſtolicæ ſedis legati, ſalutem in eo, qui dat ſalutem regibus. Ne in dubium veniant, quæ geruntur & vſus habet,

& communis consideratio vtilitatis exposcit, vt scripturæ serie debeant annotari. Inde quidem est quod nos mandatum illud in scriptum duximus redigendum, quod vobis pro eo facimus, quia malefactores illos, qui Sanctæ memoriæ *Thomam* quondam Cantuariensem Archiepiscopum occiderunt, occasione motus & turbationis, quam viderant in vobis, ad illud facinus processisse timetis. Super quo tamen facto purgationem in præsentia nostra de voluntate propria præstitistis, quod videlicet nec præcepistis nec voluistis vt occideretur. Et quando peruenit ad vos, plurimum condoluistis. Ab instanti festo Pentecostes vsq; ad annum, tantam dabitis pecuniam, vnde ad arbitrium fratrum templi ducenti milites valeant ad defensionem terræ Hierosolymitanæ, per spaciũ vnius anni teneri. Vos autem à sequenti natalis Domini, vsq; ad triennium accipietis crucem, proxima tunc æstate illuc in propria persona, ducente domino, profecturi, nisi remanseritis per Dominum Papam, vel catholicos successores eius. Sane si contra Sarracenos pro vrgente necessitate in Hispaniam profecti fueritis: quantum temporis fuerit, ex quo arripueritis iter, tantundem supradictum spacium Ierosolymitanæ profectionis poteritis prolongare. Appellationes nec impedietis, nec impediri permittetis, quin libere fiant in Ecclesiasticis causis ad Romanum pontificem bona fide & absque fraude, & malo ingenio, vt per Romanum Pontificem causæ tractentur, & consequantur effectum suum: sic tamen, vt si vobis suspecti fuerint aliqui securitatem faciant, quod malum vestrum vel regni vestri non quærunt, consuetudines, quæ inductæ sunt contra Ecclesias terræ vestræ in tempore vestro penitus dimittetis. Possessiones Cantuariensis Ecclesiæ, si quæ ablatæ sunt, in plenum restituetis, sicut habuit vno anno, antequam Archiepiscopus de Anglia egrederetur. Clericis præterea & laicis vtriusque sexus pacem vestram in gratiam & possessiones suas restituetis: qui occasione prænominati Archiepiscopi destituti fuerunt. Hæc autem vobis, authoritate Domini Papæ, in remissionem peccatorum vestrorum iniungimus & præcipimus obseruare, absq; fraude & malo ingenio. Hoc sane coram multitudine personarum iurauistis vos pro diuinæ reuerentia maiestatis. Iurauit & filius vester, excepto eo, quod personam vestram specialiter contingebat. Et iurastis ambo, quod à papa domino *Alexandro* & catholicis successoribus eius, quamdiu vos sicut antecessores vestros, & catholicos Reges habuerint, minime recedetis. Atque, vt in memoria Romanæ Ecclesiæ firmiter habeatur, sigillum vestrum præcepistis apponi.

EPISTOLA EORVNDEM CARdinalium ad Archiepiscopum Rauennensem.

VEnerabili in *Christo*, & dilecto fratri, *Gilleberto* Dei gratia Rauennensi Archiepiscopo *Albertus* dignatione diuina tituli S. *Laurentii* in Lucinia, & *Theodinus* tituli S. *Vitalis*, presbyteri, Cardinales, Apostolicæ sedis legati, quod promisit Deus diligentibus se. Quoniam desiderare vos credimus, vt de statu nostro & de iniuncti nobis promotionẽ negotii aliquid audiatis, idcirco qualiter nobiscum, & per ministerium mediocritatis nostræ Deus egerit his diebus fraternitati vestræ præsenti scripto duximus indicandum. Noueritis itaq; quod postquam illustris Rex Angliæ venisse nos in regnum suum in veritate cognouerit, totius amoto tarditatis obstaculo, de Hybernia in Angliam, incumbentibus sibi negotiis prætermissis, de Anglia vero ad Normanniæ partes accessit, atq; incontinenti, plures ad nos nuntios, & honorabiles destinauit, inquirens à nobis in quo loco potius conuenire cum eo, & loqui vellemus. Placuit tandem ad Sauinium monasterium pro colloquio habendo concurrere vbi religiosorum virorum possemus orationibus adiuuari. Cõuenimus illuc, conuenerunt & multæ personæ vtriusq; ordinis de regno suo, & tractauimus diligentia, qua potuimus, quod ad salutem ipsius, & iniunctam nobis obedientiam pertinebat. Cum autem non possemus in omnibus conuenire, recessit à nobis velut in Angliam profecturus, & nos expectauimus sequenti die ad Abrincam ciuitatẽ ituri. Postera autem die venerunt ad nos Lexouiensis Episcopus, & duo Archidiaconi, & concesso q̃ petebamus, ad prædictam processimus ciuitatem. Ad quam dominica qua cantatur *vocẽ iocunditatis*, conuenimus cũ personis plurimis, & ipsi nobiscum. Et cum tanta humilitate quod fuerat condictũ expleuit, vt illius extitisse opus sine dubitatione credatur, qui respicit terram, & facit eam tremere. Sane q̃ timoratum Deo, q̃ obedientem Ecclesiæ se curauerit exhibere, non est opus p̃senti abbreuiatione referre. Satis enim opera illius manifestant, & manifestabunt adhuc plenius, sicut & nobis spes data est in futurũ. Primum itaq; super morte Sanctæ memoriæ *Thomæ*, quondã Cantuariensis Archiepisco-

pi, non de nostra exactione, sed de propria voluntate, tactis sacrosanctis Euangeliis, suam conscientiam expurgauit, iurans scilicet quod nec præcepit, nec voluit, quod idem Archiepiscopus occideretur, & quando audiuit, vehementer doluit. Quia vero quod factũ fuerat, ex sua occasione factum esse timebat, de satisfactione paranda, tale præstitit iuramentum. *Primo quippe iurauit quod à Domino Papa nostro* Alexandro, *& eius catholicis successoribus non recedet, quamdiu sicut catholicum regem habuerint eum & Christianum. Et hoc ipsum iurare fecit filium suum maiorem in charta absolutionis pro morte beati* Thomæ. *Iurauit etiam & alia clero, & populo valde necessaria, quæ omnia diligenter & per ordinem sicut ea iurauerat in absolutionis eius charta pernotauimus. Promisit etiam & alia de libera voluntate gerenda, quæ non oportet scripturæ serie denotare.* Hęc autem scripsimus, vt cognoscatis ipsum obedientem Deo atq; ad diuinum obsequium multo amplius quam adhuc fuerit animatum. Noueritis ad hoc filiũ suum de prædictis consuetudinibus pariter cum eo iurasse. Sane, quod ibi factũ est, iterato adhuc, ne dubitationis locus alicui remaneret, apud Cadomum in maiori frequentia personarum publice statuit se acturum. Relaxauit præterea Episcopos de promissione quam ei fecerant de consuetudinibus conseruandis, & promisit quod non exiget in futurum. In crastino autem prædicti Cardinales ibidem celebrauerunt magnum concilium cum Archiepiscopo, & Episcopis, & clero Normanniæ, & ibi hæc decreta subscripta statuerunt, & vniuersis firmiter, & inuiolabiliter obseruanda iniunxerunt.

DECRETA PER THEODINVM ET Albertum Cardinales apud Abrincas promulgata.

PVeri ad regimen illarum Ecclesiarum & ad illa administranda, in quibus cura est animarum, minime admittantur. Item filii sacerdotum non ponantur in Ecclesiis patrum suorum. Item Laici partem oblationum in Ecclesia non percipiant. Itẽ ecclesiæ vicariis annuis non comittantur. Item sacerdotes maiorum Ecclesiarum, quibus ad hoc suppetunt facultates, alium sub se Presbyterum cogantur habere. Item sacerdotes non ordinentur sine certo titulo. Item Ecclesiæ ad firmam annuam non tradantur. Item de tertia parte decimarum nihil Presbytero, qui seruit Ecclesiæ auferatur. Item his, qui decimas hæreditario iure tenent licentia sit cui voluerint idoneo clerico dare, eo quidem tenore, vt post eum ad Ecclesiam, cui de iure competunt reuertantur. Vir ad religionem non transeat vxore in seculo remanente, vel è conuerso, nisi ambo vacandi operibus carnis tempus excesserint. Item in aduentu Domini, omnibus qui poterunt, maxime autem clericis, & militibus, ieiunium, & abstinentia carnium indicatur. Item clerici Iudæi non ponantur ad iurisdictiones secularium potestatum administrandas: qui autem hoc præsumpserint, à beneficiis Ecclesiasticis arceantur. Item de nouis libris excommunicatorum, & rebus morientium quas auferunt sacerdotes, & benedictionibus sponsarum, & baptismo, & de quadraginta & octo libris, quæ pro absolutione excommunicatorum exiguntur, nihil perfectum est, quia Episcopi Normanniæ illud decretum recipere noluerunt. In eodem vero concilio Archiepiscopus Turonensis calumniatus est Archiepiscopatum Doli debere adiacere Archiepiscopatui suo: affirmans sedem Archiepiscopalem ibi esse non debere, sed clerici de Dolo constanter contradicebant.

His ita transactis, circa festum omnium sanctorum, nouus Rex Angliæ cum regina sua transfretauit de Anglia in Normanniam, per mandatum Regis patris sui, multum tamen inuitus. Cumque peruenissent ad eum statim misit eos ad loquendum cum rege Franciæ. Rex enim Franciæ desiderio magno desiderabat videre filiam suam & cum ea loqui. Qui cum ad eum in Francia venissent, cum magno honore & gaudio ab eo sunt recepti, & per aliquot dies cum eo moram fecerunt. Vnde magnum damnum prouenit regno Angliæ, & etiam regno Franciæ. Nam *Lodowicus* rex Franciæ, qui semper regem Angliæ odio habebat, consuluit nouo Regi Angliæ, vt statim cum veniret in Normannia, exigeret à rege patre suo sibi donari vel totam Angliam, vel totam Normanniam, vbi ipse cum filia sua morari posset. Et consuluit quod si pater suus neutram illarum terrarum ei concedere vellet, ipse cum regina sua rediret in Franciam ad eũ. Interim rex timens fraudem & malitiam regis Franciæ, quas sæpe expertus fuerat, misit in Francia pro rege filio suo & pro vxore eius. Ipsi vero accepta à Rege Franciæ licentia, ad mandatum Regis in Normanniam redierunt. Appropinquante igitur solemnitate natiuitatis Dominicæ rex accessit versus Andegauiam, & ibi curiam suam die natalis domini tenuit, & dimisit Regem filium suum cum vxore sua in Normannia. Eodem anno *Adam* de Port calumniatus fuit de proditione regis. Et quia ipse ad summonitionem regis stare iudicio noluit: exlegatus est ab Anglia.

Seminariũ discordiæ inter regem patrẽ, & regẽ filiũ.

Anno gratiæ millesimo centesimo septuagesimo tertio, qui est annus decimus nonus

regni regis *Henrici* filii *Matildis* Imperatricis, idem Rex fuit die natalis Domini apud Chinonem in Andegauia, & regina *Alienor* fuit ibi cum eo, & Rex filius eius, & vxor illius fuerunt in Normannia. Et post natale misit Rex pater pro rege filio, & profecti sunt in Aluerniam vsq; ad montem Ferratz; & illuc venit ad eos *Hubertus* Comes de Mauriana, & adduxit secum filiam suam *Aalays* primogenitam. Quam Rex pater comparauit pro quinq; millibus marcis argenti ad opus *Iohannis* filii sui cum toto Comitatu de Moriana, si prædictus Comes filium ex vxore sua non habuerit. Si vero legitimum susceperit filium, prædictus Comes concessit eis in perpetuum & hæredibus eorum Russillum cum toto mandato suo siue omnibus pertinentiis suis, & totum Comitatum Belicensem, sicut eum habet, illis concedit. Et Perecastel cum omnibus pertinentiis suis & Totam vallem Noualesiæ: & Cambriacum cum omnibus pertinentiis suis, & Aiz, & Asperum montem, & Rocheram, & montem maiorem, & Cameram cum burgo, & toto mandato. Ista omnia cum omnibus pertinentiis suis eis incontinenti citra montes concedit in perpetuum. Vltra montes quoq; illis & hæredibus eorum donat, & concedit in perpetuum, Taurinum totum cum omnibus pertinentiis suis: Canorecli collegium cum omnibus pertinentiis suis, & omnia feoda quæ tenent de ipso Comites de Cananeis, & eorum seruitia, & fidelitates. In Comite quoque de castro annuit similiter feuda, fidelitates, & seruitia. In valle Augustensi concessit iis Castellionium, quod de illo tenet vice comes Augustæ, in perpetuum contra omnes homines. Hæc omnia præfatus Comes concedit prædicto filio Regis Angliç in perpetuum, cum filia sua prænominata, ita libere, integre, & quiete, in hominibus, & ciuitatibus, castris, & aliis munitionibus, in pratis, pascuis, & molendinis, in bosco, & plano, in aquis, & vallibus, & montanis, & paagiis, & in omnibus aliis rebus, sicut vnq̄ pater eius, aut ipse melius ea omnia, quæ subscripta sunt, aut liberius tenuit. Vult etiam prædictus Comes, quod incontinenti aut quandocunq; placuerit domino Regi Angliæ, vt filio eius fiant & præstentur hominia & fidelitates ab omnibus hominibus suis per totam terram suam, salua fidelitate sua, quamdiu terram tenebit. Præterea concedit iis, & hæredibus eorum in perpetuum quicquid iuris habet in toto Comitatu Graciopolitano, & quicquid in eo adquirit, vel acquirere poterit. Si autem filia sua primogenita supradicta in fata concesserit, quæcunq; cum primogenita concessit, illustris Regis Angliæ filio, cum secunda filia sua, eadem sicut scriptum est cuncta concedit. Hanc præscriptam conuentionem tenendam inter dominum Regem Angliæ, & Comitem Maurianæ, iurauerunt ipse Comes Maurianæ, & Comes Gebennæ, & pene omnes alii potentes terræ suæ, quod Comes Maurianensis hanc conuentionem seruabit firmiter, & si ab ea, aliquo modo resiliret, iurauerunt quod aduocationem domini Regis Angliæ, vel nuntii ipsius, & etiam sine omni vocatione, si Comes resiliret, ex quo hoc scient, reddent se obsides domino Regi Angliæ in terra sua vbicunque voluerit, & tamdiu in sua captione morabuntur, donec Comitem ad Regis beneplacitum reuocauerint, vel cum ipso rege pro voluntate ipsius composuerint. *Petrus* quoque venerabilis Tarentasiensis Archiepiscopus, & *Arduno* Gebenensis, & *Willielmus* Maurianensis Episcopi, & Abbas sancti *Michaelis*, coram positis Sanctis Euangeliis, de mandato Comitis firmiter promiserunt, quod ad beneplacitum Regis, & quando voluerit, personam Comitis excommunicabunt, & terram eius sub interdicto ponent, si Comes hanc pactionem inter eos factam non seruauerit. Idem facient de personis hominum Comitis, & terris eorum, per quos stabit, quod non seruetur pactio inter Regem & Comitem facta, & tamdiu Comitem, & eos, qui pacem seruare noluerint, & terras eorum sub interdicto tenebunt, donec domino regi satisfactū fuerit. Dominus rex hanc fecit conuentionem, & concessionem præscriptam cum Comite Maurianensi, & eam de mandato ipsius tenendam iurauerunt Comes *Willielmus* de Mandeuilla, *Willielmus* Comes de Arundel, *Radulfus* de Faia *Willielmus* de Curci, *Willielmus* de Hinnez, *Fulco Painel*, *Robertus*, de Brinecurt, *Willielmus Maingot*, *Theobaldus Chabot*, *Willielmus* de Munlufzun, *Petrus* de Muntassun, *Gaufridus* Forestarius. De cætero sciendum est, q; Comes suam secundam filiam nuptui tradere poterit, cui voluerit sine nimio Comitatus detrimento, postquam primogenita eius filia filio regis fuerit desponsata, vel per legitimam ætatē, vel per Romanæ Ecclesiæ dispensationē. parentibus autem suis vel aliis & pro salute animę suę poterit de terra sua dare sine multa Comitatus diminutione. Incontinenti vero mittit rex Comiti mille marcas argenti. Et quam cito filiam Comitis recipiet, habebit ad minus alias mille marcas argenti; & quicquid fuerit de quinq; millibus marcis residuum recipiet Comes, quando matrimonium inter filium regis & filiam Comitis fuerit contractum per legitimam ętatem, vel Romanę Ecclesię dispensationem. Si autem Dominus rex, (quod Deus auertat) ante in fata concesserit,

sierit, vel extra terras suas profectus fuerit, neq; ipse, neq; ipsi, qui de mandato suo iurauerunt, vel aliquam Comiti securitatem fecerunt, tenebuntur de præscripta conuentione, nisi dominus rex filius regis & sui.

Paucis igitur euolutis diebus in terram regis Angliæ venerunt, ex parte Comitis Maurienensis, Marchio montis Ferrati, & *Gaufridus* de Plozac, & *Merlo* filius eius, & Richardi Comitis Cancellarius, & *Berlo* de Cambot, & *Petrus* de Bouet, Castellani: & *Petrus* de Sancto Genesio, & *Petrus* de Taurino, milites: & *Gaufridus* de Aqua bella, & *Radulfus* de Varci, burgenses. Qui iurauerunt tactis sacrosanctis Euangeliis, quod conuentionem factam inter regem & Comitem, de filio regis & filia Comitis, sicut legitime facta, scripta, & intellecta est, facient firmiter Comitem obseruare. Et nisi eam obseruauerit, iurauerunt, quod ad vocationem domini regis vel nuntii ipsius venient vel etiam sine omni vocatione, si Comes resiliret à conuentione, ex quo hoc pro certo scirent, se reddent obsides regni in terra sua, & tamdiu in captione sua morabuntur, donec Comitem ad bene placitum regis reuocent, vel cum domino Rege pro voluntate sua componant. Iurauerunt etiam prædicti nuntii quod Comes filiam suam secundam non tradent nuptui, donec eius filia primogenita filio regis in matrimonio sit copulata, vel per legitimam ætatem, vel per Romanæ Ecclesiæ dispensationem; nisi de consilio & voluntate domini regis eam interim alii donauerit. Iurauerunt etiam quod pecuniam, quam recepit, vel recipiet Comes à Domino Rege, si filia Comitis, vel filius regis, (quod absit) forte in fata concesserit, antequam matrimonium fuerit inter eos contractum, totam reddet regi pecuniã, vel bene placitum regis inde faciet, vel cui rex assignauerit. Et prædicti iuratores, donec fuerit soluta, si voluerit rex, & quando voluerit, se reddent ei obsides in terra & in potestate sua. Iurauerunt similiter, quod concessione *Vmberti* iunioris facient pro posse suo habere filio Regis Russillum, & Perecastel, & quicquid ei à Comite concessum est in Comitatu Belicensi. Si forte *Vmbertus* hæc concedere noluerit, iurauerunt, quod Comes dabit ei legitimum excambium ad arbitrium abbatis de Clusa, & *Reginaldi* Salesbiriensis Archidiaconi, vel aliorum legitimorum per regem assignatorum, si illi præsentes esse non possent.

Deinde venit rex Angliæ pater, & rex filius eius cum eo vsq; ad Limoges, & *Raimundus* Comes de Sancto *Egidio* venit illuc ad eos, & deuenit ibi homo vtriusq; regis Angliæ, & *Richardi* Comitis Pictauiæ de Tolosa tenenda de eis iure hæreditario, per seruitium veniendi ad eos ad summonitionem eorum & moram faciendi cum eis in seruitio eorum per quadraginta dies sine aliquo custamento eorum: sed si illi voluerint eum habere diutius in seruitio suo, illi inuenient ei expensas suas rationabiles. Præterea idem Comes de S. *Egidio* dabit eis de Tolosa & pertinentiis suis singulis annis centum marcas argenti, vel decem dextrarios vnumquemq; de precio decem marcarum.

Venit etiam ad Limoges Comes Maurianæ, & scire voluit quid, & quantum rex Angliæ pater daret *Iohanni* filio suo de terra sua. Et cum rex vellet ei dare castellum de Chinum, & castellum de Londun, & castellum de Mirabel, rex filius nullo modo concedere voluit, nec fieri permisit. Ipse enim iam moleste ferebat, quod pater suus aliquam terrarum suarum ei assignare noluit, vbi ipse cum vxore sua morari posset. Ipse quidem petierat à patre suo donari sibi Normanniam, vel Andegauiam, siue Angliam: & hanc petitionem fecerat per consilium regis Franciæ, & Comitum & Baronum Angliæ & Normanniæ, qui patrem suum odio habebant. Et ex illo tempore rex filius causas quærebat & opportunitatem, vt à patre suo recederet. Et iam animum suum à voluntate ipsius ita declinauerat, vt nihil cum eo pacifice loqui potuisset. Et nacta opportunitate loci & temporis rex filius à patre suo discessit, & ad regem Francorum perrexit. Cancellarius autem eius *Richardus Barre*, & *Walterus* capellanus eius, & *Ailwardus* camerarius suus, & *Willielmus Blundus* hostiarius suus relicto eo redierunt ad patrem. Perdidit itaq; Regis filius mentem, perdidit & sensum: fugat innocentem, persequitur genitorem: vsurpat Imperium, inuadit regnum: & ipse vnus est reus, & vniuersus contra patrem conspirat exercitus, *Vnius dementia dementes efficit multos*. ipse enim sanguinem patris, cruorem appetit genitoris. Interim *Lodowicus* rex Francorum magnum celebrauit concilium Parisiis. in quo ipse & omnes principes Franciæ iurauerunt filio regis Angliæ, quod ipsi auxiliarentur ei modis omnibus ad patrem suum de regno eiiciendũ, nisi ad voluntatem ipsius composuerit. Et ipse iurauit eis, quod ipse cum patre suo pacem non faceret, nisi de consensu & voluntate eorum. Deinde iurauit se daturũ *Philippo* Comiti Flandriæ pro homagio suo mille libratas redditiuũ in Anglia, & totã Cantiam cum Castello de Dowere, & castello Rofense: & *Mathæo* Comiti Boloniæ pro homagio suo Socam de Kirketona in Lindeseia, & Comitatum Moretonii cum honore de Heia: & Comiti *Theobaldo* Blesensi pro

al. quingentas.

homagio suo * ducentas libratas redditumm in Andegauia, & castellum de Ambasio cum toto iure, quod ille calumniatus fuit in Turonica, & clamauit ei quietum totum ius, quod Rex pater eius & ipse calumniati sunt in castello *Reginaldi*. Et omnes istas donationes, & alias multas, quas cæteris fecit, confirmauit sigillo suo nouo, quod Rex Franciæ ei fieri fecit. Præterea alias fecit donationes, quas ipse eodem sigillo confirmauit: scilicet *Willielmo* Regi Scotiæ pro auxilio suo totam Northumbriam vsque ad fluuium Tine. Et dedit fratri eiusdem Regis pro seruitio suo Comitatum de Huntendona, & de Cantebrigesire. & Comiti *Hugoni Bigot* castellum de Norwiz pro seruitio suo. Et statim post Pascha totum regnum Franciæ, & Rex filius Regis Angliæ, & *Richardus* frater eius Comes Pictauiæ, & *Gaufridus* Comes Brittanniæ, & fere omnes Comites & barones Angliæ & Normanniæ, & Aquitaniæ & Andegauiæ & Brittanniæ, insurrexerunt in Regem Angliæ patrem, & terras eius vndique deuastauerunt igne, & gladio, & rapinis; & castella sua obsederunt, fregerunt, & ceperunt, & non erat, qui adiuuaret. Sed ipse in quantum potuit resistebat illis. Habuit enim secum viginti millia Brabancenorum, qui fideliter seruierunt illi, & non sine magna mercede, quam eis dedit. Tunc impletum fuisse videtur illud Merlini *vaticinium, quo dicitur: Euigilabunt rugientes catuli, & postpositis nemoribus infra mœnia ciuitatum venabuntur. stragem non minimam ex obstantibus facient, & linguas taurorum abscindent. colla rugientium onerabunt catenis, & auita tempora renouabunt.* Rex ergo pater omnibus Imperatoribus, & regibus, quos sibi putabat amicos, de infortunio, quod ei acciderat per promotionem, quam ipse filiis suis fecerat, conquestus est, ne ipsi exaltent filios suos supra id, quod debent, commonens. Vnde *Willielmus* Rex Siciliæ ei in hac forma scripsit.

Henrico *Dei gratia illustri Anglorum regi & duci Normanniæ, & Aquitaniæ, & Comiti Andegauiæ,* Willielmus *eadem gratia rex Siciliæ, ducatus Apuliæ, principatus Capuæ, salutis fœlicitatem, & de hostibus desideratum victoriæ triumphum. In receptione literarum vestrarum cognouimus, quod quidem sine admiratione maxima proferre non valemus, videlicet quod ordine humanitatis oblito, & naturæ lege soluta insurrexit filius in parentem, in genitorem genitus, commota sunt viscera ad bellum intestinum, irruerunt ad arma præcordia, & quod nouum prodigium est, & nostris temporibus inauditum, caro defæuit in sanguinem, & seipsum quærit sanguis effundere. Et quoniam ad tanti furoris impetum compescendum, potentiæ nostræ auxilium loci incommoditas non admittit, eo quo possumus charitatis affectu, quem locorum spacia non concludunt, personam & honorem vestrum deuotius amplectentes, dolori vestro compatimur, persecutionem vestram moleste ducimus, & quasi propriam reputamus. Confidimus autem & speramus in Domino, cuius iudicio regum iudicia terminantur: quod diutius non permittet filios vestros tentari supra id quod possunt vel debent: Et qui factus est obediens patri vsque ad mortem, ipse in iis filialis lumen obientiæ inspirabit, per quod memorabuntur quod caro & sanguis vester sunt, & relictis hostilitatis erroribus, agnoscent se filios, redibunt ad patrem, naturæ solidabunt incommoda, & debitæ dilectionis fœdera pristinus ordo continebit.*

Itaque statim post Pascha (vt supra dictum est) exarsit nefanda proditorum rabies. Ipsi enim furore diabolico debacchati, circumquaque deuastabant igne & gladio terras Regis Angliæ cismarinas & transmarinas. *Philippus* autem Comes Flandriæ cum magno exercitu intrauit Normanniam, & obsedit Albemarle & cepit eam. Et procedens inde obsedit castellum de Drincurt, & redditum est ei. vbi & *Matheus* frater eius Comes Boloniæ ex inopinato ictu sagittæ percussus obiit. Quo defuncto, *Petrus* frater eius, electus Cambriensis Ecclesiæ, successit ei in Comitatu Boloniæ: & renuntians electioni suæ factus est miles, & paulo post obiit sine prole.

Interim *Lodowicus* Rex Francorum & Rex Angliæ filius obsederunt Vernolium: sed *Hugo* de Lasei, & *Hugo* de bello campo, qui inde constabularii erant villam Vernolii viriliter & constanti animo defenderunt. Attamen cum Rex Franciæ ibi per mensem morã fecisset, vix expugnauit partiunculã villæ illius, ex parte illa vbi machinę suæ bellicę posuerant. Erant quidẽ infra Vernolium tres burgi præter castellum: & vnusquisque illorũ separatus erat ab altero, & interclusus forti muro, & fossa aqua plena. & vnus illorũ dicebatur magnus burgus, vbi extra murũ fixa erant tentoria regis Franciæ, & machinæ illius bellicæ. In fine autẽ illius mensis cũ burgenses de burgo magno viderent, quod victus & necessaria eis defecissent, nec haberent quid manducarẽt, cõpulsi fame & inopia inducias triduanas ceperunt à rege Franciæ eundi ad dominum suũ regem Anglię, propter succursum ab eo habendum. Et nisi infra sequens triduum succursum haberent, redderent ei burgum illum. Et statutus est eis dies peremptorius in vigilia Sancti *Laurentii*: & dederunt Regi Franciæ obsides inde, & Rex Franciæ & Rex Angliæ filius, & Comes *Robertus* frater

Ro-

Regis Franciæ,& Comes *Henricus* de Trois, & Comes *Theobaldus* de Blais, & *Willielmus* Archiepiscopus Senonensis iurauerunt eis, quod si ipsi reddidissent burgum illum regi Franciæ ad terminum statutum, rex Franciæ redderet eis obsides suos liberos & quietos: Et quod eis nullum damnum faceret, nec ab aliis fieri permitteret. His ergo ita concessis supra dicti burgenses venerunt ad dominum suum regem Angliæ, & indicauerunt ei cōuentionem, quam fecerant cum rege Franciæ,& rege filio suo. Quo audito rex Angliæ pater congregauit totum exercitum, quem habere poterat de Normannia, & aliis terris suis;& venit vsq; Bertuel castellū *Roberti* Comitis Leicestriæ, quod ipse Comes in aduētu regis fugiens sine custode reliquit. Quod ipse rex totum redegit in cineres, & in crastino præliatus cum rege Franciæ processit vsq; in montem altum prope Vernolium cum exercitu suo,& disposuit acies suas ad bellum. Et dies illa erat dies peremptorius in quo portio illa de Vernolio reddenda erat, nisi haberent succursum. Et *Lodowicus* rex Francorū misit *Williemum* Senonensem Archiepiscopum,& Comitem *Henricum*, & Comitem *Theobaldum* ad regem Angliæ patrem,& cœperunt colloquium inter eos in crastino. Et credidit illis rex Angliæ malo suo: quia deceptus est. Rex namq; Frāciæ in crastino, nec ad colloquium venit, nec nuntium misit. Rex autem Angliæ miserat exploratores suos ad explorandum statum regis Franciæ,& exercitus eius. Et dum exploratores illi moram facerent, reddita est regi Franciæ portio illa de Vernolio, quam obsederat. Sed ipse non ausus eam retinere, transgressus est sacramenta, quæ ipse Burgensibus fecerat. Ipse namq; obsides eorum non reddidit, nec pacem, quam promiserat, seruauit: sed villam intrauit, Burgenses captiuauit, catalla eorum asportauit, Burgum incendit, & fugiens duxit secum in Franciam prædictos Burgenses. Quod cum regi Angliæ nuntiatum esset, secutus est eos in ore gladii,& multos ex illis interfecit,& quamplures cepit,& in crepusculo Vernolium venit. Et ibi vna nocte quieuit,& muros qui ceciderāt reædificari præcepit. Vt autem hæc in memoria habeantur, sciendum est, quod hæc fuga regis Franciæ facta est quinto Idus Augusti, feria quinta, in Vigilia sancti *Laurentii*, ad laudem & gloriam Domini nostri *Iesu Christi*, qui puniēdo scelus periurii, iniuriam martyri suo illatam tam celeriter vindicauit. In crastino autem cum rex Angliæ pater à Vernolio recederet, cepit Dammeuile castellum *Gileberti* de Tileres,& multos milites & seruientes in eo cepit. Et inde venit rex Rothomagum, misitq; inde Braibancenos suos, de quibus plus cæteris confidebat, in Brittāniam contra *Hugonem* Comitem Cestriæ & *Radulphum* de Fulgeriis, qui eam iam fere totam occupauerant. Appropinquantibus autem illis, Comes Cestriæ & *Radulphus* de Fulgeriis venerūt obuiam illis. Disponitur itaq; prope bellum: acies dirigitur, pugna paratur. Igitur conserto bello prosternuntur hostes regis Angliæ, Britones cadunt, & vincuntur. Comes autem & *Radulfus* de Fulgeriis cum multis de potentioribus Brittanniæ incluserunt se infra turrim Doli, quam dolo ceperant:& Braibanceni obsederunt eos per circuitum decimo tertio Kalend. Septembris, feria secunda. Capti sunt autem in prælio illo à Braibancenis strenuissimi milites numero septendecim, quorū nomina hæc sunt. *Hascuil* de sancto *Hilario*. *Willielmus Patric*. *Patric* de la Laude. *Haimeri* de Faltisia. *Gaufridus Farsi*. *Willielmus* de Rulent. *Radulfus* de Sens. *Iohannes* Pincerna. Vicarius de Dolo. *Willielmus* des Loges. *Willielmus* de la mote. *Robertus* de Treham. *Paganus Cornutus*. *Reginaldus Pincun*. *Reginaldus* de campo *Lamberti*. *Eudo Bastardus*. Prętereamulti capti sunt tam equites quam pedites,& plusquam mille quingēti de Brittonibus interfecti sunt. In crastino autem huius captionis & interfectionis,

Fama malum, quo non aliud velocius vllum,
Mobilitate viget,

Peruenit ad aures regis Angliæ: qui statim iter suum versus Dolum arripiēs, feria quinta illuc venit, statimq; fecit parari perarias suas & alias machinas bellicas. Comes vero Cestriæ,& qui infra turrim erant cum eo, non valentes eam defendere, reddiderunt eam regi septimo Kalend. Septembris die Dominica. Similiter & tota Brittannia reddita est ei cum munitionibus eius; & principes eius ducti sunt in captiuitatem. Infra turrim Doli capti sunt milites & seruientes multi, quorum nomina hæc sunt. *Hugo* Comes Cestriæ. *Radulfus* de Fulgeriis. *Willielmus* de Fulgeriis. *Hamo Spine*. *Ceones*. *Robertus Patricius*. *Ingeram Patricius*. *Richardus* de Luuecot. *Gwigain Guiun*. *Oliuerus* de Rupe. *Alanus* de Tintimac. *Iuellus* filius *Radulfi* de Fulgeriis. *Gilo* de castello Girum. *Philippus* de Landewi. *Willielmus* de Gorram. *Iuellus* de Meduana. *Gaufridus* de Buisserio. *Reginaldus* de Marchia. *Lemarchis*. *Herueus* de Nitri. *Hamelinus* de Eni. *Willielmus* de sancto *Bricio*. *Willielmus* del Chasteller. *Willielmus* de Orenge. *Radulfus Waintrat*. *Robertus Pincerna*. *Henricus* de Grai. *Grumbaldus* filius *Haket*. *Gaufridus* Abbas. *Iohannes* Caurein. *Iohannes* de Breerrec. *Hugo Auenel*. *Hamelinus*

de Pratellis. Swalo de la Bosothe. Secardus Burdin. Walterus Brue. Iohemp Ramart. Hugo de Bussai. Iordanus de Masrua. Henricus de sancto Hilario, Philippus de sancto Hilario: fratres Hascuil. Bartholomaeus de Busseria. Herbertus de Buillo. Bauran de Tanet. Rollandus filius Radulfi. Roellinus filius Radulfi. Gaufridus de Minihac. Guido Butefact. Celdewinus Gutin. Iudilus de Ponte. Hamelinus Abbas. Robertus de Baiochis. Elias de Aubenni. Reginaldus Castus. Iohannes de Curtizt. Philippus de Luuenni. Henricus de Wastinis. Henricus de Sancto Stephano. Willielmus de Capella. Rogerus des Loges. Bencellardus de Serlando. Willielmus de Bosco Berengerii. Iohannes de Rutella. Oliuer de Munsorel. Hamundus de Rochesford. Robertus de Lespinei. Iohannes del Loges. Gaufridus Carloel. Radulfus de Tomal. Radulfus li Poters. Gilbertus de Croe. Radulfus Pucin. Mathaeus de Praels. Richardus de Cumbrai. Willielmus li Franceis. Oliuer Rande. Radulfus Ruffin. Springad. Rogerus de Cheuereulle. Willielmus de Loges. Et alii multi, quorum nomina non scribũtur in libro hoc. Post has igitur victorias, quas Deus contulit regi Angliæ filio Matildis Imperatricis, rex Franciæ & fautores sui deciderunt in desperationem, & modis omnibus nitebantur, vt pax fieret inter regẽ Angliæ & filios suos.

Conuenerunt ergo ad vltimum inter Gisortium & Trie, Lodowicus rex Francorũ, cum Archiepiscopis, Episcopis, Comitibus, & Baronibus regni sui: adducens secum Henricum, & Richardum, & Gaufridum filios regis Henrici Angliæ: & Henricus rex Angliæ pater cum Archiepiscopis, Episcopis, Comitibus, & Baronibus terræ suæ. Et habitum est ibi colloquiũ de pace faciẽda inter ipsum & filios suos, 7. Kal. Octob. feria tertia. In quo colloquio rex Angliæ pater obtulit regi filio suo medietatem redditũũ dominicorũ suorũ Angliæ, & quatuor castra idonea in eadem terra. aut si filius suus mallet morari in Normannia, rex pater obtulit ei medietatem reddituum Normanniæ, & omnes redditus terræ patris sui Comitis Andegauiæ, & tria castra idonea in Normannia, & vnum castrum in Andegauia idoneum, & vnũ castrũ in Cenomannia idoneum, & vnũ castrum in Turonica idoneum. Richardo et filio suo obtulit medietatem reddituum Aquitaniæ, & quatuor castella in eadem terra idonea. & Gaufrido filio suo obtulit terram illam, quæ contingebat iure hæreditario filiam Comitis Conani, si ipse præfatam mulierem assensu domini Papæ posset sibi in matrimonium copulare. Supposuit etiã rex pater se omnino arbitrio Archiepiscopi Tharentensis & legatorum domini Papæ, vt tantum de redditibus superadderet & daret filiis suis quantum illi dicerent æquum, retenta sibi iustitia & regia potestate. Sed non fuit de consilio regis Franciæ, vt filii regis hanc pacem cum patre suo facerent. In eodem autem colloquio Robertus Comes Leicestriæ multa cõuitia & opprobria dixit regi Angliæ patri, & apposuit manũ gladio, vt percuteret regem. sed prohibitũ est ei à circumstantibus, & in his finitũ est colloquium. In crastino aũt colloquii, milites regis Franciæ inierunt cõgressum cũ militib. regis Angliæ, inter Curteles, & Gisorz: in quo conflictu, Ingeramus Castellanus de True captus est, à Comite Willielmo de Mandeuile, & traditus est regi patri.

Interim Robertus Comes Leicestriæ magno congregato exercitu transfretauit in Angliã, & Comes Hugo Bigot, suscepit eum in castello de Fremingham, & ministrauit ei necessaria. Deinde idẽ Comes Leicestriæ obsedit Hakenech castellũ Ranulfi de Broc, & cepit illud. In tempore aũt illo Richardus de Luci iustitiarius Angliæ, & Humfredus de Boun regis constabularius, profecti fuerant cũ exercitu magno in Lonais terrã regis Scotiæ ad deuastandã eam. Qui cũ audissent aduentum Comitis Leicestriæ in Angliam, timuerunt valde. Et omnibus aliis negotiis postpositis dederunt, & cœperũt inducias à rege Scotiæ, datisq; hinc & inde obsidibus de pace seruãda, vsque ad festum sancti Hillarii, festinato cursu peruenerunt ad sanctum Eadmundum. Veneruntq; illuc ad eos Reginaldus Comes Cornubiæ auunculus regis, & Robertus Comes Glocestriæ, & Willielmus Comes de Arundel. Appropinquante igitur festo omnium sanctorum, prædictus Comes Leicestriæ recessit de Fremingham ad Leicestriam iturus, venitq; cum exercitu suo prope sanctum Eadmundum in loco, qui dicitur Forneham, in quodam marisco, non longe ab Ecclesia sanctæ Genouefæ. Cuius aduentu cognito præfati Comites cum exercitu magno, & Humfridus de Poun cum trecentis militibus solidariis regis, exierunt armati obuiam Comiti Leicestri[illegible] præferentes sibi vexillum sancti Eadmundi regis & martyris pro signo. Et ordinatis [illegible]ibus suis in virtute Dei, & gloriosissimi martyris sui Eadmundi, percusserunt aciem in qua Comes Leicestriæ erat. & in momento, in ictu oculi victus est Comes Leicestriæ & captus, & vxor eius, & Hugo de Castellis vir nobilis de regno Francorũ, & omnis eorum virtus demolita est. Et ceciderunt in prælio illo plusquam decem millia Flandrensium: cæteri autem omnes capti & vinculis & carcerib. mãcipati fame & inopia perierũt. Comes vero Leicestriæ, & vxor eius, & Hugo de Castellis, & cæteri ditiores qui cum eis

capti fuerant missi sunt in Normanniam ad regem patrem: & rex incarcerauit eos apud Faleisiam, & *Hugonem* Comitem Cestriæ cum eis. In festo autem sancti *Martini* venit rex pater in Andegauiam cum exercitu suo. & paulo post *Gaufridus* dominus de Haia reddidit ei castellum de Haia. Deinde redditũ est ei castellum de Pruilli, & castellum de Campeni, q *Robertus* de Ble tenuit cõtra eum. In quo castello multi milites & seruientes, capti sunt: quorum nomina hęc sunt. *Haimericus* de Ble. *Baldewinus* de Brisehaia. *Hugo* de Laloc. *Hugo* de Danars. *Hugo* De la mote. *Willielmus* de Riuan. *Simon* de Bernezai. *Iohannes Maumonie. Hubertus Ruscenals. Willielmus Maingot. Saerus Terreis. Iohan.* de Champemũ. *Walterus* de Pouiz. *Bricius* de Ceaus. *Haimericus Ripant. Robertus Anglicus. Grossinus Champemain. Isrinbert Wellun. Gaufridus Carre. Paganus Iudex. Willielmus Bugun. Casteius*, homo Saeri de Terreis. *Gwiardus*, homo *Iohannis Maumonia. Rogerus* homo *Willielmi Riuan. Petrus*, homo *Iohannis* de Champemie. *Philippus*, homo *Hugonis* le Dauis. *Russellus*, homo *Huberti* Rusceuans. *Vulgerius, Haimeircus*: homines *Petri* de Posci. *Hosmundus, Euerardus, Gaufridus*: homines *Haimerici* de Ble. *Gilbertus, Albinus*: homines *Hugonis* de Laloc. *Brito, Gaufridus*: homines *Walteri Pouiz*: *Haimericus, Petrus*: homines *Hugonis* de Mota: *Brito & Sunennus*: homines *Simonis* de Bernezai. Eodem anno *Lodowicus* rex Francorum fecit *Richardum Henrici* regis filium militem. Eodem anno *Robertus* præpositus Dari, qui electus erat episcopus ecclesiæ de Arraz illam refutauit electionem, & factus est electus episcopus ecclesię de Chambrai. sed antequam cõsecraretur ab inimicis suis interfectus est. Eodem anno *Henricus* rex Angliæ pater, contra prohibitionem *Henrici* regis filii sui, & post appellationem factam ad dominum papam dedit *Richardo* priori de Dovere archiepiscopatum Cantuariensem: & *Reginaldo* filio *Iocelini* Salesbiriensis Episcopi episcopatũ Batoniensem: & *Richardo* de Juuecestre Pictauensi archidiacono episcopatũ Wintoniensem: & *Roberto Foliot* episcopatum Herefordensem: & *Gaufrido Ridel* Cantuariensi archidiacono episcopatum Eliensem: & *Iohanni* de Grenefordr episcopatum Cicestrensem. Deinde in festo sancti *Andreæ* rex Angliæ pater per vim cepit Vendomiam, quam *Bucardus* de Lauardin contra eum tenuit, expulso inde patre suo Comite de Vendomia.

Anno gratiæ 1174, qui est annus vicesimus regni regis *Henrici* filii *Matildis* imperatricis: idem *Henricus* fuit in festo Natiuitatis Dominicæ apud Cadomum in Normannia, & datæ sunt treugæ inter ipsum & *Lodowicum* regem Francorum à festo sancti *Hilarii* vsq; ad clausum Pascha. Eodem anno & tempore supradicto *Hugo* Dunelmensis episcopus, habito colloquio inter ipsum & *Willielmum* regem Scottorum in confinio regnorũ Angliæ & Scotiæ, videlicet apud Reuedeny / dedit regi Scottorum prædicto trecentas marcas argenti de terris baronum Northumbriæ, pro habendis treugis à festo sancti *Hilarii* vsque ad clausum Pascha. Interim *Rogerus* de Moubrai firmauit castellum apud Kinardeferie in Haxiholm: & *Hugo* Dunelmensis episcopus firmauit castellum apud Aluertun. Post Pascha diruptis treugis *Henricus* filius regis Angliæ, & *Philippus* Comes Flandriæ, magno congregato exercitu in Angliam venire proposuerunt. Interim *Willielmus* rex Scottorum venit in Northumbriam cum exercitu magno: & ibi per Scottos & Galawenses suos execrabiliter egit. Nam sui mulieres prægnantes findebant, & fœtus extractos super lancearum acumina iactabant. infantes, pueros, iuuenes, senes, vtriusq; sexus à maximo vsq; ad minimum sine vlla redemptione & misericordia interfecerunt. sacerdotes autem & clericos in ipsis ecclesiis super altaria detruncabant. Quæcunq; igitur Scotti & Galawenses attingebãt plena erant horroris & immanitatis. Deinde rex Scottorum misit *David* fratrẽ suum vsq; Leicestere ad succurrendum militibus Comitis Leicestriæ. sed antequam illuc veniret, *Reginaldus* Cornubiæ, & *Richardus* de Luci iusticiarius Angliæ combusserunt villam de Leicestre totam cum ecclesiis & ædificiis, excepto castello. Post Pentecosten vero *Anketillus Mallore*, constabularius Leicestriæ: commisso prælio cum Burgensibus de Northamptun & eos * deuicit & ex illis plusquam ducentos cepit, & quamplures interfecit. *Robertus* autem de Ferrers Comes, vna cum militibus Leicestriæ, venit diluculo ad Notingham villam regis, quam *Reginaldus* de Luce custodiuit: & eam cepit, & combussit, & prædauit, & Burgenses captiuos secum duxit. Eo tempore *Gaufridus* Lincolniensis electus *Henrici* regis filius cepit castellum de Kinardeferie & subuertit. *Robertus* vero de Mubrai eiusdem castelli cõstabularius, dum iret versus Leicestre pro auxilio, in ipso itinere captus est de hominibus de Clay & retentus. Item Comes *Hugo Bigot* infregit ciuitatem de Norewiz & combussit. Item *Gaufridus* Lincolniensis electus vna cum *Rogero* Eboracensi archiepiscopo obsedit Malesart castellum *Rogeri* de Mubrai & cepit & multos milites & seruiẽtes in eo. Et tradidit illud Eboracensi archiepiscopo custodiendum. Et antequam recederet, firmauit castellum apud Topecliue, quod & tradidit *Willielmo* de Stuteuile in custodia.

* al. Confecit

Interim *Richardus* Cantuariensis electus & *Reginaldus* Bathoniensis electus Romam profecti sunt, pro electione sua & aliorum electorum Angliæ electione confirmanda. Cõtra quos *Henricus* rex filius misit Romam magistrum *Berterum* Aurelianensem. Cumque præfatæ partes aduersæ in præsentia *Alexandri* papæ & cardinalium consisterent, & dominus papa plurimum increparet absentiam cæterorum electorum Angliæ, & dominus Cantuariensis electus eorum absentiam sufficienter excusaret dominus papa interrogabat attentius quare non venit ille electus Eliensis. Cui *Berterus* Aurelianensis sic respondit. Domine euangelicam habet excusationem. Cui papa, quam (frater) excusationem? Et ille, vxorem duxit: & ideo non potest venire. Et quamuis multa altercatio & verborum tergiuersatio hinc inde coram domino papa & cardinalibus diducta fuisset, tamen dominus papa Cantuariensem electum consecrauit. Vnde *Reginaldus* Bathoniẽsis electus in hac forma scripsit domino suo regi Angliæ.

Henrico *illustri Angliæ regi, & duci Normanniæ & Aquitaniæ, Comiti Andegauiæ charissimo domino suo,* Reginaldus *Dei gratia Bathoniensis electus salutem in eo qui dat salutẽ regibus. Nouerit vestræ prudentia maiestatis, nos in curia domini papæ duros de regno Francorum & de terra vestra duriores aduersarios inuenisse. Ideoq; nos ibi multa pati, & moram oportuit facere tædiosam, tãdemq; ad instantiam nostram diuina cooperante gratia domini papæ duritia adeo est emollita, quod domini Cantuariensis electi electionem solemniter in præsentia omnium confirmauit. Eumq; etiam confirmatum, Dominica sequenti consecrauit. Consecrato, pallium die tertia dedit, & modici temporis spatio excurrente primatiam addidit. Nos præterea desiderantes ipsum habere plenariam potestatem, vindictam Ecclesiasticam excercendi in homines regni vestri, qui contra innocentiam vestram nequiter & proditione sua malitiæ calcaneum extulerunt, multa solicitudine obtinuimus, quod dominus papa eidem prouinciæ suæ legationem indulsit. meum itaq; & aliorum electorum negotium adhuc in pendenti est. nec de nobis dominus aliquid statuere vel definire, decreuit, donec vobis[?]um filius vester ad concordiam reformetur. Speramus tamen in domino, quod mea & omnium aliorum electorum promotio, domini Cantuariensis archiepiscopi prouidentiæ committetur.*

Eodem anno in festo Natiuitatis sancti *Iohannis Baptistæ*, *Richardus* de Luci obsedit castellum de Huntedun, milites vero castelli villam combusserunt. Et *Richardus* de Luci nouum castellum firmauit ante portas castelli de Huntedune supradicti, & tradidit illud Comiti *Simoni*. Interea *Willielmus* rex Scottorum obsedit Carleolum, quod *Robertus* de Vals in custodia habuit. Et dimissa parte exercitus sui in obsidione castelli ipse cum reliqua parte exercitus sui perambulauit Northumbriam, terram regis, & baronum suorum deuastans. Et cepit castellum de Lidel / & castellum de Burgo, & castellũ de Appelbi / & castellum de Werewrde / & castellum Irebothe, quod *Odonellus* de Vmfranuile tenuit, & postea rediit ad obsidionem Carleoli. Et tamdiu ibi moram fecit, donec *Robertus* de Vals, victu sibi & cæteris inclusis deficiente, cum eo pacem fecit in hunc modum. Quod ad festum sancti *Michaelis* proximo sequens, redderet ei castellum & villam Carleoli, nisi interim haberet succursum à domino suo rege Angliæ. Rex vero Scottorum procedens inde, obsedit Prudehou castellum *Odonelli* de Vmfranuile / sed illud capere non potuit. Nam *Robertus* de Stuteuile vicecomes Eboraci, & *Willielmus* de Vesci, & *Ranulphus* de Glanuile, & *Radulfus* de Tilli constabularius familiæ *Rogeri* Eboracensis Archiepiscopi, & *Bernardus* de Bailol, & *Odonellus* de Vmfranuile magno congregato exercitu illô ire properabant. Quorum aduentu cognito, rex Scotiæ inde recedẽs obsedit Alnewic castellũ *Willielmi* de Vesci & diuidens exercitum suum in tres partes, vnam secum retinuit, & reliquis duabus præfecit Comitem Dunecanũ, & Comitem de Anegus, & *Rich.* de Moreuile. Et præcepit vt ipsi circumiacentes deuastarent prouincias, homines interficerẽt, & prædas abducerent. Proh dolor! Tunc audires clamorem mulierũ, vlulatus senũ, gemitus morientium, desperationem iuuenum. Interea rex Angliæ filius & *Philippus* Comes Flandriæ venerũt cum magno exercitu vsq; Grauelinges, parati ad transfretandũ in Angliam. Quo audito rex Angliæ pater qui profectus fuerat cũ exercitu suo in Pictauiam, & multas munitiones castra & Sanctonensem ciuitatem & duas turres in ea, quarum vna vocabatur turris Maror, & Ecclesiam Episcopalẽ Sanctonensem, quã milites & seruientes contra eũ victu & armis munierant, ceperat: rediit in Andegauiam & cepit Ancenam villam Guionis de Ancenis iuxta sanctum Florentium. Et in ea munitionẽ fortissimã firmauit, & in manu sua retinuit, prouinciamq; circumiacentem igne & gladio deuastauit. Vineas & arbores fructiferas eradicauit, & postea in Normanniam rediit, rege filio suo & Comite Flandriæ adhuc morã facientib. apud Grauelinges. ventus. n. erat illis contrarius, & transfretare nõ poterãt. Venit ergo rex Angliæ pater ad Barbeflet vbi naues multæ cõgregatæ erãt in aduentu eius. & sicut domino placuit ita factũ est, sit nomen domini benedictum:

qui

qui virtute potenti vim venti mutauit in melius, & prosperum iter nauigandi tam subito dedit illi. Ille enim nauibus ascensis in crastino applicuit in Anglia apud Suthamtun, octauo idus Iulii, feria secunda, & adduxit secum *Alienor* reginam vxorem suam, & *Margaretam* reginam filiam *Lodowici* regis Frãcorum, vxorem *Henrici* filii sui, & *Robertum* Comitem Leicestriæ, & *Hugonem* Comitem Cestriæ, quos statim custodiæ mancipauit.

In crastino autem ad beatum Thomam *Cantuariensem martyrem peregre profectus est. Et cum appropinquasset, ex quo Ecclesiam videre potuit, in qua corpus beati martyris sepultum est, equum in quo sedebat, deseruit, & extractis calceamentis, nudus pedes, & in pãnis laneis per tria milliaria profectus vsq; ad sepulchrum martyris, in tanta humilitate, & cordis compunctione, vt credatur illius opus sine dubio extitisse, qui respicit terram, & facit eam tremere. Vestigia autem eius in via qua ambulabat intuentibus apparuerunt sanguinolenta, & erant. sanguis enim multus à teneris pedibus eius lapidibus duris incisis, profluebat in terram. Cum autem ad tumbam veniret, pium erat intueri afflictiones quas faciebat cum fletu singultuoso, & disciplinas, quas de manu Episcoporum, sacerdotumq; plurimorum & monachorum recepit. Ibidem etiam ante sepulchrum beati martyris in oratione, in ieiunio, & plãctu pernoctauit adiutus plurimorum sanctorum virorum suffragiis. Dona autem & redditus, quos Ecclesiæ illi in remißionẽ peccatorum suorum contulit, à memoria Ecclesiæ nulla poterunt ratione diuelli. In crastino autem summo mane Missa audita inde recesßit, tertio Idus Iulij, sabbato, Lundonias iturus. Et quoniam memor fuit Domini in toto corde suo, dedit illi Dominus victoriam de inimicis suis, & tradidit eos captiuos in manu sua.*

Igitur eodẽ die sabbati, quo ipse rex à Cantuaria recessit, captus est *Willielmus* rex Scottorum apud Alnewic à præfatis militibus Eboracensis sciræ, qui secuti fuerant eum post recessum de Prudehou. Sic, sic raro antecedentem scelestum deserit pœna pede claudo. captiq; sunt cũ eo *Richardus Cumin*, & *Willielmus* de Mortimer, *Willielmus* de Insula, *Henricus Reuel*, *Radulfus* de Ver, *Iordanus* Flandrensis, *Waldeuus* filius *Baldewini* de Bicre, *Richardus Maluuel*, & alii multi, qui sponte sua se capi permiserũt, ne viderentur in captione domini sui consensisse. Eodem die apud Herterpol applicuit *Hugo* Comes de Bar supra Secaniam nepos *Hugonis* Dunelmensis Episcopi cum quadraginta militib. & quingentis Flandrensibus, pro quibus prædictus Episcopus miserat: sed Episcopus statim propter captionem regis Scotiæ permisit prædictos Flandrenses repatriare, datis prius illis liberationib. suis & donis quadraginta dierum. Comitem autem *Hugonem*, & milites, qui cum eo venerant, secum retinuit, & tradidit illis castellum suum de Aluertun in custodia. His ita gestis *Vctredus* filius *Fergus*, & *Gillebertus* frater eius principes Galawensium, statim post captionem domini sui regis Scottorum, regressi sunt in terram suam, & ministros regis à finibus suis expulerunt; Anglicos & Francigenas, quos in terris suis inuenerunt, sine misericordia interfecerunt. munitiones & castella, quæ rex Scottorum in terris eorum firmauerat, obsederũt, ceperũt, & cõminuerunt. Regi vero Angliæ patri plurimũ supplicauerũt, & dona plurima obtulerũt, vt ipse eos à dominio regis Scotiæ eriperet, & suo subiugaret imperio.

Interim *Lodowicus* rex Francorum, audita trãsfretatione regis patris in Angliam, & captione regis Scottorum, cui plurimum condoluit, reuocauit regem Angliæ filium, & *Philippum* Comitem Flandriæ, qui adhuc morabãtur apud Grauelinges. qui cum ad eum redissent, obsedit Rothomagum ex omni parte, excepta illa, quam fluuius Sequana præterfluit. Rex igitur pater, audita regis Scottorum captione, gauisus est gaudio magno valde, & gratias omnipotenti Deo, & beato *Thomæ* martyri cum gratiarum actione persoluens, profectus est Huntendoniam, & castellum obsedit: quod *traditum est ei die Dominica *al. redditum* proximo sequenti, duodecimo Cal. Augusti. Milites vero & seruientes qui erãt in castello illo reddiderunt se in misericordia regis, saluis vita & membris. Et statim perrexit rex inde cum exercitu suo versus Fremingham castellum Comitis *Hugonis Bigot*: vbi ipse Comes cum magna Flandrensium multitudine fuit. Et cum rex venisset prope Freminghan, fixit tentoria sua in loco qui dicitur Seleham, & ibi nocte illa mansit. In crastino venit ad eum Comes *Hugo Bigot*, & facta cum eo pace reddidit ei castellum de Frentingham, & castellum de Bungaie, & cum magna difficultate impetrauit à rege, vt Flandrenses qui cum eo erant sine impedimento possent repatriare. Ibidem vero equus *Tostes* de sancto *Homero* cuiusdam militis Templi percussit regem in tibia & multum læsit. In crastino autem, videlicet septimo Calendas Augusti rex recessit de Seleham & perrexit Northamptoniam. Quo cum venisset, adductus est ei *Willielmus* rex Scottorum sub ventre equi compeditus. Venitq; illuc ad eum *Hugo* Dunelmensis Episcopus, & tradidit ei castellum de Dunelmia, & castellum de Norham, & castellum de Aluertun nouum, quod firmauerat, & vix impetrauit, vt Comes de Bar nepos suus, & milites qui cum eo venerant in terram suam redire possent. Venit etiam ibidem ad regem *Rogerus* de Mubrai, & reddidit ei

castellū de Tresq. Et Comes de Ferreres reddidit ei castellū de Tutesberie, & de Duffeld. Et *Anketillus Mallore*, & *Willielmus* de Diue, constabularii Comitis Leicestriæ, reddiderunt ei castellum de Leicestria, & de Muntsorel, & de Grobi. Sic igitur infra tres hebdomadas tota Anglia pacificata est, & omnes munitiones eius traditæ sunt in manu regis. Quibus pro voluntate sua dispositis ipse festinanter transfretauit de Anglia in Normanniā, & applicuit apud Barbeflet sexto Idus Augusti feria quinta, & reduxit secū Braibancenos suos, & mille Wallenses, & *Willielmum* regem Scottorum, & *Robertum* Comitem Leicestriæ, & *Hugonem* Comitem Cestriæ, & incarcerauit eos primò apud Cadomū, deinde apud Faleise. Eodem vero die, quo rex apud Barbeflet applicuit, habuit sibi obuios in ipso littore maris *Richardum* Cantuariensem Archiepiscopum redeuntem ab *Alexandro* summo pontifice cum pallio & legatia & primatia totius Angliæ, & *Reginaldum* Bathoniensem Episcopum cum eo: quem idem Archiepiscopus consecrauerat apud sanctum *Johannem* de Mauriana, cum à Roma redissent. Et noluit rex eos secum tenere, sed misit eos in Angliam. Et sic die Dominica sequente venit rex pater cum Braibancenis & Walensibus suis Rothomagum, quam rex Franciæ & rex Angliç filius obsederant ex vna parte, ex altera vero parte patebat securus ingressus & egressus. Et in crastino mane misit rex Walenses suos vltra Sequanam: qui per vim transeuntes per medium castrorū regis Franciæ illæsi peruenerunt ad nemus magnum, & eodem die plusquam centum de hominib. regis Franciæ interfecerunt. Rex autem Franciæ vix per mensem ibidē moram fecerat, & ecce rex Angliæ pater veniens de Anglia portas ciuitatis, quas burgenses obstruxerant, reserauit, & exiens cum militibus & seruientibus, fossata, quæ facta fuerant inter exercitum regis Franciæ & ciuitatem, fecit impleri lignis, lapidibus, & terra, & in planum redigi. Rex autem Franciæ & sui erant in tentoriis nolentes exire. Cæteri autem de familia regis Angliæ stabant ad propugnacula murorum, sed nemo eis repugnabat. Pars quidem exercitus regis Franciæ intendebat dissoluere machinas suas bellicas. Et in crastino præmisit rex Franciæ debiliores exercitus sui in terram suam mane: & permissione regis Angliæ, eodem die secutus est eos vsq; ad locum, qui dicitur Malaunai, qui est inter Rothomagum & villam quæ dicitur Tostes: data prius securitate per manū *Willielmi* Senonēsis Archiepiscopi, & Comitis *Theobaldi*, quod ipse in crastino reuerteretur ad colloquiū cum rege Angliæ de pace facienda inter illum & filios suos. Rex autem Franciæ, fidem & sacramenta non seruans ad colloquium non venit in crastino, sed abiit in terram suam.

Paucis igitur euolutis diebus iterum misit præfatum Archiepiscopum Senonensem & Comitem *Theobaldum* ad regē Angliæ, statuens diem colloquii apud Gisortium in natiuitate S. *Mariæ*. Quo cum venissent, non potuit inter eos conuenire propter *Richardum* Comitē Pictauiæ, qui tempore illo erat in Pictauia expugnās castella & homines patris sui. & ideo aliud ceperunt inter se colloquium: hoc est ad festum S. *Michaelis* inter Turonim & Ambasium, & statuerunt treugas inter se hac conditione; Quod sc. *Richardus* Comes Pictauiæ excluderetur à treugis illis; & ꝙ rex Franciæ & rex Angliæ filius nullū succursum ei facerent. His itaq; hinc & inde concessis rex Angliç pater promouit exercitū suū in Pictauiam. Cuius aduentum *Richardus* Comes Pictauiæ filius eius non ausus expectare fugit de loco in locum. Et cum constaret illi, quod rex Franciæ & rex frater suus exclusissent eum à treugis indignatus est inde. Et cū lachrymis veniens cecidit pronus in terram ante pedes regis patris sui, & postulans veniam in sinu patris recipitur. Facta autem sunt hæc in Pictauia 11. Cal. Octobris, feria secunda. Et ita rex & *Richardus* filius eius facti amici ciuitatem Pictauis ingressi sunt. Deinde profecti sunt ambo simul ad colloquium inter Turonim, & Ambasium pridie Cal. Octobris, feria secunda, in crastino S. *Michaelis*. Vbi rex filius, & Richardus & *Gaufridus* fratres eius, consilio, & volūtate regis, & baronum Franciæ hanc pacem subscriptam fecerunt, cum rege patre suo.

Notum sit tam præsentibus, quam futuris, quod pax inter dominum regem & filios suos Henricū vz. & Richardum, & Gaufridum, *in hunc modum Deo volente reformata est.* Henricus *rex filius regis, & fratres sui prædicti, ad patrem suum, & ad seruitium eius sicut ad dominum suum redierunt liberi, & absoluti ab omni iuramento, & in ipsa, quam inter se, vel cum aliis fecerunt contra eū, vel homines suos, & omnes homines & barones, qui à fidelitate patris causa eorum recesserant, clamauerunt quietos ab omni iuramento, quod iis fecerant, & ita quieti & liberi ab omni iuramento, & absoluti ab omni conuentione, quam iis fecerant, in hominiū, & ligantiam domini regis redierūt. Et dominus rex debet rehabere ipse & homines sui, & barones sui, omnes terras suas & castella sua, quæ habuerunt quindecim diebus antequam filij sui recederent ab eo. Similiter & barones & homines sui qui recesserunt ab eo, & secuti sunt filios suos, debent rehabere terras suas, quas habuerūt quindecim dieb. antequam ab eo recederent. Et dominus rex remisit omnem maleuolentiam baronibus & hominibus suis,*

suis, qui recesserunt ab eo, ita quod propter hoc nullum malum eis faciet, quandiu fideliter ei seruient sicut ligio domino suo. Et rex filius eius similiter perdonauit omnibus tam clericis quam laicis, qui cum patre suo fuerant omnem maleuolentiam, & assecurauit in manu domini regis patri sui, quod illis qui seruierũt ei nec malum nec damnum aliquod hac de causa faciet, vel perquiret in tota vita sua. Et dominus rex per hanc conditionem donat regi filio suo duo castella idonea in Normannia ad voluntatem patris illius, & singulis annis quindecim millia librarum Andegauensium. & Richardo filio suo duo receptacula idonea in Pictauia, vnde regi damnum non possit prouenire: & medietatem redditnum Pictauia in denariis. Gaufrido vero filio suo dat in Britannia in denariis medietatem maritagij filia Comitis Conani, quam ducere debet in vxorem. Et postquam concessione Romana Ecclesia eam in vxorem duxerit, habebit omnes redditus illius maritagij, sicut continetur in charta Comitis Conani. Prisones vero qui cum domino rege finem fecerunt ante factam pacem cum domino rege: videlicet rex Scotia, & Comes Leicestria, & Comes Cestria, & Radulfus de Fulgeriis, & obsides eorum, & obsides aliorum prisonum quos prius habuerat sint extra conuentionem istam. Alij autem prisones ex vtraq; parte deliberari debent: ita scilicet, quod dominus rex obsides accipiet de prisonibus suis de quibus habere voluerit, & qui dare poterunt. Et de aliis habebit securitatem per fidem & sacramẽtum suum & amicorum suorum. Castella vero quæ firmata sunt vel infortiata postquam generra incepit in terra domini regis pro voluntate sua debent redigi in illum statum in quo fuerunt quindecim diebus ante guerram. Præterea sciendum est, quod rex Henricus filius regis concessit domino regi patri suo se quam firmiter obseruaturum omnes donationes eleemosynarum, quas dederat vel daturus erat de terris suis, & donationes terrarum quas dederat hominibus suis, vel daturus erat pro seruitio suo. Concessit etiam se firmiter & inconcusse obseruaturum donationem, quam rex pater suus fecit Iohanni fratri suo, videlicet mille libratas redditnum in Anglia de dominico suo & de excaetis suis ad voluntatem suam & pertinentiis suis: & castellum de Notingham cum Comitatu & castellum de Merleberga cum pertinentiis suis: & in Normannia mille libratas redditnum Andegauensium, & duo castella in Normannia ad voluntatem patris, & in Andegauia & in terra quæ fuit Comitis Andegauia mille libratas redditnum Andegauia, & vnum castellum in Andegauia, & vnum castellum in Turonica, & vnum castellum in Cenomannia. Concessum est autem à domino rege pro amore filij sui, quod omnes illi, qui recesserunt ab eo post filium suum & in recessu suo foris fecerunt, in terra domini regis ad pacem eius reuertantur. Ita quod de catallis, quæ asportauerũt in recessu suo, non respondeant: de morte vel proditione vel perditione alicuius membri respondeant secundum iudicium & consuetudinem terra. Qui autem ante guerram quacunq; de causa aufugerunt, & ad seruitium filij sui venerunt pro amore filij sui ad pacem reuertantur, si vagium & plegium dederint standi iudicio de his, quæ ante guerram forisfecerunt. Illi aũt qui in placito erant quando recesserunt ad filium suum ad pacem reuertantur, ita quod in eo statu placita sua sint, in quo erant quando recesserunt. Hanc conuentionem tenendam firmiter ex parte sua assecurauit Henricus rex filius domini regis in manu patris sui. Præterea assecurauerunt Henricus filius regis & fratres sui quod à domino rege patre suo nũquam amplius exigent vltra donationem præscriptam & determinatam contra voluntatem & beneplacitum domini regis patris sui: & quod neq; se neq; seruitia sua patri suo subtraherẽt. Richardus vero & Gaufridus frater eius deuenerunt homines patris sui de his, quæ eis concessit & dedit. Cum autem filius eius Henricus hominium ei facere voluisset, noluit dominus rex ab eo recipere, quia rex erat, sed securitatem accepit ab eo.

Eodem anno orta dissensione inter *Vchredum* & *Gillebertum* filios Fergus duces Galwalensium, *Malcolmus* filius *Gilleberti* proditiose cepit ipsum *Vchredum*, & fecit eum interfici, abscissis testiculis, & oculis euulsis. Eodem anno *Richardus* Cantuariensis Archiepiscopus consecrauit in Anglia apud Cantuariam *Richardum* Episcopum Wintoniæ, & *Robertum Foliot* Episcopum Herefordiæ, & *Gaufridum Ridel* Episcopum Eliensem, & *Iohannem* Episcopum Cicestrensem. Eodem anno combusta est fere tota ciuitas Cantuariæ cũ Ecclesia sanctæ Trinitatis metropolitana. Eodem anno obiit *Willielmus Turbe* Norwicẽsis Epicopus. Eodem anno pax, & finalis concordia facta est inter *Rogerum* Eboracensem Archiepiscopum & *Hugonem* Dunelmensem Episcopum in hac forma. Capella & cœmiterium de Aluertun in manu Prioris Haugustaldensis erit, ita quod Archiepiscopus non coget aliquem ibi sepeliri, nec Episcopus prohibebit. Ecclesia Augustaldensis chrisma & oleum recipiet à Dunelmensi Ecclesia sicut solet. Prior quoque Augustaldensis veniet ad synodum Dunelmensem. Clerici & canonici Haugustaldẽses ab Episcopo Dunelmensi ordinem recipient. Parochiani Haugustaldenses, in Pentecosta, si voluerint, visitabunt Ecclesiam de Dunelmensi sine coactione Episcopi vel suorum, & sine prohibitione Archiepiscopi, vel suorum. Quod si sui cõtra facere præsumpserint, ipsi domini corrigẽt. Prior Augustaldensis omnia placita Ecclesiastica illius parochiæ placitabit, sine pœna pecuniaria, sed & pœnitentias dabit. Decedente vero Priore, qui nunc est *Richardo*, candẽ auctoritatẽ

Zz

habebit episcopus Dunelmensis in alterius Prioris cõstitutione, quam idem Prior *Richardus*, & Prior de Giseburne, & *Petrus* frater Prioris de Bridlingtun, iurauerunt ecclesiam Dunelmensem habuisse in constitutione eiusdem Prioris *Richardi*, si quam habuisse eam iurauerint. De ecclesiis beati *Cuthberti*, quorum nomina hæc sunt in archidiaconatu de Cliueland: Ecclesia de Hemmingburc, ecclesia de Schipwicd, ecclesia de Halteuertun, ecclesia de Brettebi, ecclesia de Osmunderleie, ecclesia de Seigestun, ecclesia de Lec, ecclesia de Oteringtun, ecclesia de Craik, ecclesia de Holtebi. Et in archidiaconatu Eboraci, ecclesia omnium sanctorum in Vsegate, & ecclesia sancti *Petri* quę dicitur parua, & dimidium ecclesiæ sanctæ Trinitatis in Gudersgate. Et in archidiaconatu Thesaurarii, ecclesia de Houeden, ecclesia de Welletun, ecclesia de Brentingtun, ecclesia de Walkintun. non exiget archiepiscopus denarios synodales. Si vero clerici earundem ecclesiarum, vel laici de dominicis maneriis beati *Cuthberti* in Eboracensi siria aliquid dignum ecclesiastica correctione perpetrauerint, per archiepiscopum emendabitur, tali facta prius summonitione, quod episcopus interesse poterit vel eius minister. Hæc supradicta firmauerunt archiepiscopus & episcopus, fide inuicem interposita, se seruaturos sine dolo & fraude quamdiu ipsi duo vixerint, sine præiudicio vtrius ecclesiæ post alterius decessum. Præterea promisit archiepiscop⁹ episcopo sub eadem fidei interpositione, quod ipsum vel ecclesiam suam vel aliquem de episcopatu suo in nullo grauabit, nisi causa prius palam cognita iudiciario ordine.

Anno gratiæ 1175. qui est annus vicesimus primus regni regis *Henrici* secundi filii *Matildis* imperatricis, idem rex fuit in Normannia apud Argentonium in festo Natiuitatis Domini. Et in Purificatione sanctæ *Mariæ* ipse & rex filius eius fuerunt apud Cenomannũ, & inde redierũt in Normanniam, & habuerunt colloquiũ apud Gisortiũ cum *Lodowico* rege Francorum. Et cum inde venissent in Normannia apud Burum, rex filius, vt omnem ambiguitatem ab animo patris sui tolleret, deuenit homo suus ligius, & iurauit ei fidelitatem contra omnes homines, coram *Rotrodo* Rothomagensi archiepiscopo, & *Henrico* Baiocensi episcopo, & *Willielmo* Comite de Mandeuilla, & *Richardo* de Humez constabulario, & aliis multis de familia vtriusq; regis. In solemnitate Paschali fuerunt ambo reges apud *Cæsaris* burgum: & post Pascha venerunt Cadomum obuiam *Philippo* Comiti Flandriæ: qui paulo ante crucem Ierosolymitanæ peregrinationis acceperat. aduersus quem rex pater effecit, q; ipse quietum clamauit regem filium ab omni conuentione, q̃ cum eo fecerat tẽpore hostilitatis. Et Comes Flãdriæ tradidit in manu regis patris chartã regis filii, quã habuit de supradicta conuentione. Et ipsi confirmauerunt prædicto Comiti redditũ, quem ipse annuatim percipere solebat in Anglia ante guerram. Rex vero pater misit *Richardum* filium suum in Pictauiam, & *Gaufridum* filium suum in Brittaniam: præcipiens vt castella, quæ firmata vel infortiata fuerant tempore guerræ, redigerentur in eum statum, quo fuerunt quindecim diebus ante guerram. Deinde rex pater & rex filius transfretauerunt, & applicuerunt in Anglia apud Portesmue, septimo Idus Maii feria sexta. Et venientes Lundonias inuenerunt *Richardum* Cantuariensem archiepiscopum apud Westmonasterium celebraturum concilium, die Dominica ante Ascensionem Domini. Ad quod cõcilium venerunt fere omnes episcopi & abbates Cantuariensis diœcesis. Et coram prænominatis regibus, & episcopis, & abbatibus, *Richardus* Cantuariensis archiepiscopus in eminentiori loco constitutus, hæc decreta subscripta promulgauit. Ideo in ecclesia Dei secundum antiquam patrum consuetudinem concilia congregantur, vt hi, qui constituti sunt in eminentiori cura pastorali, vitam subditorum de communi consilio regularibus institutis informent, & enormitates, quæ pullulant incessanter, consultiore censura compescant. Nos itaque potius inhærentes orthodoxorum patrum regulis, quam aliquid de nouo statuentes, quædam certa capitula dignum duximus in medium promulganda; quæ vniuersis prouincialibus nostris firmiter & inuiolabiliter obseruanda iniungimus. Omnes enim sacrorum censemus canonum transgressores, qui statutis huius sacrosanctæ synodi præsumpserint contraire.

Ex decretali epist. Alexand. papæ tertii ad Rog. Vvigorn. episcopum.

Si quis sacerdos vel clericus, in sacris ordinibus constitutus, ecclesiam vel ecclesiasticum beneficium habens publice fornicariam habeat, & semel, secundo, & tertio commonitus fornicariam suam non dimiserit, & à se prorsus non expulerit, sed potius in immunditia sua duxerit persistendũ: omni officio & beneficio ecclesiastico spolietur. Si qui vero infra subdiaconatũ constituti matrimonia cõtraxerint: ab vxoribus suis nisi de communi cõsensu ad religionẽ transire voluerint, & ibi in Dei seruitio iugiter permanere, nullatenus separẽtur: sed cum vxoribus viuẽtes ecclesiastica beneficia nullo modo percipiãt. Qui autem in subdiaconatu vel supra ad matrimonia conuolauerint, mulieres etiã inuitas & re-

& renitentes relinquant. Decreuimus etiam eiusdem epistolæ auctoritate, ne filii sacerdotum in paternis Ecclesiis à modo personæ instituãtur, nec eas qualibet occasione media non intercedente persona obtineant.

Clerici in sacris ordinibus constituti edendi vel bibendi causa tabernas non ingrediãtur, nec publicis potationibus intersint, nisi peregrinationis necessitate compulsi. Si quis vero tale quid fecerit, aut cesset, aut deponatur. *Ex cõcilio Carthaginensi.*

His qui in sacris ordinibus constituti sunt iudicium sanguinis agitare non licet. Vnde prohibemus ne aut per se membrorum truncationes faciant, aut inferendas indicent. Quod si quis tale fecerit, concessi ordinis priuetur officio & loco. Inhibemus etiam sub interminatione anathematis, ne quis sacerdos habeat vicecomitatum, aut præpositi secularis officium. *Ex cõcilio Toletano.*

Clerici, qui comam nutriunt, ab archidiacono etiam inuiti tondeantur. Vestimentis etiam vel calceamentis, nisi quæ honestatem & religionem deceant, eos vti non liceat. Si quis autem contra hoc facere præsumpserit, & commonitus emendare noluerit, excommunicationi subiaceat. *Ex cõcilio Agathẽsi.*

Quia quidam clerici desperantes ab Episcopis suis ordinari, vel propter imperitiam, vel vitæ incontinentiam, vel natiuitatis conditionem, aut tituli defectum, aut ætatem minorem, extra prouinciam suam, interdum etiam à transmarinis Episcopis ordinantur, vel ordinatos se mentiuntur, ignota sigilla Episcopis suis deferentes: statuimus talium ordinationem irritam esse habendam: sub interminatione anathematis inhibentes, ne à quoquam ad officii sui executionem suscipiantur. Episcopum quoq; nostræ iurisdictionis, qui talem sciens & prudens ordinauerit vel susceperit ab illius ordinis collatione, ad quem eum ordinauit vel suscepit, vsq; ad condignam satisfactionem se nouerit esse suspensum. Item: Cum Ecclesia Dei, secũdum Euangelicam veritatem, domus orationis esse debeat, & non spelunca latronum, & sanguinis forum: seculares causas, in quibus de sanguinis effusione vel de pœna corporali agitur in Ecclesiis vel in cœmiteriis agitari, sub interminatione anathematis. Absurdum enim est & crudele ibi sanguinis iudicium exerceri, vbi & reis constituta est tutela refugii. *Ex diuersis decretis Vrbani. Innocẽtij & concilij Chalced. & Carthaginẽsis*

Dictum est, solere in quibusdam locis pro perceptione chrismatis nummos dari: similiter pro baptismo & communione. hæc Symoniacæ hæresis esse detestata est sancta synodus, & anathematizauit. Statuimus ergo, vt de cætero nec pro ordinatione, nec pro chrismate, nec pro baptismo, nec pro extrema vnctione, nec pro sepultura, nec pro cõmunione, nec pro dedicatione quicquam exigatur: sed gratis dona *Christi* gratuita dispensatione donentur. Si quis contra hoc facere præsumpserit anathema sit. *Ex cõcilio Triburiensi*

Nullus prælatus, in recipiendo monacho, vel canonico, vel sanctimoniali pretium sumere, vel exigere ab his, qui ad cõuersationem veniunt, aliqua pacti occasione præsumat. Si quis autem hoc fecerit anathema sit. *Ex decreto Vrbani papæ.*

Nulli liceat Ecclesiam nomine Dotalicii ad aliquem transferre, vel pro præsentatione alicuius personæ pecuniam, vel aliquod emolumentum pacto interueniente accipere. Quod si quis fecerit, & inde in iure vel confessus vel conuictus fuerit, ipsum, tam regia quam nostra freti auctoritate, patrocinio eiusdem Ecclesiæ in perpetuum priuari statuimus. *Decretũ nouum.*

Secundum instituta patrum nostrorum sub interminatione anathematis prohibemus, ne monachi vel clerici causa lucri negotientur; & ne monachi à clericis vel laicis firmas teneant, neq; laici Ecclesiastica beneficia ad firmas suscipiant. *Ex decretis patrũ*

Quicunq; ex clero videntur esse, arma non sumant, nec armati incedant: sed professionis suæ vocabulum religiosis moribus ex religioso habitu præbeant. Quod si contempserint, tanquam sacrorũ canonũ contemptores, & ecclesiasticę auctoritatis prophanatores, proprii gradus amissione multentur: quia non possunt simul Deo & seculo militare. *Ex cõcilio Meldensi.*

Illud etiam de vicariis, qui personis fide & sacramento obligati sunt, duximus statuendum, quod si fide vel sacramenti religione contempta personatum sibi falso assumentes contra personas se erexerunt, super hoc in iure vel confessi vel conuicti fuerint, de cætero in eodem Episcopatu ad officii sui executionem non admittantur. *Ex decreto Alexãdri papæ 3. Episc. Norwicensis.*

Omnes decimæ terræ, siue de frugibus, siue de fructibus, Domini sunt, & illi sanctificantur. Sed quia multi modo inueniuntur decimas dare nolentes: statuimus, vt iuxta domini papæ præcepta admoneantur semel, secundo, & tertio, vt de grano, de vino, de fructibus arborum, de fœtibus animalium, de lana, de agnis, de butyro, & caseo, de lino, & canabe, & de reliquis, quæ annuatim renouantur, decimas integre persoluant, quod si commoniti non emendauerint anathemati se nouerint subiacere. *Ex cõcilio Rothomagensi.*

Item. Calumniam & audaciam temere litigantium condemnando in expensas & alio multiplici remedio imperialis sanctio compescat. Quoniam igitur hoc sacris institutis consonare dignoscitur: præcipimus vt de cætero in causis pecuniariis, quæ inter clericos agitabuntur, victus victori cōdemnetur in expensis. Qui autem soluendo non fuerit, eum in arbitrio Episcopi sui puniendum relinquo.

Ex decreto Pelagij papa. Inuenimus tantum decem præfationes in sacro catalogo recipiendas: vnam in Albis Paschalibus. *Et te quidē omni tempore.* Secundam in die Ascensionis. *Qui post resurrectionem.* Tertiam in Pentecoste. *Qui ascendens super omnes cælos.* Quartam de natali. *Quia per incarnati verbi mysterium.* Quintam de apparitione Domini. *Quia cum vnigenitus tuus.* Sextam de Apostolis. *Et te Domine suppliciter exorare.* Septimā de sancta Trinitate. *Qui cum vnigenito tuo.* Octauam de cruce. *Qui salutem humani generis.* Nonam de ieiunio quadragesimali tantummodo dicendam. *Qui corporali ieiunio.* Decimam de beata virgine. *Et te in veneratione beatæ* Mariæ. Huius igitur decreti & domini papæ *Alexandri* auctoritate districte pręcipimus, ne quis præfatis præfationibus aliquam omnino præsumat adiicere.

Ex decreto Iulij papa. Inhibemus ne quis quasi pro complemento communionis intinctam alicui eucharistiam tradat. Nam intinctum panem aliis *Christum* præbuisse non legimus, excepto illo tātum discipulo, quem intincta buccella magistri proditorem ostenderit, non quæ sacramenti huius institutionem signaret.

Ex cōcilio Remensi. Præcipimus ne consecraretur eucharistia, nisi in calice aureo vel argenteo, & ne stanneum calicem aliquis Episcopus à modo benedicat, interdicimus.

Ex decreto Ormisda papa. Nullus fidelis cuiusq; conditionis sit occulte nuptias faciat, sed benedictione accepta à sacerdote publice nubat in Domino. Si quis ergo sacerdos aliquos occulte cōiunxisse inuentus fuerit, triennio ab officio suspendatur.

Ex decreto Nicolai papa. Vbi non est consensus vtriusq; non est coniugium. ergo qui pueris dāt puellas in cunabulis nihil faciunt, nisi vterq; puerorum postquam venerint ad tempus discretionis consentiat. Huius ergo decreti auctoritate inhibemus, ne de cætero aliqui, quorum vterque vel alter, ad ætatem legibus constitutam & canonibus determinatam non peruenit, coniungantur: nisi forte aliquādo vrgente necessitate interueniente, pro bono pacis coniunctio talis toleretur.

In quo etiam concilio clerici *Rogeri* Eboracensis Archiepiscopi calumniati fuerunt ius Eboracensis Ecclesiæ de cruce portanda in diœcesi Cantuariensis Ecclesiæ. Præterea calumniati sunt ibidem ex parte Eboracensis Archiepiscopi, Episcopatum Lincolniensem, & Episcopatū Cestrensem, & Episcopatum Wigornensem, & Episcopatum Herefordensem de iure pertinere debere ad metropolitanam Eboracensium Ecclesiam. Et super hoc prædictū Cantuariensem Archiepiscopū appellauerunt ad Romani pōtificis præsentiam. Præterea appellauerunt ipsum Cantuariensem Archiepiscopum ad Romanū pontificem super iniuria & anathematis sententia, quam intulit clericis Eboracensis Archiepiscopi, qui per eum ministrauerunt in Ecclesia sancti *Oswaldi* de Gloucestria, pro eo quod ad illū venire nolebant ad ipsius summonitionem sicut clerici diœcesis suæ fecerunt. In ipso autem concilio clerici Ecclesiæ sancti *Asaf* petierunt à Cantuariensi Archiepiscopo, vt in vi obedientiæ præciperet *Godefrido* Episcopo Ecclesiæ S. *Asaf* ad sedem Ecclesię suę redire, cui præfuit pontificali dignitate: vel, vt prædictus Archiepiscopus alium Episcopum loco ipsius institueret. Ipse enim *Godefridus* Episcopatum suum deseruit, paupertate & Walensium infestatione compulsus. veniēsq; in Angliam à Christianissimo rege *Henrico* benigne & honorifice susceptus est: cui & tradidit Abbatiam Abbendoniæ vacantem in custodia, donec ad propriam sedem liberū haberet regressum. Itaq; præfatus Cantuariensis Archiepiscopus in ipso concilio ad instantiam prænominatorum clericorum, & admonitione *Alexandri* summi pontificis: necnon & consilio venerabilium coepiscoporum suorum conuenit iam dictū *Godefridum*, vt in vi obedientiæ ad sedem propriam rediret, vel curam pastoralem, quæ sibi fuerat commissa in manu ipsius libere & absolute resignaret. Ipse vero *Godefridus*, sperās quod abbatia de Abbedonia, quæ tradita fuerat ei in custodia, posset sibi remanere, Episcopatum suum nullo cogente resignauit in manu Cātuariensis Archiepiscopi: libere & absolute tradens illi annulum & baculum pastoralem. Et sic deceptus amisit vtrumq;. Nam rex dedit Episcopatum sancti *Asaf*, magistro *Ada* Walensi, & Abbatiam de Abbendona cuidam monacho. *Robertus* Comes Gloucestriæ eo tempore reddidit regi Angliæ turrim de Bristoue, quam nūquam antea rex habere potuit. Eodem anno in Octauis Natiuitatis sancti *Iohannis Baptista* venerunt ambo reges vsq; ad Wodestoke, & occurrerūt eis illuc *Richardus* Cātuariensis Archiepiscopus, & *Richardus* Wintoniensis Episcopus, & *Reginaldus* Bathoniensis Episc. & *Iocelinus* Salesbiriēsis Episcopus, & *Rogerus* Wigor-

Wigornien. Episcopus, & *Gaufridus* Eliensis Episcopus, & *Iohannes* Cicestrensis, & *Walterus* Rofensis Episcopus, & *Bartholomeus* Episcopus Exoniensis, & *Hugo* Dunelmensis Episcopus, qui illuc venerat pro negotio suo. Venerunt etiam illuc omnes Abbates Cătuariensis diœcesis, & magnum celebrăuerunt concilium de pastore eligendo ad sedem pŏtificalem Norwicensis Ecclesiæ: & de pastoribus eligendis ad Abbatias, quæ tunc vacabant per Angliā: videlicet Abbatia de Grimesbi, Abbatia de Cruilande, Abbatia de Thornai, Abbatia de Holmo, Abbatia de Westminster, Abbatia S. *Augustini* Cantuariæ, Abbatia de Bello, Abbatia de Hida Wintoniæ, Abbatia de Abbendune, Abbatia de Abotesbiri, Abbatia de Michēnia. *Iohannes* vero de Oreneforde clericus regis electus est ad Episcopatum Norewicensis Ecclesiæ, & consecratus est à *Richardo* Cantuariensi Archiepiscopo. Prædictæ autē Abbatiæ distributæ sunt viris religiosis, sicut domino regi & prædicto Archiepiscopo placuit. Eodem anno dominus papa *Alexander* confirmauit electionem *Gaufridi* Lincolniensis *Episcopi. Eodem anno rex pater implacitauit omnes clericos & laicos re- *al. electi* gni sui, qui tempore hostilitatis foris fecerant illi de forestis suis & captione venationis: & omnes redemit, licet *Richardus* de Luci Warrătizaret hoc totum factum fuisse per ipsum & per præceptum regis de vltra mare. Deinde ambo reges perrexerunt Eboracum: vbi occurrerūt eis *Willielmus* rex Scottorum, & *Dauid* frater eius fere cum vniuersis Episcopis & Abbatibus & aliis magnatibus terrarum suarū. Et ibi renouata est pax & finalis concordia, quam prædictus rex Scotiæ fecerat cum domino suo rege Angliæ patre apud Falesiam, dum esset in captione eius, coram rege filio, & *Rogero* Eboracensi Archiepiscopo, & *Hugone* Dunelmensi Episcopo, & Comitibus, & Baronibus Angliæ: & coram Episcopis & Abbatibus, Comitibus & Baronibus de regno Scotiæ; in Ecclesia sancti *Petri* Eboraci lecta est & concessa in hunc modum.

Willielmus *rex Scotiæ deuenit homo ligius domini regis contra omnes homines de Scotia & de omnibus aliis terris suis: & fidelitatem ei fecit vt ligio domino suo, sicut alij homines sui ipsi facere solent. Similiter fecit homagium* Henrico *regi filio suo, salua fide domini regis patris sui. Omnes vero Episcopi, Abbates, & clerus terræ regis Scotiæ & successores sui faciant domino regi sicut ligio domino fidelitatem, de quibus habere voluerit, sicut alii Episcopi sui ipsi facere solent, &* Henrico *regi filio suo & hæredibus eorum. Concessit autem rex Scotiæ, &* Dauid *frater eius, & barones, & alij homines sui domino regi, quod Ecclesia Scotiæ talem subiectionem à modo faciet Ecclesiæ Angliæ, qualem illi facere debet, & solebat tempore regum Angliæ prædecessorum suorum. Similiter* Richardus *Episcopus sancti* Andreæ *&* Richardus *Episcopus de* Dunkelden, *&* Gaufridus *Abbas de* Dunfirmelin, *&* Herbertus *prior de* Coldingham, *concesserunt vt etiam Ecclesia Anglicana illud habeat ius in Ecclesia Scotiæ, quod de iure debet habere, & quod ipsi non erunt contra ius Anglicanæ Ecclesiæ. Et de hac concessione, sicut quando ligiam fidelitatem domino regi &* Henrico *filio suo fecerūt, ita eos inde assecurauerunt. Hoc idem facient alij Episcopi, & clerus Scotiæ per conuentionem inter dominum regem & regem Scotiæ, &* Dauid *fratrem suum, & barones suos factam. Comites etiam & Barones & alij homines de terra regis Scotiæ, de quibus dominus rex habere voluerit, facient ei homagium contra omnem hominem, & fidelitatem vt ligio domino suo, sicut alii homines sui facere ei solent, &* Henrico *regi filio suo, & hæredibus suis, salua fide domini regis patris sui. Similiter hæredes regis Scotiæ & baronum & hominum suorum homagium & ligantiam facient hæredibus domini regis contra omnem hominem. Præterea rex Scotiæ & homines sui nullum à modo fugitiuum de terra domini regis pro felonia receptabunt in Scotia vel in alia terra sua, nisi voluerit venire ad rectum in curia domini regis, & stare iudicio curiæ. Sed rex Scotiæ & homines sui quam citius poterunt eum capient, & domino regi reddent, vel iustitiariis aut balliuis suis in Anglia. Si autem de terra regis Scotiæ aliquis fugitiuus fuerit pro felonia in Anglia, nisi voluerit venire ad rectum in curia domini regis Scotiæ, & stare iudicio curiæ non receptabitur in terra regis, sed liberabitur hominibus regis Scotiæ per balliuos domini regis, vbi inuentus fuerit. Præterea homines domini regis habebūt terras suas, quas habebant & habere debēt de domino rege, & hominibus suis, & de rege Scotiæ & de hominibus suis. Et homines regis Scotiæ habebunt terras suas, quas habebant & habere debent de domino rege & hominib. suis. Pro ista vero conuentione & fine firmiter obseruando domino regi, &* Henrico *filio suo & hæredibus suis, à rege Scotiæ & hæredibus suis, liberauit rex Scotiæ domino regi castellum de* Rokesburc, *& castellum de* Berewic, *& castellum de* Geddewurde, *& castellū Puellarum, & castellū de* Striueline *in misericordia domini regis. Et ad custodienda castella illa assignabit rex Scotiæ de redditu suo mensurabiliter ad voluntatem domini regis. Præterea pro prædicta conuentione, & fine exequendo, liberauit rex Scotiæ domino regi* Dauid *fratrem suum in obsidem, & Comitem Duncanum, & Comitem* Waldeuum, *& Comitem* Gilbertum, *& Comitem de Anegus, &* Richardum *de* Moreuile *constabularium, &* Nes *filium* Willielmi, *&* Richardum Cumin, *&* Walterum Corbet, *&* Walterum Olifard, *&* Iohannem *de Vals, &* Willielmum

de Lindesei, & Philippum de Coleuile / & Philippum de Valuines / & Robertũ Frenbert, & Robertum de Burneuile, & Hugonem Giffard, & Hugonem Ridel, & Walterum de Berkelai / & Willielmum de la Haie / & Willielmum de Mortimer. Quando vero castella reddita fuerint, Willielmus rex Scotiæ, & Dauid frater suus liberabuntur. Comites quidem & barones prænominati vnusquisque postquam liberauerit obsidem suum, scilicet filium legitimum, qui habuerit, & alii nepotes suos, vel propinquiores sibi hæredes & castellis (vt dictum est) redditis liberabuntur. Præterea rex Scotiæ & barones sui prænominati assecurauerunt, quod ipsi bona fide, & sine malo ingenio, & sine occasione facient, vt episcopi & barones & cæteri homines terræ suæ, qui non affuerunt quando rex Scotiæ cum domino rege finiuit eandem legantiam, & fidelitatem domino regi & Henrico filio suo, quam ipsi fecerunt & vt barones & homines, qui affuerunt obsides liberabunt domino regi, de quibus habere voluerit. Præterea Episcopi, Comites & barones conuentionauerunt domino regi, & Henrico filio suo, quod si rex Scotiæ aliquo casu à fidelitate domini regis & filii sui & à conuentione prædicta recesserit, ipsi cum domino rege tenebunt, sicut cum ligio domino suo, contra regem Scotiæ, & contra omnes homines regi inimicantes. Et ipsi sub interdicto ponent terram regis Scotiæ, donec ipse ad fidelitatem domini regis redeat. Prædictam itaque conuentionem firmiter obseruandam, bona fide & sine malo ingenio, domino regi & Henrico filio suo & hæredibus suis, à Willielmo rege Scotiæ, & Dauid fratre suo, & à baronibus suis prædictis, & hæredibus eorum assecurauit ipse rex Scotiæ, & Dauid frater eius, & omnes barones sui prænominati sicut ligii homines domini regis, contra omnem hominem, & Henrici filii sui, salua fidelitate patris sui. His testibus, Richardo Episcopo Abrincensi, & Iohanne Salusbiriensi decano, & Roberto abbate Malmesburiæ, & Radulfo abbate de Mundeburg / & Herberto archidiacono Northamtoniæ, & Waltero de Constantiis, & Rogero capellano regis, & Osberto clerico de Camera, & Richardo filio domini regis Comite Pictauiæ, & Gaufrido filio domini regis Comite Britanniæ & Comite Willielmo de Estsexe / & Hugone Comite Cestriæ, & Richardo de Humezt constabulario, & Comite de Mellent, & Iordano Thessun, & Hũfrido de Boun, & Willielmo de Curci senescallo, & Gilleberto Malet senescallo apud Falesiam. His itaq; recitatis in ecclesia S. Petri Eboraci corã prædictis regibus Angliæ, & Dauid fratre regis Scotiæ, & vniuerso populo, episcopi, Comites & barones, & milites de terra regis Scotiæ iurauerunt domino regi Angliæ, & Henrico filio suo, & hæredibus suis, fidelitatem contra omnem hominem sicut ligiis dominis suis.

Interim Philippus Comes Flandriæ cepit Walterum de Fontanis militem, siquidẽ nobili prosapia ortum, & in armis militaribus præ vniuersis consortibus suis conspicuũ: imponens ei quod illicite cognouerat Comitissam Flandriæ. Prædictus autem Walterus tendens in inficias obtulit purgare innocentiã suam modo quolibet: affirmans quod ipse Comitissam illam nunquam cognouerat, nec vnquam in mente habuit, vt eam cognosceret. Comes vero purgationem aliquam ab eo recipere noluit: sed in furore iræ suæ præcepit, vt ipse fustibus cæsus interficeretur. Ceperũt ergo eum carnifices, & ligatis pedibus & manibus, cum fustibus ceciderunt eum, & semiuiuum suspenderũt illum per pedes, inclinato capite deorsum, in quadam vili cloaca, & sic cloacali fœtore extinctus miserrime vitã finiuit. Tunc Aelismus & cæteri filii prædicti Walteri de Fontanis, & Iakes de Auennis, & cæteri parentes illorum, munitis castellis suis, insurrexerunt in Comitem, & terras suas igne & gladio deuastauerunt. Et sic demum coegerũt illum, satisfacere illis de morte prædicti Walteri de Fontanis. Eodem anno Richardus Comes Pictauiæ filius Henrici regis Angliæ, obsedit castellonium supra Agiens, quod Arnoldus de Boiuile cõtra eum munierat, nec reddere voluit. Et paratis ibi machinis suis bellicis, infra duos menses cepit, & 30. milites in eo, & in manu sua retinuit. Eodem anno Henricus rex pater magnum * congregauit concilium apud Windeshores in octauis festi S. Michaelis: præsentib. rege filio, & Richardo Cantuariensi archiepiscopo, & episcopis Angliæ; & coram Laurentio Dublenensi archiepiscopo, præsentibus etiam Comitibus & Baronibus Angliæ. In quo concilio Catholicus Tuamensis archiepiscopus, & Cantordis abbas S. Brandani, & magister Laurentius Cancellarius Roderici regis Conactensis, hunc finem & concordiam subscriptã fecerunt cum domino rege patre, ex parte Roderici regis Conactæ.

* al. celebrauit

Hic est finis, & concordia, quæ facta fuit apud Windeshores in octauis S. Michaelis, anno gratiæ millesimo centesimo septuagesimo quinto, inter dominũ regem Angliæ Henricum filium Matildis imperatricis & Rodericum regem Conactæ per Catholicum Tuamensem archiepiscopum & abbatem Cantordem sancti Brandani, & magistrum Laurentium cancellarium regis Conactæ. Scilicet quod rex Angliæ cõcedit prædicto Roderico ligio homini suo, regi Conactæ, quamdiu ei fideliter seruiet, vt sit rex sub eo paratus ad seruitium suũ, sicut homo suus, & vt teneat terram suam ita bene, & in pace sicut tenuit antequã dominus rex Angliæ intraret Hyberniam, reddendo ei tributum, & totam aliam terram & habita-

habitatores terræ habeat ſub ſe, & iuſtitiet vt tributum regi Angliæ integre perſoluant, & per manum eius ſua iura ſibi conſeruent, & illi qui modo tenent, teneant in pace quamdiu manſerint in fidelitate Regis Angliæ, & ei fideliter & integre perſoluerint tributum & alia iura ſua, quæ ei debent per manum Regis Conactæ, ſaluo in omnibus iure & honore domini Regis Angliæ & ſuo. Et ſi qui ex eis Regi Angliæ & ei rebelles fuerint, & tributum & alia iura Regis Angliæ per manum ſuam ſoluere noluerint, & à fidelitate Regis Angliæ receſſerunt, ipſe eos iuſtitiet & amoueat. Et ſi eos per ſe iuſtitiare non poterit, conſtabularius Regis Angliæ & familia ſua de terra illa, iuuabunt eum ad hoc faciendum cum ab ipſo fuerint requiſiti, & ipſi viderint quod neceſſe fuerit. Et propter hunc finem: reddit prædictus rex Conactæ domino Angliæ tributum ſingulis annis ſcilicet, de ſingulis decem animalibus vnum corium placabile mercatoribus, tam de tota terra ſua, quam de aliena. Excepto quod de terris illis, quas Dominus Rex Angliæ retinuit in Dominio ſuo, & in Dominio baronum ſuorum, nihil ſe intromittet, ſcilicet Diuilina cum pertinentiis ſuis, & *Nida* cum omnibus pertinentiis ſuis, ſicut vnquam Marchat *Vamailet blachlin* eam melius & plenius tenuit, aut aliqui, qui eam de eo tenuerunt. Et excepta Waſefordia, cum omnibus pertinentiis ſuis, ſcilicet cum tota Lagenia. Et excepta Waterfordia, cum tota terra illa quæ eſt à Waterforde vſq; ad Duncaruan / ita quod Dunecaruan ſit cum omnibus pertinentiis ſuis infra terram illam. Et ſi Hybernenſes, qui aufugerunt redire voluerint ad terram baronum Regis Angliæ, redeant in pace, reddendo tributum prædictum, quod alii reddunt, vel faciendo antiqua ſeruitia, quæ facere ſolebant pro terris ſuis. Et hoc ſit in arbitrio & voluntate dominorum ſuorum. Et ſi aliqui eorum redire noluerint ad dominum eorum Regem Conactæ, ipſe cogat eos redire ad terram ſuam, vt ibi remaneant & pacem habeant, & Rex Conactæ accipiat obſides, ab omnibus, quos ei commiſit dominus Rex Angliæ, ad voluntatem Domini Regis & ſuam. & ipſe dabit obſides ad voluntatem domini Regis Angliæ, illos vel alios, & ipſi ſeruient Domino Regi de canibus & auibus ſuis ſingulis annis, de præſentis ſuis. Et nullum omnino de quacunq; terra Domini Regis ſit, retinebunt contra voluntatem & mandatum domini Regis. His teſtibus: *Richardo* Epiſcopo Wintoniæ ; *Gaufrido* Epiſcopo Elienſi : *Laurentio* Diuilinienſi Archiepiſcopo, *Gaufrido*, *& Nicholao*, *& Rogero*, capellanis Regis; *Willielmo* Comite de Eſtſexe, *Richardo* de Luci, *Gaufrido* de Pertico, *Reginaldo* de Cortinea & aliis multis. In eodem vero concilio dedit Rex Angliæ magiſtro *Auguſtino* Hybernenſi Epiſcopatum Waterfordiæ, qui tunc vacabat in Hybernia. Et miſit eum in Hyberniam cum *Laurentio* Diueliniæ Archiepiſcopo, ad conſecrandum à *Donato* Caſſelenſi Archiepiſcopo. Eodem anno extitit in Anglia & in regionibus adiacentibus peſtifera hominum mortalitas, ita vt plæriſq; diebus ſeptem vel octo mortuorum cadauera deferebantur ad ſepeliendum. Et ſtatim poſt illam peſtiferam mortalitatem, ſecuta eſt dira fames. Eodem anno, paulo ante feſtum omnium ſanctorum, applicuit in Anglia quidam Cardinalis nomine *Hugezun*, Apoſtolicæ ſedis legatus, pro quo Dominus Rex Romam miſerat. Et inuenit dominum Regem apud Wintoniam, & dominus Rex venit ei obuiam, & *Henricus* filius eius cum eo, & eum cum debito honore ſuſceperunt. Et dominus Rex per aliquot dies moram faciens apud Wintoniam, diutiſſime tractauit de pace facienda inter *Rogerum* Eboracenſem Archiepiſcopum, & *Richardum* Cantuarienſem Archiepiſcopum, & de Capella Sancti *Oſwaldi* Glouceſtriæ, & de cruce Archiepiſcopi Eboracenſis portanda. Et tandem per conſilium Regis inter prædictos Archiepiſcopos in hunc modum conuenit. Quod ſcilicet Archiepiſcopus Cantuarienſis quietam clamauit Archiepiſcopo Eboracenſi, & liberam ab omni iuriſdictione ſua, capellam Sancti *Oſwaldi* Glouceſtriæ, ſicut Dominicam capellam domini Regis. Et abſoluit clericos Eboracenſis Archiepiſcopi, quos excommunicauerat. Et de cruce portanda, & aliis controuerſiis, quæ inter Eccleſias ſuas erant, ſtarent iudicio Rothomagenſis Archiepiſcopi, & aliorum vicinorum Epiſcoporum de regno Franciæ. Et quod ſic pacem inter ſe haberent per quinquennium: ita quod neuter illorum alteri malum vel damnum quæreret donec controuerſia illa determinata eſſet, & ad debitum finem perducta, per prædictum Archiepiſcopum & alios Epiſcopos. Prædictus autem *Hugezun* Cardinalis, & Apoſtolicæ ſedis Legatus, dedit domino Regi licentiam implacitandi clericos Regni ſui, de foreſtis ſuis, & de captione venationis. Eodem anno *Richardus* Cantuarienſis Archiepiſcopus depoſuit *Willielmum* de Walteruile / Abbatem Sancti *Petri* de Burgo, pro eo quod ipſe violenta manu, & armata, clauſtrum ſuum infregerat, & reliquias ſanctorum vna cum brachio Sancti *Oſwaldi* Regis & martyris aſportare volebat. In quorum defenſione Monachi & miniſtri Eccleſiæ quidam vulnerati, & quidam interfecti

sunt. Huius tamen depositionis summa, & principalis causa fuit, quod dominus Rex eum oderat propter *Walterum* de Walteruile fratrem suum, quem ipse cum cæteris inimicis Regis receptauerat tempore hostilitatis. Eodem anno obiit *Reginaldus* Comes Cornubiæ, auunculus Regis, apud Certesie/ & sepultus est apud Redinges.

Regnum in 6. partes diuisum.

Anno gratiæ millesimo centesimo septuagesimo sexto, Qui erat annus vicesimus secundus Regni Regis *Henrici* filii *Matildis* Imperatricis, Idem Rex & Rex *Henricus* filius suus fuerunt in festo Natalis domini apud Windeshores. Eodem die, prædictus *Hugezun* tituli Sancti *Michaelis* de Petra Leonis diaconus Cardinalis & Apostolicæ sedis Legatus, fuit apud Eboracum cum *Rogero* Eboracensi Archiepiscopo. Post natale domini in festo conuersionis sancti *Pauli* venit dominus Rex pater vsq; Notingam / & ibi celebrauit magnum concilium, de statutis regni sui, & coram Rege filio suo, & coram Archiepiscopis, Episcopis, Comitibus, & baronibus regni sui communi omnium concilio diuisit regnum suum in sex partes; per quarum singulas, tres iustitiarios itinerantes constituit, quorum nomina hæc sunt.

1	*Hugo* de Cressi *Walterus* filius *Roberti* *Robertus Mantel*	Norfolc. Sutfolc. Cantebrigesire. Huntedunesire. Bedefordesire. Bukinhamsire. Essexe. Herteforddesire.
2	*Hugo* de Gundeuilla *Willielmus* filius *Radulfi* *Willielmus Basset*	Lincolnesire. Notingamsire. Derebisire. Staffordesire. Warwikesire. Northamtesire. Leicestresire.
3	*Robertus* filius Bernardi *Richardus Giffard* *Rogerus* filius *Reinfrai*	Kent. Surrie. Suthantesire. Suthsexa. Berkesire. Oxenefordsire.
4	*Willielmus* filius *Stephani* *Bertam* de Verdun *Turstani* filius *Simonis*	Herefordesire. Gloucestersire. Wircestersire. Salopesire.
5	*Radulfus* filius *Stephani* *Willielmus Ruffus* *Gillebertus Pipard*	Wiltesire. Dorsete. Sumersete. Deuonia. Cornubia.
6	*Robertus* de Wals *Radulfus de* Glanuile *Robertus Pikenot*	Euerwikesire. Richemundesire. Loncastre. Coplande. Westmerilande. Northumberlande. Cumberlande.

Et postea fecit Dominus rex omnes prædictos iusticiarios iurare supra sacrosancta Euangelia, quod ipsi bona fide, & sine malo ingenio has subscriptas assisas custodirent, & inuiolabiliter ab hominibus regni facerent custodiri.

ASSISAE

ASSISAE HENRICI REGIS, FACTAE *apud Clarendum, & renouatæ apud* Northamtune.

SI quis retatus fuerit coram iustitiis Domini Regis, de murdro, vel latrocinio, vel roberia, vel receptatione hominum tale facientium, vel de falsoneria, vel iniqua combustione, per sacramentū duodecim militum de hundredo, & si milites nō adfuerint per sacramentum duodecim liberorum & legalium hominum, & per sacramentum quatuor hominum de vnaquaq; villa hundredi, eat ad iudicium aquæ: & si perierit alterum pedem amittat. & apud Northamtune additum est pro rigore iustitiæ, quod dexterum similiter pugnum cū pede amittat, & regnum abiuret & infra quadraginta dies à regno exulet. Et si ad aquam mundus fuerit, inueniat plegios, & remaneat in regno, nisi retatus fuerit de murdro, vel aliqua turpi felonia per commune Comitatus & legalium militum patrię. de quo si prædicto modo retatus fuerit, quamuis ad aquam mundus fuerit nihilominus infra quadraginta dies à regno exeat, & catalla sua secum asportet, saluo iure dominorum suorum, & regnum abiuret in misericordia Domini Regis. Hæc autem assisa attenebit à tempore, quo assisa facta fuit apud Clarendum, continue vsq; ad hoc tempus, & à modo quamdiu domino regi placuerit, in murdro, & proditione & iniqua combustione, & in omnibus prædictis, nisi in minutis furtis & roberiis, quæ factæ fuerant tempore guerræ, sicut de equis, & bobus, & minoribus rebus. Nulli liceat neq; in burgo, neq; in villa hospitali, aliquem extraneum, vltra vnam noctem in domo sua, quem ad rectum habere noluerit, nisi hospitatus ille essonium rationabile habuerit, quod hospes domus monstret vicinis suis, & cum recesserit coram vicinis recedet, & per diem.

Si quis saisitus fuerit de murdro, vel de latrocinio, vel roberia, vel falsoneria, & inde sit cognoscens, vel de aliqua alia felonia, quam fecerit coram præposito hundredi vel burgi, & coram legalibus hominibus, id postea coram iustitiis negare non poterit. Et si idem sine saisina coram eis aliquid huiusmodi recognouerit, hoc simul coram iustitiis negare non poterit.

Si quis obierit francus tenens, hæredes ipsius remaneant in tali saisina qualem pater suus habuit die, qua fuit viuus & mortuus, de feodo suo & catalla sua habeant, vnde faciant & diuisam defuncti & dominum suum postea requirant, & ei faciant de releuio & aliis, quæ eis facere debent de feodo suo. Et si hæres fuerit infra ætatem dominus feodi recipiat homagium suum, & habeat in custodia illum, quamdiu debuerit, alii domini si plures fuerint homagium eius recipiant, & ipse faciat eis, quod facere debuerit. Et vxor defuncti habeat dotem suam, & partem de catellis eius, quæ eam contingit. Et si dominus feodi, negat hæredibus defuncti saisinam eiusdem feodi, quam exigunt Iusticiarii domini regis faciant inde fieri recognitionem per duodecim legales homines qualem saisinam defunctus inde habuit die qua fuit viuus & mortuus. Et sicut recognitum fuerit, ita hæredibus eius restituant. Et si quis contra hoc fecerit, & inde attaintus fuerit, remaneat in misericordia regis.

Iustitiæ domini regis faciant fieri recognitionem de dissaisinis factis super assisam à tēpore, quo dominus Rex venit in Angliam proximo post pacem factam inter ipsum & regem filium suum.

Iustitię capiant fidelitates domini regis infra clausum Pascha & ad vltimum infra clausum Pentecostæ ab omnibus videlicet Comitibus, baronibus, militibus, & libere tenentibus, & etiam rusticis, qui in regno manere voluerint, & qui facere noluerit fidelitatem, tanquam inimicus domini regis capiatur. Habent etiam iustitiæ præcipere, quod omnes illi, qui nondum fecerunt homagium & ligantiam domino regi, quod ad terminum quē eis nominabunt, veniant, & faciant Regi homagium & ligantiam sicut ligio domino.

Iustitiæ faciant omnes iustitias & rectitudines spectantes ad dominum regem, & ad coronam suam, per breue domini Regis vel illorum qui in loco eius erunt de feodo dimidii militis & infra: nisi tam grandis sit querela quod non possit deduci sine Domino Rege, vel talis quam iustitiæ ei reponent pro dubitatione sua, vel ad illos, qui in loco eius erunt. intendant tamen pro posse suo ad commodum domini regis faciendum. Faciant etiam assisam de latronibus iniquis & malefactoribus terræ, quæ assisa est per consilium Regis, filii sui, & hominum suorum, per quos ituri sunt Comitatus. Item Iustitiæ prouideant, quod castella diruta prorsus diruantur & diruenda bene prosternantur. Et nisi hoc fecerint dominus rex iudicium curiæ suæ de eis habere voluerit sicut de contemptoribus præcepti sui.

Iustitiæ inquirant de excaetis, de Ecclesiis, de terris, de fœminis, quæ sunt de donatione domini regis.

Balliui domini regis respondeant ad Scaccarium, tam de assiso reditu, quam de omnibus perquisitionibus suis, quas faciunt in bailliis suis: exceptis illis, quæ pertinent ad Vicecomitatum.

Iustitiæ inquirant de custodiis castellorum, & qui, & quantum, & vbi eas debeant, & postea mandent domino Regi.

Latro, ex quo capitur, vicecomiti tradatur ad custodiendum: & si vicecomes absens fuerit, ducatur ad proximum castellanum, & ipse illum custodiat, donec illum liberet vicecomiti.

Iustitiæ faciant quærere per consuetudinem terræ illos, qui à regno recesserunt; & nisi redire voluerint infra terminum nominatum, & stare ad rectum in curia Domini Regis, postea vthlagentur, & nomina vthlagorum afferantur ad Pascha, & ad festum sancti *Michaelis*, ad Scaccarium, & exinde mittantur domino Regi.

Ad prædictum vero concilium apud Northamtune celebratum, venit *Willielmus* Rex Scottorum per mandatum Domini Regis, adducens secum *Richardum* Episcopum sancti *Andreæ*, *& Iocelinum* Episcopum de Glascou, *& Richardum* Episcopum de Dunkelden, *& Christianum* Episcopum de Candida casa, & *Andream* Episcopum de Catenesse, *& Simonem* de Toum Episcopum de Mureuia, & cæteros Episcopos, & abbates & priores regni sui. Qui cum coram domino Rege Angliæ conuenissent, præcepit iis dominus Rex, per fidem, quam ei debebant, & fidelitatis sacramentum, quod ei fecerant, vt eandem subiectionem facerent Anglicanæ Ecclesiæ, quam facere debebant, & solebant tempore regum Angliæ prædecessorum * meorum. Cui responderunt, quod ipsi nunquam subiectionẽ fecerant Anglicanæ Ecclesiæ, nec facere debent. Ad hoc autem respondit *Rogerus* Eboracensis Archiepiscopus: affirmans q; Glascuenses Episcopi & Episcopi Candidæ Casæ subiecti fuerant Eboracensi Ecclesiæ tempore Archiepiscoporum prædecessorum suorum. Et super hæc priuilegia Romanorum pontificum sufficienter instructa demonstrauit. Ad quod *Iocelinus* Glascuensis Episcopus respondit. Glascuensis Ecclesia specialis filia est Romanæ Ecclesiæ, & ab omni subiectione Archiepiscoporum, siue Episcoporum, exempta: & si Eboracensis Ecclesia aliquo tempore dominationem habuit in Ecclesia Glascuensi, constat illam demeruisse aliquam de cætero in ea habere dominationem. Et quia *Richardus* Cantuariensis Archiepiscopus nitebatur, vt Ecclesia Scotica Cantuariensi subiiceretur Ecclesiæ, effecit aduersus Regem Angliæ, quod ipse permisit Episcopos Scotiæ in terras suas redire, nulla subiectione facta Anglicanæ Ecclesiæ. Eodem anno, in medio Quadragesimæ supradictus *Hugezun* tituli Sancti *Michaelis* de Petra leonis Cardinalis & Apostolicæ sedis Legatus, Londonias venit celebraturus concilium. Et conuenientibus ibidem in vnum Cantuariensi, & Eboracensi Archiepiscopis, & omnibus Episcopis & Abbatibus Angliæ, & clero multo; prædictus Cardinalis sedit cathedratus apud Westmonasterium in capella Monachorum infirmorum, & Episcopi & abbates cum illo, vnusquisque in loco suo secundum ordinem & dignitatem suam. Sed inter Cantuariensem & Eboracensem Archiepiscopos orta est contentio, quis illorum sederet à dextris Cardinalis. Et cum Eboracensis Archiepiscopus ibi sedere vellet, seruientes Domini Cantuariensis irruerunt in eum & proiecerunt in terram, & pedibus suis conculcauerunt, & cappam suam fregerunt. Et sic dispersi sunt, & Cardinalis fugit, & abscondit se à facie illorum, & ita impeditum est, quod nullum tenuit concilium: Sed factis appellationibus hinc & inde ad summum pontificem, vterque illorum conquestus est Domino Regi de iniuriis sibi factis. Eodem anno, in solennitate Paschali fuit Rex pater apud Wintoniam, & Rex filius, & *Richardus* Comes Pictauiæ, & *Gaufridus* Comes Brittanniæ filii Domini Regis fuerunt ibi cum illo. Post Pascha vero *Henricus* Rex filius, & *Richardus* Comes Pictauiæ, & *Gaufredus* Comes Brittanniæ per licentiam Regis patris sui, transfretauerunt de Anglia in Normanniam. Et statim cum *Richardus* Comes Pictauiæ in Pictauiam venisset, magnum congregauit exercitum, & commisit prælium cum Braibancenis, inter sanctum *Megrinum*, & Butevile, & eos deuicit. Deinde debellauit *Haimericum* Vicecomitem de Limoges, pro eo, quod ipse pacem suam fregerat. Deinde obsedit castellum, quod vocatur Aessa, & cepit illud, & quadraginta milites in eo. Deinde obsedit ciuitatẽ de Limoges & cepit; deinde venit Pictauium in occursum regis fratris sui, qui illuc in adiutoriũ ipsius venit; & ipsi obsederunt nouum castellum & ceperunt. Quo capto, Rex frater eius cum eo diutius moram facere noluit; sed prauo vsus consilio ab eo recessit. *Richardus* vero Comes Pictauiæ obsedit Mulinowe, castellum Vicecomitis de Engolismo, & cepit. *Willielmum Tailefer* quoq; Comitem de Engolismo, & *Bugerum* filium eius, *& Haimarum* Vicecomitẽ de Limoges, & Vicecomitem de Vendadur, & Vicecomi-

al. fuerũ.

comitem de Cambanais cepit in eo. Et Comes de Engolismo tradidit Comiti Pictauiæ castellum de Buteuile/& castellum de Archiac/& castellum de Muntimac/& castellum de Lachese/& castellum de Melpis. Rex vero filius cum in reditu suo Pictauim veniret, cepit *Adam* de Chirchedune/Vicecancellarium suum, clericum videlicet *Gaufridi* præpositi Beuerlaci, Cancellarii regis filii, & fecit eum fustibus cædi, imponens illi, quod ille secreta sua detexerat regi patri suo: & flagellatum duci fecit nudum per plateas ciuitatis Pictauis fusticando, & sub voce præconia clamando. Sic debet dehonestari, qui secreta domini sui detegit. Eodem anno venerunt in Angliam nuntii *Willielmi* regis Siciliæ, videlicet Episcopus Traiocensis, & electus Capuæ, & Comes Florius ad *Henricum* Regem Angliæ patrem, & petierunt ab eo *Iohannam* filiam suam donari in vxorem *Willielmo* Regi Siciliæ Domino suo. Habito igitur inde consilio Londoniis, Rex pater consilio vniuersorum Episcoporum, Comitum, & baronum regni, concessit Regi Siciliæ filiam suam. Et cum illa concessione præmisit Rex ad Regem Siciliæ Episcopum Troiacensem, & *Iohannem* Nortwicensem Episcopum, & *Parisium* Rofensem Archidiaconum, & *Baldewinum Bolot*, & *Richardum de* Camuile. Et Rex pater interim præparauit *Iohanna* filiæ suæ & itineri suo necessaria. Quibus more debito completis, Rex misit *Iohannam* filiam suam Regi *Willielmo* Siciliæ in vxorem. Quæ cum Panormum veniret in Sicilia, vna cum *AEgidio* Ebroicensi Episcopo, & aliis nuntiis Domini Regis, tota ciuitas eis applausit, & tot & tanta accensa sunt luminaria, vt ciuitas penitus crederetur comburi, & stellarum radii pro fulgore tantorum luminum nullatenus possent comparere. De nocte enim intrauerant ciuitatem Panormum. Ducta est ergo prædicta Regis Angliæ filia, super equum regium, vestibus regalibus insignita, in quoddam palatium, vt ibidem desponsationis & coronationis suæ diem gratius posset expectare. Paucis itaq; lapsis diebus prænominata Regis Angliæ filia desponsata est *Willielmo* Regi Siciliæ, & solemniter coronata Panormi, in capella regia, coram *AEgidio* Ebroicensi Episcopo, & aliis nuntiis regis Angliæ, qui propter hoc missi fuerant. Desponsata itaq; & coronata fuit, die Dominica ante ingressum Septuagesimæ, Idibus Februarii. Et dotata est honorifice de Comitatu Sancti Angeli, & de ciuitate Siponti, & de ciuitate Vestæ, & pluribus aliis tam castellis, quam locis. Vnde Rex Siciliæ fecit ei chartam suam in hac forma.

CHARTA WILLIELMI REGIS SICILIæ, quam fecit Iohannæ filiæ Henrici *Regis Angliæ de dote sua.*

IN nomine patris & filii & spiritus Sancti, Amen. Rerum fœdus, & concordiam humanarum, inter cætera pacis bona ligat fortius & astringit vinculum coniugale; quod & sacramenti altitudine venerandum, & ipsa suæ institutionis est singularitate præclarum, & solemni ab initio mundi & temporis consuetudine celebratum. cuius itaque virtus & forma, quia de diuina institutione traxit originem, nec de peccato induit maculam, nec de longæui serie temporis desuetudinis potuit sentire iacturam. Quinetiam id honoris venerando accessit mysterio, vt maris & fœminę consensus in matrimonium *Christi* & Ecclesiæ teneat sacramentum. Tanti ergo mysterii ratione simul & veneratione inducti, nos *Willielmus* diuina fauente * gratia rex Siciliæ, & ducatus Apuliæ, & principatus Capuæ, *Iohannam* puellam regii excellentiæ sanguinis illustrissimam filiam *Henrici* magnifici regis Anglorum, diuino nutu & fœlici auspicio sacri lege matrimonii, & maritali nobis fœdere copulamus: vt bonum coniugii castæ dilectionis fides exhibeat, vnde nobis in posterum proles regia, Deo donante, succedat, quę diuini gratia muneris virtutũ simul & generis titulo ad regni possit & debeat fastigium sublimari. Quia vero dignum nostra est celsitudine, vt tam nobile ac insigne coniugiũ decenti dodario debeat honorari, per hoc præsens scriptũ damus, & in dodarium concedimus præfatę reginæ charissimæ vxori nostræ Comitatum montis Sancti Angeli, ciuitatem Siponti, & ciuitatem Vestæ, cum omnibus iustis tenementis & pertinentiis earum. In seruitio autem concedimus ei de tenementis Comitis *Godefridi*, Alesine, Peschizam, Bicum, Caprile, Baranum, & Filizum, & omnia alia, quæ idem Comes de honore eiusdem Comitatus montis Sancti Angeli tenere dignoscitur. Concedimus etiam ei similiter in seruitio: *Candelarium* Sanctum clericum, castellum Paganum, Bersentium, & Cagnanum. Insuper concedimus, vt sint de honore ipsius dodarii, Monasterium Sanctæ *Mariæ* de Pulsano, & monasterium Sancti *Iohannis* de Lama, cum omnibus tenementis, quæ ipsa monasteria tenent de honore prædicti Comitatus Sancti Angeli. Ita quidem vt ipsa regina vxor nostra prædicta omnia semper recognoscat, ab hæredibus nostris, nobis nostra ordinatione in regnum succedenti-

al. clementia.

bus, & de omnibus praescriptis tenementis seruitium, prout exigit feodum eorum, integre & illibate iam dictis haeredibus nostris faciat: & maneat semper in eorum fidelitate. Ad huius autem donationis & concessionis nostrae memoriam, & inuiolabile firmamentum: priuilegium praesens per manus *Alexandri* notarii nostri scribi, & bulla aurea nostro Typario impressa, roboratum nostro sigillo, iussimus decorari. In quo familiares nostri & aliae personae praecepto nostro se scripserunt hoc modo.

Ego *Walterus* Panormi Archiepiscopus.
Ego *Alfanus* Capuanus Archiepiscopus.
Ego *Richardus* Syracusanus Episcopus.
Ego *Bartholomaeus* Agrigentinus Episcopus.
Ego *Reginaldus* Barenensis Archiepiscopus.
Ego *Nicolaus* primus Messanensis Archiepiscopus.
Ego *Ruffus* Cosentinus Archiepiscopus.
Ego *Theobaldus* Episcopus Abbas regalis monasterii Sanctae *Mariae* nouae.
Ego *Robertus* Cataniensis Episcopus.
Ego *Wido* Cepheliensis Episcopus.
Ego *Ebias* Troianus electus.
Ego *Iustus* Mazensis Episcopus.
Ego *Robertus* Tricaricensis Episcopus.
Ego *Petrus* Galethanensis Episcopus.
Ego *Iohannes* Potentinus Episcopus.
Ego *Robertus* de Bizino.
Ego *Robertus* Malcuuenant.
Ego *Alexander* Gupillensis.
Ego *Matheus* domini regis vice Cancellarius.
Ego *Robertus* Casertanus Comes.
Ego *Amphusus* Comes Scrulac.
Ego *Iocelinus* Comes Loret.
Ego *Hugo* Comes Cathazarii.
Ego *Richardus* Fundanus Comes admiratus.
Ego *Walterus* de Moac regii Fortunati stolii admiratus.
Ego *Aldewinus* de candida domini regis Senescallus.
Ego *Berardus* gentilis regiae priuatae Maisnede constabularius.
Ego *Richardus* sacri regii palatii Logotheta.
Ego *Bamalis* de monte forti magister iusticiarius.
Ego *Persicus* regiae curiae magister iusticiarius.
Ego *Fredericus* regiae curiae iusticiarius.

Data in vrbe Panormi foelici per manus *Walteri* venerabilis Archiepiscopi Pannormi & *Matthei* regis viceCancellarii, & *Richardi* venerabilis Episcopi Siracusani familiarium domini regis. Anno Dominicae incarnationis millesimo centesimo septuagesimo septimo mense Februarii, indictione decima: regni vero domini nostri *Willielmi* Dei gratia magnifici & gloriosissimi regis Siciliae, Ducatus, Apuliae, & principatus Capuae, Anno vndecimo foeliciter. Amen.

SIGNVM

SIGNVM WILLIELMI REGIS MAGNI SICILIAE.

Eodem anno *Alexander* Papa misit *Viuianum* presbyterũ Cardinalẽ, apostolicæ sedis legatum, in Scotia & in insulis circumiacentibus, & in Hybernia, & in Norewea, ad causas Ecclesiasticas audiendas, & determinandas secundum quod Deus ei administraret. Qui cum in Angliam veniret, dominus rex misit ad eum *Richardum* Wintoniensem, & *Gaufridum* Eliensem episcopos, vt interrogarent eum cuius authoritate ausus erat intrare in regnum suum sine licentia ipsius. His igitur interrogationibus prædictus Cardinalis plurimum territus, de satisfactione iurauit regi, quod ipse nihil ageret in legatione sua cõtra voluntatem ipsius & sic data est ei licentia transeundi vsque in Scottiam. Et dominus rex inuenit conductum & expensas, vsque dum veniret in terram regis Scotiæ. Eodem anno *Gaudefridus* Eliensis episc. calumniatus coram rege à *Rogero* Eboracẽsi Archiepiscopo, quod ipse violentas manus iniecerat in eum, in supradicto consilio, quod *Haggezun* tenere debuit Lundoniis, purgauit innocentiam suam: dicens in verbo veritatis, quod violentas manus in eum non iniecerat. Et hoc idem attestatus est in verbo Domini supradictus Cantuariensis Archiepiscopus. Et sic facti sunt amici *Rogerus* Eboracensis Archiepiscopus, & *Gaufridus* Eliensis episcopus. Et ad instantiam domini regis, Cantuariensis & Eboracensis Archiepiscopi statuerunt inter se inducias per quinquennium, super controuersia, quæ vertebatur inter illos tam de verberatione Eboracensis Archiepiscopi, quam de aliis controuersiis, quæ inter illos & ecclesias suas vertebãtur: supponentes se omnino arbitrio & examini Rothomagensis Archiepiscopi, & episcoporum de regno Franciæ, & iurauerunt quod iudicio illorum starent, & quod neuter illorum alteri malũ interim quæreret vel damnũ. Eodem anno *Petrus* frater *Philippi* Comitis Flãdriæ, qui fuerat electus de *Cambrey*, duxit in vxorem filiam *Odonis* domini Dissodum cum Comitatu de Neuers quę erat vxor *Widonis* de Neuers, sed infra annum obiit sine prole. Eodẽ anno *Willielmus* Comes Gloucestriæ filius *Roberti* Comitis fratris imperatricis, dedit *Iohanni* filio regis Anglię filiam suam in vxorem cum Comitatu Gloucestrię, si prędictam mulierẽ licentia domini Papæ posset sibi in matrimonio copulare. Et pro hac concessione dominus rex Angliæ pater dedit primogenitis filiabus eiusdem Comitis ducentas libratas redditũ in Anglia, videlicet vxori *Amauri* Comitis Ebroicarũ centum libratas & vxori *Richardi* Comitis de Clare centum libratas. Eodem anno *Philippus* frater *Lodowici* regis Francorum Archiepiscopi Remensis obiit, cui successit *Willielmus Senonensis* Archiepisc. facta sedium Archiepiscopalium commutatione, *Alexandri* summi pontificis permissione. Eodem anno dominus rex Angliæ pater dedit *Iohanni* filio suo Hyberniam. Eodẽ anno magister *Iohannes* Saresbiriensis, quondã clericus & familiaris beati *Thomæ* Cantuariẽsis martyris, factus est episcopus Carnothensis. Eodẽ anno obiit *Richardus* Comes de Striguil, quem dominus rex Angliæ iusticiariũ Hyberniæ cõstituerat in cuius loco dominus rex constituit *Willielmũ* filium *Aldelini*, qui saisiuit in manu regis omnes munitiones, quas prædictus Comes

in Hybernia habuit. Eodem anno obiit *Willielmus* Comes de Arundel: cui successit filius eius *Willielmus*. Eodem anno obiit *Willielmus* de Curci iusticiarius Normanniæ; cui successit *Willielmus* filius *Radulfi*. Eodem anno *Fredericus* Romanorum Imperator magnum congregauit exercitum Teutonicorum & Alemannorum: & inter Cumas & Mediolanum prope Securũ cum Longobardis cõmisit prę̃liũ. Quod cum à mane vsq; ad vesperas durasset; cõtigit quod Imperator, amissa maiore parte exercitus sui versus est in fugam, & inter cæteros, quos perdidit, amisit Vexilliferum suum, & alios multos, qui à Longobardis in carcere detenti sunt. Eodem anno dominus rex pater fecit demoliri castellum, & mœnia Leicestriæ, & castellum de Grobi, & castellum de Tresk, & castellum de Malesart, & castellum nouum de Aluertun, & castellũ de Fremingham, & castellum de Bungey, & fere omnia castella Angliæ & Normãniæ, quæ fuerunt contra eum tempore guerrę. Sed castellum de pasci retinuit in manu sua & castellum de Muntsorel sicut suum proprium, quod ei adiuratum fuit per recognitionẽ legalium hominum de Vrsueto. Eodem anno obiit *Radulfus* de dolis in Berria, cuius filiã hæredẽ dominus rex Angliæ pater dedit *Baldwino* de Riuers in vxorem, cum honore castelli *Radulfi*. Eodem anno 16. Cal. Nouẽb. die Dominica, dedicata est Ecclesia canonicorum regularium Cirencestriæ in honore beatæ Dei genetricis *Mariæ*, à *Bartholomæo* Exoniensi episcopo, præsente domino rege patre Angliæ, qui eidem ecclesiæ in dedicatione sua magnos redditus dedit. Eodem anno *Manuel* Constantinopolitanus imperator, habito prælio campestri cum *Soltano* Iconii & illo deuicto, in hac forma scripsit domino regi Angliæ.

EPISTOLA MANVELIS CONSTANTINOPOLITANI Imperat. ad regem Angliæ patrem.

MAnuel in *Christo* Deo fidelis imperator Porfirogenitus, diuinitus coronatus, sublimis, potens, excelsus, semper Augustus, & moderator Romanorũ, *Comnanus*, *Henrico* nobilissimo regi Angliæ, charissimo amico suo, Salutem & omne bonum. Cum imperium nostrum necessarium reputet notificare tibi, vt dilecto amico suo, de omnibus, quæ sibi obueniunt; ideo & de his, quæ nunc acciderunt ei, opportunum iudicauit declarare tuæ voluntati. Igitur à principio coronationis nostræ imperium nostrum aduersus Dei inimicos Persas nostrum odium in corde nutriuit, dum cerneret illos in Christianos gloriari, eleuariq; in nomine Dei & Christianorum dominari regionibus. Quocirca & alio quidẽ tempore indifferẽter inuasit eos, & prout Deus ei cõcessit, sic & fecit. Et quę ab ipso frequenter patrata sunt ad contritionem ipsorum & perditionem, imperium nostrũ * credit nobilitatem tuam non latere. Quoniam autem & nunc maximum exercitum contra eos ducere proposuit, & bellum contra omnẽ Persidem mouere, quia res cogebat. Et non vt voluit multum aliquem apparatum fecit, sicut ei visum est. Veruntamen prout tempus dabat, & rerum status potenter eos inuasit. Collegit ergo circa se imperium nostrum, potentias suas: sed quia carpenta ducebat armorum & machinarum * Paganorum & aliorum instrumentorum conferentium ciuitatum expugnationibus pondera portantia: idcirco nequaquam cum festinatione iter suum agere poterat. Amplius autem dum adhuc propriam regionem peragraret, antequam barbarorum aliquis aduersus nos militaret in bellis aduersarius; ægritudo difficillima, fluxus ventris inuasit nos, qui diffusus per agmina imperii nostri pertransibat, depopulando & interimẽdo multos omni pugnatore grauior. Et hoc malum inualescens maxime nos contriuit. Ex quo vero fines Turcorum inuasimus, bella quidem primum frequentia concrepabant & agmina Turcorum cum exercitibus imperii nostri vndiq; dimicabant. Sed Dei gratia ex toto à nostris in fugam vertebantur barbari. Post vero, vbi ei qui illic adiacet angustiæ loci, quæ à Persis nominatur Cibrilcimam propinquauimus, tot Persarũ turmæ peditum, & equitum, quorum pleræq; ab interioribus partibus Persidis occurrerant in adiutorium contribuliũ suorum, exercitui nostro superuenerũt, quot pene nostrorum excederent numerum. Exercitu itaq; imperii nostri propter viæ omnino angustiam & difficultatẽ, vsq; ad decem milliaria extenso; & cum neq; qui præibant possent postremos defendere, neq; versa vice rursus postremi possent præeuntes iuuare, non mediocriter ab inuicem hos distare accidit. Sane primæ cohortes permultum ab acie imperii nostri diuidebantur, postremum oblitæ, illas non præstolantes. Quoniam igitur Turcorum agmina ex iam factis præliis cognouerant, non conferre sibi à fronte nobis repugnare, loci angustiam bonum subuentorum cum inuenissent, posteriora statuerunt inuadere agmina, quod & fecerunt. Arctissimo igitur vbique loco existente, instabant Barbari vndique à dextris, & à sinistris, & aliunde dimi-

al. sperat

al. Manganorum

dimicantes, & tela quasi imbres super eos descendentia interimebant viros & equos quamplures. Ad hæc itaque imperium nostrum vbi malum superabundabat, reputans secum opportunum iudicabat retro expectare, atque illos, qui illic erant, adiuuare, expectando vtique contra infinita illa Persarum agmina bellum sustinuit. Quanta quidem dum ab his circundaretur, patrauerit, non opus est ad tempus sermonibus retexere; ab illis autem, qui interfuerunt, forsitan discet de his tua nobilitas. Inter hæc tamen existente imperio nostro, & omne belli grauamen in tantum sustinente, postremæ cohortes vniuersæ Græcorum & Latinorum, & reliquorum omnium generum conglobatæ, quæ iaciebantur ab inimicis tela non sustinentes, in pactione vtuntur, & ita violenter ferebantur, dum in adiacentem ibi collem quasi ad propugnaculum festinarent: sed præcedentes impellunt nolentes. Multo autem eleuato puluere, ac perturbante oculos, & neminem permittente videre, quæ circa pedes erant, in præcipitium, quod aderat, profundissimæ vallis alius super alium homines & equi sic incontinenter portari corruerunt, quod alii alios conculcantes ad inuicem interemerunt non ex gregariis tantum, sed ex clarissimis & intimis nostris consanguineis. Quis enim inhibere poterat tantæ multitudinis importabilem impulsum. At vero imperium nostrum tot & tantis consertum barbaris sautians, sautiatumq́; , adeo vt non modicam in eos moueret perturbationem, obstupentes perseuerantiam ipsius, & non remittebatur, bene iuuante Deo campum obtinuit. Neque locum illum scandere aduersarios permisit, in quo dimicauit cum barbaris. Nec quidem equum suum illorũ timore incitauit, celerius aliquando ponere vestigia. Sed congregando omnia agmina sua, & de morte eripiendo ea collocauit circa se; & sic primos attigit, & ordinatim proficiscens ad exercitus suos accessit. Ex tunc igitur videns Soltanus, q; post tanta, quæ acciderant exercitibus nostris, quod imperium nostrum sicut opportunum erat, rem huiusmodi dispensauit, vt ipsum rursum inuaderet: mittens supplicauit imperio nostro, & deprecatoriis vsus est sermonibus, & requisiuit pacem illius, promittẽs omnem imperii nostri adimplere voluntatem, & seruitium suum contra omnem hominem dare, & omnes, qui in regno suo tenebantur, captiuos absoluere, & esse ex toto voluntatis nostræ. Ibidem ergo per duos dies integros, in omni potestate morati sumus, & cognito, q; nihil poterat fieri contra ciuitatem Iconii, perditis testudinibus, & machinis bellicis, eo quod boues cecidissent à telis in modo pluuiæ iactis, qui eas trahebant. Simul autem eo q; & vniuersa animalia nostra irruente in illa difficillima ægritudine laborabant, suscepit Soltani deprecationem & fœdera & iuramenta peracta sub vexillis nostris, pacem suam ei dedit. Inde ingressum imperium nostrum in regionem suam regreditur, tribulationem habens non mediocrem supra his, quos perdidit, consanguineis, maximas tamen Deo gratias agens, qui per suam bonitatem, & nunc ipsum honorauit. Gratum autem habuimus, q; quosdam nobilitatis tuæ principes accidit interesse nobiscũ, qui narrabunt, de omnibus, quæ acciderant, tuæ voluntati seriem. Cæterum autem licet contristati simus propter illos, qui ceciderunt: opportunum tamen duximus de omnibus, quæ acciderant, declarare tibi, vt dilecto amico nostro, & vt per multum coniuncto imperio nostro per puerorum nostrorum intimam consanguinitatem. Vale. Data mense Nouembris indictione decima.

Eodem anno *Henricus* rex Angliæ filius *Matildis* imperatricis dedit *Alenor* filiam suam *Aldefonso* regi Castellæ in vxorem. Eodẽ anno *Gillebertus* filius *Fergus* princeps Galwanorum, qui *Vthredum* fratrem suum consanguineum *Henrici* regis Angliæ interimere fecerat, venit in Angliam in conductu *Willielmi* regis Scottorum, & deuenit homo *Henrici* regis patris, & fidelitatem ei iurauit contra omnes homines. Et pro amore eius habendo, dedit ei mille marcas argenti, & *Dunicanum* filium suum in obsidem de pace seruãda. Eodem anno *Henricus* rex Angliæ pater saisiuit in manu sua omnia castella Angliȩ, & Normanniæ, tam episcoporũ quam Comitum & Baronum, & custodes suos in iis posuit. Eodem anno *Petrus* Prior de Wenlocke factus est episcopus S. *Dauid* in Wallia. Eodem anno damnata est Arriana hæresis, quæ fere totam prouinciam Tolosanam fœdauerat coram Archiepiscopis, & Episcopis & aliis religiosis viris, & honestis subscriptis.

HAERESIS ARRIANA, EIVSQVE DAMNATIO.

ERant itaque in prouincia Tolosana quidam hæretici, qui se appellari faciebant bonos homines, quos manu tenebãt milites de Lumbertio, proponẽtes, & docentes populũ contra fidem Christianã: dicentes etiam quod non recipiebant legem *Moisi*, neq; Prophetas, neq; Psalmos, neque vetus testamentum, neque doctores noui testamenti, nisi solum-

modo euangelia, & epistolas *Pauli*, & septem Canonicas epistolas, & Actus Apostolorum, & Apocalypsim. Et interrogati de fide sua, & de baptismo paruulorum, & si saluabantur per baptismum, & de corpore & sanguine Domini vbi consecrabatur, vel per quos, & qui sumebant, & si magis vel melius consecrabatur per bonum quam per malum; & de matrimonio, si poterant saluari, si carnaliter iungebantur vir & mulier. Responderunt, quod de fide sua, & de baptismo paruulorum non dicerent, neque dicere cogebantur. De corpore & sanguine Domini dicebant, quod qui digne sumebat saluabatur; & qui indigne, adquirebat sibi damnationem. De matrimonio autem dicebant, quod vir & mulier iungebantur propter luxuriam & fornicationem vitandam, sicut dicit *Paulus*. Dixerunt etiam multa non interrogati, quod non debebant iurare omnino per aliquod iuramentum, sicut dicebat *Ioannes* in Euangelio, & *Iacobus* in epistola sua. Dixerunt etiam quod *Paulus* prædicebat, quod essent ordinandi in ecclesia episcopi & presbyteri, & si tales non ordinabantur, quales præcipiebat, non essent episcopi nec presbyteri, sed lupi rapaces, hypocritæ, & seductores, amantes salutationes in foro, primas cathedras, & primos accubitus in cœnis, volentes vocari Rabbi, contra præceptum *Christi*; ferentes albas & candidas vestes, gestantes in digitis aureos annulos, & gemmatos, q; non præcipit magister eorum. Et idcirco quia tales episcopi & presbyteri erant, quales fuerunt presbyteri, qui tradiderũt *Iesum*, non debebant illis obedire, quia mali erant. Auditis itaque vtrinq; allegationibus coram *Girardo* Albiensi episcopo, electis etiam & statutis iudicibus ab vtraq; parte, & cõsentientibus, & assidentibus præfato episcopo *Girardo* Albiensi, & *Rogero* Castrensi abbate, & *Petro* abbate Ardurellensi, & abbate de Candilio, & *Arnaldo* Narbone, in præsentia bonorũ virorum tam prelatorũ & clericorum, quam laicorum, viz. domini *Petri* Narbonensis Archiepiscopi, atq; aliorum episcoporũ & abbatum, Archidiaconorũ, necnon & Comitũ, & virorum potentum numero viginti illius prouinciæ, & fere totius populi Albię, & Lumberci. Contra quæ prædicti hæretici proponebant, & inductæ sunt noui testamenti multæ autoritates à domino *Petro* Narbonensi Archiepiscopo, & a Neumacensi episcopo, & à *Petro* Ceudracensi abbate, & abbate de fonte frigido. Præfati enim hæretici nolebant recipere iudicium nisi per nouum testamẽtum. Talem ergo definitiuam sententiam ex nouo testamento protulit Lugdonensis episcopus coram omnibus prædictis, facto à cunctis silentio. Ego *Gilebertus* Lugdonensis episcopus, ex mandato Albiensis episcopi, & assessorum eius, iudico istos esse hæreticos, & damno sententiam *Oliuerii*, & sociorum eius vbicunque sunt. Et hoc iudicamus per nouum testamentum. In primo capitulo damnamus & iudicamus hæreticos esse. Lex enim recipienda est per Euangelium, & qui legem non recipit Dominum *Iesum Christum* non credit, ipse enim in euangelio dicit, *Si crederetis Moysi, &c.* Et iterum, *Non veni legem soluere, sed adimplere.* Et iterum, *Oportet impleri, quæ scripta sunt in lege, & prophetis, & psalmis de me, &c. Et incipiens à* Moyse *interpretabatur illis scripturas, &c.* Quare autem interpretabatur scripturas, & quare dabat doctrinam de lege & prophetis, nisi quia volebat vt legem & prophetas reciperent: & vt confirmarẽtur in fide per legem & prophetas. Multa etiam Dominus *Iesus* inducebat de lege & Prophetis & Psalmis, quod quidem bonus magister non fecisset, nisi lex & Prophetæ, & Psalmi recipiendi essent. Ostendit etiam factis legem esse bonam, quia circumcisus est, & in templo præsentatus, & hostia pro eo oblata secundum legem *Moysi*. Et ipse vt scriptum est ascendit ad diem festum. In transfiguratione qua *Moyses*, & *Elias* prophetæ apparuerunt, perhibentes ei testimonium. Conuincimus etiam eos per epistolas, ait enim *Paulus*. *Quæcunq; scripta sunt, ad nostram doctrinam scripta sunt*, &c. Et iterum, *Omnis scriptura diuinitus inspirata*, &c. Et iterum, *Nihil extra dico quam ea quæ locuti sunt propheta futura esse.* Et *Petrus*, *Habemus firmiorem propheticum sermonem*, &c. Quod etiam doctores recipiendi sunt, testatur *Paulus*. *Quosdam quidem posuit Deus in ecclesia doctores*, &c. *Paulus* etiam inducit legis exemplum: dicens, *Maledictus omnis, qui non permanet in omni verbo legis.* Et tam ipse quam cæteri Apostoli multa inducunt testimonia de lege & prophetis, & psalmis. Quod quidem non fecissent, si eorum dicta recipienda non essent. Confessi sunt etiam isti hæretici se recipere *Moysen* & prophetas & psalmos, in his tantum testimoniis, quæ inducuntur à *Iesu* & Apostolis, & non aliis. Non enim dicimus, quod si instrumentum, vel scriptum testimonium, in aliqua parte sui creditur, debet totum credi, vel in nulla parte sui recipi.

In secundo capitulo conuincimus istos & iudicamus hæreticos esse, authoritatibus noui testamenti. Dicimus enim quod fidem catholicam non habet, qui eam non confitetur, quando interrogatur, vel fides periclitatur. Vnde dominus in actibus Apostolorũ ad *Ananiam* de *Paulo* dicit, *Vas electionis est mihi, vt portet nomen meum*, &c. Item dominus de Centurione, *Non inueni tantam fidem in Israel.* Cum fuisset etiam Apostolis denunciatũ, ne loque-

loquerētur in nomine *Iesu Christi*, confidenter dicit *Petrus*, Oportet nos obedire Deo magis quam hominibus, &c. Interrogatus quis de fide *Iesu Christi* respondere debet, sicut fecit *Petrus*. Interrogatus enim à Domino, quem dicunt homines esse filium hominis? Respondit, *Tu es Christus filius Dei viui.* Interrogatus quoq; cœcus illuminatus à Domino, si credat in filium Dei, respondit, *Credo Domine*, Interrogata autem a Domino *Martha*, credis hoc, ait illi; *Vtiq; Domine; ego credidi, quia tu es* Christus *filius Dei viui, qui in hūc mundum venisti.* Item Apostolus, *Corde creditur ad iustitiam; ore autem confessio fit ad salutem.* Item *Petrus* in fine epistolæ suæ ait, melius enim traduntur memoriæ, quæ in fine sermonum dicuntur. Dominum *Iesum Christum* sanctificare in cordibus vestris, &c. Isti etiam hæretici iactabant se non mentiri, nos autem dicimus, quia plane mentiuntur. Est enim fraus in tacendo & in dicendo. Vnde *Paulus* confidenter in faciem restitit *Petro*, quia circumcidebat. Visum enim fuerat *Paulo* quod veritatem euangelii non annunciaret: quia aliud præcipiebat quam credebat. Veritas enim constat in tribus, in corde, & ore, & opere. Veraciter enim dicit qui voluntatem suam sono vocis enunciat, & qui corde tenet, ore fatetur, & operibus exequitur.

In tertio autem capitulo conuincimus istos & iudicamus hæreticos esse, noui Testamenti authoritatibus. Dicimus enim quod Deus vult omnem hominem saluum fieri, &c. Nec *Christus* pro omnibus esset crucifixus, si tantum saluarētur maiores, qui originali peccato actualia peccata addiderunt, & si infantes non saluarentur, quos Deus creauerat & formauerat ad imaginem & similitudinem suam, qui nullum forte peccatum fecerant, sed tamen originale contraxerunt. Baptisma enim omnibus generaliter est traditum, tam maioribus quam minoribus, sicut ait Dominus discipulis. *Ite, docete, omnes gētes, baptizantes eos, In nomine patris, & filii, & spiritus sancti.* Et iterum, *Nisi quis renatus fuerit ex aqua & spiritu sancto*, &c. Et iterum Dominus: *Sinite paruulos venire ad me.* Quod quidem duplici dicit ex causa. Scilicet, vt qui saluari volunt malitia & dolo paruuli sint, & iidem simplices, sicut ipse ait: nisi efficiamini sicut paruulus iste, &c. Et idem dicit, ne Apostoli eorumq; sequaces super peruulis baptizandis vnquam dubitarent. Bàptisma enim successit in locum circumcisionis, q̄ quidē p̄cepta erat in maioribus, & in infantibus. Et baptisma est generalius & plenius, quia masculini & fœminæ baptizantur, & gratiæ ibi præstantur. Si autem cum fide saluantur infantes, cum ipsi fidem non habeant, sine qua impossibile est placere Deo, dicimus quia fide ecclesiæ, vel fide patrinorum, sicut paralyticus est curatus fide offerentium & per tegulas submittētium eum. Et filius reguli, & filia Cananeæ, saluati sunt eadem hora, qua regulus & Cananea crediderunt. Dicimus enim quod baptisma debet celebrari in ecclesia & per ministros ecclesię nisi aliter necessitas vrgeat. Vnde dicit *Paulus*. Qui idoneos nos fecit ministros noui testamenti.

In quarto capitulo conuincimus & iudicamus istos hæreticos esse, noui testamenti authoritatibus. Quia dominicum corpus non consecratur nisi per sacerdotem, siue bonus sit siue malus. Per verba enim sacra, quæ dixit saluator in cœna, scilicet, *Hoc est corpus meum, & hic est sanguis meus*, consecratur & conficitur Dominicum corpus. Sicut enim imperatoris, vel regis Franciæ, vel alicuius potentis nuncius, non corrumpit nec vilificat sui abiectione vel pannositate quod dicit: sic verba domini non variantur nec maculantur. Et sicut solis radius transiens per Cloacas maculam non contrahit, nec fœtorem: Vel sicut aqua pura & nitida transit ad arriolas per canales luteos aut sordidos vel limosos: sic verba Dominica non sordidantur, nec melius nec nitidius per bonum quam per malum proferuntur. Quoniam apud Deum non est transmutatio nec vicissitudinis obūbratio. Quod autem Dominicum corpus* celebrari non debeat nisi in Ecclesia, *Paulus* ait: Aut Ecclesiam Dei contemnitis. Numquid domos non habetis ad manducandum. Item *Paulus* ad *Titum*. Oportet te conuersari in domo Dei, quæ est Ecclesia Dei viui, columna & firmamentum veritatis. Omnes etiam fideles debent doctrinam suam in Ecclesia accipere. Vnde *Paulus*, mulieribus loqui in Ecclesia non permitto, &c. Hic est enim panis Angelorum, quem manducat homo, qui de cœlo descendit; & sicut manna quod pluerat de cœlo, & virga *Aaron* quæ fronduerat seruabantur in arca, & tabulæ testamenti quæ erant scriptæ digito Dei: sic corpus dominicum non consecratur nec custoditur nisi in Ecclesia sicut charissimum sanctuarium Domini. Et sicut arca deferebatur in humeris, à solis Leuitis & custodiebatur, & soli Leuitæ ministrabant in tabernaculo Domini; sic solis sacerdotibus & illorum ministris commissa est Ecclesię cura & tradita. De hac arca dicitur in Apocalypsi, *Apertum est cælum, & visa est arca testamenti in templo eius.* Solis etiam sacerdotibus tradita est potestas ligandi atque absoluendi. Vnde Dominus ait *Petro*, *Quodcunque ligaueris super terram, erit ligatum & in cælis, &c.* Et *Paulus* ad *Timotheum*, *Huius rei gratia reliqui*

al. consecrari

te Creta, vt corrigas mala, & ea quæ Dei sunt custodias, & vt presbyteros constituas per singulas ciuitates. Item de ordinibus, *Presbyteri, qui bene præsunt duplici honore digni habeantur.* Item, *aduersus presbyterum accusationem noli accipere, nisi sub duobus vel tribus testibus, &c.* Item, *Oportet diaconos pudicos esse*, Et item, *Omnibus qui sunt Philippi Episcopis, & diaconis gratia sit vobis & pax.* Ecce quibus committit verba Dei prædicationis & correptionis. Item *Paulus, Argue, obsecra, increpa, &c.* Et item Dominus ad discipulos, *Docete eos seruare omnia quæcunque mandaui vobis.* Istis ergo presbyteris, Episcopis, diaconis, clerici & Laici obedire debent, propter Deum, siue boni siue mali sunt. Vnde Dominus, *Supra cathedram* Moysi *sedebunt scribæ & Pharisæi: quæ dicunt, facite, quæ autem faciunt, facere nolite, dicunt enim & non faciunt.* Et Paulus de potestatibus, *Subditi estote Dominis vestris, non tantum bonis & modestis, sed etiam dyscolis, &c.* Item, *Sit pastor potens in doctrina sua, &c.* Et item, *Obedite præpositis vestris & subiacete eis. Ipsi enim propter vos vigilant quasi pro animabus vestris, rationem reddituri, vt cum gaudio hæc faciant, & non gementes.* Et item, *Memẽtote præpositorum vestrorum, qui vobis locuti sunt verbum Dei: quorum intuentes exitum conuersationis imitamini fidem. Quia qui altari deseruit de altare participet. Et si vobis spiritualia seminauimus, magnum si vestra carnalia metamus, &c.* Item ad *Timotheum. Tu autem permane in his, quæ didicisti & credita sunt tibi: quia ab infantia sacras literas didicisti, quæ te possunt instruere ad salutem.*

In quinto capitulo conuincimus & iudicamus hæreticos esse istos, Noui testamenti auctoritatibus, Nolunt enim confiteri, quod vir & mulier possint saluari, si carnaliter misceantur. Qui quidem palam prædicare soliti sunt, quod vir & mulier saluari non poterant, si carnaliter conuenirent. Laudant enim & approbant pecudum fœcunditatem, & improbant hominum fœcunditatẽ. Amant sterilitatem mulierum, sicut dicit Scriptura, *Beatæ steriles quæ non genuerũt, &c.* Et hæc prędicant, vt innumerabilis substãtiæ rarus inueniatur Dominus, & quæ facta est creatura ad vsum & seruitium hominum, careat possessore, habitatore, rectore; volentes omnes esse sicut ipsi sunt, iuxta quod ait *Paulus, Volo omnes esse sicut ego sum.* Et sic virginitatem videntur prædicare, vt sint omnes virgines sicut fuit *Christus* & *Maria* virgo, quamuis ipse dixerit, *Crescite & multiplicamini & replete terram.* Videntur enim nuptiis detrahere, & eas damnare, quas quidem Dominus *Iesus Christus* & *Mariæ* matris suæ, & discipulorum præsentia dedicauit, & sua, & aquæ in vinum versæ

*& miraculo illustrauit. Dicitur enim in Euangelio, *quod Deus coniunxit, homo non separet, * nec nisi causa fornicationis liceat viro vxorem dimittere.* Item *Paulus, Qui matrimonio iungit virginem suam, bene facit.* Et item, *Si nubat virgo non peccat.* Item, *Mulier alligata est legi quanto tempore viuit vir eius, nec potestatem habet corporis sui, sed vir.* Similiter & de viro, Item, *Nolitote fraudare inuicem nisi ex consensu vt vacetis orationi, postea autem reuertimini in idipsum, ne tentet vos Satanas.* Item, *volo iuuenes nubere, filios procreare, patresfamilias esse.* Et item, *Non ego dico, sed Dominus; saluabitur mulier per filiorum generationem.* Si esset peccatum filios procreare quare diceret Dominus? quare diceret Apostolus bonum esse? & cur diceret reuertimini, & volo? nunquid vult Deus, nunquid vult Apostolus, vt fiat peccatum? credimus itaq; quod vir & mulier saluantur, licet carnaliter misceantur.

In sexto capitulo conuincimus & iudicamus istos hæreticos esse: & ab vnitate ecclesiæ præcisos, noui Testamenti authoritatibus. Dicimus enim quia ministerium & potestatem ligandi atque soluendi Dominus tradidit *Petro* dicens: *Quodcunque ligaueris super terram, &c.* Et *Iacobus, Infirmatur quis in vobis? inducat presbyteros Ecclesiæ, &c.* Item, *Ecce ego mitto ad vos & sapientes & scribas.* Sed sicut ait Dominus, *Non omnes capiunt verbum istud.* Præterea dicimus, quod stantes deberent de Euangelio respondere, & disputare, cum omnes Christiani stent quando Euangelium recitatur, & si tunc statur cum legitur, multo fortius cum legitur simul & exponitur. nec debuissent tenere locum sedẽdi postquam elegerant locum standi. Multas etiam habemus authoritates; quibus colligitur manifeste, quod stare debeat quis cum Euangelium annuntiatur. Vt est illud; *Stetit Iesus in loco Campestri, &c.* Et item, *Stetit Iesus & clamabat dicens, &c.* Et iterum, *Medius autem vestrum stetit, quem vos nescitis.* Et iterum, post resurrectionem Apostolos confirmans, & prędicans stetit vt dicitur, *Stetit Iesus in medio Discipulorum suorum & dixit eis, pax vobis.* Ipsi autem non obtinent locum iudicantis: sed respondentis. Dominus enim sedere debuit; cui à patre omne iudicium datum est. Isti autem non iudicant sed iudicantur. Nec eis est in ecclesiis mysterium prædicandi concessum. Isti autem hæretici tales sunt, quales futuros esse prænunciat *Paulus* dicens, *Mali homines & seductores proficient in peius, errantes & in errorem mittentes, erit enim tempus cum sanam doctrinam non sustinebunt, sed à veritate auditum auertent, ad fabulas autem conuertentur.* Item, *quidam aberrantes conuersi sunt in vaniloquium, volentes esse legis doctores, nec intelligentes quæ loquuntur, neque de quibus affirmant.* Istorum autem inobedientiam

sententiam punire deberent ecclesiæ prælati, atq; corrigere coram omnibus. Vnde Apostolus, *Peccantes coram omnibus arguantur vt cæteri corrigantur.* Item *Paulus* ad prælatos, *Habentes in promptu vlcisci omnē inobedientiam, & eos, qui contradicunt, potentes arguere.* Item, *Argue, obsecra, increpa, in omni imperio.* Item, *tradidi huiusmodi Sathanæ, vt in die iudicii, &c.* Item, *Absens iudicaui eum, qui huiusmodi est.* Item, *Qui aliud vobis annunciauerit anathema sit.*

Septimo loco interrogauit eos prædictus Episcopus de pœnitentia si in fine fieret, ad salutem, vel si milites, qui vulnerabantur letaliter saluarentur, si pœniterent in fine; vel si deberet vnusquisque confiteri peccata sua sacerdotibus & ministris ecclesiæ vel cuilibet laico, vel illis de quibus dixit *Iacobus*, *Confitemini ad alterutrum peccata vestra.* Qui respondentes dixerunt. Infirmis sufficere si confitentur, cui vellent. De militibus vero dicere noluerunt, quia non dicit *Iacobus* nisi de infirmantibus. Quæsiuit etiam ab eis si sufficiebat sola cordis contritio & oris confessio; vel si erat necesse, vt facerent satisfactionē post datam pœnitentiam, ieiuniis, eleemosynis, afflictionibus, peccata sua lugentes, si suppeteret eis facultas. Responderunt, dicentes, quia *Iacobus* dicebat. Confitemini alterutrum peccata vestra vt saluemini, & per hoc sciebant quod Apostolus aliud non præcipiebat nisi vt confiterentur, & sic saluarentur, nec volebant meliores esse Apostolo, vt aliquid de suo adiungerent, sicut episcopi faciunt. Subiunxerunt etiam hæretici illi, quod episcopus qui sententiam dederat hæreticus erat, & non ipsi, & quod inimicus eorum erat, & quod lupus rapax erat, & hypocrita, & inimicus Dei, & quod non bene iudicauerat: nec de fide sua respondere voluerunt, quia cauebant se ab eo sicut eis præceperat dominus in euangelio, *Attendite à falsis prophetis qui veniunt ad vos in vestimentis ouium, intrinsecus autem sunt lupi rapaces:* & quod ipse erat persecutor eorum fraudulentus, & parati erant ostendere per euangelia & epistolas, quod non erat bonus pastor, nec ipse, nec cæteri episcopi vel presbyteri, sed potius mercenarii. Respondit episcopus dicens: quod sententia in eos de iure erat dictata, & hoc paratus erat probare in curia domini *Alexandri* Papæ catholici, vel in curia *Lodowici* regis Franciæ, vel in curia *Raimundi* Comitis Tolosani, vel vxoris eius quæ erat præsens, vel in curia præsentis *Trenkewelli* quod recte fecerat iudicatum, & quod ipsi manifeste essent hæretici, & quod hæresi notati. Et promisit se eos accusare, & publicare de hæresi, in omni curia catholica, & se subiturum iudicium discriminis. Videntes autem hæretici, se esse conuictos atque confusos, conuerterunt se ad omnem plebem dicentes: Audite (o boni viri) fidem nostram, quam confitemur, nunc confitemur autem propter amorem & gratiam vestram. Respondit episcopus prædictus. Vos dicitis, quod non propter Deum dicatis, sed propter gratiam populi. Et illi inquiunt; *Nos credimus vnum Deum trinum & vnum, patrem, & filium, & spiritum sanctum, & filium Dei carnem nostram suscepisse, baptizatum esse in Iordane, ieiunasse in deserto, prædicasse salutem nostram, passum, mortuum, atque sepultum, ad inferos descendisse, resurrexisse tertia die, ad cælos ascendisse spiritum paracletum in die Pentecostes misisse, venturum in die iudicii ad iudicandum viuos & mortuos, & omnes resurrecturos.* Cognoscimus etiam quia quod corde credimus ore debemus confiteri, credimus quia non saluatur qui non manducat corpus *Christi*, & quod corpus *Christi* non consecratur, nisi in ecclesia, & non nisi à sacerdote, siue bono siue malo, nec melius fieri per bonum quam per malum. Credimus etiam quod nō saluatur quis, nisi qui baptizatur, & paruulos saluari per baptisma. Credimus etiam quod vir & mulier saluantur, licet carnaliter misceantur, & pœnitentiam debeat vnusquisq; accipere ore, & corde, & à sacerdote, & in ecclesiis baptizari, & si quid amplius posset eis ostendi per euangelia vel epistolas illi crederent & confiterentur. Interrogauit etiam eos prædictus episcopus si iurarent se tenere fidē istam & credere, & si quid amplius deberent cōfiteri, quia male senserant & prædicauerant ante. Respondentes dixerunt, quod nullo modo iurarent, quia cōtra euangelium & epistolas facerent. Contra eos igitur à prædictis catholicis personis introductæ sunt noui Testamenti authoritates. Auditis itaq; vtrinq; authoritatibus, surgens prædictus episcopus iudicauit sic. Ego *Gocelinus* Lodouensis episc. iussu & mandato *Alberti* episc. & assessorum eius, iudico, & in præsentia dico, quod male sentiunt hæretici isti de iureiurando, & debent iurare si resipiscere volunt, præstandumq; est iusiurandum vbi fides periclitatur. Et quia infames sunt & de hæresi notati, debent purgare suam innocentiam, & redeuntes ad vnitatem ecclesiæ, fidem suam debent iureiurando astruere, sicut tenet & credit ecclesia Catholica, ne infirmi, qui in ecclesia sunt, corrumpantur, & ne oues morbidæ vniuersum gregem contaminent. Nec contra euangelium est vel epistolas *Pauli*. Quod enim dicitur in euangelio, *sit sermo vester, est, est, non, non neq; iurabis per cælū, neq; per terram, &c.* tamen non prohibetur iurare per Deum sed per creaturas. Gentes enim colebant creaturas, & si licitū fuisset per creaturas iurare, reuerentia & honor, qui Deo soli

debetur, creaturis exhiberetur: & sic idola & creaturæ, sicut Deus, adorarentur. Legitur enim Apocalypsi quod *Angelus leuauit manum suam in cælum, & iurauit per viuentem in secula seculorum.* Et *Paulus* ad Hebręos, inquit, *Quoniam Deus neminem habuit, per quem iuraret maiorem, iurauit itaq; per semetipsum. Homines enim per maiorem sui iurant, & omnis controuersiæ eorum finis, ad confirmationem est iuramentum.* In quibus abundantius volens ostendere Deus pollicitationis hæredibus immobilitatem consilii sui interposuit iusiurandum. Iurauit enim Deus dicens, *Iuraui per memetipsum.* Et item, *Iurauit Dominus & non pœnitebit eum.* Apostolus etiam frequenter iurauit per Deum sic, *Testis est mihi Deus.* Item, *Testor Deum.* Si itaq; iurauit Dominus, iurauit Angelus, iutauit Apostolus, cur non recte iuratur, vbi maxime fides periclitatur? Vel illud quod dicitur in Euangelio & epistola *Iacobi*, consilium est & non pręceptũ. Quia si non iuraretur non deieraretur, & quod amplius est à malo est, id est, à peccato vel Diabolo qui suadet iurare per creaturas. Vidẽtes itaq; quod super hoc erant conuicti, dixerunt, quod episcopus *Albericus* fecerat eis pactum, quod non cogeret eos iurare. Quod & Albiensis episcopus negauit. Surgens itaq; Albiensis episcopus, dixit. Sententiam, quam protulit *Gocelinus* Lodowensis episcopus, ego confirmo, & iussu meo data est. Et commoneo milites de Lumbercio, vt non manu teneant eos, per finitionem quam fecerunt in manu mea. Ego Candeliensis abbas, electus iudex, hanc sententiam laudo, & assensu meo sic data est. Ego Ardulesensis Abbas electus iudex, hanc sententiam laudo, & assensu meo sic data est. Ego *Arnaldus* de Be electus iudex hanc sententiam laudo, & meo assensu sic data est. Ego *Petrus* Narbonensis episcopus, & ego A. Nemancensis episcopus, & ego *Gocelinus* Tolosanus episcopus, & ego *V.* Agathensis episcopus, & ego R. Abbas sancti *Pontii*, & ego R. Abbas sancti *Willielmi*, & ego *N.* Abbas Galliaciensis, & ego Abbas fontis frigidi, & ego *M.* Tolosanus præpositus, & ego *G.* Albiẽsis præpositus, & ego *N.* Narbonensis præpositus, & ego R. Agathensis Archidiaconus, & ego *G.* Prior de sancta *Maria*, & ego *P.* Sendracensis Abbas, & ego magister Blancus, & ego Bego de Veireitas, & ego *Trenkewellus* Vicecomes, & ego *Constantia* soror regis Francię vxor *Raimundi* Comitis Tolosani, & ego *Sicardus* vicecomes Lantrocensis, hanc sententiam ratam habemus, & istos hæreticos esse scimus, & eorum sententiam improbamus.

Anno gratiæ 1177. qui erat annus vicesimus tertius regni regis *Henrici* filii *Matildis* imperatricis, idem *Henricus* & *Gaufridus* Comes Britanniæ, & *Iohannes* filii eius fuerunt simul in Anglia apud Northamtun in festo natalis Domini. Eodem die *Henricus* rex filius eius, & vxor illius fuerunt in Normannia apud Argentomium. Eodem die *Richardus* filius eius Comes Pictauiæ fuit in Aquitania apud ciuitatem Burdegalensem: qui statim post natale Domini obsedit Akensem ciuitatem, quam *Petrus* vicecomes Akensis, & Comes Bigorniæ contra eum munierant, & infra decem dies cepit. Deinde obsedit Baioniam ciuitatem, quam *Ernaldus Bertramus* vicecomes Baioniæ contra eum munierat, & infra decem dies cepit. Et inde promouens exercitum suum vsq; ad portas Sizaræ, quæ nunc portæ Hispanię dicuntur, obsedit castellum sancti *Petri*, & cepit & demolitus est illud; & compulit per vim Basclos & Nauarrenses iurare, quod pacem ab illa hora peregrinis & inter se seruarent in perpetuũ, & destruxit omnes malas cõsuetudines, quæ inductæ erant apud Sorges & apud Espurim. Interim rex Angliæ pater, celebrato concilio generali apud Northamtun post festum sancti *Hilarii*, reddidit *Roberto* Comiti Leicestriæ omnes terras suas citra mare & vltra, sicut eas habuerit quindecim diebus ante guerram: exceptis castellis de Munsorell & de Pasci. Similiter *Hugoni* Comiti Cestriæ reddidit omnes terras suas quas habuit quindecim diebus ante guerram, & *Willielmo* de Albeneio filio *Willielmi* Comitis ge Arundel dedit Comitatum de Suthsexe. Et in eodem concilio *Guido* decanus resignauit in manu *Richardi* Cantuariensis Archiepisc. decanatum suum de Waltham, & totum ius, quod ipse in ecclesia de Waltham habuit quietum, clamauit simpliciter & absolute. Similiter fecerunt canonici seculares de Waltham de præbendis suis, resignantes eas in manu Archiepiscopi, sed dominus rex dedit eis inde plenariam recompensationem ad domini Cantuariensis Archiepiscopi æstimationem. Deinde dominus rex authoritate Papæ domini instituit in eadem ecclesia de Waltham canonicos regulares de diuersis domibus Angliæ sumptos, & constituit *Walterum* de Gaunt canonicum sumptum de ecclesia de Osencie abbatem primum super congregationem illam, & magnis redditibus & domibus pulcherrimis ditauit illos. Eodem anno idem rex expulsis Sanctimonialibus de abbatia de Ambresbirie propter incontinentiam suam, & per alias domus religiosas in arctiori custodia distributis, ipsam abbatiam de Ambresbirie dedit abbatissæ & domui de Frunt Eueroit in perpetuum possidendam: & misso à Frunt Eueroit vno conuentu Sanctimonialium, *Richardus* Cantuariensis Archiepisc. introduxit eas in abbatiam de

Ambresbirie

Ambresbirie 11. Kal. Iunii, die Dominica, præsentibus domino rege patre, & *Bartholomæo* Exoniensi, & *Iohanne* Norwicensi episcopis, & aliis multis clero & populo. Eodem die ibidem præfatus Cantuariensis Archiepisc. consecrauit *Guidonem* Pangoriensem episc. Eodem anno *Philippus* Comes Flandriæ misit aduocatum Bituniæ *Robertum*, & *Rogerum* Castellanum de Curcerai, ad dominum *Henricum* regem Angliæ patrem, significans ei quod *Lodowicus* rex Francorum ab eo petierat primogenitam filiarum *Mathæi* fratris sui Comitis Boloniæ ad opus *Philippi* filii sui, & alteram filiam Comitis Boloniæ ad opus *Lodowici* filii Comitis *Theobaldi*, sed sine eius consilio illas nemini dare voluit. Præterea idem Comes petiit à rege Angliæ pecuniam, quam promiserat se daturum pro anima *Mathæi* Comitis Boloniæ fratris sui ad milites retinendos in defensione Ierosolymitanæ terræ. Quibus dominus rex respondit, Rem quidem bene processuram nisi in Comite remanserit: & adiecit, quod si Comes Flandriæ vellet neptes suas filias Comitis Boloniæ ad voluntatem & consilium ipsius maritare, & exinde facere eum securum, ipse omnia promissa plenius & perfectius quã promiserat, impleret. Et ad audiendũ inde responsum Comitis misit *Walterum* de Constantiis vicecancellarium suum, & *Ranulfum* de Glanuilla, in quorum præsentia idem Comes Flandriæ iurauit, quod prædictas neptes suas nemini maritaret, nisi de consilio & voluntate regis Angliæ patris. Sed sacramento non obseruato prædictus Comes maritauit eas sine licentia & voluntate regis. Eodem anno prædictus *Viuianus* tituli S. *Stephani* de Cœlio monte presbyter Cardinalis & Apostolicæ sedis legatus, fuit die natalis Domini in insula Man, cum *Gutbredo* rege: & post Epiphaniã transfretrauit in Hyberniã, & applicuit apud Dun in Vluestre, & cum ambularet versus Diueline secus mare, obuiauit exercitui *Iohannis* de Curci, qui iniicientes in eum manum tenuerunt: sed *Iohannes* de Curci liberauit eum, & abire permisit. Prædictus autem *Iohannes* de Curci, ante Purificationem S. *Mariæ*, obsedit & cepit ciuitatem de Dun, quæ est caput Vluestre, vbi etiam requiescunt corpora sanctorum *Patricii*, & *Columbæ* confessorum, & S. *Brigidæ* virginis. Quo audito Rodericus rex Vluestre magnum congregauit exercitum Hybernensium, & cum prædicto *Iohanne* commisit prælium, & *Iohannes* de Curci amissa exercitus sui parte magna victoria potitus est, & deuicto rege *Roderico*, & in fugam conuerso campum obtinuit, & spolia interfectorum suis distribuit. In prælio autem illo captus est episcopus de Dun quem *Iohannes* de Curci præcepit liberari prece Cardinalis. Eodem anno obiit Comes *Hugo Bigot*, cuius thesauros dominus rex pater sibi retinuit. Eodem anno *Aldefonsus* rex Castellæ, & *Sanctius* rex Nauarræ auunculus eius, post multas & magnas debellationes inter eos habitas, compromiserunt se in regem Angliæ patrem, de controuersiis & calumniis, quæ inter illos erant. Venerunt itaq; in Angliam ex parte regis Castellæ, & ex parte regis Nauarræ, quatuor viri electi, quos fideles notabant, missi in Angliam ad audiendum iudicium curiæ regis Angliæ, & ad illud reportãdum prædictis regibus Hispaniæ: scil. *Iohannes* episc. de Tarenzum, & *Petrus* de Areiso, & *Girtherus* frater templi, & *Petrus* de Rinoso. Præterea venerunt ex parte *Aldefonsi* regis Castellæ, *Mathæus* episcopus Palentinæ, Comes Gunes, Lobdiet, Gomelgarsiæ, & Garsias Garsiæ, *Petrus* Petri, Gotteri Fernant; & ex parte *Sanctii* regis Nauarræ, episc. de Pampeluno, *Garsias* Bermer, *Sanctius Rimeri*, *Esspanniol* de Taissonal, *Petrus Raimeri*, *Attenar de Chalet*. Hi omnes missi erant ad allegandum, & respondendum pro dominis suis. Venerunt etiam duo milites miræ probitatis, & audaciæ cum equis & armis bellicis, vnus ex parte regis Castellæ, & alter ex parte regis Nauarræ, ad suscipiendum duellum in curia regis Anglię, si iudicatum esset. Prima igitur dominica Quadragesimæ dominus *Henricus* rex Anglię filius *Matildis* imperatricis venit Londonias conciliũ generale celebraturus. Cui interfuerunt Richardus Cantuariẽsis Archiepisc. *Gilbertus* Lundoniensis episcopus, *Hugo* Dunelmensis episcopus, *Gaufridus* Eliensis episcopus, *Walterus* Rofensis episcopus, *Reginaldus* Bathoniensis episc. *Robertus* Herefordensis episc. *Iohannes* Norwicẽsis episc. *Bartholomæus* Exoniensis episc. *Rogerus* Wigorniensis episcopus, *Iohannes* Cicestrẽsis episcopus, *Christianus* episcopus Candidæ casæ, episcop⁹ de sancto *David*, episcopus de sancto *Asaf*, episcopus de Pangor: & abbates, Priores, Comites & Barones Anglię. Quibus in vnum conueniẽtibus apud Westmonasterium, pręcepit rex præfatis nunciis regni Hispaniæ, vt in scripto redigerent calumnias & allegationes suas, & postea ei offerrent: vt sic per interpretationem ipse & barones sui possent intelligere calumnias & allegationes illorũ: quia neq; rex, neq; barones curiæ intellexerũt loquelã illorũ. Et ad faciendũ scriptũ illud datæ sunt illis triduanæ induciæ. Quarta aũt die ꝓtulerũt scriptũ, in quo hæc continebãtur. Rex *Sanctius* grossus genuit hos tres filios: viz. *Ferdinandum* regẽ Castellæ, & Raimirũ regẽ Aragoniæ, & *Garsiam* regẽ Nauarræ & Nazarę. Rex *Ferdinãdus* genuit regem *Aldefonsum*, qui cepit Toletũ; & ipse genuit reginã *Vracham*, & ipsa genuit

Aldefonsum imperatorem, & ipse genuit regem *Sanctium*, & ipse genuit regem *Aldefonsum*, qui *Alienor* filiam *Henrici* regis Angliæ duxit in vxorem. Rex *Raimirus* Aragoniæ genuit regem *Sanctium*, & ipse genuit regem *Petrum* & regẽ *Aldefonsum*. Rex *Petrus* decessit sine prole cui successit frater suus rex *Aldefonsus*, qui cepit Cæsaraugustã. Rex *Garsias* Nauarræ & Nazaræ genuit regem *Sanctium*, qui postea occisus erat in Pẽnalen; & ipse genuit *Sanctium* puerum, qui decessit sine prole, & ei successit rex *Aldefonsus* consanguineus patris sui in Nauarra & Nazara vsq; ad pontem reginæ, & vsq; Sangosa, qui cepit Toletum, & eidem puero successit rex *Sanctius* Aragoniæ consanguineus patris sui in reliqua parte Nauarræ & Pampilona.

PACTVM ET CONVENTIO FACTA INTER ALDEfonsum regem Castellæ & Sanctium regem Nauarræ.

HOc est pactum & conuentio, quæ facta fuit inter Aldefonsum *regem Castellæ,* & Sanctium *regem Nauarræ auunculum suum, de querelis videlicet, quas inter se habebant, vt iudicio regis Angliæ sibi satisfacerent.* Adhac *vterque regum tria castella in fidelitate ponit, vt iudicium* Henrici *regis Angliæ, filii Matildis imperatricis, soceri regis* Aldefonsi, *accipiat & compleat, & per quem steterit quo minus fiat, subscripta castella amittat. Rex vero* Aldefonsus *ponit in fidelitate Nagaram castellum Iudæorum, &* Arnedo *castellum Christianorum, & castellum Iudæorum, & Celerigo. Similiter* Sanctius *rex Nauarræ in hac fidelitate ponit Stellam castellum, quod* Petrus Roderici *tenet: & castellum Iudæorum, & Funes, & Maranon. Et ad hoc nuncii vtriusq; regis sint ante præsentiam regis Angliæ in prima die præsentis Quadragesimæ, quæ est caput ieiunii ad hoc iudicium recipiendum. Et si forsitan nuncii cuiuslibet partis morte, vel infirmitate, vel captiuitate in via detenti fuerint, præcedentes nuncii expectent eos vsque triginta dies vltra diem præfixam in curia prænominati regis* Angliæ. *Et qui sani remanserint veniant ad curiam, & accipiant iudicium. Et si omnes infirmi vel capti vel mortui fuerint, nihil rex cuius fuerint, proinde amittat. Et si omnes vel aliqui nunciorum aliqua harum trium occasionum non fuerint detenti, & ad diem statutum ante regem* Angliæ *non venerint, rex cuius nuncii fuerint hæc prædicta castella amittat, & hoc fiat per bonam fidem, & sine malo ingenio. Et si forte, quod absit, rex* Angliæ *interim mortuus fuerit, hoc eodem prædicto modo nuncii isti ad regem Francorum ad hoc iudicium recipiendum pergant, & per eum sicut per regem* Angliæ *hoc iudicium recipiant & compleant.* Sanctius *igitur rex Nauarræ hæc tria castella per militem, & per portarium suum recipiat, & donet Naiaram & Celerigo* Petro *Roderici, filio Comitis Roderici: & donet* Arnedum *alicui de comitibus suæ dominationis & ipsi faciant sibi hominium de eis. Similiter* Aldefonsus *rex Castellæ hæc tria castella per militem, & per portarium suum recipiat, & donet Stellam* Petro *Roderici de Aragonia. & Funes S. Raimiri, & Maranon R. Martini: & ipsi faciant sibi hominium de eis. Et si aliquis regum istorum hæc prædicta castella militibus ea tenentibus auferre voluerit, & alteri dare: donet illa* Sanctius *rex Nauarræ* Petro *Roderici, vel G. vermundi, vel S.* Raimiri, *vel I. Felez, vel* R. *Martini, vel E. Almoran, vel S. Almoran, vel E. de Oriz, vel P.* Raimiri, *vel G. Oriz, vel P. de Oriz. Similiter rex* Aldefonsus *rex Castellæ donet illa Comiti N. vel Comiti P. vel Comiti G. vel Comiti Gomerz, vel* R. *Gurtezi, vel P. de Arazuri, vel D. Senes, vel G. Garsiæ, vel Ordomo Garsiæ, vel G.* Roderici *de Aragra, vel P. Guntez, vel L.* Roderici *de Agafra: sed ipsi qui tenentes fuerint non donent hæc prædicta castella, donec illi qui recipere debuerint faciant hominium de illis alteri regi, sicut supradictum est. Et in toto quantum rex* Aldefonsus *tenet de rege Nauarræ melioret cum suo proprio auere, quantum voluerit & potuerit. Similiter rex* Sanctius *Nauarræ melioret cum suo proprio auere, quantum voluerit & potuerit, in toto quantum tenet de rege* Aldefonso. *Et ad hoc iudicium audiendum isti reges quatuor fideles elegerunt, videlicet* Iohannem *episc. Tirasonensem, &* Petrum *de Areis, & Ar de Torrela, &* Gunterum *filium* Petri *de Rinoso, vel de istis, duo, vel tres, vel omnes, cum nuntiis ad curiã regis Angliæ pergãt, & querimonias vtriusq; regis ante eum exponant, & auditis querelis, quas rex Angliæ causam suam primitus dicere mandauerit, dicant. Et per verbum horum fidelium, qui hoc iudicium à rege Angliæ audierint, vterque regum supradictam conuenientiam, prout in hac charta continetur attendant & compleant, & milites, qui de prædictis castellis hominium fecerunt, secundum dictum horum fidelium hoc pactum præfatum regibus attendant & compleant per bonam fidem & sine malo ingenio. Insuper vero ambo reges prædicti, vnusquisque per fidem suam, firmauerunt & statuerunt treugas bonas & saluas, de hominibus, & castellis, & terris, & de omnibus aliis rebus, vsq; ad septem annos, & vt firmiter teneantur* Sanctius *rex Nauarræ ponit Ergum in fidelitate, & rex* Aldefonsus *ponit Calagdernam. & si exercitus cuiuslibet horum regum, cum eo, vel sine eo, regnum alterius intrauerit, ille, qui hoc fecerit, prædictum castrum perdat. Et si forte aliquis vasallus horum regum, istas treugas in regno alterius fregerit, vel forte vi*

castellum

castellum acceperit; rex, cuius ille vasallus fuerit, infra quadraginta dies suum castellum alteri regi reddat. quod si non fecerit, miles ille, qui castrum, quod in fidelitatem positum est, tenuerit, regi conquerenti prædictum castrum donet, & teneat illud in pignore, donec suum castellum recuperet. Et si aliquis horum regnorum, qui non sit vasallus istorum regum, aliquo casu in regno alterius castellum acceperit, ambo reges cum gente sua super eum veniant, & obsideant. & donec sit captum de eo non recedant. Statuerunt etiam vt omnes vasalli vtriusque regis, qui ex quo ista guerra incepit hæreditates amiserunt, eas ex integro recuperent, sicut erant tenentes die, qua eas perdiderunt, & pro malefacto vel iudicio, quod hactenus fecissent, eas non perdant, nec infra istos septem annos pro aliqua querimonia, nulli respondeant. Et si deinceps de nouo querimonia aliqua, vel iudicium inter eos ortum fuerit, ad Medianetum veniant, & secundum quod ibi iudicatum fuerit sibi satisfaciant. Et omnes homines vtriusque regni, securi de regno ad regnum eant & redeant, exceptis notis homicidis. Et si aliquis istorum regum hæreditates, sicut supradictum est, reddere noluerit, prædictum castrum alteri regi reddat, & teneat illud in pignore, donec hæreditates & totum quantum de illis exegerit, recuperet. Et omnes vasalli vtriusque regis sint infra istas treugas cum hominibus, castellis, hæreditatibus, & etiam cum omnibus aliis rebus, quas habuerint, in qualicunque terra fuerint, & hæc omnia supradicta teneantur & seruentur per bonam fidem, & sine malo ingenio. Et rex Aldefonsus *Aragoniæ sit in istis treugis, si ei placuerit, & si forte sibi non placuerit in illis esse, tamen treuga vt supradictũ est, firmiter inter hos reges præfatos teneantur. Facta charta inter Nauarras & Lucronium. Gra. 1214. 8. Kal. Septembris.*

ALIA CHARTA PACIS, ET CONCORDIAE inter regem Castellæ, & regem Nauarræ.

HAEc est charta pacis & cõcordiæ quæ fuit facta inter regem Aldefonsum *de Castella, & regem* Sanctium *de Nauarra, in abbatia quæ vocatur Siterium. Placuit vtriq; regum, vt fieret pax & concordia inter eos per decem annos: quæ facta est, & placuit vt hoc iuramento firmarent, & iurarent ipsi & Barones vtriusq;, super altare, & super quatuor Euangelia, vt tenerent prædictam cõcordiam & treugas per fidem & sine malo ingenio & sine fraude per decem annos, & istæ treugæ factæ fuere de corporibus, pecoribus, de facultatibus & castellis per fidem & sine fraude & malo ingenio. & si aliquis regum vel baronum istas treugas fregerit, & infra quadraginta dies clamorem factum nõ emendauerit, sit periurus & aleuosor. Facta charta Gra.* 1205. *mense Octobris.* Vt autẽ hæ supradictæ chartæ pacis & concordiæ inter prædictos reges Castellæ & Nauarræ lectæ essent coram rege Angliæ & Baronibus suis, homines qui pro rege Castellę loquebantur, huiusmodi sermone vsi sunt.

CALVMNIA REGIS CASTELLAE.

IN nomine patris & filii & spiritus S. Amen. In nomine Domini rex *Aldefonsus* Castellæ & Toleti conqueritur & petit à rege *Sanctio* Nauarræ auunculo suo, sibi fieri restitutionem de Logronio, de Athleua, de Vanaret, quod est circa Ribaronia, & de Agoseio, de Abtol, de Arresa, de Alaua, cum suis mercatis, scilicet de Est Walez & de Diuina & omni iure suo de terra, quæ dicitur Durãgo; quæ omnia rex *Aldefonsus* bonæ memoriæ, qui Toletum de potestate Saracenorum liberauit, iure hæreditario possedit: & post mortem eius filia eius regina *Vracha* simili iure possedit, qua mortua, filius eius imperator *Aldefonsus* bonæ memoriæ similiter iure hæreditario possedit. & post mortẽ Imperatoris, rex *Sanctius* filius ei⁹ sine placito iure hęreditario possedit. & post mortẽ regis *Sanctii* filius eius domin⁹ noster rex *Aldefonsus* similiter prædicta omnia iure hæreditario possedit, quousque hæc omnia iam dictus rex Nauarræ prædicto regi Castellæ nepoti suo orphano pupillo & innocenti, filio amici & domini sui, & non de his requisito abstulit, & violenter detinet. Conqueritur etiã & petit restitutionem sibi fieri, à prænominato rege Nauarræ, de Roba, quã iniuste detinet. Imperator enim adquisiuit eã à rege Saracenorũ, qui dicebatur Zafadola, & dimisit eam filio suo regi *Sanctio*, qui eam post mortem Imperatoris toto tempore vitæ suæ in pace possedit. Quo mortuo dominus meus rex *Aldefonsus* filius eius, iure hæreditario in pace possedit, quousq; *Sanctius Ramires* de Perola eam amisit: qui tenebat eam secũdum consuetudinem Hispaniæ de manu *Petri Ortiz*: qui *Petrus Ortiz* tenebat eam secundũ eandem consuetudinem à domino nostro rege *Aldefonso*. Petit etiam fructus, quos percepit sæpedictus rex Nauarræ de Logronio, & de omnibus aliis prænominatis à tempore inuasionis, & damna, quæ intulit terrę eius eã deprædando & comburendo, quorum omniũ sũmam ęstimam⁹ ferè centũ millia marcar. auri. Prętere a petit Põtem reginę, & Sãgossa, &

totam terram, quæ est ab his duabus villis vsque ad flumen Iberi: quam terram bonæ memoriæ rex *Aldefonsus*, auus Imperatoris habuit, & in pace possedit. & per eum secundum consuetudinem Hispaniæ consanguineus eius rex *Sanctius* Aragonensis: & eo mortuo filius eius rex *Petrus*, & post mortem regis *Petri* frater eius rex *Aldefonsus* Arragonensis, similiter sicut consanguinei & amici tenuerunt. Petit etiam medietatem Tudelæ, ex causa maternæ successionis, quam Comes Dalpreg donauit reginæ *Margaretæ* sobrinæ suæ, quæ vxor fuit regis Garsiæ, & auiæ eiusdē regis *Aldefonsi*, cum iam dicta Tudela nullo modo pertinet ad Nauarram. Et cum episcopus Palentinæ, & Comes Gumes, & alii nuntii regis Castellæ hæc & his similia scripto & verbo protulissent, finem dicendi fecerunt. Tunc surrexerunt episcopus Pampelunæ, & alii nuntii regis Nauarræ, & nihil eorum quæ ab aduersariis suis proponebantur contradicentes, scriptum quoddam, in quo petitiones & calumniæ, & allegationes suæ scribebantur, protulerunt in hac forma.

CALVMNIA REGIS NAVARRAE.

PEtit *Sanctius* rex Nauarræ Cudeio monasterium, montem de Oca, vallem sancti *Vincentii*, vallem de Oliocasto, Cingouilas, montem nigrum, Sera alba, vsque Agredam. Hæc omnia petit, & quicquid est infra hæc versus Nauarram, & istius terræ petit vniuersos fructus à tempore quo obiit rex *Sanctius* de Penalen. hæc omnia ad regnum suum spectantia possedit & habuit in pace & quiete abauus huius regis *Sanctii*, *Garsias* scilicet rex Nauarræ & Nageræ. & proauus eius per violentiam fuit expulsus ab hoc regno propter imbecillitatem suam per *Aldefonsum* regem Castellæ consanguineum suum. procedente autem tempore rex *Garsias* nepos eius, & pater huius, inclytæ memoriæ, diuina voluntate & fide naturalium hominum suorum adhibita, recuperauit regnum suum licet non integrum, & quod restat adhuc petit filius eius *Sanctius* nunc rex Nauarræ. Præterea petit hæc, quæ Imperator abstulit regi *Garsiæ* patri suo per vim: scilicet Nagam castellum Christianorum & Iudæorum, Gramon, Pancoruo, Belforazt, Cereso monasterium, Celorigo, Bilibio Medria, Veguera, Clauuer; Verbea, Lantaron. Hæc autem repetit, & sibi restitui postulat, quia pater suus rex *Garsias* iure hæreditario ea possidebat, & imperator sibi abstulit. Conqueritur etiam de Belforazt, quod Imperator reddiderat regi *Garsiæ* patri suo, & eo mortuo. Idem Imperator abstulit illud *Sanctio* nunc regi Nauarræ tunc habenti, & in pace possidenti, tanquam suam propriam hæreditatem. Præterea petit sibi restitui ab *Aldefonso* rege Castellæ, possessionem castellorum nouissime sibi ablatorum, cum fructibus inde perceptis, & quicquid habiturus esset, si non esset inde eiectus. sunt autem nomina castellorum hæc: Kel, Ocon, Parnugos, Gramon, Cereso, Valorcanas, Trepcana, Milier, Amihugo, Haiaga, Miranda, Sancta *Agathea*, Salmas, Portela, Maluerzin, Legiun & castrum quod tenet *Godin*. Hæc autem petit hac ratione quia habuit & possedit pro suo, & sine ordine iudiciario eiectus est, & idcirco querela sua debet procedere, quia vltima est violentia, & ideo prius debet purgari. & etiam altera pars à iure suo cecidit, si quod habuit. & hoc parati sumus docere per supradictam chartam, in qua continentur treugæ decem annorum qua de re *Sanctius* queritur quia verum est, quod *Aldefonsus* rex Castellæ præscriptæ cōuentionis promissum læsit. Est autem læsus infra decem annos illos in ablatione istorum castellorum, Kel, Legiun, Maluezin, Portela. Præterea petit rex Nauarræ sibi restitui à rege Castellæ, vsq; ad summam centum marcarum argenti, rege *Sanctio* hodie in Nauarra regnante, satisfactionem regi *Aldefonso* offerente, de omnibus querelis suis, secundum arbitrium baronum vtriusque, vel serenissimi regis Angliæ: & confidenter dicimus, quod ista, & his similia infra talem conuentionem, & tales treugas perpetrata, debent prius restitui antequam ad alium causæ perueniatur articulum. quoniam hoc habet lex, hoc habet consuetudo, hoc habet canon, hoc habent omnia iura. Hæc quæ dicta sunt manifesta sunt litera, sed plenius & copiosius manifestabuntur lingua. Cumque præfati nuntii regis Nauarræ hæc & his similia proferrent, & nuntii regis Castellæ nihil eorum, quæ ab aliis proposita fuerant contradicerent: *Henricus* rex Angliæ filius *Matildis* Imperatricis, prolatis coram omni populo sanctis Euangeliis, fecit prænominatos nuntios regis Castellæ & regis Nauarræ iurare ante sententiam prolatam, quod domini eorum, videlicet rex Castellæ & rex Nauarræ iudicium suum tam de restitutionib. quam de treugis reciperent, & firmiter obseruarent, & nisi fecerint quod ipsi corpora sua redderent in manum & potestatem suam. His itaque peractis, Comites & barones regalis curiæ Angliæ adiudicauerunt plenariam, vtrique parti supradictorum, quæ in iure petita fuerant, fieri restitutionem. Vnde rex Angliæ in hac forma scripsit supradictis regibus Hispaniæ.

CHAR-

CHARTA HENRICI REGIS ANGLIAE
de iudicio in curia sua facto inter Regem Castellæ, & Regem Nauarræ.

HEnricus *Dei gratia Rex Angliæ & dux Normanniæ & Aquitaniæ, & Comes Andegauiæ, charissimis amicis suis* Aldefonso *Regi Castellæ &* Sanctio *regi Nauarræ Salutem. Sicut ex literarum vestrarum tenore & fidelium vestrorum* Iohannis *Episcopi Tirasonensis*, Petri *de Areis*, Gunteri, *Petri de Rinoso relatione, & nuntiorum vestrorum, Episcopi Palentinæ, Comitis Gumes, Lobdiez, Gomes Garsia, Garsi Garsi*, Petri Petri, Gotteri *Fernanz Episcopi Pampelunæ*, Garsiæ Bermer, Sanctii Rimiri, *Espaignol de Taissonal*, Petri Raimiri, Ascenar *de Chalez assertione cognouimus, placuit vtrique vestrum querimonias inter vos habitas, super quibusdam castellis & terris cum earum terminis & pertinentiis, iudicio nostro terminari. Nos vero fidelibus & nuntiis vestris ea qua decuit veneratione susceptis pacem inter vos honori Dei, & toti Christianitati plurimum profuturam attendentes, diuinæ pietatis & communis vtilitatis intuitu negotium hoc in nos suscepimus. fidelibus itaq; à vobis communiter electis & procuratoribus & aduocatis causarum vestrarum in præsentia nostra, & Episcoporum & comitum & baronum nostrorum constitutis, petitiones & allegationes vtriusque partis diligenter audiuimus & intelleximus. Proponebant siquidem hi, quibus causa* Aldefonsi *regis Castellæ commissa fuerat*, Sanctium *regem Nauarræ memorato regi Castellæ, dum adhuc pupillus esset, & orphanus, castella, & terras, scilicet Logronium, Nauarret, Andena, Aptol, Agoseio, cum omnibus terminis & pertinentiis suis, quæ pater suus die qua decessit, & ipse post aliquot annis quiete possederat, iniuste & violenter abstulisse. Vnde & eorum sibi fieri restitutionem postulabant. Illi vero, quibus causa* Sanctii *regis Nauarræ commissa fuerat, nihil eorum quæ ab aliis proposita fuerant contradicentes, asserebant* Aldefonsum *præfatum regem Castellæ* Sanctio *prænominato regi Nauarræ, castella; scilicet Leguin, Portol, & castellum quod tenet* Godin, *per guerram & iniuste abstulisse: & parte altera in nullo contradicente sibi, eorum sibi fieri restitutionem pari petebant instantia. Præterea in scripto vestro continebatur communi, vos treugas inter vos vsque in septennium fide interposita firmasse, & hoc ipsum nuntii vestri in iure palam sunt protestati. Habito igitur cum Episcopis, Comitibus, & baronibus nostris cum deliberatione consilio, pacem inter vos ad fidem Christianorum propagandam, & ad inimicorum* Christi *confusionem necessariam fore considerantes, plenam etiam tam ex scriptis vestris quam nuntiorum assertionibus fiduciam concipientes, quod in pace firmanda & conseruanda consilio nostro & præcepto parebitis, ante iudicii pronuntiationem super præscriptis querelis & treugis, mandamus vobis per nuntios vestros & consulimus & præcipimus, & adhuc etiam præsenti scripto mandamus, vt pacem inter vos firmetis & in perpetuum fideliter obseruetis. Super querelis vero prætaxatis de castellis & terris cum omnibus terminis & pertinentiis suis hinc inde violenter & iniuste ablatis. cũ nihil contra violentiam vtrinq; obiectã à parte alterutra alteri responderetur, nec quicquam quo minus restitutiones, quas petebant, faciendæ essent allegaretur, plenariam vtrique parti supradictorum quæ in iure petita erant fieri restitutionem adiudicauimus. adiunximus etiam ex iudicio treugas præfatas inter vos (vt prædictum est) fide firmatas sicut ex scripto vestro, & nuntiorum vestrorum publica confessione in iure facta nobis constitit, vsque ad constitutum inter vos terminum inuiolabiliter obseruandas. Volumus etiam & præcipimus pro bono pacis, vt rex* Aldefonsus *dilectus filius noster donet* Sanctio *regi Nauarræ auunculo suo singulis annis vsque ad decennium tria millia marabotinorum ad tres terminos in anno Burgis recipienda, scilicet ad quatuor primorum mensium post prædictam restitutionem vtrinque factam mille marabotinorum, & ad finem quatuor mensium proximo sequentium mille marabotinorum, & ad finem quatuor mensium tertio sequentium mille marabotinorum. Ita vt singulis de decem annis sequentibus prædictam restitutionem soluantur tria millia marabotinorum, ad eosdem terminos & in loco prænominato*, Sanctio *regi Nauarræ. Præterea nuntii vtriusque firmiter iurauerunt ante sententiæ pronuntiationem, vos prædictum iudicium nostrum tam de restitutionibus quam de treugis firmiter obseruaturos. Et nisi feceritis, quod corpora sua reddent in manum nostram & potestatem. Testibus his*, Richardo *Archiepiscopo Cantuariensi*, Hugone *Dunelmensi Episcopo* Gaufrido *Eliensi Episcopo*, Rogero *Wigornensi Episcopo*, Bartholomæo *Exoniensi Episcopo*, Gileberto *Londoniensi Episcopo*, Waltero *Rofensi Episcopo*, Reginaldo *Bathoniensi Episcopo*, Iohanne *Norewicensi Episcopo*, Iohanne *Cicestrensi Episcopo*, Roberto *Herefordensi Episcopo*, *Episcopo de sancto* Dauid, *magistro* Ada *Episcopo de sancto* Asaph *Episcopo de Pangor*, Christiano *Episcopo Candidæ casæ, &* Gaufrido *filio regis Comite Britanniæ*, Willielmo *Comite Albemarliæ*, Roberto *Comite Leicestriæ*, Willielmo *de Mandeuile Comite de* Exere/ Willielmo *Comite Glocestriæ*, Willielmo *de* Arundel *Comite de* Suthsere/ Hugone *Comite Cestriæ: & de baronibus Angliæ* Richardo *de Luci*, Willielmo *de Vesci*, Henrico *de Laci*, Odonel *de Vmframuile*, Roberto *de Vals*, Rogero *de Mubrai*, Roberto *de Stuteuile*, Philippo *de Kimbe*, Rogero Bigot, *& aliis multis tam clericis quam Laicis.*

In eodem concilio frater Comitis de Ferrers nocte interfectus fuit Londoniis, & extra

hospitium suum proiectus in luto platearum, pro quo facto Dominus Rex multos de ciuibus Londoniæ cepit: inter quos quidam nobilis, & diues captus fuit nomine *Iohannes* senex; qui cum per iudicium aquæ se mundare non posset, obtulit domino Regi quingentas libras argenti pro vita habenda. sed quia ipse iudicio aquę perierat, noluit rex denarios illos recipere, sed præcepit eum suspendi in patibulo. Eodem anno *Philippus* Comes Flandriæ, contra sacramentum, quod fecerat regi Angliæ, maritauit primogenitam filiam fratris sui Comitis Boloniæ duci de Saringes: quæ relicto duce de Saringes nupsit Comiti de S. *Paulo*: & postea relicto Comite de Sancto *Paulo* nupsit Comiti *Reginaldo* de Dammartin, & ipse cepit cum illa Comitatum Boloniæ. Et alteram filiam Comitis Boloniæ dedit in vxorem *Henrico* duci de Luuein. Eodem anno venit in Angliam prædictus Comes Flandriæ, ad loquendum cum rege Anglię, & accepta ab eo licentia peregrinandi, ipse & *Willielmus* de Mandeuile Comes de Exete/ & multi barones & milites de diuersis regionibus, signo crucis signati Ierosolymam profecti sunt. & associatis sibi fratribus Templi & Hospitalis, & *Raimundo* principe Antiochiæ: & fere omnibus militibus terræ Ierosolymitanę, obsederunt Harang castellum Paganorum. vbi cum per mensem in obsidione morati essent, & pene illud suffodissent, per consilium Templariorum acceperunt pecuniam magnam à Paganis, & dimiserunt eos imperfecto negotio. & abeuntibus illis in crastino magna pars castelli, quod obsederant, cecidit. & cum ipsi domum redirent non inuenerunt de pecunia, quam de Paganis receperant, præter cuprum & aurichalcum. Interim *Saladinus* rex Babyloniæ, associatis sibi regibus, & principibus Paganorum, cum plusquã quingentis millibus militum, & peditum intrauit terram Christianorum, & non longe à sancta ciuitate Ierusalem sua fixerunt tentoria. Quo audito Templarii, & Hospitalares, & milites regis Ierusalem, qui ad ciuitatem custodiendam remanserant, exierunt obuiam Paganis cum plebe vrbis armata, Episcopo de Bethleem lignum Dominicæ crucis præferẽte, & audacter fecerunt impetũ in Paganos, & longius ire coegerunt. ô summa virtus Altissimi! Christiani, cum nõ essent plusq̃ decem millia virorum pugnantium victoriam habuerunt de 500. millibus Paganorũ per virtutem Altissimi. visum enim erat Paganis, quod militia cœlestis exercitus quasi per scalam descenderet in similitudinem militum armatorũ, & congressum cum illis faceret in adiutorium Christianorum. Cuius impetum Pagani sustinere non valentes versi sunt in fugã & Christiani secuti sunt eos in ore gladii, & interfecerunt ex illis plusq̃ 100. millia, & multos ceperunt. Sed *Saladinus* per cursarios suos euasit: multos tamen de nepotibus & cõsanguineis suis & principibus exercitus sui in pręlio illo amisit. Præterea ad confusionẽ Paganorũ, & Christianę fidei confirmationem, visum erat Paganis, q; summitas ligni Dominicæ crucis, quod Episcopus Bethleemiticus gestabat, cœlum attingebat, & q; brachia illius totũ amplexabantur orbem. Et inde exterriti fugerunt. Christiani autẽ gloriosa potiti victoria cũ gaudio reuersi sunt in Ierusalem, & repleuerunt terram spoliis interfectorũ. Factum est autem præliũ hoc ad laudẽ & gloriam Domini nostri *Iesu Christi* anno gratiæ 1177. in planitie de Rames 7. Kal. Dec. festo S. *Katherinæ* virginis & martyris. Eodem anno Christiani firmauerunt castellum fortissimũ in terra *Saladini*, ad vadum *Iacobi*, vltra fluuium Iordanis: sed *Saladinus* illud per vim cepit, in cuius captione summus magister Hospitalis Ierusalem captus fuit, & in terram *Saladini* ductus fame periit. Eodem anno dominus Rex Angliæ pater tradidit *Willielmo* de Stuteuile castellum de Rakesburc in custodia: & *Rogero* de Stuteuile castellum puellarũ in custodia: & *Willielmo* de Neuile castellum de Norham in custodia: & *Rogero* Eboracensi archiepisc. castellũ de Scartheburc: & *Gaufrido* de Neuile castellum de Berewic in custodia: & *Rogero* de Comers turrim de Dunelmia in custodia: quam rex ab *Hugone* Dunelmensi Episcopo abstulit, quoniam ficte seruierat ei in guerra sua; & ideo dedit ei Episcopus duo millia marcarum argenti pro amore suo habendo, & vt castella sua starent, & vt rex daret *Henrico* de Puteaco filio suo manerium regium de Wichtun cum pertinentiis suis. Deinde venit rex Oxeneford/ & in generali concilio ibidem celebrato constituit *Iohannem* filium suum regem in Hybernia, concessione & confirmatione *Alexandri* summi pontificis. Et in eodem concilio venerunt ad Regem *Resus* filius *Griphini* regulus de Suthwales/ & *David* filius *Owain* regulus de Northwales/ qui sororem eiusdem regis Angliæ in vxorem duxerat, & *Cadewalanus* regulus de Delnain, & *Owanus* de Keuilian & *Griffinus* de Brumfeld/ & *Madacus* filius *Gernetrog*: & alii multi de nobilioribus Gualliæ, & omnes deuenerunt homines regis Angliæ patris, & fidelitatem ei contra omnes homines, & pacem sibi & regno suo seruandam iurauerunt. In eodem autem concilio dedit dominus rex Anglię prædicto *Reso* filio *Griffini* terram de Meronith: & *David* filio *Owain* terram de Ellesmare. Deditq; dominus rex *Hugoni* de Lasci (vt supradictũ est) in Hybernia totam Midam cũ pertinen-

[illegible]tiis suis pro seruitio 100. militum, tenendam de ipso & *Iohanne* filio suo, & chartam suam ei inde fecit. Deditq; ibidem *Roberto* filio *Stephani & Miloni* de Cogham regnum de Corch, pro seruitio 60. militum, tenendum de ipso & *Iohanne* filio suo, excepta ciuitate de Corch cum vno cantredo, quæ dominus rex sibi & hæredibus suis retinuit. Deditq; ibidem *Herberto* filio *Herberti*, & *Willelmo* fratri Comitis *Reginaldi*, & *Iollano* de la Primerai nepoti eorum regnum de Limeric, pro seruitio 60. militum tenendum de ipso & *Iohanne* filio suo: excepta ciuitate de Limeric cum vno cantredo, quæ dominus sibi & hæredibus suis retinuit. Tradidit autem dominus rex *Willielmo* filio *Aldelini* dapifero suo ciuitatem Wesefordiæ in custodia cum omnibus pertinentiis suis: & statuit hæc subscripta in posterum pertinenda ad seruitium Wesefordiæ, Harkelou cum pertinentiis suis, Glascarric cum pertinentiis suis; & terram *Gilberti* de Boisrohard, Ferneg Winal cum pertinentiis suis, Fernes cum pertinentiis suis: & totam terram *Heruei* inter Wesforde & aquam de Waterforde. Seruitium *Reimundi* de Druna. Seruitium de Frodreuelan. Seruitium *Vtmorthi* de Leighlerin. Tenementum etiam Machtaloe cum pertinentiis suis. Et Leis terram *Gaufridi* de Costentin cum pertinentiis suis: & totam terram *Otueldi*. Tradidit etiam ibidem dominus Rex *Roberto* le Poer marescallo suo in custodia ciuitatem Waterfordiæ cũ omnibus pertinentiis suis: & statuit hæc subscripta in posterum pertinenda ad seruitium Waterfordiæ: totam terram quæ est inter Waterforde & aquam quæ est vltra Lismors, & totam terram de Oiseria cum pertinentiis suis. Tradidit etiam ibidem dominus rex *Hugoni* de Laci ciuitatem Diueliniæ cum omnibus pertinentiis suis in custodia: & statuit hęc subscripta in posterum pertinenda ad Seruitium Diueliniæ, totam terram de Offelana cũ pertinentiis suis, & Kildaran cum pertinentiis suis, & totam terram de Offalaia cum pertinentiis suis, & Wikechelon cum pertinentiis suis, & seruitium de Mida, & seruitium quatuor militum, quod *Robertus* Poer debet de castello suo de Dunauet. Postquam autem dominus rex apud Oxeneford in prædicto modo terras Hyberniæ, & earum seruitia diuisisset, fecit omnes quibus earundem custodias commiserat homines suos & *Iohannis* filii sui deuenire: & iurare eis ligantias & fidelitates de terris Hyberniæ. Et in eodem concilio dedit dominus Rex *Richardo* Priori de Kilebi abbatiam de Witebi. Et *Benedicto* Priori Ecclesiæ sanctæ Trinitatis Cantuariæ abbatiam de Burgo, & *Richardus* Cantuariensis Archiepiscopus benedixit eum in abbatem. Eodem anno prædictus *Viuianus* presbyter Cardinalis & Apostolicæ sedis legatus, peracta legatione sua in Hybernia, rediit in Angliam, & per conductũ domini regis rediit in Scotiã, & celebrato cõcilio apud castellum puellarum, suspendit à pontificali officio *Christianum* Episcopum Candidæ casæ, quia ad concilium suum venire noluit. sed Episcopus Candidæ casæ suspensionem illam non tenuit, septus munimine *Rogeri* Eboracensis Archiepisc. cuius suffraganeus ipse erat. Deinde venit dominus Rex vsq; Merleberge: vbi rex dedit *Philippo* de Brensa totum regnum de Limeric pro seruitio sexaginta militum, tenendum de ipso & de *Iohanne* filio suo. Nam *Herbertus* & *Willielmus* fratres *Reginaldi* Comitis Cornubiæ, & *Ioslanus* de la Pumerai nepos eorum, regnum illud habere noluerunt, eo quod nondum perquisitum erat. nam occiso à regalibus rege *Monodero*, qui rex erat de Limeric, & homo Regis Angliæ inde fuerat, quidam de progenie illius, vir potens & fortis, regnum de Limeric inuasit, cepit, & potenter rexit, nullam subiectionem faciens Regi Angliæ, nec suis obedire voluit propter infidelitatem eorum, & mala quæ faciebant populo Hyberniæ sine merito. Rex vero Corcensis & alii multi diuites Hyberniæ insurrexerunt in Regem Angliæ, & suos: & erant nouissima eorum peiora prioribus, & se mutuo interfecerunt. Eodem anno reliquiæ sancti *Amphiboli* sociorumq; eius diuina reuelatione inuentæ sunt, & vsq; ad *S. Albanum* translatæ sunt septimo Kal. Iulii, Sabbato. Eodem anno *Margareta* vxor regis filii prægnans ad patrem suum regem Franciæ abiit, & Parisius veniens peperit filium abortiuum. dicebant tamen Franci quod filius ille regis natus fuit viuus, & baptizatus, & *Willielmus* vocatus. Eodem anno decimo tertio Kal. Iulii pluit in Insula Vectę sanguineus imber fere per duas horas integras, ita quod linei panni qui per sepes suspensi fuerant, sic rore illo sanguineo aspersi fuerunt ac si essent in sanguine mersi. Eodem anno *Martinus* canonicus regularis Ecclesiæ de Bomine furtiue asportauit corpus sancti *Petroci*, & fugiens secum detulit in Britanniam ad abbatiam S. *Meuenni*. Quo comperto *Rogerus* Prior Ecclesiæ de Bomine, cum saniore parte capituli sui, adiit regem Angliæ patrem, & aduersus eum effecit, q. præcipiendo mandauit abbati & conuentui sancti *Meuenni*, vt sine dilatione redderent corpus beati *Petroci Rogero* Priori de Bomine: & nisi fecerint præcepit rex *Rollando* de Dinant iustitiario Britanniæ, vt corpus illud sanctum vi tolleret & prędicto Priori de Bomine traderet. Quo audito abbas & conuentus *S. Meuenni*, Ecclesiæ suæ præcauentes indemnitati,

& non audentes Regiæ resistere voluntati, corpus illud reddiderunt sine aliqua diminutione *Rogero* Priori de Bomine, iurantes super sancta Euangelia, & super sanctorum reliquias, quod ipsum idem corpus, & non alternatum cum omni integritate reddiderunt. Eodem anno dominus Rex Angliæ pater reddidit *Bartholomeo* Exoniensi Episcopo capellariam de Boseham, & cum inde capellanum suum constituit, annuente & consentiente *Arnulfo* Lexouiensi Episcopo, cui Rex capellariam illam iniuste dederat. prædictus enim Lexouiensis Episcopus pœnitentia ductus dedit præfato Exoniensi Episcopo & Ecclesiæ suæ literas resignationis patentes super præfata capellaria de Boseham, quieta ab ipso & successoribus suis in perpetuum. Et dominus rex pater fecit chartam redditionis & confirmationis suæ, Exoniensi Ecclesiæ super capellaria de Boseham, coram *Richardo* Cantuariensi Archiepiscopo, & *Gaufrido* Eliensi Episcopo, & *Iohanne* Cicestrensi Episcopo, & aliis multis testibus. Eodem anno dominus Rex pater dedit licentiam Iudæis terræ suæ habendi cœmiterium in vnaquaq; ciuitate Angliæ extra muros ciuitatum, vbi possent rationabiliter & in competenti loco emere ad sepeliendum mortuos suos. prius enim omnes Iudæi mortui Londonias ferebantur sepeliendi.

Eodem anno diuina miseratione *Alexander* Papa, & *Fredericus* Romanorum Imperator, facti sunt amici Venetiæ in Riuo alto, deleto schismate, quod iam fere octodecim annis durauerat in Ecclesia Romana. Huic vero paci & concordiæ interfuerunt ex parte domini Papæ, *Himbaldus* Episcopus Ostiensis Cardinalis, *Willielmus* de Pauia Episcopus Portuensis Cardinalis, *Walterus* Episcopus Albanensis Cardinalis, *Conradus* Episcopus Sauinæ Cardinalis, *Manfridus* Episcopus Palestinus Cardinalis, *Iohannes* Neapolis presbyter Cardinalis, *Theodinus* presbyter Cardinalis, *Albertus* presbyter Cardinalis, *Petrus* de Bona presbyter Cardinalis, Bosus presbyter Cardinalis, *Viuianus* presbyter Cardinalis, *Herenbrandus* presbyter Cardinalis, *Iacinctus* diaconus Cardinalis, Herdizim diaconus Cardinalis, *Chinche Chapel* diaconus Cardinalis, *Laborandus* diaconus Cardinalis, *Hugeszim* diaconus Cardinalis, *Reinerus* diaconus Cardinalis, Archiepiscopus de Viane, Archiepiscopus Bituriensis, Archiepiscopus de Melan, Archiepiscopus de Rauenne, Archiepiscopus de Salerne, & Comes *Rogerus* de Andre ex parte *Willielmi* Regis Siciliæ. Ex parte *Frederici* Romanorum Imperatoris interfuerunt præscriptæ paci viri subscripti. Archiepiscopus de Madeburc, *Philippus* Coloniensis Archiepiscopus, *Christianus* Maguntinus Archiepiscopus, Archiepiscopus de Besencun, Archiepiscopus de Treues, Electus de Wermeise, Protonotarius Imperatoris, Comes *Henricus* de Dice, Marchio *Albertus*, & multi alii. Congregatis itaq; illis in ciuitate Venetiæ, nono Kalendar. Augusti, in vigilia beati *Iacobi* Apostoli, præfatus Imperator, sicut prius tractatum fuerat & dispositum, venit ad Ecclesiam beati *Nicholai*, quæ per vnum milliare à Venetiis distat. & ibi tam ipse quã Archiepiscopi, Episcopi, & alii principes Teutonici regni abrenuntiantes schismata, per Episcopos, & Cardinales, quos dominus Papa ad eos absoluendos miserat, absolutionis beneficium accipere meruerunt. Deinde venerunt Venetias, & ibi ante Ecclesiam B. *Marci*, prædictus Imperator domino Papæ sicut summo pontifici omnem obedientiam & reuerentiam humiliter exhibuit, & recepto ab eo pacis osculo eum deuote dextrauit, & cum deuotione magna vsq; ad altare in Ecclesiam introduxit. Sequenti vero die in festo Sancti *Iacobi*, feria secunda, præfatus Imperator venit obuiam domino Papæ extra Ecclesiam Sancti *Marci*, & dextero latere eius deuote suscepto eum in Ecclesiam introdxit. & peractis Missarum solemniis eum vsque ad ipsius Ecclesiæ portam dextrauit, & cum dominus Papa palefridum suum ascenderet prædictus Imperator tenuit ei stapham, & omnem honorem & reuerentiam exhibuit, quam prædecessores eius prædecessoribus suis exhibere consueuerunt. In hoc vero concilio *Iohannes* abbas de Struma, qui vocatus fuerat Papa *Calixtus*: qui etiam tertius & vltimus schismatis huius antipapa extiterat, degradatus est; & ab ipso Imperatore, & ab omnibus principibus Ecclesiasticis & secularibus deiectus est & reprobatus. Similiter omnes Archiepiscopi, & Episcopi, & Abbates Teutonici regni, qui ab eo vel ab aliis antipapis prædecessoribus suis, videlicet ab *Octauiano* qui Papa *Victor* vocabatur, vel à *Guidone* de Creme, qui Papa *Paschalis* vocabatur, ordinati fuerant, degradati sunt. Et altaria, quæ ab ipsis siue ab ordinatis suis dedicata erant demolita sunt. In hoc autem concilio *Conredus* frater consobrinus prædicti Imperatoris recepit à manu *Alexandri* Papæ Archiepiscopatum Sanceburge, & Legatiam totius Teutonici regni in vita sua habendam. Iste vero *Conredus* cum electus esset tẽpore schismatis ad archiepiscopatum Maguntinum, noluit ab *Octauiano* antipapa cõsecrari: sed malens inter Catholicos pro nomine *Christi* pauper viuere, quam inter schismaticos diuitiis & transitoriis abundare venit vsq; Senonem ciuitatẽ ad *Alexandrũ* Papã: à quo

beni-

benigne susceptus factus est Episcop. Cardinalis de Episcopatu Sauinę. Et *Christianus* Imperatoris cancellarius successit ei in Archiepiscopatu Maguntino, & pallium suscepit à *Guidone* de Crema: quod quia ab eo receperat, propriis manibus suis combussit Venetię in Riuo alto in palatio Patriarchæ coram *Alexandro* Papa & Cardinalibus vniuersis, & à Domino Papa absolutus est: & remansit Archiepiscopus Maguntinus, & pallium ab *Alexandro* recepit.

EPISTOLA ALEXANDRI PAPAE AD Richardum Cantuariensem Archiepiscopum & ad Suffraganeos suos de pace Ecclesia reddita.

ALexander Episcopus seruus seruorum Dei, venerabilibus fratribus *Richardo* Cantuariensi Archiepiscopo & suffraganeis eius, & dilectis filiis abbatibus specialiter ad Romanam Ecclesiam pertinentibus in Archiepiscopatu Cantuariensi constitutis, salutem & Apostolicam benedictionem. Immensas laudes & gratias agimus omnipotenti Deo: qui licet nauem *Petri* diu permisisset procellosa maris tempestate quassari, nunc tandem imperauit ventis & mari, & facta est tranquillitas magna, ita vt pacatis maris sæuientis fluctibus, prædicta nauis ad portum quietis reducta sit & salutis. Sane charissimus in *Christo* filius noster *Fredericus* illustris Romanorum Imperator, proximo præterito die, Dominica ante festum beati *Iacobi* cum principibus Ecclesiasticis & secularibus Teutonici regni, cum multa deuotione venit Venetiam ad præsentiam nostram: & ibi coram innumera multitudine virorum ac mulierum altis vocibus resonantium laudes altissimo, nobis sicut summo pontifici omnem reuerentiam & honorem exhibuit, & in festo beati *Iacobi* nobis ad preces eius beati *Marci* Ecclesiam adeuntibus pro celebrandis Missarum solemniis, obuiam venit: & finita Missa, quam à nobis licet indignis reuerenter audiuit, nobis omnem honorem exhibuit, quem prædecessores eius nostris consueuerunt antecessoribus exhibere. In Calendis vero instantis mensis Augusti præfatus imperator vbi erat numerosa hominum multitudo, in anima sua iurare fecit, & principes sui, quos præsentes habebat, tam Ecclesiastici quam seculares præstito iuramẽto firmauerunt, quod pacem Ecclesiæ perpetuo, & pacem charissimi in *Christo* filii nostri *Willielmi* illustris Siciliæ regis, vsque ad quindecim annos & treugam Longobardorum à prædictis Calendis Augusti vsque ad sex annos, sicut pax & treuga ipsa disposita est, & tractata, & in scriptis redacta, illæsam debeat & illibatam seruare. Sicut autem idem Imperator nos in catholicũ papam & spiritualem patrẽ recepit: ita nos eum in catholicum imperatorem, & vxorem eius in catholicam imperatricem, & filium ipsorum in catholicum Regem recepimus. Agite itaq; gratias Creatori nostro, qui sponsam suam sacrosanctam Ecclesiam sua miseratione respexit, & ei post multas persecutiones, quibus grauiter pressa est, & attrita, per suam gratiam plenã pacem reddidit & quietem. Data Venetiæ in Riuo alto. octauo Idus Augusti.

EPISTOLA ALEXANDRI PAPAE AD Rogerum Eboracensem Archiepiscopum, & Hugonem *Dunelmensem Episcopum, de pace facta inter ipsum & imperatorem.*

ALexander Episcopus seruus seruorum Dei, venerabilibus fratribus *Rogero* Eboracensi Archiepiscopo Apostolicæ sedis legato, & *Hugoni* Dunelmensi Episcopo, salutem & Apostolicam benedictionem. Exigunt gratissimæ deuotionis obsequia, quæ nobis & Ecclesiæ tam deuote quam laudabiliter exhibuisse noscimini, vt fœlices successus Ecclesiæ vobis sicut specialibus & deuotis Ecclesiæ filiis spiritualibus describamus, cum dignum sit & conueniens & honestum, vt quos ita habuimus in nostra deuotione firmos & stabiles, de prosperitate nostra & ipsius Ecclesiæ reddamus hilares & gaudentes. Agite itaq; vna nobiscum gratias omnipotenti Deo qui habitat in altissimis, & humilia respicit de supernis, de cuius munere venit, vt sponsa sua sacrosancta Ecclesia diu & grauiter procellosis fluctibus & validissima tempestate quassata nunc tandem portum salutis attigerit: & pacatis sæuientibus procellis debita & desiderata tranquillitate lætetur. Sane duodecimo Calendas instantis mensis Augusti, de mandato charissimi in *Christo* filii nostri *Frederici* illustris Romanorum imperatoris, filius *Marchionis Alberti* vir nobilis magnus & potens & camerarius ipsius imperatoris, præsentibus principibus Ecclesiasticis & etiam secularibus Teutonici regni, publice in anima eius in præsentia nostra coram innumerosa hominum multitudine præstiterunt, tactis sacrosanctis euangeliis, iuramentum; quod postquam idem imperator veniret Venetias, omni quæstione & contradictione sopita,

pacem Ecclesiæ sicut per fratres nostros & principes suos disposita est, & tractata, & pacem charissimi in *Christo* filii nostri *Willielmi* illustris Siciliç regis, vsque ad quindecim annos, & treugam Longobardorum vsque ad sex annos in anima sua, & etiam à principibus suis faceret, sicut in scripto pacis & treugæ continetur, iuramento firmari & principes Teutonici regni scilicet venerabiles fratres nostri Magdeburgensis, Coloniensis, & *Christianus* dictus Moguntinus Archiepiscopi, & quidam alii in anima sua pro se iurare fecerunt. Nono vero Cal. Augusti prçfatus Imperator, sicut tractatum fuerat & dispositum, venit ad Ecclesiam beati *Nicholai*, quæ per vnum milliare distat à Venetiis: & ibi tam ipse quam Archiepiscopi, Episcopi & alii principes Teutonici regni, abrenuntiantes schismati, per fratres nostros Episcopos & Cardinales de mandato nostro prçsentibus quibusdam aliis, absolutionis beneficiũ meruerunt. Deinde venerunt Venetias, & ibi ante Ecclesiam beati *Marci* prædictus Imperator, innumera multitudine virorum & mulierum præsente alta voce reddente gratias & laudes altissimo, nobis sicut summo pontifici obedientiam & reuerentiam humiliter & reuerenter exhibuit: & recepto à nobis pacis osculo nos deuote dextrauit, & cum reuerentia, qua decuit, & deuotione vsq; ad altare in Ecclesiam introduxit. Sequente vero die in festo beati *Iacobi*, ab eodem imperatore rogati ad prædictam Ecclesiam S. *Marci* solemnia celebraturi Missarum accessimus, & nobis illuc venientibus præfatus Imperator extra Ecclesiam obuiam venit, & dextro latere nostro deuote suscepto, nos in Ecclesiam introduxit, & peractis Missarum solemniis nos vsq; ad ipsius Ecclesiæ portam dextrauit, & cum ascenderemus palefridum nostrum ibi paratum, stapham tenuit, & omnem honorem & reuerentiam nobis exhibuit, quam prædecessores eius nostris consueuerunt antecessoribus exhibere. Erit itaq; sollicitudinis vestræ nobis & Ecclesiæ in prosperis successibus congaudere, & effectum pacis aliis deuotis Ecclesiæ filiis aperire: vt hi quos zelus domus Domini tangit de pacis munere diuinitus dato, in Domino gaudeant & exultent. Data Venetiæ in Riuo alto, septimo Cal. Augusti.

Eodem anno *Petrus* tituli S. *Chrysogoni* presbyter Cardinalis apostolicæ sedis legatus, quondam Meldensis Ecclesiæ electus, venit in Franciam, & ab *Alexandro* papa in mandatis recepit, quod tota Normannia, & omnes terræ Regis Angliæ cismarinæ, & transmarinæ sub interdicto ponerentur, nisi ipse permiserit *Richardum* filium suum Comitem Pictauiæ ducere in vxorem *Alesiam* filiam *Lodowici* Regis Franciæ, quam ipse Rex Angliæ iam diu & vltra, quam inter eos conuenerat, in sua custodia retinuerat. Quod cum Regi Angliæ constaret, appellauit ad præsentiam domini papæ pro seipso, & pro terris suis & mox transfretauit de Anglia in Normanniam, & habito colloquio inter ipsum & Regem Franciæ apud Iueri, vndecimo Cal. Octob. coram prædicto Cardinali & magnatibus vtriusq; regni Rex Angliæ pater per suos fidem dedit & in animam suam iurare fecit, quod *Richardus* filius eius Comes Pictauiæ prædictam *Alesiam* in vxorem duceret, si Rex Franciæ pater puellæ dederit præfato *Richardo* Comiti Pictauiæ ciuitatem Bituriensem cum pertinentiis suis in maritagium cum filia sua, sicut conuentio inter illos inde facta exigit, & *Henrico* regi filio suo totum Vougesin Francigenum videlicet totam terram, quæ est inter Gisortium & Punterse, quam ipse promiserat se daturum illi in maritagium cum filia sua. Sed quia Rex Franciæ hæc dare noluit, rex Angliæ non permisit *Richardum* filium suum prædictam *Alesiam* in vxorem ducere. Tamen in eodem colloquio, consilio Cardinalis & principum vtriusq; regni, facta est amicitia & finalis concordia inter regem Franciæ, & regem Angliæ in hunc modum.

Sciant omnes tam præsentes quam futuri, quod ego Lodowicus *Dei gratia Rex Francorum, & ego* Henricus *eadem gratia Rex Angliæ, volumus ad omnium tam præsentium, quam futurorum notitiam peruenire; nos Deo inspirante promisisse & iurasse, quod simul ibimus in seruitium Christianitatis, & crucem suscipiemus ituri Ierosolymam, sicut in scripto de susceptione crucis inter nos facto continetur. Volumus etiam quod omnes sciant, quod sic sumus & à modo volumus esse amici, quod vterq; nostrum alteri conseruabit vitam, & membra, & terrenũ honorem suum contra omnes homines pro posse suo. Et si quæcunq; persona alterutri nostrum malum facere præsumpserit, ego* Henricus *iuuabo* Lodowicum *regem Franciæ dominum meum contra omnes homines pro posse meo. Et ego* Lodowicus *iuuabo* Henricum *regem Angliæ contra omnes homines pro posse meo, sicut hominem & fidelem meum, salua fide, quam debemus hominibus nostris, quam diu ipsi fidem nobis seruabunt. Et neuter nostrũ à modo retinebit inimicum alterius in terra sua, ex quo requisitus inde fuerit. Et vt inter nos à modo tollatur omnis materia discordiæ, concessimus ad inuicẽ, quod de terris & possessionib. & aliis rebus, quas quisq; nostrũ modo possidet, alter aduersus alterũ inde nihil à modo petet, excepto eo de Aluernia vnde cõtentio inter nos est, & excepto feudo de castro* Radulfi, *& excepto minutis feodis & diuisis terrarũ nostrarum de Beria, si homines nostri aliquid inde interceperint in-*

ter

ter se vel aduersus alterum nostrũ. Si autem super his, quæ superius excepta sunt, per nosmet ipsos conuenire non poterimus: ego Lodowicus rex Francorum elegi tres episcopos, Claremontensem, Niuernensem, Treternensem; & tres Barones, Comitem Theobaldum, & Comitem Robertum, & Petrum de Turtenei fratres meos. Et ego Henricus rex Angliæ elegi tres episcopos, Willielmum Cenomanensem, Petrum Petragorensem & Robertum* Namucténsem: & tres Barones, Mauriciũ de Croun Willielmum Maingot & Petrum de monte Rabel ex parte mea. qui inquisita diligẽter hinc & inde veritate, tam per se ipsos quam per iuramenta hominum illarum terrarum prædicti episcopi in verbo veritatis asserent, & laici iurabunt, quod quæcunq; cognouerint de iure cuiusq; nostrum esse, hoc inter nos dicent, & nos eorum dicto bona fide firmiter stabimus. Si vero omnes illi episcopi, quos ego Lodowicus elegi interesse non poterunt: nihilominus stabimus dicto illorum duorum, qui intererunt. Et si omnes Barones ex parte mea nominati non interfuerint, pro eo non remanebit, quin stemus dicto aliorum duorum, qui interfuerint. Et similiter erit de illis, quos ego rex Henricus elegi tam de episcopis quam de Baronibus. Iurauimus etiam quod nullum malum faciemus eis propter hoc, quod veritatem inde dixerint. Et si forte quod Deus auertat inter nos de terris nostris aliqua querela à modo oriatur, per eosdem bona fide, & sine malo ingenio sine dilatione terminetur. Si autem aliqua prædictarum personarum interim mortua fuerit, altera loco ipsius substituatur. Si vero alteruter nostrũ ante susceptionem crucis, iter peregrinationis arripere voluerit, alter qui remanebit, terram illius, qui in peregrinatione erit, & homines sicut sua propria & dominica fideliter custodiet & manutenebit. Postquam vero Deo volente crucem susceperimus, homines nostros qui nobiscũ ibunt faciemus iurare, quod si alteruter nostrum in via decesserit, quod Deus auertat, ita illi, qui superstes erit, fideliter seruient, sicut seruirent domino suo si viuus esset, quamdiu in terra Ierosolymitana morari voluerint. Pecuniam vero defuncti habebit viuus ad faciendum seruitium Christianitatis, præter partem illam, quam ante iter suum certis locis & certis personis dandam decreuerit. Et si vterq; nostrum decesserit, eligemus si Deus nobis spatium indulserit de probis & fidelibus hominibus nostris, quibus committetur pecunia vtriusq; nostrum ad faciendum seruitium Christianitatis, & qui ducent & regent homines nostros antequam etiam iter arripiamus post susceptam crucem, faciemus illos iurare, quos custodes & gubernatores constituemus terrarum nostrarum, quod ipsi bona fide cum omne posse suo si necesse fuerit sese ad inuicem iuuabunt ad defendendum terras nostras cum ab inuicem requisiti fuerint, quod illi, quos ego Henricus rex Angliæ præfecero ad gubernandum terras meas cum omni posse suo iuuabunt ad defendendum terras Ludowici regis Franciæ domini mei, quemadmodum terras meas defenderent si ciuitas mea Rothomagi obsessa esset. Et eodem modo quod illi quos ego Lodowicus rex Franciæ præfecero ad gubernandum terras meas cum omni posse suo iuuabunt ad defendendum terras Henrici regis Angliæ, quemadmodum terras meas defenderent, si ciuitas mea Parisius obsessa esset. Volo etiam quod mercatores & omnes homines tam clerici quam laici de terra sua, cum omnibus rebus suis securi sint & pacem habeant per omnes terras meas. Et ego Henricus rex Angliæ similiter volo quod mercatores, & omnes homines tam clerici, quam laici de terra regis Franciæ domini mei, cum omnib. rebus suis securi sint & pacem habeant per omnes terras meas. Hæc autem suprascripta nos firmiter obseruaturos promisimus, & iurauimus in præsentia venerabilis Petri tituli S. Chrysogoni presbyteri Cardinalis Apostolicæ sedis legati, & in præsentia Richardi Wintoniensis episcopi, & Iohannis Carnotensis episcopi, & Henrici Baiocensis episcopi, & Frogerii Sagiensis episcopi, & Egidii Ebroicensis episcopi, & Henrici regis Angliæ filii, & Comitis Theobaldi, & Comitis Roberti, & Petri de Curterai, & Comitis Simonis Ebroicensis, & Willielmi de Humez, & multorum aliorum tam clericorum quam laicorum. Finito colloquio Henricus rex Angliæ pater venit Vernolium, & ibidem intuitu diuini amoris & prece bonorum hominũ de Grandi monte motus, statuit coram Richardo Wintoniensi episcopo, & Henrico Baiocensi episcopo, & Egidio Ebroicensi episcopo, & Frogerio Sagiẽsi episcopo: & coram Simone Comite Ebroicensi, & Roberto Comite Leicestriæ, & coram multis aliis Comitibus & Baronibus regni sui, ne quis pro debito Domini res hominis capere præsumat, nisi homo eiusdem debiti debitor aut plegius extiterit: sed redditus, quos homines reddere debent dominis suis, reddantur creditori dominorum suorum & non dominis. Cæteræ vero res hominum propriæ sint in pace, neque eas pro dominorum debitis liceat cuiq; namtire. Hoc statutum & consuetudinem hanc statuit dominus rex, & teneri præcepit in omnibus villis suis & vbiq; in potestate sua, scilicet in Normannia & Aquitannia & Andegauia, & Cenomannia, & Turonica, & Brittannia generale & ratum. Et vt hoc statutum firmiter teneatur & ratum permaneat, scripto commendari, & sigilli sui auctoritate confirmari fecit. Eodem anno quinto Cal. Octob. feria tertia, Gaufridus nepos Rogeri Eboracensis archiepiscopi, præpositus Beuerlaci, cancellarius regis Angliæ filii, & magister Robertus Magnus, & alii multi numero trecenti viri ac mulieres, in vna eademq; naui transfretantes de Anglia in Normanniam perierunt in mari prope sanctum Walericum, in costera de Pontif. Deinde dominus rex Angliæ pater profectus in Berriam cum exercitu magno, cepit castrum Radulfi. & cum processisset inde versus Castre, dominus oppidi illius venit obuiam illi, & reddidit ei filiam Radulfi

* al. Namnetensem

de Dolis, quam rex dedit Baldewino *de Reuers cum honore castelli* Radulfi. *Deinde dominus rex Angliæ pater perrexit ad Grandem montem, & Albertus Comes Marchiæ venit illuc obuiam ei, & coram Archiepiscopo Burdegalensi,* Iohanne *Pictauensi Episcopo, & pluribus aliis tam clericis quam laicis vendidit præfato regi Angliæ totum Comitatum Marchiæ pro quindecim millibus librarum Andegauensium, & pro 20. mulis, & pro 20. palefridis, & charta sua confirmauit.*

CHARTA AVDEBERTI COMITIS MARCHIAE, *quæ est facta de venditione Comitatus sui, quam fecit Henrico regi Angliæ patri.*

NOtum sit tam præsentibus quam futuris, quod ego *Audebertus* Comes Marchiæ, mortuo filio meo, quem solum habebam hæredem, deuotus propriæ voluntatis arbitrio, quia Deo voueram in perpetuum deseruire, vendidi totam terram meam, & quicquid me iure hæreditario contingebat, domino meo *Henrico* illustri Anglorum regi nullo penitus reclamante, imo nullo penitus existente, qui de iure posset reclamare, pro quindecim millibus librarum Andegauensis monetæ, mihi in integrum apud Grandem montem persolutis, & pro viginti mulis, & pro viginti palefridis. Firmaui autem fide mea corporaliter præstita in manu *Willielmi* Burdegalēsis Archiepiscopi, me domino regi & hæredi suo Pictauiæ, vel cuicunq; donauerit eam prædictam terram gwarantizaturum bona fide & sine malo ingenio contra omnes homines: & in tota vita mea me nihil facturum, neq; maritagio, neq; alio quocunq; modo, quo minus prædicta venditio inconcussa permaneret. Ne autem hæc mea vēditio solemniter celebrata aliqua posset in posterum malignitate diuelli eam sigillo meo muniui. Actum publice anno ab incarnatione Domini 1177. mense Decembri apud Grandem montem, præsentibus Archiepiscopo Burdegalēsi, & *Iohanne* Pictauiensi Episcopo, & pluribus aliis. His itaq; gestis apud Grandē montē, dominus rex Angliæ pater recepit homagia & fidelitates & ligātias de baronibus & militibus Comitatus Marchiæ, & *Audebertus* dictus Comes Marchiæ recessit inde cum supradicta pecunia sibi à rege Angliæ tradita. Eodem anno factum est diluuium magnum in Holland, ruptis fossatis marinis, & diluit fere omnem substantiam illius prouinciæ, & homines multos submersit, 7. Idus Ianuarii. Interim electus Abbas Ecclesiæ sancti *Augustini* Cātuariæ, sæpe & multum sollicitauit, per seipsum & alios honestos viros intercessores *Richardum* Cantuariensem Archiepiscopum, vt ipse veniret ad Ecclesiam S. *Augustini* ad benedicendum eum in Abbatem. Cui Archiepiscopus respondit, se non debere illuc venire ad benedicendum illum, sed quod ille potius deberet venire ad metropolitanam Cantuariæ Ecclesiam pro benedictione sua recipienda. & propter hanc controuersiam prædictus electus appellauit ad præsentiam domini papæ, & in propria persona Romam profectus est, & ab *Alexandro* summo pontifice huiusmodi literas impetrauit.

EPISTOLA ALEXANDRI PAPAE PRO ELECTO *Ecclesiæ sancti Augustini Cantuariæ.*

ALexander Episcopus seruus seruorum Dei venerabili fratri *Rogero* Wigorniensi Episcopo salutem & Apostolicam benedictionem. Cum venerabili fratri nostro *Richardo* Cantuariensi Archiepiscopo, apostolicæ sedis legato olim dederimus in mandatis, vt dilecto filio nostro electo sancti *Augustini* in monasterio suo, quod ad iurisdictionem Romanæ Ecclesiæ nullo mediante pertinet, munus benedictionis non differret aliquatenus impertiri, ex eo quod Archiepiscopus hoc exequi recusauit, de iure potuissemus eidem electo benedictionem ipsam per nos, vel etiam per alium, qui nobis non ita de facili contradiceret, exhibere. volentes autem in eo adhuc obedientiæ virtutem plenius experiri, post longam disceptationem, quam idem Archiepiscopus in præsentia nostra per nuntios suos contra ipsum electum super controuersia benedictionis habuit, quæ de communi fratrum nostrorum consilio per definitiuam sententiam ita decisa est: quod Cantuariensis Archiepiscopus ipsum & successores suos in monasterio S. *Augustini* absque exactione obedientiæ contradictione postposita benedicat, ex consueta & abundanti sedis Apostolicæ benignitate, eundem electum pro munere benedictionis ad memoratum Archiepiscopum duximus remittendum. Attendentes igitur labores & expēsas, quas idem monasterium super hoc iam lōgo tempore sustinuit, fraternitati tuæ per apostolica scripta præcipiendo mādamus, & in virtute obedientiæ iniungimus, quatenus, si memoratus Archiepiscopus infra terminum nostris literis constitutum eundem electum sicut à nobis definitum

nitum est benedicere distulerit, tu nostra fretus auctoritate omni excusatione, contradictione, & appellatione cessante, quam citius super hoc fueris requisitus id efficere nõ moreris nullo decreto nostro vel alterius, quo præceptum sit appellationi deferẽdum impediente, nullis ẽt literis obstantib. à nobis impetratis vel impetrãdis, nulla exceptione, quo minus vel tardius mandatum nostrum adimpleas, resistente. Data Laterani 15. Cal. Maii.

Quod cũ prædictus Cantuariensis Archiepiscopus audisset, statuit se ad monasterium sancti *Augustini* venturum ad prædictum electum benedicendum secundum formam Apostolici mandati. Quadam vero die dum prædictus electus pro negotiis domus suæ in alia prouincia iter ageret, venit ipse Archiepiscopus cum clericis & laicis quam pluribus ad monasterium sancti *Augustini*, asserens se illuc aduenisse ad prædictum electum benedicendum, & illo non inuento appellauit ad dominum papam pro se & Ecclesiæ suæ dignitate. Vnde factum est, quod electus ille Romam profectus ab *Alexandro* papa munus benedictionis recepit.

Anno gratiæ 1178. qui erat annus 24. regni regis *Henrici* filii *Matildis*, imperatricis, idem *Henricus* fuit die natalis Domini apud Andegauim ciuitatem. Eodem anno desiderio magno desiderauit rex Angliæ pater redire in Angliam, & missis nũtiis suis ad *Lodowicum* regem Francorum impetrauit ab eo literas protectionis in hunc modum. *Lodowicus* rex Francorum omnibus, ad quos præsentes literæ peruenerint, salutem. Nouerit vniuersitas vestra, quod nos recepimus in custodiam nostram totam terram *Hẽrici* regis Angliæ charissimi fratris nostri in cismarinis partibus sitam, si contigerit eum in Angliam transfretare, vel peregre proficisci, ita quod quando bailliui sui de terra transmarina nos requisierint, nos bona fide & sine malo ingenio eis cõsilium & auxilium præstabimus ad eiusdem terræ defensionem & protectionem. Actum apud Vicenas.

Interim Arriana hæresis, quæ vt supra dictũ est, damnata erat in prouincia Tolosana iam reuixerat. q cum ad aures regis Franciæ & regis Angliæ perueniret, zelo Christianæ fidei accensi statuerunt, quod illuc irent in propriis personis, vt prædictos hæreticos prorsus à finibus illis eliminarẽt. elapso deinde aliquantulo temporis spatio videbatur eis plus posse proficere, si viros sapientes illuc misissent, qui hæreticos illos prædicatione & doctrina ad fidem Christianã conuerterẽt, quam si ipsi in propriis personis illuc ire properassent. Dictum enim erat eis, Vindictam mandasse sat est: plus nominis horror, quã tuus ensis aget, minuit præsentia famam. Miserunt ergo illuc *Petrum* tituli S. *Chrysogoni* presbyterum Cardinalem Apostolicæ sedis legatum, & Bituricensem & Narbonensem Archiepiscopos, & *Reginaldum* Batoniensem, & *Iohannem* Pictauensem Episcopos, & *Henricum* Abbatẽ Claræuallensem, & alios multos viros Ecclesiasticos, vt prædicatione sua hæreticos illos ad fidem Christianã conuerterent, vel rationibus probabilibus illos esse hæreticos manifestarent, & à liminibus sanctæ matris Ecclesiæ, & fidelium consortio sequestrarent. Qui cum venissent orauerunt pro ipsis, vt acciperent Spiritum S. nondum enim in quenquam illorũ venerat. Præterea prædicti reges elegerunt *Raimundum* Comitem Tolosanum, & vicecomitem de Turena, & *Raimundum* de castro nouo, & alios viros potẽtes, & præceperũt, quod ipsi prædicto Cardinali & sociis suis in fide *Christi* assisterent, & hæreticos illos à finibus illis virtute potenti expellerent. Cũ igitur prędictus Cardinalis, & cæteri viri catholici Tolosam essent ingressi, inuenerunt ibi quendam diuitem duo castella habentem, vnum infra ciuitatem, & aliud extra muros ciuitatis: qui ante illorum aduentũ se hæreticæ prauitatis sectatorem confitebatur. Sed iam præ timore exterritus sectam illam execrabilem velare cupiens, Christianissimũ se esse simulabat. Quod cũ cardinali innotuit, præcepit prædictũ diuitem sibi præsentari. Qui cũ venisset vt fidem suam confiteretur in omnibus articulis inuẽtus est fidei Christianæ cõtrarius. Et ideo à prædicto Cardinali & Episc. qui cũ eo erant manifestus hæreticus iudicatus est, & condẽnatus. & ab illis præceptũ est, vt res illius confiscarentur & turres eius quas proceras & pulcherrimas habuit demolirẽtur. Videns ergo se damnatũ, & res suas confiscari, venit ad Cardinalẽ & ad socios suos Episcopos, & ad eorũ pedes prostratus veniã postulauit, & iniuncta sibi pœnitentia nudus ducitur, & flagellatur per plateas & vicos ciuitatis. Deinde iurauit se Ierosolymam iturũ, & ibidẽ in Dei seruitio per triennium morã facturũ, & si post triennium domum rediret, possessiones suæ redderentur ei: ita tamen quod turres suæ caderent in testimonium hæreticæ prauitatis, & ipse daret domino suo Comiti Tolosano quingentas libras argẽti. His ita gestis multi hæretici, timentes vt simili modo tractarentur, venerũt ad Cardinalem & ad socios suos, & secreto cõfessi errorem suum, & veniam postulantes, misericordiã consecuti sunt. Inter hæc peruenit ad aures illorum quod quidã falsi fratres, *Raimundus* videlicet, & *Bernardus Raimundi*, & quidam alii hæresiarchæ, transfigurãtes se in angelos lucis,

cum sint Sathanæ, & Christianæ fidei contraria prædicantes, multorum animas falsa prædicatione sua decipiebant, & secum traxerant ad inferos. Qui cum inuitati fuissent, vt ad præsentiam Cardinalis, sociorumq; eius venirent, vt fidem suam cõfiterentur, responderunt se ad illorum præsentiam venturos, si eundi & redeundi haberent securitatem. Data itaq; eis securitate eundi & redeundi, venerunt coram prædicto Cardinali, & Episcopis, & Comitibus, & Baronibus, & clero, & populo qui aderant; & in medium protulerunt quandam chartam in qua fidei suæ articulos conscripserant. quam cum prolixius perlegissent, quædam verba videbantur in ea suspecta existere, & nisi plenius exponerẽtur hæresim quam prædicauerant possent velare. Cumq; vnus illorum articulos illos conscriptos exponere & Latine loqui vellet, vix duo verba cõiungere potuit, vtpote qui linguam Latinam penitus ignorauit. Tunc necesse fuit cardinalem illum, & Episcopos illis condescẽdere, & propter illorum imperitiam vulgarem habere sermonẽ. Itaq; de articulis fidei Christianæ examinati, responderunt super omnibus articulis fidei ita sane & circũspecte, ac si Christianissimi essent. Quod cum Comes Tolosæ, & cæteri qui prius audierant ipsos Christianæ fidei contraria prædicasse audissent, vehementi admiratione commoti Christianæ fidei zelo succensi surrexerunt & eos plane in caput suum mẽtitos fuisse manifesti' conuicerunt; dicentes, se audisse à quibusdã illorũ, quod duo dii existerent, alter bonus & alter malus: bonus, qui inuisibilia tantum & ea quæ mutari aut corrũpi non possunt fecisset, malus qui cœlũ, terram, hominem & alia visibilia condidisset. Alii aũt affirmauerunt, se in illorũ prædicatione audisse, corpus *Christi* non cõfici per ministerium sacerdotis indigni, aut aliquib. criminib. irretiti. Alii aũt dicebant, se audisse ab eis in prædicatione sua virum cũ vxore non posse saluari si alter alteri debitũ reddat. Alii aũt dicebãt, se ab eis audisse baptismũ paruulis non prodesse: & alias quam plures cõtra Deũ & sanctã Ecclesiam atq; catholicã fidẽ blasphemias protulisse. quas pro abominabili earũ enormitate tacere vtilius est quam referre. Hæretici aũt illi hæc contradicebant & dicebant illos falsum dixisse aduersus eos testimonium. Dicebant enim publice coram prædicto Cardinali & Episcopis, & vniuersis astantibus & confitebantur, & firmiter asseruerunt, quod vnus Deus altissimus omnia visibilia & inuisibilia condidisset: & penitus denegabant duo esse principia. Confessi sunt ẽt, quod sacerdos siue bonus, siue malus, iustus vel iniustus, & talis etiam quem adulterum aut alias criminosum indubitanter esse scirẽt, corpus & sanguinem *Christi* posset conficere, & per ministerium huiusmodi sacerdotis, & virtutẽ diuinorum verborũ, quæ à Domino prolata sunt, panis & vinum in corpus & sanguinem *Christi* vere transubstantiabãtur. asseruerũt, quod paruuli vel adulti nostro baptismate baptizati saluãtur: & nullus sine eodem baptismo potest saluari: omnino inficiantes se aliud baptisma aut manus impositionẽ, sicut eis imponebatur, habere. Affirmauerũt nihilomin', quod vir & mulier matrimonio copulati, si aliud peccatũ non impediat, licet carnaliter alter alteri debitũ reddat, propter bonũ matrimonii excusati saluantur, & propter hoc nunquã dãnantur. Archiepiscop. præterea & Episcopos, presbyteros, monachos, canonicos, heremitas, tẽplarios, & hospitalarios affirmauerunt esse saluandos. Dignũ quoq; & iustũ esse dicebãt, vt Ecclesias, in honorẽ Dei & sanctorũ fundatas, cũ summa deuotione visitantes adirent, & sacerdotib. & aliis earũ ministris honorem & reuerentiam exhibentes primitias & decimas eis deberent soluere, & de omnib. parochialibus deuote & fideliter respondere. Eleemosynam etiam tam Ecclesiis quam pauperibus, nec non & omni petenti esse tribuendas inter cætera laudabiliter asserebant. Hæc omnia licet prius dicerentur negasse, iuxta sanum intellectum se intelligere asserentes, prædictus Cardinalis & Episcopi præceperũt, quod ipsi iurassent, se ita corde credere, sicut ore confitebantur. Ipsi vero, sicut homines tortæ mentis & intentionis obliquæ, tandem hæresim noluerunt relinquere, vbi crassum & sopitum intellectum eorum alicuius auctoritatis superficies videbatur iuuare, occasione verbi illius, q Dominus in Euangelio dixisse legitur: *Nolite omnino iurare, & sit sermo vester est est, non non*, dicentes se non debere iurare, cũ ipse dominus sæpe iurasse legatur, sicut scriptũ est, *Iurauit Dominus & non pœnitebit eum.* & alibi *per memetipsum iuraui dicit Dominus.* & Apostolus *omnis controuersia finis est iuramentum.* Cæterum ipsi tanquam viri idiotæ, non intelligentes scripturas, in laqueum, quem absconderant, ceciderũt. quia cum prius iuramentũ tanquam rem execrabilẽ & à Domino prohibitã abhorrerent, in ipsa confessionis suæ charta iurasse conuicti sunt, cum dixerint, *in veritate quæ Deus est ita credimus, & dicimus quod hæc est fides nostra.* Nescientes q veritatem & verbũ Dei in testimonium veræ assertionis adducere proculdubio sit iurare. sicut de apostolo legimus cũ dixerit; *Hæc. n. vobis dicimus in verbo Dei.* & alibi, *Testis est mihi Deus:* & alia similia cõprobant, quæ ab illis, qui diuinas scripturas intelligũt, & legerunt, possunt facilius inueniri. Cum igitur à multis & sufficientibus

entibus testibus fuissent conuicti: & adhuc multi se ad ferendũ contra eos testimonium prepararent; quia Ecclesia consueuit redeuntibus misericordiæ gremium nõ negare, eos diligentius monuerunt, vt omni hæretica prauitate deposita ad fidei veritatem redirent. & quia à domino papa & à prædicto Cardinali, & Bituricensi & Narbonensi Archiepiscopis, & à Tolosano Episcopo propter peruersam prædicationem & sectam excommunicati fuerant ad fidem catholicam iuxta formam Ecclesiæ reconciliandi venirent, monuerunt. Quod cum illi in arcum prauum conuersi, & mente perdita indurati, facere recusarent, prædictus Cardinalis, & prænominati Episcopi, in conspectu totius populi, eos iterum accensis candelis, vna cum præfato Pictauensi Episcopo, & aliis religiosis viris, qui cum illis in omnibus astiterunt, excommunicatos denunciauerunt, & ipsos cum suo auctore diabolo cõdemnauerunt, & vniuersis *Christi* fidelibus præceperunt; quatenus prædictos *Raimundum* & *Bernardum* & eorum complices, tanquam excommunicatos & Sathanæ traditos, cautius euitarent, & si quando aliud quam in audientia illorum sunt confessi, eis de cætero prædicauerint, prædicationem illorum tanquam falsam, & catholicæ atq; apostolicæ fidei contrariam respuerent, & ipsos tanquã hæreticos & antichristi præambulos à finibus eorum longius expellerent. Comes autem Tolosanus, & cæteri illius prouinciæ potentiores, corã omni populo præstito sacramento firmauerunt, quod à modo nec prece nec precio fauebunt hæreticis. Vnde prædictus Cardinalis vniuersis sanctæ matris Ecclesiæ filiis in hac forma scripsit.

EPISTOLA PETRI TITVLI SANCTI CHRYSOGONI presbyteri Cardinalis Apostolicæ sedis legati.

PEtrus Dei gratia tituli sancti *Chrysogoni*, presbyter Cardinalis, Apostolicę sedis legatus, vniuersis sanctæ matris Ecclesiæ filiis, catholicam atq; Apostolicam fidem seruantibus, in Domino salutem. Testante Apostolo, sicut vnus Deus, ita & vna fides esse dignoscitur. à cuius integritate nullus potest sine periculo deuiare. Cuius fundamentum, præter quod nullus aliud potest ponere, Apostoli & Apostolici viri successores eorum, inspirante & docente spiritu sancto, sanis doctrinis tanquam viuis ex lapidibus ita firmiter & circumspecte iecerunt; quod nec sonantis impetus Aquilonis, nec impiorum machinæ licet crebris assultibus impugnetur, illud poterunt à sua firmitate mouere. Vnde quamuis diebus istis quidam falsi fratres, *Raimundus* videlicet de Baimiaco, *Bernardus Raimundi*, & quidam alii hæresiarchæ transfigurãtes se in angelos lucis, cum sint Sathanæ, prius Christianæ & Apostolicæ fidei contraria prædicantes, multorum animas, venenosa prædicatione deceperunt, & secum traxerũt ad ruinam: nouissime tamen, ille, qui reuelat mysteria, & ad cõfutandos seniores Israel dedit spiritum *Danieli*, ad animas diabolica fraude deceptas respiciens, noluit vlterius perfidiam illorum velari, nec Christianæ fidei sinceritatem illorum prædicatione corrumpi: sed sua admirabili potestate audientibus & videntibus multis, quod prius latuerat, venenum perfidiæ detexit, in augmentum & gloriam fidei Christianæ. Cum itaq; prædicti *Raimundus* & *Bernardus*, atq; alii, venerabili fratri nostro *Reginoldo* Bathoniensi Episcopo, & nobilibus viris, vicecõmiti de Turena & *Raimundo* de castro nouo, qui de consilio nostro in terram *Rogeri* de Bediers pro liberatione venerabilis fratris nostri Albanensis Episcopi venerant, occurrissent; & se confiterentur, à nobili viro Comite Tolosano & aliis baronibus, qui eos in perpetuum abiurauerant, iniuste tractari: cum pro defensione fidei suæ ad præsentiam nostram se venturos proponerent, si veniendi & redeundi securitatem haberent; memorati Episcopus & vicecomes ne corda simplicium, qui illorum fæce erant imbuti scandalum paterentur, & diffidentiæ nostræ ascriberent, si eis audientia negaretur, ex parte nostra & prædicti Comitis indulserunt, vt cum omni securitate se conspectui nostro pręsentarent, quatenus sub nostro & venerabilis fratris nostri Pictauensis Episcopi, Apostolicæ sedis legati, & aliorum discretorum virorum, & totius populi examine audirentur, & si recte & sane crederent, probarentur: & postquam à nobis examinati fuissent, nihilominus ad propria remearent securi, ne metu vel violentia qualibet viderentur inducti ad confessionem veræ fidei, ita tamẽ quod post elapsos octo dies iuxta edictum, quod exierat, nisi ad fidem nostram redirent, de terris principum, qui eos abiurauerant deberent expelli. Nos itaq; indulgentiam eis ab Episcopo & vicecomite factam, quamuis à præfato Comite Tolosano & aliis nobilibus viris (sicut diximus) iam exierat edictum, vt de terris eorum deberent expelli, ratam habentes: eodem Pictauẽsi Episcopo, & prædicto Comite Tolosano, & aliis clericis & laicis quasi trecentis, in Ecclesia beati *Stephani* nobiscũ pariter congregatis; illis iniunximus vt fidẽ suam nobis exponerẽt, & ad Catholicæ fidei veritatẽ redeuntes, infamiam, quam & tota terra,

& ipsi per damnabilem prædicationem incurrerant, per salutiferam confessionem veræ fidei remouerent. Ipsi vero inter alia verba, quæ hinc inde processerunt, chartam quandam, in qua fidei suæ articulos conscripserant, in medium protulerunt. & eam sicut prolixius scripta fuerat perlegerunt. in qua cum verba quædam deprehendissemus, quæ & suspecta videbantur existere, & nisi plenius exponerentur hæresim, quam prædicauerant, possent velare, quæsiuimus vt Latinis verbis respondentes suam fidem defenderent. tunc quia lingua eorum non erat nobis satis nota, tum quia Euangelia & Epistolæ, quibus tantummodo fidem suam confirmare volebant Latino eloquio noscuntur esse scripta. Cumque id facere non auderent, vtpote, qui linguam Latinam penitus ignorabant, sicut in verbis vnius illorum apparuit: qui cum Latine vellet loqui vix duo verba iungere potuit, & omnino defecit; necesse fuit nos illis condescendere, & de Ecclesiasticis sacramentis, propter imperitiam illorum, quamuis satis esset absurdum, vulgarem habere sermonem. Illi ergo duo esse principia denegantes, publice coram nobis & prædictis viris confessi sunt, & firmiter asseruerunt; quod vnus Deus altissimus omnia visibilia & inuisibilia condidisset: quod etiam scripturis, sicut verum est, Euangelicis atque Apostolicis comprobabant. Confessi sunt etiam, quod sacerdos noster, bonus siue malus, iustus vel iniustus, & talis etiam quem adulterum, vel alias criminosum, indubitāter esse scirent, corpus & sanguinem *Christi* posset conficere; & per ministerium huiusmodi sacerdotis, & virtutem diuinorum verborum, quæ a Domino prolata sunt, panis & vinum in corpus & sanguinem *Christi* vere transubstantiantur. Asseruerunt quoq; quod paruuli vel adulti nostro baptismate baptizati saluantur, & nullus sine eodem baptismo potest saluari: omnino inficiantes se aliud baptisma, aut manus impositionem, sicut eis imponebatur, habere. Affirmauerunt nihilominus, quod vir & mulier matrimonio copulati, si aliud peccatum non impediat, licet carnaliter alter alteri debitum reddat, propter bonum matrimonii excusati saluantur: & propter hoc nunquā damnātur. Archiepiscopos præterea & Episcopos, presbyteros, monachos, canonicos, heremitas, templarios, & hospitalarios affirmauerunt esse saluandos. Dignum quoque & iustum esse dicebant, vt Ecclesias in honore Dei atque sanctorum fundatas cum summa deuotione visitantes adirent: & sacerdotibus & aliis earum ministris honorem & reuerentiam exhibētes primitias & decimas eis deberent soluere: & de omnibus parochialibus deuote & fideliter respondere. Eleemosynas etiam tam Ecclesiis quam pauperibus, nec non & omnipotenti esse tribuendas, inter cętera laudabiliter asserebant. Hæc omnia licet prius dicerentur negasse, iuxta nostrum sanum intellectum se intelligere asserebant. Postquam autem ita à nobis examinati fuerunt, & ea quæ diximus spontanea voluntate confessi Ecclesiam beati *Iacobi* intrauimus. vbi nobiscum innumera populi multitudo, quæ se quasi ad spectandum præparabat conuenit, & confessionem fidei eorum, quæ in prædicta chartula conscripta fuerat, vulgari sermone audiuit. Porro cum à nobis & omni populo, qui ibidem conuenerat in omni patientia, & sine tumultu aliquo fuissent auditi, & ipsi sponte finem dicendi fecissent: quia expositio suæ fidei satis laudabilis & catholica videbatur, iterum ab eis audiente vniuerso populo quæsiuimus, si corde crederent quod ore fuerant confessi, & si aliquando in contrarium, sicut eis sæpius impositum fuerat, prædicassent. Illis vero respondentibus, se ita credere, & nihilominus negantibus se vnquam aliter prædicasse, nobilis vir Comes Tolosanus, & multi alii clerici & laici, qui eos audierant aliter prædicantes, vehementi admiratione commoti, & Christianæ fidei zelo succensi surrexerunt, & eos plane in caput suum mentitos fuisse manifestius conuicerunt. Quidam enim constanter proposuerunt se à quibusdam illorum audisse, quod duo dii existerent, alter bonus & alter malus: bonus inuisibilia tantum, & ea quæ mutari aut corrumpi non possunt fecisset; malus, qui cœlum, terram, hominem, & alia visibilia condidisset. Alii affirmauerunt se in illorum prædicatione audisse, corpus *Christi* non confici per ministerium sacerdotis indigni, aut aliquibus criminibus irretiti. Multi similiter testati sunt, eos prorsus negantes audisse, virum cum vxore saluari, si alter alteri debitum reddat. Alii in faciem illis firmiter opponebant, quod ab ipsis audissent baptismum paruulis non prodesse: & alias quam plures contra Deum & sanctam Ecclesiam & catholicam fidem blasphemias protulisse, quas pro abominabili earum enormitate tacere maluimus, quam referre. Quicquid autem illi in sua superiori cōfessione, quæ satis videbatur sufficere ad salutem, si ita corde crederent ad iustitiam & in corde & corde dixerint, sicut homines tortæ mentis & intentionis obliquæ, tandem hæresim noluerunt relinquere, vbi crassum & sopitum intellectum eorum alicuius auctoritatis superficies videbatur iuuare, occasione verbi illius, quod Dominus in Euangelio dixisse legitur: *Nolite omnino iurare, & sit sermo vester, est est, non non*: dicentes se non debere iurare,

iurare, cū ipse dominus sæpe iurasse legatur, sicut scriptum est, *Iurauit Dominus & cætera.* Et alibi, *Per memetipsum iuraui dicit Dominus.* & Apostolus, *Omnis controuersiæ finis est iuramentum.* Et multa in hunc modum in diuinis scripturis legentibus sese offerunt & occurrunt: quibus propter illorum infirmitatem quibus aliquid suademus iurare permittimur. Cæterum ipsi tanquam viri idiotæ non intelligentes scripturas, in laqueum, quem absconderant, ceciderunt. quia cum prius iuramentum tanquam rem execrabilem & à Domino prohibitam abhorrerent, in ipsa confessionis suæ charta iurasse conuicti sunt, cum dixerint, *in veritate quæ Deus est ita credimus, & dicimus, quod hæc est fides nostra.* Nescientes quod veritatem & verbū Dei in testimonium veræ assertionis adducere proculdubio sit iurare. sicut de apostolo legimus cum dixit; *Hoc enim vobis dicimus in verbo Dei.* & alibi, *Testis est mihi Deus*: & alia similia comprobant, quæ ab illis qui diuinas scripturas intelligunt, & legerunt, possunt facilius inueniri. Cum autem à multis & sufficientibus testibus fuissent conuicti: & adhuc multi se ad ferendum contra eos testimonium præpararent; quia Ecclesia consueuit redeuntibus misericordiæ gremium non negare, eos diligentius monuimus, vt omni hæretica prauitate deposita ad fidei vnitatem redirent. & quia à domino papa, & venerabilibus fratribus nostris, Bituricensi & Narbonensi Archiepiscopis, & à Tolosano Episcopo, & à nobis ipsis propter peruersam prædicationem & sectam excommunicati fuerant ad nos iuxta formam Ecclesiæ reconciliandi venirent. Quod cum illi in arcum prauum conuersi, & mente perdita indurati, facere recusarent, nos in conspectu totius populi, qui iugiter acclamabat, & in eos multa immanitate fremebat, eos iterum accensis candelis, vna cum prædicto Pictauensi Episcopo, & aliis religiosis viris, qui nobis in omnibus astiterunt, excommunicatos denuntiauimus, & ipsos cum suo auctore diabolo condemnauimus. Ea propter vniuersitatem vestram monemus, & exhortamur in Domino, atque in remissionem peccatorum iniungimus, quatenus prædictos *Raimundum* & *Bernardum* & complices eorum, tanquam excommunicatos & Sathanæ traditos, cautius euitetis; & si quando aliud quam in audientia nostra, sicut præscripsimus sunt confessi vobis de cætero præsumpserint prædicare, prædicationem eorum tanquam falsam & catholicæ atq; apostolicæ fidei contrariam respuatis, & ipsos tanquam hæreticos & antichristi præambulos, à sinceritatis vestrę consortio, & vestris finibus longius expellatis.

EPISTOLA HENRICI ABBATIS CLAREuallensis de eodem.

AVdite cœli, quod plangimus: sciat terra gemitum cordis nostri. Doleant vices *Christi* catholici Christiani, & ad detrimenta fidei fidelis populus ingemiscat. Quiq; terrigenæ & filii hominum humanæ salutis damna deplorent, & generalis vitæ nostræ subuersio ab omnibus viuentibus generaliter lugeatur. Stat contra phalangas Israel nouus nostri temporis Philistæus, hæreticorum ordo, exercitus peruersorum, qui agminib. Dei viuentis irreuerenter exprobrat, & Deum maiestatis in prima præsumptione blasphemat. Quid dubitas, ô *Dauid*? quid trepidas vir fidelis? sume tibi fundam & lapidem: percutiatur protinus in fronte blasphemus, & caput nequam, quod impudenter erigitur, suo tuis manibus mucrone tollatur. Si enim in hoc certamine pars *Christi* vincitur, si vel ad modicum & in puncto mater Ecclesia conculcatur, scimus pro certo causæ non deesse meritum, sed patronum: scimus quod non negabitur agonistæ nostro triumphus, si amore fidei militat pugnaturus. Verum quia iuxta veritatis verbum messis multa est, & operarii pauci, si introierint audacter, tuorum bone *Iesu* depopulatores agrorū parati sicut operarii subdoli, acerba magis eradicare quam matura demetere, quasi tuæ messionis diem suis direptionibus putant præuenire: vbi sunt ergo agricolæ tui constituti super agrum fertilem & iucundū, tuo cruore floridum, & aspersione pii sanguinis irrigatum. Surgant & opitulentur nobis, & in necessitate nos protegant, seq; ad cruentas bestias murum nobis defensionis opponant. Surgite inquam, surgite viri patres duces, gentium, principes populorum, abigite feras pessimas, quas vidimus, quas monstramus, vel saltem vulpes paruulas effugate sed capere quidem est melius, sed ad hoc quis idoneus? Non habent certos aditus: semitas ambulant circulares, & in quodam fraudium suarum labyrintho monstra sæuissima reconduntur. Tanquam damula de manu diffugiunt, & instar colubri tortuosi; quo eos plus astrinxeris facilius elabūtur. Deo autem gratias quod etsi capi nequeunt, fugari possunt, vt cū perdiderint quod demoliebantur in nobis, confundantur & pereant in semetipsis. Hoc aūt quod sit facile per ea quę vidimus & tractauimus, approbamus: vt iā à modo

si factum non fuerit, nō tam illorum nequitiam quam defectus nostros, nostrorumq́; negligentiam deploremus. Contigit enim nuper ad imperium domini papæ, & hortatu piissimorum principum *Lodowici* Francorum & *Henrici* Anglorum regum dominum *Petrum* Apostolicæ sedis legatum, virosque venerabiles Pictauensem & Bathoniensem episcopos nosq; in Comitatu eorum vrbem adire Tolosam quæ sicut erat ciuitas maximæ multitudinis ita etiam dicebatur esse mater hæresis & caput erroris. Perreximus ergo ad illam, vt sciremus si iuxta clamorem, qui ascendit, esset dolor eius. Et ecce inuenta est plaga eius magna nimis: ita vt à planta pedis vsq; ad verticem capitis, vix esset in ea sanitas. vere enim tertia pars nobis nuntiata non fuerat de omnibus abominationibus suis malis, quas ciuitas illa nobilis in incredulitatis suæ gremio cōfouebat. locum in ea sibi abominatio desolationis inuenerat, & propheticorū similitudo reptilium in latibulis eius domiciliū obtinebat. Ibi hæretici principabantur in populo, dominabantur in clero, eo vt populus sic sacerdos, & in interitum gregis ipsa configurabatur vita pastoris. loquebantur hęretici & omnes admirabantur: loquebatur Catholicus & dicebant, quis est hic? in stuporem & miraculum deducentes, si esset aliquis inter eos, qui de verbo fidei auderet aliquid vel mutire. In tantum præualuerat pestis in terra, quod illi sibi non solum sacerdotes & pontifices fecerant: sed etiā Euangelistas habebant, qui corrupta & cancellata Euangelica veritate noua illis Euangelia cuderent, & de corde suo nequam recētia dogmata seducto populo prædicarent. Mentior si non erat inter eos homo quidā ætate grandæuus, rebus locuples, ornatus fratribus & amicis, & magnus omnino inter maximos ciuitatis, quē ita peccatis exigentibus diabolus excæcauerat, vt seipsum *Iohannem* Euangelistam diceret; & verbū, quod erat in principio apud Deum, ab alio quodam rerum principio tanquā à Deo altero segregaret. Hic erat in vrbe illa pereuntium caput, & princeps hæreticorum. Qui licet tanquam laicus & idiota nil saperet, inter eos tamen velut quidā diabolicæ sapientiæ fons perditionis & mortis felleos latices emanabat. Conueniebāt ad eum noctibus noctuæ tenebrosæ: & ille indumento quodam ad instar tunicæ Dalmaticæ vestitus, cum sederet inter eos tanquam rex circumstante exercitu erat, & inerat desipientium prædicator. Totā penitus vrbem discipulis suis & disciplina repleuerat: quippe cui aliquis de vrbe præ fortitudine sua resistere non audebat. In ipso quoque introitu nostro tanta erat hæreticis vbique licentia, vt nos quoque per vicos & plateas recto itinere procedentes subsannarent verbo, digito demonstrarent: nos apostatas, nos hypocritas, nos hæreticos conclamantes. Verum procedente tempore & data nobis requie diebus paucis, iniunctum est vni de nobis verbum exhortationis assumere, & de regula veræ fidei coram infideli multitudine disputare. habito autem sermone orthodoxæ prædicationis ad plebem, conterriti sunt in Sion peccatores, possedit tremor hypocritas: ita vt qui prius obstruebāt ora loquentium, iam apparere coram loquentibus non auderent. Audiens illico vel videns vulpēs transfiguratas in talpas, vt quæ prius impune in publico discurrebant; iam terrarum latebris, iam sese cellulis immergerent cauernosis, & plantaria sacra, quæ iam non audebant in aperto commandere, intra terræ viscera corroderent & necarent. Ne autem pardus ille discolor pellis suæ varietate se proderet, sermonem sibi nequam callidis adinuentionibus firmauerunt, vt ad nostræ confirmationis similitudinem simulandā tracti ad * discussionis examen, quicquid nos credimus se credere mentirentur. Ex illa ergo die dominus legatus & nos alii qui cum feris bestiis in aperto congredi putabamus, ad perscrutandos eos, quos timor & confusio tanquam ignobiles in ima terræ detruserat, studium totum conuertimus, & laborem, vt vel coacti prodirent in publicum, & abiicerent in luce opera tenebrarum. factum est exinde, præcipiente legato, vt iuraret episcopus, & quidam de clero, & consules ciuitatis, aliiq; ciuitatis viri fideles, quos nondum in aliquo perfidiæ fama resperserat, quod quoscunq; vel hactenus nouerant, vel nosse eos contingeret in futuro qui essent huius hæresis vel complices vel auctores, eorum nobis nomina scripto depromerent; Nulli penitus vel amore vel pretio vel cuiuspiam necessitudinis ratione parcentes. Cumq́; per singulos dies innumera multitudo in catalogum illius conscriptionis incideret, nominatus est inter alios magnus ille *Petrus Moranus*, quem *Iohannem* Euangelistam, vt supra diximus, nominabant. Super quo nos omnes communicato consilio decreuimus, ab illo inchoare iudicium, vt turba in reliquis perfida contremisceret, cum falsi Euangelistæ versutiam veri Euangelii simplicitas condemnasset. Missis ergo apparitoribus, præcepit eum Comes sancti *Egidii*, qui fideliter nobis aderat accersiri. Sed ille in multitudine diuitiarum suarum, & parentum numerositate confidens, primæ citationis edictum fastuosæ dilationis colludio declinauit. Altera ergo die prædictus Comes, blanditiis magis quam terroribus enitens, eundem *Petrum* per amicos & notos leuiter aduocauit,

** al. discussionis gramen.*

...tauit, & eum nobis tandem post difficultates plurimas veniendi, mixtis cum terrore blanditiis, præsentauit. Tunc vnus, qui loquebatur è nobis, taliter eum exorsus est commonere. Eia nunc (Petre) tui te conciues accusant, quod sanæ fidei regulis confutatis in Arrianæ hæresis deueneris prauitatem: imo per multiplicium errorum deuia, & ducis ipse alios, & ab aliis deducaris. Ad hæc ille de profundo suspirans, & tactus dolore cordis intrinsecus, se non esse huiusmodi est prima frōte mentitus. Et requisitus an hoc iuramēto probaret, simplici assertioni suæ tanquam fidelis viri & illustris credi oportere contendit. Cæterum cum in exigendo iuramento vniuersi pariter instaremus, promisit se continuo iuraturum, ne in hoc ipso deprehenderetur hæreticus, si iuxta quod cōsuetudo illius erroris obtinuit, vitandi iuramenti existeret obstinatus. Mox igitur sanctorū reliquiæ honorabiliter efferuntur, cum tam solemni reuerētia & deuotione susceptæ, vt & fidelis populus compungeretur ad lachrymas, & hæreticos, qui conuenerant, latebræ potius quam talia spectacula delectarent. Ipsum vero *Petrum*, in cantu, quem ad inuocandam Spiritus S. præsentiam profusis lachrymis cantabamus, tremor euidens & pallor operuit: ita vt ab eo & color vultus aufugeret, & vigor animi deperiret. Quomodo enim adueniente Spiritu S. in aduersario eius spiritus remaneret? Cernere erat hominem quasi morbo paralytico dissolutum, nec loquelam retinuisse, nec sensum, quamuis tantæ facundiæ fuisse diceretur ab omnibus, quod omnes in dicendo sit solitus superare. Quid plura? Iurat infœlix astantibus vniuersis, quod de omnibus articulis fidei, quos requireremus ab eo, suæ credulitatis exprimeret veritatem. Res mira, & in tali spectaculo pia iocunditate gratissima. Apertus est liber, in quo iurauerat: & vno de circumstantibus religioso quodam ioco occurrentis literæ prænosticum perquirente illius scripturæ textus occurrit. *Quid tibi & nobis Iesu fili Dei? venisti ante tempus torquere nos?* Vere Domine *Iesu* nihil tibi & illis, quos pater tuus cœlestis à te vite vera tāquam infructuosos palmites amputarat, & foras miserat, vt arescant. At nobis in tuo nomine congregatis, lætitiæ multiplicatur augmentum, & in gratiarum actione, & voce laudis, virtutis tuæ gloria resonabat. Demum *Petrus* in virtute sacramenti simpliciter requisitus, vt de sacramento altaris suam nobis fidem sine fraude aliqua fateretur, sed quod corde non credidit ad iustitiam, nec ore confessus est ad salutē: sed contra id, quod de omnib. mentiri decreuerat falsitatis suæ prodidit veritatem; & panem sanctum vitæ æternæ sacerdotis ministerio in verbo Domini consecratum, non esse corpus Domini nouo dogmate contendebat asserere. Tunc surrexerūt omnes eum quodammodo lachrymis obruentes, quas & sacramentorum *Christi* contemptus elicuit, & habita erga miserum compassio, Christiana produxit. Nec plura. dant Comiti responso, reus & hæreticus iudicatus est: statimq; sub diligenti pollicitatione parentum custodiæ publicę mancipatur. Volat facti rumor per vicos & plateas amplissimę ciuitatis. Aperiuntur ora fidelium, & Catholicæ plebis labia in tua (Christe) præconia resoluuntur, velut tūc primum in eadem vrbe fidei splendor erumperet, & in spem salutis æternæ desperata dudum ciuitas respiraret. Ex tunc ergo & deinceps verbum Dei crescebat, & multiplicabatur indies: ita vt vniuersa vrbis facies lætior videretur, per quæ in candorem lucidæ veritatis de tenebris euadebat erroris. Interea *Petrus* ad se reuersus, & Domino respiciente cōpunctus, cum se dignum penitus tam præsenti morte cerneret quam futura; missis mediatoribus multis satisfactionis quærit aditum, & conuersionis pollicetur effectum, vt posset in frugem melioris vitę ab imminentis mortis interitu liberari. Venit, recipitur, & in conspectu sistitur populi contristantis nudo quidem corpore veteris perfidiæ exuens prauitatem. Ibi se coram omnibus hæreticum recognouit: ibi dedit manus fidei, ibi renuntiauit errori, præstito, coram omnibus manu dextra iuramento, & datis fideiussoribus tam Comiti ipsi quam militibus & præcipuis conciuibus suis, quod ad omne mandatum domini Legati se subderet, & iussionem eius in omnibus adimpleret. Tunc indictum est populo, vt omnes pariter ad Ecclesiam S. *Saturnini* die altera conuenirent, audituri & visuri solemniter quam pœnitentiæ formam *Petrus* ille susciperet obseruandam. Omnes igitur sequenti die, vt fuerant prænominati, conuenerunt, tanta vtiq; multitudo, tam frequens; vt vix remaneret secus ipsa altaris cornua locus vacuus, qui domino legato Missæ solemnia celebranti sine compressione nimia præberetur. Et ecce coram illa multitudine multa nimis *Petrus* ille iam noster per ipsas Ecclesiæ valuas nudus & discalceatus adducitur, cædentibus hinc inde eum Episcopo Tolosano & Abbate S. *Saturnini*, donec ad pedes Legati in ipsis altaris gradibus poneretur. Ibi in facie Ecclesiæ Ecclesiasticis reconciliatus est sacramentis, abiurata omni hæresi, & hæreticis anathematizatis ab eo. Mox autem possessionib. eius publicatis vniuersaliter & proscriptis, pœnitentia illi talis iniungitur: vt infra quadraginta dies à patria sua exulatus abscederet in seruitio pauperū Ierosolymis trien-

nio moraturus. Interim vero singulis diebus Dominicis Ecclesias Tolosanæ vrbis nudus & discalceatus cum disciplinalibus virgis iussus est circuire, Ecclesiarum bona, quæ abstulerat reddere, vsuras omnes, quas acceperat, restituere, damna pauperum, quos afflixerat, resarcire, & castrū quoddam suum, quod hæreticorum conuenticulis profanarat ab ipsis fundamentis euertere. Deus bone, quot ibi lachrymas lætitia sancta profudit, quas gratiarum actiones & laudes populus iubilans & deuotus cœlestibus choris ingessit, cum de cauernis perfidiæ talpa talis educitur, & in Israeliticam ouem lupus rapacissimus reformatur. Post hæc illo dimisso dominus Legatus ad alios manus misit, excommunicaturus vtiq; illos, quos in magno numero vel suspicio publica, vel accusatio priuata notauerat. Nos aūt vix tandem cum lachrymis exorta lætitia reuertendi pro eo q̄ instantia capituli nostros iam redditus exigebat, petita licentia, sub ea nobis est exceptione concessa, vt Albiensem diœcesim intraremus, commonituri principem terræ *Rogerum* videlicet de Beders, vt & Albiensem Episcopum, quē sub custodia hæreticorū in vinculis tenebat, absolueret, & vniuersam terrā suam iuxta præceptū domini legati eliminatis hæreticis emēdaret. Ingredientibus ergo nobis, vna cū supradicto Bathoniēsi Episcopo illā perditissimam regionem, quæ velut totius sentina malitiæ totam in se colluuionem hæresis illuc diffluētis excepit. Prædictus *Rogerus* in vltimos & inaccessibiles terræ suæ fines abscessit, tam mala conscientia profugus, quam causæ suæ merito desperatus. oderat enim lucem veritatis, autor malitiæ, nec sustinere poterat nostræ collocutionis accessum, qui totus recesserat in opera tenebrarum. Peruenimus tamē ad quoddam munitissimum castrum eius, quod proprie ac singulariter castri nomine incolæ nuncupabant. Ibi habitabat vxor illius cum militia magna, & familia multa nimis. Omnes fere habitatores eiusdē castri, vel hæretici vel hæreticorum complices erant, licet sola Domini virtute repressi nihil contra fidem, quā prædicabimus, præsumerent vel mutire. Quamuis enim essemus in manus eorū positi, & velut in eorū quasdā potentiæ suæ cōpedes hæretica vndiq; multitudine circūuenti, verbū tamen Domini non erat alligatum, quin eos continuis inuectionibus & increpationibus feriremus. Cumq; videremus quod nihil omnino præsumerent respondere, iudicauimus prædictum *Rogerum* proditorem, hæreticum, & de violata Episcopi securitate periurum, eum tanquam publica excommunicatione damnatum ex parte domini Papæ ac prædictorum regum in præsentia coniugis militumq; suorum in nomine *Christi* confidenter diffidantes. Ecce à modo satis apparet quam grande & euidens ostium patet principibus Christianis, vt *Christi* vlciscantur iniurias, ponantq; desertum quasi hortum Domini & solitudinem eius in delitias Paradisi. Ne autem vel parum vel nihil fieri contra illos posse causentur, sciant omnes generalem fuisse in vrbe Tolosana sententiam, quod si ista visitatio fuisset adhuc triennio retardata, vix inueniretur in ea qui nomen *Christi* amplius inuocaret. Super hæc autem omnia prædictus Comes S. *Egidij* coram populo ciuitatis præstito iuramento firmauit, quod à modo nec prece nec pretio fauebit hæreticis.

Eodem anno rex Angliæ pater transfretauit de Normannia in Angliam, & apud Wodestoke fecit *Gaufridum* filium suum, Comitem Brittanniæ, militem: qui statim post susceptionem militaris officii, transfretauit de Anglia in Normanniā, & in confinibus Franciæ & Normanniæ militaribus exercitiis operam præstans gaudebat se bonis militibus æquiparari. & eo magis ac magis probitatis suæ gloriam quæsiuit, quo fratres suos, *Henricum* videlicet regem, & *Richardum* Comitem Pictauiæ in armis militaribus plus florere cognouit. Et erat eis mens vna, videlicet, plus cæteris posse in armis: scientes, quod ars bellandi, si non præluditur, cum fuerit necessaria non habetur. Nec potest athleta magnos spiritus ad certamen afferre, qui nunquam suggillatus est. Ille qui sanguinē suum vidit; cuius dentes crepuerunt sub pugno: ille qui supplantatus aduersarium toto tulit corpore, nec proiecit animum proiectus; qui quotiens cecidit, contumacior surrexit, cum magna spe descēdit ad pugnam. *Multum enim adiicit sibi virtus lacessita*: fugitiua gloria est mens subiecta terrori. *Sine culpa vincitur oneris immensitate, qui ad portandam sarcinam impar, tamen deuotus occurrit. Bene soluuntur sudoris præmia, vbi sunt templa victoriæ.* Eodem anno *Willielmus* Remēsis Archiepiscopus venit in Angliam ad beatum *Thomam* Cantuariensem martyrem causa peregrinationis, cui rex Angliæ pater occurrens cum gaudio recepit, & dignis honorauit muneribus. Eodem anno *Alexander* Papa misit legatos suos per vniuersum orbem Romanæ Ecclesiæ subditum, ad inuitandum Ecclesiæ prælatos, vt Romam venirent in capite ieiunii anni proximo sequentis, ad solenne concilium & generale celebrandum. Quotiens enim morborum violentia celeri gressu ad animæ secreta festinat, obuias manus afferre non potest salutare concilium, nisi ex collatione multorum. Venerunt igitur in Angliam duo legati, videlicet, *Albertus* de Suma, cui commissa erat

Angliæ

Angliæ & Normanniæ pontificum & abbatum citatio: & *Petrus* de S. *Agatha*, cui commissa erat Scotiæ & Hyberniæ & insularum adiacentium Episcoporum & Abbatum citatio. Idem autem *Petrus* de S. *Agatha* pro licentia transeundi per terram regis Anglię iurauit, tactis sacrosanctis Euangeliis, quod in legatione sua neque regi, neq; regno suo malū quæreret, & quod per eum rediret. & ita factum est. Eodem anno *Alexander* Papa in hac forma scripsit *Iohanni* Indorum regi.

EPISTOLA ALEXANDRI PAPAE AD IOANNEM regem Indorum missa.

ALexander Episcopus seruus seruorum Dei, charissimo in *Christo* filio, illustri & magnifico Indorum regi, sacerdotum sanctissimo salutem & Apostolicam benedictionem. Apostolica sedes, cui licet immeriti præsidemus, omnium in *Christo* credentium caput est & magistra: Domino attestante, qui ait beato *Petro*, cui licet indigni successimus, *Tu es* Petrus, *& super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam.* Hanc siquidem petram *Christus* esse voluit in Ecclesiæ fundamentum, quam præconat nullis vētorum turbinibus nullisq; tempestatibus quatiendam. Et ideo nō immerito beatus *Petrus*, super quem fundauit Ecclesiam ligādi atq; soluendi specialiter & præcipue inter Apostolos alios meruit accipere potestatem. Cui dictum est a Domino, *tibi dabo claues regni cœlorum, & portæ inferni non prævalebunt aduersus eum. & quodcunq; ligaueris super terram erit ligatum & in cœlis, & quodcunque solueris super terram erit solutum & in cœlis.* Audiueramus vtiq; iampridem, referentib. multis, & in fama communi, quomodo cum sis Christianum nomen professus, piis velis operibus indesinenter intendere, & circa ea tuum animū geras, quæ Deo grata sunt, & accepta. Sed & dilectus filius magister *Philippus* medicus & familiaris noster, qui de intētione pia, & proposito tuo, cū magnis, & honorabilibus viris regni tui se in partibus illis verbum habuisse proponit, sicut vir prouidus & discretus, circūspectus & prudens, constanter nobis & sollicite retulit, se manifestius ab his audisse, quod tuæ voluntatis sit, & propositi erudiri catholica & Apostolica disciplina, & ad hoc feruenter intendas, vt tu & terra tuæ sublimitati cōmissa, nihil vnquam videamini in fide vestra tenere, quod à doctrina sedis Apostolicæ dissentiat modo quolibet, vel discordet. Super quo sane tibi sicut charissimo filio plurimum congaudemus, & ei à quo omne donum procedit immensas gratiarū exsoluimus actiones: vota votis & preces precib. adiungētes, vt q̃ dedit tibi nomen Christianitatis suscipere, menti tuæ per suā ineffabilē pietatē inspiret, q̄ omnino velis sapere quæ super omnib. articulis fidei tenere debet religio Christiana. Non.n. vere pōt de Christiana professione sperare salutē, qui eidem professioni verbo, & opere non concordat: quia non sufficit cuilibet nomine Christiano censeri, qui de se sentit aliud, q̃ Catholica & Apostolica habeat disciplina. iuxta illud q̄ Dominus in Euangelio dicit, *Non omnis qui dicit mihi Domine, Domine, intrabit in regnum cœlorum, sed qui facit voluntatem patris mei, qui in cœlis est.* Illud aūt nihilominus ad cōmendationem tuæ virtutis accedit, q̄ sicut prudens magister *Philippus* se à tuis asserit audisse, fluenti desiderio cuperes in vrbe habere Ecclesiam, & Ierolomytanū altare aliquod, vbi viri prudētes de regno tuo manere possent, & Apostolica plenius instrui disciplina, per quos postmodū tu, & homines regni tui doctrinā ipsam reciperent & tenerent. Nos aūt, qui licet insufficientibus meritis in beati *Petri* cathedra positi, iuxta Apostolum, *Sapientibus & insipientibus, diuitibus & pauperibus, nos recognoscimus debitores;* de salute tua & tuorū omnimodam sollicitudinem gerimus, & vos ab his articulis, in quib. erratis à Christiana & catholica fide, prompto animo prout tenemur ex suscepti ministerio regiminis volumus reuocare: cum ipse Dominus beato *Petro*, quem omnium Apostolorum principem fecit, dixit, *Et tu aliquando conuersus confirma fratres tuos.* Licet aūt graue nimis videatur & laboriosum existere ad pręsentiam tuam inter tot labores & varia itineris locorū discrimina, & inter longas & ignotas oras quemlibet à nostro latere destinare. considerato tamen officii nostri debito, & tuo proposito & intentione pensata, præfatū *Philippum* medicum & familiarem nostrum, virum vtiq; discretum, circumspectum, & prouidum, ad tuam magnitudinem mittimus, de *Iesu Christi* misericordia confidentes, quod si volueris in eo proposito & intentione persistere, quam te, inspirante Domino, intelligimus concepisse: de articulis Christianæ fidei, in quibus tu & tui à nobis discordare videmini, in proximo per Dei misericordiam eruditus, nihil prorsus timere poteris, quod de errore tuam vel tuorum salutem præpediat, vel in vobis nomē Christianitatis offuscet. Rogamus itaque excellentiam regiam, monemus, & hortamur in Domino, quatenus eundem *Philippum*, pro reuerētia beatri *Petri* & nostra, sicut virum honestum, discretum,

& prouidum, & à nostro latere destinatum, debita benignitate recipias, & reuerenter & deuote pertractes. & si tuæ voluntatis est & propositi, sicut omnino decet esse, vt erudiaris Apostolica disciplina, super his, quę idem *Philippus* ex nostra tibi parte proponet: ipsum diligenter audias, & exaudias, & personas honestas & literas tuo sigillo sigillatas, quibus propositum & voluntatem tuam possimus plene cognoscere, ad nos cum ipso transmittas: quia quanto sublimior & maior haberis, & minus de diuitiis & potentia tua videris inflatus, tanto libentius, tam de concessione Ecclesiæ in vrbe, quam etiam de conferendis altaribus in Ecclesia beati *Petri* & *Pauli*, & Ierosolymis in Ecclesia sepulchri Domini, & in aliis, quæ iuste quæsieris tuas curabimus petitiones admittere, & efficacius exaudire, vtpote qui desiderium tuum super hoc, quod multa commendatione dignum extitit, modis omnibus, quibus secundum Deum possumus, volumus promouere, & tuam & tuorum animas desideramus Domino lucrifacere. Data Venetiæ in Riuo alto. quinto Kal. Octobris.

Eodem anno *Richardus* Comes Pictauis venit cum exercitu magno ad Assiensem ciuitatē, & inuenit ibi Comitem Bigorniæ in carcere ciuium incarceratum, quem ciues tradiderunt ei. & ipse Comes Bigorniæ tradidit Comiti Pictauis pro liberatione sua Clarum montem & castellum de Mumbrun. Deinde cepit Genzai & Martillan, & Grumuile, & Agenuile, & Tailebeburc, & Ponz, & omnia ista castella in terrā deiecit. & Bugrius Comes de Engolismo reddidit ei ciuitatem Engolismi, & castellum de Muntiniac; & ipse eorum mœnia subuertit.

Anno gratiæ 1179. qui erat annus vicesimus quintus regni regis *Henrici* filii *Matildis* Imperatricis, idem *Henricus* fuit in Anglia die natalis Domini apud Wintoniam. Infra illud natale Domini in Anglia apud Oreuehale in territorio de Derlingtun eleuauit se terra in altum, ad similitudinem proceræ turris: & ita remansit ab hora diei nona immobilis vsque ad vesperam, & tunc cecidit cum tam horribili strepitu, quod vicinos terruit omnes, & absorbuit eam tellus, & fecit ibidem puteum profundissimum, qui est ibi in testimonium rei vsque in hodiernum diem. Post natale Domini venerunt de Hibernia in Angliam, *Laurentius* Dublinensis, & *Catholicus* Tuamensis, Archiepiscopi, & quinq; vel sex Episcopi Romam ad concilium ituri. similiter de regno Scotiæ, transierunt per Angliam Episcopi & abbates quam plures. & illi omnes tam de Hybernia quam de Scotia & aliis insulis per Angliam transeuntes, pro licentia transeundi iurauerunt, quod neque regi neque regno eius damnum quærerent. De Anglia autem quatuor Episcopi tantum Romam profecti sunt: videlicet, *Hugo* Dunelmensis Episcopus, & *Iohannes* Norewicensis Episcopus & *Robertus* Herefordensis Episcopus, & *Reginaldus* Bathoniensis Episcopus, & Abbates quam plures. Episcopi autem Angliæ constanter asseruerunt, quod ad generale concilium domini Papæ quatuor Episcopi de Anglia tantū Romam mittendi sunt. Congregatis itaque vniuersis Romæ in præsentia domini Papæ *Alexandri*, ipse Papa in Lateranensi Ecclesia, in eminentiori loco cum Cardinalibus suis, & præfectis & senatoribus, & consulibus vrbis, constitutus, feria secunda tertiæ hebdomadæ Quadragesimæ, quæ tertio nonas Martii euenit, primum concilii sui diem celebrauit. similiter secundum concilii sui diem celebrauit quarta feria sequentis hebdomadæ, quæ secundo Idus Martii euenit. In quo concilio *Willielmus* Remensis Archiepiscopus factus est presbyter Cardinalis ad titulum sanctæ *Sabinæ*, & *Henricus* abbas Clareualensis factus est Episcopus Cardinalis Albanensis. Et dominus Papa tertium diem concilii sui celebrauit, secunda feria, ante dominicam in Ramis palmarum, quæ quarto decimo Kalendarum Aprilis euenit. In quibus hæc decreta subscripta generaliter obseruanda constituit.

DECRETA ALEXANDRI PAPAE, DE Romano Pontifice eligendo.

Licet de vitanda discordia Romani Pontificis in electione manifeste satis à prædecessoribus nostris constituta manauerint: quia tamen sæpe post illa, per improbæ ambitionis audaciam, grauem passa est scissuram Ecclesia, nos etiam ad malum hoc euitandum de consilio fratrum nostrorum, & sacri approbatione concilii aliquid decernimus adiungendū. Statuimus igitur, vt si ab inimico forte homine superseminante Zizania inter Cardinales de substituēdo Pontifice non potuerit esse plena cōcordia: duabus partibus concordantibus, cum tertia pars concordare noluerit, aut sibi alium præsumpserit nominare vel ordinare, ille absq; vlla exceptione ab vniuersa Ecclesia Romanus Pontifex habeatur, qui à duabus partibus electus fuerit, & receptus. Si quis autem de tertiæ partis vocatione velno-

vel nominatione confisus, quia ratione non potest, nomen sibi vsurpauerit, tam ipse, quã qui eum receperint, excõmunicationi subiaceant, & totius sacri ordinis priuatione multentur: ita vt viatici eis nisi tantum in extremis communio denegetur, & nisi resipuerint, cum *Dathan & Abiram*, quos terra viuos deglutiuit, accipiant portionem. Præterea si à paucioribus aliquis quam à duabus partibus electus fuerit ad Apostolatus officium, nisi maior concordia intercesserit, nullatenus assumatur, & prædictæ pœnæ subiaceat, nisi humiliter voluerit abstinere. Ex hoc tamen nullum canonicis constitutionibus præiudicium generetur, in quibus maioris, & sanioris partis debet præualere sententia: quia q. eis in dubium venerit superioris poterit iudicio definiri. In Romana vero Ecclesia spirituale aliquid constituitur, quia non potest ad superiorem recursus haberi.

QVALITER PRAELATI DEBEant proferre sententiam in subiectos.

REprehensibilis valde consuetudo in quibusdam partibus inoleuit, vt cum fratres & Coepiscopi nostri, seu etiam Archidiaconi, appellantes quosdam in causis suis existimant, nulla penitus admonitione præmissa, suspensionis & excommunicationis in eos sententiam ferunt. Alii etiam dum superioris sententiam & disciplinam canonicam reformidant, sine vllo grauamine appellationem obiiciunt, & defensionem iniquitatis vsurpant, quod ad præsidium innocentium dignoscitur institutum. Quocirca vel prælati sententia valeat grauare subiectos, vel subditi pro sola voluntate sub appellationis obtentu correptionem valeant eludere prælatorum; præsenti decreto statuimus, vt nec prælati, nisi canonica admonitione præmissa suspensionis vel excommunicationis sententiam proferant in subiectos, nisi forte talis sit culpa, quæ ipso suo genere suspensionis vel excõmunicationis pœnam inducat, nec subiecti contra disciplinam Ecclesiasticam ante causę ingressum in vocem appellationis erumpant. Si vero quisquam pro sua necessitate crediderit appellãdum, competens ei ad prosequendam appellationem terminus præfigatur. Infra quem si forte prosequi neglexerit, libere tunc Episcopus auctoritate sua vtatur. Si autem in quocunq; negotio aliquis appellauerit, & eo qui appellatus fuerit veniente qui appellauerit venire neglexerit: si proprium quid habuerit, competentem illi recompensationem faciat expensarum, vt hic saltem deterritus in grauamen alterius non facile quis appellet. Præcipue vero, & in locis religiosis, volumus obseruari, ne Monachi siue quicunq; religiosi, cum pro aliquo excessu fuerint corrigendi, contra regularem prælati sui & capituli disciplinam appellare pręsumant: sed humiliter ac deuote suscipiant quod pro salute sua sciant iis iniunctum.

QVALITER PRAELATI DEBEbeant cum subiectis hospitare.

CVm Apostolus se & suos propriis manibus decreuerit exhibendos, vt locum prædicandi auferret pseudo apostolis, & illis, quibus prædicabat non onerosus existeret: graue nimis & emendatione dignum esse dignoscitur, quod quidam fratrũ & Coepiscoporum nostrorum ita graues in procurationibus subditis suis existunt, vt pro huiusmodi causa ipsa etiam Ecclesiastica ornamenta subditi exponere compellantur, & longi temporis victum breuis hora consumat. Quocirca constituimus, quod Archiepiscopi parochias visitantes, pro diuersitate prouinciarum & facultatibus Ecclesiarum quadragesimũ vel quinquagesimum euectionis numerum, Episcopi vero vicesimum, aut tricesimum, Cardinales viginti aut viginti quinq; nequaquam excedant; Archidiaconi quinq; aut septem, decani, constitutis sub ipsis duobus equis, contenti existant. nec cum canibus venatoriis proficiscantur, & auibus, nec sumptuosas epulas requirant: sed cũ gratiarum actione recipiant, quod honeste & cõpetenter illis fuerit ministratum. Prohibemus ẽt, ne subditos suos talleiis & exactionibus Episcopi grauare præsumant, & ita procedant, vt nõ quæ sua sunt, sed quæ *Iesu Christi* quærere videantur. Cum enim dicat Apostolus, *Non debent filii thesaurizare parentibus, sed parentes filiis*, multum longe à paterna pietate videtur, si præpositi subiectis suis graues existant, quos in cunctis necessitatibus pastoris debẽt more fouere. Archidiaconi vero, siue decani, nullas exactiones vel taillias in presbyteros siue clericos exercere præsumant. Sane quod de prædicto numero vectionum secundum tolerantiam dictum est, in illis locis poterit obseruari, in quibus ampliores fuerint redditus & Ecclesiasticæ facultates. In pauperibus autem locis tantam volumus teneri mensuram, vt ex accessu maiorum minores nõ doleant se grauari, ne sub tali indulgentia

illi, qui pauciotibus equis vti solebant, plurium sibi credant potestatem indultam. Sustinemus autem pro multis necessitatibus, quæ aliquotiens superuenerint, vt si manifesta & rationabilis causa extiterit, cum charitate moderatum auxilium valeant postulare.

NE NOVI CENSVS IMPONANTUR Ecclesiis.

CVm in Ecclesiæ corpore omnia debeant ex charitate tractari, & quod gratis receptum est, gratis debeat impendi: horribile nimis est quod in quibusdam Ecclesiis locum venalitatis perhibetur habere, ita vt pro Episcopis vel abbatibus, seu quibuscunq; personis Ecclesiasticis ponendis in sede, seu introducendis presbyteris in Ecclesia, necnō pro sepulturis & exequiis mortuorum, & benedictionibus nubentium, seu aliis Ecclesiasticis sacramentis requiratur; & non possit ille q indiget ista percipere, nisi manum implere curauerit largitoris. Putant etiam sibi ex hoc plures licere, quia legem mortis de longa inualuisse consuetudine arbitrantur, non satis, quia cupiditate excæcati sunt, attendentes, quod tanto grauiora sunt crimina, quanto diutius animum tenuerint alligatum. Ne igitur hoc de cætero fiat, vel pro personis Ecclesiasticis deducendis ad sedem, vt sacerdotibus instituendis, aut sepeliendis mortuis, seu in benedicendis nubentibus, siue aliis sacramentis exigatur, districtius inhibemus. Si quis autem contra hoc venire præsumpserit, portionem cum *Giezi* se nouerit habiturum, cuius factum turpis muneris exactione imitatur. Prohibemus insuper, ne ab Episcopis vel abbatibus, aliisue prælatis, noui census imponantur Ecclesiis, nec veteres augeantur, nec partem redditúum suis vsibus appropriare præsumant: sed libertatem, quam maiores sibi conseruari desiderant, minoribus quoq; suis bona voluntate conseruent. Si quis autem aliter egerit, irritum quod egerit habeatur.

PROHIBENTVR CHRISTIANI ne seruiant Saracenis.

ITa quorundam animos occupauit sæua cupiditas, vt cum glorientur nomine Christiano, Saracenis arma deferant, & pares aut etiam superiores in malitia fiant eis, cum ad expugnandos Christianos eis arma & necessaria subministrant. Sunt etiam, qui pro sua cupiditate in galeis, & piraticis Saracenorum nauibus, regimen & curam gubernationis exercent. Tales igitur ab Ecclesiæ communione præcisos, & pro sua iniquitate excommunicationi subditos, & rerum suarum per principes catholicos & consules ciuitatum priuatione mulctari, & capientium seruos si capti fuerint, fore censemus. Præcipimus etiam vt per ecclesias maritimarum vrbium crebra & solennis excommunicatio in eos proferatur. Excommunicationis pœnæ subdantur, qui Romanos, aut alios Christianos pro negotiatione aut aliis honestis causis nauigio vectos, aut capere aut rebus suis spoliare præsumunt. Illi etiam qui Christianos naufragium patientes, quibus secundum regulam fidei auxilio esse tenentur, damnosa cupiditate rebus suis spoliare præsumunt, nisi ablata reddiderint, excommunicationi se nouerint subiacere.

NE TORNEAMENTA FIANT.

FÆlicis memoriæ Papæ *Innocentii & Eugenii* prædecessorum nostrorum vestigiis inhærentes, detestabiles nundinas vel ferias, quas vulgo torneamenta vocant, in quibus milites ex dicto conuenire solent, & ad ostentationem virium suarum, & audaciæ, temere congrediuntur, vnde mortes hominum & pericula animarum sæpe proueniunt, fieri prohibemus. Quod si quis eorum ibi mortuus fuerit, quamuis ei pœnitentia non denegetur, Ecclesiastica tamen careat sepultura.

DE TREVGIS SERVANDIS.

TReugas à quarta feria post occasum solis vsq; ad secundam feriam post ortum solis, & ab Aduentu Domini vsq; ad Octauas Epiphaniæ, & à Septuagesima vsque ad Octauas Paschæ, ab omnibus inuiolabiliter obseruari præcipimus. Si quis autem treugam infringere tentauerit, post tertiam commonitionem si non satisfecerit, Episcopus suus excommunicationis sententiam dictet, & scriptam vicinis Episcopis annuntiet. Episcoporum autem nullus excommunicatum in communione suscipiat, immo scripto susceptam sententiam quisq; confirmet. si quis autem hoc violare præsumpserit, ordinis sui periculo subiaceat. & quoniam funiculus triplex difficile rumpitur, præcipimus vt Episcopi ad solum Deum & salutem populi habentes respectum, omni cupiditate sopita, ad pacem firmiter tenendam mutuum in consilium & auxilium impendant, nec alicuius

amore

amore vel odio prætermittant. Quod si quis in hoc opere Dei tepidus inuentus fuerit, damnum propriæ dignitatis amittat.

DE ABOLENDIS ORDINATIONIBUS AB *Antipapis introductis.*

QVod à prædecessore nostro fœlicis memoriæ Papa *Innocentio* factum est innouantes, ordinationes ab *Octauiano, Guidone*, heresiarchis nec non & *Iohanne* Strumensi qui eos sequutus est, factas, & ab ordinatis ab iis irritas esse censemus. adiicientes etiam vt qui dignitates Ecclesiasticas seu beneficia per prædictos schismaticos acceperunt, careant impetratis. Alienationes etiam siue inuasiones quæ per eosdem schismaticos, seu per Laicos factæ sunt, de rebus Ecclesiasticis omni careant firmitate, & ad Ecclesiam sine omni onere reuertantur. Si quis autem contraire præsumpserit, excommunicationi se nouerit subiacere. Illos autem qui sponte sacramenta de tenendo schismate præstiterunt, à sacris ordinibus & dignitatibus decernimus manere suspensos.

QVALES DEBENT ESSE, QVI *eligendi sunt ad regimen Ecclesiæ.*

CVm in cunctis sacris ordinibus & Ecclesiasticis ministeriis, & ætatis maturitas & grauitas morum, & literarum scientia sit quærenda: multo fortius in Episcopo hoc inquiri oportet, qui ad curam aliorum positus, in se ipso debet ostendere, qualiter alios oporteat in domo Domini conseruare ea propter, ne quod à quibusdam ex necessitate tẽporis factum est in exemplum trahatur à posteris; præsenti decreto statuimus vt nullus in episcopum eligatur, nisi qui iam tricesimum annum ætatis egerit, & de legitimo sit matrimonio natus: qui etiam vita & scientia commendabilis demonstretur. Cum autem, qui electus fuerit, & confirmationem electionis acceperit, & Ecclesiasticorum bonorum administrationem habuerit, decurso tempore de consecrandis Episcopis à canonibus definito, ad quem spectant beneficia quæ habuerat * distribuendi, de his liberam obtineat facultatem. Inferiora etiam ministeria vtputa Decanatus, Archidiaconatus, & alia, quæ animarum curam habent annexam, nullus omnino accipiat, sed nec parochialium Ecclesiarum regimen, nisi qui iam vicesimum quintum annum ætatis habuerit, & qui scientia & moribus commendabilis existat. Cũ autem assumptus fuerit, si Archidiaconus in Diaconum: Decanus & reliqui admoniti non fuerint, præfixo à canonibus tempore in presbyteros ordinati, & ab illo remoueantur officio, & alii conferatur, qui & velit & possit illud conuenienter implere, nec prosit eis appellationis diffugium, si forte in transgressione constitutionis istius per appellationem se voluerit tueri. Hoc sane non solum de promouendis, sed de his etiam, qui iam promoti sunt, si canones non obsistant, præcipimus obseruandum. Clerici sane si contra formam istam quenquam elegerint, & eligendi potestate tunc priuatos, & ab Ecclesiasticis beneficiis triennio nouerint se suspensos. Dignum est enim, vt quos Dei timor à malo non reuocat, Ecclesiasticæ saltem coerceat seueritas disciplinæ. Episcopus autem, si aut contra hoc fecerit, aut consenserit fieri, in conferendis prædictis officiis potestatem suam amittat, & per capitulum, aut per Metropolitanum, si etiam capitulum concordare nequiuerit ordinetur.

* *al. dispensandi.*

DE HAERETICIS.

SIcut ait beatus *Leo, Licet Ecclesiastica disciplina sacerdotali contenta iudicio cruentas effugiat vltiones*, catholicorum tamen principum constitutionibus adiuuatur, vt sæpe quærant homines salutare remedium, dum corporale super se metuerint euenire supplicium. Ea propter quia in Wasconia, Albegesio, & aliis locis ita hæreticorum, quos alii Catarros, alii Publicanos, alii Paterinos, alii aliis nominibus vocant, inualuit damnata peruersitas, vt iam non in occulto sicut alibi nequitiam suam exerceant: sed errorem suum publice manifestant, & ad consensum suum simplices attrahant & infirmos: eos & defensores eorum & receptores anathemati decernimus subiacere, & sub anathemate prohibemus, ne quis ipsos in domo vel in terra sua tenere vel fouere, vel negotiationem cum eis exercere præsumat. Si autem in hoc peccato decesserint, nec sub priuilegiorum nostrorum quibusque obtentu indultorum, ne sub aliqua quacunq; occasione oblatio pro eis fiat, aut inter Christianos accipiant sepulturam. De Brabanconibus, & Arragonensibus, Nauarriis, & Basclis, & Coterellis, qui tantam in Christianos immanitatẽ exercent, vt nec ecclesiis, nec monasteriis deferant, nec viduis aut pupillis, nec pueris, aut senibus, nec cuilibet parcant ætati, aut sexui: sed more Paganorum omnia perdant, & vastent similiter constituimus.

Constituimus etiam, vt ipsi, qui eos conduxerint, vel tenuerint, vel fouerint, vel religiones, in quibus talia debacchantur in Dominicis & aliis diebus solennibus per Ecclesias excommunicati publice nuntientur, & eadem omnino sententia & pœna cum prædictis hæreticis habeantur astricti, nec ad communionem recipiantur Ecclesiæ, nisi societate illa pestifera & hæresi abiuratis. Relaxatos autem se nouerint à debito fidelitatis seu hominii aut totius obsequii, dum in tanta iniquitate permanserint, quicunq; pacto illis teneantur annexi. Illis autem cunctisq; fidelibus in remissionem iniungimus omnium peccatorum, vt tantis cladibus se viriliter opponant, & contra eos armis tueantur populum Christianum. Confiscentur quoq; bona eorum, & liberum sit principibus huiusmodi pestilentes homines subiicere seruituti. Qui autem in vera pœnitentia ita discesserint, & peccatorum indulgentiam, & fructum mercedis æternæ se non dubitent habituros. Nos autem de misericordia Dei, & beatorum *Petri & Pauli* Apostolorum authoritate confisi, fidelibus Christianis, qui contra eos susceperint, & ad eorum siue aliorum prælatorum consilium, ad eos decertauerint expugnandos, biennium de iniuncta pœnitentia relaxamus: aut si longiorem ibi moram habuerint, Episcoporũ discretioni, quibus huius rei cura fuerit iniuncta, committimus, vt ad eorum arbitrium secundum modum laboris maior eis indulgentia tribuatur. Illos autem, qui admonitionem Episcoporum in huiusmodi parere contempserint, à perceptione corporis & sanguinis Domini iubemus esse immunes. Interim vero eos, qui ardore fidei ad expugnandum eos laborem istum assumpserint, sicut eos, qui sepulchrum Domini visitant, sub Ecclesiæ defensione recipimus, & ab vniuersis inquietationibus, tã in rebus quam in personis, statuimus manere securos. Si vero quisquam interim eos molestare præsumpserit, per Episcopum loci excommunicationis sententia feriatur, & talis sententia ab omnibus obseruetur, donec & ablata reddantur, & de illatis damnis congrue satisfaciat. Episcopi vero siue presbyteri, qui talibus forte non restiterint, officii suspensione mulctentur, donec misericordiam sedis Apostolicæ obtineant.

LEPROSI SEMETIPSIS PRIVAtam habeant Ecclesiam, & cæmiterium.

CVm dicit Apostolus *Paulus abundantiorem honorem membris inferioribus deferendum*; è contra quidam quæ sua sunt non quæ *Iesu Christi* quærentes leprosis qui cum sanis habitare non possunt, vel ad Ecclesiam cum aliis conuenire, Ecclesias & cœmiteria non permittunt habere, nec proprii vicarii ministerium sacerdotis. Quod quia procul à pietate Christiana esse dignoscitur, de benignitate Apostolica constituimus, vt vbicunque tot sub communi vita fuerint congregati, quod Ecclesiam cum cœmiterio sibi constituere & proprio valeant gaudere presbytero sine contradictione aliqua permittantur habere. Caueant tamen vt iniuriosi veteribus Ecclesiis nequaquã existant, de iure parochiali. Quod enim pietate conceditur, ad aliorum iniuriam nolumus redundare. Statuimus etiam, vt de ortis & nutrimentis animalium suorum decimas tribuere non cogantur.

NE CHRISTIANI HABITENT cum Iudæis vel Sarracenis.

IVdæi siue Sarraceni nec sub Alexandrorum puerorum obtentu, nec pro seruitio vel aliqua qualibet causa Christiana mancipia in domibus suis permittantur habere. Excõmunicentur autem, qui cum iis præsumpserint habitare, testimonium quoque Christianorum aduersus Iudæos in omnibus causis, cum illi aduersus Christianos testibus suis vtantur, recipiendum esse censemus: & anathemate decernimus esse feriendos, quicunq; Iudæos Christianis voluerint in hac parte præferre, cum eos Christianis oporteat subiacere, & ab iis pro sola humanitate foueri. Si qui vero præterea Deo inspirante ad fidem se cõuerterint Christianam à possessionibus nullatenus excludantur, cũ melioris cõditionis cõuersos ad fidem esse oporteat, quam anteq̃ fidem susciperent habebantur. Si autem secus factum fuerit, principibus seu potestatibus eorundem locorum sub pœna excommunicationis iniungimus, vt portionem hæreditatis & bonorum suorum ex integro eis faciant exhiberi.

NE MONACHVS VEL ALIVS religiosus recipiatur sub pretio.

MOnachi non sub pretio recipiantur in monasterio, non peculium permittantur habere: non singuli per villas & oppida siue quascunq; parochiales ponantur ecclesias: sed in maiori conuentu, aut cum aliquibus fratribus maneant, nec soli inter seculares homi-

mines spiritualium hominum conflictum expectent: *Salomone* dicente, *Væ soli, nam cadit & non est qui eum subleuet.* Si quis autem exactus à sua receptione aliquid dederit, ad sacros ordines non accedat, is autem, qui eum receperit officii sui priuatione multetur. Si vero peculium habuerit, nisi ab Abbate fuerit pro iniuncta administratione permissum, à communione altaris remoueatur, & qui in extremis cum peculio inuentus fuerit, nec oblatio pro eo fiat, nec inter fratres recipiat sepulturam. Quod etiam de diuersis religiosis præcipimus obseruari. Abbas autem qui diligenter ista non curauerit officii sui iacturam se nouerit incursum, prioratus vero siue obedientiæ pretii datione nulli tradantur. Alioquin dantes & accipientes à ministerio Ecclesiastico fiant alieni. Priores vero cum in cōuentualibus ecclesiis fuerint constituti, nisi pro manifesta & rationabili causa non mutentur; videlicet si dilapidatores fuerint, si incontinenter vixerint, aut tale aliquid egerint, pro quo amouendi merito videantur, aut si etiam pro necessitate maioris officii de consensu fratrum fuerit transferendus.

NE ALIQVIS MVLTAS habeat Ecclesias.

QVoniam nonnulli modum auaritiæ non ponentes, & diuersas dignitates Ecclesiasticas, & plures Ecclesias parochiales præter Sanctorum canonum instituta nituntur adquirere, ita vt cum vnum officium vix implere sufficiant, stipendia sibi vendicent plurimorum, ne id de cætero fiat districtius prohibemus. Cum igitur vel Ecclesiasticum ministerium committi debuerit, talis ad hoc persona quæratur, quæ residere in loco, & causam eius per seipsum valeat exercere. Quod si aliter actum fuerit, & qui receperit, quod contra sacros canones receperit, amittat, & qui dederit, largiendi potestate priuetur, & qa in tantum iam quorundam processit ambitio, vt non duas vel tres, sed sex aut plures perhibeantur habere, cum nec duabus possint debitam prouisionem impendere, per fratres & Coepiscopos nostros hoc emendari præcipimus, & de multitudine canonibus inimica, quæ dissolutionis materiã & euagationis inducit, & certũ continet periculum animarum eorũ, qui ecclesiis deseruire valeant indigentiam subleuari. Præterea quia in tantum laicorum quorundã processit audacia, vt Episcoporum authoritate neglecta clericos instituant in ecclesiis, & remoueant ẽt cum voluerint; possessiones quoq; atq; alia ecclesiastica bona pro sua plærumq; voluntate distribuant, & tam ecclesias ipsas quam homines earum taillis & exactionibus grauare præsumunt. Eos siquidem q̃ à modo ista commiserint, anathemate decernimus esse feriendos. Presbyter autem siue clericus, qui ecclesiam sine proprii episcopi authoritate per laicos receperit, communione priuetur; & si persistiterit, à ministerio ecclesiastico & ordine deponatur. Sane quia laici quidam ecclesiasticas personas & ipsos ẽt episcopos iudicio suo stare compellunt: eos qui de cætero id præsumpserint à communione fidelium decernimus segregandos. Prohibemus etiam ne laici decimas cum animarum suarum periculo detinentes, in alios laicos possint aliquo modo transferre. Si quis vero receperit, & ecclesiæ nõ reddiderit, Christiana sepultura priuetur.

NE MANIFESTVS VSVRARIVS recipiatur ad communionem altaris.

QVia in omnibus fere locis crimen vsurarum inualuit; vt multi negotiis prætermissis quasi licite vsuras exerceant; & qualiter vtriusq; testamenti pagina condemnetur, non attendunt: ideo constituimus, vt vsurarii manifesti nec ad communionem recipiantur altaris, nec Christianam, si in hoc peccato decesserint, accipiant sepulturam, sed nec oblationem eorum quisquam accipiat. Qui autem acceperit, aut Christianæ tradiderit sepulturæ, & ea quæ acceperit reddere compellatur, & donec ad arbitrium sui episcopi satisfaciat ab officii sui executione maneat suspensus.

DE TESTAMENTIS CLERICORVM.

CVm in officiis charitatis primo videamur illis obnoxii, à quibus beneficium nos cognouimus recepisse, è contra quidam clerici cum ab Ecclesiis suis multa bona perceperunt, bona per Ecclesias acquisita in alios transferre præsumunt. Hoc igitur quamuis in antiquis canonibus constat esse inhibitum, nos etiam nihilominus inhibemus. Indemnitati itaq; ecclesiæ prouidere volentes, siue intestati decesserint, siue aliis conferre voluerint, penes ecclesias eadem bona præcipimus remanere. Præterea quoniam quidam in q̃busdam partibus sub pretio statuũtur, qui decani vocantur, & pro certa quantitate pecuniæ episcopalẽ iurisdictionem exercent, pſenti decreto statuimus, vt qui de cætero id præ-

sumpserit, officio suo priuetur, & Episcopus conferendi hoc officium potestatem amittat.

DE ORDINATIONE ECCLESIARVM.

CVm in cunctis Ecclesiis quod pluribus & senioribus fratribus visum fuerit incunctanter debet obseruari, graue nimis & dignissimum reprehensione, quod per quasdam Ecclesias pauci, quoniam non tam de ratione quam de propria voluntate ordinationem multorum impediunt, & ordinationem Ecclesiasticam procedere non permittunt. Quocirca præsenti decreto statuimus, vt nisi à paucioribus & minoribus rationabile aliquid fuerit ostensum, appellatione remota præualeat semper, & suum consequatur effectum, quod à maioris & senioris consilii parte fuerit constitutum. Nec constitutionem nostram impediat, si aliquis ad conseruandam Ecclesiæ suæ consuetudinem se iuramento dicat esse constrictum. Non enim dicenda sunt iuramenta sed periuria potius, quæ contra vtilitatem Ecclesiasticam, & Sanctorum patrum veniunt instituta. Si quis autem huiusmodi consuetudines, quæ nec ratione iuuantur, nec sacris congruunt institutis, iurare præsumpsit, donec condignam egerit pœnitentiam, à Dominici corporis perceptione existat alienus.

DE PRAESENTATIONE CLERICORVM.

QVum in quibusdam locis fundatores Ecclesiarum aut hæredes eorum potestate, in quam Ecclesia eos hucusque sustinuit, abutuntur: & quum in Dei Ecclesia vnus debeat esse qui præsit, ipsi plures sine respectu subiectionis eligere moliuntur; & quum vna Ecclesia vnius debeat esse rectoris, pro sua defensione plurimos repræsentant. Quocirca præsenti decreto statuimus, vt si plures partes fundatorum se in contraria vota diuiserint, ille præficiatur Ecclesiæ, qui moribus iuuatur & meritis, & plurimorum eligitur & probatur assensu. Si autem hoc sine scandalo esse nequiuerit, ordinet antistes Ecclesiam sicut melius secundum Deum nouerit ordinandam, & idipsum faciat etiamsi de iure patronatus quæstio emerserit inter aliquos, & si cui competat infra tres menses fuerit definitum.

DE PACE SERVANDA.

INnouamus etiam, vt presbyteri, clerici, monachi, conuersi, peregrini, mercatores, rustici, euntes & redeuntes, & in agricultura existentes, & animalia, quibus arant, & quæ cætera portant in agrum congrua securitate lætentur: nec quisquam alicubi nouas rectorum exactiones, sine authoritate & consensu regum & principum, statuere, aut statutas de nouo tenere, aut veteres attentare aliquo modo præsumant. Si quis autem contra hoc fecerit, & commonitus non destiterit, donec satisfaciat, communione careat Christiana.

NE ECCLESIASTICA BENEFICIA *alicui permittantur, antequam vacent.*

NVlla Ecclesiastica beneficia, seu etiam ministeria, vel Ecclesiæ alicui tribuantur, seu promittantur, antequam vacent, ne desiderare quis mortẽ proximi videatur, in cuius locum, & beneficium se crediderit successurum. Cum enim id etiam in ipsis gentiliũ legibus inueniatur inhibitum, turpe nimis est & diuini plenum animaduersionẽ iudicii, si locum in Ecclesia Dei futuræ successionis expectatio habeat, quam etiam ipsi gentiles homines condemnare curauerunt. Cum vero præbendas Ecclesias, seu quælibet officia in aliqua Ecclesia vacare contigerit, vel si etiam modo vacant, non diu maneant in suspenso, sed infra sex menses personis, quæ digne administrare valeant, conferantur. Si autem Episcopus, vbi ad eum spectauerit conferre distulit, per capitulum ordinetur. Quod si ad capitulum electio pertinuerit, & infra præscriptum terminum hoc non fecerit, Episcopus secundum Deum hoc cum religiosorum virorum consilio exequatur. Aut si omnes forte neglexerint, metropolitanus de Episcopis secundum Deum absque illorum contradictione disponat.

NE ALIQVIS ORDINETVR *sine certo titulo.*

EPiscopus si aliquem sine certo titulo, de quo necessaria vitæ percipiat in diaconum vel presbyterum ordinauerit; tamdiu ei necessaria subministret, donec in aliqua ei Ecclesia conuenientia stipendia militiæ clericalis assignet, nisi talis forte ordinatus extiterit, qui de sua vel paterna hæreditate subsidium vitæ possit habere.

NE

NE CLERICI IN SACRIS ORDInibus constituti focarias habeant.

CLerici in sacris ordinibus constituti, qui mulierculas in domibus suis sub incontinentiæ nota tenuerint, aut abiiciant eas & continenter viuant, aut beneficio & officio sunt Ecclesiastico alieni. Quicunq; in incontinentia illa, quæ contra naturam est, propter quam ira Dei venit in filios diffidentiæ, & quinq; ciuitates igne consumpsit, deprehensi fuerint laborare: si clerici fuerint, eiiciantur à clero, vel ad agendam pœnitentiam in monasterio retrudantur: si laici, excommunicationi subdantur, & à cœtu fidelium fiant penitus alieni. Monasteria præterea Sanctimonialium si quisquam clericus sine manifesta & necessaria causa frequentare præsumpserit, per Episcopum arceatur, & si non destiterit à beneficio Ecclesiastico reddatur immunis.

NE LAICI IMPONANT ECCLESIIS ONERA.

NOn minus pro illorum peccato qui faciunt, quam pro illorum detrimento qui sustinent, graue nimis esse dignoscitur, quod in diuersis partibus mundi rectores & cōsules ciuitatum, nec non & alii, qui potestatem videntur habere, tot Ecclesiis onera frequenter imponunt, & ita grauibus eas & crebris exactionibus premunt, vt deterioris cōditionis sub eis sacerdotium factum videatur, quam sub *Pharaone* fuerit, qui Dominicæ legis notitiam nō habebat. Ille quidem omnibus aliis seruituti subditis sacerdotes suos & possessiones eorum in pristina libertate dimisit, & de publico eis alimoniam ministrauit, isti vero vniuersa fere onera sua imponunt Ecclesiis, & tot angariis ipsam affligunt, vt illud ei, quod *Ieremias* deplorat, competere videatur, *Princeps prouinciarum facta est sub tributo.* Siue quidem fossata seu expeditiones, seu alia quælibet sibi arbitrentur agenda, de bonis Ecclesiarum, clericorum, & pauperum, *Christi* vsibus deputatis, cuncta volunt fere complere. Iurisdictionē etiam, & authoritatem Episcoporum & aliorum prælatorum ita euacuant, vt nil potestatis ei videatur in suis hominibus remansisse. Super quo pro Ecclesiis dolendum est, nihilominus & pro ipsis, qui timorem Dei Ecclesiastici ordinis reuerentiam videntur penitus abiecisse. Quocirca sub anathematis districtione seuerius prohibemus, ne talia de cætero attentare præsumant, nisi Episcopus vel clericus tantam necessitatem & vtilitatem inspexerit, vt absque coactione ad reuelandas communes necessitates, vbi laicorum non suppetant facultates, subsidia per ecclesias existiment conferenda. Si autem consules aut alii de cętero ista commiserint, & commoniti forte desistere noluerint, tam ipsi quam fautores eorum excommunicationi se nouerint subiacere, nec communioni fidelium reddantur, nisi satisfactionem fecerint competentem.

VT PRAELATI PROVIDEANT magistris scholarum necessaria.

QVoniam Ecclesia Dei & in his quæ spectant ad subsidium corporis, & in his, quæ ad profectum perueniunt animarum, indigentibus sicut pia mater prouidere tenetur, ne pauperibus, qui parentum opibus iuuari non possunt legendi, & proficiendi opportunitas subtrahatur, per vnamquamq; cathedralem Ecclesiam magistro, qui clericos eiusdem Ecclesiæ, & scholares pauperes gratis doceat, competens beneficium aliquod præbeatur, quo docentis necessitas subleuetur, & discentibus via pateat ad doctrinam: & in aliis quoq; Ecclesiis restituatur, seu monasteriis, si retroactis temporibus aliquid in iis fuerat deputatum. Pro licentia vero docendi nullus omnino pretium exigat, vel sub obtentu alicuius consuetudinis ab his, qui docent aliquid quærat, nec docere quenquam expedita licentia, qui sit idoneus interdicat. Qui vero contra hoc venire præsumpserit ab Ecclesiastico fiat beneficio alienus. Dignum quippe esse videtur, vt in Ecclesia Dei fructus laboris sui non habeat, qui cupiditate animi, dum vendit docendi licentiam, ecclesiasticum profectum nititur impedire.

DECRETVM ALEXANDRI PAPAE, NE Clerici præsumant seculares procurationes suscipere.

CLerici in subdiaconatu, & supra, & in minoribus quoq; ordinibus si stipendiis Ecclesiasticis sustentantur coram seculari iudice aduocati, in negotiis forensibus esse non præsumant, nisi propriam, vel ecclesiæ suæ causam fuerint prosecuti, aut pro miserabilibus forte personis, qui proprias causas administrare non possunt, sed nec procuratores villarum, aut iurisdictiones etiam seculares sub aliquibus principibus, & secularibus viris

vt iustitiarii eorum fiant, clericorum quisquam exercere præsumat. Si quis autem aduersus hoc venire tentauerit, quia contra doctrinam Apostoli dicentis, nemo militans Deo implicat se secularibus negotiis, seculariter agit, ab Ecclesiastico fiat ministerio alienus, pro eo quod officio clericali neglecto fluctibus seculi vt placeat potentibus se immergit. Districtius autem decernimus puniendum, si religiosorum quisquam aliquid prædictorum ausus fuerit attentare.

DECRETVM ALEXANDRI PAPAE de Ecclesia interdicta, & interdictorum sepultura.

CVm & plantare sacram religionem & plantatam fouere modis omnibus debeamus, nunquam hoc melius exequamur, quam si nutrire quæ recta sunt, & corrigere quæ profectum veritatis impediunt, commissa nobis à Deo authoritate censemus. fratrum autem, & Coepiscoporum nostrorum vehementi conquestione comperimus, quod fratres templi, & Hospitalis, alii quoque religiosæ professionis, indulta sibi ab Apostolica sede priuilegia excedentes, contra Episcopalem authoritatem, multa præsumunt, quæ & scandalum faciunt in populo Dei, & graue pariunt periculum animarum. proposuerunt enim quod Ecclesias recipiunt de manibus laicorum: excommunicatos & interdictos ad Ecclesiastica sacramenta, & sepulturam admittunt in Ecclesiis suis, præter eorum cõscientiam, & quod instituant, & amoueant sacerdotes, & fratribus eorum ad eleemosynas quærendas euntibus cum indultum sit, iis vt in eorum aduentu semel in anno aperiantur Ecclesiæ, atq; in eis diuina celebrentur officia, & vt audiuimus plures ex eis de vna siue de pluribus domibus ad interdictum locum sæpius accedentes, & indulgentiam priuilegiorum in celebrandis officiis abutuntur, & tunc mortuos apud prædictas ecclesias sepelire præsumunt: occasione quoq; fraternitatum, quas in pluribus locis faciunt robur Episcopalis authoritatis eneruant, dum contra eorum sententiam sub aliquorum priuilegiorum obtentu munire cunctos intendunt, qui ad eorum fraternitatem voluerunt se conferre. In his autem quia non tam de maiorum conscientia, vel consilio, quam de minorum indiscretione quorundam exceditur, & remouenda ea in quibus excedunt & quæ dubitationem faciunt decernimus declaranda. Ecclesias sane & decimas de manu laicorum sine consensu episcoporum tam illos quam quoscunq; alios religiosos recipere prohibemus. dimissis etiam quas contra tenorem istum moderno tempore receperint. Excommunicatos & nominatim interdictos tam ab illis quã ab omnibus aliis iuxta Episcoporũ sententiam statuimus euitandos. In ecclesiis suis quæ ad eos pleno iure nõ pertinent instituendos presbyteros episcopis repræsentent, vt eis quidem de plebis cura respondeant, ipsis vero pro rebus temporalibus rationem exhibeant competentem. Institutos autem inconsultis episcopis non audeant remouere. Si vero Templarii siue Hospitalarii ad ecclesiam interdictam venerint, non nisi semel in anno ad ecclesiasticum officium admittantur, nec tunc ibi sepeliant corpora interdictorum. De fraternitatibus autem hoc cõstituimus, vt si non se prædictis fratribus omnino reddiderint, sed in proprietatibus suis duxerint remanendum, propter hoc ab episcoporũ sententia nullatenus eximantur, sed potestatem suam sicut in alios parochianos suos exerceant, cum pro suis excessibus fuerint corrigendi. Quod autem de prædictis fratribus dictum est ab aliis quoq; religiosis, qui præsumptione sua viam præripiunt, & contra canonicas eorum sententias & tenorem priuilegiorum nostrorum venire præsumunt, præcipimus obseruari. Si autem contra institutum hoc venerint; & Ecclesiæ in quibus ista præsumpserint, subiaceant interdicto, & quod egerint irritum & vacuum habeatur. His itaq; decretis promulgatis, & ab vniuerso clero & populo circumstante receptis, episcopi & cæteri viri ecclesiastici, qui conuenerant, cum munere benedictionis licentiam repatriandi accipere meruerunt.

Eodem anno rex Angliæ filius rediit de Normannia in Angliam in medio Quadragesimæ, & ad Pascha sequens ipse & rex pater suus fuerunt Wintoniæ. Et post Pascha *Richardus* de Luci Iustitiarius Angliæ, relicta iustitiaria potestate, factus est canonicus regularis in Abbatia sua de Leues, quam ipse in fundo suo fecerat, & bonis multis ditauerat; & paulo post ibidem obiit. Quo defuncto dominus rex pater magno celebrato concilio apud Windeshores, communi consilio Archiepiscoporum, Episcoporum, Comitum & Baronum, coram rege filio suo, diuisit Angliam in quatuor partes: & vnicuiq; partium præfecit viros sapientes ad faciendam iusticiam in terra, in hunc modum.

Richardus Episcopus Wintoniæ.
Richardus Thesaurarius Regis.
Nicholaus filius Teroldi.

Tho-

Thomas Basset.
Robertus de Witefeld.

Suthamtesire.
Wiltesire.
Gloucestresire.
Dorsete.
Somersete.
Deuonia.
Cornubia.
Berkesire.
Oxenefordsire.

Gaufridus Eliensis Episcopus.
Nicholaus capellanus Regis.
Gilebertus Pipardus.
Reginaldus de Wisebec *clericus Regis.*
Gaufridus Hosee.

Cantebrigesire.
Huntedunesire.
Northamtesire.
Leicestresire.
Warewichsire.
Wirecestresire.
Herefordsire in Wallia.
Stafordesire.
Salopesire.

Johannes Episcopus Norwicensis.
Hugo Murdac clericus Regis.
Michael Belet.
Richardus del Pec.
Radulfus Brito.

Norfolchie.
Suthfolchie.
Essexe.
Hertefordsire.
Midlesex.
Kent.
Surreia.
Sudsexe.
Bukinghamsire.
Bedefordsire.

Godefridus de Luci.
Iohannes Cumin.
Hugo de Gaerst.
Ranulfus de Glanuilla.
Willielmus de Bendings.
Alanus de Furnellis. Isti sex sunt iustitiæ in curia regis constituti ad audiendum clamores populi: & eis assignatæ erant subscriptæ prouinciæ.

Nortinghamsire.
Derebisire.
Euerwicsire.
Northumberland.
Westmerland.
Cumberland inter Rible & Merese.
Loncastre.

Eodem Anno *Gaufridus* Comes Brittanniæ, præcepto Regis patris sui, transfretauit de Anglia in Brittanniam; & congregato exercitu deuastauit terram Guiomarii de Leuns, & eum ad deditionem coegit. Eodem anno *Henricus* Rex Angliæ filius rediit de Anglia in Normanniam. Eodem anno *Lodowicus* rex Francorum Constantinopolim misit *Agnetem*

filiam suam quam *Ala* vxor sua regina Francorum, soror *Willielmi* Remensis Archiepiscopi, soror etiam *Henrici & Theobaldi*, *& Stephani* Comitum, ei pepererat, maritandam *Alexi* filio *Manuelis* Imperatoris Constantinopolitani. Eodem anno *Philippus* filius *Lodowici* regis Francorum, & prædictæ *Ala* reginæ ægrotauit vsq; ad mortem. vnde pater suus plurimum condoluit, & diuina reuelatione in somnis admonitus, vt deuota peregrinatione adiret beatum *Thomam* Cantuariensem martyrem, si vellet filium suum pristinæ sanitati restitui. Vnde factum est quod *Lodowicus* rex Francorum, missis legatis ad *Henricum* Regem Angliæ patrem, quæsiuit licentiam & securitatem veniendi in Angliam; & sine impedimento redire quęsiuit, & obtinuit. Rex igitur Francorum fiduciam habens in Domino, contra multorum consilium, iter arripuit versus Angliam. Et assumens secum *Philippum* Comitem Flandriæ, & *Baldwinum* Comitem de Ginnes, & *Henricum* ducem de Luuain, & Comitem *Willielmum* de Mandeuile/ & aduocatum Beruiniæ, & alios Barones de regno Francię, peruenit vsq; Witsand/ & inde transfretauit in Angliam & applicuit apud Douere/ 11. Kal. Septembris, feria quarta. Cui rex Angliæ pater in littore maris occurrens suscepit cum magno gaudio & honore, sicut charissimum dominum & amicum suum, & omnia necessaria sibi & hominibus suis honorifice ministrauit. Et in crastino, videlicet vigilia beati *Bartholomæi* apostoli duxit eum Cantuariam vsq; ad tumbam S. *Thomæ* martyris. Quo cum venissent, *Lodowicus* Rex Francorum obtulit super tumbam beati *Thomæ* martyris vnam cuppam de auro valde magnam & pretiosam, & ad vsus monachorum ibidem Deo seruientium centum modios vini in perpetuum, singulis annis recipiendos apud Peissi in Francia ad omnimodam impensam Regis Franciæ. Præterea concessit eis, quod quæcunq; de cætero emerentur in regno Franciæ ad proprios vsus illorum, quieta sint de teonnio & omnibus aliis consuetudinibus & exigentiis. Et hæc omnia fecit eis confirmari charta sua, quam ipsi receperunt de manu *Hugonis* de Puteaco cancellarii Regis Franciæ, filii *Hugonis* Dunelmensis Episcopi. Tertio autem die sequenti, Rex Franciæ & sui, qui cum eo venerant, rege Anglorum eos reducente, reuersi sunt ad Douere, & in crastino, videlicet septimo Kalendas Septembris, die Dominica, rex Franciæ cum suis transfretauit de Anglia in Flandriam, & applicuit apud Witsand. Interim *Philippus* filius eius, meritis & precibus beati *Thomæ* martyris pristinam adeptus est sanitatem. Quo audito rex Franciæ, in magno fluctuans gaudio publico, præcepit edicto, vt omnes principes regni sui ecclesiastici, & seculares conuenirent Remis in capite Kalendarum Nouembrium ad coronationem *Philippi* filii sui. Quibus congregatis *Willielmus* Remensis Archiepiscopus præfatū *Philippum* filium *Alæ* sororis suæ iam quintum decimum annū ætatis suæ agentem coronauit, & in regem vnxit Remis in Ecclesia sedis Pontificalis die solemnitatis omnium Sanctorum, ministrantibus ei in illo officio *Willielmo* Turonensi, & Bituricensi, & Senonensi Archiepiscopis, & fere omnibus episcopis regni. *Henricus* autem rex Angliæ filius, in progressione à thalamo vsq; in Ecclesiam ipso die coronationis, ibat ante illum gestans coronam auream de iure ducatus Normanniæ, qua prædictus *Philippus* coronandus erat. & *Philippus* Comes Flandriæ præibat, ferens ante illum gladium regni. Alii vero duces, Comites, & barones præibant, & sequebantur diuersi diuersis deputati obsequiis, prout rex exigebat. Sed *Lodowicus* Rex pater eius, senio & morbo laborans paralytico, coronationi illius interesse non potuit. Nam cum ab Anglia rediret, & ad beatum *Dionysium* iter arriperet, subito percussus frigore, incidit in paralysim, & vsum dexteræ partis corporis sui amisit. Eodem anno obiit *Rogerus* Wigornensis Episcopus apud Turonim & ibi sepultus est. Eodem anno obiit *Willielmus* Comes Albemarlię, & sepultus est in Abbatia sua de Tornetun. Eodem anno Tuscani & Pisani, & homines de Luca, & ciues de Pistura, & ciues de Florentia, & homines de Valle Arne, & *Hugelinus* de Valle Spolitæ concilium fecerunt, vt dolo caperent *Christianum* Maguntinum Archiepiscopum, *Frederici* Romanorum Imperatoris Cancellarium : qui post pacem factam inter dominum Papam & prædictum Imperatorem apud Venetiam in Riuo alto, remanserat in Tuscana, & eos grauibus vexationibus ad inopiam redegerat. Facta itaque conuentione, conuenerunt *Conradum* filium *Willielmi* Marchias de monte Ferrato, vt eum dolo caperet : ipse enim præfatum Cancellarium odio habebat, sed iam cum eo pacem fecerat. Ad instigationem itaque cæterorum, & *Manuelis* Imperatoris mandato, qui ei multas promisit diuitiarum facultates, si præfatum cancellarium cepisset: *Conradus* venit in manu forti ad ciuitatem de Camerin, vbi cancellarius ille cum paucis suorum conuenerat, & *Conradus* iniectis in eum manibus tenuit, & in compedibus missum secum duxit, & incarcerauit eum primo in castello, quod vocatur Sanctus *Flauianus*, secundo incarcerauit eum in roca Venais, tertio incarcerauit eum apud Eghependant,

dant, & tradidit eum *Bonifacio* fratri suo in custodia, & ipse *Conradus* profectus est ad *Manuelem* imperatorem Constantinopolitanum, cuius admonitione ipse ceperat prædictum Cancellarium. Et non ausus domum redire propter iniuriam quam fecerat *Frederico* Romanorum Imperatori de captione Cancellarii sui, remansit cum *Manuele* Constantinopolitano Imperatore, & vnam de neptibus illius Imperatoris in vxorem duxit. Quo audito *Bonifacius* frater eius, qui prædictum *Christianum* Maguntinum Archiepiscopum *Friderici* Romanorum Imperatoris Cancellarium in carcere tenuit, cepit de eo duodecim millia perperorum & permisit eum abire.

Anno gratiæ millesimo centesimo octogesimo, qui erat annus 26. regni Regis *Henrici* filii *Matildis* imperatricis, idem Rex fuit in Anglia die natalis Domini apud Notingham: cui festo interfuit *Willielmus* Rex Scottorum. Eodem anno *Philippus* Rex Francorum, videns quod pater suus morbo laboraret paralytico, adhæsit in omnibus consilio *Philippi* Comitis Flandriæ. Cuius consilio tyrannidem cepit exercere in populo, & omnes, quos nouerat patri suo fuisse familiares, spreuit & odio habuit: & matrem suam adeo persequebatur, quod à dominatione sua expulit; & *Willielmum* Remensem Archiepiscopum, & Comitem *Theobaldū*, & Comitem *Stephanum* auunculos suos grauiter persequebatur. Quorum prece *Henricus* Rex Angliæ filius transfretauit in Angliam, & indicauit patri suo excessus & importunitates, quas *Philippus* Rex Franciæ faciebat matri suæ & auunculis suis per consilium Comitis Flandriæ. Quo audito, Rex Angliæ pater, & Rex Angliæ filius transfretauerunt in Normanniam ante Pascha. Venerunt ergo ad eos in Normanniam præfata regina Francorum, & cum ea Comes *Theobaldus*, & Comes *Stephanus* frater eius, & alii quamplures viri nobiles de regno Franciæ. Et datis Regi Angliæ patri obsidibus & præstitis sacramentis, quod à consilio suo non recederent, adhæserunt ei. Quo facto Rex Angliæ pater magnum congregauit exercitum de terris suis cismarinis & transmarinis habens in proposito, quod post Pascha intraret hostiliter terram regis Franciæ, in vindictam iniuriarum quas ille nouus Rex Franciæ fecerat matri suæ & auunculis suis. Post Pascha vero *Philippus* Rex Franciæ duxit in vxorem filiam Comitis de Hanou neptem *Philippi* Comitis Flandriæ, filiam sororis suæ; cui idem Comes Flandriæ dedit in maritagio cum nepte sua totam terram de Vermundeis vsq; ad aquam de Lis. Deinde statuit *Philippus* Rex Franciæ, quod ipse & vxor eius coronarentur die Pentecostes apud Senonem ciuitatem: sed per consilium Comitis Flandriæ anticipauit terminum illum, & fecit se & vxorem suam coronari die Ascensionis apud Sanctum *Dionysium* ab Archiepiscopo Senonense. Quod cum *Willielmo* Remensi Archiepiscopo constaret, indignatus est vehementer: & *Alexandro* summo pontifici conquestus est, de transgressione Senonensis Archiepiscopi, qui contra ius, & dignitatem Remensis Ecclesiæ Regem Franciæ præsumpserat coronare. Deinde *Philippus* Rex Franciæ, & *Henricus* Rex Angliæ pater cōuenerunt ad colloquium inter Gisortium & Trie. In quo colloquio Rex Angliæ, nunc blandis nunc asperis effecit versus Regem Franciæ, quod ipse contra consilium Comitis Flandriæ, & *Roberti Clement* omnem malitiam & indignationem, quas in animo aduersus matrem & auunculos suos conceperat, remisit eis, & eos in debitam familiaritatem recepit: statuens quod singulis diebus solueret matri suæ septem libras Parisiorum ad quotidianum victum, & post discessum patris sui redderet ei dotalium suum plenarium & integrum, retentis sibi castellis & munitionibus. In eodem colloquio Rex Angliæ pater ad abundantem cautelam recepit homagium *Philippi* Comitis Flandriæ, coram *Philippo* rege Franciæ; & pro homagio illo concessit ei mille marcas argenti singulis annis recipiendas Lundoniis ad Scaccarium; ita tamen quod in recompensatione illarum mille marcarum Comes Flandriæ inueniet singulis annis quingentos milites in obsequium regis Anglię per spacium quadraginta dierum, quando summonitus inde fuerit. Eodem anno *Lodowicus* Rex Francorum obiit Parisiis, mense Septembris, 14. Kalend. Octobris feria quinta, & sepultus est in abbatia de Barbiaus. Deinde *Philippus* rex Franciæ, & *Henricus* rex Anglię pater conuenerunt ad colloquium inter Gisortium & Trie, vbi pacem & concordiam, fide & sacramentis hinc inde confirmatam inter eos fecerunt in hunc modum.

Ego Philippus *Dei gratia rex Francorum, & ego* Henricus *eadem gratia Rex Anglorum, volumus ad omnium tam præsentium quam futurorum peruenire notitiam, quod fœdus & amicitiam fide & sacramento mediantibus innouauimus, quam Dominus meus* Lodowicus *rex Francorum & ego* Henricus *firmaueramus inter nos coram Iueri, in præsentia* Petri *tituli S.* Chrysogoni *presbyteri, cardinalis, Apostolicæ sedis legati, &* Richardi *Wintoniensis Episcopi, & aliorum plurimarū episcoporum, Comitum & baronū, qui aderant. viz. quod sic sumus & à modo volumus esse amici, quod vterq; nostrū alteri obseruabit vitam & membra, & terrenum honorem suum contra*

omnes homines pro posse suo. Et si quacunq; persona alteri nostrum malum facere præsumpserit, ego Henricus iuuabo Philippum regem Franciæ dominum meum contra omnes homines pro posse meo. Et ego Philippus iuuabo Henricum Regem Angliæ contra omnes homines pro posse meo, sicut hominem & fidelem meum, salua fide, quam debemus hominibus nostris, quamdiu ipsi nobis fidem seruabunt. Et neuter nostrum à modo retinebit inimicum alterius in terra sua, ex quo inde requisitus fuerit. Et vt inter nos tollatur à modo omnis materia discordiæ, concessimus ad inuicem, quod de terris, & possessionibus, & omnibus aliis rebus, quas modo habemus, alter aduersus alterum nihil à modo petet, excepto eo de Aluernia, vnde contentio inter nos est, & excepto feodo de castro Radulfi, & exceptis minutis feodis & diuisis terrarum nostrarum de Berri, si homines nostri aliquid interceperint inter se vel aduersus alterum nostrum. Si autem super his quæ superius excepta sunt per nosmetipsos conuenire non poterimus, ego Philippus Rex Francorum elegi tres Episcopos, Claremontensem, Niuernensem, Trecensem; & tres barones, Comitem Theobaldum, & Comitem Robertum, & Petrum de Turtena patruos meos: & ego Henricus Rex Angliæ elegi tres Episcopos, Willielmum Cenomannensem, Petrum Patrogoritensem, Robertum Nannetensem; & tres barones, Mauritium de Croun, Willielmum Maingot, Petrum de monte Rabelex parte mea, qui inquisita veritate hinc inde tam per seipsos, quam per iuramenta hominum terrarum illarum, prædicti Episcopi in verbo veritatis asserent, & laici iurabunt, quod quicquid cognouerint de iure alterius nostrum esse, hoc inter nos dicent, & nos eorum dicto bona fide firmiter stabimus. Si vero omnes illi Episcopi, quos ego Philippus elegi interesse non poterunt, nihilominus stabimus dicto illorum duorum, qui intererunt. & si omnes barones ex parte mea nominati non intererunt, pro eo non remanebit, quin stemus dicto illorum duorum qui intererunt. Et similiter de illis, quos ego Henricus elegi, tam de Episcopis quam de baronibus. Iurauimus etiam quod nullum malum faciemus eis propter hoc, quod veritatem dixerint. Et si forte, quod Deus auertat, inter nos de terris nostris aliqua querela oriatur, per eosdem bona fide, & sine malo ingenio sine dilatione terminetur. Si autem aliquo prædictarum personarum interim mortua fuerit, altera loco ipsius substituatur. Si vero alter nostrum iter peregrinationis arripere voluerit, alter qui remanebit, terram illius, qui in peregrinatione erit, & homines sicut sua propria & dominica fideliter custodiet, & manutenebit, & defendet contra omnes homines, sicut ego Philippus defenderem ciuitatem meam Parisius, si esset obsessa, & sicut ego Henricus defenderem ciuitatem meam Rothomagi, si esset obsessa. Ego etiam Philippus volo, quod mercatores, & omnes tam clerici quam laici de terra Henrici Regis Angliæ, cum omnibus rebus suis securi sint, & habeant pacem per omnes terras meas. Et ego Henricus similiter volo, quod mercatores, & omnes homines tam clerici quam laici de terra domini mei Regis Franciæ, securi sint, & pacem habeant per omnes terras meas. Hæc autem omnia supradicta nos obseruaturos & fide & sacramento promisimus. Iurauerunt etiam de præcepto nostro homines nostri post nos, quod bona fide consulent nos ad conseruandum quod iurauimus, nec consilium præstabunt quo minus obseruetur.

Eodem anno Fredericus Romanorum imperator expulit à regno suo Henricum ducem Saxoniæ: cuius expulsionis causa hæc est. In primis itaq; notandum est, quod decem principes constituti sunt custodes portarum ciuitatis Coloniæ, quorum nomina hæc sunt;

Dux de Lemburc.
Dux Saxoniæ.
Dux de Saringes.
Dux de Saxland.
Dux de Lunain.
Comes de Wilch.
Comes de Loo.
Comes de Gerle.
Comes Palatinus de Rheno.
Comes de Larmual.

Et hi decem sunt homines Archiepiscopi Coloniæ, & habent singulis annis de mensa Sancti Petri Coloniæ duo millia marcarum argenti in retributione custodiarum suarum. Præterea Archiepiscopus Coloniæ multos habet redditus, maximos autem in Ducatu Saxoniæ, quos Henricus dux Saxoniæ gener Henrici Regis Angliç iniuste occupauit, & occupatos detinuit. Vnde Reginaldus Coloniensis Archiepiscopus conquestus est domino suo Frederico Romanorum Imperatori. Præterea ipse Imperator calumniatus est præfatū ducem de periurio, de fide læsa, de læsione maiestatis imperialis: & eum citari fecit, vt veniret in curiam suam, satisfacturus tam sibi quam Archiepiscopo Coloniensi. Venit igitur data

data ei securitate veniendi & redeundi. Et cum multa obiicerentur ei de fide læsa, de periurio, de læsione maiestatis imperii, & de iniuriis Archiepiscopo Coloniẽsi illatis; & cum ipse ad obiecta cum consilio suorum respondere deberet: ascendit equos suos, & abiit, nullo dato responso, & Imperator petiit de illo sibi fieri iudicium, & iudicatum est illum demeruisse ducatum suum, & data est licentia Archiepiscopo Coloniensi intrandi cum exercitu terram ducis Saxoniæ, in vindictam iniuriarum, quas dux ei fecerat. Et ipse Imperator cum magno exercitu intrauit terrã ducis Saxoniæ, & eam deuastauit ferro, flamma, fame, & ad tantam ducem illum coegit inopiam, quod ipse posuit se in misericordiam imperatoris, & abiurauit terram suam per septem annos in misericordiam Imperatoris, & exulans venit ad *Henricum* regem Angliæ patrem vxoris suæ. Tamen ipse Imperator postmodum prece *Alexandri* summi pontificis, & *Philippi* regis Franciæ, & *Henrici* regis Angliæ, & *Philippi* Comitis Flandriæ, relaxauit præfato duci Saxoniæ quatuor annos de iniuncto sibi exilio. Eodem anno obiit *Manuel* Constantinopolitanus Imperator, & *Alexis* filius eius, qui filiam *Lodowici* regis Frãciæ in vxorem duxerat, successit ei in Imperio; qui duobus annis pacifice regnauit. Sed interim *Maria* mater eius, filia *Raimundi* principis Antiochiæ, quendam habebat amasium, qui vocabatur Græce *Prothosouastos*, Latine vero Comes Palatinus, quem prædicta imperatrix tam execrabili, & vehementi amore dilexerat, quod *Alexim* filium eius Imperatorem morti tradere volebat, vt sic amasium suum ad summum proueheret imperii gradum. Et cum dies opportunus accidisset, dedit Imperatori filio suo venenum bibere. Quo hausto, statim venenum per tenera membra diffusum, pene eum incontinenti suffocauit. At tandem per doctorum physicorum medicamenta vix euasit cum vita. Et volens sibi præcauere in posterum, misit pro *Andronco* filio fratris *Manuelis* patris sui, & associauit eum sibi in regnum. Cuius consilio matrem suam cepit, & incarcerauit: & post longam carceris macerationem, ligatam in sacco submergi fecit in mare, quod dicitur mare maius, anchora alligata collo eius. Et *Prothosouastos* amasium matris suæ excæcauit, & testiculos illis abscindi fecit. Post exiguum vero temporis, videns *Androneus*, quod plurimum placeret populo quadam die solenni ad argumentum veræ fidei & summæ dilectionis, portauit in humeris suis *Alexim* Imperatorem à palatio suo vsque ad Ecclesiam Sanctæ *Sophiæ*, & eum ibi coronari fecit à Basilio eiusdem ciuitatis Patriarcha, & iurauit ei sicut domino suo ligio fidelitatem contra omnes homines coram omni populo. Quibus perfectis *Alexis* Imperator tradidit prænominato *Andronco* potestatem exercendi omnes volũtates suas & iustitias in populum. Post multum vero temporis venit *Androneus* ad *Alexim* Imperatorem dicens quod populus noluit mandatis eius obedire, & petiit vt ipse aliquem præficeret populo, cuius mandatis obediret. Cui *Alexis* ait, Ego elegi te & constitui super populum meum, & alium nescio, in quo magis confido. & respõdens *Androneus* dixit, Si vis vt regam populum tuum, fac me coronari coram populo, vt sciat omnis populus, quod ego regnaturus sum sub te super omnes gentes, quæ sub dominatione tua sunt. Et Imperator non intelligens, quod omnis potestas impatiens consortis erit, concessit quod petebat. Et conuocatis clero & populo imperii, *Alexis* Imperator fecit se & *Androneum* simul coronari à prædicto Patriarcha in Ecclesia sanctæ *Sophiæ*. Paruo igitur spacio temporis elapso, alter alteri inuidit, & quod vni illorum placuit, alteri displicuit. *Nulla enim fides erit regni sociis, omnisq́; potestas impatiens consors erit.* *Androneus* tamen simulatam dilectionem prætendens, sub velamento dilectionis insidiabatur domino suo Imperatori; & ipse nihil horum cogitans minus sibi præcauebat. *Nullus namq́; perniciosior hostis est, quam familiaris inimicus.* Nacta igitur opportunitate temporis & loci, *Androneus* per consilium *Basilij* patriarchæ *Alexim* Imperatorem dominum suum morti tradidit, & *Agnetem* filiam regis Franciæ vxorem suam sibi in vxorem accepit, & tyrannidem exercebat in populum, & non tantum in populum sed etiam omnes nobiles Imperii, aut morti tradebat, aut oculis & testiculis priuatos ab Imperio fugabat. Erat autem in partibus illis quidam iuuenis nomine *Isaac* filius sororis *Manuelis* Imperatoris defuncti, qui cum vidisset tyrannidem, quam *Androneus* exercebat in principes Imperii, timuit eum valde: & fugiens à facie eius magnum congregauit exercitum, & cõmisit prælium cũ Soltano Iconii, & captus est in prælio à *Rupino* de Lamintangne, qui venit auxiliari Soltano Iconii, quem cum cepisset, & tradere voluisset Soltano Iconii, Soltanus noluit eum recipere, sed donauit eum *Rupino*. Qui cum domum rediisset, misit eum domino suo *Raimundo* Principi Antiochiæ: quem lætus suscipiens petiit ab eo sexaginta millia Bisantiorum de redẽptione. & spopondit, & missis nuntiis suis ad diuites Insulæ de Cipre: postulauit ab eis auxiliũ ad redimendũ se. Qui inito cõsilio miserunt ei 30. millia Bisantiorũ, quę ipse tradidit principi Antiochiæ, & pro residuo debiti tradidit ipse filiũ & filiã suam obsides, & sic

liberatus à carcere principis Antiochiæ venit in Insulam de Cipre,& principes Insulæ receperunt eum,& constituerunt dominum suum. vnde ipse in superbiam elatus coronam fecit sibi Imperialem,& fecit se coronari & sanctum Imperatorem vocari. ad terminum autem inter illos constitutum misit ad eum princeps Antiochiæ pro residuo debiti, scilicet pro triginta millibus bisantiorum: sed Imperator de Cipre noluit illa tradere nuntiis principis, sed tradidit illa fratribus Templi ad deferendum principi Antiochiæ. Quibus proficiscentibus occurrerunt piratæ, & abstulerunt eis memoratam pecuniam. Quod cum constaret Imperatori de Cipre dixit, hoc factum fuisse per insidias principis Antiochiæ,& iurauit se de cætero nunquam pecuniam illam redditurũ. Vnde factum est, quod filius & filia illius remanserunt per biennium obsides in manu principis Antiochiæ. Qui tandem cum vidisset, quod Imperator de Cypre nollet obsides suos redimere, pietate cõmotus permisit eos abire liberos. Interim *Androneus* Imperator Constantinopolitanus, consilio & auxilio Basilii patriarchæ totius Imperii monarchiam obtinuit, & diadema Imperii capiti suo & vxoris suæ imposuit: & in tyrannide perseuerans, quoslibet nobiles Imperii aut oculis priuatos, aut aliis cæsis membris in exilium mittebat. Inter quos erat quidam nobilis vir dictus *Androneus Angelus*, qui fuerat cancellarius *Manuelis* Imperatoris, quem Græci vocabant *Laucete*. Hunc ergo cum duobus filiis suis fecit *Androneus* Imperator excæcari & ementulari,& fugauit a patria.

Præterea prædictus *Androneus Angelus* tertium habebat filium clericum sapientem, quem Græci nominabant *Sacwice*, Latini autem vocabant eum *Tursakium Angelum*. Hic autem ea tempestate persecutionis in Francia profectus, Parisius morabatur, & scholas frequentabat, vt in doctrinis Latinorum linguam & mores illorum disceret. Qui cum patris sui & fratrum flebiles audisset euentus, consolaturus eos citius aduenit: & trãsitum faciens per quandam Græciæ Insulam, inuenit ibi quendam virum religiosum solitariæ vitæ deditum,& habentem spiritum propheticum, qui quondam extiterat Archiepiscopus in ciuitatem Tyri,& malens militare Deo quam seculo, Archiepiscopatum suum reliquerat,& in Insula illa solus habitabat: cuius delitię erant radices herbarum syluestrium, & haustus aquæ potus. Et accedens ad sanctum virum illum indicauit ei & nomen suum & genus & itineris sui causam. Cumq; vir sanctus omnia auscultasset in fletum prorupit, sciens pium esse flere cum flentibus & dolere cum dolentibus. Post fletum, modis omnibus quibus potuit dolorem iuuenis lenire conatus est. & ait illi, Reuertere in ciuitatem Constantinopolitanam,& esto robustus, quia dabit eam Dominus in manu tua,& dominaberis in ea,& eris Imperator, & ex te egredientur Imperatores, qui regnabunt post te: & ecce Basilius patriarcha, & principes Imperii quærunt te vt tui sint, & habeant te pro domino & Imperatore suo.& noli diffugere quod præparauit tibi Deus & prædestinauit. Credidit ergo illi *Tursakius*,& abiit in ciuitatẽ Constantinopolitanam pauper & medicus, & non ausus manifestare se palam populo, quia nondum venerat hora eius, mansit in suburbio solus cum vno solo pedite vnum solum runcinum debilem & claudum habens, & expectans expectauit promissum supradicti sancti viri. & veniebant ad eum frequenter principes terræ & patriarcha: non palam tamen sed in occulto propter metum Imperatoris. Imperator autem iam erat odiosus omnibus,& ipse omnes odio habebat. ipsum etiam patriarcham, qui eum promouerat, adeo persequebatur, quod contra voluntatem illius construxit Ecclesiam quandam nobilem in ciuitate, & in ea cõstituit canonicos Latinos, quæ vsque in hodiernum diem dicitur Latina. Post multum vero temporis prędictus *Andronεus* Imperator male sibi conscius, per magos suos scire voluit si adhuc esset aliquis quem oporteret eum vereri. Qui responderunt ei, Date nobis puerum innocentem ad mactandum,& inducias triduanas,& nos indicabimus tibi quod petis. Et statim datus est eis puer innocens, quem immolauerunt dæmoniis,& in sanguine illius, & intestinis per magicas artes diu inquirentes, cognouerunt per indicia, quod exterminium Imperii illius festinabat,& mors eius in ianuis,& qui eum morte traderet prope erat, & vocabatur *Tursakius Angelus*. Postera autem die venerunt supradicti magi ad *Andronεum* Imperatorem, & dixerunt ei. Nunc venerunt super te peccata tua, quæ operabaris, cum sederes pro tribunali innocentes opprimens,& sanguinem iustum sine causa damnares. dies enim perditionis tuæ festinant,& ecce iam prope est, qui te perdet, & Imperium tuum obtinebit, & ipse vocatur *Tursakius Angelus*. Ipse quidem te post inauditos pœnarum cruciatus sæuissima morte damnabit,& actus eius in ore populi celebrabitur,& ipse erit cibus narrantibus,& regnabit super nos,& posteri eius sequentur sceptrum. Malo tuo patrem & fratres eius oculis & aliis bonis priuasti. Ille iam in suburbio ciuitatis huius est. illum ergo diffuge, si diffugere vales. Quum autem cognouisset *Andronεus* quod ille aduenisset, qui

eum

cum morti traderet, misit cancellarium suum cum militibus & seruientibus armatis ad comprehendendum illum. Qui cum venissent ad hospitium illius, inuenerũt ianuas clausas: & qui præibant alta voce clamabant, Aperite nobis portas, aperite: ecce cancellarius Imperatoris venit: & dixerunt, *Tursaki*, exi foras. Videns tunc *Tursakius*, quod illi ianuas frangerent, nisi ipse celerius exisset, sellam equo suo velociter imposuit: & ascendens in eo, accinxit sibi gladium, & aperiens portas celerius exiuit, & vibrans gladium in obstantes fecit sibi viam, & irruens in cancellarium amputauit caput eius. Cæteri autem stabant attoniti, & nemo misit in eum manum. Ipse vero per medium illorum transiens ciuitatem intrauit: & per medium illius progrediens venit ad Ecclesiam sanctæ *Sophiæ*. & inuento ibi Basilio patriarcha, cecidit ad pedes eius, & narrauit ei omnia, quæ illi acciderant. Et Patriarcha eleuans eum à terra dixit vniuersæ plebi: Accedite huc & videte hominem, quem elegit sibi Dominus regnaturum super nos: Dicite ergo quid vobis inde videtur. & responderunt omnes, Placet nobis quod ille Dominus noster sit, & quod ille regnet super nos, & vt abiiciamus perfidum illum *Androneum*, qui nos & gentem nostram destruit. Consensit ergo Patriarcha voluntati plebis, nam hoc ipse voluit: & illico consecrauit illum in Imperatorem. Et Missa celebrata, & omnibus rite perfectis, Patriarcha introduxit illum in domum suam, & fecit conuiuium magnum cum principibus & tribunis ciuitatis (erat enim dies festus) & conuenit illuc multitudo plebis & seniorum. Interim *Androneus* Imperator egressus fuerat à palatio suo vt videret finem *Isakii Angeli*, ad quem comprehendendum miserat cancellarium suum. Qui cum audisset quod prædictus cancellarius esset interfectus, & q; *Isakius Angelus* factus esset Imperator, regressus est in palatium suum, & clausa est ianua. Venit ergo nouus Imperator cum multa plebe armata, & obsedit palatiũ *Andronei*. Et ex improuiso superuenit coruus quidam ingens niger & horribilis, & sedens super murum palatii contra faciem *Andronei* Imperatoris, coruinam vocem in eum terribilem edidit. Quod ipse coniiciens prognosticum esse deiectionis & confusionis suæ arcum suum arripuit & tetendit: & cum trahere in eum sagittam conaretur, fractus est arcus eius, quem ipse ad pedes eius proiecit iratus; dicens, Nunc scio vere quod dies perditionis meæ festinant, & ira Dei cecidit super me. Et adhuc illo loquente, homines noui Imperatoris vndiq; per muros ascenderunt in palatium, & *Androneum* Imperatorem ceperunt, & ligatum tradiderunt nouo Imperatori. Cui ipse dixit, Nunc iusto Dei iudicio venerunt super te peccata tua, quibus iram demeruisti, opprimens innocentes: & dominum tuum *Alexim* Imperatorem peremisti, & patrem meum, & fratres meos, & alios nobiles regni excæcasti: & ideo morte pessima morieris. Et tradidit eum tortoribus dicens, Accipite eum & flagellatum ducite per vicos & plateas ciuitatis, & habete potestatem eruendi ei oculum vnum & auriculam vnam, & pugnum vnum, & pedem vnum: vitam autem eius & cætera illius membra seruate ad maiora tormenta. Quibus expletis nouus Imperator tradidit illum iterum aliis tortoribus, qui spargentes super illum paleam, ignem apposuerunt lateribus eius, & combusserunt donec tota cutis illius contraheretur in rugam. Deinde ligauerunt eum ad caudas equorum, & sic trahentes eum per medium ciuitatis proiecerunt extra ciuitatem mortuũ. Venerunt ergo ad *Tursakium* Imperatorem viri religiosi habitantes in ciuitate illa in Ecclesia quæ dicitur Latina, & petierunt corpus eius: & ipse donauit eis corpus eius. Et ipsi sepelierunt illud in Ecclesia sua, quam ipse construxerat: sed manus eius abscissa, ferreis catenis suspensa est in patibulo. Deinde ex præcepto *Tursakii* Imperatoris & totius cleri & populi consulte definitum est, vt quicquid *Andronẽ* fieri voluit cassaretur. Hinc factum est, vt omnes, qui voluntate *Andronei* exules fuerant ad propria remearent. Præterea *Tursakius* Imperator duos filios *Andronei* interfecit: & præcauens sibi in posterum, supradictum Basilium patriarcham deposuit, & in monasteriũ intrusit, Et misit pro illo qui sibi ventura prædixerat, & constituit eum patriarcham contra voluntatem canonicorum Ecclesiæ sanctæ *Sophiæ*. Et ortum est inter illos schisma, adeo q; nullus voluit obedire. & quia ille homo pacis erat, & noluit illis contendere, ipse seipsum deposuit: & Imperator constituit eum summum iudicem in Ecclesiasticis causis super omnes Ecclesias Imperii sui. Deinde Imperator *Isakius* consilio suorum duxit in vxorem filiam *Bela* regis Hungariæ, de qua ipse genuit filios, & filias, quarum vnam *Rogerus* rex Siciliæ, filius *Tancredi* regis Siciliæ in vxorẽ duxit. Eodem anno *Henricus* rex Angliæ pater nouam fecit monetam in Anglia, & monetarios redemit propter corruptionem veteris monetæ. Eodem anno *Richardus* Episcopus sancti *Andreæ* in Scotia obiit: quo defuncto, statim fit schisma de electione pontificis. Canonici enim de Ecclesia sancti *Andreæ*, elegerunt sibi in Episcopũ magistrum *Iohannem* cognomento Scottum: & *Willielmus* rex Scottorum elegit *Hugonem* capellanum suum, & consecrari fecit ab Episcopis regni sui contra

appellationem à prædicto *Iohanne* electo ad dominum Papam factam. Vnde factum eſt, quod *Alexander* ſummus Pontifex miſit *Alexim* Romanæ Eccleſię ſubdiaconum in Scotiam ad cognoſcendam controuerſiam, quæ erat inter *Iohannem* electum & *Hugonem* cõſecratum, & ad illam determinandam. Qui cum in Scotiam veniſſet, & coram clero & populo regni diu tractaſſet de electione *Iohannis* & *Hugonis*, & de conſecratione ipſius *Hugonis*; & cognouiſſet, quod præfatus *Iohannes* canonice fuiſſet electus; & quod *Hugo* poſt appellationem ad Romanum Pontificem factam in Epiſcopatum ſancti *Andreæ* per regem violenter eſſet intruſus: eum ſine dilatione de Epiſcopatu ſancti *Andreæ* depoſuit, & perpetuum ei ſilentium auctoritate, qua fungebatur, impoſuit; & electionem quæ de *Iohanne* facta fuit confirmauit, & eum ab Epiſcopis Scotiæ, rege nec prohibente nec contradicente, immo per conſilium Epiſcoporum regni permittente, in Epiſcopum ſancti *Andreæ* conſecrari fecit. Sed rex ſtatim poſt conſecrationem ſuam prohibuit ei ne ipſe in regno ſuo moram faceret. *Hugo* vero nõ minus gerebat ſe Epiſcopum quam antea, & aſportatis ſecum capella Epiſcopali & baculo & annulo, cũ cæteris quæ illicite detinebat, Romam iturus abiit. Et quia ipſe aſportata reddere noluit, *Alexis* excommunicauit eum, & ſummus pontifex ſententiam illam confirmauit. Vnde ipſe in hac forma ſcripſit Epiſcopis & aliis viris Eccleſiaſticis de regno Scotiæ.

EPISTOLA ALEXANDRI PAPAE SVPER *Iohanne & Hugone Epiſcopis ſancti Andreæ.*

ALexander Epiſcopus ſeruus ſeruorum Dei, venerabilibus fratribus vniuerſis Epiſcopis & dilectis filiis, Abbatibus, & aliis Eccleſiarum prælatis per Scotiam conſtitutis, Priori, canonicis, clero & populo ſancti *Andreæ*, Salutem & Apoſtolicam benedictionem. Comperto nobis, quod iampridem venerabilis frater noſter *Iohannes* nunc Epiſcopus ſancti *Andreæ* canonice fuiſſet electus, & poſt electionem ſuam *Hugo* (appellatione interpoſita) in Eccleſia illa per potentiam laicalem intruſus conſecrari auſu temerario præſumpſiſſet: electionem ipſius Apoſtolica auctoritate caſſantes dilectum filium noſtrum *Alextum* ſubdiaconum noſtrum ſedis Apoſtolicæ legatum, de electione præfati *Iohannis* cogniturum, ad partes veſtras direximus. Qui cum mature ſatis, ſicut per multorum teſtimonia nobis innotuit, & canonice proceſſiſſet, electionem ipſius canonicam comperiẽs: poſt multiplices inducias, in quibus regiæ magnitudini detulit, auctoritate Apoſtolica confirmauit, præcipiens omnibus, qui ad Eccleſiam ſancti *Andreæ* pertinerent ex parte noſtra, vt ipſi *Iohanni* ſicut electo, obedientiam & reuerentiam exhiberent. Vnde cum nullus propter metum regium in manifeſto obedire auderet: idem legatus non regnum, ſicut de iure poterat, ſed Epiſcopatum interdicto ſubiecit. Cum igitur tam Eccleſiaſtici quam ſeculares principes à chariſſimo in *Chriſto* filio noſtro *Willielmo* illuſtri Scottorum rege diſtrictius adiurati fuiſſent, de recto conſilio dando, firmiter promittente ipſe rege, quod eorum conſilio ſtaret, reſponderunt omnes tanquam vnus, vt præfati *Iohannis* conſecrationem coram legato noſtro, & quatuor Epiſcopis (quinto ægrotante ſed ſcripto cõſentiente) celebratam vlterius non turbaret, ſed permitteret eum in pace ſua ſede conſecrari. Inde eſt quod vniuerſitati veſtræ per Apoſtolica ſcripta mandamus, atque ſub officii & beneficii pœna præcipimus, quatenus ſpiritum fortitudinis induentes ipſum Epiſcopum infra octo dies poſt harum ſuſceptionem literarũ honorifice, appellatione poſtpoſita ad ſedem ſuam reducatis, & pro ſeruanda Eccleſiaſtica iuſtitia prudenter & viriliter laboretis, & ad placandum motum regium adhibeatis operam diligentem: atque præfato Epiſcopo omnem exhibeatis reuerentiam & honorem, quem ipſius prædeceſſoribus impendiſtis. Quod ſi rex aliud voluerit aut etiam conſilio prauorum inclinatus fuerit, Deo & ſanctæ Romanæ Eccleſiæ magis oportet obedire quam hominibus: alioquin ſententiam, quam venerabilis frater noſter *Hugo* Dunelmenſis Epiſcopus in contumaces & rebelles tulerit, nos auctore Deo ratam habebimus, & præcipimus firmiter obſeruari.

EPISTOLA ALEXANDRI PAPAE SVPER *eodem negotio.*

ALexander Epiſcopus ſeruus ſeruorum Dei, venerabilibus fratribus, & dilectis filiis Eccleſiarum prælatis per Scotiam conſtitutis, Salutem & Apoſtolicam benedictionem. Relatum eſt nobis, quod cum *Hugo*, qui Eccleſiam ſancti *Andreæ* de Scotia inuaſerat, capellam Epiſcopalem, baculum, & annulum, & cætera quæ irrationabiliter aſportauerat, illi-

iæ, illicite detineret, eum frequentius admonitum resipiscere contemnentem dilectus filius noster *Alexius* subdiaconus noster Apostolicæ sedis legatus, coram vobis & clero multo & populo, nisi infra quindecim dies ablata vel asportata redderet, vel congrue satisfaceret, vinculo excommunicationis, Apostolica auctoritate fretus, astrinxit. Ipse tamē in arrogantiæ malo perdurans, in nullo præfati legati monitis acquieuit. Nos itaque sententiam de auctoritate nostra prolatam ratam habentes, vniuersitati vestræ per Apostolica scripta mandamus atque præcipimus: quatenus præfatum *Hugonem*, Dei gratia freti & omni timore postposito, publice, nullius appellatione obstante, vinculo denuntietis excommunicationis astrictum, & sicut excommunicatum attentius euitetis, donec quæ de supradictis rebus abstulit, vel æstimationem fratri nostro *Iohanni* Episcopo S. *Andreæ*, & Ecclesiæ suæ restituat, & de aliis quæ destruxit satisfactionem exhibeat congruentem.

Præterea dominus Papa concessit *Rogero* Eboracensi Archiepiscopo legatiam in Scotia; & præcepit ei, quod ipse sententiam excommunicationis, vna cum *Hugone* Dunelmēsi Episcopo, proferret in regem Scottorum, & regnum illius interdiceret, nisi ipse permisisset præfatum *Iohannem* tenere Episcopatum suum in pace, & nisi dedisset ei securitatem pacis seruandæ illi. Et idem Papa districte & in vi obedientiæ inhibuit *Iohanni* Episcopo S. *Andreæ*, ne alicuius amore aut timore vel suggestione aliqua seu voluntate, Ecclesiam S. *Andreæ*, ad quam consecratus est, & auctoritate Apostolica confirmatus, ausu temerario præsumeret derelinquere, vel aliam recipere: adiungens, quod si attentauerit sine exceptione aliqua auferret ei vtrumq;. Vnde summus Pontifex in hac forma scripsit.

EPISTOLA ALEXANDRI PAPAE AD WILlielmum regem Scottorum pro eodem negotio.

ALexander Episcopus seruus seruorum Dei *Willielmo* illustri Scottorum regi salutem & Apostolicam benedictionem. Pro pace tua & libertate sollicite nos meminimus laborasse, sperantes quod ex hoc in deuotione sedis Apostolicæ melius firmareris & cresceteris, & libentius seruares Ecclesiasticam libertatem. cæterum attendentes circa factum venerabilis fratris nostri *Iohannis* Episcopi S. *Andreæ* de Scotia volueris vsque modo inclinari, contrarium spei, quam de feruore deuotionis regiæ habeamus, cogimur æstimare. Volentes tamen experiri adhuc si patientia nostra ad pœnitentiam regium motum adducat: magnitudinem tuam per Apostolica scripta monemus attentius & mandamus, quatenus memorato Episcopo infra viginti dies post harum susceptionem literarum pacem & securitatem largiaris, ita quod non oporteat eum de indignatione regia dubitare. Alioquin noueris nos venerabili fratri nostro *Rogero* Eboracensi Archiepiscopo Apostolicæ sedis legato in Scotia mandasse, vt regnum tuum nullius appellatione obstante subiiciat interdicto, excommunicationis sententiam in personam tuam, si desistere nolueris prolaturus. Pro certo quoque teneas, quod si in tua duxeris violentia perdurandum, sicut laborauimus, vt regnum tuum libertatem haberet, sic dabimus studium, vt in pristinam subiectionem reuertatur. Sed rex Scotiæ in nullo volens obedire mandatis Apostolicis, expulit præfatum *Iohannem* Episcopum S. *Andreæ*, & *Mathæum* Episcopum de Aberden auunculum eius à regno suo. Vnde *Rogerus* Eboracensis Archiepiscopus, & *Hugo* Dunelmensis Episcopus, & *Alexis* Apostolicæ sedis legatus, mandatum summi Pontificis prosequentes sententiam excommunicationis dederunt in personam regis Scotiæ, & sententiam interdicti in regnum eius.

De rege Norweia

Eodem anno quidam presbyter nomine *Swerre Birkebain* bellum iniit cum *Magno* rege Norweiæ. Fuit autem hæc causa calumniæ prędicti *Swerræ*, quam ipse habuit aduersus præfatum *Magnum* de regno Norweiæ. *Siwardus* & *Magnus* fratres erant. *Siwardus* erat rex Norweiæ, & *Magnus* frater eius transfretauit in Hyberniam, & magnam illius partem bello adeptus est, qui genuit *Haroldum*, & paulo post interfectus est ab Hybernensibus. Et præfatus *Haroldus* post mortem patris sui transfretauit in Norweiam ad patruum suum regem *Siwardum*, & petiit ab eo partem regni, & ipse tradidit ei partem regni, quæ patrem suum de iure contingebat. *Siwardus* autem rex genuit filium, quem vocauit *Magnum*, & filiam quam vocauit *Christianam*, quam ipse dedit Comiti *Herlingo* in vxorem, de qua ipse *Herlingus* genuit filium, quem vocauit *Magnum*. Defuncto autem Comite *Herlingo Magnus* filius eius successit ei in Comitatu: & paulo post orto inter illum & *Haroldum* graui dissidio, præfatus *Haroldus* cepit eum in bello, & excæcauit & ementulauit, & *Reginaldum* Bergensem suspendit, & *Magnus* excæcatus factus est Monachus, & *Haroldus* totam monarchiā regni Norweiæ adeptus 4. genuit filios, vz. *Ingenem*, qui erat legitimus, & *Siwardum*,

& *Augustinum*, & *Magnum*, qui erant spurii, & de diuersis matribus. Quidam vero clericus nomine *Swardus*, præfatum *Haroldum* regem interfecit nocturnis insidiis. quo interfecto extraxit præfatum *Magnum* cognatum suum ab Abbatia volens restituere eum in regnũ. & inito bello cõtra filios *Haroldi* interfectus est, similiter & *Magnus* interfectus est, qui fuerat monachus. Quibus interfectis *Hingo* & *Swardus* & *Augustinus* regnum obtinuerunt *Swardus* autem genuit *Haconem*, & *Swardum*, & *Suerum*, qui omnes spurii erant de diuersis matribus geniti. *Augustinus* genuit *Augustinum* legitime natum: *Hingo* genuit *Swardum* & *Augustinum*. Quibus interfectis prædictus *Haco* interfecit *Hingonem*, & obtinuit regnum. vnde indignati sunt proceres regni, & leuauerunt in regem *Magnum* filium *Herlingi* & præfatæ *Christianæ*; qui non valentes sustinere bellum contra *Haconem* secesserunt in Daciam: vbi in breui tempore reparatis sibi viribus redierũt in Norweiam, & habito prælio apud Tunebberghe inter ipsos & *Haconem*, retentis nauibus, & armis ipsum fugauerunt, quem in sequenti æstate *Magnus* filius *Herlingi* & *Christianæ* sequutus est. & cõmisso inter illos nauali prælio in loco qui dicitur Vee interfectus est *Haco*: & *Magnus Herlingi* & *Christianæ* filius regnum adeptus est. Insurrexit ergo in eum *Swardus* frater *Haconis*: & habito inter illos prælio, *Swardus* frater *Haconis* interfectus est, & *Magnus* factus est rex, coronatus, 2. anno regni sui quintodecimo anno ætatis suæ, quarto videlicet anno Papatus *Alexandri* Papæ tertii, magistro *Stephano* de vrbe veteri misso illuc legato. Cum autem præfatus *Magnus* rex festum natiuitatis Dominicæ celebraret apud Tunebberghe superuenit *Augustinus* prædicti *Augustini* filius cum multitudine armatorum, volens regem interficere inter conuiuas: sed rex inde præmunitus exiuit contra eum, & conserto prælio interfecit eum cum quadringẽtis suorum. Illi vero, qui de illo euaserunt prælio, videlicet mille & centum viri bellicosi, adhæserunt supradicto *Swerræ* presbytero supradicto filio *Swardi*. Qui *Swerre* magno congregato exercitu in sequenti nocte post festum sancti *Botulfi* intrauit latenter ciuitatem de Nidros, vbi rex *Magnus* cum patre suo Comite *Herlingo* & ceteris amicis suis moram fecerat, & inuasit eos & multos interfecit. Interfecti sunt itaque ibidem *Herlingus* Comes pater regis, & *Iohannes* de Randeberghe, qui duxerat sororem regis in vxorem, & *Swardus* filius *Nicolai*, & alii multi. Rex vero relicta ciuitate, cum paucis suorum fugit. sed in sequenti anno rex *Magnus*, magno congregato exercitu, prædictum *Swerre* iuxta ciuitatem de Nidros inuasit, & multos de hostibus suis in primo conflictu interfecit. sed tandem occulto Dei iudicio, multis de melioribus de familia sua interfectis cum paucis suorum euasit. quem ipse *Swerre* presbyter insecutus est vsq; Verges. & rex inde fugiens eandem ciuitatem ei reliquit; Et *Augustinus* Nidrosiensis Archiepiscopus nolẽs aliquam facere subiectionem *Swerræ* presbytero Archiepiscopatum suum reliquit, & venit in Angliam, & excommunicauit *Swerre* presbyterum. Est autem sciendum quod iste *Magnus* rex, primus fuit rex coronatus de regno Norweiæ.

DE LEGIBVS ANGLIAE ET STATVTIS Willielmi senioris post conquisitionem.

EODEM *anno* Henricus *rex Angliæ pater constituit* Ranulfum *de Glanuilla summum iusticiarium totius* Angliæ; *cuius sapientia conditæ sunt leges subscriptæ quas Anglicanas vocamus.*

Hic intimatur quid Willielmus *rex Anglorum cum principibus suis constituit, post conquisitionem* Angliæ. *In primis quidem super omnia vnum Deum vellet super totum regnum suum venerari: vnam fidem* Christi *semper inuiolatam custodiri: Pacem & securitatem inter Anglos & Normannos seruari. Statuimus etiam, vt omnis liber homo, fide & sacramento affirmet, qui intra & extra Angliam,* Willielmo *domino regi suo fideles esse volunt: terras & honorem illius omni fidelitate sua seruare: cum eo & contra inimicos defendere. Volo autem quod omnes homines, quos mecum adduxi, aut post me venerunt, sint in pace mea. Et si quis ex illis occisus fuerit, dominus eius habeat homicidam eius in quindecim dies si poterit: sin autem, persoluat mihi quadraginta sex marcas argenti, quamdiu substantia domini sui durauerit. Vbi vero substantia domini defecerit, totus Hundredus, in quo occisio facta est, communiter soluat, quod remanet. Et omnis Francigena, qui tempore* Edwardi *propinqui mei fuerit in Anglia particeps, consuetudinem Anglorum, quod ipsi dicunt* Anlote *&*

Auscote

[Anſcote]) perſoluat ſecundum conſuetudinem Anglorum. *Hoc decretum & ſancitum eſt in ciuitate Claudia. Interdicimus autem vt nulla viua pecunia vendatur, aut ematur, niſi infra ciuitates, & hoc ante tres fideles teſtes, nec aliquam rem vetuſtam ſine fideiuſſore & warranto. Quod ſi aliter fecerit, ſoluat & perſoluat & poſtea forisfacturam. Decretum eſt etiam ibi, vt ſi francigena appellauerit Anglicum de periurio, aut murdro, furto, homicidio: Ran quod dicunt apertam rapinam, quod negari non poteſt, Anglicus ſe defendet per quod melius voluerit, aut iudicio ferri, aut duello. Si autem Anglicus fuerit infirmus, inueniat aliquem, qui pro ſe faciat. Si quis eorum victus fuerit: emendet regi quadraginta ſolidas. Si autem Anglicus appellauerit Francigenam, & eum approbare voluerit iudicio aut duello: volo tamen Francigenam purgare ſacramento, non ferro. hoc quoque præcipio omnes conſeruare legem* Edwardi *regis in omnibus rebus, his adiectis quæ conſtitui ad vtilitatem Anglorum. Omnis homo, qui ſe tenuerit pro libero, ſit in plegio; vt plegius eum habeat ad iuſtitiam, ſi quid offenderit, & ſi quiſquam euaſerit talium, videant plegij vt ſoluant quod calumniatum eſt, & purgent ſe, quod in euaſo nullam fraudem nouerunt. Requiratur Hundredus & Comitatus ſicut anteceſſores conſtituerunt. Et qui iuſte venire debent, & noluerint, ſummoneantur ſemel. Et ſi ſecundo non venerint, accipiatur vnus bos, & reddatur de rebus illius hominis, qui calumniatus eſt quod dicitur Scapweld, & inſuper regi forisfacturam. Et prohibeo ne quis vendat hominem extra patriam. Interdico etiam, ne quis occidatur, vel ſuſpendatur pro aliqua culpa. Sed eruantur oculi & abſcindantur teſticuli. & hoc præceptum non ſit violatum ſuper forisfacturam meam plenam.*

Willielmus rex quarto anno regni ſui, conſilio baronum ſuorum, fecit ſummoneri per vniuerſos Conſulatus Angliæ Anglos nobiles & ſapientes, & ſua lege eruditos, vt eorum & iura & conſuetudines ab ipſis audiret. Electi igitur de ſingulis totius patriæ Comitatibus viri duodecim iureiurando confirmauerunt primo, vt quoad poſſent recto tramite, neque ad dextram neque ad ſiniſtram partem diuertentes, legum ſuarum conſuetudinem & ſancita patefacerent, nil prætermittentes, nil addentes, nil præuaricando mutantes. A legibus itaque ſanctæ matris Eccleſiæ ſumentes exordium, quoniam per eam rex & regnum ſolidum ſubſiſtendi habent fundamentum, leges libertatis & pacis ipſius concionati ſunt dicentes.

DE CLERICIS ET POSSESSIONIBVS EORVM.

OMnis clericus, & etiam omnes ſcholares, & omnes res, & poſſeſſiones eorum, vbicunq; fuerint pacem Dei & ſanctæ Eccleſiæ habeant.

DE TEMPORIBVS ET DIEBVS PACIS domini regis.

AB aduentu domini vſque ad octauam Epiphaniæ pax Dei & Eccleſiæ per omne regnum. Similiter à Septuageſima, vſque ad octauam Paſchæ. Item ab Aſcenſione Domini, vſque ad octauas Pentecoſtes. Item omnibus diebus quatuor Temporum. Item omnibus ſabbatis, ab hora nona vſque ad diem Lunæ. Item vigiliis ſanctæ *Mariæ, Michaelis, Iohannis Baptiſtæ*, omnium ſanctorum, Apoſtolorum, & ſanctorum quorum ſolemnitates à ſacerdotibus dominicis annunciantur diebus, & omnium ſanctorum in Kalendis Nouembris, ſemper ab hora nona vigiliarum in ſubſequentem ſolennitatem. Item in parochiis Eccleſiarum, vbi proprii feſtiuitas ſancti celebratur. Similiter in parochiis in quibus dedicationis dies obſeruatur, & ſi quiſpiam deuote ad celebrationem veniat ſancti, pacem habeat eundo, ſubſiſtẽdo, redeundo. Item omnibus Chriſtianis ad Eccleſiam cauſa orationis euntibus, pax in eundo & redeundo ſit eis. Similiter ad dedicationes, ad ſynodos, ad capitula venientibus, ſiue ſubmoniti ſunt, ſiue per ſe quid agendum habuerint: ſit pax ſumma etiam ſi excommunicatus aliquis abſoluendi cauſa ad Epiſcopum cõfugerit: abſolutus eundo & redeundo pacem Dei & ſanctæ Eccleſiæ habeat. Quod ſi aliquis ei forisfecerit, Epiſcopus inde iuſtitiam faciat. Veruntamen ſi quis arrogans pro Epiſcopi iuſtitia emendare voluerit, Epiſcopus regi notum faciat. Rex autem conſtringet malefactorem, vt emendat cui forisfacturam fecit, ſcilicet primum Epiſcopo, deinde regi, & ſic erunt ibi duo gladii, & gladius gladium iuuabit.

DE IVSTITIA SANCTÆ ECCLESIÆ.

VBicunque regis iuſtitia, vel cuiuſcunq; ſit, placita tenuerit, ſi vllus Epiſcopus veniat illuc, & aperuerit cauſam ſanctæ Eccleſiæ, ipſa prius terminetur; *iuſtitia enim eſt, vt Deus vbiq; præcæteris honoretur.*

De vniversis tenentibvs de Ecclesia.

QVicunq; de ecclesia aliquid tenuerit, vel in fundo ecclesiæ mansionem habuerit, extra curiam ecclesiasticam coactus non placitabit, quamuis forisfecerit: nisi (quod absit) in curia ecclesiastica rectum defecerit.

De reis ad ecclesiam fvgientibvs.

VBicunq; reus vel noxius ad ecclesiam causa præsidii confugerit, ex quo aditum ecclesiæ tenuerit ab aliquo insequente nullatenus deprehendatur, nisi per pontificem, vel per ministros eius. Quod si fugiendo domum sacerdotis, vel curiam eius intrauerit, eandem pacem & securitatem habeat, quam & apud ecclesiam: dum tamen sacerdotis domus, & curia eius in ecclesiæ fundo consistant. Hic si latro vel raptor est, quod male cepit, si ad manum habet, reddat: & si penitus illud extirpauerit, & si suum proprium vnde reddat habuerit, integrum cui damnum intulit restituat. & si more solito latro taliter egerit, & si forte fortuito ad ecclesias, vel ad sacerdotis domus frequenter euasuerit, ablatione restituta prouinciam foris iuret: & nisi reddat nullus præsumat eum hospitari, nisi a rege data licentia.

De fractione pacis ecclesiæ.

SI quis vero pacem sanctæ ecclesiæ fregerit violenter, episcoporum est iustitia, quod si nocens sententiam eorum diffugiendo vel arroganter contemnendo despexerit: clamor de eo deferatur ad regē per quadraginta dies, & regis iustitia ponet eum per vadium & plegium si habere poterit, vsq; Deo primitus, & postea regi satisfaciat. Qui si infra triginta & vnum diem siue per amicos aut notos, seu per iustitiam regis inuenire non poterit, vtlagabit eum rex verbo oris sui. Si vero postea repertus fuerit, & poterit teneri viuus, regi reddetur, vel caput eius si se defenderit. Lupinum enim gerit caput a die vthlagationis suæ, quod Anglice Wuluesheued diciur. Et hæc est lex de omnibus vthlagis.

De decimis ecclesiæ.

DE omni annona decima garba Deo est reddita, & ideo reddenda. Si quis gregem equarum habuerit, pullum reddat decimum. qui vnam tantum vel duas habuerit, de singulis pullis singulos denarios præbeat. Similiter qui plures vaccas habuerit, decimum vitulum: qui vnam vel duas de singulis vitulis singulos denarios. & qui caseum fecerit det decimum Deo, & si non fecerit, lac decima die. Similiter agnum decimum, vellus decimum, butyrum decimum, porcellum decimum.

De apibvs et de omnibvs aliis minvtis decimis.

DE apibus vero similiter decimum commodi. quinetiam de bosco, de prato, & aquis, & molendinis, & viuariis, piscariis, virgultis, & hortis, & negotiationibus, & omnibus rebus, quas dederit Dominus, decima pars ei reddenda est, qui nouem partes simul cum decima largitur. Et qui eam detinuerit, per iustitiam episcopi, & regis si necesse fuerit, ad solutionem arguatur. Hæc enim sanctus *Augustinus* prædicauit & docuit, & hæc concessa sunt à rege, & a baronibus, & populo. Sed postea instinctu Diaboli multi eam detinuerūt, & sacerdotes negligentes locupletes non curabant inire laborem ad perquirendas eas, eo quod sufficienter habebant suæ necessaria vitę. Multis enim locis sunt tres vel quatuor ecclesiæ, vbi tunc temporis vna tantum erat, & sic cœperunt minui.

De illis, qvi ad ivdicivm ferri, vel aqvæ *iudicati sunt per iustitiam regis.*

DE illo, de quo iudiciū fieri debet, veniat illuc episcop⁹ cum clericis suis, & similiter iustitia regis cum legalibus hominibus prouinciæ illius, qui videant & audiāt, vt omnia æq; faciant. & quos Domin⁹ per misericordiā suam, non per merita eorū, saluare voluerit, quieti sint & liberi recedāt, & quos iniquitas culpæ, non Dominus damnauerit, iustitia regis de ipsis iusticiam faciat. Barones vero, qui suā curiam de suis hominib⁹ videāt vt sic de eis fa-

eis faciant, quatenus erga Deum reatum non incurrant, nec regem offendant. Et si placitum de hominibus aliorum baronum oritur in curiis suis, adsit ad placitum iustitia regis, quoniam absque ea placitum finiri non licet. Siqui barones iudicia nō habent in hundredo nisi palatium fuerit habitum ad propinquiorem Ecclesiam, vbi iudicium regis erit determinandum, saluo iure illorum baronum.

DE DENARIO SANCTI PETRI, QVI Anglice dicitur Romescot.

OMnis qui habuerit triginta denariatas viuæ pecunię in domo sua de proprio suo Anglorum lege dabit denarium sancti *Petri*: & lege Danorum dimidiam marcam. Iste vero denarius debet summoneri in solemnitate sancti *Petri* & *Pauli*, & colligi ante festiuitatem quæ dicitur ad vincula sancti *Petri*, ita vt vltra alium diem non detineatur. Si quisquam detinuerit ad custodiam regis clamor deferatur, quoniam denarius hic eleemosyna regis est, iustitia faciat denarium reddi, & forisfactionem Episcopi & regis. Et si quis plures domos habuerit; de illa vbi residens fuerit in festo Apostolorum *Petri* & *Pauli* denarium reddat.

QVID SIT DANEGELD/ *ET QVA necessitate sit constitutum.*

DAnegaldi redditio propter piratas primitus statuta est. Patriam enim infestantes, vastationi eius pro posse suo insistebant. Ad eorum quidem insolentiam reprimendam, statutum est Danegaldum annuatim reddi; scilicet duodecim denarios de vnaquaque hida totius patriæ ad conducendos eos qui piratarum eruptioni resistendo obuiarent. De hoc quoque Danegaldo omnis Ecclesia libera est & quieta, & omnis terra, quæ in proprio dominico Ecclesiæ erat, vbicunq; iacebat, nihil prorsus in tali redemptione persoluens, quia magis in Ecclesiæ confidebant orationibus, quam in armorum defensionibus, vsque tempora *Willielmi* iunioris qui *Ruffus* vocabatur, donec eodem à baronibus Angliæ auxilium requirente, ad Normanniam requirendam, & retinendam, de *Roberto* suo fratre cognomine *Cortehose* Ierusalem proficiscente, concessum est ei, non lege sancitum, neque firmatum; sed hac necessitatis causa ex vnaquaque hida sibi dari quatuor solidos Ecclesia non excepta. Dum vero collectio census fieret, proclamabat Ecclesia, suam reposcens libertatem, sed nil profecit.

DE MVLTIMODA PACE QVATVOR CHIMINORVM viarum regalium, & fluuiorum, quorum nauigio victualia deferuntur.

PAx regis multiplex est. Alia enim data manu sua, quam Anglici vocant Kingeshand/ Healdergrith alia de qua primum coronatus est: quæ dies tenet octo in natali Domini; dies octo Paschæ; dies octo in Pentecoste. Alia pax est per breue suum data, alia quam habent quatuor chimini: scilicet Wathlingestrete/ Fosse/ Huniildestrete/ Ermingestrete: Quorum vero alii in longitudinem regni, alii in latitudinem protenduntur. Alia est, quam habent aquę nominatorum fluuiorum: quorum nauigio de diuersis locis victualia deferuntur ciuitatibus vel Burgis. Illa autem pax suæ manus, & dierum coronationis, & breuis sub iudicio vnius forisfacturæ est. Similiter Chiminorum quatuor, & maiorum aquarum de assaltu. De opere vero si opus fiat destruatur, & medietas emendationis dabitur. Quicunque scienter fregerit eam, octodecim hundreda in Denelaga, & corpus eius in misericordia regis Anglorum Werre suum, id est, precium redemptionis suæ & Manbote de occisis erga dominum, quorum homines interfecti sunt, Manbote in Denelaga, & de Villano & de Scotman duodecim horas. De liberis autem hominibus tres marcas. Manbote vero Anglorum lege regi & Archiepiscopo tres marcas, & consuli Comitatus, de hominibus eorum propriis. Sed Episcopo eiusdem Comitatus, & dapifero regis viginti solidos. Baronibus autem aliis decem solidos. Parentibus occisi fiat emendatio, vel guerra eorum portetur, vnde Anglice prouerbium habetur, Bige spere of side other bere. Hoc est, eme lanceam à latere aut fer. Pax autem chiminorum quatuor, & prædictarum aquarum, sub maiori iudicio contrarie quam diximus de assaltu. Si vero molendina vel piscaria, vel alia quælibet opera eis impedimentum facientia præparantur, opera ipsa

penitus destruantur,& chimini & aquæ vbi fuerint prius reparentur,& forisfactura regis non obliuiscatur. Chimini vero de ciuitate minores ad ciuitates quosq; ducentes, de Burgis ad Burgos, per quos mercata vehuntur & certa negotia fiunt, sub lege Comitatus, si quispiam opus ad eorum perturbationem erigit, solo tenus deponatur, & chimini mox reparentur, & secundum legem Comitatus eiusdem, erga Comitem & vicecomitem emendetur. Similiter fiat de aquis minoribus. Naues tamen, portantes ea, quæ necessaria sunt burgis & ciuitatibus, saltem ligna & huiusmodi, cum lege minorum chiminorum fit & emendatio eorum.

DE DIVISIONIBVS SCHIRARVM.

DIuisiones vero hundredorum, wapentachiorum, Comitibus, vicecomitibus erunt iudicio Comitatus. Thesauri regis sunt de terra, nisi in Ecclesia vel in cœmiterio inueniantur. Et licet ibi inueniantur, aurum regis est, & medietas argenti; & altera medietas Ecclesiæ, vbi inuentus fuerit, quæcunque est ipsa vel diues, vel pauper.

DE LEGIBVS MVRDRATORVM.

SI quis murdratus fuerit, & aliquis reprobatur, quæratur apud villam, & vbi inueniatur interfector illius. qui si inueniri poterit tradetur iustitiæ regis infra ipsos octo dies interfectionis. Si vero inueniri non poterit, mensis & vnius diei respectus habeatur ad quærendum eum. Qui si infra terminum inueniri non poterit, colligantur in villa quadraginta sex marcæ. Sed si ad tantam solutionem non sufficiat, per hundredum colligatur quod in villa non poterat. Veruntamen quoniam, si villa omnino destruetur, præuiderunt barones, quod per hundredum colligerentur, & sigillo alicuius baronis Comitatus sigillarentur, & ad thesaurum regis deportarentur: quas sigillatas ipse seruaret per annum & vnum diem. Quod si murdrator infra hunc terminum possit inueniri, traderetur iustitiæ regis, & ipsi quadraginta sex marchas in thesauro non positas rehaberent. Si infra hunc terminum non possit inueniri, parentes murdrati sex marcas haberent & rex quadraginta. Si parentes deessent, dominus eius reciperet. si dominum non haberet, socius eius: scilicet, cum eo fide ligatus reciperet, si aliquem habuerit. Si vero nullum istorum haberet, rex tunc regni, sub cuius protectione & pace sunt & degunt omnes reciperet sex marcas cum suis quadraginta marcis.

Murdra quidem inuenta fuit in tempore *Chnuti* regis Dani, qui post adquisitam Angliam, & pacificatam, consensu baronum Anglorum misit in Daniam exercitum suum. Ipsi vero Barones contra regem extiterunt fideiussores, quatenus in terra, quotquot secum retinere vellet, firmam pacem per omnia haberent. Veruntamen si quis Anglorum aliquem illorum interficeret, & si se super hoc defendere non posset, iudicio Dei, scilicet aqua, vel ferro, fieret de eo iustitia. Si autem fugeret, soluentur sicut supra dictum est.

REGIS OFFICIVM.

REx autem atque vicarius eius ad hoc est constitutus, vt regnum terrenum, populum Dei, & super omnia sanctam Ecclesiam, reuereatur & ab iniuriatoribus defendat, & maleficos ab ea euellat & destruat, & penitus disperdat. Quod nisi fecerit, nec regis nomen verum constabit, propheta *Iohanne* testante, nomen regis perdit, qui quod regis est non faciat. Audientes autem *Pipinus* & *Carolus* filius eius, nec dum reges, sed principes sub rege Francorum, hanc definitiuam sententiam, tam veraciter quam prudenter, de regis nomine à *Willielmo* notho rege Angliæ prolatam, ei stulte scripserunt ab eo quærentes si ita permanere deberent Francorum reges solo nomine regis contenti. A quo responsum est illos decet vocari reges, qui vigilant, defendunt, & regunt Ecclesiam Dei, & populum eius: imitantes regem psalmographum dicentem, *non habitabit in medio domus meæ qui facit superbiam &c.*

DE REIS LEGE DAMNATIS AD REGIS misericordiam recurrentibus.

TAmen si quis forisfactus, regis misericordiam pro forisfacto suo poposcerit, & si sit reus mortis, vel membrorum suorum perdendorum, potest rex ei lege suæ dignitatis condonare si vult, etiam mortem promeritam. Ipse tamen malefactorum rectum faciat in quantumcunque poterit, quibus forisfactum fuerit, & fideiussores tradat de pace & legalitate tenenda. Si fideiussores vero defecerint, debet exulari de patria.

QVID

QVID DEBEANT FACERE, QVOS REX *voluerit à morte liberare.*

HAbet etiam rex aliam potestatem misericordiæ super captos. Vbicunq; enim venerit in ciuitatem vel burgum, vel villam, vel viam, si captus fuerit potest eum solo verbo soluere à captione. Solutus tamen satisfaciat, cui forisfecerit. Murdrator vero, traditor, vel huiusmodi criminosus, quamuis rex ei condonauerit vitam & membra, tamen secundum legem remanebit in prisonia. sed statim iurabit se iturum ad mare, infra terminum ei à iustitia dictum, & mox transfretaturum. Quod si periurus postea in terra remanserit, quicunque eum inuenire poterit, de eo sine iudicio iustitiam faciat; & si quis gratis eum detinuerit pro vna nocte sola, maiore lege Anglorum vel Danorum pro secūda dupliciter, pro tertia socius & compar malefactorum iudicabitur.

DE VXORIBVS MALEFACTORVM, *& filiis eorum.*

SIquidem tales habuerint vxores suas in patria subsistentes, & dixerit aliquis parentum murdrati eas nequitiæ fuisse participes, expurgent se iudicio Dei. Quas si clementia Dei & earum innocentia saluauerit, remaneant legales cum dotibus suis & maritagiis. Pueri vero qui ante malefactum nati erant vel generati, non exleges sint, super malefacto post generationem illorum peracto, vt perdant hæreditatem.

QVID SIT FRITHBORG, QVOD EBORAcenses vocant *tenementale, id est, sermo decem hominum.*

PRæterea est quædam summa & maxima, per quam omnes firmissimo statu sustinētur videlicet, vt vnusquisque stabiliat se sub fideiussionis securitate, quam Anglici vocant Frithborgas. Soli tamen Eboracenses dicunt eandem *tenementale* (quod soluat Latine decem hominum vnum. Hæc securitas hoc modo fiebat, secundum quod de omnibus villis totius regni sub decennali fideiussione debeant esse vniuersi, ita quod si vnus ex decem forisfaceret, ad rectitudinem nouem haberēt decimum, qui si aufugerit, daretur eis terminus tricesimi primi diei. Quæsitus & inuentus ad iustitiam regis ducetur, de suo illico restauraretur damnum quod fecerat, & si ad hoc forisfecit de corpore suo fieret iustitia. Sed si infra prædictum terminum inueniri non posset, quia in omni Frithborgo vnus erat capitalis, quem vocabant **Frithborges Heued**, ipse capitalis sumeret duos de melioribus suorum Frithborgorum, & de tribus Frithborgis sibi propinquioribus acciperet de vnoquoque capitalem & duos de melioribus vnius cuiusque Frithborgi si posset habere, & inde se duodecimo expurgaret, & Frithborgum suum si facere posset de forisfacto, & fuga supradicti malefactoris. Quid si facere non posset, ipse cum Frithborgo suo damnum restauraret de proprio malefactoris quantum duraret. Quo deficiente, de suo & Frithborgi sui perficeret, & erga iustitiam emendaret, secundum quod legaliter iudicatum fuisset. Tandem vero sacramentum, quod non potuerunt adimplere per tres Frithborgos sibi viciniores, per seipsos nouē iurarent, sese nullatenus fore culpabiles, & si quādo eum recuperare possent, adducerēt illum ad iustitiarium, aut diceret iustitiæ vbi esset.

QVOD OMNES PRO MINISTRIS, ET CLIENtibus *suis Frithborgas dare debent.*

ARchiepiscopi, Episcopi, Comites, Barones, suos milites, & sibi seruientes, dapiferos, pincernas, camerarios, coquos, pistores, sub suo Frithborgo habeant. Qui si cui forisfecerint, & clamor vicinorum de eis assurgeret, ipsi tenerent eos rectitudini in curia sua. illi dico qui habebant saccam & soccam, & thol, & theam, & infangentheof.

Sacca est, quod si quislibet nominatim aliquem de aliquo calumniatus fuerit, & ille negauerit, forisfactura probationis, vel negationis si euenerit, sua erit. *De Sacca.*

Socca est, quod si quis quærat in terra sua, etiam sua est iustitia, si inuentum fuerit, an non. *Socca.*

Tol, quod nos dicimus teloneum, est qui habet potestatem vendendi, & emendi in terra sua. *Tol.*

Theam est, quod si quispiam intertietur aliquid super aliquem, & intertiatus suum warantum habere non poterit, erit forisfactura sua, & iustitia similiter de calumniatore si defecerit. *Theam.*

Infangentheof. Omnis qui habet saccam, & soccam, & tol, & theam, & infangentheof, prædictas videlicet consuetudines, iustitia cognoscentis latronis sua est de homine suo, si captus fuerit super terram suam. Illi vero, qui non habent consuetudines, coram iustitia domini regis rectum faciant in hundredis, & in Wapentacco, vel in schiris.

DE HOSPITIBVS RECIPIENDIS.

SI quis hospitatur priuatum vel extraneum, (quod Anglice dicitur cuth other vncuth) poterit eum habere per duas noctes, tanquam hospitem; & si forisfecerit non incurret domus damnum pro hospite. Veruntamen si cui damnum illatum fuerit, & ad iusticiam de eo clamorem fecerit, quod ipsius consilio malum factum non fuerit, cum duobus legalibus vicinis purgabit se sacramento de consilio & facto. Quod nisi fecerit damnum emendet & forisfacturam. Quod si tertia nocte hospitatus fuerit, & alicui forisfecerit, habeat ad rectum tanquam de propria familia, quod Anglice dicitur, Tuain nithes gest/thrid nith ha wan man. Quem nisi ad rectum poterit habere. habebit terminum vnius mensis & vnius diei. Et si poterit inueniri malefactor, restauret damnũ quod fecerat, & emendationem si poterit, etiam de corpore, si adiudicatum fuerit ei. Si vero malefactor damnum restaurare non poterit quod fecerat, hospes restaurabit & forisfacturam. Et si iustitia habeat eum suspectum, purgabit se iudicio hundredi vel schiræ.

DE INVENTIS QVID FACIENDVM SIT.

SI quis adduxerit animal in villam, vel apportauerit pecuniam, & dixerit se inuenisse, priusquam intus ducat in domum suam vel etiam alterius, eat ad ecclesiam, & coram sacerdote ecclesiæ, & præposito villæ, & melioribus villæ totum ostendat inuentum quicquid sit. Præfectus villæ mittat ad tres, vel ad quatuor villas propinquiores, pro sacerdotibus & præpositis villarum, qui adducant secum quatuor de melioribus de vnaquaq; villa. Eis congregatis ostendatur totum inuentum. Postea vero testimonio istorum præpositus, de cuius dominio inuentor est, custodiat vsque in crastinum diem. Die autem crastino, cum aliquantis vicinorum suorum, qui viderunt inuentum, ad hundredi eat præfectum, in quo sua villa est, & ipsi totum ostendat. Et si dominus, in cuius terra inuẽtum fuerit, non habet consuetudines suas, Saca, & Soca, omnia tradat hundredi præfecto, si habere voluerit, cum bonis testibus. Sed si dominus consuetudines habuerit in curia domini rectum teneatur.

DE IVDÆIS IN REGNO CONSTITVTIS.

SCiendum est quoq;, quod omnes Iudæi, vbicunq; in regno sint, sub tutela & defensione domini regis debent esse, nec quilibet illorum alicui diuiti se potest subdere sine regis licentia. Iudæi & omnia sua regis sunt. Quod si quispiam detinuerit eis, pecuniam eorum perquirat rex tanquam suum proprium.

DE IIS, QVI PACEM PER BREVE *regis habent.*

HI, qui pacem regis habent, vel manu vel breui, ei fideles existant. Ideoque summa necessitas est eis, vt eam inuiolabiliter custodiant erga omnes, nec obscuritatẽ pacis adeptam detineant rectitudines vel seruitia dominorum suorum; sed nec vicinorum. quia non est dignus habere pacem, qui non vult obseruare eam. Qui si nimis confidit in pace, quam habet, & alicui forisfecerit, damnum restauret, & iterum emendet, quod Angli vocant Murdre, forisfacturam astridelthot.

QVID REGI, QVID DECANO DABANT, *qui pacem regis infringebant.*

PAx data manu regis, & octo dierum, quibus primum coronatus est, & pax prædictorũ festorum, & pax per breue regis, vnum habent emendationis modum etiam hoc iudicio, q̃ maius habetur in schira vbi pax fracta fuerit, verbi gratia: in denelaga octo. hundreda igitur numerus complet septies viginti libras & quatuor libras. Quoniã forisfactorum hundredi Dani & Norwẽses octo libras habeant. Multiplicatis igitur octo per octodecim

faciunt

faciunt centum & quadraginta quatuor. Et hoc non sine causa. De istis autem octo libris rex habebat centum solidos, & Consul Comitatus, qui tertium habet denarium forisfacturæ, quinquaginta solidos. Decanus autem Episcopi, si intus decanatum pax fracta fuerit, reliquos decem, præter pacem regis, si de pace manu regis, si de primo coronatu, & de supradictis festis.

CONSILIVM DE ILLIS, QVI *has leges despexerunt.*

CVm contigerit, quod aliqui stulti, & improbi, gratis & nimis consuete erga vicinos suos forisfaciebant: sapientes cœperunt super hos habere consilium, & constituerunt iusticiarios super quosq; Frithborgos, quos decanos possumus appellare. Isti Anglice tenheued dicti sunt: hoc est, caput de decem. Item villas vicinas tales tractabant, & super forisfacturas emendationes capiebant, & concordationes faciebant scilicet de pascuis, pratis, messibus, negotiationibus, & huiusmodi decertationibus innumerabilibus: quæ humanam fragilitatem infestant, & eam incessanter impugnant. Cum autem causæ maiores erumpebant, referebantur ad superiores eorum iustitiarios: quos prædicti sapientes supra eos constituerunt, scilicet supra decem decanos, quos possumus dicere centuriones, vel centenarios, eo quod supra centum Frithborgos iudicabant.

DE WAPENTAGIO, ET QVALITER se agebant, qui Wapentagium accipiebant.

WArrewichshire / Lincolneschire / Notinghamsire / Leirceestreschire / vsq; ad Wathlingestrete / & octo milliaria vltra Wathlingstrete / sub lege Anglorum & Angli vocant Wapentagium, & non sine causa, cum accipiebat præposituram Wapentagii die statuto, in loco vbi solent congregare omnes maiores natu, contra eum conueniebant, & descendente eodem de equo suo omnes assurgebant ei. Ipse vero erecta lancea ab omnibus secundum morem accipiebatur. Omnes vero, quotquot venissent, cum lanceis suis ipsius hastam tangebant, & ita se confirmabant per tactum armorum pace palam concessa. Anglice autem arma vocantur Wapne / & taccare, confirmare, quasi armorum confirmatio. vel magis vt expresse secundum Anglicam linguam dicamus, Wapentac / armorum tactus. Quãobrem potest coniici, quod de causa totus ille conuentus dicitur Wapentac / quod per tactus armorum suorum confœderati sunt ad inuicem.

QVID SIT INTER WAPENtagium & Trihingam & Hundredum.

ERant etiam aliæ potestates super Wapentagium, quas Trihingas dicebant, quod erat tertia pars prouinciæ. Qui vero super dominabantur, ad hos deferebantur causæ Trihinguiæ, quæ non poterant definiri in Wapentagiis, quod Angli vocabant Hundredum, Isti Wapentag; & quod Anglice vocabatur tria vel quatuor vel plura hundreda, isti vocabant Trihinga. In quibusdam vero prouinciis Anglice vocatur lede quod isti thinge dicunt. Quod quoq; in thinges definiri non poterat, ferebatur in schiram. Greue quidem nomen est potestatis Latinorum lingua, vel expresse idem, quod præfectura. Quoniam hoc vocabulum tam multipliciter distenditur, quod de schira, de Wapentagiis, & quod etiam Lede / Hundredum, de burgis, de villis etiam Greue vocetur, in qua idem sonare, & significare videtur quod dominus.

QVID SIT PRAEPOSITVS ET PRAEFEfectura, & quid Alderman quod Latine senior populi sonat, & quam multipliciter nomen præpositi distenditur.

VIdetur etiam quibusdam, quod Grieue vocabulum nomen est compositum ex Anglico Grith / & væ Latino. Grith enim pax est, væ vero miseria: ipso testante qui dixit, Væ tibi Corazin. Greue igitur ideo dicitur, quod iure debeat Grith / id est, pacem ex illis facere: qui patriæ inferunt Væ, id est, miseriam vel malum. Teutonici & etiam Frisones & Flandrenses consules suos: meregraue, quasi maiores dominos, vel bonos pacificos vocare consuescunt, & sicut modo vocantur, greue qui super alios præfecturas habent: ita apud Anglos qui antiquitus vocabantur Alderman quasi seniores non propter senectutem, cum quidam adolescentes essent: sed propter sapientiam.

EX QVA CAVSA REX WILLIELmus leges Anglorum dimisit & Danorum tenuit.

Erat etiam lex Danorum in Northfolc / & Suthfolc / & Cantebrigesire. Quod ha-

beat in emendationem forisfacturę vbi supradicti Comitatus habebant octodecim hundreda, isti decem & dimidium. & hoc ex affinitate Saxonum temporis maior emendatio forisfacturæ quater viginti libræ & quatuor. In omnibus aliis causis & forisfacturis eandem legem habebant cum supradictis Norwensibus. quam cum rex *Willielmus* audisset cum aliis sui regni legibus maxime appretiatus est eam, & præcepit vt obseruaretur per vniuersum regnum. Proferebat enim, quod antecessores eius, & fere omnium baronum Normanniæ Norwenses extitissent: & quod de Norweia olim venissent, & hac auctoritate leges eorum cum prædictis Danorum & regni sui legibus asserebat debere sequi, & obseruare, quippe cum aliarum legibus nationum Brittonũ scilicet Anglorum & Pictorũ vbiq; præpõderassent. Quo audito mox vniuersi cõpatriotę, qui leges edixerant, tristes effecti vnanimiter deprecati sunt, quatenus permitteret leges sibi proprias, & consuetudines antiquas habere: in quibus vixerant patres, & ipsi in eis nati & nutriti sunt, quia durum valde sibi foret suscipere leges ignotas, & iudicare de eis quas nesciebant. Rege vero ad flectendum ingrato existente, tandem eum prosecuti sunt deprecantes quatenus pro anima Regis *Eadwardi*, qui ei post diem suum concesserat coronam & regnum, & cuius erant leges, nec aliorum extraneorum cogeret, quam sub legibus perseuerare patriis. Vnde consilio habito precatui baronum tandem adquieuit. Ex illa ergo die visa auctoritate, veneratæ per vniuersam Angliam, corroboratæ & obseruatæ sunt præ cæteris patriæ legibus, leges *Eadwardi* Regis; quæ prius inuentæ, & constitutæ erant, in tempore *Adgari* aui sui, verum post mortem ipsius, circiter annos sexaginta octo. *Eadwardus* enim filius eius herilis, scilicet de vxore legitima natus, regnauit annis quatuor, hebdomadibus sexdecim minus. quo occiso innocente, suæ dolo nouercæ, propter innocentem vitam eius, castam, & eleemosynis plenam: interfectionem eius immeritam pro martyrio reputauerunt ei, & sanctum habuerunt. Post ipsum *Aldredus* frater eius regnum suscepit, & regnauit in multis aduersitatibus, & periculis triginta octo annis. Post *Aldredum* vero *Eadmundus* filius eius regnauit, fere nouem mensibus. in quibus viriliter contra Danorum Regem *Chnutum* quinquies dimicauit. Vltimo vero bello peracto concordes inuicem effecti sunt. Regnumque per dimidium diuiserunt: & vna medietas Angliæ *Cnuto* & altera medietas cessit *Eadmundo*, eo tenore quod si quis eorum alterum superuiueret, regnum superstes totum possideret: nec interim alteruter coronaretur. Firmatis igitur taliter, vniuersis Angliæ primatibus assensum præbentibus inter se conuentionem factam: post mensem *Eadmundus* ex hac luce, proh dolor, subtrahitur. *Chnutus* vero inde totum regnum suscepit Angliæ, regnauitq; fere octodecim annis. Quo defuncto *Haraldus* filius illius ab omnibus putatus, regnum suscepit; & quinque annis regnauit. post quem *Hardechnutus* filius *Chnuti & Eluina, & Emma* sororis *Roberti* Normannorum ducis, & matris Regis vltimi *Eadwardi* regnauit duobus annis, hebdomadibus duodecim plus minus. Sicque completi sunt quadraginta octo anni, in quibus leges prædictæ prætermissæ erant. Sed postquam Rex *Eadwardus* venit ad regnum, consilio baronum Angliæ, legem quadraginta octo annis sopitam excitauit, excitatam reparauit, reparatam decorauit, decoratam confirmauit. Confirmata vero vocata est lex *Eadwardi* Regis; non quia ipse inuenisset eam primus: sed cum prætermissa fuisset, & obliuioni penitus data, à diebus aui sui Eadgari, qui prius inuentor eius fuisse dicitur, vsq; ad sua tempora, scilicet, vt supra dictum est, octodecim annis post dies ipsius *Edgari*. At *Eadwardus*, quia iusta & honesta erat, à profunda abysso extraxit, & eam reuocauit, & vt suam obseruandam tradidit.

Iste præfatus *Eadmundus* habuit quendam filium *Eadwardum* nomine, qui mox patre mortuo timore Regis *Cnuti* aufugit ad regnum Dogorum, quod nos melius vocamus Russiam. quem rex terræ *Malescoldus* nomine, vt cognouit quis esset, honeste retinuit. Qui de nobili progenie ibidem duxit vxorem, de qua natus est ei *Adgarus Adeling, & Margareta* quæ fuit postea regina Scotiæ, & *Christiana* soror eius. Cui *Christianæ* Rex *Eadwardus* dedit terram quam habuit. Postea *Radulfus* de Limesi propter quem misit Rex *Eadwardus* auunculus eius, & fecit eum venisse ad se. qui postquam venit, non multum postea vixit, & vxor illius in breui temporis curriculo defuncta est. Rex vero *Eadwardus Eadgarum* filium eorum secum retinuit, & pro filio nutriuit. Et quia cogitabat eum hæredem facere, nominauit eum *Adeling*, quod nos dicimus domicellum. sed nos indiscrete de pluribus dominis, quia barones vocamus domicellos: Angli vero nullum nisi natos regum. quod si expressius volumus dicere in Saxonica lingua imago dicitur. Adela Anglice nobilis Latine. quod simul coniunctum sonat nobilis imago *Adeling*. Vnde etiam occidentales Saxones Cestrenses habent in pũerbio summi despectus *Edeling*, id est, ab omni ho-

honestate deiectus vel retrocedens imago. Rex vero *Eadwardus*, vt cognouit nequitiam gentis suæ, & præcipue superbiam filiorum, *Godwini, Haroldi*, qui postea regnum inuasit, *Estigurti, Lefwini*, & aliorum fratrum suorum: non posse fore stabile ratus, quod proposuerat de *Eadgaro*, adoptauit Willielmum ducem Normannorum in regnum. *Willielmum* dico nothum, id est, bastardum filium *Roberti* auunculi sui, virum strenuum & bellicosum & fortem. Qui postea Deo annuente, debellando supradictum *Haroldum Godwini* filium, regnum Anglorum victoriose adeptus est.

DE LATRONIBVS PRO latrocinio interfectis.

SI post iustitiam factam fecerit quis clamorem ad iustitiarium, quod quis iniuste interfectus fuerit, & quod iniuste iacet inter latrones, & dixerit quod hoc velit dirationari, det vadium & inueniat plegium. Tunc detur ei terminus vnius mensis, & tunc habeat parentes interfecti ex vtraq; parte generis sui, scilicet ex patre & matre eius. ex parte patris duodecim, & ex parte matris septem. Quod si isti nouendecim velint dirationari cum illo qui primitus clamorem fecerit, & qui vadium dederit, det vnusquisq; eorum vadium suum cum gladio, & postea inueniat plegios tales, qui possint reddere forisfacturam, id est, Werre suum. Nisi possunt dirationari quod dicunt, tunc deinde interfector det suum vadium & inueniat plegium, quod iuste interfectus sit, & merito iacet inter latrones, secundum legem sicut latro. Et tunc primum ostendat quo latrocinio, & qua ratione interfectus sit. Quod si recognouerit, quod viuus captus sit, nominet iustitiam, & iudices, & de vicinis legales testes. Qui si warantizauerint, quod sit recte iustitia facta de illo secũdum suum latrocinium, quietus erit interfector illius. Ipsi vero, qui vadimonia dederunt, emendent sua vadimonia. Quod si interfectori defecerint iudices, & testes; & dirationatum fuerit, quod iuste sit interfectus, interfector dabit vadium iustitiæ episcopi & fideiussores rectum prosequendi. Deinde iustitia Episcopi faciat venire processionem, cum sacerdote induto alba, & manipulo, & stola, & clericis in superpelliciis cum aqua benedicta, & cruce, præcedentibus candelabris, & thuribulo, cum igne, & incenso. Et amici extrahentes mortuum ponant in feretrum, portantes eum ad Ecclesiam: vbi Missa pro defuncto celebrata, & alio officio peracto, interrent eum vt decet Christianum. Ab ipso vero die in quindecim dies reddat interfector illius Episcopo tres forisfacturas. Vnã, quia legalem pro latrone interfecit: aliam, quia fratrem suum interfecit: quod Angli dicunt his euenchristen. tertiam, eo quod vadium dedit ad dirationandum se & non potuit.

DECRETVM REGIS DE VSVRARIIS.

VSurarios quoque defendit Rex *Eadwardus* ne remanerent in regno: & si quis inde conuictus fuerit, quod fœnus exigeret, omni substantia propria careret, & pro exlege haberetur. Hoc autem asserebat ipse Rex, in curia regis Francorum se audisse, dum ibidem moraretur, quod vsura summa radix est omnium vitiorum. Prohibitum est etiam in eadem lege, ne quis emeret viuum animal, vel pannum vsatum sine plegiis, & bonis testibus. Et si fieret opus aureum, vel argentum, vnde emptor dubitare posset. non emeret sine aurifabris, vel monetariis. Qui si vidissent, quod esset de ecclesia, vel de thesauro, non emisset sine plegiis, si venditor careret plegiis, retineretur cum censu, donec venisset dominus eius vel alius, qui posset eum bene warantizare. Si quis hominum aliter emisset, perderet & forisfacturam. Postea inquisisset per lagamannos, & per meliores homines de Burgo, vel villa, vel Hundredo, vbi mansisset emptor, & qualis vitæ fuisset. & si vnquam audissent eum calumniari de exlegalitate, quod si testaretur eum de bona fama & legalitate, purgaret se iudicio Comitatus, quod venditorem nesciret reum de hac venditione, nec de aliqua exlegalitate: & si sciret venditorem suum quis esset, vel vbi fuisset, diceret: iusticiarius eius vero quæreret eum ad faciendam iustitiam de eo. Qui si inueniri non posset, vthlagaretur. Cum autem dictum est, quod nullus hominum absq; plegiis viuum animal emeret, clamauerunt macherarii de ciuitatibus, quod vnaquaq; die oportet eos viua animalia emere, vendere, & occidere. Nam in occisione animalium erat vita eorum. Vociferabantur etiam ciues, & burgenses, & populus pro suis consuetudinibus, eo quod circiter festum sancti *Martini* consueuerant animalia in foro mercari sine plegiis ad occisiones contra natale domini faciendas. Murmur etiam multus super hoc edicto erat in turba. Quare æstimo si quæreretur ibi vtrum placeret nec ne illud decretum, vt fit in quibusdam congregationibus, communi consilio à multis redderetur, non placet. Ibi etiã, si adesses, audires, stridere secreta diuisos aure susurros, & clamores, & murmurationes

tumultuantium populorum; & laudatum est Regi, quatenus consuetudines iustas, & sapientes deductas non auferret, iis tantum in foro regio, empto mercato suo, cum testibus & cognitione vendentium.

GENEALOGIA DVCVM NORMANNIAE.

PRimus Normanniæ dux *Rollo*, qui & *Robertus* in baptismo dictus, regnauit annis triginta. *Willielmus* filius eius annis viginti quinq;. *Richardus* senior quinquaginta quatuor. *Richardus* secundus triginta. *Richardus* tertius, & *Robertus* frater eius octo annis. *Willielmus Bastardus* Comes triginta: qui postea fuit rex Anglorum viginti duobus annis. *Richardus* igitur senior habuit filiam nomine *Emmam*, quæ nupsit *Adelredo* Regi Anglorum, ex qua idem Rex genuit *Eadwardum & Adelredum*. Tempore autem *Richardi* secundi *Adelredus* Rex fecit occidere omnes Danos in Anglia. Ob quam rem *Suenus* rex Danorum Angliam inuasit & obtinuit. *Adelredus* vero cum vxore sua & filiis profectus est in Normanniam, ad *Richardum* secundum, vxoris suæ fratrem, & Normanniæ ducem. *Suenus* non multo post moritur, & in Daciam fertur tumulandus. Interea *Adelredus* cum vxore sua reuertitur ad terram suam, filiis suis cum auunculo dimissis. *Sueno* igitur intumulato, *Chnutus* filius eius cum magna classe, accito secum *Lacman* Rege Sueuorum, & *Olauo* rege Nortorum, qui postea apud Rothomagum baptizatus est, Tamisiam intrauit, & *Adelredum* regem infra Lundonias obsedit. Qui obsessus infirmitate preuentus moritur. *Chnutus* vero potitus regno prædictam *Emmam* reginam accepit in vxorem: ex qua genuit *Hardechnutum*, postea regem Danorum, & filiam nomine *Gunnildam*, quæ nupsit *Henrico* Imperatori Romanorum. Interea defuncto secundo *Richardo*, *Richardus* filius eius successit ei primo anno. Quo mortuo *Robertus* filius eius successit: qui cupiens *Eadwardum* in regno substituere Anglorum, eum classe imponit, regressus flante vento aduerso apud insulam Gerneswich diu detentus Normanniam reuertitur. Deinde Ierusalem profectus, *Willielmum* paruulum suum reliquit hæredem: expletoq; voto suo in repatriando apud vrbem Niceam obiit. *Willielmo* itaq; Normanniam regente, *Cnutus* Rex Anglorum moritur: cui successit filius eius *Haraldus* ex concubina *Cluia* natus. Quod indigne ferens *Eadwardus* cum quadraginta nauibus apud Hampton applicuit, resistentibus sibi Anglis capta præda in Normanniam reuertitur. Interea *Aluredus* frater eius cum multis militibus per partem aliam ingressus à *Godwino* Comite hospitio susceptus, dolo nocte captus cum suis vinctus, ad *Haraldum* regem ductus cum sociis suis oculis priuatur, sociis interemptis. *Haraldus* quoq; non multum post moritur, & successit *Hardechnutus* à Dacia regressus, ex *Emma Eadwardi* matre progenitus: qui fratrem suum ante genitum *Eadwardum* à Normannia euocans secum habitare fecit, qui in breui tempore, scilicet duobus annis elapsis defunctus, *Eadwardum* reliquit hæredem. Hic *Eadwardus* carens sobole, *Willielmo* cognato suo Normannorum duci misit *Robertum* Cantuariensem Archiepiscopum, & de regno eum constituit hæredem. Sed & Comitem *Haraldum* post eum misit, & regnum inuasit. Quod *Willielmus* audiens forti cum classe apud Peuenesellum applicuit: ibiq; secundo Idus Octobris bellum intulit. in quo ipse *Haraldus* in primo occubuit. Bello tamen vsq; ad noctem protracto, *Willielmus* victor effectus in subsequenti natali Domini, incarnationis Dominicæ anno millesimo sexagesimo sexto Lundoniis rex Anglorum coronatur. regnauit autem annis viginti duobus. Quo mortuo regnauit *Willielmus* filius eius pro eo annis tredecim. Cuius anno nono peregrinatio multa facta est gentium in Ierusalem contra Sarracenos. Quarto vero anno peregrinationis capta est Ierusalem à Francis, & regnauit in ea dux Lotharingorum *Godefridus*, anno tamen vno. Cui successit *Baldewinus* frater eius anno quinto. *Willielmus* autem Rex decimo tertio anno regni sui occiditur venando sagitta. Cui successit *Henricus* frater eius, & regnauit triginta sex annis. Hic erat pastor ferarum & custos nemorum, quem *Merlinus Ambrosius* leonem iustitiæ in historia regum nominauit. Fecit enim iustitiam & iudicium in terra. Huic successit *Stephanus* nepos eius, & regnauit annis nouendecim. Quo mortuo *Henricus* filius *Gaufridi* Comitis Andegauiæ, & *Matildis* quondam Romanorum Imperatricis, filiæ scilicet præfati Regis *Henrici* primi, regni Anglorum suscepit gubernacula, & regnauit triginta quinque annis. Quo mortuo, & in abbatia Sanctimonialium fontis * *Ebrardi* sepulto, *Richardus* filius eius successit ei in regimen regni: & regnauit annis nouem & mensibus septem & diebus viginti. Qui in obsidione castelli de Chaluz sagitta percussus octauo Idus Aprilis obiit: cuius viscera sepulta sunt apud Charron, & cor eius apud Rothomagum, & corpus eius apud fontem *Ebrandi*. Quo defuncto *Iohannes* frater eius successit ei in regno Angliæ, & regnauit.

*al. Ebrardi.

An-

Anno gratiæ 1181. qui erat annus vicesimus septimus regni Regis *Henrici* filii *Matildis* Imperatricis, idem Rex fuit die Natalis Domini apud Cenomannos: & post Natale Domini statuit per omnes terras suas transmarinas; vt vnusquisque homo habens centum libras Andegauensis monetæ in catallo, haberet equum, & arma militaria plenarie; omnis autem homo habens in catallo quadraginta, vel triginta, vel viginti quinque libras Andegauensis monetæ ad minus, haberet albergellum, & capellum ferreum, & lanceam, & gladium; cæteri autem omnes haberent Wanbasiam, capellum ferreum, lanceam & gladium, vel arcum & sagittas: & prohibuit, ne aliquis arma sua venderet, vel inuadiaret sed cum moreretur, daret illa propinquiori hæredi suo. Quod cum *Philippus* rex Franciæ, & *Philippus* Comes Flandriæ audissent, præceperunt, quod homines sui simili modo armarentur. Eodem anno post Purificationem beatæ *Mariæ*, *Laurentius* Dublinensis Archiepiscopus venit in Normanniam adducens secum filium *Roderici* Regis * Conactensis, & tradidit eum regi Angliæ in obsidē super pactis inter ipsum, & regem Conactæ, cōtractis de tributo Hyberniæ soluendo, & paulo post idem Dublinensis Archiepiscopus obiit in Normannia apud Aucum, & ibidem sepultus est. Quo defuncto, rex Angliæ misit in Hyberniam *Gaufridum* de Haya clericum suum, & clericum *Alexi* legati in Hyberniam ad saisiendum Archiepiscopatum de Diueline in manu sua, & cum eis misit in Hyberniam *Iohannem* constabularium Cestriæ, & *Richardum* de Pecco ad custodiendum ciuitatem Diueliniæ, quam *Hugo* de Lacy custodierat. Noluit enim dominus Rex quod ipse diutius eam custodiret; eo quod ipse sine eius licentia ceperat sibi in coniugem, filiam regis Conactæ secundum morem patriæ illius. Eodem anno dominus papa districtius in mandatis dederat *Richardo* Cantuariensi Archiepiscopo, vt omni occasione, & excusatione postposita, *Gaufridum* Lincolniensis Ecclesiæ electum domini regis Angliæ filium, Ecclesiastica censura compelleret electioni suæ renunciare, vel sine dilatione ordinem sacerdotis, & pontificalis officii dignitatem recipere. *Gaufridus* igitur in arcto positus, & imperfectum suum sentiens, considerans[que] se tantæ administrationi minime posse sufficere, maluit ab Episcopalibus abstinere, quam onus importabile sibi imponere. Vnde in hac forma scripsit *Richardo* Cantuariensi Archiepiscopo.

al. Conacensi.

EPISTOLA GAVFRIDI LINCOLniensis electi de eiusdem Episcopatus resignatione.

VEnerabili patri & Domino Richardo *Dei gratia Cantuariensi Archiepiscopo Apostolicæ sedis legato*, Gaufridus *domini Regis Angliæ filius, & Cancellarius salutem, & reuerentiam debitam ac deuotam. Placuit maiestati Apostolicæ vestræ iniungere sanctitati, vt me certo tempore vocaretis ad suscipiendum ordinem sacerdotis, & pontificalis officii dignitatem. ego vero considerans quam plures Episcopos maturiores, ac prouectiores prudentia, & ætate vix tantæ administrationi sufficere, nec sine periculo animarum sui officium pontificatus ad perfectum explere; veritus sum onus importabile senioribus, mihi imponere iuniori, faciens hoc non ex aliqua leuitate animi, sed ob reuerentiam sacramenti. Habito ita[que] tractatu super hoc cum domino rege patre meo, dominisque, & fratribus meis rege, & Pictauiæ, & Brittanniorum Comitibus; Episcopis etiam* Henrico *Baiocensi,* Frogerio *Sagiensi,* Reginaldo *Bathoniensi,* Segfrido *Cicestrensi, qui præsentes aderant, aliter de vita, & statu meo disposui, volens patris mei obsequiis militare ad tempus, & ab Episcopalibus abstinere. Omne ita[que] ius electionis meæ, & Lincolniensem Episcopatum spontanee, libere, & integre in manu vestra, (pater sancte) resigno, tam electionis, quam Episcopatus absolutionem postulans à vobis tanquam à Metropolitano meo, & ad hoc ab Apostolica sede specialiter delegato.* Bene vale.

Similiter sub eadem forma idem electus Lincolniensis scripsit canonicis Ecclesiæ Lincolniensis, postulans ab eis tam electionis, quam Episcopatus absolutionem. Dominus autem rex cuius consilio *Gaufridus* filius eius electionem suam manu Cantuariensis Archiepiscopi resignauerat, dedit ei cancellariam suam, & quingentarum marcarum redditus in Anglia, & totidem in Normannia. Eodem anno *Saladinus* Rex Babyloniæ videns, quod *Baldewinus* rex Ierusalem lepra percussus, non haberet vires resistendi ei; magno congregato exercitu venit in terram Ierusalem, & eam deuastauit, & non erat, qui resisteret ei. Eodem anno rex Angliæ fuit apud Chinonem in solemnitate Paschali; & post Pascha rediit in Normanniam, & habuit colloquium cum *Philippo* rege Franciæ ad vadum *S. Remigii* quinto Kal. Maii, feria secunda, in quo colloquio Templares, & Hospitalares Ierusalem obtulerunt prædictis regibus literas *Alexandri* summi Pontificis in hac forma.

EPISTOLA ALEXANDRI PAPAE de subuentione facienda terrae Ierosolymitanae.

ALexander Episcopus seruus seruorum Dei, dilectis filiis, nobilibus viris, ducibus, & principibus, Comitibus, Baronibus, & vniuersis Dei fidelibus, ad quos literae istae peruenerint, salutem, & Apostolicam benedictionem. Cor nostrum, & omnium fratrum nostrorum sinistri rumores, qui de Ierosolymitanis partibus ad nos, communi transeuntium relatione, peruenerunt, nimio dolore conturbant; cum vix vnquam aliquis, qui Christiano nomine censeatur, sine lachrymis, & suspiriis audire valeat, quae de statu illius terrae miserabili recitantur. Est siquidem infidelium (quod dolentes dicimus) incursione contrita, & vsque adeo fortium virorum potentia, & proborum virorum consilio viduata, quod nisi à Christianis regibus & principibus orbis celerem, & potentem succursum habuerit desolationem eius (quod absit) in ignominiam Dei, & in contemptum fidei Christianae de proximo formidamus. Non est enim rex, qui terram illam regere possit, cum ille videlicet Baldwinus, qui regni gubernacula possidet, ita sit grauiter (sicut nosse vos credimus) iusto Dei iudicio flagellatus, vt vix ad tolerandos sufficiat continuos sui corporis cruciatus. Quam grauem siquidem iacturam, & quam miserabilem casum in personis, & rebus illa terra (pro qua patres, & genitores nostri sanguinem proprium effuderunt in conflictu, quem olim cum gentibus habuit) peccatis exigentibus sit perpessa, nec nos sine multa cordis commotione recolimus, nec aliqui Zelantes legem Domini, possunt tantam stragem fidelium patienti animo tolerare; praesertim cum illa gens pessima Paganorum, ex incommodis, & periculis, quae genti Christianorum intulerunt, tantã audaciam sumpsisse dicantur, vt se iactent impuniter terram illam (quod auertat Dominus) inuasuros. Moueat itaque vos zelus domini, nec religio Christiana super tanta, quae illi terrae imminet, contritione dormitet: sed vniuersa loca illa, quae Saluator, & Redemptor noster corporali praesentia dedicauit, viriliter tueamini, & cõtemnite gentes, quae abiiciunt Dominum, & Christianum nomen de terris abolere nituntur. Nõ est vtique Christianus, qui praescriptae terrae calamitatibus non mouetur, nec accingitur ad ipsam ab infidelium incursibus defendendam, quam occupare laborant, & suis (quod absit) spurcitiis prophanare. Hi autem, qui ex vobis fortes sunt, & bellis exercendis idonei, non minus scuto fidei, & lorica iustitiae, quam materialibus armis induti, tam pium, quam necessarium opus, ac laborem huius peregrinationis assumant; & loca illa, in quibus redemptor humani generis pro nobis nasci voluit, & mortem subiit temporalem, potenti virtute defendant, ne temporibus nostris sustineat in illis partibus Christianitas detrimẽtum. Cum enim Christus pro salute nostra opprobria multa, & demum crucis patibulum sustinuerit, vt nos offerret Deo mortificatos quidem carne, * iustificatos autem spiritu; expedit admodum saluti fidelium, vt pro ipso corpora nostra periculis, & laboribus exponamus; ne precium sanguinis, quem pro nobis effudit, videamur obliti. Animaduertite igitur dilecti in Christo filii, & videte, quam probrosum, & quam moerore dignum existeret Christianis, si aduersus habitatores terrae illius, inimici crucis Christi denuo praeualerent, sicut eos praeualituros non modicum formidamus, nisi de diuersis partibus Christianorum, auxilium habitatoribus ipsis cum festinatione succurrat. Ne igitur Christianitas gentilitati succumbat, totis nisibus praeuidete, quia melius est superuenturo malo ante tempus occurrere, quam remedium post causam quaerere vulneratam. Illis autem, qui pro Christo huius viae laborem assumpserint, illam indulgentiam peccatorum, quam patres, & praedecessores nostri Vrbanus & Eugenius Romani Pontifices statuerunt, Apostolica auctoritate concedimus, & confirmamus. Vxores quoque, & filios eorum, & bona, & possessiones suas sub beati Petri, & nostra, nec non & archiepiscoporum, & episcoporum, & aliorum praelatorum ecclesiae decernimus protectione manere; prohibentes attentius, ne aduersus eos de his, quae pacifice possident, aliqua post susceptam crucem quaestio moueatur, donec redeant, vel de ipsorum obitu certissime cognoscatur. liceat autem eis terras seu possessiones alias; postquam propinqui, aut etiam domini sui (ad quorum feodum pertinent) pecuniam ipsis mutuare, aut noluerint, aut non potuerint; ecclesiis, vel ecclesiasticis viris, aut aliis fidelibus libere, & sine vlla reclamatione pro expensis huius itineris titulo pignoris obligare. Praeterea, quicunque de viris bellicosis, & ad illius terrae defensionem idoneis, illa sancta loca feruore deuotionis adierint, & ibi duobus annis contra Saracenos pro Christiani nominis defensione pugnauerint; de Iesu Christi pietate, & de beatorum Petri, & Pauli Apostolorum auctoritate confisi, eis omnium suorum, de quibus corde contrito, & humiliato confessionem susceperint, absolutionem facimus delictorum, nisi forte aliena bona rapuerint, vel vsuras extorserint, aut commiserint furta, quae omnia debent in integrum emendari. si vero non est in facultatibus delinquentium, vnde valeant emendari, nihilominus consequenter veniam, prout diximus de commissis. Hi autem, qui illic per annum, sicut diximus, moram habuerint; de medietate sibi iniunctae poenitentiae indulgentiam, & remissionem suorum obtineant peccatorum. Omnibus autem sepulchrum Domini pro instanti necessitate visitare volentibus, siue in itinere moriantur, siue ad ipsum locum perueniant, laborem itineris ad poenitentiam, & obedientiam, & remissionem omnium peccatorum iniungimus, vt de vita praesen-

al. viuificatos.

tis

ris ergastulo ad illam beatitudinem, Domino largiente, perueniant, quam nec oculus vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit, quam repromisit Dominus diligentibus se. Datum Tusculani. 17. Kal. Februarii. Scripsit etiam idem Papa Archiepiscopis, & Episcopis, & aliis Ecclesiarum prælatis super eodem negotio in hac forma.

EPISTOLA ALEXANDRI PApa de eodem negotio.

*A*Lexander *Episcopus seruus seruorum Dei venerabilibus fratribus, Archiepiscopis, & Episc. & dilectis filiis, abbatibus, & aliis Ecclesiarum prælatis, ad quos literæ istæ peruenerint; Salutem, & Apostolicam benedictionem. Cum Orientalis terra per impressiones infidelium, & incursus fortium virorum, potentia sit & proborum virorum consilio destituta, multo timore percutitur; & ad implorandam subuentionē fidelium dilectos filios nostros, milites templi, latores præsentium, viros vtiq, religiosos, & Deum timentes, archiepiscopi, episcopi, & alii principes terræ, ad partes vestras mittere decreuerunt; Nos autem, quos illius terræ calamitas graui dolore conturbat, exemplo patrum & prædecessorum nostrorum de ipsius conseruatione solliciti, Christianos, reges, & principes orbis ad defensionem locorum illorum, in quibus steterunt pedes Domini, salubribus monitis exhortamur; & sicut patres, & prædecessores nostri* Vrbanus, & Eugenius *Pontifices Romani statuerunt; ita & nos remissionem, & indulgentiam peccatorum statuimus vniuersis, qui pro* Christo *laborem Ierosolymitanum assumpserint, & contra Saracenos fideli curauerint deuotione certare. Monemus itaq, vniuersitatem vestram attentius, & mandamus, quatenus fratres, qui ad hoc missi sunt, benigno recipiatis affectu, & per eos Orientalis terræ statu, & necessitate comperta, principes, Comites, & alios fideles* Christi *parochianos vestros crebris, & sollicitis exhortationibus laboretis inducere, vt terram illam pro cuius liberatione patres, & genitores eorum sanguinem proprium effuderunt, adeant festinanter, & contra inimicos crucis* Christi *potentia, & virtute decertent. Literas autem, quas propter hoc generaliter mittimus, vniuersis facietis Ecclesiis publice legi, & exponatis earum tenorem; & remissionem peccatorum, quam facimus illis, qui tam pium, & necessarium opus assumpserint, nuncietis; & ita omnes ad exequendum, quod suggerimus, moneatis, quod per sollicitudinem, & exhortationem vestram terra illa festinanter fidelium sentiat auxilium, & iuuamen; & vos propter hoc ab Omnipotenti Deo mercedem possitis consequi sempiternam. Datum Tusculani. 16. Ianuarii.*

Quibus auditis *Philippus* Rex Franciæ, & *Henricus* Rex Angliæ plurimum condolentes de aduersitate, & desolatione terræ Ierosolymitanæ promiserunt se, Domino auxiliāte, celerem succursum facturos terræ illi, & in his finitum est colloquium. Interim *Willielmus* Rex Scotiæ per mandatum Domini regis Angliæ venit in Normanniam, cuius admonitione, & consilio idem Rex Scotiæ concessit *Matheo* de Aberden Episcopo, & *Iohanni* Episcopo S. *Andreæ*, quos ipse à Scotia fugauerat, licentiam repatriandi. Conuenit etiam inter eos, coram rege Angliæ, in hunc modum. Quod *Matheus* Episcopus de Aberden libere, & sine aliqua contradictione per conductum Regis Scotię ad sedem propriā remearet, & si qua ei ablata fuissent, restituerentur. & *Iohannes*, qui consecratus fuerat ad episcopatum S. *Andreæ* propter amorem domini sui regis Scotię habendum concessit ei se dimissurū episcopatum illum, si liceret ei eligere quem vellet episcopatum de regno Scotię, & si rex Scotię insuper dedisset ei cancellariam suam, & omnes redditus suos, quos habuit ante consecrationem suam, & 40. marcas redditiuum in Ecclesia S. *Andreæ*. Misit igitur rex Scotiæ ad *Alexandrum* Papam nuncios suos postulans, vt ipse pro bono pacis cōcessisset hanc fieri sediū episcopalium commutationem. Sed dominus Papa hoc concedere noluit. Deinde rex Anglię dedit *Iohanni* filio *Lucæ*, clerico suo episcopatum Eboracēsem: & *Radulpho* de Warneuile concellario suo, Eboracensis ecclesiæ thesaurario dedit Episcopatum Lexoniensem, quem *Arnulfus* Lexoniensis episc. reliquerat propter odium, q̄ rex aduersus eū habuit; cuius amorem cum ne pretio obtinere potuisset, maluit ab episcopalibus abstinere, quam odiū regis diutius sustinere. & collectis vndiq, auro, & argento, quorum copiam habere dicebatur, & accepto à rege Angliæ pecunia magna pro dimissione episcop. sui, Parisius iuit, & ibi in Ecclesia *S. Victoris* vsq, ad obitum suum permansit. Deinde dum rex Angliæ moram faceret apud Barbeflet transfretaturus in Angliam, ortū est dissidium inter *Philippum* regem Franciæ, & *Philippum* Comitem Flandriæ propter Comitem de Claro monte, quem Comes Flandriæ odio habuit. Venit ergo rex Angliæ per mandatū regis Franciæ ad colloquium inter illos apud Gisors, & pacem fecit inter regem Fraciæ, & Comitē Flandriæ. Deinde venit rex Angliæ ad Cheresburc, & transfretauit inde in Angliam, & applicuit apud Portesmut 7. Kal. August. die Dominica, & *Willielmus* rex Scottorum cū eo. Deinde *Henricus* rex Angliæ fecit hanc assisam de armis habendis in Anglia.

Qvicunque habet feodum vnius militis habeat loricam, & cassidem, & clypeum, & lanceam: & omnis miles habeat tot loricas, & cassides, & clypeos, & lanceas, quot habuerit feoda militum in dominio suo. Quicunq. liber laicus habuerit in catallo, vel in redditu ad valentiam 16. marcarum, habeat loricam, & cassidem, & clypeum, & lanceam: quicunq. liber laicus habuerit in catallo ad valentiam 10. marcarum, habeat halbergellum, & capelet *ferri, & lanceam: & omnes Burgenses, & tota communia liberorum hominũ habeant* wanbais/ *&* capelet *ferri, & lanceam: & vnusquisq. iuret, quod infra festum S.* Hilarii *hæc arma habebit, & domino regi scilicet* Henrico filio Matildis *Imperatricis fidem portabit, & hæc arma in suo seruitio tenebit secundum præceptum suum, & ad fidem domini regis & regni sui. Et nullus, ex quo hæc arma habuerit, ea vendat, nec inuadiet, nec prastet, nec aliquo alio modo ea à se alienet. nec dom. suus ea aliquo modo ab homine suo alienet, nec per forisfactum, nec per donum, nec per vadium, nec aliquo alio modo. Et si quis hæc habens arma, obierit, arma sua remaneant hæredi suo, & si hæres de tali ætate nõ sit, quod armis vti possit, si opus fuerit; ille eũ, qui habebit in custodia, habeat similiter custodiã armorum, & inueniat hominem, qui armis vti possit in seruitio domini regis, si opus fuerit, donec hæres de tali ætate sit, quod arma portare possit, & tunc ea habeat. Quicunq. vero Burgensis plura arma habuerit, quam eũ habere oportuerit secundũ hanc assisam, ea vendat, vel det, vel sic à se alienet alicui homini, qui ea in seruitio domini regis in Anglia retineat. Et nullus eorũ plura arma retineat, quam eũ secundũ hãc assisam habere oportuerit. Itẽ nullus Iudæus loricam, vel habergellum penes se retineat; sed ea vẽdat, vel det, vel alio modo à se remoueat, ita q remaneant in seruitio domini regis Angliæ. Itẽ nullus portet arma extra Angliam, nisi per præceptum domini regis, nec aliquis vendat arma alicui, qui ea portet ab Anglia, ne mercator, nec alius ea ab Anglia portet. Itẽ iustitiæ faciant iurare per legales milites, vel per alios liberos, & legales homines de hũdredis, & de visnetis, & de burgis, quod viderint expedire; quod qui habeant ad valentiam catalli, secundũ quod eum habere oportuerit, loricam & galeam, & lanceã, & clypeum, secundum quod dictũ est: scz. quod separatim nominabunt eos omnes de hundredis suis, & visnetis, & burgis, qui habuerint 16. marcatas, vel in catalla vel in redditu; & iustitiæ postea omnes illos scilicet, iuratores, & alios faciant imbreuiari, qui quantũ catalli, vel redditus habuerint, & qui secundũ valentiã catalli, vel redditus, quæ arma habere debuerint; & postea coram eis in cõmuni audientia illorum faciant legere hanc assisam de armis habendis, & eos iurare, quod ea arma habebunt secundũ valentiam prædictam catallorũ, vel redditu um, & ea tenebunt in seruitio domini regis secundum hanc prædictam assisam in præcepto, & fide domini regis* Henrici *filii* Matildis *Imperatricis, & regni sui. Et si contigerit, quod aliquis illorum, qui habere debuerint hæc arma, non sint in Comitatu ad terminum, quando iustitiæ in Comitatu illo erunt, iustitiæ ponant ei terminum in alio Comitatu coram eis. Et si in nullo Comitatu, per quos itura sint, ad eas venerint, & non fuerint in terra ista, ponant ei terminum apud* Westminster *ad octauas S. Michaelis; quod tunc sit ibi ad faciendum sacramentum suum, sicut se, & omnia sua diligit; & ei præcipiatur, quod infra prædictum festum S.* Hilarii *habeat arma secundum quod ad eum pertinet habendum. Item iustitiæ faciant dici per omnes Comitatus, per quos ituræ sunt; quod qui hæc arma non habuerint, secundum quod prædictum est, dominus rex capiet se ad eorum membra, & nullo modo capiet ab eis terram vel catalla. Item nullus iuret super legales, & liberos homines, qui non habeat sedecim marcatas, vel 10. marcatas in catallo. Item iustitiæ præcipiant per omnes Comitatus, per quos ituræ sunt, quod nullus, sicut seipsum, & omnia sua diligit, emat vel vendat aliquam nauem ad ducendum ab Anglia: nec aliquis deferat, vel deferri faciat maireman extra Angliam. Et præcepit rex, quod nullus reciperetur ad sacramentum armorum nisi liber homo.*

Eodem anno *Henricus* rex Angliæ filius *Matildis* Imperatricis dedit *Iohanni Cumin* clerico suo Archiepiscopatum Diueliniæ in Hybernia 8. Idus Septembris apud Euesham. Eodem anno W*illielmus* Remensis Archiepiscopus venit in Angliam in peregrinatione ad *S. Thomam* Cantuariensem martyrem. Eodem anno *Dunenaldus* filius W*illielmi* filii Duncan/ qui sæpius calumniatus est regnum Scotiæ, venit cum exercitu magno in Scotiam, & deprædauit eam circa maritima. Eodem anno *Iohannes* Episcopus *S. Andreæ* sententiam excommunicationis tulit in *Richardum* de Morcuile constabularium, & *Richardum* de Prębenda, & alios familiares regis Scotiæ, qui pacem inter regem, & ipsum disturbauerant. Et *Rogerus* Eboracensis Archiepiscopus legatus in Scotia, & *Hugo* Dunelmensis Episcopus ex auctoritate domini Papæ mandauerunt Priori *S. Andreæ*, & personis Ecclesiasticis per Episcopatum *S. Andreæ* constitutis, vt venirent ad *Iohannem* Episcopum suũ, & illi debitæ subiectionis reuerentiam facerent; sin minus; in contumaces, & rebelles sententiam suspensionis inferrent. Cum autem quidam virorum ecclesiasticorum de episcopatu *S. Andreæ* metu suspensionis venirent ad præfatum *Iohannem* episcopum; W*illielmus* rex Scotiæ illos à regno suo eiecit, cum filiis, & cognatis, & etiam illis, qui adhuc pendentes ab vberibus matrũ vagiebant in cunis. Quorum miserandam proscriptionem, & exilium *Rogerus* Eboracensis Archiepiscopus, & *Hugo* Dunelmensis episcopus videntes, pcessé-

ferunt in mandatum Domini Papæ; *Rogerus* Eboracensis Archiepiscopus excommunicauit *Willielmum* regem Scotiæ, & ipse, & *Hugo* Dunelmensis Episcopus tulerunt sententiam interdicti in totam terram regis Scotiæ, mandantes Episcopis, abbatibus, prioribus, & cæteris viris Ecclesiasticis sententiam illam interdicti firmiter, & inconcusse obseruare: & ipsum regem sicut excommunicatum cautius euitare. Eodem anno obiit *Alexander* Papa tertius 22. anno Papatus sui 12. Kal. Octob. cui successit in Papatu *Imbaldus* Ostiensis Episcopus Cardinalis, & vocatus est *Lucius* papa tertius. Eodem anno *Rogerus* Eboracensis Archiepisc. graui infirmitate laborans, cum extremum vitæ suæ diem sibi imminere sensisset, conuocatis coram se abbatibus, & Prioribus, & cæteris viris Ecclesiasticis diœcesis suæ, res suas satis prouide in vsus pauperum distribuit, & inter cætera potentiæ suæ miranda ad perpetuitatem laudis suæ, *Willielmum* Remensi Archiepiscopo, & cæteris Episcopis regni Franciæ misit plusquam quingentas libras argenti pauperibus distribuendas. Similiter Rothomagensi Archiepiscopo, & cæteris Episcopis Normanniæ. Similiter Cantuariensi Archiepiscopo, & cæteris Episcopis Angliæ, distributis itaq; vniuersis rebus suis, transtulit se de Cowda, vbi infirmabatur, vsq; Eboracum ad Metropolitanam Archipræsulatus sui sedem, vbi decimo Kalendar. Decembris die Sabbati in ipso noctis crepusculo plenus dierum, postquam in regimine Pontificatus sui viginti septem annis, & sex hebdomadis fœliciter vixerat, migrauit à seculo. Cuius corpus *Hugo* Dunelmensis Episcopus sepeliuit in choro Canonicorum secularium Metropolitanæ Ecclesiæ Eboraci: *Willielmo* rege Scotiæ remanente in ea excommunicationis sententia, quam præfatus Eboracensis Archiepiscopus in eum tulerat. Audito itaq; quod *Rogerus* Eboracensis Archiepiscopus esset defunctus, *Willielmus* rex Scotiæ gauisus est gaudio magno: & habito cum Episcopis & Comitibus, & maioribus terræ suæ consilio, *Iocelinum* Glascuensem Episcopum, & *Arnulfum* abbatem de Melros, & cæteros viros ecclesiasticos sapientes, & discretos de regno suo Romam misit ad Lucium summum Pontificem, vt ipse a præfata excommunicationis sententia, & terra sua ab interdicto absoluerentur; & vt si vllo modo fieri posset *Iohannes* Episcopus sancti *Andreæ deponeretur*. Cumq; domino regi Angliæ nuntiatum esset, quod præfatus Archiepiscopus viam vniuersæ carnis esset ingressus, misit ministros suos per Archiepiscopatum Eboracensem præcipiens, quod vniuersa, quæ prædictus Archiepiscopus in infirmitate sua distribuerat, confiscarentur; sicq; factum est. Nam tota diuisa, quam ipse in infirmitate sua fecerat, per præceptum regis, ad nihilum redacta est. Dicebat enim dominus Rex, quod præfatus Eboracēsis Archiepisc. iudicium fecerat in vita sua, quod de iure non liceret alicui viro Ecclesiastico diuisam facere, nisi priusquam ægrotare inciperet. Eodem anno Comes *Stephanus* auunculus *Philippi* regis Franciæ occupauit terram cuiusdam vicini sui, & eam vi detinuit, & deuenit inde homo *Philippi* Comitis Flandriæ. Quod cum fecisset rex Franciæ saisiuit eam in manu sua, & Comes Flandriæ petiit sibi, & Comiti *Theobaldo* fieri inde restitutionem; & quia Rex Franciæ id facere noluit, Comes Flandriæ ingressus est terram Regis Franciæ in manu hostili, & eam deuastauit. Eodem anno obiit *Hugo* Comes Cestriæ, cui successit in Comitatu *Ranulfus* filius eius. Defuncto itaque *Rogero* Eboracensi Archiepiscopo, dominus Rex præcepit iustitiis suis Angliæ, quod diligentem inquisitionem facerent de pecunia prædicti Archiepiscopi: & vbicunque eam inuenirent, ad opus illius exigeretur. Vnde factum est, quod prædictæ iustitiæ exegerunt ab *Hugone* Dunelmensi Episcopo trecentas marcas argenti, quas idem Episcopus pauperibus distribuendas receperat de pecunia Archiepiscopi: Quibus ipse respondit; ego has trecentas marcas argenti, quas à me exigitis, viuente Archiepiscopo, qui eas mihi tradidit, distribui leprosis, cæcis, claudis, mutis, & cæteris pauperibus: & in Ecclesiarum, & pontium refectionibus pro salute animæ ipsius, sicut ipse præceperat; & qui eas habere voluerit, colligat, quia per me nunquam colligentur. Talis itaque responsio supra modum domini Regis animum exasperauit, adeo quod ipse præcepit, quod castellum de Dunelmo in manu sua saisiaretur, vt ipse Episcopus omnimodis afflictionibus affligeretur.

Anno gratiæ millesimo centesimo octogesimo secundo, qui erat annus vicesimus octauus regni Regis *Henrici* filii *Matildis* Imperatricis, idem Rex fuit in Anglia apud Wintoniam die Natalis Domini, qui sexta feria euenit. Eodem anno obierunt Comes * de *Geres* qui filiam *Mathæi* Comitis Boloniæ primogenitam duxerat in vxorem: & Comitissa Flandriæ, filia *Radulfi* de Peruna, vxor *Philippi* Comitis Flandriæ. Eodem anno *Henricus* Rex Angliæ pater transfretauit de Anglia in Normanniam propter importunitates, & excessus, quos *Henricus* Rex filius suus ei faciebat. Ipse enim ad *Philippum* Re-

al. de Gelres.

gem Franciæ cum vxore sua profectus, mala omnia, quæ potuit, machinabatur in perniciem regis patris sui, contra fidem, & sacramenta, quæ illi sæpius fecerat de fidelitate seruanda: petens ab eo per consilium *Philippi* regis Franciæ, fratris vxoris suæ totam Normanniam, vel aliquam aliam terrarum suarum, in qua ipse, & vxor sua morarentur; & vnde ipse militibus, & seruientibus suis seruitia sua soluere posset. Attamen diuina inspirante gratia ad patrem suum rediit, & iurauit, quod de cętero à voluntate, & consilio suo nō recederet, nec ab eo amplius exigeret, quam centum libras Andegauensis monetę in die ad suas expensas, & decem libras eiusdem monetæ in die ad expensas vxoris suæ. Præterea rex pater concessit regi filio suo quod infra annum illum, centum de militibus suis seruitia sua redderet. Deinde rex pater cœpit colloquium inter regem Francię, & Comitem Flandriæ: in quo conuenit inter eos in hunc modum; quod terra vnde Comes Flandriæ sibi restitutionem fieri petebat, redderetur militi, qui eam amiserat; & Comes Flandriæ restauraret regi Franciæ damnum, quod ipse, & sui fecerant in Francia: scilicet de combustione, & præda capta. Præterea idem Comes quietum clamauit Regi Franciæ seruitium Comitis de Claro monte, & tradidit Regi Franciæ ciuitatem de Amiens, cum pertinentiis suis, & totam terram inde vsq; ad aquam de Lys post decessum suum cū nepte sua filia Comitis de Hanou: & idem Comes in iure cōfessus est, quod Peruna cum pertinentiis suis vadium suum erat, & concessit, quod Rex Franciæ eam adquietaret pro sexaginta millibus librarum argenti. In eodem concilio idem Comes Flandriæ tradidit Regi Angliæ patri chartam Regis filii sui: & ipsum & fratres suos quietos clamauit ab omni conuentione inter eos facta tempore guerræ. Eodem anno *Lucius* Papa tertius ordinauit *Iohannē Cumin* in sacerdotem tertio Idus Martii apud Velletræ: deinde consecrauit eum in Archiepiscopum Diueliniæ duodecimo Calend. Aprilis Dominica in ramis Palmarum apud Velletræ. Eodem anno ad instantiam nuntiorum Regis Scotię, videlicet, *Iocelini* Glascuensis Episcopi, & *Arnaldi* Abbatis de Melros, & *Osberti* abbatis de Kelron, & Walteri Prioris Sanctę *Columbæ* de Insula, *Lucius* Papa tertius absoluit Willielmum Regem Scotię à sententia excommunicationis, & regnum suum ab interdicto, Romę in Lateranensi palatio, coram Cardinalibus suis, scilicet, *Petro* de Pauia Episcopo Tusculanensi, & Episcopo Pręneste, & *Alberto* cancellario, & *Iacincto*, *&* *Hugesrun*, *&* *Petro* de Bona, & Magistro *Viuiano*, *&* *Reinero* magno, & *Chinchecapel*, *&* *Reinero* Paruo, & *Hardesrun*, *&* *Hardewin*, *&* *Mathæo* Andegauensi. Et postea tradidit literas absolutionis suę præfatis nuntiis regis Scotię, in hac forma.

EPISTOLA LVCII DE ABSOlutione Willielmi Regis Scotiæ.

LVcius *Episcopus seruus seruorum Dei venerabilibus fratribus Episcopis, Abbatibus, Clero & populo per Scotiam constituto, salutem, & Apostolicam benedictionem. Cum regibus tanquam præcellentibus Apostolus statuerit deferendum, dignum est, & consonum rationi, vt eos tanquam filios charissimos propensius honoremus, & in deuotione beati* Petri *& sacrosanctæ Romanæ Ecclesiæ annuendo iustis illorum desideriis attendamus. Accepimus autem quod cum charissimus in* Christo *filius noster* Willielmus *illustris Rex Scottorum electioni, & consecrationi venerabilis fratris nostri* Iohannis *Episcopi inexorabiliter obuiaret, obtentu literarum Sanctæ recordationis* Alexandri *Papæ prædecessoris nostri, bonæ memoriæ* Rogerus *Eboracensis Archiepiscopus, & iam Episcopus dictus in eum, & regnum, & quosdam de regno sententiam excommunicationis promulgarunt. Cæterum venerabilis frater noster* Iocelinus *Glascuensis Episcopus, & dilecti filii* Arnaldus *de Melros, &* Osbertus *Kalkoensis Abbates, &* Walterus *Prior Sanctæ* Columbę *de Insula propter hoc ad sedem Apostolicam accedentes, sua nobis assertione monstrarunt, quod Archiepiscopus excommunicationis in regem, & interdicti in regnum, & Episcopus iam dictus in quosdam de regno excommunicationis sententiam protulerunt, quam ex multiplici ratione retractandam fore rationabiliter coram nobis, & fratribus ostenderunt. Inde vtiq; fuit, quod præfato Regi, tanquam charissimo in* Christo *filio deferentes omnē sententiam iam dicti Episcopi pro præfata causa in eum, vel suos vel regnum prolatam, de communi consilio fratrum auctoritate Apostolica relaxauimus, & statuimus illum, & suos excommunicatione, & regnum interdicto ex præscripta sententia nostra non teneri. Quo circa vniuersitati vestræ per Apostolica scripta præcipiendo mandamus, quatenus ei tanquam regi catholico, & habenti communionem Apostolicæ sedis participare minime dubitetis: sed in omnibus illi honorem congruum impendatis. Quanto enim certiores sumus de synceritate deuotionis illius Ecclesiis, & personis Ecclesiasticis regni sui, tanto amplius eum volumus in omnibus, in quibus secundum Deū possumus honorari. Datum Velletræ 16. Kal. Aprilis.*

Eo-

Eodem anno Rex Angliæ pater misit nuntios suos videlicet *Willielmum* de Mandeuilla Comitem Albemarliæ, & quosdam alios familiares suos ad *Fredericum* Romanorum Imperatorem, vt si aliquo modo fieri posset, auerterent iram, & maleuolentiam suam ab *Henrico* duce Saxoniæ. quod cum ad plenum fieri non posset, concessit Imperator, quod omnes, qui cum eo ire vellent, licentiam haberent repatriandi. Præterea idem Imperator concessit *Matildi* Ducissæ Saxoniæ, pro amore Regis Angliæ patris sui, vt ipsa libere, & in pace remaneret, & totam dotem suam liberam, & quietam haberet, & si mallet cum Domino suo in exilium ire, concessit ei Imperator, vt custodes suos poneret ad dotem suam custodiendam. Appropinquante igitur termino, quo præfatus dux à terra & cognatione sua recederet, ipse & vxor eius, cum filiis, & filiabus suis, & cum Comitibus, & Baronibus, & ditioribus terræ suæ egressi sunt de terra & cognatione sua, & venerunt in Normanniam ad *Henricum* Regem Angliæ patrem prædictæ Ducissæ, quos ipse cum gaudio suscepit. & paulo post præfatus dux dedit Comitibus, & baronibus, & ditioribus terræ suæ licentiam repatriandi; quibus Rex Angliæ pater ducissæ munera multa dedit, & dimisit eos, & dux ipse peregre profectus est ad beatum *Iacobum*, & ducissa vxor eius remansit cum rege patre suo in Normannia prægnans apud Argentonium, & peperit filium. Eodem anno Walenses interfecerunt *Ranulfum Poer* vicecomitem regis de Gloucestresire. Eodem anno *Rollandus* electus Dolensis Romanæ Ecclesiæ subdiaconus venit in Angliam ex parte Papæ *Lucii* ad pacem faciendam inter regem Scotiæ, & *Iohannem* Episcopum S. *Andreæ*, & perrexit ad regem Scottorum vna cum *Seluan* abbate Riuallensi collega suo: & diutissime tractauerunt cum illo de pace facienda inter illum, & *Iohannem* Episcopum S. *Andreæ*, ad quorum instantiam conuenit in hunc modum inter regem, & prædictum Episcopum: quod *Hugo* abiuraret Episcopatum S. *Andreæ*, & *Iohannes* Episcopus eundem Episcopatum quietum clamaret à calumnia ipsius, & loco illius haberet Episcopatum de Dunkelden, & omnes redditus, quos ipse ante electionem suam habebat, & Cancellariam regis, & quadraginta marcatas redditus de Episcopatu Sancti *Andreæ* in vita sua. *Hugo* tamen cum requisitus esset à domino suo rege Scotiæ, quod abiurasset Episcopatum S. *Andreæ*, respondit se malle suscipere iudicium in Romana curia, quam sic abiurare Episcopatum, ad quem ipse fuerat consecratus. Et statim literas, quas *Iohannes* Episcopus contra eum à Romano pontifice impetrauerat, arguit falsitatis, & appellauit ad Romanum pontificem. Vnde prædictus *Rollandus & Seluanus* abbas non valentes procedere prout deberent, in hac forma scripserunt summo pontifici.

EPISTOLA ROLLANDI DOLENSIS electi, & Seluani Rieuallensis Abbatis ad Lucium *Papam.*

R*Euerendo patri & domino* Lucio *Dei gratia summo, & vniuersali pontifici,* Rollandus *eadem gratia Dolensis electus, suæ sanctitatis seruus, & alumnus Apostolicæ sedis subdiaconorum minimus, &* Seluanus *dictus abbas Rieuallensis, debitæ subiectionis reuerentiam. Cum literas, quas* Hugo *Episcopus redarguerat falsitatis eidem Episcopo dedissemus, & eas in quibus processus rei continetur, acceptaq́; à domino Rege Scottorum licentia, recedere cum festinatione vellemus: dominus Rex me Dolensem electum diligenter, & affectuose rogauit, vt per dominum* Iohannem *Episcopum transitum facerem, & ei ex parte sua Dunkeldensem Episcopatum, cum redditibus quos antea in Episcopatu S.* Andreæ *habuerat, cum augmento quadraginta marcarum annuatim percipiendarum: Cancellariam quoq́; regiam in signum dilectionis offerrem, adiecitque se ei, & suis omnia ablata redditurum, præter hoc solum, quod ad manus eius deuenisse sciebat: eosque in plenitudinem suæ gratiæ recepturum sicut antea fuerat ei oblatum. Volebat tamen, quod idem* Iohannes *Episcopus omnia instrumenta sua combureret, quæ super facto sancti* Andreæ *fuerant à piæ recordationis* Alexandro *prædecessore vestro obtenta. Permittebat quoque, quod* Hugo *Episcopus ad Glascuensem Episcopatum transferretur, si aliter Episcopus* Iohannes *consentire non vellet, & si fieri non posset, tamen concederet, quod obtulerat, sed episcopum* Iohannem *non ita diligeret, nec ei plenam gratiam redderet. Quæ omnia cum in præsentia domini* Hugonis *Dunelmensis Episcopi obtulisset domino* Iohanni, *benigne concessit dicens; quod nunquam* Hugonem *Episcopum in Ecclesia Sancti* Andreæ *permitteret remanere. Volebatq́;, quod instrumenta prædicta in aliquo loco reponerentur, ita quod nunquam sibi contra voluntatem regiam eis vti liceret. Sic igitur ad Regis præsentiam redeuntibus nobis, Episcopo* Iohanne *prope Rokelburg expectante, Dominus Rex proposuit nobis, quod multum ei placeret, si* Hugo *Episcopus posset in Ecclesia Sancti* Andreæ *remanere, & rogabat me vt Episcopum ad hoc inducere laborarem, & cum ego dicerem ei, quod nunquam eum de cætero super hoc rogarem, quia non poteram in hac parte proficere, Dixit; bene credo, quod ex quo*

dominus Iohannes ad pacem & dilectionem meam redit, hoc consideratione mea dilectionis, & ad precum mearum instantiam sustinebit, & de eo libenter cum eo loquerer, & rogauit me Rex, vt ei consulerem, quid veniret loqui cum eo. missis igitur clericis regis ad Episcopum Iohannem, respondit, quod non veniret; quia à quibusdam consiliariis Domini Regis se audisse, quod Dominus rex semper ad hoc omnibus modis nitebatur, vt Hugo in Episcopatu S. Andreæ remaneret, & si venire vellet, illi non poterant ei securum præstare conductum. Cumq; illi in hæc verba redissent, Dominus rex quendam Episcopum, abbates, Comites & Barones ad eundem Episcopum transmisit; rogans, vt locuturus cum eo veniret ad eum, præcepitq; eis, vt eidem Episcopo omnem securitatem præstarent. Qui redeuntes dixerunt, quod dominus Iohannes, quia præsentiens, quod Dominus rex vellet Episcopum Hugonem in Ecclesia S. Andreæ remanere, respondit se nunquam ad regem venturum nisi primo iurarent, quod dominus rex omnia, quæ ei per me obtulerat, obseruaret, sed iurare nolebant, & sic dominus Iohannes ad propria remeauit. Nos vero prædictis Episcopis Iohanni, & Hugoni statuimus terminum in Kalend. Octobris veniendi ad vos, & vestro parere iudicio. Valete.

Eodem anno obiit Walterus Rofensis Episcopus, cui successit in Episcopatu Waleranus Baiocensis Archidiaconus. Eodem anno cum Walterus seruiens domini Eustatii abbatis de Flaii dormiret nocte quadam, audiuit vocem de cœlo semel, secundo, & tertio dicentem sibi Vade, & dic Henrico Regi Angliæ. In nomine Christi perdele, endele, & dic ei; quod ita faciat, & nisi fecerit, filii eius, & ipse morte morientur. Respondens autem prædictus Walterus, dixit. Quis sum ego, vt mandata vestra perferam Regi? & accepit responsum. Vade ad Rotrodum Rothomagensem Archiepiscopum, & ad capellanum suum, & ad Eustachium abbatem de Flaii, & ipsi tollent spinas, & tribulos de via tua, & nisi festinaueris, morte morieris. Post trinam itaq; monitionem venit prædictus Walterus ad præfatum Rothomagensem Archiepiscopum, & ad capellanum suum, & ad Eustachium abbatem, & cum Archiepiscopus ille, & capellanus suus morbo & senio grauati interesse nō possent, commiserunt vices suas abbati de Flaii; & ipse cum seruiente suo perrexit ad regem, & seruiens narrauit visionem suam regi & minas annexas, sed rex nihil illorum intelligens, cum non esset, qui interpretaretur ei visionem, nullā inde curam egit; & paulo post obiit Henricus rex filius suus, & deinde Galfrid' filius suus Comes Britanniæ. Tēpus vero, in quo hęc visio contigerat, erat tunc quando publicani cōburebantur in plurib' locis per regnū Franciæ, quod rex nullo modo fieri permisit in terra sua, licet ibi essent perplurimi.

Anno gratiæ 1183. qui erat annus 29. regni regis Henrici filii Matildis imperatricis, idem Rex Angliæ fuit in Normannia apud Cadomum die natalis Domini, & rex, & Richardus, & Gaufridus filii eius & Henricus dux Saxoniæ, & vxor eius cum filiis, & filiabus, & familia multa, & Richardus Cantuariensis Archiepiscopus, & Iohannes * Cumin Dublinensis archiepiscopus, & episcopi, & Comites & barones multi fuerunt ibidem cum illo. Post natale Domini præcepit rex regi filio suo accipere homagium à Richardo Comite Pictauiæ fratre suo, & à Gaufrido Comite Brittanniæ fratre suo. Ipse vero obediens patri recepit homagium Gaufridi fratris sui, & cum à Richardo fratre suo recipere vellet, noluit ei Richardus homagium facere, & postmodum cum Richardus offerret ei homagium facere, noluit rex filius recipere. Vnde Richardus plurimum indignatus recessit à curia regis patris sui, & veniens in Pictauiam terram suam castella noua firmauit, & vetera effortiauit. Rex autem frater eius secutus est eum per mandatum Comitum, & baronum Pictauiæ, qui adhærentes ei damna multa fecerunt Comiti Richardo. Gaufridus vero Comes Brittanniæ in Pictauiam venit cum exercitu magno ad auxiliandum regi fratri suo. Cum ergo Richardus vidisset se non posse resistere fratribus suis, misit ad regem patrem suum pro auxilio, qui magno congregato exercitu festinanter aduenit, & obsedit castellum de Limoges, q; paulo ante traditum erat regi filio suo.

al. Cumin

Cavsa discordiae inter Regem & filios suos.

VT autem huius nefandæ controuersiæ, quæ inter patrem, & filios suos orta est, causa sciatur: sciendum est quod sacrosancto Dominicæ circumcisionis die Henricus Rex filius Domini Regis Angliæ sponte sua, nullo cogente, tactis sacrosanctis Euangeliis, adhibita quoque clericorum, & laicorum copiosa multitudine, iurauit se ab illa die deinceps omnibus diebus vitæ suæ Henrico Regi Angliæ, sicut patri suo, & domino fidelitatem integram seruaturum, & honorem & seruitium debitum exhibiturum; & quia vt asserebat nullam malitiam, nullumque rancorem in animo suo Rex filius retinere volebat, vnde rex pater suus postmodum posset offendi, manifestauit ei se baronibus Aquitaniæ contra fratrem suum Richardum obligatum esse: ea scilicet intentione motus, quod prædictus fra-

frater suus castellum de Cleresuals in patrimonio sibi post patrẽ suum debito, contra suam armauit volũtatem. Vnde patri suo plurimum supplicauit; vt præfatum castellum *Richardo* subtraheret, & in custodia sua retineret. Super quo *Richardus* à domino rege admonitus, quamuis prius facere recusaret, postmodum tamen libere tradidit ad patris sui beneplacitum disponendum. Tres itaque filii domini regis, rex scilicet & *Richardus* & *Gaufridus* venerunt Andegauiam cum domino rege patre suo inter se fœdus pacis perpetuo firmaturi. Vnde horum trium singuli fidelitatem perpetuam domino regi patri suo contra omnes homines iurauerunt seruandam, & honorem ei, & seruitium perpetuum se præstituros. Iurauerunt quoque, quod iuxta dispositionem patris sui pacem inter se perpetuam obseruarent. Statuta igitur die pacis inter eos dispositione patris sui confirmandæ apud Mirabel, quia barones Aquitaniæ, quibus rex filius iurauerat, non aderant, misit rex pater *Gaufridum* filium suum ad eos, vt ad hanc pacem, & concordiam venirent, & interim ab hostilitate cessarent. Præfatus vero *Gaufridus* Dei, & paternæ reuerentiæ, & iussionis prorsus immemor, non pacem misit sed gladium, & contempto sacramento, & homagio, & fidelitate, quæ totiens patri præstiterat, cum inimicis patris sui fœdus iniit persecutionis, gentemq; sacrilegam, & ab Ecclesia Romana detestatam ad destruendam terram patris sui induxit. Hoc autem audiẽs rex filius, supplicauit patri suo, vt pacem inter *Richardum* fratrem suum, & barones Aquitaniæ stabiliret. Dominus vero rex ad preces filii sui pacem se seruaturum promisit; quo, & sicut in præterita æstate fuerat ordinata, ita & excessus ab vtraq; partium facti emendarentur: aut si baronibus hoc non placeret, eos secũdum curiæ suæ iudicium iudicaret. Quod regi filio plurimum placuit: ita tamen quod castellũ de Cleresuals in manu regis patris sui saluum esset. Rex itaq; filius impetrato à patre suo, quod petierat, cum licentia patris sui profectus est Lemouicum, vt tam *Gaufridum* fratrem suum, quam barones Aquitaniæ ad concordiam reuocaret, & vxorem suam misit in Franciam ad regem Franciæ fratrem illius interim custodiendam; & rex pater de voluntate, & cõsilio regis filii cum paucis alia via Lemouicum venit tutus de filiis, tutus de suis; & cum in propria venisset, sui eum pessime receperunt; quia in eum miserunt sagittas, ita vt etiam super tunicale suum crudeliter perforarent, & quendam militem suum coram oculis eius vulnerarent, ipsumq; regem ab ingressu tam ciuitatis, quam castelli violenter arcerent vnde oportuit eum, & *Richardum* filium suum migrare inde. Postmodum dominus rex ciuitatem Lemouicum ingressus est, ipso quoque ab eadem egresso, vt cum filiis suis paternaliter loqueretur, præsentibus filiis suis præfati castelli satellites sagittas direxerunt lethiferas: adeo vt equum, quo rex pater ferebatur, in capite vulnerarẽt, & nisi equus ad aduentum sagittæ altius caput eleuasset, sagitta in regio pectore profundius descendisset: quod filii eius *Henricus* & *Gaufridus* contemnentes, nec vindicauerunt, nec eo minus ad lethiferos hostes domini & patris sui redierunt. Paulo post rex filius ad patrem veniens obtulit ei, quod nisi barones Aquitaniæ ad pedes suos pacem impetraturi venirent, ipse, eis prorsus relictis, ad eum rediret omnimodis seruiturus. Rex pater precibus filii interim motus, pacem, quam prius baronibus promiserat, repromisit. Quare rex filius, vt dicebat, ad fratrem suum *Gaufridum* & barones Aquitaniæ proficiscens, & ab eis reuertens ad patrem eos prorsus inobedientes asseruit, & rebelles, quare ad seruitium & voluntatem patris sui reuertebatur. Hoc autem, vt ex post facto apparuit, fraudulenter actum est, vt interim gens perfida Brabancenorum, & filius perditionis *Gaufridus* in terram regis patris licentius grassarentur, eamq; nefarie deuastarent, ornamenta Ecclesiastica auferendo, oppida & villas incendiis inflammando: ouilia & agros rapinis euacuando; adeo vt mortificarent omnia; nec ætati, nec sexui, nec ordini, nec religioni parcentes, immo sola, vt videbatur, homicidia, sacrilegia, & rapinas affectantes. Postmodum quoque rex filius audiens hæc à *Gaufrido* fratre suo fieri, dixit patri suo, quod quicquid fecerat in hac parte, consilio *Gaufridi* fratris sui fecerat, & patri suo arma sua & equũ tradidit conseruanda, & sic cũ patre suo aliquot dieb. moratus est. Verũ cũ in eadẽ mensa cũ patre suo comedisset, & in eodẽ catino manũ intinxisset, recessit à patre, & iterũ cũ inimicis patris sui se sacramẽto præstito obligauit, & ad patrẽ rediens dixit se nullo modo posse videre, quod ille hominib. castelli mala faceret, quæ meruerant, sicq; recedens à patre profectus est Doratũ. Pater vero putans eum pacificũ reuocauit, qui rediens & ingrediens castellum, & scelus, quod conceperat ad optatũ perducere effectum non valens, supra corpus beati *Martialis* iurauit se crucem accepturũ. Pater vero credens eum hoc magis ex indignatione, quam ex religione fecisse, ab incauto voto paternaliter studuit reuocare, quærens ab eo flexis genib. coram eo lachrymans, vtrum votum illud occasione rancoris, vel indignationis, vel paupertatis, vel religionis prouenisset. Cui filius cum omni iuramento respondit se votum hoc

vouisse ob solam remissionem peccatorum, quæ ipse in patrem suum fecerat; adiecit quoque, cum patrem suum lachrymari, & contradicere videret, quod se propria manu interficeret, nisi pater desisteret à reuocando eũ à proposito crucis capiendæ, quia corpus Dominicum, quod sacrari die illo coram oculis suis viderat, testabat quod crucem à multo tempore retro accepisset, sed hoc nondum manifestauerat: sperans & confidens se patris sui gratiam plenius habiturum, quia peregrinari sine eius gratia nolebat. Pater vero intelligens propositum eius sanctum, & firmum, ait: fiat voluntas Dei, & tua. & ego ero tibi prouisor, & adiutor in acquirendo Comitatu, & sumptibus copiosis adeo Deo volente, vt nemo, quem audierim in partibus Ierosolymitanis seruitium Dei potuisset aliquando copiosius fecisse. Tunc rex filius gratias agens patri multiplices, supplicauit ei vt cum hominibus castelli, & baronibus Aquitaniæ misericorditer ageret. Pater vero lachrymatus promisit ad beneplacitum suum de his omnib. se facturum. Filius autem rex iterum gratias agens patri, burgenses castelli adduxit ei, & inuito patre cum ipsis burgensibus ad genua patris prouolutus pacem pro eis petiit, & accepit obsides tamen seruandæ concordię præstaturis. Rex vero pater ad accipiendos obsides quosdam misit de suis, qui fere ab eis, qui tradere debebant, interfecti sunt. Quod rex filius nullatenus vindicauit, sed abiecta crucis religione, factus est cum eis hostis, & patris proprii persecutor. Postea rex filius se pacem velle simulans petiit à patre, vt ei *Mauricium* de Croun cum treuga mitteret, & alios barones quosdam, & dum cum eo loquerentur quidam, qui secuti sunt eos, ab inimicis domini regis, præsente rege filio interfecti sunt. Aliquot diebus post elapsis *Gaufridus* filius iniquitatis malitiose supplicauit, vt ei *Oliuerum* filium *Ernisii*, & *Gerom* de Musterol in treuga mitteret. quorum alter, scilicet *Gerom* percussus est cum gladio per cappam & tunicam, & camisiam non sine sanguinis effusione: alter scilicet *Oliuerus* de ponte in aquam proiectus est, ipso *Gaufrido* præsente, nec illam iniuriam vindicante. Postea iterum idem filius cum patre suo loqui volens, secure venit ad patrem, & de pace facienda dolose tractans petiit a patre licentiam intrandi castellum, vt fratrem suum regem, & alios domini regis inimicos ad voluntatem domini regis inclinaret. Data est ei licentia, intrauit & beati *Martialis* feretrum decorticauit: & alia monasterii illius vasa aurea, & argentea asportauit; & cum præda illa per patrem suum rediens treugas vsque in crastinum petiit prorogari. Data est ei treuga, & ipse pontem transiens eadem die renunciauit patri treugam dissolutam; & de sacrilegio, & furto, quod beato *Martiali* fecerat, Brabancenis suis sua stipendia persoluit. Summa vero præfati furti secundum æstimationem bonorum virorum fuit 52. marcæ auri, & 27. marcę argenti.

Interim *Richardus* Cantuariensis Archiepiscopus, & *Henricus* Baiocensis, & *Iohannes* Ebroicensis, & *Radulfus* Lexoniensis, & *Frogerius* Sagiensis, & *Waleranus* Rofensis Episcopi, vna cum Abbatibus Normanniæ, & clero, & populo multo venerunt Cadomum; & ibidem in monasterio beati *Stephani* solenniter in communi plebis audientia sententiam excommunicationis tulerunt in omnes, qui pacem & concordiam inter dominum regẽ, & filios suos faciẽdã impedirẽt, excepta solius regis filii persona. Rex filius deficiẽte sibi pecunia, perrexit ad S. *Mariã* de Rupe *Adamatoris*, & decorticauit feretrũ S. *Adamatoris*, & thesauros Ecclesiæ asportauit. Paucis post elapsis dieb. rex filius cum vidisset se non posse multũ nocere patri suo, ex indignatione & animi rãcore in grauem incidit infirmitatẽ in villa, quæ dicitur Martel, non longe à ciuitate Lemouicensi. Primo.n. arripuit eum febris, deinde fluxus ventris, & contriuit eum vsque ad mortẽ, qui cum sensisset mortem sibi imminere, misit pro domino rege patre suo; qui ad eum venire noluit, timuit enim insidias illius. Rex igitur filius, conuocatis coram se Episcopis, & viris religiosis, qui aderant, primum secreto, deinde coram omnibus sua confessus peccata, pœnitentiam, & suorum recepit absolutionem peccatorum, & tradidit *Willielmo* Marescallo familiari suo crucem suam Ierosolymam deferendam. Deinde depositis mollioribus indumentis, cilicium induit, & ligato fune in collo suo, dixit Episcopis, & cæteris viris religiosis circumstantibus: trado me peccatorem indignum, culpabilem, & obnoxium per funem istum vobis ministris Dei, postulans, vt dominus noster *Iesus Christus*, qui latroni confitenti in cruce peccata dimisit, per preces vestras, & per suam ineffabilem misericordiam misereatur infœlicissimæ animæ meæ. Et responderunt omnes, Amen. Et ipse ait illis. trahite me à lecto isto per hunc funem, & imponite lecto illi cinereo: quem sibi præparauerat, & fecerunt sicut ipse præcepit illis, & apposuerunt capiti & pedibus suis duos lapides magnos quadratos, & omnibus rite peractis, ipse præcepit corpus suum deferri in Normanniam vsq; Rothomagum, & ibidem sepeliri. Et his dictis, ipse sacrosancti corporis, & sanguinis Domini viatico munitus in timore Domini emisit spiritum. Quod cum domino regi patri suo

Rex filius moritur.

suo nunciatum esset, lachrymatus corruit in terram, & vehementer planxit filium. *O quam nefandum est filios patrem persequi! iniuriam namq; patris, non pugnantis gladius, non hostilis manus defendit; sed vindicat febris, vlciscitur fluxus ventris cum excoriatione intestinorum.* Redeunt cuncti ad patrem prostrato filio. Gaudent omnes, cuncti lætantur, solus pater plangit filium. Quid plangis gloriose pater? ille tuus non erat filius, qui sic violauit paternos affectus. Defensio tua securitatem patribus attulit, & parricidarum audaciam reuocauit. Graui enim supplicio debuit interire, qui seculo parricidium voluit intulisse: quia mentium arbiter, sicut tribulationes iustorum vlciscitur, ita nonnunquam prauorum persecutiones persequitur. Seruientes autem regis defuncti corpus regiũ multo sale aspersum, extractis cerebro & visceribus & apud Martel sepultis, plumbo & coriis taurinis inuoluerunt, vt sic Rothomagum deferrent ad sepeliendum ibi, & profecti sunt vna cum illo cadauere regio: & cum venissent in ciuitate Cenomannis, & in ecclesia *B. Iuliani* confessoris, atq; pontificis circa illud cum hymnis, & psalmis pernoctassent, & mane voluissent inde cum cadauere illo recedere, episcopus ciuitatis, & clerus vna cum plebe non permiserunt illos asportare illud: sed sepelierunt illud honorifice in ecclesia *B. Iuliani*. Quod cum Rothomagensibus nunciatum esset, indignati sunt inde, & constanter petierunt corpus eius, iurantes, quod per vim tollerẽt illud, nisi celerius redderetur eis, Rex ergo pater præcepit, vt corpus illud traderetur Rothomagensib. sicut rex filius, dum adhuc viueret, præcepit, & factum est ita. Et effoderunt corpus regis à loco, vbi sepultum fuerat, & portauerunt Rothomagum, & sepelierunt illud in ecclesia *B. Mariæ*. Rex autem pater, defuncto rege filio suo, acrius faciebat insultus de die in diem in castellum Limouicense, quod obsederat, & reddita sunt ei castellum illud, & ciuitas Lemouicensis, & omnia inimicorum suorum castella in illis partibus: quorum quædam in manu sua retinuit, & quædã prostrauit, non relinquens lapidem supra lapidem. Defuncto autem rege filio *Philippus* rex Francorum petiit à domino rege Angliæ dodarium, quod rex filius eius dederat sorori suæ, & totam terram de Vougheſin cum castellis & munitionibus, quam *Lodowicus* rex Franciæ pater suus dederat eis in matrimonium, vnde accepto inter illos colloquio inter Gisortiũ & Trie, conuenit in hunc modum. Quod *Margareta* soror regis Franciæ, quæ fuerat vxor regis filii, pro quieta clamantia omnium supradictorum, quæ petebantur mille, & septingentas, & quinquaginta libras Andegauẽsis monetæ singulis annis reciperet Parisiis a domino rege Angliæ, & ab hæredib. suis quamdiu illa viueret. Eodẽ anno dominus rex dedit episcopatum Lincolniæ *Waltero* de Constantiis clerico suo, quem *Richardus* Cantuariensis archiepiscopus consecrauit apud Andegauim, & misit in Angliã ad sedem suã, quę iam per 18. annos vacauerat, scilicet à tempore *Roberti* de Chennai Lincolniensis episcopi vsq; nunc. *Gaufridus* vero Comes Britanniæ regis filius rediit ad patrem suum, & pacem fecit cum illo, & cum *Richardo* fratre suo Comite Pictauiæ. Eodem anno *Iohannes*, & *Hugo* episcopi, de quibus mentionem feceramus, Velletrem venerunt ad audientiam Papæ *Lucii*, & vterque illorum proposuit coram domino Papa, & vniuersis Cardinalibus suis ius, quod petebat in episcopatu *S. Andreæ*. Quo audito dominus Papa de communi fratrum consilio abiudicauit episcopatum illum vtrique, & ipsi in manu summi pontificis resignauerunt præfatum episcopatum *S. Andreæ* libere, & absolute, & sic à curia recesserunt expectantes summi pontificis misericordiam: & post paucos dies, & per consilium vniuersorum Cardinalium summus pontifex reddidit *Hugoni* episcopo episcopatum *S. Andreæ*, & confirmauit: & concessit *Iohanni* episcopo episcopatum de Dunkelden, cum vniuersis supradictis, quæ ei ex parte regis Scotiæ oblata fuerant, & confirmauit. *Hugo* autem domũ rediit, & recepit episcopatum *S. Andreæ*. *Iohannes* vero episcopus recepit episcopatum de Dunkelden: sed quia rex Scotiæ noluit ei ablata restituere, ipse iterum mouit quæstionem contra *Hugonem* episc. de episcopatu *S. Andreæ*, sicut inferius notatum est. Eodem anno dominus rex præcepit *Richardo* filio, & hæredi suo recipere homagium *Iohannis* fratris sui de Pictauia, sed recipere noluit. Eodẽ anno ortũ est graue dissidiũ inter Romanos, & Papam *Lucium* super consuetudinibus quibusdam, quas prædecessores sui facere solebant, quas prædictus Papa iurauit se nunquã facturũ. Vnde Romani indignati sunt, & frequenter rapinas, & iniquas cõbustiones fecerũt in terra domini Papæ. Dominus vero Papa de loco in locũ fugiẽs, castella sua & ciuitates munitas adiit. Ad cuius defensionẽ *Christianus* Moguntinus archiepiscopus domini *Frederici* Romanorũ imperatoris Cancellarius magno cõgregato exercitu aduenit: cui Romani resistere nõ valentes Romã redierunt; quos prædictus Cancellarius persequẽs, omnia ad Romanos pertinẽtia deuastauit, & eos vsque ad portas ciuitatis Romæ secut' est, omnia suburbana incẽdio tradẽs. Romani vero vidẽtes se perditioni traditos, machinabãtur qualiter prædictũ Cancellariũ dolo interficerẽt:

al. Tine

& cum alter aditus eis defecisset, statuerunt eum veneno interficere, & ita fecerunt. Nam cū Cancellarius ille, & exercitus eius fere per 1[illegible]. milliaria ab vrbe remoti essent, Romani direxerunt in paupere cultu legatos, qui statum curię addiscerent, qui cum totum esse didicissent, inter cætera comperierunt vnum, quod perditioni illius prælegerunt. Erat nāque prope locum illum fons nitidissimæ aquæ, quam solitus erat Cancellarius, & exercitus eius vino mixtam potare. Fontem itaq; aggressi sunt nefandi proditores illi, & ipsum vndiq; affecerunt veneno, ita vt manans aqua corrumperetur. Vt igitur potauit ex ea Cācellarius, festinæ morti succubuit. Occubuerunt & post illum, plus quam mille homines, qui ex prædicto fonte potauerunt. Cum aūt obitus Cācellarii diuulgaretur, exercitus eius dissipatus est, & in fugam conuersus, & Romani acrius insurrexerunt in dominū papam. Eodem anno *Philippus* Comes Flandriæ duxit in vxorē sororē *Sanctij* regis Portugalensis. Eodē anno dominus rex Angliæ dedit Archiepiscopatum Rothomagi *Waltero* de Constantiis Lincolniensi Episcopo: & dominus Papa *Lucius* misit ei pallium. Idē vero Papa nō valens resistere Romanis misit legatos suos ad reges, & principes terrarum tam seculares, quam Ecclesiasticos, pro auxilio habēdo ad defensionē beati *Petri* contra Romanos. Venerunt ergo nuncii sui ad *Henricum* regem Angliæ; postulātes ab eo & à clericatu Angliæ auxilium. Consuluit itaq; rex Episcopos suos, & clerum Angliæ de petitione summi Pontificis, cui Episcopi, & clerus consuluerunt, vt ipse secundum voluntatem suam & honorem, faceret auxilium domino Papæ, tam pro seipso, quam pro illis: quia tolerabilius esset, & plus placeret eis, quod dominus rex si vellet, accepisset ab eis recompēsationem auxilii illius, q̄ si permisisset nuncios domini Papæ in Angliā venire ad capiendū de iis auxilium: quia si aliter fieret, posset verti in consuetudinē ad detrimentū regni. Adquieuit rex cōsilio eorū, & fecit auxilium magnū domino Papæ in auro & argēto. Dominus aūt Papa per pecuniā illā, & per pecuniam aliorū principū sibi vndiq; allatā pacē fecit cū Romanis, sibi & Ecclesiæ Romanæ necessariam. Eodē anno obiit *Rotrodus* Rothomagensis Archiepisc. cui successit *Walterus* Lincolniēsis Episc. Eodē anno obiit *Richardus Pecche* Episc. Cestriæ, cui successit *Girardus* Lapucele. Eodē anno *Gilbertus* dictus *Assaili*, summus magister domus hospitalis Ierusalem venit in Normanniam ad *Henricum* regem, à quo honorifice susceptus est, & accepta à domino rege licentia trāsfretandi in Angliam, venit vsq; ad Depe, & ante festum S. *Michaelis*, nauem quandam, quæ iam fere per annum in arena maris fracta, & desiccata consederat, & iam aliquantulū dealbata, & refecta, & in altū deducta fuerat, cum multis tam clericis quam laicis, qui iam longa expectatione fatigati fuerant, intrauit: sed mox nauis illa extra portum in altum ducta velut lapis in profundum descendit compagibus dissolutis: & ipse *Gilbertus* & cæteri vniuersi, qui in ea erant, præter octo tantum, qui beneficio nauiculę euaserunt, submersi sunt 13. Kal. Octobris. Eodem anno *Henricus* rex Angliæ, habito colloquio inter ipsum, & *Philippum* regē Francię inter Gisortium, & Trie die S. *Nicholai*, deuenit homo *Philippi* regis Franciæ de omnibus terris suis transmarinis, cui nunquam ante tempus illud homagium facere voluit.

Anno gratiæ 1184. qui erat annus tricesimus *Henrici* regis Angliæ filii *Matildis* imperatricis, idem rex fuit apud Cenomannum die natalis Domini, qui die Dominica euenit. Eodem anno *Richardus* Cantuariensis Archiepisc. obiit 14. Kal. Martii, cui antequam inciperet ægrotare apparuit dominus in visione dicens: *Tu dissipasti bona Ecclesiæ meæ, & ego extirpabo te à terra.* Qua visione plurimum perterritus statim incepit ægrotare & octaua die sequenti obiit. Eodem anno rex Angliæ, facta pace inter *Philippum* regem Franciæ & *Philippum* Comitem Flandriæ de controuersiis, quæ inter illos erant, super terrā de Vermundais, transitum fecit per medium Flandriæ, & transfretauit in Angliam inter Witsand, & Doueram, & applicuit apud Doueram 4. Idus Iunii: & ducissa Saxoniæ filia eius transfretauit cum eo. Eodem anno in eadem hebdomada, qua rex in Angliam applicuit, quidam fons fluentis aquæ, iuxta ecclesiam S. *Winini* in Occidentalibus partibus terræ regis Scotiæ infra Cuningham non longe à castello de Irewin, manauit sanguine per octo dies, & totidem noctes sine intermissione. Eodem anno ducissa Saxoniæ filia regis peperit filium apud Wintoniam. Eodem anno Comes *Theoboldus* de Blais auunculus *Philippi* regis Franciæ venit in Angliam in peregrinatione ad S. *Thomā* Cantuariensem. Eodē anno *Henricus* dux Saxoniæ gener regis venit in Angliam. Eodem anno obiit Comes *Simō* de Huntedun, quo defuncto rex reddidit Comitatū illum *Willielmo* regi Scottorū, & ipse statim coram rege dedit Comitatum illum *David* fratri suo. Eodem anno, cū *Gilbertus* de Plumtun miles nobili prosapia ortus ductus esset in vinculis vsq; Wigorniam, & accusatus esset de raptu corā domino rege à *Ranulfo* de Glanuilla iusticiario Angliæ, qui eum cōdemnare volebat, iniusto iudicio iudicatus est suspendi in patibulo; & cum duceretur ad patibulū, occurris

currit multitudo virorum ac mulierũ clamantium,& dicentium virum iustũ,& innocentem non debere hæc pati. *Baldwinus* igitur Wigornensis Episcop. vir religiosus, & timens Deum, audiens clamorem populi, & iniuriam, quæ fiebat misero illi, cucurrit post eum; sed ministri sceleris facinus accelerantes, ligato fune collo eius traxerunt illum in sublime & ecce Episcopus ille Wigornensis velociter aduenit, & dixit carnificibus: prohibeo vobis ex parte omnipotentis Dei, & sub anathemate, ne istũ hodie morti tradatis, quia dies Dominica est, & festum S. *Mariæ Magdalenæ*. Ad hanc vocem carnifices stabant stupefacti hæsitantes quid agerent, timebant enim Iustitiam regis, & verebãtur sententiam anathematis. Præualuit ergò diuina potentia, & propter reuerentiam diei solennis laxauerũt funẽ, & dimiserunt eum in terrã, custodiendũ vsq; mane ad idem supplicium. Eadem nocte dominus rex pietate commotus, consilioq; suorum præcepit sic eum manere, donec ipse aliud de illo fieri præcepisset, sciebat enim quod per inuidiam fecerat hæc illi *Ranulfus* de Glanuilla, qui eum morti tradere volebat propter vxorẽ suã filiam *Rogeri Gulewast*, quam idẽ *Ranulfus* dare volebat in vxorem cũ hæreditate sua *Reinero* vicecomiti suo Eboraci. Sic itaq; miles ille à morte liberatus vsq; ad obitũ regis fuit incarceratꝰ per *Ranulfum* de Glanuilla. Deinde venit dominus rex vsq; Reddinges, & celebrato ibi concilio de pastore Cãtuariensis Ecclesiæ eligendo, orta est lis & contentio inter monachos Cantuariæ, & Episcopos Angliæ. Volebant enim monachi illi eligendi primam habere vocem, & protulerunt chartam domini regis, per quam ipse illis concesserat, & confirmauerat liberam electionem: Episcopi vero nitebantur probare chartam illam non debere teneri, tum quia contra ius, & in detrimentum Anglicanæ Ecclesiæ facta fuit, tũ quia ad eos spectabat Metropolitani sui electio. Et propter hanc controuersiam nõ potuit inter eos illa vice conuenire. Iterum per mãdatum domini regis, Episcopi Angliæ, & monachi Cantuarienses cõuenerũt apud Lundonias in præsentia domini regis ad eligẽdum Cantuariensis Ecclesiæ præsulem: quibus contendentibus *Gilbertus* Londoniensis Episcopus, qui primam vocem eligẽdi ex antiquo Ecclesię suæ iure habebat, elegit *Baldwinũ* Wigornensem Episcopum ad Archiepiscopatũ Cantuariæ 4. Nonas Decembris, & omnes Episcopi assensum præbuerunt electioni illi: sed soli monachi Cantuariensis Ecclesiæ contradixerunt, & facta appellatione, ad dominũ Papam abierunt, & Episcopi Angliæ obtulerunt domino regi electũ suũ. Ad quorũ electionẽ, & pręsentationẽ dominus rex recepit eum in osculo pacis, & dilectionis. Similiter fecerunt *Richardus* & *Gaufridus*, & *Iohannes* filii regis. Deinde venit dominus rex Cantuariam ad malitiam monachorũ extinguendam. & habito colloquio cum illis obtinuit aduersus eos, quod illi eligerẽt sibi in Archiepiscopũ præfatum *Baldwinum*, & fecerunt ita: nã *Alanus* prior Ecclesiæ S. Trinitatis Cantuariæ venit Lũdonias cum saniore parte capituli sui, & cum literis ratihabitionis. Qui conuenientes in vnum in capitulo monachorum Westmonasterii elegerunt sibi, & Cantuariensi Ecclesiæ in Archiepiscopum prædictum *Baldwinum* Wigornensem Episcopum; & ne viderentur assensum præbuisse electioni Episcoporum, suum cantauerunt *Te Deum laudamus*, & perduxerunt eum ad altare, & recepto eo in pacis osculo præsentauerunt eum regi, qui iterũ recepit eũ in osculo pacis, & dilectionis, similiter fecit *Richardus* Comes Pictauiæ regis filius. Deinde dominus rex firmauit pacẽ, & finalẽ concordiam scripto, & sacramentis confirmatã inter *Richardum*, & *Gaufridum*, & *Iohannem* filios suos coram *Alienor* regina matre eorum, & *Henrico* duce Saxoniæ & aliis multis. Eodem anno Archiepiscopus Coloniæ venit in Angliam in peregrinatione ad S. *Thomam* Cantuariæ, cui rex Angliæ occurrens cũ gaudio suscepit, & aduersus eum effecit, quod ipse perdonauit *Henrico* duci Saxoniæ iram, & maleuolentiam suam, & eum in pristinã dilectionis familiaritatem recepit. Prædictus aũt Archiepiscopus Coloniensis ad petitionem regis Angliæ concessit *Richardo* Comiti Pictauiæ regis filio, filiam *Friderici* Romanorum Imperatoris dari in vxorẽ. Sciebat enim ipsum Imperatorem hoc velle, & plurimum desiderasse. Deinde prædictus Archiepiscopus, & *Philippus* Comes Flandriæ, qui cũ eo in Angliam venerat, reuersi sunt in Flandriam, & magno congregato exercitu inuaserunt terram Comitis de Henou, & deuastauerũt eam propter iniurias, quas ipse fecerat Comiti Flandriæ. Eodem anno obiit imperatrix Romanorũ, vxor *Friderici* Imperatoris. Eodem anno obiit *Gilbertus* de Ver Abbas de Selebie. Eodem anno obiit *Gerardus* cognominatus *Pucella*, Episcopus Cestriæ. Eodem anno obiit *Walrannus* Rofensis Episcopus. Eodem anno obiit *Clemens* Abbas Sanctæ *Mariæ* Eboraci. Eodem anno obiit Comes *Simon* de Huntedon. Eodem anno obiit *Iocelinus* Sarisburiensis Episcopus. Eodem anno obiit *Bartholomæus* Exoniensis Episcopus. Eodem anno obiit Comes de Warwic. Eodem anno obiit filia *Friderici* Romanorum Imperatoris, quæ maritanda erat *Richardo* Comiti Pictauiæ, vt supra dictum est. Eodem anno combusta est Ecclesia

sancti *Iuliani* Cenomannensis. Eodem anno combusta est Abbatia de Glastingbirie. Eodem anno dominus rex Angliæ sollicitus de pace facienda inter ducem Saxoniæ, & Imperatorem *Fredericum*, consilio Archiepiscopi Coloniensis misit nuncios suos, videlicet *Hugonem* de Nunāt Lexoniensem Archidiaconum, & quosdam alios de clericis, & familiaribus suis ad *Lucium* summum pontificem, vt auxilio illius præfatus Imperator recepisset ducem Saxoniæ in amorem. Venientes itaq; nuncii regis ad curiam domini Papæ inuenerunt eum in Italia apud Veronem; & dum ibi moram cū eo facerent, venit illuc *Fredericus* Romanorum Imperator ad loquendum cum domino Papa, ad cuius instantiam prædictus Imperator dedit duci Saxoniæ licentiam redeundi in patriam suam, & relaxauit ei omne sacramentum, quod ei fecerat de exilio exequendo; & dominus Papa absoluit eum de sacramento illo, quod ipse Imperatori fecerat. Eodem anno obiit *Thomas* filius *Bernardi*, qui post decessum *Alani* de Neouilla constitutus erat summus iusticiarius omnium forestarū Angliæ à domino rege: quo defuncto dominus rex diuisit forestas suas Angliæ in diuersas partes, & vnicuique partium præfecit quatuor iusticiarios: videlicet duos clericos, & duos milites, & duos seruientes de domo & familia ipsius custodes venationis, & viridis super omnes alios forestarios, tàm regis quam militum, & baronum, & misit eos placitare placita forestæ secundum suprascriptam assisam forestæ. Eodem anno dominus rex venit Wigorniam processurus inde cū exercitu magno in Gualliam ad debellandum Walenses, qui terram suam deuastauerant, & homines suos interfecerant: cuius impugnationem *Resus* filius *Grifini* pertimescens, rege præstante sibi conductum, venit Wigorniam, & ibi iurauit regi Angliæ fidelitatem, & quod filium suum daret regi & nepotes suos in obsides; quos cum adducere vellet, noluerunt cum eo ire. Eodem anno dominus rex dedit *Willielmo* Priori Ecclesiæ S. *Augustini* de Bristow Episcopatū de Pangor. Eodem anno *Swerus* presbyter, qui dicitur *Birkebam*, interfecit magnū regem Norweiæ. Eodem anno Astrologi, tam Hispanenses, quam Siculi, & fere vniuersi orbis coniectores tam Græci, quam Latini, vnam, eandemq; proferentes sententiam de coniunctione planetarum scripserunt. Vnde quidam Astrologus qui *Corumphira* dicebatur in hac forma scripsit.

AVGVRIA DE PLANETARVM CONIVNCTIONE.

IN nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti, Amen. Nouit Deus omnipotens, & ostendit ratio numeri, quoniam Planetæ tam superiores quam inferiores conuenient in libra, scilicet Septembri, anno ab incarnatione Domini nostri Iesu Christi æterni, & veri Dei, millesimo centesimo octogesimo sexto, Arabum vero anno quingentesimo octogesimo secundo. Præcedit autem in anno cōiunctionem illam Eclipsis solis particularis, igneiq; coloris in prima scilicet hora 21. diei mensis Aprilis, quam præcedet Eclipsis Lunæ totalis eiusdem mensis Aprilis, scilicet die quinto, prima scilicet hora noctis, quæ præcedet diem Mercurij, si Deus voluerit, immo quia vult, volet, voluit, & non desinet hoc voluisse. Anno igitur prædicto Planetis, iussu Dei, in Libra, in signo scilicet aereo, & ventoso, cum cauda Draconis ibidem existente, terræmotus accedet mirabilis in regionibus præcipue in quibus fieri consueuit, destruetque loca terræmotibus cōsueta, ærumnisq; perditionis obnoxia. Nam partibus Occidentis orietur ventus vehemens, & validissimus denigrans aera, & fœtore corrumpens venenoso. Inde mortalitas, & infirmitas plures occupabunt, & audientur fragores, & voces in aere terrificantes corda audientium, & eleuabit ventus arenam, & puluerem à superficie terræ operietq; ciuitates in planitie sitas, & maxime in arenosis regionibus, in quinto scilicet climate destruetur penitus Meca, Barsara, Baldac, Babylonia; nec aliqua relinquetur quin operiatur terra, & destruetur arena & puluere, vt fere fiant inhabitabiles regiones Aegypti & Aethiopiæ. & ab occidente pertinget hæc calamitas vsq; in partes orientis. In partibus quoq; Occidentalibus orietur discordia, fientq; seditiones in populo, & erit vnus ex iis qui infinitos congregabit exercitus, facietq; bellum secus littus aquarum, in quo tanta strages efficietur, quod impetus sanguinis effusi adæquabitur vndis excrescentibus. Pro certo habeatur à singulis, quod futura coniunctio mutationes regnorum, excellentiam Francorum, Saracenicæ gentis destructiones, & Christi legis pietatem maiorem & exaltationem maximam, & eorum qui postmodum nascentur prolixiorem vitam, quicquid dicant alij, mihi significat, si Deus voluerit.

Similiter *Willielmus* Astrologus clericus *Iohannis* Constabularii Cestriæ scripsit de supradictis planetarum coniunctionibus in hac forma.

Anno ab incarnatione Domini, millesimo centesimo octogesimo sexto, mense Augusto, die eius tricesimo completo, nocte sequente, hora nona, gradu Virginis vicesimo nono, qui gradus terminorum, & terminus malorum dicitur, accendente Leone, plura portendit ista coniunctio, minor appellatur. Malum præest huic figuræ. Hanc sequitur *Martis & Saturni* coniunctio in quarto gradu Libræ, septima die Septembris, hora octaua, feria

prima

prima. Sol horæ dominus. Sagittarius Horoſcopus. Hæc coniunctio media dicitur. In hac coniunctione fortunæ præſunt. Malitia hoc climate mitigatur. Sequitur *Iouis* & *Saturni* coniunctio, quæ maior dicitur, gradu Libræ octauo, die decima Octobris, feria ſexta, hora nona. *Mercurius* horæ dominus, Capricornus Horoſcopus, Marte in quarto decimo gradu iuncto caudæ draconis. Hæc coniunctio portendit mira: tonitrus & fulgura cum ſcintillis igneis in aere diſcurrentia. Sed eorum coniunctione omiſſa, de coniunctione omnium planetarum in Libra temporibus noſtris per effectus prius incognita, & poſteris non cognoſcenda: quod alii ſub ænigmate protulerunt, nos figuraliter detegamus. Hæc autem coniunctio 16. die Septembris erit, feria tertia, hora prima, dominus horæ *Mars*, Sole Oriente, & Planetis in locis ſuis, vt ſubſequitur. Horoſcopus *Libra*. gradus primus Sol gradus 30. virginis. *Iupiter* gradus ſecundus, minuta 3. *Venus* gradus 3. minuta 49. *Saturnus* gradus 8. minuta 6. *Mercurius* gradus 4. minuta 10. *Mars* gradus 9. minuta 18. Cauda gradus 18. minuta 23. pars guerræ gradus 15. Luna gradus 17. minuta 8. pars fortunæ gradus 19. Secundus Libra, gradus 25. Tertius, Scorpius gradus 24. Quartus, Capricornus, gradus primus. Quintus, Aquarius gradus 5. Sextus, Piſces gradus 7. Septimus, Aries gradus primus. Cum igitur *Saturnus* omnibus ſit circulo altior, de eo primitus dicamus. Ipſe eſt Paganorum ſignificator, & omnium legi Chriſtianorum aduerſantium. Cum igitur in figura ſphæræ ſit in exaltatione ſua, triplicitate *Tr. F. G. S. M.* de victoria ſua ipſi iudicant: cum Sol ſit in caſu ſuo petens coniunctionem planetarum ſuperiorem. Longe tamen aliter, & de figuræ iudicio ſentimus. Sol enim ſignificat magnates Chriſtianorum, qui in hac figura petit coniunctionem *Iouis*. *Iupiter* eam impotens *Veneri* committit, & ipſa *Saturno*. *Mercurius* per retrogradationem eam reſcindens retrogradando legis eorum elationem, & noſtræ depreſſionem natura indicaret. *Mercurio* eandem diſpoſitionem *Ioui* tranſportante, *Ioue* autem nulli cõmittente, legis noſtrę perſeuerantiã deſignat. Cũ autem Sol in figura ſit præpotens, vir inter nos magnæ famæ conſurgit *Chriſtianus*, cuius nomen vſq; ad finem arin prædicabitur. Sed quia coniunctio fit in ſigno mobili, eiuſdem viri terminus antequam *Saturnus* ſignum ſuum peragrauerit, finietur. & quia *Iupiter* prophetias ſignificat, hic tandẽ inter prophetas cõnumerabitur In hac figura *Mars* ſeparatus à *Saturno*, naturã cõmittit *Saturni* caudæ. quæ non retinens hanc diſpoſitionẽ, quaſi per retrogradationẽ, quod ſibi cõmiſſum fuerat, iterum defert vſq; ad *Martem*. Sed quia *Mars* in orbe Solis comburitur, impeditus & inter duos malos *Saturnum* & caudam obſeſſus & eorũ naturã in ſe retinens ſignificat ex ſui proprietate, triſtitias, contentiones; timores, horrenda, interfectiones, ſubſtantiarum ablationes. cauda quoq; ſeparationes, detrimenta, pericula, rerum diminutiones: & quia *Mars* cum cauda ſuam in aſcendente committit malitiam, ideo ſuperſedeo huius figuræ iudicio iuxta *Albumaſar* in centiloquio. Auerte oculos à figura in qua *Mars* fuerit in angulo maxime cum fuerit Scorpius aſcendens, aut ipſe cum cauda. Et quoniam omni Aſtrologo patet huic climati præeſſe *Saturnum*. Luna eo participante, ipſum immunem prædictæ malitiæ eſſe perpendi non poſſe. Vnde ſolum ſupereſt remedium, vt primates ſibi conſulant, Deo ſeruiant, dæmonẽ fugiant, vt dominus eorum pœnas auertat imminentes, Amen. Item de ſupradicta planetarum coniunctione.

Vniuerſis literatis, & præcipue ſcholaribus, ad quorũ præſentiam præſens pagina peruenerit *Anſelmus* Wigornenſis monaſterii frater humilis in domino, ſalutem. Mirabilis Deus in ſanctis ſuis & operibus, qui miracula pro ſuis nunquam ceſſat operari. Et quia nemo ponit lucem ſub modio, ſed ſuper candelabrum, vt luceat vniuerſis, miraculum ſupra modum eſt mirabile, quod in domo noſtra contigit pridie Kal. Nouemb. vt ad abſentium ſaltem ſcripto poſſet deuenire notitiã, in ſcripto cõmendaui. Noſcat itaq; veſtra diſcretio, quod quidã fratrum noſtrorum ex toto laicus, cum in mẽtis exceſſu laboraſſet 9. diebus, & 9. noctibus velut exanimis ante quoddam altare proſtratus in modum crucis iacuit: & quia vir religioſus erat, & ſanctæ conuerſationis frater, nullus noſtrum auſus erat eum inde remouere. In decima die hora 3. voce demiſſa modoq; lamentabili mira tamen lamentatione verſus iſtos decies, aut ſæpius eodem ordine, quo hic ſcribuntur cecinit.

Humani generis caſum, ſubitamq; ruinam
Infert huic orbi pernicioſa lues.
Aetatis teneræ pueros premit vnica clades,
Cum ſenibus pariter eſt peritura nece.
Corporis aerij vitio liquor inficietur:
Totaq; letifero rore madebit humus.
Hinc miſeranda lues orietur, & vnica clades,
Vnica cauſa necis, vnica cauſa mali.

Nam simul Herculei *sol tanget terga leonis,*
Exuret geminus viscera sicca calor.
Si tunc mille forent Lacheses, & cuiq; manus tot,
Atropos *hæc carpet omnia fila simul.*
Mortis enim gladio populi peccata piabit
Vltio digna Dei. Me miserum quid agam?
Ecce micat gladius, qui totum conteret orbem.
Ecce manus Domini, quo miser hinc fugiam?
Ecce furor Domini: fugiamne, vel hic latitabo?
Quoue Deum fugiam, cum sit vbiq; Deus?
Si nequeat flecti precibus diuina voluntas,
Granum cum palea conteret ira Dei.
Esse necesse probat sententia Philosophorum,
Rursus in antiquum cuncta redire chaos.
Sic tamen esse nequit, quia constat quæq; fuisse
Pluraq;, quæ veluti sunt modo, semper erunt.
Iam super astra feror, videoq; relatus ad astra
Luminibus clausis solis vtramq; domum.
Nox sine syderibus, lunaq;, dies sine sole
Est. sed cum sit ita, nescio, cur sit ita.
Sidus Mercurii, Venerisque, Iouisq; *latent nunc.*
Non sunt, vel si sunt, deseruere p[illegible]*m.*
Toto Zodiaco passim spatiantur, & errant
Mars, *& falciferi stella nocina senis.*
Mars *ferit ense, ferit* Saturnus *falce nocina,*
Rebus in humanis nititur esse nocens.
Hinc feror ad Stygij iam lubrica regna tyranni,
In quibus æterna sunt, & erunt tenebræ.
In tantis tenebris nec sol, nec luna, nec ignis,
Sufficit huic mæsto lumina ferre loco.
Hic labor atq; dolor, & inextricabilis ardor,
Hic grauis est miseris pœna parata reis.
Hic sonat assidue carmen lachrymabile væ væ.
Quantæ sunt tenebræ: væ mihi, væ mihi, væ.
Cerberus *ante fores furit, & tria guttura pandit,*
Tres simul horrendos mittit ab ore sonos.
Atria tres furiæ seruant, Alecto, Megæra,
Tisyphone: *quarum vultibus horror inest.*
Horridus aspectus, & fœdus anhelitus oris,
Voxq; velut tonitrus, gutture rauca sonat.
Omnibus est sceleris innata malitia mentis:
Omnibus est animus pronus ad omne scelus.
Ore tenus media sitiens stat Tantalus *unda:*
Quæ, ne potet eam, semper ab ore fugit.
Sisyphus *hic ingens saxum reuolubile voluit:*
Semper, vt ipsius sit sine fine labor.
Ille vorax vultur Tityi *vorat vsq; iecur quod*
Vt semper pereat, non nisi pene perit.
Quosdam dira fames, quosdam sitis aspera, quosdam
Opprimit, atq; domat absq; quiete labor.
Hos frigus stringit, alios calor ignis adurit,
Quemlibet, vt meruit, hic sua pœna grauat.
Omnibus introitus, nulli patet exitus; omnes
Deuorat, & furiis deputat iste locus.
Tisyphone *diris coniuncta sororibus illis*
Distribuit pœnas, quas meruere pati.
Nunc Styga, nunc Lethen, nunc linquo reus Acheronta:
Ad superos iterum, vixq; renitto gradum.

Cum

Cum autem extremum hunc versum recitasset, vltimo ad se reuersus, & velut à somno foret excitatus, caput erexit, & quendam fratrem, qui admirandi causa illuc cum reliquis venerat acutissimo intuitu respiciens, ait,

Ne mea mireris ora, quia tu morieris.
Te grauis, & subitus subruet interitus.

Post hæc autem ad conuentum oculorum conuertens aciem, non minus eleganter, quam si ab infantia *Tulliana* ditatus esset eloquentia quædam tunc futura Latino prædixit eloquio. Vnde quia postea contigerunt, vt prædixerat, stupore repleti plurimo, vt nobiscũ mirentur alii versus, quos ille laicus composuit, qui nunquam vllas cognouit literas, de scholis ad scholas propter fabulas, quas innectit, mittere decreuimus: vt earum examine nostra ventiletur cõtrouersia. Quidam autem propter fabulas innexas cætera despiciunt; alii vero sub quodam integumento (quoniam in pluribus ita accidit vt prædixerat) fabulas veritatis typum habere conantur ostendere; & quia in nullo aliter accidit, quam prædixerat, frater, cuius obitum prædixit, eadem die dentes conterendo vitam cum summo dolore terminauit. Quo facto, frater ille, qui versus illos prædixerat in fletum prorumpẽs in singulorum præsentia, quid in hac vita deliquerat corde cõtrito confiteri non erubuit; & vt virum decuit religiosum, cum summa deuotione cõmunionem suscepit; qua suscepta statim emisit spiritum dicens. In manus tuas Domine, commendo spiritum meum. Cum igitur hæc, & his similia audisset populus, turbatus est valde, & quanto magis tempus illud pestiferum, quod prædixerant præfati Astrologi, appropinquaret; tanto magis omnes pariter clericos, & laicos, diuites, & pauperes maximus timor inuasit, & quam plures illorum in desperationem traxit. Erat tamen eis solatium scriptum quoddam, quod *Faramella* filius *Abdelabi* Cordubensis misit *Iohanni* Toletano Episcopo in hac forma.

Pharamella *filius* Abdelabi *Cordubensis, ex genere Arabum nutritus, & eruditus in palatio magni regis* Eueniacob *qui cognominatur* *Helimiramunoli, Iohanni *Toletano corũ, qui Christiani dicuntur Episcopo, salutem, super omnes qui inuocant Deum. Qui timent Deum creatorem omnium exaltabuntur; & qui adorant eum puris manibus, & toto corde abluto. Vidimus quosdam homines secta vestræ habitu nobis, & lingua dissimiles, qui & negotiatores erant, & pannos laneos diuersorum colorum satis bonos venales habebant. Dicebant autem se venisse de terra longinqua, quæ dicitur terra maiorum, id est, regnum Francorum. Inter cætera didicimus ab eis per interpretem* Ferrandum *nomine conciuem vestrum hodie captiuum nostrum, quod quidam falsi Astrologi de Occidente nescientes virtutem cælestium corporum, & effectum quinq; vagantium, duorumq́; luminum in epicyclis, & eccentricis circulis suis per domos, & dignitates suas sese mouentium, terruerunt corda credentium in* Christum *vestrum non tantum eorum, qui simplices sunt, sed etiam eorum, qui apud vos sapientes esse creduntur. Dicunt enim quia anno, qui est annus Alligeræ quingentesimus septuagesimus secundus, qui est etiam annus millesimus centesimus octogesimus sextus ab incarnatione Domini vestri* Christi, *mense, quem dicitis Septembrem futurus est ventus maximus, quantus esse non solet, ædificia subuertens, ciuitates & oppida diruens, quicquid super terram occurrit euertens. Veniet autem ventus (vt dicunt) ab Occidente, & pertinget vsq́; in Orientem, & post ventum fætor pessimus homines interficiens. Cuius rei nullam aliam causam reddunt, nisi quod planetæ conuenient in libra, quod est signum aerium & ideo ventosum. Quibus statim à pueris nostris responderi potest: quod non solum libra signum aerium est, sed & Gemini, & Aquarius signa sunt aeria, in quorum vtroq́; plures planetarum nonnunquam conuenerunt, nec tamen aut ventorum, aut fætoris, aut mortalitatis periculum secutum est. Sed cum* Saturnus, *&* Mars *duæ sunt infortunatæ,* Iupiter *autem &* Venus *fortunatæ sunt stellæ, & propitiæ; si in eodẽ signo fuerint cum eis sine respectu, aut applicatione, aut proportionaliter se habuerint, benignitas eorum malitia superiorum temperabit. Mensis autem die, qua id futurum dicunt,* Mars *non in Libra, sed in 13. Virginis,* Venus *autem in Scorpione, qui est domus* Martis *totam ipsius* Martis *malitiam extinguet, tum propter eius domum, in qua regnabit, tum propter virginalem respectum, quo ipsum* Martem *ad beneuolentiam ipsius attrahit.* Iupiter *autem grauitatem* Saturni *faciet placabilem,* Mercurio *propinquiori* Ioui, *quam* Saturno. *Meminisse debent tales, quod cum* Saturnus *singulis triginta annis circulum suum perficiat, in singulis signis duobus annis, & dimidio moratur.* Mars *autem anno, & dimidio parum minus per singula signa cursum explet suum. Cum ergo necesse sit intra tricennium* Saturnum *continuo biennio, & dimidio fere anno in signo Libræ moram facere, eadem necessitate cõtingit antequã* Saturnus *Libram exeat,* Martem *cum* Saturno *in eadem Libra esse. Quod si* Mars *&* Saturnus *per singula tricẽnia sane semel, & simul in Libra huc vsq́; fuerint, & deinceps futuri sunt, aut perniciosi venti euenerunt, aut euenient ex malitia eorum in ventoso signo existentium, aut non. Sed quod aliquando euenerint nec in scriptis magistrorũ legimus, nec in diebus nostris vidim⁹. Ergo quod nõ euenient certi debemus esse, quia ex iisdem argumentis nunquam simile contingit accidisse. Legant igitur astrologi vestri*

* al. Helimiramuli

tabulas interiorum Persarum, atq; Arabum, Hermen, Astalium, & Abidemonum: *& moderni temporis* Albumasar, *& computent proportionaliter habitudines stellarum, respectus, applicationes, separationes, parilitates, & alia, quæ otiosis annumerare molestum est: & cum inuenerant ex simili stellarum coniunctione, id quod somniant falsum esse, aut relinquant opinionem suam fabulosam, aut conuertantur ad Ismaeliticam religionem nostram. Veruntamen secundum iudicia* Messehellæ, & Alkandi, *si Deus aliter non prouiderit, erit vindemia rara, messes mediocriter sufficientes, strages gladij multa, naufragia plura.*

Anno gratiæ 1185. qui erat annus tricesimus primus regni regis *Henrici* filii *Matildis* Imperatricis, idem rex fuit in Anglia apud Windeshouere die natalis Domini. Eodem anno die circumcisionis Domini obiit *Gilbertus* filius *Fergus*, qui *Vthtredum* fratrem suum, patrem nobilis viri *Rollandi*, fraudulenter cepit, & à filio suo *Dunecan*, oculis, lingua, & testiculis priuari fecit; qui etiam præfatum *Dunecan* filium suum regi Angliæ obsidem tradiderat de pace seruanda. Quo defuncto, *Rollandus* filius *Vthtredi* totam terram prædicti *Gilberti* inuasit, & obtinuit. Eodem anno, *Baldewinus* leprosus rex Ierusalem, & Templares & Hospitalares miserunt ad regem Angliæ, filium *Matildis* Imperatricis, *Heraclium* sanctæ ciuitatis Ierusalem Patriarcham, & summos Hospitalis, & Templi magistros vna cũ vexillo regio, & clauibus sepulchri Domini, & turris *David*, & ciuitatis Ierusalem; postulantes ab eo celerem succursum, sicut ab hærede, & Domino terræ Ierusalem. Est enim sciendũ, quod *Fulco* frater *Gaufridi* Comitis Andegauiæ, patris quoque istius *Henrici*, fuit rex Ierusalem, vt superius dictum est. Cum autem prędictus Patriarcha, & magister Hospitalis venirent in Angliam, rex Angliæ occurrit eis in villa de Redinges, & eos cum gaudio suscepit. qui statim ad pedes regis prouoluti cum fletu magno, & singultu verba salutationis ex parte regis, & principum, & vniuersæ plebis terræ Ierosolymitanæ proferebant, & exponentes causam aduentus eorum, tradiderunt ei vexillum regium, & claues sepulchri Domini, & claues turris *David*, & ciuitatis Ierusalem ex parte regis, & principum terræ Ierosolymitanæ, & literas ex parte *Lucii* Papæ in hac forma.

EPISTOLA LVCII PAPAE PRO SVBVENTIONE facienda terræ Ierosolymitanæ.

LVcius *Episcopus seruus seruorum Dei* Henrico *illustri Anglorum regi Salutem & Apostolicam benedictionem. Cum cũcti prædecessores tui præ cæteris terræ principibus armorum gloria, & animi nobilitate longe retro claruerunt, eosq; fidelium populus habere in sua didicerit aduersitate patronos, merito ad te non tãtum regni, sed paternarum virtutum hæredem, quadam securitate præsumpta, recurritur, vbi populo Christiano imminere periculum, immo exterminium formidatur, vt per brachium regiæ magnitudinis, membris eius impendatur præsidium, qui te, vt ad tantæ gloriæ, & prælationis apicem peruenires, sua pietate concessit, & te contra sui nominis impugnatores nefarios murum inexpugnabilem ordinauit. Primum nouerit serenitas tua iam crebris, & molestiis super hac pulsata querelis, qualiter terra Ierosolymitana, specialis hæreditas Crucifixi; in qua nostræ saluti sunt prænunciata mysteria, & ipsius rei exhibitione completa, quam ille, qui cuncta cõdidit in suam sortem peculiari priuilegio deputauit; perfidæ & spurcissimæ gentis attrita, & conuallata pressuris, nisi ei celeri remedio succurratur, prona sit ad ruinam; & inde, quod absit, sustineat irreparabilem religio Christiana iacturam. Ille enim* Saladinus *sancti & tremendi nominis immanissimus persecutor, ita spiritu furoris incanduit, & totius nequitiæ suæ vires ad internecionem populi fidelis exercet, vt nisi immanitatis eius vehemens impetus, quasi obiectis obicibus reprimatur, certam spem, fiduciamq; suscipiat, quod Iordanis influat in os eius, & terra aspersione viuifici sanguinis consecrata spurcissimæ superstitionis ipsius contagio polluatur, & quam gloriosi, & nobiles prædecessores tui à dominio gentis incredulæ multis laboribus, & periculis exemerunt, rursus nefando tyranni nequissimi dominio subiugetur. Ob hanc itaque necessitatis, & imminentis doloris instantiam magnificentiam tuam Apostolicis literis duximus exorandam, imo dilatatis præcordiis summa acclamatione pulsandam, quatenus ad honorem ipsius respiciens, qui te constituit in sublimi, & iuxta nomen magnorum, qui sunt in terris, nomen tibi contulit gloriosum, ad desolationem præfatæ terræ pietatis studio te conuertas, & vt eius confusio in hac parte tollatur, qui pro te in ipsa terra voluit haberi ludibrio, operam adhibeas efficacem; quatenus prædecessorum tuorum vestigia subsecutus, quam ipsi de principis tenebrarum faucibus eripuerunt, in cultu magni Dei per tuam diligentiam, auxiliante Domino, conseruetur. Eo autem curiosius celsitudinem tuam in tanta oppressionis angustia conuenit laborare, quod terram ipsam regis intelligis præsidio destitutam, & totam spem defensionis suæ ipsius proceres in tuæ magnitudinis duxerunt patrocinio collocandam. Quod inde clarius tua serenitas potest agnoscere, quod summos terræ illius, & magnificos defensores venerabilem fratrem nostrum,*

Eraclium

Eraclium *Patriarcham, & dilectum filium nostrum magistrum Hospitalis ad tuam excellentiam destinarunt, vt ex ipsorum præsentia considerata dignitate perpenderes, quanta fuerit necessitatis angustia, pro qua eorum sustinent tam diu carere præsidio, vt per ipsos facilius ad vota sua tuam deuotionem inclinent. Viros igitur præfatos, tanquam ab ipso Domino tibi destinatos benigne suscipias, & debita charitate pertractes, eorumq́; postulationibus tanto facilius acquiescas, quanto grauitatis, & honestatis intuitu fauor est eis & gratia exhibenda. Sane recolat prudentia tua, & sollicita secum meditatione reuoluat promissionem illam, qua de impendendo sæpe dicta terræ præsidio tuam celsitudinem obligasti; & ita in hac parte te cautum, & studiosum exhibeas, vt te in tremendo iudicio tua conscientia non accuset, & eius, qui non fallitur, districti iudicis interrogatio non condemnet.*

His auditis Dominus rex respondit rem bene processuram Deo volente, & statuit eis terminum suæ responsionis primam Dominicam Quadragesimæ apud Londonias. Ad quam Dominicam dominus rex, & Patriarcha, & Episcopi, & Abbates, & Comites, & Barones regi Angliæ; & *Willielmus* rex Scotiæ, & *David* frater eius cum Comitibus, & baronibus terræ suæ conuenerunt Londoniis, & habito inde cum deliberatione consilio, placuit vniuersis quod dominus rex consuleret inde dominum suum *Philippum* regẽ Frãciæ, & sic soluto concilio dominus rex dedit vniuersis hominibus suis tam clericis, quam Laicis licentiam capiendi crucem. Vnde factum est, quod *Baldewinus* Cantuariensis Archiepiscopus, & *Ranulfus* Iustitiarius Angliæ, & *Walterus* Rothomagensis Archiepiscopus, & *Hugo* Dunelmensis Episcopus, & alii quàm plures Episcopi transmarini, & cismarini: & fere omnes Comites, & Barones, & milites Angliæ, Normãniæ, & Aquitanniæ, & Brittanniæ, & Andegauiæ, & Cenomanniæ, & Turoniæ, crucem ceperunt. In cuius captione quiddam mirabile dictu cõtigit. Quadam enim die, dum mulier quædam grauida puerum gestaret in aluo, & tempus pariendi instaret, fugit à domo patris sui nolens à parentibus suis in delicto illo comprehẽdi; & ecce tempestas valida pluuię, & ventus apprehendit eam fugientem in campo soliuagam, & petentem à Domino auxilium, & domum refugii; & quia oratio eius statim non erat exaudita à Domino decidit in desperationem dicens: si tu Deus despicis orationem meam diabolus succurrat mihi, & statim apparuit ei diabolus in specie iuuenis, nudus pedes, succinctus ad viam, & ait mulieri, sequere me; & transeuntes viam inuenerunt ouile quoddam in campo, & præcucurrit diabolus, & in ouili illo præparauit ignem, & sedile de stramine nouo, & mulier illa secuta est eum, & in domum veniens calefaciebat se ad ignem: & ait, sitio, & fame torqueor. cui respondit diabolus, sustine parumper, & ego afferam tibi panem, & potum. & dum iret, duo viri transeuntes per viam illam, & videntes ignem in ouili illo, mirati sunt quid hoc esset; & accedentes intrauerunt ouile; & inuenientes eam grauidam iuxta ignem iacentem, interrogauerunt, quis esset, qui fecerat ei ignem illum: & illa respondit, diabolus; & illis interrogantibus vbi est ille? respondit, Esuriui, & sitiui, & ille abiit ad quærendum mihi cibum, & potum; & aiunt illi: Fiduciam habe in Domino *Iesu Christo*, & in gloriosa virgine *Maria* matre eius, & ipsi liberabunt te de manu inimici, & inquire ab eo futura: & his dictis abierunt ad villam, quæ prope erat, & narrauerunt clero, & populo, quæ viderant & audierant in via. Interim rediit diabolus, & afferens secum panem, & aquam confortauit mulierem, & illa incuruata peperit filium, quem diabolus ille recipiens loco obstetricis calefaciebat ad ignem: & ecce sacerdos præfatæ villæ fide Catholica, & cruce, & aqua benedicta armatus venit cum clero, & populo multo ad ouile illud; & inuenit eam enixam puerum, quem diabolus in vlnis suis tenebat. & aspersit aquam benedictam in nomine sanctæ, & indiuiduæ Trinitatis, quam diabolus nequaquam sustinere valens fugit, & puerum secum asportans vltra illis non comparuit. Mulier autem ad se reuersa ait. Nunc scio vere quia eripuit me Dominus de manu inimici. & narrauit eis se à diabolo illo audisse, quod ex quo *Iesus Christus* spoliauit infernum, non erat tantus luctus, neque dolor in inferno, quantus erat propter captionem crucis; sed dolor eius vertetur in gaudium, quia tanta erit cruciatorum iniquitas, & peccatum, quod Dominus delebit eos de libro vitæ; & multi eorum relicta crucis religione fient crucis, & nominis *Christi* persecutores. quod de post facto apparuit. Deinde dominus rex venit vsque Windeshoueres, & ibi in Dominica, qua cantatur *Lætare Ierusalem*, quæ illo anno pridie Kalendas Aprilis euenit, fecit *Iohannem* filium suum militem, & statim misit eum in Hyberniam, & inde eum regem constituit. Interim terræmotus magnus auditus est fere per totam Angliam, qualis ab initio mundi in terra illa non erat auditus. petræ enim scissæ sunt; domus lapideæ ceciderunt; Ecclesia Lincolniensis Metropolitana scissa est à summo deorsum. Contigit autem terræmotus iste in crastino diei Dominicæ in ramis palmarum: videlicet decimo septimo Kalendas Maii. & in crastino illius terræmotus dominus rex Angliæ, & *Eraclius* Pa-

triarcha, & *Hugo* Dunelmensis Episcopus, & multi de principibus Angliæ transfretauerunt inter Douere & Witsand. Dominus autem rex Angliæ cum in Normanniam venisset, magnum congregauit exercitum; mandans *Richardo* filio suo Comiti Pictauiæ; qui Pictauiam contra eum munierat, & *Gaufridum* Comitem Brittaniæ fratrem suum expugnauerat; quod nisi reddiderit *Alienor* matri suę totam Pictauiam liberam, & quietam, ipse visitaret eum in virga ferrea, & potenti virtute debellaret. Ad cuius mandatum prædictus *Richardus*, relicta hostilitate, reddidit matri suæ Pictauiam, & ad patrē suum rediens mansit cum eo sicut filius mansuetus. Interim Kalend. Maii ipso die Apostolorum *Philippi*, & *Iacobi* circa Meridiem visa est eclipsis Solis totalis: quam secuta sunt tonitrua cum fulgure, & tempestate magna. ex quorū ictu homines, & animalia interierunt, & domus multæ incensæ combustæ sunt. Deinde *Philippus* rex Franciæ, & *Henricus* rex Angliæ habito colloquio de subuentione facienda terræ Ierosolymitanæ promiserunt se bonum auxilium illi facturos tam in hominibus, quam in pecunia. Sed hæc omnia præfatus Patriarcha paruipendebat. sperabat enim quod esset reducturus secum ad defensionem Ierosolymitanæ terræ præfatum regem Angliæ, vel aliquem de filiis suis, vel aliquem alium virum magnæ auctoritatis; sed quia hoc esse non potuit repatriaturus dolens, & confusus à curia recessit. Eodem anno *Walterus* Rothomagensis electus pallium recepit à Papa *Lucio*; similiter *Baldewinus* Cantuariensis archiepiscopus pallium recepit à Papa *Lucio*; & statim consecrauit *Gilbertum* de Glanuilla in Rofensem Episcopum dono regis Angliæ. Eodem anno *Iohannes* filius regis in Hyberniam veniens, à *Iohanne* Dublinensi Archiepiscopo, & cæteris patris sui hominibus, qui præcesserant, honorifice est susceptus, & quia ipse omnia proprio suo inclusit marsupio nolens solidariis suis stipēdia sua soluere, maximā exercitus sui partem in conflictibus pluribus contra Hibernenses factis amisit; & tandē ad inopiam redactus, constitutis tamen iustitiis, & militibus suis per loca ad terram illām custodiendam, rediit in Angliam. Eodem anno mense Decembris obiit Papa *Lucius*; cui successit in Papatu *Vrbanus* Papa tertius. Qui statim vt eius notitia diuulgaretur in hac forma scripsit sanctæ Ecclesiæ prælatis.

EPISTOLA VRBANI TERTII.

VRbanus *Episcopus seruus seruorum Dei venerabilibus fratribus archiepiscopis, & Episcopis, & dilectis filiis, abbatibus, Prioribus, & cæteris Ecclesiarum prælatis, ad quos literæ peruenerint Salutem, & Apostolicam benedictionem. Cœlestis altitudo consilii firmam retinens in sua dispositione censuram sacrosanctam Romanam Ecclesiam, ad cuius regimen sumus licet insufficientes assumpti, supra petram fidei soliditate fundauit: illud ei tribuens in Apostolicæ confessionis fortitudine firmamētum, cui nec procella turbinis, nec præualere possit spiritus tempestatis. Vnde ipsa vniuersalis mater Ecclesia vsque ad consummationem seculi manentem secum retinens saluatorem, ita iuxta Canticum* Salomonis, Quem dilexit amplectitur, *vt pro nulla rerum varietate, vel temporum ab vnitate suæ fidei, vel pietatis proposito separetur. licet enim vel crebra decedentium mutatione pastorum in varia discrimina frequenter incidit, vel per mundanæ malignitatis incursum persecutiones innumeras pertulerit, & labores; nunquam tamen eam gratia Diuina deseruit, quo minus robur eius in qualibet tentatione perficeret, & inde obtineret spei suæ gaudium, vnde susceperat fidei firmamentum Sic igitur ante paucos hos dies faciente cum ea Domino, signum in bonum, quamuis ipsam de transitu pii patris* Lucii *non modicus dolor, tristitiaque turbauit, statum tamē eius in vnitate spiritus, & vinculo pacis Diuina prouidentia conseruauit, vt post vespertinos fletus lætitia matutina succederet; & ipsa velut columba pulcherrima suis lætificata gemitibus sine ruga prorsus, & macula candoris sui pulchritudinem retineret. Defuncto siquidem piæ recordationis patre, ac prædecessore nostro Domino Papa* Lucio; *& reuerendissimo eius corpore honorifice tumulato, habitus est à fratribus de successoris electione tractatus, in quo tanta fuit vnitas omnium, tantaque ad inuicem concordia singulorum, vt ille intelligatur operatus in eis, in cuius manu corda sunt omnium; & per quem adunatur diuersitas animorum. Cæterum cum plures essent in Ecclesia Dei viri venerabiles, & prudentes, in quos eorum vota concurrere consultius, vt credimus, & dignius potuissent, ad insufficientiam nostram oculos intenderunt: & factum est sicut Domino placuit, vt nos, quibus ad dignitatis tantæ fastigium, nec vires, nec merita suffragantur, in patrem sibi elegerunt, & pastorem. Nos autem licet nobis conscii propriæ infirmitatis essemus, ita vt crederemus eorum proposito non immerito resistendum; ne tamen ex dilatione negotii, vel pertinacia reluctandi aliquod in Ecclesia periculum prouenirent, consensimus licet inuiti iniuncti oneris subire laborem, ab eo sperantes dirigi gressus nostros, qui beato* Petro *in fluctibus nauiganti, & fiduciam præstitit, vt in mare descenderet, & potenter occurrit, vt dubitans non periret. Nunc igitur in eo loco, & officio constituti, in quo valde indigemus omniū fidelium suffragiis adiuuari: ad vos*

ad vos tanquam ad speciales Ecclesiæ Romanæ filios cum fiducia, & securitate recurrimus, vosq; benedictionis Apostolicæ prænenientes alloquio, literis familiaribus admonemus, rogamus attentius, & exhortamur in Domino, quatenus transitum supradicti patris, & domini nostri Lucii *deuotis orationum suffragiis prosequentes fidem, & deuotionem, quæ nobis pro reuerentia beatorum* Petri, & Pauli *Apostolorum, & Apostolicæ sedis communiter debetur, ab omnibus vos specialiter impendatis, ita quod ex hoc, & à Deo præmium consequi, & maiorem semper gratiam valeatis in oculis nostris, & totius Ecclesiæ promereri. Datum Veronæ secundo Idus Ianuarii.*

Eodem anno *Henricus* rex Angliæ misit nuntios suos ad Vrbanum Papam, & multa ab eo impetrauit, quibus Papa *Lucius* fortiter resistebat; quorum vnum hoc fuit, quod ab eo impetrauit, Quod vnus, quem vellet de filiis suis coronaretur de regno Hyberniæ; & hoc confirmauit ei dominus Papa bulla sua, & in argumentum voluntatis, & confirmationis suæ misit ei coronam de penna pauonis auro contextam. Eodem anno paulo ante festum Sancti *Petri ad Vincula*, cum prædictus Patriarcha Ierosolymam redisset, & nihil auxilii ad defensionem terræ secum reportasset, timor magnus cecidit super inhabitatores terræ Ierosolymitanæ. Vnde factum est, quod quidam frater templi natione Anglicus, nomine *Robertus de S. Albano*, relicta lege Christiana, abiit ad *Saladinum* Regem Babyloniæ, & promisit ei se traditurum illi ciuitatem Ierusalem, & facta inde securitate, *Saladinus* dedit ei neptem suam in vxorem, & tradidit ei exercitum magnum, & constituit eum principem exercitus sui, & ducem, qui statim profectus est cum exercitu suo vsq; ad Planities sancti Georgii, & ibi diuisit exercitum suum in tres turmas; quarum duas misit in regiones circumiacentes ad deuastandū eas: & deuastauerunt omnem terram à monte regali vsq; Neapolim; & Iericho, & ciuitas Sebasta, & aliæ ciuitates nonnullæ destructæ sunt. Prædictus autem *Robertus* cum tertia parte exercitus sui processit vsq; ad ciuitatem Ierusalem: & paucitas illa hominum, quæ in ciuitate erat in Domino confidens, & per posternas egrediens, & lignum crucis Dominicæ pro vexillo sibi præferens in virtute Domini percussit aciem, in qua præfatus *Robertus* erat, & ipse in fugam conuersus terga dedit percutientibus, & Ierosolymitani secuti sunt eum, & exercitum eius in ore gladii & multos ex illis interfecerunt; *Robertus* tamen vix euasit. Deinde cum *Saladinus* terram Ierosolymitanam bello aggredi proposuisset Templares, & Hospitalarii, & cæteri terræ Ierosolymitanæ principes dederunt ei sexaginta millia Bizantiorum pro treugis habendis, vsque ad octauas Paschæ proximo venturæ. Interim defuncto *Willielmo* le Marchis Comite Ioppen, *Baldewinus* leprosus rex Ierusalem deposuit se à regimine regni, & constituit *Baldewinum* puerum, filium prædicti *Willielmi & Sibillæ*, sororis suæ sibi hæredem, & eum coronari fecit in regem in sancta ciuitate Ierusalem; & paulo post obiit, & *Baldewinus* puer regnauit loco illius fere per duos annos, & *Sibilla* mater eius nupsit *Guidoni* de lo Zinant, de qua ipse genuit duas filias.

Anno gratiæ millesimo centesimo, octogesimo sexto, Qui erat annus tricesimus secundus regni Regis *Henrici* filii *Matildis* Imperatricis; idem *Henricus* fuit in Normannia die natalis domini apud Danfrunt. Et post natale habito colloquio inter ipsum, & *Philippum* regem Franciæ apud Gisor iurauit, quod ipse liberaret *Richardo* filio suo Comiti Pictauiæ *Alesiam* sororem regis Franciæ in vxorem. & rex Franciæ concessit præfato *Richardo* cum prædicta sorore sua: Gisortium & omnia, quæ *Lodowicus* pater suus concesserat cum *Margareta* filia sua *Henrico* regi Angliæ filio. Et iurauit quod ipse nunquam deinceps questionem aduersus eos inde moueret. Post colloquium autem illud rex Angliæ transfretauit in Angliam; Et dedit *Hugoni* Priori domus de Wicham quæ est de ordine Carturiensi in Episcopatu de Ba, episcopatum Lincolniensem, quam *Baldewinus* Cantuariensis archiepiscopus mox consecrauit. Deinde venit rex cum magno exercitu, vsq; Carleolum volens vlterius procedere ad debellandum *Rolandū*, filium *Vthredi* filii *Fergus* propter iniurias, & dissaisinas, quas ipse fecerat *Dunecano* filio *Gilberti* filii *Fergus*, sed prędictus *Rolandus* venit illuc ad regem, & fecit pacem cū eo. Rex vero ibidē fecit *Paulinū* de Ledes eligi ad episcopatum Carleoli: quem idem *Paulinus* refutauit. Et vt *Paulinus* episcopatū illū recipere vellet: obtulit ei rex quod episcopatum illum ditaret de trecentis marcarum redditibus, videlicet de Ecclesia de Banburg/ & Ecclesia de Scartheburg / & capellaria de Tikehil/ & duobus maneriis regis prope Carleolum. Eodem anno *Philippus* Rex Francorum dedit *Belæ* regi Hungariæ *Margaretam* sororem suam in vxorem, quæ extiterat Regis *Henrici* Angliæ filii vxor. Eodem anno *Gaufridus* Comes Brittanniæ filius *Henrici* regis Angliæ in conflictu militari pedibus equinis contritus Parisiis obiit. Et in Ecclesia cathedrali eiusdem ciuitatis sepultus est. Eodem anno quidam Hybernensis amputauit caput *Hugonis* de Lasci in Hybernia. Eodē anno dominus rex Anglię pater dedit *Ermengard*, cōsangui-

neam suam, filiam *Richardi* vicecomitis de Bello monte, Willielmo Regi Scotiæ in vxorem. Et fecit eos desponsari in capella sua de Wodestocke à *Baldewino* Cantuariensi Archiepisc. & ibidem fecit eis nuptias magnas in domibus suis per quatuor dies continuos. Et dominus rex Angliæ reddidit ibi Regi Scotię castellum puellarum quod idem rex Scotię statim dedit prędictę *Ermengard* vxori suę in dodarium, & in augmentum dodarii sui dedit ei centum libratas redditũum, & quadraginta milites feodatos. Eodem Anno dum idem rex Anglię moram fecerat apud Carleolũ; *Robertus Butevilein* decanus Eboracensis Ecclesię obiit: cui successit in decanatu *Hubertus Walteri* clericus *Ranulfi* de Glamuilla dono regis. Eodem anno dominus rex Anglię dedit *Willielmo de* Northale Episcopatũ Wigorniensem, & *Iohanni* subdecano Salesburiensis Ecclesię, Episcopatum Exoniensem, quos *Baldewinus* Archiepiscopus Cantuarię consecrauit. Eodem anno cum *Vrbanus* Papa, conquerente *Iohanni* Dunkeldensi episcopo, audisset controuersias quę vertebantur inter ipsum *Iohannem, & Hugonem* Episcopum *S. Andrea*, in hac forma scripsit regi Scotiæ.

EPISTOLA VRBANI PAPAE ad Willielmum *Regem Scotia.*

VRbanus *Episcopus seruus seruorum Dei* Willielmo *illustri Scottorum Regi, Salutem, & Apostolicam benedictictionem. Cum ex iniuncto nobis à Deo administrationis officio ad vniuersas Ecclesias proximas nobis, & longe pösitas aciem nostra teneamur considerationis extendere; & si qua in eis, vel ministris earum irrationabiliter attentata nouerimus ad factum congruum reuocare, non debent ex eo seculi principes commoueri, si quando ad correctionem eorum, qua per perperam facta fuerint, manus nostras duxerimus extendendas; cum & ipsi secundum sibi traditam potestatem auxilio nobis in his esse debeant, & cum necesse fuerit, aliquorum pertinacia exigente, contumacium nequitia fortius obuiare. Regia siquidem excellentia non ignorat, quam grauis inter venerabiles fratres nostros* Iohannem *Dunkeldensem, &* Hugonem *S.* Andreæ *Episcopos fuerit exorta dissensio. Et licet magnos vtraq; pars labores subierit, & expensas, & tempore fælicis memoria* Lucii *Papa predecessoris nostri apud sedem Apostolicam diutius litigauerint, negotium tamen non potuit finem habere. Vnde cum iidem Episcopi nuper ad nostram præsentiam accessissent, & contendissent super hoc aliquandiu in auditorio nostro; de consilio fratrum nostrorum prædicto Dunkeldensi Episcopo agendi licentiam super Episcopatum S.* Andreæ *tribuimus contra illum, & eidem S.* Andreæ *Episcopo ad propria reuertendi ad nostram præsentiam sufficienter instructo in constituto sibi termino redituro, ita quod si tunc non venerint venerabilis frater noster* Iocelinus *Glascuensis Episcopus, & dilecti filii de Melros, & de Neubotle, & de* Dunfermelin *Abbates, eum ex tunc ab officio Episcopali suspendant, & si post modum contumax fuerit, vinculo excommunicationis astringant, nec relaxent sententiam, donec nostro se conspectui repræsentet. Nolumus enim vt negotio ipso diutius in suspenso manente, præscripta sancti* Andreæ *Ecclesia graue rerum suarum detrimentum incurrat, sed potius cognita veritate: per nos finem congruum auxiliante domino sortiatur. Præcipimus etiam præfatis Glascuensi, & collegis suis, quod dilectos filios nostros* Aiulfum *decanum de Lodoneio, &* Odonem *Senescallũ, &* Rogerum *de Fedic, & alios clericos, & amicos præfati Dunkeldensis Episcopi à qualibet molestia, nostra freti auctoritate, defendant; & possessiones vel alia bona eorum, seu redditus ipsius Episcopi non permittant à quoquam inuadi. Si qui vero contra ipsorum prohibitionem super his venire præsumpserint: censura eos canonica, nulla appellatione obstante, compescant. Vt igitur, qua mandamus valeant sine difficultate qualibet adimpleri, monemus regiam excellentiam, & hortamur in domino, atq; in remissionem peccatorum iniungimus, quatenus pro amore iustitia, & reuerentia beati* Petri, *& nostra, in negotio illo iuxta mandati nostri tenorem procedi permittas; & prædictos Decanum, Senescallum, &* Robertum *de Fedic, atq; alios consanguineos, & amicos prædicti Dunkeldensis Episcopi, & Episcopatum, & alios redditus eius regia protectione defendas; & nec tu ipse illos in aliquo aggraues, nec sinas ab aliis aggrauari. Ita quod causa ipsa valeat sine impedimento terminari, & regia magnificentia de iustitia opere apud Deum præmium indeficiens, & nomen bonum apud homines consequatur. Noueritis autem memoratis Episcopis in virtute obedientia nos iniunxisse, vt nec ab Ecclesiis, nec à clericis sibi subditis, accipiant aliquid expensarum intuitu, quas in prosecutione memorati negotii sunt facturi, sed de propriis solummodo redditibus sibi procurent necessaria prouidere. Nolumus enim vt facto ipsorum Ecclesia, vel persona alia regni tui debeant incurrere detrimentum. Regiam insuper excellentiam volumus non latere, quod supradictus Dunkeldensis ita honeste suum est negotium prosecutus, & honori regio detulit, quod nihil omnino proposuit, quod in derogationem regis nominis valeat redundare, vel quo tua serenitas aduersus eum debeat commoueri. Vnde si quid ab æmulis eius in contrarium fuerit celsitudini tuæ suggestum, talium verbis aurem regiam non apponas. Datum Verona, secundo Kalendarum Augusti.*

EPISTOLA EIVSDEM PAPAE AD Iocelinum Glascuensem Episcopum, & Abbates: super eodem negotio.

VRbanus Episc. seruus seruorum Dei venerabili fratri Iocelino Glascuensi Episc. & dilectis filiis de Melros, & de Neubotle, & de Dunfermelin Abbatibus, salutem & Apostol. benedictionem. Cum ex iniuncto nobis à Deo administrationis officio ad vniuersas Ecclesias proximas nobis, & longe positas aciem nostræ considerationis teneamur extendere, & si qua in eis vel ministris earum irrationabiliter attentata nouerimus, ad factum congruum reuocare: non debent ex eo seculi principes commoueri. Vestra siquidem discretio non ignorat, quam grauis inter venerabiles fratres nostros Iohannem Dunkeldensem, & Hugonem Sancti Andreæ Episcopos fuerit exorta dissensio: & licet magnos vtraq; pars labores subierit & expensas, & tempore fælicis memoriæ Lucii Papæ prædecessoris nostri apud sedem Apostolicam diutius litigauerint; negotium tamen non potuit finem habere. Vnde cum iidem Episcopi nuper ad præsentiam nostram accessissent, & contendissent super hoc aliquandiu in auditorio nostro: tandem de consilio fratrum nostrorum prædicto Dunkeldensi Episcopo agendi licentiam super Episcopatu sancti Andreæ tribuimus contra illum, & eidem Sancti Andreæ Episcopo ad propria redeundi ad nostram præsentiam sufficienter instructo, in constituto sibi termino redituro. Et ne charissimus in Christo filius noster illustris Scottorum Rex prosecutionem ipsius negotii sua potestate impediat, nostris eum literis commonemus, vt in negotio illo iuxta mandati nostri tenorem procedi permittat, & dilectos filios nostros Aiulfum decanum de Lodonero, & Odonem Senescallum, & Robertum de Fedic, & alios præscripti Dunkeldensis consanguineos, & amicos regia protectione defendat, nec eos ipse in aliquo aggrauet, nec sinat ab aliis aggrauari. Ne igitur præscriptum negotium diutius maneat in suspenso, & Ecclesia Sancti Andreæ per hoc rerum suarum detrimentum incurrat: discretioni vestræ per Apostolica scripta mandamus, & in obedientia virtute præcipimus, quatenus ea, quæ vel per vos ipsos, vel per alios de ipsius negotii tenore scire poteritis, redigentes in scriptum nobis sub sigillorum vestrorum munimine designare curetis, vt nos ex vestra insinuatione instructi, consilio fratrum nostrorum adhibito, sicut procedendum fuerit, in negotio procedamus. Si qui vero in prædictum decanum, Odonem Senescallum, Robertum de Fedic vel alios Dunkeldensis amicos Episcopi, & possessiones, seu alia bona ipsorum, aut Episcopatus vel aliorum redditUum ipsius Episcopi ausu temerario manus iniecerint, per censuram eos canonicam authoritate nostra suffulti, sine appellationis obstaculo, compescatis. Prædictis autem Episcopis ex parte nostra vetetis, quod & nos fecimus viua voce, ne ab Ecclesiis seu clericis sibi subditis accipiant aliquid expensarum intuitu, quas in prosecutione memorati negotii sunt facturi; sed de propriis solummodo redditibus sibi necessaria subministrent. Nolumus enim, vt facto ipsorum Ecclesiæ, vel aliæ, ipsius regni personæ debeant incurrere detrimentum. Præfato autem Episcopo Sancti Andreæ authoritate nostra districtius iniungatis, vt in termino, quem vtriq; parti statuimus, sufficienter instructus ad præsentiam nostram accedat. Quod si non venerit, ex tunc eum ab Episcopali officio, appellatione postposita, suspendatis. Quod si nec sic acquieuerit, excommunicationis vinculo eum innodetis, nec sententiam relaxetis: donec nostro se duxerit conspectui præsentandum. Regiæ insuper excellentiæ intimetis, quod supra dictus Dunkeldensis Episcopus, ita honeste suum est negotium prosecutus, & honori regio detulit, quod nil omnino proposuit, quod in derogatione regii nominis valeat redundare, vel quo aduersus eum debeat commoueri. Vnde ipsum instanti exhortatione curetis inducere: vt si ab æmulis eius in contrarium fuerit suggestum: eorum verbis aurem regiam non apponat. Datum Veronæ secundo Calendarum Augusti. Harum igitur authoritate literarum Iocelinus Glascuensis Episcopus, & collegæ sui, cum tempus, quod à summo pontifice statutum erat prædictis Dunkeldensi, & Sancti Andreæ Episcopis veniendi Romam appropinquasset, semel, secundo, tertio summonuerunt prædictos Episcopos iter suum arripere. Dunkeldensis autem profectus est, sed Episcopus Sancti Andreæ terminum sibi statutum transgressus ire distulit. & præfati iudices delegati suspenderunt eum ab Episcopali officio, & deinde propter suam contumaciam excommunicauerunt secundum formam apostolici mandati. Eodē anno Philippus Rex Franciæ postulauit ab Henrico Rege Angliæ custodiam filiæ Gaufridi Comitis Brittanniæ, quam ipse moriens reliquit sibi hæredem, quod rex Angliæ nullo modo facere voluit, sed misit ad eum Walterum Rothomagensem Archiepiscopum, & Willelmum de Mandeuilla Comitem Albemarlie, & Ranulfum de Glamuilla iusticiarium Angliæ, ad quorum instantiam Rex Franciæ treugas dedit & pacem tenere promisit vsq; ad festum Sancti Hylarii proximo venturi. Eodem anno Richardus de Vals miles Regis Franciæ firmauit castellum in villa sua de Vals inter Gysortiū & Trie, quod Henricus de Ver constabularius Gysortii sub prædicto Willelmo Comite de Albemarle videns graue tulit; & volens opus illud impedire, si posset, venit illuc cum gen-

te sua, & homines prædicti *Richardi* de Vals exierunt obuiam illi, & facto congressu, *Robertus* filius *Richardi* de Vals interfectus est, & multi de hominibus prædicti *Richardi* ibidem vulnerati fugerunt. Præfatus vero *Henricus* de Ver non ausus ad Gisortium redire, abiit ad *Richardum* Comitem Pictauiæ. Quod cum regi Franciæ constaret, præcepit, quod omnes qui erant de terra regis Angliæ tam clerici, quam laici, qui essent in terra sua inuenti, caperentur, & catalla eorum. Balliui autem Regis Angliæ de terris transmarinis similiter fecerunt de hominibus regis Franciæ, & de catallis eorum, quæ inuenta fuerunt in Bailliis eorum, sed paulo post rex Franciæ consilio suorum præcepit, quod homines Regis Angliæ liberarentur, & catalla sua eis reddi: similiter fecerunt Balliui regis Angliæ de hominibus Regis Franciæ, & catallis eorum. Eodem anno *Constantia* comitissa Brittanniæ filia Comitis *Conani*, quam *Gaufridus* Comes Britanniæ maritus eius moriens reliquit grauidam, peperit filium suum primogenitum in ipsa sancta nocte Paschæ, & vocatum est nomen eius *Arturus*. Eodem anno *Baldewinus* puer rex Ierosolymitanus filius *Willielmi* le Marchis obiit: cui successit in regnum *Sibilla* mater eius iure hæreditario, sed antequam coronaretur, factum est diuortium inter ipsam, & *Gwidonem* de Lirinant maritum suum per *Heraclium* patriarcham, & per Templares, & Hospitalares, qui volebant vt ipsa nupsisset *Walranno* Comiti Tripolis, vel alicui alii viro nobili de principibus terræ Ierosolymitanæ, sed ipsa mira calliditate decepit eos dicens, si diuortium factum fuerit inter me & maritum meum, volo quod faciatis me securam fide & sacramentis, quod quemcunq; ego elegero, vos recipietis in regem, & dominum: quod cum factum fuisset, introduxerunt eam in templum, & prædictus patriarcha coronauit eam, & paulo post cum omnes orationibus insisterent, vt Deus, & Dominus omnipotens prouideret terræ illi regem idoneum, præfata regina accepit coronam regiam in manibus suis, & posuit eam super caput *Guidonis* de Lerinant mariti sui dicens, ego eligo te in Regem, & Dominum meum, & terræ Ierosolymitanæ, quia quos Deus coniunxit, homo separare non debet. Ad hanc vocem omnes stabant attoniti, sed propter iusiurandum, quod fecerant, nemo ausus erat ei contradicere, & accedens patriarcha, vnxit eum in Regem, & diuino officio celebrato, Templares introduxerunt Regem & reginam in domum suam, & fecerunt eis conuiuium magnum. Comes autem Tripolis anxius, & dolens, quod regina refutauerat eum, abiit ad *Saladinum* Regem Babyloniæ, & inito cum eo fœdere, machinabatur mala multa in perniciem Regis, & regni. *Saladinus* vero petiit supradictas treugas, quas ipse vsq; ad Pascha dederat, prorogari per tres annos subsequentes, cuius petitioni præfatus rex *Guido* consilio Templariorum, adquieuit, licet constaret ei, quod in proximo ventura esset copiosa peregrinorum multitudo tam de Anglia, quam de aliis regnis per prædicationem patriarchæ. Venit itaque post Pascha Ierosolymam copiosa militum, cæterorumq; peregrinorum multitudo, sed quia treugę elongatæ fuerant, perpauci remanere volebant, tamen *Rogerus* de Mulbrai, & *Hugo* de Bello campo remanserunt ibi in seruitio Dei.

Anno gratiæ millesimo centesimo octogesimo septimo, qui est annus tricesimus tertius regni regis *Henrici* filii *Matildis* Imperatricis, idem rex fuit in Anglia die natalis Domini apud Geldeford. Eodem anno post natale Domini *Vrbanus* papa misit in Angliam *Octauianum* Sanctæ Romanæ Ecclesiæ subdiaconum cardinalem, & cum eo *Hugonem* de Nunant, quibus ipse commisit legatiam in Hyberniam ad coronandum ibi *Iohannem* filium Regis: sed Dominus rex coronationem illam distulit, & prædictos legatos duxit secum in Normanniam ad colloquium inter ipsum, & *Philippum* regem Franciæ. Transfretauit itaq; rex Angliæ, & applicuit apud Witsand in Flandria, & prædicti legati cum eo. & paulo post, habito colloquio inter ipsum, & Regem Franciæ ad vadum Sancti *Remigii*, inter eos conueniri non potuit propter intolerabiles exigentias, quas rex Franciæ sibi fieri postulauit, & sic sine spe pacis, & concordiæ recesserunt. Eodem anno post Pentecosten *Philippus* rex Franciæ, magno congregato exercitu, obsedit *Richardum*, & *Iohannem*, filios regis Angliæ in castro *Radulfi*, quod rex Angliæ audiens venit illuc cum magno exercitu ad succurrendum filiis suis obsessis. cui rex Francię cum exercitu suo occurrens, disposuit acies suas ad bellum campestre; sed per Dei misericordiam, & mandatum summi pontificis *Vrbani*, nec non per consilium Archiepiscoporum, & episcoporum, & aliorũ principũ vtriusq; regni statuerunt inter se treugas per biennium; ita quod rex Francię haberet *Yssondum*, & *Vrsum* de freteual, vsq; ad terminum treugarum. & sub hac conditione deponentes arma, ad propria remearunt; & post pacem illam *Richardus* Comes Pictauiæ remansit cum rege Franciæ contra voluntatem patris sui; quem rex Franciæ in tantum honorabat, quod singulis diebus in vna mensa ad vnum catinum manducabant, & in noctibus non se-

separabat eos lectus, & propter illum vehementem amorem, qui inter illos esse videbatur, rex Angliæ nimio stupore arreptus, mirabatur quid hoc esset, & præcauens sibi in futurum, frequenter misit nuntios suos in Franciam ad reuocandum *Richardum* filium suū, qui simulans se pacificum, & ad patrem suum venire volentem, transitum fecit per Chinonem, & maximam partem thesaurorum patris sui, inuito custode, secum asportauit, & castella sua Pictauiæ inde muniuit, nec tamen ad patrem suum venire voluit, & hoc Dei prouidentia factum esse creditur, ne rex pater simulata dilectione filii deciperetur, nec festinaret promouere illum ad regni gubernacula, sicut & alium promouerat, qui eum, vt supradictum est, iniustis vexationibus supra modum inquietauit, sed tandem hoc fit Dei misericordia, quod *Richardus* Comes Pictauię, spreto prauorum consilio, ad patrem suum rediit, & iterum homo suus deuenit coram multis tam clericis, quam laicis, & super sacrosancta euangelia iurauit ei fidelitatem contra omnes homines, & quod à consilio suo non recederet. Quo facto rex Angliæ profectus est in Brittanniam, & obsidione cepit castellum de Muntrelais, quod *Herueius* de Liuns, & *Guimar* frater eius occupauerunt post mortem *Gaufridi* Comitis Brittanniæ. Eodem anno *Dunenaldus* filius *Willielmi*, filii *Dunecan* inimicus *Willielmi* Regis Scotiæ, quem Scotti nominabant *Macwillam*, interfectus est in Mureuia. Eodem anno *Isabel* regina Franciæ, filia Comitis de Henou peperit filium suum primogenitum tertio Nonas Septembris, feria quinta, & vocatum est nomen eius *Lodowicus*. Eodem anno *Saladinus* Rex Babyloniæ cum immensa Turcorum suorum multitudine, ex occasione dissensionis, quæ fuit inter Regem, & Comitem Tripolis, venit in terram Ierosolymitanam. contra quem venerunt fratres Templi, & Hospitalis cum copiosa plebis multitudine. & facta inter illos congressione, præualuit Paganorum exercitus aduersus Christianos: Christiani autem in fugam sunt conuersi; ex quibus multi sunt interfecti, & multi capti. & eodem die, videlicet Calendis Maii sexaginta fratres Templi, & summus magister domus Hospitalis cum pluribus domus suæ fratribus interfecti sunt. *Saladinus* igitur summa potitus victoria, castella, ciuitates, & munitiones Christianorum quam plures inuasit, & cepit, & deinde regressus in regionem suam magnum congregauit exercitum; &, vt dicitur, per consilium Comitis Tripolis, qui erat inimicus regis, intrauit terram Ierosolymitanum die veneris proxima post festum Apostolorum *Petri & Pauli* cum octingentis millibus militum, & eo amplius: & cepit Thabariam excepta castri munitione, in qua se domina loci cum paucis militibus receperat. Quæ cum nuntiata essent regi, de consilio Comitis Tripolis, qui nuper secū fœdera pacis fraudulenter inierat: Rex processit versus Thabariam per vnam dietam. Deinceps Comes Tripolis dux, & præuius itineris totum exercitum in eminentem locum, & saxosum constituit. Ibi vero imminentibus hostibus, vndiq; necessitate compulsus Rex de Baronum consilio, bellum committere dignum duxit, & ad eorum instantiam magistro, & militibus templi primos ictus concessit. Ergo militia templi sicut leo fortis in hostes concurrens partem strauit, partemque fugauit. Cæteri vero regio spreto mandato, non processerunt ad pugnam, nec vllum eis præstanere succursum, vnde templi milites retenti, & trucidati sunt. Postmodum *Saladini* exercitus Christianorum exercitum laborioso itinere confectum, & nimio caloris æstu prægrauatum, aqua omnino deficiente partim igne circumdedit. Tunc sex ex militibus regis, scilicet *Baldewinus* de fortuna, & *Raimundus Buccus*, & *Laodicius* de Thabaria cum aliis tribus sociis diabolico spiritu arrepti ad *Saladinum* confugerunt, & sponte Saraceni facti: de omni esse, & proposito & continentiis Christianorum eum instruxerunt. *Saladinus* vero, qui de discrimine belli antea anxius dubitabat, resumpsit vires, & cum tubis, & infinita multitudine bellatorum in Christianos, qui propter loca saxosa, & inuia pugnare non poterant, assultum fecit; & eos omni genere pugnandi impugnauit, & expugnauit. Tandem *Thekedinus* nepos *Saladini Guidonem* Regem Ierusalem fugam arripientem, & crucem Dominici ligni cepit, interfecto *Ruffino* Episcopo de Accon, qui eam portauit, & hoc digno Dei iudicio. ipse enim contra consuetudinem prædecessorum suorum maiorem fiduciam habens in armis terrenis, quam in cœlestibus, processit ad pugnam loricatus, qui mox ictu sagittæ perforatus interiit. Cæteri omnes fere confracti, capti, trucidati, & vinculis mancipati sunt, ab ipsis Parthis, proh dolor, campo omnino superato. sed solus Comes Tripolis proditionis huius conscius, cum suis euasit illæsus. Statim vero *Saladinus* militiæ templi, & hospitalis milites segregari fecit ab aliis, & coram se decapitari, & ipse principem *Raimundū* de Castellione propria sua manu interfecit. Deinde ciuitatē Accon cepit, & adiacentia loca, & munitiones fere omnes de partib. illis. Interim *Conradus* le Marchis, frater supradicti *Willielmi* Comitis, Ioppen, facto homicidio in ciuitate Cōstantinopolitana, fugā iniit relicta vxore sua, nepte *Ysakii* im-

peratoris Constantinopolitani; & eodem die, quo *Saladinus* victoriam habuit de Christianis, venit ipse *Conradus* Tyrum, & inuenit eam vacantem, nam omnes fere ciues illius interfecti erant in supradicto prælio. Cum igitur *Saladinus* illuc venisset, & liberum sperasset habere ingressum, restitit illi *Conradus*, & ingressum negauit; vidensque *Saladinus* se ibi nil posse per moram proficere, abiit, & cepit Baruth ciuitatem, & vtramque ciuitatem quæ dicitur Gibelet, & Sydonem, & Cæsaream ciuitatem, & Ioppen, & Nazareth, & sanctum *Georgium*, & Sanctum *Abraham*, & Bethleem, & *Caiphas* castellum nouum, & Saphet & Iaunai, & montem Tabor, & Fabam, & Caff rmundel, & cauam Templi, & Cakuzun, & Marle Templi, & castellum de planis, & Rames, & * Leturun à cheualiers & castellum *Arnaldi*, & castellum Burguinnum, & Tarente, & la B anch uarde, & Galaciam, & Gaszeres, & Darun, & la Ruge Sisterne, & castellum Sancti *Petri*, & Sanctum *Lazarum* de Bethania, & Sanctam *Mariam* de monte Sion, & ciuitatem Ierusalem. Regina vero vxor *Guidonis* regis recepit se cum familia, & duabus filiabus suis in ciuitate Ascalona, & eam muniuit victualibus, & bellatoribus. quam ipsa postmodum in secundo anno sequēti tradidit *Saladino* pro redemptione *Guidonis* mariti sui: & sic liberauit eum à carcere *Saladini*. Omnes vero qui de Accon confugerant & multitudo profugorum Christianorum receperunt se in Tyro, & fecerunt *Conradum* dominum, & aduocatum suum; Antiochia vero, & Margatum cum tota fere terra principis se bene munierunt contra *Saladinū*. Cumque Comes Tripolitanus gentē suam à cultu diuino subuertere voluisset, & terram suā tradere pposuisset *Saladino* inuentus est mortuus in lecto suo similis dormiēti, & vxor illius cum tota gente sua tradidit se & ciuitatem Tripolim *Raimundo* principi Antiochię & ipse statuit inde *Iocelinum* filium suum dominum. Cum igitur Papa *Vrbanus* audisset, quod temporibus suis captus esset rex Ierosolymitanus, & crux Dominica, & ciuitas Sancta Ierusalem, doluit vehementer & incidit in ægritudinem, & mortuus est decimo tertio Kalendarum Nouembris, apud Ferrariam; cui successit in papatu *Albertus* cācellarius suus, & vocatus est Papa *Gregorius* octauus. Cardinales vero de assensu domini papæ, inter se firmiter promiserunt, quod abiectis omnibus diuitiis, & deliciis, prædicarent crucem *Christi*, non solum verbo, sed opere & exemplo, & euntes mendicando acciperent crucem primi, & præcederent alios in terram Ierusalem. Statuerunt etiam de assensu domini papæ firmissimam treugam inter omnes principes Christianitatis vsque ad septennium; ita quod quicunq; guerram contra Christianum medio tempore mouerit, maledictioni Dei, & domini papæ, atq; excommunicationi omnium prælatorum vniuersalis Ecclesiæ subiacebunt: firmiter etiam inter se promiserunt, quod de cætero nulla munera recipient ab aliquo, qui causam habeat in curia, sed ea tantum recipere poterunt, quæ fuerint pro eorum necessitate, & sustentatione donata, vel missa: & non ascendent in equum, quamdiu terra, in qua pedes Domini steterunt, fuerit sub pedibus inimici. Est ēt notandum, & diuinæ prouidentiæ ascribendū, quod tempore illo, quo ciuitas Ierosolyma, & Antiochia ereptæ fuerant de potestate Paganorum (per expugnationem * *Adimari* Podiensis episcopi, & aliorum quam plurium Episcoporum, & virorum religiosorum, & *Hugonis Philippi* Francorum regis Germani, & *Godefridi* ducis Lotharienfis; & *Stephani* Comitis Carnotensis; & *Roberti* ducis Normannorum fratris *Willielmi* regis Angliæ secundi tunc regnantis, qui *Robertus* in duello vicit *Curberand* principem militiæ paganorum; & *Roberti* Comitis Flandriæ; & duorum Germanorum *Godefridi* ducis videlicet *Eustachii* Comitis Bononiensis; & *Baldewini*; & *Raimundi* Comitis de Sancto *Egidio*; & *Boimundi* filii *Roberti Wiskard*; & aliorum multorum nobilium virorum) papa, qui tunc erat dicebatur *Vrbanus*, & patriarcha Ierosolymitanus dicebatur *Eraclius*, & Imperator Romanus dicebatur *Fredericus*; similiter & nunc, quando terra Ierosolymitana erepta fuit de potestate Christianorum per expugnationem *Saladini*, papa dicebatur *Vrbanus*, & patriarcha Ierusalem *Eraclius*, & Imperator Romanus *Fredericus*. Et est sciendum, quod à tempore illo, quo Ierosolyma erepta fuit de manibus Paganorum per prædictos expugnatores, vsq; ad tempus illud, quo rex *Guido* eam perdidit: interlapsi fuerunt quater viginti & septem anni.

al. Betheruu.

al. Adimari.

EPISTOLA TERRICI PRAECEPTORIS Templi de captione terræ Ierosolymitanæ.

FRater *Terricus* pauperrimæ domus Templi dictus magnus præceptor, omnisque fratrum pauperrimus, & fere omnino adnihilatus, conuentus vniuersis præceptoribus, & fratribus Templi, ad quos literæ istæ peruenerint, salutem, & in illum suspirare, in quo

quo sol & luna mirantur. Quot quantisq; calamitatibus ira Dei, nostris peccatis exigentibus, nos in præsenti flagellare permiserit, nec literis, nec flebili voce, proh dolor, explicare valemus. Turci enim immensam suarum gentium multitudinem congregantes Christianorum nostrorum fines acriter inuadere cœperunt; contra quos nos nostrarum gentium phalanges coadunantes, infra octauas beatorum apostolorum *Petri & Pauli* in eos congredi, & versus Tyberiadem (quam violenter, castro solo relicto, ceperant) iter arripere præsumpsimus. Cum nos in scopulis pessimis impulissent, nos ita acriter impugnauerunt (quod Sancta cruce & rege nostro captis, & omni multitudine nostra interfecta, & fratrum nostrorum (vt in veritate credimus) eodem die ducentis, & tricenis decollatis (exceptis illis sexagenis, qui prima die Maii interempti sunt) vix Dominus Comes Tripolis, & dominus *Reginaldus* Sidonis, dominusq; Ballouius, & nos, de illo miserabili campo vix euadere potuimus. Deinde Pagani Christianorum nostrorum sanguine debacchati, versus ciuitatem Accon, cum omni sua multitudine venire non distulerunt; quam violenter capientes, totam terram fere inuaserunt; Ierusalem, & Ascalon, & Tiro, & Beriton: nobis, & Christianitati solis adhuc relictis. Istas etiam ciuitates omnibus earum fere ciuibus interfectis, nisi diuinum, & vestrum præsto sit auxilium, nullo modo retinere poterimus. Ciuitatem etiam Tyrum in præsentiarum acriter obsidentes, violenter die, noctuq; expugnare non cessant, & tanta est eorum copia, quod totam terræ faciem à Tyro, vsq; ad Ierusalem, & vsq; ad Gazam velut formicæ cooperuerunt. Nobis ergo, & Christianitati orientis, ad præsens omnino deperditæ quantocius succurrere dignemini, vt per Deum, & vestræ fraternitatis eminentiam, residuas ciuitates vestro fulti adminiculo saluare possimus. Valete. In eodem prælio quo captus fuit Rex *Guido* Ierusalem, captus fuit *Rogerus* de Mulbrai, quem in anno sequenti fratres Hospitalis & Templi redemerunt de manu Paganorum, qui paulo post obiit, & in eodem prælio *Hugo* de bello * campo interfectus est. Eodem anno Rex Angliæ dedit *Constantiam* comitissam Brittanniæ matrem *Arturi Rannulfo* Comiti Cestriæ in vxorem. Eodem anno *Baldewinus* Cantuariensis Archiepiscopus noua ædificia, & basilicam construxit prope muros ciuitatis Cantuariæ, & præbendas in ea assignauit de Ecclesiis Monachorum Cantuariæ: sed iisdem Monachis inde conquerentibus, *Vrbanus* papa prohibuit, ne fierent, & sic in vanum laborauerunt, qui ædificabant ea. sed idem Archiepiscopus transtulit ea vsque Lamhe ex opposito de Westminster vltra Tamisiam. Eodem anno *Richardus* Comes Pictauiæ cepit crucem Ierosolymitanæ peregrinationis. *al. mente.

EPISTOLA PAPAE GREGORII octaui ad vniuersos Christi fideles.

Gregorius Episcopus seruus seruorum Dei, vniuersis *Christi* fidelibus, ad quos literæ istæ peruenerint, salutem, & Apostolicam benedictionem. Audita tremendi seueritate iudicii, quod supra terram Ierusalem diuina manus exercuit, tanto sumus nos, & fratres nostri horrore confusi, tantisq; afflicti doloribus, vt non facile nobis occurreret, quid agere, aut quid facere deberemus, nisi quod psalmista deplorat, & dicit. *Deus venerunt gentes in hæreditatem tuam: coinquinauerunt templum sanctum tuum, posuerunt Ierusalem in pomorum custodiam, carnes sanctorum tuorum bestiis terræ, & escas volatilibus cœli &c.* Ex occasione quippe dissensionis, quæ malitia hominum ex suggestione Diaboli facta est nuper in terra, accessit *Saladinus* cum multitudine armatorum ad partes illas, & occurrentibus eis rege & Episcopis, & Templariis, & Hospitalariis, baronibus, ac militibus cum populo terræ, & cruce dominica (per quam ex memoria, & fide passionis *Christi*, qui pependit, & genus humanum redemit, certum solebat esse tutamen, & contra Paganorum incursus desiderata defensio) facta congressione inter eos, & superata parte nostrorum, capta est crux Dominica, trucidati Episcopi, captus est rex, & vniuersi fere, aut occisi gladio, aut hostilibus manibus deprehensi, ita vt paucissimi per fugam dicantur elapsi. Ipsi quoque Templarii, & Hospitalarii in eius oculis decollati. Superato autem exercitu qualiter subsequenter inuaserint, & rapuerint vniuersa, ita vt non nisi pauca loca remansisse dicantur, quæ non in eorum deuenerint potestatem, non credimus nostris literis explicandum. Nos autem licet cum propheta dicere habeamus. *Quis det capiti meo aquam, & oculis meis fontem lachrymarum? & plorabo nocte, ac die interfectos populi mei:* non tamen adeo deiicere nos debemus, vt in diffidentiam decidamus, & credamus, Deum ita populo suo iratum, vt quod communium faciente multitudine peccatorum fieri permisit iratus, non cito per misericordiam pœnitentia placatus alleuiet, & post lachrymationem, & fletũ ex-

ultationem inducat. Quisquis sane in tanta lugendi materia, si non corpore, saltem corde non luget, non tantum fidei Christianæ (quæ cum omnibus dolentibus docet esse dolendum) sed ipsius, & humanitatis nostræ oblitus, cum ex ipsa periculi magnitudine, ac feritate Barbarica Christianorum sanguinem sitiente, ac totam suam in hac apponente virtutem, vt prophanare sancta, & titulum Dei valeant auferre de terra, quod nos tacemus discretus quisq; valeat æstimare. Sane cum prophetæ toto prius studio laborauerunt, postmodum apostoli, & sequaces eorum, vt diuinus cultus esset in terra illa, & ad omnia climata mundi ex ea deflueret, immo quod maximum, & ineffabile est, Deus (qui voluit incarnari, per quem facta sunt vniuersa per ineffabilem sapientiam, & incomprehensibilem misericordiam suam, per infirmitatem carnis, esuriem, sitim, crucem, & mortem, & resurrectionem salutem nostram ibi voluit operari, iuxta quod dicitur: *Qui operatus est salutem in medio terræ per seipsum*) ad hoc dignatus est laborare, nec lingua dicere nec sensus cogitare potest, quantum nobis & vniuerso dolendum sit populo Christiano, quod id nunc perpessa est terra illa, quod sub veteri populo legitur pertulisse. Nos autem credere non debemus, quod ex iniustitia iudicis ferientis, sed ex iniquitate potius populi delinquentis ista peruenerunt, cum legamus quod quando populus conuertebatur ad Dominum: persequebatur vnus mille, & duo fugabant decem millia. immo ipso populo quiescente exercitum *Sennacherib* angelica manu consumptũ. sed & terra illa deuorauit habitatores suos, & nec diu habere quietum statum, nec transgressores legis diuinæ potuit retinere, doctrinam & exemplum tribuens illis, qui ad cœlestem Ierusalem intenderent: quod non possunt ad eam nisi per exercitum boni operis, & per tentationes plurimas peruenire. Potuerunt autem ista timeri iam pridem quando Arroasia, & alia terra in potestatem transiit Paganorum; & fuisset bene prouisum, si populus, qui remansit, ad pœnitentiam rediisset, & Deum quem præuaricatione offenderat, conuersione placasset. Nec enim subito venit ira eius; sed vltionem differt, & tempus tribuit pœnitenti. Tandem vero, qui in misericordia iudicium non amittit, vindictam suam ad pœnam transgredientium, & cautelam saluandorum exercet. Porro nos, qui in tanta terræ illius contritione, non solum peccatum habitatorum illius, sed & nostrum, & totius populi Christiani, debemus attendere, ac vereri, ne quod reliquum est illius terræ depereat, & in alias etiam potestas eorum deseuiat regiones: cum ex omnibus partibus inter reges, & principes, ciuitates, & ciuitates dissensiones audiamus, & scandala, & lugere cum propheta, & dicere valeamus: *non est veritas, non est scientia Dei in terra; mendacium, homicidium, & adulterium inundauerunt, & sanguis sanguinem tetigit.* Vnde hoc vniuersis, & cogitandum imminet, & agendum, vt peccata nostra castigatione voluntaria emendantes per pœnitentiam, & opera pietatis conuertamur ad Dominum Deum nostrum, & in nobis primo quod male gessimus, emendemus, deinde feritatem, & malitiam hostium attendamus, & quod illi contra Deum tentare non timent; nos pro Deo agere nullatenus hæsitemus. Cogitate itaq; filii, qualiter in hunc mundum venistis, & qualiter exituri estis, & qualiter transeant vniuersa, & pariter transeatis & vos; & pœnitendi, ac bene agendi tempus, quantum spectat ad vos, cum gratiarum actione recipite, & date vestra, date post vos ipsos, quia nõ estis ex vobis, nec quicquam à vobis habetis, qui nec culicem vnum potestis facere super terram. Nec dicimus dimittite, sed præmittite in cœleste horreum, quæ habetis, & deponite apud eum apud quem erugo ea non demolitur, aut tinea, nec fures effodiunt, & furantur, laborantes ad recuperationem terræ illius, in qua pro salute nostra veritas de terra orta est, & sustinere pro nobis crucis patibulum non despexit, & nolite ad lucrum, vel gloriam temporalẽ attendere, sed voluntatem Dei, qui pro fratribus animas in seipso docuit esse ponendas, & ei vestras cõmendate diuitias quas siue volentes, siue nolentes nescitis tandem quibus hæredibus sitis relicturi. Non est equidem nouũ, q; terra illa iudicio diuino percutitur: sed nec insolitum, vt flagellata, & castigata misericordiam cõsequatur. Poterit Dominus quidem sola eam voluntate seruare: sed nõ habemus ei dicere, cur ita fecerit: voluit enim forsitan experiri, & in notitiam ducere aliorum, si quis sit intelligens, aut requirens Deum, qui oblatum sibi pœnitentiæ tempus hilariter amplectatur, & animam ponendo pro fratribus consummetur in breui, & cõpleat tempora multa. attendite qualiter *Machabei* zelo diuinæ legis accensi pro fratribus liberandis extrema quæq; pericula sunt experti, & non solum substantias, sed & personas pro fratrum docuerint salute ponẽdas, & hortantes seipsos, atq; dicentes, accingimini, & estote filii potentes, quoniam melius est nobis mori in bello, quam videre mala gentis nostræ, & sanctorũ. Et quidem illi sub vna constituti lege fuerunt, vos p incarnationẽ Domini nostri *Iesu Christi* ad lucẽ veritatis adducti, & multis exẽplis instructi sanctorũ, sine trepidatione aliqua faciatis, & nõ timeatis dare terrena, & pauca,

pauca,& breuiter duratura,quibus illa bona promissa sunt & reposita, quæ nec oculus vidit,nec auris audiuit,nec in cor hominis ascenderunt,& de quibus dicit Apostolus, *quod non sunt condignæ passiones huius temporis ad futuram gloriam, quæ reuelabitur in nobis.* Eis autem, qui corde contrito, & humiliato spiritu itineris huius laborem assumpserint, & in pœnitentia peccatorum,& fide recta decesserint, plenam suorum criminum indulgentiam,& vitam pollicemur æternam. Siue autem superuixerint, siue mortui fuerint,de omnibus peccatis suis, de quibus rectam confessionem fecerint,impositæ satisfactionis relaxationem de omnipotentis Dei misericordia,& Apostolorum *Petri & Pauli* auctoritate, & nostra,se nouerint habituros. Bona quoq; ipsorum, ex quo crucem acceperint, cũ suis familiis,sub Sanctæ Romanæ Ecclesiæ,nec non & Archiepiscoporum & Episcoporum & aliorum prælatorum Ecclesiæ Dei protectione consistant,& nullam de his, quæ in susceptione crucis quiete possederunt, donec de ipsorum reditu, vel obitu certissime cognoscatur,sustineant quæstionem,sed bona eorum integra interim maneant, & quieta; ad dandas quoq; vsuras,si tenentur alicui,non cogantur,nec eant in vestibus preciosis, & cũ canibus,siue auibus,aut aliis,quę ostentationi potius,& lasciuię quam necessariis videantur vsibus deseruire; sed in modesto apparatu,& habitu,in quo pœnitentiam potius agere,quam inanem affectare gloriam videantur. Datum Ferrariæ 4. Calend. Nouembris indictione sexta.

EPISTOLA GREGORII PAPAE ad vniuersos Christi fideles pro eodem negotio.

GRegorius Episcopus seruus seruorum Dei, vniuersis *Christi* fidelibus, ad quos literæ istæ peruenerint: salutem, & apostolicam benedictionem. Nunquam melius superni iudicis ira pacatur, quam cum ex mandato ipsius,carnalia in nobis desideria extinguũtur. Proinde quia Ierosolymitanæ terræ discrimen, quod irruentibus Saracenis nuper euenit,ex peccato maxime habitatorum terræ, & totius populi Christiani accidisse non dubitamus;nos de fratrum nostrorum communi consilio, multis Episcopis approbantibus, statuimus, vt omnes vsq; ad quinquennium, saltem per omnes sextas ferias in cibo quadragesimali ieiunent;& Missa vbi cantanda fuerit:ad nonam cantetur,quod *ab aduentu Domini* vsque ad natale Domini statuimus obseruandum: feria vero quarta & Sabbato omnes indifferenter,qui bene valent à carnibus abstineant. Nos autem & fratres nostri in secunda quoq; feria nobis,& familiis nostris esum carnis interdicimus,nisi forte aut infirmitas aut magna solemnitas,vel alia euidens causa visa fuerit impedire:sperantes,q̃ sic nobis ignoscet Domin⁹,& relinquet post se benedictionẽ. Hoc igitur adeo statuimus obseruandum:vt quicunq; transgressor extiterit, quasi præuaricator quadragesimalis ieiunii habeatur. Datum Ferrariæ 4. Cal. Nouemb. Audientes igitur principes terræ mandata,& admonitiones summi pontificis,viribus totis anhelabant ad liberationem terræ Ierosolymitanæ;vnde factum est,quod *Fredericus* Romanorum Imperator,& Archiepiscopi,& Episcopi,& duces,& Comites,& barones imperii signum crucis susceperunt.similiter exẽplo illorum,quam plures principes de vniuersis Christianorum nationibus præparauerunt se ad subuentionem terræ Ierosolymitanæ. Erat quidam clericus dictus magister *Berterus* Aurelianensis:qui ad crucem accipiendam multorum animos excitauit dicens.

Iuxta threnos Ieremiæ.
Vere Syon lugent viæ;
Quod solemni non sit die
Qui sepulchrum visitet,
Vel casum resuscitet
Huius prophetiæ.
Contra quod propheta scribit,
Quod de Syon lex exibit:
Nunquam ibi lex peribit,
Nec habebit vindicem:
Vbi Christus *calicem*
Passionis bibit.
Lignum crucis,
Signum ducis,
Sequitur exercitus.
Quod non cessit,
Sed præcessit,
In vi Sancti spiritus.
Ad portandum onus Tyri
Nunc deberent fortes viri,
Suas vires experiri,
Qui certant quotidie,
Laudibus militiæ,
Gratis insigniri.
Sed ad pugnam congressuris
Est Athletis opus duris,
Non mollitis Epicuris.
Non enim,qui pluribus
Cutem curant sumptibus,
Emunt Deum precibus.
Lignum Crucis.&c.vt supra.
Noui rursum Philistei,

Capta cruce crucis rei,
Receperunt archam Dei;
Archam noui fœderis,
Rem figuræ veteris,
Post figuram rei.
Sed cum constat, quod sint isti
Præcursores Antichristi,
Quibus Christus *vult resisti.*
Quid, qui non restiterit:
Respondere poterit in aduentu Christi?
Lignum crucis. &c.
Crucis spretor crucem premit,
Ex qua fides pressa gemit.
In vindictam, qui non fremit.
Quanti fidem æstimat,
Tanti crucem redimat,
Si quem crux redemit.
Quibus minus est argenti,
Si fideles sint inuenti,
Pura fide sint contenti.
Satis est dominicum
Corpus ad viaticum,
Crucem defendenti.
Lignum crucis. &c.
Christus *tradens se torturæ*
Mutuauit peccatori,
Si peccator non vis mori
Propter pro te mortuum:
Male soluis mutuum,
Tuo creatori.
Sane potest indignari,
Cui declinas inclinari,
Dum in crucis torculari
Pro te factus hostia,
Tibi tendit brachia,
Nec vis amplexari.
Lignum crucis signũ ducis &c.
Cum attendas, ad quid tendo,
Crucem tollas, & vouendo
Dicas illi me commendo,
Qui corpus, & animam
Expendit in victimam,
Pro me moriendo.
Lignum crucis, &c.

EPISTOLA EIVSDEM PAPÆ
ad Ecclesiarum prælatos.

GRegorius *Episcopus seruus seruorum Dei, omnibus prælatis Ecclesiarum, ad quos literæ istæ peruenerint, salutem & apostolicam benedictionem. Quoniam ad Episcoporum maxime spectat officium afflictis, & laborantibus subuenire, vnumq́; illorum, licet deficientibus meritis nostris, Deus esse nos voluit: prospicere tenemur, & volumus, ne quis ex fortuitis casibus per Romanæ visitationem Ecclesiæ, laboris sui, quem ad eam veniendo sustinuit, debito frustraretur effectu. Inde si quidem fuit, quod nos multorum prospicere volentes expensis, & alleuare labores, de consueta sedis apostolicæ misericordia duximus statuendum, vt literæ prædecessoris nostri domini* Vrbani *à tribus mensibus ante ipsius obitum destinatæ pro facienda iustitia, & litigiis dirimendis, quæ tamen manifestum alicuius præiudicium non contineant, aut calumniam æquitatis; eundem habeant tempore nostræ administrationis effectum, quem habere, si adhuc viueret, debuissent. Cessante igitur exceptione de mandatoris morte, perficite, quod mandauit agendum, & nemo ad nos pro excusatione huiusmodi, accepta per illum iustitiam obtinendi fiducia, cogatur vacuus laborare. Datum Ferrariæ. sexto Calendarum Nouembris.* Eodem anno obiit papa *Gregorius* octauus mense Decembris, qui vix per duos menses papatum tenuit, & sepultus est apud Pise; cui successit *Paulinus* Prænestinus Episcopus, & vocatus est *Clemens* papa tertius. Eodem anno combusta est fere tota ciuitas Cicestriæ cum Ecclesia sedis pontificalis, & domibus Episcopi, & canonicorum. Eodem anno *Saladinus* obsedit Ierosolymã, & obtulit Ierosolymitanis treugas vsq; ad medium mensis Maii, si permiserint eum ponere vexillum suum infra turrim *Dauid*, & esse ibi per octo dies. quo facto multi Christianorum, qui prius acriter resistebant Sarracenis, castella & casella sua tradiderunt *Saladino*. Eodem anno obiit *Gilbertus* Lundoniensis Episcopus. Eodem anno *Iacinctus* Cardinalis, tunc temporis totius Hispaniæ legatus multos degradauit abbates, meritis suis vel propria temeritate. Cumq; vellet degradare Episcopũ Colimbriæ *Aldefonsus* rex Portugalensis non permisit episcopũ illum degradari. Sed incontinenti mandauit supradicto Cardinali, vt à terra sua decederet, vel pedem suum amputaret. Quo audito, legatus ille statim recessit Romam iturus, & Episcopus Colimbriæ remansit in sede sua cum pace. Est autem sciendum, quod prædictus rex *Aldefonsus* Portugalensis occupauit super Paganos vi & virtute potenti, sex ciuitates, videlicet Vlixis bonam, Colimbriã, Ferensem ciuitatem, & castellum optimũ, quod dicitur sancta Herena, & alia multa castella. Cumq; obsedisset ciuitatẽ Siluiæ, & eam vsq; ad turres ciuitatis obtinuisset, Pagani, qui in turribus erant, composuerunt cum illo, ita quod si ipsi infra sex dies sequentes succursum nõ haberent, traderent illi omnes turres illas: interim tertia die, data licentia exercitui suo vagandi p̱ prouinciam, cũ ipse dormiret in tentorio suo tanquam securus, superuenit rex Ferrandus de *S. Iacobo* cum exercitu magno ex vna parte (qui etiam

filiam

filiam eiusdem Regis Portugalensis sibi in vxorem duxerat) & Saraceni ex alia parte, in quorum aduentu prædictus Rex Portugalensis à somno expergefactus aufugit in equo veloci, & cum exiret per portam ciuitatis, fractum est crus eius in vecte portæ, & cum inde per inimicos suos transiret insequentes eum per 25. milliaria nec tamen eum capientes, ipse & equus suus ceciderunt in puteum altum: quod videntes pastores extraxerunt eum & tradiderunt eum Regi Ferrando de sancto *Iacobo*, qui dedit ei de redemptione 25. oppida, quæ ipse super eum adquisierat. & 15. summarios oneratos auro. & 20. dextrarios, & aliis Regi assistentibus, vt citius liberatur, dedit multa.

Anno gratiæ millesimo centesimo octogesimo octauo, qui erat annus tricesimus quartus, regni Regis *Henrici*, filii *Matildis* Imperatricis, idem Rex fuit in Normannia apud Cadomum die natalis Domini, & inde recedens venit ad Barbesluctum, inde transfretaturus in Angliam. Quo audito *Philippus* Rex Franciæ magnum congregauit exercitum, iactans impudenter se vastaturum Normanniam, & cæteras terras Regis Angliæ transmarinas: nisi ipse reddiderit ei Gisortium, cum pertinentiis suis: vel si non fecerit *Richardum* Comitem Pictauiæ filium suum accipere sibi in coniugem *Alesiam* sororem suam. Quod cum Regi Angliæ constaret, reuersus est in Normanniam, & accepto colloquio inter ipsum, & Regem Franciæ, inter Gisortium, & Trie duodecimo Calend. Februarii die S. *Agnetis* virginis, & martyris conuenerunt illuc cũ Archiepiscopis, & Episcopis & Comitibus, & baronibus regnorum suorũ. Cui colloquio interfuit Archiepiscopus Tyri, qui repletus spiritu sapientiæ, & intellectus miro modo prædicauit verbum Domini coram regibus, & principibus, & conuertit corda eorum ad crucem capiendam, & qui prius hostes erant, illo prædicante, & Deo cooperante, facti sunt amici in illa die, & de manu eius crucem receperunt, & in eadem hora apparuit supra eos signum crucis in cœlo. Quo viso miraculo plures cateruatim ruebant ad susceptionem crucis. Prædicti vero Reges in susceptione crucis ad cognoscendam gentem suam signum euidens sibi, & suis prouiderunt. Rex namq; Franciæ, & gens sua susceperunt cruces rubeas, & Rex Angliæ cum gente sua suscepit cruces albas: & *Philippus* Comes Flandriæ cum gente sua suscepit cruces virides: & sic vnusquisq; ad prouidendum sibi, & itineri suo necessaria, reuersus est in regionem suam. *Henricus* igitur rex Angliæ post crucis susceptionem, venit Cenomanum, vbi consilio suorum ordinauit, quod vnusquisq; decimam redditruum, & mobilium suorũ in eleemosynam dabit ad subuentionem terræ Ierosolymitanæ hoc anno (exceptis armis, & equis, & vestibus militũ, & exceptis, equis, & libris, & vestibus, & vestimentis, & omnimoda capella clericorum, & lapidibus preciosis tam clericorum quam laicorum: facta prius excommunicatione ab Archiepiscopis, episcopis, Archipresbyteris singulis in singulis parochiis super vnũquemq;, qui decimam ꝑtaxatam legitime nõ dederit sub præsentia, & conscientia illorum, qui debent interesse. Colligatur autem pecunia ista in singulis parochiis præsente presbytero parochiæ & Archipresbytero, & vno Templario, & vno Hospitalario, & seruiente Domini Regis & clerico Regis & seruiente baronis, & clerico eius, & clerico Episcopi; & si aliquis iuxta conscientiam illorum minus dederit, quam debuerit, eligentur de parochia quatuor, vel sex viri legitimi, qui iurati dicant quãtitatem illam, quam ille debuisset dixisse, & tunc oportebit illam superaddere quod minus dedit. clerici autem, & milites, qui crucem acceperint, nihil de decima ista dabunt, sed de proprio suo dominico. & quicquid homines eorum debuerint ad opus illorum, colligetur per supradictos, & eis totum reddetur. Episcopi autem per literas suas in singulis parochiis Episcopatuum suorum, facient nunciari in die natalis, & Sancti *Stephani*, & Sancti *Iohannis*, vt vnusquisq; decimam prætaxatam infra Purificationem beatæ virginis *Mariæ*, penes se colligat, & sequenti die deinceps illis præsentibus qui dicti sunt ad locum, quo vocatus fuerit, vnusquisq;, legitime persoluat. Præterea statutum est à domino papa, quod quicunq; clericus vel laicus crucem susceperit, ab omnibus peccatis, de quibus pœnituerit, & confessus fuerit auctoritate Dei, & beatorum Apostolorum *Petri & Pauli* liberatus est, & absolutus. Dispositum est autem à regibus, & Archiepiscopis, & Episcopis, & aliis principibus terræ, quod omnes illi tam clerici, quam laici, qui hoc iter non arripient, decimas reddituum, & mobilium suorum huius anni, & omnium catallorum suorum, tã in auro, quam in argento, & omnibus aliis dabunt, exceptis vestibus, & libris, & vestimentis clericorum, capellanorum, & lapidibus pretiosis tam clericorum, quam laicorum; & exceptis equis, & armis, & vestibus militum ad vsum proprii corporis pertinentibus. Dispositũ est etiam, quod omnes clerici, milites, & seruientes, qui hoc iter arripient, decimas terrarum suarum & hominum suorum habebunt, & nihil pro se dabunt. Burgenses vero & rustici, qui sine licentia dominorum suorum crucem acceperint, nihilominus decimas

dabunt. Dispositum est etiam, quod nullus enormiter iuret, & quod nullus ludat ad aleas, vel ad decios, & quod nullus post proximum pascha vtatur Vario, vel Grisio, vel sabellina, vel escarleta, & quod omnes contenti sint duobus ferculis exempto; & quod nullus aliquam mulierem secum ducat in peregrinatione, nisi forte aliquam lotricem peditem, de qua nulla habeatur suspicio; & quod nullus habeat pannos decisos, vel laceratos. Dispositum est etiam, quod quicunq; clericus, vel laicus redditus suos ante susceptionem crucis inuadiauerit, exitus huius anni integre habeat, & transito anno creditor redditus rehabeat, ita quod fructus, quos inde receperit, in solutione debiti computentur, & debitum post susceptionem crucis, quamdiu debitor erit in peregrinatione, non vsuret. Statutum est etiam quod omnes clerici & laici, qui in hac peregrinatione proficiscentur, possunt licite inuadiare redditus suos, siue Ecclesiasticos, siue laicos, siue alios, à Pascha cum iter arripuerint, vsq; ad tres annos, ita quod creditores, quicquid de creditoribus contingat, fructus omnes redditum, quos in vadio habebunt, à prædicto Pascha vsq; ad tres annos integre percipiant. Dispositum est etiam, quod quicunq; in peregrinatione decesserit pecuniam suam, quam secum in peregrinatione attulerit ad sustentationem seruientium suorum, & ad auxilium terræ Ierosolymitanæ, & ad sustentationem pauperum diuidet iuxta consilium discretorũ virorum, qui ad hoc constituentur. Hæc omnia supradicta statuta sunt & disposita ab *Henrico* rege Angliæ in præsentia *Richardi* filii eius Comitis Pictauiæ, & *Willielmi* Turonensis Archiepiscopi, & *Baldewini* Cantuariæ Archiepiscopi, & *Walteri* Rothomagensis Archiepiscopi, & in præsentia *Iohannis* Ebroicensis Episcopi, & *Radulfi*, Andegauensis episcopi, & *R.* Cenomanensis episcopi, & *M.* Nanmetensis Episcopi, & in præsentia *Hugonis* de Nunant Cestrensis electi, & *Lisardi* Sagiensis electi, & in præsentia baronum Andegauiæ & Cenomaniæ, & Turonorum apud Cenomannum. His igitur præordinatis Rex Angliæ constituit seruientes suos clericos, & laicos ad prædictas decimas colligendas per omnes terras suas transmarinas: & postea transfretauit, & applicuit in Anglia apud Winchelse sabbato, tertio Calendarum Februarii. Interim *Baldewinus* Cantuariensis Archiepiscopus in Angliam veniens ante regem consecrauit *Hugonem* de Nunant in Episcopum Couentrensem. Dominus vero rex statim postquam in Angliã applicuit magnum congregauit concilium episcoporum, abbatum, Comitum, & baronũ, & aliorum multorum tam clericorum, quam laicorũ, apud Gaintington: vbi in publica audientia recitari fecit omnia supradicta capitula, quæ constituerat de cruce capienda. Quibus recitatis *Baldewinus* Cantuariensis Archiepiscopus, & *Gilbertus* Rofensis Episcopus vicarius eius, mirifice prædicauerunt illo die coram rege, & principibus suis, verbum Domini, & salutiferæ crucis mysterium. ad quorum prædicationem multi tam clerici, quam laici crucem receperunt. Et tunc Dominus rex misit seruientes suos clericos, & laicos per singulos Comitatus Angliæ ad decimas colligendas secundum prædictam præordinationem in terris suis transmarinis constitutam, sed de singulis vrbibus totius Angliæ fecit eligi omnes ditiores, videlicet de Londonia. 200. & de Eboraco. 100. & de aliis vrbibus secundum quantitatem, & numerum eorum, & fecit omnes sibi præsentari diebus & locis statutis. de quibus cepit decimam mobilium suorum secundum æstimationem virorum fidelium, qui nouerant redditus, & mobilia eorum: si quos autem inuenisset rebelles, statim fecit eos incarcerari, & in vinculis teneri, donec vltimum quadrantem persoluerent. similiter fecit de Iudęis terrę suę. vnde inęstimabilem sibi adquisiuit pecuniam. Deinde misit *Hugonem* Dunelmensem episcopum, & alios clericos, & laicos ad *Willielmum* regem Scottorum pro decimis colligendis in terra sua: quo audito, rex *Scotiæ* occurrit eis inter Werc & Brigeham in Loenas; & non permittens eos terram suam pro decimis colligendis intrare, obtulit se daturum domino suo regi Angliæ quinq; millia marcarum argenti pro supradictis decimis & pro castellis suis rehabendis, sed rex Angliæ facere noluit. *Philippus* autem rex Francorum simili modo colligi fecit decimas redditum, & mobilium hominum suorum per omnes terras suas. Eodem anno *Richardus* Comes Pictauiæ, & *Raimundus* Comes de Sancto Egidio, & *Aimarus* Comes de Engolierino, & *Gaufridus* de Rancune, & *Gaufridus* de Leziuant, & fere omnes ditiores Pictauiæ gwerram fecerunt, omnes contra prædictum *Richardum*, & ipse contra omnes: sed ipse omnes expugnauit. & inter alios, quos de terra Comitis de Sancto *Egidio* ceperat, cepit *Petrum Seillun*, per cuius consilium præfatus Comes de Sancto *Egidio* mercatores quosdam de terra Comitis Pictauiæ ceperat, & mala multa sibi, & terræ suę fecerat. Hunc igitur *Petrum* Comes *Richardus* in arctiori loco, & duriori custodia posuit, quem cum Comes de Sancto *Egidio* nullatenus redimere posset, posuit exploratores per ciuitates, & castella sua, ad comprehendendum, si quos inuenirent de familia regis Angliæ, vel de familia *Richardi* Comitis filii

filii sui; & factum est post paucos dies, quod *Robertus Poer*, & *Radulfus* frater, duo milites de domo, & familia regis Angliæ transitum facerent per terram Comitis sancti *Egidij*, redeũtes de sancto *Iacobo*, quem causa peregrinationis visitauerant, in quos homines Comitis de sancto *Egidio* manus iniecerunt, & vinctos tradiderunt Comiti: quibus Comes dixit, nisi *Richardus* Comes Pictauiæ tradiderit mihi *Petrum* seruientem meum liberum, non euadetis manus meas. Quo audito, Comes *Richardus* respõdit, quod propter liberationem illorum nec preces nec precium daret, quia sola peregrinationis reuerentia sufficiebat ad liberandum eos. Præcepit ergo rex Franciæ illos dimitti non propter amorem, vel reuerentiam regis Angliæ, vel *Richardi* filii sui: sed propter beati *Iacobi* Apostoli reuerentiam, & dilectionem. Comes igitur de sancto *Egidio* dimisit eos non propter præceptum regis Franciæ, sed propter redemptionem magnam, quam de eis cepit. Comes autem *Richardus* cum magno exercitu intrauit terram Comitis de sancto *Egidio*, & deuastauit eam igne & gladio, & castella illius prope Tolosam obsedit, & cepit. Audiens igitur rex Francorum gemitus populi Tolosani, misit nuntios suos in Angliam ad regem Angliç, inquirens si damna, quæ *Richardus* filius eius ei, & terræ suæ faciebat, per eum faceret, & petiit ab eo sibi fieri inde restitutionem: Quibus rex Angliæ respondit, quod *Richardus* filius eius nihil inde fecerat per consilium, & voluntatem ipsius; & quod idem *Richardus* mandauit ei per *Iohannem* Dublinensem Archiepiscopum, quod ipse in hac parte nihil fecerat, nisi per cõsilium regis Franciæ. Eodem anno Patriarcha ciuitatis Antiochenæ in hac forma scripsit *Henrico* regi Angliæ.

EPISTOLA PATRIARCHAE ANTIOCHIAE, ad Henricum regem Angliæ.

A Dei gratia sanctæ, & Apostolicæ sedis Antiochiæ patriarcha *Henrico* per eandem gratiam Anglorum illustrissimo regi, dilecto domino, & amico, in illo regnare per quem reges regnant. Condignum, & inæstimabilem dolorem nostrum pro insperato, & terribili, quod nobis immo totæ Christianitati nuper accidit, infortunio, cum lachrymis, & singultibus excellentiæ vestræ per hæc præsentia denuntiamus. Audiat vobiscum omne seculum dolorem nostrum, vt sciat vnde veniat, aut quo tendat noster luctus, & nostra lamentatio. Quarto die mensis Iulii, anno incarnati verbi millesimo centesimo octogesimo septimo, *Saladinus* collecta hostium peregrina multitudine prælium cõmisit cum his, qui erant in terra Ierusalem Christianis, & fusis eorum copiis, de ipsis pro velle suo triumphauit viuifica cruce ludibrio Turcorum exposita: capto rege, & magistro templi, *Raimundo* quoque principe propriis manibus nefandi *Saladini* interfecto: & Episcopis cum templariis, & hospitalariis, & cum omni fere multitudine 1200, & peditum triginta millia in tuitione sanctæ crucis gladiis iugulatis: excepta multitudine copiosa, quæ postea in vrbib⁹, quas cepit, est interempta, vel captiuata. Satiatus deniq; sanguine Christianorum, Tyberiadem cepit, & muniuit: deinde ciuitatem nobilem Accaron, Cayphas, Cæsaream, Ioppen, Nazareth, Sebasten, Neapolim, Lydden, Ramatham, Arsur, Ebron, Bethleem, & tunc demum sanctam ciuitatem Ierusalem, & sepulchrum domini obsedit: iurans quod ipsum frustatim comminuet, & eius minutias in profundum maris proiiciet. pro residuis formidolosa nos detinet hæsitatio ignorantes diem & horam, in qua subiiciantur ditioni eius, & habitatores earum vel captiuentur, vel occidantur, maxime cum victualibus, & equitaturis, & armis bellicis, & defensoribus constet esse spoliatos. pro hac tanta ira & indignatione Dei in nos effusa desuper, panem nostrum cum lachrymis manducamus, & turbamur terrore horribili, ne sepulchrũ dominicũ exteris tradatur nationibus, ne pauci, qui remansimus in terra Christiana, si tardauerit succursus, vrgentibus inimicis, nostras ceruices gladiis ferientium supponamus. Et quidem prudentia, & opinione, & diuitiis cęteris regibus occidentalibus præeminetis: cuius auxiliũ semper expectauimus: precamur vt terræ sanctæ potenti festinanter succurratis auxilio. Et si tardaueritis, sepulchrum Dominicum cum Antiochia nobili ciuitate, & terra sibi adiacente in opprobrium sempiternum exteris subiacebit nationibus. Mementote laudis, & nominis vestri, vt Deus, qui vos *subleuauit in regnum, per vos exaltetur, & si huic tam digno operi volueritis manum apponere, vt veniatis, vel optatum nobis mittatis succursum, totius terræ sanctæ liberatio vobis post Deum imputabitur, & nos ipsi in quantum possumus lugentes, & rea pectora nostra percutientes ad Deum clamamus, vt ipse donet vobis, & velle, & posse id ipsum sic perficiẽdi ad laudẽ, & gloriã sui nominis: quatenus in hoc mortis articulo terræ sanctæ, & nobis clementer succurratis. Alioquin nobis, q̃ variis subiacẽtes periculis diutino lãguori

al. sublimauit

succumbimus, iam necesse erit expirare, & fuso sanguine Christianorum Dominicum sepulchrum, & Antiochiam nobilem ciuitatem cum terra sibi adiacenti in opprobrium sempiternum exteris nationibus subiacere. Rogamus præterea, vt dilectos fratres nostros Gabilonensem, & Valeniensem Episcopos, quos pro hoc ipso ad vos mandauimus, commendatos habeatis. Valete.

EPISTOLA HENRICI REGIS ANGLIAE AD PAtriarchas Antiochiæ eiusdemque principem Raimundum.

VEnerabilibus in *Christo* patribus, & amicis *A.* & *E.* Antiochiæ, & Ierusalem Patriarchis. & *R.* principi Antiochiæ, & vniuerso populo Christiano Orientalis Ecclesiæ: *Henricus*, eadem gratia rex Angliæ, & dux Normanniæ, & Aquitaniæ, & Comes Andegauiæ, salutem & consolationem in *Christo.* Quoniam peccatis nostris exigentibus, visitauit Dominus temporibus nostris in virga furoris sui iniquitates nostras, & terram proprio redemptam sanguine, diuino permisit iudicio manibus pollui perfidorum: ideo dignum est vt nos, & cuncti, qui Christianæ religionis sunt, & eiusdem nominis professores ad desolationem præfatæ terræ studio pietatis conuertamur, & auxilium, ac consilium studeamus totis viribus impertiri. Cum igitur venisset ad nos A. Dei gratia venerabilis Valeniensis Episcopus, & dolores & calamitates, quibus Orientalis Ecclesia premitur, profusis lachrymis, & profundis suspiriis indicasset: quanto grauiora videmus instare pericula, tanto fortius, ac celerius ad maturũ subsidium compassio nos accingit. Habentes itaque, in eo spem & fiduciam, qui in se sperantes nullatenus derelinquit, viriliter agite, & confortetur in Domino cor vestrum, quoniam illud credimus *Isaiæ* vaticinium iam completum. *Ierusalem leua in circuitu oculos tuos, & vide: omnes isti congregati venerunt tibi. Tunc videbis & affilues: & mirabitur, & dilatabitur cor tuum, quando conuersa fuerit ad te multitudo maris, fortitudo gentium venerit tibi.* Nunc autem Dominus, qui respicit super filios hominum, vt videat si est intelligens, aut requirens Deum sic Christianorum hactenus sopitos ad seruitium suum excitauit affectus, vt vnusquisque qui domini est, gladium iam posuerit super femur suum: & beatum se quisque reputat, & fidelem, qui patrem & matrem, & omnia relinquit, vt possit *Christo*, & terræ sanctæ illatas iniurias vindicare. Constantes igitur estote, & in promptu videbitis auxilium Domini vobis præparatum. citius enim, quam credatis tanta vobis per terram, & mare in auxilium fidelis populi superueniet multitudo, quantam nec oculus vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit; quam quidem Dominus ad terrę vestræ subsidium præparauit. Inter cæteros aũt principes ego, & filius me9, reiecta huius mundi gloria, & spretis voluptatibus vniuersis, omnibusque quæ mundi sunt postpositis, in propriis personis totis viribus vos cito, auctore Domino, visitabimus. Valete. Eodem anno *Philippus* rex Franciæ magno congregato exercitu intrauit Berriam, & cepit castellum *Radulfi*, quod Burgenses reddiderunt ei, & inde procedenti reddita est ei fere tota Berria, exceptis Luches, & cæteris dominicis castellis regis Angliæ. *Buchardus* vero de Vendemio reddidit se, & terram, & castella sua regi Franciæ, & adhæsit ei. Inquirenti igitur regi Angliæ cur hæc sibi fierent, nuntiatum est ei, quod rex Francorum hæc faciebat in vindictam iniuriarum, quas *Richardus* Comes Pictauiensis sibi, & Comiti de sancto *Egidio* fecerat. Habito igitur fidelium suorum consilio, rex Angliæ misit *Baldewinum* Cantuariensem Archiepiscopum, & *Hugonem* Lincolniensem Episcopum ad regem Franciæ: vt saltem iram & indignationem, quas in animo aduersus eum conceperat, verbis, & exhortationibus mitigarent. Quod cum fieri non posset, rex Angliæ transfretauit de Anglia in Normanniam, & applicuit apud Barbeflet, quinto Idus Iulii: & inde veniens ad Alenzun congregauit exercitum magnum de Normannia, & cæteris terris suis. Multi autem Walenses conducti secuti sunt eum in Normanniam. Interim *Richardus* Comes Pictauensis, magno congregato exercitu, profectus est in Berriã; cuius aduentu audito, *Philippus* rex Francorum tradidit *Willielmo* de Barres castrum *Radulfi* custodiendum; & ipse reuersus est in Franciam. Comes vero *Richardus* terras Comitum, & Baronum, qui adhæserant regi Franciæ, destruxit, & multos illorum cepit. Rex autem Franciæ propter aduentum regis Angliæ à Francia recedere non erat ausus, sed permisit exercitus suos deuastare terras regis Angliæ. *Philippus* vero Beluacensis Episcopus intrauit Normanniam cum exercitu suo, & combussit villam Blangi Comitis de Auco, & Albemarliam castellum Comitis *Willielmi* de Mandeuille, & prouinciam circumiacentem deprædauit. Et ipse rex Franciæ combussit villam de Trou, & castellum totum, nec ta-

nec tamen illud capere potuit; sed quadraginta de militibus regis Angliæ cepit. Et contra *Richardus* Comes Pictauensis cepit munitissimum locum, qui vocatur les Roches vltra Trou versus Vindocinum, & cepit in illo loco viginti quinque milites, & sexaginta seruientes. *Henricus* autem rex Angliæ misit *Walterum* Rothomagensem Archiepiscopum, & *Iohannem* Ebroicensem Episcopum, & *Willielmum* Marescallum ad regem Franciæ petens ab eo sibi fieri restitutionem damni, quod ipse, & sui ei fecerāt & nisi ablata restituerit, desidauit eum. Quibus rex Franciæ respondit, quod ipse à cœptis non desisteret, donec tota Berria, & totum vogesin Normannicum sibi, & regno suo subiicerentur. Nacta igitur occasione ex iniuriis sibi à rege Franciæ illatis *Henricus* rex Angliæ, magno congregato exercitu, ingressus est terram regis Franciæ, die Martis post decollationem sancti *Iohannis Baptistæ*, & villas combussit multas & equitauit die illo prope *Mant, vbi rex Frāciæ dicebatur esse. (*al. Mante*) & ibi congressi sunt *Willielmus* des Barres, & Orogo de Merlou cum paucis militibus Franciæ, cum *Richardo* Comite Pictauensi, & Comite *Willielmo* de Mandeuile, & quibusdam aliis de familia regis Angliæ: ita quod *Willielmus* des Barres à Comite *Richardo* captus, & per fidem positus fuit, sed dum milites regis Angliæ cæteris intenderent, prædictus *Willielmus* des Barres super vnum runcinum pueri sui euasit. Die *Mercurij* sequenti rex Angliæ moram fecit apud Eurri. & Comes *Richardus* profectus est in Berriam, promittens regi patri suo, quod bene, & fideliter ei seruiret. Die autem *Iouis* in festo sancti *Egidij* Walenses regis Angliæ ingressi sunt terram regis Franciæ, & combusserunt Daneuile castellum *Symonis Daneth*, & multas villas, & prædas adduxerunt, & homines interfecerunt. Eodem die Comes *Willielmus* de Mandeuile combussit villam de sancto *Claro*, quæ est de dominio regis Franciæ, & vastauit virgultum pulcherrimum, quem ipse rex plantauerat. Eodem die cum rex Angliæ cum paucis militibus intrasset terram regis Franciæ, vt infirmiora partium illarum exploraret, venerunt ad eum nuntii regis Franciæ, qui pacem rogarent, & offerebant ei terram, quam occupauerat super eum in Berri. Deinde habito inter illos colloquio apud Gisortium, cum inter illos de pace facienda non potuisset conuenire: rex Franciæ in iram, & indignationem commotus succidit vlmum quandam pulcherrimam inter Gisortium & Tric, vbi colloquia haberi solebant inter reges Franciæ, & duces Normanniæ: iurans, quod de cætero nunquam ibi colloquia haberentur. Comes vero Flandriæ, & Comes *Theobaldus*, & cæteri Comites, & Barones de regno Franciæ, deposuerunt arma sua: dicentes quod nunquam arma gestarent contra Christianos, donec redierint de peregrinatione sua Ierosolymitana. Tunc rex Franciæ auxilio suorum destitutus, petiit à rege Angliæ colloquium. quo concesso apud Castellum in crastino sanctæ *Fidis*, cum modus pacis inter eos ordinaretur, hoc modo: quod rex Franciæ resignaret regi Angliæ quicquid in terris suis post captam treugam occupauerat; & Comes *Richardus* resignaret Comiti de sancto *Egidio* quicquid super eum per Guerram occupauerat. Rex Franciæ propter eius improbitatem petiit à rege Angliæ castellum de Pasci in obsidem, & quia rex Angliæ id facere noluit, ab inuicem discordes recesserunt, & rex Franciæ inde recedens, cepit castrum de Palud: & transitum faciens per castrum *Radulfi*, duxit inde Rictam Braibancennorum Teutonicam vsq; ad Byturum: promittens eis bene stipendia sua: sed apud Byturum iniectis in eos manibus, abstulit eis equos suos, & arma & pecuniam vniuersam: & eos inermes & nudos eiecit. Comes autem *Richardus* obtulit regi Franciæ venire in curiam suam, & stare iuri super his, quæ fiebant inter illum, & Comitem de sancto *Egidio*: vt sic saltem pax fieret inter regem Franciæ, & regem Angliæ patrem suum: quod multum displicuit regi patri suo. Post illud autem colloquium: *Neuolun* filius *Vrsonis* de Freteuall iurauit regi Angliæ fidelitatem, & fidele seruitium contra omnes homines, & rex Angliæ fecit ei chartam suam de honore de Lauardin, & Faye: & ipse dedit regi Angliæ filium suum obsidem, & alios multos *filios (*al. fideles*) propinquorum suorum.

EPISTOLA TERRICI PRÆCEPTORIS TEMPLI ad Henricum regem Angliæ.

CHarissimo Domino *Henrico* Dei gratia illustri Anglorum regi, duci Normanniæ, & Aquitaniæ, & Comiti Andegauiæ, frater *Terricus*, quondam magnus præceptor domus Templi Ierusalem: Salutem in eo qui dat salutē regibus. Sciatis quod Ierusalem cum arce *Dauid* reddita est *Saladino*. Syrii autem habent custodiam sepulchri vsq; ad quartum diem post festum sancti *Michaelis*: & ipse *Saladinus* in domo Hospitalis permisit remanere decem de fratribus Hospitalis ad custodiendum infirmos vsq; in vnum annum. Fratres

vero Hospitalis de Belliuerio optime resistunt Sarracenis adhuc, & duas iam carvanas Sarracenorum expugnauerunt, in quorum alterius captione, omnia arma & vtensilia, & victuaria quæ erant in castro Fabæ, quod Sarraceni destruxerant, viriliter lucrati sunt; adhuc etiam resistunt *Saladino* * Gragcus montis regalis, & mons regalis, & Sapher templi, & Gragchus Hospitalis, & Margatum, & castellum Blancum, & terra Tripolis, & terra Antiochiæ. Capta autem Ierosolyma, *Saladinus* crucem de Templo Domini deponi fecit, & eam per duos dies per ciuitatem in ostentum fustigando portari fecit: Deinde fecit Templum Domini aqua rosata intus & exterius sursum, & deorsum lauari, & legem suam desuper illud per quatuor partes miro tumultu acclamari. à festo vero sancti *Martini* vsque ad circumcisionem Domini obsedit Tyrum tredecim perrariis die noctuque lapides in eam incessanter iactantibus In vigilia S. *Siluestri* dominus *Conradus* Marchio milites, & pedites per murum ciuitatis disposuit, & armatis septendecim galeis, & decem aliis nauiculis, cum auxilio domus Hospitalis, & fratrum Templi, aduersus galeas *Saladini* dimicauit, easque expugnans vndecim ex eis retinuit, & magnum Alexandriæ admiraldum cum octo aliis admiraldis cepit, Sarracenorum multitudine interfecta. Reliquæ vero galeæ *Saladini* Christianorum manus euadentes ad *Saladini* exercitum confugerunt; quibus præcepto illius ad terram extractis, ipse *Saladinus* igne apposito in cinerem, & fauillam fecit redigi: nimioque dolore commotus, equi sui auriculas, & caudam amputans, equum illum per totum exercitum videntibus omnibus, equitauit. Valete.

al. Grage

Eodem anno *Iohannes* Dunkeldensis episcopus, post purificationem beatæ virginis *Mariæ* rediit à curia domini Papæ. *Hugone* episcopo S. *Andreæ* deposito, & attulit secum literas domini Papæ in hac forma.

EPISTOLA PAPAE CLEMENTIS GLASCVENSI, & Aberdensi Episcopis.

Clemens Episcopus seruus seruorum Dei, venerabilibus fratribus *Iocelino* Glascuensi & *Mathæo* Aberdensi Episcopis, & dilectis filiis *Ernaldo* Abbati de Melros, & *Bertramo* Priori de Goldingham. Salutem, & apostolicam benedictionem. Ne in dubitationis recidant scrupulum, quæ geruntur; dignum est literarum memoriæ commendari, & ad illorum notitiã, quorũ interesse videtur, celebri ac veridica insinuatione perferri. Meminim⁹ autem, quod bonæ memoriæ *Vrbanus* Papa prædecessor noster *Hugoni*, quondam dicto episcopo sancti *Andreæ*, pro controuersia, quæ inter eum & venerabilem fratrem nostrum *Iohannem* Episcopum vertebatur, sub excommunicationis interpositione mandauit, vt ad certum diem responsurus in iure aspectui se Apostolico præsentaret. Verum quia conscius actuum suorum, & euentum iudicii reformidans venire contumaciter recusauit; nos & pro hoc, & pro aliis multis, quæ crebrescente fama, Ecclesiæ Dei scandalum pepererunt, ipsum ab Episcopatu sancti *Andreæ*, de consilio, & assensu fratrum, perpetuo iudicauimus Apostolicæ sedis auctoritate remotum, & ab vsu Episcopalis officii, eo vsque suspensum, donec Apostolica sedes duxerit de ipso aliter statuendum. absoluentes à fidelitate subiectos, qua ei tenebantur astricti. Sane, quia vacantes Ecclesias diutius regimine pastorali carere, sanctorum canonum inhibent sanctiones, discretioni vestræ per Apostolica scripta mandamus, quatenus dilectos filios nostros, capitulum sancti *Andreæ*, ex parte nostra diligentius moneatis, vt sibi talem eligant Episcopum, & pastorem, qui digne possit Episcopalis officii dignitate potiri. Specialiter autem eos, quantum vobis possibile fuerit. inducere laboretis; vt memoratum Episcopum *Iohannem*, virum bonæ opinionis, & pro sui honestate nobis & fratribus nostris acceptum, ad regimen & prælationem illius Ecclesiæ sine cuiusquam scrupulo difficultatis assumant. Quod si omnes his exequendis nequiueritis interesse, duo vestrum ea nihilominus exequantur. Datum Pisæ decimo septimo, Kalend. Februar. indictione sexta.

EPISTOLA EIVSDEM PAPAE AD WILLIELmum regem Scottorum.

Clemens Episcopus seruus seruorum Dei *Willielmo* illustri Scottorum regi: salutem & Apostolicam benedictionem. Oculos diuinæ maiestatis offendere non modicum æstimamus, si prælatorum excessus, quibus indulgere, salua conscientia, non possumus, per incuriam, sine coertione debita relinquimus. Vnde, cum bonæ memoriæ *Vrbanus* Papa, prædecessor noster, *Hugoni* quondam dicto Episcopo sancti *Andreæ*, pro controuersia, quæ inter

inter eum & venerabilem fratrem noſtrum *Iohannem* Epiſcopum vertebatur, ſub excommunicationis interpoſitione mandauerit, vt ad certum diem reſponſurus in iure conſpectui ſe Apoſtolico præſentaret: & ipſe conſcius actuum ſuorum, & euentum iudicii non immerito reformidans, ex contumacia venire contempſit, nos pro hoc & pro aliis multis, quæ crebreſcente fama Eccleſiæ Dei ſcandalum pepererũt: ipſum ab Epiſcopatu ſancti *Andreæ*, de conſilio & aſſenſu fratrum, perpetuo iudicauimus Apoſtolicæ ſedis auctoritate remotum, & ab vſu Epiſcopalis officii, eo vſque ſuſpenſum, donec Apoſtolica ſedes duxerit de ipſo aliter ſtatuendum; abſoluentes à fidelitate ſubiectos, qua ei tenebantur aſtricti. licet enim ad honorem, & profectus tuos, quantum cum Deo poſſumus, firmum habemus propoſitum intendendi, & in facto prædicti *Hugonis* curia Romana, non abſque detractione multorum, hactenus regiæ ſerenitati detulerit: quia tamen clamor ipſius ad nos, indubitata fide, peruenit, nequiuimus errata ſua vlterius ſub diſſimulatione clauſis oculis præterire; propter quod nihil in hac parte credimus actum, de quo debeat animus regius quacũq; ratione moueri. Rogamus autem deuotionem tuam prece, & affectione, qua poſſumus, & monemus in Domino; quatenus memoratum *Iohannem* Epiſcopum (quem nos & fratres noſtri pro ſui honeſtate ſincero corde diligimus) pro reuerentia Apoſtolicæ ſedis, & noſtra, in viſceribus charitatis commendatum habeas, & acceptum remiſſa, ſi qua fuerit, conceptæ indignationis offenſa, ipſum in omnibus regia clementia, & benignitate pertractes. Credimus equidem, quod de induſtria, & probitate ipſius tibi, & regno tuo, auctore Domino, multum accedere poterit incrementi, & nobis vſque quam gratum exiſtet, ſi optatum apud regias aures preces noſtræ ſortiantur effectum. Datum Piſæ 17. Kal. Februarii indictione ſexta.

EPISTOLA EIVSDEM PAPAE AD *Henricum regem Angliæ.*

CLemens Epiſcopus ſeruus ſeruorum Dei *Henrico* illuſtri Anglorum regi, Salutem, & Apoſtolicam benedictionem: Cum ab Apoſtolica ſede preces ſuſcepit regalis excellentia, auctoritas, & poteſtas; quas Eccleſiis in ſuo ſtatu ſeruandis, & multorum ſaluti expedit effectui mancipare; diligenter eas debet regia ſublimitas exaudire, & tanto fortius, & feruentius intendere, vt effectum conſequantur optatum: quanto certius fuerit, quod earum deuota ſuſceptio, & diligens executio regalem gloriam reſpicit pariter, & ſalutem. Hinc eſt, quod ſerenitati regiæ pro venerabili fratre noſtro *Iohanne* Epiſcopo S. *Andreæ* literas Apoſtolicas, & preces duximus cum fiducia deſtinandas, altitudinem regalis eminentiæ, quanta poſſumus affectione, rogantes, monẽtes, atq; in remiſſionem peccatorum omnium iniungentes; quatenus pro reuerentia beati *Petri*, & noſtra, & perſecutionis eius obtentu, quam certum eſt ipſum iam longo tempore pertuliſſe, chariſſimum in *Christo* *Willielmum* filium noſtrum illuſtrem regem Scottorum moneas attentius, & inducas, & ſi neceſſe fuerit diſtrictione regali, qua ei præmines, & conceſſa tuæ regiæ celſitudini poteſtate compellas, vt totius indignationis ſuæ rancorem, (quam erga Epiſcopum concepit quorundam malitia ſuſurronum) regiam dignitatem, & ſalubria opera pietatis attendens, ei qualibet occaſione remota condonet, & diœceſin S. *Andreæ*, quam de communi fratrum conſilio & aſſenſu ſummus Pontifex ſibi perpetuo confirmauit, de cætero ipſum quiete permittat & abſq; calumnia poſſidere. Cum & ipſe paratus exiſtat regiæ maieſtati, prout fuerit conſentaneum rationi, exiſtere in omnibus obediens, & fidelis. Datum Piſæ 17. Kal. Februarii indictione ſexta.

EPISTOLA CLEMENTIS PRO IOHANNE *Epiſcopo ſancti Andreæ.*

CLemens Epiſcopus ſeruus ſeruorum Dei, vniuerſo clero Epiſcopatus ſancti *Andreæ*, Salutem, & Apoſtolicam benedictionem. Licet in rebus dubiis valeant aliqui ſuam aſtutiam, ſeu malitiam oſtentare; cum tamẽ ſcrupulus fuerit, & articulus dubietatis amotus, & manifeſtis indiciis apparuerunt veſtigia veritatis; penitus ſunt deuia relinquenda, & rectitudinis tramites inquirendi pariter, & ſeruandi: ne, quod abſit, aliter agentibus, & in ſua pertinacia conſiſtentibus poſt flagella præſentia, pœnaſq; condignas, perpetuæ mortis interius ſupplicio deleantur æterno. Volentes ergo paterna ſolicitudine veſtræ ſaluti proſpicere, & vtilitatibus, & quieti veſtræ prouidere; vniuerſitati veſtræ per Apoſtolica ſcripta mãdamus, atque præcipimus, & inobedientiæ virtute iniungimus, quatenus, infra quindecim dies poſt harum ſuſceptionẽ, venerabilem fratrem noſtrum *Iohannem*,

Episcopum vestrum, in Pontificali officio canonice subrogatum, sicut patrem proprium, & pastorem, suscipiatis humiliter, & deuote, ac eius de cętero salubribus monitis, & mandatis, omni simultate remota, debitam reuerentiam, & obedientiam impendere minime postponatis: Scientes, quod postquam *Hugo*, qui vir olim Episcopus dicebatur, per Romanam Ecclesiam a vestri Episcopatus dignitate fuit amotus, vel post eius decessum; iam dicto *Iohanne* Episcopo vestro superstite; aliquem fortasse Episcopum elegistis, electionem illam auctoritate Apostolica vacuamus; Si vero (quod Deus auertat) in eundem Episcopum *Iohannem*, inimico humani generis suadente, aliquam conspirationem facere præsumpsistis: tam vos, quam totum Episcopatum tam diu volumus interdicti sententiæ subiacere, donec agnoscentes excessum ad mandatum ipsius *Iohannis* Episcopi redeatis. Datum Pisæ decimo septimo Kalendarum Februarii indictione sexta.

EPISTOLA EIVSDEM PAPAE PRO EODEM NEGOTIO.

CLemens Episcopus seruus seruorum Dei venerabilibus fratribus *Iocelino* Glascuensi, & *Matthæo* Aberdõsi, & *Richardo* Moretensi, Episcopis: & dilectis filiis *Ernulfo* de Melros, & *Hugoni* de Neubotle, & de sancta Cruce, & de Striuellina, & de Scona Abbatibus: salutem & Apostolicam benedictionem. Ad ea, quæ respiciũt honestatem, & salutem pariunt animarum, quamuis absq; monitis intendere debeatis & diligentem operam, iuxta vestri officii debitum, tribuere vos credamus; vestram tamen diligentiam ad maiorem in his solicitudinem exhibendam literis Apostolicis duximus exhortandum, vt eisdem operibus laude dignis tanto feruentius insistatis, quanto vobis salubrius erit in ipsis ad exhortationem Apostolicam exactiorem diligentiam adhibere. Constat vtique quosdam Ecclesiarum prælatos, cum his, qui scandalizati fuerint, debere pati iuxta normam Apostolicam vstionem, & cum infirmantibus infirmari. Quantas vero persecutiones his temporibus sustinuerit Ecclesia sancti *Andreæ*, quantas calamitates incurrerit, & pressuras, quam etiam grauiter hactenus fuerit perturbata sub vmbra indignationis regiæ celsitudinis, & quassata; insuper venerabilis frater noster *Iohannes* Episcopus sancti *Andreæ* quot, & quanta pericula sustinuerit, & labores pro seruanda libertate Ecclesiæ sibi commissæ, & ei a nobis, & duobus nostris prædecessoribus cõfirmatæ; cum ea omnia vobis sint manifesta, illa vestris auribus inculcare, superuacuum videtur. Nunc igitur quam plurimum expedire dignoscitur, vt de salute regia, & statu præscriptæ Ecclesiæ reformando, atque pace ipsi Episcopo conferenda, nos conuenit sollicitudinem gerere congruentem, & circumspectionem vestram ad corroborandam nobis idoneum reputamus; discretioni vestræ per Apostolica scripta mandamus, atque præcipimus; quatenus post susceptionem literarum nostrarum conuenientes in vnum, sicuti decet viros prouidos, & discretos, charissimi in *Christo* filii nostri *Willielmi* illustris regis Scotiæ præsentiam adeatis, & eum moneatis diligentius, & instantius inducatis, vt Episcopo memorato rancorem indignationis suæ remittat, & in hoc Romanam Ecclesiam, quæ serenitati regiæ iam longo tempore detulit, non contemnat: sed eius & vestris monitis prout regiæ gloriæ conuenit & saluti, sine dilatione salubriter pareat, & humiliter adquiescat, ac ipsum Episcopum præscriptum diœcesim sancti *Andreæ* in pace permittat habere; cum ex debito regiæ dignitatis Ecclesias teneatur cum pastoribus suis non dispergere, sed fouere; non contemnere, sed amare; non prosequi, sed tueri. Quod si monitis Apostolicis in propriæ salutis periculum, (quod absit) duxerit resistendum; in regnum suæ celsitudinis, & personam suam, & omnes fautores regios nuntietis interdicti sententiam infra viginti dies sine appellationis obstaculo, auctoritate Apostolica à vobis promulgandam. Illos insuper, qui *Hugoni* obedientes extiterunt, & ei fomentum in sua obstinatione dederunt (postquam eum sedes Apostolica à diœcesi sancti *Andreæ* remouit perpetuo, & excommunicationis sententiam in ipsum promulgauit) simili sententia percellatis, & publice nunciantes excommunicationi subesse, tam diu faciatis, & ab aliis arctius euitari, donec ad mandatum Ecclesiæ reuertantur absolutionis beneficium ab eodem Episcopo petituri: adhæc altaribus, & calycibus, in quibus iam dictus *Hugo* dum in excommunicatione positus celebrauit, purificationem & sanctificationem iuxta consuetudinem Ecclesiæ conferatis. Ad Ecclesiam quoque sancti *Andreæ* pariter accedatis, & fratribus conuocatis in vnum intretis capitulum, & de ordine & statu Ecclesiæ diligentius inquiratis; & si quid in eadem Ecclesia per supradictum *Hugonem* immutatum inueneritis, vel statutum auctoritate nostra id in statum debitum inducatis: & si quid in ipsa fuerit corrigendum efficaciter studeatis id in melius reformare. Si vero (quod absit) aliquos ex canonicis ad recipiendum humiliter, & de-

& deuote pastorem suum prædictum duros inueneritis, & rebelles, eos instantius moneatis, vt illi reuerentiam & obedientiam patri debitam exhibeant, & à maligno, atq; damnabili proposito suo desistant. Quod si contumaces extiterint, eos ab officio pariter & beneficio suspendatis, & excommunicationis vinculo innodetis, quo ipsos faciatis manere ligatos, donec moniti, & mandatis Ecclesiasticis adquiescant. Quod si omnes his exequendis interesse nequiueritis; reliqui ea nihilominus exequantur. Datum Pisæ decimo septimo Kalendarum Februarii indictione sexta.

His auditis præfatus rex Scottorum tandem suorum consilio, & prece victus: supradictum *Iohannem* Episcopum in gratiam suam recepit; & concessit ipsum pacifice possidere Episcopatum Dunkeldensem & omnes redditus, quos ipse ante consecrationem suam habuit: ea conditione, quod ipse *Iohannes* quietum clamaret à calumnia sua Episcopatum sancti *Andreæ*. Qui licet supradictis literis domini Papæ, esset præmunitus; tamen in omnibus obediuit voluntati regis, & quietum clamauit Episcopatum S. *Andreæ* à calumnia sua in Dei, & regis misericordia: sciens quod melior est buccella panis cum gaudio, quam domus plena victimis cum iurgio. *Hugo* vero quondam dictus Episcopus sancti *Andreæ* degradatus, & anathematizatus Romam venit, qui data cautione standi iudicio Ecclesiæ à domino Papa clementer absolutus est, sed paucis supra uixit diebus. nam mense *Augusti* tanta extitit aeris corruptio Romæ, & in finibus eius, quod multi Cardinales, & ditiores vrbis, cum innumera plebis multitudine interierint, & ipse *Hugo* cum tota fere familia sua, & *Henricus* Dolensis electus cum familia sua, ibidem obierint. Rex autem Scotiæ dedit Episcopatum S. *Andreæ*, *Rogero* filio *Roberti* Comitis Leicestriæ Cancellario suo, præsente *Iohanne* Dunkeldense Episcopo, & non contradicente. Cancellariam suam dedit rex Scotiæ *Hugoni* de Rokesburg clerico suo. Eodem anno 12. Kal. Octobris, feria tertia, in Vigilia S. *Matthæi* Apostoli, & Euangelistæ tota fere villa de Beuerlaco, cum nobili ecclesia beati *Iohannis* Archiepiscopi, combusta est. Eodem anno magister *Iohannes Gilbertus* de Sempingham, primus inuentor; & pastor illius ordinis qui dicitur de Sempingham obiit: in ecclesia sua de Sempingham inter velatas sepultus est. Eodem anno *Gilbertus* de Ogerstan frater templi, à domino rege Angliæ electus & constitutus, cum aliis tam clericis, quam laicis ad decimas colligendas, deprehensus est in latrocinio, quem cum dominus rex ratione iudicii damnare posset: tamen tradidit eum magistro Templi Lundoniarum; vt secundum ordinis sui statuta tractaretur; quem magister templi suscipiens vinculis mancipauit, & diuersis pœnis afflixit, de diuersitate autem pœnarum illarũ quæsite, quos agitat ordinis illius labor. Eodem anno quoddam mirabile dictu, sed gloriosum visu, contigit in Anglia, in vigilia beati *Laurentii* martyris, feria secunda, apud Dunestaples viz. quod circa horam diei nonam aperti sunt cœli, & multis videntibus tam clericis, quam laicis apparuit crux quædam longa valde, & miræ magnitudinis, & vt videbatur *Iesus Christus* in ea clauis confixus, & spinis coronatus; manus autem eius extentæ erant in patibulo, & vulnera manuũ, & pedum, & lateris eius sanguinolenta erant, & sanguis eius defluebat, sed non cecidit in terrã. Erat autem hæc apparitio continua ab hora diei nona, vsq; in crepusculum. Eodem anno rex Angliæ, & rex Franciæ habuerunt colloquiũ inter Bonimolinos, & Suleinni 14. Kal. Septembris, feria sexta, in quo colloquio rex Franciæ obtulit regi Angliæ, quicquid ceperat de eo per Guerrã, tali cõditione: quod tradidisset *Alais* sororem suam Comiti *Richardo* filio suo in vxorem, & permisisset ipsi *Richardo* hæredi suo fieri homagia, & fidelitates ab hominibus terrarũ suarum, sed rex Angliæ non immemor iniuriarum, quas rex filius suus ei fecerat pro consimili exaltatione, respondit se hoc nullatenus facturũ. Vnde Comes *Richardus* plurimum indignatus, sine consilio, & voluntate patris sui deuenit homo regis Franciæ de omnibus tenemẽtis patris sui transmarinis, & fidelitatem iurauit ei contra omnes homines, & adhæsit ei, & rex Franciæ reddidit ei pro homagio, & fidelitate sua castrũ *Radulfi*, & Isondun cũ toto honore. Præfati autẽ reges statuerunt inter se treugas vsq; ad festum S. *Hilarii*. *Henricus* vero Albanensis episcopus Cardinalis, quem dominus Papa miserat ad litem dirimẽdam inter præfatos reges, anathematizauit Comitem *Richardum*, eo quod ipse pacem illam disturbauerat, & reuersus est in Flandriam, & obiit apud Araz. Eodem anno nuncii regis Franciæ, quos ipse miserat ad *Isaacum* imperatorem Constantinopolitanum, domũ reuersi narrauerunt, quod Soltanus de Iconio maritauit filiam suam filio *Saladini*, & *Saladinus* filiam suam filio Soltani, & quod *Daniel* propheta Constantinopolitanus prophetauerat, quod anno illo, quo annunciatio Dominica in die Paschæ euenerit, Franci restaurabunt terram promissionis, & stabulabunt equos suos in palmaria de Baldach, & figent tentoria sua vltra arborẽ siccã, & loliũ separabitur à tritico; & dicebãt, quod apud imperatorẽ Constantinopolitanũ plus honoris exhibebatur nunciis

Saladini in palatio, quam omnib. aliis in summa dignitate locatis: & quod *Saladinus* assensu Imperatoris Constantinopolitani misit Constantinopolim idolum suum, vt ibi publice adoraretur; sed per gratiam Dei, antequam illuc peruenisset, Venetienses ceperunt illud in mari, & cum ipsa naui ductum est Tyrum, & dixerunt quod quidam Græcus senex de Astralix dixit iis, quod implebitur prophetia, quæ scripta est in porta aurea, quæ non fuit aperta ducentis annis retro, scilicet, *Quando veniet rex Flauus Occidentalis, tunc ego per me ipsam aperiar, & tunc Latini imperabunt, & dominabuntur in ciuitate Constantinopolitana.* Dixerunt etiam quod Imperator promisit *Saladino* cētum galeas, & *Saladinus* promisit ei totam terram promissionis, si ipse impedierit viam Francorum, Vnde Imperator ille Constantinopolitanus prohibuit, ne aliquis in tota terra sua crucem caperet: & si casu aliquo aliquis de terra sua crucem suscepisset, statim capiebatur, & in carcerem mittebatur. Erat tamen hæc prophetia, & Astronomia Græcorum, & Turcorum, quod infra hoc triennium vna pars Turcorum gladio periret, & altera fugeret vltra arborem siccam, & tertia baptizaretur.

Eodem anno quidam monachus ordinis Cisterciensis, vir quidam religiosus, & timēs Deum, vidit visionem huiuscemodi super *Henricum* regem Angliæ: apparuit siquidē dormienti illi vir quidam miræ magnitudinis, decorus facie, vestibus albis indutus, & ait illi. Vide, lege hæc de rege; *Leuaui signum meum super eum, vēter vxoris suæ intumescet contra eum, & in tormento tormentum patietur, & inter velatas velabitur.*

Eodem anno *Fredericus* Romanorum Imperator accepta cruce de manu *Henrici* Albanensis Episcopi Cardinalis, sicut prudentem, & circumspectum decebat, satis prouide sibi, & itineri suo necessaria prouidebat. In primis enim reconciliauit se Deo & sanctæ Ecclesiæ & *Clementi* Romano pontifici & postea in hac forma scripsit *Saladino*.

EPISTOLA FREDERICI ROMANORVM IMPERATORIS ad Saladinum Sarracenorum Præsidem.

F*Redericus* Romanorum Imperator semper *Augustus*, & hostium Imperii magnificus triumphator *Saladino* præsidi Sarracenorum, quondam illustri: exemplo *Pharaonis* fugere Israelem. Deuotionis tuæ literas multis retro temporibus ad nos destinatas super arduis negotiis tibi quidem, si fides verbis suffuisset, profuturis, prout maiestatis nostræ decuit magnificentiam, suscepimus, & epistolarum nostrarum alloquiis magnificentiæ tuæ consulere dignū duxim⁹. Nūc vero quia terrā sanctā prophanasti, cui ęterni regis imperamus imperio, in tanti sceleris præsumptuosam & plectibilem ausibilem audaciam debita animaduersione decernere imperialis officii sollicitudo nos admonet. Quamobrem nisi occupatam terram Iudęæ, Samariæ & Palestinorum ante omnia restituas, adiuncta satisfactione sacris constitutionibus pro tam nefariis excessibus taxata, ne minime legitimum videamur quęrere bellum à capite Kalendarum Nouembrium, Anno incarnationis Dominicæ, millesimo centesimo octogesimo octauo, reuoluto anni spacio terminum tibi præfigimus ad experiendam belli fortunam in campo Taneos in virtute viuificæ crucis, & in nomine veri *Ioseph*. Vix enim credere possumus hoc te latere, quod ex scriptis veterum, & historiis antiquis nostri temporis factum redolet. Nūquid scire dissimulas ambas Æthiopias, Mauretanniam, Persiam, Syriam, Parthiam, vbi *Marci Crassi* nostri dictatoris fata sunt præmaturata, Iudæam, Samariam maritimam, Arabiam, Caldeam, ipsam quoq; Ægyptum vbi, proh dolor, ciuis Romanus *Antonius* vir insignis virtutę præditus citra nitorem temperantiæ, & secus quam decebat militem à tanto culmine rerum emissum minus sobriis *Cleopatra* inseruiebat amoribus. Nunquid etiam scire dissimulas Armeniam, & innumerabiles alias terras nostræ ditioni subiectas.

Norūt hæc reges, quorum cruore gladii Romani sunt crebrius inebriati, & tu quidem in ipsa rerum experientia, Deo authore, intelliges quid nostræ victrices aquilæ, quid cohortes diuersarum nationum, quid furor Teutonicus etiam in pace arma capessans, quid caput indomitum regni, quid iuuentus, quæ nunquam fugam nouit, quid procerus Bauuarius, quid Swanus astutus, quid Francia circumspecta, quid Anglia prouida, & ingeniosa, quid Albania, quid Cambria, quid in gladio ludens Saxonia, quid Turingia, quid Westfallia, quid agilis Braibantia, quid nescia pacis Lotharingia, quid inquieta Burgundia, quid Alpini *salices, quid Frisonia in amento præuolās, quid Reemia vltro mori gaudens, quid Boemia suis feris ferior, quid Austria, quid Frisia, quid Rutonia, quid partes Illyricæ, quid Leobardia, quid Tuscia, quid Amonitana Narcia, q.d Venet⁹ pirotaus, q.d *Pisanus Naucler⁹*; deniq; quid dextera nostra, quā senio arguis effectā, gladio vibrare didicit

al. falaces

dies

dies illa plena reuerentiæ, iocunditatis triumpho Christi præfixa te docebit. Eodem anno festo S. *Thomæ* Apostoli ante natale Domini, obiit *Richardus* Wintoniensis Episcopus. Eodem anno *Fredericus* Romanorum Imperator, tradito filio suo *Henrico* Alemannorum regno, iter peregrinationis Ierosolymitanæ arripuit discedēs à ciuitate sua, quæ dicitur Rainesburg, & nolens cōmittere se ventis & mari per terram ire disposuit; cumq; Constantinopolim veniret, *Isakius* Imperator benigne suscepit eum, & necessaria ministrauit ei, & suis. Deinde transiuit in manu forti, & brachio extento per terram Soltani de Iconio, cumq; perueniret in Armenia terra *Rupini* de Lamuntannæ ad fluuium, qui dicitur Salef, & maior pars exercitus sui per vadum transiret fluuium illum, ipse alios sequens cecidit de equo suo in flumine, & ipse solus summersus est: & tractum in terram sui euiscerauerunt eum, & viscera, & cerebrum, & carnem suam aqua coctam, & ab ossibus separatam sepelierunt in ciuitate Antiochiæ; ossa autem illius linteaminibus mundis inuoluta, *Conradus* dux Suauæ filius eius tulit secum vsq; ad ciuitatem Tyri, & ibi sepeliuit ea. Eodem anno à domino Papa, & Cardinalibus statutum est, quod ab vniuersali Ecclesia fieret sine intermissione oratio ad dominum pro pace, & liberatione terrę Ierusalem, & Christianorum captiuorum, qui in vinculis Sarracenorum detinebantur. Fiebat autem singulis diebus in Ecclesia beati *Pauli* in hunc modum ad Missam; dicto à sacerdote, *Pax Domini, sit semper vobiscum:* & à choro, *& cum spiritu tuo*: antequam agnus Dei inciperetur, sacerdos vel præcentor incepit Antiphonam hanc. *Tua est potentia tuum regnum. Domine tu es super omnes gentes; Da pacem Domine in diebus nostris.* In die Dominica cum isto Psalmo: *Quare fremuerunt gentes*: & in die Lunæ cum isto Psalmo: *Deus in nomine tuo saluum me fac.* & in die Martis, cum isto Psalmo: *Deus repulisti nos & destruxisti nos*: & in die Mercurii cū isto Psalmo: *Vt quid Deus repulisti in finem?* & in die Iouis cum isto Psalmo: *Deus venerūt gentes in hæreditatem tuam.* & in die Veneris cum isto Psalmo: *Deus quis similis erit tibi?* & in die Sabbati cum isto Psalmo; *Deus vltionum Dominus.* Dictis itaque Psalmo, & Antiphona prædicta, sequitur Kyrieleyson, Christe eleyson, Kyrieleyson. Pater noster. Et ne nos. *Ostende nobis Domine misericordiam tuam. Fiat misericordia tua Domine super nos. Domine non secundum peccata nostra facias nobis. Ne memineris iniquitatum nostrarum antiquarum. Adiuua nos Deus salutaris noster. Saluum fac populum tuum Domine. Esto eis Domine turris fortitudinis. Nihil proficiat inimicus in eis. Fiat pax in virtute tua. Domine Deus virtutum conuerte nos. Domine exaudi orationem meam. Dominus vobiscum.* Oremus. *Omnipotēs sempiterne Deus, in cuius manu sunt omnium potestates, & omnia iura regnorum, respice ad Christianum benignus exercitum, vt gentes, quæ in sua feritate confidunt, potentia dexteræ comprimantur tuæ.* Eodem anno *Baldwinus* Cantuariensis Archiepiscopus saisiauit in manu sua per regis potentiam prioratum sanctæ Trinitatis Cantuariæ: & expulsis monachis officialibus ab officiis eorum, seruientes suos loco illorum instituit, & monachis victualia denegauit. Eodem anno *Honorius* Prior Cantuariensis Ecclesiæ Romam profectus pro liberatione domus suæ, obiit Romæ, & omnes monachi sui, quos secum duxerat. Eodē anno *Hugo* Dunelmensis Episcopus post susceptionem crucis reddidit Priori, & conuentui Dunelmi custodiam, & curam prioratus ducentis marcis, & eo amplius obligatam, quam ipse iam fere per biennium in manu sua tenuerat causa lucri. Eodem anno dominus Papa audito obitu *Henrici* Albanensis Episcopi Cardinalis, quem ipse miserat ad dirimendam litem inter regem Franciæ, & regem Angliæ, misit *Iohannem Anagninum* Cardinalem pro eodem negotio. Eodem anno *Willielmus* rex Scottorum misit nuncios suos ad *Clementem* summum pontificem, & ab eo literas protectionis suæ obtinuit in hac forma.

EPISTOLA CLEMENTIS AD WILLIELMVM REGEM *Scottorum de exemptione Ecclesiarum terræ suæ.*

CLemens *Episcopus seruus seruorum Dei charissimo in* Christo *filio* Willielmo *illustri Scottorum regi: salutem & Apostolicam benedictionem. Cum vniuersi* Christi *iugo subiecti ad sedem Apostolicam patrocinium inuenire debeant & fauorem, illos tamen specialius conuenit munimine protectionis confoueri, quorum fidem ac deuotionem in pluribus est experta, vt ad ipsius electionis fauorem tanto amplius prouocetur, & eius reuerentiæ deuotiori affectione subdantur, quantò beneuolētia ipsius & gratiæ pignus se nouerint certius assecutos. Ea propter (charissime in Christo fili) reuerentiam, ac deuotionem, quam ad Romanam te habuisse à longis retro temporibus Ecclesiam noscimus, attendentes, præsentis scripti pagina duximus statuendum, vt Scotticana Ecclesia Apostolicæ sedi, cuius filia specialis existit, nullo mediante debeat subiacere. In qua hæ sedes Episcopales esse noscūtur. Ecclesia videlicet* S. Andreæ, *Glascuensis, Dunkeldensis, Dumblinensis, Brehinensis, Aberde-*

nensis, Morauiensis, Rosensensis, Katinensis, & nemini liceat nisi Romano pontifici, vel legato ab ipsius latere destinato, in regnum Scotiæ interdicti, vel excommunicationis sententiam promulgare, & si promulgata fuerit, decernimus non valere: adiicimus, vt nulli de cætero, qui de regno Scotiæ non fuerit, nisi quem Apostolica sedes propter hoc de corpore suo specialiter destinauerit, licitum sit in eo legationis officium exercere. Prohibemus autem vt controuersiæ, quæ fuerint in regno illo de possessionibus eius exortæ, ad examen extra regnum positorum iudicum non trahantur, nisi ad Romanam Ecclesiam fuerit appellatum. Si qua vero scripta contra huius libertatis statuta apparuerint impetrata, vel in posterum, istius concessionis mentione non habita, contigerit impetrari: nullum tibi, vel ipsi regno circa huius prærogatiuæ cõcessionẽ, præiudicium generetur, præterea libertates, & immunitates tibi, vel eidẽ regno, vel Ecclesiis in eo constitutis, à prædecessorib. nostris Romanis pontificibus indultas, & hactenus obseruatas, ratas habemus, & illibatas futuris temporibus statuimus permanere. Nulli ergo hominum liceat paginam nostræ constitutionis & prohibitionis infringere, vel ei aliquatenus contraire. Si quis autem hoc attentare præsumpserit, indignationem omnipotentis Dei, & beatorum Petri *&* Pauli *Apostolorum eius se nouerit incursurum. Datum Laterani 3. Idus Martij, pontificatus nostri anno primo.*

Anno gratiæ millesimo centesimo octogesimo nono, qui erat annus tricesimus quintus, & vltimus regni regis *Henrici* filii *Matildis* imperatricis; idem *Henricus* fuit die natalis Domini, qui die Dominica euenit, in Andegauia apud Saumur, & solenne festum ibi tenuit: licet quam plures de Comitibus, & Baronibus suis, eo relicto, adhæsissent regi Franciæ, & Comiti *Richardo* contra eum. Post festum vero sancti *Hilarij* diruptis treugis, qui inter prædictos reges erant, rex Franciæ, & Comes *Richardus*, & Britones, (quibus prædicti rex Franciæ, & *Richardus* chartas suas dederant, & securitates, quod si ipsi pacem cum rege Angliæ fecissent, non dimitterent eos extra pacem) hostiliter intrauerunt terram regis Angliæ, & circumquaque deuastauerunt eam. Venit ergo *Iohannes* Anagninus Cardinalis ad prædictos reges ex parte domini Papæ; & illos nunc blandis, nunc asperis ad pacem faciendam exhortatus est. Ad cuius instantiam præfati reges, diuina inspirante gratia, cautionem dederunt standi iudicio illius, & Remensis, & Bituricensis, & Rothomagensis, & Cantuariensis Archiepiscoporum, & statuerunt sibi diem colloquii iuxta feritatem *Bernardi* in Octauis Pentecostes: & prædictus Cardinalis, & prædicti quatuor Archiepiscopi statim protulerunt sententiam excommunicationis in omnes tam clericos, quam laicos, per quos staret, quo minus pax fieret inter prædictos reges, exceptis personis eorundem regum tantummodo. Adueniente igitur die colloquii, rex Franciæ, & rex Angliæ, & Comes *Richardus*, & *Iohannes* Anagninus Cardinalis, & præfati quatuor Archiepiscopi electi, & Comites, & Barones vtriusq; regni conuenerunt iuxta feritatem *Bernardi* ad colloquium. In quo colloquio rex Franciæ petiit à rege Angliæ *Alesiam* sororem suam donari in vxorem *Richardo* Comiti Pictauiæ, & vt fidelitates terrarum suarum eidem *Richardo* fierent, & vt *Iohannes* frater suus accepta cruce Ierosolymã iret. Cui rex Angliæ respõdit: Hæc se nũquam esse facturũ, & obtulit regi Franciæ, quod si ipse consentire vellet, dare *Iohanni* filio suo præfatam *Alesiam* cum omnibus supradictis plenius, & perfectius quam petebat: sed rex Franciæ hoc concedere noluit, & sic finito colloquio discordes ab inuicem recesserunt. *Iohannes* vero Anagninus Cardinalis asserebat, quod nisi rex Franciæ ad plenum componeret cum rege Angliæ totam terram suam sub interdicto poneret. Cui rex Franciæ respondit; Quod sententiam suam non timeret, nec teneret, cum nulla æquitate niteretur. Dicebat enim quod non pertinet ad Ecclesiam Romanam in regnum Franciæ per sententiam, vel alio modo animaduertere, si rex Franciç in homines suos demeritos, & regno rebelles, causa iniurias suas, & coronæ dedecus vlciscendi insurgit: adiecit etiam quod prænominatus Cardinalis iam sterlingos regis Angliæ olfecerat; & sic finito colloquio, rex Franciæ inde recedẽs cepit feritatem *Bernardi*; deinde Montem fortem; deinde malum stabulum; deinde Bellum montem; deinde Balim; deinde Cenomannum veniens die Dominica fingẽs se Turonem iturum, proxima die Lunæ, cum rex Angliæ, & sui securi esse viderentur de vlteriori processu regis Franciæ, disposuit acies suas insultum facturus in ciuitatem: quod videns *Stephanus* de Turonis Senescallus Andegauiæ ignem suburbio imposuit; ignis vero statim accensus in immensum muros transuolans ciuitatem accendit, quod videntes Franci ad pontem quendam lapideum venerunt,

al. Burilũ vbi *Gaufridus* de *Buxillun, & multi cum eo ex parte regis Angliæ eis occurrerunt volentes pontem diruere: vbi multũs factus est conflictus, & magna pars exercitus hinc, & inde interempta est, & in illo cõflictu prædictus *Gaufridus* captus est, & in crure vulneratus, & multi alii de exercitu regis Angliæ capti sunt, & cæteri incontinenter in fugam sunt conuersi, volentes se in ciuitate recipere, sed Franci vna cum illis ciuitatem ingressi sunt:

quod

quod videns rex Angliæ de se desperans, & contra promissum suum veniens cum septingentis militibus aufugit. promiserat enim ciuibus illius ciuitatis, quod non recederet ab eis, cum ea ratione, quia pater suus ibi quiescebat, tum ea ratione, quod ibi natus fuerat, & ciuitatem illam plus cæteris diligebat. Rex vero Franciæ per tria milliaria insecutus est eum: & nisi vadum, per quod Franci transitum fecerũt, altum esset in immensum, alios sub tanta celeritate secuti essent fugientes, quod omnes capti essent. In illa autem fuga multi Walenses interfecti sunt. Rex autem Angliæ cum paucis suorum venit vsq; Chinun, & ibi se in munitionem recepit. Residui vero qui remanserunt de familia regis Angliæ in turrim Cenomannensem se receperunt: statimq; rex Franciæ turrim obsedit, & tum per effossores suos, tum per machinarum suarum insultus, tandem infra tertiũ diem dedita est ei turris cum triginta militibus, & sexaginta seruientibus. Inde recedens cepit montem duplicem per deditionẽ tam castelli, quam domini. Cum enim Vicecomes castelli, huius subuersionis occasio, immo causa præcipua, in insidiis *Gaufrido* Vindonicẽsi Comiti armatus inermi occurreret, adeo grauiter eũ vulnerauit, quod inprimis de vita eius desperatũ est; sed per Dei gratiam plenius conualescit. Rex autem Franciæ eo ipso grauius factum istud ferebat, quia prædictus Vicecomes regi Franciæ astrictus tenebatur, quod nullũ suorum vel in eundo, vel in redeundo læderet, vel grauaret dum esset in obsidione Cenomannẽsi. Inde recedenti redditum est ei castrum Troe cum rupibus episcopi, & Montoriũ, & Carceris castrum, & castrũ Ligdi, & castrum Calui montis, & castrum Ambasiæ, & castrũ de rupibus Carbonis, tandem in septimana sequente post festũ natiuitatis beati *Iohannis* feria sexta, in crastino Apostolorũ *Petri* & *Pauli*, rex Franciæ Turonis venit. Die vero Dominica proxima sequente *Philippus* Comes Flandriæ & *Willielmus* Archiepiscopus Remensis, & *Hugo* dux Burgundiæ accesserunt ad regẽ Angliæ, qui tunc temporis erat apud Saumur, ad componendum inter ipsum & regem Franciæ. Rex vero Franciæ prædixerat antequã iter arriperent, quod nihilominus à castro S. *Martini*, in quo per vadum Ligeris se receperat, in ciuitatem facturus esset assultum. Proxima autem die Lunæ circiter tertiam, ex parte Ligeris præ modicitate aquæ in immensum arctati, & cõtracti, scalis muro appositis per vim capta est ciuitas, & in eo octoginta milites, & centum seruientes capti sunt. proh dolor ex vna parte Pictaui prætendebant regi Angliæ domino suo insidias, & ex alia parte Britones qui regi Franciæ dediti fuerant, & ab eo literas parentes habebant impetratas, quod ipse nullatenus cum rege Angliæ componeret, nisi in pace dimissi fuerint Britones. Rex vero Angliæ in arcto positus, pacem fecit cum *Philippo* rege Franciæ in hunc modum.

CONDITIONES PACIS INTER HENRICVM REgem Angliæ, & Philippum Franciæ.

Conuenerunt igitur prædicti rex Franciæ & rex Angliæ, & Richardus *Comes Pictauiæ cum Archiepiscopis & Episcopis Comitibus & Baronibus suis circa festum Apostolorum* Petri & Pauli *ad colloquium inter Turonim & Arasie, vbi rex Angliæ ex toto posuit se in consilio, & voluntate regis Franciæ. Tunc vero rex Angliæ iterum fecit homagium regi Franciæ, quia ipse in principio istius guerræ quietum clamauerat regi Franciæ dominum suum; & rex Franciæ quietum clamaueras ei homagium suum. Tunc prouisum est à rege Franciæ, quod* Alesia *soror eius, quam rex Angliæ in custodia habuit, reddita esset, & tradita in custodiam vnius de quinque, quos Comes* Richardus *elegerit. Deinde prouidit rex Franciæ, quod per sacramentum hominum terra assecuratum esset, quod prædicta soror sua tradita sit Comiti* Richardo *in reuersione sua de Ierusalem; & quod Comes* Richardus *haberet fidelitates hominum de terris patris sui circa mare & vltra, & nullus baronum vel miles, qui in hac guerra à rege Angliæ recesserit, & ad Comitem* Richardũ *venerit, de cætero redibit ad regem Angliæ, nisi in vltimo mense ante motionem suam versus Ierusalem. Et terminus motionis erat in media Quadragesima: ita quod prædicti reges, &* Richardus *Comes Pictauiæ erunt ad illum terminum apud Wereliacum, & omnes burgenses de dominicis villis regis Angliæ erunt quieti in tota terra regis Franciæ per rectas consuetudines suas, & nõ implacitabũtur de vlla re, nisi forisfecerint in felonia. Et rex Angliæ dabit regi Franciæ viginti millia marcarũ argẽti, & omnes barones regis Angliæ iurabunt, quod si rex Angliæ noluerit has conuẽtiones tenere, quod ipsi tenebunt cũ rege Franciæ & Comite* Richardo, *& eos adiuuabunt pro posse suo contra regẽ Angliæ. Et rex Franciæ & Comes* Richardus *tenebunt in manu sua ciuitatẽ Cenomannis, & ciuitatem Turonis, & castellũ Ligdi, & castellum de Trou: vel si rex Angliæ maluerit, rex Franciæ & Comes* Richardus *tenebunt castellũ de Gisortio, & castellum de Pasci, & castellum de Nouacurt tamdiu, donec omnia fiant, quæ diuisa sunt superius per regem Franciæ, & dum prædicti reges ore ad os loquerentur, intonuit super eos Dominus, & ictus fulmineus cecidit inter illos duos sed nullam intulit illis læsionem; at plurimum perterriti*

ab inuicem separati sunt, & omnes, qui aderant, multum mirati sunt, quod tam subito auditus est tonitrus, cum nulla nubium præcessisset obscuritas. Iterum paruo facto interuallo, conuenerunt reges simul locuturi, & iterum auditus est tonitrus maior, & terribilior priore, die permanente in pristina serenitate, vnde rex Angliæ plurimum conturbatus in terram corruisset ab equo, in quo sedebat, nisi manib. circumstantium sustentatus fuisset. Et ex tunc ex toto posuit se in voluntate regis Franciæ, & pacem suprascriptā concessit postulans, vt nomina eorū omnium, qui illo relicto, adhæserunt regi Franciæ, & Comiti Richardo, *scripto cōmendarentur, & sibi traderentur. Quod cū factum fuisset, inuenit* Iohannem *filium suum scriptum in principio scripti illius. & admirans supra modum venit ad Chinonem, & tactus dolore intrinsecus maledixit diei, in qua natus fuit, & maledictionem Dei, & suam dedit filiis suis, quam nunquam relaxare voluit, licet Episcopi, & cæteri viri religiosi eum ad relaxationem maledictionis suæ sæpius commonuissent. Qui cum ægrotasset vsq; ad mortem, fecit se deferri in Ecclesiam ante altare, & ibi communionem corporis & sanguinis Domini deuote suscepit, cōfitens peccata sua, & ab Episcopis, & clero absolutus obiit, anno 35. regni sui, in Octauis Apostolorum* Petri *&* Pauli, *feria* 5. Regnauerat enim 34. annos, & menses 7. & dies 4. Quo defuncto, omnes reliquerunt eum, diripientes opes illius; vere mel muscę, lupi cadauera, frumētum formicæ; non hominem, sed prædam sequebatur hæc turba. Tandem redierunt ministri eius, & sepelierunt eum more regio. In crastino autem obitus illius, cum portaretur ad sepeliendum in Ecclesia Sanctimonialium Fontis *Ebrandi*, Comes *Richardus* filius suus & hæres venit ei obuiam, & misertus illius fleuit amare. Sanguis autem continuo fluebat de naribus regis superueniente filio. Filius vero processit cum corpore patris sui, vsq; ad abbatiam Fontis *Ebrandi*, & ibi eum sepeliuit in choro Sanctimonialium, & sic ipse inter velatas velabatur.

DE RICHARDO PRIMO.

TAQVE sepulto rege, Comes *Richardus* filius eius statim iniecit manus in *Stephanum* de Turonis Senescallum Andegauiæ. & mittēs eum in carcerem grauibus compedibus & ferreis manicis catenatum, exigebat ab eo castella, & thesauros regis patris sui, quos ipse in custodia habuit: quibus traditis, Comes *Richardus* redemit eum vsque ad nouissimum quadrantem. Eodem vero tempore, quo prædictus rex Angliæ obiit, *Matildis* ducissa Saxoniæ, filia eius similiter obiit. Deinde venit idem Comes *Richardus* Rothomagum, & à *Walthero* Rothomagensi Episcop. coram Episcopis, & Comitibus, & Baronibus Normanniæ accinctus est gladio ducatus Normanniæ, in ipsa die sanctæ *Margaretæ* feria quinta, decimo tertio Kalend. Augusti. Deinde acceptis fidelitatibus à clero, & populo ducatus Normanniæ, dedit *Gaufrido* filio *Rotrodi* Comitis de Pertico *Matildem* filiam ducis Saxoniæ neptem suam in vxorem. Tertia autem die sequente, scilicet festo sanctæ *Mariæ Magdalenæ*, *Philippus* rex Franciæ, & *Richardus* dux Normanniæ conuenerunt inter Caluum montē & Trie ad colloquium. Vbi rex Franciæ constanter petebat, vt dux Normanniæ redderet ei Gisortium, & alia multa, quæ longum est per singula dinumerare. sed ipse *Richardus* videns, quod si ipse hoc fecisset, in damnum & opprobrium sempiternum sibi redundaret, adiecit illis supradictis viginti millibus marcarum argenti, quas rex pater suus conuentionauerat, se daturum regi Franciæ quatuor millia marcarum argenti, & sic gratiam & amorem suum obtinuit, & rex Franciæ reddidit ei omnia, quæ per guerram super regem patrem suum ceperat, tam castella, quam ciuitates, & alias munitiones & villas & prædia. Interim *Alienor* regina mater prædicti ducis reginalem curiam circumducēs de ciuitate in ciuitatem, & de castello in castellū, sicut ei placuit, profecta est; & missis legatis per vniuersos Comitatus Angliæ præcepit captiuos omnes à carcerib. & captionib. liberos reddi pro anima *Henrici* domini sui: vt à propria persona sua argumentū eliceret, captiones molestas esse hominibus, & iucundissimam animæ refocillationem ab ipsis emergere. Præterea præcepit ex mandato ducis filii sui, quod omnes, qui capti fuerant, pro foresta liberarentur quieti, & vt omnes Vthlegati pro foresta ad pacē redirent de præcedentib. forisfactis forestæ quieti, & vt oēs alii, qui capti fuerant, & retenti per voluntatem regis, vel iusticiæ eius, qui non erant retēti per cōmune rectum Comitatus, vel hundredi, vel per appellationem, essent quieti, & illi qui per commune rectum sunt retenti, si plegios inuenire possunt stādi ad rectum, si quis

aduer-

aduersus eos loqui voluerit, liberentur: sin autem iuramentum præstant standi ad rectum si quis aduersus eos loqui voluerit, per tantum liberentur: & illi, qui per appellationem sunt retenti pro quacunq; turpi causa, si plegios standi ad rectum inuenire possunt, vt plenum inde fiat, liberentur: & illi, qui vthlegati sunt, per commune rectum sine appellatione, per iustitias redeant ad pacem, ita quod plegios inueniant standi ad rectum, si quis versus eos loqui voluerit, si autem per appellationem * rectati sunt, si fecerint pacem al. retenti
cum aduersariis suis, redeant ad pacem: & omnes illi, qui retenti sunt per appellationem eorum, qui se malefactores esse cognoscunt, liberentur quieti, & illi malefactores, quibus pro suis probationibus concessa sunt membra, & vita, abiurent terram domini *Richardi* & abscedant; & illi malefactores, qui sine concessione vitę & membrorum alios appellant propria voluntate, in prisone custodiantur, donec aliud inde habeatur consilium. Et præcepit, quod vnusquisq; liberorum hominum totius regni iuraret, quod fidem portabit domino *Richardo* regi Angliæ, filio domini regis *Henrici*, & Dominæ *Alienor* reginæ de vita & membris suis, & honore terreno, sicut ligio domino suo, contra omnes homines & fœminas, qui viuere possunt, & mori, & quod ei iusticiabiles erunt, & auxilium ei præstabunt ad pacem & iustitiam suam per omnia seruandam. Præterea idem dux Normanniæ reddidit *Roberto* Comiti Leicestriæ omnes terras suas, quas pater illius ei abstulerat, & omnes, quos pater suus exhæredauit, in pristina iura restituit. Illos autem omnes tam clericos, quam laicos, qui relicto patre suo, illi adhæserunt, odio habuit, & à familiaritate sua alienos fecit: illos vero, qui patri suo fideliter seruierunt, secum retinuit, & multis bonis ditauit. Deinde idem dux transfretauit in Angliam apud Barbeflet Idibus Augusti die Dominica proxima ante assumptionem beatæ Dei genetricis *Mariæ*: & ante eum venerunt in Angliam *Walterus* Rothomagensis Archiepiscopus, & *Henricus* Baiocensis, & *Iohannes* Eboracensis episcopi, expectantes in anglia illius aduentum. Veneruntq; similiter de Normannia *Baldwinus* Cantuariensis archiepiscopus, & *Gilbertus* Rofensis, & *Hugo* Lincolniensis, & *Hugo* Cestrensis episcopi. Dux itaq;, & *Iohannes* frater suus cum eo venerunt in Angliam. De quorum aduentu gauisa sunt regna, quia se per illos in meliorem statum reformari sperabant. Et quamuis quidam, perpauci tamen, molesti essent de neco domini regis, solatium tamen illis fuit, quod quidam ait: *Mira canam, sol occubuit, nox nulla secuta est.* Vere nulla nox secuta est post occasum solis. Nam radius solis solium solis tenens, sole suo iubar lucidius, ac latius spargit. Cum enim sol à suo solio in solum deciderit, stans tamen eius radius occasum, vel eclipsim nesciens de corpore solari repente diuisus, & in se solide reuerberatus sol sole, cuius fuit radius, nulla nubium interpolatione, vel iniuria impediente, multo maior, & lucidior est effectus. Et ne scrupulosum quid animum legentis lædat, præsenti plenius perpendere poterit pentametro:

Sol pater, & radius filius eius erat.

Filius itaq; in immensum crescens patris sui bona opera ampliauit, mala vero resecauit. Nam quos pater exhæredauit, filius in pristina iura restituit: quos pater fugauit, filius reuocauit, quos pater in vinculis tenuit, filius illæsos abire permisit, quos pater causa iustitiæ diuersis pœnis afflixit, filius causa pietatis refocillauit. Præfatus igitur dux Normanniæ *Richardus* filius *Henrici* regis Angliæ proximo defuncti, venit in Angliam, & dedit *Ioh.* fratri suo Comitatum Moretonii, & comitatum Cornubiæ, & Dorsetæ, & Sumersetæ, & Comitatum de Notingham/ & Comitatum de Derebisire/ & Comitatum de Loncastre/ & castellũ de Merleberge/ & de Lutegareshale/ cum forestis, & omnibus pertinentiis eorum; & honorẽ de Walinford/ & honorem de Tikehil/ & honorem de Haia; & Comitatum de Gloucestria cum filia Comitis, & eam fecit illi desponsari statim; *Baldewino* Cantuariense Episcopo prohibente, quia erant consanguinei in quarto gradu, præterea dedit ei le Pec/ & Bolesouers. Sed quædam castella prædictorum Comitatuum, & honorũ retinuit dux in manu sua. Præterea idem dux dedit *Andreæ* de Chaueneni filiam *Radulfi* de Dols cum honore castri *Radulfi* in Berria, quæ fuerat vxor Comitis *Baldwini* de Riuers, & statim fecit eos desponsari apud Saresbiriam in præsentia *Alienor* reginæ, & *Willielmo* Marescallo, filiam Comitis *Richardi* de Striguil, cum Comitatu de Striguil: & *Gilberto* filio *Rogeri* filii *Rainfrai* filiam *Willielmi de Loncastre*/ & *Gaufrido* fratri suo notho, qui quondam fuerat Lincolniensis Ecclesię electus, Archiepiscopatum Eboraci: quem Canonici Eboracensis Ecclesiæ sibi per assensum regis in Archiepiscopum elegerunt. Et quamuis magister *Bartholomæus* Officialis *Huberti Walteri* eiusdem ecclesiæ Decani, & ante electionem & post, appellasset ad pręsentiam summi pontificis, eo quod *Hugo Dunelmensis* ecclesiæ episcopus, & eiusdem ecclesię filius specialis, & *Hubertus Walter* eiusdem Ecclesię Decanus aberant,

ad quos prima vox electionis spectabat, tamen prædicti Canonici ab inceptis desistere noluerunt, sed supradictum elegerunt, & sigillis suis confirmauerunt. At Episcopo Dunelmensi, & *Huberto Walteri* conquerentibus de transgressione Canonicorum illorum, præcepit dux, quod omnia Eboracensis Ecclesiæ essent in eo statu, quo fuerunt die, qua rex pater suus fuit viuus & mortuus: vnde factum est, quod iura Ecclesiastica Archiepiscopatus Eboracensis redierunt in manum *Huberti Walteri*, & officialium suorum, sicut antea fuerant, & secularia beneficia eiusdem Archiepiscopatus redierunt in custodiam seruientium ducis. Eodem anno obiit *Gaufridus* Eliensis episcopus apud Wintoniam duodecimo Kal. Septembris, & delatus ad Ely, ibidem sepultus est, & *Richardus* dux cepit omnes thesauros suos. Præterea idem dux misit Episcopos, & Comites, & barones suos per omnes thesauros regis patris sui, & totum thesaurum, qui inuentus fuerat in auro & argento, fecit computari, & ponderari, cuius numerum & mensuram longum est enarrare, quia thesaurus ille erat magnus valde excedens numerum & valentiam centum millia marcarum. Deinde misit seruientes, & balliuos suos per vniuersos portus maris Angliæ, & Normanniæ, & Pictauiæ, & aliarum terrarum suarum, & de vniuersis nauibus fecit sibi eligi, & maiores, & meliores, quæ aptę erant ad magnum pondus portandum, & quasdam illarum distribuit familiaribus suis, qui crucem Ierosolymitanæ profectionis susceperant & quasdam illarum ad opus suum retinuit; & fecit illas onerari armis, & victualibus. Deinde idem dux venit Lundonias congregatis ibi Archiepiscopis, episcopis, comitibus, & baronibus, & copiosa militum multitudine in occursum eius, quorum consilio, & assensu ipse dux 3. Nonas Septembris die Dominica festo ordinationis beati *Gregorii* Papæ, die quoque Ægyptiaca consecratus, & coronatus est in regē Anglię Londoniis apud Westmonasterium a *Baldwino* Cantuariensi Archiepiscopo, ministrantibus ei in illa coronatione *Waltero* Rothomagensi, *Iohanne* Dublicensi, *Formali* Treuerensi Archiepisc. & *Hugone* Dunelmensi, & *Hugone* Lincolniensi, & *Hugone* Cestrensi, & *Willielmo* Herefordensi, & *Willielmo* Wigornensi, & *Iohanne* Exoniensi, & *Reginaldo* Bathoniensi, & *Iohanne* Norwicensi, & *Sefrido* Cicestrensi, & *Gilberto* Rofensi, & *Petro* de S. *David*, & de S. *Asaph*, & de Pangor, & *Albino* Fernensi, & *Concorde* Hegdunensi Episcopis, & omnibus fere abbatibus, & Prioribus, & Comitibus, & Baronibus Angliæ astantibus.

ORDO CORONATIONIS Richardi Regis Angliæ.

IN primis venerunt Episcopi, & abbates, & clerici multi induti cappis sericis, præcedentibus eos cruce, ceroferariis thuribulis cum aqua benedicta vsque ad ostium thalami regis interioris, & ibi receperunt prædictum *Richardum* ducem, qui coronandus erat, & duxerunt eum in ecclesiam Westmonasterii, vsque ad altare maius cum ordinata processione, & cantu glorioso, & omnis via, qua gradiebantur ab ostio thalami regis, vsque ad altare cooperta erat pannis laneis. Ordo autem processionis talis erat. In prima fronte præcedebant clerici induti portantes aquam benedictam & crucem, & cereos, & thuribulos. Deinde veniebant Priores, deinde abbates, deinde Episcopi, & in medio illorum ibant quatuor Barones portantes quatuor candelabra aurea; deinde venerunt *Godefridus* de Luci portans pileum regium, & *Iohannes* Marescallus iuxta eum portans duo calcaria aurea magna, & ponderosa; deinde venerunt *Willielmus* Marescallus Comes de Striguil portans sceptrum regale aureum, in cuius summitate est crux aurea, & *Willielmus* patricii Comes de Saltsbirie iuxta eum gestans virgam auream habentem in summitate columbam auream. Deinde venerunt *David* frater regis Scotiæ Comes de Huntedun, & *Iohannes* Comes Moretonii frater ducis, & *Robertus* comes Leicestriæ portantes tres gladios aureos regios sumptos de thesauro regis, quorum vaginæ desuper per totum auro contextæ erant; medius autem illorum ibat Comes Moretonii. Deinde veniebant sex Comites, & sex Barones portantes in humeris suis vnum * saccarium magnum valde, super quod posita erant regalia insignia, & vestes. Deinde veniebat *Willielmus* de Mandiuillę Comes Albæ Marliæ gestans coronam auream magnam, & ponderosam lapidibus pretiosis vndique decoratam. Deinde venit *Richardus* dux Normannię, & *Hugo* Dunelmensis episcopus ibat à dextris illius, & *Reginaldus* Bathoniensis episc. à sinistris illius ibat, & 4. barones portauerunt supra eos vmbraculum sericum super 4. lanceas proceras, & omnis turba comitū & baronum, & militum, & aliorum tam clericorū, quam laicorum sequebatur vsque in atriū ecclesiæ & induti introierunt cū duce vsque in chorum. Cum autem dux ad altare veniret coram archiepiscopis, episcopis, & clero. & populo flexis genibus ante altare coram

al. scaccarium.

positis

positis sacrosanctis euangeliis, & plurimorum sanctorum reliquiis vt moris est, iurauit quod ipse omnibus diebus vitæ suæ pacem, & honorē, atq; reuerentiam Deo, & Sanctæ Ecclesiæ, & eius ordinatis portaret. Deinde iurauit, quod rectam iustitiam, & æquitatem exerceret in populo sibi commisso. Deinde iurauit, quod malas leges, & consuetudines peruersas, si quæ in regno suo inductæ sunt, deleret, & bonas leges conderet, & sine fraude, & malo ingenio eas custodiret. Deinde denudauerunt eum totum exceptis camisia, & braccis. (Camisia autem dissuta erat in scapulis,) deinde calciauerunt eum sandaliis auro contextis; deinde *Baldwinus* Cantuariensis Archiepiscopus infundens oleum sanctum super caput eius vnxit eum in regem in tribus locis, viz. in capite, in pectore, in brachiis, quod significat gloriam, fortitudinem, & scientiam, cum orationibus ad hoc constitutis. Deinde posuit idem Archiepiscopus super caput eius cōsecratum pannum lineum, & pileum desuper, quod *Godefridus* de Luci portauerat. Deinde induerunt eum vestimētis regalibus. Primo viz. tunica, deinde Dalmatica; deinde tradidit ei idem Archiepiscopus gladium regni ad malefactores ecclesiæ comprimendos, deinde duo Comites calciauerunt ei calcaria, quæ *Iohānes* Marescallus portauerat, deinde indutus est mantea, deinde ductus est ad altare, & ibi prædictus Archiepiscopus prohibuit ei ex parte omnipotentis Dei, ne hunc honorem sibi assumeret nisi in mente haberet supradicta sacramenta, & vota, quæ fecerat inuiolabiliter seruare, & ipse respondit se per auxiliū Dei omnia supradicta seruaturū sine fraude. Deinde ipse cepit coronam de altari, & tradidit eam Archiepiscopo & archiepiscopus tradidit ei, & posuit eam super caput illius, quam duo Comites sustinebant propter ponderositatem ipsius. Deinde tradidit ei Archiepisc. sceptrū regale in manu dextra, & virgam regalem in sinistra, & rex sic coronatus ductus est ad sedem suā à prædictis Dunelmensi, & Bathoniensi episc. præcedentibus eos ceroferariis, & prædictis tribus gladiis. Deinde inchoata est missa Dominicalis, & cum perueniretur ad Offertoriū, prædicti episcopi duxerunt eum ad altare, & ipse obtulit vnā marcam auri purissimi: talis enim oblatio decet regem in singulis coronationibus suis. & præfati episcopi reduxerunt eum ad sedem suam. Celebrata autem Missa, & omnibus rite peractis, prædicti duo episcopi, vnus à dextris, & alter à sinistris reduxerunt eum coronatum, & portantem sceptrū in dextra, & virgam regalem in sinistra ab ecclesia vsq; in thalamum suū, præcedente ordinata processione, vt superius. Deinde reuersa est processio in chorū, & dominus Rex deposuit coronam regalem, & vestes regales; & leuiores, coronam & vestes cepit, & sic coronatus venit prandere, & Archiepiscopi, & episcopi sederunt cum eo in mensa vnusquisq; secundum ordinem, & dignitatem suam. Comites autem & barones seruiebant in domo Regis prout dignitates eorū exigebant. Ciues vero Lundonenses seruierunt de pincernaria, & ciues Wintonienses de coquina. Dum autem rex in mensa sederet, venerunt principes Iudæorum deferentes regi munera, sed qa prohibitum erat eis die hesterna, quę præteriit, ne ad curiam regis die coronationis suæ accederent, plebs superbo oculo, & insatiabili corde irruit in Iudæos, & spoliauit eos, & plagis impositis eiecerunt eos ab atrio regis inter quos erat benedictus Iudæus Eboraci, qui cum à Christianis ita persecutus esset, & vulneratus, vt de vita desperaret, baptizatus est à *Willielmo* Priore ecclesiæ S. *Mariæ* Eboraci in ecclesia innocentium, & vocatus est *Willielmus*, & sic euasit mortis periculū, & manus psequentium. Quod cū ciues Lundonenses audissent, inuaserunt Iudæos ciuitatis, & domos eorum combusserunt, & illos interfecerunt, pauci tamen euaserunt beneficio amicorum suorum Christianorū. In crastino autē coronationis regis misit rex seruientes suos, & comprehendi fecit malefactores illos, qui ciuitatem incenderunt, non propter Iudæos, sed propter domos, & facultates Christianorū, quas incenderunt, & rapuerunt, & de illis quosdā fecit suspendi, & eodē die fecit rex pfatū *Willielmum*, q de Iudæo factus erat Christianus, sibi pręsentari: & ait illi, tu quis es? & respondens dixit. Ego sum benedictus Iudęus tuus de Eboraco, & conuersus rex ad archiepisc. Cantuariensem, & cæteros, qui dixerāt ei prædictum *Benedictum* factum fuisse Christianum, ait illis. Nonne dixistis mihi, quod ipse Christianus est, & responderunt illi, etiam domine: Et ait illis: quid ergo faciemus de eo? cui Archiepisc. Cantuariensis minus circumspecte quam esset necesse, respondit in spiritu furoris sui, si ille Christianus esse nō vult, homo Diaboli sit, debuerat enim respondisse; petimus de eo iudiciū Christianorum de se sicut ipse Christianus sit factus, & modo contradicit. Sed quia non erat, qui resisteret, præfatus *Willielmus* reuersus est ad Iudaicam prauitatem, qui postmodo paruo interlapso tempore obiit apud Northamtoniam, & factus est alienus à communi sepultura Iudæorum, similiter & Christianorum, tum qa fact⁹ fuerat Christianus, tum quia ipse sicut canis reuersus ad vomitū, rediit ad Iudaicam prauitatem. Secunda a, die post coronationem suam *Richardus* rex Angliæ recepit homagia sua

& fidelitates ab Episcopis & abbatibus, & Comitibus, & baronibus Angliæ: quibus expletis, rex exposuit venditioni omnia, quæ habuit, scz. castella, villas, & prædia. Vnde factum est, quod *Hugo* Dunelmensis Episcopus emit à rege bonum mannerium suum de Sadberga cum Wapentac, & feodis militum pro sexcentis marcis argenti in puram & perpetuam eleemosynam, & hac charta confirmauit.

CHARTA REGIS RICHARDI DE MANnerio d. Sadberga vendito Hugoni *Dunelmensi Episcopo.*

R*ichardus* Dei gratia rex Angliæ, dux Normanniæ & Aquitaniæ, Comes Andegauiæ Archiepiscopis, Episcopis, baronibus, vicecomitibus, & omnibus balliuis, & ministris totius Angliæ, salutem. Sciatis nos dedisse, & concessisse, & præsenti charta confirmasse Deo, & beato *Cuthberto*, & Ecclesiæ Dunelmensi, & *Hugoni* Dunelmensi, episcopo charo, consanguineo nostro, & successoribus eius in puram, & perpetuam eleemosynam pro anima patris nostri, & antecessorum & successorum nostrorum, & pro salute nostra, & hæredum nostrorum, & pro stabilitate, & incremento regni nostri mannerium nostrũ de Sadberge cum Wapentac ad idem mannerium pertinente, & cum omnibus aliis rebus ad illud pertinentibus, tam in hominibus, quam in terris cultis, & incultis, in viis, & semitis, in pratis, & pasturis, in stagnis, & molendinis, in aquis, & piscariis, & seruitium *Petri Caron*, & hæredum suorum de feodo vnius militis de Setune, & de Quitune, & seruitium *Thomæ de* Amundeuile, & hæredum suorum de feodo vnius militis de Cottona, & de Treiford, & seruitium filii *Godefridi Baarde*, & hæredum suorum, de feodo duarum partium vnius militis de Midelton, & de Herteburne, quas terras de nobis tenebant inter Tinam & Teisam, cum omnibus aliis rebus ad prædicta feoda pertinentibus in * Escambium pro seruitio feodi trium militum, quod *Philippus* de Kimba de ipso Episcopo in Lincolnsire tenebat, & pro feodo duorum militum, quod *Gerardus* de Camuile de eodem tenebat ibidem. Et pro feodo vnius militis, quod *Baldwinus* Wac, & filius *Rogeri* de Oseuile ibidem de eodem tenebant. Quare volumus & præcipimus, quod prædictus *Hugo* Dunelmensis Episcopus, & successores sui prædicta duo feoda militum, & duas partes feodi vnius militis cum prædicto mannerio de Sadberge, & Wapentacco sicut prædictũ est, teneant, habeant, & possideant libere, & quiete, & honorifice cum omnibus rebus ad ea pertinentibus in bosco & in plano, cum socco, & sacca, & tol, & them, & infangenthef, & cum omnibus aliis libertatibus, & liberis consuetudinibus, & cum placitis ad coronam pertinentibus, sicut nos ipsi in propria manu nostra habebamus: & sicut ipse episcopus habet, & tenet alias terras suas, & feoda militum in episcopatu suo, & vt tam ipse episcopus, quam successores sui disponant de hominibus, & terris ad idem mannerium pertinentibus, ad libitum suum, & voluntatem sicut de aliis hominibus, & terris suis in eodem episcopatu suo faciunt. His testibus *Baldwino* Cantuariensi Archiepi. *Waltero* Rothomagẽsi, *Iohanne* Dublinensi archiepisc. *Reginaldo* Bathoniensi, *Hugone* Lincolniensi, *Iohanne* Norewicensi, *Hugone* Couentrensi, *Sefrido* Cicestrensi, *Gilleberto* Rofensi, *Iohanne* Exoniensi Episc. Domino *Iohanne* fratre domini regis, *Willielmo* de Mandeuilla Comite de Exesse, *Roberto* Comite de Leicestre, *Hamelino* Comite de Waren, *Waleranno* Comite de Warewic, *Willielmo* Comite de Arundel, Richardo Comite de Clare, *Willielmo* Comite de Saresbiri, *Rogero Bigoto*, *Willielmo* Marescallo domino de Striuil. Datum anno primo regni nostri, 18. die Septembris apud Gatingert per manum *Willielmi* de longo campo Cancellarii nostri. Præterea idem episcopus dedit prænominato regi " marcas argenti pro Comitatu Northumbriæ habendo in vita sua cum castellis & aliis pertinentiis suis. Deinde venit rex ad abbatiam, quæ dicitur Pipewell, & congregatis ibi *Baldwino* Cantuar. Archiepi. & *Waltero* Rothomagensi Archiepisc. & *Iohanne* Dublinensi Archiepis. & *Formale* Triuerensi Archiepisc. & *Hugone* Dunelmensi episc. & *Hugone* Lincolniensi episc. & *Hugone* Cestrensi episc. & *Iohanne* Northwicensi episc. & *Iohanne* Eboracensi episco. & *Iohanne* Exoniensi episc. & *Willielmo* Herefordensi episc. & *Willielmo* Wigorniensi episc. & *Reginaldo* Bathoniensi episc. & *Gilleberto* Rofensi episc. & *Sefrido* Cicestrensi episc. & *Henrico* Baiocensi episc. & *Petro* episcopo de *S. David* in Wallia, & *Albino* Fernensi episc. & *Concorde* Hegilonensi episc. & Abbatibus, & Prioribus fere totius Angliæ; idem rex dedit *Godefrido* de Luci episcopatum Wintoniensem, & *Richardo* thesaurario Eliensi Archidiacono, episcopatum Lincolniensem, & *Willielmo* de longo campo Cancellario suo, epis. Elliensem, & *Huberto Walteri* decano Eboraci, episcopatum Salesbiriensem, & abbatiam de Selebi *Rogero* eiusdem Abbatiæ Priori, & abbatiam de Glastingbiri *Henrico* de Soilli Priori de Ber-

al. Escãbium.

Bermundeseia, & *Gaufrido* fatri suo quondam Lincolniensi electo Archiepiscopatum Eboracensem, & *Henrico* fratri *Willielmi* Marescalli, decanatum Eboracensis Ecclesiæ, & *Bucardo* de Puteaco nepoti *Hugonis* Dunelmensis episcopi, thesaurariam Eboracensis Ecclesiæ. Et *Willielmo* de Chuneli, Archidiaconatum de Richmund/ & *Willielmo de S. Maria* ecclesia præbendam, quæ fuit *Walteri Huberti* in Ecclesia Eboraci, & decanatum S. *Martini* Londoniæ. Cum igitur *Baldwinus* Cantuar. Archiepiscopus vidisset Archiepiscopatum Eboracensem datum fuisse præfato *Gaufrido*, calumniatus est consecrationem illius, & prohibuit ei ne ipse ab alio, quam ab eo consecrationem, seu sacerdotalem ordinem susciperet, & super hoc appellauit ad dominum Papam, & coram Rege, & vniuersis episcopis, & clero, & populo chartam *Willielmi Regis Bastardi*, in qua continebatur controuersia, quæ olim vertebatur inter Cantuariensem, & Eboracensem ecclesiã super Primatia Angliæ, & quibusdam aliis dignitatibus protulit. In charta autem illa continebatur, quod *Thomas* tunc temporis Archiepiscopus Eboracensis ordinem sacerdotalem, & Episcopalem consecrationem suscepit de manu *Lanfranci* tunc temporis Cantuariensis Archiepiscopi, & totius Angliæ primatis, & ei canonicam obedientiam fecit, & ad concilia sua cum Lindiffarnensis ecclesiæ episcopo, & cæteris suffraganeis suis venit, & ei reuerentiam omnem sicut primati suo exhibuit. Charta autem illa testabatur hæc omnia supradicta facta fuisse coram rege *Willielmo* in generali concilio apud Lundonias per definitiuã sententiam ab *Alexandro* Papa secundo prolatam. In sequenti vero die *Iohannes* electus Candidæ casæ consecratus est in episcopum à *Iohanne* Dublinensi Archiepiscopo apud Pipewell/ decimo quinto Kalendarum Octobris die Dominica. In eodem vero concilio dominus rex constituit *Hugonem* Dunelmensem episcopum, & *Willielmum* Comitem Albemarliæ summos iustitiarios Angliæ, & associauit eis in regimine regem *Willielmum* Marescallum, & *Gaufridum* filium *Petri*, & *Willielmum Bruuera*, & *Robertum de* Whitefeld/ & *Rogerum* filium *Remfridi*. *Gaufridus* vero Eboracensis electus statim murmurauit contra *Henricum* fratrem *Willielmi* Marescalli, & *Bucardum* nepotem *Hugonis* Dunelmensis Episcopi & *Willielmum de S. Maria* ecclesia, & *Rogerum* electum Abbatiæ sancti *Germani de* Selebi: quibus rex supradictos honores dederat, & iurauit, quod donatio illa Regis non staret nisi de consensu, & voluntate illius. Vnde rex iratus dissaisiauit eum de Archiepiscopatu Eboraci, & facta est inter regem, & illum discordia grauis, adeo quod etiam rex dissaisiauit eum de omnibus tenementis suis citra mare, & vltra. Sed paulo post prædictus Eboracensis electus recepit ordinem sacerdotalem à *Iohanne* Episcopo Candidæ casæ suffraganeo suo mense Septembris Sabbato * quarto Kalendarum apud Suuelle. Interim *Richardus* rex Angliæ missis nunciis suis ad *Clementem* Papam, obtinuit ab eo literas patentes, vt quoscunq; ipse vellet dimittere ad terras suas custodiendas, essent quieti à captione crucis, & ab itinere Ierosolymitano, vnde ipse sibi inæstimabilem acquisiuit pecuniam. *Henricus* autem frater *Willielmi* Marescalli, cui rex dederat decanatum Eboracensis ecclesiæ venit vsq; Burhtun in Lindesia, & ibi suscepit ordinẽ subdiaconi & diaconi in vna die à *Concorde* Hegdunensi. Cumq; *Henricus* idẽ Eboracum veniret, cum literis Regis ad recipiendum decanatum, non inuenit, qui eum in stallum decani mitteret. Dicebant enim clerici Eboracensis Ecclesiæ, quod nullus præter Archiepiscopum debuit mittere eum in stallum decani. Sed *Hamo* Eboracensis Ecclesiæ præcentor misit eum in stallum præbendæ, quam Rex ei dederat. Cum autem *Bucardus* de Puteaco Archidiaconus Dunelmensis, cui Rex thesaurariam Eboracensis Ecclesiæ dederat, venisset cum literis Regis *Hamoni* præcentori directis, vt prædictum *Bucardum* in stallum mitteret: noluit mandatis Regis obedire. Dicebat enim quod *Rogerus* Eboracensis Archiepiscopus ipsi prædictam thesaurariam dederat, & quod Rex *Henricus* illi ipsam confirmauerat, & super hoc ad sedem Apostolicam appellauit, & sic vterque fraudatus à suo desiderio recessit. Eodem anno *Formater* Treuerensis Archiepiscopus obiit in Anglia apud Northamptoni. Eodem anno mense Septembris homines Londonienses, & cæteri multi, qui de diuersis regnis per naues iter Ierosolymitanum arripuerant, obsederunt in Hispania ciuitatem quandam Sarracenorum, quæ dicitur Siluia, & ceperunt eam: & deiectis Sarracenorum spurcitiis legem Christianam ibi in perpetuum tenendam statuerunt, & Ecclesiam in honorem Dei, & beatæ Dei genetricis *Mariæ* fabricauerunt, & à vicinis Episcopis dedicari fecerunt, & clericum quendam Flandrensem, qui cum eis venerat fecerunt consecrari in Episcopum eiusdem ciuitatis, & tradiderunt eam *Sanctio* Regi Portugalensi.

* al. quatuor temporum.

Eodem anno *Godefridus* de Luci Wintoniensis Episcopus emit à *Richardo* Rege Angliæ duo maneria optima videlicet Weregraua, & Menes olim pertinentia ad Epi-

ſcopatum Wintonienſem, vt dicebatur; *& Samſon* abbas de Sancto *Edmundo* emit ab eo manerium, quod dicitur Mildehala pro mille marcis, quod de antiquo iure dicebatur pertinere abbatiæ ſancti *Edmundi*. Cæteri autem omnes quicunq; volebant, emerunt à Rege ſua, & aliena iura, vnde rex maximam ſibi acquiſiuit pecuniam. *Galfridus* vero Eboracenſis electus venit Eboracum, & cum ſolenni proceſſione receptus eſt à clero & populo. Venerunt etiam Eboracum *Henricus* frater *Willielmi* Mareſcalli, cui rex decanatum Eboracenſis Eccleſiæ dederat, *& Bucardus* nepos *Hugonis* Dunelmenſis Epiſcopi, cui rex theſaurariam Eboracenſis Eccleſiæ dederat; ſed Eboracenſis Archiepiſcopus noluit eos recipere, neq; in ſtallos mittere; dicens quod non mitteret eos in ſtallos, donec electio ſua confirmata eſſet à ſummo Pontifice. Eodem anno menſe Octobris *Henricus* dux Saxoniæ gener *Henrici* Regis Angliæ rediit in Saxoniam terram ſuam, & magno congregato exercitu, inuaſit eos, quibus Imperator terram ſuam dederat, & expugnauit eos, & pluſquam triginta caſtella obtinuit. Eodem anno menſe Nouembris *Willielmus* de Mandeuilla Comes Albemarliæ obiit in Normannia apud Rothomagum, *& Hugo* de Puteaco nepos *Hugonis* Dunelmenſis epiſcopi Comes de Bahr ſupra Secanam obiit apud * Ader, & ſepultus eſt in loco, qui dicitur Galilæa apud Dunelmum. Eodem * menſe *Rothrodus* Comes de Pertico, & alij nuncii *Philippi* Regis Franciæ venerunt in Angliam ad *Richardum* regem Angliæ dicentes, quod rex Franciæ in generali concilio Pariſiis iurauerat tactis ſacroſanctis Euangeliis, & omnes principes regni ſui, qui crucem Domini ſuſceperant, quod Deo volente, immutabiliter erunt apud Vizeliacum ad clauſum Paſchæ: inde Ieroſolymam ituri; & in teſtimonium illius ſacramenti Rex Franciæ miſit regi Angliæ chartam ſuam, petens ab eo, vt ipſe & Comites, & barones ſui facerent illi ſimili modo ſecurum, quod ad eundem terminum eſſent apud Vizeliacum. Hinc factum eſt, quod *Richardus* Rex Angliæ, & Comites, & barones ſui, qui crucem ſuſceperant in generali concilio conſtituti apud Londonias, iurauerunt tactis ſacroſanctis Euangeliis, quod per auxilium Dei immutabiliter venirent Vizeliacum in clauſum Paſchæ, parati inde iter Ieroſolymitanum arripere; & prædictus Comes de Pertico, & cæteri nuncii regis Franciæ hoc idem iurauerunt in animam Regis Franciæ coram Rege Angliæ in concilio illo, *& Willielmus* Mareſcallus, & quidam alii hoc idem iurauerunt in animam regis Angliæ coram nuntiis Regis Franciæ in eodem concilio, & miſit inde chartam ſuam Regi Franciæ. Eodem anno *Sibilla* regina Ieroſolymæ reddidit *Saladino* Scaloniam pro liberatione *Guidonis* de Lizinant mariti ſui, *& Saladinus* permiſit eum liberum, & abſolutum abire, & inuenit ei ſaluum conductum vſque ad ciuitatem Tyri. Quo cum veniſſet, *Conradus* Marchio non permiſit illum intrare. Rex itaque ille non habens in ciuitate vbi caput ſuum reclinaret, extra vrbem Tyri in tentoriis remanſit. Confluebant ergo ad eum Templarii, & Hoſpitalares, & omnes Chriſtiani, qui propter metum Paganorum diſperſi erant in regione illa, & adhæſerunt illi ſicut domino, & regi ſuo. Deinde *Guido* Rex per conſilium *Heraclii* Patriarchę Ieroſolymæ, & illorum qui cum eo erant profectus eſt vſque ad ciuitatem Acon, & obſedit eam in loco, qui dicitur le Turun, menſe Auguſti in octauis aſſumptionis Sanctæ *Mariæ*, videlicet vndecimo Kalendarum Septembris, & quia Rex modicum habebat exercitum, Pagani qui in ciuitate Acon erant, non clauſerunt portas ciuitatis, neque die neque nocte, ſed ibant, & reuertebantur cum camelis ſuis attrahentes victualia, & alia, quæ erant illis neceſſaria. Tertia autem die ſequenti applicuerunt apud Acon *Robertus* Comes de * *Arnes*, *& Philippus* Beluacenſis Epiſcopus frater eius, & Comes *Airardus* de Breines, & *Iakis* de Auenneis, *& Landegraua* de Alemannia, & alii Chriſtiani peregrini multi, de quorum aduentu Rex, & omnes, qui cum eo erant, gauiſi ſunt gaudio magno valde. *Saladinus* igitur magno congregato exercitu, venit prope exercitum Chriſtianorum, & commiſit cum eis prælium feria quarta poſt feſtum Sancti *Michaelis* in planitie inter Acon, & Caſale Epiſcopi, in quo prælio *Saladinus* confectus fuit, & fugatus, ita quod ipſe omnia tentoria ſua reliquit Chriſtianis, & amiſit de melioribus militiæ ſuæ partem vnam, & Chriſtiani magnam partem ſuorum perdiderunt. Poſtmodum *Saladinus* recuperauit ſuper gentem Chriſtianam propter peccata eorum, ita quod Chriſtiani vſque ad caſtra ſua repulſi ſunt, & *Girardus* de Bedeforde ſummus magiſter Templi, & Mareſcallus Templi cum fratribus duodeviginti, qui optime ſe continuerant, * ibi interfecti fuerunt; & aliam etiam amiſerunt Chriſtiani militiam vſque ad milites quadraginta, & centum turcoplos. *Saladinus* autem primogenitum ſuum * *Mirſalim*, & nepotem ſuum *Tekehedin*, *& Migemal* ſeneſcallum ſuum perdidit & centum de melioribus militiæ ſuæ, & multos alios, quorum non erat numerus. Et feria quarta venit iterum *Saladinus* cum exercitu ſuo, & cum Chriſtiani vellent

al. Acle.
al. anno.
al. Drues.
al. vbi.
al. Mira-ſalim.

vellent cum eo congredi, velocius retulit pedem; & tertia die sequenti castra sua mouit, & vsq; ad locum, qui dicitur Safran, diuertit, & exercitus eius occupauerat omnem locum à Casali Episcopi vsque ad Docum, quoniam ex quo *Saladinus* natus fuit; nunquam antea tantum exercitum congregauit. Nam de tota terra sua nullus remansit aptus ad bellum, qui non fuerit in illo exercitu adunatus. Nec credo, quod aliquis vnquam tantam, tamque bonam aliquando alicubi militiam viderit Christianorum, quantam ibi videre posset. Et post peractum bellum venerunt quingenti milites Christiani optimi, & decem millia hominum pugnatorum, & armis omnibus instructorum. Et eodem anno applicuerunt ibi naues, & burciæ plusquam quingentæ, exceptis galeis, & cursoriis, quæ multæ fuerunt, & statim reuertebantur in Apuliam, vt plus afferrent, videlicet homines, & victualia. Naues autem Teutonicorum, & Dacorum remanserunt apud Accon ad comburendum. Non habebant enim ibi Christiani vnde cibos suos coquerent, nisi de nauibus, & ex his, quæ naues attulerant. Et est notandum, quod ciuitas Accon obsessa erat in hunc modum. *Guido* Rex Hierosolymæ cum regina vxore sua, & duabus filiabus suis hospitatus est in Turono subtus versus mare, versus caput montis, & *Heraclius* Patriarcha, & *Galfridus* frater Regis erant cum eo; tota vero maritima, qua itur ad Cayphas, Pisani castra metati sunt, ita quod nullus ex illa parte à ciuitate exire poterat: & ex alia parte * Turoni vbi sedet Maconiatum, id est, Lamahumheriæ Sarracenorum; *al. Toroni* ibi dominus *Landigrauus*, & dominus *Iacobus* de Auennis, omnesq; Teutonici, & Ianuenses castra posuerunt. Postea Templum cum gente sua hospitatum est, vbi fuerant horti, & cisternæ Latinorum. Hospitale cum fratribus, & familia sua ibi castra posuit, vbi erat hortus, & terra eiusdem Hospitalis. Ex alia parte vsque in mare hospitati sunt *Conradus* Marchio, & multi de vltramontanis, vsque ad montem Musardum. Et Comes *Robertus* de Druis, & Episcopus Beluacensis, & Comes *Airardus* de Brene, & Franci, & Campani cum gentibus Regis morabantur ibi, iuxta Turonum prope villam; & Archiepiscopus Pisanus, & Archiepiscopus de Nazareth, & Archiepiscopus de Besenzun, & Archiepiscopus de Arleblanc, & Archiepiscopus de monte regali erant ibi cum eis. Deinde Christiani fecerunt vnum fossatum magnum à mari vsque in mare, vbi erat fossatum Templi inter se, & exercitum Paganorum; & aliud fossatum fecerunt inter se, & Accon; ita quod nullum ab eis, qui erant in Accon, timebant insultum: & nullus Paganorum egredi potuit de Accon, nisi per manus illorum; & Ingennia Christianorum, & perariæ eorum retro fossata erant, ita quod nullus poterat eis nocere ex parte aduersa; & Christiani ibi erant expositi ventis, & imbribus, nullas habentes domos, vel tuguria, quibus operirentur. Nec inde si iurassent moueri poterant, sed ibi oportebat eos viuere aut mori. Et vt dictum est, ita obsederunt Accon ex omni parte, vt nullus omnino posset ab ea exire. Et de die in diem faciebant insultum in eam. Hæc contra ex vna parte Christianorum erat Accon plena Paganis bellicosis, & ex alia parte eorum erat *Saladinus* cum exercitu suo magno. Et in veritate dico, quod nulli vnquam Christiani in tali, vel tanta fuerunt expectatione & nulla poterant ei deferri victualia nisi per mare. Oratio autem sine intermissione fiebat pro eis ab Ecclesia ad Dominum. Eodem anno mense Octobris *Baldewinus* Cantuariensis Archiepiscopus consecrauit *Godefridum* Wintoniensem, & *Willielmum* Eliensem, & *Hubertum* Salesbiriensem, & *Richardum* Londoniensem episcopos. Eodē * mense *Resus*, filius *Griffini* regulus de Suthwales venit in Angliā, vs- *al. anno.* que Oxenforde per conductum *Iohannis* Comitis Moretonii fratris Regis, & quia Rex Angliæ noluit occurrere illi, sicut rex pater suus solebat, indignatus est valde, & reuersus est in terram suam sine allocutione regis. Eodem anno mense Nouembris *Iohannes* Anagninus Cardinalis missus à latere Domini Papæ ad dirimendam litem, quæ erat inter *Baldewinum* Cantuariensem Archiepiscopum & Monachos Sanctæ Trinitatis Cantuariæ, applicuit in Anglia apud Doure, & prohibitum est ei ne ipse vlterius procederet, nisi per mandatum Regis, & ille ibidem remansit, donec Dominus rex misit pro illo. Interim dominus Rex venit Cantuariam, & fecit pacem & finalem concordiam inter *Baldewinum* Cantuariensem Archiepiscopum, & Monachos suos in hunc modum: videlicet, quod *Rogerus* le Norreis, quem prædictus Archiepiscopus contra voluntatem Monachorum Priorem fecerat in ecclesia Cantuariensi, deponeretur; & capella, quam idem Archiepiscopus in suburbio contra voluntatem Monachorum construxerat, prosterneretur; & prædicti Monachi facerent eidem Archiepiscopo obedientiam, & professionem, sicut prædecessoribus suis facere consueuerunt. Et factum est ita, & Dominus rex ad petitionem Cantuariensis Archiepiscopi, dedit prænominato Priori deposito Abbatiam de Euesam / & factus est inde Abbas. Archiepiscopus autem constituit Priorem in

Cantuariensi Ecclesia consilio regis, & consensu capituli. Sed monachi Cantuarienses deposuerunt eum post mortem eiusdem Archiepiscopi; Archiepiscopus vero interim construxit Ecclesiam apud Lamhee ex opposito Westmonasterii, & præbendas, quas assignauerat in capella, quam fecerat in suburbio ciuitatis Cantuariæ, assignauit in Eccles. illa noua, quam construxit apud Lamhee. Huic autem paci, & finali concordiæ inter Archiepiscopum, & monachos suos factæ interfuerunt Richardus rex Angliæ, & Alienor regina mater eius, & Walterus Rothomagensis, & Ioannes Dublinensis Archiepiscopus, & Hugo Dunelmensis, & * Iohannes Northwicensis, & Iohannes Salesbiriensis, & Godefridus Wintoniensis, & Gillebertus Rofensis, & Reginaldus Bathoniensis, & Hugo Couentrensis, & Hugo Lincolniensis, & Willielmus Wigorniensis Episcopi, & abbas sancti Augustini Cantuariensis, & Benedictus abbas de Burgo, & Sampson abbas de sancto Edmundo, & abbas de Bello, & abbas de Westmonasterio, & Guarinus abbas de sancto Albano, & alii abbates, & Priores multi, qui omnes sigilla sua apposuerunt scripto illi, in quo supradicta continebatur concordia. Deinde misit rex pro Iohanne Anagnino Cardinali qui Cantuariam veniens, & cum solemni processione receptus moleste tulit, quod in absentia illius pax facta fuit inter Archiepiscopum Cantuariensem, & monachos suos. Eodem anno mense Nouembris Gaufridus Eboracensis electus, vna cum baronibus Eboracensis scyræ, & Vicecomite Eboraci per mandatum domini regis perrexit, vsque ad aquam de Twede, & ibi recepit Willielmum regem Scottorum, & exhibuit ei honorem debitum, & securum conductum vsque ad regem Angliæ. Venit igitur Cantuariam Willielmus rex Scottorum mense Decembris ad regem Angliæ, & fecit ei homagium pro dignitatibus suis habendis iu Anglia, sicut Malcolmus frater suus habuit. Et Richardus rex Angliæ reddidit ei castellum de Rokesburh, & castellum de Berwic libera, & quieta, & eum, & omnes hæredes suos clamauit liberos, & quietos ab ipso, & regibus Angliæ in perpetuum de omni ligantia, & subiectione de regno Scotiæ, & pro hac redditione castellorum suorum, & pro quieta clamantia fidelitatis, & ligantiæ de regno Scotiæ, & pro charta Richardi regis Angliæ inde habenda, Willielmus rex Scottorum dedit Richardo regi Angliæ decem millia marcarum esterlingorum. Vnde Richardus rex Angliæ fecit ei chartam suam in hac forma.

al. Hubertus.

CHARTA RICHARDI REGIS ANGLIAE DE LIbertatibus Willielmo Scottorum regi concessis.

Richardus *Dei gratia rex Angliæ, dux Normanniæ, & Aquitaniæ, & Comes Andegauiæ archiepiscopis, episcopis, abbatibus, Comitibus, & baronibus, iusticiariis, & vicecomitibus, & omnibus ministris & fidelibus suis totius Angliæ, Salutem. Sciatis nos carissimo consanguineo nostro* Willielmo *eadem gratia regi Scottorum reddidisse castella sua* Rokesburh / *& Berewic tanquam eius propria iure hæreditario ab eo, & hæredib. suis in perpetuũ possidenda. Præterea quietauimus, ei omnes conuentiones, & pactiones, quas bonæ memoriæ pater noster* Henricus *rex Angliæ per nouas chartas, & per captionem suam extorsit, ita videlicet vt nobis faciat integre, & plenarie, quod rex Scottorũ* Malcolmus *frater eius antecessoribus nostris de iure fecit, & de iure facere debuit. Et nos faciamus ei quicquid antecessores nostri prædicto* Malcolmo *de iure fecerunt. & facere debuerunt, scilicet in conductu veniendo ad curiam, & redeundo à curia, & in morando in curia, & in procurationibus, & in omnibus libertatibus, & dignitatibus, & honoribus eidem iure debitis, secundum quod recognoscetur à quatuor proceribus nostris ab ipso* Willielmo *rege electis, & à quatuor proceribus illius à nobis electis; Si autem fines, siue marcias regni Scotiæ aliquis nostrorum hominum, postquam prædictus* Willielmus *rex à patre nostro captus fuerit, vsurpauerit, absque iudicio; volumus vt integre restituantur, & ad eum statum reducantur, quo erant ante eius captionem. Præterea de terris suis, quas haberet in Anglia, seu dominicis, seu feodis, scilicet in Comitatu* Handendoniæ, *& in omnibus aliis: in ea libertate, & plenitudine possideat, & hæredes eius in perpetuum, qua* Malcolmus *possedit vel possidere debuit, nisi prædictus* Malcolmus, *vel hæredes sui aliquid postea infeodauerint: Ita tamen quod si qua postea infeodata sunt, ipsorum feodorum seruitia ad eum, vel hæredes eius pertineant. Et si quid pater noster prædicto* Willielmo *regi Scotiæ donauerit, ratum & firmũ habere volumus: Reddidimus etiam ei ligantias hominum suorum, & omnes chartas, quas dominus pater noster de eo habuit per captionem suam. Et si aliquæ aliæ forte per obliuionem retentæ, aut inuentæ fuerint; eas penitus viribus carere præcipimus. Ipse autem ligius homo noster deuenit de omnibus terris, de quibus antecessores sui ligii homines antecessorum nostrorum fuerunt. & fidelitatem iurauit nobis, & hæredibus nostris testibus his:* Baldewino *Cantuar.* Archiepiscopo, *&* Waltero *Rothomagensi Archiepiscopo, &* Hugone *Dunelmensi, &* Ioan. *Northwicensi, &* Hubert. *Saresbi-*

resbiriensi, & Hugone Lincolniensi, & Godefrido Wintoniensi, & Gilleberto Rofensi, & Reginaldo Bathoniensi, & Hugone Couentrensi, & Willielmo Wigorniensi Episcopis, & Alienor matre Regis, & Iohanne Comite Moretonis fratre regis, & multis aliis. Eodem die ibidem videlicet apud Cantuariam, Hugo Dunelmensis, & Hubertus Saresbiriensis Episcopi appellauerunt contra Galfridum Eboracensem electum ad præsentiam domini Papæ coram prædicto Cardinali, & supradictis Archiepiscopis, & Episcopis volentes probare, quod illius electio stare non debuit, quia ipsi ad quos prima vox eligendi spectabat, non interfuerunt electioni illius. Et Bucardus Eboracensis ecclesiæ thesaurarius, & Henricus eiusdem Ecclesiæ decanus appellauerunt contra eundem Eboracensem electum ad præsentiam domini Papæ, dicentes ipsum non fuisse canonice lectum, tum quia homicida erat tũ qa erat in adulterio genitus, & de Scorto natus. Sed quamuis hæc omnia obiicerentur illi; tamen pdictus Iohannes Anagninus cardinalis Apostolicæ sedis legatus electionem suam confirmauit. Deinde Richardus rex Angliæ dedit Iohanni Comiti Moretonis fratri suo in augmentũ Comitatũ Cornubiæ, & Comitatum Deuoniæ, & Comitatum de Dorsete / & Comitatum de Summersete. Præterea idem rex Angliæ dedit matri suæ Alienor totum dodarium, quod Matildis regina vxor Henrici Regis senioris habuit, & totum dodarium quod Alicia regina vxor regis Stephani habuit, & totum dodarium, quod Henricus rex Angliæ, filius Matildis Imperatricis maritus eius ei dedit. Et ipse rex Richardus 5. die Decembris feria tertia recessit à ciuitate Cantuariæ, & perrexit inde vsq; Douere ad transfretandum, vbi multæ naues conuenerant per mandatum illius de diuersis portibus Angliæ. In crastino autem aduentus sui ad Doroberniam, Rogerus electus abbatiæ S. Germani de Selebi / recepit apud Doroberniam die S. Nicholai benedictionem suam ab Hugone Dunelmensi episcopo per præceptum regis, contra prohibitionem Galfridi Eboracensis electi. Videns igitur Galfridus Eboracensis electus, quod nisi mediante pecunia, ipse amorem regis fratris sui nullatenus habere posset, promisit ei tria millia librarum esterlingorum pro amore eius habendo; & rex reddidit ei Archiepiscopatum Eboracensem, & charta sua confirmauit, & reddidit ei omnes Laicos feodos, quos Henricus rex pater suus illi dederat citra mare, & vltra; scilicet in Anglia villam de Vrenniba cum pertinentiis suis, & in Normannia Comitatum de Giffardi, & in Andigauia honorẽ de Blaugi cum pertinentiis suis. Et idem rex clamauit Deo, & sancto Petro Eboraci, & eidem Galfrido Eboracensi electo, & omnibus illi successuris in Archiepiscopatu Eboracensi: omnes terras suas, & canonicorum suorum in Eboracensi, & in Notinghamsira quietas in perpetuum de reguardo forestæ, & ab omnibus aliis exigentiis, & grauaminibus forestæ, & forestariorum, & liberam potestatem eis dedit, & charta sua confirmauit licentiam capiendi venationes per omnes præbendas suas in Eboracensi, & Notinghamsiriis. Præterea Hugo Dunelmensis Episcopus, Hubertus Salesbiriensis Episcopus & Henricus Eboracensis Ecclesiæ decanus, & Bucardus eiusdem Ecclesiæ thesaurarius per præceptum regis remiserunt appellationes, quas fecerant contra Eboracensem electum, & ipse Eboracensis electus ad petitionem Regis confirmauit prædicto Henrico decanatum Eboraci, & Bucardo thesaurariam, & Hugoni Dunelmensi Episcopo confirmauit omnia priuilegia sua, & conuentiones, quæ fuerunt inter Episcopum, & Rogerum Eboracensem Archiepiscopum, promittens quod hæc omnia confirmaret sigillo consecrationis suæ. Deinde Richardus rex Angliæ, vndecimo die Decembris feria secunda transfretauit à Dorobernia vsq; ad Caleis in Flandriam, & venit illuc obuiam illi Philippus Comes Flandriæ, & cum gaudio suscipiens perduxit illum in saluo conducto vsq; Normanniam. Transfretauerunt etiam cum rege Iohannes Anagninus Cardinalis, & Walterus Rothomagensis Archiepiscopus, & Henricus Baiocensis, & Iohannes Eboracensis Episcopi: & Hugo Dunelmensis, & Willielmus Eliensis, Episcopi, remanserunt in Anglia summi iustitiarii. Quibus rex associauerat ante recessum suum Hugonem Bardolf, & Willielmum Marescallum, & Galfridum filium Petri, & Willielmum Bruuere; & rex tradidit Willielmo Eliensi Episcopo cancellario suo vnum de sigillis suis, per quod fieri præcepit mandata sua in regno, & tradidit illi in custodia turrim Londoniarum: Et tradidit Hugoni Dunelmensi Episcopo castellum de Windesouere cum forestis, & Comitatu in custodia. Transfretato itaq; rege, statim fit contentio inter prædictos Dunelmensem, & Eliensem episcopos, quis eorum maior haberetur. nam quod vni placuit, alteri displicuit. Nam omnis potestas impatiens consortis erit. Et ne longe petatur exemplum,

Fraterno primi maduerunt sanguine muri.

Eodem anno obiit sine prole Willielmus rex Siciliæ, ducatus Apuliæ, & Principatus Capuæ, in Sicilia apud Panormum mense Nouembris. Iste Willielmus rex Siciliæ longe ante obitum suum dederat Constantiam, filiam Rogeri quondam regis Siciliæ, amitam suam Henrico regi Alemannorum, postea Romanorum Imperatori in vxorem, & constituit eam sibi hæredem in regno Siciliæ successuram, si ipse sine prole decederet; & hoc fecit sacramentis principum regni confirmari. Defuncto itaq; rege Willielmo, Tancredus Comes de la Liche consanguineus eius vsurpauit sibi regnum Siciliæ, contra Sacramentũ fidelitatis, q fecerat prædictæ Constantię. Vnde Henricus Romanorum

Imperator misit in Apuliam exercitum magnum, sub principibus Maguntino Archiepiscopo, & Henrico *Teste. Qui post multarum ciuitatum combustiones, & oppidorum subuersiones imperfecto negotio domum redierunt. Et post eorum recessum,* Richardus *Comes de Cirne frater reginæ Siciliæ, uxoris* Tancredi *regis, congressus est in bello cum Comite* Rogero *de Andria, ea ratione; quod ipse auxilium præstiterat regi Alemannorum contra regem* Tancredum: *& cepit eum, & tradidit regi* Tancredo. Iohanna *vero soror* Richardi *regis Angliæ, quæ fuerat uxor* Williel-mi *regis Siciliæ vltimo defuncti, remansit in custodia regis* Tancredi.

Anno gratiæ 1190. *Richardus* rex Angliæ fuit in Normannia apud Burum die Natalis Domini, quæ feria secunda euenit: & tenuit ibi solenne festum cum primatibus terræ illius. erat enim Natiuitas illa Dominica proxima post primam coronationem eiusdem *Richardi.* Et post natale domini prædictus *Richardus* rex Angliæ, & *Philippus* rex Franciæ collocuti sunt ad vadum Sancti *Remigii*: vbi pacem firmam statuerunt inter se, & regna sua; & ipsi eam scriptis commendatã, sacramento, & sigillis suis confirmauerunt, in festo *S. Hilarii*: & Archiepiscopi, & Episcopi vtriusq; regni in verbo veritatis dixerunt: & Comites & barones regnorum præstito sacramento iurauerunt, quod ipsi pacem illam fideliter tenerent, & seruarent illibatam. *Erat itaq; talis forma pacis, quod vterq; illorum honorem alterius seruabit, & fidem ei portabit de vita, & membris, & terreno honore suo. & quod neuter illorum alteri deficiet in negotiis suis: sed rex Franciæ iuuabit regem Angliæ ad terram suam defendendam, ac si ipse vellet ciuitatem suam Parisius defendere, si esset obsessa; &* Richardus *Rex Angliæ iuuabit regem Franciæ ad terram suam defendendam, ac si ipse vellet ciuitatem suam Rothomagi defendere, si obsessa esset. Comites autem, & barones vtriusq; regni iurauerunt, quod à fidelitate regum non discedent, nec guerram mouebunt vllam in terris illorum, quamdiu ipsi fuerint in peregrinatione sua. Et Archiepiscopi, & Episcopi firmiter promiserunt in verbo veritatis, quod in transgressores huius pacis & conuentionis, sententiam anathematis dabunt.* Præterea prædicti reges statuerunt, quod si alter illorum decessisset in peregrinatione Ierosolymitana, alter qui vixerit, pecunias defuncti, & gentes habebit ad seruitium Dei faciendum. Et quia ad præfixum terminum Paschæ parati esse non poterant, iter Ierosolymitanum distulerunt vsq; ad festum natiuitatis sancti *Iohannis Baptistæ*, statuentes, quod immutabiliter essent apud Vizeliacum. Eodem anno in vigilia Epiphaniæ Domini orta est grauis dissensio inter *Gaufridum* Eboracensem Electum, & *Henricum* eiusdem Ecclesiæ decanum & *Bucardum* thesaurarium. Cum enim prædictus electus in tanta solennitate voluisset audire vesperas in Metropolitana Ecclesia, prædictus *Henricus, & Bucardus* noluerunt expectare eum, sed vesperas inchoauerunt: Cumq; electus ille venisset in choro, vna cum *Hamone* præcentore, & aliis quibusdam eiusdem Ecclesiæ canonicis, vehementer indignatus est, & præcepit, vt tacerent: similiter præcepit præcentor. Decanus autem, & thesaurarius præceperunt, vt cantarent: tamen ad præceptum Electi, & Præcentoris siluerunt omnes; & Electus iterum inchoauit vesperas, & Thesaurarius præcepit omnes cereos extingui; quibus extinctis, & vesperis finitis; Electus conquestus est Deo, & clero, & populo de iniuria, quam Decanus & Thesaurarius ei fecerant, & illos, & ipsam Ecclesiam à celebratione diuini officii suspendit, donec ei inde satisfaceret. In crastino autem cum omnis populus ciuitatis conueniret more solito ad Metropolitanam Ecclesiam, vt in ea propter diẽ solennem commodius audirent diuinum officium, & electus ille, & prædicti decanus, & Thesaurarius essent in choro vna cum Canonicis eiusdem Ecclesię ad pacem, & concordiam inter eos faciendam; decanus, & Thesaurarius noluerunt Electo suo aliquam facere satisfactionem de tali, & tanta transgressione: sed superbe locuti sunt contra eum. Vnde populus aduersus eos iratus, cum in illos irruere vellet, Electus non permisit eos. Illi autem valde perterriti fugerunt à facie hominum; quorum alter fugit ad tumbam Sancti *Willielmi*; & alter recepit se in domo Decani, & Electus excommunicauit eos. vnde factum est, quod Metropolitana Ecclesia, illo die à diuino cessauit officio. Eodem anno post Purificationem Sanctæ *Mariæ Alienor* regina mater *Richardi* regis, & *Alays* soror *Philippi* regis Franciæ, & *Baldewinus* Cantuariensis Archiepiscopus, & *Iohannes* Norwicensis, & *Hugo* Dunelmensis, & *Godefridus* Wintoniensis, & *Reginaldus* Bathoniensis, & *Willielmus* Eliensis, & *Hubertus* Salesbiriensis, & *Hugo* Cestrensis, Episcopi; & *Gaufridus* Eboracensis electus, & *Iohannes* Comes Moretonii frater regis, transfretauerunt de Anglia in Normanniam per mandatum Domini regis: & habito cum illis consilio dominus rex statuit *Willielmum* Eliensem Episcopum Cancellarium suum summum iustitiarium Angliæ: & concessit *Hugoni* Dunelmensi Episcopo iustitiariam à fluuio Humbri, vsque ad terram regis Scotiæ. & fecit *Galfridum* Eboracensem Electum, & Iohannem Comitem Moretonii, fratres suos, iurare tactis sacrosanctis Euangeliis, quod Angliam non intrarẽt infra

infra tres annos proximo subsequentes, nisi per licentiam illius: tamen deinde relaxauit *Iohanni* fratri suo sacramentum, quod fecerat, & dedit ei licentiam redeundi in Angliam, præstito sacramento, quod fideliter ei seruiret. Et rex misit in Angliam *Willielmum* Eliensem Episcopum Cancellarium suum ad preparandum sibi, & itineri suo necessaria: ingolens exaltare eum super omnes tam clericos, quam Laicos regni sui, misit nuncios suos ad *Clementem* Papam, & effecit aduersus eum, quod ille commisit præfato Cancellario legatiam totius Angliæ, & Scotiæ. Cumq; Cancellarius ille in Angliam veniret, fecit Turrim Londoniarum circundari fossato profundissimo, sperans, quod Tamesis fluuius perinde transiret. Deinde Cancellarius cepit ad opus domini regis de vnaquaque ciuitate Angliæ duos palefridos, & duos summarios de auxilio: & de vnaquaque Abbatia Angliæ vnum palefridum, & vnum summarium: & de vnoquoque manerio Regis vnum palefridum, & vnum summarium. Eodem anno Mense *Martii* * 17. Cal. *al. 18.* Aprilis, feria sexta ante Dominicam in Ramis palmarum, Iudæi ciuitatis Eboraci numero quingenti viri, exceptis mulieribus, & paruulis incluserunt se in turrim Eboraci, consensu & voluntate custodis turris, & vicecomitis, propter metum Christianorum: quam cum prædicti vicecomes, & Constabularius repeterent, Iudæi noluerunt illam eis tradere. Vnde factum est, quod populus ciuitatis, & extranei, qui ad Comitatum venerant, per exhortationem vicecomitis & constabularii, fecerunt impetum vnanimiter in Iudæos. Qui cum insultum facerent in turrim die & nocte, Iudæi obtulerunt populo pecuniam magnam pro licentia abeundi cum vita: sed noluit populus accipere. Tunc surrexit quidam legisperitus, & ait: Viri Israelitæ audite consilium meum. Melius est, vt nosmet ipsi nos mutuo interficiamus, quam incidamus in manus inimicorum legis nostræ. Omnes igitur Iudæi, tam viri, quam mulieres assensum præbuerunt consilio illius & accedens vnusquisque paterfamilias incipiens à maioribus domus suæ, primo incidit cum nouacula acuta guttura vxoris, & filiorum, & filiarum suarum; deinde totius familiæ suæ, & postremo sui ipsius. Quidam autem illorum proiecerunt interfectos suos extra murum super populum: quidam vero incluserunt interfectos suos in domo regia, & imposito igne combusserunt eos, & domos Regis. & illi qui cæteros interfecerant à populo interfecti sunt. Interim quidam Christianorum incendebant domos Iudæorum, & rapinis intendebant, & sic consumpti sunt omnes Iudæi, qui erant in ciuitate Eboraca, & chartæ vniuersorum debitorum combustæ. Eodem anno obiit *Isabel* regina Franciæ, filia Comitis de Henou, antequam *Philippus* Rex Franciæ maritus eius iter Ierosolymitanum arriperet. Eodem anno Annuntiatio Dominica euenit in ipso die Paschæ, quod à multis retro temporibus non euenit. Interim nuntii regis, quos ipse Romam misit pro Legatia Angliæ, & Scotiæ habenda ad opus *Willielmi* Cancellarii sui, redierunt cum literis Domini Papæ super eodem negotio. Auctoritate igitur legationis suæ prædictus Eliensis Episcopus, Apostolicæ sedis legatus, & Domini Regis Cancellarius, & totius Angliæ iustitiarius, clerum & populum opprimebat; confundens fasque nefasque: nec erat in toto regno, qui auderet suæ resistere voluntati, nec in verbo. Post Pascha prædictus Regis Cancellarius cum magno exercitu venit Eboracum, ad comprehendendum malefactores illos, qui Iudæos ciuitatis destruxerunt: & cognito quod per præceptum vicecomitis, & custodis turris hoc factum fuisset, vtrumque deposuit: & à ciuibus ciuitatis *al. omnes.* cepit * centum obsides de fide, & pace seruanda Regi, & regno, & quod iuri starent in curia Domini Regis de morte Iudæorum. Deinde idem Cancellarius tradidit *Osberto* de Longo campo fratri suo Comitatum Eboracensem in custodia, & præcepit firmari castellum in veteri castellaria, quod Rex *Willielmus Ruffus* ibi construxerat. Milites autem prouinciæ, qui ad rectum noluerunt venire, præcepit comprehendi. Deinde præfatus Cancellarius auctoritate legationis suæ suspendit Canonicos, & vicarios, & clericos Ecclesiæ Sancti *Petri* Eboraci, quia noluerunt recipere eum cum processione; & ipsam Ecclesiam tam diu sub interdicto tenuit, donec Canonici, & vicarii, & clerici Ecclesiæ S. *Petri* venirent ad pedem eius, & campanas eiusdem ecclesiæ in terram deponere fecit. Interim *Richardus* Rex Angliæ dedit *Hugoni* Dunelmensi episcopo licentiam repatriandi, qui cum obuiaret Cancellario in villa de Blie/ & offerret ei literas Regis, in quibus concesserat ei rex iustitiariam à flumine Humbri vsq; ad terram Regis Scotię in longitudine, & latitudine à mari vsq; ad mare; respondit ei Cancellarius se libenter facturum mandatum Regis: & duxit eum secum vsq; Sutwelle/ & ibi cepit eum, & tenuit, donec reddiderat ei castellum de Windeshouere/ & cætera quæ Rex illi tradiderat in custodia. Et insuper Episcopus Dunelmensis tradidit Cancellario *Henricum* de Puteaco filium suum, & *Gilbertum* de la Lalea obsides de fide seruanda Regi, & Regno: & sic Episcopus Dunelmensis à captio-

ne Cancellarii liberatus, venit ad villam suam, quæ dicitur Houedene. Vbi cum ipse Episcopus per aliquot dies moram fecisset, venerunt Houedene, *Osbertus de* Lungchamp, frater Cancellarii, & *Willielmus* de Stuteuilla, cum multa plebe armata, volentes Episcopum per mandatum Cancellarii capere: sed idem Episcopus securitatem illis dedit, quod inde non recederet, nisi per licentiam regis, vel Cancellarii. Vnde Episcopus Dunelmensis misit nuncios suos ad regem Angliæ significans illi omnia, quæ ei acciderant per Cancellarium. Interim rex Angliæ profectus fuit in Gasconiam, & obsedit castellum *Willielmi* de Chisi, & cepit: & ipsum *Willielmum* dominum castelli suspendit, quia ipse peregrinos Sancti *Iacobi*, & alios per terram suam transeuntes spoliauerat. Deinde perrexit rex Angliæ in Andegauiam ad Chinonem: & ibi constituit *Girardum* Anxiensem Archiepiscopum, & *Bernardum* Episcopum, de Baonia, & *Robertum* de Sabul, & *Richardum* de Canuil, & *Willielmum* de Forz de Vlerum ductores & constabularios totius nauigii sui, quod in terram nauigii Suliæ iturus erat; & tradidit eis chartam suam in hac forma.

CHARTA RICHARDI REGIS ANGLIAE de statutis illorum, qui per mare ituri erant.

RIchardus *Dei gratia rex Angliæ, & dux Normanniæ, & Aquitaniæ, & Comes Andegauiæ, omnibus hominibus suis Ierosolymam per mare ituris, salutem. Sciatis nos, de communi proborum virorum consilio, fecisse has iustitias subscriptas. Qui hominem in naui interfecerit, cum mortuo ligatus proiiciatur in mare. Si autem eum ad terram interfecerit, cum mortuo ligatus in terra infodiatur. Si quis autem per legitimos testes conuinctus fuerit, quod cultellum ad alium percutiendum extraxerit: aut quod alium ad sanguinem percusserit: pugnum perdat. Si autem de palma percusserit sine effusione sanguinis: tribus vicibus mergatur in mari. Si quis autem socio opprobrium, aut conuitia, aut odium Dei iniecerit: quot vicibus ei conuiciatus fuerit, tot vncias argenti ei det. Latro autem de furto conuictus, tondeatur ad modum campionis, & pix bulliens super caput eius effundatur, & pluma puluinaris super caput eius excutiatur ad cognoscendum eum, & in prima terra, qua naues applicuerint, proiiciatur. Teste meipso apud Chinonem.* Præterea idem rex præcepit in alio breui suo, vt omnes homines sui, qui per mare essent ituri, obedirent dictis, & præceptis prædictorum iustitiariorum nauigii sui. Deinde perrexit rex Turonim: & ibi recepit peram, & baculum peregrinationis suæ, de manu *Willielmi* Turonensis Archiepiscopi. Cumq; rex se baculo fulciret, fractus est baculus. Deinde idem rex & *Philippus* rex Franciæ conuenerunt apud Vizeliacum, vbi requiescit corpus beatæ *Mariæ Magdalenæ*: & facta est ibi mora duarum dierum; in octauis natiuitatis sancti *Iohannis Baptistæ* recesserunt inde. Et cum venirent ad ciuitatem Leonum supra Rhodanum; & ipsi cum maiori parte familiarum suarum pontem Rhodani præterirent: pons idem onustus viris, ac mulieribus corruit, non sine multorum læsione. Ibidem vero præfati reges ad inuicem separati sunt propter multitudinem hominum sequentium illos; vnus enim locus illos capere non potuit. Rex autem Franciæ cum suis perrexit vsq; Geneues: & rex Angliæ cum suis perrexit vsq; Marsiliam.

PLANCTVS SVPER ITINERE VERSVS IERVSALEM.

Graues nobis admodum dies effluxere,
Qui lapillis candidis digni non fuere.
Nam luctus materiam mala præbuere,
Quæ sanctam Ierusalem constat sustinere.
Quis enim non doleat tot sanctorum cædes,
Tot sacras Domino profanatas ædes,
Captiuatos principes, & subuersas sedes,
Deuolutos nobiles ad seruorum pedes?
Sed hæc non effugient oculos videntis,
Videns vidit Dominus nostra mala gentis,
Et audiuit gemitum plebis innocentis,
Et caput contercre descendit serpentis.
Suscitauit igitur Deus Hebræorum
Christianos principes, & robur eorum
Vindicare scilicet sanguinem sanctorum,
Subuenire filiis mortificatorum.
Procedunt cum millibus multis armatorum
Illustris rex Angliæ, atq; rex Francorum.

Est videre gloria agmen senatorum
*Armis iustitia, & * cultoribus Deorum.* al. cultib'
Est audire gratius fidei amicum
Romani Imperij caput Fredericum
Debellantem iugiter crucis inimicum,
Vt reformet patriam statum in antiquum,
Tendunt cruce praua versus orientem,
Atque secum contrahunt totum occidentem:
Lingua, ritu, moribus, cultu differentem
Producunt exercitum, sed fide feruentem.
Vt victores redeant, imploremus Deum,
Vt tollant de medio terræ Cananæum
Ingressi Ierusalem pellant Iebusæum
Christianæ gloriæ portantes trophæum.

Dum autem *Richardus* rex Angliæ moram faceret apud Marsiliam, venerunt ad eum nuntii *Hugonis* Dunelmensis Episcopi: & audita ab eis iniuria, quam prædictus Cancellarius ei fecerat, præcepit rex Comitatum Northumbriæ, & manerium de Sadberga reddi Episcopo Dunelmensi; Vnde rex iterum fecit illi chartam suam in hac forma.

ALIA CHARTA RICHARDI REGIS DE SADBERGE reddenda domino Hugoni Dunelmensi Episcopo.

RIchardus *Dei gratia rex Angliæ & dux Normanniæ, & Aquitaniæ, & Comes Andegaviæ, Archiepiscopis, Episcopis, Abbatibus, Comitibus, Baronibus, vicecomitibus, & omnibus ministris, & fidelibus suis totius Angliæ, Salutem. Sciatis, nos reddidisse Deo, & beato* Cuthberto, *& Ecclesiæ Dunelmensi, &* Hugoni *Episcopo, & successoribus eius in perpetuum manerium de Sadberga, cum wapētacco, & feodis militum, quæ prius ei in puram & perpetuam eleemosynam dederamus, & charta nostra confirmauimus pro sexcentis marcis, quas idem nobis donauit. Quare volumus, & præcipimus, quod ipse prædictum manerium, cum wapentacco, & feodis militum, & cum aliis omnibus pertinentiis suis in puram, & perpetuam eleemosynam libere, & quiete, & honorifice ineat, & habeat, sicut in chartis nostris, quas idem habet, continetur. Et bene volumus & concedimus, quantum ad nos pertinet, quod, si quis inde vim ei, vel molestiam contra chartas & confirmationes nostras fecerit, iram & maledictionem Dei, & nostram incurrat. Teste meipso apud Marsiliam.* Cumque rex Angliæ apud Marsiliam per octo dies moram fecisset, expectans, & sperēs de die in diem aduentum nauigii sui, fraudatus à desiderio suo conduxit decem burcias magnas, & viginti galeas bene armatas, & intrauit cum familiis suis dolens, & confusus propter moram nauigii sui. Septima igitur die Augusti recessit rex Angliæ à Marsilia in galea Pumbone, & transiuit per Insulam sancti *Stephani*, & per aquilam, & per montem nigrum, & per insulam sancti *Honorati*, & per ciuitatem de Nices, & per Wentemile ciuitatem. Et est sciendum, quod inter Nices & Ventemile est diuisio terrarum regis Arragoniæ, & Italiæ. Deinde transiuit rex per sanctam *Mariam* de Funz, & per Nole. Tertia decima die Augusti transiuit rex per castellum, quod dicitur Swene: & eodem die venit rex ad Geneues, vbi locutus est cum rege Franciæ, qui ibi infirmabatur in ædibus iuxta Ecclesiam sancti *Laurentij*. Quartadecima die Augusti venit rex Angliæ ad portum Delphini in vigilia Assumptionis sanctæ *Mariæ*, & ibi moram fecit per quinque dies: & illuc misit ad eum rex Frāciæ rogans, vt commodaret ei quinq; galeas, & rex Angliæ obtulit ei tres; quas rex Frāciæ refutauit. Nono decimo die Augusti recessit rex Angliæ de portu Delphini, & venit ad portum *Veneris*: & in crastino venit ad portum de Pisa: & illuc venit ad eum *Walterus* Rothomagensis Archiepiscopus. *Iohannes* Eboracensis Episcopus infirmabatur in ciuitate Pisana. Vicesima prima die mensis Augusti trāsiuit rex per insulam quæ dicitur Gurgune. Vicesima secunda die mensis Augusti venit rex ad portum de Barate. Vicesima tertia die Augusti, in vigilia sancti *Bartholomæi* Apostoli perrexit rex duas leucas per terram, & pauci milites cum eo super equos conductos, & venerunt ad portū iuxta castellum, quod dicitur Plumbum, obuiam galeis suis: & ibi intrauit rex galeam *Fulconis Rustac*, quam prius non intrauit. & vento gaudens optato præteriit insulam, quæ dicitur Feraire, & insulam, quæ dicitur Argentaire; & insulam, quæ dicitur Genit; & venit ad portum, qui dicitur Talemūde. Vicesima quarta die Augusti venit rex ad portū, qui dicitur Portekere, qui est in medio viæ inter Marsiliam, & Messanā. Eodē die rūpebatur velū galeæ in qua rex erat: & iterū intrauit rex galeā Pūbone, & præteriit Cornet ciuitatem; & Senes la veile ciuitatem

& locum qui dicitur Le far de Rume, & postea intrauit Tyberim. Ad cuius introitum est turris pulchra, sed solitaria: & sunt ibi ruinæ maximæ antiquorum murorum; & illuc venit ad eum *Octauianus* Hostiensis Episcopus Cardinalis: cui rex turpia multa dixit; improbrando Romanis simoniam: quod septingentas marcas debuerant habere pro consecratione Episcopi Cenomannensis; & mille & quingẽtas marcas pro legatione Eliensis Episcopi, & pecuniam magnam ne deponeretur Burdegalensis, qui à clericis suis accusabatur in crimine. Vicesima sexta die Augusti transiuit rex per quoddam nemus, quod dicitur Seluedene; in quo est via marmorea ad modum pauimenti facta, & durat via illa marmorea per medium nemus 24. milliaria; & nemus illud abundat ceruis & capreolis, & damis. Et eodem die transiuit rex per castellum quod dicitur Lettum. Hic est portus, qui quõdam tegebatur cupro; & erat ibi introitus cryptæ, per quam pecunia vndiq; allata ferebatur Romam; & postea transiuit rex per castellum quod dicitur Esture. Vicesima septima die Augusti rex præteriit rupem extensam in mari, quæ dicitur Le cap de cercel, & insulam, quæ dicitur Parmerole, & insulam, quæ dicitur Punce, & insulã, quæ dicitur Palmere. In summitate montis de Cap de Cercel est castellũ, in quo latrones, & piratæ se sæpius abscondunt. Deinde venit rex ad ciuitatẽ, quæ dicitur Tharracene; vbi quõdam erat portus cupro tectus. Deinde venit ipse ad Garillam: & inde ad castellum, quod dicitur le cap del Espurun. Hic est diuisio terræ Romanorum, & terrę regis Siciliæ, in illa parte, quæ dicitur principatus Capuæ. Deinde præteriit rex insulã, quæ dicitur Le pantee, quę distat à Gaeta ciuitate per quadraginta milliaria. Pantee terra fuit *Pilati*: & ibi erat portus cupro tectus. Deinde præteriit rex insulã, quæ dicitur Istellemanie; quæ semper fumat. Hæc insula dicitur accensa fuisse ab insula, quæ dicitur *Vulcanus*; igne volante, & comburente, vt dicunt, mare & pisces. ab hac non multum distat insula, quæ dicitur Ile de Girun: vbi est castellum bonum & portus. Deinde præteriit rex insulã, quæ dicitur Baterun, & portum de Baie, vbi sunt balnea *Virgilij*: & distat per decem milliaria à Neapoli. Deinde præteriit rex Capue, & cap de Mauerbe: quæ est media via inter Neapolim, & Salernum. Vicesima octaua die Augusti venit rex Neapolim, & perrexit ad Abbatiam S. *Iannarij* ad videndum filios *Naimundi*, qui stant ibi in crypta in pellibus, & ossibus: & ibidem moram fecit, vsque ad natiuitatem sanctæ *Mariæ* virginis matris Domini: & eodẽ die perrexit rex Salernum in equis conductis: & ibidem moram fecit magnam. Interim *Baldwinus* Cantuariensis Archiepiscopus, & *Hubertus* Salesburiensis Episcopus, & *Ranulfus* de Glanuilla, qui venerant cum rege Angliæ ad Marsiliam ibidem naues intrauerũt. & fecit illis Dominus prosperum iter: ita quod in breui perduxit eos sine impedimento per magnum pelagus vsque ad obsidionem Accon. *Iohannes* vero Norwicensis Episcopus papam adiit; & accepta ab eo licentia redeundi, dimisit crucem & domum rediit absolutus. quod cum regi domino suo cõstaret, cepit de illo per manum Templariorum, & Hospitalarium mille marcas pro redemptione. Nauigium autem regis Angliæ, cui Archiepiscop⁹ Anxiensis, & Episcopus Baiocensis, & *Robertus* de Sabloil, & *Richardus* de Camuilla, & *Willielmus* de Forz præfuerunt, iter arripuit Ierosolymitanum statim post Pascha de diuersis portubus Angliæ, & Normanniæ, & Brittanniæ, & Pictauiæ. Cuius nauigii pars quædam conuenit in portu de Dertemue, & post moram aliquot dierum ibidem factam, cum prædictæ naues numero decem velificarent versus * Vlysbonam, & præteriissent quandam terram protensam in mari, quæ dicitur Godestert; & præteriissent Brittanniam habentes sanctum *Matthæum* de finib. terræ, vel de fine Posternæ in sinistra nauigii parte; & mare magnum, quo itur in Hyberniam, in dextris nauigii dimiserunt totam Pictauiam, & Gasconiam, & Bisac in sinistra parte nauigij. Et cum præterirent iam mare Brittannicum, & mare Pictauicum, & venirent in mare Hispanicum, in sancta die Ascensionis Domini hora tertia arripuit illas tempestas valida, & horribilis; & ab inuicem in momento in ictu oculi sunt separatæ: & dum tempestas sæuiret, & omnes clamarent ad Dominum cum tribularentur; beatus *Thomas* Cantuariensis Archiepiscopus & martyr, per tres vices visibiliter apparuit tribus personis, qui erant in naue Lundoniensi, in qua erant *Willielmus* filius *Osberti*, & *Gaufridus* aurifaber, ciues Londonienses, dicens illis: Nolite terreri; Ego *Thomas* Cantuariensis Archiepiscopus, & beatus *Edmundus* martyr, & beatus *Nicholaus* confessor, constituti sumus à Domino custodes huius nauigii regis Angliæ: & si homines huius nauigii se à prauis operibus custodierint, & de pręteritis pœnitentiam egerint, Dominus dabit eis prosperum iter, & in semitis eius gressus eorum diriget. His itaq; sub tertia repetitione dictis, beatus *Thomas* ab oculis eorum elapsus est, & statim cessauit tempestas, & facta est in mari tranquillitas magna: & iam nauis illa Lundoniensis, in qua beatus *Thomas* martyr apparuit, præterierat portum Vlyxisbonæ, & caput S. *Vincentij*, & peruenerat prope ciuitatẽ Syluiæ,

al. Vlyxibonam

quæ

quæ in finibus illis tunc temporis vltima fuit omnium villarum Christianitatis; & erat adhuc ibi Christiana fides nouella, vtpote, quæ in anno proximo præterito erepta erat de manibus Paganorum, & facta Christicola, vt supra dictum est. Ignorantes igitur illi, qui in naue illa erant, vbi essent; emissa nauicula sua nauigauerunt ad terram, & cognouerunt per indicia, quod terra illa terra erat Christianorum, & quod non erat eis vlterius via tuta sine bono, & magno comitatu. Accesserunt ergo ad ciuitatem: & cognita aduentus eorum causa, Episcopus ciuitatis Syluiæ, & clerus, & populus, receperunt eos gratanter: gratias Deo agentes pro illorum aduentu. erant enim in naui illa centum iuuenes probi, & bene armati.

Interim *Boiac* * *Almiramisi* Imperator Africæ, & Hispaniæ Saracenicæ, magno congregato exercitu, venit in terram *Sanctij* regis Portugalensis in vindictam Imperatoris Africæ patris sui, anno sexto proximo præterito, defuncti in obsidione apud sanctam *Erenam* castellum *Aldefonsi* regis, patris prædicti *Sanctij* regis Portugalensis. Ciues autem Syluiæ timentes aduentum prædicti Imperatoris, non permiserunt iuuenes illos Lundonienses ab illis recedere: sed & nauem illorum fregerunt, & de asseribus illius fecerunt ciuitatis propugnacula; promittentes & omnimodam securitatem facientes, quod rex Portugalēsis bene solueret eis moram, quam faciebant, & damnum, quod habebant de amissione nauis suæ; & factum est ita. Rex namq; Portugalensis dedit eis nauem pro naue, & expensas pro expensis soluit. Præterea nouem aliæ naues de nauigio regis Angliæ, quæ in eadem tempestate erant, applicuerunt in diuersis partibus Hispaniæ: tum Domino duce tandem peruenerunt ad ciuitatem Vlyxisbonæ, ascendentes per fluuium Tagi. In eadem vero ciuitate Vlyxisbonæ requiescit corpus sancti *Vincentij* martyris: & antequam illuc peruenirent, prædictus Imperator Africæ die natiuitatis sancti *Iohannis Baptistæ* transiuit fluuium Tagi per vadum, & omnis exercitus eius cum eo: & obsedit castellum *Sanctij* regis Portugalensis, quod dicitur Turresnoues. Rex vero Portugalensis misit legatos suos ad peregrinos, qui in nauibus venerant ad ciuitatem Vlyxisbonæ, & petiit ab eis succursum contra Saracenos. Quingenti igitur viri bene armati, & ex omnibus, qui nauibus venerant, prælecti, fortiores, & animosiores elegerunt magis mori in bello pro nomine *Iesu Christi*, quam videre mala gentis suæ, & exterminium; & relictis nauibus & sociis suis, perrexerunt ascendentes per fluuium Tagi vsque ad sanctam * *Erenam*, quæ distat a ciuitate Vlyxisbonæ per duas dietas: & inuenerunt ibi *Sanctium* regem Portugalensem auxilio, & cōsilio destitutum. paucos enim habebat viros bellicosos, & fere omnes inermes, & iam prædictus Imperator ceperat castellum regis, quod obsederat, & aliud castellum, quod dicitur Tumar, castellum Templariorum obsedit; qui cum audisset aduentum peregrinorum timuit valde; & missis legatis ad regem Portugalensem petiit ab eo Syluiam, & ipse recederet cum exercitu suo, & redderet ei castellum quod ceperat, & pacem haberet cum illo per septem annos. quod cum rex Portugalensis facere nollet, prædictus Imperator mandauit ei, quod in crastino veniret obsessurus sanctam *Herenam*. Tunc rex Portugalensis, inito consilio cum peregrinis, qui de nauibus venerant, constituit homines suos in turribus, & in fortioribus murorum propugnaculis. peregrini autem, qui de nauibus venerant, debiliores partes ciuitatis sibi elegerunt, audaciam habentes pro muro. In crastino autem, cum omnes essent succincti ad bellum, & clangor esset in foribus iamiam, veniet, & non tardabit; repente venit nuntius dicens: Imperator mortuus est iam triduanus, & exercitus eius fugit: & adhuc eo loquente, venerunt duo: deinde tres: deinde plures eundem sermonem dicentes. Crediderunt ergo illis rex, & vniuersus populus, & ciuitas replebatur gaudio, & exultatione. In crastino autem dedit rex viris, qui de nauibus venerant licentiam redeundi ad naues suas: promittens, quod bene recompensaret eis labores suos: sed antequam illi ad naues suas venissent, *Robertus* de Sabloil, & *Richardus* de Camuilla venerunt Vlyxisbonam cum sexaginta tribus nauibus magnis de storio regis Angliæ: storium idem est, quod nauigium. Quidam vero hominum, qui in Comitatu *Roberti* de Sabloil, & *Richardi* de Camuilla venerant, malefactores erant & peruersi; qui exeuntes de nauibus in ciuitatem Vlyxisbonæ ascenderunt, & per vias, & vicos incedentes superbe locuti sunt cum populo ciuitatis; & cum mulieribus, & filiabus ciuium per vim coinquinati sunt: & Paganos & Iudæos seruos regis, qui in ciuitate habitabant, fugauerūt, diripientes res & possessiones eorum, & domus eorum combusserunt: & vineas eorum vindemiauerunt, non relinquentes in eis vuam, neq; racemum. Quod cum regi Portugalensi domino ciuitatis Vlyxisbonæ constaret, velocius aduenit cum manu potenti, & inuentis ibi *Roberto* de Sabloil, & *Richardo* de Camuilla cum nauigio regis Anglię, faciē hilarem, & pacē spondentē eis exhibuit, patienter sustinens iniurias sibi & plebi suæ illatas.

* al. Almiramimoli

* al. Herenam

In crastino autem aduentus regis, prædicti duces nauigii receperunt ab vniuersis hominibus nauigii sacramentum, quod fideliter tenerent, & inuiolabiliter obseruarent prædictas assisas in charta regis Angliæ signatas. Post triduũ vero orta est dissensio inter ciues Vlixisbonæ, & quosdam illorum, qui in nauibus venerant, ita quod ex vtraque parte multi ceciderunt in bello interfecti: & clamor populi peruenit ad aures regias; & statim clausæ sunt portæ ciuitatis, & omnes qui de nauibus in ciuitatem ascenderant ad edendum, & bibendum, capti sunt, & incarcerati, numero viri septingenti, & antequam illa captione regis exirent fecit rex Portugalensis cum *Roberto* de Sabloil, & *Richardo* de Camuilla pacem qualem voluit videlicet in hac forma; quod mala præterita ex vtraque parte remitterentur, & quod ipsi pacem firmam tenerẽt regi, & regno vbicunque fuerint in terra sua: & ipse rex similiter & sui pacem seruarent peregrinis in tota terra sua, & quod arma & cætera omnia, quæ in Prælio illo amissa fuerant ex vtraque parte redderentur. Quod cum factum fuisset, *Robertus* de Sabloil, & *Richardus* de Camuilla recesserunt à ciuitate Vlyxisbonæ cum classe regis Angliæ, in vigilia sancti *Iacobi* apostoli feria quarta, & eadem die venerunt ad introitum maris, vbi Tagus cadit in mare. & eodem die venit illuc *Willielmus* de Foris deulerun cum triginta tribus magnis nauibus de nauigio regis Angliæ: & erant pariter in eodem loco de storio regis Angliæ centum, & sex magnæ naues onustæ viris bellicosis, & victualibus & armis. In crastino autem festi sancti *Iacobi* Apostoli, feria sexta, *Robertus* de Sebloil, & *Richardus* de Camuilla, & *Willielmus* pe Foris deulerun recesserunt à portu Vlyxisbonæ cum nauigio regis Angliæ, transeuntes per montem magnum protensum in mari, qui dicitur Spichel, & per portum Dalchatht, & per Palmel, & per Sinnes, terram quondam arenosam protensam in mari, & per portum Deordunitæ, & per montem magnum, & excelsum, protensum in mari qui dicitur caput sancti *Vincentii*; in quo corpus sancti *Vincentii* requieuit intumulatum per multa tempora, vsquedum translatum fuit ad ciuitatem Vlyxisbonæ. Deinde transierunt ante portum Siluiæ, quæ tunc temporis vltima fuerat Christianorum ciuitas in partib. illis Hispaniæ. Deinde trãsierunt per ciuitatem Paganorum quæ dicitur sancta *Maria* de Hayrun; & est notandum quare ciuitas illa sic nominatur sancta *Maria* de Hayrun. Hayrun dicitur locus, in quo ciuitas illa sita est, & Christiani, qui ædificauerunt eam, sic nominauerunt eam: & in memoriam beatæ Dei genetricis *Mariæ* Iconiam quandam lapideam super murum statuerunt. Deinde cum Pagani præualuissent aduersus Christianos obtinuerunt eam; & cum Iconiam illam supra murum stantem inuenissent, amputauerunt caput, & pedes, & brachia illius in contemptum fidei Christianæ, & beatæ *Mariæ*, & proiecerunt illa longius in mare. Quo facto mare, & tellus facta sunt sterilia, & fames præualuit supra terram illam, adeo quod omnia fere, homines, & animalia fame interirent: tunc seniores populi & iuuenes omnes à maximo vsque ad minimum, die ac nocte plorantes, & in sacco, & cinere pœnitentiam agentes, recordati sunt Iconiæ, cuius caput, & manus, & pedes absciderant; dicentes peccauimus, iniuste egimus, iniquitatem fecimus, quoniam caput & manus, & pedes amputauimus. quid enim mali fecerunt? Quæramus ergo illa, & apponamus ea in locis suis, vt sic saltem auertat Deus iram suam à nobis, & à ciuitate ista. & miserunt Sagenas suas in mare, vbi proiecerant caput, & manus, & pedes Iconiæ, & trahentes ea in terram cum sagenis, apposuerunt caput colla, & manus brachiis, & pedes tibiis, & solidauerunt ea cum auro, & argento primo & purissimo; & deinde statuerunt Iconiam illam in loco honorabili, & habetur in magna veneratione vsque in hodiernum diem: & statim cessauit fames, & terra dedit fructum suum. Deinde transierunt ante castellum, quod dicitur Merell; Deinde ante portum de Hodiene: Deinde ante portum de Calice. Deinde ante montem, qui dicitur Muntalue. Deinde ante quãdam terram arenosam protensam in mari, quæ dicitur caput Almilan. Deinde ante castellum, & portum, qui dicitur Saltis; Deinde ante portum Sibyllæ, qui dicitur Windelkebir, & inter Sybillam, & introitus portu, in medio viæ est castellũ, quod dicitur Captall. Deinde venerunt ad districtas Affricæ, & transierunt per medium districtarum Affricæ prima die Augusti festo sãcti *Petri* ad vincula feria quinta, & tibi incipit Mediterraneum mare: & dicitur Mediterraneum mare, ideo quod vndique circumcluditur terra, excepto vno introitu, & vno exitu; quorum alter dicitur districtæ Affricæ; & alter brachium S. *Georgii*, quod est apud ciuitatem Constantinopolim. Et est notandum, quod ab introitu districtarum Affricæ, vsque prope Scaloniam, est terra Paganorũ in dextra parte nauigii, & ex opposito ab introitu districtarũ Affricæ vsque ad mõtẽ magnum, qui dicitur Muncian, est Hispania Sarracenica, quæ dimittenda est in sinistra parte nauigii: Et est notandum, quod ad æstimationem nautarum introitus districtarum Affricæ ab vna ripa in

alteram

alterum non habet plusquam sex milliaria in latitudine,& ex vtraque parte habetur mons magnus scilicet vnus in Hispania,qui dicitur Calpes;& alter in Affrica in opposito,qui dicitur Atlas;& ad introitum districtarum Affricæ sunt in Affrica secus mare ciuitates, quarũ nomina hæc sunt: Bethe, Dudenardi, Esparte,Thange,Cacummin,Muce,Boloos,& Seep,quæ est nobilissima omnium ciuitatũ Affricæ: & in Hispania quasi ex opposito sunt ciuitates,& castella,quorum nomina hæc sunt: Beche,Dudemarbait, Leziratarif, Gezebakazera,& Iubaltarie insula,Mertell, Swail castellum Maurorum:ad pedem montis Iubaltariæ sunt duæ nobiles ciuitates sitæ; quarum vna dicitur Alentia; & altera Iubalar. Deinde est Magga ciuitas;cumq; nauigium regis Angliæ prope supradictas ciuitates Hispaniæ præteriisset,trãsiuit ante Salamame ciuitatem: Deinde ante Vilages ciuitatem magnam muro clausam;in cuius circuitu sunt centum sexaginta turres lapideæ.Deinde trãsiuit per montem magnum & excelsum,qui dicitur caput de Melich. Deinde per Munacas castellum. Deinde per nobilem ciuitatem, quæ dicitur Almaria, vbi fit nobile sericum,& delicatum,quod dicitur sericum de Almaria. Deinde per montem magnum, & excelsum protensum in mare, qui dicitur caput de Almaria. Deinde ante Carthaginem ciuitatem bonam in littore maris sitam. Deinde ante Penisecle castellum bonum, & pulchrum. Deinde transiuit per quandam arenam propensam in mari,quæ dicitur Alascerat. Deinde per quandam terram propensam in mari, quæ dicitur caput *Martini*. Deinde ante ciuitatem magnam,quæ dicitur Denie.Deinde ante portum Valentiæ. Et est sciendum, quod Valentia ciuitas bona est, & distat ab introitu portus sui per septem milliaria. Deinde transiuit ante Baiane castellum.Deinde ante Penisçule castellum in littore maris situm,& illud est vltimum castellum Paganorum in Hispania supra mare. Deinde transierunt per montem magnum & excelsum protensum in mari, qui dicitur Muscian; & mons ille diuidit terram Paganorum à terra Christianorum, & ibi incipit terra regis Artagoniæ;& prope montem illum inter montes longe à mari sita est bona ciuitas,quę dicitur Ceruere:& ad pedem montis illius super littus maris stat castellum,quod dicitur Ampost,in terra regis Artagonię,quod Hospitales tenent;& ibi est magnus fluuius aquæ dulcis,qui dicitur Ebre; & nobilis ciuitas,quæ dicitur Turtusa; stat super fluuium illum,quæ distat ab introitu portus per triginta milliaria.Deinde transierunt per ciuitatem magnam Archiepiscopalem sitam in littore maris, quæ dicitur Taragutie, & prope illam est mons magnus protensus in mari, qui dicitur caput de salut: & sub monte illo est bonus portus. Deinde ante ciuitatem magnam Episcopalem sitam in littore maris, quæ dicitur Barzelune. Deinde transierũt ante castellum situm in littore maris,quod dicitur sanctæ *Felicæ*, & ibi est bonus portus.Deinde transierunt terram Comitis Poncii, transeuntes ante ciuitatem bonam,quæ dicitur Empiris,& ibi est bonus portus. Deinde transierunt per montem magnum protensum in mare, qui dicitur caput de Castilun, & ibi est bonus portus, qui dicitur portus de Castilun,& in ascendendo per fluuium illum est castellum bonum, quod dicitur Castilun. Deinde transierunt ante bonum portum & magnum, qui dicitur Cadakis. Deinde transierunt per montem magnum protensum in mare qui dicitur caput de Crous:& ibi est bonus portus. Deinde transierunt per castellum bonum,situm in littore maris,quod dicitur Cockeliure, & ibi est portus bonus, qui dicitur portus *Veneris*. Deinde transierunt per quandam arenam protensam in mare, quæ dicitur caput Leucare, faciens signum magnum, in quo prope littus maris est bona ciuitas Episcopalis, quæ dicitur Narbona, & monasterium, quod dicitur sancta *Maria* de mari. Deinde transierunt per quandam terram protensam in mare,quæ dicitur Briscou. Deinde intrauerunt terram Comitis de Agda, transeuntes ante ciuitatem bonam sitam in littore maris, quæ dicitur Agda. Deinde transierunt prope Vilenoue Episcopatum de Maggallina. & prope inde est portus de monte Pessolano, qui dicitur Lates. Deinde transierunt ante insulam quæ dicitur Odur, quæ est ad introitum Rodani, & in ascendendo per Rodanum itur ad ciuitatem bonam Archiepiscopalem, quæ dicitur Arle le Blanc; & in ascendendo superius per eundem fluuium, itur prope sanctum *Egidium*. & in ascendendo superius per eundem fluuium itur ad bonam ciuitatem, quæ dicitur Lyon sur le Rodne. Deinde peruenerunt vsque ad Marsiliam, quæ distat per viginti milliaria ab introitu Rodani. Marsilia est ciuitas Episcopalis sub potestate regis Arragoniæ. Ibi fuerunt reliquiæ sancti *Lazari* fratris sanctæ *Mariæ Magdalenæ*,& *Marthæ*; qui ibidem septem annis Episcopatum tenuit,postquã *Iesus* suscitauit eum à mortuis. In ciuitate autem illa est bonus portus multis & magnis nauibus, fere circumclusus montibus altis, & ex vna parte portus illius est ciuitas illa Episcopalis; & ex altera parte portus ex opposito est Abbatia sancti *Victoris*,in qua centum nigri monachi Deo seruiunt; & ibi,vt dicunt,sunt corpora

septies viginti innocentum pro *Christo* interfectorum, & reliquiæ S. *Victoris*, sociorumque eius; & virgæ quibus flagellatus erat Dominus; & maxilla S. *Lazari*, & vna costarum sancti *Laurentij* martyris: & inter Marsiliam, & Abbatiam illam non longe à via recta est monasterium, in quo habetur brachium sanctæ *Margaretæ* virginis: & iuxta Abbatiam S. *Victoris*, sunt duo alti montes; quorum vnus dicitur mons *Rollandi*; & alter mons *Hospitelli*. Et est sciendum, quod à Marsilia vsque Accon non sunt nisi quindecim dierum, & noctium scinglaturæ ad bonum ventum. sed tunc itur per magnū pelagus, ita quod postquam mōtes de Marsilia desierint videri; non videbitur terra neq; a dextris, neq; à sinistris, si rectus cursus teneatur, donec videatur terra Suliæ; & si forte aliqua terra videatur in dextra parte nauigii, terra Paganorum est; & si terra videatur in sinistra parte nauigii, terra Christianorum est. Præterea sciendum est, quod multæ insulæ Sarracenicæ sunt inter districtas Affricæ, & Marsiliam; quarum vna dicitur Maiorc; & altera dicitur Eniuce; & vtraq; illarum tributaria est sub rege Arragoniæ; & insula de Maiorc reddit ei trecentos pannos sericos de Almaria per annum de tributo; & insula de Eniuce reddit ei per annum de tributo ducentos pannos de serico de Almaria.

DIVISIO REGNORVM SECVS MARE.

SCiendum est, quod tota terra, quæ est ab Anglia, vsque in Hispaniam secus mare: videlicet Normannia, Brittannia, Pictauia, est de domino regis Angliæ; & protenditur vsq; ad portum, qui dicitur * Huarz, qui diuidit terram Comitis de Baonia à terra regis Nauarræ. Et terra regis Nauarræ incipit à portu de Huuiarz, & protenditur vsq; ad aquam, quæ dicitur Castre: quæ diuidit terram regis Nauarræ à terra regis Castellæ. Et terra regis Castellæ incipit ab aqua de Castre, & protenditur vsq; ad montes de Sore, qui diuidunt terram regis Castellæ a terra regis de sancto *Iacobo*: & terra regis de S. *Iacobo* incipit à montibus de Sore, & protenditur vsq; ad aquam de Mine, quæ diuidit terram regis de sancto *Iacobo* a terra regis Portugalensis; & terra regis Portugalensis incipit ab aqua, quæ dicitur Mine, & protenditur vltra ciuitatem de Selues. Et post ciuitatem de Selues, incipit terra Paganorum, qui sunt in Hispania secus mare sub dominio Imperatoris Affricæ, quæ protenditur vsq; ad montem magnum, qui dicitur Muntcian. Et in Hispania illa Saracenica sunt quatuor reges principales: quorum vnus dicitur rex de Cordres, id est Corduba. Vnde Lucanus:

al. Huuiarz.

Corduba me genuit, rapuit Nero, prælia dixi,
Quæ gessere pares, hinc socer, inde gener.

Alter rex dicitur Gant; Tertius dicitur rex de Murcia; Quartus dicitur rex de Valencia. Et terra illius protenditur vsque ad montem, qui dicitur Muntcian; & mons ille diuidit terram Paganorum à terra Christianorum, sc. a terra regis Arragoniæ; & terra regis Arragoniæ incipit à monte illo, qui dicitur Muntcian, & protenditur vltra ciuitatem de Nice. Et à ciuitate de Nice incipit terra Imperatoris Romanorum; & est ibi bona ciuitas, quę dicitur Vintemile. & terra Imperatoris protenditur inde secus Mare vsq; ad Gaetam, quæ est in Apulia terra regis Siciliæ; & terra illa dicitur principatus Capuæ. Et est sciendum, quod in medio viæ inter Marsiliam, & Siciliam sunt duæ insulæ magnæ; quarum maior dicitur Sardena, & altera dicitur Corzege, & multæ insulæ sunt in circuitu Siciliæ; quarum quædam sunt ardentes, & in mari illo circa Sardenam; & Corzhegæ sunt pisces similes Siccis, qui volant in aera exeuntes à mari. & cum volauerint quasi per vnum stadium, iterum descendunt in mare, & sunt ibi falcones multi volantes post pisces illos, & insequentes, vt rapiant ex illis escam sibi. Et qui hoc vidit testimonium perhibuit, & verum est testimonium eius: quia cum ipse in mensa sedisset videlicet in alta naui, quidam ex piscibus illis volantibus cecidit ante illum super mensam. Et est notandum, quod vna insularum illarum, quæ sunt in circuitu Siciliæ maior cæteris dicitur Muntgibel, quæ ita vehementer ardere solebat, quod magnam partem maris in circuitu eius desiccabat, & pisces comburebat, sed iam diu ardere cessauit meritis, & precibus beatæ *Agathæ* virginis, & martyris. Quadam enim die, cum ignis vehementius solito exiret à fornace montis Gibel, & appropinquasset ciuitati Cathanensium, vbi sanctum corpus beatæ *Agathæ* requiescit; paganorum multitudo fugiens ad sepulchrum eius, tulerunt velum eius contra incendium; & ignis reuersus est in mare, & comburens desiccauit mare fere per vnum milliare, & pisces combussit, de quibus multi euaserūt semiusti, & ex genere illorum sunt ibi, vsq; in hodiernum diem pisces semiusti, qui dicuntur pisces sanctæ *Agathæ*. Et si contigerit, quod aliquis illorum piscium captus fuerit ab aliquo piscatore, statim dimittitur abire

propter

propter reuerentiam beatæ *Agathæ*, ad laudem & gloriam Domini nostri *Iesu Christi*, qui semper est mirabilis, & gloriosus in sanctis suis. *Robertus* itaque de Sablaill, & *Richardus* de Camuilla, & *Willielmus* de forz de Vlerum, transeũtes cum nauigio *Richardi* regis Angliæ inter Affricam, & Hispaniam post tempestates plurimas, quas in itinere illo perpessi sunt, peruenerunt Marsiliam, in octauis assumptionis sanctæ *Mariæ* feria quarta, cum toto nauigio illis commisso: & non inuento ibi rege domino suo, per octo dies fecerunt ibi moram, propter quosdam necessarios nauium apparatus. Deinde secuti sunt regem; & in festo exaltationis sanctæ crucis venerunt Messanam in Sicilia feria sexta; & die dominica sequenti venit illuc *Philippus* rex Franciæ, 16. Cal Octobris, & *Margaretus* admiralis, & *Iordanus* del Pin, & cæteri ciuitatis custodes honorifice susceperunt eum, & tradiderũt ei palatiũ *Tancredi* regis Siciliæ ad hospitandũ ibi. Cum ergo *Richardus* rex audisset, quod nauigium suum Messanam venerat, decimo tertio die Septembris à Salerno recessit, & transiens ante ciuitatem Archiepiscopalem, quæ Melse dicitur, & ante ciuitatem archiepiscopalem quæ Conze dicitur, decimo octauo die Septembris, venit ad ciuitatem, & castellũ, quæ dicuntur Escale. Iuxta hoc castellum est insula parua, vbi dicuntur fuisse scholæ *Lucani*. & adhuc est ibi camera pulchra sub terra, in qua *Lucanus* studere consueuerat. Nocte sequenti iacuit rex in villa, quæ dicitur Lacerart in Prioratu montis Cassiæ. Nono decimo die Septembris transiens rex per Prioratum, qui dicitur sanctus *Michael* de Iosaphat venit ad alium Prioratum eiusdem ordinis, qui dicitur sancta *Maria* de Fosses, & ibi est castellum, quod dicitur sanctæ *Luchea*. Vicesima die Septembris transiens rex per castellum quod dicitur Lamante, venit ad villam, quæ dicitur sancta *Eufemia*. Vicesima prima die Septembris venit rex ad Melide, & ibi honorifice susceptus fuit, & procuratus in Abbatia sanctæ Trinitatis. Ibi est turris lignea iuxta Abbatiam, per quam *Robertus* Wiscardus expugnauit: & obtinuit castellum & villam de Melide. Vicesima secunda die Septembr. rex Angliæ recedens de Melide cum vno solo milite transiuit per villam quandã paruam, & cum transisset, vertit se ad domum quandam, in qua audiuit accipitrem, & intrans domum cepit illum, quem cum dimittere noluisset, rustici multi vndique adcurrẽtes impetum fecerunt in eum cum lapidibus & fustibus; Et cum vnus illorum cultellũ suum in regem extraxisset; rex eum cum lato gladii sui verberans: gladium suum fregit, & alios lapidibus obruit, & sic vix euadens ex manibus eorum venit ad Prioratum, qui dicitur Labainarie, & nullam ibi moram faciens transiuit fluuium magnum, qui dicitur Lefar de Mescines. Et iuxta turrim lapideam, quę est ad introitũ del Far in Sicilia, iacuit nocte illa in tentorio. fluuius autem ille del far diuidit Calabriam, & Siciliam. Et ad introitum del Far prope Labaniarie est periculum illud marinum, quod dicitur Scylla, & in exitu eiusdem fluuii est aliud periculum maris, quod dicitur Charybdis. Vicesima tertia die Septẽbris *Richardus* rex Angliæ venit Messanam in Sicilia, cum burciis multis, & aliis magnis nauibus, & galeis in tanta gloria, & sonitu tubarum, & buccinum, quod tremor apprehendit eos, qui in ciuitate erant. Rex vero Franciæ & sui, & omnes principes ciuitatis Messanæ, & clerus, & populus stabant in littore admirantes super his, quæ viderant, & audierant de rege Angliæ, & de potestate eius: qui cum applicuisset, statim locutus est cum *Philippo* rege Franciæ, & post colloquium istud rex Franciæ statim eodem die intrauit naues suas, volens procedere versus terram Ierosolymitanam; sed cum à portu exisset, statim illo die vẽto sibi in contrarium mutato, dolens, & inuitus Messanam reuersus est. Rex vero Angliæ intrauit domum *Reginaldi* de Muhec, vbi hospitium suum præparabatur in suburbio extra ciuitatem infra vineas. Vicesimaquarta, & vicesimaquinta die Septemb. venit rex Angliæ ad hospitium regis Franciæ loqui cum eo, & è diuerso. Interim *Richardus* rex Angliæ misit nuncios suos ad *Tancredum* regem Siciliæ, & liberauit de custodia eius *Iohannam* sororem suam quondam reginam Siciliæ. Vicesima octaua die Septembris exiuit rex Angliæ obuiam *Iohannæ* sorori suæ, quæ eodẽ die venit Messanam de Panormo per galeas missas à rege *Tancredo*. Vicesima nona die Septembris, scilicet die sancti *Michaelis*, venit rex Franciæ ab hospitium sororis regis Angliæ, & vidit eam, & gauisus est. Tricesima die Septembris rex Angliæ transiuit fluuium del Far, & cepit munitissimum locum, qui dicitur le Baniare, & prima die Octobris introduxit *Iohannam* sororem suam in locum illum munitissimum, & dimittens eam ibi cum militibus, & multis aliis seruientibus Messanam rediit. Secunda vero die Octobris cepit rex Angliæ monasterium Griffonum, videlicet locum munitissimum, quod est in medio fluminis del Far inter Messanam, & Calabriam, & posuit in eo victualia sua, quæ de Anglia, & aliis terris suis venerant, & expulsis inde monachis, & seruiẽtibus eorũ muniuit illud militibꝰ, & aliis custodibus. Cum autẽ ciues Messanæ vidissẽt, quod rex Angliæ in castello de la Baare cum sorore sua milites, & seruiẽtes posuisset, &

quod ipse monasterium Griffonum occupasset, habuerunt eum suspectum coniicientes, quod totam occuparet insulam si posset; & inde de facili poterant contra eum commoueri. Vnde contigit, quod tertia die Octobris discordia emersit inter exercitum regis Angliæ, & ciues Messanæ; & in tantum excreuit ex vtraq; parte indignatio, quod ciues clauserunt portas ciuitatis, & armati ascenderunt muros: cumq; exercitus regis hoc vidisset, venerunt cum impetu magno ad portas ciuitatis, & dominus rex in equo velocissimo per exercitum cursitabat, baculo verberans, quoscunq; ex suis attingebat, volens illos ab insultu cohibere, sed nequiuit; tãdem rediuit ad hospitium suum, & cum se armasset, iterum exiuit ad extinguendam malitiam, si posset. Postea intrauit cymbam vnam, & iuit ad palatium regis *Tancredi* ad consulendum regem Franciæ super his, quæ acciderant. Interim per consilium seniorum ciuitatis, discordia illa quieuit: & depositis ex vtraque parte armis, reuersus est vnusquisq; in domum suam. Quarto die Octobris venerunt ad regem Angliæ, *Richardus* Archiepiscopus Messanæ, & *Willielmus* Archiepiscopus de monte regali & *Willielmus* Archiepiscopus de Risa, & *Margaritus* Admiralis, & *Iordanus* de Pino, & alii multi familiares regis Siciliæ, & adduxerunt secum *Philippum* regem Franciæ, & *Reginaldum* Carnotensem, & *Manasser* de Lengris Episcopos, & *Hugonem* ducem Burgũdiæ, & *Petrum* de Neuerz, & *Gaufridũ* de Pertico Comites, & de familia regis Angliæ *Walterum* Rothomagensem, & *Girardum* Anxiensem Archiepiscopos, & alios multos, in quibus habebant fiduciam ad pacem faciendam inter ipsos, & regem Angliæ. Et cum illi de pace facienda diu tractassent, & eam pene reformassent, ciues Messanæ processerunt in magna multitudine congregati super montes, & expectauerunt quidam prompti, & parati proditiose in regem Angliæ irruere; & quidam fecerunt insultum in hospitium *Hugonis* le Brun, & clamor illorum non modicus venit ad aures regis Angliæ; qui statim relicto colloquio regis Frãciæ, & prædictorũ omnium, præcepit omnes suos armari: & ipse cum paucis ascendit montẽ arduum, quod nemo putaret vllo modo posse contingere; & cum ad summitatem montis cum magno labore peruenisset, quotquot in monte fuerant, cum fuga celerrima ciuitatem intrauerunt: & rex secutus est eos in ore gladii. Milites autem, & seruientes regis Angliæ ad portas, & muros ciuitatis cum ciuibus fortiter congressi sunt, & multos, & duros lapidum ictus sustinentes, aliquando portas intrauerunt, aliquando vi expulsi sunt, & occisi fuerunt ibi ex hominibus regis Angliæ quinq; milites, & viginti seruientes, vidente rege Franciæ, & nullum auxilium eis faciente, quamuis ipsi essent cõfratres in illa peregrinatione. Rex vero Franciæ, & sui ciuitatem sunt ingressi, & per medium illorum ibant tutissime. Homines autem regis Angliæ tandem post maximos labores in tantas vires excreuerunt, quod per vim portas ciuitatis fregerunt, & murum vndiq; ascẽderunt, & ita ingredientes ciuitatem obtinuerunt, & statim signa regis Angliæ in munitionibus per circuitum murorum posuerũt. Vnde rex Franciæ plurimum indignatus est, & postulauit, vt signa regis Angliæ deponerentur, & vt signa sua imponerentur; sed rex Angliæ hoc permittere noluit: sed tamen, vt voluntas regis Franciæ impleretur, rex Angliæ signa sua deposuit, & tradidit ciuitatẽ in custodia Hospitalarium, & Templariorum, donec perficerentur ei omnia, quæ ipse exigebat à *Tancredo* rege Siciliæ.

DE CONCORDIA FACTA INTER REGEM PHILIPPVM Franciæ, & Richardum regem Angliæ apud Messanam.

OCtaua die Octobris rex Franciæ, & rex Angliæ coram Comitibus, & baronibus suis & clero, & populo iurauerunt super reliquias sanctorum, quod alter alterum, & exercitum eius in peregrinatione illa in eundo, & redeundo bona fide custodiret, & Comites, & barones hoc idem iurauerunt se firmiter, & inconcusse seruaturos. Deinde prædicti reges per voluntatem, & consilium totius exercitus peregrinorum statuerunt, quod omnes peregrini, qui in via huius peregrinationis morerentur, de omnibus armaturis & equitaturis suis, & vestibus, quibus vsuri erant, pro voluntate sua disponant, & de medietate possessionum suarum, quas secum habent in via, similiter pro arbitrio suo faciant, dũmodo nihil in patriam suam remittant; & clerici de Capellis, & omnibus vtensilibus ad capellã pertinentibus, & de omnibus libris suis pro voto suo ordinabunt. Altera medietas in manus *Walteri* Rothomagensis Archiepiscopi, & *Manasser* Lingonum Episcopi, & magistri domus militiæ Templi & magistri Hospitalis, & *Hugonis* ducis Burgundię, & *Radulfi* de Chouci, & *Drogonis* de Merlau, & *Roberti* de Sabluil, & *Andrea* de Chauenni, & *Gilberti* de Wascuil tradetur; qui ad subuẽtionẽ terræ Ierosolymitanæ, vbi viderint magis necessarium, prædictam pecuniam impendent. Hoc autem reges in propriis personis

affida-

affidauerunt firmiter,& fideliter seruandum in omni via, tam citra mare, quam vltra, de omnibus peregrinis vtriusq; regni, tam de illis, qui venturi sunt, quam de illis qui iam venerunt. Archiepiscopi, & Episcopi id idem in verbo veritatis seruandum promiserunt. Magistri Templi, & Hospitalis super ordinem suum id idem seruandum concesserunt: Comites & barones in propriis personis id idem seruandum iurauerunt. Præterea nemo in toto exercitu ludat ad aliquod genus ludi pro lucro, exceptis militibus, & clericis, qui in tota nocte & die non nisi viginti solidos amittent. Si autem milites, aut clerici plusquam ad viginti solidos in die naturali luserint: quotiescunq; viginti solidos excesserint, centum solidos prædictis Archiepiscopo, & Episcopo, & Comitibus, & baronibus, qui prædictam seruabunt pecuniam, dabunt prædictæ pecuniæ admiscendos. Reges autem pro beneplacito suo ludent. Et in hospitio duorum regum possunt seruientes præcepto regum vsque ad viginti solidos ludere. Et coram Archiepiscopis, & Episcopis, & Comitibus, & Baronibus, præcepto eorum possunt seruientes ludere vsq; ad viginti solidos. Si autem seruientes, aut marinarii, aut alii ministri per se inuenti fuerint ludentes; seruientes tribus diebus nudi per exercitum vapulabunt, nisi se voluerint redimere arbitrio prædictorum; & alii ministri similiter. Marinarii vero si luserint tribus diebus à summo mane in mare demergentur more marinariorum, quotidie semel, nisi se voluerint arbitrio prædictorum redimere. Si autem peregrinus aliquis postquã iter arripuerit ab aliquo homine in via aliquid mutuo acceperit, mutuum soluet. De eo autem, quod ante iter accepit, nõ tenetur respõdere in via. Si autem marinarius aliquis conductitius, vel seruiens aliquis, vel quicunque fuerit, exceptis clericis, & militibus, à domino suo in via huius peregrinationis recesserit, nemo alius eum recipiet, nisi de voluntate domini sui fuerit. Et si aliquis eum inuito priore domino suo receperit, pro arbitrio prædictorum virorum punietur. Et si quis contra statuta ista ita solemniter facta aliquid temere attentauerit, sciat se excommunicationi Archiepiscoporum, & Episcoporum totius exercitus subiacere; & omnes transgressores pœnis supradictis secundum singulorum conditiones pro arbitrio prędictorum virorum punientur. Præterea statutum est à prædictis regibus, quod mercator de quacunq; mercatione sit mercator, non potest emere in exercitu panẽ ad reuendendum, nec farinã, nisi aliquis alienigena illã adduxerit: & de illa panem fecerit, nec bladum, nisi de eo similiter panem fecerit, vel ad secum transfretandum detinuerit. pasta vero omnino vetatur, ne ematur; & omnia vetentur emenda infra villam, & leucatam villæ. Si aliquis autem bladum emerit, & de eo panem fecerit, tenetur lucrari in salina vnum teruntium, & bren. Alii vero mercatores, de quacunq; mercatione fuerint, in decem denarios tenentur lucrari vnum denarium. Et ne aliquis sonet monetam domini regis, in qua moneta apparebit, nisi fracta fuerit infra circulum. Et ne aliquis carnem mortuam emat ad reuendendum nec bestiam viuam, nisi eam occiderit in exercitu: Et ne aliquis vinum suum post primam conclamationem carius vendat: Et ne aliquis faciat panem ad vendendum, nisi ad vnum denarium; & omnẽs mercatores sciant quod totum far est infra leucatam villæ: Et de moneta Angliæ vnus denarius detur in omnibus mercaturis pro quatuor denariis Andegauensis monetæ. Et est sciendum, quod omnia supradicta constituta sunt consilio, & volũtate regis Franciæ, & regis Angliæ, & regis Siciliæ. Tertia vero die post captionem ciuitatis Messanæ principes ciuitatis Messanæ, & totius prouinciæ dederunt regi Angliæ obsides de pace sibi, & suis seruanda, & quod in manu eius ciuitatem Messanæ liberam traderent; nisi *Tancredus* rex Siciliæ dominus eorum celerius pacem fecerit cum illo de omnibus exigentiis, quas ab eo exigebat. Ipse enim à rege *Tancredo* exigebat montem sancti Angeli cum toto Comitatu, & aliis pertinentiis suis ad opus *Iohannæ* sororis suæ, quem *Willielmus* quõdam rex Siciliæ maritus eius dedit ei in dodarium; & Cathedram auream ad opus eiusdem *Iohannæ* de consuetudine reginarũ illius regni; & ad opus sui ipsius mensam auream de longitudine duodecim pedum, & de latitudine vnius pedis & semis; & quoddam tentorium de serico magnum, adeo quod ducenti milites in eo possint simul manducare: & duos tripodes aureos ad prædictam mensam auream sustinendam, & viginti quatuor cuppas argenteas, & totidem discos argenteos, & sexaginta millia salines de frumento, & totidem de hordeo, & totidem de vino, & centum galeas armatas cum toto apparatu, & cum victu Galiotarum ad duos annos. Hæc omnia petebat rex Angliæ ad opus sui ipsius sicut hæres regis *Henrici*, cui supradictus *Willielmus* rex Siciliæ omnia supradicta præparauerat, & diuiserat quando in extremis laborauit. Cui *Tancredus* rex Siciliæ in hæc verba respõdit: Ego dedi *Iohannæ* sorori vestræ decies centena millia de * terris pro quieta clamantia dodarii sui, antequam à me recederet, & de reliquis exigentiis vestris, faciam; quicquid facere debuero secundũ consuetudinem regni huius. Vnde factum est, *al. terrenus*

quod per consilium sapientum virorum rex Siciliæ dedit regi Angliæ viginti millia vnciarum auri pro quieta clamantia dodarii sororis suæ; & alia viginti millia vnciarum auri pro omnium supradictorum quieta clamantia; quæ in iure petebat de diuisa *Willielmi* regis Siciliæ defuncti, & pro matrimonio contrahendo inter *Arthurum* ducem Brittanniæ nepotem suum, & filiam regis *Tancredi*. Quibus ex vtraq; parte concessis, *Richardus* rex Angliæ in hac forma scripsit *Tancredo* regi Siciliæ.

CHARTA PACIS FACTAE INTER RICHARDVM REGEM Angliæ, & Tancredum regem Siciliæ.

TAncredo *Dei gratia illustri Siciliæ regi, & ducatus Apuliæ, & principatus Capuæ,* Richardus *eadem gratia rex Angliæ, & dux Normanniæ, & Aquitaniæ, & Comes Andegaviæ salutem in eo, qui dat salutem regibus. Cum pro subuentione terræ Ierosolymitanæ, quam peccatis exigentibus, ex maiore parte Paganorum incursus obtinuit, & inimicorum crucis* Christi *gladius deuastauit, susceptum, inspirante Domino, peregrinationis iter ageremus per terram vestram transitum facientes apud Messanam ciuitatem vestram, moram facere compulsi sumus, ventorum, & maris, & temporis inclementia nauigationis nostræ propositum detinente; vbi inter populum nostrum, & ciues præfatæ vrbis seditione casu exorta, damnũ hinc & inde cõtigit rerũ, & virorũ. Vnde visum est pluribus, vt ea occasione fraterna inter nos charitas & dilectio turbaretur. Curauimus itaque, vt decebat, peregrinationis nostræ propositum; tum per nos, & dilectos, ac fideles familiares nostros; tum per venerabiles Archiepiscopos vestros: scilicet* Richardum *Archiepiscopum de Messana, &* Willielmum *Archiepiscopum de monte regali, &* Willielmum *Archiepiscopum de Risa, &* Richardum *filium venerabilis viri* Walteri *Cancellarij vestri, & alios viros egregios missos à latere vestro, statuimus vt illibata pacis inter nos arctius fœdera firmentur: Cuius formam in æuum duraturam scripturæ memoria contineret. Promisimus ergo vobis, & regno vestro, & toti terræ dominationis vestræ, per nos, & nostros, terra & mari pacem perpetuam nos fideliter seruaturos, sopitis omnibus quæstionibus, quas tum de dodario sororis vestræ reginæ; tum de rebus aliis per nostros vobis nuncios feceramus: hoc nihilominus addito, vt quamdiu in regno vestro moram fecerimus, ad defensionem terræ vestræ vbicunque præsentes fuerimus, vobis auxilium præbeamus, quicunque vellet eam inuadere, aut vobis bellum inferre. Huius autem pacis tenorem, & formam, quam in voto habemus, & in proposito gerimus, vobis & vestris, illæsa fide, seruare per* Walterum *Rothomagensem, &* Girardum *Exoniensem Archiepiscopos, & per* Iohannem *Eboracensem, &* Bernardum *Baioniensem Episcopos, & per* Iordanum *de Humez constabularium nostrum, & per* Willielmum *de Curci, & per* Richardum *de Camuilla, & per* Girardum Talebot, *& per* Robertum *de Sabluil, & per* Guidonem *de Croum, & per* Guarinum *filium* Geroldi, *& per* Bertramnum *de Verdun, & per* Willielmũ Chamberlangum *de Tanceruile, & per* Robertum *de nouo Burgo, & per* Hugonem Bardolf, *& per* Wigain *de Chereburg, & per* Gillebertum *de Wasceuill, & per* Hugonem le Bruin, *& per* Iohannem *de Piller, & per* Amauri *de Munsfort, & per* Andream *de Chauenni, & per* Willielmum *de Forz Delerum, & per* Gaufridum *de Rancune, & per* Amauri Torel, *& per multos alios de familia nostra fecimus iuramentis præstitis coram prædictis Archiepiscopis ad hoc ipsum efficiendum à vobis destinatis, & viris illustribus vestris in animam meam firmari, sicut capitularis forma continet. Vt autem pax ista, & fraterna dilectio tam multiplici, quam arctiori vinculo connectatur, prædictis curiæ vestræ magnatibus id ex parte vestra tractantibus, Domino disponente, condiximus inter* Arthurum *egregium ducem Brittaniæ nepotem nostrum, & hæredem, si forte sine prole nos obire contigerit, & filiam vestram matrimonium in* Christi *nomine contrahendum: vt cum illa, Deo propitio, ad nubiles annos peruenerit, & vos eam mittatis ad locum, vbi pars vtraque consenserit, prædictus nepos noster eam infra dies quindecim postquam ad eum venerit, debeat in vxorem legitimam desponsare; aut si celsitudini vestræ placuerit, eam infra annos nubiles desponsari, prædictus nepos noster iuxta beneplacitum vestrum id faciet, si summus Pontifex dispensabit. Volentes autem ei tanquam illustri dominæ, & magnifici regis filiæ dodarium, quod conueniat, designari, de ducatu nepotis nostri tale dodarium ei pro parte ipsius nepotis nostri paciscimur, & quod ad præsens per præfatos fideles nostros iurari fecimus, & ab ipso nepote nostro concedi, & à magnificentia vestra pro matrimonio isto, scilicet viginti millia vnciarum auri nos recepisse ad opus nepotis nostri fatemur: Hoc in pacto veniente, vt si, (quod absit) morte alterius interueniente, aut culpa nostri nepotis, aut nostra, vel partis ipsius, matrimonium ipsum non fieret: nos aut hæredes nostri vobis, aut vestris hæredibus, supradictam pecuniam integram, sine difficultate restituemus. Super his autem, videlicet, & de pace, quam vobiscum firmauimus, & de matrimonio contrahendo, & de pecunia restituenda, si forte prædictis causis accidentibus,*

matri-

matrimonium non extaret: dominum Papam, & Romanam Ecclesiam, in fideiussione ponimus; vt si forte, quod Deus auertat, ex parte nostra pacis integritas frangeretur, potestatem, habeat Romana Ecclesia nos, & terram nostram districtius coercere. Similiter & ad matrimonium contrahendum potestatem habeat nos. & partem nepotis nostri constringere: vel si propter causas prædictas non fieret matrimonium; ad restituendam pecuniam, nos aut hæredes nostros, aut terram nostram cogere habeat potestatem. id quoque de fideiussione Romanæ Ecclesiæ nos ita facturos, prædictorum virorum nos obligamimus iuramentis, sicut capitularis forma continet, quam vobis misimus sigilli nostri appositione signatam. Si autem, nobis sine hæredibus decedentibus, ipse ad regnum nostrum hæreditario iure peruenerit, de regno nostro tale illi dodarium designamus: videlicet antiquum & consuetum dodarium Reginarum Angliæ.

CAPITVLARIS FORMA, QVAE FACTA EST INTER Richardum regem Angliæ, & Tancredum regem Siciliæ.

EGo N. iuro super hæc sancta Dei Euangelia, quod dominus meus Richardus *rex Angliæ, ab hac hora in antea seruabit domino* Tancredo *regi Siciliæ, ducatus Apuliæ, principatus Capuæ, & regno eius, & toti terræ dominationis suæ, pacem perpetuam per se, & per suos, terra & mari: & quamdiu ipse Dominus meus erit in regno regis* Tancredi, *dabit ei auxilium ad defendendum terram suam, vbicunque ipse fuerit in terra domini* Tancredi *regis Siciliæ, quicunque vellet eam inuadere, aut ei facere Guerra: & quod dominus meus pacem istam manu sua iurabit; si dominus rex* Tancredus *similiter pacem manu sua iurauerit. Et si aliquando (quod absit) Dominus meus vellet pacem istam infringere; ego ponam me in captione ipsius domini regis* Tancredi, *vbi ipse voluerit, & hæc omnia dominus meus* Richardus *rex Angliæ, & ego bona fide, & sine fraude, & sine malo ingenio tenebimus: sic Deus nos adiuuet, & hæc sancta Dei Euangelia, & sanctorum reliquiæ. Amen.* Et est sciendum, quod in eadem forma iurauerunt Archiepiscopi, & Episcopi, & cæteri homines regis *Tancredi* in animam ipsius se, & suos pacem seruaturos *Richardo* regi Angliæ, & suis in mari & terra, quamdiu ipsi fuerint in terra sua. & si ipse *Tancredus* rex Siciliæ, & sui pacẽ nõ seruauerint, prædicti archiepiscopi, & cæteri qui sacramẽtum illud ex parte regis *Tancredi* iurauerunt, ponent se in captione *Richardi* regis Angliæ, vbi ipse voluerit. Et est sciendum, quod rex *Tancredus* dedit *Richardo* regi Angliæ alia viginti millia vnciarum auri pro quieta clamantia omnium quæstionum, quas fecerat tam de dodario sororis suæ reginæ, quam de omnibus aliis exigentiis suis. & vt *Tancredus* rex Siciliæ securior esset de omnibus supradictis conuentionibus *Richardus* rex Angliæ in hac forma scripsit summo Pontifici.

EPISTOLA RICHARDI REGIS ANGLIAE AD CLEMENtem Papam de pace facta inter ipsum & Tancredum regem.

REuerendissimo domino, ac beatissimo patri *Clementi* Dei gratia sanctæ sedis Apostolicæ summo Pontifici, *Richardus* eadẽ gratia rex Angliæ & dux Normanniæ & Aquitaniæ, & Comes Andegauiæ, Salutem, & sinceræ in Domino deuotionis affectum. Iustiorem exitum facta principum sortiuntur, cum à sede Apostolica robur, & fauorem accipiunt, & sanctæ Romanæ Ecclesiæ colloquio diriguntur. proinde dignum duximus ad notitiam beatitudinis vestræ transmittere, quæ inter nos, & dominum *Tancredum* illustrem Siciliæ regem publico nuper, & admodum necessario sunt celebrata contractu. Sane dilectionem fraternam, & pacem perpetuam cum eo firmauimus, quam magnatum nostrorum, Archiepiscoporum, Episcoporum, & plurimorum virorum illustrium iuramentis, ei & suis, & regno suo, & toti terræ dominationis suæ, nos illibata fide promisimus seruaturos. Cum etiam iam pacis, & amicitiæ fœdus arctiori adhuc vinculo astringentes, inter *Arthurum* egregium ducem Brittanniæ charissimum nepotem nostrũ, & hæredem (si nos decedere sine prole contigerit) & illustrem filium eius matrimonium, volente Domino, conduximus contrahendum: quod Domino largiente debitam consummationem accipiet, cum illustris puella nubiles annos attigerit; aut prædicto domino *Tancredo* regi placuerit, vt infra nubiles annos illa in vxorem nepoti nostro desponsanda tradatur, nos ipsum nepotem nostrum hoc facturum concessimus, si sancta Romana Ecclesia decreuerit similiter dispensare. pecuniam vero, quam pro matrimonio ipso, ad opus nepotis nostri ab eodem domino rege *Tancredo* recepimus; scilicet viginti millia vnciarum auri, si forte, quod absit, morte interueniente alterius, aut culpa nostra aut nostri nepotis, aut partis ipsius, matrimoniũ non staret; nos aut hæredes nostri

ipsi domino regi *Tancredo*, aut hæredibus eius ex integro restituere, præstitis super hoc sacramentis, ex parte nostra tenemur. Vt igitur tenor pacis initæ, & initiati matrimonij fides cum integritate debita ex parte nostra, & nepotis nostri seruetur, sicut ipsi domino *Tancredo*, interposita iurisiurandi religione, firmauimus, sanctitatem vestram, & sanctam Romanam Ecclesiam obnixe rogamus, quatenus, & firmatæ pacis seruandæ perpetuo, & matrimonii consummandi, vel si ex prædictis causis matrimonium ipsum non fieret, restituendæ pecuniæ sancta sedes Apostolica fideiussionem pro nobis suscipiat erga dominum nostrum regem *Tancredum*, & hæredes ipsius: Cuius fideiussionis onus, vt confidenter vobiscum Romana Ecclesia suscipiat, præsentium literarum testimonio vobis & sanctæ Romanæ Ecclesiæ liberam concedimus potestatem, nos & hæredes nostros, & terram nostram districtius coercere; si vel contra pacem præfatam venerimus, vel prædictis causis matrimonio non secuto, nos aut hæredes nostri solutionem pecuniæ negaremus: ad honorem vtriusque nostri vestra nouit beatitudo spectare; si mediante Romana Ecclesia pacis pariter, & matrimonii bonum ad congruum finem deueniat, vnde multiplex in futurum vtilitas consequatur. Testibus nobis ipsis 11. die Nouembris, apud Messanam. Sed antequam pax ista esset concessa, & cõfirmata, inter regem Angliæ, & regem Siciliæ, *Margaritus* admiralis, & *Iordanus* de Pin familiares regis *Tancredi*, quibus ipse ciuitatem Messanam tradiderat custodiendam, de nocte abierunt adducentes secum familias suas, & substantias suas, quas habebant in auro & argento, domos vero & galeas, & alias possessiones illorum saisiuit rex Angliæ in manu sua, illis abeuntibus. Deinde rex Angliæ fecit fieri fossatũ vnum, & latum & profundum per medium Insulæ, quæ est in flumine del Far, in qua est monasterium Griffonum, vbi Thesauri & victualia eius custodiebantur: cuius fossati longitudo totius Insulæ continet latitudinem, ab vna ripa in alteram; & finis eius terminatur in Charybdim. Et est sciendum, quod in fluuio illo del Far de Meschines, sunt illa duo pericula maris maxima, scilicet, Scylla, & Charybdis; quorum vnum, scilicet Scylla, est ad introitum del Far prope Prioratum de la Bainare, & alterum, scilicet Charybdis, est prope exitum del Far: ad cuius cognitionem facta est turris lapidea in prædicta Insula iuxta fossatum regis Angliæ. Et est sciendum, quod Scylla semper euomit, & in altum iactat vndas, & ideo necesse est, vt transeuntes elongent se ab ea, ne insanis obruantur aquis. Charybdis vero indesinenter attrahit, & absorbet aquas; & ideo caueant sibi transeuntes, ne absorbeantur ab ea. Quidam tamen incauti vitare Scyllam volentes, cadunt in Charybdim. Deinde rex Angliæ dum pax inter illum, & regem *Tancredum* facienda moraretur, firmauit sibi castellum forte in supercilio montis ardui extra muros ciuitatis Messanæ: quod Mategriffun vocauerunt. Griffones vero ante aduentum regis Angliæ erant potentiores omnibus regionem illam inhabitantibus, & odio habebant omnes homines vltramontanos; adeo quod pro minimo habebant illos interficere, nec erat qui adiuuaret. sed ex quo rex Angliæ illuc venit, malitia illorum quieuit, & potestas eorum minuta est, & facti sunt viliores omnibus inhabitantibus terram illam; & sperantes se posse contra regem Angliæ, sicut potuerunt contra cæteros in diebus antiquis, inciderunt in foueam, quam fecerunt, & facti sunt profugi in terra. Gens autem Anglicana in maxima habebatur reuerentia in regno Siciliæ. Tunc impletum est propheticum illud, quod antiquitus scriptum inueniebatur in tabulis lapideis prope villam regis Angliæ, quæ dicitur Here; quam *Henricus* rex Angliæ dederat W*illielmo* filio *Stephani*. in qua idem W*illielmus* domum nouam construxit, in cuius pinaculo effigiem cerui statuit, quod factum fuisse creditur, vt adimpleretur vaticinium illud, quo dicitur,

> Whan thu seches in Here hert yreret:
> Than sulen Engles in three be ydeled.
> That han sal into Yrland altolate waie;
> That other into Puille mid prude bi seue;
> The Thridde into Airhahen herd alle Wrekey drechegen.

Deinde rex Angliæ pro amore Dei, & salute animę suæ & parentum suorum, quietum clamauit in perpetuum Wrec per totam terram suam citra mare & vltra: statuens quod omnis naufragus, qui ad terrã viuus peruenerit, omnes res suas liberas, & quietas habeat: Si autem in naui mortuus fuerit, filii, vel filiæ, fratres vel sorores eius habeant res suas secundum quod ostendere poterunt se esse propinquiores illius hæredes. Vel si defunctus nec filios, nec filias, nec fratres, nec sorores habuerit, rex catalla sua habeat. Hãc aũt quietã clamantiam de Wrec fecit *Richardus* rex Anglię, & charta sua confirmauit anno secundo regni sui, mense Octobris, apud Messanam, coram W*altero* Rothomagensi & *Girardo* Anxiensi

Auxiensi Archiepiscopis, & Iohanne Ebroicensi, & *Bernardo* Baoniensi Episcopis, & multis aliis tam clericis quam laicis de familia regis Angliæ, & charta illa tradita fuit per manum magistri *Rogeri* mali catuli Vicecancellarii regis. Eodem anno plus, quam centum millia Paganorum, qui erant in regno Siciliæ, serui regis *Willielmi*, post mortem eius indignati sunt seruire regi *Tancredo*; tum quia Henricus rex Alemannorum calumniatus erat regnum Siciliæ: tum quia *Richardus* rex Angliæ regnum Siciliæ ingressus, magnam illius partem occupauerat. & abierunt in montana cum mulieribus, filiis, filiabus, & pecoribus suis, & habitauerunt ibi opprimentes Christianos, & multa mala eis facientes. sed audito quod pax, & finalis concordia esset inter regem Angliæ, & Regem *Tancredum*, redierunt in seruitutem Regis *Tancredi*: & datis ei obsidibus de pace seruanda, reuersi sunt in domos suas: colentes terram sicut coluerunt eam tempore Regis *Willielmi*, & serui facti sunt sub Rege *Tancredo*. Eodem anno *Conradus* dux Suauiæ post submersionem patris sui *Frederici* Romanorum Imperatoris, factus est princeps Teutonicorum, & Alemannorum, & cæterorum, qui patrem suum sequebantur: & venit ad obsidionem Accon cum exercitu magno, & statim facta est fames magna in obsidione Accon, & in tantum excreuit: quod panis, qui ante aduentum eorum pro vno solo vendebatur denario, pro * sexaginta solidis vendebatur postmodum. Tunc fame perierunt plurimi in exercitu, quia summa vnius equi de frumento vendebatur pro sexaginta quinque marcis Anglicanæ monetæ. Tunc principes, qui in obsidione erant, pascebantur carne equina, edentes eam pro delitiis. Cumque fames superexcreuisset, venit clamor populi ad *Hubertum* Walteri Rothomagensem Episcopum, & ad cæteros Episcopos exercitus, & fecerunt collectam denariorum per exercitum ad opus pauperum, & tantum incrementum dedit Dominus collectæ illi, quod sufficiebat omnium sustentationi indigentium; donec largitor omnium bonorum Deus ex alto prospiciens misit eis abundantiam frumenti vini, & olei. tertia enim die post collectam pauperibus distributam, venerunt ad Accon naues onustæ frumento, vino, & oleo, & fecerunt forum bonum, ita quod mensura frumenti, quæ prius vendebatur pro ducentis Bizantiis, data fuit postmodum pro sex bizantiis. Eodem anno, die Sancti *Iacobi* Apostoli decem millia proborum iuuenum & bene armatorum exierunt de obsidione Accon contra prohibitionem Regis, & Patriarchæ, & principum exercitus, volentes congredi cum *Saladino*, & exercitu eius. *Saladinus* autem videns eos venientes retraxit se cum exercitu suo, dimissis tentoriis suis, & victualibus. Ingressi sunt iuuenes illi tentoria Paganorum edentes & bibentes, quæ apud illos erant. Deinde sumpserunt secum preciosa quæque, & onerauerunt se: & cum redirent versus obsidionem Accon, *Saladinus*, & exercitus eius secuti sunt eos in ore gladii, & fere omnes perempti sunt à Paganis. Pauci enim illorum euaserunt auxilio *Radulfi* de Hautereue Archidiaconi Colecestriæ, relictis * oneribus suis. Eodem anno *Sibylla* regina Ierusalem vxor *Guidonis* de Lezinant, & duæ filiæ eius obierunt in obsidione Accon. quibus defunctis, *Conradus* Marchio de Munferrant Dominus Tyri videns, quod non esset propinquior hæres in regno Ierosolymitano, quam *Melisant* vxor *Amfridi* del Turun soror prædictæ *Sibyllæ*, conuenit prædictum Patriarcham *Heraclium*, & matrem prædictæ mulieris : omnes principes exercitus Christianorum, & petiit sibi donari in vxorem illam reg æ defunctæ sororem: promittens quod ipse de cætero fideliter, & efficaciter promoueret negotia exercitus Christianorum; & quod nullam deinceps haberet cum *Saladino* familiaritatem. Mater igitur mulieris, & Patriarcha, & principes exercitus quam plures, præbuerunt assensum petitioni illius; & fecerunt diuortium inter prædictam mulierem, & *Amfridum* del Turun maritum suum, & tradiderunt eam *Conrado* in vxorem. qui statim calumniatus est regnum Ierosolymitanum de iure vxoris suæ aduersus *Guidonem*. *Guido* vero obtulit se iuri stare in curia regum Franciæ, & Angliæ, qui in proximo venturi erant: sed *Conradus* tamdiu expectare nolens, omnia iura regni sibi vsurpauit, & *Guidonem* regem expulit. Eodem anno *Philippo* rege Francorum, & *Richardo* rege anglorum moram facientibus apud Messanam in Sicilia: mense Decembris, decimo quarto Kalendarum Ianuarii feria quarta audita sunt tonitrua magna apud Messanam, & visa sunt fulgura multa, & terribilia discurrere, & vnus ictus fulminis cecidit in vna galearum regis Angliæ, & demersit eam in profundum, percussitq; murũ ciuitatis Messanæ, & magnam illius partem contriuit. Milites autem & seruientes regis Angliæ, qui custodiebant Monasterium Griffonum, in quo erant thesauri regis Angliæ, dixerunt pro certo, se vidisse globum igneum, super pinaculum monasterii illius, qui nõ erat comburens, sed illuminans, & ibidem moram fecit, quandiu tempestas sæuiit, & cessante tempestate recessit globus ille igneus. Admirantibus illis, & diligenter requirentib⁹,

* al. quadraginta.

* al. hominibus.

quid hoc eſſet, Griffones ibidem Deo iugiter ſeruientes reſponderunt, quod ſic ſemper euenit, * quandocunq; tempeſtas ſit. rex vero Angliæ interim dum moram fecit apud Meſſanam, fecit omnes nauigii ſui naues duci in terram, & eas refici: nam multæ earum per corroſionem vermium deterioratæ erant. ſunt enim in fluuio del Far vermes graciles qui in lingua illa vocantur Beom, quorum cibus eſt omne genus ligni: qui cum alicui ligno adhæſerint, nunquam niſi per vim inde recedent, donec perforauerint illud; foramina autem faciunt ſtricta cum intrant, & ex corroſione ligni adeo creſcunt, & pingueſcunt, quod exeuntes faciunt foramina lata. Interim *Richardus* Rex Angliæ fecit parari Perarias, & alias machinas ſuas bellicas, quas ſecum in terram Ieroſolymitanam laturus erat.

al. qualiſcunq; tēpeſtas ſit.

Eodem anno *Willielmus* Elienſis Epiſcopus, Apoſtolicæ ſedis legatus, domini Regis cancellarius, & totius Angliæ Iuſtitiarius, plebem Angliæ ſibi commiſſam grauibus exactionibus premebat. In primis namq; omnes ſocios, quos rex ſibi in regimine regni aſſociauerat, ſpernebat, & eorum conſilia. Socium autem parem ſibi neminem putabat in regno, nec etiam *Iohannem* fratrem regis, Comitem Moretonii. Ipſe quidem caſtella, prædia, Abbatias, Eccleſias, & omnia iura Regis ſibi vendicabat. Auctoritate quidem legationis ſuæ ad Epiſcopatus, & abbatias, & Prioratus, & ad alias religioſorum domos hoſpitaturus veniebat, in tanta ſuperfluitate hominum, & equorum, & canum, & auium: quod domus in qua ipſe per vnam noctem hoſpitabatur, vix infra tres annos ſubſequentes in priſtinum ſtatum redire poſſet. Clericis vero & laicis, Eccleſias, prædia, terras, & poſſeſſiones ſuas abſtulit: quæ aut nepotibus ſuis, & clericis, & ſeruientibus erogabat, aut damnabiliter ſibi retinebat, aut in vſus extraordinarios dilapidabat. Nonne conſiderabat infœlix ille, quod moriturus eſſet? Nonne cogitabat quod Dominus ab vnoquoq; ſuæ villicationis rationem, aut ſui principatus honorem requireret? Sed bene de talibus dicitur.

Aſperius humili nihil eſt cum ſurgit in altum.
Cuncta ferit, dum cuncta timet, deſæuit in omnes,
Vt ſe poſſe putent, nec bellua tetrior vlla,
Quam ſerui rabies in libera terga furentis.

Eodem anno tertia die poſt feſtum Sancti *Michaelis* exierunt Saraceni à ciuitate Accon circiter quatuor millia armati, & combuſſerunt quatuor Hurdicios per ignem Græcum: ſed viriliter retruſi ſunt per milites exercitus armatos, & amiſerunt viginti Turcos occiſos, præter multos vulneratos. Deinde ad feſtum Sancti *Martini* iterum exierunt Saraceni à ciuitate Accon, & impetum fecerunt in Chriſtianos, qui viriliter reſtiterunt eis; & *Baldewinus* de Carun, & *Walterus* de Oyri, & *Baldewinus* de Dargus bene ſuſtinuerunt eorum impetum, donec Comes *Henricus, & Ganfridus* de Lezinant cum Templariis ſuperuenirent; qui cum tanto impetu coegerunt Paganos retroire, quod Pagani amiſerunt in illa fuga quadraginta Turcos occiſos, & multos vulneratos. Deinde inter feſtum Sancti *Andreæ*, & natale Domini, fuit totus exercitus Chriſtianorum armatus, vt inſultum faceret in ciuitatem Accon: & Alemanni, & Angli traxerunt ſcalas ſuas ad foſſata, vt muro apponerent eas, & exierunt per poſternas ciuitatis Pagani, & abſtulerunt Alemannis ſcalas ſuas, & Anglos fugauerunt à foſſato, & funes ligauerunt ſuper ſcalam Anglorum volentes eam infra muros ciuitatis trahere; ſed *Radulfus* de Tilli, & *Humfridus* de Veili, & *Robertus* de Lanlande, & *Rogerus* de Glamuilla, aſcenderunt ſuper ſcalam Anglorum, & quater extinxerunt ignem Græcum ſuperiniectum, & *Radulfus* de Thilli cæteris propius accedens abſcidit cum gladio ſuo funes, & ſic liberauit ſcalam illam à manibus Paganorum. Deinde inter feſtum ſancti *Andreæ*, & natale Domini incepit ſupradicta fames in exercitu Chriſtianorum; & durauit vſq; ad purificationem ſanctæ *Mariæ*. Eodem anno *Henricus* Rex Alemannorum audita morte *Frederici* Romanorum Imperatoris patris ſui, reddidit *Henrico* duci Saxoniæ vniuerſa, quæ pater ſuus ei abſtulerat, & in incrementum dedit ei decem caſtella optima. Similiter fecit cæteris omnibus à quibuſcunq; pater ſuus aliquid abſtulerat: reddens vnicuiq; quod ſuum erat. Reconciliatis itaq; ſibi omnibus hominibus ſuis, miſit nuncios ſuos ad *Clementem* Papam, & ad Cardinales, & ſenatores vrbis: petens Romanum Imperium, & promittens ſe in omnibus leges & dignitates Romanas ſeruaturum illæſas. *Clemens* vero Papa habito cum Cardinalibus & Senatoribus & populo Romano ſuper petitionibus Regis Alemannorum, cum deliberatione conſilio, conceſſit regi Alemannorum, quod petebat, ſaluis dignitatibus, & conſuetudinibus Romanorum, & ſtatuerunt ei terminum veniendi Romam proximum Paſcha ſequens; ſed anteq̃ illuc veniſſet, *Clemens* Papa obiit. Eodem anno *David* frater *Willielmi* regis Scotiæ duxit

duxit in vxorem *Matildam* sororem *Ranulfi* Comitis Cestriæ. Eodem anno iterum orta est dissensio inter *Galfridum* Eboracensem electum, & *Bucardum* eiusdem Ecclesiæ Thesaurarium; ita quod electus ille excommunicauit prædictum *Bucardum, qui Clementem* Papam adiit, & ab eo absolui meruit; & adeo impediuit aduersus summum Pontificem negotium Eboracensis electi, quod summus pontifex, nec electionem illius confirmare voluit, nec eũ cõsecrari permitit. Præterea idem summus pontifex priuilegiauit *Hugonem* Dunelmensem Episcopum, ne ipse professionem, aut subiectionem aliquam faceret in tota vita sua *Gaufrido* Eboracensi electo, nec etiam si ipse fuerit in Archiepiscopum consecratus, ea ratione, quod idem Dunelmensis episcopus semel fecerat professionem suam Eboracensi Ecclesiæ, & beato *Willielmo* tunc temporis Eboracensis Ecclesiæ Archiepiscopo, & eius catholicis successoribus. Eodem anno *Richardus* Rex Angliæ, diuina inspirante gratia, recordatus fœditatis vitæ suæ, post contritionem cordis, conuocatis in vnum in capella *Reginaldi* de Moyac vuiuersis Archiepiscopis & episc. suis, qui cũ eo erant apud Messanã, nudus procidens ad pedes eorum vitæ suæ fœditatem coram illis Deo confiteri non erubuit. Vepres enim libidinum excesserant caput illius & non erat eradicantis manus, sed pater misericordiarũ Deus, qui non vult mortem peccatoris, sed vt conuertatur, & viuat, respexit eum oculis misericordiæ suæ, & dedit ei cor pœnitens, & ad pœnitentiam vocauit, ipse enim à prędictis episcopis pœnitentiam recepit; & ab illa hora deinceps factus est vir timens Deum, & recedens à malo, & faciens bonum. O fœlicem illum, qui sic cadit, vt fortior resurgat! O fœlicem illum, qui post pœnitentiam non est relapsus in ruinam & culpam! *Eodem anno* Richardus *rex Angliæ audiens per communem famam, & multorum relationem, quod quidam vir religiosus erat in Calabria, dictus* Iohachim, *Abbas de Curatio de ordine Cistrensi habens spiritum propheticum, & ventura populo prædicebat, misit pro eo, & libenter audiebat verba prophetiæ illius, & sapientiam, & doctrinam. eruditus enim vir erat in diuinis scripturis, & interpretabatur visiones beati* Iohannis *euangelistæ, quas ipse* Iohannes *narrat in Apocalypsi, quam ipse manu sua scripsit. In quibus audiendis, rex Angliæ, & sui plurimum delectabantur. Erat autem hæc visio beati* Iohannis *euangelistæ. Reges septem sunt, quinq; ceciderunt, & vnus est, & septimus nondum venit. Et alibi in Apocalypsi, visio eiusdem. Mulier amicta Sole & Luna sub pedibus eius significat sanctam ecclesiam, solem iustitiæ. Item mulier amicta sole, & luna sub pedibus eius, & in capite eius corona stellarum duodecim, & pariens cruciabatur, vt pareret, & ecce Draco magnus ruffus, habens capita septem, & cornua decem, & in capitibus eius septem diademata, & cauda eius trahebat tertiam partem stellarum cœli, & misit eas in terram: qui stetit ante mulierem, quæ paritura erat, vt cum peperisset, filium suum deuoraret. Mulier autem peperit filium masculum, qui recturus erat omnes gentes in virga ferrea, & raptus est filius eius ad Dominum, & ad thronũ eius. Mulier autem fugit in solitudinem AEgypti, vbi habuit locum paratum à Deo, vt ibi pascant eam diebus mille, ducentis, & sexaginta. Huius igitur visionis interpretatio talis est secundum* Iohachim *Abbatem de Curatio. Mulier amicta sole, & luna sub pedibus eius significat sanctam Ecclesiam solẽ iustitiæ, qui est Christus Deus noster, obumbratam, & amictam sub cuius pedibus mundus iste cum vitiis, & concupiscentiis suis est semper conculcandus, & in capite eius corona stellarum duodecim, caput Ecclesiæ Christus est; corona eius fides catholica, quam duodecim prædicauerunt Apostoli, & pariens cruciabatur, vt pareret. ecclesia itaq; sancta, quæ semper nouo gaudet fœtu, cruciatur de die in diem, vt animas lucrifaciat Deo; quas diabolus conatur eripere, & secum trahere in Gehenna. Et ecce Draco magnus Rufus, habens capita septem, & cornua decem, Draco iste diabolum significat, qui bene dicitur habere capita septem. Caput enim diaboli omnis iniquus est: 7. ponit, quasi finitũ pro infinito. Infinita enim sunt capita diaboli, id est. persecutores Ecclesiæ, & iniqui. De quibus licet infiniti sunt: tamen idem* Ioachim *in expositione sua ponit septem principes Ecclesiæ persecutores, quorum nomina hæc sunt.* Herodes, Nero, Constantius, Maumet, Melsemutus, Saladinus, Antichristus. *Dicit quoq; beatus* Iohannes *in Apocalypsi. Reges septẽ sunt: quinq; ceciderunt, & vnus est & vnus nondũ venit, quod idem* Iohachim *ita exponit. Reges septẽ sunt, Scilicet,* Heredes, Nero, Cõstantius, Maumet, Melsemutus, Saladinus, Antichristus. *Ex his quinq; ceciderunt: scilicet,* Herodes, Nero, Constantinus, Maumet, Melsemutus; *& vnus est. scilicet* Saladinus, *qui in præsenti opprimit Ecclesiam Dei, & eam cum sepulchro Domini, & sancta ciuitate Ierusalem, & cum terra, in qua steterunt pedes Domini, occupatam detinet; sed ipse in proximo perdet illam. tunc interrogauit rex Angliæ, quando erit hoc? Cui* Ioachim *respondit quando septem anni elapsi erunt à die captionis Ierusalem. Tunc ait rex Angliæ, ergo quare venimus huc tã cito? Cui* Ioachim *respondit. Aduentus tuus valde necessarius est, quia domin⁹ dabit tibi victoriã de inimicis suis, & exaltabit nomen tuũ super omnes principes terræ.* Sequitur, vnus illorum nondũ venit, *scz. Antichristus. De isto Antichristo dicit idem* Ioachim: *quod iam natus est in ciuitate Romanã, & in sede Apostolica sublimabitur, & de isto Antichristo dicit Apostol⁹;* extollitur & aduersatur sup omne, q. dicitur De⁹. *Et tunc reuelabitur*

Antichristi aduentus, & descriptio.

ille iniquus, quem Dominus Iesus interficiet spiritu oris sui, & destruet illustratione aduentus sui, & conuersus ad eum rex, ait: putabam, quod Antichristus nasceretur in Antiochia, siue in Babylonia, de progenie Dan, *& regnaret in templo Domini, quod est in Ierusalem, & in terra illa ambularet, in qua Christus ambulauit, & regnaret in ea per tres annos, & dimidium anni, & disputaret contra* Eliam, & Enoch, *& eos interficeret, & postea moreretur, & post mortem illius daret Deus sexaginta dies pœnitendi, in quibus pœnitentiam possint agere illi, qui à via veritatis errauerint, & seducti fuerint per prædicationem Antichristi, & pseudoprophetarum eius. Sequitur, & cornua decem;* decem cornua diaboli sunt hæreses, *& schismata: quæ hæretici, & schismatici opponunt contra decem præcepta legis, & mandata Dei.* Et in capitibus eius septem diademata, *per diademata significantur reges, & principes huius seculi: qui in Antichristo credituri sunt.* Et cauda eius trahebat tertiam partem stellarum cœli, *propter nimiam multitudinem hominum credentium in eo* & misit eas in terram. *Stellas vocat minores homines, qui in Antichristo credituri sunt, & ideo dicit tertiam partem stellarum cœli propter nimiam multitudinem hominum credentium in eo. Et misit eas in terram, id est, in Gehennam mittit omnes, qui perseuerantes crediderint in illo.* Qui stetit ante mulierem, quæ paritura erat, vt cum peperisset, filium deuoraret. *Diabolus semper insidiatur Ecclesiæ, vt partum eius rapiat, & raptum deuoret: qui bene dicitur stare: quia nunquam declinat à malo, sed semper stat rigidus in malitia, & inflexibilis in versutia suæ fraudis. Vel aliter Cauda eius significat finem seculi huius, in qua surgent quædam gentes iniquæ, quæ dicuntur Gog Magog, & destruent Ecclesiam Dei, & subuertent gentem Christianam, & ex tunc erit dies iudicii. Sed in tempore huius Antichristi multi Christianorum in cauernis terræ, & in solitudinibus petrarum morantes fidem Christianam in timore Domini seruabunt, vsque ad consummationem Antichristi, & hoc est quod dicit:* Mulier fugit in solitudinem Ægypti, vbi habet locum paratum à Deo, vt ibi pascant eam diebus mille, & ducentis, & sexaginta: filius autem eius masculus, qui recturus erat omnes gentes in virga ferrea: *Est præcipue Dominus noster Iesus Christus, qui post passionem & resurrectionem suam ascendit in cœlum, sedetque ad dextram Dei patris omnipotentis, & venturus est iudicare viuos & mortuos, & seculum per ignem. Cuius sequaces, si fuerimus, & in mandatis eius perseuerauerimus, rapiemur in aera obuiam illi, & cum illo semper erimus. Et licet prædictus Abbas de Curacio hanc sententiam de aduentu Antichristi proferret, tamen* Walterus *Rothomagensis Archiepiscopus & Archiepiscopus de Appamia, & Girardus Anxiensis Archiepiscopus, &* Iohannes W*oracensis, &* Bernardus *Baioniensis Episcopi, & alii viri Ecclesiastici, in diuinis scripturis bene eruditi, nitebantur probare in contrarium, & quamuis multa argumenta verisimilia hinc, & inde proferrent;* tamen adhuc sub iudice lis est. *Nam antiqui in Scripturis suis, mentionem facientes de Antichristo, in hunc modum scripserunt.*

Ergo de Antichristo scire volentes, primo notabitis quare sic vocatus sit. Ideo scilicet, quia Christo in cunctis contrarius erit, & Christo contraria faciet. Christus venit humiliter: ille venturus est superbus; Christus venit humiles erigere, peccatores iustificare: Antichristus è contra humiles deiiciet, peccatores magnificabit, impios exaltabit, semperq; vitia, quæ sunt contraria virtutibus docebit, legem Euangelicam dissipabit, dæmonum culturam in mundo reuocabit, gloriam propriam quæret, & omnipotentem Deũ se nominabit. Hic itaq; Antichristus multos habebit suæ malignitatis ministros, ex quibus in mundo iam multi præcesserunt. Qualis fuit *Antiochus, Nero, Domitianus*, nunc quoque nostro tempore Antichristos nouimus esse multos. Quicunq; siue laicus, siue Monachus, siue Canonicus, contra iustitiam viuit, & ordinis sui regulam impugnat, & quod bonum est, blasphemat, Antichristus & minister Sathanæ est. Sed iam de exordio Antichristi. Non autem quod dico ex proprio sensu fingo, vel excogito: in libris enim diligenter relegendo hæc scripta inuenio.

Sicut ergo authores nostri dicunt, Antichristus exemplo Iudæorum nascetur, de tribu scilicet *Dan*, secundum prophetiam dicentem: *Fiat* Dan *coluber in via, cerastes in semita.* sicut enim serpens in via sedebit, & in semita erit, vt eos qui per semitam iustitiæ ambulãt, feriat, & veneno suæ malitiæ occidat. Nascetur autem ex patris & matris copulatione, sicut & alii homines, non vt quidam dicunt, de sola virgine. Sed tamen in peccatis totus concipietur, in peccato generabitur, & in peccato nascetur. In ipso suæ conceptionis initio Diabolus simul introibit in vterum matris, & ex virtute Diaboli confouebitur, & cõtuebitur in ventre matris, & virtus diaboli erit semper cum illa. Et sicut in matrem Domini nostri spiritus sanctus superuenit, & eam sua virtute obumbrauit, & diuinitate repleuit, vt de spiritu sancto conciperet, & quod nasceretur diuinum esset, & sanctum: ita quoq; diabolus in matrem Antichristi descendet, totamq; eam replebit, totam circumdabit, totam tenebit, totam interius, & exterius possidebit, vt diabolo per hominem cooperante, concipiat,

cipiat,& quod natum fuerit,totum sit nociuum,totum malum,totum perditum. Vnde,& ille homo filius perditionis appellatur: quia in quantum poterit, genus humanum perdet,& ipse in nouissimo perdetur. Ecce audistis qualiter nascetur,audite etiam locum vbi nascetur. Nam sicut dominus,& redemptor noster Bethleem sibi præuidit, vt ibi pro nobis humanitatem assumere,& nasci dignaretur: sic diabolus illi homini perdito, qui Antichristus dicitur,locũ nouit aptum,vnde radix omnium malorum oriri debeat, scilicet ciuitatem Babyloniæ. In hac enim ciuitate,quæ quondam fuit inclyta,& gloriosa vrbs gentiliũ,& caput regni Persarũ, Antichristus nascetur,& in ciuitatibus Bethsaida, & Corazaim nutriri,& conuersari dicitur. Quibus ciuitatibus dominus in Euangelio * improperiat dicens: *Væ tibi Bethsaida, væ tibi Corazaim.* habebit autem Antichristus magos, maleficos,diuinos & cantores:qui eũ diabolo inspirante,nutrient,& docebunt eũ in omni iniquitate, & fallitate,& nefaria arte,& maligni spiritus erunt duces eius, & socii, & Comites indiuidui. Deinde Ierosolymam veniet,& omnes Christianos,quos ad se conuertere non poterit,per varia tormenta iugulabit:& suam sedem in S. templo parabit. Templum ẽt destructum,q̃ *Salomon* Deo dicauit,in statum suum restaurabit, & circumcidet se,& filium Dei omnipotentis se esse mentietur. Reges autem,& principes primum ad se cõuertet;deinde per illos cæteros populos;loca vero per quæ Christus dominus ambulauit,peragrabit,& prius destruet,quod dominus illustrauit. Deinde per vniuersum mundum mittet nuncios,& prædicatores suos. Prædicatio a. eius,& potestas tenebit à mari vsque ad mare,ab oriente vsq; ad occidentẽ,ab aquilone vsq; ad septentrionem. Faciet ergo signa multa,miracula magna & inaudita:faciet de cœlo ignem terribiliter venire, arbores subito florere,& arescere,mare turbari,& subito tranquillari,naturas in diuersas figuras mutari;aquarũ cursus,& ordines conuerti;aera ventis,& commotionibus agitari: & cætera innumerabilia,& stupenda:mortuos etiam in conspectu hominum suscitari:ita vt in errorem inducantur,si fieri potest,etiam electi. nam quando tanta, & talia signa viderint,ẽt illi,qui perfecti,& electi Dei sunt,dubitabunt, vtrum ipse sit *Christus*, qui in fine mundi secundũ scripturas venturus est,an non. Excitabit. n. persecutionẽ sub omni cœlo supra Christianos,& omnes electos. eriget itaq; se contra fideles tribus modis: id est, terrore,& muneribus,& miraculis. Dabit in se credentibus auri,& argẽti copias. Quos enim muneribus corrumpere non poterit,terrore superabit: Quos autem terrore non poterit, signis,& miraculis seducere tentabit: Quos nec signis,nec miraculis,in conspectu omniũ mirabili morte cruciatos crudeliter necabit. Tunc erit talis tribulatio,qualis non fuit super terram ex tempore,quo gentes esse cœperunt,vsq; ad tempus illud. tunc qui in agro erunt,fugient ad montes: & qui supra,non descendet in domum suam, vt tollat aliquid de ea. Tunc omnis fidelis Christianus,qui inuentus fuerit,aut Deum negabit,aut per ferrum,siue per ignẽ fornacis,seu per serpentes,siue per bestias,siue per aliud quodlibet tormenti genus interibit,si in fide permanserit. hæc autem tam terribilis, & timenda tribulatio,tribus annis, & dimidio in toto mundo manebit. Tunc breuiabuntur dies propter electos,quia nisi dominus abbreuiasset dies:non fuisset salua omnis caro. Tempus siquidem quando idem Antichristus veniet,vel quando dies iudicii apparere incipiet, *Paulus* Apostolus in epistola ad Thessalonicenses designat,dicens: *Rogamus vos per aduentum Domini nostri Iesu Christi*, manifestat etiam eo loco, vbi ait. *Quoniam nisi veniat dissensio primũ, & reuelatus fuerit homo peccati, & filius perditionis.* Scimus enim,quod post regnum Græcorum,siue etiam post regnum Persarum,ex quibus vnumquodq; suo tempore magna gloria ingruit,& magna potentia floruit:ad vltimum quoq; post cætera regna regnum Romanorum cœpit,& quod fortissimum omnium regnorum superiorum fuit,& omnia regna terrarum sub dominatione sua habuit,omnesq; populorum nationes Romanis subiacebant sub tributo. Inde ergo dicit *Paulus* Apostolus, *Antichristũ non antea in mundum esse venturũ, nisi venerit dissensio primũ*, id est, nisi prius dissenserint omnia regna mũdi à Romano imperio,cui pridẽ subdita erant. Hoc autem tempus nondũ venit, quia licet videamus Romanum imperium ex magna parte destructum, tamen quamdiu Reges Francorum dominauerint,qui Romanum imperium tenere debent, Romę dignitas ex toto non peribit,quia in regibus suis stabit. Quidam vero doctores nostri dicunt,quod vnus ex regibus Francorum Romanum imperium ex toto,& integro tenebit: qui in nouissimo tempore erit,& ipse erit maximus,& omnium vltimus regum,qui postquam regnum suum fœliciter gubernauerit,ad vltimum Ierosolymam veniet,& in monte Oliueti sceptrum, & coronam deponet. Hic erit finis Romanorum, Christianorumque imperii. Statimque secundum prædictam *Pauli* Apostoli sententiã Antichristum dicunt esse affuturum,& tunc reuelabitur quidem homo peccati Antichristus, videlicet, qui licet homo sit, fons tamen

al. improperat.

erit omnium peccaminum, & filius perditionis, id est, filius diaboli, non per naturam, sed per imitationem, quia per omnia adimplebit diaboli voluntatem; quia plenitudo diabolicæ potestatis, & totius mali ingenii corporaliter habitabit in illo, in quo erunt omnes thesauri malitiæ, & iniquitatis absconditi: *qui aduersatur*, id est, contrarius est *Christo*, & omnibus eius membris: *& extollitur*, id est, in superbiam erigitur: *supra omne quod dicitur Deus*, id est, super omnes Deos gentium; *Herculem* videlicet, & *Apollinem*, *& Iouem*, *& Mercurium*, quos pagani deos esse existimant, super omnes deos istos extolletur Antichristus: quia maiorem & fortiorem se his omnibus faciet, & non solum supra hos, sed & supra omne, quod colitur: i. supra S. Trinitatem: quæ solummodo colenda, & adoranda est ab omni creatura, ita se extollet, vt in templo Dei sedeat, ostendens se tanquam sit Deus. Nã sicut supra diximus in ciuitate Babyloniæ natus, Ierosolymam veniens, circumcidet se, dicens Iudæis: ego sum *Christus* vobis repromissus, qui ad vestram salutem veni, vt vos, qui dispersi estis, congregem & defendam. Tunc confluent ad eũ omnes Iudæi: existimantes se Deum suscipere: sed suscipient diabolum. Sed etiam *in templo Dei sedebit Antichristus*: i. in sancta Ecclesia; omnes Christianos faciens martyres, & eleuabitur, & magnificabitur, quia in ipso erit omnium malorũ caput diabolus, qui est rex super omnes filios superbiæ. Sed ne subito, & improuise Antichristus veniat, & totum simul humanũ genus suo errore decipiat, & perdat, ante eius ortũ duo magni prophetæ mittentur in mundũ, *Enoc & Elias*, qui contra impetum Antichristi fideles Dei diuinis armis præmunient, & instruẽt eos, & confortabunt, & præparabunt electos ad bellum: docentes & prædicantes tribus annis, & dimidio. filios autem Israel, quicunq; eo tempore fuerint inuenti, hi duo magni prophetæ, & doctores ad fidei gratiam conuertent, & a pressura tanti turbinis in parte electorum insuperabiles reddent. Tunc implebitur, quod scriptura ait: *Si numerus filiorum Israel, sicut arena maris fuerit, reliquiæ saluæ fient.* Postquam ergo per tres annos, & dimidium prędicationem suam impleuerint, mox incipiet exardescere Antichristi persecutio, & contra eos primum arma sua Antichristus arripiet, eosq; interficiet, sicut in Apocalypsi legitur; *Et cum finietur* (inquit) *testimonium suum; bestia quæ ascendet de abysso faciet aduersus eos bellum, & vincet eos, & occidet eos.* Postquam ergo isti duo interfecti fuerint: inde cæteros fideles persequetur, vt eos aut martyres gloriosos faciat, aut apostatas reddat, & tum qui in eum crediderint, signum characteris eius in fronte accipient. Sed quia de principio eius diximus, quem finem habeat, inde dicamus. Hic itaque Antichristus diaboli filius, & totius malitiæ artifex pessimus per tres annos & dimidium, sicut prædictum est, magna persecutione totum mundum vexabit, & omnem populum Dei variis pœnis cruciabit: & postquam *Heliam & Enoch* interfecerit, & cæteros in fide permanentes coronauerit martyrio, ad vltimum veniet iudicium Dei super eum sicut beatus, *Paulus* scribit dicens: *Quem Dominus Iesus interficiet spiritu oris sui.* Siue Dominus * illic interfecerit illum potentia iussionis, siue Archangelus *Michael* interfecerit illum per virtutem * Domini nomine. occidetur * enim per virtutem cuiuslibet Angeli, aut Archangeli. Tradunt autem, quod in monte Antichristus occidetur in Babylone in solio suo, in illo loco, contra quem ascendit Dominus ad cœlos. Debetis autem scire, quia postquam Antichristus fuerit occisus, non statim veniet dies iudicii, non statim veniet Dominus ad iudicandum, sed sicut ex libro *Danielis* intelligimus, dominus concedet diem electis, vt agant pœnitentiam, propterea quia ab Antichristo seducti sunt. postquam vero hanc pœnitentiam expleuerint, quantum temporis spacium fiet, quousq; Dominus ad iudicandum veniat, nullus est qui sciat; sed in dispositione Dei manet, qua hora Dominus seculum iudicabit, quia ante secula iudicandum esse præfixit.

al. Iesus. *al. nostri.* *al. non.*

Iohannes Apostolus, & Euangelista virgo electus à Domino, & inter cæteros magis dilectus, interrogabat Dominum de fine seculi, & respondit Dominus; Sol conuertetur in tenebras, & Luna in sanguinem, & de arboribus stillabit sanguis, lapides dabunt voces, populi mouebuntur, Antichristus, id est, diabolus, regnabit, & faciet prodigia, & signa magna in populo. Nemo poterit se ab illo. De muliere meretrice nascetur ex tribu *Dan* in Israeli. Omnes qui credunt in eum, signabit vno charactere in fronte, & nemo poterit delere illius artificium. Nutrietur in Corozain, post morabitur in Bethsaida ciuitate; sed paucis diebus, & omnes quos ille occidet, vel qui mortui fuerint sub eius potestate fame & siti, ipsi electi Dei erunt: suscitabit falsos mortuos, conuertet flumina retrorsum, eradicabit arbores, & conuertet ramos in terram, & radices earum sursum, & florere faciet per suas diabolicas artes. Seducet multos. In die cũ nascetur, omnes qui habitant in quatuor partibus mundi, cognoscent ipsum esse natum: testante scriptura, quæ ait: *In quacunq; domo cadauer vnius domus hominis mortui erit signum.* Tunc in tempore illius occidet pater filium, & fi-

& filius patrem, & frater fratrem, & fideles deficient in omni re. Mulieres menstruationes suas accipient, & non abscondent se ab hominibus; Ecclesiæ destruentur, sacerdotes plorabunt. Nulla memoria habebitur de locis, vbi corpora sanctorum quieuerunt: adorabunt prophana idola, sicut Pagani, & Iudæi, & Saraceni. Surget gens contra gentem, & regnum aduersus alterum, & terrę motus magni erunt per loca, & pestilentiæ, & fames, & stellæ cadent in terra; fluuia conuertentur in sanguinem, & omnes aquæ, quæ sub cœlo sunt. Regnante illo, erigent bellum contra illum duo prophetę, scz. *Enoc*, & *Helias*, qui modo tristantur in Paradiso pro respectatione mortis, & interficiet eos Antichristus, & in platea ciuitatis iacebunt mortui tribus diebus, & tribus noctibus, & in quarta die resurgent in vitam æternam. In vltimo Deus omnipotens, qui omnes vult saluos fieri, transmittet *Michaelem* Archangelum romphæam acutam in manu tenentem (id est, gladium spiritus sancti) & interficiet eum, & secabit eum in duas partes à summo vsq; deorsum, vt non destruatur mundus, sed renouetur in melius: tribus annis & sex mensibus erit ita in consummatione seculi. Eodem anno *Richardus* rex Angliæ dedit *Othoni* nepoti suo, filio *Matildis* sororis suæ, quondam ducissæ Saxoniæ, Comitatum Eboraci, & quamuis multi recepissent eum, & fecissent ei homagia & fidelitates, multi tamen ei resistebant dicentes quod à fidelitate Regis non recederent, priusquam cum eo ore ad os loquerentur. Vnde factum est, quod dominus rex dedit eidem *Othoni* Comitatum Pictauis in commutationem Comitatus Eboraci.

NOMINA MAGNATVM, QVI EODEM ANNO IN OBSIDIONE ACCON OBIERUNT.

Sibylla regina vxor *Guidonis* Regis Ierusalem, & duæ filiæ eius, *Heraclius* patriarcha Ierusalem, *Baldwinus* Cantuariensis Archiepiscopus, Archiepiscopus de Nazaret, Archiepiscopus de Bezenzum, Archiepiscopus Arlelebianc, Archiepiscopus de monte regali, Episcopus de Sidoni, id est, de Saeta, nouus Episcopus de Accon, Episcopus de Baruch, Episcopus de Sancto *Georgio*, Episcopus de sancto *Abraham*, episcopus de Tabaria, Abbas de templo Domini, Abbas de monte Sion, Abbas de monte Olіueti; Abbas de Forde, Prior S. Sepulchri, *Radolphus* de alta ripa; Archidiaconus Colocestriæ, *Rogerus* le Abbe: *Fredericus* Romanorum imperator obiit in eundo versus terram Ierusalem submersus in fluuio, qui dicitur Salef, & *Conradus* filius eius dux Suauiæ obiit in obsidione Accon. Et *Robertus* Comes Leicestrię obiit in Romania in eundo versus terram Ierusalem & Landegrauius, de Alemannia obiit in Rumania in redeundo versus domum; & *Iohannes* Constabularius Cestriæ obiit in terra Ierusalem apud Tyrum, *Rotrodus* Comes de Pertico obiit in obsidione Accon, & Comes de Puntif, & *Theobaldus* Comes de Blais, & *Stephanus* Comes de Sancerre frater eius; & *Willielmus* Comes de Ferreres, & dux *Bertoldus* de Alemannia, & *Rogerus* Comes de Apulia, & *Iocellinus* Comes de Apulia, & Comes de Brenes, & *Andreas* frater eius occisus, & *Ingeram* de Fenes occisus, & *Lodowicus* de Arseles occisus, & *Hugo* de Hoiry occisus, & *Walterus* de Moy occisus, & *Gwido* de Danzci occisus, & *Ode* de Gunesse occisus, & Pincerna de Sanstlir captus à Paganis, & Marescallus Comitis *Henrici* captus à Paganis, & *Reginaldus* de Magni occisus. Præterea in eodē anno obierunt in obsidione Accon vicecomes de Turomania, & dominus de Wanci, & *Gilbertus* de Tileres, & *Florentius* de Angest, & *Iocellinus* de Mummotenci, vicecomes de castello *Heraldi*, & *Anselmus* de mōte regali, & tota familia eius, & vicecomes de Castellū, & mater eius, & *Iohannes* Comes de Vendome, & *AEstellanus* de Ypre, & *Gaufridus* de la Briuere & *Robertus* de Boiues, & *Adam* Cābelangus regis Franciæ, & *Adam* de Leū, & *Bones* de Iuuenni, & *Willielmus* de Pinkim, & *Rogerus* de Polebaro, & *Robertus* Cōstabularius, Senescallus Comitis *Willelmi* de Mandeuilla; *Ranulfus* de Glanuilla Iusticiarius Angliæ, obiit in obsidione Accon, & *Bernardus* de S. Valerico iunior, & *Richardus* Clare, & *Gwido* de castellun, & *Walterus* de Kime, filius *Philippi* de Kime, & *Iohannes* de Lamburne, & *Walterus* de Ros, frater *Petri* de Ros. Eodem anno *Sanctius* rex Portugalensis dedit Tarsiam filiam suam *Aldefonso* regi de S. *Iacobo* nepoti suo in vxorem: de qua ipse genuit tres filios, & licet *Cælestinus* papa multū laborasset, vt separarentur, tamen tenuit eā contra Deum, & ꝓhibitionē domini papæ ꝑ 5. annos, & dominus papa *Cælestinus* præfatū regem de S. *Iacobo*, & totā terram suam sub interdicto posuit, & ita permansit per 5. annos. Interim surrexit in ꝓdictum regem de S. *Iacobo*, *Aldefonsus* rex Castellæ, & coegit eum relinquere vxorem suā filiam regis Portugalensis, & dedit ei propriam filiam suam in vxorem permissione domini papæ *Cælestini* pro bono pacis. Processu vero tēporis filia *Boyac Amiramimoli* Imperato-

ris Africanorum, audita per communem famam probitate, *Sanctii* Regis Nauarræ, fratris * *Berengeræ* reginæ Angliæ, dilexit eum in tantum, quod vehementer adoptauit eum sibi in maritum. Et cum ipsa propositum suum diutius celare non posset, indicauit patri suo Imperatori, quod ipsa seipsum laqueo suspenderet, nisi *Sanctius* rex Nauarræ eam sibi in vxorem duceret: cui pater respondit, Quo modo potest hoc fieri, cum tu sis pagana, & ille Christianus? cui filia respondit, Parata siquidem sum fidem Christianorum suscipere, & secundum legem illorum viuere, dummodo prædictum regem Nauarræ in maritum habeam, quod per te, pater mi, de facili potest fieri. Nam omnia te metuunt, & ad te sua brachia tendunt; blandiciis tamen opus est, terror furorq; absint: preces, & munera, mitte viro, vt sic eum mihi compares.

* al. Berengera.

Crede mihi res est ingeniosa dare.

Mitte etiam matri, & sorori, & aliis familiaribus suis munera larga manu, vt ipse eum in tuos conatus alliciant. *Fit cito per multas præda petita manus*: cui pater respondit.

Donec eras simplex, animum cum corpore amaui,
Nunc mentis vitio læsa figura tua est.

Nescio quid faciam, angustiæ enim circumstant vndiq;, quia nisi rex ille Nauarræ in amorem tuum conuersus fuerit, tu te laqueo suspendes; Illumq; ergo precibus, variisq; muneribus aggrediar tentans, si eum modo quolibet tibi in maritum adquirere possim. Mallem tamen, vt tibi virum de gente nostra sumeres. Cui puella respondit.

Deuorer ante precor subito telluris hiatu,
Aut rutilo missi fulminis igne cremer,

Quam aliquem habeam virum præter illum regem Nauarræ. Imperator igitur Africanorum misit nuncios suos ad *Sanctium* regem Nauarræ, per quos mandauit illi, vt ipse veniret ad eum filiam suam in vxorem ducturus, & ille daret ei tantam pecuniam, quantam vellet, & insuper totam terram, quæ dicitur Hispania Saracenia, viz. totam terram, quæ est a finibus terræ regis Portugalensis, vsq; ad montem de Mummeian, qui diuidit terras Paganorum, qui sunt in Hispania à terra regis Arragoniæ. Dum autem rex Nauarræ iret ad eum, mortuus est ille *Boiac Almiramumoli* Africanorum imperator. Cumq; præfatus rex Nauarræ venisset in Africam, inuenit imperatorem mortuum, & filius imperatoris defuncti adhuc minimus erat, & nondũ aptus ad regni gubernationem, & erant ei in imperio multi aduersantes. Cum autem Rex Nauarræ ad eum venisset sperans se accepturum sibi in coniugem præfatam filiam puellam, dixit ei puer, qui regnaturus erat, quod si vellet iuuare eum, & seruire ei ad terram suam obtinendam, ipse daret ei sororẽ suam cum promissis patris sui; sin minus autem, poneret eum in captionem, de qua nunquam exiret. Ipse autem videns se in arcto positum, elegit magis seruire ei quam poni in captione. Iuxta illud Augustini: Qui murorum ambitu, ne fugiat, clauditur, ibi se pcipitet, vbi murus breuior ingeritur. Domino igitur concedente, & *Sanctio* rege Nauarræ laborante, filius *Almiramimoli* subiugauit sibi infra triennium omnes aduersarios suos, & factus est imperator. Interim *Aldefonsus* rex Castellæ, & rex Aragoniæ inuaserunt terrã dicti regis Nauarræ, vnus illorum vna parte, & alter illorũ altera parte, ita quod *Aldefonsus* rex Castellæ cepit super eum 24. oppida, & prædictus rex Aragoniæ cepit super eum 18. oppida.

Anno gratiæ 1191. qui erat annus 2. regni regis *Richardi*, idem rex *Richardus* & *Philippus* rex Francorum fuerant simul in Sicilia apud Messanam die natalis Domini, quæ feria 3. euenit. Eodem die post prandium Pisani, & Iauenses seditiose fecerunt impetum in Galiotas regis *Richardi* Angliæ, & mutuo se interfecerunt. Venit ergo clamor intus ad aures regis Angliæ, qui adhuc sedebat ad mensam in Mategriffun castello suo, & epulabantur cum illo die illa *Reginaldus* Carnotensis Episcopus, & *Hugo* dux Burgundiæ, & *Willielmus* Comes de Neuerz, & *Willielmus* Comes de Iuuenni, & Gaufridus Comes de Pertico & alii multi de familia regis Franciæ. Et velociter remota mensa, surrexerunt omnes viri illi, & processerunt omnes cum rege armati ad pugnam illam dirimendam: non poterant tamen: sed nocte superueniente, separati sunt ab inuicem vsq; mane. In crastino, cum populus conuenisset in ecclesia S. *Iohannis* Hospitalis ad audiendum in ea diuinum officium quidam Pisanus, extracto cultello suo, quendam Galiotarũ regis interfecit in ecclesia, & sic iterũ congressi sunt Pisani, & Galeotæ, & multi ceciderunt ex vtraq; parte interfecti, Venerunt ergo rex Franciæ, & rex Angliæ cum multa plebe armata, & pacem fecerunt inter illos. Deinde mẽse Februar. die Purificationis beatæ *Mariæ* semp virginis Sabbato post prandiũ, *Richar.* rex angliæ, & multi de familia eius, & quidã populares de familia regis Frã-

cia

tiæ conuenerunt more solito extra ciuitatem Messanam *popularibus iocis intēti, & cum domum rediissent, transeuntes per medium ciuitatis, obuiauerunt cuidam rustico venienti de villa cum asino onusto arundinibus, quas cannas vocant: de quibus rex Anglus, & cæteri qui cum eo erant ceperunt, & vnusquisq; illorum cum altero congressus est: & contigit quod rex Angliæ, & *Willielmus* de Barres, quidā miles optimus de familia regis Franciæ congressi sunt alter aduersus alterum, & confregerūt arundines suas, & fracta est cappa regis Anglorum ex percussione *Willielmi* de Barres, vnde rex iratus impetum fecit in illum, ita quod illum, & equum suum titūbare fecit, & dum rex intēderet deiicere eum in terram, subuersa est sella regis, & rex celerius descendit, & adductus est ei alius equus fortior priore, & ascendens in eo iterum fecit impetum in *Willielmum* de Barres tentans deiicere eum, & non potuit. ipse enim adhæsit collo equi sui, & comminatus est ei rex. Et cum *Robertus* de Bretuil, filius *Roberti* Comitis Leicestriæ, quem rex die præcedenti accinxerat gladio Comitatus patris sui, iniecisset manum in *Willielmum* de Barres, vt dominum suum iuuaret, dixit ei rex; Sustine & dimitte me & illum solū, & cum diu *Willielmus*, & rex contendisset, & dictis & factis; Dixit illi rex, fuge hinc, & caue tibi ne amplius coram me compareas, quia animo, & vsq; in sempiternum ego ero tibi, & tuis inimicus. Discessit itaque *Willielmus* de Barres à facie regis dolens & confusus propter indignationem regis, & abiit ad regem Franciæ dominum suum, consilium & auxiliū ab eo postulans super his, quæ acciderant in via. In crastino venit rex Franciæ ad regē Angliæ ex parte *Willielmi* de Barres cum humili deprecatione pacem & misericordiam postulans, & noluit rex audire eum. In sequenti die venerunt ad regem Angliæ, archiepiscopus Cantuar. & dux Burgundiæ, & Comes de Neuers, & multi de proceribus regni Francorum cum humillimis supplicationibus ad genua eius prouoluti, pacem & misericordiā postulātes pro *Willielmo* de Barres, & noluit rex audire eos. Tertia autem die sequenti *Willielmus* de Barres recessit a ciuitate Messana. Dominus enim suus rex Franciæ noluit retinere eum diutius contra voluntatem, & prohibitionem regis Angliæ. Post multum vero temporis cum tempus transfretandi appropinquasset, venerunt iterum ad regem Angliæ rex Franciæ, & omnes archiepiscopi & episcopi, & Comites & Barones, & principes totius exercitus, & prouoluti ad pedes, eius pacem & misericordiam postulauerunt pro *Willielmo* des Barres, ostendentes damna & inopportunitates, quæ accidere possent de absentia talis, tantiq; militis: & cum magna difficultate obtinuerunt aduersus regem Angliç, quod prædictus *Willielmus* in pace rediret, & quod rex Angliæ nec illi nec suis malum, vel damnum faceret, vel inquireret quandiu ipsi fuerint in seruitio domini. Deinde rex Angliæ dedit multas naues regi Franciæ, & suis Deinde rex Angliæ ita profuse distribuit thesauros suos vniuersis militibus, & seruientibus totius exercitus, quod à multis dicebatur, quod nunquam aliquis prædecessorū suorum tantum dedit in vno anno, quantum ipse dederat in illo mense. Et pro certo credendum est, quod in distributione illa promeruerit ipse fauorē tonātis, cum scriptum sit, *Hilarem datorem diligit Deus*. Eodem mense Februarii rex Angliæ misit galeas suas Neapolim contra reginam *Alienor* matrem suam, & cōtra *Berengeram* filiam *Sanctii* regis Nauarræ, quam ipse in vxorem ducturus erat, & contra *Philippum* Comitem Flandriæ, qui cum illis veniebat. Prædicta autem mater regis, & filia regis Nauarræ perrexerunt Brundusium; vbi *Margaritus* admiralis, & alii homines regis *Tancredi* honorifice susceperūt eas, & omnē exhibuerunt illis honorem & reuerentiam. Comes vero Flandriæ venit Neapolim, & inuentis ibi galeis regis Angliæ, intrauit & venit Messanam, & in multis adhæsit consilio, & voluntati regis Angliæ. Vnde rex Franciæ iratus aduersus Comitem, effecit, quod ipse relicto rege Angliæ ad illum rediit. Interim grauis dissensio orta est in Anglia inter Cancellarium regis, & *Ioannem* Comitem Moretonii fratrem regis, & alios principes regni: & ita in immensum excreuit, quod illi vniuersaliter scripserunt regi de statu regni sui, & de grauaminibus, quæ idem Cancellarius populo faciebat regni. Cum igitur rex audisset excessus, & importunitates, quas Cancellarius suus populo faciebat, misit à Messana in Angliam *Walterum* Rothomagensem Archiepiscopum, & *Willielmum* Marescallum Comitem de Striguil, mandans Cancellario vt in omnibus agēdis regni, haberet ipse prædictum Rothomagensem Archiepisc. & *Willielmum* Marescallum, & Gaufridum filiū *Petri* & *Willielmum* Bruere, & *Hugonem Bardolf*. socios & testes. Qui cum in Angliam venissent, literas regis tradere Cancellario ausi non fuerant timentes, quod magis incurrerent odium illius, quam honorem inde reciperent. Cancellarius namq; omnia mandata regis spernebat, & nullum habere voluit parem sibi, aut socium in regno. Prima autem die mensis Martii *Richardus* rex Angliæ recessit à Messana, & perrexit inde vsq; ad ciuitatem Cathinensium (vbi requiescit sanctissimum corpus beatæ *Agathæ* virginis, & martyris) ad

al. plurib.

loquendum cum *Tancredo* rege Siciliæ,qui illuc obuiam ei venerat. Cum ergo Rex *Tancredus* audiſſet aduentũ regis Angliæ,exiuit obuiam illi,& cum ſumma reuerentia,& honore regiæ excellentiæ debito ſuſcepit eum,& introduxit in ciuitatem.Et ſimul euntibus illis ad tumbam beatæ *Agathæ* martyris,ante ingreſſum templi occurrerunt clerus,& populus laudantes & benedicentes Dominũ,qui eos in tantæ dilectionis fœdere aſſociauit. Facta igitur oratione ad ſepulchrum beatę *Agathæ*,rex Anglię ingreſſus eſt palatium regis *Tancredi* cũ illo,& habitarunt ibi ſimul tribus diebus,& tribus noctib. Quarta autem die rex Siciliæ dona multa,& magna in auro & argento,& equis,& pannis ſericis miſit Regi Angliæ;ſed ipſe nihil inde recepit præter annulum quendam paruulum,quem in ſignum mutuæ dilectionis accepit.E contra rex Angliæ dedit regi *Tancredo* gladiũ illum optimum quem Britones Caliburne vocant,qui fuerat gladius *Arthuri* quondam nobilis Regis Angliæ.Præterea Rex *Tancredus* dedit regi Angliæ 4.magnas naues,quas vocant Vſſers,& 15.galeas;& cum rex Angliæ receſſiſſet ab eo,ipſe in propria perſona ſua reduxit eum vſq; ad Tauernim per duas dietas magnas à ciuitate Cathinenſium.Et in craſtino cũ Rex Angliæ recedere vellet,rex *Tancredus* tradidit ei quoddã breue,ꝙ rex Franciæ miſerat illi per ducem Burgundiæ,& mandauerat per breue illud,ꝙ rex Angliæ proditor erat,& pacem, q̃ cum illo fecerat,non ſeruarat;& ſi ipſe Rex *Tancredus* vellet cum rege Angliæ in bello congredi,vel de nocte inuadere,ille & gens ſua auxiliarentur ei ad regem Anglię,& exercitũ ſuum deſtruendum.Et reſpondit illi rex Angliæ:Proditor non ſum,nec fui, nec ero; & pacem,quam vobiſcum feci,in nullo ſum trangreſſus,nec transgrediar quamdiu vixero:& de facili credere non poſſum,ꝙ rex Franciæ hæc de me vobis mandauerit,cum ipſe Dominus meˀ ſit,& ſocius adiuratus in illa peregrinatione.Cui rex *Tancredus* reſpondens ait.Ego trado vobis literas,quas ipſe mihi miſit per ducẽ Burgundiæ,& ſi dux Burgundiæ negauerit,ꝙ ipſe has literas mihi ex parte domini ſui regis Franciæ attuliſſet,ego id dirationare aduerſus eum paratus ſum per vnũ de ducibus meis:& ſic cum literis illis de manu regis *Tancredi* receptis,rex Anglię Meſſanam reuerſus eſt.Eodẽ die rex Franciæ venit Tauernim,& locutus eſt cũ rege *Tancredo*,& cum illo moram fecit ibi per vnam noctẽ,& in craſtino rediit Meſſanam.Rex vero Angliæ in irã commotus aduerſus regẽ Franciæ,nec faciem hilarẽ nec pacem ſpondentem ei ꝑtendebat,ſed opportunitatẽ quęrebat,vt ab eo cum ſuis recederet.Inquirente igitur rege Franciæ cur hoc eſſet,mandauit illi rex Angliæ ꝑ Philippum Comitem Flandriæ omnia verba,q̃ rex Siciliæ dixerat ei de illo, & in teſtimoniũ facti oſtendit ei prædictas literas.Quod cũ regi Franciæ conſtaret,male ſibi conſcius obmutuit,ignorans quid contra hæc diceret.Tandem tamen ad ſe reuerſus ait.Nũc ſcio vere,ꝙ rex Angliæ quærit cauſas malignandi aduerſus me,quia hæc verba ficta ſunt & mendacia:ſed credo,ꝙ ipſe cogitauit hęc mala aduerſum me,vt *Aleſiam* ſororem meam dimittat,q̃ ipſe ſibi deſponſandam iurauit:ſed ꝓ certo ſciat,quod ſi ille dimiſerit eam,& aliã duxerit in vxorem,ero illi,& ſuis inimicus quamdiu vixero.His auditis rex Angliæ reſpondit,ꝙ ſororem illius ſibi in vxorem ducere nulla ratione poſſit,quia rex Angliæ pater ſuus eam cognouerat,& filium ex ea genuerat,& ad hoc probandum multos produxit teſtes,q̃ parati erant modis omnibus hoc probare.Quod cũ regi Franciæ per multorũ aſſertiones innotuit,cõſilio Comitis Flandriæ,& aliorũ fidelium ſuorũ adquieuit;& vt omnia mala tam de his,q̃ de aliis inter ipſum,& regem Angliæ remitterentur; ipſe quietum clamauit regem à fide, & ſacramentis,& omni conuentione, quam cum illo fecerat ſuper matrimonio contrahendo inter illum,& *Aleſiam* ſororem ſuam;& pro hac conuentione rex Angliæ ſpopondit ſe daturum regi Franciæ per quinquennium ſingulis annis duo millia marcarum Strilingorum,de quibus ipſe in principio huius conuentionis tradidit regi Franciæ duo millia marcarum.Et cum ipſi in terras ſuas redirent,rex Angliæ tradidit regi Franciæ *Aleſiam* ſororem ſuam liberam,& Giſortium,& cætera omnia,quæ rex Franciæ cum ſorore ſua ei in matrimonium conceſſerat:& ſub hac conuentione rex Franciæ dedit regi Anglię licentiam ducendi in vxorem quamcunq; vellet:& inſuper conceſſit ei, & charta ſua confirmauit,quod ducatus Brittanniæ in perpetuum pertineat ad dominatum ducis Normanniæ,& vt dux Brittanniæ ſemper ſit homo ducis Normanniæ,& ei reſpondeat ſicut Ligio domino ſuo,& dux Normannię reſpondeat regi Franciæ tam de ducatu Brittanniæ,quam de ducatu Normanniæ.Et ſic in illa die facti ſunt amici rex Franciæ,& rex Anglię,& omnes conuentiones illas fide,& ſacramentis ſub ſigillorum ſuorum teſtimonio confirmauerunt.Et eodem menſe Martii, tertio Kalendas Aprilis Sabbato, *Philippus* Rex Franciæ receſſit à portu Meſſanæ cum toto nauigio ſuo,& viceſimo ſecundo die ſequenti, ſcilicet, die Sabbati in hebdomada Paſchæ, venit ipſe cum exercitu ſuo ad obſidionem Accon.Rex vero Angliæ,& exercitus eius remanſerunt apud Meſſanam

poſt

ceſſum Regis Franciæ. Et eodem die, quo Rex Franciæ receſſit à Meſſana, venit gina *Alienor* mater *Richardi* regis Angliæ, & adduxit ſecum *Berengeram* filiam *San*-s Nauarræ, quam idem rex Angliæ in vxorem erat ducturus. Et quarta die ſequen-cta regina *Alienor* iterum receſſit verſus Angliam, per Romam tranſitura propter m *Gaufridi* Eboracenſis electi: per illam enim mandauit Rex Angliæ ſummo pō-..., & humiliter poſtulauit, vt ipſe electionem prædicti *Gaufridi* confirmaret, & eum in archiepiſcopum Eboracenſem conſecraret, vel ab alio conſecrari permitteret. Abeunte igitur regina *Alienor*, filia regis Nauarræ remanſit in cuſtodia regis Angliæ, cum ſorore eiuſdem regis *Iohanna* regina Siciliæ.

Menſe Aprilis, quarto idus eiuſdem menſis, feria quarta obiit *Clemens* Papa tertius, cui ſucceſſit *Iacinctus* diaconus Cardinalis Sanctæ *Mariæ* in Coſmedim, & in ipſa Vigilia Paſchæ ordinatus eſt in ſacerdotem; & in die Paſchæ, qui in 18. Kalend. Maii euenit, in Romanum pontificem conſecratus eſt, ab Octauiano Hoſtienſi epiſcopo, & vocatus eſt *Cæleſtinus* Papa tertius. In craſtino autem conſecrationis ſuæ Dominus Papa tranſtulit ſe à Laterano vſq; ad Eccleſiam beati *Petri*, & venit ibi obuiam ei *Henricus* Alemannorum rex cum *Conſtantia* vxore ſua, & cum copioſa plebe armata. Romani vero clauſerunt portas vrbis, & cuſtodierunt eas in manu forti & armata, non permittentes eos intrare. Dominus vero Papa ante oſtium Eccleſiæ beati *Petri* ſupra gradus recepit ſacramentum à prædicto Alemannorum rege, quod ipſe Eccleſiam Dei, & iura Eccleſiaſtica fideliter ſeruaret illibata, & quod rectam iuſtitiam teneret, & quod patrimonium beati *Petri*, ſi quid inde ablatum eſſet, in integrum reſtitueret, & quod Tuſculanum ei redderet. Deinde introduxit eos Dominus papa in Eccleſiam, & vnxit eum in imperatorem, & vxorem ſuam in imperatricem. Sedebat autem dominus Papa in cathredra pontificali, tenens coronam auream imperialem inter pedes ſuos, & imperator inclinato capite recepit coronā, & imperatrix ſimiliter de pedibus domini Papæ. Dominus autem papa ſtatim percuſſit eum pede ſuo coronā imperatoris, & deiecit eum in terra, ſignificans quod ipſe poteſtatem eiiciendi eum ab imperio habet, ſi ille demeruerit: ſed cardinales ſtatim arripiētes coronam impoſuerunt eam capiti Imperatoris. Vt autem ſciatur cauſa, quare Dominus papa *Cæleſtinus* reddiderit Romanis Tuſculanū ciuitatem ſuam, pauca repetamus, q̄ prius geſta ſunt. Electo, & conſecrato in ſummum pontificem *Clemente* domino Prȩneſtino epiſc. viz. vt moris eſt Piſis, vbi bonæ memoriæ *Gregorius* 8. migrauit ad dominū ex hac luce, miſit idem Dominus *Clemens* ſine vlla mora legatos ſuos ad ciues Romanos, vt inter ſe & illos pax deberet firmiſſima reformari. Diſcordia ſiquidē concepta eſt occaſione Tuſculani, ciuitatis ſcz. propriæ domini papæ, per 10. milliaria diſtantis ab vrbe, quam Romani guerra inſatiabili, vt eam ſibi ſubiicerent, impugnabant: & etiam occaſione conflictus, qui fuerat inter Romam, & Tuſculanū, per quem pluſq̄ 5000. Romanorū eodem die gladio perierunt, à tempore *Alexandri* papæ vſq; tempora p̄dicti *Clementis* inter eccleſiā durauerat, & Romanos: Legati autem cū veniſſent ad vrbem, induxerunt Romanos vt tanquam filii benigni ad patrem ſuum ſpiritualem corda ſua conuerterent, ipſumq; vt pium patrem redeuntem ad eos deuotiſſime curarent recipere, ac fierent de cætero vnū ſicut condecebat. quibus reſponderunt in hæc verba Romani; Hoc q̄a ſanctum & dignum eſt, ardenti deſiderio, etiā pluſq̄ dominus & pater noſter, ſicut veri & humiles filii (omni mora ſublata) fieri peroptamus; ita tamen ſi damna nobis emēdare, & iniuriam ſimul, & verecundiā, quam occaſione guerrȩ Tuſculani ſuſtinuimus olim cū patribus noſtris, & adhuc ſuſtinemus, nobiſcum pariter voluerit vindicare; & ad impugnandū Tuſculanum, ſi neceſſe fuerit, milites ſuos in expenſis propriis mittere, ſi pax ad honorē vrbis per ſubiectionem, & tributū annuum in ſcriptis redactum à Tuſculano ſoluendum vrbi, non poterit inter nos reformari. Si ēt Tuſculanū ad voluntatem noſtram faciendam tradere nobis p̄miſerit, ſi poſt refutationem ineundæ pacis ſecundum antedictum tenorem inter nos, & Tuſculanum, aliquo dierum poterit Tuſculanum habere. His itaq;, & quibuſdam aliis libertatibus tandem à ſupradicto *Clemente* papa Romanis conceſſis, idem *Clemens* acceſſit ad vrbem, de qua extiterat oriundus, vnde cū iuxta petitionem ſupraſcriptam à Romanis factam, non poſſet idem dominus *Clemens* Tuſculanum Romanis ſubiicere, ex tunc eos Romanis exponens durius impugnabat. Et licet per quatuor fere annos vixerit in papatu, guerram tamen ipſam cū Romanis nullatenus ad finem perduxit. Quamuis maiorem fere partē Tuſculanenſium, quos extra munitionem ſuam capiebant, Romani poſiti in inſidiis diuerſis pœnis, & cruciatibus interfeciſſent. Quoſdam enim ex illis, quos capiebant, morti tradebant omnino, quoſdam mutilatos pedibus, quoſdam orbatos oculis, quoſdā truncatis manib. collo ſuſpenſis, ad propria remittebant. Quæ omnia ſe malle pati conſtā-

tissime affirmabant, quam seueritati subiici Romanorum. Mortuo vero *Clemente*, & Domino *Iacincto* tum diacono Cardinali sanctæ *Mariæ* in Cosmedin, in summum pontificem *Cælestino* postmodum substituto, & *Henrico* tunc rege ad coronam imperii recipiendam, qui ad hoc à domino *Clemente* vocatus fuerat, festinante; Romani antequam idem Rex accessisset ad vrbem, supplicarunt domino *Cælestino*, vt antequam prædictum Regem in Imperatorem vngeret, obtineret ab ipso, vt ciuitatem Tusculanensium sibi redderet, quæ in ipsius posita erat potestate. Ad ipsum enim se conuerterant, & ipsius patrocinium inuocarant: ex quo supra nominatus *Clemens* exposuit, vt dictum est, illos Romanis: eidem domino *Cælestino* instantissime proponentes, quod hæc erat via, qua Tusculanum ad eorum manus rediret, & quod ad faciendum hoc tenebatur ex conuentione prædicta. Quod ita concessum est illis. Euntes autem nuncii domini papę ad regem firmiter proposuerunt eidem, quod de Tusculano antedicta facta erat conuentio inter summum pontificem, & Romanos, & ideo vt domino papę Tusculanum redderetur, necessitas exigebat. Quod cum intellexisset rex, & aduertisset, quod aliter coronationi suæ de facili posset impedimentum præstari, petitioni domini papæ, de Tusculano reddendo, liberaliter adquieuit: factumq; est ita, quod coronato rege in imperatorem, altera die traditum est Tusculanum ab eodem imperatore domino papæ; & à domino papa sequente die tertia Romanis, atque à Romanis destructum ita, quod lapis supra lapidem non remansit. Interim *Richardus* rex Angliæ mense Aprilis fregit, & comminuit castellum suum, quod dicebatur Mategriffun ante regressum suum à Messana, sicut promiserat regi *Tancredo*. Et feria quarta ante cœnā domini ipse cum toto exercitu suo, & nauigio suo recessit à portu Messaniæ, cum 150. magnis nauibus, & cum quinquaginta tribus galeis bene armatis, & in die parasceues domini circa horam diei nonam venit ventus horribilis ab austro, & nauigium eius dissipauit. Rex vero cum parte nauigii applicuit in insula de Crete, deinde in insula de Rodes. Buscia autem magna, in qua erant regina Siciliæ, & filia regis Nauarræ, cum multis de familiaribus regis, & duæ aliæ Busciæ, cum illa tempestate adhuc sæuiente, peruenerunt ad insulam de Cypre; rege nesciente, quo Busciæ illæ deuenissent. Post tempestatem misit Rex galeas quærere Busciam illam, in qua regina soror eius, & filia regis Nauarræ erant, & inuenerunt eas extra portum de Limelzun, aliæ duæ Busciæ, quæ cum illis venerant ante portum de Limeszun, perierunt, in quibus multi milites, & seruientes de familia Regis submersi sunt: inter quos, proh dolor, magister *Rogerus* malus catulus Vicecancellarius regis submersus est, & sigillum Regis, quod gestabat in collo eius suspensum, inueniebatur. Catalla autem submersorum thesaurizauit sibi *Isakius* imperator de Cypre, & omnes, qui naufragium illud euaserunt, cepit, & incarcerauit, & pecunias eorum iis abstulit. Qui etiam plusquam furiali crudelitate debacchatus, Busciam illam in qua regina Siciliæ, & filia regis Nauarræ erant, non permisit portum intrare. Quod cum regi Angliæ nunciatum esset, festinanter ad earū pręsidium venit cum galeis multis, & cum magno storio nauium & inuenit eas extra portum de Limeszun ventis, & mari expositas. Et iratus inde valde, misit nuncios suos ad imperatorem de Cypre, semel, secundo, tertio petens & cum humili deprecatione postulans, quatenus intuitu diuini amoris, & propter reuerentiam viuificæ crucis peregrinos suos, quos in vinculis tenebat captiuos, permitteret abire illæsos, & vt catalla eorum eis restitueret, & vt redderet illi catalla hominum suorū submersorū ad faciendū inde seruitium Dei pro animabus illorum; quibus imperator ille superbe loquutus est, dicens, quod ipse neq; peregrinos redderet, neq; catalla submersorum. Audiens itaq; rex, quod nefandus ille imperator nihil pro illo faceret, nisi per vim, pręcepit vniuerso exercitui suo, vt arma sua caperent & armati sequerentur eum. Et ait illis; Sequimini me, vt vindicemus iniurias, quas perfidus ille imperator Deo, & nobis fecit: qui peregrinos nostros contra Dei iustitiam, & æquitatem in vinculis tenet, & nolite timere eos, quia inermes sunt, fugæ potius, quam bello parati. Nos vero bene sumus armati, & arma tenenti omnia dat, qui iusta negat. Et oportet, vt viriliter pugnemus ad liberandum populum Dei à perditione: scientes, quod aut oportet nos vincere, aut mori. Sed certam habeo in Domino fiduciam, quod ipse dabit nobis hodie victoriam de isto perfido Imperatore, & de gente sua. Interim Imperator ille occupauerat littora maris vndique, cum gente sua; & pauci eorum erant armati, & fere omnes indocti ad prælium; tamen stabant in littore, cum gladiis, & lanceis, & fustibus: habentes asseres, & ligna, & sedilia, & arcas, ante illos pro muro. Cum autem Rex Angliæ & sui erant armati, exierunt è magnis nauibus in nauiculas, & galeas, & remigando venerunt ad terram cum magno impetu, & sagittarii præibant facientes cæteris viam. Et cum applicuissent, rege præuio, impetum fecerunt vnanimiter in imperatorē, & Griffones suos; & quasi imber sup gramina, ita

ita cecidere sagittæ super pugnātes; & cum diu pugnassent, Imperator cum suis versus est in fugam: quos rex Angliæ sequutus est in ore gladii, & stragem magnam faciens ex obstantibus viuos cepit multos, & nisi nox celerius superueniret, forsitan rex illo die cepisset Imperatorem. Sed quia rex, & gens sua pedites erant, & vias montium, per quos Imperator, & sui fugiebant, ignorabāt, cum præda magna redierunt ad villā de Limeszun, quam Griffones reliquerant: & inuenerunt in ea abundantiam frumenti, & vini, & olei, & carnium. Eodem die post victoriam regis Angliæ, soror eius regina Siciliæ, & filia regis Nauarræ intrauerunt portum de Limeszun cum cætero nauigio regis. Imperator vero, religatis hominibus suis, qui dispersi erant per dumos in conuallibus, eadem nocte castra sua metatus est, quasi per 5. milliaria ab exercitu regis Angliæ, sub iuramento affirmans, quod in crastino dimicaret cum rege Angliæ. Quod cū rex audisset per exploratores suos, lōge ante lucem se, & exercitū suū armari fecit, & sine tumultu procedēs venit ad exercitum Imperatoris, & inuenit eos dormientes. Et cum magna, & horribili exclamatione intrauit tentoria eorum, & excitati à somno facti sunt velut mortui nescientes, quid facerent, aut quo fugerent, quia inuadebat eos exercitus regis Angliæ velut rupi rapaces, & fecerūt ex illis stragem magnam. Imperator vero cum paucis suorum nudus euasit, relinquens post se thesauros, & equos, & arma, & tentoria sua pulcherrima, & vexillum suum Imperiale per totum auro desuper contextum, quod rex Angliæ statim destinauerat beato *Edmūdo* regi, & martyri glorioso. Et sic rex Angliæ summa potitus victoria rediit ad Limeszun hostium suorum magnificus triumphator. Tertia die sequenti venerunt ad regem Angliæ in Insula de Cypre *Guido* rex Ierusalem, & *Gaufridus* de *Lermāt frater eius, & *Amfridus* Delturum, & *Raimundus* princeps Antiochiæ, & *Boimundus* filius eius, Comes Tripolis, & *Leo* frater Rupini de la Muntaine, & obtulerunt regi seruitia sua, & homines sui deuenerunt, & fidelitates ei iurauerunt contra omnes homines. Eodem die Imperator de Cypre vidēs se omnino destitui virtute, & auxilio suorum supplices legationes misit ad regē Angliæ, & obtulit ei pacem in hac forma, scilicet, quod ipse daret ei viginti millia marcarum auri in recompensatione pecuniarum submersarum; & illos, qui capti fuerant post naufragium cum catallis suis, liberos redderet, & ipse in propria persona sua cum illo in terrā Ierosolymitanā iret, & moram cum illo faceret in seruitio Dei, & suo cum centum militibus, & quadringentis *Tripolis equitibus, & cum quingentis peditibus bene armatis, & insuper daret ei filiam suam in obsidem, quam vnicam haberet sibi hæredem, & traderet ei castella sua in pignore, & fidelitatem sibi, & suis in perpetuum seruandam iuraret, & Imperium suum de illo teneret. His igitur ex vtraq; parte concessis, venit Imperator ad regē Angliæ: & coram rege Ierosolymitano, & principe Antiochiæ, & cæteris Baronibus suis homo regis Angliæ venit, & fidelitatem ei iurauit. Iurauit etiam, quod ab eo non recederet, donec omnia implerentur, quæ *conuentionauerant. Rex vero tradidit Imperatori tētoria sibi, & suis, & assignauit ei milites, & seruientes, qui custodirent eos. Eodem autem die post prandium pœnituit Imperatorem fecisse talem finem cum rege Angliæ, & dum milites, qui eum custodire deberent, somnum meridianū caperent, furtiue ab eis recessit, & mandauit regi, quod nullam de cætero cum illo pacem, vel concordiam custodiret. Quod (vt videbatur) satis placuit regi. Ipse enim sicut vir prudens, & circumspectus statim tradidit magnam exercitus sui partem *Gwidoni*, & principi Antiochiæ, & cæteris qui ad eum venerant, & præcepit eis, vt sequerentur Imperatorem, & caperent, si possent; & ipse rex diuisis galeis suis in duas partes medietatem illarū tradidit *Roberto* de Turnam, & præcepit, vt ille circūdaret insulam ex vna parte, & si quas inuenisset naues, vel galeas, cepisset eas; & factum est ita. Rex vero cum reliqua parte galearum suarum circuiuit alteram partem insulæ, & ipse & *Robertus* ceperunt naues & galeas, quotquot inuenerunt in circuitu insulæ. Custodes autem ciuitatum, & castellorum, & portuum reliquerūt ea vacua in omni loco, vbi rex & prædictus *Robertus* venerunt, & fugientes abierunt in montana. Quibus expletis rex, & *Robertus* redierunt ad Limeszun. *Gwido* autem rex, & qui cum eo missi fuerant, nihil *perficientes ad regem redierunt. Interim homines Imperatoris confluebant ad regem Angliæ, & homines sui deuenerūt, & terras suas de illo tenuerunt. Quadam vero die, cum supradictus Imperator ad prādium suum sedisset, & Comites sui cum eo, quidam illorum ait illi: Domine cōsulimus vobis, vt pacem faciatis cum rege Angliæ, ne tota gens vestra pereat. Iratus vero Imperator propter hūc sermonem percussit eum cum cultello, quem tenebat, & amputauit nasum eius, qui consilium illud dederat: post prandium ille, qui percussus fuerat, abiit ad regem Angliæ, & adhæsit ei.

al. Lemozans

al. Turcopolis

al. concionauerat

al. proficientes

Mense vere Maii, 4. idus eiusdem mensis die Dominica, festo *S. Nerei*, & *Achillei*, atque *Pancratij* martyrum, *Beringera* filia regis Nauarræ desponsata est *Richardo* regi Angliæ

in Insula de Cypre apud Limeszun, *Nicholao* regis capellano officium sacramenti illius perficiente: & eodem die fecit rex illam coronari, & consecrari in reginam Angliæ a *Iohanne* Ebroicensi Episcopo, administrātibus illi in officio illo Archiepiscopis de Apamia, & de Anxia, & Episcopo de Baionia. Deinde post celebrationem nuptiarum suarum rex Angliæ promouit exercitum suum, & reddita est ei nobilis ciuitas, quæ vocatur Nicholsis, & cum venisset rex cū exercitu suo ad fortissimū castellum, quod dicitur Cherin, in quo erat filia Imperatoris, exiuit illa obuiam regi, & cecidit prona in terram ante pedes regis, & tradidit ei castellum illud misericordiam postulans. Et rex misertus illius misit eam ad reginā, & cū processisset rex, reddita sunt ei castellū, quod dicitur* Baffes, & castellū quod dicitur Buffeuent, & castellū quod dicitur Deudeamur, & castellū quod dicitur Cādare. Deinde redditæ sunt ei omnes ciuitates, & munitiones Imperii. Infœlix autem Imperator ille latitabat in quadā abbatia fortissima, quæ dicitur caput S. *Andreæ*. Quo cum rex venisset, vt illum apprehēderet, Imperator exiuit obuiam ei: & ad pedes eius prouolutus, posuit se in misericordia illius de vita & mēbris, nulla mētione facta de regno. Sciebat enim quod omnia iam erant in manu, & potestate regis, sed solum hoc petiit vt ipse mitteretur in compedibus, & manicis ferreis. Et audiuit rex petitionē illius, & tradidit illum *Radulfo* filio *Godefridi* Camerario suo in custodia, & præcepit sibi fieri cōpedes & manicas de argēto, & auro, & vt ipse in illis mitteretur. Perfecta autem sunt omnia hæc in Insula de Cypre mense Iulii prima die eiusdem mensis Sabbato in vigilia Pentecostes. Perfectis igitur omnibus his misit rex Angliæ Imperatorem cum custodibus suis vsq; ad ciuitat. Tripolis, & tradidit Insulā de Cypre *Richardo* de Camuilla, & *Roberto* de Turnham in custodia. Eodem die, scilicet in vigilia Pentecostes obiit *Philippus* Comes Flandriæ in obsidione Accon; & rex Franciæ dominus suus saisiuit omnes thesauros, & possessiones illius in manu sua: & ab illa hora quærebat opportunitatem recedendi ab obsidione Accon, & reuertendi in regionem suam, vt Comitatum Flandriæ sibi subiugasset. Et eodem die (sc. in vigilia Pentecostes) regina Angliæ, & regina Siciliæ soror regis Angliæ, & filia Imperatoris de Cypre applicuerunt apud Accō cum maiori parte storii regis Angliæ. Interim rex Angliæ accepit ab vniuersis hominibus Insulæ, medietatem omnium mobilium suorum, & confirmauit illis leges, & institutiones, quas habebant tempore *Manuelis* Imperatoris Constantinopolitani. Deinde feria quarta in hebdomada Pentecostes, recessit rex Angliæ ab Insula de Cypre cū galeis suis, & in crastino applicuit in terra Suliæ apud Tyrum. Sed custodes Tyri non permiserunt eum intrare Tyrum, dicentes, quod rex Franciæ, & *Conradus* Marchio prohibuerunt, ne ipse Tyrum intraret. Et ideo oportebat eum nocte illa iacere in tentoriis extra murum Tyri. Et crastino (scilicet feria sexta) in hebdomada Pentecostes, cum ipse iter ageret versus Accon, vidit in mari ante se busciam quādam magnam onustam viris bellicosis, & ornatam vexillis regis Franciæ, & sociorum suorum. Et mittēs ad eos duas galeas interrogauit, cuius esset nauis, & vnde venisset: & responderunt se esse homines regis Franciæ, & venisse de Antiochia, volentes ad obsidionem Accon ire. Et qui missi fuerunt, cum tali responso redierunt ad regem Angliæ. Quibus ipse dixit, si homines regis Franciæ sunt, ite, & dicite illis, vt expectent, & loquantur mecum. & dum irēt homines busciæ male sibi conscii, quia omnes Pagani erant, armauerunt se, & pessime receperunt nuncios regis, mittentes in eos sagittas, & ignem Græcum. Quod cum rex vidisset, accessit propius, & dixit vniuersis, qui cum eo *erant, persequimini eos, & apprehendite; Si enim abierint, amorem meum perdetis in perpetuum: & si eos apprehenderitis omnia catalla eorum vestra sint. Tunc omnes vnanimiter impetum fecerunt in busciam illam, & cum rostris galearum perforauerunt eam vndique, & aqua intrans per foramina traxit illam in profundum. Et cū Pagani cœpissent mergi proiecerunt arma sua in mare, & fractis valis suis fuderunt ignem Græcum, & relicta naue, nudi prosilierūt in mare. Sed Galeotæ regis interfecerunt eos, & viuos retinuerunt multos: Erant autem in buscia illa Pagani numero mille, & quingenti, quos *Saladinus* legauerat ex omnibus Paganis, vt mitteret eos in ciuitatem Accon. Quibus deuictis, & interfectis rex distribuit omnia catalla illorum galeotis suis. In crastino (scilicet die Sabbati) in hebdomada Pentecostes venit ad obsidionem Accon, & de Paganis, quos in naue cepit, distribuit regi Franciæ, & Comitibus exercitus. Cum autem Pagani, qui in ciuitate Accon erant, audissent, quod Pagani, qui in buscia erant, in quibus habebant fiduciam, submersi essent, & quod rex Angliæ magnificus triumphator ad obsidionem venisset, timuerunt eum valde, & de die in diem quærebant opportunitatem, vt ciuitatem ei traderent pro licentia abeundi cum vita, & membris. Rex vero Franciæ, qui Sabbato in hebdomada Paschæ ad obsidionem venerat, iam ante aduentum regis Angliæ domum lapideam turritam fecit sibi, & Perarias suas

al. Bastries

al. venerant

[illegible], & hurdicios suos, & alias machinas suas bellicas parauerat, & in locis congruis locauerat. Sed nihil in eis operatus est; expectabat enim aduentum regis Angliæ. Qui cum venisset, statim erexit machinas suas bellicas. Pisani vero, & Ianuenses venerunt ad eum, & obtulerunt ei seruitia sua, & ipse Pisanos recepit, & Ianuenses refutauit, quia ipsi fidelitatem iurauerant regi Franciæ, & *Conrado* Marchioni: Pisani vero fecerunt regi Angliæ homagium, & fidelitates: & rex Angliæ confirmauit illis charta sua libertates, & consuetudines, quas habere solebant in terra Ierosolymitana. Tertia autem die post aduentum regis Angliæ rex Franciæ dimisit omnes seruientes, quos prius habebat ad machinas suas bellicas custodiendas; & rex Angliæ retinuit ad seruitium suum, quos rex Franciæ dimiserat. Vnde factum est, quod Pagani, qui erant in ciuitate inuenientes machinas regis Franciæ sine custode, combusserunt eas. Deinde vterque rex incidit in ægritudinem, quam Arnaldiam vocant; in qua ipsi fere vsque ad mortem laborantes capillos suos deposuerunt. Sed hoc Dei fit misericordia, quod ambo conualuerunt de infirmitate illa, & facti sunt robustiores, & animosiores in seruitio Dei. Et quia *Gwido* rex conquestus fuerat illis, quod *Conradus* Marchio vi, & iniuste ei abstulerat redditus, & iura regni, tradiderunt redditus fori rerum vænalium & redditus portus Accon in manu Templariorum, & Hospitalarium colligendos, & custodiendos, donec prouisum esset quis illorum de iure illos habere deberet. Et *Gaufridus* de * *Lermant*, frater *Gwidonis* regis appellauit *Conradum* Marchionem de fide læsa, & de periurio, & de proditione facta aduersus regem fratrem suum, & aduersus exercitum Christianorum; & de prosequenda appellatione sua pignus dedit. *Conradus* vero male sibi conscius iuri stare noluit, sed declinauit à turba, & exiuit foras, omnibus post illum clamantibus, & dicentibus, proditor est, qui iuri stare recusat. Nemo tamen misit in eum manum, ne forte tumultus fieret in populo. Ipse autem Tyrum abiit, & statim orta est dissensio inter reges propter illos, quia rex Franciæ in quantum potuit fouebat, partem *Conradi*, & rex Angliæ partem *Gwidonis* regis. Vnde inter reges sæpius oriebantur rixæ, & contentiones. Post multum vero tempus misit rex Franciæ pro *Conrado*, & constituit eum principem domus suæ, & suum familiarem consiliarium, per cuius cōsilium & admonitionem rex Franciæ multa operatus est contra Deum, & salutem animæ suæ. ipse enim munera *Saladini* accepit, & factus est ei amicus. Deinde petiit rex Franciæ medietatem Insulæ de Cypre, & omnium, quæ rex Angliæ, per viam acquisierat. Hæc cōtra, rex Angliæ petiit à rege Franciæ medietatem Flandriæ, & medietatem omnium mobilium Comitis Flandrię, & aliorum hominum suorum, qui obierant in obsidione Accō; & medietatē Tyri, q̄ *Cōradus* illi donauerat. Sed vtriusq; petitio vana fuit & inuidiosa; quia cōuentio facta fuit inter illos tantummodo vt dimidiarent inter se oēs quęstus, quos facerent in terra Ierosolymitana. Et iterum hoc idem renouauerunt coram ducibus, & principibus exercitus, & chartis, & sacramentis confirmauerunt. & statuerunt Templarios, & Hospitalares, & alios viros sapientes in quibus confidebant, ad recipiendum, & dimidiandum inter eos acquisitiones suas; & sic facti sunt amici. Interim *Saladinus* princeps exercitus Paganorum misit frequenter regi Franciæ, & regi Angliæ pyra Damascena, & aliorum fructuum suorum copiam, & alia munuscula, vt sic saltem conuerteret animos eorum ad pacem cum illo faciendam. Ipse enim sępius eis obtulit pacem, & concordiam, tum propter metum filiorum *Noradini*, qui calumniati sunt super eum totā terram patris eorum, quam *Saladinus* occupatam tenebat. (Illi etiam iam cum magno exercitu per auxilium domini *Musce* auunculi eorum intrauerunt terram *Saladini*, & occupauerunt eam totam vsq; ad magnum fluuium Eufratem) tum vt gentē suam, quæ in ciuitate fuerat obsessa, liberaret. Sed ad plenum noluit componere cum regibus. voluit namq; retinere in manu sua ciuitatem Ierusalem, & Craggum de monte regali, & noluerūt reges cū illo sub hac cōponere forma. Vnde factum est, quod Perrariæ regum, & aliorū virorum non cessabant iactare lapides in murum ciuitatis, & eius munitiones; neque fossores regum cessabant die ac nocte suffodere murum ciuitatis. Mense Iunii, die Dom. in vigilia natiuitatis S. *Iohannis Baptista*, nono Kal. Iulii, luna 27. hora diei nona sol passus est Eclipsim, & durauit per tres horas; ita quod obscuratus est sol, & tenebræ factæ sunt super terram, & apparuerunt stellæ in cœlo, & cum Eclipsis recessisset, sol rediit in pristinum decorem suum. In ciuitate autem Accon erat quidam homo Deo deuotus, occultus tamen propter metum Paganorum, qui frequenter literas suas foras misit vsq; in exercitum Christianorum Hebraice, Græce, & Latine scriptas, & per illas totum statum, & propositum Paganorum significauit Christianis. Vnde Christiani sæpius præmuniti insidias Paganorum vitabant. Sed valde erat molestum Christianis, quod non nouerant virum illum, neq; nomen eius. ipse enim nunquam voluit nominare nomen suum, sed in omnib. literis, quas foras misit

* al. Limizant

al. fort. confessus est, se* esse Christianum: & in scriptis suis semper præponebat, In nomine Patris, & filii, & spiritus sancti, Amen. Sed hoc mirandum est, quod ipse neq; ante captionē ciuitatis, neq; post illius captionē voluit se manifestare Christianis. Eodem vero mense Iunii, Christiani impleuerunt magnam partem fossati, vt scalas suas muro apponerent. Quod cum vidissent Pagani, qui fuerant obsessi, obtulerunt regibus ciuitatem cum armis & victualibus eorum pro vita, & membris, & licentia abeundi. Sed noluerunt reges hoc modo recipere eam, sed petierunt ab eis crucem sanctam, & totam terram Ierosolymitanam; & omnes captiuos, qui in captione Accon, *Saladini*, & suorum erant; & vt *Saladinus* restaurasset terram Ierosolymitanam in eum statum quo fuit ante captionem *Guidonis* regis. At *Saladinus* hoc nullo modo concedere voluit. Eodē mense Iunii *Richardus* de Camuilla, quem rex Angliæ constituerat vnū de iustitiariis suis in Insula de Cypre, infirmabatur, & sine licentia regis venit ad obsidionem Accon, & ibi mortuus est. Quo defuncto Griffones, & Erminii, qui ad pacem regis nondum venerant, constituerunt sibi nouū Imperatorē: scilicet quendam monachum de progenie *Isakii* Imperatoris. Sed *Robertus* de Turneham, qui solus remansit post mortem *Richardi* de Camuilla, iustitiarius regis in Insula de Cypre magnum congregauit exercitum, & commisit prælium cum illo nouo Imperatore, & illum, & gentem suam vicit, & cepit, & suspendit in patibulo. Eodem mense Iunii obiit *Radulfus* filius *Godefridi*, quem rex statuerat custodē Imperatoris de Cypre, & sepultus est apud Tripolim. Quo defuncto rex tradidit Imperatorem in custodiam Hospitalorū, qui duxerunt eum vsq; ad Margant castellum, & ibi posuerunt eum in custodia. Eodem mense Iunii fossores regis Angliæ foderunt fundamentū murorum ciuitatis Accon, nescientib. Paganis, qui intus erant; & suppositis lignis apposuerunt ignem; & cecidit magna pars murorū. Interim perariæ regis Franciæ, & Templariorum, & Pisanorum fecerant magnum foramen in muro iuxta turrim, quæ dicitur Maledicta, & ad foramen illud cucurrerūt homines regis Franciæ sperantes per vim intrare in ciuitatem. Sed occurrerunt illis Pagani in manu forti, & restiterunt illis; & quia via illa ardua fuit, & stricta, multi de hominib. regis Franciæ ibidē interfecti sunt. Rex vero Angliæ, & homines sui interim custodiebant fossata exteriora, quæ erant inter exercitum Christianorū, & exercitum *Saladini*. Conuentio enim facta fuit inter reges, quod quandocūq; vnus illorum insultum faceret in ciuitatem, alter illorum custodiret interim fossata exteriora, ne exercitus *Saladini* posset insultantib. à tergo nocere. Hæc aūt conuentio inter reges ideo facta fuit, quia in omni negotio, in quo prædicti reges, & gentes eorum conuenerunt, minus profecerunt, quam fecissent, si essent diuisi. Rex enim Franciæ, & gens sua paruipendebant regem Angliæ & gentem suam: & è conuerso. Mense Iulii tertia die eiusdem mensis, feria quarta cecidit magna pars murorum ciuitatis Accon iuxta supradictam turrim. Cucurrit ergo *Albericus Clement* Marescallus regis Franciæ cum copiosa armatorum multitudine ad murum cum vexillo regis Franciæ, & *Conradus* Marchio cucurrit cum cæteris ad prædictum murum, & apposuerūt scalas, vt ascenderent. Et cum prædictus *Albericus* ascendisset scalam, Pagani iniecto in illum vnco ferreo traxerunt infra muros, & occiderunt, & alios quadraginta obruerunt lapidibus. *Conradus* vero retraxit se cum gente sua. Ipse enim & sui noluerunt, neque lapides, neq; sagittas in paganos mittere; neque pagani in eum, vel in suos. Præterea pagani, qui ad defensionem murorum venerant, vexillum ipsius *Conradi*, quod ipse eis in signum pacis dederat, in sublime cunctis videntibus, & admirantibus, tenebant immobile. In crastino principes paganorum, qui in ciuitate erant videlicet *Mestoke*, & *Karakois* venerunt ad regem Franciæ, & ad regem Angliæ, & obtulerunt eis ciuitatem, & arma, & aurum, & argentum eorum & cæterorum omnium, qui intus erant pro licentia abeundi cum vita, & membris. Sed noluerunt reges hoc recipere. At exigebant pro redemptione eorum totam terram, quam *Saladinus*, & cæteri pagani occupauerant super Christianos ab illo tempore, quo *Lodouicus* rex Francorum fuit Ierosolymis; & insuper Crucem sanctam, & omnes Christianos quos captiuos tenebant. Quibus *Mestoke*, & *Karakois* responderunt; * Has petitiones nimias facere non possumus, nisi de consensu, & voluntate domini nostri *Saladini* & aliorum principum nostrorū. Sed date nobis inducias triduanas, & permittite nos ire ad principes nostros, vt cum illis loquamur super his, quæ petitis; Qui, datis obsidibus de redeundo perrexerunt ad *Saladinum*, & ostensis illi petitionibus Christianorum, non potuerunt efficere versus illum, quod ille aliquam daret pro eis redemptionem, & ita confusi redierunt, & ciuitatem ingressi sunt. Nocte sequenti circa horam noctis mediam exercitus *Saladini* insultum fecerunt in custodes fossatorum exteriorum, ea scilicet intentione, vt dum Christiani intenderent defensioni fossatorum, pagani, qui in ciuitate erant, facilius possent per fugam euadere. Sed reges inde præmoniti per mandatum prædicti viri Dei, qui

al. nos petitiones vestras.

qui in ciuitate erat, custodes per circuitum murorum posuerunt, ita quod nulli paganorum securus patebat egressus. Factus est ergo clamor magnus per exercitum Christianorum, qui à somno excitati, & arma sua velociter sumentes accesserunt ad fossata, & impetum fecerunt in paganos, & multos ex illis interfecerunt; cæteros aũt fugauerunt. Quinta die mensis Iulii feria sexta iterum appositus est ignis incisioni murorum, quam homines regis Angliæ fecerant; & nocte sequenti ceciderunt turres, & magna pars murorum, & fecerunt introitum magnum. Et in crastino rex Angliæ, & exercitus eius accesserunt armati, vt insultum facerent in ciuitatem; & pagani statim dederunt signum, quod pacem cum illis facerent; & sic depositis armis Christiani redierunt in castris, & *Mestoke*, & *Karkoïs*, & *Hessedin*, & *Ordich* exierunt loqui cum regibus, & obtulerunt eis ciuitatem cum omnibus supradictis. Et cum reges & ipsi diu inde tractassent, data est eis licentia eundi ad *Saladinum*, & redeundi. Et abierunt, & effecerunt, quod *Saladinus* obtulit regibus ciuitatem Ierosolymam, & Crucem sanctã, & omnes ciuitates, & castella, quæ ipse post captionem *Guidonis* regis ceperat, & reædificare ea in eum statum, in quo tunc fuerunt; tali conditione vt prædicti reges venirent cum illo, vel mitterẽt cũ illo * sex millia militum, & viginti millia peditum ad terram suam defendendam contra dominum *Musse* & filios *Noradini*, qui *Thekedinum* auunculum suum vicerãt in prælio, & totam terram illius occupauerant; etsi ipsi permisissent illos abire illæsos. Sed reges id facere noluerunt. & prædicti pagani tristes & confusi ciuitatem intrauerunt; amici vero illorum, relicto *Saladino*, infestauerunt eum. Septima die mensis Iulii die Dominica rex Franciæ, & exercitus eius fecerunt insultum in ciuitatem iuxta turrim Maledictam in eo loco, quo prius fecerant: sed nihil perficientes, quadraginta homines perdiderunt. Octaua die mensis Iulii *Saladinus* combussit Cayphas; & vineas in circuitu eius destruxit. *In nocte sequenti dum milites, & seruientes multi de exercitu Christianorum vigilassent ante turrim Maledictam, circumfulsit eos lux de cœlo, in qua apparuit eis beata virgo* Maria *mater* Christi. *præ timore autem exterriti sunt custodes, & facti sunt velut mortui. At beata virgo blande consolabatur eos dicens. Nolite terreri. propter salutem enim vestram misit me huc Dominus. Et cum crastina illuxerit dies, ite, & dicite regibus vestris ex parte* Iesu Christi *filij, & Domini mei, & ex parte mea, vt cessent à prosternatione murorum ciuitatis huius, quia quarto die post istum dabit eam Dominus in manus illorum. Eadem vero hora, qua mater Christi loquebatur cum custodibus, terra motus magnus factus est in ciuitate, & Paganos ita terruit, quod maluerunt mori, quam viuere. Sic dominus cum ad iudicium venerit blandus iustis, & terribilis apparebit iniustis. Beata vero virgo* Maria *postquam sic loquuta est, auulsa est ab oculis eorum, & simul cum illa recessit lumen, quod circumfulserat illos.* Mane autem facto prædicti custodes narrauerunt regibus & principibus exercitus visionem, quam viderant, & verba, quæ dixerat illis mater Domini; & statim diuulgata sunt omnia verba hæc per exercitum, & facta est lætitia magna in populo Dei. Nono vero, & decimo die mensis Iulii, *Saladinus* fecit extirpari omnes vineas, & arbores fructiferas, quæ erant in circuitu Accon, & ciuitates & castella, in quibus resistendi Christianis fiduciam non habebat, subuertit. Vndecima die mensis Iulii Pisani, & exercitus regis Angliæ insultum fecerunt in ciuitatem Accon; & cum ascendissent murum, vnus Pisanus, nomine *Leonardus*, interfectus est; & statim Pagani dederunt signum, quod ciuitatem redderent, & pacem cum regibus ad voluntatem eorum facerent. Et sic supradicti Paganorum principes venerunt loqui cum regibus de pace facienda, & statim post colloquium redierunt in ciuitatem.

al. decem

Duodecima die mensis Iulii feria sexta *Philippus* rex Franciæ, & *Richardus* rex Angliæ, & omnes principes Christianorum mane conuenerunt ad tentorium Templariorum; & principes Paganorum, qui in ciuitate erant obsessi, conuenerunt illuc: & per consilium exercitus Christianorum prædicti reges pacem fecerunt cum Paganis in hac forma. *Pagani tradiderunt supradictis regibus ciuitatem Accon cum omnibus, quæ in ea erant, & quingentos Christianos captiuos, qui in ea erant, reddiderunt quietos: & conuentionauerunt regibus, quod traderent eis crucem sanctam, & mille Christianos captiuos, & ducentos milites Christianos captiuos, quoscunque prædicti reges elegerunt de omnibus captiuis, qui fuerunt inuenti in potestate* Saladini; *& ad opus regum darent ducenta millia bizantiorum, & quod ipsi remanerent obsides in custodia regum, ita quod si ipsi infra quadraginta dies proximo subsequentes supradicta non perfecissent, essent in misericordia regum de vita, & membris.* His itaque conuenientibus, & conuentionibus hinc, & inde concessis, & sacramento confirmatis, reges miserunt milites, & seruientes suos in ciuitatem, & elegerunt centum de ditioribus, & nobilioribus Paganis, & posuerunt eos in turrim sub bona custodia; cæteros aũt fecerunt custodiri per domos & plateas ciuitatis, & administrauerunt eis necessaria statuentes, quod omnes,

Accon ciuitas Christianis reddita.

qui baptiſmum & legem Chriſtianam recipere vellẽt, eſſent liberi. Vnde factum eſt quod multi Paganorum propter metum mortis receperunt baptiſmum; ſed quam citius potuerunt, abierũt ad *Saladinum* relicta lege Chriſtiana. Et ex tunc præceperũt reges, ne aliquis paganorum amplius reciperetur ad baptiſmum. Cumq; *Saladinus* audiſſet pacem, quam ſui cum Chriſtianis fecerant, diſſimulauit hoc factum fuiſſe per illum. Tertiadecima die menſis Iulij rex Franciæ, & rex Angliæ partiti ſunt inter eos ciuitatem Accon, & omnia, quæ in ea erant, tam paganos, quam aurum & argentum, & cætera omnia. *Drogo* vero de Merlou, & centum milites cum illo conſtituti ſunt ex parte regis Franciæ ad partem eius recipiendam. Et *Hugo* de Gurnay, & centum milites cum eo conſtituti ſunt ex parte regis Angliæ ad partem ſuam recipiendam. Quartadecima die menſis Iulii *Saladinus* retraxit ſe, & exercitum ſuum, & fixit tentoria ſua in loco, qui dicitur Saphora, & nuntii eius ibant, & reuertebantur ad reges cum fructibus, & aliis muneribus. & *Saladinus* obtulit regibus totam terram Suliæ, excepto Cragch de monte regali, quod eſt vltra fluuium Iordanis, tali conditione, quod illi commodaſſent ei duo millia militum, & quinque millia ſeruientium in ſeruitio ſuo per vnum annum ad defenſionem terræ ſuæ contra Dominum *Muſſe*, & filios *Noradini*. Sed reges noluerunt audire illum in ſermone illo. Quintadecima die menſis Iulii fecerunt reges Perarias, & alias machinas ſuas bellicas deponere. Sextadecima die menſis Iulii venerunt ad reges nuntii ex parte domini *Muſſe*, & filiorum *Noradini* qui multa, & magna obtulerunt illis pro auxilio hominum contra *Saladinum*. Eodem die *Alardus* Vernonenſis Epiſcopus Cardinalis, & Apoſtolicæ ſedis legatus, & Tyronenſis, & Piſanus, & Arienſis Archiepiſcopi, & *Hubertus* Saresbirienſis, & *Iohannes* Ebroicenſis, & *Bernardus* Baionienſis, & Tripolitanus, & *Philippus* Carnotenſis, & Beluacenſis Epiſcopi, & cæteri Eccleſiarum principes Eccleſias ciuitatis Accon dedicauerũt, quas Pagani polluerant; & ædificauerunt altaria Domino, & in eis celebrauerunt Miſſas. Interim reges, & populus intendebant reparationi murorum. Septimadecima, & octauadecima die menſis Iulii Piſani, & Numularii, & cæteri mercatores receperunt infra ciuitatem manſiones, per diſtributionem ſeruientium regum, in foro rerum venalium, reddituri inde ſingulis annis ſolitos, & debitos redditus. Nonodecimo die menſis Iulii cum Comites, & barones, qui iam fere per biennium moram fecerant in obſidione Accon, vidiſſent quod reges omnia, quæ ceperant in captione ciuitatis, propriis incluſiſſent marſupiis, & quod nullam partem illis facere voluiſſent, conuenerunt extra foſſata exteriora, & habito ibi colloquio mandauerunt regibus, quod ipſi diutius cum illis moram non facerent, niſi fuerint participes lucri, ſicut extiterunt laboris: quibus reges reſponderunt ſe ſatisfacturos voluntati eorum: ſed quia reges id facere diſtulerunt, multi paupertate coacti ab eis receſſerunt. Viceſima die menſis Iulii feſto ſanctæ *Margaretæ* virginis *Richardus* rex Angliæ petiit à rege Franciæ, vt ipſi duo iurarent, ſe moram facturos cum exercitibus ſuis in terra Ieroſolymitana per tres annos ad ſubiectionem terræ illius: cui rex Franciæ reſpondit, quod ipſe nullum faceret ſacramentum inde. Viceſima prima die menſis Iulii rex Angliæ primo intrauit in ciuitatem Accon; & in palatio regis ipſe, & vxor eius, & ſoror eius hoſpitati ſunt, & rex Franciæ hoſpitatus eſt in domibus Templariorum. Viceſima ſecunda die menſis Iulii, feſto ſanctæ *Mariæ Magdalenæ*, rex Franciæ miſit ad regem Angliæ *Robertum* Beluaicenſem Epiſcopum, & *Hugonem* ducem Burgundiæ, & *Drogonem* de Amiens, & *Willielmum* de Merlou; & per illos petiit ab eo licentiam redeundi in regionem ſuam. Quibus rex Angliæ reſpondit: Dedecus erit & opprobrium domino meo, ſi ipſe imperfecto negotio propter quod huc venit, receſſerit. Attamen ſi ipſe ſenſerit ſe infirmum, aut debilem & timuerit hic mori, fiat voluntas ſua. Viceſima tertia die menſis Iulii cum diuulgatum eſſet per exercitum, quod rex Franciæ recederet, venerunt ad eum principes exercitus ſui, & cum lachrymis petierunt, ne ipſe à ſeruitio Dei ita impudenter recederet. Viceſima ſexta die menſis Iulii per conſilium regis Franciæ venit *Conradus* ad regem Angliæ, & procidens ad pedes eius veniam poſtulauit: & rex Angliæ perdonauit ei iram ſuam, & maleuolentiam. Et in craſtino conuenerunt rex Franciæ, & omnes principes exercitus ad audiendas controuerſias, quæ vertebantur inter *Gwidonem* regem, & *Conradum* Marchionem. Quibus conſidentibus, *Conradus* Marchio ſurrexit, & ſtans in medio illorum petiit ſibi regnum Ieroſolymitanum de iure vxoris ſuæ, & *Gwido* de *Lerinnam, qui rex inde extiterat, ante captionem, & poſtquam à captione illa euaſit, obſidionem Accon inceperat, petiit ſibi fieri reſtitutionem, inde oſtendens, quod ipſe in nullo deliquit, quare debuiſſet amittere regnum ſuum. & poſt multas tergiuerſationes verborum hinc & inde diductas, vterque illorum poſuit ſe in iudicio curiæ regum. Quorum conſilio, & iudicio pax, & finalis concordia facta eſt inter illos in hunc modum.

al. Limizant

modum. Imprimis iurauerunt illi duo, scilicet *Gwido* rex, & *Conradus* Marchio, quod ipsi iudicium regum susciperent, & fideliter seruarent. Deinde prædicti reges, & totus exercitus adiudicauerunt *Gwidoni* regi prædicto regnum Ierosolymitanum in vita sua; Ita quod si ipse vxorem duxerit, & filios, vel filias genuerit, nihil tamen poterunt hæreditarium petere in regno illo per successionem. Sed si *Conradus* Marchio, & vxor eius soror *Sibyllæ* reginæ superuixerit eum, succedent ei in regnum, & hæredes eorum sequentur sceptrum, & iure hæreditario possidebunt illud. Et interim omnis redditus regni dimidiabuntur inter illos, excepta regia dignitate, quæ pertinebat ad solum *Gwidonem* quamdiu ipse vixerit: Et *Conradus* habebit Tyrum, & Sydonem, & Barruth, & iure hæreditario possidebit ea; & ipse, & hæredes sui facient idem seruitium semper regi Ierosolymitano solitū & debitum. Et *Gaufridus* de Lizimāt frater regis habebit Comitatū de Ioppen, & Cæsariā, & possidebit ea iure hæreditario: & ipse & hæredes sui facient inde seruitium semper regi Ierosolymitano solitum & debitum. Vicesima nona die mensis Iulii *Philippus* rex Franciæ dedit *Conrado* Marchioni medietatem ciuitatis Accon, quæ illum contingebat. Eodem die rex Franciæ petiit iterum à rege Angliæ licentiam repatriandi, sed ipse nullo modo licentiam habere potuit recedendi, nisi prius iurasset super sacrosancta Euangelia, quod ipse fideliter, & bene custodiret terras, & homines regis Angliæ vsque ad reditum illius, & quod nullum damnum, vel grauamē eis faceret, nec ab aliis fieri permitteret. Deinde rex Franciæ constituit ducem Burgundiæ principem exercitus sui tradita illa magna parte thesauri sui. Et ante recessum suum tradidit ipse *Raimundo* principi Antiochiæ centum milites, & quingentos seruientes ad defensionem terræ suæ contra Paganos, & dedit vnicuique militi quadraginta marcas argenti de præmio à festo sancti *Michaelis* vsque ad Pascha, & constituit *Robertum* de Quinci custodem illorum, & ducem. Præterea rex Angliæ dedit eodem die principi Antiochiæ quinq; naues magnas onustas equis, & armis, & victualibus. Tricesima die mensis Iulii rex Franciæ & rex Angliæ, partiti sunt inter eos omnes Paganos, qui capti erant in Accon. Tricesima prima die mensis Iulii, scilicet vltima die eiusdem mensis, festo sancti *Germani*, rex Franciæ recessit ab Accon, & assumpsit secum *Reginaldum* Carnotensem Episcopum, & *Petrum* Comitem de Neuers, & abiit Tyrum, & duxit secum *Karakoys*, & omnes alios Paganos, qui eum cōtingebant, & ibidem moram fecit per duos dies. Tertia vero die mensis Augusti rex Franciæ à Tyro recessit, tradens *Conradi* Marchioni omnes Paganos suos in custodia. Eodem die rex Angliæ onerari fecit naues suas dicens, quod ipse iret ad Scalonam ad obsidendum eam; & præcepit, vt omnes sequerentur eum. Quinta die mensis Augusti rex Angliæ misit Tyrum *Hubertum* Walteri Episcopum Saresbiriensem propter Paganos, quos rex Franciæ adduxerat, vt ipse eos reduceret; sed *Conradus* noluit dimittere eos. Qui cum rediisset, & regi narrasset responsum *Conradi*, iratus est rex, & iurauit quod ipse Tyrum iret in propria persona ad eos per vim reducendos, nisi *Conradus* dimiserit illos celerius. Ad hoc respondit regi dux Burgundiæ, dicens: Domine dimitte me illuc ire, & ego reducam illos. & abiit & reduxit illos. Dies namque peremptorius instabat, in quo Pagani illi conuentionem suam perficerent, & liberi abirent. Sed ad diem illam Pagani neque protulerunt crucem sanctam, neque Christianos captiuos, neque pecuniam, quā promiserant pro vita & membris suis. & pro huiusmodi defectu adiudicati sunt omnes Pagani illi capitalem subire sententiam. quod cum *Saladino* nuntiatum esset, mandauit regi Angliæ, & vniuerso exercitui Christianorum, quod si ipsi amputassent capita Paganorum suorum, ipse amputaret capita Christianorum omnium, quos in captione sua habebat. Quartadecima die mēsis Augusti feria quarta in vigilia assumptionis beatæ Dei genetricis, semperque virginis *Mariæ*, rex Angliæ exiuit fossata exteriora, & fixit tentoria sua prope exercitum Paganorum, & ibi mansit per aliquot dies, præcipiens, vt omnis exercitus sequeretur eum. sed pauci sequuti sunt propter defectum equorum, & armorum. Eodem die *Saladinus* misit regi Angliæ munera pretiosa, & petiit, vt ipse prolongasset diem, quem statuerat amputare capita Paganorum, & noluit rex diem illum diutius differre, nec munera *Saladini* recipere. Quod cum *Saladinus* vidisset, & audisset, fecit amputari capita omnium Christianorum, quos in captione sua habuit; scilicet 18. die mensis Augusti die Dominica. Eodem die rex Angliæ mouit exercitum suum, & appropiauit exercitui *Saladini*, & cōgressum fecit cum exercitu illius, & multi ceciderunt ex vtraq; parte vulnerati, & mortui. Inter quos *Petrus Mignot* quidā familiaris regis Angliç interfectus est; & rex Angliæ quamuis audisset necem Christianorum interfectum, tamen noluit anticipare terminum, quem statuerat amputare capita Paganorū. Vicesima igitur die mensis Augusti feria tertia decimo tertio Cal. Septembris rex Angliæ fecit ducere omnes Paganos, qui eum con-

tingebant in captione Accon ante exercitum *Saladini*, & in conspectu omnium fecit amputari capita illorum. Dux vero Burgundiæ fecit amputari capita Paganorum, qui regem Franciæ contingebant, intra ciuitatem & extra & prope muros ciuitatis. Sed rex Angliæ, & dux Burgundię seruauerunt quosdam de Paganis ad redemptionem, quorum nomina hæc sunt: *Mestock*, *Karakoys*, & *Hessedin* filius *Caulini*, & *Hessedin* Iordic, & Passelari, Kamardoli, & Kaedin. Numerus autem interfectorum erat quinque millia Paganorum, quos omnes Christiani euiscerauerunt, & aurum, & argentum multum inuenerunt in visceribus eorum, & fel eorum vsui medicinali seruauerunt. Vicesima prima die mensis Augusti post interfectionem Paganorum rex Angliæ tradidit *Bertramno* de Verdun ciuitatem Accon, & reginam Angliæ, & reginam Siciliæ, & filiam Imperatoris de Cypre in custodia. Vicesima secunda die mensis Augusti feria quinta rex Angliæ transiuit fluuium Accon cum exercitu suo: & inter fluuium illum, & mare fixit tentoria sua, super littus maris inter Accon, & Cayphas: & ibi moram fecit per quatuor dies. Deinde perrexit secus littus maris versus Ioppen: & naues suæ iuxta eum in mari velificabant cum victualibus, & machinis suis bellicis: ita quod si necesse esset illi, posset ad naues suas recuperare. *Saladinus* vero & exercitus eius ibant per montana non longe ab exercitu regis, vt vias eius impediret. Tertia autem die post exaltationem sanctæ crucis intra mensem Septembris, cum rex Angliæ & exercitus eius transissent districtas de Merle, & dux Burgundiæ cum Templariis, & Francis custodiret extremam cohortem, & rex Angliæ fixisset signum suum in medio, & tradidisset draconem suum *Petro* de Partellis ad portandum contra calumniam *Roberti Trussebut*, qui illum portare calumniatus est de iure prædecessorum suorum: *Saladinus* fecit impetum magnum in ducem Burgundiæ & in illos, qui cum eo erant. Sed nullus Christianorum ibi interfectus fuit præter solum *Iakes* de Auennis, qui cum paucis resistebat *Saladino* & exercitui suo; dux enim Burgundiæ fugit. Sed rex Angliæ cum audisset à tergo clamorem illum, regressus est, & congressus viriliter cum exercitu *Saladini*: & victoriam obtinuit: & interfecit de Paganis tria millia, & ibi mansit per tres dies. Deinde idem rex in hac forma scripsit bailiuis & amicis suis.

EPISTOLA RICHARDI REGIS ANGLIAE DE *recessu regis Franciæ de Accon.*

RIchardus *Dei gratia rex Angliæ & dux Normanniæ, & Aquitaniæ, & Comes Andegauiæ.* N. *dilecto & fideli suo salutem. Scias, quod post captionem* Accon, *& post recessum domini regis Franciæ à nobis apud* Accon, *qui ita turpiter peregrinationis suæ propositum, & votum contra voluntatem Dei dereliquit in opprobrium æternum sui, & regni ipsius, iter arripuimus vsque Ioppen. Et dum prope Arsurum accederemus,* Saladinus *cum vehementi Saracenorum incursu obuiam nobis occurrens, insultum fecit contra nos. Sed Deo miserante, nullum amisimus die illo, nisi virũ optimum, & suis meritis vniuerso exercitui charissimum,* Iacobum *de Auennis, qui in exercitu Christiano per plures annos ad seruiendum Deo, quasi columna exercitus in omni sanctitate, & sinceritate fidei promptus extitit & deuotus. Deinde Ioppen Deo volente peruenimus. Eandem villam fossatis, & muro firmauimus, in proposito habentes vbiq; Christianitatis negotium pro posse nostro promouere. Ipso autem die secunda vigilia natiuitatis beatæ* Mariæ, *ipse* Saladinus *infinitos de magnatibus viris suis amisit, & in fugam conuersus, quasi consiliorum & auxiliorum beneficio destitutus totam terram Suliæ destruxit. Tertia autem die ante ipsius* Saladini *confusionem in sinistro latere cum quodam pilo vulnerati fuimus: sed gratia Dei iam ad sanitatem peruenimus. Scias etiam, quod per Dei gratiam intra viginti dies post natale Domini speramus recuperare sanctam ciuitatem Ierusalem, & sepulchrum Domini, & deinde ad partes nostras reuertemur. Teste nobismetipsis apud Ioppen prima die Octobris.*

EPISTOLA REGIS ANGLIAE AD ABBATEM *de Clara valle de eodem.*

RIchardus *Dei gratia rex Angliæ dux Normanniæ, & Aquitaniæ, & Comes Andegauiæ viro venerabili, & amico in Christo charissimo* Abbati de Clara valle *salutem, & continuæ fœlicitatis successum. Post lachrymabilem, & in commune plorandam ciuitatis sanctæ Ierusalem destructionem, ciuitatem Dei viuentis, super quam inuocatũ est nomen eius, commota est, & contremuit terra, quia rex cœli perdidit terram suam, terram vbi steterunt pedes eius. Sed à sede* Apostolica *diffusa Dei benedictione per vniuersam terram, amici crucis* Christi *ad suscipiendum signum salutis in frontibus, & in humeris eorum, & ad vlciscendas sanctæ crucis iniurias, sicut vestram non latet sanctitatem, certa-*

certatim euolabant. Inter quos & nos ad seruiendum Deo viuenti, signo crucis accepto, ad defendẽda loca mortis eius, pretioso suo sanguini dedicata, quæ inimici crucis Christi *hactenus ignominiose prophanabant, tanti & tam sancti laboris onus in nos suscepimus, & intra breue temporis spatium post aduentum domini regis Francorum ad Accon, ibidem Domino duce prospere applicuimus, vbi non multo temporis tractu elapso, reddita est domino regi Francorum, & nobis ciuitas Accon, salua vita Sarracenorum, qui ad eam defendendam, & custodiendam intus missi fuerant: Pactione etiam ex parte* Saladini *plenius firmata, quod nobis crucem sanctam, & mille & quingentos captiuos viuos resignaret, diemq́; ad hæc omnia persoluenda nobis constituit. Sed eodem termino expirato, & pactione, quam pepigerat, penitus infirmata, de Sarracenis, quos habuimus in custodia circa duo millia & sexcentos, sicut decuit, fecimus exspirare; paucis tamen de nobilioribus retentis, pro quibus sanctam crucem, & quosdam captiuos Christianos sperabamus recuperaturos. Domino autem rege Francorum ad propria remeato, & ruinis, & scissuris murorum ciuitatis Accon reparatis, ipsaq́; ciuitate fossatis, & muro plenius firmata, ad promouendum Christianitatis negotium, & prosequendum nostri voti propositum, apud Ioppen proposuimus, & nobiscum dux Burgundiæ cum* Franciscenis sibi subditis, Comes* Henricus *cum suis, & multi alij Comites & barones, & populus innumerabilis ire.* al. Frãcigenis *Cumque inter Accon, & Ioppen plurimum esset spacium, & tractus viarum prolixior, apud Cæsaream tandem cum multo sudore, grauiq́; iactura nostrorum descendimus. Et ipse* Saladinus *in eodem itinere de suis quam plurimos amisit: cumq́; populus Dei ibidem aliquantulum respiraret, ad Ioppen propositum iter sumus prosequuti. Et nostra anteriori custodia procedente, & castra apud Assur metante,* Saladinus *cum vehementi Sarracenorum incursu super vltimam custodiam nostram impetum faciens diuinæ miserationis fauente gratia à quatuor solummodo turmis, quæ ei in fronte oppositæ fuerant, compulsus est in fugam: ipsumq́; fugientem per vnam leucam turmæ Christianorum plenæ sunt prosequutæ. tantamque stragem de nobilioribus Sarracenis, quos* Saladinus *habebat, die illa sabbato videlicet vigilia natiuitatis sanctæ* Mariæ *virginis prope Assur fecerunt, quantam* Saladinus *quadraginta annis transactis antea, vna die nõ sustinuit. Nos vero de nostris gratia Dei nullum amisimus die illa, nisi virum optimum, & suis meritis vniuerso exercitui charum* Iacobum *de Auennis, qui in exercitu Christiano per plures annos ad seruiendum Deo viuenti, quasi columna exercitus in omni sanctitate, & sinceritate fidei promptus extitit, & deuotus. Deinde Ioppen, Domino ducente, peruenimus, villamque illam fossatis & muro firmauimus, in proposito habentes vbique Christianitatis negotium pro posse nostro efficaciter promouere. Post diem prædictum confusionis* Saladini *non est ausus* Saladinus *cum Christianis congredi, sed ad trucidandos amicos crucis, sicut oues occisionis insidiatur eminus in abscondito, quasi leo in spelunca sua. Audito itaque quod nos apud Ascalon maturo congressu tenderemus, Ascalon euertit, & ad terram prostrauit, totamque terram Suriæ, quasi totus consiliorum, & auxiliorum beneficio destitutus iam deserit, & contemnit. Vnde bonæ spei sumimus argumentum, quod in breui, Domino dante, plenius recuperabitur hæreditas Domini. Et cum hæreditas Domini iam in parte recuperata est, & ad eam recuperandam omne diei pondus sustinuimus, & æstus, totamq́; pecuniam nostram: & non solum pecuniam, sed & vires & corpus iam exhausimus; Fraternitati vestræ notificamus quod vltra solemnitatem Paschalem in partibus Syriæ nequaquam potuimus commorari. Dux Burgundiæ cum Francigenis, sibi subditis, & Comes* Henricus *cum suis, & cæteri Comites & barones & milites, qui in seruitio Dei sua iam expenderunt pro Deo, ad propria remeabunt, nisi per vestræ prædicationis solertiam eis in populo, vnde terra posset populari & muniri, & in pecunia quam in seruitio Dei vberius expendant, circumspecte prouideatur. Vnde vestræ sanctitatis genibus prouoluti, & profusis lachrymis preces affectuosas porrigimus, rogantes attentius, quatenus, sicut officio vestro congruit & honori, principes & viros nobiles per vniuersum Christianismum constitutos, aliumq́; populum Dei ad seruiendum Deo viuenti inducere, & ad hoc prouocare satagatis. at post prædictam solennitatem Paschalem hæreditatem Domini, quam nos, Deo propitio, ad idem Pascha plenius obtinebimus, tueantur, & defendant. Tantumque faciat in hac parte vestra sedulitatis diligentia, ne ex vestro neglectu depereat, quod vtilitas totius Christianitatis expectat. Ideo sanctitati vestræ super negotio Christianitatis literas nostras tam mature dirigimus, ne forte torporis arguamur, & negligentiæ, si tantum & tam sanctum virum super instantibus Christianitatis negotiis aliquo modo prætermiserimus præmunire. Vos igitur sicut nos, & alium populum Dei ad seruiendum Deo, ad restituendam hæreditatem suam sibi, ante itineris acceptionem animastis; ita & nunc plurimus instat articulus, vt populum Dei ad hoc idem faciendum fortius excitetis. Teste nobismetipsis apud Ioppen primo die Octobris.* Et est notandum quod statim post confusionem Saladini, Pagani, qui erant in Scalona & in Ioppe, reliquerunt eas, non audentes expectare aduentum regis Angliæ; & ita rex Angliæ inuenit vtramque vacuam, & vtramque firmauit muris & fossatis. Deinde quadam die dũ rex Angliæ quasi per vnum milliare perrexisset longe à Ioppe per hortos ad spatiandum, & ibi dormisset; superuenit multitudo Paganorum & excitauerunt

regem à somno, qui statim ascendit equum suum, & viriliter restitit Saracenis. Sed *Gulielmus* de pratellis quidam familiaris suus ibidem captus fuit, & *Reginaldus* socius eius interfectus est, & vnus dextrariorum regis ibidem captus fuit, & ductor illius interfectus, & rex per vim euasit: & cum rex ascenderet in equum suum, cecidit ab eo zona eius preciosa auro & gemmis, quam *Willielmus* de Corneburc inuenit, & illa postmodum reddita fuit regi. Et *Saffadin* frater *Saladini* remisit regi equum suum & rex Angliæ rediit * in Ioppen. al. inde Deinde firmauit rex castellum de Planis, & castellum Maen: & moram fecit apud Ioppen fere vsq; ad natale Domini. Interim orta est grauis discordia in Anglia inter Cancellarium regis, & *Iohannem* Comitem Moretonii fratrem regis propter castellum Lincolniæ, quod Cancellarius obsederat, expulso *Girardo* de Camuilla a baillia vicecomitatus Lincolniæ, quam Cancellarius tradidit *Willielmo* de Stuteuilla, & constituit eum inde vicecomitem. Dum autem prædictus Cancellarius obsideret castellum Lincolniæ, castellum de Notingham, & castellum de Tikehil regis, reddita sunt Comiti *Iohanni*, qui statim mandauit Cancellario, quod nisi celerius recessisset ab obsidione castelli Lincolniæ, visitaret eum in virga ferrea. Exterritus itaq; Cancellarius mādatis *Iohannis* Comitis Moretonii recessit ab obsidione illa; & mediantibus Episcopis multis, & aliis fidelibus domini regis, diem colloquii statuerunt, in quo inter illos conuenit in hunc modum.

Notum sit omnibus, ad quos præsens scriptum peruenerit, controuersiam illam inter Comitem Moretonij, & dominum cancellarium exortam, sic domino Rothomagensi Archiepiscopo, & Dunelmēsi Londoniensi, Wintoniensi, Bathoniensi, Roffensi, Couentrensi, Episcopis, & aliis fidelibus domini regis mediantibus, esse sopitam: scilicet quod Comes Moretonij castella de Tikehil *& de* Notingham, *quæ ceperat, reddidit domino regi per manum domini Rothomagensis, tradenda custodiæ* Willielmi *Marescalli, &* Willielmi *de * Wendewal: scilicet* Willielmo *Marescallo castellum de* Notingham, *&* Willielmo *de Windeual castellum de* Tikehil: *qui prædicta castella ad honorem & fidelitatem domini regis, vsque ad reditum eius præstito iuramento custodient: & cum redierit, ad suam inde voluntatem operabuntur. Et si forte dominus rex (quod absit) in hac peregrinatione sua decesserit, prædicta castella prædicto Comiti sine vlla detentione, & dilatione reddent. Et si forte dominus Cancellarius interim erga prædictum Comitem excesserit, & excessum ad consilium & considerationem prædicti domini Rothomagensis, & aliorum familiarium domini regis & curiæ suæ requisitus emendare sine dilatione noluerit, prædicta castella prædicto Comiti reddent, & restituent. Sed & alia castra de honoribus à domino rege sibi datis, quæ fidelibus domini regis, tradita sunt custodienda, scilicet domino Rothomagensi castrum de* Wallingforde; *domino Londoniensi castrum de* Bristow; *domino Couentrensi castrum del* Pec; Richardo *del* Pec *castrum de* Bollesofres; *& si* Richardus *recipere noluerit, dominus Couentrensis recipiet;* Waltero *filio* Roberti *castellum de Eya; Comiti* Rogero Bigoth *castellum de* Hereford; Richardo Reuel *castellum de Exonia, & de Lanstanetū; qui similiter fidelitatem domini regis de ipsis ad opus ipsius fideliter custodiendis, & si forte decesserit (quod Deus auertat) domino* Iohanni *reddendis, iurauerunt. Sed & tria castella ad coronam domini regis pertinentia, scilicet castellum de* Windesoure *Comiti de* Arundil; *castellum de Wintonia* Gilberto *de Lasci; castellum de* Northampton Simoni *de Pateshille tradita sunt custodienda; qui fidelitatem domini regis de ipsis ad opus ipsius fideliter custodiendis iurauerunt. Sed & cōcessum est quod Episcopi, &* Abbates, *Comites, & barones, vauassores & libere tenentes nō ad voluntatē iusticiarum, vel ministrorū domini regis de terris, & caballis suis dissaisientur, sed iudicio curiæ domini regis secūdum legitimas consuetudines, & assisas regni tractabuntur vel per mandatum domini regis. Et similiter dominus* Iohannes *in sua terra faciet obseruari. Et si quis aliter facere præsumpserit ad petitionem prædicti Comitis, per dominum Rothomagensem, si in Anglia fuerit, & per iusticias domini regis, & per eos, qui pacem iurauerunt, emendabitur: & similiter dominus* Iohannes *ad petitionem eorundem emendabit. Noua castella, post transfretationem domini regis ad peregrinationē suam, facienda, vel inchoata vel perfecta delebuntur, nec alia vsq; ad reditū domini regis noua firmabūtur, nisi in dominicis maneriis domini regis, si opus fuerit; vel ad opus alicuius nominatæ personæ per præceptum domini regis factum per literas, vel per certū nūcium. Resaisina vicecomitatus Lincolniæ fiet* Girardo *de Camuilla: & eadem die dies ei conueniens præfigetur standi in curia domini regis ad iudicium. quod si contra eum mōstrari poterit q; iudicio curiæ domini regis vicecomitatū * castelli Lincolniæ perdere debuerit, perdat; sin minus, retineat: nisi interim alio modo pax inde fieri poßit. Nec dominus* Iohannes *ipsum contra iudicium curiæ domini regis manu tenebit: nec vtlagos, vel inimicos domini regis, qui ei fuerint nominati, receptabit, nec in terris suis receptari permittet. Sed si quis retatus fuerit de aliquo forisfacto domino regi facto, bene licebit Comiti ipsum in terris suis receptare, quam diu ipse obtulerit se staturum ad rectum in curia domini regis. Hāc ergo pacem bona fide sine malo ingenio tenendam, & seruandam propriis manibus affidauerunt in manu domini Rothomagensis prædicti,*

al. Wemlenal

al. vel castellum

Comes,

Comes,& Cancellarius,& quatuordecim barones ex vtraque parte iurauerunt: scilicet ex parte Cancellarii Comes de Arundel, *Comes de* Salesbiri, *Comes* Rogerus Bigot, *Comes de Clare*, Walterus *filius* Roberti, Willielmus *de Braosa*, Rogerus *filius Rainfrai, & ex parte Comitis* Stephanus Ridel *Cancellarius*, Willielmus *de* Wennenat, Robertus *de Mara*, Philippus *de* Lurescestre*, (al. Wirescestre.) Willielmus *de Kahannes*, Gilbertus *Basset*, Willielmus *de monte acuto. Et si quid infra Treugas captum fuerit, aut interceptum ab vtraque parte, legitime reddetur, & emendabitur. Et hæc facta sunt salua in omnibus autoritate, & mandato domini regis; ita tamen, quod si dominus rex ante* aduentum suum hanc concordiam teneri noluerit, prædicta castella de* Notingham *&* Tikehil (al. reditū.) *domino* Iohanni *reddentur, quicquid dominus rex inde præcepit.* Eodem anno paulo post supradictam pacem inter cancellarium & comitem factam, *Gaufridus* Eboracensis electus, consecratus est à *Willielmo* Turonensi Archiepiscopo per mandatū *Celestini* summi pontificis, qui statim post consecrationem suam immemor sacramenti, quod fecerat domino regi fratri suo, scilicet quod non rediret in Angliam, antequam tres anni fuissent elapsi, postquam rex ab Anglia recesserat, in Angliam venire festinauit; Cumque ipse venisset ad Wissand in Flandria ad transfretandum in Angliam, prohibitum est ei ex parte Cancellarii, ne in Angliam contra sacramentum, quod ipse regi fecerat, venire præsumeret; sed Eboracensis Archiepiscopus à proposito suo propter mādatum illius desistere noluit. Vnde idem Cancellarius præcepit illum comprehendi, si in Angliam venisset. Archiepiscopus itaq; Eboracensis venit in Angliā, & applicuit apud Doroberniā mense Septembris, & seruientes Cancellarii stabant in littore, vt eum comprehenderent. Sed inde ille præmunitus antequam de naue exiret, mutauit vestes suas, & equo ascenso in cuius velocitate confidebat, ad monachorum cœnobium eiusdem villæ confugit. Et erat hora diei quasi sexta, & monachi Missam inchoauerant; & cum legeretur Epistola, & peruentum esset ad locum vbi per beatum Apostolum dicitur, *qui conturbat vos, portabit iudicium, quicunq; est ille*, & alibi in eadē Epistola, *vtinam abscindantur, qui vos conturbant*, intrauit Archiepiscopus Eboracensis Ecclesiam confidens in Domino, & pro munere gratū habuit prænosticon, referens illud ad perpetuam beatitudinis suæ quietem, & ad Cancellarii venturam confusionem. Ministri autem Cancellarii, quos ipse misit comprehendere eum, obsederunt Ecclesiam per circuitum, ita quod ille exire non potuit, nisi per manus illorum. Quodam vero die post celebrationem Missæ, dum adhuc idem Archiepiscopus indutus vestimentis sacerdotalibus staret ad altare, funesti satellites illi intrauerunt Ecclesiam, & manus violentas iniecerunt in illum, & traxerunt extra Ecclesiam, & sic extractum, imo distractum viliter, & ignominiose duxerunt per lutum platearum, & per vicos; populus autem stabat clamans post illos. O ignaui, quare ita ducitis illum, quid mali fecit? Archiepiscopus est, & regis filius, regisq; frater. Sed illi non exaudientes vocem populi duxerunt eum in castellū Doroberniæ, & tradiderunt eum *Mattheo* de Clere constabulario custodiendum. Quod cum Comiti *Iohanni* fratri eiusdem Archiepiscopi nunciatū esset, quæsiuit à Cancellario, si per eum hæc facta fuissent: & confessus est, & non negauit: & præcepit Comes vt Archiepiscopus liberaretur, & liberatus est. Qui cum Londonias venisset, conquestus est Comiti *Iohanni*, & Episcopis, & aliis magnatib. regni de iniuria sibi à Cancellario, & suis illata. & præcepit Comes, vt Cancellarius iuri staret in curia regis super iniuria illa, quā Archiepiscopo Eboracensi fratri suo fecerat, & *Hugoni* Dunelmensi Episcopo. Quod cum ipse Cancellarius facere de die in diem distulit, Comes *Iohannes* & Archiepiscopus Rothomagensis, & Episcopi, & principes regni statuerunt illi diē peremptorium apud Ridinges. Ad diem autem illum venerunt illuc Comes Moretonii, & fere omnes Episcopi, & Comites, & barones regni. Et post diem peremptorium moram fecerūt ibi expectantes aduentum Cancellarii; sed ipse venire noluit, nec nuntiū mittere. Deinde Comes *Iohannes*, & Episcopi, qui cum eo erant parauerunt se Londonias ire, vt ibi in maiore audientia Londoniensium fruerentur consilio, quid eis faciendum esset de Cancellario illo, qui sic conturbauerat regnum, & iuri stare noluit. Quod cum Cancellarius audisset, recessit à Windeshouers, & Londonias ire properauit; & dū iter faceret, contigit, quod familia, & milites illius, & milites Comitis *Iohannis* obuiauerūt sibi, & acriter cōgressi sunt. Et in illo congressu vnus de militibus *Iohannis* Comitis, nomine *Rogerus* de Planis interfectus est; tamen Comes præualuit, & Cancellarius cū suis in fugam conuersus Londonias ingressus est, & recepit se, & suos infra turrim Londoniarū. Et Comes *Iohannes*, & fere omnes Episcopi, & Comites Angliæ eadem die (scilicet tertia die post octauas S. *Michaelis*) intrauerunt Londonias. & in crastino prædictus *Iohannes* frater regis, & Archiepiscopus Rothomagensis, & omnes Episcopi, & Comites, & barones, & ciues Londonienses cum illis conuenerunt in atrio Ecclesiæ S. *Pauli*. Et accusabant prædictū Cancellariū in multis,

& præcipue in iniuriis, quas fecit domino Eboracensi Archiepiscopo, & domino Dunelmensi Episcopo. Socii autem prædicti Cancellarii, quos rex associauerat illi in regimine regni, accusabant eum in multis: dicentes, quod ipse spretis illorum consiliis omnia negotia regni cum impetu, & voluntaria dispositione faciebat. Archiepiscopus vero Rothomagensis, & *Willielmus* Marescallus Comes de Strogoil, tunc primo ostenderunt coram populo literas domini regis sigillatas: per quas dominus rex mandauit à Messana, quod ipsi associarentur Cancellario in regimine regni, & vt Cancellarius sine illorum consilio, & aliorum assignatorum nihil de negotio regis, ac regni tractaret, & vt prædictus Cancellarius, si ipse quodcunque in detrimentum regni, vel sine consilio prædictorum fecisset, deponeretur, & loco illius institueretur Rothomagensis Archiepiscopus. Placuit ergo *Iohanni* fratri regis, & omnibus Episcopis, & Comitibus, & baronibus regni, & ciuibus Londoniarum, quod Cancellarius ille deponeretur, & deposuerunt eum, & in loco illius instituerunt Rothomagensem Archiepiscopum, qui nihil operari voluit in regimine regni, nisi per voluntatem, & consensum sociorum suorum assignatorum, & per consilium baronum Scaccarii. Et eodem die Comes Moretonii, & Archiepiscopus Rothomagēsis, & alii regis iusticiarii concesserunt ciuibus Londoniarum habere communam suam. Et eodē anno Comes Moretonii & Archiepiscopus Rothomagensis, & fere omnes Episcopi, & Comites, & barones regni iurauerunt communam illam firmiter, & inconcusse se seruaturos, quamdiu domino regi placuerit; & ciues Londoniæ iurauerunt fidele seruitium domino regi *Richardo*, & hęredi suo; & si ipse sine prole decessisset, reciperent Comitem *Iohannem* fratrem *Richardi* regis in regem & dominum; & iurauerunt ei fidelitatem contra omnes homines, salua fidelitate regis *Richardi* fratri sui. Cancellarius itaq; depositus iurauit, quod redderet castella Angliæ, & statim reddidit illi turrim Lundoniæ, & ipse tradidit *Torchi* Episcopo Rothomagensi eam, & Windeshoueres, & alia quædam, sed non omnia. Vnde *Hugo* de Nunant Couentrensis Episcopus in hac forma scripsit.

EPISTOLA HVGONIS COVENTRENSIS *Episcopi de deiectione Willielmi Eliensis Episcopi regis Cancellarij.*

al. prosperitati QVæ literarum apicibus adnotantur, *posteritati profecto signantur, vt pagina paucorum testatione roborata, multorum consulat saluti, vel proficiat indemnitati. Quod hic proponitur, fit quasi in exemplum. Multa enim scribuntur ad cautelam, vt fiant; & multa, ne fieri debeant, vt Ecclesia *Christi* in vtroq; proficiat, & cum appetenda inquirit, & cum fugienda declinat. Casum itaque Eliensis Episcopi ad notitiam omnium literis *al. extantibus* *testantibus volumus impetratum consignari: vt in hoc exemplari semper inueniat & humilitas, quod prosperet, & superbia, quod formidet. Erat enim ille vir magnus inter omnes occidentales, vtpote qui regni potestatem, & sedis Apostolicæ authoritatem quasi ambidexter habebat, & regis sigillum super omnem terram gestabat, vt pro sua voluntate posset imperare, & de potestate valeret omnia effectui mancipare, vt pariter rex, & sacerdos haberetur & esset: nec inueniri posset, qui suæ auderet resistere voluntati. Cum ipse dixit & facta sunt; mandauit & inuenta sunt vniuersa. huius erant regiæ gazæ, thesaurus totus & fiscus generaliter omnis, vt iam non regis, sed sua diceretur res quælibet, quæ sub climate nostro nataret. Quia nec venatio in terris, nec piscatio in aquis, nec volatus erat in aere, qui suæ non cogeretur mensæ seruire: vt partitus videretur fuisse elementa cum Domino, cœlum tantum cœli Domino relinquens; cætera tria suis vsibus, imò abusibus, & lusibus profutura reseruans. Huic omnes filii nobilium seruiebant vultu dimisso, nec in cœlum aspicere audebant, nisi forte vocati ab eo; & si aliter attentassent, aculeo pungebātur, quem dominus præ manibus habebat memor piæ recordationis aui sui, qui seruilis conditionis in paga Beluacensi, & aratrum ducere, & boues castigare consueuerat. Qui tandem ad remedium libertatis ad fines Normannorum transuolauit. Huius nepotes, & cōsanguineas, siue quascunq; propinquas de paupere tugurio procreatas Comites, & barones regniq; magnates sibi summa auiditate in matrimonium copulare ardebāt; gloriosum reputantes quocunq; titulo familiaritatis eius gratiam acquisissent; nec erat rusticus qui agrum, nec ciuis, qui fundum, nec miles, qui prædium, nec clericus, qui Ecclesiam, nec monachus, qui abbatiam affectaret, quem in ius & potestatem eius transire nō oporteret. Licet igitur flexo genu tota Anglia ei deseruiret, ad Francorum tamen libertatem semper aspirās apud Oxonium milites & seruientes omnemq; suam familiam abstrahebat, & spreta in omnibus gente Anglorum stipatus agmine Francorum, & Flandrensium

pompa-

pompatice incedebat. subsannationem in naribus, cachinnum in ore, derisum in oculis, supercilium in fronte gestans pro lamina sacerdotis. hic ad augmentum, & famam sui nominis emēdicata carmina, & rhythmos adulatorios comparabat, & de regno Francorum cantores, & ioculatores muneribus allexerat, vt de illo canerent in plateis: & iam dicebatur vbiq; quod non erat talis in orbe. Et reuera si tempus *Cæsaris* fuisset, se Deum viuum cum Liberio appellari fecisset. Cum autem Rex ei Comites addidisset, vt communi consilio saltem maiora ordinaret regni, consortem nequaquam habere sustinuit, quod gloriæ suæ plurimum crederet dedecorari, si cuiusquam mortalis indigeret consilio. Solus ergo regnabat, & solus imperabat, & à mari vsq; ad mare timebatur vt Deus, & si plus dicerem, non mentirer; quia Deus longanimis est, & misericors; ipse autem in impetu male cuncta ministrans, nec in faciendo iustitiam habere, nec in sustinendo moram potuit expectare. Hinc etiam domini sui literas omnes, & mandata spernebat, ne dominum habere videretur, nec cuiquam subesse crederetur, qui omnes quasi seruos suæ effecerat voluntatis. Cum igitur Anglia sub tam graui onere, & iugo importabili diutius laborasset, ingemiscens tandem propter opera clamauit in fortitudine, & ascendit clamor eius ad Dominum, & respexit eam oriens ex alto, qui superborum & sublimium colla propria virtute calcat, & humiles exaltat in magnitudine brachii sui. Sol nempe iustitiæ licet bonis, & malis luceat; tamen alta sapientum oculos excæcat, & mentes humilium sui luminis illustratione fœcundat. Licet igitur Cancellarius ille fortiter legisset *summis stare diu negatum. &, qui stat videat ne cadat. &, qui se exaltat, humiliabitur, &, quod ante ruinam cor exaltabitur*; tamen humanæ conditionis, quæ nunquam in eodem statu permanet, & oblitus volubilitatis rotæ, quæ infimum erigit, & eleuatum deprimere consueuit, nunquam tamen voluit intelligere, vt bene ageret, sed iniquitatem meditans in cubili suo, vbi cum ministris nequitiæ, & pueris suis dormiebat in conclaui; apposuit iniquitatē super iniquitatem, vt propter superbiam, & abusiones suas digno Dei iudicio seipsum præcipitaret in potentias Domini, vt iam non esset locus misericordiæ, sed soli potestati; nec esset tempus miserandi eius, nec parcendi. Ipse enim dictauit sententiam aduersum se, exasperauit vindictam, qui tantum facinus affectauit, in quo non hominis tantum, sed Dei magis iracundiam prouocauit. Licet enim Dominus omnia possit, innocentem tamen condemnare non potest, nec nocentem saluare, nisi parcat, si forte nocens fuerit obstinatus. Menti enim obstinatæ, & fronti meretricis duricies opponitur veri adamantis: vt conterat. Quia nihil tam forte est, quod fortiori non cedat. Cum igitur homo tantus superari ab homine non posset, pater misericordiarum, & Deus totius consolationis venit in adiutorium populo Dei supplicanti, & in affectū eius manum misericordiæ supponens, deiecit illum à potestate, & accusatorem, imo destructorem in eum spiritum vertiginis induxit, à quo reuerti non posset, vel resurgere; sed ita indurauit cor, excæcauit mētem, infatuauit consiliū illius, quod archiepiscopum Eboracensem in ecclesia prius obsedit, postmodum cepit, captum violenter extraxit, extractum fortiter vinxit, vinctū turpiter traxit, tractum incarcerauit, Et licet concursus fieret populorum dicentium, iustus homo & amicus Dei quid fecit, ducatur vt ad carcerem. innocens sanguis eius sine causa damnatur; tamen non potuit audiri pietas, vbi superbia regnabat; nec auditus est Deus, vbi imperabat tyrannus. Veniebat enim à partibus Normanniæ Archiepiscopus ille præfatus cum baculo pastorali, cum mitra, & annulo, & superhumerali, quod nouis temporibus, pallium nuncupatur. Et cum esset filius Regis *Henrici* bonæ recordationis, & frater *Richardi* Regis modo regnantis, frater quoque Comitis *Iohannis* Moretonii; Nihil tamen potuit ei prodesse regius sanguis; cumque esset nouiter consecratus, nihil eum potuit iuuare nouitas sacramenti. Ergo per totam insulam à laicis publice proclamatur: Pereat, qui perdere cuncta festinat; opprimatur ne omnes opprimat: *Quod si in viridi hoc fecit, in arido quid faceret?* Et ecce spiritu sancto ducente, ab aquilone, & mari, & ex omni parte totius insulæ concurrunt, & confluunt vniuersi, vt Archiepiscopus ille posset liberari. Verum funiculis peccatorum suorum, ipsum constringentibus Cancellarium, & conscientia sua eum vehementius accusante, fugit loricatus à facie hominum, & se abscondit, & inclusit eum suis hominibus in turre Lundoniarum. Nobis autem introeuntibus ciuitatem in sero, plures de familia eius armati, cum gladiis exertis nos inuaserunt, & nobilem virum de nostris militem interfecerunt, & plures vulnerauerunt. Mane ergo habito consilio, cum omnibus fere magnatibus regni, præsente domino *Iohanne* fratre Regis, & Rothomagensi & Eboracensi archiepiscopis episcopis ēt præsentibus Dunelmensi, Lundonēsi, Wintoniensi, Bathoniensi, Rofensi, Norwicensi, Lincolniēsi, Herefordensi, Meneuensi, Couentrensi; factoque concilio coram omni populo totius ciuitatis, præsen-

tibusque iustitiariis domini Regis, & approbantibus, de consilio vniuersorum statuimus, ne talis de cætero in regno Angliæ dominetur, per quem Ecclesia Dei ad ignominiam, & populus ad inopiam erat redactus: vt enim cætera omittam, ipse & ganeones sui totum regnum exhauserant, nec viro baltheus, nec fœminæ monile remansit, nec annulus nobili, nec quodlibet preciosum etiam alicui Iudæo. Thesaurum quoq; Regis exinaniuerat prorsus, vt in omnibus scriniis, vel sacellis nihil præter claues, de toto isto biennio posset inueniri. Tertia autem die promisit firmiter, & per quendam de suis fidem dedit corporaliter, cunctis videntibus, quod insulam non exiret, donec castella quædam, quæ in manu sua habebat, & aduenis, & ignotis personis, & obscuris tradiderat, quæ ibi nominata fuerunt, libera penitus resignasset, & personis nominatis tradi fecisset: super quo, & fratres suos, & camerarium suum obsides dedit: Et Cantuariam properauit, vt ibi sicut decebat, crucem acciperet peregrinationis, & deponeret crucem legationis, quam per annum, & dimidium anni, post mortem papæ *Clementis*, in præiudicium Romanæ Ecclesiæ, & detrimentum Anglicanæ portauerat. Omnes enim Ecclesias Angliæ crux illa redemit (id est) ad redemptionem coegit, nec fuit aliquis immunis, qui crucis illius stigmata non sentiret. Et si forte alicuius Episcopi domum intrauit, ab eo scire poteritis, quod cẽtum, vel ducentarum marcarum precio sua constiterit procuratio. Cum autem in castello Doroberniæ aliquot diebus commoratus fuisset, immemor suæ professionis, & fidei obligationis, quam fecerat: oblitus etiam fratrum suorum, quos obsides datos morti turpiter exponebat, nauigare proposuit: & cum hoc aperte non auderet, nouum genus fraudis inuenit, & sese fœminam simulauit, cuius sexum semper odit: vestem quoq; sacerdotis in habitum conuertit meretricis. Proh dolor, vir factus est fœmina; Cancellarius Cancellaria; sacerdos meretrix; Episcopus scurra. Ergo de castello superiori licet claudus esset, pedibus prælegit properare ad littus, tunica fœminea viridi & enormiter longa, pro tunica sacerdotis hyacinthina indutus, cappam habens eiusdem coloris deformiter manicatam, & pro planeta peplum; in capite pro mitra; pannum lineum in manu sinistra, quasi ad vendendum, pro manipulo; virgam venditoris in dextra, pro baculo pastorali. Talibus ornatus antistes descendit ad mare, & qui loricam militis sæpius gestare solebat, mira res, quod tam effœminati animi factus, fœmineum animum prælegit. Cum enim sederet in littore supra petram, piscator quidam, qui statim deputans scortum, propius accessit, & qui quasi nudus de mari descenderat, calefieri forte cupiens, cucurrit ad monstrum, & manu sinistra collum complectens, dextera partes inferiores rimatur. Cũq; tunicam subito subleuasset, & nimis inuerecunde ad partes verecundas manum extendisset audacter, femoralia sensit, & virum in fœmina certis indiciis agnouit, & vehementer admirans & retro prosiliens, totus attonitus, voce magna proclamat: Venite & videte omnes mirabilia: quod virum in fœmina inueni. Protinus seruientes eius, & noti, qui stabant à longe, accesserunt, & modesta quadam violentia eum repulerunt, & increpauerunt, vt taceret. Tacuit ergo piscator, & clamor ille quieuit, & sedebat Hermaphroditus expectans. Interim mulier quædam exiens de villa, videns pannum lineum, quem ille, vel illa gestabat expositum venditioni, & procedens cœpit quærere quanti esset pretii, & pro quanto vlnam daret. Ille vero non respondebat, quia linguam Anglicanam prorsus ignorabat, & illa magis instabat: & continuo superuenit alia mulier, illud idem instanter inquirens, & plurimum instans vt pretium venditionis ei aperiret. Cumq; ille nihil responderet, sed magis subrideret, cœperunt inter se fabulari, & quærere quidnam esset. Et dolũ arbitrantes, proiecerunt manus ad peplum, quo facies tegebatur, & submittẽtes à naso vsq; deorsum, viderunt faciem hominis nigram, & nouiter rasam, & stupescere vltra modum cœperunt. Et corruentes ad terram, voces ad sydera tollunt, dicentes; Venite, lapidemus hoc monstrum, quod deformauit vtrumq; sexum. Et facta est statim multitudo virorum, ac mulierum extrahentium de capite peplum, & trahentium eũ prostratum in terram per manicas, & per capucium, per arenam ignominiose, & per saxa non sine læsione. Seruientes autem bis aut ter impetum fecerunt in turbam, vt eum liberarent, sed non potuerunt, quia populus totus eum insatiabili corde persequens, & verbis, & alapis, & sputis, pluribusq; modis turpiter tractauit per totam villam, & sic tractatum immo distractum, in quodam cellario tenebroso eum quasi sub carcerali custodia inclusit. Tractus igitur est, qui traxerat, captus qui ceperat, ligatus, qui ligauerat, incarceratus, qui incarcerauerat, vt secundum quantitatem culpæ, cõmensurabilis videretur quantitas pœnæ. Factus est enim opprobrium vicinis suis valde, & timor notis suis, & datus est in derisum omni populo. Vtinam se solum sacerdotem, & nõ ipsum sacerdotiũ inquinasset. Prouideat igitur Romana ecclesia, vt tantus excessus taliter puniatur, ne delictum vnius contami-

tami-

taminet omnes,& sacerdotalis authoritas ne vilescat. Et rex Angliæ nihilominus prospiciat, vt talem regno suo personam præficiat, per quem regalis dignitas honoris seruetur, & iuris sui detrimenta non sentiat, sed de eius regimine clerus,& populus merito debeant gloriari.

EPISTOLA MAGISTRI PETRI
Blesensis pro Willielmo Elyensi Episcopo.

QVondam domino,& amico *Hugoni* Couentrensi,& Cestrensi dicto Episcopo, *Petrus* Blesensis Bathoniensis Archidiaconus, Dei memoriam cum timore. Liuor quo tendat; inuidia quo feratur, proditoriæ factionis hodie patefecit immanitas. Dilectus Deo, & hominibus Episcopus Eliensis, vir sapiens, amabilis, generosus, benignus,& mitis,& in omnes liberalitates effusus, iuxta diuinæ gratiæ dispositionem, & suorum exigentiam morum & meritorum, reipublicæ administrationem,& summam rerum fuerat assecutus. Vidisti,& inuidisti ex tunc ira tua. Ibi inuidia concepit dolorem, & peperit iniquitatem; ipse autem ambulans simpliciter te in suæ familiaritatis sacrarium, atq; vnanimitatem, amicitiæ vinculum & fœderis accersiuit. Totus requiescebat super te spiritus eius, & erant aduersus eum omnes cogitationes tuæ in malum. *Væ* (dicit Ecclesiasticus) *duplici cordi, atque labiis scelestis,& peccatori ingredienti duas vias.* Interioris conscientiæ malum quodam prætextu amicitiæ facies hypocrita palliabat, & tu excercebas occulte in hominem innocentem linguæ seditionariæ & procacis iniurias. *Maledictus* (inquit *Salomon*) *susurro,& bilinguis in populis.* turbat enim pacificos. Omnem conscientiam suam effundebat in sinu tuo. te enim quasi se alterũ reputabat; tu vero eum in occasionem præcipitii proditoris adulationib. impingebas. O detestanda ꝓditio! *Iudas* osculo tradidit,& tu verbo; exhibebas exterius diligentis officium,& lingua tua concinnabat dolos. *Sedens aduersus fratrem tuum loquebaris,& aduersus filium matris tuæ ponebas scandalum. Væ homini illi per quem scandalum venit.* Hoc equidem facinus interminabilem tibi maculã sinistræ opinionis inussit,& si quid commendabile de beneficio naturæ perceperas, culpa hæc perenniter aboleuit. Nimirũ *Ioab* multa fortiter fecerat, sed proditio in *Amasan,& Abner* omnes in eo virtutum titulos denigrauit. O labia detractoria! O lingua maledica,& dolosa! Quid apponetur, Domine, ad hanc linguam dolosam? Vtinam apponantur sagittæ, quæ eam transfodiant,& carbones desolatorii hanc incendant; Vtinam tu (Seraphin) qui cœlesti carbone prophetæ labia emundasti, gehennali flamma totum os,& linguam eius emundando destrueres, vt possemus cantare,& dicere: Destruxisti eum ab emundatione. labia euangelio consecrata nunquam desinunt effutire ventum in verba mendacii. Totum vanitati datur, quod erat debitum veritati. porro vir linguosus non dirigetur in terra, Ergo *qui stat, videat, ne cadat; ante ruinam exaltatur cor.* Exultas infœlix,& iactitas, quod supplantaueris innocentem? sed certe positus est in ruinam resurrectionemq; multorum; in suam scz.& suorum restitutionem; in tuam vero tuorumq; ruinam complicium. Faba hæc recudetur in caput tuũ. *Omnis enim fraus in se reuersa colliditur*; de dolo non colliges, nisi fructum doloris;& orditus es telam, vt diploide vestiaris. Verbum *Esaiæ* est, *Qui ordimini telam,& in vmbra Egypti confiditis, diem amaritudinis expectate.* Publice gloriaris,& iactitas, quod hanc turbam moueris, quod incautum deceperis,& induxeris plebem, vt armis inermem,& insidiis appeterent innocentem. Quid gloriaris in malitia, qui potens es in iniquitate? Quid prædicas malitiam tuam, quæ in pluribus prouinciis, tua discurrente infamia, iam plebescit? Sed de te, consimilibusq; tuis dici potest; Lætantur, cum malefecerint, & exultant in rebus pessimis. Porro verbum Sapientis est, *Qui lætatur in ruina alterius, punietur.* Salomon. *Cum ceciderit inimicus tuus, ne gaudeas, ne videat Deus, & in te iracundiam suam vertat.* Sane semper familiare,& proprium tuæ prosapiæ fuit dissensionum materiam seminare; ramusque pestilens malitiam suam de malæ arboris radice contraxit. O generatio praua! O domus exasperans! O genimen viperarum! Quis te docuit fugere à ventura ira; putas, quod non videat,& requirat hęc Dominus? Præter hoc irritauit impius Dominũ. *Dixit enim in corde suo, non requiret.* Sed certe requiret Dominus, requiret etiam ille de cuius nunc angustia gloriaris; Quandoq; dante Domino respirabit. Sapientia enim iustum venditum non derelinquet,& in tempore erit respectus illius. Decebat tui ordinis grauitatem pacem conciliare in populis, sedare seditiones maxime in Anglia, quæ te satis pauperem suscipiens magnificis honoribus ampliauit. Item loquens ad eos, qui in transmigratione Babylonica erant. *Quærite* (inquit) *pacem ciuitatis, ad quã migrare fecit vos Dominus, q͞a in pace illius erit pax vestra.* Vice alia tibi scripsi,& vt cessares à talib⁹ monitis salutaribus supplicaui. Vo-

runtamen cithara *Dauid* nunquam *Saulis* vesaniam sedauit ad plenum; & ad hæc manus tua extenta est. Memento igitur homo, tantū homo si, memento (inq̄) tuæ cōditionis, memēto huius vitę breuis; memor esto districti, & horrēdi iudicis; memor esto pœnę terribilis, horribilis, interminabilis, & intolerabilis, quæ tibi in æternum parata est, si à tali maleficio non desistis. Deinde post octo dies *Iohannes* frater regis, Comes Moretonii, præcepit, vt Cancellarius liberaretur à carcere, & abiret. Et abiens transfretauit, & applicuit in Flandria apud Wissand. Et cum iter ageret, quidam viri nobiles de terra illa, quibus ipse forisfecerat in Anglia, iniecerunt manum in eum, & tenuerunt eum, donec ipse satisfecit illis. Et procedens inde venit Parisios, & dedit *Mauricio* Episcopo 60. marcas argenti tali conditione, vt ipse receptus esset ibi cum processione, & factum est ita. Deinde rediit in Normanniam; sed per mandatum Rothomagensis Archiepiscopi habebatur ibi pro excommunicato, & omnis locus, in quo ipse venit, in toto Archiepiscopatu Rothomagensi, cessabat à diuino officio, quamdiu ipse ibi moram fecit. At ille nuncios suos misit ad *Celestinum* papam, & ad dominum suum regem Angliæ, significans iis qualiter *Iohannes* Comes Moretonii, & complices illius, eiecerant eum à regno, & conquerens de vindicta, restitutionem ablatorum petebat, offerens se iuri pariturum: & quod si domino Regi factum eius & expensæ non placuissent, ipse in omnibus satisfaceret eius voluntati, vnde summus pontifex ad iracundiam prouocatus, vniuersis Archiepiscopis, Episcopis Angliæ in hanc formam scripsit.

EPISTOLA CELESTINI PAPAE AD *prælatos Angliæ pro* Willielmo *Eliensi Episcopo.*

C*Elestinus* Episcopus seruus seruorum Dei, venerabilibus fratribus, Archiepiscopis, Episcopis in regno Anglię constitutis, salutem & Apostolicam benedictionem. Cum dilectus in *Christo* filius noster *Richardus* illustris rex Anglorum, quando se suscepto signo crucis ad vlciscendam iniuriam redemptoris accinxit, tutelæ regni sui curas, quod sicut vir intelligens, & requirens dominum, duxit obsequio postponendum, sub apostolica protectione dimiserit: statum regni sui ac iura, & honorem ipsius, tanto maiori studio cōseruare volumus, & debemus: quanto de nostra protectione confisus, maioribus periculis personam suam, & res, pro exaltatione sanctæ religionis exposuit; & in obsequio creatoris laudabilius, faciente Domino cum eo signum in bonum, atq; feruentius, sicut ex suis operibus elucescit, cognoscitur se habere. Cum igitur quędam tam contra regnum ipsum, quam contra venerabilem patrem vestrum *Willielmum* Eliensem Episcopum, apostolicę sedis legatum, cui regnum tradidit gubernandum, per *Iohannem* Comitem Moretonii, & per quosdam alios accepimus attentata, quæ nonnulla in se suspicionis continent argumenta, & si vera sunt, non in modicam noscuntur sedis apostolicæ contumeliam redundare, eidem præsumptioni tanto maturius duximus occurrendum, quanto ex mora ipsa, iam dicto regi, & terræ Hierosolymitanæ grauius detrimentum, ac nobis & Ecclesiæ Romanæ maior inde posset ignominia peruenire. Proinde vniuersitati vestræ per apostolica scripta mandamus, & in virtute obedientiæ pręcipimus, quatenus si (prout nobis insonuit) memoratus Comes, vel alius in iam dictum episcopū manus violentas iniicere, vel eū capere, vel iuramentū quodlibet ab eo per violentiam extorquere, seu eum in captione tenere, seu statum regni à seueritate regia in recessu suo dispositū aliquatenus immutare p̄sumpserit, omni occasione, vel simultate postposita, conuenientes in vnū, prędictum Comitem, & omnes antedictæ præsumptionis consiliarios, autores, complices, & fautores, accensis candelis, & pulsatis campanis, omni appellatione & excusatione, nec non & personarum acceptione postpositis, publice nuncietis vinculo excōmunicationis astrictos. Et tam diu faciatis sic excommunicatos ab omnibus arctius euitari, nec non, & in terris illorum, & in aliis, quas inuaserint, præter pœnitentias, & paruulorū baptismata, diuina penitus sine appellationis obstaculo prohibeatis celebrari officia: donec iam dicto legato tam à captione, quam à iuramento primitus absoluto, & regno ipso in statum à prænominato rege in recessu suo dispositum reformato, cum testimonio literarum ipsius legati, & vestrarum pariter ad sedem veniant Apostolicam absoluendi; scituri pro certo, quod si huius nostri executione præcepti negligentes fueritis, aut remissi, non minorem in vos præstante Deo duximus vltionem, quam si prędicta iniuria personæ nostræ, vel in vni de fratribus nostris esset irrogata. Dat. Lateran. quarto Nonas Decembris pontificatus nostri anno primo.

Authoritate igitur literarum istarum summi pontificis, prædictus Eliensis Episcopus in hanc formam scripsit *Hugoni* Lincolniensi Episcopo.

Willielmus Dei gratia Eliensis Episcopus, apostolicæ sedis legatus, & Domini Regis Cancellarius, venerabili fratri, & amico charissimo, & eadem gratia Lincolniensi Episcopo salutem, & sinceræ dilectionis affectum. Quanto de dilectione vestra pleniorem fiduciam obtinemus, maiorem constantiam in vobis inuenimus; tanto confidentius discretioni vestræ, & Ecclesiæ Dei, negotia Domini regis, & nostra committimus exequenda: confidentes in Domino de vobis, quod præceptis apostolicis, & nostris vestra charitas pontificaliter respondebit. Mandamus igitur vobis in virtute obedientiæ, & ea, qua fungimur, autoritate præcipimus: quatenus ad exequendum mandatum apostolicum vniuersis archiepiscopis, & episcopis Angliæ destinatum, cum cæteris fratribus vestris omnibus vel quibusdam, cito conueniatis, ne diutius in Ecclesiam Dei, & sacerdotes eius, laicalis iniquitas malignetur; ne tergiuersatione vel dissimulatione aliqua illorum malicia vobis debeat imputari. Ea vero quæ dominus papa mandauit de persona *Iohannis* Comitis Moretonii temperauimus, differentes vsq; ad Dominicam, qua cantatur, *Esto mihi*, vt si forte interim vellet resipiscere, nos inde Deo gratias redderemus, & pro eo in conspectu Domini Papæ, & domini nostri regis Angliæ, athletæ crucifixi, preces funderemus affectuosas, vt delicti sui veniam mereretur, & modis omnib. honori, & commodo eius, salua fidelitate domini regis, & honestate sacerdotii nostri operam adhiberemus, & diligentiã efficacem. In terris vero excommunicatorum nulla diuina celebrari permittatis, præter baptismata paruulorum, & pœnitentias. Nomina autem eorum, qui à Domino papa excommunicati sunt, & à nobis denunciata, quorum factũ ita euidentia facti notorium sit, quod nulla possunt tergiuersatione inficiari, hæc sunt: *Gwalterus* Rothomagensis Archiepiscopus, *Godefridus* Wintoniensis Episcopus, *Hugo* Couentrensis episcopus, *Willielmus* Marescallus, *Ganfridus* filius *Petri*, *Willielmus Bruwere*, *Hugo Bardolf*, *Richardus Malebisse*, & *Hugo* frater eius, *Iacobus* & *Simon* filii *Simonis*, *Simon* de Auerenchis, *Rogerus* filius * *Rainfrai* (* *al. Rainfret.*), & *Gilbertus*, & *Rainfret* filij eius, *Girardus* Camuilla Comes Saresburiæ, *Iohannes* Marescallus Comes de Mellent, *Gilbertus Basset*, *Thomas Basset*, *Henricus de Vers*, *Gocelinus* filius *Rainfrai*, *Stephanus Ridel* Cancellarius Comitis Moretonii, quem vt Episcopus, & eius legatus, vobis denunciamus excommunicatum; & magistrum *Benedictum*, qui sigillum domini regis, contra statuta regis, & regni, & contra prohibitionem nostram ferre præsumpsit, & *Iohannem* Oxenfordensem archidiaconũ. Ad hæc vero vobis specialiter & distincte præcipimus, q. *Hugonem* Couentrensem episcopũ, quem solenniter excommunicauimus, non solum quia verbo, & opere episcopum diffitetur, & quia in manu piæ recordationis *Baldewini* Cantuariensis Archiepiscopi, fidẽ corporaliter præstitit de Comitatibus nõ tenendis: verum quia totius subuersionis regni Angliæ consulator extitit manifestus, & auctor, & turbator pacis, & contra regiam dignitatem, & vtilitatẽ publicus aduocatus; publice denuncietis excommunicatum, & faciatis ab omnibus arctius euitari, ne de cætero ouis tam morbida, gregem Domini valeat inficere, & maculare. *Hugonem* vero *Bardolf*, qui ad præsens nõ fuit in electione, & captione nostra, à prædicta denunciatione excipimus, si statim admonitus *Willielmo* de Stuteuilla resignauerit castella de Scardeburc/ & de tota Eboracorum siria, & de Westmeriland/ quæ detinet occupata. Prohibeatis ẽt vniuersis, in diœcesi vestra constitutis sub interminatione anathematis, ne pro illis, qui se in Anglia iustitiarios gerunt, aliquid faciant, nec in aliquo violentæ, & vsurpatę obediant potestati. Vale.

Item prædictus Eliensis episcopus in hac forma scripsit *Hugoni* Lincolniensi Episcopo.

Willielmus Dei gratia Eliensis episcopus, Apostolicæ sedis legatus, & Domini Regis Cancellarius, hac eadem gratia Lincolniensi Episcopo, venerabili fratri, & amico, salutem. Ea, qua fungimur authoritate, vobis mandamus, & in virtute obedientiæ vobis præcipimus, quod Archidiaconatum, & omnes redditus *Iohannis* Oxenfordensis Archidiaconi in manu vestra saisiatis, recipiatis, & conseruetis, donec Apostolicum, aut nostrum mandatum acceperitis, quoniam cum auunculo suo Rothomagensi *Pilato*, pacem & tranquillitatem regni Angliæ perturbat, & malum quodcunq; potest domino regi, & regno tanquam hostis regni, & nobis perquirit. Verum authoritate domini Papæ illum excommunicationis vinculo innodauimus. Vale. Similiter Eliensis Episcopus prænominatus scripsit quibusdam aliis Episcopis Angliæ, sed nullus eorum exequutus est mandatum Apostolicum, neque suum. Non enim habebant eum pro legato, neque pro regis Cancellario. Prædictus vero Rothomagensis Archiepiscopus, & cęteri iustitiarii Angliæ, dissaisiauerunt illum ab episcopatu suo, & redditus eius collegerunt ad opus regis, propter

thesauros Regis quos adnihilauerat. Deinde prædicti iustitiarii, & omnes Episcopi, & Comites, & barones Angliæ in communi scripto mandauerũt regi, qualiter Cancellarius suus regnum Angliæ, & thesauros suos destruxerat, & qualiter ipse per commune concilium regni deiectus est. Ipse vero Cancellarius hoc contra scripsit regi, significans, quod *Iohannes* frater eius regnum occupauerat, & quod regni diadema capiti suo imponeret, nisi ipse celerius venire festinasset. Tamen rex confidens in Domino, seruitium Dei noluit deserere donec pecunia, & homines * defecerunt ei.

al. defecerent.

DE RECESSV PHILIPPI REGIS Franciæ de Accon, & de itinere suo.

NVnc autem reuertamur ad regem Franciæ; qui interim imperfecta peregrinatione sua, à terra Hierosolymitana recedens cum 14. galeis transitum fecit ante ciuitatem de Baruch, quæ tunc erat in manu paganorum, & non inuasit eos. Deinde transiuit ante ciuitatem Sibelet, & ante Bitterum castellum, & ante Hessum castellum. Deinde venit ad ciuitatem Tripolis, & ibi moram fecit per aliquot dies. Et cum inde recessisset, transiuit ante castellum de Archis, & ante castellum Album, & ante le Culiat castellum hospitale. Deinde venit ad Turcusæ ciuitatem Episcopalem. Et est notandum, quod ante * Turcusam, est Insula quædam in mari, quæ dicitur Aredose: vnde Turcusa dicitur ciuitas Ataradensis. Deinde venit ad Mauredai portum bonum, & recedens inde transiuit ante Margat castellũ hospitale: vbi *Isakius* Imperator de Cypre tenebatur in vinculis. Deinde venit ad Valeniam ciuitatem. Deinde venit ad Sibel ciuitatem, deinde ad Melide ciuitatẽ deinde ad portũ *S. Simeonis*. Deinde venit ad ciuitatem Antiochenam, & recedens inde venit ad portũ de Bunel: deinde ad portũ Alexandret. Deinde intrauit terram Erminiorũ quæ dicitur Erminia, & est terra Rupini de la Muntaigne sub principe Antiochię. Deinde venit ad fluuium magnum, qui dicitur Thil, & ibi est ciuitas bona, quæ similiter dicitur Thil. Deinde venit ad alium fluuiũ magnum, qui dicitur Curk, & ibi est ciuitas magna deserta quæ similiter dicitur Curk. Deinde venit ad tertiũ fluuium magnum, qui dicitur Salef, & ibi super fluuium illum est ciuitas magna, q̃ similiter dicitur Salef: in fluuio a. isto Salef submersus est *Fredericus* Romanorũ Imperator, cũ exiret de terra Soltani de Yconio.

al. Turtusam.

Sciendum vero est, quod à finibus illis egressi sunt illi tres Reges, qui obtulerunt Domino nostro *Iesu Christo* tria munera pretiosa, scilicet aurum, thus, & myrrham. Quorum nomina hæc sunt: *Iesphar*, * *Pabtrar*, *Melchior*; quorum vnus erat rex de Salef, quæ dicitur Insula: & alter erat rex de Malnustre: & tertius erat rex de Terzol (id est) Tarsis: vnde dicitur in Psalmo: *Reges Tarsis, & Insulæ munera offerent*. Et est sciendum, quod hi tres fluuii: scilicet, Salef, & Curk, & Thil oriuntur in Turkia, quę dicitur terra Turcorum, qui sunt homines Soltani de Yconio, & diuidunt terram Turcorum à terra *Rupini* de la Muntaigne; & descendunt in mare prope gulfum Sataliæ. Et fluuius, qui dicitur Salef, est oppositus Insulæ de Cypre, & non distat ab ea plusquam per 50. milliaria ad æstimationem nautarum; facile enim videtur de vna ripa in alteram. Et cum rex Franciæ à fluuio illo de Salef recessisset, transiuit iuxta montes excelsos, qui dicuntur Cathimerdes. Deinde transiuit ante castellum, quod dicitur Nessekim. Deinde venit ad villam bonam, quæ dicitur Stamere, in qua nobilis abbatia Griffonum est. Deinde transiuit ante castellum desertum, quod dicitur castellum de Rote. Deinde venit ad fluuium, qui dicitur Scalendros: fluuius iste Scalendros diuidit terram Erminiorum, à terra Imperatoris Cõstantinopolitani; & ibi ex vna parte fluuii illius, in terra Imperatoris Constantinopolitani, est castellum, quod dicitur * Antiochet: & ex altera parte eiusdem fluminis in Erminia est castellum, quod dicitur Isanci. Cumq; Rex Franciæ venisset ad castellum Antiochet, *Constantinus* dominus castelli recepit eum cum gaudio & administrauit ei, & suis necessaria. Et rex Franciæ ibidem moram fecit per octo dies, & prædicti *Constantini* filium primogenitum fecit militem. Et est sciendum, quod tota terra, quæ est à fluuio illo Scalendros versus septentrionem secus mare, est terra imperatoris Constantinopolis; quę dicitur Romania (id est) Græcia. Et cum ipse inde recessisset, statim intrauit gulfum Sataliæ. Gulfus dicitur, vbi aqua protenditur inter duas terras, & sinum facit. Satalia est castellum optimum, vnde gulfus ille nomen accepit. Et super gulfum illum sunt duo castella, & villę & vtrunq; dicitur Satalia: sed vnum illorum desertum est, & dicitur vetus Satalia, & alterum dicitur Satalia noua, quod *Manuel* Imperator Constantinopolis firmauit. Et transito gulfo Sataliæ transiuit rex Franciæ sub monte, qui dicitur Siredune, in fine gulfi Sataliæ. Deinde transiuit per mõtem excelsum valde, qui dicitur Reswt. Deinde venit ad fluuium,

al. Pabtizar, vel Paptizar.

al. Annechet.

nium, qui dicitur Winke, super quem est castellum desertum, quod similiter dicitur Resfwt. Et fluuius ille Winke similiter dicitur portus Pisanorum, eo quod piratæ Pisani portum illum sæpius frequentant. Quo cum rex Franciæ venisset, inuenit ibi quatuor galeas piratarum, & cepit eas: piratæ autem relictis galeis fugerunt in montana, & sic euaserunt manus eius. Deinde venit rex ad Mirream ciuitatem, vbi beatus Nicolaus Episcopatum tenuit, quam Græci vocant Stamire. Deinde venit ille ad bonum portum & securum in omni tempestate & vento, qui dicitur *Karkois*: & ex vtraq; parte portus illius fuerunt ciuitates antiquitus pulchræ, & magnæ, quæ dicebantur Cake; & ruinæ magnæ murorũ sunt ibi vsq; in hodiernum diem & nemo in iis habitat propter metum piratarũ. Deinde transiuit per Insulas de *Tse*, in quarum vna est castellum, quod dicitur castellum Ruge. Ibi fuit quondam quædam puella, quæ *Tse* vocabatur, à cuius nomine Insulæ illæ dictæ sunt. *Indigenæ quidem narrant, quod quidam miles dilexit puellam illam, & illa noluit consentire illi; quamdiu vixit: defuncta autem illa, miles accessit, & concubuit cum illa, dicens; Quod cum viua facere non potui, cum mortua feci: & statim intrauit Satan in eam, & ait, Ecce genuisti in me filium, & cũ natus fuerit, afferam eum ad te. Et post nouem menses, cum tempus pariẽdi instaret, peperit filium abortiuum, & portans eum ad militem, ait, Ecce filius tuus quem genuisti, abscinde caput eius, & reserua tibi. Quandocunq; enim volueris inimicum tuum vincere, vel terram illius destruere, capitis abscissi vultus discooperiatur, & respiciat inimicum tuum, vel terram eius, & statim peribunt; & cum cessare volueris, recooperiatur vultus, & cessabit tribulatio. Et factum est ita. Post multum vero temporis miles ille vxorem duxit, quæ sæpius interrogauit eum, qua arte, vel quo ingenio ipse ita destruebat inimicos suos sine armis, & sine exercitu: ille autem ei dicere noluit, sed increpauit eam, vt taceret. Contigit ergo quodam die dum miles abesset, quod illa accessit ad arcam, in qua sperabat secretum illud esse domini sui, per quod ille ita operabatur inique, & inuenit in arca caput illud detestabile, & statim abiens proiecit illud in gulfo Sataliæ. Et dicunt nautæ, quod quandocunq; caput illud fuerit resupinum, commotus est gulfus ille adeo, quod nulla nauis potest transire illum; & quando caput supinum est, tunc potest nauis transire illum. Credat hoc Iudæus* Apella, *non ego. Est & aliud mirabile, quod vnoquoq; mense anni semel contingit. Videtur quod draco niger, & ingens veniat in nubibus cæli, qui mittit caput suum in gulfo Sataliæ, & haurit aquas, & attrahit ita vehementer, quod si nauis aliqua fuerit ibi, quamuis fuerit onusta, tamen hauritur, & defertur in sublime. Volentes autem hoc vitare periculum, oportet, quod cum viderint monstrum illud, statim faciant tumultum magnum & clamationes altas, percutientes in tabulis, vt auditis clamoribus; draco ille elongetur ab iis. Nos autem dicimus hoc non esse draconem, sed æstum solis, qui attrahit ad se aquas maris.* Sequitur. Cum Rex Franciæ recessisset ab insulis de *Tse*, transiuit iuxta montem magnum, in cuius summitate sita est ciuitas Patara, in qua natus, & diu conuersatus fuit beatus *Nicolaus*. Deinde transiuit iuxta montem excelsum valde, qui dicitur Turkie, qui diuidit terram Imperatoris Constantinopolitani, à terra Soltani de Yconio. Et exinde incipit Romania, quę etiam Græcia dicitur. Tota Romania est terra solida, de dominio Imperatoris: & multæ Insulæ sunt in mari, quæ dicuntur Insulæ de Romania. Caput Romaniæ est ciuitas Constantinopolis. Romania vero coniuncta est Sclauoniæ, & Hungarię, & Istriæ, & Aquileię. Nomina quarundam principalium Insularum, quæ sunt in mari Græco, sunt hæc: Insula Siciliæ, quæ est regis Sicilię. Insula de Crete, quę magna est, & fertilis, & in medio eius est mons magnus, qui dicitur mons Cameli: Insula de Rhodes: Insula de Cypre: Insula de Biscopie: Insula de Isky; in hac Insula crescit copia speciei, quę dicitur Mastic: Insula de Ysanię: Insula de Ynexea: Insula de Stuple: Insula de Mil: Insula de quales: Insula de Cuuerfu: Insula de Serfent: Insula de Sasent: Insula, quę dicitur Falede-Campan: Insula de Andre: Insula, quæ dicitur Tine. Sed multę istarum sunt desertę propter metum piratarũ. Et in multis illarum habitant piratę. Sunt & alię Insulę, de quibus mentionem fecimus superius, & multæ aliæ, quæ non scribuntur in libro hoc.

Cum rex Franciæ præteriisset caput Turkiæ, venit ad Insulam de Rhodes: & mansit ibi per aliquot dies, in ciuitate, quæ dicitur Rodes, quam *Herodes* ædificauit, qui fecit amputari caput Sancti *Iohannis Baptistæ*, & dari in disco saltatrici. Et inter insulam de Rhodes & Romaniam est mare latum, per 20. milliaria, vt dicunt nautæ. Et est sciendum, ꝙ cum peruentum fuerit ad Insulam de Rhodes, præteritur tertia pars viæ maris inter Accon, & Brundusium. Et inter Accon & Brundusium computantur 1800. milliaria. Et inter Marsiliam, & Siciliam computantur mille, & 600. milliaria. Et inter Siciliam & Accon computantur 1600. milliaria. Et in medio viæ inter Marsiliam, & Siciliam, est Insula de Sardena. Et id medio viæ inter Siciliam, & Accon est Insula de Creta. Et est sciendum, ꝙ si ventus prosper fuerit illis, qui à Marsilia ad Accon ire voluerint, dimittent Insulam de Sardena, & Insulam de Sicilia, & Insulam de Creta, longe in sinistra parte nauigii: &

si rectum cursum tenuerint, non videbunt terram, donec videant terram Suliæ; & via illa breuior est, & securior: sed cauendum est illis, ne nimium declinent in dextris nauigii, propter Barbariæ & alias Insulas multas, in quibus habitant Pagani sub Imperatore Africæ. Sed galeæ non possunt, neq; audent illam viam ire, quia si tempestas superuenisset, ex facili submergerentur: & ideo oportet eas semper ire prope terram. Et qui voluerit transire per costam Romaniæ, à capite Turkiæ, transibit iuxta montem excelsum, qui dicitur Serfent, & ad montem illum incipit brachium Sancti *Georgii*, per quod itur ad ciuitatem Constantinopolitanam. Deinde in costa Romaniæ est Maluaise mons magnus. Deinde caput Meliæ mons magnus. Deinde est gulfus de Witun, & supra gulfum illum est castellum bonum, & forte, quod dicitur Maine: & supra gulfum illum est ciuitas Episcopalis bona, & magna, quæ dicitur Curun: & ibi crescit copia oliuarum, adeo quod dicitur, quod in toto mundo non est locus, in quo sit tanta copia olei oliuæ: & in exitu eiusdem gulfi de Witun, est * Muscun, ciuitas deserta, quam *Rogerus* rex Siciliæ destruxit: & ante introitum illius ciuitatis, sunt duæ Insulæ; quarum vna dicitur Sapientia; & altera dicitur Insula Vulturum. Deinde non longius à terra, quam per 20. milliaria, est quædam valde periculosa rupis rotunda, & fere submersa aquis, quæ dicitur Tiffar: & inter rupem illam, & Musrun computantur 50. milliaria; & valde necessarium est prætereuntibus quod naues non elongent se nimium à terra, donec præterierint periculum illud. Deinde quasi per centum milliaria à periculo illo, est in mari Insula, quæ dicitur Serfent, & illa, & aliæ duæ Insulæ, quarum vna dicitur Chefellenie, & altera Iagert; sunt Insulæ *Margariti*. Deinde est portus *Wiscardi*. Est itaq; sciendũ, quod *Robertus Wiscardus* natus fuit in Normannia, & miles factus, diu de familia fuit *Henrici* regis Angliæ, filii *Willielmi Bastardi*. Qui licet fuisset miles probus in armis, tamen nullam gratiam potuit inuenire ditandi apud regem illum. Vnde factum est, quod cum vxore sua, & filiis, & fratre suo reliquit Normanniam & Romam adiit: & accepta à summo Pontifice licentia, & consilio subiicere sibi barbaras nationes, confluebat ad eum multitudo magna virorum ei adhærentium. Et recedens inde, intrauit Apuliam, & videns eam terram bonam & fertilem, & habitatores illius indoctos armis, sæpe inuasit eos in manu forti & armata, & vicit eos, & obtinuit terram. Et totam Apuliam, & Calabriam, & principatum Capuæ subiugauit sibi, & eripuit eas de * manu Imperatoris Romanorum, & dedit eas *Tancredo* filio suo. Deinde magnum congregauit nauigium, iactans quod ipse Imperium Constantinopolitanum inuaderet, & totum sibi subiugaret. Sed interim dum nauigium eius præpararetur, contigit q̃ ipse, & *Tancredus, & Boimundus* filii eius, in vna die commiserunt prælium contra dominũ Papam, & contra Imperatorem Romanorum, & contra Imperatorem Constantinopolitanum, ita quod ipse *Robertus Wiscard* commisit prælium contra Imperatorem Constantinopolitanum, & vnus filiorum suorum contra Papam, & alter contra Imperatorem Romanorum: & ille & vterq; filiorum suorum, in vna eademq; die obtinuerunt victoriam. Deinde *Robertus Wiscardus* intrauit nauigium suum, & vxor eius cum eo, & subiugauit sibi Insulam de * Cuuerfu, & Insulã de Crete, & Insulam de Rhodes, & alias Insulas multas, eripiens eas de manu Imperatoris Cõstantinopolis. Deinde venit ad portum, qui nũc nomine suo nuncupatur portus *Wiscardi*. Et cum inde progredi voluisset, & intrare Romaniam, Imperator Constantinopolitanus timens valde aduentum illius mandauit vxori suæ, quod, si ipsa prædictum *Robertum Wiscard* morti tradidisset, & sic terram suam de eo liberasset, ille duceret eam in vxorem, & faceret eam Imperatricem Constantinopolitanam: Concessit autem mulier se facturam, quod Imperator petebat: & nacta opportunitate temporis, & loci, porrexit *Roberto Wiscard* marito suo venenum bibere; & mortuus est, & ibidem in Insula, quæ vsq; in hodiernum diem dicitur portus *Wiscardi*, sepultus est: & totus exercitus eius dissipatus est. Mulier autem fugit ad Imperatorem Cõstantinopolitanum, qui statim adimpleuit omnes conuentiones suas, & duxit eam in vxorem, & coronauit in imperatricem: & cum omnis solennitas debita facta fuisset ei, & in desponsatione, & in coronatione, & in nuptiis, ita solenniter quod illa diceret Imperatori: *Domine, vestri gratia iam perfecistis mihi omnẽ conuentionem nostrã*: Imperator facto silentio, corã omnibus ostendit conuentionem, quam fecerat cum illa, & qualiter illa morti tradiderat maritũ suum: & petiit ab iis iudicium de illa: & iudicauerunt eam ream esse mortis. Et sic translata de nuptiis ad supplicium, accenso rogo iniecta est, & in cineres redacta. *Rogerus* vero frater prædicti *Roberti Wiscardi*, debellauit Siculos, & totam sibi subiugauit Siciliã, & factus est Comes Siciliæ. Sicilia Insula est magna, & antequam præfatus *Rogerus* debellasset eã, inhabitata fuit à Paganis, & erat de dominio Imperatoris de Africa. Sed prænominatus *Rogerus*, expulsis inde Paganis, legẽ *Christi* instituit, & fecit in ea duos Archiepiscopatus, & sex

al. Maszun.

al. dominio.

al. Conuersbu.

sex Episcopatus. Deinde vxorem duxit, de qua vnum solum genuit filium, quem vocauit nomine suo *Rogerum*: & fecit illum ducem Apuliæ, & dedit illi Calabriam, & principatum Capuæ, defuncto *Tancredo*, filio *Roberti Wiscardi*, sine prole. Deinde obiit prædictus *Rogerus* Comes Siciliæ, & *Rogerus* filius eius dux Apuliæ successit ei in Comitatu Siciliæ. Et paulo post, per consilium Comitum, & Baronum suorum, fecit se coronari in regem Siciliæ. Et iste *Rogerus* ita factus est primus rex coronatus in Sicilia: qui vxorem duxit, ex qua genuit duos filios, & vnam filiam: quorum primus vocatus est *Rogerus*, & alter * *Willielmus*, & filia eius vocata est *Constantia*. Et ipse dedit filio suo primogenito ducatum Apuliæ, & principatum Capuæ. Qui vxorem duxit in consulto patre suo, & genuit ex ea filium vnum, quem vocauit *Tancredum*. Deinde obiit, patre suo adhuc viuente. Deinde obiit pater suus rex Siciliæ, cui successit in regno *Willielmus* filius eius, qui vxorem duxit, de qua genuit vnum solum filium, quem vocauit nomine suo *Willielmum*. Iste *Willielmus* vltimus successit patri suo in regnũ: & dedit *Tancredo* fratri aui sui Comitatum de Laliche. Et *Constantiam* sororem aui sui, dedit *Henrico* regi Alemannorum, filio *Frederici* Romanorum Imperatoris in vxorem. Et fecit iurari ei regnum Siciliæ post illum, si ille decessisset sine prole. Et deinde ipse *Willielmus* rex Siciliæ, duxit sibi in vxorem *Iohannam* filiam *Henrici* Regis Angliæ, filii *Matildis* Imperatricis: sed ille *Willielmus* rex Siciliæ obiit sine prole. Quo defuncto, *Tancredus* prędictus Comes de Laliche, immemor sacramenti, quod cum cæteris fecerat *Henrico* regi Alemannorum, vsurpauit sibi regnum Siciliæ, & factus est inde rex coronatus. Quod cum *Henricus* Romanorum imperator audisset, magno cõgregato exercitu, intrauit terram regis *Tancredi*, & adducens secum vxorem suam *Constantiam*, hæredẽ regni Siciliæ, obsedit Salernũ, & infra 15. dies reddita est ei, & vxori suæ, & ipse dimisit eam ibi; & ipse procedens inde obsedit Neapolim, vbi cũ ipse moram fecisset per 6. septimanas, amisit fere totum exercitum suum, ex corruptione aëris; & ipse ægrotauit vsque ad mortem. Et cum vidisset se nihil posse proficere aduersus eam, recessit, & abiit ad ciuitatem suam Melan. Quod cũ audissent Salernitani, iniecerunt manus in dominam suam *Constantiam* Imperatricem, & tenentes tradiderunt eam *Tancredo* regi Siciliæ. Et Imperator Alemannorum dolens, & confusus de amissione vxoris suę, scripsit *Celestino* Papę, vt per auxilium illius recuperasset eã: quæ postmodo reddita est ei p auxiliũ domini Papę.

al. Walterus.

Cum *Philippus* rex Franciæ recessisset ab Insula de Rhodes, & venisset ad costeram de Romania: transiuit per montem magnum, qui dicitur caput Meliæ. Deinde venit in gulfo de Witun, & transiuit per castellum de Maine. Deinde venit ad ciuitatem, quæ dicitur Curun. Deinde venit ad Munzum ciuitatem desertam, quæ est in fine eiusdem Gulfi. Deinde præteriit Insulam de Triffar. Deinde venit ad Insulas, quarum vna dicitur Cephalenie, & altera Fale de Compar: & illæ duæ Insulæ dicuntur portus *Wiscardi*. Et ex opposito in Romania est quædam villa, quæ dicitur *S. Saluator*: & ibi fere omni tempore piratæ insidiantur prætereuntibus. Et cum rex Franciæ recessisset inde, venit ad Insulam, quæ dicitur Cuuersu. Ad introitum Insulæ de Cuuersu, versus terram Sulię, est quædam arena periculosa, ptensa per medium ab Insula de Cuuersu vsq; ad ripã Romanię; & mare nõ habet ibi supra arenam plus profunditatis, quam quatuor vlnas, & dimidiã. Insula quidem de Cuuersu magna est, & fertilis, & reddit singulis annis Imperatori Constantinopolitano 15. quintallos auri. Quintallus est pondus 100. librarum. Et Insula de Cuuersu distat à Romania per 6. milliaria: & in quibusdam locis est mare ita strictum inter Cuuersu, & Romaniam, quod ab vna ripa in alteram potest homo audiri ab homine. Longitudo de Cuuersu continet quinquaginta milliaria; & inter Cuuersu, & Apuliam cõputantur 100. milliaria: & facile videtur Cuuersu ab illis, qui sunt in Apulia, sed non ẽ conuerso; quia Apulia terra bassa est, & Cuuersu terra alta. Et ad exitum Insulæ de Cuuersu, in Romania est castellum desertum, quod dicitur Butentrost, super littus maris in quo *Iudas* proditor natus erat. Deinde cum fere peruentum fuerit in fauce maris, est quædam ciuitas deserta in exitu Insulæ de Cuuersu, quæ dicitur * Gaszope: in qua est tanta copia serpentum, quod nemo ausus est ex illa parte prope illam applicare. Et quasi ex opposito in Romania est ciuitas deserta, quæ dicitur sancta Carenta; & ibi est bonus portus latus, & profundus. Et ad exitum illius portus, in fauce maris est quædam rupis, similis turri semiruptæ, quæ protenditur fere per medium portus, & latet sub vndis: & ideo necessarium est, vt transeuntes transeant prope Insulam de Cuuersu. Et in exitu Insulæ de Cuuersu sunt quatuor Insulæ, quarum vna dicitur Fanum. Deinde quasi per quadraginta milliaria ab Insula de Cuuersu, est mons Magnus in capite Romaniæ, qui dicitur Paxo: & à monte illo vsque ad Octrente ciuitatem Archiepiscopalem, quæ est in Apulia, sunt quinquaginta milliaria: & à monte illo vsque ad Brundusium centum milliaria: & à monte illo qui dici-

al. Caszope.

tur Paxo, incipit gulfus de Venia, qui habet in longitudine centum & quinquaginta milliaria, & in latitudine centum milliaria. Euntes autem per gulfum illum versus Venetiam, dimittent Romaniam, & Sclauoniam & Istriam. In Apulia supra littus maris sunt portus quorum nomina hæc sunt. Primus portus Apuliæ dicitur Leuke: deinde portus, qui dicitur Castre: deinde portus, qui dicitur Octrente: deinde portus, qui dicitur Leliche: deinde portus, qui dicitur Brandiz (id est) Brundusium: deinde portus de Monople: deinde portus de Bar, vbi beatus *Nicolaus* requiescit: deinde portus de Trane: deinde portus de Barlet: deinde portus de Sypunt: deinde portus de Bestiæ: deinde portus de Tremule. Portus iste de Tremule est vltimus portus de Apulia. Deinde est Ortona primus portus de terra Venetiæ: deinde portus de Atre: deinde portus de Pescare: deinde portus de Ancune: deinde portus de Rauenne: Deinde est Venetia, ciuitas nobilis, & bonus portus. Cum igitur rex Franciæ venisset in Insulam de Cuuerfu, misit nuncios suos ad regem *Tancredum*, & petiit ab eo licentiam transeundi per terram suam, & data est ei licẽtia. Deinde venit in Apuliam, & applicuit apud Octrente 6. Idus Octobris feria quinta. Et procedens inde, præmisit præambulos suos ad *Henricum* Romanorum Imperatorẽ, & petiit licentiam transeundi per terram suam, & data est ei licentia. Qui cũ venisset Romam, mala multa locutus est de rege Angliæ, in conspectu domini Papæ, & omnium Cardinalium: dicens, quod rex Angliæ coegit eum à terra Hierosolymitana recedere: & appellauit eum de proditione sua. Sed nec dominus Papa, nec Cardinales fidem habuerunt verbis eius, scientes hoc magis ex inuidia processisse, quam ex delicto regis Angliæ. Dominus vero Papa cum omni honore, & diligentia recepit eum, & per 8. dies ministrauit ei necessaria. Et pro amore Domini, & suo, nouum fecit remedium peregrinis: scilicet, quod eum, & omnes, qui cum eo venerant, vel post eum venerunt, absoluit à voto suo & ab itinere profectionis Hierosolymitanæ: & licet votum non soluissent, tamen palmas iis distribuit, & cruces collis eorum suspendit, statuens, quod essent peregrini. Deinde rex Franciæ effecit aduersus Romanorum Imperatorem, quod ipse regem Angliæ caperet, si per terram suam transiret. Deinde Rex Franciæ veniens in terram suam, defamauit Regẽ Angliæ aduersus proximos suos, imponens ei crimina multa. Et proferens chartam Regis Angliæ, quæ facta fuit apud Messanam, petiit à *Willielmo* filio *Radulfi* senescallo Normanniæ *Alesiam* sororem suam, quam Rex Angliæ, in vxorem ducere debuerat, & senescallus Normanniæ noluit tradere eam illi. Eodem anno *Hugo* Lincolniensis Episcopus, faciens visitationes suas, per domos religiosorum in sua diœcesi, venit ad abbatiam sanctimonialium de Godestoue, quæ est inter Oxoniam, & Wodestoc. Et cum intrasset Ecclesiam vt oraret, vidit tumbam in medio Chori ante altare sericis pannis velatam, & lampadibus, & cereis circundatam: & quæsiuit cuius esset tumba, & dictum est ei, illam esse tumbam *Rosamundæ*, quæ quondam extiterat amica *Henrici* regis Angliæ, filii *Matildis* Imperatricis: & quod ipse pro amore illius multa bona ecclesiæ illi fecerat. Et respondit Episcopus: tollite eam hinc, quia scortum fuit, & sepelite eam extra ecclesiam cum cęteris ne Christiana religio vilescat, & vt exemplo illius cæteræ mulieres exterritæ, caueant sibi ab illicitis, & adulterinis concubitibus. Et factum est ita. Eodem anno, *Hugo* Couentrensis Episcopus, expulit monachos Conentrenses ab ecclesia cathedrali, & in ea instituit canonicos seculares. Eodem anno monachi Cantuarienses elegerunt sibi in Archiepiscopum *Reginaldum* Bathoniensem Episcopum, qui statim incidit in ægritudinem, & infra 15. dies post electionem suam obiit, & apud Ba sepultus est. Eodem anno *Hugo* Dunelmensis Episcopus, propter animi indignationem, quam habebat aduersus *Gaufridum* Eboracensem Archiepiscopum, nitebatur modis omnibus à subiectione eius solui. Verum prædictus *Gaufridus* scripsit ei in hanc formam.

EPISTOLA GAVFRIDI EBORACENsis Archiepiscopi ad Hugonem *Dunelmensem Episcopum.*

G*Aufridus* Dei gratia Eboracensis Archiepiscopus, & Angliæ primas, *Hugoni* eadem gratia Dunelmensi Episcopo, Salutem. Dum ad culmen singularitatis ardenter erũpere properas; aliis præesse elegisti, & nemini vis esse subiectus. Verum in te completum esse nouimus illud, quod dicitur: *In cœlum conscendam, & supra astra cœli exaltabo solium meũ, & ero similis altissimo.* Minus igitur memoriter tenes: *Quia Deus superbis resistit, & humilibus dat gratiam: &, Qui se exaltat humiliabitur, & qui se humiliat exaltabitur.* Nos enim & Ecclesiam nostram Eboracensem, ardenter, immo more hostili persequeris, contra professionem tuam, & debitam nobis & ecclesię Eboracensi obedientiã, te à iurisdictione nostra (quod Deus auertat) subtrahere & eximere desiderans. Nos vero iuri ecclesię nostrę & dignita-

gnitati (prout decet) prouidere volentes, tibi, tanquam suffraganeo nostro, authoritate Apostolica & nostra, firmiter iniungimus, quatenus proxima die lunæ instantis post festum *S. Michaelis*, apud Eboracum, in matrice Ecclesia Synodo nostræ interesse nulla occasione differas, debitam nobis exhibiturus reuerentiam, & canonicam iuxta formam mandati Apostolici sæpius literis nostris, & ex parte nostra tibi exhibiti, obedientiam p̄stiturus: responsurus præterea, quod iam per biennium, Ecclesiam nostram Eboracensem debitis ei processionibus ab antiquo, & oblationibus in diebus Pentecostes (scilicet, Houedenesbire/& Aluertonsbire) contra iuris ordinem spoliare præsumpsisti: & falcem in alienam messem mittere non formidans, clericis & Parochianis nostris spiritualia ministrare vsurpasti. Quibus auditis, *Hugo* Dunelmensis Episcopus ad eũ nec venire, nec obedientiam seu professionem illi facere voluit. Dicebat namq; se semel fecisse obedientiam & professionem Ecclesiæ Eboracensi, & Archiepiscopo eiusdem ecclesię *Rogero*: & quod de iure non tenebatur reiterare eam. Et ne prædictus Archiepiscopus super hoc posset grauare eum, appellauit ad pręsentiam summi pontificis semel, secundo, tertio supponens seipsum, & ecclesiæ suæ causam examini D. Papæ, & Romanæ ecclesiæ. Archiepiscop. autem Eboracensis appellationi Dunelmensis Episcopi non deferens, in spiritu furoris sui sententiam anathematis tulit in Dunelmensem Episcopum, innixus mandato summi Pōtificis, in quo continebatur: Quod, si Dunelmensis Episcopus aut nollet, aut iniuste differret facere illi debitam obedientiam, ille omni appellatione remota, compelleret per Ecclesiasticam censuram. Videns itaq; Dunelmensis Episcopus sententiam excommunicationis in eo illatam, post appellationem ad præsentiam summi pontificis factam, noluit eã tenere: sed ita audacter, sicut antea fecerat, celebrauit, & celebrari fecit diuina. At Archiepiscopus altaria, vbi Dunelmensis episcopus celebrauerat subuertit, & calices, in quibus celebrauerat aliquis eo præsente in sua diœcesi, fregit: & *Iohannem* fratrem suum Comitem Moretonii habuit pro excommunicato, pro eo, quod ipse comederat cum Dunelmensi episcopo post sententiam illam, & noluit communicare cũ illo, donec ipse ad satisfactionem venisset absoluendus. Cumq; Dunelmensis Episcopus vidisset, quod q̃ plures homines vitassent loqui & manducare, aut bibere cum illo, misit nuncios suos ad *Celestinũ* Papam, exponens ei primo secreto, deinde coram Cardinalibus vniuersis, quam indiscrete Eboracensis Archiepiscopus sententiam excõmunicationis in eum tulerat, in nullo deferens appellationi suæ. Quo agnito, dominus papa & omnes Cardinales iudicauerunt sententiam illam nullam esse, nec debere teneri. Vnde dominus papa in hac forma scripsit.

EPISTOLA CELESTINI PAPAE, DE irritatione sententiæ, in Dunelmensem Episcopum prolatæ.

C*elestinus* Episcopus seruus seruorum Dei, venerabilibus fratribus Lincolniensi & Rofensi Episcopis, & dilecto filio Abbati de Burgo, Salutem & apostolicam benedictionem. Sicut ea, quæ à venerabilibus fratribus, Coepiscopis nostris, circumspectione prouida, & ratione præuia statuuntur, debemus illibata seruare: ita quæ minus quoq; cõsiderate aguntur, prouidẽtia pleniori corrigere, & in statum debitũ nobis imminet reformare. Cum itaq; venerabilis frater noster *Gaufridus* Eboracensis archiepiscopus in venerabilem fratrem nostrum *Hugonem* Dunelmensem episcopum, & quosdam alios, excommunicationis sententiam promulgasset, & eorum nunciis ad nostram præsentiam venientibus, in consistorio nostro fuisset hinc inde super ea sententia, & quibusdam aliis articulis plenarie disceptatum: nos cognoscentes tam in ipsum, quam in alios iaculatam sententiam inconsulte prolatam fuisse, nullius causæ rationabilis munimine roboratã, eam de consilio fratrum nostrorũ denunciauimus publice nõ tenere, irritantes eã, ne quid authoritatis habeat inhibentes. Vt itaq;, quod nos decreuimus, per partes vestras publice nũcietur, per Apostolica scripta vobis mandamus, vt eandem sententiam per Ecclesias vestras prædicetis authoritate sedis Apostolicæ irritatam: vt fidelium populus tam ipsi episcopo, quam aliis vna cum episcopo iniuste ligatis, fraternę communionis participium secure impendat, & ab illorum nullatenus, propter hoc, communione recedat. Datũ Lateranis. Præterea, dominus Papa mandauit in aliis literis suis, prædictis Lincolniensi & Rofensi episcopis, & abbati de Burgo; quod si constiterit illis, quod Eboracensis Archiepiscopus, post appellationem ad Romanum pontificem factam, altaria, & calices fregerit, in quibus Dunelmensis episcopus, vel per se, vel per alium Missam celebrauit; ideo Dunelmensis episcopus nõ teneretur aliquam facere subiectionem p̃fato Eboracensi archiepiscopo, q̃diu ipsi duo vixerint. Cumq; prædicti archiepiscopus & episcopus cõuenissent in

præsentia prædictorum iudicum apud Northamptoniam, & diu hinc inde super prædictis articulis inter eos disceptatum fuisset, tandem per consilium & admonitionem domini Lincolniensis episcopi, controuersia illa dilationē cepit vsq; ad octauas natiuitatis beati *Iohannis Baptistæ*; vt honore inuicem præuenientes, ad plenioris pacis consummationem, per Dei gratiam facilius inducantur, rebus omnibus inter eos, eodem statu, quo fuerunt, interim permanentibus. Et, si pax interim formata non fuerit, literæ ad iudices à domino Papa directæ, eundem vigorem sunt habituræ, quem habuerant si præfata dilatio non intercessisset, & per tantum temporis, saluis vtriq; parti omnibus exceptionib. suis; citatione etiam, si qua fieri debebit, facienda sub eodem spacio temporis & eadem forma, ad eundem diem, quo facta fuit prima, scilicet ad diem S. *Calixti*. Eodem anno, *Rogerus* Constabularius Cestriæ, cui Cancellarius tradiderat castella de Notingham & de Tikeil in custodiam, cepit duos (scz. *Alanum* de Lec, & *Petrum* de Bouencurt) ex illis, quibus commiserat prædicta castella in custodia, & quia consenserant proditioni *Roberti* de Crockestun, & *Eudonis* de Diuilla, qui castella illa tradiderunt *Iohanni* Comiti Moretonii, suspendit vtrumq;. Vnde Comes Moretonii iratus, totam terram illius, quæ in sua potestate erat, deuastauit. Eodem anno, *Willielmus* rex Scotorum, misit nuncios suos ad *Cælestinum* summum pontificem pro libertatibus ecclesiarum regni sui confirmandis: & inuenit gratiam in oculis domini Papæ, ita quod dominus Papa, in hac forma scripsit illi. *Cælestinus* episcopus seruus seruorum Dei, charissimo in *Christo* filio *Willielmo* illustri Scotorum regi, salutem, & Apostolicam benedictionem. Cum vniuersi *Christi* iugo subiecti, apud sedem Apostolicam patrociniū inuenire debeant & fauorem, illos tamen specialius conuenit promotionis munimine confoueri, quorum fidem, & deuotionem in pluribus est experta: vt ad ipsius dilectionis fauorem tanto amplius prouocentur, & eius reuerentiæ deuotiori affectione subdantur, quanto beneuolentiæ ipsius & gratiæ pignus se nouerint certius assequutos. Ea propter (charissime in Christo fili) reuerentiam ac deuotionem, quam ad Romanam te habuisse, à longis retro temporibus, Ecclesiam nouimus, attendentes, præsentis scripti pagina duximus statuendum, vt Scoticana Ecclesiæ Apostolicæ sedi, cuius filia specialius existit, nullo mediante, debeat subiacere. In qua hæ sedes episcopales esse noscuntur: Ecclesiæ, videlicet, Sancti *Andreæ*, Glasguensis, Dunkeldensis, Dublinensis, Brehinnensis, Aberdonensis, Morauiensis, Rosenensis, Cathinensis. Et nemini liceat nisi Romano pontifici, vel legato ab ipsius latere destinato, in regnum Scotiæ interdicti vel excommunicationis sententiam promulgare, & si promulgata fuerit, decernimus non valere. Adiicimus, vt nulli de cætero, qui de regno Scotiæ non fuerit, nisi quem Apostolica sedes propter hoc de corpore suo specialiter destinauerit, licitum sit in eo legationis officium exercere. Prohibemus autem, vt controuersiæ, quæ fuerint in regno illo de possessionibus eius exortæ, ad examen extra regnum positorum iudicum non trahantur, nisi ad Romanam ecclesiam fuerit appellatum. Si qua vero scripta contra hoc libertatis statutū apparuerint impetrata, vel in posterum, istius concessionis mentione non habita, contigerit impetrari: nullum tibi, vel ipsi regno circa huius prærogatiuæ concessionem præiudicium generetur. Præterea libertates, & immunitates tibi, vel ei regno, vel ecclesiis in eo constitutis, à prædecessoribus nostris Romanis Pontificibus indultas, & hactenus obseruatas, ratas habemus, & illibatas futuris temporibus statuimus permanere. Nulli ergo hominum liceat hanc paginam nostræ cōstitutionis, & prohibitionis infringere, vel ei aliquatenus contraire. Si quis autem hoc attentare præsumpserit indignationem omnipotentis Dei, & beatorum Apostolorū *Petri & Pauli*, se nouerit incursurū. Datum Lateranis tertio Idus Martij, pontificatus nostri anno primo. Eodem anno rex Angliæ, post reædificationem Cæsareæ, & Ioppen, dedit vtramq; *Gaufrido* de Lezinant fratri *Gwidonis* Regis. Deinde rex Angliç firmauit castellū des Plains & deinde firmauit castellum Maen. Deinde secunda die ante natale Domini, perrexit rex Angliæ vsq; ad Turonum deschanalets, & ibi fuit in natali Domini; & voluit inde procedere post natale Domini ad obsidendam ciuitatem Hierosolymam; sed dux Burgundiæ, & Franci noluerunt eum sequi, dicentes, quod rex Franciæ dominus eorum prohibuit iis in recessu suo, ne ipsi vlterius moram facerent in terra illa. Vnde oportebat regem Angliç à proposito suo deficere, quia homines, & pecunia defecerunt ei. Eodem anno *Boyach Almiramumoli* Imperator Africanorū (q anno præcedenti intrauerat terram regis Portugalensis cū exercitu suo magno, & ceperat castellum, q. dicitur Turresnoues, & obsederat castellum, quod dicitur Tumar, & vtrunque reliquerat Christianis, ꝓpter metum peregrinorū, qui in nauigio regis Angliæ venerant, & fugiens finxerat se mortuū, vt supra dictū est) isto anno, postq̄ totum nauigiū regis Angliæ ꝑterierat, magnū congregauit exercitum, & iterum intrauit terrā regis Portugalēsis, &

sis,& cepit per vim ciuitatem Syluiæ,& Alcaz,& Almade, & Palmale, & deuastauit terram Christianorum. Rex autem Portugalensis non potuit illius resistere viribus: & ipse *Boyacb Armiramunoli* dedit prædictas ciuitates, quas acquisierat, fratri suo regi de Cordres, id est Corduba. Et est notandum, quod in terra regis Nauarræ, est vna sola ciuitas Episcopalis, quæ dicitur Pampelune; sed multa castella sunt in terra sua, quorũ vnum dicitur Tudele super fluuium de Ebera, & alterum dicitur Lestaile, & alia multa. In terra aũt regis Castelliæ, est vna sola ciuitas Archiepiscopalis, quæ dicitur Tulette, quæ sedet super fluuium Tagi, & ipsa habet primatiam Hispaniæ: & in eadem ciuitate est alia Episcopalis, qui dicitur Episcopus de Musceranse, id est Suriens. Et in eadem ciuitate est mons quidã, de quo quotidie sumuntur plusquam mille camelorum onera, & tamẽ nunquam decrescit: quia quamuis spelunca fiat profundissima, tamen cras implebitur, si pluuia ceciderit super eum. Et terra inde sumpta defertur per circumiacentes prouincias, & venditur ad lauandum capita, & pannos hominum, tam Christianorum, quam Paganorum. Præterea Archiepiscopus Tuletti habet sub se 11. Episcopos suffraganeos: scilicet Episcopũ de Musceraues, Episcopũ de Alarchas, qui est prope Cordres (i. Corduba) Episcopum de Plazẽce, Episcopum de Trugel, Episcopũ de Auile, Episcopũ de Segoue, Episcopũ de Alarhges Episcopũ de Segunce, Episcopum de Soyre, Episcopum de Osme, Episcopum de Palẽce, Episcopũ de Burse. Præterea in eodem regno regis Castellæ sunt plusquã 200. castella bona, quorum vnum est Le-gruin. In terra regis de S. *Iacobo* est vnus Archiepiscopatus, scilicet, apud *S. Iacobum*: & ipse habet sub se 11. suffraganeos, scilicet, Episcopum de Leone, Episcopum de Sturghe, Episcopum de Auzemore, Episcopũ de Salemanke, Episcopum de Citasrodrike, Episcopum de Cooire, Episcopum de *S. Maria* de Lughe, Episcopum de *S. Saluatore* de Wede, Episc. de Villemauir, Episc. de Aurens, Episcopum de Tiue. Præterea in eodem regno regis de *S. Iacobo* sunt castella multa. In terra regis Portugalensis est vnus Archiepiscopatus apud ciuitatem, quæ dicitur Braga: & ipse habet sub se 7. suffraganeos; scilicet, Episcopum de Portigal, Episcopum de Cuuillana, Episc. de Lameg. Episc. de *Wi- *al. Visseou*
scou, Episcopum de Cunũbre, Episcop. de Euere in Marchia Saracenorum, Episcopum Vlyxisbonæ super fluuium Tagi. Deinde protenditur Hispania, quæ dicitur Saracenica, sub Imperatore Africanorum: & ibi incipit terra, quam rex de Cordres (id est Corduba) frater prædicti *Almiramunoli* tenet. scilicet, Corduba ciuitas (de qua *Lucanus* ait:

Corduba me genuit, rapuit Nero, *prælia dixi,*
Quæ gessere pares, hinc socer, inde gener.)

Et Palmel, & Almada, & Alchaz, & Sylues ciuitas, & *S. Maria* de Hairun, & Badeluz ciuitas super fluuium de Godiana, & Meride, quæ quondam fuit ciuitas Archiepiscopalis, & Sibylla, quæ quondam fuit ciuitas Archiepiscopalis (ciuitas ista, & Corduba sedent super fluuium, qui dicitur Gedelkeuir,) & Granata ciuitas, & Iubelarie ciuitas. Deinde incipit regnum regis de Gahang in eadem Hispania sub Imperatore Africanorum: & rex ille est frater *Almiramunoli*, & ipse habet in dominatione sua Gehen castellum, & Baence ciuitatem, & Aubdene ciuitatem, & Segure ciuitatem, & Melega ciuitatẽ, vbi fit copia de Corduan Vermail, & Melte ciuitatem in fauce maris: & vtraq; illarũ sedet super fluuium, qui dicitur Segure. Deinde in eadem Hispania Saracenica incipit terra regis de Murcia, qui est frater prædicti *Almiramunoli*: In cuius dominatione sunt Murcia ciuitas, & Oriole castellum, & Vrgelet castellum, & Almaria ciuitas, & Cartagine ciuitas, & Chinchele castellum, & Lapanne de Scumpere castellum. Deinde in eadem Hispania Saracenica, incipit terra regis de Valencia, qui est frater prædicti *Almiramunoli*: In cuius dominatione sunt * *Oedeeb* castellum, & Stuue castellum, & Valencia ciuitas, & Burrianz ciuitas, & Pe- *al. Obedeeb.*
piscle, & alia castella multa. Deinde incipit Hispania terra regis Arragoniæ. In cuius regni principio est Ampost castellum, deinde Turtusa ciuitas Episcopalis. Deinde Saraguce ciuitas Episcopalis, deinde Caletau castellum, deinde Doroke castellum, deinde Torol castellum, deinde *S. Maria* Abinrazin ciuitas in Marchia Christianorum, & Paganorum deinde Tarragune ciuitas Archiepiscopalis, deinde Tarrazune ciuitas Episcopalis, deinde Oske ciuitas, deinde Iake ciuitas, deinde le Ride ciuitas supra fluuium de Segre, deinde Wike ciuitas, deinde Barzelune ciuitas, deinde Sain de Vrget, deinde Gyrunde ciuitas, deinde Turezele castellum, quod quondam vocabatur Purpallar supra mare, deinde alti montes, qui vocãtur portus de Laduse, deinde Castellum, deinde castellum de Empires. Deinde est terra, quæ vocatur Russilun, in qua est ciuitas bona, quæ dicitur Alne: deinde est Nerbona ciuitas; deinde est Beders ciuitas; deinde est Agda ciuitas: deinde est Villenoue Episcopatus de Magdalona, & prope inde est portus de mõte Pessolano, qui dicitur Lates. Sũt & alia multa castella, & ciuitates, in regno regis Arragoniæ, vt supra dictum est.

Anno gratiæ 1192. qui erat tertius annus regni *Richardi* regis Anglorum, *Philippus* rex Franciæ fuit in Francia sanus, & incolumis apud Fontaine Blaud, die natalis Domini, quę feria quarta euenit, impudenter iactans se in proximo vastaturum terras regis Anglię. Eodem die natalis Domini, *Iohannes* Comes Moretonii, frater *Richardi* regis Angliæ, fuit apud Houedene, cum *Hugone* Dunelmensi Episcopo. Eodem die natalis Domini, *Alienor* regina mater *Richardi* regis Angliæ, fuit in Normania apud Boneuile super Toke. Eodem die natalis Domini, *Richardus* rex Angliæ, fuit in terra Suliæ apud Turun Aschanaleis, volens post natale Domini obsidere ciuitatem Hierosolymam: & in die S. *Hilarij* habuit ibi colloquium cum Templariis, & Hospitalariis, & cum toto exercitu, de ciuitate Hierosolyma obsidenda: sed non fuit de consilio eorum, vt ipse procederet, sed vt rediret ad firmandam Scalonam, & sic perrexit ille ad Scalonam, & firmauit eam, & in firmando eam, fecit moram magnam. Et quindecim diebus ante Pascha, recesserunt ab eo dux Burgundiæ, & Franci, dicentes, quod cum eo diutius non remanerent, nisi ipse inuenisset iis necessaria, & noluit rex inuenire iis quicquam. Infra vero Quadragesimam, rex Angliæ firmauit Blanchward, & Galatiam, & Gazere. Et in die Paschæ, tenuit ibi commune festum extra villam in tentoriis. Et post Pascha fecit ipse equitationem per terram paganorum, & inuenit segetes eorũ maturas, & fecit omnes colligi à Christianis pro medietate segetum. Et in planitie de Scalona moram fecit vsq; ad Pentecostē: & die clausi Pentecostes equitauit apud le-* Darun, castellũ forte, iuxta magnum fluuium Euphraten: & cepit in equitatione illa 24. paganos, & vnũ *Reneez*, qui quondã Christianus fuerat, & dominũ nostrum *Iesum Christum* negauerat: & rex posuit eum ad sagittãdum, & sagittatus est. Et rex die Lunæ post clausum Pentecostes obsedit le Darun, & die *Veneris* sequente cepit eam per vim, & cepit in ea 1900. paganos viuos, & dedit illos statim Comiti *Henrico* de Campania. Interim post Pascha orta est grauis dissensio inter Pisanos, & Iennuenses, qui erant in Accon, & mutuo se interfecerunt; & dux Burgũdiæ, per exhortationem Iennuensium, misit Tyrum pro *Conrado* Marchione, volens leuare eum in regem; & Pisani miserũt pro rege Angliæ, qui tunc tẽporis morabatur in Scalona, significantes ei propositũ ducis Burgundiæ. Et rex venit Accon, & exegit à duce Burgundiæ 1500. libras argenti, quas ipse ei cõmodauerat; & dux ille non habens vnde redderet, tradidit regi *Carkoise* Saracenum pro quieta clamantia debiti. Deinde rediit rex ad Scalonã, vbi dũ ipse morã fecisset, duo de seruientibus regis Accinorũ (i. de Assasis) qui multo tẽpore seruierant in curia *Conradi* marchionis, & familiares illius diu extiterant, interfecerunt prædictũ *Conradũ* in Tyro ciuitate sua, & statim capti sunt à circũstantib. 5. Kal. Maii, & interrogati, dixerunt se hoc fecisse per præceptũ regis Accinorũ domini sui: & vnus illorũ statim capitalẽ subiit sententiam, & alter excoriatus est. Franci vero dixerunt hoc totũ factũ fuisse per consiliũ regis Angliæ. Post interfectionem vero prædicti *Conradi*, vxor illius nupsit *Hẽrico* Comiti de Cãpania nepoti regis Angliæ, & regis Franciæ: & statim per cõem totius exercitus electionem, prædictus *Henricus* est electus in regem terræ Hierosolymitanæ. Et rex Angliæ dedit in excãbium regi * *Gwidoni* insulã de Cypre, in vita sua tenendã. Post captionẽ del Darun, eodem scz. die *Veneris*, quo rex Angliæ, ceperat eã, Franci redierunt ad regẽ Angliæ in misericordia eius vsq; ad Scalonã, & rex venit illuc ad eos, & inde per consilium totius exercitus processit ad obsidendum Hierosolymã. Et cum venissent vsque Betenoble, rex cum quibusdam illorum fecit equitationem, ante Hierosolymam, & perrexit inde ad capellam *S. Elyæ*, quæ distat ab Hierosolymis per tres leucas; & inuenit ibi crucem quandam de ligno Domini sigillatam infra murum capellæ, quæ vocabatur crux Syriorum, & asportauit eam, & rediit ad exercitum suum. Interim redierunt ad regem Angliæ exploratores sui, & indicauerunt ei, quod Caruana *Saladini* veniebat de Babylonia in Hierosolymam, ad muniendum eam, & victu & armis: & credidit illis rex, & assumens secum 5000. hominum electorum, occurit prædictæ Caruanæ, quam 11000. paganorum conduxerunt: & occurrit iis rex, in vigilia natiuitatis *sancti Iohannis Baptistæ*, circa horam diei primam, & commisit cum iis prælium, & habuit de illis victoriam, & fere omnes interfecit, & spolia eorum possedit, & cepit 3000. camelorum, & 4000. equorum, & mulorum, & mularum, exceptis interfectis. Et sic cum victoria rediit rex ad Betenoble, vnde recesserat & ex spoliis interfectorum dedit militibus exercitus. Et habito colloquio cum duce Burgundiæ, & Francis, obtulit se iuraturum, quod ipse Hierosolymam iret, & obsideret eam, & inde non recederet, quamdiu haberet vnum runcinum ad manducandum, donec capta fuisset ciuitas: & petiit, vt Franci & omnis exercitus, illud idem sacramentum fecissent. Dux autem Burgundiæ & Franci responderunt ei, quod sacramentum non facerent, neque in terra illa diutius remanerent: sed recederent à terra illa, quam citius possent, sicut præceperat illis rex Franciæ

al. Clerun *al. Widoni*

Franciæ dominus illorum. Et sic per discordiam recesserunt à rege,& redierunt vsq; Accon,& rex sequutus est eos. Et *Saladinus* statim descendit de montibus,& obsedit Ioppen, quam rex Angliæ tradiderat *Alberico* de * *Rains* in custodia, & cum ipse eandem defendere nequiuisset,tradidit *Saladino* pro licentia abeundi cum vita, & mẽbris, qui cũ à *Saladino* accepisset sagittam electam in signum pacis suæ, & cum audiuisset aduentum regis Angliæ, regressus est ad *Saladinũ*,& reddidit ei sagittã suam,& renunciauit paci suæ; & *Saladinus* statim cepit eũ,& captiuauit, & villã cepit totã,excepta munitione castri in quam pauci receperunt se & mandauerunt regi Angliæ euentũ rei, qui statim tradidit exercitũ suum equestrẽ Comiti *Henrico* de Cãpania,ad conducendũ per terrã: & ipse rex cũ 7. galeis tantũ,perrexit per mare:& in die tertia venit ad Ioppen sabbato, mane, post festum S. *Petri ad vincula*,& intrauit castellũ,& loquutus est cũ suis,docens eos,quomodo sequerẽtur eũ. Deinde exiuit ille,& pauci cũ illo,& ex improuiso fecit impetũ in exercitũ *Saladini*, & exclamans signũ suum, fortiter percussit eos, & eiecit eos à ciuitate, & multos eorũ interfecit in ore gladii,& ciuitatẽ illã liberauit de manib. illorũ. Post triduũ *Saladinus* mãdauit regi, q; præliatetur cũ illo in prælio cãpestri: & mandatũ illud plurimũ placuit regi. Et cũ omnia hinc inde præordinata essent ad præliũ campestre, venerũt ad regem de Accon quinq; galeæ cum viris armatis ad succurrendum illi, & tunc noluit *Saladinus* bellum inire contra regem. Interim *Hugo* dux Burgundiæ,& *Radulfus* de Cusci,& vicedominus de Pinkenni obierunt apud Accon,8. die,quo venerãt illuc. Deinde *Saladinus* mandauit regi Angliæ,quod ipse redderet ei omnes expẽsas,quas fecerat in firmatione Scaloniæ, & daret ei,& cæteris Christianis,qui in terra Hierosolymitana remanerent, treugas à Paschate proximo venturo per triennium,& pacem iis seruaret vsque ad præfinitum tempus, si ille redegisset Scalonam in eum statum,quo ipse eam dimiserat. Vidẽs ergo rex Angliæ,quod homines & pecunia & sanitas corporis defecerunt ei, per consilium Templariorum, & totius exercitus,recepit supradicta,quæ *Saladinus* obtulerat ei; & ipsi sacramẽtis pacẽ illã vsq; præfixũ tẽpus seruandã firmauerunt. Et ex tunc rex Angliæ traditis omnibus in manu *Henrici* Comitis de Campania redire in regnum suum properauit propter sinistros rumores,quos audierat,tam de rege Franciæ,& de Cãcellario suo expulso;quam de Comite Moretonii fratre suo,qui castella regni occupauerat, & totum occuparet, si posset. Venit itaque rex Angliæ ad Cayphas,& ægrotauit ibi, & perrexit inde Accon, & ibi intrauit busciam magnam,post festum *S. Michaelis*,octauo idus Octobris,feria 5.& infra mensem post diem illum applicuit in Insula de Cumerfu, & intrauit nauiculam, & nauigauit vsque ad tres galeas,quas vidit ex opposito in Romania,& conduxit eas vsq; ad Raguse pro 200. marcis argenti,& postea rediit ad busciam suam,& prædictæ galeę cum eo,& ipse pacauit eos,& assumpsit secũ *Baldewinum* aduocatũ * Bithyniæ, & alios viginti socios, & intrauit vnã de prædictis Galeis, & cum applicuisset prope Gazere apud Raguse, noluit indicare, quod esset rex Angliæ,sed peregrini essent: & quamuis ipse barbam haberet prolixam, & capillos prolixos,& vestes,& omnia cætera ad similitudinem gentis illius terræ: tamẽ celari non potuit propter nimias expensas, quas faciebat contra consuetudinem illius patriæ:& statim homines illius prouinciæ coniicientes illum esse regem Angliæ, proposuerunt illum capere,& Romanorum Imperatori tradere,qui illum odio habuit,propter auxilium regi *Tancredo* factum,& propter necem *Conradi* marchionis cõsanguinei sui. Quod cum regi Angliæ per quendam suorum cõstaret, tradidit familiam suam aduocato Bithyniæ,præcipiens,vt in loco illo,per 4. dies morã fecisset, expendentes profusius, quam ipse fecerat. Et ipse cum vno solo comite, velocib. equis ascensis,sero viam carpsit,& properãs die,ac nocte venit prope * Weennã,& non longe ab ea,in quadam parua villa, ipse, & comes suus hospitium ceperunt. Et dum comes regis pergeret ad emendum cibũ: rex ex labore itineris fatigatus statim incubuit supra lectum,& dormiuit. Interim comes su⁹, dum intenderet concambire denarios, à quodam seruiente Ducis Austriæ cognitus est,& captus,& ductus ante Ducem;& cũ diutius celare non potuit,indicauit ei hospitiũ regis: & venientes,inuenerunt eum dormientẽ,& ceperunt. Aduocatus vero Bituniæ,& qui cum eo erant,cũ exire vellent à villa,in qua rex dimiserat eos,capti sunt, & abire non permissi. Interim rex Franciæ,habito colloquio cũ Senescallo,& proceribus Normannię,petiit ab iis *Alesiam* sororẽ suam,quam habebant custoditam in turre Rothomagensi: & castellum de Gisortio,& Comitatũ de Auca,& Comitatum de * *Albemarliæ*: & ostendit ei chirographum,factũ inter ipsum & regẽ Angliæ apud Messanam. Cui proceres Normãniæ respõderunt,quod ipsi nullũ mandatũ receperant inde à domino suo,& ideo facere noluerunt, quod petebat. Deinde rex Franciæ,magno congregato exercitu, voluit Normãniam hostiliter inuadere: sed primates regni sui noluerunt ei consentire, dicentes, Quod dominus

al. Renis — *al. Biluria* — *al. Weenã* — *Richard⁹ rex capt⁹.* — *al. Albemana*

Papa excommunicauerat omnes, qui guerram facerent in terra regis Angliæ, ante reditum suum: & quod ipsi iurauerant tenere ei & terræ suæ pace, donec rediisset. Eodem anno in Quadragesima, Archiepiscopus Eboracensis venit Londonias, per mădatum iustitiariorum regis: & cum venisset ad Westmonasterium cum cruce sua, prohibitum est ei à Lundonensi Episcopo, & cæteris Episcopis Angliæ, ne ipse à modo præsumeret crucem suam portare in Cantuariensi diœcesi. Et contumaciter respondit iis, quod propter illos non dimitteret: tamen suorum fretus consilio abscondit eam à facie populi, ne tumultus fieret in clero. Lundoniensis vero Episcopus, illum pro excommunicato habens propter transgressionem illam, suspendit nouum templum à diuini celebratione officii, & à sonitu campanarum, vbi prædictus Eboracensis Archiepiscopus fuerat hospitatus. vnde oportebat illum à ciuitate exire: sed antequă exiret, *Alienor* regina, & Rothomagensis Archiepiscopus, & ipse, & omnes magnates regni conuenerunt in vnum: & iurauerunt fidelitatem, & fidele seruitium *Richardo* regi Angliæ, & hæredi suo contra omnes homines. In eadem Quadragesima Eliensis Episcopus Cancellarius rediit in Angliam, per mandatum Comitis Moretonii, & mansit per aliquot dies in castello Doroberniæ, non ausus vlterius procedere. Comes autem Moretonii, pro quingentis libris argenti, quas Căcellarius promiserat ei pro restitutione officii sui, modis omnibus tentauit inducere principes regni, vt recepissent Cancellarium in pristinum statum: & noluerunt, sed mandauerunt Cancellario, quod nisi ipse celerius à regno recederet, caperent illum. Quo audito, Cancellarius, non ausus moram facere in Anglia contra voluntatem principum, transfretauit in cœna Domini. Eodem anno, *Gaufridus* Eboracensis Archiepisc. dedit, & charta sua confirmauit Abbatiæ de Godestane, Prioratum *S. Clementis* in Eboraco. sed moniales *S. Clementis*, quæ semper ab ipsis Ecclesiæ suæ fundamentis liberæ extiterăt, noluerunt obedire abbatiæ de Godestane, facta appellatione ad dominŭ Papam pro libertatib. Ecclesiæ. Interim clerici Rothomagensis Archiepiscopi, quos ipse Romă miserat contra Cancellarium, in hac forma scripserunt illi.

EPISTOLA CLERICORVM WALTERI *Rothomagensis Archiepisc. ad ipsum.*

V*Waltero* Dei gratia Rothomagensi Archiepisc. charissimo domino, & patri, Clerici sui salutem. Omittimus pericula, & labores, quos in via sæpius nos oportuit sustinere, & quod frequenter insidiis declinatis, tandem incidimus in latrones, bonisque omnibus spoliati præter quosdam equos, & literas, sine omni viatico venimus in vrbem sumptuosam tertio Idus Februarii, apud Beati *Petri* Ecclesiam curia commorante. Ibique inuenimus Cancellarii clericos plurima iactătes, & multa (vt videbatur) prosperitate gaudentes. Nam plenæ legationis officio impetrato, iam sæpe dominus Papa, & Cardinaliŭ quidam, Eliensi Episcopo, cŭ subscriptione legati, suas epistolas dirigebant, & principalibus legationis bullatis literis inde nondum traditis, sese recessui imminenti prædicti nuntii præcingebant. Etenim dominum Papam ex toto pronum inuenimus, vt partes Cancellarii tueretur; & qui domino Papæ familiarius assident, & adhærent, ipsius negotia tanquam propria promouebant. Verum per Dei gratiam, ad aduentus nostri instantiam, literæ sunt retentæ, quibusdam, qui deuotius negotia nostra respiciunt, sæpe & multum dicentibus nŏ fuisse hactenus adeo necessariam vestrorum præsentiam nuntiorum. * Verŭ quando potuimus, audiĕdi copia impetrata, coram domino Papa & cardinalib. vniuersis literas proposuimus, à vobis & Episcopis, & prælatis, & iusticiariis Angliæ destinatas, cŭ diligentia digna cætera adnectentes, quæ intentioni vestræ credidimus expedire. Et cŭ nuntii Elienses attĕtassent obiicere tam responsionibus, quam obiectis: dominus Papa in vestri depressione negotii, plurima indignanter, & cum amaritudine proponebat, multiplicatis inculcans sermonibus, & affirmans: Scimus, quod illustris rex Anglorŭ, domino Eliensi regni sui totius administrationĕ reliquit, nec aliquem ei parĕ vel maiorem adhibuit. literas domini regis super eo vidimus; reuocatorias aut contrarias nŏ vidimus, nec videmus, nec earum transcriptum sigillis suppositis & auctentis consignatŭ. Sed multæ venerabiles personæ scribunt contra dominum Cancellariŭ: & nos pro domino Cancellario multarum recepimus venerabilium literas personarum. Sed & literæ, quas vos portatis, eorum sunt qui dominum Cancellarium expulerunt; nec miramur admodum, si pro se scribere videantur. Scimus, quia dominus rex nulli vnquam mortalium, tantam dilectionem exhibuit, vel honorem impendit, quantum domino Eliensi. Ipsum fecit non modo Episcopŭ venerandæ sedis & ditissimæ Eliensis, sed & Cancellarium suum; sed & regnum Angliæ vniuersum eius solius custodiæ commendauit. sed nec omnibus istis cŏtentus esse potuit domi-

al. Porro.

dominus rex; ſed & pro legationis officio domino Cancellario committendo, & bonæ recordationis domino *Clementi*, & nobis etiam ſupplicauit. Vide quam tenere amabat eum; quem vnquam hominum tãtum diligit, vel dilexit? Ad preces domini regis, & inſtantiam multam, præſentem legationem induſſimus domino Elienſi. Ab homine, quem dilexerat, regem tam ſubito tãtam gratiam reuocaſſe vix poſſumus credere, niſi literas eius, & ſigillum regium videremus. Et quod domino regi dedimus (puta legationem domini Elienſis) ſine falſitatis nota nec ſuſpendere poſſumus, nec auferre. Sed & omnes Anglicani Epiſcopi, pro legationis officio confirmando, nobis proprias literas tranſmiſerunt: & nobis vnanimiter ſupplicãtes, pro ipſo Cancellario commendationem plurimam porrexerunt. Et modo quod contrarium poſtulatur ab iis, ſuæ potius leuitati imputandum videtur. Sed & dominus veſter Rothomagenſis Archiepiſcopus, nobis pro domino Elienſi, plenas deuotionis literas deſtinauit, cum pro ipſo ſcripſiſſet, dum proſperis vteretur, contra ipſum exilii calamitate oppreſſum eos graue eſt exaudiri, cum contra eos ſcriptum ſit:

> *Dum fueris fœlix, multos numerabis amicos:*
> *Tempora ſi fuerint nubila, ſolus eris.*

Porro cum priſtina fœlicitate gauderet, & legationis vice apud vos fungeretur, quæ vnquam Eccleſia, quod monaſterium, quæ perſona, quis vulgaris, aut nobilis, ſuper erogationibus domini Elienſis, vel Eccleſiarum grauamine, verbum miſerat ad nos aut querelam? Omnes applaudebant fœlici, omnes murmurãt in oppreſſum. Amici fortunæ fuerant, cum fortunæ gratia recedentes. Hæc quidem & multa alia, à domino papa oppoſita, non eſſe non poterant magni ponderis & momenti, vt ab eo propoſita, qui ſuperiorem non habet, & à pontifice ſummo & iudice, & cuius voluntati nemo eſt, qui reſiſtat. Sed & multum contra nos quibuſdam facere videbatur, quod dominus rex Angliæ, in reuerſione veſtra, ſupplicauit pro vobis, vt in Normanniæ partibus, & cæteris tranſmarinis, vobis legatio transferretur. Verum prima facie nemini videbatur, quod regiæ eſſet voluntatis, vos in Angliæ partibus adminiſtrationem habere, & legationis officium in Normannia exercere: cum & Angliæ tutelam gerere, & legationis officium in Normannia exercere, vni & eidem homini, nec facile, nec promptum eſſe videbatur. Sed & forma regiæ voluntatis, quæ pro vobis fuerat à rege Cancellario deſtinata, ſeneſcallo Normanniç à rege dicebatur tranſmiſſa, vt & ipſe in Normanniæ partibus veſtro conſilio fungeretur. Ad quæ & ſimilia cum reſponſiones idoneas haberemus, tamen domini papæ fauor, & adiutorium in partem contrariam nitebantur. Veruntamen tandem dubitare coactus, tum ad inſtantiam noſtram, tum Cardinalium aliquorum, quos in noſtræ partis gratiam traxeramus, Cardinalibus omnibus congregatis in vnum, ſingulorum conſilia requiſiuit: noſtroq; negotio diu ſuſpenſis deliberationibus agitato, ſuam dominus papa ſedens pro tribunali dedit ſententiam ſub hac forma. Puta (vt breuiter & ſummatim procedamus) & Cancellarium à veſtra, & domini Rothomagenſis decani denunciatione abſoluit; & vice mutata, ſententiam Elienſis Epiſcopi, quam occaſione quarundam literarum probabilium in vos tulerat, & decanum, & alios quoſdam Cancellario odioſos, nullam fuiſſe publice iudicauit. Porro dominus papa, in ſua procedens ſententia, ſuper iniuria Archiepiſcopo Eboracenſi illata, ſine forma præſcripta, Cancellario purgationem indixit; legationem autem nec eius executionem ademit, cum iam ipſam ad precum regiarum inſtãtiam contuliſſet, & vobis etiam ſupplicantibus, cum pontificibus Angliæ vniuerſis: eam tamen legationem protulit exequẽdam ſub hac exceptione adiecta, quod ipſe interdum vel ſuſpenſionis, vel excommunicationis ſententiam proferendi, in vos vel in decanum Rothomagenſem, vel Epiſcopos Angliæ, vel iuſticiarios, vel magnates nullam habeat poteſtatem; Cuius interpretationem ſententiæ nos habituros confidimus vtiliorem, verborum faciem vobis in proximo, in ipſius papæ literis tranſmiſſuros. Sententiæ vero prænominatæ adiecit, quod concilio Cardinalium conuocato, noſtroq; adhibito, & nunciorum domini Elienſis, perſonas venerabiles in veſtris partibus prouidebit, quibus mediantibus inter vos & dominum Cancellarium, poſſet pax, & concordia reformari, ſaltem quantum ad mutuum rancorem animi remittendum. In huius autem deliberationis tractatu, & prædictæ forma ſententiæ, eas pro certo credimus ex toto literas reuocandas; quæ cum eſſent Epiſcopis totius Angliæ deſtinatæ, tamen occaſione ipſarum, idem Cancellarius vos cum multis aliis excommunicationis vinculo denunciauit aſtrictos. Super quam tamen denunciationem, cum nos domino papç ad mandatum domini Rothomagenſis decani propoſuimus querelã palam in conſiſtorio coram Cardinalib. vniuerſis & populo, lectis eiſdem literis & inſpectis; quantum proteſtatus eſt voce coram omnibus

exaltata quod nunquam prædictæ literæ à conscientia eius originem habuerunt, cœtu Cardinalium de se idem cum admiratione plurima proclamante! Et cum nuncii Eliensis Episcopi papæ instantissime reclamarent, nemini aurem propitiam vel fautricem impendit. Vale. In nocte sequenti venerunt nuncii Eliensis Episcopi ad dominum papam & increpantes eum, quod ita in conspectu vniuersorũ Cardinalium protestabatur, quod confirmatio sententiæ quam cancellarius dederat in Archiepiscopum Rothomagensem, & complices suos, qui in deiectione illius vnanimes extiterunt, non manasset à conscientia sua; & quæsierunt, vt pro amore Dei, & honore Romanæ Ecclesiæ, reduceret ad memoriam seruitia, quæ Cancellarius ei, & Romanæ Ecclesiæ deuote exhibuit: & vt ipse per testimonium veritatis, opprobrium Cancellarii, & suorum tolleret, ne inimici illorum de iniusta condemnatione sua gratularentur. His & aliis huiusmodi exhortationibus dominus papa exhortatus, in crastino sedens pro tribunali, coram Cardinalibus, & omni populo confessus est, quod literæ illæ, quas die præcedenti deuouerat, præcepto illius factæ fuerant, & in Angliã missæ ad confirmandam sententiam excõmunicationis, quam Cancellarius dederat in Archiepiscopum Rothomagensem, & complices suos, qui eum à regno deiecerant. Præterea iidem clerici Rothomagensis Archiepiscopi mandauerunt ei, quod Romæ locuti fuerunt per quatuor dies cum *Hugone* de Gurnai, & cum *Willielmo* de Pessi, & *Dragone* de Trubleuile, & cum multis aliis, quos rex Angliæ in terram suam destinauit: & quod quindecim diebus post, venit *Andreas* de Chauencio narrans, quod multum placuit domino regi, quod Cancellarius fuit amotus, sed etiam multum displicuit ei, quod communia Londoniæ, & totum regnum esset iuratum Comiti *Iohanni*. Et quæsiuit rex vt dominus papa cessaret omnes donationes reddituum Ecclesiasticorum, quas Cancellarius post recessum regis fecerat: sed dominus papa noluit ita absolute illas donationes cassare, sed communiter cassauit omnes donationes reddituum Ecclesiasticorum ad regem pertinentium, à quocunque factæ fuerunt, & super hoc constituit dominus papa Lincolniensem, & Londoniensem Episcopos iudices. Concessis autem literis clericis domini Rothomagensis Archiepiscopi, accesserunt ad dominum papam, & dixerunt ei de Cancellario: *Ecce quomodo amabat eum.* Eodem anno dominus papa misit à latere suo duos cardinales, scilicet, *Octauianum* Hostiensem Episcopum, & *Iordanum* de Fossa noua ad dirimendam litem, quæ erat inter Cancellarium, & Rothomagensem Archiepiscopũ. Qui cum venissent in Normanniam vsq; ad Gysorcium, clausa est iis ianua, & intrare non potuerunt. Et cum cognouissent hoc factum fuisse per *Willielmum* filium *Radulfi* Senescallum Normanniæ, illum excommunicauerunt, & omnes complices suos, & fautores, & consiliarios, & authores prædictæ præsumptionis: & totam Normanniam sub interdicto posuerunt. Quod cum nunciatum esset in Anglia, regina *Alienor* & Rothomagensis Archiepiscopus miserunt ad eos *Hugonem* Dunelmensem Episcopum, vt relaxarent sententiam, quam dederant in Senescallum Normanniæ, & in ipsam Normanniam. Primo vero inuenit eos Dunelmensis Episcopus apud Parisios, deinde secutus est eos vsque Vizeliacum; sed nullo modo relaxare sententiam suam voluerunt, nisi recepti fuissent in Normannia. Sed dominus papa interdictum Normanniæ relaxauit, & relaxari fecit à legatis, nec tamen intrauerunt Normanniam. Eodem anno dum Senescallus Gasconiæ ægrotaret, Comes Petragoricẽsis, & vicecomes de Marchia, & fere omnes barones Gasconiæ, terras regis Angliæ vastare cœperunt: Senescallus vero nec pacem, nec treugas interim habere potuit, licet id pluries, & perpluries requisisset. Conualescens tandem, inuasit castra & munitiones prædicti Comitis, & ea omnia debellauit & cepit, quædam ad opus regis muniendo, quædam funditus subuertendo. Similiter omnia castra prædicti vicecomitis cepit, & totum Comitatum illius in perpetuum dominationi regis mãcipauit. Postmodum filius regis Nauarræ affuit illi in auxilium cum octingentis militibus; & terram Comitis Tolosæ pariter ingressi sunt, multaq; castra circa Tolosam ceperunt, & capta ad opus domini regis munierunt, & multas alias munitiones funditus subuerterunt, & vsq; ad portas Tolosæ progressi sunt, & fere sub ipsis muris pernoctauerũt. Eodem anno multi peregrini, qui recesserunt cum rege de terra Suliæ, redierunt ante natale Domini in Angliam, sperantes se inuenisse regem in Anglia, & interrogati de rege, vbi esset, responderunt: Nescimus, sed nauem eius, quam intrauerat, vidimus applicatam apud Brundusium in Apulia. Interim *Limpoldus* dux Austriæ, qui regem Angliæ ceperat, tradidit eum *Henrico* Romanorum Imperatori. Vnde idem Imperator in hac forma scripsit *Philippo* regi Francorum.

EPI-

EPISLOLA HENRICI IMPERATORIS ad Philippum regem Franciæ de captione Richardi regis Angliæ.

HEnricus Dei gratia Romanorum Imperator, & semper Augustus, dilecto & speciali amico suo *Philippo* illustri Francorum regi, salutem, & sinceræ dilectionis affectum. Quoniam imperatoria celsitudo non dubitat regalem magnificentiam tuam lætiorem effici de vniuersis, quibus omnipotentia creatoris nos ipsos, & Romanum imperium honorauerit & exaltauerit; nobilitati tuæ præsentium tenore declarare duximus, quod inimicus imperii nostri, & turbator regni tui, *Richardus* rex Angliæ, cum esset in transeundo mare, ad partes suas reuersurus, accidit, vt ventus, rupta naui sua in qua ipse erat, duceret eam versus partes Histriæ, ad locum, qui est inter Aquileiam & Venetias, vbi ipse rex Dei permissione passus naufragium, cum paucis euasit. Quidam itaque fidelis noster Comes *Mainardus* de Gortze, & populus regionis illius, audito, quod in terra erat, & considerato diligentius, qualem nominatus rex, in terram promissionis proditionẽ, & traditionem, & perditionis suæ cumulũ exercuerat, insecuti sunt, intendentes eum captiuare. Ipso autem rege in fugam conuerso ceperunt de suis octo milites. Postmodum processit rex ad Burgum in Archiepiscopatu Saltzeburgensi, qui vocatur Frisorum, vbi *Fredericus* de Botésowe, rege cum tribus tantum versus Austriam properante noctu, sex milites de suis cepit. Dilectus autem consanguineus noster *Limpoldus* Dux Austriæ, obseruata strata, impositis vbique custodibus, sæpe dictum regem iuxta Wenam in villa viciniori in domo despecta captiuauit. Cum itaq; in nostra nunc habeatur potestate, & ipse semper tuæ molestiæ, & turbationibus operam præstiterit; ea, quæ præmisimus, nobilitati tuæ insinuare curauimus, scientes ea dilectioni tuæ beneplacita existere, & animo tuo vberrimam importare lætitiam. Datum apud Rithiencie 5. Cal. Ianuarii. His itaq; per Angliam publicatis de captione regis Angliæ rumoribus; *Walterus* Rothomagensis Archiepiscopus in hac forma scripsit *Hugoni* Dunelmensi Episcopo.

EPISTOLA ROTHOMAGENSIS ARCHIEpiscopi ad Dunelmensem Episcopum de captione Richardi regis.

VEnerabili in *Christo* fratri, & amico charissimo, *Hugoni* Dei gratia Dunelmensi Episcopo, *Walterus* eadem gratia Rothomagensis Archiepiscopus, salutem in vero salutari. Superaduentu regio rumoribus variis ventilatis, tandem, quia veritas latere non potuit, nobis omnia sunt aperta. Verum in aduersis & prosperis esse æquanimes nos oportet: Dei enim non possumus auertere voluntatem; & cum eius iudicia sint occulta, euentus rerum fortuitos eius misericordiæ, & prouidentiæ commendamus. In mœrore animi nostri cogimur profiteri, de domino nostro rege aliter accidisse, quam eius regno, & vniuersis suis fidelibus expediret: & si eius merita plenius intuemur, is casus eius operib. nullatenus deberetur. Qui enim ad Dei gratiam patrimonium vniuersum exhausit, & bellorum fortunæ, suorum & suum sanguinem indifferẽter commisit, in omnibus viis suis protectionem Dei merebatur. Verum *aduersitas, quæ bonis votis obiicitur, probatio virtutis est, non indicium reprobationis*. Et quid plura loqui compellimur, quod nollemus? Imperatoris Alemannorum literarum transcriptum vobis ducimus transmittendum, quas de domini nostri regis Angliæ captione ad regem Francorum destinauit, præsenti pagina nostra inuolutum. Vobis autem non est opus lachrymis, sed virtute: quoniam fortunæ aggressibus non est planctibus occurrendum, sed dissimulato dolore, probitatis experientiæ intendendum. forsitan ad vesperum demorabitur fletus, & nos ad matutinum lætitia visitabit. Et quoniam spei nostræ maxima pars post Dei misericordiam in sinu vestro reponitur; lachrymantibus intimis, & toto corde deposcimus supplices, & deuoti, & quasi charissimi, postulantes: quatenus in negotio, quod domino nostro regi supra opinionẽ arduum incumbit; vestræ diligentiæ partes & industriæ, totis conatibus impendatis; & consilium vestrũ, quod totis visceribus exoptamus, nullius recordatione angustiæ, nullius aduersitatis prospectu, nulla occasione, nulla temporaliũ aut fœlicitatis cautela nobis, & domino nostro, imo vobis potius denegetis. Et quoniã præsenti animus, q̃ absenti plenius intimatur; & in personarum præsentia consiliũ præsentis articuli copiosius elucescet, & salubriorem dominus inde sortietur effectum; idcirco nos à vobis, affectione prætacta lachrymabiliter postulamus, vt omnis difficultatis exceptione postposita, die dominica, ante *Lætare Ierusalem* apud Oxenford nobis & aliis domini regis fidelibus occurratis. Præsens enim negotiũ instantiam eã desiderat; vt omnis excusatio delitescat, & omnem dilectionẽ domi-

no regi debitam, in casu, quem loquimur, probationem credimus habituram. Dominum autem Bathoniensem noueritis de domino nostro rege quantocies liberando cum domino Imperatore iam habuisse tractatũ. Omnem enim impendit laborem & operam, vt ei præstet obsequium, & regiæ debitum reuerentiæ, & honori gratum, & vtile ad præsens, sicut & alias plenum exhibeat famulatum; sicut ab eis recepimus, qui interfuerunt colloquio, quod de nostro domino liberando cum domino principe dominus Bathoniensis habebat. Et quoniam vniuersis euentibus diuinum est à Deo auxilium implorandum: rogamus, quatenus in vniuersa vestra diœcesi pro ipso preces apud altissimum faciatis effundi. *Plurimum enim valet deprecatio iusti assidua*; & importuna mulier in Euãgelio meruit exaudiri. & sicut ibi dicitur, *Christus* filium suscitauit, quia multæ pro eo lachrymæ fundebantur. Valete. Audita itaq; regis captione *Walterus* Rothomagensis Archiepiscopus, & cæteri domini regis iustitiarii miserunt Abbatem de Boxeleia, & Abbatem de Ponte *Roberti* in Alemanniam, ad quærendum regem Angliæ. Qui cum totam Alemanniam peragrassent, & regem non inuenissent, Baueriam ingressi sunt, & obuiauerunt regi in villa, quę dicitur Oxefer, vbi ducebatur ad Imperatorem, habiturus cum eo colloquium in die Palmarum. Et comperto, quod prædicti Abbates venissent de Anglia, rex præbuit se illis hilarem, & affabilem: quærens de statu regni sui, & de fidelitate hominum suorum, & de salute, & prosperitate regis Scotiæ, in cuius fide fiducialius innitebatur. Ipsi vero, quæ audierant & viderant, testificati sunt. Conferentibus itaq; illis ad inuicem, conquestus est rex super proditione *Iohannis* fratris sui Comitis Moretonii, cui tot beneficia, & honores contulerat immensos; qui se regi Franciæ contra eum dederat, & rupto fraternitatis fœdere, fœdus cum morte inierat, & pactum cum inferno. Super hoc itaq; rex valde contristatus subito in vocem consolationis erupit, dicens. Iohannes *frater meus non est homo, qui sibi vi terram subiiciat, si fuerit, qui vim eius vi saltem tenui repellat.* In itinere autem per tres dies, vsque dum ad Imperatorem peruenisset, quomodo se habuerit strenue, eleganter, prudenter, admirati sunt vniuersi, iudicantes illum dignum Imperatoria celsitudinē, qui ita nouit animo imperare, & fortunæ biformes euentus vniformi constantia superare. Die vero constituto, habito colloquio per internuntios cum Imperatore, non potuerunt illo die confœderari, eo quod Imperator multa petierat: quibus nec etiam pro mortis periculo rex consentiendum iudicauit. In crastino autem, omnibus desperantibus, cum successu læto successit læta consolatio. Nam Imperatore regem Impetente in multis, & obiiciente quam plurima, tum de proditione terræ Suliæ, tum de morte Marchionis, tum de quibusdam conuentionibus ad inuicem habitis, & non obseruatis; rex libere, & constanter, & ita intrepide respondit, quod non solum eum Imperator gratia, vel venia dignum, sed etiam laude iudicauit. Nam inclinantem se regem erexit, & suscepit in osculo pacis, & confœderauit eum sibi; & ampliando honoribus & auxiliis (circumstante populo, & in lachrymas ruente præ gaudio) promisit, asserens, quod confœderaret regem Angliæ regi Franciæ. Et tunc quasi pro mercede rex Angliæ centum millia marcarum, mediante Duce Austriæ, pro sua liberatione promisit Imperatori. Promisitq; Imperator, quod, si per operam eius rex Angliæ, & rex Franciæ non possent confœderari, ipse regem Angliæ ad propria remitteret sine pecunia. Eodem anno *Celestinus* papa considerans, quod rex Franciæ & Comes Moretonii frater regis Angliæ guerram faciebant contra regem Angliæ, in hac forma scripsit Episcopis Angliæ.

EPISTOLA COELESTINI PAPAE AD ARCHIEpiscopos & Episcopos per Angliam constitutos.

C*Oelestinus* Episcopus seruus seruorũ Dei, venerabilibus fratribus, Archiepiscopis, & Episcopis per Angliam constitutis, salutem & Apostolicam benedictionem. Cum ad propulsandam iniuriam populi Christiani, & communis notam fidei abolendam, quam ei Paganorũ spurcitia in captione sanctæ terræ, quæ Domini est hæreditas nũcupata, perniciose, ac violenter impressit: & ad emendandam etiam ciuitatē sanctam, & sepulchrum Dominicum ab Saracenorũ, & aliorũ insuper occupantium immunditiis, ac auferendam illam per auxilium supernæ clementiæ à potestate illorũ, sedes apostolica suum debitum recognoscens, per diuersas mundi partes nũtios sæpe à suo latere, ac commonitorias literas destinauerit: & in diuina confisa clementia magnas illuc tendentibus impenderit indulgentias: licet, vt fraternitas vestra potest perpēdere, ad hæc agenda per exhortationes illius viriliter ac deuote plurimi se accinxerint, & tot in transmarinis partibus *Christi* fideles propter hæc sæpe fuerint congregati, vt multitudo eorum, oppugnantium numerum non

non modicum videretur excedere, & *auxiliis ac viribus etiam præualere: non multum tamen proficere potuit, vel his qui ex aduerso contendebant obesse, pro eo (sicut ex effectu datur intelligi) quod nisus & actiones eorum, qui fuerant ad partes illas profecti, Domino pro parte magna displicebant. Vnde merito aliorum peccaminum, quia non in Deo, sed viribus propriis confidebant, & non erat ante ipsorum oculos timor Dei; ex præconcepta superbia cor eorum permissum est obscurari, vt alia insuper agerent, quæ minime conuenirent, diuinum contra se suis peruersitatibus iudicium prouocantes. Verum, quia multæ sunt misericordiæ Domini, qui etsi ad malorum peruicaciam retundendam, & subdenda ceruicosorum hominum colla, disciplinæ manus quandoq; suas medicinaliter aggrauat; & vt eleuet, opprimit; & percutit, aut flagellat vt sanet: si ad eum cum debita fuerimus humilitate reuersi, & de peccatis castigati, ac de obseruãdis Creatoris de cætero, studio feruentiore mandatis firmum propositũ assumpserimus; absq; vlla poterimus hæsitatione sperare, quod affluentius gratiusque nobis assistet, & de inimicis nominis *Christi* plenam indulgebit de cœlo victoriam; ita quod vniuersa, quæ incurrimus hucusque, grauamina, obliuioni tradantur, omnibus conuersis retrorsum & merita confusione ruentibus, qui oderunt Sion, & gentilibus præsumpserunt contaminationibus maculare. Attendentibus autem, ac studio diligenti scrutantibus, quales minas populo Israeli, cum ex promissione memoratam supra terram intraret, diuina potestas tulerit, non erit dubitationis scrupulus, qui huiusmodi inquisitioni opponat, quare nostrũ pro Deo incœptum conamen speratos non sit consecutum effectus. Dictum est enim illis, vt ab habitatorum illius terræ contagiis, & spurcitiis abstinerent; & illorum vitia imitatione digna non ducerent, quæ ipsis possint accidere in ruinam; sed legem Domini firmo proposito, & omni animi, & intentionis nisu seruarent: quibus itaq; monitis, si deuote ac humiliter obedirent, vnus eorum mille vinceret, ac decem ex illis decem millia. Quæ certiori postmodum experimento nouerunt; cum pauci de ipsis magnam ex illis & innnitam quasi multitudinem trucidarent; & dum deuote diuinis intenderent mandatis, non fuit ciuitas, vel munitio, quæ ipsorum posset euitare congressus; vel ipsorum subtrahi conamine aliquo, vel consilio potestati. Quia tamen cum eorum filii, qui Dominum, vt ibi dicitur, non nouerunt, ab illorum, quæ fuerant sibi legali promulgatione iniuncta, temere cœpissent obseruatione deficere; inimici eorum aduersus eos cuneos obstruentes suæ illos potentiæ sæpius subiugauerunt; quos denuo per diuinum sibi auxilium subegerunt, cum de commissis excessibus pœnitentes, ac reatum suum recognoscentes, humiliter pia sunt ad Deum deuotione conuersi. Satis autem indubitanter potestis agnoscere, quod cum ex subortis discordiis prouentus speratæ victoriæ Christianæ militiæ auferretur, causa erat simultatum, & odiorum *frequentia in exercitu pullulantium, quia carnem posuerant brachium suum, & à Domino recesserant corda eorum. Si ergo volumus sine magno labore in aduersariorum perniciem gloriosum per omnia obtinere triumphum, propter hucusque perpessa grauamina non deficiamus animo: sed requirẽtes cum humilitate, ac cordis cõtritione misericordiam Creatoris in confusionem eorum perpetuam, insuperabilem poterimus victoriam ex consueta supernæ dignationis merito benignitate sperare. Hac itaque consideratione inducti vniuersis orbis principibus in remissionem iniunximus peccatorum; vt diuini amoris & propriæ salutis intuitu, siquis aduersus aliquem concepit qualibet occasione rancorem, & si despexerit homini, Creatori dimittat; ne vlterius dissentiendi ad inuicem occasio præbeatur, quæ hactenus & victoriæ nobis (vt nostis) prouentus abstulit, & maximæ multitudinis parti absque vllo commodo periculum mortis induxit: & toto animi studio id inter se consilii reperire procurent, quo & interim valeat illud tantillum terræ Domini portionis, quæ adhuc sub Christianorum potestate tenetur, ne à peruersorum manibus occupetur, inconcusse seruari, & contra impiorum impetus sine aliquo pauore defendi; & accingatur denuo multitudo fidelium, quæ illuc sub debita & deuota humilitate itura totam possit terram, & sepulchrum Dominicum, deuicto & conculcato penitus occupantium furore, liberare. Adhæc etiam, quia ex hoc nobis, & vniuerso populo Christiano nimium exuperat causa fletus, & tristari debemus omnibus modis, non lætari; dum videlicet terra, vbi steterunt pedes domini, & salutis nostræ sunt sacramenta patrata, gentilium occupationibus detinetur; torneamenta, quæ causa lætitiæ inuenta fuerunt, & tyronum exercendæ virtutis, penitus inhibemus; vt qui se voluerit exercere, ad terram illam accedat, vbi & corporis, & animæ virtus viriliter poterit, ac salubriter demonstrari. taliter etiam vnitati, & pacis concordiæ ad inuicem procurent intendere, vt nullus sit, qui aduersus alium guerram intendat, vel armis iniuriam audeat propulsare; sed communiter potius studeant, quæ diffidentium animos studio,

al. animis

al. frequentius

ac labore diligenti reforment. Si quis vero (quod non credimus) Dei timore poſtpoſito, & reuerentia noſtra, & fidei Chriſtianæ contempta, contra hoc agere aliqua temeritate præſumpſerit: nouerit nos vobis, & aliis Archiepiſcopis, & Epiſcopis, diſtrictius iniunxiſſe, vt eorum terras, qui contumaciter incepto huiuſmodi duxerint inſiſtendum, interdicto eccleſiaſtico ſupponatis, & perſonas etiam, ſi opus fuerit, excommunicationis vinculo aſtringatis, & faciatis vtramq; ſententiam inuiolabiliter obſeruari. Vobis ergo per Apoſtolica ſcripta diſtricte præcipiendo mandamus: quatenus ad ea, quæ prædiximus, celeriter adimplenda, omni tarditate & contradictione poſtpoſitis, vos accingatis, & ſtudeatis per veſtras diœceſes, dilatione & appellatione ceſſante, id executioni mandare. Datum Romæ apud S. *Petrum* 3. Idus Ianuarii, pontificatus noſtri anno ſecundo. *Richardus* rex Angliæ in captione *Henrici* Romanorum Imperatoris detentus, vt captionem illam euaderet, conſilio *Alienor* matris ſuæ depoſuit ſe de regno Angliæ, & tradidit illud Imperatori ſicut vniuerſorũ domino; & inueſtiuit eum inde per pileum ſuũ. ſed Imperator, ſicut prælocutum fuit, ſtatim reddidit ei in conſpectu magnatũ Alemanniæ & Angliæ, regnũ Angliæ prædictum, tenendum de ipſo pro quinq; millibus librarum ſterlingorum ſingulis annis de tributo ſoluendis: & inueſtiuit eum inde Imperator per duplicem crucem de auro. Sed idem Imperator in morte ſua de omnibus his, & aliis conuentionibus quietum clamauit ipſum *Richardum* regem Angliæ, & hæredes ſuos.

Anno gratiæ milleſimo centeſimo nonageſimo tertio, qui erat quartus annus regni *Richardi* regis Angliæ, *Philippus* rex Franciæ erat in Frãcia die natalis Domini, qui feria ſexta euenit, multum contriſtatus, & confuſus propter hoc, quod Seneſcallus Normanniæ noluit tradere ei *Aleſiam* ſororem ſuam; & frequenter miſit nuncios ſuos in Angliam ad *Iohannem* fratrem regis Comitem Moretonii mandans ei, qualiter rex captiuus detinebatur, & quod ipſe nunquam exiret de captione Imperatoris Alemanniæ; adnectens, quod ſi ille voluntati illius, & conſilio acquieſceret, daret ei *Aleſiam* ſororem ſuam in vxorem, & redderet ei Normanniam, & Aquitaniam, & Andegauiam, & omnes alias terras tranſmarinas, quas rex Angliæ *Henricus* pater ſuus vnquam tenuit; & quod ipſe acquireret ei regnum Angliæ. *Richardus* vero rex Angliæ tenebatur in captione Imperatoris Alemanniæ. *Iohannes* autem frater regis Comes Moretonii ſtatim poſt natale Domini transfretauit in Normanniam. In cuius aduentu Seneſcallus Normannię, & cæteri fideles regis Angliæ, occurrerunt ei, & petierunt, vt ipſe veniſſet cum illis ad colloquium apud Alenceun, ad tractandum de negotiis regis, & liberatione eius. Quibus ille reſpondit: Si receperitis me in dominum, & iuraueritis mihi fidelitatem, vobiſcum veniam, & ero defenſor veſter apud regem Franciæ; ſin minus, ad vos non veniam. His auditis proceres Normanniæ noluerunt ei obedire, neque fidelitatem iurare; ſperantes dominum ſuum regem Angliæ per auxilium Dei, ſanum & incolumem reuerſurum. Deinde *Iohannes* frater regis profectus eſt ad regem Franciæ, & homo ſuus deuenit de Normannia, & cæteris terris fratris ſui tranſmarinis, & de Anglia, vt dicebatur; & iurauit quod ipſe A*leſiam* ſororem illius in vxorem duceret; & ipſe quietum clamauit regi Franciæ in perpetuum Giſortium, & totum Velgeſin le Normand. & rex Franciæ conceſſit ei cum prædicta ſorore ſua illam partem Flandriæ, quæ eum contingebat; & iurauit ei, quod pro poſſe ſuo iuuaret eum ad Angliam, & cæteras terras regis fratris ſui ad opus illius perquirendas. Deinde prędictus Comes Moretonii rediit in Angliam, multos alienigenas ſecum adducens; & ſtatim reddita ſunt ei caſtellum de Walingford & de Windeſoures. Deinde ipſe Comes venit Lundonias, & à Rothomagenſi Archiepiſcopo, & cæteris iuſtitiariis Angliæ petiit ſibi regnum, & fidelitates hominum regni; affirmans, quod rex Angliæ frater ſuus mortuus erat: ſed non crediderunt verbis eius. Ipſe autem a iuſtitiariis, & aliis magnatibus regni repudiatus receſſit: & furia inuectus caſtella, & munitiones ſuas muniuit, & terras regis fratris ſui hoſtiliter inuaſit. Confluebant ergo multi ad eum, fallentes ſemetipſos, qui digno Dei iudicio flagellati amiſerunt omnia, quæ habuerunt. Nam iuſtitiarii Angliæ, & fideles domini regis viriliter reſtiterunt prædicto Comiti Moretonii, & fecerunt ei damna plurima; & munierunt cuſtodibus portus maris, & omnia maritima ita caute, quod Franci, & Flandrenſes, & cæteri multi, qui præfato Comiti auxilium promiſerunt, in Angliam applicare auſi non fuerunt. quidam tamen de cœtu eorum in Angliam applicantes capti fuerunt, & vinculis mancipati. rex vero Franciæ immemor ſacramenti, quod in receſſu ſuo de terra Suliæ fecerat regi Angliæ de pace ſeruanda, hoſtiliter intrauit Normanniam, & terram regis combuſſit, & prædas abduxit. Tamen *Robertus* Comes Leiceſtriæ, qui paulo ante redierat de terra Suliæ, & cæteri magnates Normanniæ reſtiterunt ei viriliter. Interim prædicti Abbates de Boxleia, & de Ponte *Roberti*, quos iuſti-

tiarii Angliæ ad quærendum regem miserant redierunt in Angliam post Pascha; narrantes pacem factam fuisse inter Imperatorem, & regem Angliæ in cœna Domini, in hunc modum. *Quod rex Angliæ dabit Imperatori Romanorum centum millia marcarum argenti de redemptione, & inueniet ei quinquaginta galeas cum omni apparatu & 20. milites per vnum annum in seruitio suo: & quod ipsi interfuerunt paci illi.* Et iam facta concordia venerunt nuntii regis Franciæ, & diffidauerunt dominum regem ex parte ipsius. Quibus Imperator continuo respondebat, quod quicunque regem Angliæ inquietaret, & ipsum Imperatorem lęderet: tantus amor & firma concordia perpetuatur inter eos. Et quia rex Angliæ obtulerat se iuri pariturum in curia domini sui regis Franciæ de omnibus, quæ rex Franciæ vel aliquis alius de suis partibus ei imponeret; Imperator cœpit colloquium inter ipsum & regem Franciæ, sed non fuit prosecutus. Rex autem Angliæ misit in Angliam pro nauibus, & pro *Alano Trenchemer* gubernatore suæ nauis, & pro obsidibus dandis Imperatori super pactis inter illos contractis. Mandauit, & facta sunt vniuersa. Deinde venit Londonias *Robertus* de Turnhã familiaris regis, missus ab eo cum hernasio suo in Angliam. Tunc côuenerũt omnes principes regni, & obsederunt Windesoures castellum Comitis Moretonii; *Gaufridus* vero Eboracensis Archiepiscopus, & *Hugo Bardolfus* iustitiarius regis vicecomes Eboraci, & *Willielmus* de Stuteuille, congregatis exercitibus venerunt vsque Donecastre, & firmauerunt eam. Et cũ Archiepiscopus Eboracensis vellet inde procedere, & obsidere Thikehil castellum Comitis Moretonii, *Hugo Bardolf*, & *Willielmus* de Stuteuille consentire noluerunt, quia erant homines Comitis *Iohannis*. Tunc recessit ab eis Archiepiscopus Eboracensis cum gente sua, vocans eos proditores regis, & regni. Interim rex Franciæ in manu forti intrauit Normanniam, & obsedit Gisortium. *Gilbertus* vero de Wascoil habuit in custodia castellum de Gisortio, & castellum de Nesle; & tradidit vtrumq; regi Franciæ, & adhæsit ei. sed vilis habitus est inter illos propter proditionem, quam fecerat domino suo regi Angliæ; qui miserat eum à Messana cum plenitudine gratiæ suæ in Normanniam, ad prædicta castella custodienda. Deinde venit rex Franciæ Rothomagum, & dixit habitantibus in ea: *Iohannes* Comes Moretonii deuenit homo meus de Anglia, & Normanniam totam, & omnes alias terras cismarinas mihi clamauit quietas: & veni huc, vt ciuitatem istam, quæ caput est totius Normanniæ, accipiam: & permittite me pacifice intrare, & ero vobis dominus mansuetus, & iustus. Cui illi responderunt: Ecce apertæ sunt ianuæ: Intrate si vultis: Nemo resistit vobis. Et ait rex: Ego loquar inde cum gente mea. Habito itaque consilio cum gente sua intrare noluit. Rex autem Franciæ ita fraudatus à desiderio suo, recessit à Rothomago cum exercitu suo, & perrarias suas numero viginti quatuor, quas in circuitu ciuitatis locauerat, combussit: & fractis vasis vinariis totum vinum suum fudit, & abiit; mandans ciuibus, quod visitaret eos in virga ferrea. rege autem Angliæ moram faciente in * captione imperatoris Romanorum, mirati sunt [*al. custodia.*] vniuersi de mora illius; & quidam per prædicationem Comitis Moretonii, qui semper prædicabat illum nunquam rediturum, dubitauerunt de illo, & de reditu illius. Vnde factum est, quod *Walterus* Rothomagensis Archiepiscopus, & cæteri iusticiarii Angliæ licet Comitem Moretonii ad deditionem coegissent, & castellum suum de Windesoures, quod obserant, fere cepissent, ceperunt à Comite Moretonii inducias vsque ad festum omnium sanctorum, castellis de Notingham, & de Thikehil remanentibus in custodia Comitis, sicut antea fuerant. Castella vero de Windesoures, & de Walingeford, & de Pecho tradita sunt in manu reginæ *Alienor* matris eiusdem Comitis Moretonii, & aliorum custodum, qui tradent ea in manu illius, si rex frater suus interim non redierit. Quod cum *Hugo* Dunelmensis Episcopus, qui castellum de Thikehill interim obsederat, audisset, doluit vehementer, quia iam securus erat de illo capiendo; & per mandatum prædictorum iusticiariorum inde recessit imperfecto negotio. Et paulo post venerunt in Angliam nuntii regis cum literis illius, missi ab eo ad omnes Archiepiscopos, & Episcopos, & abbates, & Comites, & barones, & clericos, & Francos tenentes; per quos rex humiliter postulauit, vt vniuersi tam clerici, quam laici tale auxilium facerent ei ad redimendum eum, vnde ipse sciret eis grates; & vt ipsi hoc securius facerent, Imperator Romanorum scripsit generaliter vniuersis hominibus regis Angliæ; mandans eis, quod dominus illorum rex Angliæ cum illo composuerat de redemptione sua pecuniaria; sed summam pecuniæ nõ manifestauit. Dominus vero Papa *Cælestinus* similiter pro ipso rege scripsit vniuersis viris Ecclesiasticis regni Angliæ, vt imperator, & totum ipsius regnum subiicerentur anathemati, nisi rex Angliæ celerius liberaretur à captione illius. Similiter præcepit, vt rex Franciæ, & regnum eius anathemati subiacerent, nisi ipse desisteret à persecutione regis Angliæ, quamdiu fuisset in captione Imperatoris. His & aliis admonitionibus do-

mini papæ,& vniuerſorum Cardinalium,& conſilio virorum ſapientium Imperator Romanorum,& rex Angliæ facti ſunt amici. vnde rex Angliæ in hac forma ſcripſit fidelibus ſuis per Angliam conſtitutis.

EPISTOLA RICHARDI REGIS ANGLIAE AD *Alienor reginam matrem ſuam,& ad iuſtitiarios ſuos Angliæ.*

RIchardus Dei gratia rex Angliæ, dux Normanniæ, & Aquitaniæ, & Comes Andegauiæ, *Alienor* eadem gratia reginæ Angliæ chariſſimæ matri ſuæ, & iuſtitiis ſuis, & omnibus fidelibus ſuis per Angliam conſtitutis, ſalutem. Notũ ſit vniuerſitati veſtræ, quod poſtquam receſſerunt à nobis dilecti noſtri, *Hubertus* venerabilis Epiſcopus Saresbirienſis,& *Willielmus* de ſanctæ *Mariæ* Eccleſia protonotarius noſter, venit ad nos chariſſimus Cancellarius noſter *Willielmus* Elienſis Epiſcopus: & eo inter dominum Imperatorem, & nos fideliter interloquente, eo vſq; res peruenit, quod de caſtello de Triuellis, in quo detinebamur, obuiam venimus Imperatori apud Hagenou, vbi honorifice ab ipſo Imperatore,& tota curia recepti fuimus. Ibiq; dominus Imperator,& domina Imperatrix nos magnis,& variis muneribus honorauerũt;&,quod præcipuum eſt, mutuum fœdus amoris & indiſſolubile inter dominum Imperatorem contractum eſt, & nos. Ita quod vterq; noſtrum alterum contra omnes viuentes in iure ſuo obtinendo, & retinendo iuuare debet. Honeſte autem circa ipſum Imperatorem moram facimus; donec ipſius & noſtra negotia perficiantur;& donec ei ſeptuaginta millia marcarũ argenti ſoluerimus. Quare vos rogamus, & in fide, qua nobis tenemini, adiuramus, quatenus in hac pecunia perquirẽda ſolliciti ſitis,& vos iuſtitiarii noſtri, qui aliis in regno noſtro præeſtis, exemplum aliis præbeatis: vt ita honorifice, & magnifice de proprio nobis ſubueniatis. & etiam de his, quæ de aliis mutuo accipere poteritis, vt aliis fidelibus noſtris exemplum detis ſimilia faciendi. Vniuerſum autem aurum, & argentum Eccleſiarum diligenti obſeruatione, & ſcripti teſtimonio ab ipſarum Eccleſiarum prælatis accipiatis: eiſq; per ſacramentum veſtrum, & aliorum baronum noſtrorũ, quos volueritis, affirmetis, quod eis plenarie reſtituentur. vniuerſorum etiam baronum noſtrorum obſides recipiatis, vt cum fideliſſimus Cancellarius noſter, quam cito peractis in Alemannia negotiis noſtris in Angliam venerit, eoſdẽ obſides penes chariſſimam matrem noſtram reginam reperiat, vt eos, de quib. inter nos, & dominum Imperatorem conuenit, expedite poſſit ad nos tranſmittere: ne liberatio noſtra per abſentiam obſidum,& negligẽtiam veſtram moram patiatur. pecunia autem collecta ſimiliter matri meæ,& illis, quibus ipſa voluerit, tradatur. Quem autem in neceſſitate noſtra promptum inueniemus, in ſuis neceſſitatibus amicum nos reperiet, & remuneratorem; gratiuſq; nobis erit, ſi quis in abſentia noſtra in aliquo nobis ſubueniat, quam ſi in præſentia noſtra in duplo quis nobis ſubueniret. Volumus autem vt ſingulorum magnatum nomina,& ſubuentiones, quæ præſentialiter fient, per ſigillum matris noſtræ nobis ſignificentur, vt ſciamus, quantum vnicuiq; in gratiarũ actionib. teneamur. Sciatis pro certo quod ſi in Anglia in libera poteſtate noſtra eſſemus conſtituti, tantam vel maiorem pecuniam domino Imperatori daremus, quam modo damus pro pactionibus cõſequendis, quas per Dei gratiam conſecuti ſumus: & ſi etiam pecuniam non præ manibus haberemus, proprium corpus noſtrum Imperatori traderemus, donec pecunia ſolueretur; antequam quod factum eſt, relinqueretur imperfectum. In bulla autem domini Imperatoris aurea fert vobis Cancellarius noſter prædictam teſtificationem. Teſtibus nobis ipſis apud Hagenou.13. Cal. Maii. Autoritate igitur literarum iſtarum mater regis, & iuſtitiarii Angliæ ſtatuerunt, quod vniuerſi tam clerici, quam laici quartam partem redditus ſui de hoc anno darent ad redemptionem domini regis,& tantum ſuperadderent de mobilibus ſuis, vnde rex deberet eis gratias ſcire:& de vnoquoq; feodo militis viginti ſolidos, & de Abbatiis ordinis Ciſtrenſis,& de domibus ordinis de Semplingham totam lanã ſuam de hoc anno;& vniuerſum aurum,& argentum Eccleſiarũ ſicut rex in mandato ſuo præceperat. Deinde venit in Angliam ex parte domini regis prædictus Cancellarius ſuus afferens literas domini Imperatoris aurea bulla imbullatas in hac forma.

EPISTOLA HENRICI IMPERATORIS AD MAgnates *Angliæ pro Richardo rege.*

HEnricus Dei gratia Romanorũ Imperator,& ſemper Auguſtus, dilectis ſibi Archiepiſcopis, Epiſcopis, Comitibus, Baronibus, nobilib. & omnib. ad quos præſens pagina peruenerit, in Anglia conſtitutis, ſalutem & bonam voluntatem. Dignum iudicauimus, & no-

& nostræ celsitudini gloriosum, si vniuersitatem vestram sollicitius inducamus ad ea modis omnibus quibus potestis, agenda, quæ ad honorem charissimi nostri illustris Regis *Richardi* domini vestri debeantur; ne deuotionis vestra constantia, & meritum fidei circa ipsius commoda appareat mortuum, sed in suis, & in regni sui obsequiis viuere videatur. Sane omnibus, quorum deuotio prędicto regi absenti sincera extiterit, & pura, vberes referemus gratiarum actiones. ad vniuersitatis vestrę notitiam deuenire volentes; quod Imperatoria sublimitas cum regia ipsius nobilitate in concordia, & bona pace consistit. Vnde quęcunq; ipsi irrogata fuerint contraria, pariter cum eo nobis parient molestiam, & grauamen. Quare ad deuotorum suorum, & fidelium honorem, & profectum, & turbatorum suorum damnationem, & exterminium operam pręstabimus semper efficacem, & quia corde, & animo vniti sumus, facta regis vestri, specialiter nostri, & imperii nostri penitus reputabimus; & grauamina eius nobis, & coronę imperiali illata censemus, nec ea (Deo concedente) sine vltione, & eorum, qui ea intulerint, graui damno, & destructione transibimus. Datum apud Hagenou 13. Cal. Maii. Deinde post pacem istam inter Imperatorem, & regem Anglię ordinatam, ipse Imperator cœpit colloquium inter ipsum, & Regem Franciæ, de pace facienda inter illum, & regem Angliæ, mediante *Willielmo* Remēsi Archiepiscopo regis Franciæ auunculo, & Regis Angliæ consanguineo; & statuernnt diem colloquii inter Valculur & Tulim in crastino natiuitatis sancti *Iohannis Baptistæ* feria sexta. Cancellarius vero regis cum in Angliam intrauit, cum humilitate magna ad sanctum *Albanum* accessit; vbi occurrerunt ei domina regina mater regis, & dominus Rothomagensis Archiepiscopus, & alii iustitiarii domini regis. Ibi etiam bullam domini Imperatoris auream fœdus indissolubile inter dominum Imperatorem, & dominum regem continentem prædictus Cancellarius iustitiariis porrexit: asserens, quod nec vt iustitia, nec vt legatus, nec vt Cancellarius, sed vt simplex Episcopus in Angliam venit: nec vt incola, sed vt hospes, immo tantum vt nuntius domini Regis. Iniunxit etiam quibusdam baronibus, quod cum eo ad dominum regem venirent. svcz. *Gilberto* Episcopo Rofensi, & *Sefrido* Episcopo Cicestrensi, *&* *Benedicto* abbati de Burgo, *&* *Richardo* Comiti de Clare, & Comiti *Rogero Bigot*, *&* *Gaufrido* de Say & aliis quam pluribus. Ibi etiam dispositum est, penes quos pecunia collata debeat residere: scilicet sub custodia *Huberti* Walteri Cantuariensis electi, & Domini *Richardi* Lundoniensis Episcopi, & *Willielmi* Comitis de Arundel/*&* *Hamelini* Comitis de Warennia, & Maioris Lundoniarum sub sigillo dominæ reginæ matris regis, & sigillo domini Rothomagensis Archiepiscopi. At est notandum, quod post aduentum *Huberti* Walteri Saresbiriensis Episcopi in Angliam conuenerunt in vnum Monachi Metropolitanæ Ecclesiæ Cantuariensis, & elegerunt sibi in Archiepiscopum prædictum *Hubertum* Saresbiriensem Episcopum. Contra cuius electionem *Hubertus* Cantuariensis Archidiaconus appellauit ad summum pontificem; tum quia rex in captione erat, tum quia Episcopi Angliæ, quorum est interesse electioni Cantuariensis Archiepiscopi, non interfuerunt electioni illi. Eodem anno dum rex Angliæ erat in captione Imperatoris, *Saladinus* obiit in prima hebdomada Quadragesimæ. Vnde dux Venetiæ in hac forma scripsit prædicto regi Angliæ.

EPISTOLA DANDOLI DVCIS VENEtiæ, & Dalmatiæ, & Cherum, ad Richardum *regem Angliæ de morte* Saladini.

S*Erenissimo Domino suo* Richardo *Dei gratia Regi Angliæ, duci Normanniæ, & Aquitanniæ, Comiti Andegauiæ* Henricus Dandolus *eadem gratia Venetiæ, Dalmatiæ, atq; Cherum dux; salutem & sinceræ dilectionis obsequium. Certa nobis relatione noueritis intimatum quod inimicus ille Christianæ religionis* Saladinus *interiit. Cuius quidam filiorum, quem totius dominii sui dicitur constituisse heredem, in Damasco versatur. Alter vero Babyloniæ, & Alexandriæ dominatur. Frater autem eius est in circuitu Babylonis cum exercitu copioso; & est dissensio maxima inter eos. Valete.* Interim appropinquante termino colloquii inter Imperatorem, & regem Franciæ, Rex Angliæ per cætera indicia cognouit, quod si colloquium illud haberetur, Imperator, & Rex Franciæ confœderarentur contra Archiepiscopos Colonientem, & Magūtinum, & contra duces de Luuain, & de Lemburc, & Saxoniæ, & multos alios magnates, & nobiles, qui conspirauerant contra Imperatorem propter necem Episcopi de Leges, fratris ducis de Luuain, quam Imperator machinatus erat. Timebat etiam rex Angliæ, quod si colloquium illud haberetur, ipse sine dubio traderetur in manus Regis Franciæ. Vnde Rex Angliæ plurimum se intromisit, vt colloquium illud deficeret, & pax inter Im-

peratorem,& prædictos magnates fieret. Ad illius igitur instantiam Imperator, & magnates prædicti inter se pacis fœdus, & concordiæ inierunt in hunc modum: *Quod Imperator iurare fecit Episcopos quamplures, & Comites, & barones in animam suam, quod ille nec præcepit, nec voluit: vt prædictus Episcopus de Leges occideretur, & quando hoc sciuit, vehementer inde doluit. & de satisfactione reddidit vnicuiq; prædictorum virorum, qui contra eum conspirauerant, omnia castella, quæ pater suus, vel ipse eis abstulerat, & sic facti sunt amici: excepto duce Saxoniæ.* Et colloquium illud, quod inter illum, & Regem Franciæ esse debuit apud Valculur adnihilatum est. His itaq; peractis, Imperator die *Veneris* proxima post festum natiuitatis Sancti *Iohannis Baptistæ* venit Wermasiam, vbi dominus Rex Angliæ erat. & ibi colloquium celebratum est inter eos per quatuor dies: cui interfuerunt Episcopi de partibus illis, & duces de Luuain, & de Lemburc, & Comites, & barones multi; & ex parte Regis Angliæ interfuerunt Episcopi Bathoniensis, & Eliensis. & quarta die, (scilicet vigilia Apostolorum *Petri & Pauli*) venerunt ad Regem Angliæ *Willielmus Briwere, & Baldewinus* de Betun: & adhuc omnes penitus desperauerunt de liberatione Regis Angliæ. Sed per Dei misericordiam ipso die Apostolorum *Petri & Pauli* omnino conuenit inter Imperatorem, & Regem hoc modo: Dominus Rex Imperatori dabit centum millia marcarum puri argenti ad pondus Coloniæ, & alia quinquaginta millia marcarum argenti pro auxilio, quod deberet conferre Imperatori ad Apuliam acquirendam. Præterea Rex dabit sororem *Arthuri* ducis Brittanniæ nepotis sui vxorem filio ducis Austriæ. Et liberabit Imperatorem Cypri sine restitutione imperii: similiter, & filiam eiusdem Imperatoris: quam faciet tradi duci Ostricii, vt auunculo suo. Prædicta vero centum millia marcarum debet dominus Rex conducere suo periculo vsq; ad terminos Imperii: & quam cito intrabunt in aliquam partem Imperii, Dominus Rex libere, & quiete redibit cum saluo conductu in Angliam; & hoc iurauerunt in animam Imperatoris Episcopi, duces, Comites, & nobiles omnes, qui interfuerunt; Vnde chirographum factum est inter Imperatorem, & Regem Angliæ in hac forma.

FORMA COMPOSITIONIS INTER HENricum Imperatorem & Richardum *Regem Angliæ.*

IN nomine Patris, & Filii, & Spiritus Sancti. Amen. Hæc est forma compositionis inter Dominum Imperatorem semper Augustum, & dominum *Richardum* illustrem regem Angliæ. Dominus Imperator mittet nuncios suos, cum nunciis domini Regis, qui Lundonias ibunt, & ibi recipient centum millia marcarum puri argenti ad pondus Coloniæ. Quæ pecunia à nuntiis Imperatoris accepta, & ponderata sigillabitur in præsentia nuntiorum ipsius, & in conductu Regis per regni sui terminos ducetur: ita vt si eam in regno suo perdi contigerit, periculo Regis perdatur. Postquam vero ad terminos Imperii venerit dicta pecunia, per nuntios regis nuntiis Domini Imperatoris præsentabitur, qui eam illico ibi recipient, & si forte in partibus Imperii eam perdi contigerit, periculo Imperatoris perdetur, & Rex in ea non tenebitur, nec obsides sui. Alia quoque quinquaginta millia marcarum argenti dabit rex Imperatori, & duci Austriæ, & pro illis ponet obsides: scilicet, domino Imperatori pro triginta millibus marcarum sexaginta obsides: Duci vero Austriæ septem obsides pro viginti marcarum millibus. Solutis ergo centum millibus marcarum, & datis obsidibus, rex libere recedet. Si autem Dominus Rex soluerit promissionem, quam domino Imperatori de *Henrico* quondam duce Saxoniæ fecerat, Imperator de quinquaginta millibus marcarum Regem liberum dimittens & absolutũ, pro ipso rege soluet duci Austriæ viginti millia marcarum, & rex non tenebitur dare duci Austriæ septem obsides, nec Imperatori sexaginta. Cum igitur rex prædictam promissionem de *Henrico* quondam duce Saxoniȩ impleuerit, & centum millia marcarum soluerit, libere recedet. Præterea Rex fecit iurare in animam suam, quod neptem suam filiam Comitis Brittanniæ tradet nuptui filio ducis Austriæ infra septem menses postquam liberatus fuerit, & in terram suam redierit, & eam transmittet vsq; ad introitum Imperii, si eam recipere voluerint: & si noluerint, erit absolutus. Item si promissio de *Henrico* quondam duce Saxoniæ completa non fuerit, quinquaginta millia marcarum, quæ residua sunt, soluentur infra septem menses, postquam dominus Rex in terram suam redierit. Cũ autem Rex liberatus fuerit, & redire voluerit, Imperator dabit ei conductum per terram suam vsq; ad fines Imperii sui, & in portu illo, vbi mare intrabit, quam diu ibi stabit, donec prospero vento recedat. Præterea ea omnia, quæ tam in his, quam in aliis familiaribus literis sigillatis sigillis Imperatoris & regis, super contractibus, qui inter eos ordinati sunt,

ſunt, vterque pro parte ſua rata, & firma habebit, & bona fide obſeruabit. Quod cum Rex Franciæ audiſſet, ſtatim mandauit Comiti *Iohanni*, vt ipſe ſibi caueret, quia Diabolus iam ſolutus erat. Comes autem *Iohannes* ſciens hoc de Rege fratre ſuo dictum fuiſſe, ſtatim transfretauit de Anglia in Normanniam; & adhæſit regi Franciæ, non auſus expectare aduentum regis fratris ſui in Angliam. Deinde rex Angliæ miſit *Willielmum* Elienſem Epiſcopum Cancellarium ſuum, & *Willielmum Briwere*, & alios viros ſapientes ad regem Franciæ ad pacem cum illo faciendam qualemcunq;. Qui pacem fecerunt cum illo in hac forma.

FORMA PACIS INTER REges Franciæ & Angliæ.

NOuerint vniuerſi ad quos literæ præſentes peruenerint: Quod *Willielmus* Regis Angliæ *Richardi* Cancellarius, Elienſis Epiſcopus, ſedis Apoſtolicæ legatus, & cum eo *Willielmus* de Rupibus & *Iohannes* de Pratellis, & *Willielmus Briwere* ex parte regis Angliæ cum literis eiuſdem regis patentibus ad regem Franciæ acceſſerunt: in quibus continebatur, quod ea, quæ ipſi cum ipſo agerent, & ordinarent, ipſe rex Angliæ rata prorſus & firma haberet. Ipſi autem hoc modo egerunt, & iſtas conuentiones cum rege Franciæ ex parte Domini ſui Regis Angliæ fecerunt, Rex Angliæ *Richardus* mittit ſe ſuper dominum regem Franciæ de tota terra, quam rex Franciæ acquiſiuit ſuper ſe & homines ſuos; de qua ipſe, & homines ſui ſunt tenentes, quod ipſe tantum inde retinebit, quantum ipſe voluerit ſibi & ſuis. De Comite autem *Iohanne* ſic erit. Quod ſi homines regis Angliæ poterunt ſufficienter monſtrare in curia Domini Regis Franciæ, quod idem *Iohannes* iurauerit ad perquirendam pecuniam ad liberationem regis Angliæ, & de hoc dederit literas ſuas, ipſe *Iohannes* tenebitur ad ſoluendum, & totam terram, quam ipſe tenebat, quādo rex Angliæ frater eius iter arripuit vltra mare, tenebit citra mare & vltra ita libere ſicut prius tenebat; excepto eo quod liber erit à ſacramento, quod fecerat de non intranda terra Angliæ; & de hoc dictus rex Angliæ faciet Dominum *Iohannem* ſecurum per ſe, & per barones, & per Archiepiſcopos, & Epiſcopos terræ ſuæ, & inſuper per regem Franciæ. Si autem Comes *Iohannes* vellet negare, quod literæ illæ non eſſent ſuæ, aut quod illud nō iuraſſet, homines regis Angliæ ſufficienter in curia regis Franciæ monſtrabunt per idoneos teſtes, quod iurauerit ad quærendam pecuniam ad liberationem regis Angliæ. Si autem monſtratum fuerit, ſicut dictum eſt, quod Comes iurauerit ad quærendam pecuniam ad liberationem regis, vel ſi defecerit de recipienda monſtratione, rex Franciæ non intromittet ſe de Comite *Iohanne*, ſi pacem de terra ſua prædicta recipere voluerit. De Comite *Lodowico* ſic erit. Rex Angliæ aſſignabit ei in terra ſua ad laudem, & conſilium regis Franciæ, & Archiepiſcopi Remenſis quingentas libratas Andegauenſium de redditibus annuatim, aut plus ſi plus fuerit, & faciet affidari ei, quod ipſe faciet Comiti *Lodowico* iuſtitiam, & ſeruitium, quod pater ſuus fecit Comiti *Theobaldo*, & ipſe rex Angliæ Comiti *Lodowico* reddet tantum pecuniæ, quantum retinuit poſt mortem Comitis *Theobaldi*, de eo, quod debebat ei reddere. De *Hugone* de Gurnay ſic erit. *Hugo* totam terram, quam alicubi tenebat, tenebit de rege Franciæ, niſi ſit, quod *Hugo* bona voluntate abſq; coactione aliqua, & ſine defectu regis Franciæ voluerit redire ad regem Angliæ; & Rex Franciæ *Hugonem* ſuper hoc libenter rogabit abſq; vim faciendo, & aliquid de ſuo mittendo. Si autem *Hugo* noluerit redire ad regem Angliæ cum terra, quam de rege Franciæ tenet, & aliam terram ſuam de Anglia, & de Normannia vellet tenere de rege Angliæ, neque excābium pro terra illa accipere, nec aliquam pacem exinde per regem Franciæ, & per regem Angliæ recipere, oportebit regem Angliæ facere grantum *Hugoni* rationabiliter. Comes Engoliſmus & ſui liberabuntur, & ſaluo redibunt in terram ſuam, & ipſe, & ſui erunt in eo ſtatu, quo fuerunt ante guerram: neque propter aliquid, quod de guerra fecerit, malum ei, aut ſuis fiet. Comes Perticii redditus ſuos in Anglia integre habebit, & Rex Angliæ, & ſui pacem ei tenebunt. Comes Mellenti terram ſuam rehabebit, quæ eſt in terra Regis Angliæ. Quando Rex Angliæ reuenerit in pacem Regis Franciæ, ipſe faciet Regi Franciæ ſeruitia, & iuſtitias in curia Regis Franciæ de ſingulis feodis, quos ab eo tenet, ſicut ſingulus feodus apportat. Præterea Rex Angliæ dat Regi Franciæ viginti millia marcarum boni argenti, & puri ad pondus Trecenſis, perſoluendas per duos annos ibidem, his terminis: ad primum dimidium annum à die liberationis ſuæ de captione Imperatoris quinque millia marcarum; & ab eo termino ad proximo ſequentem dimidium annum quinque millia marcarum; & exinde ad proximo ſequentem dimidium

annum quinque millia marcarum: & exinde ad proximo sequentem dimidium annum quinq; millia marcarum argenti. Et pro his conuentionibus omnibus obseruandis Rex Angliæ tradet regi Franciæ Locas,& Castelionem supra Edriain: & Archiepiscopo Remensi Driencurt,& Arches. Hæc autem quatuor castella custodientur ad expensas Regis Angliæ: ita tamen, quod pro locis,& pro Castelione custodiendis, *Willielmus* de Rupibus, aut ille, qui loco eius erit, tradet regi Franciæ duo millia librarum Andegauiæ singulis mensibus, quantum ad mensem continget, & semper de victualibus apponet in illis duobus castellis ad duos menses; in Luches ad vndecim milites,& centum,& quadraginta seruientes, in Castelione ad quatuor milites & quadraginta seruientes. De Driencurt,& de Archis Senescallus Normanniæ faciet pro victualibus, & custodia ad grantum,& voluntatem Archiepiscopi Remensis. Similiter victualia apponentur à Senescallo Normanniæ in istis duobus castellis semper sufficientia ad duos menses, secundum quod Archiepiscopus Remensis dicet. Si omnes prædictæ conuentiones integræ obseruatæ fuerint Regi Franciæ; & quando ex parte Regis Angliæ soluta fuerint Regi Franciæ quinq; millia marcarum argenti, Rex Franciæ reddet ei vnum de prædictis quatuor castellis, quod Rex Franciæ voluerit. Et iterum quando quinque millia marcarum soluta fuerint Regi Franciæ ex parte Regis Angliæ, Rex Franciæ reddet ei vnum de illis quatuor castellis, quod Rex Franciæ voluerit. Si vero decem millia marcarum reddita fuerint simul regi Franciæ ex parte regis Angliæ, rex Franciæ reddet illi domino de illis quatuor castellis, quæ Rex Franciæ voluerit. Si vero quindecim millia marcarum simul reddita fuerint Regi Franciæ, rex Franciæ reddet illi tria de illis quatuor castellis, quæ Rex Franciæ voluerit. Sed si simul viginti millia marcarum reddita fuerint Regi Franciæ, prædicta quatuor castella reddentur Regi Angliæ. Rex autem Franciæ nullum de illis quatuor castellis reddet, nisi conuentiones prædictæ, ei & suis fuerint obseruatæ de præfata sibi pecunia reddenda, de Comite *Iohanne*, de Comite *Lodowico*, de Comite Engolismi, & suis, de Comite Particii, de Comite Mellenti. Quando vero Rex Franciæ habuerit Locas,& Castellionem, & Archiepiscopus Rhemensis Drieneurt,& Arches, Rex Franciæ recipiet Regem Angliæ in gratiam suam pro exequendo conuentiones prædictas, sicut charta præsens dicit, & rogabit Imperatorem de liberatione Regis Angliæ. Prædictus autem Cancellarius, & *Willielmus* de Rupibus, *&* *Iohannes* de Pratellis, *&* *Willielmus Briwere* in animam Regis Angliæ iurauerunt, quod Rex Angliæ conuentiones, quæ in charta præsenti continentur, obseruabit, & quando Rex Angliæ redierit, ipse in propria persona iurabit infra rationabilem terminum, postquam à Rege Franciæ summonitus fuerit, se prædictas conuentiones seruaturum, & literas suas patentes ei inde daturum. Præfati autem quatuor, & cum iis Constabularius Normanniæ, & *Robertus* de Harencurt, & *Stephanus* de Longo campo iurauerunt, quod si rex Angliæ dictas conuentiones non obseruaret, se mitterent Parisiis in captione Regis Franciæ. Archiepiscopi, Episcopi, Barones terræ regis Angliæ, quos rex Franciæ voluerit, quando requisiti fuerint, iurabunt quod ipsi se Parisiis in captione regis Franciæ ponent, si rex Angliæ prædictas conuentiones nõ seruauerit, sicut præsens charta dicit: & si rex Angliæ moreretur antequam Rex Franciȩ reddidisset præfata quatuor castella, Rex Franciæ illa quatuor castella redderet recto hȩredi pro exequendo prȩdictas conuentiones, sicut prȩsens charta continet, & saluo iure Regis Franciȩ. Quæ omnia prædicta, vt rata permaneant, & inconcussa, ego *Willielmus* Eliensis Episcopus, Regis Angliæ Cancellarius, & ego *Willielmus* de Rupibus, & ego *Iohannes* de Pratellis, & ego *Willielmus Briwere* per præceptum regis Angliæ domini nostri sigillorum nostrorum attestatione roborauimus. Actum Meduneæ, anno ab incarnatione Domini, millesimo centesimo nonagesimo tertio, octauo Idus Iulii. Eodem anno *Richardus* rex Angliæ, dum adhuc esset in captione Romanorum Imperatoris, dedit *Huberto Walteri* Saresbiriensi episcopo, Archiepiscopatum Cantuariensem, & *Sauarico* Archidiacono Northamptoniæ episcopatum Bathoniensem, *&* *Henrico* Marescallo Eboracensis ecclesiæ Decano, episcopatum Exoniensem: & magistro *Philippo* Pictauensi clerico suo dedit rex Archidiaconatum Cantuariæ, *&* *Henrico* abbati Glastinbiriensi dedit episcopatum Wigornensem, & prædicto *Sauarico* Bathoniensi episcopo dedit abbatiam de Glastinbirie. Electo itaq; *Henrico* Marescallo Eboracensis Ecclesiæ Decano ad Episcopatum Exoniensem, *Gaufridus* Eboracensis archiepiscopus tunc temporis moram faciens apud Ripunt/dedit *Petro* fratri suo decanatum Eboraci, præsentibus *Hamone* præcentore, *&* *Simone* Apulo, & aliis clericis suis quam pluribus. sed quia prædictus *Petrus*, tunc temporis Parisius erat, *&* *Richardus* rex Angliæ instanter petebat, vt Archiepiscopus daret decanatum illum *Iohanni* Præposito de Duai fratri aduocati de Betun, idem Archiepisco-

sco-

scopus consilio suorum fretus dedit decanatum illum *Simoni* Apulo clerico suo, & sic liberauit se à petitione regis. Sed postmodum cum Archiepiscopus vellet contra factum suum venire, dicens pręfato *Simoni*, quod non dederat ei decanatum illum, nisi in custodia ad opus *Petri* fratris sui, Canonici Eboracensis Ecclesię communiter elegerunt sibi pręfatum *Simonem* in decanum contra voluntatem Archiepiscopi. Vnde factum est, quod idem Archiepiscopus, vt placeret regi, dedit prędicto magistro *Philippo* clerico, & familiari regis pręfatum decanatum; & sic orta est discordia inter ipsum Archiepisc. Eboracensem, & Canonicos suos; cuius hęc fuit origo, & initium. Eodem tempore, cum *Richardus* rex Anglię in reditu suo à terra Ierosolymitana captus esset, & in Alemannia detentus, & iam inter Imperatorem, & ipsum de se per pecuniam redimendo conuenerat, ipsi Archiepiscopo Eboracensi terræ suæ custodiam præcipue, & corporis sui liberationem literis suis commisit. Quo mandato suscepto fraternæ captionis miseria commotus, Canonicos, quos magis familiares habebat, quos etiam ditauerat, & exaltauerat, vocauit, monuit, & rogauit, vt quartam partem reddituum suorum ad præfati regis liberationem conferrent, sicut in aliis partibus regni factum est. Qui renuentes, & Canonicos suos in partes suas trahentes, asserebant eum in hoc casu, & in consimilibus libertates Ecclesiæ suæ velle subuertere; & sic ab eius familiaritate, colloquio, & consortio discesserunt. Tunc temporis, vt supra dictum est, vacabat Eboracensis Ecclesiæ decanatus; cuius donationem ad se pertinere Archiepiscopus, electionem vero suam esse capitulum asserebat. Ideoque ad sedem Apostolicam ex parte Archiepiscopi est appellatum. Capitulum nihilominus ad electionem magistri Simonis Apuli in Decanum processerunt. Hoc facto dictus Simon ad Regem, qui, vt dictum est, erat in Alemannia, transfretauit. Missi sunt etiam ad sedem Apostolicam ab Archiepiscopo nuncii ad prosequendam appellationem, ita tamen vt per Alemanniam vsque ad Regem transitum facerent. Illis ad Regem venientibus, eoque salutato, & itineris sui causis expositis, interdixit Rex statim, ne alterutra partium ob has causas ad curiam accederet Romanam; inhibens ne regnum suum ingrederetur, qui sine eius assensu hoc aggredi præsumeret, proponens se pacem inter illos sine dilatione reformaturum. Rediit itaq; vnus ex nunciis Archiepiscopi ad ipsum, cum literis Regis continentibus, vt ad eum cum omni festinatione veniret: sicut etiam proposuerat, sed casu emergente præpeditus est. Medio siquidem tempore Canonici Eboraci ecclesiam maiorem à consueta diuina celebrandi solennitate, cum panas etiam à solido pulsandi officio suspenderunt: & ob id tota ciuitas commota fuit: altaria etiam denudauerant: stallum Archiepiscopi in choro sera præcluserant: ostium per quod ei à palatio suo; & capella descendenti in Ecclesiam patebat ingressus, sera obstruxerant: & alia plura in eius contumeliam fecerant. Vnde & ipse à mari, vbi transfretare paratus erat, ad ecclesiam suam rediens, clericos quosdam præmisit, monens, & præcipiens ecclesiæ ipsius ministris, vt, antiqua forma seruata, in ea ministrarent: q. eius admonitionem & præceptum contemnentes, ecclesiã vacuã reliquerunt, & ab officio diuino destitutã. Eodem anno *Clemens* Papa misit *Huberto* *Walteri* Cantuariensi electo pallium. Eodem anno *Philippus* rex Franciæ desponsauit sibi *Botildam* filiam *Waldemeri*, quondam regis Dacorũ, sororem & *Cnuti* regis Dacorum modo regnantis, mense Septembris apud Amiens, Sabbato: & in crastino fecit eam coronari, & consecrari in reginam Franciæ, coram nunciis regis Dacorum, qui eam ad eum duxerant: scz. ea intentione, quod prædictus rex Dacorũ veniret in Angliam cũ nauali exercitu. Sed in crastino primæ noctis, qua prædictus Rex Franciæ illam vxorem suam cognouerat, voluit eam dimittere secreti sui conscius. Et cũ ipse vellet eam tradere in manus nunciorum fratris sui ad reducendum in patriam suam, noluerunt eam recipere, sed abeuntes cum festinatione, reuersi sunt in regiones suas, & illa remansit in custodia regis Franciæ mariti sui. Et paulo post factũ est inter illos diuortiũ per *Willielmum* Remensem Archiepiscopum, & per sacramentum *Reginaldi* Carnotensis, & *Philippi* Beluacensis episcoporũ; & per sacramentum *Roberti* Comitis de Drues, & Comitis de Neuers, & *Walteri* Camerarii regis Franciæ, & aliorũ multorum: q. iurauerunt, q. prædicta filia regis Dacorum erat consanguinea Comitis de Hainou, cuius filiam idem rex Franciæ vxorẽ habuerat; sed idem rex Franciæ hoc fecit fieri, vt acciperet sibi in coniugem filiam Comitis Palatini de Rheno in Alemannia, auunculi supradicti *Henrici* Romanorũ Imperatoris. Quę cum regi Francię à patre, & aliis parentib. suis esset concessa refutauit eum: & consilio matris suæ nupsit *Henrico* Duci Saxonię, nepoti *Richardi* regis Angliæ. Interim *Walterus* Rothomagensis Archiepiscopus, & cæteri iustitiarii Angliæ ceperunt ad redemptionem regis de vnoquoque feodo militis viginti solidos, & quartam partem vniuersorum laicorũ reddituum, & omnes ecclesiarum calices, & cæteros ecclesiarũ

thesauros. Episcopi vero quidam ceperunt de clericis quartam partem reddituum suorum, & quidam decimam partem, ad redemptionem prædicti regis. Similiter factum est per omnes terras regis transmarinas; & sic infinitam acquisiuerunt pecuniam. Deinde venerunt Lundonias nuncii Imperatoris, & receperunt ibi maximam partem redēptionis regis in pondere, & mensura, & tradiderunt eam sub sigillorum suorum testimonio illis, qui illam deferrent vsq; ad fines imperii periculo regis Angliæ. Præterea prædictus Imperator dedit regi Angliæ, & charta sua confirmauit, has terras subscriptas: scilicet, Prouenciam, & Vianam, & Vianais, & Marsiliam, & Nerbonam, & Arleblanc, & Lecun super Rhodanum vsq; ad Alpes, & quicquid Imperator habet in Burgundia, & homagium regis Arragoniæ, & homagium Comitis de Disders, & homagiū Comitis de *S. AEgidio*. Et est sciendum, quod in his terris sunt quinq; Archiepiscopatus, & triginta tres Episcopatus. Et est sciendum, quod supradictus Imperator nunquam prædictis terris & hominibus dominari potuit; neque ipsi aliquem dominum ad præsentationem Imperatoris recipere voluerunt. Rex autem Angliæ statim misit in Angliam pro *Alienora* regina matre sua, & pro *Waltero* Rothomagensi Archiepiscopo, & pro aliis multis, vt venirent ad eum in Alemanniam: & constituit *Hubertum* Cantuariensem Archiepiscopum summum Iustitiarium in Anglia. Interim *Henricus* Romanorum Imperator per consilium principum imperii sui statuit *Richardo* Regi Angliæ diem liberationis suæ, à secunda feria post diem natalis Domini in tres septimanas. Vnde idem Rex Angliæ in hac forma scripsit *Huberto* Cantuariensi Archiepiscopo.

EPISTOLA RICHARDI REGIS Angliæ ad Hubertum Cantuariensem Archiepiscopum de liberatione sua.

RIchardus *Dei gratia Rex Angliæ & dux Normanniæ, & Aquitanniæ, & Comes Andegauiæ venerabili patri in* Christo, *& amico charissimo* Huberto *eadem gratia Cantuariensi Archiepiscopo, salutem, & sinceræ dilectionis plenitudinem. Quoniam certi sumus, quod liberationem nostram plurimum desideratis, & quod liberatio nostra admodum vos lætificat; idcirco volumus, quod lætitiæ nostræ participes sitis. Inde est, quod dilectioni vestræ dignum duximus significare, dominum Imperatorem certum diem liberationis nostræ nobis præfixisse in diem Lunæ proximam post vicesimam diem Natalis Domini: & die Dominica proximo sequenti coronabimur de regno Prouenciæ quod nobis dedit. Vnde mittimus in Angliam literas domini Imperatoris super his patentes vobis, & cæteris amicis nostris, & beneuolis; vos autem interim pro omni posse vestro, quos scitis nos diligere, consolari velitis, & quos scitis promotionem nostram desiderare. Teste meipso apud Spiram, 22. die Septembris.*

EPISTOLA HENRICI IMPERAtoris ad magnates Angliæ de liberatione Richardi *Regis Angliæ.*

HEnricus *Dei gratia Romanorum Imperator, & semper Augustus, dilectis suis Archiepiscopis, Episcopis, Comitibus, Baronibus militibus, & vniuersis aliis fidelibus* Richardi *illustris regis Angliæ gratiam suam, & omne bonum. Vniuersitati vestræ duximus intimandum, quod dilecto amico nostro* Richardo *illustri Regi Anglorum domino vestro certum diem liberationis suæ statuimus à secunda feria post diem natiuitatis Domini in tres septimanas apud Spiram, siue apud Wermaciam; & inde in septem dies posuimus ei diem coronationis suæ de regno Prouenciæ, quod ei promisimus; & hoc certum habeatis, & indubitatum. Nostri siquidem propositi est, & voluntatis, præfatum dominum vestrum, sicut amicum nostrum specialem promouere, & magnificentius honorare. Datum apud Theallusam vigilia beati* Thomæ *Apostoli.* Sed antequam pax ista confirmata esset inter Imperatorem, & regem rex misit *Willielmum* Eliensem Episcopum Cancellarium suum, & alios nuncios suos in Franciam ad Comitem *Iohannem* fratrem suum, & effecit aduersus eum, quod ipse rediit in Normanniam, & iurauit regi fratri suo fidelitatem, & pacem contra omnes homines: & Rex præcepit, quod omnia castella honorum, quos ipse illi dederat, traderentur illi citra mare & vltra: sed custodes illorum noluerunt tradere illi aliquod castellum per breue. Vnde Comes iratus regressus est ad regem Franciæ, & adhæsit ei, & rex Franciæ tradidit illi castellum de Driencurt, & castellum de Archis, quæ tradenda erant *Willielmo* Remensi Archiepiscopo. Eodem anno *Berengera* regina Angliæ, & *Iohanna* quondam regina Siciliæ, & filia Imperatoris Cypri, venerunt Romam sub custodia *Stephani* de Turneham: & à Domino Papa *Cælestino*, & nobilibus Romanis honorifice sunt susceptæ; & moram fecerunt ibi fere per dimidium anni spa-

tium,

tium, propter metum Imperatoris: & cum inde recessissent, tradidit eas Dominus Papa in conductu Magistri *Mellur* Cardinalis, & perrexerunt vsque Pisam. Deinde vsque * Genoam. Deinde vsque Marsiliam. Apud Marsiliam suscepit eas Rex Arragoniæ, & exhibuit eis omnem honorem, & reuerentiam; & conduxit eas vsque ad fines regni sui: & Comes de Sancto *Ægidio* conduxit eas per terram suam. Et sic peruenerunt Pictauiam.

* *al. Genenes.*

Anno gratiæ, millesimo centesimo nonagesimo quarto, qui erat secundus annus captionis *Richardi* Regis Angliæ, idem *Richardus* fuit adhuc in captione *Henrici* Romanorum Imperatoris in Alemannia apud Spiram die natalis Domini, qui Sabbato euenit: & ibi mansit vsque ad tempus liberationis suæ, quod statuerat ei Imperator, videlicet, à secunda feria post diem natiuitatis Domini in tres septimanas. Cumque Imperator venisset illuc, vna cum Archiepiscopis, Episcopis, & Ducibus, & magnatibus Imperii sui, & diu tractasset de liberatione Regis Angliæ, venerunt ad Imperatorem nuncii Regis Franciæ, & nuncii Comitis *Iohannis* fratris Regis Angliæ: & obtulerunt Imperatori ex parte Regis Franciæ quinquaginta millia marcarum argenti, & ex parte Comitis *Iohannis* triginta millia marcarum argenti tali conditione, vt ipse Regem Angliæ teneret in captione sua vsque ad festum Sancti *Michaelis* Archangeli proxime sequens; aut si Imperator mallet, darent ei in fine vniuscuiusque Mensis, quamdiu ipse Regem Angliæ in captione sua teneret, mille libras argenti; aut si Imperator mallet, Rex Franciæ daret ei centum millia marcarum argenti, & Comes *Iohannes* daret ei quinquaginta millia marcarum argenti tali conditione, vt ipse traderet eis Regem Angliæ, vel saltem in captione sua teneret ab illo tempore per spacium vnius anni. Ecce quomodo amabant eum! Quibus auditis, Imperator distulit diem liberationis Regis Angliæ, & alium diem liberationis suæ statuit ei in Purificatione S. *Mariæ* apud Maguntum. Interim *Gaufridus* Eboracensis archiepiscop. octauo die Natalis Domini Eboracum venit, & consilio virorum prudentium ministros constituit in Metropolitana Ecclesia Eboraci, quam vacuam inuenit: qui in ipsa Ecclesia, sicut decebat, solenniter deseruirent. Et hoc ita obseruatum est, donec Canonici, & eorum capellani per laicam potestatem, & violentiam essent restituti. Post hęc quatuor ex maioribus Ecclesiæ ob prædictam Ecclesiæ suspensionem excommunicati, ad regem tunc temporis liberatum transfretauerunt, & licentia ab eo accepta, qui commotus fuerat quia Archiepiscopus, sicut in mandatis acceperat, ad eum non venerat, Romam profecti sunt. Contra quos nuncii ab Archiepiscopo sunt illuc destinati. Vtraq; autem parte in præsentia *Cœlestini* Papæ constituta, de electione Decani diutius est agitatum, & deliberatum quoniam post appellationem rite interpositam, factam esse dignoscebatur; & ideo irritanda, vel potius irritata erat denuntianda. Dominus vero Papa cognitioni causæ, vtrum si ad Archiepiscopum Decanatus donatio, an ad capitulum Decani electio spectaret, tunc temporis volens supersedere: (fretus sua potestate, de cuius amplitudine disputare fas non est) præfato *Simoni* Apulo, (saluo in posterum tam ipsius Archiepiscopi, quam capituli iure,) Decanatum contulit, confirmauit, & per annulum suum aureum inuestiuit. Quo articulo ita exposito, statim processerunt ad diffamationē ipsius Archiepiscopi, & accusationem; proponentes eum esse suum, & aliorum clericorum spoliatorem violentum, exactorem improbum, & Ecclesiarum fores manu armata frangere ecclesiastica beneficia Simoniace diuidere, & retinere, appellationibus non deferre, priuilegia Romani pontificis cōtemnere; & (vt breuiter dicatur) asserebant eū omne episcopale officium vilipendentem, aucupio, venationi, & aliis curis militaribus deditum esse. Et his & aliis de causis intendebant eū deponere; illi maxime, quos ipse maximis honorib. & inæstimabilibus diuitiis, & redditibus in Eboracensi ecclesia ditauerat, & vltra q̄ debuerat per Deum exaltauerat. De talibus dicit Dominus, *Filios enutriui & exaltaui, ipsi autem spreuerunt me.* Caueant ergo sibi, ne spernat eos iustus iudex: & ne cum *Iuda* proditore condemnentur in gehenna. His propositis, scripsit dominus papa *Hugoni* Lincolniensi episcopo, & coniudicibus suis, vt si essent, qui Archiepiscopum super obiectis accusarēt audirent diligenter hinc inde proposita, & veritatem inquisitam sigillis suis signatam ad sedem destinarent Apostolicam. Si vero accusator non appareret, & Archiepiscopus fama publica laboraret, ei purgationē cum tribus episcopis & totidem abbatibus indicerēt: Sed q̄a archiepiscopus ante citationem iudicum appellauerat, & iter ad prosequendum appellationem arripuerat, dicti iudices ei spacium trium mensium, secundum quod in rescripto domini papæ continebatur, ad eius prosecutionē assignauerunt, diem præfigentes Kal. Iunii. Sed archiepiscopus ad terminum illum non venit, tum propter regis prohibitionem, tum propter aeris intemperiem, quæ tunc tēporis est Romæ. Clerici vero eius co-

dem tempore in Curia Romana consistentes, & has causas absentiæ suæ prætendentes, impetrauerunt, vt quicquid contra Archiepiscopum post appellationem medio tempore factum fuerat, in irritum reuocaretur: quia per eum non stetit, quo minus ad curiam venisset Romanam; & terminus, quo se Apostolico præsentaret conspectui, infra octauas beati *Martini* proxime sequentis est ei à Domino papa præfixus: & quoniam nec tunc in Curia Romana per se vel per sufficientem responsalem comparuit, ad natale Domini proxime sequens, ab omni administratione episcopali suspensus fuit.

LIBERATIO RICHARDI Regis Angliæ.

INterim *Henricus* Romanorum Imperator cum magnatibus Imperii sui, & *Richardus* rex Angliæ cum *Alienor* regina matre sua, & *Waltero* Rothomagensi Archiepiscopo, & *Willielmo* Eliensi Episcopo Cancellario suo, & *Sauarico* Batoniensi Episcopo, conuenerunt apud Maguntum in Purificatione beatæ *Mariæ*: & celebrato ibi concilio de liberatione Regis Angliæ, Imperator voluit à pacto resilire, propter cupiditatem pecuniæ, quã Rex Franciæ, & Comes *Iohannes* ei obtulerant. Et adducens secum nuncios Regis Franciæ, & nuncios Comitis *Iohannis*, de quorum numero erat *Robertus* de Nunant frater *Hugonis* Couentrensis Episcopi, tradidit Regi Angliæ literas Regis Franciæ, & Comitis *Iohannis* legendas, quas ipsi miserant contra liberationem illius. Quibus visis & lectis, rex plurimum turbatus est, & confusus, desperans de liberatione sua. Conuenit ergo per consiliarium suum super hoc Maguntinum, & Coloniensem, & Saxeburcensem Archiepiscopos, & Wermaicensem, & de Spire, & de Legis Episcopos; & de Suaue fratrem Imperatoris, & de Ostricio, & de Luuain duces; & Comitem Palatinum de Rheno, & cæteros magnates Imperii, qui constituti fuerant ex parte Imperatoris fideiussores inter illum & Regem Angliæ super pactis inter illos contractis. Qui audacter introierunt ad Imperatorem, & plurimum increpauerunt eum de cupiditate sua, qui ita impudenter à pacto suo resilire volebat, & effecerunt aduersus eum, quod ipse liberum, & quietum dimisit Regem Angliæ à captione sua; ita tamen, quod Rex Angliæ tradidit Imperatori *Walterum* Rothomagensem Archiepiscopum, & *Sauericum* Bathoniensem Episcopum, & *Baldewinum* Wac, & alios multos filios Comitum, & Baronum suorum, obsides de residuo pecuniæ redemptionis suæ, & de pace seruanda Imperatori, & imperio suo, & omni terræ suæ dominationis. Et Maguntinus, & Coloniensis Archiepiscopi tradiderunt eum in manu *Alienor* matris suæ liberum, & quietum ex parte Imperatoris, pridie Nonas Februarii, feria sexta, die Ægyptiaca, quam moderni diem malam vocant. & sic in die mala liberauit eum Dominus. Cum autem idem Rex rogaret *Robertum* de Nunant, fratrem *Hugonis* Couentrensis Episcopi, vt pro illo obses esset, respondit *Robertus*. Quod ipse erat homo Comitis *Iohannis*, & ideo noluit pro ipso obses esse. Vnde rex iratus præcepit illum capi, & in carcerem mitti. & factum est ita. Eodem vero die, quo rex liberatus fuit de captione Imperatoris, misit *Salt* de Bruil nuntium quendam in terram Suliæ ad *Henricum* Comitem Campaniæ nepotem suum, & ad alios Christianorum principes, mandans eis diem liberationis suæ: & quod ipse, si Deus fecerit ei vindictam de inimicis suis, & pacem dederit, veniet ad terminum statutum ad succurrendum illis contra Paganos. Promisit etiam prædicto *Salt* de Bruil, quod quadraginta libratas terræ daret ei in reuersione sua de terra Suliæ. Eodem die rex summonuit per literas suas *Hugonem* Couentrensem Episcopum, quod ipse veniret in curia sua, & staret iudicio Episcoporum, in eo, quod ipse Episcopus erat; & iudicio Laicorum, in eo quod ipse de eo Laicalem tenuerat bailliam; super his, quæ aduersus eum loqueretur. Eodem die Romanorum Imperator, & Archiepiscopi, & Episcopi, & duces, & Comites Imperii facto communi scripto, & sigillis suis appositis, mandauerunt Regi Franciæ, & Comiti *Iohanni*, quod statim visis literis illis redderent Regi Angliæ castella, ciuitates, munitiones, villas, & prædia, & alia vniuersa, quæ ipsi super eum ceperant, quamdiu ipse in captione Imperatoris fuerat: & nisi fecerint, scirent pro certo, quod ipsi iuuarent regem Angliæ pro posse suo ad recuperandũ omne, quod amiserat. Deinde Rex Angliæ promisit, & chartis suis confirmauit quibusdam Archiepiscopis, & Episcopis, & Ducibus, & Comitibus, & baronibus multis de Imperio redditus annuos pro homagiis, & fidelitatibus, & auxiliis eorum contra Regem Franciæ. Recepit itaque homagium de Archiepiscopo Maguntino, & de Archiepiscopo Coloniensi, & de Episcopo de Legis, & de Duce Ostricii, & de Duce de Luuain, & de Marchiso de Mumferrant, & de Duce de Nemburc, & de Duce Suauiæ fratre Imperatoris, & de Comite Palatino de Rheno, & de filio Comitis de Henou, & de Comi-

te de Holande, & de aliis multis, salua fidelitate Imperatoris. Et est sciendum, quod rex Angliæ fuit in captione Imperatoris per spacium vnius anni, & sex hebdomadarum, & trium dierum. Liberato autem rege, omnes qui aderant, præ gaudio lachrymati sunt. Deinde Imperator tradidit Regi saluum conductum, vsque ad portum de Amuers. Cumq; rex Coloniam venisset, Archiepiscopus Coloniæ recepit eum cum gaudio; & pro exultatione liberationis illius celebrauit Missam in hunc modum. *Nunc scio vere, quia misit Dominus angelum suum, & eripuit me de manu* Herodis, *& de expectatione plebis Iudæorum, &c.* Et cum rex inde recederet, prædictus archiepiscopus conduxit eum vsque ad portum de Amuers, vbi Rhenus fluuius cadit in mare. Et illuc conuenit multitudo nauium, quæ de Anglia venerant contra regem. Et portus ille de Amuers est in terra Ducis de Luuain. Quo cum rex venisset, intrauit galeam *Alani Trenchemer*, vt cum ea facilius transiret inter Insulas: singulis autem noctibus exiens de galea illa intrauit nauem magnam & pulcherrimam, quæ venerat de Rie/ & in ea iacuit in nocte; & in die rediit ad galeam, donec perueniret ad portum de Swiene, qui est in Flandria, in terra Comitis de Hennou, & fecit quatuor dietas à portu de Amuers, vsq; ad portum de Swine, & in portu de Swine fecit moram quinq; dierum; & sexta die circa horam tertiam recessit à portu de Swine, & in crastino post horam diei nonam applicuit in Angliam apud Sandicum portum, die Dominica tertio Idus Martii. Interim non longe ante aduentum regis, venit in Angliam *Adam* de sancto *Edmundo* clericus, & familiaris Comitis *Iohannis*, missus ab eo in Angliam cum literis ad castella sua munienda contra regem fratrem suum. Qui cum Lõdonias venisset, & sine impedimento transire potuisset, accessit ad hospitium *Huberti* Cantuariensis Archiepiscopi, & comedit cum illo, multa iactans de prosperitate domini sui, & de familiaritate Regis Franciæ, quam habebat aduersus dominum suum, dicens quod Rex Franciæ, tradiderat domino suo castellum de Driencurt, & castellum de Archis, quæ tradenda erant archiepiscopo Remensi, sicut in supradicto scripto continetur: & plura tradidisset domino suo, si dominus suus haberet homines, in quibus confideret. His itaque & aliis iactantiis prædictus *Adam* plurimum exasperauit dominum Cantuariensem Archiepiscopum, & omnes, qui audierunt verbum illud: sed nemo misit in eum manum propter reuerentiam mensæ. Attamen post prandium cum prædictus *Adam* ad hospitium suum rediret, Maior Londoniarum iniecit manus in eum, & tenuit: & cepit omnia breuia sua, in quibus mandata Comitis *Iohannis* continebantur, & tradidit ea Cantuariensi archiepiscopo. Qui in crastino conuocatis coram eo episcopis, Comitibus, & Baronibus regni, ostendit eis literas Comitis *Iohãnis*, & earum tenorem. & statim per commune consilium regni definitum est quod Comes *Iohannes* dissaisiretur de omnibus tenementis suis in Anglia, & vt castella sua obsiderentur: & factum est ita. Eodem die *Hubertus* Cantuariensis archiepiscopus, & *Hugo* Lincolniensis, & *Richardus* Londoniensis, & *Gilbertus*, Roffensis, *& Godefridus* Wintoniensis, & Wigorniensis, & Herefordensis Episcopi, *& Henricus* Exoniensis electus: & abbates, & clerici multi Cantuariensis diœceseos, conuenerunt in capella monachorum infirmorum apud Westmonasterium, & sententiam anathematis tulerunt in Comitem *Iohannem*, & in omnes fautores eius, & consiliarios, qui pacem, & regnum Regis Angliæ turbauerant, vel turbarent, nisi relicta hostilitate ad satisfactionem venirent. Deinde appellauerunt ad præsentiam Domini Papæ contra *Willielmum* Eliensem Episcopum, ne ipse de cætero fungeretur in Anglia legationis officio; & appellationem suam sigillis suis confirmauerunt, & miserunt illam domino Regi, deinde summo Pontifici confirmandam. Facta est autem hæc appellatio quarto Idus Februarii feria quinta. Omnes igitur, quibus commissa fuerant comitis *Iohannis* castella obsidenda, reuersi sunt in patrias suas. Episcopus vero Dunelmensis, cui commissum fuit castellum de Tikehil obsidendum, magnum congregauit exercitum Eboracensis scyriæ, & de Northumbria, & de aliis terris suis, & obsedit illud. & Comes *Dauid* frater Regis Scotiæ, & *Ranulfus* Comes Cestriæ, & Comes de * Ferreres cum magno exercitu obsedit castellum de Notingham. Et Archiepiscopus Cantuariensis cum magno exercitu obsedit Merleberge: quod infra paucos dies redditum est ei, saluis vita, & membris inclusorum. Similiter redditum est ei castellum de Lancastre/ quod *Theodbaldus* Walteri frater eius custodierat ex parte Comitis *Iohannis*: & mons Sancti *Michaelis* in Cornubia redditus est ei, quem *Henricus* de la Pumerai, expulsis inde Monachis, contra Regem munierat. Idem vero *Henricus* audito aduentu regis, obiit timore perterritus. Hæc autem tria castella, videlicet, Merleberge/ & Loncastre/ & mons Sancti *Michaelis* reddita fuerunt ante aduentum Regis: cætera vero duo scilicet Notingham / & Tikehil viriliter restiterunt impugnantibus. Sed audito aduentu Regis, illi de castello de Tikehil / per licen-

al. Ferraris.

tiam Dunelmensis Episcopi miserunt duos milites ad videndum, si rex venisset, & ad offerendum, ei castellum illud. Et noluit Rex recipere, nisi ponerent se in misericordia ipsius sine aliqua exceptione, & sic redeuntes narrauerunt *Roberto* de la Mare Constabulario, & cæteris inclusis, voluntatem Regis. Qui inito consilio cum Dunelmensi Episcopo, qui eis vitam, & membra promisit, tradiderunt ei ad opus regis castellum de Tikehil. Illi autem qui in castello de Notingham erant, non miserunt quenquam suorum obuiam regi. Vnde Rex iratus venit ad Notingham / die Annuntiationis Dominicæ, feria sexta, cum tanta hominum multitudine, & sonitu tubarum, & buccinarum, quod illi, qui in castello erant, audientes hoc, & videntes admirati sunt, commoti sunt, conturbati sunt, tremor apprehendit eos: & tamen credere non poterant, quod Rex venisset, sed putabant totum hoc factum fuisse à principibus exercitus ad illudendum eis. Rex vero hospitatus est prope castellum; ita quod sagittarii de castello sagittabant homines regis ante pedes eius. Vnde rex iratus armauit se, & exercitum suum ad faciendum insultum in castellum: & factus conflictus multus inter illos, & homines castelli: & multi ceciderunt ex vtraque parte vulnerati, & mortui. Rex vero interfecit sagitta vnum militem. præualuit itaque rex, & retrusus illis in castellum, cepit quasdam præparationes, quas fecerant ante portas, & portas exteriores combussit. Eodem die venit illuc *Hubertus* Cantuariensis archiepiscopus, & crucem suam ante se portari fecit. *Gaufridus* vero Eboracensis archiepiscopus crucem suam non portauit; sed conquestus est Regi de archiepiscopo, qui crucem suam portari fecit in Eboracensi diœcesi. Quod cum Cantuariensis archiepiscopus audisset, & vidisset quod Eboracensis archiepiscopus crucem suam nō portasset, dixit. Ego crucem meam per totam Angliam porto, & portare debeo, sicut totius Angliæ primas: tu autem crucem tuam non portas, & forsitan portare non debes: & ideo rebus sic existentibus appello ad dominum Papam. Vicesima sexta die mensis Martii Rex Angliæ præcepit Perarias suas fieri, habens in proposito, quod amplius insultum non faceret in castellum, donec machinæ suæ bellicæ pararentur: sed furcas leuari fecit prope castellum, in quibus suspendit quosdam seruientes Comitis *Iohannis* extra castellum captos. Vicesima septima die mensis Martii *Hugo* Dunelmensis Episcopus, & illi qui cum eo erant in obsidione castelli de Tikehil / venerunt ad Regem apud Notingham / adducentes secum captiuos, qui capti fuerant in castello de Tikehil / & rex processit obuiam illis. Et viso Rege, Episcopus Dunelmensis descendit, & Rex similiter obuiam ei, & osculatus est eum. deinde ascendentes equos suos venerunt ad obsidionem. Eodem die cum Rex sedisset ad prandium suum, *Radulfus Murdac*, & *Willielmus* de Wendeual constabularii castelli de Notingham / miserunt duos ex sociis suis ad videndum Regem: Quo viso regressi sunt in castellum nuntiantes eis, qui miserant eos, ea, quæ audierant, & viderant de rege, & statu eius. Quæ cum *Willielmus* de Wendeual, & *Rogerus* de * Muntbegum audisset, cum aliis duodecim exierunt à castello, & posuerunt se in misericordia regis, & amplius non redierunt in castellum. Vicesima octaua die Martii, mediante Cantuariensi archiepiscopo, *Radulfus Murdac*, & *Philippus* de Wirecestre, & *Radulfus* de Wirecestre fratres eius, & vniuersi, qui in castello erant, tradiderunt regi castellum, & posuerunt se in misericordia regis de vita, & membris, & de terreno honore.

al. Mundegum.

Vicesima nona die mensis Martii *Richardus* rex Angliæ profectus est videre Clipestone / & forrestas de Sirewode / quas ipse nunquam viderat antea: & placuerunt ei multum, & eodem die rediit ad Notingham. Tricesima die mensis Martij feria quarta *Richardus* Rex Angliæ celebrauit primum concilii sui diem apud Notingham; cui interfuerunt *Alienor* regina mater eius, & *Hubertus* Cantuariensis Archiepiscopus, qui in dextris Regis sedebat in concilio illo, & *Gaufridus* Eboracensis Archiepiscopus, qui à sinistris eius sedebat, & *Hugo* Dunelmensis, & *Hugo* Lincolniensis, & *Willielmus* Eliensis Regis Cancellarius, & *Willielmus* Herefordensis, & *Henricus* Wigorniensis, & *Henricus* Exoniensis, & *Iohannes* Candidæ Casæ Episcopi: & Comes *David* frater Regis Scotiæ, & *Hamelinus* Comes de Warenna, & *Ranulfus* Comes Cestriæ, & *Willielmus* Comes de Ferreres, & *Willielmus* Comes de Salesbiria, & *Rogerus Bigot*. Eodem die rex dissaisiuit *Gyrardum* de Canuilla de castello, & Vicecomitatu Lincolniensi, & *Hugonem Bardolf* de Vicecomitatu Eboracensis sciriæ, & de castello Eboraci, & de Scardeburc / & de custodia de Westmerland: & omnia supradicta exposuit venditioni. Vnde factum est, quod cum Cancellarius conuentionasset, se daturum Regi pro Vicecomitatu Eboracensis sciriæ, & pro Vicecomitatu Lincolniensi, & pro Vicecomitatu Nordhamptescirię, mille & quingentas marcas in principio conuentionis, & singulis annis de vnoquoq; prædictorum Comitatuum centum marcas de incremento: *Gaufridus* Eboracensis Archiepiscopus obtulit re-

gi tria

gitria millia marcarum pro Vicecomitatu Eboracensi, & singulis annis centum marcas de incremento: & sic abiecto Cancellario, Eboracensis archiepiscopus obtinuit Vicecomitatum Eboracensem, & ita factus est regis seruiens, & præcipitauit se in potentias regis. Tricesima prima die mensis Martij, scilicet pridie Kalend. Aprilis rex Angliæ celebrauit secundum diem concilii sui: in quo ipse petiit, sibi fieri iudicium de Comite *Iohãne* fratre suo: q contra fidelitatem, quam ei iurauerat, castella sua occupauerat, & terras suas transmarinas, & cismarinas destruxerat, & fœdus cum inimico suo rege Franciæ contra eum inierat, similiter & de *Hugone* de Nunant Couentrensi episcopo sibi fieri iudicium postulauit, qui secreti sui conscium eum reliquerat, & regi Franciæ, & Comiti *Iohanni* inimicis suis adhæserat, omne malum in perniciem regni sui machinans. Et iudicatum est, quod Comes *Iohannes*, & Episcopus Couentrensis peremptorie citarentur; & si infra quadraginta dies non venerint, nec iuri steterint; iudicauerunt Comitem *Iohannem* demeruisse regnum, & Episcopum Couentrensem subiacere iudicio Episcoporum, in eo, quod ipse Episcopus erat, & iudicio Laicorum, in eo quod ipse Vicecomes Regis extiterat. Kalendis Aprilis prima die eiusdem mensis prædictus Rex Angliæ celebrauit tertium diem colloquii sui: in quo constituit sibi dari de vnaquaque carucata terræ totius Angliæ duos solidos, quod ab antiquis nominatur Temantale. Deinde præcepit, quod vnusquisque faceret sibi tertiam partem seruitii militaris, sicut singulus feodus apportat; ad transfretandum cum illo in Normanniam. Deinde exigebat a Monachis ordinis Cistrensis totam lanam suam de hoc anno; sed quia hoc facere erat eis graue & importabile, fecerunt cum eo finem pecuniarium. Secunda die mensis Aprilis Sabbato celebrauit diem quartum, & vltimum concilii sui: in quo omnes tam clerici quam Laici, qui volebant sibi conqueri de Archiepiscopo Eboracensi, fecerunt querimonias multas de rapinis, & iniustis exactionibus: sed Archiepiscopus Eboracensis nullum dedit eis responsum. Deinde per consilium, & machinationem Cancellarii (vt dicitur) *Girardus* de Camuilla fuit retatus de receptatione prædonum, qui rapuerunt bona mercatorum euntium ad nundinas de Stanford: & ab eo recesserunt ad rapinam illam faciendam, & de rapina illa redierunt ad eum. Præterea appellauerunt eum de læsione regiæ maiestatis, in eo quod ipse ad vocationem iustitiarum regis venire noluit, nec iuri stare de prædicta receptatione raptorum, neque eos ad iustitiam regis producere; sed respondit se esse hominem Comitis *Iohannis*, & velle in curia sua iuri stare. Pręterea appellauerunt eum, quod ipse fuit in vi, & adiutorio cum Comite *Iohanne*, & aliis inimicis Regis ad castella regis de Notingham, & de Tikehil capienda. *Girardus* vero de Camuilla negauit omnia, quæ obiiciebantur ei ab illis, & illi dederunt vadium de prosequendo, & *Girardus* dedit vadium de defendendo se per vnum de liberis hominibus suis. Eodem die statuit dominus rex diem coronationis suæ apud Wintoniam in clauso Paschæ. Eodem die perrexit rex vsq; Clipestun contra *Willielmum* regem Scottorum: & præcepit, vt omnes qui capti fuerant in castello de Notingham, & castello de Tikehil, & castello de Merleberg, & castello de Loncastre, & in monte *S. Michaelis*, conuenirent ad eum apud Wintoniam in crastino clausi Paschæ. Tertia die mensis Aprilis (dominica scz. in ramis palmarum) fecit rex Angliæ moram apud Clipestun, & rex Scottorum apud Wirkesope propter diem solennem. Quarta die mensis Aprilis rex Angliæ, & rex Scotiæ venerunt apud Suuelle. Quinta die mensis Aprilis rex Angliæ, & rex Scotiæ venerunt ad Maltonam, vbi rex Scotiæ petiit à rege Angliæ dignitates, & honores, quos prædecessores sui habuerunt in Anglia. Petiit etiam Comitatum Northumbriæ, & Cumberland & Westmerland, & Comitatum de Loncastre, sibi reddi de iure prædecessorum suorum. Cui rex respondit, se satisfacturum ei per consilium Comitum & baronum suorum. Sexta die mensis Aprilis venerunt prædicti reges ad domum *Petri* Forestarii de Rotelande. Septima die mensis Aprilis venerunt prędicti regis apud * Gaindinton. Octaua die mensis Aprilis prędicti reges fecerunt moram apud Gaindintoun propter reuerentiam Parasceuæ Domini. Nono die *al. Gamdirtun.* mensis Aprilis in vigilia Paschæ venerunt prædicti reges ad Northampton: & decima die, & vndecima die mensis Aprilis fecerunt prędicti reges moram apud Northamptun: vbi Rex Angliæ habito cum Episcopis & Comitibus, & baronibus suis cum deliberatione consilio, respondit Regi Scotiæ, Quod petitionem suam, quam fecerat de Northumbria nulla ratione facere debuerat, & maxime illis diebus, in quibus omnes fere principes regni Francorum facti sunt ei inimici. Nam si hoc fecisset, videretur quod hoc magis ex timore procederet, quam ex dilectionis affectu: tamen rex Angliæ in præsentia *Alienor* matris suę *& Huberti* Cantuariensis, Archiepiscopi, *& Hugonis* Dunelmensis Episcopi, & *Gocelini* Glascuensis Episcopi, & aliorum multorum, tam clericorum, quam Lai-

eorum vtriusque regni, concessit, & charta sua confirmauit *Willielmo* Regi Scottorum, & hæredibus suis in perpetuum; quod quandocunq; ipsi per summonitionem Regis Angliæ ad curiam suam venient, Episcop. Dunelmensis, & Vicecomes Northumbriæ recipient eum ad aquam de Twede, & in saluo conductu ducent eos vsq; ad aquam de Taise & ibi recipient eos Archiepisc. Eboracensis, & Vicecomes Eboraci, & in saluo conductu ducent eos vsq; ad fines Comitatus Eboracensis; & sic per Episco. & vicecomites ducentur de Comitatu ad Comitatum, donec perueniant ad curiam Regis Angliæ: & ex quo Rex Scottorum intrauerit terram Regis Angliæ habebit quotidie de Bursa regis Angliæ 100. solidos de liberatione. Cum autem Rex Scotiæ ad Curiam Regis Angliæ venerit, quam diu ipse in curia regis Angliç morã fecerit, habebit quotidie de liberatione triginta solidos, & duodecim Wastellos dominicos, & duodecim simenellos dominicos, & quatuor * sextertia de dominico vino regis, & octo sextertia de vino expensabili, & duas libras de pipere, & quatuor libras de cymino, & duas petras de cera, vel quatuor cereos, & quadraginta grossos longos colpones de dominica candela regis, & quater viginti colpones de alia candela expensabili; & cum ipse in patriam suam redire voluerit, conducetur per Episcopos & Vicecomites de Comitatu in Comitatum, donec peruenerit ad aquam de Twede: & habebit similiter quotidie centum solidos de bursa Regis Angliæ ad liberationem. Charta autem huius concessionis, & confirmationis Regis Angliæ tradita fuit *Willielmo* Regi Scotiæ in villa de Northamptun, feria secunda in hebdomada Paschæ per manum *Willielmi* Eliensis Episcopi Regis Cancellarii. Anno ab incarnatione Domini nostri *Iesu Christi* 1194. anno etiam regni Regis *Richardi* quinto, duodecima die mensis Aprilis feria tertia in hebdomada Paschæ *Richardus* Rex Angliæ recessit de Northamptonia, & perrexit vsque ad Seluestun; & *Hubertus* Cantuariensis Archiepiscopus, & *Hugo* Dunelmensis Episcopus perrexerunt vsque ad Brakelai, vbi præparatum erat hospitium Dunelmensi Episcopo, quod ipse à triginta annis retro tenuerat ex liberatione marescallorum regis *Henrici*. Et vbi procuratio sua præparata fuerat, superuenerunt seruientes Regis Scotiæ volentes eiicere seruientes Episcopi, sed non poterant. Emerunt tamen cibaria Regis, & in quadam domo eiusdem curiæ præparauerunt. Quo cum Dunelmensis Episcopus venisset, & dictum esset ei à suis ita contigisse, noluit pedem referre, sed audacter hospitium suum intrauit, & mensas apponi iussit. Et dum pranderet superuenit *Hubertus* Cantuariensis Archiepiscopus, & obtulit ei hospitium suum: & consuluit ei, vt ipse, relicto hospitio illo regi Scotiæ, abiret. Cum autem Rex Scotiæ à venatu redisset sero, & nunciatum esset ei ita contigisse, graue tulit, & noluit illo ire: sed præcepit procurationem suam dari pauperibus, & ipse venit ad regem apud Seluestone, & conquestus ei de iniuria, quam fecerat ei Dunelmensis episcopus; vnde rex iratus multum increpauit Dunelmensem episcopum. Tertia decima die mensis Aprilis venit rex ad Wodestoke. Quartadecima die venit rex ad Freidmantel: decimaquinta die mensis Aprilis venit Rex Angliæ ad Wintoniam, & eo die dissaisiuit *Godefridum* Wintoniensem episcopum de castello, & Comitatu Wintoniæ, & de illis duobus maneriis, quæ Episcopus Wintoniensis ab illo emerat ante iter suum Ierosolymitanum, & de magna parte patrimonii sui. Sextadecima die Mensis Aprilis post prandium transtulit se Rex Angliæ de castello Wintoniæ ad Prioratum Sancti *Swithuni*, & ibi nocte illa iacuit, & se balneari fecit; & mandauit *Gaufrido* Eboracensi Archiepiscopo, ne ipse in crastino ad coronationem suam accederet cum cruce sua, ne forte tumultus fieret inter ipsum, & Cantuariensem Archiepiscopum. Et quia prohibitum erat ei crucem suam portare, noluit coronationi Regis interesse.

al. sextaria.

CORONATIO RICHARDI REgis *Angliæ post liberationem.*

Septima decima die mensis Aprilis die Dominica in octauis Pascha, conuenientibus in vnum in Ecclesia Sancti Swithuni Huberto *Cantuariensi, & Iohanne Dublinensi Archiepiscopis: &* Hugone *Dunelmensi, &* Hugone *Lincolniensi, &* Richardo *Londoniensi, &* Gilberto *Roffensi, &* Willielmo *Eliensi, &* Sefrido *Cicestrensi, &* Henrico *Exoniensi, &* Willielmo *Herefordensi, & Wigorniensi, & de S.*David*; & Pangorensi, Episcopis: & abbatibus multis, & clero, & populo:* Richardus *rex Angliæ vestimentis regalibus indutus, coronam auream habens in capite, processit de thalamo suo coronatus: gestans in manu sua dextra sceptrum regale, in cuius summitate habetur signũ crucis, & in manu sinistra virgam auream, in cuius summitate habetur species columba; & à dextris eius ibat* Willielmus *Eliensis Episcopus Cancellarius suus, & à sinistris* Richardus *Londoniensis Episcopus, Praecedebat quoq; eos ordinata processio Archiepiscoporum, & Episcoporum, &* Ab-

abbatum, & monachorum, & clericorum. Comites vero, & barones, & milites, & magna plebis multitudo ſequebantur regem. Et pannus ſericus 4. lanceis ſuperpoſitus ferebatur ſupra regem à quatuor Comitibus: videlicet, Rogero Bigot Comite de Norfolchia & Willielmo Comite de Inſula Vecta, & Comite Salesbirienſi, & Comite de Ferreres. & tres gladij de theſauro regis ſumpti geſtabantur ante regem: quorum vnum geſtabat Willielmus rex Scottorum, & alterum portabat Hamelinus Comes de Warenna, & tertium geſtabat Ranulfus Comes Ceſtriæ: medius autem illorum ibat rex Scottorum, & Comes de Warenna à dextris eius, & Comes Ceſtriæ à ſiniſtris eius. Et ſic coronatus ductus eſt in Metropolitanam Eccleſiam S. Swithuni vſque ad altare: & ibi flexis genibus deuote recepit benedictionem, ab Huberto Cantuarienſi Archiepiſcopo, & inde ductus eſt ad ſedem ſuam. Alienor vero regina mater eius cum puellis ſuis ſedebat in Boreali parte Eccleſiæ ex oppoſito regi. Cantuarienſis vero Archiepiſcopus Miſſam celebrauit; & rex ductus eſt à prædictis Epiſcopis ad oblationem, & reductus eſt in ſedem ſuam. Poſt celebrationem Miſſæ reductus eſt rex in thalamum ſuum, præcedente ordinata proceſſione, vt ſuperius. Rex vero depoſitis grauioribus veſtimẽtis ſuis, & corona, leuiora ſumpſit indumenta & coronam leuiorem: & ita ad prandendum intrauit refectorium monachorum; & præfati Archiepiſcopi, & Epiſcopi, & rex Scotiæ, & Comites & barones ſedebant ad menſam, & vnuſquiſq; in locum ſuum, ſecundum ordinem, & dignitatem ſuam, & epulabantur ſplendide. Ciues aũt Londoniarum, data regi mercede ducentarum marcarum, ſeruierunt de pincernaria, contra calumniam ciuium Wintoniæ. Ciues vero Wintoniæ ſeruierunt de coquina. Eodem die poſt prandium ſero rediit rex in domum ſuam, quæ eſt in caſtello Wintoniæ. Decimo octauo die menſis Aprilis, in craſtino coronationis regis, *Iollanus frater regis Henrici de la Pumerai appellatus, quod proditioſe interfuerat captioni mõtis S. Michaelis in Cornubia, elegit magis abiectus eſſe ab Anglis, quam ſtare inde iuri in curia regis. Nonodecimo die menſis Aprilis Hugo Dunelmenſis Epiſcopus, ſponte ſua, nullo cogente, reddidit regi Comitatum Northumbriæ, cum caſtellis, & aliis pertinentiis ſuis: & præcepit ei rex, vt ipſe ea traderet Hugoni Bardulfo. Quod cũ Willielmus rex Scotiæ audiſſet, ſtatim obtulit regi Angliæ quindecim millia marcarum argenti pro Northumbria, & pertinentiis ſuis: dicens quod Comes Henricus pater ſuus illam tenuit ex dono Henrici regis ſecundi, & poſt eum rex Malcolmus filius eius quinq; annis eam pacifice poſſedit. Vnde rex Angliæ habito cum ſuis conſilio reſpõdit regi Scotiæ, quod daret ei totam Northumbriam, exceptis caſtellis, pro memorata pecunia: ſed rex Scotiæ noluit illam recipere ſine caſtellis. Viceſima die menſis Aprilis fecit rex Angliæ ſegregari ab aliis ditiores, qui capti fuerant in caſtellis de Notingham, & de Tikehil, & aliis caſtellis Comitis Iohannis, & poni in carceribus ad redimendum: cæteros autem abire permiſit per plegios veniendi ad vocationem ſuam, & ſtandi iudicio curiæ. & vnuſquiſq; illorum inuenit plegios de centum marcis, ſi ipſe non rediret in curiam regis. Viceſima prima die menſis Aprilis Willielmus rex Scottorum iterum tentabat, ſi ipſe modo quolibet obtinere poſſet Comitatum Northumbriæ cum caſtellis: ſed non erat de conſilio regis Angliæ, vt ipſe ei aliqua caſtella traderet. ſed tamẽ dedit ei ſpem habendi ea in futuro poſt reditũ ſuum de Normannia. Viceſima ſecũda die menſis Aprilis, feria 6. Willielmus rex Scotiæ receſſit à curia regis Angliæ, verſus patriam ſuam rediturus: dolens & confuſus propter repulſam ei factam. Eodem die rex Angliæ receſſit à Wintonia verſus mare ad transfretandum, propter ſiniſtros rumores, quos audierat de Normannis, & iacuit apud Waltham. Viceſima tertia die menſis Aprilis rex Angliæ fecit moram apud Waltham, & Gaufridus Eboracẽſis Archiepiſcopus venit illuc ad regem, & crucem ſuam ante ſe portare fecit. Vnde Hubertus Walteri Cãtuarienſis Archiepiſcopus plurimũ conqueſtus eſt regi: ſed rex reſpondit, quod hoc non pertinebat ad eum, imo ad dominum Papam. Eodem die reddidit rex Gaufrido Eboracenſi Archiepiſcopo Baugi, & Lãgis in Andegauia, & charta ſua confirmauit. Viceſima quarta die menſis Aprilis dominus rex fecit pacem, & finalem concordiam inter Gaufridum Eboracenſem Archiepiſcopum, & Willielmum Elienſem Epiſcopum Cancellarium ſuum, de omnibus controuerſiis, quæ inter illos erant, tam de captione Eboracenſis Archiepiſcopi apud Doroberniam, quam de abiectione Cancellarii ab Anglia: ita quod prædictus Elienſis Epiſc. ad ſummonitionẽ Eboracenſis Archiepiſcopi iurabit cum centeſima manu ſacerdotum, quod ipſe nec præcepit, nec voluit, vt idem Eboracenſis Archiepiſcopus caperetur. Et poſt concordiã illam eodem die receſſit rex de Waltham, & perrexit ad Porteſmue ad transfretandum: & Alienor regina mater eius cum eo. Viceſima quinta, & viceſima ſexta, & viceſima ſeptima die menſis Aprilis fecit rex moram apud Porteſmue. Viceſima octaua die menſis Aprilis receſſit rex à Porteſmue, & perrexit vſque Stanſtede cauſa venandi. Quo abeunte, Wallenſes, & Braibanceni hoſtiliter congreſſi ſunt, & mutuo ſe interfecerunt. Viceſima nona die menſis Aprilis rediit rex à Porteſmue ad extinguendam malitiam

al. Iohannes

Walensium,& Braibancenorum: & factum est ita. Tricesima die mensis Aprilis,& prima die mensis Maii, festo Apostolorum *Philippi* & *Iacobi*, fecit rex ibidem moram, & videbatur ei nimis tædiosa. Secúda die mensis Maii rex tædio affectus, fecit totam classem suam carcari hominibus,& equis,& armis, feria secunda: & contra consilium nautarum suorum intrauit quandam nauem suam longam, sperans transfretare nauigando: & quamuis ventus esset ei contrarius noluit reuerti. Cæteræ autem naues remanserunt in portu: rex vero, & qui cum eo erant iactabantur fluctibus. erat enim tempestas valida, & erat cor eorum pauens. Et in crastino sequenti rediit rex in insulam Vectæ, deinde ad Portesmue. Et facta ibi, & in prouincia illa octo dierum mora, nono die, feria quinta, festo sanctorum *Nerei*, & *Achillei*, atque *Pancratij* martyrum, iterum naues intrauit ipse, cum exercitu suo, & transfretauit in Normanniam, & applicuit apud Barbeflet cum centum magnis nauibus onustis viris bellicosis, & equis & armis; & statim properauit Vernolium ire, quod rex Franciæ obsederat. Cuius aduentu audito, rex Franciæ ab obsidione Vernolii recessit, in vigilia Pẽtecostes, nesciente exercitu suo, postquam ipse ibidem moram octodecim dierum in obsidione fecerat. Interim *Iohannes* frater regis, Comes Moretonii rediit ad regem fratrem suum: & mediante *Alienor* regina matre eorum, facti sunt amici rex, & ille; sed rex nullum castellum, neque terram aliquam ei reddere voluit. Exercitus vero regis Franciæ, quem ipse dimiserat in obsidione Vernolii, cum vidisset quod rex suus abierat, secutus est eum die Lunæ in hebdomada Pentecostes. Rex vero Angliæ impiger, & torto Balearis verbere fundæ ocyor, audito quod rex Franciæ obsedisset Vernolium, illuc festinanter aduenit: & non inuento ibi rege Franciæ, in ore gladii secutus est exercitum eius fugientem. Deinde properauit rex Angliæ ad Vernolium, & partes debiliores firmauit. Deinde properauit rex ad castrum Montis mirabilis, quod Andegauenses, & Cenomannenses obsederant, sed priusquam ipse illuc veniret, ceperunt illud, & funditus diruerunt. Deinde rex Angliæ cum festinatione properauit ad castrum de Luches, transitum faciens per castrum Toronum, vbi duo millia marcarum à Burgensibus dono spontaneo recepit. Milites vero Nauarræ, & Braibanceni obsederunt castrum de Luches. Quorum dux & primus extiterat *Aufuns filius *Sancij* regis Nauarræ, frater *Berengeræ* reginæ Angliæ: sed ipse non perduxit eos vsque Luches, quia antequam illuc veniret, nũciatum est ei, quod pater suus rex Nauarræ obiisset. & hac de causa reuersus est in regionem suam, & receptus est in regem ab hominibus regni. Cumque rex Angliæ ad castrum de Luches veniret, inuenit ibi prædictos Nauarrenses, & Braibancenos, iam in vigiliis, & ieiuniis, & laboribus multis, in captione illius castelli in vanum laborantes: & statim cum suis, & cæteris, qui aderant, die noctuque in eo insultum faciens, tandem cepit illud vi & armis, & cepit in eo quinque milites, & quatuor, & viginti seruientes feria secunda post festum sancti *Barnabæ* Apostoli. Interim consiliarii regis Franciæ ceperunt colloquium cum Senescallo, & Constabulario, & proceribus Normanniæ, ad pontem Archæ. Vbi die statuto cum *Walterus* Rothomagensis Archiepiscopus, vna cum prædicto Senescallo, & Constabulario, & proceribus veniret ad locum colloquii, & ibi frustra cum illis aduentum nunciorum regis Franciæ expectaret: rex Franciæ cum exercitu non modico venit ad castellum modicum, quatuor milliaribus distans à Rothomago, nomine Fontaines, & obsedit illud; & in obsidione illa per quatuor dies plus, quam credi posset, laborans, tandem cepit illud, & demolitus est. Interim Comes *Iohannes*, frater regis Angliæ, & *Robertus* Comes Leicestriæ, & alii multi Barones conuenerant Rothomagum: sed quia non habebant, cui principaliter tanquam domino regi adhærerent, & quia impares multitudine, & viribus multum à rege Franciæ differebant, non præsumpserunt infestare regem Franciæ. Cum autem rex Franciæ destructo castello illo inde recederet, & versus Franciam remearet, incautum inuenit Comitem Leicestriæ; qui ad insidias ei parandas de nocte Rothomago exierat, & vsque in terram *Hugonis* de Gurnai ad deprædandam eam, * euagationem fecerat inconsultam, & sic à rege Franciæ cum paucis suorum detentus est. Deinde ex communi assensu vtriusque regis *Willielmus* Remensis Archiepiscopus, & Comes de Neuers, & Comes de Bar, & magister *Anselmus* Decanus Turonensis, & alii multi ex parte regis Franciæ; & *Walterus* Rothomagensis Archiepiscopus, & Senescallus Normanniæ, & Constabularius, & alii multi ex parte regis Angliæ conuenerunt, prope vallem Rodolii, sexta feria post festum S. *Barnabæ* Apostoli, de Treugis inter prædictos reges ad inuicem firmandis tractatum habituri. Post lõgam itaq; deliberationem inter eos habitam, in hoc tandem conuenit: quod treugæ, quæ vsq; ad finem triennii ex parte regis Franciæ requirebantur, tantum per vnum annum essent duraturę; ita quod rex Angliç teneret (in nullo obno-

* al. *Aufunsus*

* al. *euaginationem*

obnoxius regi Franciæ) omnes terras, quas habet in manu propria: & rex Franciæ similiter oppida, quæ occupauit, vel tenet, pacifice teneret: & interim liceret vtrique illorum munire, & roborare omnes munitiones, quas integras, & infractas retinuisset, cæteras vero dirutas reædificare interim non liceret eorum alicui. Si quis vero alius præterquam in castris reædificandis domos vastatas, vel combustas ædificare affectaret, licite posset vel in ædificiis, vel in colligēdis segetibus, vel aliis fructibus sibi pacifice prouidere. Cæterum vero compromissum fuit, quod omnes Ecclesiæ, & Ecclesiasticæ personę, quæ suis bonis, vel redditibus per violentiam huius guerræ priuatæ fuerāt, in omni loco terrarum vtriusque regis, restituerentur in integrum. Sed quia rex Franciæ volebat, quod omnes illi, qui ei adhæserant, vel regi Angliæ, clauderentur in treugis istis, ita quod a neutro illorum molestarentur, vel quod etiam nemo conuersorum in alterutrum hostiliter moueretur, impeditæ sunt treugæ. quia videlicet rex Angliæ violare nolebat consuetudines, & leges Pictauiæ, vel aliarum terrarum suarum, in quibus cōsuetum erat ab antiquo, vt magnates causas proprias inuicem gladiis allegarent. Et sic imperfecto negotio ab inuicem separati sunt omnes, qui colloquium illud cœperant, & ex illo die prædicti reges inimiciores facti sunt, & acrius inter se alter aduersus alterum congressus est in rapinis, & iniquis combustionibus. Rex quidem Franciæ venit ad ciuitatem Ebroicarum, & eam penitus subuertit, & Ecclesias destruxit, non parcens ætati, vel sexui: & reliquias sanctorum inde asportauit. Hæc autem fecit eo, quod ciues Ebroicenses, relicto eo, reuersi fuerant ad fidem, & seruitium domini sui regis Angliæ. Cum autem rex Franciæ, destructa ciuitate Ebroicensi, inde recederet, & ad villam, quæ dicitur Freteual veniret; rex Angliæ ad insidias ei parandas venit Vendoniam. Et quia locus ille non erat clausus muro, nec ad defendendum aptus, fecit rex tendere extra villam tentoria sua: & in eis ita securus, ac si esset clausus muro, expectabat mandatum regis Franciæ, qui mandauit ei,, quod die illo visitaret illum in manu hostili. Cuius mandatum rex Angliæ lætus suscipiens, renunciauit illi, quod ipse expectaret eum: & nisi venisset, ipse visitaret eum in crastino mane. Quod cum rex Franciæ audisset, non visitauit regem Angliæ illo die. Mane autem facto rex Angliæ fecit exercitum suum armari; & processit, vt cum exercitu regis Franciæ congrederetur. Quo audito rex Franciæ, & exercitus eius fugit ante faciem regis Angliæ subsequētis. In fuga autem illa multi de exercitu regis Franciæ interfecti sunt, & multi capti. Captus est etiam regis Franciæ thesaurus magnus, & capella regia, & chartæ vniuersorum hominum regis Angliæ, qui se dederant regi Franciæ, & Comiti *Iohanni*, contra eum. In fuga vero illa rex Francię declinauit se à turba, & intrauit quandam Ecclesiam, vt Missam audiret, longe à recta via. Rex vero Angliæ, nesciens quod rex Frāciæ se absconderet, ibat adhuc spirans minarum, & cædis in homines regis Franciæ, & quęrebat eum, vt morti traderet, vel viuum caperet; & dictum est ei à quodam Flandrensi, quod rex Franciæ iam longe processerat; & ita rex Angliæ deceptus processit in equo velocissimo modicum vltra fines Franciæ, & Normanniæ; & deficiente ei equo illo, *Marcades* princeps Braibācenorum tradidit illi alium equum: & sic rex Angliæ, non inuento rege Franciæ, rediit Vendomiam, cum præda magna hominum, & equorum, & pecunia magna. Deinde perrexit rex in Pictauiam, ad debellandum *Gaufridum* de Rancune, & vicecomitem de Engolismo, qui dederant se regi Franciæ, & Comiti *Iohanni* contra eum, & ipse expugnauit eos. Vnde & ipse in hac forma scripsit *Huberto* Cantuariensi Archiepiscopo.

RIchardus *Dei gratia rex Angliæ, & dux Normanniæ, & Aquitaniæ, & Comes Andegauiæ, venerabili in Christo patri* Huberto *eadem gratia Cantuariensi Archiepiscopo, totius Angliæ Primati, salutem. Sciatis, quod nos Dei gratia, qui in omnibus rectum considerat, Tailburgum, & Marciliacum, & omnia castella, & totam terram* Gaufridi *de Rancona cepimus; & ciuitatem Engolismi, & castellum nouum, & Munciniacum, & la Chese, & omnia alia castella, & totam terram Comitis Engolismi, cum omni integritate cepimus: ciuitatem autem Engolismi, & Burgum in vna vesperata cepimus; in terris vero, quas in partibus illis cepimus, bene vsq; ad trecentos milites, & quadraginta millia armatorum cepimus. Teste meipso apud Engolismum vicesimo secundo die Iulij.* Interim familiares regis Franciæ, & familiares regis Angliæ, ex consensu vtriusq; regis conuenerunt inter Vernolium, & Tilers, ad colloquium, ad tractandum de treugis inter illos, & conuenit inter eos, sicut inferius notatum est.

LITERAE DROGONIS, ET ANSELMI DE TREVGIS factis inter reges Franciæ & Angliæ.

DRogo de Merloto Constabularius Franciæ, & *Anselmus* beati *Martini* Turonis decanus, & *Vrsio* domini regis Franciæ Camerarius, omnibus ad quos literæ præsentes

peruenerint, salutem. Noueritis, quod nos de mandato domini nostri *Philippi* regis Franciæ iurauimus, & fidem manu legati dedimus, quod dominus noster rex Franciæ treugas, sicut inferius scriptæ sunt, & conuentiones treugarum obseruabit. Treugæ autem in hunc modum datæ sunt. Dominus noster rex Franciæ, intuitu Dei, ad preces Cardinalis, & Abbatis Cistertiensis concedit regi Angliæ & suis treugas: & concedit, quod firmare possit, si firmare voluerit, Nouum burgum, & Driencurt, & Concas, & Britollium. Aliæ munitiones, quæ dirutæ sunt per guerram per regem Franciæ, aut per suos, non firmabuntur in his treugis, nisi eas contigerit firmari per pacem, quæ fiet inter regem Franciæ, & regem Angliæ. Rex Franciæ & sui erunt de omnibus in ea tenatura, in qua erant die, qua treugæ datæ fuerunt. De valle Rodoli in hunc modum erit. Rex Franciæ tenens erit de valle Rodoli, sicut erat prius: scilicet, de ipso Rodoleo, & de ipsa tota villa cũ Ecclesiis: & de Louers, & de Aquigener, & de Laire, & de aliis vsque ad Haiam Malherbe, & vsque ad pontem Archiæ. De Haia vero Malherbe, & de vltra, & de Ponte Archiæ, & de vltra, erit tenens rex Angliæ. De omnibus * fortellescis, & de quibus rex Franciæ est saisitus die treugarum, si erit: quod rex Franciæ eas infra treugas poterit infortiare, vel diruere, vel comburere si voluerit, & de tota terra, quam tenet, voluntatem suam facere. Et rex Angliæ similiter illas * forcelleses, de quibus est tenens die treugarum, poterit infortiare, vel diruere, vel comburere: sed rex Angliæ de dirutis fortellescis per regem Franciæ, aut per suos nullam poterit firmare, nisi illas quatuor, quæ superius dictæ sunt. Præterea rex Franciæ ponit in treuga sua omnes illos, qui melius erant homines sui ante guerram, quam regis Angliæ. Præterea illos, qui fuerunt homines regis Angliæ, quos infra nominabimus: videlicet, Archas, & Driencurt, sicut inde est tenens ipse, & suæ gentes: Comitatum Augi, sicut inde est tenens ipse, & gentes suæ. Mortuum mare, & terram, vnde *Willielmus* de Chahou est tenens: terram Comitis Boloniæ, de qua erat ipse tenens die, qua treugæ datæ fuerunt: *Hugonem* de Gornaco & Albamarle, & officiũ de Bauueu, & terram suam, sicut inde est tenens: Nouum mercatum & terram, sicut *Willielmus* de Garland, & sui inde sunt tenentes: Gisortium, & Vogesin Normanniæ, sicut rex Franciæ, & sui inde sunt tenentes: Vernonem & Gallonem, & terram, sicut rex Franciæ, & sui sunt tenentes: Pasciacum & terram, sicut rex, & sui sunt tenentes. Ilers & terram sicut rex, & sui inde sunt tenentes. Marcelliacum & terram, sicut rex & sui inde sunt tenentes: Loiam & terram, sicut rex, & sui inde sunt tenentes: Nouancurt, & terram sicut rex, & Comes *Robertus*, & sui sunt tenentes: Thiellerias, & terram, sicut rex, & *Geruasius*, & sui sunt tenentes: * *Neuelonem*, & suos homines; & fractam vallem & terram suam, sicut inde sunt tenentes. Comitem Brutiæ, & homines suos, & terram suam, si quam habet, vnde sit tenens. Comitem Engolisini, & homines suos, & terrã suam, & feodum suũ, sicut inde est tenens: *Iohannem* de Ruuereio, & *Baldewinum* de Aquini, & Comitem Mellenti, & terram suam, sicut inde est tenens: & tam prædictas terras, quam homines qui in eis sunt. & treugæ durabunt ab instanti festo omnium sanctorum in vnum annum. Ideo autem rex Franciæ omnes prædictos nominauit, quia vult quod rex Angliæ illos magnos homines, quos voluerit in treugam esse, nominet infra quindenam supradictæ treugæ; quoniam si post quindenam à die supradictæ treugæ vellet nominare, rex Franciæ illos non reciperet; & si se cognouerint coadiutores regis Angliæ in treuga erunt. Muniti autem coadiutores in facta treuga erunt vtrinque. Rex autem Franciæ duos elegit dictatores, & rex Angliæ similiter duos: quorũ arbitrio, vel maioris partis, si alter regum aduersus alterum, vel aliquis hominum suorum inter se interciperet, emẽdatio hinc inde fieret infra quadraginta dies. Isti autem dictatores iurabunt super sancta Euangelia, quod nec amore, nec odio, nec timore, nec pretio omittent, quin bona fide arbitrentur. Si autem contigerit interceptionem fieri vltra Ligerim versus Bituricam, dictatores conuenient inter Exodunum & castellum *Rodulphi*, propter emendationem faciendam. Arbitri de terra, in qua interceptio facta fuerit, summonebunt alios dictatores; & ipsi bona fide audita summonitione, conuenient per conuenientes dietas ad alterutrum locorum dictorum, & si interceptio fieret citra Ligerim versus Normanniã, dictatores conuenient inter Vernolium, & Tilerias propter emendationem faciendam. Si autem contentio esset inter dictatores, Legatus magister melior bona fide sub periculo animæ suæ inde veritatem inquireret, & super illum, qui interceptionem, & delictũ emendare non vellet, omni appellatione remota, excommunicationis sententiam promulgaret, & terram suam interdicto supponeret. Si autem malefactor esset de terra regis Franciæ, rex Franciæ iuuaret bona fide ad hoc emendandum sine suo mittendo: & rex Angliæ similiter faceret de suis hominibus bona fide. Si rex Franciæ contra regem Angliæ, aut rex Angliæ contra regem Fran-

al. forcelescis.

al. fortelesas.

al. Newolem.

Franciæ interciperet, Cardinalis terram interdiceret intercipientis, si interceptionem nollet emendare ad arbitrium dictatorum, aut maioris partis. *Richardus* rex Angliæ, & sui erant in ea tenatura, *citra Ligerim versus Normanniam, in qua erant die, qua treugæ captæ fuerunt; & vltra Ligerim erunt in ea tenatura, in qua erant die, qua ipse & sui poterũt scire per legales dietas treugas esse datas. Et rex Angliæ mittit omnes illos in treuga sua, qui melius erant homines sui, quam regis Franciæ ante treugam. De prisonis ita erit vtrobiq́; quod illi prisones, quos rex Franciæ habet, hostigabuntur per securitatem, quam obtulerint, si prædicto regi placuerit; si autem non placet, dictatores sui sub adiuratione sacramenti sui dicent, quæ securitas facienda esset ad hoc, quod rex Franciæ securus esset, quod priso reueniret in prisonam regis Franciæ quindecim diebus ante terminum, si viuus esset priso: & de prisonibus regis Angliæ erit similiter per suos dictatores. Hæc autem omnia bona fide seruanda ambo reges iurabunt, & affidabunt in manu Cardinalis, & literas suas patentes inde facient de treugis, & conuentionibus prædictis seruandis. Nobiscũ autem treugas iurauit, & affidauit, ex parte regis Franciæ *Geruasius* de Castello tenendas: iurabunt etiam illi, quos rex Angliæ requiret, tam clerici, quam laici arbitrio dictatorum. Ad hoc sciátis, quod nos, qui iurauimus hanc treugarum conuentionem, super hoc habuimus regis Franciæ literas patentes de ratihabitione: videlicet, quod quicquid de treugis seruandis ordinaremus, ratum haberet, & firmum. Et nos, vt omnia prædicta firma sint, & stabilia, vniuersa prædicta sigillis nostris roborauimus. Actum inter Vernolium, & Thilers, anno incarnati verbi, millesimo centesimo nonagesimo quarto, vicesima tertia die Iulii. Post transfretationem autem regis, cum *Hugo* Dunelmensis Episcopus domum rediret, *Hugo Bardulfus* petiit ab eo Comitatum Northumbriæ, & Nouum castellum supra Tinam, & castellum de Bamburc, sicut idem Episcopus promiserat regi, se traditurum. Sed Episcopus id facere distulit, quia nuncius suus, per quem ipse obtulerat regi duo millia marcarum argenti pro Comitatu illo cum supradictis castellis sibi retinendo, nondum redierat. Qui cum rediret, attulit secum literas regis, per quas rex mandauit *Hugoni Bardulfo*, quod, si prædictus Dunelmensis Episcopus fecisset eum securum de illis duobus marcarum millibus reddendis, traderet prædicto Episcopo prænominatum Comitatum cum castellis. Cum igitur literæ regis traderentur *Hugoni Bardulfo*, respondit ipse *Hugoni* Episcopo Dunelmensi, dicens: Si vultis vt ego præceptum regis faciam, tradite mihi castella, & Comitatum, & ego retradam ea vobis, sicut rex præcepit; si feceritis me securum de illis duobus marcarum millibus habendis ad opus regis: cui Episcopus Dunelmensis respondit: Non est opus, vt ego vobis ea tradam ad retradendum mihi, quia ego habeo illa, & teneo. His auditis, *Hugo Bardulfus* statim mandauit domino regi responsum Episcopi; vnde rex iratus præcepit Episcopum Dunelmensem dissaisiri de castellis & de Comitatu supradictis, & vt duo millia marcarum ab eo exigerentur: præcepit etiam rex in furore iræ suæ, vt ipse Dunelmensis Episcopus dissaisiretur de manerio de Sanberhe cum feodis militum, & Wapentacco, quæ idem rex beato *Cuthberto*, & Ecclesiæ Dunelmensi, & præfato Episcopo, & successoribus eius dederat in puram, & perpetuam eleemosynam, & charta sua confirmauerat, sicut superius notatum est, & factum est ita. Interim conquerentibus Canonicis Eboracensis Ecclesiæ Cantuariensi Archiepiscopo, regis iusticiario, de iniuriis, quas Eboracensis Archiepiscopus eis faciebat, Cantuariensis Archiepiscopus, authoritate regia, qua fungebatur; misit Eboracum Comitem *Rogerum Bigot*, & *Willielmum* de Warenna, & *Willielmum* de Stuteuilla, & *Hugonem Bardulfum*, & *Willielmum Brumere*, & *Gaufridum* *Habet, & *Willielmum* filium *Richardi* clericum, ad audiendam controuersiam inter Archiepiscopum Eboracensem, & Canonicos suos, & secundum quod ius dictauerit, terminandam. Qui cum venirent, & audirẽt appellationes Canonicorum, & responsum Archiepiscopi, & suorum, præceperunt homines Archiepiscopi, qui calumniati fuerant de robberia capi, & incarcerari. Et quamuis Archiepiscopus opera eorum Warrantizaret, non tamen potuit eos Archiepiscopus plegiare. Deinde summonuerunt Archiepiscopum, vt veniret iudicio pariturus, & quia noluit dissaisiauerunt eum de omnibus maneriis suis, excepto vno solo manerio de Ripun, in quo Archiepiscopus se receperat. Deinde fecerunt Canonicos introduci in stallos suos, de quibus Archiepiscopus eos dissaisierat. Et sic recedentes statuerunt *Willielmum* de Stuteuilla, & *Gaufridum Haget* custodes in Eboracensi siria super Archiepiscopum, & super vicecomitatum suum. Paulo post in mense Septembris missi sunt ex parte regis per singulos Comitatus Angliæ iustitiarii errantes, & secundum subscriptorum formam capitulorum processerunt in iustitiis exequendis.

al. contra

al. Hagri

FORMA PROCEDENDI IN PLACITIS *corona regis.*

IN primis eligendi ſunt quatuor milites de toto Comitatu, qui per ſacramentum ſuum eligant duos legales milites de quolibet Hundredo, vel Wapentacco, & illi duo eligant ſuper ſacramentum ſuum, 10. milites de ſingulis Hundredis, vel Wapentaccis, vel ſi milites defuerint, legales, & liberos homines, ita quod illi 12. in ſimul reſpondeant de omnibus capitulis de toto Hundredo, vel Wapentacco.

CAPITVLA PLACITORVM CORONÆ REGIS.

DE placitis coronæ nouis, & veteribus, & omnibus, quę nondum ſunt finita coram iuſticiariis domini regis. Item de omnibus recognitionibus, & omnibus placitis, quæ ſummonita ſunt coram iuſticiariis per breue regis, vel capitalis iuſtitiæ, vel à capitali curia regis coram eis miſſa. Item de eſchaetis, quæ ſunt, & quæ fuerunt, poſtquam rex arripuit iter verſus terram Ieruſalem, & quæ fuerunt tunc in manu regis, & iterum ſunt modo in manu eius, vel non, & de omnibus eſchaetis domini regis, ſi à manu ſua ſunt remotæ, quomodo, & per quem, & in cuius manus deuenerunt, & qualiter, & quis exitus inde habuerit, & quos, & quid valuerint, & quid modo valeant; & ſi aliqua exchaeta ſit, quæ ad dominum regem pertineat, quæ in manu eius non ſit. Item de Eccleſiis, quæ ſunt de donatione domini regis. Item de cuſtodiis puerorum, quæ ad dominum regem pertinent. Item de maritagiis puellarum, vel viduarum, quæ ad dominum regem pertinent. Item de malefactoribus, & eorum receptoribus & eis conſentientibus. Item de falſonariis. Item de interfectoribus Iudæorum, qui ſint; & de vadiis Iudæorum interfectorum, & catallis, & terris, & debitis, & chartis, & quis ea habuerit, & quis quantum eis debuerit, & quæ vadia habuerint, & quis ea teneat, & quantum valeant, & quis exitus inde habuerit, & quos: & omnia vadia, & debita Iudæorum interfectorum capiantur in manu regis; & qui ad occiſionem Iudæorum fuerunt, & non fecerunt finem cũ domino rege, vel iuſticiariis ſuis, capiantur, & non deliberentur niſi per dominum regem, vel iuſticiarios ſuos. Item de omnibus auxiliis datis ad redemptionem domini regis, quis quantum promiſerit, & quantum reddiderit, & quantum à retro ſit. Item de fautoribus Comitis *Iohannis*, qui finem cum domino rege fecerunt, & qui non. Item de catallis Comitis *Iohannis*, vel fautorum eius, quæ ad vſum domini regis non ſunt conuerſa, & quantum vicecomites receperunt, vel bailliui ſui, & quis aliquid contra antiquas cõſuetudines regni dederit. Item de omnibus terris Comitis *Iohannis*, de Dominicis, & Wardis, & exchaetis, & de donis ſuis, & qua de cauſa data ſunt ei illa dona, & omnia dona Comitis *Iohannis* capiantur in manu domini regis, præterquam illa, quæ per regem confirmata ſunt. Item de debitis & finibus, quæ debentur Comiti *Iohanni*, & qua de cauſa; & omnia exigantur ad opus domini regis. Item de fœneratoribus, & eorum catallis, qui mortui ſunt. Item de vinis venditis contra aſſiſam, & de falſis menſuris tam vini, quam aliarum rerum. Item de cruciatis mortuis ante iter ſuum arreptum verſus Ieruſalem, & quis eorum catalla habuerit, & quæ, & quanta. Item de magnis aſſiſis, quæ ſunt de centum ſolidatis terræ, & infra. Item de defaltis. Præterea in quolibet Comitatu eligantur tres milites, & vnus clericus cuſtodes placitorum coronæ, & nullus vicecomes ſit iuſtitiarius in vicecomitatu ſuo, nec in Comitatu, quem tenuerit poſt primam coronationem domini regis. Præterea tailleantur omnes ciuitates, & Burgi, & Dominica domini regis: iuſticiarii vero nominati vna cum bailliuis *Willielmi* de ſanctæ *Maria* Eccleſia, & *Gaufridi* filii *Petri*, & *Willielmi* de Chimelli, & *Willielmi Bruere*, & *Hugonis Bardulfi*, & vicecomitis. Locorum ſummoneri faciant milites in Comitatu in rotulo nominatos; vt ad diem & locum, quem eis ſcire facient, veniant, & coram eis iurare faciant illos, quod legale poſſe ſuum ponent ad Wardas, & exchaetas domini regis inſtaurandas, & ad appretiandas ad commodum domini regis, nec alicuius odio, fauore, vel gratia illud omittent; & quod prædicti milites nominati ſuper ſacramentum ſuum eligent duodecim legales milites, vel liberos, & legales homines, ſi milites ad hoc inuenti non fuerint per diuerſas partes ſingulorm Comitatuum in itinere prædictorum iuſticiariorum, ſicut expedire viderint; qui ſimiliter iurent, quod ad Wardas, & exchaetas de partibus illis inſtaurandas, & appretiandas, & affirmandas ſuum legale poſſe, & conſilium, & auxilium apponent ad commodum regis, vt prædictum eſt; & prædicti iurati ſupra ſacramentum ſuum eligent de liberioribus hominibus exchaetarum, & wardarum quot, & quales nouerint eſſe ſibi neceſſarios, ad prædicta domini regis negotia, ſicut melius fieri poteſt ad commodum

commodum domini regis, exequenda. Et sciendum est, quod prædictæ Wardæ, & exchaetæ instaurabuntur de exitibus ex eis prouenientibus, vsque ad festum *Michaelis*. Item de exitibus eiusdem termini, & si *hi non sufficiunt, supplebitur deficiens de Telonio domini regis, ita quod illi, qui tenebunt Wardas, & exchaetas illas ad firmam, respondebūt inde à festo S. *Michaelis*, & deinceps tanquam de stauratis. dominus autem rex illis, qui wardas illas & exchaetas ad firmam tenebunt, eas vsq; ad terminum suum de anno in annum warrantizabit; ita quod licet dominus rex aliquam illarum alicui dedisset, firmarius firmam suam tenebit, vsq; ad finem anni per firmam ei reddendam, cui rex eam dederit, quam dominus rex inde perceperit. Iusticia vero exchaetæ, quā dederit, remaneat domino regi, nisi dominus rex illud nominatim dederit. firmarius vero cum firmam suam dimiserit, instauramentum suum, & omnia sua quæ in firmis posuerit vltra instauramētum regis libere, & sine diminutione habebit, & inde habebunt literas domini Archiepiscopi patentes, continentes tenorem chartæ domini regis super hoc factæ. inquiretur item diligentissime quantus sit assisis redditus per singula maneria in demenio, & quantum valeat omnia alia in prædictis maneriis assisa, & quot sunt carucæ, & quantum singulæ valeant non æstimantes eas ad pretium 20. solidorum tantum: sed secundum quod terra fuerit vel bona, vel mala, crescat, vel decrescat pretium. Illi vero qui firmas suscipiēt, firmas suas instaurabunt, vt prædictum est. secūdum pretium supradictum de exitibus exchaetarum, & wardarum. inquiratur item de quot bobus, & aueriis singulæ carucæ valeāt instaurari, & quot, & quantum instauramentum singula maneria possit sustinere. & tunc aperte, & distincte in scriptum redigantur. erit autem pretium bouis 4. solidi, & vaccæ similiter, & & aueri similiter, & ouis crispæ 10. denarii, & ouis lanæ grossioris 6. denarii, & suis 12. denarii, & verris 12. denarii, & cum firmarii firmas suas dimiserint de prædicto pretio respōdebunt, vel de animalibus pacabilibus in optione firmariorum; & cum omnia prædicta instaurata fuerint, & appretiata, omnia imbreuientur aperte, & distincte, & deferantur ad scaccarium. excipiuntur autem de hac assisa Episcopatus, & Abbatiæ, & terræ baronū, qui proximi sunt ætati. inquiratur etiam per sacramētum prædictorum de omnibus wardis, & exchaetis, quæ non sunt in manu domini regis, & capiantur in manu domini regis, & de illis fiat, sicut de aliis exchaetis, & wardis.

al. hac

CAPITVLA DE IVDAEIS.

OMnia debita, & vadia Iudæorum imbreuientur, terræ, domus, redditus, & possessiones. Iudæus vero, qui aliquid horū celauerit, sit in forisfactura domini regis de corpore suo, & concelamento, & de omnibus possessionibus suis, & omnibus catallis suis, nec vnquam concelamentum Iudæo recuperare licebit. Item prouideantur 6. vel 7. loca, in quibus facient præstita sua, & prouideantur 2. legales Christiani & 2. legales Iudæi & 2. legales scriptores, & coram illis, & clericis *Willielmi* de S. *Mariæ* Ecclesia, & *Willielmi* de Chimilli fiant præstita, & chartæ præstitorum fiant in modum chirographi. Et altera pars remaneat Iudæo sigillata sigillo illius, cui pecunia traditur; & altera pars remaneat in arca communi, in qua sunt tres serruræ: vnde duo Christiani habeant vnam clauem, & 2. Iudæi vnam, & clerici *Willielmi* de S. *Mariæ* Ecclesia, & magistri *Willielmi* de Chimilli habeant tertiam; & præterea tria sigilla, & qui claues habuerint sigilla apponent; clerici autem prædictorum *Willielmi*, & *Willielmi* habeant rotulum de transcriptis omnium chartarū, & sicut chartæ mutabuntur, mutetur & rotulus: de singulis chartis dentur 3. denarii, medietas a Iudæo, & medietas ab eo, cui pecunia creditur. vnde duo scriptores habeant 2. denarios, & custos rotuli tertium, & de cætero nullū fiet præstitū, nulla Iudæis fiet solutio, nulla fiet chartarum mutatio, nisi coram prædictis vel maiori parte, si omnes interesse nequiuerint. & prædicti 2. Christiani habeāt vnum rotulum de recepta Iudæorū solutionis eis de cætero faciendæ, & 2. Iudęi vnum; & custos rotuli vnū. Item quilibet Iudæus iurabit super rotulū suum, quod omnia debita sua, & vadia, & redditus, & omnes res, & possessiones suas inbreuiari faciet, & quod nihil celabit, vt prædictum est. & si scire poterit, quod aliquis aliquid celauerit, illud iustitiis ad eos missis secreto reuelabit, & quod falsonarios chartarum, & retonsores denariorum, vbi eos scient, detegent, & mōstrabunt, & de falsis chartis similiter. præterea inquisitio, quæ quærenda erat de pricis & censeriis omniū balliuorum domini regis tam iustitiarum, quam vicecomitum, & constabulariorū & forestariorum, & eorum seruientium post coronationem domini regis *Richardi* primam, & quare prisæ illæ captæ fuerunt, & per quē, & de omnib. catallis, donis, & promissis factis occasione saisinæ factæ de terris Comitis *Iohannis*, & fautorum suorum, & quis ea receperit, & quæ, & quantam dilationem ceperit per mandatum *Huberti* Cantuariensis Archie-

piscopi, tunc temporis capitalis iusticiarii regis. Interim *Richardus* rex Angliæ peractis negotiis suis in Pictauia pro voluntate sua rediit in Andegauiam, & redemit omnes balliuos suos, id est, ad redemptionem coegit. Similiter fecit in Cenomannia. Deinde veniens in Normanniam moleste tulit quicquid factum fuerat de supradictis treugis, & imputans Cancellario suo hoc per eum fuisse factum, abstulit ab eo sigillum suum, & fecit sibi nouum sigillum fieri, & mandauit per singulas terras suas, quod nihil ratum foret, quod fuerat per vetus sigillum suum; tum quia Cancellarius ille operatus fuerat inde minus discrete, quam esset necesse; tum quia sigillum illud perditū erat, quando *Rogerus* malus catulus vicecancellarius suus subuersus erat in mari ante insulam de Cypro. & præcepit rex, quod omnes, qui chartas habebāt, venirent ad nouum sigillū suum ad chartas suas renouandas. præterea rex statuit tornimenta fieri in Anglia, & charta sua confirmauit. ita quod quicūque torniare vellet, daret ei pecuniam secundū formam subscriptā: videlicet, Comes daret pro licentia torniandi 20. marcas argenti, & barones 10. marcas argēti, & miles terram habens, 4. marcas argenti, & miles non habens terram 2. marcas argenti. & præcepit rex ne aliquis miles accederet ad loca torniamentorum, nisi prius tradidisset ei memoratam pecuniam. Chartam autem huius cōcessionis tradidit rex *Willielmo* Comiti Salesburiensi custodiendam. Sed & *Hubertus Walterus* summus iustitiarius regis constituit *Theobaldum Walteri* fratrem suum, huius pecuniæ collectorem. Eodem anno *Rogerus* filius *Tancredi* regis Siciliæ, quem pater suus coronari fecerat in regem Siciliæ, qui etiam filiam *Thursac* Imperatoris Constantinopolitani in vxorem duxerat, obiit; quo defuncto *Tancredus* rex fecit *Willielmum* filium suum fratrē prædicti regis *Rogeri* in regē Siciliæ coronari, & paulo post prædictus *Tancredus* obiit; quo audito *Henricus* Romanorum Imperator magno congregato exercitu intrauit Apuliam in principio mensis Augusti, & eam sibi subiugauit; & 15. diebus ante festum S. *Michaelis* cepit Salernum per vim. & quia Salernitani proditiose egerant aduersus eum, vt supra dictum est, tradentes *Constantiam* Imperatricem in manu regis *Tancredi*, in vindictam illius proditionis omnes illius ciuitatis potentiores, aut morti tradidit, aut in exilium damnatos relegauit, & vxores, & filios eorum exposuit exercitui. & inuenit in turre maiori magnum thesaurum valentem 200. millia vnciarum auri; & exercitus eius factus est diues ex spoliis Salernitanorum. deinde perrexit Imperator ad ciuitatem Melfe, quæ statim reddita est ei; & dum ipse ibi moram fecit, redditæ sunt ei oēs ciuitates Apuliæ; ex quibus ipse tres subuertit, scilicet Salernum, & Spinchole, & Policor. Deinde ante festum omnium Sāctorum venit in Siciliam vsq; Messanam ciuitatem cum tanta gloria, & honore, quod non est auditum, quod aliquis vnquam antea gloriosius, vel honorificentius terram illam intraret. & ipse honorifice ibi susceptus est ab Archiepiscopis, & Episcopis, & Comitibus, & Baronibus regni Siciliæ: & recedens inde perrexit Panormum. Quo cum venisset, regina Siciliæ quondam vxor *Tancredi* regis, & *Richardus* de Therne frater eius tradiderunt ei palatium regis Siciliæ, & *Willielmum* regem filium regis *Tancredi*, & vxorem *Rogeri* regis filiam *Thursac* Imperatoris Cōstantinopolitani, & thesaurum auri, & argenti inæstimabilem, quem reges Siciliæ thesaurizauerant sibi. Deinde traditæ sunt ei omnes ciuitates, & munitiones regni Siciliæ: & *Margaritus* Admiralis tradidit ei castrum de portu Panormi; & Imperator dedit ei ducatū de Duraz & principatum de Tarenta, & principatum maris. venerunt etiam ad prædictum Romanorū Imperatorem omnes Pagani, & Iudæi, qui erant in regno Siciliæ, & satisfacientes illi remanserunt in regno, vnusquisq; in locum suum sub ea conditione, qua ante fuerat. Deinde Imperator fecit se, & *Constantiam* Imperatricem vxorem suam coronari in ciuitate Panormi, præsentibus, & consentientibus Archiepiscopis, & Episcopis, & principibus regni. Deinde Imperator fecit effodi à terra corpora *Tancredi* regis, & *Rogeri* filii eius regis, & spoliauit eos coronis, & sceptris, & cæteris regalibus ornamentis; dicens, quod ipsi non erāt de iure reges, imo regni inuasores, & violenti detētores. Deinde Imperator dedit *Philippo* fratri suo duci de Suaue præfatam filiam *Thursac* Imperatoris Cōstantinopolitani in vxorem, & *Willielmum* regem filium *Tancredi* regis excæcauit, & ementulauit. Eodem anno ciues Romani elegerunt 56. senatores, & constituerunt eos supra se. prius enim habebant vnum solum senatorem, qui cognominatus erat *Benedictus*, carus homo, qui regnauit super eos duobus annis, & deinde habuerunt alium senatorem, qui vocatus est *Iohannes Capuche*, qui similiter regnauit super eos aliis duobus annis: in quorum temporib. melius regebatur Roma, quam nunc temporibus 56. senatorum. Eodem anno *Suerus* princeps Norweiæ contra prohibitionem domini papæ fecit se coronari in regem Norwegiæ, quo audito *Eustachius* Archiepiscopus de Nidros maluit exulare, quam interesse illius coronationi; abiit, & prædictus *Suerus* filius *Siwardi*, quondam regis Norweiæ, præcepit, vt omnes Episcopi

Norweiæ

Norweiæ conuenissent apud Berges in festo Apostolorum *Petri* & *Pauli* ad coronandum eum. erat autem inter eos quidam Episcopus de Wie, qui vocabatur *Nicholaus*. hic dicebat, quod ipse interesse noluit illius coronationi propter absentiam Archiepiscopi sui: quo audito *Swerus* fecit Episcopum illum comprehendi, & in mari supra monticulum ligari, ita quod vnda maris fluens fere intrauit in os eius; & sic Episcopus ille perterritus assensum præbuit voluntati *Sweri Birchebain*, & coronauit eum, & in regem consecrauit apud Berges in festo apostolorum *Petri* & *Pauli*, præsentibus, & cõsentientibus *Martino* de Berges & *Atrico* de Stauangre, & *Thore* de Burgunde, & *Absolom* Episcopis. Eodem die cum idem *Swerus* rex, & sacerdos pranderet more regio cum Episcopis, & principibus regni, fecit amputari caput *Siwardi* filii *Adestani* quondam regis Norweiæ, & coram se & conuiuantibus fecit caput illud deferri. Est autem notandum, quod iste *Swerus Birkebain* 15. reges in 15. naualibus præliis deuicit, & interfecit cum omni sequela eorum, antequam ipse coronam regni potuisset adipisci, quorum nomina hæc sunt: *Magnus* rex, *Borgher* rex, *Siwardus* rex, *Ordus* rex, *Guthron* rex, *Iohannes Cuneluug* rex, *Belue* rex, *Zether* rex, & alii sex, & iste *Siwardus* filius A*destani*. Est etiam sciendum, quod consuetudo regni Norweiæ est vsq; in hodiernum diem, quod omnis, qui alicuius regis Norweiæ dignoscitur esse filius, licet sit spurius, & de ancilla genitus, tantum sibi ius vendicat in regnum Norweiæ, quantum filius regis coniugati, & de libera genitus. & ideo fiunt inter eos prælia indefinenter, donec vnus illorum vincatur, & interficiatur. Eodem anno paulo ante festum sancti *Michaelis* venerunt Eboracum *Hamo* præcentor Eboracensis Ecclesiæ, & *Gaufridus* de Muschamp archidiacon⁹ de Cliueland, & magister *Willielmus Testard* archidiaconus de Notingham, qui Romam profecti fuerant cum magistro *Simone* Apuliensi, & cum *Radulfo* Archidiacono de Westrichinge, propter iniurias, quas *Gaufridus* Eboracensis Archiepiscopus illis, & cõcanonicis suis fecerat, qui eos, & omnes illis excommunicantes excommunicauerat, & Ecclesias eorum interdixerat super appellationem ad summum pontificem factam. Et attulerũt secum literas absolutionis tam de excommunicatione, quam de interdicto; & literas de restitutione ablatorum, quarum executionem faciendam *Hugo* Dunelmensis Episcopus ex mandato *Celestini* papæ suscipiens Eboracum venit: & in die S. *Michaelis* celebrauit Missam in matrice Ecclesia; denũtians clero, & populo sententiam, quam *Gaufridus* Archiepiscopus Eboracensis in Canonicos suos & eis communicantes dederat, nullã fuisse. *Rodulphus* vero archidiaconus de Westriching in redeundo à Roma obiit: cuius archidiaconatum *Gaufridus* Eboracensis Archiepiscopus dedit primum *Petro* fratri suo, deinde *Petro* de Dinant. præfatus vero Archiepiscopus facta appellatione contra canonicos suos, & eorum adquisita, trãsfretauit de Anglia in Normanniam ad *Richardum* regem Angliæ fratrem suum, & ab eo literas in hac forma impetrauit.

EPISTOLA RICHARDI REGIS ANGLIAE DE reconciliatione Eboracensis Archiepiscopi.

R*ichardus* Dei gratia rex Angliæ, Dux Normanniæ, & Aquitaniæ, & Comes Andegauiæ *Willielmo* de S. *Maria* Ecclesia & *Hugoni Bardulfo* dilectis, & fidelib. suis salutem. Notum facimus vobis, quod *Gaufridus* Eboracensis Archiepiscopus frater noster venit ad nos, & præter illas 1000. marcas, quas reddidit in Anglia, fecit nobis voluntatem nostram de aliis 1000. marcis: ipse autem, vt nobis per quendam innotuit, libenter si posset, ante de debito suo satisfecisset, & moleste diu tulit, quod tam diu distulit. Inde est, quod eum in gratiam, & protectionem nostram recepimus, & beneuolentiam nostram ei plenarie concessimus. nos autem nuntium nostrum mittimus in Angliam cum nuntio suo, vt videat qualiter de residuis 1000. marcis nobis satisfecerit. promisit enim nobis, vt inde nobis satisfaciet, quam citius poterit. vnde vobis mãdamus, vt ei terras suas, & omnia sua integra restitui faciatis sine dilatione. quod autem de redditibus suis, vel de rebus suis venditum fuerit nomine huius debiti, quod inde habuimus rationabili computo computari faciatis in residuo debiti sui; & si aliquid inde venditum fuerit minus iusto pretio, quam debuerat, vel amore, vel odio alicuius, id faciatis emẽdari ab illis, qui hoc fecerunt, & Archiepiscopo in debito suo computari: homines autem eius captos vel retentos tam clericos, quam laicos secundum consuetudinem Angliæ faciatis sine dilatione replegiari, & deliberari. non patiamini autem quod laica potestas eum disturbet, quin ecclesiasticam censuram per totum Archiepiscopatum suum possit exercere, sicut de ratione debet. distringatis etiam homines de Beuerlaco, quod damna ab eis illata ei restituãt, & ei faciant, quod ei facere debent, & quæ facere consueuerunt antecessoribus suis. Teste meipso 3. die Nouembris apud Mamerz. Item prædictus Archiepisc. Eboracensis impetrauit alias literas à domino rege in hac forma.

RIchardus *Dei gratia rex Angliæ, dux Normanniæ, & Aquitaniæ, & Comes Andegauiæ,* Willielmo *de S.* Mariæ *Eccleſia, &* Hugoni Bardulfo *ſalutem. Sciatis quod didicimus, quod in morte patris noſtri ſine præcepto ſuo, & conſcientia, habuerunt literas de ſigillo ſuo* Gaufridus *de Muſcamp de habendo archidiaconatu de* Cliueland, *&* Willielmus de Stigandebi, *& magiſter* Erardus *de præbendis habendis in Eccleſia Eboracenſi, quæ tunc vacabat, & erat in manu noſtra; & ideo præcipimus, quod præfatos ab archidiaconatu, & præbendis dictis ſine mora diſſaiſietis repetentes ab eis quicquid ex inde perceperunt poſtquam illos redditus ita fraudulenter, & per ſurreptionem ſunt adepti. Teſte me ipſo 3. die Nouembris apud Mamerz.* Proh pudor!

Turpe eſt doctori, cum culpa redarguit ipſum.

Idem enim Archiepiſcopus dum adhuc eſſet Cãcellarius regis patris ſui, ſigillum illud in cuſtodia habuit: per quod præfatus archidiaconatus, & præbendæ illæ datæ fuerant prænominatis perſonis. Eodem anno *Iohannes* Beleſmeius Archiepiſcopus de Lyon ſupra Rodanum depoſuit ſe de Archiepiſcopatu, & contentus redditibus 100. librarum Eſterlingorum pertinentibus ad Archiepiſcopatum de Lyon in domo Clareualenſi vitam immaculatam Deo, & hominibus placentem vſque ad conſummationem vitæ ſuæ duxit. Eodem anno cum *Limpoldus* dux Auſtriæ adhuc permaneret in ſententia excommunicationis, quam dominus papa in eum tulerat propter captionem *Richardi* regis Angliæ, nec pœniteret, flagellauit dominus terram ſuam in hunc modum. In primis quidem incenſæ ſunt omnes ciuitates terræ ſuæ, nec alicui nota fuit cauſa incendii. Secundo ex inundatione Danubii fluuii ſubmerſa eſt quædam terra adiacens, in qua decem millia hominum, vel eo amplius perierunt. Tertio cum in media æſtate ſoleat, & debeat omnis terra viuere, tota terra eius tunc temporis contra ſolitum, & debitum curſum exaruit. Quarto cum ſemina frugum deberent in herbam proceſſiſſe, in vermes conuerſa ſunt. Quinto nobiliores terræ ſuæ mortalitate percuſſi ſunt; & quamuis tot, & tantis flagellaſſet Dominus terram ſuam plagis, noluit tamen pœnitere; ſed induratum eſt cor eius, adeo quod ipſe iurauit, quod omnes obſides regis Angliæ, quos ipſe habebat, capitalem ſubirent ſententiam, niſi in proximo perficerentur ei à rege Angliæ omnes conuentiones, quas cum illo fecerat. vnde factum eſt, quod *Baldewinus* de Betun, qui vnus erat ex illis, qui dati fuerant duci Auſtriæ pro redemptione regis Angliæ obſides, ex communi obſidum conſilio miſſus eſt ad regẽ Angliæ ad indicãdum ei ducis propoſitum; qui cum veniſſet, miſertus illorũ rex, tradidit ei rex ſororem *Arthuri* ducis Brittanniæ, & filiam Imperatoris Cypri ad ducendum eas vſq; ad ducem Auſtriæ, ſororem ſcilicet *Arthuri*, ad maritandam filio ducis Auſtriæ, & filiam Imperatoris de Cypro tradendam in manu ducis Auſtriæ quietam. Anno gratiæ milleſimo cẽteſimo nonageſimo quinto, qui erat annus ſextus regni *Richardi* regis Angliæ, idẽ rex *Richardus* fuit in Normannia apud Rothomagum die natiuitatis dominicæ, quæ die dominica euenit, ſollicitus prouidere ſibi neceſſaria in pecunia, & hominib. adquirendis contra *Philippum* regem Franciæ. treuga enim, quæ inter eos ſtatuta fuerat duratura vſq; ad feſtum omnium ſanctorum, minime tenebatur, quia homines vtriuſque regni rapinas faciebant iniquas. Eodem anno die natalis Domini *Henricus* Romanorum Imperator fuit in Sicilia apud Paganorum coronatus corona regni Siciliæ. Eodem anno die S. *Stephani* protomartyris infra natale Domini, cum induratum eſſet cor *Limpoldi* ducis Auſtriæ, nec propter prædictas plagas, quas Dominus fecit terræ ſuæ, adhuc poſſet emolliri, flagellauit Dominus corpus ſuum in hunc modum; conuocatis maioribus terræ ſuæ ad celebrandum feſtum natalis Domini, dum idem dux die beati *Stephani* exiret, vt cum militibus ſuis luderet, cecidit equus ſuus ſuper eum, & confregit pedem eius: adeo quod oſſa hinc inde confracta per mediam cutem exeuntia ad latitudinem palmæ exterius comparuerunt; & accedẽtes medici, quæ credebant ei expedire, pedi illius appoſuerunt. In craſtino pes eius denigratus inuentus eſt, & in eum ſtatum conuerſus, quod oportuit eum, aſſentientib. medicis, obtruncari: quod cũ ipſe fieri poſtularet, non eſt inuentus, qui voluntati eius acquieſceret. non enim auſus eſt aliquis, vel potuit pro dolore in dominum ſuum manum imponere. Tandem filium, & hæredẽ ſuum conuenit rogans, & præcipiens, quod pedẽ ſuum amputando dolori ſuo finẽ imponeret: quod cum nec ipſe facere vellet, accito Camerario ſuo, & ad hoc coacto, dux ipſe dolarium manu propria tibiæ appoſuit, & ipſe Camerarius malleo vibrato vix trina percuſſione pedem obtrũcauit: medici vero, appoſitis medicaminibus, cum eum in craſtino viſitarent, non inuenerunt in eo ſpem vitæ. Dux igitur deſperatus Archiepiſcopos, & Epiſcopos, & terræ ſuæ magnates, qui ſolemniis illis intererant, conuocari fecit, & cum petiit abſolui à ſententia, quam dominus papa in eũ tulerat pro iniuriis, quas ipſe regi Angliæ fecerat, reſponſum eſt ei ab vniuerſo clero, quod nullatenus abſolueretur, niſi iurando caueret, quod ſuper memoratis

iniuriis

iniuriis iudicio Ecclesiæ staret, & nisi alii maiores de ducatu suo idem cum eo iuuarent: & si de eo humanitus contingeret, quo minus iudicium Ecclesiasticũ per eum procederet, ipsi omnibus modis procurarent, quod sanctæ Ecclesiæ satisfieret; qui absolutus, mediante iudicio omnes obsides regis Angliæ, quod habuit, liberari præcepit, & pecuniam sibi debitam regi Angliæ remisit; quo facto cum ipse decederet, & hæres ipsius cum quibusdam magnatibus resisteret, quo minus prædicta fierent, clerus eiusdem ducis corpus nullo modo sepeliri permisit: imo per 8. dies detentum est super terrã corpus illius, donec omnes obsides regis Angliæ liberarẽtur; quorum quidam in Angliam venientes narrauerunt hæc omnia, sicut ea, quæ viderant, & audierant. qui etiam asserebant, quod in recessu suo exposita iis erant & oblata 4. millia marcarum & amplius, reportanda de pecunia regis Angliæ recepta: quæ propter viarum pericula nullatenus ausi fuerant recipere. Hæc omnia fecit Deus, vt superbos contereret, & vt potentiam suam mortalibus manifestaret; & cum iniurias sibi, & suis illatas digna prosequitur vltione, illud non propter nos tantum, sed etiam propter se credamus aduenisse. nec nobis iactanter ascribamus, quod ex sola benignitate sua operatus est Dominus. Interim cum *Baldwinus* de Betun appropinquasset terram prædicti ducis Austriæ, & audisset mortem illius, non processit vlterius, sed ad regẽ Angliæ rediit, & reduxit præfatas puellas, & tradidit eas regi. Eodem anno *Walterus* Rothomagensis Archiepiscopus dedit *Philippo* regi Franciæ 1000. libras Andegauensis monetæ pro redemptione terrarum suarum, quas idem rex Franciæ per gwerram suam occupauerat. eodem tempore *Robertus* Comes Leicestriæ obtulit *Philippo* regi Franciæ pro redemptione sua 1000. libras Esterlingorum, & clamare ei quietum in perpetuum ab ipso, & hæredibus suis castellum de Pasci cum omnibus pertinentiis suis, & perquirere exinde confirmationem domini Papæ, & confirmationẽ regis Angliæ. sed quia nondum finis erat Gwerræ inter ipsum, & regem Angliæ, in respectum posuit ea, quæ Comes Leicestriæ obtulerat ei. Eodem anno mense Ianuarii die Dominica proxima post octauas Epiphaniæ venerunt Eboracum *Hugo* Lincolniensis Episcopus, & magister *Winemerus* Archidiaconus de Northamptun, & *Hugo* Prior de ponte sacro; quibus dominus Papa *Celestinus* commiserat inquisitionem faciẽdam de excessibus *Gaufridi* Eboracensis archiepiscopi, in quibus accusabatur à canonicis suis Eboracensibus coram domino Papa, & cardinalibus: & processerunt secundum domini Papæ mandatum, quod ipsi susceperunt in hac forma.

EPISTOLA CELESTINI PAPAE AD INQVISITIONEM *faciendam de excessibus Eboracensis Archiepiscopi.*

Celestinus Episcopus seruus seruorum Dei venerabili fratri Lincolniensi Episcopo, & dilectis filiis archidiaconis de Northamptun, & priori de Ponte sancto salutem. Mediator Dei hominum Dominus *Iesus Christus*, cuius prouidentia in sui dispositione non fallitur, totius Ecclesiæ disciplinæ caput, & magisterium sacrosanctæ Romanæ Ecclesiæ voluit reseruari, & omnes alias ipsius ordinationi & correctioni subesse: ita quod concessa ei specialiter plenitudine potestatis, eius etiam * sit cæterarum excessus corrigere, & quod laudabiliter agitur authoritate apostolici culminis approbare. vnde nos (quia ad eius regimen diuina sumus dispositione assumpti) ea volumus fratres & coepiscopos nostros cautela & discretione diligere, ne videamus affectum & familiaritatẽ eorum, vocationis nostræ officio anteferre; præsertim cum habeat suos fines dilectio, qua quisq; tenetur ad hominem, non ad hominis errorem diligendum. sane ad audientiam nostram ex personarũ, & capituli Eboracensis Ecclesiæ insinuatione peruenit, & id ipsum dilectorum filiorum nostrorum *Roberti* Eboracensis, & *Rogeri* de Selebi, & aliorum 11. abbatum præmonasterii ordinis testimonia manifeste declarare videntur, quod venerabilis frater noster *Gaufridus* Eboracensis Archiepiscopus sacramenta iniuncti sibi officii vilipendens, venatione, aucupio, & aliis militaribus curis inutiliter occupatus, ordinationi clericorum, Ecclesiarũ dedicationibus, aut synodis celebrandis nec manũ, nec operam post sui promotionem adhibuit; nec abbatem aliquem benedixit, licet tam contra clericos, quã abbates ad maledicendum, & excommunicandũ linguam consueuerit iuxta motum propriũ indiscrete relaxare: libertates Ecclesiæ suæ ac consuetudines approbatas euacuat & subuertit appelationes, quæ solent esse ad remedium oppressorum, ad Romanæ sedis iniuriam reduxit in contemptum; plures pro eo, quod ad nos appellationes emiserant, vinculis fecit carceralibus vehementer astringi; personas Ecclesiæ suæ post appellationem ad nos factam, honoribus & beneficiis spoliauit: quosdam canonicorum appellatione contempta, excommunicationi subiecit; priuilegia Romanorũ pontificum in eius præsentia omnino

al. proprium.

authoritate frustrantur; & qui forte alias tutus esset in ostensione priuilegii nostri, optati coram eo beneficium pręsidii demeretur. Cum contingit aliquem ad subtractam sibi Ecclesiam vt possessionem per iudices delegatos authoritate nostra, restitui: eum per quem debuerat iudicium executioni mandari, statim sentiet inimicum. Plures enim taliter restitutos destituit, & Ecclesias per ministros suos violenter aggrediens fores Ecclesiarum fregisse, & eos proponitur per violentiam expulisse. Quam plures etiam reatum periurii fecit perniciose incurrere, ipsos ab obedientia, quam archidiaconis suis canonice seruandam iuramento promiserant, quadam necessitatis violentia retrahendo. Prætereà maiorem Ecclesiam cum multitudine armatorum aggrediens fores capituli per violentiam confringi, & asportari fecit, & bona canonicorum, & aliorum plurium, qui res suas tam in Ecclesia quam in thesauraria deposuerāt, fecit per violentiam detineri: pro quibus omnibus Eboracense capitulum ad nostram audientiam appellauit. comperimus etiam ex testimonio prædictorū, quod Ecclesiis quandoq; vacātibus, præsentatas sibi ab his, ad quos præsentatio pertinet, personas idoneas non admittit: sed eas aut pueris aut minus honestis honestis personis assignat, vsus pariter præsentantis, & instituentis officio; aut facit eas ex sola voluntate vacare, vt earum fructus ipsius vsibus applicētur, & quod sustentationi alicuius clerici honesti debebatur, sibi non metuit retinere. Adiecerunt etiam, quod cū spiritualia dona gratis debeant, & sine prauitate distribui, frequenter cum donat Ecclesiam, aut eam scindit per partes cōtra statuta Ecclesiæ canonica, aut in ea nouam, & indebitam retinet pensionem, & quamplures excommunicatos, vel suspēsos non nisi pecunia interueniente, absoluit. religiosi vero viri, & honesti in conspectu eius despecti & contemptibiles fiunt; viles & suspectæ personæ de facili familiaritatem eius, & gratiam assequuntur. vnde si sic viuitur & in talibus fuerit conuersatio sua, timendum est, ne gregi sibi commisso potius sit lapis offensionis, & scandali petra, quam eruditionis exemplum, vel contra spirituales nequitias solatium, aut tutela. Quia igitur, quæ præmissa sunt, sollicitudinem inquisitionis exposcunt, discretioni vestræ, de qua plene confidimus, inquisitionem horum duximus committendam; per apostolica scripta præcipiendo mandantes, quatenus ad Eboracensem Ecclesiam accedatis, & conuocatis Abbatibus, & Prioribus, & aliis Ecclesiasticis personis Eboracensis diœcesis, diligentius inquiratis, vtrum Eboracensem Ecclesiam, & prouinciam tam inutiliter, & perniciose tractauit; & si super præmissis legitimi accusatores apparuerint, audiatis quæ contra præfatum Archiepiscopum duxerint proponenda; & eis diligenter auditis, & cognitis, attestationes sub sigillis vestris inclusas nobis transmittere procuretis, assignantes partibus terminum competentem, quo sufficienter instructæ ad apostolicam sedem accedant, quod canonicum est, ibi, dante domino, recepturæ. si vero accusatores defecerint, & fama publica fuerit contra ipsum, ei purgationem cum tribus Episcopis, & totidem Abbatibus authoritate nostra, sublato appellationis obstaculo, indicatis. in qua si forte defecerit, ipsum ab Archiepiscopali officio, & administratione suspensum apostolico conspectui faciatis præsentari, vt authore Domino ibi plenius doceatur, qualiter eum, & sibi consimiles in domo Dei oporteat ministrare. Si vero idem Archiepiscopus aliquid contra eos duxerit proponendum, illud nihilominus audiatis, & ad nos sub sigillis vestris transmittatis inclusum; vt super his, quod canonicum fuerit, statuatur. Sane si dictus Archiepiscopus in elusionem mandati nostri, antequam citatio vestra ad eum perueniat, appellationem interposuerit, vel iter arripuerit ad sedem apostolicam veniendi, vos ei terminum trium mensium statuatis; infra quem se debeat in propria persona nostro conspectui præsentare. Quod si non fecerit, vos eum ex tunc ab omni pontificali officio, & Archiepiscopatus administratione denuntietis, authoritate nostra, remota appellatione, suspensum. Quod si omnes his exequendis interesse nequiueritis, duo vestrum nihilominus ea exequātur. Datum Romæ apud S. *Petrum* 6. Idus Iunii, pōtificatus nostri anno 4. Harum igitur authoritate literarum prędictus Lincolniensis Episcopus, & collegæ sui venerunt Eboracum ad inquisitionem illam faciendam; & congregatis coram eis in Cathedrali Ecclesia Abbatibus, & Prioribus, & Ecclesiasticis personis Eboracensis diœcesis processerunt secundum formam Apostolici mandati diligenter inquirentes de vniuersis capitulis, quæ continebantur in scripto illo. & multi Abbates, & Priores, & aliæ honestæ personæ constanter accusabant præfatum Archiepiscopum in vniuersis prædictis capitulis, præsentibus clericis, & familiaribus eiusdem Archiepiscopi excusantibus eum, in quantum poterant, & dicentibus, quod ipse ante illorum citationem prædictus Archiepiscopus appellauerat, & iter veniendi ad summum pontificem arripuerat; quibus auditis, prædictus Lincolniensis Episcopus, & collegæ sui diligenter audientes accusationes aduersariorum Eboracensis Archiepiscopi, & scripto eas com-

commendantes sub sigillorum suorum testimonio inclusas procurauerunt transmittere summo pontifici, assignantes Archiepiscopo Eboracensi spatium trium mensium ex pręcepto summi pontificis; & ex proprio beneficio superaddiderunt ei spatium 6. hebdomadarum, infra quod se debeat in propria persona apostolico præsentare conspectui; adiungentes, quod si ipse hoc non fecerit, sciret se ex tunc ab omni pontificali officio, & Archiepiscopatus administratione authoritate apostolica suspēsum. & ipsi assignauerunt aduersariis Archiepiscopi terminum in capite Calendarum Iunii, quo sufficienter instructi ad Apostolicam sedem accedere debeant, ibi, dante Domino, quod canonicum fuerit accepturi. Constituti igitur prædicti aduersarii Archiepiscopi Romæ in præsentia Domini Papæ ad terminum eis præfixum, instanter accusabant suum Archiepiscopum, sed Archiepiscopus ad terminum illum non venit, tum propter Regis prohibitionem, tum propter aeris corruptionem, quæ tunc temporis Romæ est. Clerici vero eius eodem tempore in curia Romana consistentes, & has causas absentiæ suæ prætendentes impetrauerunt, vt quicquid contra Archiepiscopum post appellationem medio tempore factum fuerat, in irritum reuocaretur. & dominus Papa præfixit ei terminum veniendi Romam infra octauas Sancti *Martini* proximo sequentis. Sed quia nec tunc in curia Romana per se, vel per sufficientem responsalem comparuit: ad Natale Domini proximo sequens ab omni administratione Episcopali suspensus fuit. In supradicta vero congregatione Abbatum facta apud Eboracum contra Archiepiscopum, obiit *Rogerus* Abbas de Selebi/ & apud Selebi sepultus est: cui successit *Richardus* Prior eiusdem domus dono regis *Richardi*, qui benedictionem suam recepit ab *Huberto* Walter Cantuariensi Archiepiscopo, tunc temporis totius Angliæ legato. Eodem anno dum Rex Angliæ moram faceret apud Chinum in Andegauia, accesserunt ad curiam Regis quidam Accini numero 15. Et cum vellent ad Regem Angliæ accedere, vt eum interficerent, quidam illorum capti sunt, & retenti, dicentes, quod Rex Franciæ eos miserat ad regem Angliæ interficiendum, sed Rex Angliæ dissimulans Regem Franciæ hoc velle, distulit iudicium facere de illis, donec socii illorum comprehenderentur. Eodem anno mense Februarii cum magister *Simon* Apuliensis Eboracensis Ecclesiæ Decanus rediret à transmarinis partibus, cum plenitudine gratiæ Regis, & eius confirmatione super Decanatu Eboracensis Ecclesiæ, & cum appropinquaret Eboracensi ciuitati, exierunt ei obuiam clerus, & populus ciuitatis in multitudine magna; inter quos erant quidam familiares *Gaufridi* Archiepiscopi, videlicet magister *Iohannes Otui*, & *Willielmus* de Bona villa, & duo alii, & prohibuerunt eidem Decano ex parte Domini Papę, & Eboracensis Archiepiscopi, ne ipse tanquā Decanus accederet ad matricem Ecclesiam, donec controuersia, quæ vertebatur inter Archiepiscopum & illum de decanatu illo, terminaretur fine debito per Romanum Pontificem: & super hoc appellauerunt ad dominum Papam. Et quia prędictus Decanus à proposito suo desistere noluit, ipsi iniecerunt in eum manus violentas; sed statim ipsi propter violentiam illam excommunicati permiserunt eum abire; & ipse procedens peruenit ad matricem Ecclesiam; & canonici Ecclesiæ receperunt eum cum solenni processione, die Dominica proxima ante caput Ieiunii: & in capite Ieiunii venit Eboracum *Hugo* Dunelmensis Episcopus, & sententiam excommunicationis, quæ data erat in illos, qui manus violentas iniecerunt in Decanum, confirmauit, & cum idem Dunelmensis Episcopus inde procederet versus Londoniam, & veniret Doncaster/ ægrotauit: & vlterius procedere non valens delatus est per nauem ad villam suam de Houedene. Eodem mense Februarii in terra Regis Scottorum obiit *Gregorius* Rosensis Episcopus, cui successit *Reginaldus* dictus *Macer* Monachus de Malros. Dicitur autem, quod in Cathedrali Ecclesia Episcopatus Rosensis, quæ dicitur Rosmarein, beatus *Bonefacius* Papa, qui fuit quartus à beato *Gregorio*, sepultus est. De quo *Bonefacio* legitur in ecclesiasticis historiis, quod ipse à *Phoca Cęsare* Romanorum imperatore impetrauit donari Ecclesiæ Dei templum Romæ, quod pantheon antea vocabatur; quod & ipse eliminatis dæmoniorum spurciciis dedicauit in honore beatæ Dei genetricis, & virginis semper *Mariæ*, & omnium Sanctorum statuens illud festum celebrari singulis annis in capite Calendarum Nouembris. Eodem anno Mense Martii tertia die eiusdem Mensis, feria sexta, obiit *Hugo* Dunelmensis Episcopus in villa sua de Houedene/ & sepultus Dunelmi in capitulo Monachorum; sed antequam corpus eius Dunelmum intraret, *Walterus* de Ferlington tradidit *Hugoni Bardulf* castellum Dunelmense, & claues castelli suspendit super feretrum Sancti *Cuthberti*; ad quas cum *Rodulfus* de Stauebi capiendas inconsulte irrueret, irruit super eum pauor, & regressus suspendit claues super feretrum, vbi prius erant; sed antequam ab Ecclesia exiret digno Dei iudicio nimia ægritudine flagellatus, paucis post elapsis diebus obiit. Postea vero

prædictæ claues traditæ sunt per manum prioris, & monachorum *Hugoni Bardulfo*, qui iurauit, quod ipse fideliter custodiret eas ad honorem beati *Cuthberti*, & Regis. Deinde *Henricus* de Ferlingtun tradidit *Hugoni Bardulf* castellum de Norham, per præceptum iustitiarii Regis. Interim ad instantiam canonicorum Eboraci *Celestinus* papa in hac forma scripsit *Rogero* de Leicester & *Winemero* de Northamptun, archidiaconis Lincolniensis Ecclesiæ.

EPISTOLA CELESTINI PAPAE CONtra Gaufridum Eborac. Archiepiscopum.

CElestinus *Episcopus seruus seruorum Dei, dilectis filiis* Haime *decano Lincolniæ, &* Rogero *de Leicestrie, &* Winemero *de* Northamptun *Archidiaconis in Lincolniensi diœcesi constitutis, Salutem, & Apostolicam benedictionem. Exposuerunt nobis dilectissimi filii nostri* Simon *Decanus, capitulum Ecclesiæ Sancti* Petri *Eboraci, quod post appellationem ad nos interpositam clerici de capella venerabilis fratris nostri eiusdem Ecclesiæ Archiepiscopi, & quidam alii eiusdem ciuitatis in Cathredrali Ecclesia, in graue præiudicium ipsorum Canonicorum intrusi exclusis vicariis, & clericis eiusdem Ecclesiæ, in ea ministrare, & contra approbatam, & antiquam consuetudinem, loca & stalla personarum in choro, & capitulo vsurpantes ordinem Ecclesiæ peruertere præsumpserunt. Volentes vero huiusmodi præsumptionibus, prout conuenit, obuiare, discretioni vestræ per Apostolica scripta præcipiendo mandamus, quatenus si vera sunt, quæ præmisimus, præsumptores illos, vt ipsi Ecclesiæ Sancti* Petri, *& Canonicis, super his in præsentia vestra debitam satisfactionem exhibeant per censuram Ecclesiasticam, appellatione postposita, compellatis. Damna etiam, quæ per eosdem clericos prædicto capitulo constitit irrogata, sicut iustum fuerit, resarciri faciatis: quod si omnes his exequendis interesse nequiueritis, duo vestrum ea nihilominus exequantur. Datum Romæ apud Sanctum* PETRVM *secundo Calendas Iunij, Pontificatus nostri anno quarto.*

Harum igitur authoritate literarum prædictus Lincolniensis decanus, & collegæ sui statuerunt partibus terminum, & locum, primo apud Torkesie, deinde apud Ancastre, vbi in præsentia eorum Priorum, & Canonicorum Eboracensis Ecclesiæ probauerunt damna, quæ habuerunt per Archiepiscopum Eboracensem, & per præsumptores illos, ad valentiam mille marcarum argenti. Eodem anno *Richardus* Rex Angliç remisit *Iohanni* fratri suo omnem iram & maleuolentiam suam, & reddidit ei Comitatum de Moretonia, & honorem de Eia, & Comitatum de Gloucestria, cum omni integritate eorum, exceptis castellis; & pro omnibus aliis Comitatibus, & terris suis dedit ei Rex per annum 8000. librarum Andegauensis monetæ. Eodem anno appropinquante cœna Domini, cum *Iohannes* Episcopus Candidæ Casæ suffraganeus & officialis *Gaufridi* Eboracensis Archiepiscopi appropinquasset Eboraco, vt ibi in cœna Domini more solito chrisma, & oleum consecraret, decanus, & personæ Eboracensis Ecclesiæ noluerunt eum recipere. Vnde factum est, quod ipse ad Suelle accessit, & ibi in cœna Domini chrisma, & oleum consecrauit, & tradidit ea officialibus Archiepiscopi ad distribuendum per Ecclesias Archiepiscopatus. Dicitur etiam, quod *Gaufridus* de Muschamp, Archidiaconus de Cliueland recepit chrisma, & oleum; sed statim proiecit ea in sterquilinio. Cæteri autem Canonici Ecclesiæ Sancti *Petri* noluerunt inde recipere; sed miserunt ad *Hugonem* Lincolniensem episcopũ, vt ab eo reciperent oleum, & chrisma; sed fraudati sunt à desiderio suo: *Petrus* autem Archidiaconus Lincolniensis frater *Gaufridi* Archiepiscopi, prohibuit Episcopo, ne illis oleum & chrisma daret, & super hoc ad Romanum Pontificem appellauit. Eodem anno Rex remisit iram, & maleuolentiam suam *Hugoni* Couentrensi Episcopo, & reddidit ei Episcopatum suum pro 5000. marcis argenti, quas ei dedit; sed *Robertus* frater eiusdem Episcopi obiit in captione Domini Regis apud Doroberniam. Similiter dominus Rex remisit *Gaufrido* Eboracensi Archiepiscopo fratri suo iram, & maleuolentiam suam, & recepit eum in osculo pacis; vnde idem Archiepiscopus supra modum elatus, Regem ipsum opprobriis ita exasperauit, quod ipse præcepit illum dissaisiri de Archiepiscopatu suo, & de Vicecomitatu Eboraci: O vtinam legisset Archiepiscopus ille commonitionem sapientis, qui ait: *Ignem gladio ne confodias:* & Dominus informans nos ad humilitatem per os Apostoli, ait: *Serui subditi estote in omni timore Dominis vestris*; non tantum dico sapientibus, & modestis, sed etiam dyscolis: *Subditi estote regi quasi præcellenti, siue ducibus tanquam ab eo missis ad vindictam malorum, laudem vero bonorum. & Ecce naues cum magnæ sint, & à ventis validis minentur, circumferuntur tamen à modico gubernaculo, vbi impetus dirigentis voluerit: ita & lingua modicum membrum est, & magna exaltat. & ecce quam paruus*

ignis,

ignis, quam magnam ſyluam incendit; & certe lingua ignis eſt, & omnis iniquitas ex lingua ad effectum venit, quæ maculat totum corpus, & inflammat: linguam autem nullus domare poteſt, niſi ſapiens, & circumſpectus. Circumcidamus ergo corda noſtra: *Ex corde enim incircumciſo procedunt fornicationes, adulteria, homicidia, furta, & falſa teſtimonia, & blaſphemia, contentiones, & rixa, & catera his ſimilia, qua coinquinant hominem.* & hæc contra ex mundo corde, & circumciſo exeunt charitas, gaudium, pax, patientia, longanimitas, bonitas, benignitas, manſuetudo, fides, modeſtia, continentia, caſtitas, & alia his ſimilia, quæ animæ fructus ſunt, & eam ad Deum creatorem ſuum perducunt. *ex abundantia enim cordis os loquitur*, ſiue bonum ſiue malum. Eodem anno venit quidam heremita ad regem *Richardum*, & prædicans ei verba ſalutis æternæ dixit: Eſto memor ſubuerſionis Sodomæ, & ab illicitis te abſtine; ſin minus, veniet ſuper te vltio digna Dei. ſed Rex inhians terrenis, & non his, quæ Dei ſunt, non potuit tam cito animum ab illicitis reuocare: niſi datum ei fuiſſet deſuper, vel ſignum videret. Deſpiciebat enim perſonam monentis, non intelligens, quod quandoq; Dominus reuelat paruulis, quæ à ſapientibus abſconduntur: leproſi etiam nuntiauerunt ſalutem Samariæ, & ſubiugalis Balam dominum ſuum reuocauit à via illicita. Abiit ergo heremita relicto Rege, & abſcondit ſe à facie eius. Procedente autem tempore præfatus Rex licet pauperis heremitæ commonitionem reſpueret, tamen ex diuina inſpirante gratia memoriter aliquam illius commonitionis partem retinuit, fiduciam habens in Domino, quod ipſe, qui publicanum, & Cananæam reuocauit ad pœnitentiam ſecundum magnam miſericordiam ſuam, daret ei cor pœnitens. Vnde factum eſt, quod die Martis in hebdomada Paſchæ viſitauit eum Dominus in virga ferrea, non vt contereret, ſed vt flagellatum in ſua reciperet. flagellauit enim eum Dominus ægritudine magna in die illa, adeo quod ipſe conuocatis coram ſe viris religioſis vitæ ſuæ fœditatem confiteri non erubuit, & accepta pœnitentia mulierem ſuam, quam à multo tempore non cognouerat, recepit: & abiecto concubitu illicito, adhæſit vxori ſuæ, & facti ſunt duo in carne vna, & dedit ei dominus ſanitatem tam corporis, quam animæ. O fœlicem filium, quem pater cœleſtis in hac peregrinatione flagellat ad caſtigationem, & non ad mortem! corripit enim pater filium nunc blandis, nunc aſperis, vt ſic, vel ſic reuocet eum ad bene faciendum. & ſic examinat in fornace iuſtitiæ Dominus aurum ſuum; ſic probat in aduerſitatibus ſanctum ſuum, vt eum prouehat ad coronam. vere magna, & inenarrabilia ſunt opera domini, & miſerationes eius ſuper omnia opera eius. rex enim iſte, cuius caput ſupergreſſæ erant iniquitates ſuæ, à *Chriſto* adoptatur in filium, & à prauitate ſua ad Dominum conuerſus recipitur in filium. Deus enim in cuius manu corda regum ſunt, & quocunq; voluerit, vertit ea; cordi Regis inſtillauit, quòd ipſe tam cito vitam, & conuerſationem ſuam mutauit in bonum. ipſe enim mane conſurgens quotidie, primum quærebat regnum Dei, & iuſtitiam eius, & ab Eccleſia non diſcedebat, donec more Eccleſiaſtico omne diuinũ perageretur officium. glorioſum ſiquidem eſt in principe quotidianos actus ſuos & ab eo incipere, & finire in eo, qui eſt principium ſine principio, & iudicat fines terræ. Præterea idem rex memor verbi illius, quo dicitur, *Beatus, qui intelligit ſuper egenum & pauperem: in die mala liberabit eum Dominus*: fecit quotidie paſcere pauperes multos, tam in curia ſua, quam in ciuitatibus, & villis ſuis, quos quotidie numero augebat ſecundum quod opus fuerat. fames enim magna erat in terra illa, & confluebant ad eum pauperes, vt alerentur. exemplo ſiquidem talium confirmatur fides, ſpes erigitur, nutritur charitas, deprimitur ſuperbia, humilitas cuſtoditur, augetur deuotio, & bene operandi deſiderium excitatur. Præterea idem rex fecit fieri calices aureos, & argenteos multos: quos ipſe Eccleſiis diſtribuit, à quibus calices ſui abſtracti erant ad redemptionem illius. *Væ homini illi, per quem ſcandalum venit.* Non enim imputandum eſt Regi, quod calices illi in redemptione ſua dati fuerant, ſed illis magis imputandum eſt, qui conſilium illud dederunt ei, quia prauã conſilia bonos corrumpunt mores, & in euangelio legitur, Maius peccatum habent, qui tradiderunt me tibi. Eodem anno *Celeſtinus* papa ad petitionem *Richardi* Regis Angliæ conſtituit *Hubertum* Cantuarienſem Archiepiſcopum, totius Angliæ legatum. Vnde idem Papa ſcripſit illi in hac forma.

EPISTOLA CELESTINI PAPAE DE legatione Huberti Cantuarienſis Archiepiſcopi.

C*Eleſtinus* Papa Epiſcopus ſeruus ſeruorum Dei venerabili fratri *Huberto* Cantuarienſi Archiepiſcopo Apoſtolicę ſedis legato ſalutem, & Apoſtolicam benedictionem. Sinceritas deuotionis, & fidej conſuetæ, quam Anglicana ſemper Eccleſia circa ſacro-

Sanctam Romanam Ecclesiam conseruauit; in tua (sicut bene confidimus) prouidentia, & virtute refloruit, & placidi feruoris accepit acceptabile * incrementum. talis enim ad Romanam Ecclesiam tuæ fraternitatis emanauit opinio, quæ in tuæ honestatis odore nos recreat; & constantiæ, quam habes vigore confortat; ita vt confidentiam, quam de tua probitate concepimus, in nostro iam apertius opere declaremus. Supplicante itaque charissimo in *Christo* filio nostro *Richardo* illustri Rege Anglorum, & vniuersis suffraganeis Cantuariensis Ecclesiæ, vt Anglicana Ecclesia legatum apostolicæ sedis pro suis, & regni profectibus obtineret; tum pro deuotione, quam ad Cantuariensem Ecclesiam pro meritis illius gloriosi martyris habemus; tum pro tuæ probitatis, & honestatis intuitu eorum precibus assensum prętitimus, & fauorem maxime quia multum credimus ecclesiæ, & regni vtilitatibus expedire, si talem in ministerio supradicto regio illa recipiat: qualem prædicti Regis, & eorum instantia de conuersationis merito, & fidei deuotione commendat. ideoq; nos ad honorem Dei, & Cantuariensis Ecclesiæ salutem, & pacem per totum regnum Angliæ (non obstante exceptione vel priuilegio venerabili fratri nostro *Gaufrido* Eboracensi Archiepiscopo, aut Ecclesiæ suæ, vel alii facto) officium tibi legationis concedimus, per Apostolica scripta mandantes, quatenus illam cum fraternæ obedientię humilitate suscipias & secundum datam tibi cœlitus facultatem ad emendandum ea, quæ necesse est emendari, & ad statuenda, quę fuerint statuenda, debitæ diligentiæ manum authoritate ipsius legationis apponas; ita nimirum in omnibus reuerentiam matris tuæ Romanæ ecclesiæ prompta deuotione custodiens, vt de profectu ministerii, quod tibi læta committit, tuis etiam facias operibus lætiorem. Datum Lateran. 15. Cal. Aprilis, pontificatus nostri anno quarto. Præterea *Celestinus* papa prædictus scripsit in hac forma *Gaufrido* Eboracensi archiepiscpo, & vniuersis episcopis, & abbatibus, & Prioribus & aliis ecclesiarum prælatis per regnum Angliæ constitutis.

(al. sacramentum.)

Cælestinus Episcopus seruus seruorum Dei venerabilibus fratribus in *Christo* Eboracen. Archiepisc. & vniuersis Episcopis, & dilectis filiis, abbatibus, & Prioribus, & aliis Ecclesiarum prælatis per regnum Angliæ constitutis salutem, & apostolicam benedictionem. Diuinæ sapientiæ inscrutabilis altitudo sacrosanctam ecclesiam in huius mundi latitudine stabiliuit, & ita regimen, & gubernationem in ipsius inimitabili prouisione esse voluit, vt ad eam salubriter gubernandam plures assumerentur in partem sollicitudinis, quamuis pro vnitatis ecclesiasticæ firmamento Romana Ecclesia acceperit plenitudinem potestatis. voluit enim, vt secundum quod ecclesiam alloquitur in propheta, pro patribus eius filii nascerentur, qui super omnem terram principes constituti virtutum meritis & verbo doctrinæ rudes ad fidem prouectos ad iustitiam erudirent. Vnde sacrosancta Romana ecclesia, cui Dominus super cæteras contulit Ecclesiæ magistratum, pium ad alias materna prouisione respectum prouidit ab initio, & laudabili hactenus consuetudine custodiuit, vt de diuersis mundi partibus ad earum ministerium implendum viros prudentes assumeret: quorum authoritas, & doctrina sub Romani pontificis moderamine constituta, q; ipse non poterat, procul distantibus Ecclesiis ministraret. Vnde nos qui licet insufficientibus meritis in sublimi sumus eiusdem specula constituti, patrum nostrorum vestigiis inhærentes, ita intendimus cum Dei adiutorio iniunctum nobis ministerium circa proximas ecclesias gerere, vt his à quibus etiam positione distamus, opportuna debeat prouidentia non deesse. Specialiter autem ad præsens Anglicanam Ecclesiam paternæ considerationis acie intuentes ad salutem ipsius, & specialis in *Christo* profectus communi consilio fratrum nostrorum decernimus, vt venerabilis frater noster *Hubertus* Cantuariensis Archiepiscopus, de cuius meritis, & virtute, sapientia, pariter & doctrina Ecclesia vniuersalis congaudet, ministerio legationis accepto, vices nostras ad honorem ecclesiæ, & totius regni salutem, & pacem per totum regnum Anglię (non obstante exceptione vel priuilegio tibi aut ecclesiæ tuæ, frater archiepiscope, vel alii facto) libere exequatur. Præsentium itaq; authoritate vniuersitati vestræ per apostolica scripta mandamus, quatenus eidem tanquam apostolicæ sedis legato reuerentiam exhibeatis debitam, & honorem; atq; eius salubria monita & mandata recipiatis humiliter, & seruetis, quæ authoritate legationis, qua fungitur secundum dominum, duxerit statuenda, firmiter obseruantes. Datum Lateran. 15. Cal. Aprilis pontificatus nostri anno 4.

Harum igitur authoritate literarum prædictus Cantuariensis archiepiscopus apostolicæ sedis legatus misit Eboracum *Petrum* Priorem de Binchàm in Northfolc / & Magistrum *Geruasium* cum literis Domini papæ, & suis ad Canonicos Eboraci, & ad officiales Eboracensis Archiepiscopi, mandans eis, se illuc ex authoritate legationis suæ in proximo venturum ad emendandum ea, quæ * sunt emendanda, & ad statuendum ea q̃ secundum do-

(al. essent.)

Dominum fuerint statuenda; & præcepit eis, vt ipsi conuocato clero exhiberent ei tanquam apostolicæ sedis legato reuerentiam debitam, & honorem; adiungens se iam sententiam excommunicationis dedisse in omnes, qui in hac parte mandato Domini Papæ contradicerent. & super hoc misit literas suas patentes *Simoni* Eboracensi Decano, vt si quos ipse inueniret huic Domini Papæ mandato rebelles, denunciaret excommunicatos. Vnde factum est, quod tam canonici, quam officiales archiepiscopi Eboracensis responderunt nuntiis legati, quod eum reciperent tanquam apostolicæ sedis legatum, sed non tanquam Archiepiscopum Cantuariensem, nec tanquam primatem. Venit igitur legatus ille Eboracum die Dominica festo Sancti *Barnabæ* Apostoli, & cum solemni processione susceptus est à clero, & introductus in Ecclesiam sedis cathedralis, sequenti die lunæ fecit ipse teneri assisas de omnibus placitis coronæ Regis, & de noua dissaisina, & de morte antecessorum per ministros suos: ipse vero, & officiales sui tenuerunt placita Christianitatis. In sequenti die feria tertia perrexit legatus ille ad abbatiam Sanctæ *Mariæ* Eboraci; & ibi receptus est ab eiusdem Ecclesiæ monachis cum solemni processione. Deinde intrauit capitulum monachorum, & conquerentibus monachis, quod Robertus abbas eorum propter debilitatem & corporis sui ægritudinem, domui sui prodesse non potuit, deposuit eum à cura pastorali, & ab administratione domus reclamantem, & ad summũ pontificem appellantem. In sequentibus autem duobus diebus scilicet feria quarta & feria quinta, congregatis in ecclesia S. *Petri* Eboraci *Simone* eiusdem ecclesiæ decano, & *Hamone* præcentore, & *Willielmo Testard*, & *Gaufrido* de Muschāp, de Notingham & de Cliueland Archidiaconis, & *Iohanne* Cancellario, & *Roberto* pręposito Beuerlaci, cum quibusdam eiusdem Ecclesiæ canonicis, & fere omnibus abbatibus, & Prioribus, & officialibus, & Decanis, & personis ecclesiarum Eboracensis diœcesis, ipse legatus in eminentiore loco cathedratus sedit, & concilium celeberrimum celebrauit. in quo hæc decreta subscripta statuit seruanda.

DECRETA EBORACENSIS CONCILII.

CVm inter cætera Ecclesiæ sacramenta hostia salutaris præemineat, tanto impensior circa eam debet existere deuotio sacerdotum, vt cum humilitate conficiatur, cum timore sumatur, cum reuerentia dispensetur; & minister altaris sit certus quod panis, & vinum, & aqua in sacrificio ponantur, nec sine ministro literato celebretur: prouideatur etiam, vt in pyxide munda & honesta hostia reseruetur, singulisq́; Dominicis diebus renouetur. Quoties autem communio exhibenda est infirmis, sacerdos in propria persona hostiam in habitu clericali tanto sacramento conuenienti deferat lumine præcedente, nisi aeris intemperies, vel viarum difficultas, vel alia ratio præpediat, quia secretum Missæ frequenter inuenitur, aut scriptorum falsitate, aut librorum vetustate corruptum, ita vt legi distincte non possit. Archidiaconorum sollicitudo prouideat, vt in singulis ecclesiis ad verum, & probatum exemplar canon Missæ cum omni diligentia corrigatur. Prohibemus etiam ne sacerdos laico ad pœnitentiam venienti obtentu cupiditatis iniungat, vt Missas faciat celebrari; & illud etiam decreuimus prohibendum, ne sacerdos aliquis pro celebratione Missarum pretio constituto pactum ineat, sed hoc duntaxat, quod offeretur in Missa, recipiat: statuimus ne in baptismate plures, quam tres suscipiant puerum de sacro fonte; masculum duo mares, & vna mulier; fœminam duæ fœminæ, & vnus mas. vbi autem puer, cuius baptisma ignoratur, reperitur expositus, siue cum sale, siue sine sale reperiatur, baptizetur, cum non intelligatur iteratum, quod nescitur fuisse collatum. *Decreuimus etiam, vt non nisi summa, & graui vrgente necessitate Diaconus baptizet, vel corpus* Christi *cuiquam eroget, vel pœnitentiam confitenti imponat, vt iuxta paternorum tenorem canonum huic ordini sacerdotali proprie conuenire decernat antiquitas. Sub eodem tenore constitutionis adiicimus, vt quoties sacerdos ad puerum baptizandum vel infirmum communicandum inuitatur, moras innectere non præsumat. Cum in domo orationis, quæ domus Dei nuncupatur, nihil debeat esse indecens, nihil inordinatum, præcipimus vt personæ, & vicarii ecclesiarum studeant prouidere secundum competentes eis pensiones, prout ratio dictitat, & consuetudo approbata postulat, quatenus ecclesiæ, quæ reparatione indigent, reparentur. Item cum ornamentis ministerio congruis ministretur. Item cum calice argenteo, vbi facultas suppetit, sacramentum Eucharistiæ conficiatur. Huic ordinationi terminum præfiximus ab initio nostræ legationis in annũ. Quod si hæc medio tempore executioni mandata non fuerint, decreuimus, vt ante elapsum terminum de ecclesiarum redditibus dispositio nostra plenum sortiatur effectum. Statuimus etiam, vt clerici, qui ab episcopo coronam susceperunt, tonsuram habeant, & coronam; quam si habere contempserint, ad hoc beneficiorum, si qua habeant, priuatione cogantur; qui vero beneficia non habent, per Archidiaconum, vel decanos tondeantur inuiti. Præcipimus etiam, vt sacerdotes non in cappis manicatis incedant, sed in vestibus suo ordini congruis: vt sicut*

cæteris dignitate præeminent, sic plenius, & formam, & exemplum exhibeant honestatis. Cum scriptura beatum esse eum testetur, qui manus suas exuit ab omni munere, diligenti studio prouidendum est, vt gratis exhibeatur iustitia, nec pro ea in causis ecclesiasticis facienda, vel adimenda, siue accelerandа, vel differenda, quicquam pretii præsumas accipere, vt ei fructum iustitiæ suæ tempore opportuno retribuat iustus index. Cum decimæ sint tributa egentium animarum, & ex præcepto Domini dari debeant; non est reddentis eas diminuere. Statuimus itaq; vt de his quæ renouantur per annum, cum omni integritate decimæ debitæ, & consuetæ conferantur: ita vt inprimis decimæ absque vlla diminutione Ecclesiæ dentur, postmodum de nouem partibus mercedes messorum, & aliorum seruientium pro arbitrio soluendis tribuantur. Exigit professio religiosa sanctitatis, vt Monachi, & canonici regulares, & moniales, religiose & regulariter conseruentur. vt ergo eis adimatur opportunitas euagandi, prohibemus ne redditus, quos obedientias vocant, ad firmam teneant; nec iter peregrinationis arripiant, nec extra monasteria sine certa & rationabili causa, nec absque societate, cuius certa sit honestas & indubitata proficiscantur. De monialibus autem id specialiter adiicimus, absq; societate Abbatissæ vel Priorissæ ambitum monasterii non egrediantur. Adiicimus etiam prohibentes, ne laicus aliquis Ecclesiam, vel decimas ad firmam recipiat, siue solus, siue clerico sociatus. vt calumniatorum improbitas, & temere iurantium malitia timore cælestis iudicii retundatur, præcipimus, vt quilibet sacerdos de cætero ter in anno solenniter accensis candelis, pulsatisque campanis, eos excõmunicet, qui in recognitionibus, aliisue testimoniis scienter, & spõte peierabunt; & eos, qui malitiose alios facient peierare; eosq; singulis dominicis diebus excommunicatos denunciet, vt crebra maledictionis iteratio, eos à sua iniquitate retrahat, quos accusatio propria conscientiæ non deterret, si vero de periurio pœniteant, ad Archiepiscopum, vel Episcopum, vel generalem diœcesis confessorem absente Archiepiscopo, vel Episcopo transmittantur ab eo pœnitentiam suscepturi: in extremis vero laborantibus insinuanda, non imponenda est pœnitentia, eisque firmiter iniungatur, vt si vixerint, Archiepiscopum vel Episcopum, vel generalem diœcesis confessorem absente Archiepiscopo, vel Episcopo, adeant, vt eis pœnitentia competens imponatur, quia sermo Domini est: Sacerdos meus si deliquerit, delinquere faciet populum meum, & ruina populi sacerdos nequam est: *exigit tanti ordinis excellentia, vel à publicis potationibus, & tabernis sacerdotes abstineant, & qui voto continentiæ sunt astricti, nequaquam ad actus turpitudinis se relaxent. Prohibemus igitur ne focarias habeant in domibus suis, nec ad eiectas in nostræ constitutionis fraudem accessum in domibus alienis. Si vero in turpitudine sua perstiterint; & hoc decani dissimulantes ad notitiam prælatorum suorum non detulerint; ab officio suspendantur: qui vero Zelo Dei accensi prælatis nunciauerint excessus eorum, diuinæ benedictionis gratiam consequantur. Pœna autem eorum, qui publice focarias tenent, hæc erit: vt tanquam infames ab aliorum accusatione, & à testimonio repellantur: si vero metu huius pœnæ metu resipuerint, ab officio, & beneficio se nouerint suspendendos. Suspectus de crimine per famam communem, vel verisimilia indicia per Decanum loci admoneatur familiariter, semel, secundo, & tertio, vt se corrigat: quod si non fecerit, decanus adiunctis sibi duobus, vel tribus, penes quos eius fama laborat, eum corripiat: si nec sic videatur corrigi, dicatur Ecclesiæ, scilicet arguatur in capitulo, vt conuictus, vel confessus canonice puniatur, inficianti, si conuinci non poterit, canonica purgatio indicatur: ita quod numerum duodenarium non excedat: infra numerum plures, paucioresue poterunt recipi secundum statum personæ, & quantitatem siue qualitatem infamiæ pro arbitrio iudicantis: & statim primo die, quo paratus est is, qui infamia laborat, se purgare, purgatio admittatur, ne metu vexationis ex dilationibus contingentis pecunia extorqueatur. Hoc, & supradicta statuimus salua in omnibus sacrosanctæ Romanæ sedis authoritate & dignitate.*

In concilio autem illo Magister *Petrus* de Dinan exigebat sibi fieri plenariam restitutionem de Archidiaconatu de Westring / quem *Gaufridus* Eboracensis Archiepiscopus ei dederat, mandans capitulo Eboraci per literas suas, vt eum reciperent, & in stallum mitterent: cui *Simon* decanus, & capitulum Eboracense responderunt, quod Archiepiscopus non potuit Archidiaconatum illum alicui dare, quia vltra terminum statutum in concilio Lateranensi dare distulit; in quo concilio *Alexander* papa tertius constituit, quod cum præbendas, ecclesias, seu quælibet officia in aliqua ecclesia vacare contigerit non diu maneant in suspenso, sed infra 6. menses personis, qui digne administrare valeant conferantur. Si autem episcopus, vbi ad eum spectauerit conferre distulerit, per capitulũ ordinetur: quod si ad capitulum electio pertinuerit, & infra præscriptum terminum hoc non fecerit, Episcopus secundum Dominum cum religiosorum virorum consilio exequatur: aut si omnes forte neglexerint, metropolitanus de episcopis secundum Dominũ absq; illorum contradictione disponat. Huius ergo dispositionis authoritate, & priuilegii sui munimine à *Cœlestino* papa tertio ecclesiæ Eboracensi indulto asserebant præfatus decanus, & capitulum Eboracense, quod ad illos spectat donatio prædicti Archidiaconatus & aliorum reddituum vacantium in ecclesia Eboracensi, quos Archiepiscopus suus non

de-

dederat infixum Lateranensis concilii terminum: sed officiales Eboracensis Archiepiscopi, scilicet, magister Girardus de Rowelle, & magister *Honorius* appellauerunt contra priuilegium illud, & appellationem, quam dominus eorum archiepiscopus in recessu suo fecerat pro statu Ecclesiæ suæ, renouauerunt coram legato, & toto concilio: & quamuis in priuilegio illo continebatur, remota appellatione, tamen legatus detulit appellationi officialium Ebor. Archiepisc.

Eodem anno *Willielmus* Rex Scottorũ ægrotauit in villa sua, quæ dicitur Clacmanan; & statuit *Othonem* filium *Henrici* ducis Saxoniæ nepotem *Richardi* Regis Angliæ sibi successurum in regnum Scottorum, ita quod ipse *Otho* filiam suam primogenitam in vxorem cum regno duceret. & quamuis Rex plures haberet, qui voluntati suæ in hoc consentirent: tamen Comes Patritius & alii multi contradixerunt, dicentes, quod filiam suam non reciperent reginam, quia non erat consuetudo regni illius, quod mulier regnũ illud haberet quamdiu frater, vel nepos esset in progenie sua, qui regnum de iure habere posset. Et paulo post per Dei misericordiam Rex Scottorum de illa conualuit infirmitate, manens in eodem proposito, quod habebat de filia sua maritanda prædicto *Othoni* cum regno suo. Eodem anno *Hubertus* Cantuar. Archiepisc. Apostolicæ sedis legatus, & totius Angliæ iusticiarius deposuit *Robertum* Abbatem de Tornai reclamantem, & ad præsentiam Domini Papæ appellantem: & in carcere, & in vinculis eum tenuit per annum, & per dimidium anni apud Gloucestre. Eodem anno prædictus Archiepiscop. totius Angliæ iusticiarius misit per totam Angliam huiusmodi formam iuramenti, videlicet. *Quod omnes homines regni Angliæ pacem domini regis pro posse suo seruabunt: & quod nec latrones nec robatores, nec eorum receptatores erunt, nec in aliquo eis consentient, & quod cum huiusmodi malefactores scire poterunt, illos pro toto posse suo capient, & vicecomiti liberabunt; qui nullo modo deliberentur nisi per Dominum Regem, vel capitalem institiam suam: & si illos capere non poterunt eos balliuis Domini Regis quicunq; fuerint, scire facient. Leuato autem clamore insequendi vt lages, robatores, latrones, aut eorum receptatores, omnes sectam illam plene facient pro toto posse suo: & si quem viderint, vel manifestum fuerit sectam illam non fecisse, vel sine licentia se ab ea subtraxisse, eos tanquam malefactores ipsos capient, & vicecomiti liberabunt non deliberandos nisi per Regem, aut eius capitalem iustitiam. milites vero ad hoc assignati facient venire omnes de balliua sua coram se à quindecim annis, & vltra; & iurare facient quod pacem Domini Regis vt supradictum est, seruabunt; & quod nec vt lagi, nec robatores, nec latrones, nec eorum receptatores erunt, nec in aliquo eis consentient; & quod sectam, vt prædictum est, plenam facient, & quod, si cum malefactione aliquem ceperint, militibus in balliua super se positis, & ad hoc assignatis eum liberabunt, qui eum vicecomiti liberabunt custodiendum; similiter si aliquem viderint, vel eis notum fuerit, leuato clamore insequendi malefactores prædictos, qui sectam non fecerit, vel à secta illa se subtraxerit sine licentia, eum tanquam malefactorem ipsum capient, & militibus prædictis liberabunt vicecomiti liberandum, & custodiendum, vt ipsum malefactorem; nec liberandum nisi per præceptum Domini Regis vel eius capitalis iustitiæ. Ad hæc igitur exequenda missi sunt per singulos Comitatus Angliæ viri electi, & fideles, qui per sacramentum fidelium hominum * de visnetis multos ceperunt, & carceribus Regis incluserunt. At multi inde præmuniti, & sibi male conscii fugerunt relictis domibus, & possessionibus suis.* Eodem anno post natiuitatem Sancti *Iohannis Baptistæ*, *Henricus* Romanorum Imperator misit *Richardo* Regi Angliæ coronam magnam auream, & valde pretiosam, in mutuæ dilectionis signum: mandans ei in fide, quam illi debebat, & sicut obsides suos diligebat, ne perirent, quod ipse terram Regi Franciæ hostiliter inuaderet, & ipse Imperator successum ei faceret competentem ad iniurias sibi à rege Franciæ factas vlciscendas: sed Rex Angliæ timens, quod in hoc mandato aliquid proditionis lateret, misit ad Imperatorem *Willielmum* Eliensem Episcopum Cancellarium suum ad inquirendum qualem succursum, & quantum, & vbi, & quando Imperator ei faceret contra regem Franciæ. Notum enim erat regi Angliæ, quod prædictus Imperator super omnia desiderabat, vt regnum Franciæ Romanorum Imperio subiaceret; & exinde cõiiciebat rex Angliæ, quod si Imperator, & rex Franciæ confœderarentur, totũ in detrimentum suum redundaret. Rex vero Franciæ sciens, quod Cancellarius regis Angliæ per terram suam transiret, apposuit apprehendere illum; sed fraudatus à desiderio suo mandauit Regi Angliæ treugam dissolutam; & statim concurrentes vtriusque exercitus damna fecerunt hinc, & inde maxima in interfectione hominum, & in rapinis, & in incendiis. Rex autem Franciæ videns, se nequaquam defendere posse cõtra regem Angliæ, castella multa Normanniæ subuertit, quæ rex Angliæ postmodum refirmauit, & fortiora fecit, quam prius fuerant. Quadam autem die ante subuersionem castelli de valle Rodoli, prædicti reges venerunt ad colloquium prope castellũ illud, & dum colloquerentur cecidit magna

*al. de vicinetis.

pars murorum castelli per suffossores Regis Franciæ. quod Rex Angliæ videns, relicto colloquio impetum fecit in exercitum Regis Franciæ,& Rex Franciæ cum suis versus est in fugam; & cum transiret pontem, pons corruit, & ipse cum gente sua pene submersus est in Sequana fluuio: sed vix tandem vlteriorem ripam attingens ibidem in ripa fluminis castra metatus est. Et Rex Angliæ ad castellum Rodoli rediit, & multos de familia Regis Franciæ cepit; & congregans exercitum magnum de omnibus terris suis cismarinis & transmarinis, intrauit terram Regis Franciæ in pluribus locis, & fecit stragem magnam ex obstantibus, & segetes non maturas messuit, & vineas, & arbores fructiferas extirpauit, & villas combussit. Eodem anno ex occasione dissensionis, quæ erat inter *Philippum* Regem Franciæ, & *Richardum* regem Anglię, *Boyac Almiramimoli* Imperator Africanorum magno congregato exercitu intrauit fines Christianorum, qui sunt in Hispania; & expugnauit eos, & cepit ciuitates, & castella, & munitiones eorum, & comminuit omnia, & *Aldefonsum* regem Castellæ deuicit in prælio campestri, & à campo fugatum obsedit in Toleto ciuitate sua; sed nihil ibi proficiens cum exercitu suo inde recessit. Quod cum Rex Francię, & rex Angliæ audissent, conuenerunt ad colloquiũ de pace inter eos facienda, in quo inter eos conuenit in hunc modum. quod *Lodowicus* filius & hæres Regis Franciæ duceret in vxorem sororem *Arthuri* ducis Brittanniæ neptem præfati regis Angliæ; & ipse Rex Angliæ quieta clamaret eis, & hæredibus eorum Gisortium, & Neafle, & Baudemunt, cũ * Wougesin Normannico, & Vernun, & Iueri, & Pasci, & insuper daret eis 20000. marcarum argenti: & hæc contra rex Franciæ quieta clamaret regi Anglię omnia, quę sibi petebat in Comitatu de Engolismo, & redderet ei Comitatum de Albemarlia, & Comitatũ de Auco, & castellum de Arches & alia castella multa, quæ ceperat super eum in Normannia, & in aliis terris suis per guerram. sed hæc omnia dilationem ceperunt vsque ad octauas omnium sanctorum ꝓpter prohibitionem Romanorũ Imperatoris, q prohibuerat Regi Angliæ, ne ipse pacem cum rege Franciæ faceret, nisi de consensu, & consilio suo. Præterea rex Angliæ in eodem colloquio reddidit *Philippo* regi Franciæ *Alesiam* sororem suam, quam ipse mox dedit in vxorem *Iohanni* Comiti de Pontif. Interim Pagani terram *Sanctii* Regis Portugalensis deuastantes venerunt ad Abbatiam de Alkubaz, & monachos de ordine Cisterciensi ibidem deo seruientes, & eis resistentes interfecerunt, & procedentes inde venerunt ad aliam domum eiusdem ordinis; & Monachi exeuntes eis obuiam, ceciderunt ad pedes paganorum, vitam & misericordiam postulãtes, & pagani miserti illorum vitam donauerunt illis: & audientes vitam, & conuersationem illorum, laudauerunt eos dicentes, quod saluarentur in ordine illo, si mulieres haberent. est enim sciendum quod summa paganorum religio est luxuria. Eodem anno *Hugo* Lincolniensis Episcopus dedit *Richardo* Regi Angliæ 1000. marcas argenti, pro libertate Lincolniensis Ecclesiæ redimenda: Rex vero ex consuetudine regum Anglorum prædecessorum suorum petiit ab episcopo Lincolniensi singulis annis vnum mantellum furratũ de Sabelinis, & pro huius mantelli quieta clamantia in perpetuum ab ipso Rege, & hæredibus suis ꝑdictus Lincolniensis episcopus dedit præfato regi præfatam pecuniam, & recepit à Rege chartam suam de quieta clamantia. Interim *Willielmus* Eliensis episcopus, & cæteri nuncii Regis Angliæ, qui missi fuerant ad Imperatorem, redierunt; dicentes quod forma illa pacis, quæ inter ipsum, & Regem Franciæ formata erat, non placebat Imperatori, quia ignominiosum esse videbatur Imperatori, si Rex Angliæ quicquam quietum clamaret, q in potestate sua non erat. & ad recuperandum, quod rex Angliæ amiserat per captionem suam, perdonauit ei imperator de redemptione sua 17. millia marcarum argenti. Adueniẽte igitur termino colloquii, q statuerunt inter se rex Angliæ, & rex Franciæ, conuenerunt prope Vernolium in octauis omniũ Sanctorum: & appropinquante hora colloquii, Rex Angliæ appropiauit, vt cum rege Franciæ loqueretur. sed *Willielmus* Remensis Archiepiscopus venit obuiam ei, & dixit ex parte regis Franciæ, quod non oporteret eũ ita festinare, quia rex Franciæ adhuc cum suis in consilio erat. credidit itaq; illi rex Angliæ, & reuersus est ad locum vnde venerat, & exspectans vsq; ad horam 9. noluit diutius exspectare: sed appropiauit, vt cum rege Franciæ loqueretur; & *Philippus* Beluacensis Episcopus dixit ei coram rege Franciæ: Dominus noster rex Francię calumniatur te de fide læsa, & periurio quia iurasti, & fidem dedisti, q venires hodie ad colloquium hora 3. & non venisti, & ideo ipse te desidat, & sic finito colloquio vterq; rex reuersus est in terrã suam. Et tertia die sequenti homines regis Franciæ faciebant in Normannia, & in aliis terris regis Angliæ violentas prædationes cũ tumultu: & venientes ad villã de Depe, q̃ rex Angliæ paulo ante reædificauerat, cõbusserunt eã, & naues, q in portu erant, iniecto igne Græco in cineres redegerunt. Deinde *Philippus* rex Franciæ post multos, variosq; bellorũ casus venit cũ exercitu

al. Veugesin.

citu suo ad Issondun, & villam cepit, & castellum obsedit. quod cum Regi Angliç nunciatum esset, qui tunc temporis morabatur in Normannia apud vallem Rodoli: omnibus alijs negotijs suis prætermissis, trium dierum itinera in vnum concludens venit Issondun, & castellum suum, quod Rex Franciæ obsederat, intrauit. confluebat ergo ad eum vndique armatorum copiosa multitudo. De cuius aduentu Rex Franciæ valde territus, petiit ab eo licentiam recedendi inde cũ exercitu suo sine impedimento: quod cum ei negatum fuisset, petiit colloquium habere Angliæ, & factum est ita. In colloquio autem illo mediantibus Archiepiscopis, & Episcopis, & viris vtriusq; partis quam pluribus, præstitum est sacramentum hinc, & inde; quod ab illo die, videlicet à die Sabbati proxima post festum Sancti *Nicholai* pacem, & concordiam inter se, & homines suos, & terras suas haberent, vsq; ad festum Sancti *Hilarii* proximo sequens: & tunc conuenirent apud Louers ad pacem, & finalem concordiam inter eos faciendam in maiori audientia suorum. Et quia natiuitas Domini instabat, & prædicti reges non habebant in partibus illis, quod in tanta solennitate regalibus expensis sufficeret, reuersi sunt in regiones suas. Et rex Angliæ perrexit inde Pictauiam; & fuit ibi in natiuitate Domini, quæ secunda feria euenit. Interim *Aldefonsus* Rex Castellæ congregato exercitu in sola virtutis Dei misericordia fiduciam habens, commisit prælium cum exercitu paganorum, & eos conuicit, & maximam illorum partem gladio interfecit, & cæteros à finibus suis fugauit. Eodem anno Canonici Eboracensis Ecclesiæ sæpe, & multum sollicitauerunt *Hugonem* Lincolniensem Episcopum, vt ipse sententiam interdicti, & suspensionis proferret in *Gaufridum* Eboracensem Archiepiscopum. Constabat enim, quod prædictus Archiepiscopus, non comparuit in conspectu Domini Papæ ad terminum sibi constitutum. Quibus præfatus Lincolniensis Episcopus respondit, quod mallet suspendi, quam Archiepiscopum illum suspendere. Quo audito præfati Canonici miserunt nuncios suos Romam ad *Cælestinum* Papam conquerentes quod Lincolniensis Episcopus, & cæteri iudices sui delegati non processerunt secundum formam Apostolici mandati. Eodem anno obiit *Henricus* Wigorniensis Episcopus, cui successit in Episcopatu illo *Iohannes* de Constantiis Rothomagensis Ecclesiæ Decanus. Eodem anno obiit *Willielmus* de Forz Comes Albemarliæ, cui successit in Comitatu illo *Baldwinus* de Betun dono *Richardi* Regis Angliæ, & duxit vxorem Comitissam Albemarliæ. Eodem anno obiit *Isakius* quondam Imperator Cypri, quem *Richardus* Rex Angliæ expugnauit. Eodem anno obiit *Guido* quondam Rex Ierusalem, cui *Richardus* Rex Angliæ vendiderat Insulam Cypri, quo defuncto *Aimers* frater suus factus est Dominus Cypri. Eodem anno *Philippus* Rex Franciç duxit sibi in vxorem filiam ducis de * Genest in Alemannia: quo facto *Cnut* Rex Dacorum frater prædictæ *Botildæ* reginæ Francorum conquestus est *Cælestino* Papæ de iniuria, quam præfatus Rex Franciæ fecerat sorori suæ, qui eam dimisit sine causa cognita. Conquestus est etiam de *Willielmo* Remensi Archiepiscopo, qui sine authoritate Apostolica, sedens pro tribunali diuortium fecit inter prædictum Regem Franciæ, & *Botildam* sponsam suam sine cognitione causæ. Conquestus est etiam de *Stephano* de Noiun, & *Philippo* Beluacensi, & *Reginaldo* Carnotensi, & *Gwidone* Aurelianensi, & *Rotodo* de Chaluns Episcopis, & de *Roberto* de Drues, & *Lodowico* de Blais, & *Theobaldo* de Campania, & *Stephano* de Neuers Comitibus; & de *Simone* de Castellano de Insula, & *Petro* de Mainil, & *Waltero* Camerario Regis Franciæ, baronibus; qui iurauerunt coram Remensi Archiepiscopo, quod prædicta *Botilda*, filia Comitis de Hainou, quæ fuerat vxor prædicti Regis Franciæ, ita affines erant in consanguinitate, quod idem *Philippus* Rex Franciæ nulla ratione debuit, aut potuit præfatam *Botildam* habere vxorem. Et quamuis prædictus rex Dacorum paratus esset probare, illos falsum dixisse aduersus eam testimonium, & quod diuortium illud nullum fuit, nec teneri debuit, tamen propter fauorem regis Franciæ, noluit eum *Cælestinus* Papa in hac parte exaudire.

* al. *Guest.*

Anno gratiæ millesimo centesimo nonagesimo sexto, qui est annus 7. regni *Richardi* Regis Angliæ, idem rex fuit apud Pictauiam die natalis Domini, quæ feria secunda euenit, & *Hubertus* Cantuariensis Archiepiscopus totius Angliæ iustitiarius, & Apostolicæ sedis legatus, fuit eodem die apud Eboracum missus ex parte Regis loqui cum *Willielmo* Rege Scottorum de matrimonio contrahendo inter *Othonem* filium *Henrici* ducis Saxoniæ nepotem *Richardi* Regis Angliæ, & *Margaretam* filiam suam. Conuenerat enim inter *Richardum* regem Angliæ, & *Willielmum* Regem Scotiæ, quod idem rex Scotiæ daret prædicto *Othoni Margaretam* filiam suã in vxorem cum toto Loenais; & quod rex Angliæ daret *Othoni*, & filiæ regis Scotiæ, & hæredibus eorum totã Northumbriam, & Comitatum Carleoli; & rex Angliæ haberet in custodia totũ Loenais cum castellis suis; & rex Scotiæ

haberet in custodia totam Northumbriam, & Comitatum Carleoli cum castellis suis. sed quia regina Scottorum tunc temporis prægnans erat, noluit rex Scotiæ stare prædictæ conuentioni, sperans quod dominus daret ei filium. Eodem anno quinto natalis Domini die *Bertramnus* Dunelmensis ecclesiæ prior occurrit *Huberto* Cantuariensi Archiepiscopo apud Aluertoniam; & ibi coram eo elegit magistrum *Philippum* clericum, & familiarem *Richardi* regis Angliæ in Dunelmensem episcopum. Eodem anno *Cælestinus* Papa ad instantiam nunciorum decani, & canonicorum Eboraci, in hac forma scripsit prædicto *Simoni* Eboracensis ecclesiæ Decano.

EPISTOLA COELESTINI AD SIMONEM DECAnum Eborac. de administratione eiusdem diœcesis.

COelestinus Episcopus seruus seruorum Dei dilecto filio *Simoni* decano Eborac. salutem, & Apostolicam benedictionem. Cum vniuersalis ecclesiæ regimen nobis licet insufficientibus, diuina fauente gratia, sit commissum, & singularum ex eis casibus præcauere teneamur, & vtilitatibus prouidere: illud nobis est summo opere præcauendum, ne inde ecclesiæ in temporalibus, vel spiritualibus detrimentum incurrant, vnde ipsarum honorem, & commodum credimus procurare. Cum enim pensatis personarum meritis, & diligenter inspectis, aliquis iuxta suorum exigentiam meritorum per nos fuerit suæ dignitatis potestate suspensus, & ab ecclesiarum prælatione ad tempus amotus, ne subditis pastoris curæ priuatis malignandi materia tribuatur, & occasio litigandi; eis in tali debemus prouidere persona, quæ & litigantium dirimere quæstiones, & subditorum excessus corrigere nouerit; & quantũ sui officii debitũ patitur, & diligat, & affectet. Inde est, quod cum Eborac. Archiepiscopus eius actibus exigentibus, & contumacia faciente qui abusus patientia nostra neque à suis iniquitatibus destitit, nec nostro se conspectui, indulto sibi misericorditer termino, præsentauit, ab vsu pallii, & episcopalis officii executione, à ministratione quoque tam spiritualium, quam temporalium, & beneficiorum perceptione nostra sit authoritate suspensus; discretioni tuæ authoritate præsentium duximus indulgendum, vt cum consilio canonicorum in Eboracensi ecclesia residentium, clericorum Eboracensis diœcesis excessus corrigere valeas; & querelantium tam clericorum, quam laicorum Eboracensis diœcesis controuersias, quæ iudicio exigunt ecclesiastico terminari, canonice definire; canonica seueritate, appellatione remota, percellens eum, qui super hoc contumaciter duxerit resistendum, donec eidem ecclesiæ aliter fuerit sollicitudine nostra prouisum. Nulli ergo omnino hominum liceat hanc paginam nostræ concessionis infringere, vel ei ausu temerario cõtraire: si quis autem hoc attentare præsumpserit, indignationem omnipotentis Dei, & beatorum *Petri* & *Pauli* Apostolorum eius se nouerit incursurum. Datum. Lateran. 10. Kal. Ianuarii, pontificatus nostri anno 5.

EPISTOLA COELESTINI PAPAE DE EODEM NEGOTIO

COelestinus Episcopus seruus seruorum Dei dilectis filiis vniuersis Abbatibus, Prioribus Archidiaconis, decanis, & aliis clericis, Comitibus, & Baronibus, & aliis in Eboracensi prouincia constitutis, salutem & Apostolicam benedictionem. Quam misericorditer Romana ecclesia super facto Eboracensis Archiepiscopi processerit, videre licet, si literarum nostrarũ tenorem, quas vtraq; partium à sede Apostolica diuersis tẽporibus impetrauit, diligenter attendatis. Cum enim significantibus dilectis filiis decano, & capitulo Eboraci, & non paucis Abbatibus, Prioribus, & aliis ecclesiæ prælatis in regno Angliæ cõstitutis, ad apostolatus nostri audientiam peruenisset, dictum Archiepiscopum, pastoralis officii debito prætermisso, secularibus negotiis implicari, & non diuinis obsequiis, nõ clericis ordinandis, non ecclesiis dedicandis, non Synodis celebrandis, non bene dicendis abbatibus, sed venationibus, & aucupio totius animi sui studiũ applicare, & exercere alia, quæ commisso sibi officio pontificiali, & honori non modicũ derogant: nõ statim formauimus iudiciũ contra eum, sed inquisitionẽ famæ ipsius venerabili fratri nostro Lincolniensi episc. & dilectis filiis Archidiacono de Norhamton / & Priori de ponte * fracto duximus committendam; cupientes ipsum Archiepisc. per interminationem suspẽsionis, si, de his quæ nobis fuerant significata, constaret, vel si ea legitime comprobari non possent, per exhibitionem canonicæ purgationis, quam ei cum tribus episcopis, & totidem abbatibus feceramus indici, à suis excessibus deterrere, & ad veritatis tramitẽ reuocare. Verũ quoniam idem archiepisc. antequam citatio eorundem iudicum peruenisset, ad sedẽ appellauis

al. Sancto

ult apoſtolicam, dicti iudices iuxta literarum noſtrarum tenorem, ſpacio ei trium menſium indulto, Kal. Iunii, quo appellationem interpoſitam proſequi non differret, ipſi procurauerunt pro termino aſſignare. Deinde vero cum Archiepiſcopus ipſe iter arripuiſſet ad ſedem apoſtolicam veniendi, timens ne propter inclementiam aeris aliquod perſonæ ipſius periculum eueniret, à nobis literis, & nunciis poſtulauit, vt ſtatutum ſibi terminum deberemus miſericorditer prorogare: nos vero precibus ipſius annuentes, & credentes, quod eo citius de ſuis exceſſibus pœniteret, quod nos ad audiendas petitiones ſuas magis propitios & faciles inueniret, terminũ vſq; ad octauas beati *Martini* proximo præteritas proſequendæ appellationis ad ipſum purgandum ſtatuimus, memoratis iudicibus dantes nihilominus in mandatis, vt ſi tunc inde Archiepiſc. noſtro aſpectui neglexerit ſe præſentare, exinde iuxta priorum literarum tenorem in cauſa procederent, & quæ ipſis per eaſdem literas mandata fuerant, exequi procurarent. Cæterum memorato termino iam trãſacto, cum ad Romanam Eccleſiam nec acceſſerit, nec aliquem miſerit reſponſalem, qui abſentiam ſuam quolibet modo excuſaret, ipſius in obedientiam, & contumaciam attendentes, ipſum ab vſu pallij, & pontificalis officii executione, adminiſtratione etiam tam temporalium, quam ſpiritualium, ac perceptione beneficiorum duximus ſuſpendendum; memoratis iudicibus per Apoſtolica ſcripta mandantes, vt eum per totam Eboracenſem diœceſim, & prouinciam ſuſpenſum à nobis publice ſtatuant nunciare. Ideoque vniuerſitati veſtræ per Apoſtolica ſcripta mandamus, quatenus eidem Archiepiſcopo, vel officialibus eius, nec in ſpiritualibus nec temporalibus præſumatis aliquatenus reſpondere: ſed ſi quas inter aliquos veſtrum in Eboracenſi diœceſi poſitorum quæſtiones oriri contingat, quæ iudicio Eccleſiaſtico debeant terminari, ad audientiam dilecti filii noſtri *Simonis* Eboracenſ. decani eaſdem controuerſias deferatis, ipſius iudicium recepturi humiliter, & firmiter ſeruaturi; ſcientes nos eidem decano de ſolita ſedis Apoſtolicæ miſericordia indulſiſſe, vt cum conſilio canonicorum ſuorum in Eborac. Eccleſia reſidentium exceſſus corrigat clericorum, & eorum ac laicorum, qui Eccleſiaſticam audientiam exigunt, in Eboracenſi diœceſi definiat quæſtiones. Datum Lateran. 10. Kal. Ianuarii Pontificatus noſtri anno 5.

ALIA EPISTOLA EIVSDEM *Papæ de eodem.*

Cœleſtinus Epiſcopus ſeruus ſeruorum Dei venerabili fratri Lincolnienſi Epiſcop. & dilectis filiis Archidiacono de Northamton/ & Priori de Ponte * fracto, ſalutem, & Apoſtolicam benedictionem. Cum ſacroſancta Romana Eccleſia ſuper immobile fundamentum, lapidem ſcz. angularem & verum, perpetua ſtabilitate fundata, de ſe ipſa veritate dicente, *Super hanc petram ædificabo Eccleſiam meam*, per beati *Petri* merita Eccleſiarum omnium magiſterium cepit, & primatum; ad principem Apoſtolorum Domino proteſtante, *Si diligis me, paſce oues meas*: & non ſolum corporum, ſed etiam animarum iudiciariam accepit poteſtatem; eodem Apoſtolorum principe audiente à Domino: *Quodcunq; ligaueris ſuper terram, erit ligatum & in cœlis*: nos, quos non propria merita, ſed ſola diuina miſeratio ad ſummi pontificatus apicem euocauit, ſi iudicia noſtra recta volumus, & prouida deliberatione formare, & poteſtate nobis tradita non abuti illius debemus, quantum humana permittat fragilitas, exempla ſectari, in quo ſedes apoſtolica fundata conſiſtit, & à quo cæterarum eccleſiarum curã ſuſcepit, & ligandi, atq; ſoluendi plenitudinem poteſtatis. Mirabilis enim ſuper omnia Deus, & inſcrutabilis diuini conſilii altitudo, licet incomprehenſibilia ſint iudicia eius, & inueſtigabiles viæ ipſius; aliquod tamen ex his, quæ in inferioribus operatur, ſi recte conſpicimus, nobis & aliis eccleſiarum prælatis in forma iudicii innuit imitandum; qui cum ſterilẽ arborem de vinea ſua iuxta illud euangelii præceperit ſuccidendam, ne terram fertilẽ occuparet, præmiſit, dicens: *Ecce tres anni ſunt, ex quo venio quærens fructum in ficulnia hac, & non inuenio; ſuccide ergo illam*: hos ſiquidem nos, licet minimi, & humanæ fragilitatis ſubiacentes defectibus intra nos ipſos aſſidua meditatione penſantes; auditis exceſſibus Eboracenſis archiepiſcopi, & de inhoneſta vita & de inutili conuerſatione eius rumoribus in noſtra, & fratrũ noſtrorum audientia recitatis, non ſtatim formauimus iudicium contra eum, ſed exemplo illius, cuius miſerationes ſuper cætera opera eius, vt ſterilis arbor pullularet in fructus, & vigorem reciperet iam amiſſum, nõ modico temporis ſpacio, ad correctionẽ ipſius, multiplicatis literis, & mandatis non deſtitimus laborare; nunc eũ ad viam ſalutis noſtris monitis reuocantes, nunc per interminationẽ ſuſpenſionis officii, & beneficii deterrentes ab iniquitatis ſuæ ſemitis, & erroris, ſicut vobis, q̃ totam rei ſeriem, & proceſſum negotii quoad ordi-

* al. Sancto

nem agnouistis, credimus manifestum. Sane ad audientiam nostram ex personarum, & capituli Eboracensis Ecclesiæ insinuatione peruenit, & id ipsum dilectorum nostrorum *Roberti* de Eboraco & *Rogeri de* Selebie & aliorum vndecim abbatum præmonasterii ordinis testimonia manifeste declarare videntur, quod *Gaufridus* Eboracensis Archiepiscopus sacramenta iniuncti sibi officii vilipendens, venatione, aucupio, & aliis militaribus curis inutiliter occupatus, ordinationi clericorum, Ecclesiarum dedicationibus, aut Synodis celebrandis nec manum nec operam post sui promotionem adhibuit, nec Abbatem aliquem benedixit, licet tam contra clericos, quam Abbates, ad maledicendum & excommunicandum linguam consueuerit, iuxta motum proprium indiscrete laxare. Libertates Ecclesiæ suæ, ac consuetudines approbatas euacuat, ac subuertit; appellationes, quæ solent esse ad remedium oppressorum, ad Romanæ sedis iniuriam reduxit in contemptum: & plures pro eo quod ad nos appellationem emiserant, vinclis fecit carceralibus vehementer astringi. Personas Ecclesiæ suæ post appellationem ad nos factam, honoribus & beneficiis spoliauit; quosdam Canonicorum appellatione contempta excommunicationi subiecit: priuilegia Romanorum Pontificum in eius præsentia sua omnino authoritate frustrantur: & qui forte alias tutus esset, in ostensione priuilegii nostri optati coram eo præsidii beneficium demeretur. Cum contingit aliquem ad subtractam sibi Ecclesiam, vel possessionem per iudices delegatos authoritate nostra restitui, eum, per quem iudicium debuerat executioni mandari, statim sentiet inimicum. Plures enim taliter restitutos destituit, & Ecclesias suas per ministros suos violenter aggrediens fores earum fregisse, & eos proponuntur per violentiam expulisse: quamplures reatum periurii fecit perniciose incurrere: ipsos ab obedientia, quam Archidiaconis suis canonice seruandam iuramento promiserant, quadam necessitatis violentia retrahendo: præterea maiorem Ecclesiam cum multitudine armatorum aggrediens, fores capituli per violentiam confringi, & asportari fecit: & bona canonicorum & clericorum plurium, qui res suas tam in Ecclesia, quam in thesauraria ibi deposuerant, fecit per potentiam detineri: pro quibus omnibus Eboracense capitulum ad nostram præsentiam appellauit. Comperimus etiam ex testimonio prædictorũ, quod Ecclesiis quandoq; vacãtibus, præsentatas sibi ab his, ad quos præsentatio pertinet, personas idoneas non admittit: sed eas aut pueris, & minus honestis personis assignat, vsus pariter & præsentantis, & instituentis officio, aut facit eas de sola voluntate vacare, vt earum fructus vsibus ipsius applicentur, & quod sustentationi alicuius honesti clerici debebatur, sibi non metuit retinere. Adiecerunt etiam, quod cum spiritualia dona gratis debeant, & sine prauitate distribui, frequenter cum donat Ecclesiam, aut eam scindit per partes contra statuta Canonica, vel in ea sibi nouam & indebitam retinet possessionem, & quam plures excommunicatos, vel suspensos, non nisi pecunia interueniente, absoluit: religiosi vero & honesti viri in conspectu eius despecti, & contemptibiles fiunt: viles & suspectæ personæ de facili familiaritatem eius, & gratiam adsequuntur. Nos vero de rumoribus tam profanis auditis non semel, sed sæpius, & tam prædictorum, quam aliorum prælatorum in Regno Angliæ, & in Eboracensi prouincia positorum literis, nostris auribus frequentius inculcatis, volentes eum à suis excessibus deterrere, & ad exequendum pastoralis officii debitum reuocare; inquisitionem famæ ipsius vobis duximus committendam, vt conuocatis Abbatibus, & Prioribus, & aliis Ecclesiasticis personis Eboracensis diœcesis, inquireretis de præmissis diligentius veritatem, & si accusatores legitimi procederent contra eum, auditis quæ proponerentur hinc & inde, & depositionibus testium redactis in scriptis, eas sigillorum vestrorum signatas munimine ad sedem Apostolicam transmittere deberetis; assignato partibus termino competenti, quo ad audiendam sententiam nostro se conspectui præsentarent. Hoc etiam iisdem literis meminimus fuisse insertum, vt deficientibus accusatoribus, si fama publica faceret contra eum, purgationem ipsius cum tribus Episcopis & totidem Abbatibus, sublato appellationis obstaculo, indicere curetis. In qua si forte deficeret, ipsum ab Archiepiscopali officio, & administratione suspensum nostro faceretis conspectui præsentari; si vero Archiepiscopus memoratus, antequam citatio vestra perueniret ad ipsum, ad sedem Apostolicam appellaret, induciis ei trium mensium indultis, si infra eos interpositam appellationem prosequi negligeret, vel differret, ipsum ab omni pontificali officio, & Archiepiscopatus administratione nostra nunciaretis authoritate suspensum. Quia vero idem Archiepiscopus antequam per vos citaretur ad causam, sicut nobis suis literis, & nunciis intimauit, sedem curauit Apostolicam appellare, & vos ei ad prosequendam appellationem Kalendas Ianuarii pro termino assignastis, ipsius laboribus, & expensis parcere dispo-

disponentes, ac timentes, si æstiuo tempore ad vrbem accederet, aliquod personæ ipsius ex aeris inclementia periculum proueniret cum sicut nobis intimatum fuerat, iter arripuisset ad sedem Apostolicam veniendi, & paratus existeret de obiectis sibi criminibus respondere, de solita sedis Apostolicæ benignitate prosequendæ appellationis ab ipso vsque ad octauas beati *Martini* proximo præteritas terminum duximus prorogandum; omnia quæ fuerunt contra eum impetrata vsque ad eundem terminum suspendentes, & reuocantes in statum pristinum quicquid contra eũ post appellationem ad nos interpositam priorum literarum obtentu fuisset à nobis, vel aliis immutatum. Vobis etiam per Apostolica scripta distincte mandauimus, vt nisi in octauis sancti *Martini* nostro conspectui se præsentaret iuxta formam primæ commissionis, sublato cuiuslibet contradictionis, & appellationis obstaculo, procedere nullatenus differretis. Verum quoniam memoratus Archiepiscopus abusus patientia nostra, nec ad Romanam Ecclesiam accessit, nec responsalem aliquem destinauit, qui vel eius absentiam excusaret, cum eum non modicum vltra præfixum sibi terminum misericorditer curauerimus expectare, licet eo ipso videatur confessus de crimine, quod nostro se cõspectui præsentare neglexit; ipsum ab vsu pallii & omnis Episcopalis officii executione, à ministratione quoque tam spiritualium, quã temporalium, & beneficiorum perceptione ipsius Eboracensis Ecclesiæ, & prouinciæ duximus suspendendum: vt sic saltem à suæ iniquitatis pertinacia resipiscens canonicæ seueritatis censuram in se non exigat fortius exerceri. Ideoque discretioni vestræ per Apostolica scripta mandamus, atque præcipimus, quatenus eum per omnes Ecclesias Eboracensis diœcesis, & prouincię suspensum à nobis, publice nuntietis: omnibus clericis & laicis eiusdem prouinciæ ex parte nostra firmius iniungentes, ne ipsi Archiepiscopo vel officialibus eius in temporalibus, vel spiritualibus respondere præsumant, donec de ipso Archiepiscopo aliud duxerimus statuendum. Mandamus autem & per vos volumus in Eboracensi diœcesi nuntiari, vt si forsitan inter aliquos quæstiones moueri cõtingat, quas Ecclesiastico iudicio conueniat terminari, ad audientiam dilecti filii nostri *Simonis* Eboracensis decani, cui cum concilio canonicorum in eadem Ecclesia residentium, & clericorum excessus committimus corrigendos, & litigantium tam clericorum, quam laicorum controuersias decidendas, referant ipsius iudicium suscepturi humiliter, & firmiter seruaturi. Adhæc omnia, quæ authoritate literarum nostrarum, antequam ad vos secundarum notitia peruenisset, super negotiis eundem Archiepisc. contingentibus tam restitutionibus ablatorum, quã de aliis prouide, & rationabiliter statuistis, rata decreuimus permanere: mandantes vt authoritate nostra suffulti, ad Eboracensem Ecclesiam accedẽtes iuxta priorum literarum tenorem tam in inquisitione famæ, quam restitutione ablatorum canonicis facienda, nihilominus procedatis non impediente appellatione, vel absentia Archiepiscopi memorati, nec obstantibus literis in primarum literarum præiudicium hactenus impetratis. Ad hæc, pręsentium vobis authoritate iniungimus, quatenus sententiam excommunicationis in quosdam canonicos, vicarios, clericos, & seruientes canonicorum Eboracensis Ecclesiæ, ab eodem Archiepiscopo post appellationem ad nos interpositam, promulgatam, irritam iudicetis penitus, & inanem, ita tamen, vt dictos canonicos, & alios in eadem sententia nominatos ad maiorem cautelã authoritate Apostolicæ sedis absoluatis. Omnes autem illos, qui in *Benedictum* clericum supradicti decani, *Gualterum* presbyterũ, *Richardum* de Semare, & quinq; de Cauel clericos, & alios clericos Eboracensis Ecclesiæ manus temerarias iniecerunt, vel qui eis violentiam præceperunt inferri, tamdiu nuntietis, appellatione remota, excommunicationis vinculo detineri, donec passis iniuriam congrue satisfecerint, & cum vestrarum testimonio literarũ ad sedem veniant Apostolicam absoluendi. Quod si omnes his exequendis nequiueritis interesse, duo vestrum ea nihilominus exequantur. Datum Lateran. 10. Kal. Ianuarii, pontificatus nostri anno quinto. Harum igitur authoritate literarum, officiales Archiepiscopi Eboracensis depositi sunt: licet *Hubertus* Cantuariensis Archiepiscopus, Apostolicæ sedis legatus, eis licentiam exercendi officium suum retribuerat, qui eos prius suspenderat, quia noluerunt eum hospitari apud Eboracum tanquam legatum. Tradita est ergo omnis potestas *Simoni* decano Eboraci secundum Apostolici formam mandati; & regis ministri omnes res & possessiones præfati Archiepiscopi, regiis incluserunt marsupiis. Interim *Hubertus* Cantuariensis Archiep. in hac forma scripsit officialib. Archiepiscopatus Eboraci.

EPISTOLA CANTVARIENSIS ARchiepiscopi officialibus Archiepiscopatus Eboraci.

Hubertus Dei gratia Cantuar. Archiepisc. totius Angliæ Primas, & Apostolicæ sedis

legatus, dilectis in *Christo* filiis officialibus Archiepiscopatus Eboraci, salutē in Domino. Literas domini Papæ, in hæc verba suscepimus. *Cælestinus* Episcopus seruus seruorum Dei, venerabili fratri *Huberto* Cantuar. Archiepis. & Apostolicæ sedis legato, salutem & Apostolicam benedictionem. Ex parte tua in audientia fuit nostra propositū, quod multi sunt in Anglia, qui vt sepulchrum Domini visitarent, & illi terræ sanctæ, in qua steterunt pedes Domini, subsidium, opportunum conferrent, crucem Dominicam assumpserunt: & licet votum possint perficere, tamen ab executione eiusdem se subtrahunt in suarum periculum animarum. Sunt etiam quidam, qui licet crucem susceperint; pro paupertate tamen, & corporis debilitate, vel alia iusta causa, emissum votum non possunt, sicut conuenit, adimplere. Verum quia quid super his agendum sit circa nos duxit fraternitas tua consulendos; authoritate tibi præsentium respondemus per Apostolica scripta mandantes, quatenus omnes illos, qui votum tale emiserunt, sicut dictum est, & ad illud explendum propriæ suppetunt facultates, nisi ex iusta causa omittendum, eos ad exequendum, quod gratis vouisse dicuntur per censuram Ecclesiasticam, appellatione remota, compellas. cæterum de his, qui paupertate, & corporis debilitate, vel alio iusto impedimento, votum quod emisisse noscuntur, non possunt (sicut conuenit) adimplere; volumus, vt, cū super his veritas tibi fuerit declarata, pœnitentia congrua eis iniuncta, licentiam eis tribuas remanendi: eisdem firmiter iniungens, vt quam cito exequendi votum suum libera eis fuerit attributa facultas, id exequi sine dilatione aliqua nō postponant. His vero, quos pro infirmitate corporis tibi constiterit nullatenus posse in propria persona votum suum prosequi, vnam personam idoneam, vel plures (secundum quod facultates eorum suppetierint) vltra mare transmittant, in suis expensis, per annum, vel amplius iuxta tuum arbitrium, ibidem in Iesu *Christi* obsequio moraturas. Datum Lateran. secundo idus Ianuarii, pontificatus nostri anno quinto. Quoniam igitur vouere, & nō reddere, periculosum est, cum ex votis, quę solenniter emissa fuerint, non impletis, consequens sit, & Dominum offendi, & nihilominus in domo eius scandala suboriri: literarum, quas transcribimus, authoritate vobis præcipiendo mandamus, quatenus per singulas parochiales Ecclesias Archepiscopatus Eboraci, de his, qui pro visitando sepulchro Domini crucem assumentes, vota sua Domino non soluerint, diligenter, & sollicite inquiratis; sub interminatione anathematis generaliter inhibentes, ne in præiudicium scrutinii huius vesana cuiusquam taciturnitate veritas supprimatur; cumque nomina singulorum, vel eorum confessio, vel certa vestrorum inquisitio designabit; ipsa distincte notata infra Dominicam, qua cantatur *Lætare Ierusalem*, per fidem nuntium nobis innotescant. Ad hoc discretioni vestræ mandantes, iniungimus, quatenus causam crucifixi constanti patrocinio prosequentes, vniuersos tales in diœcesi Eboracensi charitatiua velitis cohortatione, & conuentione sedula præuenire; sub specie consilii proponentes, vt fideliter impleant, quæ liberaliter promiserunt: vt quod Domino vouerunt in conspectu omnis populi eius, cum propheta in atriis domus Domini in medio Ierusalem exequantur. Sicque voluntariis eorum sacrificiis placetur altissimus, & factis solutionibus euacuetur importunitas scandalorū. Moneatis etiam prædictos omnes, & singulos, quatenus in veræ deuotionis signum, infra diem passionis Dominicæ proximo futuram, crucem depositam reassumant, & eam cum reuerentia, & veneratione gestantes, suam obnoxietatem, qua interius astringuntur, exteriore signaculo protestentur, & in quibus fructum habituri sunt plenum, & abundantem, nequaquam ex pusillanimitate spiritus erubescant. Cæterum si vel commonitiones huiusmodi, quasi vanas contemnant, vel ad eas quasi duras pertinaciter aures suas obturent: ne impunitis licentia iniiciatur, certa generali faciatis assertione proponi, cunctos, qui citra voti solutionem crucem abiectam infra terminum nominatum non receperint, in sequenti Pascha Domini procul dubio à perceptione corporis *Christi*, & communione fidelium excludendos. Sed ne verba commonitionis huius credantur, vel censura in irritū, vel effectu debito caritura, pœnam supradictā in omni forma, & ea plenitudine qua præmittitur, die prædicta contumacibus vniuersis volumus, & authoritate Apostolica mandamus infligi. Sic enim ex tempestiuo rigoris seminario fructus ille pullulabit in posterū, vt veriore trutina ponderetur cum seueritate canonica prælatorum authoritas; & qui faciles erant ruituri in contemptū, securam indemnitatē minus audacter exspectent. valete.

Eodem anno post festum sancti *Hilarii*, *Philippus* rex Franciæ, & *Richardus* rex Angliæ conuenerunt apud Louers ad colloquium: vbi inter eos concilio hominum suorum ita conuenit, quod rex Franciæ quieta clamauit regi Angliæ, & hæredibus suis ab ipso, & hæredibus suis * Isodum cum pertinentiis suis, & totum ius, quod habuit in Berria, & Aluernia, & Gasconia, & reddit ei quieta castellum de Arches, & Comitatum de Auco,

al. Issoudon.

& Co-

& Comitatum de Albemarlia, & cætera castella multa, quæ occupauerat per guerram. Et hæc contra rex Angliç quieta clamauit regi Franciæ castellum de Gysortio, & totum Vogesin Normannicum: & vt hæc omnia rata haberentur, statuerunt inter se pœnam 15. millia marcarum argenti, ita quod ille, qui hanc pacem frangeret, daret alteri 15. millia marcarum argenti, & super hoc inuenerunt sibi ad inuicem fideiussores. Præterea rex Frãciæ petiit ad opus suum Andeli manerium Rothomagensis Archiepiscopi. quod cum nulla ratione fieri posset, rex Franciæ postulauit sibi fieri fidelitatem a *Waltero* Rothomagensi Archiepiscopo de illa parte Archiepiscopatus, quæ est in regno Franciæ, scilicet de Vogesin le Francais. Videns igitur Rothomagensis Archiepiscopus hoc sibi graue, & ignominiosum esse, appellauit ad dominum papam pro statu Ecclesiæ suæ, & abiit, timens ne dominus suus rex Angliæ ipsum ad hoc faciendum propter fauorem regis Franciæ cogeret. O ambitio, quam cæca semper! O quam præsumptio pessima! O quam perdit concessa qui inconcessa captat! *Philippus* itaque rex Franciæ terrenum obsidens regnum, impugnat cœleste terrenis inhiãs irruit in diuina destinatus ad scelus, ad periculum promptus, paratus ad crimen causas innocentię non requirit, ius abnegat: confundit fasque, nefasq́;, cui nequitia est sodalis, cui otiosa est æquitas, iniquitas semper est amica, qui cædib. viuit, qui se munit sanguine, qui crudelitatibus sæuit, cui de morte stat totum, de amore constat nihil.

Si quoties peccant homines sua fulmina mittat
Iupiter, exiguo tempore inermis erit.

Procedente itaque tempore, pœnituit regem Franciæ se talem fecisse cum rege Angliæ conuentionem: & magnum congregauit exercitum, & obsedit Albemarliam: quo facto, rex Angliæ præcepit saisiari in manu sua in omni loco dominationis suæ citra mare & vltra, omnes res, & possessiones Abbatum de Maiurmuster, & de Cluinni & de S. *Dionysio*, & de la charite. erant enim prædicti Abbates fideiussores erga regem Angliæ, quod rex Franciæ supradictam pacem seruaret: & nisi fecerit, darent regi Angliæ 15. millia marcarum argenti. Eodem anno *Robertus* Comes Leicestriæ, datis *Philippo* regi Franciæ duabus millibus marcis argenti, & quinto clamato ei castello suo de Pasci, liberatus est a captione illius. Eodem anno rex Angliæ misit *Philippum* Dunelmensem electum, & abbatem de Cadomo in Angliam, ad inquisitionem faciẽdam de prisis iusticiarum, & vicecomitum, & ministrorum suorum. Cum autem prædictus Abbas de Cadomo in Dominica passionis Domini pranderet cum *Huberto* Cantuar. Archiepiscopo, totius Angliæ summo iusticiario, ægrotauit in mensa, & 5. die sequenti obiit Londoniis. Interim *Philippus* rex Franciç cepit per vim castellum de Albemarle, & subuertit illud, & rex Angliæ dedit ei tria millia marcarum argenti pro redemptione militum, & seruientium suorum, qui capti fuerant in Albemarlia. Deinde rex Franciæ cepit per vim Nouancurt, & *Iohannes* Comes Moretonii frater *Richardi* regis Angliæ cepit castellum de Gameges. Eodem anno orta est dissensio inter ciues Londoniarum. Frequentius enim solito propter regis captionem & alia accidentia imponebantur eis auxilia non modica, & diuites propriis parcentes marsupiis volebant, vt pauperes soluerent vniuersa. quod cum quidam legis peritus, videlicet *Willielmus* cum Barba filius *Osberti* videret, zelo iusticiæ, & æquitatis accensus factus est pauperum aduocatus; volens quod vnusquisque tam diues, quam pauper secundum mobilia, & facultates suas daret ad vniuersa ciuitatis negotia; & abiit ad regem trans mare, & impetrauit ab eo pacem sibi, & populo. Vnde *Hubertus Walter* Cantuariensis Archiepiscopus, regis iusticiarius plurimum in iram commotus præcepit, vt vbicunque aliquis de plebe inueniretur extra ciuitatem, caperetur tanquam hostis regis, & regni. Contigit autem, quod in medio Quadragesimę apud nundinas de Stanford capti sunt quidam mercatores de plebe Londoniensi per præceptum iusticiarii regis. Deinde præcepit idem iusticiarius, vt supra dictus *Willielmus* cum barba ad eum duceretur etiam inuitus, ad quem capiendum cum quidam de ciuibus *Gaufridus* nomine veniret, prædictus *Willielmus* cum Barba interfecit eum; cumq́; alii eum capere vellẽt, ipse aufugit cum quibusdam suorum, & incluserunt se in Ecclesia, quæ dicitur Ecclesia S. *Mariæ* del Arche; qui cum inde exire nollent, factus est insultus in eos: & cum nec sic reddere se vellent, ex præcepto Archiepisc. Cantuar. regis iusticiarii appositus est ignis, vt per fumum & vaporem ignis exirent. Cumq́; prædictus *Willielmus* exiret, quidam extracto cultello euiscerauit eum, & sic ductus est ad turrim Londoniarum, & ibi iudicatus est suspendi. alligatus igitur caudæ equi, trahitur per vicos ciuitatis, & plateas ad patibulum, ac suspensus est, cum octo sociis suis: cæteri vero ciues Londoniarum, qui adhæserant ei posuerunt se in misericordia regis, & obsides dederunt de pace seruãda regi, & regno. Monachi autem sanctæ Trinitatis Can-

tuariensis scientes, quod Ecclesia sua Lundoniis, quæ dicitur S. *Maria* del Arche, ita violaretur per præceptum Archiepiscopi sui, (qui, quamuis regi seruiret, tamen ecclesiastica iura deberet seruare illæsa) indignati sunt, & grauatum est cor eorum super eum, & non potuerunt cum eo quicquam pacifice loqui. Eodem anno *Richardus* rex Angliæ dedit *Othoni* nepoti suo Comitatum Pictauis. Eodem anno cum Comitissa Brittanniæ mater *Arthuri* veniret per mandatum *Richardi* regis in Normanniam loqui cum eo, venit obuiam ei *Ranulphus* Comes Cestriæ maritus eius ad pontem Vrsonis, & cepit eam, & inclusit eam in castello suo apud sanctum *Iacobum* de Beuerun; quam cum *Arthurus* filius suus liberare non potuit, adhæsit regi Franciæ, & terras regis patrui sui combussit; deinde rex Angliæ magno congregato exercitu intrauit hostiliter Brittanniam, & eam deuastauit. Interim *Gaufridus* Eboracensis Archiepiscopus tandem ad sedem Apostolicam accedens, diutinam moram ibi fecit, dominumq; Papam in omnibus agendis suis valde sibi difficilem, & contra se supra modum commotum inuenit. processu vero temporis ipsi & aduersariis suis tunc præsentibus data est audientia: & cum prædicta, & alia plura ei obiicerētur, quæ omnia Archiepiscopus falsa esse constanter asseruit, requisiti aduersarii vtrum proposita probare vellent, post deliberationem petitam, & concessam responderunt se onus probationis nolle suscipere; Archiepiscopus vero se ab obiectis immunem esse sufficienter ostendit; vnde dominus Papa eum de consilio totius curiæ ad officium & beneficium restituens, omnibus prælatis, & aliis clericis per Eborac. diœcesim constitutis dedit in mandatis, vt ei tanquam Archiepiscopo in omnibus debitam exhiberēt reuerentiam, & obedientiam; insinuans in rescripto suo qualiter Archiepiscopus se ab obiectis immunem esse, & omnia ab aduersariis de eo disseminata falsa, & fictitia esse declarauit. restitutionis vero eius notitia ad regem Angliæ perueniente, qui Archiepiscopum temporalibus iampridem spoliauerat, & ad eius, vt dicebatur, cum aduersariis suis adspirabat depositionem, valde turbatus fuit, & duob. aduersariis suis præcepit, vt se de cura spiritualium intromitterent, nec Archiepiscopum, nec officiales suos aliquam habere administrationem permitterent. Ipse etiam rex præbendas Eboracensis Ecclesiæ, & alia beneficia vacantia pro voluntate sua Clericis suis concessit, & distribuit. Archiepiscopus vero a curia Romana rediens, & in Galliā moram faciens non ausus terram regis ingredi, cum non posset in conspectu regis gratiam inuenire, vt vel temporalium, vel spiritualium possessione gauderet, reuersus est, & ad curiam Romanam eundi iter arripuit. Interim dominus rex Angliæ prece *Arthuri* ducis Brittanniæ, & aliorum virorum potentum dedit *Petro* de Dinant licentiam agendi cōtra *Adam* de Tornouere super archidiaconatu de Westrihing, quem rex præfato *Adæ* dederat. Inter quos tandem conuenit in hunc modum, quod magister *Simon* Apulus Eboracensis Ecclesiæ decanus, & capitulum eiusdem Ecclesiæ concessione, & voluntate prædicti *Adæ* receperunt *Petrum* de Dinant in archidiaconatum de Westrihing, & in stallum miserunt tam in choro, quam in capitulo; & ipse *Petrus* vices suas, & illius archidiaconatus administrationem commisit ipsi *Adæ* de Tornouere sub annua pensione 60. marcarum; statuens quod prædictus *Adam* archidiaconatum illum in integrum habeat, & teneat omnibus diebus vitæ suæ, & reddat ei singulis annis inde 60. marcas de pensione; & si *Petrus* superuixerit *Adam*, recipiat archidiaconatum de Westrihing sine aliqua contradictione, vel diminutione. Præterea inter illos statutum est, quod quandocūq; simul fuerint in Eboraco, vnus illorum vna die tenebit stallum in choro nomine archidiaconi, & alter illorum altera die similiter, & sic mutabunt vices suas de die in diē, quamdiu moram simul fecerint in Eboraco: & vt hæc conuentio inter illos rata sit, & inuiolata permaneat, capitulum Eboraci eam confirmauit sigillo suo: sed antequam huius conuentionis notitia perueniret ad Eboracensem Archiepiscopum, ipse huiusmodi literas patentes misit in Angliam.

Gaufridus *Dei gratia Eboracensis Archiepiscopus, & Angliæ primus decanis, presbyteris, & vniuersis clericis per archidiaconatum constitutis, salutem, & paternam benedictionem. Nouerit vniuersitas vestra nos* Petro *de Dinan clerico nostro archidiaconatum de* Westrihing *charitatis intuitu dedisse: in quem* Adam *de Torneuere, sicut à multis certissime didicimus, nescimus cuius authoritate se intrusit, & nomen archidiaconatus sibi vsurpauit, licet ordinatio archidiaconatuum, dignitatum, & Ecclesiarum nostri archiepiscopatus ad nos tantum, quibus hoc diuina miseratione est concessum pertineat. & idem etiam* Adam *post restitutionem à domino papa nobis factam contra nos, & officiales nostros in administratione rerum spiritualium diabolico instinctu se immiscuit. Nos autem quicquid ipse* Adam *in institutionibus, in excommunicationibus, in suspensionibus, & in aliquibus aliis, quæ nomine archidiaconi fecerit irritantes, & penitus authoritate nostra adnihilantes, eum dictum* Adam *excommunicamus, vobis mandantes & in virtute obedientiæ præcipientes,*

Qua-

Quatenus in nullo ei decreto respondeatis, sed vt excommunicatum habeatis. Praeterea vobis notificamus, quod sententiam in Paulinum *de Eburford, & in alios, qui contra obedientiam nobis debitam venient ab officialibus nostris magistro* Radulpho *de Kima, & magistro* Honorio *ratam habemus, & confirmamus. Valete.*

Eodem anno mense Iulii *Philippus* Dunelmensis electus ordinatus est in sacerdotem ab *Henrico* Episcopo de Landaf apud Dunelmum in Ecclesia sancti *Cuthberti* 17. Cal. Iulii Sabbato in hebdomada Pentecostes. Eodem anno *Willielmus* rex Scotorum magno cōgregato exercitu intrauit Moreuiam ad debellandum *Haroldum* * *Macmanud*, qui terram illam occupauerat, sed antequàm rex Cathaniam intraret, *Haroldus* fugit ad naues suas nolens contra regem bellum inire. tunc misit rex Scottorum exercitum suum ad Turreham villam praedicti *Haroldi*, & castellum suum ibidem situm prostrauit. Videns autem *Haroldus*, quod rex terram suam ex toto deuastaret, venit ad pedes regis, & posuit se in misericordia eius, maxime, quia tempestas saeuiebat in mari, & ventus erat ei contrarius, volenti ad Orchadiam insulam ire; & iurauit regi, quod adduceret illi omnes inimicos suos, cum rex alia vice rediret in Murrauiam, & per illam conditionem permisit rex eum tenere medietatem Cathaniae, & aliam medietatem Cathaniae dedit rex *Haroldo* iuniori nepoti *Reginaldi* quondam Comitis de Orkeneia, & de Cathania. Deinde reuersus est rex in terram suam, & *Haroldus* in Orkeniam. Deinde in autumno rediit rex Scottorum in Mureuiam vsque ad Iluernarran, vt reciperet ab *Haroldo* inimicos suos; quos cum *Haroldus* produxisset vsque ad portum de Locloy prope Diluernarran, permisit eos abire; & sero redeunte rege de venatu venit ad eum *Haroldus* adducens secū duos pueros nepotes suos ad tradendum regi in obsides; & interrogatus ab rege vbi essent inimici eius, quos tradere debuerat, & vbi esset *Torphinus* filius eius, quem obsidem dare promiserat, respondit, Permisi eos abire, sciens, quod si tradidissem eos vobis, non euaderent manus vestras; filium autem meum adducere non potui, quia in terra illa non est alius haeres. igitur quia ipse conuentiones, quas cum domino suo rege fecit, non seruauerat, iudicatum est eū in captione regis remansurum, donec filius eius veniret, & obses fieret. & pro eo quod ipse permisit inimicos regis abire, iudicatum est ipsum demeruisse terram, quam ille de rege tenebat. & rex duxit secum *Haroldum* vsq; ad castellum Puellarum, & tenuit eum in vinculis, donec homines sui de Orchadia adduxerunt filium suum *Torphinum*: & tradentes eum domino regi obsidem, liberauerunt *Haroldum* de captione regis. & *Haroldus* reuersus est in Orchadiam, & ibi mansit in pace & quiete, donec *Haroldus* iunior, accepta à *Suero Birkebain* rege Norweie licentia calumniandi medietatem Orchadiae, adduxit secum *Swardum Murd* de Hegland, & alios multos bellatores, & Orchadiam inuasit; & noluit *Haroldus* senior cum eo pugnam ingredi, sed abiit in insulam de Man relicta Orchadia: & ibi congregauit nauigium, & homines multos. similiter fecit *Haroldus* iunior, & adiit insulam de Man, volens congredi cum Haroldo seniore; sed *Haroldus* senior ante aduentum *Haroldi* iunioris in Man, per aliam viam ingressus est Orchadiam cum nauigio suo, & interfecit omnes, quos in Orchadia inuenit. Quo audito, *Haroldus* iunior reuersus est in Cathenes apud Wic, & commisit praelium cum *Haroldo* seniore: & in praelio illo *Haroldus* iunior, & omnis exercitus eius interfecti sunt. Interfecto itaque *Haroldo* iuniori, *Haroldus* senior venit ad regem Scottorum per conductum *Rogeri*, & *Reginaldi* Episcoporum sancti *Andreae*, & Rosmarkin, & obtulit regi copiam auri, & argenti pro Cathania, id est Cathenes rehabenda; cui respondit, quod terram illam sibi traderet, si vxorem suam filiam *Malcolmi Mathar* dimisisset, & priorem sponsam suam sororem *Dunecani* Comitis de Fif resumpsisset, & tradidisset ei in obsidem *Laurentium* clericum suum, & * *Bonauar* filium *Iggemundi*; quod *Haroldus* facere noluit. Venit ergo *Reginaldus* filius *Sumerled* rex de Man ad *Willielmum* regem Scottorum, & emit ab eo Cathaniam saluo regis redditu annuo. Eodem anno *Richardus* rex Angliae dedit *Willielmo* de Chimely Archidiacono de Richemund Episcopatum Albricarum in Normannia; & idem rex dedit magistro *Eustachio* Sigillifero suo Archidiaconatum de Richemund. Eodem anno *Hubertus* Cantuariensis Archiepiscopus totius Angliȩ primas, & Apostolicae sedis legatus, & totius Angliae summus iustitiarius saepe, & multum sollicitauit per internuntios suos dominum suum *Richardum* regem Angliae, vt eum liberaret à regimine regni, ostendens ipsum non posse sufficere regimini Ecclesiae, & regni. Cum igitur rex licet inuitus, eo quod non erat inuentus similis illi, qui conseruaret leges, & iura regni; precibus tamen illius inclinatus, illum à sollicitudine regiminis regni remouere vellet poenituit eum tale fecisse regi mandatum, expertus, quod in custodiendis illis est retributio multa, & inspectis scriptis, & computationibus auditis, mandauit regi, quod infra biennium proximo praeteritum adquisierat

al. Macmadit.

al. Honamer.

ad opus illius vndecies centena millia marcarum argenti de regno Angliæ; subiungens, quod si seruitium eius videretur illi necessarium, non recusaret laborem, nec fatiscentem causaretur ætatem. o infœlicem præsulem! licet sæpius legisset *neminem posse duobus dominis seruire; aut enim vnum odio habebit, & alterum diliget; aut vnum sustinebit, & alterum contemnet*; prælegit tamen officium sacerdotale postponere, quam regi terreno non adhærere: & sic accepta regni regiminis potestate, officii administratione Ecclesiastici, cui professionis voto astrictus fuerat paruipendens, pro castris regis Angliæ stare non recusauit. Eodem anno *Richardus* rex Angliæ dedit *Philippo* Dunelmensi electo licentiam fabricādi monetam in ciuitate sua Dunelmensi, quod prædecessoribus suis à multo tempore retro non erat permissum. Eodem anno extitit in Anglia, & in omnibus finibus eius fames magna, & hominum mortalitas. Eodem anno Comes de sancto *Egidio* duxit in vxorem *Iohannam* sororem *Richardi* regis Angliæ, quondam reginam Siciliæ. Eodem anno obiit *Henricus* Wigorniensis Episcopus, cui successit dono *Richardi* regis *Iohannes* de Constantiis Rothomagensis decanus. Eodem anno obiit *Willielmus* Comes de Salesbiri filius Comitis *Patritij*; cuius filiam, & hæredem *Richardus* rex Angliæ dedit in vxorem cum Comitatu Salesbiri *Willielmo* fratri suo notho. Eodem anno obiit *Mauricius* Episcopus Parisiis. Eodem anno obiit *Bela* rex Hūgariæ, post cuius obitum *Margareta* vxor eius soror *Philippi* regis Franciæ, quæ quondam extiterat regina Angliæ, vxor *Henrici* regis iunioris, accepit crucem Ierosolymitanæ profectionis, & in terra Ierosolymitana apud Accon in Dei seruitio permansit, vsq; ad consummationem vitæ suæ. Eodem anno obiit *Burcardus* Eboracensis Ecclesiæ thesaurarius, cuius thesaurariam *Richardus* rex Angliæ dedit magistro *Eustachio* sigillifero suo. Eodem anno obiit *Petrus* de Ros, quo defuncto, *Richardus* rex Angliæ dedit *Aimerico* nepoti *Philippi* Dunelmensis electi archidiaconatum Carleoli, & *Philippus* Dunelmēsis electus dedit eidem *Aimerico* nepoti suo archidiaconatū de Dunelmo, & Ecclesiam de Acclet, quam prædictus *Burcardus* habuerat. Eodem anno *Richardus* rex Angliæ firmauit nouum castellum in insula de Andeli, contra voluntatem & prohibitionem *Walteri* Rothomagensis Archiepiscopi; &, quia rex ab inceptis desistere noluit, prædictus Archiepiscopus dedit sententiam interdicti in Normanniam, & abiit ad summum pontificem. Eodem anno facta congressione inter familiarem regis Franciæ, & regis Angliæ, *Hugo* de Chaumūt miles probus, & diues, & valde familiaris regi Franciæ captus est, & regi Angliæ traditus, quem rex Angliæ tradidit *Roberto* de Ros custodiendum, & *Robertus* tradidit illum *Willielmo* del Espinai seruienti suo custodiēdum in castello de Bona villa supra Toke; qui cum minus caute custodiretur, per murum de nocte dimissus est, permissione & consensu prædicti *Willielmi* del Espinai. Vnde rex Angliæ iratus, eo quod *Hugo* de *Chaumund sic manus suas euasit, cepit *Robertum* de Ros, & incarcerauit, & cepit de eo 1000. & 200. marcas argenti de redemptione, & *Willielmus* del Espinai proditor domini sui suspensus est in patibulo. Eodem anno *Radulfus* de Wigetof clericus *Gaufridi* Eboracensis Archiepiscopi infirmabatur Romæ vsque ad mortem, & coram domino papa *Celestino*, & vniuersis Cardinalibus cōfessus est, quod ipse multas literas falsas in curia Romana adquisierat tam de negotio domini sui Eboracensis Archiepiscopi, quam de suo negotio proprio; & quod iam illas in Angliam præmiserat. vnde dominus papa in mandatis dedit *Huberto* Cantuariensi Archiepiscopo, vt si aliquæ literæ super negotio Eboracensis Archiepiscopi inuentæ fuissent, continentes aliquid citra æquitatem, & iustitiam, retinerentur. Vnde factum est, quod *Rogerus* de Ripunt clericus, portitor harum literarum, qui & toxicum portabat, inuentus est Lundoniis, dicens quod *Radulfus* de *Wigetof tradiderat ea illi. Dicebat etiam quod toxicum illud traditum ei fuerat ad perdēdum magistrum *Simonem* Eboracensis Ecclesiæ decanum, & quosdam alios eiusdem Ecclesiæ canonicos. Ad vocationem igitur *Huberti* Cantuariensis Archiepiscopi regis iustitiarii, venit Lundonias prædictus decanus Eboraci, & tradita sunt ei venenum illud, & annuli aurei, & zona pulcherrima toxicata ad comburendum; quibus traditis, conuenit multitudo maxima virorum, & mulierum in loco, qui dicitur Totehil, vt testes fierent combustionis illorum; & sic igni tradita sunt, & redacta in cineres; portitor autem illorum in carcere seruabatur, & aduersarii *Gaufridi* Eboracensis Archiepiscopi omne crimen ei obiiciunt. Eodem anno *Iohannes* Comes Moretonii frater regis, & *Marchades* princeps nefandæ gentis Braibancanorum fecerunt 14. Cal. Iunii feria 2. equitationem ante ciuitatem de Bellauez, & dum intenderent prædæ capiendæ, *Philippus* Episcopus Beluacensis, & *Willielmus* de Merlou vna cum filio suo, & militibus multis, & plebe armata exierunt, & ipsi armati, sed mox confecti sunt in prælio, & capti prædictus Beluacensis Episcopus, & *Willielmus* de Merlou, & filius eius, & milites nonnulli, & ex plebe maxima pars interfecta est. & eodem die post

al. Chaumunt

al. Wigetot

post captionem illam Comes *Iohannes*, & *Marchades* processerũt vsq; Milli castellum prædicti Beluacensis Episcopi, & per insultum ceperunt illud, & prostrauerunt: & sic gloriosi triumphatores redierunt in Normanniam, & tradiderunt regi Angliæ Beluacensem Episcopum, & *Willielmum* de Merlou & filium eius, & alios captiuos multos.

Anno gratiæ millesimo centesimo nonagesimo septimo, qui est annus octauus regni *Richardi* regis Angliæ, idem *Richardus* fuit in Normannia apud Burum die Natalis Domini, quæ quarta feria euenit; plurimum confusus, eo quod *Walterus* Rothomagensis Archiepiscopus noluit relaxare interdicti sententiam quam in Normanniam tulerat. Corpora enim defunctorum insepulta iacebant per vicos, & plateas ciuitatum Normanniæ. Misit ergo rex *Willielmum* Eliensem Episcopum Cãcellarium suum, & *Lexoniensem Episcopum, & *Philippum* Dunelmensem electum, vt coram domino papa causam suam defenderent contra præfatum Rothomagensem Archiepiscopum. Qui cum Pictauiam venissent, *Williehnus* Episcopus Eliensis regis Cancellarius ægrotauit vsq; mortem, & mortuus est, & sepultus; & quam diu ipse in extremis laborasse videretur, quædam crux lignea in Cathedrali eiusdem ciuitatis Ecclesia, quæ dicitur crux S. *Martialis*, plorasse videbatur ita vehementer, quod quasi riuulus aquæ ab oculis eius defluens, faciem illius rigaret. Populus autem dicebat hoc iam tertio euenisse; primo in obitu eiusdem ciuitatis Episcopi; secundo in recessu *Iohannis* Belesmains eiusdem ciuitatis Episcopi; tertio in obitu istius *Willielmi* Eliensis Episcopi. Quo defuncto Lexoniensis Episcopus, & Dunelmensis electus processerunt in negotio domini sui. Dominus autem rex non immemor seruitii, quod prędictus Cancellarius ei fecerat, dedit *Roberto* fratri illius Priori Eliensi Abbatiam S. *Mariæ* Eboraci: quem *Hubertus* Cantuar. Archiepiscop. Apostolicæ sedis legatus benedixit in Abbatem. Conuenientibus igitur in præsentia domini papæ *Celestini* præfato Rothomagensi Archiepiscopo, & Episcopo Lexoniensi, & electo Dunelmensi; Archiepiscopus Rothomagensis protestatus est ius suum, quod habebat in Andeli, & iniuriam, quam *Richardus* rex Angliæ ei fecerat firmando castellum in patrimonio Ecclesiæ Rothomagensis iniuste contra voluntatẽ, & assensum illius. Ad quod supradicti regis nuncii responderunt, quod dominus rex sæpe, & multum obtulerat ei per internuncios suos, videlicet viros venerabiles, & discretos Episcopos, & Abbates, Comites, & Barones, se in omnib. satisfacturum illi ad æstimationem proborum virorum. Asserebant enim ex parte regis, quod ipse insulam illam de Andeli, in qua castellum firmauerat, nullo modo dimittere posset, quia rex Franciæ & sui perinde transitum faciebant in Normanniam, & sæpius eam deuastabant: & idcirco rex Angliæ locum illum munierat ad defensionẽ terræ suæ contra regem Franciæ. Et super his prædictus Rothomagensis Archiepiscopus, & præfati regis nuncii compromiserunt se examini domini papæ, & Romanæ Ecclesiæ. Vnde factum est, quod dominus papa, & Cardinales post diuturnam deliberationem, attendentes damna & inopportunitates, quæ acciderent Normanniæ, nisi locus ille de Andeli firmaretur, consuluerunt præfato Rothomagensi Archiepiscopo, quod cum domino suo rege amicabiliter poneret, & ab eo sufficienter recompensationem ablatorum reciperet, secundum proborum, & sapientum virorum æstimationem; dicentes bene licere regi, & cuilibet potenti infirmiora terræ suæ munire, ne perinde damnum sibi, & suis contingat.

*al. Lexouiensem

DE CONSECRATIONE PHILIPPI DVNELMENSIS EPISCOPI.

INterim dominus papa *Celestinus* consecrauit *Philippum* Dunelmensem electum in Episcopatum Dunelmensem, Dominica, qua cantatur *Misericordias Domini*: quæ eodem anno contigit decimo secundo Maii. Consecrato itaque Dunelmensi Episcopo dominus papa *Celestinus* relaxauit interdicti sententiam, quam *Walterus* Rothomagensis Archiepiscopus in Normanniam tulerat propter firmationem castelli insulæ de Andeli, & dimisit eos. Redeuntibus autem ad dominum *Richardum* regem Angliæ, supradicto Rothomagensi Archiepiscopo, & Lexoniensi & Dunelmensi Episcopis, cum forma pacis inter prędictum regem, & Rothomagensem Archiepiscopum de consilio domini papæ, & Cardinalium ordinata: idem rex cõuocatis Episcopis, Abbatibus, Comitibus, Baronibus Normanniæ dedit *Waltero* Rothomagensi Archiepiscopo & eius successoribus in recompẽsatione villæ suæ de Andeli villam de Depe cum omnibus pertinentiis suis, & vallem de Malandai, & molendina de Robec in ciuitate Rothomagi, & Luuers cum pertinẽtiis suis, & charta sua confirmauit. Hæc contra *Walterus* Rothomagẽsis Archiepiscopus quietum clamauit *Richardo* regi Angliæ, & hæredibus suis, Andeli cum pertinentiis suis ab ipso, & successoribus suis. Eodẽ anno *Richardus* rex Angliæ venit ad S. *Walericum*, & villam com-

bussit: & destructis monachis ibidem Domino seruientibus, asportauit secum in Normanniam feretrum cum reliquiis S. *Walerici*: & in portu illo inuenit naues, quæ venerant de Anglia, onustas frumento, & victualibus, & cepit eas, & earum nautas fecit suspendi, & naues combussit, & frumentum, & victualia suis distribuit. Eodem anno Campani & Flandrenses, & Britones, relicto rege Fráciæ, adhæserunt *Richardo* regi Angliæ, datis hinc inde obsidibus, quod non facerent concordiam, neq; pacem cum rege Franciæ, nisi de communi illorum consilio. Rex enim Angliæ illos, & fere omnes potentiores de regno Franciæ muneribus allexit: nam eius prælarga manus donis cætera vincebat dona.

Nec tamen in dando mensuram deserit, immo,
Singula describit certo moderamine finis.

Dedit itaque *Baldwino* Comiti Flandriæ pro auxilio suo quinque millia marcarum argenti: & obsides dedit, quod ipse cum rege Franciæ pacem non faceret, nisi de consensu regis Angliæ; similiter fecit ei rex Angliæ. Deinde *Willielmus Crespin* constabularius de Dangu, vi compulsus, tradidit *Richardo* regi Angliæ castellum de Dangu, quod ipse rex statim sufficienter muniuit hominibus, & armis, & victualibus, & rex Franciæ mox magno congregato exercitu obsedit illud, & dum hæc fierent *Richardus* rex Angliæ perrexit in Aluerniam, & decem de castellis regis Fráciæ, & suorum cepit. Sed antequam rex Angliæ rediret in Normanniam, rex Franciæ cepit castellum de Dangu, concessis militibus, & seruientibus qui in eo erant, vita, & membris, & accepit de eis quingentas marcas argenti de redemptione, & permisit illos liberos abire, & castellũ illud firmauit, & in manu sua retinuit. Interim *Baldwinus* Comes Flãdrię obsedit ciuitatem de Araz; quo audito, rex Fráciæ venit illuc cũ copioso exercitu: in cuius aduentu Comes Flãdriæ relicta obsidione rediit in terram suam, & rex Franciæ secutus est eum: cum rex Franciæ longius processisset, Comes Flandriæ fecit pontes diruere ante regem Franciæ, & retro; ita quod neque victus, neque exercitus eius potuit ad eum accedere. Tunc rex Franciæ in arcto positus supplicauit Comiti Flandriæ, ne ipse coronam Franciæ contaminaret, asserens quod ipse ea intentione Flandriam intrauerat, vt cum illo amicabiliter componeret; iurans, quod ipse redderet illi totum ius suum, si dimisisset *Richardum* regem Angliæ sine pace. & quia Comes Flandriæ contra pactum, quod cum rege Angliæ fecerat venire noluit, cœpit colloquium inter regem Franciæ, & regem Angliæ feria quarta post festum exaltationis sanctæ crucis inter Gwaillium & Andeli, & sic rex Franciæ liberatus à captione Comitis Flandriæ rediit in Franciam, sed nullam conuentionem, quam Comiti Flandriæ fecit, tenere voluit. Eodem anno *Richardus* rex Angliæ dedit magistro *Eustachio* vicecancellario suo Episcopatum de Ely. Eodem anno *Iohanna* soror *Richardi* regis Angliæ, vxor *Raimundi* Comitis de sancto *Egidio*, peperit filium suum primogenitum, & vocatum est nomen eius *Raimundus*. Eodem anno obiit *Resus* filius *Griffini* rex: post cuius obitum facta est discordia inter filios suos, quis eorum loco patris regnaret: ad quam extinguendam *Hubertus* Cantuariensis Archiepiscopus, regis iusticiarius, fines Gwalliæ adiit, & pacem inter illos fecit. Interim *Philippus* Beluacensis Episcopus, misso Aurelianensi episcopo fratre suo Romam, dũ adhuc esset in captione regis Angliæ, in hac forma scripsit *Celestino* summo pontifici.

EPISTOLA PHILIPPI BELVACENSIS EPISCOPI ad Celestinum papam de captione sua.

VEnerabili domino, & patri *Celestino* summo pontifici *Philippus* Beluacensis Episcopus, salutem, & obedientiæ canonicæ deuotionem. Supernæ dignitatis fauor fœlicitatem vestram, & multiplices successus euexit in altum, ad memoriam reducens illud legale, *Insontes inuitat ad culpam, qui sontes præterit impunitos*. Vniuersis Ecclesiis iam quasi notorium habetur, quam irreuerenter, quamq; inhumaniter in dominũ suum regem Francorum rex Angliæ iam pridem insurrexerit, similis homini, qui montem magnum fune circumligarũ temptat deiicere, afferens igitur secũ ignem, & gladium, subnixus etiam apostaticis Braibancenorum cohortibus, patriam nostram irruebat circumquaq; depopulando. Quod cum vidissem, illius legalis nõ immemor, *Vim vi repellere licet*, & illius, *Pugna pro patria*, militum & ciuium cuneis, & aciei procerum immixtus, hostibus irruentibus obuiam exiui. Sed humanis nouerca fortuna consiliis propositum rei sinistro mancipauit effectui. Captus quidem ibi sum, & vinculis grauibus, & catenis addictus; nec ordinis dignitas, nec Dei reuerentia remedii aliquid vel mitigationis mihi contulerunt. Taliter ergo rex Angliæ in *Christum* Dominum more lupino sæuire non formidauit; nec vestris

auribus incognitum existimamus. Quid ergo dissimulatis? *Quis pater videret filium errare, & taceret? Quis virga filium non percuteret, vt gladium nō incurreret? Desperat pater de filio, quem comminatione non corripit, vel flagello.* Luce quidem clarius elucescit, quod rex Angliæ, cæteriq; complices sui, qui violenter manus in nos iniecerunt, dictæ sententiæ canonem inciderunt; iniurias nobis, & molestias enormiter illatas vestræ paternitati lachrymabiliter insinuans lachrymis nostris, & petitioni clementer condescendatis. Indignum est siquidem subiectorum petitionem ad vos directam vacuam reuerti, & inanem, quæ & humilitatem redolet, & rationis subnixa est præsidio. *Nec immunis est à culpa, qui quum potest corrigere, dissimulat emendare; nec caret scrupulo societatis occultæ, qui manifesto facinori desinit obuiare.* Licet igitur verba doloris totiens multiplicauerim (pater sancte) ne miremini. *Nescit, imme nequit pectoris claustro dolor assiduus sepeliri.* Valeat paternitas vestra.

RESCRIPTVM CELESTINI PAPAE AD PHILIPpum Beluacensem Episcopum.

CElestinus Episcopus seruus seruorum Dei dilecto fratri *Philippo* Beluacensi Episcopo salutem, & ab exorbitatione reditū maturare. Sinistre licet tibi euenerit, nec mirum. *Cunctorum enim meretur odium, qui omnium se in commune approbat inimicum.* Præsulem namque pacificum exuens, militem bellicosum induisti: clypeum pro infula, gladium pro stola, loricam pro alba, galeam pro mitra, lanceam pro baculo pastorali, ordinem rerum, & seriem peruertens temerarius baiulasti. non vim (sicut allegas) sed virtutem vi repellere volens, non pro patria, sed contra patriam pugnans. De Gallia namq; vestra iam publice declarare possumus: *Va terra cuius rex puer est.* Rex namq; vester regi Anglorum sacramēto corporaliter præstito tenebatur astrictus super indemnitate tam oppidorum, quam terrarum suarum sibi fideliter obseruanda, saltem vsq; ad reditum ab itinere peregrinationis suæ. Sed contra fidem, & sacramentum impudēter veniens oppida prædicti regis violenter occupauit, terram suam hostili manu crudeliter vastauit: ab ergastulo tandem rediens regi vestro rex ille viriliter occurrit, non de multitudine, sed in Domino Deo spem ponens. *Non enim virorum, vel virium, sed virtutum copia bella vincuntur.* Pro rege quidem Angliæ contra superbiam humilitas, contra iniuriam ius, & æquitas; contra arrogantiam, & intemperantiam modus & modestia hucusq; dimicauerunt. *Numerosis enim virtutibus non viribus immunes viri victoriam consequuntur.* Iniuriam armis irrogatam armorum propulsare remedio leges, & iura permittunt. Nunc vero tamen, licet sero, rex Angliç se, suamq; manifestauit animositatem; quoniam vix est, vt virtus clausa celari, vt animositatis ardor extingui, vt probitatis scintilla comprimi valeat, & concludi. *Virtus enim claudi nescit: & ignis oppressus in flammam erumpit.* Effrænem siquidem domini tui vesaniæ non solum consiliarium, sed & complicem te tam insipientem, quam insolentem exhibuisti; quæsisti & inuenisti; pulsasti, & pulsatus procubuisti; in foueam quam fecisti, merito incidisti; vbi autem inuētus, ibi iudicatus. Sicut igitur ex literarum tuarum nobis directarum tenore perpendimus; excessus patrios nobis imputans, culpam tuam in nos retorquere laboras, nos tepidos asserens, & dissimulatores. Quid ergo si ouis in pastorem, in patrem filius insurgat? nec pastor, quem non pauisse; nec pater erit, quem non pœniteat educasse. *Nocens ergo in homine telum est, simplicitatis imagine malignam astutiam palliare;* Regi tamen Anglorum pro te literas dirigimus supplicatorias. Qualitate namq; captionis tuæ medullitus inspecta, in tali casu non possumus, nec debemus imperare, sed tantum supplicare. Victor ergo sapienter vincendus est, quia sic legitur, *Sapientia vincit malitiam.* Nos autem pro te supplicamus non importune, sed opportune. *Argumentum enim diffidentia est importuna precum instantia. Debitum quoq; facilius exequitur patiens expectatio, quam extorquet importuna petitio.* Interim vero vinculis, & lamentis mancipatus vincula tua, & lamenta leniter, patienterq; sustineas iuxta illud Poetæ,

Leniter ex merito quicquid patiare, ferendum est:
Quæ venit indignæ pœna dolenda venit.

Et illud merito lamentis expiandum est, quod cum pudoris dispendio venter adquirit. Datum, &c.

Eodem anno obiit *Willielmus* Pictauensis Episcopus, & quamuis vita illius videretur hominib. valde reprehensibilis, tamen ipse post obitum eius claruit in miraculis. Eodem anno *Philippus* rex Franciæ, & *Richardus* rex Angliæ statuerunt inter se treugas à festo S. *Hilarij* in vnum annum; habentes in proposito, quod iterum pacē, & concordiam finalem inter se facerent. Deinde *Baldwinus* Comes Flandriæ venit in Angliam in peregrinatione

ad S. *Thomam* Cantuar. martyrem. Eodem anno filius *Henrici* Romanorum imperatoris, quem pepererat ei *Constantia* imperatrix filia *Rogeri* quondam regis Siciliæ, puer 7. annorum, baptizatus est, & vocatum est nomen eius *Fredericus*. Eodem anno *Iordanus* de Curci frater *Iohannis* de Curci principis regni de Vluerstir in Hybernia, à quodam Hybernensi familiari suo interfectus est. In cuius vindictā prædictus *Iohannes* frater eius cōmisit præliū cum Hybernensibus regulis; ex quibus partem fugauit, partem strauit, & terras eorum sibi subiugauit; quarum partem magnam dedit *Dunicano* filio *Gilberti* filii *Fergus*, qui eo tempore, quo prædictus *Iohannes* præliaturus erat cum Hybernensibus, venit ad eum in Hybernia cum gente non modica auxiliaturus ei. Eodem anno *Nicolaus* Episcopus de Wic in Norweia commisit prælium cum *Suero Birkebain*, & ab eo victus fugit, omnibus suis fere interfectis. Eodem anno præfatus Aureliensis Episcopus, qui pro liberatione *Philippi* fratris sui Romam profectus fuerat, obiit apud Seneslaueille. Eodem anno *Henricus* Romanorum imperator magnum exercitum misit in terram Suliæ sub principibus Maguntino Archiepiscopo, & *Henrico* duce Saxoniæ Comite Palatino de Rheno, & duce de * *Louerine*, & duce de Saringes, & duce de Ostricio filio *Limpoldi* ducis, & duce de Swthede, & duce de Baiueria, & *Walranno* fratre ducis de Lamburg, & Comitibus multis. Præfatus autem *Walrannus* ante alios applicuit in terra Hierosolymitana cum gente sua, & statim inuasit paganos, & quotquot inuenit de paganis interficiens, violauit pacē, & treugas, quas rex Angliæ in recessu suo de terra Hierosolymitana statuit inter Christianos, & Paganos. Vnde *Saphadin* frater *Saladini*, & cæteri Pagani plurimum commoti interfecerunt omnes, quos attigerant, Christianos, & obsederunt Ioppen.

al. Lauine.

De obitu Henrici Comitis de Campania.

Comes autem *Henricus* de Campania, qui per electionem regum Franciæ, & Angliæ, & Templariorum, & Hospitalorum præerat terræ Hierosolymitanæ, exercitum Christianorum parauit ad obsidionem illam soluendam: & dum ipse nixus columnæ cuiusdam fenestræ in thalamo superiore, loqueretur ad turbas, fracta est columna illa, & ille corruens in terram, fractis ceruicibus expirauit. Saraceni vero ceperunt Ioppen, & interfecerunt in ea plus quam viginti millia Christianorum. Post obitum vero *Henrici* Comitis de Campania, dux de Luuain, & *Henricus* dux Saxoniæ receperunt se in ciuitatem Accon; sed nihil possederunt extra portas ciuitatis, & nihil victus potuit eis afferri propter metū Paganorum. Exercitus autem imperatoris, qui de Alemannia, & cæteris terris eius iter Hierosolymitanum per mare susceperat, transitum fecit in Normanniam, & Angliam; & sic rectum cursum tenens vsque in Hispaniam, eripuit ciuitatem Syluiæ de manu Paganorū quam penitus destruxerunt, non relinquentes lapidē supra lapidem: timebant enim quod si eam tradidissent regi Portugalensi, ipse eam amitteret, sicut prius fecerat. *In peregrinatione autem peditum gentis eiusdem imperatoris contigit quoddam miraculū nouum, & à seculo inauditum. Accidit itaque, quod duo Alemanni vicini, & compatres consortium inierunt, quod simul irent, in illa peregrinatione Hierosolymitana in vna hospitio, & vna expensa consortes. Cum igitur tempus motionis instaret, vnus illorum venit ad domum alterius nocte vna hospitaturus, & cum illi ostenderet pecuniam, quam secum in via deferret, paterfamilias consilio vxoris suæ interfecit illum & pecuniam illius cepit; & imponens collo suo cadauer interfecti profectus est, vt illud in aquam proiiceret; sed nullo modo potuit illud à se proiicere; & in diluculo domum rediens cum cadauere collo suo inhærente per tres dies in abscons o latuit; sed cum diutius sustinere hoc non potuit, perrexit ad pontificem suum, vt eum consuleret, quid super hoc sibi esset agendum; & præcepit ei pontifex in virtute obedientiæ, vt ipse cadauer illud secum in terram Hierosolymitanam ferret, vt sic expiatis sordibus, redderet animam suam cælorum sedibus: & sic pœnitentia ductus processit cum aliis peregrinis portans in collo suo defunctum illum ad laudem bonorum, & malorum terrorem.*

Eodem anno *Henricus* Romanorum imperator cepit magnates Siciliæ, ex quibus quosdā incarcerauit, quosdam diuersis pœnis afflictos morti tradidit; *Margaritum* etiam Admiralem, cui ipse dederat ducatum de Duraz, & principatum de Tarente, & principatum maris, euulsis oculis & abscissis testiculis excæcari, & ementulari fecit. Constantia vero imperatrix videns mala, quæ imperator gesserat cum gente sua, fœdus iniit contra imperatorem maritum suum; & Panormum pergens, cepit thesauros imperatoris, quos reges Siciliæ à multo tempore thesaurizauerant; vnde principes regni animosiores effecti iniecerunt manus in Alemannos imperatoris, & interfecerunt eos. Imperator vero fugiēs, inclusit se in munitione forti, volens, si posset, repatriare; sed aduersarii eius ita vias ei præcluserant, quod nusquam securus illi patebat egressus. Interim *Saphadin* frater *Saladini* post captionem Ioppen magno congregato exercitu Paganorum, commisit prælium cum supradictis ducibus, & Comitibus, & exercitu imperatoris Romanorum, quem ipse in terram Hierosolymitanam miserat; & præualuit exercitus Christianorum; & ceperunt in præ-

in prælio illo Christiani duos filios *Saladini*, & plus quam sexaginta Admirales; & *Saphadinus* frater *Saladini* lethaliter vulneratus vix euasit. Ceperunt etiam Christiani Sidonem ciuitatem, & Laliche, & magnum Gybel, & erat spes Christianorum, quod filius *Saladini* tenens ciuitatem Hierosolymæ vellet Christianari. sic enim erat interlocutum per internuncios mediantes. Interim Pagani qui erant in ciuitate de Barhuc, timentes incursum Christianorum, muros ciuitatis prostrauerunt, & traxerunt in castellum victus necessaria, & arma, & lapides murorum ad defensionem castelli. Quadam autem die, dum ad hoc perficiendum diligentius instarent relictis tantummodo in castello quinque captiuis Christianis compeditis, & vno solo Saraceno ianitore, repente superuenit Archiepiscopus Maguntinus, Imperatoris Romanorum Cancellarius cum exercitu magno nauali, & *Aimericus* dominus insulæ de Cypre, & præfati duces, & principes Alemānorum venerunt cum equestri exercitu, & pedestri. Quod videntes Christiani, qui erant in castello, cucurrerunt, vt poterant, & clauserunt portas castelli, & ianitorem interfecerunt, & ascendentes in altum, clamauerunt alta voce signum Christianorum, videlicet, *Adiuuet nos Christus Dei filius, & sanctum sepulchrum eius.* Ad hanc vocem Pagani exterriti, fugerunt ad montana relicto castello, & ciuitate, & victu, & armis suis; & Christiani recepti sunt in ciuitate, & castello cum gaudio. Deinde præfatus Maguntinus Archiepiscopus consilio, & voluntate principum Alemanniæ tradidit *Aimerico* domino Cypre, Accon & Tyrum, & Barhud, & cæteras ciuitates, quas ceperant; deinde dedit ei *Milisent* in vxorē, quæ fuerat vxor *Henrici* Comitis de Campania, & coronauit eos in ciuitate de Barhud, & ipse *Aimericus* deuenit homo *Henrici* Romanorum Imperatoris de insula Cypri.

DE EXILIO IOHANNIS DVBLINENSIS EPISCOPI.

EOdem anno *Hamo* * de Valoins & cæteri custodes Hyberniæ, homines Comitis *Iohannis* fratris *Richardi* regis Angliæ, iniurias magnas fecerunt *Iohanni Cumin* Dublinensi Archiepiscopo. Vnde idem Archiepiscopus, malens exulare, quam enormitates illas sibi, & Ecclesiæ suæ factas diutius sustinere impunitas, excommunicauit prædictos præsumptores, & interdicti sententiam dedit in Archiepiscopatum suum, & abiit: præcepitq; cruces, & imagines cathedralis Ecclesiæ in terram deponi, & spinis circundari, vt sic malefactores illi terrerentur, & à voluntate sæuiendi in bona Ecclesiæ reuocarentur. Sed dum adhuc in proposito malignandi perseuerarent, contigit miraculum nostris temporibus inauditum. *Erat siquidem in Cathedrali Ecclesia de Diuelin quædam crux, in qua imago Christi expressiue erat incisa, quam omnes tam Hybernienses, quam cæteri, in maxima veneratione habebāt. Cum autem hæc imago crucifixi esset humi prostrata & spinis circumsepta, feria sexta facta est in agone, & apparuit facies eius suffusa rubore vehementi, velut esset in camino ardenti; & sudor magnus exiuit à facie eius, & ab oculis eius cadebant guttulæ, ac si fleret: hora autem diei illius sexta à dextro illius latere, & à dextra illius mamilla exiuit sanguis, & aqua; quæ ministri Ecclesiæ diligenter colligentes miserunt legationem post* Iohannem Cumin *Archiepiscopum suum, mandantes ei huius rei euentum sub sigillorum venerabilium virorum testimonio, domino papæ insinuandum.* Cæteri autem Episcopi Hyberniæ licet sæpius legissent.

En tua res agitur, paries cum proximus ardet:

Tamen clausis oculis transierunt damna, & iniurias, quæ ministri præfati *Iohannis* Comitis Moretonii coepiscopo suo fecerant, & facti veluti arietes non habentes cornua, cedebant a facie subsequentis. *Iohannes* vero Dublinensis Episcopus exulans venit ad *Richardum* regem Angliæ, & ad *Iohannem* Comitem Moretonii fratrem eius; sed nullam potuit habere iustitiam vel ablatorum restitutionem. Eodem anno *Henricus* Romanorum Imperator facta reconciliatione cum vxore sua, & magnatibus Siciliæ, incepit ægrotare, & misit * *Sauaricum* Bathoniensem Episcopum consanguineum, & cancellarium suum de Burgundia ad *Richardum* regem Angliæ, & obtulit ei recompensationem pecuniæ, quam de eo ceperat pro redemptione sua, siue in auro & argento, siue in terris. Dum autem prædictus *Sauaricus* iret in ista legatione, prędictus Romanorum Imperator obiit in Sicilia apud Messanam in vigilia S. *Michaelis*, excommunicatus à *Celestino* papa propter captionem, & redemptionem *Richardi* regis Angliæ; & ideo prohibuit idem papa ne corpus illius sepeliretur, licet Archiepiscopus Messanæ pro eo multum orasset. Venit itaq; præfatus Archiepiscopus ad *Celestinum* papam tribus de causis. Prima, vt corpus Imperatoris sepeliretur; secunda, vt *Marchowaldus* summus Imperatoris iusticiarius liberaretur ab obsidione Romanorum, qui eum obsederant in Marchia *Guarneri*, non permittentes eum inde exire; tertia, vt *Fredericus* præfati Imperatoris filius coronaretur de regno Siciliç. Ad primā vero

* al. de Walis

* al. Swaricum

petitionem respondit dominus *Cælestinus* papa, quod non permitteret corpus Imperatoris sepeliri, nisi de consensu regis Angliæ, & nisi pecunia, quam ipse de rege Angliæ ceperat, redderetur. Ad secundam petitionem respondit dominus papa, quod prædictus *Marchowaldus* per ipsum liberari non poterat, nisi de voluntate Romanorum. Ad tertiam petitionem respondit dominus papa, quod consentiret, si fratribus suis Cardinalibus placeret, vt *Fredericus* præfati Imperatoris filius coronaretur de regno Siciliæ. & factum est ita datis domino papæ mille marcis argenti ad opus ipsius, & mille marcis argenti ad opus Cardinalium. Iurauit etiam Imperatrix tactis sacrosanctis Euágeliis, quod prædictus *Fredericus* natus fuit de legitimo matrimonio prædicti *Henrici* Imperatoris, & ipsius. Eodem anno *Rogerus* frater *Roberti* Comitis Leicestriæ electus Episcopus S. *Andreæ* in Scotia, ordinem sacerdotis, & pontificalem consecrationem suscepit à *Matthæo* Episcopo de Abberdene. Eodem anno *Margareta* quondam regina Angliæ, & postea regina Hungariæ obiit apud Accon. Defuncto itaq; *Henrico* Romanorum Imperatore magna pars Thusciæ, quam idem Imperator, & prædecessores sui abstulerant Romanis pontificibus, reddita est domino *Cælestino* summo pontifici; videlicet Eke, Pendante & S. *Chrispina*, & mons Flascum & Redecock, & Saintclere cum omnibus pertinentiis eorum; redditæq; sunt ei Sicilia, Calabria, Apulia, & omnes terræ, quæ fuerunt regis Siciliæ, sicut proprium patrimonium S. *Petri*; de quibus ipse, vt supradictum est, constituit *Fredericum Henrici* Romanorum Imperatoris filium regem. Deinde dominus papa *Cælestinus* ante natale Domini paulatim cœpit ægrotare, & conuocatis coram se Cardinalibus vniuersis præcepit, vt tractarēt de successore suo eligendo. Ipse enim nitebatur modis omnibus, vt dominus *Iohānes* de sancto *Paulo* presbyter, Cardinalis tituli sanctæ *Priscæ* virginis, ei succederet in papatu: de cuius sapientia, sanctitate, & iustitia plurimum confidebat. Adeo enim ipsum præ cæteris diligebat, quod illum loco sui constituerat ad omne officium suum exequendum nisi in consecratione Episcoporum, quod pertinebat ad officium Episcopi Hostiensis Cardinalis. Præterea præfatus papa obtulit, quod ipse seipsum deponeret a papatu, si Cardinales consentirent in electione præfati *Iohannis* de sancto *Paulo*. Sed omnes Cardinales vna voce responderunt, quod illum conditionaliter non eligerent; dicentes, quod inauditum erat, quod summus pontifex se deponeret; & sic erat schisma inter illos. Dominus enim Hostiensis Episcopus Cardinalis nitebatur, vt ipsemet Papa fieret, similiter dominus Portuensis Episcopus Cardinalis, similiter dominus *Iordanus* de Fossa noua, similiter dominus *Gratianus*, & cæteri omnes nitebantur, vnusquisq; pro posse suo, vt ipse fieret summus pontifex. Eodem anno *Willielmus* rex Scottorum de bono sumens exemplum, fecit homines regni sui iurare, quod pacem pro posse suo seruarent, & quod nec latrones, nec robatores, nec vtlagi, nec receptatores eorum essent, nec in aliquo eis consentirent, & quod cum huiusmodi malefactores scire potuerint, illos pro posse suo caperent, & destruerent.

ASSISA DE MENSVRIS FACTA PER Richardum regem Angliæ.

COnstitutum est, quod omnes mensuræ totius Angliæ sint eiusdem quantitatis tam de bladis, quam de leguminibus, & de rebus consimilibus, scilicet, vna bona summa æqui: & hæc mensura sit rasa tam in ciuitatibus, & burgis, quam extra. Mensura etiam vini, & ceruisiæ, & cunctorum liquorum sit eiusdem quantitatis secūdum diuersitatem liquorum. Pondera etiam, & libræ, & cæteræ pesiæ sint eiusdem quantitatis in toto regno secūdum diuersitatem mercaturarum. Mensuræ etiam bladorum, & liquorum vini, & ceruisiæ, inclauentur in eis claues, ne per dolum possint falsari. Constitutum est, vt lanei panni, vbicunq; fiant, fiant de eadem latitudine, scilicet, de duabus vlnis infra lisuras: & eiusdem bonitatis in medio, & in lateribus. Eadē etiam vlna sit in toto regno, & eiusdem quantitatis, & vlna sit ferrea. Prohibitum est omnibus mercatoribus per totum regnum Angliæ, ne quis mercator prætendat seldæ suæ rubros pannos, vel nigros vel scuta, vel aliqua alia, per quæ visus emptorum sæpe decipiuntur ad bonum pannum eligendum. Prohibitum est etiam, quod nulla tinctura vendenda, nisi solummodo nigra fiat alicubi in regno, nisi in ciuitatibus aut capitalibus Burgis. Constitutum est etiam, vt in singulis ciuitatibus, aut Burgis quatuor, aut sex legales homines de ipsa villa secundum quantitatem villæ; similiter in vicecomitatu, aut cum præpositis ciuitatis, aut Burgi, si in manu vicecomitis nō fuerint, assignentur ad assisam custodiendam, scilicet sub hac forma; vt ipsi videant, & certi sint, quod omnia vendantur, & emantur per eandem mensuram, & omnes mensuræ sint eiusdem quantitatis secundū diuersitatē mercium. Et si aliquem inuenerint, qui cōfessus,

vel

vel conuictus fuerit, quod per aliam, quam per statutam mensuram vendiderit, corpus ipsius capiatur, & in prisonem mittatur, & omnia catalla sua in manu domini regis saisiantur, nec deliberentur, nisi per Dominum regem aut capitalem eius iustitiam. De ipsis custodibus statutum est, quod si ipsi hanc custodiam ita negligenter fecerint, quod per alios, quam per eos conuincantur coram iusticiis domini Regis, aliquam transcriptam assisam transire, vel de mensuris victualium, vel aliarum mensurarum, vel latitudine pannorũ, ipsi custodes de catallis suis in misericordia Domini regis remaneant. Praeceptum est etiam, vt post festum Purificationis S. Mariae nullus in aliquo comitatu vendat aliquid nisi per praescriptam mensuram, quae eiusdem sit quantitatis; nec post fairam mediae quadragesimae, quae extat apud Stanford / vendat aliquem pannum minoris latitudinis, quã duarum vlnarum infra lisuras.

Anno gratiae millesimo centesimo nonagesimo octauo, qui est annus nonus regni *Richardi* regis Angliae, fuit idem Rex *Richardus* Angliae in Normanniae apud Rothomagũ die natalis Domini, quae quinta feria euenit. Eodem die natalis Domini *Hubertus* Cantuariensis Archiepiscopus, totius Angliae primas, & Apostolicae sedis legatus, & totius Angliae summus iustitiarius, fuit in Gwallia apud Hereford / & recepit in manu sua castellum de Hereford / & castellum de Briges / & castellum de Ludelaw / expulsis inde custodibus, qui ea diu custodierant: & tradidit ea aliis custodibus custodienda ad opus Regis. Deinde venit idem Archiepiscopus ad Couentre / & per mandatum *Celestini* summi pontificis introduxit monachos in Ecclesiam eiusdem villae Cathedralem, quos *Hugo* de Nunant eiusdem loci Episcopus ab eadem Ecclesia vi, & armata manu expulerat, & loco illorum in ea canonicos seculares instituerat, & eos de bonis Ecclesiae, quae ad sustentationem monachorum ibidem Deo inseruientium collata fuerant, praebendauerat; sed canonicis inde expulsis, bona Ecclesiae redierunt in vsus monachorum.

LITERAE APOSTOLICAE PRO MOnachis in Couentrens. Eccles. restituendis.

C*Oelestinus* Episcopus seruus seruorum Dei, dilectis filiis, Archiepiscopo Cantuar. Episcopo Lincolnensi, & Abbati Sancti *Edmundi*, salutem, & Apostolicam benedictionem. Sicut ea, quae à praedecessoribus nostris prouida fuerint deliberatione statuta, nullatenus irritari volumus, vel infringi: sic quae per subreptionem ab eis obtenta sunt in honestatis Ecclesiasticae detrimentũ, corrigi volumus, & in statum redigi meliorem. Cũ enim, sicut accepimus, imo sicut bene nouimus, Couentrensi Ecclesia, fere à prima fidei Christianae fundatione in Anglia ordo fuerit monasticus institutus, & in tantum in ea obseruantia seruierunt regulari, vt ab apostolica sede priuilegiari, & ab inclytae recordationis regibus Angliae dotari meruerint, & ditari; dolemus plurimum, quod venerabilis frater noster Cestrensis Episcopus (occasione quarundam literarum, quas à bonae memoriae Papa *Clemente* praedecessore nostro, ad falsam suggestionem sine conscientia nostra, & fratrum nostrorum, sicut dicitur, & quod vix credere possumus, impetrauit) dilectos filios, Priorem, & Conuentum, de eodem monasterio violenter eiecit, & canonicos in eo instituit seculares. Cum igitur id in monasticae religionis, & totius Ecclesiasticae disciplinae redundet opprobrium; nec nostrae intentionis sit, quod praedictus praedecessor noster tantae irregularitati, nisi circumuentus, authoritatem praestiterit, aut fauorem; fraternitati vestrae per apostolica scripta mandamus, & in virtute obedientiae districte praecipimus, quatenus (prędictis literis, vel aliis priuilegiis confirmationis vel indulgentiae nequaquam obstantibus) amotis ab eodem monasterio secularibus clericis, qui in eo fuerũt per supradictum Episcopum instituti, sine alicuius quaestionis impedimento monasticum ibidem ordinem reformetis, monachos eiectos exinde redeuntes in illud, & tales in eo instituentes personas, quae beati *Benedicti* regulam obseruare debeant, & desiderent. Memoratum vero Episcopum, & vniuersos detentores bonorum eiusdem Ecclesiae ad eorum restitutionem per censuram Ecclesiasticam, appellatione proposita, compellatis. Volumus etiam nihilominus, & mandamus vt donationes eiusdem Episcopi, infeudationes, locationes, & alienationes, possessiones eiusdem Ecclesiae ab eo tempore factas nostra freti authoritate cassetis; eos qui contra venire praesumpserunt, sublato appellationis obstaculo, censura canonica percellentes; illos qui manus violentas in praedictos monachos iniecerunt, denuncietis excommunicatos, & eum literarum vestrarum testimonio veniant ad sedem apostolicam absoluendi. Datum &c.

Infra natale Domini venerunt Rothomagum nuncii Archiepiscopi Coloniae, & nun-

cii Archiepiscopi Maguntini, & nuncii aliorum magnatum Alemanniæ ad *Richardum* regem Angliæ, dicentes ei ex prædictorum virorum parte, quod omnes magnates Alemanniæ conuenirent apud Coloniam octauo Calendas Martii, ad eligendum imperatorem; & præceperunt ei in vi sacramenti, & fidei, quibus astringebatur imperatori, & imperio Romano, quod omni contradictione, & occasione remota, veniret Coloniam ad prænominatum terminum, vt ipse, sicut præcipuum membrum Imperii esset simul cum illis ad eligendum Imperio idoneum, Deo auxiliante, Imperatorem. Quibus auditis *Richardus* Rex Angliæ habito cum suis consilio misit cum prædictis nunciis Alemannorum *Philippum* Dunelmensem Episcopum, & *Eustachium* Eliensem electum, & *Willielmum* de Chimeli Andegauensem electum, & Ebroicensem electum; & *Baldewinum* de Betun Comitem Albemarliæ, & *Willielmum* de Pratellis, & *Willielmum* de Lestang, & *Bricium* Camerarium, vt ipsi interessent electioni Imperatoris loco ipsius. Ipse enim timebat plurimum illuc ire, & iterum incidere in manus eorum nisi securitas daretur ei de saluo conductu eundi, & redeundi. Nec mirum. Ipse enim, quæ promiserat magnatibus terræ se daturum pro deliberatione sua, non soluerat, & quia corpus Imperatoris propter eum inhumatum erat. Ipse vero rex Angliæ modis omnibus nitebatur efficere, quod *Henricus* Dux Saxoniæ nepos eius fieret Imperator. Sed quia ipse nondum de peregrinatione sua redierat, & mora ad se periculum trahebat, præfatus rex Angliæ effecit aduersus Archiepiscopos Coloniensem, & Maguntinum, & aduersus quosdam aliorum magnatum Alemanniæ, quod ipsi elegerunt *Othonem* nepotem suum fratrem prædicti *Henrici* ducis Saxoniæ in imperatorem. Est autem sciendum, quod in electione Romanorum imperatoris taliter procedendum est.

MOS ELIGENDI ROMANORUM *Imperatorem.*

DEfuncto itaq; Imperatore, Archiepiscopi, Episcopi, Abbates, Duces, Comites, & omnes cæteri magnates Alemanniæ in vnum conuenientes, debent duodecim viros eligere communiter, & eos præsentare Archiepiscopo Coloniensi, & Archiepiscopo Maguntino, & Duci de Saxonia, & Comiti Palatino de Rheno; & quemcunq; illi quatuor elegerint de prædictis duodecim electis, erit Rex Alemannorum, & coronabitur apud Hays capellam, vbi *Carolus Magnus* sepultus requiescit. Factum est autem quod cum præfatus *Otho* esset vnus de prædictis duodecim communiter electis, ad instantiam precum, & seruitii *Richardi* Regis Angliæ receptus est ab Archiepiscopis Coloniensi, & Maguntino, & ab eisdem coronatus est in regem Alemannorũ apud Hays capellam, præsentibus ducibus de Lamburc, & de Luuain, & aliis ducibus multis, & Episcopis multis, & præsentibus *Baldewino* Comite Flandriæ, & *Henrico* Comite de Namur fratre eius, & aliis Comitibus multis. Prędictus autem *Otho* duxit sibi in vxorem filiam ducis de Luuain: quæ die Coronationis prędicti *Othonis* sedit simul cum eo in cathedra regali, sed non tunc coronata. *Henricus* vero Dux Saxoniæ, Comes etiam Palatinus de Rheno, frater prædicti *Othonis* post reditum suum de terra Suliæ ratum, & gratum habens, quod de fratre suo factum erat, electionem suam confirmauit. Cum autem *Philippus* Dux Suauiæ, filius *Frederici* quondam Romanorum Imperatoris, frater quoq; *Henrici* Romanorum Imperatoris proximo defuncti, esset vnus de supradictis duodecim electis, noluit electioni suæ cedere, sed *Othonem* modis omnibus, quibus potuit, impugnauit; & quamuis *Otho* illum sæpius bello campestri expugnasset, tamen ab inceptis desistere noluit. Eodem anno *Aimericus* Dunelmensis Archidiaconus dissaisiuit Monachos Dunelmensis Ecclesiæ de villa, quæ dicitur Herseweltt/ quam *Henricus* de Puteaco eis dederat in puram, & perpetuam eleemosynam, ad sustentationem monachorum in Finchale/ Deo seruientium. Seruientes vero, qui missi fuerunt ad præfatam dissaisinam faciendam, fregerunt ostia domorum monachorum, & monachos ibi inuentos violenter eiecerunt. Cum autem idem *Aimericus* interrogatus, si violentia illa per illum facta fuisset, respondisset, Non, Monachi Dunelmenses, conuocatis in Ecclesia beati *Cuthberti* clero & populo ciuitatis, excommunicauerunt omnes huius violentiæ authores, consiliarios, fautores, accensis candelis, & pulsatis maioribus Ecclesiæ Campanis. Eodem anno *Richardus* Rex Angliæ petiit per *Hubertum* Cantuariensem Archiepiscopum, vt homines regni Angliæ inuenirent ei trecentos milites vno anno moraturos secum in seruitio suo, vel tantam pecuniam ei darent, vnde ipse posset per vnum annum trecentos milites in seruitio suo retinere, videlicet vnicuique militi tres solidos Anglicanæ monetæ de liberatione in die: ad quod faciendum cum

eum cæteri omnes proni essent, non audentes resistere voluntati regis; solus *Hugo* Lincolniensis Episcopus, verus Dei cultor, abstinens se ab omni opere prauo, respondit pro se, quod ipse in hoc vno voluntati regis nequaquam acquiesceret, tum quia processu temporis in ecclesiæ suæ detrimentum redundaret; tum quia successores sui dicerent, *Patres nostri comederunt vuam acerbam, & dentes filiorum obstupescunt.* Et conuersus ad *Hubertum* Cantuariensem Archiepiscopum, admonet instanter, vt nil agat, vnde pudendum,

Vnde pudor frontem signet, mentemq; reatus
Torqueat, aut famæ titulos infamia lædat.

Eodem anno *Alienor* regina, mater *Richardi* Regis Angliæ, venit Rothomagum, & misit pro *Hugone* filio *Ernisii* de Neuilla, & pro aliis custodibus, qui custodiebant in turre Rothomagensi *Philippum* Beluacensem Episcopum; & precata est eos, vt pro amore ipsius permitterent præfatum Episcopum venire ad hospitium suum, loqui cum ea: qui licet hoc eis esset periculosum, tamen petitioni reginæ resistere nolentes, permiserunt præfatum Episcopum compeditum portas turris egredi, & ipsi comitabantur eum. Dum autem irent, contigit eos transitum facere per atrium cuiusdam Ecclesiæ; ad cuius ostium licet esset clausum, præfatus Episcopus, vt potuit, cucurrit, & arrepto Ecclesiæ annulo, alta voce exclamauit, dicens: *Peto pacem Dei, & Ecclesiæ.* Ad hanc igitur vocem custodes sui plurimum conturbati, iniecerunt ei manus, & traxerunt eum ab ostio Ecclesiæ, & reduxerunt eum in turrim vnde exierat, & arctius custodierunt, imponentes reginæ, hoc factum fuisse per consilium ipsius. Quo audito rex Angliæ misit præfatum Episcopum, ad Chinum sub arctiori custodia custodiendum. Eodem anno *Hubertus* Cantuariensis Archiepiscopus consecrauit Lundoniis *Eustachium* Eliensem Episcopum, Dominica, qua cantatur, *Lætare Ierusalem*, apud Westmonasterium octauo Idus Martii. Eodem anno *Cælestinus* Papa senio, & graui morbo laborans obiit Romæ mense Ianuarii, 6. Idus eiusdem mensis, feria sexta, septimo anno papatus sui, & Laterani sepultus est. In crastino autem obitus illius conuenientes in vnum Cardinales elegerunt in summum pontificem *Lotharium* diaconum Cardinalem, iuuenem triginta annorum, vel paulo amplius; qui vocatus est Papa *Innocentius*. Ipse vero statim post electionem suam in hac forma scripsit vniuersis Archiepiscopis, & Episcopis Angliæ, & Scotiæ.

EPISTOLA INNOCENTII PAPÆ *de electione sua.*

INnocentius *Apostolicæ sedis electus Episcopus, seruus seruorum Dei, venerabilibus fratribus vniuersis, Archiepiscopis, & Episcopis per Angliam, & Scotiam constitutis salutem, & Apostolicam benedictionem. Ineffabilis sapientia deitatis sic omnia * cum alto consilio simul ab æterno prouidit, per labentium temporum vices mirabili quadam dispositione dispensat: vt nec error in ordine, nec in opere sit defectus, cum diuina scriptura testante, cuncta fecerit in pondere, numero & mensura. Licet ergo nihil in terra sine certa causa, propriaque ratione disponat, imperfectum tamen conditionis humanæ non solum in causis operum deficit perscrutandis, verum etiam in ipsis causarum operibus vix sufficit admirari. Quod vtiq; considerans Apostolus, exclamabat:* O altitudo diuitiarum sapientiæ, & scientiæ Dei! quam incomprehensibilia sunt iudicia eius, & inuestigabiles viæ eius! *Quamuis enim* vniuersæ viæ Domini misericordia, & veritas, & omnia opera eius iudicia sunt, *testante propheta: vsq; adeo tamen successus hominum, & humiliationem, & exaltationem eorum dextera Domini licet iusta, occulta tamen ratione procurat; vt causa nobis non modici stuporis existat, quod in regimine potestatis iuniores quandoq; senioribus anteponit: vt iuxta prophetam,* filii nascantur pro patribus; *qui super omnem terram constituti, Dominici nominis recordentur. Sicut de nobis ipsis:* à Domino factum est, & est mirabile in oculis nostris. *Sane fœlicis memoriæ* Cœlestino *patre ac prædecessore nostro, 6. Idus Ianuarii viam vniuersæ carnis ingresso, & in Lateranensi basilica, sicut moris est, honorifice tumulato; fratres nostri, videlicet Episcopi, presbyteri, & Diaconi, Cardinales, & nos ipsi cum iis simul in vnum successimus; vt tanto licentius, & tutius de substitutione pontificis tractaremus, quanto tractatus ipse maiorem deliberandi copiam, & amplioris circumspectionis consilium requirebat. Cumq; Missarum solennibus in honore Sancti Spiritus celebratis, requisitæ fuissent omnium voluntates ad insufficientiam nostram oculos extenderunt, humano forsitan existimantes arbitrio, in sacculo* Beniamin *scyphum argenteum inuenire; licet plures ex ipsis ætatis ordinis, & meriti ratione potuissent ad apicem tantæ dignitatis dignius euocari. Cuius siquidem dignitatis onus cum insufficientia nostra penitus recusaret, vtpote nostris debilibus humeris importabile, sub illius tamen confidentia, & exemplo, qui infirmitatẽ beati* Petri *tertia prius negatio-*

al. qua.

ne probatam, post trina confessionis vocem in gubernationem suarum ouium confirmauit, quod persona nostræ multiplex imperfectio denegabat, in ipsius contulimus voluntatem, fratrum nostrorum acquiescentes instantia, ne reluctatio * *diuturni dissidii pareret detrimentum, aut dispositioni diuinæ videretur aliquatenus obuiare: sperantes, quod ipse*, qui dat omnibus affluenter, & non improperat, *qui nouissimum fratrum, virum itaq; secundum cor suum, in Regem accepit, de lapidibus* * *suscitabat filium Abrahæ, vocans ea, quæ non sunt, tanquam ea, quæ sunt; vt infirma eligens, quæq; fortiora confundat. Nos igitur Ecclesiasticæ prouisionis sollicitudinem assumentes, & non modicum confidentes de vobis quos* Domi*nus nobis ad tanta difficultatis onus leuius perferendum, sollicitudinis nostræ voluit esse participes; vniuersitatem vestram rogamus, monemus, & exhortamur in Domino, quatenus insufficientiam nostram vestris orationibus apud Dominum adiuuetis, & circa commissam nobis, & vobis Dominici gregis custodiam diligenter, & vtiliter vigilantes, defectum nostrum supplere velitis, & iniunctam nobis Ecclesiastici honoris grauitatem vigilanti studio comportare. Nos enim vos, tanquam specialia membra Ecclesiæ, honorare intendimus, & in necessitatibus vestris, quantum Dominus permiserit, adiuuare. Datum Laterani, 5. idus Ianuarii.*

al. diuturna.
al. suscitabit.

Electo itaq; in Romanum Pontificem præfato *Innocentio*, ipse statim post electionem suam, (vtpote qui ab infantia omnes curiæ Romanæ excessus nouerat) statum curiæ in melius mutare cupiens, maiorem partem ianitorum, & ostiariorum curiæ abiecit, vt conquerentes tam clerici, quam laici, liberiores ad eum veniendi haberent accessus. Eodem anno 5. Idus Martii obiit Maria comitissa Campaniæ, mater Comitis *Henrici* de Campania, qui fuit Dominus Accon. Hæc eadem comitissa fuit soror *Philippi* Regis Franciæ ex parte patris, & soror *Richardi* Regis Angliæ ex parte matris. Eodem anno *Gaufridus* Eboracensis Archiepiscopus venit in Normanniam per mandatum *Richardi* Regis Angliæ fratris sui, in spe pacis faciendæ cum rege. Rex namque misit pro Decano, & Canonicis Eboraci, vt venirent ad eum in Normanniam, volens pacem facere inter Archiepiscopū, & illos: sed Archiepiscopus ille, antequam canonici venirent, fecit pacem cum Rege fratre suo; ita quod rex concessit illi plenariam Archiepiscopatus sui restitutionem, & præcepit *Roberto* capellano suo transfretare in Angliam, vna cum magistro *Honorio* clerico, & officiali prædicti Archiepiscopi Eboraci ad interesse prædictæ restitutioni. Archiepiscopus autem ille dedit magistro *Honorio* Archidiaconatum de Richemund. Promiserat enim Rex Archiepiscopo, quod de cætero non impediret donationes suas. Et quia Decanus & Canonici Eboraci ad terminum statutum non venerunt coram rege, nec sufficientem pro eis miserunt responsalem, Archiepiscopus accepta à Rege licentia, à curia recessit, Romam iturus tam pro negotiis regis, quam pro suis. Tertia vero die sequenti, venerunt ad regem Decanus, & Canonici Eboraci, & fecerunt aduersus eum, quod restitutio, quam ipse fieri præceperat Archiepiscopo, dilationem caperet, vsq; ad reditum Archiepiscopi: & sic impedito Archiepiscopi negotio Decanus, & Canonici Eboracum redierunt, plurimum iactantes de familiaritate regis, dicentes se habere chartam Regis, quod rex non componeret ad plenum cum Archiepisc: nisi ipsi fuerint infra pacem illam. Eodē anno Dominica prima Quadragesimæ, *Innocentius* Romanæ sedis electus Episcopus, cōsecratus est Romæ apud sanctum *Petrum* in Romanum pontificem, ab *Octouiano* Hostiensi Episcopo, 15. Kal. Martii; & statim post consecrationem illius, præfectus, & senatores, & tribuni vrbis, & cæteri Romani exegerunt ab eo reditus, & consuetudines, quas prædecessores sui Romani pontifices iis impendere solebant: quibus ipse respondit, se hoc nunquam facturum, quum si fecisset, contra Deum, & in præiudicium Romanæ Ecclesiæ faceret. Quod Romani audientes, irruerunt in bona ipsius, & diripuerunt ea, & ipse excommunicauit eos. Eodē anno mense Martio *Hugo* de Nunnāt Couentrensis Episcopus obiit in Normannia apud Betherleuin in Parasceues Domini, 6. Kalend. Aprilis, & ibidem in cœnobio monachorum sepultus est: cui successit in Episcopatu Couentrensi *Gaufridus* de Muschampe Archidiaconus de Cliueland, dono *Richardi* Regis Angliæ, & consecratus est Cantuariæ ab *Huberto* Cantuariensi Archiepiscopo. Eodem anno *Richardus* rex Angliæ, & Comes de Sancto *Ægidio*, & *Ioanna* vxor eius quondam regina Siciliæ fuerunt Cœnomannis in solennitate Paschali, quæ quarto Kal. April. euenit. Eodē anno *Richardus* rex Angliæ accepit, de vnaquaq; carucata terræ, siue hyda totius Angliæ quinq; solidos de auxilio; ad quos colligendos misit idem rex per singulos comitatus Angliæ vnum clericum, & etiam militem; qui cum vicecomite comitatus, ad quem mittebantur, & legalibus militibus ad hoc electis, præstito iuramento, quod fideliter exequerentur negotium Regis, fecerunt venire coram se, Senescallos Baronum illius Comitatus, & de qualibet villa dominum, vel balliuum villæ, & præpositum, cum quatuor legalibus hominib. villæ, siue liberis, siue rusticis; & duos milites legaliores de Hundredo, q iurauerunt, q fideliter & sine

fraude

fraude dicerent, quod carucarum Wannagia fuerint in ſingulis villis; quot ſcilicet in dominico, quot in vilenagia, quot in eleemoſynis viris religioſis collatis, quas ipſi donatores, vel eorum hæredes tenentur Warrantizare, vel adquietare, vel vnde viri religioſi debent ſeruitium facere: & ſuper ſingula carucarum Wannagia ponebant ex præcepto regis primo duos ſolidos, poſtea tres ſolidos, & hæc omnia in ſcriptum redigebantur; & habebat inde clericus rotulum vnum, & miles rotulum alterum; vicecomes rotulum tertium; ſeneſcallus Baronum rotulum quartum de terra domini ſui. Hæc pecunia recipiebatur per manus duorum legalium militum de ſingulis Hundredis, & per manum Balliui de Hundredo; & ipſi inde reſponderunt vicecomiti, & per prædictos rotulos reſpondebat vicecomes inde ad ſcaccarium coram Epiſcopis, Abbatibus & Baronibus ad hoc aſſignatis. Ad pœnam vero iuratorum, qui aliquid contra iuramentum ſuum celauerint in hoc negotio, ſtatutum erat, quod quicunque ruſticus conuictus fuiſſet de periurio, daret Domino meliorem bouem de caruca ſua, & inſuper reſponderet de proprio ad opus Domini regis, tantum pecuniæ, quantum fuiſſet declaratum per ſuum periurium fuiſſe celatum: ſi vero liber homo conuictus fuiſſet, eſſet in miſericordia regis, & inſuper refunderet de proprio ad opus domini regis, quantum fuerit per eum celatum, ſicut & ruſticus. Statutum etiam fuit, quod quilibet Baro cum vicecomite faceret diſtrictiones ſuper homines ſuos, & ſi per defectum Baronum diſtrictiones factæ non fuiſſent, caperetur de dominico Baronum, quod ſuper homines ſuos reſtaret reddendum, & ipſi Barones ad homines ſuos inde caperent; & libera feoda Eccleſiarum parochialium de hoc tallagio excipiebantur, & omnes excaetæ Baronum, quæ fuerunt in manu Domini Regis communicauerunt. Serganteriæ vero Domini regis, quæ non erant de feodis militum, excipiebantur; ſed tamen imbreuiabantur, & numerus carucatarum terræ, & valentiæ terrarum, & nomina ſeruientium: & omnes ſeruientes illi ſummonebantur eſſe apud Londonias in octauis clauſi Pentecoſtes, audituri, & facturi præceptum Domini Regis. Ipſi vero, qui electi fuerant, & conſtituti ad hoc negotium Regis faciendũ, ſtatuerunt per æſtimationem legalium hominum, ad vniuſcuiuſque carucæ Wannagium centum acras terræ. Eodem anno monachi S. Trinitatis Cantuariæ Romam profecti, conqueſti ſunt *Innocentio* Papæ, quod *Hubertus* Cantuarienſis Archiepiſcopus contra ordinem, & dignitatem ſuam gerebat ſe iuſtitiarium regni, & iudicem ſanguinis, & ita ſecularibus negotiis implicitum, quod minime ſufficere poſſit Eccleſiaſticis cauſis regendis, cum à ſapiente dictum ſit:

Pluribus intentus minor eſt ad ſingula ſenſus.

Accuſabant etiam eum dicentes, quod ex præcepto illius violata fuit pax Eccleſiæ ſanctæ *Mariæ* del Arche Londoniis, & *Willielmus* cum Barba inde violenter extractus, & caudis equorum alligatus, & ad patibulum tractus cum nouem de ſuis ſimiliter ab Eccleſia illa violenter extractis, morti addictus eſt, & in patibulo ſuſpenſus; vnde dominus Papa paterna exhortatione diligenter monuit dominum *Richardum* Regem Angliæ, vt pro ſalute animæ ſuæ non permitteret præfatum Archiepiſcopum diutius fungi adminiſtratione ſeculari neque de cætero ipſum, vel alium Epiſcopum, ſiue ſacerdotem in adminiſtratione ſeculari admitteret: præcepit etiam in virtute obedientiæ vniuerſis Eccleſiarum prælatis, ne ipſi auſu temerario ſeculares adminiſtrationes ſuſciperent. Et ſi Cantuarienſi Archiepiſcopo à regimine regni depoſito, *Gaufridus* filius *Petri* ſucceſſit ei in regimine regni. Accuſabant etiam eum dicentes, quod ipſe in præiudicium matris Eccleſiæ Cantuariæ capellam nouam conſtruxerat apud * *Lambee* | & in ea canonicos ſeculares de bonis, & redditibus monachorum Cantuariæ ditatos conſtituerat, & in ea contra conſuetudinem, & dignitatem Cantuarienſis Eccleſiæ Epiſcopos conſecrauerat: & niſi celerius remedium adhiberetur, timuerunt, quod dignitas Cantuarienſis Eccleſiæ minueretur, & ad capellam illam apoſtatricem transferri videretur. Vnde dominus Papa plurimum commotus, in hac forma ſcripſit *Huberto* Cantuarienſi Archiepiſcopo.

al. Lambee.

EPISTOLA INNOCENTII PAPAE AD *Hubertum Cantuarienſem Archiepiſcopum, pro demolitione capellæ de Lambee.*

INnocentius Epiſcopus ſeruus ſeruorum Dei, dilecto fratri *Huberto* Cantuarienſi Archiepiſcopo ſalutem, & Apoſtolicam benedictionem. Quanto perſonam tuam ſinceriori charitate diligim⁹, tanto maiore dolore turbamur quoties ea de tuis audim⁹ operibus

quæ pontificali derogant honestati. Cum enim Cantuariensis Ecclesia, cui præesse dignosceris, inter Anglicanas ecclesias celebris habeatur, & religione inter alias consueuerit florere; nos, & fratres nostri graue gerimus, & molestum, quod (sicut dilecti filii nostri, Prior, & conuentus humili conquestione monstrauerunt) tu ad ipsius desolationem ecclesiæ satagis multipliciter, & laboras in constructionem capellæ de Lamhee/contra prohibitiones fœlicis memoriæ *Vrbani*, & *Clementis* Romanorum Pontificum, bonæ memoriæ *Baldwino* prædecessori tuo factas, post appellationes multiplices ad sedem Apostolicam interpositas, in magnum Ecclesiæ Cantuariensis præiudicium propria temeritate processeris, & de bonis eiusdem Ecclesiæ canonicos instituens in ea: à cuius siquidem cōstructione capellæ, si eam, quam debes Romanæ ecclesiæ reuerentiam & obedientiam exhiberes, & commissæ tibi ecclesiæ prouisionem & sollicitudinem quæreres & gereres, quam teneris; tibi, & honori tuo melius consulens penitus destitisses, nec super eo procedere studuisses, quod prædecessori tuo sic districte cognosceres à sede Apostolica fuisse interdictum. Cum igitur diminutionem Cantuariensis ecclesiæ, sicut nec debemus, nec volumus aliquatenus sustinere, prædictorum prædecessorum nostrorum vestigiis inhærentes, de fratrum nostrorum consilio fraternitati tuæ per Apostolica scripta mandamus, & districte præcipimus; quatenus omni mora, & occasione postpositis, si etiam ab ecclesia tua absens fueris, aliquatenus non obstante, quicquid post appellationes, tam tempore prædecessoris tui, quam tuo ad sedem Apostolicam interpositas, vel inhibitiones antecessorum nostrorum in opere actum capellæ noscitur memoratæ, infra triginta dies post susceptionem præsentium tuis expensis non differas demoliri, in irritum prorsus reuocans, & deducens, quicquid de instituendis canonicis, & aliis circa capellam prædictam factū est, vel enormiter innouatum. Clericos præterea, qui in capella illa post inhibitiones apostolicas diuina officia celebrarunt, tamdiu ab officio, & beneficio teneas pro suspensis, donec super hoc satisfecerunt competenter, vniuersis operibus demolitis, quæ apud eandem capellam facere præsumpserunt; & vniuersa, quæ post appellationes in eorum sunt attentata grauamina, exteriorum videlicet, & ecclesiarum, & aliorum inuasione, quæ ante appellationem habuerunt, in statum pristinum, appellatione remota, deducas; & sententias excommunicationis vel interdicti, quas in quosdam ipsorum fratrum temere diceris promulgasse, publice nuncies non tenere. Ac de cętero circa statum ipsius monasterii contra prohibitionem nostram, huius occasione negotii non præsumas aliquid innouare; illicitos inuasores villarum, possessionum, redditūum prædictorum fratrum, vsque ad satisfactionem idoneam vinculo anathematis astringas. Si vero, (quod non credimus) mandatum nostrum infra statutum terminum neglexeris, vel distuleris adimplere, quia iustum est, vt ei obedientia subtrahatur, qui sedi apostolicæ negligit obedire; venerabilibus fratribus nostris suffraganeis tuis per scripta nostra mandamus, quatenus tibi obedientiam, & reuerentiam non impendant. Quod si forte ab iis, vel aliquo eorum contra prohibitionem nostram tibi feceris aliquam obedientiam, & reuerentiam exhiberi; scias te ex tunc ab episcopali dignitate suspensum, & tamdiu ipsi sententiæ subiacere; donec satisfacturus de contemptu, nostro te conspectui repræsentes: non autem distinguimus vtrum in loco à prædecessoribus nostris interdicto, vel alio in prædictæ capellæ constructione, & canonicorum institutione processeris in Ecclesiæ Cantuariensis præiudicium, & grauamen, eadem contradictionis causa durante; nisi quod ex hoc magis credimus eidem ecclesiæ derogari, quod in remotiori loco fabrica illa est translata. Datum Romæ apud Sanctum *Petrum*, 8. Idus Maii, pontificatus nostri anno primo.

Præterea idem Papa *Innocentius* significauit per literas suas vniuersis suffraganeis Cantuariensis Ecclesiæ, quod ipse in mandatis dederat *Huberto* Cantuariensi Archiepiscopo, quod infra triginta dies post literarum suarum susceptionem suis propriis expensis non differret demoliri capellam de Lamhee/ & in irritum reuocare, quicquid de instituendis canonicis, & aliis circa prædictam capellam factum est, & cætera, quæ in literis suis continentur; præcepitq; prædictis suffraganeis, quod si Archiepiscop. Cantuariensis Ecclesiæ quicquam illorum, quæ in literis suis continentur, facere differret, illi ei de cætero nullam impendant obedientiam, vel reuerentiam. Sed præfatus Archiepiscopus regio munimine septus, sperans se ab aduersariis non posse superari, vniuersos Monachorum redditus, & oblationes tumbæ beati martyris *Thomæ* fecit saisiari in manu regis, & mandata summi Pontificis parum pendens non permisit Monachos S. Trinitatis septa templi exire. Tandem tamen cum consilio suorum demolitus est capellam de Lamhee/ propriis sumptibus. Eodem anno *Gaufrido* Eboraci Archiepiscopo, & *Simone* Decano vna cum canonicis Eboraci in præsentia domini *Richardi* regis Angliæ in Normannia apud Andeli con-

li constitutis, vnusquisque proponebat iniurias sibi hinc, & inde illatas; & cum de voluntate regis processisset, vt idem Archiepiscopus, & Decanus, & Canonici Eboracenses se subiicerent de supradictis controuersiis examini domini Rothomagensis Archiepiscopi, & dominorum Wintoniensis, & Wigorniensis Episcoporum; & cum præfatus Eboracensis Archiepisc. in hoc voluntati regis consentiret; Decanus & Canonici Eboracenses responderunt, quod non ponerent se in iudicio alicuius, nisi in iudicio canonicorũ secularium, & defecerunt aduersus regẽ, quod pax illa dilationem cepit maxime, quia Archiepiscopus confirmare noluit donationes, quas rex iis fecerat in Eboracensi Ecclesia. Vnde rex iratus dedit *Rogero* de sancto *Edmundo* clerico suo Archidiaconatũ de Richemund, quem Eboracen. Archiepisc. dederat magistro *Honorio* clerico suo; qui quamuis fidelitates clericorũ prædicti Archidiaconatus recepisset per mandatũ Archiepiscopi, & quamuis id Archiepiscopus literis suis mãdasset generaliter vniuerso capitulo Eboraci, præcipiendo in vi obedientiæ, vt præfatum *Honorium* reciperent, & in stallum mitterent, tamen refutatus est, *Simone* Apulo contradicente, ea ratione, quod Archiepiscopus specialiter de eo mentionem non fecerat in literis suis, sicut de Decano eiusdem Ecclesię. Et factum est, quod præfatus Decanus turbator pacis, & immemor professionis, quam prædicto Archiepiscopo fecerat, *Rogerum* de sancto *Edmundo* recepit, & in stallum misit, & de Archidiaconatu Richemund inuestiuit, post appellationem à magistro *Honorio* ad summum pontificem factam. Clerici autem de Archidiaconatu de Richemund per prædicti *Simonis* Apuli violentam coertionem, & propter regis feralia mandata fidelitates fecerunt ipsi *Rogero* de S. *Edmundo* cõtra canonicam obedientiam, quã prius fecerant magistro *Honorio*. Deinde conuenientib. in capitulo Eboraci *Simone* Decano, & cæteris canonicis eiusdẽ Ecclesiæ, præfatus Decanus in impetu iræ suæ non deferens appellationi ad summũ pontificem factę, excommunicauit *Hugonem Murdac* concanonicum suum, eo quod ipse noluit consentire iis, nec aliquid de suo mittere in conspiratione facta contra Archiepiscopũ suum. Dicebat enim, Vehementer emungit, qui sanguinem eiicit. Eodem die cum idem *Hugo* ad vesperas audiendas intraret chorum, præcepit ei Decanus, vt exiret, tanquam excommunicatus: sed quia exire noluit, Decanus fecit candelas extingui, & exiuit è choro. Eodem anno *Gaufridus* filius Petri iustitiarius Angliæ magno congregato exercitu profectus est in Galliam ad succurrendum hominibus *Willielmi* de Brause, quos *Wenhunwin* frater *Chadwalani* obsederat in castello Matillis; quo cum venisset, commisit prælium campestre cum prædicto *Wenhunwin*, & suis: & licet plurimi Walanorum armati essent; tamen non valentes resistere exercitui Anglorum, versi sunt in fugam, & proiicientes arma sua, vt leuius, citiusque fugerent, occisi sunt ex illis plus quam tria millia, & septingenti, exceptis retentis, & illis, qui lethaliter vulnerati euaserunt à campo. Ex parte autem Anglorum vnus solus ex inopinato ictu sagittæ à quodam socio suo incaute directæ vulneratus interiit. Eodem anno mense Augusti *Ermengard* regina Scotorum peperit filium suum primogenitum, & vocatum est nomen eius *Alexander*: quem *Iocelinus* venerabilis Ecclesiæ Glascuensis Episcopus baptizauit. Eodem anno finitis treugis, quas rex Franciæ, & rex Angliæ statuerant inter se, donec segetes hinc, & inde colligerentur; statim exarsit eorum nefanda rabies, & postpositis omnibus colloquiis hostiliter intrauit vterque alterius regnum, & depopulando terras eorum prædas abduxerunt, homines ceperunt, villas combusserunt. Rex autem Franciæ nouum genus grassandi in populo reperiẽs, fecit complures de hominibus regis Angliæ, quos captiuos tenebat, excæcari: & sic prouocabat regem Angliæ, licet inuitum, ad consimile impietatis opus. Eodem anno dux de Luuain, & Comes de Brene, & *Baldwinus* Comes Flandriæ, & Comes de Gynes, & Comes Boloniæ, & *Gaufridus* Comes de Pertico, & Comes de S. *Aegidio*, & Comes de Blais, & *Arthurus* Comes Britanniæ, & multi alii relicto rege Franciæ adhæserunt *Richardo* regi Angliæ, iurantes ei, & ipse illis, quod nullam pacem cum rege Franciæ facerent, nisi de communi eorum consilio. Comes vero Flandriæ obsedit villam de S. *Audomaro*, & per vim cepit eam: similiter Arie, & alias complures villas regis Franciæ. Eodem anno *Henricus* dux Saxoniæ nepos *Richardi* regis Anglię venit in Normanniam apud Andeli ad prædictum regem Angliæ auunculum suum, rediens de terra Suliæ; quem rex honorifice suscepit, sicut decebat tantum virum, nepotem suum. Eodem anno, mense Septembris *Philippus* rex Franciæ, & *Richardus* rex Angliæ congressi sunt in prælio inter Gameges castellum regis Angliæ, & Vernun castellum regis Franciæ; in quo congressu rex Franciæ cum suis in fugam conuersus, amisit * 60. de militibus suis, & plusquam * quadraginta seruientes, equites, & pedites multos; & rex Angliæ secutus est regem Franciæ in ore gladii, donec se inclusit in castello suo de Vernun. Eodem anno *Philippus* Dunelmensis Epis. cor-

al. 20.
al. sexaginta.

corpus recepit per mandatum regis *Richardi*, maneriũ de Sadbergh cum Wapentacco, & feodis militum, & omnib. aliis ad illud pertinentibus, ita plenarie, & integre, sicut charta eiusdem regis testatur illud fuisse concessum *Hugoni* Dunelmensi Episc. Præterea dedit ei rex licentiam claudendi fossato, & sæpe Boscum de Clif, & Boscum de Raic, & vtrumq; quietum clamauit de reguardo Forestæ, & ab omni inquietatione Forestariorum. Eodem anno mense Septemb. 5. Kal. Octob. die Dominica *Richardus* rex Angliæ cepit per insultũ castellum regis Franciæ, quod dicitur Curceles, & aliud castellum eiusdem regis, quod dicitur Burriz: & in crastino captionis castellorum illorum, viz. Kal. Octob. feria 2. vigilia *S. Michaelis*, *Philippus* rex Franciæ magno congregato exercitu militum, & communarum suarum, exiens de Mantua profectus est versus Curceles. Quo audito, rex Angliæ venit obuiam ei, & commisit cum eo prælium campestre, inter Curceles, & Gysortium; in quo prælio rex Franciæ confectus, fugit ad castellum de Gysortio, & cum ascendisset pontem villæ de Gysortio, fractus est pons præ multitudine intrantium, & ipse rex Franciæ cecidit in riueria de Ethe, & bibit ex ea, & nisi celeri⁹ extraheretur, submersus in ea fuisset. In prælio autem illo *Richardus* rex Angliæ tres milites vna lancea postrauit, & in prælio illo capti sunt ex militibus regis Franciæ viri famosi, quorum nomina hæc sunt: *Galis* de porta, *Matthaus* de Mommorenci, *Allanus* de Rosi, *Girardus* de Chori, *Philippus* de Nantuil, *Petrus Liescans*, *Robertus* de sancto *Dionysio*, *Theobaldus* de Walangugardum, * *Chedunald* de Trie, *Rogerus* de Modlend, *Aimer Thiers*, *Reinaldus* de Ascy, *Baldus* de Leuini, *Thomas* de Asgent, *Feri* de Paris, *Petrus* de la Truie, *Guido* de Leuers, *Turmentin*, *Terricus* de Aucies, *Amfridus* de Balaam, *Eborardus* de Muntenni, *Punchardus*, *Walterus Rufus*, *Ernulphus* de Lenni, *Odo* de Muntiun, *Willielmus* de Sauceai, *Iollenus* de Bray, *Petrus* de Põci, *Dembertus*, *Puncardus* de castello Empurcam, *Willielmus* de Merlou, *Iohannes* de Gaugia, *Theobaldus* de Breun, *Robertus* de Beauburc, *Gaufridus* de Borhai, *Petrus* de Maidnili, *Fulco* de Gilerual, *Iohãnes* de Serni de Loenais, *Radulphus* de Vallucel, *Ferri* de Brunai, *Thomas* del Castel, *Willielmus* de Rochemũt, *Theobaldus* de Misci. Et præter supradictos milites, cepit rex Angliæ centum milites, & septies viginti equos coopertus ferro, & seruientes equites, & pedites multos. Vnde idem rex in hac forma scripsit *Philippo* Dunelmensi Episcopo.

al. Chedu-loul.

EPISTOLA RICHARDI REGIS ANGLIAE ad Philippum Dunelmensem Episcopum de supradicta victoria.

Richardus *Dei gratia rex Angliæ, dux Normanniæ, & Aquitaniæ, & Comes Andegauiæ, dilecto, & fideli suo* Philippo *eadem gratia Dunelmensi Episcopo, salutem. Noueritis, quod Dominica proxima ante festum* S. Michaelis *intrauimus terram regis Franciæ apud Dangu, & insultum fecimus apud Curceles, & castrum cepimus cum turre, & dominum castri, & omnes alios, qui erant in castro. Eodem die insultauimus domum fortem de Burris, & totum, quod in ea erat, cum domo cepimus, & sero rediuimus cum exercitu nostro apud Dangu. Die crastina rex Franciæ his auditis venit de Mantua cum 300. militibus, & seruientibus, & communis suis ad succurrendũ castro de Curceles, quod non putauit esse captum. Nos autem, ex quo cognouimus eum venire, exiuimus cum pauca gente, & gentem nostram magnam dimisimus super ripam de Ethe, quia credebamus, eum venturũ super gentem nostram vltra ripam ex parte de Dangu. Ipse autem cum gente sua descendit versus Gysortium, & nos eum in fugam conuersum, & gentem suam in tanta districtione posuimus in portam Gysortii, quod pons fractus est sub illis, & rex Franciæ, vt audiuimus, bibit de riueria, & alii milites vsq; ad 20. submersi sunt. Nos autem ibi cum vna lancea prostrauimus* Matthæum *de Mummeranci, &* Alanum *de Rusci, &* Fulconẽ *de Gilerual, & captos detinuimus; & bene capti sunt de gente sua vsq; ad 100. milites, quorum nomina maiorum vobis mittimus, & aliorũ vobis mittemus, cũ eos viderimus, quia* Marchadeus *habuit vsq; ad 30. quos non vidimus. Seruientes, equites, & pedites capti sunt, quorum non est numerus, & dextrarii ducenti capti sunt, quorum septies viginti cooperti sunt de ferro. Ita deiecimus regem Franciæ apud Gysortium: sed nos idem non fecimus, imo Deus, & ius nostrum per nos; & in hoc facto posuimus in casu caput nostrum, & regnum supra consilium omnium nostrorum. Hæc vobis significamus vt super hoc nobiscũ gaudeatis. Teste ib. nobis ipsis apud Dangu 30. die Sept.* Philippus rex Franciæ intrauit Normanniam cũ exercitu multo, & rex Angliæ non habuit secũ 60. homines; disperserat enim exercitum suũ per loca diuersa: tamen ipse secutus est Francos post tergum cum paucis suorum, donec ad mandatum suum conuenerunt ad eũ circiter 200. milites, & *Marchadeus* cum ruta sua. Franci ergo cũ multo plures essent, videntes regẽ Angliæ, & suos, cũ incendissent circiter 18. villas, bono passu abierunt, & rex Angliæ à tergo fugauit illos, & *Marchadeus* cum ruta sua præuenit illos, & capti sunt ex Francis circiter 30. equites, & seruientes, & 100. equi præter occisos. Quod factum est versus Vernun. non enim per viam, qua venerant, abierunt, id est per vadũ de Dangu; sed timore cõuersi sunt

ver-

sunt versus Vernun: ita quod probrum adhuc est inter Francos, quod rex illorum relictis illis profugerit super *Morellum* senem, quẽ, inquiunt, 10. annos habuisse; nec aliquid tulisse de Normannia nisi forte 3. vel 4. milites, & vnum seruientem. Postea rex Angliæ collecto exercitu transiuit in Galliam per vadum de Dangu, & cepit, vt supra dictum est, Burriz, & Curceles, & aliud castellũ: hominesq; sui duobus dieb. continuis rapinis, & incendiis Vogesin Gallicũ deuastauerunt: & cũ rex Angliæ subuerteret turrim de Curceles, rex Franciæ adunatis suis superuenit; & cõgressi sunt duo reges, & rex Franciæ effusis habenis versus est in fugã in medio terræ suæ, & prosecutus est eum rex Angliæ cum exercitu suo, & comprehendit de militibus regis Franciæ ad minus 83. preter seruientes alabastarios, & præter suffocatos in fluuio de Ethe: præ nimia enim fuga Francorum pons Ethe ante Gysortiũ fractus est sub illis, ita q; rex Franciæ cecidit in aquã, vt vix per pedẽ extractus pæne suffocatus est; alii autem suffocati sunt plurimi, inter quos *Milo* de Puteaco, comes de Bar, & *Iohan.* frater *Williel.* de Barres miles, ꝓbus suffocati sunt in fluuio Ethe. *Williel.* autẽ Castellan, & dominus de Curceles statim post captionẽ suam mortuus est. Postea rex Fráciæ congregato exercitu intrauit Normanniam, & cõbussit Ebroicas, & 7. alias villas. Comes autẽ *Iohannes* frater *Richardi* regis combussit nouum Burgum: q; rex Franciæ sperans à suis fieri, milites misit ad prohibendum suis, ne procederent; ex quibus capti sunt 18. milites, & seruientes multi. Postea *Marchadeus* cũ ruta sua intrauit Flandriã, & inuasit nundinas ꝓpe Abbeuille, & spoliauit mercatores Franciæ, & cum præda magna rediens in Normanniã repleuit terrã spoliis Francorũ, & multos eorum interfecit, & multos captiuos secũ duxit redimendos. Postea *Robertus* Comes Leircestriæ venit cũ 40. militibus, & paucis seruientibus ante castellũ de Pasci, q; suum fuerat; & milites castelli exierunt cum multis seruientibus, & cõmunia villæ, & eum, & suos comprehenderunt sed ipse non valens iis resistere, vix euasit, & amisit de militib suis, 4. In crastino aũt iterum idẽ Comas associatis sibi plurib. de familia regis Angliæ militib. venit ante castellũ de Pasci, dispositis prius militib. & seruientibus, multis p diuersa loca ad insidias parandas hominibus castelli. Cum autẽ milites castelli, q. pridie eũ à campo fugauerãt, vidissent illũ, exierunt cũ impetu, & ipse fugit ante illos, donec inciderent in insidiantes, & capti sunt ex iis 18. milites, & plebs multa. Interim *Hubertus* Cant. Archiep. transfretauit de Anglia in Norman. & statim p mandatum regis Franciæ, & p licentiam domini sui regis Angliæ prexit in Galliã ad tractandum de pace faciẽda inter illos duos reges; & cũ rex Franciæ offerret, se redditurũ regi Angliæ ꝓ bono pacis omnes terras, & castella sua, q̃ occupauerat, excepto castello de Gysortio, de quo ille poneret se in iudicio sex Baronũ Norman. quos ipse eligeret, sex Baronũ Galliæ, quos rex Angliæ sibi eligeret, q̃s eorũ maius ius haberet in castello illo habendo; noluit rex Angliæ, nisi Comes Flandriæ, & cæteri omnes, q. relicto rege Franciæ ei adhæserunt, fuissent infra pacem. Eodem anno *Hugo Bardulfi*, & magister *Rogerus Arundel*, & *Gaufridus Hachet*, quibus commissæ fuerant Lincolnsire, Notinghamsire, Derebisire, Euerwicsire, Norhumberland, Westmerland, Cumberland, Lancaster, itinerantes placitauerunt placita coronæ regis.

CAPITVLA PLACITORVM CORONAE REGIS.

De placitis coronæ nouis, & veteribus, quæ nõ sunt finita coram iustitiis domini regis. De omnibus assisis. De morte antecessorũ. De noua dissaisina. De magnis assisis vsq; ad 10. libratas terræ, & infra. Et de aduocationibus Ecclesiarum, & capientur coram iis electiones magnæ assisæ per mãdatum domini regis, vel eius capitulis iustitiæ. De ecclesiis vacantibus, vel non vacantibus, quæ fuerunt de donatione domini regis, quis eas donauerit, vel quis eas habeat. & p quem, & quantum valẽt. De excaetis domini regis, & eorũ valentiis, & quis eos habeat & p quẽ. De dominabus, & de valectis, & puellis quæ sunt, vel esse debent in donatione domini regis, & de valentiis terrarum suarum; & si quis eorũ, vel earum sit maritatus; & inquiratur, cui per quem & à quo tempore. Inquirendum est etiã, quæ viduæ non finierunt ꝓ se maritandis, & finis capiatur ad opus domini regis. De* Ser- *al. seriantiis.*
gentariis domini regis quis eas habet, & p quem, & quantũ valent, & qui finẽ non fecerũt, ad auxiliũ domini regis, & qui fecerunt, & finis capiatur. De vsuris Christianorũ, & eorum catallis. qui sunt mortui. De illis, qui sunt in misericordia regis, & nõ admerciati. De* præ- *al. purpresturis.*
presturis domini regis. De viis domini regis estreciatis. De thesauris inuentis. De malefactoribus, & eorũ receptorib. De fugitiuis retatis reuersis post vltimã assisam. De omnibus ponderibus, & mensuris, & vlnis renouatis, & si 4. homines, qui sunt attornati ad hæc custodienda, in vnaquaq; villa fecerint, q; inde statutũ est, & si attachiauerint transgressores illius assisæ; & si nõ attachiauerunt, prout debẽt, puniantur sicut ipsi transgressores, Totũ vinum illius, qui vendidit contra assisam, capietur ad opus domini regis, & præterea dominus vini, & venditores sint in misericordia regis. Inquirendum est per omnes comita-

tus de hi dis,& carucatis,& si iustitiarii,qui ad hæc attornati fuerunt,se bene habuerint,& si de omnib.receperunt,& si aliqua cõcelauerunt. De custodibus portuũ maris,si quid receperunt,q̃ nõ reddiderunt, & si mercedem aliquã receperunt pro iure regis retinendo, & si quis aliquid receperit,qui non fuerit ad hoc attornatus. Inquirendũ est, si omnes venerint,q̃s ille fuerit,& qualiter nominatus fuerit. His igitur,& aliis vexationib. siue iuste, siue iniuste tota Anglia à mari vsq; ad mare redacta est ad inopiam. Sed nondũ finitis superuenit aliud genus tormenti ad cõfusionem hominum regni p iustitiarios forestarum, viz. per *Hugonem* de Neuilla summum iustitiarium omnium forestarũ regis in Anglia, qui cognominatus est *Enuellu*,& per *Hugonem Wac*,& per *Ernisium* de Neuille. Prædictis igitur iustitiariis Forestarum itinerãtibus, præceptũ est ex parte regis, vt per singulos comitatus,p quos ipsi ituri essent,conuenirent corã iis ad placita Forestæ Archiepis.Episc.Comites,& Barones,& omnes libere tenentes,& de vnaquaq; villa pręposítus,& 4.homines ad audienda præcepta regis. Hæc est assisa domini regis,& hæc sunt præcepta de Forestis suis in Anglia facta per assensum,& consilium Archiepisc.& Episc. Abbatum,Comitum, & Baronum,& militum totius regni sui. Dominus rex primum defendit, q̃ si aliquis ei forisfaciat de venatione sua, vel de forestis suis in aliqua re,non vult, quod confidant in hoc, quod habuit misericordiam de illis per eorum catalla hucusq;,qui ei forisfecerint de venatione sua, & de Forestis suis. Nam si qui à modo ei forisfecerint inde,& inde conuicti fuerint,plenariam vult de illis iustitiã fieri, qualis facta fuit tempore *Henrici* aui patris domini regis, viz. vt amittant oculos,& testiculos. Item dominus rex defendit, quod nullus habeat arcus,vel sagittas,neq; canes,neq; leporarios in forestis suis,nisi habeat ipsum regẽ ad Warantum suum,vel aliquem alium,qui eum possit inde Warantizare. Item rex defendit,quod nullus donet,vel vendat aliquid ad destructionem Bosci sui, vel Wastã,quæ sit infra forestã regis:sed concedit bene,quod capiant de boscis suis,quod necesse iis fuerit sine Wasto,& hoc per visum forestarii sui,& viridariorum suorũ. Item præcipit,quod omnes illi,qui Boscos habent infra metas forestæ domini regis,quod ponant idoneos forestarios in boscis suis,de quibus forestariis,ipsi quorum Bosci fuerint,sint plegii,vel tales inueniant plegios idoneos,qui possint emendare,si forestarii in aliquo forisfecerint quod domino regi pertineat. Item præcipit,quod sui forestarii curam capiant super forestarios militum,& aliorum, qui Boscos habent infra metas forestæ domini regis,quod Bosci non destruantur. Nam si super hoc Bosci eorum destructi fuerint,sciant bene illi,quorũ bosci fuerint,quod de ipsismet vel de eorũ terris capietur emendatio,& non de alio. Item præcipit rex,quod sui Forestarii iurent,quod secundũ omne posse suũ tenebunt eius assisam, qualem eã fecit de forestis suis,& q̃ non vexabunt milites,neq; probos homines de hoc, quod dominus rex iis concessit de boscis eorum. Item præcipit,q̃ in quolibet comitatu, in quo venationem habet,ponantur 12.milites ad custodiendã venationem suam,& viride in forestis suis,& quod 4.milites ponantur ad adgistandos Boscos suos, & ad recipiendum pannagium suum,& custodiendum,& defendendum. Item præcipit,q̃ nullus adgistet Boscos suos infra metas forestæ suæ, anteq̃ bosci eorum adgistentur: & est sciendum quod incipit adgistamentum domini regis 15.die ante festum *Sanct. Michaelis*, & durat 15. diebus post festũ *S. Michaelis*. Item præcipit rex, quod si forestarius eius habet in custodia sua dominicos Boscos regis, & Bosci illi destructi fuerint, & non possit, nec sciat iustam causam monstrare,quare Bosci destruãtur,nihil aliud capiatur de forestario illo, nisi proprium corpus suum idẽ præcipit,quod nullus clericus ei forisfaciat de venatione sua,neq; de forestis suis:& præcipit bene forestariis suis,quod si inuenerint eos forisfacientes,non dubitent in eos manus imponere, ad eos resistendos & capiendos : ipse enim eos inde Warentizabit. Item rex præcipit, quod omnia essarta videantur in quolibet 3. anno tam noua,quã vetera intra reguardũ,& omnes purpræsturæ similiter,& omnia Wasta Boscorum,& quod quodlibet illorum per se imbreuietur. Item rex præcipit,q̃ Archiepis.Episc. Comites,Barones,& milites,& libere tenentes,& omnes homines de terra sua veniant ad summonitionem magistri forestarii sui ad placitanda placita de forestis suis. Prohibendũ est etiã ad placita forestæ, ne aliqua caretta exeat chiminũ in foresta regis, neq; porci sint in foresta regis tempore de Foinesun; scz.15.dieb.ante natiuitatem *S. Iohannis Baptistæ*,& 15. diebus post idem festum. Est autem sciendũ quod qui forisfecerit in foresta regis de venatione sua,& inde attaintus fuerit, erit in misericordia regis ad oculos,& testiculos perdendos.

Qui autem forisfecerit in foresta regis de viridi siue per culpaturam, siue per esbrancaturã siue per foditionem turuarũ,siue per escoriationem moræ, siue p culpationẽ de subnemore,siue per essarum,siue per nouam perpresturam per septem, vel fossatũ,vel per

per* remotionem molendini, vel cursus aquæ, vel Bercariæ, vel aliarum domorum, vel per venum falcandum extra sepes, vel extra fossata; erit in misericordia regis de pecunia sua, nisi habet viridarios, vel forestarios regis ad Warrantum. Similiter qui arcus, vel sagittas portauerint, vel canes duxerint sine copula per forestã regis, & inde attaintus fuerit, erit in misericordia regis. Statutum etiam est, quod semper in 3. anno fiat visus forestæ: in reguardo autem forestæ hæc supradicta videnda sunt. Et videnda sunt in reguardo noua essarta, & vetera inbladata post vltimum reguardum, & quo blado, vel legumine inbladata sint. Noua autẽ sarta erunt in manu regis; si vetera sarta inbladata sunt de frumento, vel siligine, vna quæq; acra dabit regi 12. denarios de illa vestitura; & si inbladata fuerint de auena, vel hordeo, vel fabis, vel pisis, vel alio legumine, vnaquæq; acra dabit regi 6. denarios de illa vestitura. Et sciendum est, quod tempore *Henrici* regis filii *Matildis* imperatricis permissum erat intra metas forestæ fossata fieri loco sepium. Et idem rex *Henricus* statuit apud **Woodstock**, quod quicunq; forisfecerit ei de foresta sua semel de venatione sua, de seipso salui plegii capiantur; & si iterum forisfecerit similiter capiantur de ipso salui plegii; si autem tertio idem forisfecerit, pro tertio forisfacto nulli plegii capiantur, sed proprium corpus forisfactoris. Eodẽ anno viri religiosi voluerunt dare regi 5. solidos de Wannagio carucæ, sicut cæteri homines regni faciebant. Exiit edictũ à rege, vt quicunq; in regno suo forisfecisset clerico, aut alii viro religioso, non cogeretur satisfacere illi; sed si clericus, aut alius vir religiosus forisfecisset alicui laico, statim compelleretur ad satisfaciendum illi; vnde factum est, quod viri religiosi ad redemptionem coacti sunt. Præterea præcepit idem rex, vt omnes tam clerici, quã laici, qui chartas, siue cõfirmationes habebant de sigillo suo veteri, deferrent eas ad sigillũ suum nouum renouãdas, & nisi fecerint, nihil quod actum fuerat per sigillũ suum vetus, ratum haberetur. Eodem anno *Innocentius* Papa misit literas suas deprecatorias ad *Rich.* regem Angliæ pro *Gaufrido* Ebor. Archiepisc. postulãs, & paterna admonitione exhortãs, vt ipse præfatũ Archiepisc. prece sua, & seruitio in amorem, & fraternam familiaritatem susciperet, & cum pace ad sua redire pmitteret, ne oporteret eum, in illum, & in regnum suum per ecclesiasticam censuram animaduertere. Vnde factum est, quod *Rich.* rex Angliæ misit ad præfatum Archiepisc. *Philippum* Dunelmensem, & *Eustachium* Eliensem, & *Godefridum* Winton. & *Iohannem* Wigorn. & *Sauiricum* Bathoniẽsem Episc. in spiritu humilitatis postulantes ex parte regis, vt ipse ratas haberet donationes regis, quas fecerat in Eboracen. Ecclesia, & dominus rex redderet ei Archiepiscopatum suum cum omni integritate. Quibus Archiepiscopus respondit; Confratres mei estis, & consiliũ vestrum faciam, si feceritis mihi scriptum cum sigillorum vestrorũ testimonio, q. consilium istud coram domino Papa Warentizabitis. Cui præfati Episcopi responderunt, Scriptum non dabimus, sed in voluntate vestra sit: ætatem habetis, pro vobis ipsis loquimini; & his dictis, qui missi fuerãt, redierunt ad regem cum responso Archiepiscopi. Et Archiepiscopus Romam profectus est; & rex Angliæ contra eũ nuntios suos Romam misit, qui in hac forma scripserunt ei. *Dominus papa scribit vobis cum multa supplicatione, vt restituatis Archiepiscopo Ebor. Archiepiscopatum suum in integrum, cum fructibus de Archiepiscopatu perceptis. Ita tamen, quod de pecunia, in qua cum vobis tenere proposuimus, vobis plene, & integre satisfaciat: scribit etiam domino Cardinali, & aliis quibusdam, vt ad faciendum vos moneant, & inducant: vel si omnino nolueritis, primo per interdictũ Ebor. prouinciæ, deinde per totius regni interdictum, appellatione remota, compellant. Clerici vero vestri per Cardinalem commotione præmissa ad resignandos redditus, quos interim perceperint, cum districtione cogẽtur, nisi aut authoritate Romanæ Ecclesiæ, aut decussione 6. mensiũ, iuxta Lateranense concilium excepto tẽpore suspensionis, poterunt se tueri. Canonici Ebor. Ecclesiæ debent moneri ad concordiam, & si aliquid nouum emerserit, iterum vtraq; pars domini papæ se præsentabit obtutibus, priuilegio canonicorũ vigorem solitũ obtinente. Eodem anno in æstate intra fines Italiæ in quadam ciuitate non longe à Ianuis res digna memoria contigit. In hac ciuitate primo quidã ciuis, exigentib. peccatis suis, effectus est energumenus, id est dæmoniacus; & infra paucos dies adeo creuit eorum numerus, vt quilibet sibi timeret, ne simile incurreret periculum. Communi igitur ciuium consilio ad eandem urbem vocati conuenerunt viri religiosi, & præcipue Abbas de Lucceio de ordine Cistercẽsi, qui inter eos maior religionis authoritate vocabatur & videbatur, vt quid agendum pauidis ciuibus, deliberarent. Indictum est triduanum ieiunium. Tertia vero die conuocatis coram se dæmoniacis, obtestatur prædictus Abbas in nomine* Iesu Christi, *quatenus sane causam exponãt, cur hanc ciuitatem plus cæteris vexare præsumpserint, & vt exeãt à famulis* Christi *nomine signatis. Quorũ vnus voce terribili, & sublimi clamans, Cogitis nos, inquit, exire ex vasis nobis rationabiliter concessis. Nos quidem sumus legio illa dæmonum, quã* Iesus *vester ab homine eiectam permisit præcipitare porcos in mare. Nunc autem vinculis, quibus tenebamur soluti, potestatem accepimus in blasphematores tantum virginis Mariæ. In hac igitur ciuitate ta-*

al. renouationem.

Papa solicitat pro Gaufrido Ebor. Archiepisc.

les inuenimus,& inuentos ſicut dignum eſt, torquere debemus. Quare ſi eiecti fuerimus, noueritis, quod te, hypocrita, & ordinem tuum in proximo perſequemur. Ad ſecundam igitur iuſsionem ipſius exierunt, cum magna tamen difficultate, relinquentes fœda veſtigia. Eodem anno *Aimericus* de Lezinant, rex de Barhud, & *Accaron* princeps inſulæ Cypri, & cæteri Chriſtiani de terra Suliæ, & Pagani, qui in eadem terra ſunt, ceperunt inter ſe treugas à feſto natiuitatis S. *Iohannis Baptiſtæ* in 6. annos ſequentes duraturas, niſi aliquis rex Chriſtianorum potens in partes illas veniret. Eodem anno *Rich.* rex Angliæ, & *Philippus* rex Franciæ mēſe Nouemb. ceperunt inter ſe treugas, vſque ad feſtum *Hilarii* proximo ſequens. Eodem anno *Philippus* Dunelm. Epiſc. ad petitionem *Roberti* de Turnham conceſſit ei coram rege recognitionē 12. legalium hominum de viſneto de Clif, quis illorum maius ius habebat in illo manerio de Clif: videlicet vtrum ipſe *Robertus* debebat manerium illud tenere de Epiſcopo Dunelmenſi, & inde homo ſuus eſſe; vel Epiſcopus illud deberet habere in demenio. Per ſacramentum igitur 12. legalium hominum recognitum eſt, manerium illud eſſe ius hæreditariū vxoris prædicti *Roberti*, filii *Willelmi Foſſard*, & ſic præfatus Epiſcopus amiſit manerium illud de Clif, quod prædeceſſores ſui multo tempore pacifice, & inconcuſſe poſſederant. Facta autē ſunt hæc coram *Hugone Bardulphi*, & magiſtro *Rogeri Harundel*, & *Gaufrido Haget* tunc temporis placitorū coronæ regis apud Eboracum iuſtitiariis. Eodē anno defuncto magiſtro *Richardo* de Gouldingham, *Philippus* Dunelmenſis Epiſc. & *Bertramnus* Dunelmenſis Eccleſiæ Prior diſſenſerunt in donatione Eccleſiarum prædicti *Richardi*. Dicebat enim Epiſcopus, donationē ad eum pertinere tanquū ad Epiſcopū, & Abbatem Dunelm. Eccleſiæ. Hæc contra Prior reſpondit, quod ad eum pertinebat donatio, quia prædeceſſores ſui, & ipſe ſine alicuius contradictione eas dederant ſicut priores, & domini fundi; & illi, qui omnem poteſtatem Abbatis in choro, & in diſpoſitione domus, & reddituum ſuorum habent ex cōceſſione regum, & inſtitutione Epiſcoporū Dunelm. & Romanorum pontif. confirmatione. Sed non ſic quieuit controuerſia illa, imo in tantum excreuit, quod ex præcepto Epiſcopi *Aimericus* Dunelmenſis Archidiaconus obſedit Eccleſiam S. *Oſwaldi* in Eluet, in quam monachi ſe receperant, & non permiſit victualia ad eos deferri. Quadam autem die poſt appellationem à Monachis ad ſummum pontificem factam, idem *Aimericus* fecit ignem apponi oſtio Eccleſiæ, vt ſic per fumum, & vaporem ignis monachos eiiceret. Semiuſto igitur oſtio funeſti ſatellites intrauerunt Eccleſiam, & vi, & armata manu eiecerunt monachos. Sed Deus mutauit ſententiam Epiſcopi in melius, qui propter reuerentiam beatiſſimi *Cuthberti*, eandem Eccleſiam in proprios vſus monachorum contulit, & charta ſua confirmauit: conceſſit etiam illis liberam Eccleſiarum ſuarum diſpoſitionē, cum illius tamē moderato aſſenſu. Eodē anno Papa *Innocentius*, videns afflictionē Chriſtianorū, qui erant in terra Hieroſolymitana, in hac forma ſcripſit.

EPISTOLA INNOCENTII PAPAE de ſubuentione facienda terræ Hieroſolymitanæ.

INnocentius Epiſcopus ſeruus ſeruorum Dei venerabilibus fratribus, Ebor. Archiepiſc. & Suffraganeis eius, & dilectis filiis Abbatibus, Prioribus, & aliis Eccleſiarum prælatis, Comitibus, & Baronibus, & vniuerſo populo in Ebor. prouincia cōſtitutis, ſalutem, & Apoſtolicam benedictionem. Poſt miſerabile Ieroſolymitanæ regionis excidium, poſt lachrymabilem ſtragem populi Chriſtiani; poſt deplorandam inuaſionē illius terræ, in qua *Chriſti* pedes ſteterunt, & vbi Deus rex noſter ſalutē in medio terræ dignatus eſt operari; poſt ignominioſam nobis viuificæ crucis translationem, in qua ſalus mundi pependit, & deleuit chirographum mortis antiquæ; Apoſtolica ſedes ſuper tantæ calamitatis infortunio turbata laborauit, clamans, & plorans ita, quod præ inceſſante clamore raucæ factæ ſunt fauces eius, & ex vehementi ploratu ipſius oculi defecerunt. Verum *ſi* ſecundum prophetam *Ieruſalem obliti fuerimus, obliuiſcatur nos dextra noſtra: adhæreat lingua noſtra faucibus noſtris, ſi non meminerimus eius.* Clamat adhuc Apoſtolica ſedes, & quaſi tuba vocē exaltat, excitare cupiens populos Chriſtianos ad prælium *Chriſti* bellandum, & vindicandū iniuriam crucifixi, vſa ipſius verbo dicentis: *O vos omnes, qui tranſitis per viam, attendite, & videte, ſi eſt dolor ſimilis, ſicut dolor meus.* Ecce enim, hæreditas noſtra verſa eſt ad alienos, domus noſtræ ad extraneos deuenerunt, viæ Sion lugent, eo quod non ſint, qui veniant ad ſolennitatem; facti ſunt inimici eius in capite. Sepulchrum Domini, quod propheta glorioſum fore prædixit, profanatum ab impiis inglorium eſt affectū. Gloria noſtra, (de qua dicit Apoſtolus: *Mihi autem abſit gloriari niſi in cruce Domini noſtri Ieſu Chriſti:*) ſub manu tenetur hoſtili; & ipſe Dominus noſter *Ieſus Chriſtus*, qui captiuitatē noſtram pro nobis moriens captiuauit, quaſi captiuus ab impiis ab hæreditate ſua cogitur exulare. Exiſtente quondam in caſtris arca Domini Sabaoth, *Vrias* domum ſanctam ingredi recuſauit, à licito vxo-

to vxoris se compescens amplexu. Nunc vero principes nostri, gloria Israel de loco suo in iniuriam nostri translata, vacant adulterinis amplexibus, delitiis, & diuitiis abutentes; & dũ se inuicem inexorabili odio pſequuntur, dũ vnus in aliũ suas nititur iniurias vindicare nõest, quẽ moueat iniuria crucifixi: non attendentib. ipsis, q̃ iam insultant nobis inimici nostri, dicẽtes: *Vbi est Deus vester, qui nec se potest, nec vos de manib. nostris liberare? Ecce iã profanauimus sancta vestra; Ecce, iam ad desiderabilia vestra manũ extendimus, & ea loca impetu primo violabiliter inuasimus, & ea vobis tenemus inuitis, in quib. superstitionem nostrã principium fingitis suscepisse. Iam infirmauimus & confregimus hastas Gallorum, Anglorum conatus elusimus, Teutonicorum vires compressimus, nunc secundo Hispanos domuimus animosos, & cum omnes virtutes vestras in nos duxeritis concitandas, vix adhuc in aliquo profecistis. Vbi est ergo Deus vester? exurgat nunc & adiuuet vos, & fiat vobis, & sibi protector. Teutonici siquidem qui se præsumebant inauditũ de nobis reportare triumphum, ad nos vehementi spiritu transfretauerunt; & cum solum castrũ Baruth, nullo defendente, cepissent, nisi eos sicut & alios principes vestros fugæ beneficium liberasset, in se potentiam nostram grauiter fuissent experti, & eorum stragem ipsorum soboles perpetuo ploraret. Reges enim, & principes vestri, quos dudum fugauimus de terra Orientis, vt terrorem suum audendo dissimulent, ad suas latebras, ne dicamus regna reuersi, malunt se inuicem expugnare, quam denuo vires nostras, & potentiam experiri. Quid igitur superest, nisi vt his, quos fugientes in excusationem vestram ad terræ concordiam dimisistis, gladio vltore peremptis, in terram vestram impetum faciamus, nomen vestrũ, & memoriam perdituri?* Qualiter ergo, fratres, & filii, opprobria exprobrãtium repellemus, qualiter iis poterimus respondere? cũ eos pro parte verum prosequi videamus? sicut nuper ad audientiã nostram certa significatione peruenit. Recepimus enim literas de partib. vltramarinis, quod, cum Teutonici Accõ nauigio peruenissent, castrũ de Baruth obtinuerunt, nemine defendente. Saraceni vero in Ioppen facientes impetũ ex aduerso, eam per violentiã occupauerunt, & cæsis multis Christianorum millibus eã funditus destruxerunt. Verũ Teutonici rumorib. de morte imperatoris acceptis, non expectato passigii tempore, naues reduces ascenderunt. Vnde Saraceni, qui ad resistendũ eis exercitum parauerant copiosum, in terram Christianorum adeo debacchantur, vt Christianis nec sine periculo ciuitates egredi liceat, nec in ipsis sine formidine remanere: imo gladius eius foris imminet, metus intus. Assumite igitur, filii, spiritum fortitudinis, scutum fidei, & galeam salutis accipite, non in numero aut viribus, sed Dei potius (cui non est difficile in multis, vel in paucis saluare) potentia confidentes, & ei, per quẽ estis, viuitis, & habetis, secundum facultates ꝓprias subuenite. Ipse quidem pro vobis *semetipsum exinaniuit, formã serui accipiens, in similitudinem hominũ factus, & habitu inuentus est, vt homo, factus obediẽs vsq; ad mortem, mortem autẽ crucis*; & vos eo paupere abũdatis, ipso fugato, quiescitis, & nec inopi, nec exuli subuenitis? Quisquis igitur in tantæ necessitatis articulo suum negauerit obsequiũ Iesu Christo, cum ante tribunal eius astiterit iudicandus, q̃ ad suam excusationẽ ei poterit respondere? Si Deus subiit mortẽ pro homine, dubitabit homo mortẽ subire pro Deo? *Non enim sunt condignæ passiones huius temporis ad futurã gloriam, quæ reuelabitur in nobis.* Negabit ergo seruus domino diuitias temporales, cum dominus seruo diuitias largiatur æternas, *Quas nec oculus vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit?* *Thesaurizet* igitur homo *thesauros in cœlis, vbi fures non effodiunt nec furantur, vbi nec ærugo, nec tinea demolitur.* Omnes, & singuli accingantur ita, quod in proximo sequẽnti Martio, quælibet vrbes per se, similiter & Comites, & Barones iuxta facultates proprias ad defensionẽ terræ natiuitatis Dominicæ certis in expẽsis dirigant numerũ bellatorum, illic saltem per bienniũ moraturum. Licet autem instantia nostra sit quotidiana solicitudo Ecclesiarum omniũ, modo tamen hanc quasi præcipuam inter alias solicitudines reputamus ꝑ quam terræ Orientali totis desideramus affectib. subuenire: ne si forte fuerit dilata subuẽtio, residuũ locustæ comedat bruchus, & fiãt nouissima deteriora priorib. Verum ne nos aliis onera grauia, & importabilia videamur imponere, digito autẽ nostro ea mouere nolumus, dicentes tantũ, & aut nihil, aut minimum facientes, cũ qui fecerit & docuerit, magnus vocetur in regno cœlorũ; eius exemplo, qui cœpit facere, & docere, vt nos, qui (licet immeriti) vicem eius exercemus in terris, bonũ aliis præbeamus exemplũ, in ꝑsonis pariter, & in reb. terræ sanctæ decreuimus subuenire; dilectis filiis nostris *Stephano* tituli S. *Praxedis* presbytero, & *Petro* tituli S. *Mariæ* in via lata diacono Cardinalibus, Apostolicæ sedis legatis, viris vtiq; timoratis, scientia, & honestate præclaris, potentib. in opere & in sermone (quos inter alios fratres nostros speciali charitate diligimus) manu propria crucis signaculũ imponẽtes, qui exercitum Domini humiliter, & deuote præcedant, & nec mendicatis suffragiis, sed nostris, & fratrum nostrorũ sumptib. sustentẽtur: per quos etiam aliud competens subsidiũ eidem terræ disposuimus destinare. Interim autem dictũ *Petrum* S. *Mariæ* in via lata diaco-

al. Cum non sint.

num Cardinalem ad charissimorum in Christo filiorum, *Philippi* Francorum & *Richardi* Anglorum, regum illustrium præsentiam destinamus, ad reformandam pacem, vel treugas saltem vsque ad quinquennium ordinandas, & exhortandos populos ad obsequium crucifixi: quem, sicut Apostolicæ sedis legatum, volumus, & mandamus ab omnibus honorari, & mandatis & statutis ipsius humiliter obediri. Dictum vero *Stephanum* sanctæ *Praxedis* presbyterum Cardinalem Venetias pro terræ sanctæ destinamus subsidio. De communi præterea fratrum nostrorũ deliberatione statuimus, & vobis fratribus Archiepiscopis & Episcopis, & dilectis filiis Abbatibus, & aliis Ecclesiarũ prælatis districte præcipiendo mandamus, quatenus certum numerum bellatorum, vel pro certo numero certam pecuniæ quantitatem, in proximo sequenti Martio, pensata facultate cuiuslibet, ad expugnandam Paganorum barbariem, & seruandam hæreditatem Domini destinetis, quam ipse proprio sanguine comparauit. Si quis autem, (quod non credimus) constitutioni tam piæ & necessariæ præsumpserit obuiare, sicut sacrorum canonum transgressorem, decreuimus puniendum, & vsque ad satisfactionem congruam ab officio censemus manere suspensum. De Dei ergo misericordia, & beatorum Apostolorum *Petri*, & *Pauli* authoritate confisi, & illa quam Deus nobis (licet indignis) ligandi & soluendi contulit potestate, omnibus, qui laborem huius itineris in personis propriis subierint & expensis, plenam peccatorum suorum, de quibus oris, & cordis egerint pœnitentiam, veniã indulgemus, & in retributione iustorum salutis æternæ pollicemur augmentum. Iis autem, qui non in propriis personis illuc accesserint, sed in suis tantum expensis, iuxta facultatem & qualitatem suam viros idoneos destinauerint, illic saltem per biennium moraturos; & illis similiter, qui, licet in alienis expensis, in propriis tamen personis assumptæ peregrinationis laborem impleuerint, plenam suorum concedimus veniam peccatorum. Huius ergo remissionis volumus esse participes iuxta quantitatẽ subsidii, ac præcipue secundum deuotionis affectũ, qui ad subuentionem illius terræ de bonis suis congrue ministrabunt. Vt autem expeditius, & securius ad subuentionẽ terræ natiuitatis Dominicæ quilibet accingantur, bona ipsorum, ex quo crucem susceperint, sub beati *Petri*, & nostra protectione suscipimus; nec nõ sub Archiepis. & Episcoporũ, & aliorũ prælatorum Ecclesiæ Dei defensione consistant; statuentes, vt donec de ipsorũ obitu vel reditu certissime cognoscatur, integra maneant, & quieta consistant. quod si quisquã contra præsumpserit, per censurã ecclesiasticam compescatur. Ab hoc igitur opere nullus omnino se subtrahat, cum id non à nobis, sed ab ipsis fuerit Apostolis institutũ, qui collectas faciebãt in gentibus, vt fratrib. in Ierusalem laborantibus subuenirent. Nolumus autem vos de diuina misericordia desperare, quantumcunq; sit Dominus peccatis nostris iratus, qui in manu vestra perficiat, (si, prout debetis, in humilitate cordis & corporis iter fueritis pegrinationis aggressi) quod maioribus non concessit. Consensissent enim maiores forsitan, & dixissent: Manus nostra excelsa, & non Dominus fecit hæc omnia; & sibi, non Domino gloriam victoriæ ascripsissent. Speramus enim, quod non in ira misericordias continebit, qui, cum iratus est, nõ obliuiscitur misereri, nos admonẽs & exhortans: *Conuertimini ad me, & ego conuertar ad vos.* Credimus etiam, quod, si ambulaueritis in lege Domini, non eorum sequentes vestigia, qui vani facti sunt post vanitatem euntes, qui comessationibus & ebrietatibus voluptuose vacabant, & ea exercebant in partibus transmarinis, quę in terra natiuitatis propriæ sine multa infamia, & detractione plurima non auderent; sed si spem vestram in eo solummodo posueritis, qui non deserit sperantes in se, non tantum ab illicitis, sed quibusdam & licitis abstinentes: is qui currum, & exercitum *Pharaonis* proiecit in mare, arcum fortiũ infirmabit, & inimicos crucis *Christi*, vt lutum platearum, a facie vestra delebit: non autem nobis, aut vobis, sed nomini suo dans gloriam; qui est gloriosus in sanctis, mirabilis in maiestate, faciens prodigia & post lachrymationem & fletum, gaudium & exultationem inducens. Si qui præterea proficiscentium illud ad præstandas vsuras iuramento tenentur astricti, credimus eorum per vos, fratres Archiepiscopi & Episcopi, in diœcesibus vestris ecclesiastica districtione sublato appellationis obstaculo, cõpelli mandamus, vt eos à sacramento penitus absoluentes, ab vsurarum vlterius exactione desistant. Si quis vero creditorum eos ad solutionem coegerit vsurarum, ad restitutionem earum, sublato appellationis obstaculo, per vos simili districtione cogatur. Iudæi vero ad remittendas illis vsuras per vos, filii principes, & per secularẽ compelli præcipimus potestatẽ: & donec eas remiserint, ab vniuersis *Christi* fidelibus, tam in mercimoniis, quã aliis, per excommunicationis sententiã, communionem iis iubemus omnimodam denegari. Ad hec autẽ expeditius, & melius exequẽda in prouincia vestra, vos filii Prior de * Thurgartum, & magister *Vacarus* duximus deputandos, qui verbũ Domini cæteris proponatis, & ad implendũ mandatum

al. Thurgartum.

Aposto-

Apostolicum venerabiles fratres nostros Archiepiscopum vestrum, & eius suffraganeos, & alios inuitantes, taliter exequamini causam Domini, quod & vos huius sitis remissionis participes, & in hoc deuotio vestra plenius elucescat. Ad quod etiam laudabilius exequendum, vobis vnum de fratribus Militię templi, alterum vero de fratribus Ierosolymitanę Hospitalis, viros honestus, & prouidos, assumatis. Datum Romę apud S. *Petrum*. Idus Augusti, pontificatus nostri anno primo.

Eodem anno erat in Gallia quidam sacerdos nomine *Fulco*, quem magnificauit Dominus in conspectu regum: deditq; ei potestatem cæcos illuminare, claudos, mutos, & alios diuersis languoribus oppressos curare, dęmones effugare: hic autem meretrices, relicto impudicitiæ fræno, ad Dominum conuertit; vsurarios etiā ad cœlestem thesaurum inuitans, quem nec ęrugo, nec tinea demolitur, nec fures furantur, fecit omnem substantiam, quam vsura & fœnus deuorauerat, in vsus pauperum distribuere. Ipse quidem prædixit regibus Francię & Anglię, quod vnus illorum mala morte in proximo interiret, nisi celerius ab hostilitate cessassent. Et quia in illo tempore messis quidem erat multa, & pauci operarii, coniunxit ei Dominus viros sapientes verba salutis æternæ prędicantes, magistrum *Petrum* & dominum *Robertum* & dominum *Eustachium* Abbatem de Flai, & cæteros quosdam, qui missi per orbem terrarum prędicauerunt vbique, Domino cooperante, & sermonem confirmante sequentibus signis. Prædictus autem *Fulco* quadam die accessit ad *Richardum* regem Anglię & ait illi: Dico tibi ô rex ex parte omnipotentis Dei, vt tres filias tuas, quas habes pessimas, citius marites, ne aliquid deterius tibi contingat. O, digito compesce labella, accusator erit, qui verum dixit. nemo sine vitiis nascitur, beatus, qui minimis vrgetur; & alibi, Nemo sine crimine viuit. Cui fertur regem respondisse: Hypocrita, mentitus es in caput tuum, quia filiam non habeo vllam. Ad quod *Fulco* respondens, ait, Certe non mentior; quia, vt dixi, tres habes filias pessimas, quarum vna est superbia, altera cupiditas, tertia luxuria. Conuocatis igitur ad se Comitibus, & Baronibus multis, qui aderant, ait rex: Audite vniuersi commonitionem huius hypocritę, qui dicit me habere tres filias pessimas, videlicet superbiam, cupiditatem, & luxuriam: & præcipit, vt eas maritem. Do igitur superbiam meam superbis templariis, & cupiditatem meā Monachis de ordine Cisterciensi; & luxuriam meam prælatis Ecclesiarum. *O nimis indignum miseris inferre cachinnum.* Itaq; prædictus *Fulco* relicto rege abiit prædicans verbum Dei, è ciuitate in ciuitatem. Cumq; prædicando verbum Dei, ciuitatem Lexouiensem esset ingressus, clerici ciuitatis illius, quorum vitam immundam vir ille plenus spiritu sancto, & operib. bonis reprehenderat, iniecerunt manus in illū, & vinculis constrictū in carcerem miserunt. Sed neq; vincula, neq; carceres eū tenere potuerunt: & sic permissus abire, venit Cadamum, prædicans præceptum Domini; & in cōspectu plebis multa signa faciebat. Custodes autem castelli existimantes quod placeret regi, iniecerunt manus in eū, & vinctum miserunt in carcerē; & ruptis carcere & vinculis, exiuit illæsus, & ibat gaudens, quoniam dignus habitus est contumeliam pati pro nomine *Christi*; & exiens à castello, excussit puluerem pedum suorum in testimonium supra illos. Eodem anno 5. Idus Octob. die Dominica, prece officialiū *Gaufrido* Eboracen. Archiepiscopi, *Philippus* Dunelm. Episc. apud *Houeden* benedixit *Adam* in Abbatem de Sallaie, & *Hamonem* in abbatem de Betland, facta profectione, & canonica obedientia Ecclesiæ Eboracēsi, & eius vicariis saluo ordine suo. Eodem mense *Willielmus*, cognomento *Cocus*, seruiens *Richardi* regis Anglię in custodiendo castellum de Leuns cepit de familia regis Franciæ quater viginti seruientes equites, & 40. seruiētes pedites, quos rex Franciæ miserat ad muniendum castellū de Nouo Mercato. Eodem anno obierunt *Richardus* Londoniensis Episcopus, *Iohannes* Wigorniensis Episcopus, & *Willielmus* de Ver Herefordensis Episcopus, & Episcopus Meneuensis. & *Amfridus* del Turun primus maritus prædictæ *Milisent* vxoris *Guidonis* quondam regis de Ierusalem. Eodem anno obiit in Sicilia apud Pannormum *Constantia* quondam Romanorum imperatrix, vxor *Henrici* imperatoris; cuius filiū *Innocentius* Papa recepit in custodia cum regno Sicilię, & ducatu Apulię, & principatu Capuę. Eodē anno *Philippus* Beluacensis Episc. obtulit *Richardo* regi Anglię 10. millia marcarum argenti pro liberatione sua. Eodem anno *Richardus* rex Anglię firmauit castellum in quadā insula Secaniæ, q̃ appellauit Butteauant: & rex Francię firmauit castellū ex opposito illi, q̃ appellauit* *Bulecut*. Eodem *al. Caletus.*
anno *Richardus* rex Angliæ dedit magistro *Malgero* clerico suo Episcopat. Wigorn. Defuncto autē papa *Cœlestino*, *Innocētius* papa tertius substitutus, iterū suspendit *Aldefonsum* regem de *S. Iacobo*, & totā terram suam à celebratione diuini officii, ꝑpter vxorē suam filiam regis Castellæ: erāt enim consanguinei in tertio gradu. Et licet rex ille de S. *Iacobo* obtulisset domino Papæ *Innocentio*, & Cardinalib. 20. millia marcarum argenti, & obtulisset tenere ad

sti-

stipendia 200. milites per vnius anni spatium ad defensionem Christianorum contra Paganos tali conditione, vt dominus Papa pmisisset illos in simul morari, donec Deus daret iis sobolẽ, vt saltẽ p tres annos: noluit tamẽ dominus papa *Innocẽtius* in hoc illis cõsentire.

ANNO gratiæ millesimo centesimo nonagesimo nono, qui est annus decimus, & vltimus regni *Richardi* regis Angliæ, fuit idem *Richardus* in Normannia apud Danfrunt, die natalis Domini, quæ feria sexta euenit: & *Philippus* rex Franciæ fuit eodem die in Normannia apud Vernun: & *Otho* rex Alemannorum nepos *Richardi* regis Angliæ fuit eodem die apud Westfale in Alemannia, quæ distat à Colonia per 9. dietas; quas ipse *Otho* potenti virtute acquisierat super *Philippum* ducem de Suaue, filium *Frederici* quondam Romanorum imperatoris. Et statim post natale Domini prædictus *Otho* diuisit exercitũ suũ in duas partes, & duas ciuitates prædicti *Philippi* obsedit. Reges vero Franciæ, & Angliæ conuenerunt ad colloquium inter Andeli, & Vernun in festo S. *Hilarii*, ita quod rex Angliæ nauigio illuc venit ascẽdendo per Sequanam fluuium, & nolens in terram ascendere, de naue locutus est cum rege Franciæ; qui in ripa fluminis in equo residens, loquebatur cum rege Angliæ ore ad os: & aliũ statuerunt sibi diem colloquii, vbi in maiori suorum audientia (mediante domino *Petro* de Capua S. *Mariæ* in via lata diacono Cardinali, & Apostolicæ sedis legato, nec non, & aliorum vtriusque partis magnatum consilio) statuerunt inter se treugas ab illo festo S. *Hilarii* per quinquennium bona fide, & sine malo ingenio duraturas, rebus & tenementis sic se habentibus ex vtraque parte, vt tunc erant; & his factis, sacramentoque confirmatis, vnusquisq; reuersus est in regionem suam, & permiserunt exercitus suos cum gratiarum actione in patrias suas redire. Cum autem *Marchadeus* cum ruta sua versus patriam suã rediret, quatuor Comites de regno Franciæ, per quorum terras *Marchadeus* transiturus erat, occurrerunt ei manu hostili, & confecerunt eũ, & multos de suis interfecerunt. Sed rex Franciæ factum illud deuouit, iurans, quod per illum factum non fuit. Deinde dum rex Angliæ spe pacis, & supradictæ conuentionis intuitu versus Pictauiam iret, rex Franciæ firmauit quoddam castellum nouum inter Buteauant, & Guaillum, & forestum regis Angliæ circa locum illum extirpauit. Quod cum rex Angliæ audisset, reuersus est in Normanniam, & mandauit regi Franciæ per *Eustachium* Eliensem Episcopum Cancellarium suum, treugas illas esse dissolutas, nisi ipse castellum illud nouum demoliri faceret. Legatus autem consuluit regi Franciæ, vt castellum illud demoliretur ne propter hoc treugæ tam solenniter confirmatæ rumperentur: ad cuius instantiam rex Franciæ promisit se in proximo castellum illud demoliturum. Sed *Richardus* rex Angliæ minime his contentus, volebat, vt ad plenum inter eos componeretur, vel nulla pax inter eos esset. Vnde facta est inter eos talis forma pacis, quod rex Franciæ redderet *Richardo* regi Angliæ totam terram, quam ipse super eum occupauerat siue per guerram, siue alio quocunq; modo, excepto solo castello de Gysortio; in cuius recompensatione rex Franciæ cõcessit ipsi *Richardo* regi Angliæ donationem Archiepiscopatus Turonis: Et quod *Ludowicus* filius regis Franciæ duceret in vxorem, filiam regis Castellæ, neptem *Richardi* regis Angliæ: Et præterea rex Franciæ iuraret, q pro posse suo iuuaret *Othonem* nepotem regis Angliæ ad imperium Romanum perquirendum. Hoc contra, *Richardus* rex Angliæ daret *Ludowico* filio regis Franciæ, castellum de Gysortio cum prædicta nepte sua in maritagium; & insuper daret ei 20. millia marcarum argenti. Sed hæc omnia dilationem ceperunt vsque dum *Richardus* rex Angliæ rediret de Pictauia. *Philippus* vero rex Franciæ seminator discordiæ, mandauit regi Angliæ, quod *Iohannes* Comes Moretonii frater eius dederat se illi; & inde ostenderit illi chartam ipsius *Iohannis*. Mira res. Rex Angliæ credidit regi Franciæ, & Iohannem fratrem suum odio habuit, adeo quod fecit illũ dissaisiri de terris suis cismarinis, & transmarinis. Cũ antẽ prædictus *Iohannes* quæreret causam huius indignationis, & odii, dictũ est ei, quod rex Franciæ supradicta mandauerat de illo regi fratri suo. Vnde factum est, quod idem Comes Moretonii misit duos milites loco sui ad curiam regis Franciæ; qui eum huius criminis immunem esse obtulerunt modis omnib. probare, vel defendere; sicut curia regis Franciæ iudicaret. Sed in curia illa nõ est inuentus, neq; rex, neq; alius, qui vellet recipere inde probationem, vel defensionem. Et factum est, quod rex Angliæ ex illo tempore fratrem suum *Iohannem* habuit familiariorem & minus credidit mandatis regis Franciæ. Interea *Richardus* rex Angliæ consilio *Huberti* Cantuarien. Archiepis. abstulit *Sauarico* Bathoniensi Episcopo Abbatiam de Glastinbirie, & dedit eam magistro *Willielmo* la Pie, & ipse factus est inde abbas. Interim *Widomarus* vicecomes de Limoges inuento magno thesauro auri & argenti in fundo suo misit inde *Richardo* regi Angliæ domino suo partem non modicam; sed rex eã refutauit, dicens, se debere totum illum thesaurum habere de iure donationis suæ; quod prædictus vicecomes

comes nullo modo concedere voluit. Venit ergo rex Angliæ cum exercitu magno in partes illas ad prædictum vicecomitem debellandum: obseditque castellum suum, quod dicitur Chaluz, in quo sperabat thesaurum illum esse absconditum: & cum milites, & seruientes, qui erant in castello, exeuntes obtulissent ei castellum illud, saluis vita, & membris, & armis illorum, noluit rex recipere, sed iurauit, quod eos vi caperet, & suspenderet. Reuersi sunt igitur milites, & seruientes in castellum, dolentes, & confusi, & parauerunt se ad defendendum. Eodem die cum rex Angliæ, & *Marchadeus* circuirent castellum hinc & inde, explorantes in quo loco esset commodius insultum facere, quidam arcubalista nomine *Bertramnus* de Gurdun traxit sagittam de castello, & percutiens regem in brachio vulnerauit eum plaga insanabili: & sic rex vulneratus ascendit equum suum, & ad hospitium suum equitauit, & præcepit *Marchadeo*, & exercitui suo vniuerso, vt insultū facerent indesinenter in castellum, donec caperetur: & factum est ita. Quo capto, præcepit rex omnes suspendi; excepto illo solo, qui eum vulnerauerat, quem (vt fas est credere) turpissima morte damnaret, si conualisset. Deinde rex commisit se manibus cuiusdam medici *Marchadei*, qui, cum conaretur ferrum extrahere, solum lignum extraxit, & ferrū remansit in carne; & cum carnifex ille circumquaq; brachium regis minus caute incideret, tandem sagittam extraxit. Cum autem rex de vita desperaret, diuisit *Iohanni* fratri suo regnū Angliæ, & omnes alias terras suas; & fecit fieri prædicto *Iohanni* fidelitates ab illis qui aderant, & præcepit, vt traderentur ei castella sua, & tres partes thesauri sui, & omnia baubella sua diuisit *Othoni* nepoti suo regi Alemannorum, & quartam partē thesauri sui præcepit seruientib. suis, & pauperibus distribui. Deinde fecit corā se venire *Bertramnū* de Gurdun, qui eū vulnerauerat, dixit ei, Quid mali tibi feci, quare me interemisti? Cui ille respondit, Tu interemisti patrem meum, & duos fratres meos manu tua, & me nunc interimere voluisti. Sume ergo de me vindictam, quamcunq; volueris: libenter enim patiar, quæcunq; excogitaueris maiora tormenta, dummodo tu interficiaris, qui tot, & tanta mala contulisti mundo. Tunc præcepit eum rex solui, & dixit: Remitto tibi mortem meā. At iuuenis,

Richardus rex vulneratus moritur.

Constitit ante pedes regis, vultuque minaci,
Nobilitas recta ferrum ceruice poposcit;
Sensit rex pœnamq; peti, veniamq; timeri:
Viue, licet nolis, & nostro munere, dixit,
Cerne diem. victis iam spes bona partibus esto
Exemplumq; mei.

Et sic laxatis vinculis permissus est abire, & præcepit rex ei dari 100. solidos Anglicanæ monetæ. Sed *Marchadeus*, rege nesciente, iniecit manus in eum, & tenuit, & post obitum regis, excoriatum suspendit. Deinde præcepit rex, vt cerebrum, & sanguis eius, & viscera sua sepelirentur apud Charrou, & cor suum apud Rothomagum, & corpus suum apud frontem Ebraudi ad pedes patris sui. Decessit autē 8. Idus April. feria 3. ante Dominicam in ramis palmarū * XII. die, postquam percussus fuerat; & sui sepelierunt eum in supradictis locis, sicut præceperat. De morte autem illius, quidam sic ait.

al. 9.

Istius in morte perimit formica Leonem.
Pro dolor, in tanto funere mundus obit! Et alius sic.
Virus, auaritia, scelus, enormisque libido,
Fœda fames, atrox elatio, cæca cupido
Annis regnarunt bis quinis: arcubalista
Arte, manu, telo, prostrauit viribus ista. Et alius sic.
Si genus, & probitas metas transcendere mortis
Possent, intrassem non ego mortis iter.
Stare putas hominem, cui mors ab origine finem
Nunciat, & meus est, ingeminat, meus est?
Longa manus morti; mors fortior Hectore *forti:*
Expugnant homines oppida, mors homines. Et alius sic.
* *Huius debellare nequiuit virtutem magnorum turba laborum;*
Cuius iter, gressus, obstacula nulla retardant,
Non strepitus, non ira maris, non vallis abyssus,
Non iuga, non celsi praeceps audacia montis,
Asperitasque viæ saxis collosa, nec ipsæ
Limitis ambages, desertaque nescia gressus,
Non rabies venti, non imbribus ebria nubes,
Non tonitrus horrenda lues, non nubilus aer.

Quin

Quin experiretur, quid Siculi, quid Cyprus, quid Saladinus, quidque gens pagana possint in armis:

Nec pede lento
Affectum sequitur effectus & simul instant;*
Nascitur effectus; cum nascitur ipsa voluntas.

al. sed

Defuncto itaque *Richardo* rege, *Sauaricus* Bathoniensis Episcopus statim suscitauit litem aduersus magistrum *Willielmum* la Pie abbatem Glastoniç, & protestans ius suum coram domino papa *Innocentio* in pręsentia vniuersorum Cardinalium, dicendo, quod *Richardus* rex Angliç dederat ei abbatiam illam Glastoniç in vita sua habēdam, & postea prauo vsus consilio eam abstulerat ab eo iniuste, asserebat etiam constanter, paratus modis omnibus probare, quod antiquitus fuit apud Glastoniam sedis Episcopalis, quę nunc est apud Baa: & petebat sibi inde fieri restitutionem, & vt liceret ei transferre illuc sedem Episcopalem, quæ est apud Baa. Defuncto autem *Richardo* rege *Philippus* rex Franciç statim bello inuasit ciuitatem Eubroicarum, & cepit; & totum comitatum sibi subiugauit. Eodem anno, die S. *Patritii*, viz. 16. Kal. April. feria 4. *Ioscelinus* venerabilis * Glastonensis Ecclesię antistes obiit apud * Melgos, vbi ipse extiterat venerandus abbas; & ibidem in choro Monachorum, ex boreali parte Ecclesię sepultus est. Defuncto Papa *Cælestino*, & *Innocentio* papa loco illius substituto, *Cnut* rex Dacorum misit nuncios suos Romam ad *Innocentium* papam, & conquestus est ei de *Philippo* rege Franciæ, qui *Batildam* sponsam suam sororem illius iniuste reliquerat, & aliam in loco eius in vxorem duxerat: conquestus est etiam domino Papę de *Willielmo* Remensi Archiepiscopo, & de aliis Episcopis, & Comitibus, & Baronibus Francię, per quos diuortium factum fuit inter ipsum regem Francię, & *Batildam* reginam post appellationem ab ipsa ad dominum papam factam. Ad instantiam igitur *Cnut* regis Dacorum, dominus Papa *Innocentius* dedit in mandatis *Petro* de Capua Cardinali, & Apostolicæ sedis legato, vt ipse omnibus modis induceret *Philippum* regem Franciæ ad dimittēdam adulteram suam, & ad resumendam *Batildam* vxorem suam, & ni fecerit, daret sententiam interdicti in regnum Franciæ.

al. Glastonensis. al. Melros.

DE IOHANNE REGE.

DEfuncto *Richardo* rege Angliæ, *Iohannes* Comes Moretonii, frater eius, moram faciens in Normannia, statim misit in Angliam *Hubertum* Cantuariensem Archiepiscopum, & *Willielmum* Marescallum Comitem de * Strigoil, ad pacem Angliç seruandam, vna cum *Gaufrido* filio *Petri* iustitiario Angliç, & aliis Baronibus regni. Et ipse *Iohannes* perrexit ad Chinonem, vbi thesaurus fratris sui erat, quem *Robertus* de Turham habens in custodia tradidit ei, cum castello de Chinon, & castello de Saumur, & aliis castellis regis, quæ ipse custodiebat. *Thomas* vero de Furnes, nepos prædicti *Roberti* de Turnhā, tradidit *Arthuro* duci Britanniæ ciuitatem, & castellum Andegauis. Conuenerunt enim in vnum principes Andegauiæ, Cenomanniç, & Turouię, & adhęserunt *Arthuro* duci Britannię, sicut ligio domino suo; dicentes, iudicium, & consuetudinem terrarum illarū esse, quod filius fratris senioris debet ei succedere in patrimonio sibi debito, videlicet in hęreditate, quam *Gaufridus* Comes Britanniç pater ipsius *Arthuri* esset habiturus, si superuixisset *Richardum* regem Angliç fratrem suum, & ideo tradiderunt *Arthuro* Andegauiam, & Turoniam, & Cenomanniam. *Constantia* vero mater *Arthuri* comitissa Britannię venit Turonum, & tradidit *Philippo* regi Francię *Arthurum* filium suum: quem rex Francię statim misit Parisius custodiendum, ad *Ludowicum* filium suum, & saisiuit in manu sua ciuitates, castella, & munitiones, quę *Arthuri* erant, & custodibus suis tradidit custodienda. *Iohannes* vero Comes Moretonii venit Cenomannum, & castellum, & ciuitatem cepit; & muros ciuitatis, & castellum, & domos ciuitatis lapideas subuertit, & ciues misit in captiuitatem; eo quod ipsi, contra fidelitatem, quam ei fecerant, receperūt *Arthurum* in dominum. *Iohannes* autē Comes Moretonii fuit in Andegauia apud Baufort die Paschę, quę 14. Kal. Maii euenit. Deinde idem Comes venit Rothomagum; & die Dominica in Octauis Paschę, viz. 7. kal. Maii, festo *S. Marci* Euangelistę, accinctus est gladio ducatus Normannię in matrici Ecclesia per manū *Walteri* Rothomagensis Archiepiscopi: & prędictus Archiepiscopus posuit in capite ducis circulum aureum habentem in summitate per circuitum rosas aureas: & ipse dux coram clero & populo iurauit super reliquias sanctorum, & super sacrosancta Euangelia; quod

al. Striguil.

ipse

ipse sanctam Ecclesiam, & dignitates illius bona fide, & sine malo ingenio seruabit illæsas, & rectam iustitiam exercebit, & leges iniquas destruet, & bonas instituet. Interim regina *Alienor*, mater prædicti ducis, & *Marchadeus* cum ruta sua intrauerunt in Andegauiam, & deuastauerunt eam, eo quod *Arthurum* receperant. *Hubertus* vero Cantuariensis Archiepiscopus, & *Willielmus* Marescallus, qui missi fuerant ad pacem Angliæ custodiendam, fecerunt homines regni tam de ciuitatibus, quam de Burgis, & Comites & Barones, & libere tenentes, iurare fidelitatem, & pacem *Iohanni* Normannorum duci, filio *Henrici* regis, filii *Matildis* imperatricis, contra omnes homines. Tamen vniuersi tam Episcopi, quam Comites & Barones, qui castella habebant, munierunt illa hominibus, & victu, & armis. Deinde *Hubertus* Cantuariensis Archiepiscopus, & *Willielmus* Marescallus, & *Gaufridus* filius *Petri* iustitiarius Angliæ, conuenerunt apud Northampton, & conuocatis coram se illis, de quibus plus dubitabat, videlicet *David* fratre regis Scotorum, *Richardo* Comite de Clare, & *Ranulfo* Comite Cestriæ, & *Willielmo* Comite de Tutesbirie, & *Walranno* Comite de Warwic, & *Rogero* constabulario Cestriæ, & *Willielmo* de Mubrai, & aliis multis tam Comitibus, quam Baronibus, fecerunt illis fidem, quod prædictus *Iohannes* Normannorum dux redderet vnicuique illorum ius suum, si ipsi illi fidem seruauerint, & pacem. Sub hac igitur conuentione supradicti Comites, & Barones iurauerunt *Iohanni* duci Normanniæ fidelitatem, & fidele seruitium contra omnes homines. *Willielmus* vero rex Scotorum misit nuntios suos ad *Iohannem* ducem Normanniæ, petens sibi reddi patrimonium suum, videlicet, Northumbriam & Cumbriam, cum pertinentiis suis, & ipse fidelitatem iuraret ei, & fideliter seruiret contra omnes homines. Sed Cantuariensis Archiepiscopus, & *Willielmus Marescallus*, & *Gaufridus* filius *Petri* non permiserunt nuntios regis Scotiæ transfretare ad ducē; sed mandauerunt ei per Comitem *David* fratrem suum, quod ipse patienter sustineret, donec dux venisset in Angliam. Similiter *Iohannes* dux Normanniæ mandauit *Willielmo* regi Scotorum per *Eustachium* de Vesci generum suum, quod in reditu suo in Angliam satisfaceret ei de omnibus petitionibus suis, si ei interim pacem seruauerit.

Interim magister *Honorius*, qui regia potestate, & Decani, & capituli Eboraci malignitate fuerat deiectus ab Archidiaconatu de Richemund, quem *Gaufridus* Eboracensis Archiepiscopus ei dederat; receptus est in Archidiaconatu illo à personis eiusdem Archidiaconatus; qui ei fidelitatem & Canonicam obedientiam iurauerunt, expulsis inde officialibus *Rogeri* de Sancto *Edmundo*, qui per regiam potestatem, & Decani, & capituli Eboraci authoritatem intrusus erat: & Decanus Eboraci, & capitulum excommunicauerunt prædictum *Honorium*, & eius receptores, propter istam præsumptionem; & dux Normanniæ præcepit, vt omnia iura Eboracensis Ecclesiæ essent in eo statu, quo fuerunt die, qua *Richardus* frater eius rex Angliæ fuit viuus, & mortuus. Deinde idem dux *Iohannes* transfretauit de Normannia in Angliam, & applicuit apud Scorham octauo Calend. Iunii, feria tertia, & in crastino, videlicet, Vigilia Ascensionis Domini, venit Lundonias, in crastino coronandus. Congregatis igitur apud Lundonias in aduentu prædicti ducis *Huberto* Cantuariensi, *Iohanne* Dublinensi, & de Raguse Archiepiscopus, *Willielmo* Lundoniensi, *Gilberto* Rofensi, *Iohanne* Norwicensi, *Hugone* Lincolnensi, *Eustachio* Eliensi, *Godfrido* Wintoniensi, *Henrico* Exoniensi, *Sefrido* Cicestrensi, *Gaufrido* Conuentrensi, *Sauarico* Bathoniensi, *Herberto* Salesburiensi, *Philippo* Dunelmensi, *Rogero* de sancto *Andrea* in Scotia, *Henrico* de Landaf Episcopis, *Roberto* de Leircestre, *Richardo* de Clare, *Willielmo* de Tutesbirie, *Hamelino* de Warenne, *Willielmo* de Salesbirie, *Willielmo*, de Striguil, *Walranno* de Warewic, *Rogero Bigot*, *Willielmo* de Arundel, *Ranulfo* de Cestre Comitibus, & Baronibus multis: *Hubertus* Cantuariensis Archiepiscopus coronauit, & consecrauit in regem Angliæ præfatum *Iohannem* ducem Normanniæ, in Ecclesia sancti *Petri* Apostoli Westminstriæ, sexto Calend. Iunii, feria 5. die Ascensionis Domini; *Philippo* Dunelmensi Episcopo appellante, ne coronatio illa fieret in absentia *Gaufridi* Eboracensis Archiepiscopi, totius Angliæ Primatis.

Eodem die coronationis suæ *Iohannes* rex accinxit *Willielmum* Marescallum gladio Comitatus de Striguil, & *Gaufridum* filium *Petri* gladio Comitatus de Esser: qui licet antea vocati essent Comites, & administrationem suorum comitatuū habuissent, tamen nō erant accincti gladio Comitatus: & ipsi illa die seruierūt ad mensem regis accincti gladiis.

Eodem die coronationis suæ idem rex dedit *Huberto* Cantuariensi Archiepiscopo Cancellariam suam; qui dum gloriaretur in potestate illa, & multa iactaret de familiaritate regis, *Hugo Bardulfi* respondit ei; Domine, (salua pace vestra loquar) certe si bene consideraretis nominis vestri potētiam, & honoris dignitatem, nō deberetis iugum seruitutis

vobis imponere: quia nunquam audiuimus, vel vidimus de Archiepiscopo fieri Cancellariū, sed de Cancellario vidimus fieri Archiepiscopū. Interim *Willielmus* Prior de May, & *Walterus* Prior de insula Sancti *Columbæ*, & *Willielmus* de Haya, missi ex parte *Willielmi* regis Scotiæ, ad *Iohannem* regem Angliæ venerunt: per quos rex Scottorum petiit à rege Angliç Northumbriam, & Cumbriam cum pertinentiis eorum, de iure patrimonii sui: & promisit, quod si rex ea reddidisset illi, fideliter seruiret ei viribus totis: sin minus, totum ius suum, si posset, adquireret. Quibus *Iohannes* rex respondit: Cum dominus vester rex Scottorum, charissimus consanguineus meus ad me venerit, quod iustum fuerit, faciam ei de ista, & de aliis petitionibus suis.

Deinde *Iohannes* rex Angliæ misit *Philippum* Dunelmensem Episcopum obuiam regi Scottorum, sperans, quod ipse ad mandatum illius veniret; & ipse interim venit ad Nottingham, & fuit ibi die Pentecostes, & in partibus illis moram fecit, expectans aduentum regis Scotię. Rex autem Scotię venire noluit; sed remisit ad regem Angliæ *Rogerum* Episcopum sancti *Andreæ*, & *Hugonem Malebise*, quos rex Angliæ pro illo miserat, & petiit vt rex Anglię sibi redderet Northumbriam, & Cumbriam: sin minus, pro certo sciret, quod secundum posse suum illa adquireret: & ad habendum inde responsum regis Angliæ posuit inducias quadraginta * dies, & ipse interim magnum congregauit exercitum. Episcopus vero Sancti *Andreæ*, & *Richardus Malebisse* secuti sunt regem Angliæ ad mare properantem.

al. dierum.

Interim *Iohannes* rex Anglię tradidit Willielmo de Stuteuille Northumbriā, & Cumbriam cum castellis, & comitatib. in custodia, quę *Hugo Bardulphi* custodierat, & reddidit *Rogero* de Lasci Constabulario Cestriæ, castellum suum de Pumfrait, accepto prius ab eo filio, & hærede in obsidem. Deinde præcepit rex *Stephano* de Turnehain, qui iam fere per duos annos custodierat Archiepiscopatum Eboracensem, quod traderet custodiam eiusdem Archiepiscopatus magistro *Radulpho* de Kima, & *Willielmo Ward*, & *Rogero* de Bauuent, ad opus Archiepiscopi. Vndę idem *Stephanus* scripsit in hac forma ministris suis.

Stephanus *de* Turneham *omnibus seruientibus per maneria domini Eboracensis constitutis salutem. Dominus rex mihi literis suis mandauit, quod traderem custodiam maneriorum domini Eboracensis magistro* Radulpho *de Kima*, & Willielmo Ward, *& cum eis* Rogero *de Bauuent ad opus suum. Ita quod exitus maneriorum ponantur in cultura terrarum, & in readificationem domorum. Quare vobis mando, quod cum ipsi prædicti, vel eorum nuntii ad vos venerint, eis sine dilatione, & difficultate custodiam maneriorum tradatis. Valete.* Et ita factum est. Sed rex prauo vsus consilio, firmam maneriorum de termino Pentecostes sibi retinuit; promittens, quod in reditu Archiepiscopi omnia ei solueret. Archiepiscopus vero Eboracensis, cum per octo dierum itinera versus domum, peractis negotiis suis, vt supradictum est, à Roma redisset: audita morte *Richardi* regis, reuersus est Romam ad negotia sua secundum casus euentum reformanda.

Iohannes vero rex Anglię peractis negotiis suis in Anglia, transfretauit de Anglia in Normanniam & applicuit apud Depe, paulo ante festum Natiuitatis sancti *Iohannis Baptistæ*, die Dominica; & in natiuitate S. *Iohannis* fuit ipse apud Rothomagum, & confluebat ad eum multitudo equestris, & pedestris exercitus, & statim statutæ sunt treugæ inter ipsum, & regem Franciæ vsque in crastinum Assumptionis S. *Mariæ*. In ipso autem die colloquii *Gaufridus* Eboracensis Archiepiscopus, peractis negotiis suis aduersus dominum papam iuxta animi sui desiderium, rediit in Normanniam, & a *Iohanne* fratre suo honorifice, & amabiliter susceptus est.

Interim *Philippus* Comes Flandriæ, deuenit homo *Iohannis* regis Angliæ apud Rothomagum, feria sexta ante Assumptionem Sanctæ *Mariæ*: & frater eiusdem Comitis Flandriæ resignauit sponte sua in manu *Gaufridi* Eboracensis Archiepiscopi prębendam de Hunsthwait, quam habuit in Ecclesia Eboracensi ex dono *Richardi* regis Angliæ. Similiter fecerunt alii quam plures, scientes, donationes illas factas fuisse contra Deum, & in sanctæ Ecclesiæ detrimentum; & Archiepiscopus ille statim dedit prędicto fratri Comitis Flandriæ præbendam, quæ fuit *Petri* de Dinan in Ecclesia Sancti *Petri* Eboraci. Prædictus namq; *Petrus* iam electus erat ad Episcopatum de * Ronnes in Britannia; & Archiepiscopus præcepit saisiari in manu sua Archidiaconatum de * Westrihig, quem ipse habuit in Ecclesia S. *Petri* Eboraci; sed *Adam* de Torhouere, qui tunc temporis Archidiaconatum illum possidebat, credere noluit, fultus regis patrocinio, & capituli Eboraci authoritate.

al. Rennes.
al. Westrig.

Interim *Henricus* Comes de Naumur, frater *Philippi* Comitis Flandriæ, & *Petrus* de Duay miles optimus, & familiaris Comitis Flandriæ, & electus de Cambray frater prædicti

dicti *Petri*, capti sunt à familia regis Franciæ, & traditi sunt illi. *Petrus* autem de Capua Cardinalis, & Apostolicæ sedis legatus in Francia, in aduentu suo interdixit Franciam propter captionem prædicti electi de Cambray; & Normanniam propter retentionem *Philippi* Beluacensis Episcopi; & antequam sententia illa relaxaretur, *Philippus* rex Francię dimisit præfatum electum abire liberum, & *Iohannes* rex Angliæ dimisit *Philippum* Beluacensem Episcopum abire, datis duabus millibus marcis argenti pro expensis in ipso, & per ipsum factis tempore *Richardi* regis Angliæ, & post mortem *Richardi* regis vsque ad diem liberationis suæ. Præterea idem Episcopus Beluacensis iurauit coram prædicto Cardinali, & aliis viris Ecclesiasticis, quod de cętero in vita sua nunquam arma gestabit contra Christianos. *Philippus* vero rex Franciæ fecit *Arthurum* Ducem Brittanniæ Militem, & homagium suum recepit de Andegauia, & Pictauia, & Cenomannia, & Turonica, & Britannia, & Normannia. In crastino autem Assumptionis S. *Mariæ*, & die sequenti fuit colloquium inter regem Angliæ, & regem Franciæ per internuntios suos inter Buttauant, & * Guletur, & tertia die sequenti locuti sunt reges ipsi ore ad os. Sed rex Angliæ nullam gratiam inuenit apud regem Franciæ. *al. Galetus.* Requisitus ergo rex Franciæ, quare sic oderat *Iohannem* regem Angliæ, qui nunquam illi malum fecerat, respondit, quod ille sine licentia illius occupauerat Normanniam, & alias terras. Debuerat enim in primis ad eum venisse, & eum requisisse de iure suo, & inde homagium ei fecisse. In colloquio autem illo petiit rex Franciæ ad opus suum totum * Wegesin, scilicet totum, quod est inter forestam de *al. Vogesin.* Liuns, & Secanam, & riueram de Andeli, & riueram de Ethe. Asserebat enim quod *Gaufridus* Comes Andegauiæ, pater regis *Henrici* filii *Matildis* imperatricis, dederat illud *Ludowico Grosso* regi Francorum, pro auxilio suo habendo contra *Stephanum* regem Angliæ in adquirendo Normanniam. Præterea petiit ad opus *Arthuri* Pictauiam, & Andegauiam, & Cenomanniam, & Turonicam, & alias fecit petitiones, quas rex Angliæ nullo modo concedere voluit, nec debuit: & sic discordes ab inuicem recesserunt. Venerunt igitur ad *Iohannem* regem Angliæ Comites, & Barones de regno Franciæ, qui adhæserunt *Richardo* regi Angliæ, & deuenerunt homines *Iohannis* regis, & iurauerunt ei, quod ipsi cum rege Franciæ non componerent, nisi de consensu, & voluntate illius: & ille iurauit eis, quod ipse pacem cum rege Franciæ non faceret, nisi ipsi essent infra pacem.

Interim *Innocentius* Papa, & Romani elegerunt sibi in imperatorem *Otthonem* regem Alemanniæ, & *Philippum* ducē Suauiæ, & omnes alios electos refutauerunt. Confirmata ergo à domino Papa *Innocentio*, & ab Ecclesia Romana, electione præfati *Othonis*, *Innocentius* papa excommunicauit *Philippum* Ducem Suauiæ, & omnes fautores suos, & consiliarios suos, & coadiutores, nisi desistant à persecutione prædicti *Othonis*, & publice clamatum est in * capitulo, & per totam vrbem, *Viuat imperator noster* Otho. *Otho* itaque electus *al. capitolio.* imperator mandauit *Iohanni* regi Angliæ auunculo suo, vt ipse modicum temporis sustineret, & differret pacem facere cum *Philippo* rege Franciæ; quia ipse, Deo volente, faceret illi in proximo succursum bonū, qualem imperialis celsitudo facere posset meliorem. Interim *Philippus* rex Franciæ cepit Conchas castellum *Rogeri* de Toni mense Septemb.

Eodem mense Sept. *Ioanna* vxor *Raimundi* Comitis de S. *Aegidio*, quondam regina Siciliæ, soror quoq; *Iohannis* regis Angliæ, obiit in Normannia apud Rothomagum; & delata ad Abbatiam fontis *Ebrandi*, ibidē sepulta est inter velatas. Mense vero Octobris, rex Franciæ cepit castellum de Balun, quod *Gaufridus* de Burelim custodiebat, & subuertit illud. Quod cum *Willielmus* de rupibus princeps exercitus *Arthuri* vidisset, graue tulit, & plurimum increpauit regem Franciæ, dicens, quod ita non conuenerat inter illum, & dominum suum *Arthurum*: Cui rex Franciæ respondit, quod propter *Arthurum* dominum suum nō dimitteret facere voluntatem suā de adquisitis suis. Deinde rex Franciæ obsedit Lauardin: sed rex Angliæ superuenit cum exercitu suo; & rex Franciæ relinquens obsidionem, recepit se in ciuitate Cenomannensi; sed rege Angliæ sequente illum cum exercitu suo, rex Franciæ reliquit Cenomannum, & abiit. Interim *Willielmus* de rupibus calliditate magna eripuit *Arthurum* de custodia regis Franciæ, & pacificauit eum cum *Iohanne* rege Angliæ, & tradidit ei ciuitatem Cenomanniæ, quam rex Franciæ, & *Arthurus* tradiderant ei in custodia. Eodem die dictum erat *Arthuro*, quod rex Angliæ caperet eum, & in carcerem mitteret. Eodem die vicecomes de * Tuaz, qui custodiebat castellum de Chinun, *al. Tuarz.* venit ad regem Angliæ per mandatum ipsius apud Cenomannum, & coactus, tradidit regi castellum de Chinun, & Senescaltiam Andegauiæ; & rex Franciæ statim tradidit castellum de Chinun *Rogero* constabulario Cestriæ in custodia, donec rex sibi prouidisset alium custodem. Nocte vero sequenti *Arthurus*, & mater sua, & prædictus vicecomes de Tuaz, & multi alii, relicto rege Angliæ, abierunt, & receperunt se in ciuitatem

Andegauis. Mater vero *Arthuri*, relicto *Ranulfo* Comite Cestriæ marito suo, nupsit *Gwidoni* de Tuarz fratri prædicti vicecomitis de Tuarz. Eodē anno obiit *Hugo* Glascuensis Ecclesiæ electus, sexto Idus Iulii, & sepultus est apud *Gedde wrde*. Eodem anno mense Octobris, *Willielmus Mauuaisin* electus est in Episcopum Glascuensis Ecclesiæ. Interim *Petrus* de Capua Cardinalis, & Apostolicæ sedis legatus, q missus erat ab *Innocentio* summo pontifice ad dirimendam litem inter *Richardum* regem Angliæ, & *Philippum* regem Franciæ, ad cuius instantiam præfati reges promiserant, se treugas inter se per quinquennium seruaturos, sed quia treugæ illæ iam defecerant, morte *Richardi* regis interueniente, modis omnibus conabatur, vt treugæ illæ seruarentur inter prædictum regem Franciæ, & *Iohannem* regem Angliæ hęredem pręfati *Richardi*. Vnde factum est, quod statutæ sunt treugæ inter illos vsque ad festum sancti *Hilarii*. Eodem anno *Philippus* filius *Richardi* regis Angliæ nothus, cui prædictus rex pater suus dederat castellum, & honorem de Cuinac, interfecit memoratum vicecomitem de Limoges in vinctam patris sui.

Eodem anno extitit in Anglia, & in finibus eius tanta aquarum inundatio, quod pontes, & molendini, & domus asportabantur. Ponte autem de Barwic asportato, cum ex præcepto *Willielmi* regis Scottorū Comes *Patricius* custos de Barwic, & tunc tēporis summus iustitiarius totius regni Scottorū, pontem illū de Barwic reædificare vellet; prohibitum est ei ex parte *Philippi* Dunelmensis Episcopi, ne pontem illum in terra sua firmaret. Pons quidem ille fieri non potuit, nisi firmaretur in terra Dunelmensis Episcopi, sicut prius erat. Tandem vero prædictus Episcopus Dunelmensis, consilio *Willielmi* de Stuteuilla, permisit pontem illum fieri, & in terra sua firmari, salua conuentione, quæ facta fuerat inter ipsum regem Scotiæ, & *Hugonem* Dunelmensem Episcopum prædecessorē suum. Eodem anno *Gaufrido* Eboracensi Archiepiscopo, & *Simone* Decano, & *Hamone* Thesaurario, & *Reginaldo* pręcentore, & *Adam* de Tornebourre, & *Willielmo Testard* Archidiaconis, & aliis personis Eboracensis Ecclesiæ, in præsentia *Petri* de Capua S. *Mariæ* in via lata Diaconi Cardinalis, & Apostolicæ sedis legati, constitutis; *Gaufridus* Eboracensis Archiepiscopus, & supradictæ personæ Eboracensis Ecclesiæ compromiserunt se iudicio domini *Hugonis* Lincolniensis Episcopi, & magistri *Rogeri* eiusdem Ecclesiæ Decani, & magistri *Columbæ* de controuersiis suis; Archiepiscopus autem promisit in verbo veritatis, quod si ipse declinasset a iudicio prædictorū iudicum, daret præfato Decano, & Canonicis Eboraci ducentas marcas de pœna: & Decanus & prædictæ personę Eboracensis Ecclesiæ iurauerunt præcise, quod a iudicio prædictorum iudicum non declinarent; sed quod ab eis iudicatum fuerit, deuote susciperent, & deuote seruarent. Deinde cum officiales Eboracensis Archiepiscopi super diuersis causis illos coram aliis iudicibus per literas domini Papæ in placitum traherent; ipsi petierunt ab Archiepiscopo prædictas ducentas marcas argenti de pœna. Dum autem idem Archiepiscopus moram faceret cum rege in Normannia, *Hubertus* Cantuariensis Archiepiscopus, & *Gaufridus* filius *Petri* regis iustitiarius, ad preces, & seruitia capituli Eboraci mandauerunt regi, & consuluerunt, ne ipse permitteret Archiepiscopum Eboracensem sine illo in Angliam redire. Asserebant enim, quod si ille in Angliam venisset, gladium mitteret, & non pacem.

STATVTA QVAEDAM IOHANNIS REGIS.

E*odem anno* Iohannes *rex Angliæ statuit, quod nullum tonellum vini Pictauensis vendatur carius, quam pro viginti solidis, & nullum tonellum vini Andegauensis carius, quam pro viginti quatuor solidis, & nullum tonellum vini Francigauensis carius, quam pro viginti quinque solidis, nisi vinum illud adeo bonum sit, quod aliquis velit pro eo dare circa duas marcas ad altius. Præterea statuit, quod nullum * sextertium vini Pictauis vendatur carius, quam pro quatuor denariis, & nullum sextertium vini albi vendatur carius, quam pro sex denariis. Statuit etiam, quod omnia tonella, quæ de cætero venient in Angliam, postquam venerint de Rech post tempus præsentis musti, sint de mutatione; & hoc statuit teneri ab Octauis sancti* Andreæ *Decembris & deinceps: & præcepit ad hoc seruandum in singulis ciuitatibus, & Burgis, in quibus vina vendantur, duodecim constitui custodes, & iurent, quod hanc assisam facient teneri, & obseruari. Si vero vinatorem, qui vinum vendat ad brocam, contra hanc assisam inuenerint, corpus eius capiat vicecomes, & saluo custodiri faciat in prisona domini regis, donec inde habeat aliud præceptum; & omnia tenementa sua capiantur ad opus domini regis per visum prædictorum duodecim hominum. Si quis etiam inuentus fuerit, qui tunellum vel tunella contra prædictam assisam vendiderit, vel emerit, capiatur vterque, & saluo in prisona custodiatur, donec inde aliud præcipiatur: & quod nullum vinum ematur ad regratariam de vinis,*

* al. sextarium.

qua

quæ applicuerint in Anglia. Sed hoc primum regis statutum vix inchoatum, statim est adnihilatum; quia mercatores hanc assisam sustinere non poterant. Et data est eis licentia vendendi sextertium de vino albo pro octo denariis, & sextertium de vino rubro pro sex denariis: & sic repleta est terra potu, & potatoribus. Eodem anno, cum *Willelmus* rex Scottorum esset in proposito veniendi in Angliam cum exercitu, accessit feretrum sanctæ *Margaritæ* quondam Scotorum reginæ quod est apud Dunefermelin, & pernoctauit ibi, & diuino oraculo in somnis monitus, ne Angliam cum exercitu inuaderet, permisit exercitum suum domum redire.

Eodem anno decisa est illa vetustissima controuersia, quę fuerat inter Turonensem, & Dolensem Ecclesiam, super iure metropolitico, quod Ecclesia Dolensis sibi vendicabat contra Turonensem Ecclesiam, in hunc modum. Disposuerat dominus *Cælestinus* Papa bonæ memoriæ, vt tempore suo vetustissimæ querelæ, atq; tritissimæ, quę inter Turonensem, & Dolenensem Ecclesiā hactenus agitata est, finis imponeretur, Domino ministrante. Hac itaque de causa parti vtrique diem peremptoriam assignauit, qua sufficienter instructæ rationibus vniuersis, quibus se scirent indigere ad causam, omni appellatione, dilatione, & excusatione cessantibus, Apostolico deberent se conspectui pręsentare. Sed quia datum non erat desuper, vt per ipsum terminaretur quęstio supradicta (sublatus est enim de medio, antequam dictus terminus aduenisset) dominus *Innocentius* Papa, quondam *Lotharius* diaconus, Cardinalis sanctorum *Sergii*, & *Bachi*, succedens eidem domino *Cælestino*, affectans, quod à prædecessore suo de quæstione præfata per citationem partium inchoatum extiterat, per discussionem negotii omnino, iuuante Domino, terminare: causam ipsam terminandam ab ipso, diuina forte prouisio conseruaret: pro eadem causa partes Romanam Ecclesiam coegit adire. Quia * tunc Archiepiscopus Turonensis debilitatē totius corporis patiebatur permaximam, ad præsentiam summi pontificis in persona propria non accessit. *al. tamen.* Discretos siquidem viros, & prouidos, Cancellarium Ecclesiæ suæ viz. & tres concanonicos suos, cum quibusdā aliis loco sui mittere procurauit. Existentibus autem in præsentia summi pontificis, & fratrum suorum Cardinalium Dolenensi electo, & prædictis præfati Archiepisc nuntiis, & ex diuersis multa hinc inde super iuris sui defensione proponentibus; supradictus dominus *Innocentius* cœpit eos, sicut benignissimus pater, cum fratribus suis ad pacem inducere: & vt spatium deliberandi haberent, vtriq; parti audientiam per interualla differret. Et licet ad hoc inducti essent Turonensis nuntii, vt Dolonensis Ecclesiæ Archiepiscopalem sedem concederent cum duobus suffraganeis tantum, ita vt domino Turonensi tanquam primati subesset, & de manu eius, vel Ecclesiæ Turonensis pallium à domino Papa eidem Ecclesiæ Turonensi missum, idem Dolensis reciperet, & consecrationem; quia tamen duo Episcopatus cōtigui à Turonensis nuntiis non concedebantur eidem Dolenensi electo, pacem hanc nullatenus acceptauit; quæ vtiq; refutatio in eius redundauit incommodum, vt in sequentibus audietur. Videns itaq; dominus Papa, quod per concordiā non posset prædicta quæstio terminari, citationes, & allegationes hinc inde in pleno consistorio licentius, & plenius intellexit. Quibus auditis, & plenius intellectis ad diffinitiuam tandem sententiam voluit cum fratribus properare. Sed iterum viam pacis quærens, eos ad concordiam inuitauit. Verum cum ad vltimum nil posset hac parte proficere, pro tribunali sedens dominus *Innocentius* fratribus ei assistentibus, sententiā contra Dolenensem Ecclesiam pro Turonensi Ecclesia secundo papatus sui anno publice promulgauit, videlicet vt Dolonensis Ecclesia tanquā suffraganea Turon. Eccl. velut Metropolitanæ, omni exemptione seu exceptione seposita, de cætero subiaceret; Episc. Dolenen. Eccl. obedientiam, & reuerentiā, Turonensi Archiepiscopo in omnibus exhiberet; cum electus esset, confirmationem, & cum tempus exigeret, ab ipso reciperet consecrationem: super hoc generale priuilegium multiplicibus argumentis, & rationibus annotatum Ecclesiæ Turonensi concedens, & Archiepiscopo Rothomagensi, & quibusdam aliis super eodem apostolica scripta transmittens. Quæ omnia plenius ex subsequentibus apparebunt. Cæterum cum Dolensis electus contra se sententiam datam audiuisset; turbatus, nec immerito, ac tristis plurimum ad præsentiam domini Papæ accessit, & se volens dimittere ipsi domino Papæ Dolensem Ecclesiam resignauit. Cui dominus papa, cum hoc vidisset, absque mora respondit: *Tu sponsus es, & te sponsa tua exigit.* Istud facere absque nostra licentia quod nolumus, tu non potes; tibi in virtute obedientiæ præcipimus, vt post vocationem factam ab Archiepiscopo Turonensi, infra quadraginta dies ad ipsum, omni excusatione posthabita, tanquam ad Metropolitanum tuum, recepturus ab ipso munus consecrationis, accedas. Eodē anno magister *Gilardus* Meneuensis electus suscitauit controuersiam super iure metropolitico

Ecclesię Meneuensis, ius eiusdem Ecclesię, & pristinam Metropolitani dignitatem coram domino *Innocentio* Papa tertio, & Cardinalibus, videlicet *Octauiano* Hostiensi, & Portuensi, & *Iohanne* Albanensi Episcopis Cardinalibus, & *Iordano* de Fossa Noua, & *Sephredo*, & *Iohanne* de S. Paulo, & *Iohanne* de Salerno, & *Gratiano*, & *Hughelno*, & * *Huguncione* Cardinalibus publice protestando. Est autem sciendum, quod postquam beatus *Dubricius* vrbis legionum Archiepiscopus heremum eligens, beato *David* suæ dignitatis cessit honorem; beatus *David* ex tunc sedem Archiepiscopalem vsq; Meneuiam transtulit, & ibidem Archiepiscopus factus est; & post illum viginti quatuor ibidem pallio vsi sunt, & plena metropolitica dignitate; quorum vltimus fuit sanctus *Samson*: qui propter * Ictericiam passionem, qua peste cateruatim homines in Wallia tunc temporis occubuerunt, nauigio in Armonicam Brittanniam transiens, in Ecclesia Dolensi, tunc forte vacante præfectus est; & pallio S. *David*, quod secum asportauerat, ibidem vsus est; qua occasione illa Dolensis Ecclesia continue Turonensi Ecclesię pallium affectando rebellis extiterat, vsque ad tempora prędicti *Innocentii* papæ tertii, cuius anno secundo causa est decisa, & illa aduentitia dignitas Dolensi Ecclesia est abiudicata. Meneuensis autem Ecclesia eadem occasione, vel propter ignauiam, vel paupertatē pallio semper hactenus caruerūt. Omnes tamē Episcopi Meneuensis Ecclesiæ, scilicet nouemdecim Episcopi à discessu *S. Samsonis*, vsq; ad tempus *Henrici* regis Angliæ primi, omni dignitate Archiepiscopali vsi sunt, excepto pallio; & habuerunt suffraganeos septē, scz. Landauensem, & de sancto *Paterno* in Kerdikan, quæ sedes, quia parochiani pastorem suū interfecerunt, olim obsoleuit, & Meneuensi diœcesi est adunata; & Pangorensem, & de S. Asaf: in Wallia vero ab Anglis dudum occupata trans Sabrinam, Cestrensem, & Herefordensem, & Wigornensem. Prædictus vero rex *Henricus* Walliam regno suo subiugauit, & ideo prædictam Meneuensem Ecclesiam, & alias Walliæ Ecclesias suffraganeas Meneuēsis Ecclesiæ, Ecclesię regni sui, scilicet Cantuarię subiicere cupiens, *Bernardum* clericū de Camera sua, quem in Meneuensi Ecclesia *Wilfrido* Episcopo subrogari procurauit, & apud Cantuariam per regiā violentiam consecrari fecit: & hic fuit primus Meneuensis Eccl. Episcopus à Cantuarien. Archiepiscopo consecratus, & post eum *David*, & *Petrus* à regibus Angliæ compulsi similiter à Cantuariensi Archiepiscopo sunt consecrati, præstitis sacramentis cōtra Canones extortis de non suscitanda lite super iure metropolitico contra Cantuariensem Ecclesiam in perpetuum. *Bernardus* tamen defuncto *Henrico* rege primo, mouit quęstionem super iure Ecclesię suæ metroplitico contra *Theobaldum* Cantuariensem Archiepiscopum. Vnde Papa *Eugenius* in hac forma scripsit *Theobaldo* Cantuariensi Archiepiscopo.

al. Huguccione. al. Ictericiam.

EPISTOLA EVGENII DE DIGNITATE Metropolitana Ecclesiæ Sancti David.

EVgenius Episcopus seruus seruorum Dei venerabili fratri *Theobaldo* Cantuariensi Archiepiscopo, salutem & apostolicam benedictionem. Venerabilis frater noster *Bernardus*, Episcopus *S. David*, ad nostram præsentiam veniens, Ecclesiam *S. David* olim metropolin fuisse asseruit, viua voce & eandem dignitatem sibi à nobis restitui postulauit. Cum autem circa petitionem istam inuigilans, diu in curia nostra commoratus esset; tu frater Archiepiscope, tandem, eo præsente, ex aduerso consurgens, in præsentia nostra aduersus eum querelam deposuisti, quod debitam, tanquam primo metropolitano, obedientiam subtraxisset, tibiq; inobediens, & rebellis existeret, cum a prędecessore tuo, tanquā a metropolitano primo, consecratus esset, & viua voce, & scripto, Cantuariensi Ecclesię professionem fecisset, & in multis postea, tanquam alii suffraganei, tibi obedisset, & astitisset. Ille vero consecrationem negare non potuit; sed professionem se fecisse, & obedientiam exhibuisse omnino negauit: quod tu audiens, duos testes in medium produxisti, testimonium perhibentes, quod ipse illis videntibus, & audientibus, post consecrationem suā, & viua voce & scripto, Cantuariensi Ecclesiæ professionem fecisset. Nos igitur auditis vtriusque partis rationibus, & diligentius inquisitis; & testibus tuis studiose examinatis, communicato fratrum nostrorum consilio, iuramenta eorum recipimus, & vt ipse Episcopus tibi, tanquam primo metropolitano, obedientiam, & reuerentiā exhibeat, iustitia dictante, præcepimus. Vnde, quoniam singulis Ecclesiis, & Ecclesiasticis personis suam dignitatem, & iustitiam volumus conseruare; beati *Lucæ* festiuitate proximi sequētis anni, tibi, & ipsi diem præfiximus, vt tunc, præsentibus partibus, de dignitate Eccl. *S. David*, & libertate sua, rei veritatem cognoscamus, & quod iustū fuerit authore Domino, exinde statuamus. Datum Meldis . Kal. Iulii. Epistolam autem istam prędictus magister *Gilardus* inuenit in registro *Eugenii* Papæ. Cuius rei occasione, & ad prædicti * *Gilardi* instantiam, ius Ecclesiæ suæ

al. Geraldi.

suæ publicè in curia Romana protestantis, *Innocentius* Papa *Hubertum* Cantuarien. Archiepiscopum super statu Meneuensis Ecclesiæ, & dignitate metropolitica literis suis citauit, quas etiam literas prædictus *Gilardus* ad perpetuam rei gestæ memoriam, in eiusdem papæ registro scribi procurauit. Præcepit etiam idē Papa prædicto Archiepiscopo, quatenus supradicto *Giraldo* Meneuensi electo ita consecrationem impenderet, quod sacramentū illicitum, quale extorquere solebant prædecessores sui ab Episcopis S. *Dauid*, scz. de non prosequendo iure metropolitico contra Cantuar. Ecclesiā, non exigeret, sed tantum canonicam obedientiam iuxta communem formā facere. Præcepit etiam idem Papa Lincolniensi, Dunelmensi, & Eliensi Episc. quod si Archiepisc. Cantuariæ sæpe dictum *Gilardum* consecrare differret, ipsi Apostolica authoritate freti illum consecrare nō differrent.

ANNO gratiæ 1200. qui erat annus 2. regni regis *Iohannis*, *Iohannes* rex fuit in Normannia apud Burun die natalis Domini, quæ Sabbato euenit, & erat illud natale Domini primum post primam coronationem *Iohannis* regis Anglię. Post natale Domini, idem *Iohannes* rex Angliæ, & *Philippus* rex Franciæ conuenerunt ad colloquium inter Andeli, & Gwallum: in quo colloquio conuenit inter eos, quod *Ludowicus* filius regis Franciæ duceret in vxorem filiam *Aldefonsi* regis castellæ neptem *Iohannis* regis Angliæ, & *Iohannes* rex Angliæ daret, & quieta clamaret pręfato filio regis Franciæ cum nepte sua, ciuitatem Ebroicarum cum toto comitatu, & omnes munitiones, & castella quæ rex Francię habuit in Normannia die, qua *Richardus* rex Angliæ fuit viuus, & mortuus; & insuper daret ei triginta millia marcarum argenti: & iurauit, quod nullum auxilium faceret *Othoni* nepoti suo neq; de pecunia, neque de hominibus, ad imperium Romanum adquirendum. Sed hæc omnia dilationem cœperunt vsq; ad Octauas natiuitatis *S. Iohannis* Baptistæ. Post colloquium, *Iohannes* rex Angliæ misit *Alienor* matrem suam ad *Aldefonsum* regem Castellæ, pro filia sua maritanda *Ludowico* filio *Philippi* regis Franciæ. Interim *Iohannes* rex Angliæ transfretauit de Normannia in Angliam, & cepit de vnaquaque carucata totius Angliæ 3. solidos de auxilio. Et in quadragesima venit rex *Iohannes* Eboracum, sperans, quod *Wilhelmus* rex Scottorum ad eum veniret, sicut mandauerat; sed rex Scottorum non venit, & rex Anglię rediit in Normanniam. Eodē anno *Innocentius* papa, audita tribulatione Christianorum, qui sunt in terra Ierosolymitana, quam induxit Dominus super eos, peccatis nostris exigentibus, in hac forma scripsit omnibus sanctæ matris Ecclesię prælatis.

EPISTOLA INNOCENTII PAPAE DE *subuentione facienda terræ Ierosolymitanæ.*

INNOCENTIUS Episcopus seruus seruorum Dei, vniuersis sanctæ Matris Ecclesiæ prælatis, ad quos præsentes literæ peruenerint, salutem, & Apostolicam benedictionem. Graues Oriētalis terræ miserias, & necessitates vrgentes iam potius, peccatis exigentibus, deflere cogimur, quam referre: cum ad eum statum (si status tamen dicendus est casus, quod dolentes dicimus) ipsius fuerit necessitati succursum, & occursum conatibus Paganorū; pauci Christiani, qui se defensioni hæreditatis Domini, & crucifixi obsequiis deuouerunt, hostiles sagittas sui sanguinis effusione inebriaturi credantur, & paganorum gladios suis iugulis passuri: reliquiis desolationis illius terræ sine spe humani subsidii perdendis totaliter, & ab hostibus occupandis, cum de partibus illis pene omnes iam redierint peregrini. Id autem hactenus Dominus *Iesus Christus*, vt probaret adhuc fortius fidem nostrā, & intelligeret, qui sunt eius, misericorditer impediuit, manus eorū in ipsos conuertens, & eos in se multiformiter discordātes permittēs ad inuicem desæuire, vt Christianis interim ad ipsius terræ subsidium excitatis, facilior daretur facultas recuperandi perdita, & de hostibus triumphandi. Recepimus enim literas venerabilium fratrum nostrorum Antiochiensis & Ierosolymorum Patriarcharum, & Archiepiscoporum & Episcoporum vtriusque prouinciæ, similiter & charissimorum in *Christo* filiorum nostrorum *Aimerici* Ierosolymæ, & *Leonis* Armeniæ regum illustrium, & dilectorū filiorum magistrorum Ierosolymitanæ hospitalis, & militię templi aliorumq; multorū, ipsius terræ miserias, & necessitates plenius exponentes, postulantes subsidiū diutius expectatū: cum plus ibi speretur, donāte Domino, paucos hoc tempore, ꝑpter Saracenorum discordiā profuturos, quā hactenus copiosus exercitus profuisset. Adiectum est etiam, ꝙ cum inter Saracenos de pace tractetur, si, priusquā subueniatur Ierosolymitanæ prouinciæ, inter eos fuerit concordia reformata, nisi Deus solus resistat, cum sit viris, & viribus pene penitus destituta, non erit, qui possit eorū violentiam cohibere. Nos ergo cum fratribus nostris, accitis etiam Episc. & aliis viris religiosis apud sedem Apostolicam existentibus, de ipsius terræ subuentione tractantes, ne videremur onera grauia humeris imponere subditorum, quæ digito etiam mo-

mouere nollemus, dicentes tantum,&, vt ait, nihil aut modicum facientes; vt à nobis ad vos,& à vobis ad laicos benefaciendi deriuetur exemplum,eius exemplo,qui cœpit facere,& docere,decimam partem omnium redditũ,& prouentuum nostrorum curauimus subuentioni Orientalis prouinciæ deputare, subtrahentes non modicum necessitatibus nostris; quibus,cum grauiores sint solito,& ob hoc exigant grauiores expensas,nostræ nõ sufficiunt facultates; vt ei etsi nihil largiremur de proprio, modicum saltẽ retribueremus de suo,qui nobis sua miseratione tribuit vniuersa: & non solum in rebus, verum etiam in personis necessarium terræ sanctæ subsidium destinemus; dilectos filios nostros *Stephanũ* tituli sanctæ *Praxedis* presbyterum,& *Petrum* sanctæ *Mariæ* in via lata diaconum Cardinales,apostolicæ sedis legatos,quibus iampridẽ imposuimus signũ crucis,illuc proposuimus destinare,qui exercitum Domini vices nostras exequendo præcedãt, & ad eos tanquam ad vnum caput recurrant vniuersi. Verum quia id quasi modicum, imo vero modicum ad tot necessitates ipsius prouinciç sufficere nullatenus reputamus; vniuersitati vestræ per Apostolica scripta mandamus, & ex parte Dei omnipotentis in virtute spiritus sancti, sub interminatione diuini iudicii, districte præcipimus,quatenus singuli vestrum quadragesimam partem omnium Ecclesiasticorum redditum, & prouentuum suorũ,prius tamen deductis vsuris, quarum solutio vitari non possit, in subsidium terræ sanctæ conuertant, Omnibus clericis tam subsidiis,quam prælatis,qui quadragesimam ipsam sponte,ac fideliter soluerint,de Dei omnipotentis misericordia,& beatorum Apostolorum *Petri & Pauli* authoritate cõfisi,quartam partem iniunctę sibi pœnitentiæ relaxamus,dummodo nulla fraus interueniat,& pia deuotio suffragetur. Sciat autem, se culpabiliter,duriter,& dure culpabilem,qui tantillum subsidium in tanta necessitate creatori & redemptori suo negauerit exhibere, à quo corpus & animam & vniuersa bona quæ habet,accepit;& nos qui (licet indigni) vices eius exercemus in terris,huius culpæ duritiem nullatenus dissimulare possemus. Nec aliquo modo credatis,quod per hoc in dispendium vestrum legem vobis imponere intendamus,vt à vobis in posterum quadragesima,quasi debita & consuetudinaria, requiratur; imo nullum ex hoc vobis præiudicium volumus generari, qui tantæ necessitatis articulum nobis,& vobis superuenisse dolemus,& quod simile de cætero non contingat,optamus. Volumus etiam & nihilominus vobis præcipiendo mandamus, quatenus vos fratres Archiepiscopi,& in Episcopi,in metropolitana Ecclesia,vel si hoc ibi fieri propter hostilitatem vel aliud euidens impedimentum nõ poterit, in duobus vel tribus locis prouinciæ vestræ sine dilatione conuenire curetis,& inter vos iuxta formam mandati Apostolici de ipsius terræ subuentione tractare; & post reuersionem suam quilibet vestrum in sua diœcesi,concilium conuocet sine mora,authoritate nostra præcipiens abbatibus, & Prioribus tam exemptis, quam aliis Archidiaconibus, & decanis,& vniuersis omnino clericis in eius diœcesi constitutis, iusta æstimatione prouentus & reditus suos taxent; & infra tres menses post factã eis denuntiationem,quadragesimã partem valoris eorũ sub ipsius Episcopi testimonio,& aliquot religiosorũ virorum,adhibitis nihilominus ad cautelam aliquibus fidelib. laicis, & discretis, in locum idoneum eiusdem diœcesis nõ differatur consignare. Quod & nos vobis fratres, Archiepisc. & Episc. sub eadem districte mandamus. Ab hac autem generalitate monachos Cistercienses, præmonasterii canonicos, heremitas Grandi montis, & Cantuarienses excepimus, quibus super hoc mandatũ iniungimus speciale. Nolumus autem, vt hi, qui reditus & prouentus suos diligenter æstimare curauerint, prçmissæ districtionis transgressionẽ incurrant, sed qui non ex certa scientia, sed ignoranter potius quadragesimæ forte subtraxerint, dum tamen postquam recognouerint, defectũ suum, ꝗ minus soluerint, plenarie recompensent. Si quis autẽ (quod absit) quadragesimæ taliter soluendæ aliquid ex scientia certa subtraxerit, cũ digne satisfecerit, ab huius transgressionis debito penitus sit immunis. Nec miretur quisquam, aut etiam moueatur, quod hoc tanta districtione prçcipimus, cum summa necessitas id exposcat. Nam etsi voluptarium esse debeat diuinæ seruitutis obsequium; legimus tamen in Euangelio de inuitatis ad nuptias, Dominũ præcepisse, vt compellerentur intrare. Mandamus præterea, vt vos, fratres Archiepiscopi & Episcopi, quadragesimam ipsam per vestras diœceses exactam, & collectam, fideliter faciatis iuxta prædictam formã in tuto loco deponi; summam omnium per vestras literas & speciales nuntios nobis, quam citius fieri poterit, expressuri. Ad hæc in singulis Ecclesiis truncum concauũ poni prçcipimus tribus clauibus consignatum, prima penes Episc. secunda penes Ecclesiæ sacerdotẽ, tertia penes aliquem religiosum laicũ conseruandis; & in eo fideles quilibet, iuxta quod eorũ mentib. Dominus inspirauerit suas eleemosynas deponere in remissionem suorum peccaminum moueantur; & in omnibus Eccl. semel in hebdomada pro remissione peccatorũ, & præsertim

fettrim offerentium, Missa publice decantetur. Concedimus autem vobis, fratres, Archiepiscopi & Episcopi, vt circa eos, qui de bonis suis terræ sanctæ voluerint subuenire, de discretorum virorũ consilio, qualitate personarũ, & rerum facultate pensatis, & considerato nihilominus deuotionis affectu, opus iniunctæ pœnitentiæ cõmutare possitis in opus eleemosynę faciendæ. Volumus insup. vt adhibitis vobis duob. fratribus, vbi poterunt inueniri, vno Ierosolymitani hospitalis, & alio militiæ templi, & aliis quam religiosis laicis, & discretis militibus, vel aliis bellatoribus, qui signum Dominicæ crucis assumpserint, si in suis non poterunt sumptib. transfretare, congrua de eadem summa stipendia ministretis, sufficienti ab eis cautione recepta, quod in defensione terræ Orientalis per annum vel amplius iuxta quantitatem subsidii commorentur: & si (quod absit) in via decesserint, susceptum subsidium non in alios vsus conuertant, sed reddant potius in stipendia bellatorũ: qui etiam, cum redierint, non prius absoluantur à præstita cautione, quã literas regis vel patriarchæ, vel Ierosolymitani hospitalis, vel militiæ templi magistri, aut etiam legati nostri vobis exhibuerint, de mora ipsorum testimonium perhibentes. Quia vero summa necessitas exigit, & communis requirit vtilitas, vt populus Christianus non solum in rebus, sed etiam in personis cõtra Paganorum incursum terræ sanctæ sine dilatione succurrat, fraternitati vestrę per Apostolica scripta mandamus, quatenus ad exhortandos & inducendos fideles per vos ipsos, & alios viros idoneos prudenter, & diligenter instetis, vt qui sufficientes fuerint ad bellum Domini præliandum, in nomine Domini Sabaoth signum crucis assumant. Alii vero iuxta suarũ sufficientiam facultatum, pias eleemosynas largiantur. Nos enim de Dei misericordia, & beatorum Apostolorũ *Petri* & *Pauli* authoritate confisi, ex illa, quã Deus nobis (licet indignis) ligandi, & soluendi contulit, potestate, omnibus, qui laborẽ huius itineris in personis propriis subierint, & expensis, plenã peccatorum suorũ, de quibus oris & cordis egerint pœnitentiã, veniam indulgemus, & in retributione iustorũ salutis æternæ pollicemur augmentum. Eis autẽ qui non in personis propriis illud accesserint, sed in suis tamen expensis iuxta facultatem, & qualitatẽ suam viros idoneos destinauerint illic per annum moraturos ad minus, & illis similiter qui in alienis expensis, in propriis tamen personis, assumptæ peregrinationis laborem impleuerint, plenam suorũ concedimus veniam peccatorũ. Huius quoq; remissionis volumus esse participes iuxta quantitatem subsidii, & deuotionis affectum omnes, qui ad subuentionẽ ipsius terræ de bonis suis congrue ministrabunt. personas insuper ipsorum, & bona ex quo crucẽ susceperint, sub beati *Petri*, & nostra protectione suscipimus, nec non & sub Archiepiscoporũ, & prelatorum omnium Ecclesiæ Dei defensione consistant, statuentes, vt donec de ipsorum obitu, vel reditu certissime cognoscatur, integra maneant, & quieta cõsistant. Quod si quisquam contra præsumpserit, per censurã Ecclesiasticam, appellatione postposita, compellatur. Si qui vero proficiscentiũ illuc ad præstandas vsuras iuramento tenentur astricti, vos fratres Archiepiscopi & Episcopi, per vestras diœceses creditores eorum, sublato appellationis obstaculo, eadem districtione cogatis, vt eos à sacramento penitus absoluentes ab vsurarũ vlterius exactione desistant. Quod si quisquã creditor eos ad solutionẽ coegerit vsurarũ, eum ad restitutionẽ ipsarum, appellatione remota, districtione simili cõpellatis. Iudæos vero ad remittendas ipsis vsuras per secularem cõpelli pręcipimus potestatem; & donec eas remiserint, ab vniuersis *Christi* fidelibus tam in mercimoniis, quam aliis per excommunicationis sententiã iis iubemus communionem omnimodam denegari. Horum autẽ vos, fratres Archiepiscopi, & Episcopi, singulos in suis diœcesibus executores volumus, & mandamus; quæ tam diligenter & fideliter exequamini, vt in districto nouissimæ discussionis examine, cum astabitis ante tribunal *Christi*, dignam debeatis reddere rationẽ. Datum Lateran. sexto kal. Ianuar. pontificatus nostri, anno secundo.

Eodem mense Ianuarii, statim post natale Domini, cum induratum esset cor *Philippi* regis Franciæ, nec blandis, nec asperis posset emolliri, vt adulteram suam dimitteret, & legitimam sponsam suã resumeret, prædictus *Petrus* de Capua Cardinalis, & Apostolicæ sedis legatus dedit sententiã interdicti regnum Franciæ, & abiit, præcipiens clero in virtute obedientiæ, vt nulla diuina permitterent celebrari præter baptismata, & pœnitẽtias: sed papa *Innocentius* hanc confirmans sententiã, excepit omnes, qui susceperunt, vel susciperent crucẽ peregrinationis Ierosolymitanæ, statuens, quod ipsi missam audirent, & sepulturã Christianorum haberẽt, cæteri omnes Missa & sepultura Christiana carerent. Cũ autem rex Franciæ in proposito maligno immobilis persisteret, præposuit dominus papa sententiã illam interdicti relaxare, & ipsum regem Franciæ excommunicare dicens: *Melius est, vnus puniatur, quam tota gens pereat.* Quo audito, rex Franciæ frequenter misit nuntios suos ad summũ pontificem, petẽs, vt sententia interdicti relaxaretur: & quãuis primo, & se-

& secundo repulsam pateretur, tamen tandem à Domino Papa definitum est, mediantibus nuntiis regis Franciæ corã domino Papa & Cardinalibus, quod ipse rex Franciæ adulteram suam dimitteret, & sponsam suam *Botildam* resumeret, & honorifice, sicut reginã, & sponsam suam tractaret; si autem infra annum voluerit rex Franciæ diuortium fieri inter illos, hoc significabitur regi Dacorũ, & cæteris amicis prædictæ reginæ, vbi & quando rex Franciæ voluerit diuortium illud fieri, si de iure fieri debeat, vt amici reginæ interesse possint; & idem significabitur domino Papæ & curiæ Romanæ, vt ex parte eorum intersint viri discreti, vt tam solemne diuortium iuste fiat. Eodem anno *Sanctius* rex Nauarrę audiens damna, & inopportunitates, quas *Aldefonsus* rex Castellæ, & rex Arragoniæ sibi, & terræ suæ faciebant, qui illam fere totam occupauerant, recessit ab Africa, & venit in terrã suam, & cepit treugas cum prædictis regibus aduersariis suis per tres annos duraturas. Eodẽ anno, viz. ab incarnatione Domini millesimo ducentesimo, *Iohannes* rex Angliæ fuit in Anglia apud Wigorniam die Paschæ, quæ quinto Idus Aprilis euenit; & paulo post transfretauit de Anglia in Normanniam. Interim *Alienor* regina, mater *Iohannis* regis Angliæ, quam ipse miserat ad *Aldefonsum* regem Castellæ pro filia eiusdem regis Castellæ maritanda *Lodowico* filio *Philippi* regis Franciæ, rediit recepta præfata regis Castellæ filia. Quę cum venisset ad ciuitatem Burdegalensem, & propter solemnem diem Paschæ ibidẽ moram faceret, venit ad eam *Marchadeus* princeps Braibancenorum, & feria secunda in hebdomada Paschæ idẽ *Marchadeus* à quodam seruiente *Brandini* interfectus est in eadẽ ciuitate Burdegalensi. Regina vero *Alienor* senio, & longi itineris labore fatigata, transtulit se ad abbatiam fontis *Eubrandi* & ibi remansit: filia autem regis Castellæ, & *Elias* Archiepiscopus Burdegalensis, & cæteri, qui eam comitabantur, processerunt vsq; in Normanniam, & tradiderunt eam *Iohanni* regi Angliæ auunculo suo. In octauis autem natiuitatis *S. Iohannis Baptistæ*, *Philippus* rex Franciæ, & *Iohannes* rex Angliæ conuenerunt ad colloquiũ inter Butauant castellum regis Angliæ, & *Guletun* castellum regis Franciæ, 11. kal. Iunii, feria secunda. In quo colloquio reddidit rex Franciæ *Iohanni* regi Angliæ ciuitatem Ebroicarum, & totum comitatum, & omnia castella, & ciuitates, & prædia quæ occupauerat in Normannia per guerram, & in aliis terris regis Anglię; & *Iohannes* rex Angliæ statim deuenit inde homo *Philippi* regis Franciæ; & in continenti dedit vniuersa illa *Lodowico* filio prædicti regis Franciæ in maritagiũ cum nepte sua, filia *Aldefonsi* regis Castellæ; & in crastino, scz. 10. kal. Iunii, feria 3. prædicta filia regis Castellæ desponsata est *Lodowico* filio *Philippi* regis Franciæ apud Purmor in Normannia à prædicto Burdegalensi Archiepiscopo, præsentibus multis Episcopis, & aliis viris religiosis, & Comitibus, & Baronibus multis de regno Franciæ. Regnum enim Franciæ erat tunc temporis sub interdicto propter *Botildam* reginam, quam rex Franciæ dimiserat. Et statim post illam desponsationem præfatus *Lodowicus* duxit secum in Franciam sponsam suam filiam regis Castellæ. Et dum hæc fierent, eodẽ die *Philippus* rex Franciæ, & *Iohannes* rex Angliæ fuerunt simul ad colloquiũ apud Vernun, tunc temporis villam regis Franciæ; & *Arthurus* dux Britanniæ deuenit ibi homo *Iohannis* regis Angliæ patrui sui de Britannia, & aliis terris suis, cõsensu, & voluntate regis Franciæ: sed *Arthurus* traditione regis Angliæ remãsit in custodia regis Francię. Eodem anno *Iohannes* rex Angliæ dedit *Zacharia* Priori de sancto *Albano* abbatiam de Burgo, & Priori de Burgo dedit abbatiam de Rameſſai. Eodem anno *Robertus* Comes de Drues frater *Philippi* Beluacensis Episcopi, obiit. Eodẽ anno in ipsa die Paschæ, quæ quinto Idus Aprilis euenit, combusta est fere tota ciuitas Rothomagus cũ Ecclesia sedis Archiepiscopalis, & aliis Ecclesiis multis. Eodem anno *Otho* rex Alemannorum, electus Romanorum imperator, misit *Henricum* Ducem Saxonię, & *Willielmum* Wintoniensem fratres suos ad *Iohannem* regem Anglię auunculum suum, petens ab eo comitatũ Eboraci, & comitatum Pictauis, quos *Richardus* rex Angliæ ei dederat, & duas partes totius thesauri *Richardi* regis Angliæ, & omnia exenia sua, quę idem rex Anglię ei diuisit. Sed *Iohannes* rex Angliæ nihil horum, quæ petebat, facere volebat propter iusiurandum, quod iurauerat regi Franciæ, videlicet, quod nullum auxilium faceret ipsi *Othoni* contra Ducem Suawiæ. Eodẽ anno, paulo ante festum *S. Petri* ad vincula, habitum est campestrę bellũ inter prædictum *Othonem* regem Alemannorum, & *Philippum* Ducem Suawiæ apud Brunesvvich: in quo prælio *Otho* extitit victor, & cepit plusquã ducentos milites de familia Ducis Swauiæ. Eodem anno *Iohannes* rex Angliæ dedit *Philippo* Dunelmensi Episcopo licentiam habendi singulis annis nundinas apud Houeden, & apud Aluertum. Et *Willielmo* de Stuteuilla dedit idem rex licentiam habendi singulis annis nundinas apud Butteran, & apud Coghingham, & in eisdem locis firmare castella. Et idem rex dedit *Richardo Malebisse* licẽtiã firmandi castellum apud Queldric: quod cum pene firmaret, ciues Eboraci considerantes

tantes hoc fieri in eorum damnum, & opprobrium, effecerunt aduersus *Willielmum* de Stuteuilla, tunc temporis Vicecomitem Eboraci, quod ipse ex parte regis prohibuit *Richardo Malebisse*, ne ipse castellum illud firmaret, & ita remansit. Eodem anno *Willielmus* de Stuteuilla dedit *Iohanni* regi Angliæ tria millia marcarum argenti pro iudicio habendo de Baronia *Willielmi* de * Mubrai, quam idem *Willielmus* de Stuteuilla calumniatus est in curia regis aduersus præfatum *Willielmum* de Mubrai. Est autem sciendum quod *Robertus Grundebeof* proauus huius *Willielmi* de Stuteuilla habuit Baroniam illam de adquisitione Angliæ, sed ille *Robertus Grundebeof*, relicto *Henrico* rege Angliæ, filio *Willielmi Bastardi* regis, qui Angliam bello sibi subiugauit, adhæsit *Roberto Curthose* Duci Normannorum calumnianti regnum Angliæ de iure paterno contra prædictum *Henricum* regem Angliæ fratrem suum iuniorem; & in prælio, quod fuit inter illos duos fratres, viz. *Henricum* regem Angliæ, & *Robertum Curthose* fratrem suum Ducē Normanniæ apud Tenerchebrai, *Henricus* rex Angliæ extitit victor, & cepit *Robertum Curthose* fratrem suum, & tenuit in carcere vsq; ad consummationē vitæ suæ: similiter *Robertum Grundebeof*; & Baroniam suā dedit rex *Henricus Nigello* de Aubenni proauo istius *Willielmi* de Mubray. Præterea sciendū est, quod *Robertus* de Stuteuille pater prædicti *Willielmi* de Stuteuille tempore regis *Henrici* secundi, calumniatus erat præfatam Baroniam aduersus *Rogerum* de Mubrai patrem præfati *Willielmi* de Mubrai & conuenit inter eos sic, quod *Rogerus* de Mubrai dedit *Roberto* de Stuteuilla Kirkebie in Moreshefd cum pertinentiis suis pro feodo * 9. militum, pro homagio suo, & pro quieta clamantia calumniæ suæ. Sed quia hæc in curia regis, & eius munimine non fuerant confirmata, prædictus *Willielmus* de Stuteuilla iterum suscitauit litē de Baronia illa in curia *Iohannis* regis Angliæ. Cumq; super hoc diu certatum esset, tandem consilio regni, & voluntate regis, pax, & finalis concordia facta est inter prædictos *Willielmum* de Stuteuilla, & *Willielmum* de Mubrai in hunc modum: quod *Willielmus* de Stuteuilla renunciauit calumniæ suæ, quam habuit aduersus *Willielmum* de Mubrai super Baronia sua, & *Willielmus* de Mubrai dedit *Willielmo* de Stuteuilla pro homagio suo, & pro renuntiatione iuris sui, in augmentum feoda nouem militum, & duodecim libratus redituum. Et sic remissis omnibus querelis hinc & inde, facti sunt amici coram *Iohanne* rege Angliæ, secundo anno regni sui apud Lue in Lindissia villam Lincolniensis Episcopi, prima Dominica Septuagesimæ. Eodē anno *Philippus* rex Franciæ dedit Iudæis licentiā habitandi Parisiis, & in aliis ciuitatib. suis, quos ipse primo anno regni sui ab eis expulerat.

al. Mumbrai.

al. 10.

EODEM anno *Iohannes* rex Angliæ, statim post concordiam inter ipsum, & regem Franciæ factam, profectus est in Aquitaniam cum exercitu magno; sed non est inuentus qui ei resisteret. Eodem anno factum est diuortium inter *Iohannem* regem Angliæ, & *Hawisiam* vxorem suam filiam *Willielmi* Comitis Gloucestriæ, per *Heliam* Burdegalensem Archiepiscopum, & per *Willielmum* Pictauensem, & per *Henricum* Sanctonensem episcopos: erant enim affines in tertio gradu consanguinitatis. Facto itaq; diuortio inter *Iohannem* regem Angliæ, & vxorem suā, ipse rex Angliæ consilio domini sui *Philippi* regis Franciæ, duxit sibi in vxorem *Isabel* filiam *Ailmari* Comitis de Engolismo, quam prædictus Comes, consilio, & voluntate *Richardi* regis Angliæ prius dederat *Hugoni* le' Brum Comiti de Lamarche; quam idē Comes in suam per verba de præsenti receperat, & ipsa illū in suum receperat per verba de præsenti; sed quia ipsa nondum annos nubiles attigerat, noluit eam prædictus *Hugo* sibi in facie ecclesiæ copulare. Videns ergo pater puellæ, quod *Iohannes* rex Angliæ eam affectaret, eripuit eam de custodia *Hugonis* le Brun, & dedit eam *Iohanni* regi Angliæ in vxorem; & statim desponsata est *Iohanni* regi Angliæ apud Engolismum per *Heliam* Burdegalensem Archiepiscopum.

al. Brun.

EODEM anno orta est grauis dissensio inter scholares, & ciues Parisiis; cuius origo talis fuit. Erat itaq; Parisiis quidam nobilis scholaris Teutonicus, qui erat vnus electorum in episcopum de Legis. Huius seruiens cum in taberna vinum emeret, verberatus est, & vas suum vinarium fractum est. Quo audito, factus est concursus clericorum Teutonicorum; & intrantes tabernam vulnerauerunt hospitem domus, & plagis impositis abierunt, relinquentes eum semiuiuum. Factus est ergo clamor populi, & commota est ciuitas, ita quod *Thomas* præpositus Parisius cum plebe ciuitatis armata armatus, fecit insultum in hospitium clericorum Teuthonicorum; in quorum conflictu nobilis ille scholaris, qui erat vnus de electis in Episcopum de Legis, interfectus est cum quibusdam suorum. Magistri igitur scholarum Parisiis abeuntes ad *Philippum* regem Franciæ, conquesti sunt ei de *Thoma* præposito, & de illius complicibus, qui interfecerunt prædictos scholares: ad quorum instantiam captus est præfatus *Thomas* præpositus, captique sunt complices sui quidam, & incarcerati; quidam autem illorum fugerunt, relictis domi-

domibus, & facultatibus suis: rex quidem Franciæ iratus, fecit domus illorum demoliri, & vineas, & arbores illorum fructiferas extirpari. De præposito autem illo definitum est, quod ipse in carcere regis non exiturus seruetur, donec iudicio aquæ, vel ferri se mundauerit, & si perierit, suspendatur; & si mundus fuerit, abiuret regnum in misericordia regis. Attamen scholares miserti illius, supplicauerunt regi Franciæ, vt præpositus ille, & cõplices sui more scholarium in scholis flagellati, essent quieti, & facultatibus suis restituti. Sed rex Franciæ hoc concedere noluit, dicens quod multum derogaret honori suo, si alius, quam ipse vindictam sumeret de malefactoribus suis. Præterea idem rex Franciæ timens, quod magistri scholarum, & scholares à ciuitate recederent, satisfecit eis, statuens, quod de cætero nullus clericus trahatur ad seculare examen propter aliquod delictum, quod fecerit; sed si clericus deliquerit, tradatur Episcopo, & secundum iudicium cleri tractetur. Statuit etiam rex Franciæ, quod quicunq; fuerit præpositus Parisiis, iuret, quod fidem seruabit clericis, salua fidelitate regis. Præterea idem rex dedit scholaribus firmam pacem suam, & eã eis charta sua confirmauit. Præpositus autem ille, cum permultos dies in carcere regis detentus fuisset, per fugam euadere proposuit; & cum per murũ dimitteretur, fractus est funis, & ipse ab alto corruens in terram, expirauit. Eodem anno *Margaritus* dux piratarum, quem *Henricus* Romanorum imperator excæcari fecerat, venit Parisios ad *Philippum* regẽ Franciæ, & obtulit ei, quod si ipse consilio suo adquiesceret, faceret eum imperatorem Romanorum, aut imperatorẽ Constantinopolitanorũ, vtrum si eligeret. Cui rex Franciæ facilem præbens assensum, præparauit itineri suo necessaria in equis, & armis, & viribus, & supellectilibus. Et *Margaritus* à rege Franciæ præcedens, vt præpararet promissa, mandauit per vniuersos portus suæ dominationis, quod omnes galeæ suæ conuenirent apud Brundusium in occursum eius: sed cum ipse Romam veniret, à quodam seruiente suo, quem ipse male tractauerat, interfectus est. Et tali casu interueniente rex Franciæ à desiderio suo fraudatus est.

Eodem anno obiit Maguntinus Archiepiscopus, qui in ciuitate Maganti receperat *Philippum* Ducẽ Swauiæ in dominũ, & eum ibidẽ in regem coronauerat. Quo defuncto, clerus, & populus ciuitatis elegerunt sibi quendã nobilem clericũ de suis in Archiepiscopum, & præsentauerunt eum *Philippo* Duci Swauiæ; quem ille refutans, voluit contra voluntatem illorum vnum de consanguineis suis ibi constituere Archiepiscopum. Vnde clerus & populus Maganti plurimum indignati, abiecto Duce Swauiæ, adhæserunt *Othoni* regi Alemannorum, & receperunt eum in dominum; & ipse ad præsentationem illorũ recepit electum, quem elegerant in Archiepiscopũ. Et ipse *Otho* fuit apud Maguntum in natali Domini in regẽ coronatus ab eodem Archiepisc. Maguntino. Quo audito, *Philippus* Dux Swauiæ præcepit sibi afferri thesaurum suum, quem habuit in partibus illis. Quod cum *Othoni* constaret, obseruabat per diem, & noctem, stratam, per quam transituri erant homines Ducis cum thesauro suo: & illi nihil horum præcauentes, cum iter agerent, inciderunt in manus *Othonis*, & capti sunt cum thesauro illo: & ita factus est *Otho* diues cum thesauro Ducis Swauię aduersarii eius.

Eodem anno vnus ex consortibus supradicti *Fulconis* dictus dominus *Eustachius* Abbas de Flay venit in Angliam à partibus Normanniæ, prædicare verbum Domini; fecitq; mirabilia in vita sua. *Inter quæ, vnum opus fecit, quod est mirabile in oculis nostris. Venit itaque prædictus* Eustachius *non longe à Cantuaria ad villam, quæ dicitur* Wy: *& benedixit ibi fontem quendam, cui Dominus tantam infudit gratiam, quod cæci visum, claudi gressum, muti loquelam, surdi auditum, & quisque debilis, qui ex fonte benedicto biberit, sanitatem se recepisse gauisus est. Venit igitur quædam mulier ad Abbatem illum à dæmonibus arrepta, & vltra quam credi fas est, grossa, quasi morbo hydropico inflata; & petiit ab eo sibi restitui sanitatem. Cui Abbas ille respondit: Confide filia, & vade ad natatoria fontis de* Wy, *cui benedixit Dominus, & bibe ex eo, & recipies inde sanitatem. Et abiit, & bibit, & vomuit, & exierunt ab ea duo bufones magni, & nigri, qui statim conuersi sunt in immensos canes, & nigerrimos, & paulo post conuersi sunt in asinos. Mulier autem stabat attonita, & aliquando cucurrit post illos furibunda, volens eos apprehendere, si posset: sed quidam vir, qui deputatus erat ad fontem illum custodiendum, aspersit aquam, de fonte illo sumptam, inter mulierem, & monstra illa; quæ statim abeuntia ascenderunt in altum, relinquentia post se fœda vestigia. Mulier quidem ab illa hora sana facta est, magnificans Deum, qui talem potestatem dedit hominibus. Præterea prædictus Abbas veniens ad* Rumenel, *vbi erat aquæ defectus, ad preces populi in Ecclesia eiusdem villæ baculo suo petram percussit; & fluxerunt aquæ, quarum haustus languoribus diuersis medetur. Ipse etiam prædicatione sua corda multorum conuertit ad vsurarum relaxationem, & ad crucem Ierosolymitanæ profectionis capiendam. Lundoniis autem, & in aliis locis multis per Angliam prædicatione sua effecit,*

effecit, quod de catero in diebus Dominicis forum rerum venalium nequaquam exercere præsument. Statuit etiam Lundoniis, & in quibusdam aliis locis, quod in singulis Ecclesiis, vbi facultas expetit, erit semper lampas ardens, vel aliud lumen indeficiens ante corpus Domini. Et impetrauit prædicatione sua, quod multi ex ciuibus, & ex aliis viris sapientibus habent quotidie in mensa sua discum eleemosynarium, in quo condunt aliquam partem cibariorum suorum ad opus indigentium, qui non præparauerunt sibi. His igitur & aliis operibus misericordiæ inimicus humani generis inuidens, excitauit contra virum Dei ministros iniquitatis, qui dixerunt ei: Non licet tibi mittere falcem in alienam messem. *Quibus ille respondit*, Messis quidem multa est, operarii vero pauci. *Itaque prædictus Abbas à ministris Satanæ increpatus, noluit diutius prælatos Angliæ sua prædicatione molestare, sed reuersus est in Normanniam ad locum suum, vnde venerat.*

Eodem anno *Raimundus* Comes de Sancto *AEgidio* deuenit homo *Iohannis* Regis Angliæ de terris, & castellis, quæ *Richardus* Rex Angliæ dederat ei in maritagium cum *Iohanna* sorore sua; ita quod cum *Raimundus* filius eius, quem genuit de *Iohanna* vxore sua, peruenerit ad annos discretionis, omnia supradicta habeat, & faciat inde homagium *Iohanni* Regi Angliæ auunculo suo, & si ipse sine prole discesserit, reuertatur ad Comitem de Sancto *AEgidio*; & ipse, & hæredes sui post illum teneant ea omnia iure hæreditario de Comite Pictauiæ per seruitium veniendi cum quingentis militibus in seruitium Comitis Pictauiæ, quotiescunque Comes Pictauiæ in Gasconiam cum exercitu ierit, per mensem in propriis sumptibus; & si diutius faceret moram, Comes Pictauiæ prouideat eis necessaria. Deinde *Iohannes* Rex Angliæ venit Andegauim, & cepit ab ea centum quinquaginta obsides de fide sibi seruanda, & misit eos in custodia. Eodem anno *Iohannes* de Oxenforda Norwicensis episcopus obiit: cui successit in Episcopatu illo *Iohannes* de Gray dono *Iohannis* Regis; & *Hubertus* Cantuariensis Archiepiscopus consecrauit illum in Episcopum. Eodem anno *Iohannes* Rex Angliæ dedit *AEgidio* filio *Willielmi* de Bransa Episcopatum Herefordensem; & *Hubertus* Cantuariensis Archiepiscopus consecrauit illum in episcopum. Eodem anno *Iohannes* Rex Angliæ cepit de *Waltero* Rothomagensi Archiepiscopo 600. libras Andegauensis monetæ, & confirmauit ei charta sua omnia illa, quæ *Richardus* Rex Angliæ dederat ei in excambium pro Andeli, scilicet villam de Depa cum pertinentiis suis, & Louers cum pertinentiis suis, & forestam de Aliersmunt, & molendina de Robech.

Eodem anno *Galfridus* Eboracensis Archiepiscopus, & aduersarii eius, videlicet *Simon* decanus, & cæteræ personæ Ecclesiæ Sancti *Petri* Eboraci conuenerunt apud Westmonasterium in præsentia *Herberti* Saresbiriensis Episcopi, & *Alani* Abbatis de Theokesbirie / iudicum à Domino papa delegatorum; & post allegationes vtrinque plenius deductas, præfati iudices eos ad concordiam modis omnibus inducere conati sunt; & effecerunt (Domino cooperante) quod idem Archiepiscopus recepit in osculum pacis primo *Willielmum Testard* Archidiaconum de Notingham / deinde *Reginaldum Arundel* præcentorem Eboracensis Ecclesiæ, & postremo *Simonem* Decanum Eboracensis Ecclesiæ, ea conditione, quod ad inuicem sibi satisfacerent de controuersiis suis in capitulo Eboraci.

Eodem anno facta est pax, & finalis concordia inter *Hubertum* Cantuariensem Archiepiscopum, & Monachos Ecclesiæ Sanctæ Trinitatis Cantuariæ, per *Hugonem* Lincolniensem, & *Eustachium* Eliensem Episcopos, & per *Samsonem* Abbatem de Sancto *Eadmundo*, iudices in causa illa à Domino Papa *Innocentio* constitutos. Sed quia Dominus Lincolniensis Episcopus diffinitioni causæ interesse non potuit, vices suas commisit Domino *Rogero* de * Roblestun Decano Lincolniensis Ecclesiæ. Conuenit ergo inter illos in hunc modum; quod prædictus Cantuariensis Archiepiscopus, si voluerit, reædificabit capellam de Lamhee in loco illo, sed non super illud fundamentum, quo prius fuerat, nec canonicos seculares ibi instituet, sed si voluerit, poterit ibi instituere canonicos regulares de ordine Præmonstrensi, videlicet tredecim ad minus, vel viginti ad plus; & ad sustentationem illorum dabit Archiepiscopus, si voluerit, de Ecclesiis suæ donationis centum libratas redditus ad plus; & in Ecclesia illa neque chrisma conficiet, neque Episcopos consecrabit. De quatuor autem Ecclesiis, quas bonæ memoriæ *Richardus* Cantuariensis Archiepiscopus in proprios vsus prædictorum Monachorum conuerterat, sic erit: Videlicet, quod *Simon* Archidiaconus de Welle / reddet prædictis Monachis Sanctæ Trinitatis Cantuariæ decem aureos in vita sua nomine pensionis de Ecclesia de Munketun in Thanet; & post decessum prædicti *Simonis* medietas decimæ bladi, & leguminis de eadem Ecclesia conuertetur ad augmentum eleemosynæ prædictorum Monachorum Cantuariæ; & reliqua medietas eiusdem Ecclesiæ, & obuentiones altaris erunt in

al. Robluffe.

donatione Archiepiscopi. Similiter erit de Ecclesia de Estreia, præter quod magister *Radulfus* possessor illius in vita sua soluet prædictis Monachis pensionem sex aureorum per annum. Ecclesiam autem de Ainesford possidebit libere *Iohannes Belesmains*, quondam Lugdunensis Archiepiscopus, in vita sua, & post decessum illius, prædicti Monachi Cătuariæ habebunt ad augmentum eleemosynæ suæ tertiam partem decimarum bladi, & leguminis de eadem Ecclesia, & totum reliquum illius Ecclesiæ erit in donatione Archiepiscopi. Similiter erit de Ecclesia de Mapeham, præter quod *Virgilius* possessor eius reddet inde prædictis Monachis Cantuariæ vnum aureum nomine pensionis, dum vixerit. Exenia autem, quæ Monachi petebant de propriis maneriis eorum, remanebunt penes Archiepiscopum, dum vixerit; & post decessum istius Archiepiscopi successor eius gaudebit possessione, salua quæstione Monachorum. De diuisa mariscorum Archiepiscopi, & Monachorum prouisum est, vt per sacramentum duodecim, vel plurium legalium hominum discernatur, quantum pertineat ad Archiepiscopum, & quantum ad monachos; & hoc idem obtulerat eis Archiepiscopus multotiens. Concessit autem eis Archiepiscopus gratis habere curiam suam de propriis hominibus eorum. Hæc supradicta omnia concessa sunt inter illos, & confirmata, salua authoritate domini Papæ. Eodem anno *Hubertus* Cantuariensis Archiepiscopus generale celebrauit concilium Lundoniis apud Westmonasterium contra prohibitionem *Gaufridi* filii *Petri* Comitis de Essexe, tunc temporis summi iustitiarii Angliæ. In quo consilio idem archiepiscopus subscripta promulgauit decreta, statuens ea à suis subiectis inuiolabiliter obseruari.

DECRETA HVBERTI CANTVAriensis Archiepiscopi.

CVm in diuinis officiis non sine periculo corporum, & animarum erretur, salubri prouisione consilii prospeximus, vt à quolibet sacerdote celebrante, verba canonis rotŭde dicantur, & distincte, nec ex festinatione retracta, nec ex diuturnitate nimis protracta. Non est enim ibi diu immorandum propter insurgentes cogitationes, * quæ, vt muscæ morientes, perdunt suauitatem vnguenti. Similiter & omnes horæ & omnia officia aperte, & distincte dicantur, ita quod ex festinatione nimia non præcidantur, vel syncopentur. Quod si obseruatum non fuerit, sacerdotes hoc non obseruantes post trinam admonitionem vsq; ad condignam satisfactionem suspendantur. Saluo in omnibus sacrosanctæ Romanæ ecclesiæ honore, & priuilegio.

al. quia musca.

QVOD NON LICEAT PRESbytero bis in die celebrare.

NOn liceat presbytero bis in die celebrare, nisi necessitate vrgente; & tunc idem cum in die bis celebrat, post primam celebrationem, & sanguinis sumptionem nil infundatur calici. Sane post primam celebrationem diligentissime absorbeantur stillulæ de calice, & digiti sugantur, vel lingua lambantur, & lauentur reseruata lotura in vase mundo ad id specialiter deputato, quæ lotura sumatur post secundam celebrationem. Hæc ita se habeant, nisi in prima celebratione adsit diaconus, vel alius minister honestus, qui loturam sumere possit. His adiicimus, vt reponatur Eucharistia in pyxide munda & honesta, & in pyxide munda, & honesta deferatur ad ægrum linteo mundo superposito, & lucerna præcedente ac cruce nisi æger valde remotus fuerit. Renouetur quoq; hostia ipsa singulis Dominicis diebus, habeaturq; certitudo circa ipsam Eucharistiam, ita quod non sumat non consecratam pro consecrata. His adiiciendum decreuimus, vt secreto non detur communio Eucharistiæ impetenti; sed publice & instanter petenti danda est, nisi publicum sit eius delictum. Saluo in omnibus, &c.

DE BAPTISMATE VEL CONFIRmatione, si dubitetur.

DE baptismate, vel confirmatione si dubitetur, sacrorum canonum statuta sequentes, statuimus, vt conferatur, *quia non dicitur iteratum, quod non scitur fuisse collatum.* Ideoq; baptizentur expositi, de quorum baptismo dubitatur; siue inueniantur cum sale, siue sine sale. Adiicimus etiam, vt nullus teneatur ad confirmationem à patre, vel matre, vel vitrico, vel nouerca. Et vt non liceat diaconibus baptizare vel pœnitentias dare, nisi duplici necessitate, viz. quia sacerdos non potest, vel absens, vel stulte non vult, & mors immineat

net puero, vel ægro. Si vero in necessitate puer baptizetur à laico, quod fieri potest à patre vel à matre absq; matrimonii præiudicio, sequentia immersionem non præcedentia per sacerdotem explcantur. Saluo in omnibus &c.

DE POENITENTIA.

CVm pœnitentiæ, *quæ est secunda tabula post naufragium*, tanto maior adhibenda sit circumspectio, quanto magis est necessaria post lapsum reparatio; nos sacrorum canonum statuta sequentes, præcipimus, vt sacerdotes in pœnitentia diligenter attendant circumstantias, quantitatem scilicet personæ, & quantitatem delicti, tempus locum, causam moram in peccato factam, deuotionem animi pœnitentis; & vt pœnitentia talis iniungatur vxori, vnde non reddatur marito suo suspecta de aliquo occulto, & enormi peccato: idem de marito conseruetur. Nullus etiam sacerdos post lapsum, antequam confiteatur, ad altare præsumat accedere celebraturus. Id adiicimus ad sacerdotum cupiditatem resecandam, vt Missæ non iniungantur in pœnitentia his, qui non fuerint sacerdotes. Saluo in omnibus &c.

QVO MODO ARCHIEPISCOPVS, Episcopus, & eorum officiales debeant hospitari cum subiectis.

CVm inter ea, quæ statuta sunt à modernis patribus, Lateranense concilium celeberrimum sit, & omni modo conseruatione dignissimum; nos ipsius instituta humiliter, ac deuote sequentes, decernimus, vt Archiepiscopus parochias visitans, quadragesimum vel quinquagesimum euectionis numerum, Episcopus vicesimum, vel tricesimum nequaquam excedant; Archidiaconus vero quinq; aut septem; Decani constituti sub Episcopis, duobus equis contenti existant. Nec cum canibus venatoriis, aut auibus proficiscantur; sed ita procedant vt non, quæ sua sunt, sed quæ *Iesu Christi*, quærere videantur. Prohibemus etiam ne subditos suos talliis & exactionibus Episcopi grauare præsumant. Sustinemus autem pro multis necessitatibus, quæ aliquotiens superueniunt, vt, si manifesta & rationabilis causa extiterit, cum charitate modicum ab eis valeant auxilium postulare. Cum enim dicit Apostolus, *Non debent filii thesaurizare parentibus, sed parentes filiis*; multo longe à paterna pietate videtur, si præpositi subditis suis graues existant, quos in cunctis necessitatibus pastoris more debent fouere. Archidiaconi, aut sui decani nullas exactiones vel taillias in presbyteros seu clericos exercere præsumant. Sane, quod de supradicto numero euectionis secundum tolerantiam dictum est, in illis locis poterit obseruari, in quibus ampliores sunt reditus, & Ecclesiasticæ facultates: in pauperibus autem locis tantam volumus teneri mensuram, vt ex accessu maiorum minores non debeant grauari, ne sub tali indulgentia illi, qui paucioribus equis vti solebant hactenus, plurimam sibi credant potestatem indultam. Spectat autem ad visitationis officium ea inprimis, quę ad salutem animarum pertinent, cum omni diligentia procurare, & vt vnaquæq; Ecclesia habeat calicem argenteum, & vestimenta sacerdotalia sufficientia, & honesta, & libros necessarios, & vtensilia & cætera, quæ spectant ad cultum & reuerentiam sacramenti. Sane ad præcidendum tam auaritiæ, quam negligentiæ vitium, authoritate Toletani concilii subnixi, præcipimus, vt visitator ab Ecclesia, in qua visitationis officium debito modo non exercet, procurationem aut procurationis redemptionem exigere non præsumat. Saluo in omnibus, &c.

NE QVIS ORDINETVR SIne certo titulo.

ILlud etiam iuxta tenorem Lateranensis concilii firmiter obseruari præcipimus, vt si Episcopus aliquem sine titulo certo in diaconum, vel presbyterum ordinauerit, tam diu ei subministret, donec ei in aliqua Ecclesia conuenientia stipendia militiæ clericali assignet, nisi forte talis, qui ordinatur, extiterit, qui de sua vel paterna hæreditate subsidia vitæ possit habere. Idem in subdiaconi ordinatione statuimus, adiungentes, vt si Archidiaconus citra speciale mandatum Episcopi sui aliquem prædictorum ordinationi præsentauerit, & is ad eius præsentationem ordinatus fuerit, prædictæ pœnæ subiaceat. Saluo in omnibus, &c.

QVOD NON LICEAT EXCOMMVNICAtionis sententiam proferre, nisi canonica commonitio praecedat.

RVrsus Lateranensis concilii statuta sequentes, praecipimus, vt nec praelati, nisi canonica commonitione praemissa, suspensionis vel excommunicationis sententiam proferant in subiectos, nisi forte talis sit culpa, quae in ipso genere suo excommunicationis poenam inducat: nec subiecti contra disciplinam Ecclesiasticam ante ingressum causae in vocem appellationis prorumpant. Si vero quisquam pro sua necessitate crediderit appellandum, competens ei ad prosequendam appellationem terminus praefigatur, infra quẽ si prosequi forte neglexerit, libere tunc Episcopus authoritate sua vtatur. Si autem in quocunque negotio aliquis appellauerit, & eo, qui appellatus fuerit, veniente, qui appellauerit, venire neglexerit; si proprium quid habuerit, competentem illi recompensationem faciat expensarum; vt hoc saltem timore perterritus, in grauamen alterius non facile quis appellet: praecipue vero in locis religiosis hoc volumus obseruari; ne Monachi siue quicunq; religiosi cum pro aliquo excessu fuerint corrigendi, contra regularem praelati sui, & capituli disciplinam appellare praesumant, sed humiliter, ac deuote suscipiant, quod pro salute sua eis fuerit iniunctum. Ad reprimendam etiam multorum malitiam, his duximus adnectendum, vt singulis annis in genere solenniter excommunicentur sorciarii, periuri supra sacramenta, incendiarii, fures, atrociores raptores. Ita vt, qui scienter in dispendium cuiuslibet peierauerint, non absoluantur; nec eis poenitentia ab aliquo iniungatur, nisi ab episcopo Dioecesano, vel eius authoritate, praeterquam in articulo mortis; & tunc eis iniungatur, quod ex quo conualuerint, episcopum adeant ab eo vel eius authoritate poenitentiam suscepturi. Saluo in omnibus, &c.

NIHIL EXIGENDVM PRO SAcramentis administrandis.

SIcutin Lateranensi concilio salubriter à Sanctis patribus est prouisum, inhibemus, ne a personis Ecclesiasticis deducendis ad sedem, vel sacerdotibus, vel aliis clericis instituendis, aut sepeliendis mortuis, aut benedicendis nubentibus, seu pro chrismate, seu quibuslibet aliis sacramentis aliquid exigatur. Si quis autem contra hoc venire praesumpserit, portionem cum *Giezi* se nouerit habiturum; cuius factum exactione turpi muneris imitatur. His adiicimus ne pro licẽtia celebrandi diuina à sacerdotibus, vel docendi à magistris aliquid exigatur, & si solutum fuerit, repetatur. De eiusdem etiam authoritate concilii prohibemus, ne noui census ab Episcopis, vel abbatibus, aliisue praelatis imponantur Ecclesiis, nec veteres augeantur, nec partem reddituum suis vsibus applicare praesumant; sed libertatem, quam maiores sibi conseruari desiderant, minoribus quoq; suis bona voluntate conseruent. Si quis autem aliter egerit, irritum, quod fecerit, habeatur. Nulla insuper Ecclesiastica ministeria, seu etiam beneficia vel Ecclesiae alicui tribuantur, vel promittantur, antequam vacent; ne desiderare quis proximi sui mortem videatur, in cuius locum vel beneficium se credit successurum. Cum enim & in ipsis locis gentilium legibus inueniatur prohibitum, turpe nimis est, & diuini plenum animaduersione iudicii, si in Ecclesia Dei futurae successionis expectatio locum habeat, quam & condemnare ipsi gentiles homines curauerunt. Saluo in omnibus, &c.

NE DECIMA MINVATVR OCCAsione mercedis seruientium, vel messorum.

CVm Deo, & sacerdotibus Dei decimas dandas, *Abraham* factis, & *Iacob* promissis insinuent; & authoritas veteris, & noui testamenti, nec non & sanctorum patrum statuta declarent, decimas de omnibus, quae per annum renouantur, praestandas; id inuiolabiliter decernimus obseruandum, ita quod occasione mercedis seruientum vel messorum decima pars non minuatur, sed potius integrum persoluatur. Habeant etiam presbyteri potestatem ante autumnum excommunicandi omnes fraudatores decimarum suarum, & eosdem secundum formam Ecclesiasticam absoluendi. Huic adiicimus sanctioni, vt de terris nouiter excultis non alias dentur decimae, quam Ecclesiis parochialibus, infra quarum limites terrae illae, de quibus decimae perueniunt, excoluntur. Detentores vero decimarum, iuxta Rothomagensis concilii constitutum, si semel, secundo, & tertio commoniti, excessum suum non emendauerint, vsq; ad satisfactionem condignam anathematis vinculo feriantur. Saluo in omnibus, &c.

NE CLERICI IN SACRIS ORDINIbus constituti focarias habeant.

STatuimus, vt in Ecclesia, cuius redditus annuus quantitatem trium marcarum non exceedit, nullus instituatur, nisi qui in propria persona ibidem voluerit deseruire. Statuta etiam Lateranensis concilii reuerenter amplectentes, decernimus vt clerici in sacris ordinibus constituti, si mulierculas in domibus suis sub incontinentiæ voto tenuerint, aut abiiciant eas, & continenter viuant, aut ab officio & beneficio Ecclesiastico fiant alieni. His etiam adnectimus, vt clerici non intersint tabernis, & publicis potationibus. Hinc etenim accidunt contentiones, & rixæ, adeo quod laici quandoq; clericos verberantes, incidant in canonem. Qui cum ad papam mittantur, nõ est ęquum, quod clerici, qui culpa sua quodammodo tamen dedere delictum, maneant impuniti. Clerici etiam omnes habitum habeant clericalem, & tonsuram canonicam. Archidiaconi autem, & alii in dignitatibus constituti, & presbyteri cappis manicatis vtantur. Saluo in omnibus, &c.

QVALES PERSONAE DEBEant contrahere matrimonium.

VIr non contrahat cum aliqua consanguinea olim vxoris suę; similiter nec vxor cum aliquo consanguineo quondam viri sui. Et susceptus in baptismo, non contrahat cũ filia baptizantis, vel suscipientis, ante, vel post genita. Nec contrahatur aliquod matrimonium sine trina denunciatione publica in ecclesia, neq; si fuerint personę incognitę. Sed nec copulentur aliquę personę matrimonio, nisi publice in facie ecclesię, & presente sacerdote; & si secus factum fuerit, non admittantur alicubi ecclesia, nisi speciali authoritate Episcopi. Nulli etiam coniugatorum liceat iter remotum peregrinationis arripere, nisi mutuo consensu publicato. Saluo in omnibus, &c.

DIFFAMATIS PVBLICA FAMA indicatur purgatio.

DIffamati fama publica, vel verisimilibus indiciis super crimine, de quo vinci non possunt, commoneantur semel, secundo, & tertio, vt confiteantur, & satisfaciant: si vero incorrecti in negatione perstiterint, indicatur eis purgatio, & non occasione pecuniæ captandæ differatur de die in diem, sed statim primo die, si parata fuerit, suscipiatur, & canonicum numerum non excedat. Saluo &c.

VT LEPROSI COEMETERIVM ET propriam habeant Capellam.

AFfectu pietatis inducti, concilii Lateranensis etiam institutione suffulti, decernimus; vt vbicunque tot leprosi simul fuerint congregati, qui Ecclesiam cum cœmeterio sibi construere, & proprio valeant gaudere presbytero, sine contradictione aliqua habere permittantur. Caueant tamen vt iniuriosi veteribus Ecclesiis non existant. Quod enim eis pro pietate conceditur, ad aliorum iniuriam nolumus redundare. Statuimus etiam, vt de ortis nutrimentis animalium suorum decimas tribuere non cogantur. Saluo in omnibus &c.

NE ALIQVIS SINE EPISCOPALI authoritate Ecclesiastica beneficia de manu laica recipiat.

LAteranensis concilii tenore perpenso decernimus, ne fratres templi, vel hospitalis, siue quicunq; alii religiosi Ecclesias, vel decimas, vel alia beneficia Ecclesiastica sine Episcopali authoritate de manu laica recipiant; dimissis etiam, quas contra tenorem istum moderno tempore receperunt, excommunicatos, & nominatim interdictos tanquam ab omnibus aliis, iuxta sententiam Episcoporum, statuimus euitandos. In Ecclesiis suis, quæ ad eos pleno iure non pertinent, instituendos presbyteros Episcopis præsentent; vt eis quidem de plebis cura respondeant, ipsis vero pro rebus temporalibus rationem exhibeant competentem. Institutos autem, inconsultis Episcopis non audeant remouere. Si vero templarij siue hospitalarii ad ecclesiam interdictam venerint, non nisi semel in anno ad Ecclesiasticum admittantur officium, nec tunc ibi corpora sepelient defunctorum interdictorum. De fraternitatibus autem hæc constituimus, vt, si non se prædictis fratribus omnino reddiderint, sed in ꝓprietatibus suis duxerint remanendũ, propter hoc ab episcoporum sententia nullatenus eximantur, sed potestatem suam sicut in alios paro-

chianos ſuos exerceant, cum de exceſſibus ſuis fuerint corrigendi. Quod autem de prædictis fratribus dictum eſt, ab aliis quoq; religioſis, qui præſumptione ſua epiſcoporum iura præripiunt, & contra canonicas eorum ſententias, & tenorem priuilegiorum ſuorum venire præſumant, præcipimus obſeruari. Si autem contra hoc ſtatutum venerint, & eccleſiæ, in quibus iſta præſumpſerint, ſubiiciantur interdicto, & quod egerint, eiuſdem authoritate concilii irritum habeatur & vacuum. Monachi etiam ſub pretio non recipiantur in monaſterio; nec peculium habere permittantur, nec ſinguli per villas & oppida, ſiue quaſcunq; parochiales ponantur Eccleſias; ſed in maiore conuentu aut cum aliquibus fratribus maneant, nec ſoli inter ſeculares homines ſpiritualium hoſtium afflictũ expectent, *Salomone* dicente, *Va ſoli, quia ſi ceciderit, non habebit ſubleuantem.* Si quis autem exactus pro ſua receptione aliquid dederit, ad canonicos ordines non accedat: is autem, qui accipit, officii ſui priuatione multetur. Si vero peculium habuerit, niſi ei ab abbate fuerit pro iniuncta adminiſtratione permiſſum, à communione remoueatur altaris; & q in extremis cum peculio inuentus fuerit, nec oblatio pro eo fiat, nec inter fratres recipiat ſepulturam. Quod etiam de diuerſis religioſis præcipimus obſeruari. Abbas autem, & qui diligenter iſta non curauerit, officii ſui iacturam ſe nouerit incurſurum. Prioratus quoq; ſeu obedientiæ pretii datione nulli tradantur; alioquin & dantes, & accipientes à miniſterio fiant Eccleſiaſtico alieni. Priores vero cum in conuentualibus eccleſiis fuerint cõſtituti, niſi pro manifeſta cauſa, & rationabili non mutentur; viz. ſi lapidatores fuerint, ſi incontinenter vixerint, aut tale aliquid egerint, pro quo amouendi merito videantur: aut ſi etiam pro maioris neceſſitate officii fuerint transferendi. Et illud præterea dignum adiectione videtur, ne monachi aut canonici nigri, vel moniales nigrę cappis coloratis vtantur, ſed tantum nigris; nec vtantur coopertoriis niſi nigris vel albis cum pellibus agninis, vel catinis, vel vulpinis. Monachi etiam aut alii religioſi pileis non vtantur; nec obtentu peregrinationis clauſtrum egrediantur. Decernimus etiam, vt in qualibet Eccleſia monachorum vel quorumlibet religioſorum ſuis vſibus canonice appropriata, vicarius inſtituatur prouiſione Epiſcopi, honeſtam & ſufficientem ſuſtentationem de bonis Eccleſiæ percepturus.

Eodem anno *Octouianus* Oſtienſis Epiſcopus Cardinalis, & Apoſtolicæ ſedis legatus, venit in Franciam miſſus à latere Domini *Innocentii* Papæ ad cognoſcendum de diuortio facto inter *Philippum* Regem Franciæ, & *Botildam* reginam ſponſam ſuam, & vt ipſe inprimis ante ingreſſum litis compelleret prædictum Regem Franciæ dimittere adulteram ſuam Teutonicam, & reſumere *Botildam* ſponſam ſuam, & modo debito tractare. Factum eſt autẽ in vigilia natiuitatis beatæ Dei genitricis ſemperq; virginis *Mariæ*, prædicto Cardinali & Archiepiſcopis, & Epiſcopis, & clero Franciæ conuenientibus apud ſanctum *Leodegarium* in Niuele; *Philippus* Rex Franciæ, & *Botilda* regina, & adultera eius Theutonica conuenerunt illuc; & Rex Franciæ admonitione præfati Cardinalis, & conſilio ſuorum dimiſit adulteram ſuam, & *Botildam* ſponſam ſuam recepit, & ſtatim conqueſtus eſt de ea Cardinali, dicens, quod ipſe eam de iure habere ſibi in coniugem non debet, quia multum erant affines in conſanguinitate; & hoc probare modis omnibus præſto erat, & ideo petebat diuortium inter illos fieri. Statuit ergo eis prædictus Cardinalis ſpacium ſex menſium, & ſex hebdomadarum, & ſex dierum, & ſex horarum à Vigilia illa natiuitatis beatæ *Mariæ* ad deliberandum ſuper hoc; & locum placitandi ſtatuit eis apud Seſſuns electione reginæ *Botildæ*. Eodem die, ſcilicet in Vigilia natiuitatis Sanctæ *Mariæ*, poſtquam Rex Franciæ adulteram ſuam dimiſerat, & *Botildam* ſponſam ſuam receperat, ſtatim relaxata eſt ſententia interdicti Eccleſiarum de regno Franciæ, & pulſatis campanis facta eſt lætitia magna in clero, & populo, quia interdictũ illud iam durauerat pluſquam per triginta hebdomadas, & corpora defunctorum ſepulta erant extra villam per vicos, & plateas. Et paulo poſt præfata mulier, quam Rex Franciæ dimiſerat, peperit filium, & vocatus eſt nomine Patris ſui *Philippus*. Genuerat etiam idem Rex Franciæ de eadem muliere filiam, quæ quinquennis erat illa die, qua ipſe illam dimiſit: filiam autem illam ſpopondit rex Franciæ ſe daturum *Alexandro* filio *Willelmi* regis Scotiæ in vxorem. Eodem anno, 9. Kalendarum Octobris, viz. die Sabbati quatuor temporum proximo ante feſtum Sancti *Michaelis*, *Willielmus* cognomento *Maluaiſin* Glaſcuenſis Eccleſiæ electus, ordinatus eſt in ſacerdotem apud Lugdunum ab eiuſdem ciuitatis Archiepiſcopo; & in craſtino ibidem, ſcz. die Dominico, 8. Kal. Octobris, conſecratus eſt in Epiſcopum Glaſcuenſem ab eodem Archiepiſcopo per mandatum domini *Innocentii* papæ tertii. Eodem anno menſe Octobris poſt completa negotia ſua in Normannia, & cæteris terris ſuis tranſmarinis, *Iohannes* Rex Angliæ transfretauit de Normannia in Angliam, & adduxit

duxit

duxit secum *Isabel* sponsam suam filiam Comitis de Engolismo, & octauo Idus eiusdem mensis die Dominica, ipse, & *Isabel* vxor eius coronati sunt Lundoniis apud Westmonasterium ab *Huberto* Cantuariensi Archiepiscopo. Interim ex præcepto eiusdem regis, *Galfridus* Eboracensis Archiepiscopus, frater suus, dissaisiatus est de omnib. maneriis, & bonis Archiepiscopatus sui. *Iacobus* vero de Poterne, tunc temporis vicecomes Eboraci, maneria eiusdem Archiepiscopi violenter ingressus, bona sua dissipauit. Vnde prædictus Archiepiscopus excommunicauit vicecomitem illum, & omnes huius violentiæ authores, & consiliarios accẽsis candelis, & pulsatis campanis. Excommunicauit etiam omnes, qui *Iohannem* regem fratrem suum aduersus eum in iram, & indignationẽ commouerunt vel commouerent sine eius delicto. Excommunicauit etiam Burgenses de Beuerlaco, & villam ipsam a celebratione diuini officii, & à sonitu campanarũ suspendit, pro eo quod prædicti Burgenses Parcum suum fregerũt, & cætera bona sua, quæ *Rogerus* Eboracensis Archiepiscopus prædecessor suus, & ipse aliquo tempore pacifice possederunt, turbauerant, diminuerant. Procedente autem tempore, *Iohannes* rex Angliæ, bonorum virorum fretus cõsilio, restituit prænominato Archiepiscopo Archiepiscopatum suum, & statuit ei diem veniendi in curia sua ad monstrandum, quare non transfretauit cum illo ad faciendam pacem cum rege Franciæ, quando summonitus erat; & quare non permiserat seruientes suos capere denarios carucarũ de terra sua sicut in aliis partibus regni factum est; & quare verberauerat seruientem vicecomitis Eboraci: & ad reddendum regi tria millia marcarum argenti, quæ ipse debuit *Richardo* regi Angliæ fratri suo. *Iohannes* vero rex Angliæ statim post coronationem suam misit *Philippum* Dunelmensem Episcopum, & *Rogerum Bigot* Comitem de Norfolc, & *Henricum* de Boum Comitẽ Herefordiæ, nepotem *Willielmi* regis Scotiæ, & *Dauid* Comitem de Huntendun, fratrem eiusdem regis Scotiæ, & *Rogerum* de Lasci constabularium Cestriæ, & *Willielmum* de Vesci, & *Robertum* de Ros generos eiusdem regis Scotiæ, & *Robertum* filium *Rogeri* vicecomitem de Northumbria ad *Willielmum* regem Scottorum cum literis regiis patentibus de saluo conductu ad conducẽdum ipsum regem Scottorum ad regem Angliæ; & statuit illi diem veniendi ad eum apud Lincolniam in crastino S. *Eadmundi.* Interim *Hugo* Lincolniensis Episcopus, rediens in Angliam de transmarinis partibus, infirmabatur Lũdoniis quartanis Febribus detentus. Venit ergo visitare eum *Iohannes* rex Angliæ, & confirmauit testamentum illius, & promisit in Domino, quod de cætero rationabilia prælatorum Ecclesiæ testamenta rata haberet tempore suo. Deinde mense Nouembris, 16. Kal. Decembris, feria 5. obiit *Hugo* Lincolniensis Episcopus Lundoniis. Eodem mense Nouembris 11. Kal. Decembris, feria 3. *Iohannes* rex Angliæ, & *Willielmus* rex Scotiæ conuenerunt apud Lincolniam, & in crastino, viz. 10. Kal. Decembris, feria 4. *Iohannes* rex Angliæ intrepidus, & contra consilium multorum, intrauit Ecclesiam cathedralem Lincolniensem, & obtulit super altare S. *Iohannis Baptistæ*, quod est in nouo opere, calicem aureum. Deinde eodem die ipse, & *Willielmus* rex Scottorum conuenerunt ad colloquium extra ciuitatem Lincolniæ super montem arduum; & ibi in conspectu omnis populi *Willielmus* rex Scottorum deuenit homo *Iohãnis* regis Angliæ de iure suo, & iurauit ei fidelitatem super crucem *Huberti* Cantuariensis Archiepiscopi de vita, & membris, & terreno honore suo contra omnes homines, & de pace seruanda sibi, & regno suo, saluo iure suo; testibus his, *Huberto* Cantuar. *Iohanne* Dublinensi, *Bernardo* Raguensi Archiepiscopis: & *Philippo* Dunelmẽsi, *Willielmo* Lundoniẽsi, *Gilberto* Rofensi, *Eustachio* Eliensi, *Sauarico* Bathoniensi, *Herberto* Salesbiriensi, & *Godefrido* Wintoniensi, & *Aegidio* Herefordẽsi, & *Iohanne* Norwicẽsi, & *Rogero* de S. *Andrea* in Scotia, & *Hẽrico* de Lãdaf, & *Rogero* de Pãgor Episcopis: & *Galfrido* filio *Petri* iustitiario Angliæ Comite de Essex, & *Rogero Bigot* Comite de Norfolc, & *Hamelino* Comite de Warrenna, & *Baldwino* de Betun Comite de Albermarlia, & *Willielmo* Comite de Salesbiri, & *Henrico* de Boum Comite de Hereford, & Comite de Clara, & Comite de Ferreris, & *Dauid* fratrẽ *Willielmi* regis Scottorũ Comite de Huntendun, & *Rollando* filio *Huctredi* filii *Fergus* principe Galicaiorum, & *Patricio* Comite de Lonais, & *Griffino* filio *Resi* rege de Suthwales, & aliis multis de regno Scotiæ: & coram Baronibus Angliæ & Normanniæ, viz. *Rogero* constabulario Cestriæ, & *Eustachio* de Vesci, & *Roberto* de Ros, & *Willielmo* de Stuteuilla, & *Radulfo Camberlano* de Tankaruille & * *Warino* filio *Geroldi*, & *Stephano* de Turneham, & *Roberto* fratre eius, & *Gilleberto Basset*, & *Thoma* & *Alano* fratribus eius, & *Rogero* de Huntingfield, & *Saiero* de Quinci, & *Willielmo* de Hastinghes, & * *Lolano* de Newill, & *Simone* de Chanci, & *Girardo* de Camuilla, & aliis multis de Baronibus Angliæ, & Normanniæ. Facto itaque homagio suo, *Willielmus* rex Scotiæ petiit à *Iohanne* rege Angliæ domino suo totam Northumbriam, & Cumbriam, & Westmerland, sicut ius & hæreditatem

al. Garino

al. Iolano

suam, & cùm diu super hoc esset tractatum, nec inter eos posset conuenire, rex Angliæ petiit a rege Scotiæ inducias deliberandi vsq; ad Pentecosten proximo venturam. Quo concesso, *Willielmus* rex Scotiæ in crastino summo mane, viz. 9. Kal. Decembris, feria 5. reuersus est in regionem suam sub prædictorum conductu, qui eum ad regem Angliæ conduxerant.

Eodem die, scz. 9. Kal. Decembris, corpus Hugonis *Lincolniēsis Episcopi delatum est Lincolniam ibidem intumulandum. Cui occurrentes* Iohannes *rex Angliæ, & supradicti tres Archiepiscopi, & præfati tredecim Episcopi, & Comites & Barones prænominati, receperunt corpus illud: & rex ipse vna cum Comitibus, & Baronibus portauit in collo suo corpus illud. Deinde Comites, & Barones portauerunt illud in humeris suis vsq; in atrium matricis Ecclesiæ, gaudentes obsequium se præstare Deo, & beato præsuli illi. Ad ostium vero Ecclesiæ receperunt corpus illud præfati Archiepiscopi & Episcopi, & sic in humeris prælatorum delatum est vsq; in chorum, & ibi pernoctatum est. Cumq; circa eum agerentur exequiæ defunctorum, quadam mulier, quæ per septem annos ex vno oculo cæca fuerat, recepit visum. Et ibidem quidem bursarum incisor scindit bursam cuiusdam mulieris, & statim facta sunt ambæ manus eius contractæ, & ipse stans immobilis clamabat, dicens.*

Pœnitet, ô, si quid miserorum creditur vlli,
Pœnitet, & facto torqueor ipse meo.
Qui cum me pœna dignum grauiore fuisse
Confiteor, possum vix grauiora pati.
Et quamuis meritis pœna hæc sit debita nostris;
Magna tamen spes est in bonitate Dei.
Spes facit, vt viuat fossor quoque compede vinctus,
Liberaq; à ferro crura futura putet.
Spes facit, vt, videat cum terras vndiq; nullas,
Naufragus in mediis brachia iactet aquis.
Sæpe aliquem solers medicorum cura reliquit:
Nec spes huic, vena deficiente, cadit.
Carcere dicuntur clausi spectare salutem;
Atque aliquis pendens in cruce vota facit.
En spes, quam multos laqueo sua colla ligantes
Non est proposita passa perire nece!
Confugit interdum templi violator ad aram,
Nec petere offensi numinis horret opem.

Et ad se conuersus, ait:

Lingua sile, non est vltra narrabile quicquam.

Et conuersus ad clerum, dicit, Miseremini mei, miseremini saltem vos, amici Dei, & orate pro me ad Dominum, vt ipse pro sua ineffabili misericordia misereatur mei. Ego enim abrenuncio Sathanæ, & operibus eius. Et statim facta oratione pro ipso ad Dominum soluta sunt vincula Sathanæ, quibus constricta erant manus eius, & sanus factus est homo ab illa hora, laudans, & glorificans Deum.

Talia cœlestes fieri præconia gaudent,
Vt sua quid valeant numina, teste probent.
Sæpe leuant pœnas, ereptaq; lumina reddunt,
Cum bene peccati pœnituisse vident.

Octauo Kalendarum Decembris, feria sexta, corpus prædicti Hugonis *Lincolniensis Episcopi post Missarum solemnia delatum est in Ecclesia noua, quam ipse in honore beatæ Dei genetricis semperq; virginis* Mariæ *fundauerat, tumulatumq; est à præfatis Archiepiscopis, & Episcopis iuxta altare S.* Iohannis Baptistæ. *O quantus luctus omnium, O quanta lamenta, præcipue clericorum! Erat namq; in sermone verax, in iudicio iustus, in consilio prouidus, in bonitate conspicuus, in vniuersa morum honestate præclarus. Eiusq; vita cunctas illustrabat Ecclesias.*

Vltima semper
Expectanda dies homini est; diciq; beatus
Ante obitum nemo supremaq; funera debet.

Non est enim gloriosum viuere, sed bene viuere gloriosum est. Præterea dum *Iohannes* rex Angliæ moram faceret apud Lincolniam, accesserunt ad eum duodecim Abbates de ordine Cisterciensi, & ad pedes eius prouoluti, misericordiam petierunt, dicentes, quod forestarii eius aueria sua, quibus ipsi, & pauperes *Christi* sustentati fuerant, à pasturis, & forestis regiis exterminauerunt. Quibus rex respondit, Surgite. Et surrexerunt omnes viri illi; & rex ipse, diuina inspirante gratia, cecidit pronus in terram ante pedes illorum veniam postulans, & ait illis, Pacē meam do vobis, & concedo, vt aueria vestra pascatis per pasturas, & fo-

& forestas meas, sicut dignoscitur vobis cōcessum fuisse à prædecessoribus meis regibus Angliæ: & insuper quærite locum in regno meo aptum ad abbatiam de ordine vestro faciendam; & ego eam faciam pro salute animæ meæ, & parentum meorum, & pro stabilitate regni, & ego ibi, Deo volente, sepultus ero. Eodem anno mense Decembris, *Rollandus*, princeps Galweiæ, obiit in Anglia apud Northamptun, 14. Kal. Ianuarii, feria 3. & ibidem sepultus est apud Abbatiam S. *Andreæ*. Eodem anno *Dunecan* filius *Gilberti* filii *Fergus* rapuit *Auelinan* filiam *Alani*, filii *Walteri*, domini de *Rainfriu*, antequam *Willielmus* rex Scotiæ rediret de Anglia in terram suam. Vnde idem rex plurimum iratus cepit de *Alano* filio *Walteri* viginti quatuor plegios de pace sibi, & terræ suæ seruanda, & de iure faciendo super calumnia illa.

Eodem anno mense Septembris, Hugo *Lincolniensis Episcopus infra quindecim dies post obitum suum apparuit in somnis magistro* Rogero *de Rolestun decano Lincolniensis Ecclesiæ, dicens: Concessit mihi Dominus noster* Iesus Christus *sua gratia, quod vnus ex vobis fratribus meis in proximo veniet ad me cum Domino regnaturus. Estote ergo parati, & vigilate, quia nescitis diem, neq; horam, quando Dominus venturus est; & his dictis abiit. Mane autem facto, prædictus decanus narrauit visionem istam in capitulo suo coram fratribus; & erat illis omnibus mens vna desiderans desiderio magno à mole carnis resolui, & esse cum* Christo. *Sed hæc visio in vno solo fratre illorum, videlicet* Roberto *de capella tunc impleta est. Ipse enim statim incepit ægrotare, & infra triduum emittens spiritum perrexit ad Dominum. Corpus autem eius à collo vsque ad poplites inuentum erat in cilicio consutum, quo ipse vtebatur à multo tempore sub veste candida. Eodem mense Decembris, paulo ante natale Domini in prouincia Eboracensi apparuerunt de nocte in cælo quinque lunæ circa primam vigiliam noctis: prima apparuit in Aquilone, secunda in Meridie, tertia in Occidente, quarta in Oriente, quinta luna apparuit in medio illarum quatuor lunarum, & habebat secum multas stellas, & illa cum stellis suis circuibat quinquies, vel sexies præfatas quatuor lunas. Hæc autem apparitio apparuit multis videntibus, & admirantibus, quasi per spatium vnius horæ, & postea euanuit ab oculis intuentium.*

Eodem anno in medio quadragesimæ, mense Martio *Philippus* rex Franciæ, & *Botilda* regina vxor eius conuenerunt cum partibus suis apud Sessuns coram *Octouiano* Ostiensi Episcopo à domino papa *Innocentio* iudice delegato. Ex parte autem prædictæ reginæ interfuerunt ibi Episcopi, & alii honesti viri & discreti, missi a *Cnut* rege Dacorum fratre prædictæ reginæ; & ante ingressum litis petierunt à rege Franciæ securitatem libere respondendi, & allegandi, & à terra sua recedendi. Et his concessis, rex Franciæ constanter petebat diuortiū fieri inter ipsum, & *Botildam* sponsam suam, dicendo, quod ita affines erant in consanguinitatis linea, quod eam de iure non deberet cognoscere. Ad hoc respōderūt nuncii regis Dacorū, Nos cognouimus, audiuimus, & vidimus, quod cū venerabiles viri nuncii vestri, quos excellentia vestra misit ad dominum nostrum *Cnut* regem Dacorum, pro matrimonio contrahendo inter vos, & *Botildam* sororem suam, essent in præsentia illius, & proponerent, quod desiderio desiderastis ducere vobis in vxorem *Botildam* regię stirpis egregiam puellam, sororem suam, & eam constanter petissent vobis trāsmitti; dominus noster *Cnut* rex Dacorum, hostium suorum magnificus triumphator, cui nemo impune resistit, communicato magnatum regni sui consilio, dignum iudicauit petitionem vestram exaudiri. Iurauerunt ergo prædicti nuncii vestri in animam vestram, iurauerunt q; in animas suas, quod vos præfatam *Botildam* statim ex quo ipsa fines regni vestri intraret, eam vobis despōsari, & in reginam coronari faceretis, & eam sicut reginam, & sponsam vestram honorifice tractaretis, quamdiu vos duo vixeritis. Et super hoc misistis domino nostro regi Dacorum chartam vestram, quam hic præ manibus habemus: habemus etiam chartas magnatum vestrorum, qui hoc idem iurauerunt. Et quia vos secus, quam magnates vestri iurauerunt, præfatam *Botildam* reginam sponsam vestram tractastis: nos appellamus eos de periurio, & fide læsa coram domino papa: appellamus etiam ad dominum papam à iudice isto domino *Octouiano* Ostiensi Episcopo, qui nobis suspectus est, vtpote qui cōsanguineus vester est, vt dicit, & causam vestram nimio fauore prosequitur. Similiter & ipsa *Botilda* regina appellauit pro se ipsa à iudice illo ad dominum papam. *Octouianus* igitur Ostiensis Episcopus, Apostolicæ sedis legatus, audiens, quod appellatum esset ab eo ad summum pontificem, dixit ad nuncios regis Dacorum, Expectate donec collega meus, quem associauit mihi dominus papa, veniat, qui in proximo venturus est, & quod ab eo iudicatum fuerit, recipite. Illi autem abierunt, dicentes, Appellauimus. Post triduum venit ille alius legatus, de cuius sanctitate, & iustitia dominus papa plenam habebat fiduciam; & sedens pro tribunali, nullam inuenit causam, quare diuortium fieret inter *Philippum* regem Franciæ, & *Botildam* reginam sponsam suam; & cum ille super

hoc vellet dare diffinitiuam sententiam contra regem Franciæ, rex Franciæ inde præmunitus, ante sententiæ pronunciationem abiit, & duxit secum *Botildam* reginam vxorem suam, & posuit eam in arctiori custodia. Eodem anno facta est hęc pax & finalis cōcordia inter *Philippum* regem Franciæ, & *Iohannem* regem Angliæ.

FINALIS CONCORDIA INTER PHILIPPVM REGEM *Franciæ, & Iohannem regem Angliæ.*

PHilippus Dei gratia rex Francorum vniuersis, ad quos præsens scriptum peruenerit, Salutem. Noueritis, quod hæc est forma pacis facta inter nos, & dilectum nostrum, & fidelem *Iohannem* Dei gratia regem Angliæ. Scilicet, quod ipse tenebit nobis, & hæredibus nostris pacem, quam *Richardus* rex frater eius fecit nobiscum inter Heroldum, & Carotom; exceptis his, quæ per præsentem chartam excipiuntur, vel mutantur propter exceptiones, quas idem rex *Richardus* nobis fecerat de pace illa. Scilicet quod idem rex *Iohānes* donauit nobis, & hæredibus nostris, sicut rectus hæres *Richardi* fratris sui, ciuitatem Ebroicarū & Ebrocinium cum omnib. feudis, & dominiis: sicut subscriptę metæ determinant. Metæ aūt positæ sunt inter Ebroicas, & Nouumburcum; & totum id, quod erit inter has metas ex parte Franciæ, erit nostrum; id quod erit versus Nouumburcum, erit regis Angliæ. Et quantum terræ habuimus versus Nouumburcum, tantum terræ habebimus versus Conchias, & versus Akemu ad eandem mensuram, ex parte, vbi Abbatia de Noa sita est, sicut aqua Iconiæ currit. Gurtebo, vbicunq; sit, nobis dedit. Tylers cum pertinentiis suis, & Danuilla remanet regi Angliæ. Itē tantum, quod dominus de Bruroles habebit (id quod habere debet) in dominatu de Tylers, & domin⁹ de Tylers habeat (id, quod habere debet) in dominatu de Bruroles. Concessit ēt nobis de Episcopatu Ebroicensi id, q, est infra has metas. Vnde Episcopus Ebroicensis nobis respondebit, & hæredibus nostris. Idem aūt Episcopus respondebit regi Angliæ, & hæredib. suis de hoc, quod erit extra has metas. Et sciendū, quod neq; nos, neq; rex Angliæ poterimus firmare inter has metas cōstitutas inter Nouumburgum, & Ebroicum, neq; apud Gurtebo, neq; nos ex parte nostra, neq; rex Angliæ ex parte sua, nisi vbi firmatum est infra metas prædictas. Præterea Fortelliciæ de portis, & de landis in continenti diruentur, neq; ibi aliæ forteliciæ poterunt reædificari. Hæc aūt omnia, quæ Comes Ebroicensis tenebat inter has metas, fecit nobis rex Angliæ aquietari à recto hærede Ebroicarum. De Hulcasmo Normanniæ sic erit: prædicto regi Angliæ & hæredibus suis remanebunt feoda & dominium, sicut Archiepiscop. Rothomagi inde tenens erat die, qua fecit excambium de Andeliaco; totum Hulcasmi residuum nobis remanet. Nos quoque non possumus firmare vltra Gamagium ex parte nostra Normanniæ, nec vltra fines Forestæ Vernonis, sed infra; neque rex Angliæ vltra Forestam Andeliaci, sed infra. Dedit autem rex Angliæ in maritagium *Lodouico* filio nostro cum filia regis Castellæ sua nepte, Feodum Eroldinum, & Feodum Carsarri, & Feodum Buturesii, sicut *Andreas* de Calumaco ea tenebat de rege Angliæ. Et de omnibus his erimus saisiti, vsq; dum maritagium sit consummatum. Et quicquid contingat de maritagio, postquam factū fuerit, nos prædicta Feoda tenebimus tota vita nostra. Et post vitam nostram reuertentur prædicta Feoda ad prædictū regem Angliæ, & hæredes suos, si prædictus *Lodowicus* filius noster hæredem non habuerit de nepte regis Angliæ. Si vero contigerit ipsum regem Angliæ mori absque hærede de vxore sibi desponsata, cum prædictis feodis dabit rex Angliæ *Lodowico* filio nostro cum prædicta nepte sua in maritagium Feudum *Hugonis* de Gurnaio citra mare Angliæ, & Feodum Comitis *Patricij*, sicut ea tenent de rege Angliæ citra mare Angliæ. Præterea idem rex Angliæ dedit nobis 30000. marcarum argenti ad pondus & legem, in qua facta fuerunt, scilicet tredecim solidos, & quatuor denarios pro marca, propter Recatum nostrum, & propter Feudum Brittanniæ, quod nos regi Angliæ dimisimus. Rex vero *Iohannes* recepit *Arthurum* in homine, ita quod *Arthurus* tenebit Brittanniam de prædicto rege Angliæ. Idem vero rex Angliæ, sicut rectus hæres fratris sui *Richardi* regis, tenebit de nobis omnia feoda, sicut pater eius, & *Richardus* rex frater eius tenuerint, & sicut feoda debēt, exceptis supradictis, quæ nobis remanent, sicut prædictum est. De Comite Engolismi & vicecomite Lemonicensi sic erit, quod rex *Iohannes* recipiet eos in homines, ita quod iura eorum eis dimittet. De Comite Flandriæ, & Comite Boloniæ sic erit; quod Comes Flandriæ tenebit id, quod tenet de terra nostra, & nos ea, quæ tenemus de Comite Boloniæ, scilicet dominia, & feoda, & ea, quæ Comes Pontini tenet; inde feodum, & dominium remanent nobis, & Comiti Pōtini; propter hoc, quod Comes Flandriæ tenet de nostro, ideo faciet nobis homagium. Et si ipse Comes Flandriæ, aut aliquis hominum meorum, qui melius sint, aut esse debent

homines

homines nostri, quam regis Angliæ, nobis malum facere, aut nocere vellent; rex Angliæ non poterit contra nos adiuuare, & manutenere eos, neq; nos similiter suos, qui sint, aut melius esse debent homines sui, quam mei; salua forma huius pacis prædictæ. In conuentionibus istis habet rex Angliæ conuentionem, quod ipse *Othoni* nullum faciet auxilium, neque per pecuniam, neque per gentes, neque per milites, nec per alium, nisi per consilium nostrum. De *Arthuro* sic erit, quod rex Angliæ nō minuet eum de Feodo, vel de dominio Brittāniæ citra mare Angliæ, nisi per rectum iudicium curiæ suæ. Rex vero Angliæ dedit nobis securitates de hominibus suis subscriptis, *Baldwino* Comite Albemarlię, *Willielmo* Comite de Penbroc, *Hugone* de Gurnaco, *Willielmo* de Humut constabulario Normanniæ, *Roberto* de Harucurt, *Iohanne* de Pratellis, *Willielmo* de Kau, *Garino* de Capuin, qui iurauerunt hoc modo, quod ipsi cum omnibus suis Feodis citra mare ad nos venirēt, si rex Angliæ non teneret pacem, & conuentionem sicut diuisa est. Nos quoq; dedimus securitates de hominibus nostris subscriptis; Comite *Roberto* Drocorum, Comite *Galfrido* Perticii, *Willielmo Garlad*, *Bartholomao* de Royia, *Geruasio* de Castello, *Waltero* Camerario patre; *Vrsone* filio eius; *Philippo* de Leuns; *Waltero* Camerario iuniore: qui similiter iurauerunt, quod cum omnibus suis ad regem venirent, si nos ei hanc pacem non tenuerimus, sicut est diuisa. Nos autem, & prædicti hostagii bona fide, & sine malo ingenio hæc firmiter, & fideliter obseruanda iurauimus. Quæ vt perpetuum robur obtineant, præsentem chartam authoritate sigilli nostri corroboramus; Actum apud G. anno ab incarnatione Domini, 1200. mense Maii. Et consimilem chartam huic habet rex Franciæ, conuersis tamen nominibus.

CONSVETVDINES SCACCARII SVPER debitis domini regis inquirendis.

STatutum est in Anglia, & per præceptum regis *Iohannis* confirmatum, quod nullus vicecomes recipiet aliquem ad præsentationem Baronis in Senescallum, qui non possit respondere de misericordia pertinente ad transgressionem fidei, si forte in eam inciderit. Quod autem Senescallus ad præsentationem Baronis affidauerit, quod pacem faciet vicecomiti de debitis domini sui ad Scaccarium, intelligendum est, quod super computum vicecomitis de debito pacem faciet: quod si nō fecerit, mittatur in prisonam statutam secundum legem scaccarii, & debitū regis capiatur de catallis domini sui secundum legem scaccarii. Quod si fidem præstitam non seruauerit, ita quod ad cōputum vicecomitis non venerit, vel si venerit, & sine licentia recesserit, corpus eius capiatur, & in prisonam ponatur statutam regis, nec deliberetur nisi per speciale mandatum domini regis. Item mittatur ad terram domini, cuius Senescallus defecerit, & de catallis suis soluatur pecunia, quæ debetur secūdum legem scaccarii: & si pecunia illa debeatur pro fine terræ, & catalla non inueniantur, vnde pecunia illa soluatur; ipsa terra pro qua finis facta fuit, capiatur in manu domini regis, & teneatur, donec pecunia illa soluatur secundum legem scaccarii. In pœna læsionis fidei senescallus, qui fidem transgressus fuerit, nunquam de hoc, vel de alio debito per fidem suam credatur, vel recipiatur: nec dominus credatur, vel recipiatur in hoc debito, nisi de gratia, & voluntate regis secundum legem, & consuetudinem scaccarii. Eodem anno *Iohannes* rex Angliæ vendidit pro quinque millibus marcarum *Willielmo* de Brausa totam terram *Philippi* de Wirecestre, & totā terram *Theobaldi Walteri* in Hybernia. *Philippus* autem vix euadens manus regis rediit in Hyberniam, transitum faciens per terram regis Scottorum, & recuperauit partē terræ suæ per guerram. Et *Theobaldus Walteri*, auxilio *Huberti* Cantuariensis Archiepisc. fratris sui, dedit *Willielmo* de Brausa quingentas marcas pro terra sua rehabenda, & homo suus deuenit.

DE SECVNDO PHILOSOPHO ET EIVS *pertinaci silentio.*

T*Emporibus* Adriani *floruit* Secundus *philosophus, qui philosophatus est omni tempore silentium seruans, & Pithagoricam vitam ducens. Hic enim adhuc paruulus ad discendum missus, audiuit in Scotis verbum huiusmodi, quod omnis mulier fornicatrix esset, & impudica. Tandem in philosophia perfectus, remeauit in patriam suam communem gerens peregrinationis consuetudinem, baculum & peram circumferens, coma capitis, & barba prolixa. Hospitatus est in domo propria, nemine domesticorum eum cognoscente, neq; propria matre; volensq; probare de mulieribus, si verum esset, quod audierat, vocauit vnam ex ancillis, promittens ei decem aureos, si persuaderet matri; at illa consentiens ancilla, vespere fecit eum ad se introduci. Cumque illa æstimaret*

se cum illo carnaliter debere commisceri, ille velut propriam matrem amplectens, inter vbera illius dormiuit vsq; ad mane. Mane autem, cum vellet egredi, & discedere, illa apprehendens eum, ait, Vt me tentares, hæc fecisti. Qui dixit, Nequaquam, domina mater; neq; enim dignum est, me illud vas maculare, vnde exiui. Illa autem sciscitante quis esset, respondit. Ego sum Secundus filius tuus. Illa recogitans in semetipsa, & non ferens confusionem, exanimata est. Secundus vero sciens, quod per loquelam suam mors matri contigisset, hanc à se in posterum exegit pœnam, ne amplius loqueretur; & sic vsq; ad mortem taciturnitatem conseruauit. Circa vero idem tempus Adrianus Imperator veniens Athenas, audiuit de illo, cumq; ad se venire faciens, prius eum salutauit, ille autem tacuit. Tūc Adrianus ait, Loquere philosophe, vt à te aliquid addiscamus. Illo autem in proposito silentij perseuerante, Tyrpon vocans quendam spiculatorem ait, Hūc nolentē loqui Imperatori viuere nolumus. Abduc eum, & torque. Adrianus deniq; spiculatorē latenter euocās, ait, Loquere ei in via, & persuade ei, vt loquatur; & si quid persuasus respondeat, decolla eum: si vero non respōderit, reduc eum ad me. Ducebatur autem Secundus à spiculatore ad locum tormentorum. Qui dixit, O Secunde, quare tacens morieris? loquere & viues. Sed ille vitam suam paruı pendens, mortem tacitus expectabat. Spiculator itaq; ducens eum ad locum destinatum, ait illi, Extende ceruicem, & suscipe in eam gladium. Ille extendens ceruicem, silentio vitam postposuit. Apprehendens igitur eum, venit ad Adrianum, dicens, Secundum vsq; ad mortem tacuisse. Tunc Adrianus admirans philosophi contumaciam, dixit ei, Quia lex ista silentij, quam tibi ipse proposuisti nullo modo solui potest, sumens tabulam istā, scribe, & saltem manu tua loquere. Accipiens Secundus tabulam scripsit in hunc modum: Ego quidem, O Adriane, nihil te timeo, quia princeps huius temporis videris existere; me quidem audire potes, sed vocis meæ proferēdæ nulla tibi potestas est. Adrianus itaq; legens, ait: Bene excusatus es. Sed adhuc quædam tibi problemata propono, vt ad hæc mihi respondeas: quorum primum est, Quid est mundus? Ille rescripsit, Mundus est incessabilis circuitus, spectabilis supellex, multiformis formatio, æternus tenor, circuitus sine errore. Quid est Oceanus? Mūdi amplexus, terminus coronatus, hospitium fluuiorum, fons imbrium. Quid est Deus? immortalis mens, incontemptibilis celsitudo, forma multiformis, incogitabilis inquisitio, insopitus oculus, omnia continens, lux, bonum. Quid est Sol? Cœli oculus, caloris circuitus, splendor sine occasu, diei ornatus, horarum distributor. Quid est Luna? Cœli purpura, solis æmula, malefactorum inimica, solamen iter agentium, directio nauigantium, signum solemnitatum, larga roris, præsagium tempestatum. Quid est terra? Basis cœli, meditullium mundi, fructuum custos & mater, operculum inferni, mater nascentium, deuoratrix omnium, cellarium vitæ. Quid est homo? Mens incarnata, phantasma temporis, speculator vitæ, mācipium mortis, transiens viator, loci hospes, anima laboriosa, parui temporis habitaculum. Quid est pulchritudo? Flos marcidus, carnalis fœlicitas, humana concupiscentia. Quid est mulier? Hominis confusio, insaturabilis bestia, continua sollicitudo, indesinens pugna, viri incontinentis naufragium, humanum mancipium. Quid est amicus? Desiderabile nomen, homo vix apparens, infœlicitatis refugium, indesinens fœlicitas. Quid diuitiæ? Auri pondus, curarum minister, delectatio iniucunda, insatiabilis inuidia, desiderium inexplebile, as excelsum, inuisa concupiscentia. Quid est paupertas? Odibile bonum, sanitatis mater, curarum remotio, sapientiæ reparatrix, negotium sine damno, possessio absq; calumnia, sine solicitudine fœlicitas. Quid senectus? Optatum malum, mors viuentium, incolumis languor, spirans mors. Quid somnus? Mortis imago, laborum quies, infirmantium votum, miserorum desiderium. Quid est vita? Beatorum lætitia, miserorum mæstitia, expectatio mortis. Quid est mors? Aeternus somnus, diuitum pauor, pauperum desiderium, ineuitabilis euentus, latro hominis, fuga vitæ, resolutio omnium. Quid est verbum? Proditor animi. Quid est corpus? Domicilium animæ. Quid est barba? Sexus discretio. Quid est cerebrum? Custos memoriæ. Quid frons? Imago animi. Quid oculi? Duces corporis, vasa luminis, indices animi. Quid est cor? Receptaculum vitæ. Quid iecur? Custodia caloris. Quid fel? Suscitatio iracundiæ. Quid splen? Risus & lætitiæ capax. Quid est stomachus? Ciborum coquus. Quid ossa? Robur corporis. Quid pedes? Mobile fundamentum. Quid est ventus? Aeris perturbatio, mobilitas aquarum, siccitas terræ. Quid sunt flumina? Cursus indeficiens, refectio solis, irrigatio terræ. Quid est amicitia? Aequalitas animorum. Quid fides? Ignotæ rei miranda certitudo. Quid est, quod hominem lassum finire non sinit? Lucrum.

Anno gratiæ millesimo ducentesimo primo, qui erat annus tertius regni *Iohannis* regis Angliæ, fuit idem rex die natalis Domini, quæ feria secunda euenit, in Anglia apud Gelde-ford. Eodem die *Willelmus* rex Scottorum fuit in terra sua apud Lanarch. Eodem die *Otho* rex Alemannorum nepos *Iohannis* regis Anglorum fuit apud Maguntum coronatus. Post natale Domini, quinto Idus Ianuarii auditus est terræmotus magnus in Anglia apud Eboracum, & in finibus eius. Post natale Domini *Iohannes* rex Angliæ venit Lincolniam, & non potuit conuenire inter illum, & canonicos Lincolniensis Ecclesiæ de electione Episcopi. Voluit enim rex pro sua voluntate eligere, & Canonici volebant liberam habere electionem, quam rex eis concedere noluit. Eodem anno mense Ianuarii die conuer-

sionis

sionis sancti *Pauli* feria quinta, *Ioannes* rex Angliæ transiuit fluuium Humbri, & venit ad Cotthingham/ & hospitatus est cum *Willielmo* de Stuteuilla; & in crastino venit ipse Beuerlacum, & pretio conductus hospitatus est cum *Iohanne Crasso*, à *Halfrido* Eboracensis ecclesiæ Archiepiscopo excommunicato: & cum Canonici Beuerlacenses vellent eum cum processione, & sonitu campanarum recipere, noluit recipi, nec permisit eos sonare. Et in recessu suo de Beuerlaco captus est, & incarceratus *Henricus* de Capella seruiens *Galfridi* Eboracensis Archiepiscopi, ea ratione, quod idem seruiens non permisit regem quicquam habere de vinis Archiepiscopi. Præcepit etiam idem rex, quod omnes seruientes Archiepiscopi Eboracensis, vbicunque inuenti fuissent, caperentur: & ita factum est. Mense autem Februarij in Purificatione sanctæ *Mariæ Iohannes* rex Angliæ, & *Isabel* regina vxoris eius fuerunt apud Scartheburg/ & inde processit rex, & perrexit vsque ad fines regni sui; & perambulabat terram, & homines regni redemit, id est, ad redemptionem coegit; imponens eis, quod per eos deuastata erat foresta eius. Cumque venisset ad Ertoldesham/ & audisset, quod apud Thoresbrige esset thesaurus absconditus, fecit ibi fodere, sed nihil inuentum est præter lapides signatos ære, & ferro, & plumbo. Eodem anno in vigilia Purificationis beatæ *Mariæ Wilhelmus* Glasceuensis episcopus applicuit in Angliam apud Doueré/ rediens de consecratione sua. Eodem anno statim post Purificationem sanctæ *Mariæ*, *Philippus* Dunelmensis episcopus transfretauit inter Doueré/ & Witland/ iturus ad sanctum *Iacobum* in peregrinatione. Eodem anno inter Natale Domini, & caput ieiunij, interfectus est in Vltonia *Rotherich*, & *Machdunlef* ad horreum quoddam alborum monachorum, à seruientibus *Iohannis* de Cruci ipso *Iohanne* nesciente, vt dicitur; & postquam sciuit, valde pœnituit; qui pro facto illo interfectores illos relegauit. In medio autem quadragesimæ *Iohannes* rex Angliæ, & *Isabel* regina vxor sua fuerunt apud Eboracum, & *Galfridus* Eboracensis Archiepiscopus pacificauit se regi per pœnam pecuniariam, ita quod per considerationem quatuor episcoporum, & quatuor baronum ex parte regis, & ex parte Archiepiscopi electorum, emendabuntur excessus vtriusque partis. Ibidem etiam *Willielmus* de Stuteuilla, & *Iacobus* de Poterna, quos Archiepiscopus excommunicauerat, ab eodem absoluti sunt. Interim *Reginaldus Arundel* Eboracensis ecclesiæ præcentor obijt. Quo audito cum *Galfridus* Eboracensis Archiepiscopus præcentoriam illam vni de suis dare vellet, non permiserunt Decanus, & Capitulum: sed inuito Archiepiscopo, dederunt *Hugoni Murdac* Archidiaconatum de Cliueland/ quem idem Archiepiscopus pridie dederat magistro *Radulfo* de *Kyme* officiali suo, & cum Archiepiscopus vellet mittere eum in stallum vice præcentoris, dixit ei Decanus, Non est vestrum mittere quenquam in stallum, nec hunc mittetis, quia nos authoritate Lateranensis concilij dedimus Archidiaconatum illum. Cumque Archiepiscopus pro voluntate sua in his procedere nequiuisset, excommunicauit *Hugonem Murdac*. Interim *Honorius* Archidiaconus de Richmund/ Romam profectus est propter iniurias, quas *Gaufridus* Eboracensis Archiepiscopus ei fecerat; qui contra antiquas Archidiaconatus de Richmund dignitates, & consuetudines vēdicabat sibi institutiones ecclesiarum, & Synodalia. Dicebat enim Archiepiscopus, quod idem *Honorius* omnia ista ei resignauit, & charta sua confirmauit. Contra quod *Honorius* modis omnibus veniens, conquestus est domino papæ *Innocentio* de iniurijs, quas ei fecerat Eboracensis Archiepiscopus, & literas ab eo in hunc modum impetrauit.

EPISTOLA INNOCENTII PAPAE AD GAVFRIdum Eboracensem Archiepiscopum.

I*Nnocentius* episcopus seruus seruorum Dei Archiepiscopo Eboraci, salutem, & Apostolicam benedictionem. Si magisterium recognosceres Apostolicæ sedis, & debitam ei reuerentiam, & obedientiam exhiberes, non præsumeres plenitudini potestatis ipsius, & priuilegio dignitatis in aliquo derogare; cum ab ea in partem sollicitudinis euocatus, ipsam in tuis necessitatibus, in quas temere teipsum induxeras, senseris sæpius adiutricem. Non enim excusare te potes, vt debes, quod illud priuilegium ignoràris, per quod omnibus iniuste grauatis facultas patet ad sedē Apostolicam appellandi: cum & tu ipse aliquādo ad nostram audientiam appellàris, & à tuis grauaminibus non semel, sed sæpius ad nos fuerit appellatū, nec ipsum priuilegiū te licuerit ignorare. Verum vt cessent cætera, ex eo solo ad inuocationem nostri nominis à subditorum tuorū molestationibus debueras abstinere, quod in multis, & arduis negotijs, & petisti, & obtinuisti fauorem tibi Apostolicū exhiberi. Sed vt rerum monstrat effectus, nec authoritatem nostram attendis, nec factam

tibi gratiam recognoscis, nec appellationibus defers, quæ interponuntur ad sedem Apostolicam, aggrauatos. Ecce enim cum dilectus filius noster magister *Honorius* Richmundi Archidiaconus in plena possessione libertatum Archidiaconatus Richmundi existens, cum clericis suis a te propter manifesta grauamina, & varias iniurias ad sedem Apostolicam appellauerat, tu nihilominus in eum & quosdam clericos suos suspensionis, & aliquas Ecclesias Archidiaconatus eiusdem interdicti sententiam promulgasti. Nec hoc contentus excessu, postquam ipse iter arripuit ad sedem Apostolicam veniendi; suspensis quibusdam clericis eius, & Ecclesiis interdictis, & excommunicatis quibusdam, de facto tãtum, quia de iure non potuisti, certam à cæteris extorsisti pecuniæ quantitatem; statum eius & clericorum suorum turbans in pluribus, & confundens. Quia vero tantæ præsumptionis excessum incorrectum nec volumus, nec debemus relinquere; tuæ fraternitati per Apostolica scripta mandamus, atq; præcipimus, quod taliter, quæ prædicta sunt, corrigas per teipsum, quod aduersum te nos non cogas durius commoueri, qui tolerauimus hactenus temeritatem tuam in multis. Alioquin noueris nos venerabili fratri Eliensi Episcopo, & dilecto filio Abbati de Waltham, per scripta nostra præcipiendo mandasse, vt prædictas excommunicationis, suspensionis, & interdicti sententias taliter à te illatas nullas esse denuncient: & te ad restitutionem eorum, quæ vel à clericis, vel ab Ecclesiis Archidiaconatus eiusdem post appellationem ad nos legitime interpositam, extorsisti, & recompensationem damnorum per censuram Ecclesiasticam, appellatione remota, compellerent: & quicquid per te, vel tuos in præiudicium eius, vel suorum inuenerint immutatũ, in statum pristinũ nostra freti authoritate reducant; & sub præmissa te districtione compescant, ne Archidiaconum, vel eius clericos iniuste molestes, aut statũ vel libertates eorum audeas perturbare, sciturus pro certo, quod cum durum sit tibi contra stimulum calcitrare, nisi abstineas ab huiusmodi, & mandatis nostris reuerenter obedias; manus nostras in te vltra sorte, quam timeas curabimus aggrauare, ne tui nobis imputentur excessus. Datum Laterani 3. Nonas Februarii, pontificatus nostri anno.

Eodem anno, videlicet ab incarnatione Domini millesimo ducentesimo primo, qui erat annus tertius regni *Iohannis* regis Angliæ, idem rex, & *Isabel* regina vxor eius fuerunt apud Cantuariam coronati ab *Huberto* Cantuariensi Archiepiscopo in Ecclesia cathedrali, die Paschæ, quæ nono Kalendas aprilis euenit, festo Annunciationis Dominicæ, præsentibus *Iohanne* Dublinensi Archiepiscopo, & *Willielmo* Lundoniensi, & *Gillelberto* Rofensi, & *Eustachio* Eliensi, & *Iohanne* Norwicensi Episcopis. Et statim post Pascha præcepit rex, vt Comites & Barones Angliæ essent apud Portesmue ad Pentecosten parati equis, & armis ad transfretandum cum illo. Pictaui enim præualuerunt aduersus custodes terrarum suarum, & castella sua obsederũt, & *Warinus* de Clapium Senescallus Normanniæ ex mandato domini sui *Iohannis* regis Angliæ obsederat castellum de Driencurt, quod *Richardus* rex Angliæ dederat *Radulfo* de Ysoudun, Comiti de Auco, fratri *Hugonis* le Brun. Sed audito aduentu regis Angliæ, *Philippus* rex Franciæ soluit omnes prædictas obsidiones, antequam rex Angliæ veniret in Normanniam. Interim Comites Angliæ conuenerunt ad colloquium inter eos habitum apud Leicestre, & ex communi consilio mandauerunt regi, quod non transfretarent cum illo, nisi ille reddiderit eis iura sua. Rex autem malo vsus consilio petebat ab eis castella sua; & incipiens à *Willielmo* de *Albenio*, petiit ab eo castellum de Beauuer; cui idem *Willielmus* satisfaciens tradidit filium suum in obsidem, & ita castellum suum retinuit. Eodem anno *Willielmus* de Stuteuilla constitutus est à rege vicecomes Eboraci. Eodem anno *Philippus* Dunelmensis Episcopus fuit die Paschæ in eundo versus sanctum *Iacobum* apud sanctum *Iohannem* de Angeli, vbi est caput sancti *Iohannis Baptistæ*, quod *Herodes* fecit amputari in carcere, & dedit in disco saltatrici filiæ *Herodiadis* vxoris suæ. Eodem die *Willielmus* rex Scottorum fuit in Scottia apud Karel. Eodem anno regnantibus *Innocentio* papa tertio in vrbe Romana, & *Saffadino* fratre *Saladini* in sancta ciuitate Ierusalem, & *Alexandro* fratricida in ciuitate Constantinopolitana, & *Leone* in Armenia, & *Aimerico* de Lezinnan in ciuitatibus Tyri & Sidonis, & Accaron, & in insula de Cypro, & *Raimundo* principante in ciuitate Antiochena, & *Othone* fratre *Henrici* ducis Saxoniæ in Alemannia electo in Romanorum Imperatorem, & *Philippo* in Francia, & *Iohanne* in Anglia, & *Swero* * *Burkebain* in Norweia, & *Cnut* in Dacia, & *Willielmo* in Scotia, & *Gurthered* in insula de Man, & *Iohanne* de Curci in Vluestre; doctores nostri prædicauerunt solutum esse draconem illũ antiquum, qui est diabolus & Sathanas: dicentes, Væ, væ, væ habitantibus in terra, quoniam solutus est antiquus draco, qui est diabolus & Sathanas iuxta illud beati *Iohannis* Apostoli, & Euãgelistæ, qui

al. Brikebain

qui ſupra pectus Domini in cœna recubuit, & Euangelii fluenta de ipſo ſacro Dominici pectoris fonte potauit, dicentis: *Ego* Iohannes *vidi Angelum deſcendentem de cælo habentem clauem abyſſi, & catenam magnam in manu ſua; & apprehendit draconem antiquum, qui eſt diabolus, & Satanas, & religauit eum per annos mille, & miſit eum in abyſſum: & clauſit, & ſignauit ſuper eum; vt non ſeducat amplius gentes, donec conſumentur mille anni, & poſt hac oportet eum ſolui modico tempore.* Aſſerebant itaque doctores noſtri illos mille annos iam eſſe conſumptos, & diabolum ſolutum. Væ terræ & habitantibus in ea, quia ſi diabolus ligatus tot, & tanta intulerit mala mundo, quot & quanta inferet ſolutus? Precemur ergo Deum ſupplices, *Vt in diurnis actibus Nos ſeruet à nocentibus; Linguam refrenans temperet, Ne litis horror inſonet, Viſum fouendo contegat, Ne vanitates hauriat. Sint pura cordis intima, Abſiſtat & vecordia, Carnis terat ſuperbiam Potus, cibique parcitas. Vt cum iudex aduenerit Chriſtus in fine ſeculi, Nos ſempiterni gaudii Faciat eſſe compotes.*

Eodem anno menſe Maii in vigilia Aſcenſionis Domini, obiit *Walterus* de Gant, primus Abbas canonicorum regulariũ de ſancta cruce de Waltham. Eodem anno in hebdomada Pentecoſtes, cum Barones Angliæ eſſent congregati apud Portesmue ad transfretandum cum rege, rex cepit de quibuſdam illorum pecuniam, quam expenderent in ſeruitio ſuo, & permiſit eos domum redire; & præmiſit in Normanniam *Willielmum* Mareſcallum Comitem de Striguil cum centum militibus ſoldariis, & *Rogerum* de Laſci conſtabularium Ceſtriæ cum aliis centum militibus, ad reprimendum impetũ inimicorum ſuorum in finibus Normanniæ. Et rex tradidit *Huberto* de Burgo Camerario ſuo centum milites, & conſtituit eum cuſtodem finium Angliæ & Walliæ. Deinde idem rex perdonauit *Gaufrido* Eboracenſi Archiepiſcopo iram ſuam, & reddidit ei ſeruiẽtes ſuos liberos, & maneria ſua: & confirmauit ei charta ſua libertates Eccleſiæ Eboracenſis, & Archiepiſcopatus ſui, ſicut *Rogerus* Eboracenſis Archiepiſcopus eas habuit. Et pro illa confirmatione idem Archiepiſcopus ſpopondit, ſe daturum regi infra vnum annum mille marcas ſterlingorum; & ſuper hoc poſuit Archiepiſcopus Baroniam ſuam regi in pignore. Deinde rex Angliæ miſit *Gaufridum* Ceſtrenſem Epiſcopum, & *Richardum Malebiſſe*, & *Henricum* de Puteaco ad *Willielmum* regem Scottorũ, & petiit, vt terminus reſpondẽdi de petitione, quam fecerat de comitatu Northumbriæ, quam ſtatuerat ei rex Angliæ ad Pentecoſten, prorogaretur vſque ad feſtum ſancti *Michaelis*. Deinde rex Angliæ, & *Iſabel* regina aſcenderunt naues, transfretaturi feria ſecunda in hebdomada Pentecoſtes, ſed rex applicuit in inſula Vectæ, & regina vxor eius aliam nauem ingreſſa, proſperis gauiſa ventis, applicuit in Normannia. Et poſt aliquot dies facta mora in Anglia, *Iohannes* rex iterum nauem intrauit apud Portesmue, & transfretauit in Normanniam. & ſtatim habitum eſt colloquium inter ipſum, & regem Franciæ prope inſulam de Andeli, & bene conuenit inter eos; nemine colloquii illorum conſcio præter illos duos. Et poſt triduum *Iohannes* rex ad preces regis Franciæ venit Pariſios, & in palatio regis Franciæ hoſpitatus eſt, & honorifice procuratus; & rex Franciæ alias ſe tranſtulit hoſpitaturus. Et recedens inde rex Angliæ perrexit ad Chinonem: & venit illuc ad eum *Berengera* quondam regina Angliæ, vxor *Richardi* regis, cui *Iohannes* rex Angliæ ſatisfecit de dote ſua, ſecundum teſtimonium *Philippi* Dunelmenſis Epiſcopi, & cæterorum, qui interfuerunt deſponſationi ſui. Interim *Innocentius* Papa ſuper afflictos pia gerens viſcera in hac forma ſcripſit Eccleſiarũ prælatis.

EPISTOLA INNOCENTII PRO AVXILIO faciendo terra Ieroſolymitana.

INnocentius Epiſcopus ſeruus ſeruorum Dei, venerabilibus fratribus Archiepiſcopis, & Epiſcopis, per regnum Angliæ cõſtitutis, Salutẽ & Apoſtolicam benedictionem. Iuſtus & miſericors Deus noſter, qui quos amat, arguit, & caſtigat, nec obliuiſcitur miſereri, nec continet miſericordiam ſuam in ira: etſi virgæ non parcat, ne odiſſe filios videatur, ſic tamen circa delinquentes iuſti iudicii ſui moderatur examen, quod non flagellat, vt perdat, ſed quaſi perditos reuocet per flagella; nolens mortẽ peccatorum, ſed vt conuertantur & viuant: quoniam maius gaudium eſt angelis Dei ſuper vno peccatore pœnitentiam agente, quam ſuper nonaginta nouem iuſtis, qui non indigent pœnitentia. Cum enim proni ſint ſenſus hominum in malum ab adoleſcentia ſua, & humana natura procliuior ad peccandum; ne, ſi proſperis tantum extollantur, ſuperbiant, & ſuperbia eorum ſemper aſcendat aduerſus ipſos, fatigari permittit, vt cum ex meritis ſuis ſe affligi cognouerint, iuſtitiam iudicantis agnoſcant; & culpam ſuæ pœnitentiæ lachrymis diluentes, ipſi conuertantur ad Dominum, & Dominus conuertatur ad eos: quod in exterminio terræ Ori-

entalis fas est omnibus intueri. Sane cum homines, mundo iam senescerent, in virtute senescerent, & adolescentes vitiorum semitis, quasi centum annorum pueri lasciuirent, omnesq; fere sicut oues errantes, in viam suam carnis dediti voluptatibus declinarent, voluit Dominus in occupatione Ierosolymitanæ prouinciæ punire sic nostros excessus, vt passionis suæ quodammodo mysterium innouando, & pœnitentiæ ianuam, & salutis nobis aditum aperiret. Qui enim peccata nostra in corpore suo super lignum pertulit, crucifixus iterum in ligno ad nostrorum absolutionem criminũ, se quasi permisit affligi, dum crucem, in qua salus nostra pependit, & quam proprio sanguine rubricauit, à Sarracenis occupari passus est, & tam diu detineri, vt videat si quis doloribus eius doleret, si quis dari sibi peteret corpus eius, si quis inuolutũ sindone deponeret in sepulchrũ, & in sepulchro positum cum aromatibus visitaret. Gaudemus autem in Domino, q; ipse, qui pœnitentię causam dedit, multis affectum tribuit pœnitendi, & iis misericorditer inspirauit, vt assumpto crucis signaculo, vlcisci velint iniuriam *Iesu Christi*, illud Euangelicum adimplentes: *Qui vult venire post me, abneget semetipsum, & tollat crucem suam, & sequatur me*; vt sic relicta gibbi sarcina, transeat per foramen acus camelus, & diues pauper effectus regnum cœlorum introeat, & recipiat pro momẽtaneis sempiterna. Quia vero multi, sicut accepimus, & referimus cum mœrore, abeuntes retro, crucis deposuere signaculum; ne venisse in vacuum videantur, si non reddiderint, quod voluerint, fraternitati vestræ per Apostolica scripta mandamus, & districte præcipimus, quatenus eis indulgentia non obstante, (si qua forsan à prædecessoribus nostris apparuerit per surreptionem obtenta) vt crucis signum recipiant, monitione præmissa, per excõicationis, & interdicti sentẽtiã appellatione postposita compellatis, facientes eos singulis Dominicis diebus, & festiuis, pulsatis campanis, & candelis accensis, expressis nominibus de quibus habetis vel habebitis notitiam, excõmunicatos publice nunciari, & quocunq; deuenerint, officia celebrari diuina, eis præsentibus, prohibentes. Vniuersos autem, qui crucis signaculum acceperunt, moneatis attentius, & si necesse fuerit, per districtionẽ ecclesiasticam compellatis, vt ad terminũ, quem dilecti filii, nobiles viri Flandrensis, Campanẽsis, Blesensis comites cum aliis deliberatione prouida de sapientium consilio præfixerint, in æstate futura peregrinationis propositũ exequantur, vt, sicut terræ sanctæ magis expedire dignoscitur, obsequium suum Domino simul omnes impendant. Illam quoque districtionem, quam in eis, qui crucis deposuerũt signaculum, ad illud resumẽdum exerceri mãdamus, sub eadem forma exerceatis in eis, qui vsque ad quinquennium torneamenta præsumpserunt frequentare; nec prius relaxari sententias, quas in tales tuleritis, quam torneamenta vsque ad prædictum terminum solenniter abiurauerint: ne sanguis Domino consecrandus, quo de leui possint hoc tempore cœlestia comparari, fundatur dęmonibus in stragem corpoream, & perniciem animarum. Ad hæc singuli vestrum in suis diœcesibus parochianos suos salubriter moneant, & diligenter inducant, eis remissionis Apostolicæ formam frequentius exponentes, vt signum viuificæ crucis assumant, vt saltem in rebus suis iuxta facultates proprias terræ sanctæ subueniant; ne si Christo in huius necessitatis articulo noluerint subuenire, ab eo sibi nunc, & in futurum frustra postulent subueniri. Super his autem omnibus te, frater Cantuariensis, executorem statuimus, qui ad hoc excites diligentius negligẽtes. Præterea districte vobis præcipiendo mandamus, vt iuxta quod vobis per alias literas dedimus in mandatis, singuli vestrum in suis diœcesibus quadragesimam de vniuersis Ecclesiarum, & Ecclesiasticis redditibus, & prouẽtibus clericorum instanter exigant, exactã colligant diligenter, & collectam fideliter faciant custodiri sine diminutione qualibet in terræ sanctæ subsidium erogandam; mandatum Apostolicum taliter impleturi, vt obedientiam vestram intelligamus ex opere; ac qualiter in aliis procedatis, in hac non tã vestra, quam Christi necessitate plenius agnoscamus. Datum Laterani 3. Nonas Maii, pontificatus nostri anno quarto.

Eodem anno *Eustachius* Abbas de Flay rediit in Angliam, & prędicans in ea verbum Domini de ciuitate in ciuitatem, & de loco in locum, prohibuit ne quis forum rerum venalium in diebus Dominicis exerceret. Dicebat enim quod hoc mandatum subscriptum de obobseruatione diei Dominicæ venit de cœlo.

DE OBSERVATIONE DIEI DOMINICAE.

M*Andatum sanctum Dominicæ diei, quod de cœlo venit in Ierusalem, & inuentum est super altare sancti* Simeonis, *quod est in Golgotha, vbi* Christus *crucifixus est pro peccatis mundi. Et mandauit Dominus hanc epistolam, quæ apprehensa est super altare sancti* Simeonis; quam

per

per tres dies, & tres noctes homines aspicientes corruerunt in terram, rogantes Dei misericordiam: & post horam tertiam erexit se patriarcha, & Akarias *Archiepiscopus, & expãderunt insulam, & sanctam acceperunt epistolam Dei. Quam cum accepissent, inuenerunt super scriptum istud, Ego Dominus, qui præcepi vobis, vt obseruaretis diem sanctum Dominicum, & non custodistis eum, & de peccatis vestris non pœnituistis, sicut dixi per Euangelium meum: Cælum & terra transibunt, verba autem mea non transibunt. Feci autem prædicare vobis pœnitentiam vitæ, & non credidistis, & misi super vos paganos, qui effuderunt sanguinem vestrum in terra, nec tamen credidistis, & quia sanctum diem Dominicum non custodistis, per paucos dies habuistis famem: sed cito dedi vobis saturitatem, & postea peius fecistis. Volo iterum, vt nemo ab hora nona Sabbati vsq; ad solem surgentem diei lunæ aliquid operetur, nisi quod bonum sit. Quod si quis fecerit, cum pœnitentia emendet; & si huic mandato non obedieritis, amen dico vobis, & iuro vobis per sedem meam, & thronum meum, & cherubin, qui custodiunt sanctam sedem meam, quia non mandabo vobis aliquid per aliam epistolam: sed aperiam cælos, & pro pluuia pluam super vos lapides, & ligna, & aquam calidam per noctes, vt nemo præcauere possit, quin destruam omnes malos homines. Hoc dico vobis, Morte moriemini propter diem Dominicum sanctum, & alias festiuitates sanctorum meorum, quas non custodistis; mittam vobis bestias habentes capita leonum, capillos mulierum, caudas camelorum, & ita erunt famelicæ, quod carnes vestras deuorabunt; & vos desiderabitis fugere ad sepulchrum mortuorum, & abscondere vos propter metum bestiarum; & tollam lumen solis ab oculis vestris, & mittam super vos tenebras, vt occidatis vos inuicem non videntes, & auferam à vobis faciem meam; & non faciam vobiscum misericordiam. Incẽdam enim corpora vestra, & corda, & omnium illorum, qui non custodiunt diem sanctum Dominicum. Audite vocem meam, ne pereatis in terra propter diem Dominicum sanctum. Recedite à malo, & pœnitentiam agite de malis vestris. Quod si non feceritis, quasi Sodoma, & Gomorra peribitis. Nunc scitote quod salui estis per orationes sanctissimæ genetricis meæ* Mariæ, *& sanctorum angelorũ meorũ, qui orãt pro vobis quotidie. Dedi vobis triticum, & vinũ abundãter, & inde non obedistis mihi. Nam viduæ, & orphani clamant ad vos quotidie, quibus nullam facitis misericordiam. Pagani habent misericordiam, vos aũt non habetis. Arbores, quæ fructificant, siccari faciam pro vestris peccatis: flumina, & fontes non dabunt aquam. Dedi vobis legem in monte Sinai, quam non custodistis. Dedi per me legem, quam non obseruastis. Pro vobis natus fui in mundo, & festiuitatem meam nescíuistis. Praui homines diem dominicum resurrectionis meæ non custodistis. Iuro vobis per dextram meam, nisi Dominicum diem, & festiuitates sanctorum meorum custodieritis, mittam vobis Paganas gentes, vt occidant vos. Tollitis tamen res alterius, & de hoc nullam considerationem habetis. Propter hoc mittam super vos bestias peiores, quæ deuorent mulierum vestrarum mamillas. Maledicam illis, qui in die Dominica aliquid mali operati fuerint. Maledicã illis, qui iniuste agunt versus fratres suos. Male dicam illis qui male pauperes, & orphanos iudicant, quos terra portat. Me autem derelinquitis, & principem huius seculi sequimini. Audite vocem meam, & habebitis misericordiam bonam. Vos autem non cessatis ab operibus malis, nec ab operibus diaboli: quia facitis periuria, & adulteria. Ideo circundabunt vos gentes, & deuorabũt, vt bestiæ.* Peruenit igitur dominus *Eustachius* Abbas de Flay Eboracum, & à *Gaufrido* Eboracensi Archiepiscopo, & clero, & populo ciuitatis honorifice susceptus, prædicauit verbum Domini, & de transgressione Dominicæ diei, & aliarum festiuitatum dedit populo pœnitentiam, & absolutionem, sub tali conditione, quod ipsi de cætero debitam impenderent Dominicæ diei, & aliis sanctorum festiuitatibus reuerentiam, non faciendo in eis quicquam operis seruilis, nec in diebus Dominicis exercerent forum rerum venalium, sed bonis operibus, & orationibus deuote insisterent. Hæc seruanda constituit ab hora nona Sabbati vsq; ad ortum solis in die lunę. Populus autẽ Deo deuotus ad prædicationem illius vouerunt Deo, quod de cætero in dieb. Dominicis nec quicquam emerent, nec venderent, nisi forte cibum, & potũ prætereuntibus. Vouerunt etiam quod de singulis quinq; solidatis rerum, quascunq; venderent, darent vnum quadrantem ad lumen Ecclesiæ emendum, & ad sepulturam indigentium. Et ad hoc colligendum statuit prędictus Abbas in singulis Ecclesiis parochialibus fieri truncũ cõcauum sub custodia duorum vel trium fidelium hominũ, vbi populus iactaret prænominatũ æs. Statuit etiam præfatus Abbas, quod discus eleemosynarius haberetur quotidie in mẽsa diuitum: in quo partem ciborum suorũ mitterent ad opus indigentium, qui non præparauerunt sibi. Prohibuit aũt idem Abbas, ne quis in Ecclesiis, vel atriis earum venderet, vel emeret quicquam, aut placitaret. His ergo, & aliis sancti huius viri monitis inimicus humani generis, inuidẽs, misit in cor regis, & principum tenebrarum, quod ipsi præceperunt, vt oẽs, qui prædictas traditiones custodirent, & maxime omnes, qui in diebus Dominicis forum rerum venalium deiecerant, ad regium examen satisfacturi de obseruantia diei Dominicæ ducerẽtur. Sed Dominus noster *Iesus Christus*, cui obediendum est magis, quam hominibus, qui natiuitate, & resurrectione sua, & aduẽtu suo, & missione

spiritus sancti in discipulos suos sibi hunc diem, quem Dominicum vocamus, illustrauit, & celeberrimum dedicauit; virtutis suæ miracula suscitauit; & in quosdam Dominicæ diei transgressores manifestauit sic. *Quodam Sabbato post nonam quidam carpentarius in Beuerlaco, contra salubria uxoris suæ monita clauum ligneum faciens corruit in terram percussus paralysi. Et quædam textrix post horam nonam in Sabbato, cum ad pertexendum partem telæ anxia insisteret, cadens in terram percussa paralysi obmutuit. Et apud* Nassertun *villam magistri* Rogeri Arundel *quidam homo fecit sibi panem subcinericium die Sabbati post nonam, & inde comedit, & partem reseruauit sibi vsque mane; quem cum die Dominica fregisset, exiuit sanguis, & qui vidit, testimonium perhibuit, & verum est testimonium eius. Et apud* Wakefeld *quodam Sabbato, cum molendinarius post nonam, operam daret, vt bladum suum moleret, subito exiuit loco farinæ tantus impetus sanguinis, quod vas suppositum pene impleretur sanguine, & rota molendini stetit immobilis contra vehementem impulsum aquæ; & qui viderunt, mirati sunt; dicentes, Parce Domine, parce populo tuo. Item in Lincolnisiria parauerat quædam mulier pastam; quam deferēs ad furnum post horam nonam Sabbati, misit eam in furnum calidissimum, & cum eam extraheret, inuenit crudam; & iterum misit eam in furnum valde calidum, & in crastino, & in die lunæ, cum æstimaret se inuenisse panes coctos, inuenit pastam crudam. Item in eadem prouincia, cum quædam mulier pastam suam præparasset volens eam ad furnum portare, dixit ei vir suus, Sabbatum est, & hora nona iam præteriit; dimitte vsque ad diem lunæ: Mulier autem obediens viro suo fecit, sicut præceperat: & inuoluit pastam linteaminibus mundis, & in crastino cum visitaret pastam suam, ne propter fermentum impositum vas excederet, inuenit panes inde diuino nutu factos, & bene coctos sine igne materiali. Hæc est mutatio dexteræ excelsi. Et quamuis omnipotens Dominus his, & aliis potentiæ suæ miraculis populum ad obseruationem diei Dominicæ inuitaret; tamen populus plus timēs regiam & humanam potestatem, quam diuinam, plusque timens illos qui corpus occidunt, & quod vltra faciant, non habent, quam illum, qui postquam corpus occiderit, animam potest mittere in gehennam, & plus timens terrena amittere, quam cœlestia, & transitoria, quam æterna, (proh dolor) vt canis ad vomitum, reuersus est ad forum rerum venalium exercendum in diebus Dominicis.*

Eodem anno *Hugo Bardulfi*, & alii quidam iusticiarii regis venerunt ad nundinas sancti *Botulfi* volentes capere in manu regis pannos laneos, qui non habebant duas vlnas de latitudine infra lisuras, secundum assisam *Richardi* regis. Quo audito, mercatores effecerunt aduersus prædictos iustitiarios, quod panni eorum non capiebantur, & quod diutius non teneret assisa illa *Richardi* regis, neque de latitudine pannorum, neque de mensuris bladi; & vt liceat eis de cætero facere pannos suos latos, vel strictos sicut eis placuerit. Vnde prædicti iustitiarii magnam adepti sunt pecuniam ad opus regis in damnum multorum. *Vitanda est turpis lucri causa.* Eodem anno *Iohannes* rex Angliæ satisfaciens *Berengeræ* reginæ vxori *Richardi* regis Angliæ fratris sui de dote sua, dedit ei in vita sua habere ciuitatem Baiocensem cum pertinentiis suis, & duo castella in Andegauia, & mille marcas esterlingorum singulis annis recipiendas, ex quibus ipsa recipiet singulis annis quingentas marcas Lundoniis ad scaccarium regis, & alias quingentas marcas in Normannia apud Cadomum. Hæc facta sunt apud Chinonem in præsentia *Heliæ* Burdegalensis Archiepiscopi, & *Philippi* Dunelmensis Episcopi. Eodem anno *Hubertus* Cantuar. Archiepisc. die S. *Bartholomæi* Apostoli Lundoniis apud Westmonasterium existens, præcepit vniuersis suffraganeis suis, in virtute obedientiæ, & ex parte domini papæ, vt ipsi, facta diligenti inquisitione per suas diœceses, compellerent, si quos inuenissent viros, qui crucis religionem abiecerant, cruces resumere, & iter peregrinationis suę arripere, statuentes eis terminum crucis resumendæ ad vltimum infra festum S. *Martini* proximo sequēs, & terminum motionis in Purificatione S. *Mariæ* proximo sequentis. Eodem anno obiit *Theobaldus* Comes Campaniæ relinquens sibi hæredem filiam vnicam, quam pepererat ei *Blanchia* vxor sua, soror *Berengeræ* reginæ Angliæ. Eodem anno obiit Teutonica filia de Genest, vxor *Philippi* regis Frāciæ, quam papa *Innocētius* in literis suis adulteram nominabat; de qua præfatus rex genuerat filium & filiam. Filiam autem illam concessit idem rex Franciæ se daturum *Alexandro* filio *Willielmi* regis Scotiæ in vxorem. Eodem anno obiit *Constantia* mater *Arthuri*, ducis Brittanniæ. Eodem anno obiit *Margareta* mater prædictæ *Constantiæ*, soror *Willielmi* regis Scottorum, mater *Henrici* de Boum, Comitis Herefordiæ. Eodē anno obiit *Robertus* præpositus Beuerlacensis Ecclesiæ: cuius præposituram *Gaufridus* Eboracensis Archiepiscopus dedit *Morgant* fratri suo, filio *Henrici* regis, vt dicebatur, contra appellationem *Simonis* Eboracensis Ecclesiæ Decani, qui dicebat præposituram illam sibi datam fuisse ab eodem Archiepiscopo, dum adhuc viueret prædictus *Robertus* præpositus. Eodem anno *Philippus* Dunelmensis Episcopus rediit in Angliam de S. *Iacobo*, facta peregrinatione sua. Eodem anno *Iohannes* Salernitanus tituli sancti *Stephani* in monte Cælion presbyter

Cardi-

Cardinalis, Apoſtolicæ ſedis legatus in Scotia, & in Hibernia, & in Inſulis adiacentibus, venit Eboracum. Qui cum eſſet vnus de duobus electis in Romanum pontificem proximo poſt diſceſſum *Cæleſtini* Papæ, electioni ſuæ renunciauit, licet decem Cardinales in electione ſua conſenſiſſent: & ipſe cum cæteris Cardinalibus elegit *Lotharium* Diaconũ Cardinalem in Romanum pontificem, qui vocatus eſt papa *Innocentius* tertius. Prædictus vero *Iohannes* non manducauit carnem; vinum, & ciceram non bibit, nec aliquid, quo inebriari potuit; ſed aurum & argentum ſitiuit. In præſentia autem huius cardinalis *Galfridus* Eboracenſis Archiepiſcopus obtulit *Simoni* Decano, & capitulo Eboraci, ſe in omnibus ſtare examini illius ſuper omnibus querelis, quę inter illos vertebantur; ſaluis priuilegiis & dignitatibus vtriuſq; partis, & ſaluo iure. Sed hoc ſolum verbum (ſaluo iure) erat onerosum, & importabile illis, quos propriæ actionis accuſabat intentio: & nitebantur, vt verbum illud (ſaluo iure) tolleretur. Eodem anno, vt pax firmior haberetur inter *Philippum* Regem Franciæ, & *Iohannem* regem Angliæ, ſtatutum eſt, & ſcripto confirmatum, quod ſi Rex Franciæ in aliquo violauerit pacem, quam ipſe cum rege Angliæ fecerat, Barones Franciæ, quos ipſe fideiuſſores de ſeruanda pace aſſignauit, à fidelitate ſua cum omnibus hominibus eorum ſoluti, redirent ad regem Angliæ ad auxiliandum ei contra regem Franciæ. Similiter erit de Baronibus regis Angliæ, quos ipſe conſtituit fideiuſſores de pace ſeruanda, qui in obſequium Regis Franciæ conuerterentur cum hominibus eorum, à fidelitate Regis Angliæ ſoluti, ſi Rex Angliæ pacem illam fuerit tranſgreſſus. Eodem anno *Walterus* de Laſci vir potens in Hibernia cepit colloquium cum *Iohanne* de Curci, Domino de Vlueſtire: & volens eum proditioſe capere, multos de ſuis interfecit. Cum autem prædictus *Iohannes* verteretur in fugam, dixit ei *Hugo* de Laſci, frater prædicti *Walteri*, *Domine veni mecum, & receptabo te in caſtello meo, de quo homo veſter ſum*, donec exercitus veſter congregetur, vt poſſitis vindicare vos de his, qui te oderunt ſemper. Credidit ergo illi prædictus *Iohannes*, & intrauit caſtellum tutus de præfato *Hugone*. Sed cum inde exire vellet, non permiſit eum *Hugo* exire: immo cepit, traditurus eum Regi Angliæ qui à multo tempore deſiderabat eum tenere. At homines prædicti *Iohannis* die ac nocte non ceſſabant deuaſtare ferro, flamma, & fame terras prædictorum *Walteri*, & *Hugonis* de Laſci, donec liberauerunt dominum ſuum *Iohannem* de Curci de captiuitate præfati *Hugonis* de Laſci. Eodem anno *Iohannes* Rex Angliæ volens appellare Barones Pictauiæ de ſua, & fratris ſui proditione, multos conduxit, & ſecum duxit viros arte bellandi in duello doctos, & de terris ſuis ciſmarinis & tranſmarinis electos. Sed Barones Pictauiæ inde præmoniti ad curiam illius venire noluerunt: dicentes, quod nemini reſponderent, niſi patri ſuo. Et ſic Rex Angliæ fraudatus à deſiderio ſuo reuerſus eſt in Normanniam, & Pictaui facti ſunt ei ex hoc inimiciores. Ad quorum impetum comprimendum conſtituit rex Angliæ *Robertum* de Turneham procuratorem. Eodem anno magiſter *Honorius* calumniatus eſt Archidiaconatum de Richmund aduerſus *Rogerum* de S. *Edmundo*; ſuper quo literas à Domino papa *Innocentio* in hac forma impetrauit.

EPISTOLA INNOCENTII PAPAE AD *Decanum, & capitulum Eboraci pro magiſtro* Honorio.

INnocentius Epiſcopus ſeruus ſeruorum Dei dilectis filiis Decano & Capitulo Eboraci ſalutem, & Apoſtolicam benedictionem. Significauit nobis dilectus filius magiſter *Honorius* Archidiaconus Richmundiæ, quod, cum venerabili fratri noſtro Eboracenſi Archiepiſcopo exhibuerit obſequium gratæ deuotionis in multis, Archiepiſcopus ei retribuens mala pro bonis, & odium pro dilectione rependens, eum contra dignitates & libertates Archidiaconatus multipliciter moleſtauit; tandem, vt eum læderet amplius, & fortius aggrauaret, *Rogerum* de ſancto *Edmundo* clericum, cum quo idem magiſter *Honorius* compoſitionem inierat, aduerſarium ſuſcitauit eidem, qui eum, occaſione literarum ad dilectos filios Sancti *Edmundi*, & de Sibbetun Abbates, & Priorem de Norwic obtentarum, tacita veritate, in pluribus inquietat. Cum igitur nos prædictas literas, vt per ſurreptionem ad iudices ſuſpectos obtentas, curauimus reuocare, diſcretioni veſtræ per Apoſtolica ſcripta mandamus, atq; præcipimus, quatenus eundem magiſtrum *Honorium* in iure ſuo defendere, ac manutenere curetis; & taliter ei ſicut confratri veſtro, & ſocio aſſiſtatis, vt à nobis ex hoc merito commendari poſſitis, & ipſe vobis ex debito deuotior reddatur.

EPISTOLA INNOCENTII PAPAE AD *Episcopum Eliensem, & Archidiaconum Northamtoniæ.*

INnocentius Episcopus seruus seruorum Dei venerabili fratri Eliensi Episcopo, & dilecto filio Archidiacono Northamptoniæ, salutem, & Apostolicam benedictionem. Cũ venissent ad sedem Apostolicam dilecti filii magister *Honorius* Archidiaconus Richmundiæ, & magister *Columbus* subdiaconus noster, & procuratores venerabilis fratris nostri Eboracensis Archiepiscopi, eos in consistorio nostro benigne duximus audiendos. Fuit ex parte Archiepiscopi memorati propositum, quod institutio personarum, & custodia Ecclesiarum vacantium ad eum in diœcesi sua spectat tam de iure communi, quam ex consuetudine generali. Verum quidam prædecessores ipsius quibusdam Archidiaconis tam institutionem, quam custodiam personaliter commiserunt, eas sibi alicuius tempore retinentes, & libere, sicut spectabat ad eos, vtentes iisdem; ita quod Archiepiscopus, qui Eboracensi Ecclesiæ modo præest, quondam Archidiacono Richmundiæ illas ad preces inclytæ recordationis *Richardi* Regis Anglorum de gratia speciali concessit; & eo in Episcopum post electo, sibi retinuit tanquam suas. Cumq; Archidiaconatum illum prædicto magistro intenderet assignare, tam ante concessionem quam in concessione ipsius expressit, quod tam institutiones sibi quam custodias reseruabat. Cui Archidiaconus ipse respondit, quod contra Deum ageret, & iuri canonico derogaret, si institutiones Ecclesiarum sibi vsurpare præsumeret, quæ soli Archiepiscopo competebant. Deinde libertatibus ipsis renuncians, renunciationem suam redegit in scriptis: & ad maiorem cautelam sigillo proprio roborauit, ac tandem quod eis se nullatenus immisceret, corporaliter præstitit sacramentum. Ad hæc autem Archidiaconus ipse respondit, quod cum inclytæ recordationis primus *Henricus* rex Angliæ apud Carleol sedem Episcopalem vellet de nouo creari, quia ex hoc Archidiaconatus Richmundiæ lædebatur, Rex ipse à bonæ memoriæ quodam Eboracensi Archiepiscopo postulauit, vt in recompensationem cuiusdam partis, quæ subtrahebatur Archidiaconatui memorato, prædictas concederet dignitates. Archiepiscopus autem annuit precibus postulantis, & tam institutiones, quam custodias non personaliter Archidiacono, qui tunc erat; sed perpetuo de consensu Eboracensis capituli, Archidiaconatui reali & liberali concessione donauit. Cum autem Archidiaconatus ipse in continua possessione tam istarum, quam aliarum etiam libertatum multorum Archiepiscoporum, regum & Archidiaconorum temporibus extitisset; & sæpe dictus archiepiscopus sine conditione qualibet concessisset ipsum eidem, post concessionem asseruit, quod ipsum cum omnibus libertatibus suis concesserat, institutionibus, & custodiis ecclesiarum vacantium exceptis. Ipse vero consuetudinem eiusdem Archiepiscopi plene noscens, scz. quod sicut daret de facili, sic pœnitere leuiter consueuit; ac timens ne si negaret expresse, cum nondum Archidiaconatus possessionem esset adeptus, vel impediretur penitus factum eius, vel diutius differretur; respondit, quod non solum de illo, sed de omnibus reditibus suis faceret, quod Archiepiscopo complaceret. Postmodum vero possessionem Archidiaconatus ingressus, libere libertatibus ipsis est vsus, sicut prædecessores eius facere consueuerant. Consequenter vero cũ archiepiscopus cũ archidiaconatu ipso cõtra iustitiam spoliasset, nec restitutionem eius potuisset aliquatenus obtinere, nisi per chartam renunciaret libertatibus memoratis; ipse ius suũ durare cognoscẽs literas renunciationis spoliatus adhuc Archiepis. ipsi dedit sigillo proprio roboratas: sed illas, sicut est propositũ ex aduerso, nullatenus abiurauit: immo restitutionis beneficiũ assecutus, vsus est eisdem libertatibus sicut prius, licet idem Archiep. ipsum, & clericos eius super illis & aliis post appellationem legitime interpositam multipliciter aggrauaret. Vnde cũ prædictarum concessio libertatum non fuerit sicut personalis personæ, sed sicut realis personarii magis facta, non gratia specialiter concedebantur alicui; sed ex debito potius cũ archidiaconatu pariter tradebantur ad cuius integritatẽ tanquam in recompensationẽ dote, ꝑculdubio pertinebant. Propter quod etsi aliquis archiep. eis forsan vsus fuerit, dum Archidiaconatum in suis manib. retinebat; nullũ propter hoc archidiaconatui est præiudicium generatum, cum intelligantur postmodum in ipsa concessæ. Præterea cũ in Turonensi concilio ꝓbendarum, dignitatum beneficiorum sint inhibitæ sanctiones; & Lateranum concilium, vbi census nouos imponi prohibeat, & veteres augmentari, subiungat, Ne partẽ redituum aliqui suis vsib. appropriare præsumant: patet Archiepis. nec debuisse, nec potuisse archidiaconatum suis dignitatib. & libertatibus mutilare. Nec est credendũ, quod ante concessionem, vel in ipsa concessione actum fuerit, vt prædictas libertates sibi Archiep. retineret, qa alienum sibi sic voluisset forsitan vsurpare, commisisse videretur

Simo-

Simoniacam prauitatem. Renunciatio autem archidiacono nocere non potuit, cum renunciauerit spoliatus; & bonæ memoriæ *Alexander* papa, prædecessor noster, renunciationem huius asseruerit non valere. Insuper cum, etsi collatio archidiaconatus surrepserit ad archiepis. memoratum, integritas tamen ad Ebor. ecclesiæ pertinet dignitatem, nec potuisset archiepisc. vel archidiaconus præter assensum, & absq; consilio Ebor. capituli ipsius archidiaconatus in tantum lædere dignitates, vel libertates. Super hæc pars replicauit aduersa, q. etsi renunciatio vel abiuratio archidiaconatui non noceret, per hæc tamē archidiacono repetendi facultas adempta. Sed archidiaconus libertates illas se non repetere respondebat, cū eis libere sicut prius, quando iter arripuit ad sedem Apostolicam veniendi, vteretur, & earum possessione gauderet. Adiecit, quod etiam, cum archiepis. cōtra ius constitutionis dignitatem turpiter retinendo mutilauerit, nec super subsecuta renunciatione, vel ēt, si intercessisset, adiuratione, tanq̃ suam allegans turpitudinē, contra ipsum possessorem audiri deberet. Nos igitur auditis, quæ fuerant hinc inde proposita, & plenius intellectis, interlocuti sumus, archidiaconum esse in plena libertatum eiusdem archidiaconatus possessione tuendum, donec probatum fuerit ex aduerso, libertates ipsas ab Archiepiscopis archidiaconis fuisse concessas; cum in hoc casu tam ante quam post, in ipsa etiam concessione archiepisc. eas retinere sibi potuit licite tanquam suas: vel donec legitime probatum fuerit easdem libertates archidiaconum abiurasse. Sed in hoc casu, si concessio fuit illa realis, Archiepisc. nihil iuris, vel vtilitatis accedat; quia nos ad petitionē Ebor. Ecclesiæ, vel per nosipsos super hoc eidem archidiaconatui consulemus. Si ergo alterutrum istorum legitime fuerit propositum & comprobatum, archidiacono super libertatibus ipsis; si neutrum, archiepisc. silentium imponatur. Ideoq; districte præcipimus, & per apostolica scripta mandamus, quatenus partibus conuocatis, & auditis, quæ fuerint hinc inde proposita secundum formam expressam in omnibus præcedentibus: sic tamen vt dum litis ingressum, si quid circa prędictas libertates per archiepisc. vel suos post appellationem legitime interpositam, vel iter arreptum sit immutatum, in statum pristinū for metis appellatione remota: & causam ipsam, sublato appellationis obstaculo, fine debito terminetis, si consensu partiū definire non poteritis; alioquin causam ipsam plene instructam ad nos referatis. Si ad actiones venerabilis fratris nostri Ebor. archiep. respectam debitum haberemus, & ei vellemus pro meritis respondere, non solum nocendi adimeremus licentiam, sed authoritatem ēt minueremus ipsius, qui grauaminibus abutitur subiectorum. Qualiter enim & quandiu dilectum filium *Honerium* archidiaconum Richmūdiæ vexauerit, quem suæ literaturæ, ac suę probitatis intuitu debuerat honorare, ipsius archidiaconi nobis conquestio patefecit: cum & ipsum, sicut asserit, aliquando archidiaconatu suo spoliauerit sine causa, & in eū, ac clericos eius, & alios etiam frequenter excōmunicationis, & suspensionis sententiam præcipitet, pro motu propriæ voluntatis. Vnde si eidem archidiacono sufficienter curaremus prouidere, eum ab ipsius archiepiscopi iurisdictione in perpetuum eximere curaremus, sicut aliquis prædecessorum nostrorum etiā suis temporibus quosdam exemisse dignoscitur. Volentes tamen sic Archidiacono prouidere, ne ipsius archiepiscopi authoritatem ad præsens imminuamus, vobis mandamus atq; præcipimus, quatenus ipsum archiepis. authoritate nostra moneatis attentius, & indicetis, ne in ipsum Archidiaconum, vel clericos eius, aut laicos, vel ecclesias archidiaconatus sui sententias excommunicationis, suspensionis, seu interdicti sine manifesta, & rationabili causa proferre & non nisi rationabiliter præsumat. Quod si fecerit, vos sententias taliter latas, appellatione remota, nostra freti authoritate, ipso iure denuncietis irritas, & inanes; ipsum archidiaconum, & suos contra insolentias archiepiscopi in posterum attentius defensuri, in irritum, appellatione remota, reuocantes, quicquid contra eos duxerit temere attentandum. Nos vero, si monitis vestris parere contempserit, non sine confusione ipsius, & dedecore, & suis, sufficienter curabimus prouidere.

¶ *EPISTOLA EIVSDEM IOHANNI REGI.*

INnocentius Episcopus seruus seruorum Dei illustri Regi Anglorum, &c. Interest Regiæ celsitudinis ecclesias, & viros ecclesiasticos in suo iure tueri, & malignantium impetus ab eorum molestationibus potenter, & regulariter effrænare. Cum itaq; dilectus filius magister *Honorius* Archidiaconus Richmundiæ vsq; adeo vir literatus, & honestus existat, vt ex scientia & honestate ipsius non solum Eboracensi ecclesiæ honor accrescat, sed & tibi etiam vtile possit obsequium peruenire; serenitatem tuam rogamus, monemus, & exhortamur in Domino eo attentius, quod non minus diligenter, quam fideliter negotiis à tua serenitate sibi iniunctis in curia nostra cognoscimus indulsisse, quatenus eum in sua

dem

iustitia manuteneas, & defendas, nec permittas ipsum, vel clericos suos contra libertates Archidiaconatus Richmundiæ per alicuius inquietationem aggrauari. Vale.

ALIA EPISTOLA INNOCENTII PAPÆ.

ACcedens ad præsentiam nostram dilectus filius *Honorius*, Archidiaconus Richmundiæ, oblata nobis petitione monstrauit, quod cum olim dilecto filio P. S. *Mariæ* in via lata diacono Cardinali, Apostolicæ sedis legato causas, quæ contra illos proponebantur, qui intrusi fuerant in præbendas & dignitates Eboracensis Ecclesiæ, commiserimus terminandas, ipse tamen eam, quæ vertebatur contra *Rogerum* de Sancto *Eadmundo* super Archidiaconatu Richmundiæ, venerabili fratri nostro Episcopo, & dilectis filiis Decano & Subdecano Lincolniensi audiendam commisit, definitiua sibi sententia reseruata. Sed cum ipsi seruato iuris ordine vsq; ad definitiuam sententiam processissent, mediante tandem Eboracensi capitulo, inter ipsum *Honorium* Archidiaconum & prædictũ *Rogerum* amicabilis, & honesta compositio intercessit, quam se promisit vtraq; partium iuramento præstito seruaturam. Postmodum autem idem *Rogerus* de facta compositione, & interpositione iuramenti ratione non habita, literas à nobis ad vos contra prædictum Archidiaconum impetrauit, qui eum, sicut asserit, voluistis in multis contra iustitiam aggrauare. Dicit.n. quod, cum ad ostendendas exceptiones legitimas ad nostram præsentiã accessisset, & te, fili, Abbas de S. Edmundo, tanquam suspectum penitus recusaret, tum quia idem nimia est tibi familiaritate coniunctus, & se tuum esse asserit consanguineum, tum etiam nihilominus quia præfato Archidiacono circa idem negotium manifeste studueras & aduersari prædicto *Rogero*; charissimo in Christo filio nostro, i. illustri regi Angliæ, & venerabili fratri nostro Cantuar. Archiepiscopo supplicando, cum exceptionem huius se coram electis iudicibus assereret probaturum; vos, fili, Abbas de Sibbetono, & Prior Norwicensis, pronunciare, vt dicitur, præsumpsistis. Præterea cum de fructibus archidiaconatus indeterminate in nostris literis mentio haberetur: vos editionis beneficium ei contra leges & canones denegastis. Iterum cum memoratus Archidiaconus præfatum aduersarium suum excommunicatum esse in nostra præsentia obiecisset, & non vellet probare infra terminum competentem, & præparare corporaliter iuramentum, quod hoc frustrante causa dilationis non peteret, vos ipsum, inhibita exceptione, audiendum non esse pronunciastis, nisi quod obiecerat, probaret incontinenti. Cũq; in his, & aliis se à nobis cognosceret contra iustitiam aggrauari, idem Archidiaconus nostram audientiã appellauit, & ad appellationem prosequendam iter arripuit veniendi. Sed vos, sicut dicitur, à cognitione causæ post appellationem obiectam minime destrictis, super ea in ipsius archidiaconi gratiam, & præiudicium procedentes. Cumq; neminem velimus contra iustitiam aggrauari, & sic in causarum cognitione seu decisione procedi, quod neutri partiũ iusta remaneat, materia murmurandi, discretioni vestræ per Apostolica scripta mandamus, quatenus si in literis, quas præfatus Rogerus ad vos impetrauit à nobis factæ compositionis super Archidiaconatu, & interpositi iuramenti mentio non habetur, quia eas per suppressionem veritatis obtinuit, cum iuxta canonicas sanctiones mendax precator carere debeat impetratis, literas ipsas vires volumus non habere. Si etiam vos exceptiones legitimas prædicti Archidiaconi admittere noluistis, & præsumpsistis post appellationẽ legitime interpositam in causa procedere memorata, volumus nihilominus, & mandamus, vt ab ipsius causæ prosecutione penitus desistentes, quod per vos factum est, denuncietis penitus irritum & inane. Volumus enim, quod causa ipsa talibus iudicibus committatur, qui neutri partium debeant esse suspecti, vel coram nobis, mediante iustitia, terminetur. Quod si forte vos mandatũ nostrum exequi neglexeritis, alicuius interueniente gratia, vel timore, noueritis nos venerabili fratri nostro episcopo Roffensi, & dilectis filiis abbati Foxl. & Priori deled. dedisse nostris literis in mandatis, vt ipsi, veritate cognita, quæ mandauimus, sublato cuiuslibet contradictionis, & appellationis obstaculo, exequantur. Data Laterani 13. Kal. Ianuarii, pontificatus nostri anno tertio.

EPISTOLA EIVSDEM PAPAE de eodem negotio.

INnocentius Papa, Abbatibus, Prioribus, Decanis, personis, vicecomitibus, & clericis, & laicis per archidiaconatum Richmundię constitutis salutem. Exposuit nobis dilectus filius magister *Honorius* Archidiaconus vester, quod cum Archidiaconatum Richmundiæ cano-

canonice fuisset adeptus, & aliquandiu pacifice possedisset, orta postmodum inter eum, & venerabilem fratrem nostrum Archiepis. Eboracensem discordia, *Rogerus de S. Edmundo* clericus archidiaconum Richmundiæ se nominans, ad dilectos filios S. *Edmundi* & S. *Benedicti* de Holuio Abbates, & Priorem de Tofteo prædictorum tacita veritate, literas impetrauit, vt vos ad exhibendam ei obedientiam, & reuerentiam debitam, & satisfaciendum de damnis illatis, monitione præmissa, per censuram ecclesiasticam, appellatione remota, cogere non differrent. Quia vero mendax precator carere debet secundũ sanctiones legitimas impetratis, vniuersitati vestræ per Apostolica scripta mandamus, atque præcipimus, quatenus cum literas illas mandauerimus reuocari tanquam ad suspectos iudices per suppressionem veritatis, & falsitatis expressionem obtentas, eis non obstantibus, iura eius inuiolabiliter cõseruantes, ipsi & officialibus suis appellatione remota, obedientiam exhibeatis debitam, & honorem, sicut eam impendebatis eidẽ, priusq̃ idem archidiaconus iter arriperet ad sedem apostolicã veniendi. Alioquin sententiã, quatenus ipse vel officiales sui in vos propter hoc rationabiliter duxerint proferendam, ratam haberi volumus, & inuiolabiliter obseruari. His igitur & aliis domini Papæ literis, quas *Honorius* prætendebat, *Rogero* de sancto *Edmundo* respondente, supradicti iudices delegati propter appellationes hinc, & inde factas, & proter testium varietates, causam ipsam, vtcunq; poterant, instructam ad dominum papam miserunt determinandam: & ipsi *Honorius & Rogerus* prosecuti sunt appellationes suas.

EPISTOLA MAGISTRI HOSPI-
talis Ierusalem Priori, & fratribus suis per Angliam constitutis.

MAgister Hospitalis Ierusalem Priori Angliæ salutem. Quemadmodum rumores proueniunt, ita eos cupimus cordibus amicorum nostrorum intimari. Transacti itaq; passagii lugendo tempore de solito rumores terræ Ierosolymitanæ mittebamus; sed naui confracta in maritima Tripolis ante Biblium, Aconensis episcopus, & plures viri honestissimi fratrum nostrorum ad vos pro negotio terræ Sanctæ destinati, cum multis tam nobilibus, quam humilibus peregrinis ad dolorem, & gemitum totius populi Christiani, sicut Domino placuit, sub aquis vehementibus perierunt. Post quod naufragium nullũ putamus transfretasse nauigium, vt dicitur ab omnibus. Quia quædam naues, in quibus nuncii nostri mittebantur, transfretare disponentes, cum ab Acone recessissent, & per triduum & amplius nauigassent, amissis arboribus antennis in solita ventorum, & turbinis rabie, vix naufragium euadentes, Tripolim sunt reuersæ. Ea tamen, qua potuimus, nauigii opportunitate reperta, vestræ fraternitati declaramus, quod ille Christianorum hostis nequissimus Damasci Dominus Saphadinus Babylonis effectus est Dominus; quia nepotem suum & alios, quorum successionem timebat, de regno Babylonis, vt perfidus, & periurus, eiecit. Viget adhuc inter ipsum, & Soldanum *Aleph*, & plures alios nimia discordia, quæ fine careat, & nunquam decidat, vel arescat. Ipse quoque *Saphadinus* suis odibilis, & infestus, domesticas timet insidias, & in nullo loco tutum se credens (vtpote qui nepotibus suis proditor extitit, & periurus, quos etiam funditus quotidie exhæredare conatur) Babyloniam exire non audet. Quæ res nobis hoc anno munimen præstitit, & tutelam. Parauerat enim contra nos tumidus, & intolerabilis insilire, & Christianitatis, quæ superfuerant, funditus demoliri reliquias. Percussit etiam Deus virga potentiæ suæ Babylonicas regiones in flumine illo Paradisi, quod agros hostium irrigabat, ne flueret; nec anno præterito fluctus emisit. Propter quod in fame pereunt, & eorum animalia perdiderunt, nec plures eorum veriti sunt pater filium vendere, diues pauperem, potens debilem, vt sic vitam suam à fame conseruent; quam siccitatem fluminis, si non fluxerit, futuram timent. Hoc etiam quisquis excogitet sapiens, quod si flumen nutu Dei præsenti anno non fluxerit, arua non irrigauerit, in magno discrimine vitæ suæ erunt. Quorum iam infinita multitudo necessitate compulsa, & famis austeritate, terram nostram, sicut locustarum agmina, repleuit pro sustinendis corporibus suis: vbi quidam terras Ecclesiæ moliuntur; quidam more bestiarum syluestribus herbis vescuntur; quidam fame necati per loca syluestria miratiue reperiuntur vermibus & auibus comedendi. Nos igitur in Domino ponentes spem nostram, qui, quando vult, præliis finem ponit, speramus, quod populo Christiano dat initium miserendi, cum ipsorum conterit inimicos. *Datur etiam gentibus materies admirandi, quod quidam Saracenus, ætate iuuenis, origine vilis, inter pastores à pueritia simpliciter nutritus, de nouo sic omnibus peritus apparet, vt omnes sapientiam eius admirentur, & nomen* Iesu Christi *publice prædicat: ita quod ipsi*

iam duo millia Paganorum, & eo amplius concredentes, eius exhortationibus fidem noſtram ſuſceperunt, & fonte ſacri baptiſmatis ſunt renati, & circumciſionis ſuæ condolent ſe ſuſtinuiſſe dolorem. Immenſo tamen inimici noſtri exultant gaudio, quia nos paucos ſciunt, & pecunia pauperes, & armatorum copia ſentiunt derelictos. Quapropter ad vos voce lamentabili clamamus, & miſericorditer exoramus, quatenus nobis tam apud maiores, quam minores conſilio, & auxilio veſtro ſubueniri dignemini, & dominum regem Angliæ, & quoſcunque poteritis, ad ſubuentionem noſtram efficaciter inducere, & diligenter monere procuretis. Nos enim infinitas trementes diuitias, cum ſibi propter opes multorum ſubueniant mercimonia mercatorum, non minus ſolito timore conterimur vniuerſi; & cum de vno tantum regno Babylonis, aut Damaſci vniuerſus terræ promiſſionis populus vix bene ſe tueri ſolebat; nunc duo regna vni Domino coniugata, nobis tantilli reſidui numeri terrorem pariunt, & minantur. Hic eſt certe verus ſtatus terræ promiſſionis, & inimicorum *Chriſti*: quo taliter permanente, ſi bonum Chriſtianorum haberemus auxilium, gratia propitiante cœleſti, & *Chriſti* iniurias, & dedecus Chriſtianorum crederemus vindicare. Propterea, bone frater, quia pauca dicere ſufficit, ſatis nouiſtis, quæ, & quanta nobis incumbunt neceſſaria; & nunc audite, quid vltra modum nos affligit. Terra regni Siciliæ iugiter deſtruitur à Teutonicis, & Longobardis: domus noſtra Baroli relicta fuerit: fratres intus in ciuitate manent; domus extrinſecæ, à quibus auxilium noſtrum procedebat, ad nihilum deductæ ſunt, nullus in ciuitate perſiſtit. Poſtquam autem à terra receſſiſtis, nihil de regno Siciliæ nobis ſubuenit, ad præſens iam, & per annum, frumentum, vinum, & hordeum, carnes, & caſeum, & quæq; neceſſaria emimus pro vniuerſis domibus & caſtris noſtris in quibus omnibus ſine numero neceſſaria eſt expenſa. Pecuniam niſi ab vltramarinis domibus receperimus, aliunde aliter habere nequimus, & iam diu eſt, quod nihil fere recepimus ad cõparationem expenſæ. Noueritis, quod in debitis plurimis ſubiacemus: expectantes auxilium veſtrum, & aliorum bonorum fratrum noſtrorum, amore diuino, & noſtro vos monemus, vt quantumcunq; poteritis, in primo Martii paſſagio ſubueniatis. Valete. Quibus auditis, dominus papa *Innocentius* miſit vnum cardinalem ad regem Franciæ, & ad regem Angliæ, poſtulans ſubſidium fieri de terris eorum, ad ſubuentionem terræ Ieroſolymitanæ. Ad cuius mandatum, ipſi reges conceſſerunt ſe daturos ad ſubuentionem præfatæ terræ, quadrageſimam partem omnium redituum ſuorum de vno anno. Et Rex Angliæ hoc ipſum mandauit fieri de reditibus, & excaetis, & Wardis ſuis Angliæ: & præcepit, vt omnes laici terrarum ſuarum ſimili modo quadrageſimam partem redituum ſuorum darent in eleemoſynam ad ſubuentionem terræ Ieroſolymitanæ. Vnde *Galfridus* filius *Petri* tunc temporis ſummus iuſtitiarius Anglię in hac forma ſcripſit vicecomitibus, & balliuis Angliæ.

EPISTOLA GALFRIDI DE QVADRAgeſima redituum colligenda in ſubuentionem terræ Sanctæ.

GAlfridus filius *Petri* Comes Eſſexæ vniuerſis vicecomitibus balliæ ſuæ, ſalutem. Sciatis, quod Dominus Rex Angliæ, ad inſtantiam, & prædicationem cuiuſdã Cardinalis à ſummo pontifice miſſi in Franciam, de conſilio magnatum ſuorum de partibus transmarinis conceſſit ad Sanctæ Ieruſalem ſubſidium quadrageſimam partem valoris omnium redituum, & terrarum ſuarum vnius anni tam de Wardis, quam de excaetis in manu ſua exiſtentibus. Quod etiam ipſi magnates ſui vltra mare voluntarie conceſſerunt. Ad eorum etiam inſtantiam ſcripſit Dominus rex omnibus Angliæ magnatibus per literas patentes; rogans, & inducens eos, quatenus puro corde, & charitatis intuitu idem illud de valore omnium redituum, & terrarum ſuarum vnius anni concederent; quod quidem nec debito, nec de conſuetudine, nec de coactione, nec de aliqua alia authoritate Apoſtolica conceditur, vel poſtulatur. Vnde præcepit, quod omnes Comites & Barones de qualibet ballia in primis admoneantur, inducantur diligenter, quatenus pro ſe hanc collectam faciant in terris ſuis hoc modo; ſcilicet, vt quilibet quadrageſimam partem valoris cuiuslibet villæ ſuæ, ſicut poſſet poni ad firmam per annum. Et ſi in eadem villa fuerint per ſeruitium militare tenentes, dent quadrageſimam portionem modo prædicto; ſi autem fuerint libere tenentes, ſimiliter dent eandem portionem modo prædicto, computato reditu, quem dominis ſuis ſoluerint per annum. Hanc autem collectam colligi faciant per tam diſcretos, & legales, qui ad hoc poſſint, & ſciant ſufficere, qui eam recipiant tam de Comitibus, quam de Baronibus prædictis. Et poſtquam per manus eorum

fuerit collecta, receptores prædictæ collectæ faciant in ſcriptum redigi diſtincte, & aperte, quantum de quolibet receperint, tam de Comitibus, quam de Baronibus, & militibus, & libere tenentibus; & nomina ſingulorum, & villarum, quantumcunq; de ſingulis villis, & quorum quælibet ſit, imbreuiari faciant. Summam autem de dominicis, & de Wardis, & excaetis, & reditibus Domini regis faciant ſeparatim imbreuiari. Si quis vero clericus laicum feodum habuerit in ballia aliqua vel homines tenentes laicum feodum; in eorum terris fiat hæc collecta per prædictos collectores modo prædicto. De terris autem cruce ſignatorum prædicta collecta fiat modo prædicto ita tamen quod eorum pecunia ſeparatim reponatur ab alia; & ſumma pecuniæ, & nomina ſingulorum, quorum ipſa pecunia fuerit, ſubſcribantur; vt illi, qui iter arripuerint, pecuniam ſuam prompte recipiant. Prouideatur autem, quod pecunia illa ſit collecta, ita quod vnuſquiſq; vicecomes ſimul cum collectoribus habeat eam apud Nouum templum Lundoniæ à die S. *Hilarii* in quindecim dies, & imbreuiamentum modo prædicto ordinatum, viz. de ſumma pecuniæ, & nominibus eorum, qui eam dederint, & nominibus villarum, de quibus data fuerit pecunia prædicta, & quantum de qualibet datum fuerit. Si qui autem contradixerint huic collectæ aſſenſum præbere, nomina eorum imbreuientur, & coram nobis repræſententur apud Lundoniam ad terminum prædictum, & hoc breue, & nomina collectorum ibidem habeantur.

Valete.

Finis Libri Tertij.

CHRONICORVM ETHELVVERDI LIBRI QVATVOR.

INGVLPHI ABBATIS Croylandensis Historiarum, Liber vnus.

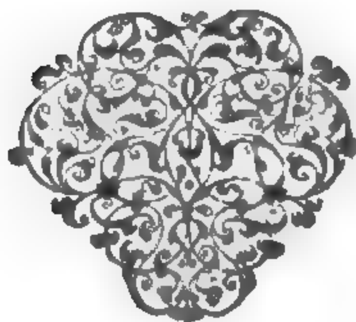

ANNO

M. DCI.

PER-

PERPETVAM PATRICIVS CONSVL FABIVS QVÆSTOR ETHELWERDVS MAHTILDI CONSOBRINÆ optat in Christo.

DISERTISSIMÆ *& vera Christi ancillæ* Ethelwerdus *in Domino* Patricius Mahtildi *salutem. Suscepi desiderii mei Epistolam charissima vestram; & amplexus animotenus scripta, non tantum legi sed etiam condidi in thesauro cordis mei. Siquidem altissimi exoro crebrius gratiam Dei, vt in hac præsentia incolumem, & post migrationem corporis custodiat, ducens ad æterna tabernacula. De notitia equidem communis prosapiæ, generis quoq; & migratione, vt ante breuiter per Epistolam insinuauimus tibi: nunc (cooperante deo (ab ipsius principio mundi annalem sumentes ritum, dilucidius explicare oportet, vt & lectoris susurro intuitus, & auditoris augmentetur capiendi voluntas. Quin etiam de priscorum aduentu parentum à Germania in Brittanniam, tot bella, tot cædes virorum, classiumq; periclitationem gurgite Oceani non paruam, in suppositis paginulis facilius inuenire potes exemplar. Ergo prosapia de moderna & de iteratione propinquitatis nostræ in præsenti epistola sine nexilitate exorno, qui & quomodo, & vnde propinqui, in quantum memoria nostra argumentatur, & sicut docuere parentes. Scilicet* Ælfred Rex Athulfi *Regis filius, ex quo nos originem trahimus. Cui filii quinq; subiiciuntur: ex quibus ego de* Etheredo *Rege, & tu de* Ælfredo *Rege progeniti videmur, filiis supradicti regis* Athulfi. *Misit* Ælfthrythe *filiam suam ad partes Germaniæ* Baldwino *in matrimonium; & genuit ab ea filios duos* Athulfum *viz.* & Earnulfum, *duas filias quoq;* Ealshwid & Earmentruth: *quippe ex* Ælfdryde *seriem ducit* Earnulfus *Comes, qui & vicinus vester. Siquidem* Eadgyfu *nominata est* Eadwerdi *regis filia filii* Ælfredi *supra scripti regis; quæ & ab matertera tua ipsa in matrimonium Galliarum ad partes minori* Karulo *mittitur regi.* Eadhild *etiam in coniugium mittitur* Hugoni *filio* Brodbyrhti. *Alias vero duas* Ædestanus *rex tali ratione misit ad* Oddonem, *vt quæ ab eis placuisset sibi in matrimonium elegisset; cui visa melior* Eadgyde, *ex qua tu principium tenes natiuitatis. Alteram etiam subiunxit cuipiam regi iuxta Iupitereos montes, de cuius prole nulla nobis notitia extet, tam pro extenso spatio, quam per obruptionem quodam modo temporum: sed vestrum hoc opus est innotescere auribus nostris, qua non solum affinitate, sed & potestate videris oppleta, nulla intercapedine prohibente.*

Esto mihi valens cunctis perhenniter horis.

EXPLICIT PROLOGVS.

INCIPIT LIBER PRIMVS.

EXORDIO sui continet principium mundi. Primo enim die Deus in lucis apparitione condidit Angelos. Secundo die appellatione firmamenti cœlos. In tertio diuisionis vocabulo speciem terræ aquarumque. Cœli luminaria quarto. Aquatica animantia quinto. Animantia telluris & hominem sexto: Quem ad imaginem suam similitudinemque creauit: appellans eum *Adam*, id est, terrenum, ex cuius principio in hac breuitate aliquid perfectum ordiri conamur. Quamuis per anfractus ludere quimus historiographizantes, sed non in tantum cura laboriosius videtur, quam ad præfatæ cursum locutionis dirigere stylum. Igitur ab *Adam* primo homine vsque ad diluuium *Noa* exprimitur numerus annorum

vigeni centies ducenti super & quadraginta duo. A diluuio scz. vsque in tempore *Abram*
nongenti anni migrantur & supra bis 40. A natiuitate *Abraha* vsque in tempore *Moysi*, &
exitus *Hisrahelitici* populi ex Ægypto, transacti sunt dies annorum quinque, & supra quin-
genti. A tempore etiam *Moysi*, vsque in ortu *Solomonis* & ædificationis Sanctæ ciuitatis
Hierusalem, dies annorum fuere quadringenti septuaginta & octo. Et à conditione illa
mirabili dominicæ ciuitatis vsq. ad saluatoris natiuitatem, migratus est annorũ numerus
millen' supra quoq; viginti & duo: & fact' est numerus annor. ab ipsius mundi initio vsq;
an. Dom. ad *Christi* primũ aduentũ, 5. millia quingenti minus quinq;. Post igitur mirabilẽ eius nati-
30. uitatẽ in anno 30. in vndis baptizatur Iordanis, q abluit peccata mũdi totius sanguine suo:
ann. 33. deinde duodecim sortiti sunt discipuli & nondũ *Paulus*. Post trienniũ a. (scriptura sacra te-
ann. 34. stante) Caluariæ crucifigitur loco: Quẽ post imitando sequitur circiter spacio anni vnius
Stephanus prim' martyr, fit & cõuersio *Pauli*. Deinde sequẽti anno fungitur *Petrus* vera pe-
tra in Episcopatum Antiochenæ Ecclesiæ. Nono etiam decurrenti spatio annorũ Romæ
ann. 44. fungitur pontificatus officio. Post biennium vero Romanorum *Claudius Cæsar* per turmas
ann. 46. ducit exercitum, & inuasit arua pinguia Brittonum, subiecit reges seruire sibi, Orchadas
ann. 62. ipse superat passim, vsq; ad vltimam *Tylem*, resistunt iugo Scotti Pictique. Scilicet post an-
num sextum decimum *Iacobus* frater Domini pro *Christo* patitur gloriose, qui & primus
ann. 63. Hierosolymitanæ Ecclesiæ Episcopus. Deinde post annum *Marcus* Euangelista migrat
ann. 69. ex mundo. Sexta autem serie post numerum annalem truncantur pro *Christo Petrus &*
Paulus in ministerio diuino ambo constantes, ambo florentes. In ipsius quippe anni præ-
cursu *Iohannes* euangelista in insula *Pathmos* edidit librum *Apocalypseos*, id est, Reuelatio-
nis, quæ illi data cœlitus erat mysteria aperire mundo diuina. Expleto equidem anno-
ann. 85. rum numero quindecim pace requieuit ab Effeso vrbe stadia sexdecim: & in ipso anno
ann. 100. suspenditur *Simon* apostolus. Impletusque est annorum numerus à natiuitate saluatoris
nostri *Iesu Christi* bis quinquaginta. Porro post biennium *Clemens* migrat passione pro
ann. 101. *Christo* suscepta papa beatus. Quem post in passione sequitur octauo in anno *Ignatius Chri-*
ann. 109. *sti* dignus Episcopus. In sexto ergo quinquagesimo post illum anno *Eleutherius* ordinatur
ann. 167. in sede Apostolica Romæ, & quindecim annis constanter gloriosam populo Christiano
imbuit prædicationem, & non tantum sibi subiectis vrbibus, sed ab ortu solis vsq; ad oc-
casum exiuit sancta opinio eius. Nam idem beatissimus *Christi* famulus per nuncium & li-
teras *Lucium* adiit insulæ regem, ammonens eum de fide, & baptismo Catholico, qui tum
Brittanniæ regem potestate pollebat: qui etiam concessit verisimili ratione Christianum
se esse futurum, quod & perfecit. Cuius successor *Seuerus* post tertio vigesimo anno re-
gni eius fungitur potestatis Romanæ, ipse fossam extendit in insula præfata pertransuer-
so à mare vsque ad mare, murum etiam cũ turribus & propugnaculis construxit intrinse-
cus, fortassis ne ab exercitu læderentur barbarorum Brittanni. Porro post decursum cen-
tum & nonaginta annorum superque duorum, *Maximus Cæsar* regnum accepit, qui &
natus in Brittannia erat, deinde Gallos superat, Tuscos fugat, Italum & Hispanum sub
iugo regna mittit. Igitur post ambitum circuli regni eius vigesimi & anni octaui à Gothis
destruitur Roma sublimis iam in milleno centesimo quadragesimo sexto post suam con-
ditionem anno. Ab illo tempore cessauit imperium Romanorum à Brittannia insula,
& ab aliis quas sub iugo seruitutis tenebant multis terris. Siquidem tenuerunt supradi-
ctam insulam incipiente numero à *Cæsare Guio Iulio* quadringentos & octoginta quinque
annos, vrbes etiam atq; castella nec non põtes plateasque mirabili ingenio condiderunt,
quæ vsq; in hodiernam diem videntur. Enimuero habitante plebe Brittannica incurio-
se causa firmitatis intra fossam de cuius serie meminimus, supraque à *Seuero Cæsare* condi-
ta erat, insurrexerunt gentes duæ, Picti scilicet ab Aquilonali plaga & Scoti ab Occiden-
tali contra eos cum exercitu, vastantes eorũ possessiones, & sic per multa annorum spa-
tia innumerabili eos miseria afflixerunt. Hi quidem sustinere non valentes periculum, a-
nimo solerti nuncios mittunt ad Romam cum lachrymosis scriptis. cum victoria exerci-
tus reuertitur Romam. Audito etiam oppositum sibi exercitum domum reuersum, viz.
Scotti & Picti gaudio gauisi non minimo sunt: Ast iterum arma mouent & quasi sine cu-
stode caulas inuadunt lupi, vastant partem in axe Aquilonis vsq; ad Seueriam fossam:
Brittanni muro insistunt, defendunt armis; sed non natura, heu, dederat fortuna gratiam
belli. Tum astuta gens Scottorum gnara quid faceret pro imminenti muro, ac sudæ pro-
fundo saltu, ferreos in mensura arte mechanica struunt aculeos, superstantesq; muro de-
orsum trahentes auide interimunt, victores existunt forinsecus & intus, præda & posses-
sio fit statu in vno. Et facta est cædes postera peior prioribus. Impletusq; est numerus an-
ann. 449. norum ab incarnatione Dominica quadringenti & quadraginta nouem.

Quin

Quin etiam videntes se esse superatos ex omni parte Brittanni, nec vltro spes à Romanis secunda, instruunt consilium quidnam facerent cum miserabili planctu. Nam illis diebus agilem audierunt esse piratico in opere gentem Saxonum in tota maritima à Rheno fluuio vsque in Doniam vrbem, quæ nunc vulgo Danmarc nuncupatur, ac in omni armatura robustam. His igitur immensa per nuncios munera mittunt, auxilia petunt, societatem pacis promittunt. Nescia mens spurci populi, illo enim nascebatur perpetua seruitus & infœlicitatis nouerca.

Et maxime consilium dat *Wrthern* qui tum Rex super omnes habebatur, cui concessit tota nobilitas, & hoc maluerunt vt de Germania eis adduxissent suffragium. Iam præmunerati fuere iuuenes duo *Hengest & Horsa*, hi nepotes fuere *Woddan* Regis Barbarorum. Quem post infanda dignitate, vt Deum, honorantes, sacrificium obtulerunt Pagani victoriæ causa siue virtutis, diuictusq;, vt humanitas sæpius credit hoc, quod videt. Aduecti igitur sunt præfati iuuenes explentes petitionem regis senatusq;, cum tribus dromonibus armis ornati, & omni instructione bellica præparati, proiicitur ancora ponto, stant in littore puppes. Et mox contra Scotos causa probationis mittuntur: tandem non morata iuuentus pectora induunt armis, temptant quoque prælia peregrina: miscetur viro vir, ruit Germanus, ruit Scotus, ex vtraq; parte miserrima cædes: victores post Saxones existunt. Tum à Rege præfato funguntur honorato triumpho, clamque mittunt vernulas domum, nunciantes suis fœcundiam terræ & pauidi inertiam populi. Hi statim non mora facta, dictis concedunt & magnam cum exercitu classem mittunt proximis. Porro suscepti magnifice sunt apud regem Brittannorum; commune sibi hospitium cum incolis struunt, Brittanni pacem promittunt, digna munera societatis, & honores, vt incurii essent tantum ab hostibus eorum protectione cum bellico incursu tribuentes eis immensa stipendia & fœlicitatem pugnæ causa eorum. Hactenus de societate ac promissione Brittonum sat dictum est: nunc de discordia & infœlicitate dicatur. Videntes namq; astutiam noui populi, partim timuerunt, partimq; despectui eos habuere: frangunt pactum, nec vltra societatis addunt honorem, sed potius ab oris expellere conantur. His ita præcogitatis innotescitur cunctis, rumpitur palam fœdus: insistunt armis, ruunt Brittanni, Saxones possident arua. Iterum mittunt ad Germaniæ partes, non occulte, vt ante, sed manifesta legatione, vt solent victores, auxilium magis sibi poscentes, quibus & aduecta est multitudo omni ex prouincia Germaniæ partis: ac bella gessere contra Brittannos, pellentes eos à finibus eorum magna cum clade, & ipsi semper victores. In vltimo quidem subiiciunt colla Brittanni, soluent iam progeniei tributum. Ergo illa aduectio ex tribus prouinciis, quæ tum eminentiores habebantur Germaniæ, venisse leguntur, hoc est, de Saxonia, Anglia, atq; Giota. Cantuarii de Giotis traxerunt originem; *Vuhtii* quoq;, qui à *Vuihta* insula adhærente Brittanniæ nomen sortiti sunt.

Quippe de Saxonia quæ nunc vulgo Ealdsexe nuncupatur, id est, Saxonia vetus, venere tribus, quæ apud Anglos modo ita dicuntur, Eastsexan, & Sutsexan, & Westsexan, hoc est, (secundum Latinos) Orientales, Australes & Occidentales Saxones. Anglia igitur de prouincia venere iuxta Orientales Angli, medii Angli, Mercii quoq;, & tota gens Northanhimbrorum. Porro Anglia vetus sita est inter Saxones & Giotos, habens oppidum capitale, quod Sermone Saxonico *Slesuuic* nuncupatur, secundum vero Danos, Haithaby. Ideoque Brittannia nunc Anglia appellatur, assumens nomen victorum; præfati enim duces eorum inde venerunt Brittanniam primi: hoc est *Hengest & Horsa* filii *Vuyrhtelsi*, auus eorum *Vuicta*, & proauus eorum *Vuithar*, atauus quidem eorum *Vuethen*, qui & rex multitudinis Barbarorum. In tanta etenim seductione oppressi Aquilonales increduli, vt Deum colunt vsq; in hodiernam diem, viz. Dani, Northmanni quoq;, & Sueui. De quibus *Lucanus*,

Fundit ab extremo flauos aquilone Sueuos.

In tanta ergo fuisse perhibetur supradictarum illa aduectio crescens, & nimium, vt & incolarum paulatim & habitationis nomen aboleuisset, qui cum muneribus eos traxere quondam gentium repentinæ. Magis stipendia poscunt, renuunt Brittanni: mouent arma: fit discordia nimis, &, vt ante præfati sumus, à finibus eos pellunt in arcta promontoria quædam, & ipsi possessores à mare ad mare vsque in præsentem diem existunt. In *An. 418.*
nono etiam anno post euersionem Romæ à Gothis, relicti qui erant in Brittannia Romana ex gente, multiplices non ferentes gentium minas scrobibus occultant thesaurum, aliquam sibi futuram existimantes fortunam, quod illis post non accidit. Partem sumunt, in vnda gregantur, dant ventum carinis, exules Gallias tenent partes. Annum post *An. 430.*

duodecimum ad Scottos mittitur *Christi* nuncians euangelium *Paladius* Episcopus à *Cælestino* papa beato.

CAPITVLVM.

EXpletis vero nouemdecim annis ceperunt Regnum Romanorum *Mauritius & Va-*
an.449. *lentinus*, in quorum tempore à *Wurthgern* aduocantur rege Brittonum *Hengest & Horsa* in locum qui vulgo *Hipwines Fleot* nominatur, primitus Brittannorum in subpetias: sed post rebelles & hostes extiterunt eorum, vt ante dictum est. Igitur impletus est tunc annorum numerus ab admirabili incarnatione saluatoris nostri Iesu Christi quadringenti
an.455. anni & quadraginta nouem. Anno in sexto post, inierunt bellum *Hengest & Horsa* contra *Wurthgernum* in campo Egeles thrip. Ibi interficitur *Horsa*, *& Hengest* cepit regnum. Post biennium autem *Hengest & Aesc* filius suus iterauerunt arma contra Brittannos & ce-
an.457. ciderunt in illa die ex parte Brittannorum millia quatuor: relicta tum Cantia Brittanni, quæ vulgo Kent nuncupatur, fugam dant in Lundonam vrbem. Circiter annos octo ipsi
an.465. idē arma mouerunt cōtra Brittannos, fuitq; valida cædes in die illa; duodecim primores duces cadunt Brittannorū iuxta locum qui dicitur Wippedes fleot, illic fuit miles Saxonum *Wipped*, & ob id ille locus vocabulum sumpsit, sicut à *Theseo*, Theseum mare; & ab *AEgeo*, Ægeum, qui in eo necatus fuerat. Repleto siquidem octauo annorum numero
an.473. *Hengest* cum *Aesc* filio suo secundo arma eleuant Brittannos aduersus, & cæso exercitu victores existunt, spoliaq; immensa ducunt. Aduectusq; est in anno quarto *Aelle* à Germa-
an.477. nia cum filiis suis tribus in Brittanniam tunc in locum, qui cognominatur Cymenes Orā, & persecuti sunt Brittannos in loco nominato Aldredes Leage. Post vero octauum annū
an.485. bellum idem ineunt aduersus Brittannos iuxta locum, qui dicitur Mercredes burnanste-
an.488. de. Deinde triennio impleto *Aesc* filius *Hengest* cœpit regnum in Cent. Post triennium
an.492. quidem *Aelle & Cissa* obsederunt oppidum, quod vocatur Andredes ceaster, interfeceruntq; ibidem habitantes à maiori vsq; minimum, nec vllum saltem liquerunt viuentem. Percurso itaq; triennio *Cerdic & Cinric* filius suus cum quinq; carinis aduecti Brittanniam
an.495. in portum qui Cerdices Oran nuncupatur, in ipsa die bellum commisere Brittannos aduersus, & ipsi post in fine fuere victores. Sexto etiam anno aduentus eorum occidentalem circumierunt Brittanniæ partem, quæ nunc Westsexe nuncupatur. Aduenit & post in
an.501. Brittanniam tum cum filio suo *Beda* anno impleto. Post cuius aduectum septimo an-
an.508. no *Cerdic* cum *Cinric* filio suo truncant *Natanleod* Brittannorum regem, & cum eo millia quinq; virorum. Sexto igitur impleto anno *Stuf & Wuthgar* in Brittanniam applicaue-
an.514. runt in Cerdices Oran, & bellum repente imprimunt Brittannis quos & fugatos victores post existunt. Impletusq; est numerus fere quinquaginta sex annorum, ex quo *Hengest & Horsa* Brittanniam aduenere. Deinde post quinquennium *Cerdic & Cinric* arma moue-
an.519. runt contra Brittannos in loco, qui Cerdices forda nuncupatur in fluuio Auene; & in ipso anno facietenus cœperunt regnare. Porro post functionem regni eorum, anno in octauo siquidem, restaurant arma contra Brittannos. Impleto autem triennio, ceperunt *Wihtam*
an.530. insulam, cuius iam supra memorauimus situm, attamen paucos interimunt Brittannos. Quarto impleto etiam anno *Cerdic* cum filio suo *Cinric* tradunt in potestate *Wihtam* so-
an.534. brinis eorum duobus *Stufe & Withgare*. In ipsius vero anni decursu obiit *Cerdic*; *& Cinric* filius suus post illum cœpit regnum, & regnauit septem & viginti annos. Post qua-
an.538. driennium autem regni eius, obscuratus est sol à prima hora diei vsq; ad tertiam. Iterum
an.540. post biennium sol obscuratus est post tertiæ calculum dimidiam horam, ita vt stellæ passim in firmamento cernerentur. Denique septimo anno *Ida* cœpit regnum super prouinciam quæ dicitur Northambymbra, cuius prosapia regni & nobilitatis à *Wothen* exordium sumit. Ergo post quinquennium *Cinric* bellum gessit aduersus Brittannos iuxta
an.547. oppidum, quod dicitur Searaburh, quos & fugatos multos ex eis interemit. Idem post
an.552. quartum annum cum *Ceaulin* inierunt bellum aduersus Brittannos circa locum, qui di-
an.556. citur Beranbyrig. Repletisque circiter annis quatuor *Ceaulin* cœpit regnum super Brit-
an.560. tanniæ occidentalem partem, quæ nunc vulgo Westsaxan nuncupatur. *AElle* quippe *Issing* ad Northanhimbre seriem mittitur, quorum genus vsq; ad generalissimum ascendit, id est, ad Wothen. Deniq; post quinquennium venit *Columba* famulus *Christi* à Scotia
an.565. in Brittanniam Pictis adnunciandi verbum Dei: post cuius aduentum, iam peracto trien-
an.568. nio, *Ceaulin, & Cutha* ciuile commouerunt bellum contra *AEthelbyrhtum*; quem & superatum persecuti sunt vsq; in Kent, & eius duos duces peremerunt in Wbbandune, *Oslaf, & Cnybban*. Post triennium vero *Cuthulf*, bellum instituit contra Brittannos in Bedā-
an.571. forda, & quatuor regias villas accepit, scz. Ligāburh, & Eglesburh, Bensingtū, & Igneshā.

Deniq;

Denique post sex annorum decursum *Cuthwine* & *Ceaulin* ineunt pugnam contra Brittannos, & eorum reges tres interimunt, *Comegl* cum *Condidan Fearmeglq;* in locum, qui vocatur Deorhamme; & tres vrbes eorum clariores ceperunt, Gleaucestre videlicet, & Cirncestre cum Bathancestre. Impletoq; numero septem annorum *Ceaulin* & *Cutha* instituunt bellum contra Brittannos in cognominato loco Fethanleage, *Cutha* ruit; ibi *Ceaulin* subiecit villarum multitudinem, & immensa spolia sumpsit. Facta quippe est in octauo anno ruina magna ex vtraq; parte in loco, qui dicitur Wodnesbyrg, ita vt *Ceaulin* in fugam verteretur, & post annum finit vitam. Successeruntque post illum *Cuichelm* & *Tridda* cum *Aethelfrith* in regnum.

ann. 577. *ann. 584.* *ann. 592.*

Explicit liber primus.

INCIPIT PROLOGVS LIBRI SECVNDI.

IN exordio positionis huius libelli non opus fuerit praecapitulari, charissima nostri. Quoniam per multimodos etiam anfractus duximus stylum ab ipso generalissimo statu, ac transilientes ea in quibus multorum adhaesit notitia, excerpta ab historia tam diuina quam vulgari, altiora prudenti lectori linquimus. Ad nostri etiam generis proprietatem nunc calamum dirigere oportet: & quamuis non famose pupilla dicitur membrum, veruntamen ministerium praestat non exiguum maioribus membris. Itaq; hortamur in Domino ne nostra spernantur a phagolideris dicta, sed potius praeoptimas regi caelorum gratias reddant, si se sapere alta videntur.

EXPLICIT PROLOGVS.

INCIPIT LIBER SECVNDVS.

DE ADVENTV AVGVSTINI A GREGORIO misso Papa beato.

CAPVT I.

SICVTI diuina solet clementer prouidentia ab aeterno cuncta prospiciens non necessitate regere sed potenti intuitu, ipsaq; immobilis semper, ac verbo suo ex diuerso elementa disponens, hominumq; genus ad veritatis agnitionem venire per mortẽ vnigeniti filii sui, cuius sanguine quadrifida mundi spatia liberantur: nunc per seruum suum illustrat tenebras Occidentalium in oras. Residente igitur aliquando papa beato *Gregorio*, ac seminante Euangelium Christi, adsisterũt viri ignota lingua nimis vultu decores, quorum & admiratus pulchritudinem vir sanctus, cuiusnam essent gentis, ab eis sciscitat obnixe: tum iuuenes humili intuitu Anglos se esse confitentur. Vtrumne, inquit, Christicolae, vir sanctus, an increduli sitis? Minime Christiani, inquiunt, & nec dum aliquis in hoc nobis aperuit aures. Tum subleuato vultu vir beatus: Quisnam, inquit, in praesentia lapidum fundamentum ex harundine ponit? Nullus prudens, inquiunt. Recte disseruistis quippe, & suscipiens eos ducit in triclinium, inserens eis diuina eloquia, quos deinde baptismo abluit Christi, & magis disponebat cum eis iter ad patriam. Quo audito Romani resisterunt sermoni, nec pastorem siuere dimitti ab eis procul. Videns itaq; beatissimus papa *Gregorius* sibi populum resistentem, quendam virum ex discipulis suis in diuino eloquio nimis instructum nomine *Augustinum* confirmato eum diuino admonitu, mittit cum viris praefatis, & multitudinem fratrum cum eo, quibus & aduectis templa erigunt Angli suscepta fide. Ac per orationes S. *Augustini* Episcopi miracula ostendit saluator noster *Iesus Christus* innumerabilia fidelibus suis. In cuius tumulo vsque in hodierna die non parua fiunt miracula ipso auxiliante Domino nostro.

DE AETHELBYRHTO REGE, ET DE BAPTISMO EIVS.

CAPVT. II.

ann. 596. EXercente igitur *Aethelbyrht* regimen super Cent aduenit supradictus vir; cui & concessit rex *Aethelbyrht* cum omni domu sua, & suscepta fide baptizatus est. Ipse est & primus rex in gente Anglorum, qui verbum Christi suscepit. Deniq; *Aethelbyrht Eormenrices* filius fuit, cuius auus *Ochta* qui prænominabatur *Ese*, propter quod postea reges Cantuarij *Esingas* sunt nomen sortiti, vt à *Romulo* Romani, & *Cecrope* Cecropidæ, & à *Tusco* Tusci; *Ese* quippe pater fuit *Hengest*, qui primus Consul & dux de Germania fuerat gentis Anglorũ; cuius pater fuit *Wihtgels*, auus *Witta*, proauus *Wither*, atauus *Wothen*, qui & rex multarum gentium, quem pagani nunc vt Deum colunt aliqui. Transactusque est numerus annorum ab incarnatione Dominica sexcentesimus minus quatuor annis.

DE CEOLF REGE OCCIDENTALIVM SAXONVM, & de eius assiduo bello.

CAPVT III.

ann. 597. PEracto etiam vnius anni cursu *Ceolf* cœpit regnum super Occidentales Anglos, cuius progenies a *Wothen* statum sumit: tantaq; fuit eius ferocitas vt aut cũ sua propria gente aut cum Britannis, aut cum Pictis, aut cum Scottis bella gessisse perhibetur.

DE PALLIO APOSTOLATVS AVGVSTINI, QVOD à papa Gregorio mittitur.

CAPVT IIII.

ann. 601. CVius regni post decursu iam quadriennio *Gregorius* papa mittit *Augustino* pallium apostolatus.

DE FIDE ORIENTALIVM SAXONVM, ET DE transitu Gregorij papæ beati.

CAPVT V.

ann. 604. POst triennium vero & orientales Angli susceperunt baptismum regnante *Sigebyrhto*
ann. 606 rege. Post biẽnium autem migrauit *Gregorius* papa beatus, & decimo anno ex quo miserat Anglis baptismum per *Augustinum* Christi famulum. Impletusque est numerus annorum ab origine mundi huius quinque millia & octingenti supra.

DE PRINCIPATV CINIGELS REGIS, BELLOQVE EIVS aduentu quoq; Bythini Episcopi, & baptismo regis ipsius, fideq; Orientalium Saxonum, atque Cuthrid baptismo.

CAPVT VI.

ann. 611. POrro *Cinigels* cœpit regnum occidentalium Anglorum: ipse itaque cum *Cuichelm* bel-
ann. 614. lum inierunt aduersus Brittannos in loco qui cognominatur Beamdune, & superato
ann. 629. exercitu ab eis duo millia interemerunt & quadraginta supra. Post igitur annis quatuordecim *Cinigels* & *Cuichelm* bellum gesserunt contra *Pendan* iuxta oppidum, quod vulgari
ann. 635. sermone *Cirnceastre*. Impletis vero annis sex venit *Byrinus* episcopus ad Occidentales Anglos prædicans eis euangelium Christi. Transactusque est numerus annorum ab aduentu in Britanniam de Germania eorum fere centum viginti. Tum suscepit in tempore illo baptismum *Cinigels* à *Byrino* sancto episcopo in oppido quod *Dorceastre* nuncupatur. Ipse
ann. 639. & *Cuthrid* baptizat post quadriennium in eadem ciuitate, quem & baptisticum filium sumpsit.

DE CENVVALH REGIMINE, ET DE ACTIBVS EIVS.

CAPVT VII.

ann. 648. DEinde impletis annis nouem *Cenuualh* propinquo suo *Cuthride* tradidit ex prædijs
ann. 652. suis tria millia adiacentia collo qui vulgo dicitur Escesdune. Post itaque quadriennium ipse bellum gessit ciuile in cognominato loco Bradanforda iuxta fluuiũ Afene. De-
ann. 655. nique impletis annis tribus, *Penda* rex obijt; & Mercij baptismũ suscipiunt Christi. Decur-
ann. 658. sis quippe annis tribus *Cenuualh* & *Pionna* reges bella restaurant Brittãnos aduersus, & per-
ann. 661. secuti sunt eos vsque ad locum qui Pederydan nuncupatur. Post triennium autem iterum

Cenuualh

Cenuualh gessit bellum iuxta oppidum quod Posentes Byrg appellatur, & captiuum duxit
Vulfhere filium *Penda* in Escesdune superato exercitu eius. Post iam annos tres sol obscu- *ann.668.*
ratus est. Porro finito sexennio obiit *Osweo* rex Northanhymbrorum, & *Ecgferth* successit
post illum. Itaq; post decursu anni vnius facta est auium magna ruina, ita vt & in mare & *ann.665.*
in arida spurcissimus fœtor videretur tam de minutis auib. quam de maioribus. Iam per-
actis duodecim mensibus obiit *Cenuualh* rex Occidentalium Anglorum, coniuxque sua *ann.666.*
Sexburh post illum successit in regnum, & rexit duodecim menses. Post quam *Escuuine* *ann.667.*
successit in regnum impleto biennio, cuius genus tendit ad *Cerdic.* *ann.669.*

De Vulfhere et Cenuulh, et de synodo *beati patris Theodori.*

Caput VIII.

SCilicet post annum *Vulfhere Penda* filius, & *Cenuualh* alternum inter se inierunt bellum *ann.670.*
in loco, qui Bedanheafde dicitur. Postq; decursum triennii apparuit stella cometa. Fit *ann.673.*
Synodus in loco Heth lege *Theodori* Archiepiscopi sancti patronis, transacto iam biennio, *ann.675.*
propter quod nitebatur eis inserere verba diuina. In ipsius etiam anni decursu obiit *Hild* *ann.676*
Abbatissa famula *Christi*, cœnobii, quod dicitur Streoneshealh.

De Centuuine rege, et de bellis eius.

Caput IX.

ERgo post biennium Brittannos persecutus est *Centuuine* rex de finibus eorum vsq; ad *ann.678*
mare; cuius post biennium regni *Ine* functus est in regnum occidẽtalium Anglorum.
Transactusq; est tunc numerus annorum centenus octuagesimus octauus, ex quo *Cerdic* *ann.680.*
à Brittannis accepit partem occidentalem, suus genitor sextus.

De conversione Ceaduualla ad fidem christi.

Caput X.

IN ipsius quippe anni decursu profectus est *Ceduualla* Romam, baptismumq; & fidem
Christi suscepit, quem post baptismum papa anni illius *Petrum* cognominauit. Ast annis *ann.694*
sex circiter impletis, Cantuarii recordati sunt causæ eorum, quam erga *Ine* regem imple-
uerant, propinquum eius igne cremantes, cui & committunt solidos millia triginta per
singulos constanti numero sexdecim nummis.

De actibus Æthelredi regis merciorum.

Caput XI.

IGitur post decursum annorum decem monachicũ suscepit habitum rex Merciorum *ann.704*
Ethelred filius *Penda* iam impletis in regno annis minus triginta. Denique post menses *ann.705.*
duodecim obiit *Ealdferth* rex Northanhymbrorum. Impletusq; est tunc numerus anno-
rum à conditione mundi nongentesimus & quinq; millenus, ita D M DCCCC. Postq; qua- *ann.709*
driennio obiit *Aldelmus* beatus Episcopus, cuius miro artificio edita opuscula leguntur,
eratq; eius Episcopatus prouincia, quæ vulgo Scaluudscire dicitur.

De regimine Ine, et de actibus eius.

Caput XII.

POrro post annum *Nunna* & *Ine* reges bellum gesserunt contra *Vuthgirete* regem, dux *ann.710.*
quoque *Beorhtfrid* aduersus *Peohtas.* Post quadriennium quippe obiit *Guthlac* famulus *ann.714*
Christi. Impleto etiam anno *Ine* & *Ceolred* construunt pugnam contra adstantes eis cum *ann.715.*
armis in Vuothnesbeorhge. Itaq; post septem annos truncat *Ine Cineuulfum*, & post men- *ann.721.*
ses sex imbuit pugnam contra australes Anglos.

De Æthelheard rege.

Caput XIII.

SExennio quoque impleto profectus est Romam cœpitque regnum *Aethelheard* Occi- *ann.728.*
dentalium Anglorum, primoq; anno regni sui instituit bellũ aduersus *Clitonem Osuueo.* *ann.729.*
Impletoq; cursu anni vnius apparuit stella cometa & sanctus obiit *Ecgbyrhtus* Episcopus. *ann.731.*

videmus: & maxime obnixe petentes, quippe cum lugubri dolore sospiti vita discedere parentes, tali, inquiunt, & nos admonitu rogabamus nostros consanguineos qui erant socii regis, sed frustra exauditi sumus. Illi iterum ad hæc, Propterea innocui manebitis si dissederitis tantum, nec eorum vltio in vobis redarguetur qui cum rege mortui sunt. At illi nulla dant responsa, sed taciti insistunt bello, punit vmbo vmbonem, brachia scutis pendent, ruit à proximo parens, frangunt postes, insequitur post alterum alter, stat miserabilis pugna, heu *Clitonem* perimunt, omnesq; socii ante oculos primitus strantur excepto vno, & ipse quoque erat ducis *Osrici* filius de baptismo vix semiuiuus ac vulneribus oppressus multis. Regnauit quippe *Cenulf* annos triginta & vnum corpusq; eius mausoleatum iacet in Wintonia vrbe. Supradictus etiam *Clito* requiescit in Ecclesia quæ vulgo Axanminster nuncupatur. Eorum scilicet amborum progenies tendit ad *Cerdic*. In ipso itaq; anno occiditur *Aethelbald* rex Myrciorum in loco qui Seccandune vocatur. Requiescitq; corpus eius in monasterio quod Hreopandune appellatur, & *Beornred* successit in regnum, post non tempore tenso obiit & ipse.

De Offæ principatv regis, et de actibvs eivs.

Capvt XIX.

Porro in ipsius anni circulo *Offa* successit in regnũ, vir mirabilis, fili' *Tingferd*, auus eius ann. 756.
Eanulf, proauus *Osmod*, atauus *Nibba*, abauus *Icel*, sextus auus eius *Eomer*, septimus *Angeltheu*, octauus *Offa*, nonus *Wermund*. decimus *Whtleg*, vndecimus *Wothen*. Repletis et- ann. 773.
iam septendecim annis, ex quo *Cynulf* à *Sigebyrhte* arripuerat regnum, in cœlo apparuit si- Sax. 774
gnum Dominicæ crucis post solis occasum, & in ipso anno bellum ciuile gestum est inter Cantuarium populum & Merciorum in cognominato loco *Cittanforda*, & in illis diebus
monstruosi serpentes inter Australes Anglos visi sunt, quod Suthsexan nuncupatur. Per- ann. 777
actisq; circiter annis quatuor, *Cynewlf* & *Offa* inter se bellum instituerunt propter villam ann. 779
quæ Bensingtun appellatur, quæ & contigit *Offæ*. Iam post biennium Galli & Saxones pu- ann. 783.
gnas inter se concitauerunt non paruas. Deniq; post quadriennium *Cyneheard* truncat *Cy-* Sax. 784
newlf regem & ipse quoque ibi necatur.

De actv Byrhtric regis occidentalivm Saxonvm.

Capvt XX.

Siquidem in ipso anno *Byrhtric* suscepit regnum Occidentalium Anglorum, cuius pro- ann. 786.
sapia tendit ad *Cerdic*. Impletoque triennio *Offan* filiam *Eadburh* sibi in matrimonium Sax. 787
duxit.

Explicit liber secundus.

INCIPIT PROLOGVS LIBRI TERTII.

De præsentati *quidem à prioribus iam paginulis, carpere instat, vt tertij nobis statum libellulie dicamus. Te ergo exhortamur omni desiderij mei charissima, vt non reputetur in tædium à te prolongitudine lectionis præsens opusculum. Quoniam ad te maxime deuoueo hoc: in quantum ergo longinqua spatia mẽs metitur, in tantum charitatis propius generatur affectus.*

Explicit prologvs.

En hic inchoat liber.

Regnante *Byrhtrico* rege piissimo super parte s Anglorum Occidẽtales, iam innocentia protensi populi aruis sereno cum tranquillitate dabant squalidis sulco, & onoriferæ boum costæ proximo amore colla iugo subdebant. Aduecta est subito Danorum ardua non nimia classis, dromones numero tres, ipsa & aduectio erat prima. Audito etiam, exactor regis iam morans in

oppido quod Dorceastre nuncupatur, equo insiliuit, cum paucis præcurrit ad portum, putans eos magis negotiatores esse quam hostes;& præcipiens eos imperio, ad regiam villam pelli iussit; a quibus ibidem occiditur ipse,& qui cum eo erat: nomen quippe exacto-
ann. 787 ris erat *Beaduheard*. Impletusq; est tum numerus annorum trecentesimus & supra trigesimus quartus, ex quo *Hengest* & *Horsa* Brittanniam aducti sunt, in quo & *Birhtric* in matri-
ann. 792. monium duxit *Offæ* filiam regis. Post annum quippe quintum ex quo rex Myrciorum *Of-*
ann. 794. *fa* iusserat *Ethelbyrhti* regis amputare caput,& ipse quoq; obiit impleto biennio, & *Ecgferth* suus filius successit in regnum & in ipso anno obiit. *Adrianus* quoq; migrauit papa beatus, *Aethelred* scilicet interimitur a propria plebe rex Northanhymbriorum.

DE CEOLF REGE MERCIORVM, ET DE BELLO EIVS.

CAPVT I.

ann. 796. PОrto post biennium Cantiam vastauit *Ceolf* rex Myrciorum, & prouinciam quæ dicitur Merscuuari,& captus est *Prend* rex eorum; quem vinculis oppressum duxerunt
ann. 797. vsque ad Merce. Post annum igitur sæuissima plebs Romana *Leonis* fausti papæ præcidũt linguam insania moti, eruunt oculos simul & insuper a sede apostolica pellunt. Repente autem adiuuamine *Christi*, qui semper est in operibus suis mirabilis, & visus datus est & lingua famine plena, suscepitq; iterum sedem apostolatus vt ante. Transeunte ergo trien-
ann. 800 nio *Byrhtric* rex obiit.

DE REGIMINE ECGBYRHT, ET DE actibus eius.

CAPVT. II.

ITaque ordinatur *Ecgbyrht* super Occidentales Anglos in regnum: in ipso vero die trãseunte *Ethelmund* duce per quoddam prædium quod *Huuiccum* nuncupatur, volens ad vadum quod dicitur Cynemaeres forda, ibiq; ei occurrit *Vuexstan* dux cum cẽturias populi prouinciæ Vuilsætum, ambo cadunt illic inita pugna, Vulsætæ tamen victores existunt. Ex quo etiam ceperat regnum rex *Ecgbyrht*, impleti sunt anni ab origine mundi numero sex millia DC M excepto annis quinque, & ab incarnatione Dominica anni octin-
ann. 800. genti DCCC. & ab aduentu in Brittanniam *Hengest* & *Horsa* trecenti & quinquaginta anni CCCL. & à principatu *Cerdic* ex quo subiugauit Brittanniæ partem Occidentalem qui fuit *Ecgbyrhtes* regis genitor decimus, transacti sunt anni trecenti CCC. & ab aduentu *Augustini* misso à beato papa *Gregorio* cum baptismo ad gentem Anglorum ducenti anni CC. &
ann. 805. quatuor, post missionemq; illam anno decimo migrauit pater *Gregorius*. Post quinquen-
ann. 812. nium autem functionis *Ecgbyrhti* regis obiit *Cuthred* rex Cantuariorum. Septimo quoque
ann. 814. anno migrauit *Carolus* rex Francorum. Biennio quippe impleto transiit *Leo* de virtute in
ann. 819. virtutem papa beatus. Post quinquennium autem *Cynulf* obiit rex Myrciorum, cuius suc-
ann. 821. cessor *Ceolf*,& post biennium ab eo regnum arripitur. Anno igitur transacto facta est Syn-
ann. 822. odus magna in loco qui Clofesho nuncupatur,& duo ibidem duces interimuntur, *Bur-*
ann. 823. *ghelm* & *Muca*. Post annum siquidem coaptatum est bellum aduersus Brittannos in prouincia Defna in cognominato loco Gafulforda. In ipso quoq; anno *Ecgbyrht* rex contra *Beornulf* regem Myrciorum instituit bellum in loco Ellendune, & *Ecgbyrht* victor extitit: attamen in vtraq; parte ruina facta est magna,& *Hun* ibi occiditur dux prouinciæ Sumorsæton: requiescitq; nunc in vrbe Vuintana. Deniq; *Ecgbyrht* rex *Aethulf* filium suum trãsmisit cum exercitu in Cent, Episcopum quoq; *Aelhstanum* cum eo & *Vulfheard* ducem simul,& superato exercitu persecuti sunt *Baldred* regem eorum trans flumen *Temese* ad partes Boreæ. Quibus Cantuarii subiiciuntur post, nec non prouincia Suthriæ cũ Suthseaxe,
ann. 824 i. medii & Australes Angli. Nam in ipsius anni decursu rex orientalium Anglorum cum prudentioribus sui principatus visitat *Ecgbyrht* regem causa pacis & protectionis, propter metum Merciorum. In illius vero anni serie præfati orientales Angli arma instruxerunt
ann. 825. aduersus *Beornulf* regem Merciorum, quem & truncant, superato exercitu eius, & quinque duces cum eo; successor eius *Vuithlaf*. Biennio itaq; impleto ablata est lux lunæ in ipsa
ann. 827. nocte natiuitatis Christi. Et in ipso anno subiecit in potestate sua *Ecgbyrht* rex Merciorũ, regnum omne quod subiacet ab Australi parte fluuio Humbre; ipse & octauus rex qui in Brittannia fuerat pollens potestate. Nam primus fuit *Aelle* rex australium Anglorum, qui possessor tantæ ditionis fuerat vt *Ecgbyrht*. Secundus fuit *Ceaulin* rex occidentalium Anglorũ: Tertius *Aethelbyrht* rex Cãtuariorum. Quartus *Raedwald* rex orientalium. Quintus *Eaduuine*,

Badwine, rex Northimbriorum. Sextus *Oswald*. Septimus *Osweo* frater *Oswaldi*, post quem
octauus *Ecgbyrht*, cuius supra fecimus mentionem. Siquidem ipse exercitū duxit aduer-
sus Northymbrios, cui & subiiciuntur humili ceruice. Transacto igitur anno Wthlaf ce- ann.828.
pit iterum regnum. In ipso vero tempore *Ecgbyrht* rex duxit exercitum contra aquilonales
Brittannos, & subiectis omnibus reuersus est in pace. Igitur post quadrienniū pagani ter- ann.832.
ritoria popularunt loci, qui dicitur Sceapige. Et post decursum anni vnius bellum gessit ann.833.
Ecgbyrht rex contra paganam classem, cuius numerus erat triginta quinq; carinæ, in loco
Carrum. Dani post victoriam sumunt. Deniq; post triennium aduenit oras in Occiden- ann.836.
talium classialis nimium Brittannum exercitus, non mora facta commiscent se vna, quip-
pe coaptātes arma aduersus *Ecgbyrht* regem Anglorū. Præsciscitato ergo rex esse se taliter,
& conuocato exercitu imbuit contra bis populos arma in loco Hengestesdune, & vtrosq; ann.837.
arripuit populos fuga. Siquidem transmeato anni vniùs circulo obiit *Ecgbyrht* rex poten- Sax.836.
tissimus.

De Principatu Athulf, et de actibus eius.

Capt III.

Porro post obitum, *Athulf* successit in regnum *Ecgbyrhti* patris sui regnumq; Cantua-
riorum tradidit filio suo *Ethestano* & Eastsexena & Suthsexena, & Suthriæ, hoc est Ori-
entalem partem, australem & mediam. Post annum scilicet dux *Wulfheard* paganam cō- ann.838.
tra classem gessit bellum iuxta oppidum Hamtune, multosq; interemptos victor extitit. Sax.837.
Erat autem numerus classis triginta & tres carinæ. His ita gestis obiit & ipse dux quiete. In
eodem vero anno *Ethelin* dux bellum instaurauit cum populo prouinciæ Dorset, exerci-
tum contra paganum in loco, post & persecutus est eos aliquod tempus, attamen post ex-
istunt Dani victores, & ducem interimunt sociosq; cum eo. Deniq; post annū, *Herebyrth* ann.839.
dux truncatur à Danis in loco Merswarum: in eodem vero anno magna cædes facta est
ab illo exercitu in vrbe Lindesse, & in Cent prouincia, & in Orientalib. Anglis. Similiter ann.840.
post annum hoc factum est, & in Lundonia vrbe, & in Quintanwic & in oppido Hrofe- ann.841.
ceastre. Interea post annum *Athulf* rex contra Danos instituit bellum in loco qui dicitur
Carrum, à quib[us] & superatur, ibidemq; obtinuerunt locum victores. Siquidem triennio ann.844.
impleto *Eanulf* dux qui pręerat prouinciæ Sumersetun & *Ealhstan* quoq; Episcopus, &
Osric Dorsetum dux pugnam conduxerunt aduersus paganos exercitum in prænominato
loco Pedredanmuthan; ast victores existunt, superato exercitu Danorum. Etiam in ipso
anno *Aethelstan* rex & *Ealhere* dux bellum gesserunt contra prędictæ gentis exercitum in
Cent prouincia iuxta oppidum quod Sandwic nuncupatur, nimiumq; ab eis interimunt,
fugatas turmas eorum capiunt & nouem dromones. Transactis igitur annis septem Ceorl
Defenum dux imbuit bellum contra paganos in loco Wiganbeorge multosq; occidunt ann.151.
Danorum, obtinēt & victoriæ locum. In ipsius vero anni decursu hyemauerunt primitus
Barbari in Insula Tenet, quæ non longe à Brittannia sita est, fœcunda nimium non aruis
prolixis. Non dum iam impleto anni illius spatio aduecta est paganorū nimis ardua classis
trecētæ & quinquaginta carinæ in ostium fluuii Temese qui vulgo Temesemuthan nun-
cupatur, & destruxerunt Cantuariorum vrbem, Lundoniam quoq; vrbem; & fugauerunt
Beornulf regem Merciorum superato exercitu eius. Reuersiq; sunt post pugnam trans Te-
mese fluuium ad partem Austri per prouinciam Suthriæ, illicq; in occursum eorum obui-
us fuit *Athulf* rex cum Occidentalibus Anglis, pars innumerosa cadit, ex vtraq; parte, nec
duriorem vnquam audiuimus pugnam ante istius diei præsentiam; gesta sunt autem hæc
iuxta syluam quæ Aclea nuncupatur. Igitur post triennium *Burhred* rex subsidium ab *Ae-* ann.854.
thelwlfo rege ad subiiciendum aquilonales Brittannos: ipseque concessit, & congregato
exercitu eius trans Merciorum profectus est regnum contra Britannos, quos & superatos
constituit sub tributo. Et in ipso quoq; anno transmisit Romam *Athelwlf* rex filium suum
Aelfred in diebus domini papę *Leonis*, quem & sanctificat in regem, & filiū à charismate
nominauit, vt modo sub manu Episc. solemus accipientes paruulos filios nominare. In eo-
dem anno gesta sunt nimis bella in insula Tenet contra paganos, & facta est magna cædes
in vtraq; parte, & in mare multi demersi. Post Pascha etiam illius anni *Athulf* rex tradidit ann.858.
in coniugiū *Burhrede* regi filiam suam. Siquidem post annum pagani hyemauerunt in lo- ann.856.
co Sceapige. In eodem anno decumauit *Athulf* rex de omni possessione sua in partē Do- ann.857.
mini, & in vniuerso regimine sui principatus sic cōstituit, & in ipso anno profectus est Ro-
mam cū magna dignitate, moratusq; est ibi menses duodecim. Igitur reuertente eo ad pa-
triam, *Karolus* rex Francorū filiam suam tradidit ei in matrimonium, quam susceptā duxit
ad patriam suā. Deniq; post annū *Athulfus* rex obiit cui[us] corpus requiescit in vrbe Wintona.

Igitur præfatus rex fuit filius *Ecgbyrhti* regis cuius auus *Ealhmund*, proauus *Eafa*, atauus *Eoppa*, abauus *Ingil Ines* frater occidentalium Anglorum regis qui Romæ finierat vitam, traxeruntq; supradicti reges à *Cenred* rege originẽ. *Cenred* fuit filius *Ceolwald*. Auus quippe eius *Cuthwine*, proauus *Ceaulin*, atauus *Cynric*, abau⁹ *Cerdic*, qui & primus possessor Brittanniæ partis occidentalis superatos exercitus Brittannorum, cuius pater fuit *Elesa*, auus *Esla*, proauus *Gewis*, atauus *Wig*, abauus *Freawine*, sextus pater eius *Frithogar*, septimus *Brond*, octauus *Balder*, nonus *Wothen*, decimus *Frithowald*, vndecimus *Frealaf*, duodecimus *Frithowlf*, tertius decimus *Fin*, quartus decimus *Godwlfe*, quintus decimus *Geat*, sextus decimus *Terwa*, septimus decimus *Beo*, octauus decim⁹ *Scyld*, nonus decimus *Scef*. Ipse *Scef* cum vno dromone aduectus est in insula Oceani quæ dicitur *Scani*, armis circundatus, eratq; valde recens puer, & ab incolis illius terræ ignotus; attamen ab eis suscipitur, & vt familiarem diligenti animo eum custodierunt, & post in regem eligunt, de cuius prosapia ordinem trahit *Athulf* rex. Transmeatusq; est tunc numerus annorum quinquagesimus quintus, ex quo *Ecgbyrht* cœpit regnare.

Tertius liber finit.

PROLOGVS LIBRI QVARTI ECCE INCIPIT.

ERACTAS quidem tribus paginulas superioribus libris, nunc instat ad quartum flectere pennam, in quo & emolumenti magis pollet præsentia, & origo prosapiæ generis nostri iudicatur apertius. Et quamuis videar tibi lectionu transmittere onus, omni desiderij mei charissima soror, non grauius à te iudicer, sed sicuti amore tuo conscripta, ita & nostro legantur. Qui autem in Trinitate laudatur, & vna potentia Deus, conseruet te sub vmbra alarum suarum, tecumq; socias tuas, Amen.

EXPLICIT PROLOGVS.

DE REGIMINE FILIORVM ATHVLFI REGIS, Ethelbaldi videlicet & Ethelbyrhti.

CAPVT I.

NTEREA post obitum *Athulfi* regis, ordinati sunt filii eius in regnum, *Ethelbald* videlicet super Occidentales Anglos, & *Aethelbyrht* super Cantuarios, & Orientales, Australes quoque & medios Anglos. Quinquennio au-
ann. 861. Sax. 860. tem impleto obiit *Ethelbald* rex & *Aethelbyrht* frater eius successit in vtraque potestate. Et in diebus eius adplicata est maxima classis paganorum, fregeruntq; regiam vrbem quæ Wintonia nominatur: in quorum occursu fuerunt *Osric* dux prouinciæ Hamtunscire & *Athulf* dux prouinciæ Bearrucscire; pugna quippe inita paganos in fugam vertunt, hi sumpsere victoriam.
ann. 865. Post autem quatuor annos ex quo obierat *Aethelbald* rex, statum pagani firmant insula in Tenet, Cantuariis pacem promittunt; illi è contra pecuniam parant, ignoti futuri. Ast rumpunt Dani fœdus, clam exeunt nocte, plagamq; Orientalem Cantiæ vastant totam.
ann. 866. Post annum vero obiit & *Aethelbyrht* rex, cuius corpus pacifice requiescit in monasterio cognominato Sciteburnan.

DE PRINCIPATV ETHEREDI REGIS.

CAPVT II.

ENimuero *Ethered* successit in regnum post obitum fratris sui *Ethelbyrhti*. In eodem
ann. 867. anno aduectæ sunt classes tyranni *Igwares* ab aquilone in terram Anglorũ, hyemaueruntq; inter orientales Anglos, illicq; fulciunt arma. Equos ascendũt, cum accolis pacem confirmant. Scilicet post annum ipse exercitus (relicta orientali parte) transfretatusq; est

fluuium

fluuium Humbre in Northhymbriorum prouinciam ad Euoracam vrbem quæ nūc vulgo Eoferwic nuncupatur. Fuerat namq; ciuilis tunc dissensio nimis inter habitatores terræ illius, in tantum furia moti, vt & regem *Osbyrhtum* propria de sede eorum expulerint: consilioq; firmato pariter omnes quendam sibi ignobilem eligunt regem, nec non tarde ad hoc conuertunt animum contra tela adiacentia exercitus arma leuare; centurias congregant non paruas, visitant hostes iam morantes in suda, alternatim concitant iras, arma mouent, stat (miserum) cædes vtriusq; populi, ruunt illic reges. Relicti quippe eorum pacem confirmant hostili cū exercitu. In eodē anno migrauit *Eanulf*, dux prouinciç Sumersetun. Episcopus quoq; *Ealhstanus* post successionem sui Episcopatus quinquaginta annos in parochia quæ Sciréburnan vocatur. Ibi & corpus suum nunc requiescit, ducis quippe supradicti in cœnobio, quod Glastingabyrig nuncupatur. Ergo post annum castra metatus est exercitus Paganorū, *ann. 868.* cuius aduectum supra memorauimus in locum Snotingaham, illicq; hyemauerunt: & *Burhred* rex Merciorum cum suis primatibus eis cōsenserunt manendi sine calumnia. Anno igitur impleto ipse exercitus eleuatur ad Euoracam vrbem, & *ann. 869.* ibi quoq; castra metati sunt tēpore hyberno. Iterū post annum migrātur, trans regnumq; *ann. 870* Merciorum itinera cedunt ad orientalem partem Anglorum ibiq; castra metantur tempore hyemali in loco Theotforda; aduersus quos aptauit bellum rex *Eadmundus* breui spatio, à quibus & interimitur ibi, cuius corpus iacet mausoleatum in loco qui Beadoriceswyrthe nuncupatur, obtinueruntq; tū Barbari victoriæ numen, mox defuncto rege, nam & eorum rex anno in eodem obiit *Iuuar*. *Ceolnothus* quoque Archiepiscopus in ipso anno migrauit & sepultus est in vrbe Cantuariorum. Igitur post cursum vnius anni profectus *ann. 871.* est inde supra memoratus ad locū Readingon Barbarorū exercitus, & maxime cogitans plebs impiissima bello adire occidentales Saxones, & iam diebus peractis tribus, ex quo venerant, illo protendunt ante duo consules eorum iam apparatu equestri, quem natura negarat, obliti classe aut certe explorationis ritu tam celeres aut æterni numinis per arua syluasq; feruntur. Ast obuius dux *Adulfus*, & quamuis pauca manus, sed fortia animi receptacula manent, dirigunt tela, hostes vertunt, opimisq; gaudēt spoliis. Deniq; quadriduanum post ambitum *Ethered* rex adest cum exercitu, nimis inceditur medio inenarrabilis pugna, modo hi, modo alii rigidis instant certamine telis, ruit dux *Athulfus*, qui paulo victoriam obtinuerat ante; Barbari post victores existunt: corpus quippe supradicti ducis abstrahitur furtim, adduciturq; in Merciorum prouinciam in locum qui Northworthige nūcupatur, iuxta autem Danaam linguam Deoraby. Impletoq; iterum quadriduo rex *Aethered* cum *Aelfred* germano suo arma instaurant contra omnem paganum exercitum in loco Æscesdune; factaq; est nimium ruina parte in vtraq;. Post tamē rex *Ethered* victoriæ obtinet stemma. Nominatim igitur instat vt pandantur procerum nomina qui ibi cęsi sunt. *Berse* rex eorum, veteranus *Sihtrix* Consul eorum, iunior quoq; *Sihtrix*, *Osbearn* Consul, *Frana* Consul, *Haradd* Consul, & vt dicam, tota purior illic cecidit Barbarorum iuuentus, vt nec ante, nec post tanta ruina audita est, ex quo gens Brittanniam obtinuerat bello Saxonum. Interea transactis quatuordecim diebus animo iterato pugnæ consistunt in loco Basingon prænominato quidem, moxq; mixta arma, in contrario sibi paulatim suscepere Barbari locum, spemq; familiarem inter se cudunt, seducitur regia turma, iam præuisores aspera tenent loca, sine spoliis victoriam sumunt. Porro post menses duos renouat certamen rex præfatus *Aethered*, cum quo frater suus *Aelfred* in loco Merantune contra passim Barbarum exercitum, & in vtraq; manu cæsa est multitudo, Barbari victoriæ obtinent numē, ibi ruit ferro interemptus *Heahmundus* Episcopus, suumq; corpus iacet sepultum in loco Cægineshamme multi quoq; in eadem pugna ruere, fugatiq;: de quibus videtur impendiosam in hac breuitate protēsionem nobis vti. Deniq; post deuolutionem pugnæ prædictæ illius anni post Pascha migrauit rex *Ethered*; de cuius radice teneo ortum.

Nuperq; iterato ordine manifestius consolidare incipiam tibi, consobrina *Mahtildis* veneranda; & veluti aduecta nauis per gurgites vndarum lōginqua spatia tenet, iam portum quæ diligenti tramite explorarat; ita & nos quasi more nautarum ingredimur, & vt olim tibi per priscam breuiter commoraui epistolam, similiter & in præfatiunculis præsentis libelluli, nec impudenter iterum commemoro, & quamuis prærumpo fasmatis cursum non necessitate motus, sed tuæ charitatis amore, nunc plenius ex tempore de generis nostri prosapia retransmitto meditandum, satis quippe amplectens studium tuæ sinceritatis. Hactenus rugositate relicta de filiis *Athulfi* incipiam loqui. Namq; fuere numero fratres quinque. Primus *Ethelstanus*, qui & regnum obtinuerat simul cum patre suo. Secundus *Ethelbald*, qui & occidentalium Anglorū rex. Tertius *Ethelbyrht*, rex Cantuariorū. Quartus *Ethered*, qui post obitum *Edelbyrhti* successit in regnum, qui & meus atauus. Quintus

Elfred post omnes successor principatus totius, qui & atauus vester. Propterea notum tibi facio, hæc (amanda consobrina *Mahtildis*) accipiens ab annili vetustate, & maxime stylo breui nostri generis historiam curaui reges vsq; duos hos, de quibus nos augmētum sumpsimus. Tibi ergo hoc opus deuoueo, gratissima coactus propinquitatis amore: cæteris autem, si cum supercilio amplectunt, à nostris indigni iudicentur canistris; alias charitate suademus cunctos præposita legi. Igitur recurramus ad omissam locutionē, & ad obitum regis præfati *Etheredi*. Huius fuere regni anni quinque. Sepultus quippe est in cœnobio, quod Winburnan nuncupatur.

DE PRINCIPATV ÆLFREDI REGIS.

CAPVT III.

HIs ita peractis *Aelfred* obtinuit regnum migratu post fratrum, ipse & vltimus *Athulfi* filius regis, super prouincias Brittanniæ cunctas. Aduenit sine numero æstiuus exercitus in loco Readingon, & contra Occidentalium ineunt exercitum auida bellum manu Anglorum, subsidio quibus adsunt & hi qui vastauerant ibidem tempore longo. Erat autem exiguus cum Anglorum exercitus propter absentiam regis, qui eodē tempore exequias fratris impleuerat, & quamuis non plenæ acies manu, sed robustus pectore constat animus, longius pellunt hostes certamine læti. Attamen oppressi lassatu desistunt pugnæ barbari, vt sterilem obtinent tūc victoriæ statum: quin etiam post diffusi prædas minant, vastant loca. Fueruntq; inter squalidissima eorum dominatione ab Anglis, viz. certamina tria. Excepto supra memoratis bellis, quorum vndecim consules ruunt, quos illi Eorlas solent nominare, & rex eorū vnus. Deniq; in eodem anno Angli occidentales pacem struunt cum illis. Migratusq; est numerus tunc vsq; ad consessum exercitus Barbarorum in Readingum, & vsq; ad obitū *Aetheredi* regis, & *Aelfredi* fratri illius successionem annorum septuagesimus vnus, ex quo auus eorū *Ecgbyrht* continuerat regnū: quadraginta siquidē & septem, ex quo Myrcii & occidentales Angli ciuilia bella gessere in cognominato loco Ellendune, & *Ecgbyrht* rex sumpsit victoriæ nomen. Deinde fuere anni 26. ex quo pugna gesta est in loco Pedredan. Deinde viginti à certamine quod gestū est iuxta condensum quod Aclea nuncupatur. Deinde ab aduectu Paganorum in partes Orientalium Anglorum anni quinq;, nec non discriminatio longa tum applicatus eorum in Readingon locum. Postq; vnius anni decursum, ex quo venerant Readingon, castra metati

an. 872. sunt ob ambitu Lundoniæ vrbis. Ast Myrcii confirmant cum eis fœderis pactum, stipendiaq; statuunt. Post annum Barbari sedes mutant confinium iuxta Lindissi vrbe in Tur-

an. 873. cessige condicto loco, iterant pacem fœderis Myrcia plebs cum eis. Ambitum anni post

ann. 874. circuli vnius Barbari sedes migrant tandem Hreopandune locum, regemq; *Burhredum* de regno pellunt extra Oceanum. Iam decies bis & duo supra annorum calculantur dies, & quo paterna tenebat regna. Quippe proiecta pace populantur Merciorum arua. Rex prædictus non spe abiecta *Christi* itinera legit desiderando Romam, migraturq; ibi; suumque corpus mausoleo digno conditum iacet in templo *Christi* genetricis sanctæ, quæ nūc Anglorum scholæ visitant nomen. Tempore eodem *Ceolf* possedit regnum Myrciorum.

an. 875. Deniq; post annum Barbari in sortes sibi duas diuidūt regnum: partem sumpsit dux Barbarorum *Healfdene* nomen Northāhymbriorum; hyberno ibi sedilia tempore cudit iuxta nominatum fluuium Tinan, ibidemq; vastant territoria passim. Ast crebrius inducunt Pihtis bellum, Cumbrisq; *Oscytel* quoq; & *Guthrum* & *Annuth* hi tres reges eorum cū immenso exercitu de loco Hripandune ad cognominatum locum Grantanbriege, statumq; fecere ibi menses duodecim. Porro in ipsius anni æstate exiit *Aelfred* rex cū classico exercitu mare, obuiamq; ei barbara classis, dromones ardui numero septem, pugna init, Dani

an. 876. fugæ dant vndas, capitur vnus dromon a rege. Siquidem post annum tyrannus *Healfdene* Northanhymbriorum sortitus est regnum subiectis cunctis. Et in ipsius anni decursu exercitus, qui in Grantanbriege fuerat, coniecit statum communem cum Occidentali exercitu, quod ante non visi sunt, iuxta oppidum quod Werham nuncupatur, depopulataq; est ab eis pars maior prouinciæ illius. Quin etiam rex pactum cum eis pacis confirmat simulq; pecuniam dando. Ipsi vero dant obsides ei electi qui tum in exercitu videbantur obtutu regum eorum eiq; statuunt iusiuramentum in eorum armilla sacra, quod cætera-

an. 877. rum regionum fecere nunquam, vt citius tam exire oris eorum. Ast transgrediuntur pacem subitoq; frangunt pactum, & in sequenti anno, prouinciam expanso agmine visitant Defenū, ibiq; castra metantur tempore hyberno in vrbe Examcestre. Deniq; classes eorū eleuant vela, dant vento carinas, procella ingruit tristis, mergitur pars non minima, centū nume-

numero carinæ supremæ, iuxta rupem quæ Suuanawic nuncupatur: fraude constituunt iterata pacem Barbari mente, obsidesq; dantur plusquam quærebantur *Elfredi* quippe, regi opimi, de potestate firmium sua, promittunt abstrahere pedem, sicq; fecere, Merciorum regna vastando pellunt ingenuos passim, ategias figunt in oppido dicto Glenuceastre vario ictu. *ann.878.* Ergo in illius anni prætextum fregerunt præordinatum cum occidentalibus Anglis plebs spurcissima pactum orco firmo. Applicium que sumunt hyemale in loco Cippanhamme. Ast multos equitando per aduerterent ceruices quoad haud habuere incolæ dominatu insopituri citius eorum cuncti mentes vertunt. Tum alios impia potestate transpellunt Gallias mare in oras. *Aelfred* siquidem rex arctius tunc habebatur quam decuit. Dux quoq; *Aethelnoth* prouinciæ Sumorsetun exiguo cum agmine sylua in qua dam morabatur. Construxeruntque firmitatem quodammodo in insula Æthelingaige quæ videtur sita in palude. Rex vero prædictus contra Barbaros non sinebat quotidiano certamine, cum sola prouincia Sumersedun: nec aliæ tunc ei adiutrices excepto his qui regio pastu vtebantur famulis. In eodem anno aduectus est *Healfdene Iguuares* tyranni frater cum triginta moneribus in occidentales Anglorum partes, obseditq; *Oddan* ducem prouinciæ Defenum in quodam castro, incenderuntq; Martem intus & foras Barbarum, rex ruit, octoginta quippe cum eo decades. Postremo victoriæ obtinent locum Dani. Interea post Pascha illius anni, coaptauit bellũ *Aelfred* rex aduersus exercitus qui in Cippanhamme fuere in loco *Ethandune*, victoriæq; obtinent numẽ. Post autẽ pugnæ solutionem Barbari pacem promittunt, inducias petunt, non negant obsides, iusiurandũ confirmant, rex eorum scilicet suscepit baptismatis fontẽ, quem superstes de lauacro sumit rex *Aelfred* in Alnea insula paludẽsi; dux pariter *Aethelnoth* abluit post lauacrũ eundem in loco Vuedmor, illicq; ei præbuit rex *Aelfred* honores magnifice. Deinde post annum ex quo exer- *ann.879.* citus paganorum ab vrbe exierat Gleauceastre, profectus est in oppidum Cyrenceastre, ibiq; metatus tempore hibernali. Et in ipsius anni decursu obscuratus est sol. Post annum *ann.880.* igitur ex quo iubar omiserat Phœbus, eleuatus est prędictus exercitus relicto Cyrẽceaster ad orientalium Anglorum partes, castrametatiq; sunt ibi, omnesq; habitatores illius terræ sub iugo imperii sui duxere. Peractiq; sunt quatuordecim anni tunc ex quo hyemauerũt Barbari in aruis terræ prædictæ, & equestrati. Porro in eodem anno postq̃ subiecta esset eis tellus prædicta, artemone petunt Gallias partes, statum firmant in Gent loco condicto ipsi eidem qui castra metabantur quondam in loco Fullanhamme. Scilicet post annũ vl- *ann.881.* terius progredi petunt, agmina Francorum è contra insiliunt armis, victoriæq; funguntur numen Barbaro exercitu fugato. Postq; circulum vnius anni transiit prædictus exercitus *ann.882.* in superiora territoriis Mæsæ, & castra metati sunt in loco Escelum. In eodem anno exiuit nauigio rex *Aelfred*, obuiauitq; dromonos quatuor, ab eo superati truncantur duo. Relicti *ann.883.* arma omissa duo subiiciunt colla. Anno igitur trãseunte profectus est supradictus exercitus supra in Scald parochias, ad locum *Cundath*, ibiq; hyemale sumunt metatum. Impleta- *ann.884.* que serie anni vnius abrumpitur opposita supradicti clades exercitus in superiora Sunnan turmæ in locum Embenum, ibiq; castra metatur spatio hybernali. Ergo post annum parti- *ann.885.* untur in sortem sibi arua telluris ipsius in duas partes, vnam ad Lofenum, alteram ad Hrofeceastre partem videlicet pertinentem; obsederuntq; oppida prædicta. Nec non alia sibi struunt vilia castra. Etiam defectus dominatur accolis priscis vsq; dũ aduenisset rex *Aelfred* Occidentali cum manu. Superata tandem lues immunda, auxilia quærunt, rex iussit Sarauara duci equis non exiguis littora, petunt proprias sedes. Quidam eorum vltra petunt marinas partes. Cursu in eiusdem anni præsentis obsidatum cum renouant Anglis omissi, bisque numerant fraude prædas in anno telluris in condenso adhærenti Notheas fluuio partes Tamesi. Petias sub dant plebs immunda quæ tum Orientales continebat Anglos, repente extraneum petunt vestigio cursum ad locum Beamfleote. Ibiq; lurido motu partitur socia manus, quidam manent, quidam petunt vltra partes marinas. Itaque classem mittit in eodem anno in Orientales partes Anglorum rex præfatus etiam *Aelfred*, statimque aduectu in eorum occursim fuere in loco Stufemuthan sexdecim scilicet numero carinæ, vastantur quidem armis, ferro truncantur magistri, cætera classis piratica cursu obuia vehitur illis. Insistunt remis, deponũt scarmos, vnda coacta rutilant arma, post gradum Barbari victoriæ scandunt. In eodẽ anno magnificus obiit Karolus rex Francorum extinctus nece ante vnius circulum anni, quem post sequitur equidem vterinus frater qui tum præfuerat Gallias fines super Occidentales. Amboque fuere filii *Hloduuiges* cuius ante regimen fuerat totum, extrema iam series fuerat vitæ in orbitu solis prædicto ipseque magni filius regis esse *Karoli*, quippe cuius in matrimonium duxerat filiam rex *Athulfus* Anglorum. Ast in motione illius anni factus est cum Barbarorum classiali

non impetu paruo littora complens veteranorum Saxonum, bisq; in eodem parentrem pore bella, victores post existunt Saxones: adfuereq; tum Frisii certamine simul. In eodem anno successit in regnum *Karolus* minor totas Occidentales super Galliæ partes & vsque ad Tyrrhenum mare protensa, & vt dicam, proaui sui passim potestatem; excepto prouinciæ *Lidwicon* cuius pater *Hlodwius* frater *Karoli* medii, cuius filiam duxerat in coniugium *Athulf* rex Anglorum. Et hi vtriq; fuere filii *Hlodwij*, scilicet *Hlodwius* filius erat *Karuli magni*, *Karulus Pipini* filius magnus. In eodem anno migrauit beatus papa *Martinus*, qui & in libertate posuerat Anglorum prædestinationem regis *Aelfredi* quæ nūc scholam Romæ videtur exter beatoque munera misit biguo Christi in quo salus rutilat mundo. Quippe in illius anni meatu, prædicta lues rumpunt fœdus regemq; contra insiliunt telis
ann. 886. *Aelfredum*. Deniq; post annum inferiores partes Gallias petunt, continuoq; sedilia cudunt iuxta fluuium Signæ præ tempestate hyberna. Interea obsidetur à rege *Aelfredo* vrbs Lundonia: & quem ingenio, quem occurtu non superauerat ciuilis discordia sæua, hunc vt redemptorem suscepere cuncti, & maxime genus Saxonum, excepto Barbaræ gentis & his qui sub manu eorum tum captiui tenebantur. Etiam post manus cateruæ confirmatas ibi constituitur dux *Aethred* a rege præfato, custodiendi arcem. Siquidem exercitus qui
ann. 887. tum populabatur Gallias partes vestigia secant per pontem arcis Parisiacæ, totamq; iuxta Signiam vastant vsque ad Mæterne & super verticem ipsius vsq; ad Catlig, ibique constituunt ter hyberneos status. In eodem anno obiit & *Karulus* rex Frācorum, *Earnulfus* quoque successit fratruellus eius in regnum hebdomadas septē ante obitum patrui sui. Tum partitur regnum in quinq; regesq; totidem functi in eodem; attamen permissu fiunt *Earnulfi* cuncta, nec non promittunt se esse eius sub manu dominiiq; iuuantes ideo, quoniam non essent sicut ipse sulco de paterno nullus eorum. Habitauitq; post functionem regni in parte Orientali fluuii Hreni. *Hrodulfus* vero medias partes regni, *Odda* quoque Occidentalem partem, Beorngar etiam cum *Witha* Longobardorum regnum obtinuere à discrimine Iouii montis. Illicque ciuilia coaptarunt bella, prosequitur plebs plebem, sæpius vertuntur vtrorumq; arua, nec vnquam adfuisse spes inter eos secunda. Porro in eodem anno quo Barbari consederant ponte in Parisiaco, dux *Aethelhelm* diœcesios Anglorum
ann. 888. pro populo accepta à rege pecuniæ non exiguam partem adiit Romam. In eodem anno
ann. 889. obiit *Ethelswith* regina. *Aethered* quoque Archiepiscopus transiit in illius anni decursu, nec non *Athelbald* Cantiæ præsul. Transeunte igitur vnius anni meatu Abbas Byrnhelm Romam pro populo eleemosynam duxit & maxime Occidentalium Anglorum regisq; *Elfredi*. Tum & orco tradit spiramen *Guthrum* Borealium rex Anglorum, qui & *Ethelstan* à lauacro baptismatis sumpserat nomen à suo patrino rege *Aelfredo* cuius consessus maxime fuerat inter Orientales Anglos quoniam ibi & statum tenuerat primum. In eodem anno eleuatus est supra memoratus exercitus de Signahamne ad locum qui vulgo dicitur Sandlaudan, cuius situs inter Brittannos & Francos videtur, quorum in occursu Brittanni insistunt armis, obtinentque victoriæ numen, eosque persecuti sunt
ann. 891. in mæandrum cuiusdam amnis, ibique non pauci merguntur lymphis. Post etiam spa-
vel 892. tio vnius anni cateruæ supradicti exercitus visitant Orientales Francorum partes. Rex *Earnulfus* obuius quorum equestris tandem imbuit certamen antequam venere gurgite classes. Manus Francorum Orientalis aderant ibi. Saxones quippe Baiuueriique auras dant fugæ pagani. Abstrahuntur tum feruentes fide anno in eodem Hybernia stirpe tres viri lecti, furtim consuunt lembum taurinis byrsis, alimentum sibi hebdomadarium supplent, eleuant dies per vela septem totidemque noctes, aduehuntur in primna Cornualias partes relicta classe non armis ductam nec copiosis scilicet lacertis, nutu potius sed cuncta tuentis. *Aelfredum* adeunt regem Anglorum in quorum aduectum cum rege pariter sinclitus ouat. Deinde Romam vestigia legunt, vt soliti crebro Christi magistri petitum: mentes ab inde Hierosolymis ire prætendunt. Protinus eorum migrat eminentior via vnus quippe frater custodia cernit reliquias sui compagi socii: nec non miracula quidem non minima facta breuiario in hoc fas esset prædicere tota. Namque alter domi vertitur, puluerem concutiens calo absentiumq; infert nomina sic. *Dufflan* primus, *Macbeathathq;* secundus, *Magilmumen* tertius, artibus frondens, littera doctus magister insignis Scottorum. Etiam in eodem anno post Pascha in ambitu letanias cometa apparuit stella, quam nonnulli existimant rusticanorum esse temporum ante fluentium omen: sed in hoc ratio probatissima philosophorum videtur cuius prædicta demon-
ann. 893. strant futura sicut in multis expertum est. Deinde post annum ex quo bella gessere Barbari contra regem *Earnulfum*, quin Bononiam petunt ibiq; construunt classem, primna dant ventis volant rostra ad Anglicas partes, in limneo portu cōstituunt puppes à Poldre

loco

loco condicto Orientali Cantiæ partem; destruuntq; ibi prisco opere castrum, propter quod rustica manus exigua quippe intrinsecus erat. Illicq; hiberna castra confirmant. In huius anni scilicet decursu aduehitur classis non minima Hæsten in oras fluuii Tæmese, arcemq; fundant in Cantiæ fines in cognominato Middeltune loco, castra metantur hieme tota ibi. Factusque numerus tunc annorum à gloriosa natiuitate saluatoris nongentesimus præter annis septem. Paschalique post anni illius eleuatur exercitus, qui de Gal- *ann. 894.* lias venerat partes, subsequendo latebras cuiusdam immanis syluæ, quæ vulgo Andredesuuda nuncupatur; protensique sunt Occidentales Anglos vsque: ast peditentim adsitas prouincias vastant, id est, Hamtunscire, & Bearrufcire: prænotataq; sunt hæc Clitonitum *Eadwerdi Elfredi* filii Regis iam fuerat exercitando per Notheas partes Anglorum. Sed post induuntur & Occidentales Anglos fit in occursu minacibus stridens agmine denso Fearnhamme loco: nec mora, contra insiliunt facta iuuentus armis irrepti sultant liberati rite Clitonis, aduectu veluti suetam aduectæ post prædam pastoris suffultu pascua bidentes: vulneratur ibi tyrannus, iuuantum Swalidas turmas transpellunt fluuium Temesæ ad partes Boreæ. Interea tenentur obsessi Dani in Thornige insula pali. Subsidium Clitoni præbuit rex *AEthered* Lundonia scilicet ab vrbe profectus. Obsecrant pacis Barbari iamque fœderisque statum, obsides dantur, adfirmant iure exire regno præfati Regis, actus & sermo simul vna complentur. Denique partes proficiscuntur in Anglorum eoas, sub statu illo manentis exercitus quippe in regimen quondam *Eadmundi* Sancti Regis eorumq; naues circum volant ad eos de limneo portu ad Meresige locum Cantiam velis secundum. In eiusdem anni ergo statuta abrumpitur Hæsten arduo cum manu à Beamfleote loco, per totasque Merciorum partes populatur sæuus, quo ad Brittannum fines venere, quibus dat subpetias exercitus adhærens tunc climate in eoo Northymbri vsque modo eodem. *AEthelm* cum dux præclarus publice paratu equestri, nec non *AEthelnoth* duce vna Anglorum eum Occidentali insequitur exercitu post. Adest quorum Rex *AEthered* Myrciorum substans cum impetu magno. Iniiciunt bella alterna stat certamine plebium vtrarumque iuuentus, Angli tum victoriæ post obtinent locum. Gesta hæc quippe in Buttingtune prædicantur à priscis. Præterea visus cernitur inaptus, siquidem Danis confirmant iterati pacem, haud negant obsides, promittunt se ire regione ab illa. In eodem anno Danaa suda in Beamfleote loco experto nutu ab incolis ruit, annilem diuidunt inter se thesaurum. His ita gestis *Sigefert* piraticus de Northimbriorum aduehitur ardua cum classe per litora vastat bis tempore in vno, vela post vertit ad proprias sedes. Repletisque annis duobus ex quo immensa venerat à Bononia classis, arce conducta in Limnas oppido Anglorum. Ab occidentali profectus est parte tunc Anglorum *AEthelnoth* dux, adit in hostes Euoraca vrbe qui non parua territoria pandunt in Myrciorum regno loci in parte Occidentali Stanforda, hoc est inter fluenta amnis Weolod, & condenso syluæ quæ vulgo Ceofecfne nuncupatur. Transeunte etiam anni vnius decursu obiit & *Guthfrid* Rex Northymbriorum in natalitia Sancti BARTHOLOMÆI Apostoli Christi; cuius mausoleatur Euoraca corpus in vrbe in Basilica summa. Interea bis binis post annis, facta est discordia nimis & maxime, ex quo supradictus *ann. 901.* obierat Rex, inter Anglos, quæ tum manebant loca per Northhymbriorum fœtidus turmas. Denique in eodem anno magnanimus transiit de mundo *Aelfredus* Rex Saxonum, immobilis Occidentalium postis, vir iustitia plenus, acer in armis, sermone doctus; diuinis quippe super omnia documentis imbutus. Nam ex Latino rhetorico fasmate in propriam verterat linguam volumina, numero ignoto, ita varie, ita præopime, vt non tantum expertioribus, sed & audientibus liber Boetii lachrymosus quodammodo suscitaretur motus. Septima namq; die ante solennia sanctorum omnium obierat anax, cuius requiescit vrbe in Wintana corpus, in pace. Dic modo lector, Christe redemptor, animam eius salua.

DE REGIMINE EADWERDI REgis, & de bello eius.

CAP. IIII.

SVccessor equidem tum Monarchiæ *Eadwerdus* post filius supra memorati regis coronatur ipse stemate regali à primatis electus Pentecostes in die, iam defluente siquidem annorum numero centeno, ex quo proauus continebat *Ecgbyrht* præsentia eius regna. In eodem anno ATHELBALD in Lundonia arce, præsulatum sumpsit Euoracæ vrbis. Factusque videtur numerus annorum ab aduentu Christi (humana sumpta carne)

nongentesimus pleniter ordo. Impletoq; post annorum bis ritu, bella parantur Holme in loco contra Orientalem quippe citius cladem post dies quinque festa puerperæ sanctę coniiciunt peltas, enses vibrant, in vtraq; manu crispatur hastilis crebro, ibidemq; ruit *Sigewlf* dux Sighelmq;, tota pars Cantiæ nobilitatis pæne: nec non *Harnc* Rex Barbarum ibi suspenditur orco. Ast duo Anglorum lanugine Clitones tenera, linquunt ibi auras suetas, sub Acheronteas peregrinam temptant regionem vndas, habundansque simul proceritas ex vtraque parte: Barbari namq; post existunt victores, sultandoque obtinent locum. Denique post triennium à conditione mundi tum transmeatus est numerus annorum sex millia centum. Post triennium vero Archiepiscopus *Plegmund* enceniauit in Wintonia vrbe arduam turrim, quæ tum nouiter fuerat sita in honore genetricis Dei *Mariæ*. Pontifex præfatus in eiusdem anni scilicet decursu pro populo Romam quin eleemosinam duxit, *Eadwardo* quoque pro Rege. Annum post vnum Barbari pactum rumpunt *Eadwardum* regem aduersus, nec non contra *Aetheredum*, qui tum regebat Northymbrias partes, Myrciasque: vastantur passim Myrciorum arua, à tempestate prędicta & penitus vsq; ad Afne fluenta, vbi inchoat Occidentalium terminus Anglorum, nec non Myrciorum. Deinde transuehuntur Occidentales in partes per fluuium Sefern, illicque vastarunt non minimas prædas. Ast vbi pedem retraxere domi ouantes spoliis opimis, parte in Eoa fluuii Sefern etiam transmeabant pontem ordine litterato, qui vulgo Cantbriege nuncupatur: statuta quippe acie tendebant repente obuio turmę simul Myrciorum Occidentaliumq;, insistunt pugnæ, mora nec attenta, in Wodnesfelda campo Angli victoriæ obtinere numen, Danorumque fugatur exercitus, telo oppressus: facta hæc memorantur, quinta in die mensis Augusti, ibidemque ruunt reges tres eorum turbine in eodem vel certamine dicere fas est, scilicet Healfdene, Eywysl quoq;, nec non *Igwar* relicta tyrannide tum ad aulam properauit inferni, maioresq; natu eorum duces ac nobiles simul. Namq; post annum migrauit de mundo *Aethered* Myrciorum superstes, sepultusq; est in arce dicta Gleaucestre, in pace. Biennii quippe transeunte statu obiit *Athulf* in Northymbriis oris, qui tum præerat actori oppidi Bebbanburgh condicti. Etiam post annum aduehitur in oras classis Anglorum ardua nimis in stomio certe fluentibus Sæfern, nec graue bellum porrigitur ibi anno in eodem. Deniq; pars exercitus illius maior nec non Hyberniam petunt Britannidem olim à *Iulio* magno *Cæsare* vocatam. Interea post tempora anni vnius in die Dominico accidit natiuitas Christi. Factaq; est tranquillitas hyberni eiusdem tanta, vt nec ante nec post quit memorare quispiam. Triennio post iam completo *Aethelfled* mundo demigrat, regia soror, tumulatur cuius corpus Gleaucestri in arce. Nono etiam anno post transacto migrat & *Eadwerd* Rex Anglorum. Hic finis, hic nomen, nec non pertinacia cessit eiusdem.

DE PRINCIPATV AETHESTANI *Regis, de bello quoq; & actibus eius.*

CAP. V.

ANno etiam in quo imperii functus fuerat *Stefos Aethestan* Rex robustissimus, transacti sunt anni à gloriosa incarnatione Saluatoris nostri DCCCC. supraque viginti & sex. Igitur post annos tredecim facta est pugna immanis Barbaros contra in loco Brunandune, vnde & vulgo vsque ad præsens bellum prænominatur magnum: tum superantur Barbaræ passim turbæ nec vltra dominari, post quos vltra pellit oceani oris, nec non colla subdunt Scoti pariterq; Picti vno solidantur Brittannidis arua, vndiq; pax, omniumque fœcundia rerum, nec vsque ad istas motus adhæsit sine littora Anglorum fœdere classicus. Biennio post migrat de mundo rex venerandus *AEthestanus*.

DE REGIMINE EADMVNDI REGIS.

CAP. VI.

NAmque post illum *Eadmund* omissa successit in regna. Post anni ergo septimi cursum, *Wlfstan* Episcopus, duxq; Myrciorum expulerunt quosdam desertores, *Ragnald* videlicet, & *Anlaf* de Euoraca vrbe, præfatoque Regi in potestate subdunt. In eodem vero anno obiit & regina *Elfgyun Eadmundi* Regis coniux, postque sanctificatur, in cuius mausoleo (cooperante Deo) vsque ad præsens innumerosa equidem miracula fiunt in cœnobio, quod vulgo Sceftesbyrig nuncupatur. Reuolutione scilicet in eadem obiit

obiit & Rex *Eadmundi* in solennia *Augustini* minoris, qui & apostolus Anglorum. Continuitq; regnum sex annos & semis.

DE REGIMINE EADRED REGIS.

CAP. VII.

CVius successor extitit *Eadred* in regnum, suus quippe frater; cui Northhymbrii subiiciuntur cuncti, nec non Scoti iusiuranda confirmant, immutabilemque fidem. His ita prætextis, non tempore post longo in pace migrat & ipse in natalitia beati Papæ CLEMENTIS atque martyris. Obtinuerat namque principatum annos per nouem & semis.

DE EADWIG REGE.

CAP. VIII.

QVin successor eius *Eadwig* in Regnum, qui & præ nimia etenim pulchritudine *Pancali* sortitus est nomen à vulgo secundi. Tenuit namque quadriennio per Regnum amandus.

DE PRINCIPATV EDGARI REGIS.

CAP. IX.

DEniq; *Eadgar* coronatur in regnum, rex admirabilis.

Annis sextenis siquidem per regna meatus,
Bisq; dies numero tenuit minus obice septem.
Argiua hebdomadas gentis posuere magistri:
Septimanas recitant post quas nunc voce Latini.
Tingite nunc calamo musa propriumq; vocate
Carmen, & ignoto vestri properate secundis.
Cum placido steterint fontes aperite poetam.
Fungitur interea regno post anax in arce,
Kim annis castrum à priscis iam nomine dicta,
Nec bathum ab aliis non proferuentibus undis.
Costis pentidies fuerat quam quondam honore,
Bradisonus domino Moyses sacrarat amore.
Aduenit & populus pariter sine nomine turma,
Quin etiam ferro syncipite rasi corona.

Porro à natiuitate Domini saluatoris transactus est tunc annorum numerus nongentesimus & supra septuagesimus adhærensq; ternus.

Sibi proles Eadmundi *summa,*
Properate quidem, numero bis denis
Super augent nouem, seculi prisca
Recolligens mente, ingenia forsan
Addens & recenti temporis noua.
Ter monadis decem
Numero fluente, coronatur anax
Interea denis, sex & supra
Regimen sub ipso
Contentum rite,
Stipulator passim, præstiterat illi elementorum,
Postq; spiramen reddit authori
Telluris insultus, marescens ab ea
Lumina cernit altitonantis,
Omissa tandem luce corrupta
Anglorum insignis rex Eadgarus
A Cæsare quidem nominato mense Iulio, vulgus vsitare solet,
Potius pestis sublimare sollers visum humanum,
Quam magis diuersi ab alto cuncta cernenti, reddere vota

In cursu ogdoi transeunte diei
Auri largus exanime corpus relinquit
Monarchus Brittannum
Nobilis, ex stirpe frondens Saxonum,
Eadgarus *anax: namq; sermone Latino*
Fausti contim nuncuparunt beatam.

FABII QVÆSTORIS PATRICII ETHELWARdi, fœliciter explicit liber Quartus.

DESCRIPTIO COMPILATA PER DOMINVM INGVLPHVM ABBAtem Monasterii Croyland/natione Anglicum, quondam Monachum Fontanissensem, & sic ingesta.

CVM ego *Ingulphus* diuinæ pietatis patientia Abbas Monasterii Croyland per officium mihi impositum rebus Ecclesiasticis curam impendere compellor, primo mihi fore videtur opportunum, qui sunt nostri Monasterii fundatores, scire, & benefactores; quo tempore fundatur, de quorum eleemosynis victualia & cætera necessaria nobis ministrantur; sed & quæ prædia aut possessiones singuli benefactores nostri nobis in eleemosynam contulerunt, vt & hic manifestum fiat tam vobis quam posteris nostris, pro quibus Dei misericordiam implorare & efflagitare coarctamur. Sed quoniam perlongum esset in horum singulis immorari, prout materiæ tractatus vndique profert copiam, de his saltem, quæ nobis modernis ac etiam successorum nostrorum notitiæ magis necessaria in posterum reperientur, sub compendio tamen inserere nullatenus differam, prout accepi per maturum consilium tam fratrum meorum nunc residentium, à prædecessoribus suis veridica relatione informatorum, quam per sollicitam inspectionem memorandorum antiquorum, & cæterorum monumentorum vicissim examinatorum; iuxta illud Psalmistæ propheticum. *Quanta audiuimus & cognouimus, ea & patres nostri nunciauerunt nobis.* Et item: *Exurgent filii, & narrabunt filiis suis, vt cognoscatur à generatione in generationem.* Et alibi, *Quæcunq; scripta sunt, ad nostram doctrinam scripta sunt.* Vnde imprimis scribere disposui de quorundam regum Merciorum progressu, nouissimis temporibus ad fidem catholicam conuersorum. Et licet *Penda* fanaticus: & ipsius apud Mercios tamen Regis nomen, & regnum sibi vsurpauit sanctumque *Oswaldum* regem tyrannica rabie martyrizauit; sed & filios habuit Christianæ religionis cultores deuotissimos, viz. *Peadam*, *Wulferum*, *Ethelredum*, *Merwaldum*, & *Mercellinnum*, filias vero *Kinenburgam* & *Kineswitham*, ambas sancta continentia præcellentes. Eiusdem vero *Pendæ* hæretico furore diu agitati effrænis cupiditas idoneum finem meritis suis inuenit; quem Dei virtute sancti *Oswaldi* frater & successor *Osweius* extinxit, & sic infernalium auxit numerum animarum. Cui *Peada* filius eius senior successit in regnum. Iste vero *Peada* Monasterium de Medishamstede fundasse disposuit, sed præmatura morte præuentus feruorem suum fratri suo *Wulfero* ad regnum succedenti, & *Saxulpho* viro præpotenti reliquit. Quod Monasterium postmodum per eosdem fundatum esse non est dubium, in anno ab incarnatione Domini nostri *Iesu Christi* 664. Idem vero *Wulferus* 16. annis regnauit, & in 17. anno obiit. Post cuius obitum *Ethelredus* frater eius succedens ad regnum, regnauit 30. annis, & postea factus est Monachus in Bardinci/ Monasterio. Cui successit in regnum *Kenredus* filius *Wulferi*; & hic regnauit 4. annis, & in 5. anno regno relicto Romam peregre profectus est, ibique ad Apostolorum limina vitam finiuit. Post *Kenredum*, *Celredus*, filius *Ethelredi* quondam Regis, octo annis regnauit. Illis in temporibus *Clito Ethelbaldus*, exul, pronepos *Pendæ* ex *Alwio* fratre, elegantis erat staturæ, validus corpore, bellicosus animo; sed (quod multum dolendum est) corde nimium elatus erat, & lubricæ temeritatis sectator immoderatus: & ob tanti facinoris culpam (vt credere fas est) multa perpessus est discrimina, nec non à regni gubernaculo repulsam sustinuit prolixiorem. Quem supra nominatus

natus Rex *Celredus* huc & illuc valde perſequebatur: & inter dubia pericula, exinanitis viribus ſuis, & ſuorum, ad virum Dei *Guthlacum* confeſſorem ſuum (vt aſſolet) peruenit, vt vbi conſilium defecit humanum, diuinum acquireret; tribulationis ſuæ quærimoniam illi humiliter patefecit. Quem vt ſanctus Dei audiuit, blande conſolatus eſt, & velut diuini oraculi interpres, quæ ventura eſſent ſibi, ex ordine propalauit, promittendo ei generis ſui dominationem, inimicorum conculcationem, & populorum principatum. Nec quod iſta euenirent cum pugna, plaga, vel ſanguinis effuſione; ſed hæc omnia cum diuina potentia, & virtute ſe habiturum confideret. Et admonendo eum, dixit; *Agnoſce Dominum Deum tuum, & ſuper omnia time; ſanctam eccleſiam ſtudeas etiam venerari, mala ſcelerum tuorum frequenter deplora, propoſitumq́ bonæ vitæ conſtanter obſerua; & ſecurum Domini ſpera ſubſidium, ſi ante ipſum boni operis obtuleris meritum.* In quibus verbis & doctrina tunc refocillatus eſt in animo præfatus *Ethelbaldus*, vt abſq; mora in præſentia patris ſui *Guthlaci*, & aliorum tunc circumſtantium, quod corde concepit, ore promiſit, cum ſe ad regni gubernacula pacifica venire contingeret, religioſorum ibidem Monaſterium fundare inchoaret ad laudem Dei, & in memoriam præfati patris ſui *Guthlaci*. Quod poſtmodum efficaciter, & deuote impleuit. Sed interim poſt aliquanti temporis euolutionem præfatus exul *Ethelbaldus* in remotis adhuc latitans regionibus, audita ſancti viri morte, mœrens & lugens illuc aduenit: cui poſt lachrymas & longam orationem in proxima caſula vigilanti ſanctus apparuit, & eum conſolatus eſt, dicens, Confide fili, & noli contriſtari, quia Dominus per meam interceſſionem audiuit preces tuas, & ante præſentis anni curſum circularem, ſceptris regni dominaberis in fœlicitate longæuo dierum ſpatio fruiturus. Ille vero reſpondit, Domine, quod ſignum mihi erit, quod iſta ſic euenient? Et ſanctus, Craſtina die ante horam diei tertiam habitantibus in hac inſula Croylandiæ cibaria inſpirata dabuntur. Exin ipſe omnia, quæ ſibi dicta erant, recordãs, & indubitata ſpe futura fore credebat. Nec fides illum fefellit, quia cuncta iuxta viri Dei vaticinium effectui mancipata perpendit. Defuncto igitur ac ſepulto Dei famulo *Guthlaco*, ſigna virtutum ac ſanitatum per inuocationem interceſſionis illius coruſcare frequenter cœperunt, vt in libro de vita ac miraculis eius clarius & luculento (prout de memorandis viris colligere potui) ſeriatim panduntur. Rex autem *Ethelbaldus*, vt beatum conſolatorem ſuum miraculis coruſcare comperiret, locum ſepulturæ eius gaudens & deuotus expetiit, & ea, quæ dicto viro Dei adhuc viuenti, iam regnum adeptus, ante promiſerat, plene perſoluit. Accerſito namq; quantocyus quodam famoſæ religionis monacho Eueshamenſi, nomine *Kenulpho*, vt ibi cœnobiũ aggregaret, ſibi & Deo ſeruientibus perenniter conceſſit, dedit & confirmauit, & ab omni reditu & conſuetudine ſeculari totam inſulam Croylandiæ omnino abſoluit, & inde chartam ſuam in præſentia epiſcoporum procerumq; regni ſui ſecuram ſtatuit, quæ ſequitur in hæc verba. *Ethelbaldus* diuina diſpenſatione rex Merciorum omnibus catholicę fidei cultoribus ſalutem perpetuam. Regi regum omnium & vniuerſorum creatorum magna cum exaltatione gratias ago, qui me vſq; ad præſens cunctis inuolutum ſceleribus patienter ſuſtinuit, miſericorditer attraxit, & ad ſui nominis agnitionem parumper erexit. Vnde Deo adhærere mihi bonum eſt, & in ipſo ponere ſpem meam. Sed quid retribuam Domino pro omnibus, quæ retribuit mihi? Vt placeam coram eo in lumine viuentium: cum ſine ipſo nihil habemus, nihil ſumus, nihilq; valemus. Magna enim auiditate noſtræ ſalutis author, & vniuerſorum largitor acceptat noſtra minima, vt cauſam habeat retribuendi maxima, & infinita gaudia. Sectantes eius doctrinam per opera miſericordiæ, ſic conſolatur, dicens, *Quod vni ex minimis meis feciſtis, mihi feciſtis.* Hinc eſt, quod cum dilecti confeſſoris mei *Guthlaci* anachoritæ deuoti inſtructus fuiſſem conſilio, precibus pulſatus gratanter in hunc modum acquieui. Ad perpetuam ſecuritatis memoriam hoc chirographo patenti dono trado & concedo omnipotenti Deo, beatæ *Mariæ*, & S. *Bartholomæo* de dominicis meis ad fundationem Monaſterii nigrorum Monachorum, ſub norma S. *Benedicti* Deo famulantium, totam inſulam Croylandiæ ad ſedem Abbatię ſeparatam, & ſeparaliter obtinendam, cum quatuor aquis incercluſam; videlicet cum aqua, quæ dicitur Schepiſhee/ verſus Orientem, & cum aqua, quæ vocatur Nene/ verſus Occidentem, & cũ aqua, quæ vocatur Southee/ verſus Auſtrum, & cum aqua vocata Aſendik/ verſus Aquilonem, vbi communis Sewera eſt inter Spaldeling & dictam inſulam. Et continet dicta inſula in longitudine quatuor leucas, & tres leucas in latitudine cum mariſcis adiacentibus verſus occidentem ex oppoſito eiuſdem inſulæ ex vtraque parte aquę de Weland: cuius vna pars verſus Boream, vocata Goggiſlond/ continet duas leucas in longitudine à põte de Croyland/ vbi fit ingreſſus ad inſulam vſq; ad Aſpath/ & vnam leucam in latitudine

ab aqua de Weland in Australi parte vsque ad Apenholt / versus Boream iuxta ripam, & habet per totam longitudinem æqualitatem latitudinis; & altera pars marisci in Australi parte aquæ de Weland continet in longitudine duas leucas à ponte de Croyland / vsque ad Southlake iuxta ripam ex opposito de Aspath / & habet in latitudine duas leucas ab aqua de Weland vsque ad Fynsett iuxta aquam de Nene in Australi parte eiusdem marisci, cum separali piscaria in aquis de Weland & Nene vsque ad supradictos vtriusque marisci limites, & in aquis omnibus supradictam insulam ambientibus. Vnde quendam cœnobitam Eueshamensem probatæ religionis virum, nomine *Kenulphum*, vt secum eiusdem ordinis Monachos probatos ibidem congregaret, Abbatem constitui, præbens eis de thesauro meo ad ædificationem Monasterii eiusdem primo anno trecentas libras, legalis monetæ, & per decem annos proxime sequentes quolibet anno centum libras, concedendo eisdem licentiam ad villam ædificandam ibidem siue includendam, quantum ex iis duobus mariscis versus Occidentem dictis Monachis pro se & suis placuerit. Quare volo, quod prædicti Monachi habeant ista dona mea cum omnibus appendiciis libera & soluta ab omni onere seculari in perpetuam eleemosynam meam, cum omni commodo, quod euenire aut extorqueri poterit infra dictos limites tam subter terram, quam supra, cum communa pasturæ pro omni genere animalium, omnibus seisonis ibi, & hominibus suis, siue tenentibus suis secum ibidem moram facientibus ex vtraq; parte aquæ de Weland / viz. ex vna parte vsq; ad agrum de Medeshamsted / & ex altera parte vsque ad ędificia Spaldeling cũ omnibus libertatibus & liberis consuetudinib, quas regia potestas liberius alicui ecclesiæ in regno meo contulerit temporibus retractis. Et districte præcipio, quod si quis contra hoc meæ authoritatis testamentum aliquod machinari impedimentum præsumpserit, quo minus pacifice possideant aliqua per me data & concessa, centum libras legalis monetæ thesauro meo persoluet, nec non dictis monachis pro damnis & expensis dignis satisfaciet. Deprecor omnes posteros meos mihi ad regnum succedentes, vt hanc pœnam & censuram meam ita obseruent inuiolatam, sicut voluerint recipere debitæ iustitiæ præmium, & euadere rapacitatis supplicium. Qui vero istam eleemosynam meam prouexerit & defensauerit, in sorte electorum dei remuneretur ęternaliter. Firmatũ est hoc chirographum meum in anno ab incarnatione *Christi*, DCCXVI. quod & his probabilibus testibus sanctæ crucis indicio subnotatur. ✠ Ego *Ethelbaldus* rex Merciorum gratuito consensu confirmaui. ✠ Ego *Brithwaldus* Dorobernensis Archiepiscopus ratificaui. ✠ Ego *Winfridus* Merciorum episcopus approbaui. ✠ Ego *Inguàldus* Londoniensis Episcopus mere consensi. ✠ Ego *Adwinus* Lichefeld. Episcopus adoptaui. ✠ Ego *Tobias* Roffensis Episcopus collaudaui. ✠ Ego *Ethelredus* Abbas de Bardeney multum affectaui. ✠ Ego *Egbaldus* Abbas de Medeshamsted illud fieri deuote rogaui. ✠ Ego *Egga* Comes Lincoln. consilium dedi. ✠ Ego *Leucitus* Comes Leucestriæ assensum præbui. ✠ Ego *Saxulphus* filius *Saxulphi* Comitis corroboraui. ✠ Ego *Ingulphus* presbyter & humilis minister vocatus audiui. ✠ Ego *Ethelbaldus*, licet indignus, patientia tamen diuina regni Merciorum gero gubernacula, summa cum fiducia authori meo *Christo* redeo humiliter; de quo prophetice scribitur in Psalmo, *Miserationes eius super omnia opera eius:* eiusdem pietati me totum submitto, & sanctæ matris Ecclesię precibus, beneficiis spiritualibus, commendo. Hinc quidam Poeta sic dixit.

Ethelbaldus *ego rex sub Domino super Anglos*
Hanc Abbathiam construo, Christe, *tibi.*
Insula de Croyland / *vastum regis speciale,*
Dicitur hac terra, quam tibi trado, Ihesu.
Hanc totam terram cum circumeuntibus vndis,
Quæ cladunt illam, do tibi, summe Deus.
Insuper argenti primo fabricantibus anno
Trecentas latomis annumerabo libras;
Annis inde decem dabo centum quolibet anno
Libras in latomos, qui steterint ad opus.
Kenulphus *Monachus professus Eueshamiensis*
Abbas primus erit, huic ego trado locum.
Cunctaq; confirmo magnatum dona meorum,
Si dederint terras seu tenementa Deo.
Istum Kenulphum *si quis vexauerit Anglus,*
Rex condemno mihi cuncta catella sua:

Inde meis Monachis de damnis omnibus vltra
Vsq; satisfaciat, carcere clausus erit.
Adsunt ante Deum testes huius dationis
Anglorum proceres, pontificesq; mei.
Sanctus Guthlacus *confessor & Anachorita*
Hic iacet, in cuius auribus ista loquor.
Oret pro nobis sanctissimus iste sacerdos,
Ad tumbam cuius hæc mea dona dedi.

Et quia palustris huius Croyland (vt ipsum nomen indicat, nam crudam terram & cœnosam significat) lapideam molem sustinere non poterat, præfatus rex ingentes palos quercinos & alcinos innumeræ multitudinis humi defigi fecit, duramque terram nouem milliariis per aquam de Vplanda, id est, de superiori terra, scaphis deferri, & paludibus commisceri iussit: & sic lapideam, quia sanctus *Guthlacus* prius oratorio contentus erat ligneo, basilicam cœpit & consummauit, cœnobium condidit, ornamentis & fundis, aliisque diuitiis locum illum ditauit, eundemque locum in tota vita sua tenerrime dilexit. Nec vnquam post primam fundationem, quam idem Rex statuit & fecit, monasterium Croyland religiosorum inhabitatione Monachorum caruit vsq; in diem hodiernum. Etiam in eadem insula illis in temporibus nonnulli vitam heremiticam ducentes, qui viro Dei sancta familiaritate, quoad vixit, adhærentes, tanquam infirmi ad medicum, in eius informatione & exemplo frequentem carpebant animæ salutem. Ex quibus vnus nouiter erat ad fidem catholicam conuersus, nobilitate generosus, quondam præpotens in mundialibus, nomine *Cissa*, qui relictis omnibus sequutus est Dominum suum *Christum*. Alius erat *Bettellinus* seruus, præfati patris familiarissimus. Tertius erat *Egbertus*, secretorum eius præ cæteris conscius. Quartus erat *Tatwinus*, ad eandem insulam quondam ductor eius & nauclerus. Qui omnes in singulis casulis non longe ab oratorio Sancti patris *Guthlaci*, de licentia supra memorati *Kenulphi* Abbatis, vsque ad vitæ terminum separatas mansiones habuerunt. Sancta vero *Pega*, soror præfati sancti patris nostri *Guthlaci* cito post primi anni reuolutionem ab obitu eiusdem, relicto prius ibidem in manibus *Kenulphi* Abbatis flagello S. *Bartholomæi*, & psalterio fratris sui, cum nonnullis aliis reliquiis, ad cellam suam nauigio remeauit, ab oratorio prænominati fratris sui per quatuor leucas in Occidentali plaga distantem. Vbi completo biennio, & tribus mensibus in lugubri lamentatione, ad Apostolorum *Petri & Pauli* limina in frigore & abstinentia multa peregre profecta est. Cumq; ciuitatem Romanam ingrederetur, omnium signorum classicum repentinum personans, per spatium vnius horæ sanctitatis eius meritum vniuersis ciuibus indicauit; vbi diuino seruitio mancipata, in timore Domini dies suos demum compleuit, ac eius sacro corpore terræ illic inter multa alia Romana statuaria commendato, spiritus eius de præsentis vitæ labore ad æternam requiem ascendit. Prædictus vero Rex *Ethelbaldus* perfecto, ac plene consummato Monasterio suo Croyland/ ad promouendam sanctam Ecclesiam vbique per regnum suum, & ad alia etiam religiosorum virorum ac mulierum cœnobia dignitatibus ac priuilegiis emancipanda iugiter animo intendebat. Vnde pro libertate Ecclesiastica per suum regnum roboranda, tertio anno regni sui tale statutum legitur edidisse. Cum plerumque contingere soleat pro incerta temporum vicissitudine, vt ea, quæ multarum & fidelium personarum testimonio, consilioq; roborata fuerunt, per contumaciam plurimorum, & machinamenta simulationis fraudulentæ, & sine vlla consideratione rationis in animarum suarum periculosi dissipentur, nisi authoritate literarum, & testimonio chirographorum in perpetuam memoriam fuerint consignata: Quapropter ego *Ethelbaldus* rex Merciorum pro amore cœlestis patriæ, & pro redemptione animæ meæ, statuendum esse prouidi, vt eam per bona opera liberam efficerem ab omni vinculo delictorum. Dum .n. mihi omnipotens per misericordiam clementiæ suæ absq; vllo antecedente merito sceptra regni largitus est, ideo libenter ex eo, q; dedit, retribuo. Huius rei gratia hanc donationem meã me viuente concedo, vt omnia monasteria & ecclesiæ regni mei à publicis vectigalibus, operibus, & oneribus absoluantur, nisi in instructionibus Archium vel pontium, quæ nunq̃ vlli possunt laxari. Præterea habeant famuli Dei propriam libertatem in proficuo syluarum, in fructu agrorum, in captura pisciũ: nec munuscula præbeant regi, vel principibus, nisi voluntaria; sed liberi Domino seruiant in contemplatione pacifica per totũ regnum meum vsq; in æuum. Cumq; prędictus rex *Ethelbaldus* 40. & vno annis regnasset iuxta propheciã sancti patris *Guthlaci*, bello minus prouide inito super *Seggeswold*, à *Bernredo* tyranno extitit interéptus. *Bernredus*

vero tyrannus non diu tanta tyrannide gloriatus, eodem anno periit. *Ethelbaldus* Rex apud Ripadium, id est, Ripedune, tunc temporis celeberrimum monasterium tumulatus, regnum Merciorum nepoti patruelis sui, viz. *Offa* filio *Dignferti*, filii *Anulphi*, filii *Osmodi*, filii *Loppæ*, filii *Pibba* patris regis *Pendæ*, consentientibus totius Merciæ proceribus, reliquit. Iste *Offa* regnauit annis 40. & fundauit Monasterium nigrorum Monachorum in Verolamia ciuitate, ad honorem Dei, & protomartyris Anglorum, scilicet S. *Albani*: ac satis deuotus vbiq; ad sanctos Dei, & virorum religiosorum precibus semper accliuis, domino *Patricio* Abbate Croylandiæ, qui *Kenulpho* primo eius Abbati successerat, supplicante, Monasterium suum Croylandiæ per chartam suam confirmauit in his verbis. *Offa* Rex Merciorum omnibus per vniuersum regnum Merciæ Philochristis salutem perpetuam. Indesinenter recolens, quod breues dies hominis sunt, & in hac paucitate dierum nostrorum, quæcunq; seminauerit homo, hæc & metet: cupio per vitæ meæ præsentis sancta opera mercari mihi, & metere in futuro præmia sempiterna. Ideoque *Patricium* abbatem Croylandiæ, ac monachos suos ibidem Deo seruientes, & seruos suos vniuersos, ipsumque locum Croyland, & omnia, quæ sunt, accipio in manum meam, & tanquam fratres meos monachos de sancto *Albano*, liberos & solutos esse ab omni onere seculari, & quietos vbiq; per regnum meum ab omnibus vectigalibus haberi præcipio: & confirmo eisdem prædictum monasterium suum, cum omnibus possessionibus suis, ac aliis rebus, quascunque cognatus meus, quondam inclytus Rex *Ethelbaldus* fundator dicti monasterii contulerat eisdem, & quæcunq; proceres sui vel mei postea contulerunt, seu conferent in futurum, vel quæcunq; fideles *Christi* dicto monasterio Croylandiæ conferent in æternum. Istud chirographum anno incarnationis Domini nostri *Iesu Christi* septingentesimo nonagesimo tertio ego *Offa* Rex Merciorum concessi & confirmaui. ✠ Ego *Edbelardus* Archiepiscopus Dorobernens. consensi. ✠ Ego *Egbaldus* Episcopus Wincester subscripsi. ✠ Ego *Aldredus* Episcopus Dorcastrens. subnotaui. ✠ Ego *Aldulphus* Episcopus Lichfeld collaudaui. ✠ Ego *Benna* Abbas de Medishamsted corroboraui. ✠ Ego *Ceolburga* abbatissa de Berdea aspiraui. ✠ Ego *Heaberictbus* Comes ad imperium Domini mei Regis consignaui. ✠ Ego *Tilberus* presbyter Domini mei Regis *Offæ* ad eius præceptum hoc chirographum manu mea scripsi. Porro proximo anno sequente, prædicto regi *Offæ* 4. Kalendas Augusti defuncto, filius eius *Egbertus* in regni gloriam successit, & 141. diebus regnauit, morboque correptus obiit. Cui vir magnificus, & sancta sobole fœlix *Kenulphus* successor, in pace, pietate ac iustitia per 26. annos regni gubernacula gloriosissime sustentauit. Ad Abbatiæ vero Croylandiensis Monasterii officium pastorale post *Kenulphum* primum eius Abbatem, successit præfatus *Patricius*: at illi tempore prædicti *Kenulphi* Regis, tertius dicti monasterii abbas nomine *Siwardus*, qui Regi *Kenulpho* carne propinquus, & multa religione confessor familiarissimus, ex munificentia regia duodecimo anno regni sui chartam huiusmodi impetrauit. *Kenulphus* Dei misericordia rex Merciorum, omnibus mediterraneis Anglis per vniuersam Merciam fidem confidentibus Christianam, pacem perfectam, sempiternamq; salutem. Omnes & singuli scitote, quia Dominus sanctum suum mirificauit signis celeberrimis & præclaris prodigiis beatissimum *Christi* confessorem *Guthlacum*, in monasterio Croylandensi corporaliter quiescentem, & nouis ac innumeris miraculis, prout ego ac regina mea in nostra peregrinatione nuper oculis nostris vidimus, quotidie clarius ad totius mundi notitiam coruscantem. Vnde ad supplicationem religiosissimi viri & spiritualis patris ac consiliarii nostri domini *Siwardi* Abbatis dicti monasterii, consulente idem ac commouente venerabili patre Domino *Wilfredo* Archiepiscopo Dorobernienss. tunc nostræ peregrinationis comite, dictum Monasterium Croylandiæ in tota insula adiacente, sicut in charta quondam Regis Ethelbaldi fundatoris sui per limites est distincta, Monachos etiam eiusdem monasterii, & conuersos, ac seruos vniuersos in custodiam capio meæ protectionis. Insuper peregrinos omnes illuc causa deuotionis accedentes, & cum signo Sancti *Guthlaci* in suis capuciis, vel capellis recedentes, liberos & solutos ab omni passagio, & telonio, vbicunq; venerint per totum regnum Merciæ perenniter esse volo. Sed & eleemosynam quam *Thoroldus* vicecomes Lincoln. dedit dictis monachis in Bokenhale; item eleemosynam quam *Geolphus* filius *Malti* dedit illis in Halington: item eleemosynam quam *Exegisius* miles validissimus, quondam magister meus, dedit illis in Langtoft: & eleemosynam quam *Algarus* miles etiam dudum meus dedit illis in Baston, & in Repingale, Deo ac Sancto *Guthlaco*, dictoque monasterio, ac monachis in eo Deo seruientibus in perpetuam possessionem concedo, confero, & confirmo. Anno incarnationis Christi octingentesimo sexto istud chirographum ego *Kenulphus* Merciorũ rex signo sanctæ crucis cõsignaui.

✠ Ego *Wilfredus* Archiepiscopus Dorobern. fieri consului. ✠ Ego *Kineuertus* Episcopus Winchester subnotaui. ✠ Ego *Wonwona* Episcopus Leicestrens. consensi. ✠ Ego *Celredus* Abbas de Medeshamsted / germanus frater Domini *Siwardi* Abbatis, multum procuraui. ✠ Ego *Enthredus* Rex Cantuariorum ad Imperium Domini mei Regis *Kenulphi* assensum dedi. ✠ Ego *Celwal* frater Domini Regis *Kenulphi* approbaui. ✠ Ego *Algarus* minister affui. ✠ Ego *Sigga* presbyter, præcipiente Domino meo Rege *Kenulpho*, hoc chirographum, manu mea scriptum in pręsentia dictorum venerabilium patrum & dominorum meorum, præfato venerabili domino *Siwardo* Abbati Croilandiæ commendaui. Anno *Christi* Domini DCCC decimo nono, iste inclytus Rex Merciorum *Kenulphus*, exactis in regno 26. annis, post multa bona opera, quæ in vita sua tam Sancte quam strenue gesserat, huius temporalis vitæ cum omnium dolore finem fecit; & Wincheltumbę monasterio nigrorum monachorum, quod à fundamentis construxerat, corpus traditur sepulturæ, sed fœlix anima cœlestia regna petiuit. Filium suum sanctum *Kenelmum* puerum septennem regni reliquit hæredem, qui dolo germanæ suæ *Quendreda* (tanta ambitione ad regni sceptrum mulier sceleratissima aspirabat) paucis mensibus a patris obitu deuolutis, in quadam sylua, qua spatiatum aduesperascente die ductus erat, ab *Ascberto* nutritore suo puer innocentissimus crudelissime martyrizatus est; & diuino demum miraculo radio lucis immensæ tota nocte super corpus martyris rutilante repertus est, & ad Wincheltumbam iuxta patris sui mausoleum celebri traditur sepulturæ. Post cuius martyrium, *Ceolwolphus* patruus eius, frater *Kenulphi* Regis, in regnum Merciorum successit, qui regnauit anno vno: & secundo anno regni sui à *Bernulpho* quodam fatuoso, & diuitiis ac potentia pollenti, in nulloq; lineam regalem contingente expulsus est. *Bernulphus* vero tertio anno regni ab *Egberto* Rege Westsaxonum bello victus est & fugatus; & in Orientales Anglos, qui prece pretioq; in illum commouerant Westsaxones, vecordiam suam vindicare molitus exercitum duxit, qui mox ab iisdem aperto bello superatus & occisus est. Cui successit in regnum *Ludicanus* propinquus suus, qui cũ biennio regnasset, & mortem *Bernulphi*, in Orientales Anglos ducto exercitu, vindicare pararet, ab iisdem oppressus & occisus est. Sublatis ergo in breui tyrannis, qui contra fas purpuram induerent, & regno vehementer oppresso, totam militiam eius, quæ quondam plurima extiterat, & victoriosissima, sua imprudentia perdiderant: omnium consensu *Witlasius* dux Merciorũ, cuius filius *Wimundus Alfledam* filiam *Celwolfi* quondam Regis nobilissimi duxerat in vxorem, in regem leuatus est, & 13. annis regnauit, sub ditione tamen & tributo *Egberti* Regis Westsaxonum. Mox enim vt rex factus est, & antequam exercitum poterat colligere, à ducibus *Egberti* per totam Merciam quæsitus, industria Domini *Siwardi* Abbatis quatuor mensium spatio in cella sanctissimæ virginis *Etheldritha*, (*Offa* quondam Regis Merciorum filiæ, Sponsæ Sancti Martyris Ethelberti quondam Regis Estangliæ, in cuius nomine iam sedes Episcopalis Harfordiæ dedicatur, sed tunc pro CHRISTI sponsi sui amore in Australi parte Ecclesiæ Croylandensis contra magnum altare in quadam parte cellæ reclusæ) nullo alio conscio abscondebatur, tutasq; latebras illic agens, quousq; mediante dicto Abbate venerabili *Siwardo* cum dicto rege Westsaxonum concordatus est, & promissa tributi annualis pensione, ad regnum redire pacifice permissus. Vnde postmodum chartam huiusmodi pulcherrima priuilegia continentem dicto monasterio Croylandiæ fecit in his verbis. *Witlasius* dispositione diuina Rex Merciorum omnibus Christicolis vniuersam Merciam inhabitantibus salutem sempiternam. Magnalia Dei prædicare & publicare minime mihi verecundum, sed vere videtur honorificum & gloriosum: vnde aperte confiteor Domino, qui in altis habitat, humilia respiciens in cœlo & in terra, quoniam ad tempus iratus est mihi, conuersus est furor suus, & consolatus est me, humilians in ira sua peccatorem vsq; ad terram, detrahens vsq; ad puluerem, & iterum in misericordia sua suscitans de puluere egenum, & de stercore erigens pauperem, vt sedeam cum principibus & solium gloriæ teneam. In die igitur bonorum ne immemor sim malorum; memor ero *Rahab* & Babylonis scientium me, non *Rahab* meretricis, sed *Etheldritha* sanctissimæ virginis, cognatæ meæ, pro sponsi sui agni immaculati amore Croylandię reclusę, & in tempore tribulationis meę me in cella sua quatuor mẽsium spatio diligentissime abscondentis à facie inimici & persequentis: memor etiam ero Babylonis, non turris confusionis, sed sanctissimæ Ecclesiæ Croylandensis, quæ terra turris ad cœlum ascendens vigiliis & orationibus, psalmis & lectionibus, disciplinis & afflictionibus, lachrymis & singultibus, eleemosynis & innumeris aliis deuotionibus pietatisq; operibus, pro seculo peccatore fortissimam violentiam regno cœlorum ingerit die ac nocte. Itaq; quoniam venerabilis pater Dominus *Siwardus* Abbas Croylandiæ prote-

xit me in tabernaculo suo in die malorum, celans ac saluans à facie tribulantis: vltra priuilegia meorum antecessorum regum Merciorum, qui prædictum monasterium variis libertatibus & donariis nobiliter illustrarunt, offero & ego magno altari prædicti Monasterii de paupertate mea calicem aureum, crucem auream, & tabulam capellæ propriæ laminis aureis deauratam, me profitens dictæ Ecclesię perpetuum pro viribus defensorem. Insuper præcipio omnibus ministris meis per vniuersam Merciam constitutis, quod Abbati Croylandiæ, Monachis, & omnibus fratribus illius sanctissimi Monasterii, cum ad ciuitates & castella regia pro quocunq; negotio accesserint, tanquam *Wimundo* filio meo, vel mihi obediant in omnibus & ministrent, nihil pro expensis, quas ipsi, vel sui fecerint ibidem, ab iis accipientes, sed cum litera vel signo dictorum Monachorum Arcarius meus omnes expensas huiusmodi, cũ dicti ministri mei annumerauerint, pro fisco integre acceptabit. Volo etiam & præcipio, quod quicunq; in regno meo pro quocunq; delicto reus inuentus & legibus obnoxius fuerit, si fugerit ad dictum Monasterium, & coram Abbate dicti Monasterii, qui pro tempore fuerit, gratiam sanctissimi confessoris *Guthlaci* ibidem corporaliter quiescentis inuocans, fidelitatem ei & seruitium iurauerit sempiternum; saluus & securus protectione Abbatis & Monachorum suorum, in quocunque seruitio per totam insulam Croylandiæ ipsum posuerint, sicut in asylo, vel in camera mea propria pace mea & impunitate gaudeat, nullusque ministrorum meorum vltra illum insequi audeat, nec in aliquo molestare, sub pœna perditionis dextri sui pedis, quicunque in meo regno istud meum priuilegium tentauerit in aliquo violare. Licebitq; dicto fugitiuo in quibusque aquis, quæ dictam insulam ambiunt, nauigare & piscari, ac aliter, quocunq; modo à dominis suis assignatus fuerit, laborare absque ministrorum meorum, vel alicuius alterius calumnia vel grauamine. Quod si extra dictas aquas vel metas dicti Monasterii captus aliquando fuerit, pœnam, quam quondam meruit, siue mortem, siue membrorum suorum mutilationem, si ministri mei, vel quicunque sui aduersarii per iuramẽtum sex hominum fide dignorum probare poterunt, quod extra metas suas inuentus fuerit, absq; vlla gratia sustinebit. Dictas vero metas Monasterij Croyland in quinque eius aquas prædictas tam ministris meis, quam Abbati & Monachis suis pro suis dictis fugitiuis describi feci & notari. Dictæ namque aquæ vocantur istis nominibus: videlicet Schepishee ad Orientem, in cuius ripa Occidentali crux lignea stat vetusta, & distat ab ipsa aqua per decem pedes, æqualiter posita in medio inter duos angulos eiusdem insulæ, scilicet Aswictoft/ qui est angulus & meta dictæ insulæ contra vulturnum, & Tedwarter/ qui est angulus & meta dictæ insulæ contra subsolanum. Secunda aqua, quæ claudit dictam insulam ad Austrum vocatur Southee/ in cuius ripa est posita crux lapidea distans à Namanlandhirne per 5. perticatas, & à Southee per sex perticatas, vbi Southee intrat in aquã de Nene / quæ currit ad pontem de Croyland: sed metæ fugitiuorum in illa parte diriguntur in mariscum occidentale per * Einset contra Africum, & sic vsq; ad Folwardstaking contra Corum, & sic diuertendo ad Boream, vbi Southlake intrat in aquam de Weland / ex opposito lapideæ crucis, quæ stat in Boreali ripa dictæ aquæ de Weland / distans ab ipsa aqua per 5. pedes, quæ currit inde ad prædictũ pontem de Croyland; sed metæ fugitiuorum ab illa cruce diriguntur in mariscũ Boreale directe vsq; ad Oggot / qui est angulus metarum contra Fauonium, & sic redeundo versus Orientem per Wodelade vsque ad Apinholt / & ibi ascendendo per aquam de Weland / quæ est quarta aqua claudens insulã in illa parte, sicut tertia aqua de Nene claudit eã ex altera parte pontis de Croyland / vsque ad Seweram de Asendike cadentis in Weland, vbi stans fracta crux lapidea distat ab ipsa aqua de Asendike per tres perticatas in eius ripa Australi, & ipsa aqua de Asendike est quinta aqua claudens ab illo loco insulam prædictam, contra Aquilonem vsque ad Aswictoft. Si extra istas 5. aquas & metas prænotatas fugitiuus inuentus fuerit, tanquam *Semei* extra Ierusalem publicis legibus subiiciendus, pœnam, quam meruit, patietur. Quod si infra prædictas metas, & prædictarum aquarum ripas exteriores homicidium, furtum, vel aliam forisfacturam fecerit, per baliuos dicti Monasterii capiendus, iuxta demerita in ipsa insula, cuius immunitatem perdidit, patietur, & ibidem iudicandus in carcere Abbatis condemnabitur. Et vt istud meum priuilegium firmius & fortius ad posteros perseueret, per dominum meum *Egbertum* regem Westsaxoniæ, & *Athelwolphum* filium eius illud obtinui confirmari. Offero etiam secretario dicti monasterii in ministerium sanctissimi altaris chlamydem coccineam, qua indutus eram in coronatione mea, ad capam inde siue casulam faciendam, & in Ecclesiæ sanctissimum ornamentũ, velum meum aureũ, quo insuitur excidium Troiæ, in meo anniuersario (si placuerit) in parietibus suspendendum. Offero etiam Refectorario dicti Monasterii ad vsum præsidentis

al. Einsec.

tis quotidie in refectorio scyphum meum deauratum, & per totam partem exteriorem barbaris vinitoribus ad dracones pugnantibus cælatum, quem crucibolum meum solitus sum vocare, quia signum crucis per transuersum scyphi imprimitur integrius, cum quatuor angulis simili impressione protuberantibus; & cornu mensæ meæ, vt senes Monasterii bibant inde in festis sanctorum, & in suis benedictionibus meminerint aliquando animæ donatoris *Witlasii*. Confirmo etiam dicto Monasterio omnes terras & tenementa, possessiones, & earum peculia, & omnia alia donaria, quæ prædecessores mei reges Merciorum, & eorum proceres, vel alii fideles Christiani, siue Iudæi dictis monachis dederunt, vendiderunt, vel inuadiauerunt, aut aliquo alio modo in perpetuam possessionem tradiderunt: & specialiter donum *Thoroldi* quondam vicecomis Lincoln. in Bokenhale/ videlicet duas carucatas terræ & dimidiam, & viginti sex acras prati, & quinquaginta acras syluæ de Brush. Item donum *Geolphi* filii *Malta* in Halington/ viz. 4. bouatas terræ de * Juland/ & 10. bouatas in seruitio, & 24. acras prati in Geruthorp. Item donum *Eregisti* militis, viz. totam villam de Langtoft/ & in campis eiusdem villæ 6. carucatas terræ arabilis, habentes in longitudine 15. quarentenas, & 9. quarentenas in latitudine, & 100. acras prati; & syluam & mariscum duarum leucarum in longitudine, & duarum leucarum in latitudine. Et Ecclesiam eiusdem villæ, & 40. acras de eodem feodo in campo de Deping. Item donum *Algari* militis, scilicet Northland in Baston/ viz. 4. carucatas terræ arabilis, continentes in longitudine 8. quarentenas, & octo quarentenas in latitudine, & 40. acras prati, & mariscum continens in longitudine 16. quarentenas, & 8. quarentenas in latitudine, & Ecclesiam eiusdem villæ, & vnum molendinum, & dimidium alterius molendini, & totam piscariam in aqua à molendino versus occidentem vsque ad finem eiusdem marisci versus Orientem. Item donum eiusdem *Algari* militis in Repingale/ viz. 3. carucatas terræ arabilis, & 40. acras prati. Item donum Normanni quondam vicecomitis in Sutton iuxta Bosworth/ duas carucatas terræ, & vnum molendinum ventricium. Item donum eiusdem Normanni in Stapleton/ viz. manerium & duas carucatas terræ. Item donum eiusdem in Badby/ viz. 4. hidas terræ cum appendiciis. Item donum domini *Algari* comitis in Holbecke/ & in Cappelade/ viz. 4. carucatas, & 6. bouatas, & 18. acras prati, & mariscum. Item donum eiusdem in villa sua de Spalding/ viz. 3. carucatas terræ, & vnam bouatam, & 16. acras prati, & quatuor salinas cum Ecclesia eiusdem villæ. Item donum *Ofwii* militis in Draitona, viz. & hidas terræ, & quatuor virgatas, & Ecclesiam eiusdem villæ. Item donum *Asketelli* coci mei in Glapthorn/ viz. tres virgatas terræ. Item donum *Wulgeti* pincernæ mei, viz. 3. virgatas terræ in Pickerk. Item donum nuncii mei in Laythorp/ vnam bouatam terræ. Item donum *Siwardi* vicecomitis in Kirkby/ 3. bouatas terræ, vnam mansionem & tria cotagia. Et in Standona donum *Sigburga* comitissæ, 5. hidas terræ. Et donum *Wulnoti* dapiferi mei in Adingtona, viz. duas hidas terræ, & piscariam cum aduocatione ecclesiæ eiusdem villæ, & in alia Adingtona ex dono eiusdem vnam virgatam terræ. Istas terras & tenementa prædicto monasterio Croylandiæ & monachis ibidem Deo seruientibus in pacificam & perpetuam possessionem concedo, trado, & confirmo, habenda de me & hæredibus meis quibuscunq; regibus Merciorum post me successuris, in perpetuam & puram eleemosynam libere, quiete, & solute ab omnibus oneribus secularibus, exactionis, & vectigalibus vniuersis, quęcunque nomine censeantur. Quod si quis aduersarius, instigante diabolo, in quibuscunque prædictis terris aut tenementis tot regum spatio pacifice possessis, & eorum authoritate confirmatis, calumniam ponere voluerit in futurum, me & successores meos reges Merciorum profiteor præsenti chirographo & polliceor, dicti monasterii futuros in perpetuũ defensores. Istud chirographum domino *Sigwardo* Abbati patri meo, & *Etheldrithæ* sanctissimæ virgini, pro *Christi* amore ibidem reclusæ, carne quidem cognatæ meæ, sed (quod magis est) in *Christo* charissimæ sorori, quondam promissum in præsentia dominorũ meorum *Egberti* regis Westsaxoniæ & *Athelwulphi* filii eius, coram pontificibus & proceribus maioribus totius Angliæ, in ciuitate Lundonia (vbi omnes congregati sumus pro consilio capiendo contra Danicos piratas littora Angliæ assiduæ infestantes) signo Sanctæ crucis cõfirmaui. ✠ Ego *Celnothus* archiepiscopus Dorobornensis consului. ✠ Ego *Eubaldus* archiepiscopus Eboracensis consignaui. ✠ Ego *Osmundus* Lundoniensis Episcopus collaudaui. ✠ Ego *Helmstanus* Episcopus Wintoniens. assensum præbui. ✠ Ego *Herewinus* Episcopus Lichfeldensis consensi. ✠ Ego *Cedda* Herefordensis Episcopus aspiraui. ✠ Ego *Adelstanus* Schireburnensis Episcopus procuraui. ✠ Ego *Humbrithus* Helmati episcopus approbaui. ✠ Ego *Wilredus* Dommocensis Episcopus annui ✠ Ego *Herferdus* Wigorn. episcopus gratum habui. ✠ Ego *Godwinus* Roffen. episcopus faui. ✠ Ego *Hedda* abbas de Medeswell.

* al. Lulãd. — al. Eregisti.

Deohamsted ratificaui. ✠ Ego *Ambertus* Abbas Ripadii interfui. ✠ Ego *Kinebinus* Abbas de Bardiney astiti. ✠ Ego *Egbertus* Rex Westsaxoniæ concessi. ✠ Ego *Adelwlphus* filius Regis Westsaxoniæ consensum dedi. ✠ Ego *Wulhardus* dux affui. ✠ Ego *Athelinus* dux audiui. ✠ Ego *Herenbrithus* dux acceptaui. ✠ Ego *Swithinus* presbyter Regis Egberti præsens fui. ✠ Ego *Bosa* scriba Regis *Withlafii* manu mea chirographum istud scripsi. ✠ Ego *Withlafius* Domini nostri *Iesu Christi* gratia Rex Merciorum ad Sanctæ matris Ecclesiæ honorem, & diuini cultus exaltationem, anno incarnationis eiusdem nostri Saluatoris octingentesimo tricesimo tertio in festo Sancti *Augustini* confessoris, doctoris, & Apostoli nostræ gentis, hæc pauca offero, pluraque offerrem, quin corpus meum in morte mea tam Sancto Monasterio promitterem, nisi antea sepulturam meam Ripadio deuouissem. Veruntamen spiritus meus permanebit vobiscum in æternum. Perseuerauit iste Rex *Withlafius* constantissime vsq; ad mortem suam in amore, quem ad Monasterium Croylandense conceperat, ita vt omni anno vitæ suæ saltem semel feretrum Sancti *Guthlaci* cum multa compunctione visitaret, & aliquod pretiosum notabileq; iocale offerret. Et cum obitum sanctissimæ virginis *Etheldritha* primitus intellexit, tanto dolore consternatus est, vt longo tempore lecto decumbentem omnes sui iam morti proximum formidarent. Tandem, fauente Dei gratia, conualescens aliqualiter, & ad sepulchrum eius accedens (tumulata namq; fuerat ad caput sancti viri Tatwini, quondam Sancti Patris Guthlaci in dictam insulam ductoris & naucleri) quasi extasim passus, tot lachrymas, recuperato spiritu, super tumulum fudit, tanquam vxorem, & filium aut totam familiam subito infortunio perdidisset, donec dominus *Siwardus* (quem, vt patrem suum, semper tenerrime venerabatur) seuerius eum corripiens, inuitum & renitentem de tumulo ad cameram suam adduxit. Non multo post *Wimundum* filium suum longa dysenteria defunctum ad latus virginis dextrum tumulauit. Vxorem etiam *Celfredam* consequenter infra vnius anni spatium decedentem, ad latus sinistrum eiusdem virginis regio apparatu, lachrymisq; irremediabilibus sepeliuit. Ipse vero 13. anno regni sui mortuus est, & (vt antea vouerat) Ripadio Monasterio sepultus. Cui successit in regnum *Bertulphus* frater suus, regnauitq; similiter 13. annos, *Athelwlphi* Regis Westsaxoniæ tributarius: sed non more, nec amore fratris sui *Withlafii* Regis sanctos Dei, neq; Croylandiam amplexatus. *Berfertus* namq; filius suus in sancta vigilia Pentecostes, consensu patris sui *Bertulphi*, cognatum suum S. *Westanum*, filium *Wimundi* filii Regis *Withlafii & Alfleda* filiæ *Ceolwlphi* quondam Regis (tanta ferebatur ad regnandum ambitione!) crudeliter ac impie interfecit. Corpus innocentissimi martyris tunc Ripadio delatum, iuxta *Withlafium* auum suũ humatum, posterioribus annis per fidelium deuotionem ad Eueshamium est translatũ. *Bertulphus* vero pater deprædator Monasteriorum, etiam transiens per Croylandiam, quæcunque frater suus *Withlafius*, vel alii Reges Merciorum iocalia plurima in sanctæ Ecclesiæ ornamentum larga manu contulerant, omnia vna cum tota pecunia, quam in Monasterio inuenire potuit, sceleratissime diripuit, & conducens inde milites, cum bellum contra Danos, qui circa Lundonias debacchabantur, iniret, ab iisdem Paganis superatus & fugatus est. In recompensationem tamen aliqualem pecuniæ direptæ, huiusmodi chartam plurima priuilegia continentem fecit Croylandiæ de terris suis, & libertatibus in his verbis. *Bertulphus* rex Merciorum venerabili patri domino *Siwardo* Abbati Croylandiæ omnibusq; fratribus suis Monachis eiusdem Monasterii præsentibus & futuris salutem in domino sempiternam. Gratias debitas vobis omnibus dignissime reddo pro pecunia, qua me per vos dudum prætereuntem, in mea maxima indigentia, contra Paganorum violentiam gratissimo & liberalissimo animo refouistis. Quo tempore quia de iniuriosis damnis vobis per quosdam viros aduersarios malitiose nimium illatis, mihi grauiter conquesti estis, qui nequiter insidiantes in exterioribus ripis aquarum vestrarum, si dictas ripas ascenderent in piscando qui de fugitiuis serui vestri sunt effecti, & pari modo multotiens custodientes mariscorum vestrorum, si forte oues & boues aut cætera animalia vestra longius errantia reuocare dicti serui vestri excederent, & eosdem seruos vestros extra vestrã insulam inuentos, velut impunitatis suę violatores, publicis legibus subiicerent & damnarent, sicq; necesse fuit frequentissime vel dictos seruos vestros in manus hostium suorum incidere & perire, vel eorum labores ad iustum commodum vestrum non procedere: Proposita ergo tali querela vestra per fratrem *Askillum* commonachum vestrũ palam coram prælatis & proceribus totius regni mei Merciæ apud Beningdon vltimo congregatis, omnibus tenerrime compatientibus super eiusmodi vobis illatis iniuriis, ad honorẽ dei & sanctæ matris ecclesiæ releuationem, considerantibus etiam & collaudantibus vniuersis pfectionẽ sanctissimę religionis vestrę, p maiore pace & quiete vestri sacri monasterii cõ-

plą-

placuit priuilegia domini *Withlasij* regis fratris, & prædecessoris mei de impunitate vobis cõcessa declarare & dilatare in eleemosynam animæ meæ, declarataq́; ac dilatata meo chirographo confirmare. Quapropter præcepi *Radboto* vicedomino Lincoln. cæterisque ministris meis in illa parte constitutis, insulam vestram Croylandię, ac terminos mariscorum vestrorum circumire & describere, mihiq́;, & concilio meo, vbicunq́; in vltimo Paschæ fuissemus, fideliter & lucide demonstrare: qui iussa complentes, istis nominibus insulæ vestræ mariscorumq́; vestrorum circuitum mihi, & concilio meo, sanctum pascha nostrum tunc apud Kingesburn tenentibus aperte descriptum obtulerunt. Claudit enim insulam vestram de Croyland ad eius Orientem (prout antiquitus per eam dotauit monasterium vestrum inclytus quondam rex Merciæ *Ethelbaldus* fundator vester, & cæteri reges Merciorum sui successores suis chirographis confirmauerunt) ab Aswiktofthirne vsque ad Tedwarthar aqua de Schepishee/habens dictam insulam in parte sua Occidentali, & mariscum de Cappelade in parte sua Orientali: & de Tedwarthar vsque ad Namanslandhirne claudit eam aqua de Sowthee / habens dictam insulam in parte sua Boreali, & syluam de Ancarig in parte sua Australi: & de Namanslandhirne vsque ad pontem de Croyland claudit eam aqua de Nene / habens dictam insulam in parte sua Orientali, & mariscum vestrum dictum Aderlound in parte sua Occidentali: & de ponte de Croyland vsque ad Wodeladmouth claudit eam aqua de Weland / habens dictam insulam in parte sua Orientali, & mariscum vestrum dictum Goggislound in parte sua Occidentali: & de Wodeladmouth vsque ad communem Seweram de Asendik claudit eam prædicta aqua de Weland/ habens dictam insulam in parte sua Australi, & mariscum de Spadeling in parte sua Boreali: & de prædicta Sewera vsque ad Aswiktoft claudit eam prædicta aqua de Asendik/ habens dictam insulam in parte sua Australi, & mariscos de Spadeling/ Weston/ & Multon in parte sua Boreali. Mariscorum vero vestrorum, iacentium ex opposito insulæ vestræ de Croyland ad eius occidentem, limites & termini, per eosdem ministros meos descripti, nominibus istis mihi sunt oblati: viz. de Namanslandhirne vsque ad Finset / & inde vsque ad * Groines / & inde vsque ad Folwardstaking / & inde versus Boream vsque ad Weland / vbi Southlake intrat in Weland / & sic transeundo ipsam aquam de Weland / & ascendendo ad Asparth / & inde versus Boream vsque ad Werwerslake/& sic per Harinholt / vsque ad Mengarlake / & inde vsque ad Oggot siue Dedmanslake / & sic per Apinholt & Woodelak / versus Orientem vsque ad Wodeladmouth / qui est terminus insulæ vestræ in illa parte contra Boream sicut Namanslandhirne est terminus insulæ vestræ contra Austrum. Communia etiam pasturæ omnium animalium vestrorum protenditur vltra dictos terminos mariscorum vestrorum versus Austrum vsque ad agrum monachorum de Medeshamsteed / & versus Occidentem vsque ad agrum monachorum ecclesiæ sanctæ *Pegæ* in Australi marisco de Weland / & in Boreali marisco protenditur versus Occidentem vsque ad ædificia de Deping / & versus Boream vsque ad ædificia de Spaldeling omnibus anni temporibus, prout a fundatione Monasterij vestri hactenus omnia prætacta pacifice possedistis. Pro seruis ergo vestris, quos de fugitiuis siue piscatores, siue pastores vobis facietis, cum communi consilio totius regni mei concedo sancto monasterio vestro vltra exteriores ripas quinque agrorum claudentium insulam vestram 20. pedes in latitudine ab ipsa aqua, vbicunque ascenderint ad retia sua extrahenda, aut ad alia sua necessaria in terra solida peragenda. Similiter quocunque protenditur animalium vestrorum communia in prædictis mariscis, illuc extenditur etiam fugitiuorum vestrorum licentia, vt si forte in agros contiguos ex tempestate, vel alio infortunio, vel latrocinio abducta fuerint; consentientibus omnibus prælatis & proceribus meis, concedo ipsis fugitiuis vestris, quod sicut alij liberi homines, animalia vestra prædicta persequantur, & meliori modo, quo poterunt, repetant & reducant, & quasi in ecclesia sua essent, pace mea & impunitate per totam viam suam gaudeant: subque mutilatione membri magis necessarij nullus eos audeat molestare, vel in aliquo cõtrariari. Insuper pro dicti *Withlasij* quondam regis fratris & prædecessoris mei, proque redemptione meorum peccatorum, cum communi consilio gratuitoq; consensu omnium magnatum regni mei concedo Deo, & beatissimo cõfessori suo S. *Guthlaco*, sacratissimoq; monasterio vestro Croylandiæ, quod per totum regnum meũ Merciæ Abbas, monachus, conuersusue sacri monasterij vestri, qui nunc estis, vel qui vobis succedent in futurum post vos, ibidem Domino seruituri, pro quocunq; negotio processerint, de dictis fugitiuis viæ suæ famulos licenter sibi faciant & producant; inq; præsentia dicti Abbatis monachi, vel cõuersi vbiq; per regnũ meum, sicut in ecclesia sua Croyland/ salui permaneant & securi, ac ab omni periculo * immunes penitus & indemnes, sub mutilatione mẽbri magis dilecti,

al. Grelnes

al. impunes

si quis istud priuilegium meum attentauerit in aliquo temere violare. Quod si extra prædictos 20. pedes in ripis exterioribus aquarum vestrarum, aut extra villata, quæ communia vobiscum vendicant in Occidẽtalibus mariscis vestris,* ex vtraq; parte aquæ de Weland, aut alibi, vobis absentibus, absq; viatica litera Abbatis loci vestri talis fugitiuus repertus fuerit, iuxta demerita legali supplicio subiacebit. Declaratis namq; terminis tam insulæ vestræ, quam mariscorum vestrorum, declaratis etiam ad honorem Dei priuilegiis domini *Withlasij*, ac aliorum regum Merciæ, prædecessorum meorum, vobis magnifice cõcessis, complacuit vnanimiter mihi ac vniuerso cõcilio vestra omnia loca mei authoritate regii chirographi confirmare. Cõfirmo ergo vobis, & successoribus vestris regulam S. *Benedicti* sub habitu vestro tam nũc professis, quam post vos professuris, principalem vestram Ecclesiam Croylandiæ, in qua venerandæ reliquiæ sanctissimi *Christi* confessoris, & patroni vestri beati *Guthlaci* corporaliter tumulati, vltimam resurrectionem fœliciter expectant; totamq; insulam adiacentem, prout per terminos suos superius declaratos ministrorum meorum diligentia sufficientissime est descripta, in sedem separalem Abbatiæ vestræ, in situm specialem Monasterii vestri, & in vestrum plenum dominium singulariter & perpetuo possidendum, vna cum duobus mariscis iacentibus ad eius occidentem, viz. Alderlound in Australi parte aquæ de Weland, & Goggislound in eiusdem aquæ parte Boreali, per terminos similiter superius declaratos. Hęc est hęreditas Domini, dos Ecclesiæ *Christi*, solum S. *Mariæ* & beati *Bartholomæi* Apostoli, S. *Guthlaci* monachorũq; suorum sanctuarium sacratissimum, & monasterium ab omni terreno seruitio liberrimum, illustrissimorum regum eleemosyna specialis, & in omni tribulatione vniuersis locus refugii singularis, mansio sanctorum perpetua, & possessio viris religiosis communi regni consilio *specialiter appropriata, proq; frequentibus miraculis sanctissimi confessoris inter vineas Engaddi balsami mater semper fertilis, & regũ priuilegiis Bosor in solitudine, omnibus pœnitentibus ciuitas gratiæ & salutis. Si quis sacrarium hoc violauerit, vel in aliquo vexauerit, vindicabit in illum dextra mea, & hęredes mei, quicunq; post me fuerint huius regni Mercię perẽniter sceptrigeri successores. Cõfirmo et Deo & S. *Guthlaco*, sacroq; monasterio vestro, de dono* *Fregisti* quondam militis domini *Kenulphi* regis, Ecclesiam de Langtoft, & in campis eiusdem villæ 6. carucatas terræ habentes in longitudine 15. quarentenas, & 9. quarẽtenas in latitudine, & 100. acras prati, & syluam & mariscum duarum leucarum in longitudine, & duarum leucarum in latitudine, & 40. acras de eodem feodo in campis de Deping. Confirmo etiam Deo & S. *Guthlaco*, sacroq; monasterio vestro de dono *Algari* militis filii, Northlang, Ecclesiam de Tetford in capella S. *Iohannis* Euangelistæ de Baston, & in eadem parochia quatuor carucatas terræ cõtinentes in longitudine octo quarentenas, & 8. quarentenas in latitudine, & 40. acras prati, & mariscum cõtinentem in longitudine 16. quarentenas, & octo quarentenas in latitudine, & vnum molendinum, & dimidium alterius molendini, & totam piscariam in aqua, sicut circuit pratum vestrum versus orientem; & de dono eiusdem *Algari* militis in Repingale 3. carucatas terræ, & 40. acras prati. Confirmo etiam Deo & S. *Guthlaco*, sacroque monasterio vestro de Croyland ex dono *Algari* Comitis patri iunioris *Algari*, qui nunc est Ecclesiam de Capelade, cum capella S. *Iohannis Baptistæ* in eadem villa, & in campis tam de Holbeth, quam de Capelade quatuor carucatas terræ arabilis, & 6. bouatas, & 18. acras prati, & mariscum 2. mille acrarum, & mariscum 3. mille acrarum : & de dono eiusdem *Algari* Comitis senioris ligneam capellam S. *Mariæ* per Spaldeling, quæ Anglice *Stokkim appellata, sita est in Orientali parte fluminis eiusdem villæ; & in campis tam de Pinchbek, quam de Spaldeling, quatuor carucatas terræ, & totam piscariam prædicti fluminis à ponte quæ ducit de cœmeterio prædictæ capellæ S. *Mariæ* ad cœmeterium lapideæ capellæ S. *Nicholai*, & Anglice Stonin appellatæ, quæ sita est in Occidentali ripa, in manerio prædicti Comitis *Algari*, qui dedit ipsam piscationem à prædicto ponte vsque ad Seweram de Asendik Deo & sancto *Guthlaco* de Croyland, pro anniuersario die patris sui omnibus annis in vestro monasterio solenniter celebrando. Confirmo etiam Deo & sancto *Guthlaco*, sacroq; monasterio vestro de dono eiusdem Comitis *Algari* senioris Ecclesiam de Sutterton, & tam in campis de Algarkirk, quam de Sutterton 3. carucatas terræ arabilis, & duodecim bouatas, & 26. acras prati, & 4. salinas. Et de dono *Oswy* Militis in Drayton 8. hidas terræ, & 4. virgatas. Confirmo etiam Deo & sancto *Guthlaco*, sacroq; Monasterio vestro de dono *Asketelli* 3. virgatas terræ in Glapthorne. Et de dono *Wulgeti* 3. virgatas terræ in Peiekirk. Et de dono *Edulphi* de Laithorpe vnam bouatam terræ. Et de dono *Siwardi* vicedomini in Kirkby 3. bouatas terræ, vnam mansionem, & 3. cotagia. Et de dono *Sigburgæ* comitissæ in Staundon 5. hidas terræ. Et de dono *Wulnoti* in Addington duas hidas

terræ,

al. extraq; partem — *al. separaliter* — *al. Eregisti* — *al. Stockim*

terræ, cum aduocatione Ecclesiæ eiusdem villæ, & in alia Addington de dono eiusdem vnam virgatam terræ. Confirmo etiam Deo & sancto Guthlaco sacroque monasterio vestro de dono Thoroldi vicedomini Lincolniensis in Bukenhale duas carucatas terræ & dimidiam, & viginti sex acras prati, & quinquaginta acras syluæ de Brushe. Confirmo etiam Deo, & sancto Guthlaco, sacroque monasterio vestro de dono Geolphi filii Malti in Halington quatuor bouatas terræ de Iulando, & decem bouatas in seruitio, & triginta tres acras prati in Gernthorpe de eodem feodo. Hæc omnia supradicta, Ecclesias, capellas, terras, tenementa, pasturas, piscationes, maneria, mansiones, molēdina, mersca, & mariscos, libera & soluta ab omni seruitio seculari & onere terreno concedo vobis & successoribus vestris in perpetuum: & præsenti meo chirographo confirmo in regiam eleemosynam meam pro anima domini Withlasij quondam regis, fratris & prædecessoris mei, & pro animabus omnium progenitorum, parentum, & amicorum meorum. Et emancipo ab omni debito regis, & omnis alterius domini, & hominis, cuiuscunque fuerit dignitatis, excellentiæ, vel honoris, vt nihil à modo de vestri sacri monasterii Croyl. monachis literatis, aut laicis seruis, aut tenentibus vestris exigere poterunt præter orationes vestras & beneficia spiritualia, quo gratiam beatissimi confessoris Christi sancti Guthlaci apud vos corporaliter quiescentis in nostris adipisci necessitatibus iugiter mereamur. Cum ergo vnanimi cōsensu totius præsentis concilii hic apud Kingesbury anno incarnationis Christi Domini octingentesimo quinquagesimo primo, feria sexta, in hebdomada paschæ, pro regni negotiis congregati, istud meum regium chirographum sanctæ crucis signo stabiliter & immutabiliter confirmaui. ✠. Ego Ceolnothus Archiepiscopus Dorobern. sanus & incolumis tam mente quam membris manu mea consignaui. ✠ Ego Swithulphus Londoniensis Episcopus, in meipso expertus gratiam Dei, & sanctissimi confessoris sui Guthlaci, humili deuotione ad iussionem domini mei regis istud chirographum dictaui, & inter cæteros dominos Episcopos in ordine meo subscripsi. ✠. Ego Swithunus Wintoniensis Episcopus, gaudens & lætus quoties aliquibus miraculis piissimus Dominus lætificat ciuitatem suam sanctam matrem nostram Ecclesiam, huic regis chirographo subnotaui. ✠. Ego Elstanus Schireburnensis Episcopus, deuotus & perpetuus debitor sancti Guthlaci, priuilegio sanctæ Ecclesiæ suæ congratulans, signum feci. ✠. Ego Orkenwaldus Lichfelden. Episcopus, hilaris ac alacer in cunctis sanctæ Ecclesiæ prosperis successibus, prompto animo collaudaui. ✠. Ego Rethunus Legerecensis Episcopus, filius ac famulus sancti Guthlaci quam diu vixero, gratanter procuraui. ✠. Ego Godwinus Roffensis Episcopus honorem Dei per hoc chirographum ardenter affectaui. ✠. Ego Wulfardus Abbas Eueshamen. approbaui. ✠. Ego Liuingus Abbas Wincheltumbæ commendaui. ✠. Ego Hedda Abbas de Medeshamsted diligenter procuraui. ✠. Ego Enulphus dux consensi. ✠. Ego Osrithus dux consului. ✠. Ego Serto Comes consensum præbui. ✠. Ego Elberus Comes annui. ✠. Ego Huda Comes assensum dedi. ✠. Ego Oslac pincerna regis Ethelwulphi, & legatus ipsius domini mei, & filiorum suorum, nomine illorum & omnium Westsaxonum istud chirographum domini Bertulphi regis plurimum commendaui. ✠. Ego Bertulphus rex Merciorum palam omnibus prælatis & proceribus regni mei diuinam deprecor maiestatem, quatenus per intercessionem sanctissimi confessoris sui sancti Guthlaci, omniumque sanctorum suorum dimittat mihi & omni populo meo peccata nostra: & sicut per aperta miracula sua nobis ostendere dignatus est misericordiam suam, sic super paganos hostes suos dare nobis dignetur in omni certamine victoriam, & post præsentis vitæ fragilem cursum in cōsortio sanctorum suorum gloriam sempiternam. Amen.

Fecit Deus in isto concilio ad honorem sanctissimi confessoris sui Guthlaci *celeberrimum miraculum, quo deuotio totius terræ ad peregrinationem peragendam Croylandiæ iam plus solito tepida deinceps fieret frequentissima, & per omnes vias ab omnibus prouinciis redderetur quotidie rediuiua. Cum enim totam Angliam contereret hoc anno quidam morbus, quasi paralysis, neruis hominum, mulierum, ac infantum frigore repentino & excessiuo (venis durius orientibus, nullo præualente pannorum remedio) repercussis, ac maxime brachiis ac manibus hominum inutilibus factis & totaliter arefactis, quem quidem morbum præiens quasi nuncius eius certissimus dolor intolerabilis membrum sic ægrotans præoccupauit: contigit in hoc concilio plures tam maiores quam minores dicto incommodo laborare. Cumq́ue regni negotia proponerentur, dominus* Ceolnothus, *Archiepiscopus Dorobern. qui dicto morbo vexabatur, aperte consuluit, diuina negotia debere primitus proponi, & sic humana negotia,* Christi *suffragante gratia, finem prosperum posse sortiri. Assentientibusq́ue vniuersis, cum dominus* Siwardus *Abbas quæreretur, eo quod in conciliis & synodis pro magna facundia sua & religione sancta quasi diuinus interpres multis iā annis extiterat, & innumerabiliū negotiorū sectus*

al. Askitellum.

cleri gratiosissimus expositor ac promotor, ac pro nimia senectute non adesset, quin per fratrem * Askillum commonachum suum suam absentiam longi senii sui grauitate humillima litera excusaret: ipsemet rex Bertulphus querela Ecclesiæ Croylãd. reminiscens, coram concilio iniurias domino Siwardo Abbati, ac Monasterio suo Croylandiæ aduersariorum suorum fatuo furore sæpius illatas patenter exposuit, & vt remedium apponeretur, decerni communi consilio imperauit. Cum ergo istud negotium in medio versaretur, & petitio domini Siwardi Abbatis super hoc per prædictum fratrem Askillum proposita, de manu ad manum prælatorum ac procerum totius concilii cucurrisset, aliusq; aliud consuleret, dominus Ceolnothus Doroborn. Archiepisc. alta voce de morbo suo se sanum & & incolumem exclamauit meritis sanctissimi confessoris Christi beatissimi Guthlaci, cuius negotia tunc in manibus tractabantur. Exclamant item plures alii potentissimi in dicto concilio tam pontifices, quam magnates, se dicto morbo laborasse, sed iam per Dei gratiam, & sanctissimi Guthlaci merita nihil doloris ex prædicto incommodo in membris aliquibus se sentire. Omnesque ad visitandum sacratissimam tumbam sanctissimi Guthlaci Croyland deuota peregrinatione, quam citius poterant, voto mox arctissimo suas conscientias astrinxerunt. Quapropter dominus rex Bertulphus Episcopo Londoniensis præcepit (qui tunc optimus notarius habebatur, & dictator eloquentissimus, insuper dicto morbo contactus, iam se sanatum maximò gaudio prædicabat) priuilegium Croyland in manus assumere, & medicum suum sanctum Guthlacum chirographo suo, prout concilium statueret, insisteret honorare. Quod & factum est. Ideo in subscriptionib. regii chirographi Archiepiscopus Doroborn. Ceolnothus se sanum & incolumem confitetur. Sanctus Swithinus Episcopus Winton. de Domini miraculis lætatur. Alstanus Sciréburnen. & Orckenwaldus Lichenfelden. Episcopi de profectibus Ecclesiæ gratulantur. Et Rethunus Legerecensis Episcopus se sancto Guthlaco famulum, quoad viueret, pollicetur. Vniuersique concilii optimates affectu ardentissimo regiæ beneuolentiæ penes sanctum Guthl. in omnibus obsequuntur. Confluentibus itaque quotidie de tota terra populis innumeris languidorum ad sacratissimam sancti Guthlaci tumbam, & deuotione debita per merita sanctissimi confessoris diuinam gratiam implorantibus, Dominoque aperiente vniuersis fontem largissimum misericordiæ salutaris, ita vt vna die aliquoties vltra centum huiusmodi paralytici curarentur: ditatus est Abbas Siwardus supra modum, & vehementer magnus effectus, in tantum, vt, qui cum beato Iob infima paupertate probatus erat, & ex omni monasterii sui thesauri etiam ad quadrantem vltimum spoliatus, quia maledixit minime diebus suis, nec aliquid stultum locutus contra Dominum, sed semper illæsam patientiam conseruauit, cœpit (largiente Domino) bonis omnibus abundare, vt tam in thesauris ac scauris, quam in terris ac tenementis ei pro primis amissis duplicia postmodum redderentur, fieretq; senectus eius multo fertilior, & in duplo fœlicior, quam iuuentus. Accessit ad prosperitatem senii sui, quod inclytus rex Westsaxonum Ethelwulphus, cum de Roma, vt limina Apostolorum Petri & Pauli, ac sanctissimum ipsum Leonem multa deuotione vna cum iuniore filio suo Alfredo peregre visitauerat, nouiter reuertisset, omnium prælatorum ac principum suorum, qui sub ipso variis prouinciis totius Angliæ præerant, gratuito consenso tunc primo cum decimis omnium terrarum, ac bonorum aliorum siue catallorum vniuersam dotauerat Eccl. Anglicanam per suum regiũ chirographũ confectum inde in hunc modũ. Regnãte Domino nostro in perpetuũ, dum in nostris temporibus bellorum incendia, & direptiones opum nostrarũ, nec non & vastantium crudelissimas hostium deprædationes barbararum paganarumq; nationũ, multiplices tribulationes ad affligendum nos pro peccatis nostris vsq; ad internecionẽ, tempora cernimus incumbere periculosa: quamobrem ego Ethelwulphus rex Westsaxonum cum consilio Episcoporum ac principum meorum consilium salubre atq; vniforme remedium affirmantes, consensimus, vt aliquam portionem terrarum hereditariam antea possidentibus omnibus gradibus, siue famulis & famulabus Dei Deo seruientibus, siue laicis miseris semper decimam mansionem, vbi minimũ sit, tum decimam partẽ omnium bonorum in libertatem perpetuã donari sanctæ Ecclesiæ diiudicaui, vt sit tuta & munita ab omnibus secularibus seruitutibus, imo regalibus tributis maioribus, & minoribus, siue taxationibus, quæ nos dicimus Winterden, sicq; libera omnium rerum remissione animarũ & peccatorum nostrorum ad seruiendum Deo soli, sine expeditione, & pontis extructione, & arcis munitione, vt eo diligentius pro nobis ad Deũ sine cessatione preces fundant, quo eorum seruitutem in aliqua parte leuigamus. Acta sunt hæc apud Wintoniam in Ecclesia S. Petri, anno Dominicæ incarnationis 855. indictione 3. Nonas Nouemb. ante maius altare pro honore gloriosæ virginis, & Dei genetricis Mariæ, sanctique Michaelis Archangeli, & beati Petri Apostolorum principis, nec non & beati patris nostri Gregorii papæ, præsentibus & subscribentibus Archiepiscopis & Episcopis Angliæ vniuersis, nec non

non *Beorredo* rege Merciæ, & *Edmundo* Estanglorum rege, Abbatum, & Abbatissarum, Ducum, Comitum, procerumq; totius terræ, aliorumq; fidelium infinita multitudine, qui omnes regium chirographum laudauerunt, dignitates vero sua nomina subscripserunt. Rex vero *Ethelwulphus* pro firmitate ampliore obtulit hanc chartulam scriptam super altare sancti *Petri* Apostoli; & Episcopi pro fide Dei illam acceperunt, & per omnes Ecclesias postea transmiserunt in suis parochiis publicandam.

Porro *Bertulpho* rege Merciorum, postquam 13. annis regnauerat, mortuo, *Beorredus* in regnum successit. In cuius tempore prædictus venerabilis pater dominus *Swardus*, plenus dierũ & decrepitus, 62. annis officio pastorali strenuissime administrato obiit. Cui ad officium Abbatis Monasterii Croylandensis dominus *Theodorus* succedebat. In eius tempore Dani vbiq; per terram prædas agentes, maxime Northumbriam, & Marciam deuastarunt. Mortuo simul *Ethelwulpho* rege Westsaxonum, *Ethelbaldus* & *Ethelbertus* filii eius regnum paternum inter se partiuntur succedentes. *Ethelbaldus* thorũ patris sui ascendens, (quod nec inter gentes vsquam est auditum) propriam nouercam *Iudittam*, quondam filiam regis Francorum sumptam à patre *Ethelwulpho* in coniugium, cum omnium cõprouincialium scelus suum abhorrentium maximo stupore, duxit in vxorem; qui biennio in tam vili volutabro decurso moritur, parsq; sua fratri suo *Ethelberto* integre adunatur. At iste validissimus adolescens, & Danorũ triumphator inuictus, strenue per quinquennium regno defenso defungitur. Et *Ethelredus* tertius frater in regnum eleuatur. Tempore cuius cum grauissimæ afflictiones bellorum fierent, Paganis vndique irrumpentibus, qui & Northumbriorum partes inuadentes, Eboracum occupauerant, & etiam Estangliam depopulantes, Merciam inuaserant, ac apud Nothingham anno Domini 866. hyemabant: *Beorredus*, collecto grandi exercitu, firmatus etiam viribus *Ethelredi* regis Westsaxonum, ac *Alfredi* fratris sui, quorum sororem desponsauerat, Paganos Nothingham relinquere coegit, & Eboracum repetere. Qua expeditione cum Comes *Algarus* iunior magna militaris probitatis gesta fecisset, ac *Beorredo* regi, & duobus fratribus Westsaxoniæ causa suę nobilis militiæ præcipuus & *charissimus haberetur, Croylandensis etiam Monasterii amicissimus, ac domino *Theodoro* Abbati multum familiaris, (sicut domino *Swardo* antea fuerat) in omnibus negotiis & necessitatibus existeret adiutor promptissimus: etiam de manerio suo Spaldinge, quod ante paucos dies tunc *Theodoro* Abbati pro anima Comitis *Algari* senioris, patris sui contulerat, nec non de omnibus terris & tenementis tunc monasterio Croyland. pertinentibus huiusmodi confirmationem de rege *Beorredo* impetrauit eidem Abbati *Theodoro* in his verbis. *Beorredus*, largiente Dei gratia, rex Merciorum omnibus prouinciis, & populis earum vniuersam Merciam inhabitantibus, & fidem catholicam cõseruantibus salutem sempiternam in Domino nostro *Iesu Christo*. Quoniam, peccatis nostris exigentibus, manum Domini super nos extensam quotidie cum virga ferrea cernimus nostris ceruicibus imminere; necessarium nobis & salubre arbitror piis sanctæ matris Ecclesiæ precibus, eleemosynarumque liberis largitionibus iratum Dominum placatum reddere, & dignis deuotionibus eius gratiam in nostris necessitatibus auxiliariam implorare: ideoq; & ad petitionem strenuissimi Comitis, mihi meritoq; dilectissimi, concessi regio chirographo meo *Theodoro* Abbati Croyland. tam donum dicti Comitis *Algari*, quam dona aliorum fidelium pręteritorum ac præsentium dicto suo sancto monasterio, in eleemosynam etiam animæ meæ, & in remissionem meorũ criminum, deuotione libera confirmare. Confirmo ergo Deo, & sanctissimo confessori suo *Guthlaco* Croylandiæ, monachisq; omnibus ibidem Deo seruientibus, & in perpetuum seruituris totam insulam suam monasterio adiacentem, prout in chirographis inclyti quondam regis Merciorum *Ethelbaldi* fundatoris sui, ac aliorum regum prædecessorum meorum, per limites & terminos eis descripta in situm separalem Abbatiæ suæ, cum duobus mariscis iacentibus ex opposito eiusdem insulæ ad Orientem ex vtraque parte aquæ de Weland, videlicet cum Alderlound in parte Australi, & cum Goggislound in parte Boreali, eisdem terminis quibus eos ab initio habuerunt. Confirmo etiam prædicto monasterio Croylandiæ, de dono prædicti dilectissimi mihi inclyti Comitis *Algari*, manerium suum, quod situm est in Orientali parte fluminis in Spaldeling, cum quatuor carucatis terræ arabilis, & 24. mansionibus, & 80. cotagiis in eadem villa de Spaldeling; & de dono Comitis *Algari* senioris, patris sui ligneam capellam sanctæ *Mariæ*, sitam in eadem parte fluminis in Spaldeling, cum quatuor carucatis terræ adiacentibus ex vtraque parte fluminis, tam in campis de Pinchbeck quam de Spalding; & de dono eiusdem Comitis *Algari* Ecclesiam de Capelade, cum quatuor carucatis terræ, & sex bouatis, & 18. acris prati, & marisco duarum acrarum in littore maris, & marisco 3. acrarum contiguo aquæ de Seypsheel

*al. clarissimus

claudenti insulam suam de Croyland ad eius Orientem; & de dono eiusdem Comitis *Algari* Ecclesiam de Sutherton cum capella de Salteney/ & 3. carucatas terræ, 22. bouatas, & 36. acras prati tam in campis de Algarkirk / quam de Sutherton / & cum quatuor salinis in eadem villa. Similiter confirmo prædicto Monasterio de Croyland/ de dono *Oswij* militis in Dreytona, 8. hidas terræ, & 4. virgatas, & ecclesiam eiusdem villæ. Similiter confirmo prædicto Monasterio, de dono *Mercardi* militis mei, totam terram suam de Deping/ cum 200. mansionibus, & cotagiis 400. & duabus Ecclesiis; viz. quicquid huic in eadem villa, & in campis eius ab aqua de Weland ad Austrum vsque ad campos de Langtoft ad eius Aquilonem, & inter campos de Talington ad eius Occidentem vsque ad Aspath in marisco ad eius Orientem. Similiter confirmo prædicto monasterio, de dono * *Fregisti* militis, totam villam de Langtoft/ cum omnibus terris, & mariscis, quæ prædictus *Fregistus* habuit in eadem villa, & cum ecclesia eiusdem villæ. Similiter confirmo prædicto Monasterio, de dono *Algari* militis filij, Northlang in Baston / & in Tetford omnes terras, & tenementa, quas dictus *Algarus* habuit in ecclesia, & capella sancti *Iohannis* in eadem villa; & de dono eiusdem *Algari* in Repingale / 3. carucatas terræ arabilis, & 60. acras prati. Similiter confirmo prædicto Monasterio, de dono *Normanni* quondam vicedomini in Sutton iuxta Bosworth/ duas carucatas terræ, & vnum molendinum ventricium; & de dono eiusdem *Normanni* in Stapleton/ manerium suum, & duas carucatas terræ; & de dono eiusdem *Normanni* in Badby/ 4. hidas terræ, cum manerio, & 30. acris prati. Similiter confirmo prædicto monasterio, de dono *Thoroldi* quondam vicedomini Lincoln. in Bokenhale/ 2. carucatas terræ, & dimidiam, & 16. acras prati, & 50. acras syluæ de Brush. Similiter confirmo prædicto Monasterio, de dono *Geolphi* filij *Malti* in Halington/ quatuor bouatas terræ de Iuland/ & 10. bouatas in seruitio, & 33. acras prati de eodem feodo de Geruntborpe. Similiter confirmo prædicto monasterio, de dono *Asketelli* in Glapthorn/ duas virgatas terræ; & de dono *Wulgeti* in Pickirk/ 3. virgatas terræ; & de dono *Siwardi* in Kirkby/ 3. bouatas terræ, vnam mansionem, & 3. cotagia; & de dono *Edulphi* in * Laythorpe/ vnam bouatam terræ; & de dono *Wulnoti* in Adington / duas hidas terræ & piscariam cum aduocatione Ecclesiæ eiusdem villæ, & in alia Adington / vnam virgatam terræ; & de dono *Sigburgæ* Comitissæ in Standon / 5. hidas terræ; & de dono *Grimketelli*, vnam hidam & dimidiam in Thirming. Hæc omnia prænominata, insulas, mariscos, & mersca, Ecclesias, & capellas, maneria, mansiones, & cotagia, syluas, terras, & prata, concedo, constituo, & confirmo Deo, & sancto *Guthlaco* libera, soluta, & emancipata ab omni onere terreno, & seruitio seculari pro animabus prædictarum rerum donatorum, & pro merito animæ meæ, & animarum omnium progenitorum, ac hæredum meorum in eleemosynam æternam Abbati *Theodoro*, & monachis suis in Croylandensi monasterio Domino seruientibus perpetuo possidendam. Istud regium chirographum meum anno incarnationis Domini nostri *Iesu Christi* octingentesimo sexagesimo 8. Calendas Augusti apud Snothringham coram fratribus, & amicis, & omni populo meo in obsidione Paganorum congregatis sanctæ crucis munimine confirmaui. ✠ Ego *Ceolnothus* Archiepiscopus Doroborn. subnotaui. ✠. Ego *Elstanus* Londoniensis Episcopus corroboraui. ✠. Ego *Edmundus* Schireburnensis Episcopus collaudaui. ✠. Ego *Alcwinus* Wintoniensis Episcopus commendaui. ✠. Ego *Kinebertus* Lichfelden. Episcopus consignaui. ✠ Ego *Ethelbertus* Hereford. Episcopus crucem meam feci. ✠. Ego *Wulsius* Abbas Eueshamen. approbaui. ✠. Ego *Hedda* de Meddeshamsted Abbas consensum dedi. ✠. Ego *Titinus* Abbas de sancto *Albano* consului. ✠. Ego *Ethelredus* rex Westsaxoniæ assensum præbui. ✠ Ego *Alfredus* frater regis Westsaxoniæ consensi. ✠. Ego *Edmundus* rex Estangliæ procuraui. ✠. Ego *Adelredus* dux faui. ✠. Ego *Osbirtus* dux annui. ✠. Ego *Algarus* Comes istud deuote fieri deprecans à domino meo rege gratiose impetraui. ✠. Ego *Wulkelnus* Comes audiui. ✠. Ego *Adelwulphus* Comes concessi. ✠. Ego *Turgotus* Comes consensi. ✠. Ego *Almundus* Comes consideraui. ✠. Ego *Diga* Comes interfui. ✠. Ego *Lefwinus* Comes aspexi. ✠. Ego *Burkardus* Comes conscripsi. ✠. Ego *Ascerus* Comes affui. ✠. Ego *Thurstanus* Comes stabiliui. ✠. Ego *Reinardus* Comes consului. ✠ Ego *Tilbrandus* Comes subscripsi. ✠. Ego *Beorredus* rex Merciorum intimo animi affectu, totisq; præcordiis gratias exoluo speciales omni exercitui meo; maxime tamen viris ecclesiasticis, Episcopis, & Abbatibus, aliis etiam inferioris status, & dignitatis: qui, licet piissimæ memoriæ rex quondam *Ethelwulphus* pater meus per sacratiss. chartam suam ab omni expeditione militari vos liberos reddiderit, & ab omni seruitio seculari penitus absolutos; dignissima tamen miseratione super oppressiones Christianæ plebis, Ecclesiarumq;, ac monasteriorum destructiones luctuosas benignissime compassi, contra nefan-

al. Eregisti

al. Laisthorp

nefandissimos Paganos in exercitum Domini prompti, & spontanei conuenistis; vt, tanquam martyres, *Christi* cultus sanctò sanguine vestro augeatur, & barbarorum superstitiosa crudelitas effugetur.

Porro, sicut Chronici tradunt, in obsidione prætacta cum pagani munitione fortissimorum murorum, & arcis validissimæ cōfidentes, egredi ad bellū detrectarent, & Christiani muros frangere non valerēt, pace inter Christianos & paganos facta, pagani relicto castellò cum ingenti præda Northumbriam repetunt. Anno vero proxime sequente, paganorum exercitus, apud Eboracum cum aliquādiu moram fecisset, hyeme finita in Lindissy, nauigio transuehitur, & apud Humberstan ascendens, vniuersam patriam depopulatur: quo tempore destructum est per illos celeberrimum & antiquum monasterium de Bardeney, monachis omnibus absq; vlla misericordia in Ecclesia interfectis. Cumq; ibi ibidem per totam illam æstatem terram ad cineres rescidissent ferro flammaq; deuorantes, circa festum sancti *Michaelis* in Kesteuen ingressi, omnia conterunt, interficiunt, & incendunt. Tandem anno incarnationis Dominicæ octingentesimo septuagesimo, mense Septembri, contraxit vniuersam iuuentutem Houlandiæ strenuissimus Comes *Algarus*, duoq; milites Schenescalli *Wiburtus*, & *Leofricus* (de quorum nominibus adhuc villis, in quibus manserant, nomina retinentibus, senes & rustici remanentes vocabula dederant, Wiberton, id est, villam *Wiburti*, & Lefrinkton, id est, villam *Leofrici* appellantes) vna cum cohorte Croylandiæ monasterii, viz. 200. bellatorib. robustissimis, eo quod maxima pars illorum de fugitiuis fuerat, (quibus præfuit frater *Tolius*, monachus conuersus eiusdē monasterii, miles ante suam conuersionem per totam terram Merciam in bellicis artibus nominatissimus; sed tunc amore cœlestis patriæ relicto seculo spirituali militiæ apud Croylandiam mancipatus) cōtrahentes etiam secum de Deping, Langtoft, & Baston circa 300. viros fortes, & aptos ad bellum; insuper *Morcardum* dominum de Brunne cum familia sua, quæ fortissima fuit, & numerosa; occurrenteq; vicedomino Lincoln. nomine *Osgoto*, veterano & validissimo bellatore cum cuneo Lincolniensi numero 500. omnes collecti in Kesteuen, in festo sancti *Mauricij* martyris bellum cum paganis commiserunt, & largiente Domino victoriam, occisis tribus regibus cum ingenti multitudine, Christiani cædentes barbaros vsq; ad portas tentoriorum suorum persequebantur: vbi cum resisterent acerrime, nox bellum diremit, & inuictissimus Comes exercitum reuocauit. Venerunt in ipsa nocte in castra Paganorum omnes cæteri reges de patria, quo *diuellētes inter se prouinciam ad deprædādum processerant, scilicet *Gogronum*, *Baseg*, *Osketil*, *Halfden*, & *Hamōd*; & totidem Comites, scilicet* *Frena*, *Vngnar*, *Vlba*, & vterq; *Sidrok*, senior, & minor, cum suis exercitibus, & præda magna nimis, mulierumq; ac paruulorum multitudine numerosa. Quorum aduentu cognito, Christianorum pars maxima timore perterrita, noctāter diffugit, & remanserunt cum prædicto Comite ac ducibus suis de octo centum virorum vix ducenti; cum quibus summo diluculo, auditis diuinis officiis, & sumpto sacro viatico, omnes ad moriendum pro *Christi* fide, patriæq; suæ defensione paratissimi, in campum cōtra barbaros processerunt. Et vidēs validissimus Comes suū exercitum nimis immunitū, statuit iterum fratrem *Tolium* cum suis 500. viris, eo quod fortissimi fuerāt, in dextro cornu, assignans ei alam etiam fortissimam, illustrem militem *Morcardum* de Brunne cum omnibus, qui eius vexillum sequebantur: inclytum vero vicedominum *Osgotum* cum suis 500. in cornu sinistro posuit, donans ei alam strenuam, scz. militem *Hardingum* de Rehale cum omnib. Stamfordiensibus, eo quod omnes iuuenes erant, & nimium bellicosi. Ipseq; cum suis Senescallis in acie media versabatur, vtriq; cornu, cum necesse cerneret, affuturus. Dani vero pro cæde suorum magis efferati, summo mane sepelientes 3. reges suos in villa, quæ antea Laundon vocabatur, nūc vero pro trium regum Danorum sepultura Trekingham nuncupabatur, similiter quatuor reges, & 8. comites. Nam duo reges & quatuor Comites castra & captiuos suos conseruabant. Porro Christiani pro paucitate sua in vnum cuneum conglobati, contra sagittariorum impetum durissimam testudinem clypeorum, & contra violentiam equitum densissimam aciem lancearum, omnes optime instructi à ducibus suis, tota die statione immobili prætendebant. Cumq; sic inuicti vsq; ad vesperam perdurassent, & aduersariorum sagittarii tela sua in vacuum perdidissent, equitesq; iam longo labore lassati, deficere inciperent, barbari ex condicto fugam fingentes, campum relinquere cœperunt. Quod vidētes Christiani, ducibus suis inuitis & multum dissuadentibus aciem suam dissoluunt, & persequendo paganos dispersi per planitiem absque ordine, ducumq; custodia diuiduntur. Reuertentes autem barbari, tanquam leones in paucas ouiculas debacchantur. Strenuissimus Comes *Algarus*, præclarissimiq; milites prædicti, & frater *Tolius* in quodam campi tumulo cætera planitie aliquantulum

al. diuidentes

al. Godronum

al. Erena

altiore in orbem conferti, barbaros arietantes diutissime sustinuerunt. Cumque præfatus Comes illustrissimus, & in perpetuum memorandus *Algarus*, prætactiq; 6. duces robustissimi omnes fortissimos sui exercitus cecidisse cernerent, in confertissimum tumulum corporum Christianorum simul irrumpentes, ibique pro viribus, quicunque accessisset suum sanguinem vindicantes tandem innumeris confossi vulneribus super fratrum suorum cadauera corruerunt. Pauci iuuenes de Sutton & Gedeney proiectis armis in vicinam syluam, vix euadentes proxima nocte sequente monasterium Croyland ingressi, stragem Christianorum & fratris *Tolij*, totius cohortis suæ internecionem, dum Abbas *Theodorus* & conuentus suus suas matutinas vigilias persoluerent, lugubri ac lachrymabili eiulatu clamantes, ad ostium Ecclesiæ nunciabant. Cunctis itaque de nuncio confusis, Abbas retentis secum senioribus monachis, & paucis infantibus, (forsitan illorum imbecillitas ad pietatem barbaros inclinaret) non recolens illud poeticum,

Nulla fides pietasq; viris, qui castra sequuntur;

omnes fortiores & adolescentiores, assumptis secum sacris reliquiis monasterij, scilic. sacratissima gleba corporis sancti *Guthlaci*, flagello, psalterioque suo, aliisque præcipuis iocalibus, ac monumentis, scilicet chartis fundationis *Ethelbaldi* regis, ac aliorum regum confirmationibus, regisque *Withlafij* quibusdam donariis, præcepit in proximas paludes fugere, & ibidem belli exitum expectare. Qui cum multa cordium suorum mœstitia iussis obtemperantes, onerata naucula cum prædictis reliquiis, & regum monumentis, tabulam magni altaris laminis aureis contectam, quam rex *Withlafius* aliquando dederat, decemq; calices cum lauatoriis peluibus, ollis, patellis, & aliis vasis æneis in fontem claustri proiecerunt; quæ cum demergerentur, semper finis tabulæ pro sua longitudine super vndam apparebat: vnde illam extractam (cernentes ignes de villis in Kesteuen paulatim appropinquare, & Paganos citius adesse pertimescentes) cum abbate, senibusq; prædictis dimiserunt; nauimque suam sumentes, ad syluam de Ancarig contiguam insulæ suæ versus Austrum perueniunt, & cum fratre* *Toreto* anachorita tunc ibidem, ac aliis fratribus commanentibus, quatriduo commorati sunt, numero 30. de quibus 10. sacerdotes, cæteri inferiorum graduum extiterant. Abbas autem *Theodorus* assumptis secum duobus senibus prætactam tabulam extra ecclesiam in parte Boreali vbi absconderit, vsque in præsens non potuit deprehendi. Postea vero induentes se sacris vestimentis tam abbas, quam cæteri omnes, & in choro coadunati, regulares horas officij diuini, posteaq; Dauidicum psalterium ex integro* peruoluunt; deinde magnam Missam ipse dominus abbas celebrabat, ministrabantque frater *Elfgetus* diaconus, frater *Sauinus* subdiaconus, & fratres *Egelredus*, & *Wulricus* pueri ceroferarij. Cumq; completa Missa abbas, & ministri sui prædicti sacris mysteriis cōmunicassent, irrumpentibus in ecclesiam Paganis, venerabilis abbas super sanctum altare per manum crudelissimi regis *Osketuli*, verus martyr, & *Christi* hostia immolatur: ministri circumstantes omnes per barbaros capitibus detruncati: senes & infantes incipientes de choro fugere, capti, & durissimis tormentis, vt ecclesiæ suæ thesauros ostenderent, examinati & exanimati sunt; dominus *Askerus* Prior in vestiario; dominus *Lethwinus* Subprior in refectorio; quem frater* *Tugarius* infans 10. annorum, facie corporisque forma venustissimus, gressu indiuiduo in refectorium consequutus, cum seniorem suum cerneret occidi, commori, & simul interfici cum eo instantissime supplicabat. At iunior Comes *Sidrok* misericordia motus super puerum, exuebat eum de cuculla sua; & dato Danico collobio, iussit eum vbique sua vestigia imitari: sicque de omnibus senioribus & iunioribus remanentibus in monasterio solus seruatus est, intrans & exiens inter Danos toto tempore moræ suæ, tanquam vnus ex illis, per prædicti Comitis gratiam, & petitionem. Occisis itaque omnibus monachis a quæstionariis, & thesauris monasterij minime adhuc inuentis, Dani omnia sarcophaga sanctorum, qui altis tumulis marmoreis circa tumbam sancti patris *Guthlaci* ad dextram, & ad sinistram eius quiescebant, cultris & ligonibus confregerunt: scilic. ad dextram tumulum sancti *Cissæ* sacerdotis, & anachoritæ, & tumulum sancti *Bettelmi* viri Dei, & quondam ministri sancti *Guthlaci*, tumulum etiam sancti *Tatwini*, quondam ducis ad Croyland & naucleri sancti *Guthlaci*, tumulum etiam sanctissimæ virginis *Etheldrithæ*, nec non & tumulos *Celfredæ* quondam reginæ, & *Wimundi* filij regis *Withlafij* barbari confringentes, cùm speratos thesauros non inuenirent, nimium indignati, vniuersa sanctorū corpora in vnum aceruum miserabiliter cōtracta, immisso igne, die 3. aduentus sui cum ecclesia & omnib. monasterij ædificiis, scilicet septimo Calendarum Septembris, funestissimè combusserunt. Quarto tandem die cum animalium, ac iumentorum innumeris gregibus versus Medeshamsted transmigrabant: vbi primam collectam infra monasterium, portasque obseratas offendentes

al. Toretro.

al. persoluunt.

al. Turgarus.

dentes, sagittariis ac machinis vndique muros aggrediuntur. Secundo assultu irrumpentibus Paganis, *Tulba*, frater *Hulba* Comitis, iactu lapidis grauiter læsus corruit in ipso introitu, & manibus satellitum suorum portatus in tentorium *Hulba* fratris sui, etiam de vita desperatus est. Vnde *Hulba* supra modum ira ęstuans, & maxime in monachos efferatus, omnes sanctę religionis stemmate vestitos manu sua interfecit; cęteri in cęteros grassabantur; nemo in toto monasterio saluatus est; tam venerabilis pater dominus *Hedda* abbas, quam monachi sui vniuersi cum omnibus comprimotis occiduntur: monitus est tunc frater *Turgarus* per *Sidrok* dominum suum, ne in aliquo loco vnquam *Hulba* Comiti obuiaret. Altaria omnia suffossa, monumenta vniuersa cōfracta, sanctorum librorum ingens bibliotheca combusta, chartarum monasterii immensa copia discerpta, sanctarum virginum *Kineburga*, *Kineswita*, ac *Tilba* pretiosa pignora pedibus conculcata, muri funditus euersi, ipsa Ecclesia cum omnibus officinis concremata per totam quindenam sequentem iugi incendio conflagrabat. Porro quarto die cum prædis innumeris de tota patria congestis, exercitus congregatus versus Huntindoun procedebat. Cumque duo Comites *Sidrock* in transitu fluuiorū ad tutandum caudam totius exercitus semper vltimi proficiscerentur, totusq; exercitus eorum fluuium de Nene saluus pertransisset; ipsi tandem transeuntes, in gurgite fluuii ad læuam pontis lapidei profundissimo duos currus immensis opibus, & varia supellectile onustos cum omnibus iumentis demersis, & antequam extrahi poterant, enecatis subito infortunio perdiderunt. Occupataque tota familia iunioris *Sidrock* ad extrahendum dictos currus, vt in alia plaustra & vehicula prædas contentas omnes soliciti transmutarent, frater *Turgarus* per fugam elapsus in proximam syluam, perque totam noctem ambulans, summo diluculo Croylandiam ingressus est. Inuenit ergo fratres suos commonachos de Ancarig pridie rediisse, & ad extinguendum ignes adhuc in multis monasterii ruinis dominantes fortissime insudare. Quem cum sanum & incolumem cernerent, aliqualiter confortati: sed audientes ab eodem, quibus in locis tam abbas eorum, quam cæteri seniores, & confratres sui occisi iacebant, & quomodo omnia sanctorum sepulchra confracta, & monumenta omnia, sacraq; volumina sua cū corporibus sanctorum combusta, inæstimabili dolore omnes consternati sunt; planctusq; & ploratus diutissime factus est Tandem satiati lachrymis, ad extinguendū incendia reuertuntur. Egerentes autem ruinam tecti Ecclesiæ, circa magnum altare corpus venerabilis patris Abbatis sui *Theodori*, capite truncatum, omnibusq; nudatum vestibus, & semiustulatum, casu etiam lignorum contritum & ad terram compressum, octauo die ab occisione sua inter * torres extinctos paululū semotius à loco quo extinctus erat, cum cæteris ministris, qui simul occubuerant, similiter conquassatis ad terram pondere ruderum corporibus eorum, præter *Wulricum* ceroferarium, repererunt. Sed hæc variis temporibus. Nam quorundam fratrum corpora post dimidium annum a die, quo martyrizati fuerant, ac etiam aliis locis, quam occisi sunt, erant inuenta. Dom enim *Paulinus*, & dominus *Herbertus* seniores valde, ac longa ætate decrepiti, in ipso choro manib. mutilati, & ad mortem torti, cum diligentissime ibidem fuissent quæsiti, tādem in capitulo reperti sunt: & dom. *Grimketulus*, & dom. *Agamundus*, qui ambo centum ætatis annos exegerant, gladiis in claustro transfossi, in loquutorio sunt inuenti. Sed & cæteri tam infantes, quam senes, licet in diuersis locis, & diutissime quærerentur, tum fratre *Turgaro* de cæde vniuscuiusq; plenius edocente, tandem omnes vsq; ad vnum *Wulricum* cum luctu lugubri, & lachrymis innumeris sunt reperti. Dom. autem * *Brickstanus*, quondam cantor monasterij, musicus peritissimus, & poeta facundissimus, inter superstites præcipuus scripsit in cineres monasterij sui Croylandiæ tunc illas threnas, quæ in multis locis habentur; & sic incipiunt,

al. turres extinctas

al. Brisanus

Quomodo sola sedes dudum regina domorum,
Nobilis Ecclesia, & nuper amica Dei!

Eruderato ergo monasterio toto cum longo maximoq; labore, & de cineribus, ac aliis immundissimis sordibus iuxta possibilitatem temporis expurgato, de pastore inter eos eligendo inuicem colloquuntur: celebrataq; electione, venerabilis pater *Godricus* omnium consensu, licet inuitus & multum renitens, Abbas tandem est effectus. Ad quem veniens venerabilis senex Prior de Ancarig *Toretus*, & eius Subprior dom. *Tisa*, ambo anachoritæ sanctissimi deuotissimiq;, supplicabant, quatenus assumptis secum quibusdam fratribus, dignaretur Medeshamsteed adire, & Abbatis sui, ac aliorum confratrum suorum corpora, feris auibusq; adhuc obnoxia, & insepulta, Christianæ sepulturæ charitatis intuitu commendare. Obtemperans itaque precibus eorum venerabilis Abbas *Godricus*, cum multis fratribus, inter quos frater *Turgarus* aderat, occurrentibus eis ibidem omnibus fratribus Ancarig. Medeshamsted adiit: & multo sudore omnia monachorum dicti monasterij

corpora comportata, numero 84. in medio cœmeterio dicti monasterii contra frontem Ecclesiæ quondam Orientalem, scilicet in vno latissimo tumulo ad hoc aptato, in festo S. al. Cecilia *Cecilię virginis sepeliuit; ponens supra corpus Abbatis in medio filiorum suorum quiescentis petrā pyramidalē tres pedes in altitudine, & tres in longitudine, & vnū in latitudine continentem, insculptasq; imagines Abbatis, ac monachorū suorum circumstantium gestantem: quā in memoriam monasterii destructi Medeshamsted deinceps vocari mandauit; & omni anno, quam diu vixit, semel visitans, supraq; petram suum tentorium figēs, pro animabus ibidem sepultorum Missas per biduum deuotione continua celebrauit. Iacebat. n. regia via per medium cœmeterii, habens dictam petram ascendentibus de prædicto ponte lapideo versus Hoylandiam ad dextram, & crucem lapideam similiter imagine Saluatoris insculptam, quam prædictus Abbas *Godricus* tunc ibidem posuit, ad sinistram; vt transeuntes viatores, memores monasterii sanctissimi, pro animabus fidelium in ipso cœmeterio quiescentium preces Domino soluerent, & à maleficiis ac latrociniis in dicti monasterii parietinis nullo modo patrandis saltē pro *Christi* reuerentia continerent.

Interim pagani deprædantes prouincias vsq; ad Grantebrigiam, sanctimonialium celeberrimum insula Heliensi situatum, omnibus inuentis in eo virginibus quam viris crudeliter interemptis, catallis ac immensis diuitiis (de tota patria pro loci securitate allatis) per barbaros direptis, ignibus vltimo tradiderunt. Et transeuntes in Estangliam, strenuissimum Comitem *Wulketulum* occurrentem contra eos cum exercitu, & fortissime resistentem tandem cum suis omnibus occiderunt. Regem etiam eiusdem prouincię sanctissimum *Edmundum* captū per eosdem, & ad quendam stipitem alligatum, tāquam signum ad sagittam, barbari crudelissimi telis suis & sagittis aggressi sunt, horrendaq; crudelitate perfodientes, pro fide *Christi* & patriæ suæ defensione decollantes, martyrizauerunt. Sic tota Estanglia ab eis obtenta & occupata, ibidem per totam hyemem residebant. Anno vero vigesimo primo sequente Westsaxoniam petentes, cum rege *Ethelredo*, & fratre suo *Alfredo* varia fortuna prælia grauissima gesserunt: in quibus cæsis regibus (id est, *Baseg* & *Orguil*,) Comitibus vero multis (videlicet, vtroq; *Sidrock*, seniore, & iuniore, *Erena* Comi- al. Harold te, *Osbern* Comite, & *Harola* Comite, ac *Eungo* Comite) cum ingenti multitudine paga- al. Fungo norum, Christiani victoriam adepti sunt. *Beorredus* autem rex Merciorum hoc intermedio cum Britonibus occupatus, qui crebris irruptionibus Occidentalem partem regni sui Merciæ inquietabant, audiensq; Danos plagam eius Orientalem plaga miserabili percussisse, venit Londonias: & contracto maximo exercitu, pertransiens per regni sui plagas Orientales, totam Heliensem insulam fisco suo applicauit, procedēsq; in patriam Girniorum. omnes terras de Medeshamstedensi monasterio in manum suam cepit, scilicet quicquid inter Stanford/ Huntindoun/ & Wisebeck dicto monasterio dudum pertinuerat; remotiores vero terras sparsim per patriam iacentes stipendiariis militibus exercitus sui al. peikirk assignauit: id fecit de terris monasterii S. *Pegæ* de *Peikirk, quasdam sibi retinuit, quasdam militibus suis dedit: id fecit etiam de terris monasterii *Guthlaci* de Croyland; quasdam stipendiariis militibus distribuit, quasdam sibi confiscauit. Et licet venerabilis pater *Godricus* sæpius repetendo penes regem & ministros suos multos sudores consumeret, & chartas donatorum, regumq; confirmationes vna cum suo proprio chirographo sæpissime ostenderet: nihil semper nisi vacua verba reportans, demum de negotii sui proposito peni- al. militiā tus desperabat. Cernens itaq; malitiam temporis nimiam, & *malitiam regis terrarum cupidissimam, statuit tandem secum huiusmodi regias donationes surdo tempore pertransire, ac vsq; meliora tempora succederēt, deinceps sub silentio dissimulare; lætus nimium, & exultans, quod totam circumiacentem insulam liberam, & ab omni exactione regali absolutam multū specialius sibi, quam multis aliis monasteriis tunc contigerat, regia gratia concessisset. Recesserunt ergo illo tempore de dicto monasterio Croyland/ & vsque ad præsentem diem non redierunt illæ possessiones: scilicet manerium de Spalding/ datum *Adelwulpho* Comiti, cum omnibus pertinentiis suis; manerium de Deping/ datum *Langfero* militi, & panetario regis, cum omnibus pertinentiis suis; manerium de Crorton, datum *Fernodo* militi, & vexillario regis, cum omnibus pertinentiis suis: manerium de Kirkoton & Kimerby in Lindesie cum omnibus pertinentiis datum Comiti *Turgoto*. Buckenhale vero, & Halington tunc fisco appropriata, postea per industriam domini al. Edredi *Turketuli* Abbatis Croyland / & donationem piissimi regis *Edrad* restauratoris dicto monasterio fuerant restituta. Similiter omnes cæteræ terræ aliquando Croylandiæ pertinentes, quas rex *Beorredus* fisco suo assumpserat, scilicet, Quarpelade/ Sutterton/ Langtoft / Baston / Repingale / Kirkby / Draiton / Chirning / Glaphtorn / Adington / Standon/ & Badby/ per gratiam inclyti regis *Edredi*, & diligentiam Abbatis *Turke-*

tuli

suli Croylandiæ reddebantur. Transiens tunc rex *Beorredus* cum suo exercitu in Lindesy, latissimas terras monasterio de Bardney dudum pertinentes fisco suo accepit;* immotas vero,& in diuersis patriis* diuisas iacentes militibus suis dedit. *al. remotas.*

Anno namq; incarnationis Dominicæ octingentesimo septuagesimo secundo, rex *Ethelredus* multis præliis contra Danos vexatus, sed semper inuictus, obiit Winburnæ, & sepultus est. Cui successit in regnum *Alfredus* frater suus vltimus,& iunior filius *Ethelwulphi* regis;qui cum patre quondam Romam adiens,à Papa *Leone* inunctus, & in filium adoptatus, iam in regem leuatus, laboriosissime & fortissime viginti octo annis & dimidio regnauit. Continuis namq; nouem annis cum Danis dimicans,& eorum fallacissimis fœderib. frequenter illusus,sed toties in illusores vltus, ad tantam tandem exilitatem deductus est, vt tribus pagis,Hamtoniensi, Wiltoniensi,& Somersata, ægre in fide retentis, ad quandam insulam in Somersata, Adelingiam nominatā refugerit: vbi tunc arcem factam postea in monasterium Monachorū ob suæ moræ memoriam ad exultationem S.Ecclesiæ commutauit. In qua cum semel solus domi relictus,ad piscandum in vicinis paludibus familiam suam vniuersam destinasset, ipse interim intentus sacræ lectioni, aut illustrium virorum gestis, aut patrum annalibus recordandis (prout semper sui moris erat) audiuit quendam pauperem pulsantem ad ianuam, & aliquid adiumēti sibi præstari pro Dei misericordia deprecantem: aduocansq; matrē suam, quæ tunc secum moram faciens, secus forte affuit, cellariū præcepit adire,& aliquid pro *Christi* amore pauperi Christiano erogare. Illa iussa factura, vnum panem tantum in cellario reperit, ac ipsum familiæ suæ, quæ citius de piscatu rediret, minus sufficere nunciauit. Quod audiens ipse rex, (tantam scilicet in regio penu panis penuriam) gratias deuotissimas Deo reddidit, & *Christi* pauperi mediam partem continuo dari iussit. Addiditque: *Benedictus Deus in donis suis. Potens est deniq; illam panis medietatem, si voluerit, in immensum augere, qui potuit, quando voluit, de quinque panibus & duobus piscibus quinque millia hominum satiare. Et sic demisso paupere, vel curarum tadio, vel lectionis longiori studio cum aliquantisper dormitaret, videt in somno sanctum* Cuthbertum *Episcopum adesse, & tanquam missum à Domino talia nuntiare, Pie rex* Alrede, *super miseriā Anglorum durius ac diutius peccata sua lugentium misericordia motus est Dominus: etiam die hodierna in pauperis forma tuam patientiam probans, & tuam dapsilitatem in tanto panis defectu gratiosius acceptans, per me tibi promisit, quod, qui modo miserabiliter exulas, in proximo victor hostium, in regni tui solio exultabis. Et hoc signum tibi erit, quod tua familia ad piscandum in paludes emissa, licet glacies hyemalis artē piscatoriam iam vehementius impediat; diuina tamen dispositione voti sui compotes, piscium admirandam copiam circa diei horam tertiam in tuum palatium comportabunt. Et his dictis sanctus disparuit. Rex autem vigilans, & matri sua visionem suam manifestans, illam in suo accubitu eadem hora soporatam, eandem visionem vidisse, apparente similiter eodem sancto Episcopo, idem responsa matris examinans deprehendit. Interque colloquendum, piscatores de paludibus intrantes, tantam piscium copiam inferebant, quod magno exercitui sufficere putarentur.* Nec multum post hæc rex ipse fingens se esse ioculatorem, assumpta cithara, tentoria Danorum adiit; ac in loca secretiora receptus, omnia suorum hostium secreta ediscens, cum suo desiderio satisfecisset, incognitus, & incolumis Adelingiam remeauit. Et iam collecto exercitu, subito suos hostes adortus, incredibili plaga occidit. Rex *Godrounn* (quē nos *Gurmound* vocamus) cū maxima multitudine magnatum,& etiam populariū captus viuus, baptismū recepit: & de sacro fonte per regem susceptus, Eastanglia, id est, Northfolchia, ad inhabitandum cum suis, regio munere donatus est. Cæteri baptizari renuentes, Anglia abiurata, Franciam nauigio petierunt. *Beorredus* rex Merciorum interim, cum rex *Alfredus* in Adelingia adhuc moraretur,& pagani anno Domini 874. redeuntes in Merciam, apud Rypadiam hyemarent, Monasteriumq; celeberrimum, omnium regum Merciorum sacratissimum Mausoleum, funditus destruxissent,& ipse viginti duobus annis regnasset, totamq; terram Angliæ in omni suo angulo cædibus,& rapinis vastatam barbarorum videret; vel de victoria desperans, vel tot laborum labyrinthum fastidiens, regnum reliquit;& Romā petens, in paucis diebus defunctus, ibidem in schola Anglorum sepultus est. Vxor cito virum sequuta in via versus Romam moritur, & Ticinis sepelitur. Cui successit in regnum Merciorum subrogatus per Danos quidam seruorum *Beorredi* regis *Ceolwulphus*, Anglicus genere, sed Barbarus impietate. Danis etenim iurauerat fidelitatem, quod tributa imposita eis fideliter persolueret, & quandocunque regnum cōmendatum repeterent, omni reluctatione cessante, sub pœna sui capitis resignaret. Ille itaq; circuiens terrā, paucos rusticos relictos excoriauit, mercatores absorbuit, viduas & orphanos oppressit, religiosos omnes tanquam conscios thesaurorū, innumeris tormentis afflixit. Vnde inter plurima mala, quæ fecit, etiā venerabili abbati Croylandensi *Godrico*, miserisq; fratrib.

al. iacētes diuisim.

suis vectigal mille librarum imponens, Monasterium Croylandēse fere adnihilauit. Nullus namq; deinceps pro nimia loci paupertate ad conuersionem venire voluit. Quin impotens ad sustentandum suos professos Abbas *Godricus* multos monachorum per parētes suos, & alios monasterii amicos in tota patria dispersit; pauci secum in monasterio remanentes, vitam suam cū summa inopia protrahebant. Tunc omnes calices monasterii præter tres, ac vasa argentea vniuersa præter Crucibolum *Wuhlasij* regis, ac alia iocalia valde pretiosa vel in monetam mutata, vel pro moneta vēdita, vix insatiabilem ingluuiem *Ceolwulphi* subreguli saturare valuerunt. Qui tandem per Danos dominos suos, iustissimos in hoc, depositus est, & vsq; ad ipsa verenda nudatus, misero fine vitam terminauit. Regnum quoque Merciorum hoc temporis momento, præualente contra Danos *Alfredo* rege, suo regno Westsaxonico sociatum est, & vsque ad pręsentem diem deinceps adunatum. Defecit itaq; regnum Merciorum, quod steterat a primo anno *Pendæ*, regis primi, vsq; ad vltima tempora huius miseri subreguli *Ceolwulphi* circiter per annos 230. Rex autem *Alfredus* omnibus Danis vel subiectis, vel eiectis, ciuitates suas & castella sua renouauit, turres & munitiones in locis magis necessariis construxit, ac totam terræ faciem in formā multo meliorem immutatam, per oppida murata, & alia loca munitissima contra barbaros insuperabilem fore fecit. Sibimetipsi etiam vitam regularem indicens, quotidie à summo mane per octo horas diuino seruitio vacabat. Habebat enim in capella sua cereum coram sanctorum reliquiis continue ardentem, secundum hæc tria octonaria proportionatum: ministrumq; institutum, qui singulis portionibus consumptis & consummatis, regem de succedente portione vice horologij voce viua commonebat. Quotidie summo mane cōsumpto cereo vno, alius integer cereus est accensus: sicq; fiebat per singulos dies. Sanctorum pedibus accliuis & subditus, sanctum *Neotum*, & sanctum *Werfredum*, Episcopū Wigorniæ, qui libros dialogorum beati *Gregorij* ipse in linguam Saxonicam iussu regis transtulit, in summa veneratione habebat. In diuinis libris & sacra lectione tam assiduus erat, quod Dauidicum psalterium, vel aliquem alium librum ędificatorium in sinu suo semper secum ferret: & viros literatissimos de terris exteris ad se accersens, aliquandiu in palatio suo secum pro sacris literis addiscendis retentos, demum diuersis prælatiis & dignitatibus promoueret. Hinc sanctum *Grimbaldum*; artis musicæ peritissimum, & in diuinis scripturis eruditissimum, euocatum è Francia, suo nouo monasterio, quod Wintoniæ construxerat, præfecit in Abbatem. Similiter de veteri Saxonia *Iohannem*, cognomine *Scotum*, acerrimum ingenii philosophum, ad se alliciens, Adelingiæ monasterii sui constituit prælatum. Ambo isti doctores literatissimi, sacerdotes gradu & professione monachi sanctissimi erant. *Athelstanum* etiam, & * *Wexulphum* ad se aduocans de Mercia, qui ambo sacerdotes erant deuotissimi, *Plegimundum* etiam, postea promotum in Archiepiscopum Cantuariæ, ac *Askerum*, Abbatem Bangorensem, postea Schireburnensem Episcopum illis in temporibus doctores celeberrimos suo lateri adiunxit. Quorum omnium contubernio aliquandiu in palatio fruitus & doctrina, vsq; ad profundam omnium liberalium artium scientiam penetrauit. Porro in sui regni negotiis prouidēdis solertissimus & sagacissimus. Exemplo namq; Danorumq; colore ēt quidam indigenarū latrociniis, ac rapinis incendere cœperant. Quos cupiens rex cōpescere, & de huiusmodi excessibus cohibere, totius Angliæ pagos & prouincias in comitatus primus omnium cōmutauit; comitatus in cēturias, i. hundredas, & in decimas, i. in trithingas diuisit; vt omnis indigena legalis in aliqua centuria & decima existeret. & si quis suspectus de aliquo latrocinio, per suam cēturiam, vel decuriam vel cōdemnatus, vel *inuadiatus pœnā demeritā vel incurreret, vel vitaret. Pręfectos vero prouinciarū (qui antea vicedomini) in duo officia diuisit, i. in iudices, quos nunc iustitiarios vocamus, & in vicecomites, qui adhuc idem nomen retinent. Horum cura, & industria tanta pax in breui per totam terram effloruit, vt si viator quantamcunq; summam pecuniæ in campis, & publicis compitis vespere dimisisset, mane vel post mensem rediens, integram & intactam indubie inueniret. In distributione propriæ familiæ *Dauidis* ac *Salomonis* vsus est ingenio. Nam diuidens familiam in tres turmas, singulis turmis singulos principes imposuit: & vnusquisque princeps cum sua turma per vnum mensem in regis ministerio palatium conseruauit; vno mense completo, exiens ad proprios agros cum sua turma, propriis negotiis per duorum mensium spatium intendebat; & interim secundus princeps per vnum mensem, & tertius princeps per alium mensem post illum in regis palatio ministrabat: vt postea propriis vtilitatibus per duos menses qualibet turma vacaret. Hac reuolutione seruorum suorum, totiusq; familiæ suę rotatione vsus est omni tempore vitæ suæ. Qua morū prudentia præditus, & pollens tam profunda peritia literarum, Danos post 13. annos per *Arnulphum* Imperatorem de Francia eiectos, & super

al. Werwulphū

al. absolutus

& super Angliam iterum inundantes facilius, quam prius fecerat, in omni certamine superabat: cum illi Francorum bellis debiliores, ac desidiores fiant ad inuadendum, & ille viris ac viribus paratior ac peritior foret ad resistendum. Insuper ipsa regio ciuitatibus muratis, & turribus munitissimis fortissima de veteri statu suo multum fuerat immutata. Repulsi ergo leuiter, & cito superati Dani, ad suos in Northumbriam & Norfolchiam refugerunt.

Rex ipse *Alfredus* multis eleemosynarum largitionibus, ac aliis bonis moribus iugiter intentus, anno regni sui vigesimo nono obiit, & Wintoniæ sepultus est. Cui successit in regnum *Edwardus* filius eius, dictus postea *Senior*, eo quod post illum plures eiusdem nominis regnauerunt, quorum omnium ipse primus erat; patre quidem literis inferior, sed imperii gloria multo maior. Quippe Merciam in manum suam sumens à duce *Ethelredo*, cui pater cum filia sua eam ante dederat, etiam Northfolchiam, Northumbriam, Scotiam, Walliam bellando subegit; & paganos de omnibus vrbibus & castellis muratis eiiciens, Christianos introduxit. Multum adiuuit eum soror sua *Ethelfleda Ethelredi* quondam ducis Lundonias relicta virago prudentissima, & antiquis Amazonibus præferenda. Nam pariendo suam sobolem primam difficultatem perpessa tanta indignatione carnalem concubitum abhorruit, vt nunquam deinceps ad viri sui thorum rediens, se cœlibatu castissimo contineret. Ipsam etiam vrbibus extruendis, castellis muniendis, ac exercitibus ducendis deditam sexum mutasse putares. Anno vero regni sui xxiij. obiit iste *Edwardus*, & cum patre suo Wintoniæ tumulatus est. Cui successit filius suus primogenitus *Athelstanus*: contra quem cum Dani de Northumbria, & Norfolchia conspirassent, associatis sibi *Constantino* Rege Scottorum, multisq; aliis; ipse collectum exercitum ducens in Northumbriam, obuios habuit plures peregrinos de Beuerlaco ad propria venientes; quorum relatu certius edoctus de miraculis Sancti *Iohannis*, ipse cum multa deuotione dictum Sanctum visitauit. Offerens etiam cultellum suum Sancto super altare, promisit se reditu suo, si Dominus daret ei victoriam de inimicis, dictum cultellum digno pretio redempturum. Quod & factum est. Nam Domino largiente sibi victoriam, cultellum suum immunitate, quam nunc obtinet ille locus, rex redemit, ac ad honorem Dei cum multis aliis donariis in immensum ditauit. Ceciderunt siquidem in illo prælio *Constantinus* Rex Scottorum, ac alii reges numero quinque, Comites duodecim, Barbaries * popularium infinita. Hoc bello prospere consummato, non erat qui de cætero Regem auderet offendere in aliquo. Sed deinde sororibus nuptui tradendis intentus, etiam omnia monasteria Angliæ tam vetera, quam noua meliorare, ac promouere aliquo speciali donario insudauit. Abbatem namq; Croyland *Godricum* adhuc superstitem, sed longo senio grauatum, cæterosq; confratres suos tunc ad numerum septenarium de 28. diminutos in suam curiam assumens, Monasterium Croylandię restaurasse proposuit, sed pręproperа morte præuentus, fratribus suis suum propositum perficiendum reliquit. Anno ergo 17. regni sui obiit, & Malmesbiriæ sepelitur. Cui successit frater suus *Edmundus* adolescens 18. annorum, & 6. annis regnauit & dimidio. Eodem anno *Godricus* Abbas Croylandiæ obiit; infraque senes obitus sui duo menses eum sequuti sunt, id est, frater *Sweinus*, & frater *Osgotus*; remanseruntque tum quinque senes, id est, frater * *Charenbaldus*, frater *Swarlingus*, frater *Thurgarus*, frater *Brunus*, & frater Aio. Quorum isti duo vltimi cernentes Regem *Athelstanum* suum patronum, ac Abbatem suum *Godricum* in fata cessisse, de monasterii sui releuatione, ac spiritualium filiorum successione penitus desperantes, relicto fratrum suorum contubernio, prior monasterium Wintoniæ, secundus monasterium Malmesbiriæ adiens, vterque & in eorum conuentum receptus, & aliquot annis retentus est. Verum trium fratrum in Monasterio Croylandiæ remanentium sancta trinitas semper in Domino confidebat, quod aliquando memor misericordiæ suæ mitteret eis aliquem saluatorem, qui tam sanctum locum sanctissimi confessoris sui *Guthlaci* sacras reliquias continentem in pristinum statum releuaret, & spirituali sobole suum sacratissimum Monasterium fœcundum faceret, ac fratres suos iam dispersos iterum iuxta suum complacitum congregaret. Rex autem *Edmundus Dunstano* Sancto tunc presbytero suo Monasterium Glasconiæ tunc in desolatione à paucis clericis occupatum, cum omnibus pertinentiis contulit restaurandum, & monachorum ordinem, prout antiquitus habuerat, in illo reuocandum. Qui Floriatum adiens, & monachus ibidem factus, cum regulares obseruantias plenius didicisset, valefaciens fratribus, Glasconiam est reuersus, abbasq; factus ibidem, fratres sui stemmatis accipiens, sanctissimum in breui collegiũ adunauit. Cumq; illustrissimus iuuenis Rex *Edmundus* etiam Croylandiã alicui potenti viro, qui sanctæ religionis existeret amator, proponeret cõmendare ad

al. populorum.

al. Clarebaldus.

resuscitandum de cineribus suæ desolationis, subito infortunio in festo sancti *Augustini* apud Pucklechirche à quodam latrunculo (proh dolor!) occisus est, & Glasconiæ tumulatus. Cui successit in regnum frater suus *Edredus* tertius filius *Edwardi* Regis, qui regnauit annis 9. Ipse 2. anno regni sui, quum Northumbrii Mercio quodam super se in regem leuato, minitarentur, & *Wulstanus* Archiepiscopus Eboracensis eorum rebellioni consentire notaretur, dirigens inclytus Rex *Edredus* cancellarium suum nomine *Turketulum*, virum quippe prudentissimum, ac omnis honestatis ac æquitatis sectatorem, sibi etiam carne propinquum & cognatum (filium scilicet *Cilwardi* quondam patrui sui) in dictaq; Ecclesia Eboracensi pinguissimam præbendam obtinentem, de fidelitate sua continenda sibi & regno suo instanter ac amicabiliter commonebat. Transiens itaq; venerabilis Cancellarius in hoc regio negotio cum multo comitantium equitatu, eo quod ex regali sanguine generosissimus, prædiisque ac possessionibus latissimis ditissimus, porro 6 . maneriorum dominus, diuina gratia disponente viam suam, versus Eboracum per Monasteriũ Croyland iter assumpsit. Quod cũ pertransire disposuisset, occurrentes ei tres dicti Monasterii venerandi senes, multa supplicatione aduesperascente iam die, ad eos intrare compulerunt; & ducentes eum ad orationem in oratoriolum suum, quod in quodam angulo Ecclesiæ dirutæ construxerant, reliquias sanctissimi *Guthlaci* confessoris ostendentes, omnem historiam suæ desolationis exposuerunt. Ille vero inæstimabili pietate miseratus, vniuersa deuotissime auscultauit. Deinde senes in suum hospitiolum tam nobilem hospitem summa cum humilitate ac humanitate suscipientes, omnia victualia, quę habebant, ministris suis & cocis pro domini sui cœna præparanda, licet minus idonea, & tantæ familiæ permultum insufficientia, cum animo liberalissimo (sua duo minuta) offerebant; soliciti pro viribus & supra vires suum sanctum hospitem lætum reddere ac iucundum, & ad tantam beneuolentiam inducere, quatenus penes dominum Regem intercessor dignaretur existere, & reædificationem Ecclesiæ suæ, quam germanus suus, inclytus Rex *Ethelstanus*, si ei vita comes fuisset, animo aliquando intenderat, aut aliquod aliud beneficium ex sua eleemosyna pro merito suæ animæ procurare. Venerabilis Cancellarius & miseriæ tanti Monasterii multum compassus, & senum curialitatem intimis visceribus amplexatus, illorum precibus assensum præbens, & intercessionem concessit, & aliquod adiutorium ex proprio peculio compromisit. Summo ergo mane recedens, præcepit seruis suis victualia sufficientia vsque ad reditum suum senibus relinquere, & pro aliis necessariis emendis iussit centum solidos erogare: tandemque valefaciens cum multis lachrymis, se illorum orationibus commendabat. Ab illo namque die animus eius dictis senibus, ac Croilandensi Monasterio tam intimo ac indiuiduo amore conglutinatus est, vt per totam viam suam quotidie quibuscunque occurrentibus, tam in diuersoriis quam in viis Croilandensium senum humanitatem exponeret, sanctitatem extolleret, charitatem prædicaret, calamitatemque deploraret. Ab ipsoque tunc primitus processit, quod Croyland * Curtayse cognomen accepit. Perueniens itaque Eboracum venerabilis *Turketulus*, cum Domini sui Regis mandatum multa sollicitudine ac prudentia penes Archiepiscopum, & vniuersum ciuitatis populum peregisset prospere, reuertendo per Croylandiam rediit, & Sancto ductus Spiritu, ad prædictos senes hospitaturus cum sua familia iterum declinauit. Susceptus ipse immenso gaudio, iterum de sustinentia consolatur; & manum Domini semper ad adiuuandum suos potentem & promptam prædicans, auxilium diuinum in proximo affuturum pollicetur. Datisque viginti libris argenti dictis senibus, ad dominum suum regem summo mane reuersus est. Cumque regem de responso Archiepiscopi Eboraci, ac totius populi ciuitatis ipsius plenius instruxisset, tandem inuocato Sancto Spiritu, de ruina Croylandensis releuanda Monasterii sermonem sagacissime inducebat. Porro prædicationis suæ de hac materia in auribus regis cum eius Cancellarius ac præcipuus consiliarius finem fecisset, gratuito consensu rex assensum præbuit: sed cum bellum ferocissimum, quod tunc in manibus habebatur, opitulante diuina gratia, prospere peregisset, tunc namque vacaret huiusmodi deuotionibus insistere, & *Christi* Ecclesiam vbique per regnum pro viribus promouere. Ad quod Cancellarius, Domine, prædecessores vestri strenuissimi reges, domini mei, duo germani vestri, multa bona opera ad honorem Dei, sanctæque matris Ecclesiæ exultationem operati sunt in diebus suis; & Dominus Deus iustissimus iudex pro huiusmodi bonis operibus & dedit eis victoriam de omnibus inimicis & abundare fecit etiam omnibus bonis. Ita & vos (si mihi creditis) per opera meritoria dignissima recompensatione Deũ vobis obligabitis, & sic protecti sanctorum precibus & adiuti superũ fauoribus, securiori conscientia, cũ placuerit, ad vestra prœlia procedetis. Hæc, & plura talia cum venerabilis

* al. Curtesy.

bilis Cancellarius collatione amicabili coram rege sæpius retexisset, tandem Dominum suum regem ad hoc induxit, vt illud Euangelicum ei diceret, Habete vos custodiam, & senes illos & locum illum custodite, sicut scitis; nam manus mea in omnibus erit vobiscum, si adiutorio meo in aliquo egeatis. Istud responsum accipiens ille tanquam diuinum oraculum, & de sacrario Episcopus sanctus procedens, theoricum verbum non secus intelligens, mox se monachum ibidem futurum palam promisit, & regium fauorem suo proposito affore animo deuotissimo requisiuit. Rex hæc audiens, supra modum admiratus, id fieri omnimodis dissuadet: maxime cum iam in senium vergeret, & nutritus in deliciis, rigorem religionis in vsu antea non haberet; præter hoc in regni negotiis vrgentissimis, cum omnia in ipso pendeant ac ipsius auxilio & consilio, regnum periclitari non immerito formidaret. Et Cancellarius, Domine mi Rex, dominis meis fratribus vestris, & vobis debita fidelitate (Deo teste, qui nouit omnia) pro viribus militauitiam pro merito animæ vestræ patiatur vestra clementia, me Domino Deo, saltem in senio militare. Quippe consilium meum, & omne auxilium, quod paruitas mea poterit, quamdiu in hoc meo corpusculo vita comes fuerit, vestris negotiis incunctanter aderit: sed certissime de cætero scire velit dignatio vestra, quod manus mea arma bellica à modo non tractabit. Audiēs hoc piissimus rex, grauiter ferebat, cernensq; quotidie sanctum eius desiderium in Domino crescere, metuensq; sanctū spiritum extinguere (prout erat præ cunctis regibus prædecessoribus suis purissimæ conscientiæ) quadam die in secretum cubiculum eum aduocat, & prouolutus pedibus serui, quatenus sui misereatur, & non derelinquat eum in die tribulationis suæ, etiam cum multis lachrymis supplicat & exorat. Videns vero Cancellarius dominum suum, regem videlicet totius Angliæ, suis pedibus super terram prouolui, & ipse ruit in terram, & quatenus sui misereatur, suspiriis & singultibus innumeris rogat: & tandem per Sanctum *Paulum* (cui Rex specialem deuotionem semper habebat) cordiciter adiurans, superat, & impetrat, quod exoptat. Ambo ergo surgentes à terra, diem statuerūt, quo Croylandiam adirent, ac sanctum votum suum securissimo ac honestissimo modo, quo possent, inuicem consummarent. Euolutis itaq; paucis diebus, rege consentiente, voce præconaria venerabilis Cancellarius *Turketulus* per medias Londonias fecit proclamari, vt, si cui aliquo debito teneretur obnoxius, paratus erat certo loco & die designato ad plenum persoluere; & si cui aliquam iniuriam aliquando irrogasset, promisit in triplo, tanquam alter *Zacchæus*, satisfacere, ac iuxta omnem iuris exigentiam damna inita restaurare. Omnibus ergo creditoribus, ac debitoribus vniuersis pacatis, sexaginta maneria sua domino suo Regi contulit, decimum semper manerium Domino suo *Christo* reseruauit. Reseruauit itaq; sex maneria sua de 60. quæcunq; scilicet habebat ad Croylandiam propinqua situq; viciniora, videlicet, Wendlingburough / Elmington / Worthorpon / Kotenham / Hokington / & Beby: cætera vero dedit regi. Et veniens cum Rege ad Croylandiam in vigilia Assumptionis beatæ *Mariæ*, mox ad Wintoniam, & Malmesbiriam pro duobus fratribus, scilicet *Bruno & Aione* ex regis nomine nuncios misit. Qui audientes Dominum de cœlo Croylandiam respexisse, gaudentes & alacres ad suum Monasterium regressi sunt: & intrantes in vigilia beati *Bartholomæi* patroni sui ad fratres suos, cum ingenti gaudio sunt recepti. Erant namque ambo viri literatissimi, & moribus multum honesti ac religiosi. In crastino ergo, scilicet in festo Sancti Apostoli, quum venerabilis *Turketulus* deposito habitu seculari inter prætactos senes quinque monachicum schema suscepisset, etiam baculo pastorali à Rege donatus est, & à *Cedwulpho* Episcopo Dorcacistrensi diœcesano tunc præsente more Ecclesiastico benedictus. Eodemque die de Regis arbitrio, ac iurisperitorum consilio, vt in posterum contra iniquorum violentias fortiori consisterent fundamento, venerabilis Abbas *Turketulus*, prætactiq; 5. senes monachi sui vniuersum monasterium suum cum omnibus terris, ac tenementis, bonis, & catallis ei pertinentibus in manum Domini regis funditus & sponte resignabant. Rex autem suscipiens omnia in manus suas, in crastino carpentarios ac cæmentarios conducens, deque propria familia quendam clericum, nomine *Egelricum*, genere sibi propinquum, cognatumque domini *Turketuli* Abbatis, operariis & vniuerso loco præficiens, expensas de fisco assumēdas, ligna & lapides de proximis syluis & lapidicinis, tunc regali manerio suo de Castre pertinentibus, in omni copia assignauit. Qui diligentissime operi inuicto insistens animo, in breui Ecclesia fabricata, claustroq; cum cæteris necessariis officinis ædificato & gratias à rege, & benedictionem à Domino meruit pro labore. Statim vero, cum rex ipse singulis operibus singulos operarios deputasset, & prædictum fidelem clericum suum prædictis operariis præfecisset, quum dies concilii appropinquabat (quod tenendum in proximo Londoniis pro publicis regni negotiis statuerat) assumpto socū venerabili *Turketulo* abba-

te cum duobus senibus monachis suis, scilicet *Turgaro & Aiane*, in festo Sancti *Augustini* Episcopi & egregii doctoris Londonias repetebat. In festo ergo natiuitatis beatæ *Mariæ* cum vniuersi magnates regni per regium edictum summoniti, tam Archiepiscopi & Episcopi, ac Abbates, quam cæteri totius regni proceres & optimates Londoniis conuenissent ad tractandum de negotiis publicis totius regni, consummatis omnibus, coram vniuersis Domino *Turketulo* Abbati, monachisque suis accersitis Rex *Edredus* dedit monasterium Croyland per Chartam suam, dictatam ab eodem *Turketulo* Abbate, iamdudum Regis Cancellario, consiliarioque familiarissimo, & conscriptam in his verbis. Pax in summæ Trinitatis nomine, patris, & filii, & spiritus Sancti, Amen. Ego *Edredus* Rex terrenus sub imperiali potentia Regis seculorum æternique principis magnæ Brittanniæ temporale gerens imperium, vniuersis Christianis tam præsentibus, quam posteris salutis beneficium in authore salutis. Vobis liqueat omnibus, quod per deuotam suggestionem, & frequentem prouocationem dilecti clerici & cognati mei *Turketuli* mihi factam super reparatione, restauratione, ac libertate sacrosanctæ Ecclesiæ & monasterii Croylandensis, in quo reconditæ sunt reliquiæ sancti *Guthlaci* confessoris, & anachoritæ, non modicum condolui, & compassus sum, tam pro depopulatione sanctæ matris Ecclesiæ, quam pro minoratione beneficiorum spiritualium pro animabus progenitorum meorũ per opera misericordiæ multipliciter & frequenter impensorum; recolens ibi cœnobium nigrorum Monachorum ordinis Sancti *Benedicti* à nobili Rege Merciorum, *Ethelbaldo* nomine, quondam *Alwionis* filio esse fundatum, [illegible]uenter ditatum, & regalibus priuilegiis sufficienter munitum, vt per inspectionem ch[illegible]artarum eiusdem *Ethelbaldi* ad securitatem dictorum monachorum compositarum, satis erat consilio meo declaratum. Sed post multorum temporum curricula per paganorum exercitum erat deuastatum, & cum omnibus ornamentis & monumentis compluribus igne crematum & consumptum. Vbi prædictus *Turketulus*, qui iuxta Psalmistæ vocem propheticam, *odit Ecclesiam malignantiũ, & dilexit decorem domus Domini*, pio stimulatus desiderio dictum cœnobium reparare & reædificare summopere molitur. Hic homo diuinæ charitatis zelo in tantum accensus est, vt corde ac corpore se ouili Dominico ibidem mancipare indesinenter adoptat. Vnde quinq; monachi senes in eadem insula latitantes, de quibus duo à * dispositione regressi, de eiusdem *Turketuli*, & aliorum iurisperitorum consilio informati, quasi grauiter formidantes iacturas & dispendia varia, futuris temporibus inopinate emergentia, totam Abbatiam cum omnibus possessionibus obtentis, & eiusdem *Turketuli* solicitudine recuperatis, meo etiam fauore acquisitis, cum sex maneriis de prædiis suis hæreditariis in manum meam funditus & sponte resignarunt, vt per meam redonationem de firmiori & liberiori ex tũc & in posterum gratulentur possessione. Sed quum fœdus verbo solummodo initum, dum à memoria fuerit deuolutum, in materiam contrahitur litigiosam, nisi rei gestæ perennis scripti patrocinium suffragetur: hinc est, quod sæpedictum *Turketulum*, cum præfatis monachis iam in habitu adunatum, grato meo consensu & assensu Abbatem eiusdẽ monasterii constituto; & tam Abbathiam, q̃ omnes possessiones sic recuperatas, & mihi resignatas ex dono meo regali de cætero in perpetuam & puram eleemosynã illis monachis, & omnibus successoribus eorum sub eadem regula, & eodem habitu S. *Benedicti* ibidem Deo seruientibus trado, dono, & confirmo, & in hunc modum per singula declarare dispono. Inprimis totam insulam Croylandiæ pro gleba Ecclesiæ, & pro situ separali eiusdem monasterii cũ his limitibus distinctam; videlicet, à ponte de Croyland triãgulo per aquam de Weland versus Spaldeling vsque ad Asendick/ vbi Asendick cadit in aquam de Weland/ ex Boreali parte crucis lapideæ per prædictum *Turketulum* ibidem affixæ; & sic sursum versus Orientẽ per Asendick vsque ad Aswicktoft/ & inde vsque ad Shepshee in Orientali parte eiusdem insulæ, & sic vsq; ad Tedwarthar/ & ibi intrando Southee vsque Namanlandhirne, vbi crucem lapideam affigi præcepit idem *Turketulus*, distantem à Southee per sex perticatas; & sic in illa aqua diuisio duorum comitatuum, Lincolniæ videlicet, & Grantebrigiæ; & distat eadem crux ab aqua de Nene versus occidentem per 5. perticatas; & inde per eandem aquam de Nene, sicut currit ad supra dictum pontem de Croyland: cum separali piscaria tam in aquis omnibus ambientibus eandem insulam, quam in stagnis & paludibus infra situm inclusis, vna cum mariscis, & alnetis adiacentibus versus occidentem ex opposito eiusdem insulæ, in omnibus Lincolniæ comitatui annexis, & respondentibus, & per hos limites in hunc modum determinatis, videlicet à Namanlandhirne per aquam de Nene versus Occidentem vsque ad finem factum, vbi crux lapidea defixa est iuxta ripam; & ab inde vsque ad Grinis / & sic vsque ad Folwardstaking / & inde vsque ad Southlake / vbi Southlake cadit in aquam de Weland/ & sic

al. dispersione.

& sic transeundo eandem aquam, & incipiendo ad Kenulphston iuxta ripam ex opposito de Southlake/ vbi primus Abbas à fundatione eiusdem monasterii, nomine *Kenulphus*, posuit crucem lapideam pro limite inter Croyland & Deping/ & ab inde tendendo versus Boream iuxta Aspath vsque ad Wermarlake/ & vsque ad Harinholt, & deinde sursum per Mengarlake/ & Lurtlake/ & ibi sunt limites diuidentes Holland & Kesteuene/ & inde vsque ad Oggot, & sic vsque ad Apinholt / siue alio nomine Wodelade / vbi Wodelade cadit in aquam de Weland: cum omnibus appendiciis, & omni commodo, quod possit euenire, siue extorqueri infra supradictos limites tam subter terram, quam supra, cum communa pasturæ in mariscis adiacentibus ex vtraque parte aquæ de Weland / videlicet ex vna parte ab ipsa aqua vsque ad agrum de Medeshamsteed / & ex alia parte ab eadem aqua vsque ad ædificia de Spaldeling / cum separali piscaria in eadem aqua de Weland à Kenulphston vsque ad pontem de Croyland, & ab inde in eadem aqua, & in aqua de Weland coadunatis vsque ad Asendick. Possunt etiam dicti monachi de eisdem mariscis versus Occidentem adiacentibus pro se & hominibus siue tenentibus suis includere croftos siue pratum circa pontem separaliter quantum illis placuerit. Quare volo, quod dicti monachi habeant prædia ista de donatione & confirmatione mea libera & soluta ab omni causa & onere seculari, & omnes libertates, & liberas consuetudines, cum omni illo, quod appellatur Socha Sacha, Tol & Tem, Infanthef, Weif, & Stray, & cum his legitime appendentibus in puram & perpetuam eleemosynam meam. Præterea trado, dono, & confirmo eisdem monachis has possessiones eidem cœnobio ex donatione antiqua procerum regni mei ab olim dependentes: videlicet in Lincolnshire, in Spaldelinge tres carucatas terræ; in Pincebeck vnam carucatam terræ; in Cappelade tres carucatas terræ, sex bouatas terræ, & duodecim acras prati cum ecclesia eiusdem villæ; in Algare duodecim bouatas terræ; in Donnesdike duas carucatas terræ, & viginti acras prati; in Drayton vnam carucatam terræ, & sex acras prati, & 4. salinas; in Burtoft vnam bouatam terræ, cum Socha Sacha, & cum Ecclesia de Sutterton; in Bokenhale duas carucatas terræ, & dimidiam: & viginti sex acras prati, & quinquaginta acras syluæ, & 70. acras de Brushe; in Halington decem bouatas terræ, cum quatuor bouatis de Juland/ & cum triginta duabus acris prati de eodem feodo in Gerumthorp; in Langtoft sex carucatas terræ arabilis (& habet quindecim quarentenas in longitudine, & nouem quarentenas in latitudine) & centum acras prati, & syluam, & mariscum duarum leucarum in longitudine, & duarum leucarum in latitudine, & Ecclesiam eiusdem villæ, & quadraginta acras de eodem feodo in campo de Deping; in Baston apud Tetford quatuor carucatas terræ arabilis, & quadraginta quinque acras prati, cum Ecclesia eiusdem villæ, & cum 16. quarentenis marisci in longitudine, & 8. quarentenis in latitudine, cum vno molendino aquatico, & dimidio molendino; in Repingale tres carucatas terræ arabilis, & 60. acras prati; in Laithorp vnam bouatam terræ; in Kirby tres bouatas terræ, vnam mansionem & tria cotagia. in Northamtonshire, in Wedlingburough 6. hidas terræ, & dimidiam, cũ ecclesia eiusdem villæ, cum Socha Sacha, &c; in Adington tres hidas terræ, cum aduocatione Ecclesiæ eiusdem villæ; in Helmington tres hidas; in Glapthorn 3. virgatas terræ; in Wirthorp vnam hidam, & dimidiam, cum vno molendino aquatico; in Peykirk duas virgatas terræ; in Badby manerium, & quatuor hidas terræ, cum triginta acris prati: in Huntindonshire/ in Morberne 5. hidas terræ, cum aduocatione ecclesiæ eiusdem villæ, in Thiring vnam hidam & dimidiam terræ: in Leycestreshire/ in Beby decem carucatas terræ, & dimidiam, cũ ecclesia eiusdem villæ; in Sutton 2. carucatas terræ; in Stapleton 2. carucatas terræ: In Grantebritgeshire/ in Kotenham 11. hidas terræ, cum aduocatione ecclesiæ eiusdem villæ alternis vicibus; in Hokitton 6. hidas terræ, & dimidiam, cum ecclesia eiusdem villæ; in Draiton octo hidas terræ, & dimidiã, cum aduocatione ecclesiæ eiusdem villæ: In Hartfordshire in Standoun 5. hidas terræ, Et volo, quod dicti monachi sint quieti & soluti ab omni scotto, geldo, auxiliis vicecomitum, hydagro, & à secta in Schiris, Wapuntakis, Hũdredis, Thrichingis, & omnimodis aliis curis & seculi oneribus vniuersis. Et præcipio, quod omnes homines fugitiui, quos iidem monachi, & testimonium quatuor vel quinq; hominũ fide dignorum coram vicecomite in patria, in qua tales manent, possunt affidare suos natiuos esse, reducantur per prædictum vicecomitem in abbatiam eorum cum omnibus catallis & sequelis eorum, omnium reclamatione & reluctatione abinde remota & annullata. Et si quid prius egerint in fraudem dominorum suorum, illud cassatũ omnino decerno. Et si quis hominum natiuorum suorũ, vel natiue de eis tenentium aliquod delictum fecerit, pro quo catalla sua debet perdere, ipsa catalla prædictis monachis integre liberentur, vbi-

cunque facta fuerit iustitia. Et volo, quod vicecomes, vel aliquis de balliuis seu ministris meis repertus negligens, vel protrahens eorum negotia contra iuris ordinem & libertates eorum, sit in forisfactura 10. librarum thesauro meo soluendarum. Et ne aliquid omittatur, quod ad securitatem iurium & libertatum eorum Monachorum præsenti chartæ conuenit inserere, saltem propter eos, quos plus terret dispendium temporale vitæ præsentis, quam supplicium gehennale perpetuo duraturum: districte præcipio, quod omnes & singuli, cuiuscunque fuerint gradus vel conditionis, qui præsentis scripti sanctionem contra formam & effectum voluntatis meæ expressæ in eodem in aliquo violare nituntur, perturbare, vel minuere procurant consilio, auxilio, vel fauore, quo minus pacifice possideant aliqua dona sibi concessa, vel vescantur aliquibus priuilegiis superius memoratis; sint condemnati in pœna forisfacturæ centum librarum legalis monetæ thesauro meo, hæredum, vel successorum meorum persoluendarum, quoties sic attentare præsumpserint; nec non quod satisfaciant dictis monachis pro damnis & expensis per eos sibi factis vel illatis, taxandis per iuramenta quatuor vel quinque hominum fide dignorum, per quos rei veritas melius agnosci poterit, coram iudicibus meis, hæredum, vel successorum meorum definiendis. Vt sic qui seculo sponte renunciantes, se iugo Dominico manciparent, & iam facti sunt mundo mortui absque mundi turbine & inquietudine liberam habeant facultatem diuinæ vacare contemplationi. Ista donaria (licet minima) ad laudem summæ Trinitatis, & in pretium redemptionis animæ meæ prædictis monachis deuotus perpetuaui & stabiliui in anno ab incarnatione Domini nostri *Iesu Christi* nongentesimo quadragesimo octauo, in præsentia Archiepiscoporum, Episcoporum, & procerum regni mei subscriptorum. ✠ Ego *Wulstanus* Archiepisc. Eborac. deuotus subnotaui. ✠ Ego *Odo* Dorobern. Archiepisc. consilium & consensum meum ad istud dedi. ✠ Ego *Alfredus* Schireburn. Episc. affectaui. ✠ Ego *Kinsius* Lichfeld, Episc. consensi. ✠ Ego *Kinewaldus* Wigorn. Episc. istud factum corroboraui. ✠ Ego *Ceolwlphus* Dorcacist. Episco. desideraui. ✠ Ego *Athelwoldus* Abbas Abendonensis approbaui. ✠ Ego *Dunstanus* Abbas Glasconiæ multum adoptaui. ✠ Ego *Oslake* dux ad instantiam Domini mei Regis collaudaui. ✠ Ego *Brithnodus* dux commendaui. ✠ Ego *Alcinus* Comes faui. ✠ Ego *Angulfus* Comes consignaui. ✠ Ego *Radbodus* Comes consensum dedi. ✠ Ego *Bingulph* vicedominus consului. ✠ Ego *Alfer* vicecomes audiui. ✠ Ego * *Harcens* minister interfui. ✠ Ego *Sigens* minister auscultaui. ✠ Ego *Athelwardus* minister aspexi. ✠ Ego *Turketulus* (licet minister inutilis) finem cernens mei propositi, ob huius rei gratiam æternum Deum laudo per omnia, & licet sero veniens sub habitu monachali, & animo contrito iugo regulari meipsum submisi, vt saltem sic senectutis meæ fæces creatori meo cogar immolare. Magnificat ergo anima mea Dominum, & vos fratres magnificate Dominum mecum, vt in sanctitate & iustitia coram ipso seruientes, semperq; mundi principe triumphato, sic curramus in præsentis vitæ stadio, vt in futuro ad diuinæ speculationis brauium pertingere mereamur, Amen.

* al. *Farcens.*

De gestis huius venerabilis patris nostri Abbatis *Turketuli* aliqualem notitiam nostris posteris traditurí, nostræ narrationis exordium, decet, vt altius assumamus: quatenus tam generosi ephebi florida iuuentute cognita secundum Chronicorum fidem, & prout patres nostri narrauerunt nobis, sanctam senectutem successisse verisimili euidentia facilius demonstremus. Circa ergo vltima tempora Regis *Edwardi*, defuncto *Ethelwardo* germano suo, filius suus primogenitus *Turketulus* noster paternam hæreditatem à patruo suo prædicto Rege *Edwardo* adeptus est. Cui cum generosissimas puellas, ducum Comitumq; suorum filias, multoties Rex in matrimonium obtulisset, & ille nullo modo nuptiis acquiescens, omnes amore castitatis prima fronte repudiaret: arguens Rex prudentissimus per huiusmodi sancta principia, virum virtutis ipsum futurum fore, studuit ad dignitates Ecclesiasticas, & Episcopatus apicem eum aliquando exaltare. Vnde plurimis Episcopis in fata cedentibus, vt sua sanctitas innotesceret vniuersis, qui in domo Domini sunt, si super candelabrum poneretur: Rex sæpissime satagebat in maioribus Ecclesiis totius Angliæ ad gradum Episcopalem præ cunctis cæteris clericis suis promouere. Ille vero variis excusationibus omnes huiusmodi honores subterfugiens, tanquam tendiculas Sathanæ ad animas subuertendas, omnibus vitæ suæ temporibus penitus abhorrebat. Obtulit enim ei prędictus Rex Episcopatum Wintoniæ defuncto *Dinewulpho* Episcopo eius. Sed ille minus se idoneum tantæ dignitati protestans, *Fridestanum* collactaneum suum, quatenus dignaretur accipere, supplicabat & obtinebat. Factusque est *Fridestanus* Episcopus Wintoniæ. Eodem etiam momento *Pleigmundo* Archiepiscopo Dorobornensi suggerente, Dorcacistrensis Episcopatus ei à rege oblatus est. Quem cum pari pertinacia refutaret,

futaret, & *Ceolwulphum* presbyterum suum regi offerret, dictus *Ceolwulphus* episcopus est factus. Semper itaq; sic terrenæ dignitatis gloriam refutabat, sic transitorios honores omnibus diebus suis abiiciebat. Cognoscens tandē rex quorsum cordis sui sanctissima desideria inclinabant & propendebant, (scilicet illum dignitates & diuitias non amare, suis terris ac stipendiis tantum contentum esse, aliena nō appetere) Cancellarium suum eum constituit, vt quęcunque negotia temporalia vel spiritualia regis iudicium expectabant, illius consilio & decreto (tam sanctæ fidei & tam profundi ingenii tenebatur) omnia tractarentur, & tractata irrefragabilem sententiam sortirentur. Consilio ergo illius multa bona opera rex effecit, ac inter cætera septem Ecclesiis 7. Episcopos vno die dedit; videlicet præfatum *Fridestanum* ad episcopatum Wintoniæ, præfatum *Ceolwulphum* ad Dorcacistriæ, *Wherstanum* ad episcopatum Shireburnensem, *Athelstanum* ad Cornubiensem, *Athelmum* ad Fontanensem, & *Alduphum* ad Cridiensem, ac *Bernetum* Australibus Saxonibus præponens, cuius sedes est apud omnesque vno die vnoque loco à præfato *Pleigmundo* Archiepiscopo consecratos. Compleuit itaque dies suos inclytus rex *Edwardus Ethelstanusque* filius eius successerat. Contra quē cum *Analaphus* filius *Sitrici*, quondam regis Northanhumbriorum insurgeret, & bellum ferocissimum multorum viribus moliretur, conspirantibusque cum dicto *Analapho Constantino* rege Scotorum, & *Eugenio* rege Cumbrorum, ac aliorum regum Comitumque barbarie infinita, omnes cum subiectis nationibus ad Brunford in Northanhumbria contra *Athelstanum* regem conuenissent, arctissimo fœdere coniurati, & dictus rex Anglorū cum suo exercitu occurrisset: licet præfatus barbarus infinitam multitudinem Danorum, Noreganorum, Scotorum, ac Pictorum contraxisset, vel vincendi diffidentia, vel solita gentis suæ versutia maluit nocturnis tenebris insidias tendere, quam aperto prælio dimicare. Irruit ergo subito super Anglos nocturno tempore: peremptoque quodam Episcopo, qui præcedente vespere ad exercitum regis *Athelstani* accesserat, cum clamor morientium longius personaret, vt rex ipse, qui plus vno milliari à loco distabat, suusque totus exercitus, qui circa illum in tentoriis sub dio dormiebat, euigilans atque intelligens citius armarentur aurora iam illucescente, ad locumque cædis appropinquans paratus & promptus fieret ad inuadendum contra barbaros, qui tota nocte laborauerant, & iam lassos & laxatos ab ordine offendentem contigit regem *Ethelstanum*, qui Westsaxones omnes ducebat, contra aciem *Analphi* occurrisse, ac Cancellarium suum *Turketulum*, qui Londonienses, & omnes Mercios trahebat, contra aciem *Constantini* obuiasse: cessantibus cito ferentariis armis, pede pes, & cuspide cuspis, vmboque vmbone pellebatur. Cæsi multi mortales, confusaque cadauera regum & pauperum corruebant. Cumque diutissime ac dirissime dimicaretur, & neutra pars cederet, (tanta erat Paganorum multitudo) Cancellarius *Turketulus* assumptis secum paucis Londoniensibus, quos fortissimos nouerat, & centurione Wicciorum, *Singino* nomine, qui spectata fortitudine pollebat, ipse præ cunctis & statura procerus, ossibus & neruis solidus & cordatus, ac inter omnes heroes Londonienses viribus robustissimus, peruius ipse inuolat in aduersos; penetransque cuneos hostiles prosternit à dextris & à sinistris. Iam Orcadensium, ac Pictorum globos pertransierat, syluamque iaculorum & telorum, quæ thorace fidelissima sufflauerat, in se proiectam circumferens, iam cuneos Cumbrorum ac Scotorum cum suis sequacibus perforabat. Tandem multo sanguine ad ipsum regem perueniens, equo deiecit, deiectumque cum viuum capere omnimodis conaretur, & Scoti constipati regem suum totis defendere viribus insisterent, & plures in paucos niterentur, præcipueque omnes vnum *Turketulum* appeterent, prout sæpius postea fatebatur, tunc primum temeritatis suæ pœnitebat. Iam iamque opprimendus erat à Scotis, & rex è manibus eius eripiendus, cum *Singinus* centurio gladio confodit eum. Sic rege Scotorum *Constantino*, perempto Scoti se retrahentes, viam apertiorem *Turketulo*, suisque militibus concedebant. Cognita ergo morte *Constantini* per vniuersum exercitum, *Analaphus* fugam facit, fugiuntque vniuersi. Cecidit ibi paganorum copia inaudita. In tam duro certamine se sæpius gloriabatur à Domino conseruatum *Turketulus*, & se fœlicissimum & fortunatum, quod nunquam hominem occiderit, neminem mutilauerit, cum pugnare pro patria, & maxime contra paganos licite quisq; possit. Hac itaque victoria per vniuersam Christianitatem citius ventilata, desiderabant omnes reges terræ cum *Athelstano* rege amicitias facere, & quocunque modo sacra fœdera pacis inire. Misit ergo legatos *Henricus* imperator Romanorum pro vna sororum suarum *Othoni* filio suo in vxorem ducenda. Misit etiam *Hugo* rex Francorum pro alia suo filio tradenda. Misit & *Ludouicus* princeps Aquitanorum pro vna sibimet assumenda. Allata sunt per eorum nuncios tot eximia regalia, qualia & quanta per plurima ante secula An-

glicis fuerant incognita & inuisa. Præter odores aromatũ, præter honores gemmarũ, præter equos cursorios aureis ephippiis phaleratos, & onychina vasa pretiosissima, & alia donaria plurima, & pulcherrima, missa est pars crucis Dominicæ crystallo decentissimè inclusa, portiuncula etiã spineæ coronæ *Christi* similiter crystallo cõtecta, ensis *Cõstãtini* magnus, cuius capulo super crassas auri laminas clauus affixus erat vnus ex quatuor, quibus redemptor noster nos & omnes suos saluauit, vexillum quoque beatissimi martyris *Mauricij*, & lancea *Caroli* magni non apud Francos exigui pretij. Quibus donariis rex magnificus *Ethelstanus* in immensum delectatus, & sorores præfatis principibus concessit, ac inter delegatos, qui virgines transducerent, primum & præcipuum Cancellarium suum *Turketulum*, eò quòd prudentissimus, & in omni negotio sanctissima fide probatissimus, propinquus etiam genere dictis virginibus haberetur, indubitata confidentia deputauit. Vadunt ad littora cum Cancellario quatuor viragines, quę castitatis honore *Dianam* vincebant, & corporali pulchritudine etiam *Helenam* superabant. Conferuntur à ducibus, & Comitibus, aliisque terræ totius optimatibus in sinus splendidos multa iocalia, aurum & armillæ, & mille monilia. Tandem relicta Anglia, post velata maria prosperè per Rhenum petitur Colonia. Duæ sorores seniores Imperatori *Henrico* commendantur: quarum primam *Othoni* suo filio, secundam cuidam sui palatij magno principi copulauit. Tertiam sororem *Hugo* rex Francorum suo filio suscepit. Quartam, quæ omnium sororum iunior erat, & speciosissima, *Ludouicus* princeps Aquitaniæ in vxorem duxit. Completa itaque dicta legatione, Cancellarius *Turketulus* magnis onustus muneribus, cum tota familia multis donariis ad vltimum quemlibet puerum ditata, prospero nauigio in Angliam est reuersus. Triumphatis ergo omnibus hostibus, suisque sororibus dignissimè maritatis, ad exaltandam Ecclesiam *Christi* vbique per regnum suum (Cancellario suo *Turketulo* semper illud suggerente) intentissima deuotione animum totum dedit. Restaurat ergo monasteria, ædificat ecclesias, ac sanctis altaribus offert pretiosissima ornamenta. Malmesbiriam maximè (vbi duos cognatos suos, filios scilicet *Ethelwardi* patrui sui, *Elwinum*, & *Ethelstanum* cæsos à Danis in prælio Brunesfordensi solenniter sepelierat) speciali diligentia diligit & exaltat, ac multis priuilegiis præ cæteris monasteriis magnificat, & honorat: & demum suos annos *Atropo* ante tempus abscindente defunctus, ibidem sepultus pausat. Cui (vt prædictum est) frater suus *Edmundus* in regnum successit. Eius enim tempore cum sanctus *Dunstanus* tunc regij palatij presbyter, ac Cancellario *Turketulo* à secretis familiarissimus, & confessionum suarum communicator confidentissimus, quibusdam æmulis persequentibus, per ipsum regem de palatio pelleretur, *Turketulo* Cancellario, suamque sanctitatem plurimum prædicante, & pro sua gratia studiosissimè regem deprecante, reuocatus, & Monasterio Glasconiæ donatus est. Dedit tunc sancto *Dunstano* Cancellarius *Turketulus* pulcherrimum calicem, qui adhuc ad hæc Normannorum tempora ibidem, & calix *Turketuli* cognominatur conseruatus. Sex autem annis & dimidio in regno completis, cum rex *Edmundus* esset interemptus, *Edredus* tertius frater in regnum successit. Cuius anno secundo Cancellarius *Turketulus*, cum adhuc ante suam conuersionem in suo sancto desiderio neophytus existens gratiam domini sui regis votis suis bene respondentem in omnibus obtinuisset, quadam die cum summa celeritate de Londoniis Croylandiam aduolans, præfatos tres senes in dicta insula latitantes deuotissime visitauit, & supra quam dici potest aut excogitari, reuelato suo sancto proposito in immẽsum lætificauit. Receptus ergo in eorum fraternitatem, chartas fundationis monasterij ac alia eius monumenta relegens, vniuersam insulam Croylandiæ cum dictis senibus, qui carpẽto vehebantur, & familia sua, quæ adhuc illum Cancellariũ grandi numero comitabatur, de angulo ad angulum circuibat. Hoc interserendum est, quod circa hæc tempora tanta siccitas per totam Angliam erat, quod triennio non plueret super terram, & siccitas *Eliæ* à plurimis diceretur. Edoctus itaq; Cancellarius *Turketulus* de limitib. Croylandiæ, & eius terminis vniuersis, iussit cruces lapideas terminorũ innouari, & longius à ripis fluuiorũ in proxima solida terra infigi, ne forte lapsu temporis per aquarum alluuionem in flumina corruerent, prout antiquas cruces in eisdem limitibus per *Kenulphum* monasterij Croylandiæ primũ Abbatem ibidem aliquando appositas intellexerat corruisse. In australi namq; ripa dictæ insulæ posuit tunc *Turketulus* crucem lapideam, quæ tunc distabat à Southee per sex perticatas, & in boreali parte dictæ insulæ tunc posuit aliam crucẽ lapideam, quæ tunc distabat ab Asendick cadente in Weland per tres perticatas. Terminos etiam mariscorum, tam Alderlound in australi parte aquæ de Weland, quam Goggisland in parte boreali dictæ aquę adiens & limites eorum, prout chartæ fundationis monasterij demõstrabant, annotans, iussit similiter crucibus lapideis designari; sicque

neque salutatis dictis senibus fratribus suis, & iterum datis 10. libris argenti ad eorum sustentationem, cum chartis & monumentis monasterii ad Regem Londonias est reuersus. Alloquitur ergo ibidem quadam die Comitem *Lewinum*, qui Spalding, Cappelade/ & Sutterton / terras olim monasterio Croyland dependentes, occupabat; 40. marcas auri coram præfato Rege præfato Comiti contulit; & prædictas villas in suam possessionem, tanquam atturnatus dictorum senum, eorum nomine tituloque recepit. Composuit etiam tunc cum Comite *Alphero*, & datis eidem 10. marcis auri, Draiton Croylandiæ restituit. Staundon & Badby, datis similiter 10. marcis auri Comiti *Athelwoldo*, Croylandiæ recuperauit. Eodem tempore de Comite *Alwino*, cum esset iuuenis piissimus, & eleemosynis multum deditus, villam de Morburne ad Croylandiam acquisiuit. Tunc etiam Bofenhale/ & Halington & Limdesey de duce *Osluco*, datis 12. marcis auri, Croylandiæ restaurauit. Langtoft autem, & Baston tunc regali fisco pertinentes rex *Edredus* gratis & sponte reddidit. Deping vero, cum *Langferus* quondam Regis *Beorredi* panetarius, cui dictus Rex dictum manerium aliquando donauerat, iam longæuo senio grauatus obierat, nullo hærede masculino relicto, ad duas filias eius transibat; quæ diu in cœlibatu permanentes, neque cum *Turketulo* voluerunt componere, nec iuri suo prece vel pretio renunciare. Expectabat itaque diutius venerabilis pater *Turketulus* tempora meliora: sed quam diu vixit, vixerunt & illæ in eadem pertinacia. Kirketon autem & Kimerby ad Croxton/ quum dux *Osbrithtus* tenaciter retinebat & chartæ donatorum perierant, nec aliqua regia confirmatio dictas terras continebat, *Turketulus* cum semel & secundo oblato iusto pretio repetiisset, nec auditus esset, ad alia tenementa redimenda tota vigilantia indulgebat. Reuocauit tunc Glapthorn / Thirning / Laithorp, Kirkbie / Peikirke, & vtramque Adingtonam, Repingale / Suttonam, & Stapiltonam. Tandem adueniente festo beati *Bartholomæi* Apostoli, in præsentia Regis monachus factus, & statim baculo pastorali à Rege donatus, & ab Episcopo benedictus, vniuersum monasterium cum omnibus eius possessionibus in manum Regis resignauit. Qui apud London in communi concilio coram Archiepis. Epis. & totius terræ magnatibus dictum monasterium cum omnibus terris eius, tam ab antiquo ei pertinentibus, quam ab eodem *Turketulo* nouiter datis ac acquisitis, dicto domino *Turketulo* Abbati, monachisque suis reddidit, & cum charta sua (prout præmissum) liberum & solutum ab omni terreno seruitio in perpetuam eleemosynam confirmauit. Antiquam vero loci impunitatem vel immunitatem nullo modo consensit acquirere, ne celeratis & impiis refugium à publicis legibus videretur in aliquo præbere; & cum huiusmodi maleficiis compelleretur vel in aliquo contra conscientiam suam cohabitare seu consentire. Sequuti sunt eum ad monasterium multi literati viri, quorum decem secum schema monachicum susceperunt; cæteri rigorem religionis abhorrentes adhuc in seculari habitu permanebant; at nihilominus secum in Monasterio habitabant, quia præsentia eius nullo modo carere poterant. Quorum quidam gradum sacerdotalem obtinebant, quidam in clericali adhuc officio ministrabant. Hos omnes, cum multi fuerunt in cella S. *Pegæ* virginis, ad Orientalem partem monasterii manere iussit, & vnicuique eorum sicuti vni monacho ministrari quotidie de victualibus imperauit: fabricansque illis ibidem capellam, horas regulares tam nocturnas quam diurnas tempore, quo Monachi persoluebant, & ipsos persoluere iussit. Fiebat autem hoc ex præcepto *Turketuli* Abbatis, vt ipso vsu fierent aliquando monachicis obseruantiis aptiores, qui secularibus hactenus dediti lasciuiis, à regulari vita longius erant deuii & discordes. Habitum etiam omnibus vniformem indixit, scz. chlamydem nigram vestesq; talares, ac omnes nigri coloris. Præter continentiam & obedientiam nihil aliud religionis nouerant; vnde vix vel nunquam contigit aliquem illorum ad secularem vomitũ reuertisse; tam larga exhibitione procurati, tam laxa regula sunt contenti. Abbas *Turketulus* præpositum illorum Priorem dicebat, quem ab ipsis omnibus electum ille confirmabat. Quidam illorum ibidem sanctissimo fine quieuerunt, & in eodem loco sepulti sunt: quidam præcedente tempore ad religionem monachicam conuersi & in ea sanctissime conuersati, ét ad abbatis officium assumi postea meruerunt. Isti fuerunt duo *Egelrici*, qui de genere & cognatione sua sibi satis carne propinqui, sed spiritu multo propinquiores iam effecti, successiue post illum abbatis officio ambo strenue functi, & in eodem defuncti sunt. Cum autem circa vltima tempora *Turketuli* abbatis sub inclyto Rege *Edgaro* inciperet ordo monachicus in multis monasteriis vbiq; per totum regnũ restauratis, & quibusdam nouiter fundatis copiosissime reflorere, rariusq; solito venientibus ad conuersionem clericis, fere omnes presbyteri Pegelandiæ sunt effecti monachi Croylandiæ. Vnde Pegelandia fere personis destituta, cœperunt pauci clerici relicti abbatem *Turketu-*

lum multa instantia pulsare, quatenus complaceret vel sacerdotes seculares eis conducere, vel monachum de monasterio suo, qui diuina eis quotidie celebraret, aliquem assignare. Secularis autem aliquis veniens ad conuersionem, cuiuscunq; gradus fuerat vel conditionis, illorũ prius collegio deputatus est, & apud Pegelandiam probatus, succedente tempore, prout Pegelandenses de ipso testabantur, receptus vel repudiatus est. Abbas ergo *Turketulus* prudentissima prouidentia neutrã petitionẽ Pegelandensiũ acceptans, nec omnino damnans, concessit pro memoria S. *Pegæ* virginis, & constituit ibidem diuinum seruitium perpetuandum; nõ tamen à modo aliquod collegium regularium vel irregularium, quod aliquando forte fieret monasterio suo iniuriosum vel onerosum, ibidem vllo modo statuendum. Ordinauit itaq; vnũ sacerdotem, & cum totius conuentus sui consensu cõmuni chirographo sui capituli confirmauit in perpetuum, qui perpetuis temporibus pro monasterii fundatore rege *Ethelbaldo*, & pro eius restauratore rege *Edredo*, ac pro *Turketulo* abbate, cæterisq; loci benefactoribus celebraret: ac vt vnus monachus conuentualis in refectorio exhiberetur, quotidie post prioris seruitium de eadem qualitate tam in prandio, quam in cœna victualia sua susceptururs, siue domi fuerit siue foris; ad alia vero necessaria sua mediam partem oblationum, quas fideles *Christi* in dicta capella soluti sunt offerre contra sacristam, p æquales portiones à modo recepturus. Sed hæc constituta sunt circa vltima tempora *Turketuli* abbatis, tempore viz. *Edgari* regis. Primusq; sacerdos positus ibidem per abbatem *Turketulum* ad huiusmodi officium peragendum vocabatur *Reinfredus*, vir multæ literaturæ, ac ingentis honestatis. *Edredus* vero rex (vt prædictum est) regnauit. Positisq; apud Pegelandiam clericis suis, venerabilis pater abbas *Turketulus Dunstanum* quondam sibi familiarissimum ad archiepiscopatum Dorobern. promotum, *Osketulumq;* cognatum suum, archiepisc. Eboracæ pariter effectum Lundonias semel adiens, cum quanto gaudio ab vtroq; sit susceptus, non est facile notare: cum alter suus nutritius, & antiqua beneficia recordatus, alter ei carne propinquus & pro cognatione generis amplexatus; vterq; iam in castris dum militem emeritum affectione intima veneratus sit. Obtinuit etiam tunc à rege *Edgaro*, viz. octauo anno regni sui, prædictis archiep. intercedentibus, chartam regiam de confirmatione Croyland monasterii sui sub hac forma. Imperãte Domino nostro *Iesu Christo* super omnes cœlos, & super omnia regna orbis terrarum principatum tenente, qui tollit reges & transfert regna, tractatq; suo nutu mundi climata vniuersa; ego *Edgarus* eiusdem Dei nostri largiflua munificentia possidens totius magnæ Brittanniæ monarchiam, statui mecum ab initio regni mei pro modulo meo sua beneficia recompensare, & de transitoria mammona prouidere beatorum tabernacula mihi, perq; caduca bona promereri sempiterna gaudia. Cum ergo de releuatione Ecclesiarum *Christi*, & monasteriorum restauratione frequentissime mihi suggererent spirituales patres mei pontifices & prælati, teste Deo cordium inspectore, solicitus eorum petitionibus semper apertis auribus acquieui. Cum vero sanctissimi archiepisc. mei *Dunstanus* Dorob. & *Osketulus* Eboracensis apertius insinuassent, quomodo celebre monasterium Croylandense quondam ab inclyto rege Merciorum *Ethelbaldo* fundatum, aliisq; Merciorum regibus successoribus eius multis & magnis donariis & dignatibus ditatum, insuper immunitatibus & immensis priuilegiis ampliatum & magnifice confirmatũ, demum nefandissimis Danis totam terram opprimentibus ab iisdem dictum monasterium fuerit igne crematũ & deuastatum; sed postea tanta cessante procella, per industriam venerabilis patris *Turketuli*, cooperante sibi gratia piissimi regis patrui & prædecessoris mei *Edredi*, resurrexit restauratum, & iterum in sanctorum habitaculum ædificatum, & regio chirographo confirmatũ: gaudio magno gauisus sum, & crescenti quotidie conualescentiq; indies tẽporibus per totam Angliam cultui Christiano totis animi præcordiis (Deo teste) congratulatus, prædicto viro venerabili, abbati *Turketulo*, quondam patris mei patruorũq; meorum patricio potentissimo, ac omnium hostium Anglici regni triumphatori strenuissimo iamq; patriæ cœlestis amore seruorũ Christi sanctissimo pastori & prelato, concedo de regalibus syluis meis suo Croylandensi monasterio magis vicinis & propinquis, scz. de Austarigwood/ & de Medeshamstedwood/ regalibus maneriis meis de Estrey/ & de Castre pertinentibus, arbores & meremiũ ad ædificationem sui monasterii prædicti, quot & quantũ placuerit accipere: nec aliquis ministrorum meorũ in illa patria præsumat eum in aliquo impedire. Ipsum ẽt Croylandense monasteriũ cum tota insula adiacente, & cũ villa duobusq; mariscis iacentib. ex vtraq; parte aquæ de Weland versus occidentem, iisdẽ limitib⁹ & terminis, quibus dicti monasterii monachi à sua prima fundatione illa continue possederunt, & prout plurimorũ regum pdecessorum meorũ, & pcipue inclyti regis *Edredi* patrui pdecessorisq; mei chirographa & monumenta sufficienter ab oriente ad occidentẽ,

&c ab

& ab austro ad aquilonem declarant ac manifestant, concedo & confirmo in perpetuam eleemosynam prædicto patri meo *Turketulo* abbati ac monachis suis, ac omnibus eorum successoribus ibidem Deo seruientibus: scilicet dictam insulam de Croyland/ procedendo de ponte suo triangulo per aquam de Weland versus Spaldeling vsq; ad Asendick/ vbi Asendick cadit in aquam de Weland ex boreali parte crucis lapideæ per prædictum *Turketulum* ibidem affixæ, & sic sursum versus orientem per Asendick vsque ad Asentoft/ & inde vsq; ad Shepishee in orientali parte eiusdem insulæ, & sic vsq; ad Tedwarthar/ & ibi intrando Southee vsq; ad Namanlandhirne/ vbi crucem lapideam affigi fecit idem *Turketulus*, distantem a Southee per sex perticatas, & inde per aquam de Nene versus occidentem per 5. perticatas, & inde per eandem aquam de Nene sicut currit ad prædictum pontem de Croyland; cum separali piscaria tam in aquis omnibus ambientibus eandem insulam, quam in stagnis & paludibus infra situm inclusis; vna cum mariscis & alnetis adiacentibus versus Occidentem ex opposito eiusdem insulæ in omnibus Lincolniæ comitatui connexis & respondentibus, & per hos limites determinatis: videlicet à Namanslandhirne per aquam de Nene versus occidentem vsque ad Fineston/ vbi crux lapidea defixa est iuxta ripam, & inde vsque ad Greines/ & sic vsque ad Folwardstaking/ & inde vsque ad Southlake/ vbi Southlake cadit in aquam de Weland/ & sic transeundo eandem aquam ad Kenulphston iuxta ripam ex opposito de Southlake/ vbi primus Abbas eiusdem monasterii nomine Kenulphus posuit crucem lapideam pro limite inter Croyland & Deping/ & inde versus boream iuxta Aspath vsque ad Wervarlake/ & sic vsque ad Harinholt/ & inde sursum ꝑ Mengarlake/ & Lurclake/ & inde ꝑ Oggot vsq; ad Wodlade/ vbi Wodlade cadit in aquã de Weland; cum omnibus commodis quæ poterunt euenire vel extorqueri infra prædictos limites, tam subter terram quam supra; cum communa pasturæ omni tempore anni pro omni genere animalium sibi, & omnibus hominibus suis, & tenentibus suis secum infra dictos limites cohabitantibus in mariscis adiacentibus ex vtraque parte ab illa aqua vsque ad agrum meum de Medeshamsted/ & ex alia parte ab aqua eadem vsque ad ædificia de Spaldeling/ cum separali piscaria in eadem aqua de Weland/ à Kenulphston vsque ad pontem in Croyland/ & in aqua de Nene à limite, Fineston nomine, vsque ad prædictum pontem de Croyland/ & inde in eadem aqua, & in aqua de Weland coadunatis vsque ad Asendick. Concedo etiam quod dicti monachi possint includere de mariscis adiacentibus versus occidentem pro se & pro tenentibus suis croftos siue pratum circa pontem separaliter, quantum illis placuerit, prout primus meus Rex *Edredus* eisdem hæc omnia suo chirographo confirmauit. Concedo etiam & confirmo prædicto monasterio omnia prætacta libera & soluta ab omni onere seculari, & quod habeant omnes liberas consuetudines cum omni illo quod appellatur Socha, Sacha, Tol & Tem, Infangthef, Weif & Stray, & cum his legitime appendentibus. Concedo etiam & confirmo eisdem monachis omnes terras & tenementa, Ecclesias & capellas, & omnes possessiones eidem monasterio pertinentes, quas præfatus Rex *Edredus*, vel optimates sui dicto cœnobio pro suorum redemptione peccaminum in perpetuuam eleemosynam donauerunt, vel per præfatum Abbatem *Turketulum* datæ vel acquisitæ sunt in Croyland/ Spalding/ Pincebeck/ Cappelade/ Algare/ Donesdike/ Draiton/ Burtoft/ Southerton/ Bokenhale/ Halington/ Gernthorp/ Langtoft/ Baston/ Deping/ Tetford/ Repingale/ Laithorp/ Kirkby/ Wenlingburough/ Adington/ Elmington/ Glapthorne/ Wirthorp/ Peykirk/ Badby/ Morburn/ Thirming/ Beby/ Sutton/ Stapleton/ Kotenham/ Hoketon/ Draiton & Standon. Hæc omnia tenementa, ad honorem Dei, & sanctæ Ecclesiæ suæ releuationem, & ob amorem Sancti *Guthlaci* corporaliter in cœnobio Croylandensi requiescentis, confirmo venerabili patri meo *Turketulo* Abbati Croylandiæ, ac monachis suis, & eorum successoribus ibidem Deo seruientibus in perpetuum. Prohibeo etiam, ne quisquam ministrorum meorum in patria Girniorum præmemoratos limites mariscorum Croylandiæ introeat, aut se in aliquo intromittat; cum tam de donatione regis *Edredi* patrui & prædecessoris mei, quam de confirmatione mea possideant prædictos mariscos, & situm separalem monasterii sui, & à marisco meo de Ege crucibus lapideis, ac aliis intersigniis & terris separatos. Contra ergo huius nostri Chirographi propositum quicunque dictum *Turketulum* Abbatem patrem meum, vel monachos suos vexare vel inquietare pro aliquo præmissorum præsumpserit, præter meam indignationem & vindictam, nisi citius eum condigna satisfactione resipuerit, longius à Sanctorum congregatione segregatus cum *Dathan & Abiram* damnationem gehennalem sentire possit: qui vero auxerit nostram eleemosynam, aut in aliquo promouerit huius mei chirographi voluntatem, inter omnes sanctos & electos Dei sempiternam sortiatur fœlicitatem. Sanc-

tum est hoc in anno Dominicæ incarnationis 966. præsentibus Archiepiscop. Episcop. Abbatibus, & optimatibus regni mei subnotatis. ✠ Ego *Edgarus* totius Albionis monarcha istud chirographum cum signo sanctæ crucis confirmaui. ✠ Ego *Dunstanus* Archiepiscop. Dorobernens. hoc chirographum cum trophæo hagiæ crucis corroboraui. ✠ Ego *Osketulus* Archiepiscop. Eboracens. deuote collaudaui. ✠ Ego *Athelwoldus* Episcopus Winton. multum procuraui. ✠ Ego *Oswaldus* Episcop. Wicciorum commendaui. ✠ Ego *Alfwoldus* Episcop. Doneuoniæ subscripsi. ✠ Ego *Alstanus* Abbas Glasconiæ consilium dedi. ✠ Ego *Ethelgarus* Abbas noui monasterii Wintoniæ consensum præbui. ✠ Ego *Wulsius* abbas S. *Petri* Westmonasterii extra London subnotaui. ✠ Ego *Merwenna* Abbatissa de Rumsege signum sanctæ crucis feci. ✠ Ego *Ordgarus* dux Doneuoniæ consignaui. ✠ Ego * *Elfecsus* Suthamtoniensis dux approbaui. ✠ Ego *Oslac* dux affui. ✠ Ego *Brithnodus* dux aspexi. ✠ Ego *Alwine* dux consensi. ✠ Ego *Alferus* dux interfui. ✠ Ego *Ernulphus* minister vidi. ✠ Ego *Ringulphus* minister vidi. ✠ Ego *Adelwardus* minister audiui. ✠ Ego *Veif* minister auscultaui.

*al. Elfegus.

Venerabilis autem Abbas *Turketulus* contra pericula brachii secularis impetrato ab *Edgaro* Rege tali munimento, etiam pro spiritualis auxilii clypeo vtrumq; Archiepiscop. *Dunstanum & Osketulum* instanter deprecatus contra filios Belial, (si forte in monasterium suum instinctu diabolico insurgerent in futurum) huiusmodi censuram Ecclesiasticam in supra scriptorum regiorum chirographorum violatores (videlicet *Edredi* & *Edgari*) & in omnes contrauenientes, & contra procurantes eodem tempore apud Lundonias impetrabat sub istis verbis. Vniuersis posteris Christianam fidem profitentibus, *Dunsta.* Dorobern. & *Osketulus* Eborac. Archiep. *Athelwoldus* Wintoniæ, *Oswaldus* Wigorniæ, & *Lefwinus* Dorcacestriæ Episc. salutem in Domino sempiternam. Cum naturaliter Ægyptii pastores omnes ouium execrantur, & filii tenebrarum filios lucis furore implacabili persequuntur (semper enim *Madian* prodere populum Domini machinatur:) cupientes ideo in futurum contra sceleratos & sacrilegos sanctam matrem Ecclesiam iugiter infestantes murum defensionis opponere, & quicunq; se diuino seruitio mancipauerunt, & in castris Domini quocunq; modo militauerunt, reddere ab huiusmodi persecutoribus securiores, & in domo domini tutiores: attendentes etiam sanctissimam deuotionem quam piissimi reges nostri temporis, scz. *Edredus* quondam rex, & inclytus rex *Edgarus* nūc superstes (inspirante sancto spiritu) conceperunt ad restauranda sacra seruorum *Christi* monasteria, & ecclesiam Dei vbicunq; releuandam; chirographa eorundem regum benignissime concessa venerabili patri *Turketulo* Abbati Croylandensi (qui pro patriæ cœlestis amore diuitias multas & magnas dignitates fortissime reliquit) de confirmatione sui monasterii sibi confecta nos authoritate diuina confirmamus, ratificamus; ac omnes, qui timore Dei postposito possessiones dicti monasterii diripere tentauerint, vel pacem dictorum monachorum contra intentionem ac voluntatem prætactorum regiorum chirographorum perturbauerint, aut perturbari procurauerint arte vel ingenio, consilio vel fauore, quocunq; colore sua machinamenta homo seminauerit inimicus, & filius iniquitatis sua fuderit argumenta, ex tunc excommunicantes, nomina illorum de libro vitæ tollimus, & à consortio sanctorum separantes, ac à limite portæ cœlestis longius repellentes, nisi condigna satisfactione citius sua errata correxerint, infernalibus incendiis cum *Iuda* traditore damnandos pro suis demeritis irremissibilibus deputamus. Insuper spiritualitatem totius Insulæ Croylandiæ, villæq; adiacentis, prout à fundatione monasterii sui dicti monachi hactenus habuerunt, viz. quicquid attinet ad Archidiaconatus officium omnibus correctionibus ad instantiam partis, vel quocunq; modo infligendis pro quibuscunque delictis vel criminibus, per quamcunq; personam commissis vel committendis ibidem, præfato venerabili Abbati *Turketulo*, & omnibus successoribus suis Abbatibus in eodem monasterio futuris, & eorum officialibus ad hoc officium vice sua exequendum substituendis cum consensu *Agelnothi* Archidiaconi procurantis istud fieri, concedimus & assignamus; excommunicantes & exterminantes à facie Dei, & à glorifica visione vultus sui in die magni iudicii omnes, qui dictum patrem *Turketulum*, vel aliquem successorum suorum super hoc de cætero inquietauerint, vel aliquod præmissorum violarint, vel violari procurauerint quocunq; modo, in perpetuum eos Sathanæ sine fine tradentes, nisi citius resipuerint, & cum condigna pœnitentia prædicto monasterio satisfecerint pro patratis. Istud priuilegium sancitum est, & immutabiliter decretum ad honorem dei, & S. matris ecclesiæ releuationē, ac S. *Guthlaci* confessoris reuerentiam in præsentia regis *Edgari*, prelatorum, procerumq; suorum anno Dominicæ incarnat. 966. apud London collectorū. Ego *Edgar.* totius Albionis monarcha istud priuilegiū S. crucis indicio cōfirmaui. ✠

Ego

Ego *Dunstanus* Archiep. Dorobern. prædictam censuram ecclesiasticæ animaduersionis in regiorum chirographorum violatores irreuocabiliter fulminaui. ✠. Ego *Osketulus* Archiep. Eboracæ perpetuam damnationẽ in sanctæ matris ecclesiæ aduersarios inter prælatos istam sententiam corroboraui. ✠. Ego *Lefwinus* Dorcacistrensis episc. consensi. ✠. Ego *Alstanus* London episc. commendaui. ✠. Ego *Oswaldus* Wigorniæ episc. consensum dedi. ✠. Ego *Alffwoldus* episc. Doneuoniæ consilium præbui. ✠. Ego *Kinseus* Lichfeildensis episc. adiuui. ✠. Ego *Alfricus* episc. Estangliæ procuraui. ✠. Ego *Godwinus* episco. Roffensis acquieui. ✠. Ego *Athelstanus* epis. Cornubiensis consilium dedi. ✠. Ego *Werstanus* epis. Schireburnensis annui. ✠. Ego *Agelnothus* Archidiaconus faui. ✠. Ego *Elstanus* Abbas Glasconiæ consensum dedi. ✠. Ego *Ethelgarus* Abbas noui monasterij Wintoniæ consensum præbui. ✠. Ego *Wlsinus* Abbas S. Petri Westmonasterij extra London subnotaui. ✠. Ego *Oswardus* Abbas Eueshamensis ratum habui. ✠. Ego *Merwenna* Abbatissa consignaui. ✠. Ego *Wulwina* * Merhamensis Abbatissa communiui. ✠ Ego *Orgarus* dux *al. Mercamensis.* constitui. ✠. Ego *Ailwinus* dux constabiliui. ✠. Ego *Brithnodus* dux aspexi. ✠. Ego *Oslacus* dux affui. ✠. Ego *Alferus* dux interfui. ✠. Ego *Elphegus* dux audiui. ✠. Ego * *Frithegistus* *al. Erithegistus.* minister vidi. ✠. Ego *Ethelward* minister vidi. ✠. Ego *Ethelmund* minister auscultaui. ✠. Acta sunt hæc in octauis Pentecostes in Ecclesia sancti *Pauli* Cathedrali.

Rex verò *Edgarus* à beato *Dunstano*, cæterisque sanctis episcopis suis sapientissimè instructus, passim improbos oppressit, rebelles audacter redarguit, iustos & sanctos dilexit, mites & modestos fouit, destructas Dei ecclesias restaurauit, abiectis ex cœnobiis clericorum næniis, ad laudem diuini nominis Monachorum & sanctimonialium choros introduxit, & plura quàm 48. Monasteria tempore, quo regnauit, ipse pontificesque sui diuersis partibus Angliæ releuarunt. Tempore regis *Edgari* reliquiæ sancti *Swithuni*, episcopi quondam Wintoniæ, de cœmeterio in Ecclesiam per sanctum *Athelwoldum* episcopum cum multo honore translatæ sint. In qua translatione per merita sancti *Swithuni* innumeri infirmi sanitatem sunt adepti. Restaurauit iste sanctus episcopus *Athelwoldus* tunc deuastatum per Danos Monasterium, quondam Medeshamsted appellatum, & reædificatum Burgum nuncupauit: & de possessionibus eidem loco de fisco acquisitis huiusmodi chartam, perficiens eidem Monasterio in Abbatem quendam de Monachis, *Adulphum* nomine, de prædicto rege piissimo impetrauit in his verbis. Gratia Domini nostri *Iesu Christi* regis omnium seculorum, omnia suo nutu distribuentis regna terrarum, & moderantis habenas rerum, ego *Edgarus* sub ipso sydereo rege præsidens regno magnæ Britanniæ, sæpe petitionem venerabilis, & Deo dilecti pontificis *Athelwoldi* super stabilitate ecclesiarum, quarum ipse est infatigabilis instructor, accepi; maximè autem super antiqui Monasterij restitutionem ac libertatem, quod primitus Medeshamsted, modo Dei adiutorio, ac sua atque nostra instantia restauratum, Burch appellatur, quod scilicet quadam prærogatiua gratiæ sancti *Petri*, ac pristinæ nobilitatis eminentius diligit. Recolens enim illud à pristinis regibus *Wulfero*, nec non *Ethelredo*, aliisque successoribus magnificè ditatum & regalibus priuilegiis fortissimè stabilitum, sed ab externo Paganorum exercitu destructum hic Dei sapiens architectus, magno zelo domus Dei studuit reparare & acquisitis, ac redemptis vndique rerum possessionibus cum nostra regali donatione, prout potuit, amplificauit. Ego itaque per gratiam sancti Petri tantique patris charitatem, atque animæ redemptionem concedo gratantissimè illud sanctum & Apostolicum cœnobium in perpetuum esse liberum ab omni seculari causa, & seruitute, vt nullus ecclesiasticorum vel laicorum super ipsum, vel ipsius abbatem vllum vnquam habeat dominium: sed ipso Abbate cum subiecta *Christi* familia in pace Dei & superni ianitoris *Petri* patrocinio illud regente, ac rege in omnibus necessitatibus adiuuante ab omni mundiali iugo tam securum æternaliter consistat, quàm liberum ab episcopali exactione, & inquietudine ex Apostolica libertate & reuerendissimi Archiepisc. nostri *Dunstani* authoritate cum suis appendiciis, id est, Dodesthorp, & Ege, & Pastone, perpetuò maneat absolutum. Villam quoque Vndale, cum toto iure adiacentium villarum, quod Eathtahundred Anglicè nominatur, & cum mercato ac telonio ea prorsus libertate donamus, quatenus nec rex, nec Comes, nec episcopus præter Christianitatem attinentium parochiarum, nec vicecomes, nec vlla vnquam maior, minorve persona vlla dominatione occupare, nec de ipsa villa Vndale, vbi legitimè cõsidere debet in alium locũ transferre vllatenus præsumat. Sed tam abbas prædicti cœnobij illud cum suis causis & legib. totum in sua potestate liberrimè teneat, & quando, vel in quo loco sibi placuerit, sine vlla cõtradictione sedere faciat. Itẽ terras nostro adiutorio, vel dono, vel optimatum meorum per præfatum episc. eidem Monasterio

Eeee iiij adiectas

adiectas, quæ hac ex parte titulantur, id est, Barwe/ Werdingtou/ Asoiton/ Ketringas/ Castre/ & Eglisworth/ Walton/ Withrington/ Ege/ Thorp/ & Dodistorp/ ac vnum monetarium in Staunford/ in perpetuam libertatem concedimus. Sint ergo tam istæ villæ, quam cæteræ omnes, quæ ad ipsum Monasterium pertinent, cum vniuersis rebus & rationibus suis, & totum, quod appellatur Socha Sacha, ab omni regali iure, & ab omni seculari iugo in æternum liberæ, & in magnis, & in minimis, in syluis, campis, pascuis, pratis, paludibus, venationibus, piscationibus, mercationibus, teloniis, omnium rerum procreationibus Dei beneficio prouenientibus. Concedimus etiam quartam partem stagni, quod dicitur Wideswere/ per Episcopum *Athelwoldum* acquisitam, cum omnib. sc. aquis, piscariis, stagnis, & paludibus attinentibus vsque ad hos terminos circumiacentes: quorum Septentrionalis est, vbi primum intratur Merelade de amne Nene/ orientalis ad * Kingesdelf / australis ad Aldwines Barwe / qui locus est in palude contra medietatem viæ Vbbemerelade / occidentalis, vbi aqua de Dybethe finitur ad terram. Quæ omnia antiquitus ad illud sacrosanctum monasterium multo latius & longius pertinuisse probantur. Mercatum quoque constituimus in Burch singulare, vt nullum aliud habeatur inter Stanford & Huntindune: & ad illud damus, ibidemq; persolui iubemus totum sine vlla contradictione telonium regis, quod iacet ad Hundred de Normanestros / & de Wideswere/ sicut Merelade venit ad aquam de Nene / & inde sicut aqua currit ad Welmesford, & de Welmesford vsque ad Staunford/ & de Staunford iuxta cursum aquæ vsq; ad Croyland/ & de Croyland vsque ad Must/ & de Must vsque ad Kingesdelf, & inde vsque ad prædictam aquam de Wideswere. Propter varia quippe lucra & corporalium & spiritualium vtilitatum hoc mercatum decreuimus illic celebrari, & vndique illud requiri, quatenus & Dei ministri inde adiuuentur propinquius, & à concurrente populo Christiano inter terrena necessaria cœlestia petantur subsidia, dummodo per sancti *Petri* quæsita patrocinia & per Missarum audita mysteria secundum fidem cuiuslibet ibi possint redimi diuersarum offensionum debita. Porro decedente Abbate de eadem congregatione, fratres successorem deuotum eligant, & regis fauore ordinetur. Hanc igitur totius Abbatiæ tam in longinquis, quam proximis possessionibus regificam libertatem ab omnibus approbatam, excepta moderata expeditione, & pontis arcisue restauratione, sategimus per ipsum deuotissimum huius descriptionis authorem *Athelwoldum* à sede Apostolica Romanę Ecclesię iuxta primitiuam eiusdem Monasterii institutionem perpetuo corroborare. Quam quicunq; in aliquo violare præsumpserit, ipsius summi præsidis *Petri*, & Romanæ hierarchiæ, omniumq; sanctorũ ordinum animaduersione in infernum æternaliter damnetur: qui vero prouexerit & defensauerit, in sorte electorum Dei remuneretur. Sancitũ est hoc priuilegiũ anno Dominicæ incarnationis 970. terreniq; imperii mei anno decimo: quod his probabilibus testibus cum sanctæ crucis indicio subnotatur iuxta meam subscriptionem. ✠. Ego *Edgarus* totius Albionis basileus hoc priuilegium cum signo sanctæ crucis confirmaui. ✠. Ego *Dunstanus* Dorobern. Archiepiscopus hoc idem cum trophæo hagiæ crucis corroboraui. ✠. Ego *Oswaldus* Eboracensis Ecclesiæ Archiepisc. subscripsi. ✠. Ego *Athelwoldus* præsul consignaui. ✠. Ego *Alstanus* Episcopus faui. ✠. Ego *Athulphus* pontifex consensi. ✠. Ego *Aswio* Abbas non renui. ✠. Ego *Osgar* Abbas approbaui. ✠. Ego *Athelgar* Abbas consensi. ✠. Ego *Alfer* dux. ✠. Ego *Ailwyne* dux. ✠. Ego *Brithnodus* dux. ✠. Ego *Oslac* dux. ✠. Ego *Athelward* minister. ✠. Ego *Arnulp* minister. ✠ Ego *Alfis* minister. ✠. Ego *Alfward* minister. ✠. Ego *Fritegist* minister. ✠. Ego *Thured*. ✠ Ego *Vif*. ✠. Ego *Olfric*. ✠. Ego *Offord*. ✠. Ego *Wulstan*. ✠. Ego *Ringulf*. ✠. Ego *Alstam*. ✠ Ego *Athelsis*. ✠. Ego *Wulfeath*. ✠. Ego *Ethelmund*. ✠. Ego *Thureferd*. ✠. Ego *Alfhelin*. ✠. Ego *Frana*. ✠. Ego *Fretegist*. ✠.

al. Kingsdef

Hoc eodem tempore clericis eiectis de Monasterio Maldesinesbiriæ, quos *Edwinus* frater suus Monachis expulsis nequiter intruserat, Monachos reuocauit, præficiens eis in Abbatem *Alfricum* virum in Ecclesiasticis officiis tunc celeberrimum, donãs ei chartam suam in hunc modum. Ego *Edgarus* totius Albionis basileus, nec non maritimorum seu insulanorum regum habitãtium, adeo vt nullius progenitorum subiectione largiflua, Dei gratia suppetente, sim sublimatus, quid imperii mei potissimum regi regum Domino darem, tanti memor honoris, solertia sæpe tractaui. Piæ igitur fautrix deuotionis peruigili meæ studiositati superna subito insinuauit pietas, quæq; in regno meo sancta restaurare monasteria, quæ velut mustinis scindulis cariosisq; tabulis ligno tenus visibiliter diruta, sic (quod magis est) indeã seruitio Dei ferme vacua fuerunt & neglecta. Idiotis nẽpe clericis eiectis, nullius regularis religionis disciplinæ subiectis, plurimis in locis sanctioris seriei, sc. Monachici habitus præfeci pastores ad ruinosa quæq; templorum redintegranda, opulen-

opulentos ego fiſcalium munerum exhibens eis ſumptus. Quorum vnum, nomine *Alfricum*, virum in omnibus Eccleſiaſticis experientiſſimum officiis, famoſiſſimi conſtitui cuſtodem cœnobii, quod Angli bifario vocant onomate Maldeſmeſburgh. Cui pro commoditate animæ meæ, ob ſaluatoris noſtri eiuſq; matris ſemper virginis *Mariæ*, nec non Apoſtolorum *Petri* & *Pauli*, *Aldelmiq;* almi præſulis honorem particulam terræ Nene cum pratis & ſyluis munifica liberalitate reſtitui. Hæc à prædictis accommodata clericis, à cõtentioſo iniuſte poſſeſſa eſt *Adelnotho*; ſed ſuperſtitioſa illius confictatione, ſubtiliq; diſceptatione à ſapientibus meis audita, & fluctuatione ſua mendoſa ab iiſdem me præſente conuicta, monaſteriali à me reddita eſt vſui, anno Dominicæ incarnationis nongenteſimo ſeptuageſimo quarto, & regiæ conſecrationis primo. ✠. Ego *Edgarus* totius Albionis finitimorumq; regum baſileus cum ſigno ſanctæ crucis iſtud chirographum confirmaui. ✠. Ego *Dunſtanus* Dorobern. Archiepiſc. iſtud donum regium hagiæ crucis trophæo corroboraui. ✠. Ego *Oſwaldus* Eboracenſis Archiepiſc. ſubſcripſi. ✠. Ego *Athelwoldus* Epiſc. Wintonienſis conſignaui. ✠. Ego *Leſwinus Dorcaciſtrenſis* Epiſc. conſenſi. ✠ Ego *Alſtanus* Epiſc: London. annui. ✠. Ego *Turketulus* Abbas Croylandiæ ſubnotaui. ✠ Ego *Athelgarus* Abbas noui monaſterii Wintoniæ approbaui. ✠. Ego *Adulphus* Abbas Burgenſis collaudaui. ✠. Ego *Alferus* dux affui. ✠. Ego *Athelwinus* dux aſtiti. ✠. Ego *Bruhnodus* dux aſpexi. ✠. Et alii.

Ego vero tam remoti Monaſterij chartam appoſui, vt oſtenderem, quanto igne ſpiritus ſancti regis *Edgari* accenſus fuerit eccleſias ruinoſas, & monaſteria diruta reſtaurandi, & cum inter conſignatores regij chirographi primum locum poſt epiſcopos obtinet conſignatio noſtri Abbatis *Turketuli*. Confirmato itaque monaſterio ſuo, & cõtra omnes aduerſantes tam põtificali, quàm regali authoritate ſufficienter ſuffulto, & fortiſſimo effecto, venerabilis pater abbas noſter *Turketulus* iam ſenior ætate, plenuſque dierum deinceps in ſeculum non exibat; ſed inter ſeniores Monaſterij quotidie conuerſatus de ſtatu & obſeruantiis antiqui monaſterij inquirere & audire ſummoperè affectabat. Dum namque *Aionem*, qui iuriſperitus monumenta monaſterij veteris optimè nouerat, dumque *Thurgarum*, qui ab infantia vtriuſque monaſterij, veteris & noui deuaſtationem & reſtaurationem oculis viderat, cæteroſq; ſeniores, quæcunque de ſuis ſenioribus in adoleſcentiori ætate audierant, aſſignans eis fratrem *Swetmannum*, debita diligentia exciperet, quatenus ſuis poſteris tam memoranda de monumentis veteris monaſterij, quàm de regularibus obſeruantiis eius ſtudioſè traderent, inſtantiſſima vigilantia deprecatus eſt. Ediderunt tunc illi ſeniores hiſtoriam iſtam, continentem maiora memoranda domus noſtræ cum paucis incidentiis regni Merciorum, & Weſtſaxonũ à noſtra prima fundatione per *Ethelbaldum* regem vſque ad 14. annum regni inclyti regis *Edgari*. Quo etiam tempore venerabilis pater noſter abbas *Turketulus*, antiquis obſeruantiis veteris monaſterij Croylandenſis pleniùs auditis, examinatis & integrè intellectis, ſtatuit & decreuit ſubſequentia in ſuo Croylandenſi monaſterio perpetuis temporibus inuiolabiliter ab omnibus obſeruãda. Diuidens enim totum conuentum in tres gradus, vt quilibet gradus ſuum ſtatũ agnoſceret & teneret, ſtatuit; videlicet quòd iuniores ab ingreſſu monaſterij vſque ad annum 24. in ordine ſubeant omnia opera chori, clauſtri, & refectorij canẽdo, legendo, ſeruiendo, & omnes regulares obſeruantias ſecundum magiſtri ſui doctrinam cuſtodiendo: quæ officia quicunque tam pro ſeipſo, quàm pro ſociis ſuis ſtuduerit diligenter & deuotè peragere, vbiq; maiorem fauorem à ſuperioribus ſuis merebitur obtinere. Si quis autẽ (quod abſit) inflatus ſuperbia, vel elatus alicuius artis ſcientia, vel confiſus literarũ copia, vel cõductus parentum ſuorum aut alicuius alterius amicitia, ſuſurro, ſeu detractor contentioſus, ſeu quocunque modo ſeniorum ſuorum contemptor eruperit in monaſterio, tanquã veniens ab inferis *Alecto*, ab omnibus cautius euitetur, nec aliquam gratiam in capitulo, nec licentiam in refectorio, nec ſolatium in infirmitorio vſque ad vitij ſui emendationem de ſuperioribus conſequatur; ſed ſicut bos cornupeta domi recludendus, de leunculo ne leo euadat indomabilis, in ipſo initio per priorum diſcretionem debitè caſtigetur. Qui verò affabiles & faceti, caſti & pacifici, mites & modeſti, obſequentes & obedientes fuerint, omni fauore digni frequentius ſolatia ſortiantur. Porrò qui 24. annos à conuerſione ſua cõpleuerint, per 16. annos ſequentes medium gradum tenebunt. Iſti ſunt abſoluti ab officiis paruis, cantariæ, epiſtolæ, euangelij, & à cæteris minoribus laboribus: ſed cum alia onera chori, clauſtri, & refectorij fecerint in curſu ſuo circulari, ſupportationem frequẽtem à iunioribus habebunt, vt bis, vel ſaltem ſemel in hebdomada pro bono obedientiæ ipſius ſua officia faciant, in cæteris diebus à iunioribus adiuuentur. Et cùm iſtis magnitudo negotiorum, & prouidentia conſiliorum, ac totius loci ſolicitudo ſpecialiter incumbit, de-

bit, decet, vt secundum suos labores præter diuinam remunerationem, quam monachi maxime expectant, vultum superiorum suorum sentiant rigidum vel benignum, affabilem vel austerum, cum onere recipiant honorem, & iuxta sua merita gratiam vel grauamen. In gradu namq; tertio qui 40. annum attigerint, vsque ad 50. annum in ordine seniores appellentur, absoluendi ab omni onere chori, claustri, & refectorii, præterquam à cursu Missarum, quæ cum nota canuntur. In quibus Missis iuniores de primo gradu, & medii de secundo gradu quotidie se deuote offerendo sua onera supportabunt. Anno etiam 42. completo erunt isti excusati ab omni officio forinseco, scilicet prouisoris, procuratoris, cellarii, eleemosynarii, coquinarii, operarii, & picantiarii, nisi aliquid officiorum præmissorum Abbas alicui seni ex vrgente necessitate decreuerit assignandum. Isti, tanquam milites emeriti, qui portauerunt pondus diei & æstus in seruitio Dei, & pro statu monasterii sui carnem & sanguinem suum expenderunt, omni honore digni sunt, & nullius indigentiam patiantur. Hoc omnimodis in isto gradu attendendum, quod huiusmodi dispensationis gratiam illi dignissime consequantur, qui à primo ingressu in monasterium vsque ad istam ætatem de nullo crimine conuicti fuerint, pro quo pœnam grauioris culpæ sustinere publice meruerunt. Quinquagenarius autem in ordine sempecta vocandus, honestam cameram in infirmitorio de Prioris assignatione accipiat, habeatq; clericum seu gartionem suo seruitio specialiter attendentem, qui exhibitionem victualium recipiet de parte Abbatis modo & mensura, quibus ministratur gartioni vnius armigeri in Abbatis aula. Huic sempectæ vnum fratrem iuniorem commensalem tam pro iunioris disciplina, quàm pro senioris solatio Prior quotidie assignabit: quibus, tanquam infirmis, de coquina infirmorum victualia ministrentur. Ipse vero sempecta pro sua voluntate & arbitrio ingrediens & egrediens, chorum, claustrum, & refectorium, & dormitorium, ac alias officinas monasterij cum frocco vel sine frocco, quomodo & quando voluerit, intrabitq; & exibit. Nihil triste de negotiis monasterij in eius audientia recitetur. Nullus eum in aliquo audeat offendere, sed summa pace animique quiete finem suum præstoletur. Licentiam habeat & potestatem quotidiani capituli monachorum pœnitentias iniungere, & iniunctas, prout viderit vultum pœnitentis contritum & compunctum, minuere vel augere. Omnes etiam licentiæ refectorij, omnia solatia infirmitorij eius descriptioni & arbitrio committantur: & prout hactenus solitum est ministrari, tam de victualibus, quàm de aliis necessariis, siue domi siue foris fuerit, eodem modo in perpetuum ministretur, nisi cōuictus de aliquo crimine inueniatur; quia tum admonitione de sua emendatione (prout sancta regula nostra dictat) procurante, qui Prioratus officium in Croylandia semel obtinuerit, vsque ad obitum suum Prior perpetuo permanebit; & quia in medio fratrum rector corū in honore, præter inclinationes omnis honor ei & reuerentia exhibeatur. Præcentori tabularum, ac eius assignatoribus in choro tam Abbas & Prior, quàm tota cætera congregatio humiliter obediat. Officio etiam sacristæ tunc in augmentum portionis suæ officium Archidiaconatus super totam parochiam Croylandiæ assignauit, dum sine acceptione personarum cum timore Dei rationabiliter & canonicè suum officium exequatur. Dedit tunc officio Sacristæ calicem aureum, & duas phialas argenteas & deauratas, ac in formam duorum angelorum opere cælatorio fabrefactas, & duas pelues argenteas miri operis & magnitudinis, pulcherrimè cælatas cum militibus armatis. Quæ vasa vniuersa Imperator Almanniæ *Henricus* aliquando contulerat, & vsque ad illud tempus semper in sua capella reseruarat. Item officio cameræ monachorum tunc assignauit manerium suum de Beby cum ecclesia eiusdem villæ, diuinam maledictionem imprecans, quicunque dictum manerium & ecclesiam eiusdem dicto officio immutauerit in damnum conuētus, vel procurauerit immutari. Hæc sanctissima statuta sua venerabilis pater noster abbas *Turketulus* in suo capitulo publicè promulgata, & ab omnib. acclamata, & obedientissimè acceptata fecit scribi, & in fine regulæ S. *Benedicti* iussit apponi, vt omnes cùm vellet, valerent legem suam legere, & ne contingeret aliquē per ignorantiam contraire. Edita itaq; à prædictis 5. sempectis ista præmissa veteris monasterij historia, statutis etiam venerabilis abbatis *Turketuli* prætactis, per dictos sempectas longo libramine digestis, & in regulam scripto redactis: præfatus pater, iam senio fractus, & præcipuè vulneribus pluribus ac laborib. immensis in ætate fortiori susceptis multum debilitatus, quotidie metam suæ mortis expectabat: & tanquā bonus operarius a domino suo denarium pro fideli administratione ad vesperā recepturus, finē fieri sudorum suorū, vesperumq; venire retributionis æternæ affectu desiderantissimo suspirabat, frequentius & feruentius inuigilare sanctis meditationibus, & afflictionib. vacare, omnes pauperes de suis indigentiis releuare, mendicantibus & egenis omnibus victualia præstare, cæteris etiam charitatis operibus insudare

Insudare, indies vitam præsentem fastidire, & indesinenter futuram appetere, regularium obseruantiarum nihil negligere, se tamen semper inutilem seruum dicere, & totis animi præcordiis *Christi* misericordiam concupiscere, deuotioneque infatigabili, quasi diligentia manuali quotidie paradisi portas pulsare, ac regni cœlestis aditum omni Christiano titulo vendicare. Infantes ac filios nobilium monachandos, & apud Pegelandensem clericos ad erudiendum literis deputatos, ne forte in aliquo negligentius tractarentur, saltem semel omni die visitans, lectionem & laborem vniuscuiusq; considerabat; & afferente secum aliquo seruitore ficus vel vuas passas, vel nuces, vel amygdala, vel sæpius poma & pyra, vel alia talia munuscula, bene laborantes remunerabat præ cæteris, omnes ad diligentius insistendũ suis lectionibus non verbis tantum vel verberibus, sed sæpissime precibus, & præmiis prouocaret. Sempectas autem monasterii, qui verbo vitæ ipsum ad Dei seruitium genuerant, semper in summa veneratione habebat, quotidie consolatus familiari alloquio, & de mensa sua aliquo inuisens speciali xenio. Cumq; primus prædictorum sempectarum, & ætate decrepita, & ordinis conuersione diuturna cæteris multo senior Dominus *Clarenbaldus* completis annis vitæ suę * 168. infirmatus, iam de manu Domini tam *al.* 148.
longissimi laboris in suo sancto seruitio præmia percepturus, lecto decumberet, carnis depositionem in proximo præstolatus: ipse venerabilis pater abbas *Turketulus* seruitoris fungens officio, die noctéq; non recedebat, sed iuxta recubans regulare seruitium in auribus ægroti decãtabat, & omnia seruitia more paratissimi iuuenis propriis manibus peragebat; tandem inunctum ac defunctum in medio choro cum solenni exequiarum officio tumulabat. Anno proxime sequẽte obiit dominus *Swarlingus* cõpletis annis vitæ suę 142. Quem venerabilis abbas *Turketulus* simili diligentia ægrotantem custodiuit, & defunctum iuxta Dominum *Clarenbaldum* cum simili sepulturæ reuerentia tumulo commendauit. Sic Dominum *Brunum*, sic dominum *Aionem*, omnesque tres intra annum vnum, qui erat inclyti regis *Edgari* annus 14. similiter & simili ministerio sepeliuit. Tandem anno proximo vltimus omnium obiit Dominus *Turgarus* venerabilis senex completis annis vitæ suæ 115. Isti 5. senes sempectæ vtrumq; monasterium viderant, & vetus quod à Danis destructum fuerat, & nouum quod nuper restauratum fuerat.

ANNO Dominicæ incarnationis 875. qui erat *Edgari* regis 16. & vltimus, celebrato cum multa deuotione festo Apostolorum *Petri* & *Pauli*, venerabilis pater noster Dominus Abbas *Turketulus* ex feruentissima illo anno canicola febrem incurrens, vltra solitum modum per triduum fortissime laborabat, quarto die lecto decumbens, totum conuentum, monachos scilicet. 47. & 4. laicos fratres in cameram suam conuocauit: & coram omnibus Dominum *Egelricum* tunc prouisorem suum, statũ domus tam in thesauris, quam in iocalibus aliis iussit ostendere, & de vniuersis post obitum suum per indenturam conuentui respondere. Thesaurus monasterii prolatus palam, tunc ad summam 1000. librarum fere pertingebat. Reliquiæ vero plurimæ fuerunt & pretiosissimæ, quas Imperator Almanniæ *Henricus*, rex Francorum *Hugo*, princeps Aquitanorum *Ludouicus*, aliiq; multi Duces & Comites, proceres & prelati regum Anglorum beneuolentiam & amicitiam captare cupientes, dum regii Cancellarii officium gerebat, ei crebro contulerant. Inter quas pręcipue colebat pollicem beati *Bartholomæi* Apostoli, ita vt illum semper super se gereret, & cum illo in omni periculo & tempestate, & fulgure se signaret: Dux Beneuentanus Imperatori illum dederat, cum eum balteo militari primo iuuenem accinxisset; Imperator autem illum ei adhuc Cancellario contulerat. Item de crinibus sanctæ Dei genitricis *Mariæ*, quos rex Frãciæ ei inclusos in aurea pyxide dederat. Quoddam os de sancto *Leodegario* episcopo & martyre per principem Aquitaniæ donatum; ac aliæ multæ, quarum quædam distractæ sunt, quædam adhuc ad hæc nostra Normannorum tempora conseruantur. Vasa vero aurea & argentea multa, quæ omnia integra in necessitatem monasterii sub prouisoris & procuratoris custodia deputauerat conseruanda. Erant enim ambo *Egelrici* cognati sui secundum carnem, & fratres secundum DEVM religiosissimi & deuoti, alter monasterii prouisor, alter procurator, prouisor in temporalib. tractandis prudentissimus, procurator vir scholasticus, & omnium literarum scientia profundissima imbutus. Isti consiliarii Abbatis fuerunt præcipui, Priorquę *Amfridus* quam diu vixit; ac sine illorum consilio nihil magnum aut minimum faciebat. Indies ergo crescente febre, & ad extrema deducente, communicatus *Christi* sacris mysteriis, crucem, quam de ecclesia ante conuentum ministri attulerant: datã ad osculandum ambobus brachiis amplexatus, quantis suspiriis, quot lachrymis, quibus singultibus, & quam frequenter osculatus fuerit, paucis nõ potest explicari; tã deuota verba ad singula *Christi* vulnera dixit quod omnes circumstantes fratres ad lachrymas vberrimas cõmouerit, & à multorũ dictorum

fratrum cordibus, quamdiu postea vixerunt, eius deuotionis memoria deinceps non recesserit. Pridie ante obitum suum ad fratres suos, qui aderant, breuem sermonem faciens de ordinis obseruantia, de charitate fraterna, de negligentia tam in temporalibus quam in spiritualibus cauenda, & de ignis nostri diligenti custodia, (siue charitatem supponebat, siue combustionem loci significabat, quam præcaueri cupiebat, tum istud verbum, *Ignem vestrum optime custodite* frequenter quasi prophetice commonebat) tandem dimittens se omnium orationibus commendabat, omnibus vltimum valedicens, & pro omnib. Deum rogans. Cumque virtus vitalis deficeret, & languor magis & magis violentior ingrauesceret, 5. nonas Iulii. i. in translatione S. *Benedicti* patris & patroni sui, officio regulari completo compleuit & ipse in ipso completorio dies suos transiens ex hoc mundo ad patrem, de sudoribus Abbatiæ ad sinum *Abrahæ*: sepultusque est in ecclesia sua, quam à fundamentis construxerat, iuxta magnum altare in eius latere dextro à conuicinis patribus *Adulpho* Burgensi, & *Godmanno* Thorniensi Abbatibus, anno ætatis suæ 68. & monachatus sui 27. Cui successit ad Abbatis officium electione omnium *Egelricus* senior cognatus eius, & sub ipso prouisor monasterii totius, vir religiosus valde, & in temporalibus tractandis vir excellentis industriæ, ac in omnibus secularibus negotiis prospero fine tractandis experientiæ immensæ, prudentiæque mirandæ. Duci namque Merciorum *Alfero* carne propinquus, & multa familiaritate præchatus, sub præfato rege *Edwardo*, qui patri *Edgaro* successerat in regnum, cum monasteria multa grauissime affligerentur, nullum damnum passus est, nec in minimo molestatus. Ipse quidem Domini *Turketuli* Abbatis vltimis annis functus sub eo totius monasterii prouisoris officio, multa bona opera faciebat. Stimulauit enim & induxit Dominum *Turketulum* Abbatem Londonias adire, & chartam *Edgari* regis, ac censuram ecclesiasticam in violatores eius ab archiepiscopis *Dunstano* Dorobern. & *Osketulo* Eboracen. cum confirmatione spiritualitatis super totam parochiam Croilandiæ impetrare; quo paci & quieti totius monasterii prouidetur, & contra violentias tam spirituales, quam temporales totum cœnobium validissime roboratur. Audito etiam, quod sanctus *Ethelwoldus* episcopus Wintoniæ insisteret penes regem *Edgarum* monasterium de Medeshamsted in vicinio situatum ad statum pristinum restaurare, dum adhuc vicinæ syluæ in manu regis fisco applicatæ manerent; vtens licentia regiæ chartæ, arbores & meremiam de dictis syluis ad monasterium Croilandiæ curribus & carpentis, carris & plaustris, omniq; genere vehiculorum cariari fecit. Vnde postea in monasterio Croilandiæ, pulcherrima ædificia facta sunt, & pulcherrima ligna multa numero valde ad quoscunque casus in tempus futurum pro monasterii necessitatibus conseruata. De namque illo meremio adhuc Domino TVRKETVLO Abbate superstite, consummata est nauis ecclesiæ, turrisque eius longissimis trabibus fortissime suffulta & compacta. Post etiam obitum Domini TVRKETVLI Abbatis fecit ipse de eodem meremio plurima pulcherrimaque ædificia, scilicet infirmitorium monachorum longitudine & latitudine decentissimum, de trabibus & tabulis opere carpentario mirabiliter contextum & compaginatum. Capellam etiam de simili opere, cum balneatorio ac aliis necessariis. Omnia de lignis leuigatis facta sunt (quia molem lapideam fundamentum debile ferre non suffecit) plumboque cooperta. Fecit inde aulam hospitum, duasque magnas cameras pulcherrimas de simili opere; fecit etiam nouum brachinum, & nouum pistrinum; omnia de lignorum pulcherrimo tabulata. Fecit & magnam granariam de simili opere, in cuius parte superiori omne genus adorum deponebatur, in inferiori vero parte vasium deponebatur. Fecit & stabulum magnum, in cuius parte superiori cameræ fuerunt seruientium omnium Abbatiæ, in inferiori parte stabulum erat pro equis Abbatis in vno fine, in altero fine stabulum hospitum. His tribus ædificiis, scilicet stabulo, granaria, & pistrino tota pars occidentalis curiæ Abbatis contra prospectum villæ claudebatur; pars vero australis, cum aula hospitum, & cameris eius; pars orientalis, cum sutrino, & cum aula fratrum conuersorum, deinde cum Abbatis coquina, aula, camera, & capella, quæ claustrum monachorum claudebant versus occidentem; pars autem Abbatiæ borealis muniebatur porta magna cum contiguo versus orientem diuersorio pauperum. Omnia hæc, præter Abbatis cameram & capellam, quæ claustrum contingebant, & prædictum diuersorium pauperum, quæ Dominus *Turketulus* lapidea fecerat, erant lignea, de simili opere, plumbo tecta. Fecit etiam in annis siccitatis culturam in suis paludibus, in quatuor locis, scilicet in quatuor angulis eius, & annis 3. vel 4. habuit fructum centesimum de omni semine seminato: fuitque cultura de Tedwarthar omnium fertilissima; ditatumque est monasterium supra modum; tantaque copia frugum fuit, quod totam circumiacentem regionem de frugibus releuabat,

con flu-

confluentibus etiam innumeris turbis egenorum villa maxima fiebat. Fecit ipse fieri duas magnas campanas, quas *Bartholomaeum*, & *Bettelinum* cogominauit, & duas medias, quas *Turketulum* & *Tatwinum* vocauit, & duas minores quas *Pegam* & *Begam* appellauit. Fecerat antea fieri dominus *Turketulus* Abbas vnam maximam campanam nomine *Guthlacum*, qua cum praedictis campanis composita fiebat mirabilis harmonia, nec erat tunc tanta cōsonantia campanarum in tota Anglia. Decemq; annis in officio pastorali consumptis strenuissime, obiit Abbas *Egelricus* 2. nonas Augusti, & in capitulo sepultus est eodem tempore fere, quo sanctus *Athelwoldus* Wintonię episcopus migrauit ad Dominum, scilicet anno Domini 974. Cui successit ad abbatis officiū de eadē cognatione alter *Egelricus* dictus iunior, vir magis libris & literis sacris deditus, quam in temporaliū prouisione doctus: sed sanctissime strenuissimeq; toto suo tempore monasterium conseruabat. Eius anno 4. Sanctus *Dunstanus* Archiepiscopus migrauit ad Dominum. Dedit iste Abbas *Egelricus* communi Bibliothecae claustralium monachorum magna volumina diuersorum doctorum originalia numero. 40. minora vero volumina de diuersis tractatibus & historiis, quae numerum centenarium excedebant. Dedit etiam officio sacristae multa vestimenta, videlicet omnibus altaribus in Ecclesia duas casulas, id est, dominicalē, & alteram principalem. Dedit & choro 24. cappas, scilicet 6. albas, 6. rubeas 6. virides, & 6. nigras. Dedit etiā duo magna pedalia leonibus intexta, ponenda ante magnum altare in festis principalibus, & duo breuiora floribus respersa pro festis apostolorum. Dedit etiam multa pallia suspēdenda in parietibus ad altaria sanctorum in festis, quorum plurima de serico erant, aureis volucribus quaedam insita, quaedam intexta, quaedam plana. Fecit etiam fieri 6. calices, diuersis eos donans altaribus & capellis. Fecit & choro. 6. gradalia. 4. antiphonaria, & 8. missalia diuersis altaribus. Promouit etiam officinas monasterii aliquo necessario vase aeneo. Induitq; omni anno totum conuentum cum secta sua de tunicis, omni altero anno de cucullis, & omni tertio anno de froccis, praeter illa quae dominus *Turketulus* assignauerat cōuentui, singulis annis de Ecclesia & manerio de Beby capienda. Cumq; octo annis optime monasterium rexisset, obiit nonis Martii anno Domini 992. scilicet eodem anno, & anni tempore, quo sanctus *Oswaldus* Eboracae Archiepiscopus migrauit ad Dominum, qui paucis annis anterioribus adiutus per Comitem *Ailwinum*, & episcopum Dorcacistrensem *Leswinum* monasteriū Ramseyense refundauerat. Sepulto vero abbati *Egelrico* in capitulo iuxta alterum *Egelricum* successit ad abbatis officium dominus *Osketulus* abbas, sub domino *Turketulo* & vtroq; *Egelrico* abbatibus post *Amfridum* Priorem Prior longo tempore, vir simplex, & rectus, ac multum erga omnes charitatiuus & affectuosus, literis bene instructus, & sanguine multum generosus, tantumq; deditus eleemosynis egenorū, quod pater pauperum diceretur, tantae authoritatis ad turbas, quod quicquid dixit futurū, propheticum crederetur, tanti honoris ad terrae principes, quod quasi patrem venerarentur.

Porro inclyto regi, qui erat flos, & decus omnium antecessorum suorum, & totius occidui climatis orbis terrae Basileus, honor & rosa regum, Anno Domini 975. regni vero sui super totam Angliam 16. aetatis etiam suae. 31. defuncto, & Glasconiae sepulto successit in regnum primogenitus filius eius, simplex, & sanctissimus adolescens, & multum in moribus patrizans. Cuius sancta simplicitate, & innocentia tam abusa est factio tyrannorum, per reginae fauorem & potentiam praecipue roborata, quod per Merciam monachis de quibusdam monasteriis eiectis clerici sunt inducti, qui statim monasteriorū maneria ducibus terrae distribuebant, & sic in suas partes obligati, eos contra monachos defensarent. Tunc de monasterio Eueshamensi monachis expulsis clerici fuerunt introducti, terręque tyranni de terris ecclesiae praemiati sunt: quibus regina nouercali nequitia stans cum clericis in regis opprobrium fauebat: cum monachis autem rex & sancti episcopi persistebant: sed tyranni fulti reginae fauore, & potentia, super monachos triumphabant. Multus inde tumultus in omni angulo Angliae factus est. Tandem cum 4. annis regnasset, apud Torusgate occisus consilio & consensu dictę nouercę suae, primo apud Werham sepelitur, & postea ducis *Alferi* diligentia ad Stestoniam transfertur. Cui successit frater suus *Ethelredus*, sed filius praedictae nouercae *Alfleda*, puer 10. annorū (Vere tunc dici potuit illud prouerbium, *Vae terra, cuius rex puer est*) apud Kingston ab Archiepiscopis *Dunstano* Dorobern. & *Oswaldo* Eborac. coronatus. Cui, coronationis officio expleto, dixit sanctus *Dunstanus*, Quia ascendisti ad thronum tuum per mortem fratris tui, quem occidit mater tua, propterea audi verbum Domini, hoc dicit Dominus, Non deficiet gladius de domo tua, saeuiens in te omnibus diebus vitae tuae, & interficiens de semine tuo, & de gente tua, vsque dum regnum tuū transferatur ad regnū alienū, cuius ritum & linguā gens tua non nouit:

nec expiabitur nisi longa vindicta, & multa sanguinis effusione peccatum tuæ matris, & peccatum virorum pessimorum, qui cõsenserunt consilio eius nequam, vt mitterent manum in Christum Domini ad effundendum sanguinem innocentem. Dixerat etiam idem sanctus de eodem infante aliam prophetiam. Cum ipsum baptizaret, & infans ventris profluuio baptisterium polluisset, Per S. *Mariam*, inquit, puer iste ignauus homo erit. Tertiam prophetiam legitur dixisse de eodem iam rege coronato, & Roffensem ciuitatem obsidente cum exercitu suo. Cum enim inter ipsum, & episcopum ciuitatis discordia quædam fieret, cum exercitu venit, & dictam ciuitatem obsedit. Sanctus *Dunstanus* Archiepiscopus regem rogauit, quatenus obsidionem solueret, & iram sancti *Andreæ* Apostoli dictæ ecclesiæ specialis patroni non prouocaret. Ille preces paruipendens in obsidione perseuerauit. Quod sanctus cernens, C. libras ei misit. Rex eas assumens exercitum reuocauit, & de obsidione recessit. Tunc sanctus sic, miratus hominis cupiditatem, hæc per nuntium retulit, Quum prætulisti pecuniam Deo, argentum apostolo, cupiditatem mihi seruo *tuo, velociter venient super te mala, quæ loquutus est Dominus: sed hæc me viuẽte non fient, quia & hoc loquutus est Dominus. Iam vero post obitum sancti viri cœperunt dictę prophetię indies adimpleri, & mala innumera totam terram tribulare. Scilicet Danici piratæ primo nostra littora in omni terræ latere crebris assultibus infestare; postmodum magna classe aduecti exercitus eorum inuicti, vrbes & castella licenter expugnare, eodẽ etiam tempore fames valida indigenas maxime vexare, & vastare: morib. deinde, qui dysenteria dicitur, tam in iumenta, quam homines desæuire; pestilentia cum his multa millia tam diuitum, quã pauperum percutere; ac omnes hostes in capite super Anglos semper vincere, & in omni certamine semper præualere. In tempore itaq; domini *Osketuli* Abbatis Croilandiæ, cum sic Dani totam terram inquietarent, indigenæ de villis & vicis ad ciuitates & castella, & plurimi ad paludes, & lacum loca inuia refugientes, Danorum transitum & discursum pro anima præcauebant. Accidit ergo, quandam magnam dominam villæ, quæ Elnophesbiry vocatur *Lefwinam* nomine, sororem scilicet ex parentum propagine domini *osketuli* Abbatis Croilandiæ, ad Witleſey tunc villam suam venire, & secum sacras reliquias, scilicet sacratissimã glebam sancti *Neoti* confessoris de Elnophesbiry, quia minus honorifice iacuerunt, ac Danorum deprędationi patuerunt, in scrinio ad hoc aptato deferre. Quæ dirigens celerem nuntium ad fratrem suum dominum Abbatem *Osketulum*, supplici postulabat supplicatione, quatenus cum congruo fratrum suorum comitatu Witlesiam placeret accedere, & dictas reliquias S. *Neoti* confessoris secum in suum monasterium cum digna reuerentia deportare. Ille gaudens, & exultans, assumptis secũ quibusdam fratribus, Witlesiam adiit, & dictas sanctas reliquias cum debita honorificentia & Psalmorum melodia ad Croilandiam transtulit; ac iuxta sanctæ Dei genitricis *Mariæ* altare cum deuotione debita collocantur. Cœperunt tunc omnia terræ monasteria à rege *Ethelredo*, ac ducibus eius ac ministris grauissimis exactionibus subiici, & ad satisfaciendum Danicis tributis pro immensis pecuniarum summis sibi impositis supra modum affligi. Et direptis thesauris, ac monasteriorum tam sacris calicibus, quam aliis iocalibus, etiam Sanctorum scrinia iubentur ab exactoribus spoliari. Venerabilis ergo pater dominus *Osketulus* Abbas Croilandiæ 400. marcas pro talibus tributis variis vicibus exoluerat, & tandem 12. annis in officio pastorali sanctè ac strenue cõsummatis, mortis sacræ cõpendio regias exactiones, vniuersosq; seculi timores cũ carnis depositione finaliter exuebat 12. Cal. Nouemb. anno scil. Domini millesimo quinto. Cui successit ad Abbatis officium venerabilis pater Abbas *Godricus*, electus & effectus Abbas in diebus angustiæ, tribulationis, & miseriæ, sicut anterior eiusdem nominis Abbas *Godricus* multis annis præfuerat quondam monasterio in tempore desolationis & destructionis suæ: laboriosissimeq; rexit monasterium 14. annis sub prædicto rege *Ethelredo*. Huius Abbatis tempore cum Dani totius terræ fere obtinerent dominium, & tam per *Ethelredum* regem, & eius duces *Edricum*, *Alfricum*, *Godwinum*, & alios plures importabiles impositiones pro Danorum tributis persoluendis, ac aliæ exactiones grauissimę ad eorundem ducum expensas plurimas restaurandas, quam per *Analaphum* & *Swanum*, ac eorum exercitus deprædationes, despoliationes, & destructiones assidue fierent: sæpe multa monasteria de omni denario emuncta sunt; non tamen exactores vltimum quadrantem se extorsisse credere voluerũt. Ita tunc religiosi, quo magis premebantur, magis putabantur, habentes, magis putabantur abundantes. Hinc venerabilis pater Abbas *Godricus* soluit primo anno regi *Ethelredo* 200. marcas: ducesq; sui pro suis expensis similiter ducentas marcas extorquebant, pręterminores sumptus, qui quotidie regis ministris irruentibus continue fiebant. Secundo, tertio, ac quar-

*al. suo.

ac quarto anno similiter actum est. Tertio etiam anno pro triremibus per omnes portus fabricandis,& nauali militia cum victualibus & aliis necessariis exhibenda ducentæ libræ exactæ sunt. Quarto etiam anno cum *Turkillus* Danicus Comes cum fortissima classe applicuisset,pro centum libris missum, & ad solutionem per exactores crudelissimos commissum est. Discurrentesque Dani tunc per prouincias,omnia mobilia diripientes,immobilia cremantes, Draiton/ Kotenham / & Hokston / maneria Croylandiæ, cum toto comitatu Cantabrigiæ direpta ignibus tradiderunt. Sed hæc nuncia sunt malorum. Quippe cũ quolibet anno sequente quater centum marcæ regiis exactionibus, & ducum suorũ sumptibus communiter soluerẽt, rex *Swanus* veniens cum classe recenti exercitu ferocissimo tunc omnia depopulatur. Irruens enim de Lindeseia, vicos cremat,rusticos euiscerat, religiosos omnes variis tormentis necat; tunc Baston & Langtoft flammis donat. Is erat annus Domini 1018. Tunc monasterium sanctæ *Pega*, omniaque sua contigua maneria,scilicet Glinton/Northumburtham/Makesey/Etton/Badington/& Bernake/omnia vna vice combusta,tota familia cæsa, vel in captiuitatem ducta: Abbas cum toto comitatu nocte fugiens,& nauigio in Croilandiam veniens saluatus est. Similiter monasterium Burgi,villæque vicinæ,ac maneria sua Ege/Thorp/Walton/Witherington/Paston/Dodisthorp/ & Castre/prius omnia direpta,postea flammis tradita sunt. Abbas cum maiore parte conuentus sui assumptis secum sacris reliquiis sanctarum virginum,*Kineburga*, *Kineswitha*, ac *Tilba*,Thorneiam adiit. Prior autem cum nonnullis fratribus, assumpto secum brachio sancti *Oswaldi* regis, ad insulam de Hely aufugit. Subprior vero vocum 10. fratribus ad Croilandiam venit fœliciter. Illo anno ex frequentibus pluuiis inundationes excreuerunt,& vicinas paludes, circumq; iacentes mariscos immeabiles reddebant. Ideo totus mundus aduenit,populus infinitus affluxit,chorus, & claustrum replebantur monachis,cætera ecclesia sacerdotibus & clericis, Abbatia tota laicis, cœmeterium nocte ac die sub tentoriis mulieribus & pueris; fortiores quicunq; inter eos, ac iuuenes in vluis & alnetis ora fluminum obseruabant: erantque tunc quotidie (vt cætera onera taceantur) 100. monachi in mensa. Super hæc omnia per nuncium rex *Swanus* monasterio Croilandiæ mille marcas imposuit, & sub pœna combustionis totius monasterii solutionem dictæ pecuniæ certo die apud Lincoln assignauit: infraq; tertium mensem post solutionem huius pecuniæ iterum pro victualibus suo exercitui prouidendis exactores nequissimi mille marcas minis maximis extorquebant. Ventilatum est tunc, & vbique vulgatum crudele martyrium S. *Elphegi* Archiepiscopi Dorobern. qui quia summam pecuniæ excessiuam sibi impositam pro sua redemptione soluere detrectauit, belluina Danorum ferocitas cum acerbissimo tormento crudeliter interemit. Omnes fera tempora flebant,fœlices qui quocunq; modo in fata processerant: Abbas *Godricus* maxime,cui cura tanti populi incumbebat, & quem rex *Ethelredus* cumulos argenti habere existimabat. Danicus vero *Swanus* suusq; totus exercitus ei,tanquam domino de manibus eorum refugiẽtium, iuges insidias & minas semper maximas ingerebat. Demum expensis internis, & exactionibus externis totus thesaurus domini *Turketuli* Abbatis distractus est, horrea amborum *Egelricorum* demolita sunt, cum adhuc regii exactores pro pecuniis quotidie irruerent,& eum tanquam patriæ proditorem,& Danorum prouisorem regi in proximo cum dignis compedibus deducẽdum, & suppliciis tradendum pro suis demeritis affirmarent. Perculsus ergo venerabilis pater Abbas *Godricus* dolore cordis intrinsecus pro tot minis terribilibus,conuocat totum suum conuentum,& nuncians nummos monasterio deficere,orat & exorat quatenus doceant, & decernant in medio, quid contra nequam seculum magis expediat faciendum. Tandem longo tractatu placet hæc sententia cunctis,aliquem ministrorum seu satellitum *Edrici* ducis Merciorum conducere,& cum pecuniæ deficerent, terris & tenementis ad terminum vitæ concedendis in suum defensorem contra imminentia pericula obligare. Erat enim iste *Edricus* potentissimus post regem in terra,& cum rege *Ethelredo*,& cũ *Swano* rege Danorum familiarissimus,& postea cum *Cnuto* filio suo. Conductus est ergo quidam maximus satellitum dicti ducis *Edrici*, nomine *Normannus*, sanguine summe clarus, filius videlicet Comitis *Lefwini* , & frater *Leofrici* nobilis Comitis Leicestriæ, dato sibi (prout postulabat) manerio de Badby ad terminum 100. annorum. Ille dictum manerium acceptans ,tenere de sancto *Guthlaco* per firmam in grano piperis per annum in festo S. *Bartholomæi* singulis annis persoluẽdo fideliter promittebat, & se futurum procuratorem ac protectorem monasterii contra omnes aduersarios confecto inde chirographo obligabat. Valuit istud monasterio aliquanto tempore,scilicet omnibus diebus vitæ suæ. Anno namque primo regis *Cnuti* cum perfidus dux *Edricus* dicto regi *Cnuto* quasi pro beneficiis im-

properasset, quod *Ethelredum* prodidisset, & *Edmundum* prodidisset, ore proprio proditionis reus factus, mortem proditoris pro demeritis accepit laqueo suspensus, & in Tamesin fluuium proiectus. Cum quo plurimis satellitum suorum similiter occisis, etiam inter eos praecipuus & primus *Normannus* occisus est, cuius terras, cum rex *Leofricum* Comitē fratrē suum multum diligeret, vt ei pro morte fratris sui aliquantulum satisfaceret, vniuersas cōcessit. Hac concessione Badeby ad manum dicti Comitis *Leofrici* deuoluitur; & tandem Priore monasterii Eueshamii, nomine Auicio, dicti Comitis cōfessore, consulente ac crebro commouente, pro termino firmae fratri suo concessae ad Eueshamium assignatur, & vltra terminum firmae adhuc retinetur. Erat enim iste *Leofricus* Comes vir deuotissimus, & eleemosynis multum deditus, fundator, ac ditator multorum monasteriorū inter quae, instigante vxore sua, *Godina* nomine, tunc foeminarum pulcherrima, sic corde sanctissima, Couentrense monasterium maximis & plurimis donariis in immensum ditauit. Porro rex *Ethelredus*, cum triginta septem annis regium thronum miserrime occupasset, infirmatus Londoniis, & à Danis obsessus obiit, & ibidē in ecclesia S. *Pauli* sepultus est. Cui successit in regnum Londoniensium, & Westsaxonum electione filius eius primogenitus *Edmundus*, ferreum latus pro sua fortitudine cognominatus. Qui fortissime dimicans cōtra *Cnutum* Danorum regem, qui *Swano* patri apud Gamesburugh mirabiliter & miserabiliter extincto successerat, regnum tandem cum eodem *Cnuto* ęque partitur. Cum vero dicti duo validissimi iuuenes coepissent similiter pacatissime conregnare, perfidi ducis *Edrici* praedicti insidiis *Edmundus* occisus est, & omnium consensu *Cnutus* super totam Angliam coronatus. Eodemque anno praedictus proditor regum perfidus dux Merciorum *Edricus* digno fine periit, suspensus (vt praedictum est) & in Tamesin proiectus, à piscibus deuorandus. Occisus est etiam praefatus *Normannus* cum quibusdā aliis satellitibus eius. Is erat annus Domini 1107.

Incipiente igitur rege *Cnuto* regnare, cū pax summa vbiq; proclamata per omnes prouincias Angliae refloreret, venerabilis pater Abbas Croilandiae *Godricus* vniuersos monachos hospites monasterii sui ad propria remisit. Reuersus tunc ad monasterium suū cum conuentu suo Abbas ecclesiae sanctae *Pegae*, statim in ipso introitu, cū omnia destructa cerneret, & combusta, in terram corruit, perlatusq; per fratres suos ad proximam domunculam villae suae conuicinae post quintum diem obiit, in ecclesiaq; sua sepultus est. Defuncto itaq; Abbate *Baldoco*, successit * *Wulgatus*, vir in mundialibus multum prouidus, & in spiritualibus valde religiosus. Qui contra Abbatem Burgi *Leofricum* postea fortissime placitauit: sed regis curia nimium fauente potentiori, & contra pauperem sententiante, tandem sedem monasterii sui perdidit. Tanta fuit Abbatis *Leofrici* pecunia, tanta Comitis *Godwini* potentia. Sed haec postea. Regis autem *Cnuti* anno secundo cum procellae praeliorum quiescerēt, & pacis serenitas tempora inciperet prosperare, venerabilis pater Abbas *Godricus*, huius vitę mari magno multis laboribus enauigato portum quietis aeternae ingressus est, cū monasteriū 14. annis laboriosissime gubernasset, defunctus 14. Kalend. Februarii, & in capitulo contra dominum *Osketulum* sepultus. Cui successit ad Abbatis officium venerabilis pater dominus *Brithmerus*, qui cognatus domini *Osketuli* Abbatis, sub praedecessore suo Abbate *Godrico* monasterii procurator, multa pericula versus regem *Ethelredum*, & versus exercitus Danorū saepissime mira gratia superauerat. Huius Abbatis anno 4. veniens quidam deuotissimus adolescens ac valde generosus, de cognatione videlicet praefati *Leofrici* Comitis Leicestriae, nomine *Wulfius*, amore vitae solitariae, apud nos reclusus est, & multis annis sanctissime conuersatus. Venerabilis autem pater Abbas *Brithmerus*, cum *Cnutum* regem super Angliam stabilitum, cerneret vniuersos Anglos ciuiliter, & satis amicabiliter vbiq; tractare, insuper sanctam ecclesiam speciali deuotione diligere, ac filiali subiectione honorare, monasteriis, multisq; sanctorum locis benefacere, quędam vero monasteria ad summam gloriam promouere, statuit semel opportunitate captata regem adire, & confirmationem monasterii sui (quorundam aduersariorum, qui tempore guerrę multū creuerant, vim formidans) à dicto rege impetrare. Quod & factum est. Nam curiam regis adiens, & gratiam eius inueniens, dictam confirmationem obtinuit: in quod pulcherrimo calice à rege donatus est in his verbis. *Cnutus* rex totius Anglię, & Danmarchię, & Norwagię, & magnę partis Swauorum, omnibus prouinciis, nationibus, & populis meę potestati subiectis, tam minoribus quam maioribus salutem. Cum terram Anglię progenitores mei & parentes duris extortionibus & diris deprędationibus sępius oppresserunt, & (fateor) innocentem sanguinem sequenter in ea effuderunt: studium meum à principio mei regni fuit, & semper erit in futurum tam penes coelum, quam penes seculum propter

* al. *Wulgatum*.

per hęc mea peccata, & parentū meorum satisfacere & statum totius sanctę matris Ecclesiæ, & viuscuiusque monasterii sub imperio meo constituti, cum in aliquo meo patrocinio indiguerint, deuotione debita emendare; omnesque sanctos Dei per hæc, & alia bona opera mihi in meis necessitatib. reddere benignos, ac deprecationibus meis fauorabiles & placatos. Ideo in arras huius meæ satisfactionis offero sancto *Guthlaco* de Croyland / & cæteris Sanctis eiusdem loci de substantia mea vnum calicem , confirmans *Brithmero* Abbati, & monachis suis totum monasterim suum Croilandiæ cū insula circumiacente, & duobus mariscis adiacentibus, scilicet Alderlound & Goggislound eisdem terminis, & limitibus, quibus in chirographo inclyti quondam regis *Edredi* restauratoris sui dicta insula, dictiq; duo marisci satis aperte describuntur. Confirmo etiam omnes ecclesias & capellas, terras, & tenementa, libertates, & priuilegia in eiusdem regis chirographo contenta, cum quibus omnibus dictus rex *Edredus* dictum monasterium Croilandię ad honorem Dei, & S. *Guthlaci* cōfessoris sui corporaliter in eo requiescentis dotauit, donauit, ditauit, & suo chirographo confirmauit. Nullusque hominum meorum audeat à modo dictos monachos inquietare, vel in aliquo conturbare pro prædictis. Quod si quis facere præsumpserit, vel tentauerit vsurpare, vel gladii mei sentiet aciem, vel gladii pœnam sacrilegis debitam subibit absq; omni remissione, & redemptione puniendus iuxta modum & mensuram iniuriæ dictis monachis irrogatæ. Ego *Cnutus* rex anno Dominicæ incarnationis millesimo tricesimo secundo Londoniis istud meum chirographum signo sanctæ crucis confirmaui. ✠ Ego *Egelnothus* Archiepiscopus Dorobern. signo sanctissimæ crucis confirmaui. ✠ Ego *Alfricus* Archiepiscopus Eboracæ hoc regis chirographum affirmaui. ✠ Ego *Leffius* Wicciorū episcopus consignaui. ✠ Ego *Elfwardus* Lond. episcopus collaudaui. ✠ Ego *Brithmerus* Lichefeld. episcopus constabiliui. ✠ Ego *Brithtegus* Abbas Perforensis communiui. ✠ Ego W*ulnothus* Abbas Westmonasterii signaui. ✠ Ego *Ofwius* Abbas Thorneiensis approbaui. ✠ Ego *Godwinus* Comes consensi. ✠ Ego *Leofricus* Comes concessi. ✠ Ego *Edwinus* frater *Legrici* affui. ✠ Ego *Haroldus* filius *Godwini* Comitis interfui. ✠ Ego *Algatus* filius *Leofrici* Comitis astiti. ✠ Ego *Turkillus* minister regis audiui. ✠ Ego *Alfgetus* minister regis aspexi. ✠.

Anno namque regni sui 14. rex *Canutus* Romam adiens, honorifice susceptus erat à Papa *Iohanne*, & principibus totius Christianitatis, circa Romam tunc ibidem in Paschæ festo cum domino Papa congregatis, rediensq; versus Angliam per Daciam, in dicta via sua direxit literam ad Archiepiscopos, & vniuersum populum Angliæ de sua prosperitate recurrentem per Abbatem Tamstokensem, *Liuingum* nomine, sub istis verbis. *Canutus* rex totius Danmarchiæ, & Angliæ, & Norwagiæ, & partis Swauorum, *Egelnotho* Metropolitano & *Alfrico* Eborac. Archiepiscopo, omnibusque Episcopis & Primatibus, & toti genti Anglorum, tam nobilibus, quam plebeiis salutem. Notifico vobis me nouiter isse Romam oratum pro redemptione peccaminum meorum, & pro salute regnorum, quiq; meo subiacent regimini populorum. Hanc quidem profectionem Deo iam olim deuoueram; sed pro negotiis, & regni causis impedientibus hucusque non poteram perficere. Nunc autem ipsi Deo meo omnipotenti valde humiliter gratias ago, quod concessit vt in vita mea beatos Apostolos *Petrum* & *Paulum*, & omne sanctuarium, quod intra vrbem Romam aut extra addiscere potui, expetere valde vtile ducerem. Sit autem vobis notū, quia magna congregatio fidelium nobilium in ipsa Paschali solennitate ibi cum domino Papa, & *Conrado* imperatore erat; scilicet omnes principes gentium à monte Gargano vsque ad istud proximum mare: qui omnes me & honorifice suscepere, & donis pretiosis & muneribus variis honorauere, tam in vasis aureis & argenteis, quam in palliis & vestibus valde pretiosis. Loquutus sum ergo cum domino imperatore, & domino Papa, & principibus qui ibi erāt, de necessitatibus totius populi mei tam Angli, quam Dani, vt eis concederetur lex ęquior, & pax securior in via Romam adeundi; & ne tot claustris per viam arceantur, & propter iniustum telonium fatigentur. Annuitq; postulatis imperator, & *Robertus* rex, qui maxime ipsarum clausurarum dominatur, cunctique principes edictis firmauerunt, vt homines mei tam mercatores, quam alii orandi causa viatores absq; omni angaria clausurarum ac teloniorum cum firma pace, & iusta lege securi Romam adeant, & redeant. Conquestus sum iterum coram domino Papa, & valde mihi displicere causabar, quod mei Archiepiscopi in tanta angariabantur immensitate pecuniarum, quæ ab iis expetebantur, dum pro pallio accipiendo secundum morem Apostolicam sedem expeterent: decretumque est, ne id deinceps fiat. Cuncta enim, quæ à domino Papa, & ab ipso Imperatore, & à rege *Roberto*, cæterisque principibus, per quorum terras nobis

tuum, tanquam castrum refugii fortissimum, arbitrati. Hi aduentitii vniuersum monasterium multis querelis & interpellationibus iugiter inquietabant, & tota die in claustrū irruentes, de suis indigentiis dominos loci cum blanditiis allicere in suum fauorem tam per seruos monasterii, quam per se assiduæ in monachorum auribus incumbebant. Hinc monachi claustrum relinquentes, vix ad diuinum officium in chorum de dormitório ausi sunt descendere, vix ad communis mensæ participationem in refectorium poterant conuenire. Maxime vero *Wulfium* anachoritam reclusum apud clericos Pegelandenses angariabant, & perangariabant: quem dienoctuque de diuersis negotiis consulentes, multis clamoribus & inuocationibus eum tædere vitæ suæ compellebant. Ideo non tandem fascia ligatis oculis eius, Eueshamiam petiit, & ibidem iuxta quandam capellam in cella reclusus, hucusque resedit.

Regnum autem Angliæ diuisum inter duos germanos fratres: *Hardetnutusque* australes prouincias vltra Tamesem fluuium, *Haroldus* boreales cum Londoniis, totamque terram circa dictum fluuium accepit. *Hardetnutus* ergo accepta portione sua Danemarchiam adibat; vbi cum moras diutius iusto innectebat, *Haroldus* in regem super totam Angliam eleuatur. Ipse dedit monasterio nostro chlamydem coronationis suæ de serico, aureisque floribus intextam, quam postea Secretarius commutauit in cappam: pluraque nobis bona fecisset, (tantam gratiam dominus Abbas *Brithmerus* in illo repererat) nisi eum adhuc in ianuis regni reptantem cita mors præpropere sustulisset. 4. annis itaque completis, regnoque quasi gustato decessit, & Westmonasterii tumulatur. Cui successit in regnū accersitus de Dacia *Hardetnutus* frater eius, sed ex *Emma* matre. Statimque, vt regnum ingressus est, corpus *Haroldi* fratris sui de tumulo iussit tolli, deinde decollari, tandem in proximū fluuium Tamesim proiici. Sed Angli & Dani de flumine leuantes, in cœmiterio Danorum Londoniis fecerunt sepeliri. *Hardetnutus* vero biennio regnato apud Lamitham iuxta Londonias inter epulas & pocula spiritum eructauit, & Wintoniæ iuxta patrem requiescit. Post eius obitum omnium electione in *Edwardum* concordatur, maxime cohortante *Godwino* Comite; in regemque *Edwardus* filius *Emmæ* reginæ, sed ex *Ethelredo* quondam patre, & Agliæ rege, apud Londonias perficitur coronatus, anno scilicet incarnationis Dominicæ 1043. in die sancto Paschæ & regnauit fere 24. Cui data est in vxorem filia *Godwini* Comitis puella pulcherrima, literis apprime erudita, moribus autem & cætera vita virgo castissima, & humilitate sanctissima, nomine *Egitha*, in nullo patris aut fratrum barbariem sapiēs, sed mitis & modesta, fidelis & honesta, & nulli vnquam infesta; vnde de illa dicebatur illud elegiacum.

Sicut spina rosam, genuit Godwinus Egitham.

Vidi ego illā multotiens, cum patrem meum in regis curia morantem adhuc puer inuiserem, & sæpius mihi de scholis venienti de literis ac versu meo apponebat, cum occurrerem, & libentissime de Grammatica soliditate ad Logicam leuitatem, qua callebat, declinans, cum argumentorum subtili ligamine me conclusisset, semper tribus aut quatuor nummis per ancillulam numeratis ad regium penu transmisit, & refectū dimisit. Rex autē *Edwardus* natus in Anglia, sed nutritus in Normannia, & diutissime immoratus pene in Gallicū transierat, adducens ac attrahens de Normannia plurimos, quos variis dignitatib. promotos in immensum exaltabat. Præcipuus inter eos erat *Robertus* monachus Gemmetricensis, factus per eū episcopus Londoniensis, postea in Archiepiscopū Cantuariensem eleuatus, & *Willielmus* regis capellani: quorū prior postea factus est episc. Lond. posterior episcopus Dorcacistriæ. Cœpit ergo tota terra sub rege, & sub aliis Normānis introductis Anglicos ritus dimittere, & Francorū mores in multis imitari, Gallicum idioma omnes magnates in suis curiis tanquam magnū gentilitium loqui, chartas & chirographa sua more Francorum conficere, & propriam consuetudinem in his & in aliis multis erubescere. Sed hæc magis postea. Porro anno 6. regis *Edwardi*, scil. anno Domini 1048. cœpit ægrotare venerabilis pater dominus *Brithmerus* Abbas Croilandiæ, cum diligentissime regimen pastorale annis 28. gubernasset; & obiit 7. Idus Aprilis, & in ostio capituli iacet humatus. Illo in tempore (vt aliqualiter antea est prætactum) venerabilis pater dominus *Wulgatus* Abbas Pegelandiæ diutissimam calumniam passus ab Abbatibus Burgi *Elfino*, *Arwino* & *Leofrico*, Abbatiæ suæ sedem amittens tandem succubuit, & (proh nefas) totum situm Monasterii sui iudicio regalis curiæ perdidit. Tantum tunc potuit super iustitiam pecunia, contra veritatem versutia, & in curia regis *Hardecnuti* Comitis *Godwini* potentia. Cumque prædictus Abbas *Wulgatus* amisso situ monasterii sui, iuxta proximi fluuii crepidinem, Weland nomine, in suo manerio magis vicino de Northamburgt fundamen-

ta noui monasterii iecisset, & illuc Abbatiam suam transferre disponeret, ecclesiamque ac dormitorium cum cæteris claustralibus officinis, adiutus multorum fidelium eleemosynis reædificare non segniter insudaret, *Fernotus* miles, & Dominus de Bosworth dictum manerium de Northburt datum fuisse de progenitoribus eius monasterio sanctę *Pegæ*, & monachis ibidem Deo seruientibus ex Abbatis propriis chirographis patenter ostendit. Vnde consequenter allegauit, quod cum Deo & sanctæ *Pegæ* Abbas *Wulgatus* & monachi sui à modo ibidem non seruirent, dictum maneriũ à modo non haberent. Acceptatum est hoc à regis iustitiario, & confestim adiudicatum est dictum manerium de Northburt cum omnibus suis pertinentiis prædicto militi *Fernoto*, & tanquam ius suum hæreditarium, de monachis ecclesiæ sanctæ *Pegæ* alienatum perpetuo & sublatum. Quod cum per vniuersum regnum citius fuisset cognitum, scilicet Abbatem de Peikirk prius amisisse monasterium suum, & consequenter manerium ad monasterium quondam pertinens; similiter *Edmerus* miles & dominus de Holbrok calumniam mouit contra eundem Abbatẽ & monachos suos de manerio suo de Maksey; & *Horsingus* de Wathe calumniatus est & pro manerio suo de Badington; & *Siwardus* Comes de manerio suo de Bernack; & *Hugolonus* thesaurarius de manerio de Helieston; & alii plures de aliis maneriis dicto monasterio dudũ pertinentib. & omnes eadẽ ratione in dicta causa contra monachos obtinuerunt; & tam de maneriis, quam de monasterio suo dictus Abbas de Peikirk & monachi sui nequiter ac crudeliter eiecti sunt: vt nunquam alicui veniat damnum solum. Cum itaque Abbas *Wulgatus* & conuentus suus, monachi scilicet 18. sic de monasterio destituti vagabundi & in proximo dispergendi in omnem ventum pro extrema miseria fluctuarent: misertus eorum piissimus rex *Edwardus* omnes in suam curiam suscepit, & vsquequo eis prouideret, suam capellam, ac aulam quotidie frequentare imperauit. Vix egressus erat sermo ex ore regis, & ecce, nuntiatur in aula eius obitus *Brithmeri* Abbatis monasterii Croilandensis; cuius pastoralis baculus per Priorem monasterii, ac duos alios fratres eum concomitantes regi extitit præsentatus. A tempore namque regis *Ethelredi* patris sui cœperunt Abbates in regum curiis clarius agnosci: & iudices contingebat regum ministros per monachos dignitatum & prælatiarum nimium ambitiosos variis xeniis, & blandis salutationibus deinceps abundantius honorari. Ac inter præcipua monasteria tunc magno nomine prædicabatur Croilandia: tot & tanta in tempore Danicæ tribulationis in regis curiam semper manu promptissima effuderat donaria & tributa. A multis itaque annis retroactis nulla electio prælatorum erat mere libera & canonica, sed omnes dignitates tam episcoporum, quam Abbatum per annulum & baculum regis curia pro sua complacentia conferebat. Recipiens ergo piissimus rex *Edwardus* baculum pastoralem monasterii Croyland in præsentia domini *Gerardi* Prioris Croilandiæ, duorumq; monachorum suorum, qui cum ipso ad curiam venerant, & cæterorum monachorum Pegelandensium, quos, sicut olim suos comprimotos & charissimos conuicinos, monachi Croilãdenses optime nouerant, prædictum venerabilem patrem dominum *Wulgatum* abbatem de pastorali regimine Croilandensis monasterii per eius pastoralem baculum inuestiuit, & super hoc literã suam Croilandensi conuentui direxit in his verbis. *Edouardus* rex Anglorum subpriori & sancto conuentui monasterii Croilandensis salutem. Misertus domini *Wulgati* quondam abbatis Pegelandiæ, qui non suo crimine, sed iuris dictamine suum monasterium perdidit, misertus etiam vestri, qui non vestra volentia, sed mortis violentia vestrum patrem nuper perdidistis, ambos vna antidoto sanare contendo, scilicet prædictum patrem *Wulgatum* vobis in prælatum præficiendo. Vos ergo sicut sancti viri benefacietis, si prædictum patrem vestrum, & pastorem, tot tribulationibus exercitatũ & probatum obedienter susceperitis, & commonachos suos confratres vestros secum ad vos commeantes fraternæ charitatis amore benigne tractaueritis, vt simul ad cœlum post præsentis vitæ cursum contendere valeatis, & ad sanctum chorum vestrorum patronorũ, qui fratres fuerunt, peruenire possitis. Valete, orantes pro me, & pro toto regno meo Deũ deprecamini die ac nocte. Concessit rex *Edwardus* hoc eodem tempore ad petitionem dicti domini *Wulgati* Abbatis Croilandiæ, suggerente prædicto domino *Gerardo* Priore monasterii nostri Croylandię, & diligenter procurante, confirmationem totius monasterii nostri Croilandiæ de omnibus terris & tenementis, mariscis, & aliis rebus nostris dicto monasterio nostro Croilandię pertinentibus, p chirographum suũ in his verbis. Ego *Eadwardus* gratia Dei rex Anglorũ, domino *Wulgato* abbate Croilandię postulãte, dominoq; *Gerardo* Priore dicti monasterii deuote supplicãte, testamenta prædecessorũ meorũ regũ Angliæ, s. piissimi regis *Edredi*, & inclyti regis *Eadgari* aui mei monasterio Croilãdiæ conces-

concessa in omnibus laudo, approbo, & confirmo. Dederunt enim, & suis chirographis confirmarunt DEO & sancto *Guthlaco*, ac monachis suis totam insulam Croilandiæ in situm separalem monasterii dictorum monachorum, sicut iacet circa dictum monasterium limitibus & terminis in prædictorum regum chirographis satis aperte descripta & definita; cum duobus mariscis eius scilicet, Alderlound & Goggislound ex opposito eiusdem insulæ ad eius occiduum iacentibus, similiter cum iisdem finibus & metis quibus in iisdem chirographis describuntur. Hæc & omnia alia donaria prædictorũ regum, scilicet *Edredi* restauratoris dicti monasterii, & *Edgari* aui mei, prædictis monachis & eorum successoribus concedo & confirmo, cum omnibus libertatibus & priuilegiis in eorum chirographis dicto monasterio concessis & contentis, habenda sancto *Guthlaco* & prædictis monachis suis in puram regalem eleemosynam in perpetuum, testibus *Egitha* regina mea *Edsio* & *Alfrico* Archiepiscopis, *Godwino*, *Leofrico*, & *Siwardo* Comitibus, cum cæteris optimatibus meis, qui assunt in curia mea, multis. Venit itaque prædictus venerabilis pater Dominus *Wulgatus* ad Croilandiam cũ omnibus monachis suis numero sexdecim (duo namque Londoniis defuncti erant) & cum omni supellectile sua, & receptus est in die sancti *Marci* Euangelistæ, scilicet Anno Domini millesimo quadragesimo octauo. Quo anno terræ motus factus est magnus Calend. Martii die Dominica, & magna mortalitas hominum & iumentorum consequuta est. *Egelricus* etiam monachus *Burgi*, *Godwino* Comite procurante, factus est episcopus Dunelmiæ. Qui adeptus episcopatum, cum infinitas pecunias collegisset, per medium vastissimæ forestæ, & profundissimorum mariscorum de Deping vsque ad Spalding de lignis & sabulo calcetum solidum viatoribus fieri fecit, opus sumptuosum valde, primeq; necessariũ: quod vsque nunc & semper in futurum quamdiu durauerit, de factore *Egelrico* cognomen habebit, id est, Elricherode. Illum pro suo opere Girnii vniuersi, ac mediterranei Angli, & Saxones omnes benedicebant; sed Dunelmenses plurimum condemnabant. Cumque iterum crumenas pecuniis refarsisset, episcopatum dimittens, & Burgum repetens, *Agelwino* monacho Burgensi & germano suo suum annulum resignauit. Qui penes regem *Godwino* Comite similiter procurante, factus episcopus, permansit in eo vsq; ad hęc tempora nostra. Sed hæc postea. Anno Domini 1051. *Alfricus* Archiepiscopus Eboracæ defunctus est apud Southwell/ & apud Burgum sepelitur. Eodem etiam anno cum terra non daret solita fertilitate fructus suos, sed fame plurimos habitatores deuoraret, in tantum vt bladorum carentia & panis inopia multa hominum millia morerentur: misericordia motus super populum piissimus rex *Edwardus*, tributum grauissimum, quod Danigeld dicebatur, omni Angliæ in perpetuum relaxauit. Ferunt quidam, regem sanctissimum, cum dictum Danigeld cubicularii sui collectum in regis cameram intulissent, & ad videndum tanti thesauri cumulum ipsum adduxissent, ad primum aspectum exhorruisse, protestantem, se dæmonem super aceruum pecuniæ saltantem, & nimio gaudio exultantẽ prospexisse. Vnde pristinis possessoribus iussit statim reddere, & de tam fera exactione ne iota vnum voluit retinere; quin in perpetuum remisit, anno scilicet 38. ex quo tempore regis *Ethelredi* patris sui *Swanus* rex Danorum suo exercitui illud solui singulis annis imperauit. Hoc etiã tempore, cum venerabilis pater Abbas *Wulgatus* tenacitatem temporis videret inualescere, & filios suos monachos sui monasterii, qui ante aduentum suum reficiebantur voluptuosis, & abundauerant croceis, iam vesci pane secundario & paucis pisciculis de fluuio: suspirans supra modum, & condolens, quod multiplicasset gentem, non magnificasset lætitiam; consuluit in medio contra vrgentissimum famis instantis periculum quid expediat faciendum; & diuites conferre, sapientes consulere suppliciter supplicans vniuersos amicos monasterii adiurabat. Tunc inter familiares nostri monasterii, & beneuolos amicos erat pręcipuus consiliarius quidam vicecomes Lincolnię dictus *Thoroldus*, quem multi adhuc superstites & regulares & seculares viderunt & nouerunt, de genere & cognatione illius vicedomini *Thoroldi*, qui quondam nostro cœnobio amicissimus dedit nobis manerium suum de Bokenhale cum omnibus pertinentiis eius. Sic iste *Thoroldus* ductus super domum nostram dignissima pietate, in releuationẽ nostri monasterii, & exonerationem, ad sustentationem sex monachorum, scilicet vnius Prioris & quinque confratrum, competentisque familię satis, vt ęstimabat, sufficientem totum manerium suum de Spalding cum reditibus pertinentibus, & seruitiis suis vniuersis in perpetuam eleemosynam concessit, & inde chirographum suum fecit. Transmissisque sex monachis de monasterio nostro cum dicto *Thoroldo*, refectoriũ multũ releuatum est. Ipse autẽ instituit ardenter de dicto manerio suam familiam amouere, deinde capellam suam honestiorẽ facere & suam

aulam in refectorium, cameramq; in dormitorium, & in claustrum monachorum suum deambulatorium immutare. Insuper iumenta manerii agriculturæ apta, aliaque coquinæ, brachini, & pistrini vasa talibus officiis necessaria, ac vtensilia monachis contulit vniuersa. Hoc in tempore illustrissimus ac gloriosissimus Normannorum Comes *Wilhelmus* cum multo militum comitatu in Angliam ad regem *Edwardum* venit. Quem rex honorifice suscipiens, & aliquandiu secum retinens, ad ciuitates & castella regia circumduxit, & condignam humanitatem exhibens, tandem multis donatum muneribus ad propria dimisit. De successione autem regni spes adhuc, aut mentio nulla facta inter eos fuit.

ANNO Domini 1052. Dominus *Wulgatus* Abbas Croilandiæ quatuor annis in regimine pastoralis officii completis obiit nonis Iunii, & sepultus est in capitulo die sancti *Medardi* episcopi. Cui successit ad Abbatis officium ex regis *Edwardi* collatione venerabilis pater Dominus *Wulketulus*, factus Abbas Croilandiæ ex monacho, & sacrista Burgi, installatus in festo beatæ *Mariæ Magdalenæ*. *Emma*, regina quondam, & vxor regum scilicet *Ethelredi* & *Cnuti*, ac mater regum scilicet *Hardetnuti*, & *Edwardi*, obiit, & apud Wintoniam tumulatur. Anno Domini 1053. cum *Godwinus* Comes in mensa regis de nece sui fratris impeteretur, ille post multa sacramenta tandem per buccellam deglutiendam abiurauit; & buccella gustata continuo suffocatus interiit: comitatusque Westsaxoniæ *Haroldo* filio suo datus est, & comitatus *Haroldi*, id est, Estsaxoniæ *Algaro* filio *Leofridi* Leicestrensis Comitis est donatus. Anno Domini 1056. strenuus Comes Northumbrorum *Siwardus* obiit, & sepultus est in claustro monasterii sanctæ *Mariæ* extra muros eiusdem vrbis, quod ipse construxerat. Comitatus autem eius Eboracæ *Tostio* fratri Comitis *Haroldi* datus est; Northamptoniæ vero, ac Hundingdoun comitatus cum cæteris terris suis inclyto Comiti *Waldeno* filio & hæredi suo sunt donati. Hoc etiam tempore rex *Edwardus* ductus prauo consilio quorundam illustrissimum Comitem *Algarum* exlegauit sine aliqua culpa. Sed auxilio *Griffini* regis Wallensium, & Noricæ classis, quæ sibi venerat ex insperato, tandem post multorum cædes cum rege reconciliatus, comitatum suũ recepit, classisque sua Leicestriam deducta est, & à patre suo largissime præmiata recessit. Anno autẽ Domini 1057. illustrissimus, & optimus Comes Leicestriæ *Leofricus* obiit, & apud Couẽterriam monasterium suum, quod construxerat, & maximis donariis & priuilegiis plurimum ditauerat, sepultus requiescit anno æqualiter 40. ex quo maneriũ nostrum de Badbeby pro termino firmæ fratris sui *Normanni* monasterio Eueshamensi contulerat, in hoc solo nociuus nobis. *Edwardus* etiam patruelis regis *Edwardi* vocatus de Hungaria, vbi Angliam attigit, infirmatus obiit, spesq; regii sanguinis deinceps deficere cœpit. Anno autem Domini 1058. strenuus Comes Leicestrię *Algarus* secundo exlegatus est; qui *Griffinũ* Wallensium regem iterum adiens, & classem Noricam conducens, per vim suum Comitatum recuperauit. Ipse beneuolus & amicus monasterio nostro omnia dona progenitorum suorum domui nostræ fauorabiliter & gratiose confirmauit, ac ad sustentationem nostri conuentus, & confratrum nostrorum apud Spaldelig commorantium quædam spiritualiter adiecit. Quo tempore consilio & consensu eisdem Comitis venerabilis pater Abbas *Wulketulus* capellam sanctę *Mariæ* de Spalding, & omnes prouentus eius, cum omnibus reditibus nostro monasterio pertinentibus in orientali parte fluminis de Weland / prædictis monachis suis ad exhibendum hospitalitatem ibidem superuenientibus more monasteriali tam pauperibus, quam diuitibus, quorum creber illluc concursus erat, pleno iure possidendam assignauit. Anno autem Domini 1059. *Benedictus*, sedis Apostolicæ inuasor, zelo fidelium à papatu pellitur, & *Nicolaus* Florentiæ ciuitatis episcopus Cardinalium electione canonice subrogatur. Ipse *Stigando* Archiepiscopo Cantuariæ pallium miserat, quia similis similem diligebat. Strenuissimus etiam Comes *Algarus* nostri monasterii semper amantissimus, sępius ab æmulis insectatus, sæpe terra mariq; iactatus, sed Domino semper prosperante suos conatus, inuictus, & populo terræ affectu syncerissimo amatus, obiit, & Couenterriæ iuxta patrem positus requiescit humatus, relictis tribus liberis, duobus filiis, scilicet *Edwino*, & *Morkario*, postea Comitibus, & vnica filia, quæ nunc superest, Comitissa *Lucia*. Anno autem Domini 1060. *Kinsius* Archiepiscopus Eboracæ obiit, & apud Burgum, vbi monachus aliquando fuerat, tumulatur: cui successit *Aldredus* episcopus Wigorniæ, huic *Aldredo* episcopo Wicciorum * rex *Edwardus* episcopatum Herfordensem contulit cuidam *Waltero* *Egithæ* reginæ capellano, genere Lotharingo. Anno autem Domini 1061. Dominus Abbas Croilandiæ *Wulketulus* construere cœpit, succedentibus annis prosperis, nouam ecclesiam; quia vetusta, quam quondam venerabilis Dominus *Turketulus* fundauerat, minabatur in proximo ruinã. Adiuuit,

cum

cum ardentiſſima deuotione inclytus Comes *Waldenus*, qui cum monaſterio noſtro Croilandiæ villam ſuam de Bernak dedit, eamq; operi eccleſiæ aſſignauit, paſſus remorſum in conſcientia ſancta, quod poſſeſſio erat aliquando eccleſiaſtica, & quia illic erat inſignis lapidicina, & ideo monaſterio magis idonea & neceſſaria. Anno Domini. 1062. ſanctus *Wulſtanus* quondam monachus Burgi, poſtea Prior Wigorniæ, deinde Abbas Glauorniæ, tandem epiſcopus Wigorniæ eſt effectus. Hoc in tempore quidam vir nobilis, & valde generoſus, ac in militia multum clarus dominus de Brunne, mariſcique adiacentis dictus erat *Leofricus*, noſtro etiam monaſterio in multis beneficus conſiliarius & amicus, cognatus illius magni Comitis Herfordenſis *Radulfi* qui *Godam Edwardi* regis ſororem duxerat in vxorem, & apud Burgum iacet tumulatus. Ipſe *Leofricus* de vxore dicta *Edina*, quæ ſibi ſanguine pollebat (quippe illius magnifici ducis *Oslaci* quondam regis *Edgari* contemporanei trinepta) filium genuerat fortiſſimum robore tunc adoleſcentem, nomine *Hewardum*, procero quidem corpore, pulcherrimum ephebum, ſed nimium bellicoſum, animoque ferocem ſupra modum; iuuenilibus etiam ludis & luctis tam ſeuerum, vt manus eius contra omnes, & manus omnium contra eum multoties mouerentur. Cum ergo ad luctas, & alios ludos tales eius coætanei iuuenes procederent, niſi ſupra cunctos triumpharet, & lauream ob victoriam ei comprimotæ offerrent, quod brachio potuiſſe nequiuit, gladio ſæpiſſime obtinuit. Vnde conuicini de iuuene conquerentes, patrem *Leofricum* in tantum contra prolem propriam prouocabant, quod ipſe coram rege *Edwardo* plurimas pueriles ineptias in patrem non ferendas, & violentias in vicinos exceſſiuas toto felle patefaceret, & eius exlegationem tanquam aduerſarius procuraret. Strenuiſſimus adoleſcens *Hewardus* exlegatus, Northũbriam, hinc Cornubiam, inde Hiberniam, deinde Flandriam petens, & vbique fortiſſime ſe gerens, nomen in breui glorioſum valde & magnificum acquiſiuit; omnibus periculis ſe intrepide ingerens, & fœliciter euadens, in omni militari conflictu ſe ſemper fortiſſimis obiiciens, & fortiter vincens, dubium fuit, vtrum fœlicior an fortior fuerit: ita ſuos omnes hoſtes euicit, ita de maximis diſcriminibus immunis euaſit. Cumq; ſic in certaminibus plurimis, & magnis prælijs præclarus, & inuictus etiam apud ſuos aduerſarios publicaretur, eiuſq; geſta fortia etiam Angliam ingreſſa canerentur; patrem ſuum, ac matrem, omneſq; parentes, & propinquos, ac comprimotas vniuerſos in ſui amorem ardentiſſimum mira Dei gratia conuerſos, non dubiũ, quin mutatio dexteræ excelſi tantum odium in tantam beneuolentiam commutauit. In Flandria tandem quandam puellam nobilem, *Turfridam* nomine, ducens in vxorem, genuit ex ea vnicam filiam, quæ nunc ſupereſt in noſtra conuicinia, illuſtri militi & noſtro monaſterio multum familiari *Hugoni Euermue*, domino villæ de Deping/cum hæreditate paterna, ſcilicet Brunne ac ſuis appendicijs, nuper maritali coniugio copulata. Mater autem *Turfrida* veniens cum viro ſuo in Angliam, videnſq; caduci ſeculi multiplicia volumina, tandem cum viri ſui licentia relicta omni ſeculi pompa ſanctimonialẽ habitum in noſtro monaſterio Croilandiæ de manu domini *Walketuli* Abbatis accepit, in illo habitu diu ac ſanctiſſime conuerſata, ac dudum defuncta, vix æſtate quarta iam tranſacta, in noſtro ſepulta monaſterio requieſcit. Pater quidem *Hewardus* cum prædicta vxore ſua natale ſolum petens poſt innumera certamina, poſt ingentia prælia, & mille pericula tam contra regem Angliꝗ, quam Comites, & Barones, contra præfectos & præſides frequenter inita, & fortiter conſummata, prout adhuc in triuijs canuntur, matreq; vidua potenti dextera vindicata, tandem cum regia pace paterna obtenta hæreditate, in pace dies ſuos compleuit, & in monaſterio noſtro iuxta ſuam vxorem nupertime ſepulturam elegit. Sed hæc poſtea. Anno autem Domini 1063. *Haroldus* Comes Weſtſaxoniæ iuſſu regis *Edwardi* in Wallenſes, qui crebras irruptiones in pagos proximos, & plurimas deprædationes aſſidue faciebant, expeditionem fortiſſimam mouit: cernenſque Wallenſem leuitatem in Anglicam grauitatem multa facere, & facta violentia citius ad ſaltus refugere, noſtroſque milites armis onuſtos inſequi non valere; præcepit militum chorum omnem leuem armaturam aſſueſcere. Vnde territi Wallenſes, ſe in omnibus ſubmiſerunt, & regem ſuum *Griffinum* penitus abiecerunt. Anno autem Domini 1065. rex *Griffinus* Wallenſium à ſuis occiditur, & caput eius cum roſtro nauis ipſius *Haroldo* deſtinatur: cuius fratribus *Blethgento* & *Ruthio* rex *Edwardus* dedit, & fidelitate iurata pro ſeruitio regno Angliꝗ debito ſingulis annis preſto perſoluendo Walliam tenendam ſibi & ſuis poſteris pacifice conceſſit. Anno eodem rex *Edwardus* ſenio iam grauatus, cernens *Clitonis Edwardi* nuper defuncti filium *Edgarum* regio ſolio minus idoneum tam corde quam corpore, *Godwinique* Comitis multam malamque ſobolem quotidie ſuper terram creſcere, ad cognatũ ſuum *Wilhelmum* Comitem

Normanniæ animum apposuit, & eum sibi succedere in regnum Angliæ voce stabili sanciuit. *Wilhelmus* enim Comes tunc in omni prælio superior, triumphator contra regem Franciæ, ac omnes Comites Normanniæ contiguos publice personabat, inuictus in armorum exercitio, iudex iustissimus in causarum iudicio, religiosissimusq; ac deuotissimus in diuino seruitio. Hinc rex *Edwardus Robertum* Archiepiscopum Cantuariæ legatum ad eum à latere suo direxit; illumq; de signatũ sui regni successorem tam debito cognationis, quam merito virtutis sui Archipræsulis relatu insinuauit. Ad hoc *Haroldus* maior domus regiæ veniens in Normanniam, se *Wilhelmo* Comiti post regis obitum regnum Angliæ conseruaturum non tantum iurauit, sed etiam se ducturum filiam *Wilhelmi* Comitis in vxorem data fide spopondit; & super hæc magnifice muneratus ad propria reuenit. Anno autem Domini 1066. cometa in cœlo apparuit, quod regni mutationem magnam, populi stragem, & multam terræ miseriam portendit; vnde dicitur illud metricum,

Anno milleno sexageno quoque seno
Anglorum meta crinem sensere Cometa.

Vt enim Philosophi dicunt, quo dirigit crinem, illuc dirigit & discrimen. Rex enim *Edwardus* circa natale Domini ad mortẽ ægrotabat, & in ecclesia Westmonasterii tumulatus anno regni sui 24. ferè completo. In crastino vero regii funeris Comes *Haroldus* cõtra suũ statum & iusiurandum cõtemptor præstitæ fidei, ac nequiter oblitus sui sacramenti, throno regio se intrusit, per Archiepiscopum Eboracẽ. *Aldredum* solenniter coronatus: & regnauit mensibus nouem, *Willielmus* autem Comes Normanniæ legatos mittit, fœdera fracta dicit, pacta patefacit, promissa petit, & aliquod iustum medium confici requirit. At rex *Haroldus* legatos vix auscultat, fœdera fracta negat, pacta recusat, promissa excusat, ac omnia iusta media oblata sufflat & subsannat. Cumque hæc intermedia quotidie agerentur, & solum nunciorum cursus ac recursus tota æstate sine fructu consummarentur, *Willielmus* præpropera querela Papam consuluit, & ab eo animatus etiam vexillum legitimæ victoriæ pro munere accepit. *Haroldus* vero iudicium Papæ paruipendens, potius circuit, militiam colligit, ac præcipue fratrem suum *Tostium* Comitem assidue littora infestantem persequitur, & expellit. Et ecce, *Haroldus* rex Norwagiæ, cui prædictus *Tostius* se coniunxerat, cum classe ducentarum nauium Humbriæ fluminis ostium ingreditur, & per Ouse fluuiolum fere ad Eboracum omnes aduehuntur. Illic sub tutoribus classe remissa Eboracum aggrediuntur, capiunt, diripiunt, & occidunt. Duo Germani Comites *Edwinus* & *Morcarus* collecta comprimotarum modica manu aduolant, sed ab armatis inermes citius repelluntur. Tandem rex Anglorum *Haroldus* cum solida manu militum apud Staunfordbridge illos aperto Marte aggreditur: & licet Norici acerrime resisterent, cæsis cum maxima multitudine Barbarorum ducibus exercitus, scilicet *Haroldo* rege, & *Tostio* Comite, tandem victoria potitur. Soli custodes classis *Oslaus* regis *Haroldi* filius, & *Paulus* Comes Orcadarum cum classe viginti nauium tantum ad propria liberi dimittuntur. Dum ergo *Haroldus* hac victoria contra Noricos gloriaretur, Normannos in australi parte regni solidam terram cepisse indies per nouos nuncios narratur. Rex lętus hesterna victoria, simili cum fortuna somniat succedere futura. Præuolat igitur vniuersos, exercet stimulos, nec de toto exercitu præter paucissimos eum aliquis concomitatur. Perueniens igitur citius Hastingas, collectaque illic popularium aliquali turba, confectaq; ex iis acie adhuc rudi nimis, & tenera, exercitum non expectat; sed, fatis vrgentibus, contra comitem in crastino dimicat. & fortissime tota die vsque ad vesperum inuictus perdurans, ac sæpius more gregarii militis manu ad manum congrediens, cum aduersariis robustissime digladians à dextris & à sinistris, corruit tandem in diei crepusculo, in quodã, vbi suos collegerat, mõticulo eminus sagittatus. Cecidit ibi rex *Haroldus*, Comites etiam sui, & fratres *Gurtha*, & *Lefwinus*, ac reliquus eius exercitus nobilium Anglię vniuersus.

Victoriosissimus Comes *Willielmus* obtenta palma, peruagataq; paruo tempore occidentali Angliæ ora, Londonias cum episcopis plurimis petit, & lætanter receptus, ouanterque rex conclamatus, in ipso die natalis Domini ab *Alfredo* Archiepiscopo coronatus regale solium conscendit. Coronationis autem officium noluit ab Archiepiscopo *Stigando* percipere, (cuius dignitati solebat illud officium ex debito pertinere) eo quod ab Apostolico Papa illum calumniatum audierat, suum pallium non sumpsisse canonice. *Stigandus* iste dimisso episcopatu Estangliæ, simplicitateq; innocentissimi regis abutens, & iura omnia se posse peruertere pecuniis arbitrans, Wintoniensem inuaserat, deinde adhuc viuente *Roberto* Archiepiscopo Cantuarię cathedram ascendens etiam Wintoniensem retinebat. Ex his accusatus, & publice condemnatus, ab Apostolicę sedis legatis postea in cõ-

tilio Wintoniensi depositus est. Cui successit reuerendissimus patriarcha ex Abbate Cadomensi omnium liberaliũ artium doctor laudatissimus, & luculentissimus. & in temporalib. negotiis experientissimus, vitaq; ac religione sanctissimus magister *Lanfrancus*, in Archiepiscopum Cantuariẽsem canonice consecratus. Sed hæc postea. Porro contra victoriosissimum *Willielmum* nouum regem plurimi principes terræ aliquandiu reluctati, sed postea fracti viribus eius, & superati, tandem se Normannorum nutui submiserunt. Inter quos prædicti Germani Comites *Edwinus*, & *Morcarius* ambo à suis per insidias trucidati; *Rogerus* Herfordensis Comes perpetuo carceri incatenatus; *Radulphus* Comes Southfolke de terra fugatus; *Waldenus* vero Comes coniugio suæ neptis astrictus; *Agelwinus* episcopus Dunelmensis Abendoniæ incarceratus; frater eius & prædecessor *Egelricus* similiter apud Westmonasterium carceri mancipatus; cæterique omnes recalcitrantes vel prælatiis depositi & priuati, vel trans mare pulsi & exiliati, vel per monasteria carceribus deputati, tandẽ vel inuiti nouo regi sua capita subdiderunt. Summatim namq; ac carptim victoriosissimi regis gesta narro, quia secum sequi annuatim, passimque scribere gressus suos non sufficio. Deinceps ergo Comitatus, & Baronias, episcopatus, & prælatias totius terræ suis Normannis rex distribuit, & vix aliquem Anglicum ad honoris statum, vel alicuius dominii principatum ascendere permisit. Solus prætactus *Hewardus* prospero fine remurmurabat. Audiens enim in Flandria terram Angliæ alienigenis subiugari, suamque paternam hæreditatem mortuo patre suo *Leofrico* munere regio cuidam Normanno donari, matremque viduam multis iniuriis, & maximis molestiis affligi; tactus dignissimo dolore cum *Thurfrida* sua vxore Angliam aduolat: collectaque cognatorum nõ contemnenda manu super matris iniuriatores gladio fuluiat, & de sua hæreditate procul fugat & eliminat. Considerans etiam tunc fortissimis viris se præfectum, nonnullisq; militibus præpositum, ac necdum militari more balteo legitime se accinctum; assumptis secum de sua cohorte paucissimis simul legitime militiæ cum eo tyronibus consecrandis, patruum suum tunc Abbatem Burgi nomine *Brandum*, virum valde religiosum, & (vt audiui à prædecessore meo domino *Wulketulo* Abbate, aliisque multis) pauperum de eleemosynis valde deditum, & omnibus virtutibus adornatum adiit, & se fieri legitimum militem, præmissa primitus omnium peccatorum confessione, & eorum percepta absolutione, instantissime supplicauit. Quoniam Anglorum erat consuetudo, quod, qui militiæ legitime consecrandus esset, vespera præcedente diem suæ consecrationis ad episcopum, vel abbatem, vel monachum, vel sacerdotem aliquem contritus & compunctus de omnibus suis peccatis confessionem faceret, & absolutus orationibus, & deuotionibus, & afflictionibus deditus in ecclesia pernoctaret; in crastino quoque Missam auditurus, gladium super altare offerret, & post Euangelium sacerdos benedictum gladium collo militis cum benedictione imponeret; & communicatus ad eandem Missam sacris *Christi* mysteriis denuo miles legitimus permaneret. Hanc consecrandi militis consuetudinem Normanni abominantes, non militem legitimum talem tenebant, sed socordem equitem, & Quiritem degenerem deputabant. Et non tantum hunc morem, sed alias etiam consuetudines immutabant. Nam chirographorum confectionem Anglicanam, quæ antea vsque ad *Edwardi* regis tempora fidelium præsentium subscriptionibus cum crucibus aureis aliisque sacris signaculis firma fuerunt, Normanni condemnãtes, chirographa chartas vocabant; & chartarum firmitatem cum cerea impressione per vniuscuiusque speciale sigillum sub instillatione trium vel quatuor testium astantium conficere constituebant. Conferebantur etiam primo multa predia nudo verbo, absq; scripto, vel charta, tantum cum domini gladio, vel galea, vel cornu, vel cratera: & plurima tenementa cum calcari, cum striguli, cum arcu; & nonnulla cum sagitta. Sed hæc initio regni sui; posteriorib. annis immutatus est iste modus. Tantum tunc Anglicos abominati sunt, vt quantocunque merito pollerent, de dignitatibus pellerentur; & multo minus habiles alienigenæ, de quacunq; alia natione, quæ sub cœlo est, extitissent, gratanter assumerentur. Ipsum etiam idioma tantum abhorrebant, quod leges terræ, statutaque Anglicorum regum lingua Gallica tractarentur: & pueris etiam in scholis principia literarum Grammatica Gallicè, ac nõ Anglice traderentur; modus etiam scribendi Anglicus omitteretur, & modus Gallicus in chartis, & in libris omnibus admitteretur. Sed de istis satis. Porro cum supra memorati Comites inclyto regi *Willielmo* repugnarent, Helienses paludes cum aliis multis magnatibus similiter exhæredatis occupantes; celeri nuncio *Hewardus* ad eos accersitus, dux belli & magister militum efficitur, vbi tot pulchra bellica facinora fecit, toties aduersarios vicit, tot vicibus illusit, quod perpetuam laudem meruit: quippe qui ruinas suę patrię per-

euntis, quam diu potuit, sustentauit, & inultos abire ad inferos non permisit. Cæteri optimates se regi dedentes, eius gratiã tentauerunt: solus hic omnimodis hoc recusans, se subdere distulit, ac alias diuertit. Hoc in tempore defuncto Abbate Burgi prædicto *Brando* patruo *Hewardi*, successit *Thoroldus* alienigena ex collatione regis *Willielmi*. Quod *Hewardus* ægre ferens super cognatos & notos alienigenã dominari, Burgũ inuasit, Abbatem fugauit; & licet dominus Abbas *Thoroldus Yuonem Talbois* potẽtissimum tunc Normannum, & dono regio in vicinia super totam Hoylandiam dominantem in suam defensionem adduxisset; tamen illum aperto bello cepit, & ingentis summæ redemtione pecuniaria absolutum de custodia liberum dimisit redire ad propria. Huic autem *Yuoni Talbois* post necem prædictorum duorum fratrum & Comitum, *Edwini* & *Morcarii Luciam* sororem eorum cum omnibus terris & tenementis ad eosdem pertinentibus inclytus rex *Willielmus* dederat in vxorem: quæ quia in Hoylandia potissime iacebant, omnes Hoylandenses eũ attentissime honorabãt, & genu flexo deprecabãtur, vt domino. Cui licet vniuersos honores, quos valebant, ac omnia seruitia, quę debebant, promptissimo animo impenderẽt non tamen eos reciproca confidentia diligebat: sed torquens & tribulans, angens & angarians, incarcerans & excrucians, ac quotidie nouis seruitiis onerans, plurimos omnia sua vendere, ac alias patrias petere crudeliter compellebat. Contra vero monasterium nostrũ, ac omnes Croilandenses diabolico instinctu tanto furore efferatus est, vt varie Croilandensium animalia in mariscos cum canibus suis insectans, longius effugaret, lacubus immergeret, nõnulla caudis, auribus mutilaret, & crebro spinis ac tibiis iumentorum fractis, penitus inutilia redderet: dominum etiam *Wulketulum* prædecessorem meum tunc Abbatem pro viribus destruere iugiter incursans, & iniurians deterreret, ac demum accusans deponeret, & depositum claustro Glasconiæ, ne aliquo solatio frueretur suæ patriæ, procul & impiissime deputaret. Sed hæc magis postea. In cellam quippe nostram, fratresque nostros, suos conuicaneos, Priorem, & commonachos in eius ianuis commorantes, & tota die in eius facie conuersantes tanta tyrannide debacchatur, vt iumentis eorum, tam bobus, quam equis multoties mutilatis, ouibus ac auibus quotidie enectis, porcis & porcellis innumeris percussis, perditis, & necatis etiam frequentissime, famuli Prioris in curia Comitis exactionib. importabilibus opprimerentur, gladiis & fustibus in compitis sæpius cæderentur ac aliquoties occiderentur. Hinc Prior, & monachus post preces, & xenia, post innumera suis ministris donaria, post peracta omnia, quæ pati putabant necessaria, cum nihil valeret eorum industria, sed semper incresceret tyranni nequitia, & ministrorum suorum feruens malitia; assumptis secum sacris calicibus, libris, ac suis lectisterniis, relicta cella in manu Domini, excutientes puluerem pedum suorum in filios ignis æterni, ad suum monasterium Croilandiam reuertuntur. Transmittentes ergo quotidie deinceps ad capellam ligneam sanctæ *Mariæ* vnum monachum de Croilandia, qui diuina ibidem populo celebraret, laborem immensum & supra vires tædiosum arbitrantes tam Abbas *Wulketulus*, quam totus suus conuentus, alternis diebus monachum denuo transmittendum communi consilio decreuerunt. Vbi hoc aliquandiu agebatur, (prout apud omnes compatriotas nimis est cognitum & notorium) in festo sanctæ *Luciæ* virginis summo mane exorta maxima tempestate, similiter & ledone in nauiculam irruente, transmissus monachus dominus *Manerius*, venerabilis senex, & valde religiosus, apud Wodelade est submersus. Tanto namque infortunio turbati, & territi nimium omnes monachi monasterii Croilandiæ, deinceps quenquam transmittere longo tempore cessauerunt. *Yuo* vero Comes gaudens, quod Dominus etiam secum quasi videretur contra nostrum monasterium dimicare, Andegauiam mittit ad dominum *Natalem* Abbatem sancti *Nicolai*, exorans, quatenus monachos dirigat; & cellam honestam ac sufficientem pro vno Priore, & quinque monachis in sua villa de Spalding paratam, & ædificatam, etiam terris & tenementis satis ditatam spondet, & promittit. Veniunt itaq; Andegauenses monachi, & cellam nostram occupant, alienique coram nobis terras nostras deuorant. Et domino *Wulketulo* Abbate super hoc in curia regis calumniam mouente, omnes Normanni mutuo fœderati, prædas & pressuras, cædes & cæteras iniurias vniuersas *Yuonis Talbois* cõtra Croilandenses iustificant, & acceptant; & velut in corpore Behemoth squama squamæ coniuncta fuisset, veritatis omne spiraculum refutant. Accedit etiam hoc eodẽ tempore ad cumulum calamitatis Croilandiæ comitis *Waldeni*, qui omnibus religiosis benignissimus, & maxime monasterio Croilandensi præcipuus, & pręstantissimus amicus extiterat, crudelis decollatio: & licet eum venerabilis Archiepiscopus *Lanfrancus* confessor suus totius factionis & coniurationis eum assereret penitus immunem, &, si moreretur in

causa

causa, futurum pro innocentia martyrem; impiissima tamen vxore sua nouas nuptias affe-ctante, ac ideo viri sui mortem sceleratissime maturante, inhiantibus etiam nonnullis Normannis ad eius Comitatus, videlicet Northamptoniæ, & Huntingdoniæ, cupidissimo maxime Comite Andegauensi *Yuone Talbois* pro terris suis & tenementis, quæ plurima erant in omnibus finibus Angliæ suum sanguinem sitiente, innocens & innoxius apud Wintoniam pridie Calend. martyrizatur, & confestim ibidem corpus martyris humili cespite sepelitur. Post quindecim autem dies regis permissione per venerabilem *Wulketulum* abbatem corpus martyris ex tumulo tollitur & ita integrum, recentique cruore resperfum, ac si eodem die occisus fuisset; & cum debita veneratione Croilandiam defertur, & in eiusdem monasterii capitulo honorifice tumulatur. Vbi cum Dominus ad ostendendum innocentiam sui martyris per miraculorum potentiā mirabilis in suis sanctis, & in perpetuum laudabilis apparuisset; vxor sua thalamo relicto suo audiens *Christi* magnalia, ad tumulum viri sui accessit, & videntibus nobis pallium sericum super tumulum obtulit; quod, quasi manibus alicuius reiectum fuisset, longius à tumulo resiluit. Tunc etiam manerium de Bernake / quod monasterio nostro dederat, de nobis tollitur, inque dotem impiissimæ *Iezabel* quondam vxoris suæ cum cæteris terris suis circa Trentam donandum iussu regio confiscatur. Post modicum vero tempus quum inclytus rex *Wilhelmus* dictam neptem suam nuptui tradere cuidam generoso Normanno, nomine *Simoni* Syluanectensi disponeret, illa nuptias eius respuit, quia dictus *Simon* in altera sua tibia claudicauit. Vnde supra modum rex iratus Comitatum Huntingdoniæ cum omnibus terris eidem pertinentibus dicto *Simoni* dedit: ac illa iram regis pertimescens, cum filiabus suis fugam iniuit, & iusto Dei iudicio multum desperata, odio omnibus habita, per diuersa loca & latibula errauit. Tandē ergo hæc misera recognoscens sua flagitia, pœnitensq; valde de viri sui cæde nefaria, ipsa in cœlibatu permansit, cum deinceps omnib. suspecta, & digne despecta fuit. Filiam vero eius seniorem, nomine *Matildem*, post multa consilia prædictus *Simon* vxorem assumpsit; de qua sobolem iam recepit, scilicet *Simonem*, *Waldenum*, & *Matildem*, adhuc impuberes & infantes. *Aliciam* autem sororem vxoris suæ dedit dictus *Simon* Comes illustrissimo viro *Rodolpho* Tornacensi, cum toto dominio de Wilchamstobe dudum Comiti *Waldeno* patri suo pertinenti. De qua iam prolem dictus *Radulphus* habet, licet nomē prolis notitia mea nondum habeat. Ille *Simon*, Comes Huntingdonensis, & Northamptonensis construxit castellum Northamptoniæ, & monasterium sancti *Andreæ* non longe à dicto castello. Hæc de vxore & sobole sancti martyris ad præsens credo sufficere. Venerabilis autem Abbas *Wulketulus* cito post sancti martyris sepulturā miracula Dei, quæ quotidie Dominus operabatur circa sanctum suum, aperte cōuicinis suis prædicauit, & palam omnibus publicauit. Vnde Normanni nimium indignati, & contra virum iustum iniuste irati præcipue *Yuone Talbois* præ cæteris atrocius eum persequente, ad proximum cōcilium Londoniis celebrandū personaliter adesse summonitū, & ad diē comparentē, pro debitā reuerētia sancto martyri habita facta conspiratione nefaria, de idololatria nequiter accusant, & de monasterii cura nequius priuant, & priuatū claustro Glasconiæ sub cruētissimo tū Abbate *Tharstano* procul à notis, & à sua patria nequissime cōdemnant. Venerabili ergo patre Abbate *Wulketulo* de regimine pastoralis officii sic deposito, totoq; thesauro monasterii sic direpto, & in vsus regios confiscato mea paruitas subrogatur. Ego.n. *Ingulphus* humilis magister S. *Guthlaci* monasteriiq; sui Croilandēsis, natus in Anglia, & à parentib. Anglicis, quippe vrbis pulcherrimæ Londoniarū, pro literis addiscendis in teneriori ætate constitutus, primum Westmonasterio, postmodū Oxonienſi studio traditus eram. Cumque in *Aristotele* arripiendo supra multos coætaneos meos profecissem, etiam Rhetoricam *Tullii* primam & secundam talo tenus induebam. Factus ergo adolescentior, fastidiens parentum meorum exiguitatem, paternos lares relinquere, & palatia regum, aut principum affectans, mollibus vestiri, pomposisq; laciniis amiciri indies ardentius appetebam. Et ecce, inclytus nunc rex noster Angliæ tunc adhuc Comes Normāniæ *Wilhelmus* ad colloquium tunc regis Angliæ *Edwardi*, cognati sui, cum grandi ministrantiū comitatu Londonias aduentabat. Quibus citius insertus, ingerens me vbique ad omnia emergentia negotia peragenda, cum prosperè plurima perfecissem, in breui agnitus illustrissimo Comiti & astrictissime adamatus, cū ipso Normanniā enauigabam. Factus ibidē scriba eius, pro libito totam Comitis curiam ad nonnullorum inuidiam regebam quosque volui, humiliabam, & quos volui, exaltabam. Cumque iuuenili calore impulsus, in tam celso statu supra meos natales cōsistere tæderem, quin semper ad altiora conscendere instabili animo, ac nimium pruriēnti affectu ad erubescentiam ambitiosus auidissime deside-

rem: nunciatur per vniuersam Normanniam, plurimos Archiepiscopos imperii cum nonnullis aliis terræ principibus velle pro merito animarum suarum more peregrinorum cum debita deuotione Hierosolymam proficisci. De familia ergo Comitis domini nostri plurimi tam milites, quã clerici, quorum primus & præcipuus ego eoram, cum licentia, & domini nostri Comitis beneuolentia in dictum iter nos omnes accinximus; & Almanniam petentes, equites triginta numero, & amplius, domino Maguntino cõiuncti sumus. Parati namque omnes ad viam, & cum dominis episcopis cõnumerati septem millia, pertranseuntes prospere multa terrarum spatia, tandem Constantinopolim peruenimus. Vbi *Alexim* imperatorem eius adorantes, Agiosophiã vidimus, & infinita sanctuaria osculati sumus. Diuertentes inde per Lyciam, in manus Arabicorum latronum incidimus; euisceratique de infinitis pecuniis, cum mortibus multorum, & maximo vitæ nostræ periculo vix euadentes, tandem desideratissimam ciuitatem Hierosolymam læto introitu tenebamus. Ab ipso tunc patriarcha, *Sophronio* nomine, viro veneranda canitie honestissimo ac sanctissimo grandi cymbalorum tonitru & luminarium immenso fulgore suscepti, ad diuinissimam ecclesiam sanctissimi sepulchri tam Syrorum, quam Latinorum solẽni processione deducti sumus. Ibi quot preces inorauimus, quot lachrymas infleuimus, quot suspiria inspirauimus, solus eius inhabitator nouit Dominus noster *Iesus Christus*. Ab ipso itaque gloriosissimo sepulchro *Christi* ad alia sanctuaria ciuitatis inuisenda circumducti, infinitam summam sanctarum ecclesiarum, & oratorium, quæ *Achim* Soldanus dudum destruxerat, oculis lachrymosis vidimus. Et omnibus ruinis sanctissimæ ciuitatis tam extra, quam intra numerosis lachrymis intimo affectu compassi, ad quorundam restaurationem datis non paucis pecuniis, exire in patriam, & sacratissimo Iordane intingi, vniuersaque *Christi* vestigia osculari desiderantissima deuotione suspirabamus. Sed Arabum latrunculi, qui omnem viam obseruabant, longius à ciuitate euagari sua rabiosa multitudine innumera non sinebant. Vere igitur accidente stolus nauium Ianuensium in porta Ioppensi applicuit. In quibus, cum sua mercimonia Christiani mercatores per ciuitates maritimas cõmutassent, & sancta loca similiter adorassent, ascẽdentes omnes, mari nos commisimus. Et iactati fluctibus & procellis innumeris, tandem Brundusium appulimus: & prospero itinere per Apuliam Romam petentes, sanctorum Apostolorum *Petri & Pauli* limina, & copiosissima sanctorum martyrum monumenta per omnes stationes osculati sumus. Inde Archiepiscopi, cæterique principes imperii Almanniam per dexteram repetentes, nos versus Franciam ad sinistram declinantes, cũ enarrabilibus & gratiis, & osculis ab inuicem discessimus. Et tandem de triginta equitibus, qui de Normannia pingues exiuimus, vix viginti pauperes peregrini, & omnes pedites, macie multa attenuati, reuersi sumus. Cumque mei comites vniuersi ad sua refugia citius dispersi festinassent, ne de cætero mundi vanitatibus me inuoluerem, domum meam scopis mundatam deinceps mundam conseruare, & septem spiritibus nequitiæ reclusam obfirmare sanctissimum Fontanissense cœnobium inuolabam. Vbi à venerabili patre domino * *Geberto* Abbate monachicum stemma suscipiens, delicta iuuentutis meæ, & ignorantias meas vniuersas (prout gratia Spiritus Sancti inspirabat) emundare & emendare indefessa vigilantia satagebam. Demum non paucis interlabentibus annis, decedente venerabili Priore domino *Winoto*, in partem suę solicitudinis venerabilis pater meus dominus Abbas *Gebertus* meam exiguitatem euocauit, ac Priorem monasterii sui, licet indignum & renitentem, tandem tamen obedientiæ funibus constrictum constituit & effecit. Hoc in tempore inclytus dominus meus Comes Normanniæ *Willielmus* funere piissimi regis Angliæ *Edwardi* cognati sui per quotidianos nuncios intellecto, ad transfretandum pro iure suo conquirendo cum fortissimo exercitu auram fauorabilem in portu sancti *Walerici* diutius expectabat. Quo tunc ego accedebam cum domini Abbatis mei xenio; & explorato opportuno aditu, duodecim iuuenes electos, equites, & armatos cum centum marcis pro suis sumptibus in suam expeditionem ex parte prædicti patris Abbatis mei offerebam. Regratiatusque abundantissime pro tam necessario munere, etiam chartam suam de donatione totius vineæ chari loci munificentissima largitate domui nostræ in perpetuum obtinens, lætus & laudans ad meum monasterium reuertebar. Ipse vero prosperrima nauigatione mare transiens, & (vt præmittitur) Angliam sibi subiiciens, nostrum monasterium Fontanissense semper arctissimo affectu amplexatus est, & multis honoribus tam dominum Abbatem meum, quam omnes confratres eiusdem monasterii, quandocunque occurrerent, plurimum veneratus. Currente igitur aliquanto annorum numero, depositoque de regimine pastoralis officii venerabili patre domino *Wulketulo* Abbate Croilandensi, præde-

* al. Gerberto.

prædecessore meo, inclytus Dominus meus rex *Willielmus* ad venerabilem patrem præfatum meum Dominum *Gebertum* Abbatem monasterii Fontanissensis pro exilitate mea nuncium dirigens, quod petiit, obtinuit: & me tristissimum ad tam graue onus subeundum, sed lætissimum, quod ad natale solum me cernerem transferendum, super candelabrum Croilandensis ecclesiæ in CHRISTI templo sacratissimo collocauit. Dimittendum autem in partes istas tam venerabilis Abbas meus, quam tota cætera fratrum sancta congregatio suppliciter & sæpius exorabant, quatenus semper sancti niduli mei memor, matrem meam ab animo meo non dimitterem; sed loquerer pro iis bona contra omnes coram Domino meo rege, cuius (vt præsupponebant) frequentissime colloquio fruerer, sæpissime interessem contubernio, aliquoties participarem conuiuio secum in Anglia moraturus; insuper de sanctorum sarcophagis, qui plurimi in dicto pausant monasterio, tollerem mecum aliquod memoriale monumentum, quo & deuotio mea cresceret ad DEVM, & dilectio perseueraret ad locum. *Pernoctans igitur in ecclesia ante sanctorum scrinia, scilicet* Wandragesili *Abbatis*, Wulfranni, *&* Ausberti *Episcoporum, effudi mea præcordia; & quatenus Dominus dirigere dignaretur viam meam meritis & precibus dictorum patronorum, debita deuotione postulabam. Erat enim sancti* Andreæ *Apostoli vigilia; & in suo cursu medium iter tunc fere peregerat, cum post multa precum dictamina tandem dicti sancti Apostoli lecta passione victoriosa, somno subito obrepente, super lectrinum quod ante stabat, in latus alterum reclinabar. Et ecce, videbam venustissimum quendam Abbatem, quem duo reuerendissimi episcopi allaterantes comitabantur, de retro altari procedere; ac totidem sanctis, quorum duo sacerdotalibus stolis refulgebant, & tertium medium inter se, quasi consulem splendidissimum, qui torquem auream in collo gestabat, cum summa reuerentia deducebant, in medio choro obuiare. Vbi cum se mutuo salutassent, & orationem Dominicam consummassent; alter episcoporum me aduocat, & quod hospites suos in hospitium deducerem, & diligenter ministrans, ignem hospitii summopere conseruarem, quousque pro me mitterent, solicite monet, & mandat: ac sancti cæteri similiter supplicabant. Cumque acquiescere eorum iussionibus aliqualiter detrectarem, addidit etiam sanctus episcopus meam confortans pusillanimitatem, Vade, & vere dextra mea semper erit tecum. Et sic visio disparuit. Et ad matutinas vigilias de præfato Apostolo persoluendas noster secretarius nolam pulsauit pro fratribus excitandis. Interpretationem vero huius visionis pluribus annis penitus ignorabam, quousque veniens in partes istas, & de dicta visione recogitans, sic eius prognosticon assumebam. Duo Episcopi erant duo patroni* Fontanissensis *cœnobii*, Wulfrannus, *&* Ausbertus; *Abbas medius erat sanctus* Wandragesilus *Abbas, & huius loci fundator, & inhabitator primus: isti de retro altari procedebant, quia eorum sacra corpora ibi pausant: quibus duo occurrentes, sacerdotalibus stolis adornati, sunt sanctus* Guthlacus, *& sanctus* Neotus, *ambo sanctissimi sacerdotes Dei, & Croilandiæ speciales aduocati: consul medius torque aurea circa collum insignitus, erat sanctissimus martyr comes* Waldenus, *innocentissime decollatus, & in isto monasterio tumulatus: horum ministerio assignatus eram, dum pastoralis officii curam in hoc Croilandensi cœnobio assumebam: manus sancti præsulis* Wulfranni, *perseuerat mecum, quia dexteri brachii sui os cubitale munere totius conuentus in perpetuum memoriale mecum consequutus sum.* Donatus ergo dicto sancto brachio, ad Dominum meum regem London. accedebam: vbi inuestitus de baculo pastoralis officii Croilandensis monasterii, & à venerabili patre Archiepiscopo *Lanfranco*, ac à reuerendissimo episcopo Lincolniæ admissus & benedictus in ipso die natalitii Domini, in conuersione sancti Apostoli *Pauli* Croilandiam primum introibam installatus Anno Domini 1076. Inueni vero in isto monasterio (cui, authore Deo, deseruio) monachos numero. 62. quorum quatuor fratres laici erant, præter aliorum monasteriorum monachos nostri capituli comprofessos: qui omnes cum aduenirent, stallum in choro, sedem in refectorio, & lectum in dormitorio habebant; & hi numerum centenarium transcenderant: quando volebant, quidam post dimidium annum, quidam post annum ad propria monasteria remeabant: maxime in tempore guerrarum, minimoq; turbine pacis personante, tanquam apes ad aluearia pluuia imminente, ita vndiq; in Croilandiam confluebant. Fuerunt enim tunc nostri comprofessi de Thorney 10. de Burgo 6. de Ramsey 8. de Hely 3. de S. *Edmundo* 9. de S. *Albano* 12. de Westmonasterio 10. de S. *Andrea* Northamptoniæ 2. ecclesiæ *Christi* Norwici 14. de Tetford 15. de Couentria 7. S. *Mariæ* extra Eboracum 6. sanctæ *Mariæ* Stowiæ 10. de Michelmeia 6. & de Malmesbiria 5. præter aduentantes quotidie, & semper aliquos nobiscum commorantes, qui visa loci securitate, & fratrum Croilandensium mutua charitate, nostro Collegio adunari deuotissime supplicabant: vrbanitas innata monasterio ab antiquo raro vel nunquã aliquem pulsantem repellebat. Veniens itaq; in monasterium, & inueniens vniuersos ni-

mium deſolatos, ac ad deſperationem humiliatos pro variis infortuniis, quæ domum vndique depreſſerant, conſului tam laicos, quam literatos, qui cœnobii ſubſtantiam nouerant, quibus auxiliis aut refugiis annis anterioribus monaſteriorum releuatum viderant; & quibus in rebus ſubſtantia cœnobii conſiſtere ſolebat, deprecatus ſum diligentiſſime, quatenus mihi veraciter, & nude iſta exponentes, nulla, quæ noſſent neceſſaria, de mea notitia vllo modo concelarent. Illi vero reſponderunt, *Asfordum* quendam de Helieſtona, ballinum quondam domini *Wulketuli* abbatis immediati prędeceſſoris mei, maneriis & reditibus totius monaſterii à multis annis pręfuiſſe, terras & tenementa firmariis tradidiſſe, & reditus & prouentus recepiſſe, omneſq; operarios cœnobii pro libito pręmiaſſe, ipſumque ſupra modum diuitem factum ruinas monaſterii rariſſime reſtauraſſe, ipſum ſolum ſtatum monaſterii noſtri noſſe, ipſumque ſolum monaſteriũ releuare poſſe. Hoc ego *Ingulphus* intelligens, ipſum *Asfordum* accerſiri feci, ſtatumq; monaſterii nude ſibi demonſtratum ſuo conſilio ac auxilio indigere innotui, multiſq; precibus & promiſſis precans ac procurans, ad auxiliandum ſuam beneuolentiam captare ſumma diligentia inſudaui; inſuper meam ruditatem & recentiam patenter expoſui, & extremam miſeriam tam meam, quam totius monaſterii, niſi manum opponeret adiutricem, integre patefeci. Ille ad hæc omnia ferreus, & adamantina duritie impenetrabilis ad modum aſpidis ſurdæ, & obturantis ſuas aures preces meas ſpreuit, promiſſa mea riſit, & quaſi de monaſterii miſeria cõcepiſſet gaudia, omne conſilium meum deſpexit. Quod ego intelligens, & clarius intuens, ſui ratiocinii rotulos de vniuerſis terris, & monumentis mihi tradi ſuppliciter inſiſtebã poſtulare; & in quibus villis circumiacentibus noſtri reditus conſiſterent, quatenus edoceret, multis precibus inſudabã impetrare. Ille tandem magnis promiſſis inductus, cum plurima tenementa monaſterii per villas declaraſſet, ad villam de Helieſton perueniens, non tantum noſtros reditus concelauit, verum noſtra tenemẽta ſua eſſe, & ſe hæreditarie poſſidere multis periuriis fere fidem fecit. Sed ſenioribus noſtris ſemper contradicentibus, & chartas & monumenta ſufficientia oſtendẽtibus, ille iura noſtra ſufflauit; & corã regiis iuſtitiariis ſe palam verificaturum, ipſa tenementa ſua eſſe patrimonia, cum multa contentione promiſit; & ſic de cœnobio noſtro proceſſit. Nobis itaq; in dictis tenementis coram regis miniſtris calumniam ponentibus, dies iuridicus apud Stanfordiam datus eſt. Quo die cum regis iuſtitiarios pro negotiis monaſterii aditurus, me fratrum meorum orationibus commendaſſem, verſus Stanfordiam confidens in Domino equitabam. Ille vero cõfidens in magnitudine diuitiarum ſuarum, & in theſauris pecuniæ ponens omnem ſpem ſuam, erecto collo contra Deum equitabat. Et ecce, offendens equus ſuus ad petrã ſcandali in medio itinere aſcenſorem deiecit, deiectiq; collum confregit, & animam gradientis contra Dominum cum ſuperbia ad inferos tranſmiſit. Quod cum regis curiæ, ac nobis iudicium noſtrum expectantibus apud Stanfordiam narraretur, non adhibentibus adhuc tali caſui fidem plenam, alius dies datus eſt. In craſtino vero cum ille tumulandus verſus cœnobium Burgi, quo ſepulturam ſuam ſæpius conſtituerat, à vicinis & parentibus in ſecreto portaretur; decẽ acras Monaſterio noſtro pertinentes, quas viuus ſibi vendicauerat, portantes feretrum calcabant: & ecce, nigerrima nube in ſuo circuitu ſolem obducente, & quaſi nocturnas tenebras adducente, tale pluuiæ diluuium cœlum defundebat, quod vtique fluentibus aquis dies Noetica credebatur; quin etiam ſubito feretrum frangitur, & corpus defuncti corruens in terram, in ſordido cœno diutiſſime volutatur. Quod videntes, qui portauerant, manum Domini cognoſcentes, clare ſuam iniuſtitiam confitebantur: parentes autem ſui, & propinqui nobis, qui de Stanfordia hoc eodem temporis momento adueneramus, accurrentes obuiabant, & veniam præſtari contra tam violentam iniuriam, & apertam Dei vindictam prouoluti noſtris pedibus depoſcebant. Nos regratiantes Deo, & ſancto *Guthlaco* de ſuo adiutorio, iniuriam dimiſimus, & pratum noſtrum cum cæteris omnibus calumniatis integre ab iis diſclamatum recepimus, & vſque in præſens tempus pacifice poſſidemus. Per omnia benedictus Deus, qui reddidit impio iuxta opera manuum ſuarum, & infatuans, infirmans conſilia cordis eius. Hac vindicta Domini ſuper aduerſarios noſtri monaſterii per omnium ora longius volutante, & ad aures æmulantium terribilius intonante, non erat, qui deinceps Dominum defenſorem noſtrum auderet in aliquo offendere, nec qui ſanctum *Guthlacum* de cætero præſumeret ad iracundiam prouocare. Quin *Richardus* de *Rulos*, qui filiam & hæredem *Hugonis* de Euermue Domini de Brunne / & Deping duxerat in vxorem, multum agriculturæ deditus, ac in iumentorum & pecorum multitudine plurimum delectatus, ad villam ſuam de Deping amplificandam cum includere magnam portionem communis mariſci, ac pra-

prata, ac pascua separalia facere disponeret, sine licentia nostri Monasterii nullatenus præsumpsit: sed veniens cum magna deuotione firmitatem nostri capituli sibi charitatiue cōcedi affectuosissime supplicabat. Quam sibi concessimus, & nomen eius, & vxoris eius fratrum nostrorum martyrologio inscribi consensimus. Ille vero viginti marcas argenti in eleemosynam nostro Monasterio contulit, & licentiam includendi de communi marisco, quantum voluit, dignissime impetrauit. Inclusit itaque de capella sancti *Guthlaci*, quam fratres nostri Monasterii, dum dicta ante aduentum Danorum nostra villa erat, ibidem construxerant, totum solum suum versus Orientem vsque ad Cardik, & transeundo Cardik vsque ad Cleilake extra Crammor, excludens fluuiū de Weland fortissimo fossato, eo quod singulis annis fere omnia prata sua iuxta ripam dicti fluuii adiacentia continuis inundationibus demergebat: vnde Deping, id est, profundum pratum villa illa vocata antiquitus erat. Et ædificans super fossatum plurima tenementa, & cotagia, in breui magnam villam effecit hortos assignauit, campos excoluit, & in pratis, qui nuper erant profundi lacus, & paludes immeabiles, excluso fluuio inuenit campos vberrimos, & terram desiderabilem; ac de puteis & vliginibus maledictis fecit hortum voluptatis. Cumque glebam fertilissimam sic reperisset, dictam etiam capellam sancti *Guthlaci* in parochialem Ecclesiam suæ nouæ villæ hoc eodem tempore commutauit. Monasterio vero nostro semper erat amicissimus, & penes dominum nostrum regem in omni negotio intercessor pro nobis promptissimus, & procurator assiduus. Cum ergo prosperiora tempora nobis successissent, & status nostri Monasterii tam in tēporalibus, quam spiritualibus, secundante Domino, & amicos multiplicante, multifarie fructificaret: statui dominum meum regem adire, ac aliquam gratiam domino *Wulketulo* prędecessori meo adhuc Glastoniam exilium toleranti quoquo modo procurare. Satis enim intelligebam, ipsum monasterii nostri statum apprime cognoscere, & tenementa nostra, quæ multis comitatibus dispersa fuerant, & per malitiam nequissimi *Asfordi* fere perdita, mihi vero nouitio nimis inscrutabilia, longo colluctamine & experientia plene scire. Vadens itaque Londonias, & inueniens ibidem venerabiles dominos meos, & aliquos amicos, videlicet reuerendissimum Archiepiscopum *Lanfrancum*, & Dominum *Odonem* Episcopum Baiocensem fratrem veterrimum domini regis, ipsumque Cantuariæ Comitem, & principem palatii (quorum nutu & consilio tam rex ipse, quam regnum eius vniuersum in omni negotio regebatur) causam mei aduentus confidenter exposui, ac eorum intercessionem penes regem gratiosius impetraui. Transmissis etiam aliis mediatoribus, & amicis, inter quos prædictus miles *Richardus Rulos* regis Camerarius præcipuus assistebat, qui penes prædictum prædecessorem meum dominum *Wulketulum* domini regis animum explorarent, repererunt rancorem eius penes personam multum mitigatum; sed ne promoueretur ad aliquam minorem vel maiorem prælatiam omnino inexorabilem, ac in pristino proposito continue pertinacem. Intercedentibus itaque prædictis dominis meis, domino Archiepiscopo Cantuariæ, & fratre eius domino episcopo Baiocensi, ac *Richardo* de *Rulos* regis camerario, aliisque plurimis ex veteri notitia mihi in Normannia satis amicitia propinqua deuinctis, obtinui quod de Glastonia ad Burgum rediret; sed illic absque latiori discursu in patriam minime faciendo, absque omni etiam cura & officio resideret; solummodo quando mihi placitum videretur, ad informandum me de statu mei monasterii licenter ad Croilandiam accersirem. Hac ergo gratia impetrata, de Glastonia illum ad Burgum transmisso honorifico equitatu adduxi, & de Burgo ad Croilandiam; omni fauore & filiali dilectione dignam videns eius venerabilem personam, & sanctissima religione præcellentē in pristino stallo suo ipsum posui: nec ipso superstite, me plenum sponsum, sed semper paranymphum, vel procuratorem monasterii reputaui. Cernens etiam deuotionem meam, ac filiorum suorum dilectionem nullis tribulationibus ab antiqua beneuolentia immutatam, restituit monasterio nostro calicem quondam capellæ suæ, vnum portiforium de vsu nostræ ecclesiæ, & vnum missale, vnam cupam argenteam cum coopertorio argenteo ad eandem, & 12. cochlearia de argento; alia etiam promisit, quum quosdam, quondam suos ministros, alloqui primitus potuisset. Ego vero bis vel ter omni anno cum debito ministrorum apparatu ipsum accersens, & per mensem multoties, aliquando per dimidium annum mecum detinens, ac in omni loco, tam in choro, quam in refectorio semper cum omni reuerentia mecum deferens, præter agnitionem status totius cœnobii, quam libentissime docebat, reperi vita sua comite prospera multa mihi succedere; sicut post decē annos, ipso decedente, plurima aduersa nobis indies accessere. Depositus enim erat anno Dominicæ incarna-

tionis 1075. & decennio superuixit, subitoque paralyse perculsus per quatuor menses ad mortem ægrotabat, impos & mutus ad exprimendum suas vltimas voluntates toto spatio effectus: obiitque in die sancti *Hieronymi* presbyteri, Anno Domini 1085. nonnullis nostri monasterii monumentis ac iocalibus apud Burgum adhuc remanentibus, & nobis minime restitutis, licet sæpissime reddere ac restituere promisisset, & in extremis suis effici & expleri, prout potuit, suis cōfratrib. crebro præcepisset. Ante vero hæc tempora paucis annis recurrentibus, quum rex Daciȩ *Canutus* congregata maxima classe inuadere Angliam parasset, inclytus rex *Willielmus* vndiq; de Francia, Almania, atque Hispania soldariis conductis, vniuersos per monasteria totius regni dimisit, moraturos maxime per illa cœnobia, quæ de militia non exhibenda sua dominia tenebant de rege. Vnde ad Croilandiam 6. milites, & 28. balistarios destinabat. Quo tempore ducens exercitum in Northumbriam, vbi Dani applicare sæpius ante solebant, vniuersam patriam abrasit, ac fere in terram desertam absumens, multis milliariis inhabitalem postea longo tempore reddidit: ne hostis veniens, & victualia inueniens moram prolixaret, sed fame & inedia fugere de patria compulsus, pro victualium penuria citius ad propria remearet. Pertransiens etiā tunc, & vltra progrediens inclytus rex *Williemus* in Scotiam, eam sibi subiecit, & *Maltonium* regem eius sibi hominium facere, & fidelitatem iurare apud Abennithi coegit. Reuersusque in Angliam, apud Londonias hominum sibi facere, & contra omnes homines fidelitatem iurare omnem Angliæ incolam imperans, totam terram descripsit; nec erat hida in tota Anglia, quin valorem eius, & professorem suum sciuit; nec lacus nec locus aliquis, quin in regis rotulo extitit descriptus, ac eius reditus, & prouentus, ipsa possessio, & eius possessor regiæ notitiæ manifestatus iuxta taxatorum fidem, qui electi de qualibet patria territorium proprium describebant. Isti penes nostrū monasterium beneuoli & amantes, non ad verum pretium,* nec ad verum spatium nostrum monasterium librant, misericorditer præcauentes in futurum regiis exactionibus, & aliis oneribus, piissima nobis beneuolentia prouidentes. Iste rotulus vocatus est rotulus Wintoniæ, & ab Anglicis pro sua generalitate omnia tenementa totius terræ integre continente Domesday cognominatur. Talem rotulum, & multum similem ediderat quondam rex *Alfredus*, in quo totam terram Angliæ per comitatus, centurias, & decurias descripserat, sicuti prænotatur: qui quidem rotulus Wintoniæ vocatus est, quia deponebatur apud Wintoniam conseruandus, quæ ciuitas caput Westsaxonici regni sibi hæreditarii, porro tunc inter omnia regna Angliæ particularia nobilissimi & præclari. In illo vero rotulo Wintoniæ sic maxime vocato, eo quod ad illius rotuli exemplum editus erat, descripti sunt non tantū totius terrȩ comitatus, centuriæ, & decuriæ, syluæ, saltus, & villæ vniuersæ: sed in omni territorio quot carucatæ terræ, quot iugera, & quot acræ, quæ pascua, & paludes, quæ tenementa, & qui tenentes continebantur. Adiui ego ipse tunc Londonias, & hæc tenementa nostra de vtroq; rotulo prædicto, vulgariter ab Anglicis cognominato Domesday, excepta multo studio ac non paruis sumptibus, statui meis posteris, saltem breuiter, annotare, plurima abbreuiās, ac nonnulla latius declarās ad meliorem meorum successorum notitiam. Quod si quis posterorū de verbo ad verbum, prout diffuse in dictis rotulis originalibus tenementa nostra conscribuntur, agnoscere maluerit, dictos rotulos petat, & diligenter exquirat; & hanc breuem elucubratiunculam, spero, quod mirabitur, & quod hunc laborem nostrum intimo animo collaudabit, cum tam solicite tamq; succincte de tam confusa massa tot abdita & tam dispersa collegerim, & simul condiderim in hanc formam. Imprimis in Lincolshire/in Ellowarp/in Croyland sanctus *Guthlacus* habuit, & habet syluas, mariscosq; quatuor leucas in longitudine, & tres leucas in latitudine. Hæc sedes est Abbatiæ tempore regis *Ethelredi*; estque soluta, & quieta ab om̄nibus secularibus seruitiis. In Hosleben/& Capelade sanctus *Guthlacus* habuit, & habet tres carucatas, & sex bouatas ad Geld/ ibi nunc in dominio vnam carucatam, & 3. villan. cum dimidio carucatæ, & 12. acras prati: tempore regis *Edwardi* valuit viginti solidis monetæ. Similiter in Spalding Berewick de Croiland duas carucatas terræ ad Geld, terra ad vnam carucatam & dimidiam, ibi septem villan. & 4. Bord. habentes 3. carucatas: tempore regis *Edwardi*, valuit viginti solidis monetæ. Similiter in Pincebeck sanctus *Guthlacus* habuit, & habet dimidiam carucatam ad Geld tempore regis *Eadwardi*. In Kirketona Warp in Algare Berwick sanctus *Guthlacus* habuit, & habet 12. bouatas terræ ad Geld / terra ad decem bouatas nunc vasta est per maris alluuionem. In Donnedik sanctus *Guthlacus* habuit, & habet duas carucatas terræ ad Geld/ terra ad duas carucatas cum Sacha & Socha: ibi nunc vna carucata in dominio, & tredecim villani cum vna carucata & viginti acris prati, tempore *Edwardi* regis valuit viginti solidis

solidis monetæ. Similiter sanctus *Guthlacus* habuit & habet vnam carucatam terræ ad Geld/terra ad vnam carucatam, ibi vero villani non arant: ibi quatuor salinæ valent. 5. solid. & 4. denariis & 5. acrę prati. In Burtoft sanctus *Guthlacus* & habuit & habet vnā bouatā terræ cum Sacha & Socha, & ecclesiam de Suterton, & presbyteron tempore *Edwardi* regis Socha de Donnedike. Item in Soudithing in Hawardshow Warp. in Bukenhale sanctus *Guthlacus* habuit & habet duas carucatas, & dimidiam ad Geld/ibi vna carucata in dominio quinque villani, 2. Bord, & 8. Soch habentes vnam curacatam, & viginti sex acræ prati, & 50. acræ syluæ & 70. acræ syluæ tempore regis *Edwardi* valebant triginta solidos monetæ. Similiter Socha de Beltisford. Item in Halington sanctus *Guthlacus* habuit & habet 10. bouatas terræ, quatuor bouatas de Juland/& 22. acras prati. Socha de Tad. Item in Nons Warp. in Langtoft sanctus *Guthlacus* habuit & habet sex carucatas terræ ad Geld/terra ad sex carucatas ibi nunc in dominio, id est, 5. carucatæ, & 8. villani, & quatuor Bord, & 20. Socham habentes 5. carucatas terræ, & centum acras prati sylu. 2. solid. marisci, 2. leucas in longitudine, & 2. leucas in latitudine, terra arabilis 15. quarentenas in longitudine & 9. in latitudine: tempore regis *Edwardi* valebant quatuor libris monetæ 60. solidis. Talba 3. solidos. Item in Baston sanctus *Guthlacus* habuit & habet quatuor carucatas terræ ad Geld, terra ad 4. carucatas, ibi nunc in dominio, vna carucata, 5. villani, 2. Bord, & 7. Sochm. cum duab. carucatis, ibi ecclesia cum presbytero & vnum molendinum cum dimidio molendini, & 45. acræ prati, mariscorum, 15. quarenten. in longitudine & 8. in latitudine tempore regis *Edwardi* valebant 40. solidos. monetæ similiter. Item in Anclound Warp. in Repingale sanctus *Guthlacus* habuit & habet 3. carucatas terræ ad Geld, & 60. acras prati: tempore regis *Edwardi* valebant 20. solidos. *Ogerus* tenet ad firmam reddendo Abbatiæ 60. solidos, & alia multa onera. Item in Aswardetirent Warp in Laithorp sanctus *Guthlacus* habuit & habet vnam bouatam terræ, in Kirkby 3. bouatas terræ: tempore regis *Edwardi* solid. Item in Optonagrena Hundred in Northamptonshire in Croyland sanctus *Guthlacus* habuit & habet syluas & mariscos, 2. leucas in longitudine, & 2. leucas in latitudine: tempore regis *Edwardi* solutæ & quietæ ab omnib. seruitiis. In Peickirk 3. virgatas terræ ad Geld, tempore regis *Edwardi*. In Bridthorp sanctus *Guthlacus* habuit habetque vnam hidam, & dimidiam ad Geld, terra est 2. carucat. in dominio est vna carucata, & 11. villani, & Bord cum 2. carucatis, ibi 3. acræ prati & vnum molendinum de quinque solidis, valent 40. solidos. Item in Pokebroke Hundred in Elmingtona sanctus *Guthlacus* habuit & habet vnam hidam terræ: terra est vna carucata, hęc est ibi in dominio, & 2. villani & 2. Bord cum vna carucata, & 6. acris prati: tempore regis *Edwardi* valebant 8. solidos modo 16. In Elmingtona etiam sanctus *Guthlacus* habuit & habet duas hidas, terra est 3. carucat. ibi sunt 5. villani, & 4. Bord cum 3. carucatis: ibi duodecim acræ prati: tempore regis *Edwardi* volebant duodecim solidos, modo & 20. solidos. Item in Soudnauesloumd Hundred in Adingtona sanctus *Guthlacus* habuit & habet duas hidas: terra est quatuor carucat. in dominio est vna & duo serui, & sex villani & 3. Bord. cum vno Sochm. habente tres carucatas: ibi sex acræ prati & molendinum 13. solid. & 4. denar. tempore regis *Edwardi* valebant quindecim solidis, modo 40. solid. Ibi etiam habet ecclesiam, & in alia Adingtona dimidium virgatæ terræ ad Geld. Item in Ausfordeshew Hundred in Wendlingborough sanctus *Guthlacus* habuit & habet quinque hidas terræ, & dimidium, terra est duodecim carucat. in dominio est vna carucat. cum vno seruo, & 21. villanis, cum Ecclesia & presbytero, & septem Bord, & 12. Sochm. habentibus vndecim acras: ibi duo molendina de 16. solidis, triginta acræ prati valent 50. solidos, & vsus 11. solidos, modo 6. lib. Item in Aiswordesle Hundred Granlecrand in Badbeby S. *Guthlacus* habuit & habet 4. hidas terræ: terra est 11. acræ, in dominio sunt 8. carucatæ, & octo serui, 5. ancillæ, 12. villani, & 8. Bord cum 6. carucatis: ibi molendinum de duobus solidis, & 28. acræ prati sylue 4. quarent. longitudine, & 2. quarent in latitudine: tempore regis *Edwardi* valebant 4. lib. modo similiter. Itē Hundred de Widebrooke in Glapthorn sanctus *Guthlacus* habuit & habet vnam virgatam terrę ad Geld, & 20. acras syluę: Item in Leistershire in Goscote Warp in Beby sanctus *Guthlacus* habuit & habet decem carucatas terræ & dimidium, terra est octo carucat. in dominio est vna carucat. & duo serui, & 21. villani cum quinque Sochm. & tres. Bord. habent. 6. carucatas: ibi 30. acrę prati valent tempore regis *Edwardi* 60. solidis, modo 40. solidis. Item in Guthlacesston Warp in Sutton sanctus *Guthlacus* habuit & habet duas carucat. & duas in Stapelton: terra est quinq; carucat. ibi 6. villani cum 2. Bord habentibus vnam carucatam & dimidium: tempore regis *Edwardi* valuere 24. solid. modo 20. solid. Item in Huntindoune-

shire in Normannestros Hundred in Morborne sanctus *Guthlacus* habuit & habet 5. hidas ad Geld: terra 9. carucat. ibi nunc in domino 2. carucat. & 16. villani, & 3. Bord habentes 7. carucatas: ibi ecclesia & presbyter & 40. acræ prati, & vna acra syluæ minutæ: tempore regis *Edwardi* valebant centum solidos, modo similiter. In Therminga sanctus *Guthlacus* habuit & habet vnam hidam & dimidium ad Geld: terra vna carucat. & dimid. Socha de Acumcebery manerio regis: *Eustachius* tenet modo de Abbate de Croyland/ & habet ibi vnam carucat. & vnum villanum cum dimidio carucat. & sex acris prati: tempore regis *Ed.* valebant 20. solid. modo similiter. Item in Grantebrigshire in Nordstow Hundred/ iu Hokittona sanctus *Guthlacus* habuit & habet septem hidas & dimid. terra est octo, carucat. in domino quatuor hid. & ibi sunt 4. carucat. ibi 14. villani, & tres bord cum sex carucatis. Ibi 4. cotagia, & tres serui, pratum, 2. carucatæ cum ecclesia & presbytero: tempore regis *Ed.* valebant 8. libris, modo sex libris. In Cestreton Hundred/in Cotenham Sanctus *Guthlacus* habuit & habet 11. hid. ad Geld. terra est octo carucat. in dominio sex hid. & ibi est 1. carucat. ibi 12. villani, & octo bord. cum. 7 carucatis: ibi 1. seruus, pratum, 8. acræ, pastur. ad pec. villæ de marisco. D. Ang. & de præsent. 12. d. val. tempore regis *Ed.* 8. libris, modo sex libris, hoc manerium semper fuit & est in dominio Sancti *Guthlaci*. In Draitona sanctus *Guthlacus* habuit & habet octo hidas, & dimidium: terra est sex, carucat. in dominio quatuor 4. hid. & tres virg. & ibi 1. carucata, ibi 12. villani, & 5. bord, & 3. Soch. cum quatuor carucatis: ibi quatuor cotagia, pratum, 2. carucat. tempore regis *Ed.* valebant 100. solid. modo 4. libris, 10. solid. hæc terra in dominio est ecclesiæ sancti *Guthlaci* cum sua ecclesia, & presbytero. Iam ad informationē meorum successorum mihi videtur expediens, & valde necessarium, aliqua præmissorum, prout nunc ea intelligimus, breui declaratione nostris posteris demandare. Et primo de sede Abbatiæ nostræ, quæ dicitur habere 4. leucas in latitudine; quum leuca vsualis mensura terram metientium apud Francos constet de duobus millibus passuum. Et forte leuca dicitur à leucon, quod in Scythica lingua interpretatur *Philippus*. Vnde magister in Isagogis suis O. M. libr. 3. & niueus leucon dicit ibi, hunc leucon fuisse *Philippum* imperatorem, qui niueus descriptus est, quia Christianus, & Baptismo super niuem dealbatus. Et alio in loco vbi exponit illud, id est, *Phœbum* adamasse *Leucothoen*, dicit DEVM adamasse Christianitatem regni Franciæ, id est, *Philipporum*, quum apud Francos nomen *Philippi* frequentissimum habetur, in tantum, vt rex *Henricus*, qui modo regnat in Francia, filium suum iam primogenitum *Philippum* fecerit appellari. Beatus enim *Christi* Apostolus *Philippus*, cum Scythis verbum Dei prædicasset, & plurimos eorum ad fidem *Christi* conuertisset, rediens in Asiam, per Sicambros viam fecit, ac illis CHRISTI nomen primus annunciauit. De quibus exeuntes Franci, vt plures eorum hierocronographi testantur, beatum *Philippum* Apostolum suum specialem protodoctorem, & Neoapostolum adhuc tenent. Ex his omnibus colligitur, quod leuca dicitur à leucon, id est, mensura terræ Philippicæ, id est, *Philippi*, vel *Philipporum*. Angli autem vtuntur terram metiendo milliaribus: & dicitur milliare, quia constat de mille passibus; sic vocatum, quia *Hercules* sub vno tractu halitus sui mille passus fecit, vt dicit *Isid.* lib. 3. Cognoscentes itaq; leucas, & milliaria, dicere poteritis, posteri nostri & amici, quod cum sedes Abbatiæ nostræ in longitudine, id est, de vlteriori ripa de Shepishee in eius oriente vsq; ad Kenulphston in eius occidente, dicitur habere 4. leucas, id est, 8000. passuū; & in latitudine, i. e. de vlteriori parte ripæ de Southee in eius austro vsq; ad vlteriorem ripam de Asendik; vel de Weland in eius aquilone 2. leuc. id est, 4000. passuum; horum neutrum verum est. Sed scire debetis, Anglos sub dominio Normannorum transisse in multis ad mores Francorum, & ideo loco milliarium leucas dixisse, sed milliaria intellexisse: & cū longitudo eius excedit 4. milliaria, & latitudo 2. milliaria. prudentissimi metatores contra malitiā æmulorū nostrorū piissime prouidentes, potius plus quam minus ponere voluerunt. Acceptauit hanc rationem tota vicinia taxatorum, acceptauit & regis curia, cum veritas spatii exigeretur in incorporatione regalium rotulorum. Item declarandum est illud, quod Alderlound describitur in Optonagrena Hundred quum in charta *Edredi* quondam regis, & restauratoris nostri contineatur, quod illa pars marisci australi parte aquæ de Weland, comitatui Lincolniæ connectitur, in omnibus respondet: cuius euidentia colligitur ex charta *Edgari* quondā regis & confirmatoris nostri de illis verbis, vbi interdicit omnibus ministris suis, id est, vicecomitibus, bedellis & balliuis in patria Girniorum, id est, in Comitatu Northan. ne introeant fines & limites dicti marisci, aut in aliquo intromittant; hoc innuens, quod illa pars marisci sit interdicta ministris in Comitatu North. sic attendens cum reliqua portione monasterii

nostri

nostri ministris suis in comitatu Lincolniæ. Sed Danicis regib. *Swano Cnutone*, *Haroldo*, & *Hardinuto* totam Angliam opprimētibus, & multa immutantibus, plurima priuilegia monasteriorum perdita sunt, ac prorsus suffl ita; limites ac termini territoriorum & comitatuum translati, & à statu veteri longe immutati, prout pecunia diuitum in mentibus barbarorum, qui nihil aliud, quam ruinas quærebant, reponderabat. Cuius euidentia tempore regis *Hardetnuti* erat euersio monasterii sanctæ *Pegæ* de Peikirk, præualente contra iustitiam Pegelandensium Abbatis Burgi pecunia, & super simplicitate pauperum *Godwini* Comitis potentia. Et tunc cum Monachi Burgenses maximæ fuerant opinionis, ita vt totus mundus abiret post eos, & multi maiores terræ tam pontifices, quam alii proceres, & prouinciarum præsides apud illos suam supremam eligerent sepulturam; etiam in monasterium nostrum suæ cupiditatis cornua impudentissime extenderunt, dissimulante tantam iniuriam Domino *Wulketulo* prædecessore meo, & quasi ex eorum conniuentia contra tantum damnum nostri monasterii somno (proh pudor) lethargico nimium soporato, & diutius dormiente. Veruntamen in proximo spero tantam præsumptionem cum regis beneuolentia plenius in statum pristinum emendandam, quem per trecentos & fere 30. annos antea pacifice possederamus. Item declarandum est illud, quod dicit, A tempore *Ethelredi* regis erat sedes Abbatiæ nostræ quieta, & soluta ab omnibus secularibus seruitiis: cum tres fuerint reges *Ethelredi*, & pro eorum quolibet agant verisimiles rationes, quod de eorum quolibet dicta litera dici possit. Primus enim *Ethelredus* filius *Pendæ*, ac frater *Peodæ*, & *Wulferi* quondam regum Merciorum, quum post præfatos reges fratres suos succedens, triginta annos regnasset, relicto seculo monachus in Bardineiensi monasterio factus, tandem Abbas est creatus. In regno vero Merciorum subrogatur *Kenredus* cognatus suus, filius *Wulferi* quondam regis, & fratris, suique prædecessoris, sicut latius supra dicitur. Huic *Kenredo* post quinque annos Romam peregre proficiscenti successit *Celredus*, filius prædicti *Ethelredi*, adhuc ipso patre Abbate de Bardeney superstite ac viuente. Huic autem *Celredo* post octo annos defuncto successit in regnum Merciorum noster *Ethelbaldus*, regnauitque annis quadraginta & vno; qui primo anno regni sui fundauit nostrum monasterium Croylandense, faciens inde nobis chartam suam; in qua charta primus testis post Episcopos prædictus *Ethelredus* Abbas de Bardeney quondam rex deuote subscripsit; eodemque anno iam factus senior, & plenus dierum migrauit ad Dominum. A tempore igitur huius regis *Ethelredi* erat Abbatia nostra quieta & soluta ab omnibus secularibus seruitiis, id est, à tempore nostræ primæ fundationis. Secundus rex *Ethelredus* erat filius *Ethelwulphi*, frater regis *Ethelbaldi*, *Ethelberti*, ac *Alfredi* quondam regum; qui cum penultimus fratrum suorum quinque annis Westsaxonici regni sceptrum validissime rexisset & contra Danos dimicans frequentissime, aliquoties gloriosissime triumphasset, obiit Anno Domini octingentesimo septuagesimo primo, scilicet in proximo Anno sequente post euersionem Monasteriorum Bardeney / Croyland / Medeshamsted / & Hely. Sed Croylandiæ Monachi (vt supra dictum est) pro maiori parte per triduanam fugam gratiosissime saluati, totius Abbatiæ huius situm eadem libertate, qua antea habuerant, deinceps à *Beorredo* rege ac *Alfredo* rege regnum postmodum obtinente habuerant, etiam toto tempore suæ desolationis possederunt; cum cætera monasteria per Danorum ferocitatem funditus destructa regali fisco fuerant asscripta denuo, & assumpta, omnibus Monachis eorum necatis, perditis, seu penitus fugatis. A tempore itaque istius regis *Ethelredi* Abbatia nostra erat quieta & soluta ab omnibus seruitiis secularibus, id est, in sua maxima desolatione vsque ad eius restaurationem, & inde vsque ad præsens tempus. Tertius rex *Ethelredus* erat filius *Edgari*, regis qui post sanctum *Edwardum* regem, & tandem DEI martyrem, germanum suum, miserrime regnauit annis. 38. Tempore cuius Danorum exercitus totam Angliam plurimum tribulabant, & ecclesias ac cœnobia in immensum opprimebant. Perdurabatq; tanta tribulatio per plures annos sequentes, scilicet per tempora 4. regum, id est, ipsius *Ethelredi*, *Kanuti*, *Haroldi*, & *Hardekanuti*. Ab istius itaq; *Ethelredi* tempora nostra abbatia erat quieta & soluta ab omnibus secularibus seruitiis, id est, à tēpore illius regis, qui erat legalis successor regii seminis Anglorū, & pater *Edwardi* piissimi regis: cuius cognatione ac consanguinitate inclytus rex noster *Willielmus* fundat conscientiam suam regnū Angliæ inuadendi, cæteris regibus de Danorum sanguine, quasi nullius authoritatis ad allegandum, interim intermissis. Item declarandum est quod in sede Croyl. villani, Bord. nec Sochm. ponūtur, sicut in aliis nostris terris; cū nisi timore belli imminentis nullus, aut rarus inhabitator nobiscū manere perseuarabat; sed sic-

ut guerra incipiente omnes conuicinæ patriæ tam diuites, quam pauperes, tam viri quam mulieres ad Croyland pro suo refugio confluentes vndique aduentabant, ita iterum serenitate pacis a Domino restituta, ad sua quique propria reuertentes monasterium nostrum relinquebant, sola nostra domestica familia cum suis vxoribus & liberis remanentibus, quibus (vt postea dicetur) magnam partem mariscorum & pratorum totius sedis nostri monasterii dimisi dudum pro certo reditu annuali, & aliis seruitiis exoluendis, quibusdam ad firmam & certum numerum annorum, quibusdam in feodum tradidi excolendum. Sed hæc postea. Item declarandum est illud, quod dicitur, In Spalding/ Berewick de Croyland; & alibi, in Algare Berewicke/ alibi, vt sic intelligatur, in Spalding/ Berewicke de Croyland/ id est, manerium de Croyland: & in Algare Berewick alibi, id est, manerium aliud. Item declarandum est de manerio de Badby/ quod licet iam sit in manibus firmariorum, tamen tanquam in manibus nostris nunc esset in regis, rotulo est descriptum; sed faciendum est, quod, quia terrarum metatores, & taxatores illius patriæ monachos illud manerium habere vident de monachis Euesham/ nostros Croylandenses monachos putāt, & nostram esse possessionem, nō firmariorum reputant & affirmant, cum adhuc viginti anni de firma illorum restent, antequam centum anni concessi in eo *Normanno* quondam *Edrici* Comitis vicecomiti compleantur. Hæc coram domino meo rege, concilioque suo pro nostro monasterio, eiusq; pertinentiis patenter allegaui, & gratanter omnia sunt accepta, & copia regii rotuli mihi liberaliter est cōcessa. Detulerā etiam mecum tunc Londonias chartas ac chirographa, & pręcipua monumenta nostri monasterii, scilicet *Ethelbaldi* quondam regis, ac nostri fundatoris, & cæterorum regum Merciorum confirmantium domum nostram; quæ cuncta manu Saxonica scripta erant: chartas etiam *Edredi* quondam regis, & restauratoris nostri, ac *Edgari* regis nostri confirmatoris, & aliorum regum Anglorum post eos succedentium vsque ad hæc tempora nostra, quæ partim duplicate tam Gallicana manu, quam Saxonica scribebantur. Manus etenim Saxonica ab omnibus Saxonibus, & Merciis vsque ad tempora regis *Alfredi*, qui per Gallicanos doctores omnibus literis apprime instructus erat, in omnibus chirographis vsitata, à tempore domini regis dicti desuetudine viluerat; & manus Gallicana, quia magis legibilis, & aspectui perdelectabilis præcellebat, frequentius indies apud omnes Anglos complacebat. Et licet omnibus Gallicis & Normannis manus Saxonica extiterat inusitata penitus, & inuisa, ac tunc maxime cum gente sua contemptui habita & nimium inacceptata; cum meritis & precibus Sancti *Guthlaci* aduocati nostri, ac specialis patroni Spiritus Sanctus in cor inclyti regis gratiam & beneuolentiam penes nostrum monasterium diuinitus inspirabat in tantum, vt vniuersa monumenta nostra tam manu Saxonica, quam Gallicana (vt prædictum est) conscripta, coramque præfato inclyto rege *Wilhelmo* ac concilio suo patenter lecta, & diligenter examinata, multo fauore fierent accepta & collaudata, insuper regia confirmatione dignissima ab omnibus acclamata & adiudicata: præcipue charta inclyti quondam regis *Edredi* restauratoris nostri nostrum monasterium specialius priuilegiantis, & plenius nostras terras confirmantis ab omnibus abundantius est accepta, & confirmari ab ipso domino rege gratiosissime concessa, confirmata est, prout ego desiderabam & postulabam, diligentissime in his verbis. Ego *Willielmus* Dei beneficio rex Anglorum, ad humilem petitionem familiaris mei *Ingulphi* Abbatis Croilandensis monasterii chartam priuilegiatam, quam egregius rex *Edredus* prædecessor meus Deo & sancto *Guthlaco*, ac monachis de Croyland concessit & donauit, coram me & concilio meo perlectam & declaratam laudo, approbo, & confirmo, & in omnibus effectualiter obseruari præcipio. Prohibeo etiam ne quisquam sub ditione mea illos temerarie vexare pręsumat, ne excōmunicationis gladio intereat, & pro iure ecclesiastico violato infernorum exquirat cruciatus. Sed habeant omnes possessiones suas in perpetuam & regalem eleemosynā ex meo dono, & confirmatione ad laudem Dei, & ob reuerentiam sancti *Guthlaci* confessoris ibidem corporaliter quiescentis, cum omni illo, quod appellatur Socha Sacha, Tol & Tem, cum legibus & consuetudinibus illis iure perpetuo tenendis, cum quibus eas liberius & quietius tenuerunt diebus illis, quibus præfatus rex *Edredus* viuus fuit & incolumis. In huius scripti robore optimates in eodem nominati testes affuerunt, *Lanfrancus* Archiepisc. Cantuariæ, *Thomas* Archiepisc. Eboracæ, *Walkelmus* episc. Wintoniæ, *Wilhelmus* episc. Dunelmię, *Wilhelmus* Comes, *Alfredus* Comes, *Alfredus* filius *Topi*, *Wilhelmus Malettus*, & alii. Cernens etiam tunc animum domini mei regis, ac consiliariorū suorum penes meam paruitatē, inspirante altissimo, tam beneuolū & fauentem, chartas *Theroldi* quondam vicecomitis de cella dudum nostra de Spal-

ding

tis, quas etiam mecum Londonias attuleram, palam prolatas coram Domino meo regi, ac vniuerso concilio suo proponebam; & sufficienter allegato titulo iuris nostri restitutionem cellæ nostræ prædictæ ad nostrum monasterium debita diligentia postulabam. Cumque diutissime ius nostrum ad dictam cellam in regis concilio ventillaretur, & fere fauentibus vniuersis ad iudicandam nobis illam æstimarem; regis concilium censebat transmittendum pro *Yuone Talbois*, eo quod in eius dominio dicta cella consistebat. Qui citius adueniens, quum nostrum propositum intellexisset, ostendens coram domino rege in petitione mea eiectionem monachorum Gallicorum, quos suo regio scripto antea confirmauerat, & sibi semper fideles permanserant, promotionemque monachorum Anglicorum sibi semper mala imprecantium finaliter contineri, beneuolentiam regis à meo proposito funditus immutauit: & vniuersum negotium meum Normannis vndique ac Andegauensibus suis assentatoribus, qui domino meo regi iugiter assistebant, multipliciter suffultus, & roboratus, totaliter impediuit. Accipiens itaque mecum dicti domini mei regis confirmationem super chartam regis *Edredi* nostri restauratoris, quam gratiose ante aduentum dicti *Yuonis* ad curiam à domino rege impetraueram, cum omnibus monumentis nostris saluis & illæsis, benedicto altissimo, ad nostrum monasterium sanus ipse ac incolumis remeaui; consulens meis successoribus in futurum, qui venturi sunt post me, fortemq; regem Anglicis fauorabilem feliciter obtinebunt, quum dictam cellam repetere voluerint, maxime huic chartæ *Theroldi* dictæ cellæ fundatoris innitantur, cæteris chartis extra causam concelatis, quum dictam chartam ad ius nostrum conquirendum cæteris præstantiorem & valentiorem multo consilio iurisperitorum didici præualere: quæ charta talis est. Ego *Theroldus* de Bukenhale coram nobilissimo domino meo *Leofrico* Comite Leicestriæ, & nobilissima comitissa sua domina *Godiua* sorore mea, cum consensu, bona voluntate domini & cognati mei Comitis *Algari*, primogeniti & hęredis eorũ, donaui & tradidi Deo & S. *Guthlaco* Croilandiæ in manibus domini *Wulgati* Abbatis dicti Croiland. monasterii ad fundationem cellæ Croilandẽsium monachorum, in honorem S. Dei genitricis, semperq; virginis *Mariæ*, in villa de Spalding, totum manerium meum situm iuxta parochialem ecclesiam eiusdem villæ, cum omnibus terris & tenementis, reditibus, seruitiis, aureis, & vtensilibus, quæ habui in dicto manerio, & in dicta villa, & in campis eius tam in parte orientali fluminis, quam in eius parte occidentali, cum omnibus appendiciis suis, scilicet *Colgrinum* præpositum meum, & totam sequelam suam, cum omnibus bonis & catallis, quæ habet in dicta villa, & in campis eius, & mariscis absque aliquo de omnibus retinemento. Item *Hardingum* fabrum, & totam sequelam suam cum omnibus bonis & catallis, quæ habet in dicta villa, & in campis eius, & mariscis absq; aliquo de omnib. retinemento. Item *Lestanum* carpentarium, & totam sequelã suam, cum omnibus bonis & catallis, quę habet in dicta villa, & in campis eius, & mariscis absq; aliquo de omnibus retinemẽto. Item *Ringulphum* primum, & totam sequelam suam, cum omnibus bonis & catallis, quæ habet in dicta villa, & in campis eius, & mariscis absq; aliquo de omnibus retinemento. Item *Elstanum* piscatorem, & totam sequelam suam, cum omnibus bonis & catallis, quæ habet in dicta villa, & in campis eius, & in mariscis absque vllo de omnibus retinemento. Item *Gunterum Liniet*, & totam sequelam suam, cum omnibus bonis & catallis, quæ habet in dicta villa & campis eius & mariscis absque vllo de omnibus retinemento. Item *Outy Grimkelson*, & totam sequelam suam, cum omnibus bonis & catallis, quę habet in dicta villa, & campis eius, & mariscis absque vllo de omnibus retinemẽto. Item *Turstanum Dubbe*, & totam sequelam suam, cum omnibus bonis & catallis, quæ habet in dicta villa, & in campis eius, & mariscis abque vllo de omnibus retinemento. Item *Algarum* nigrum, & totam sequelam suam, cum omnibus bonis & catallis, quæ habet in dicta villa, & in campis eius, & mariscis absq; vllo de omnibus retinemento. Item *Edricum* filiũ *Siwardi*, & totã sequelam suam, cum omnib. bonis & catallis, quę habet in dicta villa, & in campis eius, & mariscis absq; vllo de omnibus retinemento. Item *Osmundum* molendinarium, & totam sequelam suam, cum omnibus bonis & catallis, quæ habet in dicta villa, & in campis eius, & mariscis absque vllo de omnibus retinemento. Item *Besy Tuke*, & totam sequelam suã, cum omnib. bonis & catallis, quæ habet in dicta villa, & in campis, & mariscis eius absq; vllo de omnibus retinemento. Item *Elmerum* de Pincebeke, & totam sequelã suam, cum omnib. bonis & catallis, quę habet in dicta villa, & in campis eius, & mariscis absq; vllo de omnibus retinemento. Item *Gouse Gamelson*, & totam sequelam suam, cum omnibus bonis & catallis, quæ habet in dicta villa & in campis eius, & mariscis absq; vllo de omnib. retinemento. Istos seruos meos, & omnia bo-

na & catalla eorum, cum omnibus cotagiis quondam meis, situatis in orientali parte flumunis circa ligneam capellam S. *Mariæ* in villa de Spalding / ab antiquo Croilandensi monasterio pertinentem, cum omnibus iuribus, & aliis rebus appēdentibus, dedi Deo, & sancto *Guthlaco* ad constructionem prædictæ cellæ, vna cum omnibus piscationibus meis tam in mariscis adiacentibus, quam in mari ad dictam villam accedente, in liberam & perpetuam eleemosynam meam, pro salute animæ meæ, & animarum omnium progenitorum & parentum meorum. Istud meum chirographum apud Leicestriam in præsentia multorum *Christi* fidelium, ibidem in d e sancto Pentecostes collectorum, Anno Dominicæ incarnationis. 1051. Ego *Thoroldus* signo sanctæ crucis confirmaui. ✠ Ego *Wulfinus* episcopus Dorcacestrensis ratificaui. ✠ Ego *Wulgatus* Abbas Croilandiæ gaudens acceptaui. ✠ Ego *Lefwinus* Abbas Thorneiensis collaudaui. ✠ Ego *Leofricus* Comes cōcessi. ✠ Ego *Godina* Comitissa diu istud desideraui. ✠ Ego *Algarus* Comes consensi. ✠ Ego *Turnerus* capellanus domini mei *Wulfini* episcopi Dorcacestren. pręsens affui. ✠ Ego *Wulnarus* capellanus eiusdem domini mei *Wulfini* episcopi auscultaui. ✠ Ego *Sitricus* capellanus dicti domini mei *Wulfini* aspexi. ✠ Ego *Stanardus* minister domini mei Comitis *Leofrici* interfui. ✠ Ego *Falco* monachus Croilandiæ applausi. ✠ Ego *Pigotus* monachus Thorneiensis conspexi. ✠ Ego *Liningus* clericus istud chirographū manu mea scripsi, & domino meo *Thoroldo* Vicecomiti tradidi, prædicto *Wulgato* Abbati Croiland. de manu in manum donandum. Attuli eadem vice mecum de Londoniis in meum monasterium leges æquissimi regis *Edwardi*, quas dominus meus inclytus rex *Wilhelmus* authenticas esse, & perpetuas, per totum regnum Angliæ inuiolabiliter tenendas sub pœnis grauissimis proclamarat, & suis iustitiariis cōmendarat, eodem idiomate, quo editæ sunt; ne per ignorantiam contingat, nos vel nostros aliquando in nostrum graue periculum cōtraire & offendere ausu temerario regiam maiestatem, ac in eius censuras rigidissimas improuidum pedem ferre contentas sæpius in eisdem, hoc modo.

Videtur hic leges EDWARDI *inseruisse, quæ desunt.*

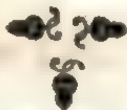

APPEN-

APPENDIX INCERTI AVTHORIS AD INGVLPHVM.

TRANSMISIT enim *Ioffridus* Abbas ad manerium suum de Cotenham iuxta Cantabrigiam Dominum *Gislebertum* commonachum suum, & sacræ Theologiæ professorem cum aliis tribus monachis; qui secuti eum in Angliam, philosophicis theorematibus & aliis scientiis primitiuis instructissimi, quotidie Cantabrigiã adeuntes, & conducto quodam horreo publico, suas scientias palam profitentes, in breui temporis excursu grandem discipulorum numerum cõtraxerunt. Anno vero secundo aduentus illorum tantum accreuit discipulorum numerus, tam ex tota patria, quam ex oppido, quod quælibet domus maxima, horreum, nec vlla ecclesia sufficeret eorum receptaculo. Vnde diuersis in locis à se diuisi, & formã Aureliensis studii secuti, summo mane frater *Odo* Grammaticus, & Satyricus illo tempore singularis, pueris & iunioribus sibi assignatis legebat Grammaticam iuxta *Prisciani* doctrinam, & *Remigii* in eundem; ad horam vero primam frater *Terricus*, acutissimus Sophista Logicam *Aristotelis* iuxta *Porphyrii* & *Auerrois* Isagogas & commenta adolescentioribus tradebat; ad horam vero tertiam frater *Wilhelmus* Rhetoricam *Tullii Quintilianiq́;* flores perorabat. Magister vero *Gislebertus* omnibus Dominicis diebus, & sanctorum festis in diuersis ecclesiis verbum Dei ad populum prędicans, rudis in Anglicana lingua, sed expeditus & profundus in Latina, & Gallicana sua, contra Iudaicum errorem maxime disputabat. Ferialibus autem diebus literatis ac sacerdotibus ad eius auditorium specialius confluentibus, ante sextam horam textum sacrę paginæ exponebat. Cumq; nonnulli increduli, & adhuc Iudaica perfidia cæcati, ad eius verba in sinum matris Ecclesiæ relicto penitus suo pristino errore, cõpuncti accurrerent, & fides Christiana indies solidior quotidie firmaretur: non modicum cõmodum eorum industria monasterio affluxit, in tantum vt (nihil onerãtes manerium, sed multum meliorantes aliquo dono) centũ marcas ad ædificationem suæ ecclesiæ transmissas ac illis partibus comportarent. Maxime ipso venerabili Abbate *Ioffrido* in partibus illis suos filios visitante, & sermonem suo more ad populum luculentissime personante, viri & mulieres innumeri de vicinis oppidis concurrebant: qui licet Latine vel Gallice loquentem illum minime intelligerent; tantum intendentes ad illum, virtute verbi Dei, & gratia vultus sui ad lachrymas multoties compuncti, ad reædificationem ecclesiæ suæ nuper concrematæ, quam semper in cõclusione sermonis ingerebat, innumeras eleemosynas erogabant. Semper etiam tres vel quatuor finito sermone sua vestigia sequentes, & nusquam diuertentes, tam laicos, quam literatos vel suo conuentui incorporauit monachandos, vel vicinis monasteriis Burgi, Thorney/ & aliquoties locis remotioribus monachandos vel vicinis monasteriis cum sua epistola commendauit. Ex isto itaque fonte paruo, qui creuit in fluuium iam magnum, videmus nunc lætificatam ciuitatem Dei, & totam Angliam factam frugiferam per plurimos magistros, doctoresq; de Cantabrigia exeuntes ad similitudinem sanctissimi paradisi.

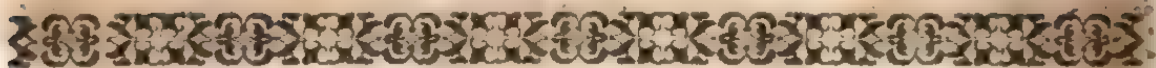

HÆc excerpta sunt ex historia Ingulphi *Abbatis Croilandiæ, qui obiit Anno Domini* 1109. *Anno* Henrici *primi nono : in cuius locum suffectus est iste* Ioffridus, *Prior monasterii* S. Ebrulphi *in Normannia, ab* Henrico *primo intercessione dilecti Senescalli sui* Alani Crown. *Erat autem* Ioffridus *natus Gallus de Marchione* Herberto *super Hildeburgen, & educatus* Aurelii *in monasterio, vir eruditus. Ad ædificationem ecclesiæ suæ Croilandiæ tempore prædecessoris sui* Ingulphi, *viri etiam in omni fere literarum genere versati, varios in varia loca bonorum eleemosynas petitum misit, quosdam in Scotiam, quosdam in Hiberniam,* Walliam, *& Cornubiam, alios in Flandriam, alios vero in Galliam & Daciam, quosdam vero in Norwegiam misit, ad* Cotenham *vero manerium suum Cantabrigiæ vicinum misit Dominum* Gislebertum, *& alios tres monachos, qui eum secuti sunt in Angliam.*

FASTI

FASTI REGVM ET EPISCOPORVM ANGLIÆ, VSQVE AD WILLIELMVM SENIOREM.

Ante Christ.	Ab vrbe condita.	Consules.	Imperatores.	
59	695	*C. Iulius Cæsar.* *M. Calpurnius Bibulus.*		Huncannum *Beda* facit 693. ab vrbe condita, & 6. . ante *Christum.*
58	696	*L. Calpurnius Piso.* *A. Gabinius.*		*Cæsar* Galliam proconsul obtinet.
57	697	*P. Cornelius Lentulus Spinther.* *Q. Cæcilius Metellus Nepos.*		
56	698	*Cn. Cornelius Lentulus Marcellinus.* *L. Martius Philippus.*		
55	699	*Cn. Pompeius Magnus.* *M. Licinius Crassus.*		*C. Cæsar* hoc anno exigua parte æstatis reliqua primus omniũ Romanorũ Britanniam cum exercitu, legionibus, scil. decima, septimaq; ingressus, propinqua die æquinoctii in Galliam cum exercitu rediit, μηδὲν ἐκ τῆς Βρεττανίας, inquit Dio, μήτε ἑαυτῷ μήτε τῇ πόλει προσκτησάμενος, πλὴν τῷ ἐστρατευκέναι ἐπ' αὐτὴν δόξαι.
54	700	*L. Domitius Ahenobarbus.* *Ap. Claudius Pulcher.*		*Crassus* Syriam pro consule obtinens bellum Parthis infert. *Cæsar* cum quinque legionibus, equitumq; duobus millibus in Britanniam reuectus, cum subesset æquinoctium, insula relicta in Galliam cum omnibus copiis reuertitur. Neque postea quicquam in Britannia vsque ad *Claudii* tempora tentatum.
53	701	*Cn. Domitius Caluinus.* *M. Valerius Messalla.*		
52	702	*Cn. Pompeius Magnus.* *Q. Cæcilius Metellus.*		
51	703	*Ser. Sulpitius Rufus.* *M. Claudius Marcellus.*		
50	704	*L. Æmilius Paullus.* *C. Claudius Marcellus.*		
49	705	*C. Claudius Marcellus.* *L. Cornelius Lentulus.*		
48	706	*C. Iulius Cæsar* II. *P. Seruilius Isauricus.*	Annus Imperii *Cæsaris.*	*Pompeio* ad Pharsalum circa initium Iunii fuso, *Cæsar* monarchiam obtinet imperii Romani.
47	707	*Q. Fusius Galenus.* *P. Vatinius.*	2	
46	708	*C. Iulius Cæsar* III. *M. Æmilius Lepidus.*	3	
45	709	*C. Iulius Cæsar* IV. *sine collega.*	4	
44	710	*C. Iulius Cæsar* V. *M. Antonius Nepos.*	5	*C. Cæsar* idibus Martii in curia *Pompeii* interfectus.

Ante Christ.	Ab vrbe condita.	Consules.	Impera-tores.			
43	711	*C. Vibius Pansa.* *A. Hirtius.*	1	Anni *Octauiani* (qui postea appellatus est *Augustus*) à primo eius consulatu.		
42	712	*L. Munatius Plancus.* *M. AEmilius Lepidus.*	2			
41	713	*L. Antonius Pietas.* *P. Seruilius Isauricus* II.	3			
40	714	*Cn. Domitius Caluinus* II. *C. Asinius Pollio.*	4			
39	715	*L. Martius Censorius.* *C. Caluisius Sabinus.*	5			
38	716	*Ap. Claudius Pulcher.* *C. Norbanus Flaccus.*	6			
37	717	*M. Vipsanius Agrippa.* *L. Caninius Gallus.*	7			
36	718	*L. Gellius Poplicola.* *M. Cocceius Nerua.*	8			
35	719	*L. Cornificius.* *Sex. Pompeius.*	9			
34	720	*M. Antonius.* *L. Scribonius Libo.*	10			
33	721	*C. Caesar Octauianus* II. *L. Volcatius Tullus.*	11			
32	722	*Cn. Domitius Ahenobarbus.* *C. Sosius Nepos.*	12			
31	723	*Caesar* III. *M. Valerius Messalla Coruinus.*	13	1	Anni *Octauiani* ab Actiaca victoria.	Deuicto ad Actium *Antonio* Non. Septembr. *Caesar* remp. solus tenuit.
30	724	*Caesar* IV. *M. Licinius Crassus.*	14	2		
29	725	*Caesar* V. *Sex. Apuleius Nepos.*	15	3		
28	726	*Caesar* VI. *M. Vipsanius Agrippa* II.	16	4		
27	727	*Caesar* VII. *Agrippa* III.	17	5		*Caesari* cognomen *Augusti* additum.
26	728	*Augustus* VIII. *L. Statilius Taurus* II.	18	6		
25	729	*Augustus* IX. *M. Iunius Silanus.*	19	7		
24	730	*Augustus* X. *C. Norbanus Flaccus.*	20	8		
23	731	*Augustus* XI. *Cn. Calpurnius Piso.*	21	9		
22	732	*M. Claudius Marcellus AEserninus.* *L. Arruntius Nepos.*	22	10		
21	733	*Q. AEmilius Lepidus.* *M. Lollius.*	23	11		
20	734	*M. Apuleius Nepos.* *P. Sillius Nerua.*	24	12		
19	735	*C. Sentius Saturninus.* *Q. Lucretius Vispillo.*	25	13		

Ante Christū.	Ab vrbe condita.	Consules.	Imperatores. Octauiani Augusti.	Ab Actiaca victoria.	
18	736	*P. Cornelius Lentulus Marcellinus.* *Cn. Cornelius Lentulus.*	26	14	
17	737	*C. Furnius.* *C. Iunius Silanus.*	27	15	Ludi seculares facti.
16	738	*L. Domitius Ahenobarbus.* *P. Cornelius Scipio.*	28	16	
15	739	*M. Liuius Drusus Libo.* *L. Calpurnius Piso.*	29	17	
14	740	*M. Licinius Crassus.* *Cn. Cornelius Lentulus.*	30	18	
13	741	*Ti. Claudius Nero.* *P. Quinctilius Varus.*	31	19	
12	742	*M. Valerius Messalla Barbatus.* *P. Sulpitius Quirinus.*	32	20	
11	743	*Paulus Fabius Maximus.* *Q. AElius Tubero.*	33	21	
10	744	*Iulius Antonius.* *Q. Fabius Maximus Africanus.*	34	22	
9	745	*Nero Claudius Drusus Germanic⁹.* *T. Quinctius Crispinus.*	35	23	
8	746	*C. Marcius Censorinus.* *C. Asinius Gallus.*	36	24	
7	747	*Ti. Claudius Nero.* *Cn. Calpurnius Piso.*	37	25	
6	748	*D. Lælius Balbus.* *C. Antistius Vetus.*	38	26	
5	749	*Augustus* XII. *L. Cornelius Sylla.*	39	27	
4	750	*C. Caluisius Sabinus.* *L. Paßienus Crispus.*	40	28	
3	751	*Cn. Cornelius Lentulus.* *M. Valerius Messallinus.*	41	29	
2	752	*Augustus* XIII. *M. Plautius Siluanus.*	42	30	
Anni à Natiuitate Christi. 1	753	*Cossus Cornelius Lentulus.* *L. Cornelius Piso.*	43	31	
2	754	*C. Cæsar Augusti f.* *L. AEmilius Paulus.*	44	32	
3	755	*P. Vinicius Nepos.* *P. Alfinius Varus.*	45	33	
4	756	*L. AElius Lamina.* *M. Seruilius Geminus.*	46	34	
5	757	*Sex. AElius Catus.* *C. Sentius Saturninus.*	47	35	
6	758	*L. Valerius Messalla Volusus.* *Cn. Cornelius Cinna.*	48	36	
7	759	*M. AEmilius Lepidus.* *L. Arruntius Nepos.*	49	37	
8	760	*A. Licinius Nerua Silianus.* *Q. Cæcil⁹ Metellus Cretic⁹ Silanus.*	50	38	

Anni Christi.	Ab urbe condita.	Consules.	Imperatores. Octaviani Augusti.	Ab Actiaca victoria.	
9	761	*M. Furius Camillus.* *Sex. Nonius Quinctilianus.*	51	39	
10	762	*Cn. Poppæus Sabinus.* *Q. Sulpitius Camerinus.*	52	40	
11	763	*P. Cornelius Dolabella.* *C. Iunius Silanus.*	53	41	
12	764	*M. Æmilius Lepidus.* *T. Statilius Taurus.*	54	42	
13	765	*Ti. Iulius Germanicus Cæsar.* *C. Fonteius Capito.*	55	43	
14	766	*C. Silius Nepos.* *L. Munatius Plancus.*	56	44	
15	767	*Sex. Pompeius Nepos.* *Sex. Apuleius Nepos.*	I. TIBERIVS.	*Augustus Nolæ* moritur 14. Kal. Septemb.	
16	768	*Drusus Cæsar.* *C. Norbanus Flaccus.*	2		
17	769	*T. Statilius Sisenna [illegible].* *L. Scribon[illegible]*	3		
18	770	*C. Cælius Rufus.* *L. Pomponius Flac[illegible]*	4		
19	771	*Ti. Augustus* III. *Germanicus Cæsar* II.	5		
20	772	*M. Iunius Silanus.* *L. Norbanus Flaccus Balbus.*	6		
21	773	*M. Valerius Messalla.* *M. Aurelius Cotta.*	7		
22	774	*Ti. Augustus* IV. *Drusus Cæsar* II.	8		
23	775	*C. Sulpitius Galba.* *D. Haterius Agrippa.*	9		
24	776	*C. Asinius Pollio.* *C. Antistius Vetus.*	10		
25	777	*Ser. Cornelius Cethegus.* *L. Visellius Varro.*	11		
26	778	*Cossus Cornelius Lentulus Isauricus.* *M. Asinius Agrippa.*	12		
27	779	*Cn. Cornelius Lentulus Getulicus.* *C. Caluisius Sabinus.*	13		
28	780	*M. Licinius Crassus.* *L. Calpurnius Piso.*	14		
29	781	*Ap. Iunius Silanus.* *P. Silius Nerua.*	15		
30	782	*C. Rubellius Geminus.* *C. Fusius Geminus.*	16		
31	783	*M. Vinicius Quartinus.* *C. Cassius Longinus.*	17		
32	784	*Ti. Augustus* V. *L. Ælius Seianus.*	18		
33	785	*Cn. Domitius Ahenobarbus.* *M. Furius Camillus Scribonianus.*	19		

Anni Christi.	Pōtifices Romani.	Ab vrbe condita.	Consules.	Imperatores.	
34		786	*Ser. Sulpitius Galba.* *L. Cornelius Sylla.*	20	
35		787	*Paulus Fabius Persicus.* *L. Vitellius Nepos.*	21	
36		788	*C. Castius Gallus.* *M. Seruilius Rufus Nonian⁹.*	22	
37		789	*Q. Plautius Lalianus.* *Sex. Papinius Gallienus.*	23	
38		790	*Cn. Acerronius Proculus.* *C. Pontius Nigrinus.*	1. CAIVS.	*Tiberius* moritur XVII. Kal. April.
39		791	*Caius Augustus* II. *L. Apronius Casianus.*	2	
40		792	*M. Aquilius Iulianus.* *P. Noni⁹ Asprenas Torquat⁹.*	3	
41		793	*Caius Augustus* III. *sine collega.*	4	
42		794	*Caius Augustus* IV. *Cn. Sentius Saturninus.*	1. CLAVDIVS.	*Caius* IX. Kal. Febr. occisus.
43		795	*Claudius Augustus* II. *C. Licinius Cacina Largus.*	2	
44	PETRVS apostolus 1. pōtifex Rom. XV. Kal. Feb.	796	*Claudius Augustus* III. *L. Vitellius Nepos* II.	3	*Claudius Augustus*, misso in Britanniam *A Plautio*, transuectisq́; e Gallia legionibus auxiliisq́;, redegit paulatim in formam prouinciæ primus omniū Romanorum australem insulæ partem. *Plautius* subiugata Cistamesina regione *Claudium* ipsum ab vrbe acciuit: qui deuictis hostibus capto Camaloduno *Cynobellini* regia, quater appellatus Imperator, in Britānia dies tantùm XVI. moratus Romam reuertitur, belli conficiendi cura *Plautio* demādata.
45		797	*C. Quintius Crispinus.* *T. Statilius Taurus* II.	4	*Claudius* triumphat de Britannis Imperator V. appellatus ex bello Britannico.
46		798	*M. Vinicius Quartinus* II. *M. Statilius Coruinus.*	5	Bello Britānico *Claudius* Imperator VI. VII. VIII. IX. X. appellatus.
47		799	*C. Valerius Asiaticus* II. *M. Valerius Messalla.*	6	*Claudius* ex bello Britannico Imperator XI. appellatus.
48		800	*Claudius Augustus* IV. *L. Vitellius Nepos* III.	7	*Claudius* bello Brit. adhuc vigente Imperator XII. XIII. XIV. XV. app.
49		801	*A. Vitellius Nepos.* *L. Vipsanius Poplicola.*	8	*A. Plautius* de Britannis triumphat.
50		802	*C. Pompeius Longius Gallus.* *Q. Veranius.*	9	*P. Ostorius Scapula* proprætor in Britannia.
51		803	*C. Antistius Vetus.* *M. Seruilius Rufus Seruilianus.*	10	*Claudius* ex bello Britānico imperator XVII. XVIII. XIX. XX. XXI. appellatus re bene gesta à *P. Ostorio.*
52		804	*Claudius Augustus* V. *Ser. Cornel. Scipio Orfitus.*	11	Colonia veteranorū Camalodunum deducitur. *Caractacus Silurum* rex perfidia Cartismanduæ Brigantum reginæ vinctus Romanis traditur.
53		805	*P. Cornelius Sylla Faustus.* *L. Saluius Otho.*	12	Prælia quædam dubio euentu gesta ab *Ostorio* cum Siluribus &c.

Anni Christi	Pontifices Romani.	Ab urbe condita.	Consules.	Imperatores.	
54		806	*D. Iunius Silanus.* *Q. Haterius Antoninus.*	13	Legionis, cui *Manlius Valens* praerat, aduersa cum Silurib. pugna.
55		807	*M. Asinius Marcellus.* *M. Acilius Auiola.*	14	*A. Didius Gallus Auitus* propraetor in Britannia. *Claudius* 3. Idus Octobr. moritur.
56		808	*Nero Augustus.* *L. Antistius Vetus.*	1. NERO.	*Didius Siluras* comprimit, *Cartismandua* reginae contra *Venutiū* opem fert.
57	LINVS p. 2. viuēte etiānū Petro, pr. Id. Iun.	809	*Q. Volusius Saturninus.* *P. Cornel. Scipio.*	2	Legio, cui *Caesius Nasica* praeerat, vario euentu cum Britānis pugnat.
58		810	*Nero Augustus* II. *L. Calpurnius Piso.*	3	
59		811	*Nero Augustus* III. *M. Valerius Messalla.*	4	
60		812	*C. Vipsanius Poplicola Apronianus.* *C. Fonteius Capito.*	5	*Veranius* propraetor in Britannia. IV. legionib. scil. XIV. XX. II. ac IX. res his temporib. in Brit. gesta.
61		813	*Nero Augustus* IV. *Cossus Cornel. Lentulus.*	6	*Suetonius Paulinus* proprętor in Britannia.
62		814	*C. Caesonius Paetus.* *C. Petron. Sabin' Turpilianus.*	7	Camalodunum à Britannis direptum, incensumq; item Londinium & Verulamium, caesis in iis locis septuaginta ciuium & sociorū millib. legio IX. cui praeerat *Cerealis*, fusa. *Catus Decianus* procurator fugit in Galliam: cui succedit *Iulius Classicianus*. *Suetonius* incredibili constantia prouinciam pęne amissam recuperat, caesis hostium 80000.
63		815	*P. Marius Celsus.* *L. Asinius Gallus.*	8	*Petronius Turpilianus* propraetor in Britannia.
64		816	*L. Memmius Regulus.* *Paulus Virginius Rufus.*	9	
65		817	*C. Lecanius Bassus.* *M. Licinius Crassus Frugi.*	10	
66		818	*P. Silius Nerua.* *C. Iulius Atticus Vestinus.*	11	
67		819	*C. Suetonius Paulinus.* *L. Pontius Telesinus.*	12	*Trebellius Maximus* propraetor in Britannia.
68	CLEMENS p. 3. iii kal. Iulii.	820	*L. Fonteius Capito.* *C. Iulius Rufus.*	13	
69		821	*C. Silius Italicus.* *M. Galeri' Trachal' Turpilian'.*	14	*Nero* IV. Idus Iunii interfectus.
70		822	*Galba Augustus* II. *T. Vinius Crispinus.*	GALBA. OTHO. VITELLIVS.	*Galba* XVII. Kal. Ian. occisus. *Otho* XII. Kal. Maij occisus. *Vitellius* IX. Kal. Ian. occisus. *Vectius Bolanus* propraetor in Brit.
71		823	*Vespasianus Augustus* II. *T. Flauius Augusti f.*	1. VESPASIAN'	
72		824	*Vespasianus Augustus* III. *M. Cocceius Nerua.*	2	

Anni Christi.	Pontifices Romani.	Ab vrbe condita.	Consules.	Imperatores.	
73		825	*Vespasianus Augustus* IV. *T. Flauius Augusti f.* II.	3	*Petilius Cerealis* proprætor in Britannia.
74		826	*Valerius Domitianus.* *Messalinus.*	4	
75		827	*Vespasianus Augustus V.* *T. Flauius Aug. filius* III.	5	
76		828	*Vespasianus Aug.* VI. *T. Flauius Augusti f.* IV.	6	*Iulius Frontinus* proprætor in Britannia.
77	CLETVS p. 4. 12. Kal. Dec	829	*Vespasianus Aug.* VII. *T. Flauius Augusti f.* V.	7	
78		830	*Vespasianus Aug.* VIII. *T. Flauius Augusti f.* VI.	8	
79		831	*L. Ceionius Commodus Verus.* *P. Cornelius Priscus.*	9	*Cn. Iulius Agricola* proprætor in Britannia.
80		832	*Vespasianus Aug.* IX. *T. Flauius Augusti f.* VII.	10	VIII. Kal. Iulii moritur *Vespasianus.*
81		833	*Titus Augustus* VIII. *T. Flauius Domitianus* VII.	1. TITVS.	
82		834	*M. Plautius Siluanus.* *M. Annius Verus Pollio.*	2	Idibus Septemb. moritur *Titus.*
83		835	*Domitianus Augustus* VIII. *T. Flauius Sabinus.*	1. DOMITIANVS.	
84	TVS. p. 5. 4 Nō Maii	836	*Domitianus Aug.* IX. *T. Virginius Rufus.*	2	
85		837	*Domitianus Aug.* X. *Ap. Iunius Sabinus.*	3	
86		838	*Domitianus Aug.* XI. *T. Aurelius Fuluus.*	4	Britannia nunc primũ penitus subiugata ductu *Agricolæ*, auspiciis *Domitiani*
87		839	*Domitianus Aug.* XII. *Ser. Cornelius Dolabella.*	5	
88		840	*Domitianus Aug.* XIII. *A. Volusius Saturninus.*	6	
89		841	*Domitianus Aug.* XIV. *L. Minutius Rufus.*	7	
90		842	*T. Aurelius Fuluus.* *A. Sempronius Atratinus.*	8	
91		843	*Domitianus Aug.* XV. *M. Cocceius Nerua* II.	9	
92		844	*M. Vlpius Traianus.* *M. Acilius Glabrio.*	10	
93		845	*Domitianus Aug.* XVI. *A. Volusius Saturninus* II.	11	
94		846	*Pompeius Collega.* *Cornelius Priscus.*	12	
95		847	*L. Nonius Asprenas Torquatus.* *M. Aricinius Clemens.*	13	
96	EVARISTVS. p. 6 6. kal. Aug.	848	*Domitianus Aug.* XVII. *T. Flauius Clemens.*	14	
97		849	*C. Fuluius Valens.* *C. Antistius Vetus.*	15	XIV. Kal. Octob. *Domitian*[9] insidiis suorum occisus.

Anni Christi	Pōtifices Romani.	Ab vrbe condita.	Consules.	Imperatores.	
98		850	*Nerua Augustus* III. *T. Virginius Rufus.*	I. NERVA.	
99		851	*Nerua Augustus* IV. *Nerua Traianus Aug. f.* II.	I. TRAIANVS.	VI. Kal. Feb. *Nerua* mortuus est.
100		852	*C. Sosius Senecio.* *A. Cornelius Palma.*	2	
101		853	*Traianus Augustus* III. *M. Cornelius Fronto* III.	3	
102		854	*Traianus Augustus* IIII. *Sex. Articuleius Patus.*	4	Bellum Dacicum.
103		855	*C. Sosius Senecio* III. *L. Licinius Sura* II.	5	
104		856	*Traianus Augustus* V. *L. Appius Maximus* II.	6	
105		857	*Suranus* II. *P. Neratius Marcellus.*	7	
106		858	*Ti. Iulius Candidus* II. *A. Iulius Quadratus.*	8	
107		859	*L. Ceionius Commodus Verus.* *L. Tutius Cerealis.*	9	
108		860	*C. Sosius Senecio* IV. *P. Licinius Sura* III.	10	
109	ALEXANDER p. 7. 17. ka. Dec.	861	*Ap. Annius Trebonius Gallus.* *M. Attilius Metilius Bradua.*	11	
110		862	*A. Cornelius Palma* II. *C. Caluisius Tullus.*	12	
111		863	*Clodius Crispinus.* *Solenus Orfitus.*	13	
112		864	*L. Calphurnius Piso.* *Vettius Rusticus Bolanus.*	14	
113		865	*Traianus Augustus* VI. *C. Iulius Africanus* II.	15	
114		866	*L. Publitius Celsus* II. *C. Clodius Crispinus.*	16	
115		867	*Q. Ninnius Hasta.* *P. Manilius Vopiscus.*	17	
116		868	*M. Valerius Messalla.* *C. Popilius Carus Pedo.*	18	
117	XYSTVS p. 8. IV Kal. Iunii.	869	*L. AEmilius AElianus.* *L. Antistius Vetus.*	19	
118		870	*Quintius Niger.* *T. Vipsanius Apronianus.*	20	3. Idus Augusti moritur *Traianus.*
119		871	*Hadrianus Aug.* II. *Ti. Claudius Fuscus Salinator.*	I. HADRIAN⁹.	
120		872	*Hadrianus Augustus* III. *Q. Iunius Rusticus.*	2	
121		873	*L. Catilius Seuerus.* *T. Aurelius Fuluus.*	3	
122		874	*M. Annius Verus* II. *Augur.*	4	

Anni Christi	Pōtifices Romani.	Ab vrbe condita.	Consules.	Imperatores.	
123		875	*M. Acilius Auiola.* *C. Corellius Pansa.*	5	
124		876	*Q. Arrius Patinus.* *C. Ventidius Apronianus.*	6	
125		877	*M. Acilius Glabrio.* *C. Bellicius Torquatus.*	7	
126		878	*P. Cornelius Asiaticus* II. *Q. Vettius Aquilinus.*	8	
127	TELESPHOR⁹ p 9 v Id Ap	879	*Vespronius Candidus Verus.* *Ambiguus Bibulus.*	9	
128		880	*Gallicanus.* *Cælius Titianus.*	10	
129		881	*L. Nonius Asprenas Torquatus.* *M. Annius Libo.*	11	
130		882	*P. Iuuentius Celsus* II. *Q. Iulius Balbus.*	12	
131		883	*Q. Fabius Catullinus.* *M. Flauius Aper.*	13	
132		884	*Ser. Octauius Lænas Pontianus.* *M. Antonius Rufinus.*	14	
133		885	*Sentius Augurinus.* *Arrius Seuerianus* II.	15	
134		886	*Hiberus.* *Iunius Silanus Sisenna.*	16	
135		887	*C. Iulius Seruilius Vrsus Seruianus* III. *C. Vibius Iuuentius Verus.*	17	
136		888	*Pompeianus Lupercus.* *L. Iulius Atticus Acilianus.*	18	
137		889	*L. Ceionius Commodus Verus.* *Sex. Vetulenus Ciuica Pompeianus.*	19	
138	HYGIN⁹ p 10. Id. Ian.	890	*L. AElius Verus Cæsar* II. *P. Cælius Balbinus Vibullius Pius.*	20	
139		891	*Sulpitius Camerinus.* *Quinctius Niger Magnus.*	21	VI. Id. Iulii moritur *Hadrianus.*
140		892	*Antoninus Augustus* II. *Bruttius Præsens.*	1 ANTONINVS Pius.	*M. Annius Aurelius Ver⁹* & *L. Aeli⁹ Verus* adoptantur ab *Antonino Aug.*
141		893	*Antoninus Augustus* III. *M. Aurelius Verus Augusti f.*	2	
142	PIVS p 11. xiiii. Kal. Feb.	894	*M. Peducæus Syloga Priscinus.* *T. Hoenius Seuerus.*	3	
143		895	*L. Cuspius Rufinus.* *L. Statius Quadratus.*	4	
144		896	*C. Bellicius Torquatus.* *Ti. Claudius Atticus Herodes.*	5	
145		897	*Lollianus Auitus.* *C. Gauius Maximus.*	6	
146		898	*Antoninus Augustus* IIII. *M. Aurelius Verus Augusti f.* II.	7	
147		899	*Sex. Erucius Clarus* II. *Cn. Claudius Seuerus.*	8	

Anni Christ.	Pōtifices Romani.	Ab vrbe condita.	Consules.	Imperatores.	
14[illegible]		900	*M. Valerius Largus.* *M. Valerius Messalinus.*	9	*Marcus Faustinam Pij* filiam ducit.
149		901	*C. Bellicius Torquatus* II. *M. Saluius Iulianus* II.	10	
150		902	*Ser. Cornelius Scipio Orfitus.* *Q. Nonius Priscus.*	11	
151		903	*Romulus Gallicanus.* *Antistius Vetus.*	12	
152		904	*Sex. Quintilius Gordianus.* al. *Condianus.* *Sex. Quintilius Maximus.*	13	
153	ANICETVS p. 12. 8. kal Aug.	905	*Sex. Acilius Glabrio.* *C. Valerius Omollius Verianus.*	14	
154		906	*Brattius Præsens* II. *Antonius Rufinus.*	15	
155		9 7	*L. AElius Verus Augusti f.* *Sextilius Lateranus.*	16	
156		908	*C. Iulius Seuerus.* *M. Rufinus Sabinianus.*	17	
157		909	*Plautius Siluanus.* *Sentius Augurinus.*	18	
158		910	*Barbatus.* *Regulus.*	19	
159		911	*Q. Flauius Tertullus.* *Licinius Sacerdos.*	20	
160		912	*Plautius Quintilius.* *Statius Priscus.*	21	
161		913	*Ap. Annius Bradua.* *T. Vibius Barus.*	22	
162		914	*M. Aurelius Verus Augusti f.* III. *L. AElius Verus Augusti f.* II.	1 MARCVS & LVCIVS	Non. Martii moritur *Antoninus Pius.*
163	SOTER p 13 3 Non Maii	915	*Q. Iunius Rusticus.* *Vettius Aquilinus.*	2	
164		916	*L. Papirius AElianus.* *Iunius Pastor.*	3	
165		917	*C. Iulius Macrinus.* *L. Cornelius Celsus.*	4	
166		918	*Seruilius Pudens* *L. Cornelius Scipio Orfitus.*	5	
167		919	*Seruilius Pudens* II. *T. Vitrasius Pollio.*	6	Bellum Marcomannicum.
168		920	*L. Aurelius Verus Augustus* III. *T. Numidius Quadratus.*	7	
169		921	*T. Iunius Montanus.* *L. Vettius Paulus.*	8	
170		922	*Sosius Priscus.* *Q. Cælius Apollinaris.*	9	*Lucius Augustus* moritur.
171	ELEVTHERIVS p. 14 pr Id. Maii	923	*M. Aurelius Seuerus Cethegus.* *L. Iunius Clarus.*	10	
172		924	*L. Septimius Seuerus* II. *Herennianus.*	11	

Anni Christ.	Pōtifices Romani.	Ab vrbe condita.	Consules.	Imperatores.	
173		925	*Claudius Maximus.* *Cornelius Scipio Orfitus.*	12	Circa hæc tempora, *Lucius* Britannorũ rex, (vt eum appellat *Beda*) Eleutherii Pontificis opera vna cũ vniuersa Britonum gente fidem Christianam suscepit.
174		926	*Cn. Claudius Seuerus* II. *M. Aurelius Claudius Pompeianus.*	13	
175		927	*Ap. Annius Trebonius Gallus.* *Flaccus.*	14	
176		928	*Calpurnius Piso.* *M. Saluius Iulianus.*	15	
177		929	*T. Vitrasius Pollio* II. *M. Flauius Aper.* II.	61	
178		930	*L. Aurelius Commodus Augusti f.* *Plautius Quinctillus.*	17	
179		931	*Vettius Rufus.* *Cornelius Scipio Orfitus.*	18	
180		932	*L. Aurelius Commodus Augusti f.* II. *Vespronius Candidus Verus.*	19	
181		933	*Bruttius Præsens* II. *Sex. Quinctilius Gordianus.*	I COMMOD⁹.	xvi. Kal. April. *Marcus* moritur.
182		934	*Commodus Augustus* III. *Antistius Burrus.*	2	
183		935	*Petronius Mamertinus.* *M. Trebellius Rufus.*	3	
184		936	*Commodus Augustus* IV. *M. Aufidius Victorinus.*	4	
185		937	*M. Eggius Marullus.* *N. Papirius AElianus.*	5	
186	VICTOR p. 15. kal. Iun.	938	*Triarius Maternus.* *M. Atilius Metilius Bradua.*	6	
187		939	*Commodus Augustus* V. *M. Acilius Glabrio.*	7	
188		940	*Tullius Crispinus.* *Papirius AElianus.*	8	
189		941	*C. Allius Fuscianus.* *Dullius Silanus.*	9	
190		942	*Iunius Silanus.* *Seruilius Silanus.*	10	
191		943	*Commodus Augustus* VI. *Petronius Septimianus.*	11	
192		944	*Cassius Apronianus.* *M. Atilius Metilius Bradua* II.	12	
193		945	*Commodus Augustus* VII. *P. Heluius Pertinax* II.	13	Pr. Kal. Ian. *Commodus* occisus est.
194		946	*Q. Sosius Falco.* *C. Iulius Fructus Clarus.*	PERTINAX IVLIANVS 1 SEVERVS	*Pertinax* v. kal. Apr. occisus. *Iulianus* kal. Iunii occisus.
195		947	*Seuerus Augustus* II. *D. Clodius Albinus* II.	2	
196		948	*Q. Flauius Tertullus.* *T. Flauius Clemens.*	3	
197		949	*C. Domitius Dexter* II. *L. Valeri⁹ Messalla Thrasias Priscus.*	4	

Anni Christ.	Pótifices Romani.	Ab urbe condita.	Consules.	Impera-tores.	
198		950	*Ap. Claudius Lateranus.* *M. Marius Titius Rufinus.*	5	
199		951	*Ti. Aterius Saturninus.* *C. Annius Trebonius Gallus.*	6	
200		952	*P. Cornelius Anullinus.* *M. Aufidius Fronto.*	7	
201		953	*Ti. Claudius Seuerus.* *C. Aufidius Victorinus.*	8	
202		954	*L. Annius Fabianus.* *M. Nonius Mucianus.*	9	
203		955	*Seuerus Augustus* III. *Antoninus Augusti f.*	10	
204		956	*P. Septimius Geta.* *L. Septimius Plautianus* II.	11	
205		957	*L. Fabius Cilo.* *M. Annius Libo.*	12	
206		958	*Antoninus, Augusti f.* II. *Geta Augusti f.*	13	
207		959	*M. Nummius Albinus.* *Fuluius AEmilianus.*	14	
208		960	*M. Flauius Aper.* *Q. Allius Maximus.*	15	
209		961	*Antoninus Augusti f.* III. *Geta Augusti f.* II.	16	
210		962	*M. Claudius Pompeianus.* *Lollianus Auitus.*	17	
211		963	*M. Acilius Faustinus.* *C. Cæsonius Macer Rufinianus.*	18	
212		964	*Q. Epidius Rufus Gentianus.* *Pomponius Bassus.*	ANTONINVS Caracalla I	*Seuerus* pr. Idus Ian. Eboraci moritur.
213		965	*M. Pompeius Asper.* *Asper.*	2	
214		966	*Antoninus Augustus* IIII. *P. Cælius Balbinus* II.	3	
215		967	*Silius Messalla.* *Q. Aquillius Sabinus.*	4	
216		968	*AEmilius Lætus* II. *Anicius Cerealis.*	5	
217		969	*Q. Aquilius Sabinus* II. *Sex. Cornelius Anullinus.*	6	
218	CALLISTVS. pat. iu. Non. Septemb.	970	*Bruttius Præsens.* *Extricatus.*	I MACRINVS.	VI. Idus April. *Caracalla* interfectus.
219		971	*Diadumenianus Augusti f.* *Aduentus.*	I ALAGABALVS	*Macrinus* VII. Idus Iun. victus & imperio spoliatus.
220		972	*Antoninus Alagabalus Augustus* II. *Licinius Sacerdos.*	2	
221		973	*Antoninus Alagabalus Augustus* III. *Aurelius Eutichianus Comazon* II.	3	
222		974	*Gratus.* *Claudius Seleucus.*	4	

Anni Christi.	Pōtifices Romani.	Ab vrbe condita.	Consules.	Imperatores.	
223	VRBAN° p 18. xvii. Kal Nou.	975	*Antoninus Alagabalus August.* IV. *M. Aurel. Seuerus Alexan. Cæsar.*	ALEXANDER Seuerus	*Alagabalus* VI. Idus Mart. occisus.
224		976	*Maximus.* *Papirius AElianus.*	2	
225		977	*Claudius Iulianus.* *Clodius Crispinus.*	3	
226		978	*L. Turpilius Dexter.* *M. Mæcius Rufus.*	4	
227		979	*Alexander Augustus* II. *C. Quinctilius Marcellus.*	5	
228		980	*D. Cælius Balbinus* II. *M. Clodius Pupienus Maximus.*	6	
229		981	*Vettius Modestus.* *Probus.*	7	
230		982	*Alexander Augustus* III. *Cassius Dio* II.	8	
231	PONTIANVS p. 19. 14 kal. Iul.	983	*Calpurnius Agricola.* *Clementinus.*	9	
232		984	*M. Aurelius Claudius Pompeianus.* *Felicianus.*	10	
233		985	*Iulius Lupus.* *Maximus.*	11	
234		986	*Maximus* II. *Quinius Paternus.*	12	
235		987	*Maximus.* *Vrbanus.*	13	
236	ANTER° p. 20. 11. kal. Dec.	988	*L. Catilius Seuerus.* *L. Ragonius Vrinatius Quinctian°*	I. MAXIMINVS	*Alexander* XVI. Kal. April. occisus.
237	FABIAN° p. 21. IV Id. Ian.	989	*Maximinus Augustus.* *C. Iulius Africanus.*	2	
238		990	*P. Titius Perpetuus.* *L. Ouinius Rusticus Cornelianus.*	GORDIANI duo. MAXIM° & Balbin°	
239		991	*M. Vlpius Crinitus.* *Proculus Pontianus.*	I. GORDIAN° Iunior.	
240		992	*Gordianus Augustus.* *M. Acilius Auiola.*	2	
241		993	*Vettius Sabinus.* *Venustus.*	3	
242		994	*Gordianus Augustus* II. *M. Aurel. Claudius Pompeianus.*	4	
243		995	*C. Aufidius Atticus.* *C. Asinius Prætextatus.*	5	
244		996	*C. Iulius Arrianus.* *AEmilius Papus.*	6	
245		997	*Peregrinus.* *Fuluius AEmilianus.*	I. PHILIPPVS	*Gordianus* mense Martii occisus.
246		998	*Philippus Augustus.* *T. Fabius Titianus.*	2	
247		999	*Brutius Præsens.* *Nummius Albinus.*	3	

Anni Christi.	Pontifices Romani.	Ab vrbe condita.	Consules.	Imperatores.	
248		1000	*Philippus Augustus* II. *Philippus Augusti f.*	4	
249		1001	*Philippus Augustus* III. *Philippus Augusti f.* II.	5	
250		1002	*Fuluius Æmilianus.* *Vettius Aquilinus.*	1 DECIVS.	*Philippus* occisus.
251	CORNELIVS p.22 Nouatianus in schismate.	1003	*Decius Augustus* II. *Annius Gratus.*	2	
252		1004	*Decius Augustus* III. *Decius Augusti f.*	1. GALLVS & VOLVSIANVS.	*Decius* cæsus.
253	LVCIVS p.23. XII.kal. Dec.	1005	*Gallus Augustus* II. *Volusianus Augustus.*	2	
254		1006	*Volusianus Augustus* II. *M.Valerius Maximus.*	1. ÆMILIAN⁹. VALERIAN⁹.	
255	STEPHAN' p. 24. v.Id. Apr.	1007	*Valerianus Augustus* II. *Gallienus Augusti f.*	2	
256		1008	*Valerianus Augustus* III. *Gallienus Augusti f.*	3	
257	XYSTVS II. p.25.	1009	*M.Valerius Maximus* II. *M.Acilius Glabrio.*	4	
258		1010	*Valerianus Augustus* IV. *Gallienus Augusti f.* III.	5	
259		1011	*M.Aurelius Memmius Fuscus.* *Pomponius Bassus.*	6	
260	DIONYSI⁹.p. 26.XI.Kal.Aug.	1012	*Fuluius Æmilianus.* *Pomponius Bassus* II.	7	
261		1013	*Cornelius Secularis* II. *Iunius Donatus.*	1. GALLIENVS.	*Valerianus* à Persis captus.
262		1014	*Gallienus Augustus* IV. *Petronius Volusianus.*	2	
263		1015	*Gallienus Augustus* V. *Ap.Pompeius Faustinus.*	3	
264		1016	*Nummius Ceionius Albinus.* *Maximus Dexter.*	4	
265		1017	*Gallienus Augustus* VI. *Amulius Saturninus.*	5	
266		1018	*P.Aurelius Valerianus Aug. fr.* II. *L.Cæsoni⁹ Macer Lucillus Rufinian.*	6	
267		1019	*Gallienus Augustus* VII. *Sabinillus.*	7	
268		1020	*Ouinius Paternus.* *Arcesilaus.*	8	
269		1021	*Ouinius Paternus* II. *Marinianus.*	1. CLAVDIVS.	*Gallienus* occisus.
270		1022	*Claudius Augustus* II. *Ouinius Paternus.*	2	
271	FELIX p.27. Kal.Ian.	1023	*Flauius Antiochianus.* *Furius Orfitus.*	1. AVRELIVS QVINTILL. AVRELIANVS	*Claudius* prid. Non. Febr. moritur.
272		1024	*Aurelianus.* *Pomponius Bassus.*	2	

Anni Christi.	Pōtifices Romani.	Ab vrbe condita.	Consules.	Imperatores.	
273		1025	*Quietus.* *Voldumianus.*	3	
274		1026	*M. Claudius Tacitus.* *Placidus.*	4	
275	EVTYCHIANVS. p. 18.	1027	*Aurelianus Augustus* II. *C. Iulius Capitolinus.*	5	
276		1028	*Aurelianus Augustus* III. *T. Auonius Marcellinus.*	1. TACITVS.	*Aurelianus* IV. Kal. Febr. occisus.
277		1029	*Tacitus Augustus* II. *Fuluius AEmilianus.*	1. FLORIANVS. PROBVS.	
278		1030	*Probus Augustus* II. *Furius Lupus.*	2	
279		1031	*Probus Augustus* III. *Ouinius Paternus.*	3	
280		1032	*Iunius Messalla.* *Gratus.*	4	
281		1033	*Probus Augustus* IV. *C. Iunius Tiberianus.*	5	
282		1034	*Probus Augustus* V. *Pomponius Victorinus.*	CARVS.	*Probus* Sirmii occisus.
283	CAIVS. p 29 XVI. Kal. Ian.	1035	*Carus Augustus* II. *Carinus Augusti f.*	CARIN' & NVMERIANVS.	
284		1036	*Carinus Augustus* II. *Numerianus Augustus.*	1. DIOCLETIANVS.	
285		1037	*Diocletianus Augustus* II. *Aristobulus.*	2	*Dioclet. Maximianum* commilitonem olim suum *Cæsarem* creat.
286		1038	*M. Iunius Maximus.* *Vettius Aquilinus.*	3	*Maximianus Herculius* ex *Cæsare Aug.* creatur.
287		1039	*Diocletianus Augustus* III. *Maximianus Augustus* II.	4	*Carausius* purpurā sumit, & Britannias occupat.
288		1040	*M. Aurelius Maximus* II. *Pomponius Ianuarius.*	5	
289		1041	*Annius Bassus* II. *L. Ragonius Quinctianus.*	6	
290		1042	*Diocletianus Augustus* IV. *Maximianus Augustus* III.	7	
291		1043	*C. Iunius Tiberianus* II. *Cassius Dio.*	8	*Constantius Chlorus* & *Galerius Maximianus Cæsares* creati.
292		1044	*Afranius Hannibalianus.* *M. Aurel. Asclepiodotus.*	9	
293		1045	*Diocletianus Augustus* V. *Maximianus Augustus* IV.	10	*Carausio* interfecto, *Allectus* Britanniam tenet.
294		1046	*Constantius Cæsar.* *Galerius Maximianus Cæsar.*	11	
295		1047	*Numius Tuscus.* *Annius Cornel. Anullinus.*	12	
296	MARCELLIN'. p. 30. K. Iul.	1048	*Diocletianus Augustus* VI. *Constantius Cæsar* II.	13	*Allectus* ab Asclepiodoro præfecto prætorii oppressus.
297		1049	*Maximianus Augustus* V. *Galerius Maximianus Cæsar* II.	14	

Indict.	Anni Christi.	Pōtifices Romani.	Ab urbe condita.	Consules.	Imperatores.
	298		1050	*Anicius Faustus* II. *Gallus.*	15
	299		1051	*Diocletianus Augustus* VII. *Maximianus Augustus* VI.	16
	300		1052	*Constantius Cæsar* III. *Galerius Maximianus Cæsar* III.	17
	301		1053	*Posthumius Titianus* II. *Fl. Popillius Nepotianus.*	18
	302		1054	*Constantius Cæsar* IIII. *Galerius Maximianus Cæsar* IIII.	19
	303		1055	*Diocletianus Augustus* VIII. *Maximianus Cæsar* VII.	20
	304	MARCELLUS. p. 32.	1056	*Diocletianus Augustus* IX. *Maximianus Augustus* VIII.	1. CONSTANTIUS. GALERIUS Maximianus.
	305		1057	*Constantius Augustus* V. *Galerius Maximianus Augustus* V.	2
	306		1058	*Constantius Augustus* VI. *Galerius Maximianus Augustus* VI.	3
	307		1059	*Constantius Augustus.* *Maximianus Herculius quondā Augustus.*	1. CONSTANTINUS Magnus.
	308		1060	*Galerius Maximianus Augustus* VII. *Diocletianus quondam Augustus* X.	2
	309		1061	*Post consulatum Maximiniani* VII. *& Diocletiani* X.	3
	310	EUSEBIUS p. 32.	1062	*II. Post consulatum Maximiani* VII. *& Diocletiani* X.	4
Indictionum principium.	311	MILTIADES. p. 33	1063	*Galerius Maximianus Augustus* VIII. *Licinius Augustus.*	5
	312		1064	*Constantinus Augustus* II. *Licinius Augustus* II.	6
1. Indictio.	313		1065	*Constantinus Augustus* III. *Licinius Augustus* III.	7
2	314	SILVESTER. p. 14.	1066	*C. Ceionius Rufius Volusianus.* *Annianus.*	8
3	315		1067	*Constantinus Augustus* IV. *Licinius Augustus* IV.	9
4	316		1068	*Fl. Rufius Ceionius Cæcinna Sabinus.* *Q. Aradius Rufinus Valer. Proculus.*	10
5	317		1069	*Post consulatum* { *Sabini.* / *Proculi.* }	11
6	318		1070	*Licinius Augustus* V. *Crispus Cæsar.*	12
7	319		1071	*Constantinus Augustus* V. *Licinius Cæsar.*	13
8	320		1072	*Constantinus Augustus* VI. *Constantinus Cæsar.*	14
9	321		1073	*Crispus Cæsar* II. *Constantinus Cæsar* II.	15
10	322		1074	*Fl. Petronius Probianus.* *Anicius Iulianus.*	16

Indict.	Anni Christi.	Pōtifices Romani.	Ab vrbe condita.	Consules.	Imperatores.	
11	323		1075	*Acilius Seuerus.* *Fl. Iunius Rufinus.*	17	
12	324		1076	*Crispus Cæsar* III. *Constantinus Cæsar* III.	18	
13	325	Conciliū Nicęnū.	1077	*Paulinus.* *Iulianus.*	19	
14	326		1078	*Constantinus Augustus* VII. *Constantius Cæsar.*	20	
15	327		1079	*Valerius Constantinus.* *Valerius Maximus.*	21	
1. Indictio.	328		1080	*Fl. Magnus Ianuarius.* *Fabius Iustus.*	22	
2	329		1081	*Constantinus Augustus* VIII. *Constantinus Cæsar* IV.	23	
3	330		1082	*Ouinius Gallicanus.* *L. Aurelius Symmachus.*	24	
4	331		1083	*Annius Bassus.* *Ablabius.*	25	
5	332		1084	*Ouinius Pacatianus.* *Macilius Hilarianus.*	26	
6	333		1085	*Fl. Valerius Delmatius.* *M. Aurelius Xenophilus.*	27	
7	334		1086	*L. Ranius Acontius Optatus.* *Anicius Paulinus.*	28	
8	335		1087	*Fl. Valerius Constantius.* *C. Ceionius Albinus.*	29	
9	336	MARCVS p. 35. IVLIVS. p. 36.	1088	*Fl. Popillius Nepotianus.* *Facundus.*	30	
10	337		1089	*T. Fabius Titianus.* *Felicianus.*	1. CONSTANTIVS. CONSTANS. CONSTANTINVS.	*Constantinus* moritur XI. kal. Iun. ipso Pentecostes die.
11	338		1090 Post hæc tempora anni vrbis conditæ fere in vsu esse desierunt.	*Vrsus.* *Polemius.*	2	
12	339			*Constantius Augustus* II. *Constans Augustus.*	3	
13	340			*Acyndinus.* *Proculus.*	4	
14	341			*Marcellinus.* *Probinus.*	5	
15	342			*Constantius Augustus* III. *Constans Augustus* II.	6	
1. Indictio.	343			*Placidus.* *Romulus.*	7	
2	344			*Leontius.* *Sallustius.*	8	
3	345			*Amantius.* *Albinus.*	9	
4	346			*Constantius Augustus* IV. *Constans Augustus* III.	10	
5	347			*Rufinus.* *Eusebius.*	11	

Indict.	Pōtifices Romani.	Anni Christi.	Consules.	Imperatores.		
				Orient.	Occident.	
6		348	*Philippus.* *Salleas.*	12		
7		349	*Limenius.* *Catullinus.*	13		
8		350	*Sergius.* *Nigrinianus.*	14		
9		351	*Magnentius.* *Gaiso.*	15		
10		352	*Constantius Augustus* V. *Gallus Cæsar.*	16		
11	LIBERI⁹. p.37.viii. Id.Maii.	353	*Constantius Augustus* VI. *Gallus Cæsar* II.	17		
12		354	*Constantius Augustus* VII. *Gallus Cæsar* III.	18		
13	*Felix II* in schismate.	355	*Arbetio.* *Lollianus.*	19		
14		356	*Constantius Augustus* VIII. *Iulianus Cæsar.*	20		
15		357	*Constantius Augustus* IX. *Iulianus Cæsar* II.	21		
1. Indictio.		358	*Titianus.* *Cerealis.*	22		
2		359	*Eusebius.* *Hypatius.*	23		
3		360	*Constantius Augustus* X. *Iulianus Cæsar* III.	24		
4		361	*Taurus.* *Florentius.*	25		
5		362	*Mamertinus.* *Neuitta.*	I. IVLIANVS.		
6		363	*Iulianus Augustus* IV. *Salustius.*	2		
7		364	*Iouianus Augustus.* *Varronianus Augusti f.*	IOVIAN⁹ I. VALENS	I. VALENTINIANVS.	
8		365	*Valentinianus Augustus.* *Valens Augustus.*	2	2	
9	DAMAS⁹ p.18. *Vrsicinus* in schism.	366	*Gratianus Valentiniani Augusti f.* *Dagalaiphus.*	3	3	
10		367	*Lupicinus.* *Iouinus.*	4	4	
11		368	*Valentinianus Augustus II.* *Valens Augustus* II.	5	5	
12		369	*Sex. Aurel. Victor.* *Iulius Fælix Valentinianus.*	6	6	
13		370	*Valentinianus Augustus* III. *Valens Augustus* III.	7	7	
14		371	*Gratianus Augustus* II. *Probus.*	8	8	
15		372	*Modestus.* *Arintheus.*	9	9	

Indict.	Pótifices Romani.	Anni Christi.	Consules.	Imperatores. Orient.	Occident.	
1. Indictio.		373	*Valentinianus Augustus* IV. *Valens Augustus* IV.	10	10	
2		374	*Gratianus Augustus* III. *Equitius.*	11	11	
3		375	*Post consulatum* { *Gratiani.* *Equitii.*	12	12	
4		376	*Valens Augustus* V. *Valentinianus Iunior Augustus.*	13	1. GRATIAN⁹	
5		377	*Gratianus Augustus* IV. *Merobaudes.*	14	2	
6		378	*Valens Augustus* VI. *Valentinianus Iunior Augustus* II.	15	3	
7		379	*Ausonius.* *Olybrius.*	1. THEODOSI⁹	4	
8		380	*Gratianus Augustus* V. *Theodosius Augustus.*	2	5	
9	Conciliũ Cõstantinopolitan	381	*Syagrius.* *Eucherius.*	3	6	*Maximus* in Britan. creatus imperat.
10		382	*Antonius.* *Syagrius* II.	4	7	
11		383	*Merobaudes* II. *Saturninus.*	5	8	
12	SIRICIVS p39. IV. Kal. Ian.	384	*Clearchus.* *Ricimer.*	6	1. VALENTINIANVS II.	
13		385	*Arcadius Augusti f.* *Bauto.*	7	2	
14		386	*Honorius Augusti filius.* *Euodius.*	8	3	
15		387	*Valentinianus Iunior August.* III. *Eutropius.*	9	4	
1. Indictio.		388	*Theodosius Augustus* II. *Cynegius.*	10	5	*Maximus* à *Theodosio* & *Valentiniano* cæsus Aquileiæ.
2		389	*Timasius.* *Promotus.*	11	6	
3		390	*Valentinianus Iunior Aug.* IV. *Neoterius.*	12	7	
4		391	*L. Aurelius Auianius Symmachus.* *Ti. Fabius Titianus.*	13	8	
5		392	*Arcadius Augusti f.* II. *Rufinus.*	14	1. EVGENIVS tyrannus.	
6		393	*Theodosius Augustus* III. *Habundantius.*	15	2	
7		394	*Arcadius Augusti f.* III. *Honorius Augusti f.* II.	16	3	
8		395	*Olybrius.* *Probinus.*	1. ARCADI⁹	1. HONORI⁹	XVI. Kal. Febr. moritur *Theodosius.*
9		396	*Arcadius Augustus* IV. *Honorius Augustus* III.	2	2	
10		397	*Cæsarius.* *Atticus.*	3	3	

Indict.	Pōtifices Romani.	Francorū reges.	Anni Christi.	Consules.	Imperatores. Orient.	Occident.	
11	ANASTASIVS p. 40 7. Id. Apr.		398	*Honorius Augustus* IV. *Eutychianus.*	4	4	
12			399	*Eutropius.* *Fl. Mallius Theodorus.*	5	5	
13	INNOCENTIVS p. 41 8. Id. Maii.		400	*Fl. Stilico.* *Fl. Aurelianus.*	6	6	
14			401	*Fravitta.* *Vincentius.*	7	7	
15			402	*Arcadius Augustus* V. *Honorius Augustus* V.	8	8	
1. Indictio.			403	*Theodosi⁹ Iunior Augusti f.* *Rumoridus.*	9	9	
2			404	*Honorius Augustus* VI. *Aristenetus.*	10	10	
3			405	*Stilico* II. *Anthemius.*	11	11	
4			406	*Arcadius Augustus* VI. *Sex. Anicius Petron. Prob⁹.*	12	12	
5			407	*Honorius Augustus* VII. *Theodosius Iunior Aug. f.* II.	13	13	
6			408	*Flauius Philippus.* *Anicius Bassus.*	1. THEODOSIVS iunior.	14	
7			409	*Honorius Augustus* VIII. *Theodosius Iunior Aug.* III.	2	15	*Gratianus Municeps* in Britannia tyrannus creatur.
8			410	*Vararus.* *Tertullus.*	3	16	Occiso *Gratiano Constantinus* quidam ex infima militia imperium inuadit in Britannia.
9			411	*Theodosius Iunior Aug.* IV. *sine collega.*	4	17	XI. Kal. Sept. Roma à Gothis capta, ann. vrb. cond. 1162.
10			412	*Honorius Aug.* IX. *Theodosius Aug.* V.	5	18	Ex hoc tempore Romani in Britannia regnare desierunt. *Beda.*
11			413	*Lucianus.* *Herodianus.*	6	19	
12			414	*Constans.* *Constantius.*	7	20	*Constantinus* tyrannus Arelate occisus.
13			415	*Honorius Augustus* X. *Theodosius Aug.* VI.	8	21	Britanniæ per hæc tempora Pictorum & Scottorum inuasionibus patentes semel atque iterum à Rom. legionibus defensæ sunt.
14	ZOSIM⁹ p. 42. xiii. Kal. Sept.		416	*Theodosius Aug.* VII. *Palladius.*	9	22	
15			417	*Honorius Aug.* XI. *Constantius.*	10	23	
1. Indictio.			418	*Honorius Aug.* XII. *Theodosius Aug.* VIII.	11	24	
2	BONIFACIVS p. 43 Eulalius in schism.		419	*Plinta.* *Monaxius.*	12	25	
3		PHARAMVNDVS pr. Franc. rex.	420	*Theodosius Aug.* IX. *Constantius* III.	13	26	Rom. legionem armatam mittunt ad tuendam Brit.
4			421	*Agricola.* *Eustathius.*	14	27	Romani aliam legionem mittunt.

Murus ex lapide construitur. Romani sociis valedicunt non vltra reuersuri.

Indict.	Pôtifices Romani.	Francorũ reges.	Anni Christi.	Consules.	Imperatores. Orient.	Occident.	
5			422	*Honorius Aug.* XIII. *Theodosius Aug.* X.	15	28	
6	CÆLESTINVS. p. 44 ..Non. Nou		423	*Fl. Asclepiodotus.* *Ruf. Prætextat' Marinian'*	16	29	
7			424	*Victor.* *Castinus.*	17	1. IOANNES.	
8			425	*Theodosius Aug.* XI. *Valentinianus Cæsar.*	18	2	
9			426	*Theodosius Aug.* XII. *Valentinianus* III. *Aug.* II.	19	1. VALENTINIANVS III.	
10			427	*Hierius.* *Ardaburius.*	20	2	
11			428	*Taurus.* *Fælix.*	21	3	
12			429	*Dionysius.* *Florentius.*	22	4	
13	Conciliũ Ephesin.		430	*Theodosius Aug.* XIII. *Valentinian.* III. *Aug.* III	23	5	Venetiæ conditæ.
14		CLODIO capillat' Rex II.	431	*Flauius Antiochus.* *Anicius Bassus.*	24	6	Scotti misso a *Cælestino* Papa *Palladio* Episcopo fidẽ Christianam suscipiunt.
15	XYSTVS 3. p. 45 4. Kal. Mai.		432	*Fl. Valerius.* *Fl. AEtius.*	25	7	
1. Indictio.			433	*Theodosius Aug.* XIIII. *Anicius Maximus.*	26	8	
2			434	*Theodosius Aug.* XV. *Valentinianus* III. *Aug.* IV.	27	9	
3			435	*Aspar.* *Ariobinda.*	28	10	
4			436	*Isidorus.* *Senator.*	29	11	
5			437	*Fl. Sigeuulses.* *Fl. AEtius* II.	30	12	
6			438	*Theodosius Aug.* XVI. *Faustus.*	31	13	
7	LEO Magn'. p. 46 4 Id. Mai.		439	*Theodosius Aug.* XVII. *Festus.*	32	14	Carthago à *Genserico* Vandalorum rege capta.
8			440	*Valentinianus* III. *Aug.* V. *Fl. Anatolius.*	33	15	
9			441	*Fl. Cyrus Panoplites sine collega.*	34	16	
10			442	*Eudoxius.* *Dioscorus.*	35	17	
11			443	*Paternus.* *Anicius Maximus.*	36	18	
12			444	*Theodosius Aug.* XVIII. *Cæcinna Decius Albinus.*	37	19	
13			445	*Valentinianus* III. *Aug.* VI. *Fl. Nomius.*	38	20	
14			446	*F. AEtius* III. *Q. Aurelius Symmachus.*	39	21	Britãni à Rom. auxiliũ frustra implorãt.

Indict.	Pôtifices Romani.	Francorũ reges.	Anni Christi.	Consules.	Imperat. Orient.		
15			447	*Ardaburius.* *Callipius.* al. *Alipius.*	40	22	
1. Indictio.			448	*Fl. Zeno.* *Rufius Prætextatus Postumianus.*	41	23	
2		MEROVEVS rex 3. Frãcorum.	449	*Turcius secundus Asterius.* *Fl. Protogenes.*	42	24	Saxones à *Vortigerno* & Britannis acciti ad propulsandas Scottorum & Pictorum incursiones in Britanniam veniunt ducibus *Hengistô* & *Horsa* fratribus.
3			450	*Valentinianus Aug.* VII. *Auienus.*	43	25	*Theodosius* v. Kalend. Aug. moritur.
4	Conciliũ Chalcedonense.		451	*Marcianus Aug.* *Adelphius.*	1. MARCIANVS.	26	
5			452	*Asporatius.* *Herculanus.*	2	27	
6			453	*Vincomalus.* *Opilio.*	3	28	
7			454	*Studius.* *AEtius.*	4	29	
8			455	*Valentinianus Aug.* VIII. *Anthemius.*	5	30	*Valentinianus* III. occisus XVI. Kal. Apr. cum quo simul hesperium concidit regnũ, Roma à Vãdalis capta.
9			456	*Varari.* *Iohannes.*	6	*Incipit regnum Cantuariẽ*	
10			457	*Rufus.* *Constantinus.*	1. LEO.	1. HENGISTVS Rex I.	
11			458	*Leo Aug.* *Maioranus.*	2	2	
12		CHILDERICVS 4. rex.	459	*Patricius.* *Ricimer.*	3	3	
13			460	*Apollonius.* *Magnus.*	4	4	
14	HILARIVS p. 47. XIII. Kal. Maii.		461	*Dagalaiphus.* *Seuerinus.*	5	5	
15			462	*Leo Aug.* II. *Seuerus.*	6	6	
1. Indictio.			463	*Vibianus.* *Basilius.*	7	7	
2			464	*Rusticus.* *Olybrius.*	8	8	
3			465	*Basiliscus.* *Herminricus.*	9	9	
4			466	*Leo Aug.* III.	10	10	
5	SIMPLICIVS p. 48. 6. Id. Aug.		467	*Pusæus.* *Iohannes.*	11	11	
6			468	*Anthemius* II.	12	12	
7			469	*Zeno.* *Marcianus.*	13	13	

Indict.	Pōtifices Romani.	Francorū reges.	Anni Christi.	Consules.	Imperat. Orient.	Cātuariorū reges.	Australium Saxonum.	
3			470	*Iordanes.* *Seuerus.*	14	14		
			471	*Leo Aug.* IV. *Probianus.*	15	15		
10			472	*Marcianus.* *Festus.*	16	16		
11			473	*Leo Aug.*V.	17	17		
12			474	*Leo Iunior.*	LEO Iunior	18		
13			475	*Zeno Aug.* II.	1. ZENO.	19		
14			476	*Basiliscus* II. *Armatus.*	2	20		
15			477	*Post consulatum* { *Basilisci.* *Armati.*	3	21	Dux *Aella* cum 3. filiis occupat litora maris in Sudsex, dubia victoria contra Britannos aliquot annos pugnans.	
1. Indictio.			478	*Illus.*	4	22		
2			479	*Zeno Aug.*III.	5	23		
3			480	*Basilius Iunior.*	6	24		
4			481	*Placidus.*	7	25		
5			482	*Seuerinus.* *Fl. Trocundus.*	8	26		
6	FELIX II. p. 49 VII Id. Mar.		483	*Faustus.*	9	27		
7			484	*Theodoricus Gotthorum rex.* *Venantius.*	10	28		
8			485	*Symmachus.*	11	29		
9		CLODOVEVS I rex V.	486	*Longinus.* *Decius.*	12	30		
10			487	*Boetius.*	13	31		
11			488	*Dynamius.* *Sifidius.*	14	1. Esk.		
12			489	*Eusebius.* *Probinus.*	15	2		
13			490	*Faustus Iunior.* *Longinus* II.	16	3	[illegible] *Austr. Saxonū*	
14			491	*Olybrius.*	1. ANASTASIUS	4	1 ÆLLA rex primᵒ Australiū	
15	GELASIUS p. 50. V. Non. Mar.		492	*Anastasius Aug.* *Rufus.*	2	5	2 Saxonū, primusque regū	
1. Indictio.			493	*Albinus.*	3	6	3 potētissimorū inter An-	
2			494	*Asterius.* *Præsidius.*	4	7	4 glosaxones.	

Indict.	Pōtifices Romani.	Consules.	Imperatores.	Francorū reges.	Anni Christi.	Cātuariorū reges.	Australium Saxonum.	Occidental. Saxonum.
3		*AEmilius.* *Viator.*	5		495	8	5	*Cerdicus* (al. *Certic*) cum filio *Kenrico* (al. *Cinric*) appulsi ad Cerdicesoram, regionē occupare incipiunt, non sine frequentib. bellis cū Britonibus.
4	ANASTASIVS 2. p. 51. 5. Kal. Dec.	*Paulus.*	6		496	9	6	
5		*Anastasius* II.	7		497	10	7	
6	SYMMACHVS. p. 52. Laurentius in schismate.	*Iohannes Scytha.* *Decius Paulinus.*	8		498	11	8	
7		*Asclepius.* *Iohannes Gibbus.*	9		499	12	9	
8		*Patritius.* *Hypatius.*	10		500	13	10	
9		*Pompeius.* *Auienus.*	11		501	14	11	*Porta* cum filiis ad Portsmudam appulit.
10		*Probus.* *Auienus Iunior.*	12		502	15	12	
11		*Dexecratus.* *Volusianus.*	13		503	16	13	
12		*Cethaeus.*	14		504	17	14	
13		*Sabinianus.* *Theodorus.*	15		505	18	15	
14		*Areobinda.* *Messalla.*	16		506	19	16	
15		*Anastasius* III. *Venantius Decius.*	17		507	20	17	
1. Indictio.		*Celer.* *Venantius Decius Iunior.*	18		508	21	18	Bellum *Cerdicis* contra *Nazaleod* regem Britannorum
2		*Importunus Decius.*	19		509	22	19	
3		*Eutharicus.* *Boetius Philosophus.*	20		510	23	20	
4		*Felix.* *Secundinus.*	21		511	24	21	
5		*Muschianus.* *Paulus.*	22		512	1 OTHA.	22	
6		*Clementinus.* *Probus.*	23		513	2	23	
7	HORMISDA p. 53. XIII. kal. Aug.	*M. Aurelius.* *Cassiodorus Senator.*	24		514	3	24	*Stuf* & *Whitgar Cerdicis* nepotes veniunt in Britanniam.
8		*Anthemius.* *Florentius.*	25	CHILDEBERTVS rex 6.	515	4	CISSA (al. SCISSA) filius *Aellae*, progeniesque eorum post eos: quorum tamen nomina praeter vnū aut alterū fere ignorantur, quos in laterculo Cantuariorum suo loco posuimus: ipsa etiam regio plerumque in Cantuariorum aut Occidentalium Saxonum potestate fuit.	
9		*Petrus.*	26		516	5		
10		*Anastasius Aug.* IV. *Agapetus.*	27		517	6		
11		*Florentius.* *Magnus.*	I. IVSTINVS Senior.		518	7		*Regnum Occidentalium Saxonum incipit.*
12		*Iustinus August.* *Eutharicus Cilica.*	2		519	8		1. CERDICVS rex primus.

Indict.	Pōtifices Romani.	Consules.	Imperatores.	Francorū reges.	Anni Christi.	Cantuar. reges.	Occidēt. Saxonū.	Orientalium Saxonum.
13		*Vitalianus.* *Rusticus.*	3		520	9	2	
14		*Iustinianus.* *Valerius.*	4		521	10	3	
15		*Symmachus.* *Boetius* II.	5		522	11	4	
1. Indictio.	IOANNES p. 54	*Anicius Maximus.*	6		523	12	5	
2		*Iustinus Aug.* II. *Opilio.*	7		524	13	6	
3		*Philoxenus.* *Probus Iunior.*	8		525	14	7	
4	FELIX 3. p. 55.	*Olybrius Iunior.*	9		526	15	8	*Incipit regnū Orient. Saxon.*
5		*Mauortius.*	1. IVSTINIANVS		527	16	9	ERKENWIN' prim' rex Oriental. Saxonū. Numeros ideo nō adiicim', quia de annis horum regū itemq; Orientalium Anglorū nihil admodū certi memorię proditum est.
6		*Iustinianus Aug.* II.	2		528	17	10	
7		*Decius.*	3		529	18	11	
8	BONIFACIVS 2. p. 56. Dioscor' in schis.	*Lampadius.* *Orestes.*	4		530	19	12	
9		*Post consulatum* { *Lamp.* *Orest.*	5		531	20	13. Vecta à Cerdico occupata.	
10	IOANNES II. p. 57.	II. *Post consulatum* { *Lamp.* *Orest.*	6		532	1. IRMERICVS.	14	
11		*Iustinianus Aug.* III.	7		533	2	15	
12	AGAPETVS p. 58. 3. Non. Iun.	*Iustinianus Aug.* IV. *Decius Theodor. Paulin.* Post quem Coss. in occidente creari desiere.	8		534	3	16	
13	SILVERIVS p. 59.	*Bellisarius.*	9		535	4	1. KENRICVS	
14		*P.C. Bellisarii.*	10		536	5	2	
15	VIGILI' p. 60.	II. *P.C. Bellisarii.*	11		537	6	3	
1. Indictio.		*Iohannes.*	12		538	7	4	
2		*Appio AEgyptius.*	13		539	8	5	
3		*Iustinus.*	14		540	9	6	
4		*Basilius Iunior.* Post hunc nemo priuatus ordinarius consul fuit in Oriente.	15		541	10	7	
5			16		542	11	8	
6			17		543	12	9	
7			18		544	13	10	
8			19		545	14	11	
9			20		546	15	12	

Indict.	Pōtifices Romani.	Imperatores.	Francorū reges.	Anni Christi.	Cantuariorum reges.	Occidental. Saxonum.	Oriental. Saxonū.	Nordanhymbr.
10		21		547	16	13		1. IDA
11		22		548	17	14		2
12		23		549	18	15		3
13		24		550	19	16		4
14		25		551	20	17		5
15		26		552	21	18		6
1	Conciliū Constātinopolit. 2.	27		553	22	19		7
2		28		554	23	20		8
3		29		555	24	21		9
4	PELAGIVS p. 61.	30		556	25	22		10
5		31		557	26	23		11
6		32		558	27	24		12
7		33		559	28	25		1. ALLA.
8		34	Clothari⁹ rex 7.	560	29	26		2
9	Ioannes 3. p. 62.	35		561	1. Æthelbertus 3. regū potentissimorum inter Anglosax.	1. Ceaulinus regū potētissimorū inter Anglosax. secūd⁹		3
10		36		562	2	2		4
11		37		563	3	3		5
12		38		564	4	4		6
13		39	Cherebertus rex 8.	565	5	5		7
14		1. Iustin⁹ Iunior.		566	6	6		8
15		2		567	7	7		9
1		3 Exarchat⁹ Rauēnæ incipit.		568	8	8		10
2		4		569	9	9		11
3		5		570	10	10		12
4		6		571	11	11		13

Indict.	Pontifices Romani.	Imperatores.	Francorū reges.	Anni Christi.	Cantuar. reges.	Occidēt. Saxonū.	Orient. Saxonū.	Nordanhymbror	Orientalium Anglorum.
5		7		572	12	12		14	
6		8		573	13	13		15	
7	Benedictus p. 63. 16. Kal. Iun.	9	Chilpericus rex 9.	574	14	14		16	*Incipit regnum Orientalium Anglorum.*
8		10		575	15	15		17	Vffa rex primus Orientalium Anglorum.
9		11		576	16	16		18	
10		1. Tiberius		577	17	17		19	
11		2		578	18	18		20	
12	Pelagius 2. p. 64. 3. Id. Non.	3		579	19	19		21	
13		4		580	20	20		22	
14		5		581	21	21		23	
15		6		582	22	22		24	Tityllus rex 2. circa hęc tempora.
1		1. Mauricius.		583	23	23		25	
2		2		584	24	24		26	
3		3		585	25	25		27	
4		4		586	26	26		28	
5		5		587	27	27	Sledda 2. rex Or. Saxon. c.h.t.	29	
6		6	Clothari' 2. rex 10.	588	28	28		30	
7		7		589	29	29		1. Edelricus	
8	Gregorius Magn' p. 65. 3. Non. Sept.	8		590	30	30		2	
9		9		591	31	31		3	
10		10		592	32	1. Celricus.		4	
11		11		593	33	2		1. Æthelfridus ferus.	Redvvaldus rex 3. c. h. t. quartus regū potentissimorum inter Anglosaxones.
12		12		594	34	3		2	
13		13		595	35	4		3	
14		14		596	36	5	Sebertus rex 3. c. h. t.	4	
15		15		597	37	6		5	

Anni Indict.	Summi Pontifices.	Imperatores.	Reges Francorũ	Anni Christi.	Cantuariorum Reges	Pontifices Cantuarienſ.	Roffenſes.
1		16		598	38	1. Auguſtinus primus Dorobern. Archiepiſc.	
2		17		599	39	2	
3		18		600	40	3	
4		19		601	41	4	
5		20 *Phocas.*		602	42	5	
6		1		603	43	6	
7	Sabinianus, p. 66. Kal. Sept.	2		604	44	7	*Iuſtus primus Roff. antiſtes.*
8	Bonifacius 3. p. 67. 9. Kal. Mart.	3		605	45	8	
9	Bonifacius 4. p. 68. Kal. Sept.	4		606	46	9	
10		5		607	47	10	
11		6		608	48	11	
12		7		609	49	12	
13		8		610	50	13	
14		1. *Heraclius.*		611	51	14	
15		2		612	52	15	
1	Deus-dedit p. 69. 12. kal. Nouemb.	3		613	53	16	
2		4		614	54	Laurentius. 1	
3		5		615	55	2	
4		6		616	56	3	
5	*Bonifacius* 5. p. 70. *7. Kal. Ian.*	7		617	1. *Eadbaldus.*	4	
6		8		618	2	5	
7		9		619	3	1. *Mellitus ex Londonien. ep.*	
8		10		620	4	2	
9		11		621	5	3	
10	Honorius 1. p. 71. 7. Id Nouemb.	12		622	6	4	
11		13		623	7	5	
12		14		624	8	1. *Iuſtus ex Roff. 8. Kl. Mai.*	*Romanus 2. epiſc.*
13		15		625	9	2	
14		16		626	10	3	
15		17		627	11	4	

Orient. Saxonum. Reges.	Episc. Lond.	Orient. Anglor. Reges.	Occident. Saxon. Reges.	Merciorum Reges.	Northanhymbrorum. Reges.	Archiepisc. Ebor.
			1. *Ceolwulfus*, al. *Ceulfus*.		6	
			2		7	
			3		8	
			4		9	
			5		10	
			6		11	
	Mellitus prim' London. antist.		7		12	
			8		13	
			9		14	
			10		15	
			11		16	
			12		17	
			13		18	
			14		19	
			1. *Cinegislus*, al. *Kinegilsus*.		20	
			2		21	
			3 Quichelm' consors regni cũ patre		22	
			4		23	
			5		24	
Sexred', Sevvard', Sigebert' fr. reg. 3.	Vacat sedes aliquã multos annos, ad 40. plus minus.		6		1. Edvvin' regũ potentissimorũ inter Anglo-Saxon. 5.	
			7		2	
			8		3	
			9		4	
			10		5	
			11		6	
Sigebertus Parvus, rex 4.			12		7	
		Eorpvvaldus rex 2.	13		8	
			14		9	*Paulin' prim' Ebor. antistes*
			15	1. Penda strenuus prim' rex Mercios.	10	
			16	2	11	

Anni Indictionū	Summi Pontifices.	Imperatores.	Reges Francorū	Anni Christi.	Cantuariorum. Reges	Pontifices Cantuariens.	Roffens.	Orient. Reges.
1		18		628	12	1 *Honorius* 4. *Idus Nouemb.*		
2		19		629	13	2		
3		20		630	14	3		
4		21		631	15	4		
5		22	Dagobertus rex 11	632	16	5		
6		23		633	17	6		
7		24		634	18	7	Paulinus 3. ex Archie. Ebo.	
8		25		635	19	8		
9		26		936	20	9		
10	*Seuerin'* p.72. *Kal. Iun.*	27		637	21	10		
11	*Ioānes* 4.p.73. 8.*Kal.Ian.*	28		638	22	11		
12		29		639	23	12		
13	*Theodor'* p.74 6 *Kal. Dec.*	30		640	24	13		
14		Constantinus. Heraclionas. Constans.		641	1. *Ercōbertus.*	14		
15		1		642	2	15		
1		2		643	3	16		
2		3		644	4	17	Ithamar' epis. 4.	
3		4		645	5	18		
4		5	Clodoneus 2. rex 12.	646	6	19		
5	Martinus, p.75. prid. Non.Iul.	6		647	7	20		
6		7		648	8	21		Sigebertus bonus c.h.t. rex 5
7		8		649	9	22		
8		9		650	10	23		
9		10		651	11	24		
10		11		652	12	25		
11		12		653	13	26		
12	Eugenius p.76. 4.Id.Aug.	13		654	14	*Vacat.*		
13		14		655	15	1 Deus dedit.		
14		15		656	16	2	Damian' ep.5.	
15	Vitalianus p.77. 3.Kal.Aug.	16		657	17	3		

Saxon. Episc. Lond.	Orient. Angl. Reges.	Episc.	Occid. Saxon. Reges.	Episc.	Merciorum Reges	Episc. hoc est Lichfeld.	Northanhymbrorum. Reges.	Episcopi. Eborac.	Lindisf.
Vacat sedes.			17		3		12		
			18		4		13		
			19		5		14		
			20		6		15		
			21		7		16.		
			22		8		17		
			23		9		1. Osvvaldus, regũ potẽtiss. inter Anglo-ſaxonas ſextus.	Vacat ſedes Ebor. aliquot ann. diſcedente Paulino.	
			24	Birinus primus ep. ſedit Dorcaceſtriç.	10		2		Aidan 1. Lindisfarnenſis ep.
	Sigebertus rex 3.	Felix Burgundus: prim' Oriẽt. Ang. epiſ.	25		11		3		
			26		12		4		
	Egricus rex 4. c.h.t.		27		13		5		
			28		14		6		
			29		15		7		
			30		16		8		
	Anna rex 5. c.h.t.		31		17		9		
			1 *Kenewalkius.*		18		1. Osvvi' regũ potentiſſimorũ inter Anglosax. ſeptimus.		
			2		19		2		
			3		20		3		
			4		21		4		
			5		22		5		
		Thomas epiſc. 2.	6		23		6		
			7		24		7		
			8	Agilbertus ſedit Dorcaceſtriç, ep. 2.	25		8		
			9		26		9		
			10		27		10		Finanus epiſc. 2.
		Bonifaci' epi. 3. qui & Bertgilſus.	11		28		11		
	Æthelbertus R. 6.		12		29		12		
			13		30		13		
	Æthelvvaldus rex 7.		14		1. Peada & Osvvii duces.	Diuma primus ep. Mediterraneorum Anglorum, Lindiſfarorum ſimul & Merciorum.	14		
			15		2		15		

Anni Indict.	Summi Pontifices.	Imperatores.	Reges Francorū	Anni Chri.	Cantuaritarum. Reges	Pontifices Cantuar.	Roff.	Oriental. Saxon. Reges.	Episcopi. London.	Orient. Anglorum. Reges.	Pontific.
1		17		658	18	4			Cadnus epis. 2.		
2		18		659	19	5					
3		19		660	20	6					
4		20		661	21	7		Svvithelm⁹ rex 6. c. h. t.			
5		21		662	22	8					
6		22	Clothari⁹ 3. rex 13.	663	23	9					
7		23		664	24	10		Sigher⁹ & Sebba R. 7 c. h. t.		Aldulfus rex 8.	
8		24		665	1. Egbertus	*Vacat.*					
9		25		666	2				Wina ep. 3. ex VVint.		
10		26		667	3						
11		27	*Childericus 2. rex 14.*	668	4	1. *Theodorus*					
12		1. Constantinus.		669	5	2	*Putta ep. 6.*				
13		2		670	6	3					*Bisi* ep. 4.
14		3		671	7	4					Dommocenses. Helmhamenses.
15	*Adeodat⁹ p. 78. 3. Id. Ap.*	4		672	8	5					
1		5		673	9	6					Æcca. Beaduuin⁹.
2		6		674	1. *Lotharius.*	7					
3		7		675	2	8			Erkenvvaldus ep. 4.		
4	Donus al. Domnio p. 79. 4. Non. Nouemb.	8		676	3	9					
5		9		677	4	10	Quichelmus ep. 7.				
6		10		678	5	11					
7	Agatho p. 80. 6. Id. Iul.	11		679	6	12					
8		12	Theodoricus rex 15.	680	7	13					
9	Conciliū Constantinopol. 3.	13		681	8	14	Gebmundus ep. 8.				
10	Leo 2. p. 81. 4. Id. Aug.	14		682	9	15					
11		15		683	10	16				Elfvold⁹ al. Ælfvvald⁹ rex 9. c. h. t.	
12	Benedictus 2. p. 82. 13 Kl. Iul.	16		684	11	17					
13	Ioānes 5. p. 83. 8. Kal. Aug.	17		685	12	18					
14	Conon p. 84. Petrus Theod. in schism.	1. Iustinian⁹ Iunior.		686	*Edric⁹.* 1	19					
15	Sergius p. 85. Paschalis & Theod. in schis.	2		687	2	20					

Occidēt. Reges	Saxonū Episcopi Winton.	Ep. Austr. Saxonū Seleienſ.	Merciorum. Reges	Episcopi.	Lindisfeſ. vel Lindisfaror. epi.	Ep. Wicciorū, i. Wigorn.	Herefordēſ.	Northanhymbrorum. Reges	Eboracenſ.	Episcopi Lindisfar.	Haugustaldēſes.
16			3	Cella c. h. t. 2. ep.				16			
17			1. Wulfherus.					17			
18	Wina Winton. ſedit ep. 3.		2	Trūher⁹ ep. 3. c h. t.				18			
19			3					19		Colmannus ep. 3.	
20			4					20			
21			5		Cum omnes episcopi Merciorum vsq; ad Sexvvlfum etiam Mediterraneorum Anglorum & Lindisfarorum præſulatum tenuiſſent, anno 678. datus eſt Lindisfarorum prouinciæ proprius epiſcopus, qui ſedem habuit Sidnaceſtræ.			21			
22			6					22	Tuda ep. 4.		
23			7	Iarūmannus ep. 4. c h. t.				23			
24			8					24	Ceadda totius Northanhymbriæ antiſtes Ep. Ebor. 2.		
25			9					25			
26			10					26			
27			11	Ceadda ep. 5. ex epiſcopo Ebor. ſedit Lichfeldiæ.				27	Wilfridus ep. Northanhymbrorum omniū, ep. Ebor. 3.		
28	Leutheri⁹ ep. 4.		12					28			
29			13					1. Egfridus.			
30			14	Winfrid⁹ ep. 6.				2			
31			15					3			
1. Sexburga.			16					4			
1. Eſcvvinus.			1. Æthelredus. al. Aedilred⁹					5			
2			2	Sexvvlfus epiſ. 7.				6			
1. Kentvvinus.	Hedda ep. 5.		3					7			
2			4		Edhedus ep. 1.			8	Boſa, pulſo Wilfrido Ebo. ep. 4.	Eata Lindiſſarnenſis quintus, & Haugustaldenſis primus.	
3			5		Æthelvvinus ep. 2.			9			
4			6			Boſel⁹ primus Wicciorū ep.	Putta primus epiſc.	10		Eata Lindisfarnēſis tantum	Tumbert⁹ Haugust. ep. 2.
5		Wilfridus Northūb. pulſus ep. 1.	7					11			
6			8					12			
7			9					13			
8			10					14			
9			11					15		Cuthbertus ep. 6.	Eata ex Lindisfarn.
1 Cedvvalla.		Hedda, (q & Winton. epi. 2.	12					1 Alfridus.			Ioannes epiſ. 3.
2			13					2	Wilfridus reſtitutus, pulſo Boſa & Ioanne totā Northanhymbriam texit, mortuo etiam Cuthberto.		

Indict.	Summi Pontifices.	Imperatores.	Reges Francorū	Anni Christi.	Cantuaritarum Reges	Pontifices Cantuar.	Roff.	Oriental. Saxon. Reges.	Episcopi London	Orient. Anglorum Reges.	Pontific. Dómocensis.	Helmam.	Occ. reg.
1		3		688	Reges dubii vel externi.	21							1 Ina.
2		4		689		22							2
3		5		690		*Vacat.*				Beorna rex 10. circa h.t.			3
4		6		691									4
5		7		692									5
6		8		693	1. Withredus.	1. Bertualdus.	Tobias ep. 9.						6
7		9	Clodoueus 3. rex 16.	694	2	2		Sigehard' & Senfredus reg. 8.					7
8		10		695	3	3							8
9		1. Leoncius.		696	4	4					Æsculfus.	Northbertus. c.h.t.	9
10		2		697	5	5			Waldherus ep. 5. c.h.t.				10
11		3	Childebertus 2. rex 17.	698	6	6							11
12		1. Tiberi' Apsimar'		699	7	7							12
13		2		700	8	8							13
14	Ioannes 6. p. 86. 6. Kl. Nou.	3		701	9	9		Offa rex 9. c.h.t.					14
15		4		702	10	10							15
1		5		703	11	11							16
2		6		704	12	12							17
3	Ioannes 7. p. 87. Kal. M[illegible]	7		705	13	13							18
4		1. Iustinianus Iunior iterum		706	14	14							19
5	Sisinnius p. lxxxviii.	2		707	15	15							20
6	Constantinus p. 89.	3		708	16	16							21
7		4		709	17	17		Selredus rex 10.					22
8		5		710	18	18		2					23
9		6		711	19	19		3					24
10		1. Philippic'		712	20	20		4					25
11		2		713	21	21		5					26
12		3		714	22	22		6		Ethelred' rex 11. c.h.t.			27
13		1. Artemisius Anastasius		715	23	23		7	Inguald' ep. vi. c.h.t.				28
14	Gregori' 2. p. 90. 11. kal Ap.	Theodosius Adramyttenus	Dagobertus II. rex 18	716	24	24		8					29
15		1. Leo Isaur'.		717	25	25		9					30

Saxonum. Episcopi. Wint.	Schireburn.	Aust. Sax Episc. Seleienses	Merciorum. Reges.	Merc. i. Lichfeld	Episcopi. Lindisfenses.	Med. Ang. i. Legecest.	Wigornienses.	Herefor.	Northanhymbrorum. Reges	Eboracens.	Episcopi. Haugust.	Lindisfarneni.
			14						3	WILFRIDVS utramque parochiam tenet.		Eadbert' epis. VII.
			15						4			
			16						5			
			17					Tirthel' c.h.t.ep.2	6	Bosa, iterū, pulso Wilfrido.	Ioānes iterū, puls. Wilfrido.	
			18	HEDDA ep.8.		WILFRID' pulsus Northūb episcopatū Mediterraneorū Anglorū.i.Legecestrensē administrat.ep.1	Oftforus epis.2.		7			
			19				Ecwin ep.3.		8			
			20						9			
			21						10			
			22						11			
			23						12			
			24						13			
			25						14			
			26						15			
			27		Eogarus ep.3.c.h.t				16			
			28	*Hedda* discedēte *Wilfrido*, etiā Medit. Anglorum presulatū regit circa hæc temp.		Post discessum *Wilfridi* episcopatus Mediterraneorum Anglorum, hoc est, Legecestrensis usque ad *Tottam* episcopum à Lichfeldensibus siue Merciorum episcopis administratus est.			17			
			29					Torther' ep.3. circa h.t.	18			
			1. Kēred' 2. al. Conredus.						19			
Daniel ep.6.	Aldelm' 1 ep. Shireburnensis	Daniel qui & Winton ep.3	2						1. OSREDVS.	Ioannes epis.5. ex Haugustal.	Wilfridus reuocatus Haugustal. parochiam obtinet.	
			3						2			
			4						3			
			1. CEOLREDVS.						4			
			2						5		ACCA ep.4.	
	Forther' ep.2.		3						6			
		Eadbert' ep.4.	4						7			
			5						8			
			6						9			
			7						10			
			8						11			
			1. Æthelbaldus 2. superbus.	Aldvvinus episc.9. Merc. & Medit. Angl.					1. KENREDVS			
			2				Wilfrid' ep.4		2			

Indict.	Summi Pôtifices.	Imperatores.	Francorum.	Anni Christi.	Cantuariorum. Reges.	Pontifices. Cant.	Rof.	Orient. Reg.	Saxo. Episc. Lond.	Or. Reges	Anglorum. Pontifices. Dômoc.	Helmã.	Occid. Reges.
1		2		718	26	26		10					31
2		3		719	27	27		11					32
3		4		720	28	28		12			EADBERCTVS, al. Erdredus. circa	HADVLAC⁹. al. Heatholecus. h. t	33
4		5		721	29	29		13					34
5		6	CHILPERICVS II. Rex 19	722	30	30		14					35
6		7		723	31	31		15					36
7		8		724	32	32		16					37
8		9		725	33	33		17					38
9		10		726	1. EDBERT⁹	34		18					1. Æthelbard⁹, al. Adelardus
10		11	THEODORICVS Rex 20.	727	2	35	Alduulfus episc. 10.	19					2
11		12		728	3	36		20					3
12		13		729	4	37		21					4
13		14		730	5	38		22					5
14	Gregori⁹ 3. p. 91. 3. Non Mar.	15		731	6	1. TATVVINVS.		23					6
15		16		732	7	2		24					7
1		17		733	8	3		25					8
2		18		734	9	Moritur 3. Kalen. Augusti		26					9
3		19		735	10	1. Nothelmus.		27					10
4		20		736	11	2		28			Cuthvvinus. circa	Ethelfridus. h. t.	11
5		21		737	12	3		29					12
6		22		738	13	4		30					13
7		23		739	14	5		31					14
8		24		740	15	1 Cuthbertus ex Herefor.	DVNNVS episc. 11.	32					1. CVTHREDVS.
9	Zacharias p. 92. Kal. Dec.	1. Côstantinus copronym⁹		741	16	2		33					2
10		2	Childericus stupid⁹ Rex 21.	742	17	3		34					3
11		3		743	18	4		35					4
12		4		744	19	5		36					5
13		5		745	20	6		37					6
14		6		746	21	7		38	Eguulfus episc. 7.				7
15		7		747	22	8		Svvithredus rex xi & eiusdem		Herdulfi Oriêt. Ang. epis. mêtio est in concil. Cuthberti hoc anno celebrato.			8

Saxon. Episc. Wint.	Shirebur	Austr. Sax. Ep. Selef.	Reg.	Merciorum. Episc. Lichfel.	Lindesf.	Legecest. siue Med. Angl.	Wigor.	Herefor.	Northanhymbrorum. Reges	Pontifices. Eborac.	Haugust	Lindisf.	Cād case, vel Witternenses
			3					Walstod' episc. 4. c. h. t.	1 *Osricus*				
		Eolla, ep. 5. c. h. t.	4						2				
			5		Kincbertus ep. 4. c. h. t.				3				
			6						4	Wilfrid' 2. ep. 6.		Æthelvvoldus, ep. 9.	
			7						5				
			8						6				Pethelm' ep. 1. Candidę casę, al. Vvethelmus.
			9						7				
			10						8				
			11						9				
			12						10				
		Vacat aliquot annos.	13						11				
			14						Ceolvvlf'				
			15						1				
			16						2				
			17						3				
		Sigga epis. 6.	18		Alvvih, al. Alovviochus. ep 5.				4				
			19						5				
			20						6	Egbertus archiep. 7			
			21					Cuthbertus ep. 5.	7				Frithevvaldus ep. 2.
	Herevvaldus ep. 3.		22	Witta.		Totta, ep. 2.			8				
			23						1. Egber-t', al. Eadbertus.				
			24						2		Frithobertus, ep 5.		
			25						3			Kinevvlfus ep. 10	
			26					Podda, ep. 6.	4				
			27						5				
			28						6				
			29				Milredus ep. 5.		7				
Humfridus, al. Humfertus, ep. 7.			30						8				
			31					Ecca, ep. 7. c. h. t.	9				
			32						10				

Indict.	Summi Pontifices.	Imperatores.	Reges Francorũ	Anni Christi.	Cantuariarum Reges	Pontifices. Cantuar.	Roffensi.	Episc. London.	Orient. Anglorum. Reges	Pontifices Dõmoc.	Helmam	Occid. Reges.
1		8		748	23	9						9
2		9		749	1. Ædilbertus, al. Æthelbertus.	10			Ethelbertus, al. Egelbrihth^9, rex 12			10
3		10		750	2	11						11
4		11	Pipin^9 rex 22	751	3	12						12
5	Stephan^9 2. p 93. Stephan^9 3. p. 94.	12		752	4	13						13
6		13		753	5	14						14
7		14		754	6	15		Wighed^9 episc. 8. c.h.t.				1. Sigebertus.
8		15		755	7	16						1. Kinevvulfus.
9		16		756	8	17						2
10	Paulus p. 95. Theophylact^9. Constantinus. Philipp^9 in schism	17		757	9	18						3
11		18		758	10	*Vacat.*						4
12		19		759	11	1. *Bregwinus.*						5
13		20		760	1 *Alric^9*	2						6
14		21		761	2	3		Eadbertus, ep. 9 c.h.t.				7
15		22		762	3	1. Iainbertus, al. Lãmbertus.						8
1		23		763	4	2						9
2		24		764	5	3	Eardulfus episc. 12. c.h.t.					10
3		25		765	6	4						11
4		26		766	7	5						12
5		27		767	8	6					Ald. Lambert^9. fert^9 c.h.t.	13
6	Stephan^9 4. p. 96. Non. August.	28		768	9	7		Eadgarus episc. 10. c.h.t.				14
7		29	Carolus M. rex 23	769	10	8						15
8		30		770	11	9						16
9		31		771	12	10					Egla- Athelfus. vvulfus c.h.t.	17
10	Hadrian^9 p. 97. v. Id. Febr.	32		772	13	11						18
11		33		773	14	12		Kenvvalkius ep. 11. c.h.t.				19
12		34		774	15	13						20
13		35. *Leo* IV.		775	16	14	Deota, al. Diota, ep. 13. c. h.t.					21
14		1		776	17	15						22
15		2		777	18	16						23

Saxon. Episc. winton.	Shireb.	Austr. Sax. Ep. Selef.	Reges	Merciorum. Episc. Lichfeld	Lindef.	Legecest	Wigorn.	Herefor.	Reges.	Northanhymbrorum. Pontifices. Eborac.	Haugust.	Lindisf.	Cād.casæ
			33						11				
			34						12				
			35						13				
			36	Hemelus episc. 11. c.h.t.	Aldulfus ep. 6				14				
			37					Ceadda, episc. 8. c.h.t.	15				
			38						16				
			39						17				
Kinevvardus ep. 8.			40						18				
	Æthelmodus c.h.t.		41						19				
			1. Beornredus.						20				
			1 Offa.					Aldbert' episc. 9. c.h.t.	1 *Osulfus*				
			2						1. Ethelvvaldus Mollo.				
			3						2				
		Alubert' episc. 7. c.h.t.	4						3				
			5						4				
			6						5				Pechewinus ep. 3.
			7	Cuthfridus ep. 12		Edbertus ep. 3.			6				
			8						1. Alred'.				
			9						2		Alhmūd' epi. 6.		
			10		Ceolvvlfus ep. 7.				3	Ethelbertus, al. Albertus, ep. 8.			
			11						4				
			12					Esna, ep. 10. c.h.t.	5				
			13						6				
			14						7				
			15						8				
			16	Bertunus episc. 13. c.h.t.					9				
			17						1. Ethelredus, al. Ethelbertus				
			18					Ceolmūd', ep. 11. c.h.t.	2				
			19				Weremūdus ep. 6.		3				
			20						4				Æthelbertus ep.

Indictio.	Summi Pontific.	Imperatores. Orientales.	Occidentales.	Reg. Franc.	Anni Christi.	Cantuaritarum. Reges	Pontifices Cantuar.	Roff.	Episcopi London.	Orient. Reges.	Anglorum. Pontifices Dômoc.	Helham.	Occidentales Reges.
1		3			778	19	17						24
2		4			779	20	18				Eadredus.	Hunferus. c.h.t.	25
3		5. Cõstantinus Porphyrog.			780	21	19						26
4		1			781	22	20						27
5		2			782	23	21						28
6		3			783	24	22						29
7		4			784	25	23		Eadbald' episc. 12. c.h.t.				1. *Brithricus.*
8		5			785	26	24				Alfhunus.	Sibba. c.h.t.	2
9		6			786	27	25						3
10		7			787	28	26						4
11		8			788	29	27				Titfrid'.	Alherd'. c.h.t.	5
12	Conciliũ Nicenũ 2.	9			789	30	0						6
13		10			790	31	0	Weremũd' ep. 14. c.h.t.					7
14		11			791	32	1. Æthelardus.						8
15		12			792	33	2						9
1		13			793	34	3			Occiso Ethelberto ab Offa regnũ Ori. Ang. vnitũ est regno Merciorũ.			10
2		14			794	1. Ædilbertus Pr.	4						11
3		15			795	2	5		Heathobert' ep. 13. c. h. t.				12
4	Leo 3. p. 98. 7 Kal. Iun	16			796	3	6						13
5		17 Eirene Augusta.			797	1 *Cuthredus.*	7						14
6		1			798	2	8						15
7		2			799	3	9						16
8		3			800	4	10						1 Egbert' 8. regum potentiss. inter Anglosax.
9		4	1 Carolus Magnus.		801	5	11						
10		5	2		8 2	6	12	Beornmodus ep. 15					3
11		1 *Nicephorus.*	3		803	7	13						4
12		2	4		804	8	1 Wulfredus	Burhricus ep. 16. post quẽ multos annos vacauit sedes.					5
13		3	5		805	1. Baldred'	2						6
14		4	6		806	2	3						7
15		5	7		807	3	4						8

Saxonum Episcopi. Winton.	Shireb.	Austral. Saxon. ep. Selес.	Merciorum. Reges	Episcopi. Lichfeld.	Lindisl.	Legecest.	Wigor.	Herefor.	Northanhymbrorum Reges	Pontifices. Eborac.	Haugus.	Lindisf.	Cãd.casa
	Denefrith' ep. 5 c.h.t.		21						1 Alfwold'				
			22				Tilber' ep 7.		2			Higbald' ep. 11.	
Æthelhardus ep. 9. c.h.t.			23	Higbert' episc. 14. c.h.t.					3	Eanbald' 1. ep. 9.	Tilber' ep. 7.		
			24						4				
			25				Eathoredus ep 8.		5				
			26					Vtellus episc. 12. c.h.t.	6				
			27		Vnvvona ep. 4 c.h.t.				7				
			28						8				
			29		Ealdulfus ep. 8				9				
			30		Post quem credibile est vacasse episcopatum aliquot annos: proximus enim successor fuit ann. 872.				10				
			31					Wulfhardus ep. 13 c.h.t.	11				
			32				Denebertus ep. 9. c.h.t.		1. *Ofredus.*		Æthelbertus ex Witernensi ep. 8		
		Osa ep 8 al. Bosa.	33	Aldulfus ep. 15. pallium accepit					1. Ethelredus iterum.				Eadvvulfus ep. 5. & vltim' Witternentium.
Egbaldus episc. 10.			34						2				
			35						3				
			36						4				
			37						Ethelredo 3. Kal. Maii interfecto finé accepit regnū Northumbrorū, quod post interregnū 33. annor. occupauit Egbertus rex Westiax ann. 827. nominatus tamé etia postea quidā reguli Northūbr Danicis tēporibus.				
Dudda episc. 11. c.h.t.			38										
			1 Egfertus.							EANBALD' 2. ep. 10			
Kinebertus ep. 12 c.h.t.			1 Kenulfus								...ald d' ep. 9.		
	Wibertus ep. 6 c.h.t.		2										
			3										
			4								Eanbert' ep. 10		
			5										
			6										
			7									Egbertus episc. 12.	
			8										
			9										
			10										
			11			Werenbertus epi. 5. c.h.t.							

Indictio.	Summi Pontific.	Imperatores. Orientales.	Occidentales.	Reges Francorũ	Reges Occidẽt. Saxon.	Mercior.	Anni Chri.	Cantuaritarum Reges	Põtifices Cantuar.	Episcopi London.	Epis. Orien. Angl. Dommoc.	Helmham.
1		6	8		9	12	808	4	5		Weremundus c. h. t.	
2		7	9		10	13	809	5	6			
3		8	10		11	14	810	6	7			
4		Stauraci'. Michael Ran[...]	11		12	15	811	7	8			
5			12		13	16	812	8	9			
6		1. Leo Armenus	13		14	17	813	9	10	Osmund' episc. 14. c. h. t.		
7		2	1 Ludouic' Pius.	Ludouic' Pi' rex 24	15	18	814	10	11			
8		3	2		16	19	815	11	12			
9	Stephan' 5. p. 99. 5 No. Iul.	4	3		17	20	816	12	13			
10	Paschalis p. 100. 5 Kal. Febr.	5	4		18	21	817	13	14			
11		6	5		19	22	818	14	15			Humbertus c. h. t.
12		7	6		20	Kenelm'. Ceolulfus	819	15	16			
13		8	7		21	1	820	16	17			
14		1 Michael Traulus.	8		22	1. Beornulfus	821	17	18			
15		2	9		23	2	822	18	19			
1		3	10		24	3	823	Finis regni Cantuariorum.	20			
2	Eugenius 2. p. 101. Zinzinus in schism.	4	11		25	1 Ludecanus.	824		21		Wilredus.	
3		5	12		26	2	825		22		Post hos episcopos vsque ad tempora Eadvvii regis defecerunt episcopi in Eastanglia.	
4		6	13		27	1. Witlafus. al. Wiglafus	826		23			
5	Valẽtin' p. 102. 19 Kal. Ian.	7	14		28	2	827		24			
6	Gregori' 4. p. 103. 7 Kal. Feb.	8	15		29	3	828	Finitur regnũ Oriẽtaliũ Sax. Westsaxonicoque vnitur.	25			
7		9 Theophilus.	16		30	4	829		Feologildus, al. Theolgildus.			
8		1	17		31	5	830		1 Ceolnothus			
9		2	18		32	6	831					
10		3	19		33	7	832		3			
11		4	20		34	8	833		4			
12		5	21		35	9	834		5			
13		6	22		36	10	835		6	Æthelnoth' ep. 15. c. h. t.		
14		7	23		37	11	836		7			
15		8	24		1 Æthelvvlfus al. Athulfus.	12	837		8			

Winton.	Episcopi. Shireburn.	Austral. Saxon. ep. Seles.	Episcopi. Lichfeld.	Lindisfenses.	Legecestrenses	Wigornenses.	Herefordenses.	Eboracenses.	Haugustald.	Lindisfarnenses.
Almundꝰ episc. 13. c.h.t.										
							Beonna episc. 14. c.h.t.			
									Tidfertꝰ, epi. 11. & vltimus c.h.t.	
								Wulfsius epis. 11. c.h.t.		
Wighten. episc. 14. c.h.t.			Herevvinꝰ ep. 16. c.h.t.		Rerbunꝰ episc. 6. c.h.t.					
		Gisellierꝰ episc. 9. c.h.t.								
	Alstanus, al. Ealstanus & Alfstanus ep. 7.									
										Eathoredus, al. Heathedus ep. 13
						Heabertus, al. Eadbertꝰ ep. 10				
Herefridꝰ episc. 15. c.h.t.										
										Egredus ep. 14.
							Eadulfus episc. 15. c.h.t.			
Eadmundus ep. 16										
Helmstanꝰ ep. 17. c.h.t.										
								Wulfsius episc. 11. c.h.t.		
			Æthelvvaldus ep. 17. c.h.t.							

Indict.	Summi Pontifices.	Imperatores, Orient.	Imperatores, Occid.	Reges Francorũ	Reges Occiden. Saxon.	Reges Mercior.	Orient. Angl.	Anni Christi.	Cantuar.	Ponti. London.
1		9	25		2	13		838	9	Ceolbertus ep. 16 c.h.t.
2		10	26		3	1. Bertwulfus		839	10	
3		11	1 Lothari°.	Carolus Caluus rex 25.	4	2		840	11	
4		12	2		5	3		841	12	Ceorvvulfus ep. 17 c.h.t.
5		1. Michael 3.	3		6	4		842	13	
6		2	4		7	5		843	14	
7	Sergius 2. p. 104. 4. Id. Febr.	3	5		8	6		844	15	
8		4	6		9	7		845	16	
9		5	7		10	8		846	17	
	Leo 4. p. 105. Prid. Id. Apr.	6	8		11	9		847	18	
11		7	9		12	10		848	19	
12		8	10		13	11		849	20	
13		9	11		14	12		850	21	
14		10	12		15	13		851	22	
15		11	13		16	1 *Burhredus.*		852	23	
1		12	14		17	2		853	24	
2		13	15		18	3		854	25	Svvithulfus ep. 18 c.h.t.
3	Benedict° 3. p. 106. Anastasius in schis.	14	16		19	4	S. Edmundus regnat in Estanglia.	855	26	
4		15	1 Ludouicus 2.		20	5		856	27	
5		16	2		1 Æthelbaldus.	6		857	28	
6	Nicolaus 1. p. 107. 8. Kal. Maii.	17	3		2	7		858	29	
7		18	4		3	8		859	30	
8		19	5		4	9		860	31	
9		20	6		5	10		861	32	
10		21	7		1 Æthelbertus.	11		862	33	
11		22	8		2	12		863	34	Heastan° episc. 19. c.h.t.
12		23	9		3	13		864	35	
13		24	10		4	14		865	36	
14		25	11		5	15		866	37	
15	Hadrian° 2. p. 108. 9. Kal. Dec.	1 Basilius Maced.	12		1 Æthelredus.	16		867	38	

FICES ANGLORVM.

Wincon.	Shirebur.	Selefeien.	Lichfeld.	Lindiffen.	Legeceft.	Wigorn.	Hereford.	Eboracenses.	Lindisfar.
Swithunus ep.18									
								Wimundus, al. Wigmūdus, ep.12. c.h.t.	
		Tota ep. 10. c.h.t.							
			Humbertus ep.18 c.h.t.						*Egbert episc.15.*
						Albvvinus, al. Alhunus, ep.11.			
							Cuthwulfus, ep.16.c.h.t.		
								Wulfherus, ep.13.	Eardulfus ep.14
					Aldredus episc.7.				
Alfrithus episc.19.									
			Kinefertus ep.19						

Indict.	Summi Pontifices.	Imperatores. Orient.	Occid.	Reges Francorū	Reges Occident. Sax.	Merciorum.	Anni Christi.	Cantuar.	Ponti London.
1		2	13		2	17	868	39	
2	Concilium Constantinopol. 4.	3	14		3	18	869	40	
3		4	15		4 S. Edmundus rex Orien. Angl. martyrio affectus.	19	870	41	Wulfsius episc. 20. c.h.t.
4		5	16		5	20	871	1 *Aethered.*	
5	Ioannes 8. p. 109. 19 K. Ian.	6	17		1. Alfredus, al. Ælfridus & Aluredus.	21	872	2	
6		7	18		2	22	873	3	
7		8	19		3	Celvvulfus quondam Buthredi minister, subquo regnū Merciorū omnino emarcuit.	874	4	
8		9	20		4		875	5	
9		10	1. Carol. caluus		5		876	6	
10		11	2		6		877	7	
11		12	1. Ludouic. Balb.	Ludouic. Balbus rex 26.	7		878	8	Æthelvvardus ep. 21. c.h.t.
12		13	1. Carol. Crassus		8		879	9	
13		14	2		9		880	10	
14		15	3	Ludouic. & Carolomannus reg. 27.	10		881	11	
15	Marin. p. 110. 14. Kal. Ian.	16	4		11		882	12	
1		17	5		12		883	13	
2	Hadrianus 3. p. 111 12. Kal. Feb.	18	6		13		884	14	
3	Stephanus 6. p. 112 3. Id. Maii.	19	7		14		885	15	
4		1. Leo VI. Porphyrogenitus	8	Carolus Crassus rex 28.	15		886	16	Ealhstan. episc. 22. c.h.t.
5		2	9 *Arnulfus.*		16		887	17	
6		3	1		17		888	18	
7		4	2		18		889	1. Pleigmundus.	
8		5	3		19		890	2	
9	Formosus p. 113. 6. Kal. Iun. Sergius 3. in schism.	6	4	Odo *rex 29.*	20		891	3	
10		7	5		21		892	4	
11		8	6		22		893	5	
12		9	7		23		894	6	
13	Bonifaci. 6. p. 114. 16. Kal. Ian.	10	8		24		895	7	
14	Stephanus 7. p. 115.	11	9		25		896	8	
15	Romanus p. 116. Theodorus p. 117 Ioannes 9. p. 118.	12	10		26		897	9	

FICES ANGLORVM.

Winton.	Shireburn.	Selesiens.	Lichfeld.	Lindisf.	Legecestr.	Wigorn.	Herefor.	Eborac.	Lindisf.
	Eadmundus, al. Heamundus & Hamundus epi. 8.						Mucell⁹ episc. 17. c.h.t.		
	AEthelheag⁹ epi. 9.		Tunbrith⁹ ep. 20	Brihtredus ep. 9. & vlti. Lindisfarorū, seu Sidn. cestrensis.		Werefrith⁹ ep. 12			
		Wihtun⁹ episc. 11. c.h.t.	TVNBRITHO successum est anno 928. ve credibile sit aliquot annos episcopatum vacasse.		Ceolredus ep. 8. & vltimus Legecestr.				
Dunbertus ep. 20 c.h.t.	*Alfsius* ep. 10. c.h.t.								
Denevvulfus ep. 21. c.h.t.	*Asserius* ep. 11. c.h.t.								
	Swithelm⁹, al. *Sigelm⁹*, *ep.* 12.								
	AEthelward⁹ ep. 13. c.h.t.						*Deorlafus* ep. 18. c.h.t.		
		Æthelulfus ep. 12 c.h.t.							
						Wilferth⁹ episc. 13. c.h.t.			
								Æthelbaldus, ep. 14.	

Anni Indictionũ	Summi Pontifices.	Imperatores. Orientales.	Occid.	Reges Francorũ	Anglorũ Reges	Anni Christi.	Cantuar.	London.	Pontifices Winton.
1	Sergius 3. in schism.	13	11		27	898	10		
2	Benedictus IV. p. 119. 8. Kal. Octob.	14	12		28	899	11		*Vacat aliq annos.*
3		15	1. *Ludouic*⁹ 4.		29	900	12	Theodredus ep. 23	
4		16	2	Carolus Simplex Rex 30.	1. Edvvard⁹ Senior.	901	13		
5		17	3		2	902	14		
6	Leo v. p. 120. Christophor⁹ p. 121 Sergius 3. p. 122.	18	4		3	903	15		
7		19	5		4	904	16		
8		20	6		5	905	17		
9		21	7		6	906	18		Frithestanus ep. 22.
10		22	8		7	907	19		
11		23 Alexander.	9		8	908	20		
12		1. Constantinus 8. Porphyrogenitus	10		9	909	21		
13		2			10	910	22		
14	Anastasius 3. p. 123. 17. Kal. Maii	3	[illegible]		11	911	23		
15		4	1. Cunradus.		12	912	24		
1	Lando. p. 124	5	2		13	913	25		
2	Ioannes x. p. 125. 9 kal. Feb	6	3		14	914	26		
3		7	4		15	915	1 Athelmus.		
4		8	5		16	916	2		
5		9	6		17	917	3		
6		10	7		18	918	4		
7		11	1 Henric⁹ Auceps.		19	919	5		
8		12	2		20	920	6		
9		13	3		21	921	7		
10		14	4		22	922	8	Wulstan⁹ ep. 24. c. h. t.	
11		15	5		23	923	9		
12		16	6		1. Æthelstanus.	924	1 Wulfhelm⁹.		
13		17	7		2	925	2		
14		18	8		3	926	3		
15		19	9	Rodulfus Burgund⁹ ex 3.	4	927	4		

Anglorum.

Shireburnens.	Wiltunenses.	Wellenses.	Cridiatonenses.	Selesiens.	Lichfeld.	Wigornenses.	Herefordenses.	Eboracenses.	Lindisfarnens.
Vacat aliquot annos.	Wiltunenses, qui & Sunnunguēses Ramesbiriç sederūt.								
									CVTHARDVS. ep. 17.
Weritan⁹ ep. 14.	Æthelstanus episc. I.	Æthelmus al. ATHELMVS ep. I.	Ealdulfus ep. I.	Bernegus ep. 13.					
							Cinemūdus ep. 19 c. h. t.		
						Æthelhunus ep. 14			Miltredus al. Tilredus ep. 18.
		WVLFHELMVS ep. 2.							
Æthelbaldus ep. 15.									
	ODO ep. 2.								
								Redewardus, al. Redewald⁹ ep. 15. c. h s.	
		ÆLFEAGVS ep. 3.		Oenred⁹ epis. 14. c. h. a.					

Indict.	Summi Pōtifices.	Imperatores. Orient.	Occident	Reges Francorū	Reges Anglorū.	Anni Christi.	Cantuar.	London.	Helmhā.	Pōtifices Winton.
1	Leo VI. p. 126. Stephanus VII. p. 127.	20	10		5	928	5			
2		21	11	Ludouic° vltrama-rin° rex 32	6	929	6			
3	Ioannes XI. p. 128. 3. Id. Decemb.	22	12		7	930	7			
4		23	13		8	931	8			
5		24	14		9	932	9			Birnstan° ep. 23.
6		25	15		10	933	10			
7		26	16		11	934	1 ODO.			
8	Leo VII. p. 129. VI Kal. Nouemb.	27	17		12	935	2			Ælfeag° ep. 24.
9		28	1. Otho Magnus.		13	936	3			
10		29	2		14	937	4			
11		30	3		15	938	5			
12	Stephanus IX. p. 130. VII. Id. Iunii.	31	4		16	939	6			
13		32	5		1. EADMVNDVS.	940	7			
14		33	6		2	941	8	Brihthelm°. ep. 25 [illegible]		
15	Marinus 2. p. 131. Kal. Nouemb.	34	7		3	942	9			
1		35	8		4	943	10			
2		36	9		5	944	11			
3		37	10		6	945	12			
4	AGAPETVS II. p. 132. XV. Kal. Iun.	38	11		1. EDREDVS	946	13			
5		39	12		2	947	14			
6		40	13		3	948	15			
7		41	14		4	949	16			
8		42	15		5	950	17			
9		43	16		6	951	18			Alesi° ep. 25. al. Alf-sinus.
10		44	17		7	952	19			
11		45	18		8	953	20			
12		46	19		9	954	21			
13		47	20		1. EDWIVS.	955	22		ATHVLFVS.	
14	IOHANNES XII. p. 133. V. Id. Ian.	48	21	Lothari° Rex 33.	2	956	23			
15		49	22		3	957	24			

Anglorum. Shirebur nens.	Wilton-nenses.	Wellēses	Cridia-tonenses	Selesiēs.	Lichfeld.	Dorceacestrenses	Wigor-nenses.	Herefor-denses.	Eboracen-ses.	Lindisfar-nenses.
					ÆLLA ep. 21.			Eadgarus ep. 20. c. h. t.		WIGRED', al. Withiccus ep. 19.
							KineWoldus ep. xv			
			Æthelgarus ep. 2.							
Alfredus ep. 16. c. h. t.	Osulfus ep. 3.									
					Ælfgar' ep. 22. c. h. t.					
									Wulstan' ep. 16. c. h. t.	
		Wulfhelmus ep. 4 c. h. t.		Guthear-d' ep. 14. c. h. t.						
										Uhtred' ep. 20. Sexhelmus ep. 21
										ALDREDUS ep. 22.
								Tidhelm' ep. 21 c. h. t.		
			Alfwoldus ep. 5.		Kinsius ep. 23. c. h. t.	Leoninus c. h. t. qui parochias Lindissensem & Legecestrensem coniunxit, sedemque episcopalem primus ut opinor, in Dorcacestram transtulit.				
									Oskitellus ep. 17	
							Dunstan' ep. 16.			

Indict.	Summi Pōtifices.	Impetatores. Orient.	Occident	Reges Francorū	Anglorū.	Anni Christi.	Cantuar.	Roff.	London.	Ponti Helmamen.
1		50	23		4	958	0		Dunstan' ep.26.	
2		51	24		1. Eadgarus.	959	1. S. Dunstanus.		Ælfstan' ep.27.	
3		52	25		2	960	2			
4		53	26		3	961	3			
5		54	27		4	962	4			Alfricus c.h.e.
6	Leo VIII. p.134. Benedictus v. in schism.	1. Romanus III.	28		5	963	5			
7		1. Nicephorus Phocas.	29		6	964	6			
8	IOANNES XIII. p.135. 6. No. Oct.	2	30		7	965	7			
9		3	31		8	966	8			
10		4	32		9	967	9			Theodredus.
11		5	33		10	968	10			
12		6	34		11	969	11			
13		7	35		12	970	12			
14		1. Ioānes Zimisces.	36		13	971	13			
15	Donus p.136. Benedict' v. p.137	2	37		14	972	14			
1		3	1. Otho iunior.		15	973	15			
2	Bonifacius VII. p.138.	4	2		16	974	16			
3	Benedictus VI. p.139. Kal. Iun.	5	3		1. Eadwardus Martyr.	975	17			
4		6	4		2	976	18			Theodredus c.h.t.
5		1. Basilius iunior.	5		3	977	19			
6		2	6		4	978	20			
7		3	7		1. Ethelredus.	979	21			
8		4	8		2	980	22	Alstanus ep. 17. c.h.r.		
9		5	9		3	981	23		Wulfstanus ep.28 c.h.t.	
10		6	10		4	982	24			
11		7	11		5	983	25			Æthelstanus c.h.e.
12	Ioannes XIV. p.140 17. Kal. Aug.	8	1. Otho tertius.		6	984	26			
13	Ioannes XV. p.141. Kal. Aug.	9	2		7	985	27			
14		10	3		8	986	28			
15		11	4	Lodouic' Rex 34.	9	987	29			

Sedes Anglorum.

Winton.	Shirebur-nens.	Wilt-nenses.	Wellēses	Cridia-tonenses.	Seleseiēs.	Lichfeld.	Dorcace-strenses.	Wigor-nenses.	Herefor-denses.	Eboracē-ses.	Lindisfar-nens.
Brithelm' ep.26	wulfius ep.17. c.h.t.		Brithelm', ep.5.								
					Ælfredus ep.15.		Ælnoth', epi. Dor acestr a	Osvvald' ep.17.			
Æthelvvoldus, epis.27.											
						Winsius, ep.24. c.h.t.					
	Alfvvold' ep.18. c.h.t.						Ælscvvius al. Ælsvvi' c h t. ep.3				
											Alfsi' ep.23.
									Wulfhelm' ep.22 h.t.		
					Eadelm' ep.16.						
		Alfstan' epis.4. al. Elstanus.									
										Osvvald' ep.18.	
			Kinevvardus ep.6.	Sidemannus ep.4.							
						Ælfeag' ep.25. c.h.t.					
	Æthelricus, ep.19			Alfricus ep.v.							
					Æthelgarus ep.17						
		wulfgar' ep.v.									
Alfeagus ep.28.									Alfricus ep.23. c.h.t.		
			Sigarus ep.7.								
	Æthelsi' ep.20. c.h.t.	Siricius ep.6.c. h.t.									

Indict.	Summi Pōtifices.	Imperatores. Orient.	Occident.	Reges Francorū	Anglorū.	Anni Christi.	Cantuar.	Roff.	London.	Ponti Helmā.
1		12	5	Hugo Capetus rex 11.	10	988	1. Æthelgar’			
2		13	6		11	989	2			
3		14	7		12	990	1. Siric’, al. Sigetic’, Siericus, & Siricius			
4		15	8		13	991	2			
5		16	9		14	992	3			
6		17	10		15	993	4			Algarus c. h. t.
7		18	11		16	994	5			
8	Ioānes XVI. p. 142. Gregori’ V. p. 143.	19	12		17	995	1 Alfricus.			
9	Ioannes XVII. in schism.	20	13		18	996	2			
10		21	14	Robert’ rex 36.	19	997	3			
11	Siluester 2. p. 144. Kal. Non.	22	15		20	998	4			
12		23	16		21	999	5			
13		24	17		22	1000	6			
14		25	1. Henric’ iunior.		23	1001	7	Godwin’ senior, ep. 18. c. h. t.		
15		26	2		24	1002	8			
1	Ioannes 17. p. 145. Ioannes 17. p. 146.	27	3		25	1003	9			
2		28	4		26	1004	10		Alfhun’, ep. 29. c. h. t.	
3		29	5		27	1005	11			
4		30	6		28	1006	1. Ælfeag’ ex Winton.			
5		31	7		29	1007	2			
6		32	8		30	1008	3			
7	Sergius IV. p. 147. 15. Kal. Sept.	33	9		31	1009	4			
8		34	10		32	1010	5			
9		35	11		33	1011	6			
10	Benedictus VII. p. 148.	36	12		34	1012	7			
11		37	13		35	1013	1. Liuingus, qui & Ethelstan’ ex VVell			
12		38	14		36	1014	2			
13		39	15		37	1015	3			
14		40	16		1. Edmund’ Ferreū latus.	1016	4		Alvvius ep. 30. c. h. t.	
15		41	17		1. Cnuto, al. Canutus.	1017	5			

FICES ANGLORVM.

Winton.	Shireburnens.	Wiltonenses.	Wellēses	Cridiatonenses.	Selesciēs.	Lichfeld.	Dorcacestrenses.	Wigornenses.	Herefordenses.	Eboracēses.	Lindisfarnens.
					Ordbrihtus, ep. 18						
		Alfricus ep. 7.				Godwinus ep. 26 c. h. t.					Aldhunꝰ. ep. xxiv.
								Aldulfus, qui & Archiepisc. Ebor. ep. 18.		Aldulfus, ep. 19.	
							Ælfelmꝰ ep. iv. c. h. t.				
				Alfwoldꝰ ep. vi. c. h. t.							Sedes episcopalis Dunelmũ translata.
		Brithwoldus, ep. 8.									
			Alfwinꝰ ep. viii.						Athulfus, ep. xxiv. c. h. t.		
	Brithwinus ep. 21 c. h. t.										
								Wulstanꝰ ep. 19. qui & Archiepisc. Eboram.		Wulstanꝰ ep. 20.	
					Ælmarus c. h. t. ep. 19.						
							Eadnothꝰ episc. 5. c. h. t.				
Kenulfus ep. 29.											
Athelwoldus ep. 30.		Liuingus episc. 9. c. h. t.				Leouegarus ep. 27 c. h. t.					
	Ælmarus ep. 22.			Alfwoldꝰ episc. 7. c. h. t.							
									Æthelstanꝰ ep. 25. c. h. t.		
		Æthelwinus ep. 10									
Alfsius ep. 31.											
							Æthericꝰ ep. 6.				

Indictionum.	Summi Pontifices.	Imperatores. Orient.	Occident.	Reges Francorū	Reges Anglorū.	Anni Christi.	Cantuar.	Roff.	London.	Pontif. Helmham.
1		42	18		2	1018	6			
2		43	19		3	1019	7			
3		44	20		4	1020	1. Æthelnoth⁹. al. *Egelnothus.*			
4		45	21		5	1021	2			*Aldvvin⁹. al. Alfvvin⁹ Alvvin⁹*
5		46	22		6	1022	3			
6		47	23		7	1023	4			
7	Ioannes 19. p. 149. Pr. Kal. Mar.	48	1. Cunrad⁹ Iunior		8	1024	5			
8		49	2		9	1025	6			
9		50	3		10	1026	7			
10		1. Cōstantinus 10.	4		11	1027	8			
11		2	5		12	1028	9	Godvvin⁹ Iunior ep. 29. c. h. t.		Alfricus c. h. c.
12		3	6		13	1029	10			
13		1. Romanus 4. Argyrus.	7		14	1030	11			
14		2	8	Hēric⁹ Rex 37	15	1031	12			
15	Benedictus 8. p. 150. 3. Id. Nou.	3	9		16	1032	13		Ælfward⁹ ep. 31. c. h. t.	Alfricus c. hec t.
1		4	10		17	1033	14			
2		5	11		18	1034	15			
3		1. Michael 4. Paphlago.	12		19	1035	16			
4		2	13		1. HAROLD⁹	1036	17			
5		3	14		2	1037	18			
6		4	15		3	1038	1. EADSIVS.			
7		5	1. Henric⁹ Niger.		4	1039	2			
8		6	2		1. Hardecnutus.	1040	3			
9		Michael 5. Calaphatus.	3		2	1041	4			
10		1. Zoe & Theodora. Cōstantin⁹ Monomach⁹.	4		1. Edvvardus Confessor.	1042	5			
11		2	5		2	1043	6			
12		3	6		3	1044	7		Robert⁹ ep. 32.	Stigandus.
13	Siluest. 3. in schismate. Gregorius 6. p. 151. Kal. Maii	4	7		4	1045	8			
14		5	8		5	1046	9			
15	Clemens 2. p. 152.	6	9		6	1047	10			Agelmar⁹ al. Ethelmarus

Anglorum. Winton.	Shireburnens.	Wiltonenses.	Wellēses	Cridiatonentes	Selesciēs.	Lichfeld.	Dorcacestrenses.	Wigornenses.	Herefordenses.	Eboracēses.	Dunelmenses.
					Æthelricus ep.20.						
	Brithvvinus ep.23 c.h.t.										
				Eadnoth' ep.8. c.h.t.		Brithmatus ep.28 c.h.t.					
								Leoffius ep.20.		Alfricus Puttoc. ep.21.	Eadmundus ep.25
			Birhtvvin' ep.11. c.h.t.								
				Liuingus ep.9.							
Alfvvin', al. Elvvinus episc. 32. c.h.t.								Brihteag' ep.21.			
							Eadnoth' ep.7.				
			Birhtvvi' ep.12.					Liuingus ep.22.			
					Grimketellus ep.21.	Wlsius ep.29.					
	Alfvvold' ep.24. c.h.t.										
			Dodeca Saxonic' ep.11.	LIVINGUS Cornubiensem præsulatū Cridiatonēsi vniuit.							
		Heremānus ep.9. & vlt. qui hūc episcopatū vniuit Shireburnensi.		Leofricus ep.10. sedē transtulit ad Exoniam				Aldredus ep.23.			
Stigandus ep.33.					HECA ep.22.						

Indictionum.	Summi Pontifices.	Imperatores. Orient.	Occidēt.	Reges Francorū	Reges Anglorū.	Anni Christi.	Cantuar.	Roff.	London.	Pōtifices Helmamen.
1	DAMASVS 2.p.153.	7	10		7	1048	11			
2	LEO IX. p.154. pr.Id. Feb.	8	11		8	1049	12			
3		9	12		9	1050	1.ROBERTVS ex London.			
4		10	13		10	1051	2		WILLIELMVS ep.33.	
5		11	14		11	1052	3			
6		12	15		12	1053	1.STIGANDVS.			
7		13	16		13	1054	2			
8	VICTOR II. p.155. Id. April.	1 THEODORA.	17		14	1055	3			
9		2	18		15	1056	4			
10	STEPHAN' X. p.156.	1.Michael Straticus.	1.Henricus III. Senior.		16	1057	5			
11	NICOLAVS II. p.157. *Benedictus* in schism.	1.ISACI' Comnenus.	2		17	1058	6	SIWARDUS ep.20.		
12		2	3		18	1059	7			
13		1.Cōstantinus XII. Ducas.	4		19	1060	8			
14	Alexander II. p.158. *Honorius* in schism.	2	5	PHILIPP' rex 38	20	1061	9			
15		3	6		21	1062	10			
1		4	7		22	1063	11			
2		5	8		23	1064	12			
3		6	9		24	1065	13			
4		7	10		Harold'. Willielmus Senior.	1066	14			

Anglorum. Winton.	Shireburnens.	Wellēses	Cridiatō-tiue Exon.	Selesiens.	Lichfeld.	Dorcacest.	Wigornenses.	Herefordenses.	Eboracēses.	Dunelmenses.
										EDREDVS ep.26.
						VLFVS ep.8.				Æthelricus, aliàs Agelricus ep 27. circa hæc temp.
									KINSIVS ep.22.	
						Wulfinus ep.9.				
					LEOFWINVS. ep.30.					
	Heremannus epis.25. c.h.t. qui postea sedē transtulit ad Salisbiriam.							LEOVEGARVS. ep.26.		AGELWINVS, epi.28.
								Vacat aliquot annos.		
		GISA al. Giso ep 14.						Walter' epi.xxvii.	Aldredus ex Wigornē. ep.23	
							WVLSTAN' ep.24.			

INDEX RERVM HVIVS OPERIS NOTABILIVM WILLIELMI MONACHI MALMESBVRIENSIS, VBI PRIOR NVMERVS FACTI PAGINAM, ALTER LInearum consequentiam denotat.

Con-

Clito

INDEX.

Dan-

E

Egber-

Epistola

Fontes

G

g 2 Hyber.

Mira-

Rex

S.

T

Tho-

V

W

FINIS.